„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **698** ■ 6-12 iulie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

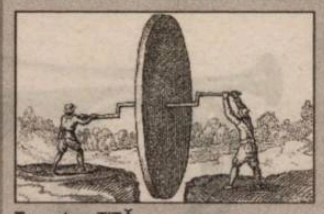

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

12

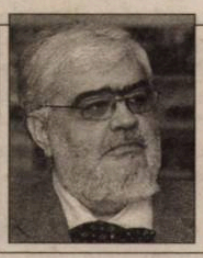

ANDREI PLEȘU

„Interesul propriu și interesul public“

pagina **3**

OVIDIU NAHOI

„România europeană sub asediu“

pagina **5**

ROBERT SKIDELSKY

„Deruta crescîndă a Marii Britanii“

pagina **22**

Trump & trumpismul

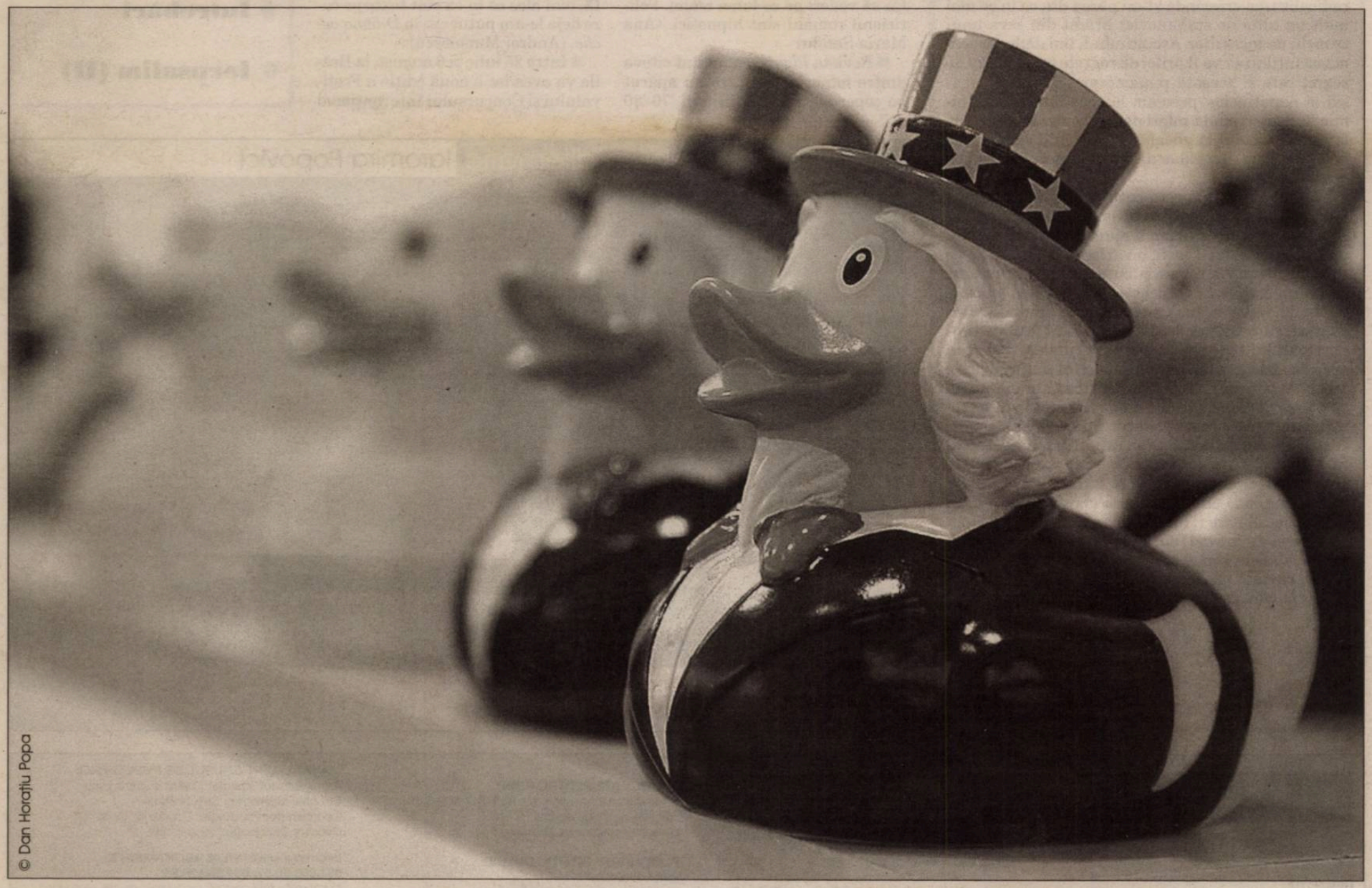

© Dan Horațiu Popa

„Momentul cel mai primejdios pentru un guvern prost este, de regulă, cel în care începe să se reformeze.“

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

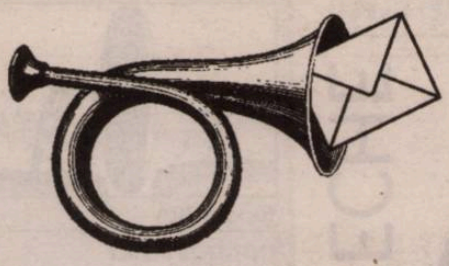

la vremuri noi, dileme vechi

Adrian CIOROIANU

Pipa lui Stalin

Se întîmplă deseori ca apropierea nemijlocită să spargă vraja și să înece iluzia. Plecînd din casa-i, îmi spuneam că stima mea ar fi rămas întreagă dacă nu l-aș fi cunoscut niciodată. De departe, i-aș fi purtat respectul pe care-l merită un om în vîrstă, cu mintea vie; un om care a mai făcut și ceva pușcărie politică, în vremuri din a căror *dez-batere* eu îmi cîștig azi pîinea. Așa păstram gustul amar al timpului pierdut de la un capăt la celălalt al orelor petrecute în replici fără noimă; și mai păstram și o migrenă de zile mari – genul de migrenă care te prinde de ceafă, din senin, după-amiaza, pe la patru.

De fapt, întîlnirea fusese cu cîntec de la bun început: la o adică, am fi putut chiar cădea de acord, pentru că diferendul era înspăimîntător de minor; dar ceva mai presus de noi ne-a îndîrjit pe fiecare. Pe de o parte, priveam fotografiile lipite stîngaci pe mobila din sufrageria sa – copii xerox după coperta revistei *Realitatea ilustrată* din alte vremi – și-mi spuneam că polemica nu are nici un rost, cu atît mai mult cu cît înțelegeam motivul prea umanei sale încrîncenări. Pe de altă parte, îi percepeam stupefiat radicalizarea crescîndă și-mi părea din ce în ce mai mult un altoi de stahanovist hrănit din seva unui trunchi de inchizitor. Ascultîndu-l, îmi dădeam seama că întîlnirea va fi prilej de regrete (cum motiv de regret este și această rememorare, de altfel); agasat și neputincios, priveam la ceas fără să văd nimic bun și, în ciuda migrenei, aprindeam țigară de la țigară. Ceaiul la gheață pe care mi-l servise era deja amintire, iar paharul îmi stătea în față gol ca și mintea mea.

De fapt, dacă mai este cazul s-o spun, *comunismul* este subiectul vrajbei noastre. Cum-necum, fără știrea mea, acestui om îi ajunsese în fața ochilor un manuscris de-al meu, o variantă a unui text pe care eu însumi o reperam cu o anumită greutate. Omul mi-a spus cu francheță că n-are nici o obiecție de fond, dar forma i se pare neacceptabilă. Fraza mea, cu o umbră de detașare voită față de drama camuflară în subiect, i se părea ambiguă și, prin aceasta, păcătoasă. Îmi citise textul cu acribie de cenzor la pensie: cîte o frîntură de frază era marcată cu o tușă galbenă, iar marginea foii plutea în adnotări care de care mai revoltate. Știa, evident, că discursul istoric nu poate avea brutalitatea acuzatoare a unui discurs de procuror – dar cred că tocmai acest lucru îl deranja cel mai mult. Dorea, mi-am dat seama, adjective, multe și clare. Într-un final am înțeles: ne-am fi înțeles de minune (și i-aș fi putut cere și o aspirină) dacă în textul meu comuniștii ar fi fost *hiene, șobolani, vampiri, călăi și bestii*. Or, aceste cuvinte nu apăreau, în nuditatea lor explicită, drept care ne-am despărțit cu un salut rece. (...)

apărut în *Dilema veche*, nr. 335,
din 9 iulie 1999

Dilema veche vă propune

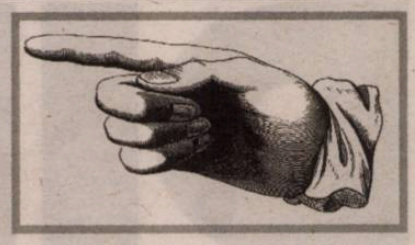

■ Festivalul internațional B-Fit in the Street a început la București sîmbătă trecută și va continua pînă pe 30 iulie. Pînă atunci vor fi peste 40 de spectacole stradale de teatru, acrobații și alte spectacole. Evenimentul se află deja la a 9-a ediție, dar există încă mulți bucureșteni care n-au auzit de el. Poate că vor auzi anul acesta. (Andrei Manolescu)

■ Palatul Brukenthal din Avrig, reședința de vară a baronului Samuel von Brukenthal, datînd din secolul al XVIII-lea – o lecție deschisă despre ce înseamnă distrugerea tradiției, ștergerea meseriilor de nișă cu profunde rezonanțe culturale, precum muzeograf, designer sau grădinar (a vorbi de grădina franceză, engleză sau olandeză în fața unui spațiu absolut similar, fără nici o urmă de particularizare), și cît de greu, dacă nu imposibil e s-o iei de la capăt, chiar dacă ești mînat de cele mai bune și de apreciat intenții. Pentru cine mai nutrește încă porniri nostalgice, o vizită la fața locului are, din păcate, efecte terapeutice. (Ruxandra Mihăilă)

■ *On body and soul / Despre trup și suflet* a cîștigat Ursul de Aur anul acesta, și rulează acum și în cinematografele noastre. O poveste de dragoste atipică, înduioșătoare, despre dificultățile de comunicare și de formare a unei relații între doi oameni singuratici. (Cristina Ștefan)

■ Urmăriți platforma recorder.ro. Ca să vedeți pe ce lume trăim. Politicienii români sînt hipnotici. (Ana Maria Sandu)

■ Revista *Playboy* a invitat cîteva dintre fotomodelele care au apărut pe copertele revistei în anii '70-'80 să recreeze iconicele coperte. Candace Collins, Monique St. Pierre, Cathy St. George, Charlotte Kemp, Lisa Matthews, Reneé Tenison și Kimberly Conrad Hefner s-au lăsat fotografiate, după treizeci de ani, în aceleași ipostaze și, trebuie să spun, arată mai bine decît tinerețe. Reneé Tenison, cel puțin, este neschimbată. Vă puteți convinge aici: dangerousminds.net/comments/playmates_recreate_iconic_covers_30_years_on. (Marius Chivu)

■ O nouă carte a sociologului Dorin Bodea a apărut pe piață, cu un titlu incitant: *Cine sînt eu?* (Editura Result, 2017). După cum spune chiar autorul, „Lucrarea (...) nu are pretenția de a dezvălui adevărul absolut, ci vrea să ducă lucrurile într-o altă zonă, de autocunoaștere și management al sinelui". Problema sinelui printre angajații corporațiilor din România a mai fost studiată într-un mod cît se poate de științific de către Dorin Bodea, în lucrarea sa din 2013 *Valorile angajaților români*, devenită între timp o carte de referință în domeniu. Atunci, Dorin Bodea descoperea, în urma multor studii și sondaje, că angajații români, cel puțin cei care lucrează în regim corporatist, se confruntă în mare parte cu o criză a sinelui. Era un serios diagnostic, un punct pe *i*, pus unei importante părți din societatea românească. Nu mă îndoiesc că noua lucrare e la fel de interesantă, mai ales că în ea sînt texte pe care deja le-am putut citi în *Dilema veche*. (Andrei Manolescu)

■ Între 25 iulie și 6 august, la Brăila va avea loc o nouă ediție a Festivalului și Concursului Internațional de Canto „Hariclea Darclée". În ani, acest eveniment a devenit grandios, cuprinzînd, practic, un festival, un concurs internațional și o serie de *master-classes* coordonate de soprana Mariana Nicolesco. Voci de mare calitate, tinere și consacrate, se vor reuni la Brăila pentru un regal al muzicii de operă. Melomani de pe tot cuprinsul, nu ratați! (Sever Voinescu)

■ Excelentă seria de articole din *Le Monde* despre derapajele capitalismului: la zece ani după falimentul răsunător al Lehman Brothers și declanșarea crizei economice, ziarul francez încearcă să decripteze ce s-a întîmplat atunci și revizitează punctele nevralgice ale sistemului financiar global. (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Ritualuri noi**
- **Ceartă, scandal**
- **Întrebări**
- **Ierusalim (II)**

album dilematic Iaromira Popovici

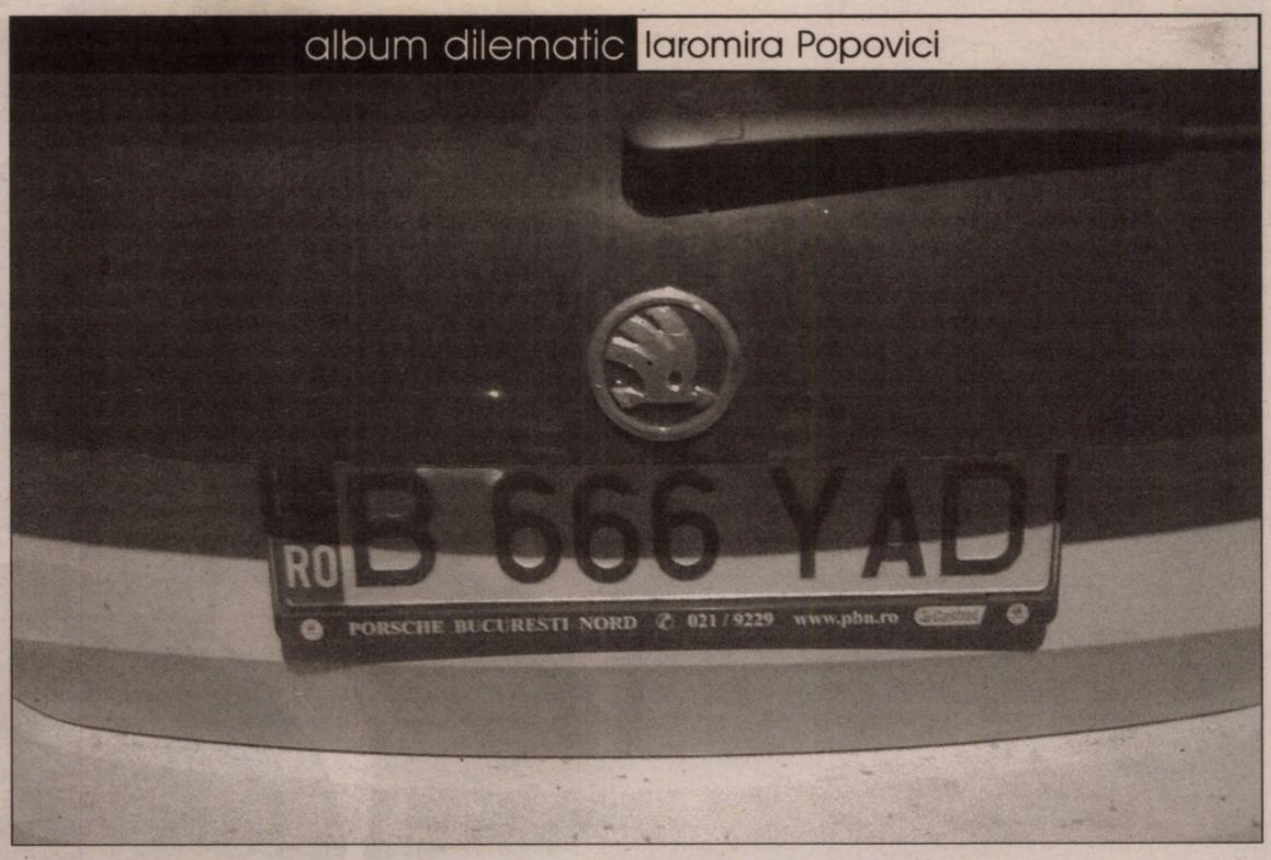

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.000
Tipărit la Tipomedia

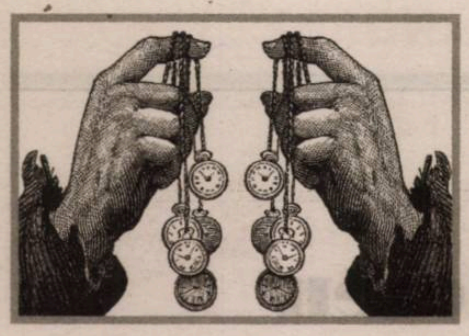

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Interesul propriu și interesul public

Simon Gächter e profesor la Facultatea de Științe Economice din Nottingham și se ocupă, între altele, de analiza raportului dintre comportamentul *egoist* al oamenilor și comportamentul lor *social*. Cu mai mulți ani în urmă, a dat un interviu revistei *Der Spiegel,* pe care ar trebui să-l citească atent toți politicienii, reformatorii, gazetarii, analiștii și moraliștii români. La prima vedere, dl. Gächter nu spune aproape nimic nou. Dar spune lucruri pe care chiar cei care pretind că le știu nu le mai spun, cenzurați sau autocenzurați de o anumită „corectitudine politică“. Iată-le, rezumate pe puncte:

■ Egoismul e un viciu străvechi, am spune constitutiv, al naturii umane.

■ Pentru a corecta acest viciu în beneficiul interesului comunitar, *pedeapsa* funcționează, în general, mai eficient decît *răsplata*.

■ Clișeul potrivit căruia capitalismul încurajează comportamentul egoist nu e decît un clișeu. În realitate, cooperarea dintre oameni pe temei altruist e mult mai răspîndită în democrațiile vestice avansate decît în statele cu regim autoritar. În Rusia, Ucraina sau în țările arabe, înclinația spre parazitism și înșelătorie e mai mare decît în Germania, America, Australia, Anglia, sau Elveția. Caracteristic pentru regimurile autoritare e faptul că ele răstoarnă raportul dintre pedeapsă și răsplată: nu comportamentul asocial e amendat, ci, dimpotrivă, comportamentul social. Pedepsiți sînt mai curînd oamenii cumsecade. Ca unii care respectă regulile și iau în calcul indecît asociații formale, înlăuntrul cărora indivizii furau pe cont propriu, în interes strict privat. Senzația de arbitrar instituțional, de vulnerabilitate personală, cuplate cu un instinct de conservare exacerbat, nu făceau decît să intensifice nevoia fiecăruia de a acționa în beneficiu propriu, în defavoarea binelui comun.

Solidaritatea de grup, de clan, de interese prevalează asupra solidarității sociale largi.

Așa se face că atrofierea simțului comunitar e, peste tot unde se manifestă, una din cauzele cele mai toxice ale înapoierii economice, ale unui nivel de trai scăzut.

■ Autocrațiile – cele arabe, de pildă – încurajează versiunea *malefică* a cooperării. Solidaritatea de grup, de clan, de interese prevalează asupra solidarității sociale largi. 11 septembrie 2001 n-ar fi fost posibil fără o excelentă cooperare a complotiștilor, o cooperare mergînd pînă la sacrificiu. Organizațiile mafiote, cartelurile de tot soiul, oligarhiile sînt, de asemenea, exemple îngrijorătoare de cooperare deviată, cu efecte dezastruoase. Așadar, cooperarea nu e o valoare în sine: ea poate invoca valori sublime („onoarea“, martirajul etc.), dar poate eșua în catastrofă.

■ Omul are, din păcate, o dublă natură. Într-un context favorabil, el poate face dovada unor calități remarcabile, în vreme ce un context prost îi profilează defectele. Regimurile totalitare și manipularea ideologică scot la suprafață tot ce e mai rău în firea fiecăruia dintre noi și încurajează dizgrațioase derapaje egolatre.

■ În sfîrșit, se pare că democrația și economia de piață nu sînt suficiente pentru o reorientare a omului spre o viață comunitară igienică. E nevoie de educarea *încrederii* în ceilalți și în instituțiile statului de drept (mai ales în justiție), de cultivarea transparenței, a loialității și a sportivității. În ce mă privește, aș adăuga necesitatea convertirii comunității în *comuniune,* un exercițiu pe care îl propune, dintotdeauna și pretutindeni, viața spirituală.

Cine are urechi de auzit să audă!

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Apocalipsa plictisului

Căldură mare. Lumea s-a ascuns la umbră, în jurul unor băuturi răcoritoare. Brusc, lumina se stinge peste tot. În sală se aud murmure, apoi cîteva rîsete, se aprind brichete.

– De la aerul condiționat – ține să explice cineva.

Dar întunericul persistă și lumea începe să se foiască.

– M-au debranșat! – se aude de la o masă și toată lumea rîde, dar fiecare își apucă speriat mobilul și pipăie ecranele.

– *It's boring*... – oftează cineva după încă vreo jumătate de oră.

În sfîrșit, curentul revine și toată lumea respiră ușurată. Am o revelație. Dacă ar cădea curentul peste tot în lume pentru un an, să spunem, am muri cu toții. De plictiseală!... Încep să glosez pe această temă ca să nu mă plictisesc în căldura care m-a toropit.

Plictisul... S-a scris mult și de mult despre el. Este imposibil să-i dăm o definiție, știu, dar tocmai de aceea mă voi grăbi să propun una care să vă trezească din moțăială: *plictisul este neplăcerea de a rămîne singur cu tine însuți.*

Dar, veți spune, plictisul se instalează cînd nu mai ai nimic de făcut sau ceea ce ai de făcut nu te mai interesează; sursa plictisului nu este deci în interioritatea individului, ci în exterioritatea sa, apare atunci cînd lumea devine neplăcută, cînd se instalează „impresia că nu se întîmplă nimic sau, ceea ce înseamnă același lucru, că se întîmplă mereu același lucru“ – cum spune Christophe Granger în introducerea la monumentalul volum *L'ennui. Histoire d'un état d'âme (XIX-XX siècle).* Așa este. Într-un text despre plictiseală al lui Constantin Noica, reluat și interpretat de Gabriel Liiceanu într-un frumos articol din *Dilema veche,* aceste două componente chiar apar împreună ca fiind constitutive plictiselii: a) nimic din afară nu mă mai interesează și b) nimic dinăuntru nu mă mai însuflețește. Și totuși, în ultimă instanță, exteriorul și interiorul, curiozitatea și intimitatea se resorb în această unică neplăcere a frecventării de sine, căci nimic din afară nu te poate interesa cu adevărat dacă nu mai e nimeni în casa sinelui pentru a privi cu însuflețire, pe fereastră, lumea de afară. Mai mult chiar, din perspectiva definiției de mai sus, interesarea, implicarea, participarea la jocurile lumii pot fi o soluție (paleativă) la problema apăsătoare a plictisului: dă-mi ceva de făcut, că mor de plictiseală! „Franța este o națiune care se plictisește. Ați lăsat țara lipsită de acțiune“ – acuza Lamartine de la tribuna Adunării Naționale în 1839. Acțiunea, terapie a plictisului...

Și angoasa-i gata, chiar dacă nimeni nu o va mărturisi!

Dar de unde și pînă unde această „neplăcere de a rămîne singur cu tine însuți“? Nu este melancolia lui Aristotel sau aceea medievală, „boala engleză“ a secolului al XVII-lea sau acel *„mal du siècle“* francez din secolul al XIX-lea și, cu atît mai puțin, „greața“ existențialiștilor din secolul XX. Pare să fie ceva relativ nou, apărut cam odată cu postmodernitatea și potențat de *e-comunicarea* rețelelor sociale de toate soiurile. Ține de o fază a individualismului pe care Christopher Lasch a etichetat-o drept „cultura narcisismului“, Charles Taylor – drept „etică a autenticității“, Gilles Lipovetsky – drept „era vidului“ și așa mai departe. *Be true to yourself!* – traduce Taylor. *Faites vos Je!* – rezumă Mathilde Lequin, jucîndu-se cu limba franceză. De acord, dar cum și care eu? Cum să mă construiesc în mod „autentic“? Pe scurt, care e rețeta reușitei? Nu e! Dar ia matale un prozac și „gîndește pozitiv“! – vine piața cu soluția. Problema e că tot încercînd – și fiind constrîns să încerce neîncetat – să-și construiască „adevăratul eu“, eul se golește de conținut și rămîne un permanent proiect în căutare de sine. Și angoasa-i gata, chiar dacă nimeni nu o va mărturisi!

De aici încep și se dezvoltă maladiile sociale ale „dispariției de sine“ despre care vorbește David Le Breton: un fel de piua existențială, ca să spun așa, o retragere din sine sau chiar o renunțare de sine sub povara devenită insuportabilă a construirii în deplină libertate a unui sine autentic. În aceste condiții, a rămîne singur cu tine însuți și a privi în interiorul tău, unde riști să nu găsești nimic – sau mai degrabă lucruri disparate și/sau neplăcute –, devine, astfel, o angoasă difuză de care trebuie să scăpăm într-un fel sau altul.

Se pare deci că raportul este invers: nu mă plictisesc pentru că nu (mai) am nimic interesant, semnificativ de făcut în societatea în care trăiesc, ci caut, compulsiv, ceva de făcut în lumea de afară, pentru că, în sinea mea, mă plictisesc. Evitînd problema oului și a găinii, se poate spune totuși că, instalat ca stare de spirit a societății, ca *esprit du temps,* plictisul devine cauză a numeroase acțiuni menite să-l evite, să-l exorcizeze, să scape individul de această neplăcere de sine. Să-l deconecteze.

Cum? Prin... conectare! Mărturia unui „practicant“ francez al Internetului poate ilustra foarte bine acest ciclu: „Nu există nici o altă activitate care să-mi procure o asemenea stare de bine *(bien-être)* și care să fie capabilă să mă destindă în asemenea măsură ca faptul de a sta în fața calculatorului meu pentru a juca, a privi filme sau a naviga pe Internet. Și cînd mă simt prost, această distracție *(passe-temps)* îmi permite să mă rup de lume și să mă deconectez“. Cînd se află, dintr-un motiv sau altul, departe de calculatorul său, începe să se plictisească și e „cuprins brusc de un fel de panică“ – adaugă acesta.

Pentru omul plictisit, branșarea la „rețele“ nu este, de fapt, o conectare la societate, ci o evadare dintr-un sine pe care s-a plictisit să-l tot caute și să-l expună controlului public. Iar conectivitatea, în oricare dintre formele sale, este *handy,* este cea mai la îndemînă (la propriu și la figurat) formă de distracție – iar distracția aceasta ne distrage de la plictiseală. Conectivitatea este, totodată, cea mai democratică, mai ieftină și mai disponibilă, oriunde și oricînd. Toate aceste forme de conectivitate procură apoi, în grade diferite, forme de plăcere, care, odată obținute, cer să fie întreținute mai departe: e mecanismul banal al dependenței. Nu doar individul, ci și piața încearcă apoi să țină pasul cu această spirală a stimulului și răspunsului, inventînd tot mereu alte *device*-uri aducătoare de „distracție“, tot mai stimulante și mai diverse pentru a ne ține conectați și a ne oferi astfel o binemeritată... deconectare.

Plictiseală fericită!...

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

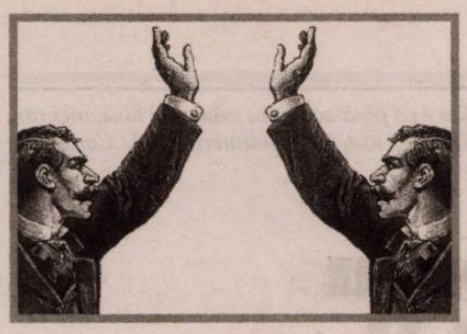

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Cel mai bun prieten

Sînt în Chicago. Lucrez pentru Steve, un polonez foarte îndemînatic, care e un tîmplar bun-bun și e și un pic dus cu capul. Nu sînt plecat de mult, dar îmi lipsește grozav România.

Muncesc mult și iarna în Chicago e cumplită. Mi-am luat un jaf de mașină, un Volkswagen Golf care are cîteva găuri ruginite în podea prin care se vede strada. Am bușit ușa la o parcare laterală și folosesc o sîrmă ca să mă asigur că stă bine închisă cînd circul pe autostradă.

Îmi cumpăr haine de la second-hand și visez să prind și eu o slujbă ca lumea. Între timp mănînc la greu paste cu sos din borcan și banană, pentru că sînt cele mai avantajoase produse preț/sațietate. Am mîncat atît de multe paste, încît nici acum, cînd au trecut mai mult de douăzeci de ani, tot nu pot mînca paste. Visez să am îndeajuns de mulți bani încît să pot să mănînc la un restaurant polonez care oferă din cînd în cînd prînzuri deschise, unde poți să mănînci cît vrei pentru 9,99 dolari.

Mă descurc bine cu computerele și am făcut cea mai scumpă investiție de pînă atunci: mi-am luat de la un șmecher un laptop, cel mai probabil furat, pe care exersez în fiecare zi.

Angajarea mea la firma cea procopsită este un șoc. Nu numai pentru mine, ci și pentru Steve, care se oferă brusc să îmi dubleze salariul. Apoi să mi-l tripleze. Îmi este un pic de greață, pentru că nu sînt deloc obișnuit cu tipul ăsta de capitalism dur de aici. Dau un test de programare super-simplu și intru în echipa ce se ocupă de securitate. Sînt invitat la șeful cel mare, într-un birou de neam prost. După o discuție scurtă, primesc 500 de dolari și mă pune să mă duc să îmi iau un costum. M-am scos. Mă duc și îmi iau cel mai bun costum de la Salvation Army, cămăși, cravate și o pereche de pantofi de lăutar, roșii și fără șireturi. Am făcut o economie de peste 400 de dolari. Fraieri americanii ăștia.

A doua zi sînt chemat iarăși în birou. Mă întreabă ce am discutat ieri. Încep să îi spun ce mi-a zis de serviciu: am o memorie beton, așa că sînt convins că o să-l impresionez. Îmi dau seama după fața pe care o face că îl confund cu profii mei de la facultate și mă opresc din chinuirea englezei. Îmi spune că el se gîndea la ultima parte, aceea despre bani, și că mă roagă să mă duc să îmi iau un costum de 500 de dolari, că ăla de pe mine sigur nu este nou. O să dureze cîțiva ani pînă să îmi dau seama că omul avea dreptate, iar costumul ăla stătea pe mine ca pe gard. Înjur și mă duc să îmi iau un costum Nino Cerruti pe care o să îl țin după mine încă vreo 15 ani, ca să îmi scot investiția. La sfîrșitul săptămînii primesc primii mei bani și văd că cei 500 de dolari mi-au fost deduși automat. Sînt cam furios, așa că, atunci cînd sînt chemat în biroul șefului, am spume pe mine.

Intru în birou și Dan îmi spune că vrea să mi-l prezinte pe cel mai bun prieten al meu. Nu vorbesc foarte bine engleza, așa că îl rog să repete, nu de alta, dar sîntem doar noi doi în birou. Îmi spune exact același lucru. Habar n-am ce naiba vrea, așa că încerc să îl iau cu binișorul și îi spun că am o prietenă. Rîde și îmi spune că și el are cîteva. Apoi îmi arată o chestie de plastic.

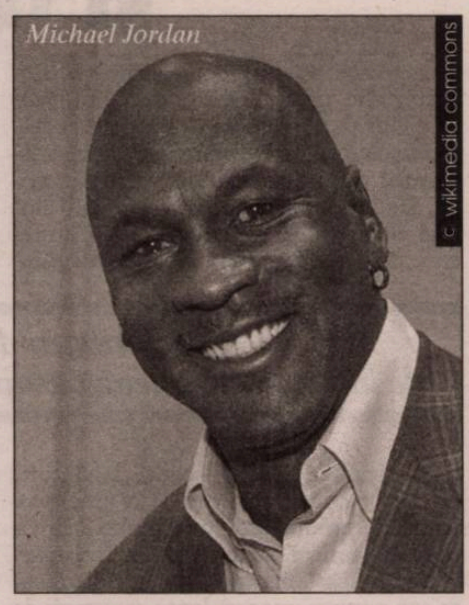

„Ăsta e cel mai bun prieten al tău! Și noi aici facem duș și dimineața, și seara!“

Ăștia au apă caldă tot timpul, așa că își permit. În plus, nu le e frică să chelească și nici nu înțeleg avantajele clare ale băii săptămînale și ale folosirii gazului în mod preventiv. Mă anunță și că îmi măresc salariul, căci sînt bun. Îmi spune că trebuie să îmi schimb în fiecare zi cămașa (alt șoc!) și că nu pot să vin cu același costum în fiecare zi. Sînt confuz, dar iau deodorantul – asta era chestia de plastic – și decid că o să mă adaptez. Nu de alta, dar aici fac pe oră la fel de mulți bani cît face pe lună mama, acasă.

Trece încă o lună. Primesc multe telefoane de la *head-hunters* care îmi oferă tot felul de contracte avantajoase. Este cea mai bună perioadă pentru un programator în State și sînt pe cai mari. Cînd mă cheamă Dan iarăși în birou la el sînt hotărît să îmi dau demisia dacă îmi zice ceva care nu îmi convine.

Intru hotărît și încep să îi turui. Am cinci costume, unsprezece cămăși, îmi dau cu parfum și deodorant, îmi schimb ciorapii în fiecare zi, fac duș de două ori pe zi, îmi fac treaba cît se poate de bine și aduc ditamai profitul companiei. Și îmi știu drepturile! Sînt îmbătoșat tot.

Dan rîde și îmi spune că m-a chemat ca să mă întrebe dacă vreau să fiu șef de echipă. Lucru care vine și cu o creștere serioasă de salariu. Apoi îmi spune că i-ar fi drag dacă aș vrea să mergem împreună la un meci de baschet și, după aceea, la un bar să bem ceva.

Îi văd pentru prima dată pe zeul Jordan și pe apostolul lui, Pippen, jucînd baschet și încep o prietenie care este încă solidă și în ziua de azi.

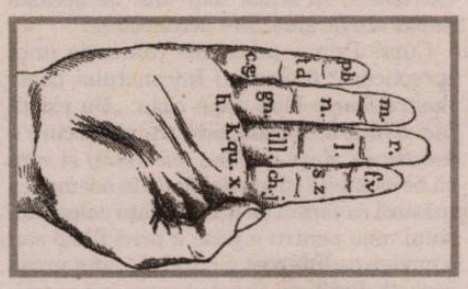

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Radicalism onomatologic

Am doi colegi lingviști, specializați în Onomatologie. Sînt, de altfel, singurii experți în această disciplină de nișă (care studiază originea, evoluția și semnificația numelor proprii) din întreaga Universitate. O doamnă și un domn. Pe ea o cheamă Artemis Olifantiadis, pe el Gruță Căcăuț. Recent, au hotărît să se căsătorească. La (mult prea) deplina maturitate, dacă-mi e permis să observ. Personal, auzind vestea, am bănuit o înțelegere între ei, făcută, pesemne, cu ani în urmă, înțelegere de genul „Dacă, într-un deceniu, nici unul din noi nu și-a găsit încă jumătatea, ne luăm!“ Neîndoios, au procedat corect. Se știau oricum de o viață și împărtășeau aceleași preocupări academice. Cînd și-au dat doctoratele, se spune că și-au fost unul altuia „public“, nimeni altcineva (în afara comisiei, desigur) nemairătîndu-se interesat de temele lor de cercetare. Artemis a scris o teză intitulată *Răspîndirea și semnificația numelui moldovenesc Chișcăbabă*, iar Gruță un veritabil tratat științific despre *Strălucirea postmedievală, în regiunea Vasluiului, a patronimului Gînsac. Summa cum laude* amîndoi. Fiecare dintre ei, atît doamna profesor Olifantiadis, cît și distinsul savant Căcăuț, creionaseră teorii complexe în raport cu propriile apelative familiale. Artemis susținea vehement că este grecoaică, descinsă dintr-o glorioasă linie de luptători din cadrul Eteriei, cu toate că părinții ei, Marin și Profira Olifantiadis, se declarau „țărani din Teleorman“. La rîndul lui, Gruță afirma, cu detaliate argumente lingvistice, că substantivul „Căcăuț“ reprezenta o variantă regională, modificată istoric, a cuvîntului „găgăuz“, în forma mutabilă și coruptă structural de „găgăuț“. Își arăta convingerea că familia sa („naturalizată“ în România, am putea de aceea bănui după locul de baștină al universitarului: un sat din sudul Moldovei, denumit Mîrlet și aparținător de vestita comună Podgoria!) provenea din comunitatea găgăuzilor de dincolo de Prut. Ca și Artemis, fascinată de eul ei elen, Gruță nu ar fi acceptat nici mort o altă identitate etnică în afară de cea găgăuză. De aici a și pornit, de altfel, nebunia de la nunta lor.

Să povestim treptat. Mai întîi, s-au certat serios cu privire la viitorul lor nume de familie. Artemis nu concepea să renunțe la Olifantiadis, Gruță la Căcăuț. Pentru a se ajunge la compromis, a fost nevoie de intervenția autoritară a nașului (și el lingvist, cu expertiză în repartizarea consoanelor în limbile fino-ugrice, și el bîntuit de obsesia de a fi „străin“, un biet italian rătăcit prin România, din cauza numelui său exotic: Papa Buricelli): mirii au decis să-și adopte unul altuia „identitatea“, însă fiecare în altă ordine (ceea ce pe amărîții de la Starea Civilă i-a împins la exasperare!). Doamna profesoară devenea Artemis Olifantiadis-Căcăuț, în vreme ce domnul profesor urma să fie de acum cunoscut drept Gruță Căcăuț-Olifantiadis. Ulterior, s-au războit în legătură cu pe-

Din fericire,
nu se furase nici un mire.

trecerea. Căcăuț dorea o ceremonie găgăuză (deși nimeni nu prea știa în ce ar fi constat ea), pe cînd Olifantiadis urla că nu se va face decît un ritual vechi grecesc. Buricelli i-a liniștit din nou, propunîndu-le să invite la nuntă ansambluri folclorice deopotrivă găgăuze și elene. Pentru Artemis faptul s-a dovedit facil. A tocmit imediat, pe Internet, cîțiva dansatori cu papuci încovoiați, prevăzuți cu ciucuri în vîrf, și scufițe roșii pe cap. Gruță s-a chinuit însă teribil să localizeze găgăuzi autentici, sfîrșind prin a închiria o formație de dansatori ruși, maeștri în țopăitul cu picioarele în sus, din poziția „genuflexiune“, poziție asortată mîinilor încrucișate pe piept. Delir, se înțelege, în momentul în care, finalmente, nunta a avut loc. Grecii spărgeau farfurii într-o arie a sălii și dansau pe cioburi cu mișcări grațioase, de feline, iar „găgăuzii“ săltau isteric, cu călcîiele în slăvi, în sectorul opus. Invitații – derutați – alergau pretutindeni. În mulțimea agitată, doar cuscrii păreau să comunice. Tatăl lui Gruță îi mărturisea părintelui lui Artemis că „băietul i s-a tîmpit“ după ce a venit la școală, la Iași. A început să se creadă „găgăuță“, cu toate că numele de Căcăuț „se trăgea de la unul *mai căcăcios* din istoria satului nostru moldovenesc“. Marin Olifantiadis pretindea același lucru despre fiică-sa, „zurlia, neostoita, aiurita, bezmetica și înfierbîntata Artemis“.

„Înnebunise“, preciza bătrînul, „tot studiind numele oamenilor. Se bănuia grecoaică numai pentru că o chema Artemis, ca pe bunică-sa maternă, și Olifantiadis, ca pe bunicu-su patern…“ Deodată, cineva din aria „elenă“ a strigat: *„Eleuteria!“* S-a iscat o îmbrînceală generală, cu strigăte și plesnituri de veselă spartă. Hărmălaia s-a stins sub vocea tunătoare a nașului, Papa Buricelli, cocoțat pe o masă: „Opriți-vă! Opriți-vă! Unde este mirele? S-a furat mirele! S-a furat mirele!“ Nuntașii s-au uitat nedumeriți în jur. Din fericire, nu se furase nici un mire. Sărmanul Gruță Căcăuț zăcea, *knocked out,* printre florile de plastic, cu un zîmbet nătîng pe figură. Deasupra lui stătea, cu pumnii încleștați, precum două ciocane, și căutătură feroce, însuși Leonidas, eroul de la Termopile, deghizat în doamna Artemis Olifantiadis.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

România europeană sub asediu

Ar trebui să scotocim bine de tot în istoria recentă a României pentru a găsi un moment în care țara să fi fost atît de aproape de a-și compromite destinul european, pentru o lungă perioadă de timp. Și poate că momentul cel mai recent la care ne putem opri ar fi cel din ianuarie 1999, cînd o Românie aflată în vîrf de plată a datoriei externe, considerată deja de cîteva agenții internaționale ca și intrată în încetare de plăți, se confrunta cu marșul asupra Bucureștiului, avîndu-l în frunte pe Miron Cozma, lider al minerilor din Valea Jiului. Dar avînd în spate și un mare număr de politicieni și comandanți ai structurilor de forță ale statului gata să schimbe cursul pro-occidental, imprimat României după venirea la putere a Convenției Democratice și a președintelui Constantinescu.

Un București ocupat de trupele din Valea Jiului și luarea cu asalt a instituțiilor statului ar fi dat un semnal devastator, pe fondul problemelor financiare grave cu care România se confrunta atunci. Țara ar fi fost întoarsă cu mai mulți ani în urmă și, date fiind crizele succesive ale Uniunii Europene, despre care acum știm, dar și revenirea în forță a Rusiei pe arena internațională, despre care acum iarăși știm, șansele noastre de a mai prinde ultimul vagon al ultimului tren european ar fi tins, dramatic, spre zero.

Astăzi, amenințarea este *soft*, departe de dramatismul mineriadei din 1999, dar la fel de reală. Și putem observa că, practic, toți pilonii României europene se află azi sub amenințare.

Pilonul economic și financiar, de exemplu. Noul guvern se află pe acest teren în plină ofensivă de tip iliberal – de la prospectarea unui impozit pe cifra de afaceri, de inspirație mai degrabă africană, la intențiile tot mai transparente de desființare a Pilonului II de pensii. La care se adaugă retorica tot mai agresivă la adresa companiilor cu capital străin. Ieșită din comunism cu o economie la pămînt, incapabilă să acopere nevoile de zi cu zi ale cetățenilor (de la mîncare pînă la hîrtie igienică), România a mizat pe dezvoltarea prin intermediul investițiilor străine și pe integrarea în piața unică europeană. Și a mizat corect, dacă vedem că astăzi, în ciuda discursului mizerabilist al nostalgicilor de pe rețelele sociale, producția industrială și exporturile sînt de cîteva ori mai mari decît în 1989 – e adevărat, realizate de un număr mult mai mic de angajați. Între timp, capitalul local și-a găsit cîteva nișe de dezvoltare interesante, de la IT la servicii, turism și altele. Una peste alta, cu toate problemele întîmpinate, dintre statele foste comuniste, România a recuperat cel mai mult în raport cu media de dezvoltare a Uniunii Europene. Și tocmai a devenit cea mai mare economie din Balcani – și va rămîne așa dacă va rezista atacului iliberal.

Al doilea mare front este cel din domeniul Justiției și statului de drept. Progresele înregistrate de România în ultimii zece ani sînt ținta unei ofensive politico-mediatice de proporții. Puțini ar paria astăzi pe rămînerea în picioare a acestui pilon al României europene.

Și mai este un front, care le-ar putea părea multora secundar, dar care, în realitate, se află chiar în inima ofensivei pentru o Românie ne-europeană: cel împotriva societății deschise și tolerante. Da, pentru că ceea ce s-a petrecut la noi pe acest tărîm în ultimul sfert de secol ține de domeniul miracolului. În 1990, societatea noastră ieșea din comunism abrutizată și atomizată. În lipsa unei culturi a dialogului, oamenii se confruntau în stradă – fesenișt și antifesenișt, muncitori și intelectuali, mineri și bucureșteni, români și unguri. Și totuși, România de azi este mai mult ca oricînd o țară în care fiecare poate să-și aibă locul. În care există drepturi pentru minorități, în care există libertate de expresie, în care toleranța etnică și religioasă sînt, totuși, la ele acasă, în care corpul majoritar a reușit să țină extremismele la marginea societății. România este pe cale de a reuși ceea ce părea imposibil la ieșirea din noaptea comunistă: să devină o țară relaxată, în care modernitatea și tradiția să poată coexista în armonie.

Ei bine, tot acest cîștig este astăzi amenințat de o coaliție informală și pestriță, în care găsim, de-a valma, legionari și fundamentaliști ortodocși și neoprotestanți, foști securiști și nostalgici ai regimului comunist, adepți ai teoriilor conspirației, antiglobaliști și antiecologiști, dar și paleo- și neoconservatori, declarați anticomuniști, dar adversari tot mai evidenți ai valorilor europene. Și totul pe fondul propagandei cu iz de Kremlin care oferă fiecăreia dintre categoriile enumerate mai sus cîte ceva din ce îi place să audă.

Toate aceste fronturi sînt deschise într-un moment în care România are de făcut opțiuni fundamentale. Uniunea Europeană se află în plin proces de reformare și depinde de români ce rol vor să-și asume în viitoarea construcție – unul central sau unul periferic.

În februarie 2017, sub emoția Ordonanței 13, românii ieșiți în stradă au dat un semnal plin de speranță unei Europe aflate încă sub semnul incertitudinilor legate de alegerile din Olanda și Franța. Va mai reuși România să dea și de această dată o probă de puternic atașament pentru valorile europene? Aceasta este întrebarea.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

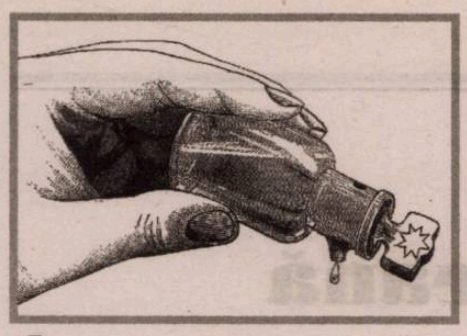

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Țurloaiele blendei“

În culegerea clasică de basme românești a lui Petre Ispirescu există o sintagmă neobișnuită, care a rămas probabil în amintirea multor cititori ca o emblemă a expresivității limbajului popular – fără să se asocieze însă cu un sens precis. Formula este inclusă într-un titlu – „Ciobănașul cel isteț sau *țurloaiele blendei*“ –, ceea ce o face greu de trecut cu vederea. Evident, nu există nici o legătură de sens între cele două versiuni ale titlului, prezentate în alternativă; sînt doar două etichete, care se referă la elemente diferite ale poveștii: prima, mai previzibilă, la personajul principal, iar cea de-a doua – la o poantă produsă în întrecerea tipică pentru episoadele de basm în care este pusă la încercare istețimea personajelor. Prima parte a formulei nu ridică mari probleme de înțelegere: *țurloi* (cuvînt popular cu origine neelucidată complet, dar pentru care s-a propus derivarea din *țurlă,* variantă a lui *surlă)* are, pe lîngă sensurile cu circulație restrînsă, regională („tub“, „jgheab“, „țurțure“ etc.), un înțeles destul de răspîndit: „fluierul piciorului; *prin extensie,* partea piciorului de la genunchi în jos“ (DEX). De fapt, în uzul colocvial de azi sensul s-a lărgit și mai mult, cuvîntul fiind uneori folosit (poate și cu intenția de a șoca prin pitorescul limbajului) chiar ca sinonim pentru *picior,* inclusiv în expresii și locuțiuni: „un obstacol greu de abordat pentru tinerii care *de-abia se mai țineau pe țurloaie*“ (cancan.ro). Cuvîntul – care circulă în prezent cam în toate regiunile – continuă să fie folosit ca desemnare neutră, în unele zone: de exemplu, o firmă din nordul Moldovei are în oferta sa de produse alimentare „țurloaie vită“ (samcom.ro). În general, însă, *țurloi* are conotații depreciative, de preferință în contexte ironice. E frecvent în comentariile sportive în registru informal, unde apare mai ales în expresii referitoare la diferite forme de faultare: *a da, a trage* sau *a arde la țurloaie*. Expresiile pot fi denotative, dar și extinse prin metaforă asupra unor forme mai puțin directe de agresare, în sport, în politică sau în viața cotidiană: „o cotonogeală la țurloaie“ (jurnalul.ro); „măcar *să își ardă șuturi în țurloaie* pînă să nu mai poată sta în picioare“ (hotnews .ro, comentarii, 24.06.2017); „nice că *ne-o mai tragem la țurloaie* unu la altu ca pe vremuri“ (gsp.ro, comentarii, 3.03.2008); „te *ardeau la* țurloaie de nu te vedeai!“ (prosport.ro).

Mult mai complicată e situația cuvîntului *bleandă* – tot un termen regional sau popular, dar cu o circulație mult mai redusă, cu sensuri destul de diferite. DEX consemnează două cuvinte diferite, ambele cu etimologia necunoscută: unul cu sensurile „sperietoare de păsări“ și „epitet pentru o persoană fără energie, molîie, bleagă“, celălalt însemnînd „lovitură, îmbrînceală, brînci“. Dicționarul etimologic (DELR, Literele A-B, 2011) consideră că primul este o „creație expresivă“. Dicționarul academic *(Dicționarul limbii române,* A-B, 1913) despărțea chiar trei omonime *bleandă:* unul cu sensul „pasăre răpitoare“, cu atestările cele mai vechi (din secolul al XVII-lea), altul – tipic moldovenesc – cu sensul „lovitură“ (ilustrat de *Amintirile* lui Creangă: „i-am tras într-o zi o *bleandă,* pentru că nu-mi da pace să prind muște“) și al treilea muntenesc, cu o definiție foarte interesantă: „cuvînt fără înțeles precis, deșteptînd imaginea unei «mase moi și lepșite»“ *(lepșit,* adică *turtit, pleoștit).* În citatele din dicționar se recunosc mai ales insulte: „Lovite-ar cataroiu' de *bleandă* ce ești!“ (traducerea revizuită de G. Gorjan din *Halima,* apărută la începutul secolului al XIX-lea); „muntenii îs oameni strașnici: lucră dumineca. Nouă ne zic: moldovean cap dă bou; *bleandă*“ *(Convorbiri literare,* 1911, nr. 1). Cuvîntul apare și într-o structură proverbială care ridiculizează prin antiteză elanul repede abandonat: „S-a repezit ca un leu (...) și a căzut ca o *bleandă*“ *(Ciulinul,* 24.11.1885). Există așadar *bleanda* moldovenească și *bleanda* muntenească. Prima este evocată și în *Discursurile politice* ale lui Al. Marghiloman (volumul I, 1916), într-o controversă asupra pălmuirii unui primar, act față de care desemnarea prin moldovenism ar fi adus o ironică atenuare: „N-am zis că l-a pălmuit. Am zis o expresiune moldovenească: i-*a dat o bleandă*“. Bleanda muntenească e cea evocată în basmul lui Ispirescu.

Care era, de fapt, contextul în care apăreau *țurloaiele blendei* în basm? Cuvîntul *bleandă* e folosit de tovarășii de drum răutăcioși cu referire la pălăria personajului principal, pe care tocmai au aruncat-o în foc: „Hei, prietene, ți-a căzut *bleanda* pe foc“; termenul depreciativ denumește pur și simplu un obiect relativ pleoștit. Conform tiparului narativ al întrecerii, în care istețimea e dovedită prin reacție amplificată, personajul se răzbună nu doar aruncîndu-le celorlalți armele în foc, ci și legînd metaforic și metonimic acțiunea sa de cea anterioară: dacă pălăria lui e o *bleandă,* fiarele înroșite de foc de la armele lor arse sînt *țurloaiele blendei:* „Ia sculați, boieri, de vedeți *țurloaiele blendei*“. Nu e nevoie să știm exact ce e *bleanda;* dacă ea există, poate avea picioare, deci jocul lingvistic e acceptabil.

Cum am văzut, *țurloaiele* sînt bine reprezentate în registrul popular-colocvial de azi; în schimb, *bleanda* a dispărut aproape cu totul, păstrîndu-se doar în nume de familie provenite foarte probabil din porecle. Alte exemple sînt extrem de puține și parafrazează de fapt expresii și structuri proverbiale mai vechi: „S-a repezit ca un hultan și a căzut ca o bleandă“ (racnetulmunteniei.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editură Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

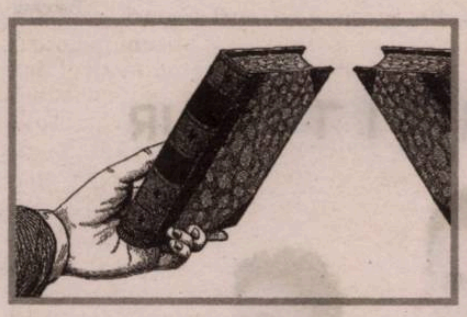

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

De-a conspirativita

Parcă cu toții ne-am dori să trăim într-o lume inteligibilă, în care ceea ce se întîmplă în jurul nostru și ne afectează să aibă un motiv, o explicație. Versiunea extremă a acestei nevoi firești e aceea în care orice faptă, întîmplare, eveniment etc. încetează să mai fie ceea ce este, devenind o manifestare înșelătoare a ceva ascuns. Se cheamă conspirativită și ne delectăm cu ea zi de zi, dimineața, la prînz și seara – asta în ipoteza în care noaptea încă reușim să dormim. Conspirativita înflorește bogat la umbra – sau în lumina? – politicului. Mai exact, în umbra politicului și în lumina puterii.

E o situație destul de bizară: de obicei e invers. Am fost, mai demult, un fan al serialului *Dosarele X,* în care protagoniștii, un el și o ea, ambii agenți FBI, intrau în tot soiul de investigații în care adia ipoteza prezenței unei forțe extraterestre, însă nu reușeau să ajungă niciodată la dovezi concludente, insinuîndu-se de fiecare dată pe parcurs o altă forță, terestră – superiorii lor ierarhici, enigmaticii superiori ai superiorilor lor ș.a.m.d. – care le bloca înaintarea. Am auzit pe cineva povestindu-mi cu toată convingerea că după 9/11 s-a descoperit că pilonii de rezistență ai Turnurilor Gemene fuseseră piliți – nu beți, ci subțiați. Nu are rost să continui cu alte exemple, publice sau private, recente sau de demult. Chestiunea e limpede: ținta predilectă a conspirativitei este Puterea. La noi e pe dos. Puterea e limpede ca lacrima, în schimb societatea colcăie de conspirații.

Acum aproape trei decenii, Televiziunea Română flutura pe ecran dovada irefutabilă a faptului că protestatarii din Piața Universității erau agenți sub acoperire: o copie xerox a unei bancnote de 1 dolar găsită, chipurile, într-un copiator din sediul Partidului Național Țărănesc. Ion Iliescu însuși lansa public ideea că protestul împotriva comunismului ar fi fost o diversiune legionară. Președintele, ca orice președinte, avea informațiile lui. Numai că simpatiile legionare ale lui Marian Munteanu, lider al Pieții Universității, nu aveau nimic de a face cu protestul în sine, stîrnit de faptul că Frontul Salvării Naționale, organism de tranziție, își schimbase subit poziția, devenind, din arbitrul primelor alegeri libere postcomuniste din România, jucător. Un jucător cu fluierul atîrnat de gît. Acum cinci ani, cînd a fost denunțat plagiatul flagrant al lui Victor Viorel Ponta, proaspăt premier al națiunii, nenumărați sicofanți au sărit să explice că, de fapt, ar fi vorba despre o răfuială politică. Universitatea din București, Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU) au devenit subit oficine de partid, fără afiliere, e drept, la vreun partid anume. Cel din urmă chiar a fost dizolvat peste noapte de către atunci vremelnicul ministru al Educației, sub cuvînt că, partinic fiind, și-ar fi depășit atribuțiile legale.

Apogeul conspirativitei livrate de sus în jos a fost atins cu prilejul protestelor față de OUG 13 – „Noaptea, ca hoții!“. Atunci din umbra guvernării, reflectorul propagandei și-a aruncat spotul de lumină în interstițiile societății românești, cancerizate de banii lui Soros, de sforăriile lui Iohanis, de machiaverlîcurile lui Coldea, de stratagemele tandemului Kövesi-Lazăr, de cancelariile euro-atlantice, de crapulozitatea multinaționalelor... Nu cred să se mai fi reunit, în istoria noastră recentă, o asemenea concentrație de conspiratori pe metru pătrat, capabili să cumpere nu numai orice suflare umană, ci chiar și pe cele canine.

Mult mai modest a înflorit conspirativita pe terenul despărțirii PSD-ului de propriul său premier. „Grindeanu nu mai e Grindeanu“ – s-a spus. Cui și-ar fi vîndut demnitarul sufletul, nimeni n-a părut nici capabil, nici doritor să ne spună. Avem probabil de a face cu un nou nivel al conspirativitei, în care nu mai e nevoie nici de conspirație, nici de conspiratori.

Ceea ce mă nedumerește pe mine însă nu este doar această răsturnare a vectorului conspirației, ci și întrebarea – naivă, poate – în ce măsură numeroșii participanți la acest hocus-pocus cred sau nu cred în ceea ce spun. Sincer să fiu, m-aș bucura să știu că e vorba doar de manevre propagandistice, executate disciplinat și obedient. Din păcate, nu cred că asta se întîmplă întotdeauna.

Am însă adesea sentimentul că zvonerii și răspîndacii teoriilor conspirației se străduie să ne împărtășească cîte ceva din viziunea lor asupra naturii umane, coborînd către noi dinspre cele mai îndrăznețe piscuri ale Puterii. Iar această viziune se construiește pornind de la străvechea incapacitate de a-l înțelege pe Celălalt. Așa cum zice celebra frază a lui Sartre: *L'enfer c'est l'autre!* Primul reflex de a te confrunta cu alteritatea, cel mai primitiv, este de a-i anula realitatea. Altul nu este, în fond, Nimeni: e doar aparența unui alt Altul, nevăzut, neauzit, cel adevărat. Un premier care la un moment dat se pune în răspăr cu Puterea pentru că s-o fi săturat să asculte ordinele altora nu poate exista. Tot așa cum nu poate exista un protestatar care tremură seri de-a rîndul în Piața Victoriei doar pentru că e furios că e mințit și batjocorit. Așa ceva nu corespunde naturii umane. Oamenii trăiesc pentru a-și îndeplini scopurile clare și precise. Iar dacă scopurile lor nu sînt evidente, cu siguranță altcineva îi manevrează.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

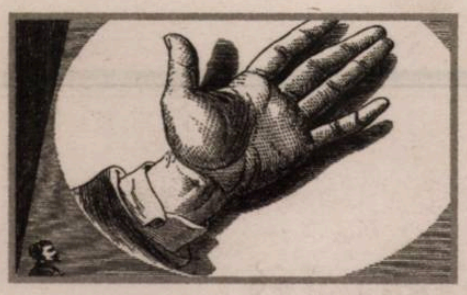

Adina POPESCU

portrete din mers

Shakespeare, Zola, absintul... & Co.

În căutarea unui loc de citit în Paris care să aibă o istorie și o poveste, am vrut să merg la o țintă sigură: librăria Shakespeare & Co. Știam despre ea din România. Aici avea o oarecare faimă prin faptul că proprietarii ei sînt dispuși să-i găzduiască pe gratis pe acei scriitori mai mult sau mai puțin anonimi din lumea întreagă care nu au bani, însă își doresc să scrie la Paris, în speranța că orașul le va dărui măcar o părticică din suflul său creator. Așadar, îmi închipuiam la modul idilic cum seara, după ce ușile librăriei se închid și se trag obloanele, cîteva paturi sînt întinse printre rafturile cu cărți, pe ele stau scriitorii într-o rînă, împart cîte o sticlă cu vin, tot din partea casei și tot pentru a le asigura inspirația atît de necesară, povestesc pînă tîrziu în noapte despre noile lor romane și despre necazurile vieții de scriitor, în general. O atmosferă boemă posibilă și poate chiar așa se și întîmplă, dar...

Shakespeare & Company se află pe Rue de la Bûcherie, chiar vizavi de Notre Dame, adică acolo unde turiștii americani se întîlnesc cu cei japonezi și își fac reciproc fotografii de familie. La doi pași sînt cîrciumile din Cartierul Latin, care se înșiruie una lîngă alta pe cîteva dintre cele mai comerciale străzi din Paris. Aici se reinventează conceptul de *happy hours*, găsești bere la doar patru euro și poți vedea turiști englezi clătinîndu-se pe bune, ca la ei acasă atunci cînd barurile se închid prea devreme, căci autoritățile vor să fereasă populația de vicii. Librăria, „un centru parizian de creativitate și inteligență“, cum scrie pe site, se încadrează mai mult sau mai puțin în acest spațiu. Oricum, profită din plin de vadul pe care îl are. E cochetă, prezentabilă, fermecătoare. Își păstrează în cele mai mici detalii *look*-ul său din 1951, atunci cînd și-a deschis pentru prima dată porțile, fasonul din timpurile cînd Henry Miller a descris-o ca pe *a wonderland of books*. Perfecțiunea sa „lucrată“ e comparabilă cu cea a tuturor locurilor din Montmartre sau din alte zone turistice. Îți ia ochii și nu-ți mai rămîne timp să te gîndești la ce este sau nu autentic. Și, desigur, e plină de musterii. Oameni care în doar două zile au învățat să spună *pardon!* cu accent franțuzesc scotocesc prin rafturi, se apleacă pentru a vedea mai bine cărțile înghesuite pe jos, în cutii, răsfoiesc, scot exclamații, cumpără.

Una dintre „gazde“, o englezoaică, nu prea pare dispusă să-mi răspundă la întrebări. Își vede de clienții ei. E normal, îmi zic. Este mult mai important să vîndă decît să facă reclamă unei librării care deja nu mai are nevoie de așa ceva. Îmi dă cîteva informații, cu zgîrcenie. Ce cărți se vînd cel mai bine? Toate cărțile. Care sînt prețurile? De la cîțiva euro la cîteva mii. Cine sînt clienții? Parizieni și turiști. Cum e cu scriitorii? Pe ce criterii îi alegeți pentru „a-i ține în spate“? După intuiție. Acestea fiind spuse, mă pasează unei colege care, cu un zîmbet artificial, îmi zice că tocmai intră într-un *important meeting* și să vin a doua zi. Dar pînă atunci, neapărat să vizitez sala de lectură...

Sala de lectură e o încăpere de vreo șaisprezece metri pătrați, la etaj. Ca să ajungi aici, urci pe o scară îngustă din lemn și descoperi un colț „amenajat“ pentru un posibil scriitor. Un soi de nișă unde se găsește o măsuță, cu o mașină de scris antică din care iese o coală de hîrtie, cu un început de text abandonat. Întreg aranjamentul pare studiat, dar îți captează pentru un moment atenția. În bibliotecă, două turiste nu citesc nimic, doar își odihnesc picioarele pe băncile din lemn. Vorbesc în șoaptă ca să nu-l deranjeze pe bărbatul care scrie. Stă la un birou, în dreptul ferestrei, în *contre-jour*, așa că nu-l văd prea bine. Are în jur de 40 de ani și umple cu frenezie un carnețel. Îmi dau seama că scrisul de mînă poate fi, în felul lui, șic. În rest, scriitorul pare un figurant, apariție de planul doi, într-un film cu nuanțe intelectualiste.

Plec fără să mă supăr pe „afacerea“ Shakespeare & Co (iar la plecare o zăresc prin geam pe a doua englezoaică hlizindu-se cu doi tineri la *meeting*-ul lor), căci Parisul îmi oferă la tot pasul locuri de citit mai mult sau mai puțin convenționale. Am senzația că orașul însuși este un bibliofil rafinat, în timp ce Bucureștiul de-abia dacă învață alfabetul. Pe malul Senei, un pușți citește și bea la răstimpuri dintr-o sticlă de bere la un litru. La biblioteca de la Centrul Pompidou e o coadă decentă. Cititorii nu se înghesuie, doar așteaptă privind strada, așa cum s-au obișnuit probabil să o facă de multă vreme. În fața mea e o femeie care vorbește singură. La un moment dat, îmi cere să-i dau dreptate. O aprob, deși nu înțeleg prea bine ce spune. Metroul este o inedită sală de lectură *underground*. Se citesc cărți, în timp ce se răsucesc țigări care se vor fuma mai tîrziu, afară. Călătoriile durează suficient de mult pentru a termina cel puțin un capitol. Nu vezi aproape pe nimeni cu ziare, așa cum nu vezi decît arareori prin stații panouri cu reclame la McDonald's sau la magazinele Tati. Se face, în schimb, publicitate la noile spectacole de teatru, de operă, de dans contemporan, la festivalul de filme realizate pe telefonul mobil, la premiera ultimului film a lui Tarantino. Parisul are o cultură pe care și-o respectă. De acea, poate, e și atît de greu de scris despre ea... te intimidează, pur și simplu.

Cele mai relaxate lecturi sînt însă cele din parcuri. Exclud cititul hărților pe față de pe dos din Jardin des Tuileries. În Jardin du Luxembourg, mai ales în pauza de prînz, oamenii stau întinși pe șezlonguri, la soare sau la umbra palmierilor cărora le merge suspect de bine aici, poartă conversații lejere, mănîncă din caserole, hrănesc rațele de pe lac și citesc. Se citește în cuplu, cu schimb de impresii, sau în grup. Se citește de unul singur, cu reprize de moțăială printre rînduri. Într-un parc minuscul de pe lîngă Palais de la Découverte, descoperit întîmplător (cobori cîteva trepte și ajungi într-o mică oază pustie, cu o vegetație luxuriantă, o cascadă, un lac de buzunar populat de pești mari, roșii, aproape fosforescenți), am găsit pe o bancă o carte. Abandonată sau uitată. Lîngă bancă era o sticlă de șampanie goală, cu un pahar din sticlă întors invers pe gîtul sticlei. Cartea era *L'Assommoir* a lui Émile Zola, din colecția Penguin Classics, și avea o dedicație pe prima pagină: *To Françoise, on 16th May 1971, on her leaving England for Paris. Love, Alastair.* Am încropit imediat în minte un scurt scenariu care să se petreacă în 1971, cu șapte ani înainte de a mă naște, și am găsit și motivul pentru care sărmanul Alastair, înnebunit deja de dorul de Françoise înainte ca ea să plece definitiv la Paris, a ales tocmai această carte pentru a i-o dărui. Pe copertă era un detaliu din tabloul *L'Absinthe* al lui Edgar Degas.

(acest articol a apărut în revista Dilemateca)

Eugen ISTODOR

negustori și musterii

Cum am ales între supermarket și piața de țărani. Mare aventură a conștiinței

Erau 80 de grade afară, duminică. 90-100, că era ora 1 după-amiază. Și eu, sanchi, să cumpăr. Mi-am găsit pălăria de pai. Boțită. În fundul șifonierului. Eram ca sperietoarea de ciori. Dar mi-am zis că-s așa bătrîn că nu mă caută nimeni pe stradă. Mi-am luat șlapii. Am renunțat la pantofii de baschet, mîndriile mele. Acum, cînd scriu, o muscă mică-mică mă pișcă de ureche. S-o împușc? Deci o iau spre piață. Nu, n-o iau, e prea cald. 120 de grade la umbră. Și dă-i înainte la Carrefour. Am omorît-o! Păreri? Ba nu, e pe frunte. Sînt cadavru? Bun. Ajung la Car și fur și văd roșia la 8 lei kilu'. Mi se pune pe de-a-ndoaselea. Luasem din Obor, acum vreo trei zile, cu 4. Sînt nebuni? M-am ambalat așa tare în cap că mi-am luat tălpășița din magazin. Cum să dau, frate, 8 lei pe kilu' pe roșii? Și verzuțe... Și caut în minte cum să ajung la Obor. Și merg spre un tramvai. Uberul îmi zicea că nu-i mașină în zona mea. Deci tăiere de chef. Nimic din lumea fericită nu-i de partea mea. Și cum merg spre tramvai, niște țărani erau întinși în fosta stradă Decebal. Cine-o mai știe? E Murivale desenat pe gard acum. Unul țanțoș îmi dă roșii. 4 lei kilu' de ciorbă. 6 de bune. Iau, cum să nu iau? Și iau dovleci, iau fasole țucără, iau ceapă. 30 de lei. Merg la o babă. Da, mamă? Și iau vinete siluetă, castraveți. Băi, alt om. Musca văd că nu mă mai supără. De ce? Sînt în piață, sînt în firea mea? Deci eu cred că nu vom renunța la supermarket dacă nu trecem prin furie. E info că știu cît e kilu'. E meteo că m-am simțit liber cu pălăria boțită-n cap. Și, mai ales, sînt cap de muscă. Diferența între 6 și 8 nu e așa mare, dar roșia luată așa e voluptate, cealaltă e ciudățenie. Și mi-am mai făcut calcule. Poate iau cu 4 roșii bune din Obor, și de ciorbă, și de mîncare, da, dar cît dau pe taxi la-ntoarcere, cel puțin 10 lei, nu? Păi, 10 lei dau omului ăstuia din Decebal care pare țăran. Îi dau lui să nu-și strice mințile, să aibă încredere în el și-n roșia lui. Păi, nu?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

De ce e de urmărit în mod special Turul Franței de anul acesta?

Pentru că e precum cutia de bomboane a lui Forrest Gump. Trece prin toți munții Franței – Vosgi, Jura, Masivul Central, Pirinei și Alpi –, distribuind dificultățile și oportunitățile practic pe tot parcursul, și nu doar concentrîndu-le în ultima jumătate. Chris Froome, marele favorit, era cam speriat pe chestia asta, ceea ce e un semn foarte bun. Există puține sosiri la altitudine, care favorizează oameni puternici în picioare, și multe porțiuni în care curajul, inspirația, un plan bine făcut și un pic de noroc pot prevala asupra fleicilor de carne brută. În plus, e un platou de posibili câștigători mai mare, în principiu, ca în alte dăți. Și cîțiva „artificieri“, precum Contador, Aru, Pinot sau Bardet, care pot oricînd arunca în aer cursa. Turiștilor vizuali le e propusă o schimbare constantă de peisaj. Foarte variat. E un *Tour* atipic, ca o scenă pusă pentru un spectacol cu tot felul de trupe, de la dramă grea pînă la *commedia dell'arte*. Vor fi multe povești. Nu toate vesele. Deja unii au trecut prin patul de spital. E și multă emoție, ieșită din adîncuri. Kittel, învingătorul etapei a doua, după un start în țara sa natală, Germania, a plîns îndelung. El și alți cîțiva „născuți“ în epoca post-scandal de dopaj au mers pe un drum cu spini, și nu doar pentru roțile lor, ca să ajungă să nu mai fie întrebați ce își bagă în vene. Visul lor a fost să nu mai fie paria în patria lor. Turul Franței e despre ceva profund uman. În privința asta, *sorry*, nimic nou!

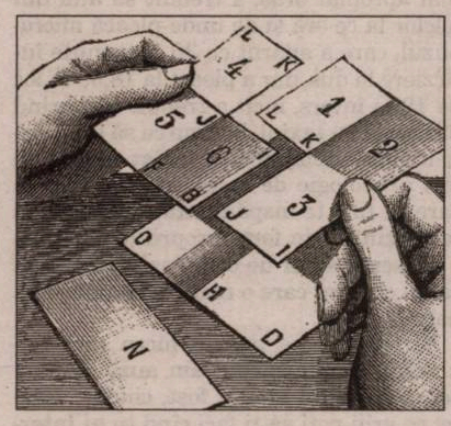

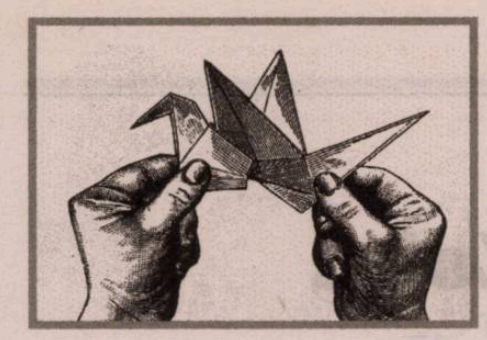

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

La Berlin

Scîrțîitul roților U-Bahn-ului sau S-Bahn-ului pe podurile care traversează străzi sau trec peste Spree e fără îndoială sunetul caracteristic orașului. Un fundal sonor depistat și speculat fin de către Steven Spielberg în *Bridge of Spies,* filmul cu Tom Hanks în rolul unui avocat american care organizează un schimb de spioni în timpul Războiului Rece. Sînt acele metrouri sau trenuri urbane, mai bine zis, care străbăteau și pe atunci orașul, mergînd și de-a lungul sinistrului zid despărțitor, pe care cei ce încercau să-l treacă erau împușcați. Cît de îndepărtată și de ireală pare astăzi epoca în care oameni care voiau să treacă o frontieră, un gard, un zid, un rîu, erau pur și simplu mitraliați. Și n-au trecut decît 27 de ani.

Dar pînă să ajung să aud și să recunosc acel obsedant scîrțîit de tren, m-am confruntat cu unele nelămuriri legate de cursele aeriene. Întotdeauna m-am întrebat de ce sînt atîtea *vampe* – cum li se zicea odată – pe aeroport la noi. Fete super-machiate, cu Botox și silicoane, cu poșete colorate și cu lanțuri aurii, cu pantaloni sau rochii mulate, cu tălpile ori tocurile fără sfîrșit ale încălțărilor lor strălucitoare, cu smartphone-urile lor roz de ultimă generație, mestecînd gumă, zîmbind continuu și fals, cu toți dinții albi la vedere. Unde se duc, cu *low-cost*-ul, toate aceste delicate(se) *vampe* zburătoare? Dar m-a intrigat și un fenomen pe care probabil mult mai puțini l-au observat: ce caută oare mereu indienii în cursele București-Berlin și retur? Care-i treaba? Am ajuns să nu mă mai intereseze eterna întrebare *ce-a căutat neamțul în Bulgaria,* pînă nu mă lămuresc ce caută indienii pe ruta București-Berlin. Cît despre copiii mici (bebeluși chiar) din avion, nu-mi mai fac nici un fel de iluzii cînd îi văd. E un fel de regulă a lui Murphy: chiar dacă e un singur bebeluș care plînge într-un avion, acela nu va fi niciodată mai departe de două rînduri de locul pe care stai, așa încît să nu poți rata nici cea mai mică smiorcăială.

În fine, am parcurs drumul de la aeroport la hotel cu taxiul, pe o vreme întunecată, cu o ploaie care te ducea cu gîndul numai la reumatisme, interminabil, pe bulevarde pline de blocuri, nu mizere, cum încă mai sînt pe la noi, dar deprimante. Fostul Berlin de Est, ne-am spus. Cu timpul, aveam să descoperim că

Nimic nu e lăsat la voia întîmplării.

foloseam scuza asta și prin zone care au aparținut, de fapt, Berlinului de Vest. Traficul din București mi s-a părut o dulce amintire parfumată. La Berlin, toate stopurile sînt minuțios reglementate, cu nenumărate faze: întîi mașinile care merg înainte, apoi mașinile care o fac la stînga, apoi mașinile care o fac la dreapta, apoi bicicliștii, apoi pietonii și tot așa. Nimic nu e lăsat la voia întîmplării, totul e prevăzut nemțește. Rezultatul e un trafic aproape imposibil, cu așteptări greu de suportat, cu nesfîrșite coloane de mașini, mai ales în zilele de lucru și pe ploaie. Un băiat care lucra la un service mi-a povestit că, dacă ar merge cu automobilul, de acasă și pînă la locul de muncă ar face două ore (adică ar pierde în total patru ore pe zi în trafic). Nu mai spun că întregul oraș e plin de șantiere. Dincolo de toate însă, afirmația unei polițiste, legată de niște proceduri birocratice prea lungi – „Nu se poate mai repede, asta-i Germania, ce poți să faci…" –, m-a lăsat fără replică.

Altfel, Berlinul are ceva locuri interesante, biserici și muzee vizitabile, iar cînd cerul e senin, totul pare mai vesel. În zona din vestul parcului Tiergarten, am avut senzația acută că mă aflu la Neptun. Arhitectura vest-germană a anilor '70. Mi-a rămas în minte vaporul de pe Spree cu turiști exaltați, care stăteau în picioare pe puntea de sus și ciocneau de zor cupe de șampanie. Vaporul se îndrepta cu mare viteză spre un punct de unde toate celelalte ambarcațiuni făceau, cu grijă, o delicată manevră de întoarcere. Părea că oamenii se duc, într-o mare fericire, la scufundare. Am văzut și veselul tramvai al beților (Drink and Drive Tram) și m-a bătut gîndul să fac o călătorie, din aceea idioată, cu el.

Berlinul e plin de studenți. Pe lîngă nemțoaice mari ca niște dulapuri, poți vedea chinezoaice mici care mănîncă mult de tot sau negrese care fac piruete prin restaurante. Tineri studioși, veseli, toleranți și democrați. Cam asta-i atmosfera. Dar indiferent de ce vezi acum, rău sau bun, o întrebare rămîne de neocolit: ce virtuți au avut cei din partea de vest sau cu ce au greșit oamenii din partea de est a orașului ca să merite, unii, o viață prosperă și liberă, iar alții, un trai mizer, supus îngrădirilor comuniste? Răspunsul cel mai simplu e că lumea nu e dreaptă. Sigur, și cei considerați norocoși pentru că au rămas în partea de vest au fost afectați de această despărțire brutală. Se spune că nu e familie care să nu fi fost atinsă de această dramă. Zidul tras peste noapte între cele două părți ale orașului, devenit un simbol al opresiunii comuniste și al Războiului Rece pe întreg globul, pare să fie pentru berlinezi o rană încă nevindecată complet.

ready made

„Însuși *fabricarea țuicii* apare micului nostru prunar ca *procedeul cel mai ușor și ieftin de valorificat prunele.* Și cu drept cuvânt, fabricarea magiunului, a marmeladelor și a prunelor uscate, sunt operațiuni, care trebuesc executate în timpul sau imediat după cules. Ele reclamă pe lângă oarecare pricepere și o activitate mai febrilă, cu totul disonantă în ritmul domol, cu care muncește prunarul nostru."

Nicolae Constantinescu-Ismail, *Producțiunea și valorificarea fructelor în România,* 1934

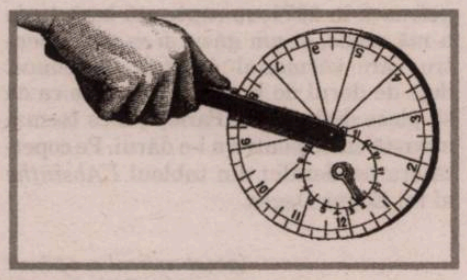

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Come 2 Romania

Un student britanic îi trimite un mesaj profesorului din Transilvania pe săpătura căruia dorește să lucreze vara asta: „Mama mea e foarte îngrijorată că voi veni în România. Vă scriu ca să vă întreb cine mă va lua de la aeroport."

Se poate face arheologie cu multe defecte – așa se și face, invariabil –, dar nu și cu incapacitatea de a te deplasa pînă la coclaurii marcați cu X. În orice caz, e de reținut că un student poate să intre în panică la gîndul că va trebui să ajungă singur de la aeroport la o anumită destinație dintr-o țară membră a Uniunii Europene. Nu vreau să zic că totul o să meargă strună: în propria mea țară, ca să ajung azi de la șantier la cel mai apropiat oraș, a trebuit să aflu din folclor la ce oră și de unde pleacă microbuzul, care a apărut cu 30 de minute întîrziere la dus, dar a plecat la 18,59 în loc de 19 la întors, încît a trebuit să-l prind din urmă cu taxiul, la timp ca să intru într-un ambuteiaj de o oră. Dar să vrei să faci arheologie de teren în condițiile în care pe tine te înspăimîntă că trebuie să te prezinți prin forțe proprii la o adresă e un semn sigur de complexitate. E cam ca un chirurg care o roagă pe bunica să-i bage fir în ac.

Nu știu de ce primul lucru care mi-a venit în minte cînd am auzit de mesajul tînărului erou a fost, ciudat, acesta: ce griji poți să-ți faci cînd tu ai Internet pe telefonul personal? Nici măcar în basme n-au avut resurse să-i dea amărîtului ăluia care fugea de Muma Pădurii un iPhone. Iar tu ai o superputere în buzunarul de la nădragi și totuși te întrebi cine îți va deschide portiera cînd aterizezi și cine ți-o va deschide din nou cînd ajungi la destinația finală, cu alte cuvinte, cine va face călătoria asta pentru tine. Mă grăbesc să spun că sînt departe de a fi făcut fapte de vitejie întru ale orientării în drum spre șantiere. N-am făcut decît să apreciez și mai mult felul în care arheologii occidentali – printre care femei – se duceau pe șantier în Irak sau Israel pe vremea cînd erau provincii ale Imperiului Otoman. În același timp, nu pot să nu mă gîndesc că am ajuns pe cinci-șase șantiere din Maroc și din Turcia, aproape de fiecare dată după miezul nopții și aproximativ la opt ore după ora la care credeam că o să ajung, fără să dau un telefon. (Aici exagerez un pic. L-am sunat odată pe Ian Hodder, de pe un telefon cu fise din Konya, ca să-i zic că întîrzii, și mi-a zis că bine. Am mai sunat, de pe mobilul unui vînzător de ayran, pe cineva de la Maddunassa hitită ca să-i rog să vină să mă ia, pentru că am pierdut ultimul autobuz, dar n-a răspuns nimeni.) Acum s-au eliminat pînă și taxele de roaming în UE. Poți să vorbești, dacă ai chef, tot timpul călătoriei la telefon cu un conclav de amici care-ți dau sfaturi unde să pui piciorul și informații despre unde să-ți ții mîinile, asta în timp ce-ți încarci telefonul, printr-un dispozitiv special, din briza mării.

La o adică, e suficient să pui adresa în Google Maps și să mergi pe jos urmînd instrucțiunile. Un secret – mersul pe jos este un instrument de ajuns la destinație de o precizie excepțională. Am informații că a fost folosit pe scară largă încă din preistorie. De mersul pe jos se leagă și amintirea primului meu contact cu umorul britanic. Am ajuns la universitate noaptea, pentru vă venisem cu trenul, feribotul și autobuzul din Germania. La recepție *(lodge)* era totuși cineva care mi-a spus în ce clădire urma să locuiesc. Am întrebat dacă pot ajunge pe jos pînă acolo și mi s-a răspuns, la obiect, *yes, you can.* Aveam o valiză, o geantă mare și chitara, și am mers așa pe jos timp de o oră pe Banbury Road. Ploua. Eram un fraier, deși nu mă desolidarizez decît parțial de această atitudine.

În România nu se vorbește așa bine engleza pe cît ne place să credem, dar nici așa puțin cît, evident, se teme studentul căruia îi datorez ideea acestui articol. Te descurci, fără să știi limba locului, cred, mai bine decît prin munții Rif sau în Șanliurfa. Unul din faptele de limbă care pe mine, la început, mă dezorienta teribil era acela că auzeam uneori oamenii zbierînd unul la altul în arabă sau în turcă, cu o furie crescîndă și, tocmai cînd credeam că acum or să scoată cuțitele, urmau rîsete și bătăi pe burtă. Presupun că nu scapi de asta nici prin autogările din România, dar e și lume educată gata să-ți înțeleagă accentul, și lume, în general, gata să te admire pentru că ești străin. Sigur, tu nu vei renunța la expresiile idiomatice care ar trebui lăsate deoparte cînd vorbești cu cineva care ți-a învățat limba la școală, și nu vei renunța nu din narcisism sau din aroganță, ci pur și simplu pentru că nu ți-ai pus niciodată problema. Chiar și așa, lumea o să te înțeleagă și o să te ajute, asta ca să nu-ți zic de pe-acum că te vei căsători cu o româncă.

Mă opresc aici și profit de ocazie ca să îmi iau adio de la toți cititorii mei. Șoferul microbuzului, ca să recupereze timpul pierdut cu nesfîrșitul ambuteiaj, tocmai a început să meargă cu 140 km/h prin satele Dobrogei. Sînt singurul, de altfel, care se ține disperat de scaun ca un *bush baby.* Ceilalți pensionari de la CAP freacă liniștiți Facebook-ul în vreme ce microbuzul saltă ca șalupele. Noroc că nu știe mama.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cum salvăm naționalismul

Cavalerii salvează domnițele aflate în situații dificile, intelectualii salvează cuvintele aflate în situații dificile. Totuși, în spațiul cultural euro-american de astăzi, încercarea de a salva un cuvînt compromis nu este doar o politețe, ci este direct eroism. De fapt, există un singur tip de eroism intelectual posibil în lumea libertăților noastre: salvarea cuvintelor compromise. Este foarte greu să reabilitezi prestigiul unui cuvînt pe care toată lumea se simte datoare să-l urască. Și, dacă încerci să o faci, te expui unui risc enorm. Totuși, în speranța regăsirii unei normalități pierdute, unii încearcă să o facă. Totuși, cu sentimentul că lumea întreagă este nedreaptă cu un cuvînt, unii încearcă să facă dreptate.

Am cunoscut, recent, un asemenea om și, pentru că îi admir curajul, scriu acest articol. Omul nu este vreun miliardar excentric, ci doar un profesor universitar. Cu banii lui, fără să aibă nici un alt sprijin financiar, el a organizat o conferință la care a invitat universitari din mai multe țări, încercînd să salveze un cuvînt. Sau, poate, mai mult de atît, pentru că niciodată cuvintele nu sînt deplin autonome – mereu, ele aduc și altceva. Cuvintele aduc cu ele ceva mult mai mare și mai greu decît suma literelor lor…

Cuvintele aduc cu ele ceva mult mai mare și mai greu decît suma literelor lor…

Omul se află în al șaptelea deceniu de viață, este longilin, delicat, de o bunăcredință desăvîrșită ce se citește imediat în ochii săi albaștri, este pasionat de politică și pasional în orice pledoarie pe care o ține. Acesta este omul care vrea să salveze naționalismul.

Nu cred că se îndoiește cineva că cel mai detestat cuvînt al momentului este „naționalism“. La capătul unui efort serios în presă, în politică, în universități, în societate, în cercurile intelectuale, s-a reușit zdrobirea acestui cuvînt care, la începutul veacului XX, era unul dintre cele mai nobile. Nu sînt conspirationist, așa că nu cred că acest efort a fost plănuit și dirijat ocult, pentru ca „globaliștii“ să ucidă națiunile și să pună mîna pe întreaga lume. Cred, doar, că un spirit al timpului (la finalul secolului trecut și începutul secolului actual), dar și al locului (Occidentul dezvoltat) a lucrat prin oameni. Manipulare? Poate și asta. În lumea Facebook-ului, a sutelor de canale de televiziune, în lumea YouTube și a nenumăratelor bloguri, toată lumea vrea să manipuleze pe toată lumea. Adevăr? Greu de detectat, căci „naționalismul“ a devenit perfect sinonim cu „extremismul“, „xenofobia“ și „radicalismul etnic“. Iar omul nostru tocmai de aceste sinonimii infamante vrea să salveze cuvîntul. Și nu neapărat de dragul lui, cît de dragul „națiunii“, concept și realitate care, în ciuda exasperărilor intelectual-academice *mainstream*, continuă să lucreze cu maximă eficiență în societate.

Nu știu de unde ne-a venit convingerea că toate relele lumii vin din naționalism.

În ceea ce mă privește, din cîte îmi amintesc, prima oară am auzit că un naționalist este un tip discutabil, de nu chiar blamabil, prin anii 1980, cînd se vorbea la Europa Liberă despre Ceaușescu și ceaușism. Apoi, în anii 1990, a venit războiul din fosta Iugoslavie și toate știrile puneau atrocitățile comise acolo de toate părțile pe seama naționalismului. Apoi, am început să aud că părinții fondatori ai UE, personaje politice de anvergură imensă, au gîndit Uniunea dîndu-și seama că naționalismul a produs două războaie mondiale, așa că Uniunea este ea însăși un bastion de luptă împotriva naționalismului. Că Europa trebuie să fie un substitut mai larg pentru națiune – nu este, totuși, prea clar de ce europenismul n-ar duce la război precum a făcut-o naționalismul. Ba chiar, mai nou, aud că naționalismul este incompatibil cu democrația. Nu-mi sînt străine cele omenești, așa că am înghițit și eu, pe nemestecate, această idee. Acum, însă, mai la bătrînețe, mă gîndesc mai atent la ea. Chiar așa să fie? Chiar să fi fost Adenauer, Churchill, DeGasperi, Schuman ori Monnet atît de convinși că problema Europei e naționalismul? Chiar ei? Vreau să spun că, pentru oricine știe cîte ceva din biografia politică a acestor mari oameni de stat, nu sună tocmai plauzibil să faci din părinții UE părinți ai antinaționalismului. În fine, chiar să nu poată trăi împreună naționalismul cu democrația? Păi, pînă acum vreo treizeci de ani, nu lucra principiul național în interiorul democrațiilor?

Dacă te uiți la naționaliștii politici din Europa, te apucă depresia.

Profesorul despre care scriam mai sus, cel care se încumetă să facă cel mai eroic gest posibil în lumea intelectuală de azi, o lume în care nimeni nu mai riscă nimic de mult timp, crede că există două dezvoltări ale naționalismului. Una care a făcut posibil nazismul, de pildă, pernicioasă și de evitat, dar și una critică, perfect decentă și perfect acceptabilă. Ca și colesterolul, naționalismul este de două feluri: bun și rău. Ca și colesterolul: cel mai bun antidot pentru naționalismul rău este naționalismul bun. Iluzia că un fel de internaționalism „John Lennon“, fără granițe, fără religii, fără deosebiri, ar fi antidotul eficient împotriva naționalismului rău ar putea să ne coste mai mult decît credem. Dacă-i dăm cu internaționalismul și globalismul, reacția corpurilor sociale ar putea fi exact pe dos: o încrîncenare în naționalism, iar naționalismul încrîncenat este cu necesitate cel rău.

Nu-i mai puțin adevărat că, dacă te uiți la naționaliștii politici din Europa, te apucă depresia. Naționalismul este într-un moment prost nu doar pentru că e atacat din toate părțile, punîndu-i-se în sarcină toate nenorocirile lumii, ci și pentru că, nu știu cum se face, dar este apărat de oameni de mîna a doua, care pendulează vehement între prostie și caraghioslîc, demagogi grosolani. Naționalismul va trebui salvat nu doar de cei care îl detestă, ci și de cei care zic pe toate drumurile că îl adoră. Vast și complicat program! Părerea mea este că singurul reper util pentru încercarea de a repara prestigiul pe nedrept deteriorat al naționalismului este sentimentul din inimile masei enorme de oameni decenți, care nu sînt nici lideri de opinie, nici vedete academice, nici autori cu multe publicații la activ și, mai ales, nici politicieni. O ureche fină va trebui să asculte palpitul acestor inimi multe și deloc publice și să ia de acolo tonul corect al naționalismului, precum iau muzicienii tonul corect dintr-un diapazon. Dar asta duce la populism, alt cuvînt odios vremii noastre. Poate că recuperarea respectabilității „naționalismului“ presupune și recuperarea respectabilității altor cuvinte cu soartă similară, ceea ce complică și mai mult lucrurile.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Wimbledon: Game. Set. Ananas.

Să ne ocupăm locurile în tribune, să ne delectăm cu tabloul celor mai verzi parcele de iarbă și să ne lăsăm încîntarea din priviri să se reflecte în cel mai strălucitor alb, care răsare de pretutindeni. Urmează turneul de tenis Wimbledon cu numărul 140.

Sper că, în graba și entuziasmul momentului, nu ați uitat să vă luați cîte un coșuleț cu zece căpșune. Opțional, frișcă sau zahăr. Ar fi păcat. De dulceața fructelor și de farmecul istoriei.

Încă de la primul turneu de tenis englezesc, din 1877, căpșunele au reprezentat unul dintre simbolurile competiției sportive din Londra. Pe lîngă explicația naturală că perioada iunie-iulie, cînd se desfășoară turneul, este sezonul căpșunelor, o explicație istorică ne întoarce în timp, în epoca victoriană, cînd mîncatul acestor fructe devenise un obicei la modă, mai cu seamă că fructele însoțeau ritualul englezesc al ceaiului de după-amiază.

Totodată, englezii privesc turneul de la Wimbledon ca pe un joc de tenis într-o grădină (cum altfel?) tipic englezească. Căpșunele se încadrează perfect în rețetă, mai ales că sînt producție proprie. Ce urmează este și mai interesant.

Un alt fruct în aceeași *grădină:* mult mai exoticul ananas. De data aceasta cei vizați nu sînt spectatorii, ci cîștigatorul turneului. Pe cupa de argint poleită cu aur atribuită campionului de la Londra (unde sînt gravate numele tuturor cîștigătorilor din 1877 pînă în prezent), tronează mîndru și la fel de aurit un ananas în miniatură. Explicațiile prezenței acestuia pe cupa de la Wimbledon fac apel tot la istorie, mai exact la secolul al XVII-lea, cînd ananasul era o marfă rară, foarte greu de găsit, la care aveau acces doar persoanele din înalta clasă socială. O altă explicație s-ar putea găsi într-o veche tradiție a marinei britanice, conform căreia, atunci cînd se întoarceau acasă de pe mare, căpitanii agățau cîte un ananas pe stîlpul porții, pentru a marca momentul de succes.

Pentru că, pe lîngă bunăstare, lux și extravaganță (și fructe), englezii țin foarte mult și la istoria lor, anul acesta, în cadrul Muzeului Wimbledon va fi vernisată, în parteneriat cu rețeaua BBC, expoziția „On Air: Wimbledon and the BBC 1927-2017“, care marchează 90 de ani de la prima transmisiune radio de la Wimbledon și 80 de ani de la prima difuzare la televizor.

Păcat că BBC-ul nu l-a prins pe Ducele de York, viitorul rege George al VI-lea, care a jucat în cadrul turneului exact cu un an înainte de prima emisie, în 1926.

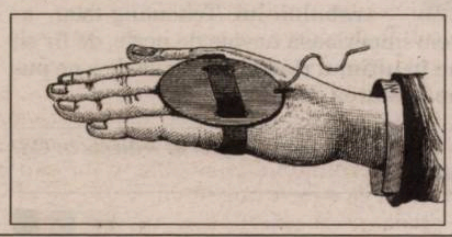

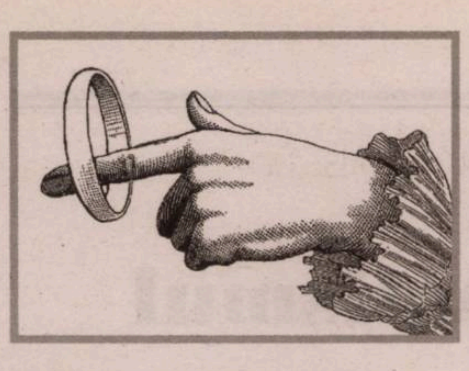

Selma IUSUF

legende **urbane**

Un război fără sfîrșit

De ce le e fetelor mereu frig? Pentru că sînt mai delicate, mai fragile, pentru că se dau cu ojă și rimel și vin la serviciu cu umerii goi? Posibil. Dar, cu toată fragilitatea asta, o să vă mire cîtă dîrzenie pot pune pe masă atunci cînt trebuie să se impună în fața unui aer condiționat! Mă rog, a grupului care vrea să țină aerul deschis atunci cînd afară sînt o mie de grade, de stă să se topească structura de metal a clădirii în care muncim cu toții.

Stai, muncești, clămpăni la calculatorul ăla al tău, te mai întorci cu scaunul și te uiți puțin afară, de la etajul de foarte sus unde te afli. Ești învăluit confortabil într-o păturică de aer răcoros și stătut care se învîrtește în cerc, necontenit, de niște ani buni, un aer artificial în care zboară fără odihnă diverse categorii de virusuri care se trezesc ba primăvara, ba toamna ca să se înfigă în oameni. Dar e bine. Acum e bine. Afară e o vară din aia bucureșteană, de Bărăgan dospit, prăfos, din cele care te afundă pînă la călcîie în asfaltul cleios. Toți copacii au rămas stană, nu se clintește nici o frunză, frunzele sînt oricum acoperite de un praf negru, soarele îți înfige sulițe în cap, înțelegeți dumneavoastră.

Iar ea se va ridica de la birou să închidă aerul condiționat. Cîțiva vor ridica priviri mirate din ecrane. „Nu mai pot de frriiig", va spune silfida. „Uite, mi s-au învinețit mîinile și picioarele de frrriiig!" Te uiți instinctiv spre picioarele ei. Un buchet de unghii colorate corai iese din două bretele de sandală, subțiri ca spaghetele. Fata își strînge demonstrativ umerii care ies dintr-o rochie de vară cît o batistă. Moare de frig. Afară, contururile realității unduiesc ca în deșert. Din gura de metrou ies o cămilă și un beduin. Afară, merge vuind un cuptor pus la 369 de grade. Afară, cineva se pregătește să pună niște cozonaci imensi în cuptorul ăla. Înțelegeți dumneavoastră. Ea închide aerul. Cinci minute durează pînă ca fragilele să-și aducă cîte un pulovăraș și o pereche de șosețele de acasă, se încearcă schițarea unui orar de pornit-oprit aerul. Cît se discută/urlă toate astea, condiționatul merge. Un șmecher l-a pornit iar în învălmășeala generală. Între timp, lucrurile par a se mai fi calmat,

Nervii sînt întinși,
o să vă scoateți unii altora ochii.

cînd ți se lipesc blugii de scaun, iar mîna făcută gheară după forma cocoșată a mouse-ului transpiră rău. Îți bubuie capul de căldură, dar îți propui să mai aștepți măcar cîteva minute ca să te ridici și să deschizi aerul ăla nenorocit la loc.

Înaintea ta cedează un coleg care se ridică și pornește aerul. Silfida e jos, la țigară, profitați cu toții de lipsa ei și vă răcoriți cu mîinile și cu picioarele pe sus. Excel-urile răsuflă ușurate, imprimanta clipește prietenos, în aer răsună parcă o melodie cu foșnet de frunze răcoroase de munte. Silfida se întoarce, închide aerul. Trec cinci minute. Cineva se ridică și-l pornește. Nervii sînt întinși, o să vă scoateți unii altora ochii cu markerele portocalii.

Evantaiul de sentimente e larg deschis. Se invocă nesimțirea celor mai zdraveni care vor să stea cu capetele în curentul de aer ucigaș fără să le pese de semenii mai delicați. Se aduc ca întăriri alte fete fragile, cu umerii goi, care suferă de laringită, faringită, nevroze, pareze. De partea ailaltă se fac iar toate mișcările cu curentul și cu românii, se dau sfaturi în tăcerea densă se aude clămpănit de tastatură. E bine, e răcoare.

Ba parcă ți se face puțin milă de fata fragilă și te uiți cu coada ochiului la ea și la umerii ei colțuroși care ies din rochia alb-roz-fuchsia-vernil. Stă aplecată spre ecran și se uită țintă în niște tabele. A făcut piele de găină pe brațe. Trupul ei emană tensiune, un tremurat abia perceptibil vălurește din ea, amenințător și înduioșător deopotrivă. Stă cu picioarele strînse, cu gleznele încrucișate, ca să rămînă cît mai puțină carne în bătaia nenorocitului de aer. Ți se face de-a binelea milă și te pregătești să mai închizi tu aerul. Nu apuci. Fragila se ridică hotărîtă, își ia pachetul de țigări, bricheta, închide aerul și se cară afară să fumeze.

Te repliezi. Războiul va continua brutal.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Emil BELU

Colierul și crabul

În fața foii albe, încerc zadarnic să-mi pun ordine în gîndurile pe care vreau să le aștern pe hîrtie. Alcătuiesc diverse variante, nici una nu mi se pare aproape de ce aș vrea eu să fie varianta optimă. Un joc nesfîrșit, o „geometrie" a ideilor cu un contur mereu schimbător, nimic care să mă mulțumească, nimic de turnat într-un tipar definitiv. Nicăieri un sprijin, departe de mine starea de grație necesară unei asemenea încercări. Parcă și coala albă de hîrtie se uită la mine dojenitor.

Eu nu am nici firul, nici perlele.
Adio, colier! Adio, capodoperă!

Așadar, ce voiam să scriu? Să fie o amnezie trecătoare sau avertismentul unui Alzheimer prematur? Dacă îmi aduc bine aminte, era vorba de visul din noaptea trecută, o întîmplare absurdă (doar e vis!), o încăierare în „cantina" cimitirului din Rue de la Savane, cîteva străzi mai încolo de strada mea unde, în miez de noapte, pelerini în lungi mantale negre și glugi imense trase pe cap, purtînd în mîini buchete de flori și lumînări aprinse, izbeau cu picioarele „locatarii" de drept ai așezămîntului care, înspăimîntați, încercau să se refugieze în columbariu, fiecare căutîndu-și cu disperare urna. Reținusem și cîteva secvențe pline de umor macabru pe care intenționam să le notez în caietul de pe noptieră, dar dimineața tulbure m-a făcut să pierd firul pe care se înșirau aceste stranii întîmplări.

„Firul", am zis. Renunț la scris, trec la citit. Într-un anticariat, deschid o carte la întîmplare: Gustave Flaubert, *La Tentation de Saint Antoine*. Pe o pagină plină de sublinieri, dau de o scrisoare către o prietenă intimă, poeta Louise Colet, căreia îi trimisese manuscrisul unei scrieri. Autorul îi face o mărturisire: *„Je taillais avec cœur les perles de mon collier. Je n'y ai oublié qu'un chose: c'est le fil!"* Buna lui prietenă elogiază manuscrisul, acoperindu-l cu laude, dar Flaubert îi taie din elan: *„Les perles ne font pas le collier, c'est le fil"*. Eu nu am nici firul, nici perlele. Adio, colier! Adio, capodoperă!

În biblioteca arondismentului, fără nici un plan inițial de lectură, aleg cîteva volume din rafturile unde accesul este liber. Italo Calvino, *Leçons américaines,* Ed. Gallimard, este prima pe care o frunzăresc. De-aș nimeri la Loto numerele cîștigătoare așa cum nimeresc anumite pagini care mă încîntă – nu de puține ori în tomuri obscure –, eram de multă vreme milionar. Am deschis exact unde trebuia. Într-una dintre paginile cărții, dau de ceva ce se leagă de realizarea colierului, a capodoperei, un element în plus, esențial însă, care transfigurează meșteșugul în artă: „Între alte numeroase calități, Tchouang-tseu (Zhuangzi) avea și o mare siguranță a mîinii. Regele i-a cerut să deseneze un crab. Tchouang-tseu i-a răspuns că are nevoie de un răstimp de cinci ani și de o vilă cu doisprezece servitori. La capătul celor cinci ani, Tchouang-tseu nu începuse încă desenul. «Îmi mai trebuie cinci ani», îi cere Tchouang-tseu. Regele îi acordă. La sfîrșitul celui de-al zecelea an, Tchouang-tseu ia pensula în mînă și într-o clipă, dintr-o singură linie, desenează un crab, crabul perfect care nu se văzuse vreodată."

Deci nu este suficient să ai perlele și firul pentru a realiza colierul. Gustave Flaubert s-a înșelat. Mai trebuie ceva, ceva ce nu depinde întotdeauna de noi: o stare psihologică anume, un impuls celest de care înțeleptul pictor chinez era pe deplin conștient. Brâncuși, cel care a „transgresat sublimul în palpabil", a sintetizat exemplar lecția lui Tchouang-tseu: „Greu nu e să faci un lucru. Greu este să te pui în starea de a-l face."

Pentru a realiza un colier cum nu s-a mai văzut vreodată, asemeni crabului lui Tchouang-tseu, avem imperioasă nevoie de perle, de fir și, nu în ultimul rînd, de puterea de a ne pune în starea de a-l face.

***Emil Belus** este scriitor și trăiește în Canada.*

anti nostalgia

Laudatio

„Dragă Lucian,

Am de ce să îți mulțumesc. Prin exemplul tău, tu ești primul care mi-ai dat curaj de la început. Curajul că în teatru poți face orice. Tu ai pus degetul pe rană și, în plin comunism, ai îndrăznit să arăți că orice formă de cenzură e dezgustătoare. Orice intervenție împotriva artei, a artistului și a libertății de expresie e odios de dezgustătoare. De la tine am înțeles că, în teatru cel puțin, nu putem fi singuri, că avem într-adevăr nevoie unii de alții. Ca să arătăm într-o oglindă o imagine vastă a lumii în care trăim și să încercăm să spunem adevărul, trebuie să căutăm calitatea, să ne înconjurăm de talente, de actori mari, care să fie și inteligenți, și sensibili, și conștienți de misiunea lor.

Nu cunosc pe nimeni ca tine care să fi folosit satira și rîsul în numele unei nevoi adînci de a revoluționa arta, de a-i da un sens, de a o scoate din letargie, din pasivitate, și a o energiza. Și ai demonstrat că într-o societate viciată, prin teatru se pot sparge tabuurile, se pot expune public minciunile inventate de politicieni. Fața satirei tale combină sarcasmul cu durerea adîncă, deriziunea cu grotescul, atacul violent contra artificialului și pretențiozității. Iată cîteva din armele legitime în numele moralei, al decenței și al bunului-simț. Teatrul tău a provocat mereu multă pasiune. Ne-a deschis ochii ca să vedem situația reală, mai adînc decît credeam noi c-o știm. Oglinda pe care ne-ai pus-o în față ne arată că trebuie să fim vigilenți. Tot ce e în jur e doar manipulare. Cu toții dorim schimbarea. Dar să schimbi ceva e îngrozitor de greu. Tu știi asta mai bine și ne spui, aparent glumeț și zeflemitor, dar în esență grav, că o adevărată schimbare în om sau în societate e foarte grea, mai grea decît să găsești un milion de dolari pe stradă, cum spune un înțelept. Absurdul situației noastre e evident. Dar, dragă Pinți, tu, la fel ca Eugène Ionesco, precursorul tău, pari să spui, fără să spui, că absurdul nu e un sfîrșit în sine. Poate vei nega, dar eu sînt convins că și tu crezi că avem în noi și soarele, și luna, și pe Dumnezeu. Dar pentru a-L descoperi, trebuie să trăim altfel. Dacă trăim fără ideal, viața chiar că nu are sens. Dar ca să fii sută la sută uman, se cere să recunoști și acest aspect, că acel ideal poate fi atins, că deasupra norilor cerul e mereu albastru.

Nu știu care-i soluția ta, dar a mea e că trebuie să merg spre interior, să încerc să mă cunosc pe mine însumi întîi de toate.

Tu spui în *Bricabrac:* «Am sentimentul că mă mut într-un alt spațiu. O nouă locuință». Eu vreau să cred că această locuință este în tine, în liniștea unei tăceri ce reverberează."

Andrei Șerban, scrisoare deschisă către Lucian Pintilie, citită la lansarea noii ediții a volumului *Bricabrac,* Editura Nemira, 2017.
http://www.ziarulmetropolis.ro/andrei-serban-scrisoare-catre-lucian-pintilie/

Anca MANOLESCU

Biblia nu e coregrafie roză

Domnul Bogdan Gheorghiță (Heythrop College, Universitatea din Londra) a făcut un comentariu la precedentul meu articol: „Incultură și cultură religioasă". Le mulțumesc lui și celorlalți cititori care reacționează la fondul textelor mele. Dl Gheorghiță scrie: „Și totuși, sînt în Biblie doar «momente aurorale ale credinței»? Nu găsim și în Biblie puneri în scenă kitsch sau sinistre ale credinței? Nu se cuplează niciodată în Biblie credința cu «urîtul din om»? Nu face Crucea politică cînd sfîșie catapeteasma? Nu-i place lui Dumnezeu mirosul de grăsime de animale? Nu sînt și în Biblie voci care deplîng, mai mult sau mai putin ipocrit, inautenticitatea credinței altora?"

Iată cîteva propuneri nu de răspuns, ci de reflecție comună, cum se potrivește unei asemenea materii. Le schițez doar, fiindcă ne aflăm în spațiul unei pagini de revistă. Întîi: Biblia nu e o neverosimilă feerie morală, nu e coregrafie roză. Ne pune în față o imagine a realului – a *întregului* real, cu temeliile și întrebările lui ultime, cu ordinea, ruptu-rile, limitele și elanurile lui –, un real dispus în jurul verticalei lui Dumnezeu, în dialog cu El. În tradiția iudaică există concepția că, prin Tora cerească, Dumnezeu a creat lumea. Că în ea se află modelul transcendent al creației, cu toate posibilitățile ei. O temă similară apare în islam. Ceea ce cuprinde textul sacru – proiecție a acelui Text – e așadar realul în bogăția lui integrală, nesistematizabilă, dar referit la Dumnezeu, sus-pendat de El, Atotțiitorul. Privit prin ochii Lui. Un real pe care Dumnezeu îl poate ridica spre Sine în măsura în care libertatea și discernămîntul omului îi răspund. E o caracterizare rapidă a Bibliei, dar, sper, nu inadecvată.

Istoria sfîntă se joacă între sacerdoțiu și profeți.

„Nu-i place lui Dumnezeu mirosul de grăsime de animale?", spuneți. Ba da. Îi place în cazul lui Abel, de pildă. Îi place cînd intenția omului urcă spre El, iar fumul grăsimii nu e decît simbolul, semnul material al ascensiunii interioare. Cînd viața comunității se construiește pe conștiința că ceea ce o ține e, în ultimă instanță, suflul divin și răspunde acestui dar întorcîndu-i semnul unei fertilități pe care nu e stăpînă. Dar respinge cu violență jertfa, atunci cînd ea încearcă să „dispună" de El, să-l *închidă* în finitudinea unor interese prea umane, în ordinea unei lumi fără transcendență. Isaia 1, 11-14: „M-am săturat de arderile de tot cu berbeci și de grăsimea viteilor grași... Însăși prăznuirea voastră e nelegiuire! Urăsc lunile noi și sărbătorile voastre sînt pentru Mine o povară. Ajunge!" Cu aceeași violență izgonește Iisus vînzătorii din templu.

Templul însuși – lăcaș fix, „închis" pentru Dumnezeu – înlocuiește cu greu, în Biblie, Cortul Mărturiei, spațiu itinerant, ușor, care simbolizează mai bine de-necuprinsul divin, ca și dispoziția umană pentru drumul spiritual. Pe lîngă atîția alții, Louis Bouyer, distins teolog catolic, vorbea chiar despre „repulsia instinctivă a profeților evrei în fața oricărei tentative de a introduce în Israel un templu, adică un spațiu definitiv consacrat de om. Ideea pe care o vedeau prezentă la baza unei asemenea construcții corespundea cu o încercare de înstăpînire, nu numai idolatră, ci și magică, asupra sacrului... în schimbul unui cult care nu precupețea grăsimea jertfelor". Istoria sfîntă se joacă între sacerdoțiu și profeți. Se joacă între un cult-comunicare cu divinul, dar care se putea crispa în instrumentalizarea Lui, și glasul inspirat care dinamita închiderile, care trezea conștiințele – în măsura în care „aveau urechi de auzit".

Biblia pune în fața cititorului, credincios sau nu, tema *discernămîntului*. Cere, neîncetat, efortul unei interpretări globale a Textului, a realului. Cere efortul unei interpretări adecvate cu intenția Textului. Și cu mulțimea sensurilor lui orientate ascendent. Există cazuri biblice care îl provoacă la nesfîrșit pe interpret, care nu se predau nici unei soluții morale sau rațional-statice, care te pornesc mereu mai departe pe drumul sensului. Povestea lui Iov, de pildă. Sau figura lui Iacob, care fură binecuvîntarea lui Esau și, totuși, ajunge Israel, „cel ce s-a luptat cu Dumnezeu... și a ieșit biruitor" (Gen., 32, 28).

Hermeneuții Textului, fie ei evrei, creștini, musulmani, au avut grijă – în covîrșitoarea lor majoritate – să nu *oprească* interpretarea pe paliere subalterne: social, istoric, moral, politic. Nici chiar strict psihologic. A citi Textul exclusiv din asemenea perspective înseamnă a-i ignora intenția, a-i distorsiona mesajul. Cu rezultate sinistre în cazul fundamentalismelor armate. Cu rezultate rizibile în cazul unor interpretări reduse la socio-uman, comentate cu umor de Andrei Pleșu în *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*.

Teologia creștină medievală vorbea, în orizontul comentariilor lui Origen, despre patru niveluri de sens ale textului: literal, alegoric, moral, anagogic. Fiecare era socotit valid, dar numai în relație cu înaintarea în cunoașterea a ceea ce divinul însuși ne dezvăluie despre El.

„Nu face Crucea politică cînd sfîșie catapeteasma?", spuneți. În momentul – de la încrucișarea istoriei cu prezentul divin – cînd se înalță crucea, ea (re)deschide un orizont fără comună măsură cu politicul. „Împărăția Mea nu e din lumea aceasta." Referința de sus e cea care dă, atunci și acum, dominanta sensului crucii. Iisus nu condamnă tradiția iudee – ea însăși de sursă revelată. Condamnă obtuzitatea spirituală, insensibilitatea față de noutatea cu care divinul se adresează omului. Critică templul ca instituție-închidere, ceea ce făcuseră și profeții evrei.

Sigur că, de-a lungul secolelor, creștinismul a făcut cultură, a făcut istorie, a făcut politică. A făcut, în mare parte, Europa și omul european. Chiar pe cel modern, cu curajul lui critic, cu înclinația chestionării metodice de sine. Cu excesele lui secularizante, dar și cu deschiderea spre universal, cu dreptul persoanei la libertate de gîndire și de exprimare (corelat cu exigența responsabilității în privința lor). Pe aceste date, au putut apărea și cercetarea critică a istoriei religioase europene, și recunoașterea contribuției altor culturi spirituale la construirea Europei, și recunoașterea fraternă a celorlalte tradiții religioase ale lumii. Dar a putut apărea și refuzul de a menționa creștinismul în Carta oficială a identității europene. Însă și o laicitate ospitalieră față de religii. În Europa, asemenea fenomene contrastante pot fi analizate, dezbătute, discernute pe piața publică a ideilor și a opiniilor.

Și dacă veni vorba despre politică, una e cea creștin-democrată, care a inițiat Uniunea Europeană: o politică dedicată binelui comun, cu respectul pluralismului, al persoanei și al drepturilor ei. Alta e politica pentru care religia devine material ideologic totalitar, ca în extremisme precum legionarismul.

După mine, una dintre lecțiile esențiale ale Bibliei constă în exigența discernămîntului. A unui discernămînt responsabil față de Universalul Viu.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Trei istorii pontificale

Am fost martorul a trei pontificate: Ioan Paul al II-lea, Benedict al XVI-lea și Francisc. Trei personalități cum nu se poate mai diferite, care au păstorit Biserica catolică în vremuri dominate de schimbări cruciale. Lumea noastră s-a oglindit în ei (și în votul cardinalilor electori), așa cum învățătura lor s-a răsfrînt asupra vieților noastre, producînd efecte nu mereu conștientizate, dar greu de negat. Întrucît am petrecut aproape patru ani în preajma lui, ca ambasador al României la Sf. Scaun, l-am cunoscut cel mai bine pe Papa Karol Wojtyla, între timp ridicat la „gloria altarelor". El a marcat tot secolul 20 printr-un pontificat îndelungat, prefațat, la Cracovia, de lupta sa anticomunistă, ca apărător al libertății creștinilor polonezi. Trecerea din Est în Vest și de la postura de cardinal la demnitatea de „urmaș al Apostolului Petru, Vicar al lui Christos și slujitor al slujitorilor lui Dumnezeu" i-a conferit grandoare istorică, tocmai pentru că, pe vremea și prin lupta sa, ajutată de o întreagă pleiadă de lideri occidentali conservatori (deci anticomuniști), URSS a pierdut mai întîi bătălia morală cu valorile democrației, pierzînd-o în final și pe cea politică. Ți-e greu să nu recunoști că a fost un om providențial, a cărui lucrare pastorală și tenacitate spirituală au contribuit la prăbușirea unui sistem totalitar, vinovat de captivitatea în gulagul bolșevic a (cel puțin) două generații. Cei de vîrsta mea reține super-vedetizarea mondială de care a avut parte Ioan Paul al II-lea, secondat de figurile de acum mitice ale unor Ronald Reagan, Margaret Thatcher, Helmut Kohl și – în celălalt colț al ringului – Mihail Gorbaciov (printr-un soi de ironie ciudată, ultimul e și singurul încă în viață).

A urmat Benedict al XVI-lea, impozant teolog și fost gardian al doctrinei catolice, german sec și spirit raționalist, aflat cumva la antipodul predecesorului său slav, și foarte conservator. Evident, priza lui la publicul global a fost mai modestă, însă opera sa teologică și neobișnuita decizie de a se retrage din scaun l-au profilat major, asigurîndu-i o bună posteritate. N-am înțeles de ce a renunțat la pontificat (pentru că trăiește și azi, monahal, într-o clădire din Grădinile Vaticanului), însă e sigur că n-a făcut-o gratuit, în pofida valului de speculații care i-a însoțit decizia. Un fapt e sigur: după Wojtyla, magnetismul comunicării sociale pontificale a intrat într-o relativă eclipsă, tocmai pentru că Europa se reunificase, pentru că America devenise liderul necontestat al întregii lumi (pornite aparent spre democratizate) și pentru că trăiam cu sentimentul așezării, lăsînd în urmă amintirile urîte și neliniștile trecutului recent.

Scutită de tensiunea maniheistă a Războiului Rece, lumea creștină era cumva pregătită pentru Papa Francisc, primul latino-american ajuns pe tronul petrin, un iezuit argentinian, cu obîrșii italiene, om de o cuceritoare jovialitate, obișnuit cu o viață simplă, pe care a adus-o cu el de la Buenos Aires la Roma. Au început însă alte lupte, de data aceasta interne, și legate de confruntările mai mult ideologice decît spirituale care agită în prezent lumea euro-americană. Tocmai acutizarea lor i-a făcut pe mulți să-l perceapă pe actualul Suveran Pontif ca „stîngist", mai ales prin comparație cu atît de „reacționarul" Ratzinger! Ceva e adevărat aici, în sensul că toți episcopii latino-americani (și cu atît mai mult cei din ordinul iezuit) au o rutină tiermondistă și cochetează, obligați de propriile experiențe, cu feluritele versiuni ale cripto-marxistei „teologii a eliberării". Dar s-a mers cam departe cu această etichetare sumară. Papa Francisc e la fel de atent cu doctrina ca și înaintașii săi. E însă un om care vrea să umple golul dintre Biserică și științe, dintre viața cotidiană reală și imaginarul dogmatic al creștinului „exemplar". El nu face atît concesii, cît adaptări realiste, într-o lume (egalitară) care nu mai suportă „privilegiile" și caută ceva „nou", fără să știe prea bine încotro se îndreaptă.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

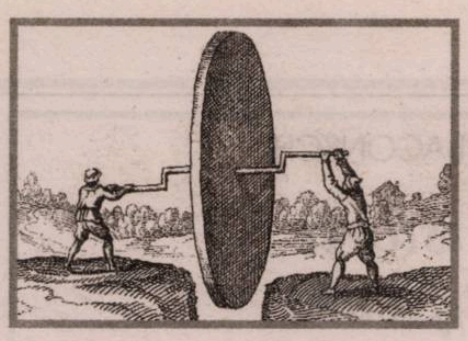

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Sfidări banale

La sfîrșitul săptămînii trecute, Bucureștiul a fost, din nou, scena unui marș de protest. Sub umbrela unui mesaj generic, mai multe mii de persoane au cerut, printre altele, depolitizarea Curții Constituționale și demisia premierului Mihai Tudose, considerat nedemn pentru funcția pe care o ocupă în prezent.

Participarea a fost mult mai redusă decît la alte mitinguri de acest fel, iar una dintre explicații stă în temele mitingului, excesiv de tehnice și obositoare pentru cetățenii de rînd. Deciziile CCR au nuanțe, iar presupusul plagiat al premierului e și el, deocamdată, sub dubiu. Nu intru în detalii, dar cred că deja enervările clasei active românești își pierd încet-încet concentrarea. Sigur că deciziile CCR sînt criticabile și bănuielile privind lipsa de autonomie a judecătorilor ei legitime. La fel și discuțiile despre cariera academică a premierului sau calitatea îndoielnică a membrilor guvernului. Toate acestea sînt subiecte valide, însă cred că atenția ar trebui îndreptată totuși către sursa politică a acestor nemulțumiri.

A trecut cumva în plan secund faptul că al treilea om din statul român este un condamnat penal pentru fraudarea unui referendum. Un om care minte senin și zîmbește ironic ori de cîte ori i se pune o oglindă în față. Altfel spus, în căutarea unei societăți drepte și oneste, militanții civici au început să trateze simptome neclare în loc să se ocupe de maladia evidentă care le generează.

Dl Liviu Dragnea încă este considerat partener politic de către opoziție și își folosește puterea pentru a genera și mai multă putere. În fapt, România e, zilele astea, un soi de domeniu privat al cărui administrator, arendaș dacă vreți, se mai schimbă din cînd în cînd, după voia și nevoia președintelui PSD. Nu e clar cînd a devenit Liviu Dragnea tolerabil, dar faptul că e din ce în ce mai puțin contestat (aproape deloc la nivelul opoziției formale) e un semn evident al scufundării României în cinism.

Am amintit în acest spațiu despre neplăcerea evidentă cu care oficiali ai unor guverne străine vorbesc despre dl Dragnea. Și scriam atunci că reacția inevitabilă este aceea de exasperare neputincioasă: „E treaba voastră, a românilor". Am însă îndoieli majore că există prea mulți români care răspund afirmativ atunci cînd sînt întrebați dacă vor ca deciziile privind banii, educația și sănătatea lor să fie luate de un infractor. În fapt, cel mai mare truc al lui Liviu Dragnea este acela că reușește să își creeze această imagine de individ atotputernic și inevitabil. Are mulți complici. De la minionii ridicoli pe care îi trimite la TV să îi poate mesajele pînă la jurnaliști care și-au uitat autonomia și diverși practicanți ai relativismului public.

Însă președintele PSD și al Camerei Deputaților nu este nici atotputernic, nici inevitabil. E doar un navigator iscusit care profită de calcule de moment ale celor care ar putea să îl împingă înapoi în penumbra în care îi este locul. De la colegii lui din PSD pînă la oamenii de afaceri care fac anticamera și reprezentanții Opoziției care au uitat să îi conteste legitimitatea. Deputații care se lasă conduși în ședințele Camerei fără să îi amintească zilnic de condamnare, președintele României care îl primește la Cotroceni și organizațiile profesionale, sindicale și civice care îi cer ajutorul.

Principalul distribuitor de rente și indulgențe al României are acest merit dubios: a reușit să îi facă pe toți cei cu care intră în contact să se simtă mici și neputincioși. Pînă și manifestanții de pe străzile Bucureștiului l-au acceptat. Acum țintele lor sînt persoane de rangul doi, avataruri ale domnului Dragnea, la care chiar domnia-sa va renunța dacă devin inutile. Ținte false menite să obosească neprietenii și să ducă la acceptarea narațiunii pe care infractorul din fruntea Camerei Deputaților o dorește dominantă. Este – și trebuie să îi recunosc asta președintelui PSD – o mostră de abilitate fantastică. Scriu abilitate, dar mă gîndesc la șmecherie. Dar mai e o explicație acolo și aceea stă în slăbiciunea tot mai evidentă a instituțiilor românești.

Mi s-a părut aproape ironic să citesc într-o investigație Rise Project faptul că procurorii brazilieni se interesează de afacerile de peste Ocean ale lui Liviu Dragnea. Procurorii brazilieni. Întrebarea firească e dacă există vreo urmă de interes la nivelul omologilor lor români. Dezvăluirile Rise privindu-l pe acest om, care de mulți ani de zile trăiește din salariu de la stat, dar a văzut Brazilia mai des decît Clujul, au început cu ceva vreme în urmă.

Și pentru că veni vorba despre salariul domnului Dragnea, poate ar trebui să i se transmită admirația pentru felul în care își gestionează relațiile de familie. Probabil este un monument de empatie și o prezență permanentă. Asta e probabil singura explicație coerentă pentru donația sub formă de limuzină primită de la rude. Un gest rar care ne obligă cumva să ne amintim pios de mai faimoasa mătușă Tamara a lui Adrian Năstase care, la rîndu-i, a arătat că știe să prețuiască valorile familiale.

Liviu Dragnea sfidează România în fiecare zi. Și România acceptă. A devenit banal să o disprețuiești.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

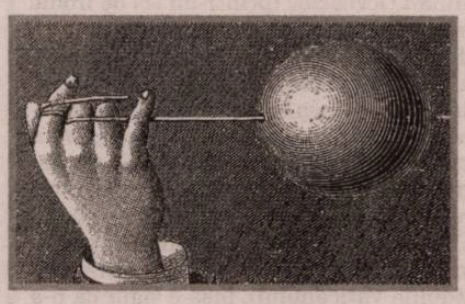

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Sfîrșitul erei Castorf

Berlin se desparte zilele acestea de Frank Castorf. Legendarul regizor care conduce, de mai bine de 25 de ani, Volksbühne va fi înlocuit din funcție. Despre schimbare se știe și se vorbește deja de multă vreme, lumea era pregătită – atît echipa teatrului, cît și publicul. Se știe, încă de acum doi ani, și cine va fi intendent: managerul de artă și teoreticianul Chris Decron, director, pînă acum, al Tate Modern Londra. Și totuși, lumea teatrului berlinez clocotește. Miza scandalului nu e atît înlocuirea unui om de teatru cu un curator. Cît schimbarea însăși: de ce să schimbi ceva ce funcționează bine de atîta vreme? De ce să înlături de la conducerea celui mai cunoscut teatru din Berlin pe chiar (re)fondatorul de după 1989 al instituției?

Volksbühne e nu numai teatrul poate cel mai iubit de berlinezi, ci și un spațiu al inovației, o scenă pe care s-au produs (și care a produs) marii actori contemporani germani. Un adevărat brand al capitalei și al Germaniei, Volksbühne și-a adaptat în permanență repertoriul la „societatea reală", la problemele de actualitate, la temele relevante. Atunci cînd a montat Shakespeare sau Cehov, Castorf a adus mereu o perspectivă contemporană. Spectacolele sale – mai mult sau mai puțin reușite – nu au lăsat pe nimeni indiferent. Multe dintre ele sînt „material didactic" în școlile de teatru.

Teatrul are un buget de 17 milioane de euro – o sumă fabuloasă în comparație cu posibilitățile financiare ale teatrelor din România, dar suma e considerată insuficientă de Castorf însuși. Cert e că, în ciuda prestigiului, teatrul a înregistrat, în ultimii ani, un număr relativ scăzut de spectatori. Această scădere a frecventării – chiar dacă nu i se impută direct directorului – e o bilă neagră, un argument (sau un pretext) pentru înlocuire. Și tocmai aici e și scandalul: cei care îl iubesc pe regizorul Castorf nu vor să conceapă că singurul criteriu de evaluare e numărul de bilete vîndute.

Castorf însuși crede că aici e o mare neînțelegere, o eroare a celor care stabilesc politicile culturale. O neînțelegere, mai precis o lipsă de aplecare asupra culturii, a spus creatorul într-un interviu acordat săptămînalului *Die Zeit*. Pe vremuri – pe vremea RDG –, decidenții aveau măcar minime competențe în domeniul cultural, ele erau necesare măcar pentru a rezista... rezistenței, pentru a contracara opoziția din teatru, povestește Castorf. Astăzi, mărcile competenței ar fi cuvintele englezești și limba de lemn. „Se vorbește foarte mult americănește, asta e destul ca să ajungi în zona de conducere a teatrului." Fostul primar Klaus Wowereit l-a susținut, dar „n-a făcut nimic: nici bune, nici rele", i-a lipsit cu desăvîrșire viziunea în ceea ce privește politicile de promovare a operei și a teatrului. Castorf sugerează că cineva ar avea interesul ca el să fie înlocuit. Că, mai nou, „cei de sus" (adică: ordonatorii de credit) vor „ceva *cool*". Or, spune Castorf, „*cool* nu e temperatura mea". E greu de spus, judecînd după aceste explicații atît de abstracte, ce anume i se reproșează sau ce așteptări au decidenții politici de la el, dincolo de succes la public. Dar e destul de clar că e resemnat cu perspectiva despărțirii.

Despre intențiile lui Chris Decron nu se știe mare lucru. Se știe însă deja că va miza mai degrabă pe spectacole non-verbale, pe teatru vorbit în limba engleză, pe reprezentații cu o durată mai scurtă. (Aici, nici n-ar fi greu: *Faustul* lui Castorf durează șapte ore.) Viziunea nu e clar conturată, dar, e clar, vor exista schimbări importante: Decron vrea un teatru deaschis, adică accesibil. Sau, poate, *cool* – așa cum îi reproșează Castorf.

Pe de altă parte, nici Frank Castorf nu acceptă să se retragă în glorie și mai ales în decență. Nu dă senzația că „se ține cu dinții de scaun" – ar găsi, oricînd, oportunități în marile teatre europene –, dar nici nu vrea să-l ajute pe succesor. Dimpotrivă!

După premiera de sîmbătă a spectacolului *Constructorul Solness* (de H. Ibsen), teatrul a organizat o petrecere pe esplanada din fața teatrului, la Rosa-Luxemburg-Platz. Un spectacol de adio în cinstea lui Castorf. Și un prilej, pentru fanii săi, să-și ia rămas bun de la Volksbühne, așa cum o știau. Căci sculptura *Roată în mișcare* din fața teatrului dispăruse. Ideea acestei roți în mișcare i-a venit lui Castorf în 1990, pe cînd monta *Hoții* lui Friedrich Schiller. Montată în fața teatrului în 1994, sculptura din oțel reprezentînd o roată (de car) cu picioare a devenit emblema teatrului. Gîlceava din jurul acestui element identitar a polarizat și ea lumea teatrului. Castorf, care se consideră co-autor al lucrării, altături de sculptorul Rainer Haussmann, nu vrea să-i lase noului director această emblemă, de teamă, probabil, că și-ar putea-o asuma el însuși sau ar putea s-o colonizeze, simbolic. A fost nevoie de mediere din partea Primăriei pentru a găsi o formulă de compromis: roata va merge la festivalul de la Avignon, acolo unde Castorf e invitat să monteze un spectacol în secțiunea principală. Apoi va fi restaurată. De-abia peste un an va fi expusă, din nou, în fața teatrului.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

Trump & trumpismul

Texte și opinii de:

- Martin S. MARTIN (medic și scriitor)

„În căutarea doctrinei Trump“

- Petre M. IANCU (jurnalist)

„Deriva transatlantică a Europei“

- Armand GOȘU (conf. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Cu fața către Rusia“

- Bogdan NEDEA (analist politic)

„Despre adevăr în epoca post-adevăr“

- Iulian COMĂNESCU (analist media)

„Ciripiturile lui @realDonaldTrump“

argument

Trump. Fenomenul

Probabil că nici un alt președinte american nu a fost urmărit cu mai multă acribie ca Donald Trump: cu sau fără să și-o dorească – dar, mai degrabă, fără –, apare zilnic pe prima pagină a marilor ziare internaționale, la știrile de la radio și televiziune, în rețelele de socializare. Orice frază pe care o rostește, chiar și neînsemnată, e analizată și întoarsă pe toate părțile. Altfel decît ne-am aștepta din partea unui președinte, discursurile lui Donald Trump polarizează în loc să unească sau măcar să caute consensul.

„Fake news!“, acuză președintele ori de cîte ori jurnaliștii publică dezvăluiri despre planurile sale, despre mersul economiei sau despre relațiile sale cu alți șefi de stat. Această ștampilă cu care Trump expediază știrile incomode a devenit, într-un fel, o marcă a președinției sale. Cum ar veni, presa ar fi de vină pentru toate contradicțiile, ezitările și greșelile președintelui. De fapt, Trump pare mai degrabă un guru al informației decît un om de stat. Postările sale pe Twitter furnizează combustibil prețios pentru toate canalele de știri. Cît despre noi, cei care le urmărim, știm doar ce zice, nu și ce face președintele.

S-a văzut deja că succesul în business poate fi transferat în politică. Întrebarea e dacă aceste competențe în managementul afacerilor pot fi utilizate și în administrarea treburilor statului. Pînă acum, rezultatele, oricît de mult s-ar lăuda președintele, sînt mai degrabă modeste. Economia americană bate pasul pe loc, mult promisele noi locuri de muncă nu au apărut încă, politica americană în Orientul Mijlociu e ezitantă și riscantă, încă nu se conturează o adevărată „doctrină Trump“.

Departe de orice certitudini, miza acestui Dosar e să prezinte nu președintele, ci fenomenul Trump. (**Matei Martin**)

Martin S. MARTIN

În căutarea doctrinei Trump

Reușita lui Donald Trump la neobișnuitele alegeri prezidențiale din anul 2016 a fost o mare surpriză și efectele ei persistă la mai bine de șase luni distanță. Cele mai importante elemente ale șocului Trump au fost faptul că un outsider a putut înfrînge șaisprezece candidați republicani și doi democrați, mai toți cu experiență politică, apoi trecutul controversat și personalitatea contradictorie ale miliardarului, platforma electorală cu multe puncte noi și surprinzătoare, strategia vădit populistă a campaniei, afirmațiile adeseori riscante și faptul că – din punct de vedere conceptual – Trump nu se poate încadra în nici una din ideologiile politice contemporane. El nu este nici conservator, nici liberal, filozofia lui politică este incertă și în programul lui sînt teme asemănătoare cu unele idei ale ambelor partide.

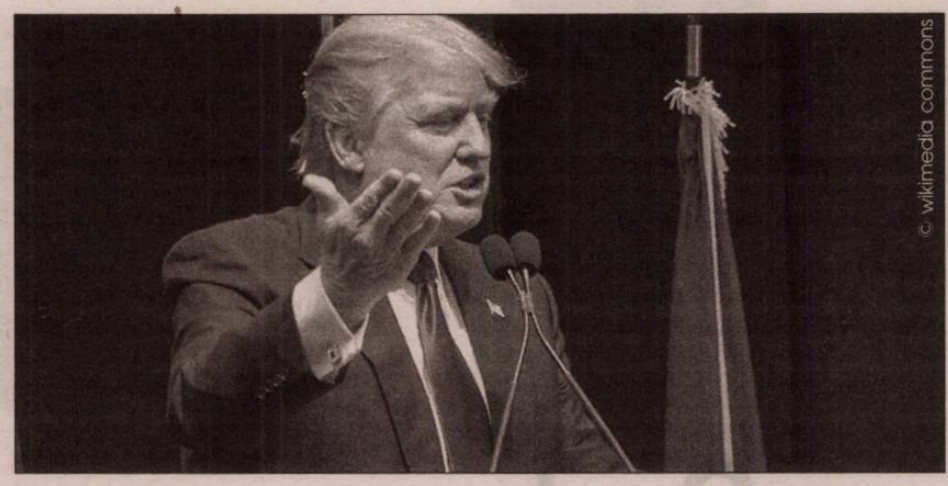

Pe toată durata campaniei, Donald Trump a fost puternic atacat de stînga liberală, de dreapta conservatoare, de independenți, de majoritatea mediei și de *establishment*-ul celor două partide. Treptat, Trump a eliminat concurenții de pe lista propriului partid și a abordat faza finală a alegerilor cu un plan neortodox: el a folosit mijloace directe, dar netradiționale, de comunicare cu publicul, ca mesajele Twitter și mitingurile electorale, și a dedicat mai mult timp decît predecesorii lui republicani în state tradițional pro-democrate, unde a ieșit, pînă la urmă, cîștigător.

Mitingurile au bătut recorduri de participare și entuziasm, schimburile de mesaje online au atins nivele maxime și – contrar tuturor sondajelor și previziunilor – Donald Trump a intrat în ziua alegerilor ca un candidat cu șanse minime, ca să apară victorios la sfîrșitul nopții de 8-9 noiembrie 2016, și încă situat mult peste scorul favoritei. Între ceea ce se vedea la mitingurile cu zeci de mii de oameni și analizele din presă a fost, de la începutul campaniei, o mare diferență, care s-a adîncit continuu.

„Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa", a exclamat politologul Lary Sabato în dimineața de 9 noiembrie 2016, recunoscînd că toți strategii, comentatorii, analiștii și pollster-ii au greșit. Trump a cîștigat împotriva sondajelor și a pronosticurilor prin intervenția masivă a ceea ce este numit de strategii electorali *votul ascuns:* milioane de oameni care și-au ținut gura închisă, dar au mers la urne și au votat contrar prezicerilor.

Prin surpriza creată de rezultatul alegerilor, mai mult decît prin rezultatul în sine, s-a născut sindromul de negare agresivă a legitimității noului președinte. Mișcări ca #resist, anti-Trump, MoveOn.org, StopTrump, Allied Progress, Trump Transparency Program, Black Lives Matter, ANSWER (Act Now to Stop War and End Racism) și altele continuă să demonstreze în stradă sau să publice materiale pe mediile de socializare, cerînd punerea sub acuzare a președintelui, criticînd orice măsură a noului guvern și atacînd pe cei care sprijină noua echipă. Sabotori din interiorul guvernului, constituiți într-un grup secret *Deep State,* au fost depistați în mai multe departamente și în primul rînd în Ministerul de Externe și în Departamentul de Justiție. Ei au intervenit pentru tergiversarea aplicării noilor inițiative și au furnizat informații secrete presei și organizațiilor politice adversare.

Atmosfera toxică din lumea politică americană, instaurată imediat după alegerile din 2016, a culminat cu atacarea cu foc de armă automată a unui grup de politicieni republicani care făceau un antrenament de baseball. Autorul, James T. Hodgkinson, ucis de agenții de ordine, fusese voluntar al campaniei lui Bernie Sanders și a lăsat numeroase urme pe Facebook, unde a publicat note acuzatoare pentru noul președinte și unde s-a raliat grupului Terminate the Republican Party. El avea o listă de nume ale parlamentarilor republicani vizați ca „ținte" de asasinat.

„Cea mai bună formă de guvernămînt e aceea care e cel mai probabil să evite cele mai multe rele."

JAMES MONROE

„E rău atunci cînd eșuezi, dar e încă și mai rău atunci cînd n-ai încercat niciodată să reușești."

THEODORE ROOSEVELT

În acest climat de ură și intoleranță, noua administrație încearcă să introducă pachetul de reforme și măsuri care au constituit scheletul programului electoral și totul apare mai dificil decît a fost anticipat. Națiunea și lumea politică sînt adînc divizate, opoziția este puternică și nu dă nici un semn că ar putea fi dispusă la compromisuri, cea mai mare parte a mediei este – în cel mai bun caz – suspicioasă și critică, iar în cel mai rău caz apare părtinitoare, intens agresivă și nedreaptă. Sînt numeroase atacurile la libertatea de exprimare și violența crește continuu, înlocuind dialogul politic.

Pentru a rezuma, putem spune că națiunea americană s-a trezit în luna noiembrie 2016 cu un președinte suspectat de mulți pentru excentricitățile sale, aprobat numai de mai puțin din jumătatea populației, criticat intens de cea mai mare parte a mediei, dar care a elaborat un program de viitor pozitiv, bine închegat și care se adresează unor probleme de maxim interes pentru cei mai mulți. Probleme pe care concurenții lui din politică le-au evitat.

Evaluarea performanțelor prezidențiale se bazează pe cîteva criterii devenite clasice, printre care evoluția indicatorilor economici, procentajele de popularitate, capacitatea de a trece prin votul legislativ inițiative care se dovedesc valoroase, talentul de a stabili relații normale de lucru cu grupările politice din opoziție și succesul în politica externă.

În cele cîteva luni care au trecut de la confirmarea președintelui Trump, mersul economiei a fost foarte favorabil. Mai puțin prietenos decît markerii economici, indicele de popularitate al noului președinte rămîne scăzut, mult sub nivelurile pe care le-au avut alți președinți imediat după alegere.

De la Monroe la Clinton

Cînd un președinte elaborează un concept original de strategie politică internațională, cu care majoritatea contemporanilor sînt de acord și care lasă urme peste generații, analiștii și istoricii fixează principiul-cheie în categoria desemnată prin numele de doctrină. Este o tradiție ca doctrina de politică externă a unui președinte american să fie prezentată într-un context oficial, de obicei la unul dintre discursurile anuale despre starea națiunii. Cea mai apropiată dată pentru o astfel de expunere de către Donald Trump ar fi luna ianuarie 2018.

Istoria doctrinelor președinților americani începe cu cel de-al cincilea șef de executiv, James Monroe (1751-1831), care în anul 1823 a făcut publică opinia că „nici un stat european nu are dreptul de a deține teritorii sau colonii în emisfera vestică". Theodore Roosevelt (1858-1919) a formulat principiul că, în relațiile cu alte state, reprezentanții guvernului american trebuie „să vorbească potolit și să care o bîtă mare", pentru că astfel „ei pot ajunge departe". În relația cu URSS de după cel de-al Doilea Război Mondial, în condițiile Războiului Rece, președintele Harry Truman (1884-1972) a elaborat principiul „controlului prin izolare" a puterii sovietice în creștere, iar urmașul său Dwight Eisenhower (1890-1969) a formulat principiul că „o țară poate cere ajutorul economic și militar al Statelor Unite, dacă o altă țară o amenință cu forțe armate".

Doctrina Kennedy (J.F. Kennedy, 1917-1963) s-a referit la izolarea și răsturnarea guvernelor comuniste în emisfera vestică, iar Lyndon Johnson (1908-1973) a formulat ideea că „stabilirea unei dictaturi comuniste într-o țară din emisfera vestică nu este o problemă locală". În același spirit, președintele Ronald Reagan (1911-2004) a spus că „sprijinul dat luptătorilor pentru libertate este o problemă de securitate națională", iar Bill Clinton (1946-) a afirmat că „genocidul și terorismul, comise în orice parte a lumii, sînt motive de intervenție pentru Statele Unite".

Neavînd încă o doctrină făcută publică de către noua echipă executivă, putem însă să comentăm inițiativele de politică externă apărute în ultimele luni, din care se va forma – poate – o doctrină coerentă.

O primă trăsătură, deja vizibilă, este aceea că politica externă a Statelor Unite va fi bazată pe principiul naționalist, nu pe ideile globaliste. Din acest punct de vedere trebuie privite anularea parteneriatului economic transpacific, anunțul că tratatul NAFTA (North America Free Trade) va fi revizuit și retragerea Statelor Unite din acordul de la Paris cu privire la schimbările climatice.

Determinarea de a interveni militar fără ezitări, în situații ca atacarea cu gaze chimice a oponenților regimului Assad din Siria (6 aprilie 2017) și uciderea unor militari în Afganistan (13 aprilie 2017) a făcut ca mai multe ziare din SUA și din Israel să publice articole cu titlul „Statele Unite au revenit" și au provocat comentariile lui Charles Grant, directorul Centrului European pentru Reformă din Londra, care a spus: „Trump înțelege că influența SUA în lume a avut de sufe-

rit de la impresia creată de administrația precedentă că Statele Unite au devenit o supraputere care nu se poate decide să-și folosească propria putere" (Peter Baker, „Trump Doctrine: Don't follow Doctrine", *New York Times*, 9 aprilie 2017). Pentru susținătorii noului președinte, deciziile militare au apărut ca semne încurajatoare, în timp ce criticii lui Trump le-au etichetat ca gesturi de impulsivitate și de comportament imprevizibil.

Cu un simbolism foarte vizibil, prima călătorie peste hotare a lui Trump fost plănuită pentru destinații cu înalte semnificații pentru cele trei religii dominante ale lumii: Arabia Saudită, Ierusalim și Vatican. În fiecare loc, președintele a vorbit despre pericolele islamismului radical și ale extremismului și cerut națiunilor și religiilor lumii să coopereze pentru eradicarea acestor amenințări. La Riad, președintele american le-a transmis saudiților să-i scoată din lumea lor pe teroriști și pe extremiști, și a calificat o astfel de acțiune ca fiind un test istoric pentru lumea musulmană.

Spre un „NATO arab"

Pentru Trump, națiunile din Orientul Mijlociu nu trebuie să aștepte de la Statele Unite să le distrugă inamicul lor, ci ele trebuie să decidă „ce fel de viitor vor să aibă pentru ele, pentru locuitorii și copiii lor". Contrar strategiei gîndite de Barack Obama, a cărui viziune despre securitatea Orientului Mijlociu era bazată pe ideea Iranului ca un pol de putere, reprezentanții noului guvern american negociază cu țările din zonă acorduri care să ducă la formarea unui „NATO arab", constituit din Arabia Saudită, Egipt, Iordania și țările din Golf și care să limiteze creșterea influenței șiite, a puterii militare a Iranului și să elimine organizațiile teroriste. Pentru început, țările abordate, cu excepția emiratului Qatar, au aprobat suspendarea finanțării grupurilor teroriste.

Vizita în Arabia Saudită, al cărei scop principal a fost formarea alianțelor strategice, s-a soldat și cu încheierea unui acord-mamut pentru vînzarea de material militar, în valoare de sute de miliarde de dolari. Într-o formulă nouă, președintele Trump – cu o lungă experiență de negociator financiar – combină sprijinul pentru securitate în zone geografice ca Orientul Mijlociu cu profituri enorme pentru comerțul și industria americane.

Mai întîi, America!

Directorul de comunicare al Casei Albe, Mike Dubke, a fost întrebat de ziariști dacă poate defini o doctrină Trump. El a afirmat că, la o sută de zile de la asumarea funcției, președintele Trump nu are o doctrină, în afară de lozinca intens folosită pe toată durata campaniei electorale: „Mai întîi, America!"

În viziunea lui Donald Trump, cele două pericole de maximă importanță sînt islamismul radical, avînd în frunte organizația Statului Islamic, și Coreea de Nord, țară deja devenită o putere nucleară și care face pași rapizi în dezvoltarea vehiculelor capabile să transporte la mari distanțe încărcăturile distructive. Contrar părerilor emise de alți politicieni și agenți de presă, care pun pe primul loc al amenințărilor posibilele agresiuni din partea celor două mari puteri China și Rusia, Trump afirmă că *SUA pot să se împace* cu acestea pentru perioada actuală. Deși Trump a făcut acuzații foarte insultătoare la adresa Chinei, mai ales legate de manipularea de valută și avantajele economice majore care au spoliat Statele Unite de veniturile la care ar fi fost îndreptățite, la vizita în Statele Unite a premierului chinez Xi Jinping, el i-a cerut acestuia ajutorul în controlarea poziției agresive a Coreei de Nord și obținerea de la aceasta a acceptului de a renunța la programul nuclear militar. Comentată cu oarecare entuziasm de mai mulți analiști, speranța de a vedea China dornică și capabilă să intervină pentru aceste scopuri s-a dovedit o iluzie. De fapt, Coreea de Nord este un pion în planurile pentru strategia de lungă durată prin care China vizează puterea efectivă și fără concurență în Asia.

În anul 2014, președintele Obama a semnat un acord cu guvernul cubanez, prin care au fost reînființate misiunile diplomatice bilaterale și au fost anunțate măsurile premergătoare pentru ridicarea embargoului economic și stabilirea de relații comerciale, care urmau să fie supuse votului de aprobare al Congresului american. Criticii acestor măsuri, printre care se numără și senatorul statului Florida Marco Rubio, fiul unor imigranți politici din Cuba comunistă, au arătat că acordul nu specifica nici o măsură de democratizare din partea guvernului cubanez condus de Raul Castro.

Trump a anulat cea mai mare parte a acestui acord, a reinstituit controlul vizelor de călătorie și a declarat că nu se vor relua contactele cu guvernul cubanez decît dacă acesta introduce amnistia pentru sutele de deținuți politici, suspendă dictatura politică, aprobă sistemul multipartinic și alegerile libere.

Naționalism & globalism

Multe voci s-au ridicat împotriva a ceea ce a fost numită ostilitatea lui Trump față de NATO și intenția lui de a desființa organizația de securitate a zonei Atlanticului de Nord. Summit-ul la care a participat președintele american, ca și multele formulări din conferințe de presă și interviuri, au clarificat faptul că Doanld Trump este un susținător al admirabilei organizații care a asigurat securitatea Europei pentru șaptezeci de ani, dar a precizat că ea necesită întăriri și adaptări, între care și respectarea obligației fiecărei țări participante de a-și plăti contribuția financiară anuală. Trump susține punctul 5 din tratat, care confirmă intervenția tuturor statelor din tratat în cazul în care una din țări este atacată de o putere străină, și vede NATO și ca pe un viitor participant activ la lupta împotriva terorismului internațional. Ideea originală a unui NATO arab semnalează faptul că alte copii ale alianței militare americano-europene se pot naște în diferite părți ale lumii.

Nu există încă o doctrină Trump, dar există decizii, acțiuni și contacte care permit o anticipare a ceea ce ar putea deveni o doctrină a noului președinte american. Definite ca o formă condensată de prezentare a principiilor, atitudinilor și poziționărilor unei țări în sfera relațiilor cu alte state, mișcările făcute pînă în prezent de echipa Trump ne dezvăluie o parte din ideile pe care se sprijină.

Una dintre acestea este eliminarea unor măsuri luate de echipa Obama, ca și acordurile la care au condus, de către noua administrație, care le găsește dăunătoare intereselor prezente și viitoare ale Statelor Unite. A doua idee este crearea unei politici externe concordante cu valorile americane tradiționale și compatibile cu interesele Statelor Unite. Naționalismul înlocuiește globalismul, iar pericolul organizațiilor și statelor teroriste este afirmat deschis. În fine, dorința și capacitatea SUA de a asigura pacea și securitatea în lume sînt privite dintr-un unghi nou: aceste acțiuni nu trebuie să fie o povară economică pentru poporul american, nu trebuie să fie făcute numai prin efortul financiar și de vieți omenești al Statelor Unite, ci trebuie să fie suportate în egale proporții de țările cărora le este asigurată securitatea. Amplu cunoscător al realităților lumii economice și financiare, Donald Trump aduce în politica externă a SUA un element tranzacțional nou, prin care el vrea să facă națiunea americană să nu iasă în pierdere. El vede fiecare posibil acord sau tratat internațional în lumina politică, dar și cu elementele unui tîrg *(deal)* din care pot rezulta recompense.

Marii înaintași ai națiunii americane au văzut capcanele pe care le nasc relațiile cu alte națiuni și, în discursul de rămas bun al lui George Washington din anul 1796, el și-a sfătuit conaționalii să nu intre în alianțe permanente cu nici o națiune din lume. Cîțiva ani mai tîrziu, Thomas Jefferson, care – ca și Washington – a fost favorabil alianțelor temporare, a spus că relațiile permanente cu alte state sînt alianțe care te pot înlănțui.

„De fiecare dată cînd avem un guvern eficient e o dictatură."

HARRY TRUMAN

„Adevărata politică e cea care știe să-și păstreze idealul, reușind totodată să scape de iluzii."

JOHN FITZGERALD KENNEDY

„Se spune că politica e a doua cea mai veche profesie din lume. Mi-am dat seama că are destule asemănări cu prima."

RONALD REAGAN

„Nu ne dorim o Americă deschisă spre lume. Ceea ce ne dorim e o lume deschisă spre America."

GEORGE H. W. BUSH

„Nu trebuie să uităm niciodată că drumul spre tiranie începe cu uzurparea adevărului."

BILL CLINTON

Preziceri despre viitor

Așa cum au spus mulți și cum a formulat cu umor Mark Twain, „este dificil să faci preziceri, mai ales cînd vine vorba despre viitor". Fără să ne luăm acest risc, putem afirma că Statele Unite se află în cursul unei schimbări radicale de direcție în domeniul relațiilor internaționale, schimbare adusă de un președinte care nu a fost politician înainte de a fi candidat la singura alegere din viața lui.

Poporul american a uimit de multe ori lumea. Așa s-a întîmplat cînd, acum mai bine de opt ani, a ales primul președinte de culoare. Întîmpinat cu un entuziasm fără egal, cel care trebuia să vindece lumea de rele și să desființeze rasismul din societatea americană a lăsat în urma lui o lume mai nesigură decît cea din 2008 și o națiune americană puternic divizată, în care rasismul și violența politică au atins cote mai înalte ca niciodată.

Cînd alegerile din anul 1980 au făcut dintr-un „actoraș de mîna a doua", cum l-au numit criticii, cu dispreț, pe Ronald Reagan, șeful statului, puțini au anticipat că el va deveni unul dintre cei mai mari președinți americani. Opțiunile șocant de surprinzătoare ale electoratului american s-au dovedit corecte cînd l-a ales pe Reagan și dezamăgitoare pentru mulți în cele două mandate încredințate lui Obama.

Viitorul lui Donald Trump depinde de îndeplinirea măsurilor propuse în programul electoral, primite de mulți cu satisfacție: refacerea economică a națiunii, suprimarea imigrației ilegale, reducerea taxelor, ameliorarea sistemului de asigurări medicale, combaterea terorismului, restabilirea prestigiului internațional al țării.

Cei care sînt mînați de ideologii antiamericane, nu pot tolera coafura neobișnuită a noului președinte sau nu pot trece peste profunda disperare în care i-a aruncat înfrîngerea doamnei Clinton vor amuți dacă realizările echipei Trump vor fi pe măsura promisiunilor făcute. Între acestea, direcțiile noi în politica externă pe care se angajează echipa miliardarului cu averi făcute din proprietățile imobiliare pot să ducă la succese notabile sau la eșecuri costisitoare.

Cu speranța că viitorul va fi în favoarea marii națiuni americane, chiar dacă reușita este adusă de un *outsider* al politicii americane, ne întoarcem prudent la butada lui Mark Twain despre preziceri: ...mai ales cînd e vorba de viitor.

Martin S. Martin *este medic. A publicat mai multe volume de eseuri și memorialistică. Cea mai recentă carte publicată:* America la răscruce. Un dialog transatlantic *(împreună cu Cristian Pătrășconiu, Editura Humanitas).*

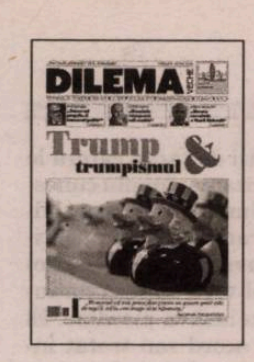

Petre M. IANCU

Deriva transatlantică a Europei

De la Beatles încoace, nu știu ca Europa să mai fi adus culturii universale, ca în trecutul ei glorios, vreo contribuție decisivă. Iar faimoasa trupă britanică, nota bene, *e greu să fie considerată produsul Europei continentale, deși s-au produs, în debut de carieră, la Hamburg.*

Totuși, Europa continentală ridică pretenții fără precedent de la finele războaielor mondiale încoace. Atunci, supremația americană s-a instalat necondiționat și necontestat pînă la războiul din Vietnam. Cînd opoziția internă, americană, față de acest război prea puțin înțeles de studențime și libertatea garantată de sisteme democratice stabile s-a coalizat spre a amplifica furiile și elanurile revoluției 68-iste.

După un timp, revoluționarii au trecut la putere în Europa. Dar n-au realizat, pozitiv, mai nimic. Nu ei au obținut căderea Zidului Berlinului, ci creștin-democrații lui Helmut Kohl. Ultimul a contribuit esențial, alături de Ronald Reagan – prin decizia americanului de a demara „războiul stelelor", un proiect prea complex pentru ca sovieticii să mai poată ține pasul –, precum și împreună cu Solidaritatea poloneză și Suveranul ei Pontif, la demolarea sistemului comunist și prăbușirea Cortinei de Fier. Configurarea Europei de azi e în mare măsură produsul lor, nu al stîngii relativiste, postmoderne și corecte politic.

Dar ultima n-a sucombat. La umbra protecției americane s-a dezvoltat impetuos, mai întîi în Franța și în universitățile de peste Ocean, apoi și în Germania, începînd să devoreze lent, apoi din ce în ce mai vorace, nu doar vechile valori europene, ci și repere esențiale ale democrației liberale, săpînd totodată la baza punții transatlantice. Au început să sufere, din ce în ce mai intens, libertatea de opinie și de expresie, laolaltă cu gîndirea liberă. În Germania s-a instalat mitul refacerii unității naționale în temeiul deceniilor de Realpolitik, al concesiilor făcute Estului comunizat. Concomitent s-au cultivat în straturi succesive noi orgolii. S-au adăugat mîndriei ridicării din genunchi, prin miracolul economic al anilor '50, succesul reunificării și triumful european facilitat de reformele de piață introduse de Guvernul Schröder. Toate au alimentat vanitatea unei puteri comerciale mondiale căreia riscă să i se urce acum la cap.

Devenită principala putere economică europeană și una comercială globală într-o epocă în care stînga a permis demolarea parțială a bazei industriale a superputerii, pe care o concurează vehement și statele emergente, Germania lui Merkel a început să ridice pretenții. Parte din ele sînt îndreptățite. Țara vrea însă ceea ce nu doar prietenii, ci și dușmanii democrației liberale i-au dorit de mult. În speță, să-și asume un nou rol politic. Unul nu doar european, ci mondial.

Ar fi un drum situat, o dată în plus, la distanță de Statele Unite și, după, Brexit, de lumea anglo-saxonă. Chiar dacă implică, în gîndirea elitei germane, ajutorul Uniunii Europene, e totuși un drum aparte și periculos. E o traiectorie amintind de cea solitară, pe care i-o propuse Germaniei lui Adenauer Stalin, în anii '50, cînd Moscova i-a promis predecesorului cancelarei reunificarea în schimbul abandonării alianței nord-atlantice și a neutralității. Adenauer rezistase, respectînd consensul postbelic cu care se soldase catastrofa nazistă, cînd, electrocutată de înfrîngere și de amenințarea sovietică, întreaga societate germană a exclus pentru viitor orice nou „*Sonderweg*", orice nouă izolare naționalistă de aliații occidentali ai Republicii Federale.

„Nu am nici un contract în Rusia. Dar, dacă Putin îl iubește pe Donald Trump, eu zic că e un lucru bun. Rusia ne poate ajuta să luptăm împotriva Statului Islamic."

„Conceptul de încălzire climatică a fost inventat de și pentru chinezi pentru ca industria americană să fie mai puțin competitivă."

DONALD TRUMP

La șase decenii de atunci, succesoarea lui, și ea creștin-democrată, pare – fortificată de virulenta antipatie față de populistul Trump, manifestată în segmente ample ale de elitei culturale, politice și mediatice germane – să sucombe ispitei. Dar e oare completă această analiză? Nu i-a scăpat oare elementul incontestabil important al campaniei electorale prin care Merkel se pregătește să-și perpetueze prezența extrem de îndelungată la cîrmă? Pe acest fundal trebuie analizată aparenta schimbare de paradigmă operată în raporturile transatlantice la capătul unui interval de patru luni și al celor trei întîlniri bilaterale la vîrf din prima parte a lui 2017, extenuîndu-i și pe Angela Merkel, și pe mult hulitul președinte Trump.

După întrevederea lor de la Washington și participarea la summit-ul NATO, ca și la reuniunea G7, Merkel a dat semne să fi cedat nervos. Enervată, pare-se, îndeosebi de recea denunțare, de către președintele american, a Tratatului Climatic de la Paris, ceea ce echivalează cu o palmă răsunătoare aplicată cvasireligiosului crez ecologist al nemților, cancelara s-a distanțat public de liderul executivului american.

Uniunea condusă de franco-gemani e scindată și în criză perpetuă, potențial fatală.

Defazat, ca bună parte a elitei mediatice americane, care speră să dispară de la sine coșmarul Trump, implodînd sub loviturile propriilor prostii și prăbușindu-se din oficiu, sub greutatea presupusei „*russian connection*", *Washington Post* constata recent că Merkel „și-a schimbat net retorica". Căci a declarat că noi, europenii, trebuie să ne luăm „destinul în propriile mîini". Iar SUA nu ar mai fi „un partener de încredere".

Luate *cum grano salis,* cuvintele acestei declarații de iminent divorț nu sînt noi și nici nu exprimă adevărul fără rest pe care, citate literal, par să-l semnifice. În fapt, intens detestata victorie în alegeri a președintelui american, în contra căruia Merkel folosise încă din campania electorală americană, ca și ministrul ei de Externe, actualul președinte Frank-Walter Steinmeier, avertismente formulate net, chiar draconic, i-a suscitat cancelarei o reacție similară. La numai cîteva săptămîni după scrutinul american, Merkel, citată de *Der Spiegel*, sublinia că europenii „trebuie să-și ia soarta în propriile mîini".

Indiscutabil, șocul provocat de ascensiunea aparent irepresibilă a populiștilor europeni, cu reverberații amplificate masiv de Brexit și de victoria republicanului în alegerile prezidențiale americane, ca și de impredictibilitatea notorie a lui Trump, au amplificat nervozitatea cancelarei. Dar riposta ei nu e decît parțial semn de nevroză și indiciu al pragmatismului ei politic, care o determină să gîndească îndeobște în termeni de putere, spre a ține cont, cu predilecție, de idiosincraziile antiamericane ale unui electorat german chemat să voteze în toamnă.

Declarația cancelarei e, esențialmente, o chemare la unitate și reorientare post-transatlantică și post-Brexit în fața unei Europe conduse totuși de germani. Lor, Merkel speră să le procure eficient sprijinul francezilor lui Emmanuel Macron. Uniunea condusă de franco-gemani e scindată și în criză perpetuă, potențial fatală. În plus, chemarea ei prezintă probleme. Fiindcă de Paris, cu care împărtășește atitudinea față de terorismul islamist și ideea intensificării cooperării în zona euro, Berlinul se vede net despărțit de frica Germaniei de a fi nevoită să plătească oalele sparte ale lipsei de entuziasm reformist a francezilor. Această carență transformă Germania, după Brexit, în potențial unicul finanțator al unei Europei esențialmente falimentare, dacă nu s-ar bucura încă de susținerea datorată dinamicei creșteri economice germane.

Or, potențiala aventură postamericană a Germaniei (deloc certă, dat fiind că Merkel s-a arătat conștientă de perpetuarea nevoii de parteneriat germano-european cu americanii și britanicii) pare un pariu riscant și din alte motive. Nu doar din cauza amenințării rusești, care nu privește Germania la fel de acut ca pe est-europeni. Ci și pentru că, din Siria și pînă în Afganistan, din Venezuela și pînă pe continentul negru sau în Iran, lumea este – cu și fără terorism islamist – plină de turbulențe, crize și conflicte fierbinți și de potențiale noi războaie reci. Europa însăși e mai profund scindată decît oricînd, după războiul iugoslav, după cum reiese din gestionarea nu tocmai înțeleaptă de către Berlin și oamenii Germaniei de la Bruxelles a crizei refugiaților și a litigiului ivit între globaliștii din Apus și naționaliștii din Răsărit.

În plus, puterea economică germană e lipsită de blindajul unei forțe militare proprii, suficiente spre a garanta Europei securitatea, chiar dacă majoritatea germanilor ar renunța la pacifism și ar dori să le-o asigure și est-europenilor amenințați de Putin și de heirupismul islamisto-autoritar *à la* Erdogan. Trumpismul, cu tot cu naționalismul, populismul și protecționismul pe care-l implică, reprezintă, cert, o mare problemă pentru elitele lumii vechi. Eroarea lor constă însă în subestimarea președintelui american. Care a demonstrat, fără echivoc, că învață rapid. Altfel nu se explică, între altele, volta urgentă în raporturile SUA cu o Chină comunistă pe care Trump părea hotărît s-o antagonizeze masiv, chiar printr-un posibil război comercial. Sau garanțiile necondiționate de respectare a articolului 5 al Tratatului NATO oferite fie și doar unei ziariste din România la o conferință la Casa Albă, iar nu, așa cum ar fi fost recomandabil, la summit-ul nord-atlantic.

Dacă toate acestea ar trebui să se zărească lesne, de unde perpetuarea antagonismului actual? Din nevolnicia Bătrînului Continent. Ca și din lașitatea unei Europe ce se teme și de umbra ei. E neriscant ca, în căutare de vrăjmași imaginari meniți să întărească unitatea în propriile rînduri, să ataci retoric, fie și virulent, puteri democratice care nu vor riposta niciodată cu forța la critici. Dar deriva transatlantică are multe neajunsuri. Între altele, faptul că, fără sprijin anglo-american, Europa nu va ajunge să poată ține piept amenințărilor multiple ale lumii globalizate. Și nici de geniul Beatlesilor riscă să nu treacă.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Armand GOȘU

Cu fața către Rusia

Două narațiuni domină dezbaterea pe tema relațiilor dintre echipa președintelui Donald Trump și Rusia. Potrivit celei dintîi, oameni din anturajul său imediat au avut contacte cu rușii, cu sau fără știrea lui Trump, și există suficiente indicii privind o coordonare între campania electorală a lui Trump și anumite structuri rusești. A doua narațiune spune că democrații, în pană de imaginație, au lansat povestea cu amestecul rușilor în alegerea lui Trump, pentru a acoperi rușinosul eșec al candidatului propriu, Hillary Clinton. În horă s-au prins nu doar principalele instituții media americane, ci și cele internaționale, precum și diferite personalități din întreaga lume. Mai nou, sînt comentatori care împing subiectul contactelor lui Trump cu rușii în zona războiului cultural, a disputelor civilizaționale. În spatele lui Trump s-au încolonat conservatorii, tranditionaliștii, toți cei care pretind că sînt sufocați de corectitudinea politică. Dincolo, în tabăra celor care-l contestă pe Trump, se află progresiștii, secularîștii, adepții lui Soros.

Această exagerare, de care se fac vinovate ambele tabere, seamănă cu o diversiune în plasa căreia au căzut mulți comentatori, obturînd esența problemei, anume dacă serviciile secrete rusești au desfășurat acțiuni de influențare/manipulare și care a fost impactul lor asupra rezultatului scrutinului. Comunitatea de informații din SUA a spus, într-un raport declasificat la 7 ianuarie 2017, că agențiile rusești au intervenit în campania electorală americană încercînd să sprijine alegerea lui Trump. Nu au stabilit dacă au făcut acest lucru în coordonare cu echipa de campanie a lui Trump. Nu sînt vremuri obișnuite, ci ele sînt marcate de contestarea ordinii internaționale post-Războiul Rece, chiar de către Rusia.

Patru comisii de anchetă au fost înființate la Washington. Însă Trump vede cea mai mare amenințare nu în aceste comisii politice, ci în procurorul special, fostul director FBI Robert Mueller, care va ancheta nu doar implicarea Rusiei în alegeri și posibile înțelegeri secrete cu echipa lui Trump, ci și posibilitatea obstrucționării justiției prin demiterea lui Comey. În ziua în care Mueller a fost numit de Ministerul de Justiție, Trump a pretins că este victima celei mai mari vînători de vrăjitoare din întreaga istorie politică a Americii. Mueller investighează asociații lui Trump, contactele lor cu rușii. Iar aici are multă marfă: sînt publice detaliile despre fostul șef al campaniei electorale, Paul Manafort, conturile lui, cele zece companii din Cipru, transferurile de milioane de dolari care s-ar fi perindat prin aceste conturi, banii plecînd de la persoane din anturajul lui Putin. Dar se poate imagina și un *happy-end* pentru președinte, în care Mueller limitează investigația doar la conturile lui Manafort, ale lui Michael Flynn, fostul consilier pe securitate, și ale lui Carter Page, fără să indice vreo legătură cu președintele Trump. La rîndul lor, comisiile parlamentare pentru serviciile secrete ale Camerei și Senatului investighează concedierea fostului șef al FBI, James Comey, dar și implicarea serviciilor rusești în primarele republicanilor, apoi în alegerile prezidențiale de la 8 noiembrie, și posibile înțelegeri secrete dintre rusi și echipa lui Trump. În sarcina lor va intra și cercetarea contactelor dintre ginerele și consilierul președintelui Trump, Jared Kushner, cu ambasadorul rus, Kisleak, care tocmai a fost rechemat. Ce canal de comunicare secret cu Moscova, încerca Kushner să stabilească, îi interesează pe investigatorii americani. Nu mai puțin importante ar putea fi detaliile întîlnirilor dintre Kushner și Serghei Gorkov, președintele unei bănci de stat rusești, absolvent al Academiei FSB, asociat cu Putin. Vnesekonombank este pe lista instituțiilor supuse sancțiunilor de către Trezoreria americană. Sînt și alte contacte directe cu posesori de pașaport rusesc, printre care și cu un controversat om de afaceri rusoamerican, Felix Sater, de care Trump e legat prin mai multe tranzacții.

Trump numește aceste detalii *fake news*. Însă, așa de tare a fost deranjat de ele încît i-a concediat pe procuroarea Sally Yates, care a atras atenția Casei Albe că Flynn l-a mințit pe vicepreședintele Mike Pence în legătură cu discuțiile telefonice purtate cu ambasadorul Kisleak, și pe directorul FBI, Comey, care ancheta tocmai contactele dintre Trump și rusi. Chiar dacă președintele contează pe faptul că electoratul său nu e sensibil la aceste dezvăluiri, subiectul are un potențial exploziv, putînd conduce la dinamitarea mandatului, lucru de care și Trump este conștient. Nu doar că-i paralizează orice firavă inițiativă de politică externă, dar îi subminează pozițiile în relația cu partenerii din NATO, dar și cu Rusia. Asupra oricărei discuții cu Putin va plana suspiciunea, din cauza încărcatului context politic intern american. Primul test are loc în acest zile, la Hamburg, în marja G20, unde prima întîlnire Trump – Putin va fi urmărită cu sufletul la gură și cu o neîncredere greu de disimulat, mai ales din partea partenerilor din NATO.

Armand Goșu *este specialist în spațiul ex-sovietic. Conferențiar dr. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Euro-falia. Turbulențe și involuții în fostul spațiu sovietic *(Editura Curtea Veche).*

Laurențiu COLINTINEANU

Cum să provoci o criză – metoda Trump

Este ziua numărul 168 a președinției lui Donald Trump în SUA. Deocamdată, politica administrației sale în Orientul Mijlociu rămîne neclară și arbitrară. Dacă Trump a reușit ceva, atunci marea lui realizare este că regiunea a devenit mai volatilă decît era oricum.

Din start, alegerea lui Donald Trump a stîrnit temeri în Orientul Mijlociu și în unele state din nordul Africii sau Asia care, deși nu se integrează geografic în zonă, au multe elemente comune în plan politic. La Casa Albă locuiește un președinte care nu cunoaște diferențele între sunniți, șiiți, kurzi și arabi sau între gruparea Statul Islamic (ISIS) și Ennahda (partidul conservator islamic din Tunisia). În campania electorală din noiembrie 2016, Trump a jucat cartea izolaționismului. Promitea că va concentra resursele Americii pe plan intern și că nu se va aventura militar în regiune. Decizia de a lansa 59 de rachete asupra unei baze militare siriene a demonstrat însă că pragul la care SUA sînt dispuse să folosească forța militară este mai redus decît în mandatele lui Barack Obama. Așa cum se vede acum, acțiunile președintelui american în Orientul Mijlociu se bat cap în cap nu numai cu declarațiile din campanie, ci chiar cu cele făcute după alegeri. Există și o contradicție evidentă între președinte și instituțiile din subordinea sa, precum Departamentul de Stat și, uneori, chiar Pentagonul.

Dincolo de acuzațiile (întemeiate) de nepotism care planează asupra numirilor din administrația sa, Trump a găsit de cuviință să-și numească ginerele pe post de negociator între israelieni și palestinieni. Un Jared Kushner al cărui singur merit e că s-a căsătorit cu consilierul special al președintelui, prima fiică Ivanka Trump, ar trebui să rezolve un conflict pe care marii diplomați ai lumii nu au reușit nici măcar să-l miște oarecum în direcția bună, darămite să rezolve ceva.

Laudele primite de Trump de la liderii israelieni și palestinieni cu ocazia turneului său „istoric" din regiune nu înseamnă nimic. Benjamin Netanyahu era fericit să găsească un lider mai populist și mai de dreapta decît el, iar Mahmoud Abbas oricum nu avea alternativă. În culise însă crește frustrarea față de lipsa oricărei coerențe din partea americanilor.

În Siria, Trump a ajuns în stadiul în care Rusia amenință că avioanele militare americane vor fi considerate ținte legitime de către aviația rusă. Poate e doar retorică din partea Kremlinului supărat că americanii au doborît un avion militar sirian, dar faptul că Trump a dat comandanților militari din teren o libertate mai mare de acțiune arată că diplomația nu face parte din gîndirea liderului american.

Tot în Siria, decizia administrației americane de a înarma milițiile kurde pune multă presiune pe relația cu Turcia. Președintele turc Recep Tayyip Erdogan a promis – și în chestiunea kurzilor nu există nici un motiv pentru a pune la îndoială cuvintele sale – că nu va permite niciodată crearea unui teritoriu continuu controlat de kurzi care să se întindă din Irak pînă în Siria. Și, deși nu poate stîrni simpatii, într-un punct Erdogan ridică o problemă importantă: ce se va întîmpla cu armele furnizate și celorlalte milții din coaliția anti-ISIS după finalizarea (cîndva) a operațiunilor militare?

Decizia de a ignora presiunea asupra relațiilor cu Turcia pare ciudată nu numai din perspectiva faptului că Ankara comandă a doua cea mai mare armată NATO după America, ci și din perspectiva proaspetei crize din Golf. Qatarul, stat supus unei blocade din partea vecinilor săi mari precum Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite, este gazda celei mai mari baze militare americane din regiune, cu 11.000 de soldați. Cazul Qatarului este, poate, cea mai evidentă contradicție din politica lui Trump în Orientul Mijlociu. După dansul cu săbiile și momentul de *Lord of the Rings* cu sfera magică de la inaugurarea unui centru pentru combaterea extremismului în Arabia Saudită – țara din regiune care a susținut cel mai mult extremismul –, Trump a devenit prieten cu regele saudit.

Poate că atitudinea lui Trump față de Qatar are legătură cu relațiile mai apropiate ale emiratului cu Iranul, cu care administrează în comun un zăcămînt uriaș de gaze naturale. În campania electorală, Trump promisese că va anula acordul cu Iranul în problema programului său nuclear. Nu a mai vorbit despre asta, dar decizia administrației sale de a impune noi sancțiuni arată în mod clar o rupere de politica de apropiere controlată față de Iran pe care o începuse Obama.

SUA nu mai sînt văzute de tînăra generație drept un aliat decît într-o proporție semnificativ mai mică decît în mandatele lui Obama. Cel mai bun prieten și aliat în viziunea tinerilor arabi este... Rusia. Pentru regiune și pentru întreaga comunitate internațională acest trend ar trebui să reprezinte o mare problemă.

Laurențiu Colintineanu *este documentarist.*

Bogdan NEDEA

Despre adevăr în epoca post-adevăr

„*In an open relationship*“ ar fi statutul relațional pe care președintele american pare să îl aibă cu adevărul, dacă acest statut ar fi prezentat în termenii triviali ai Facebook-ului. Desigur, Donald Trump nu este primul președinte american care să fi mințit în timpul mandatului și cel mai probabil nu va fi nici ultimul. De la Nixon la Reagan și pînă la Clinton, ocupanții „celei mai oneste funcții din stat“, așa cum a ajuns să fie cunoscută după George Washington (cel despre care se spunea că nu putea spune o minciună) au avut momentele lor în care onestitatea nu a fost principala lor calitate – ca să ne exprimăm cît mai diplomatic. Cartea *935 lies* de Charles Lewis este o colecție a acestora. Cu toate acestea, nici unul nu a reușit să adune o colecție atît de impresionantă de neadevăruri așa cum a făcut Trump în primele sale luni de mandat.

Înainte de a emite judecăți de valoare trebuie să admitem faptul că Donald Trump este omul potrivit la locul potrivit. Mandatul său se desfășoară în plină ascensiune a fenomenului *post-truth* (denumit generic și post-factual, care este o cultură politică în care dezbaterea este încadrată în spectrul emoțiilor și este deconectată de la realitățile politice), un fenomen care a început să ia amploare dinainte de mandatul lui Donald Trump. El este doar un exponent foarte bun al acestei realități (sau irealități, dacă e să vorbim punctual), știind să joace foarte bine jocul și ce butoane să apese pentru a-l domina.

În fapt, el s-a folosit de o tendință care exista deja de mai mulți ani pe scena internațională: conceptul de *fake news*, adică știri false. Deși diseminarea știrilor neadevărate este o realitate din cele mai vechi timpuri (inclusiv despre Caesar se dădeau știri false), fenomenul a luat amploare odată cu dezvoltarea și imposibilitatea de a verifica informația găsită pe site-urile de socializare. În ultimii ani, principalii reprezentanți ai curentului și cei care îl stăpînesc cel mai bine sînt rușii. În SUA lui Trump, fenomenul a dobîndit o nouă valență: nu a țintit către a face populația să creadă o minciună, ci a-i face toți să se îndoiască de orice fel de știre. Iar acest debușeu era necesar în special în cazul unui candidat care părea neverosimil el însuși fără ajutorul altora.

Candidatul Trump a avut nevoie de o astfel de strategie într-o campanie în care toate șansele erau împotriva lui, în care era ridiculizat și în care afirmațiile sale erau contrazise cu dovezi și dur criticate de un corp de presă care nu avea nevoie să cîștige încrederea populară. Candidatul Trump, în schimb, da. Preambulul acestei strategii a fost poziționarea lui ca exponent al „adevărurilor nepopulare“, adică acele afirmații pe care oficialii s-au ferit mereu să le spună, în special despre propria țară. Acest tip de sinceritate critică la adresa unei Americi disfuncționale i-a atras susținerea unei mari părți a electoratului care se declara sătulă de politicianul de carieră. Odată cîștigată această încredere, ea a devenit oarbă pentru susținătorii viitorului președinte și deci o modalitate de a aduce o alternativă la adevăr. Impulsul său de a împărtăși gînduri netrecute prin filtru l-a făcut un personaj popular în alegeri și tot acesta este unul din neajunsurile ca președinte. Următorul pas a fost acela de a decredibiliza presa care putea să îl decredibilizeze. Tradițional, în SUA, relația presă-administrație este una benefică ambelor părți: presa cîștigă audiență (și implicit bani) prin diseminarea mesajelor administrației, iar administrația își vede mesajul ajuns la cît mai mulți oameni.

„Aș spune că Putin e un bărbat mai simpatic decît mine.“

DONALD TRUMP

Probabil alergic la empiric, Donald Trump a găsit o alternativă la acest barter: diseminarea propriului mesaj (și automat a propriei realități) prin intermediul Twitter, realizînd că nu are foarte multă nevoie de mass-media. Eliminînd intermediarul și beneficiind de atenția directă a electoratului său, președintele a putut să emită judecăți de valoare în ceea ce privește diverse trusturi de presă făcîndu-le frecventabile sau nu (un astfel de exemplu este Breitbart). Practic, a reușit să le facă de rușine și astfel să le inducă o formă de supunere, o strategie care a funcționat întrucît presa televizată este pe antepenultimul loc în topul încrederii populației în SUA, eliminînd astfel din joc instituția care putea să îl tragă la răspundere pentru ceea ce zice și ceea ce face. Ca să ne dăm seama de atmosfera din jurul președintelui, unul dintre consilierii acestuia, Steve Bannon, a declarat pentru *NewYork Times* că „presa de elită este partidul de opoziție“ și că „ar trebui să își țină gura“.

Astfel, cred că putem afirma că mare parte din ascensiunea la putere a lui Donald Trump a fost construită pe atacurile îndreptate împotriva structurilor care puteau contesta veridicitatea afirmațiilor sale aducînd totodată și dovezi. Nevoia lui e să definească presa ca pe un element elitist care a ignorat timp de atîta timp omul de rînd și, poziționîndu-se ca o alternativă la aceasta, a cultivat neîncrederea de care avea nevoie pentru momentele în care mințea sau exagera.

Expresia „țara mă crede“ este cel mai bun exemplu care demonstrează complicata relație pe care președintele Trump o are cu adevărul.

Expresia „țară mă crede“ este cel mai bun exemplu care demonstrează complicata relație pe care președintele Trump o are cu adevărul. Provocat de un reporter ABC News să susțină cu dovezi afirmația că milioane de oameni au votat ilegal în alegerile din SUA – motiv pentru care el a pierdut votul popular –, președintele a declarat: „Știi ce e important? Că sînt milioane de oameni care sînt de acord cu mine cînd spun asta“. Mai mult, nu o dată el a justificat afirmații pentru care nu a adus dovezi cu evenimente care s-au întîmplat ulterior, transformînd practic neadevărul în adevăr post-factum. În acest caz, Donald Trump este pe cale să devină primul președinte apărat nu de puterea funcției pe care o ocupă, ci de „*reach*-ul“ postărilor sale pe Twitter și puterea pe care acestea i-o dau.

În definitiv, acesta este principalul subiect: distragerea atenției publice de la cazurile cu adevărat importante – implicarea și întîlnirile cu Rusia din timpul campaniei, abuzul de putere în cazul directorului FBI James Comey și, în general, o pleiadă de greșeli, bîlbe și gafe făcute din poziția de lider al lumii libere. Creator și adept al conceptului „adevărului hiperbolizat“ (în cartea sa *The art of the deal),* conform căruia „oricine este dispus să creadă că ceva este cu adevărat mare și spectaculos (...) pentru că marile mase ale unei națiuni sînt mult mai coruptibile în natura lor emoțională decît în cea voluntară, iar în natura lor primitivă și simplistă sînt mai pregătiți să cadă victima unei minciuni mari decît a unei minciuni mici“, Trump pare să fi găsit rețeta perfectă pentru epistemologia secolului 21: adevărul este adevărat, însă neadevărul funcționează mai repede și mai bine. Liderul de la Casa Albă este un episod periculos atît pentru propria-i țară, cît și pentru scena internațională, iar cocktailul de megalomanie, semidoctism, nepregătire, încăpățînare și aroganță s-ar putea dovedi a fi prea mult chiar și pentru poziția pe care o ocupă.

***Bogdan Nedea** este analist de politică externă, specialist în spațiul ex-sovietic. În ultimii zece ani a publicat și co-semnat mai multe lucrări dedicate securității energetice, radicalizării religioase și analizei conflictelor și crizelor internaționale.*

Trump, Obama și KGB-ul

Ion Mihai Pacepa, fostul șef al Securității comuniste care a defectat în SUA, spune într-un interviu acordat Independent Journal Review *că încercările adversarilor lui Donald Trump de a-l discredita pe președinte punînd pe seama echipei sale relații subterane cu Rusia lui Putin sînt... „metode KGB-iste“.*

Actuala campanie anti-Trump, inclusiv acuzațiile total nesusținute de fapte privind conexiunea sa rusească ar fi rezultatul a opt ani de guvern socialist/progresivist în SUA, susține Pacepa. „De obicei istoria se repetă, iar dacă ai trăit două vieți, cum am trăit eu, ai șanse bune să vezi cu propriii ochi această reconstituire“, spune el. „În anul 1978 am plătit cu două sentințe de condamnare la moarte primite în România mea natală pentru că i-am ajutat pe oameni să nu mai vadă guvernul ca pe o binecuvîntare venită din cer și să se debaraseze de conducătorul lor socialist, Nicolae Ceaușescu, care a spus că «unul ca mine se naște o dată în 500 de ani». Treizeci de ani mai tîrziu am văzut virusul marxismului, deghizat în socialism/progresism, și gretosul cult stalinist al personalității infectînd țărmurile țării care m-a adoptat, Statele Unite. (...) «Eu sînt cel pe care lumea îl așteaptă», proclama senatorul Barack Obama, candidatul Partidului Democrat la Casa Albă, în timpul campaniei electorale din 2008“, își amintește fostul securist.

„La doi ani după ce a preluat puterea, nomenclatura americană a produs aceleași rezultate ca nomenclatura din România – dar la scara SUA. Peste 14 milioane de americani și-au pierdut locurile de muncă și 41,8 milioane au primit bonuri de masă guvernamentale. PIB-ul a scăzut de la 3,6% la 1,6% și datoria publică a crescut la un record de 13 trilioane de dolari.“ Referindu-se la acuzațiile ce sugerează că Donald Trump ar fi fost ajutat de serviciile secrete rusești să devină președinte, Pacepa a identificat în aceste acțiuni ale adversarilor lui Trump o tactică folosită chiar de către respectivele servicii: „Să faci din noul lider al unei țări un țap ispășitor pentru toate problemele moștenite de acea țară ar putea fi un fenomen nou în SUA, dar este o veche tactică sovietică cunoscută ca necrofagie politică în cercul restrîns al comunității KGB din care am făcut parte odată. De pe buzele lui Nikita Hrușciov eram obișnuit să aud din nou și din nou: «Schimbați imaginea publică a liderului și veți schimba istoria!»“ *(sursa: Rompres)*

Radu VANCU

Daffy Duck președinte

Am urmărit, ca toată lumea, filmulețele parodice ale lui Alec Baldwin avîndu-l drept referent pe Donald Trump. Mi s-au părut amuzante la început, am rîs copios, am fost convins că, întruchipîndu-l pe Trump, Baldwin făcea rolul carierei lui. De la un punct încolo, nu am mai putut rîde. Și am înțeles repede de ce: între caricatura lui Trump, așa cum era ea gîndită și executată de Baldwin, și Trump însuși nu exista nici o diferență. Trump era propria lui caricatură, executată de realitate cu mai multă imaginație și cu mai mult *gusto* decît ar fi putut-o face orice alt artist.

O caricatură, un personaj de *cartoon* rătăcit în realitatea Casei Albe – și, implicit, în realitatea noastră, a tuturor. Asta-mi spun de fiecare dată cînd se întîmplă să-l văd, preț de cîteva secunde, uneori de un minut întreg, în *zapping*-ul zilnic. Îl privesc, cu senzația neverosimilă că un Daffy Duck cu mește portocalie se amuză pe seama noastră de la pupitrul cu însemnele prezidențiale. Firește că Hillary Clinton era, la rîndul ei, un personaj aproape nefrecventabil – dar cel puțin ea nu s-ar fi comportat ca un Daffy Duck isteric, pus pe poante care pot zgîlțîi din temelii planeta. Un Daffy Duck dat cu peroxid, așadar. Croind planuri nu doar „din cuțite și pahară", precum Constantin Cantemir, ci și din mese ridicole, ziduri la granița cu Mexicul mai ridicole decît mesa (a spus într-un *speech* – iar *speech*-urile lui sînt printre puținele obiecte de pe lumea asta mai ridicole decît toate zidurile și mesele absurde la un loc – că vrea să facă din zidul respectiv unul solar, cred că și Soarele a rîs în hohote, vag rușinat, de trăsnaia asta), țîfne infantile împotriva încălzirii globale (Soarele va fi rîs din nou), panseuri sapiențiale despre o masculinitate de tipul *grab them by the pussy,* țuguieri tot sapiențiale ale buzelor după fiecare frază livrată Istoriei (se simte în fiecare gest că dl președinte are convingerea că a capitalizat în contul domniei-sale întreaga istorie), filipice antiintelectualiste livrate în fraze de o precaritate lingvistică *nec plus ultra* (expresivitatea dlui președinte aproape că nici nu mai are nevoie de limbaj ca să se manifeste, e pur și simplu transcendentă în raport cu frazele și cuvintele), elogii aduse de dl președinte însuși propriei imaginații și propriilor idei, pe care le caracterizează fără prejudecăți de modestie drept *great*... Cam astea sînt materialele de construcție din care se compune *persona* publică a președintelui Statelor Unite – adică materia dintotdeauna a comicului universal.

Atîta doar că, atunci cînd Daffy Duck e președintele Statelor Unite *for real,* pe bune, în viața asta de zi cu zi, materia comicului nu mai e amuzantă cîtuși de puțin. Iar ceea ce e cu adevărat surprinzător (deși termenul corect ar fi „deprimant") e nu atît faptul ca atare că oamenii l-au votat pe Trump; pot înțelege că, exasperați de un *statu quo* corupt, au comis gestul radical de a vota un extremist. (Care e cel puțin la fel de corupt ca și Hillary Clinton – dar n-o să insist acum asupra evidenței.) Ce nu înțeleg e patima cu care unii intelectuali țin să ne explice că Trump e palatalizabil, domesticibil, că ce a spus în campanie nu va face în realitate, ba chiar că toată campania lui e o lecție despre cum se cîștigă alegerile într-o democrație.

„Vom crea noi locuri de muncă. Am mai spus-o: voi fi cel mai mare creator de locuri de muncă pe care Dumnezeu l-a creat. Chiar cred asta."

DONALD TRUMP

Abia asta mă deprimă: că oameni care predau teorie politică în universități occidentale acceptă limbajul urii, ba chiar îl consideră exemplar pentru ceea ce are de făcut un politician într-o democrație. Nu e musai să fii scriitor ca să știi că violența limbajului catalizează cu necesitate violență reală; că ura din *hate speech* se transferă imediat în ura din stradă; că rasismul, misoginia, agresivitatea din limbaj se fac, toate, reale. E limpede deja, de cîțiva ani, că intrăm într-o nouă eră a violenței, una pandemică și cu un potențial de distrugere enorm; iar Trump, prin tot ce a făcut pînă acum, e atît un epitom al acestei violențe, cît și un catalizator al ei.

O spun cu tristețe, ca un om de centru-dreapta, deci teoretic de partea republicanilor: ceea ce aștept de la o dreaptă responsabilă e să construiască un capitalism incluziv, atent la minorități și la grupurile defavorizate; ceea ce a oferit Trump e opusul riguros al acestui gen de capitalism al empatiei. A adus la conducerea celui mai puternic stat al lumii nu empatia și atenția la celălalt, ci discriminarea și brutalitatea. Nu moderația, ci extremismul. În realitate, Trump nu e nici de dreapta, nici de stînga; e doar un Daffy Duck ridicol camuflînd un prădător rapace. Exact ca în *cartoons*. Cu singura diferență că, aici, distrugerea e ireversibilă. Un *cartoon* tragic – în asta poate schimba lumea un Daffy Duck ajuns președinte.

***Radu Vancu** este scriitor.*

Bogdan SUCEAVĂ

O voce pentru gînduri personale

Ne aflam cu toții la marginea piscinei, la umbră, iar tipul din fața mea începe să povestească, trăgînd spre el paharul cu limonadă. Era cu vreun an înaintea alegerilor prezidențiale din Statele Unite. Spune: „E adevărat, e un personaj aparte, pare colorat și controversat, dar știi ceva? Spune o mulțime de lucruri pe care ceilalți candidați nu le spun. Și oamenii au nevoie să audă exact ceea ce zice el." Nu-l cunosc pe interlocutorul meu, nu l-am mai întîlnit niciodată, e o petrecere destul de mare. Îl întreb: „Și nu ți se pare neobișnuit ce spune Donald Trump?" Se uită la mine, desigur aude că vorbesc engleză cu accent est-european, și răspunde: „Nu neapărat. E normal să te gîndești la ce se întîmplă cu locurile de muncă din SUA, că sînt expediate de marile corporații pe piețe unde mîna de lucru e mai ieftină, și e normal să vorbești despre asta. Și mai e și relația cu Mexicul, care dintotdeauna a căutat să aibă avantaje de pe urma noastră." Îi spun: „Să zicem că e așa. Dar simpla constatare a unor lucruri care nu merg nu e suficientă ca să votezi cu cineva. Trebuie mai mult, trebuie un program, trebuie idei." E foarte calm și sigur s-a gîndit la asta dinainte. Răspunde: „Dar cine altcineva ar putea repara situația din economie acum? De la democrați, nimeni. De la republicani, în cine să ai mai multă încredere?" După vreun ceas ne-am dat mîna și nu ne-am mai văzut niciodată. Știu cu cine a votat la alegerile din noiembrie 2016, deși pentru California un vot în favoarea unui partid aparte nu schimbă socoteala finală, California e în mod solid de partea democraților.

■ Peste cîteva zile mă întîlnesc cu un prieten vechi, matematician, născut și crescut în Midwest, ajuns în California în urmă cu decenii bune. Și el îmi spune: „Prea multă lume vine să-și rezolve problemele la *noi*. Uită-te la *ei*. Vin să folosească școlile *noastre,* să meargă în spitalele *noastre.* De ce nu muncesc în țările lor, în America Latină, ca să schimbe societatea acolo?" Nu rezist și îi spun imediat, pentru că ne știm de multă vreme și îmi permit astfel de remarci: „Dar și eu am venit în California la fel ca și *ei*. Am ajuns în California la 32 de ani, copilul meu a mers la școli publice, iar familia mea a avut nevoie de serviciile medicale de aici." Se uită la mine intrigat și face semn cu mîna că nu, în nici un caz: „Nu e același lucru! Tu ai venit în California legal și ai adus cu tine ceva valoros și folositor, o diplomă, o meserie și toată știința ta. Pe cînd *ei* au venit aici ilegal și nu știu vreo meserie. Partea gravă e că pierdem prea mulți bani publici de pe urma unor oameni care nu ar trebui să fie aici." E chiar revoltat, îi simt în voce supărarea.

■ Peste cîteva luni, o prietenă născută și crescută în sudul SUA îmi spune că-i place de senatorul Marco Rubio. Îmi zice: „O să fie președinte cîndva. Dar acum nu e gata. Încă nu. Nu are o bază clară." „Ce înseamnă asta?", mă mir eu, care nu știu la fel de multe despre suporterii Partidului Republican. Ea îmi răspunde: „Trebuie ca mult mai mulți oameni să se identifice cu el. Și asta n-are de-a face cu faptul că e de origine cubaneză, ci cu ceea ce spune. Marco trebuie să vorbească mai mult despre lucrurile care dor acuma." Eu îi răspund: „Dar e foarte greu pentru un politician să mai știe ce simt și ce cred oamenii de rînd!" Zîmbește cu grația pe care o avea personajul Scarlett O'Hara în tinerețe: „Ba știu, pentru că au consultanți, pentru că se sfătuiesc cu specialiști în științe politice și știu ce să spună astfel încît publicul să-i susțină." Se uită la mine și vede că nu-s deloc convins. Apoi, dintr-odată, aparent fără vreo legătură cu ce a zis mai înainte: „Dar ce-ar fi greșit să votezi cu Donald Trump?"

■ După alegerile prezidențiale mă întîlnesc cu un fost student, care acum urmează un doctorat în matematică și lucrează cu un îndrumător cu care, de-aș fi mai tînăr, și mie mi-ar fi plăcut să studiez. Stăm de vorbă la o bere și povestim despre cele din lumea matematicii. La un moment dat, discuția virează spre treburile politicii și-mi zice: „De multă vreme n-am mai votat pe cineva cu care să fiu de acord mai mult." Se referea la președintele Trump. Și îl întreb: „Dar chiar ți se pare că te reprezintă?" „Dacă face tot ceea ce a spus în timpul campaniei prezidențiale, sigur că da!" Informația asta vine pentru mine ca o surpriză. Nu m-aș fi așteptat ca cineva care și-a petrecut mulți ani într-un mediu academic să rezoneze așa de bine la un discurs care pare să rezoneze cu aspirațiile altor straturi ale societății. El continuă: „Chiar dacă nu realizează ceea ce a promis în timpul campaniei electorale, fie și numai dacă încearcă, și tot e un mare pas înainte." „Bine", zic eu, „dar cum ar fi să construiască un zid la frontiera cu Mexicul?" Îmi răspunde: „Nu știu dacă o să poată să-l construiască, dar e important că a vorbit despre el."

***Bogdan Suceavă** este matematician și scriitor.*

Iulian COMANESCU

Ciripiturile lui @realDonaldTrump

Donald Trump folosește atît de mult Twitter-ul, încît nu mai era nevoie de gafa cu „covfefe" pentru ca toată lumea să știe asta. Ironizat de presa liberală pentru această apucătură, bizarul președinte în exercițiu al SUA are totuși beneficii reale de pe urma acestui gen de comunicare, tocmai pentru felul în care, în realitate, nu comunică.

Ca să ne dăm seama de ce și cum face Trump ceea ce face, trebuie să ne uităm puțin la contul lui, @realDonaldTrump. Să începem cu un lucru notoriu, acela că Trump postează pe contul propriu de Twitter și nu pe cel oficial, al Casei Albe (POTUS – abrevierea vine de la President of the United States și a fost folosită pentru prima oară în 1895 la telegraf, dacă sînteți curioși). Care sînt motivele? În primul rînd, păstrarea contului a fost o știre în sine, chiar dacă din categoria „nu spune prea multe", care, veți vedea, îl caracterizează pe Trump. În al doilea rînd, un cont personal înseamnă chiar comunicare personală, opusă celei instituționale, or, acest gen de comunicare e tot mai căutat pe rețelele sociale și, în general, în lumea în care trăim.

Dar, cu siguranță, Trump are o rațiune în plus de a face așa ceva, oarecum ideologică – în măsura în care putem vorbi de ideologie în cazul contradictoriului președinte american. Trump și-a construit succesul, demagogic, pe o presupusă relație directă cu electoratul său, acea Americă profundă supărată pe – și nebăgată în seamă de – administrație, birocrație, *establishment*-ul politic. Un președinte care vorbește direct cu tine, în nume propriu, sugerează, din punctul de vedere al unui asemenea alegător, și unul eventual dispus să te ajute și să te asculte.

De regulă, Trump postează mult, repede și des, de cîteva ori pe zi. E de notorietate incidentul din 31 mai, cu „covfefe", cînd această greșeală – probabil în loc de *„coverage"* – a stat vreo două ore pe contul președintelui american. Greșeala a fost mega-ironizată, nu numai pe Twitter, ci inclusiv în Camera Reprezentanților, unde democratul de Illinois Mike Quigley a propus un așa-numit „amendament COVFEFE", de la Communications Over Various Feeds Electronically for Engagement Act, care propune clasificarea *tweet*-urilor lui Trump în chip de comunicări oficiale și păstrarea lor în Arhivele Prezidențiale. De altfel, Casa Albă afirmase oricum că acestea reprezintă poziții oficiale. Dar, oricum, greșeala aceentuează caracterul personal și spontan al comunicării, din punctul de vedere al fanilor, oricît a susținut Sean Spicer, purtătorul de cuvînt al Casei Albe, că „președintele și un mic număr de oameni știu exact la ce s-a referit".

„Trebuie să facem ceva. Trebuie mers la Bill Gates și la alții care chiar înțeleg ce se întîmplă și să-i rugăm să închidă Internetul în anumite locuri."

„Unele medii s-au specializat în știri false."

„Contul meu de Twitter a devenit atît de puternic încît îi pot forța pe adversarii mei să spună adevărul."

„Sînt Ernest Hemingway în 140 de caractere".

DONALD TRUMP

La capitolul conținut, o bună parte din *tweet*-urile lui Trump sînt un bun exemplu de ceea ce se numește post-adevăr, în accepțiunea de enunțuri emoționale, repetitive, mai degrabă indiferente la adevăr decît mincinoase. Cîteva exemple recente:

„Democrații vor să distrugă reducerile de taxe, sistemul de sănătate eficient și securitatea granițelor."

„În ciuda Vînătoarei de Vrăjitoare (Trump numește astfel investigația referitoare la faptul că a demis directorul FBI – *n.n.*), indicatorii economici și cei referitori la locuri de muncă sînt foarte buni. Mai puține reglementări, mai multe joburi și mai mult entuziasm!"

„Camp David e un loc special. E o onoare că mi-am petrecut week-end-ul acolo."

„Tocmai m-am întors din Wisconsin. O zi minunată, oameni minunați!"

Primul exemplu e un proces de intenție evident, care pică testul minimului bun-simț. A prezenta democrații americani ca pe o conjurație malefică e o prostie evidentă, dar care zgîndăre emoțiile unui anumit gen de alegător. E o minciună, dar numai într-o oarecare măsură, fiindcă nu vorbește despre ceva factual, petrecut la timpul trecut. Al doilea *tweet* citat cuprinde o descriere atît de vagă a indicatorilor macro, încît, din nou, poate fi vorba despre orice. Dar, mai ales, se încheie cu ceva despre care nu știi exact – și ambiguitatea e probabil intenționată – dacă e o propoziție nominală constatativă sau un îndemn, la timpul viitor.

O bună parte din tweet*-urile lui Trump sînt un bun exemplu de ceea ce se numește post-adevăr.*

Ultimele două exemple sînt post-adevăruri tipice, cu o consistență politică zero. Trump creează vag impresia că e activ și aplaudat în ceea ce la noi se numea „vizitele de lucru ale tovarășului", cu mijloace mai economicoase decît TVR-ul, Twitter-ul de pe vremuri al lui Ceaușescu. De notat oralitatea stilului, adjectivele care arată ca niște clișee în scris, dar se aud ca niște epitete într-un discurs bine frazat: „special", „minunat", „minunați".

Dar, cum bine remarcă Z. Byron Wolf de la CNN, spunînd atît de multe și atît de puțin în același timp, contul de Twitter al lui Trump e relevant și, sau mai ales, prin ceea ce nu spune – de pildă, referiri la moartea unor militari americani în Afganistan. Explicția acestui fapt se leagă chiar de un *tweet* prezidențial:

„Fake News Media (Trump numește astfel mai toată marea presă americană, de orientare, e drept, liberală – *n.n.*) detestă faptul că folosesc ceea ce se dovedește a fi foarte puternica mea rețea de Social Media – peste 100 de milioane de oameni! Pot să-i ocolesc."

Analiștii independenți au numărat în jur de 60, și nu 100 de milioane de *follower*-i pe diferitele platforme ale lui Trump, dar asta contează mai puțin. Trump are în jur de 53 de milioane de urmăritori pe Twitter și mult mai puțini pe alte canale. Și își folosește contul personal, desigur, exact așa cum dorește. Metoda nu e brevetată de el, o știm și din încăierările de pe Facebook – rețea dominantă la noi, spre deosebire de SUA – ale unor politicieni gen Traian Băsescu sau Victor Ponta. Rețelele, în general, oferă politicienilor un mare avantaj: inițiativa comunicării. Pe Facebook sau Twitter nu aștepți să fii căutat, și mai ales incomodat cu întrebări și subiecte spinoase, de presa instituțională. Spui ce vrei, cînd vrei, cu beneficiul că vechea media, pauperizată și pusă în dificultate de noile mijloace de comunicare, va fi dispusă destul de des să te citeze.

Dar de ce nu și-ar lua președintele twitterist la întrebări celebrele Fake News Media, adică MSNBC, *New York Times* și toate celelalte mari instituții ale jurnalismului american? Un articol publicat prin martie de *New Yorker* arată că acestea nu au cînd sau cum. Acolo, Andrew Marantz povestește că presa cu reputație începe să aibă tot mai puțin acces la președinte, prin invitarea la *briefing*-uri a unor bloggeri și brand-uri media minuscule și nu tocmai respectate, dar prietenoase cu președintele. Componența și așezarea jurnaliștilor la *briefing*-urile prezidențiale sînt o afacere îndelung negociată și foarte clar stabilită, dar Trump și echipa lui de comunicare au bulversat cu totul ordinea tradițională, reducînd accesul presei critice în favoarea unor ridicători la fileu care îi dau ocazia lui Trump să spună ce și cum dorește.

Ați putut vedea ceva de genul ăsta chiar la conferința de presă comună a lui Donald Trump și Klaus Iohannis. După ce Trump îl ironizează pe Dave Boyer de la *Washington Times,* iar Iohannis zîmbește deplasat, președintele american cere întrebări pentru omologul său român, lucru care automat mută discuția către relațiile bilaterale și NATO, scăpîndu-l pe Trump de subiecte mai presante și mai interesante pentru publicul american, ca mărturia lui James Comey, directorul demis al FBI. În spațiul creat, cea care marchează un punct e chiar Ramona Avramescu de la TVR, care reușește să obțină de la Trump angajamentul față de Articolul 5 din Tratatul NATO, care mobilizează militar SUA în cazul unei agresiuni împotriva uneia din țările aliate. Episodul e consemnat de BuzzFeed laudativ: „Această reporteră a obținut de la Trump ceea ce n-au reușit să obțină nici liderii NATO", cu referire la întrunirea anterioară, din Polonia, a Alianței.

Spațiul de manevră pe care l-a avut presa românească (ca și Iohannis) merită remarcat, chiar dacă nu știrbește cu nimic meritul Ramonei Avramescu. Ar fi de reflectat cîtă greutate are această declarație în cazul unui președinte care obișnuiește să se contrazică sau să se răzgîndească și spune lucruri grave în contexte mai puțin formale – ori pe dos. Fiindcă, în orice caz, adevăratul Donald Trump e pe Twitter, chiar dacă adevărul se referă, în cazul lui, la inconsistență și la omiterea chestiunilor de interes public. În articolul amintit, Andrew Marantz de la *New Yorker* se întreba dacă Trump trollează presa de la Casa Albă. Da, așa cum a făcut-o cu Dave Boyer, dar, cu siguranță, @realDonaldTrump își twitterizează conferințele de presă.

***Iulian Comanescu** este analist media.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Între Liviu și Ecaterina

Carevasăzică, PSD-ul avea două opțiuni pentru postul de ministru al Educației. După atîta amar de vreme și de guvernare, s-a ieșit, în sfîrșit, la rampă cu două tinere speranțe, doi lupi viguroși, două forțe proaspete, două figuri cu totul excepționale ale învățămîntului românesc: Ecaterina Andronescu și Liviu Pop. Ne-am ales cu ultimul. Încerc să îmi dau seama de ce. Ce-o să zică dl Darius Vâlcov la viitoarea evaluare a guvernului? Dacă cineva îmi spunea, acum zece ani, că vom avea de comentat, isterici, înzestrările acelorași personaje, l-aș fi privit ca pe un sabotor plătit de cine știe ce „oficine".

Dar Liviu Pop nu e singura problemă a Ministerului Educației. Mai sînt niscaiva domni lăsați moștenire de vechea echipă de guvernare și de gîndirea noastră de partid. Erau prea valoroși. Prea buni ca să fie evacuați. Iată doi dintre ei. Secretar general al ministerului este Dănuț Ghican. Cu experiență de zece ani în managementul unei firme de transport maritim de marfă. Apoi, trei ani a fost consilier economic la Senat și, alți trei, director administrativ la ASE. Cu asemenea antecedente, n-are cum să nu fie la curent cu toate problemele școlii românești.

Tot secretar general, responsabil pentru relația cu Parlamentul, este Petru Andea. Născut în 1949, doctor în științe tehnice, membru al Academiei Oamenilor de Știință. În CV-ul domniei-sale sînt trecute o mulțime de „competențe și aptitudini organizatorice", citez: „lucru în echipă, gîndire analitică, perspectivă strategică, construirea echipelor, creativitate, influențarea altor persoane (care persoane? care echipe? n.m., M.I.), căutarea și colectarea informațiilor (!), realizarea de judecăți și raționamente (ar fi și cazul, la vîrsta pe care o are!), managementul schimbării, managementul stresului, rezolvare de probleme (!)". Trebuie spus că CV-ul nu este însă complet, deși are aproape cinci pagini: din informațiile găsite pe Internet, aflăm că domnul P. Andea a fost timp de zece ani lider al organizațiilor studenților comuniști din Centrul Universitar Timișoara. Mai apoi, în 1995, s-a înscris în Partidul Socialist. Tot de pe Internet aflăm că, pînă mai ieri, în CV-ul domnului Petre Andea, postat pe siteul Camerei Deputaților, erau consemnate participări la nunți și botezuri. De ce? Explicația o găsim pe pagina de Facebook a domnului deputat: merge la aceste evenimente în „interes de serviciu, pentru a discuta personal cu oamenii". Dar adevărata calitate a domnului Andea, cea care îl recomandă pentru postul atît de important din Ministerul Educației, este cea care reiese din declarația dată în apărarea lui Gabriel Oprea, cel acuzat de plagiat. O observație extrem de fină: „Se face în prezent confuzie între copiat și plagiat. Foarte multe sesizări sînt «uite, a copiat», «unii zic că a plagiat». Copiatul înseamnă că a copiat și a spus de unde a copiat. Această situație nu intră sub incidența legii (...). Plagiatul este atunci cînd preiei texte, idei și așa mai departe fără să spui de unde. M-ați înțeles? Deci, dacă nu spun de unde le-am luat, atunci este plagiat, dacă spun că le-am luat de colo și de colo, atunci este copiat și afectează doar originalitatea lucrării și nu este o culpă a legii."

Cu dispreț pentru educație și cultură, cu nici doi bani dați pe viitorul noilor generații.

Cine sînt oamenii ăștia? Cum de au ajuns să coordoneze departamente în ministerul cel mai important, dar și cel mai năpăstuit din Guvernul României?

După cum stau lucrurile, cu o opoziție fleșcăită, PSD-ul va mai guverna mulți ani de aici înainte. Și-o va face exact așa cum ne-a obișnuit pînă acum: cu dispreț pentru educație și cultură, cu nici doi bani dați pe viitorul noilor generații, cu nepăsare pentru consolidarea și păstrarea valorilor. Și cu ticăloșie.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Mad Men și mentalități

Mad Men (Matthew Weiner, 2007-2015), cîștigător a numeroase premii (printre care cinci Globuri de Aur), are drept subiect o agenție de publicitate (Sterling Cooper) din New York-ul anilor '60 cu angajații ei, avîndu-l în prim-plan pe Donald Draper (John Hamm). De fapt, serialul pune în scenă, cu măiestrie și cu ajutorul unor „caractere", mentalități ale vieții publice și private din anii '60 încoace. Un fel de *Istoria vieții private* a lui Ariès și Duby pe roluri, mai dinamică, mai colorată, înțesată cu sentimente, sex și umor.

Tot uitîndu-mă – mărturisesc, cu pasiune – la serial, m-am delectat să recunosc în el moduri de gîndire și comportament din anii copilăriei, adolescenței și tinereții mele. Precum și să urmăresc evoluția lor, totul pe fundalul unor evenimente importante ale epocii în care am crescut – care, pentru generația mea, erau adevărate mituri: ascensiunea și asasinarea lui Kennedy, războiul din Vietnam. Donald Draper (o tipologie pe linia Cary Grant) și evoluția lui întrupează, destul de direct, o epocă preponderent masculină. Mai bine zis, în care masculinul era la putere, se afla în centrul lucrurilor, hotăra mai tot ce mișca și ducea totul mai departe.

Am recunoscut, aici, mentalitățile din copilăria mea, chiar din propria familie, în lumina cărora am fost parțial educată și care m-au marcat, de multe ori negativ și în detrimentul meu, pînă-n ziua de azi. În care, e clar, lucrurile s-au schimbat radical: desigur că nu în toate locurile din lume, nici măcar în toate mediile de la noi din țară, dar, totuși... Relația dintre Don Draper (John Hamm) și Betty Draper (January Jones) mi se pare tipică pentru – după cum învățam noi, cîndva, la început de studii feministe – patriarhat. Bărbatul lucrează și e unic întreținător al familiei, iar femeia stă acasă și crește copiii. Aceasta apare ca un fel de condiție a măritișului: dacă te măriți, nu mai lucrezi. De altfel, la începutul anilor '60, femeile, cel puțin în serialul ăsta, nu păreau să lucreze de plăcere, în general, ci de nevoie: slujbele lor erau evident subordonate bărbaților, ele putînd fi, cel mai des, secretare. Odată ce un bărbat le băga în seamă mai radical, ele se grăbeau să renunțe la slujbele lor și să se așeze ca stăpîne ale nou cîștigatei împărății: căminul lor.

Căminul lor, unde conviețuiau alături de copii și servitoare, se prefigurează, cel puțin în cazul lui Betty Draper, ca o împărăție destul de sinistră și pustie, cu puține satisfacții și greu de dus. Era ca și cum o serie de interdicții imaginare i-ar fi oprit pe membrii familiei să facă anumite lucruri plăcute, care astăzi ni s-ar părea de la sine înțelese: de pildă, ca mamele să se joace cu copiii lor, să rîdă și să alerge împreună. Sau măcar să vorbească, să se sfătuiască. În familia Draper, singurele scene de socializare sînt în fața televizorului (a cărui apariție e semnalată cu un oarece tam-tam) sau la masă. Iar aproape singurele vorbe spuse copiilor sînt cîte un „Nu!" sau cîte un ordin, de genul *„Go upstairs!"*.

De altfel, cam asemenea vorbe ies, cel mai ades, din gura lui Don Draper la adresa primei lui soții. Pe care niciodată nu o sfătuiește, cu care nu are răbdare și căreia nu îi oferă lămuriri în ce privește timpul lui petrecut în afara casei. Lumea ei, redusă la cea a casei și a împrejurimilor din suburbia în care locuiau, și lumea lui, care se învîrte în jurul locului de muncă, se intersectează rareori. Există niște granițe bine delimitate între femei și bărbați, pe care le trec rareori, cînd femeile au mai multă personalitate – precum Trudy (Alison Brie), soția mai tînărului coleg al lui Don, Pete Campbell (Vincent Kartheiser) – sau cînd se întîmplă ceva important ori grav în familie.

Dacă lumea feminină se limitează la contactul cu vecinii și părinții, cea masculină se bucură și ea de niște evadări, totuși, limitate: băutura – care, alături de fumat, apare aici ca un mod de viață –, ieșirile în oraș, între afaceri și plăcere, și infidelitățile, unele ocazionale, altele mai de durată și mai implicate. Poveștile de amor ocazional ale lui Don sînt un prilej de a ne introduce și în alte „lumi" ale epocii – mai boeme, mai *hippie,* mai militante, mai feministe.

Reprezentante ale feminismului sînt, de altfel, două dintre personajele principale, fiecare pe linia ei: urîțica, dar talentata Peggy (Elizabeth Moss), care din secretară ajunge *copywriter* de bază al agenției, în ciuda faptului că rămîne însărcinată cu un bărbat căsătorit, pe la începutul carierei ei, și superfemeia Joan (Christina Hendricks), care, deși păstrează relațiile „tradiționale" cu bărbații, nu renunță la ipostaza ei profesionistă impecabilă. Și, mai tîrziu, Megan Draper (Jessica Parre), următoarea soție a lui Don, care, spre deosebire de Betty, introduce comunicarea, inițiativa feminină și onestitatea în relația cu soțul ei.

Și, nu în ultimul rînd, Sally Draper (Kiernan Shipka), fiica lui Don, a cărei evoluție ilustrează schimbarea mentalităților la adresa copiilor, a fetițelor în mod special. Mai multe despre asta, într-un articol viitor.

Jean-Lorin STERIAN

Zagreb în șase camere

– cronica unei rezidențe ratate –

Cînd mi s-a oferit ocazia de a locui trei luni în Muzeul de Artă Contemporană (MSU) din Zagreb mi-am spus că mă așteaptă vremuri interesante. Era prima rezidență artistică la care nici măcar nu aplicasem, ci fusesem recomandat. M-am trezit locuind într-un mamut de beton mai neprietenos decît MNAC-ul, aflat în vecinătatea unui mall și a unui hypermarket în construcție. După numai trei săptămîni eram înfrînt de spațiul rece, de lipsa contactului uman, de mobilierul IKEA impersonal din studio, de interdicțiile locului. Terasa apartamentului era protejată cu o plasă de sîrmă, pentru a domoli tendințele suicidare. Deși se află la numai 20 de minute de mers cu autobuzul, Zagrebul, un oraș plăcut de altfel, a devenit tot mai îndepărtat. Dacă mă întorceam după ora zece seara, găseam ușile muzeului închise. Eram nevoit să-i sun pe paznici. Am ajuns să-mi doresc cu disperare să fiu invitat la o cină, să stau la o cafea într-o bucătărie, să mă tolănesc pe o canapea într-o cameră cu cărți. Toate acestea s-au întîmplat abia în ultimele zile, cînd am organizat lorgennale, un festival de artă performativă în sufragerii. Ca mai întotdeauna, în spatele unei inițiative artistice se află o nevoie personală.

Camera nr. 6

E somptuoasă. Arată ca *royal suite*-ul unui hotel de 4 stele. În ea mi-am petrecut ultimele trei zile din Zagreb. A fost închiriată special pentru ultimul spectacol de la o agenție imobiliară.

O canapea nouă care pare de epocă și nu e, un fotoliu și o masă pe care a încremenit o telecomandă. Telecomanda e îndreptată spre o plasmă. În dreptul ferestrelor podeaua înălțată indică locul posibilei scene. Pe ea se află o măsuță cu obiecte utile unui turist: o hartă și un ghid al orașului. Holul e atît de lung că o mașinuță de golf n-ar părea inutilă. Nici măcar prezența unui pian vechi nu-i știrbește dimensiunile.

Mă aflu la capătul călătoriei. Am plecat la sfîrșitul primăverii din București și de atunci am trecut prin Berlin, Stuttgart, Schloss Solitude, Veneția, Belgrad, Osijek, Ljubljana, Atena, Cluj, București, Tbilisi. Am petrecut nenumărate ore în aeroporturi și autogări și multe nopți sub acoperișuri felurite, iar corpul meu urlă că vrea acasă.

În camera asta, în ultima zi de lorgennale se vor strînge aproape toți oamenii mișto pe care i-am cunoscut în Zagreb. Reședința regală are două dormitoare, unul în roz, celălalt în albastru. Genderizat din copilărie, aleg albastrul. E o alegere proastă și dorm prost. În următoarea noapte fac schimb cu Alice, partenera mea de spectacol, și amîndoi sîntem mulțumiți.

Spectacolul se termină cu o intervenție caraghioasă a televiziunii croate. Seară se termină cu bere și lichior Pelinkovac printre prieteni pe care sper să ajung să-i revăd. Rezidența se termină la o cafea cu Sonja, organizatoarea rezidenței, după care plec descărcat de orice energie negativă legată de oraș. După o escală în München, călătoria se termină și ea. Următoarea cameră în care ajung are un tapet albastru-auriu.

Camera nr. 5

Se află într-o casă memorială. Aici a locuit Vjenceslav Richter, un cunoscut artist și arhitect croat. Nu știu nimic despre el și, în general, nu știu mai nimic despre scena artistică croată. Deocamdată. Așa că turul ghidat al casei ținut de curatorul locului este binevenit. Cu excepția unei camere care arată ca o capelă și în care acum se țin *workshop*-uri pentru copii, parterul e neinteresant.

Am dormit prost și trebuia să mă trezesc devreme. În ultimele două săptămîni, a apărut un zgomot nou, ca și cum vîntul s-ar juca cu o bucată de tablă. Îmi pun dopuri în urechi.

Camera e, de fapt, un living-room uriaș care a înghițit și un hol. Arată ca o pagină din catalogul Neckermann pe care-l răsfoiam în copilărie. Două canapele, un colțar, un fotoliu cărămiziu. O masă mare, o masă mică, o masă mijlocie. Și încă o măsuță pe care se află o lampă masivă. Pe una dintre ele – ghici care? – se află un platou cu fructe de ceară. Două tablouri abstracte de Richter. Însuși Richter ne privește zîmbind dintr-o fotografie alb-negru, înrămată. Un televizor vechi, nemțesc, Telefunken. În toată casa predomină un *pattern* de pătrate de texturi, striații, culori și grosimi diferite.

Mai tîrziu, în ziua a patra de lorgennale, pe măsuța cea mai mică se vor ivi multe căni. Cănile vor fi umplute cu ceai. La început oamenii se vor așeza pe scaune și canapele, apoi, la îndemnul Sonjei P. și al Silviei Marchig, artistele care au propus conceptul serii, se vor așeza în cerc pe covorul blănos sau pe pernele roșii. Un singur individ, ușor arogant, pe nume Darko, se va ține deoparte, preferînd canapeaua și autoizolarea. A venit și în prima seară, cînd a transformat o discuție interesantă într-un monolog. Cărțile de tarot sînt obiectul de bază al acestui eveniment despre care publicul a avut așteptări că ar putea fi o piesă de dans contemporan.

Cele patru luni petrecute în singurătate m-au programat în *flight mode:* sînt funcțional, dar n-am semnal. Însă ceva magic se întîmplă în sufrageria lui Richter și-mi revin treptat. În cursul performance-ului ajung să vorbesc despre Dora, primul meu psihoterapeut. Cînd am căutat-o, anul trecut, am descoperit că a murit. Mi s-a părut nefiresc că și cei care vindecă mor. Mai vorbesc și alții despre moarte, însă fără morbiditate. Numai Darko se opune direcției înspre care se duce seara, sub privirile blînde ale fostului stăpîn al casei. Dar nu mă mai enervează, chiar dacă e singurul din public care nu a adus în loc de bilet un obiect pe tema *acasă*. La lorgennale, oamenii nu plătesc bilet, ci aduc obiecte. La sfîrșitul serii am semnal din nou.

Camera nr. 4

Cea de-a patra cameră se află într-un apartament în care locuiește o jurnalistă. A plecat pentru o săptămînă la prietenul ei, lăsîndu-i în loc pe Anthony și Katharina. N-a fost prea ușor de găsit în Zagreb un apartament în care artiștii să locuiască și în care să și poată performa. Acesta a apărut în ultimul moment și s-a dovedit, așa cum se întîmplă de cele mai multe ori, soluția cea mai fericită.

De cum am intrat în apartament mi-am dorit să rămîn acolo, departe de monstrul de beton care mă înghite în fiecare noapte. Nu doar camera, ci tot apartamentul arată cald și prietenos. Arată ca un loc în care trăiesc oameni. În mod ciudat, dormitorul nu are ușă, iar cele mai multe uși ale apartamentului au o singură clanță, pe interior.

Regula nr. 1 de la lorgennale: performance-ul să aibă loc într-un apartament locuit. Mă uit la bucătăria plină de lucruri drăguțe și colorate și simt un nod în gît la gîndul că mă voi întoarce în burta mastodontului, unde mi-ar trebui un costum de astronaut ca să fac față vidului interior. Plec rumegîndu-mi frustarea. O rumeg pe îndelete în tramvai, în față muzeului, așteptînd ca paznicii să-mi deschidă, căci e trecut de 10 noaptea, în lift, în studio, în somn.

În cameră se află o canapea, multe cărți, unele aflate în teancuri pe podea. Cărțile sînt cea mai prietenoasă prezență dintr-o casă. Pernele de pe canapea vor ajunge și ele pe jos. Tablourile de pe pereți se vor anima în timpul performance-ului – perne, tablouri.

După spectacol mergem la bere, apoi rămîn în apartament, în camera-pat poreclită „sarcofag". Ușa nu se poate închide. La un moment dat mă trezesc din somn strigînd ceva în românește. Dimineața, Katharina și Anthony îmi spun că și ei au avut coșmaruri. Curios, dar în muzeu n-am avut vise sinistre, deci coșmarurilor nu le pasă de locul unde punem capul.

Camera nr. 3

Camera e complet goală. Se află într-o clădire din orașul vechi, în apropiere de Museum of the Broken Relationships, al cărui concept e apropiat oarecum de ce fac eu. Apartamentul aflat la etajul 1, în care se urcă pe scări de lemn masiv, urmează să devină viitorul birou al muzeului. Clădirea, apartamentul, camera se află într-unul dintre cele mai frumoase cartiere din Zagreb, în apropierea instituțiilor importante ale țării. Camera e goală și, cînd scriu asta, îmi vine automat să continui: *și noi la fel*.

E frig. Deși mobilele nu țin de cald, întotdeauna pare mai frig într-o cameră goală. E un apartament burghez, cu hol lung, pereți albi, tavane înalte, podea strălucitoare de lemn. În bucătărie, cei doi îngeri de ghips de pe pervazul unei ferestre interioare mă duc cu gîndul la filmul *Wings of Desire*. Nu știu nimic despre trecutul locului, nu voi ști niciodată. Sper că performance-ul Milei să aducă un pic de căldură socială acestui spațiu.

Mai tîrziu, în ziua a doua de lorgennale, camera va fi plină de scaune și de mese, de obiectele care vor avea un rol important în timpul serii. Și de oameni. Aceștia vor socializa, vor bea vin fiert și vor dispărea, rînd pe rînd, în camera alăturată, unde se va desfășura performance-ul propriu-zis.

Camera nr. 2

Cartierul se numește Borongaj. După ce iese de pe un bulevard lat, mașina face tot felul de ocolișuri pe străzi și străduțe, inclusiv pe o șosea care pare de centură. La un moment dat îmi pierd speranța că voi ști să mă întorc singur. Dupăpă ce, în sfîrșit, coborîm, Zagrebul îmi pare un oraș mare. Toate blocurile din jur sînt acoperite cu tablă ondulată. Asta e și motivul pentru care mă aflu în Borongaj. Caut un bloc construit în perioada socialistă pentru prima zi din lorgennale. Aici locuiește Sonja P., pe care am întîlnit-o în aceeași zi și care a fost deschisă să găzduiască un eveniment la cîteva minute după ce ne-am cunoscut. Așa că am venit să văd apartamentul.

E deja seară, așa că nu pot vedea bine fațadele, dar arată ca o țesătură alcătuită din culori și texturi. La intrarea în bloc se află un extinctor. Pe paliere se află ghivece cu plante, lucruri depozitate, încălțăminte. Uși de lemn. Balustradă de lemn. Pe pereți, furnir. Pe jos, parchet. Lemn, lemn, lemn. Apartamentul e lung și conține multe dulapuri. În sufrageria unde se va întîmpla evenimentul se află un fotoliu vechi, care a aparținut tatălui Sonjei, un birou ticsit cu hîrtii, o bibliotecă cu vitrină, un șifonier, un alt tip de bibliotecă alcătuită din sertare, o canapea, o carpetă făcută sul, o măsuță, un scaun de birou și alte cîteva obiecte pe care le-am cărat în alte colțuri ale casei prea repede ca să-mi dau seama ce sînt.

O sufragerie obișnuită, umană, din al cărei aer familiar și dezordonat aveam să trag cu nesaț ca dintr-o butelie de oxigen pentru o scurtă, dar salvatoare perioadă. În prima zi din lorgennale au fost acolo aproximativ 10-12 oameni, care au mîncat popcorn și au băut în timp ce s-au uitat la documentarul *Common Ground*, regizat de două belgience care au locuit pentru cîteva luni într-un bloc din Drumul Taberei.

Camera nr. 1

de la prima ediție guinness book
toate activitățile umane au un superlativ, o culme
cea mai mare colecție de pitici (1061)
omul cu pielea care se întinde cel mai mult (15,8 cm)
cea mai mare barbă întîlnită la o femeie (27,9 cm)
cel mai tînăr tată din lume (12 ani)
cele mai multe linguri pe un corp uman (50)
cei mai mulți oameni care și-au aplicat măști faciale, timp de 10 minute, în același timp (1213)
abia după publicarea acestui volum
se va află cine deține recordul de
cel mai singur acasă (...)
să vezi atunci
telefoane și vizite.

***Jean-Lorin Sterian** este scriitor. Din 2008 și-a deschis teatru (lorgean theatre) în propriul apartament, iar în 2014 a inițiat Festivalul HomeFest.*

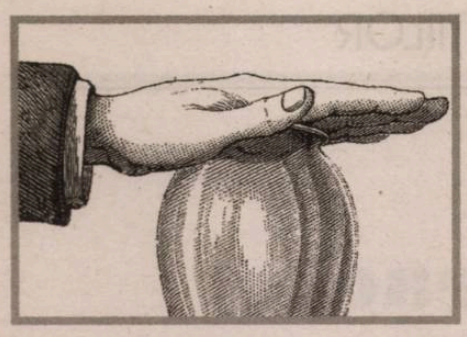

George BANU

scena lumii

Ce facem cu circul?

Pentru Nicki Wolcz

Nu încetez să enumăr figurile dispariției, plasate, toate, sub semnul *Livezii de vișini*. Care sînt „livezile“ noastre? Unde detectăm simptomele declinului și ale sfîrșitului nu catastrofic, ci progresiv, lent, simptom de deteriorare și orizont ultim? L-am identificat în „teatrul nostru“, căruia i-am dedicat un eseu publicat, în versiunea română, la Editura Nemira. Nu sfîrșitul teatrului e pronosticat, ci eroziunea sa pe plan simbolic, marginalizarea flagrantă. Teatrul e o condiție generală a omului pe care scena o confirmă și o expune. „Noi toți jucăm pe scena lumii“ – adagiu antic adoptat de Shakespeare, care i-a fost partizanul consecvent. Azi, „cartea“ e supusă unor atacuri similare și, la rîndul ei, suscită fenomene de rezistență pe un fond de neliniște. La Maribor, *Livada de vișini,* pusă în scenă de Gabor Tompa, se desfășura într-un decor al Carmencitei Brojboiu reprezentînd o bibliotecă imensă, în ruină, „biblioteca noastră“, aș spune, parafrazîndu-mă. Amenințările devin explicite și temerile legitime. Dacă criza se impune, finalul rămîne însă incert. Pînă cînd? Recent am citit că celebrul circ Bouglione, ale cărui afișe multicolore fac parte din patrimoniul fotografic al Franței, și-a încheiat definitiv activitatea în urma interdicției de a mai prezenta reputatele sale numere de dresaj și splendidele animale pe care generații întregi le-au admirat. Circul – o altă „livadă“.

Motivațiile acestor restricții pot fi parțial admise, dar ele ignoră realități ascunse, secrete, care le-ar putea atenua trufașa sancțiune. Cum să nu-mi amintesc istoria cunoscutei dresoare din tinerețea mea, a treia soră a Dinei și a lui Tanți Cocea, care a fost obligată de autoritățile ucrainene să-și facă numărul la Kiev în ciuda sîngelui menstrual care a trezit impulsurile originare ale tigroaicei cu care, în ultimul timp, avea anumite fricțiuni. Pe fondul unei relații contrariate, aceasta i-a sărit la gît și, sub ochii publicului, a ucis-o, dar apoi ea însăși a încetat să se mai alimenteze și a murit de inaniție trei săptămîni mai tîrziu. Crimă și pedeapsă… animală! Într-un spectacol de la Comedia Franceză intervenea mai de mult o mică maimuță pe care seara actorii o luau cu ei la celebrul restaurant vecin, RUC. Cînd ciclul de reprezentații s-a încheiat, maimuța a fost trimisă din nou la grădina zoologică, însă, melancolică și însingurată, a decedat rapid de tristețe. Putem invoca aceste exemple pentru a relativiza rudimentarele ucazuri recente care ignoră astfel de relații duble, subtile. Dar cum să nu evoc cealaltă față, de astă dată umană, a silențiosului vînzător de șepci de la Oradea, care, se spunea, fusese un dresor ce-și pierduse vocația și, neconsolat, se perinda ici și colo, în restaurante, privat de leii ce-i fuseseră intimi? Subiect de nuvelă pentru Hemingway.

Grădina zoologică poate fi, evident, asimilată unei „pușcării“ generale, unde cineva ca Radu Penciulescu a văzut gîfîind un imens urs polar pe timp de canicula toridă. Dar tot acolo, m-am plimbat ore întregi cu Abel Tompa, căruia o lume străină și exotică i se revela, îi resimțea existența reală, nu doar redusă la imaginile de pe Discovery. Peregrinarea lui nesfîrșită atesta plăcerea pe care o resimți ca spectator atunci cînd personajul de ficțiune devine real, cînd Hamlet se întrupează… Astfel, mi-am spus, universul unui adolescent nu e amputat de această dimensiune concretă a regnului animal de dincolo de teritoriul său familar, de altundeva, dintr-o lume aprioric inaccesibilă. Un băiețel francez pe care-l însoțeam se mira văzînd la Salonul agriculturii cocoși, vii și bătăioși, iar Abel vedea tigri. Și amîndoi erau captivați!

Soției mele, cînd era mică, rudele, în numele unei convingeri generale, îi impuneau spectacolele de circ pe care ea, regulat, le părăsea în lacrimi fiindcă era traumatizată de numerele cu clovni care primeau lovituri, cădeau, își zdrențuiau hainele. Această condiție a clovnului o angoasa căci percepea circul ca pe o expresie directă a martiriului său fizic. Nu avea acces la ludic… Dar Beckett nu atribuie și el personajelor din *Godot* o condiție metafizică similară, amestec de lacrimi și rîs? În schimb, ajuns la Paris, am văzut aproape în același timp filmul lui Fellini și spectacolul lui Ariane Mnouchkine consacrate „clovnilor“. Ei apăreau atunci ca ultimele figuri mitice ale circului. Dar azi au dispărut, ca și leii… Cît i-am iubit!

La instigarea lui Dan Hăulică, primul eseu pe care l-am scris pentru revista sa *Secolul 20* a fost consacrat „circului coreean“, invitat în anii '60 la București. M-am devotat îndelung acestui subiect, descoperind atunci că, în Orient, performanțele de dresaj sînt absente și că, pe de altă parte, excitația occidentală a „riscului“ – generația noastră a resimțit impactul melodramatic al filmului *Trapez* și al coincidenței periculoase între sentimentele acrobaților și pericolele implicite ale salturilor mortale – lipsește de asemenea. Circul asiatic afirmă virtuțile corpului ce-și depășește condiția grație unor numere de strălucită măiestrie. Îl admiram, dar fără a mă emționa.

La strada

Ceea ce contează, oriunde, e „legenda“ livezilor amenințate.

Apoi, treptat, m-am îndepărtat de circ și, întristat, i-am constatat marginalizarea. L-am redescoperit la Sibiu, la recentul festival, unde un grup de tineri australieni au prezentat un program de circ ce se înrudea cu dansul fără a fi dans, au alternat numere de agilitate și echilibru fără lei și clovni. O altă lume, dar cîtă prospețime emana această viziune inedită a circului ce se încheia printr-un moment magic, în care acrobații se îndreptau spre noi luminați de proiectoare din fundul scenei ce ne orbeau ochii, sugerînd că asistăm astfel la o renaștere fantomatică, incertă și onirică a circului! Pe de altă parte, în final, spectacolul lui Dimitri cultiva aceeași poezie, protagonistul dispărînd prin acoperiș pentru a se îndepărta lent spre cerul imaginar și defunct al circului a cărui memorie o păstrăm chiar dacă nu-l mai vedem. Și el, precum teatrul și cartea, poate fi diminuat, dar nu eliminat din spațiul legendar al culturii noastre, de copii sau adulți.

La Sibiu am regăsit încă o livadă. O port în mine și mă tem de logica acestor negustori lucizi și cinici care, pentru a o salva, vor să o convertească pervertind-o. Ce facem cu circul? Îl iubim dacă rămîne modest și uman ca acela din *La strada,* capodopera lui Fellini, sau îl detestăm dacă se corupe în spectacol de consum și atracții multicolore ca Le Cirque du Soleil? Iubim memoria nepervertită a circului. Ceea ce contează, oriunde, e „legenda“ livezilor amenințate.

P.S. Teatrul, cînd ajunge la esența sa, produce ceea ce nu se poate întîlni și nici percepe altundeva: el impune „prezența“ unui gînd ce se materializează, a unei „poetici“ ce se împlinește concret. Atunci el ne oferă ceea ce aș numi „pecețile clipei“. La Sibiu am regăsit cîteva. Începutul *Scrisorii despre nimic* de John Cage, cînd Robert Wilson, machiat în alb, atît fața, cît și părul, rămîne multă vreme imobil și perceptibil neliniștit. E o statuie ce învie, o fantomă ce-și refuză condiția? Incertitudine de neuitat. În spectacolul cu *Azilul de noapte,* pus în scenă de Yuri Kordonsky, în ultimele scene, personajele se retrag și se spală îndelung, se purifică, renasc. Scenă mută, colectivă, scenă stranie, enigmatică și sacră. Și, în sfîrșit, în *Minetti* de Thomas Bernhardt, pus în scenă de Rimas Tuminas, o actriță – aveam să aflu apoi că e celebră – joacă un personaj de femeie ce se delectează obsesiv cu șampanie, ca fata lui Brejnev odinioară. La un moment dat, cu o voce spartă și răgușită, de alcoolică înveterată, cîntă „Je ne regrette rien“ a lui Edith Piaf. Atunci am înțeles că doar un mare actor își arată în public suferința ascunsă, atît cea personală, cît și cea teatrală. Atunci, pecetea clipei se depune în noi. Clipe împlinite, clipe dintr-o a doua viață.

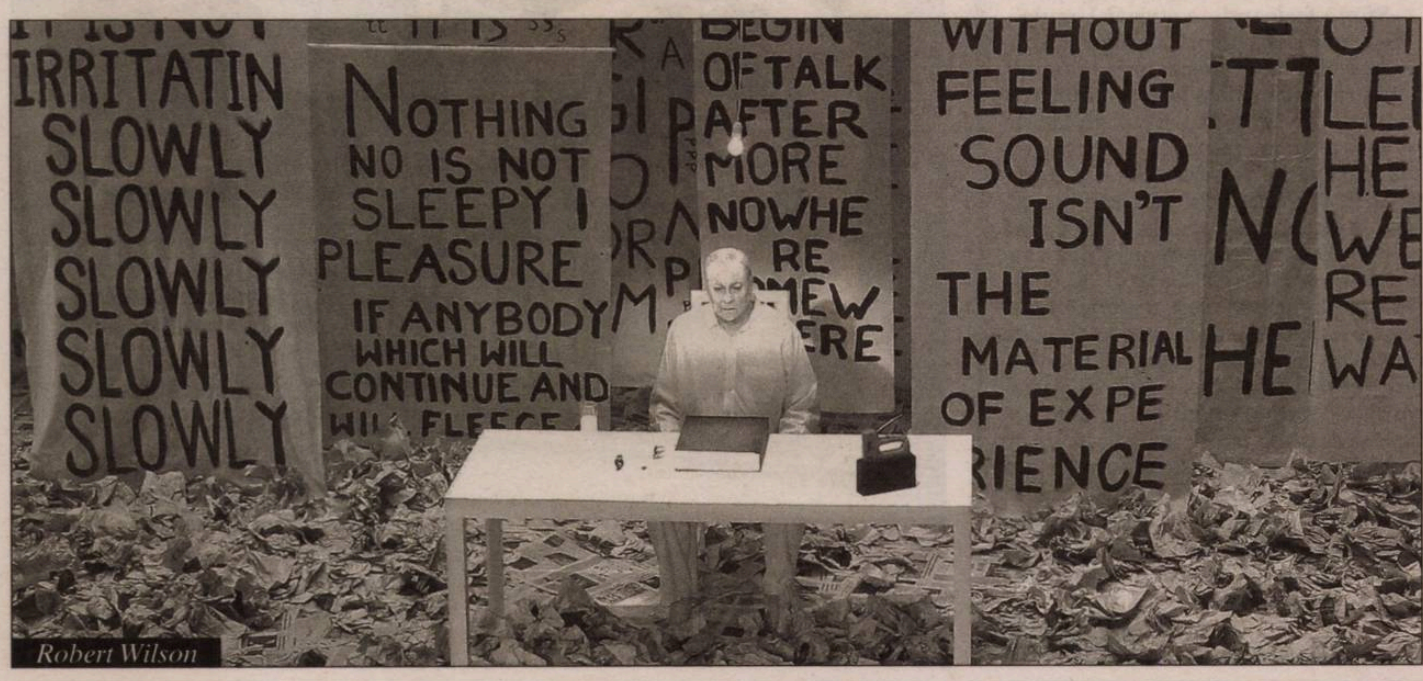

Robert Wilson

George Banu *este eseist și critic de teatru.* Cea mai recentă carte publicată: *Cehov, aproapele nostru,* Editura Nemira, în colecția FNTS-ului.

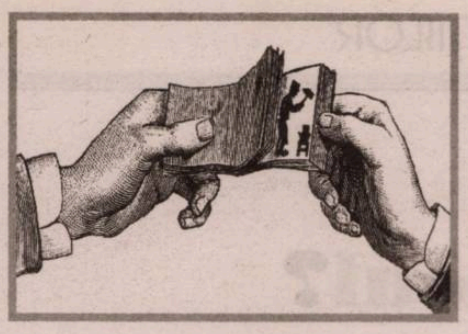

Marius CHIVU

feedbook

Jumătate de veac

● **Gabriel García Márquez, *Un veac de singurătate*, traducere de Tudora Șandru Mehedinți, RAO, 2015.**

● **Dasso Saldívar, *Călătoria spre obîrșie*, traducere de Tudora Șandru Mehedinți, RAO, 2016.**

„În seara aceea de la mijlocul lui iulie 1947, a ajuns la pensiunea studenților, a urcat scările pînă la etajul doi, a intrat în camera pe care o împărțea cu un coleg, și-a scos haina și pantofii și s-a trîntit pe pat. Deschizînd cărțulia cu coperte cenușii a văzut că era tradusă de Jorge Luis Borges, despre care nu știa încă nimic, și a început să citească: «Într-o bună dimineață, cînd Gregor Samsa se trezi în patul lui, după o noapte cu vise zbuciumate, se pomeni metamorfozat într-o gîngănie înspăimîntătoare. Zăcea întins pe spatele său tare ca o carapace și, cînd ridica puțin capul, își vedea abdomenul cafeniu boltit în sus…» Gabriel a închis emoționat cartea, scoțînd un strigăt de uimire. «Drace!», și-a amintit pe loc, «păi așa vorbea bunica!»“ Biografia dedicată de Dasso Saldívar lui García Márquez nu se citește tocmai ca un roman, dar astfel de pasaje sînt frecvente în cele aproape 600 de pagini însoțite și de fotografii, scrise cu multă căldură (poate chiar cu prea mult entuziasm și admirație) și doldora de informație (uneori chiar în exces). Biografia acoperă însă doar jumătate din viața scriitorului, se încheie în momentul publicării romanului *Un veac de singurătate,* care l-a propulsat pe García Márquez în culmea gloriei literare și de la publicarea căruia, pe 30 mai 1967, s-a împlinit luna trecută jumătate de veac.

Biograful tratează istoria familiei Márquez așa cum scriitorul o făcuse cu familia iconicului său personaj, colonelul Buendía. De altfel, legăturile biografiei cu romanul realismului magic sînt surprinzător de numeroase și de profunde. Descoperi, deopotrivă înduioșat și, poate, dezamăgit, că multe din personajele și scenele memorabile din roman nu sînt ficțiune pură, ci au un corespondent în copilăria scriitorului, de la figura bunicului, colonelul Nicolás Márquez, cel care ucisese un bărbat în duel, la călătoria pe care, copil fiind, a făcut-o împreună cu mama sa în Aracataca (satul care a inspirat magicul Macondo) pentru a vinde casa bunicilor în care se născuse. Dasso Saldívar urmărește ca un detectiv toate obsesiile scriitorului sublimate în literatură: „García Márquez nu va pleca niciodată din casa din Aracataca“, scrie el. Într-o carte-interviu tradusă și la noi, *Parfumul de guayaba* (Curtea Veche, 2002), scriitorul mărturisea că moartea bunicului, pe cînd el avea doar zece ani, l-a lăsat cu o mare frustrare „fiindcă tata niciodată nu i-a putut lua locul“. Or, această nostalgie față de familia și de casa copilăriei, față de „obîrșie“, este cheia *Veacului de singurătate,* unde familia este un fel de supra-personaj *(fragmentul de mai jos, cu urmărirea firului de sînge, ar putea fi o metaforă).* Scena întoarcerii în Aracataca pentru vînzarea casei natale este intriga biografiei scrise de Dasso Saldívar, care surprinde foarte bine revelația timpului, marea temă a literaturii lui García Márquez („Mă despărțea de sat nu depărtarea, ci timpul“), cel care avea să descopere cu pasiune autori precum Faulkner, Joyce, Virginia Woolf *(Doamna Dalloway* l-a influențat major), Dos Passos, Hemingway, Caldwell și Saroyan. Cumva e straniu să descoperi că realismul magic a venit dinspre proza psihologizantă a fluxului conștiinței anglo-americană altoită pe nostalgia etnică latino.

Procesul scrierii *Veacului de singurătate* este spectaculos, la fel și etimologia africană a numelui Macondo: copac tropical și joc de noroc (scriitorul cochetase inițial cu numele Barranquilla). García Márquez împlinise 38 de ani, era căsătorit, avea doi copii mici, publicase cîteva cărți, scrisese cîteva scenarii de film, renunțase la jurnalism și devenise *copywriter* într-o agenție de publicitate. Pe lîngă Álvaro Mutis, Carlos Fuentes ori Mario Vargas Llosa, scriitorii generației sale, el era doar o promisiune. Dasso Saldívar povestește cum scriitorul a închiriat împreună cu familia o casă la marginea orașului și, vreme de ceva mai mult de un an, a scris romanul istoriilor vastei familii Buendía și al destinului apocaliptic al orașului Macondo ducînd un stil de viață auster, fiind nevoit să vîndă nu doar mașina și televizorul, dar și uscătorul de păr al soției. Mîncau ce le aduceau prietenii și ce primeau pe credit de la băcănia de cartier: „Ajunseseră doi naufragiați ai supraviețuirii zilnice“.

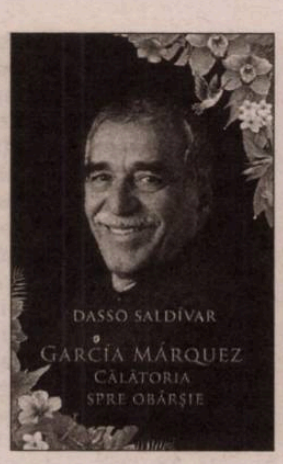

Sudamericana, editura argentiniană înființată de Jorge Luis Borges și care îi publica pe Juan Carlos Onetti și pe Julio Cortázar, i-a acceptat manuscrisul, iar tirajul primei ediții a fost de opt mii de exemplare, cifră care l-a panicat pe scriitor prin enormitatea ei *(Colonelului nu are cine să-i scrie* se vîndu-se în cîteva sute de exemplare). După cîteva luni, editura era complet depășită de comenzile venite de pe continentul sud-american: se vorbea despre *Un veac de singurătate* fără ca acesta să existe în librării, pentru că editura rămăsese fără hîrtie. În următorii ani romanul se vîndu-se, fără a socoti edițiile-pirat, în două milioane de exemplare doar în America de Sud și se tradusese în toată Europa, fiind premiat cu Meilleur Livre Étranger, Chianchiano și Neustadt International Prize. În 1982, García Márquez devenea primul columbian căruia i se acorda Nobelul literar.

Prima traducere românească datează din 1971 (se pare că n-ar fi fost făcută din spaniolă) și i-a aparținut lui Mihnea Gheorghiu. Acum, Tudora Șandru Mehedinți semnează o nouă traducere, foarte elegantă, cu o frază muzicală („răbdarea de neimaginat a dezamăgirii“, „împăunîndu-se cu împăcarea“) și redă prezentului *Veacul de singurătate.*

aproape de carte

Gabriel García MÁRQUEZ

Un veac de singurătate

(fragment)

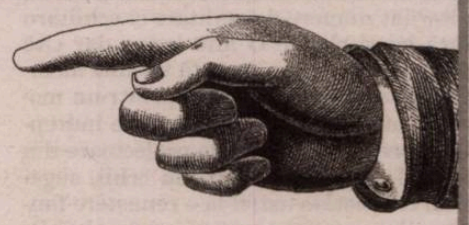

Acesta a fost poate singurul mister care nu s-a dezlegat niciodată în Macondo. De îndată ce José Arcadio a închis ușa dormitorului, împușcătura unui pistol a răsunat în toată casa. Pe sub ușă a ieșit un fir de sînge, a traversat salonul, a ajuns în stradă, și-a curmat cursul drept pe trotuarele accidentate, a coborît scări și a urcat parapete, a trecut fără să se oprească pe Strada Turcilor, a luat-o la dreapta la un colț și la stînga la altul, s-a întors în unghi drept în fața casei familiei Buendía, s-a strecurat pe sub poarta închisă, a traversat salonul pentru vizite lipindu-se de pereți ca să nu păteze covoarele, a continuat prin salonul celălalt, a ocolit masa din sufragerie făcînd o curbă amplă, a înaintat prin veranda cu begonii, s-a prelins fără să fie văzut pe scaunul Amarantei care făcea o lecție de aritmetică cu Aureliano José, s-a vîrît prin hambar și a apărut în bucătăria unde Úrsula se apuca să spargă treizeci și șase de ouă pentru pîine.

«Sfîntă fecioară!», a strigat Úrsula.

S-a luat după firul de sînge și, căutîndu-i obîrșia, a trecut prin hambar, apoi prin veranda cu begonii unde Aureliano José cînta trei și cu trei fac șase și șase și cu trei fac nouă, a traversat sufrageria și saloanele și a continuat în linie dreaptă pe stradă, a cotit-o la dreapta și apoi la stînga pînă pe Strada Turcilor, fără să-și dea seama că încă mai purta șorțul de bucătărie și papucii de casă, a ajuns în piață și a intrat pe poarta unei case unde nu fusese niciodată, a împins ușa dormitorului și aproape s-a sufocat de mirosul de praf de pușcă ars, a dat peste José Arcadio trîntit cu fața în jos pe podea, peste jambierele pe care tocmai și le scosese, și a văzut capătul firului de sînge care încetase să mai curgă din urechea lui dreaptă. Nu s-a găsit nici o rană pe trupul lui și nici nu s-a descoperit arma.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

EDIȚIA DE IUNIE, acum la toate punctele de difuzare a presei

PREȚ PACHET SPECIAL
REVISTĂ + DVD
19,99 LEI

DVD
Smaranda Brăescu: Foșnet de mătase albă
numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

LUCKY ȘI „ÎMPĂRATUL ROMANILOR" – PORTRETUL UNUI AGENT AL SECURITĂȚII | MUZEE: MATRIȚA DE BRONZ DE LA SARMIZEGETUSA REGIA | PLANUL MARSHALL: SALVAREA EUROPEI | POLONIA, O TARĂ CARE ÎNVINGE MASIV ÎN ISTORIE

Ann METTLER Pawel SWIEBODA

Înapoi în viitor

– sau cum să conduci un continent către un nou început –

După aproape un deceniu marcat de multiple crize, optimismul s-a întors în Europa. Europenii și-au recăpătat încrederea în ideea că merită să rămînă uniți în această perioadă de tulburări pe care o traversăm pe plan global și societal. Multe voci afirmă că acest suflu de încredere este o reacție la ceea ce se întîmplă dincolo de Canalul Mînecii și de cealaltă parte a Atlanticului, ceea ce nu este decît parțial adevărat. Dacă ne întrebăm care sînt implicațiile ieșirii din proiectul european sau ale fragilizării multilateralismului, acum știm.

Există cel puțin alți doi factori care au contribuit la restabilirea încrederii în proiectul european. În primul rînd, agenda pozitivă de transformare a UE începe să dea rezultate. Recent, în zona euro și în UE în general, s-a atins cel mai ridicat nivel de ocupare a forței de muncă înregistrat vreodată. Investițiile sînt în creștere și se preconizează că va fi atins un ritm de creștere economică de două ori mai rapid decît al Statelor Unite. În al doilea rînd, Europa a avut norocul să aibă lideri politici care, cu ocazia alegerilor naționale recente din cîteva state membre, nu au permis discursului populist să cîștige teren, ci au apărat cu tărie valorile democrației, ale reformei și ale Europei. Acești lideri s-au bucurat de susținerea unor mișcări cetățenești progresiste, cum ar fi *Pulse of Europe,* care și-au exprimat deschis angajamentul în favoarea Europei pe întregul continent.

Să ne întoarcem în luna septembrie 2016, cînd președintele Comisiei Europene, dl Jean-Claude Juncker, anunța în discursul său anual privind starea Uniunii că pregătește publicarea unei Cărți Albe privind viitorul Europei. Pronunțat la doar trei luni după votul fatidic al Regatului Unit de a părăsi Uniunea Europeană, acest anunț a fost considerat o inițiativă temerară, pe care mulți au considerat-o sortită eșecului dat fiind că toate semnele indicau o intrare în degringoladă a continentului. Atunci cînd a fost lansată, în martie 2017, la doar cîteva zile înainte ca Regatul Unit să invoce articolul 50 din tratat, pregătind astfel terenul pentru ieșirea acestei țări din Uniunea Europeană, Cartea Albă a reușit să reorienteze dezbaterea către construirea unui viitor comun pentru restul statelor membre. Acesta este motivul pentru care Cartea Albă este deseori numită „certificatul de naștere" al UE-27.

Astăzi, cînd redresarea Europei este tot mai certă, iar tentația populismului pare, cel puțin pentru moment, să fi fost îndepărtată, discuția despre viitorul Europei trebuie să profite la maximum de această perioadă a revigorării speranței. Știm din experiențele trecute că, atunci cînd ai recîștigat încrederea, cel mai rău este să amîni și să nu schimbi nimic. Există acum, în rîndul europenilor, sentimentul puternic că sînt dispuși să investească în proiectul european comun, după ce au întrezărit alternativele posibile. Multe state membre, dar și alte părți implicate, își dau seama că dezintegrarea, democrația

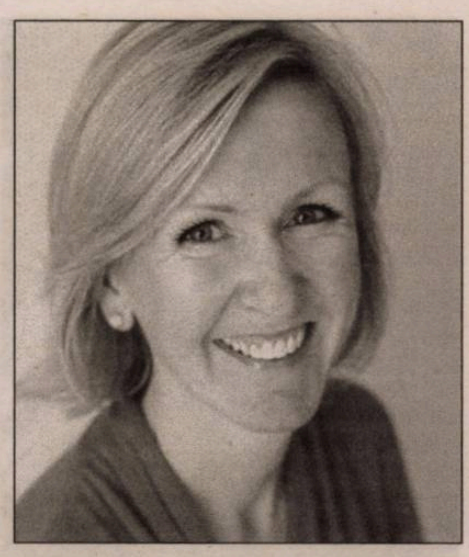

neliberală și populismul sînt nu numai forme fără fond, ci și amenințări extrem de periculoase la adresa tradițiilor democratice, a libertății și a toleranței, valori pe care le-am construit cu atîta greutate în ultimele decenii și pe care majoritatea dintre noi credeam că le putem considera de la sine înțelese.

Acest lucru nu înseamnă în nici un caz că Europa nu ar trebui să se schimbe. Referirile la Brexit sau la dl Trump ne-ar putea reconforta, pentru moment, dîndu-ne un nou sentiment al apartenenței. Însă pe termen mai îndelungat, Europa nu poate prospera decît reinsuflînd vitalitate și legitimitate în proiectul său.

Cartea Albă are două părți care sînt la fel de importante. Prima se referă la tendințele pe termen lung care vor modela viitorul Europei, de la schimbările tehnologice la era mobilității și la dorința de securitate în fața noilor amenințări. A doua prezintă cinci scenarii posibile pentru Europa anului 2025. În mod excepțional, Comisia nu a propus un singur proiect de politică, preferat, așa cum a făcut de mai multe ori în trecut. Acest lucru se explică nu numai prin momentul ales pentru publicarea Cărții Albe, care a coincis în multe țări europene cu perioada de vîrf a companiilor electorale, ci și prin faptul că avem convingerea fermă că Europa se confruntă cu o serie de alegeri politice fundamentale cu privire la direcția spre care se îndreaptă din punctul de vedere al integrării viitoare, ce nu ar trebui să fie abordate șovăielnic sau hotărîte în spatele ușilor închise. În același timp, Comisia nu ar trebui să-și aroge monopolul înțelepciunii cu privire la cea mai bună cale de urmat. Este nevoie să purtăm o dezbatere la nivelul UE, implicîndu-i pe cetățeni prin noi modalități și asigurîndu-ne că părerea lor contează.

Pentru a facilita acest proces, Cartea Albă a fost însoțită de o serie de documente de reflecție referitoare la teme definitorii pentru viitorul Europei. De la dimensiunea socială, globalizare și apărare la viitorul UEM și al finanțelor UE, subiectele abordate sugerează clar că există diferite destinații posibile pentru Europa în 2025. Și este important ca opțiunile pe care le avem la dispoziție și soluțiile de compromis inerente acestora să fie dezbătute pe scară mai largă și să fie mai bine înțelese. Propunînd mai multe scenarii de lucru, Comisia a putut să se distanțeze de dezbaterile adesea simpliste și binare din trecut, în favoarea sau împotriva Europei, pentru mai multă sau mai puțină Europă. Acest vocabular nou, mai nuanțat, pe care l-au făcut posibil diferitele scenarii propuse, a îmbunătățit deja discursul politic și a orientat discuțiile pe o direcție mai constructivă, mai întoarsă către viitor, cu privire la lucrurile pe care statele membre ale UE-27 sînt dispuse să le întreprindă împreună – sau separat – în anii următori.

Desigur, valoarea acestui proces de reflecție se măsoară în ultimă instanță prin traducerea acestor opțiuni în decizii concrete. Ne apropiem de acest moment. Nu este de competența Comisiei să se pronunțe în prealabil asupra naturii alegerilor politice pe care le vor face liderii UE și care vor primi sufragiul cetățenilor. Iată lucrurile pe care vom dori să le realizăm în lunile următoare. În primul rînd, vom prezenta versiuni mai detaliate ale celor cinci scenarii privind viitorul Europei, însoțite de orientări specifice referitoare la implicațiile lor și la modul în care ar trebui îndeplinite. Ca și pînă acum, vom face acest lucru într-un mod neutru, fără să favorizăm sau să defavorizăm vreuna dintre opțiuni. În al doilea rînd, vom prezenta, totodată, o agendă despre cum am putea valorifica votul de încredere acordat Europei pentru a anticipa mai bine provocările pe termen lung și a orienta mai adecvat politicile pentru a răspunde acestor provocări, în loc ca acțiunile noastre să se reducă în esență la abordarea unor crize care ar fi putut – și ar fi trebuit – să fie anticipate.

Președintele Juncker va profita de următorul său discurs privind starea Uniunii, din luna septembrie, pentru a prezenta noi inițiative care se vor înscrie în continuitatea procesului demarat prin Cartea Albă. Iar Comisia intenționează să facă uz pe deplin de dreptul său de inițiativă, știind prea bine cît de mare ar putea să fie tentația de a continua pe același drum. Dacă ar face însă acest lucru ar interpreta eronat starea de spirit a cetățenilor europeni și ar risca totodată să facă un deserviciu Uniunii Europene. Un discurs public la nivelul UE avizat și orientat spre viitor nu este doar o manifestare sănătoasă a democrației, ci și o modalitate de a ne asigura că am alungat demonii diviziunii și ai populismului.

***Ann Mettler** și **Pawel Swieboda** sînt directorul și, respectiv, directorul adjunct al Centrului European de Strategie Politică. Punctele de vedere exprimate în acest articol de opinie aparțin exclusiv autorilor lor și nu corespund neapărat celor ale Comisiei Europene.*

PUBLICITATE

Ancuța PROCA

dilematograf

Fantoma lui Jack

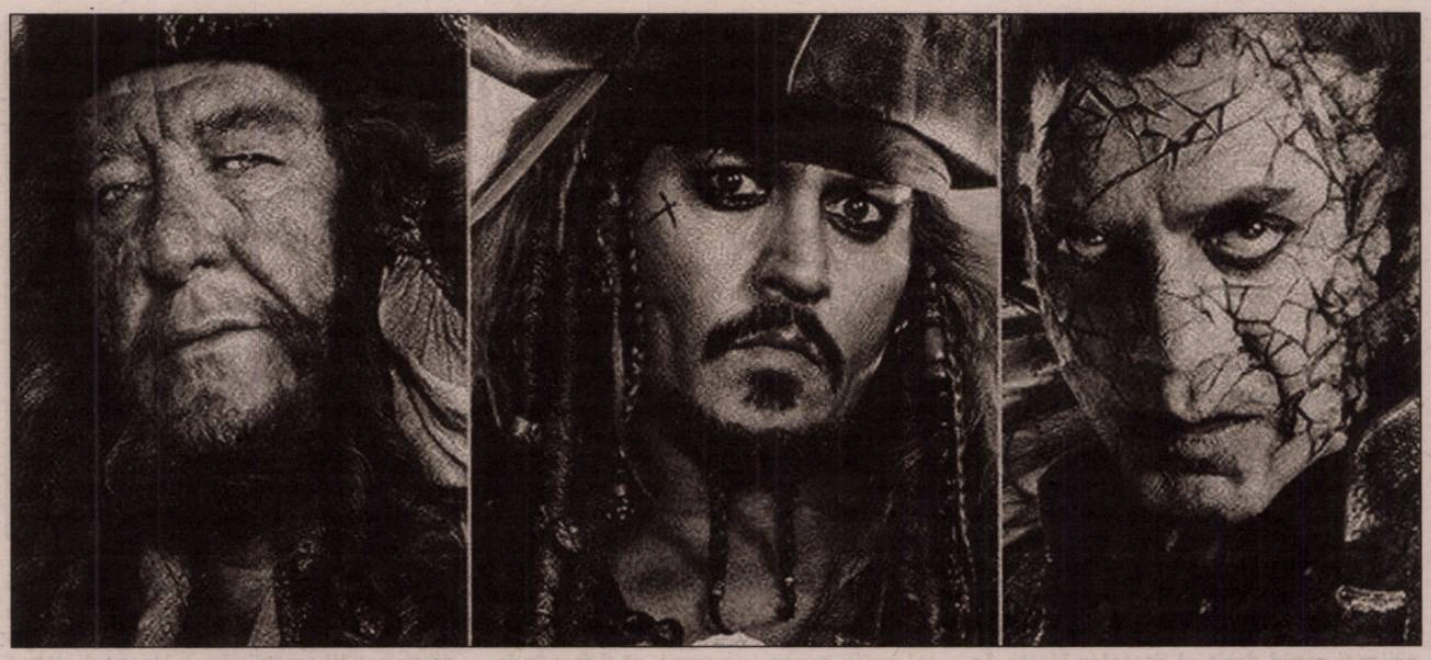

● ***Piraţii din Caraibe: Răzbunarea lui Salazar / Pirates of the Caribbean: Dead Men Tell No Tales* (SUA, 2017) de Joachim Rønning, Espen Sandberg.**

Cum se explică faptul că cineva ar merge să vadă cu sufletul la gură *Răzbunarea lui Salazar*, al cincilea film din seria *Piraţii din Caraibe,* preluat de regizorii Joachim Rønning şi Espen Sandberg, după ce le-a văzut pe primele trei, regizate de Gore Verbinski, şi pe al patrulea, regizat de Rob Marshall, care nu anunţau, de la un film la altul, decît un produs şi mai comercial? Un motiv bun poate fi obsesia (netratată) pentru piraţi, o nostalgie pentru vechii piraţi (mai exact, pentru primul şi cel mai bun film al seriei, din 2003, *Blestemul Perlei Negre)* şi vechile schelete luminate de lună din filmele anterioare ale seriei sau pentru mai vechii piraţi ai filmelor de capă şi spadă (de tipul celor care îl au drept erou pe personajul interpretat de Errol Flynn). Noul film îl urmăreşte pe Jack Sparrow (Johnny Depp), care încearcă să-i scape fantomei lui Salazar (Javier Bardem), revenit special ca să îl bîntuie. Creat prin CGI, scuipînd salivă neagră, foarte asemănător modului în care o făcea Pinguinul din *Batman se întoarce* al lui Tim Burton (deşi Bardem demonstrase, de la *Nu există ţară pentru bătrîni* al fraţilor Coen, că nu are nevoie deloc de efecte speciale pentru a fi complet înfiorător), acesta vine, împreună cu echipajul navei cu care se scufundase, să întoarcă serviciul pe care i-l făcuse Jack: să îl trimită dincolo şi să îşi îndeplinească vechiul vis de a distruge toţi piraţii de pe mare ca răzbunare pentru moartea tatălui său.

Seria *blockbuster*-ului *Piraţii din Caraibe,* produsă de Disney, care se întinde pe ultimii 14 ani, se inspiră din filmele de capă şi spadă, dar e mult mai contaminată de fantezia eroică (mai nou, şi în 3D, cu multe efecte pompoase CGI şi destul de aproape de animaţie): există multe personaje mitologice (Davy Jones, Calypso, sirene) şi intrigi care fac referire la obiecte mitice (nave mitice, tridentul lui Poseidon) şi la situaţii excepţionale (cum ar fi găsirea unor comori). Ca film de capă şi spadă, *Căpitanul Blood* din 1935 (r. Michael Curtiz), care îl avea erou pe Peter Blood (Errol Flynn), era foarte departe de ea. Curtiz făcea un spectacol din scenele de acţiune, din cucerirea unui vas de dimensiune rezonabilă (şi nu neapărat prin scufundarea lui) pentru a-l jefui, din lupta corp la corp, cu o anumită fineţe şi demonstrînd o planificare a detaliilor mişcărilor. Filmul său se folosea de expresivitatea corporală a actorilor (statura ţanţoşă a lui Blood, în ciuda statutului său de sclav, îl definea ca erou) sau de comedia de limbaj în dialogurile, adesea acide, cu Arabella (Olivia de Havilland). Primul film din serie, din 2003, *Blestemul Perlei Negre,* păstra aceste lucruri – îşi baza acţiunea pe confruntări, adesea comice, dintre personaje filmate de la depărtare, pentru a sublinia aceste trăsături fizice (modul împiedicat al mersului lui Jack, continua sa pendulare de pe un picior pe altul, în căutarea echilibrului pierdut prin rom) şi păstra dialoguri scrise după acelaşi model pentru personajul Elizabeth Swann (Keira Knightley). Noul film, *Răzbunarea lui Salazar,* conţine şi el destule confruntări, dar face totul prea pompos şi prea repede: prea multe explozii, mări care se împart în două şi case care sînt tîrîte prin sate, totul într-un montaj alert, care nu îşi mai lasă spectatorul să petreacă timp cu personajele, care, de alfel, nu au evoluat de la seriile precedente (Jack e acelaşi Jack dintotdeauna).

Acesta, o creaţie pop a lui Depp după modelul starului Keith Richards de la Rolling Stones, contrastează cu Blood, ca antierou (Blood era un medic nobil, ajuns pirat doar întîmplător): e fără scrupule, agramat, pletos, duhneşte a rom şi urmăreşte nişte scopuri egoiste (singurele lucruri certe care îl interesează sînt orizontul şi romul) pentru care îl vinde, de pildă, în filmul din 2003, pe prietenul său, Will. Partea de noblеţe de caracter care să compenseze pletora de calităţi ale lui Sparrow vine în noul film, *Răzbunarea lui Salazar,* de la personajul lui Henry Turner (Brenton Thwaites), fiul lui Will Turner (Orlando Bloom), şi de la Carina Smyth (Kaya Scodelario), astronom şi orologier (motiv cu care filmul introduce glume sexiste), care sînt ghidaţi de un ideal legat de recuperarea unui tată. Personajele lor, mai puţin reuşite decît varianta lor din 2003, rămîn totuşi, alături de celelalte (Jack, Salazar, Barbossa), în limitele unei stereotipii. Dintre ele, răsturnările cele mai spectaculoase de situaţie şi transformarea cea mai tranşantă sînt suferite de hedonistul Barbossa (Geoffrey Rush).

***Ancuţa Proca** este critic de film.*

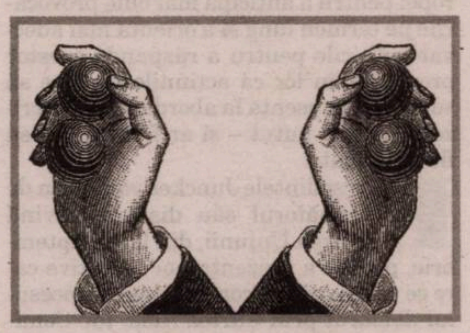

Paul BREAZU

audio şi n-am cuvinte

Roluri

● **Sevdaliza, *ISON*, Twisted Elegance Records, 2017.**

„Man with the cigarette,/ I'd always look around for his fitting brain, / I'm torn between obsession and hate / For the mess that he made me make." Camera video orbitează în jurul rochiei de un roşu mesmerizant. *„And I could only have you in my dreams / Oh, so it seems, so it seems..."* Ecoul împinge ultimele silabe departe, dîndu-le o aură spectrală. Cît dramatism în cadrele panoramice, în mina personajului principal şi a celui secundar, în subbaşii implodanţi, în efectele puse pe vocea protagonistei, tot atîta în muzica însoţindu-le.

„Bluecid", unul dintre *single*-urile extrase de pe *ISON,* albumul de debut al lui Sevda Alizadeh, devine emblematic pentru *sound*-ul şi filozofia artistei născute în Teheran acum 30 de ani – triphop adus într-o actualitate foarte impalpabilă, care ar putea fi şi a lui Burial, şi a lui Hudson Mohawke, şi a lui Blank Banshee, dar, vai, şi a lui Björk, aluzii la călătoria lui Dante prin Infern, o senzualitate distantă, de *femme fatale*, un dureros tango cu *pornstar*-ul gay François Sagat, un fetiş transparent pentru Portishead şi o dexteritate formidabilă în folosirea reverbului.

Sevdaliza – aşa cum îi arată pseudonimul artistic – este o iraniană emigrată în Olanda, împreună cu părinţii, la vîrsta de cinci ani, care a ajuns să joace în echipa naţională de baschet a ţării de adopţie, pentru a ateriza ulterior în muzică dintr-un puseu existenţialist, reuşind în trei ani, de la primul *single*, „Clear Air", şi pînă la momentul lansării, prin intermediul propriului *label*, Twisted Elegance, a celui dintîi LP din carieră, să lase în urmă două EP-uri aplaudate de critică, *The Suspended Kid* şi *Children of Silk*, şi o identitate A/V foarte particulară. *ISON* – titlul albumului a împrumutat numele unei faimoase comete razante, dezintegrate la sfîrşitul lui 2013 – a fost lansat ca album vizual şi e o afacere *downtempo* şi conceptuală: o piesă în 16 acte, jucată de un singur personaj expert în arta travestiului. Aici, o insensibilă Amandine, jucîndu-şi glacial cele trei roluri care i-au fost încredinţate vreodată: *„There's a woman, / She fails him every time. / She can't come down, / She lives to be declined. / There's a woman, / She's every fantasy / And no reality / In one."* Dincolo, se desface ca o metaforă un alt rol: *„Hard faced gentle / Soldier meant for, / Depression is a virus / That could undermine us, / Heroes never cry, / Headaches, blend all, / Work hard, spend all, / Character assassination, / An inverted phase, / The enemy is us."* Basul e o bătaie de inimă, aranjamentele orchestrale sînt la limita kitsch-ului, iar *ISON* însuşi se împarte democratic între formulă împrumutată şi inovaţie.

Sevdaliza va concerta la Bucureşti duminică, 23 iulie, în cadrul primei ediţii a festivalului bucureştean TIMESHIFT. Urmînd a avea loc la Romexpo, în perioada 20-23 iulie, evenimentul îi mai are pe afiş, printre alţii, pe Mogwai, Actress, Goldie, Leftfield, David Guetta, Bloc Party, Chicane, Death in Vegas, Hercules and Love Affair, Machinedrum, Orbital, White Lies, Young Fathers şi Mala. Alte informaţii despre şi bilete găsiţi pe site-ul festivalului, la adresa timeshift.ro.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

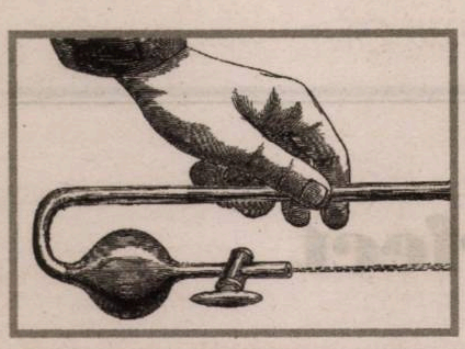

Oana STOICA

rosencrantz & co

Comedia și comedianții

● **Festivalul Comediei Românești FestCO (ediția a XV-a, 27 mai – 4 iunie).**

Festivalul Comediei Românești, organizat de Teatrul de Comedie din București, este un eveniment eclectic, cu spectacole *indoor* și *outdoor* (pentru diverse categorii de vîrstă), instalații, lansări de carte și conferințe. O formulă complexă (normală în festivalurile de gen) care vizează accesibilizarea discursului performativ prin prezența, în special, a unor spectacole „populare", cu scopul atragerii unei mase largi de spectatori – asta se întîmplă și la Sibiu, unde Festivalul Internațional de Teatru are o componentă consistentă de *performance* stradal și alta, la fel de consistentă, de spectacole *indoor*, destinate unor publicuri cu preferințe diverse. Cît de benefic este un astfel de concept e discutabil. În cazul unui festival de mari dimensiuni, ca FITS, atragerea unor publicuri variate este esențială, dar în cazul FestCO, eveniment de mai mică anvergură, dorința de a mulțumi pe toată lumea riscă să creeze confuzii sau chiar mai mult decît atît: spectatorii nemulțumiți că nu e (întotdeauna) „de rîs" vociferează în timpul spectacolelor (degradarea comportamentului publicului, remarcată tot mai mult în ultima vreme, trebuie pusă în relație cu lipsa de interes a instituțiilor de cultură față de comunicarea cu acesta). O clarificare a conceptului festivalului – a scopurilor și publicurilor vizate – ar fi în beneficiul evenimentului.

Programul din acest an a cuprins, pe lîngă secțiunile clasice – concursul FestCO (selecționer criticul de teatru Alice Georgescu), competiția de dramaturgie (Concursul de Comedie Românească) și cea de proiecte ale tinerilor regizori (COMEDIA ȚINE LA TINEri) –, ateliere de dramaturgie cu Saviana Stănescu și Matei Vișniec, show-uri pentru copii și adolescenți, spectacole străine, conferințe, expoziția de desene a lui Horațiu Mălăele.

În concurs au fost prezente cîteva spectacole reprezentative pentru stagiunea actuală, precum *Artist talk* de Gianina Cărbunariu, o explorare lucid-ironică asupra exploatării socialului în artă și a bagajului emoțional pe care îl aduc astfel de subiecte și care se constituie într-un capital de imagine (și implicit financiar) pentru autori. Jucat excepțional, *Artist talk* instituie și o modalitate interesantă de inserție a supratitrării în spectacol (video artist Mihai Păcurar), ca parte organică din spectacol.

De la Tîrgu Mureș a venit spectacolul lui Aba Sebestyén pe un text de Csaba Székely,*:P Patru piesuțe politice despre dușmani,* producție a Teatrului Național, Compania „Liviu Rebreanu", care reconfigurează în regim minor, prin intermediul unor fabule, probleme actuale – dictaturi, alegeri trucate, similitudinile instaurării terorii, indiferent de poziționarea politică, refugiații. Csaba Székely descrie o lume care sucombă sub povara propriei obtuzități. Ultima piesă, care tratează explicit problema refugiaților și manipularea politică prin media, pentru a menține puterea (în recentul sezon din serialul *House of Cards* este descrisă aceeași strategie: iluzia „terorismului", creată/amplificată pentru a cîștiga electoratul, înfricoșat de amenințarea externă), are un al doilea set de simboluri, prin care se chestionează religia, ca un construct la intersecția dintre nevoia de a crede și imposibilitatea de a explica (sonda trimisă de NASA pe Marte devine zeul marțienilor și există o doua naștere, profană, pe Marte, a lui Iisus, prin urmare ceea ce pentru pămînteni este normal, pentru marțieni este mistic și invers – ceea ce nu cunoaștem capătă valențe magice).

© C. Ganj

Memoria funcționează la granița dintre obiectiv și subiectiv și readuce atmosfera retro (atît de dragă regizorului) a anilor '70-'80.

Radu Afrim a fost prezent cu două spectacole, unul de la Teatrul „Maria Filotti", *SÎNTRACK (În căutarea sunetului pierdut într-un oraș cu soare),* o declarație de dragoste față de Brăila, oraș a cărui boemă multiculturală se stinge sub presiunea economică, și altul, de la Teatrul Național din Tîrgu Mureș, Compania „Tompa Miklós", *Pasărea retro se lovește de bloc și cade pe asfaltul fierbinte,* prezentat doar ca proiecție video și care a cîștigat toate premiile secțiunii Concurs. *Pasărea retro...* este un traseu performativ autoreflexiv în care regizorul, autor total aici (scenariul este creat cu elemente autobiografice), revizitează o copilărie subiectivă, creată din realitate și magie, în care perspectiva prezentului, a copilului, este dublată de retrospectiva adultului. Memoria funcționează la granița dintre obiectiv și subiectiv și readuce atmosfera retro (atît de dragă regizorului) a anilor '70-'80, în care exista încă o oarecare libertate, dincolo de care se simte însă cum dictatura își ascuțea ghearele. Spectacolul creează portretul comunității de bloc, reprezentativă pentru societatea vremii, cu drame de familie și caractere fabuloase, dar și cu personajele negative, care pîndeau amenințător din umbră. Asupra acestui complex spectacol al lui Afrim voi reveni într-un articol viitor.

© A. Bulboacă

Spectacol american invitat, *17 Border Crossing,* un *solo show* cu Thaddeus Phillip, în regia Tatianei Mallarino, este o etalare a calităților performative ale actorului: rostire, mișcare, folosirea mai multor limbi și capacitatea de a le imita sonoritatea *(grammelot).* Un turist vizitează 17 țări și întîmplările sale comico-dramatice de la vamă conturează specificul destinației, un stereotip (uneori contrazis de realitate) etnic sau național, dar și situația politică locală. Se resimt urmele războiului din Europa de Est și ale celui actual din Siria, se vorbește despre epopeea refugiaților, violența din cartelul columbian al drogurilor, accesul bizar-înfricoșător în Cuba comunistă sau despre absurditatea unor reguli de la vama americană (critica față de alții funcționează mai bine în tandem cu autocritica). Subiectele actualității politice sînt atinse în treacăt, miza fiind mai degrabă imaginea generală a lumii ca spațiu pentru diversitate. O scenă onirică, în care personajul, adormit în avion, se visează plutind pe deasupra zidurilor (al Berlinului, cel chinezesc sau cel preconizat de Donald Trump, între SUA și Mexic), livrează mesajul central: barierele sînt constructe artificiale. Umanitatea este dincolo (sau deasupra) lor.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cristina ȘTEFAN

Obsesia pentru corpul perfect

Un studiu realizat în SUA și publicat în 2015 în *Obesity Research & Clinical Practice* a descoperit că e mai greu ca adulții din prezent să își mențină aceeași greutate ca aceia de acum 20 sau 30 de ani, chiar la aceeași alimentație și făcînd exerciții fizice la fel de des. Cauzele țin, deocamdată, de domeniul ipotezelor – s-ar părea că oamenii sînt expuși la diverse chimicale care pot induce creșterea în greutate, alterîndu-ne procesele hormonale; la fel acționează și unele medicamente, precum antidepresivele tot mai des folosite. O altă ipoteză susține că antibioticele cu care sînt tratate animalele crescute pentru carne ne afectează flora gastro-intestinală, distrugînd bacterii benefice, care ne ajută la controlul greutății. Astfel, spre deosebire de cei din anii '80-'90, oamenii de azi sînt cu aproximativ 10% mai grași, conchid cercetătorii.

Mă gîndeam la asta în timp ce traversam, împreună cu o prietenă, pasajul de metrou de la Piața Unirii și ne uitam la posterele afișînd șiruri lungi de fete în costum de baie. Am urcat la suprafață, unde, din vitrinele magazinelor, ne priveau alte fete înalte și frumoase. „Ți-ai pregătit corpul pentru vacanță?“, ne întreabă alt panou publicitar. „Of, m-am cam îngrășat în ultima vreme, trebuie să țin iar dietă“, îmi spune Elena. Mă uit la ea și văd doar o tînără de 26 de ani, cu greutate normală. O cunosc de mult și mi se pare că arată foarte bine acum. Însă cum peste tot ne lovim de imaginea unor fete „perfecte“ – trupuri slabe, bronzate, cu tenul curat –, îmi spune Elena, „n-ai cum să nu te întrebi, fără să vrei, de ce nu ești și tu așa. Presiunea e mare.“ Și așa încep lungile șiruri de diete. Ea le tot ține încă din adolescență.

Obsesiile privind greutatea și aspectul propriului corp duc, în timp, la probleme psihice. În România, nu avem statistici privind persoanele care suferă de tulburări de alimentație. În plus, o parte dintre acești oameni suferă în secret, de multe ori, fără ca afecțiunea lor să fie vizibilă pentru cei din jur. Extrapolînd datele din alte țări, Asociația pentru Prevenția și Tratarea Tulburărilor de Alimentație conclude că peste 400.000 de persoane din România suferă de anorexie ori bulimie. „Estimările și statisticile sînt dificil de realizat, deoarece, ca multe dintre tulburările ce țin de sănătatea mentală, ele nu sînt, din păcate, ușor recunoscute sau diagnosticate“, îmi spune psihologul Diana Neagu. Tulburările de alimentație sînt a treia cea mai comună boală cronică între femeile tinere, iar printre acestea, anorexia e cea mai des întîlnită. „Chiar dacă sînt recunoscute în cercul restrîns de prieteni și familie, de aici și pînă la a merge la un specialist este nevoie de renunțarea la unele idei preconcepute, ceea ce este foarte greu. În rîndul fetelor, aș zice că numărul celor care suferă de anorexie, de bulimie sau de mîncat compulsiv este în jur de 10% din populație. În general, se consideră că băieții sînt afectați de bulimie și anorexie mult mai puțin, cu toate că e posibil ca băieții pur și simplu să nu recunoască problemele alimentare sau să nu manifeste simptome în același mod ca fetele“, adaugă Diana Neagu.

Într-o lume tot mai centrată pe vizual, aspectul fizic e foarte important.

Într-o lume tot mai centrată pe vizual, aspectul fizic e foarte important, chiar dacă e, poate, ceva superficial. Problemele ce țin de cum ne vedem propriul corp încep, de cele mai multe ori, de la vîrste fragede. Mass-media a devenit o parte importantă din viața multor copii și adolescenți, tinerii fiind suprasaturați de mesaje și imagini privind greutatea și formele corpului „ideal“. „Pentru un adolescent – chiar dacă, poate, unii nu recunosc foarte ușor, din dorința de a nu părea superficiali –, aspectul fizic este extrem de important. Sigur că pentru construirea imaginii de sine, a componentei fizice a acesteia, orice sursă din exterior își lasă amprenta semnificativ. Mass-media și modelele transmise au promovat în trecut și vor promova în continuare imagini aproape de «perfecțiune», în funcție de timpurile respective, adică de moda epocii. Acest lucru are atît efecte pozitive, pentru că poate duce la autodepășire, cît și efecte negative, complexe și frustrări venite din imposibilitatea de a le urmări cu fidelitate.“

Vina pentru diferitele tulburări de alimentație este cel mai adesea aruncată pe industria modelingului, chiar dacă aceasta nu e singura care promovează imaginile corpurilor „perfecte“. În Franța, de pildă, a fost introdusă recent o lege care le cere modelelor să aibă aprobare medicală înainte de a putea lucra, pentru a se asigura că nu sînt periculos de slabe. Regulamentul World Health Organization prevede că un Index de Masă Corporală sub 18,5 e considerat subponderal, 18 – subnutrit, iar 17 – sever subnutrit. Pentru exemplificare, un model de 1,75 m înălțime și 50 de kilograme are un IMC de 16,3.

Discutînd cu două modele – Eliza, în vîrstă de 23 de ani, și Camelia, de 20 de ani –, am aflat că ambelor fete le-a cerut agenția, uneori, să mai slăbească, astfel încît amîndouă se pregătesc pentru ședințele foto ținînd o dietă cu cîteva zile înainte. În timp ce Eliza nu mănîncă deloc carbohidrați și dulciuri, și bea multă apă, Camelia spune că, uneori, i se întîmplă ca, „psihic, cam cu o săptămînă-două înainte de o ședință, nu mai pot să mănînc. Simt că nu am poftă de mîncare, dar de fapt nici nu vreau să mănînc, ca să nu mă îngraș. Cumva, mă bucur că nu pot să mănînc, deși mi-e rău. Așa am slăbit vreo trei kilograme în două săptămîni, nu mai eram eu, mă întreba doamna de la magazin ce s-a întîmplat cu mine. Sar peste micul dejun, beau cafea, mănînc ceva pe fugă în timpul zilei la facultate și încă ceva seara, acasă. Asta e o metodă de a-mi controla greutatea, mai sar peste mese, încerc să le amîn cît mai mult. Îmi place să mănînc *junk food*, poate că dacă aș alege mîncare sănătoasă aș putea să mănînc mai mult. Ideea că mănînc mai mult însă mă face să mă tem că o să mă îngraș.“

În afară de alimentația nesănătoasă, lipsa sportului pare a fi o problemă care contribuie la probleme de greutate ale adolescenților români – fie că aceștia sînt subponderali sau supraponderali. „Din păcate, conform cercetărilor de specialitate, există un declin în adolescență în ceea ce privește activitatea fizică“, spune psihologul Diana Neagu. „Din aceleași motive de preocupare pentru ceea ce cred ceilalți, presupun că există sentimente de rușine și teama de ridicol atunci cînd fetele și băieții fac sport, în special activitățile bazate pe competiție. De aceea există riscuri mai mari de a ține diete drastice urmate de perioade de alimentație excesivă, pentru a compensa lipsa mișcării. În mod ideal, o alimentație echilibrată și drumeții frecvente pe munte ar face minuni pentru fizicul tinerilor. Însă moderația și armonia sînt considerate, mai ales la aceste vîrste, destul de plictisitoare.“ Tinerii confirmă: Elena îmi spune că „nu suportam orele de educație fizică de la școală, era un chin pentru mine să trec acele probe. Nici acum nu-mi place să fac sport și prefer să mănînc mai puțin sau mai sănătos cînd vreau să slăbesc. Mai fac uneori gimnastică, acasă, dar rar, și încerc

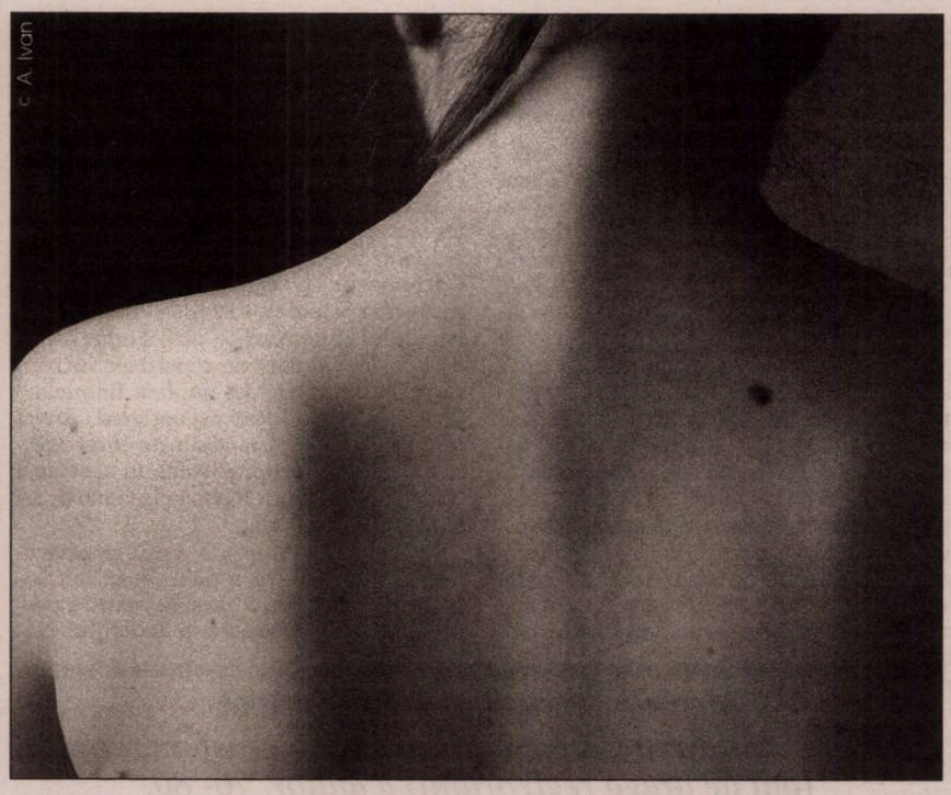

PUBLICITATE

adevărul
oferă cititorilor săi
EDIȚII DE COLECȚIE
2017

ediții istorice ale ziarului „Adevărul“ reproduse integral

Descoperă istoria României moderne în paginile ziarului „Adevărul“.

Lună de lună, „Adevărul“ reeditează ediții de colecție din secolul trecut. Răsfoiește pagini ale trecutului: de la răscoalele țărănești din 1907 la intrarea armatei române în Budapesta. De la primele alegeri libere din România la marea criză mondială din anii '30.

să merg cît mai mult pe jos, dar atît.“ Camelia, în schimb, îmi spune că multe prietene ale ei merg totuși la sală – „e febra cu sala acum, cu sportul, și băieții, dar și fetele au început să meargă.“ Și Eliza consideră sportul important, ba chiar îi arată și fetiței sale cum să facă exerciții ușoare de gimnastică.

Revistele și emisiunile dedicate publicului feminin sînt pline de sfaturi pentru a slăbi ușor, atît prin diete, cît și prin exerciții fizice. Cu toate acestea, Elena îmi povestește că, în adolescență, a preferat întotdeauna să țină diete (drastice, uneori), în locul sportului. „În liceu, țin minte că salvam de pe net imagini cu fete slabe într-un folder pe care l-am denumit «Inspirație». Acela era scopul meu, să fiu slabă, să fiu frumoasă, mă gîndeam că altfel n-o să mă placă băieții. Nu am fost niciodată supraponderală, dar aveam nevoie de aprobare din partea altor oameni. De dulciuri și de grăsimi nu mă atingeam, mi-era frică să nu mă îngraș, imediat ce mîncam ceva mai mult, mi se părea că mă strîng blugii, că am făcut burtă. Intram pe tot felul de forumuri și găseam o grămadă de rețete de slăbit.“

Forumurile pentru tineri ascund însă și alte lucruri. Uneori, apar, codate, mesaje de genul „Caut fete pro-ana sau promia pentru schimb de rețete“ – adică fete pro-anorexie sau pro-bulimie. Sub pseudonim, una dintre fete scrie: „Și eu sînt pro-ana, deși toți îmi spun că e o prostie. Pentru mine e deja o obsesie. Am auzit de nenumărate ori «te distrugi», dar nu-mi pasă. Vreau doar să mă simt bine în corpul meu! Și ce e rău în asta, la urma urmei?“ Pe forumuri se recomandă tot felul de pastile pentru slăbit și diete nerealiste, cu foarte puține calorii, nesănătoase. Puține sînt cele care le îndeamnă pe celelalte să meargă să caute ajutor la medic. În lipsa unui moderator, pe forumuri, tinerele fete fac schimb de „experiență“, așa-zisele „rețete“ fiind, de fapt, calea spre înfometare. A fi slab e un deziderat acceptat social, chiar fără a ne da seama de consecințele asupra sănătății fizice și psihice.

Ce pot face tinerii care constată că fac abuzuri ori reduceri de la alimentație? „În primul rînd, aș recomanda tinerilor să vorbească cu o persoană de încredere – o prietenă, părinții, frații sau un profesor“, spune Diana Neagu. „Ideal ar fi ca

Tulburările alimentare sînt rezolvabile prin psihoterapie.

aceștia să îi direcționeze spre consilierul școlar sau un psiholog, pentru că aceste probleme apar pe un fond emoțional. De asemenea, medicii sau nutriționiștii pot ajuta cu recomandări și tratamente. Tulburările alimentare sînt rezolvabile prin psihoterapie și, esențial, mult sprijin, răbdare și blîndețe din partea celor apropiați. Anorexia este cea care necesită cel mai îndelungat proces terapeutic, însă este și printre principalele cauze ale deceselor datorate problemelor mentale. De asemenea, pentru tratarea acestor tipuri de tulburări, se recurge la nutriționist, iar medicul poate prescrie anumite medicamente.“

Tulburările alimentare încep, deseori, din dorința inocentă de a arăta bine. Uneori, lucrurile scapă de sub control – iar studiile arată că depresia este deseori un factor în cazurile tot mai des întîlnite de mîncat compulsiv, anorexie și bulimie. Atît la depresie, cît și la tulburări de alimentație contribuie rețelele sociale, reprezentînd un canal de răspîndire rapidă, fără posibilitate de control, a imaginilor cu corpuri „perfecte“. „Rețelele de socializare sînt extrem de interesante din punct de vedere al construirii imaginii de sine: în cazul lor, fenomenul general al comparării cu celălalt este realizat la cote maxime. O conectare permanentă la acele imagini poate duce la frustrări, invidie sau afirmări de superioritate“, susține psihologul Diana Neagu. „*Social media* mă face să mă simt foarte nefericită. Nu pot să mă uit la cum arată alții, la ce fac alții. Mi se întîmplă să mă compar cu alte fete și e foarte neplăcut, pentru că ajung să mă simt rău în pielea mea. Nu am, totuși, de ce – și îmi dau seama de lucrul acesta mai tîrziu, dar întîi mă deprim“, îmi spune Camelia.

Rețelele sociale întreține, totodată, și fenomenul de *bullying* al oamenilor sub- sau supraponderali. Tulburările de alimentație nu au parte de multă vizibilitate în România, iar cînd apar astfel de persoane în vizorul media, reacțiile publicului sînt deseori de a le jigni. Nici chiar presa (de tabloid) nu se poartă cu mănuși: în 2014, *Click!* a publicat un articol intitulat „Anorexica Flavia Apostol, în costum de baie“, spunînd despre aceasta că „aproape că o lua vîntul de pe stradă la cît de slabă era, însă a reușit să prindă forme și este foarte mîndră de asta.“

Tulburările de alimentație nu au parte de multă vizibilitate în România.

Fenomenul este cu atît mai periculos pentru adolescenți, ei fiind atît agresori – chiar fără să vrea –, cît și victime: „Agresivitatea din spatele ecranelor sau interfețelor telefoanelor este deosebit de periculoasă din două motive: este anonimă și nu are limite“, explică Diana Neagu. „Ea poate avea efecte devastatoare, mai ales dacă există vulnerabilități deja, și de obicei există, pentru că un grup își alege o țintă slabă pentru a se afirma. Am avut o elevă care a fost victimă acestui fel de agresivitate și din fericire a avut curajul să raporteze în final școlii și am discutat cu elevii care erau implicați și cu părinții lor. Din păcate, în momentul în care raportezi așa ceva, renunți la niște prietenii. Însă ce fel de prieteni sînt cei care te agresează verbal și psihologic, fiind protejați de niște identități virtuale?“

Rețelele sociale vin, însă, și cu unele avantaje. Spre deosebire de forumuri, cînd cauți pe Instagram, de pildă, „anorexie“ sau „bulimie“, aplicația te întreabă mai întîi dacă ai nevoie de ajutor și te poate îndruma, înainte de a-ți arăta postările marcate cu respectivele cuvinte-cheie. În plus, prin intermediul platformelor sociale, adolescenții români pot fi mai bine conectați la ceea ce se întîmplă în afara țării – unde se pune accentul pe sport și alimentație sănătoasă. Tot pe Instagram, de pildă, există numeroși oameni care își postează evoluția greutății, promovînd exercițiile fizice pe care le fac și modul echilibrat în care se hrănesc, iar astfel, oamenii din comunitate se pot încuraja unii pe alții.

Spre final, discuția cu Eliza și Camelia ajunge și la așa-numitele modele *„plus-size“* – reprezentînd femeile cu dimensiuni normale, mult mai numeroase, de fapt, decît oamenii slabi –, prezentate, de multe ori, în campanii care îndeamnă oamenii să își iubească propriul corp. În România, agențiile încă nu urmăresc astfel de tipare. „Ar fi de ajutor pentru toate femeile, mai ales pentru cele de peste 30 de ani, sau cele puțin mai plinuțe. Toate casele de modă și toate magazinele pe care le avem în țară arată doar tinere de 15 ani, toate slabe, toate arată la fel, foarte slabe. O femeie nu poate să se uite la așa ceva“, spune Camelia. Eliza, însă, crede că nu sîntem pregătiți, ca popor, pentru modelele *plus-size*. „Marea majoritate a oamenilor urmăresc emisiunile care vor doar rating-uri ridicate și care promovează un tip de femeie Barbie – dar un model nereușit, vulgar, așa că mai mult ca sigur nu ar înțelege modelele *plus-size* și probabil le-ar ataca. Eu le admir pe fetele care fac asta, pentru că este clar că îndură mai multe critici decît modelele «obișnuite», pentru că au curajul să facă ce le place și nu își pleacă privirea în jos în fața standardelor impuse de media“, mai adaugă Eliza.

Le mai întreb dacă sînt mulțumite de propriul corp și, uitîndu-mă la amîndouă, sper la un răspuns pozitiv, fără echivoc. Ca mulți dintre noi, însă, și ele sînt puțin nesigure de propriul trup: Eliza îmi spune că și-ar dori sigur glezne mai subțiri, un nas mai mic și drept, și o cupă în plus la sutien. „Cînd văd o fată slabă, dar fără sîni, mă bucur mult că mai există și altele ca mine“, completează și Camelia. Să te simți bine în propriul corp este, se pare, un echilibru delicat.

PUBLICITATE

Robert SKIDELSKY

împotriva curentului

Deruta crescîndă a Marii Britanii

„Enough is enough“ / „Destul e destul“, a declarat prim-ministrul Marii Britanii, Theresa May, în urma atacului terorist de pe London Bridge. Clar este că aproape jumătate dintre cei care au votat pe 8 iunie, cu ocazia alegerilor generale din Anglia, au avut destul parte de May, a cărei majoritate conservatoare a fost nimicită prin vot, ducînd la o paralizare a Parlamentului (în absența unui partid majoritar). Fie că e vorba de „destui imigranți“ sau de „destulă austeritate“, există o seamă de lucruri de care alegătorii britanici s-au săturat.

Alegerile însă au lăsat în urmă o Anglie divizată și derutată. Referendumul Brexit de anul trecut, cu privire la rămînerea în UE, a arătat o diviziune Ieșire-Rămînere, cu grupul Brexit-erilor avînd un avans minim. În plus, alegerile generale de anul acesta au dus la o diviziune mai tradițională stînga-dreapta, cu un partid laburist resuscitat prin capitalizarea nemulțumirii față de tăierile de buget ale conservatorilor.

Pentru a vă face o idee despre harta politică la care s-a ajuns, imaginați-vă un pătrat împărțit de o linie orizontală și de una verticală, cu cele patru sferturi ocupate de adepții Rămînerii și ai „Tăierilor de buget“, de adepții Rămînerii și ai „Expansiunii economice“, de adepții Ieșirii și ai „Tăierilor de buget“, și de adepții Ieșirii și ai „Expansiunii economice“. Oricum ai combina cele patru sferturi ale pătratului, nu se pot obține jumătăți coerente, astfel încît e imposibil să aflăm ce anume și-au dorit alegătorii atunci cînd au votat. E însă posibil să aflăm ce anume nu au vrut alegătorii. E vorba, în mod cert, de două mari chestiuni. Prima este austeritatea, pe care chiar și conservatorii au anunțat că o vor abandona. Reducerea cheltuielilor publice pentru echilibrarea bugetului s-a bazat pe o teorie greșită și a eșuat în practică. Indicatorul cel mai grăitor a fost incapacitatea lui George Osborne, ministrul britanic de Finanțe între 2010 și 2016, de a atinge vreunul dintre obiectivele sale legate de buget. Deficitul urma să fie eliminat în 2015, apoi în 2017, apoi în 2020-2021. Acum, nici un guvern nu s-ar mai avînta să promită o dată fixă.

Obiectivele se bazau pe ideea că un program „plauzibil“ de reducere a deficitului ar propaga suficientă încredere în mediul de afaceri pentru a contracara efectele nocive ale reducerilor bugetare asupra activităților comerciale. Unii spun că obiectivele nu au fost niciodată cu adevărat plauzibile. Adevărul e că nici nu aveau cum să fie: deficitul nu poate scădea dacă economia nu crește, iar reducerile de buget, reale și anticipate, frînează creșterea. Consensul, astăzi, e că austeritatea a întîrziat redresarea cu aproape trei ani, reducînd cîștigurile reale și dăunînd vizibil unor servicii publice esențiale, ca administrația locală, sănătatea și educația. Să ne așteptăm așadar ca obsesia aberantă pentru echilibrarea bugetului să înceteze. De acum, deficitul va fi doar un parametru de ajustare a stării economiei.

Unde vor duce pînă la urmă rezultatele bezmetice ale alegerilor generale din Anglia?

A doua chestiune este imigrația nereglementată dinspre UE. Cererea Brexit-erilor de „control al granițelor“ viza afluxul necontrolat de imigranți economici din Europa de Est. Această doleanță va trebui onorată, într-un fel sau altul. Migrația în interiorul Europei era neglijabilă cînd UE era în principal vest-europeană. Ceea ce s-a schimbat atunci cînd UE a început să integreze țările cu remunerație scăzută, ex-comuniste. Migrația care a urmat a suplinit golurile de pe piața muncii din țări-gazdă, precum Anglia și Germania, aducînd, în fond, cîștiguri imigranților. Dar imigrația nereglementată nu aduce astfel de beneficii. Studii ale lui George J. Borjas de la Universitatea Harvard și ale altora arată că imigrația scade salariile forței de muncă concurente din țara-gazdă. Cel mai celebru studiu al lui Borjas arată efectul de scădere netă a salariilor clasei muncitoare autohtone, provocat de „Marielitos“ – cubanezii care au imigrat în masă în Miami, în anii 1980.

Aceste temeri au stat la baza insistenței statelor suverane asupra dreptului de a controla imigrația. Nevoia de control este cu atît mai mare atunci cînd țările-gazdă au un surplus de forță de muncă, cum a fost cazul în marea parte a Europei de Vest, după criza din 2008. Susținerea Brexit reprezintă, de fapt, o cerere de reinstaurare a suveranității asupra granițelor Marii Britanii. Nucleul acestei probleme este legitimitatea politică. Înainte de epoca modernă, piețele erau în mare parte locale și păzite cu strictețe de persoanele din afară, chiar și de cele din orașele învecinate. Piețele naționale au apărut abia odată cu nașterea statului modern. Iar circulația cu totul liberă a bunurilor, a capitalului și a forței de muncă între statele suverane a devenit posibilă abia atunci cînd s-au îndeplinit două condiții: închegarea identității naționale și întemeierea unor autorități naționale capabile să ofere protecție în situații potrivnice.

Uniunea Europeană nu îndeplinește nici una dintre aceste condiții. Locuitorii săi sînt în primul rînd cetățeni ai statelor-națiune. Iar contractul dintre cetățeni și statele de care depind economiile naționale nu se poate reproduce la nivel european, deoarece nu există un stat european cu care să se încheie un astfel de contract. Insistența UE în privința liberei circulații a forței de muncă, privită ca o condiție de apartenență a unei entități non-statale, este, în cel mai bun caz, prematură. Această condiție va trebui să fie restrînsă, nu numai ca parte a acordului Brexit al Angliei, ci la nivelul întregii UE.

Theresa May

Așadar, unde vor duce pînă la urmă rezultatele bezmetice ale alegerilor generale din Anglia? Probabil că May nu va supraviețui ca prim-ministru. Osborne a numit-o *„dead woman walking“* / „condamnată la moarte“ (evident, fără să precizeze că propriile sale măsuri de austeritate vor fi contribuit la demiterea ei). Rezultatul cel mai palpabil este, în momentul de față, o fundătură politică: un guvern de coaliție conservator-laburist, cu (poate) un Boris Johnson ca prim-ministru și Jeremy Corbyn ca viceprim-ministru. Guvernul ar adopta un program de doi ani, cu două obiective: finalizarea unui acord Brexit *„soft“* cu UE și un program amplu de investiții publice în locuințe, infrastructură și energie verde. Programul de investiții speră ca prin acest flux financiar să readucă toate corăbiile pe linia de plutire. Un avantaj suplimentar al prosperității economice ar fi o scădere a ostilității față de imigrație, ceea ce i-ar permite Angliei să negocieze o reglementare rezonabilă a afluxului de imigranți.

Și, cine știe: dacă negocierile vor forța UE să-și redefinească abordarea cu privire la libera circulație a forței de muncă, Brexit s-ar putea să devină mai puțin o problemă a ieșirii Angliei din Uniune, cît una a revizuirii condițiilor de apartenență la Uniunea Europeană.

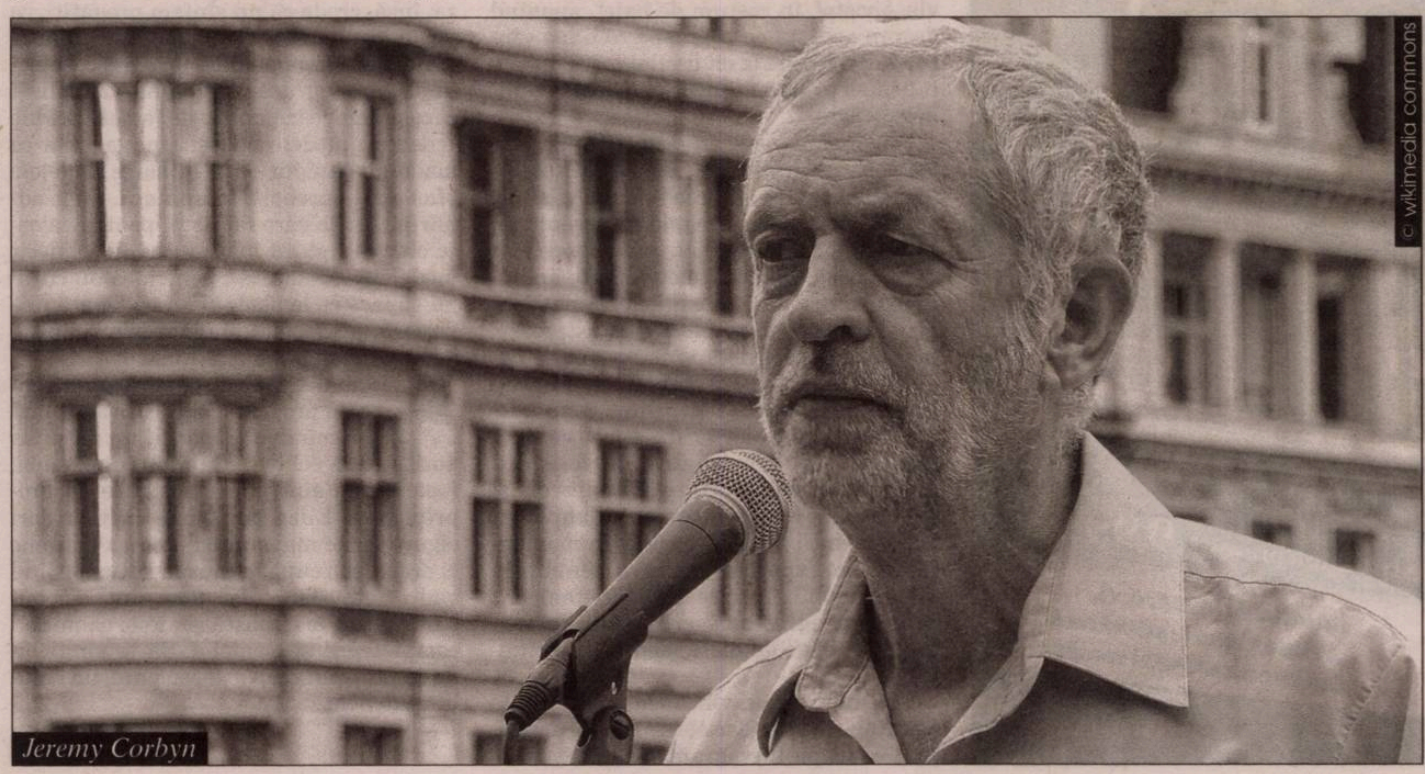

Jeremy Corbyn

Robert Skidelsky *este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de economie politică la Universitatea Warwick.*

© Project Syndicate, 2017
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Anda DOCEA

După douăzeci de ani

„Posibilitate de contraatac, Gică Hagi îl lansează pe Florin Răducioiu, care are un apărător în teren, dribling, șut, goooooooool! Minutul 16, România-Columbia, 1-0!“, striga Cristian Țopescu.

Era iunie, 1994. Urmăream Campionatul Mondial de Fotbal din SUA, tîrziu în noapte, la un televizor mic dintr-un bar sătesc. Ajunseserăm pînă acolo, eu și colegii mei de liceu, după cîțiva kilometri buni parcurși prin pădure, la lumina unor lanterne grele și argintii care se vindeau pe piață imediat după Revoluție. Locul unde ne amplasaserăm corturile se afla undeva în Vadu Crișului, Bihor. Tocmai terminaserăm clasa a noua și, obicei care s-a menținut în toți anii de liceu, imediat după festivitatea de încheiere, pregăteam rucsacurile și corturile și porneam cu Dirigu spre munte. Zilele mele de naștere le-am sărbătorit întotdeauna cu colegii, în aceste excursii, dar a existat una specială, cea de la 15 ani, cînd România avea să învingă Columbia cu 3-1. Nu aveam cum să bănuim, atunci, că va fi cea mai bună performanță a României din toate timpurile sau că asistăm la „generația de aur“ făcînd istorie. L-am văzut pe Hagi înscriind impecabil de la 40 de metri și pe Răducioiu din nou, în minutul 89. Suficient cît să ne transforme noaptea într-una a bucuriei și pe toți oamenii din barul din Șuncuiuș în prieteni. Destul cît să ne facă să parcurgem lungul drum prin pădure înapoi, pe cursul Crișului Repede, cîntînd, cu zorii venind peste noi, cum numai în cele mai lungi zile din iunie se poate întîmpla.

Acele excursii pe munte, din miezul anilor '90, cu rucsacuri cu cadru metalic, care conțineau, între altele, hrană în borcane grele, de sticlă, haine departe de

Nu eram nici foarte maturi, nici foarte schimbați.

îmbrăcămintea performantă de munte existentă astăzi și, obligatoriu, o bandană roșie stil Axl Rose, au făcut ca între mine și colegii mei, dintr-o clasă de informatică a unui orășel mic din Ardeal, să se creeze un gen de legătură mai mereu victorioasă în lupta cu timpul. Poate disputele noastre legate de locul în cort, protestele celor care rămîneau în urmă pe traseu, printre care mă număram și eu, faptul că nimeni nu era privilegiat și învățam cu toții să ne descurcăm departe de confortul de acasă ne-au apropiat, ne-au călit, ne-au făcut să ne fie la îndemînă să reluăm mereu discuțiile exact de unde le-am lăsat ultima dată.

După liceu, ne-am întîlnit în fiecare an în Aiud, de Crăciun sau de Paște. Eram, în cea mai mare parte, studenți la Cluj. Terminînd profilul real, la Calculatoare la Politehnică exista chiar o semigrupă formată numai din aiudeni. Și în camerele de la cămin băieții locuiau împreună, lucru extrem de practic pentru împrumutat cursuri, împărțit mîncarea de acasă și cele mai reușite chefuri la care am fost invitată vreodată. Cu cortul n-am mai mers. Am petrecut însă, după zece ani de la liceu, cîteva zile la o cabană din Trascău. Încă nu eram nici foarte maturi, nici foarte schimbați, nici prea îndepărtați unii de alții. Menținuserăm legătura constant, așa că mari surprize, la un deceniu de la absolvire, nu aveam să aflăm unii despre ceilalți.

Întîlnirea de douăzeci de ani am decis să o marcăm tot cu o reuniune la liceu, urmată de un week-end în Munții Trascăului, la o jumătate de oră de Aiud. A fost destul de dificil de bătut în cuie. Aproape o jumătate din vechea clasă lucrează în IT sau medicină, dat fiind că învățam foarte bine matematică și fizică. Au avut întîietate în stabilirea datei cei plecați peste Ocean. Din București n-am venit decît doi. Alți cîțiva sînt risipiți prin țară. Ne-am strîns însă, cu totul, două treimi dintre absolvenți.

La liceu, fiecare a încercat, în cîteva vorbe, să-și rezume viața. Emoții sînt, parcă niciodată nu știi ce ar fi potrivit să spui. Dintre cei prezenți acolo, eram necăsătoriți doar doi. Cu două excepții, toți cei căsătoriți au copii. În general, le cunosc soții și soțiile, sînt împreună de multă vreme. Mereu mi s-a părut că e un alt fel de lume în Ardeal, una mai dispusă la traiul în doi, la a veni pînă la jumătatea drumului, la stabilitate, la menținerea unor valori. O lume cu care, dat fiind că de 14 ani trăiesc în Capitală, nu mai rezonez atît de bine. Nu-mi mai găsesc timpul și liniștea pentru asta, nici capacitatea de a face compromisuri. Am vorbit despre lucrurile importante din viața mea, adică emisiunile de la TVR, cartea pe care am lansat-o. N-am prea putut aprecia dacă e mult sau e puțin, dacă, nu cumva, e de departe mai dificil să ai o familie armonioasă și mult mai provocator să fii în stare să crești un copil. Nu știu dacă există cu adevărat un destin prestabilit sau dacă, chiar dacă uneori am vrea să dăm vina pe altcineva, nu sîntem noi înșine cei care alegem cum să trăim. Un fost coleg a recunoscut că, deși are doi copii, nu crede că s-ar fi maturizat. Cu toții simțeam cumva asta, că acel copil despre care se spune că îl păstrăm în noi este mai activ ca oricînd, el însă a fost primul care a recunoscut-o cu voce tare. Altcineva a afirmat că are o viață frumoasă și cred că, trăgînd linie, asta ar trebui să conteze cel mai mult, indiferent ce ar însemna pentru fiecare.

Viața e plină de surprize, altfel spus.

La pensiunea unde ne-am cazat, am dormit cu încă trei fete în cameră, refăcînd formula din corturile de la munte de altădată. Ne-am povestit viețile pînă la 4 dimineața. Am vorbit despre frustrări de jurnalist, griji de mamă, greutățile vieții de peste Ocean. Cu una dintre ele m-am împrietenit în prima mea zi de liceu, în septembrie 1993. Avea o cămașă portocalie, un zîmbet larg și pereții camerei tapetați cu postere cu Guns N' Roses. A terminat Calculatoarele la Cluj și Construcțiile în State, unde locuiește. Se pregătește să alerge al șaselea maraton din viața ei, în Canada. Vorbim la telefon aproape noapte de noapte și ne întîlnim în București chiar și numai pentru cîteva ore, în aeroport. O regăsesc mereu neschimbată, indiferent ce opinie ar avea Timpul despre noi.

Cu un alt prieten apropiat am fost colegă 15 ani, inclusiv la grădiniță. Ne-am petrecut împreună cea mai mare parte a copilăriei, pregătindu-ne la matematică și participînd la concursuri. Într-a V-a, l-au ales comandant de detașament în locul meu, dar a venit Revoluția și nu a avut ocazia să prezideze nici măcar o ceremonie. Într-a XII-a, am prezentat împreună Balul Bobocilor. Cînd ne-am întîlnit să pregătim programul, i-am arătat varianta mea de introducere în scenă. A studiat-o pe îndelete, a mustăcit, apoi a zis că e cam conformistă și că vom face altfel, un fel de prezentare a concurenților ca-n *Dosarele X*, cu muzica și luminile de suspans. În final, n-am pregătit cum trebuie muzica, sau poate luminile au fost de vină, așa că, oftînd, mi-a zis, înainte să începem balul: „Hai cu varianta conformistă!“ Doar că eu n-o prea repetasem, așa că am tras o bîlbă în propoziția a doua, iar el mi-a făcut un semn de încurajare, cu degetul mare ridicat, în spatele mapei de prezentare, semnul pe care îl aștepți ori de cîte ori te bîlbîi, în viață. Acel „E în regulă, mergem înainte!“ Prietenul meu a terminat între timp Sociologia, are doi băieți, iar cel mare seamănă strașnic de mult cu puștiul pe care l-au ales comandant de detașament în locul meu, în anul cu Revoluția.

Legat de mine, au fost curioși să afle cam cît cîștigă un jurnalist, cît e de greu să scrii o carte, în cîte exemplare se vinde. Am senzația că i-am dezamăgit, probabil își imaginau cu totul altfel munca în presa din București sau viața unui om care a prezentat o emisiune în direct și a umblat prin țară să-și lanseze o carte. N-am încercat nici un moment să-i păcălesc, să îndulcesc lucrurile, mi-a fost suficient să se înțeleagă că îmi place meseria mea, dincolo de toate, și că aș alege-o de fiecare dată. La ei, am găsit aceeași deschidere. Am vorbit despre divorțuri și motive pentru care oamenii nu se mai înțeleg, despre părinți care încă intervin prea mult, despre copii așteptați, despre a o lua de la capăt în alt loc. Lucruri pe care nu le ascunzi celor cu care, la lumina unor lanterne argintii, împărțeai mîncarea în excursiile din vremea rucsacurilor grele, cu cadru metalic.

E interesant cum timpul filtrează totul prin lentila lui bună. Cum, după douăzeci de ani, amintirile își estompează încet conturul, devin ceva dulce-amar și îți dau starea cam sumar denumită „nostalgie“. Poate, așa cum spunea Nichita într-o poezie, dincolo de timp, rămîn doar momentele în care ai rîs sau ai plîns odată, împreună cu cineva, la începutul sau la sfîrșitul unui drum.

„Viața este ca o cutie cu bomboane de ciocolată, nu știi niciodată peste ce vei da“, spunea personajul Forrest Gump din filmul lansat în același an în care Națională noastră de fotbal pierdea la penaltiuri în fața Suediei la Mondialele din SUA, iar un popor întreg plîngea cum nu s-a mai plîns pentru fotbal niciodată. Viața e plină de surprize, altfel spus. Cred, totuși, că mai potrivită pentru generația mea ar fi comparația cu un joc Marocco. Un mănunchi de bețișoare colorate, fiecare valorînd un număr de puncte, cărora le dai drumul din pumn. Trebuie să le aduni cu grijă, fără a le mișca pe celelalte. Uneori ai noroc, iar bățul cu cel mai mare punctaj este chiar la margine, încît îl poți apuca rapid. Și atunci te simți ca și cînd Hagi tocmai a înscris unul dintre cele mai frumoase goluri din istorie, în poarta Columbiei, taman în ziua în care împlinești 15 ani. Alteori alegi încet, meticulos, băț după băț, atent să nu strici nimic din ce a rămas. Iar viața ta este ca jocul, pe alocuri minunată, dar, în cea mai mare parte a timpului, doar perfectibilă.

***Anda Docea** este scriitoare și jurnalistă.*

Cu ochii-n 3,14

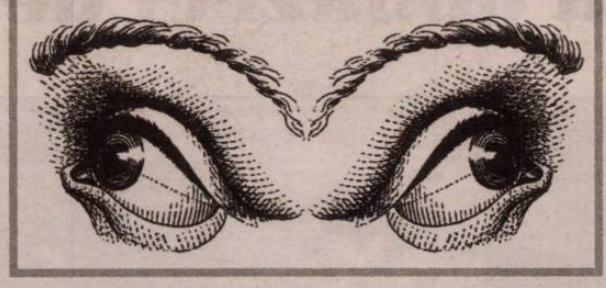

ÎN MOMENTUL ÎN CARE CRITERIUL ABSENȚEI A CĂZUT ÎN PARAGINĂ, DIALOGUL CU PROPORȚIILE S-A TRANSFORMAT ÎNTR-O PREZENTARE A MISTERELOR

■ Conducerea Spitalului de Urgență Bîrlad a decis să defrișeze vegetația din curtea interioară a uneia dintre secții după ce un șarpe a căzut, de pe un burlan de colectare a apelor meteorice, pe spatele unui medic. „Firesc, domnul doctor s-a speriat în momentul în care șarpele a căzut pe el. După ce, din reflex, l-a îndepărtat de pe spate, medicul a intrat în secție și a închis ușa", a descris desfășurarea incidentului directorul spitalului. (**M. C.**)

■ Dacă v-ați întrebat, peste 800.000 de cetățeni români trăiesc în cupluri necăsătorite, potrivit ultimului recensământ. Cei mai mulți se consideră familii, iar unii dintre ei au și copii. Acești oameni ar putea fi discriminați pe criteriul absenței căsătoriei. 800.000! (**M. C.**)

■ Ce Fontana di Trevi, să vă spun ce-a răsărit la Piața Veteranilor: un aranjament superb, fîntînă, tufiș, gazon, băncuțe, o minunăție. Ce contează că în jur se află o fostă farmacie în paragină, un magazin de termopane, o terasă abandonată? A fost gata înainte de bilanțul de un an al primăriei? A fost! (**C. Ș.**)

■ De cînd lucrez în regim de *freelancer,* surprizele depășesc cu mult orgoliile meseriei și topul prezentei rubrici. Nu intru în detalii, doar sugerez dialogul cu un „autor" pe care l-am rugat să delibereze asupra titlului, trecut în două variante: una pe copertă și a doua pe pagina de titlu. „Nu, acesta e subtitlu!", a declarat el ritos. Nu mai era loc de-ntors. O dădea ca certă. Eu am renunțat. El nu. Aștept finala. (**R. M.**)

■ Malul Dîmboviței pare că o va lua, timid, pe urmele Senei sau Tamisei, mi-ar plăcea să cred, păstrînd proporțiile. Pînă una-alta, e plăcut să te plimbi pe acolo pe jos, cu bicicleta sau cîinele, să simți „briza" și să bei cocktailurile la – deocamdată, cred – singura terasă deschisă în zona Unirii. (**I. P.**)

■ După toată tevatura asta cu PSD care își dă jos, prin moțiune de cenzură, propriul guvern, doar ca să înlocuiască cîțiva miniștri, iată și vestea bună: sfîntul program de guvernare, prezentat de Dragnea cu atîta evlavie, s-a transformat, între timp, într-o culegere de glume. (**M. M.**)

■ La evenimentul de prezentare a bilanțului de un an al primăriilor Capitalei, 2000 de euro au fost cheltuiți doar pe pungile personalizate de cadouri – la preț de aproximativ 2 euro (9 lei) pe fiecare pungă. Cum ar veni, ei au luat pungă, iar noi am luat plasă. (**C. Ș.**)

■ „Chiar nu știm *la care cer s-a dus Iisus Hristos după ce s-a înălțat, dacă avem în vedere miliardele de galaxii existente*. Am citat din scrisoare. Lumina care pulsa la Constanța se prea poate să fi fost un fenomen optic datorat turbulențelor atmosferice. Mulțumim pentru cooperare!" – Bogdan Chirilă, București, rubrica „A venit poștașul", *Lumea misterelor*, nr. 6. (**A. M. S.**)

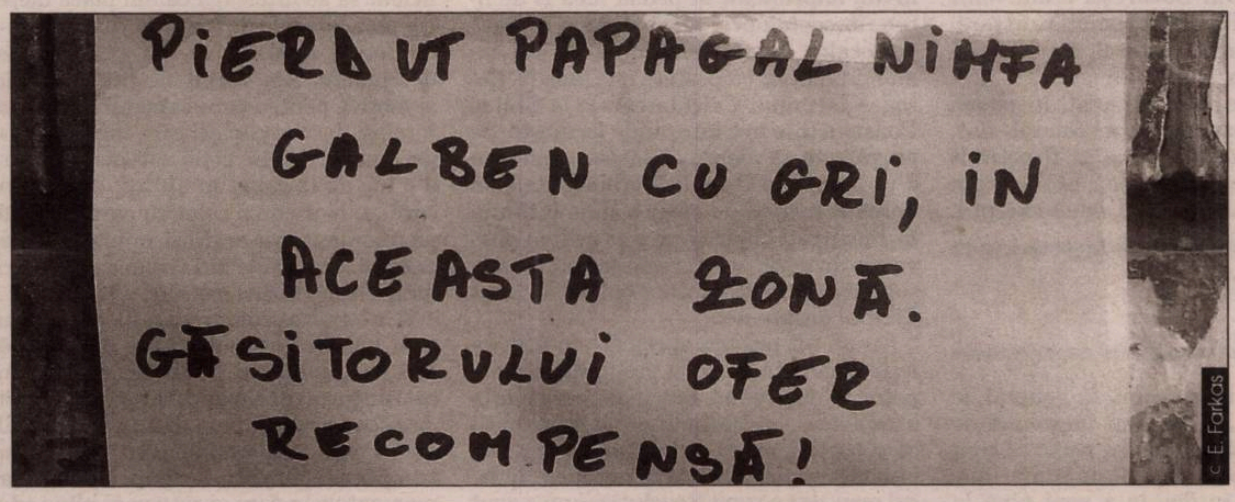

DACĂ CINEVA SE ÎNTREABĂ DE CE, RĂSPUNSUL (UN PIC BIZAR) E, FĂRĂ ÎNDOIALĂ, UNDEVA ÎNTRE SPIRIT ȘI DESTIN

■ Noul ministru al Agriculturii este același: Petre Daea. Dacă cineva se întreabă de ce, răspunsul e același ca și atunci cînd ministrul a fost numit prima oară, răspuns conținut în chiar numele ministrului. (**A. M.**)

■ Un britanic a furat trecerea de pietoni din fața unui pub. „E un pic bizar", a declarat patroana pubului. (**M. C.**)

■ Cea mai potrivită nominalizare pentru noul cabinet guvernamental este, fără îndoială, cea a doamnei Păstârnac, pentru fotoliul de ministru al Românilor de Pretutindeni. (**M. P.**)

■ Undeva lîngă Cișmigiu, văd o firmă cu inimă roșie, Amore Café. Ce frumos, îmi zic și dau să intru – cînd, ce să vezi, lanțu-i pus la poartă. Ca-n viață. (**C. Ș.**)

■ Imaginați-vă un episcop făcîndu-i diverse lucruri sexuale unui tînăr seminarist. Imaginați-vă și că există o filmare cu această scenă intimă. Acum imaginați-vă că această filmare este folosită de trei preoți pentru a-l șantaja pe episcop în schimbul a 50.000 de euro. Imaginați-vă însă că episcopul îi înregistrează pe șantajatori și depune o plîngere la DNA. Dar, de fapt, nu e nevoie să vă imaginați, s-a întîmplat deja între episcopul Hușilor, Preasfințitul Corneliu Bârlădeanu, arhimandritul Catedralei Episcopale Huși, Cristi Sebastian Jitaru, și consilierii lui. Episcopia Hușilor a dat o declarație oficială: „Îndemnăm cu dragoste părintească pe toți fiii duhovnicești ai Eparhiei Hușilor să sporească lucrarea rugăciunii". (**M. C.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Atacul Ofertelor SRL, Electro Prof Stabil SRL, Suflet Și Arcuș SRL, Guzganu Rozaliu SRL, Dumicat International Consulting SRL, Colțul Cu Delicii SRL-D, Lent Trans SRL, Aventura Dezvoltării SRL, Never Griji Graffiti Retail SRL, El Dictator Servicii SRL, Siloz Și Fân SRL, Fascinația Sticlei SRL, Țaca Paca Production SRL, Zvon Grup SRL, Critica SRL, Deosebit Triplo Dinamic SRL, Piticul Curajos SRL, Naturopatia Azi SRL, Colorbitor Vizual SRL, Raiul Zilnic SRL, Bărbuță Instal SRL, Spirit Și Destin SRL, Prietenii Măcelarului SRL, Rezonabil Energy SRL, Peceneaga Energy SRL, Omu Din Tricou SRL, Singularity Serv SRL, Tradiție Familie Proprietate SRL, Mincinoșii SRL, Alecu Pronto Lift SRL, Obiceiul Casei SRL, Yimba Și Fiul SRL, Dunărea Sălbatică SA, OK Albastru Roșu SRL, Facem Valuri SRL-D, Ceasul Fermecat SRL, Mătărângă A.G. SRL, Lima Scalp SRL, Foto De Leagăn SRL, Dante Detectiv SRL, Acrostih SRL, Chef De Clătite SRL, Lumina Pe Cale SRL, Dinamic Delicat SRL, D Cusut SRL, Hades & Amon SRL, 19 Litri Apă Plată SRL, Răsfăț Prod SRL, La Cătă Și Ionel Doi Frățiori Buni SRL, Atelierul De Copilărit SRL-D, Alți Ani SRL, Randament SRL, Remedii Florale SRL, Delicatese Zimbru SRL. (**D. S.**)

3 luni 49 LEI
6 luni 89 LEI
12 luni 149 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

■ LIBRĂRIILE NEMIRA www.nemira.ro/librarii

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **699** ■ 13-19 iulie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

Vintilă MIHĂILESCU

...@**hai-hui**.ro

5

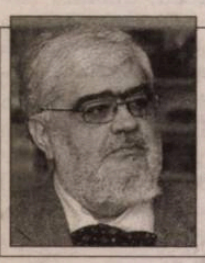

ANDREI PLEŞU

La dispariţia lui Augustin Buzura

pagina **3**

„Sîntem o societate de consum cultural?“

anchetă de MATEI MARTIN

paginile **14-15**

DOREL DUMITRU CHIRIŢESCU

„Cum oprim depopularea ţării?“

pagina **20**

Rituri de trecere

© Colecţia Costică Acsinte

„De la sărbătoare omul trebuie să ştie să ia folos. Devenită un simplu ornament, sărbătoarea slăbeşte şi moare.“

IRINA NICOLAU

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

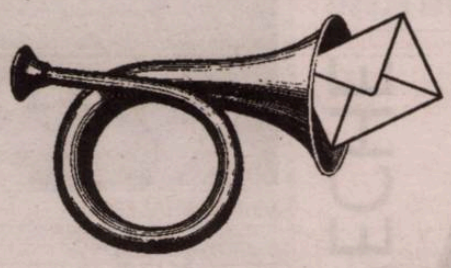

la vremuri noi, dileme vechi

Irina NICOLAU

Norocul e rotund

Prin anii '50, cînd copiii se jucau încă mult – frenezia meditațiilor nu începuse încă –, în timpul recreațiilor venea la tine un zevzec, te apuca de bărbie, ca și cînd ar fi vrut să ți-o smulgă, după care fugea strigînd: ți-am furat norocul! Detestam acest joc. Eu nu am furat norocul nimănui. Și de cîte ori mi-l fura cineva îl luam la bătaie. Într-o zi a trebuit să intervină învățătoarea. A intrat între noi și a strigat la mine, cu ochii scoși din cap:

– Cum poți să fii așa proastă, cum să-ți fure norocul?

Lumea din jur rîdea. Nu era nimic de rîs. Dacă citești cîteva cărți de folclor, descoperi că norocul, sufletul, sîngele, laptele de mamă, somnul, sănătatea sînt de o labilitate neînchipuită, că ele se poartă ca niște făpturi handicapate și nătîngi ce cad în vase cu apă și se înecă, se agață de hainele străinilor ca niște scame și se lasă furate, oricînd, de dușmani. Este adevărat că procedeul cu norocul furat din bărbie nu l-am întîlnit în cărți, pare să fie o invenție a anilor '50, bună pentru recreații.

Norocul este rotund. Se scrie cu doi de *o*. Roata norocului se întoarce cînd spre tine, cînd spre mine, cînd spre el. În dreptul unora o uită Dumnezeu, la alții trece repede. Degeaba fugi după noroc, spune o vorbă bătrînească, trebuie să fugă norocul după tine. Alta pretinde însă că norocul și-l mai face și omul. Dumnezeu îți dă, dar nu-ți pune în sac. Am cunoscut un om care a dat de șase ori la Medicină. Dădea și cădea, dădea și cădea. Iritat, un altul, doctor în toată firea, l-a învățat ce trebuia să știe, timp de un an. Nu i-a luat nici un ban, a făcut-o din pură enervare. Cînd omul a intrat, plin de recunoștință, i-a zis: domnu' doctor, să vă învăț și eu ceva, o vorbă de la bunica: cine mișcă tot mai pișcă, cine șade, coada-i cade. Pentru unii, norocul se măsoară în bani. Visătorul nesocotește banii ca să aibă noroc la vise.

Doamne, norocuțul meu, / L-au băut boii-n pîrău.

Nu știu, boii l-au băut / Sau noroc eu n-am avut.

În esență, asta e problema, dacă ai avut noroc și l-ai pierdut sau n-ai avut niciodată. Ca să-l cauți însă, trebuie să știi ce cauți și cîți știu ce caută, cînd e vorba de noroc?

Ghiceam într-o zi în palma unuia care fusese, la un moment dat, condamnat la moarte și făcuse pușcărie peste zece ani. Îi spuneam despre cum stă cu inima, cu deșteptăciunea, de Mercur, de Saturn... Am descoperit și linia Soarelui, uite-o, îi zic și i-o arăt. Pentru că voia să știe ce este linia Soarelui, am simplificat și i-am zis: ai noroc. A început să rîdă în hohote. Atunci mi-am reamintit că fusese condamnat la moarte și făcuse pușcărie peste zece ani și i-am zis: nu-i nimic de rîs, închipuie-ți cum a fi fost dacă nu aveai noroc.

(...)

(apărut în *Dilema,* nr. 94, 28 octombrie 1994)

SCRISORI DE RECOMANDARE

Dilema veche vă propune

■ *O zi din viața Deliei, așa cum le-a povestit-o trimișilor noștri speciali,* Editura Humanitas, 2017. Delia are 9 ani, locuiește în Vaslui și citește cît zece absolvenți de Litere și o sută de părinți la un loc – am cunoscut-o și vă spun pe cuvînt. Cartea ei este numai bună de luat în vacanță și răsfoit în locuri năstrușnice, e un soi de album care îmbină desene cu fragmente de jurnal, toate pline de originalitate, imaginație și de haz. (Adina Popescu)

■ *Pe cuvînt de polițist,* un film cu Alain Delon care sper că va mai fi programat la TV5. Făcut în 1985 cu un Delon la 50 de ani, pe care însă, evident, nu-i arată, cu mușchi de Rambo și într-un rol justițiar, gen Clint Eastwood. Se vede că moda americană atinsese, în anii '80, și cinematografia franceză. Un Alain Delon mai neobișnuit, așadar – pentru cine nu l-a văzut încă, merită amuzamentul. (Andrei Manolescu)

■ Homer, *Iliada* în traducerea lui George Murnu: „printre cele mai izbutite tălmăciri ale marelui poem. Cu ea, pentru întîia dată, strămoșul poeziei europene dobîndea drept de cetate în cultura noastră" – D.M. Pippidi. La șase decenii de postumitate – George Murnu se stingea în 1957 –, aprecierea formulată de academicianul Pippidi din „Studiul introductiv" la ediția apărută în 1959 la Editura de Stat pentru Literatură și Artă reconfirmă valoarea unui demers cultural unic prin originalitate și laborioasă urzeală a cuvîntului: „Sîntem însă încredințați că trecerea vremii nu va face decît să adauge la sentimentele de prețuire și de recunoștință pe care oamenii din generația noastră le încearcă față de truda acestui harnic precursor". (Ruxandra Mihăilă)

■ Într-o lume în care se vorbește din ce în ce mai mult despre angoase, atacuri de panică, depresie și terapie, filozoful Laurent de Sutter pune un diagnostic: „Trăim un fel de vîrstă a anesteziei". Citiți textul lui din *Nouvel Observateur*: *„Les antidépresseurs servent-ils à maintenir l'ordre établi?"* (http://bibliobs.nouvelobs.com/idees/20170630.OBS1463/les-antidepresseurs-servent-ils-a-maintenir-l-ordre-etabli.html) (Ana Maria Sandu)

■ De vineri, 14 iulie, reîncepe seria de Nocturne – poezie contemporană, muzică și vin pe o terasă deasupra Bucureștiului. În fiecare vineri, pînă în 15 septembrie, ARCEN pune reflectorul pe 12 poeți invitați – Svetlana Cârstean, Claudiu Komartin, Denisa Duran, Adrian Diniș, Alex Văsieș, Ana Dragu, Dina Frînculescu, Flavia Adam, Mitoș Micleușeanu, Radu Nițescu, Răzvan Țupa și Valentin Busuioc. Accesul la evenimente este gratuit, dar se face doar pe bază de rezervare – mai multe detalii găsiți pe www.arcen.info. (Cristina Ștefan)

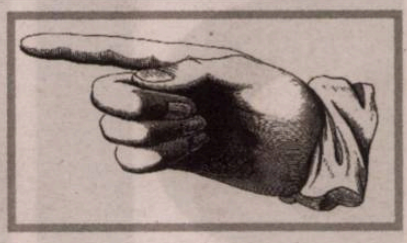

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Ceartă, scandal**
- **Întrebări**
- **Ierusalim (II)**

album dilematic Dumitru Smaranda

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.000
Tipărit la Tipomedia

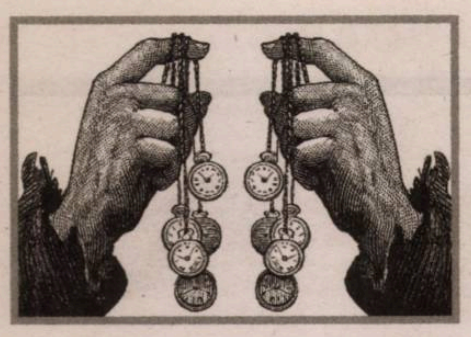

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Prea devreme, prea tîrziu?

Revista Dilema *s-a născut la inițiativa lui Augustin Buzura, pe vremea cînd era președintele Fundației Culturale Române. Mi-a propus, generos, să preiau administrarea proiectului său, un proiect care, în contextul anilor '90, s-a dovedit îndrăzneț și productiv. Augustin Buzura voia o revistă de cultură, într-un moment în care cultura era masiv politizată. Voia dezbatere, acolo unde nu se mai practica decît confruntarea în alb și negru. Indiferent ce a urmat, indiferent de deosebirile de viziune și de strategie care au sfîrșit prin a ne despărți, nu pot să nu recunosc că această publicație n-ar fi apărut și nu ar fi evoluat fără prestigiul răbdător al fondatorului ei. Fără Augustin Buzura. De aceea, aflînd vestea rea a dispariției sale, înțeleg să-i dedic, omagial, spațiul rubricii mele. Dumnezeu să-l odihnească. N-am rămas într-o relație strînsă cu Augustin Buzura. Dar de Gusti mă simt legat cu recunoștință și afecțiune.* (***Andrei Pleșu***)

Augustin BUZURA

După Revoluția din decembrie 1989 a apărut, cum era și firesc, un număr incredibil de publicații, de ordinul miilor, încît azi ar părea să fie ocupat întregul spectru de interese, iar orice nouă apariție ar avea prea puține șanse de supraviețuire. Și-au creat publicații nu numai cei cu vocație reală, cei decișI să servească adevărul după care tînjiseră, ori o orientare politică, ci și veleitarii și agramații, incapabili odinioară să depășească nivelul „Cîntării României“. Poșta redacției practic nu mai există, pensionarii ei dau sfaturi și lecții, am ajuns în sfîrșit la clipa cînd nimeni nu mai pare să aibă ceva de învățat. Dacă această chinuitoare tranziție nu ar fi adus într-o neagră mizerie materială și morală mai bine de jumătatea populației țării, am fi atins idealul oricărui român alfabetizat: fiecare cu gazeta și partidul lui! Știm, prin urmare, că orice gust, nivel intelectual sau moral este acoperit de o sumedenie de publicații. Îndrăznim să credem că sîntem absolut necesari și că zona spre care ne concentrăm atenția mai are nevoie de noi reviste, și ele, fără îndoială, în anii ce vin, vor trebui să apară. Prin urmare, am certitudinea că vom fi citiți de cei ce tînjesc după dialog și normalitate, de cei ce, punînd mai presus de ascultîndu-i, îți vine să te miri cum de s-a putut instala comunismul la noi, cum de au existat atîtea victime. Nu puțini dintre lașii și turnătorii de ieri au devenit brusc luptători intransigenți pentru democrație, libertate etc. și, de dimineața pînă seara, dau note la purtare celor pe care, tot ei, ieri, i-au turnat și terorizat, oamenilor care, nesperînd că pe parcursul vieții lor vor avea bucuria să asiste la agonia și moartea celui mai absurd și mai inuman dintre regimuri, s-au străduit, cu prețul unor enorme sacrificii, să continue o tradiție, să creeze valori, să facă în așa fel ca țara să nu moară, să fie pregătită pentru mîine. Și tot acești democrați de ultimă oră sînt, dacă trebuie, cu jalba la Istanbul, deplîng lipsa de civilizație și de educație politică a poporului din care s-au născut sau, contra mai nimic, au devenit pseudonimele celor care nu ne-au vrut niciodată binele. Cu ajutorul acestor ființe, psihologi foarte buni par să lucreze cu mult succes, din nefericire, la atenuarea sau chiar distrugerea instinctului nostru de conservare. Înainte, în fostul regim, la orice tentativă de a ieși din rînd, acest nesperat „om nou“, rezultat al alchimiei balcano-ceaușiste, te convingea că nu-i momentul sau îți spunea cu seninătate „Te torn eu ca să nu mă torni tu!“; azi, în schimb, strîmbă din nas la orice, nu-i ajunge libertatea! Licheaua aceasta – aliată totdeauna cu prostia – amenință, terorizează, întreține frica moștenită de la vechiul regim, cunoaște perfect punctele vulnerabile ale oamenilor, de aceea, dialogul adevărat poate începe abia în clipa în care este înlăturată frica, anulată legea celui care strigă mai tare, stimulați cei ce încearcă să-și redobîndească identitatea, să spună ce cred, adică să trăiască normal. Prin urmare, am avut timp să ne convingem că teroriști nu sînt numai necunoscuții și nepedepsiții care în zilele Revoluției au tras, ci și cei care vor să anuleze speranța, încrederea în propria noastră putere de a ne privi în ochi și în noi înșine. Și mai știm că vorbele pot fi mai eficiente decît armele, pot distruge sau pot învia oameni, de aceea este extrem de important ca ele să-și redobîndească înțelesul, demnitatea. Limba de lemn pre-revoluționară a fost înlocuită cu o alta, post-revoluționară, la fel de periculoasă, în vreme ce cultura, din cauza stupidei cenzuri economice, riscă să treacă pe ultimul loc al interesului statului și oamenilor, care nu mai pot face față prețurilor atît de liberalizate. Or, este imposibil de conceput redresarea morală a societății, un dialog civilizat, liber, între diversele opinii și tendințe din politică, economie, știință etc. în condițiile în care cărțile și publicațiile serioase, atît de puține, tind să aibă prețuri inaccesibile cititorului obișnuit. În același timp, orice publicație care să îndemne la normal, firesc, respect al opiniilor celuilalt nu poate fi bine primită în acest moment cînd ura și intoleranța au devenit atît de profitabile pentru noii activiști ai nopții intelectuale, pentru înspăimîntător de numeroșii profitori ai Revoluției. Probabil că apărem prea repede, dar acest risc merită să ni-l asumăm, căci, mai ales în acest moment, este – zice un proverb – mai bine să aprinzi o candelă cît de mică decît să blestemi fără încetare întunericul.

Nu puțini dintre lașii și turnătorii de ieri au devenit brusc luptători intransigenți pentru democrație.

Paginile publicației vor fi loc de întîlnire al unei neînsemnate părți din imensa categorie a celor ce nu urlă.

Probabil că apărem prea repede, dar acest risc merită să ni-l asumăm.

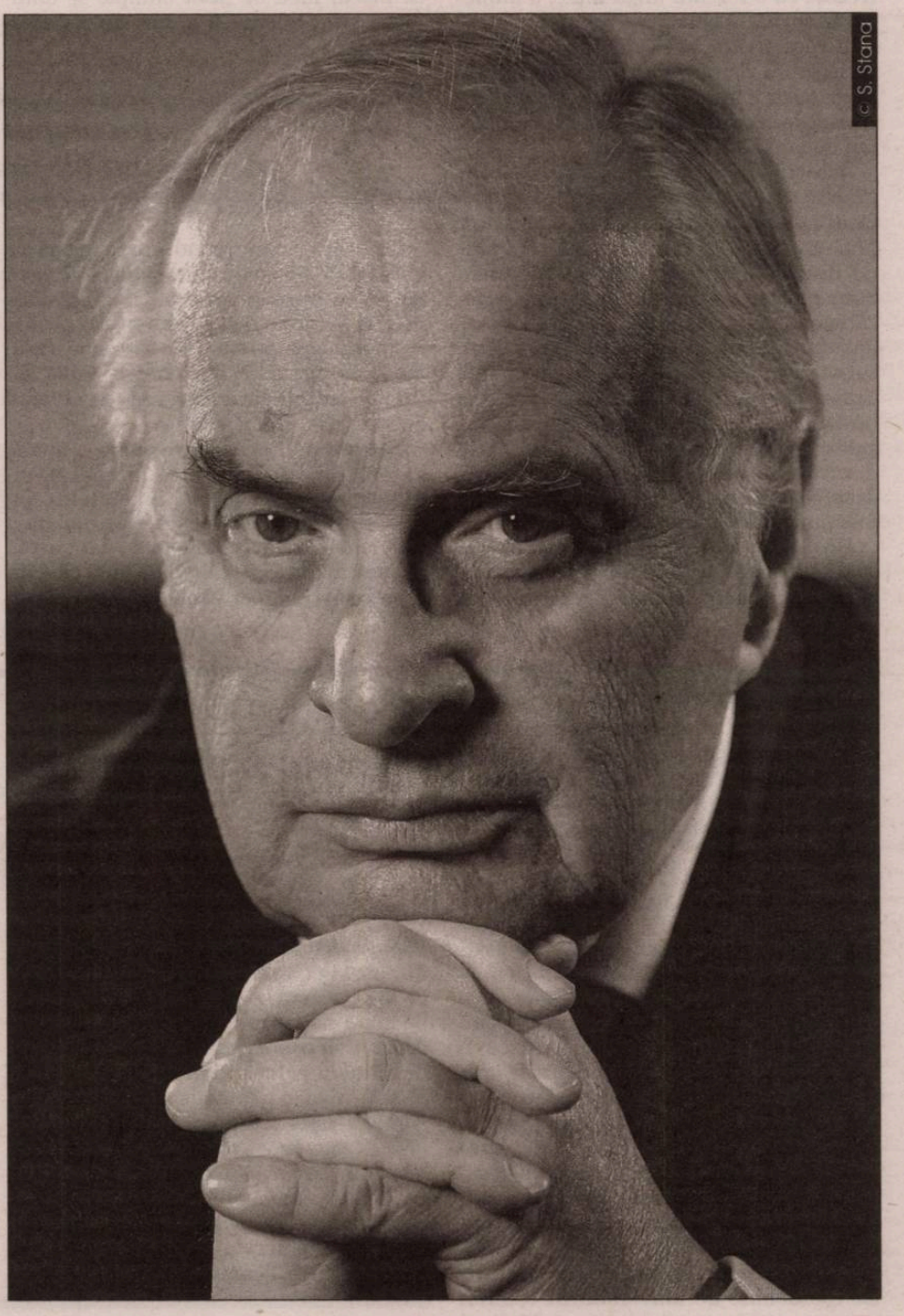

Dilema, nr. 1, 1993

Redacția *Dilemei vechi* este întristată de vestea dispariției scriitorului Augustin Buzura și transmite familiei sincere condoleanțe.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Străin

Început să plouă. E vară și în Chicago e cald rău și foarte umed. Sînt pe malul lacului și mă uit cu invidie la bogătașii care se plimbă cu bărcile. Stau pe iarbă și nu am chef să plec, nu e nimic la care să mă întorc: stau într-un apartament urît pe care îl împart cu alți trei români cu care nu am nimic altceva în comun.

La vreo 2 metri de mine este o pistă de biciclete și role care e deja umedă. Mă trezesc cu o roșcată lîngă mine, a alunecat în curbă. O ajut să se ridice. E pistruiată rău, creață și cu ochi verzi. Își cere scuze. Îi zic că nu am mai fost atît de aproape de o îmbrățișare cu o femeie frumoasă de vreo două luni, așa că eu ar trebui de fapt să îi mulțumesc.

Rîde un pic nervos, se ridică și pleacă grăbită. Mă gîndesc că probabil și eu aș fi făcut la fel în locul ei. Mă simt cam prost. Mai stau vreo 10 minute, pînă cînd sînt ud fleașcă. Cînd plec, văd un Walkman Sony galben – un model de ultimă generație cu un super radio – pe care l-a scăpat din mînă atunci cînd a căzut. Faptul că nici măcar nu s-a întors să îl ia mă cam șochează. Acasă ascult caseta și sînt iarăși surprins. Prima melodie este Pergolesi, „Stabat Mater Dolorosa". O parte din casetă este muzică simfonică religioasă, cealaltă este Jewel – o cîntăreață de folk american cu o voce cam tristă.

Mă duc aproape în fiecare zi, pe la aceeași oră, în același loc. Am învățat aici că sîntem *„animals of habits"*, așa că sper să o întîlnesc. Se oprește lîngă mine. Nu am văzut-o și sînt în mod neașteptat cam fericit cînd mă bate pe umăr. Mă întreabă direct dacă o caut pe ea. Îi spun că nu, îmi planificasem o întîlnire cu Jewel, dar acuși, dacă a venit ea, mă mulțumesc și cu asta.

Rîde. Are o dantură perfectă. Îi dau Walkman-ul. Se bucură. Mă întreabă dacă vreau să merg cu ea un pic. Îi spun că am văzut cît de repede patinează și că fizicul meu de atlet olimpic se datorează altor talente și în nici un caz alergatului.

Rîde iarăși. Sînt pe val, am reușit să zic vreo 40-50 de cuvinte în engleză fără să fac nici o greșeală majoră. Își dă jos patinele și își pune niște Nike-uri în picioare. Mergem împreună. Mă întreabă o grămadă de lucruri și nu reușesc să mă abțin și o întreb dacă lucrează la serviciul de imigrare. Nu, e avocată.

Trecem pe lîngă o cafenea și o întreb elegant dacă vrea un *snake* (șarpe). Se uită la mine ca la avioane. Bineînțeles, am vrut să spun *snack* (gustărică), dar mi-a ieșit *snake*. Rîde cu hohote de dată asta.

Continuăm să ne plimbăm pînă cînd începe iarăși o super ploaie. Sîntem amîndoi fleașcă-fleașcă, așa că îmi zice să mergem pînă la ea – că stă foarte aproape. Mă cam șochează invitația, dar sînt mult prea ud ca să pot să gîndesc.

Stă într-o casă în care ar putea lejer să trăiască întreaga mea familie extinsă. Adică vreo 34 de unchi și mătuși și peste 60 de veri. O întreb unde se vînd biletele de intrare în căsoiul ei și apoi îi spun și de familion.

Apoi îi mărturisesc că parcă sînt într-un vis cu proști. Am plecat de cîteva luni din România, după ce mi-am luat-o dur cu multe, incluzînd faptul că eram

„Tot timpul am fost unul, deși nu întotdeauna m-am simțit așa."

prea „țigan" pentru familia de aristocrați de Oltenia a fostei mele prietene. Am venit ca un super sărăntoc în State, acuși sînt doar sărăntoc. Am avut pînă de curînd două slujbe, una de tîmplar/vopsitor în timpul zilei într-una dintre cele mai periculoase zone din Chicago și alta de paznic într-un garaj de mașini în timpul nopții și de curînd lucrez la o filiala IBM. Sînt într-o casă care arată ca un muzeu, cu o femeie frumoasă și plină de bani căreia i se pare că sînt superhaios.

Îmi dă o chestie să mă șterg cu ea. Întreb ce e chestia aia și îmi spune că e prosop. E moale, moale, super frumos în mod sigur mama l-ar fi pus în loc de carpeta cu *Răpirea din Serai* din sufragerie.

Am păstrat e-mail-urile ei. Așa își amintește ea dialogul care a urmat.

– Ce ești tu?

– Străin. Cred că ăsta e cuvîntul care mă definește cel mai bine. Tot timpul am fost unul, deși nu întotdeauna m-am simțit așa. Sînt o amestecătură de țigan est-european. Greu să mă simt o parte a ceva. Contează ce sînt?

– Un pic contează, ești la mine în casă. Ești creștin?

– Habar nu am ce sînt. Dumnezeu e o chestie care funcționează senzațional în momente de disperare, frică, speranță – și cum sînt aici, cred că sînt într-un fel legat de Dumnezeu. Dar dacă asta mă face creștin sau nu, habar nu am.

– Ha, primul filozof țigan de care dau!

– Filozofia e o metodă bună de a justifica eșecul. Și voi aici sînteți teribili în a recunoaște eșecul. Atîta timp cît sînt îndeajuns de mulți bani pe masă, la voi nimic altceva nu contează.

– Păi, ce naiba faci aici dacă așa ne vezi?! Nu e asta o poziție ipocrită? Nu ești și tu aici tot pentru bani?

Am simțit că mă cam rup. Am plecat furios. Am încercat să trîntesc ușa aia mare de la intrare. Avea un mecanism care făcea asta imposibil.

Anja are rădăcini irlandezo-poloneze. Asta aveam să o aflu peste cîteva săptămîni.

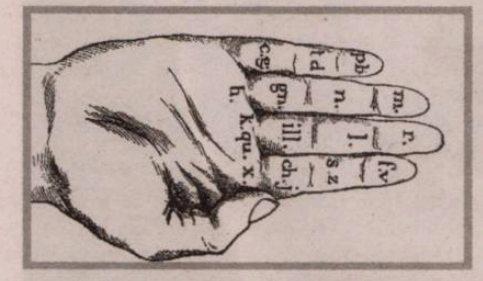

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Biftec tartar

Profesorul de roman japonez postbelic, Nebulai Flambeanu, așteptase acest doctorat despre *Tendințele epice dominante în proza niponă după episodul Hiroshima* ca pe izbăvirea dintr-un îndelungat și opresiv prizonierat. Pentru cine cunoștea contextul, faptul era mai curînd surprinzător. Flambeanu îndruma doctorate de peste două decenii, activitatea respectivă devenind pentru el, în prezent, o rutină plictisitoare, iar teza în cauză nu putea fi considerată, nici pe departe, un eveniment, situîndu-se, valoric, sub media lucrărilor coordonate de universitarul veteran pe parcursul imensului interval. Motivul nerăbdării îl constituia un detaliu marginal, poate chiar complet neînsemnat în sistemul de repere al unora: masa festivă de *după*. Pentru întîia dată în ultimii doi ani, Nebulai scăpa de sub supravegherea draconică a soției și avea, ca atare, ocazia să se destrăbălăze gastronomic cu ceea ce îi fusese mai drag decît orice altceva în viață, anume *biftecul tartar*. Sînteți, desigur, derutați. Vă întrebați cum reușea cineva să iubească, într-un mod aproape patologic, o mîncare atît de respingătoare precum menționatul biftec, alcătuită din mușchi crud de vită (sau de cal, în varianta originală) tocat, amestecat cu mirodenii, ou (la rîndu-i, crud), ceapă și muștar? Apoi vă dă ghes, cu certitudine, nedumerirea de ce o nevastă ar fi așa de strictă în privința consumului exoticului aliment. La prima întrebare nu este calificat nimeni să răspundă. *De gustibus non est disputandum*. La cea de-a doua, din păcate (pentru bietul Nebulai Flambeanu), există explicații incontestabile, pe marginea cărora profesorul n-ar fi îndrăznit să comenteze în fața consoartei, destinul împotrivindu-i-se feroce.

După o viață de delicii neîntrerupte „tartarești" (corect ar trebui spus „tătărești", originea celebrului *beefsteak* legîndu-se de vechea civilizație a mongolilor lui Genghis Han, care-și purtau proviziile de proteină animală, neprelucrată termic, direct sub șaua calului!), domnul Flambeanu se îmbolnăvi teribil la un moment dat. Slăbise înfiorător și se îngălbenise morbid. După analize amănunțite, doctorii stabiliră un diagnostic tulburător: tenie la ficat. Cauza probabilă, fixată prin anamneză amănunțită: îngurgitarea sistematică de carne crudă. Evacuarea cumplitului parazit – ce se dovedi a fi unul cu dimensiuni uriețești (cincisprezece metri bătuți pe muchie!) – a fost un proces foarte anevoios și foarte dureros. Doi medici și trei asistente au tras sălbatic de interminabilul vierme aciuat în complicatele mecanisme digestive ale specialistului în cultură niponă. Păreau cu toții niște pompieri în stare de alertă maximă, alergînd pe culoarele spitalului cu furtunul „de apă" conectat la un hidrant mobil. Hidrantul în chestiune îl reprezenta rectul traumatizat al lui Nebulai. Și asta nu fu tot. Suplimentar, profesorul Flambeanu se alese și cu o gută splendidă, generatoare de dureri de o sublimă frumusețe. Motivul bolii? Amintita carne roșie neprelucrată, consumată în exces, care-i crescuse acidul uric la cote istorice, demne de inclus în tratatele medicale despre disfuncționalitățile singulare. Aidoma unui personaj de-al lui Hašek, ofițer superior din Primul Război Mondial, lovit de aceeași maladie, care, atunci cînd trecea printr-o criză de gută, arunca după subalterni cu ce-i cădea în mînă, Flambeanu, cuprins brusc de dureri la încheieturi, înnebunea pur și simplu, îngrozindu-i, prin gestică, pe cei din jur.

Fără biftec tartar, el practic nu mai trăia, ci viețuia.

Se înțelege astfel că nevasta universitarului ajunsese, de vreo douăzeci și patru de luni încheiate, un cerber neînduplecat al alimentației sănătoase, preponderent vegetale. Nebulai se simțea ca un ierbivor depersonalizat. Viața își pierduse subit nu doar culoarea, ci și semnificația. Fără biftec tartar, el practic nu mai trăia, ci viețuia. De aceea, așteptase încheierea și susținerea tezei despre epicul japonez post-Hiroshima cu profundă înfrigurare. Acum era ultima lui șansă să se dedea „tartarului" fără a fi repudiat. Orele de dezbatere și referate academice trecură dificil. Flambeanu auzea prin vis ce se spunea în jur (se întreba dacă ar fi fost oportun să comande și castraveciori murați alături de tocătură). Propuse în final, absent, calificativul *summa cum laude,* semnă documentele, strigînd ulterior, precipitat, către comisie și doctorand: „Gata! Să-i dăm bice! Avem masă rezervată la *Tata Puiu!*" În restaurant, convinse membrii *board*-ului și pe noul doctor în filologie să comande fiecare cîte un „biftec tartar" pe lîngă felul dorit, cu mențiunea că „se va ocupa personal de ele". Spre stupoarea generală, Nebulai înfulecă, într-adevăr, șase porții de *steak tartare,* cu ochii sticlindu-i canibalic în lumina lumînărilor. Imediat după aceea, însă, se schimonosi grozav, punîndu-și fulgerat palmele pe genunchi. O durere crîncenă, de gută paroxistică, îi săgetase articulațiile, paralizîndu-l. Se auzi un răget animalic în pub-ul Tata Puiu („Văleeeiii!"), urmat de un reproș gutural al profesorului față de fostul doctorand: „Ție ți-am dat *summa cum laude,* băi hahaleră?" Înhață un cuțit de pe masă, cu lama lucind amenințător. Tînărul doctor o șterse instantaneu afară, zbierînd și el din toți rărunchii: „Văleeeiii!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Trump, Europa Centrală și revoluția energetică

Nicolas Hulot, ministrul francez al Tranziției Ecologice și Solidare (însăși denumirea portofoliului spune multe!), a anunțat săptămîna trecută dispariția programată a automobilelor pe benzină și diesel, pînă în 2040, urmînd a fi înlocuite cu mașini acționate de motoare hibrid sau electrice. La scurt timp, Grupul Volvo Cars a anunțat că toate modelele pe care le va lansa din 2019 vor fi electrice sau hibride. Și producătorul auto Dacia a anunțat acum cîteva zile că va începe fabricarea de automobile acționate electric.

Parisul a anunțat de asemenea că după 2022 va înceta să mai producă energie electrică pe bază de cărbune, iar din 2025, sectorul nuclear va asigura doar 50% din totalul energiei electrice produse, față de 80% astăzi. Un număr de 17 dintre cele 58 de reactoare nucleare pe care Franța le deține ar urma să fie închise pînă în 2025. Toate aceste decizii pun bazele nu doar pentru o adevărată revoluție tehnologică și socială, ci vor schimba și balanța de putere globală.

Anunțurile au venit – și nu poate fi întîmplător – cam în același timp cu prima vizită în Europa de Est a președintelui Donald Trump, urmată de participarea la reuniunea G20. Donald Trump avea mare nevoie de vizita în Polonia, unul dintre puținele state membre unde avea toate șansele să fie bine primit. Și de unde putea lua o doză importantă de energie pozitivă înainte de discuțiile ce se anunțau incomode cu lideri precum Angela Merkel, Emmanuel Macron și (sau, poate, mai ales) Vladimir Putin.

Pe de altă parte, guvernanții de la Varșovia au multe în comun cu Donald Trump – de la concepțiile conservatoare la refuzul de a renunța la cărbune. Dar primirea călduroasă de care liderul de la Casa Albă s-a bucurat în capitala Poloniei nu pare să-l fi ajutat prea mult în discuțiile cu liderii europeni. Donald Trump s-a găsit izolat tocmai în chestiunea luptei împotriva încălzirii globale. Este adevărat că declarația finală a reuniunii conține o anumită concesie făcută lui Donald Trump. Statele Unite vor putea duce o politică în divergență cu obiectivul ONU privind economii mai puțin consumatoare de cărbune. În același timp, restul statelor și-au afirmat angajamentul „ireversibil" pentru prevederile Acordului de la Paris privind schimbările climatice. Cu alte cuvinte, restul statelor industrializate își continuă revoluția tehnologică către energii curate, fără America.

La Varșovia, Donald Trump a promis Europei Centrale că-i va livra gazul de care ar avea nevoie, în eventualitatea unei închideri a robinetului de către Rusia. Este scenariul de care Varșovia (și nu doar ea) se teme foarte mult, în condițiile în care Germania, principalul client al Rusiei, ar putea fi aprovizionată foarte bine prin coridorul North Stream 2, care ocolește Polonia. Iată scenariul unui posibil război disperat al resurselor, la care ar putea recurge un Kremlin izolat și slăbit de sancțiunile internaționale.

Întrebarea este dacă promisiunea lansată de Donald Trump poate reprezenta și o garanție. Observați că reacția președintelui Iohannis, care a participat la summit-ul Celor trei Mări de la Varșovia, a fost cît se poate de prudentă. „Trebuie să beneficiem de toate tipurile de energie pe care le avem. Nu trebuie să se teamă cineva de această formă de gaz lichefiat. O mare parte din UE depinde de gazul rusesc. Or, dacă această dependență ar scădea, cu atît mai bine. Cu cît mai multe oferte, cu atît mai bine", a afirmat președintele. Cu alte cuvinte, gazul lichefiat american, provenit din exploatarea gazelor de șist, poate fi un element în coșul energetic – aceasta și în măsura în care prețul cerut va fi unul competitiv. Dar este foarte greu să ne imaginăm cum convoaiele maritime din America vor veni să îndestuleze setea de resurse a Europei Centrale. Tehnic și economic, pare un scenariu neverosimil. Poate fi un bun ajutor pe termen scurt, în cazul unei crize. Dar nu mai mult.

La Varșovia, Donald Trump a spus Europei Centrale ceea ce aceasta dorea să audă. Dar, în perspectivă, Europa Centrală ar face bine să privească și către revoluția energetică anunțată la Paris. În definitiv, fiecare clădire verde, fiecare localitate devenită nu doar independentă energetic, ci și furnizore de energie curată în rețea, fiecare mașină hibrid sau electrică, vîndută sau, și mai bine, produsă în aceste țări, reprezintă un pas important înainte spre independența de o putere care-și pune resursele energetice în slujba unei politici agresive.

Instinctul de afacerist al lui Trump a mirosit oportunitatea: cei din Europa Centrală vor mai multe resurse de gaz, iar America le-ar putea oferi ceva. Viziunea politică a liderilor central-europeni ar trebui să-i îndemne la mai mult.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Tinerețea și bătrînețea alegerilor raționale

Discuția se învîrte, din nou, în jurul neînțelegerii dintre generații. Tonul este mai degrabă de perplexitate decît de agresivitate sau revoltă. „Bătrîn" ecumenic, încerc să explic – și să-mi explic –, dar nu știu cum. Îmi vine o idee:

– Hai să luăm chestia asta – încep eu și pun mîna pe un mobil așezat pe masă. Pentru „tineri", acesta este rezultatul unui șir lung de alegeri libere, de care, de regulă, nici nu sînt conștienți: ce marcă, ce model, ce aplicații, ce formă etc. Pentru „bătrîni", erau cel mult două opțiuni: am sau nu am telefon și pot să vorbesc la el sau nu. Într-un fel, asta e principala diferență între „bătrîni" și „tineri": volumul alegerilor.

Se uită toți la mine și așteaptă urmarea, căci exemplul acesta îi surprinde, dar nu le spune mai nimic. Așa că mă lansez într-un discurs lung și sofisticat.

Această diferență – încep eu – este una civilizațională, ca să spun așa, s-a petrecut și se petrece peste tot, nu e o „problemă românească". În cazul nostru, apar și cîteva particularități, cum ar fi comunismul, de pildă. Să ne gîndim puțin la alegerile în comunism – adică alegerile „bătrînilor", ale părinților voștri. Cînd terminai o școală, pensia scria pe fruntea ta: erai repartizat la un loc de muncă pe care, cel mai probabil, nu aveai să-l mai schimbi, aveai sau ți se repartiza o casă de unde, cel mai probabil, nu aveai să te muți, îți făceai o familie pe care nu aveai să o mai părăsești și în care fiecare avea rolul său – și așteptai să-ți cumperi un telefon... Telefonul care *este*, ca să-l citez pe clasic, căci altul nu era. Desigur, existau și mici „evadări", precum faimoasa „rezistență prin cultură" (sau prin agricultură, pentru alții...). Aceasta era un mecanism de apărare, o „fugă", dar și o evadare creativă deschisă spre neașteptat. În mare însă, doza de neașteptat, de imprevizibil, de incertitudine era redusă – și așa a fost, în alte moduri și din alte rațiuni, și înainte de comunism. Or, pentru a putea înfrunta viața, așa, în general, omul are nevoie de mecanisme de reducere a incertitudinii. Dumnezeu e cel mai sigur. Comunismul a încercat să-l înlocuiască și să ofere certitudinea unui viitor luminos. Nu i-a ieșit, dar, reducînd posibilitățile de alegere, a redus și angoasele incertitudinii: ne merge rău, dar barem știm ce ne așteaptă. E și asta o consolare, deloc neglijabilă!

Gîndiți-vă acum ce s-a întîmplat, practic, peste noapte cu acești „bătrîni". Aveți libertatea (politică) să alegeți pe cine vreți, aveți libertatea (economică) să vă cumpărați ce vreți, aveți libertatea (socială) să vă alegeți ce meserie și loc de muncă vreți, aveți libertatea (de conștiință) să spuneți ce vreți. Pe scurt: sînteți liberi! Este minunat, dar care e modul de întrebuințare a acestei „libertăți"? Nici cei mai pregătiți n-au avut răspunsul în buzunar. Și asta pentru că, de la *n* alegeri, s-a trecut brusc la *n la puterea o mie* sau două sau trei... Rețelele sociale au mai multiplicat și ele, exponențial, volumul informației și, astfel, sfera de alegeri posibile. *Welcome to post-modernity!*

Această postmodernitate – sau cum preferați să o numim – este și o „societate a riscului", cum spun sociologi faimoși, precum Anthony Giddens sau Ulrich Beck. Ce înseamnă asta? Mai întîi, nu este vorba despre „amenințări", care au existat dintotdeauna și pretutindeni: epidemii, secete, dușmani etc. „Riscul" este altceva, este *anticiparea* amenințării, a catastrofei. Iar „fără tehnicile vizuale, fără forme simbolice, fără mass-media, riscurile nu sînt nimic" – mai precizează Beck. Dar, odată ce sînt imaginate și difuzate pe toate canalele publice, riscurile anticipate obligă la acțiune, chiar dacă, deocamdată, nu s-a întîmplat nimic sau nimic „catastrofal". Nu a existat și nu există, de pildă, nici o „amenințare" de invadare a României de către refugiații sirieni – ceea ce nu i-a împiedicat însă pe români să trăiască dramatic acest „risc". Trăim cu toții în această atmosferă a riscului potențial, dar inevitabil, care ne constrînge permanent să facem ceva, dar fără a ști cum. „Tinerii" s-au născut în această atmosferă, așa că nu sînt conștienți de ea, așa cum nu sîntem conștienți de aerul pe care îl respirăm. Pentru „bătrîni", e ca și cum i-ar fi aruncat cineva în apă și ar trebui să învețe rapid să înoate... Certitudinile pămîntului ferm s-au dus.

Dar mai este ceva. Tot Ulrich Beck face următoarea constatare „banală": „Putem să cunoaștem viitorul care ne așteaptă? Răspunsul, bineînțeles, este că nu putem; dar, da, trebuie să acționăm *ca și cum* am ști!" Asta este despre voi, despre „tineri". „Unde vă vedeți peste cinci/zece ani?" Vă spune ceva întrebarea asta, care nu lipsește din nici un interviu de angajare? Ei bine, „tinerii" trebuie să aibă încredere în nesiguranță („asumarea riscului" nu este ea o valoare globalizată a tuturor corporațiilor?), trebuie să-și asume astfel de „riscuri hedoniste", care să le permită să se bucure de alegeri pe care trebuie să le facă, dar care nu au cum să știe la ce vor duce în final. Trebuie să-și planifice nu doar viața profesională, ci și sănătatea, reproducerea și familia, și, da, chiar și fericirea: gîndește pozitiv, ce dracu'! Trebuie să-și cultive eul ca pe o instituție, după cum spune Peter Kelly, să-și construiască o imagine de manageri ai viitorului, căci altfel viitorul îi va concedia.

Desigur, aceste „riscuri hedoniste" constituie o dezlegare fără precedent a creativității prin aruncarea în necunoscut: *Yes, I can!* – este deviza. Dar ele au și costurile lor, sînt anxiogene fără a prinde noi de veste, ne macină pe interior, cu teama mereu reprimată de a face o alegere greșită. Or, societatea ne-a avertizat pe toți: aveți toate libertățile de alegere, dar și toată responsabilitatea acestor alegeri. Fiecare popor are conducerea pe care și-o merită și fiecare individ are viața pe care și-a ales-o. *Faites vos jeux, rien ne va plus!...*

Să revenim de unde am plecat. Cu toții ne luptăm pentru reducerea incertitudinilor vieții. Dar riscurile percepute sînt profund diferite pentru „tineri" și „bătrîni". Primii trebuie să-și păstreze încrederea în necunoscut și să riște cu entuziasm pentru a nu fi marginalizați ca *loser*-i. Ceilalți trebuie să reducă pe cît posibil necunoscutul și incertitudinile, căci au devenit copleșitoare pentru mijloacele lor. *Lăsați-ne să ne facem propria viață!* – se revoltă primii. *Lăsați-ne să vă ajutăm în viață!* – se roagă ceilalți, agățîndu-se de singura „certitudine" care le-a rămas: copiii. Două lumi, nu două generații...

– Soluțiile sînt doar individuale. Succes! – am conchis eu și am plecat.

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

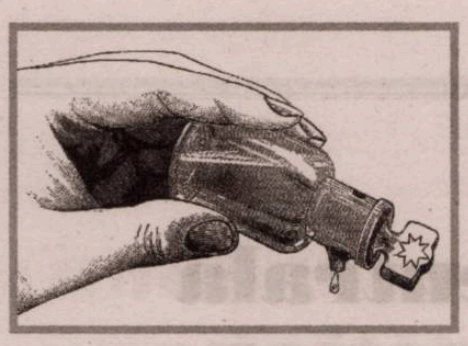

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Datul pe net“

Registrul colocvial preia permanent cuvinte și expresii din limbajul copiilor sau din cel folosit de adulți cînd se adresează copiilor (așa-numitul *„baby talk“*). Fenomenul e firesc: stilul colocvial presupune relaxare, lipsă a constrîngerilor, apropiere, afectivitate, spirit ludic – toate potrivindu-se foarte bine cu universul infantil. Așa s-ar putea explica extinderea în uzul actual a unei construcții folosite inițial în legătură cu activități și jocuri ale copiilor, desemnînd anumite tipuri de deplasare. Cu cîteva decenii în urmă, verbul *a se da* se folosea în contexte ca *a se da pe gheață, a se da pe derdeluș, pe tobogan, a se da în leagăn* (sau *în bărci,* sau *a se da huța).* În registrul colocvial de azi, utilizările s-au extins destul de mult; cea mai spectaculoasă e probabil transpunerea ludică a metaforei clișeizate a *navigației* în Internet. Echivalentul românesc colocvial al metaforei tehnice *a naviga* este *a se da pe net:* „m-a păcălit astă primăvară că *o să mă dau pe net* cu viteza luminii“ (dollo.ro); „În restul timpului mă dau pe net cu Google Chrome“ (789.ro); „Te dai pe net în UE ca acasă, dar cu măsură!“ (debanat.ro); „Studiu: O treime dintre bucureșteni *«se dau pe net»* de pe mobil“ (blog.inmures.ro) etc. Spațiul Internetului poate fi și particularizat de motorul de căutare: *„Te dai pe Google* și ai cunoștințe despre motorul de căutare“ (myjob .ro); „în curînd, expresia *«mă dau pe Google»* va avea o cu totul altă semnificație“ (stiripesurse.ro). *Datul pe net* ca echivalent pentru *a naviga* (după engl. *navigate)* intră într-un veritabil sistem de adaptare spontană a noutăților terminologice, plasîndu-se alături de *a da jos* pentru *a downloada* sau *a descărca* („Salut scrieți-mi și mie… niște siteuri de unde pot *da jos* filme cu traducere“, tpu.ro) și de *a urca pe net* pentru *a uploada* sau *a încărca* („am urcat pe net două filmulețe“, vacanta.infoturism.ro). Metaforele nu sînt chiar inocente: dacă navigarea e o activitate serioasă, perfect potrivită imaginarului unor călători și coloniști, *datul pe net* are exact acel aer de divertisment infantil care ni se potrivește.

De fapt, construcția colocvială este folosită uneori chiar pentru a desemna navigația propriu-zisă: „vreau să cumpăr o barcă de 4,60 m cu un motor de 20 cp, trebuie să fie înmatriculată *să mă dau pe lacuri* (…)?“ (probarca .ro). În același timp, *a se da* se extinde și asupra altor situații, cărora le accentuează aerul ludic. Unele activități sînt mai apropiate de vechiul *a se da pe gheață,* dar *pe* indică instrumentul, nu locul deplasării: „găsește un loc bun unde *să te dai pe skate*“ (activitateafara.ro) „vreau să învăț *să mă dau pe role*“ (buzzblog .ro); „am învățat f. repede *să mă dau pe placă*“ (skivirus.com); „învață *să te dai pe snowboard*“ (extremeaddict.ro); *„Te dai pe schiuri,* pac! Intri în pom, capul spart“ (a1.ro). Construcția *a se da pe…* este folosită și pentru mersul cu bicicleta sau cu motocicleta: „vreau să învăț *să mă dau pe bicicletă*“ (ciclism.ro); „ne place *să ne dăm pe motoare*“ (brasovultau.ro). În paralel, există și formulări în care instrumentul deplasării este introdus, mai logic, de prepoziția *cu,* iar *pe* indică locul: *„se dau și cu boardu“* (skivirus.com); *„s-a dat cu motorul* în favelas din Brazilia“; „Este pentru prima oară cînd *mă dau pe un șantier de metrou* în construcție“ (stirileprotv.ro). Uneori, date fiind numărul mare de expresii și locuțiuni cu verbul *a da* și polisemia acestuia, construcțiile produc intenționat și echivocuri cu conotații sexuale; exemple se găsesc la Creangă, în *Moș Nichifor coțcariul* („Harabagia, zicea el, e mai bună, că ai a face tot marfă vie, care *la deal se dă pe jos, la vale, pe jos, iar la popas, în căruță“)* sau în dicționarul de argou al lui G. Volceanov.

Expresiile citate au o oarecare justificare semantică: *datul pe gheață, pe derdeluș* sau *în leagăn* au în comun un impuls inițial urmat de o mișcare, oarecum incontrolabilă, care îl prinde și îl conduce pe cel în cauză. *Datul pe net* poate fi gîndit în aceiași termeni: odată intrat în spațiul Internetului, utilizatorul e adesea dus mai departe, ca într-o alunecare pe care nu o mai poate controla și opri. Mai puțin potrivită e extinderea construcției pentru mersul cu bicicleta sau cu motocicleta, dar tocmai de aceea expresiile produc surpriză și au un efect comic.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

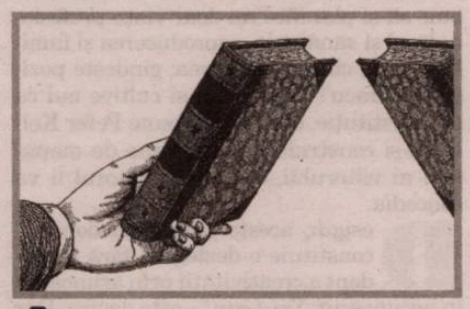

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

De demult, mai de demult...

Îmi povestește un amic: „Eram profesor stagiar într-o localitate din Bărăgan. Era pe la începutul anilor ’80 din trecutul secol și mileniu. Pe vremea aia, după încheierea studiilor la facultate urma repartiția. Obligatorie. Îți puteai alege, în funcție de media cu care ai absolvit, un post unde să-ți petreci următorii trei ani, ca stagiar. În cazul nostru, al filologilor, de regulă ca profesor stagiar. Erau, e drept, și colegi absolvenți de limbi exotice – chineză, arabă, hindi, de-astea – cărora nu prea aveau cum să le facă posturi în învățămînt și-i trimiteau atunci «în producție», pe la cine știe ce întreprindere, să pregătească vizita delegației chineze care s-ar fi putut să ajungă și pe acolo în cei trei ani legiuiți de stagiatură, să comande un lot de bujii.

Repartiția era, precum spuneam, obligatorie, dar nu foarte. Important era să-ți poți alege un post undeva unde știai pe cineva. Atunci puteai obține o hîrtie pe care să scrie că, pardon, o regretabilă eroare, noi nu avem de fapt nevoie de tov. stagiar, delegația chineză și-a amînat vizita, spaniola nu s-a predat în școala noastră niciodată, pe postul scos la repartiție tocmai a revenit din concediu de maternitate colega noastră cu remarcabile rezultate în activitatea didactică… Hîrtia se chema «negație». Aveai negație, erai un om fericit, intrai în zona acțiunii afirmative și începeai, eventual, să-ți cauți ceva de lucru prin urbea ta natală.

Promoția mea a fost una cu ghinion. Venerabila instituție a negației a fost subit suspendată, nimeni nu mai știa cine mai e în drept să-ți dea o hîrtie pe care să scrie «Vă rugăm, nu». În plus, au fost radiate de pe lista de repartiție toate orașele «mari» – nu știu exact ce însemna asta. Probabil, orașe în care eventual ți-ai fi dorit să trăiești. Așadar, Bărăganul să trăiască!

O opinie competentă e oricînd binevenită.

Într-un fel sau altul, ne-am descurcat. Se spunea, la vremea respectivă, că sînt trei feluri de posturi la repartiție: localități prin care trece trenul, localități în care se aude trenul sau în care s-a auzit de tren.

M-am integrat rapid într-un colectiv de profesori restrîns, dar inimos. Mai făceam naveta cu «Ia-mă, nene!», mă mai oploșeam serile pe la unul sau altul, învățam să fac focul în sobă și ochiurile la tigaie – dacă aveam și ouă. Copiii erau copii, încercam și eu să pricep cam ce fel de făpturi sînt.

Aveam însă o problemă. Mă bătea gîndul de însurătoare și n-aveam o letcaie. Într-o zi cineva mi-a vîndut un pont. Șeful nostru de catedră urma să-și dea gradul I. Om cu familie, cu obligații, mă-nțelegi, cînd să se mai ocupe de toate? Poate știu eu pe cineva din Capitală să dea o mînă de ajutor.

N-am căutat foarte mult și m-am pus pe lucru. Mai scriam cîte un capitol și-l dădeam mai departe, prin intermediar. Totul mergea strună, pînă într-o zi, cînd mă trezesc cu șeful că mă trage deoparte în camera pentru fumători – pe vremea aia, încă mai exista și așa ceva. Ținea între degete un șnop de hîrtii pe care nu mi-a fost greu să le recunosc. Iar pe buze, o rugăminte. Dacă n-aș vrea să mă uit și eu pe capitolaș, parte din lucrarea de grad, *work in progress*. O opinie competentă e oricînd binevenită.

Întîlnirile de lucru s-au succedat cam jumătate de an, poate și mai bine. Veneam cu creionul roșu la mine, făceam corecturi, amendamente, sugestii pentru mai departe. Cred că în viața mea nu am fost mai autocritic. Am participat la un moment dat chiar și la o întrunire metodologică – cred că așa se chema – în care urma să se prezinte proiectul lucrării. Stăteam, împreună cu mai mulți profesori de specialitate din localitate, la o masă lungă, acoperită cu o față de masă albă, apretată, pe care erau presărate din loc în loc farfurii cu fursecuri. Regula era că nu e cuviincios să întinzi mîna înainte de concluzii. Am fost invitat și la susținere, însă am făcut gripă. Așa e cu sănătatea: mereu imprevizibilă.

Peste ani mulți primesc un telefon. Șeful are un copil mare, tocmai se pregătește să-și dea licența. Poate știu eu pe cineva care să-i fie coordonator la disertație. Consimt, ce să fac? Lăsați copiii să vină la mine. Și, stînd de vorbă, să înțeleg și eu către cine să-l îndrept pe copil, mă simt nevoit, în final, să adresez întrebarea: «Și v-ați gîndit deja la o temă pentru lucrarea de licență?»“

Amicul meu se pregătește de pensie și a căpătat deja metehne de-ale vîrstei: îi place să povestească. Eu nu știu pentru ce mă pregătesc, dar îmi place să-l ascult.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

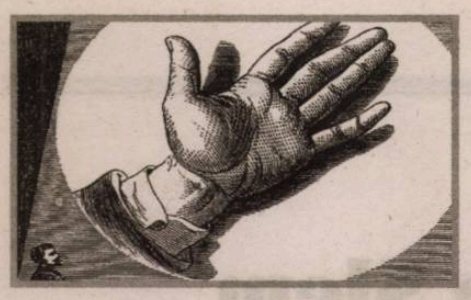

Adina POPESCU

portrete din mers

Defileul Dunării, pe cele două maluri „vecine și prietene“

Prima oară am ajuns în defileul Dunării cu vreo opt ani în urmă și am fost uimită să descopăr un loc aparent rupt de România, fiindcă nu avea nici o legătură cu tot ceea ce văzusem pînă atunci, nici măcar cu Dobrogea care, din nou, e un tărîm aparte. Senzația este într-adevăr una de capăt de țară, însă, în același timp, fluviul îți sugerează o continuitate, o legătură cu lumea exterioară. Atunci, n-am văzut bărci, decît pe cele ale localnicilor care nu se îndepărtau prea mult de mal, doar din cînd în cînd cîte o barjă, și totodată n-am simțit vreo „punte“ între malul sîrbesc și cel românesc, fiecare neam cu viața lui. Drumul pînă la Moldova Veche era praf, ca după un bombardament recent, satele pitorești de pe malul nostru păreau adormite, încremenite în timp.

Anul acesta, m-am reîntors în defileu și am călătorit de-a lungul ambelor maluri, observînd diferențele. Pe malul sîrbesc, chiar vizavi de Moldova Veche, se află Veliko Gradište, despre care aflasem de pe Internet că ar fi stațiune turistică. Ne-am oprit doar pentru o noapte, un scurt popas pe drumul de la Split spre București. Am ajuns tîrziu, pe la 10 seara, iar în centrul orășelului am găsit acea atmosferă tihnită de loc în care nu se întîmplă nimic, cîteva birturi populate de localnici, cîteva magazine, un centru destul de animat de pariuri sportive și o tarabă cu fructe. Simțeai parfumul piersicilor de pe cealaltă parte a străzii, de altfel toate legumele și fructele din Serbia au miros și gust, spre deosebire de ale noastre, care sînt din ce în ce mai fade. Ne-am oprit ca să întrebăm de un hotel și am avut noroc să dăm peste un băiat care o rupea binișor pe românește. Ne-a explicat că „stațiunea“ se afla, de fapt, la doi kilometri în afara orașului, chiar la Dunăre, și că trecuserăm pe lîngă ea fără să ne dăm seama. Apoi a dat două-trei telefoane și, într-un stil pur românesc, „ne-a aranjat“ – o noapte la o vilă, cu 20 de euro camera, putem mînca la restaurantul de alături, unde Dragan ne așteaptă. Băiatul din oraș ne-a sfătuit să scoatem dinari de la bancomat, căci nu se plătește cu cardul. Cît o fi dinarul? Am întrebat pe stradă, un puști ne-a răspuns prompt în engleză: „Un euro face 120 de dinari“. Sîrbii n-au trecut la dinarul „nou“, o mie de dinari nu valorează mare lucru, în Serbia ai bancnote mari și te simți bogat. Am început să căutăm „stațiunea“, ne-am învîrtit vreo jumătate de oră pe aleile unui loc aparent pustiu, prost iluminat, cu becuri galbene și chioare care semăna cu un soi de Neptun în extrasezon, dezolant. Treceam pe lîngă hoteluri și vile-fantomă ce păreau toate închise. Pe faleza Dunării, în semiobscuritate, cîțiva turiști alergau, își făceau conștiincios tura de seară.

Senzația de capăt de țară și de lume rămîne aceeași.

În cele din urmă, am descoperit vila și restaurantul și ne-am dat seama că ne-am întors în anii '90. La ora 11, restaurantul era „pe închidere“, ultimii clienți – o familie cu doi copii grași – plăteau și plecau. N-am reușit să ne dăm seama care dintre ospătarii îmbrăcați ca la carte – pantaloni negri, călcați la dungă și cămașă albă – era Dragan. Toți vorbeau o engleză aproximativă. Cu un zîmbet obosit, unul dintre ei ne-a preluat totuși comanda. De la un radio se auzeau șlagăre sîrbești de tip Festivalul Mamaia. Restaurantul era, chipurile, de patru stele – nu se plătea cu cardul, în meniu prețurile erau trecute cu pixul, iar nota era scrisă de mînă. În timp ce mîncam o porție grozavă de somn la grătar și beam bere sîrbească, răcoroasă și proaspătă, din sticle „de ulei, la jumăte“ pe care le știam prea bine de pe vremea comunismului românesc, două tanti făceau curat – dădeau cu mătura și ridicau scaunele pe mese, o imagine binecunoscută tot de prin anii '80. Trăgeau cu ochiul spre noi – „turiștii ăstia nu mai termină odată, ca să putem pleca acasă?“.

A doua zi, pe lumină, am descoperit că „stațiunea“ era, de altfel, destul de cochetă – cu plajă, terenuri de tenis și baschet, vile la limita kitsch-ului, cu multe ghivece cu flori la intrare. Părea mai veselă și mai animată – familii aparent de muncitori cu copii, sportivi în cantonament își luau micul dejun. Dunărea era întinsă și liniștită ca un lac, în zare se vedea malul nostru, aparent la o aruncătură de băț. Toată distracția de la Veliko Gradište (cazare, cină și mic dejun) ne-a costat, în bani românești, 150 de lei.

Șoseaua de pe malul sîrbesc șerpuiește încă 100 de kilometri pînă la punctul de trecere a frontierei de la Porțile de Fier. Trece prin tunele și urcă în serpentine, ai o perspectivă diferită asupra defileului. Pentru e că destul de pustie, traseul ar fi perfect pentru o excursie de o zi cu bicicleta. Însă n-am prea văzut nici bicicliști, nici turiști. În afară de Veliko Gradište mai sînt doar vreo două sate aparent turistice pentru că vezi, pe marginea drumului, anunțuri cu *„Sobe“* (adică camere de închiriat). În rest, doar pădure și lucrătorii sîrbi de la drumuri, care îndepărtează prompt crengile căzute, liniște, păsări, fluviul în toată splendoarea lui și „distanța“ pe care o ai față de propria ta țară, de peste apă, ce îți dă o senzație stranie. Ești și în același timp nu ești în România. Pe drum, mi i-am imaginat pe cei care au avut curajul, în urmă cu 30-40 de ani, să traverseze Dunărea înot, ca să ajungă în locul în care eram eu, în Iugoslavia, prima poartă deschisă către paradisul occidental.

Pe malul românesc s-a reparat în sfîrșit drumul, însă tot nu e mai bun decît cel de pe malul sîrbesc. Defileul în sine are un potențial turistic fantastic, însă turiștii nu se înghesuie să apară. Nu reprezintă o destinație, cine și-ar propune să-și facă vacanța pe malul Dunării din moment ce plajele din Bulgaria și insulele din Grecia sînt ieftine și mai ofertante? Există însă pensiuni, sînt oameni care se încăpățînează să facă turism aici, deși nu au aproape nici un sprijin din partea autorităților locale. Oameni care închiriază bărci, te plimbă cu șalupa „la Cazane“, ca să vezi grotescul chip uriaș al lui Decebal din larg. Te duc la Grota Veteranilor, desprinsă parcă din preistorie, unde un ghid îți povestește cu pasiune istoria ei. Așadar, sînt oameni cu inițiativă care se reunesc în asociații de investitori, își propun să promoveze locul unde trăiesc și pe care îl cunosc atît de bine, însă senzația de capăt de țară și de lume rămîne aceeași. Cei mai mulți au peste 50 de ani și copii plecați prin Anglia, Germania și Suedia. Pentru ei au muncit, au încercat să încropească o mică afacere, dar copiii nu se vor mai întoarce ca să o preia și să o ducă mai departe. Fabulosul defileu unde s-au născut nu le mai spune nimic, sînt alte locuri pe lumea asta pe care vor să le descopere. De aceea am simțit ambele maluri, dincolo de sălbăticia și frumusețea lor, suspendate în timp și încărcate de un soi de tristețe.

La un restaurant de pe malul românesc mîncăm un somn la fel de bun ca acela de la Veliko Gradište. Mă întreb dacă peștele din farfurie are origini românești sau sîrbești, dar ce mai contează? – peștele n-are țară. Nici pește nu prea mai e. Pescarii sînt obligați să ducă tot ce prind la centrele de colectare, „mai scapă“ cîte ceva pentru ei sau ca să-l vîndă pe la pensiuni și restaurante. Fluviul care trece prin defileu pare la fel de pustiu ca în urmă cu opt ani, atunci cînd l-am văzut prima oară. Din cînd în cînd trec vase de croazieră dinspre Budapesta sau Viena, fără să se oprească.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

În tramvai. Legume-n soarele ăl mare

Săptămîna trecută povesteam cum m-am decis să fug de supermarket ca să merg într-o piață de țărani. Problema e că roșiile din piața aia Decebal, desenată de Murivale, pe pereții ei, deci roșiile erau verzi înăuntrul lor. Pe scurt, deziluzie. Așa că iată-mă spre Obor iar. De data asta mi-am zis să caut un tramvai, ceva, să merg pînă acolo, să nu merg mereu cu taxiul. Și am luat-o pe firul lui 14 să văd unde duce. Am trecut prin mahalale, pe bulevarde. Era moarte. Nici țipenie, nici un tramvai nu se vedea. Au apărut niște troleibuze, dar, în prostia mea, eu urmăream tramvaiul și, mai ales, nu eram în dreptul stației de troleibuz. Culmea, stațiile nu se suprapun. Adică n-ai cum să te bucuri de RATB pentru că stațiile sînt puse anapoda. Unde-i tramvai, nu-i troleibuz și viceversa. Vezi tramvaiul venind? Ciudă! Vine troleibuz. Și viceversa. Afară, prin pustietățile de pe strada Ferdinand e vital. Te apucă anxietatea. N-ai crîșmă să bagi o bere-n venă... mă rog, e-n stație la Foișor, dar departe. Am umblat teleleu și cu amoc, nervos, și dau de încă un Carrefour, dar unde crezi? Acolo unde pe vremuri era Cinema „Aurora“ și unde mi-a zis Gigi Melody că băgase din acordeon. Și, brusc, m-a apucat un dor de Gigi. Singur pe stradă, lovit de RATB, de anxietate și de dor. Unde o să ajung? Oborul mi s-a părut obositor. Ciupeli de negustor, oftică pe unul care mi-a vîndut ceapă veche la 5 lei, șase cepe. Gigi a fost lăutarul cu care am cîntat prin crîșme, cînd n-aveam chior în buzunar. Acum, iată-mă-s, cu bani în buzunar și indecis în Obor. Cireșe, caise, țelină, morcovi. Nimicuri. Hai înapoi. Ce crezi, uite tramvaiul 14. Am luat soarele cu mine. În jur, atîta lumină, că fugiseră toți. Eram numai tălîmbi, babe afurisite. Patru legume cu totul, inclusiv eu. Tăcere și scrîșnet de șină. Și-n mine lumina nebună: o arătare de pluș și paie vîndută de o femeie simpatică în buza Oborului. Simpatică? Păi, da! Se amuza cu un bărbat prăbușit de alcool în asfalt. Stai drept, îi zicea ea, am scos pisoiul la vînzare. Dar el, ce să audă, cădea pe asfalt. Femeia iar îi spunea. El trăgea tot mai greu de sinele său să stea țeapăn. Era la Obor și-și vindea pisoiul.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Hagi zice că reușita Viitorului din sezonul trecut e ceva „imposibil“.

Mda, cu Gică e greu să te plictisești. Adesea, tumultul gîndurilor, pasiunii, nervilor sau bucuriilor sale îi doboară vorbele precum o bilă de bowling popicele. Evident, citatul e scos din context. Hagi voia să spună că, *în mod normal,* victoria echipei sale era ceva imposibil, raportat la oponenți, cu mai multă tradiție, experiență și forță financiară. De fapt, alte vorbe ale celui zis „Regele“ au născut valuri aiurea imediat după Supercupa României pierdută cu Voluntari. A mai spus că el și ai lui au cîștigat campionatul pe teren, restul, a adăugat, se poate cumpăra. Au fost unii care au speculat că ar insinua despre lucruri necurate la Tribunalul Arbitral de la Lausanne, unde s-a judecat cazul lui cu FCSB. Adică, mai în clar, că s-ar merge cu ceva verzișori la masa verde de judecată. Ceea ce e iar fals. În sensul că iar Hagi n-a vrut să zică asta, ci s-a referit la posibilitatea de a putea cumpăra mai mulți jucători de la el (ceea ce vrea să facă finul său Becali) sau chiar toată echipa lui, dar nu și titlul. Interpretările acestea au o rațiune. Adesea omul care s-a investit în fotbal ca puțini alții a acuzat că i se vrea punerea pe butuci. A răspunsn lovind în stînga și în dreapta, a spus, în culmea supărării, că vom sta la coadă să luăm autografe de la fiul său. De aceea e acum mereu pîndit la ce ar vrea să spună fără s-o zică pe șleau. Gică e tratat ca un Petrică în oglindă. El a dat drumul atîtor lupi, pe teren și pe gură, că și atunci cînd lansează o oaie o căutăm toți de colți.

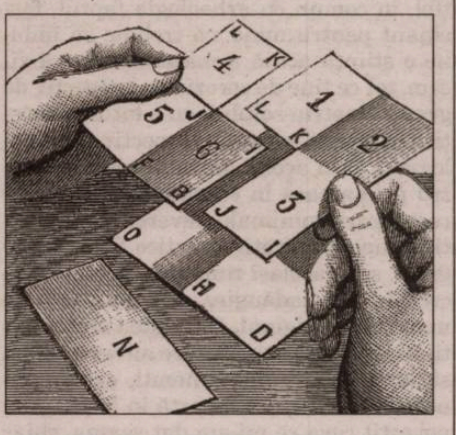

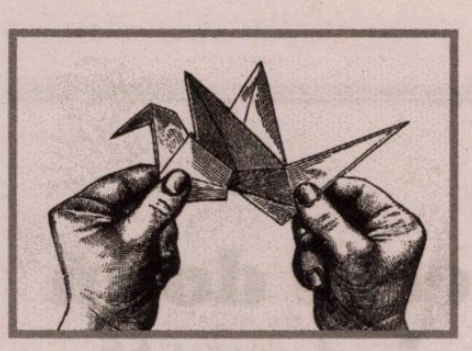

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Adevăratul Mare Şlem

Tocmai se desfăşoară un turneu de tenis, aşa-numit de Mare Şlem, cel mai strălucitor dintre cele patru, după cum spun mai toţi jucătorii şi cunoscătorii tenisului, la Wimbledon. Dar *Mare Şlem* în tenis înseamnă, de fapt, cîştigarea tuturor celor patru turnee de Mare Şlem (Australian Open, Roland Garros, Wimbledon şi US Open) în acelaşi an. Atunci abia se poate spune că s-a realizat Marele Şlem. Sensul termenului s-a cam uitat, probabil pentru că de multă vreme nu a mai apărut ocazia de a fi folosit. La simplu masculin, ultimul jucător care a reuşit Marele Şlem a fost Rod Laver în 1968. De fapt, el e singurul tenisman din istorie care a reuşit performanţa asta de două ori (în 1962 şi în 1969). Un singur Mare Şlem a mai reuşit doar americanul Don Budge, în 1938. Văzînd acum cît e de mare muntele pe care o jucătoare ca Simona Halep se străduieşte să-l urce pentru a obţine măcar un singur asemenea trofeu, ne putem închipui că a cîştiga consecutiv toate cele patru turnee e ceva imposibil. Ei bine, Rod Laver a reuşit acest imposibil de două ori.

Campionul trăieşte şi are 79 de ani. E un omuleţ mic şi subţire, aparent firav şi foarte modest, pe care uneori camerele de filmat îl reperează în tribune la turneele importante. Un asemenea personaj nu poate să nu-ţi stîrnească curiozitatea. O recentă carte autobiografică a sa, alcătuită împreună cu scriitorul şi jurnalistul Larry Writer, a fost tradusă şi la noi de Editura Publica. Cuvîntul înainte e semnat de nimeni altul decît Roger Federer, marele campion al zilelor noastre, născut la cîţiva ani după ce Laver îşi încheiase cariera sportivă, şi care scrie că: „Rod ne spune extraordinara poveste a unui băiat timid din pustiul Queenslandului, cu pistrui pe faţă şi cu un talent uriaş (...) care a devenit apoi cel mai mare jucător de tenis al tuturor timpurilor".

Chiar dacă forţa povestirii nu e ca aceea din autobiografia lui Andre Agassi (în care se simţea şi amprenta de geniu a scriitorului J.R. Moehringer), istorisirea lui Rod Laver îşi are părţile ei foarte bune. Ca, de exemplu, pasajele în care îşi descrie copilăria australiană, la ferma tatălui său: „Cînd aveam doar doi ani, tata m-a luat în braţe şi m-a pus în şaua unuia dintre cai, apoi a luat frîiele şi a condus calul pe păşune. Pe drum însă, eu am căzut din şa fără ca tata să-şi dea seama; cînd a ajuns la grajd şi a văzut şaua goală, a luat-o la goană înapoi, după mine." Descrierea unei Australii din ani războiului, cu controale permanente şi mîncare raţionalizată, cu drumuri neasfaltate şi cangurii care săreau în jurul maşinii, cu bărbaţii care purtau pantaloni scurţi, pălării de soare şi fumau ţigarete rulate, e de asemenea foarte pregnantă. Tatăl e o figură extrem de importantă în mai toate istoriile tenismanilor pe care le-am citit. Nici al lui Laver nu face excepţie. Fermier şi apoi măcelar, s-a ocupat de viitorul copiilor lui, sperînd că unul dintre ei va cîştiga Wimbledon-ul. La un pahar de rom cu lapte l-a convins pe un mare antrenor de tenis, Charlie Hollis, să se ocupe de Rod. „Pentru Charlie erai fie un fraier, fie un campion...", îşi aminteşte tenismanul. Apoi, micuţul şi talentatul Rod a încăput pe mîinile unui alt antrenor, devenit celebru pe plan mondial, Harry Hopman (cel în onoarea căruia a fost numită Cupa Hopman, de astăzi).

Adolescentul Rod Laver începe treptat să cunoască lumea tenisului şi lumea în general şi devine campion. Povestea sa se confundă apoi, în mare parte, cu istoria tenisului din anii '50-'60. Sportul ăsta nu era ca astăzi. Jucătorii au fost o vreme împărţiţi în amatori şi profesionişti. Amatorii concurau la turneele importante şi la cele de Mare Şlem, în vreme ce profesioniştii erau văzuţi ca nişte mercenari, cam ostracizaţi. Amatorii nu aveau asiguraţi nici un fel de bani (cîştigarea Wimbledon-ului aducea o primă de 15 lire sterline, şi acelea sub forma unui cupon din care nu puteai cumpăra de oriunde). Profesioniştii îşi cîştigau cu mult efort fiecare bănuţ, alergînd între tot felul de turnee organizate uneori imprevizibil, călătorind cu maşini proaste, dormind în hoteluri ieftine şi jucînd pe terenuri improprii. Laver a avut parte de ambele experienţe pînă în 1968, cînd s-a produs unificarea sistemelor. În carieră a jucat pe tot felul de suprafeţe, de la nămolul bătătorit din curtea casei pînă la iarba de la Wimbledon. Trecînd la profesionism în 1963, o vreme a avut parte şi de suprafeţe ciudate, de genul pînzei întinse peste gheaţa cîte unui patinoar (aşa încît, fără cîteva perechi de ciorapi de lînă, îţi amorţeau picioarele) sau suprafeţe cauciucate şi denivelate pe care mingea sărea anapoda. A prins perioada în care la Forest Hills (US Open-ul de azi) se juca pe iarbă, la fel ca la Wimbledon, şi epoca în care jucătorii purtau tricouri cu mîneci lungi şi pantaloni lungi de bumbac care, spune el, se îngreunau cînd se îmbibau de transpiraţie. Pe atunci, la multe turnee nici nu existau scaunele de astăzi pe care tenismanii se odihnesc în pauzele dintre *game*-uri. Nu exista *tie-break*-ul, aşa încît seturile depăşeau frecvent 20 şi chiar 30 de *game*-uri.

Dar Laver a prins şi perioada anilor '70 în care, spune el: „După ascensiunea tinerilor revoluţionari Connors, John McEnroe şi Ilie Năstase în vîrful clasamentelor, lumea tenisului a încetat să mai fie o lume a gentlemanilor". De altfel, o pagină din cartea lui Laver (astăzi de-o jenantă actualitate) e dedicată conflictelor neobişnuite pe care le-a avut cu Năstase. Deşi recunoaşte talentul românului, spune că „unele dintre cele mai... nesuferite meciuri din carieră au fost cele jucate împotriva lui. Îi plăcea să-mi spună «bătrîne» în timpul jocului, iar insultele pe care le adresa nu doar adversarilor şi arbitrilor, ci şi spectatorilor, erau scandaloase." După un asemenea episod, Rod Laver chiar a refuzat să mai joace vreodată cu Ilie Năstase.

Altfel de amintiri are Laver despre colegii săi de generaţie australieni, ale căror personalităţi şi portrete răzbat din povestirea sa. Şi în acei ani, Australia avea jucători excepţionali: Frank Sedgman, Ken Rosewall, Neale Fraser, Mal Anderson, Lew Hoad, Ashley Cooper, Roy Emmerson, John Newcombe, Fred Stolle, Tony Roch, Bob Mark. Cu toţii cîştigători ai multor turnee de Mare Şlem. Şi deasupra tuturor: Rod Laver, cel mai mare din istorie, singurul care a reuşit Marele Şlem complet de două ori.

ready made

„Cu ocazia primului an nou liber, vulcanizatorul Teofil Mihuţ din str. Aurel Vlaicu nr. 124 urează tuturor clienţilor şi cetăţenilor din Cluj multă sănătate, fericire şi putere de muncă pentru reconstrucţia unei Românii libere. La mulţi ani!"

Adevărul în libertate, expresie a opiniei publice din judeţul Cluj, Anul I, nr. 9, Duminică, 31 decembrie 1989

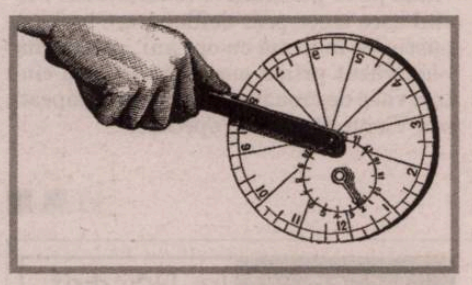

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cîrpa

Am avut mai de mult ocazia să văd la lucru o echipă de restauratori germani care se ocupau de descoperirile aşa-zis mărunte (în arheologie, aceste *small finds* sînt cam orice artefact transportabil, indiferent de material, spre deosebire adică de arhitectură sau cioburi/oase). Munca lor era prea interesantă ca să nu le dau tîrcoale mai des decît era cazul, mai ales dacă le aduceam ceva de pe şantier, şi îmi amintesc mai ales un căluţ de bronz, excelent exemplu de artă greacă din epoca geometrică. Restaurarea obiectului de artă are, de altfel, în comun cu arheologia faptul, fascinant pentru mine, că trebuie să îmbine o ştiinţă acută a materialelor (să zicem, tot ce ţine de coroziune, respectiv de granulometria solului) cu o latură teoretică (să zicem estetică, respectiv antropologică). Prin aceşti amici am intrat pentru prima oară în contact cu principiile restaurării minimale, reversibile, cu certitudinea fidelităţii stilistice faţă de original, şi în acelaşi timp manifestînd discret, în orice adăugire, diferenţa faţă de materialul original. Dar astea sînt chestii binecunoscute şi despre altceva voiam să scriu. Unul dintre nemţi, azi un cunoscut restaurator de artă în Köln, mi-a povestit ceva ce mi-am dat seama, chiar în timp ce îl ascultam, că probabil nu voi uita niciodată. Era un tip foarte bine clădit şi era o plăcere să-l vezi curăţînd răbdător cu scalpelul, sau tratînd cu mişcări infinitezimale, sub lupă, statuete de teracotă sau sticlă *diatreta*. Pentru mine, era nu numai un bun specialist, dar avea şi o percepţie francă a defectelor compatrioţilor lui, lucru care de altfel îi face pe nemţi mai frecventabili decît membrii altor mari naţiuni. Într-o zi, deci, îmi spune, pe jumate amuzat, pe jumate stînjenit, că unul din profesorii lor le-a ţinut un curs despre cîrpă. Cum eu credeam că o fi vreo expresie germană bizară, mi-a arătat laveta banală pe care o avea la îndemînă, pe masă. Orice om are o cîrpă cu care mai şterge una-alta de pe masa de lucru. Profesorul le făcuse deci o schemă pe tablă cu algoritmul corect de împăturire şi folosire a cîrpei, aşa încît să se maximizeze potenţialul ei pînă la opt sau chiar zece manevre de curăţare distincte şi să se micşoreze riscul de a şterge din greşeală cu o parte a cîrpei care să nu fie perfect curată. Trebuie zis şi că acest algoritm, selectat în mod judicios în urma multor experimente pe cîrpe, nu avea ca scop unic, aşa cum s-ar fi putut crede, prevenirea risipei de cîrpe. Ştergi nişte pilitură, apoi mai absorbi un strop de acetonă sau paraloid, după care gata, iei altă cîrpă. Nu, important este şi ca 1) omul care lucrează să nu trebuiască să se ridice de la masă ca să ia o altă cîrpă. Ridicîndu-se, potenţialul de a se întîlni cu cineva şi de a începe o discuţie este mare. În orice caz, concentrarea este întreruptă. Dar încă mai important este ca 2) nu cumva, din cauza disconfortului de a procura una curată, fie şi numai dintr-un teanc de sub masă, combinată cu calculul oportunist că „n-are nimic", să nu apară ispita de a folosi o laveţă despre care se ştie că ar putea fi murdară, cu riscuri pentru procesul de restaurare. Nu e chiar un citat, dar îmi amintesc foarte exact discuţia asta, pentru că m-a băgat la idei. Era evident că amicul meu îşi cerea cumva scuze, că poţi adică să fii atît de tipicar, să mergi la detalii atît de ridicole. Eu ascultam şi nu-mi venea să rîd absolut deloc, din contra, pe măsură ce auzeam cum se împătureşte şi apoi se despătureşte în mod just cîrpa în timpul utilizării, mă cuprindeau în acelaşi timp o admiraţie şi o amărăciune pe care n-aş vrea să le descriu mai în detaliu aici, de teamă să nu cad iar într-o caracterologie etnică (a lor şi a noastră) despre care ştiu că e o prostie. Dar pot să zic că nu doar în arheologie pe calitatea gesturilor simple se construieşte încrederea că un om e în stare să ducă la capăt o chestie complicată. (Asta chiar dacă există şi impostori care mimează primele faze ale lucrului bine făcut, fără ca promisiunea asta să fie vreodată ţinută, pentru că ea vine din ambalaj, nu din substanţă.) Sînt, de exemplu, mai multe feluri decît s-ar putea crede în care se poate marca o secţiune de atîţia pe atîţia metri cu o sfoară de jur împrejur, ca să se sape acolo. E suficient să te uiţi la unele din ele ca să-ţi dai seama că nu poţi avea încredere în autorul operaţiunii nici cît să-l trimiţi la supermarket să ia mălai, după cum altele sînt făcute aşa de bine încît vrei ca omul ăla să fie pilotul avionului cu care zbori acasă.

Salutări, Tobias *(il rubinetto perde immer noch...)*! E timpul să-ţi zic acum, după 15 ani, că laveta aia nu ţi-a dispărut în mod misterios de pe masă, cum ai crezut. Am adus-o eu în România, ca să schimb lucrurile din temelii cu ea. Din păcate, mi-a fost confiscată la vamă. Degeaba am insistat că e ceva magic în ea, că poate avea opt sau chiar zece feţe... Vameşul mi-a răspuns liniştit: bine, pe-astea două feţe le confiscăm noi, pe celelalte şase sau chiar opt le puteţi păstra. Am rîs. Cu oameni cu un umor atît de admirabil ca la noi, e o lipsă de gust să te mai gîndeşti la progres.

***Cătălin Pavel** este arheolog şi scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ne predăm sau ne retragem?

De cîteva luni, *The Benedict Option* de Rod Dreher este una dintre cele mai vîndute și discutate cărți din America. Subtitlul cărții este în mare măsură lămuritor în privința conținutului ei: *A Strategy for Christians in a Post-Christian Nation*. Cartea se referă, firește, la societatea americană. Autorul spune că America se află într-o fază post-creștină (uneori sugerează că e chiar anticreștină) și propune o cale pentru credincioșii creștini care au de trăit conform credințelor lor într-o astfel de lume. În esență, autorul crede în „opțiunea Benedict", evocînd ca exemplară, în context, experiența lui Benedict de Nursia. În zorii secolului al VI-lea, tînărul Benedict, fiu al unei familii de creștini cuminți și înstăriți, a constatat că este extrem de greu să ducă o viață în conformitate cu credințele sale, într-o Romă decăzută, răvășită de păgînism și de dezordini morale. Situație în mare măsură similară cu cea pe care un creștin o trăiește azi în America, după cum crede Rod Dreher. Acum un mileniu și jumătate, față cu o situație de acest gen, Benedict s-a retras într-un loc mai liniștit, relativ izolat, nu departe de oraș, luînd distanță de mediul care îi agresa valorile. În timp, Benedict a fost urmat și de alți creștini care i-au împărtășit opțiunea. În istoria creștinismului, Benedict a devenit, astfel, fondatorul vieții monahale în Occident, chiar dacă, cumva, fără voia sa, căci el nu s-a retras în disprețul lumii și nici pentru a se izola auster și mistic, precum o făceau deja de două secole părinții estici în deșertul egiptean (Benedict a luat cu el în recluziune și cîțiva servitori, inclusiv pe propria doică). Benedict s-a retras pentru că pur și simplu nu mai putea trăi cum voia el printre romani, iar exemplul său a fost urmat și de alții, ceea ce a dus la fondarea unui nou tip de comunitate. În timp, mica lui comunitate a urmat reguli din ce în ce mai stricte și, astfel, cumva natural, a dezvoltat monahismul occidental pe care îl știm astăzi.

Ceea ce Dreher spune în cartea lui este că creștinul din America de azi are, ca unică soluție de a-și rămîne fidel sieși, opțiunea unei enclavizări, în comunități de oameni asemenea lui. Expresia „opțiunea Benedict" nu-i aparține, însă, lui Dreher – ea provine dintr-o faimoasă lucrare de la începutul anilor 1980, a filozofului Alasdair MacIntyre, întîmplător unul dintre preferații mei. În acea carte, criticînd modernitatea ca pe o probă a eșecului Iluminismului, MacIntyre spune că oamenii moderni ar face bine să aștepte mai degrabă un nou Benedict decît să-l tot aștepte pe Godot. De precizat, imediat, este că „opțiunea Benedict" pentru creștinul american nu echivalează deloc cu opțiunea monahală. Dreher nu vrea să ne călugărim cu toții (de altfel, nici călugării nu vor asta!). Dreher spune, doar, că creștinii trebuie să se obișnuiască să trăiască cît mai mult unii alături de ceilalți, practicîndu-și valorile, într-un mediu în care agresiunea spiritului vremii asupra lor crește.

Nu judec nici analiza și nici propunerea lui Dreher. Poate că aceasta o fi soluția pentru americanii creștini. În lumea românească, desigur, sîntem în cu totul altă situație – societatea românească nu este deloc „post-creștină". Părerea mea este că, încă, lumea românească mai are mult pînă să devină creștină, ceea ce, măcar declarativ, par a dori cei mai mulți români. Că nu ne iese, că sîntem ipocriți sau că, pur și simplu, nu pricepem prea bine ce consecințe profunde are creștinismul asupra lumii, asta e o altă treabă. În orice caz, nu cred că există mulți creștini români care să se simtă în România ca într-o societate anticreștină, care le agresează credința, așa cum, se pare, este cazul multor creștini americani.

Totuși, cartea lui Dreher are o anume relevanță și pentru noi, dacă ieșim din contextul ei. Și la noi, mulți oameni simt tot mai acut că lumea românească îi rejectează, le este ostilă, că nu mai pot derula un „comerț" satisfăcător cu societatea. Cînd un român spune că nu mai poate trăi în România, nu este vorba doar despre bani și nivel de trai – cel mai adesea este vorba despre valori. Lipsa banilor și neputința de a realiza o viață satisfăcătoare material este doar efectul unei nepotriviri mai adînci. „Vreau să plec din România" este nu doar o căutare a unui job mai bine plătit, ci este abandonul unei societăți în care integrarea a eșuat. Soluția abandonului lumii românești, concretizată în emigrare, este nu doar tot mai des întîlnită, dar și tot mai susținut aplaudată. Din colecția numeroaselor noastre ipocrizii, puține sînt mai mari decît cea a dorinței de a-i readuce acasă pe românii plecați în străinătate, la studii sau la muncă. Public, toți spunem asta, în particular, cînd cineva ne spune că ar vrea să părăsească țară, îl sfătuim apăsat să o facă – cu cît ne este mai drag, cu atît mai apăsat.

Practic, oamenii care au ajuns să simtă că sînt incompatibili cu propria lor lume (că sînt creștinii din America sau cei care emigrează din România) au două soluții posibile: fie se predau și încep să trăiască așa cum nu vor, fie se retrag, eventual într-o lume cu care cred ei că sînt mai compatibili. Există, firește, și varianta nebun-idealistă în care poți crede că schimbi lumea după cum vrei tu, dar cei mai mulți oameni nu își asumă un asemenea program. Repet, în limitele obișnuitului, cînd te afli într-un raport tensionat cu ceilalți, fie te predai, fie te retragi.

Opțiunea Benedict este aceea de a te retrage fără să pleci. Însă ea este omenește sustenabilă doar dacă retragerea este un gest fondator pentru o nouă comunitate, adică dacă se retrag cu tine și alții asemenea ție. În fond, în afara morții, nu există plecare din lume la modul absolut. Dacă vrei să pleci și să trăiești, trebuie să îți construiești alternativa. Or, asta nu se poate decît alături de alții, asemenea ție. Ce vreau să spun este că opțiunea Benedict pentru românii care nu mai suportă această Românie este reconstruirea unei mici comunități de prieteni întru crez și idei, împreună cu care să trăiești cît mai aproape de propriile valori. Personal, de cîtva timp, încerc asta. Îmi creez propriul grup fără să vreau să fac un partid care să schimbe România, fără să vreau să fac o celulă care să nască un nou mod de a fi, fără să institui o sectă de vreun fel. Și vă dau o veste bună: se pare că merge.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Simone Veil la Panthéon. Valori și simboluri

Istoria poate zugrăvi unele clădiri în cele mai aprinse culori ale mîndriei naționale, accentuate cu tușe puternice de simbol politic sau cultural.

Accentul a căzut de această dată, săptămîna trecută, pe Panthéon-ul din Paris, unde, în cadrul unei ceremonii solemne, a fost depus corpul doamnei Simone Veil, una dintre cele mai apreciate personalități ale Franței, supraviețuit-oare a Holocaustului, politician de succes (printre altele, i se datorează legalizarea avortului din 1974) și o luptătoare consacrată pentru drepturile omului și pentru reconcilierea și construcția europeană. Iar din iulie 2017 și a cincea femeie care se va odihni veșnic în Panthéon.

Clădirea Panthéon-ului din Paris, situată în celebrul Cartier Latin, datează din vremurile lui Ludovic al XV-lea, care în jurul anului 1750 a ordonat construirea unei biserici mărețe în cinstea Sfintei Genoveva (Sainte Geneviève), ocrotitoarea Parisului. Munca arhitectului Jacques-Germain Soufflot, finalizată de studentul său Jean-Baptiste Rondelet, a putut fi admirată începînd cu anul 1789. În scurt timp a izbucnit Revoluția Franceză, iar autoritățile revoluționare au decis ca Biserica „Sfînta Genoveva" să fie tranformată într-un mausoleu în care să fie îmormîntați cei mai iluștri francezi.

Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Émile Zola, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Louis Braille, Pierre Curie sînt cîțiva dintre marii oameni ai Franței aflați în Panthéon. Între aceștia, doar patru personalități feminine, printre care și Marie Curie.

Istoria ultimelor zile și decizia președintelui Macron au schimbat evidența numerică, Simone Veil devenind a cincea femeie înmormîntată în Panthéon. Nu doar registrul numeric a fost actualizat, ci și cel simbolico-istoric, care face apel la puterea valorilor europene și ale unității europene, a căror apărătoare convinsă a fost doamna Veil (între 1979-1982 a ocupat și funcția de președinte al Parlamentului European) și pe care președintele Emmanuel Macron le susține puternic.

O scenă mai veche de la Panthéon-ul din Paris își face loc printre simboluri: în ziua inaugurării în funcția de președinte, pe 21 mai 1981, pe la ora 18, după ceremoniile oficiale, François Mitterrand s-a îndreptat spre clădirea mausoleu din Cartierul Latin. A coborît din mașină la capătul străzii și a început să meargă pe jos spre monument, unde a ajuns urmărit de luminile reflectoarelor și acompaniat de aclamațiile mulțimii și de sunetele lui Beethoven din „Oda Bucuriei", imnul Europei.

Ceva sună cunoscut, nu-i așa?

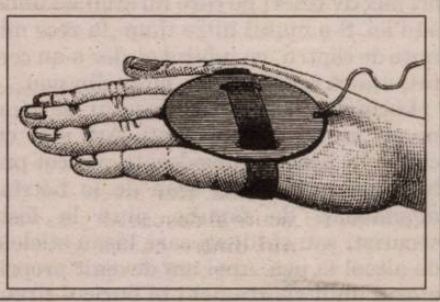

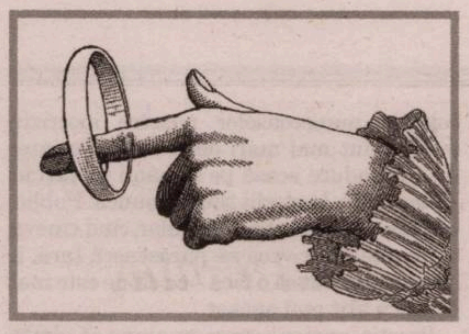

Selma IUSUF

legende urbane

Mielușeaua la gunoi

Era o vreme cînd în frigiderul meu se deschidea raiul putreziciunilor. Un anume fel de Haplea, pe care am reușit să-l ucid lent, mă făcea să cumpăr mult mai multă mîncare decît era nevoie. Așa că, prin buzunarele, colțurile și prin fundurile de sertare ale frigiderului, ajungeam să cultiv o grămadă de penicilină în legume putregăite, uitate în pungile transparente în care le cîntărisem, în salamuri lipicioase și dezgustătoare, în unturi imemoriale din care dispăruse ideea de unt. Reușeam să umplu de mucegai nenobil și brînza cu mucegai.

Erau vremurile în care frigiderul meu arăta ca acela al unui burlac care pretinde că face cumpărături. Trecusem de la situația clară și fără echivoc a unei grote austere, în care clincăneau cîteva sticle de bere și o pungă cu gheață, la aglomerația asta nesănătoasă și trecută de toate termenele de garanție. Așa că aruncam mîncarea.

Nu știu cînd s-a produs declicul și cînd am început să mă uit cu atîta milă și rușine la grămezile de mîncare irosită. Cert e că acum încercăm să nu mai aruncăm nimic. Încercăm să cumpărăm cumpătat și doar după nevoi. Căpcăunul care zace în mine și-mi rontăie insistent creierul, indiferent de foame sau sațietate, a fost pus la locul lui. Nu mă mai face să iau un raft de chips-uri, șapte folii cu mezeluri, trei feluri de brînză, toate legumele pămîntului, că-s sănătoase, salate verzi care vor putregăi apos și ele, nu. Am reușit cumva să îmblînzesc lăcomia și să temperez Pantagruelul.

Pînă cînd, recent, la o masă la restaurant, am reușit să mă simt la fel de prost ca odinioară cînd făceam risipa asta amarnică. Numai că, de data asta, vina n-a prea fost a noastră. Trebuie să vă spun, înainte de toate, că, în timp, am reușit să și mănînc tot din farfurie, și că nu am angoase de mamzelă firavă care ține la un bonton provincial și-și lasă delicat jumate de mîncare neatinsă în față. Așa. Ăsta era un restaurant prin Bulgaria, pe undeva. Eram patru oameni în jurul mesei, ne era extraordinar de foame și ne-am comandat atîta mîncare cît am crezut că e rezonabil și cît am crezut că poate duce fiecare. Cine să fi știut că, în locul ăla, o frigăruie de miel era, de fapt, un paloș, nu exagerez, un paloș în care cineva nemilos înfipsese jumate de mieluță? Din palonul ăla ne săturam toată masa. Cine să-și fi imaginat că o biată salată verde însemna, de fapt, o căldare de salată? Cine să-și fi imaginat că în loc de un risotto cu legume primeai o plantație de orez prăbușită pe o farfurie cît China?

Am reușit cumva să temperez Pantagruelul.

Să știți că nu exagerez. Iar posibilelor critici că fac fițe și că mă nemulțumește, iaca, abundența, le pot răspunde că, deseori, un chelner bun îți atrage atenția că porțiile sînt foarte mari și că nu are rost să-ți mai iei o salată dacă un fel anume oricum vine cu salată. Of.

Ne-am străduit să mîncăm cît mai mult. Ne-am deschis curelele, ne-am îmbiat unul pe celălalt cu ce aveam prin farfurie. Am stat, iar am mai mîncat. Cu toată bunăvoința, nu am putut dovedi atîta amar de mîncare. Ne-a fost tare milă de bucătarul care se chinuise să gătească toate astea, ascuns acolo, în iadul încins al unei bucătării de restaurant aglomerat în plină vară. Am avut impresia că ne-am bătut cu toții joc de munca lui. Că ne-am bătut joc de mîncarea aia pe care o luăm ca pe un dat, de roșiile, ciupercile, orezul și salata care, cel mai probabil, sfîrșeau la gunoi. Măcar dacă ajungeau la cineva care avea nevoie de ele sau la un adăpost de animale, nu mă mai mustra conștiința. Și mi-a fost milă de mielușeaua înfiptă în paloș. Am vrut s-o mîncăm cu considerație, mulțumire și decență, dar s-a dovedit a fi prea mult și prea grafică toată situația.

Cred că s-au dus de mult vremurile în care măsurai calitatea unui loc după mărimea porțiilor. Nimeni nu poate mînca singur un hîrdău de ciorbă. Păcat de munca unor oameni, de legumele pămîntului, păcat că jumătate ajunge la gunoi. Am plecat de acolo cu hotărîrea întărită că o austeritate împărtășită, puțină umilință și gîndul că nu ți se cuvine totul te așază mai bine în perspectiva lumii ăsteia. Și cu hotărîrea că nu mai pun gura pe nici o mielușea cîte zile oi trăi.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Turcii (V)

„Condica pe 1796 ne arată ca cheltuite următoarele sume: 67.944 haraciul țării [tributul], 60.000 Bairam peșcheș [darul peste tribut la sărbătoarea turcească a Bairamului], 43.832 polițe din Țarigrad plătite în țară [bani împrumutați de capuchehai în interesele domnului sau ale țării], 23.463 poliți plătite la Țarigrad, 10.000 manseturi a mai multor pași, 4365 ramazamlîc-bairamlîc trimis la Bender, 5777 daruri la turci, 846 chiria pentru transportul unor bunuri, 3553 repararea unui hambar la Isaccea, 9737 catarguri și doage trimise la Țarigrad, 27.465 menzilul [poștile întrebuințate în Moldova pentru corespondența turcilor cu Benderul, Hotinul, Cetatea Albă], conacile [găzduirea turcilor ce veneau prin țară], 500 evmiiaua [plată zilnică; nu se poate ști însă cum era făcută], 1600 cheltuiala beilicului (conacul din Iași), 3000 mansetul lui Hasan pașa, 6538 givergileaua [silitra ce se trimetea din Moldova în Constantinopole pentru fabricarea pulberei de tun], 3034 zahareaua Isaccei, 2000 cheltuiala cuăratului acelei zaharele, 2752 daruri la turci al 2-le rînd, 900 evmiiaua al 2-le rînd, 1324 conacele, 3927 beilicul, 106.816 bani gata la Țarigrad în al 2-le rînd, 195.718 zahareaua: miere, grîu, orz și fîn, 5000 manseturile lui Hasan pașa, 4619 ramazamlîc-bairamlîc al 2-le rînd, 7300 daruri la turci al 3-le rînd, 9744 tocmitul unui hambar la Isaccea, 1800 evmiiaua al 3-le rînd, 2.878 musafirii turci; 615.828 total."

A.D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia traiană*, vol. V, Iași 1892; în [...] notele explicative A.D.X. din subsolul paginii.

Laurențiu ION

Tînărul locuitor de centru

Viața în centrul Bucureștiului e frumoasă și boemă, dar temporară. Chiar și pentru mine — fericitul și paranoicul proprietar al unui apartament situat central. În blocul meu fără risc seismic, locuiesc azi doar trei familii de proprietari: un cuplu discret de bătrîni, un fost securist și o celebritate a anilor '80. Restul locatarilor sînt chiriași, majoritatea tineri, care vin și pleacă în cîteva luni.

„M-am trezit, m-am dus la bucătărie să-mi fac o cafea și am dat de-un băiat tatuat din cap pînă-n picioare pe care nu-l mai văzusem niciodată. Mi-a turnat cafea și m-a întrebat, pe-un ton răgușit, dacă am dormit bine", îmi povestea recent o prietenă trecută de vremea studenției. Concluzia ei a venit rapid: „Trebuie să mă mut". Din nou, m-am gîndit eu. Locuia cu o prietenă, pe lîngă Piața Romană, într-un apartament înghesuit. Nu-și vedea des colega de apartament, iar uneori – în lipsa ei – dormeau acolo diverși oameni care aveau cheia apartamentului: fratele colegei sau iubita lui, rude îndepărtate ori efectiv tineri pe care nu știai de unde să-i iei. S-a mutat între timp „la zece minute de centru" cu iubitul ei, dar s-au certat, așa că trebuie să se mute din nou.

Locuiesc în centrul orașului de cînd m-am mutat în București. Am stat cu chirie în blocuri considerate pericol public, iar vecinii mei erau de la bătrîni abandonați de familie, pînă la foști securiști sau studenți care lăsau sticlele de alcool la ușă. Apoi am devenit proprietarul unui apartament în buricul tîrgului. Vecinii mei sînt cam aceiași, chiriile au rămas la fel – exagerat de mari pe fondul creditării facile pentru achiziția de locuințe –, iar majoritatea apartamentelor date spre închiriere încă mai sînt ori amenajate precum un studio de videochat, ori înțepenite în comoda de altădată care abia se mai închide. Cînd am devenit chiriaș, economia își revenea și se înregistra cea mai mare creștere a chiriilor din ultimii cinci ani, dar, cu toate astea, un apartament situat central se închiria în zece minute de la vizionare. Potrivit previziunilor, chiriile vor crește cu aproximativ 10% și pînă la finalul acestui an.

Cei mai periculoși vecini sînt moștenitorii și foștii securiști.

Ca tînăr chiriaș, știam că trebuie să mă feresc de agenții imobiliari. Acum, ca tînăr proprietar, știu că trebuie să am grijă cu vecinii. Cei mai periculoși sînt moștenitorii și foștii securiști. Prima categorie se-mparte la rîndul ei în alte două subcategorii, și anume vecinii parțiali – care stau în locuința moștenită doar în anumite perioade – și vecinii pe viață, mutați recent cu tot cu familie. Pentru oricare din aceste subcategorii, un lucru e clar: moștenitorului nu-i va păsa de starea apartamentului și a întregului bloc, își va inunda vecinii pînă și-n absența lui, iar cînd îl vei căuta cu o urgență, el va fi dispărut de pe fața pămîntului. Ai auzit că lucrează în Thailanda, altcineva spune că e medic în Uganda, deși tu știai că ajută la perpetuarea wombatului cu nas păros în Australia.

A doua categorie: foștii securiști. O specie pe față, vînători asumați. Îi auzi certîndu-se cu administratorul de bloc, te-mping cu cărucior la supermarket, te înghiontesc și toți vecinii știu că respectivul a avut o carieră în Securitate. Pentru că o spune ori de cîte ori se ivește ocazia. Fostul securist știe cine te vizitează, la ce oră vine și la ce oră pleacă. Și, dacă ar putea, ar interzice chiriașii studenți sau locatarii tineri în general. La polul opus, sînt cuplurile de bătrîni care abia dacă-și părăsesc locuința: sînt discreți și-și ajută vecinii la nevoie. Studenții, pe de altă parte, sînt o categorie care, la fel ca celelalte, are mai multe subcategorii. Avem studentul conștiincios, studentul gălăgios sau alcoolic, studentul care-și lasă gunoiul la ușă sau studentul care dă două-trei petreceri pe săptămînă. Ori, și mai bine, studentul despre care nu știi că e student. Acum îl vezi, acum nu-l mai vezi.

Ofertele la chiriile pe centru sînt variate, dar majoritatea au prețuri speciale pentru studenți: în mansardă sau la demisol, în camerele unor apartamente ocupate parțial de oameni pe care nu-i cunoști sau în anexele unor case boierești îngropate-n iederă. Centrul orașului aparține deja tinerilor care, pentru a locui în buricul tîrgului, acceptă compromisul de a sta într-o clădire cu risc seismic. Sau și mai mult, acceptă compromisul unor combinații stranii: locuiesc cu bătrîni singuri care le oferă o locuință provizorie în schimbul ajutorului domestic ori se îngrămădesc, fără acordul proprietarului, în apartamente mici, dorm în bucătărie sau pe balcon. În orice caz, viața în centrul Bucureștiului e frumoasă și boemă dacă ești tînăr. Tot ce trebuie să mai faci e să-i aplici un filtru de Instagram și să aștepți lumina potrivită pentru a-i surprinde fragilitatea.

***Laurențiu Ion** este specialist în comunicare și scriitor.*

Petre GURAN

Gadara. Dilemele comunității

În mod paradoxal față de ceea ce a devenit creștinismul istoric, Iisus din Nazaret nu a avut succes la comunități. Interacțiunea lui este majoritar axată pe relația cu indivizi, ucenici și ucenițe, păcătoși sau păcătoase, bolnavi sufletește și/sau trupește. Eventual îi reușește întîlnirea cu grupurile adunate ad-hoc, cei 5000 de bărbați adunați în pustie să-l asculte, mulțimile care-l caută pentru însănătoșire, deși toți aceștia vin în nume individual și formează pe o perioadă scurtă un grup uman, eventual o comunitate (și aici mă refer la comunitatea Apostolilor). În schimb, comunitățile istorice Îl resping: Nazaretul l-a alungat (Luca 4, 29), Capernaum, Horazin și Betsaida sînt mai jos decît Sodoma și Gomora (Matei 11, 20-23); fariseii, saducheii și cărturarii nu numai că Îl iscodesc cu neîncredere și se indignează de minunile Lui, ci chiar caută să-L omoare, că e „mai de folos să moară un om pentru popor, decît să piară tot neamul" (Ioan 11, 50), în cele din urmă întregul Ierusalim, după un simulacru de primire triumfală, îi dorește moartea. Singura excepție este Sychem-ul, cetatea de origine a femeii samarinence întîlnită la Fîntîna lui Iacob, care Îl invită să rămînă printre ei, bazîndu-se însă nu pe un contact personal cu Iisus, ci pe mărturia femeii. Gadarenii sînt undeva la mijloc. Nici nu îndrăznesc să-l alunge cu violență, nici nu-și doresc să rămînă la ei. În mod neverosimil pentru o societate bazată pe relații de forță, gadarenii vin să-l roage pe Iisus să plece de pe meleagurile lor. Ce zace în spatele acestei ciudățenii?

Dar minunea din ținuturile gadarenilor începe chiar cu faptul că nimeni nu a cerut-o. Iisus intră pe meleagurile lor din proprie inițiativă și fără să existe nici o solicitare, nici de a veni, nici de a vindeca pe cineva. De regulă, acțiunea taumaturgică a lui Iisus este solicitată fie de cel în cauză, fie de părinții, rudele sau prietenii lui. În cazul gadarenilor, cei care se sesizează de anomalia prezenței lui Iisus sînt chiar demonii: „Iar văzîndu-L de departe pe Iisus, a alergat și s-a închinat Lui", în mod evident nu demonizatul din conștiința sa sănătoasă, ci chiar demonul. „Și strigînd cu glas puternic, a zis: Ce ai cu mine, Iisuse, Fiule al lui Dumnezeu Celui Preaînalt? Te jur pe Dumnezeu să nu mă chinuiești." Și dialogul este purtat în continuare exclusiv cu demonul, oferind o mică fenomenologie demonică. Se numește legiune, fiindcă nu e unul, ci sînt mulți, și se teme să nu fie chinuit, mai cu seamă să nu fie trimis în *abyssos* (nu orice fel de adînc, ci chiar locul fără fund, Luca 8, 31). După ispitirea în deșert este cea mai intensă întîlnire dintre Hristos și lumea demonică. Și de parcă ar îndulci cumva sentința, demonii cer permisiunea de a intra într-o turmă de porci. Foarte scurtă satisfacția, însă, fiindcă turma se precipită de pe vîrful unei stînci în mare. Miza pare, de altfel, mai degrabă paguba pe care demonii se bucură s-o producă gadarenilor. Două mii de porci nu sînt o turmă aflată din întîmplare în zonă, ci, prin dimensiune, principala industrie a gadarenilor (aceasta poate fi semnificația preciziei contabile cu care ne informează evanghelistul Marcu 5, 13). O asemenea pagubă chiar poate pune în pericol veniturile și chiar sursa de hrană a populației dintr-o cetate de mici dimensiuni. De altfel, consecința este ieșirea întregii cetăți în întîmpinarea lui Iisus (Matei).

Privitor la demonizat, Luca ne spune că „de multă vreme", „de mulți ani" se afla în acea stare, iar Marcu ne spune că „de multe ori" era legat în obezi și lanțuri și iarăși le sfărîma. Aici putem vedea fie o exagerare retorică, ceea ce omoară textul, sau urma unui ritual repetat periodic: demonizatul era prins, legat, lăsat să se zbată pînă rupea obezile, ca să fugă din nou în pustie. René Girard identifică în mod limpede un ritual de țap ispășitor. Demonizatul era un paratrăsnet al comunității, el se încărca de „dracii" comunității, la propriu și la figurat, și fugea cu ei în pustie. El răsturna, de asemenea, ordinea unei societăți sănătoase, care desparte viii de morți, *polis* de *necropolis*, și își făcea sălaș în morminte. Identificînd în această răsturnare esența creștinismului, sfîntul Antonie și-a început asceza sălășluindu-se în morminte. Împreună cu René Girard, putem admite că demonizatul avea o funcție socială. La Matei și Luca, fragmentul despre gadareni încheie o serie de minuni în care Iisus poruncește și duhurilor, și stihiilor. Sutașul, a cărui slugă este vindecată de la depărtare, chiar evocă principiul de funcționare militar în care porunca celui mai mare este îndeplinită în cascadă ierarhică de cei care sînt sub ascultare. Duhurile i se supun în același fel lui Iisus.

Abolirea mecanismului țapului ispășitor.

Mai este un detaliu care scoate în evidență fragmentul, călătoria peste Marea Tiberiadei de la o extremitate la alta (de la Capernaum, unde era casa lui Petru, la Gadara) întîmpină opoziția stihiilor, căci se ridică o furtună atît de puternică încît Apostolii se sperie că se vor îneca și Îl trezesc pe Iisus dintr-un surprinzător de liniștit somn pentru a-I expune gravitatea situației, iar El îi ceartă pentru necredință. Furtuna stăpînită prin cuvînt este simbolul depășirii unei frontiere etnice și religioase. Două ieșiri întreprinde Iisus din spațiile tradițiilor ebraice (Galileea, Samaria, Iudeea) către Tir și Sidon și către regiunile gadarenilor și gerasenilor (sau gherghesenilor). Acestea indică dimensiunea universală a misiunii hristice, iar în cazul Gadarei pune în opoziție radicală logica comunității și pe cea a individului. Întîlnirea lui Iisus se petrece pe drumul spre Gadara (Matei), demonizatul vine în întîmpinarea lui Iisus (Marcu), turmele de porci sînt acompaniate de un număr corespunzător de paznici, iar scena se încheie cu o delegație numeroasă (toată cetatea, ne spune Matei), care îl roagă pe Iisus să părăsească regiunea lor. Marcu descrie teroarea care îi cuprinde pe gadarenii care au venit să vadă ce s-a întîmplat: anume însănătoșirea demonizatului. Ceea ce văd ei în primul rînd este abolirea mecanismului țapului ispășitor. Cine mai ține în frîu dracii acum? Dar demonii mai dezvăluie ceva gadarenilor, că Cel care venise pe meleagurile lor era mai puternic decît ei și că era Fiul „Dumnezeului Celui Preaînalt", exact titlul divnității căreia îi slujea Melchisedek, cel mai sus situat într-o ierarhie a puterilor spirituale. Perplexitatea gadarenilor se naște din întrebarea: cum gestionezi înfrîngerea unei divinități poliade? Cum organizezi societatea cu o autoritate spirituală care pune integritatea mentală a unui individ mai presus de buna funcționare economică și politică a unei comunități?

Gadarenii cer un *timeout*, nu sînt furioși, ci blocați de revelația pe care o înțeleg perfect, dar nu știu cum s-o folosească în plan social. Cheia este dată în completarea fragmentului cu dialogul, de data aceasta, dintre Iisus și fostul demonizat. Acesta din urmă vrea să rămînă lîngă Iisus, așa cum își dorise și Petru să rămînă pe Muntele Taborului. Iisus însă îl trimit în patria sa și la ai săi pentru a le spune cît bine i-a făcut lui Dumnezeu. Mecanismul de instalare a noii revelații are nevoie de o mijlocire fragilă de la om la om.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Libertate versus *robia extremismului*

Una dintre cele mai importante promisiuni ale Evangheliei este libertatea: „Dacă veți rămîne întru cuvîntul Meu, cu adevărat sînteți ucenici ai Mei. Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi." (Ioan 8, 30-32)

Întors de curînd dintr-un drum pe la cîteva mănăstiri importante, creatoare de opinie, pentru a spune astfel, sînt în continuare tulburat de manifestarea unui fenomen pe cît de simplu în etiologia lui, pe atît de trist în dimensiunea sa teleologică. Cu alte cuvinte, pe înțeles, nu văd cum ar putea cuvintele lui Hristos să fundamenteze ura pe care unii o manifestă față de Biserica Lui, separîndu-se cu strictețe. Invocarea documentelor Sinodului din Creta pentru a trăi în lumi paralele, chiar dacă în cadrele aceleiași și unicei creații *(sic!)*, mi se pare una dintre rătăcirile cele mai evidente induse de cel care, așa cum știm prea bine, nu iubește pacea și nici comuniunea. Motiv să mă întreb, simplu, la ce bun? Unde poate duce această nervozitate? Care este folosul?

Înainte de a produce separări pe motive dogmatice, reale sau închipuite, schismele sînt boli ale organismului de credință care îl slăbesc, îi consumă energii utile în cu totul altă parte și îl fac vulnerabil la alte atacuri, altminteri ușoare. Iată de ce, deloc paradoxal, cine se separă de restul fraților invocînd dorința de a se mîntui, în timp ce toți ceilalți sînt sortiți neantului, produce proba unui egoism acut, patologic. Cum poți să pretinzi că ești deținătorul adevărului și să ajungi în robia extremismului? Cum poți să emiți pretenția de a fi singurul sănătos, în posesia antidotului, dar să nu mai ai legături cu cei declarați de tine bolnavi? Cum se explică preaplinul credinței, dacă ar fi să luăm de bune declarațiile schismaticilor, și împietrirea inimii? Nu cumva una o exclude pe cealaltă? Este ura o alternativă la iubire?

Nu obosesc să repet: Sinodul din Creta nu a adoptat nimic obligatoriu. Nu a emis mărturisiri noi de credință și nici canoane. Documentele discutate sînt simple instrumente de reflecție, supuse dezbaterii, fără titlu definitiv și cu atît mai puțin normativ. Mai ales acele pasaje care pot hrăni neînțelegerile stau la dispoziție pentru a fi corectate. Pe scurt: totul, dar absolut totul este deschis. Ceea ce s-a petrecut timp de două săptămîni, în urmă cu peste un an, a reprezentat un exercițiu sinodal, la nivelul unei majorități ortodoxe, de gîndire și articulare a unei poziții comune față de cîteva teme sensibile, este adevărat, dar care nu pot rămîne intangibile. Una peste alta, a lua drept pretext Sinodul din Creta pentru a submina unitatea Bisericii este la fel de serios precum invocarea lui Einstein pentru a te lăsa de fizică.

Aflu din mărturii directe, adică de la oameni implicați nemijlocit, că sînt două trăsături definitorii ale celor care contestă ierarhia canonică și care se izolează de restul Bisericii: ignoranța și violența. Legat de prima, chiar cea mai recentă luare de poziție a reprezentanților mănăstirilor athonite face trimitere la manipularea evidențelor și folosirea lor în scopul meschin al cîte unui guru de a se profila drept salvator. Am putea spune că o mai mare ignoranță, dacă ar fi să stabilim grade, crește șansele de a fi mai credibil în ochii unora care au renunțat oricum la orice formă de cunoaștere prin propria lucrare a minții. Delegarea percepției lumii din partea unor entuziaști tîmpi face ca autointitulatul guru să pună stăpînire peste destine pentru care, însă, va trebui să dea socoteală.

În plină noapte a cunoașterii, dincolo de discernămînt și bun-simț, orice contestație nu are cum să fie combătută decît prin violență. Este ultimul argument. Cînd lanțul demonstrativ este rupt, cînd criteriile sînt suspendate și ignoranța este ridicată la rangul de sursă revelată, a veni cu întrebări, cu dovezi sau lămuriri echivalează cu agresiunea. Dincolo de promisiunea libertății, Adevărul este în orice caz incomod. Or, cine s-a instalat confortabil în prostie și interes nu are cum riposta decît frust, ridicînd mîna și scuipînd. Iată ultima fază a spectacolului demonic în fața căruia, cu durere, trebuie să acceptăm că unitatea credinței este orice altceva, dar nu de la sine înțeleasă. Motiv să le aducem aminte fraților rătăciți că doar un singur Adevăr te face liber și că toate celelalte falsuri, fără deosebire, înrobesc.

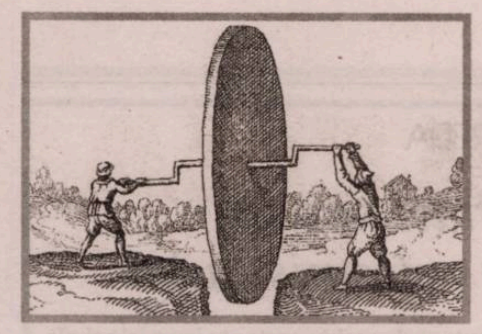

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Burghezia de stat a acumulat suficient

– acum devine legitimă –

Activist politic întreaga-i viață, Ion Iliescu a practicat o specie aparte de raportare la majorități. S-a ferit să le conteste sau să le sfideze. A încercat, cu mijloacele care îi stăteau la dispoziție, să le seducă, să le convingă și, atunci cînd nu a reușit, a făcut eforturi să nu le deranjeze. În cîteva rînduri le-a alimentat și folosit furia. Lucrul de care s-a ferit tot timpul dl Iliescu a fost să își exprime disprețul public pentru mase sau să plece de la premisa că a primit cecuri în alb. Pentru Ion Iliescu, puterea era o întreprindere sensibilă și prețioasă. Un scop în sine. Era ceva aristocratic, un soi de respect primar în felul în care fostul președinte se raporta la funcția publică. Ăsta e și motivul pentru care nimeni, niciodată, nu l-a putut acuza pe Ion Iliescu că s-a îmbogățit în lunga sa carieră.

Liviu Dragnea, pe de altă parte, este mai degrabă un accident politic. Evoluția sa sinuoasă și relativ discretă pentru cea mai mare parte a carierei sale are resorturi mult mai pămîntene și pragmatice decît cele ale lui Ion Iliescu. Dragnea, ca mulți alți politicieni din generația sa ajunși azi la apogeu, e preocupat în principal de controlul asupra distribuției de resurse ale statului și prea puțin de aprobarea populară pentru metodele sale. În fapt, alegerile (de partid, locale sau naționale) sînt doar un mijloc pentru atingerea unui obiectiv personal și meschin. Iar obiectivul este exercitarea amorală, iresponsabilă și necenzurată a puterii. Liviu Dragnea nu are nici un fel de respect pentru funcția publică, cum nu are nici pentru publicul în numele căruia ocupă funcția. Disprețul său e plenar, îmbrăcat în ironii și nemilos.

Diferența majoră dintre cei doi este că Ion Iliescu și-a creat voluntar instituțiile care au dus la îndepărtarea sa de la putere, în timp ce dl Dragnea lucrează din plin la distrugerea lor, astfel încît legătura sa cu vîrful statului să nu mai poată fi vreodată tăiată. Nu e chiar lipsit de semnificație faptul că actualul președinte al Camerei Deputaților este condamnat într-un dosar din 2012, momentul zero al operațiunii de deconsolidare democratică a statului român, care continuă pînă astăzi cu rezultatele cunoscute.

Dragnea este, într-un fel, rezultatul orbirii președintelui Iliescu, cel care, în numele menținerii echilibrului, a preferat să nu vadă pătura de burghezi de stat cinici care creștea sub mandatele sale. Iar cînd a văzut-o a sancționat-o retoric („capitalism de cumetrie"), refuzînd să își riște poziția și influența pentru a interveni cu autoritatea pe care o avea la dispoziție întru îndreptarea lucrurilor.

Nu cred în utilitatea și eficiența unor concepte ca „părintele națiunii", însă cred că orice președinte al statului are greutatea necesară și mijloacele tehnice pentru a interveni întru îndreptarea unui curs greșit al națiunii. Iar direcția pe care Ion Iliescu a văzut-o, dar a refuzat să o sancționeze este aceea în care statul a devenit principala sursă de acumulare de capital pentru o pătură restrînsă de oameni politici. Cumva, toleranța iliesciană la jaf mi se pare egală cu mineriadele. Cu diferența că pagubele sînt cuantificabile în zeci de ani și în pierderea sufletului unei națiuni.

Cele cîteva sute de familii care au acaparat structurile administrative din România au făcut-o rapid, rapace și fără remușcări. Fiecare astfel de familie și-a construit propria rețea de influență care astăzi funcționează și asigură schimbul de generații. Puteți verifica asta foarte ușor citind dezvăluirile despre activitățile economice ale următoarei generații a familiei Dragnea, de exemplu. Sau declarațiile de avere (cea verificabilă) ale diverșilor indivizi numiți în funcții publice. Justificări ridicole ca moșteniri, donații și succes uriaș în afaceri pe perioade scurte sînt, în cel mai bun caz, ofensatoare.

Rezultatul previzibil al acestei stări de fapt este că accesul la decizie este aproape imposibil în afara acestor rețele restrînse. Accidente politice ca USR n-au reușit încă să pătrundă, cu atît mai puțin să distrugă această rețea piramidală de distribuție de rente în vîrful căreia se află azi Liviu Dragnea. Cu cît accesul la decizie este mai restrîns, cu atît libertatea celor care exercită puterea este mai mare.

Sîntem în 2017 și burghezia de stat creată începînd cu mijlocul anilor '90 a sfîrșit perioada de acumulare. Acum se află în faza de protejare a investițiilor și de legitimare a lor. În faza în care nici măcar cele mai flagrante furturi sau abuzuri nu mai produc pagube reale autorilor lor. Sîntem departe de momentul în care dezvăluirea unui furt provoacă rușine. Ideea că s-ar putea întîmpla așa ceva obține, cel mult, hohote de rîs. Gîndiți-vă numai la recenta sentință a Curții de Apel București, care a decis că o pagubă de peste 100 de milioane de euro se pedepsește cu 4 ani cu suspendare. Așa-i că vă apucă rîsul?

Reacția de apărare a statului e din ce în ce mai slabă și incoerentă. Credința că putem avea o societate dreaptă și decentă lasă loc unui abandon cumva deznădăjduit.

„Aristocratul" Ion Iliescu a creat condițiile apariției unei burghezii a furtului care, pe ruinele unui stat ce s-a dorit onest, se pregătește să înfigă steagul victoriei pe toate acoperișurile din București. Nu mai este așa multă vreme, pînă cînd singura alegere va fi între a te alătura lor sau a le accepta resemnat dominația.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

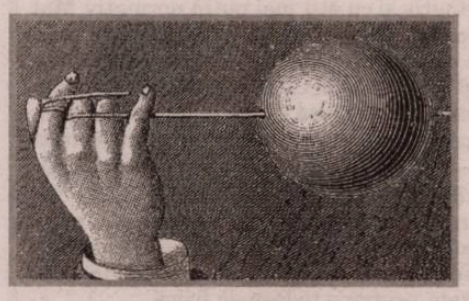

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Arles, fotografie de grup

Din 1970, cînd a fost creat de Michel Tournier, Lucien Clergue și Jean-Maurice Rouquette, festivalul de la Arles (Les Rencontres Photographiques d'Arles) atrage anual în vechiul castru roman cam tot ce e mai bun și mai relevant din arta fotografică. Timp de o lună și jumătate, micul oraș devine un muzeu imens. Se expune peste tot: în săli moderne, consacrate, în arena antică, pe străduțe, în biserici și vechi mînăstiri, în cafenele și în depozite industriale. E imposibil să-ți faci un parcurs care să le cuprindă pe toate, la fel cum nu e cu putință să ocolești această expoziție cît un oraș.

Selecționerul și directorul Întîlnirilor, Sam Stourdzé, propune „o privire asupra lumii, cu bune și cu rele". Spre deosebire de alte ediții, tema din acest an e mai cuprinzătoare, oferă, deci, un vast spațiu de manevră în alegerea expozițiilor. Asta nu înseamnă și o lipsă de perspectivă. Fără să caute exoticul, Stourdzé s-a concentrat asupra unor spații culturale mai puțin explorate fotografic. A invitat, deci, artiști din Iran, din Columbia, din China, și s-a concentrat asupra unor fotoreporteri activiști sociali sau de mediu din Europa ori SUA.

Însă chiar festivalul de la Arles – elitist, selectiv, centrat pe subiecte, nu pe artiști – pare contaminat de un anume vedetism. Una dintre vedetele care debutează în fotografie la această ediție este Audrey Tatou. Actrița propune o expoziție consistentă la Abbaye de Montmajour: peste 300 de clișee cu jurnaliști care au intervievat-o de-a lungul carierei, cu fotografi, cu oameni de cinema, plus numeroase autoportrete. Titlul acestei serii la care lucrează de peste zece ani este „Superficial". E un fel de *mise en abîme:* actrița se pune în scenă, se joacă cu propriul statut de vedetă – și nu e nimic superficial în asta, ne asigură criticii de artă care au văzut expoziția. Cealaltă vedetă a ediției din acest an a Întîlnirilor de la Arles e Annie Leibovitz. Fotografă a scenei hollywoodiene, ea prezintă o expoziție somptuoasă de portrete de artiști. Printre altele, chipuri din anii nebuni cu sex, drugs & rock 'n' roll, dar și ultimul portret al lui John Lennon. Artistă-cult în America, Leibovitz a venit la propriul vernisaj incognito, intrînd în sala de expoziție pe o ușă lăturalnică, îmbrăcată modest. E, și ăsta, tot un fel de a (te) pune în scenă sau, mă rog, în poză.

E un fel de mise en abîme: actrița se pune în scenă, se joacă cu propriul statut de vedetă – și nu e nimic superficial în asta.

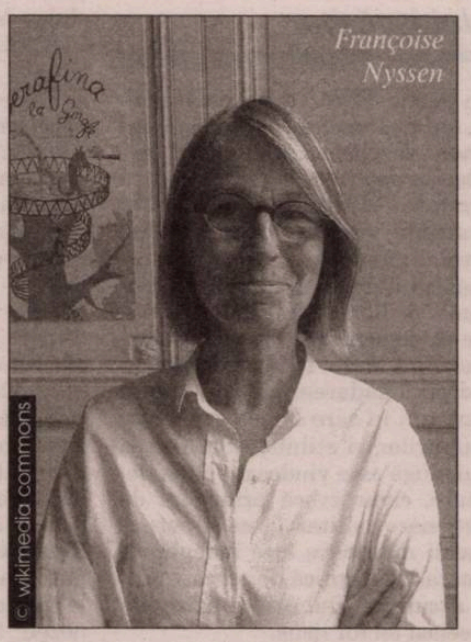

Guvernul lui Édouard Philippe are ambiții mari; o regîndire a finanțelor publice poate pune în pericol pacea socială. Cheltuielile publice trebuie reduse – însă alocațiile Ministerului Culturii nu vor avea de suferit. Dintr-un buget de 7,5 miliarde de euro, noua ministră a Culturii, Françoise Nyssen, va trebui să găsească soluții pentru a economisi 50 de milioane. Suma poate părea enormă dacă e s-o raportăm la posibilitățile bugetului pentru cultură de la noi, dar, raportat la potența franceză, e un angajament fezabil. Acesta e contextul în care Xavier Bertrand, președintele regiunii Hauts-de-France, a anunțat crearea la Arles a unui Institut al Fotografiei. Proiectul unei asemenea instituții, care să fie creată după modelul și în spiritul altor asemenea Centre Naționale (al Cărții, al Cinematografiei, al Dansului etc.), e vechi. Iar inițiativa ar fi trebuit să aparțină Ministerului Culturii. Dar „vremea marilor proiecte a trecut", după cum a recunoscut și Nyssen. Ministerul nu va crea, ci doar va susține o inițiativă regională. Pînă una-alta, bugetul pentru cultură al regiunii va crește de la 70 la 110 milioane de euro în următorii cinci ani. Iar noului Institut al Fotografiei îi vor fi alocate, anual, între trei și șase milioane de euro din momentul în care își va începe activitatea. Pentru oraș și pentru regiune, Festivalul și Institutul sînt văzute nu ca niște cheltuieli, ci ca o investiție: turismul cultural reprezintă o sursă constantă de venit, iar festivalul pune în mișcare industriile creative din regiune. Cifrele de vizitare vorbesc de la sine: la ediția de anul trecut au fost 104.000 de vizitatori, dintre care 70% sînt fideli ai Întîlnirilor de la Arles.

Festivalul de Fotografie de la Arles este deschis pînă pe 24 septembrie.

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Rituri de trecere

Texte și opinii de:

- Nicolae CONSTANTINESCU (prof. univ. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)

„Obiceiuri la nașterea unui copil"

- Alex DINCOVICI (antropolog)

„Bărbații și durerea"

- Florica IUHAS (lector univ. dr. la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării)

„Nunta simplificată. Nunta împrumutată"

- Otilia HEDEȘAN (etnolog, profesor de Civilizație românească la Universitatea de Vest din Timișoara)

„Cîntările morților"

argument

Tradiții și gesturi noi

DILEMA VECHE
Rituri de trecere

În *Ghidul sărbătorilor românești*, Irina Nicolau spune, la un moment dat: „Nu există sărbătoare care să se poată dispensa de rit, ritul fiind un act care se repetă (...). Unii specialiști socotesc că sărbătoarea se derulează după un scenariu compus din: rituri de purificare, rituri care se referă la un început, rituri care actualizează relația dintre vii și morți, rituri care răstoarnă ordinea normală pentru a o reinstaura, întărită."

„Riturile trebuie considerate ca un ansamblu de conduite individuale (...) sau colective (...), relativ codificate, având un suport corporal (verbal, gestual, postural), cu caracter mai mult sau mai puțin repetitiv, având o puternică încărcătură simbolică pentru actorii lor și, de obicei, și pentru martori (...) (C. Riviere, în Mihai Coman, *Introducere în antroplogia culturală, Mitul și ritul).* Riturile de trecere reprezintă o subcategorie a riturilor în general, și ele sînt „ceremonii care însoțesc și dramatizează evenimente majore precum nașterea, maturizarea și inițierea băieților și a fetelor, căsătoria și moartea. Numite uneori rituri ale crizelor existențiale *(life-crisis)* sau ale ciclurilor exsitențiale *(life-cycle),* ele marchează în mod cultural tranziția unei persoane de la o stare socială la alta" (C. Bell, în Mihai Coman, *op.cit.).*

Botezul, nunta, înmormîntarea sînt rituri de trecere. Dosarul de față a pornit de la schimbările intervenite în formele de manifestare a acestor rituri, în ceremoniile lor. Ideea inițială a fost să observăm ce s-a mai păstrat din obiceiurile „tradiționale" ale acestora și ce s-a modificat. Cum s-a contaminat tradiția cu gesturi și performanțe noi, adaptate vremurilor în care trăim, și care corespund mai curînd dimensiunii de spectacol decît celei inițiatice. Pe lîngă evenimentele fundamentale din ciclul vieții am înglobat aici și cîteva rituri contemporane de inițiere (într-o abordare deloc exhaustivă): cele ale masculinității (sport, jocuri, băute) și cele corporatiste (avînd drept scop integrarea într-o lume instituționalizată, birocratică și supusă unui alt fel de reguli).

Ce a ieșit e un amalgam: între tradiții persistente în anumite zone și medii și inovații care mai de care mai fanteziste și ostentative. În special în domeniul nunților, care se pare că au suscitat cel mai vădit interes. Un album umplut parțial cu instantanee de la ceremoniile diverselor rituri de trecere. Care, în tăvălugul lumii în schimbare, se străduiesc să acumuleze forme de manifestare noi, dar și să păstreze ce se poate din cele vechi. Lăsînd loc de alte dosare pe aceeași temă. (**Iaromira Popovici**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Nicolae CONSTANTINESCU

Obiceiuri la naşterea unui copil

„Da' ce, dragă, coreencele nasc altfel?"

Cititorii mai „vechi", care „au apucat" şi ultimele decenii ale dictaturii comuniste din România, îşi amintesc, poate, o iniţiativă din Programul PCR pentru formarea omului nou, „constructor conştient al societăţii socialiste multilateral dezvoltate", elaborat sub îndrumarea „genialului conducător", ca urmare a unor vizite „istorice" în China lui Mao şi, mai ales, în RPD Coreeană, în care trona încă umbra vie a marelui Kim Ir Sen.

Era în 1976, cînd, rememorează cu exactitate etnologul şi scriitorul Constantin Eretescu, „Secţia de propagandă a CC al PCR a înaintat Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice (fostul Institut de Folclor, ulterior Institutul de Etnografie şi Folclor, trecut de sub egida Academiei Române sub patronajul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, împreună cu Centrul de Fonetică şi Dialectologie al Academiei şi cu Centrul Creaţiei Populare – *n.n., N.C.)* un material intitulat „Recomandări privind îmbogăţirea caracterului ceremonial al unor manifestări din activitatea şi viaţa oamenilor din societatea noastră".

Într-o perfectă limbă de lemn, erau formulate astfel de „recomandări", al căror efect urma să fie „părăsirea treptată şi *definitivă* (sublinierea mea) a învelişului mistic, religios al unor momente ale obiceiurilor, acolo unde acestea mai există". Se urmărea, ne traduce C. Eretescu în studiul „Obiceiuri noi pentru omul nou" apărut în *Analele Sighet 10. Anii 1973-1989. Cronica unui sfîrşit de sistem,* Fundaţia Academia Civică, 2003, republicat, cu adăugiri, în volumul *Ştima Apei. Studii de mitologie şi folclor,* Editura Etnologică, 2007, „modificarea aspectelor ceremoniale ale unor obiceiuri bine îndătinate, ca (a)cele(a) din ciclul vieţii". „Recomandările" cu privire la obiceiurile de la naştere erau, „prin natura lucrurilor", zice etnologul, „limitate. Naşterea are loc într-un spital sau acasă, în prezenţa unui singur martor". Ceea ce este numai parţial adevărat.

Sigur, mama e unică, cum suna finalul unui banc cu Bulă („mama – e una!"), dar întreaga familie şi chiar întreaga comunitate erau interesate ca actul fizic al aducerii pe lume a unei noi fiinţe umane să se desfăşoare normal, iar evenimentul să fie făcut public, printr-un gest ceremonial, cît mai curînd posibil. Dacă femeia întîmpina dificultăţi mai mari la „facere", moaşa, cea mai bătrînă femeie din neam, din partea soţului, a tatălui nou-născutului, făcea apel la congenere ale sale care organizau o „rugă a babelor" sau chiar la bărbaţi care trăgeau, într-un anumit fel, clopotele de la biserică, pentru a uşura naşterea, ori se apela la resorturi ale magiei prin similitudine, punîndu-se în odaia femeii aflate în chinurile facerii o furcă de tors şi un topor şi rostindu-se invocaţia: „Dacă e fată să iasă la fuior, dacă e băiat să iasă la topor".

Să ne amintim, pe de altă parte, că în 1976 trecuse un timp de la intrarea în vigoare a celebrului Decret privind măsurile pronataliste, încît viitorul cetăţean al României Socialiste era luat în evidenţă înainte chiar de a se fi născut, înregistrat, „protejat" prin toate mijloacele, nu numai de către medici şi asistente medicale, dar şi de miliţieni, securişti, procurori şi alte „organe", încît, departe de a mai fi un act strict personal, familial, naşterea, aducerea pe lume a unui prunc

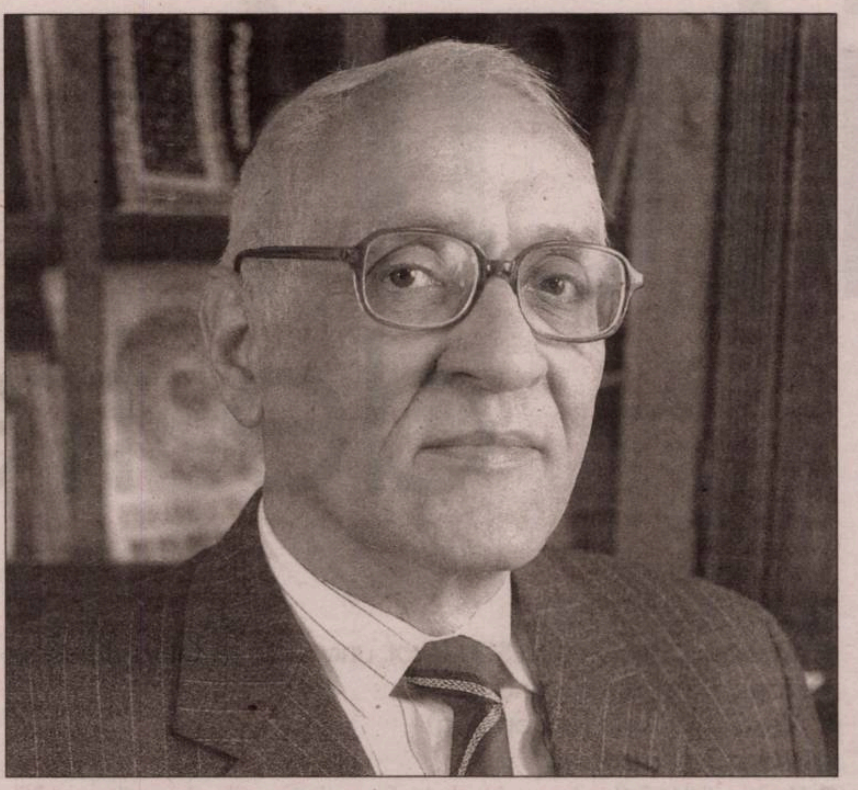

devenise, în anii aceia, o „afacere de stat", o chestiune publică.

De fapt, imediat după naştere, „aparţinătorii" – tatăl, de obicei – legalizau venirea pe lume a pruncului, declarîndu-l la Oficiul Stării Civile, atribuindu-i un nume, dîndu-i o identitate.

Odată cu transferarea naşterii din spaţiul familial în spaţiul public (casa de naşteri, maternitatea), chiar şi cele mai intime acte (tăiatul buricului, recuperarea placentei, „căsuţa", prima scaldă) deveneau acte pur medicale, degajate de orice conotaţie magică, rituală. Aşa încît un proverb precum „copilul cu mai multe moaşe rămîne cu buricul netăiat" şi-a pierdut aproape total sensul originar şi ar fi chiar instructiv să-l testăm într-un grup de români de 40-50 de ani, de la oraşe şi sate, acum. Încă mai absconsă ar fi semnificaţia altei ziceri paremiologice, conform căreia, „moaşa ştie, moaşa să vie!", întrucît „contextul său genetic", cum ne place unora dintre noi să zicem, sursa lui primară, originară, este greu de reconstituit sau de amintit în zilele noastre, măcar că ansamblul credinţelor despre „ursită", „soartă", „ursitoare" este încă plin de vitalitate în mentalul colectiv.

Introducerea şi integrarea în lumea „albă".

Oricine ştie, fără a fi neapărat convins de adevărul acestei ziceri, că „ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus", că „aşa i-a fost scris", „aşa i-a fost datul", „Aşa e datul sorţii / Să n-am eu pe băiatul meu, / la cap, în ceasul morţii", zice „Mama" lui Coşbuc, indicînd inexorabilitatea destinului, o dominantă a filozofiei populare româneşti, dar puţini mai ştiu astăzi că deţinătoarea acestui secret existenţial era *moaşa, „sage femme",* din tradiţia populară românească, singura „calificată" să stea trează în cele trei nopţi cînd sînt aşteptate ursitoarele, să audă şi să reţină ce sorocesc ele nou-născutului, în zorii vieţii lui. De aceea, în situaţii de cumpănă, ea este chemată să vie, pentru că ea „ştie". Şi ce ar fi putut să ştie: dacă pruncul s-a născut cu căiţă, semn al potenţialităţii de a deveni, după moarte sau chiar în timpul vieţii, strigoi, sau cu ochii roşii, sau cu anumite malformaţii, semne pe corp etc.

Toate aceste practici privind aducerea pe lume, primirea, despărţirea de lumea „increatului", purificarea, introducerea şi integrarea în lumea „albă", ţin de spaţiul casnic, familial, şi de aceea imixtiunea factorilor sociali, administrativi, din lumea politicului era aproape imposibilă, încît Constantin Eretescu avea dreptate cînd aprecia, în 1976, că „intervenţia oficială în cuprinsul manifestărilor legate de naştere era, prin natura lucrurilor, limitată".

După cele patruzeci de zile, şase săptămîni de purificare, protecţie, (re)integrare a mamei şi a copilului în „lume", perioadă în care „lumea" din afară, rude, vecine, cunoştinţe vin în vizită la lăuză cu daruri („rodina"), cu urări şi sfaturi, aceasta era „scoasă la biserică", i se făcea un maslu (rugăciune) şi era redată grupului familial restrîns sau mai larg, aptă de muncă, de treburi gospodăreşti etc. Tot atunci, de obicei, se săvîrşea şi „taina botezului", încreştinarea noului născut, de către preot, în prezenţa naşilor de botez, părinţii spirituali ai micului lor fin, devenit membru cu drepturi depline al comunităţii căreia îi aparţine. Lepădarea naşei de Satana şi primirea rituală a micului creştin încheiau un ciclu al integrării lui în lumea noastră.

Instituţia naşiei este o invenţie a Bisericii creştine, dar rituri de acordare a numelui, de integrare în comunitate, de atribuire a unei identităţi personale au şi alte religii, inclusiv cele primitive, cum demonstrează Claude Lévi-Strauss în *Gîndirea sălbatică,* capitolul „Individul ca specie", în care face referire la modul de numire la penani, o populaţie care duce o viaţă nomadă în interiorul insulei Borneo. După vîrstă şi situaţia familială, un penan poate fi denumit prin trei feluri de nume – „un nume personal", „un teknonim" („tatăl lui cutare", „mama lui cutare") sau „un necronim, exprimînd legătura familială a unei rude decedate, „tată mort", „nepoată moartă".

Dar de aici pînă la numele „de botez" atribuite unor copii în ziua de azi (Portocala, Mannix, Salam etc.) e o cale atît de lungă, mărturisind nu atît o inventivitate debordantă, cît o lipsă de cultură fără margini. Pentru că, oricît de eminamente naturală şi de universală ar fi naşterea (replica de sub titlu aparţine unui profesor universitar, academician după 1990, om de spirit, care a comentat astfel, cu umor, în şedinţa Consiliului Facultăţii de Litere, tema unei teze de doctorat despre „Naşterea la români şi la coreeni"), ea nu este mai puţin un act de cultură.

Pentru că, zice un antropolog, toate fiinţele se nasc şi mor, dar nu a văzut nimeni, încă, un animal să sufle în lumînările de pe tortul de la ziua lui de naştere.

Nicolae Constantinescu *este profesor univ. la Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti. De formaţie filolog, specializat în folclor, etnologie, antropologie culturală. Cea mai recentă carte:* Cultura antropologică, *Editura Etnologică, Bucureşti, 2016.*

Florica IUHAS

Nunta simplificată. Nunta împrumutată

Unul dintre principiile fundamentale și de natură universală ale riturilor de trecere este repetitivitatea. Dar schema ritului nu rămîne încremenită într-o formă primordială, ci poate apărea modificată în funcție de contexte care țin de spațiu, timp sau circumstanțe. Pe de o parte, fiecare cultură a adăugat riturilor primordiale elemente noi, împrumutate din alte societăți cu care a interacționat; sau, pe de altă parte, datorită unor orientări ideologice, a simplificat sistemul ritual ca urmare a interacțiunii dintre individ și societate.

Mutațiile funcționale se realizează prin translatarea actelor de pe un plan pe altul, de pildă din planul religios pe cel ceremonial și apoi pe cel artistic, crede etnologul Mihai Pop. Aducem ca argument exemplul din obiceiul tradițional al nunții, în care existau o multitudine de momente rituale care se situau în plan sacral (atunci cînd se juca bradul în fața casei mirelui după cununie, în unele locuri exista obiceiul ca în jurul horei să se presare firimituri de cozonac și să se toarne vin – elemente al căror sens sacral este prezent în multe alte ceremonii –, conotația fiind trasarea unui cerc magic menit să apere nunta de influența forțelor nocive). Astăzi, deși sensul străvechi, ritual al multor obiceiuri s-a pierdut, acestea apar totuși ca acte care nu pot lipsi din desfășurarea integrală, după anumite reguli bine stabilite, a ceremonialului. S-a produs astfel un fenomen de translație de pe planul sacral pe planul ceremonial, o schimbare de funcție. Din funcția veche a rămas o amintire care se concretizează prin credința că „este bine să se facă așa", deși motivațiile actului ceremonial inițial nu se mai cunosc.

Proliferarea unor noi stiluri de viață în România post-decembristă, apariția unor noi categorii sociale, au deschis *pattern*-uri de performare, înțelegere și ipostaziere a manifestărilor rituale în direcția *loisir*-ului și a identificării sociale – prin imitație – la care „se aliniază" un număr tot mai mare de indivizi.

Valențele ritului se referă astăzi, prin intermediul mass-media, la puterea acestuia de a fascina, emoționa, impresiona și subjuga. Tendința tot mai accentuată a degenerării principiului ritualic s-a resimțit odată cu „intrarea" acestuia în sfera societății de consum, în care codurile performării, stabilizate de tradiție, au fost înlocuite de „inovații" sau „împrumuturi" interpretate individual. Asistăm astăzi la o veritabilă paradă de opulență manifestată cu ocazia diferitelor manifestări ceremoniale, în care reprezentanții clasei „înalte" a societății uzează de un întreg arsenal de impresionare și subjugare a mulțimii, în paralel cu ritul la care participă, iar exemplele în acest sens sînt nenumărate.

Nuntă de VIP în decor de Hollywood

În satul românesc, căsătoria trecea obligatoriu prin cîteva momente speciale: petitul, logodna, chemarea la nuntă, masa miresei, ruperea turtei, jocul zestrei, aducerea miresei, iertăciunea, cununia, masa mică, masa mare, închinatul etc., care aveau loc la casele mirilor înainte de ieșirea nuntașilor din casă. Astăzi se mai păstrează doar o formă diluată a acestor acte ritualice.

Cu miri, nași și invitați, alaiul de nuntă pornea spre biserică. Femeile, în frunte cu mireasa, se duceau pe jos, bărbații călare, pe cai împodobiți la biserică. Locul acestora a fost luat de mașini împodobite, iar în cazul reprezentanților *high-life*-ului de limuzine sau mașini de epocă, în timp ce *biker*-ii preferă motocicletele.

În comunitatea tradițională avea loc o petrecere la casa miresei în seara de dinaintea nunții, la care participau prietenii viitorilor miri. La începutul serii, tinerii lucrau ornamentele ce urmau a fi puse în brazii de nuntă. Petrecerea însemna mai degrabă băutură și dans (se serveau cozonaci). În dimineața nunții, ginerele și prietenii săi împodobeau brazii cu diferite obiecte, fructe și chifle, fapt ce semnifica viața îmbelșugată a viitoarei familii. Tineri necăsătoriți îi purtau pînă la casa nașului, unde unul dintre brazi era legat în fața porții. Apoi alaiul își continua drumul spre casa miresei, loc în care rămînea și celălalt brad, ca simbol al vigorii și al tinereții. Astăzi, împodobirea locației de nuntă cade în grija companiei angajate pentru a organiza nunta. La nunta lui Cătălin Măruță cu Andra Adam, logistica a fost impresionantă: un autotren cu veselă și unul cu decoruri, aranjamente florale, un cort de peste 1000 mp, două camioane cu scenotehnică, 100 de ospătari și o listă lungă de artiști. La nunta cuplului Ion Ducu și Diana Dumitrescu, cele 300 de scaune, marca Philippe Stark, transparente, au fost aduse special din Italia, ringul a constat dintr-o oglindă tapetată cu norișori. Farfuriile, de asemenea transparente, și tacîmurile argintii erau inscripționate cu monograma D&D.

O veritabilă paradă de opulență.

Tot în această seară avea loc închinatul schimburilor, ceremonial prin care cei doi miri își trimiteau unul altuia darurile. Acum mirele își cumpără singur costumul, mireasa – rochia, iar cele două soacre „decontează" cumpărăturile. Domnișoarele îi împleteau fetei care se mărita cununa, înlocuită astăzi de o diademă.

De la nici o nuntă nu lipsesc muzica, bucatele alese, vinul, dulciurile și schimbul de daruri. Nașilor li se ofereau cadouri din partea miresei, apoi începea darul, nuntașii dîndu-le tinerilor bani și produse agricole. Practica darului se păstrează, trebuie remarcat aici însă faptul că închinarea cinstei nu mai are loc cu staroste care să strige sumele oferite de nuntași, ci se pune în caseta de dar. Un obicei care își face loc la nunțile elitiste este lista de cadouri, lăsată la cîteva magazine agreate de miri, din care nuntașii pot alege darurile pe care să le achiziționeze pentru aceștia. Uneori, darurile adunate la nunțile de VIP devin „subiect de presă", deoarece mirii aleg să le doneze unor persoane defavorizate.

Un element spectacular al mesei rituale îl constituie, în ultima vreme, tortul miresei. Acesta este de obicei cu etaj, bogat ornamentat, adus în aplauzele asistenței și avînd pe el artificii. Momentul tăierii tortului este actualmente o secvență rituală intrată în mentalul colectiv și în schema de performare a ritului de trecere al căsătoriei. Prima îmbucătură și-o oferă reciproc mirii, ca semn al pornirii în viață împreună. „Ieșirea din uzanță" la nunțile de VIP-uri este semnalată în presă; un exemplu în acest sens îl constituie tortul negru, fără etaje, pe care l-a avut la nuntă Nadine.

© T. Ungureanu

În timpul petrecerii, unii nuntași mai glumeți profită de neatenția mirelui și fură mireasa. Mirele este dator să o caute sau să o răscumpere. Legat de furatul miresei, de pildă, Cristina Spătar nu a fost furată în noaptea căsătoriei, deoarece nici un invitat nu a îndrăznit să respecte tradiția. Motivul – mireasa purta la gît un colier a cărui valoare se învîrtea în jurul sumei de un milion de euro.

Nu de puține ori, rochia colorată de mireasă este asociată cu ghinionul. Cîteva dintre VIP-urile autohtone care au fost „mirese colorate" au ajuns la partaj. Este cazul Mihaelei Rădulescu, care, la a doua căsătorie, cea cu Ștefan Bănică jr., a purtat o rochie vernil. Interpreta Luminița Anghel și-a imaginat o nuntă cu totul și cu totul albastră. Toată lumea s-a întrebat la momentul respectiv de ce a făcut această alegere. Simplu: pentru că își dorea o nuntă specială, ieșită din canoane. Finalul căsniciei a fost tot albastru.

Mărturiile sînt mici atenții care se dau invitaților cu ocazia diferitelor rituri de trecere în „amintirea" evenimentului și pentru a le mulțumi pentru participare. Originea lor se află în tradiția aristocrației franceze și mai apoi italiene de la început de secol XIII, care prevedea ca regulă de curtoazie, cu ocazia riturilor de trecere (botez, nuntă), oferirea unor bomboniere – din argint, lucrate manual sau din sticlă – și cupe în miniatură pline cu bomboane considerate a fi purtătoare de noroc. Tradiția spune că bomboanele care se pun în mărturii trebuie să fie cu număr impar și de obicei cinci, pentru că, după școala pitagoreică, este numărul căsniciei, dar nu este o regulă obligatorie. La nunta lui Ștefan Dimitrie Ferdinand Sturdza cu Nina Irina Țăndărică, fiecare dintre oaspeți a primit o cutie de argint cu însemnele familiei și inițialele mirilor, și cu migdale trase în zahăr înăuntru.

La modă sînt și nunțile tematice. Medievală, exotică, în stil mafiot, cowboy, rustică, cubaneză, Zen etc. Temele sînt variate, singura piedică în alegerea unui scenariu cît mai inedit și original de organizare a unei nunți este limita imaginației. În cazul vedetelor, presa alege să selecteze secvențele rituale încărcate de spectaculozitate. Pe de o parte, prin apelul la firme specializate de creare a evenimentelor, vedetele își particularizează nunta astfel încît aceasta să poarte amprenta personală și să intre în atenția publicului, pe de alta, presa selectează din fiecare nuntă acele evenimente „teatralizate" care au șansa de a capta atenția publicului cititor prin latura divertismentală. Astfel, nu numai personajele principale ale ritului sînt vedete, ci și participanții la acesta. Miresele sînt fie frumuseți celebre, actrițe, vedete mediatice sau muzicale, sau fiice de persoane cu notorietate, mirii sînt miliardari excentrici, fotbaliști ai momentului, politicieni aflați în vîrful puterii, oameni de presă etc., nuntașii la rîndul lor sînt reprezentanți ai *high-life*-ului.

Simbolismul actului ceremonial se pierde, semnificațiile mediatice sînt împinse spre partea de show, datele oferite de presă combină informația cu divertismentul în *infotainment*, aplică strategii ale senzaționalului specifice presei tabloide, toate orientate spre un singur scop: seducerea publicului.

***Florica Iuhas** este lector univ. dr. la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării a Universității din București.*

Cristina ȘTEFAN

„Ciorba de potroace a devenit brunch"

În adolescență, îmi plăcea să mă uit seara la filme, împreună cu mama. Stăteam amîndouă pe canapea, urmărind ce se nimerea la televizor, de multe ori dînd peste pelicule americane, în care fetele visează de mici cum va fi nunta lor, colecționînd imagini tăiate din reviste, mici bijuterii și scrisori de dragoste de la iubiți. Țin minte îndeosebi filmele în care mamele își dăruiau propriile rochii de mireasă fiicelor, în scene emoționante. Așa încît, mult timp, mi-am dorit și eu neapărat să mă căsătoresc, am visat la rochia albă, la buchetul de flori legat cu dantelă, fotografiile de cuplu, ceremonia de la biserică și petrecerea frumoasă de după. Cu trecerea anilor, entuziasmul privind instituția căsătoriei mi s-a diminuat.

Discutînd cu **Andrada Sas,** organizatoare de nunți (theweddingstyler.ro), am aflat că majoritatea petrecerilor din prezent sînt moderne, însă au integrate și elemente tradiționale. De la un întreg proces ceremonial tradițional marcînd o nouă etapă în viața cuplului, care implica, în mediul rural, întreaga comunitate, în mediul urban din prezent, căsătoria și-a mai pierdut din caracterul sacru. Fetele nu mai sînt pețite, nu mai există zestre și, de cele mai multe ori, ceremonia religioasă a logodnei are loc odată cu cununia. „Obiceiurile tradiționale românești nu se mai respectă la literă, ci se împrumută mult din alte culturi, mai ales din cultura cinematografică – din SUA, practic –, și se împletesc cu obiceiuri pe care le știu mirii, le-au văzut la alte nunți cînd erau mici sau le cunosc părinții."

Între tradiție și modernitate

Uneori, tradițiile sînt impuse de părinți sau de rude mai în vîrstă, iar respectarea acestora e delicată. „Invitații ar trebui să accepte că nunta e organizată de miri, dar și mirii ar trebui să își dea seama că invită niște oameni care e posibil să vină din medii total diferite de ale lor", spune organizatoarea. „Atunci, mirii trebuie să facă niște alegeri și apoi să își asume că vor da curs unor obiceiuri sau nu. Cu părinții e delicat, depinde de relația pe care o cultivă mirii din copilărie cu aceștia. Nu poți să spui «Mie nu-mi pasă ce crezi tu, eu o să fac cum vreau eu». Dacă ai o relație strînsă de familie și îi la ce simte mama ta, vezi că plînge după o turtă, pînă la urmă e mai important să ai o relație armonioasă și să fie ea fericită."

Andrada Sas îmi povestește că nunți cu adevărat tradiționale, cu obiceiuri și costume populare, mai pot fi văzute doar în mediul rural, acolo unde s-au păstrat tradițiile, ca în Oaș sau Maramureș. Mai sînt, de asemenea, cupluri care trăiesc în afara României și se întorc în țară pentru nuntă, ținînd, așadar, să respecte unele obiceiuri, sau cupluri multiculturale, în care mirii vor să-și arate unul altuia ritualurile din propria țară. „În 2015, am avut, de pildă, un cuplu care a împrumutat o tradiție din Zimbabwe, care spune că părinții miresei trebuie să dea în dar părinților mirelui un cuplu de animale. Acolo, cel mai frecvent se ofereau vaci sau ovine, dar asta e dificil, desigur, și așa am ajuns la bibilici, care înțeleg că sînt păsări comune și la ei, nu doar la noi. A fost complicat, căci bibilicile sînt foarte sensibile, se stresează foarte ușor, de la orice fel de zgomot, pot să facă atac de cord, așa că pînă la urmă n-am mai venit cu ele în ziua nunții, cînd părinții au primit doar o fotografie cu păsările, ci le-au primit a doua zi."

© Colecția Costică Acsinte

Spectacol sau ritual?

Dintre obiceiurile tradiționale care încă se practică, multe sînt acum ușor denaturate de la forma originală, avînd mai degrabă rol de spectacol decît de ritual. „Bărbieritul mirelui, de exemplu, e în general mult exagerat – e doar mimat, mirele vine cu barba lui, aranjată deja, și cavalerii se prefac că îl bărbieresc cu tot felul de săbii, iatagane, satîre și cuțite de bucătărie, și mai mult creează un moment umoristic decît o tradiție de-adevăratelea. Turta miresei se face și ea în continuare, foarte des, mutîndu-se, din curtea casei de la sat, în curtea sau în scara blocului, ori chiar în apartament."

Influențați de numeroasele ceremonii religioase care au loc în spațiu liber, românii au căutat și ei să aibă astfel de nunți. Însă, recent, Biserica Ortodoxă Română a hotărît că nu va mai permite decît ceremoniile în biserică. „Subiectiv, cred că Biserica ar trebui să fie mai flexibilă și să se adapteze mai mult la zilele noastre, din absolut toate privințele", susține Andrada Sas. Există și alternative, cum sînt, tot mai des, ceremoniile umaniste, simbolice, sau „chiar și religioase – Biserica Anglicană, de exemplu, acceptă la ceremonii orice fel de cult. Pe de altă parte, dacă ai o anumită credință și te duci către un anumit cult și îți dorești să fii căsătorită religios, trebuie să respecți și tu regulile. Altfel, e clar că ortodoxia nu este foarte importantă pentru tine dacă nu poți să treci peste asta", adaugă aceasta. Uneori, chiar și ritualul religios este contaminat de tradiții străvechi, pe care însă Biserica le-a adoptat. „Mai există zone unde, la ceremonie, se leagă mîinile nuntașilor cu o panglică, simbolic. Am avut miri care au întrebat: «Ne trebuie panglică la biserică?» Nu știe nimeni de unde vine obiceiul, dar sînt lucruri care se fac automat, că «așa se fac», părinții insistă pentru ele."

Petrecerea, plicul și ciorba de potroace

Dacă, în trecut, „domnișoarele de onoare apăreau doar în anumite zone și erau, de fapt, niște copii care țineau lumînările la biserică pentru nași", spune Andrada Sas, acum a fost împrumutat obiceiul ca mireasa să aibă cîteva fete, bune prietene, îmbrăcate toate în rochii de același fel. Uneori, mireasa le oferă acestora mici cadouri simbolice – „de pildă, am o mireasă care vrea să le ofere sticluțe de parfum *vintage,* cu pulverizator", adaugă organizatoarea.

Petrecerile de nuntă includ acum nu doar membrii apropiați ai familiei, ci e nevoie de participarea unei întregi echipe – fotograf și cameraman, DJ, formație sau tradiționalii lăutari –, restaurantul are aranjamente florale inedite, *candy bar,* un colț cu un *photobooth* distractiv pentru invitați, iar meniul nu mai este mereu cel tradițional – neapărat cu sarmale –, ci poate include chiar și creveți sau poate fi bufet suedez. Se dansează și hore, și conga, uneori sînt lansate artificii sau lampioane, iar spre finalul petrecerii, deși mai rar întîlnit, se practică în continuare furtul miresei. Aici ar fi vorba, de fapt, de dreptul nobiliar de a avea mireasa înaintea mirelui, spune Andrada Sas, un obicei care se practica atît în Estul Europei, cît și în Vest, în unele zone din Germania, de pildă. Astăzi însă simbolistica s-a pierdut – mirele e „pedepsit" pentru că nu a stat cu ochii pe mireasă, dar răscumpărarea a devenit un joc. „Mai sînt și multe mirese care nu se lasă furate", spune Andrada Sas. „La mirii mei nu am mai văzut aproape deloc obiceiul acesta. Sau dacă se întîmplă, fac un moment regizat, planificat de ei cu mult timp înainte, pleacă doar zece minute, timp în care mireasa merge, de fapt, cu fetele și bea un pahar de șampanie."

Aruncatul buchetului, practicat acum și la noi, e un obicei preluat din America. „Mai nou, se creează o altă tradiție – întotdeauna se bagă un bărbat care mimează că prinde buchetul, de cele mai multe ori și reușește, și trebuie refăcut momentul. Tot importate, cu simbolism similar, sînt și obiceiul jartelei – un fel de echivalent al buchetului –, și obiceiul ca numele fetelor necăsătorite de la petrecere să fie scrise pe pantofii miresei. La final, se spune că numele care nu sînt șterse sînt fetele ce urmează să se căsătorească."

După nuntă, tradiția spune că trebuie ținută o masă numită „ciorba de potroace". În prezent, aceasta „s-a transformat în *brunch",* spune Andrada Sas. „Unii îi spun în continuare, generic, ciorbă de potroace, deși nu se servește așa ceva. Se întîmplă în general la nunțile cu invitați care locuiesc departe și mai rămîn o zi după nuntă – așa că mirii mai fac o masă. E mai mult un prilej de a rememora momentele din seara trecută decît un prînz pentru petrecăreții care se dreg."

„Plicul" – sau darul de nuntă – este un obicei care sigur nu va dispărea prea curînd. „Dacă s-ar renunța de mîine la plic, cum e obiceiul în Vest, oamenii nu ar avea bani pentru petrecere", spune Andrada Sas, „ar face credit la o bancă, iar invitații ar veni în continuare cu cîte un cadou. Deci se vor cheltui, per total, mai mulți bani, de fapt – chiar dacă ar fi mai elegant, poate. Există, desigur, și nunți unde se poate dona direct în cont. Dar la noi e un pic greu de modificat acest obicei, mai ales pentru rudele mai în vîrstă, și să nu uităm că unii invitați dau bani în funcție de cît de bine s-a simțit la nuntă."

După discuția cu Andrada Sas, am întrebat o prietenă care se căsătorește curînd ce obiceiuri vrea să păstreze. Întîi mi-a răspuns că își dorește o nuntă cît mai simplă. Apoi s-a mai gîndit și, dintre obiceiurile „vechi", ar ține turta, bărbieritul, furtul, horele. S-ar zice așadar că, deocamdată, nunțile românești, chiar și cele moderne, țin la tradiții.

Otilia HEDEȘAN

Cîntările morțești...

Sînt prezentate, în manualele de etnografie românească, în linia lui Constantin Brăiloiu, din *Ale mortului. Din Gorj...*, ca un corpus deschis de texte care are două mize principale: exprimă sentimentele celor vii la moartea unui membru al familiei, al unui prieten sau apropiat, așa cum fac *bocetele*, respectiv, marchează ritual principalele momente ale înmormîntării, susținînd, prin ele însele, întreaga poveste a călătoriei mortului din lumea de aici către lumea de dincolo, așa cum fac *Zorile, Cîntecele bradului* și *Cîntecele mari de petrecut*. Fundamental subiective, construite inovator, în funcție de situațiile concrete pe care le evocă, și mai ales intens dramatice – primele; grave, asemeni destinului implacabil care nu exclude pe nimeni de la moarte, repetitive pînă la pragul pierderii sensului în favoarea menținerii unei forme fixe și mai ales puternice, în măsura în care, potrivit credinței, ceea ce se cîntă se și petrece pe planul transcendent, al trecerii sufletului celui mort către lumea de dincolo – cele din urmă. Texte improvizate și texte fixe, texte care punctează relațiile sociale și texte care mediază relația cu transcendentul, texte lirice și texte rituale – sînt perechile de categorii prin care sînt descrise, în diferite contexte teoretice, cîntările morțești.

Devenite un loc comun al bibliografiei etnologice, cîntecele funerare sînt, însă, tot mai rar auzite la înmormîntările românești, și nu doar în spațiile urbane, ci și la țară. Locul plînsului obligatoriu, adesea demonstrativ și emfatic, al bocetelor este luat de tăcere și discreție, postûri după care pare să se modeleze tot mai frecvent comportamentul ritual funerar și la noi. În ceea ce privește cîntecele funerare rituale, acestea au trecut, aproape pretutindeni, în planul memoriei, în sensul în care o parte din bătrînii satelor unde aceste practici erau active își mai amintesc de ele și pot să le evoce rezumativ.

Am întîlnit, în ultimele decenii, cîteva persoane care știau și cîntau textele funerare rituale. Le-am înregistrat pe Livia Andraș, de la Zolt, din Timiș (1985), apoi pe Dochia Giurgiulescu, din Arcani, Gorj (1986 și 1993), însă experiența cea mai nuanțată în ceea ce privește multiplele tratamente ale acestei categorii de texte rituale funerare mi-a prilejuit-o o femeie din Timoc, Persa Bilanovici, de la Metonica (2009).

Persa știe una dintre cele mai impresionante variante de *Zori* culese vreodată și atestate în bibliografia de aproape un secol și jumătate a acestei specii. La Metonica, precum, de altfel, pretutindeni în Timoc, acestui cîntec special și obligatoriu pentru fiecare înmormîntare i se spune „Petrec“ ori „Petrecătură“, ceea ce semnalează că funcția principală a actualizării sale este aceea de a conduce sufletul mortului către lumea de dincolo. Cum să călătorească sufletul, pe ce cărări să o apuce, de cine trebuie să se ferească, unde e necesar să se oprească și ce ar fi bine să evite, ce poate să privească și cînd ar fi de dorit să ignore totul din jurul său – o întreagă serie de neliniști posibile se regăsesc în povestea unei călătorii fără incidente către lumea de dincolo, poveste care se repetă, ca orice structură rituală, la căpătîiul fiecărui mort.

Prima dată, am auzit varianta de „Petrecătură“ a Persei în curtea uneia dintre vecinele sale, unde apucasem să pun întrebarea *dacă se cîntă ceva anume, la toți morții,* fără să sper, însă, într-un răspuns mai consistent decît vreun *da-da, cîntă ele ceva... Cîntă, uite, comșica noastră cîntă* – mi s-a răspuns și, pînă cînd să mă dezmeticesc și să semnalez că întrebarea era una de pură rutină, bătrîna casei și-a și trimis nepoata pînă în bătătura alăturată s-o mobilizeze pe Persa și s-o roage să cînte „Petrecătura“. În mai puțin de douăzeci de minute, asistată de două femei care nu știau mai deloc textul, ci doar susțineau fiecare final de vers ca și cînd ar fi apăsat pe o pedală care amplifica straniu sonoritatea vocii Persei, aceasta a declanșat un moment absolut fabulos: în liniștea covîrșitoare a acelei părți de sat, despărțită de șosea de un mic pîrîu și de o perdea de sălcii, sub soarele deja dogoritor al amiezii de început de vară, Persa și ajutoarele sale au cîntat doar pentru mine și colegii cu care eram, străinii care întrebam despre lucruri ciudate, acel sublim cîntec morțesc, incredibil exemplu de supraviețuire simbolică: (...) *Că erea ș-o casă mare, / Lumina și mai sclipea-re / Ca de aur, de argint-u, / Cum n-avem noi pe pomînt-u, / Patruzeci de uși, ferești-u, / Aici nu mai știi să ieș-u, / Numa' strigă cheile-re, / Să-ți deschidă ușile-re, / Ușile, ferestile-re, / Să dai să te molărești-i, / Să ții-ni, să nu putrăzăști-u!* (...) *Da-n mijlocu câmpului / Erea un măr mare, rotat-u, / Cît de mare el erea-re / Pe tot svetu cuprindea-re, / Cu crengile încărcate, / La pomînt sînt aplecate, / Numai floturi, păsărele, / Alea-s, maico, sufletele (...)*

Trei zile mai tîrziu, la cimitir, între cîteva ropote de ploaie subțire, ea a „petrecut“ din nou, alături de alte două surate cu memorie mai bună, astfel încît cîntecul suna altfel, mai sacadat și mai povestitor, fără tînguielile de pură însoțire...

Momentul cel mai interesant s-a petrecut, însă, cîteva săptămîni mai tîrziu. Murise cineva, *un bunic,* cum mi s-a spus, un *moș Iova,* cum se putea citi în caractere chirilice pe crucea pe care o cioplise toată dimineața moș Ilia. La căpătîiul moșului Iova am regăsit-o pe Persa cîntînd mecanic „Petrecătura“. Viersul nu mai era, acum, nici straniu, nici sacadat, părea că nu are nimic ieșit din comun și, în mod paradoxal, deși abia acum el se performa în condiții strict rituale, părea molcom și întru totul firesc, ca și cînd Persa îi mai spunea cîteva lucruri utile lui Iova cel pe care îl cunoscuse și în apropierea căruia tocmai se nimerise. De altfel, cînd m-a văzut, Persa a cedat Mirei, ajutoarea sa din acea zi, dreptul de a rosti prima versurile cîntecului, întîmpinîndu-mă ca o veche prietenă. M-a pupat, apoi, de trei ori, un picuț cam transpirat și țocăit, dar a trebuit să accept că acesta e protocolul, și m-a întrebat dacă *mi-s bună,* iar eu am răspuns, tot protocolar, că *da,* în pofida implicațiilor mai degrabă comice ale acestei întrebări în româna standard. Apoi Mira, cealaltă zoritoare, a lăsat tovarășei ei responsabilitatea de a conduce cîntecul și a făcut și ea exact ceea ce făcuse Persa.

Poate că suprainterpretez, însă impresia pe care am avut-o a fost aceea că distanța simbolică a Persei și a Mirei în raport cu mine părea să fie mai mare decît a lor în raport cu moș Iova. De aceea și gesturile protocolului de care uzau erau mai apăsate, ca la carte, cumva, fără posibilitate de greșeală. Se purtau cu mine așa cum îmi și cîntaseră, urmînd un scenariu care se interpreta în registru major, în tușe tari, fără nuanțe și mai ales fără concesii. În același timp, ritualul efectiv se derula în logica firescului și a utilitarului, fără supralicitări.

„Din țărînă sîntem făcuți și în țărînă ne prefacem“. Cineva s-a gîndit să dea o interpretare și mai proprie acestei axiome printr-un procedeu de transformare a cadavrelor în pudră organică. Compania „Promessa“ dezvoltă și oferă o nouă metodă de odihnă veșnică pentru morți, o formă de înmormîntare prietenoasă cu mediul. Principiul de bază al acestei versiuni ecologiste de „îngropăciune“ este transformarea corpului neînsuflețit într-o pudră organică, igienică și inodoră. (...) După preferință, pudra poate fi folosită ulterior ca un compost sau îngrășămînt natural pentru diferite plante și flori.

http://www.descopera.ro/cultura/6585217-opt-moduri-inedite-de-a-fi-inmormantat

Devine clar că Persa avea mai multe registre în care cînta „Petrecătura“: patetic și demonstrativ, pentru străini, narativ-descriptiv, pentru membrii comunității. Sonoritățile textului ritual erau uneori ample și tulburătoare, ca și cînd întregul mesaj venea din melos, fără o importanță prea mare a cuvintelor propriu-zise. Am transcris de mai multe ori texte funerare din diferite arhive de folclor și am avut de fiecare dată sentimentul că mai degrabă recunosc *pattern*-ul poveștii decît că o înțeleg de-a fir a păr, vorbă cu vorbă. M-am consultat uneori cu localnici ca să stabilesc vreun cuvînt și mi-am dat seama că și ei au aceeași dificultate. Înțelegerea cîntecului funebru mizează pe ansamblu, fiindcă el cată să fie exemplar pentru cei vii și comprehensibil, poate, doar pentru cei morți.

Am vizitat-o pe Persa și acasă la ea. M-a primit voioasă, însă fără efuziunea teatrală cu care marca întîlnirile noastre în public. Totodată, discuțiile cu ea nu au relevat mai mult decît practicile simulate ori reale în timpul cărora o urmărisem. Persa se dovedea a fi unul din acei oameni care *fac,* nu *povestesc că fac,* eventual fără să facă. *Cine o să mai cînte „Petrecătura“ dacă cele tinere nu o învață acum de la tine?* – cam așa cred că a întrebat-o, la un moment dat, unul din colegii cu care eram. Persa nu credea că e esențial ca învățarea „Petrecăturii“ să se întîmple sub autoritatea ei. Putea presupune că într-o zi ea nu va mai fi, ori nu va mai putea să cînte povestea rituală. *Și atunci, cum o să fie?* – a insistat colegul meu. Am uitat exact vorbele bătrînei, însă ele se formulau undeva în susținerea ideii că atunci, cu siguranță, cineva va găsi o soluție: poate că acum, chiar, în vreme ce ea cîntă „Petrecătura“, o altă femeie îi învață textul și va fi capabilă să-l reproducă, poate că cineva o să-l citească din *knigă*... Poate chiar aceste *slike* și *snimuieli,* adică fotografii și înregistrări video, pe care le făceam, o să fie căutate pentru ca cineva să învețe cuvintele...

Realitatea, însă, este aceea că de cîteva decenii, de cînd gestionez o arhivă de tradiții, nu mi-a cerut nimeni un cîntec morțesc ca să-l învețe și, eventual, să producă o reintroducere a sa în comunitate, în vreme ce am livrat numeroase texte ceremoniale de nuntă sau calendaristice.

Otilia Hedeșan *este etnolog, profesor de Civilizație românească la Universitatea de Vest din Timișoara. Cea mai recentă carte pe care a coordonat-o este* Doamnele au vreme... Povestirile romîncelor din Ungaria la începutul secolului XXI, *Editura Universității de Vest, Timișoara, 2017.*

Monica STOICA

Colivă și fondante

De cînd eram ţînc cunosc taina nunţilor şi înmormîntarilor. O priveam cu ochii mireanului de vîrstă fragedă. Luam parte la ritual. Trivial, ca prichindelul. Gastronomic. Aveam poftă de tot ce se dădea. Nu ştiam ce înseamnă măritiş, pirostrii sau moarte şi bocet. Mărturisesc: de mic copil îmi plăceau ritualurile creştine pentru că îmi plăceau mîncărurile. Datul de pomană la moartea omului sau datul de fericire cînd se făceau fetele soţii.

„Ce ne-or da şi nouă babele, ce au în coşul de nuiele pe care-l poartă la biserică?“, mă gîndeam. Eram curioasă în gînd să văd cum arată omul în coşciug, dar mi se făcea frică de fantome şi de schelete. Ce-i aia moarte? Cînd a murit bunicul celei mai bune prietene din copilărie i-au înfipt un ţăruş în piept ca să nu devină strigoi. Avea ochii albaştri şi aşa se spune: aştia devin năluci. Huidume de adolescenţi care mă tot luau în tărbacă pentru că eram mică mă băgaseră în sperieţi cu morţii. Povesteau nişte copii mai mari, cu o lanternă la bărbie, ca-n filme de groază, într-o cazemată pe care o construiserăm pe stradă la mine din macaturi şi cearceafuri, că morţii se ridică din groapa de la cimitir la douăşpe noaptea. Îngheţam de frică. Evitam morţii. Dar îmi plăcea să mănînc din „împărţit“. Veneau femeile cu tava cu lumînare. Copan de pui, triunghi de brînză topită, un croissant. Sărmăluţe cu foaie de varză sau foaie de viţă. Cînd nu era post, era gustos. Ca să-mi treacă frica de stafie, mă concentram pe mîncare. Cu frica de Dumnezeu, recunosc, înghiţeam în sec de poftă.

Coliva cu grîul dulce o primeam la pahar de plastic. Cum se ducea cîte un om de pe stradă la Domnul, bunicii îmi aduceau ofranda. Bomboane multicolore în vîrf, zahărul îmbibat de vinul sfinţit, bobul fin. Nu-l cunoşteam pe omul care murise, vedeam convoiul păşind lent pe şosea şi auzeam clopotele. Ai mei aminteau de om. Eu mîncam cu poftă pantagruelică un boţ de colivă cît timp adormitului i se citea molifta. Ce ştiam eu, copilul? Habar n-aveam ce mîncam. Dar îmi părea rău cînd auzeam de mort. Auzisem ceva de sufletul care nu se spulberă odată cu trupul omului. Mă cunoşteau preoţii din cele două oraşe de provincie unde am copilărit. Clisăresele îmi cunoşteau bunicile şi îmi făceau pofta. Păstrau după slujbă un păhăruţ de grîu bun, încrustat cu bomboane Bonibon, pentru mine. Apoi mi-au spus preoţii povestea colivei.

„Uite ce-i coliva, de fapt“, mi-a zis cu vorbă duhovnicească preotul: „dulcele pe care-l mîncam eu cînd eram copil era făcut din grîu fiert, cu nuci pisate, îndulcit cu miere sau zahar şi închipuie în ortodoxism însuşi trupul mortului. E prinosul pe care îl dăruieşte familia răposatului“. Tot coliva e o expresie materială a credinţei noastre în nemurire şi înviere, am citit în învăţăturile preoţilor. Boabele de grîu au rostul lor bisericicesc, sînt înfăţişate ca simboluri ale învierii trupurilor.

La nuntă era banchet fastuos, era lume fericită, se dădeau comenzi de tort în oraşul meu, afişau cofetăresele în galantare deliciile. Mai vindeau şi oamenilor, dacă tot aveau vorbă cu nuntaşii să le facă pentru ziua de festin. Cînd se organizau nunţi la mine în oraş, primeam într-un şervеţel fondante în culori pastel. Bomboane preparate dintr-o umplutură moale cu nucă, zahăr şi aromă de-mi lăsa gura apă, acoperită cu o glazură asemănătoare cu şerbetul. Fistic, căpşune, portocală, rom, lămîie. Fetele dănţuiau, li se scosese voalul de pe cap, petrecuseră, oficiaseră tot, eu mîncam fondantele. Mă bucuram. Nici nunta nu ştiam ce însemna dincolo de fondantele pitite în hîrtie pe care mi le aduceau bunicii.

Ritualul – cu formula „Cunună-se robul lui Dumnezeu...“ – e rînduit de Biserică ca un ceremonial. Iisus a consfinţit sărbătoarea cununiei cînd a fost prezent la Nunta din Cana Galileii şi a preschimbat apa în vin.

Îmi plăceau toate. Bomboanele rotunde presărate pe colivă, fondantele mirilor. Doar mai tîrziu, cînd am văzut colivă la mine-n casă pe masă, preparată pentru pomeni triste de familie, nu mi-a mai plăcut grîul ei doldora de bomboane. Am uitat păhăruţele umplute buflei, am uitat cum e la gust. Nici fondante nu mai primesc de mult.

Văd nunţi pe geam, în schimb. În cartierul bucureştean unde locuiesc. Se ia mireasa cu horă în spatele blocului, la mine. Acolo vine alaiul şi începe lumea să se abţiguiască, femeile sînt îmbrăcate cu paiete, bărbaţii au costumele călcate şi cămăşile apretate. O pun pe scaun pe mireasă, pe asfaltul ciumpăvit de la periferia Bucureştiului, între blocuri. Nunta între blocuri e o ceremonie de-un kitsch candid, care scoate lumea lacomă de ritual la geam. Se uită ca la filme de dragoste. O să întreb la următoarea nuntă în cartier dacă n-au să-mi dea şi mie o fondantă.

***Monica Stoica** este redactor la HotNews, Haute Culture.*

Raluca CHIŞCU

Nuntă „self-made“ la Florenţa

Nu ne-a fost greu să luăm această decizie: pentru cineva speriat de ce a ajuns să însemne azi „nunta“, un cuplu mai degrabă introvertit şi puţin dornic de prea multă atenţie, pare alegerea perfectă.

„Elopement“ se numeşte în engleză căsătoria realizată „în secret“, o fugă a mirilor, departe de ceilalţi, pentru a-şi lua angajamentul că se vor strădui să-şi facă bine unul celuilalt. Nu aflasem de acest termen cînd am început să organizăm căsătoria noastră la Florenţa.

Ne place foarte mult Italia, iar de Florenţa nu ne simţim niciodată îndestulaţi. Aşa am ajuns ca, într-unul dintre concediile noastre acolo, să facem o vizită la Biserica Ortodoxă Română din Florenţa şi (un pic luaţi şi noi prin surprindere!) să stabilim împreună cu preotul data şi ora căsătoriei. De aici a început organizarea.

N-am spus nimănui de planul nostru cu excepţia părinţilor. Am hotărît că acest moment este despre noi şi pentru noi, şi vrem să ne bucurăm din plin de această zi. Am decis să plecăm doar cu naşii şi cu fiica noastră, care avea pe atunci 2 ani şi jumătate. Nici naşii noştri n-au ştiut, pînă în ultima clipă, cînd i-am rugat să vină de la Sibiu cu bagajele şi documentele pregătite.

Din momentul deciziei pînă în ziua nunţii au trecut cîteva luni de căutări şi pregătiri. Întîi rochia de mireasă, care trebuia transportată cu avionul, împreună cu multe alte bagaje, şi care trebuia să semene cu rochia zînei celei bune din „Cenuşăreasa“ (într-o carte din copilărie, zîna cea bună purta o rochie bleu, amplă, cu o fundă la spate, iar eu, copil fiind, mi-am promis că voi avea o asemenea rochie „cînd voi fi mare“, iar aceasta a fost ocazia perfectă!). Apoi căutarea locului de cazare, în apropiere de Florenţa, care a fost ales, în final, datorită unui drum cu chiparoşi care îl lega de drumul principal. Amenajat într-o veche mănăstire, aşezat pe un deal înconjurat de viţă-de-vie, locul servea atît pentru agroturism, cît şi ca firmă producătoare de vinuri.

Căutarea fotografului a fost o altă încercare, şi am fost foarte norocoşi să găsim un tînăr fotograf român, stabilit la Cremona, cu care am discutat toate detaliile pe Skype. Florile, comandate pe Internet la o florărie din apropiere, s-au transformat (cu ajutorul naşei), într-un buchet rustic, cu miros de eucalipt.

Părea că n-am uitat nici un detaliu şi, în ziua stabilită, Sebastian (fotograful nostru) a ajuns la timp pentru a ne face cîteva poze pe drumul cu chiparoşi, înainte de a pleca cu toţii spre biserică, în Florenţa. Trecînd, în grabă, cu maşina prin Piazza Pitti (zonă cu trafic interzis), ne-am ales cu o amendă usturătoare, dar şi cu o poză trimisă de Poliţia italiană pe e-mail (de nepreţuit!).

O slujbă religioasă emoţionantă, solemnă. În biserică, în afară de noi şi de preot, mai erau doar două femei: soţia preotului şi o prietenă a acesteia. Nimeni nu a rîs, nu a tuşit, nu şi-a dres glasul, şi nici un telefon nu a sunat pentru a perturba acest moment.

Am lăsat copilul cu naşii (părinţi, la rîndul lor) pentru a lua masa de prînz, iar noi am plecat într-o plimbare prin Grădinile Boboli, aflate în apropiere, şi ne-am reîntîlnit după două ore, urmînd să ne îndreptăm spre Piazza del Duomo.

Apropiindu-ne de Ponte Vecchio, am avut o surpriză. Un trecător a strigat *„Viene la sposa!“* (Vine mireasa!) şi dintr-odată pe Ponte Vecchio, printre sutele de turişti, s-a creat un culoar în faţa noastră, cu oameni care aplaudau şi ne felicitau cînd treceam prin dreptul lor. Spuneam că nu sîntem doritori de prea multă atenţie? Ei bine, am avut din plin, pentru că tot drumul pînă la Dom s-a desfăşurat astfel, cu oameni care veneau să ne felicite, să facă poze cu noi, care aplaudau şi strigau *„Auguri!“* (Felicitări!) şi *„Viva la sposa!“* (Trăiască mireasa!). Dintr-un moment care părea să fie foarte privat şi intim, a devenit unul la care luau parte trecători de toate naţiile, oameni necunoscuţi, care împărtăşeau cu noi un moment de bucurie.

Aşa am început această nouă călătorie în viaţa, întîlnind oameni minunaţi: Ludmila, cea care s-a ocupat de rochie, o designeriţă plină de viaţă şi umor, care nu s-a mirat deloc cînd i-am dus cartea mea cu „Cenuşăreasa“. Sebastian, fotograful, alături de viitoarea lui soţie, doi oameni buni, discreţi, care se străduiau să-şi croiască şi ei o nouă viaţă într-o ţară străină. Preotul, care a fost şi el vizibil emoţionat, şi nu mică ne-a fost surpriza să primim un e-mail de la el, cîteva luni mai tîrziu, în care se interesa dacă sîntem bine. Lecţia acestui drum a fost că în căsătorie, ca şi în viaţă, nu eşti de fapt singur, iar oamenii pe care îi întîlneşti îţi pot face viaţa mai frumoasă.

***Raluca Chişcu** e psiholog şi psihoterapeut.*

Alex DINCOVICI

Bărbații și durerea

Dacă nu știi, sau mai bine zis dacă nu poți să te bați, nu ești chiar bărbat. La fel cum nu ești bărbat nici dacă plîngi, nici dacă ești prea aranjat și petreci mai mult timp să îți perii barba decît să tragi de fiare. Îmi aduc aminte, legat de acest subiect, de un articol al unui intelectual de dreapta de la noi, de acum doi ani, care deplîngea bărbatul occidental, aflat în criză. Și nu e singurul (nici bărbat, desigur, nici om de dreapta) care face asta.

Masculinitatea normativă, cea după care plînge lumea în mediul virtual, este bazată, printre altele, pe respingerea unor trăsături sau comportamente considerate feminine, pe atingerea unui *status* socioeconomic, pe rezistența, chiar îndîrjirea în fața neajunsurilor vieții și mai ales pe un anumit tip de agresivitate și de duritate. Prin duritate, aici, trebuie înțeleasă indiferența față de soartă, potențial dureroasă, a propriului corp în acțiune (Tony Jefferson, 1998), un fel de asumare a riscului, cu aproape orice preț, indiferent de consecințe.

În societatea noastră, însă, acest tip de masculinitate nu mai are astăzi aceeași miză, iar abilitățile considerate tradiționale și care o fundamentau, centrate mai ales în jurul corpului, aproape că nu mai au rost. Agresivitatea este sancționată prin lege, iar duritatea poate fi sancționată social, în timp ce un corp puternic nu mai este și un corp util, iar automatizarea ar putea să elimine aproape complet nevoia unor calități fizice invidiate în trecut și, împreună cu aceasta, chiar și rațiunea de a fi a modelului respectiv de masculinitate. Ca să nu mai vorbim de durere, pe care încercăm să o eliminăm complet din viața noastră.

Cum faci însă, astăzi, să devii totuși un astfel de bărbat? Care sînt „ritualurile" prin care treci pentru a dobîndi corpul și abilitățile necesare unui astfel de specimen? Deoarece armata nu mai este obligatorie și pentru că statutul nu mai impune acest rit de trecere, recurgem la tot felul de practici-substitut prin care învățăm să ne controlăm corpul și să îi creștem duritatea, într-un mediu sigur și controlat.

În loc de război „jucăm" *airsoft,* în loc de pregătire fizică mergem la *crossfit* sau la sala de forță și alergăm semimaratoane și maratoane, iar în loc de conflict violent facem *sparring* la sporturi de luptă. Sportul în sine – și cu cît mai „masculin", cu atît mai bine – este, de fapt, rețeta perfectă pentru recăpătarea masculinității pierdute, el putînd deveni cu ușurință o „cosmogonie masculină completă" (Loic J.D. Wacquant (1995), care să ofere răspuns la toate neliniștile modernității.

Sportul este, prin natura sa, construit după o logică a masculinității normative. Nu este un joc, ci o competiție, în care vor exista întotdeauna pierzători și în care performanța te poate împinge pe nesimțite pînă la sacrificarea, uneori inutilă, a propriului corp. Ca rit de trecere, însă, are un mare merit, pentru că îți face cunoștință cu două lucruri esențiale: cu durerea și, implicit, cu propriul corp. Uneori, primul antrenament este și prima ocazie cu care descoperi că *ai un corp,* datorită durerii care îl invadează în moduri noi și nebănuite și care constituie elementul central al acestei experiențe prin care ajungi să îți schimbi modul de a fi și să îți locuiești cu adevărat propriul corp.

Două întîmplări îmi vin în acest sens în minte. Mirarea unor nou-veniți la antrenamente, care *au descoperit a doua zi că au niște mușchi de care nu aveau habar,* și povestea unui antrenor despre reacția unui puști în urma unui rit de promovare, din sală, pe parcursul căruia cel promovat trebuie să fie lovit cu centurile pe spatele gol de către ceilalți colegi. După ce a trecut prin acest *tunel,* durerea resimțită în urma loviturilor l-a mirat atît de tare încît nu a știut dacă să se bucure de reușită sau să plîngă de usturime și a rămas copleșit de senzația resimțită și de efectul acelei violențe simbolice. În fenomenologie, absența corpului din cotidian este considerată aproape ca un dat. Pentru că într-o lume previzibilă, în care facem același lucru zi de zi, și într-o societate care disociază de multe ori efemerul corp de intelectul considerat dezincorporat, trupul aproape că nu există dacă nu există durere, vreun disconfort serios, sau dacă nu se schimbă nimic în cultura materială cu care interacționăm constant. E oarecum firesc, în aceste condiții, ca violența și durerea să devină aproape imposibil de gestionat atunci cînd apar, subit, în prim-planul experienței. Sportul, dar mai ales sala, fie ea de forță, fie ea de lupte, ne fac să ne redescoperim trupul prin intermediul durerii, de obicei apărută sub forma febrei musculare, însă uneori chiar ca traumă mai serioasă. Și ne fac să preluăm controlul asupra lui, să îl cunoaștem și să îl locuim mai bine, prin dezvoltarea unei conștientizări corporale specifice (un soi de proprioceptie, să zicem) și printr-o cunoaștere a *limitelor,* la care cel mai mult contribuie experiența durerii.

Astfel, din punct de vedere al masculinității normative, ajungi cu adevărat bărbat, din păcate, doar după ce ajungi să experimentezi durerea și să o „îmblînzești", făcînd din ea o unealtă de cunoaștere și de relocuire a propriului corp.

***Alexandru Dincovici** este antropolog și cadru didactic asociat la SNSPA.*

Andrei DRĂGOIU

Ritualurile elevilor

La liceu era clară treaba. Niciodată nu am înțeles ideea învățămîntului românesc de a ține copiii cîte șapte-opt ore pe scaun pentru ca apoi să îi trimiți acasă să facă teme pînă adorm. E normal ca oricine să caute o evadare din rutina asta impusă, iar colegii mei și cu mine mergeam în Absintheria Sixtină, în Centrul Vechi.

Adunarea noastră nu avea nici un scop. Oricum stăteam împreună toată ziua la liceu. Cumva însă, la liceu lumea e diferită, poate simte nevoia să pună o mască, habar nu am. La Absintherie totul era altfel. Beam berea trapistă a călugărilor belgieni și puneam bazele viitorului nostru. Vorbeam subiecte grele, că doar eram elevi la „Sf. Sava". Era absurd să nu vii pentru că aveai teme, era ca trădarea.

Mai tîrziu, într-a XII-a, cînd groaza Bacului a venit peste noi, a trebuit să ne rafinăm puțin. Mai mergeam și să bem, dar mai rar. În schimb, în cartier, ne adunam ore în șir cu caiete, culegeri și eseuri scrise de colegi mai mari, să învățăm pentru examen. Ne întindeam la cea mai mare masă pe care o găseam și învățam ore în șir. Mult spus, era doar un alt prilej să ne adunăm. Am și învățat, pentru că intervenea o oarecare rușine față de ceilalți, care chiar doreau să afle ce e f(x) sau alte porcării din astea complicate. Beam cafea toată ziua, ore în șir. Ne știau toți chelnerii din cartier, ne întrebau cum e cu școala, ne ziceau să nu ne facem griji. Pe vremea aia se fuma înăuntru, deci, fiind vară, ne respectam cu aer condiționat și pachete întregi de Marlboro Filter Plus, „țigări vanilate", alimentîndu-ne astfel toate tabieturile și viciile deodată.

În tot acest timp, exista o idee în capul meu, cum că acțiunea de a ne aduna e mai importantă decît activitățile pe care le facem. Asta era definiția noastră ca grup – stăteam mereu împreună. Aveam colegi care ne reproșau asta și am găsit, la spatele unui caiet vechi de informatică, o schemă pe care i-am desenat-o unei colege care m-a întrebat cum de sîntem așa mulți în grup și care sînt legăturile dintre noi.

Mai tîrziu, la facultate, în Leeds, studenții englezi ne-au învățat care sînt ritualurile lor de petrecere. Totul fiind destul de scump în club, ei preferau să cumpere o cantitate aberantă de alcool și să se adune în casa unuia dintre ei. După faza inițială de formalități și introduceri, urmau jocuri de băut care aveau ca scop distrugerea oricărui fel de respect de sine. Atunci cînd veneau taxiurile, tot alcoolul care rămînea se turna într-o sticlă sau într-o vază, ce aveai la îndemînă, care făcea ture pe la toată lumea. Era dezgustător.

La jocurile de beție am renunțat repede, dar ideea de *„pre-drinks"* a rămas. A ajuns, de fapt, cel mai frumos ritual al nostru pînă am plecat din Anglia. La *pre-drinks,* lumea era îmbrăcată frumos, pentru că urma să ieșim în club. Nu conta că e ora 9 seara și noi mergeam abia pe la 12-1. Ne formalizam un pic și ne respectam, ne prefăceam că sîntem mai maturi decît eram. Beam elegant, fumam în grădină, visam la străzi din Brooklyn și ne dădeam mari cu ce muzică nouă am mai găsit. Toată ordinea aceasta era ruptă de momentul cînd venea taxiul să ne ducă la club, deoarece acolo era un haos total. În club nu prea mai vorbeam, singurele interacțiuni sociale fiind limitate la privirile pline de bucuria de a fi acolo. De asemenea, tot la petreceri, la țigară, întîlneam tot felul de oameni. Era cel mai sociabil moment din toată experiența. Inevitabil, venea cineva la tine să te întrebe dacă ești bine. Te distrezi? Dar de unde ești? Îmi dai și mie o țigară? Te plătesc! Și urma o discuție de cinci minute complet lipsită de sens, repetitivă, dar foarte autentică. Doi străini se văd, discută la o țigară și nu se mai întîlnesc niciodată.

Din toata febra aceasta cu *pre-drinks* am rămas cu un lucru astăzi. Bineînțeles că prefer să dau mai puțini bani pe același alcool și să îl beau comod la mine acasă, cu muzica mea și cu prietenii mei. Dar toată experiența clubului s-a transformat într-o dorință de a sta pur și simplu de vorbă, într-o companie plăcută. Acum prefer să ne adunăm în stilul ieșirilor din Absintherie, fără nici un motiv, să vorbim și să bem, și să ne dovedim că sîntem exact aceiași oameni de altădată, doar că un pic mai bătrîni.

***Andrei Drăgoiu** este absolvent al Leeds Metropolitan University, secția Art, Events, Performance, și în prezent lucrează la Harp&Loom, înființată de el în 2015.*

Stela GIURGEANU

Cînd e musai, e de voie bună

Cu toții am auzit de Secret Santa sau de *team building*, despre toate acele ritualuri corporatiste de „voie bună". Și mustăcim, de cele mai multe ori cu iz de ironie la adresa lor, pentru că, pe de o parte, scopul lor urmărește obligativitatea de a te simți bine – or, cum să te simți relaxat și bine cînd știi că trebuie să fii relaxat și bine? – iar, pe de altă parte, ne legăm mefiența de lipsa lor de autenticitate și de derizoriul care se naște în siajul lor.

Dacă e să vorbim despre obiceiul de Crăciun, Secret Santa, în care angajații își fac unii altora cadouri incognito, nu putem să nu vorbim despre cadouri luate la repezeală, ieftine, fără a fi măcar gîndite simbolic. De multe ori se merge chiar pe varianta „dar din dar se face rai", dar nu pe latura generoasă a zicalei, ci mai degrabă pe înțelesul modern, acela de comoditate. Pentru că există o subtradiție a ritualului de a redărui un cadou pe care tu însuți l-ai primit cu un an mai devreme. Bineînțeles, o faci cu emoțiile de rigoare, ca nu cumva cadoul să revină exact celui care ți l-a dăruit.

Cam la fel stau lucrurile și cu evenimentele de *team building*. Scopul declarat al acestor întîlniri este de a-i face pe angajați să se cunoască mai bine între ei, de a-i obliga să socializeze în vederea unei mai strînse relații de muncă. Cu toate astea, cam de fiecare dată, expedițiile organizate pentru grup ajung să se spargă în bisericuțele formate deja la birou. Cît privește micile distracții de tabără la care trebuie să iei parte, jocuri și zbenguieli care se potrivesc mai mult unor puști de liceu decît unor corporatiști adulți, amuzamentul lor este îndoielnic pentru mulți, care ar prefera să se relaxeze, în intimitatea casei lor, cu o carte și un ceai. Dar dacă e musai…

Scopul acestor ritualuri este, bineînțeles, de a transforma echipa într-o familie. Dar cît este de valabilă o asemenea strategie? Îți poți transforma biroul în a doua familie impunînd ritualuri corporatiste? Pot, într-adevăr, acestea să transforme relațiile de muncă în relații de amiciție?

Este o întrebare la care s-a căutat de multe ori răspunsul. Au fost publicate cărți, au fost conduse studii și dezbateri. Una dintre cele mai cunoscute cărți despre cultura corporatistă a apărut la începutul anilor '80: *Corporate Cultures – The Rites and Rituals of Corporate Life*. Autorii, Terrance E. Deal, profesor la University of Southern California, autor a numeroase cărți despre *leadership* și organizare corporatistă, și Alan Kennedy, președintele Selkirk Associates, o companie de *software* din Boston, propun o analiză a ceea ce însumează, de fapt, toate aceste ritualuri care au loc în cultura corporațiilor.

Corporațiile sînt văzute ca un soi de trib în care, pentru a te putea integra, este necesar să înveți și să iei parte la toate acele cutume născute în interiorul său. Cultura corporativă este, în opinia autorilor, acea cheie care poate duce compania spre succes sau, dimpotrivă, dacă nu îți formezi abilitățile necesare pentru a te putea integra și adapta unei lumi în continuă schimbare, ai toate șansele să eșuezi.

Pentru a avea însă o cultură motivațională valabilă, cei doi autori sugerează o bază formată din cinci elemente. În primul rînd vorbim despre istoria firmei, pe care angajații trebuie să o cunoască, alături de tradițiile și valorile pe care compania a fost înființată; apoi, însușirea credințelor care determină continuitatea acestei companii; urmează adaptarea la ritualurile și evenimentele menite să apropie angajații – ritualuri care merg de la binecunoscutele *team building*-uri la obiceiurile de bunsimț de a-ți saluta colegii la venire și la plecare; pe treapta a patra se situează crearea unor povești și a figurilor de „eroi" – adică acțiunile unor foști sau actuali angajați sînt mitizate în urma unor succese înregistrate în cadrul companiei; și, nu în ultimul rînd, întreținerea unei rețele culturale informale – adică, mai simplu, o rețea de bîrfitori, răspîndaci de zvonuri și spioni care îi informează pe mai-marii companiei despre ce se întîmplă la firul ierbii.

Făcînd abstracție de limbajul științific, cei doi autori prezintă, de fapt, organizațiile, fie ele firme, companii sau corporații, drept enclave sociale, cu obiceiuri tribale, roluri bine definite pentru fiecare angajat în parte și diferite strategii pentru a determina includerea, rebranduirea identitară și adaptabilitatea la schimbări. Pentru că, deși te consideri un om timid, într-o companie ești susținut să devii un aprig om de afaceri.

„În lumea afacerilor" – este una dintre concluziile cărții –, „directorii executivi, managerii și angajații sînt, pînă la urmă, oameni. Vor ca locul lor de muncă să aibă un sens. Vor să stabilească relații organice între ei. Și vor să creadă că efortul lor are un scop și că provoacă o schimbare. Ritualurile apropie oamenii mai mult decît o fac ședințele sau întîlnirile formale. Ceremoniile periodice instaurează un sentiment de spirit comunitar, amintind oamenilor de valorile pe care le împărtășesc și de scopurile pe care le au."

Anamaria IUGA

În odăile de parade

Nunta, obiceiul care ceremonializează căsătoria și marchează trecerea de la un statut social (tînăr necăsătorit) la un altul (adult căsătorit) este o dramă culturală complexă, cum o numea antropologul Gail Kligman, cu acțiuni rituale elaborate și un limbaj propriu, menite să asigure mai ales prosperitatea noului nucleu social constituit, noua familie. În același timp, nunțile sînt, după cum le numea etnologul Mihai Pop, adevărate documente de istorie socială, pentru că sînt extrem de dinamice și reflectă schimbările care apar de-a lungul anilor în comunitățile în care sînt performate.

Camera dinainte, odaia de parade, spațiul festiv prin excelență al casei țărănești, era cea mai prețuită încăpere, un spațiu destinat primirii oaspeților și derulării evenimentelor importante din fiecare familie. Aici, mai demult, se petrecea întreg ritualul nupțial: nunta se făcea „detilini", adică separat, la mire și la mireasă, chiar și după cununia religioasă. Dar de mai bine de 30-40 de ani, nunțile, după cununia religioasă, se țin numai „laolaltă", mai ales la căminul cultural din sat ori la un restaurant, sau chiar la cort, în aer liber, cu toți nuntașii împreună.

Spațiul în care au loc nunțile, oricare ar fi acesta, trebuie să fie cît mai bine îngrijit și aranjat, pentru că primește funcții de reprezentare a statutului social al familiei în care are loc evenimentul. În primul rînd, casele trebuie să fie pregătite, curățate și aranjate din timp. Este aranjată întreaga locuință, dar mai ales camera de parade. În această încăpere, mireasa își primește prietenii la jocul cununii, iar mirele la jocul steagului; acolo este îmbrăcată mireasa, un rol aparte avîndu-l momentul în care este așezată pe cap cununa; aici stau mirii, fiecare la casa părintească, în momentul în care își cer iertare de la părinți, pentru a pleca spre cununie mai apoi, cu alai.

În încăperea festivă trebuie să intre cît mai multă lume. Aici se ține, de altfel, etalată zestrea fetelor, partea compusă din țesături, care se aranjează pe „rudă". „Ruda" este o bîrnă din lemn agățată de tavan deasupra paturilor, peste care sînt așezate, într-o ordine anume, țesături din lînă (cergi, covoare bogat ornamentate), între care sînt țesături din cînepă (cearșafuri, fețe de masă) cu broderie sau dantelă în capete. Paturile de sub rudă sînt la fel de bogat îmbrăcate cu cearșafuri cu dantelă în capăt, peste care se pun cergi sau covoare decorate, iar pe pat, într-o parte, stivuite, perne de mărimi diferite. În casele unde nu se mai face rudă, zestrea este așezată pe paturi, fiind stivuite pînă la tavan cergi groase de lînă și covoare colorate, între care se pun „cearșafuri cu colți", în așa fel încît să se vadă bine dantela din capăt; se mai pun și perne, uneori peste 15 ca număr, de mărimi diferite. Pereții încăperii sînt ornați cu păretare, icoane, ștergare și farfurii decorate, să se vadă cît mai bine toate obiectele prețioase, mai ales cele făcute de mîna fetei ce urmează să se mărite. Într-un colț se pune masa, îmbrăcată și ea cu o față de masă ornamentată, pe care stă, în centru, un stolnic, un colac împletit, găurit în mijloc, așezat pe un vas plin de grîu și „înstrutat" (împodobit) cu busuioc și flori, să le-aducă noroc. De jur împrejur, de-a lungul pereților se așază lavițe sau scaune, ca să încapă cît mai mulți oameni. La nunțile „detilini", în camera bună se puneau, după cununia religioasă, mese împodobite cu fețe de masă și mîncare, iar mai spre ușă se lăsa loc pentru dans. Se scoteau și paturile din casă, iar sub „ruda" împodobită se așezau în general oameni în vîrstă, care nu ies repede la joc.

Ce se întîmplă cu spațiul nunților care se desfășoară laolaltă, adică la căminul cultural? Evident că, pînă la momentul cununiei de la biserică, nunta are loc tot în camerele bune ale celor două case. Dar după cununie, tot alaiul de nuntă merge la căminul cultural, care este împodobit cu o zi înainte, în special de către „drușcă" (domnișoară de onoare). Cu hîrtie creponată și panglici, dar mai ales cu țesături: drușca duce de la propria sa casă covoare, ștergare, farfurii.

Se reconstituie, în acest fel, interiorul caselor țărănești, transformînd sala rece de cămin într-un spațiu familiar. Chiar dacă petrecerea de nuntă nu mai are loc în casa părintească, totuși, pe lîngă faptul că sînt performate ritualuri cunoscute, precum întîmpinarea mirilor cu vasul de grîu și stolnic, jocul miresei, jocul găinii, „îmbălțuitul" (punerea năfrămii) miresei de la final, ori chiar și noi obiceiuri, cum ar fi furatul pantofului miresei, ori furatul miresei în sine, toate au loc într-un spațiu care trebuie să fie cît mai aproape de casa părintească, dezvăluind un atașament special.

***Anamaria Iuga** este etnolog la Muzeul Național al Țăranului Român.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

O comisie de experți pentru școala românească

Știm cu toții cum arată Parlamentul României: cu excepția cîtorva personaje rezonabile, plauzibile, cît de cît potrivite cu statutul de deputat sau senator, parlamentarii români par, oriunde îi întîlnești, orice altceva decît demnitari puși să reflecteze la treburile țării și să le administreze eficient: pe scaunele din Parlament, la microfon, la televiziuni, se comportă ca o gașcă de cheflii pe terasele din Cișmigiu. Mai un caft, mai o sudalmă, mai o ocheadă, mai o indignare, mai un monolog toxic și inutil. Nimic care să îți sugereze, să îți dea un semn cît de mic că, atunci cînd domnii cu pricina au fost puși să ocupe fotolii de parlamentari, a existat un minim criteriu de competență.

Am mai scris despre vechile comisii de învățămînt din Senat și Camera Deputaților. Între timp, s-a schimbat configurația Parlamentului, așa că n-ar fi rău să vedem pe cine ne bazăm acum: cine stă cu sufletul la gură și nu doarme noaptea din pricina stării educației. Iată, deci, cîteva rapide portrete de parlamentari care au grijă de școala românească.

Mario Ovidiu Oprea, din 1989 și pînă în 1995, a fost inginer. Apoi, nouă ani, a fost director la o firmă de brokeraj din Craiova. Din 2004 a intrat în Parlament, ca senator. Pînă în prezent a făcut parte din comisiile pentru apărare, cea juridică și cea pentru afaceri europene. E clar. Știe. E pregătit să mediteze la problemele învățămîntului, ale educației, ale dascălilor etc.

Adrian Todor, deputat. Din 1997 pînă în 2000 a fost sportiv, secția tir. Apoi, din 2003 pînă în 2015 a fost administrator de baze sportive și de firme de panificație. Citez din CV-ul domniei-sale, la capitolul „competențe și aptitudini sociale": „capacitate de adaptare la medii multiculturale, obținut *(sic!)* prin călătorii și prin șederea în străinătate pe parcursul mai multor ani; capacitate de comunicare foarte bună obținută în urma experienței de muncă în domeniul sportiv" (toată lumea știe că, la tir, ochești și vorbești, asta faci toată ziua).

CV-uri vide,
bune de impresionat vecinii și mătușile.

Szabó Ödön, deputat. A fost zece ani profesor, apoi, în 2000, a fost muzeograf și consilier județean. A urmat o perioadă mare în care pur și simplu a reflectat la viitorul profesional, fiindcă abia în 2012 apare următoarea angajare. Acum este vicepreședinte al comisiei pentru învățămînt.

Vasile Cîtea, deputat. Înainte de a fi membru în Parlament a fost un an director adjunct la o firma de salubrizare, doi ani a lucrat în Ministerul Turismului și Sportului, apoi din nou director al unor firme de securitate și IT. A fost și boxer.

Cristinel Romanescu, deputat. Președinte al Federației europene de tenis de masă. A fost asociat, timp de zece ani, la o firmă de „hoteluri și alte facilități de cazare similare". Multiplu campion la tenis de masă și antrenor.

Biro Zsolt-Istvan, deputat. A fost profesor, patru ani, apoi redactor la radio. Din 2012 este președintele Partidului Civic Maghiar. Atît.

Lavinia Corina Abu Amra, deputat. A fost consilier la două firme din Tîrgu Mureș și la o universitate particulară din București, apoi purtător de cuvînt al unui spital, director de resurse umane al unui institut de urgență pentru boli cardiovasculare și din nou consilier pentru resurse umane la o firmă de sondare a opiniei publice.

Mai sînt mulți ca ei. De fapt, îmi pot imagina că mai toate comisiile permanente din Parlament sînt pline de neaveniți, de CV-uri vide, bune de impresionat vecinii și mătușile. Dar cine știe? Speranța moare ultima. Din păcate, agonizează îndelung...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

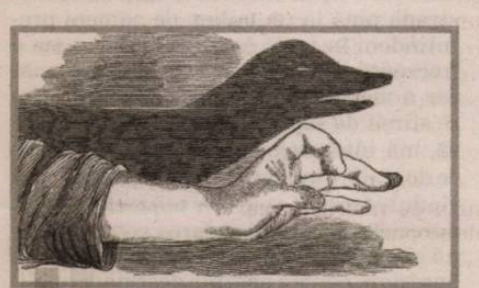

Iaromira POPOVICI

bazar

Betty Draper și bunica mea

Majoritatea mentalităților din *Mad Men,* despre care vorbeam în numărul trecut, le-am trăit, pe viu, în copilăria și adolescența mea, în propria familie. Bunica mea nu a lucrat niciodată, a stat acasă și și-a crescut copiii. Doar bunicul a lucrat, atunci cînd și-a găsit de lucru, economist fiind, în ani de război și schimbări sociale imposibile. Bunicul și bunica mea, cu care am găsit nenumărate poze de tinerețe, erau, obiectiv și fără intenții de laudă, cu adevărat frumoși, pe linia epocii. Bunicul meu aducea cu Gary Cooper, James Stewart și Cary Grant, iar bunica nu era departe de Vivien Leigh combinată cu Marlene Dietrich ori Loretta Young. Pălăriile severe, dar ușor ușchite, taioarele strînse pe talia impecabilă, fustele pînă sub genunchi, țepene, buzele rujate apăsat, asociate cu o postură dreaptă și grațioasă, însumau pentru mine feminitatea ideală la care, practic, n-am avut acces niciodată.

Părea un tip de femeie care, orice ar fi făcut, nu se „strica" niciodată, nu se șifona. Care meșterea la bucătărie în această ținută eternă, naviga cu ea în fum și printre pete și ieșea de acolo la fel de apretată. Ca apoi să l aștepte, la fel de *fresh,* pe soțul ei cu cina. De altfel, replica lui Betty Draper din prima parte a *Mad Men,* adresată lui Don, era „Ai mîncat? Ți-e foame?" Iar urmarea acestei replici era așezarea lui la masă, cu ea mai întîi robotind prin jur, apoi luînd loc la un colț al mesei și uitîndu-se tandru la el (în cele mai multe cazuri mîncase înainte). Uitîndu-se tandru, dar mocnind pe dinăuntru.

Desigur, în viața reală, bunica mea nu era precum în poze. Nu știu cum fusese în tinerețea ei, cînd era mai aproape de „prototipul" Betty Draper, dar, mai spre bătrînețe, cînd am cunoscut-o eu, era încă impecabilă pe dinafară, cu rochii pe talie perfect călcate, dar pe dinăuntru mai puțin. Betty și ea aveau în comun, cu siguranță, un lucru: fumau ca șerpoaicele. Bunica mea țigări Mărășești, în țigarete, multe și tot timpul. Dacă Betty, în prima ei căsnicie, cea cu Don, se abținea de la orice comentarii și chiar gînduri, fiind femeia supusă, perfectă aproape pînă la capăt, bunica mea – nu. Vorba, ironică și tăioasă, era instrumentul ei de protest și apărare. Pe care o practica atît în prezența bunicului meu, cît și atunci cînd se afla singură (sau cu mine) prin casă.

Da, prinsese obiceiul ăsta, un pic ciudat, s-ar zice, dar, pînă la urmă, de înțeles, de a vorbi singură, de a se autopsihanaliza. Tot mai bine așa, zic, decît să-i fi tremurat mîinile, ca lui Betty, din diverse reprimări. Obiceiul de a sta de vorbă cu un psiholog sau psihanalist nici vorbă să fi fost pe vremea tinereții ei, și nici în cea a copilăriei mele, cînd facultățile cu un asemenea profil oricum fuseseră desființate. Și să faci așa ceva era considerat, în linii mari, o rușine, erai nebun, pînă la urmă, și te făceai de rîs. În america anilor '50, Betty a putut merge la un psiholog, care cred că era numit psihiatru, dar relația lui cu ea era ciudată, ca și cum n-ar fi luat-o în serios; iar cel căruia acesta îi dădea socoteală în legătură cu ce se întîmpla la acele ședințe era, de fapt, Don. Nu știm cum respecta chestia asta deontologia lui profesională.

Așa că mai bine ca bunica mea, care se autopsihanaliza amatoristic. Din cînd în cînd, veneau și pe la ea diverse prietene ciudate, pe teritoriul ei sacru, bucătăria. Unde cafeaua și țigara erau regine. Eu auzeam mai totul din dormitorul ei, un al doilea dormitor legat printr-un intrînd de cel al bunicului meu, într-o casă în care totul era prea deschis. Singura închisă rămînea sufrageria, care, precum camera bună de la țară, stătea tot timpul izolată și înfrigurată, într-un rural devenit rustic, cu elemente urbane evidente, precum biblioteca plină de cărți chiar bune, din „Romanul secolului XX", printre pahare de cristal și tablouri cu pepeni hiperapetisanți și țărăncuțe.

Așa, încet-încet, am înțeles și un soi de feminism difuz și *avant la lettre* pentru societatea românească de atunci al bunicii mele. Despre care am aflat, dacă am înțeles bine, că a inițiat un fel de grevă conjugală după nașterea celui de al-doilea copil. Și care, atunci cînd l-a prins pe bunicul meu cu o idilă, a vrut să divorțeze, lucru nu foarte obișnuit la vremea aceea, și mai ales pentru o casnică. Și, iarăși, care, atunci cînd bunicul meu a insistat ca ea să se lase de fumat și să aleagă între el și țigară, a ales țigara. Bunicul meu a cedat (e adevărat că pe ea fumatul a pierdut-o, într-un fel).

Cu vremea, statutul ei impecabil s-a mai alterat, locul rochiilor a fost luat de capoate și capoțele înflorate și matlasate, au venit bolile și uitările. Dar pe mine nu m-au afectat, eu mi-o amintesc la fel de apretată și de încăpățînată în feminismul ei casnic, dacă-mi pot permite oximoronul. Pe care, într-un fel și, desigur, ținînd cît de cît pasul cu vremurile, l-am moștenit și eu.

Sîntem o societate de consum cultural?

*În fiecare an, Barometrul de Consum Cultural realizat de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală ne arată care sînt preferințele publicului, care sînt practicile de consum cultural, gradul de satisfacție, tendințele generale. E un instrument de măsură util mai ales pentru că o mare parte din sistemul cultural românesc este subvenționat, finanțat din fonduri publice de la guvern sau de la autoritățile locale. E deci firesc ca, periodic, să verificăm, și din perspectiva beneficiarilor, adică a publicului, dacă aceste fonduri sînt cheltuite judicios, dacă participarea culturală e pe măsura investițiilor, dacă strategiile instituțiilor culturale sînt bine calibrate. Am întrebat patru oameni implicați în cultura actuală cum interpretează cea mai recentă ediție a Barometrului, cea pe anul 2016. (**M. M.**)*

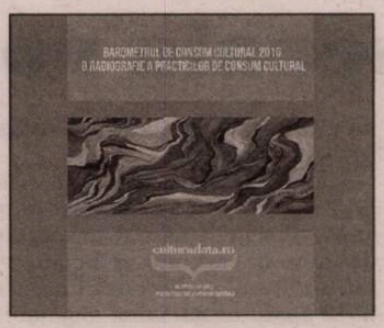

■ Mihai MITRICĂ

Gîlceava Barometrului cu realitatea

Piața de carte din România are trei carențe majore: un public extrem de restrîns, o infrastructură subdimensionată și lipsa unor statistici detaliate, care să nu poată fi puse la îndoială. În realitate. În Barometrul de Consum Cultural 2016, însă, lucrurile stau puțin altfel.

În general, lumea editorială operează cu cîteva date generale în ce privește România, ele fiind folosite ca bază de lucru atît în tranzacțiile de *copyright*, cît și pentru dimensionarea planului anual de afaceri al editorilor. Așadar, România este o piață de carte de circa 60 de milioane de euro anual (jumătate fiind înregistrată în București), cu un apendice de 35-40 de milioane de euro dacă adăugăm piața educațională (auxiliare școlare, manuale) și edițiile de chioșc. Foarte puțin în raport cu oricare dintre vecinii noștri, care nu au avut decît în anii din urmă proasta inspirație să atenteze fățiș la infrastructura de distribuție și la piața educațională. Noi am început devreme și nici nu dăm semne că ne vom opri în curînd din desăvîrșirea acestei monstruoase întreprinderi. Așa am ajuns să avem doar ceva mai mult de 200 de librării în toată țara, să desființăm mare parte din bibliotecile școlare, să ne „lăudăm" cu un tiraj mediu de circa 1.000 de exemplare/titlu, să umplem Depozitul Legal cu maculatură, 2/3 dintre titlurile care iau ISBN de la Biblioteca Națională fiind „fantome" care ajută fie la avansarea profesională a unor cadre didactice, fie la „păcălirea" autorităților fiscale – pentru că doar ISBN-ul dă dreptul la TVA de 5%; dacă o carte nu are ISBN, plătește 19% TVA, dar nimeni de la Ministerul Finanțelor nu se sesizează că avem atît de multe obiecte cu ISBN și TVA de 5% care nu sînt însă cărți...

Revenind la Barometrul 2016, trebuie spus că printre puținele ancore în realitate este constatarea că 46% din români nu au citit nici o carte în 2016 (cu 10% mai mulți decît constata același Barometru în 2014). Deși tot nu e clar cum se împacă asta cu insolita constatare de acum doi ani, potrivit căreia un român din doi citește în fiecare lună (vezi Barometru 2014, p. 225, graficul 7), la rîndul ei anihilată de un Eurobarometru care constatase în 2011 că doar jumătate dintre români (51%) puseseră cel puțin o dată mîna pe carte în ultimul an. De altfel, gîlceava Barometrului nu doar cu realitatea, dar și cu măsurătorile EUROSTAT și ale Comisiei Europene, este constantă prin cam toate capitolele ediției 2016. Astfel, ni se spune că 12% din români citesc cel puțin o dată pe săptămînă, iar 9% citesc chiar în fiecare zi (vezi Barometru 2016, p. 74, tabelul 3). Pare greu de crezut că Eurobarometrul din 2011 descoperise doar 2,8% din adulți (25-64 de ani) care au citit cel puțin 10 cărți într-un an; la pagina 237 a documentului INCFC 2016, însă, aflăm că 22% din români au citit integral 21-30 de cărți, iar 10% (adică aproximativ 1,9 milioane de români) au citit integral 31-50 de cărți!

© wikimedia commons

Studiul INCFC descoperă (la p. 80, tabelul 16) și că 46% din români au folosit Internetul pentru cumpărături online anul trecut. Mai modest, EUROSTAT găsise doar 12,5% din români care să fi accesat Internetul pentru cumpărături în 2016, 3% fiind cumpărătorii de carte (sau 24% din totalul cumpărătorilor online). Tot de la studiul INCFC aflăm (din graficul 4, de la p. 235) că 68% din români (circa 13,4 milioane persoane) au cumpărat cel puțin o carte, cei mai mulți dintre ei (31%, adică peste 6 milioane de români!) cumpărîndu-le în principal din librării, tîrguri de carte, anticariate etc. (vezi p. 234, tabelul 6), un vis pentru oricare dintre editorii români. Nu și pentru Barometru, care a înregistrat că 50% din români au librărie în localitatea de rezidență (p. 43, tabelul 8), în condițiile în care circa 44% din români locuiesc în mediul rural, unde aproape că nu mai există nici biblioteci, cu atît mai puțin librării.

„Studii"
prea puțin conforme cu realitatea.

Barometrul a devenit în ultimii ani, în ce privește măsurătorile asupra pieței de carte, un instrument tot mai puțin relevant și, din păcate, tot mai dăunător. Dăunător pentru că rezultatele – halucinante în raport cu realitatea și cu măsurători preexistente – pe care acest Barometru le prezintă stau, teoretic, pe masa decidenților pentru elaborarea de politici culturale sectoriale. Rezultatele obținute contrastează puternic (cu erori de 400%-1000% și chiar mai mult, după cum s-a văzut) cu datele EUROSTAT și ale Comisiei Europene. Așadar, fie românii îi mint *doar* pe cei care realizează studiul INCFC, fie acest studiu nu e realizat cu instrumentele sociologice corecte. Oricum ar fi, trebuie să fim conștienți cu toții că, pe o piață de carte atît de fragilă precum a noastră, orice seism indus de niște „studii" prea puțin conforme cu realitatea se poate dovedi catastrofal.

***Mihai Mitrică** este director executiv al Asociației Editorilor din România.*

■ Dragoș NEAMU

Cu procentele la muzeu

Actualizarea permanentă a Barometrului de Consum Cultural este pentru mine un moment de satisfacție mai ales profesională. Nu, nu sînt eu cel din spatele acestui instrument minunat de radiografiere a practicilor de consum cultural, dar reprezint acea categorie, probabil destul de mică, ce îl folosește din plin în orice demers de planificare a unui proiect cultural. Pe scurt, este poate unul dintre cele mai utile și mai respectate studii sociologice aplicate sectorului cultural cu ajutorul căruia îți poți identifica cu succes nevoi reale în funcție de care proiectele tale își găsesc și justificarea, dar și soluțiile. Aveam ceva de demonstrat cînd venea vorba despre o valoare a muzeelor, mă uitam repede în Barometru și îmi găseam sigur un argument imabatabil. Asta se întîmpla pînă mai ieri, pentru că recent am început să îmi pun semne de întrebare cu privire la valabilitatea unor date oferite de el. Sînt oare corecte toate aceste cifre și procente oferite spre interpretarea și înțelegerea noastră?

Să luăm ediția publicată recent, Barometrul pentru anul 2016, și să ne concentrăm pe domeniul muzeal. Nu mică mi-a fost satisfacția, dar și mirarea, să aflu că muzeele au fost cocoțate pe primul loc în rîndul instituțiilor de cultură cele mai prizate de către publicul consumator, atîta cît este. Practic, 38% din populația țării a vizitat un muzeu anul trecut, în comparație cu numărul celor care au vizionat un film la cinematograf (33%) sau al celor care s-au bucurat de o piesă de teatru (30%). Desigur, dacă vezi coloanele de autocare pline cu turiști parcate de-a lungul Bulevardului Kiseleff, ai spune că Muzeul Național al Satului este un fel de Luvru al României – și atunci procentul indicat al gradului de vizitare al muzeelor stă în picioare. Eu, unul, știu însă unele lucruri care se ascund în spatele acestor cifre și care se referă strict la muzee. De exemplu, ca unul care este obsedat de calitatea muzeelor și de acel procent din publicul larg pentru care vizitarea unui muzeu este o opțiune personală neinfluențată de vreo agenție de turism sau de școală, mă îngrijorează faptul că acest procent este alimentat consistent și datorită Nopții Muzeelor, care scoate în stradă pînă la un milion de oameni pretutindeni în țară. Asta, în loc să avem o frecvență semnificativă de vizitare, măcar a marilor muzee naționale, la fiecare sfîrșit de săptămînă. În aceeași măsură, mă interesează mai mult să aflu de ce doar 6% din instituțiile de cultură, din rîndul cărora fac parte și muzeele, au fost apreciate pentru abordarea contemporană și inovatoare și de ce numai 13% sînt apreciate pentru spațiile destinate publicului. De asemenea, aș vrea să înțeleg de ce echipa Barometrului de Consum Cultural nu consideră muzeul un mediu unde formele de participare au un caracter de relaxare în aceeași măsură cu cele culturale. Consumul receptiv nu este specific doar cinematografiei sau muzicii, ci și muzeelor, iar acest lucru se observă cel mai bine din dimensiunea participativă ca proces activ și plăcut de interacțiune cu colecțiile. De fapt, acest consum receptiv nu are mai multe forme? Cum se manifestă ele? Cam astea sînt lucrurile pe care doresc să le aflu. Sînt desprinse de pe un alt nivel al realității aflat mereu în spatele unui astfel de Barometru.

***Dragoș Neamu** este expert muzeal.*

■ Raluca IACOB

Cercetarea în slujba politicii publice

Barometrul de Consum Cultural își propune să ofere „informații importante despre dinamica valorilor și practicilor din societatea românească contemporană". Apariția sa anuală este pentru spațiul media o ocazie de a anunța cîte cărți mai citesc românii, de cîte ori merg la muzeu sau la teatru, ce muzică și ce filme preferă și, eventual, cum am evoluat față de anii anteriori și cum stăm comparativ cu alte țări din Europa. Receptarea sa publică se încadrează sub titlul generic de „tristele statistici românești" (după cum și-a intitulat jurnalistul Alex Rădescu postarea pe blog despre ediția lansată în 2017). Această receptare este însă doar suprafața a ceea ce reprezintă de fapt obiectivele autorilor, care alocă un spațiu semnificativ explicațiilor de natură teoretică și aleg în fiecare an teme pe

care le explorează pornind de la datele generate în urma aplicării chestionarului pe un eșantion reprezentativ pentru populația adultă a României. Rolul Barometrului, în viziunea INCFC, este de a se constitui într-un sprijin pentru organizațiile și instituțiile culturale în realizarea de practici și politici. Întrebarea este dacă acest lucru poate fi atins mai degrabă prin combinarea unor concluzii sumare cu o serie de măsuri propuse de autorii Barometrului sau, mai degrabă, prin rafinarea demersului de cercetare și o prezentare mai sintetică și atractivă, soluțiile ulterior identificate și discutate vor fi mai puternic infuzate de valoarea cunoașterii astfel dobîndite.

Susțin a doua variantă. Barometrul ar trebuie să ne arată mult mai clar care sînt comportamentele de consum ale românilor, prin realizarea de profiluri complexe de consumatori, care să includă și informații despre rolul culturii în viața românilor (de ce și pentru ce participă), de pildă. Pentru aceasta, însă, ar fi nevoie ca interpretarea datelor să nu se mai facă doar tematic, în capitole care să analizeze separat datele (uneori cu un suport teoretic foarte diferit), ci integrat, pentru a afla nu doar ce, cît și cine consumă anumite forme culturale în România, ci și cum o face – în ce combinații – și care sînt atitudinile și valorile principalelor categorii de consumatori. Acest model se aplică deja în alte țări, de exemplu în Malta sau în Marea Britanie.

Pe această direcție se dezvoltă, în ediția din acest an, capitolul dedicat analizei consumului cultural obiectificat (autori Andrei Crăciun și Liviu Chelcea), care identifică grupări de capital cultural care prezintă asemănări din punctul de vedere al consumului cultural domestic, care sînt descrise socio-demografic. Un astfel de demers de segmentare a publicului real (și potențial) ar putea fi, firește, completat de analize tematice, care descoperă și mai mult mecanica ecosistemelor culturale din perspectiva finalității sale de acces și expresie culturale. Un argument suplimentar pentru această abordare este că, dincolo de a ne ajuta pe cei care lucrăm în cultură să ne facem treaba mai bine, ar oferi o bază de lucru pentru cei din alte domenii, care au adoptat ideea că stilurile de viață, sau „comunitățile de stil", se constituie într-un factor explicativ pentru, de exemplu, comportamentul de vot, predispoziția de a discrimina, atitudinea față de educație, inegalitate și diversitate.

Tentația de a face propuneri de politică publică și schimbări la nivelul managementului instituțiilor publice de cultură există pentru orice cercetător, mai ales atunci cînd unele măsuri așteaptă de mult să fie asumate de decidenții politici (de exemplu, investiția în infrastructura culturală din mediul rural sau conturarea unui cadru financiar-fiscal adaptat practicii artistice).

Cu toate acestea, într-un material publicat în 2016 de cercetătoarea de politici culturale Eleonora Belfiore, ni se reamintește că, încă din 1977, autori precum Carol Weiss au confirmat ceea ce practicienii cunosc la prima mînă: „reprezentanții administrației folosesc cercetarea mai puțin pentru a ajunge la soluții, și mai mult pentru a se orienta și a formula probleme", ca un „sprijin pentru se gîndi la anumite subiecte și pentru a defini termenii unei situații, pentru a ajunge la idei noi și la noi perspective".

Dacă, în urmă cu nu mulți ani, lupta care se dădea era de a convinge administrația că este nevoie de date despre cultură, acum responsabilitatea cade pe umerii cercetătorilor: de a genera și de a comunica clar și convingător date și interpretări care să ne ofere portrete de informații care să fie real utile pentru a înțelege valorile și practicile de consum. Abia apoi vom putem avea discuții bine fundamentate despre soluții și oportunități de politică publică. Nu în ultimul rînd, cu toții am avea de cîștigat dacă datele brute ale Barometrului ar fi publicate în format deschis, pentru a genera noi interpretări din partea cercetătorilor interesați.

***Raluca Iacob** este manager și facilitator cultural, fondatoare a Asociației MetruCub – Resurse pentru Cultură.*

■ Iulia POPOVICI

Sondajele sînt foarte bune. Mai trebuie și cercetare

Pentru că statul român nu e capabil, în ultimul deceniu cel puțin, să cartografieze, evalueze sau zice-se cum se zice infrastructura și oferta culturală *reală*, neau mai rămas în viață sondajele de opinie. Un fel de părerologie. Națională. De pildă, „românii" sînt de părere că bisericile fac parte din infrastructura culturală – iar aici e partea interesantă: în Barometrul de Consum Cultural pe anul 2014 n-am găsit să se fi inclus bisericile și dusul la biserică; ele încep să fie pomenite în 2015, iar acum mersul la biserică e pus pe picior de egalitate cu mersul la cinematograf (pe care-l umilește de departe prin diferența de frecvență...). Deci nu e vorba de oameni, ci de opțiunea de cercetare.

Nevoia de teatre și săli de spectacole e mult mai mare acolo unde ele există deja (în mediul urban) decît acolo unde nu există (la sate) – profund logic, nu poți

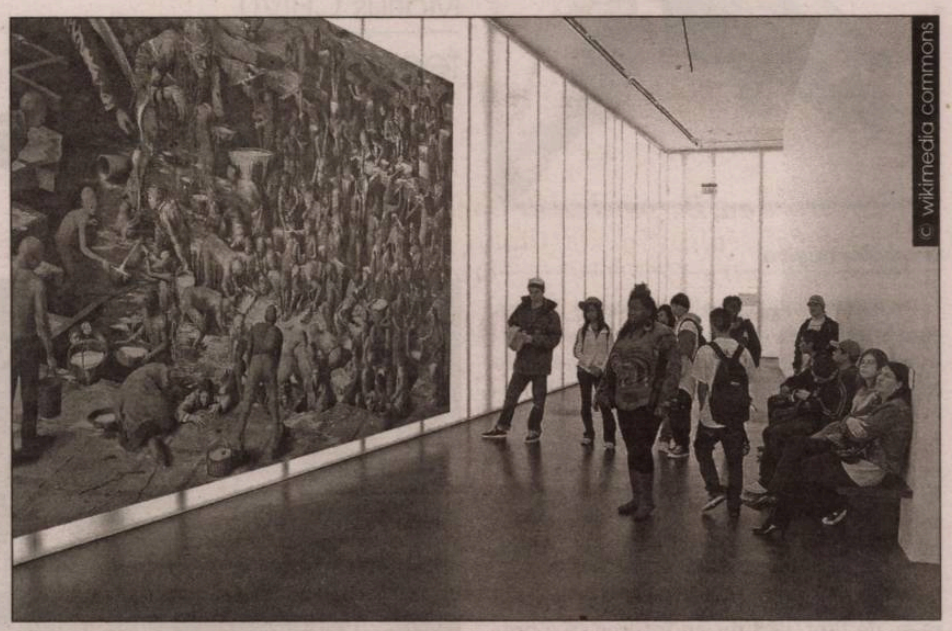
© wikimedia commons

resimți lipsa a ceva despre care nu știi că-ți trebuie / la ce-ți trebuie (concluzie confirmată de faptul că în rural se simte cel mai acut nevoia de biblioteci și cămine culturale – care fie au existat și-au fost desființate, fie există în continuare –, adică tipul de infrastructură cunoscută de locuitorii de la sate).

Nu sînt bani să decorticăm sondajele, să aflăm cît e deziderabilitate socială, cum se formează percepția etc. Peste 80% din respondenți sînt de acord sau foarte de acord că arta și cultura fac bine – societății și lor înșile –, doar că aproape tot atîția sînt neimplicați cultural. Din două, una: ori nu se implică pentru că n-au în ce / cu ce, ori declarațiile despre măreția artei și culturii sînt bla-bla. 56% declară

La sate știm că doar teatrele de copii / de păpuși și marionete fac turnee

că au participat ca spectatori la spectacole de dans – doar că numai mama Omida știe ce înțeleg respondenții prin „conceptul" de „spectacol de dans", dans modern sau dans clasic. 30% merg la teatru – dar 13% o fac o dată pe an. Unde se duc ei, ăștia 13%, o dată pe an: au teatru în localitate, se duc la spectacolul de teatru de sfîrșit de an al copilului sau numai o dată pe an vine cineva în turneu pe la ei prin oraș (căci la sate știm că doar teatrele de copii / de păpuși și marionete fac turnee)? Și nici nu mai am loc aici să scriu despre tipul de filtre ce-ar trebui să se aplice percepțiilor despre accesul la cultură al persoanelor în vîrstă (dar în mod cert vecinii mei pensionari cu studii medii nu știu ce-i aia hobby – i-am întrebat).

Cu 17% consum de teatru și nevoia de infrastructură teatrală, cum ziceam mai sus, nu chiar așa mare, strategia culturală ar trebui să prevadă ori reducerea cheltuielilor publice pentru această ofertă culturală (la limita nevoii de spectacol), ori politici active de creștere a consumului și participării (consumul e una, participarea e alta; fiindcă teatrele de amatori, cursurile, spectacolele participative etc. țin, în 99% din cazuri, de inițiative independente-private, în România, „piața" asta n-o poate măsura cantitativ nimeni). Problema e că nu știm, de fapt, obiectiv și factual, cît la sută din oamenii țării ăsteia au *acces* la teatru la distanță de 25-40 km de casă, cine, unde, cu ce frecvență face turnee, care este infrastructura minimală existentă în mod real, indiferent dacă e publică sau privată.

Am citit pe undeva disperarea unui altminteri sociolog în fața faptului că 68% din cei incluși în eșantion nu au fost niciodată la teatru, „deși există teatre (...) în aproape jumătate dintre localitățile din România", și m-am întrebat de cînd au fost decăzute satele din statutul de localitate. Fiindcă în mediul rural (circa 10.500 de sate grupate în 2859 de comune, la nivelul anului 2011, unde trăiește 46% din populația patriei) nu există nici un teatru, iar din cele 320 de orașe, doar în vreo 47 există astfel de instituții sau măcar o clădire numită teatru (în mare, în toate capitalele de județ – cu rocada Bîrlad în loc de Vaslui –, dar la ce ne ajută că statistic există 0,5 teatre la 100.000 de locuitori cînd, faptic, în Bistrița și Teleorman nu există nici unul?). Ochiometric, cam 30% din populație are teatru la îndemînă, iar procentul e net tras în sus de cei aproape 10% din cetățeni care stau în București, nu de distribuția geografică a infrastructurii. Dar vedeți voi, copiii moșului, să faci o cercetare națională despre infrastructură, accesibilitate culturală și resursele disponibile pentru creșterea ei costă. Și din cauză că noi n-avem bani, informația e dezorganizată, autoritățile/instituțiile locale nu-s foarte vioaie în cooperare (căci oricum le mănîncă de vii birocrația), despre sectorul independent nu există date și-n general e complicat, tot cè ne rămîne sînt excursii prin imaginarul poporului. Percepțiile sînt foarte utile, e minunat că le avem, dramatic e că altceva nu prea există.

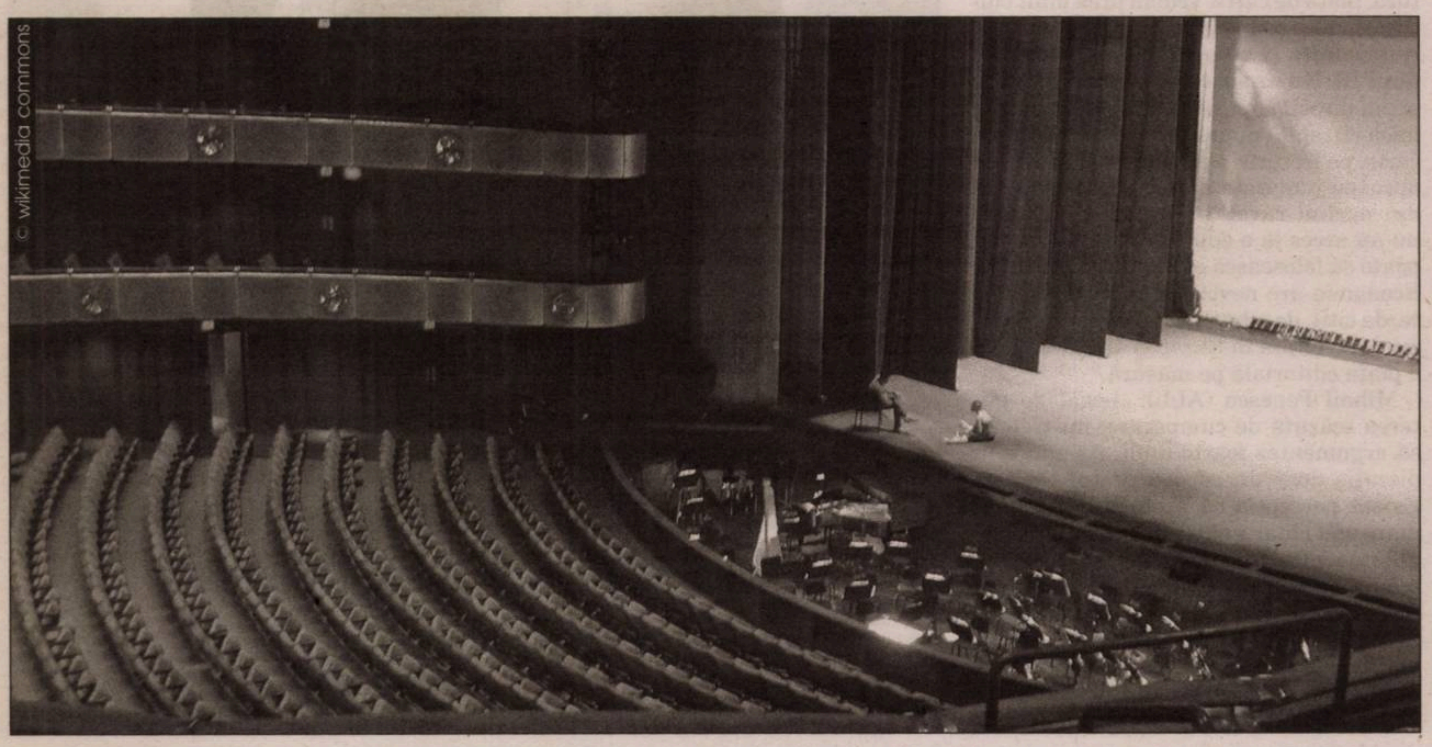
© wikimedia commons

***Iulia Popovici** este jurnalist cultural.*

anchetă realizată
de Matei MARTIN

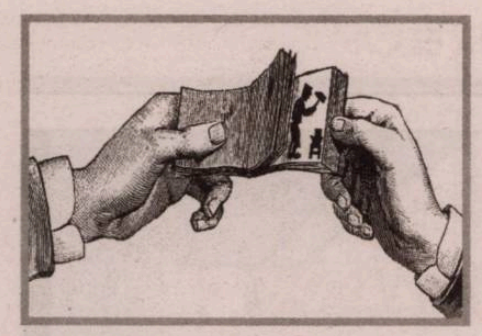

Marius CHIVU

feedbook

Cincizeci de umbre ale pieței de carte

www.forbes.ro

Prozatorul și jurnalistul Petre Barbu continuă pe cît de utila, pe atît de deprimanta serie de anchete dedicate pieței de carte de la noi în revista *Forbes România,* de data aceasta încercînd să afle impacul creșterii economice asupra pieței editoriale, care sînt problemele pieței și în ce măsură aceasta are un profil european. Răspunsurile editorilor români nu puteau fi decît previzibile de vreme ce piața de carte așteaptă încă reforma pe care politicienii noștri nu sînt în stare și, de fapt, nici nu au interes să o producă. Cum am spus și altă dată, consumul infim de carte *per capita* (românii cheltuiesc o medie de 4 euro pe cărți anual) întreține situația ideală pentru clasa noastră politică coruptă care are nevoie de o masă electorală cît mai analfabetă, deci manipulabilă. Spicuiesc din ce-au răspuns editorii:

Lidia Bodea (Humanitas): „Indicatorii de care depinde dinamica pozitivă a pieței editoriale sînt tocmai cei care fac din România un… fruntaș în clasamentele rușinii: salariul mediu pe economie, abandonul școlar, analfabetismul funcțional ș.a.m.d. La ultima testare PISA (citire, matematică, științe), rezultatele României au fost în scădere. Ei bine, scăderea asta, și nu creșterea economică, influențează cu adevărat piața editorială. (Și, pe termen lung, viața noastră pur și simplu.) Lista blocajelor e lungă, cu dezastrul din educație cap de afiș. Legislație încîlcită, descurajantă. Dezinteres cras în ceea ce privește coerența politicilor din educație și cultură. Scăderii TVA pentru carte, obținută în 2016, ar trebui să i se adauge un întreg pachet de măsuri «deblocante», dar pentru asta e nevoie de politicieni care să nu fie, ca Pirgu al lui Mateiu Caragiale, «vrăjmași ai slovei tipărite».“

Viorel Zaicu (Paralela 45): „Piața cărții nu depinde de creșterea economică, ci de puterea de cumpărare, cu care în nici un caz nu ne putem lăuda, și, din păcate, de o sumă de factori care nu au nici o legătură cu economia. Bunăoară, de nivelul de educație. Avem tot mai multe diplome de studii superioare și tot mai puțini cititori… S-ar putea spune și că librăriile încep să se așeze mai bine pe poziții, deși sînt foarte puține. Numărul librăriilor de astăzi din România este mai mic decît cel al librăriilor din Oslo, oraș care oficial are ceva mai mult de o jumătate de milion de locuitori.“

Silviu Lupescu (Polirom): „Un inventar al tuturor cauzelor ar fi prea lung – implicînd sistemul fragil de distribuție, taxarea, birocrația excesivă (deci costisitoare), fondurile extrem de reduse alocate culturii din bugetul central și din cele locale, tirajele mici, circulația restrînsă a publicațiilor culturale și a rubricilor de specialitate în mass-media etc. Despre toate acestea vorbim de ani buni. La ce-ar mai folosi să le recapitulăm? În unele țări, sînt în aplicare programe speciale de susținere a culturii scrise și a lecturii. Noi avem o lege caducă declarativă care nu a avut nici un efect, precum și diverse presiuni din partea unor asociații de creatori (a se vedea timbrul literar) sau a difuzorilor alarmați de creșterea ponderii comerțului pe Internet. Legea 186/2003 a rămas fără norme de aplicare. De pildă, la Art. 14 se prevedea o reducere cu 50% a tarifelor pentru expedierea cărților prin C.N. Poșta Română. Nu numai că nu s-a aplicat, dar azi s-a ajuns în situația în care costul de expediție poate depăși prețul cărții, iar pentru o carte expediată în străinătate tariful e de două-trei ori mai mare decît cel practicat pentru cărțile livrate în România. Despre un program coerent național nu putem vorbi, iar factorul politic nici nu pare să aibă vreo preocupare serioasă în acest sens.“

Denisa Comănescu (Humanitas Fiction): „Între creșterea consumului și o potențială creștere a pieței de carte nu este o legătură directă, imediată. Consumatorul român are un comportament cel puțin ciudat. Investește mult – pe lîngă coșul alimentar prioritar – în bunuri de imagine (haine, gadget-uri, mașini, turism extern etc.). Exercițiul lecturii nu-i este la îndemînă. Nu e de mirare că 42% din români sînt analfabeți funcționali, incapabili de a presta munci calificate… La noi, crește consumul în general, dar consumul de carte stagnează sau scade. Un studiu avansa cifra de 260 de librării existente. Peste o treime din numărul acestora se află în București. Există orașe fără librării. Poți cutreiera zone ample din țară fără să zărești cotor de carte. E-comerțul nu reușește să suplinească dispariția unor librării. Actul educațional are carențe care tot cresc, din multiple cauze. Mulți profesori predau în dorul lelii, într-un mod vetust și neatractiv. În familie, copiii nu găsesc îndrumare spre citit.“

Irèn Arsene (Curtea Veche): „Ar trebui schimbată percepția obișnuită a relației dintre economie și cultură, educație, lectură, piața de carte. Vedem prea mult cultura ca pe o cenușăreasă a economiei, care primește și ea acolo cîteva firimituri din PIB. Nu ar strica să privim lucrurile și din direcția opusă. O dezvoltare economică durabilă nu poate fi bazată decît pe carte, pe lectură și pe educație. Faptul că aproape jumătate dintre copiii țării, cei din mediul rural, nu au acces la carte, nu au acces la o educație de calitate, nu poate să folosească economiei românești. Economia are nevoie de cultură, de carte, de citit, de educație – nu există economie dezvoltată în Europa care să nu aibă o piața editorială pe măsură.“

Mihail Penescu (ALL): „Legat de puterea scăzută de cumpărare, nu trebuie să argumentez foarte mult. Aș aduce în discuție doar un aspect: prețul cărților. Există percepția că prețul cărților este mare sau chiar nejustificat de mare. Realitatea cifrelor este însă diferită. În România, cărțile sînt mai ieftine decît în restul Europei. Aș estima că sînt mai ieftine cu 20% pînă la 40%, în funcție de tipul de carte. Majoritatea celorlalte produse sînt la preț european sau mai scumpe, și aș enumera benzina, mașinile, electronicele, mîncarea, uneori și energia electrică. La noi, foarte ieftine sînt cărțile, apa minerală și taxiurile. Prețul redus al cărților, dependent mai ales de costurile tipografice și reflectînd foarte puțin costurile editoriale de dezvoltare a conținutului, face imposibilă creșterea pieței editoriale. De aici rezultă și salariile mici din edituri și tarifele scăzute pentru traducători, corectori, redactori, graficieni și, nu în ultimul rînd, valoarea scăzută a drepturilor de autor.“

Problema comerțului de carte revine, după cum se vede, de fiecare dată. Iată ce spune Anton Chiazna, managerul unei librării online (librarie.net): „Cea mai critică problemă a pieței cărții în acest moment este faptul că nu există nici un fel de reglementare pentru a o proteja de politicile agresive de discount. Practic, marjele mici cu care operează librăriile online și vînzătorii de carte online fac imposibilă o dezvoltare pe termen lung, întrucît marjele de profit implicate sînt foarte mici. O altă mare problemă este că mutarea în online a deteriorat puțin piața clasică de vînzare de carte, în sensul scăderii drastice. Practic, pe piața clasică rezistă tot marile lanțuri, gen Cărturești, Humanitas, Diverta, care și acestea, din cîte am observat, au trecut în online. Și efectul în lanț se răsfrînge asupra edituri-lor pe care se exercită o presiune foarte mare ca să ofere discount-uri mai mari și implicit își diminuează marjele.“

Opinia managerului Dan Vidrașcu (elefant.ro) nu diferă, acesta considerînd că, după anii 2000-2008, cînd rețeaua de distribuție de carte s-a prăbușit, mediul online a reușit, în ultimii ani, să înlocuiască în bună parte vechiul canal de retail. Ce cărți se vînd bine online? În general, *junk*. Pe elefant.ro, Irina Binder, cu volumele *Fluturi* (trei volume) și *Insomnii*, ocupă primele patru locuri în clasamentul celor mai vîndute cărți în perioada 2014-2016, în timp ce în topul cărților străine se află *Hoțul de cărți* de Markus Zusak și *Cincizeci de umbre ale lui Grey*.

PUBLICITATE

Bogdan TĂNASE

bolero de **travel**

Tapetul cu Martinica

În apartamentul unui vecin de bloc se afla, la sfîrșitul anilor '80, un tapet care ni se părea, ori de cîte ori mergeam acolo să ne jucăm, de-a dreptul fantastic. Pe suprafața lucioasă se desfășura imaginea unei plaje paradiziace, cu palmieri și păsări colorate care mai de care mai sclipitoare. Nici prin cap nu ne trecea să vedem în acea imagine vreo decădere de la vreun standard de frumusețe. Ne uitam la ea fascinați ori de cîte ori colegii noștri de joacă care locuiau acolo ne povesteau isprăvi care mai de care mai pline de farmec și mister despre acel loc. Ei le știau de la verii lor din Franța, de la părinții cărora aveau tapetul și care îi vizitau anual, încărcați de asemenea povești.

Poveștile lor se asemănau cu cele pe care le citeam în literatura de aventuri a acelei vîrste. Ba mai abitir, căci imaginația copiilor descinde uneori, cum știm, în avioane de hîrtie ale imaginației mult mai neverosimile decît orice încercare julesverniană de a da un sens și o emoție aventurii. Imaginea aceea reprezenta pentru noi mai mult decît paginile atlaselor geografice sau ale naturii în care ne pierdeam uneori cu orele, comentînd plante preistorice sau munți ametitori. Călătoream în după-amiezele lungi de vară, în răcoarea sufrageriei de la etajul unu al scării noastre, în teritorii pe care nici jocurile noastre de-a „cornetii", de-a cazemata, de-a zeitățile mitologice, de-a școala, „țările" – le știți, cititori cu o copilărie mai recent încheiată, din literatura română contemporană – sau orice altceva care ne punea la încercare imaginația nu le suplineau. Asupra bietei plaje care reprezenta probabil Martinica, dacă țin bine minte, se abăteau toate posibilitățile imaginative ale unor copii care nu călătoreau aproape niciodată mai departe de „țara" bunicilor ori de Bușteni sau Năvodarii unor tabere școlare.

Nici părinții noștri nu călătoreau prea des. În blocul de pe Aleea Rondă, ei nu se deosebeau deloc de majoritatea contemporanilor lor de la sfîrșitul comunismului. Concediile, cu tot farmecul lor de *road trip* și cu povești relaxante, erau rare. Și dacă se întîmplau, se întîmplau cam în aceleași locuri. Nu auzeam nume de localități mai ciudate, nu vedeam nu știu ce peisaj mai alambicat în pozele alb-negru developate în mînuțele colegilor noștri de joacă. Aceleași eterne nume de localități, același imaginar de cartolină alb-negru șaptezecistă.

Anii au trecut și mulți dintre copiii care ascultau și repovesteau cele spuse în fața tapetului cu Martinica au împînzit globul. Au mers în cele mai ciudate țări, au văzut acele plaje fantastice de aproape, le-au pipăit nisipul auriu, și-au întins picioarele în bărci peste fluvii cu nume livrești. S-au cățărat pe munții din atlase, au fotografiat plante rare. Au acumulat *miles & more* de la companii aviatice, fie lucrînd în țări peste care desenau atunci cu creioanele colorate, fie în vacanțele voioase ale unui prezent fără de trecut. Mulți dintre copiii acelor ultimi ani ai comunismului, crescuți doar cu hărțile imaginației la purtător, au ajuns să trăiască prezentul călătoriilor mai mult decît ar fi sperat părinții lor că o vor face. Nu i-a lovit nici o fandacsie, nici un bovarism. Au trăit clipa, așa cum au știut ei mai bine, cu același rezervor de imaginație pe care poveștile copilăriei îl pun la dispoziție oricui vrea să adauge povești noi la cele văzute prin lentila de atunci.

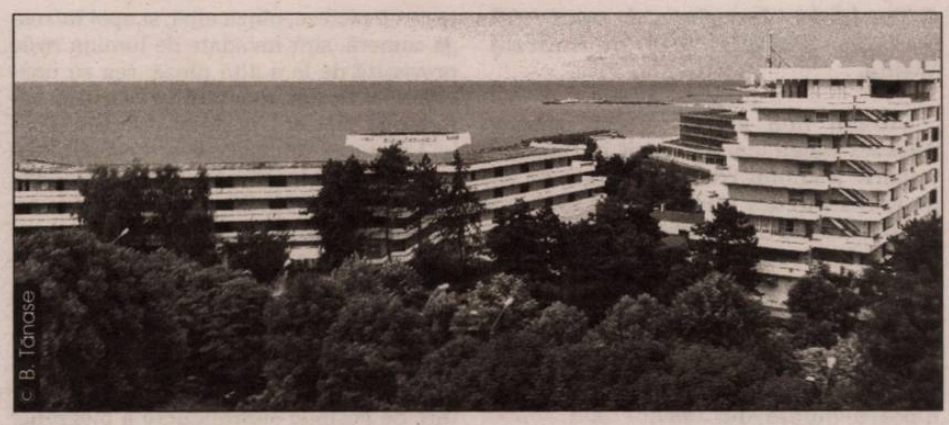

Cu părinții lor e însă altă poveste. Povestea aceasta o poți vedea pe bulevardul principal din Bușteni, pe aleea cu talcioc care duce către Peleș sau de-a lungul golfulețelor etern neîngrijite de la Olimp. Oameni care se reîntorc cu nostalgie la locuri pe care nu le-au văzut atît de des în tinerețea lor, dar la care au sperat să ajungă. O poți vedea în resemnarea, etern exploatată de economia de mucava locală, cu care acceptă că nu s-a schimbat mai nimic în acele locuri, că nu s-au renovat, că pot primi orice servicii atîta timp cît pot comenta în barbă. Doar în ochii lor strălucește, mai mult decît în orice altă poveste a copiilor lor, bucuria că au ajuns să trăiască acea clipă. Chiar dacă se repetă, chiar dacă înseamnă același șezlong prea scump pe o plajă neîngrijită ori o cameră de hotel suprataxată, cu gaură în mochetă și cu țevi înfundate în vreun hotel cu pretenții. Sînt unii care exploatează această bucurie pe care nu ai putea-o niciodată explica, oricît te-ai strădui, cuiva care nu a prins nici un moment ușa închisă a unei dictaturi. Ei sînt frumoșii, fragilii călători alb-negru care au tot sperat la lumea în culori.

PUBLICITATE

adevărul
aduce cititorilor săi
Joi, 20 iulie
Ediție de colecție
cu anunțul morții
Regelui Ferdinand I
și urcării pe tron a Regelui Mihai I

PREȚ SPECIAL
ziar + ediție de colecție:
2,99 lei

Adevărul
REGELE FERDINAND I A MURIT
Regele Ferdinand
Viața și realizările celui dintâi domnitor al tuturor românilor
OMUL CARE DISPARE

ziarul din
21 iulie 1927
reprodus integral
Se distribuie numai cu
adevărul

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Historia
FERDINAND „CEL LOIAL"
REGELE ROMÂNIEI MARI
10,49 LEI
DIN 15 IULIE, la toate punctele de difuzare a presei
10,49 LEI

MATEI SOCOR
PRIMUL PREȘEDINTE COMUNIST AL RADIOULUI
EUROPA ȘI MIGRAȚIA:
ÎN CĂUTAREA SOLIDARITĂȚII
BARCELONA '92
OLIMPIADA MARILOR SCHIMBĂRI
POLONEZII, O RELAȚIE SPECIALĂ CU NAPOLEON

Historia.ro
ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318 603.057

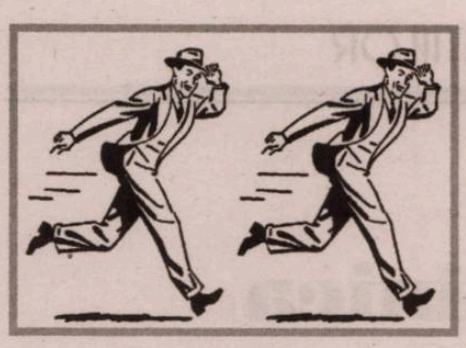

Ancuța PROCA

dilematograf

Portretul unui artist

● ***Powidoki / Imaginea de apoi / Afterimage* (Polonia, 2016) de Andrzej Wajda.**

Ultimul film al regizorului polonez Andrzej Wajda (care a murit în luna octombrie a anului trecut, la vîrsta de 90 de ani) schițează un portret al declinului, din ultimii ani de viață artistică, dar adunînd și detalii din viața sa privată, al pictorului polonez Wladyslaw Strzeminski (Boguslaw Linda), reprezentant al mișcării constructiviste, profesor și teoretician, unul dintre fondatorii Academiei de Arte Vizuale din Lódz, care avea să îi poarte numele din 1987.

Portretul lui Strzeminski, conturat după un scenariu scris de Wajda în colaborare cu Andrzej Mularczyk (cu care mai lucrase și la filmul *Katyn),* începe să fie trasat din 1948, odată cu consolidarea regimului comunist în Polonia, cînd, în ciuda unui handicap dobîndit în Primul Război Mondial, care îl lăsase fără o mînă și fără un picior, Strzeminski se afla într-o perioadă prolifică, înconjurat de studenți, definit ca o figură influentă prin ideile sale teoretice, într-un spațiu care, conform primelor momente din film, pline de discuții cu studenții săi, se definea ca unul de efervescență intelectuală. După impunerea ca normă a realismului socialist, la care acesta refuză să adere, lucrurile se schimbă: este exclus treptat din viața culturală (din Asociația Artiștilor Plastici, din Universitate și ulterior din fiecare loc de muncă ce i-ar fi putut asigura traiul), i se interzice expunerea lucrărilor deja existente și, în mod tacit, e pus în imposibilitatea de a mai picta, nemaiputînd să își procure materialele de lucru, ceea ce va duce la îmbolnăvirea sa de tuberculoză și, ulterior, la moartea sa. Această excludere ne este anunțată simbolic, într-o scenă de început în care, în timp ce se pregătește să picteze, pînza albă, și apoi întreaga cameră, sînt invadate de lumina roșie provenită de la o altă pînză, cea cu imaginea lui Stalin, montată pe blocul în care locuia pictorul, în dreptul ferestrei sale. La atacul simbolic asupra camerei sale, personajul lui Strzeminski își folosește cîrjele pe post – la fel de simbolic – de armă, străpungînd pînza, după care nu mai durează mult și e arestat. Însă ceea ce urmează nu e, așa cum s-a observat, o luptă a artistului cu regimul, foarte asemănătoare celei date de Wajda însuși, care a reușit să creeze artă subversivă în timpul regimului opresiv. O anumită distanțare de posibila suprapunere a biografiei lui Strzeminski cu cea a lui Wajda e asigurată de faptul că parcursurile lor, deși desfășurîndu-se în contexte asemănătoare, sînt totuși diferite. Strzeminski adoptă un model de rezistență prin refuz: nu acceptă să picteze altceva decît ceea ce consideră el că ar trebui să fie arta perioadei pe care o trăiește („voi lupta pentru modelul în artă cel mai potrivit cu fiecare perioadă, pentru că arta e un laborator de forme", spune el). Wajda fusese cunoscut pentru transformările multiple ale artei sale. „Nu există un singur Andrzej Wajda", spunea Gérard Depardieu. Regizorul debutase în 1955 cu *O generație,* un film cu un potențial subversiv, care abia a trecut de cenzură, și continuase să se opună ideilor regimului prin mișcarea Școlii poloneze de film, care punea în discuție noțiunile tradiționale de eroism romantic în artă, și prin filmele sale politice, precum *Omul de marmură* (1977).

Ca portret al artistului, filmul dedică puțin spațiu explicitării contextului biografic și artistic al lui Strzeminski, ceea ce face ca rezultatul final să fie mult mai clasic. Nu există trimiteri la alte perioade din formarea sa, iar biografia lui e lăsată în mare parte în afara cadrului – relația lui Strzeminski cu soția sa, sculptorița Katarzyna Kobro, cu care colaborase, nu apare în film (singurul moment care o include e cel al înmormîntării sale). În ceea ce privește teoriile lui (articolele sale și cele cinci cărți din domeniul teoriei artei, dintre care cea mai cunoscută rămîne *Teoria viziunii),* ele sînt amintite prin cîteva dintre discursurile lui, deși nu dezbaterea sau enunțarea lor într-un mod în care să le facă accesibile publicului pare să fie miza. Un rol important în conturarea vieții sale private e asigurat de prezența sclipitoare a fiicei sale, Nika Strzeminska (Bronislawa Zamachowska) ce cîntărește destul ca personaj pentru a-l contrabalansa. Odată cu excluderea pictorului din viața publică, Nika Strzeminska, care poartă, sugestiv, un palton la fel de roșu ca imaginea de început a filmului și care se confruntă cu moartea mamei sale, nu e mai puțin exclusă din viața tatălui ei și se hotărăște, de una singură, să locuiască la internat.

Titlul filmului, tradus la noi ca *Imaginea de apoi,* sugerează de fapt una dintre noțiunile discutate de Strzeminski, sub care se dorește a fi interpretat și filmul lui Wajda. Este vorba despre acea persistență sau remanență a imaginii (aici, a unui portret), în care spectatorul continuă să mai vadă pentru scurt timp imaginea obiectului pe care l-a privit, chiar dacă obiectul nu mai e acolo.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

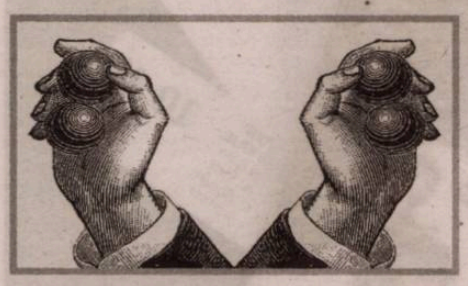

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Cyborg muzical

● **GoGo Penguin, *Man Made Object*, Blue Note Records, 2016.**

Generația la care ne referim de regulă prin sintagma nu-jazz a făcut pași importanți în a aduce jazz-ul cît mai aproape de urechile celor care susțin că nu vor să aibă de a face cu genul, că nu le e pe gust, gustul fiind înțeles drept axiomatic, un fel de dat genetic împotriva căruia nu te împotrivești. Nu-jazz-ul și-a propus să infirme astfel de teorii, arătînd că gustul e doar un mușchi care poate fi format și antrenat prin combinația propice de familiar și nou, presiune și stimulare. Britanicii GoGo Penguin împing lucrurile cu încă o măsură, riscînd să întindă coarda prea tare cu inserții electro-clubbing, trip-hop și rock. Unele dintre materialele lor nu ar trece pragul minimal de decență așteptat de un jazzman conformist, dar pot anima o masă de public dezinteresat care s-ar nimeri prin preajma unui concert.

Forjați prin cluburile din Manchester, cei trei non-lideri – pianistul Chris Illingworth, basistul Nick Blacka și tobosarul Rob Turner – au un plan pe care l-au urmat prin toate cele trei albume de pînă acum. N-au spus-o pe șleau niciodată, dar planul pare să fie a aduce laolaltă cîteva lumi altfel destul de segregate – cea a lui Aphex Twin, cea a lui Brian Eno și cea a jazz-ului. Rezultatul e un cyborg muzical, un creier de jazz organic montat într-un trup sintetic. Fanii muzicii techno s-ar putea arăta surprinși de cît de aproape poate ajunge jazz-ul de coloanele sonore ale petrecerilor lor cîmpenești.

Structura instrumentală a trio-ului sugerează un drum'n'bass asortat cu pian – format de care grupul reușește să se distanțeze apelînd la minimalisme și poliritmii inspirate de Philip Glass. Muzica e dominată de percuție și ritmuri multistratificate, chiar și melodiile de pian se zbat pe ritmuri cu frecvență înaltă, împrăștiind culoare asemeni aripilor de colibri. E ceva din The Bad Plus aici, care au și ei o agendă populistă, dar nu au depășit granițele jazz-ului atît de periculos precum o fac GoGo Penguin. Premiul Mercury la care a fost nominalizat albumul precedent a înscris atunci grupul pe o listă scurtă pe care mai apăreau FKA Twigs, Damon Albarn și Royal Blood. Merită o mențiune aparte modul în care percuția manuală o emulează pe cea techno-electronică, contribuind și pe această cale la conceptul post-uman al albumului. E de natură să impresioneze faptul că există o clasă de bateriști care pot concura cu cadența programată – o variantă muzicală a meciurilor de Go dintre om și computer și a altor rivalități similare. În ciuda faptului că nici unul dintre membrii trio-ului nu se prezintă drept lider al grupului, sound-ul integrînd echitabil cele trei instrumente, bateria reușește să impresioneze de la prima audiție.

Zilele trecute am avut la Cluj o ediție spectaculoasă a festivalului Jazz in the Park care a evoluat insidios, complementînd Untold și Electric Castle în a consacra reputația unui Cluj multifațetat cultural ce își expune populația frontal unui mix eterogen de nișe. Urmează și festivalul Smida Jazz – alternativă pastorală localizată în proximitatea clujeană a Munților Apuseni (strategie inspirată probabil de Gărîna). Ambele evenimente au „atacat" anul acesta publicul cu o diversitate de moduri jazz, diluînd eticheta pînă la punctul la care publicului i se risipesc prejudecățile, acesta abandonîndu-se unui satisfăcător principiu al expunerii la surprize. E acea combinație de presiune și stimulare care formează mușchiul gustului muzical și, în cele din urmă, elevează cultural o populație care din proprie inițiativă nu ar declara preferințe explicite pentru astfel de nișe muzicale.

***GoGo Penguin** vor concerta în cadrul Smida Jazz Festival (25-27 august), în Parcul Natural Apuseni. Mai multe detalii la www.smidajazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

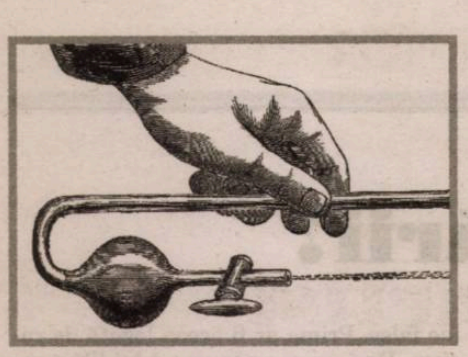

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Ăștia care fac spectacole pe scăunele“

– portret: Nicoleta ESINENCU, actriță –

„Toată lumea s-a apucat să ne înmormînteze“, îmi scrie de curînd Nicoleta Esinencu, după ce a decis să părăsească spațiul închiriat în care compania sa, Teatru-Spălătorie din Chișinău, activa din noiembrie 2010.

„Există un context întreg și nu-l putem ignora. În acest context am luat această decizie. Să accepți că ești slab. Să-ți accepți incapacitatea. Că greșești. Că lucrurile nu merg așa cum vrei. Doar așa poți să te miști. Altfel trăiești într-o bulă. În care nu mai crești. În care trăiești zi de zi o iluzie. Să recunoști. Noi asta am făcut în primul rînd. Am recunoscut că lucrurile nu sînt așa cum le dorim. Că ne-am blocat undeva. Și dacă nu ieșim din asta, aici rămînem. Un context de vulnerabilitate, dacă vreți. Și această acceptare a precarității și vulnerabilității ne face mai puternici. Acest pas este o nouă provocare pentru noi. Lucrurile nu sînt neapărat așa cum le vede lumea din afară. La un moment dat poți trăi această iluzie, că «vai, ce bine e!». Și te complaci. Spectacolele de la Macaz (*n.r.* – turneul Teatrului-Spălătorie la București, 31 mai – 3 iunie, a fost organizat de Macaz Bar Teatru Coop) au fost o experiență foarte bună pentru noi. Cu multă lume, cu multe discuții... dar realitatea din Chișinău este altceva. Și trebuie să accepți această realitate și poate chiar neputința de a mișca lucrurile aici. Ne-am pomenit într-o bulă. Din care, dacă nu ieșim acum, riscăm să nu mai ieșim niciodată. Echipa Spălătoriei este foarte mică și atunci cînd, pe lîngă spectacole, ieșit în scenă, instalat partea tehnică, repetat, găsit bani pentru producții etc., mai trebuie să te ocupi și de contablitate, facturi, bar, negocieri cu proprietarul pentru închirierea spațiului, îți dai seama că cea mai mare parte a energiei tale merge în altă direcție decît îți dorești. Și după aproape șapte ani, ai construit mai mult un bar popular în Chișinău decît un teatru“. Echipa – „sîntem trei persoane acum (Nora Dorogan, eu și Doriana Talmazan)“ – face tot: „Am înțeles că e mai simplu să înveți să repari tu WC-ul decît să găsești un meșter care să o facă bine și în timp util. Am făcut de toate. De la reparații pînă la lucrat la bar. De la organizat petreceri pînă la instalat lumini. De la obținut autorizații pînă la aprovizionări. De la jucat spectacole pînă la spălat scena. Rîdem tot timpul de asta cu spălatul. Este o frază vestită a unui personaj într-o animație de pe timpul URSS: *Cum îți vei numi barca, așa va pluti.* Cam asta facem de aproape șapte ani! Spălăm!“ Numele companiei vine de la spațiul închiriat, o fostă spălătorie Nufărul, dar e susceptibil de interpretări metaforice, precum curățarea mentalului colectiv și a discursului performativ de idei retrograde și formate conservatoare.

Cînd Nicoleta s-a apucat de scris și făcut teatru, ceilalți au privit-o ca pe fiica scriitorului Nicolae Esinencu și mai puțin ca pe un artist cu personalitate proprie. Pînă cînd Nicoleta a dovedit că are chiar prea multă personalitate. „Asta cu «fata lui tata» e mai mult o chestie legată de copilărie și adolescență. E adevărat că așa am crescut, ca «fiica lui Esinencu». Și, la un moment dat, chiar tata îmi zicea să-mi iau un pseudonim ca să nu fim ambii N. Esinencu. Azi nu cred că e ceva ce trebuie depășit. E o acceptare normală, de fapt. O acceptare și a faptului că am crescut, într-un fel, într-un mediu privilegiat. Dacă nu înțelegi asta, cred că e destul de greu să înțelegi alte contexte și probleme. Să accepți statutul de privilegiat. Pe care eu cred că l-am negat destul de mult. Pe de altă parte, acest concept de familie este prezent peste tot în viața noastră. Poate cel mai puternic concept care ne dictează viața. Pentru început trebuie să înțelegi ce înseamnă familia astăzi.“ Textele ei, acide, lirice – „Nu predomină nici lirismul și nici dramatismul. Predomină tema. Importanța de a vorbi. Necesitatea de a întoarce pe față și pe dos un subiect. Confruntarea proprie și confruntarea echipei“ –, dureros de lucide într-o Moldovă pierdută într-o reverie autoflatantă, au făcut carieră în Occident. Acasă, reacțiile s-au oprit la comentarea licențiozității limbajului. *Mame fără pizdă*, o incursiune în educația conservatoare a părinților care tratează copilul că pe un bun personal – temă recent adusă în discuție în România – a determinat haioase încercări de evitare a titlului din partea presei moldovene, care, *volens nolens*, a trebuit să vorbească despre spectacol. „Nu îmi place să mă victimizez! Știu că multora le place să facă asta. E foarte bine pentru PR. Am avut cîteva situații legate mai mult de prostie decît de piedici puse. Dacă Ministerul Culturii reacționează la o înjurătură într-un spectacol, eu o consider o prostie, nu o piedică. Ba dimpotrivă, e o provocare pentru mine să-mi continui lucrul. Cred că piedicile și le pun artiștii singuri. Cu mîna lor. De fapt, cu piciorul lor.“

© F. Tobirță

„Nu îmi place să mă victimizez!“

Cu Teatru-Spălătorie lucrurile nu stau grozav acasă. În timp ce Europa le oferă granturi și colaborări – „Oamenii ne-au văzut și ne-au invitat“ –, în țară li se răspunde cu apatie (ca și în România, unde au venit de puține ori, invitați, cu o singură excepție – Teatrul Național din Tîrgu Mureș – de operatori culturali independenți). „Nu cred că am fost foarte mult admonestată la Chișinău. Poate mai mult ignorată. Da' e și asta o formă de reacție. Poate tipică aici. Nu mă afectează în nici un fel. M-am obișnuit. (...) Publicul se construiește în timp. Crește. Apare. Dispare. Pleacă. Vine altul. Sau nu vine. Sînt spectacole la care au venit oameni mai în vîrstă. Cum ar fi *Clear history* (*n.r.* – spectacol despre antisemitismul românesc în Basarabia, în al Doilea Război Mondial). Sau, la *Moldova independentă. Erată,* al lui David Schwartz (*n.r.* – spectacol despre istoria Moldovei după dezintegrarea URSS), copiii și-au adus părinții. Presa nu prea reacționează. Așa că recenziile vin mai mult din afară. Iar mulți de la teatrele de stat consideră că ceea ce facem noi nu e teatru. Teatrul e altfel în imaginația lor. Trebuie să aibă multe costume, decor, un regizor autoritar care să umilească actorii. Trebuie să fie multă lumină, fum și coloană sonoră, trebuie să fie multe personaje. Nu poți să-ți spui textul așa, pur și simplu, de pe scaun. Cred că, la un moment dat, așa se și vorbea despre noi în Chișinău, «ăștia care fac spectacole pe scăunele». Nu avem un public format din profesioniști și nici din studenți de la Arte (chiar dacă au intrarea gratuită). Îmi place că nu facem teatru pentru oamenii de teatru. Dar e trist că nu există o generație nouă care să-și dorească altceva. Care ar crește cu un teatru nou. Studenții de la Arte nu pot ieși de sub papucul profesorilor lor. Au fost chiar cazuri cînd li s-a interzis să vină la Spălătorie și ei, cuminți, au respectat «regula» impusă de facultate“.

„Cine a făcut această selecție în capul nostru?“

Subiectele abordate de Nicoleta în texte și spectacole vizează moralitatea lumii contemporane sau a istoriei recente: sistemele corupte, minciunile istoriei, viciile mentalului colectiv. „De multe ori, aleg subiectul împreună cu echipa. Încercăm să vedem împreună despre ce vrem și credem că e important să vorbim azi. Alteori sînt poate niște explozii, niște reacții ale mele la lumea în care trăiesc. În unele cazuri, am documentat singură. În altele, împreună cu echipa. Facem interviuri, lucrăm în arhive, în biblioteci, ne întîlnim cu oameni, adunăm mărturii. Facem interviuri cu familiile noastre sau împărtășim istorii personale. Un proces destul de complicat. Uneori textul e gata abia în ajun de premieră. Alteori avem textul și începem repetițiile. Este foarte important pentru mine ce au de spus actorii (sau non-actorii). Care e poziția lor. Ce vor să aducă ei în scenă și de ce.“

Idealismul Nicoletei este o formă de onestitate, una de care societatea, în ansamblu, nu pare capabilă. „Cred că lucrurile nu sînt alb și negru. Și eu greșesc. Nu îmi dau seama de multe lucruri din start și le înțeleg pe parcurs. E un proces normal, de a învăța și a înțelege. Multe lucruri se acumulează cu experiență. Nu poți spune în scenă una și face în viață alta. Și ăsta e un fel de a trăi pe care, dacă vrei, ți-l asumi. Și atunci e parte din viața ta. Și lucrezi cu tine permanent. În a înțelege și analiza și desface istoriile personale, reacțiile, amintirile, traumele, tot. Uite, chiar acum cîteva săptămîni, am avut o amintire legată de copilărie pe care încerc acum s-o analizez cumva. Una dintre distracțiile noastre în copilărie era să sunăm la ușa vecinilor și să fugim. Doar că noi nu sunam la orice ușă. Aveam cîțiva oameni la care sunam. Acum mi-am dat seama că unul era evreu, altul era o persoană cu dizabilități, altul era cocoșat și despre o altă persoană mergea vestea că «a fost la casa de nebuni». Eram copii. Cine a făcut această selecție în capul nostru? Asta e întrebarea care mă frămîntă acum... Mi-aș dori să văd «sănătate artistică» în actori. În studenții care învață azi la Arte. Dorința de a mișca lucrurile. De a avea o poziție clară. De a nu avea atîta frică. De a nu fi manipulați atît de ușor.“

La Chișinău, lumea funcționează bilingvistic. „Încerc să iau partea bună a lucrurilor. Și să nu mă blochez acolo unde se blochează mulți. Discursul despre cum se numește, de fapt, limba noastră. Profit că știu două limbi. Le vorbesc aici pe ambele. Încă din copilărie am crescut cu acest concept, de două lumi, două puteri. Atunci erau URSS și America. Acum prezența e și mai complexă aici. Pe lîngă Rusia și România apar UE, SUA și NATO. Toate ne vor binele. E clar. Binele se aduce doar pe tancuri.“

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Cum oprim depopularea țării?

Dacă cineva m-ar întreba care este marea problemă pe care socialul românesc o are de înfruntat acum și în viitor, i-aș răspunde fără să mă gîndesc: emigrația. Este un fenomen vechi de cînd lumea, dar pe care noi, românii, azi, îl trăim în mod cu totul și cu totul particular. Poate că voi spune ceva ce cunoașteți și mulți dintre cititori mă vor acuza că repet platitudini. A pierde populație este echivalent cu a pierde ceva mult mai scump decît aurul sau oricare valoare materială. Odată cu pierderea oamenilor se poate întîmpla ceva extrem de grav cu o națiune. Ea poate ca, prin destructurare, să-și piardă sufletul, acel „ceva" particular care ne ține împreună și care ne definește. Odată cu pierderea oamenilor – și ritmurile emigrației românești sînt unice, cunoscute de către un popor pe timp de pace –, pierdem nu numai bani, dar și potențialitate economică și culturală. Dacă media globală a migrației este de 5%, la noi s-a ajuns deja la mai mult de 25%. Adică am pierdut de cinci ori mai multă populație decît poate pierde sau cîștiga în medie un stat al planetei, într-o perioadă de timp. Devenim, în tăcere și pe nesimțite, o țară mică, la marginea acestui centru civilizațional al planetei care este Europa. Pierderea oamenilor compromite șansele relansării economice și culturale atît pentru prezent, cît și pentru viitor. Un om plecat este un om pierdut ca cetățean, cu toată complexitatea acestei situații. Plecarea acelui om nu poate fi recuperată decît odată cu venirea altui om.

Aceste rînduri sînt scrise în momentul în care am aflat că Guvernul României dorește să facă un studiu pentru a afla cauzele emigrației masive cu care se confruntă România. Cred că foarte mulți dintre noi cunosc aceste cauze. Un om mai bine informat și cu o relativă capacitate de sinteză le poate face acest studiu și le poate lua acești bani fără prea mare efort. Nu trebuie să fii un mare sociolog pentru a ști de ce pleacă românii din România. Sînt milioane de motive, iar cel mai important ține de poziția economică extrem de vulnerabilă pe care țara o deține în raport cu una dintre cele mai bogate zone ale planetei. În același timp, emigrantul caută și liniștea, și stabilitatea unei zone cu reguli și respect față de reguli, unde viața și averea sa să fie protejate. Totul este accelerat de războiul româno-român, conflictul interminabil în care fiecare se războiește cu toți ceilalți și care parcă nu se mai termină. Este o constatare clară că trăim o catastrofă populațională și mult mai interesant pentru guvernanți ar fi să descopere dimensiunile acestei catastrofe și să gîndească un plan de acțiune. Este evident că, prin emigrația masivă, țara se vulnerabilizează și din punct de vedere economic și cultural, așa cum mai spuneam, dar și din punct de vedere geopolitic. O țară mică este doar o țară mică, iar România tinde să devină, asemenea vecinilor săi, o țară mică. Mai ales pentru cei care trăiesc în orașele mici sau în mediul rural, sentimentul că țara e pustiită este unul copleșitor.

Marea problemă a prezentului, adică pe termen scurt, nu sînt cauzele pentru care se pleacă din țară, ci răspunsurile pe care le avem de dat acestei situații. Din păcate, dezbaterea despre imigrație tinde să fie acoperită, ca și alte teme, de false păreri, interpretări eronate, amestecul cauzelor cu efectele, confuzia dintre ceea ce putem face și ceea ce dorim să facem, adică dintre dorință și puterea de a o susține în practică. De aceea cred că trebuie să plecăm de la cîteva adevăruri care ne pot călăuzi și pe care trebuie să le rostim fără a ne teme. Primul ar fi acela că fenomenul va avea o tendință de conservare și pe viitor. Va mai trece mult timp pînă cînd țara noastră va putea rivaliza cu statele UE, unele dintre cele mai puternice ale planetei. Din această cauză, tentația va fi pentru români una permanentă și alegerea va fi mereu una simplă. Adică încerci ceva aici în țară și, dacă vezi că nu-ți iese, apuci calea străinătății. Decizia este cu atît mai ușoară cu cît ești mai tînăr și fără alte obligații. Chiar și eu am visat cîndva că pot trăi în America anilor '80 ai secolului trecut. Atracția pentru lumea de acolo era cu atît mai puternică, cu cît la noi ne aflam în plină glorie a unei dictaturi de neimaginat. Dar să lăsăm amintirile și să revenim la subiectul nostru. Atracția pentru Vest nu poate fi oprită pe termen scurt și pentru că ea are rădăcini culturale adînci. Nu întîmplător invocam acea perioadă a secolului trecut. Atunci, prin dimensiunile dictaturii ceaușiste au fost puse bazele unei uri a românului față de țara sa și față de semenul său. Totul a fost intensificat de ceea ce s-a întîmplat după Revoluție, cu marea dezamăgire a capitalismului de aprozar căruia i-a pus bazele Ion Iliescu. Fenomenul nu poate fi oprit și pentru că acumulările sociale în România sînt lente și au chiar un ușor aer de permanentă întoarcere, de revenire a răului social. Nu putem aștepta ca fenomenul să se stingă de la sine. Asta se va întîmpla doar atunci cînd România va fi o țară atractivă, comparabilă cu cele în care se pleacă. Un alt adevăr simplu de la care trebuie să pornim este acela că emigrația română nu se poate transforma într-o imigrație (revenire în țară) română. Mai simplu spus, va trebui să constatăm că cei plecați nu se vor întoarce în România, indiferent de ce politici credem că putem imagina și pune în practică. Contactul cu civilizația te amețește și oamenii au tendința să rămînă acolo chiar dacă își pun în joc valori ca familia sau rădăcinile culturale. Ideea că vom aduce românii în țară să reconstruiască România este o utopie. Românii beneficiază din plin de statutul de cetățeni europeni și o vor face în continuare. Revenirea în țară nu este regula și, dincolo de ce credem noi, cei de aici, vor rămîne și vor continua să muncească acolo unde le este mai bine. Să nu fim utopici. Asta nu ne ajută cu nimic. Emigrația cetățeanului român nu se va transforma într-o imigrație în termeni de timp acceptabili.

O națiune poate ca, prin destructurare, să-și piardă sufletul.

Pentru că nu mai putem imagina o țară cu oameni închiși în interior, primul lucru care ne vine în minte atunci cînd discutăm despre oprirea sau combaterea fenomenului este acela legat de relansarea natalității. Însă un program național de relansare a familiei și a natalității, chiar dacă foarte posibil, nu rezolvă problema pe termen scurt, adică pentru următorii cîțiva ani, pînă la un deceniu. Avem nevoie acum de oameni care trebuie să muncească în construcții, în agricultură și în spitale, și nu de dezbateri despre fertilitatea sau lipsa de fertilitate a femeilor române. Sigur, este un adevăr că natalitatea scăzută este un factor de scădere a populației, dar, așa cum spuneam, înainte de orice avem nevoie de măsuri rapide pentru repopularea României. Oricît de inteligent ar fi un asemenea program, de repopulare prin creșterea natalității, și orice sume ar fi puse în joc, efectele unui asemenea program se văd abia cu generația următoare, adică peste 20-30 de ani. Or, pentru a fi eficient un program de repopulare a țării trebuie să producă efecte și pe termen scurt. Oamenii de afaceri din sectorul privat, dar și managerii din sectorul public, știu exact marea nevoie de forță de muncă din țară. Este nevoie de instalatori, dar și de medici, muncitori sau ingineri. Ne-au plecat mulți oameni, lucrători, din toate sectoarele economiei. Tocmai pentru că fenomenul de pustiire a țării este unul atît de accentuat, pe termen scurt nu avem nevoie de un program de relansare a natalității, ci de unul de repopulare a României. Singura metodă prin care putem rezolva această imensă criză populațională este aceea de a aduce oameni în România, deci de a susține o puternică imigrație. Deși populația țării noastre scade în mod dramatic, există zone întinse ale planetei în care criza este dată de o situație pe dos, adică este dată de creșterea rapidă a populației. În același timp, există spații geografice cu un puternic potențial conflictual, din care oamenii fug pentru a-și proteja viața. Nu avem altă alegere decît să luăm în calcul la modul serios și nepopulist șansa pe care ne-o dă situația acestor state. Poate că este cinic ceea ce spun, dar am putea să ne gîndim să aducem și noi în țara noastră, așa cum fac și alte state, ingineri gata pregătiți sau medici gata pregătiți. Și aici trebuie să renunțăm la cîteva teme false. Prima ar fi aceea legată de rasism. Deși nu se vede cu ochiul liber, românii sînt ușor rasiști. Aveam chiar și o tradiție. De exemplu, modul în care lumea românească privea evreii în secolul al XIX-lea a întîrziat cu mult instalarea capitalismului la noi. Există aici un gen de duplicitate. Românii sînt foarte amabili cu străinii atunci cînd aceștia le sînt oaspeți și sînt foarte reținuți atunci cînd vine vorba despre conviețuirea alături de un străin. În afară de rasism mai avem și problema integrării imigrantului. Lumea civilizată are aici o experiență îndelungată. Problemele de integrare pot fi rezolvate și la noi, așa cum se rezolvă și în alte state. Ideea de bază ar fi aceea că un imigrant nu ar putea beneficia de cetățenia română decît în anumite condiții de integrare socială. Discutăm despre elementul cultural și despre rezistența sa la integrare. Este evident că un imigrant din nordul Africii sau din China, să zicem, nu va ajunge prea curînd să iubească muzica populară românească. Asta nu înseamnă însă că nu poate trăi alături de noi ca un om care își caută liniștea și stabilitatea într-un colț de lume liniștit și atractiv cum este cel românesc.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

PUBLICITATE

Alex GHEORGHE

„Ghișeu EXPRES“ la Registrul Comerțului București...

Scriam în articolul precedent („Dacă nu muncim, ne ducem...“) că am revenit în țară după ce am locuit o perioadă în străinătate, pentru a-mi deschide un *start-up*. Am găsit că, deși există un cadru legislativ care favorizează inițiativa mea, deși există pîrghii legislative de finanțare a activității unui nou antreprenor și cîteva facilități fiscale încurajatoare, sistemul este piatra de hotar de care se spulberă toate visele mele, alea în care încep ceva pe cont propriu în țară.

Intru la Registrul Comerțului București într-o vineri, acum cîteva zile, la ora 12. Mă duc la un ghișeu, unde o femeie încruntată (deja!) mă întreabă ce vreau. Zic că vreau să înființez o SRL-D (debutant) și-mi pune-n brațe între opt și zece foi. Un inginer german spunea: „Putem ajunge să învingem gravitația. Nu și birocrația.“ În fine, mă uit descumpănit, ridic ochii mei de căprioară și cerșesc îndrumare: „Și acum ce fac, vă rog?“ „Păi, cum?! Mergeți și completați, dom'le! Vedeți că azi programul se termină la două!“ – la care, în spatele meu, pufnesc vreo trei oameni, iar unul se lovește cu palma peste frunte de sar stropi de transpirație-n stînga-dreapta. Mă uit la ceas, apoi la cozile de la ghișeu și-mi dau seama, din rumoarea nervoasă a „clienților“, că voi avea parte de o nouă încleștare cu sistemul. Parcă o aud pe sor-mea, care-mi dă iar cu psihologia-n cap: „Frate, cum te programezi tu mental, așa va fi!“ Plec undeva pe hol, unde văd un scaun și-o masă. Pe lîngă cele zece formulare (cu rubrici și căsuțe față-verso), mai scot și eu pe masă trei exemplare din actul constitutiv, două duplicate din declarația de administrator și asociat, două specimene de semnătură legalizate, contractul pentru sediul social. Începe să îmi fie frică pentru prima dată, cînd mă uit la toate și îmi dau seama că programul se termină la două, iar eu nu știu cu ce să-ncep. Doi copii, lăsați de vreun părinte venit „cu treabă“, luaseră cu asalt anticamera sălii de la Registru (țipau foarte tare, răsturnau paharele de plastic de la butoiul cu apă de pe hol, apăsau pe butonul de deschidere a ușilor de la lift cînd oamenii voiau să coboare, iar ei fugeau chicotind, în timp ce oamenii țipau nervoși dinăuntru). M-am apucat de completat formularele. Am scris de aproximativ zece ori numele meu, adresa mea de acasă, numele firmei și sediul social al acesteia, codurile CAEN, pe fiecare formular în parte. Deși adusesem „la dosar“ o declarație autentificată de la notar în care scria că sînt apt, conform legii, să îndeplinesc funcția de administrator și asociat, am mai completat un formular similar, care spunea același lucru, dar era formularul tipizat al Registrului. Nu am știut să completez foaia cu vectorul fiscal pentru că nu am știut care-i treaba cu impozitele alea multe (pe venit, semestrial, anual, pe microîntreprindere), dar nădăjduiam că mă așez la coadă și, fiind un „debutant“ protejat de lege și de neajunsurile cadrului economic actual, o să mă ajute doamna de la ghișeu. Mă uit la ceas, era ora 13 și mă bucuram că o să apuc să depun dosarul (azi!). Întreb o doamnă, care părea „de-a casei“, dacă pot să stau la coada aia. Doamna îmi prezintă persoanele care sînt tot la coadă, după dînsa. După vreo trei pierduse șirul și încep chiar persoanele să mi se prezinte. Ultima persoană, a șaptea sau ceva de genul ăsta, îmi spune că după ea urmez eu. În timp ce stăteam la coadă, apăreau persoane noi lîngă mine, orientate către ghișeul la care așteptam. În unele

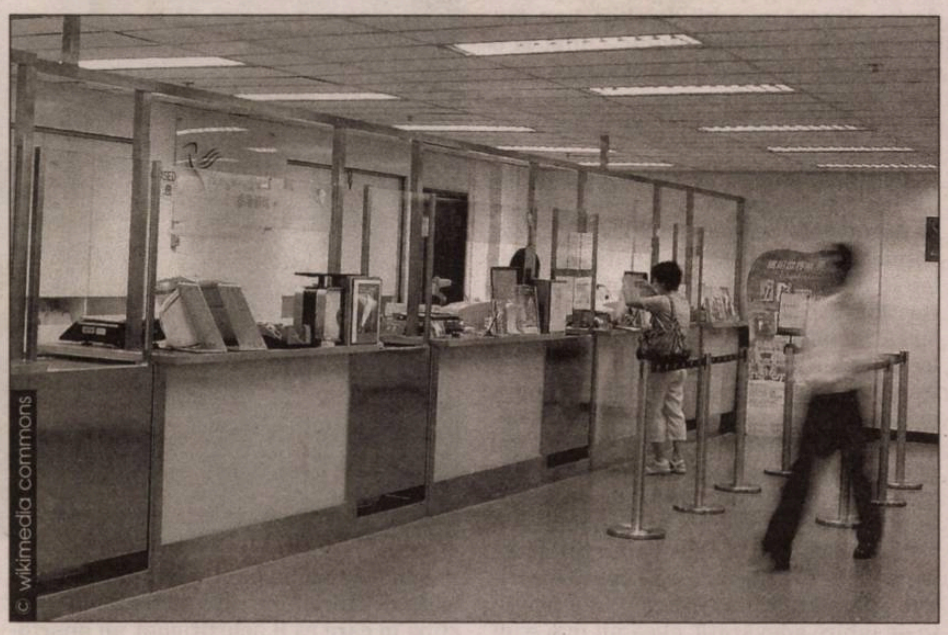

cazuri mă rugau să le las să intre înaintea mea: „Numai să las copie de pe buletin, e a treia oară cînd stau azi la coadă“, „Doar să las formularul ăsta completat la dosar, că am mai stat la coadă de două ori și n-a fost bine!“

Ce spectacol! Iar eu credeam că stau la coadă la ghișeul doi, însă cumva am ajuns să stau la ghișeul unu, iar oamenii intrau de la o coadă la alta la ce ghișeu se elibera primul. Deci nu exista nici o ordine de fapt, nici o orînduială, nici o procedură. Doamna pe care am întrebat-o unde pot sta la coadă avea vreo opt dosare de depus. Omul de lîngă mine remarcă aspectul: „Pentru ăștia care se ocupă cu depuneri de dosare și vin cu cîte zece o dată ar trebui să existe un ghișeu separat!“ Remarc că toate ghișeele aveau o plăcuță deasupra pe care scria „Ghișeu EXPRES“, dar din „peisajul“ sălii nu reieșea că există ceva care merge „EXPRES“ la Registrului Comerțului București. Era ora 13,45 cînd am ajuns la ghișeu și i-am spus femeii, care tocmai ieșise dintr-o dispută cu omul din fața mea, că vreau să înființez o SRL-D și că nu știu să completez vectorul fiscal, cu rugămintea să mă ajute. Constat că ochii mei de căprioară nu funcționează în mediul ăsta. Femeia se uită la mine și îmi spune fix așa: „Domnule, eu nu sînt aicea ca să mă uit peste dosarul oamenilor, pentru asta e ghișeul de informații“. Din spatele meu, vreo doi-trei vin cu replica: „Nu se uită nimeni, doamnă, la nici un ghișeu, nu ne ajută nimeni!“ Eu continui să o rog pe doamnă să mă ajute. Iar următoarea remarcă este definitorie pentru interacțiunea oamenilor cu Registrul Comerțului (această instituție aflată în subordinea Ministerului Justiției): „Domnule, pe mine nu mă interesează dosarul dumneavoastră, înțelegeți? Pe mine nu mă interesează dosarul! Aici veniți cu el completat. Programul se termină la două!“

Am luat foile și m-am retras. Nu mai voiam să deschid nici o SRL-D. Aș fi vrut să dau timpul înapoi cu o săptămînă, ca să nu mai dau bani la notar pentru declarații sau bani pentru spațiul sediului social. Dar nu se poate. Un alt bărbat țipă la ghișeul de informații că vrea să deschidă o SRL-D, că nu primește nici un ajutor din partea nimănui, că este acolo de la ora 11 și că nu îl interesează că programul s-a terminat: „Este vina voastră că, trei ore mai tîrziu, nu reușesc să depun dosarul, deci nu plec pînă nu primesc ajutor!“ Un om cărunt cu ochelari, care părea a fi șef, cu voce semicalmă și autoritară, preia frîiele situației și îl calmează pe om cînd începe să se uite peste dosar filă cu filă. Îi explică cum trebuie completat și ce înseamnă anumite cuvinte din „jargonul“ instituțional. Omul a fost îndrumat să vină luni, cînd programul e pînă la 16,30, și „împins“, cu vorba bună, afară din instituție. Am remarcat subit liniștea care mă înconjura. Nu mai era nimeni în sală. Nimeni în spatele ghișeelor. Nu mai aștepta nimeni nimic. Clipești și, cînd deschizi ochii, ești într-o altă dimensiune. Deci asta înseamnă „să spargi ușa vinerea la oră două!“, cum am auzit că se face în instituțiile publice. Am plecat din Registrul Comerțului București o oră mai tîrziu, după ce omul cu ochelari, care părea a fi un șef, a stat cu mine și cu șefa referenților, încercînd să îmi preia dosarul, fiind convins că sînt de la presă, după ce a ascultat care sînt nemulțumirile mele. Am lăsat dosarul, dar trebuie să revin luni (cînd programul este pînă la 16,30) pentru a aduce declarația de asociat unic în completare, pentru că pe cea existenta la dosar scrie *„declarație de asociat“* în loc de *„declarație de asociat unic“*. Iar faptul că în actul constitutiv scrie că eu sînt asociatul unic nu contează și nici cuvîntul meu de onoare că sînt nu ține, că doar n-o să se-ncreadă instituția-n România în propriul ei cetățean!

Îmi doresc ca această concluzie să fie expresia unui adevăr amar: Sînt multe dispoziții legislative (legi sau ordonanțe) care „se plîng“, încă din primele articole, că economia românească este lipsită de tineri antreprenori, oameni cu idei de afaceri care nu își înființează firme. Din punct de vedere legislativ, se încearcă stimularea noilor întreprinzători prin programe dedicate înființării start-up-urilor, în cadrul cărora statul acordă facilități fiscale și finanțare. Adică legea caută să încurajeze ceva, dar ineficiența oamenilor cu care urmează să interacționezi descurajează categoric.

PUBLICITATE

Mihnea RUDOIU

Apartamentul

Un savant belgian pe nume Lambert Adolphe Jacques Quetelet, pasionat de studiul condițiilor sociale, a publicat în 1835 o carte intitulată *Tratat despre om și despre dezvoltarea facultăților sale,* în care a „brevetat" un personaj remarcabil: *l'homme moyen,* omul mediu, speculînd despre acesta că, „dacă vreun individ din oricare etapă a civilizației ar poseda toate calitățile omului mediu, atunci el ar fi întruchiparea a tot ce înseamnă minunat, bun sau frumos".

Această formidabilă expansiune a profilului omului mediu este, dacă doriți, chintesența tiraniei pe care o exercită tabieturile, preferințele și idiosincrasiile păturii medii actuale asupra societății, încorporarea lor în propria viață fiind echivalată, de cei ce vor să facă parte din ea, cu transsubstanțierea într-o specie superioară. Este vorba de o tendință spre omogenitate în spatele căreia mărșăluiesc disciplinate regimente de cetățeni cu o gîndire uniformă, instrumente anonime și involuntare ale unui amplu proces de anchilozare socială prin integrare sau excludere, excluderea fiind dureros resimțită de cei ce nu-și permit luxul de a adopta o atitudine de frondă sau cărora nici nu le trece prin cap așa ceva. Mulți tineri, pe fondul instabilității sociale și confruntați cu semnele unui viitor lă, încît mulți tineri, aflați la început de drum, visează cu ochii deschiși cum numai posesia apartamentului – aflat la o distanță de un banal drum la bancă și cîteva semnături – le-ar putea facilita accesul la liniștea și împlinirea sufletească pe care le caută.

Aceste semnături, de altfel, au și ele rolul lor. Satisfacția de a-și pune numele pe documente personale importante dezvăluie unora voluptăți rafinate, fiind biletele de intrare în lumea tînjită a maturității și responsabilității, care angajează individul pe drumul auster al celor ce-și iau viața în propriile mîini și o frămîntă cu pricepere. Într-un avînt naiv, prinși în vîltoarea unui curent de un optimism exacerbat, ei își pun viitorul gaj pentru obținerea unor împrumuturi halucinante. Nimic nu pare a le sta în cale în făurirea viselor, sînt animați de o excitație febrilă, la care portretul generos pe care și-l zugrăvesc în minte contribuie din plin: acum trăiesc prima poveste de iubire adevărată, el/ea nu mai e un puști / o puștoaică dependent(ă) de părinți, dimpotrivă, e pe picioarele sale, are un job, un salariu, ia decizii, își planifică viitorul, poftim, face rate la bancă, la fel ca toți oamenii serioși din lume care vor să-și facă un rost.

Totul durează exact cît creierul e vascularizat de acest dans emoțional al sen-

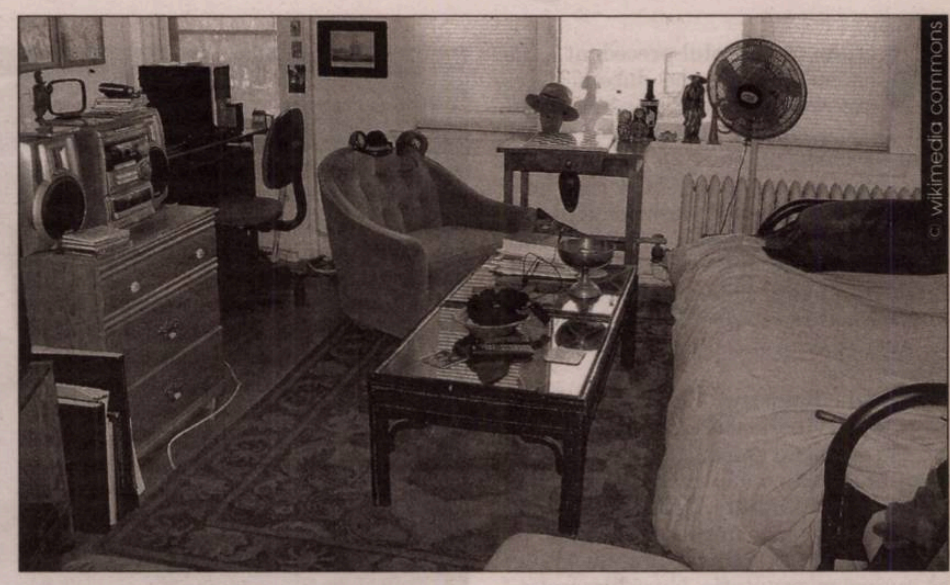

Achiziția unui apartament rămîne cheia de boltă a tuturor realizărilor.

timentelor unei imaginații euforice, prea puțin pătrunsă de provocările ce vor urma peste cîțiva ani, cînd versiunea demo din reclame va expira, lăsînd locul unei realități implacabile și nemiloase.

Am întîlnit mult prea des întrebarea dacă „mi-am luat casă" ca să nu conștientizez că ea constituie o preocupare de prim ordin. Moștenită și încurajată pe filiera parentală. În cazul meu, și nu sînt un caz izolat, părinții mă împingeau de la spate să îmi „iau casă". Locuința reprezenta, pentru ei, o investiție sigură, dar, mai presus de orice, era ceva al meu și doar al meu. Aveam și eu „casa mea". Toată lumea își cumpără casă, era unul din argumentele lor imbatabile. Uite, acum se dă credit doar cu buletinul, era altă replică din perioada isteriei imobiliare de acum zece ani. Nici o rațiune nu stătea în calea faptului că pot primi credit cu buletinul sau că o grămadă de oameni sînt cuprinși de mania incontrolabilă a achiziției unui imobil, nici chiar aceea că, atunci, o garsonieră costa 70.000 de euro. Degeaba le explicam că pot împrumuta cu buletinul un milion de euro, că acei bani trebuiau returnați, cu tot cu dobîndă, în maximum 30 de ani, ceea ce era imposibil din salariul pe care îl am. Refuzul obstinat de a mă așeza la casa mea mă plasa în rîndul celor cărora Dumnezeu le lua brusc mințile. Și era păcat că mă încăpățînam ca un catîr, fiindcă nu pentru ei cumpăram „casa aia", ci pentru mine. Ei, de bine, de rău, aveau unde să stea și, dacă mă hotăram, aveau să mă ajute și cu bani, numai să mă hotărăsc odată. Numai că nebunul voia să stea cu chirie, nu voia nici un ban de la ei și pace. Mîhnire mare pe capul lor!

(O precizare: lucrînd în armată, pri-

Această boală de a te „stabili la casa ta" e o pandemie care a infestat mentalul colectiv al românilor.

cum ar zice protagonistul din *Pianul mecanic* al lui Vonnegut, pur și simplu „ca să se știe".

Îndemnurile heirupiste și moraliste de pus osul la treabă pentru a-ți îmbunătăți viața, rostite cu disprețul condescendent al celor care habar nu au ce înseamnă să muncești pe un salariu modest, arată cît de puțin ne înțelegem unii pe alții și cît de eronat funcționează filtrele pe care le aplicăm în detectarea realității înconjurătoare. Cedăm ispitelor reducționismului comod, făuritor de scheme simpliste, ne călăuzim după tipare învechite, dar bine plantate în subconștient, luăm calupuri de oameni pe care-i cunoaștem superficial sau deloc și îi plasăm în cutiuțe dinainte pregătite, cu etichete frumos scrijelite deasupra, fără a le da prilejul să se justifice sau să-și susțină punctul de vedere, apoi noi înșine ne trezim că meam o sumă de bani, numită „compensația de chirie", pe care aș fi pierdut-o în clipa în care aș fi achiziționat un apartament cu împrumut de la bancă. Acesta a fost unul din motivele pentru care, de la început, am hotărît fie să îmi cumpăr casă cînd voi avea toți banii, fie să stau cu chirie pînă voi ieși la pensie. *Tertium non datur.*)

Anul trecut, la 38 de ani, mi-am cumpărat apartament. Fără a trece pe la bancă, deoarece nu sînt un fan al lor. Și, fiindcă sînt proprietar, o să continui cu o afirmație care, fără a fi adevărul imuabil al vreunui savant, aș lipi-o, dacă aș putea, în interiorul cutiei craniene a oricărui năpîrstoc care se îndoapă cu clișee semidigerate de alte minți searbede: dacă X nu are apartament, nu e din pricină că se complace în starea în care se află, că nu are respect pentru sine sau că nu are ambiție, nu înseamnă că nu și-a stors creierul în fel și chip, nu înseamnă deloc că e prost sau inadaptat social și cu atît mai puțin nu înseamnă că nu își dorește mai mult de la viață, cum ar fi să trăiască într-o cutie din beton de 60 mp, care să fie a lui.

Cele de mai sus le gîndeam încă de cînd locuiam cu chirie într-o garsonieră cu o bucătărie inutilizabilă, de pe pereții căreia cădea tencuiala – ulterior, un an de zile locuind într-un dormitor imens dintr-o unitate militară – și, uneori, mă bănuiesc în secret că am dorit să cumpăr un apartament numai pentru a putea spune toate astea cu voce tare și în deplină legitimitate de „proprietar". Sau, sîntem neînțeleși și protestăm revoltați că nimeni nu ascultă ce avem de spus. Să nu ne pitim după deget, prea puțin ne interesează cine sînt ceilalți, vrem doar să se știe cine sîntem noi. Cînd facem calcule, preferăm să jonglăm cu indivizi cărora le răpim din start identitatea atribuindu-le, în virtutea unor aparențe, valențe peste care, de dragul judecății noastre infailibile, ar face bine să-și suprapună caracterul și comportamentul, ca să nu ne dea cu virgulă.

Altfel, ce să zic, e drăguț să ai propria casă. Dar, în ce mă privește, e drăguț (și) pentru că, în felul acesta, îmi dă posibilitatea să contracarez gîndirea șleampătă a acelor năpîrstoci deveniți sclavii doctrinei ce echivalează reușita și împlinirea în viață preponderent cu accesul la confortul material și care fac din această excrescență naturală crescută pe corpul societății – locuința – un *trademark* al respectabilității cetățenești.

E o necesitate să ai un loc unde să dormi fără grijă, unde să nu ți se îngrădească dreptul la intimitate, dar nu e o necesitate să îți pui, dacă nu pielea la protap, atunci o porțiune consistentă din viitorul propriu doar pentru a avea o locuință a ta. Mai ales cînd societatea îți pune bețe în roate la fiecare pas și ai spune că scoate profit din fiecare încercare zădărnicită a locuitorilor ei de a se simți relaxați în propria țară. Această boală de a te „stabili la casa ta" e o pandemie care a infestat mentalul colectiv al românilor cu un soi de panaceu al confirmării că ai intrat în rîndul lumii.

O asemenea mentalitate e complet distructivă pentru cine o îmbrățișează. Pentru că individualitatea *nu* e mai puțin pregnantă dacă nu ai locuința ta și părerea unui om *nu* contează în funcție de actul de proprietate asupra unor metri pătrați dintr-un imobil. Iar dacă „lumea" gîndește și vede situația altfel, să facă bine să-și renoveze mansarda și să-și schimbe ochelarii de gloabă!

Altfel, ajungem mai rău ca Akaki Akakievici din povestioara lui Gogol, înnebunim nu doar dacă pierdem ceva pentru care sacrificăm economiile de-o viață, dar o luăm pe arătură pentru ceva ce nu am avut, fără de care putem trăi bine-mersi, dar pe care ni-l dorim doar fiindcă toată lumea pare să și-l dorească.

A trăi înseamnă muuult mai mult.

***Mihnea Rudoiu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Dear Darlin' Namor *(Editura Tracus Arte, 2014)*

Nicolae DRĂGUȘIN

Cu Franz Kafka despre CCR și abuzul în serviciu

Abuzul în serviciu este infracțiunea-vedetă a Codului Penal. Interesul pe care îl suscită este predominant în rîndul politicienilor. Dacă s-ar compara interesul manifestat de politicieni cu cel al specialiștilor în drept, asimetria este evidentă. Astfel, importanța copleșitoare a infracțiunii de abuz în serviciu nu rezultă din scrierile doctrinare, ci din temerea pe care o insuflă oamenilor de partid. În sprijinul acestei afirmații stau practica judiciară (aproximativ o treime din rechizitoriile construite de parchete și înaintate instanțelor de judecată au la bază abuzul în serviciu) și, în mod deosebit, declarațiile și inițiativele celor vizați în mod direct. Implicarea Curții Constituționale a României (CCR) în acest subiect, printr-o serie de hotărîri criticabile (deciziile nr. 405/15 iunie 2016 și 392/6 iunie 2017), a scos la iveală faptul că incriminarea abuzului în serviciu este importantă prin miza pe care o prezintă.

Realitatea că se dispută intens, dar se discută anemic, își află oglindirea în calitatea dezbaterii și chiar a motivărilor care însoțesc deciziile CCR. Intervențiile științifice par să nu fi cîntărit în balanța judecătorilor constituționali. „Cîteva considerații relative la infracțiunea de abuz în serviciu" de Lidia Barac, profesor universitar și judecător la Curtea de Apel Timișoara, apărut pe juridice.ro cu nouă zile înainte ca CCR să pronunțe decizia nr. 405, este un studiu care faultează simțitor raționamentul constituționaliștilor. Nu intră în obiectul acestui articol să arăt cum unele declarații politice sînt ambalate în afirmații doctrinare și sentințe jurisdicționale (la CCR cele două situații coincid). Totuși, se impune observația că, după ce mediul politic a vînturat ideea că infracțiunea de abuz în serviciu este neclar formulată, CCR a achiesat tacit, stabilind că prin sintagma „în mod defectuos" trebuie să se înțeleagă „cu încălcarea legii" (lege parlamentară sau ordonanță guvernamentală). L. Barac, în schimb, demolează întregul eșafodaj al retoricii politicianiste și al silogismelor CCR: 1) sintagma împricinată este constituțională, îndeplinind cerințele de claritate, accesibilitate și previzibilitate, deoarece, potrivit jurisprudenței CEDO, norma se evaluează nu doar din formulare și din structura infracțiunii, ci și din practica judiciară în aplicarea normei; 2) incriminarea abuzului în serviciu din România are „un grad de precizie mult mai înalt" decît incriminările altor state; 3) aplicarea normei nu poate fi susceptibilă de abuz, pe motiv că există garanții penale și extrapenale.

De ce a deranjat atît de mult incriminarea abuzului în serviciu încît s-a procedat la îngrădirea acesteia, pe de o parte, prin restrîngerea sferei actelor normative în raport de care s-ar fi apreciat existența sau nu a unei fapte de abuz în serviciu, iar, pe de altă parte, prin stabilirea unui prag valoric care să cuantifice intensitatea vătămării sau a pagubei?

Primul răspuns rezultă din evoluția istorică a modului de așezare a infracțiunii în structura Codului Penal. Infracțiunea este tot atît de veche precum Codul Penal, fiind prevăzută în codurile din 1864, 1936, 1968 și actualul din 2009 (intrat în vigoare la 1 februarie 2014). Diferența între primele două coduri și ultimele două este dată de faptul că, în prima situație, abuzul în serviciu avea semnificația unui abuz de putere, în timp ce, în a doua situație, accentul se mută de la modalitățile de abuzare a puterii asupra efectelor acesteia. Astfel că, în codul din 1936, abuzul de putere se precizează în patru infracțiuni: abuz de putere (acțiunea constă în depășirea competenței), abuz de autoritate (recurs la forța armată), exces de putere (executarea unor acte ce intră în atribuțiile altei puteri publice) și purtare abuzivă (violență față de persoană). În schimb, codul din 1968 și cel actual stabilesc că abuzul în serviciu se manifestă contra intereselor persoanelor, a intereselor publice și prin îngrădirea unor drepturi. Așa cum arată Barac, sub aspect formal diferența dintre codul din 1968 și cel actual ține doar de simplificare, în sensul că actualul cod incriminează abuzul în serviciu într-un singur articol, avînd variantă tip și variantă asimilată, iar sub aspectul conținutului urmarea imediată a săvîrșirii faptei trebuie să constea în vătămarea unei persoane sau în păgubirea patrimoniului; noul cod a eliminat starea de tulburare, ceea ce face ca abuzul în serviciu să rămînă doar o infracțiune de rezultat, nu și de pericol. Această constatare ne obligă să rectificăm afirmația făcută în spațiul public de unii jurnaliști competenți (Liviu Avram, „Reconstituirea crimei de la CCR", *Adevărul,* 7 iunie a.c.), potrivit căreia CCR a restrîns de două ori sfera de aplicare a normei incriminatoare. În realitate, restrîngerea s-a făcut de trei ori: prima dată în 2014, prin intrarea în vigoare, iar apoi în 2016 și 2017, prin deciziile CCR. Astfel, restrîngerea sferei de aplicare a normei de incriminare a abuzului în serviciu se profilează periculos în orizontul de așteptare al politicienilor: dezincriminarea. În felul acesta, s-au extirpat incisivii din gura legii penale.

Următoarele două răspunsuri țin de caracterul subsidiar al infracțiunii de abuz în serviciu și, respectiv, de poziționarea grupei infracțiunilor de serviciu față de cele de corupție. Acest lucru înseamnă că infracțiunea de abuz în serviciu: a) poate fi reținută de organele judiciare de fiecare dată cînd nici o altă infracțiune nu este incidentă, iar realitatea dovedește că faptele care pot crea un pericol social grav sînt mult mai multe decît numărul infracțiunilor prevăzute în cod și în legile speciale; b) poate fi reținută în concurs cu celelalte infracțiuni de corupție. Potrivit lui L. Barac, pentru a se conforma prevederilor din Convenția ONU, legiuitorul a procedat în 2009 la eliminarea infracțiunilor de corupție din grupa celor de serviciu, consacrînd celor două capitole distincte și, pe cale de consecință, obiecte juridice speciale. Dacă este permisă această analogie, pentru organismul dreptului penal, fiecare capitol reprezintă o celulă, în sensul că aici sînt formulate valorile sociale ocrotite prin norma juridică și, totodată, dă posibilitatea ca infracțiunile prevăzute într-un capitol să poată fi reținute în concurs cu cele din alt capitol, de unde efectul agravant al pedepsei.

Franz Kafka

© wikimedia commons

Am discutat, fie și schematic, motivele pentru care politicienii au de ce să se teamă într-o așa mare măsură de existența unei infracțiuni de abuz în serviciu. Acum trebuie arătat rostul acestei infracțiuni și miza pe care o prezintă pentru societate. Gruparea infracțiunilor de corupție într-un capitol distinct față de cele de serviciu este menită să arate că obiectele juridice sînt proprii, astfel că există o diferență între valorile sociale ocrotite prin normele de incriminare a faptelor de corupție (dare și luare de mită, trafic de influență etc.) și cele privind faptele de serviciu (abuz în serviciu, neglijență în serviciu, purtare abuzivă etc.). Esențialul diferenței este că în primul caz sînt protejate relațiile sociale cu privire la exercitarea autorității de stat, iar în al doilea caz sînt protejate relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activităților de serviciu (îndeplinirea corectă a îndatoririlor, apărarea drepturilor și intereselor personale, egalitatea în drepturi a cetățenilor). Altfel spus, accentul cade în prima situație pe instituție, pe autoritatea acesteia, iar în cea de-a doua pe activitățile de serviciu. Posibilitatea de a reține în concurs infracțiunea de abuz în serviciu cu celelalte infracțiuni de corupție prezintă un interes social foarte ridicat deoarece rareori se întîmplă ca macularea unei instituții să nu fie însoțită de o pletoră de fapte prin care cetățeanul să fie abuzat de funcționarii publici. Aș îndrăzni o generalizare spunînd că infracțiunile în legătură cu serviciul și, în mod special, abuzul în serviciu reprezintă o anticameră, o etapă pregătitoare pentru infracțiunile ceva mai grave de corupție. Decizia 405 greșește deoarece legea și ordonanța nu vor fi niciodată îndeajuns de amănunțite pentru a exemplifica toate posibilitățile prin care un cetățean este pasibil de abuz din partea funcționarilor. Dacă substanța faptelor de corupție nu poate fi prevăzută decît în lege, faptele de abuz în serviciu se definesc, întîi de toate, în raport de actele normative secundare pe care judecătorii constituționali le-au eliminat din condei. Astfel, CCR a așteptat fie ca o lege să prevadă toate acele detalii care, în mod firesc, sînt cuprinse în actele normative inferioare, ceea ce este imposibil, fie nu a înțeles că faptele prin care administrația poate abuza de puterea pe care o deține sînt nenumărate, iar capacitatea acestora de a crea un climat de ostilitate și de neîncredere a cetățeanului față de administrație nu trebuie subestimată.

O anticameră pentru infracțiunile ceva mai grave de corupție.

În această din urmă ipoteză, ar fi fost nimerit ca în mîinile judecătorilor constituționali să ajungă două lecturi obligatorii din Franz Kafka: *Procesul* și *Castelul.* Romanele sugerează că rațiunea ultimă a incriminării faptelor de abuz în serviciu este aceea de a împiedica transformarea administrației publice într-o birocrație. Care este diferența kafkiană dintre cele două? Dacă administrația publică execută servicii publice în interesul cetățeanului, birocrația reprezintă o degenerare a administrației într-un organism autosuficient care supune cetățeanul propriilor reguli. Ce ne spune destinul lui K în fața *Castelului* și a personajelor care-l populează? Între altele, că nu există viață individuală în afara birocrației, că relațiile de serviciu nu sînt același lucru cu relațiile interumane („Atîta vreme cît eram în relații de serviciu, ai fost, firește, o persoană foarte importantă pentru mine, nu datorită calităților tale, ci din pricina sarcinei mele", îi spune lui K secundantul său), că „un funcționar trebuie să fie bănuitor față de oricine", iar „principiul de lucru al autorităților este să nu ia în considerare defel posibilitatea vreunei erori". În fine, birocrația îndeplinește un serviciu public, dar pervertit pentru că acesta nu te despovărează de o grijă, ci, dimpotrivă, te înrobește. Astfel, K află de la învățător că postul de îngrijitor la școală i-a fost acordat „ca o gentilețe", nu ca un merit ori ca rezultat al calificării; totodată, prezența permanentă a secundanților în jurul său pare să-i sugereze lui K faptul că fiecare zi în prezența birocrației îi diminuează individualitatea.

Abuzul în serviciu, în varianta agravată, mai are un specific, deloc lipsit de relevanță în sensul celor arătate mai sus, prin aceea că este una din extrem de puținele infracțiuni care ia în considerare și mobilul săvîrșirii faptei (art. 297, alin. 2), adică voința funcționarului public de a abuza cetățeanul „pe temei de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie..." (în total, 13 situații). Ca ilustrare istorică a abuzului în serviciu poate fi evocat un raport al Consiliului de Miniștri din 9 iunie 1944 despre emigrarea evreilor, din care reținpct. 3: „constatînd că aceste abuzuri pe lîngă că ating interesele statului român, dar tind să umbrească prestigiul autorităților românești, deși acestea trebuie să execute ordinele Guvernului – care a fost totdeauna favorabil emigrației – astfel că nici o cheltuială pentru obținerea autorizațiilor de plecare nu este legitimă" (Jean Ancel, ed., *Documents concerning the Fate of Jews,* vol. 8). Acest paragraf nu doar că explică introducerea variantei agravate a abuzului în serviciu, dar exemplifică abuzul în serviciu și, mai ales, arată cît de complexe pot fi modalitățile de abuzare a cetățeanului.

Așadar, dincolo de ceea ce politicienii pot dori în interesul propriu, autoritățile de stat au îndatorirea să apere eficient interesul societății, așa cum rezultă din expresia valorilor pe care le ocrotește special fiecare capitol, iar în mod generic fiecare titlu din Codul Penal.

***Nicolae Drăgușin** este doctor în filozofie și lector la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Cu ochii-n 3,14

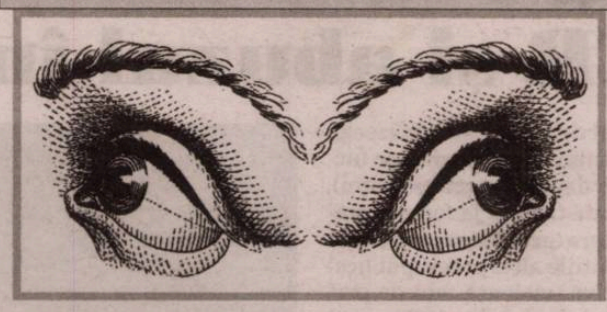

ÎN LIPSA UNEI
UTOPII CU SCAUN LA CAP,
O DISTOPIE CU ACTE ÎN REGULĂ,
PÎNĂ SE FORMEAZĂ CERCUL
ANTI-IERI PRIN ȚOPĂIALĂ

■ Întrebat dacă are emoții, înainte de examenul de română de la Bac, un elev a răspuns dezinvolt că da, pentru că nu a învățat toate comentariile. În lipsa unei utopii în care elevul să fi avut emoții din cauză că nu a citit toate cărțile, rămîn fără comentarii. (**S. G.**)

■ Pe 1 iulie, la Strasbourg, în Hemiciclu, a avut loc o ceremonie funerară pentru Helmut Kohl. În fața sicriului acoperit cu steagul înstelat pe fond albastru și a îndoliatei adunări au vorbit liderii de azi ai Europei (Tajani, Juncker și Tusk), lideri politici de ieri cu care Kohl a avut relații personale foarte apropiate (Bill Clinton și Felipe Gonzales), precum și actualul cancelar german Merkel, președintele francez Macron și premierul rus Medvedev. De departe, bătrînul Bill Clinton a avut cel mai bun discurs. Un discurs, aș spune, memorabil, demn să stea în orice colecție a celor mai puternice oratii funerare din istoria genului. În comparație cu Clinton, toți ceilalți păreau niște școlari stîngaci. Încă o dată, constat cu tristețe că liderii Europei de azi fac figura unor pigmei năuci și gălăgioși pe lîngă cei din timpul lui Kohl. Să ne gîndim: pe vremea cînd Kohl termina primul său mandat de cancelar al Germaniei Federale, liderii marilor țări europene, adică partenerii lui de politică mare, erau Margaret Thatcher (UK), François Mitterrand (Franța), Felipe Gonzales (Spania), Giulio Andreotti (Italia). Comisia Europeană era condusă de Jacques Delors. La Casa Albă era Ronald Reagan. La Vatican era Papa Ioan Paul al II-lea. Acum avem așa: insipida Theresa May (UK), incertul oportunist Macron (Franța), politrucul șters Paolo Gentiloni (Italia), superuzatul Mariano Rajoy (Spania). Comisia Europeană e condusă de Juncker. La Casa Albă e Donald Trump. La Vatican e Francisc I. Simpla înșiruire a numelor e suficientă. Nu cred că există cineva cu scaun la cap care să spună că măcar un singur lider actual ajunge la genunchiul predecesorului său din vremea Kohl. De-aia zic, era mai bine înainte… (**S. V.**)

■ Mă amuză o expresie dintr-un titlu pe site-ul Digi24, o știre „pe surse", preluată, pare-se, de la Antena 3 (deci neconfirmată oficial, nu vă agitați): „Premierul nu vrea să răspundă la comenzi". Mă simt, din ce în ce mai mult, într-o distopie cu roboți, genul de serial ieftin, la care te uiți în continuare mai mult din inerție. Roboții din *Westworld,* însă, erau măcar charismatici. (**C. Ș.**)

■ Au jurat, și prima dată, și a doua oară. La fel. Fără strîngere de inimă și mustrări de cuget. Senini și insolenți. Deși cu o zi în urmă își dăduseră demisia. Și ce dacă?! La loc comanda, dacă așa zice partidul în slova lui. Prim-ministrul s-a dovedit, cu acte în regulă, un plagiator. Adică a fost dovedit hoț. Și ce dacă?! „Am făcut-o pentru mine." Dar asta n-are a face cu postul de premier, nu? Ba chiar dă bine un prim-ministru hoț față în față cu o bandă de sperjuri. „Așa să-mi ajute Dumnezeu!" (**R. M.**)

■ În timp ce noi ne înfierbîntăm în jurul propunerii de schimbare a Constituției privind definiția căsătoriei, facem mitinguri pentru familia tradițională sau pentru cuplurile homosexuale, în Columbia s-a găsit o portiță legislativă prin care trei bărbați au fost declarați căsătoriți. Cei trei sînt cumva căsătoriți doi cîte doi (pînă se formează cercul complet), toți trei constituind o „uniune patrimonială specială". Concluzia e că grădina Domnului, începută cu Adam și Eva, devine tot mai mare și mai complicată. (**A. M.**)

■ După ce jandarmii clujeni au ridicat-o cu forța pe actrița Oana Mardare, în ciuda faptului că se pregătea să plece de bunăvoie de la parada anti-gay, polițistul-comentator Marian Godină a comentat situația: „Am descoperit o actriță de care nu auzisem, dar nu pentru că ar fi făcut vreun rol extraordinar în vreun film premiat, ci pentru că a ținut să joace în public, gratuit, un rol de circar…" Mă tem că circarul e chiar Godină, acest Dan Puric al dezbaterilor civice pe Facebook. (**M. C.**)

■ Sînt străzi din București (și nu numai proprietăți, conform cunoscutei plăcuțe) patrulate de pisici: ieri, pe Lucaci, fix în mijlocul unui trotuar, se plimbau trei pisoi ce păreau tineri – doi negri și unul bej. În timp ce pe trotuarul de vizavi trecea în trombă un siamez. (**I. P.**)

■ Mașina fără șofer proiectată de Volvo are o mare hibă: nu poate depista cangurii, din cauza țopăitului care dă peste cap sistemele de referință – computerele nu pot calcula distanțele imprevizibile ale deplasării prin țopăială. Așa că au fost trimise echipe de ingineri în Australia pentru a studia problema. Probabil că, în momentul cînd vor targeta piața din România, vor trimite ingineri să studieze deplasarea pietonilor care sar în fața mașinii. (**S. G.**)

NU PUTEM ZICE
CĂ SE CONTRAZIC NIȘTE OAMENI
CARE TE AJUTĂ SĂ TRĂIEȘTI

■ Tsargrad TV e un canal de televiziune rus. Într-un video de un minut, cu mesajul „Drum bun, perverșilor!", îi invită pe toți homosexualii din Rusia să plece din țară. Le promit bilete de avion și o călătorie plătită celor care pot să-și probeze homosexualitatea printr-un certificat medical. „Ne dorim să plecați afară, unde veți putea să vă comiteți păcatele cum vreți." Nu putem zice că a trecut timpul degeaba. La Auschwitz oamenii erau trimiși cu trenul. (**A. M. S.**)

■ PSD și-a dat jos, prin moțiune de cenzură, propriul guvern. Nici noul premier, Mihai Tudose, nu e în cele mai bune relații cu președintele partidului, Liviu Dragnea. Miniștrii se contrazic în declarații pe teme de măsuri politice. În interiorul partidului, tot mai multe voci contestă liderii. Iar Victor Ponta a anunțat că din septembrie va face politică într-un nou partid. În tot acest timp, partidele de opoziție par că au adormit. Și e vacanță parlamentară. PSD a rămas singura opoziție a PSD. (**M. M.**)

■ Mă tot gîndesc la acel individ, îmbrăcat într-un tricou alb mulat pe care scria „Homofob. Mamă = Femeie", înfoindu-și mușchii (clădiți în mii de ore petrecute în sala de forță) în fața bietei actrițe Oana Mardare în timpul paradei anti-gay de la Cluj. Mă gîndeam ce probleme ar trebui să aibă un astfel de individ ca să-și afișeze cu mîndrie ura & fobia față de niște oameni care nu-i seamănă. Ei bine, reporterii de la Casa Jurnalistului i-au aflat deopotrivă identitatea și povestea: eroul nostru umflat cu hormoni și fobie se numește Cătălin Berenghi, este orfan de tată, fost luptător în Legiunea Străină (un fel de organizație paramilitară de mercenari), nimeni altul decît groparul carcaselor de porci pe terenul unde se spunea că s-ar construi mega-moscheea și cel care a umplut Bucureștiul de cruci pentru a ne apăra de homosexuali, musulmani și de atacuri psihotronice. Dar asta nu e tot: Cătălin Berenghi a candidat pentru postul de primar al Capitalei, fiind votat de 11.000 de bucureșteni. Se sparie gîndul! (**M. C.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Lupii Albaștri SRL, Forme Și Volume Serv SRL, Unuplusunutrei SRL, Soluții Elegante SRL, Dinastia Veveriţelor SRL, Doi Tătici SRL, Dublu N Don Antonio Impex SRL, Editorial SRL, Pro Salvarea Ta SRL, Răbdare Și Încredere Com SRL, ESI Educație Pentru Secolul Informării SRL, Total Pictat SRL, 2 Pe Sticlă SRL, Strălucire Divină SRL, Iadasarecasa SRL, Rotarul Priceput SRL, Trafic Optim Tuturor SRL, Pace & Improvizație SRL, Magazinul Care Te Ajută Să Trăiești Mai Mult SRL-D, Gentil Traduceri SRL, Simplu Atlantic SRL, Divina Divano SRL, Prințesele Lui Tati SRL, Diamant De Catifea SRL, Treisprezece Mireitic SRL, Săgeți Valahe SRL, Xsceza SRL, Fabrica De Numere SRL, Angel Briliant SRL, Viața Vie SRL, Măiestrie Grup SRL, Creaton & Eternit SRL, Flora Deea Arată Că Iubești SRL, Virtutea SRL, Pietre Edil SRL, Luna De Fier Co. SRL, Prispa Urbană SRL, Marele Alb SRL, Noua Forță Mondială SRL, Curcubeul 7 Zile SRL, Decent SRL, Ingineria De Valoare Ro SRL, Zâne Și Zmei SRL-D, Lucrarea SRL, Depurtat SRL, Fulger Plic SRL, Bucateperoate SRL, LCB Tăieri Betoane Execuții Goluri SRL, Culorile Vieții SRL, 6cai Frumoși SRL, Speranța Fericirii Import Export SRL, Numaibine SRL, Clipa Minunației SRL. (**D. S.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 49 LEI
6 luni 89 LEI
12 luni 149 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE
■ LIBRĂRIILE NEMIRA
www.nemira.ro/librarii

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **700** ■ 20-26 iulie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

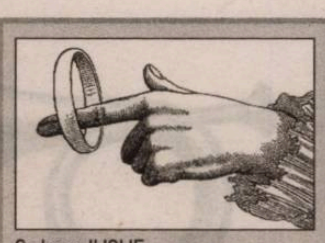

Selma IUSUF

legende **urbane**

10

ANDREI PLEŞU

„Memorie înjumătăţită“

pagina **3**

SEVER VOINESCU

„Rîsul Rusiei“

pagina **9**

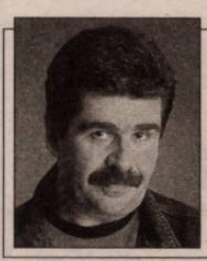

RADU PARASCHIVESCU

„Cortul, frate cu românul“

pagina **IV**

Ori la bal, ori la scandal

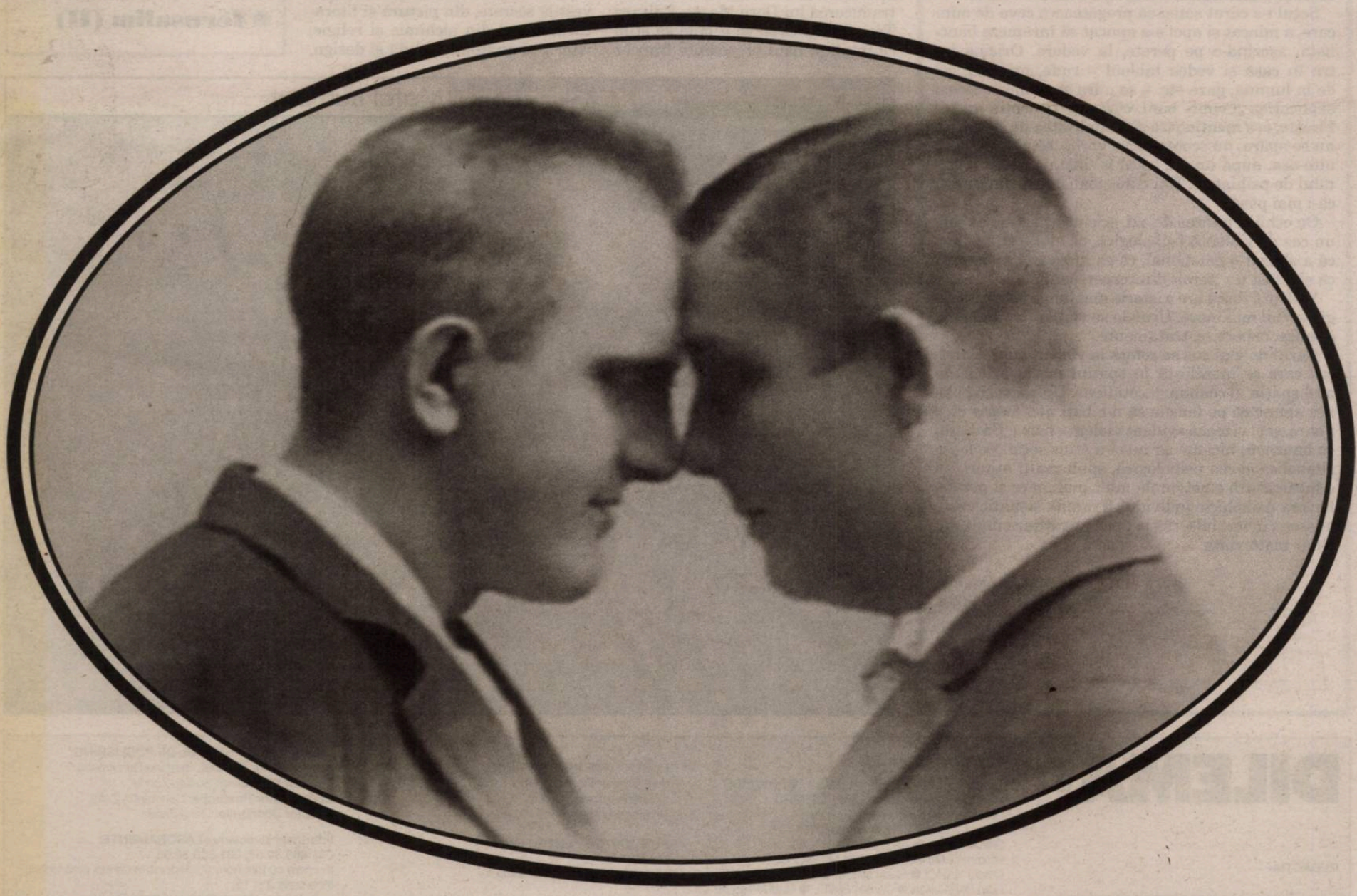

„Cearta fără bătaie e ca nunta fără lăutari.“
(proverb)

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

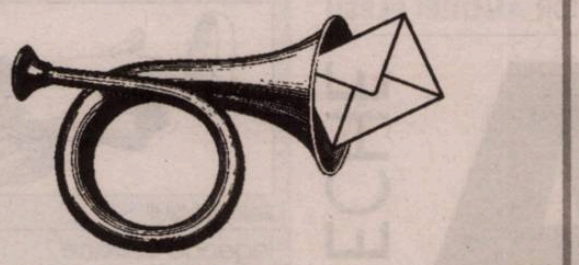

la vremuri noi, dileme vechi

Aurora LIICEANU

Violența e la modă

Prin anii 1960, un caz mai ciudat de tulburare psihică – discutat în seminariile de psihopatologie ale studenților la Psihologie – anima apetitul pentru bizareriile comportamentale. [...] Se făcea că un bărbat, un soț navetist, își surprinsese soția în propria locuință, în propriul dormitor și în propriul pat matrimonial în tovărășia erotică a unui bărbat necunoscut lui. Probabil că soția nu bănuia că soțul ei va veni pe neașteptate. Cei doi amorezi s-au speriat tare, s-au îmbrăcat precipitat, așteptînd să se întîmple ceva rău. Dar lucrurile nu s-au desfășurat așa. Soțul a închis discret ușa și de după ea i-a liniștit spunîndu-le că îi așteaptă în sufragerie să discute. Să nu se sperie, că nu vor păți nimic. Odată îmbrăcați, cei doi spășiți și-au făcut intrarea în sufragerie unde soțul, așezat la masă, a rugat-o pe soție să facă o cafea și apoi să discute, bînd-o împreună. Între timp a schimbat cîteva vorbe, politicos, cu cel care-i uzurpase rolul. I-a cerut acestuia să aprecieze cam cît ar trebui să plătească pentru plăcerea consumată în și prin prezența soției sale pentru că orice serviciu se plătește. Acesta s-a grăbit să ofere 25 de lei – o sumă acceptabilă la acea vreme, cînd salariul bunicel era de 500 de lei – și, după ce soțul și-a manifestat acordul, a întins-o ușurat.

Soțul i-a cerut soției să pregătească ceva de mîncare, a mîncat și apoi s-a apucat să înrămeze banconota, așezînd-o pe perete, la vedere. Oricine intra în casă și vedea tabloul – rude, prieteni, cel de la lumină, gaze etc. – se mira și primea aceeași explicație: „Primii bani cîștigați de soția mea!" Firește, era menționată și modalitatea de cîștig. Ea nu se apăra, nu scotea nici o vorbă, se uita în jos și uite-așa, după un an, soțul își instala soția la spitalul de psihiatrie. Toți cunoșteau cazul, dar ei nici că-i mai păsa.

Cu ochii și mintea de azi, oricine ar spune că este un caz de violență psihologică, că el a fost agresor, că a abuzat-o emoțional, că ea a devenit o victimă, că el a fost un „terorist interpersonal".

Violența fizică are o istorie mai lungă și un prestigiu social mai mare. Urmele se văd, cer spitalizare, analize, expertize, tratamente.

Cazul de mai sus se referă la violența domestică, cea care se manifestă în spațiul privat-privat, în acel spațiu al coabitării cotidiene. Un proverb polonez spune că pe femeie să n-o bați nici măcar cu o floare, și el vizează evident violența fizică. Bărbatul cu bancnota nici măcar nu și-a atins soția. Violența simbolică și cea psihologică, spun mulți autori, au o încărcătură emoțională mult mai mare și pot deteriora psihologic individul. Trauma somatică este adesea vindecabilă, cea psihică poate dura mult sau chiar toată viața.

(apărut în *Dilema*, nr. 530, 30 mai 2003)

Dilema veche vă propune

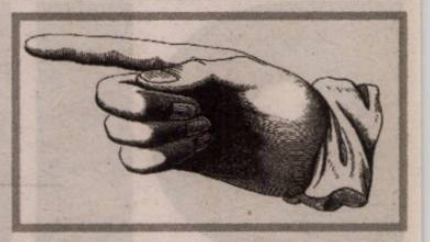

■ Într-o zi am „făcut o aroganță", cum se spune, adică am luat micul dejun în restaurantul Nor de la etajul 36 al clădirii Skytower, cea mai înaltă din București. Pe vremuri, înălțimea supremă de consum, ca să spunem așa, era etajul 21 de la Intercontinental, cu al său faimos bar. Ei bine, din Nor, Bucureștiul arată verde și curat, plin de lacuri albastre. Pînă la înălțimea aia, toată agitația și toate mizeriile par să se filtreze. Cum e de așteptat, nu e chiar ieftin, dar serviciul e de calitate. Cînd vrei să te simți deasupra tuturor, merită vizitat, dar, atenție, asta nu se poate face decît cu rezervare prealabilă. (Andrei Manolescu)

■ Festivalul Strada Armenească 2017, între 28 și 30 iulie. Am fost anul trecut și mi-a plăcut atmosfera, în general recomand festivalurile străzilor sau „de cartier". Și anul acesta vor fi concerte, dansuri, mîncare tradițională, expoziții și tururi ghidate. Și, la fel ca la edițiile precedente, vor participa comunitățile greacă, evreiască și romă. (Adina Popescu)

■ „Ne-am obișnuit să existăm într-o lume care ne îngrijorează. Căreia, în fond, nu vrem nici să-i spunem pe nume, nici s-o privim în ochi. Și atunci ne plîngem, bombănim. Și apar dramele. Și disperarea. Se instalează frica. Le trăim pe pielea noastră. Vrem schimbarea, fără a o dori cu adevărat", scrie Emmanuel Macron în cartea sa *Revoluție* (în traducerea lui Doru Marèș, Editura Trei, 2017). Cred că e bine să știm ce înțelege noul președinte francez prin „revoluție" înainte ca ea să se întîmple. (Matei Martin)

■ Trupa de teatru independent Frilensăr pleacă într-un turneu ambițios prin țară – vor să înconjoare România și să joace inclusiv în localități de graniță. Dacă sînteți din București, poate i-ați mai văzut la Teatrul Luni de la Green Hours, în *Mălăieș în călcîieș*, *Once upon* sau *Mioritza Tristory*. În orice caz, pîndiți-le piesele, din 21 iulie (Malu, jud. Giurgiu), pînă în 14 august (Vama Veche, jud. Constanța). Programul complet pe facebook.com/frilensar. (Cristina Ștefan)

■ Între 28 iulie și 6 august, la Rîșnov, are loc cea de-a IX-a ediție a Festivalului de Film și Istorii. De la o ediție la alta, festivalul a crescut spectaculos în consistență și calitate. Anul acesta, tema generală a Festivalului este „Globalizarea populismului". O selecție excepțională de filme străine și românești, o pleiadă impresionantă de invitați la dezbateri și o garnitură remarcabilă de muzicieni în concert fac, împreună, un program care plasează festivalul printre cele mai interesante din țară. Pentru lămuriri, vizitați http://www.ffir.ro. (Sever Voinescu)

■ Culori sau materiale? Pentru cititoare și pentru băieți, două recomandări speciale: 1) Kassia St Clair, *Culorile și viața lor secretă* (apărută la Baroque Books & Arts în condiții grafice, a se citi cromatice, de excepție) – o istorie a culorilor cu poveștile secrete, din pictură și literatură, dar și din alchimie și religie, istorie și anatomie, modă și design, a 75 de nuanțe; și 2) Mark Miodownik, *10 materiale minune și poveștile lor incredibile* (Publica) – o carte dedicată lucrurilor mai puțin cunoscute despre zece materiale pe care, în general, le privim destul de indiferent: oțelul, hîrtia, betonul, ciocolata, spuma cauciucată, porțelanul, implanturile, plasticul, grafitul și sticla. (Marius Chivu)

■ Revival anii '70 pe litoralul românesc, mai exact la Neptun: Mirabela Dauer la „Cireșica" și Petre Geambașu Band la „Mama Leone". Cu pește și dans. (Iaromira Popovici)

■ „Păretele-i veacul pătrat / Și treapta e veacul în lat / Și scara e toată vecia. / Și cînd le dărîmi, trimiți clipa / Să-și bată aripa / Dedesubt. / Musca mută a timpului rupt." – Tudor Arghezi, *Psalm*. „Timpul rupt" a bătut primul semicentenar. Era de Ziua Franței anului 1967... (Ruxandra Mihăilă)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Întrebări**
- **Ierusalim (II)**

album dilematic Matei Bumbuț

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.000
Tipărit la Tipomedia

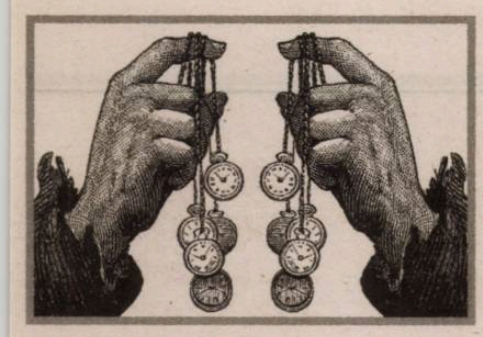

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Memorie înjumătățită

Anul trecut, dar și în 2015, înainte să se adune semnături pentru păstrarea numelui lui Mircea Vulcănescu în topografia bucureșteană, am publicat o serie de articole în jurul faimoasei Legi 217, inițiate de Institutul „Elie Wiesel“. Unul dintre ele mi se pare încă util în dezbaterea stîrnită de curînd pe tema amendării drastice a unor mari intelectuali, vinovați, în tinerețe, de grave derapaje de extremă. Îl reamintesc, deci, cititorilor, pentru o mai atentă recalibrare a problemei.

L-am reîntîlnit, zilele trecute, pe vechiul și bunul meu amic Alexandru Călinescu. Era inevitabil să ajungem și la subiectul fierbinte (pentru mine) al momentului: „cazul“ Vintilă Horia, respectiv cazul intelectualilor români trecuți, în anii '30, prin fascinația ideologică a extremei drepte. Am căzut de acord asupra faptului că derapajele unor marcante figuri culturale – într-o direcție sau alta a spectrului politic – trebuie cunoscute și condamnate în perspectivă istorică, astfel încît noile generații să fie prevenite asupra riscurilor pe care o iresponsabilă (și, de regulă, juvenilă) inflamație mentală le implică pentru traseul lor intelectual. Evident, vorbim despre derapaje *ideologice*, nu despre crime. Despre cauționare euforică și nu despre vinovății palpabile, ce țin, pe bază de probe, de competența forurilor judecătorești. Am căzut de acord și asupra faptului că, vorba lui Bronislaw Geremek, Europa nu va fi reunificată înainte de a se fi realizat reunificarea memoriei ei: ororile nazismului și cele ale comunismului puse în aceeași „colecție“ sumbră a veacului 20. Evident, fără anateme triviale, fără stigmatizări lipsite de discernămînt, fără amestecarea borcanelor. Sînt de luat în seamă diferențele, desolidarizările post-factum, atenta cîntărire a personalității *integrale* (chiar dacă nu omogen integre) a oamenilor, balansul între bine și rău al fiecărui caz în parte. Da, există texte irespirabile ale unor scriitori seduși, temporar, de retorica fascistă. S-o recunoaștem, s-o spunem, mai ales atunci cînd n-au spus-o ei înșiși. Dar să fim gata și să iertăm acolo unde există căință, și să recuperăm, din moștenirea oricărui individ, urma prizabilă a creativității sale, urma în care nu se amestecă neapărat striurile impure ale unor opțiuni episodice. Iar aici lucrurile se bifurcă. Relele unora sînt amintite drastic, cu parapon și cu consecințe de ordin public, în vreme ce relele altora sînt ținute „sub obroc“ sau tratate cu inexplicabilă îngăduință. Alexandru Călinescu mi-a amintit, de pildă, versurile unor mari poeți francezi, căzuți pradă unui straniu entuziasm pro-comunist și pro-sovietic. Iată fragmente din poemul „Front rouge“, publicat de Louis Aragon în 1931, în versiunea franceză a unei reviste din URSS *(Littérature révolutionnaire mondiale)*:

„Cînt hegemonia violentă a proletariatului asupra burgheziei / Cu scopul nimicirii ei. / Strălucirea împușcăturilor adaugă priveliștii / O veselie încă necunoscută. / Sînt executați ingineri și medici. / Moarte celor care primejduiesc cuceririle revoluției din octombrie, / Moarte celor care sabotează planul cincinal“. Sau: „Cînt GPU-ul (...), trăiască GPU-ul, figură dialectică a eroismului“.

Fragmente din Paul Éluard („Hommages“, 1950): „Stalin e, pentru noi, prezența lui mîine, / Stalin alungă nenorocirea, / Încrederea este fructul creierului său iubitor“. Éluard scrisese deja, imediat după război, că „ochii albaștri ai revoluției strălucesc cu o necesară cruzime“ și îndemnase la omor: „Doborîți-i pe polițai, / Tovarăși, / Doborîți-i pe polițai pînă departe spre vest, unde dorm / copiii bogătașilor și tîrfele de lux. (...) Proletariatul să radă de pe fața pămîntului, cu furia sa, palatul Élysée (...) / Într-o bună zi va arunca în aer Arcul de Triumf / Se va dezlănțui (...), iar glonțul său va ochi atît de sigur / Încît toți medicii social-fasciști / Aplecați asupra victimei / Își vor plimba degeaba degetele pe sub cămașa ei de dantelă / Și vor încerca să audă, cu aparate de precizie, inima ei deja putrezită“. (...) / Trageți asupra ursilor savanți ai social-democrației / Trageți, zic, sub conducerea partidului comunist / (...) Și nu eu voi fi cel care vă cere să trageți / Ci Lenin, / Lenin cel al momentului potrivit...“ Sau: „Tineri comuniști (...) / Ridicați-vă împotriva mamelor voastre / Abandonați noaptea, ciuma și familia...“

Am amintit, cu alt prilej, vorbe cutremurătoare rostite de Jean-Paul Sartre („Cei care se opun comunismului trebuie lichidați. Nu e suficient să-i băgăm în pușcării, pentru că din pușcării mai pot să iasă. Trebuie împușcați.“). Dar și din „părinții fondatori“: Lenin: „Trebuie să acționăm ca în anul 1793“ (anul 1793 e anul Marii Terori din timpul Revoluției Franceze – *n.m., A.P.*). Marx despre tortură: „Tortura a dat naștere celor mai ingenioase inovații, creîndu-se astfel pentru mulți meseriași cinstiți numeroase locuri de muncă în producția instrumentelor necesare“. Engels *(Anti-Dühring)*: „Dragostea universală față de oameni este o absurditate. Libertatea politică e mai rea decît sclavia cea mai rea“.

Să ne înțelegem: nu vreau să-i evacuez nici pe Marx, nici pe Engels, nici pe Lenin, nici pe Sartre, pe Éluard sau pe Aragon din lista de repere semnificative ale culturii europene. Dimpotrivă! Dar nici să mi se dea mereu peste nas cu Mircea Vulcănescu, Eliade, Cioran, Vintilă Horia etc. Apropo: și Aragon, și Éluard beneficiază, la Paris, de cîte o piață care le poartă numele. A lui Aragon a fost inaugurată în 2012, cu ocazia celei de-a 30-a comemorări a morții sale. Asta numesc eu „a nu amesteca borcanele“...

(apărut în Dilema veche, *nr. 626, februarie 2016)*

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Străin (II)

Plouă tare și sînt furios pe mine, pentru că am plecat. Sînt furios pe inabilitatea mea de a mă adapta. Anja este cea care s-a purtat cel mai bine cu mine în țara asta în care mă simt pierdut. E ceva în mine care distruge rapid nu numai orice zonă de confort, ci orice posibilă zonă de confort. Ajung acasă plin de draci. Alin e *high* și ascultă muzică la maximum. Decid că nu pot să stau acasă și mă duc să mă plimb. E deja seară și sînt la intersecția Devon cu Broadway. Și brusc e în fața mea. Sîntem amîndoi fleașcă – cu părul ei care e super-creț, arată ca un pudel plouat. Rîd.

– Mă urmărești, nu-i așa?

– Sigur, avocata americancă urmărește un țigan est-european pentru a-l sacrifica într-un ritual satanic!

– Te-aș lua la mine acasă, că ești fleașcă. Numai că la cît de *high* e Alin, nu cred că ai vrea. Doar dacă nu cumva ai o obsesie pentru iarbă și muzica românească deosebit de proastă la volum maximum.

Zîmbește încurcată și mă refuză. Mergem spre casa ei și mă trezesc vorbind despre toate și nimic. Îmi iau inima în dinți și o întreb dacă vrea să îmi dea numărul ei de telefon sau e-mailul înainte de a ne despărți. Îmi dă o carte de vizită.

– Sînt cărțile de vizită alea speciale pentru ciudați care te urmăresc?

Nu pare deloc amuzată. Dorm prost de tot în noaptea aia. A doua zi e sîmbătă și e foarte cald. Decid să îi scriu un e-mail în care îmi cer scuze pentru cît de idiot am fost. Îi dau și numărul meu de telefon. Săptămîna trece greu, iar următoarea și mai grea. Îi scriu de două ori fără să primesc răspuns. E plecată în week-end la părinții ei în Wisconsin. Mai vorbim tot de două ori la telefon și atît. E foarte cald în Chicago și noaptea e aproape imposibil să dormi. Au trecut două săptămîni și vineri noaptea mă sună. Mă întreabă dacă am chef să fac baie în lac. Vine și mă ia de acasă, are un Mustang decapotabil și ascultăm tare „Superman e mort" pe drumul spre lac. Amintirea e cumva fluidă. Țin minte bine luminile de pe autostradă, felul în care se uita la mine și cum m-a luat de mînă.

Am demolat case pentru 5 dolari pe oră.

– Voi, femeile, aveți tot timpul un super-avantaj.

– Ce avantaj avem?

– Știți cînd o să se lase cu sex. La noi e întotdeauna complicat. Habar nu avem să ne împachetăm periuța, să ne luăm chestiile de bărbierit, valiza cu schimburi, pijamaua aia nouă pe care o păstrăm pentru zilele norocoase.

Rîde.

– Ți-ai luat periuța?

Primul sărut e bun, bun și cumva știu că o să ne potrivim tare bine. Înoată fantastic, pentru prima dată simt că sînt clar inferior cuiva la înot. Am revenit pe mal, amîndoi super-obosiți. Am stat unul lîngă celălalt gîfiind. Și cumva am știut că nu o să uit niciodată orele alea. Așa își amintește Anja ceea ce a urmat:

– A fost straniu să te văd atunci cînd îmi doream să te văd. Te îndrăgostești ușor?

– Nu vorbesc despre asta. Habar nu am ce înseamnă, în fapt. Oamenii vorbesc despre dragoste ca o justificare pentru a se distruge în numele ei sau al lui Dumnezeu. Nu am priceput niciodată de ce separăm dragostea de Dumnezeu. E o chestie în interior care ne împinge să adoptăm modele, să avem fantezii despre iubire, pace, securitate, bogăție absolute, care ne fac să uităm că ne tîrîm în fiecare zi prin ură, neîncredere, certuri mici și inutile, mizeria noastră interioară și mizeria celorlalți. Voi sînteți tot timpul despre „nu am nimic să dau, trebuie să am și să dovedesc că nu sînt un eșec". O societate care are ca motto *„Banii fac lumea să se învîrtă"* nu poate să aibă suflet, poate doar să viseze că are.

– Ești cam pe cîmpii, dar ești tare drăguț cînd o faci, mai ales că ce zici este ciudat și pasional, și în plus construcția gramaticală este din cînd în cînd tare aiurea. Dar cine ești tu să ne judeci?

– Să judec ce? Ipocrizia preoților și a pastorilor sau a politicienilor care spun că societatea voastră stă pe cuvîntul lui Dumnezeu? Are Pavel dreptate spunînd că a fost inspirat de Iisus sau Nietzsche crezînd că Pavel a fost cel mai mare impostor? Sînt, la urma urmelor, un străin, voi îmi spuneți că sînt *„a legal alien, whatever the fuck that means"* și mă simt în fapt alienat și cred că vreți să ne simțim alienați. Îmi spuneți că vă fur slujbele, chiar și atunci cînd fac lucruri pe care voi nu le faceți. Am curățat țevi de azbest pentru 10 dolari pe oră, am spălat vase pentru 3 dolari pe oră plus mîncare, am demolat case pentru 5 dolari pe oră. Fără asigurare, fără protecție, fără nici un drept. Cine dintre voi ar face asta? În plus, voi trebuie tot timpul să pretindeți că sînteți bine, de parcă ar fi neconstituțional să fii nefericit.

– Ce-ar fi să și taci un pic? Nu e nevoie să mă mai impresionezi. Sînt cu tine în mijlocul nopții, în chiloți și sutien, așa că nu ai de ce să te mai chinui. Pot să îți împrumut periuța mea de dinți dacă asta te liniștește.

Cam așa e Anja.

E un sărut super-bun. Pasional. Noaptea aia îmi rămîne bine înfiptă în creier. O trezesc de dimineață și o rog să mă ciupească. O face serios și apoi rîde cu gura pînă la urechi. Gătesc eu. Prost, bineînțeles, dar Anjei nu pare să îi pese. Am cel mai bun week-end de adult de pînă atunci. Închiriem două filme rusești și ne învățăm unul pe celălalt. De atunci scrisorile ei încep de fiecare dată cu *Țiganul meu filozof cu piele de amant,* iar ale mele cu *Zeița pistruilor*.

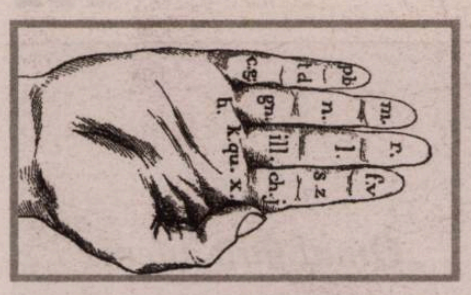

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Linia de urgență

Mai mulți universitari mi-au reproșat că am acordat atenție psihologului Mitruț Mitran Mitrică (în articolul „Etologul felin", publicat de *Dilema veche* cu puțin timp în urmă!), neglijînd inimaginabila dramă trăită de un coleg de-al său de domeniu, Amedeo Purcil. Așa este. *Mea culpa*. Furat de peisajul, să recunoaștem, duios al psihoterapiei pisicilor, am uitat de o altă tragedie – cu siguranță, mai înfiorătoare decît cea trăită de *shrink*-ul vestitului motan Ciobanul – petrecută tot în lumea psihologilor vremelnic școliți peste Ocean. Am hotărît așadar să repar astăzi această nedreaptă omisiune din seria povestirilor mele „academice" și să mă refer la respectivul caz straniu, care a zguduit spațiul nostru intelectual acum cîțiva ani. Vă amintiți poate că, înainte de a se specializa în „mentalitarul" mîțelor, Mitran predase un curs de mare impact, intitulat „Tulburarea comportamentală a anorexicului lipsit de imaginație". Ei bine, cel care-i ținea isonul la Catedră, cu o disciplină cumva răsturnată în oglindă, era menționatul Amedeo Purcil. El devenise titularul unei materii aparent opuse celei susținute de MMM, dar, în realitate, complementare, numite „Reveriile diurne ale obezului compulsiv". Cursul în cauză avea, de asemenea, un succes nebun. Anual se înscriau să-l urmeze (beneficiind de aprobări rectorale), pe lîngă studenții obișnuiți, zeci de supraponderali din oraș, dornici să dezlege misterul traumei psihice care îi împingea să mănînce peste măsură. Aidoma lui Mitrică, Amedeo ajunsese, pe lîngă un profesor celebru, și un veritabil *guru* local.

La un moment dat, a cîștigat, la rîndul său, o bursă de studii într-un prestigios centru universitar american. Revenind după doi ani în România, domnul Purcil s-a arătat pus pe fapte mari. A spus că simpla activitate didactică, fie și apreciată, nu-l mai satisfăcea, simțindu-se capabil de mai mult. Cunoștințele acumulate în Lumea Nouă meritau să fie nu doar diseminate pe meleagurile mioritice, ci și puse în aplicare. Obezii autohtoni, ca și cei de pretutindeni, aveau nevoie de ajutor nemijlocit, nu numai de teorii fără sfîrșit. Ca atare, zbătîndu-se perseverent prin diverse structuri administrative ale statului, psihologul reuși să legalizeze o linie telefonică de urgență pentru persoanele cu probleme de greutate. A denumit-o *Obesity Hotline* și i-a făcut o reclamă agresivă în toată țara. Unul dintre sloganurile de prezentare (ce putea fi citit, cu litere de-o șchioapă, chiar și pe mijloacele de transport în comun!) suna astfel: „Te îmbie iar păpatul? / Te scapă telefonatul! / La burtică rămîi fain, / Sunînd la *Obesity Hotline!*" Și-a angajat, e adevărat, trei colaboratori apropiați să-l ajute în dificilul lui demers de însănătoșire a neamului, însă principala voce terapeutică de la capătul firului îi aparținea lui Amedeo Purcil. Omul muncea imens pentru a-i consilia pe grăsanii deznădăjduiți, petrecîndu-și practic viața în birouașul unde instalase liniile telefonice ori preluînd, prin transfer rapid, diverse apeluri disperate direct pe celularul său. Se putea constata ușor că pînă și medicii de la Urgențe duceau o existență mai relaxată decît bietul psiholog afectuos și altruist.

Încet-încet, s-a produs dezastrul. Scopul *hotline*-ului fusese, evident, de la bun început, acordarea de sprijin psihologic obezilor aflați în interiorul unor diete complexe, intrați, din varii motive, în scurte perioade de slăbiciune, marcate de tentația înfruptării din alimentele interzise. Purcil deținea strategii foarte eficiente de reechilibrare a acestor nefericiți și de remotivare a lor în întoarcerea la rigorile propriilor regimuri nutriționale. Curînd însă, o problemă s-a dovedit a fi faptul că mulți dintre cei care sunau nu trecuseră printr-o „motivare" inițială a necesității de a slăbi, luînd totul ca pe o restricție injustă, aplicată lor de către semeni. De aceea, apelau numărul lui Amedeo pentru a-l ruga să se milostivească de ei și să le permită să mănînce din bunătățile interzise, cu atîta sadism, de „domnul" ori de „doamna doctor". O domnișoară îl implora să-i acorde „dezlegare" măcar „la brînzoaice", alta solicita permisiunea pentru „o singură zi de crăpelniță, dar așa ca pe vremuri, pînă la leșin", iar cineva dorea „gogoși cu ciocolată". Tulburător fu telefonul intempestiv al unui bărbat cam arțăgos, care se răsti la profesor: „Haidi, bre, cî nu mori! Lasî și tu di la tini! Lasî-mî sî potolesc niști slaninî cu șeapî – șepușoarî roșă colo-șa, di la cumatî-miu di chisti dial, uăi! Haidi, nu ti calișî chiar așă, cî uamini sîntim, ci basca me!" În fine, în mintea supraponderalilor, terapeutul devenise treptat Dumnezeul mîncării, în brațul lui stînd deopotrivă interdicțiile și indulgențele procesului nutrițional, un chelar al Împărăției Halelii, auster, etern încruntat și parcimonios.

Se înțelege, experimentul a fost mult prea dur pentru psihicul rafinat-superior al lui Amedeo. A căzut repede în depresie, găsindu-și alinarea, culmea, în buclucașele gogoși cu ciocolată. Închis în cabinetul cu telefoane de urgență, Purcil privea în gol și se îndopa cu aluatul umplut cu cremă dulce. În mai puțin de doi ani, a ajuns la respectabila greutate de trei sute cincisprezece kilograme. Într-o bună zi, a pus el însuși mîna pe telefonul roșu și a format 112. A rostit un singur cuvînt, pe ton cavernos: „Ajutor!" A trebuit sa fie scos, pe fereastra lărgită de zidari, cu o macara specială, adusă de pompieri. În prezent, ține dietă severă și beneficiază de consiliere psihologică din partea fostului său asistent de la faimosul curs „Reveriile diurne ale obezului compulsiv".

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Criza noastră de pe coastele Italiei

Italia este copleșită de sosirea masivă a migranților veniți din Africa, iar criza ar putea avea repercusiuni pentru întreaga Uniune Europeană – comparabile, dacă nu chiar mai grave decît în cazul crizei balcanice din toamna anului 2015. Pentru că dacă, atunci, Germania și-a deschis porțile, absorbind în mare măsură șocul migraționist, de data aceasta cu greu vom mai putea găsi un stat membru dispus să facă același lucru.

Cînd nu ești în Italia, lucrurile pot părea simple: întoarcem spatele, spunem că nu e problema noastră și ne afirmăm, dîrz, voința ca nici un migrant să nu pună piciorul în țara noastră (eventual, cu excepția unor creștini, ca semn de maximă bunăvoință). O bună ocazie de a mai cîștiga niște voturi.

Problema este că, în tot acest timp, imigranții continuă să debarce pe coastele italiene. Numărul celor ajunși în peninsulă de la începutul anului se apropie de 100.000. Copleșiți de numărul mare al noilor veniți, primarii din Sicilia și de pe alte insule italiene cer cu disperare ajutor din partea guvernului de la Roma, pentru a-i putea caza și hrăni pe acești nefericiți, printre care se află și foarte mulți copii. Autoritățile locale avertizează, de asemenea, asupra climatului de nesiguranță creat în rîndul populației. În plus, responsabilii locali sînt foarte îngrijorați de infiltrarea rețelelor de trafic cu ființe umane.

La rîndul lor, autoritățile de la Roma cer ajutorul statelor membre din Uniunea Europeană. Solidaritatea este însă, în aceste condiții, extrem de dăunătoare din punct de vedere electoral. Așa că liderii statelor membre preferă să stea la cutie. Mecanismele de relocare, imaginate după criza migranților din 2015, aproape că nu funcționează. Doar vreo 5000 de oameni au fost relocați – o picătură dintr-un ocean. Iar statele membre nici nu vor să audă de o eventuală deschidere a porturilor pentru ambarcațiunile migranților.

Juridic și uman, Italia se află acum într-o situație imposibilă. Salvarea celor aflați în dificultate pe Marea Mediterană este o obligație prevăzută de legile maritime internaționale. Dar, de fapt, pe timp de vară, rata de succes a traversării dinspre coastele libiene (aflate la distanța minimă față de sudul Europei) este una cît se poate de bună.

Circa două mii de oameni și-au pierdut viața în încercarea de a traversa Marea Mediterană, ceea ce, în opinia migranților și a traficanților de ființe umane, înseamnă o șansă de reușită de 98%. Trimiterea înapoi a celor care nu îndeplinesc condițiile de azil (marea majoritate, de altfel) este, de asemenea, extrem de dificilă, cîtă vreme numeroase state africane refuză încheierea unor acorduri de readmisie. Apoi, apar și acuzațiile la adresa unor ONG-uri. Acestora li se reproșează că își trimit navele de salvare foarte aproape de coastele Libiei, devenind astfel, din salvatori, „cărăuși" de imigranți. ONG-urile resping acuzațiile afirmînd că nu fac decît să-i salveze pe acești nefericiți de la o moarte sigură.

Asupra Libiei aproape că nu se poate acționa. „Guvern libian" este oricum, un fel de a spune – în realitate, două autorități își dispută puterea în Libia: un guvern de uniune națională (GNA), cu baza la Tripoli și recunoscut de comunitatea internațională, și autorități nerecunoscute, cu baza în estul țării, legate de mareșalul Haftar, un fost ofițer al lui Gaddafi. În orice caz, chiar și cooperarea cu guvernul recunoscut de la Tripoli este foarte dificilă. Săptămîna trecută, ministrul italian de Interne s-a aflat la Tripoli, unde le-a propus libienilor un pact de cooperare pentru stăvilirea traficului. Obiectivul este greu de pus în aplicare, cîtă vreme traficanții de ființe umane fac legea în porturile libiene. Și, evident, manevrează mari cantități de bani. Iar guvernul de la Tripoli nu controlează aproape deloc frontierele cu Ciad, Niger și Sudan.

De fapt, Marea Mediterană reprezintă pentru migranți ultimul și poate cel mai ușor obstacol înainte de a pune piciorul pe pămîntul făgăduinței. Marea încercare este, în realitate, trecerea deșertului Sahara. Acolo se află adevăratele rețele de traficanți de ființe umane – și probabil tot atîtea surse de finanțare pentru terorismul islamic.

Chiar cu un guvern libian cooperant, problema este departe de a-și găsi rezolvarea, fără a se intra adînc în teritoriul african și fără o colaborare de lungă durată cu guverne din zona subsahariană și din Africa Centrală. Toate acestea costă și, evident, depășesc capacitatea de acțiune a Italiei.

Confruntată cu reticențele statelor membre, Italia ia în calcul oferirea de vize temporare pentru 200.000 de migranți. Este așa-numita „opțiune nucleară", care ar permite migranților să plece mai departe în orice alt stat membru. Ușor de imaginat care ar fi reacția țărilor vecine. Deja, Austria și-a manifestat intenția de a deplasa armata și de a institui controale în Pasul Brener din Alpi. O mișcare de natură a induce tensiune între Roma și Viena și de a redeschide răni vechi – Italia și Austria au fost dușmani pe parcursul întregului secol al XIX-lea și, în acest context, politicienii ar putea face apel la un întreg arsenal de discursuri naționaliste și xenofobe.

Tot acest tablou arată cît de complicată este situația și că, în realitate, soluții simple și pe termen scurt nu există. Pur și simplu, liderii europeni nu pot băga capul în nisip, cu gîndul că astfel își vor conserva voturile. În realitate, criza italiană ne privește pe toți. Iar vestea proastă este că va dura.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

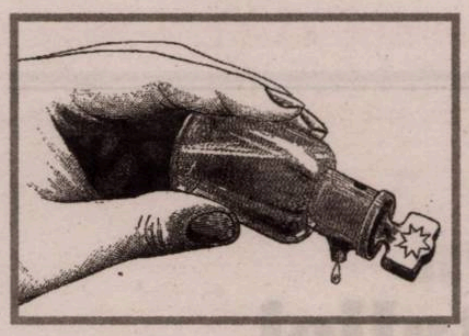

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Drumuri și căi

Călătoriile din vacanțe sînt și prilejul de a întîlni, la celălalt capăt al drumului, cuvintele din care provin sau cu care sînt înrudite cele de acasă: *cale, drum, stradă, uliță, șosea*... Nu e de mirare că tocmai căile de comunicație au denumiri adesea împrumutate din alte limbi: drumurile leagă spații și își transmit denumirile generice sau specializate. Româna a moștenit din latină un termen general, cu multe sensuri metaforice și abstracte – *cale* – din *callis* (pe care turiștii români îl regăsesc cu plăcută surprindere în denumirile unor străduțe din Veneția, în forma *Calle*...). Faptul că un cuvînt care denumea inițial un drumeag îngust a ajuns termen generic, ba chiar preferat pentru căile largi de acces, a fost considerat de către filologii noștri una dintre dovezile ruralizării civilizației romane în spațiul în care avea să se formeze limba română. Vechiul *cale* a fost apoi puternic concurat de *drum*, cuvînt pentru care dicționarele noastre indică de obicei o preluare timpurie din slavă; termenul este însă la origine grecesc *(dromos)* și unii filologi au susținut că ar fi fost preluat chiar direct din greacă; oricum, cuvîntul este unul dintre cele general balcanice. Atît *cale*, cît și *drum*, echivalente în anumite contexte, dar cu preferințe legate de uz, de tradiția îndelungată de folosire în anumite contexte *(drumul vieții – calea pierzaniei)* au dat naștere multor expresii și cuvinte derivate – între care se află *călătorul* și *drumețul*. Sinonimele *cărare* și *potecă* reflectă, ca în atîtea alte cazuri, dublarea vocabularului de origine latină prin cel împrumutat din *slavă*. *Șleaul* (drum bătătorit), cuvînt împrumutat din poloneză sau ucraineană, se păstrează în limba comună doar în expresia *pe șleau*, iar *splaiul* (arteră de circulație amenajată pe malul unei ape) le este cunoscut multora în primul rînd din toponimia bucureșteană *(Splaiul Independenței)*. Momente și perioade istorice sînt sugerate de concurența dintre termenii care denumesc tipuri de drum sau noțiuni asociate acestora: slavul *uliță* și-a restrîns treptat sensul și a rămas un cuvînt al spațiului rural, în vreme ce împrumutul *stradă* (de origine italiană, dar explicat uneori și prin intermediar neogrecesc) a devenit termenul de bază în toponimia urbană. Din turcă avem *caldarîmul*, iar din franceză *trotuarul*. *Șoseaua* și *bulevardul*, preluate tot din franceză, împreună cu mulți alți termeni legați de transport, corespund modernizării limbii și societății românești în secolul al XIX-lea. O trecere în revistă detaliată și de mare acurateță filologică a termenilor care denumesc căile de comunicație în română, a originii și sensurilor lor, a prezenței în texte și a dinamicii uzului se găsește în cartea Luciei Gabriela Munteanu, *Cîmpul lexical-semantic „drum" în limba română* (Iași, 2004). *Drumul* este prototipul unui cîmp semantic extrem de interesant prin diversitatea sa etimologică (la cele de mai sus s-ar putea adăuga *strunga* autohtonă, *făgașul* maghiar, *gangul* german etc.) și prin indiciile pe care le oferă despre civilizația rurală și urbană românească.

Din turcă avem caldarîmul,
iar din franceză trotuarul.

Dezvoltările metaforice ale cuvintelor care denumesc căi de acces sînt numeroase; cel puțin două se reflectă și în corporalitatea umană: părul pieptănat e despărțit de o cărare, iar spațiul mai mare dintre dinți e denumit cu un derivat de la *strungă* (trecătoare): *strungăreață*. În *Dicționarul de argou al limbii române* al lui G. Volceanov (2007), *autostradă* e prezent ca metaforă glumeață pentru *chelie*.

Și pentru că a venit vorba de *autostradă*, unul dintre cuvintele din cîmpul semantic al drumului foarte folosite azi, merită amintit că acesta e adesea asociat, în stilul colocvial din ultima vreme, expresiei pe care tocmai am discutat-o săptămîna trecută – *a se da pe*... Românilor le place *să se dea pe autostradă*: „lasă, mă, că-l facem drum expres, da' *vă dați pe el ca pe autostradă*" (contributors.ro); „eu nu o să mă dau pe autostrada aia, că mi-i frică!!!" (ziare.com); „vreau să o iau pe Arad *să mă dau pe autostradă*" (forum.peundemerg.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

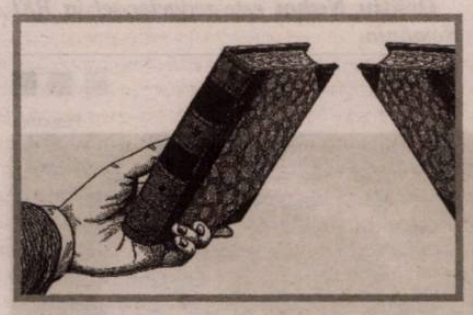

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Pe curînd!

Rusalie

Se mai cheamă și *palingenia longicauda* și nu e o sărbătoare, ci o insectă. Arată ca o libelulă ceva mai mică și poate fi văzută în Delta Dunării în luna mai, de Rusalii. De aici i se trage numele. Am fost anul ăsta în Deltă tocmai în perioada invaziei rusaliilor. E un spectacol, cum ar zice Trump, gigantic.

Mergeam cu barca pe canale către apusul soarelui. La început am zărit doar un soi de păstăi translucid-argintii, aninate printre tufișurile de pe mal. Am tras barca mai aproape și am oprit motorul. Și așa am văzut cum, una cîte una, păstăite" și de cititorii *Dilemei vechi*. Mi-am amintit de ea pentru că îmi evocă o altă scenă asemănătoare, cu oameni de data aceasta: o sală enormă, toridă, ticsită de tineri, care stau cu urechile ciulite să își audă numele rostit la un microfon hodorogit. Iar cînd se aud strigați se îndreaptă către un pupitru înălțat pe un podium de lemn, unde-i așteaptă cîțiva adulți, să le spună un nume și să primească în schimb o bucată de hîrtie.

Repartiția, obligatorie pe vremea mea, de la finalul studiilor universitare. Aceeași subită intrare în lume, aceeași transformare pe negîndite în contrariul uitării acest moment originar; dorința de a nu uita, nici eu, nici alții asemenea mie, că am fost cîndva și elevi, și studenți. E așa simplu să uiți!

Am preferat, pesemne,
Luceafărul de seară.

le încep să pulseze, apoi să se alungească, pînă ce ieșea la suprafață trupul zvelt, deocamdată încă înfășurat, al unei insecte. Care apoi își desfăcea aripile delicate și începea să zboare.

Una, două, apoi sute, apoi mii și mii, stîrnite ca la o comandă de nimeni rostită, zburătăcind în toate părțile, așezîndu-se peste lucrurile din barcă, pe haine, pe mîini, pe față. Adăstau așa într-o încremenire de cîteva clipe, abia vălurindu-și aripile și părînd să încerce să înțeleagă lumea în care tocmai nimeriseră, ca să se desprindă din nou în zbor, mai departe. Întreg luciul apei se acoperea treptat de dansul lor frenetic.

Mi-am amintit de întîmplarea asta aiuritoare acum, cînd mă pregătesc de o scurtă despărțire de „Învățătura de minte a ce fuseseși anterior: din larvă țintuită pe-un ram în zburătoare, din învățăcel – elev, student – în învățător – profesor.

Și chiar, aș îndrăzni să spun, același rost al ambelor întîmplări: reproducerea. Cu o deosebire, totuși. Efemeridele pe care le-am văzut în Deltă, metamorfozări ale larvelor care au așteptat 1-3 ani pe fundul rîului clipa desprinderii, au doar cîteva ore ca să-și îndeplinească menirea. Pe mulți dintre tinerii adunați în sala înnădușitoare îi așteaptă 40-45 de ani pentru același lucru, ba chiar norocoșii se mai pot bucura după aceea și de niște ani de pensie.

Unul dintre motivele principale pentru care mi-am dorit să deschid rubrica „Învățăturii de minte" a fost dorința, păstrată vie de-a lungul timpului, de a nu da

Zero puncte

Atît valorează în CV-ul meu academic colaborarea din ultimii ani la *Dilema veche*. Un zero dublu argumentat: publicația nu e cotată științific, pe de o parte, eu nu sînt abilitat în științele educației, pe de cealaltă parte. Nu-i vorbă, n-am auzit cuvinte de imputare de la colegii mei titrați cum că m-aș băga unde nu-mi fierbe oala, iar cînd s-a întîmplat ca vreunul dintre cunoscuții mei, mare parte tot universitari, să-mi spună că mă citește în *Dilema*, am fost mereu tare bucuros – cît de discret am reușit. Nu-mi mai bat capul cum să-mi îngraș Hirsch-ul – Luceafărul de dimineață al scientometriei. De fapt, nu prea m-a interesat niciodată. Am preferat, pesemne, Luceafărul de seară: să faci ce crezi că e util și poți face cît de cît bine. Și, dacă se poate, să-ți mai și placă.

Altceva e la mijloc.

Un fel de „dicționar"

Plănuisem rubrica aceasta ca pe un soi de contrapondere față de manifestările extrem de vocale peste care dai în tot locul în spațiul public românesc atunci cînd vine vorba despre educație, despre învățămînt. În domeniul ăsta avem din belșug atoateștiutori, capabili oricînd să pună degetul pe rană cu precizie milimetrică, ba chiar să prescrie și rețeta de vindecare – atunci cînd, poate dintr-un exces de timiditate, nu uită să numească leacul providențial. Un soi de contrapondere, vasăzică, față de vacarmul datului cu părerea și, dacă se poate, un soi de liant între acesta și manifestările discursului expert în domeniu – sublime, vorba lui Caragiale, dar, cu rare excepții, absente cu desăvîrșire din dezbaterile publice autohtone.

Vedeam desfășurarea rubricii ca pe un soi de „dicționar", în care, dincolo de conjunctural – de regulă, de sorginte politică –, însă cu adresă directă la dilemele învățămîntului românesc de azi, să discut ceea ce am considerat a fi elementelecheie ale ecuației – școală, universitate, *curriculum*, evaluare etc. etc. – pentru o mai dreaptă înțelegere, deopotrivă de către mine, cît și de către cititorii *Dilemei*.

Am derogat în numeroase rînduri de la proiectul inițial, el însuși atît de didactic încît se sparie gîndul. Aș vrea acum să îmi îngădui răgazul de a vedea cum se așază laolaltă paginile proiectatului dicționar și să îmi atenuez senzația de a fi adoptat postura unui popă lipovean care predică enoriașilor săi în fiecare duminică virtuțile siropului de mure. Așadar, pe curînd!

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Cum o fi să ai autostrăzi și o țară turistică?

De ce nu avem și noi autostrăzi ca-n Croația? – m-am întrebat după ce am trecut granița cu Serbia, am ieșit de pe autostrada sîrbească, funcțională, dar destul de vălurită și pe alocuri peticită, apoi am intrat pe panglica de asfalt impecabil a autostrăzii croate. Loganul nostru, obișnuit doar cu șoselele (proaste) ale patriei, nu avusese parte niciodată de o astfel de experiență rutieră. În fața noastră se întindeau sute de kilometri pînă la Zagreb, apoi alte sute pînă la Split, iar Loganul se comporta perfect la 130 de kilometri la oră, adică nu trepida, nu se zguduia din toate încheieturile ei de mașină românească, așa cum i se întîmpla pe drumurile de acasă. Totuși, nici mai mult nu putea, o depășeau camionete Volkswagen care cărau rulote sau bărci, motociclete Honda sau mașini mari de familie, de tip Subaru. Toate cu numere de Germania, Italia sau Franța, turiștii din Occident care mergeau în Croația pentru o mare mai ieftină și prietenoasă. Am trecut prin toate acele tunele adînc săpate în munte și semnalizate impecabil, peisajul se schimba în permanență, de la dealuri verzi, cu sate idilice la poale, ca pe la noi prin Mărginimea Sibiului, pînă la acei munți colțuroși și albi, numai stînci, cariați și fără vegetație, care ne-au însoțit pînă aproape de mare. Ne-am oprit o singură dată la o benzinărie, în mijlocul unei pajiști pline de pietre ca niște măsele extrase și abandonate aici, auzeam încă vuietul autostrăzii în urechi, în timp ce încercam să-mi regăsesc echilibrul și îi spuneam ametiță mamei mele la telefon: „Mai avem trei sute de kilometri, dar îi facem în mai puțin de două ore!“ În țara noastră, astfel de distanțe sînt imposibil de parcurs într-un timp atît de scurt, toată lumea ia acum avionul pînă la Cluj sau la Timișoara. De ce nu avem autostrăzi ca-n Croația? Habar n-am. Pentru că n-au venit piticii din minele Moria ca să ni le facă?

Nu, nu e nimic „de poveste“ aici. Autostrăzile au devenit o prioritate națională, în momentul în care croații au decis să-și transforme țara, mai ales fișia de pămînt de la malul Mării Adriatice, într-una exclusiv turistică, ceea ce, la noi, probabil că nu se va întîmpla niciodată. Sînt într-adevăr perfecte, dar costă. Am plătit de la granița cu Serbia pînă la Split în jur de 50 de euro (iar în plin sezon, în iulie și august, prețurile cresc și mai mult), cît un bilet *low-cost* de avion pînă în Italia și, totuși, este o sumă derizorie pentru turistul neamț sau francez care, dacă n-ar fi existat aceste drumuri, probabil că nu s-ar fi întors pentru a doua oară în Croația. A meritat. Aș plăti fără să clipesc și-n România, dacă aș avea pe ce.

Apoi, am uitat de autostradă, deși mi-am dat seama că a fost primul meu contact cu Croația și că a reprezentat un soi de carte de vizită a țării în care ajunsesem. Însă mi-am pus alte întrebări. De exemplu, cum o fi să locuiești într-un orășel care, începînd cu luna mai și sfîrșind cu octombrie, este invadat la propriu de turiști? Am mai întîlnit cohorte de turiști la Paris, Berlin și în multe alte locuri în care am fost, însă aici, pentru că orașul (vechi) e mic, ai senzația că pur și simplu l-au luat cu asalt. Nu mai este un oraș al localnicilor, ci al turiștilor, se îmbulzesc, dau năvală și de pe mare – îi vezi cum mișună cam năuci cei care vin cu feribotul, cărîndu-și valizele cît niște dulapuri pe roți, se strecoară în convoaie pe străduțele înguste, urmîndu-l pe tipul cu steguleț, se opresc la fiecare colț ca să facă în mod disciplinat poze de grup, își ascultă ghizii care vorbesc în franceză, spaniolă, italiană, japoneză, dar mai ales în engleză, acaparează terasele și restaurantele, seara se îmbată și fraternizează între ei, ziua caută plajele care nu prea există, se înghesuie unii într-alții pe mica platformă de beton, ca la șTrand, sau pe petice de plajă cu pietriș, în golfulețe lipsite de valuri, încep să-ți lipsească plajele uriașe cu nisip din România, doar plajele, nu și serviciile și gunoaiele aferente, nu și cocalarii de pe cearșaful de alături, care vorbesc tare și scuipă semințe. Desigur, turiștii de la Split sînt civilizați și decenți, dar mai ales plătesc recunoscători pentru tot ceea ce li se oferă, iar Splitul are de toate (fără să aibă nimic din Mamaia, de pildă, nici fițe, nici atmosfera de bazar kitsch): palatul lui Dioclețian, impecabil restaurat – o minune, îi simți istoria, ai emoții cînd calci pe dalele albe și știi că pe ele au pășit oameni acum aproape două mii de ani, „curtea catedralei“ e atît de bine conservată încît ecourile de aici, chiar dacă sînt doar vocile turiștilor, te trimit în trecut – portul de unde pleacă bărcile spre insule, promenadă cu palmieri (cam uscați) și scenă cu concerte în fiecare seară, platouri cu fructe de mare și bere croată bună și rece, servicii ca în Occident, o idee de plajă, o pisică vedetă care lîncezește toată ziua într-o piațetă și se pozează docilă cu toți turiștii care o mîngîie. Nici nu-i de mirare că prețurile sînt exagerate și, de aici, ideea preconceptă că Croația e o țară scumpă. Da, e scumpă doar dacă ajungi în locuri ca Split unde, dacă intri în horă, trebuie să joci. Și nu poți să nu te lași sedus de ospătarul (croat sau nu?) care îți vorbește cu prietenie într-o engleză *British* perfectă, îți aduce supa de pește de parcă ar fi ceaiul Reginei și-ți povestește afabil despre cum a fost vremea la Split începînd cu luna mai, de cînd s-a deschis sezonul. Nu poți să nu te lași sedus de locuri precum Villa Spiza, un birt greu de reperat pe una dintre străzile înguste ale palatului, unde se gătesc scoici în fața ta, cele mai bune pe care le-am mîncat vreodată, chelnerii se dau peste cap ca să te plaseze la una dintre cele șase mese pe care le au, deși, pentru că e înghesuială, toată lumea se plînge de cîte ceva, trei turiști din Taiwan își fac vînt plictisiți cu evantaiele și își pierd răbdarea. Dar nu poți să mulțumești pe toată lumea, mai ales dacă vorbim despre o armată de turiști. Cei mai mulți sînt, însă, seniori britanici, „din clasa de jos“ – mi-a spus un localnic. Adică mici funcționari sau angajații fabricilor, care au ieșit la pensie. Pentru ei kuna, banii croați, sînt *„funny money“* – mi-a spus același localnic –, sînt dispuși să cheltuiască oricît pe orice, de altfel, ei sînt principalii „vinovați“ pentru creșterea prețurilor. Îi recunoști de la o poștă – un el și o ea trecuți de 70, într-o formă fizică bună, îmbrăcați sport, împart cîte o masă, el bea bere, ea un pahar de vin, de multe ori nu-și vorbesc nimic cîte o oră întreagă, își „butonează“ telefoanele smart și trimit mesaje copiilor din țară, întotdeauna își comandă un al doilea rînd – încă o halbă cu bere și un pahar cu vin.

„Cînd eram eu mic, Splitul arăta cu totul altfel!“ – îmi povestește nostalgic noul meu amic din Split care a prins un pic din anii ’80 și din comunismul iugoslav. „Vezi strada asta pietonală? Pe aici circula troleibuzul, cobora pînă jos în port. Acum au stricat orașul. Nu existau prostiile astea comerciale!“, zice și îmi arată magazinele Zara și H&M. Așadar, era un oraș al localnicilor, nu al turiștilor, mă gîndesc eu și încerc să mi-l imaginez. Poți vedea frînturi din el doar dimineața devreme, la mica piață de pește, de pildă, unde localnici cu mutre de țărani de la Obor vînd măicuțelor îmbrăcate în alb plase cu creveți și calamari sau, la o terasă mai puțin populară în rîndul turiștilor, unde un grup de bărbați în vîrstă, bronzați, cu alură de foști marinari, își beau cafeaua, sînt de fiecare dată acolo, la masa lor, la ora 9 fix. M-aș întoarce cu drag la Split iarna, cînd străduțele palatului ar fi complet pustii. Pînă atunci mă întreb ce se va întîmpla cu fotografia pe care mi-a făcut-o micuța japoneză care poza încîntată orice făcea parte din „decorul“ viu și animat al orașului – eu stînd pe o treaptă în vîrstă de două mii de ani și aprinzîndu-mi o țigară. O va șterge cînd va ajunge acasă, considerînd-o nereprezentativă pentru loc, sau o va păstra într-un folder care se va numi, în japoneză, „Amintiri de la Split“?

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Am primit anul trecut un tricou, anul ăsta mă lovesc de el. Ce fac?

Era cadou, da’ cred că puteam să-l dau înapoi. Aveam, cum se poartă acum, chitanța-n sacoșă. Dar era cadou. Cineva se gîndise la mine cînd îl luase. O secundă, un răsfăț rar, nu? Îl cumpărase, sigur, cu gîndul la mine și cu ochii pe oferte. Acum prețuiesc acel moment, acea clipă. L-am regăsit în fundul dulapului. L-am ocolit la început, dar pe măsură ce vara s-a lăsat pe bronz și distracție, uite-mă dependent de tricouri curate, nu neapărat mișto. Și iar l-am ocolit, am luat tricouri de la festivaluri, chestii datate, cu desene *retard*. Și le-am epuizat și pe alea. L-am luat la purtat. Nu se putea altfel. Și în ziua aia am început să-i caut reproșuri toată ziua. Ba-i larg, ba-s gras, ba-i colorat, ba se sucește pe burtă. Cert este însă altceva: are o textură care mă face să-l simt ocrotitor. Nu știu din ce este, bumbac desigur, dar sînt atîtea bumbacuri pe lumea asta… Pe scurt, motivele căutate, motivele de hartă erau inventate. Un tricou monocolor, fără tăietură specială, nu este simplu. Contează cel mai mult cum te certi cu el, pentru că-n final îl porți sau nu. Eu port și haine vechi, și noi, și culori ciudate, și simple. Pentru că-n logica mea, atîta timp cît e-n ograda mea, am ales să-l păstrez, să fie în preajma mea, lucrul e al meu, mă alină, a venit la mine. Am momente de revoltă în care dau haine, le iau teanc și le dau. I le-am dat lui taică-meu și el s-a bucurat, dar nu purta decît ce știa el. Le-am dat pachet unui gras care a făcut nazuri, dar era sărac lipit. Adică am momente de revoltă împotriva acestui alint, a acestei alegeri. O haină, pentru mine, nu e o opțiune de-o vară, vreau să mă țină cinci-șase veri, să uit, să mă bucur de zdreanță pînă la rupere. Da, se poate! Revolta mea împotriva tricoului de 30 de lei, cred, anul trecut, era încercarea de a ști mai bine cui îi încredințez trupul. Uite, cît scriu acum, am un tricou cumpărat în 2006. Culoare, dimensiune, viață în el. OK. Tricoul cu care m-am certat este murdar, îndesat în bagaj. Tace, l-oi mai lua vara asta? De ce taci, băi, tricou? De ce sari de la murdare, fă-te util, fii cel mai tare, spală-te singur, de ce vrei tu să mă anxiezi? Ce sens are? Băi, tricou, știi tu cine sînt eu?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

După ce ai cîștigat oarecum fără mari probleme al optulea trofeu la Wimbledon, poți spera și la al nouălea?

Poți spera și la al 99-lea. Poți spera la orice cînd ești Roger Federer. Nu e vorba de număr (Nadal are zece Roland Garros), ci de ideea că pe acest om îl va scoate din circuit doar, cîndva, oboseala gloriei și o carne mai puțin elastică, deși nu e nici asta foarte sigur. Federer e un rege uriaș fără să fie un tiran necruțător. Nu ai, ca la Djokovici sau Nadal, tentația de a lua o pușcă, să-i răzbuni pe sărmanii lor oponenți. Nici Federer nu ia prizonieri, dar la el nu simți lucirea mefistofelică, de nebunie absolutistă, pe care o poți zări la alții. Federer te bate simplu, curat, fără gesturi inutile, fără – scuzat să fiu – să-și scoată lenjeria intimă din locuri și mai intime înainte de fiecare serviciu sau să facă șpagaturi imposibile. La o vîrstă cînd alții de mult își numără banii, Federer își numără gemenii și perfect pașii pînă la următoarea minge. E un tip care plutește. Deși pare robotic e mai uman decît majoritatea. Două lucruri esențiale care îl deosebesc de colegii lui milionari: e singurul care a cerut vehement controale antidoping serioase în tenis (apel rămas, din păcate, fără consecințe într-un sport obsedat de bani, frișcă și căpșune) și are o soție din categoria doamnelor după care nu întorci automat capul ca după un produs de sinteză. E un lucru rar. Și e foarte greu să pricepem cum de un tip cu atîta succes s-a păstrat atît de firesc, nu a luat-o pe arătură, nu-și umflă mușchii (la figurat și mai ales – o, da! – la propriu) și cum de nu are în dotare vreun manechin, ba chiar două sau trei. Poate pentru că e elvețian? O fi contînd și asta. Federer e speranța că, cine știe, lumea sportului nu o va lua razna. Un om pe care îți vine în mod natural să-l îmbrățișezi. Federer e o bucurie.

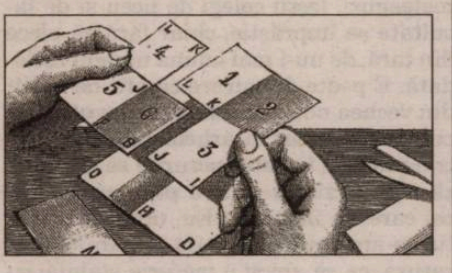

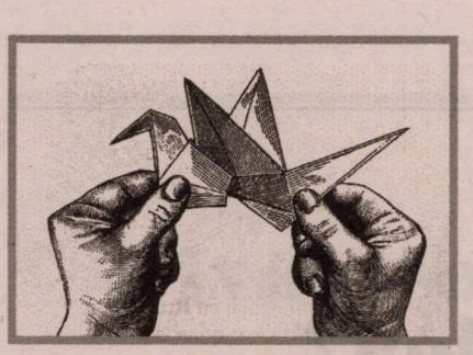

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

De ce n-a cîştigat Simona Wimbledon-ul

– şi de ce l-a cîştigat Federer –

Nici nu cred că spera cineva la performanţa asta, poate că nici ea însăşi. Iarba nu e suprafaţa ei favorită. Terenul verde e pentru jucătoare puternice, cu serviciu zdravăn, care atacă şi vin des la fileu. Pentru cei mai puţin dotaţi de Dumnezeu cu forţă, înălţime şi alonjă e mai bună zgura. E suprafaţa pe care e posibil să te baţi pînă la ultima picătură de transpiraţie cînd ai voinţă, eşti harnic şi poţi să alergi mult şi repede, te poţi agăţa de mingi imposibile, chiar dacă un talent special sau nişte lovituri fantastice nu fac neapărat parte din arsenalul tău de jucător. Zgura e cea care murdăreşte ciorapii şi face să scrîşnească dinţii, potrivită pentru tenismanii mai „chinuiţi“, cei obligaţi prin natura lor să muncească mai mult decît alţii ca să ajungă campioni. Nadal e „regele zgurii“. Dincolo de faptul că e un jucător cu totul special, nu putem totuşi să nu observăm că face parte din categoria celor care par că se chinuie pe teren. Dar poate exemplul cel mai tipic e al lui David Ferrer, jucătorul de doar 1,75 metri înălţime, care a reuşit să se menţină multă vreme în top 10, datorită unei dăruiri şi unei seriozităţi (aş spune chiar unei etici a muncii) ieşite din comun. Spaniolii sînt buni pe zgură. Andre Agassi îi numea urît „şobolanii de pămînt“. Lui nu-i plăceau turneele pe zgură, deşi s-ar putea spune că, la rîndu-i, era un jucător din categoria „muncitorilor“, mai ales comparat cu marele său rival Pete Sampras, care avea mai mult har.

Revenind la Simona „noastră“, nu mai avem nici o îndoială acum că şi ea face parte din categoria celor care trebuie să muncească în plus. Din păcate, nu posedă loviturile năucitoare ale Jelenei Ostapenko, cea care a bătut-o în finala de la Roland Garros printr-un bombardament nonşalant. Nici măcar cu Johanna Konta n-a reuşit să se compare la „bombe“. Ea trebuie să alerge mult, să se antreneze mult, să gîndească mereu strategii cît mai eficiente. Conaţionalii ţin cu ea, dar de multe ori sînt şi enervaţi de jocul ei. Asta, probabil, pentru că au aşteptări enorme. Românii vor un nou Năstase, o Nadia, un Hagi sau un Patzaichin. Totul sau nimic. Ei bine, Halep pur şi simplu nu are geniul lui Năstase şi, să recunoaştem, nici perseverenţa şi încăpăţînarea lui Patzaichin, cel care a cîştigat cu pagaia ruptă. Nu e chiar aşa, din alte sfere. Dar poate la performanţa Virginiei Ruzici, aceea de a cîştiga un turneu de Mare Şlem (cel mai accesibil pentru ea fiind, cum ziceam, din motive de zgură, Roland Garros-ul), ar putea ajunge. Pentru asta, aş zice eu, ca mare amator de tenis încă din copilărie, i-ar mai trebui ceva. Poate o doză mai mare de „nebunie“, de risc, de aventură. O ieşire din rutină, mai ales în meciurile foarte importante. O renunţare, în anumite momente, la nefericitul „tenis procentaj“, care aduce în special puncte şi bani, dar mai greu trofee strălucitoare.

Se observă că în epoca actuală sînt multe jucătoare care par a fi buchisit tenisul ca premiantele clasei. Fete care au bătut mingea la perete de milioane de ori şi care, în teren, reuşesc să dea înapoi aproape orice minge. Atlete desăvîrşite care s-au antrenat alergînd mii de kilometri, sărind la infinit coarda (doar la propriu), au ridicat greutăţi şi au tras de fiare ore în şir şi au respectat toate cerinţele ştiinţifice pe care li le-au impus antrenorii şi preparatorii fizici. Par a fi pierdut din vedere însă că tenisul e totuşi un joc. Mă gîndesc la Caroline Wozniacki sau la Angelique Kerber, ca reprezentante de vîrf ale acestui fenomen. Ei bine, cred că şi Halep se înscrie în această serie. Kerber, de exemplu, la un moment dat a prins ceva mai mult curaj în jocul de atac, abia pe la 29 de ani, renunţînd la stilul pur defensiv (care de altfel era formidabil). Şi atunci a reuşit să cîştige două turnee de Mare Şlem şi să ajungă pe locul 1 în clasamentul mondial. Asta e poate şi calea de urmat pentru Simona. Ar trebui să-şi lucreze mai mult serviciul, mai ales vulnerabilul serviciu doi (un comentator a reamintit recent o vorbă a lui Pete Sampras extraordinar de adevărată pentru tenismani: *„You are as good as your second service“*). Să exerseze mai mult drumul către fileu şi voleurile. Cu alte cuvinte, să devină ceva mai „periculoasă“ în atac. Şi asta i-ar satisface şi pe spectatorii cîrcotaşi. Fiindcă, la urma urmelor, în arenă, oamenii vor spectacol şi îi apreciază pe jucătorii care riscă, încearcă tot felul de lucruri şi au curaj, chiar dacă mai şi pierd. În meciurile sale dinspre sfîrşitul carierei, Ilie Năstase nu mai alerga după toate mingile. Campionii momentului (mult mai tineri ca el) îl băteau, dar el reuşea totuşi să-i umilească din cînd în cînd cu mingi extraordinare, care-i făceau fericiţi pe spectatori. Nu e poate cazul Simonei, dar e şi asta o lecţie de învăţat. În orice caz, tenisul trebuie să fie şi spectacol, nu doar o bătălie cruntă, plină de răcnete.

Şi după ce am spus toate astea, răspunsul la întrebarea de ce la băieţi a cîştigat din nou Federer şi de ce-l admiră atîta lume vine de la sine. El a înţeles perfect ce-i acela jocul.

ready made

Spitalul tecnic

„[...] Deocamdată în această secţiune posedăm un tub pentru apă distrus de curenţi electrici vagabonzi, o parte a unei pompe centrifugale distrusă prin vîrtejuri de aer, tuburi dela cazane pline de piatră, lopeţi distruse dela turbine cu aburi.

Cu timpul sperăm să adunăm multe obiecte tecnice bolnave, cari deşi nu au vre o valoare comercială însă au o valoare foarte mare tecnică, căci atunci cînd colecţiunea va fi bogată va fi posibil să se facă studii amănunţite care ar putea avea urmări frumoase practice.“

Dimitrie Leonida,
Şcoala comunală de electriciani şi mecanici din Bucureşti, 1913

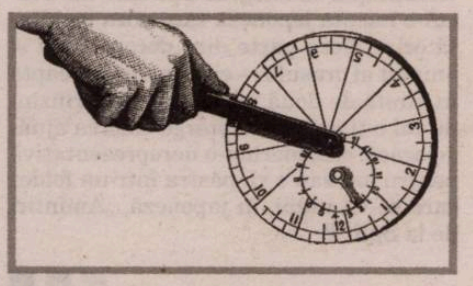

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Iubeşte şi du roabe

Vara asta am avut ocazia să lucrez pe şantier cu patru prieteni, un lucru bunicel în sine, poate printre cele mai bune din lume sau, ca să folosesc lauda supremă inventată cîndva de Heinrich Böll, avînd un grad ridicat de acceptabilitate. Un detaliu important e faptul că tot cu aceşti patru prieteni făcusem săpături, pe un sit arheologic aflat la numai 100 km distanţă, acum 18 ani. Ştiu că 18 ani e puţin – cunosc adică prietenii de şantier care au durat mai bine de 50 de ani –, dar în liga mea înseamnă mult. Oricum, în materie de superglue, trecutul comun rămîne cel mai performant produs. Tehnologia evoluează şi se va produce poate curînd şi trecut comun de o jumătate de secol la preţ de numai un deceniu. Deocamdată însă simt din plin că e un privilegiu ca, venind pe traiectorii destul de diferite, să ne fi adunat din nou pe un şantier. Că veni vorba, e un privilegiu românesc, un lucru bun născut din lucruri rele; pe alte meleaguri, foştii colegi de liceu şi de facultate se împrăştie, chiar fără să plece din ţară, de nu-i mai adună nimeni niciodată. E poate de mirare că atît de mulţi din vechea noastră echipă am avut norocul să rămînem în arheologie, adică într-o profesie în care lucrurile se aranjează abia tîrziu şi pentru prea puţini din cei care au început. (Eu, unul, pragmatic, m-am apucat de scris în paralel literatură, ca să am şi o meserie stabilă, cu risc financiar zero.) Mi-ar plăcea să am la dispoziţie o explicaţie raţională pentru care ne-am ţinut de profesia asta în ciuda multor dezavantaje de parcurs, ca să pot dovedi că am avut o viziune, un plan logic. Explicaţia s-ar putea însă să fie faptul inavuabil că iubim arheologia.

Dar ce înseamnă pînă la urmă să fii adult şi să iubeşti arheologia? Punem în geamurile camioanelor noastre postere cu T.E. Lawrence? Ne numim fiicele Andromaca şi fiii Agamemnon, precum Schliemann? Avem un fel de oracole în care lipim poze cu piramide decupate din reviste? Exact. Învăţaţi să recunoaşteţi din timp aceste simptome periculoase – de pildă, în vacanţa asta, cînd n-aţi putut face plajă în linişte sau deloc, pentru că un anumit membru al familiei calculează mereu cum să acopere maximum de ruine grecesti fără nume pe zi. Dacă ai apucat să ajungi pe şantier, e tîrziu – patima e deja instalată. De pildă, vrei să începi lucrul cu cinci minute mai devreme, din pură nerăbdare. E o greşeală, un semn de amatorism, dar asta e, abia aştepţi să vină dimineaţa. Îţi dai seama cu ruşine că ai stofă de stahanovist. Sau vorbeşti, după muncă, tot despre muncă: despre alte săpături, alţi arheologi, despre muncitori şi descoperiri şi, inevitabil, despre arcanele birocratice ale meseriei. N-ai pe cine plictisi, pentru că toată lumea vrea să vorbească tot despre asta. Faptul că tu eşti obsedat de meseria ta nu o face, bineînţeles, automat frumoasă, dar nu se poate spune că nu dă o măsură a angajamentului tău. Mai dau trei exemple elementare din care se vede că-ţi pasă. Primul: faptul că poţi să duci roabe sau să dai cu mătura, din proprie iniţiativă şi fără nici un resentiment, indiferent că eşti cercetător ştiinţific sau conferenţiar, doar pentru că e nevoie în clipa asta. (În treacăt fie zis, datul cu mătura în arheologie e o manevră subtilisimă, cu nimic gospodăresc în ea, despre care o să scriu mai pe larg. La roabă nu sînt şmecherii prea mari; dat fiind că e vorba de o pîrghie de gradul 2, trebuie împinsă încărcătura cît mai spre faţă, pentru că, aducînd centrul de greutate al roabei cu o palmă mai aproape de roată şi deci scurtînd corespunzător braţul forţei rezistente, vei duce o roabă de 75 kg ridicînd 25 kg, iar nu 35 kg). Al doilea: faptul că te bucuri cînd găseşti „ceva“ – ceea ce nu se înţelege deloc de la sine. Nu numai din cauza rutinei, dar, pentru unii, un lucru bun nu e aducător de bucurie, ci doar o actualizare a frustrărilor. Or, dacă nu te bucuri, înseamnă că nu iubeşti. Şi al treilea semn că-ţi pasă, cel mai banal şi cel mai important: încerci să faci treaba cît de bine se poate. Dacă nu iubeşti ceea ce faci, o simplă conştiinţă a datoriei nu te duce prea departe. Şi nu mă refer la cum lucrezi cînd eşti înconjurat de studenţi sau la ce spui „în plen“. Fiecare gest al tău e atunci coregrafie, şi declaraţiile tale sînt numai bune de pus în aplicaţiile pentru granturi. Dar vreau să ştiu ce faci cînd nu mai e nici un alt arheolog pe săpătură, doar tu, stors de vlagă şi topit de căldură, şi constaţi o mică, o extraordinar de mică neregulă, pe care ca s-o corectezi ar trebui să faci zece minute de efort care nu poate fi delegat, trebuie să te ocupi tu personal – deşi ce mai contează?! Dar te ocupi. Pentru că atitudinea ta reală se vede abia în ceea ce faci cînd nu ai (sau nu ştii că ai) public, cînd nu există control sau consecinţe – ca lordul invocat de Erving Goffman, care cinează ca un aristocrat, cu toată eticheta, şi atunci cînd e absolut singur.

Datul cu mătura în arheologie e o manevră subtilisimă.

***Cătălin Pavel** este arheolog şi scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Rîsul Rusiei

Cînd presa americană a titrat incendiar că președintele Trump ar fi spus, într-un exces de grandomanie, secrete sensibile într-o întîlnire cu ministrul de Externe rus Lavrov, Putin a comentat, zîmbind rece, într-o conferință de presă, cam așa: „Ministrul Lavrov nu m-a informat cu privire la nici un secret pe care i l-ar fi spus Trump. Am verificat și la serviciile noastre de informații și nici acolo nu s-a primit nici un raport în acest sens. Asta înseamnă că Lavrov are secrete cu Trump și încep să-mi pierd încrederea în el." În sală, în rîndul întîi, o mînă de înalți oficiali ruși rîdeau ostentativ. Cel mai tare rîdea Lavrov însuși. Într-un recent interviu pe care Vladimir Putin l-a acordat postului american de televiziune NBC, după un șir de întrebări care se refereau la acuzația că oamenii săi s-ar fi implicat în alegerile americane care l-au dus pe Donald Trump la Casa Albă, țarul a răspuns: „Sînteți oameni cu multă imaginație. Faceți o treabă foarte bună acolo. Trebuie că viața voastră este plictisitoare în America." Șirul ironiilor cu care Kremlinul reacționează la principala frămîntare politică americană este mult mai lung. Dincolo de cinismul putinian, proamericanul est-european care sînt rămîne, totuși, uimit. Nu-mi aduc aminte de alte vremuri în care America să fi fost atît de ridiculizată în discursul oficial moscovit. Și asta într-o vreme în care Rusia este puternic lovită de sancțiuni economice americane, iar relațiile dintre cele două țări sînt mai contradictorii ca niciodată de la al Doilea Război Mondial încoace. Ce-o fi asta?

Dacă admitem că Rusia de azi este continuatoarea în drept și în spirit a fostei URSS, atunci este de remarcat că America nu s-a mai zvîrcolit atît de puternic din cauza Rusiei din anii 1950. Atunci, Moscova nu-și permitea să ia peste picior America – o amenința și îi răspundea trufaș, în logica de fier a Războiului Rece.

Această diferență de atitudine are, desigur, explicații deloc oculte. În zorii Războiului Rece, o mînă de politicieni republicani reușiseră să inducă o isterie rusofobă în stat și în societate susținînd că sovieticii sînt un inamic în plină ofensivă care pune în pericol însăși fundamentul existenței Statelor Unite. Că au avut dreptate ori nu, este o chestiune care încă se dezbate. Că au exagerat, iarăși, e de discutat. În orice caz, modul în care acea propagandă antisovietică a degenerat în proceduri aproape inchizitoriale este unanim condamnat. Astăzi, o mînă de politicieni democrați induc o isterie rusofobă în stat și în societate pe motiv că Rusia denaturează procesul democratic american. Dosarul problemei e cunoscut, căci informațiile care îl alcătuiesc vin zilnic pe toate canalele de știri ale lumii. Ideea de bază a celor care susțin rusofobia de astăzi este aceea că Trump a fost ales nu prin voința poporului american, ci ca urmare a unei manipulări puse la cale la Kremlin. Faptele sînt controversate nu neapărat în realitatea lor, cît în semnificațiile lor. Diverși oameni din jurul candidatului Trump, implicați în campania lui, au avut întîlniri cu diverși ruși – unii oficiali, precum ambasadorul Serghei Ivanovici Kisliak, alții „civili", despre care se știe că se învîrt în cercurile de putere ale actualului Kremlin. Nu e foarte clar ce s-a vorbit la aceste întîlniri, după cum este cu totul necunoscut efectul pe care aceste întîlniri l-au avut (dacă au avut vreunul) în privința alegerilor americane.

Pentru trumpiști, totul e o făcătură politică și nimic nu se leagă. Pentru antitrumpiști totul e clar ca lumina zilei. Primii spun că nu se poate dovedi, în mod rațional, că a existat o legătură directă între alegerea lui Trump și aceste întîlniri. Dar cine mai poate fi rațional cînd vine vorba de pasiuni politice? Cei din urmă, mînați de cauza demiterii președintelui Trump, văd legături cît se poate de directe și vorbesc de trădare. Cazul va evolua și, desigur, fiecare este liber să aprecieze dacă întîlnirile dovedite dintre fiul lui Trump sau consilierii acestuia și anumiți ruși sînt dovezi directe și indubitabile ale implicării ruse în alegerile americane sau, dimpotrivă, sînt doar probe indirecte, circumstanțiale, care spun ceva doar printr-o forțată suprainterpretare politică. Ceea ce e mai interesant, cred, decît povestea în sine este modalitatea în care politicienii americani încearcă să tragă foloase politice din manipularea spaimelor. E limpede că democrații vor să atingă un scop politic intern (anume răsturnarea de la putere a lui Trump) folosind rusofobia, în vreme ce republicanii vor să-i împiedice pe democrați să-și atingă acest scop. Mai mult, ca orice opoziție, democrații vor să fragilizeze guvernarea Trump subminîndu-i legitimitatea, iar republicanii vor să o consolideze. Joc politic firesc. Poate că, dacă n-ar fi fost vorba despre Rusia, acest box politic american nu ne-ar fi afectat emoțional, vorba crainicilor de televiziune, și pe noi, aici, în colțul estic al Europei. Dar, cu Rusia ca subiect de dezbatere, altfel resimțim și noi, aici, departe de Washington DC, tulburările de acolo. Și faptul că americanii au început să vadă Rusia prin lentila oricum deformatoare a propriilor pasiuni stîrnite de năbădăiosul lor președinte nu este neapărat de bun augur.

Pentru noi, esticii Europei, chestiunea rusă se pune într-un anumit fel. Faptul că relațiile dintre două țări sînt profund determinate de apropierea lor geografică este un truism în relațiile internaționale. Experiența vecinătății cu Rusia, indiferent că este imperiu, uniune a sovietelor sau federația de azi, este dură – asta e mărturia noastră unanimă și irefragabilă. Bancul acela cu Rusia care se învecinează cu cine vrea ea a apărut în Estul Europei și nu-i deloc întîmplător.

Revenind la politica americană, este de remarcat, totuși, că, cel puțin deocamdată, atitudinea Americii în raport cu Rusia nu s-a schimbat substanțial. În campania electorală, anumite poziții ale lui Trump au îngrijorat esticii. Candidatul părea conciliant cu Rusia și chiar admirativ față de Putin. Ca președinte, însă, Trump a reafirmat atașamentul ferm la faimosul articol 5 din Tratatul Nord-Atlantic, a fost corect în privința menținerii sancțiunilor antiruse și a operat în complicatul război sirian împotriva intereselor Rusiei. Se va spune că are aceste poziții anume pentru a nu da apă la moară acuzațiilor că ar plăti cumva Rusiei sprijinul din alegeri. Pentru noi, asta contează mai puțin – rămîn deciziile și acțiunile politico-strategice ale Americii pe care o conduce. În plus, istoria recentă a relațiilor ruso-americane dovedește o ciclicitate de care nu putem să nu ținem seama. Toți președinții americani de după urcarea lui Putin pe tron au început cu o atitudine binevoitoare față de Rusia. Și George Bush jr. și Barack Obama (președinți pentru două mandate fiecare) au început cu ambiția de a reseta relația cu Rusia. Ambii au terminat cei opt ani de președinție într-o relație adversă cu Rusia. Dintr-un motiv sau altul, bunăvoința de început a președinților americani față de Putin s-a topit destul de repede. Mă gîndesc că, dacă un „neocon" ca Bush și un progresist ca Obama au avut aceeași experiență cu același Putin, nu văd de ce un dezideologizat naționalist ca Trump ar avea o alta. Astfel, Rusia poate să rîdă de America cît vrea. Dacă rămîne cu rîsul, e OK.

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Fetele președinților

Înainte de Ivanka (lîngă Theresa May, Angela Merkel, Xi Jinping și alții), cu mult înainte și în cu totul alt context, a existat Anna (lîngă Winston Churchill și Charles de Gaulle, de exemplu). Mai exact, Anna Roosevelt Boettiger, fiica președintelui Franklin Delano Roosevelt.

După ce soțul ei, Clarence John Boettiger, s-a înrolat în armată în 1943, Anna s-a mutat la Casa Albă pentru a fi mai aproape de tatăl său, care se îmbolnăvise. Îi ținea companie președintelui și se ocupa de organizarea cinelor de stat, dar se pare că rolul ei nu se limita aici. O ediție a revistei *Life* de la începutul lui 1945, bunăoară, scria că „Anna Roosevelt Boettiger contribuie la rezolvarea unor chestiuni confidențiale în numele tatălui său". Fiica președintelui nu avea un program fix, nu primea salariu (spre deosebire de fratele său, Jimmy, care încasa 10.000 de dolari pe an în funcția de asistent al președintelui) și lucra la biroul din camera sa, asigurîndu-se că orice document ajunge la timp la destinatarul potrivit. Dacă erai un politician democrat și doreai să ajungi la Franklin Delano Roosevelt, Anna era persoana pe care o contactai.

Iar dacă în 1945 ar fi existat Facebook sau Twitter, probabil ar fi fost invadate de fotografiile care o înfățișau pe Anna Roosevelt lîngă Winston Churchill sau Charles de Gaulle, însoțindu-l pe tatăl său la întîlniri oficiale. L-a acompaniat pe domnul președinte chiar și la întîlnirea de la Yalta cu Stalin. Oricum, să nu uităm, alt context.

Ar mai fi încă unul.

Sub blițurile fotografilor s-ar fi încadrat (și mai bine, poate) și Alice, fiica altui Roosevelt – Theodore. Tînăra provoca un viu interes pentru mass-media din epocă datorită animalului ei de casă: un șarpe. Fata președintelui atrăgea atenția și grație apariților spectaculoase în rochii de culoare albastră, care au dat naștere și unei tendințe în epocă: *albastru Alice (Alice Blue)*. În 1905, președintele Theodore Roosevelt a trimis-o pe Alice ca reprezentant într-o călătorie oficială în Asia. Se pare că planul era ca fiica liderului, aflată în vizorul presei, să distragă atenția de la activitatea diplomaților, astfel încît aceștia să își poată desfășura cît mai eficient misiunea. Cel puțin aparent, strategia a funcționat, avînd în vedere că, în anul următor, Teddy Roosevelt a devenit primul om de stat care a primit un premiu Nobel pentru Pace pentru rolul avut în negocierea conflictului ruso-japonez.

În diferite contexte, istoria continuă.

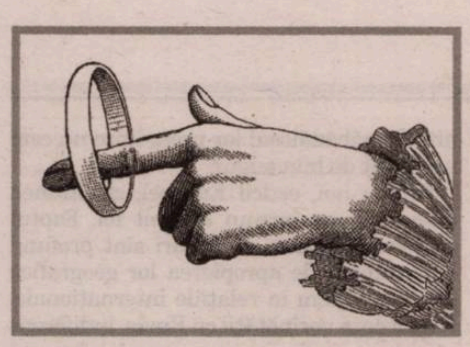

Selma IUSUF

legende **urbane**

Vecinii noştri

Domnul Ionuţ de la trei e burtos şi procesoman. Să nu dea Dumnezeu să dai şi tu cu flexul prin casă ca orice bun român, că o să-ţi bată la uşă convins că demolezi pereţii de rezistenţă şi că eşti dracul ilegal şi inconştient pe pământ. Flexul lui din casă nu se pune. Nu vrei să ai de-a face cu dom' Ionuţ. Dacă i se va năzări că apa din robinetul cuiva din bloc foşneşte mai ciudat, se va duce şi va opri toată apa de pe toată coloana, la toţi vecinii. În toiul verii. Sau al iernii, nu contează. Dacă asculţi radioul, vei fi admonestat – se aude. Dacă te pune sfîntul şi dai o petrecere, pune un tacîm şi pentru poliţia de proximitate. Dacă în bloc intră sau ies figuri exotice – albe, negre, galbene, cu cercei în nas, tatuate sau pur şi simplu altfel decît domnul Ionuţ –, vizitatorii respectivi şi vizitaţii vor fi priviţi cu cea mai mare suspiciune şi monitorizaţi apoi pe viaţă.

Domnul Ionuţ obişnuieşte să stea pe banca din faţa scării cu cîţiva acoliţi. O tanti Cerasela şi un domn Vasilescu la fel de grăsuni. Stau acolo cît e ziua de lungă ca trei M&M-uri cu picioare. Doi sînt îmbrăcaţi în culori tari, numa' domnu' Vasilescu strică veselia cu un tricou ponosit, maroniu, pe care scrie Ramones. Alteori are unu' cu Dickies de care pare tare mîndru. I le trimite fiu-su, purtate deja şi lărgite pe la gît, din America.

Domnul Vasilescu e expertul în politică. Ştie tot, cunoaşte tot, nu-l păcăleşte nimeni. „Mă uit la toate posturile şi judec cu capul meu, zice, dar să dea naiba dacă nu e ceva ciudat cu «Şoroş» ăsta." Dacă stai să-l asculţi, sîntem cu toţii în vîrtejul contagios al unei imense conspiraţii mondiale. Nu te poţi contrazice cu domnul Vasilescu pentru că te va acoperi fonic cu o voce care o să bată în contratenor atunci cînd e în culmea agitaţiei.

Tanti Cerasela prăjeşte. Prăjeşte tot pe ce pune mîna, în fiecare zi. Cartofi, vinete, dovlecei, ciuperci. Carne, cînd nu e de post. Apartamentul ei e învăluit în ceaţa asta mistică a prăjelii ritualice. Şi apartamentele din jur, că atunci cînd o face, deschide toate uşile să se bucure şi restul de arome şi fum. Tanti Cerasela arată ea însăşi ca o chifteluţă îmbrăcată în pantalonii ăia nici lungi, nici scurţi, nici strîmţi, nici largi, pe care îi vezi pe toate doamnele mai în vîrstă. Deasupra poartă tricouri fuchsia cu buzunare pe burtă. Tanti Cerasela e de acord cu tot ce spune domnul Vasilescu. De asemenea, e de acord cu tot ce spune domnul Ionuţ. Cînd cei doi domni nu sînt de acord între ei, e bulversată, stă la mijloc şi-şi roteşte capul de la unul la celălalt. La final, orice ar fi, zice oftînd: „Asta este, ce să facem..." E conspiraţie mondială! Asta este, ce să facem! Chiriaşa de la trei aduce bărbaţi în casă! Asta este, ce să facem! Înţelegeţi dumneavoastră.

Blocul are şi un duh. Un soi de fantomă care arată şi merge ca un abur, pe nume Fane. Fane e arhetipul fumătorului. E negru, tăbăcit, ridat şi vorbeşte tuşind. Cred că doarme cu o ţigară aprinsă în gură. Fane nu se bagă cu restul vecinilor. E un solitar. Îşi fumează mahorcile la el pe etaj, în faţa apartamentului. Fără tot fumul care năpădeşte blocul ceva nu ar fi în regulă. N-ar mai exista Fane. Fane e fascinant. Arată şi stă ca un guru din ăia indieni, sfrijit, ghemuit ciuci lîngă perete. Te uiţi în ochii lui galbeni şi citeşti nefericirea.

Domnul Vasilescu e expertul în politică.

Intelectualul acceptat al blocului e domnul Georgescu. Are tablouri în casă, moştenite de pe la o mătuşă născută-crescută prin Bucureşti, care avea casele odinioară prin Uranusul care zace acum sub Palatul Parlamentului. La el în casă e bec şi miroase a nelocuit. Ţine telecomanda televizorului în celofan şi nu mănîncă în casă. Doar la bucătărie. Praful se întoarce pe călcîie şi fuge smulgîndu-şi părul din cap la vederea domnului Georgescu. Bănuiesc că şi germenii de orice fel.

Domnul Ionuţ caută aprobarea domnului Georgescu. Domnul Vasilescu nu-l înghite, dar îl acceptă de dragul domnului Ionuţ. Fane fumează. Cerasela ne calmează pe toţi – „Asta este, ce să facem."

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-şef la ştiri, radio Kiss FM şi Magic FM.*

anti nostalgia

Turcii (VI)

„Cotesc pe strada principală din Pera, unde viaţa animată continuă fără întrerupere şi la amiază. Aici se plimbă un călugăr în rasă neagră, alături un negustor în haine europene, un derviş, ale cărui degete învîrt mecanic şiragul de mătănii, în vreme ce ochii lui privesc absent în gol, un băieţandru grec care strigă să-şi vîndă nişte prăjituri de formă rotundă ridicate pe un băţ, o turcoaică săracă, o negresă dichisită, o franţuzoaică îmbrăcată după ultima modă pariziană. Faceţi loc! Un nobil turc, urmat de negri, se apropie, urcînd călare uliţa îngustă. A trecut. Dar acum trebuie să ne dăm din nou la o parte, o ciurdă de măgari încărcaţi ocupă întreg spaţiul străzii, iar din partea aceea vin hamali armeni, încovoiaţi sub poveri grele, tropăind grăbit şi strigînd tare ca lumea să se ferească din calea lor. Şi tot aşa fără întrerupere. Acum am isprăvit traversarea cartierului Pera, am ajuns la ulita lungă, îngustă, care duce abrupt în jos, prin oraşul grecesc Galata, pînă la turnul şi la podul cu acelaşi nume. Forfota mulţimii creşte, dar imaginile sînt altele. Lîngă prăvăliile sărmane stau mămulari cu căutătură vicleană; figuri dîrze, sălbatice, murdare, cu bonete roşii înalte, umblă de colo-colo, ducînd poveri sau hoinărind fără nici o treabă. Încoace nu se încumetă să vină nici o locuitoare elegantă din Pera, iar seara rareori vreun bărbat."

Richard Kunich, *Bucureşti şi Stambul*, ediţie de Viorica Nişcov (după *ediţia princeps* în limba germană din 1861), Editura Saeculum I.O., 2000

Ana Maria SANDU

Mere, dulceaţă de ghimbir şi o biserică fortificată

Acestea ar fi primele trei lucruri care mi-ar veni în minte dacă m-ar întreba cineva cum a fost la C'ART Festival (9-16 iulie). Aflat la cîţiva kilometri de Braşov, Cristian are tot ce-i trebuie: oameni entuziaşti, un public curios şi o atmosferă prietenoasă. E genul de festival la care, dacă ajungi, te gîndeşti că sînt zile şi locuri în care să fii scriitor pare cea mai bună dintre îndeletnicirile posibile.

Sat şi nu prea

În Cristian totul e renovat şi lustruit cu grijă. Casele ardeleneşti, cu porţile lor semeţe, care ţin la distanţă orice privire străină, şi cu obloanele mereu trase, îţi imprimă un anumit ritm. Calmul şi monotonia Străzii Morii şi a celei Laterale te fac să nu te gîndeşti prea mult la ce urmează, ci doar la momentul acţiunii. O lentoare mieroasă pune stăpînire şi pe oameni, şi pe ziduri.

Primul lucru pe care l-am văzut la C'Art Festival a fost o coadă imensă, în faţa Sălii Mari, în care urma să se joace spectacolul *Mă tot duc* cu Oana Pellea şi Mihai Gruia Sandu. Oamenii veniseră cu mai bine de oră înainte, să fie siguri că vor reuşi să intre.

Petronela Rotar-Cotoban, managerul festivalului, ne-a povestit despre lecturile din Biserica Evanghelică fortificată. Prima la care am asistat a fost cea de poezie a Svetlanei Cârstean, a lui Radu Vancu şi Iulian Tănase, prezentaţi de Mihai Vakulovski. Ascultam şi mă uitam cînd la ei, cînd la vitraliile ferestrelor sau la arcadele impunătoare. Combinaţia de solemnitate, vibraţie şi poezie, lor le-a făcut ochii să le strălucească, iar pe noi, cei din public, ne-a hipnotizat de-a binelea.

La proiecţia de seară a filmului *Cîini* al lui Bogdan Mirică s-a pornit un potop, nu o ploaie de vară. Ne-am adăpostit sub cortul de la cafeneaua festivalului, neam uitat la stropii mari şi am făcut pariuri despre cît o să reziste cel mai eroic pompier voluntar, care rămăsese singur, în faţa ecranului şi nu-i mai venea să se ridice. Am vorbit cu Sebastian, fiul lui Radu Vancu, despre soarele care e băiat şi luna care e fată, am băut prosecco, am dansat pe una dintre melodiile Deliei şi ne-am dus la culcare cu un fel de părere de rău că sîntem prea obosiţi ca să mai prelungim seara.

Domnul Bebe şi zgomotul merelor care cad

Zilele în care primul zgomot pe care îl auzi e cel al merelor care cad din copac n-au cum să nu fie bune. La pensiunea la care am stat, Bebe Irina ştia exact ce-şi doresc orăşenii ca noi, evadaţi cîteva zile din Bucureşti: iarbă verde sub picioare, un şezlong la soare, o omletă generoasă, brînză în coajă de brad, o dulceaţă de ghimbir şi una nou-nouţă de zmeură.

În povestea de la Cristian a mai apărut un cîine, care ne-a dat prietenos tîrcoale, cînd am citit alături de Florin Iaru şi de Radu Vancu, de data asta din cărţile noastre de proză, în aceeaşi biserică.

Cînd am plecat, am lăsat în urmă un aer răcoros de vacanţă şi un curcubeu. M-am urcat în tren cu un buchet lila de flori în braţe, cu gîndul la Fanfara „Ciocîrlia" care urma să cînte în seara următoare. Pozele pe care le-am văzut apoi n-au făcut decît să confirme că şi ceilalţi invitaţi au avut parte de experienţe asemănătoare.

Am călătorit alături de o familie cu doi copii, care vorbeau în engleză. Soţia încerca să-l înveţe pe bărbat cîteva cuvinte în română. Şi el repeta conştiincios: „Fata şi băiatul meu sînt handicapaţi". „Încăpăţînaţi", îl corectau. „Socrul meu e zgîrcit, dar mi-a dat pălincă." Şi rîsetele lor au pus stăpînire pe vagon. O încheiere perfectă pentru cele cîteva zile petrecute la Cristian.

Anca MANOLESCU

Iacob și singurătățile lui

E vreme de vacanță, cînd ne depărtăm puțin de preocupările imediatului, devenind, poate, mai atenți la alt tip de actualitate.

Există, aminteam în articolul trecut, cazuri biblice care îl provoacă la nesfîrșit pe interpret, îndemnîndu-l mereu mai departe pe drumul sensului. Figura lui Iacob, de pildă, care fură binecuvîntarea lui Esau și totuși ajunge Israel, „cel ce s-a luptat cu Dumnezeu... și a ieșit biruitor" (Geneza, 32, 28). Hermeneuți de altădată și de azi ai acestei lupte insistă pe încărcătura ei de paradox. „Dumnezeu învingător și totodată învins, Iacob transgresor și totodată binecuvîntat" (J.-F. Marquet, *La lutte avec l'ange).* În relația dintre un Dumnezeu care „se lasă biruit" sau se „golește de sine", precum Christos, și un om ofensiv, cercetător, liber, Andrei Pleșu *(Despre îngeri)* vede metabolismul însuși al credinței, vigoarea ei dorită de divin. Amîndoi interpreții sînt atrași de densitatea simbolică, spirituală, metafizică a episodului, propun noi lecturi în orizontul filozofiei religioase.

Iacob e un erou biblic în tensiune. În cele două puncte tari ale poveștii sale, e singur, e fugar: la Betel, unde are viziunea scării cerești (Gen., 28, 11-22) și pe malul Iabocului, unde are loc „lupta cu îngerul" (Gen., 32, 13-31). La Betel și la Iaboc e noapte.

Încă dinainte de ele, eroul e un receptacul al tradiției la începuturile ei patriarhale, e moștenitorul ei. E purtătorul unei unice binecuvîntări, smulse prin înșelăciune lui Isaac. O are. Îl poate invoca pe „Dumnezeul părintelui său Avraam". Dar asta nu-i dă putința să se instaleze, să ia conducerea comunității, unde să perpetueze familiare rituri și gesturi de închinare. Dimpotrivă, e silit să plece, să se aștearnă drumului în singurătate. Dumnezeu îi dă întîlnire, pe neașteptate, în diferite puncte ale singurătății lui, ale aventurii lui itinerante.

Iacob
e un erou biblic în tensiune.

La Betel îi dă viziunea verticalei lumii și îi făgăduiește prosperitate pe orizontala ei. S-ar spune că, în locul pe care Iacob îl va recunoaște/numi „casa lui Dumnezeu", are loc confirmarea lui ca depozitar al tradiției, ca verigă a lanțului patriarhal. Asemenea lui Abraham, în singurătate și în noapte, i se fac promisiuni pentru o descendență care va umple întinderea pămîntului.

„Ajungînd însă la un loc, a rămas să doarmă acolo... Și a visat că era o scară, sprijinită de pămînt, iar vîrful ei atingea cerul; iar îngerii lui Dumnezeu se suiau și coborau pe ea. Apoi s-a arătat Dumnezeu în capul scării și i-a zis: «Eu sînt Domnul, Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme! Pămîntul pe care dormi ți-l voi da ție și urmașilor tăi. Urmașii tăi vor fi mulți ca pulberea pămîntului...»."

E un „moment de evidență" a lui Dumnezeu care, dacă se adresează omului singur, itinerant, străin, fasă prelungească lucrarea în vizibil, să o transpună în cadrul unei comunități care va deveni popor. Mișcarea de sens a episodului e evidentă, limpede, are o „diurnă" coerență. La Betel, Dumnezeu are discurs amplu, afirmativ, profetic; e persuasiv, făgăduitor.

La Iaboc, El tace îndelung, spune cîteva cuvinte descumpănitoare; dă un nume. În noaptea Betelului strălucește lumina limpede a revelației. (Iar omul visează.) În noaptea Iabocului strălucește, străbătută de fulgerele paradoxurilor, lumina neagră a misterului. (Iar omul e într-o încordată veghe.)

Acum, Iacob, ca persoană, nu ca funcție, e singur, pe unul dintre malurile rîului. Și „cineva" – spune versiunea sinodală a Bibliei – îl atacă. E „un om"? – cum traduce Septuaginta. E un înger? – cum se socotește, în genere, pe temeiul lui Osea 12, 4-5. E însuși Dumnezeu? – de vreme ce Israel înseamnă „cel ce s-a luptat cu Dumnezeu"? E toți aceștia laolaltă? E cineva care luptă *împotriva* lui Iacob sau care luptă *împreună* cu el? Ori e cineva care luptă *împotriva* lui Iacob și totodată *împreună* cu el? Luptătorul ceresc e unul ori se dedublează prin calificări opuse? Așa s-au întrebat diferiți comentatori, arătînd astfel cît de incitant e cifrul scenei. Oricum, atacatorul nocturn nu-și dezvăluie identitatea. E o persoană-mister și rămîne astfel pînă la capătul episodului și al tuturor interpretărilor. Întunericul îi e coextensiv, în zori trebuie să părăsească înfruntarea. Nu vorbește, lapidar, decît din inima întunericului care se îndepărtează. Lăsînd în carnea combatantului uman o rană.

Înaintea înfruntării, Iacob apare „contractat" și totodată despuiat. Fără spațiu de scăpare, fără slujitori, avere și familie, fără adăpost, rămîne singur în noaptea care înghite orizontalitatea realului. Stă pe malul unei „lupte", căci Iaboc înseamnă, prin asonanță, luptă. S-a întors acolo ca pentru o întîlnire. Ea va avea loc pe dimensiunea verticală: degajată, deschisă, actualizată de singurătatea eroului, de criza care l-a distanțat de orizontalele ființei lui. Pe direcția acum deschisă, Dumnezeu „se repede" la el cu o violență în care misterul și intimitatea se îmbină și, în mod curios, se potențează. Transcendentul se lipește de Iacob, îi frînge oasele, rămînînd totuși, în această imediatețe, tăcere, rămînînd necunoscut. Iar lupta aduce a necruțătoare îmbrățișare. Lupta ca eveniment de iubire. Dar ca eveniment de cunoaștere?

Iacob, biruitor, vrea să-și identifice adversarul care l-a îmbrățișat. Nu primește numele Aceluia, ci un nou nume pentru sine: un nume de contemplativ, de „văzător de Dumnezeu", călător pe calea infinită a Înțelepciunii divine, potrivit unor comentarii (Philon din Alexandria, Origen). De ce este așa?

„Și a întrebat și Iacov, zicînd: «Spune-mi și Tu numele Tău!» Iar Acela a zis: «Pentru ce întrebi de numele Meu? El e minunat!»"

E „extraordinar", „uluitor", *thaumaston,* traduce Septuaginta pentru o altă ocurență a sintagmei (Judecătorii 13, 18). I se indică lui Iacob densitatea unui nume pe care cuvintele noastre nu îl pot cuprinde. E atras către acest nume. La Betel, Iacob vede profuziunea mesagerilor, a lucrărilor divine. La Iaboc, află ceva despre pulsația unui nume căruia doar stăruința în uimire poate să-i ia urma. De aceea poate fi socotit un erou al cunoașterii, iar noul lui nume poate fi interpretat ca nume de vizionar. La capătul aventurii sale, Iacob iese în lumina zorilor biruitor. E în mers, marcat în carnea lui de o cunoaștere nesfîrșită. „Iar cînd răsărea soarele, trecuse de Peniel, dar el șchiopăta din pricina șoldului."

Biblia e constelată de asemenea structuri de sens care cheamă uimirea, străduința, participarea interpretului, ale fiecăruia dintre noi.

(pasaj dintr-o cercetare privind dimensiunile spirituale ale singurătății)

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Înspre lumea lui Uber

Dominat de prefixul *post,* secolul 21 nu are încă o fizionomie definită: post-modernitate, post-istorie, post-ideologie, post-adevăr, post-umanitate și alte „post-uri" creatoare de vid ne lasă impresia că trăim un timp amorf, lipsit de vocație și de o dinamică predictibilă. Admitem doar că istoria se supune unui ritm uniform accelerat și sperăm să nu intrăm într-un zid... Acum cîteva zile, am primit pe WhatsApp rezumatul unui interviu cu CEO-ul de la Mercedes (n-am reușit să găsesc originalul). Nu citeam lucruri complet noi, însă am găsit acolo o listă cu mutații socio-economice deja angajate: se știe deja ce ne va schimba viața în următorii ani. Industria auto va tinde, sub conducerea grupului Tesla, spre fabricarea de computere pe roți, care se conduc singure și funcționează electric: e posibil ca urmașii noștri să nu mai aibă mașini personale și nici permise de conducere. Orașele vor fi mai liniștite, mai puțin poluate, iar noi vom avea nevoie de mai puține mașini (parkingurile vor deveni parcuri...). Mașinile autoconduse vor face un accident la zece milioane de kilometri parcurși, nu la 100.000 de kilometri, așa cum se întîmplă în medie cu șoferii umani. Prin urmare, companiile de asigurări vor scădea radical prețul polițelor, riscînd falimentul, pentru că modelul lor de business e depășit. Întrucît vom putea lucra în mers, mulți vor părăsi orașele pentru a se instala în zone mai aerisite și mai verzi. Ne vom încălzi locuințele cu panouri solare, aproape gratuit. Va deveni accesibilă și desalinizarea electrică a apei potabile, cu urmări enorme pentru largi segmente din populația globală.

Industria de *software* a metamorfozat deja sectoare întregi: Uber (o aplicație în fond banală) reprezintă cea mai mare companie globală de taxiuri, deși nu posedă vreo mașină. Airbnb e cel mai mare „lanț" hotelier, deși nu deține vreo proprietate. Nu mai contează activele, ci accesul. Peste x ani (nu prea mulți), IBM Watson va oferi consultanță legală rapid și ieftin, distrugînd avocatura clasică. Vor supraviețui numai specialiștii în Drept, nu și practicienii. Tot Watson diagnostichează cancerul de patru ori mai repede decît analizele făcute de oameni. Aplicația medicală Tricorder X, conectată cu telefoanele noastre, va analiza rapid și ieftin 54 de biomarkeri care detectează aproape orice boală: o bună parte din sistemul medical așa cum îl cunoaștem va dispărea. Industriile clasice vor fi complet bulversate de generalizarea (și ieftinirea) tehnologiilor de printare în 3D (se pare că la finalul lui 2017 vom avea pe piață telefoane mobile cu scanare 3D). Aproape tot ce facem va fi legat de *smartphones* tot mai evoluate.

Pe scurt: pînă la trei sferturi din job-urile actuale se vor evapora în următorii douăzeci de ani și nu știm dacă ele vor fi înlocuite prin altele, într-un interval atît de scurt. Nici măcar „viața la țară" (de pildă, la noi, cu tiermondista „agricultură de subzistență") nu va mai fi necesară, după comercializarea unor roboți agricoli la 100 USD. Școala de înaltă calitate va fi de asemenea disponibilă prin cursuri video accesibile în orice țară, oferind unui număr masiv de copii din lumea a treia șanse de dezvoltare intelectuală pînă recent utopice. În fine, *Bitcoin* (moneda virtuală) va deveni, probabil, rezerva valutară automată a comunității internaționale.

Fiecare stat se va adapta mai repede și pe cît de bine va reuși acestei noi lumi care e deja cu noi. Va fi nevoie de mare suplețe politică pentru a nu transforma noua mare tranziție într-un haos generator de instabilitate socială, anarhie și război. Mi-e clar că și democrația va fi redefinită: presupun că partidele clasice vor fi evacuate, în favoarea unui tip de consultare permanentă, chiar dacă nu peste noapte. Noi – sau copiii noștri – vom trăi mai mult, mai ușor, cu mai mult timp liber, cu necesitățile de bază asigurate, ceea ce va mări timpii creației și ai inovației, dar și pe cei ai divertismentului și terapiei. Ar fi cazul ca teologii tuturor religiilor să ne spună cum va arăta viața spirituală după 2030-2050. Vast program!

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

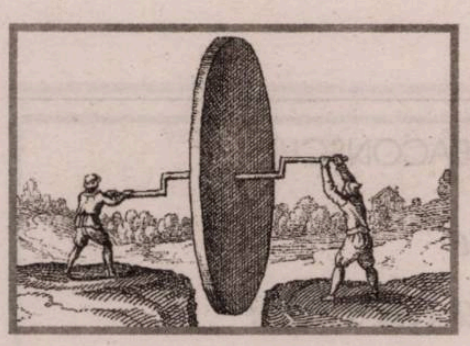

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Porumbelul păcii luat la șuturi

Informația că România intenționează să cumpere rachete Patriot de patru miliarde de dolari a dat naștere unui germene de dezbatere privind costurile echipării militare a României. Dezbaterea asta a stat foarte multă vreme undeva în spatele celorlalte (anticorupție, taxe etc.), deși sumele uriașe despre care discutăm ar merita poate mai multă atenție. La fel și cea despre contextul de securitate actual, care, după cum este evident pentru orice observator onest, e din ce în ce mai imprevizibil.

Cu puțin timp înainte, un tragic accident pe un drum oarecare din Argeș s-a soldat cu moartea mai multor militari, iar primele relatări vorbeau despre o problemă tehnică a vehiculului cu care aceștia se deplasau. Ancheta nu a fost încă finalizată, dar n-am auzit pe nimeni care să pună la îndoială acele relatări. Anecdotica legată de înzestrarea sub standard a armatei României face ca astfel de concluzii rapide să fie aproape inevitabile.

În același timp, sub presiunile administrației Trump, România încearcă să își respecte angajamentul de a cheltui două procente din PIB pentru armată. Una dintre puținele țări din NATO care chiar fac eforturi în acest sens. Sigur, eforturile românești sînt, ca mai toate întreprinderile guvernului de la București, șchioape, incoerente și total netransparente. Recenta retragere din CSAT a planului de înzestrare a armatei stă mărturie în acest sens. Nu mi-am propus însă să analizez nevoile militare ale României. Cred că e suficient să plec de la premisa că România are nevoie de armată, iar armata are nevoie de pregătire și de mijloace de luptă. Iar lucrurile astea costă. Niciodată puțin.

Aș vrea totuși să ne oprim asupra discuțiilor care au însoțit anunțul privind intenția de achiziționare a Patriot-urilor. Spre deosebire de toate celelalte luări de poziție privind apărarea (egale între ele, previzibile, lipsite de imaginație), aici s-a înregistrat o premieră. Pentru prima oară un deputat român și-a anunțat opoziția fermă față de o achiziție de acest fel. E vorba de Adrian Dohotaru, trimis în Parlament de alegătorii USR din Cluj. Dl Dohotaru și-a explicat dezacordul insistînd că, de-a lungul timpului, prin implicarea în teatre de operațiuni din Orientul Mijlociu sau Asia, România a cheltuit mult și ineficient în scopuri care nu au cine știe ce legătură cu interesele imediate ale contribuabilului român. Cele patru miliarde de dolari ce vor fi cheltuite pentru rachete sau o parte din procentul din PIB alocat armatei ar putea fi folosite, spune Dohotaru, pentru alte domenii. Și enumeră cîteva: „spitale și investiții în sănătate ca prevenție, educație și cercetare, cultură accesibilă, infrastructură feroviară îmbunătățită pentru a străbate țara în jumătate de zi, agricultură sustenabilă, spații publice și centre comunitare în cartiere, împăduriri și politici coerente de mediu, program de dezvoltare a stocului de locuințe publice".

Dl Dohotaru vorbește despre o falsă prioritizare în alocarea banilor și, ulterior, explică faptul că și-a propus să reprezinte electoratul pacifist din România. Luările sale de poziție au provocat ceva vecin cu un val de ură. Am încercat să înțeleg de ce, iar singura explicație la care am reușit să ajung este, ca să citez raportul unui bancher britanic după o întîlnire cu diplomați români, „lipsa de sofisticare" a dezbaterii publice autohtone. Deputatul USR are dreptate să se plîngă că nu există discuții serioase pe marginea felului în care sînt alocate bugetele publice, inclusiv cele destinate armatei. La fel cum are dreptate să se plîngă de lipsa unei analize oneste cu privire la investițiile (inclusiv de resurse umane) în teatre de luptă aflate la mii de kilometri distanță. Nu sînt convins că asta ar schimba în vreun fel decizii viitoare pe subiecte identice, dar cred că întotdeauna e de preferat ca astfel de hotărîri, cu impact major, să fie sprijinite de un public informat. Nu numai în legătură cu costurile, ci și cu justificarea filozofică, dacă vreți, a unor astfel de întreprinderi.

Apoi, faptul că e cineva care se opune sau critică o achiziție de armament este o chestiune banală în toate democrațiile consolidate. Cine vrea să verifice asta poate căuta detalii în presa britanică despre discuțiile privind următoarea generație de submarine nucleare Trident. Ar trebui să fie și în România, fără ca asta să însemne că participanții la dezbatere urmăresc să lase țara fără apărare în vecinătatea unei Rusii impredictibile și agresive.

Pe de altă parte, felul în care deputatul USR și-a formulat intervențiile publice nu l-a ajutat teribil de mult. Un soi de radicalism gratuit, insuficient explicat și cam prea timpuriu. Probabil mult mai util i-ar fi fost lui Adrian Dohotaru și partidului său să pună pe agendă o discuție despre așa-numitul offset care însoțește de obicei achiziții precum cea a rachetelor Patriot. Asta înseamnă, pe scurt, un angajament al companiei care livrează produsele că va face investiții în țara care cumpără. Nu neapărat legate de produsul propriu-zis, ci orice stă în competențele ei, astfel încît o parte din banii transferați de la bugetul statului respectiv să se întoarcă în economia locală. Nici USR (care s-a delimitat pe mai multe voci de propriul deputat) și nici dl Dohotaru n-au zis nimic despre acest subiect. Altfel spus, achiziția aceea va avea loc, indiferent dacă un deputat se opune sau nu. Ceea ce se poate face este să se discute despre condițiile ei. Însă asta e o chestiune de strategie politică și cred că USR are de unde să ia sfaturi.

Intervenția publică a lui Adrian Dohotaru e importantă din alt punct de vedere: ea marchează clar, fără echivoc, dispariția consensului legat de raportarea României la propriile nevoi de apărare. Pune pe agendă direcții noi, întrebări evitate pînă acum și teme lăsate multă vreme în plan secundar. Dezbaterea de-abia începe. Curentul de gîndire căruia dl Dohotaru îi este reprezentant e încă subevaluat și aproape deloc înțeles. Ignorarea lui nu ajută pe nimeni. Cu atît mai puțin respingerea fără rezerve. E aici și nu va dispărea foarte curînd.

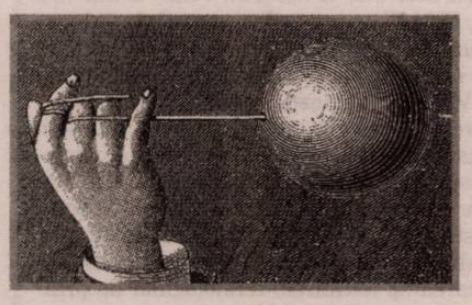

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Lumea liberă și restul lumii

La exact un an de la puciul eșuat îndreptat împotriva sa, Recep Tayyip Erdogan își sărbătorește, cu mare fast, renașterea. E, evident, o chestiune de perspectivă sau de narațiune istorică, dacă vreți. Cel care organizează mizanscena e însuși președintele, care a ieșit întărit din acea ambuscadă: reforma constituțională pe care a lansat-o i-a adus prerogative sporite, starea de urgență îi oferă control direct asupra forțelor militare, iar puciul în sine îi creează șansa (poate) nesperată de a poza în erou în fața mulțimilor adulatoare. Și exact asta e noua poveste pe care președintele Turciei o spune despre sine: că e victima unei trădări, dar că nu se va da bătut. Că apărarea democrației înseamnă lupta împotriva puciștilor. Că libertatea înseamnă eliminarea adversarilor și cinstirea celor care îi sînt fideli. O adevărată epopee!

Prin instrumentalizarea loviturii de stat de anul trecut, președintele își justifică dreptul de a-și intimida și elimina oponenții.

În dimineața zilei de 16 iulie, președintele li s-a adresat cetățenilor turci prin mesageria vocală. „Ca președinte, vă transmit cele mai bune urări de ziua democrației și a unității naționale!" Veteranilor le-a urat „sănătate și bunăstare" . „Domnul să-i aibă în pază pe martiri", a mai transmis Erdogan în mesajul vocal. Dar acesta n-a fost decît debutul unui adevărat tur de forță pentru consolidarea imaginii. Au urmat o adunare solemnă a Parlamentului, care a condamnat tentativa de lovitură de stat (ratată) de anul trecut, dezvelirea, în mai multe orașe, a unor statui dedicate eroilor care au luptat împotriva forțelor puciste, o campanie cu afișe stradale reprezentînd chipurile acelorași eroi și participarea președintelui la un miting de susținere în centrul orașului Istanbul. În discursul său, Erdogan a promis că va „smulge capetele acestor trădători" și că va iniția o reformă a Justiției care să-i permită să intervină „ca la Guantanamo" împotriva presupușilor puciști de anul trecut. Închisorile din Turcia sînt pline de asemenea presupuși trădători care așteaptă procesul. Iar președintele a spus că nu va ezita să promulge o eventuală lege a pedepsei cu moartea dacă Parlamentul o va decide.

Aceste manifestări care marchează supraviețuirea politică a președintelui amintesc și de cum s-a înfăptuit această consolidare a puterii: printr-o campanie fără precedent de eliminare a adversarilor: în ultimii ani, peste 15.000 de persoane despre care se presupune că au avut legătură cu puciul sau pur și simplu opozanți politici acuzați de instigare au fost eliberate din funcții, arestate, condamnate la închisoare etc.

Nu e deloc clar ce s-a întîmplat în noaptea de 15 spre 16 iulie 2016, nu se știe cu precizie cum au pus stăpînire cîțiva ofițeri ai armatei turce pe cîteva elicoptere și transportoare blindate, nici în ce circumstanțe au murit peste 250 de militari. Sau, mai exact, se știe doar versiunea autorităților. Iar președintele Erdogan arată cu degetul spre predicatorul Fethullah Gülen.

Contestat atît în Turcia, de propriul popor, cît și de numeroși lideri europeni, președintele nu are multe soluții pentru a-și redobîndi legitimitatea. Referendumul recent i-a mai sporit popularitatea, chiar dacă a fost cîștigat cu o majoritate relativ fragilă. Grăbirea reformei statului înseamnă mijloace de acțiune și de persuasiune suplimentare. Iar prin instrumentalizarea loviturii de stat de anul trecut, președintele își justifică dreptul de a-și intimida și elimina oponenții. Noua republică e un nou sultanat: un hibrid care pune laolaltă prerogativele președinților din cele două modele democratice prezidențiale de la care spune că se inspiră Erdogan – cel francez și cel american – fără a prelua însă și mecanismele de echilibrare a puterilor în stat. Rezultă o pseudodemocrație, un regim superprezidențial cu toate atributele unei dictaturi.

Pînă nu demult, promisiunea unei eventuale integrări europene mai potolea ceva din tentația totalitară a regimului de la Ankara. Astăzi, cînd Europa însăși e în criză, cînd promisiunile Bruxelles-ului sînt tot mai incerte, liniile de separație dintre „lumea liberă" și restul lumii devin tot mai vizibile.

Ori la bal, ori la scandal

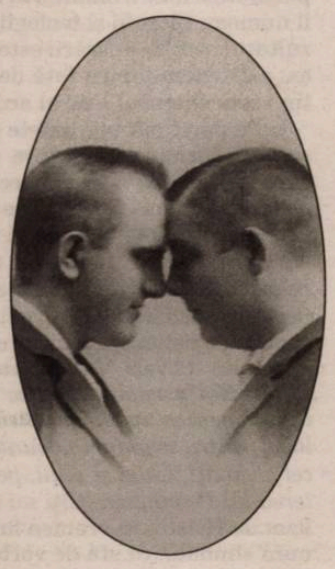

Texte și opinii de:

● Cristian CHIVU (dr. al Facultății de Teologie „Aristotel" din Salonic)
„No skandalon!"
● Sorin COSTREIE (prorector al Universității din București și conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie)
„Dezbaterea academică sau cearta cu ținută"
● Radu PARASCHIVESCU (scriitor, jurnalist și traducător)
„Cortul, frate cu românul"
● Ana-Aurelia HUȚANU (doctor în psihologie)
„Discuțiile în contradictoriu: bune sau nebune?"
● Theodor PALEOLOGU (profesor de retorică și filozofie)
„*Banchetul* lui Lucian sau cafteala filozofilor paraziți"
● Cristian IFTODE (lector universitar dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București)
„Disputa gusturilor sau despre cum rămînem împreună cînd ne simțim singuri"
● Diana NICOLESCU (psiholog și psihoterapeut)
„Cum ai putea cîștiga o ceartă folosind echilibrul Nash?"

argument

A căuta să biruiești cu vorba

Sub numele cuprinzător al „certei" – cu variantele lui pitorești, mai rar folosite sau uitate: *cioandră, ciorovăială, price, sfadă, voroavă, zîzanie* – se înscrie un spectru larg de împrejurări: de la hîrjoane și hărțuieli verbale cotidiene, la scandaluri în toată regula; de la rafinate, dar nu mai puțin înverșunate dispute academice, la încăierări de stradă sau războaie. Ura, violența, mînia și resentimentul fac parte și ele din bestiarul certurilor.

Ceartă, din latinescul *certare,* înseamnă la origini „a se lupta" – cu arme sau cuvinte, „a căuta să biruiești pe adversar cu vorba" (DLR). Dacă cearta dintre indivizi poate degenera în bătaie, cearta între popoare se transformă adesea în război.

Pe lîngă accepția curentă a „certei", ca discuție aprinsă în contradictoriu, „a certa" însemna odinioară și „a pedepsi", „a trage la răspundere", „a amenda" sau „a instrui", „a învăța pe cineva". „Cearta" subîntinde astfel un arc vast de nuanțe și semnificații – de la diafanul „Flori și stele, Se certau noaptea între ele." (V. Alecsandri) la drasticele „Pre cela ce nu ceartă Dumnezeu aicea, acolo în ceaia lume-l va certa *[pedepsi]*" *(Cazania* lui Varlaam), „Judecătorul îl va certa *[amenda]* cu bani sau cu dobitoc" *(Pravila de la Tîrgoviște),* și „Îmi ieșiră înainte doi sfinți îngeri, și mă certară *[învățară]* să nu merg mai înainte că voi pieri." (un manuscris din 1784)

„Ceartă" și „cert(itudine)" au, în latină, rădăcini comune; cearta e, în fond, o luptă de impunere a unei certitudini. Dacă în primul caz, al altercației clasice, e vorba de confruntarea reciprocă a două sau mai multe certitudini subiective și contingente, în cazul certei „punitive" sau „didactice" confruntarea e unidirecțională, iar certitudinea – venind din partea unei autorități (lege, divinitate) – e obiectivă, necesară, indiscutabilă.

Calitatea subiectului nu garantează calitatea certei: poți purta o discuție în contradictoriu decentă despre recolta de grîne și te poți certa ca la ușa cortului pe teme metafizice. Cearta are o economie misterioasă și imprevizibilă. Sperăm că în Dosarul de față vom reuși să lămurim cîte ceva. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cristian CHIVU

No skandalon!

Vara fierbinte începuse să ne secătuiască de idei. Ne aflam în Thasos, la o căsuță suspendată pe o stîncă deasupra mării, în foișorul din curte, fugăriți de caniculă. Timpul părea toropit și el dimpreună cu filozofiile noastre, iar clipele căutau răcoarea gîndirii statornice care să ne scoată din această acedie. Am deschis o butelcă de vin roșu *Amethystos* (Neîmbătat), sperînd ca astfel să reînvie filozoficeștile noastre îndeletniciri, și am deschis lucrările simpozionului. Greu de caracterizat vara, personajele acestui simpozion toropit (syn = împreună + pino = a bea) sînt: Cristi (Cr), Clement (Cl), Mihai (M) și Ion (I).

Cr: Dragi *sympotes,* pe zăduful ăsta care ne inculcă o acalmie pernicioasă, mă gîndeam să discutăm despre ceartă, cu toate valențele sau consecințele ei, scandalul, sminteala, disputa, dezbinarea, ura. Cearta are un motiv de dispută între cei care se ceartă, un *skandalon,* o pricină de scandalizare. De la *skandalon,* ușor-ușor, cearta devine luptă, *mache*, adeseori irațională. Nu întîmplător, vechii elini foloseau acest cuvînt, *mache,* atît pentru luptă, cît și pentru ceartă. Cearta este o luptă pentru ceva.

I: Elinii foloseau mai multe cuvinte pentru a numi cearta. *Mache,* lupta, are și un derivat *diamache*, care subliniază mai clar prin *dia* (prin) interpersonalizarea certei, dia-logul certei, dar – foarte interesant – are și un compus, *logomacheia* (cearta în cuvinte), care surprinde mai mult dezbaterea. Apoi avem *eris*, care deși inițial însemna luptă, armată chiar, mai apoi înseamnă *dispută*, *dezbatere pe idei*. Exemplu concludent, *Cearta isihastă* în greacă este *Hesychastike eris,* iar *Cearta Universaliilor – Eris ton Katholou*. De regulă, *eris* este cearta ca discordie care produce mare tulburare sufletească și disensiuni comunitare. *Filonikia*, alt cuvînt pentru ceartă folosit de Demostene și Platon ca o completare a lui *eris*, pentru că atinge atît cauza primară a *eris*-ului, de vreme de *filonikia* înseamnă iubirea, dorința de a cuceri, de a te impune, cît și efectul concretizator al *eris*-ului, lupta pentru putere.

Cl: Clar, aveți o problemă cu canicula. Am observat și-n alte dăți, cînd sînteți obosiți, defazați, mai bine zis în lipsă de idei, atunci o dați pe etimologii. E modul vostru de a spune nimic. Haideți să aprofundăm dimensiunea psihologică și mai ales socială a certei, a smintelii, a disputelor iraționale care ne macină prin ură ființa creată pentru a fi iubitoare. Aș vrea să aterizăm în concret.

I: N-am apucat să termin. Etimologia se referă la vorbire, vorbirea la gîndire, gîndirea la viață, deci lucruri concrete. Mai aveam cearta ca *skandalon,* care subliniază sminteala, dezbinarea. Se produce o sminteală, un *skandalon*, care produce ceartă, dihonie între oameni. Etimologic, *skandalon* vine de la *skandali,* care însemna în elina veche *catapultă*. Sugestiv, în elina modernă cuvîntul înseamnă *trăgaciul* armelor!

M: Hai, că de la idei ai ajuns la pistoale! Să concretizăm, băieți, și să ne referim la probleme reale de care sîntem siguri. Să ne uităm la țărișoara noastră, unde ai două-trei scandaluri publice pe zi și e clar că există o problemă de mentalitate și de educație. Haideți, aterizați printre noi, muritorii!

Cr: Aterizăm imediat. Etimologiile consemnează lucruri reale, stări reale. Pentru Platon, de exemplu, cearta ca *filonikie* este o faptă rea *(kakourgema)* ca și *pleonexia*, pofta nestinsă de a avea în plus

(pleon), mai clar, avariția. Clement Alexandrinul consemnează și cearta – *filonikia* – printre faptele greșite ale dorinței, cum ar fi filargiria (iubirea de arginți), filodoxia (iubirea slavei lumești), gynaikomania (obsesia pentru femei) și pederastia. Deci vorbim de realități interioare care sînt cauza realităților exterioare care te preocupă așa de mult pe tine. Filonikia e o boală sufletească.

Cl: În fine, vă lăsăm pe voi cu cauzele, mari cauzaliști ce sînteți, că era să zic cazuiști, eu aș vrea să discutăm despre normalitatea socială, atunci cînd oamenii, chiar dacă au *enșpe* mii de motive să se certe, civilizați fiind, evită disputele insipide, în special ideologice, și progresează. E un climat social în care poți să-ți crești copiii. Și da, așa cred, certurile, disputele apar de cele mai multe ori din lipsa de civilizație, fățarnică cum e ea. Îi admir pe occidentali care se ceartă rar și, atunci cînd o fac, o fac foarte civilizat, făcînd apel la resorturile legale. Se ceartă doar cît le dă voie legea!

„Mai bună este o bucată de pîine uscată în pace decît o casă plină cu carne de jertfe, dar cu vrajbă."

SOLOMON 17:1

„Un jgheab care curge în vreme de ploaie și o femeie arțăgoasă sînt la fel."

SOLOMON 27:15

„Mai bine să sălășluiești într-un colț de acoperiș decît să trăiești cu o femeie certăreață într-o casă mare."

SOLOMON 25:24

M: De acord, să ne limităm la problemele noastre simple, omenești, fie ele mai neatractive filozofic pentru voi, căutători de stele descuamate! Și ca să întăresc ce a spus Clem, vă relatez un episod trăit de mine. Eram cu job-ul la Hanovra, în Germania, și împreună cu echipa am fost cazați în *countryside,* la o gazdă undeva lîngă oraș. Într-un week-end, am întrebat-o pe gazdă dacă putem să facem un grătar în curte, iar ea s-a eschivat și ne-a spus că ne dă răspunsul în două-trei ore. Am rămas evident stupefiați, de ce două-trei ore? După ce au trecut orele, a venit la noi zîmbind și ne-a spus că putem să facem grătar. Pentru că muream de curiozitate, am întrebat-o ce s-a întîmplat în orele astea, iar ea mi-a răspuns senin că a mers la cinci case, la vecinii ei, să ia acordul lor, adică să-i întrebe dacă sînt de acord să facem grătar. Și iacă cum au fost evitate cearta și disensiunea socială. Prin civilizație! *No skandalon!*

Cl: Evident! Iar civilizația înseamnă să respecți niște reguli în primul rînd de bun-simț, apoi regulile legale. Este vorba de un apel la normalitate. *Skandalon* ăsta este o abatere de la normalitate. Mai 'nainte de a fi sfînt, fii normal. Sfinții excelau prin firescul și normalitatea lor.

Cr: Nu negăm ceea ce spuneți, însă e foarte limitată viziunea asta, să-mi fie cu iertare. Nu cred că această civilizație forțată rezolvă în esență problema certei, a scandalului între oameni. Lupta cu lumea noastră interioară, cu demonii noștri dinlăuntru, cu gîndurile rele față de cel de lîngă noi ne poate aduce liniștea adevărată și, implicit, această pace socială pe care o clamați. Bine spunea Sfîntul Serafim de Sarov: *Liniștește-te tu și mulți se vor liniști în jurul tău!* Dorința certei, a discordiei, a impunerii în fața celuilalt nu e altceva decît o mișcare greșită a părții irascibile a omului, *thymos*-ul, cum îl numeau filozofii și teologii elini, iar rezultatul acestei mișcării este ura. De acea, cultivarea iubirii față de cel de lîngă tine este singurul leac al acestei boli.

I: Pe mine mă îngrozește platitudinea acestei normalități despre care vorbiți, care mi pare ca o îngropare mai 'nainte de îngropăciune. Cine spune ce e normal? Legea, cutumele morale și sociale? Nu sînt oare acestea făcute de oameni, deci relative și insuficiente? De acord, le respectăm, dar fără să le absolutizăm. Cum rămîne cu nebunia crucii de care vorbește apostolul Pavel? Vă amintesc cuvintele lui: *Noi propovăduim pe Hristos răstignit, pentru iudei sminteala* (skandalon), *pentru neamuri nebunie, iar pentru cei chemați, iudei și elini, pe Hristos puterea lui Dumnezeu.* Cîți nu s-au scandalizat de Hristos în vremea lui, că face minuni sîmbăta, că stă de vorbă cu o femeie desfrînată, că nu-și respectă mama și altele ca acestea? Noi, cei care credem, știm și mărturisim că a venit să mîntuiască lumea, adică să o schimbe din normalitatea ei.

„Etimologiile consemnează lucruri reale, stări reale."

Cr: Mai mult, toți marii sfinți ai Bisericii au fost considerați nebuni. Să ne amintim de marele teolog Sfîntul Simeon Noul Teolog, care nu a fost acceptat – nici persoana lui, nici opera lui – de către contemporanii săi, ba mai mult, numirea de *teolog* i-a fost dată la început în batjocură, iar recunoașterea lui a venit abia după trei secole, prin Grigorie Palama! Aș merge la concluzii, că se pare că nu sîntem pregătiți să îndurăm *zăduful zilei,* și aș sublinia că înclinația spre ceartă vine, conform marilor teologi ai Bisericii, din două patimi: *pleonexia*, pofta continuă a înavuțirii, și *alazoneia*, trufia. Cît privește terapia, îl las pe sfîntul Pavel să grăiască: *Dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie, nu gîndește răul.*

Aerul a devenit fierbinte, așa că ne-am retras în casă să continuăm un simpozion tăcut, gîndindu-ne fiecare cît de mult timp ne-am irosit în fel de fel de certuri. Iar zicerea lui Augustin vibra în sufletele noastre: *Iubește și fă ce vrei.*

***Cristian Chivu** este doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel" din Salonic. Cea mai recentă carte:* Sf. Grigorie Palama, Opere complete, *vol. IV, ediție bilingvă (traducere, note, introducere), Editura Gîndul Aprins, 2016.*

Sorin COSTREIE

Dezbaterea academică sau cearta cu ținută

Asistăm sau chiar participăm la certuri cam peste tot și tot timpul, de dimineața devreme pînă noaptea tîrziu, acasă, dar și la serviciu, pe stradă, în trafic, la cumpărături, la teatru, pe plajă, în vîrful muntelui sau în avion, chiar și la biserică sau la bibliotecă. Problema nu e însă atît că o facem, ci *cum* o facem. Ne putem certa cu ținută, ne putem contra verbal fără să ne supărăm, ne putem situa pe poziții diferite fără să ne jignim. Acesta este modelul dezbaterii cu bun-simț, care este oferit cu precădere de modul în care se desfășoară sau cel puțin ar trebui să se desfășoare dezbaterile academice/științifice. În cele ce urmează prezint un decalog de reguli și principii care oferă premisele unei bune așezări într-o dezbatere.

Calea adevărului (și nu a persuasiunii). Aceasta este poate regula cea mai importantă, deoarece așa se despart apele între o dezbatere centrată pe aflarea adevărului, o înfruntare dialectic-socratică și una ce urmărește doar să convingă auditorul în legătură cu un punct de vedere, o dezbatere sofistică. În primul caz avem parte de o situare mentală flexibilă, în care oponenții își pot schimba opiniile în funcție de tăria argumentelor, în timp ce în cel de-al doilea caz avem parte de o situare dogmatică în care oponenții încearcă să-și convingă adversarul prin orice metode persuasive și oratorice să adopte poziția lor. Ceea ce este important cît se știe clar care este obiectul de dezbătut. Este astfel necesară încă de la bun început o definire strictă și o delimitare clară a temei de discuție. Doar așa, odată clarificat acest aspect, se pot ulterior identifica argumentele care fie susțin, fie slăbesc o anumită poziție cu privire la tema de discuție aleasă. Odată ce tema este bine conturată, un alt avantaj este și faptul că se poate face apel la specialiști relevanți cu privire la respectiva temă de discuție. Dacă aceasta este neclară sau vagă, atunci exista atît riscul de a nu găsi bune argumente pro și contra, cît și acei specialiști competenți în raport de tema dezbătută.

Identificarea argumentelor pro și contra. Este foarte important ca poziția pe care o apărăm să fie cea care are cele mai bune argumente de partea ei, fiind gata să ne schimbăm punctul de vedere dacă apar argumente mai puternice, ce ne răstoarnă poziția susținută inițial. Atîta timp cît dezbaterea are drept scop aflarea adevărului, atunci în mod natural și necesar se vor trece în revistă argumentele pro și contra poziției susținute. O prezentare partinică sau trunchiată a argumentelor care susțin sau slabesc un punct de vedere nu e de dorit și e foarte periculoasă în căutarea adevarului. Din păcate, acest lucru se întîmplă cînd se vrea doar inducerea unui punct de vedere pe baza unor date false, irelevante sau parțial prezentate.

Trebuie să asculți pînă la capăt oponentul.

și interesant este că o astfel de poziționare atrage după sine și o bună situare etică, o abordare bazată pe principii morale ferme și derapaje deontologice minimale. Invers, o atitudine strict persuasivă, specifică în general majorității politicienilor, este profund nocivă, deoarece foarte ușor se ajunge la manipulare și la fabricarea de știri și dovezi false. Atîta timp cît ținta este (doar) să convingi și nu să afli adevărul, foarte ușor se ajunge ca scopul să scuze mijloacele și astfel să avem parte de minciună și manipulare.

Centrarea pe idei și argumente (și nu pe persoane). Într-o dezbatere este vital să facem distincția fermă între interlocutor ca persoană și ceea ce susține acesta. Ceea ce trebuie să ne intereseze este doar poziția sa și argumentele care o susțin și nu persoana sa, cu tot ce înseamnă acest lucru, cu tot ce presupune aceasta: cum arată, cum se îmbracă, biografia și originea sa, titlurile și poziția sa socială etc. Eleanor Roosevelt spunea că: *„great minds discuss ideas, average minds discuss events, small minds discuss people"*. Interesul pentru persoana cuiva și nu pentru ce aceasta susține este măsura țaței mărunte din noi. Sigur, e mai ușor să bîrfești pasional că Georgescu sau Popeasca a făcut și a dres decît să analizezi rațional niște puncte de vedere. Gîndirea critică identifică această eroare de raționament cunoscută încă din antichitate drept sofismul *ad hominem*. Din păcate, societatea noastră pare că este dominată de o astfel de poziționare. Aceasta este, din păcate, o perspectivă măruntă și nocivă în care oamenii sînt preponderent interesați doar de picanteriile vieților noastre private și nu de ideile, proiectele și argumentele pe care le avem.

Identificarea exactă a temei de discutat. O dezbatere este eficientă atîta timp

Menționarea explicită a surselor. Atunci cînd argumentele prezintă fapte, e necesar ca sursa acestora să fie explicit indicată, astfel încît acestea să poată fi oricînd verificate. În știință, un rezultat este validat doar dacă, atunci cînd este replicat în condiții similare, se obține același rezultat. Manipularea datelor e total nefastă căutării adevărului și e măsura unui spirit malefic.

Argumente (valide) bazate pe dovezi (solide) și nu pe intuiții, sentimente, emoții... Argumentele convingătoare trebuie să îndeplinească două condiții: să fie valide din punct de vedere al structurii logice și să se întemeieze din punct de vedere al conținutului pe date de necontestat. Atît formal, cît și în substanța lor, argumentele nu trebuie viciate.

Atitudine rațională (vs *atitudine emoțională).* Pentru a avea o bună poziționare critică în raport cu argumentele prezentate, e nevoie să fim cît se poate de obiectivi și raționali. Orice derapaj emotiv ne poate submina posibilitatea de a cîntări și analiza imparțial argumentele. Acest lucru se obține printr-o bună și eficientă gestionare a sensibilității noastre afective.

Respect pentru oponent. Nu trebuie să întrerupi sau să ridiculizezi argumentația contrară. Trebuie să asculți pînă la capăt oponentul și să-l tratezi cu respectul cuvenit din cel puțin două motive. Primul este unul de strategie argumentativă: dacă greșește, cu atît mai bine, lasă-l să se afunde în greșeli ce pot fi ulterior ușor speculate într-o contraargumentare eficientă. Al doilea e că, dacă nu greșește și are dreptate, cu atît mai bine, ascultă-l cu mare atenție pentru a putea să-ți identifici eventualele erori de raționare. Dacă acestea nu sînt detectate și argumentele contrare se dovedesc foarte pertinente și relevante, atunci trebuie

„Mai bine să locuiești în pustiu decît cu o femeie certăreață și supărăcioasă."

SOLOMON 21:19

„Într-o căsnicie, soții trebuie să se mai certe din cînd în cînd, pentru a afla, în felul acesta, cîte ceva unul despre celălalt."

J.W. GOETHE,
Afinități elective

„O să fie un scandal... dar un scandal... cum n-a mai fost pînă acuma în Universul."

Mița,
în D'ale carnavalului,
de I.L. CARAGIALE

să ne schimbăm opinia, admițînd că am învățat ceva. Nu e rușinos să admiți că ai greșit, ba chiar e lăudabil să recunoști acest lucru. E total păgubos să stai încremenit într-o poziție dogmatică chiar dacă aceasta se clatină serios sub forța unor argumente convingătoare produse de tabăra adversă.

Apel la date și exemple relevante. Discuția trebuie să se poarte invocînd exemple relevante. Odată identificată corect tema, argumentele ce o privesc trebuie să facă apel la date și exemple semnificative. Aducerea și invocarea de date periferice sau nerelevante statistic e la fel de periculoasă precum atacul la persoană. O concluzie solidă nu poate fi trasă pe baza unor date irelevante.

Fair-play. Nu în ultimul rînd, o bună dezbatere este dată de corectitudinea și voința participanților de a respecta regulile de joc ce au fost indicate mai înainte. Găsirea adevărului presupune o căutare lipsită de prejudecăți și o raportare deferentă la adresa argumentelor, indiferent dacă acestea sînt pro sau contra. Toate trebuie analizate cu atenție și minuțiozitate.

Se înțelege că toate aceste reguli nu acoperă în mod exhaustiv și nu epuizează întregul set de principii ce trebuie satisfăcute pentru a avea parte de o dezbatere cu ținută și care vizează aflarea adevărului. Ele sînt doar vitale și necesare pentru a avea o dezbatere autentică.

Sorin Costreie *este prorector al Universității din București și conferențiar la Facultatea de Filozofie, și a fost consilier și secretar de stat la Ministerul Educației Naționale și Cercetării Științifice. Cele mai recente publicații includ* Early Analytic Philosophy – New Perspectives on the Tradition (Springer) *și* Șase studii fregeene *(Editura Universității din București).*

Radu PARASCHIVESCU

Cortul, frate cu românul

Vorba a făcut ocolul României în toate mijloacele de transport mediatic: „M-am certat și cu Mitică Dragomir, dar fără jigniri. El m-a făcut oligofren, eu l-am făcut zdreanță, dar nu ne-am insultat.“ Nu e nevoie de identificarea rostitorului, îl știe toată lumea. Iar asta e doar o probă din dosarul gîlcevei în jurul mingii. Sigur, fiind vorba de fotbal, nici nu prea ai avea la ce să te aștepți. Dacă zăbovim, cu pupilele dilatate și părul zbîrlit pe șiră, e vina noastră fiindcă preferăm hidrogenul sulfurat parfumului de zambile. Perfect, atunci să urcăm din smîrcurile Ligii I spre aerul alpin din Parlament. Și să le descoperim aici pe sfioșeniile lor Nicolae Bacalbașa („Dă cu labele, vezi că faci fractură, vezi, doamnă, că faci fractură și pe urmă nu mai poți să – aici, un gest de slavă zeului Onan – votezi“ – către Raluca Turcan) și Corneliu Bichineț („Ați trecut de multe ori, stimate domnule scriitor, prin județul Vaslui și nu v-a stricat nimeni rozeta“).

Ce leagă aceste derapaje din domenii care în mod normal n-ar trebui să aibă multe puncte de intersecție? Presa. Mai precis, jubilația ei clocotitoare în fața certurilor, a injuriilor, a apostrofărilor cu vorbe mai greu de găsit în dicționare. Sigur, orice ziarist care consemnează și reproduce insanități va invoca alibiul datoriei de a-și informa publicul. Cum s-ar zice, „nimeni nu trebuie a mînca de la datoriile ce ne impun sfînta Constituțiune“ (a deontologiei). Așa s-a întîmplat cu fiecare monstru pe care cine știe ce doctor Frankenstein hăituit de simțul datoriei s-a simțit obligat să-l asamblheze și să-i dea drumul în lume. Știm însă de la Mary Shelley că, odată sloboziți, asemenea monștri nu mai pot fi chemați la ordine și întinși la loc pe masa din laborator. Au viața lor, cu care intră în viața noastră.

Celălalt argument justificativ al propagatorilor de certuri, mizerii și schimburi de trivialități în spațiul public e nevoia de antren și variație. Celor care se declară sătui de programele TV infestate de Leo, Bianca, Guță și ceilalți li se va răspunde cu o indignare de mahala: dar ce-ați vrea, doar muzică preclasică, documentare despre budism, prognoze financiare și filme de artă? Se mai distrează omul, după o zi de muncă. Ia mai toarnun răhățel, / Să ne veselim nițel. Nu vă mai purtați ca niște ciocli, gustați viața din plin, cu toate aromele ei dulci sau tari, amețitoare sau amuțitoare.

Indiferent dacă argumentele conving sau nu, presa își vede de treabă și livrează calupuri după calupuri de Românie cu atît mai fascinantă, cu cît folosește mai puține farduri. În acest efort nesmintit și uneori nesimțit, „ceartă“ și-a cîștigat, cu trudă și perseverență, locul de *clickbait* printre celelalte cîrlige și declanșatoare de curiozitate publică, fie ele cuvinte („șoc“, „bombă“, „incredibil“) sau enunțuri („n-o să-ți vină să crezi“, „o să rămîi mut de uimire“, „n-o să ghicești niciodată“). Iar dacă ziaristul plecat la vînătoare de cititori vrea să nu-și irosească gloanțele, metoda cea mai sigură e recursul la superlativul lui „ceartă“, și anume „ceartă ca la ușa cortului“.

Pentru exemplificare, iată cîteva titluri din ultimele recolte:

„Ceartă ca la ușa cortului între Lia Olguța Vasilescu și Grindeanu“! (www.nasultv.ro, 13 mai 2017)

„Ceartă ca la ușa cortului în Parlament“ (www.gandul.info, 9 mai 2017). E vorba de sistemul bielă-manivelă (sau Bacalbașa-Bichineț) al insultei, evocat mai sus.

„Ceartă ca la ușa cortului pe Legea salarizării“ (www.mediafax.ro, 27 iunie 2017).

„Ceartă ca la ușa cortului într-o emisiune TV între Boureanu și Pelican“ (ce frumoasă pildă de zoomahie, cu aluzii david-goliatiene) (www.youtube.com, 8 iunie 2017)

„Ceartă ca la ușa cortului în Consiliul Județean Vaslui pentru cetățenii din Rebricea (www.vremeanoua.ro, 27 mai 2017)

„Ceartă ca la ușa cortului pe plajă între concurenți“ (casting.kanald.ro). Pentru cei interesați, e vorba de disputarea unui loc în platoul emisiunii de dezbatere și alonjă spirituală *Te vreau lîngă mine.*

„Ceartă ca la ușa cortului în cea mai mare catedrală din Cluj“ (www.stirilekanald.ro, 8 mai 2017).

„Ceartă ca la ușa cortului între Conte și Mourinho“ (www.libertatea.ro, 14 martie 2017).

„Ceartă ca la ușa cortului între Moise Guran și Eugen Nicolicea“ (www.curentul.ro, 14 iunie 2016).

Concluzia e simplă. A venit momentul să ne părăsim apartamentele, să ieșim din case, să plecăm din vile. Să ne mutăm cu toții la cort – cu sau fără ușă, preferabil cu. Căci, aflăm din presa noastră încleiată în clișee, cortu-i frate cu românul.

Se mai distrează omul, după o zi de muncă.

„Voi scandal... voi să mor!“

Mița,
în D'ale carnavalului,
de I.L. Caragiale

***Radu Paraschivescu** este scriitor, jurnalist și traducător.*

[...] „Scandalagiul“, însă, e mlădiță autohtonă altoită c-un sufix turcind, potrivit accentului francez care cade ca o ghilotină pe ultima silabă. *A face scandal* e a face caterincă, a face ca toți dracii, a face gît, a face urît, a vocifera. *A ieși cu scandal* ori cu șucăr mare e a se ajunge la un conflict violent. Ceva poate ieși cu scandal; nimic însă nu intră cu scandal, căci româna nu acceptă mișcarea centripetă ori imploziva a scandalului. Astfel, *a-i face cuiva scandal,* a mustra temeinic, aspru și cu tonul ridicat e, de asemenea, un act mai mult exploziv decît expresiv, prin care, adjudecîndu-și dreptul de judecare, cel ce te judecă își pune, poate,-o mînă-n brîu, în timp ce indexul celeilalte arată spre tine indicativ, imperativ, metronomic, răsunător. Decît să ți se facă scandal, mai bine să-l faci tu primul: fie intrînd în dispute oboricole cu alții, asurzind, pe răcnet ce trece, dialogul; fie făcîndu-le scandal altora, ca juzii practici și hipotactici, ca ventrilocii legii vechi.

Scandalul e zarva, e vîlva-mpinsă-n lume de-o faptă rușinoasă; e, de-asemenea, indignarea provocată de o atare faptă. Purificat de rușine, scandalul rămîne a fi zgomot mare, gălăgie, tărăboi, bal, balamuc, cancan, caterincă, halima, panaramă ori doar show. E zgomotul ce acoperă rușinea, vinovăția și diferența dintre ele. El joacă rolul unui principiu dinamic; mai bine zis, al unui scuturător, zgîlțîitor, amețitor și neamabil, imuabil mutant hazard ajuns să fie principiu. [...]

Abandon al discreției, scandalul e intruziune publică a ceea ce e privat. Prin asta, este opusul corectitudinii politice, prin care privatul e forțat să devină transparent impozițiilor publice. [...]

Religios sau secular, scandalul aparține unei logici binare care, ca întotdeauna, sprijină și maschează un monoteism sau altul. După cum putem vedea, scandalul pornește de la eleații nemișcatei ființe și ai spațiului infinit divizibil, în care divizibilitatea împiedică mișcarea, în care jumătatea e reală, iar întregul – o ficțiune. Jumătatea drumului săgeții către țintă e scandal sadea. Acesta curge-n cascadă în timp pînă la Platon, Aristotel, autorii neotestamentari, Augustin, Toma de Aquino; și pînă la Hegel (unde doar sclavii se împleticesc în frica de moarte și unde viclenia perversă a rațiunii *(List – Lust? – der Vernunft)* îi ține pe oameni cu un bun *pas de deux* în spate); pînă la Vetele, Zițele și Mițele, pînă la falsul Anghelache și la adevărații Mitici ai lui 'nea Iancu, la nația lui Eminescu, la oborul mediatic, politic, inelastic și eclesiastic al Românilor de azi și de cam dintotdeauna.

fragment din „Scandal, *skándalon*“,
de Călin-Andrei MIHĂILESCU

(apărut în *Dilemateca*,
nr. 88, septembrie 2013)

Theodor PALEOLOGU

Banchetul lui Lucian sau cafteala filozofilor paraziți

Banchetul lui Lucian din Samosata este în mod evident o parodie a *Banchetului* lui Platon. Subtitlul – *Lapiții* – face aluzie la banchetul de nuntă organizat de Piritous, regele Lapiților, cu ocazia căsătoriei sale cu Hipodamia, în cursul căruia Centaurii s-au îmbătat, au vrut să violeze mireasa și au pornit o încăierare terminată în masacru. Iar masacrul Centaurilor e una dintre isprăvile lui Tezeu.

Banchetul lui Lucian pune în scenă tot o nuntă, terminată și ea într-o cafteală generală. Cei care se bat sînt însă filozofi invitați la acea nuntă din lumea bună. Mirii sînt Cleantis, fiica lui Aristainetos, și Chaireas, fiul unic al bancherului Eucritos. Atît mirele, cît și fratele miresei studiază filozofia și au fiecare profesorii proprii. Pe lîngă aceștia sînt invitați și alți filozofi, retori și literați. Principalele școli filozofice sînt reprezentate. Avem un stoic (Zenotemis), un epicurian (Hermon), un aristotelician (Cleodemos), un platonician (Ion). Neinvitat, apare și un cinic (Alkidamas). „Ce frumos", comentează cu naivitate interlocutorul lui Lucian, „un adevărat templu al Muzelor: e meritul lui Aristainetos că a reunit atîția înțelepți, cîte un corifeu al fiecărei școli filozofice." Da, da, numaidecît: țin-te bine și-ai să vezi...

Înjurături, acuzații grave, vorbe grele. Plus pumni, palme, scuipături.

Micile rivalități și răutăți apar de la început. Dispute de precădere, de pildă: cine să stea la locul de onoare, stoicul Zostemis, care e mai în vîrstă, sau epicurianul Hermon, pentru că e preot? „Halal!", comentează caustic filozoful stoic. „Ce panaramă mai e și aia un preot epicurian?" (Subînțeles: ce-i aia un preot ateu?) Hermon, superior, cedează, relevînd totuși mîrlănia stoicului. Detaliul protocolar de la început își are importanța lui, pentru că ulterior cei doi, stînd unul lîngă altul, se vor bate de la mîncare.

Zenotemis halește cu spor, Cleodemos comentează în surdină, apare Alkidamas neinvitat. Refuză să se întindă pe un pat, preferînd să mănînce în picioare și declarînd că e semn de moliciune feminină să mănînci culcat. Viril, bea însă cu spor, se repede la dulciuri și schimbă cîțiva pumni viguroși cu un bufon. Între timp, Cleodemos încearcă să obțină favorurile unui tînăr sclav dîndu-i niște bănuți, care cad pe jos în auzul tuturor. Pentru a ascunde penibilul incident, amfitrionul îl trimite pe sclav în altă parte și plasează un boșorog în apropierea libidinosului peripatetician.

Ca și cum nu era de-ajuns, sosește o scrisoare îmbufnată de la un alt stoic, Hetoimocles, care se simțise neglijat: „Nu-mi plac banchetele, nu dau curs invitațiilor oamenilor bogați, ai invitat la banchetul tău oameni de nimic, cu mult sub nivelul meu și voi suporta cu stoicism neglijența ta jignitoare. Dacă totuși vrei să-mi trimiți o bucată de mistreț sau de cerb sau o prăjitură cu sesam, să știi că voi refuza." Ridicola misivă îi furnizează lui Cleodemos ocazia unui atac împotriva stoicilor: „Vedeți? Așa sînt ei: niște îmbufnați și niște ipocriți." Epicurianul Hermon îi cîntă ironic în strună: „O fi auzit bătrînul urîcios că se dă mistreț..." Furibund, stoicul Zenotimos explodează: „Voi vorbiți, nenorociților? Tu, Hermon, un sacrileg? Și tu, Cleodemos, care ai sedus nevasta unui discipol și ai fost prins în flagrant?" Cleodemos, tăios: „Eu cel puțin nu mi-am prostituat propria nevastă, așa cum ai făcut tu." Înjurături, acuzații grave, vorbe grele. Plus pumni, palme, scuipături. Amfitrionul intervine din nou, despărțindu-i pe combatanți.

Cleodemos perorează de la distanță: „Cum rămîne, Zenotismos, cu învățătura voastră? Declarați bogățiile lucruri indiferente și nu conteniți să faceți curte celor bogați. De ce nu predați decît pe bani? Îi condamnați pe epicurieni, pretindeți că disprețuiți voluptățile și vă livrați plăcerilor celor mai infame, atît active, cît și pasive." Hermon îi ține isonul, Zenotimos îi dă replica. Ion, platonicianul, încearcă să ridice nivelul: „Haideți să facem precum în *Banchetul* lui Platon: să vorbim pe rînd, civilizat, să ne ascultăm unii pe alții." Invitații aprobă. Cine să vorbească primul? Ion, firește. Cine altul să dea tonul pentru un *remake* al *Banchetului* lui Platon?

Și începe Ion: „O să vă spun ce gîndesc despre căsătorie. E o prostie. Mai bine facem ca Platon și Socrate: preferăm băieții. Pederastia e calea ce duce la virtute. Cît despre femei, mai bine le punem la comun și nu va mai fi nici o gelozie." Nici că se putea un discurs mai potrivit la o nuntă! Ca să șteargă penibila impresie se apucă grămăticul Histiaios să citească un epitalam: „O, divină Cleantis, cea mai frumoasă dintre fecioare! Ești mai frumoasă decît Afrodita și Elena! O, mire neprețuit, cel mai bun dintre efebi! Ești mai grozav decît Nireu și Ahile!" Lumea de la masă rîde de ridicola însăilare de locuri comune.

Izbucnește însă din senin lupta finală. De la ce? De la mîncare: stoicul Zenotimos a ochit o bucată mai mare în farfuria vecinului său de masă, epicurianul Hermon. Încearcă să i-o ia de sub nas, Hermon nu se lasă. Îi trage una, celălalt dă și el. Încep să schimbe pumni și palme, își aruncă mîncarea-n figură. Ceilalți iau poziție după afinități. Se formează alianțe. Cleodemos îl susține pe Hermon, Alkidamas pe Zenotimos. Superior, Ion se declară neutru. Zenotimos aruncă o cupă înspre Hermon, dar îl nimerește pe mire și-i sparge capul. Precum Heracle, model al cinicilor, Alkidamas se dezlănțuie în luptă: îi sparge capul lui Cleodemos și-i dislocă maxilarul lui Hermon. Cleodemos îl mușcă de nas pe Zenotimos și-i crapă un ochi. Prins de frenezie, Alkidamas dă cu bățul în cine apucă pînă-l face bucăți. Răstoarnă lampa. Cafteala generală continuă în întuneric. Doctorul oblojește rănițiii. Răpus, Zenotimos urlă de durere. Hermon comentează ironic: „Nu spuneai că durerea e lucru indiferent?"

Lucian din Samosata

„Ca cel ce prinde
un cîine de urechi,
așa este cel ce se vîră
într-o ceartă
în care nu este amestecat."

SOLOMON 26:17

Delicioasa bufonerie din *Banchetul* lui Lucian are ecouri în alte scrieri deale sale: *Filozofii la mezat, Pescarul, Parazitul, Stipendiații bogătașilor*. Leitmotivul din toate aceste texte este impostura falșilor filozofi. Lucian se vede învestit cu o misiune din partea Filozofiei înseși: aceea de a demasca impostorii, parazitii și șarlatanii care se folosesc de filozofie pentru a-i păcăli pe naivi și pe snobi. Învățăturile și viețile exemplare ale lui Socrate și Diogene, Platon și Aristotel, Epicur și Chrisip nu sînt cîtuși de puțin țintele sarcasmului său. Lucian îi demască și înfierează pe cei ce nu duc cu adevărat o viață filozofică în conformitate cu învățăturile profesate.

Cafteala pe cinste din *Banchetul* nu e decît revelarea apoteotică a găunoșeniei unor intelectuali al căror ideal de viață e, în fond, parazitismul. Unii practică parazitismul pe față, asumat, *di granda:* sînt emulii lui Aristip. Alții practică parazitismul *low-cost,* se mulțumesc cu puțin, cu niște dulciuri, cu niște smochine: aceștia sînt emulii lui Epicur. Falșii stoici sînt experți ai parazitismului ipocrit. Falșii pironieni practică parazitismul dubitativ. Există, desigur, și parazitismul în formă mistică și idealistă al pretinșilor pitagoricieni și platonicieni. Iar falșii cinici te mai și înjură: e parazitismul în variantă mojicească. Pe scurt, cîte doctrine, atîtea forme de parazitism.

Nu așa s-or explica, și astăzi, atîtea și atîtea conflicte ideologice și polemici doctrinare? N-am putea umbla și noi precum Lucian cu undița prin tîrg pentru a-i prinde în cîrlig pe impostori și șarlatani? Sau: dă, Doamne, un banchet, un festin, un simpozion, la care să se încaiere pînă la epuizare...

***Theodor Paleologu** este profesor particular de retorică și filozofie. Îl puteți găsi pe site-ul www.paleologu.com.*

Ana-Aurelia HUȚANU

Discuțiile în contradictoriu: bune sau nebune?

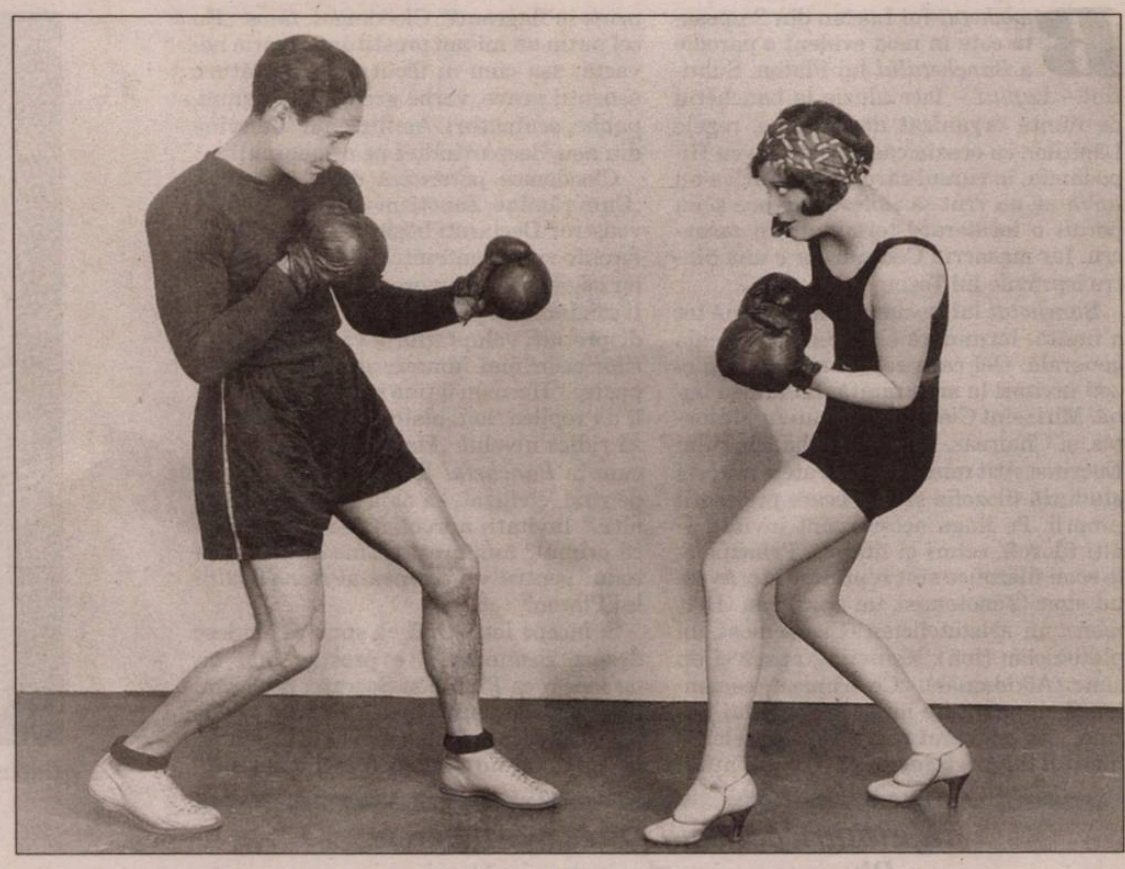

Vine uneori cîte un subiect în discuție și, din senin, un om de bine, un om „cu frică-n Dumnezeu“ ridică mîinile la piept, se dă înapoi (se îndepărtează un pas, iar dacă stă pe scaun își îndreaptă spatele ca să ia distanță) și zice „nu vreau să ne certăm“, îngrozit de parcă cine știe ce dezastru iminent, ce catastrofă planetară, ce conflagrație mondială, ce furtună în paharul lui cu apă ar putea izvorî dintr-un simplu exercițiu mental.

Cuvîntul ăsta, „ceartă“, mă pune în dificultate fiindcă eu nu reușesc să îl asociez niciodată cu schimburile civilizate de idei, iar în altfel de schimburi, necivilizate, nu mă bag. În capul meu, cearta e o chestie majoră, profund dezamăgitoare și neplăcută, cu risc de a degenera în violență fizică sau verbală care, în cazul celor expansivi, poate implica decibeli mulți și/sau cuvinte ofensatoare, grave, iar în cazul altora mai reținuți – cîteva replici tăioase, reci, care nu lasă loc de interpretare în ceea ce privește nemulțumirea, ducînd la încetarea legăturilor dacă nu de tot, atunci pentru o perioadă semnificativă de timp, suficient cît s-o simți.

E o vorbă care se aplică în toate aspectele vieții de zi cu zi, din care conflictul nu poate face excepție: „Nu problema e problema, ci atitudinea ta față de problemă“. Definirea unei interacțiuni ca fiind conflictuală este subiectivă, dar nu atît de arbitrară pe cît s-ar putea crede. Copii fiind, ne certam și ne împăcam din te miri ce, țineam rîci o perioadă – chiar și cîțiva ani –, după care ne revedeam ca adolescenți sau ca adulți fără să mai știm de unde apărușe „vrajba“ și de ce n-am încheiat-o mai devreme. În anii de școală, de la clasele primare pînă la master inclusiv, mă trezeam cu mîna pe sus și intram în dezbateri de idei cu profesorii și colegii pînă se termina ora, după care eram *fresh*, revigorată și gata de o nouă materie, cu etichetele de „îndrăzneață“, „dezghețată“ și „înfiptă“ lipite pe frunte. La serviciu nu aveam rețineri să-mi exprim părerile chiar și în fața unora care știam că nu-mi împărtășesc convingerile deoarece vedeam în asta o atitudine sănătoasă de respect, propice creșterii și dezvoltării intra- și interpersonale. Bineînțeles, rareori ceilalți percepeau lucrurile aidoma mie, mai ales una dintre colege, care avea o teamă patologică față de orice fel de confruntare de idei și începea – chiar și numai la gîndul că ar putea fi într-o postură antagonică față de cineva – să dea pe dinafară tot felul de reacții fiziologice care mai de care mai aberante, corpul ei fiind o oglindă în mișcare, frustă și manieristă, a disconfortului interior. Prin natura meseriei, intru în contact cu tot felul de lume și am ocazia să explorez îndeaproape mecanismele disfuncționale de comunicare, în special acumulările de frustrare pe fondul capacității reduse de exprimare a propriilor așteptări și nemulțumiri. Întîlnesc săptămînal, dacă nu zilnic, oameni cu educație tradițională care se mîndresc cu faptul că nu au nici un conflict cu nimeni, că sînt buni cu toată lumea, în vreme ce toți ceilalți sînt răi și mincinoși. Proiecție în toată regula. Confruntați cu propria incapacitate de comunicare adecvată a așteptărilor și nemulțumirilor pe care le acumulează în raport cu ceilalți, la ideea de a se exprima în acest sens mă privesc cu o expresie de „așa ceva nu se cade“ și iau o atitudine de martir, inclusiv în relația de cuplu, unde fiecare își duce crucea și mai degrabă ar bea oțet decît să spună „Știi, mi-ar plăcea tare mult să facem – sau să nu mai facem – asta“. Legat de poziția de victimă față de minciunile celorlalți, le aplic un inventar de personalitate cu scală de minciună inclusă la care mai toți înregistrează scoruri uriașe și le explic că tendința de fațadă, nevoia de a da bine în ochii altora „înflorind“ pe ici, pe colo, cu orice ocazie, propria imagine tot minciună se cheamă și că nu sînt în cea mai potrivită postură de a arunca cu piatra. Le mai povestesc și că oamenii nu sînt capabili, prin natura lor, să spună sincer și întotdeauna absolut tot ce le trece prin cap, poate doar în cazul anumitor tipuri de retard sau de traumatisme cranio-cerebrale, în rest noi toți dispunem de cenzuri normale care ne permit să funcționăm în societate, fără de care lucrurile ar degenera considerabil.

„Ferește-te de întrebările nebunești, știind că dau prilej de ceartă.“

2 TIMOTEI 2:23

„Poți cu cuvinte admirabil să te certi.“

J.W. GOETHE, Faust

„Unde o să vezi mai multă ceartă ca între cerșetori?“

THOMAS MORUS, Utopia

Definirea unei interacțiuni ca fiind conflictuală este subiectivă.

Dacă măcar o parte din cei cu care intru în contact zilnic pricep ce spun eu aici, o lasă mai moale cu așteptările nerealiste și mai zic din cînd în cînd, frumos și elegant, ce-i supără, atunci nu mi-am răcit gura de pomană.

Implicarea în discuții în contradictoriu nu ține doar de *vîrstă* și de *personalitate* – copiii și tinerii, îndrăzneții și dezinhibații, dominatorii și amatorii de lupte de putere, așa cum am menționat mai sus, fiind mai predispuși –, ci și de *miză*. Pot să înțeleg de ce unii preferă autocenzura în locul exprimării libere, fie ea și diplomatică. Cu timpul, prioritățile se schimbă și, odată cu dezvoltarea conștiinței și a stimei de sine, dar și cu apariția oboselii cronice și apatiei sociale, alte lucruri – precum liniștea interioară și preocupările personale – devin mai importante decît să te impui în fața cuiva, să te faci corect înțeles sau să fii aprobat de alții. În ultimii ani, din ce în ce mai mult aleg să tac în loc să dezbat idei fiindcă nu mai am cu cine mă angaja în conversații interesante, stimulative, toți avem serviciu și familie care ne ocupă mai tot timpul, întîlnindu-ne mai rar decît din an în Paști, iar interacțiunile banale, rutiniere, obligatorii ale vieții de zi cu zi nu îndeplinesc criteriul calitativ care să mă atragă și să mă motiveze, așa că cel mai adesea îmi spun „naaaaaa, nu merită“ și trec peste. Aș utiliza cu plăcere sarcasmul, dar experiența m-a învățat că oamenii în general nu pot duce așa ceva, nici sensibilii, nici glumeții, chiar și sarcasticii înșiși avînd orgoliul deosebit de fragil. Sarcasmul e bun doar cînd e impersonal, în bancurile seci! În situațiile în care se impune atingerea unui aspect delicat, cu potențial controversat, prefer așadar s-o fac elegant, construind întîi un raport solid, bazat pe respect, prin concentrarea pe resursele de care dispune celălalt. Cît despre ceartă în sensul ei sonor, intens, explicit, dezorganizat, vulgar, îmi provoacă repulsie. Nu îi neg rolul detensionant pe termen scurt, însă am o problemă cu consecințele pe termen lung, avînd în vedere că astfel de interacțiuni brute erodează în timp totul în jur ca o apă care sapă, sapă, sapă pînă crapă și cea mai dură rocă, nelăsînd în urmă decît mîl.

La întrebarea dacă discuțiile în contradictoriu sînt bune sau nebune nu pot să răspund decît cu *depinde*. Constatăm că în anii tinereții intrăm mai ușor în dispute, însă pe parcursul vieții facem asta din ce în ce mai rar fiindcă din confruntări nu ai cum să nu te alegi cu cîteva cicatrici. Cu excepția cazurilor în care cenzurile nu sînt alterate de interese pecuniare, de consumul excesiv de alcool sau fragilizate de un mediu brut ce favorizează descărcările de agresivitate, înveți să-ți alegi bătăliile.

***Ana-Aurelia Huțanu** este psiholog la DGASPC Neamț și doctor în psihologie.*

Cristian IFTODE

Disputa gusturilor

sau despre cum rămînem împreună cînd ne simțim singuri

„Gusturile nu se discută *(nicht disputieren)*, dar se dispută *(sich streiten)*". Ivită, parcă, dintr-o sclipire de *copywriter*, formula prescurtată a „prezentării antinomiei gustului" în *Critica facultății de judecare* (1790) a făcut epocă, ajungînd, astăzi, un loc comun vehiculat chiar și de aceia care nu au citit în viața lor o pagină din Kant. Trîmbițarea, în cele mai variate contexte, a acestei sentințe (care, la filozoful german, doar deschidea spre o posibilă „rezolvare") nu o face să fie și clară. Faptul e probat de dificultatea redării în limba română, ca și în alte limbi, a distincției cruciale dintre *disputieren* și *streiten*, fiind reconfirmat, an de an, de nonșalanța cu care studenții la filozofie inversează, în formula de mai sus, cele două verbe, „discută" și „dispută", la examenul final de „Introducere în estetică". De la „discută" la „dispută" e doar o literă, în română. Mai mult decît atît, în joc este greutatea de a înțelege cum ceva *indiscutabil* – o preferință care, odată exprimată, îmi manifestă plenar subiectivitatea („Îmi place X") – devine un subiect legitim de *controversă*. Știm bine, într-o societate liberală și democratică există așteptarea ca disputele să fie tranșate prin discuții bazate pe argumente. La fel de bine știm că *discuțiile*, cel puțin într-un climat individualist, au aproape automat caracterul de înfruntare, deci de *dispută*. Acestea fiind zise, ar fi nevoie de o întreagă „arheologie" a conceptului de *gust* estetic, pentru a pricepe „geniul" soluției avansate de Kant.

Să începem cu cea mai „simplă" întrebare posibilă: de ce *gustul* (estetic)? De ce nu „clasicul" văz, simțul platonician cel mai pur, simțul care cunoaște fără să se „amestece" în materie, garant al transferului de la sensibil la inteligibil ce marchează destinul unei întregi istorii „fotocentrice" a metafizicii europene? Întrebarea își conține, probabil, răspunsul. De ce vorbim, totuși, despre un „gust" estetic, și nu despre un „auz", invocînd ruda aproape la fel de nobilă a văzului? Sau de ce nu vorbim despre alte rude mai pămîntești, precum „mirosul" estetic, „pipăitul" estetic?

Primul lucru ce s-ar cuveni precizat: gustul estetic e o *invenție* a modernității. Prima utilizare „specializată" a termenului de *gust*, adică a *metaforei* gustului estetic, se pare că o întîlnim la Baltasar Gracián, autor emblematic pentru Baroc, în al său *Oracol manual* (1647). Introducerea conceptului de „gust" atestă distanțarea de o estetică de tip clasicist, pentru care, dacă este să-l citățm pe Toma de Aquino, aceeași „putere cognitivă" e la lucru atît în cunoașterea legilor naturii, cît și în aprecierea frumosului. Mai mult decît atît, „inventarea gustului în epoca democratică" (L. Ferry) devine emblematică pentru turnura *subiectivistă* a „concepției despre lume" moderne *(Weltbild*, mai curînd decît *Weltanschauung*, urmîndu-l pe Heidegger): ordinea lumii nu mai e garantată de o gîndire eternă care impregnează lumea cu sens și direcție *(teleologie)*, fiind, mai degrabă, o ordine proiectată în afara sa chiar de către subiectul uman. În *Eseu despre gust* (publicat postum în 1757), Montesquieu sublinia, astfel, că, spre deosebire de antici, modernii plasează sursa Frumosului sau a Binelui „în noi înșine", în „diferitele plăceri ale sufletului nostru".

Un al doilea lucru notabil este caracterul *indecis* al acestei capacități spontane de apreciere estetică pe care am botezat-o „gust", constituindu-se într-o veritabilă punte de trecere de la „natură" la „cultură" și înapoi. Comparat cu rațiunea sau cu imaginația, gustul pălește ca facultate cognitivă propriu-zisă, își recunoaște, rușinat, șovăiala, incertitudinile („Nu mă prind dacă X îmi place sau nu"; „Nu-mi dau seama ce anume mă deranjează la romanul – sau tabloul, spectacolul, opera – Y"), erorile de apreciere și numeroasele retractări. Comparat, însă, cu simțurile propriu-zise, cu cele care atestă, în mod strict, biologia sau psihofiziologia umană, gustul estetic e mai mult decît simplu „gust", „pipăit", sau „miros": e un *simț* educabil, e un simț care se cultivă, așa cum deja sublinia Gracián. Mai mult decît un banal „simț comun", gustul reprezintă un simț al „comunului" *dintre* oameni, un simț comunitar *(die Idee eines* gemeinschaftlichen *Sinnes*, scria Kant), creator de public și „audiențe", așa cum se va spune ceva mai tîrziu.

„Enigma" metaforei gustului pare, astfel, să se rezolve: în „imaginarul" modern, gustul devine inversul simetric al celei mai epurate, neamestecate, platoniciene „priviri teoretice". „Gustul" nu poate cunoaște decît consumînd, ingerînd, a*simil*înd – nu în sensul recunoașterii de la distanță a *simil*itudinilor, ci în acela de apropriere a realului printr-o cunoaștere eminamente activă, indistinctă de o atestare a „puterii" subiectului cunoscător.

Kant este marele filozof german care vine să se plaseze în *intervalul* estetic pe care îl trasaseră predecesorii săi moderni francezi sau britanici, explicitînd conceptul de gust între doi poli divergenți de semnificație: pe de-o parte, gustul ca *subiectivizare* a experienței estetice, avînd ca obiect un frumos care nu mai ține de condiții strict raționale și obiective; pe de altă parte, gustul ca posibilitate de *comunicare* universală a unei experiențe individuale. Nu e aici locul pentru a intra în detaliile tehnice ale „soluției" propuse de Kant, nici pentru a vedea în ce condiții – virulent contestate, ulterior, în furtuna avangardelor artistice – asuma gînditorul german nevoia unei „filtrări" a creativității geniului prin sita gustului comun(itar). În jargon kantian, „antinomia" se rezolvă înțelegînd că judecățile noastre de gust se bazează pe concepte – altfel, nu ar fi decît expresia, la limită, ininteligibilă a unor preferințe arbitrare, iraționale –, doar că pe „concepte nedeterminate". Iar această posibilitate critică, atestînd raționalitatea intrinsecă a evaluărilor noastre estetice, se acordă cu ceea ce am putea numi „sistemul semantic" al artei în general: în fond, pentru Kant, orice „reprezentare *(Vorstellung)* frumoasă" din artă nu este altceva „decît forma de întruchipare *(Darstellung)* a unui concept, prin care acesta este comunicat în mod universal".

„Întruchiparea" ține de ordinea *simbolică*, ceea ce conferă operelor de artă caracterul *deschis*, caracterul unor noduri metaforice de sens și relaționare socială care nu se lasă conținute și epuizate de nici o interpretare. Ideea centrală, ideea care stă în spatele întregii problematizări kantiene a gustului ca „un fel de *sensus communis*", este aceea de *intersubiectivitate*, asumpția-cheie, în acest context, fiind că orice dispută verbală e posibilă doar pentru că – și doar atîta vreme cît – există *speranța* la înțelegere, speranța de a putea cădea de acord. De aici vine și maxima fundamentală a facultății de judecare reflexive, maxima „gîndirii lărgite": „Gîndește punîndu-te în locul tuturor celorlalți".

Să ne distanțăm puțin de litera textului kantian și să ne întrebăm: oare nu oferim *argumente* raționale (și) pentru ceea ce ne place? Într-un joc de limbaj cu reguli bine precizate, precum se cade a fi discursul criticului de artă, se poate vorbi de argumente pentru valoarea sau lipsa de valoare a operei X. Mai important, însă, este să înțelegem că raționalitatea nu e doar o continuă „cerere și ofertă" de temeiuri argumentative: ea este și capacitatea cuiva – narativă sau metaforică – de redescriere a unei situații sau a unei opere, în urma căreia ceva ce nu remarcaseși în prealabil ajunge „să îți sară în ochi" (așa cum susțin unii dintre urmașii contemporani ai lui Wittgenstein). Este, cumva, o continuare a procesului creației artistice în sfera criticii de artă, nu doar un alt palier discursiv.

„Cînd se ceartă un înțelept cu un nebun, să se tot supere sau să tot rîdă, căci pace nu se face."

SOLOMON 29:9

„Zgîrciul urechii drepte de se va clăti, ceartă sau gîlceavă vei avea."

TREPETNIC, *1779*

„Muierea necertată e ca moara neferecată, nu macină bine."

Românul glumeț, *1874*

Pentru unii dintre cititorii contemporani ai lui Kant, gustul estetic oferă, astfel, modelul pentru stabilirea de norme și valori nu prin derivarea acestora din principii impuse „de sus" – sau prin contemplație și „participarea" noastră la Idei platoniciene –, ci înțelegînd asemenea standarde ca acorduri provizorii, oricînd revizuibile, între participanții la o neîntreruptă dezbatere. Alții, precum J.-Fr. Lyotard, îl întorc pe Kant (cel din *Analitica sublimului)* împotriva lui Kant, susținînd că „exercițiul judecății reflexive trezește, mai degrabă, sentimentul unei comunități promise și mereu amînate *(différée)*". „Singuri, dar împreună", sau „împreună, dar singuri"? Dilema nu este în nici un caz una nouă. Însă, în confruntarea dintre o lectură „democratică" și o lectură „anarhică" a textului kantian, dintre un Kant modern și „frumos", mutat la (școala din) Frankfurt, venerabil strămoș al lui Apel ori Habermas, și un Kant postmodern și „sublim", din spatele căruia se întrezărește figura de satir dionisiac a lui Nietzsche, ghicim o (meta)dispută simptomatică pentru fracturile, dislocările și relocările identitare ale modernității noastre tîrzii.

„Locul" criticii este și un loc al *speranței*, pentru filozoful german: speranța „orizontală" că un acord între persoane raționale este oricînd posibil, chiar și în „chestiuni de gust", e dublată de speranța „verticală" (și „mesianică"?) a împlinirii așteptărilor noastre universal-subiective la ordine și armonie, frumosul fiind și această reconciliere *parțială* a naturii și spiritului, a sensibilității și conceptelor, *urmă* contingentă a unui „Dumnezeu devenit Idee" a rațiunii.

***Cristian Iftode** este lector universitar dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București.*

Diana NICOLESCU

Cum ai putea cîștiga o ceartă folosind echilibrul Nash?

In memoriam John Nash (1928-2015)

Atunci cînd oamenii se ceartă, își doresc foarte tare un singur lucru: să le dai dreptate. Sînt puțini cei care doresc să se certe cu sens, să își exprime nemulțumirile în mod asertiv, să își dorească să rezolve ceva în urma disputei sau să ajungă la un compromis.

Dacă dai peste un șofer agresiv, dispus să se dea jos din mașină și să te convingă cu levierul că strada este a lui, șansele ca tu să cîștigi o ceartă cu el sînt reduse (la prima vedere). Ele cresc dacă deții centura neagră la karate, dar, odată cu șansele de a cîștiga o luptă în trafic, îți cresc și șansele de a ocupa un loc la penitenciarul Rahova. Cum poți scăpa cu viață și cu dreptatea de partea ta?

În teoria negocierii, BATNA înseamnă *Best Alternative To a Negotiated Agreement,* adică cea mai bună alternativă a unui acord negociat. BATNA este un termen care se folosește pentru a descrie o acțiune ce se întreprinde atunci cînd orice altă negociere eșuează și nu se ajunge la un acord. El este un concept dezvoltat de către Roger Fisher și William Ury de la Programul de Negociere Harvard și care a avut ca punct de plecare teoria echilibrului Nash. Echilibrul Nash este atins atunci cînd, într-un grup de participanți, nu cîștigi nimic dacă îți schimbi unilateral strategia. Adică trebuie să iei decizii numai după ce ți-ai luat informații, *feedback* și păreri, de la mediu și de la ceilalți, și dacă mai sînt și alții care își schimbă strategia împreună cu tine. Spre exemplu, un șofer care își schimbă strategia de unul sigur (decide să meargă cu viteză ilegală pe sens opus, în timp ce ceilalți merg cu viteză legală pe un singur sens) este un participant care pierde (viața, bani, permis etc.).

Dacă șoferul decide să își schimbe strategia de unul singur și se oprește în trafic pentru a agresa un alt participant la trafic, pe termen lung el va pierde, chiar dacă pe loc are impresia că poate cîștiga. Impresia poate fi uneori iluzorie și nu coincide cu realitatea, care e un construct subiectiv. De ce nu poate cîștiga (dreptate, în cele din urmă) un șofer nervos? Atunci cînd oamenii se ceartă, ei devin foarte emoționali și activează un întreg centru de răspuns, care mai degrabă pregătește persoana pentru un eventual atac sau apărare decît pentru o argumentație oratorică de tip aristotelian. Astfel, un experiment făcut de psihologul John Kelly arată că, atunci cînd oamenilor li s-au prezentat imagini care veneau în contradicție cu ceea ce ei credeau (o viziune asupra climatului global, o părere politică sau religioasă diferită), li s-au activat acele zone din creier care sînt responsabile de răspunsul pentru atacuri ostile (răspunsul de tip „luptă sau fugi") și nicidecum zonele în care se procesează informații superioare cognitive de tipul analizei sau raționamentului.

Eric Barter e de părere că acest lucru se întîmplă și atunci cînd o discuție se încinge: ea încetează să mai fie o discuție a logicii sau a rațiunii și devine o luptă în care există atac și apărare. Atunci cînd sîntem angajați într-o luptă, ni se schimbă setul mental, atitudinile, așteptările și reacțiile condiționate. Se spune că totul e *permis în dragoste și în război*. Pentru că în mintea noastră sîntem la război mai des decît este cazul, nu ne mai pasă dacă cineva are dreptate. Ne dorim doar să cîștigăm cu orice preț. Dreptatea nu mai există, ea se transformă în „dreptatea mea". A admite că celălalt are dreptate ar însemna pentru unii să piardă un statut, un teritoriu sau o reputație (adevărată sau închipuită), cearta devenind o metaforă pentru o luptă pe viață și pe moarte. A cîștiga o ceartă, în cele din urmă, nu înseamnă numai a avea dreptate, înseamnă a cîștiga această luptă metaforică pe viață și pe moarte. Ce nu știe însă creierul este diferența dintre o metaforă și realitate. De îndată ce este activat, sistemul de luptă sau fugă va funcționa în avantajul ființei tale: te va ajuta să scapi cu viață cu orice preț (uneori prețul este mare: pierderea unei relații sau a libertății, pe care o estimăm cu acuratețe în toiul conflictului).

„Cine să înnoiește în toate zilele, să ceartă cu croitorul în tot ceasul."

G. Croce,
Viața lui Bertoldo
și a lui Bertoldino, *1779*

*„«Gîrla se ceartă cu marea»
se zice cînd cei mici
se sfădesc cu cei mari."*

*„Te-am crescut de-atîta vreme,
Şi n-avuși de ce te teme;
Nici cu vorba te-am mustrat,
Nici cu palma te-am certat."*

G. Dem. Teodorescu,
Poesii populare române

Astfel, pentru șoferul pus pe hartă, care probabil nu a auzit de teoria echilibrului Nash, dar care este perfect convins că are dreptate, lumina portocalie a semaforului devine o activare a nevoii de a apăra o reputație de șofer excelent, de justițiar al străzii, de șef de cartier, de cel mai tare din parcare, care uneori este reală, alteori închipuită.

Cum putem aplica tehnicile BATNA în conflictele din trafic?

Ca să negocieze în situațiile cu ostatici (situații înalt volatile, unde greșelile se plătesc cu viața), experții FBI au trasat un model de schimbare comportamentală, care implică cinci puncte:

1) ascultarea activă (ascultă-ți oponentul și fă-l să înțeleagă acest lucru, că este ascultat, nu numai auzit);

2) empatie (încearcă să înțelegi de unde vine și cum se simte – dacă mă gîndesc că șoferul este o persoană cu probleme de comportament, cu frustrări și complexe, poate am mai multe șanse să comunic cu el);

3) raport (empatia o simți, raportul este atunci cînd o simte și interlocutorul, e momentul în care capătă încredere în tine);

4) influența (numai după ce capătă încredere în tine, îți cîștigi dreptul de a lucra împreună la rezolvarea unei probleme și poți recomanda o acțiune, poți oferi un sfat, cum ar fi să consulte un psihoterapeut pentru probleme de gestionare a furiei);

În mintea noastră sîntem la război mai des decît este cazul.

5) schimbarea comportamentală: acționează (poți ieși din mașină cu mîinile ridicate).

Timpul alocat punctelor 1-3 este probabil mai îndelungat și, dacă doriți să cîștigați o ceartă (o discuție în contradictoriu), ar fi bine să plecați la drum cu așteptări ajustate și răbdare pentru ascultare, empatie și raport. Dacă ieșiți brusc din mașină, cu mîinile ridicate, s-ar putea să faceți cunoștință cu levierul.

Probabil că, dacă funcționează pentru negocierile FBI, ar trebui să funcționeze și pentru gestionarea unui conflict cu un șofer nervos de pe străzile Bucureștiului. Mult succes!

***Diana Nicolescu** este psiholog și psihoterapeut (www.diananicolescu.ro).*

[...] Termenul grecesc *skándalon* provine din *skándalethron,* suportul momelii într-o cursă – bățul în care e înfiptă carnea de focă pentru a prinde în cursă urșii polari, de pildă, dar nu carnea însăși; cîrligul de pescuit, nu rîma; nu statuia, ci piedestalul; *le quatre de chiffre,* care are trei laturi cărora li se adaugă victima pentru a forma un romb invizibil. Scandalul e *Grund*-ul înșelăciunii, e victorie menită, reducere a hazardului; și artă marțială parțială.

Skándalon apare în Septuaginta și, în mai multe locuri, în Noul Testament. În colecția numită Biblie Evreiască, ori Vechi Testament, după gust, termenul apare, proeminent, o dată, în psalmul 118.165, tradus de Sf. Ieronim în Vulgata ca *„pax multa diligentibus legem tuam et non est illis scandalum"*. Septuaginta ne dă *skándalon,* nefolosit, se pare, în greaca clasică, din care provine latinescul *scandalum.* În traducerea – remarcabilă – a lui Valeriu Anania: „Pace multă au cei ce iubesc legea Ta / și cărora nu le e piatră de poticnire". Asumată, Legea însumează piedicile anulate.

Această „piatră de poticnire" dă, în franceză, *pierre d'achoppement* ori *rocher de scandale, scandale* sau *chute;* în spaniolă, *tropiezo, ofensa* sau *escándalo;* iar în engleză, *movable stick* ori *trigger of a trap, trap stick, snare* ori *stumbling block,* căci nicăieri metonimia nu se împiedică de sine. Christ „e un scandal pentru evrei și o nebunie pentru grecii păgîni", scrie Sf. Pavel (1 Corinteni 1.23). Scandal pentru că face mesianismul ebraic să se împiedice de venirea Mîntuitorului; nebunie pentru că anihilează stilul elinilor. În Evanghelia lui Luca (1,17), Christ mărturisește că „scandalul e inevitabil; dar vai de cei prin care acesta vine în lume". El însuși, Iuda nu mai puțin, încarnează sacrificiul „scandalagiului". Acolo unde cezaricul Farfuridi clamează „iubesc trădarea, dar urăsc pe trădători", logica afectivă e aceeași; nu și caracterul sacrificial. Ajuns la putere însă, Mîntuitorul pe cale de a reveni nu va mai tolera alte scandaluri: „Fiul Omului își va trimite îngerii care vor smulge din împărăția sa toate pietrele de poticnire și pe cei nedrepți" (Matei 13.41). Ca orice entitate monoteistă, Dumnezeul creștin nu acceptă opoziție, deși – și deoarece – el însuși a apărut în mod scandalos. Teoria lui René Girard – conform căreia substantivul *skándalon* și verbul *skandalizein,* care desemnează rivalitatea mimetică și consecințele sale, nu se aplică propriu-zis Christ-ului iubitor – este ideologic înclinată. Christ este la fel de gelos ca Yahweh cînd vine vorba de scandaluri care i-ar submina dominația. De aceea, *skándalon*-ul creștin e tradus aici ca „scandal", căci acum e vechi ce era nou atunci și încă nu o fiară. [...]

fragment
din „Scandal, *skándalon*",
de Călin-Andrei MIHĂILESCU

(apărut în *Dilemateca,* nr. 88,
septembrie 2013)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Un caz care te pune pe gînduri

La bacalaureatul de anul acesta, presa a atras atenția asupra unui caz mai puțin obișnuit: doi elevi au ratat examenul din pricina anulării testării scrise la istorie. Motivul: pe foile celor doi elevi au fost găsite două tipuri diferite de grafii. După contestațiile liceenilor și cercetările Ministerului Educației, hotărîrea „oficială" a fost aceea de a-i trimite pe cei doi elevi la următoarea sesiune de susținere a bacalaureatului. Hotărîrea a avut la bază următorul paragraf dintr-un ordin de ministru dat în 2010: „înscrierea numelui candidatului pe foile tipizate în afara rubricii care se sigilează, precum și orice alte semne distinctive, care ar permite identificarea lucrării, atrag după sine anularea lucrării scrise respective."

Presa, așa cum o știm, din lipsă de subiecte estivale, a făcut un întreg roman-foileton din acest incident: „scandalos", „Ministerul Educației distruge destine", „doi elevi acuzați de fraudă", „revoltător!", „le-a fost anulat dreptul la viață!" etc. Pe scurt, un caz trist pentru doi liceeni, transformat în *entertainment* publicistic. Pe marginea acestui caz, cred, însă, că merită subliniate cîteva aspecte.

■ Conform regulamentului de organizare a bacalaureatului, decizia ministerului este corectă: într-adevăr, grafiile diferite ale aceluiași elev pe aceeași foaie de examen puteau fi socotite „semne distinctive care ar permite identificarea lucrării". Este regretabil că doi elevi foarte buni din Dîmbovița (după mediile cu care au încheiat liceul) sînt puși într-o astfel de situație. E firesc să creadă că li se face o mare nedreptate. Dar regulile sînt reguli.

■ Pe de altă parte, regula, așa cum e ea în vigoare acum, te pune pe gînduri: deci un elev este sancționat fiindcă a lăsat pe pagina de examen „semne distinctive". Și îl sancționăm fiindcă presupunem că prin acele semne a vrut să influențeze notarea. Dar notarea o face un profesor, cu totul neidentificabil, și care trebuie să se transforme în complice, pentru ca intenția elevului să fie pusă în practică. (Că doar lucrarea nu a fost trimisă așa, în necunoscut, cu ochii ridicați către cer, în speranța să se întîmple o minune care s-o ducă în mîinile unui profesor străin, dar milos.) Cu alte cuvinte, intenția de fraudare a elevului nu se poate naște decît în prezența unei simetrice intenții de fraudare a unui profesor. Cum altfel?

■ Pornind de la acest fapt, ministerul are de reflectat, cred, la două aspecte: a) timpul dintre afișarea rezultatelor la bacalaureat și înscrierea la facultate este prea mic pentru a analiza astfel de cazuri delicate. Cazuri care ar trebui să beneficieze de analize ceva mai riguroase, de cercetări mai minuțioase. Și b) poate că regula pe care s-a bazat decizia ministerului ar trebui să fie mai explicită (care sînt semnele distinctive care atrag anularea lucrării?), iar încălcarea ei să aibă consecințe mai nuanțate. Bănuiesc că ar trebui să fie o diferență între un copil care a intrat cu o copiuță la examen și unul care, mai slab de înger, uită de regulile de redactare (dacă e doar atît).

■ Că veni vorba de reguli: mi-aduc

aminte de anii mei de gimnaziu și de liceu, ani în care făceam ore speciale de simulare a unui examen de treapta I sau de bacalaureat. În aceste ore ni se explica pe îndelete cum avem voie să tăiem un cuvînt din lucrare astfel încît să nu trezim suspiciuni, cum să ne scriem numele, cum să nu desenăm floricele și cum să folosim ciornele. Bănuiesc că cei doi elevi au mai participat la testări în care emoțiile să-i fi făcut să adopte grafii (atît de) diferite pe foaia de examinare: de ce nu s-a găsit nici un profesor de la clasă să le atragă atenția apăsat, dar foarte apăsat, asupra acestei posibile gafe? În fond, nu e un caz atît de obișnuit, nu sînt sute de copii care să își schimbe scrisul, atît de evident, de la o oră la alta.

■ Aproape toate articolele care descriau incidentul aveau în cuprinsul lor sintagma „elevi bănuiți de fraudă". Este incredibil cît de ușor poate arunca presa etichete infamante asupra a doi tineri și așa nefericiți: nu, decizia ministerului nu a fost luată fiindcă cei doi erau suspecți de fraudare, ci pentru că nu au respectat instrucțiunile de redactare a tezei. Pentru acuzația de „fraudă" trebuie făcute anchete complete, de către instituții care au mijloace adecvate (Poliția, de exemplu).

■ Nu îmi iese din minte felul în care ministrul Educației (de altfel, complet lipsit de credibilitate) a afișat pe Internet lucrările celor doi elevi, doar pentru a-și mai petici un pic autoritatea ministerială pusă intens sub semnul îndoielii de propriul trecut profesional. De ce nu pune pe Internet domnia-sa, cu aceeași deschidere, propria lucrare de licență sau de bacalaureat? Ar fi o probă de moralitate... Ceea ce, e drept, nu pare să fie preocuparea cea mai intensă a dlui Liviu Pop.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

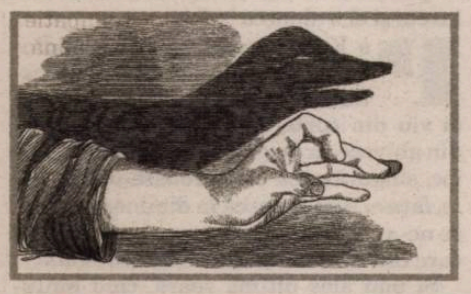

Iaromira POPOVICI

bazar

Don Draper sau masculinitatea (im)perfectă

Personajul principal masculin (de fapt, personajul principal în general) din serialul *Mad Men* e Don Draper. Cu o alură *à la* Cary Grant, Don e un bărbat bine, chipeș în stil clasic.

Acest „clasic", desigur, lasă loc interpretărilor de toate felurile. E fercheș într-un fel care, cred, nu s-ar prea perima mai niciodată: trăsături armonioase, ușor tăioase, ochi pătrunzători și expresivi, păr negru, trup atletic. Și care ar fi adecvat în cam toate epocile, fie înveșmîntat într-o mantie de cavaler, fie în costum de cowboy, fie de businessman al secolului 20 (ceea ce, de altfel, chiar și este în serial, dar unul creativ, la intersecția dintre lumea afacerilor și cea a ideilor și imaginației). Dar ceea ce-l face atît de seducător e, desigur, și felul lui de a fi, pe care cărțile despre relații l-ar numi cu succes „masculin": hotărît și misterios, vorbind fix atît cît e necesar, dînd ordine fără să explice, avînd autoritate asupra celor din jur fără să facă eforturi speciale pentru asta, dînd dovadă de onoare și loialitate în relațiile de afaceri și în prieteniile masculine, gata oricînd de acțiune și generos în esacapadele amoroase. Mereu bine tuns, nici prea-prea, nici foarte-foarte, și îmbrăcat în costumul lui standard, dar elegant, cu cămăși albe. Fără să fie violent fizic (decît în situații extreme).

Portretul de mai sus s-a conturat, văd, prea apolegetic. Desigur, Don are toate aceste calități, dar ele sînt doar o față a monedei. Dacă întoarcem puțin moneda, le putem interpreta pe cele de mai sus și printr-o lentilă vag feministă: Don, în special în prima parte a serialului și în raporturile cu prima lui soție, Betty, e dominator și terorist, fără nuanțe și fără înțelegere. De fapt, fără dorința vreunei înțelegeri, într-o lume de ani '50 în care locul femeii și al bărbatului păreau foarte bine precizate: el era la cîrmă, în timp ce ea era un matelot executant. Scenele în care Don ajungea acasă de la firmă sau din escapadele lui amoroase erau marcate de conversații scurte și tăioase, în care el dădea un fel de ordine și Betty le (se) executa. El nu explica nimic, ea nu întreba (doar punea masa, cum spuneam), iar ritualul se desfășura ca un teatru mut în care fiecare își juca partitura – avea, n-avea chef – pentru că aceea era singura opțiune. De altfel, tot în prima parte a serialului, cea din anii '50, nici secretarele de la agenție nu erau tratate diferit: ele erau un fel de servitoare cărora șefii li se adresau cu *„sweetheart"*. Pardon, dacă nu servitoare (termenul e cam abrupt), erau un fel de neveste de la serviciu care se făceau utile bărbatului într-un alt mediu decît cel de acasă.

Masculinitatea provocatoare și, pe alocuri, feroce s-a dovedit a fi cu dus-întors.

Una dintre trăsăturile de care trebuiau să dea dovadă și secretarele, și nevestele era spiritul practic. Cele din urmă aveau într-adevăr grijă nu doar de odrasla ce apărea la un moment dat, dar și de casă, de amenajarea ei, de achiziționarea obiectelor, de aprovizionare. Ca să nu mai spun de gătit, care era o ocupație zilnică. Pe scurt, vrînd-nevrînd, „fișa postului" lor le obliga să se transforme în niște ființe practice și, cel puțin aparent, plicticoase. Veleitățile artistice și le puteau manifesta în amenajarea casei. Iar pe cele organizatorice, eventual atunci cînd primeau musafiri și trebuia pusă la cale vreo serată. Altfel, în relațiile cu soții lor, trebuiau să fie caline și aprobatoare, încurajatoare pe cît posibil. Iar cu copiii, cel puțin după cum apărea Betty Draper la început, ferme și impersonale (atîta timp cît le asigurau cele necesare supraviețuirii – mîncare, un acoperiș).

Dar să ne întoarcem la Don. Masculinitatea provocatoare și, pe alocuri, feroce s-a dovedit a fi cu dus-întors. În sensul, iarăși, conform acelorași cărți de popularizare a relațiilor dintre sexe, al concepției masculine despre adevăr – care poate fi prezentat parțial, trunchiat, deghizat, împopoțonat, omis. Pe scurt, Don avea o viață secretă despre care Betty nu știa, dar pe care o intuia. Viața asta, care contribuia și ea la aerul lui misterios, merge mai departe decît ne-am gîndi: nici identitatea de Don Draper nu era a lui, ci una de împrumut, însușită complicat și vinovat, în urma războiului din Coreea. De fapt, el era un (mai) simplu Dick.

Cînd Don se desparte de Betty și o cunoaște pe următoarea lui nevastă, pe Megan, reprezentanta unei epoci noi, a femeii care-și dorește o carieră și o relație deschisă cu bărbatul, în care cei doi se sprijină reciproc și împărtășesc chestii, iese la iveală, deodată, un alt Don. Don cel îndrăgostit are un aer jucăuș, copilăros, emotiv, fragil chiar. Actorul Jon Hamm reușește un joc interesant, care chiar te irită de multe ori, pentru că nu-l mai recunoști pe Don, masculul feroce și impenetrabil, cel căruia nu-i rezistă nici o femeie și care nu dă explicații (și cu care de-abia te obișnuiseși). În raport cu Megan cea de la începuturile relației, Don apare, uneori, precum un cățeluș cu ochi umezi la mîna stăpînei la ale cărei mîngîieri aspiră. Dar despre asta într-un număr viitor.

Svetlana CÂRSTEAN

Ledbury

„When human touch
(as monkish books attest)
Nor was applied nor could be,
Ledbury bells
Broke forth in concert flung adown
the dells“

(William Wordsworth, din sonetul „St. Catherine of Ledbury“)

Drumul pînă la Ledbury nu e scurt, nu-ți ajunge un avion, ca în alte locuri. Iei avionul, autobuzul, apoi trenul, pe care e posibil chiar și să-l schimbi fie la Birmingham, fie la Worcester. Trenul te duce pînă în inima insulei, spre Vest, în ținutul Hereford, aproape de Țara Galilor, într-o așezare ce și-a început viața prin secolul șapte al erei noastre și care prin 2011 ajunsese la o populație de 10.000 de locuitori. O dată pe an aici are loc cel mai mare festival de poezie din Marea Britanie. În 2017 a fost a 21-a ediție.

O casă pentru trei zile

Într-un orășel ca Ledbury, fără multe hoteluri și pensiuni, soluția organizatorilor este în casele localnicilor, care timp de zece zile se mobilizează non-stop. Așteaptă invitații la gară, îi găzduiesc, le arată orașul, gătesc, iar seara vin la lecturile de poezie. În casele lor poți găsi cărțile tuturor poeților care au trecut pe la Festivalul din Ledbury. Asta m-a dus direct cu gîndul la festivalul la care am fost în mai, la Arad, unde Lia Faur încearcă să facă același lucru. Îmi plac hotelurile, impersonale, unde nu trebuie să faci conversație cu nimeni și nu trebuie să dai socoteală nimănui. Dar să locuiești în casa unui om al locului în care ai ajuns e o imersiune totală într-o realitate la care altfel nu ai avea acces. La micul dejun cu ceai englezesc și biscuiți cu unt, am aflat toate noutățile și am vorbit despre lucrurile deja vechi: Brexit, emigranți, locuri de muncă, supermarketuri, români în Ledbury. Sue și Graham Wood au o casă aflată la cincisprezece minute de oraș. Cincisprezece minute de mers la pas prin pădure. Phoenix House e vegheată zi și noapte de chiar pasărea Phoenix, plasată pe aleea de la intrare, în varianta metalică sculpturală a unui artist polonez, printre hortensii și alte plante ornamentale. Graham însuși ne-a condus cu mașina, a doua zi după sosire, pe Magda Cârneci și pe mine, la locul de primire a poeților, Hospitality, o casă medievală, aflată în apropierea bisericii St. Michael and All Angels, unde poeții se puteau odihni sau vorbi cu managerii festivalului, care adesea serveau invitații cu siropuri de casă sau cu sandvișuri și prăjituri pregătite tot de locuitorii orașului.

Phoenix House e vegheată zi și noapte de chiar pasărea Phoenix.

Lectura

Am avut șansa să citesc la Ledbury alături de Ana Blandiana și Magda Cârneci, în fața unui public de aproximativ o sută de oameni: profesioniști (erau acolo în sală Cristopher Merrill, minunat poet american și director al International Writing Program al Universității din Iowa, poetul și performerul francez Patrick Dubost, poetul englez Alasdair Paterson, dar și oameni din Ledbury sau turiști amatori de turism poetic, veniți de peste tot din Anglia. Am avut bucuria, de asemenea, ca evenimentul românesc să fie curatoriat și moderat de poeta britanică Fiona Sampson. Am avut șansa să fim la Ledbury împreună cu Gabriela Mocan, de la ICR Londra, artizana, alături de Fiona, a participării României, în premieră, la festivalul de la Ledbury. Publicul englezesc era una cu poezia pe care o citeai. Îl simțeai prezent fără încetare. În clădirea veche de la Bargage Hall, aproape orice vers era urmat de o reacție, uimirea, rumoarea, hohotele de rîs, aprobarea și plăcerea traversau sala în continuu, priveai în fața ta și de fiecare dată găseai instantaneu ochi în care te puteai fixa, sprijini, puteai fi sigur că atenția e totală. Senzația era că poezia poate fi funcțională, că nu alunecă pe lîngă oameni, că preciziei ei cel care ascultă îi poate răspunde cu o precizie a receptării, prin reacții atît de firești, pentru că, în mod foarte firesc, el lasă poezia să se desfășoare.

Ce mi-aș fi dorit să văd la Ledbury

Pe ceilalți invitați ai festivalului. Poeți, editori, manageri. Pe Erik Jonsson, directorul de programe al Festivalului de Literatură din Umea (Suedia), pe Tal Nitzán, poetă israeliană, care a prezentat în decembrie lectura mea de la festivalul din Mitzpe Ramon, pe Tabish Khair, pe Adam Feinstein, biograful lui Neruda, pe Inua Ellams în *An Evening with An Immigrant* și pe mulți alții dintre cei peste două sute de poeți invitați. Festivalul durează zece zile și în mod firesc ne-am ratat reciproc, doar am eliberat camerele unii pentru alții, exact la fel cum s-a întîmplat acum cîteva zile și la C'ART Fest la Cristian, cînd camera mea a devenit după două zile camera lui Florin Iaru. Ca într-o ștafetă.

Ce am văzut la Ledbury, ce nu am cum să uit

Pe Ana Blandiana, pe iarba din părculețul de la Biserica St. Michael and All Angels, găsind o orhidee albă, pierdută, într-o fiolă cu apă, pe care la plecare a așezat-o pe un mic monument în piatră, inscripționat cu Garden of Remembrance.

Grădinile și dealurile Fionei și ale soțului său, Peter, cele șase oi, adăpostite undeva la umbră, cei doi cîini ai lor, jucîndu-se în iarba necosită, imitîndu-și unul altuia mișcările, cireșii de toate culorile din care gustam pe rînd, cele două birouri din casa lor ca un muzeu, cu bîrne făcute din corăbii vechi de cînd lumea, fotografia lui Beckett din biroul lui Peter, privindu-ne ca o Gioconda literară, cinic și cald în același timp, citind parcă tot ce am putea scrie în orice moment, căpșunele cu smîntînă care m-au dus direct înapoi în verile mele botoșănene și în general toată după-amiaza aceea la Fiona și Peter, de dinainte de lectură, undeva în *deep England*, fără conexiune la telefon, fără Internet, ca într-un fel de *Far-mec discret al burgheziei*, cu toții împreună, înaintînd prin iarba înaltă, suspendați și vorbind întruna despre poezie, Poeții se nasc, poți deveni poet la cursuri de *creative writing* sau „uite, un poet viu“, cum povestea Patrick Dubost amintindu-și o întîmplare dintr-un liceu francez unde fusese invitat pentru o lectură.

Ce vedeam de la fereastra camerei mele în fiecare dimineață, publicul, ambulanța Emergency Poet, de unde și senzația că acolo poezia era permanent o urgență pentru care toată lumea lasă baltă alte treburi.

Pe Maria Galina, scriitoarea ucraineancă, tăioasă și militantă, pe Fiona Sampson citind în engleză poemele lui Dubost, într-un performance în care poezia se transforma în zgomot și invers. Pe Ana Blandiana citind poemul cu cei care alunecă întruna pe role și cu Dumnezeu care coboară să învețe și el s-alunece la fel.

Pe Kerstin, gazda Anei Blandiana, cu unghii colorate în portocaliu la mîini și la picioare, cu zidul ei viu din curte, făcut din dafini înalți, din ghivece cu oregano, rozmarin și busuioc, singurătatea ei, Larousse-ul din baie, fața ei copilărească în dimineața în care ne-a condus la gară, împreună cu Sam, care era fix ca tatăl din *Viața cu Louie*.

Și mai ales ultima seară, cînd bîntuiam împreună cu Fiona, în mașina ei, căutînd casa Phoenix, care parcă dispăruse de pe hartă, și cînd m-am simțit cumva pierdută în Anglia.cea mai profundă, cînd poate m-aș fi bucurat să nu mai găsim casa și să rămînem o vreme pe serpentinele dintre sate, fără conexiune, fără Internet, fără Facebook, numai cu poezia, supravegheați invariabil de Beckett, adică niciodată singuri.

Și iar Ana Blandiana, în avionul de întoarcere, noaptea tîrziu, după o zi întreagă pe drum, după o decolare întîrziată, venind la mine, în spate, cu ceva de mîncare, un *sausage* iute de tot, apoi strugurii ei în timp ce așteptam la coada la taxiuri pe Otopeni. Pe Magda care venea să mă trezească dimineața. Grija prietenoasă a Vioricăi Patea, traducătoarea poeziei Anei Blandiana, în engleză și spaniolă, rîsetele noastre prin gări, trenuri, pe drumurile înguste din Ledbury. Grija și profesionalismul Gabrielei Mocan, cum ne-au primit la Londra Doru Branea, directorul Institutului Cultural Român, și Daciana Branea. O omenie profundă, dincolo de orice sentiment al datoriei. Ce se întîmplă adesea cu poeții atunci cînd călătoresc împreună? Se apropie, se descoperă, se acoperă, se ocrotesc, se amuză unii pe alții.

***Svetlana Cârstean** este scriitoare.*

„Publicul consumator de jazz este în dezvoltare“

– interviu cu Răzvan SCURTU –

***Răzvan Scurtu** este directorul artistic al Smida Jazz Festival din Parcul Natural Apuseni (25-27 august). Mai multe despre festival la www.smidajazz.ro/ro.*

De unde pasiunea pentru jazz?

Pasiunea pentru jazz și mai ales pentru jazz-ul modern vine din pasiunea personală pentru muzică, în general, dar pentru stilurile muzicale mai experimentale, în mod special. Muzica este una dintre cele mai importante componente ale vieții mele și mă însoțește mereu, peste tot.

De ce în Apuseni? A existat un festival-model? Care ar fi elementul definitoriu al acestui festival – dat fiind că festivalul de jazz de la Gărîna, tot open air, *și tot în munți, a ajuns anul acesta la a 21-a ediție?*

Smida Jazz a ajuns să se desfășoare în munți pentru că am considerat că un astfel de mediu amplifică experiența unui concert cu astfel de muzică. În Apuseni, pentru că a fost conjunctura prin care m-am mutat din Iași în Cluj acum aproximativ trei ani, iar acum un an și jumătate am descoperit Smida și locul unde organizăm festivalul. Era o idee mai veche, s-au aliniat mai multe elemente la un moment dat și așa s-a născut festivalul.

Pentru că m-ai întrebat despre Gărîna, festival pe care îl respect, consider că sînt diferențe în ceea ce privește, în primul rînd, viziunea pe care o avem asupra programului muzical, toți artiștii de la Smida Jazz abordînd stiluri de jazz modern, contemporan. Sînt și alte diferențe și consider că este benefic pentru public să aibă cît mai multe ocazii de a asculta jazz în natură.

Există în acest moment festivaluri mari de jazz la București (Green Hours Jazz Fest, Jazz in Church), la Timișoara, la Cluj (Jazz in the Park), la Castelul Bran și altele mai mici în alte orașe. Cum vedeți scena de concerte de jazz de la noi? Ce-i lipsește, ce-i prisosește?

Mă bucur să observ că apar festivaluri noi, mai ales din postura de agent de *booking*, o altă activitate a mea. În ultimii ani s-a dezvoltat destul de mult acest segment în România, mai ales pe segmentul de festivaluri de vară, în aer liber, și observ că apar și festivaluri noi de jazz. Din punctul meu de vedere, este potențial să apară și mai multe, mai ales unele festivaluri mai mici, locale, în diferite zone ale țării. Consider că publicul consumator de jazz este în dezvoltare și de aceea e nevoie și de concerte sau festivaluri mai mari sau mai mici care să ofere acces la o astfel de muzică. Pentru concertele din sezonul rece, una dintre principalele probleme o constituie lipsa unor săli adecvate pentru concerte. Din păcate, nu prea există acele spații mai mici – cluburi de jazz, unde să se poată cînta în mod constant.

În ce relație vă aflați sau vreți să vă aflați cu restul organizatorilor de festivaluri de jazz din țară?

Cu unii organizatori ne cunoaștem și mai discutăm diferite aspecte, cu alții nu. Ne dorim o colaborare bazată pe respect reciproc față de munca depusă de fiecare și de conceptul fiecărui eveniment.

Cum s-a conturat line-up*-ul acestei ediții? Ce criterii luați în calcul și care este cel mai dificil lucru în munca depusă pentru festival?*

Anul trecut, din motive de disponibilitate a artiștilor și de resurse financiare, nu am reușit să aducem chiar toți artiștii pe care ni i-am fi dorit. Dar chiar și așa, a fost un prim *line-up* apreciat de către public. Anul acesta, în schimb, mă bucur pentru că ceea ce mi-am dorit să avem pe scenă se va și întîmpla, și vom avea artiști în premieră, dar și în exclusivitate la Smida Jazz. Mă bucur în mod special pentru că îi avem pe Gogo Penguin și pe Bugge Wesseltoft, dar toți artiștii din program sînt foarte buni și sînt sigur că vor avea concerte foarte apreciate de public.

Sînt mai multe criterii pe care le am în vedere în momentul în care construiesc programul cu artiștii. Trebuie să fie un mix între artiști cu sunet mai alert, cu mai mult ritm, alături de artiști cu sunet mai ambiental sau abstract.

Ca dificultăți, partea ce ține de buget nu este deloc ușor de acoperit, iar alt aspect ține de producția festivalului. Fiind poziționați într-o zonă izolată, trebuie să aducem acolo toate echipamentele și resursele umane, iar asta implică niște costuri și dificultăți logistice semnificative.

Alt aspect ține de viziunea noastră privind organizarea festivalului din punct de vedere al impactului pe care îl avem asupra zonei. Sîntem foarte atenți la toate acțiunile noastre și ne dorim să protejăm zona și să ajutăm la dezvoltarea ei în mod responsabil. După ediția de anul trecut am fost felicitați de participanți, care au revenit ulterior în zonă, că nu am lăsat nici o urmă după ce festivalul s-a încheiat.

Există interes dinspre sponsori pentru jazz?

Unii sponsori sînt atrași de conceptul pe care îl prezentăm, alții mai degrabă de expunerea pe care o primesc. Sînt mulțumit de partenerii care ne sînt alături în acest an, avem planuri să facem lucruri frumoase de acum încolo și vreau să le mulțumesc și pe această cale.

Ce condiții de acomodare oferiți celor care vin din țară? Și cum se ajunge cel mai ușor?

Principala modalitate de cazare este campingul, localizat chiar lîngă festival și amenajat cu toate condițiile pentru o ședere cît mai confortabilă. Vor fi dușuri, toalete, spațiul va fi iluminat, păzit, vom amenaja locuri unde cei care stau în camping pot lua masa. Altă opțiune de cazare este la pensiunile din zonă, față de anul trecut am luat legătura cu un număr și mai mare și am pus la dispoziția celor interesați datele de contact. Sînt disponibile pe smidajazz.ro, pe pagina de Facebook sau la cerere.

Accesul, mai facil, se face prin Cluj-Napoca, apoi pe direcția Oradea, din Huedin se urcă spre Răchițele, IC Ponor și apoi Smida. La fel, dacă se vine din direcția Oradea.

Vom pune la dispoziția celor interesați și transport public din Cluj-Napoca, autocarele vor pleca în fiecare zi spre Smida și se vor întoarce după terminarea concertelor și la încheierea festivalului.

Spre ce ideal tindeți cu acest festival?

Cumva, idealul l-am atins de la prima ediție, pentru că ne-a ieșit așa cum ni l-am imaginat, iar publicul ne-a dat *feedback*-ul pe care ni l-am dorit. Organizarea ne-a ieșit foarte bine, iar publicul, artiștii și toți cei care au participat s-au bucurat foarte mult de combinația de natură și muzică, ne-au transmis că au trăit experiențe memorabile și că abia așteaptă să revină. Desigur, ne dorim să mai creștem, să aducem artiști și mai mari, să îmbunătățim logistica și producția festivalului. Urmărim o dezvoltare organică, firească, pe care să o putem susține și vom vedea pînă unde putem ajunge. Momentan sîntem încă în faza în care mai lucrăm la construcția unei baze solide pentru festival.

Printre invitați aveți și trei trupe românești; cum vedeți scena de jazz de la noi? Avem artiști pe măsura publicului?

Scena se dezvoltă, deși nu ne putem compara cu țări apropiate de noi, cum ar fi Polonia sau Ungaria. Mă bucur să descopăr proiecte noi și proaspete cu abordări mai avangardiste în jazz. Grupurile din România sînt și vor fi binevenite pe scena Smida Jazz și le recomandăm să ne contacteze cu încredere, dacă nu i-am contactat deja noi. Nu avem multe locuri în program, precum festivalurile cu mai multe scene, dar dacă considerăm că un grup se potrivește pe scena Smida Jazz, mai devreme sau mai tîrziu va fi acolo.

Ce înseamnă „diverse activități educative și recreative“? Și de ce și literatură?

Pe timp de zi ne dorim să oferim publicului diferite metode prin care să își petreacă timpul pe spațiul festivalului și astfel pregătim diferite activități recreative, dar și unele prin care participanții să rămînă cu ceva. Pregătim ateliere, *workshop*-uri alături de partenerii noștri. Literatura a venit la propunerea prietenilor de la Cărturești, am discutat, am considerat că se potrivește cu conceptul festivalului, anul trecut această activitate a fost foarte apreciată de participanți, așa că o vom repeta. Există destule legături între autori de literatură și muzica jazz, așa că integrarea se face firesc și natural.

Acum, cînd muzica se ascultă mai mult în streaming *și pe YouTube, cum credeți că se va schimba relația noastră cu muzica în viitor?*

Asta cred că depinde și de relația pe care și-o dorește fiecare dintre noi cu muzica. Totul este mult mai accesibil și mai facil acum, dar există și modalități mai profunde pentru a consuma muzica. Personal, mă regăsesc în ambele variante, prefer să îmi cumpăr muzică pe vinil, pentru că apreciez vinilul pentru calitate, dar și ca pe un obiect de design. În plus, încerc să-i susțin așa cum pot pe aceia care creează muzică de calitate. Dar în același timp, folosesc și diferite platforme pentru conținut digital, apreciez accesul rapid la informație.

Care este cel mai prețios disc de jazz pe care-l aveți acasă?

În acest moment, este *Istanbul Underground*, LP-ul cu autograful celor de la Istanbul Sessions, supergrupul lui Ilhan Ersahin, pe care îl am de la primul concert în organizarea căruia am fost implicat (cel de-al doilea fiind la Smida Jazz 2016).

a consemnat Marius CHIVU

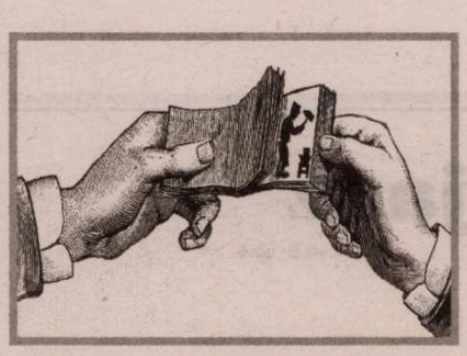

● **Răzvan Exarhu, *Fericirea e un ac de siguranță*, ilustrații de Andreea Chirică, Editura Curtea Veche, 2017.**

Marius CHIVU

feedbook

Gusturi, kestiuni, uimiri

Dintre toate vedetele de televiziune & radio care au publicat cărți din articolele scrise în ziare și reviste sau pe blog-uri (Andreea Esca, Andrei Gheorghe, Mihaela Rădulescu, Lucian Mîndruță sau chiar Tudor Chirilă), singurul care are și talent literar este Răzvan Exarhu. Ar putea foarte bine să se apuce într-o zi de literatură, căci textele lui sînt, de fapt, în zona eseisticii cu stil, idei și umor pe care o practică un Radu Paraschivescu.

Cele peste 300 de pagini adună articolele scrise între anii 2003-2017, publicate în *Academia Cațavencu, Evenimentul zilei, Șapte seri, 24-Fun,* pe blog-ul personal, dar și în *Dilema.* Unele texte au fost postate inițial pe Facebook sub numele Mihai Sadomasoveanu, „un alter ego apărut spontat în viața mea, un fin și crud observator al celor omenești și, mai ales, al eternității inumane, care sper să convingă că Omul este măsura tuturor Kestiilor". Răzvan Exarhu își numește această colecție de texte „jurnal de obsesii, teme și momente" și, într-adevăr, împreună cu însemnări scrise pe rețelele sociale, adică observații și reflecții, liste și jocuri de cuvinte (însoțite inclusiv de hashtag-urile lansate de el #ninonino, #asaincepe, #uimițisalvăm, #insist ș.cl.), schițe și note în chip de (pre-)texte niciodată dezvoltate (în genul celor din rubrica noastră „Cu ochii-n 3,14") sau chiar glume într-o frază („intelectualii ar trebui să se uite la filme porno în latină"), cartea are o notă foarte personală, însă e structurată tematic foarte coerent (pe „afinități"), alternînd eseurile cu notațiile mai frivole, desenele Andreei Chirică delimitînd clar cele cincisprezece capitole.

„Scrisul, ca și lucrul în bucătărie, mai tîrziu, a fost în bună măsură un soi de meditație, de penitență purificatoare și de celebrare a unor fragile epifanii", spune Răzvan Exarhu în textul introductiv, unde și explică, întorcîndu-se la imaginea femeilor din copilăria brăileană, sensul acului de siguranță purtat discret în hainele de casă și care însemna „cea mai mică, umilă și strălucitoare unitate a fericirii: protecție și echilibru într-un univers cald și prietenos, care se micșora suficient cît să poată fi cîrpit din două împunsături". Textele din această carte, de natură și dimensiune diferite, rămîn consecvente în ton și ca utilitate, căci, asemeni acelor de siguranță, încearcă să surprindă și să ofere o anume coerență diverselor „kestiuni" din comportamentul uman și din universul înconjurător. Răzvan Exarhu are un simț al absurdului & ridicolului și un spirit de observație foarte fin, este extrem de atent la detalii, trăsături, gesturi și replici, are o ureche ce captează permanent felul în care oamenii se exprimă. De altfel, nu poți fi fascinat de piață („mie piețele mi se par locuri perfecte pentru meditație") fără să știi cum să-i și asculți pe oameni. Preocuparea pentru limbaj se vede nu doar în analiza unor expresii neaoșe sau a unor greșeli de exprimare (oximoroane, pleonasme, truisme, contaminări fonetice, diminutive) ori în folosirea elegantă a unui vocabular bogat, dar și în paradoxurile, parafrazele și jocurile de limbaj („avem nevoie de precizie, cît de cît"; „ceaiul preferat al lui Sartre: *Lehami tea";* „cum se numesc saleurile foarte vechi? matusaleuri") practicate cu o voluptate întîlnită doar la poetul Iulian Tănase, poate nu întîmplător și acesta avînd deja o lungă carieră de om de radio. Dincolo de folosirea hedonistă a limbii („în limbă e plăcerea" este una dintre vorbele sale favorite, expresie cu două sensuri, căci se referă și la pasiunea sa pentru bucătărie), talentul literar al lui Răzvan Exarhu se vede în formulări, multe memorabile, și în jocul stilistic practic cu o anume dexteritate – ironia și antifraza mai ales.

Răzvan Exarhu este, fundamental, un moralist în sensul francez al observării comportamentelor și moravurilor pieței umane („Idioții sînt singura formă de apărare a naturii în fața civilizației umane"). Scriind mult despre piețe și despre stradă, mereu la vînătoare de întîmplări și gesturi, colecționar de caractere și personaje pitorești (bătrîni, țărani, precupeți, cerșetori și, în general, marginali), atent la preferințele, manifestările și idealurile noii clase burgheze, meditînd deseori pe marginea mentalității populare/colective, observînd noile obiceiuri de pe rețelele sociale, listînd frici, obsesii și gusturi (inclusiv culinare), făcînd toate acestea mai degrabă cu înțelegere, înduioșare și umor (prin asta, dar și prin grija și profunzimea formulărilor, este un cosașian: „e bună și fericirea, dar nu trebuie exagerat"), Răzvan Exarhu practică un fel de antropologie de voie bună *(fragmentul de mai jos mi-a amintit de regretata Irina Nicolau).*

Fără baza teoretică a unor Vintilă Mihăilescu sau a lui Florin Dumitrescu (căci scrie și despre viciile publicității), crochiurile sale oferă un unghi semnificativ antropologic, observabil și în percutanța formulărilor unor „kestiuni": „cultul aparențelor naște o indiferență care vrea să se distreze mult", „veganii – sectanții vieții sănătoase", „întotdeauna cînd ne uităm pe net, ne uităm după altceva", „sîntem, în general, foarte decepționați de ceilalți", „toți ne cultivăm gunoiul cu mult entuziasm", „ne confruntăm cu imbecilizarea globală în numele civilizației", „nostalgia după vremuri complet necunoscute e ultima întrupare a bovarismului tradiționalist" sau „turismul este la fel de periculos ca terorismul".

Bonom și *bon viveur* cu personalitate, critic atent al „eternității inumane", dar fără a fi încrîncenat (doar atunci cînd desconsideră mujdeiul), avocat al brînzei, al valorii libertății personale și al zîmbetelor în spațiul public, scriind cu farmec și umor, uneori chiar cu fină nostalgie, evocînd nume literare alese (Bacalbașa, Argetoianu, Mateiu Caragiale, Istrati, Gellu Naum, Lena Constante, Steinbeck) publicistica lui Răzvan Exarhu merita cu prisosință să ajungă într-o carte.

Răzvan Exarhu va fi invitat în radioemisiunea All You Can Read, *luni, 24 iulie, de la ora 22, pe urbansunsets.com.*

aproape de carte

Răzvan EXARHU

Fericirea e un ac de siguranță

(fragment)

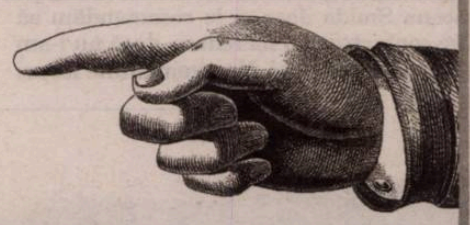

Cine se uită pe stradă atent vede că foarte mulți cetățeni încă au o sacoșă în mînă, din principiu sau din naștere. Par să formeze o conspirație ocultă, te trimit cu gîndul la bătrînicile despre care se spunea la Revoluție că au fost prinse transportînd pistoale în colivă. Sacoșa, plasa, punga sînt firești în mîna sau în buzunarele contemporanilor noștri, de aceea nici nu mai sînt atît de vizibile. Poate doar sacoșele bucătăreselor din spitale să mai continue gloria celui mai bun prieten al omului, după cîine.

Punga e foarte bună ca să ții în ea alte pungi. Pînă și bieții jurnaliști răpiți și repatriați aveau o pungă în mînă. Și rudele lor. Punga face parte din categoria „nu se știe cînd îți trebuie". O iei cu tine, poate, și dintr-un reflex de pe vremea lui Ceaușescu – care s-a transmis, nu e cazul să ne facem iluzii – atunci cînd băgau mîncare pe neașteptate la Alimentara și trebuia să fii pregătit cu pungă. Multă lume scotea punga așa cum comisarul Moldovan scotea pistolul la dușmanii de clasă. Înainte de 1989, cine avea pungi avea putere. Erau fericiți cei care primeau pungi de la rudele realizate peste hotare. Unele trebuiau doar spălate puțin și lipite de faianță la uscat, deci erau ca și noi, plus că erau modele-unicat.

Punga e și un spațiu al misterului, e o prelungire a tenebrelor inconștientului, reflexia contemporană a peșterii platoniciene...

Preferatele, zic oamenii, sînt pungile gen sacoșă, care țin mai bine. Oare există și sacoșe gen pungă?! În același timp, am aflat că unui artificier i-a explodat punga cu patru kile de dinamită pe care o avea în mînă. Și o mamă din Cluj, care mergea într-un loc cu taxiul, și-a uitat copilul de 2 ani pe banchetă. Șoferul a găsit-o și a întrebat-o dacă n-a uitat ceva. Și ea a zis: „Ioi, plasa cu copilu'!"

Publicitate

Descoperă istoria României moderne în paginile ziarului „Adevărul".

Lună de lună, „Adevărul" reeditează ediții de colecție din secolul trecut. Răsfoiește pagini ale trecutului: de la răscoalele țărănești din 1907 la intrarea armatei române în Budapesta. De la primele alegeri libere din România la marea criză mondială din anii '30.

George RĂDULESCU

Cînd răsare luna, printre palmieri

Păsări multicolore, unele cu picioare lungi, aripi scurte și cioc lat, care zboară plictisite peste palmieri, liane și tufișuri înalte, șopîrle mai mici și mai mari, crabi hidoși și tot felul de insecte care-i concurează ca aspect. Nu sînt specialist în botanică sau în zoologie, așa că nu-mi cereți mai multe amănunte. Dacă vă interesează flora și fauna și știți vreun biolog, spuneți-i să mă sune, că-i povestesc. Ca și ziariștii partidului, de la *Scînteia* anilor '50: unul povestea și altul scria despre șantierele patriei muncitorești. Oricum, ceea ce v-am descris, mie mi-a semănat a natură primordială, a creație „de dată recentă", cînd din mîinile lui Dumnezeu de-abia ieșiseră plantele și animalele Pămîntului. Na, că asta nu se mai potrivește cu „linia partidului"...

Aceasta este natura din Republica Dominicană, jumătatea relativ bogată dintr-o insulă vulcanică din Marea Caraibilor, pe care o împarte cu statul Haiti. Oropsitul stat Haiti, lovit de sărăcie și de un cutremur cu damf de cataclism, în urmă cu cîțiva ani – dacă vă mai amintiți. Parcă, la vremea respectivă, marile puteri economice se înghesuiau să anunțe ajutoare financiare pentru nefericiții haitieni, bani care n-au mai ajuns la ei. Motiv pentru care conducerea (și ea coruptă) a statului a amenințat că-i va da în judecată pe cei care nu și-au onorat promisiunea. Pentru iubitorii boxului, haitian de origine este și Jean Pascal, adversarul lui Lucian Bute, ambii stabiliți acum în Canada. Am avut ocazia să vorbesc cu el și găsesc că este un sportiv cu bun-simț și elegant, contrar opiniei despre conaționalii săi, exprimată mai mult în șoaptă de către francofonii canadieni.

Dincolo și dincoace de prejudecăți

În Haiti se vorbește franceza și pădurile au fost defrișate mai ceva ca la noi. În Republica Dominicană se vorbește spaniola, iar natura pare a fi intactă. Aici se trăiește incomparabil mai bine ca la vecinii francofoni, și mai bine ca în Cuba. În orice caz, să nu vă imaginați că ați da viața din România zilelor noastre, așa cum este ea, pe viața din Dominicană. Se trăiește în sărăcie, căldura tropicală și marea putînd fi considerate singura alinare a localnicilor. Complexurile turistice *all-inclusive* sînt motorul unei economii anemice și principalele „piețe de desfacere" ale romului, fructelor și tutunului dominican.

Pe scurt, Cuba și Republica Dominicană sînt Bulgaria, respectiv Grecia nord-americanilor. Două săptămîni pe an, reprezentanții clasei de mijloc de pe coasta de est a SUA și a Canadei vin aici pentru a-și dezmorți oasele. Clima temperat-continentală din nordul Americii, cu o umiditate mult mai mare pe timpul iernii decît la noi, este principalul vector al acestui turism de masă. Apoi alcoolul, mai ieftin și de mai bună calitate, tutunul și lipsa încorsetărilor de tip occidental. De pildă, se fumează cam peste tot și nimeni nu dă semne c-ar avea vreo problemă. În SUA și în Canada, ești mult mai bine privit dacă fumezi marijuana decît tutun. Eu, unul, încă nu-mi explic de ce, însă asta-i realitatea. În fine, com-

plexurile *all-inclusive* le oferă turiștilor occidentali șansa de a se simți așa cum se simțeau părinții și bunicii lor în anii '60-'70, în țările lor de origine. Cu mici, dar semnificative nuanțe.

Rusa ajunge din urmă engleza

Pentru un est-european provenit din țările fostului lagăr socialist și, colac peste pupăză, pasionat de istorie, să vadă, la 9000 de kilometri depărtare de casă, afișate în limba rusă anunțurile de la recepțiile hotelurilor, denumirile produselor din magazine și ofertele de servicii, nu poate fi decît... neplăcut. Ăsta-i un prim indiciu că lucrurile nu sînt întotdeauna ceea ce par a fi. Ca-n *Twin Peaks*, serialul științifico-fantastic creat de David Lynch.

Dacă relațiile strînse dintre URSS (ulterior Rusia) și Cuba sînt de notorietate, cele dintre urmașa Uniunii Sovietice și Republica Dominicană n-ai zice c-ar fi fost atît de tovărășești. Numai că banul n-are miros (*„pecunia non olet"*), după cum ne-a învățat împăratul Vespasian, cel care a decis să-i taxeze pe cetățenii romani care foloseau closetele publice. Dar să nu-i dăm idei domnului Liviu Dragnea.

Așadar, rușii care vin în *resort*-urile turistice din Dominicană, fie *via* SUA-Canada, fie direct din „mama Rusie", plătesc prețuri astronomice pentru lux, după cum aveam să aflu. Destul de mulți dintre cei tineri nu se obosesc să învețe nici măcar cîteva cuvinte în engleză, pentru a se descurca cu vînzătorii din magazine, ca să nu mai vorbim de cei în vîrstă, aduși de copii și nepoți în destinații exotice. Pînă la urmă, de ce ar învăța engleza cei tineri? Vorba unui francez care mi se plîngea, exasperat de faptul că vecinii noștri istorici sar peste rînd la bar și că sînt extrem de gălăgioși: *„Monsieur, ils n'ont pas besoin des règles!"* („Domnule, ei n-au nevoie de reguli!"). Atunci mi-am amintit că, după război, la Paris se discuta, în anumite cercuri, varianta ca Franța să devină republică sovietică. Totuși, francezul cu pricina sesizase foarte corect că tinerii ruși folosesc „un Internet paralel, în limba rusă", și că *device*-urile lor n-au grafie latină, ci slavă. Dar, pînă la urmă, asta-i „noua regulă" a economiei de piață: nu există nici o regulă în privința proveniență banilor, important este că ei se cheltuiesc.

„Un movimiento" *nu tocmai sexy*

Am văzut că rușii cu business-uri numai de ei știute nu se zgîrcesc deloc cînd vine vorba de lux. Totuși, ce primesc cu adevărat în schimbul banilor plătiți? Dominicanii, ca și cubanezii, sînt foarte pricepuți în a o întoarce „ca la Ploiești". Prima regulă este să nu te bizui niciodată pe ceea ce promit că fac. Poate că se aseamănă, pe undeva, cu noi, românii ieșiți din comunism. O mișcare rapidă, de reptilă, și te lasă cu buza umflată, taman cînd îți arde buza mai tare. Le dai bacșiș, fără discuție, dar după ce-l încasează cu dexteritate „uită" să mai vină să-ți repare aerul condiționat sau să-ți regleze frigiderul. Și, credeți-mă, asta ține de supraviețuire, nu de lux, și li se poate întîmpla chiar și celor care au cumpărat cel mai scump pachet turistic. La o temperatură de 33 de grade Celsius și o umiditate de 70%, fișicul de dolari sau de euro, oricît de gros ar fi, nu te răcorește, indiferent de naționalitate.

A doua regulă este să nu speri nici o clipă că electronicele, electrocasnicele și instalațiile sanitare pe care le ai la dispoziție vor rezista pe toată durata sejurului. Stoicismul, adică tăria în fața încercărilor vieții, îl înțelegi cel mai bine dacă depinzi de dominicani. Totul e făcut de mîntuială, ca să ia ochii și ca să țină... cît o ține. Mai grav este că, lăsînd la o parte micile inundații sau lipsa presiunii la apă caldă, ți se poate întîmpla să prinzi o pană generală de curent electric, în cea mai călduroasă noapte a anului. Și atunci să te ții, bibicule! Turiști nervoși care fumează țigară de la țigară pe holurile clădirilor din complex, neveste nervoase care bîjbîie în drum spre baie și copii mici care urlă ca din gură de șarpe pentru că nu pot adormi din cauza căldurii drăcești. Curat *Infern* al lui Dante, în prezentarea lui Virgiliu.

Înapoi în Paradis

Noaptea trece, cu toate frămîntările ei, cu muncitorii care lucrează „în reluare", cu managerul european care transpiră de ți-e teamă să nu se mumifice instantaneu și cu turiștii „de lux" care zac, deznădăjduiți și fără glas, pe balcoane. Dar zorii zilei caraibiene fac uitate toate suferințele și consternările. Păsările multicolore cu picioare lungi, aripi scurte și ciocuri late își reiau zborul peste vegetația luxuriantă, țînțarii și celelalte insecte bizare dispar (care în burțile șopîrlelor, care în văgăunile lor), iar europeanul și americanul redescoperă plaja, briza mării și barul cu băuturi alcoolice gratuite.

Dacă oamenii au ceva în comun, acel lucru este puterea de a uita și de a merge mai departe. Nimeni nu învață nimic din experiențele altora și nici mare lucru din propriile experiențe. De aceea *all-inclusive*-ul va fi mereu profitabil, iar istoria umanității se va repeta, cu bunele, dar mai ales cu relele ei. Noi să fim sănătoși!

***George Rădulescu** este jurnalist și autor al volumelor* Un secol cu Neagu Djuvara *și* În căutarea României pierdute.

PUBLICITATE

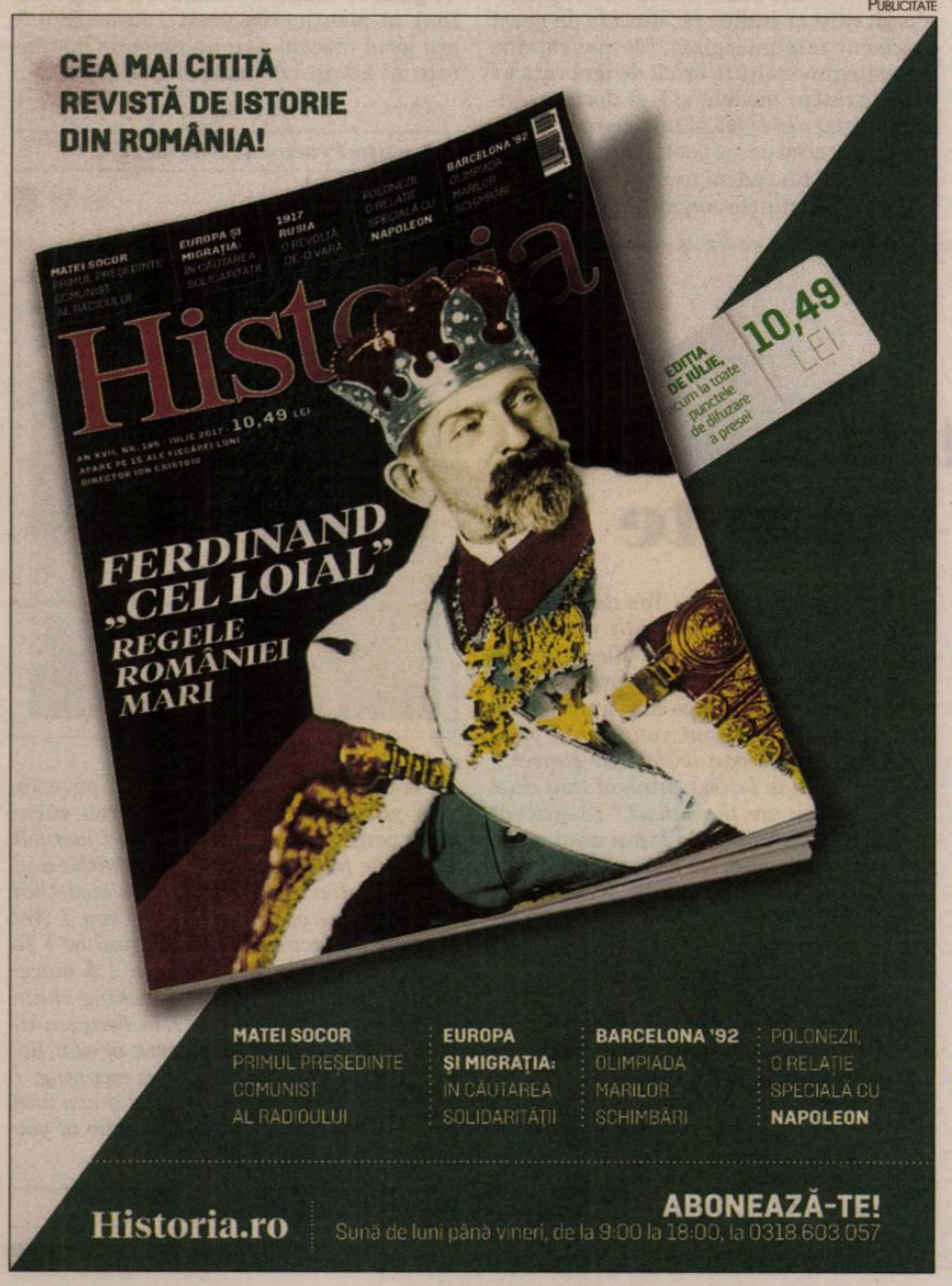

Ancuța PROCA

dilematograf

Lumi paralele

● ***Despre trup și suflet / Testről és lélekről / On Body and Soul* (Ungaria, 2017), de Ildikó Enyedi.**

În *Despre trup și suflet* (filmul cîștigător al Premiului „Ursul de Aur" de la Festivalul de Film de la Berlin 2017), doi dintre angajații unui abator de dimensiune medie, tehnologizat, din Ungaria de astăzi – Endre, directorul financiar, vechi angajat al firmei (Géza Morcsányi), și nou-venita inspectoare de calitate a mărfii, Mária (Alexandra Borbély) – descoperă, în urma unor teste psihologice prilejuite de furtul unor medicamente folosite pe vite pentru îmbunătățirea funcției lor reproductive, că visează, noapte de noapte, același vis. Fragmentele experienței lor onirice, în care un cerb și o căprioară se întîlnesc în liniștea limpede a unei păduri, pe timp de iarnă, apar, în prima partea a filmului, sub forma unor bucăți care ar putea aparține unui documentar despre viața animalelor sălbatice, fără a anunța spectatorul, prin efecte expresioniste (imagini mai neclare, distorsionate, ori sunete mai puternice sau bizare), că aparțin viselor (și deci perspectivelor subiective ale) celor două personaje. În paralel, printr-o separație cam transantă, se desfășoară activitățile de zi cu zi, feliile de viață ale angajaților din lumea claustrofobică, aseptică, descrisă ca spațiu al luptei pentru supraviețuire, din camerele strîmte și slab iluminate ale abatorului (interviurile de angajare, discuțiile dintre colegi, pauzele de masă). Printre ele, și cîteva momente cuprinzînd procesul tehnologizat al sacrificării și procesării vitelor, descris scurt, fără insistență, dar și fără a lăsa în afară lucrurile macabre: tăierea vitelor prin aparate supradimensionate și cu intervenția minimă a oamenilor, șuvoaie de sînge țîșnind, prim-planuri cu efecte puțin suprarealiste, arătînd capetele speriate ale animalelor. Faptul că filmul nu ne pune la curent de la început cu separația dintre ce e vis și ce nu e, și cu faptul că ele aparțin poveștii romantice dintre cei doi, care se ține aproape exclusiv în apropierea lor onirică (în realitate au o comunicare restrînsă) lasă un timp necesar pentru crearea unei paralele dintre ce presupune activitatea mecanică din spațiul abatorului, în care animalele sînt tratate de angajați strict ca marfă, și viața sălbatică, în care cei doi oameni care visează le „locuiesc", trăiesc experiențele vieții în libertate prin corpurile lor (dimensiunea senzuală, de desfătare prin simțuri, precum băutul apei din pîrîuri sau alegatul prin pădure, e explorată în cadre cu detalii precum blana animalelor sau cu nasurile lor amușinînd frunze). Din cînd în cînd, și destul de subtil, filmul amintește de această paralelă: personajele se întîlnesc în pauza de masă și fac *small talk* despre ce e de mîncare la cantină. Cînd discută despre carnea gătită pe care o mănîncă la prînz, Mária, protagonista filmului, care se ocupă zi de zi cu evaluarea cărnii-marfă (în funcție de grosime, gradul de grăsime și altele) și care suferă în plus și de o tulburare obsesiv-compulsivă și comunică deficitar, își dă cu părerea despre ea, nu din perspectiva unei desfătări culinare, ci spunînd că e „conformă".

Ca descriere a vieții angajaților în cadrul unui abator, *Despre trup și suflet* se plasează undeva între urmărirea detașată a rutinei oamenilor implicați într-un proces tehnologic, fără a se constitui într-o critică clară privind drepturile animalelor (o influență ar putea să o fi constituit documentare precum *Meat* al regizorului F. Wiseman, care urmărea și el activitatea animalelor ca marfă, inclusiv în cadrul unui abator) și o latură suprarealistă, care ar indica că, dincolo de acest proces ultratehnologizat, tot mai rămîne o dimensiune mitică, oricît de ignorată ar fi ea (printre modele stă și documentarul *Le sang des bêtes* al lui Georges Franju, cu descrierea sa poetic-suprarealistă a violenței din cadrul unui abator și a relației mitice dintre angajați și animale). Aici, imaginile expresive ale animalelor, în special ale privirilor lor, indică o anumită stranietate a întregului proces, care nu mai e strict industrial.

Ca melodramă onirică, filmul nu e ferit de convenționalitate, cel puțin în partea a doua, cînd conflictele generate de problemele de comunicare ale cuplului ajung tot la soluții narative de tipul încercărilor de sinucidere (încercare pusă în paralel tot cu procesul tehnologic, tot prin șuvoaie de sînge țîșnind). Cu toate acestea, imersarea spectatorului în astfel de emoții e contrabalansată de o doză destul de puternică de ironie, ca atunci cînd eroinei i se întrerupe muzica provenită de la casetofon și tonul trece, în scurt timp, de la tragic la comic. Un rol important în menținerea acestei atmosfere îl are jocul mecanic, cu un efect de distanțare, al actriței Alexandra Borbély.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

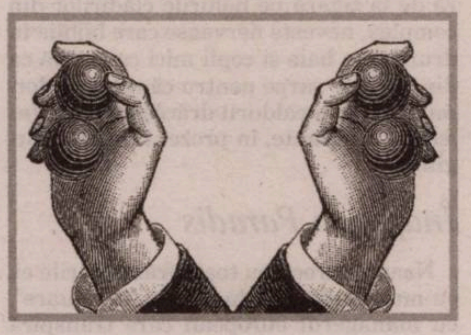

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Între viață și moarte

● **Mount Eerie, *A Crow Looked at Me*, P.W. Elverum & Sun, 2017.**

Pe 9 iulie 2016, Geneviève Castrée Elverum murea în dormitorul unei case din Anacortes, statul Washington, înconjurată de familie. Avea 35 de ani și trei luni, o fiică de un an și jumătate și un soț muzician. *„Death is real, / Someone's there and then they're not / And it's not for singing about, / It's not for making into art. / When real death enters the house, all poetry is dumb. / When I walk into the room where you were / And look into the emptiness instead / All fails"*... Vocea asta mai tristă decît tristețea însăși pare uneori a nu putea să meargă mai departe. De fiecare dată o face, ajungînd să se închidă într-un tablou sfîșietor: *„Crusted with tears, catatonic and raw, / I go downstairs and outside and you still get mail. / A week after you died a package with your name on it came / And inside was a gift for our daughter you had ordered in secret / And collapsed there on the front steps I wailed. / A backpack for when she goes to school a couple years from now. / You were thinking ahead to a future you must have known deep down would not include you, / Though you clawed at the cliff you were sliding down, / Being swallowed into a silence that is bottomless and real"*...

Între 31 august și 6 decembrie 2016, în camera în care Geneviève își trăise ultimele zile, „folosind instrumentele ei, chitara ei, basul ei, pick-up-ul ei, amplificatorul ei, acordeonul ei, scriind cuvinte pe hîrtiile ei, privind pe aceeași fereastră pe care a privit ea", Phil Elverum, alias Mount Eerie, scria muzica unui album care avea să se numească *A Crow Looked at Me*. „Real Death", piesa care îl deschide și cea ale cărei cuvinte stau între ghilimele în frazele dinainte, îl definește perfect: un dialog cu o singură sursă între el și ea, performat de la distanța impenetrabilă dintre cele două realități, viață și moarte. *„Our daughter is one and a half, / You have been dead eleven days. / I got on the boat and came to the place / Where the three of us were going to build our house / If you have lived. / You died though / So I came here alone with your baby and the dust of your bones."* Fiecare coardă a chitarei e bîntuită de reverb, vocea se confundă din ce în ce mai mult cu basul: *„And I poured out your ashes on it / I guess so you can watch the sunset / But the truth is I don't think of that dust as you. / You are the sunset."* „Seaweed" se termină ca tăiată de lama unui cuțit. Răspunsul nu vine, iar asta e crunta realitate a vorbitului cu morții. Ei se întorc doar în filme și în vis: *„Now I can only see you on the fridge in lifeless pictures / And in every dream I have at night..."*

Dialogul acesta apăsător pe care Elverum îl poartă cu soția lui moartă/mută, atins de o surprinzătoare frumusețe gotică și condus de o durere devastatoare, este atît de intens încît cuvintele și muzica devin un singur corp. Textele asimilează texturile sonore construite de muzician, fluxul emoțional inconfortabil al frazelor adresate ei, destinatarul incapabil să mai răspundă, se decupează complet și răvășitor în cuvinte, propoziții și fraze. *A Crow Looked at Me* este o poveste, una adevărată, despre pierderea cuiva drag pentru totdeauna: *„Today I just felt it for the first time, / Three months and one day after you died / I realized that these photographs we have of you / Are slowing replacing the subtle familiar / To hear you singing on the stairs, / A movement, a pine cone, your squeaking chair, / The quiet untreasured / In between times, / The actual experience of you here / I can feel these memories escaping, / Colonized by photos narrowed down and told my mind erasing. / The echo of you in the house dies down..."*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

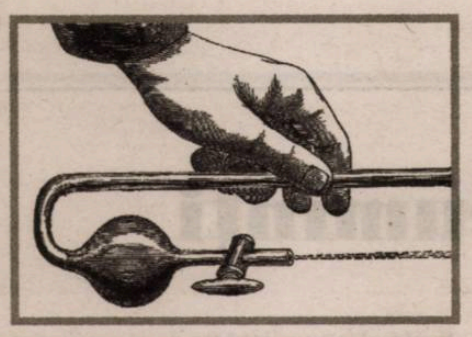

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Teatrul trebuie să fie incomod“

– portret: Doriana TALMAZAN, actriță –

*Cu bretonul tăiat drept, osatura ascuțită și silueta fragilă, **Doriana Talmazan** este departe de a fi o actriță decorativă. Membră a companiei Teatru-Spălătorie, împreună cu Nicoleta Esinencu și Nora Dorogan, Doriana a lucrat întîi „la stat“, la Teatrul „Eugène Ionesco“ din Chișinău.*

„Era visul fiecărui student la teatru să joace acolo. O lume confortabilă, care te face să te simți important, «mare artist».“ La un moment dat, acest vis nu i s-a mai potrivit. „M-am trezit că trăiam în două lumi paralele: una plină de probleme și evenimente sociale, politice, care ne influența în mod evident viața; și alta era lumea teatrului, din care făceam parte, care nu avea nici o conexiune cu realitatea. Trăim într-o realitate dură, în care relațiile umane devin tot mai șubrede, dar vorbim în scenă «despre frumos», în costume pompoase, cu decoruri scumpe. Regizorii se întrec între ei cine o să-l monteze pe Shakespeare sau Cehov încă mai «original» și actorii se screm să reinventeze personaje, «cu cît mai departe de tine, cu atît mai aproape de personaj», că doar așa ne-au învățat la școală. Dar, de fapt, e o bulă periculoasă care te distruge, în primul rînd ca individ, nu mai ești atent și conectat la ce se întîmplă cu adevărat în lume și, mai ales, în imediata ta apropiere. Stabilitatea oferită de teatrul de stat te înghite, te îndobitocește. Trăiam un vis, dar nu era al meu, poate al regizorului, al scenografului, al colegului de scenă, al directorului, dar sigur nu al meu. Nu mă mai identificam cu nimic din ce se întîmpla la «Eugène Ionesco» și după nouă ani am plecat. Autoritatea regizorilor, încrederea oarbă pe care o au actorii în regizor, lipsa de confruntare de idei, asta m-a provocat să plec. Școala te învață să fii o bucată de plastilină în mîna regizorului, să te supui scenei, actorul este un nerv dezgolit, dar despre rațiune – nimic! Regizorul este rațiunea, el deține puterea.“

Cum din 2006 lucra și în mediul independent, cu Nicoleta Esinencu – pînă în 2009 făcuseră deja „vreo cinci spectacole, pe care le-am jucat mai mult în afară“ –, cînd a decis să plece de la stat, a optat pentru implicarea totală în aceste proiecte. „Acum rîdem cînd ne amintim. Cînd am început să lucrăm împreună cu Nicoleta aveam păreri foarte diferite despre teatru. Ziceam: asta crede că știe mai bine decît Stanislavski cum trebuie să fie teatrul! Îmi distrugea orice regulă pe care am învățat-o la școală. Noi, actorii, eram derutați: cum să ieșim în scenă fără costum, fără machiaj, fără să facem caractere?! Cum să vorbim direct cu spectatorii și să reacționăm în funcție de reacția lor, cum să fim noi înșine?! Și cum rămîne cu al patrulea perete, care te salvează de la orice eșec?! Împreună am descoperit și învățat că teatrul este despre azi, aici, că *teatrul trebuie să fie personal, politic, incomod.*“

Personajele ei „nu sînt abstracte. Omul care ți-a mărturisit povestea lui, pe care l-ai văzut, l-ai auzit, ai stat de vorbă cu el, a împărțit cu tine o parte din viața lui, ce poate fi mai concret? De exemplu, cînd făceam documentarea pentru *Life* și am mers cu Nicoleta la Kiev, să le cunoaștem pe Alevtina și pe mama ei, Ludmila Andreevna (Căpșuna Andreevna), am fost foarte emoționate, ne era teamă că vom cunoaște pe altcineva decît ne imaginam, dar am cunoscut două femei extraordinare, puternice, care rezistau acelui conflict *(n.r.* – conflictul separatist din Donețk), fiecare în felul ei. M-a ajutat foarte mult s-o cunosc pe Căpșuna Andreevna, am avut nevoie de acea «confirmare» *(n.r.* – Doriana joacă personajul Căpșuna Andreevna în spectacolul *Life)*. Am petrecut o jumătate de zi împreună, am mîncat borș ucrainean gătit de ea, ne-a povestit despre grădina ei, n-am mai întîlnit pe cineva care să povestească cu atîta pasiune despre florile pe care le sădește și cu atîta rațiune despre viața pe timp de război. Sau interviul cu Roza, care a mărturisit *pentru prima dată în viață* cum a supraviețuit Holocaustului *(n.r.* – în spectacolul *Clear History)*. Roza, Roif, care nu mai sînt printre noi, dar povestea lor ne-a rămas nouă, ca s-o transmitem cu multă grijă mai departe. Purtăm o responsabilitate pentru aceste confesiuni, unde vor ajunge, cum vor ajunge. Sau în *Moldova independentă. Erată,* sau în *Ficțiune*, unde aducem istoriile noastre personale. Nu este ușor să povestești despre tine sau familia ta. Sau în spectacolele *Kstati o pogode* și *Mame fără pizdă,* vorbim despre evenimentele pe care le-am trăit sau evenimente pe care le trăiesc alții, dar care ne influențează și pe noi. Este foarte diferit cum vorbești despre lucruri sau oameni inventați și cum vorbești despre realitate.“

Stabilitatea oferită de teatrul de stat te înghite, te îndobitocește.

© R. Balan

„Limba încă este un motiv de ură interetnică“

După șapte ani de Teatru-Spălătorie, au decis să părăsească spațiul în care funcționau. „Nu renunțăm la teatru, renunțăm la acest spațiu. În următorii doi ani vom lucra la două coproducții, una cu Schauspielhaus Graz, alta cu HAU Berlin. Vom juca spectacolele și la Chișinău, poate într-un nou spațiu. Vom continua să facem ceea ce știm cel mai bine – teatru.“

„Teatrul nu se va schimba atîta timp cît actorii acceptă să joace orice.“

La Spălătorie, în „fișa postului“ intră mai multe lucruri. „Mi se pare important că procesul de documentare continuă și după ce spectacolul e gata și se joacă. Încercăm să ne implicăm în egală măsură în crearea spectacolului, e un lucru de echipă în care nu există ierarhie. Tot ce învățăm și acumulăm pe parcursul lucrului la spectacol devine parte a vieții noastre cotidiene. Încerc să îmi asum responsabilitatea de a spune povestea cuiva cît mai autentic. În primul rînd, să intereseze și apoi să emoționeze. Să fiu fidelă poveștii, să n-o schimonosesc făcînd personaje. Să știi să ții echilibrul între emoție și rațiune, pentru mine asta înseamnă să reușești să transmiți povestea. Încerc să provoc *măcar* o parte din public să-și pună *măcar* o întrebare după spectacol. Teatrul este posibilitatea de a pune în discuție, de a provoca o reacție, cît de mică. Publicul este un partener de dialog și, dacă nu reușesc să creez un contact cu el, e aproape imposibil ca spectacolul să funcționeze.“

Doriana punctează categoric: „Teatrul nu se va schimba atîta timp cît actorii acceptă să joace orice, numai să fie acolo sus, în față, pe scenă. Teatrul are nevoie de oameni onești, dedicați, curajoși, care gîndesc și nu sînt manipulați, oameni care vor și au ce spune. Peste tot există artiști care sînt preocupați mai mult de ego-ul lor și ignoră ce se întîmplă în jurul lor. Teatrului de azi, și nu numai teatrului, îi lipsește empatia. (...) Teatrul m-a ajutat să mă descopăr, să caut, să mă raportez la ce se întîmplă în jurul meu, să am o părere, să am un argument puternic sau să-mi schimb părerea în fața altui argument, să fiu critică, autocritică, să-mi asum tot ce spun și fac. Și toate astea nu doar în scenă, ci și în afara ei.“

Cu chipul ei de Audrey Hepburn fără drăgălășenie, Doriana ar putea face carieră în film. „Am jucat în două filme, dar nu pot să zic că a fost o experiență. Una a fost chiar neplăcută. Aveam un rol episodic, o evreică ce își salva copilul, în timp ce erau duși în coloană spre exterminare. Era o scenă foarte dură în care era implicată multă lume, inclusiv bătrîni din satul ucrainean unde au avut loc filmările și unde s-au întîmplat acele evenimente, erau oameni care au trăit acea perioadă. În timp ce filmam, regizorul s-a enervat pe unul din bătrînei, a urlat și l-a împins, l-a trîntit jos și l-a umilit. A doua zi mi-am luat rucsacul și am plecat de acolo. Ultima scenă au filmat-o fără mine. N-am văzut filmul și nici nu mă interesează în contextul în care regizorii au un comportament ipocrit și pretind că vorbesc despre umanitate.“

În Republica Moldova, două culturi, două limbi, două atitudini – cucerit și cuceritor – încearcă să-și găsească identitatea comună. La Teatru-Spălătorie, aceste culturi se exprimă liber. „E absolut firesc, așa cum se întîmplă în viața de zi cu zi. Dacă vînzătoarea sau taximetristul sau vecinul vorbește cu mine în rusă, îi răspund și eu în rusă. Trăim într-o țară în care se vorbesc două limbi și trebuie să acceptăm asta. La noi, din păcate, limba încă mai este un motiv de ură interetnică. Intenționat folosim ambele limbi în spectacolele noastre. De obicei, păstrăm limbajul din procesul de documentare. Am văzut un spectacol la Teatrul Național din Chișinău în care actorii foloseau fraze în rusă cu accent (intenționat) românesc, ca să pară mai români.“ *(rîde)*

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Amintirile unei profesoare cuminți

Sînt într-un așa-zis an sabatic. De peste douăzeci de ani predau limba și literatura română. Am ales meseria aceasta pentru că am vrut să îmi dovedesc întîi mie că de la catedră se poate face și altfel: să nu profiți de avantajul de a fi pe poziția de forță, să nu te consideri pe o poziție de forță, să nu țipi, să nu certi, să nu explici cu aceleași cuvinte cînd ți se spune că nu s-a înțeles ceva, să nu te faci că îți place nu știu ce autor ș.cl. În tot acest timp, de multe ori, de foaaarte multe ori, m-am revoltat împotriva textelor din manuale, a autorilor canonici, a cerințelor de la examene și a subiectelor de la concursuri și olimpiade. Spuneam ori de cîte ori puteam, la corectură la examene și olimpiade, în comisiile de control și evaluare, la colocvii și întîlniri ale profesorilor de română, în cancelarie, în discuțiile cu inspectorii, în dialog cu ziariștii, că trebuie să schimbăm ceva. De la perioade la autorii canonici, de la subiecte de examene și olimpiade la cerințe etc. Nu era chiar ca vorbitul în pustiu, dar nici departe. Mi se aduceau contraargumente (pe care le-am uitat), deranjam orgolii, în definitiv, în minister nu e așa ușor să ajungi firesc. Părea că nu se revolta așa multă lume atunci cum se revoltă acum, dar, în sfîrșit, totul se coace la vremea lui. E bine, poate, și acum. M-am războit cu Manualul în orice formă a fost el. Mai bine spus, nu cred că a contat vreodată ce manual foloseam. Pentru că aproape că nu foloseam. Am înlocuit textele din manuale ori de cîte ori am putut, am căutat să le arăt elevilor deștepți de lîngă mine de ce sînt importanți Creangă sau Sadoveanu, Maiorescu sau Lovinescu, ce loc are fiecare în evoluția literaturii sau a criticii literare. Am ales basme și romane mai puțin cunoscute, fragmente de articole și eseuri pe care să le citim împreună spre a le înțelege și/sau a verifica valabilitatea afirmațiilor unui critic. Am citit cu voce tare și ne-am minunat împreună cît de clară este totuși limba din *Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung către Hans Bengner, judele Brașovului*. Le-am propus elevilor mei de liceu *Dănilă Prepeleac* și *Ivan Turbincă* în loc de *Povestea lui Harap-Alb*, *Creanga de aur* și *Divanul persian* în loc de *Baltagul*, *Patul lui Procust* în loc de *Ultima noapte*... Nu puteam renunța de tot la Creangă, Sadoveanu, Camil Petrescu, pentru că sînt autori canonici. Asta, printre altele, se traduce și prin faptul că aceștia (și mulți alții) sînt autori despre care la examenul de bacalaureat este obligatoriu să dovedești că știi ceva (o operă, curentul, tendința etc., nu e chiar simplu, dar să zicem doar „ceva"). Deci nu se putea renunța la ei. Cînd elevii mei se întrebau „de ce nu facem și noi ce fac ceilalți, pentru că la Bac, știți, dacă profesorii se așteaptă la *Baltagul?*", am trecut și eu la *Baltagul*, *Ultima noapte...*, *Povestea lui Harap-Alb*. Am căutat să le fac cît mai interesant posibil. Vorbeam despre încrederea lui Sadoveanu în omul arhetipal pentru Vitoria Lipan, despre Creangă și Creanga de aur, despre *hybris* și Slavici, mă rog, lucruri știute de mulți acum. Din cînd în cînd „spărgeam șirul" cu o discuție despre *Călăuza* lui Tarkovski, *Un om sfîrșit* al lui Papini sau despre *De ce fierbe copilul în mămăligă* al Aglajei Veteranyi. Erau foarte veseli că vorbim despre ele, se iscau dezbateri, e limpede că le făcea plăcere și pe mine mă bucura pentru că îi vedeam curioși, vii, dornici să afle! La pregătirea pentru Națională de română vorbeam despre sora lui Shakespeare, citeam Pamuk, Llosa, dar și *Teoria relativității pe înțelesul tuturor*... Îi provocam cu subiecte de tipul „Imaginează-ți că ești Eugen Lovinescu și că trebuie să scrii un articol de întîmpinare pentru..." sau „Aduceți cel puțin patru argumente care să susțină sau să infirme opinia lui Maiorescu din finalul articolului „Eminescu și poeziile lui"...

La școala mică, adică la gimnaziu, recomandam *Enciclopedia zmeilor* a lui Cărtărescu – copiilor le plăceau descrierile zmeilor, Vasilisca era preferata – sau *Teodosie cel mic* al lui Răzvan Rădulescu, dar și cărțile lui Roald Dahl, pe care copiii de aceste vîrste am observat că le adorau. Unii citeau foarte repede ce fusese tradus în română și treceau apoi la cărțile în engleză. Veneau bucuroși și îmi spuneau că au terminat – și ei ce să mai citească? Mă găseam în situația în care trebuia să fac alte recomandări. Nu țineam la toată lumea cu Jules Verne, pur și simplu erau copii-cititori care nu se conectau cu acest scriitor. Nu insistam. Sînt de părere că lectura trebuie să îți provoace plăcere. Mircea Sântimbreanu, Ionel Teodoreanu prind(eau) foarte puțin. Așa am ajuns la Christopher Paolini (*Eragon* etc.). Să ne înțelegem, de cele mai multe ori, acești copii citiseră deja pînă la gimnaziu *Colț Alb*, *Prinț și cerșetor*, *Aventurile lui Tom Sawyer*, *Cartea junglei*, dar și *Amintiri din copilărie* sau povestirile lui Emil Gîrleanu. Probabil fuseseră recomandate de doamna învățătoare. Nu știu de ce, nu intru în amănunte, e un alt (interesant) subiect de discuție. Cel mai greu era cînd trebuia să fac subiecte pentru teze și olimpiade. De unde să iau textele-suport? Era obligatoriu atunci să fie din literatura română. Recunosc că *Enciclopedia zmeilor* era prima opțiune, și apoi cartea lui Răzvan Rădulescu. Înnebunisem căutînd în fiecare semestru fragmente care să poată fi utilizate pentru idee, stilistică, norme morfologice, să poată fi conectate cu subiectul de compunere creativă, cu vîrsta, cu timpul etc.

Recunosc că, în toți acești ani, elevii mi-au fost de foarte mare ajutor. Am învățat unii de la alții. Aveam obiceiul de a face recomandări de lectură în primele minute ale lecției, pe secțiunea din dreapta sus a tablei. În timp, acest obicei a fost extins asupra elevilor deopotrivă. Știau că și ei pot scrie acolo încă din pauză titlul, autorul, editura oricărei cărți le plăcuse. Așteptau venirea mea și să spun o vorbă despre carte, apoi o notau – cei interesați, niciodată nu insistam să o facă toți – în caietul de română. Cînd nu știam despre carte, ceream răgaz să o citesc și reveneam cu recomandarea sau părerea mea. Așa am ajuns să citesc seriile *Harry Potter*, *Hobbitul*, *Cronicile din Narnia* – cărți neapetisante la vîrsta mea, dar pe care am acceptat să le citesc ca să fiu pe aceeași planetă cu ei. I-am descoperit tîrziu pe J.K. Rowling și pe Tolkien și a trebuit să recunosc că sînt scriitori cu uriașă imaginație, cu viziune, dar și cu o stilistică seducătoare. Am înțeles cu voluptate de ce copiii sînt atrași de acești scriitori și nu de alții.

Evident că obiceiul de a scrie titlul, autorul și editura ultimei cărți citite și plăcute era valabil și la liceu. Tot în ambele sensuri. Eu pentru ei și ei pentru noi toți. Așa au ajuns ei să citească Llosa, Nabokov, Pamuk, Elif Shafak, Vodolazkin, dar și Stephen Hawking. Așa am ajuns eu să citesc *Urzeala tronurilor*, *De ce să ucizi o pasăre cîntătoare*, dar și seriile *Amurg*, *Jocurile foamei*, *Divergent*. Și bine am făcut. Mi-ar plăcea ca adolescenții mei să fi ajuns singuri și la cartea contemporană românească. Dar nu ajungeau. Le recomandam Cărtărescu *(Nostalgia*, *Orbitor)*, Simona Popescu *(Exuvii*, *Lucrări în verde sau Pledoaria mea pentru poezie)*, T.O. Bobe *(Cum mi-am petrecut vacanța de vară)*, Ioana Pârvulescu *(În intimitatea secolului 19*, *Întoarcere în Bucureștiul Interbelic*, *Viața începe vineri*, *Viitorul începe luni)*, Alex. Leo Șerban *(Litera din scrisoarea misterioasă)*, dar și Cătălin Dorian Florescu (se pune la români, nu?)

Mă bucură enorm această mișcare în ambele sensuri la care am ținut în școală. De la mine la ei, dar și de la ei la mine. Sînt convinsă că și noi, profesorii, avem de învățat de la ei: toleranța, deschiderea către tehnologie, acceptarea diferenței, așteptarea răbdătoare. Pentru că ei ne așteaptă. Important este ca noi să le venim în întîmpinare.

Ohara DONOVETSKY

PUBLICITATE

Examenul maturității într-o școală imatură

Revenit de curînd în țară, după un prim an de studenție în Marea Britanie, și avînd, deci, încheiată socoteala anilor de liceu, nu am putut rămîne neatins de febra ce cuprinde an de an țara în preajma bacalaureatului, mai ales că, primăvara trecută[1] am trecut și eu cu bine așa-numitul *examen al maturității*. Nu mi-a fost niciodată pe plac această metaforă, întrebuințată cu emfază de presa ce caută cu îndîrjire sezaționalul, iar singurul înțeles pe care eu i l-aș putea găsi este acela că după bacalaureat realizezi că perioada de probă s-a încheiat (un fel de *free trial* de la jocuri) și că abia acum îți iei, vrînd-nevrînd, viața în propriile mîini, experiența cu care se pleacă la drum din școală nefiind nici pe departe suficientă.

Orele de română devin doar ore de pregătire orbească pentru Bac.

La introducerea lui, în anul 1925, bacalaureatul își propunea, după cum era scris în *Monitorul Oficial* de atunci, *să verifice cunoștințele dobîndite de elevi la materiile de studiu cele mai importante și să dovedească influența studiilor făcute asupra formării cugetării lor*. Or, o scurtă răsfoire a subiectelor din ultimii ani arată clar că ultima parte a scopului – și cea fundamentală – este una complet ratată. De exemplu, la limba și literatura română, la prima parte ai de răspuns la cîteva întrebări după un canon fix, iar la ultima ți se cere să redactezi, într-un limbaj care să se apropie măcar de cel de specialitate, un text de 600-900 de cuvinte despre tema sau personajele unei opere studiate. Strategia folosită de majoritatea elevilor este de a memora din diverse culegeri cîte un eseu pentru fiecare operă, interpretarea personală nefiind deloc încurajată, iar limbajul fiind greu de stăpînit. În cazul nefericit în care profesorul de la clasă este lipsit de charismă și de cultură, orele de română devin doar ore de pregătire orbească pentru Bac, iar strategia de mai sus devine într-adevăr cea mai bună. Cu o memorie bună, poți lua peste 9 fără să pui mîna pe un singur roman. În cei patru ani de liceu, autori precum Shakespeare, Dostoievski sau Goethe ajung să nu fie pomeniți nici măcar o dată. Oricum, în școală arta este complet neglijată (ajunge să facem cîteva desene și să ne jucăm de-a corul, poate nici măcar atît), așa că de ce literatura ar trebui să facă excepție? Ce rost are cultivarea frumosului? La matematică totul se rezumă la cîteva formule și teoreme de care să te servești pentru a rezolva diverse tipuri de exerciții. Legătura dintre rezultate, contextul istoric, esența lor sînt trecute sub tăcere. În clasa a XI-a, algebra liniară este redusă cu blasfemie la calcularea de determinanți 3x3 și 4x4, iar oricine îți va spune că derivata lui x^n este nx^{n-1} chiar dacă nu înțelege ce înseamnă ca o funcție să fie continuă sau derivabilă. Încercarea de a introduce matematica superioară în liceu este una eșuată. La fizică situația este asemănătoare, iar exemplele pot continua la nesfîrșit. Așadar, acest test nu arată că elevul, după doisprezece ani de școală, a ajuns la un anumit nivel de cultură și înțelegere a lumii, ci mai degrabă că și-a însușit o paletă restrînsă de rețete pe care, neînțelegîndu-le, nu le poate extrapola, dar pe care le poate aplica în situații particulare – neimportante și neinteresante în mare parte – după un bine stabilit (și impus) set de reguli. Multele cusururi ale bacalaureatului reflectă, de fapt, marea problemă a învățămîntului românesc și nu pot să nu blamez comunismul pentru cultivarea fricii și a obedienței, pentru înăbușirea spiritului critic și a curiozității, tot acest conformism avînd ca țintă crearea unor piese eficiente pentru sistem sau, după cum probabil s-ar regăsi într-un text de propagandă, a unor *cetățeni de nădejde ai patriei*. Ne aflăm într-un cerc vicios, pe care societatea a ajuns să se bazeze, și nu-mi dau bine seama în ce măsură nu se vrea părăsirea lui și în ce măsură ieșirea din el este cu neputință de obținut.

Vorbind despre învățămînt, nu am să trec cu vederea un urît obicei căpătat în școală, și anume acela de a trișa. Caracterul său de generalitate, precum și mîhnirea pricinuită de nedreptate și de senzația de a fi lăsat în urmă, contribuie la perpetuarea acestui viciu în școli. Mai mult, faptul că este prea puțin pedepsit, ba chiar apreciat, fiind văzut ca un fel (de multe ori ingenios) de a ieși dintr-o situație grea, face ca fenomenul să intre în normalitate. Mărturisesc că și eu am copiat (sau i-am lăsat pe alții să copieze de la mine) la teste și am chiulit de la ore doar pentru că nu învățasem lecția. Acum îmi privesc faptele de atunci ca pe niște copilării și sînt – purtînd și eu litera stacojie – îngăduitor față de astfel de lucruri. Totuși, din fericire (pentru sufletul meu), nu cred că am trișat niciodată cînd am fost pus în fața unei încercări care să conteze cu adevărat. Mă întristează astfel foarte mult să văd că acest obicei este dus mai departe la facultate, la locul de muncă, în deciziile politice, ajungînd în final să pună însăși viața oamenilor în pericol. Ca să închei ideea de față, voi aminti o observație – ce m-a șocat într-o măsură – de la prima mea simulare de examen la universitate. Eram șase persoane la o masă, toți avînd de rezolvat același subiect. După ce trecuse puțin mai mult de o oră din timp, mi-am ridicat privirea din foaie ca să îmi umplu un pahar cu apă. În momentul respectiv am realizat că puteam, cu un minim efort de atenție, să citesc ce scrie fiecare dintre ceilalți cinci colegi ai mei și mi-am dat seama că asta se întîmpla la toate celelalte mese. Ei bine, nu am văzut pe nimeni încercînd să tragă cu ochiul la vecin, chiar dacă era numai o simulare, iar regulile deloc stricte.

Nu pot să nu blamez comunismul pentru cultivarea fricii și a obedienței.

Revenind la examene, mă tot întreb de ceva vreme de ce noi, românii, am ajuns să le mitizăm, să ne temem de ele ca de niște balauri cu șapte capete. Țin minte că mai toți prietenii mei erau stresați și speriați înaintea acestor momente[2], fie ele bacalaureat, teze, teste de limbă sau chiar cel de permis auto, iar în trimestrul recent încheiat în Oxford nu era zi în care să nu văd vreun cunoscut român exteriorizîndu-și frica de examene, pe cînd ceilalți studenți nu păreau să trădeze o neliniște atît de mare. Situația este pricinuită, cred eu, de faptul că de cînd sîntem mici, prin reiterări, ni se inoculează ideea că orice examen este decisiv, iar eșecul este un capăt de drum. Sorgintea acestui morav o bănuiesc a se afla tot în anii comunismului. Eșecul este, într-adevăr, un pas înapoi, extrem de dureros uneori, însă poate reprezenta elanul necesar începerii unui drum spre viitoare succese, iar, pînă la urmă, majoritatea examenelor pot fi repetate și este puțin probabil ca picarea unuia dintre ele să reprezinte o oportunitate definitiv ratată.

În cazul bacalaureatului, nu mă voi feri să spun că probele sale sînt ușoare, ba chiar, pentru a mări procentul celor ce promovează, mai ușoare cu fiecare an care trece. Totuși, asta nu înseamnă că ele nu pot fi picate. Este nevoie, bineînțeles, de antrenament, ca pentru orice altă întrecere, însă nu de unul prea intens. Nu este nici o greșeală în faptul că nu e deloc greu să iei acest examen, deoarece trebuie oferită fiecărui participant o șansă corectă de a promova, ci, după cum am afirmat și mai înainte, greșeala constă în modelul greșit ce se folosește pentru obținerea rezultatului dorit. Se poate numi, așadar, a lua 10 o performanță, avînd în vedere cerințele adresate candidaților? Este, cel mult, un semn de sănătate, și sînt perfect de acord cu menționarea și recompensarea elevilor ce reușesc acest lucru, fiind vorba, pînă la urmă, de un efort depus (deși poate cineva să afirme că există cu adevărat o diferență între un 10 și un 9,90, date fiind hazardul și gradul de subiectivism ale întregului sistem?). De aici însă și pînă la hiperbolizarea creată de societatea contemporană e cale lungă. Mai mult, tot Internetul este acum împînzit de topuri cu procente din care să reiasă clar județele și școlile fruntașe. Este absolut evident că ceva e putred într-o școală în care nimeni nu promovează examenul și că un procent de 100% nu poate fi decît un semn bun, dar, din nou, de aici și pînă la a te făli că liceul tău are un procent cu jumătate de punct mai mare decît cel rival mi se pare un caz desprins parcă din comediile lui Caragiale. Poate ne vom trezi la un moment dat și ne vom orienta spre valori ceva mai coerente, mai pline de substanță.

N-aș vrea, în final, ca cititorul să ia aceste rînduri doar ca pe o simplă diatribă împotriva învățămîntului românesc, ci mai degrabă ca pe un consult menit să identifice cîteva dintre bubele sale, bube ce, netratate la timp, vor face ca viitorul pe care îl așteptăm de atîta amar de vreme să se îndepărteze din ce în ce mai tare.

1) Am luat parte la sesiunea specială din mai, urmînd ca la începutul lunii iulie să fac parte din lotul României ce avea să participe la olimpiada internațională de matematică.

2) Eu am reușit să-mi păstrez ceva mai bine echilibrul și fiindcă aproape de fiecare dată mă simțeam pregătit, simțeam că făcusem tot ce depinsese de mine pentru a avea un rezultat cît mai bun.

Laurențiu PLOSCARU

PUBLICITATE

Un nou serial marca „Weekend Adevărul"
Poveștile nestiute ale prinților și prințeselor României
În fiecare vineri, în
weekend adevărul

Anca NEDELCU

Educație „la cuțite“

– repertoriul relației de putere cu „învățăcelul“ –

Show-urile de tip *reality TV* sînt o plăcere vinovată a multora dintre noi, mai ales cînd au un substrat competițional. Tensiunile dintre concurenți – chiar dacă exagerate de producători sau de un montaj păcălitor –, momentele conflictuale – chiar dacă stimulate de scenarii anterior stabilite –, răsturnările de situații, empatizarea cu cei vulnerabili creează, se pare, dependență.

Astfel de competiții pot să fie citite și într-o altfel de cheie: pedagogică. De exemplu, emisiunea *Chefi la cuțite* (din care am vizionat – în scop didactic, nu-i așa? – cîteva episoade din sezonul 3/2017). Cum poate un pedagog să vadă acest spectacol? Ce poate acesta să culeagă util practicii didactice?

Să vedem: avem trei maeștri bucătari (numiți în continuare „chefi“, conform preferinței emisiunii); aceștia își formează echipe pe care le îndrumă în competiția pentru cîștigarea unui titlu individual de cel mai bun bucătar. Iată, așadar, cuvintele-cheie: bucătari mentori, echipă, întrecere. Teoretic, un scenariu cu mult potențial formativ pentru un telespectator. Acesta ar putea să-și extindă propriul repertoriu culinar, ar putea să vadă atmosfera unor bucătării profesioniste, cu echipe funcționale, conduse cu respect.

Însă nu e așa. Strivit de presiunea necesității de a face audiență, spectacolul se transformă într-o arenă cu accente „gladiatoriale“, cu voci ridicate și acide. Și în alte locuri ale lumii, show-urile de genul acesta plătesc tribut rating-ului. Un profit consistent se extrage din transformarea bucătăriei într-unul dintre cele mai stresante spații. Peste tot, spectacolul fierbe în sucul unei agresivități clocotitoare, probabil gonflată artificial, la indicațiile prealabile impuse de formatul emisiunii. Tensiunile sînt exacerbate, conflictele stimulate, maeștrii bucătari îngroașă tușele și își vîntură în aer propria superioritate și strigătele trufașe de dominare.

Din capul locului, emisiunile de acest gen sînt destinate să seducă prin aroganță și să vîndă umilire. Însă în spatele formatului poate să fie citit specificul cultural local, căci, în spontaneitatea lor, protagoniștii transmit un repertoriu propriu de comunicare. O întreagă antropologie a umilirii și supunerii se așază implicit în spatele formatului standard, dezvăluind preferințele autohtone de adresare și specificul local al relației „învățat – învățăcel“. Tocmai de aceea emisiunea este relevantă didactic, căci reproduce condensat o întreagă pedagogie a puterii celui experimentat asupra celui novice, a maestrului asupra începătorului, a profesorului asupra celui care învață. Bucătăria devine un spațiu generic, un simbol al multor încăperi-gazdă pentru interacțiuni de învățare/cooperare/competiție, așa cum este și... clasa de elevi.

Dotați cu un limbaj caustic – probabil un veritabil atu mediatic –, chefii „la cuțite“ livrează către echipa proprie un amestec suculent de sfaturi, condimentat – după gust – cu sarcasm și decibeli expandați. Îndemnul țipat este cea mai frecventă tonalitate ce traversează atmosfera din bucătărie („Chef a țipat, l-a făcut albie de porci“, 4 aprilie). Presiunea timpului, necesitatea cîștigului, neputințele debutanților par că îndreptățesc tonul ridicat. Eficiența strigătului – ca metodă de învățare ce merge direct la țintă – e glorificată de chef Bontea (25 aprilie): „Am început să țip: a început să miște Puiu“ (unul dintre concurenți). În aceeași emisiune, chef Scărlătescu oferă un mic moment de reflecție, de filozofare veritabilă, probabil neintenționată; acesta subliniază candid natura non-malignă a tonului umflat decibelic: „Nu este un țipăt urîcios. Nu este un țipăt către o anumită persoană direct. E un strigăt pe care îl avem noi în bucătărie, chefii, mulți țipă preventiv ca să-i trezească“. Așadar, o rutină a marilor bucătării (oare și a micilor clase?) bazată pe anticiparea neputinței potențiale a celui care învață. Îndemnul corectiv vine înaintea faptei, e – cum s-ar spune – proactiv.

Efectele strigătului nu sînt întotdeauna atît de dinamizatoare pe cît cred maeștrii. Unii concurenți își mărturisesc imunizarea în fața acestui tratament frecvent experimentat (doar în timpul uceniciei în domeniul culinar sau și pe parcursul propriei școlarități?): „Pe mine nu mă stresează țipetele pentru că m-am obișnuit cu ele“ (4 aprilie). Alții identifică vocea ridicată ca sursă a unor tensionări greu de ascuns: „Mamă, ce-ți tremură mîinile. Păi, la cum ai țipat, Chef, la mine...“ (discuție concurent – Scărlătescu, 18 aprilie).

Astfel de observații ale concurenților sînt făcute cu reținere și reverență; fascinația ucenicilor în fața unor bucătari experimentați, învăluiți în poleiala subțire a notorietății televizate, este foarte puternică. Convinși de propria stîngăcie, dominați de aura și dezinvoltura „superiorilor“, debutanții intră automat în „modul obedient“, în poziția spăsită de tip școlar. Din această postură umilă, concurenții șoptesc și alte dovezi ale digerării nesatisfăcătoare a țipătului maestrului: „Am așa o încărcătură, acum efectiv m-aș duce într-un colț și aș plînge“ (4 aprilie), „Ăsta mă pune pe grindă, mă spînzură“, „Omul ăsta se uită la noi ca la niște oi!“, „Mă simt penibil, mă simt precum un vierme...“ (25 aprilie)

Și, ca efect al atitudinii țipat-dominantă a bucătarilor vestiți, concurenții își inhibă orice inițiativă personală (pe principiul „Doamnă, pot să...“): „Întotdeauna întrebăm, să nu facem greșeli“ sau „S-o facă așa sau așa? Mă tem să iau orice decizie, că aicea-i un chef“ (declarații concurenți, 4 aprilie).

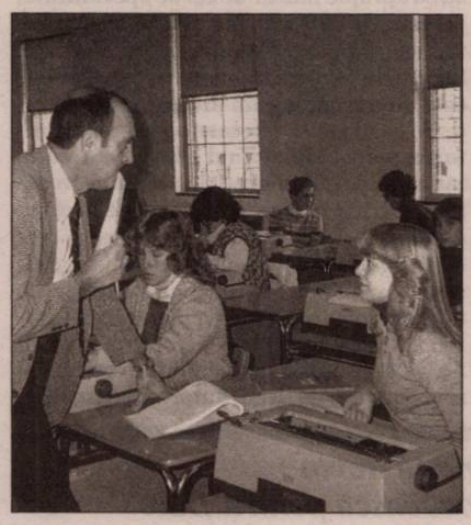

Repertoriul de mentorare al chefilor e în mare parte tradițional-previzibil, derivat din fondul autohton de coordonare a debutanților (prin metoda „tiranul din cămară“): „Uite ce ai pus, bă, ești nebun la cap?“, „Dacă nu cîștigați și azi, vă omor, vă mănînc“, „Ce ai pus aici, ești cu capul?“ (Dumitrescu). Concurenții sînt chiauni (Bontea), „Nina e pe altă planetă total“ (Dumitrescu), iar „Angi doarme în papuci“ (18 aprilie, Scărlătescu). Apar și comparații cu iz folcloric și îndoielnic rol motivator („Nu te mai uita la mine ca curca-n lemne, ce...“) sau ironii la fel de colocviale („De caterincă sîntem buni toți“ – 18 aprilie, Scărlătescu).

Pe alocuri, spectacolul capătă accente de abuz emoțional; se simt urme de sarcasm și oarecare iz de discriminare. Spre exemplu, una dintre echipe este formată din șapte persoane, dintre care una cu o înălțime considerabil sub medie. Deși a completat că nu se referă la „pitic“, Bontea spune despre numărul de membri ai echipei adverse: „Ce vezi acolo? Eu nu văd decît 6 și 0,5“ (4 aprilie). În alt context, un maestru bucătar îndeamnă un concurent să-și folosească mîinile, printr-o aluzie probabilă – nu tocmai flatantă – la grosimea degetelor: „Hai, George, cu crenvurștii tăi“ (25 aprilie). Firește, e vorba de un pamflet, care trebuie tratat ca atare.

Sonoritatea caustică a unor astfel de adresări aduce în minte o paralelă – tristă – cu un alt moment transmis tot de presă. E vorba de înregistrări ascunse ale dialogurilor – profund neinspirate și neadecvate – ale unor învățătoare cu elevii lor. De exemplu, într-o școală de lîngă Roman, în martie 2016, cadrul didactic strigă către un elev: „Te ia mama dracului“, „Vin la tine și te strîng de gît“ (o variantă a lui „Vă omor“ al chefului Dumitrescu). O altă învățătoare, din Cluj, livrează aceeași agresivitate: „Mă, tu ești nebun la cap... măi băiatule? Mă, tu ești normal la cap?“ (variantă a lui „Ești cu capul“?!). Și mai departe: „Mă, tu ești întreg? Jumătate de creier ce ești!“ (același procedeu al înjumătățirii de mai sus?).

Firește, aceste două voci didactice invocate sînt menționate doar pentru sub-

Pe lîngă tonalitățile înalte, bucătăriile mustesc de balcanicul „haide“.

linierea sonorității similare a exceselor verbale și nicidecum în scopuri de generalizare. Există în școala noastră mulți profesori echilibrați, minunați pedagogi. Și aceștia sînt infinit mai mulți decît cele două exemple. Așa cum există și în emisiunea *Chefi la cuțite* momente de încurajare autentică a participanților, de împărtășire de experiențe și sfaturi. Iată, spre exemplu, chef Bontea își dinamizează echipa cu un convingător îndemn patern: „Hai, dragii mei, hai, copiii mei, hai, muschetarii mei, băieții mei“ (25 aprilie). Tot acesta îi învață importanța lucrului bine făcut: „Trebuie să fii atent la fiecare detaliu!“

Pe lîngă tonalitățile înalte, bucătăriile mustesc de balcanicul „haide“; o răpăială de „haide“ se aude neîncetat, ca fundalul sonor al unei ploi de vară. Din nou se pot observa similitudini cu alte spații unde există interacțiuni cu rol de coordonare și dinamizare. Spre exemplu, haideți (!) să ascultăm scena pregătirii pentru școală a copiilor dimineața, gestionată de părinți: „Trezește-te, haide mai repede, hai, leagă și tu șireturile alea... haide odată...“ Sau să ne imaginăm fundalul sonor al unui parc cu mulți copii și adulți care îi mobilizează pe cei mici spre plecare sau joc. Pe lîngă excesiv de protectivele (și inutilele) îndemnuri – vezi să nu cazi, fii atent pe unde mergi, mai încet – există și aici mult „haide“! Așa cum întîlnim supremația acestui îndemn și într-o clasă de elevi: liniște, haide, cine răspunde, hai repede, mai aveți cinci minute, haide, haide...

Pe acest fundal se desfășoară raporturile cooperare – competiție între participanții la emisiune. În ceea ce privește competiția, se detașează net utilizarea unei tehnici clasice „de război“: sabotajul. Un exemplu este epuizarea rezervelor de făină din cămara comună pe principiul „Luăm tot, chiar dacă ne nu trebuie, căci poate le trebuie celorlalți“. „Ascundeți ouăle, nu le dau nimic, îi sabotez cît pot eu“ (chef Bontea, 25 aprilie). Etica întrecerii, respectul pentru alteritate, pentru colegi („Știam că este alergic, dar nu mi-a păsat; cine l-a pus să guste din acel sos?“ – 25 aprilie) sînt pierdute pe drum sub presiunea competiției; în urmă par că rămîn cîmpurile pîrjolite și fîntînile otrăvite...

Interesante sînt și modalitățile de lucru în echipă. Și aici avem o mostră a manifestării spiritului cooperativ autohton, sintetizat de unul dintre concurenți printr-o formulă adaptată: „Echipa e echipă, dar brînza e pe bani“ (25 aprilie). Mai departe apar și detalierile: „Toți am mers pe ideea să fim o echipă, să ne ajutăm. Dar ținînd cont de faptul că e concurs, fiecare are două-trei fețe“.

În acest context, unii chefi încearcă să echilibreze tensiunile din cadrul grupului coordonat. Probabil contaminat de multele cursuri de dezvoltare personală din jurul nostru, chef Dumitrescu inițiază o îmbrățișare de grup, care este, după toate aparențele, nu tocmai convingătoare: „Hai, demonstrați că sînteți o familie, hai să ne îmbrățișăm. Cum să ne iasă desertul super-tare cînd voi aveți dușmănie în suflet?“ Comentariul constatativ al unui concurent pune la îndoială eficiența gestului: „Îmbrățișarea care a fost între noi... eu nu cred în ea... așa, puțin forțată din partea colegilor și nu sinceră“ (25 aprilie).

Sita pedagogică aplicată emisiunii decantează și alte informații. De exemplu, putem să aflăm despre modalitățile de gestionare a eșecului și succesului: „Ne-a ieșit o mizerie“ (chef Dumitrescu) sau „Am înnebunit, îmi venea să distrug toată bucătăria, mi s-a pus o gheară în gît, n-am știut să mă mai bucur apoi“ (Scărlătescu, 25 aprilie). Sau se mai poate vorbi despre relațiile dintre egali, dintre chefi, despre ce își spun aceștia unul altuia („Ești chiar o mizerie umană“), despre utilizarea umilirii publice ca procedeu didactic, despre... Despre multe altele.

Toate aceste elemente suprapuse, amestecate cu măiestrie audiovizuală, reproduc cumulativ un univers competițional complex și provocator, ilustrativ pentru multe alte spații de învățare, practicare de abilități, mentorare etc. O întreagă pedagogie a puterii, îngrămădită între pereții unei bucătării și ai unei emisiuni-concurs, se strecoară subtil printre deserturi și legume la tigaie. Meniul oferit privitorului e bogat și, judecînd după audiențe, suficient de captivant. Rămîne să vedem dacă gustul ce rămîne după ingurgitarea acestui festin mediatic e unul dulce, de desert ușor și pastelat, sau e iritant de picant... Sau poate deja îi simțiți gustul destul de amar?

***Anca Nedelcu** este prodecan al Facultății de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea din București.*

Mihnea RUDOIU

O Românie nouă și bățoasă

Politica între națiuni, de Hans Morgenthau, e o carte fundamentală pentru toți cei care doresc să înțeleagă natura politicii mondiale. Un fel de Biblie. Cînd eram student la Științe Politice, toți profesorii făceau referire la ea, așa că m-am grăbit să o cumpăr – am și notat ziua, 22 august 2008 – cînd am aflat că a fost tradusă la Polirom.

Una din anexele acelei ediții cuprindea un set de eseuri ce urmăreau „aducerea la zi a realismului în secolul XXI". Ca militar – eram locotenent la acea vreme –, mi-a atras atenția detaliul că două prezentări aparțineau unor ofițeri: generalul Brent Scowcroft, fost consilier pe probleme de securitate națională în administrația Bush Sr., și amiralul William Crowe, fost Șef al Statului-Major Interarme și profesor de geopolitică la Universitatea din Oklahoma. M-a impresionat că eseurile unor militari stăteau alături de altele aparținînd unor personalități în domeniu, precum John Mearsheimer și Richard Little.

Acum să facem un salt în timp pînă în zilele noastre, mai bine zis, pînă în zilele în care *Fabrica de doctorate sau cum se surpă fundamentele unei națiii,* cartea Emiliei Șercan, a văzut lumina tiparului la Editura Humanitas și pe care subsemnatul a dorit neapărat să o citească. Asta s-a întîmplat în urmă cu două luni, de unde se poate deduce că între momentul Morgenthau și Șercan au trecut niște ani, răstimp în care locotenentul de atunci, deh, a devenit maior.

Emilia Șercan face cîteva dezvăluiri „șocante" în această carte: spre exemplu, spune despre generalul cu patru stele (r) Oprea Gabriel, profesor universitar doctor, că este un „plagiator-făuritor-de-plagiatori". Poftim, cum? Da, afirmă despre un general cu patru stele – cel mai mare grad pe care îl poate atinge un militar din Armata României, cu excepția celui de mareșal – că este un plagiator ordinar, un terchea-berchea fără treabă cu lumea academică, care, cu tupeu, în mod grosolan, a preluat *ad litteram* în lucrarea de doctorat „calupuri întregi de text... din volumele altor autori, lucrarea fiind, în esență, un mixt de paragrafe amalgamate. Surprinzător pentru o teză de doctorat, nu conține o introducere sau concluzii proprii."

Încă de la prima pagină, spune Emilia Șercan, generalul cu patru stele Oprea începe lucrarea folosind prescurtarea *„op. cit.",* care înseamnă „operă citată anterior", fără însă a exista vreo operă citată anterior în întregime la care să se facă referire. Mai mult, generalul nu cu o stea, nu cu două, nu cu trei, ci cu patru stele, nu doar că a devenit „prin furt... profesor universitar și coordonator de doctorate", dar autoarea susține – altă dezvăluire șocantă! – că a patronat chiar plagiatul și impostura, permițînd, sub bagheta autorității sale științifice, ilegal și imoral dobîndită, „acordarea de titluri de doctor unor indivizi cu lucrări plagiate sau cu lucrări mediocre, maculatură curată". Din nou: poftim, cum?

Dar să urmărim ce mai spune autoarea: ea mărturisește, după ce dovezile de plagiat au devenit incontestabile, că a încetat să îl mai perceapă pe generalul cu patru stele Oprea drept „individul cu mutră cazonă și exprimare austeră, poticnită", care „abia lega în mod coerent cîteva propoziții, și alea foarte simple", ci se vedea obligată să îl „citească" într-o cheie diferită, în care de bază erau „influența" și „puterea". Am fost, încă o dată, șocat.

La fel de șocat am rămas în urma dezvăluirilor despre domnul Neculai Onțanu, fost primar de sector al municipiului București: confruntat cu realizările acestui spirit napoleonian, singura alternativă decentă a fost să mă înclin aflînd că, deși a terminat stagiul militar obligatoriu cu gradul de „fruntaș" și fiind de profesie fierar-betonist, a ajuns, printr-un salt corespunzător geniului, brusc general-maior (r) al Armatei României. Nu știu alții cum sînt, dar eu sînt de la 14 ani în armată (am urmat un liceu militar), anul acesta se împlinesc 25 de ani de cînd am îmbrăcat haina militară și sînt maior. Și cîte diplome ar acoperi neștiința românului, va rămîne neschimbată pentru mulți. Și, la fel, exprimarea. Simplă și poticnită. În acord cu scrisul. Semiagramat. Și împănat cu emoji.

Am depășit de mult pragul în care nu ne mai e rușine. Dar, să știți, nici lor. De fapt, lor, cu atît mai puțin. Ei niciodată nu s-au sinchisit. Ei sînt cei care au dat tonul, care au produs schimbarea ale cărei efecte le resimțim azi toți. Iar noi, din slăbiciune și comoditate, ne-am pliat. Căci ne-a și convenit.

> *„Din 1990 pînă în 2016, peste 67.000 de persoane au obținut titlul științific de doctor."*

am urmat cursuri obligatorii de avansare înaintea fiecărui grad. Că așa prevede „Ghidul carierei militare". Și, ei bine, gradul de maior este exact cel pe care ar trebui să îl am.

De asemenea, generalul cu două stele (r) Onțanu a devenit doctor în științe militare cu o lucrare al cărei coordonator este – cine altul dacă nu – generalul cu patru stele Oprea, ce reușește performanța de a se distinge de puhoiul de teze de doctorat plagiate prin faptul că, deși „cea mai mare parte... este copiată din surse multiple", „ghilimelele nu sînt folosite măcar o singură dată" în una dintre cele 313 pagini pe care le numără. Rar, e drept, „face trimitere către sursa originară a informațiilor cu o notă de subsol, dar fără a folosi ghilimelele". Mai mult, autorul nu utilizează nici o bibliografie. Dar, vai, cum?

Cu aceste date sumare în minte, vă puteți imagina o discuție elaborată, o dispută de idei între generalul (r) Scowcroft și amiralul (r) Crowe, pe de o parte, și generalul cu patru stele (r) Oprea și generalul cu două stele (r) Onțanu, pe de altă parte, purtată pe palierul în care toți și-au cîștigat expertiza, cel al siguranței naționale? Oare cîți asociază imaginea elitei Armatei României cu „excelența" universitară a celor doi generali? Nu e dezonorantă o asemenea alăturare? Ca militar, eu așa o percep. Ca cetățean român, mă simt profund umilit.

Emilia Șercan spunea că anchetele ei referitoare la aceste plagiate au „stîrnit indignarea unei părți a comunității academice, dar au produs și multă tăcere. O tăcere suspectă și complice a Academiei Române, a mediului universitar, a Parlamentului României, a clasei politice." Dar și a societății, în ansamblu, care a profitat fără jenă, în interes personal, de destrămarea rigorii academice. Totuși, nu e dureroasă această tăcere? Pe dumneavoastră nu vă apasă? Nu o simțiți arzîndu-vă pe dinăuntru? Nu vă vine să vă sfîșiați hainele de pe voi și să urlați: hei, pînă aici? Nu v-ați săturat? Chiar nu v-ați săturat?

Sîntem o națiie de plagiatori cap-coadă. Înainte, glumeam, un întreg popor, pe seama savantului de renume mondial Elena Ceaușescu. Însă era vorba doar despre ea. Astăzi, aproape tot poporul e una cu tovarășa. Știați că, „din 1900 și pînă în 1990, în România au fost acordate sub 1500 de titluri de doctor", în schimb, din „1990 pînă în 2016, peste 67.000 de persoane au obținut titlul științific de doctor"?

Datele referitoare la absolvenții de facultăți ar fi și mai înspăimîntătoare, sînt sigur. Plagiatul e emblematic pentru întreg sistemul universitar românesc. Altfel nu îmi explic ușurința cu care ne-am trezit toți, după Revoluție, intelectuali. Nimeni nu mai vrea să fie un amărît de fierar-betonist. Nu în CV, căci gîndirea, oricît de ieftin, prezintă avantajul că e foarte onorabil. Vina, ca întotdeauna, e împărțită. Și, evident, este difuză. O vezi peste tot și niciunde. Profesorul Mircea Miclea de la Universitatea „Babeș-Bolyai", într-un excelent interviu acordat site-ului www.pressone.ro, descria lumea universitară românească în termeni deloc măgulitori: o lume a ego-urilor exacerbate și a validărilor reciproce, în care „coeficientul de narcisism bate de departe coeficientul de inteligență". Nu cu mult diferită e și societatea absolvenților proveniți din rîndurile facultăților unde ei predau, compusă preponderent din cavaleri ai tristei figuri intelectuale al căror coeficient de fudulie îl bate fără drept de apel pe cel de inteligență. Și de bun-simț.

Trimiterile la clasa politică vibrează, de asemenea, în interiorul aceleiași cutii de rezonanță. Să amintesc, pentru o înțelegere deplină a locului pe care îl ocupă actualmente aceasta, de întrunirea Consiliului de Coroană din ziua de 3 august 1914, cînd urma să se hotărască destinul României în conflagrația ce avea să urmeze. La acea întîlnire, povestește în memoriile sale I.G. Duca – atunci, ministru al Cultelor –, la care au participat, printre alții, I.I.C. Brătianu, Th. Rosetti, P.P. Carp, Take Ionescu, A. Marghiloman ș.a.m.d., regele Carol I, care convocase Consiliul, „a spus în românește că... ne cere voie să nu rostească, ci să citească părerile lui, pentru a da cugetării toată preciziunea. A adăugat că limba franceză fiind limba internațională și limba subtilităților diplomatice, a scris în franțuzește nota pe care dorește să ne-o citească și că, în consecință, socotește că ar fi nimerit ca discuția să se facă tot în limba franceză." „România veche exista încă în toată splendoarea ei" – avea să scrie I.G. Duca. O Românie în care nu se punea problema ca elita să nu vorbească, citească și gîndească (măcar) în limba franceză.

Ce avem acum, în mileniul al treilea? Patronii falsului și înșelăciunii universitare au format o sectă de adepți care s-a extins și a dat naștere unei școli naționale de discipoli zeloși, iar episcopii, preoții, diaconii și clopotarii hirotonisiți prin practicarea acestei religii a imposturii – absolvenți care mai de care mai habarnisți ai unor facultăți care mai de care mai de duzină – s-au prosternat adînc în fața imaginii creatorilor doctrinei diplomelor lucioase, numai bune de vîrît în... LinkedIn, și s-au grăbit să o legalizeze cu propria fraudă intelectuală pentru a-și putea legaliza statutul universitar.

Uite-așa, semidocții crescuți dincoace de cultură și educație și analfabeții funcționali ai României au pus neuron de la neuron pentru a fonda Catedrala Mîntuirii Neamului de neștiința-i epatantă, prin oficalizarea draconică a furtului! De idei, de astă dată. Care, pe lîngă faptul că e

O Românie nouă și bățoasă, plină de doctori și moftangii, dar care abia reușește să scrie și vorbească în limba maternă. O Românie în care expresia celei mai subtile construcții lingvistice de care e capabilă cînd vrea să articuleze un *De profundis* e pastila de înțelepciune înrămată pe Facebook. O Românie în care, conform unui sondaj realizat de Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, aproximativ „46% din românii cu vîrste de peste 18 ani n-au citit niciodată o carte în anul trecut", dar care, atunci cînd o bătrînică e surprinsă citind în tramvai *Muntele vrăjit* de Thomas Mann, cum s-a întîmplat în urmă cu cîteva luni, e cuprinsă de un extaz nemărginit și o felicită înduioșată pe cea care, la 80 de ani, cu o sacoșă de rafie lîngă ea, le arată *like*-uitorilor de meserie ceea ce ei nu au fost, nu sînt și nu vor fi vreodată: cititori adevărați, respectiv oameni care trăiesc pentru ei înșiși, nu pentru a se expune pe Facebook ca animalele la zoo.

Se știe povestea acelui valet care, cu melancolie, refuza să lustruiască încălțările stăpînului. „La ce bun?", zicea el. „Mîine va trebui s-o iau de la capăt." Sau povestea gospodinei care refuza cu îndărătnicie să facă curățenie. „La ce bun?", zicea și ea. „Mîine praful se va depune iar pe mobilă." Așa este cetățeanul român care refuză să ia atitudine împotriva celor care îl umilesc și-l calcă pe grumaz după bunul plac. „La ce bun? Mîine vor veni alții."

Cîtă vreme mentalitatea asta păguboasă va prevala, vom răsturna și răvăși întreaga ordine socială de care are nevoie o civilizație spre a evolua. Vom avea nu doar liderii pe care îi meritățm, nu doar doctorii, profesorii, funcționarii, militarii, polițiștii și spărgătorii de semințe de la colțul blocului pe care-i meritățm, dar și corupția pe care o meritățm. Adică străzile, spitalele, școlile, ghișeele și instituțiile de care ne tot lovim în cursul vieții.

Putem strîmba din nas oricît: noi înșine sîntem o bucățică din ceea ce vedem azi în România. Cei ca Emilia Șercan sînt o picătură de revoltă într-un ocean de indolență, amorțeală, resemnare și indiferență. Strigătele și atenționările acestor lupi singuratici reușesc uneori să zgîlțîie societatea din mîloasa apatie în care s-a scufundat, dar e nedrept să pui asemenea oameni în fața exigenței efortului infinit de a nu renunța la lupta pe care o poartă pentru a ne fi bine tuturor, implicit și ție, e nedrept să aștepți din partea lor minuni la care tu singur poți contribui pe parcela ta de responsabilitate.

Iar o primă măsură, la îndemîna tuturor, ar fi să prelucrăm tiparele imaginative care s-au format în spațiul mental al acestui popor în ultimele decenii, încetînd a mai considera hîrtiile lucioase cu numele noastre caligrafic înscrise pe ele drept o eflorescență a spiritului. Dacă nu, în scurt timp ne vom transforma într-un glorios neam de emoji. Care, după ce milenii la rînd s-a luptat cu un destin potrivnic ca să dea *check-in* în paginile de istorie universală, acum se va număra printre cele dintîi care vor da *check-out,* să iasă din ea.

Ceea ce nu va afecta prea mult tonusul românului, căci și atunci va fi un cetățean marca *„feeling great"*, care va fi foarte atent ca pe 1 Decembrie și în alte zile în care toți „simțim românește" să se imortalizeze cu tradiționala ie.

***Mihnea Rudoiu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Dear Darlin' Namor *(Editura Tracus Arte, 2014)*

ÎȚI SPUN, AM VĂZUT CEL MAI FRUMOS LUCRU ÎN TOATĂ SPLENDOAREA SA

■ Doi pușți de 12-13 ani, în fața blocului, discută despre fete. Unul îi dă sfaturi celuilalt: „Îți spun sigur, din experiența mea…“ Ce n-aș da să am și eu siguranța lui cînd vine vorba de domeniul amoros. (**C. Ș.**)

■ Sms: „Am văzut cel mai frumos lucru din viața mea și vreau să vă împărtășesc… poate vă bucurați și voi. Am fost la bazin spre seară. Nu numai că soarele bătea minunat în apă, dar mai era și un grupuleț de cinci băieți… unul avea un handicap iar ceilalți patru încercau să-l învețe să înoate… era minunat cum încercau! Atîtea vorbe blînde, vesele și calde nu am auzit în viața mea. Mă bucur atît de tare că mia fost dat să văd atîta blîndețe… mă bucur atît de mult de ce am văzut, încît am simțit nevoia să vă împărtășesc… (ss.) Umi grafician“. Speranța renaște prima. (**R. M.**)

■ La ieșirea din Craiova, în zona industrială, poți admira, în toată splendoarea sa, o clădire nouă, albă și kitsch: „White House – centru de evenimente“. Aveam eu o bănuială că Donald Trump e, de fapt, oltean. (**A. P.**)

CA SĂ TRANSFORME PĂDURILE ÎN PARADIS, UN POPOR AR TREBUI SĂ FIE BIBLIC

■ O reclamă, în metrou, mă întreabă dacă mă simt indispusă și tristă, după care vine cu soluția: privește viața cu drag! Așa că am început să mă uit în jurul meu, cu drag. Aglomerație, nervi, zăpușeală. Mi-am dat seama că îmi lipsea ceva esențial: complexul de vitamine necesar ca să transforme toate astea în paradis. (**S. G.**)

■ Kalimantan, cunoscută și ca Borneo, este a treia insulă ca mărime de pe planetă și este un dezastru. Mineritul a distrus dealurile, rîurile sînt poluate, iar animalele din pădurile tropicale defrișate sînt abuzate și ucise pe capete. Spre exemplu, femelele de urangutan sînt capturate, tunse de blană și rase pînă la piele pentru a fi vîndute pentru sex minerilor și tăietorilor de lemne. Aici s-a ajuns: la sclavagismul sexual animal în pauza de masă a omului distrugător de ecosistem! (**M. C.**)

■ De la *Știrile PRO TV* am aflat despre apariția unui nou produs răcoritor destinat consumatorilor estivali: înghețata cu gust de colivă. O consumatoare care tocmai gustase produsul (și părea să fi ajuns în preajma extazului) și-a dat cu părerea: „Sîntem un popor al cărui desert preferat este coliva“. Mi se pare o generalizare pripită. Eu, de pildă, prefer trufele, au un conținut mai redus de țărînă ușoară. (**D. S.**)

Cu ochii-n 3,14

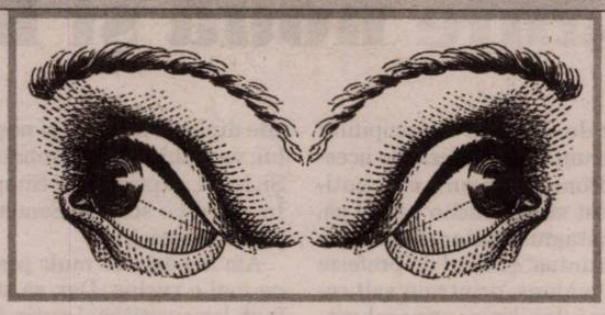

■ Ce pedeapsă primești pentru delapidarea sumei de 114 milioane de euro? Dacă ești Radu Mazăre, 4 ani cu suspendare. Dacă s-a creat acest precedent, poate că acesta ar trebui să fie pragul furtului național! (**M. C.**)

■ „Toate manualele de biologie din țara noastră sînt fundamentate pe concepția evoluționistă, care exclude ideea creației realizate de Dumnezeu. La orele de religie însă, aflați că ființele și fenomenele biologice sînt create de Dumnezeu, sursa de inspirație pentru aceste adevăruri fiind Cuvîntul lui Dumnezeu, Biblia. În acest caz este vorba de creaționism biblic. Prezentul manual apelează la interpretarea creaționist-științifică, în care constatările științifice constituie temeiul unor observații și deducții logice creaționiste.“ Am citat din argumentul Manualului de Biologie cu elemente creaționiste, creat de Marian Popa și Sabin Burcă pentru clasa a IX-a din liceele teologice, manual apărut la Editura Universității „Emanuel“ din Oradea, avizat și aprobat de Ministerul Educației și Cercetării. Mă bucur să constat că cercetarea avizează și aprobă cuvîntul lui Dumnezeu. Poate că ar trebui schimbată și o denumire: Catedrala Cercetării Mîntuirii Neamului Creat! (**M. C.**)

NU VĂ SUPĂRAȚI, AVEȚI CRATERE CREAȚIONISTE?

■ La magazinul cu articole de pescuit, o întreb pe vînzătoare: „Nu vă supărați, aveți viermi?“ „Sigur că da! 50 de bani linguriță. De care doriți, albi sau roșii?“ (**A. D.**)

■ „Halep nu e decît o fată. Ploaia e băiat pentru că e cu tunete. Soarele e băiat pentru că e cu fulgere. La fel și lumina. Numai Luna e fată, că e cu cratere.“ (Sebastian, un băiețel tare simpatic, undeva la Cristian) (**A. M. S.**)

■ La Editura Universității „Emanuel“ din Oradea a apărut un manual de Biologie cu elemente creaționiste (pentru clasa a IX-a). Manualul e avizat de Ministerul Educației și Cercetării. Aștept, cu mare nerăbdare, un manual de Geografie geocentrist. (**M. M.**)

3 luni 49 LEI
6 luni 89 LEI
12 luni 149 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE
■ LIBRĂRIILE NEMIRA
www.nemira.ro/librarii

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **701** ■ 27 iulie – 2 august 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

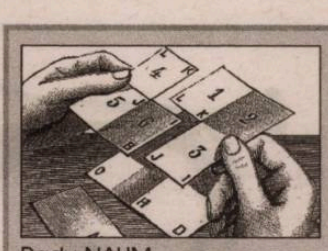

Radu NAUM
un **sport** la Răsărit
7

ANDREI PLEȘU
„Ce e voie și ce nu“
pagina **3**

Interviu cu
ALEXANDRU TOMESCU
paginile **14-15**

NORA IUGA
„Recviem pentru Johnny“
pagina **15**

Întrebarea

Mod de întrebuințare

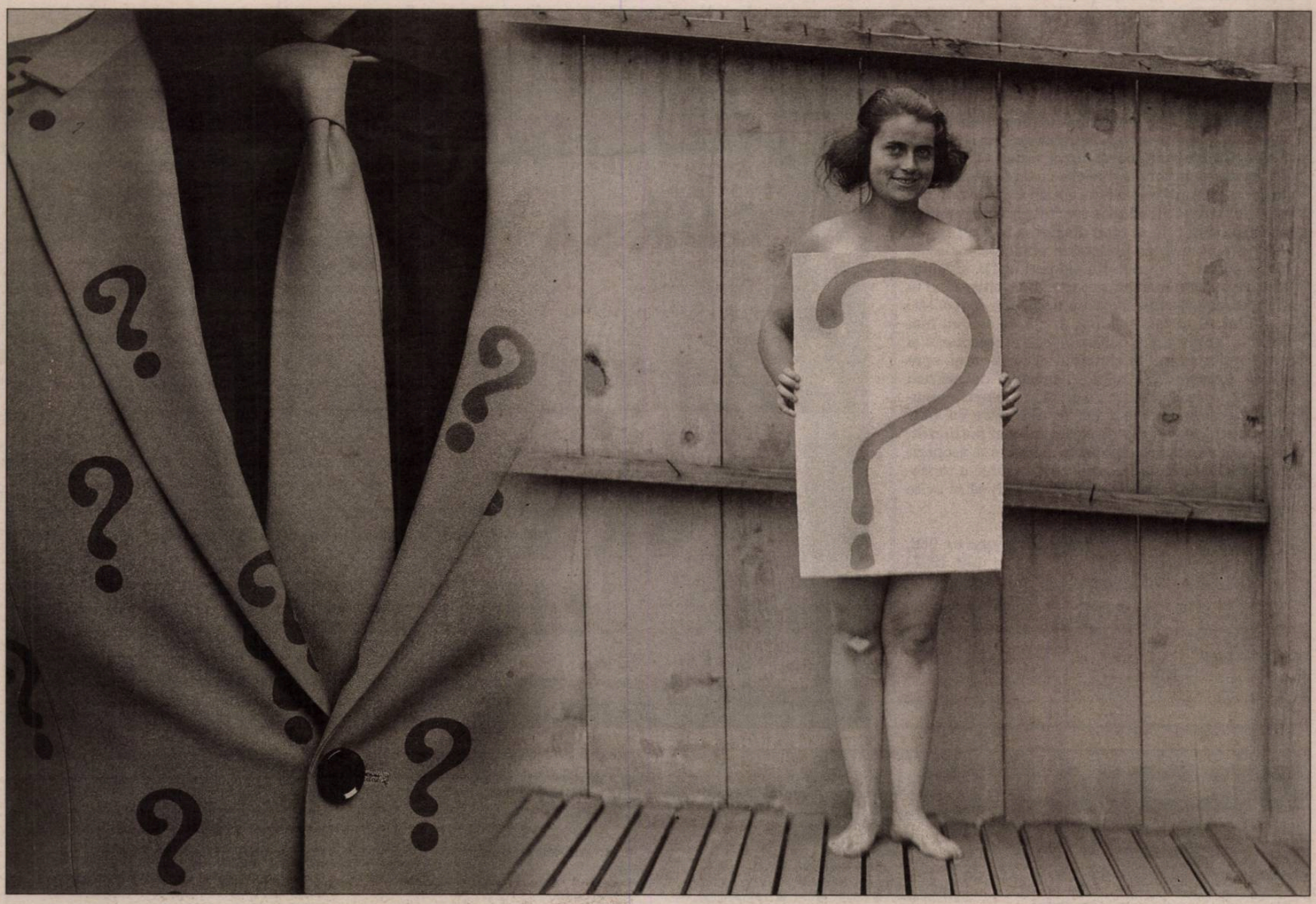

„Nu căuta răspunsuri imposibile. Mai bine schimbă întrebările.“
CONFUCIUS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

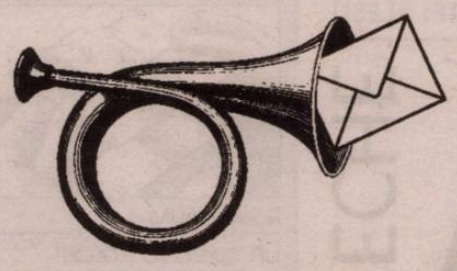

la vremuri noi, dileme vechi

Florin DUMITRESCU

Telefonul fără fir

Ura! Încă o etapă arsă de poporul român! În curînd nu vom mai avea nevoie de telefoane publice. Şi aşa în România nu există, practic, telefoane publice. Singurele obiecte din oraş care ar putea fi numite astfel se comportă uneori, ce-i drept foarte rar, chiar ca nişte telefoane adevărate, dar asta numai dacă le alimentezi cu o fisă extrem de preţioasă, demnă de colecţiile numismaţilor, avînd valoarea inscripţionată de... hm! douăzeci de lei. Mai sînt şi telefoanele cu cartelă. Dar numai aşa, de faţadă, prin locurile bîntuite de străini. Şi apoi, să nu-i uităm pe cei mai oropsiţi dintre noi, care nu pot să dea telefon nici de acasă, nici după un deceniu de la cererea de instalare.

Toate aceste suferinţe au luat sfîrşit, cel puţin teoretic, în chipul cel mai miraculos, dar şi cel mai tipic pentru poporul care în covîrşitoare proporţie se deplasa încă desculţ şi pedestru pe cînd unii fii ai săi inventau avionul sau racheta. Ei, da, minunea s-a înfăptuit: românii pot azi profita de telefonia prin satelit! De acum telefonul fără fir nu mai e un joc pentru copii, amuzant cînd îl joci, dar trist cînd te face să te gîndeşti peste ani la imposibilitatea comunicării şi la alte aiureli intelectualiste (care, de bine, de rău, au dat de lucru scriitorilor pe-un secol). Azi telefonul fără fir e un obiect foarte concret, de pus la brîu, de aşezat pe bar, la vedere şi, din cînd în cînd, de-nlocuit odiosul telefon din oraş şi sinistrele sale fise.

Caracterul magic al descoperirii încă îi fascinează pe români, naţie la care tehnica nu este respectată ca aptitudine umană, ci direct venerată ca teofanie. Spoturile în care se duelează (cu relativă sportivitate, ce-i drept) cele două servicii GSM rivale mizează nu atît pe avantajele concrete, tehnice, măsurabile, pe care ţi le-ar oferi abonarea la unul sau la altul, ci mai mult pe proiecţiile libidinoase ale noilor bogătani. Cu unul din ele poţi agăţa involuntar o gagicuţă-n maşină, decapotabilă, chiar cînd te afli-n afara oraşului, în pană de motor şi vorbeşti la celular cu nevasta: „Lasă, dragă, te sun eu mai tîrziu", îi spui grăbit, culisezi elegant receptorul şi te-ndrepţi zîmbind la zîmbetul necunoscutei, spre Marea Aventură... Ceilalţi negustori de servicii GSM îţi propun seducţia pe plajă, unde necunoscuta e la costum de baie şi are de ales între doi purtători de telefonaş: este preferat cel mai puţin urît, mai puţin stîngaci, cu celularul şi mai bine acoperit de umbrelă (metaforă a acoperirii cu relee-n teritoriu, care rămîne totuşi neexplicitată, cît să se evite o minciunică publicitară).

(apărut în *Dilema* nr. 232,
4 iulie 1997)

Dilema veche vă propune

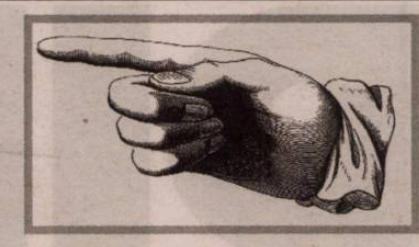

■ Sîmbătă, pe 29 iulie, în Şesul Jinarilor, după ce se va lăsa întunericul, va avea loc un eveniment special. Proiecţia pe un ecran imens, în aer liber, a filmului *Jina* în regia lui Dumitru Budrala, director fondator al festivalului Astra Film Sibiu. Un film despre viaţa de la munte şi oieritul de la Jina din cele mai vechi timpuri. Pare să fie vorba despre o experienţă ieşită din comun. (Andrei Manolescu)

■ La început de august, la Braşov e Festivalul Internaţional „Musica Kronstadt 2017". Această a patra ediţie e dedicată centenarului Dinu Lipatti. Printre invitaţi: Berliner Filarmoniker, Filarmonica „George Enescu", SWR Stuttgart, Opera din Barcelona, Ansamblul de Muzică Contemporană din Berlin, Filarmonica Sönderborg, Landeskapelle Eisenach. E un fel de preludiu la Festivalul Enescu din septembrie, de la Bucureşti – deci un regal muzical în sine. (Matei Martin)

■ Între 30 iulie şi 6 august, la Teatrul Naţional „I.L. Caragiale" din Bucureşti e Săptămîna Mălăele. Adică se vor juca şase piese cunoscute *(Revizorul, Dineu cu proşti, Caramitru-Mălăele – Cîte'n lună şi în stele, Cafeneaua, Valea cu parfum de flori şi zumzet de albine..., Podu')*, cu Horaţiu Mălăele în roluri consacrate. Vreau doar să mai amintesc că, despre Horaţiu Mălăele, regretata noastră colegă Magdalena Boiangiu, care era şi un critic de teatru foarte zgîrcit cu laudele, spunea că e „atins de geniu". (Andrei Manolescu)

■ Trenul Golden Pass – Elveţia. Nu pentru că, traversînd Ţara Cantoanelor, ca pasager oarecare, îţi reconsideri date, impresii, imagini culese, în ani, din surse sigure sau prin viu grai, nu pentru că, la capătul călătoriei, Elveţia îţi apare mult mai familiară, ci mai ales „ca model" – de inventivitate, multă ştiinţă şi tot atîta tehnică temeinică. Lăsînd în altă eră Căile Ferate Române, pentru amatorii de science-fiction cu semn schimbat, nu poţi să nu parafrazezi un banc „bun", odinioară: oare ceasornicele elveţiene îşi potrivesc mersul după Golden Pass sau trenul elveţian urmează minutarul de la centru? Un lucru e cert, însă: ele merg ceas, toate, fără excepţie. (Ruxandra Mihăilă)

■ A noua ediţie a Festivalului de Film şi Istorii de la Rîşnov: 28 iulie – 6 august. Multe, foarte multe filme, prelegeri dezbateri şi ateliere cu regizori, producători, actori, scriitori şi jurnalişti (44 de filme, peste 70 de invitaţi speciali, 15 concerte, 22 de prelegeri, dezbateri şi ateliere) – programul complet al festivalului poate fi consultat la www.ffir.ro. În primul week-end de festival va putea fi vizitat Salonul de Istorii Scrise, unde vor fi prezente o duzină de edituri şi unde va fi vernisată expoziţia *outdoor,* cu patruzeci de fotografii, intitulată „Doi prieteni. Trei săptămîni în Anzi", al cărei mîndru coautor sînt. Ne vedem în Grădina Cetăţii Rîşnov! (Marius Chivu)

■ *Contraviaţa* lui Philip Roth (traducere de Alexandra Coliban, Editura Polirom, 2017) mi se pare cartea perfectă de citit pe plajă. E începutul lui de roman care-mi place cel mai mult. (Ana Maria Sandu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Ierusalim (II)**
- **Pile, relaţii, combinaţii**
- ***Self-esteem***
- **La mare**
- **Lenea**
- **Păsări**

album dilematic Iaromira Popovici

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUŢITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuţa PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ŞTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIŢĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluţa Zamfir
Coordonator Producţie: Constantin Delta
Director Distribuţie: Dana Zamfir

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT
Tiraj: 8.900
Tipărit la Tipomedia

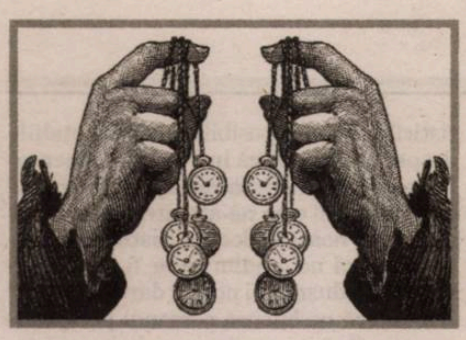

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce e voie și ce nu

Pînă nu demult, credeam și eu, ca mai toată lumea, că a fi „corect politic“ e o versiune ultimativă a toleranței, un apogeu al blîndeții, o supremă grijă pentru aproapele tău. Înainte de a deschide gura trebuie să te gîndești, de o mie de ori, dacă ce ai de gînd să spui n-ar putea provoca dezastre sufletești, boli psihice, crize fără ieșire. Nu-i spui omului în față lucruri incomode, nu-l tratezi cu furie critică, îi menajezi sensibilitatea, complexele, deprinderile. Accepți „diferența“ și o respecți. Ba chiar, dacă se poate, lași să se vadă că te simți nițel vinovat dinaintea ei. „Diferența“ întrupată de *celălalt* e, principial, onorabilă. Diferența care te deosebește de diferența celuilalt e ușor jenantă, dacă nu direct suspectă… Celălalt e vulnerabil, prin simplul fapt că e diferit, în vreme ce pe tine „diferența“ de el te face arogant și, ca atare, un potențial agent patogen al vieții comunitare. Sîntem, am mai spus-o, sub impactul unui „umanism“ atît de accentuat, încît socotim că „a fi om“ e, de fapt, a fi un *„biet* om“, o vietate șubredă, cu care trebuie să te porți plin de menajamente, de precauții igienice, de fente politicoase, așa încît nimic din ce spui și ce faci să nu aducă atingere unei infinite susceptibilități.

Ne aflăm, cu alte cuvinte, într-o situație care duce ideea creștină pînă la o culme a radicalității. În Scriptură, ni se cere să vedem bîrna din ochiul propriu înainte de a vedea paiul din ochiul celuilalt. Corectitudinea politică face un pas mai departe. Din perspectiva ei, a pretinde că celălalt are un pai în ochi echivalează cu a avea, în ochiul propriu, numai bîrne! Nu e destul să fii, pur și simplu, politicos și autocritic. Trebuie să fii mai curînd lingușitor, ipocrit și gata să afișezi un (justificat!) dispreț de sine. Orice opinie trebuie trecută prin focul izbăvitor al convingerii că ești pe cale să greșești, că tocmai ai greșit, că e mai bine să taci.

Ce simte o omletă cînd tu declari, sus și tare, că îți place tocana?!

Știam și pînă acum că nu se cade să-i spui „chiorule“ cuiva căruia îi lipsește un ochi, că nu e frumos să rîzi de un șchiop, că defectele fizice nu pot fi obiect de batjocură, că nu toți sîntem la fel, dar că a accepta „felul“ altora e condiția esențială a vieții comunitare. Nu știam, e drept, că a contrazice un interlocutor care insistă că doi și cu doi fac cinci e un mod vinovat de a-i induce un complex de inferioritate, că a sugera unui bîlbîit că nu e bun de crainic la radio e o specie crudă de discriminare sau că a socoti buzele botoxate drept un eșec al adevăratei feminități e o probă de misogism grobian. N-ai voie nici măcar să spui că, pentru gustul tău, Botoxul nu e o atracție. Nu. Trebuie *să-ți placă* sau măcar să nu te pronunți. Fiecare face ce vrea cu corpul lui. Te-ai gîndit vreodată ce simte o domniță care și-a expandat buzele pînă spre urechi și nas cînd tu nu „aderi“ la hotărîrea ei și, mai ales, cînd o spui public? Te-ai gîndit vreodată ce simte o omletă cînd tu declari, sus și tare, că îți place tocana?! Chiar nu-ți dai seama cît poți fi de nedrept, cît de ofensatoare este preferința ta?

Recunosc că mi se întîmplă des, mai ales pe meleagurile noastre, să fiu în asemenea măsură exasperat de grosolănie, proastă creștere, agresivitate mîrlănească, impolitețe crasă, încît să-mi spun: „Cu toate caraghioslîcurile ei, tot mai bună ar fi oleacă de corectitudine politică!“ (Apropo, de ce-i spune, în fond, „politică“? E chestie de partid, de ideologie, de înregimentare? Nu e doar o intenție – fie și excesivă – de a salubriza moravurile? De a asana spațiul public?) Grav mi se pare, totuși, altceva. Au apărut „specialiști“ în „corectitudine“, un fel de „sfinți“ laici, un „comando“ supărăcios și degrabă penalizator, o „castă“ de deținători ai gîndirii, vorbirii și purtării optime. Nu e bine să cauți, în tabăra lor, exemple ale virtuților pe care le profesează: toleranță, dreptul la părere proprie, libertate de exprimare, răbdare, îngăduință, nediscriminare. Dacă nu respecți „codul“ ești „afurisit“. „Fascist“, „reacționar“, „segregaționist“, „tombateră“, tocmai bun de stigmatizat, ca să nu zicem „de eliminat“. Din mătușică grijulie, din campion drăgăstos al „purificării“ sociale, soldatul corectitudinii politice devine hingher, oficiu inchizitorial, expert în „selecția cadrelor“.

În fine, hai să luăm partea bună! Să nu trecem ușor peste recomandarea de a nu lăsa gura să vorbească fără noi, să ne gîndim de zece ori înainte de a profera injurii sau calificative care pot să rănească, să respectăm ceea ce nu ne seamănă, să luăm aminte la diversitate și la îndreptățirea ei. Dar să nu ne blocăm în rețete și în „proceduri“ standardizate. Să nu ne închipuim că rezolvăm problema obezității și provocăm euforia grașilor dacă îi numim „suprasolicitați pe orizontală“ *(horizontally challenged)* sau că populația de culoare suferă cînd aude că tabla din clasele gimnaziale e numită de francezi, de pildă, „tablă neagră“ (și că, deci, e mai bine să-i spunem „tablă pentru cretă“). Nu tot ce e voie e folositor și nu tot ce nu e voie trebuie să funcționeze castrator!

Vintilă MIHĂILESCU

…@hai-hui.ro

Hotel Ambos Mundos (I)

– Străzile Havanei –

E un banc faimos, din seria bancurilor filozofice, probabil că-l știți. Cică niște preoți budiști se hotărăsc să viziteze Lumea Nouă. Iau avionul și ajung pe aeroportul din New York. Acolo se așază pe niște scaune și așteaptă în liniște. Trece o zi, trec două… La un moment dat, un ofițer din paza aeroportului se apropie de ei, intrigat, și-i întreabă ce se întîmplă. *Ne-am hotărît să vizităm Lumea Nouă, așa că am venit la New York. Corpurile noastre au ajuns, acum așteptăm să ajungă și sufletele* – îi explică mai-marele budiștilor. În cazul meu, a fost exact invers. M-am hotărît să vizitez cealaltă Lume Nouă, așa că am ajuns la Havana. Sufletul mi-a fost pus la încercare din prima clipă și a rămas alert zi și noapte. Corpul însă a refuzat să mă însoțească, astfel încît, pe zi ce trecea, mi se făcea tot mai dor de el.

■ Am nimerit la hotel Ambos Mundos, în inima Havanei, unul dintre acele edificii baroce copleșitoare ale protipendadei coloniale spaniole, vecin de cameră cu Hemingway, care stătuse ani de zile acolo, și înconjurat doar de turiști occidentali. Eram în *„ambos mundos“*, în ambele lumi, cea veche și cea nouă, enigmatic una și aceeași.

■ De fapt, de cum ieșeai din hotel, chiar erau două lumi: *noi* aveam o monedă (CUC, echivalent cu un euro), *ei* au altă monedă (CUP, echivalent cu 0,04 CUC); ei au un salariu mediu lunar de aproximativ 50 de euro, noi, în mod cert, mult mai mult. *Avem două economii paralele* – mi se explică. Și asta se vede de cum pui piciorul în Cuba. În sfîrșit, noi aveam la dispoziție niște spații, ei – altele: „Havana are trei mari cartiere frecventate de străini: Centro Habana, Habana Vieja și Vedado. Nu vă aventurați mai departe, eventual doar în Miramar; e periculos!“ – ne avertizează Trip Advisor. Dar nici lumea „lor“, deși clar distinctă, nu părea omogenă, în ciuda imaginii oficiale că istoria lor a născut aici o „rasă“ nouă și unitară, „rasa cubaneză“. *Nu sîntem un* melting pot, *sîntem un mozaic* – își permite să nuanțeze, discret, Huberto, un ghid vorbind cea mai curată engleză, deși nu a ieșit niciodată din Cuba. Și sînt un mozaic pestrit care umple străzile: descendenții spaniolilor și ai altor europeni, apoi ai americanilor, urmașii celor peste trei milioane de sclavi africani, cei ai arabilor veniți odată cu spaniolii și, nu în ultimul rînd, cei ai sutelor de mii de chinezi aduși ca forță de muncă începînd din 1857 (Havana are unul dintre cele mai vechi China Towns din lume). În ultimii ani, au venit în Havana și nepoftiți din *„Oriente“*, care au *squat*-at Centro Habana, taxați imediat drept *„palestinos“*. Se declară toți la fel, dar nici comunismul nu i-a făcut să fie chiar egali…

■ Ieșim din hotel, ne așezăm la o terasă și, ca să intrăm în atmosferă, comandăm cîte o *piña colada*. Prima imagine, care avea să ne însoțească pretutindeni: *dansul*. Formații dintre cele mai diferite trec pe la fiecare terasă și cîntă dezlănțuit. Cînd nu sînt turiști, cîntă pentru ei și pentru trecătorii cubanezi. Cînd cred că nu le vede nimeni, chelneriței debarasează pe ritm de salsa. La o terasă alăturată, un englez între două vîrste s-a ridicat de la masă și începe să danseze, privindu-și cu atenție vîrful picioarelor. O cubaneză i se alătură și îi arată ce să facă cu picioarele lui. Fața britanicului respiră extazul. Cad primii stropi de ploaie, drept care gentlemanul englez scoate o umbrelă și încearcă să o protejeze pe partenera sa de dans. Aceasta rîde și se învîrte tot mai rapid în ritmul de salsa, se îndepărtează, îl provoacă și dansează, dansează… Britanicul rămîne locului cu umbrela în mînă, o privește și zîmbește depeizat.

■ Pe trotuarul din față trece, într-un cărucior improvizat din lăzi, împins de un copil taciturn, mumificarea seculară a unei negrese, al cărei suflet este încă bîntuit, evident, de sclavia de pe plantații; pe trotuarul pe care mă aflu, trei cubaneze joviale, îmbrăcate în fustele colorate de pe aceleași plantații, se fotografiază cu turiștii și le vînd „păpușa cubaneză“, o păpușă din cîrpe cu o rochie înflorată ca a lor, cu un cap alb, dar care, cînd o răstorni, scoate la iveală dintre fuste un alt cap, negru. *Choteo,* umorul cubanez, hazul lor de necaz…

■ Povestea mașinilor americane este prea cunoscută ca să te mai surprindă, dar impresia că asiști la cea mai mare și permanentă paradă de mașini de epocă din lume nu te poate lăsa nepăsător, iar coexistența lor cu vechi Pobede, Moskvich-uri și Lade adaugă o tentă de ironie involuntară.

■ Ne plimbăm pe străzi. Prima impresie, care avea să dăinuie și ea: *contrastele*. Cel mai impresionant este cel al clădirilor, efigii aproape religioase ale ciclului etern de măreție, decădere și renaștere a lumilor. Desigur, un turist disciplinat și academic poate să parcurgă timpul istoric al Havanei mergînd cîțiva kilometri de la est la vest: „cronotopul“ fortărețelor militare din secolul al XVI-lea, cel al uluitorului baroc din epoca de înflorire colonială, începînd cu secolul al XVII-lea, cu diversele sale variante succesive, neoclasicismul european din secolul al XIX-lea, modernismul adus de americani în secolul XX și, în sfîrșit, arhitectura revoluționară, vag atinsă de moda sovietică, triumfătoare în Piața Revoluției, construită inițial în stil aproape mussolinian de un dictator prerevoluționar. Dar toate acestea coexistă, se suprapun și se întrepătrund la fiecare pas cu ceea ce am putea considera *favelas* ale sărăciei extreme. Fac o fotografie cu Capitoliul, copie a celui american, printre rufele întinse la uscat din imobilul fără ferestre de vizavi. În plină stradă comercială, nimerim într-o „alimentară“ sordidă mirosind a petrosin, în care, pe bază de *libreta* (cartelă), populația își primește la preț redus rația de alimente de bază.

■ Îmi este tot mai clar că toate acestea se leagă între ele, că sînt sclipiri aleatoare ale unei imagini mult mai cuprinzătoare, ale unei „lumi“ pe care nu pot decît să o bănuiesc deocamdată. Vorba unei ghide: *Asta ar fi, pe scurt. Dacă vreți să înțelegeți ceva, veniți aici vreo șase luni și apoi mai vorbim…*

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

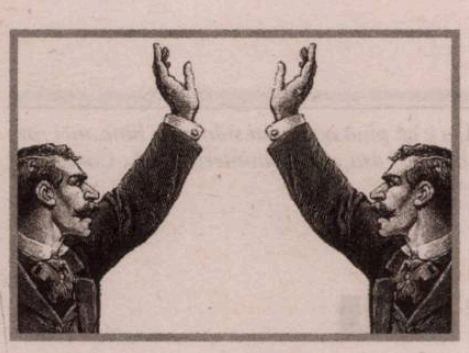

Valeriu NICOLAE

rătăcit în Euro-Narnia

Mă iubești?

Fața aia pe care o facem vă este, desigur, familiară. Ați văzut-o la sinucigașii care căutau o lamă bună pentru secționarea pe lung a venelor. Sau poate ați văzut-o la fiul, fratele sau bărbatul care își examina, cu încrederea absolută că nu e nimeni prin preajmă, felul în care îi funcționează sistemul reproductiv și brusc privirea lui s-a întîlnit cu privirea dumneavoastră. Este aceeași privire pe care ați văzut-o la porcul de Crăciun, în ultima secundă dinainte de a fi înjunghiat. Ați văzut privirea de care vă spun la Dragnea, cînd a fost întrebat de avere, la Codrin, cînd a fost întrebat despre inteligență, și la Olguța, cînd a fost întrebată despre orice în altă limbă decît olteneasca de Craiova.

Pentru că ceea ce auzim noi este: *Nu-i așa că o să stai pentru toată viața asta și toate celelalte reîncarnări ale tale legat de mine în fiecare clipită și nu o să te gîndești la nici o altă bunăciune, fie ea femeie, website, mașină, mîncare, pinguin sau cocotier, ca în cazul domnului Dragnea?*

Sigur că am vrea să răspundem *Da*, căci știm că ăsta e răspunsul corect și singurul care nu va duce la dormitul pe canapea, dar creierul nostru se blochează. Sînt unii șmecheri dintre noi care își imaginează că i-ați întrebat dacă îl iubesc pe Messi, Ronaldo, Michael Jordan, Federer sau oricare specialist în a da cu piciorul, capul, paleta, mîna într-o bășică și care răspund imediat și în mod absolut cinstit: *Da*.

– Îți place mîncarea?

Și noi auzim: *Poți, te rog, să mănînci cu multă poftă și apoi să lauzi porția asta de furaj industrial?*

Confuzia pe care o citiți pe fața noastră e aceeași ca aia pe care o citiți și în ochii căprioarului sau ai unui mascul viu prins între faruri. Știm că răspunsul ar trebui să fie automat, dar ce gîndim, de fapt, este: *Cea mai tare fasole făcută scrum, impecabilă pîinea asta de rumeguș natural și sănătos, fantastică saramura asta de legume și carne pe care tu, iubito, o numești ciorbă. Băga-mi-aș, iar trebuie să beau ca porcul ca să vomit fără să-mi scoată EA ochii…*

Să știți că atunci cînd vă spunem ceva de Michelin, ne gîndim la gustul pe care l-or avea cauciucurile Michelin și nu la stelele bucătarilor ălora în fițe. În mare parte, răspunsurile noastre entuziaste despre ce gătiți dumneavoastră se datorează unei imaginații bogate și anilor de adolescență petrecuți în singurătatea revistelor de modă fără haine.

Cei mai buni dintre noi vor fi capabili să răspundă în mod corect, să mestece pietroaiele cu fîn prezentate drept chifteluțe sănătoase cu rucola și să nu se gîndească deloc la riscurile de a fi trăsniți. Tot ei vor ajunge mari oameni politici, căci să mănînci cu entuziasm orice căcat reprezintă un mare talent.

– Vrei să vorbim?

Sigur că vrem. Ce ne-am putea dori mai mult decît să aflăm noutățile din lumea modei, a baletului sau a patinajului pe gheață, problemele prietenelor dumneavoastră, costul rochițelor sau cum se aleg pantofii cu toc? Faptul că sîntem brusc interesați de mîncare sau că vă facem o declarație de dragoste nu are legătură cu întrebarea dumneavoastră, ci e accidental.

Vrei să vorbim este, pentru noi, un fel de *Hai la meci, iubi!* Pentru că, iubitele noastre, a petrece două ore cu niște scelerați care urlă, gîfîie, beau bere, transpiră, rîgîie și înjură în timp ce privesc la niște bezmetici care aleargă de tîmpiți după un gogoloi este o chestie pe care v-o doriți cu aceeași intensitate cu care ne dorim noi să avem discuții. Desigur, există și printre noi excepții, asemenea doamnelor care se duc în mod dezinteresat la meci.

– Ce gînduri ai?

În acel moment, vrem să nu existe gînduri! Deloc, deloc. Oricum, nu avem și nici nu vom avea vreodată vreun gînd spontan referitor la planurile pe termen lung ale relației, la dus gunoiul, la noua colecție de vară-toamnă sau la rezervările pentru vacanță. Chestiile astea ne distrug creierul pe care noi îl folosim la lucruri mult mai serioase, cum ar fi să reținem toate statisticile sportive posibile și toate detaliile despre mașini, adică lucruri fundamentale pentru supraviețuirea speciei. *Ce gînduri ai* e ca și cum ne-ați întreba care sînt gîndurile noastre despre castrare. Recunoaștem că ne gîndim că ar fi o idee bună pentru dușmanii noștri, dar asta nu înseamnă că ne bucură personal perspectiva asta. Ca în cazurile precedente, există, bineînțeles, și mici excepții.

– Poți să îmi dai și mie telefonul tău?

Sigur, păpușă. Ai pe undeva și un bomfaier ca să îmi tai și mîna cu care ți-l dau, ca să facem lucrurile bine de la început? Instinctul de supraviețuire – sau, în unele cazuri, inspirația divină – i-a învățat pe cei mai buni dintre noi că trebuie să avem două telefoane. Să vă dăm telefonul nostru e ca și cum noi v-am cere să ne împrumutați pantofii superfavoriți care au fost motivul pentru care v-ați vîndut sufletul corporației unde lucrați. Sigur, dacă avem o asigurare senzațională de viață sau dacă pur și simplu aveți instincte ucigașe, întrebarea este foarte utilă, căci crește exponențial șansele de infarct. În cazul în care nu avem telefonul la noi, puteți să ne cereți laptop-ul. Are același efect. Atacul cerebral, amnezia temporară și pierderea simțului direcției sînt consecințe directe ale unor astfel de întrebări.

Am fost prins pentru o oră și ceva în avionul care mă aduce acasă. Lîngă mine, o domnișoară îl nenorocea pe unul cu întrebări. Ce e mai sus e gîndit ca un mic ghid care să prevină încercările de evadare de la 11.000 de metri și 800 de kilometri pe oră. Despre situația inversă, într-un articol viitor.

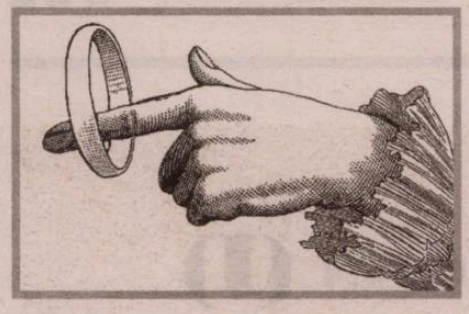

Selma IUSUF

legende urbane

Ierbar sentimental

Corcoduși. Cresc în cele mai neașteptate colțuri ale orașului. Corcoduși cu fructele galbene, mici, fix pe Calea Victoriei. Pe acolo unde se vînd genți necumpărabile nici cu douătrei salarii, pe acolo pe unde se învîrt dezorientați turiști prosperi cu tunurile DSLR-urilor în mînă. Corcodușul a crescut mărișor, atîta cît poate el să fie, și-a întins ramurile noduroase cum i-a venit lui mai bine și aruncă în capul trecătorilor, cînd îi convine, cu fructele lui țărănești. Stă așa mîndru, rufos, în picioarele goale, în buricul Bucureștiului fițos. Dacă închizi ochii și-l privești doar pe el și, odată cu el, o bucată foarte albastră de cer, te-ai putea crede într-o curte oarecare din Bărăgan sau dintr-o Dobroge arsă de sete. În copilăria ta, la bunică-ta. Cînd n-așteptai corcodușele să se coacă. Le mîncai din poala tricoului pînă ce ți se zgîrcea creierul de atîta acreală. Un claxon ascuțit te scoate din visare.

Duzi. Au rămas cu o altă imagine într-o amintire veche. Cînd nu te mai săturai de ei și stăteai așa, de dimineața pînă seara, cu gura smolită de la dudele negre, imense, cu degetele pătate; fața ta negricioasă e un halou dulce pe care se așeza praful. Dude și genunchi zdreliți. Acum te enervează cumva. Sînt mai pretutindeni în București, pe străduțele rămase într-o buclă de timp, pe marginea bulevardelor. Dudele se risipesc pe asfalt, o pătură cleioasă începe să miroasă oțărît, fermentează în căldura amiezii și aia e altă amintire de-ale tale. Dude de asfalt.

Nalbe. Flori sărăntoace la care nu se uită nimeni, frumoase de pică, pe tulpini înalte, zdrențuite, cu frunze ciupite de te miri ce tîrîtoare, stoice, al dracului de rezistente. Tot din copilărie le știi. Le rupeați fără milă ca să le puneți pe după ureche sau vă făceați buchete de mireasă în nunți copilărești pe aleile de la bloc. Irina e mirele, Alina e mireasa. Doi mucoși de la scara trei – alaiul. La ospăț s-a servit ciorbă de furnici adevărate, sendviș din frunze și o bucată de telemea furată din frigiderul de acasă. Fu bun.

Mărărițe. La mare căutare între fete. Din petalele lor, roz, ciclam, albe ne făceam un soi de unghii la toate cele zece degetele. Rupeam cîte o petală, o lingeam bine ca să rămînă salivă pe ea și o lipeam apoi de unghii cu partea ascuțită spre afară. Stăteam așa, cu mîinile aduse domnișorește din încheietură, și eram prințese cu manichiura perfectă. Pînă se usca saliva aia și ne zburau unghiile una cîte una. Pînă se dezintegra aura noastră prințesească puțin cîte puțin. O vedeai flendurind prin jurul unei fetițe pînă pleca de tot cu unghiile alea deodată, cu mare-mare părere de rău.

Mîna Maicii Domnului. Sau caprifoi, pentru adultul de după. Ne trăgeam pe lîngă un gard potopit de flori cărora le smulgeam fără milă pistilurile în capătul cărora tremura mic un strop de nectar. Ăla se băga în gură. Stăteam așa, ca un roi de albine dolofane, lîngă gardul de caprifoi pînă nu mai aveam nimic de rupt și de băgat în gură. Habar n-am ce mare sfială părea truda asta de culegător căci pe limbă, indiferent de cîte pistiluri mîncai, îți rămînea doar o boare dulceagă, înșelătoare și, iaca, pierdută.

Măceșe. Le pîndeam pînă răsăreau roșii, ovale și lucioase. La ronțăiam cu dinții coaja dulceagă pînă ce rămînea miezul păros, împîslit acolo, înăuntru. Simt și acum gustul lor proaspăt, ierbos. Cu miezul împîclit și păros ne frecam unii pe alții pe gît și pe spate, de-ai dracului, așa că după aia te mînca pielea îngrozitor, de parcă ai fi intrat într-un milion de urzici. Ne alergam pe acolo ca bezmeticii să ne frecăm cu păr de măceșe. Perișorii fini se amestecau cu transpirația aia încă dulce, de copil, și te mînca de ajungeai acasă să te spele și să te boscorodească maică-ta.

Regele orașului meu e oțetarul.

Iar regele orașului meu e oțetarul. Puturos, neînsemnat, dar la fel de viteaz. Crește din orice crăpătură, năpădește orice ruină, îți dă dureri de cap cu mirosul ăla dulceag al lui; oțetarul e legătura indestructibilă între copilărie și orice bătrînețe. El o să iasă negreșit din ruinele oricărei memorii, oricît de zgîlțîită ar fi ea.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Turcii (VII)

„Negustorul s-a apropiat de cîteva fete, atrăgînd luarea-aminte asupra însușirii și frumuseții lor și aducîndule laude ca un iubit înflăcărat. Ele zîmbeau, dînd de înțeles, cu o cochetărie nu lipsită, la cele mai multe, de acea grație cu care natura însoțește tinerețea și frumusețea, că se pricep să farmece simțurile și inima unui bărbat. Toate păreau voioase, multe erau pline de o plăcere neastîmpărată și-și înăbușeau anevoie exuberanța ghidușă. Nu este oare ispititoare soarta care le așteaptă? Desigur, iașmacul și *feregeaua* le vor ascunde de ochii mulțimii, pereții haremului le vor închide – dar le vor împodobi pietrele sclipitoare, le va învălui mireasma uleiului de trandafiri, a moscului și a ambrei, vor dansa și vor cînta în sunet de tamburină și țimbal, evantaie din lemn de santal le vor adia răcoare, mîncăruri scumpe, veșminte pline de strălucire, plăcere fremătătoare, fiecare zi la fel cu celelalte – ce-și mai pot dori? Și oare nu are iașmacul o deschidere prin care să treacă privirea ispititoare a ochilor lor? Și n-are *haremlic*-ul [partea de locuință rezervată femeilor] o poartă care să se deschidă cu ajutorul aurului, vicleșugului și disprețului de moarte? Prețurile erau foarte diferite; dacă era doar frumușică, fata costa nu mai puțin de 10.000 de piaștri (400-500 de taleri), pentru una mai frumoasă se cerea între 20.000 și 60.000 de piaștri. Nu trebuie uitat în cazul acestor sume că scumpetea unei odalisce trebuie căutată mai puțin în prețul de cumpărare cît în întreținerea ei. În vreme ce negustorul încerca să ne convingă să cumpărăm și ne ducea de la un grup la altul, însoțitorul meu îmi șopti: «A cumpărat de curînd o frumusețe rară, dar se pare că nu vrea s-o arate.»“

Richard Kunich, *op. cit.*

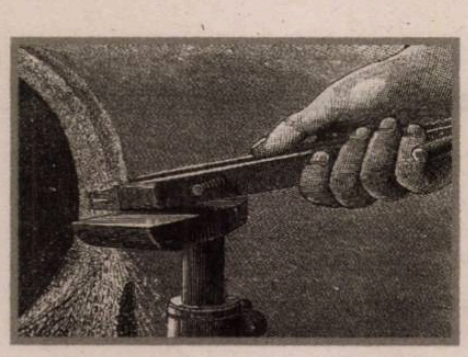

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Denunț împotriva lui Erasmus

Mult stimați conducători ai țării noastre și ai partidului nostru, vă atragem respectuos atenția asupra activităților subversive ale numitului Erasmus. Profitînd de lipsa noastră de vigilență, numitul Erasmus acționează de treizeci de ani cu scopul vădit de a le suci mințile tinerilor, de a le băga în cap tot felul de idei periculoase, cum ar fi dezvoltarea unui sentiment de identitate europeană, care să vină în completarea identităților naționale, regionale, locale. Mai mult decît atît, numitul Erasmus acționează în direcția promovării unei Uniuni Europene tot mai strînse.

Unde mai este patriotismul? Unde mai este interesul național? Cum de își permite numitul Erasmus să se bage în treburile noastre interne? Cine l-a chemat și în interesul cui? Ce se dorește, de fapt, cu acest Erasmus? Numitul Erasmus îi împinge pe tinerii noștri să gîndească liber și independent, să-și găsească locul în societate fără ajutorul statului. Cum putem permite așa ceva, în țara noastră?

Pe tot parcursul anului 2017, numitul Erasmus a organizat, sub nasul nostru, festivități, conferințe, dezbateri, dialoguri, expoziții, forumuri și alte manifestări la nivel local, național și european. Și nimeni nu l-a întrebat de sănătate!

Activitatea din ultimii treizeci de ani a numitului Erasmus a atras un număr de nouă milioane de participanți direcți, fără a-i pune la socoteală pe cei care au beneficiat indirect. Astfel că, în 2014, numitul Erasmus și-a extins activitățile și a decis să reunească mai multe programe într-unul singur, pe care l-a numit Erasmus+. Ca urmare, activitatea numitului Erasmus devine și mai periculoasă.

Cei nouă milioane de oameni ai lui Erasmus conduc astăzi universități și întreprinderi, aceste elemente periculoase s-au infiltrat în structurile de decizie ale statelor, au afaceri proprii, sînt profesori și cercetători. Ei continuă să-și întrețină relațiile și se află în permanentă comunicare, constituindu-se într-o rețea foarte periculoasă. Am dori să ni se spună clar în interesul cui este ca tinerii noștri să ia contact cu străinătatea, cu ideile periculoase și decadente din Occident. Nu este, oare, acel Occident care ne-a furat fabricile, care ne cumpără pămînturile și ne taie pădurile?

Ce ar putea să învețe tinerii noștri în universitățile occidentale, mai mult decît ar învăța în universitățile românești? De ce trebuie ca studenții și profesorii din Occident să vină la universitățile din patria noastră? Nu mai au loc la ei în țară? Nu avem nevoie ca ideile lor să otrăvească tineretul nostru!

Conducătorii de azi ai țării noastre nu au avut nevoie de numitul Erasmus pentru a-și desăvîrși studiile și doctoratele. Ei au stat aici, printre noi, și de aceea îi susținem! În schimb, printre cei care au ieșit în stradă în luna februarie, la îndemnul forțelor străine și care au vrut să răstoarne prin forță guvernul nostru democratic ales, s-au aflat foarte mulți dintre cei care au beneficiat de pe urma numitului Erasmus!

În ultimii treizeci de ani, de pe urma migrării tinerilor, încurajată de numitul Erasmus, s-au născut un milion de copii. Ce naționalitate au acești copii? Cine a permis să se nască un milion de copii fără de patrie? Ei sînt un pericol la adresa identității noastre strămoșești! Aceasta demonstrează și mai clar caracterul subversiv și periculos al numitului Erasmus, faptul că acționează fără scrupule, după un plan dinainte stabilit. Cum de-am putut să creștem acest șarpe la sînul nostru? Cum de-am putut să-i permitem să-și desfășoare activitatea nestingherit, atîta amar de vreme?

Vă rog să treceți de urgență la identificarea numitului Erasmus, care mai mult ca sigur acționează sub un nume fals. Vă rugăm să-i supravegheați atent mișcările și să nu-i permiteți să pună piciorul în patria noastră! Credem că, prin activitatea lui extinsă și îndelungată, numitul Erasmus este cu mult mai periculos decît Soros, care deja a fost identificat și demascat.

Aveți toată susținerea noastră!

Cu stimă,
un grup de cetățeni de bine

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

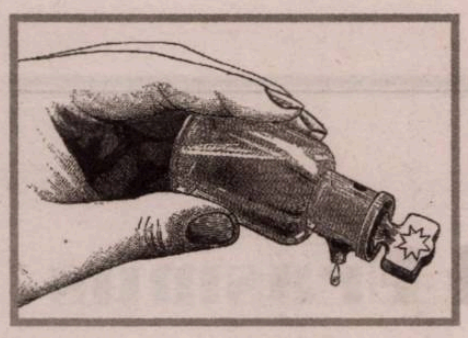

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

La mustață

Expresia *la mustață,* cu sensurile „la o diferență foarte mică", „în ultimul moment", nu este cuprinsă în dicționarele noastre generale (DEX) sau în cele de tip tezaur *(Dicționarul limbii române* – DLR); o consemnează doar, recent, dicționare și glosare de limbaj familiar și argotic: G. Volceanov, *Dicționar de argou al limbii române,* 2006, cu explicația „în ultimul moment", „în mod nesperat", site-ul 123urban.ro, cu o descriere mai detaliată: „la limită, pe lîngă, în imediata apropiere, lîngă pragul; despre îndeplinirea / ratarea / posibilitatea întîmplării unei acțiuni – la un interval minimal". Expresia este destul de des folosită în prezent, mai ales în limbajul jurnalistic: „a ratat *la mustață* postul de selecționer" (digisport.ro), „s-a evitat la mustață izbucnirea unui nou conflict în Balcani" (glasul.info); „fostul prim-ministru V.P. este depășit *la mustață* de către primarul general G.F. în cel mai recent sondaj" (psnews.ro) etc. Contextul specific de apariție a formulei este cel al competițiilor – sportive, politice sau de orice alt gen.

Sintagma nu are atestări vechi sau populare și nu se prea leagă de imaginarul tradițional al *mustății* în spațiul lingvistic românesc. În registrul popular există expresiile (consemnate de DLR) *a-i rîde mustața* – „a se bucura", *a zîmbi pe sub mustață* – „a zîmbi pe ascuns, ironic", *a trage pe sub mustață* – a mînca etc. *A trage la mustață,* cu sensul „a bea (băuturi alcoolice), a cheltui pentru băutură" apare la Creangă, în reproșurile Smarandei către bărbatul dispus să dea bani pe băutură, dar nu și pentru școala copilului: „Cînd tragi sorocovețîi la musteață, de ce nu te olicăiești atîta?" *Mustața* din expresiile citate indică ironic-aluziv sau substituie prin metonimie *gura* – folosită pentru rîs, zîmbet, mîncat sau băut. În toate aceste cazuri, *mustața* este deci cea umană; prin analogie, sînt însă denumite *mustăți* și firele lungi de păr care cresc în jurul botului unor animale (de exemplu, al pisicilor), precum și alte prelungiri biologice în formă de fire – ale unor insecte, pești, plante etc. Expresiile populare enumerate sînt destul de departe de sensul glumeț al formulei *la mustață.* Acest sens – de pseudo-unitate de măsură minimală – se găsește însă în expresia englezească *by a whisker,* în care *whisker* denumește „fiecare dintre firele lungi, rigide, care cresc pe botul unei pisici, al unui șoarece sau al altui mamifer" (dictionary.cambridge.org). Expresia are un corespondent în română: *la un fir de păr (distanță)* – prin care se desemnează, cu exagerare comică, o distanță foarte mică. Formula care se referă la firul de păr nu e foarte frecventă și o putem găsi în contexte relativ diferite – *„La un fir de păr* de moarte" (stirileprotv.ro) –, dar și asemănătoare celor în care apare *la mustață:* „Victorie *la un fir de păr!"* (gsp.ro); „Kittel, victorie *la «un fir de păr»* în etapa a patra din Turul Franței" (digisport.ro). Formula *la un fir de păr* se putea dezvolta și în română, pentru că imaginea obiectului e sugestivă, dar este destul de posibil să fi fost calchiată din franceză, unde există echivalentele *être à un cheveu de* și *à un cheveu près,* atestate, în *Trésor de la langue française informatisé* (TLFi), pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Construcțiile din franceză nu pot însă explica apariția cuvîntului *mustață* în expresia românească. Traducerea din engleză i-ar explica, în schimb, foarte bine atît forma, cît și sensul, pentru că termenului *whisker* (diferit de *moustache,* specific feței umane) îi corespunde în română *mustață* (mai exact, *fir de mustață)* – folosit atît pentru oameni, cît și pentru animale. Avînd în vedere că expresia românească nu e foarte nouă, fiind atestată în prima jumătate a secolului al XX-lea, la explicația prin engleză s-ar putea obiecta că influența engleză asupra românei era atunci destul de firavă. Răspunsul e simplu: există totuși domenii în care această influență se manifesta deja – în primul rînd în sport, care prelua, cu oscilații de adaptare, termeni ca: *fotball / futbol / fotbal, match / meci, derby / derbi.* Or, expresia *by a whisker* pare să se fi folosit frecvent pentru cîștigarea unor curse de cai la distanță foarte mică (cum arată explicația pentru *win by a nose* și *win by a whisker*, în Christine Ammer, *The American Heritage® Dictionary of Idioms).*

O dovadă pentru această ipoteză etimologică (a calcului, adică a traducerii literale din engleză) mi se pare a fi apariția expresiei, într-o formă chiar mai apropiată de original, într-o carte a unui autor minor, dar de succes în perioada interbelică și chiar mai tîrziu: Neagu Rădulescu, *Napoleon fugea repede,* roman apărut în 1947 și legat prin limbaj și atmosferă de perioada precedentă, înainte de impunerea cenzurii ideologice. În romanul umoristic, care își desfășoară acțiunea în lumea pasionaților de curse de cai și de pariuri, un personaj rostește îndemnul: „După ei, coane Barbule! Bate-i *la o mustață!"* (reeditare din anii '70, p. 297). E foarte probabil ca *la o mustață* (fără prea mult sens în română) să se fi redus la formula *la mustață:* față de original, unde se evoca în mod clar dimensiunea redusă a firului de mustață, expresia obținută prin calc nu prea mai are motivație semantică. Ascultătorilor români cuvîntul *mustață* le evocă întregul, ca parte a feței umane – desigur, de dimensiune redusă, dar nu tocmai evocator al unei unități de măsură. Putem exagera măsurînd spațiul sau timpul în *fărîme, fire, boabe, clipite* etc. – dar nu în *mustăți*. Expresia s-a fixat însă ca atare – și, cum se știe, un pic de absurd și de nemotivare contribuie la succesul locuțiunilor.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

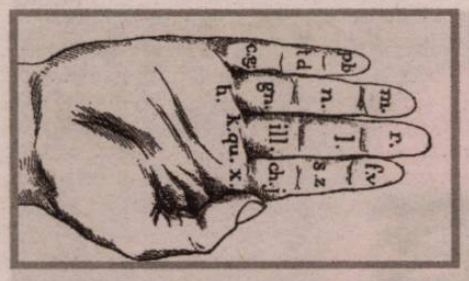

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Marea tradiție și cultura populară

Am citit, cu deosebită plăcere, o carte care îmi atrăsese atenția (prin temă) încă de la semnalarea apariției sale editoriale în urmă cu cîteva săptămîni. E vorba despre *Behind the „Great Tradition": Popular Culture in Eighteenth-Century England / În spatele „Marii Tradiții": cultura populară în Anglia secolului al XVIII-lea* (Ars Docendi, București, 2017), aparținînd universitarului bucureștean Dragoș Ivana. Mi-am dat seama foarte repede că merită să mă opresc o clipă din iureșul povestirilor mele „academice" săptămînale pentru a discuta, fie și pe scurt, o problemă *academică* în sensul real al termenului. Mă refer, desigur, la ideea teoretică și metodologică fundamentală, ridicată de lucrarea remarcabilă a tînărului anglist, în ciuda aparențelor, o spun răspicat, de mare actualitate în ziua de astăzi: în ce măsură *istoria trăită nemijlocit* de umanitate, în evoluția ei nestăvilită, se (mai) regăsește în *istoriografia științifică, de manual, cultă, savantă, autorizată, canonică* (numiți-o cum doriți dumneavoastră!)? Sau, ca să folosesc terminologia lui Dragoș Ivana însuși, în ce măsură *marea tradiție* (un concept consacrat, introdus cîndva de F.R. Leavis și menit să definească „selecția istoriografică", acel *canon* carevasăzică, atît de controversat în orice epocă și în orice context!) recuperează, convingător, genuin, transparent, *cultura populară* (viața ca atare a unei comunități într-un anumit cronotop, tumultul existențial propriu-zis, dinamica socială în dezvoltarea sa nemediată)? Construcția analitică a autorului se derulează pe segmentul temporal al Angliei veacului al XVIII-lea (între 1700 și 1780), însă implicațiile sînt, cu siguranță, universale.

Exemplele folosite de Ivana depășesc sfera de interes a anglisticii, devenind provocatoare deopotrivă pentru istorici și antropologi. Intenția lui primă este de a urmări ruptura creată, în Anglia preindustrializată, între „elite" și „vulg", dar cadrul, repet, se transformă într-unul general valabil. „Cultura înaltă" se separă, brutal, de cea „populară" („joasă"?) pe toate palierele ființării colective, de la cele intelectuale (modul dual de a vedea spațiul urban, ilustrat, de pildă, în atmosfera londoneză, de opoziția dintre aerul sofisticat-elegant al notațiilor unui scriitor precum Joseph Addison și diatribele sarcastic-virulente ale unui observator de talia lui Jonathan Swift!), mondene (modul diferit de „relaxare" a aristocrației și, respectiv, a „plebei", traductibil printr-o metaforă beligerantă, *a culturii cafenelei* opuse *culturii berăriei!)* și juridice (adoptarea în Anglia, în 1752, prin voința păturilor dominante, „elitiste", cum ar veni, a calendarului gregorian, fapt care a produs o reacție agresivă din partea maselor „rudimentare", speriate de o posibilă manevră subtilă de reimplementare a catolicismului!), pînă la cele politice (manipularea vulgului de către elite, cu scopuri imediate, de cîștiguri efemere, fără miză istorică!) ori științifice (caracterul închis al educației duce la o limitarè a accesului larg la informație și educație, de aici rezultînd o nouă sciziune deformantă pentru ciclul istoric – între filozofia pozitivistă a conducătorilor și primitivismul superstițios al celor conduși!). În concluzie, nu trebuie să fii specialist pentru a înțelege că un asemenea sistem (dihotomic) de dinamica socială creează ultimativ două direcții autonome de evoluție, adică, practic, *două istorii.*

Între filozofia pozitivistă a conducătorilor și primitivismul superstițios al celor conduși!

Mă preocupă de multă vreme antinomia de mai sus. De aceea, am citit cu bucurie cartea lui Dragoș Ivana (studiul mi-a confirmat, cu trimiteri istorice indubitabile, supoziții personale mai vechi!). Umanitatea, încă de la originea ei ambiguă, tinde spre o astfel de segregare „mentalitară" între elite și vulg, segregare ce implică, în fond, reprezentări ontologice diferite și, implicit, așezări în istorie specifice. Cultura așa-zicînd „înaltă" are ambiția de a impune „canonul", amintita „istoriografie autorizată", dar cultura „populară" e cea care oferă substanță, material vital, respectivului efort „canonic". Preluînd o noțiune din studiile culturale, Dragoș Ivana constată, justificat, că, fără „istoria anectodică" *(anecdotal history),* „istoria mare", „istoria tratatelor", așadar, nu ar avea nici o șansă de supraviețuire. Această „istorie mică" izvorăște plenar din *istorem* (așa cum susțin eu însumi, cu ajutorul acestui concept din Noul Istoricism american, de foarte multă vreme!) – acea unitate ultimă (ca lexemul în lexicografie sau fonemul în fonetică), aptă să păstreze elementul istoric în compoziția lui infinitezimală. Prin „istorem", deși nu va recunoaște niciodată deschis amănuntul, elita își extrage seva structurării sale sofisticate, a mentalitarului său „pur" și „cizelat". „Istoremul" rămîne punctul de întîlnire între două lumi altfel separate. Să admitem, prin urmare, că el reprezintă rațiunea prin excelență de existență și manifestare a *culturii populare. Argumentul* său absolut în fața simandicoasei *culturi înalte.*

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

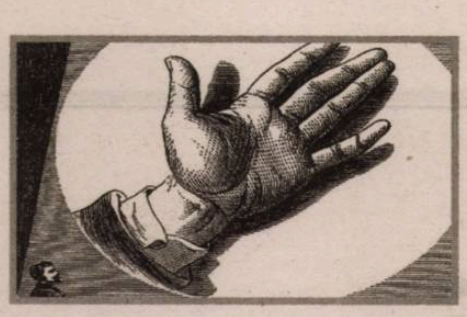

Adina POPESCU

portrete din mers

O noapte la Belgrad

Distanța de la București la Belgrad este de aproape 600 de kilometri, cam tot atît ca pînă la Baia Mare, și totuși capitala Serbiei nu prea reprezintă o destinație pentru nimeni. N-am auzit oameni care să-mi spună că Belgrad ar fi un *must-see* sau că ar exista pe vreo listă a locurilor unde și-ar dori să ajungă. Ca și în cazul Sofiei, Belgradul doar se ocolește cu dezinteres în drumul spre o mare iluzorie, de prin Grecia, respectiv din Croația. Vorbim despre o capitală europeană, un oraș cu peste un milion și jumătate de locuitori care în anii '80 însemna pentru români o culme a civilizației din țările socialiste, cu o „deschidere" occidentală. Astăzi, avem ideea preconceptă că Serbia a rămas „undeva, în urma noastră", încremenită prin anii '90, din cauza războaielor recente din țările ex-iugoslave. Oare chiar așa e? Într-un periplu prin cîteva dintre aceste țări, mi-am dat seama că, deși sîntem vecini, știm atît de puțin unii despre alții și de cele mai multe ori nici nu ne dorim să aflăm mai multe – ne interesează doar propria noastră ogradă, ce se întîmplă în mica noastră fermă a animalelor și, eventual, conacul „boierilor" de pe deal (pe care îi invidiem, desigur), însă nu avem timp să aruncăm o privire peste gard. De aceea mi-am dorit să mă opresc o noapte la Belgrad, măcar să simt atmosfera orașului.

Belgradul seamănă destul de mult cu Bucureștiul, ca arhitectură, ca stare, dar pe de altă parte e altceva, parcă simți și mai acut aici un *clash* între Occident și Orient, care se transformă într-o energie vitală a orașului, pe care e imposibil să o ignori. Autostrada trece chiar prin mijlocul lui, mașinile rulează cu 80 la oră, orașul te înconjoară din toate părțile, răsfirat pe coline, cu cartiere amestecate – cele „clasice" comuniste, cu blocuri jupuite și urîte, blocuri noi, aproape la fel de urîte, dar și ansambluri rezidențiale cu vile fățoase sau clădirile vechi cu influențe turcești sau austro-ungare. La apus, totul pare învăluit într-un smog sau poate că aerul tremură ușor din cauza caniculei de peste zi, valuri de căldură se ridică deasupra străzilor supraaglomerate, e acea căldură jilavă „de București", sufocantă, pe care o cunosc atît de bine, umbrele serii nu pot să o alunge. În București și Belgrad pare să fie exact aceeași vară, insuportabilă. Și exact același trafic – convoaie de mașini încremenite pe la semafoare, sensuri unice prost semnalizate, senzația că nu vei ajunge nicăieri și că te învîrți în cerc, claxoane, nici un loc de parcare. Centrul orașului e înțesat de mașini, totuși parcă nu sînt mașinile pe care le știi – vezi Mercedes-uri uriașe, „de lux", din anii '70, Ford-uri și Fiat-uri la fel de vechi, din cînd în cînd cîte o Skoda care se dezmembrează pe drum, destul de multe Dacii Logan. Din boxele unei mașini se aude la maximum Michael Jackson – „Beat it". E clar, nu sîntem în București, am nimerit într-o buclă atemporală, dacă am reușit să găsim un loc de parcare, poate ne-am lămuri mai bine ce se întîmplă. Dar locurile de parcare sînt vînate la limită, e o junglă a parcărilor. Nu știm unde vom dormi, nu ne-am pregătit de acasă, căci popasul la Belgrad a fost neprevăzut și nu-mi vine să accesez Internetul, care în Serbia te costă cînd nu face. În cele din urmă găsim o străduță care coboară și se înfundă, dă într-un soi de șantier, și abandonăm mașina. Mă îndrept spre prima cîrciumă care mi se pare mai prietenoasă – niște sîrbi cocoțați pe niște butoaie, înșirate pe trotuar pe post de mese, beau bere cu sete, rîd și vorbesc tare, deja ușor amețiți. Mereu bețivii și petrecăreții îți sar primii în ajutor – îmi zic. Și așa a și fost, jumătate de cîrciumă s-a oferit să ne informeze cu privire la toate hostel-urile din zonă, am mai aflat și că puteam parca oriunde pe gratis, pentru că era sîmbătă seara, în cele din urmă chelnerul a venit cu noi ca să ne arate un loc bun de dormit chiar după colț. Părea o casă conspirativă, am sunat la o sonerie, ne-a primit o fată în jur de 20 de ani care vorbea prost engleză. Aveau o singură cameră liberă, 50 de euro pe noapte, cu mic dejun („care este senzațional, n-o să fiți dezamăgiți"), nu m-am mai întrebat dacă ăsta era prețul „corect", am plătit pe loc, n-am cerut și nu ni s-a dat nici o factură. Hostel-ul sau ce-o fi fost el avea doar trei camere, două erau ocupate de niște cupluri italiene de vîrsta a doua spre a treia care făceau un tur al Europei pe motociclete, și era ținut de un cuplu de tineri sub 20 de ani, părea o afacere clandestină cu o casă moștenită de la vreo mătușă. Totuși, camera era mare și curată, decorată într-un stil *steampunk,* m-am simțit ca în foaierul unui club. Apoi am ieșit să explorăm centrul istoric care se afla la doi pași, un loc de o efervescență uimitoare, de fapt o petrecere stradală care te molipsea cu acea energie vitală a orașului despre care vorbeam. Seamănă oarecum cu Centrul Vechi din București, însă acesta pare meschin pe lîngă locul în care am nimerit – străzi pietonale, cafenele și terase care împînzesc totul, haotic, unele peste altele, felinare care luminează discret colțuri de clădire și orgă de lumini ca la discotecă, și muzică, foarte multă muzică. Aproape peste tot se cînta *live* cu viori, acordeoane, clape, saxofoane, însă nu erau trupe de lăutari care vin pe la mese să le lipești banul pe frunte, păreau muzicanți cu școală, unii îmbrăcați elegant, ca la concert, toate muzicile se amestecau între ele și cu rîsete, chiote, vociferări, încît nu mai înțelegeai nimic, însă te lăsai în voia acestei euforii generale. Ne-am învîrtit o vreme năuci, am privit strada – băieți beți cărați în spate de băieți mai puțin beți, fete ieșite în gașcă, fără băieți care beau cu sîrg, înghesuială la *shot*-uri, la prețuri derizorii (4 lei un *shot* sau ceva de genul ăsta), oameni care dansau pe trotuare. După ce am ieșit din acest vortex, ne-am dat seama că petrecerea se întindea ceva mai potolită și pe toate străzile lăturalnice pînă departe, dincolo de centru. Ne-am întors la hostel, cu gîndul să bem o bere la cîrciuma cu butoaie, însă acolo nu mai aveai loc să arunci un ac, de la cîteva halbe cu bere băute în tihnă pe la ora 8 se ajunsese la o beție frenetică.

A doua zi dimineață – duminica, pe la ora 9 –, orașul era complet pustiu. Mașinile dispăruseră, băteau clopotele, doar cîteva băbuțe se întorceau de la piață. Ne-am luat micul dejun care nu era cu nimic senzațional – doar *burek* și iaurt – și ne-am băut cafelele alături de două pisici curioase, pe scaunele goale ale unei alte terase, chiar în fața hostelului, care arăta devastată. Un mosuleț s-a apucat fără nici un chef să strîngă și să dea cu mătura.

Am părăsit Belgradul cu senzația că tocmai luaserăm parte la o petrecere atemporală și fără nici o ocazie, cu o atmosferă balcanică greu de uitat.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Precum mîrtanii eram la grătar

Știu că ați văzut de multe ori asta: pisici, cîini, găini, rațe, capre adunate în jurul fleicilor de pe grătar. Băi, să vă spun eu, cred că unii se-ndopaseră în seara zilei de 14 iulie în hotel, cu te miri ce, ori de pe tichet, ori din frigider, cu ce luaseră de la magazin, cu ce le dăduse voie voucher-ul de vacanță, sau, de ce nu, cu te miri ce somon le oferise vreun lux, dar toți, toți se-nvîrteau în jurul grătarului. Nu, nu era ziua Franței de vină, ci un comersant care băgase, pe la cinci după-amiază, jar pe grătar la Prichindel, în satul de vacanță de la Neptun. Erau frați mici, cîrnați, ceafă, ciolan afumat, șuncă, legume, cartofi. Ruinase orice opoziție. Mirosul de sînge, de viață primară – amor-alcool-grătar – se trezise în turiști. Stăteau în slip și șlapi, cu sexele la înaintare, cu gurile căscate, mirosul le luase mințile. Coada era lungă și-ntărîtată. Și se lua, frate! Nu se oprea nimeni! Lua și mici, și de aia, și de aia. Ce diabet! Ce lingoare! Ce voucher! Fericirea cărnii. Nenorocitul de grătar prăduia la subconștient, învinsese soarele care arsese pielea, mergea adînc în stomac, în vintre, în nefoame. Nu e basm. E grătar cu de toate. Nici un Daniel Patriarh nu ar fi rezistat să tragă cu ochiul și să zică un „Doamne, iartă-mă!". Nici o Merkel n-ar fi zis nu degețelelor să se bage-n grăsime. Era vară, era prăpăd. Chiori, tălîmbi, grase, dietetice, panarame, fitzoși, mumu și țugu-ți, toți beleau fasolea la grătar. Stăteau ca la panaramă. Unii se-ndopau și mulți tînjeau, își topeau ochii. Bă, ce namilă de zeu era ăsta, grătarul! Te-ngroapă, dar rămîi fericit, cu gîtlejul plin de porcul dumnezeiesc. Așa s-a născut lumea, oameni buni, din grătar! Nu din mare și cer. Înainte de împreunări, a fost grătarul. Ademenitor, curvă, ăla a stîrnit femeia și bărbatul să iasă din rai, după miros, și cînd puradelul s-a ridicat în picioare prima oară, grătar căuta! Băi, fraților, cinste comersantului din buza Prichindelului din Neptun! A dracului vită încălțată, m-a îngrășat roată și mi-a arătat cîtă conștiință sînt, cît un mat plin de porcării. Am topit două beri peste, draft țigănesc în pahar de plastic, și, gata, m-am dus la tiribombe. Roata mare și umbrelute, de mi s-au întors lumile și mațele cu cracii-n sus.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Cum e mai corect să spunem: CSU Craiova a ajuns să joace cu AC Milan sau AC Milan a ajuns să joace cu CSU Craiova?

Aceasta e întrebarea! Și din ea cu greu vom ieși. Evident, ieșim cu rezultatul meciului care, la momentul în care tropăi pe tastatură, e undeva în ceața viitorului. Dar partea simpatică a fotbalului e că oricine își poate închipui că se bate cu (aproape) oricine. Pînă cînd chiar se întîmplă. Dar poți visa, nu e interzis. Orice meci pleacă de la 0-0, ce minciună dulce! Craiova, mai ales, s-a format ca un loc din care ieși cu pieptul în față. E un soi de donquijotism în demersul celor de acolo care cîteodată naște zîmbete, alteori produce uimire. Milan a transferat în această vară de aproape 200 de milioane de euro, adică mult mai mult decît bugetul întregii Ligi Întîi. Și de vreo sută de ori mai mare decît bugetul de transferuri al tuturor echipelor românești. Matematica asta te omoară. E un balaur cu care nu poți să te bați decît dacă te autoiluzionezi cu teribilul clișeu că și ei au două mîini și două picioare. Dar atîtea milioane te ametesc. Adică oltenașii nu se luptară cu o moară de vînt, ci cu o moară de bani. Într-o lume cu scaun la cap, niciodată juveții nu stau la masă cu regii. Și dacă se întîmplă e comic. N-or să taie cu furculița și-or să apuce cu cuțitul? N-or să ducă paharul la ureche? Dar în fotbalul ăsta bestelit nu e așa. Aici poți să crezi că ajungi să joci de la egal cu cei la care te uiți ca la soare. E nepieritoarea lui ironie. Bine, n-o să mă mai învîrt pe după copac. Eu zic așa: Craiova a ajuns să joace cu Milan. Sau o fi invers?...

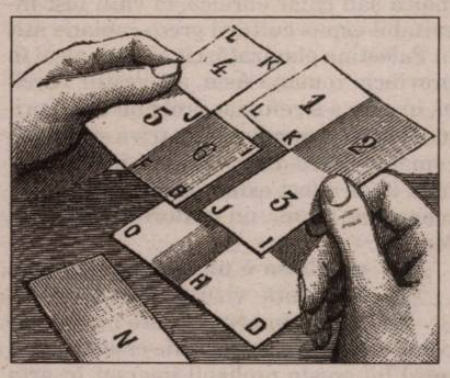

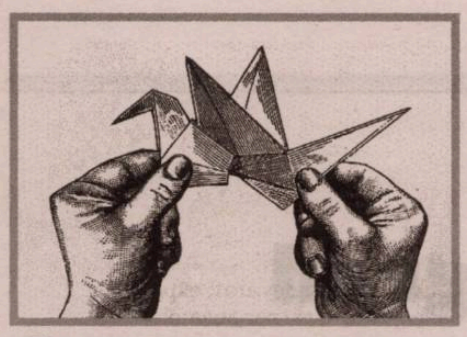

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cine sînt eu?

Întrebarea aceasta face parte din categoria grea, cea a lui *A fi sau a nu fi?* E și titlul unei cărți recent apărute la editura Result, autor fiind Dorin Bodea – sociolog, psiholog, doctor în economie și vechi colaborator al revistei noastre. *Cine sînt eu?* e o colecție de eseuri, multe publicate deja în *Dilema veche,* care merg pe linia explorării identității, a sinelui, a mentalităților și a comportamentului celor care, în general, lucrează ca angajați sau manageri la companiile din România. Nu e vorba de simple păreri ale autorului, ci de analiza unor rezultate ale unor ample studii și cercetări. În urma acestora, Dorin Bodea reușește să răstoarne idei și clișee foarte bine înrădăcinate în mentalul corporatist autohton și să tragă concluzii interesante în ce ne privește. Una dintre ele, de exemplu, sună așa: „Modelul cultural care ne încurajază să fim *mai buni,* să fim superiori celorlalți ne învață treptat-treptat cum să devenim un *pericol social* pentru aceștia". „Nu este exagerat" – mai spune el – „să vorbim despre o cultură a superiorității care reușește să denatureze, să dezrădăcineze natura umană."

Dorin Bodea descrie rădăcinile și evoluția unor concepte integrate în mintea omului actual. El pleacă de la teoria că renașterea, modernitatea și apoi postmodernitatea au la bază inventarea oglinzii, cea în care omul s-a putut vedea pe sine. Autorul observă cum, încetul cu încetul, totul s-a centrat pe propriul sine al fiecăruia, iar astăzi începem să ne confruntăm cu exagerări ale căror consecințe sînt greu de evaluat. „Păcatul capital al omului postmodern este să se mintă pe sine însuși, să se păcălească crezînd că este deosebit, altfel decît ceilalți", consideră Dorin Bodea. El vorbește despre „revoluția imaginară a sinelui și nașterea hiperindividului". „Asistăm" – spune el – „la umflarea peste măsură a imaginii de sine, prin imaginarea unui potențial propriu nemărginit, care însă pierde orice contact cu realitatea, cu ceilalți, cu realizările, cu materialitatea. Am intrat în epoca realității subiectivității absolute." Și aici nu mai e vorba doar de ce se întîmplă în România. Problemele sînt universale. În noua cultură nu mai e relevant să te definești prin ceea ce ai făcut, ci e nevoie doar să arăți cine poți fi, mai observă autorul. Lucrurile astea ne duc cu gîndul, bineînțeles, și la ceea ce constatăm în legătură cu dezvoltarea tehnologiilor de comunicare, a Internetului și rețelelor de socializare. Dar indivizi cu o imagine deformată pînă la monstruozitate asupra sinelui, oameni maligni, cum îi numește Dorin Bodea, au existat și în secolul trecut, modelele supreme fiind Stalin și Hitler. Să nu-l uităm nici pe „al nostru" Ceaușescu.

Fiecare e mîndru de el însuși, dar îi e rușine de cei din jur.

O altă latură a identității care intră, în mod științific aș spune, în vizorul lui Dorin Bodea este „mîndria de a fi român". În urma studiilor pe care le-a făcut, concluzia e cît se poate de clară: *„mîndria de a fi român* nu are legătură cu România și cu românii, ci doar cu propria persoană". Adică fiecare e mîndru de el însuși, dar îi e rușine de cei din jur. Ceea ce se transformă într-un individualism orientat contra celor din jur. Autorul are și soluții la ceea ce detectează a fi „o halucinație privind cine sîntem cu adevărat", o criză de identitate a românilor. O posibilitate ar fi „să încercăm să ne recunoaștem în cum ne văd ceilalți români" pentru că răspunsul la criza noastră de identitate se află în noi înșine.

Dar cercetările firmei de consultanță Result Development, pe care se bazează concluziile lui Dorin Bodea, conțin și cifre, procente seci, rezultate în urma unor sondaje sau experimente. Dintr-o asemenea cercetare, realizată pe un eșantion de peste 1600 de angajați români cu studii superioare din toată țara, rezultă că 83% dintre aceștia „împărtășesc idei și convingeri ce favorizează necinstea, manipularea adevărului și realizarea de compromisuri". Un rezultat pe cît de deprimant, pe atît de puțin surprinzător, aș spune.

Într-o consecință logică a problemelor amintite, încrederea în ceilalți ar fi un element-cheie. De încredere depinde în foarte mare măsură mersul unei societăți. Iar Dorin Bodea nu o omite din preocupările și cercetările sale. El a aplicat un cunoscut experiment numit „jocul încrederii și al răzbunării" la o conferință cu manageri și directori de bănci, intitulată „Recîștigarea încrederii în sistemul financiar-bancar din România". Testul acesta, care verifică în mod cît se poate de concret încrederea, cu bani, a fost trecut de doar 6 dintre cei peste 80 de bancheri participanți. Așadar, cei a căror profesie și ale căror profituri sînt bazate pe încredere nu au încredere.

În concluzie, *Cine sînt eu?* e o carte care ne pune niște diagnostice teribile și care, de fapt, ne arată cine sîntem noi, românii.

ready made

„Apropiindu-ne bine, unul din ei se îndreptă spre mine și adâncindu-și privirile în ochii mei, fără să-și scoată mâinele din buzunare, îmi cerù puțin zahăr!

Nu cunosc «argot»-ul (limba apașilor), dar mi-am închipuit ce dorește și sfrântându-l am strigat cu o voce tragică, macabră, mai știu eu cum:

– «Ghițăă»."

Alexandru Pană,
Cutreerând Parisul, f.a.

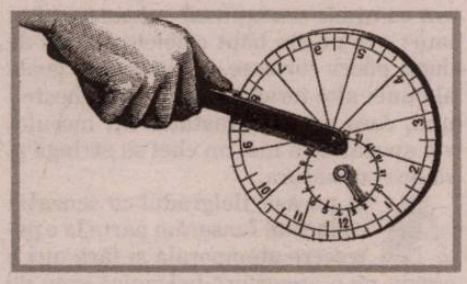

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Contextul sfîrșitului lumii (I)

În imaginile din cartea Apocalipsei se vede, în filigran, iconografia lumii clasice. Mai mult, unele din ele sînt mai ușor explicabile prin influența culturii vizuale greco-romane decît prin orice referințe iudaice sau creștine. Sigur că în nici unul din exemplele la care mă limitez acum (și săptămîna următoare) nu este absolut sigur că autorul reacționează în mod specific la un anumit monument antic. Dar cum exemplele astea sînt prea multe, e clar că în laboratorul minții acestui vizionar, Ioan Teologul – altul decît Ioan Evanghelistul –, se folosesc din plin și ingrediente păgîne. Lucru normal, pentru că, departe de a fi un simplu scriitor psihedelic, Ioan a avut darul de a instrumenta religios o sumă de teme mari ale timpului. Chiar dacă nu era vorbitor nativ de greacă, ci de aramaică sau chiar ebraică, el va fi fost inevitabil expus culturii greco-romane atît în Palestina elenizată, cît și (mai ales) în provincia romană Asia, azi vestul Turciei, în care s-a refugiat probabil după prima revoltă a evreilor împotriva stăpînirii romane (66-73 d.Hr.). Pînă și insula Patmos, unde a fost exilat de autoritățile romane, era, tehnic, un teritoriu al orașului Milet.

Apocalipsa e un text creștin prin excelență vizual, dar scris într-un moment în care încă nu se poate vorbi de o iconografie creștină. Autorul lui crește probabil imersat în arta iudeo-elenă a Herodienilor, dar, hrănit apoi cu imagini din extraordinarul repertoriu al lumii păgîne, le adaptează adesea pentru viziunile sale, fie monstruoase, fie de glorie epifanică. De pildă, imaginea lui Hristos ca purtător al cheilor morții și ale iadului (1:18) e probabil contaminată cu concepția elenistică a zeiței Hekate, purtătoare a cheilor lumii de dincolo, Hades, concepție ilustrată de multe monumente pe care Ioan le putea vedea în primul secol al erei creștine pe coasta anatoliană. Iar dacă ar fi să raționalizăm cei patru cavaleri ai apocalipsei, ar trebui probabil să îi concepem ca pe armata parților, mereu amenințătoare, a căror cavalerie zdrobise armata lui Crassus cu un secol și jumătate înainte într-o înfrîngere de proporții mitologice. De altfel, și ceva mai jos în text, invazia lăcustelor (cu „păr de femeie", asemănătoare unor „cai pregătiți de luptă", 9:7-8) pare din nou calchiată după cavaleria în armură *(cataphractarii)* a parților, al căror păr lung era „barbar".

Monumentele antice descoperite în orașele din Asia romană, orașe cărora li se adresează Hristos prin Ioan, fac și ele ca textul să apară în cu totul altă lumină. În Efes, de pildă, unde Ioan Teologul poate să-l fi vizitat pe Ioan Evanghelistul, se ridică în anii redactării Apocalipsei un mare templu dedicat adorării împăratului roman ca zeu, cu alte cuvinte cultului imperial. Că e vorba de cultul lui Domițian e confirmat de descoperirea în 1960 a unor fragmente dintr-o statuie de 7 m înălțime a acestui împărat – capul și un antebraț (le puteți vedea la muzeul din Selçuk, care ține în depozit și un deget de la piciorul acestei statui). Prezența unei asemenea statui colosale, a unui om care își spune *dominus et deus*, are preoție și templu pentru propriul său cult, trebuie să fi părut cu totul monstruoasă comunității creștine din Efes, chiar dacă Domițian nu pare să-i fi persecutat pe creștini. Cum să nu ne gîndim că statuia asta are o legătură cu anxietățile eschatologice ale lui Ioan? Un templu încă mai celebru din Efes, o minune a lumii antice, era templul lui Artemis, cu o ușă specială chiar în fronton, folosită pentru epifania rituală a zeiței, de care va fi știut prea bine toată lumea din zonă, inclusiv în Patmos, la 100 km distanță. Găsim o aluzie la asta în 3:20 („stau la ușă și bat"...)? Aici ar fi vorba, evident, de un mecanism opus – de transfer, de apropiere de un model prestigios, iar nu de distanțare și demonizare.

În 2:13, „scaunul de domnie al Satanei" este localizat de Ioan în Pergam, și e probabil ca în spatele acestei imagini să se ascundă un alt templu al lui Augustus divinizat și al zeiței Roma (templu de care știm doar din surse scrise). Posibil e să fie vorba și de marele altar elenistic, decorat cu o superbă și înfricoșătoare gigantomahie, ridicat de Eumenes al II-lea și aflat azi la Pergamonmuseum în Berlin. Celor din Pergam care vor împlini dorința Domnului li se va da, spune mai departe textul, „o pietricică albă" (2:17), adică, în tradiția păgînă, un vot favorabil, de achitare, dacă nu cumva trebuie să vedem aici o amuletă. Numeroase amulete magice creștine (sună paradoxal) au fost descoperite în săpături arheologice, chiar dacă un pic mai tîrzii decît data de redactare a apocalipsei noastre.

În fine, pe marginea mesajului transmis îngerului bisericii din Laodiceea („ești căldicel – nici fierbinte, nici rece"... 3:15) se poate face un comentariu mult mai prozaic. Ruinele apeductului din Laodiceea sînt cercetate și se știe din sursele scrise că apa ce ajungea în oraș era călduță, adică nici fierbinte, cu proprietăți terapeutice, precum cea din Hierapolis, dar nici rece și curată ca aceea din Colossae. Interpretare de un reducționism ridicol a unui mesaj esențialmente moralizator? Prefer să spun că e un tip de contextualizare care ne face să apreciem mai mult geniul lui Ioan de a ridica mici detalii lumești la un rang de generalitate izbitoare.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Un bacil Koch de gestionat

Acum trei săptămîni, aplaudam în această pagină donquijotismul unui profesor american care a pornit, de unul singur, campania de salvare a onorabilității cuvîntului „naționalism“, compromis, cum se știe, în ochii vastei majorități a oamenilor cu scaun la cap, mai ales din cauza acțiunilor minorității complementare. Nobilă îndeletnicire, spuneam, aceea de a reda onorabilitatea unui cuvînt. Spuneam, de asemenea, că una dintre datoriile majore ale intelectualului față de cetatea lui este aceea de a opri abuzul oamenilor asupra cuvintelor (iar activiștii, politicienii și mass-media fac din abuzurile de limbaj însăși viața lor). Nu poți avea grijă de mințile semenilor dacă nu ai grijă de cuvintele cu care, adesea iresponsabil, oamenii se joacă. În paranteză fie spus, am sesizat că oamenii sînt cu atît mai abuzivi cu cuvintele cu cît sînt mai expuși mediatic. Cei mai cumpliți violatori ai cuvintelor, cei mai nemiloși torționari ai sensurilor cuvintelor sînt politicienii și, imediat după ei, jurnaliștii care scriu despre politică. Mă preocupă tot mai mult protecția cuvintelor, așa că am citit cu mare interes un articol într-o revistă americană pe care, în general, o apreciez, în care autorul îmi pare că vrea să salveze onorabilitatea unui alt cuvînt, cel puțin la fel de abuzat precum cuvîntul „naționalism“. Anume, cuvîntul „populism“. Cuvînt odios, etichetă infamantă, blam greu. Printre intelectualii fini din lumea euro-atlantică, populismul a ajuns un păcat mai grav decît comunismul, de pildă. Într-o ierarhie a relelor, populismul e cam ca fascismul. De nu cumva cele două sînt direct sinonime.

Autorul articolului pe care-l evoc pleacă de la constatarea că două cuvinte spiritual înrudite, „democrație“ și „populism“, au dezvoltat cariere radical diferite. Democrație înseamnă conducerea treburilor cetății după voința majorității. Populism înseamnă conducerea treburilor cetății dînd mereu dreptate membrilor ei, mai precis masei celei mai largi a membrilor ei. Diferențele dintre democrație și populism sînt importante, desigur, dar sînt subtile, țin de nuanță. Nuanțe decisive, de acord, dar nuanțe! Așadar, cum de aceste două cuvinte atît de înrudite au destine publice atît de diferite?

Pe de o parte, „democrație“ este un cuvînt integral pozitiv. Nimeni în lumea de azi nu îndrăznește să conteste democrația și toată lumea, dar absolut toată lumea, se declară de partea democrației. Contestatarii democrației sînt fie o mînă de marginali dezaxați, predispuși la acte de terorism, fie niște intelectuali ipocriți și fricoși, care livrează citate din vechii critici ai democrației, precum Socrate și Cicero, ascunzîndu-se în spatele lor – fapt e că nici măcar ei nu au curajul să spună public că se opun democrației. Între secolele V-III î.Ch., Atena se autointitula democrație pentru că la deciziile referitoare la treburile ei participau toți cetățenii. Și deciziile se luau cu majoritatea participanților. Oricît de mult s-a rafinat conceptul în milenii, la bază, asta e democrația și astăzi.

Pe de altă parte, populismul nu prea înseamnă altceva: conducerea trebilor statului după cum vor cetățenii simpli, cei care nu aparțin elitelor de nici un fel și care – foarte important! – alcătuiesc mereu majoritatea cetățenilor. Democrația ascultă de majoritate, populismul ascultă de cei mai mulți. Urechea unui dilematic aude diferența, dar dilematicii sînt atît de puțini! Așa că, fundamental, populismul este cam același lucru cu democrația. Sigur, democrația reprezentativă nu este deloc populistă, dar democrația directă este chiar populism. Repet, diferențe există. Democrația tolerează elitele, de nu cumva chiar le promovează, în vreme ce populismul, nu. De altfel, absolut toate cărțile de științe politice recunosc că populismul este o reacție de dezamăgire (uneori chiar furioasă!) a masei populare vast majoritare față de elitele care le-au obținut încrederea promițînd că le va fi mai bine. Are mai puțină importanță pentru discuția noastră dacă sînt de vină elitele care promit peste cît pot face sau chiar mint în ceea ce le privește (cazul României este emblematic: aici ni se prezintă continuu drept oameni competenți indivizi care nu se pricep deloc!) sau dacă e de vină poporul, la rîndul lui notoriu pentru ușurătate, confuzie și labilitate. Important este că, semantic vorbind, între democrație și populism nu este deloc o mare diferență.

Ba mai mult, această apropiere nu e doar semantică. Dacă admitem că alegerile libere sînt esența democrației (desigur, fără a o epuiza), atunci va trebui să admitem și că democrația merge mînă în mînă cu populismul și din punct de vedere funcțional. În democrațiile consolidate este imposibil să cîștigi alegeri libere dacă nu ești, măcar puțin, populist. Nu vei putea aduna voturi dacă nu mîngîi pe creștet poporul, dacă nu-i juri loialitate, dacă nu te arăți gata să te sacrifici de grija lui. Nu poți cîștiga alegeri cu un discurs rațional-adevărat, explicînd, de pildă, poporului că, per ansamblu, muncește puțin și ineficient, că favorizează, prin atitudinea sa socială, corupția, că ia decizii proaste de cele mai multe ori etc. Dimpotrivă, chiar dacă nu crezi, trebuie să spui poporului că muncește mult și bine, că e impecabil moralicește și că are întotdeauna dreptate, că te uiți la el ca la o icoană, dar că o mînă de neisprăviți care sînt la putere îi fac zilele amare. De aici la demagogie este doar un sfert de pas. Dar să nu ne iluzionăm: democrație fără (puțin) populism nu se poate. De acord, populismul singur nu e de-ajuns întotdeauna (vezi alegerile recente din Franța). Dar, uneori, e de ajuns (vezi alegerile recente din America).

Altfel, mi se pare caraghios pînă la grotesc să văd oameni politici importanți de astăzi, dintre cei „bine“, „europeni“ și „responsabili“, care țin discursuri electorale populiste în care dau de pămînt cu populismul. Populismul anti-populist începe să prindă din ce în ce mai mult. Ca să fiu mai clar, exemplific cu oamenii de peste Ocean. În termenii politicii americane, Obama este un populist anti-populist, în vreme ce Trump este un populist sadea.

Ce vreau să spun este că, aidoma bacilului Koch, populismul se găsește deja în plămînii democrației de la nașterea ei. Căci, cum poți lua poporul alături de tine fără să fii populist? Uneori, sub condiții favorizante, bacilul iese din tubercul și declanșează boala. Care, netratată, poate fi mortală. Nu trebuie, așadar, să vilificăm populismul, să sperăm în eradicarea lui. Să presupunem că am putea da o lege care ar suprima populismul din politică. Și să presupunem că asta s-ar și întîmpla. Am avea o surpriză cu totul neplăcută: democrația însăși ar dispărea! Așadar, cu populismul nu-i de luptat. E, doar, de administrat.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

La pescuit în ape tulburi

Pe Marea Nordului, niște pescari pe o navă își așază liniștiți năvoadele. Sau nu.

În contextul Brexit-ului, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord a anunțat, prin vocea ministrului Mediului Michael Grove, că plănuiește un *exit* și din Convenția de la Londra din 1964, act care permite anumitor țări accesul la pescuit în apele britanice. Cu alte cuvinte, pescarii străini nu își vor mai putea arunca năvoadele în apele teritoriale ale englezilor. Printre aceștia, și belgienii.

Motiv pentru care autoritățile din regiunea Flandra din Belgia au făcut apel imediat la istorie. Una cam îndepărtată, ce-i drept, dar, teoretic, valabilă. Astfel, prim-ministrul Flandrei, Geert Bourgeois, a scos la iveală, chiar la un post de televiziune din Belgia, un document găsit în anul 1963 în arhivele din Bruges, semnat de regele Carol al II-lea al Angliei (Charles al II-lea, pe atunci suveran al Scoției, Angliei și Irlandei). Decretul regal datează din 2 octombrie 1666 și garantează unui număr de 50 de pescari din localitatea Bruges accesul la apele britanice; nu oricum, ci pentru totdeauna! *Fishing forever,* cum ar spune englezul, nu-i așa?

Regele Carol al II-lea le-a oferit acest privilegiu etern belgienilor în semn de mulțumire pentru ospitalitatea de care au dat dovadă după Războiul Civil englez, cînd l-au găzduit în Bruges timp de trei ani.

Firește, iese la suprafață o întrebare alunecoasă: mai este valabil în prezent un document de acum 351 de ani? Lăsînd la o parte faptul că Belgia și Regatul Unit au devenit statele pe care le știm astăzi ulterior emiterii decretului regelui Carol al II-lea, specialiștii istorici cred că, de principiu, documentul ar trebui să fie aplicabil; cel puțin în teorie, conform căreia asemenea privilegii nu pot fi anulate decît de Parlament, în mod explicit. Cum o asemenea măsură nu a fost luată, 50 de pescari norocoși din Bruges ar trebui să poată dormi fără prea mari griji. Oricum, deocamdată, răspunsul rămîne în coadă de pește.

Iar istoria continuă.

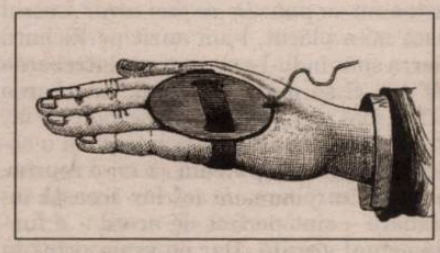

„O sumă de imagini“

– interviu cu Sorin NEAMȚU –

Este artist vizual, face pictură, fotografie, instalații video și obiecte. ***Sorin Neamțu*** *se ocupă, alături de Tiberiu Adelmann, de Galeria Baril, spațiu de expunere care formează, împreună cu alte patru galerii – Bazis Contemporany, Camera, Sabot, Spațiu Intact – Centrul de Interes din Cluj. A publicat albumele* Marea pată *(Recycle Nest, București, 2010) și, recent,* Satisfying Conditions *(Sputnik Editions, Bratislava, 2016). Discuția noastră a fost înregistrată în luna iulie, la Cluj-Napoca, cu prilejul expoziției lui Cristi Puiu – „Sieranevada“ –, organizată la Galeria Baril (8.06-30.07.2017). Cele ce urmează reprezintă fragmente dintr-o discuție mult mai lungă și mai bogată.*

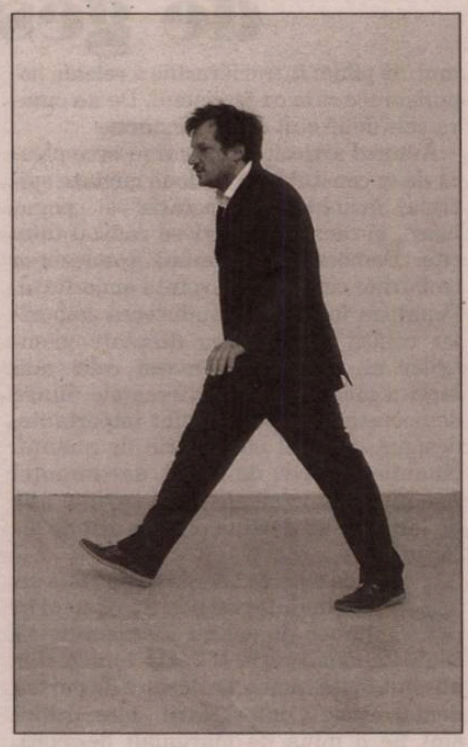

V-au interesat pictura, desenul, apoi, sau poate în același timp, fotografia și obiectul.

Nu, ele mă interesează în mod simultan.

Ce oferă unul și nu oferă celălalt?

Complicat. Nu știu ce oferă.

Ce limbaj are fiecare și ce anume poate sau nu să comunice?

Nu cred că e un lucru pe care îl poți gîndi, pe care ți-l poți propune în felul ăsta; anume, să zic *acum vreau să exprim un lucru și voi face o pictură, iar mîine, poimîine sau peste-o lună voi vrea să spun altceva și nu voi mai face pictură, voi face altceva.* Deși asta e o buclă, de fapt, pentru că o lucrare bună – asta e altă discuție, dar e important –, pe lîngă alte criterii care o fac să fie bună sau evaluată ca fiind bună, e important întotdeauna ca ceea ce se întîmplă în cadru sau în spațiu să fie tot timpul adecvat la imagine. Ăsta e un lucru important. Și cred că asta e greșeala amatorului, că el nu stăpînește această chestie, cum să fie adecvat la un context. Dar, în ceea ce mă privește, eu n-am lucrat într-un mediu sau într-altul fiindcă am vrut să spun ceva sau să nu spun ceva, ci am făcut-o pentru că mi-a venit să o fac, pur și simplu. Am simțit că trebuie să o fac.

> *„Am simțit nevoia să ies din obiect.“*

Vorbeați de o natură dublă a dvs. – ideea asta e tradusă așa și de ceea ce spune, la un moment dat, în textul lui, Silviu Pădurariu, atunci cînd discută despre natura subiectului și atunci cînd spune că lucrurile pe care le faceți dvs. sînt încercări continue de a vă defini ca subiect. Acest subiect se tot declină, în diverse forme. E, apoi, un ciclu de autoportrete ale unui autor care e surprins într-o poză, apoi e pictat – în Blinded, *un asemenea autor pare, apoi, să fie expulzat din interiorul unei materii care-l depășește.*

Înțeleg și ce spui tu, și ce spune Silviu. Cred că sînt niște raționamente postfactuale. Doar că nu se întîmplă așa, de pe partea cealaltă. După ce am făcut acest *performance* – se întîmpla în 2013 –, am simțit nevoia să revin la pictură. Aici eu am intrat într-o capcană și, de fapt, tot ce se vede în cartea asta – pictura care se vede în cartea asta – e un fel de a încerca să ieși din această capcană, știind că ești acolo. Eu îmi puneam niște întrebări greșite, niște întrebări care nu se pun. Pentru un artist senin, întrebările astea nu se pun: *De ce faci artă?* Lucrul asta mi-a plăcut, l-am auzit pe Richard Serra spunîndu-l – nu se pune întrebarea *de ce?,* ci se pune, eventual, întrebarea *ce?* și, mai ales, *cum?* Nu *de ce fac,* ci *ce* fac și *cum* fac. Or, eu aveam latent, ca o obsesie pe care nu puteam să mi-o reprim, această întrebare, *de ce?* Iar această întrebare – sînt perfect de acord – e fundamental greșită. Dar eu eram prins în această capcană și încercam să-mi refuz acest *de ce,* dar el persista, ca o întrebare care nu te lasă, încercînd să mă concentrez pe *ce* și *cum.* Și-atunci am simțit nevoia să ies din obiect, mi se părea că *OK, a ieșit, e un obiect făcut ca de un inginer* – l-am desenat, l-am făcut, am făcut *performance,* l-am filmat, l-am fotografiat. Ăla e, acolo e. Dar eu vreau pictură – de ce vreau eu pictură? de ce vreau eu să pictez? de ce nu stau eu aici, în obiect? Erau niște întrebări din astea, pe care mi le-am reprimat cumva și-am zis OK, vreau să fac pictură. – Atunci, apucă-te și fă! – Păi, ce să faci? – Păi, ce să fac? Să fac ce-mi vine. – Stai un pic. Cum adică, ce-ți vine? Și-aici revin la ce discutam mai devreme legat de adecvarea la context. Și-am zis dacă vreau să pictez, simt o nevoie nebună să pictez și nu mă pot abține să pictez, trebuie să fac ceva. – OK, ce să fac? – Hai, dacă am obsesia asta în cap cu obiectul, cu performance-ul, să pictez un cadru cu mine răsturnîndu-mă pe o bilă. Și-aici e această chestie – dom'le, e o chestie redundantă. Atîta vreme cît imaginea există în diverse medii – ai făcut obiect, ai făcut performance, ai făcut fotografie, ai făcut video, de ce să mai vii cu o pictură care să descrie, de fapt, ceea ce o fotografie făcută enunțase deja? Am zis OK, nu știu să fac altceva, fiindcă nu pot să fac decît asta. Și m-am apucat să pictez cadre după fotografii, în care un tip se răstoarnă c-o bilă. Și după aceea am zis OK, am făcut-o, m-am răcorit, am făcut un duș rece, dar ce fac eu cu această imagine, fiindcă această imagine nu-mi ajută. Poate fi frumoasă, poate fi urîtă, nu știu, dacă e o imagine care, să zicem, așa, strict ca pictură, îmi place. Dar nu-mi convine, pentru că e redundantă în povestea mea, n-are rost să o expun. Și-atunci am zis dacă această imagine nu-mi convine, trebuie să fac ceva cu ea. Eu mai aveam o neclaritate legată de narațiunea unei imagini. O imagine narativă poate fi descrisă: pe un fundal nu știu de care, un tip îmbrăcat într-un anume fel cade de pe o bilă de o anumită dimensiune, de o anumită formă și așa mai departe. Această narațiune o regăsesc și în fotografie. Dacă eu nu vreau ca această pictură să fie narativă, trebuie să-i fac ceva, să o distrug cumva. Și-atunci am zis dacă tot nu mă pot abține de la gînduri și dacă nu pot să pictez fără gînduri, atunci am mai inventat un gînd și-am zis că, dacă o propoziție e o sumă de cuvinte sau o frază e o sumă de propoziții, de ce n-ar fi imaginea o sumă de alte imagini? Și-n felul ăsta, am început să lucrez pe imaginea care reprezintă ceva și să suprapun peste ea o altă imagine. M-am gîndit la un moment dat că, bun, dacă se suprapune, ea neagă. Și-atunci am început să caut pe Internet cum văd cei care au cataractă. Apoi mi-a spus cineva că, de fapt, cei care au cataractă văd bine în centru și nu văd bine în periferie. Eu înțelesesem invers, dar, pînă la urmă, nu contează. Asta e povestea; cu lucrarea asta, am reînceput să pictez. Și, după aia, de la gîndurile astea, m-am tot jucat cu *Blinded* și mai am aici, la finalul cărții, cîteva lucrări.

> *„Orice punct ai fi, să nu-i vezi niciodată capătul.“*

Anul ăsta a fost excepțional. Odată cu lansarea Centrului de Interes și cu tot entuziasmul care a urmat.

Într-adevăr. Cu multe emoții. Mutarea din Fabrica de Pensule aici, la Centrul de Interes, a fost un proces; au fost foarte multe incertitudini și știam că va veni o sincopă. La un moment dat, făcusem planurile, inclusiv pentru anul ăsta, ca să fie niște expoziții la Fabrica de Pensule. Chiar și cu Cristi Puiu – cînd ne-am întîlnit în Cluj, am fost acolo și a văzut spațiul și primul plan a fost să facem acolo expoziția. Dar am tot amînat-o. Împreună cu colegii mei, mi-am propus, la un moment dat, cînd am găsit acest spațiu și cînd ne-am mobilizat să facem ceva acolo, un fel de *deadline, deadline*-ul fiind data vernisajului. Și-atunci, da, a fost un an excepțional cu-adevărat; procesul ăsta de a construi niște galerii de la zero în cinci săptămîni, uitîndu-mă acum în spate, mi se pare foarte ambițios și chiar nebunesc. Asta, pe de o parte. Și, pe de altă parte, da, excepțional pentru întîlnirea cu Cristi Puiu.

Galeria Baril s-a deschis cu expoziția lui Cristi Puiu. Cît a durat pregătirea expoziției?

Mult. Pe el l-am cunoscut de-abia anul trecut, altfel îl cunoșteam numai din interviuri. Pentru mine era limpede, din felul în care vorbește el despre artă, că vine dinspre pictură, că vine dinspre arte vizuale. Și-asta mi se pare o calitate foarte importantă pentru ceea ce face el în cinematografie. Am fost, de pildă, foarte impresionat cînd i-am văzut *Aurora.* L-am văzut o singură dată și aș vrea să-l mai văd o dată; am avut atunci un sentiment atît de puternic că el iese din cinematografie și că filmul ăsta poate să fie expus într-o Bienală de artă. Mi s-a părut că a spart toate limitele. Privirea mea poate că e o privire superficială, pentru că nu se raportează la povestea lui. Adică el are o poveste despre filmul ăsta și, cînd îți povestește, îți dai seama că, la el, lucrurile au stat într-un fel foarte precis, el a vrut un anume lucru de la acel film. Dar, pe de altă parte, percepția mea a fost asta, că, strict vizual, tensiunea și emoția pe care le avea filmul au ieșit din aceste limite și mi s-a părut că ăsta e un film de expus. Nu în cinematograf, ci într-un spațiu de expoziție.

Dvs. gerați un spațiu și creați sau imaginați, conștient sau nu, o anumită experiență muzeală a spectatorului. Cum se întîmplă acest lucru, din punctul dvs. de vedere?

Încep cu o chestie foarte simplă: în secolul XX, spațiul de expoziție s-a reinventat de foarte multe ori și s-a ajuns, la un moment dat, la această concluzie că, în saloanele de sfîrșit de secol XIX, început de secol XX, dialogul lucrărilor cu contextul lor era, de fapt, limitat la dialogul lucrărilor cu propria ramă, obligatorie în perioada respectivă. S-a ajuns, apoi, la sinteza asta de *white cube,* prin care s-au definit lucruri foarte precise despre ce înseamnă cu adevărat un spațiu potrivit pentru a expune arta contemporană sau nu. S-a ajuns la standarde: o anume înălțime, pereți albi etc., criterii a căror funcție principală este ca spațiul să fie neutru în raport cu lucrările expuse. Și-atunci foarte multe din galeriile de artă se raportează la acest model. Ori prin a încerca să-l aplice, ori, de multe ori, cel puțin temporar, prin a-l contrazice. Dar majoritatea galeriilor le vei găsi cu pereți albi, care, la un moment dat, își schimbă contextul, colorîndu-și pereții, introducîndu-și tot felul de elemente de scenografie care să pună piedici acestei idei de *white cube.* Și de-aici se dezvoltă discursuri despre expunere. Ce m-a interesat pe mine: aveam un perimetru, în care puteam face practic orice, de la un labirint la un spațiu complet deschis. Și am refuzat să fie un spațiu *white cube* pur. Ce m-a interesat a fost ca galeria să fie un spațiu în care, din orice punct ai fi, să nu-i vezi niciodată capătul, să nu-l vezi niciodată tot, cum ți se întîmplă cînd intri într-un spațiu deschis. Asta cumva e o chestie la care țin, asta e identitatea spațiului, asta mă interesează pe mine, ca spațiul să nu fie niciodată perceptibil complet. Deși, în mod evident, îl percepi – e suficient să faci doi pași, într-un interval de două-trei secunde îl poți percepe pînă la capăt. Dar mă interesa povestea asta, aproape ca un *statement.* Fiind într-o poziție, să nu-l poți vedea tot. Evident că, și cînd ești într-un spațiu deschis, dacă nu faci o piruetă sau dacă nu-ți întorci capul, nici atunci nu-l percepi tot. Dar am vrut să fie mai mult de-atît și de-asta am introdus un zid în Galeria Baril, care creează o alveolă mai mare; și-atunci, dacă te poziționezi în alveola respectivă, nu vezi ce e la intrare, dacă ești la intrare, nu vezi în interiorul ei, dacă ești în colțul din dreapta, vezi intrarea, dar nu vezi ce se întîmplă în alveolă. Fiindcă, de fapt, artiștii care expun aici vin într-un spațiu care există și care are o istorie, o mică amprentă.

a consemnat Laura DUMITRESCU

Petre GURAN

Cuvinte asasinate

Spiritul de deriziune, pe care românul l-a numit „băşcălie“ şi care pare o contribuţie lingivstică originală a limbii române întrucît nu s-a identificat pînă acum o etimologie sigură a cuvîntului, a făcut victime nu numai în viaţa socială şi politică românească, ci şi în spiritualitatea românească. Caragiale, într-un fel patron spiritual al *Dilemei vechi,* a avut geniul de a surprinde această trăsătură valahă în forme literare unice, dar cu scopul de a o demasca ca profund nocivă pentru proiectul de societate pe care îl reprezenta România modernă. Autoexilul lui Caragiale în Germania subliniază adînca lui nemulţumire că proiectul de modernizare a României, de fapt însăşi aşezarea societăţilor valahe pe principii politice, economice şi sociale noi, occidentale, s-a lovit de acţiunea corozivă a băşcăliei.

În acest registru, caragialesc, băşcălia poate fi şi o strategie de apărare faţă de ceea ce părea prea agresiv sau utopic în proiectul României moderne, în orice caz dimensiunea psihologică profundă a fenomenului cultural al deriziunii este importantă în cazul cuvintelor asasinate de băşcălie.

Primul, şi probabil cel mai important dintre cuvintele pe care aş vrea să le discut acum, este „pocăinţa“. Provenind din verbele slavoneşti *kajatisen*, cu varianta perfectivă *pokajatisen*, cuvîntul românesc intră în limba literară ca traducere a grecescului *metanoia* în primele ediţii româneşti ale Scripturii. Cu toate acestea, în limba literară contemporană a ajuns să prevaleze sensul de regret, părere de rău şi în al treilea rînd recunoaşterea unei greşeli. Recunoaşterea greşelii măcar conţine ideea de cunoaştere, de înţelegere a unei mecanism de acţiune eronat. Cuvîntul s-a degradat suplimentar prin substantivizarea participiului *pocăit* cu sensul depreciativ de adept al unei grupări religioase neoprotestante şi deci în discordanţă cu majoritatea ortodoxă. Pocăitul nu mai fumează, nu mai bea, chiar merge la biserică, deşi o denumeşte *bethel* sau casă de rugăciune, sau casă a adunării Domnului. Pocăitul şi-a schimbat viaţa, ceea ce-l face ridicol în ochii majorităţii. Nu discut aici cîtă vreme ţine schimbarea şi cît din această schimbare este cu adevărat o transformare morală şi cît o schimbare de paradigmă culturală, fapt este că însăşi schimbarea este condamnabilă în ochii majorităţii. În cele din urmă, chiar în interiorul limbajului ortodox pocăinţa a ajuns să denumească una din cele şapte taine ale Bisericii ortodoxe, taina pocăinţei sau a mărturisirii păcatelor, indicînd astfel alunecarea sensului spre semnificaţie de greşeală şi regret. Este vorba despre o juridizare a pocăinţei, care ar consta astfel în categorizarea erorii şi deci în identificarea amendei onorabile care să o repare. Gestionarul acestei justiţii psihologizate este preotul duhovnic, care stabileşte un canon prin care este răscumpărată greşeala.

Acum să ne închipuim că am moderniza traducerea îndemnului cu care anunţă Ioan Botezătorul misiunea lui Iisus Hristos şi apoi îşi defineşte însuşi Iisus chemarea *(kerygma)* pe care a venit să o lanseze umanităţii: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat Împărăţia cerurilor (sau a lui Dumnezeu)“ şi am scrie „Regretaţi că s-a apropiat entitatea politică (alias Împărăţia) lui Dumnezeu“. Unde sensul ar fi dublu: regretaţi însăşi apropierea fiindcă înseamnă sfîrşitul puterii voastre, sau regretaţi-vă păcatele, din cauza cărora nu veţi putea intra în Împărăţia lui Dumnezeu. Deodată Împărăţia lui Dumnezeu pare ameninţătoare, adică un mesaj care ar suna cam aşa: „Aveţi grijă că vine o nouă putere, care vă va pedepsi dacă nu vă adaptaţi regulilor ei“.

Acesta este însuşi fenomenul juridizării şi penitenţializării vieţii creştine, care a atins o culme a devierii spirituale în aşa-zisele manuale de spovedanie, de influenţă occidentală, care au circulat şi în ţările române în secolul al XVIII-lea. Din această perspectivă, înţelegerea textului evanghelic este în mod tragic ratată. Însă evoluţia sensului cuvîntului *metanoia* spre regret şi amendă onorabilă se constată în toate traducerile moderne ale Evangheliilor şi chiar şi în limba greacă.

Ioan Botezătorul

© wikimedia commons

Contribuţia românească constă probabil în a lua în derîdere fenomenul regretelor, tocmai din cauza superficialităţii acestui sentiment. Pocăiţii ar fi, astfel, cei care se exersează în regrete sterile şi uşor teatrale.

Metanoia evanghelică nu conţinea, în momentul utilizării cuvîntului de către Iisus, nici un sens de regret, ci în mod consistent etimologic ea se referea la schimbarea minţii sau a gîndirii, adică schimbarea de perspectiva din care este înţeleasă fiinţa. Natura fiinţării umane nu este circumscrisă de materialitate trupească şi de cele cinci simţuri prin care este percepută aceasta, ci dimpotrivă, ea are vocaţia de a înţelege fiinţa supramaterial, în dimensiunea ei netrupească sau, într-un limbaj cuantic, energetică. Scopul traversării materialităţii este regăsirea fiinţării metafizice. Nu regretul sau amenda onorabilă pentru o faptă corect definită canonic este ceea ce deschide Împărăţia cerurilor, ci transformarea conştiinţei şi vederea nematerială. Astfel, în mod paradoxal şi într-un fel scandalos pentru buna aşezare a unei societăţi, tînărul cel bogat – care Îl întreabă pe Iisus ce să facă pentru a moşteni Împărăţia lui, avînd în vedere că a respectat legea lui Moise din tinereţe (referinţă aici în mod special la Decalog), dar căruia Iisus îi spune că îi mai lipseşte să-şi vîndă bunurile, să le împartă săracilor şi să-i urmeze Lui – abandonează „negocierea“ pentru Împărăţia lui Dumnezeu socotind exigenţa exagerată, în timp ce tîlharul cel de-a dreapta, care ajunge să fie condamnat pentru tîlhăria sa (furt cu violenţă) şi de justiţia umană, doar pentru faptul că îşi acceptă starea (în cazul lui crucificarea) ca pe o consecinţă justă a acţiunilor sale, este în mod instantaneu primit în rai, fără a mai fi nevoie să facă amendă onorabilă. În timp ce tînărul bogat ar putea, la o adică, să admită şi el o amendă onorabilă (ca în cazul vameşului Zaheu), o pocăinţă, pentru vreun detaliu, pe care l-ar dezvălui anamneza unei spovedanii sistematice, el nu vede lumea de dincolo, nu a trăit *metanoia,* nu înţelege despre ce e vorba.

> *Degradarea substantivului* pocăinţă *şi a verbului* a se pocăi.

Degradarea substantivului *pocăinţă* şi a verbului *a se pocăi* lipseşte limba română de cuvîntul prin care să numească schimbarea de paradigmă a cunoaşterii. Juridizarea şi penitenţializarea spiritualităţii duc la inerţia pe care societatea o instalează în orice spiritualitate publică, dar desfiinţarea oricărei referinţe pozitive la încercarea de conştientizare a erorii spirituale duce spre anarhie şi implozie a umanului. Cea mai mare aventură a conştiinţei duhovniceşti, dezvăluirea bogăţiei şi complexităţii fiinţării metafizice, s-a lăsat asasinată de băşcălia care nu mai crede în morală.

Ioan Botezătorul

© wikimedia commons

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

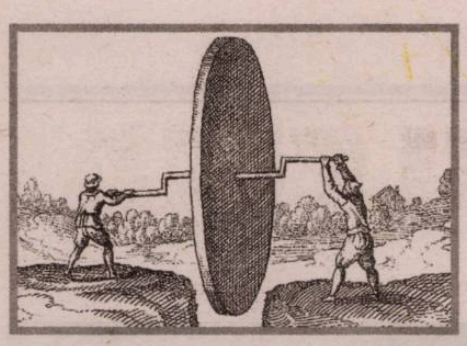

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Note din vacanța altora

Lupta pentru controlul Direcției Naționale Anticorupție e tot mai intensă și, pe măsură ce conflictele din jurul și din interiorul instituției devin mai evidente, realitatea e tot mai greu de deslușit pentru cetățeni. Faptul că există un soi de „axă a răului" care vrea să scoată DNA din ecuația organismelor de stat funcționale e lesne de constatat. De la atacurile mediatice – brutale, nesofisticate și ticăloase – și pînă la cele politice – mai subtile decît în trecut –, mesajul e unul singur: „DNA e disruptiv, imprevizibil și deranjează. Trebuie oprit".

Pînă nu demult, convenția era că DNA trebuie apărat. Parțial, se menține, însă e tot mai greu de înțeles ce face instituția condusă de Laura Codruța Kövesi. Comunicarea publică e confuză, tulburările interne sînt vizibile, iar multe evenimente din trecut refuză să se lase explicate. În atari condiții, au apărut inclusiv ridicole clasamente bazate pe loialitatea față de doamna Kövesi. Un fel de „cine nu e cu noi e împotriva noastră". Nu cred că asta poate duce la ceva bun și tentația oricărui om neimplicat direct e să se îndepărteze de discuție. Cel puțin o vreme.

Aproape imposibil de desprins de această temă e dezbaterea despre rolul și rostul serviciilor secrete românești. Aflăm detalii, niciodată întreaga poveste, iar senzația cu care rămîi la finalul oricărei zile pline de dezvăluiri și petarde mediatice este că nu există băieți buni în nici o narațiune în care apar vajnicii spioni români. Și mă refer mai ales la cele legate de bani și influență politică.

Te-ai fi așteptat ca CSAT sau măcar președintele țării să remarce criza de încredere prin care aceste instituții trec și să aibă ceva de spus. Nici gînd. Dl Iohannis, la fel ca toți predecesorii săi, se mulțumește să afle lucruri mai devreme și, probabil, este asigurat că „situația" e sub control. Situația este într-adevăr sub control, dar nu democratic.

■ Românii care au trecut zilele acestea prin fața unui televizor au remarcat probabil imaginile de la demonstrațiile din Polonia și similaritatea simbolică cu cele românești de acum șase luni. Sute de mii de oameni în stradă încercînd, aproape disperați, să apere cuceririle democratice ale generației lor. La fel ca și în România, autoritățile au dat momentan înapoi, dar nu au renunțat.

Problema acestor mișcări pro-democratice din Estul european a fost și rămîne inabilitatea lor de a formula și altceva decît o poziție defensivă. Ceea ce vor românii, polonezii sau ungurii din mișcarea Momentum e să apere un liberalism de care n-au apucat să se bucure decît foarte puțină vreme. Sînt reactivi și se trezesc tîrziu. Adversarii lor (nume ca Dragnea, Kaczynski sau Orbán) sînt cu toții la guvernare și, foarte important, au mandat popular. Nici unul dintre cei trei nu este dictator, ci au, mai degrabă, înfățișarea unor majordomi ai dictaturii – oameni care creează condițiile pentru autoritarism și guvernare discreționară. Altfel spus, liberalilor din Est le lipsește o expresie politică coerentă. Nici unul dintre grupurile pro-democratice din Polonia, România sau Ungaria nu a depășit faza blocajului ideologic și retoric. Da, Dragnea e rău, dar care e contrapropunerea? În politică, la fel ca în business, eficiența contează. Patriotismul e patriotism doar cînd reușește. În rest, produce pagube și consumă, fără rost, energii.

■ Înapoi în România, fenomenul care a deschis probabil cele multe jurnale de radio și televiziune zilele astea e valul de știri neplăcute din zona Bisericii Ortodoxe Române. Tot felul de călugări și preoți arestați, cercetați sau acuzați pentru fapte care mai de care mai neplăcute. E cumva ironic cum foarte multe sînt de natură sexuală într-o perioadă în care BOR s-a angajat, din motive care rămîn în continuare neclare, în demersul cu nuanțe extremiste privind modificarea Constituției demarat de așa-numita Coaliție pentru Familie.

Contextul ne arată o Biserică majoritară căzută în capcana unor organizații de mici dimensiuni cu agendă externă și, în fapt, ostile ortodoxismului românesc. Aceste organizații obscure profită avansînd o agendă pretins morală pe care BOR nu e capabilă să o apere. Altfel spus, contradicția dintre faptele ierarhilor ortodocși și standardul moral pe care îl cere Biserica este atît de mare încît extremiștii devin, natural, noii apostoli ai moralei publice. Biserica Ortodoxă Română se află, din nefericire, în situația acelor partide centriste care se sperie de atacurile extremei drepte sau stîngi și răspund preluînd discursuri radicale.

Dacă e un reproș care se poate face BOR, atunci acesta ar fi că e incapabilă de reflecție, de autoevaluare onestă. Aproape întotdeauna reacțiile publice ale înalților ierarhi au rostul să respingă, să ascundă sau să acuze. Rar, rar de tot se admit greșeli și se iau măsuri. Sînt aproape sigur că în interiorul Bisericii încă mai sînt oameni care cred că lozincile strigate pe stradă acum doi ani împotriva Patriarhului aparțin unor forțe ostile ortodoxiei. Oameni care nu au înțeles că exact de acolo ar trebui extrase energiile pentru rămînerea în relevanță a acestei instituții care, vrem, nu vrem, e aici și va rămîne aici.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

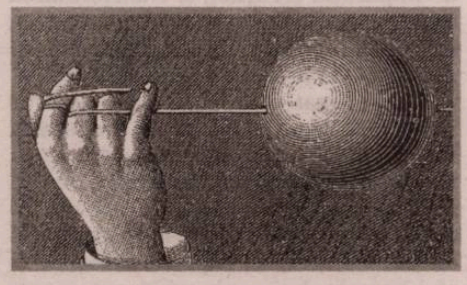

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Democrație și (un pic de) populism

Cu două luni înaintea alegerilor legislative din Germania, Fundația Bertelsmann publică rezultatele finale ale unei cercetări realizate timp de trei ani, în valuri succesive, cu privire la populism și la percepția asupra democrației. Rezultatele au o dublă relevanță: ele ne arată care e starea de spirit în Germania înainte de vot și ne oferă oportunitatea unor comparații cu alte state europene. Mai ales că, de cîțiva ani, populismul a intrat în limbajul comun al europenilor. Concluzia: aproape o treime dintre alegătorii germani sînt tentați de curente populiste. Dar mai mult de o treime dintre alegători resping orice formă de populism; încă aproximativ 33% acceptă doar parțial diverse teze populiste. Una peste alta, populiștii din Germania sînt adesea democrați dezamăgiți, dar ei nu sînt dușmani ai democrației – a explicat coordonatorul acestei cercetări, Robert Vehrkamp. Electoratul populist din Germania nu constituie nici pe departe o minoritate. În plus, populiștii germani reprezintă tendințe mai degrabă moderate decît radicale. „Climatul politic înaintea alegerilor este departe de un moment de glorie al populiștilor."

Cum se face totuși că populismul nu a pătruns în Germania așa cum a făcut în Franța, în Țările de Jos, în Marea Britanie, în Austria, în Italia sau în alte locuri? Ce e diferit în Germania? În primul rînd, sistemul politic produce, de ani buni, convergențe: coaliția CDU/CSU-SPD, așa-numita Grosse Koallition, presupune atingerea unui consens transideologic. Pentru a guverna, cele două mari partide de dreapta și de stînga negociază în permanență soluțiile politice. Și asta, chiar dacă la nivelul landurilor partidele se află în competiție, uneori chiar în conflict. Acest model politic configurează și opinia publică – în sensul consacrării instituției dezbaterii.

Apoi, reconstrucția Germaniei de după 1989 – un proces încă departe de a se fi încheiat – a generat, într-adevăr, nenumărate inechități: salariile sînt în continuare mai mici în fostele landuri ale RDG, infrastructura e mai slabă ca în Vest, „cîmpiile înfloritoare" pe care le-a anunțat Kohl la reunificare au apărut, dar ele se văd doar dacă-ți pui ochelari... Mulți germani din Vest se întreabă cît vor mai avea de plătit pentru ca Estul să atingă același nivel. Dar consensul – ba chiar unanimitatea – în jurul proiectului major al reconstrucției Germaniei unite a rămas de nestrămutat. Aici nu e loc de populism!

În fine, în plan european, Germania a rămas lider indiscutabil – nici măcar neprietenii germani ai Uniunii Europene nu-i pot reproșa Angelei Merkel că nu reprezintă interesele statului sau că nu preia inițiativa construcției europene.

Alternative für Deutschland

Atracția față de promisiuni populiste este aceeași, indiferent de ideologie.

Pînă și în ceea ce privește politicile cu privire la emigranți opiniile sînt mai degrabă moderate în Germania. Doar foarte puțini germani ar fi de acord cu expulzarea în masă a refugiaților și nu-mai un singur partid (Alternative für Deutschland, AfD) propune electoratului asemenea „soluții" radicale. „Dacă n-am fi avut o problemă de integrare a refugiaților, aproape că n-am avea de ce să mai discutăm despre populism în Germania", e de părere Robert Vehrkamp. 69% din alegătorii considerați populiști susțin apartenența Germaniei la UE, chiar dacă sînt de părere că „s-a mers prea departe cu integrarea".

Studiul arată o repartizare relativ uniformă a populiștilor de-a lungul axei dreapta-stînga. Ideologiile, în sensul clasic, au devenit irelevante. Atracția față de promisiuni populiste este aceeași, indiferent de ideologie. Relevant, în schimb, e nivelul studiilor și nivelul veniturilor: cu cît sînt mai puțin educați și cu cît cîștigă mai puțin, oamenii sînt mai tentați de populism.

În ciuda existenței unei majorități frustrate în legătură cu modul în care funcționează democrația, există un consens solid în jurul principiilor democratice. De fapt, chiar și cei care îmbrățișează diverse direcții populiste apără cu și din convingere sistemul democratic. Un paradox? Poate. Depinde ce înțelege fiecare prin democrație...

E, deci, puțin probabil ca alegătorii dezamăgiți de *establishment*-ul politic din Germania – precum cei care l-au adus la putere pe Trump, în SUA, sau cei care au votat pentru Brexit în Marea Britanie, sau cei care au ales, în primul tur al alegerilor din Franța, să voteze cu Marine Le Pen ori cu Jean-Luc Melenchon – să aibă vreo influență la alegerile de la sfîrșitul lunii septembrie.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Andrei MANOLESCU
Dosar realizat cu sprijinul EY România

Întrebarea
Mod de întrebuințare

Texte și opinii de:

● Gabriel H. DECUBLE (eseist și scriitor)
„La ce bun răspunsurile exacte la întrebări mici?“
● Laurențiu COLINTINEANU (documentarist)
„O viață de întrebări“
● Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“)
„Domnul fără dreptate ca gardul fără proptele“
● Silvia MARTON (profesoară de Științe Politice, Universitatea din București)
„Indecizia priorităților“
● Dorin BODEA (doctor în economie, sociolog, director la Result Development)
„Democrație și capitalism, un mariaj neaoș românesc“

argument
Întrebările pot schimba realitatea

Întrebarea stă la baza civilizației de tip european, este legată indisolubil de rațiune, de știință și de democrație. Întrebarea e o cale către cunoaștere și progres. O știm încă de la Socrate. În condițiile de la noi de azi, proiectul lansat de compania EY România – *25 de întrebări pentru viitorul României* – are un rost cît se poate de important. Cei de la EY România consideră că „soluțiile eficiente se găsesc în întrebările bine puse“. Cu alte cuvinte, nu poți găsi soluții bune la probleme care nu sînt bine puse. Nu poți rezolva mare lucru dacă nu știi exact ce anume cauți. Realitatea și evoluțiile pot fi determinate într-un fel sau altul și în funcție de întrebările care se pun (și se impun) la un moment dat. Agenda publică poate fi creată uneori de întrebări bine puse.

Proiectul EY România a stimulat oamenii să pună întrebări online, legate de România și de viitorul ei. Dintre toate întrebările primite, un juriu de elită a selectat un număr de 25, la care compania caută cele mai potrivite răspunsuri printre specialiști de renume din mai multe domenii.

Veți putea găsi printre coloanele Dosarului cîteva dintre aceste întrebări puse de oameni.

Dacă unele întrebări par a avea răspunsuri clare, altele pot provoaca seriose dileme, iar soluțiile posibile trebuie bine cîntărite. *Dilema veche* s-a alăturat proiectului EY România cu propriile întrebări ale membrilor redacției, pe care le veți găsi în paginile următoare, și cu un întreg Dosar despre rolul întrebărilor, despre cum se pun întrebările ca să afli cu adevărat ceva sau ca să ajungi la un rezultat și despre chestiunile care ne preocupă în legătură cu viitorul și dezvoltarea României. Pentru a ști mai bine ce întrebări ar trebui să ne punem și să punem astăzi, am încercat să vedem și la ce întrebări majore s-a răspuns în evoluția istorică a României. La probleme din trecut, soluțiile au fost mai bune sau mai rele, mai ușor sau mai greu de aplicat (nu de puține ori au fost asemănătoare cu soluțiile de azi). Istorici și analiști politici ne amintesc cîteva exemple. Specialiști în sociologie și economie ne explică în ce măsură reușesc sau nu astăzi unele soluții globale, capitaliste și democratice, în conjunctura și printre mentalitățile autohtone, iar experți în IT ne spun cum ar trebui să gîndim viitorul și ce probleme se pot ivi odată cu incredibilele posibilități tehnologice pe cale să apară printre noi. (**Andrei Manolescu**)

Desen de Ion BARBU

Gabriel H. DECUBLE

La ce bun răspunsurile exacte la întrebări mici?

Cu toții știm cît de enervant poate fi să pui o întrebare la care să nu ți se răspundă. Se întîmplă mai ales în comunicarea scrisă, cu instituțiile a căror logică de funcționare nu include și transparența, dar se întîmplă și pe viu, în comunicarea imediată: la un ghișeu, într-un birou, în cuplu și, mai ales, în fața legii. Pentru a fi sigur că primești un răspuns, întrebi cel mai bine ecoul, pentru că el îți întoarce doar sunete lipsite de intonație. Dacă, fiind cuprins de panica extincției, te hazardezi să-l întrebi: „Voi avea oare mulți nepoți și nepoate?“, atunci vei primi răspunsul: „Poate!“ Dacă-l întrebi însă: „Voi avea oare multe nepoate și măcar cîțiva nepoți?“, atunci vei primi răspunsul „Poți!“ Pînă și termenii întrebării trebuie bine ordonați. De fapt, uneori doar ordinea cuvintelor dictează dacă un enunț este interogativ sau nu. Altfel decît într-o ierarhie valorică, într-un clasament sportiv sau într-un top, cea mai importantă parte a unei interogații vine abia la urmă, de-aici și asemănarea ei cu poezia, care-și face o virtute din a suna „din coadă“. Altminteri, dacă are doar cap, întrebarea nu e altceva decît expresia aroganței: „Ce?“

Cît sîntem copii, din cale-afară de curioși și încă receptivi la nou, punem întrebări euristice. Acestea sînt invariabil introduse prin pronume interogative: ce, cine, unde, cînd, cum, cu ce scop, în ce împrejurări – adică tocmai ceea ce retorica numește „cele șapte circumstanțe“ care servesc aflării adevărului. Ele generează, structurează și jalonează orice discurs, dar mai ales pe cel jurnalistic, dat fiind faptul că jurnalismul are ca principal scop investigația, aflarea sau relatarea adevărului. La urma urmei, jurnaliștii sînt niște copii neastîmpărați, pentru că adresează necontenit celor mai mari (din punct de vedere politic) întrebări euristice, unele dintre ele stînjenitoare, altele de-a dreptul „obraznice“.

Doar că, uneori, întrebările euristice sîcîie pe toată lumea, chiar și pe cei care le-ar putea pune: mai ales prima dintre ele – „ce?“ – este amăgitoare, pentru că ea țintește direct substanța lucrurilor – adică ceea ce Augustin numea chiar „ceitate“ *(quidditas)* –, această întrebare fiind și cea mai metafizică dintre toate cele posibile. Ea predispune la definiții, iar definițiile sînt prin natura lor falibile. E de ajuns să deschizi un dicționar explicativ ca să vezi cît de penibile sau, în cel mai bun caz, umoristice sînt răspunsurile. Cînd obosim de răspunsuri, recurgem la tautologia pură, la acel refren al principiului identității, pe care mai ales poeții îl intonează cu plăcere: *„A rose is a rose is a rose is a rose“*. Și nimic altceva. Și tot așa: iubirea e iubire, doru-i dor – arză-l-ar focul, cum s-ar zice în popor –, iar viața-i viață. Răspunsurile tautologice, o adevărată blocadă a cunoașterii, se conjugă bine cu blestemul sau injuria, după modelul: „Bărbatul tot bărbat, bată-l vina!“

E semnul că, de la o anumită vîrstă, întrebările euristice trebuie înlocuite cu cele retorice, prefigurate prin răspuns, acesta din urmă neputînd fi decît „da“ sau „nu“. Modelul curent de întrebare retorică în practica democratică este referendumul. Acesta nu se poate adresa electoratului prin întrebări complexe, la care fiecare să găsească un răspuns personalizat, pentru că ar fi ineficace; el ocolește pronumele interogativ și sugerează dinainte polarizarea majorității în jurul răspunsului afirmativ. „Vreți parlament unicameral?“ Evident că da! Ce e simplu place tuturor.

Cum stimulăm oamenii competenți, inteligenți și cinstiți să se implice în conducerea țării? Cum le valorizăm ideile?

Problema întrebărilor – euristice sau retorice – este că ele cad foarte ușor în caricatural, tocmai pentru că joacă un rol nu doar în obținerea cunoașterii, ci și în mijlocirea ei, devenind astfel apanajul pedagogului de școală nouă care, neobținînd răspunsuri performante de la elevii săi la întrebări precum: „Noi, românii, ghe unghe ne trajem noi?“, adoptă tactica minimei rezistențe: „Nu-i așe că Ioane Corvin ghe Huniaghe, și Makias Corvin, și-apoi dup-aceia doară toți magnații maghiari fost-au români ghe-ai noștri?“ Așa o fi…

O soluție pentru păstrarea întrebării în registrul grav găsim la Socrate. El este cel ce pune întrebări politicianului pentru a-i cerceta înțelepciunea cu care este creditat de cetate. Rezultatul este o „descoperire“, în sensul că politicianul iese de sub acoperirea pe care i-o conferă falsa înțelepciune. Prin Socrate, descoperim interogația euristică mascată retoric ca maieutică – un interogatoriu, a cărui relație de putere este inversată: cel întrebat deține puterea.

Dar nici măcar Socrate nu rezolvă tragismul legat de existența umană pusă sub imperiul interogației. Acest tragism vine din aceea că întrebarea înjumătățește subiectul, îi amputează din personalitate, întrucît acesta tinde să se obiectiveze, să-și asume adevăruri general valabile venite prin răspuns. Zice Nietzsche într-un loc: întrebarea are ca efect că cel care întreabă intră în capul celui întrebat, iar acesta la rîndul său în alte capete. Întrebarea presupune reciprocitate, chiar dacă cel mai adesea una asimetrică. Singura împrejurare favorabilă este că cel care pune întrebarea se întreabă în egală măsură și pe sine. Uneori este obligat să facă asta, pentru că instanța întrebată nu răspunde – o atitudine tipică mai ales pentru natură și pentru transcendență, care fie tac cu încăpățînare, fie se exprimă nedeslușit. La procesiunea din Delphi, se puneau oracolului – de fapt, i se aduceau ofrandă – întrebări, iar răspunsurile acestuia aveau formă poetică: fie le exprima Pythia în hexametri, fie erau elaborate metric de către preoți. Pentru că răspunsurile oracolului n-au fost niciodată lămuritoare, ci doar un evantai de alte și alte întrebări, oracolele antice au devenit, în timp, nefrecventabile. (Deja Plutarh deplîngea peisajul dezolant din jurul marilor temple ale elenității clasice.)

Călit de acest „nerăspuns“ al naturii, dar și de experiența repetată a falsei concordii dintre semeni, omul tragic se va mai întreba doar pe sine: de ce exist, ce învățătură pot trage din existența mea, cum am devenit ceea ce sînt și de ce faptul că sînt așa cum sînt produce atîta suferință? Dacă insistă să mai pună întrebări altora – mici întrebări, prin forța lucrurilor –, atunci va trăi mereu în capetele lor, iar în neostoitul joc al micilor întrebări, marele răspuns va deveni fărîmicios și se va scurge printre degete. Această etică dactilică sui-generis – valabil ar fi doar ceea ce reții degetele – nu face decît să amîne confruntarea cu întrebările pe care transcendența ne obligă să ni le punem. Ele nu pot fi în nici un caz euristice, deși pînă și Dumnezeul veterotestamentar întreabă: „Unde ai fost, Adam?“, pretextînd că n-ar ști – tocmai el, omniscientul… Dar el pune întrebarea doar pentru a afla, prin calitatea răspunsului, dacă omul, între timp dotat cu facultăți cognitive, este capabil de minciună. Și este! Altminteri, transcendența ne pune întrebări pur retorice: Vrei să existi? Da sau nu? Nici nu ne dăm seama că, la un moment dat, am răspuns prin „da!“ și că fiecare dintre noi este rezultatul unui „da“ primordial, înconjurat de o mare de „nu“-uri, de nenumărate refuzuri și rateuri.

Pînă și Dumnezeul veterotestamentar întreabă: „Unde ai fost, Adam?“

La fel ar trebui să procedeze și societatea în ansamblul ei. Să construiască o întrebare pornind de la răspunsul afirmativ rostit deslușit. Cît timp, însă, se încăpățînează să pună mici întrebări euristice clasei politice („Unde este miliardul lui Ceaușescu?“, „Cine-a tras în noi, 21-22?“ etc.), societatea românească nu va depăși perioada infantilă. E nevoie de întrebări tari, de acele întrebări retorice care duc direct la rațiunea de a fi a celui interogat, dar aceste întrebări nu pot fi construite pe o negație. Dacă, de exemplu, întrebi: „Este în stare statul român să ofere bunăstare pentru cetățenii săi?“, atunci răspunsul va fi evident: nu! Atîta timp cît un cetățean de extracție socială modestă nu reușește, exclusiv prin forțe proprii și mijloace oneste – nici măcar după o carieră întreagă și după acumularea de cunoștințe profesionale maxime –, să obțină un trai confortabil pentru familia pe care s-ar gîndi să o întemeieze, ci este sugrumat permanent de costurile vieții, România nu poate oferi un model viabil de dezvoltare. Așa încît, ca să nu cădem ireparabil în resemnare, întrebarea pentru România trebuie regîndită și, mai ales, construită pe un „da“ simplu, dar cît se poate de ferm.

***Gabriel H. Decuble** este eseist și poet. Cea mai recentă carte publicată este* Tu n-ai trăit nimic, *Editura Cartea Românească, 2014.*

Sever VOINESCU

Înainte să întrebi, întreabă-te!

Cum altfel să asiguri curățenia spiritului propriu dacă nu îl iei la întrebări periodic?

Una dintre cele mai evidente trăsături ale lumii libere este prestigiul extraordinar pe care îl are întrebarea. În paradigma noastră de civilizație, există o legătură directă între civilizație și rațiune. Cu cît mai multă rațiune, cu atît mai multă civilizație. Iar rațiunea europeană este una a întrebării. Spiritul (auto)critic – marea cucerire a minții europene – este, în fond, tot un rezultat al îndelungii exersări a întrebării. La noi, maximul libertății este perfect echivalent cu posibilitatea de a întreba orice, pe oricine, public sau privat. Poate de aceea sîntem fascinați de întrebările pe care le pun copiii: întrebări nu doar dezinhibate, dar complet eliberate de constrîngerile logicii și ale experienței. Orice limitare a posibilității de a pune oricînd, oricui, orice întrebare este o limitare a libertății totale. Că ne oprește legea sau bunul-simț, frica sau poliția, contează mai puțin. Important este că ceva ne oprește să punem întrebări și, cu asta, amputează din libertatea noastră deplină. De fapt, libertatea de exprimare, de-a dreptul sacră pentru orice democrație europeană, este nu doar libertatea de a afirma ci, mai ales, libertatea de a întreba.

În ordinea rațiunii moderne, întrebarea a devenit mai importantă decît răspunsul. Întrebarea – și nu răspunsul – a ajuns să exprime curajul, simțul responsabilității, inteligența. Nu puțini sînt cei care împărtășesc faimoasa aserțiune a lui Voltaire: judecă un om mai degrabă după întrebările pe care e în stare să le pună decît după răspunsurile pe care e în stare să le dea!

Prestigiul social al întrebării este dublat de un statut intelectual pe măsură. Se spune că numai întrebările bune aduc răspunsuri bune. Socrate, înțeleptul fundamental al culturii europene, era un mare întrebător. De mici, oamenii liberi sînt încurajați, ba chiar educați anume, să întrebe. Se spune că, dacă vrei să faci performanță în orice domeniu, trebuie să te înconjori de oameni capabili să-ți pună întrebări. Întrebările bune, se înțelege.

Există, însă, și un gen anume de întrebări care, chiar dacă nu sînt atît de ziditoare social, nu sînt mai puțin importante: întrebările interioare, cele pe care ni le punem nouă înșine, în tăcere. Să privim spre teatru ca spre una dintre artele pe care noi, europenii, le-am inventat și le-am desăvîrșit. În teatru, se face distincția între monolog (un text lung pe care un personaj îl spune altor personaje din piesă), aparte (un comentariu pe care un personaj îl face, pentru sine și pentru public, în prezența altor personaje) și solilocviu (un text pe care personajul îl spune ca pe un dialog cu sine însuși, se întreabă și încearcă să-și răspundă). Faimosul „monolog" al lui Hamlet („A fi sau a nu fi? Aceasta-i întrebarea…") este, de fapt, un solilocviu.

Și nu doar dramaturgii scriu solilocvii. Poate că cel mai cunoscut și influent solilocviu non-teatral este cel scris de Sf. Augustin – lucrare în care sfîntul se întreabă și-și răspunde necontenit, încercînd să afle adevăruri fundamentale despre sine și despre Dumnezeu. Într-un pasaj celebru ulterior acestei lucrări, Sf. Augustin spune că a scris *Soliloquies* ca și cum el și rațiunea lui ar fi fost două entități separate care se întreabă una pe cealaltă chestiuni fundamentale în scopul aflării tainelor propriului suflet credincios. Psihologia modernă atrage atenția asupra pericolelor dedublării – duse la limită, acestea devin psihopatologii cu nume grele, precum „schizofrenie". Dar, în limite firești, temperate, asemenea luări la întrebări ale sinelui sînt chiar necesare. Cum altfel să asiguri curățenia spiritului propriu dacă nu îl iei la întrebări periodic?

Cum ar trebui să facem față scăderii demografice cu care se confruntă România?

Din păcate, formele euforice ale libertății, de care nici unul dintre noi nu e ferit, se manifestă și prin întrebări, cum să le zic, aiurea. Întrebi ca să te afli în treabă, întrebi ca să zici ceva sau pur și simplu întrebi ca să întrebi. Spațiul public românesc este plin de asemenea situații. Fiecare dintre noi poate face rapid un inventar de astfel de situații la care a asistat. Și eu cred că întrebările tari, pugnace, sînt benefice. Niciodată asemenea întrebări nu sînt degeaba. Virulența unei întrebări nu-i asigură calitatea, nu o face să fie o întrebare bună. De aceea, am impresia că cea mai bună cale ca să ne asigurăm că punem o întrebare bună este aceea de a ne-o pune nouă înșine, înainte de a o rosti. Sau poate că nu. Mă-ntreb și eu…

Vlad ANDRIESCU

Următorul Pământ

Sînt mulți care văd un viitor sumbru, în care oamenii sînt înlocuiți de roboți. Dar întrebarea este: nu putem transforma această tendință într-o oportunitate pentru România?

Viitorul omenirii va fi marcat de roboți. Nu de cei pe care ni-i imaginăm, nu cei care seamănă cu noi și nu cei fizici. Roboții vor putea fi inteligențe artificiale cu existențe virtuale. Ei vor marca Terra și o vor schimba. În context geopolitic, puterea inteligenței artificiale ar putea adînci și mai mult diferențele economice și dintre state. E momentul în care ori ești de partea tehnologiei și o susții, ori o respingi prin ignoranță sau incompetență.

Nu mai departe de anul acesta, Estonia a trecut o legislație care permite mașinilor fără șofer să fie testate pe drumurile țării. Astfel, Estonia vrea să se deschidă în fața inovației și să susțină dezvoltarea tehnologiei. La momentul redactării acestei legi, am spus că România are șanse uriașe, dacă ar dori să adopte tehnologia. România are drumuri proaste, complicate, care ar putea fi o provocare pentru inteligența artificială. Dacă ar putea fi testate și dezvoltate astfel de mașini pe asemenea drumuri, nimic nu le-ar mai putea opri. Așadar, e o chestiune de adaptare la inovație sau de închidere în tradiționalism. Încotro ne ducem?

În ianuarie 2017, pe masa Parlamentului European s-a aflat o bucată de legislație care oferea roboților și inteligențelor artificiale statut de persoane. Nu e vorba de o legislație liberală, ci de una care dorea, pe lîngă posibile drepturi, să aducă și responsabilitate. Practic, dacă urmează a fi trecută o astfel de legislație, roboții și inteligențele artificiale capătă un fel de personificare electronică, un statut legal, așa cum companiile au un statut legal, deși sînt concepte, nu persoane. În acest fel, am putea folosi roboții și inteligența artificială inclusiv în justiție. În 10-15 ani, roboții vor gîndi mai bine ca noi. Nu vor fi doar niște oameni mai evoluați, ci vor fi foarte diferiți.

Elon Musk a avertizat în această vară că avem nevoie de reglementarea inteligențelor artificiale. Problema e că nimeni nu înțelege foarte bine. Sîntem încă în faza în care dezbatem dacă încălzirea globală a fost cauzată de oameni sau nu. Ne întrebăm dacă drumul este către mașini autonome. Răspunsurile acestea ar fi trebuit să fie evidente pînă acum. Da, trebuie mașini autonome și da, ca să salvăm planeta de la autodistrugere, trebuie să luăm măsuri. Musk vine cu o altă problemă: inteligența artificială va fi atît de dezvoltată peste ani, încît ne-ar putea distruge. Și trebuie să luăm măsuri încă de pe acum.

Pentru că trebuie să ne dăm seama că inteligența artificială nu va fi doar mai bună decît oamenii. Nu va fi un creier al nostru îmbunătățit, ci va fi cu totul diferită. În momentul de față, inteligența artificială sau roboții, ca să folosim acest termen popular, folosește *deep learning*. Asta înseamnă că inteligența artificială nu mai are nevoie să-i fie livrate instrucțiuni. Inteligența artificială gîndește singură, face legături, poate să gîndească diferit de oameni, nu doar mult mai rapid. De exemplu, de curînd, inteligența artificială de tip *deep learning* DeepMind, de la Google, a învățat să meargă. Practic, inteligența artificială nu a primit nici o instrucțiune despre cum „se merge". A fost pusă într-o cursă cu obstacole și, cu ajutorul legăturilor făcute de procesoare, a reușit să învețe să meargă. Singură. Fără instrucțiuni.

Așadar, care sînt soluțiile? La nivelul Uniunii Europene e nevoie de o legislație care să reglementeze inteligența artificială: cine are responsabilitatea, cine va fi vinovat dacă lucrurile vor avea erori, cum o controlăm și cine poate să facă asta? Nu e legislație ușoară, ci de securitate internațională și națională. Aceasta va trebui implementată la nivelul fiecărui stat. Pentru că inteligența artificială va avea sau nu va avea granițe? Cine va răspunde dacă roboții nu vor ști ce sînt granițele? Dacă vor fi controlați de un alt stat? Deja avem legislație de *cybersecurity*, iar războiul se poartă și pe Internet. De ce nu am avea legislație pentru inteligențe artificiale, virtuale, nevăzute? Ele vor putea colecta date singure, vor lua decizii. Dacă o inteligență artificială va prelua o fabrică și va modifica procesul de fabricație? Cine va avea butonul de *kill switch?* Și cum vom putea controla că o inteligență artificială nu poate controla ea însăși butonul de *on / off?*

Nu e science-fiction, nu e *2001: Odiseea Spațială*. Este viitorul nostru din următorii douăzeci de ani, cel mult.

***Vlad Andriescu** este redactor-șef la start-up.ro.*

Laurențiu COLINTINEANU

O viață de întrebări

De 14 ani pun întrebări într-un mod „profesionist“. Asta nu înseamnă nicidecum că pun numai întrebări bune, corecte sau potrivite, ci doar că întrebările se află în centrul meseriei pe care o fac. „Ce lux“, mi-a comentat odată cineva la un *status* pe Facebook. Poate că da, dar pînă la finalul acestui text sper să vă conving că nu e un lux, ci o necesitate.

Începusem deja să lucrez la Radio România Internațional – secția germană – cînd am avut ocazia să plec în Germania cu o bursă din partea Academiei Deutsche Welle. Avea să fie momentul definitoriu al începutului perioadei mele de jurnalist. Petrecusem deja ceva vreme la radio, dar motivul pentru care ajunsesem acolo erau cunoștințele de limba germană. Îmi aduc aminte de parcă s-a întîmplat ieri că partea fascinantă pentru mine a fost *training*-ul de interviu. Cum te pregătești, cum faci o structură a întrebărilor, cum le formulezi depinzînd de scop și cum urmărești răspunsurile ca să poți deduce – dacă e nevoie – altă întrebare.

Îmi place să cred că am acumulat destul de multe cunoștințe în acești ani: să scriu, să fotografiez, să filmez și, cel mai recent, să editez conținut. Însă nici una dintre aceste forme de exprimare jurnalistică nu ar avea nici un fond fără întrebări. Și tot în acești ani am văzut și cum importanța întrebărilor a scăzut destul de mult în meseria de jurnalist.

Pe de-o parte, specia interviului devine din ce în ce mai rară. Pe de altă parte, timpul pe care managerii îl acordă jurnaliștilor pentru pregătirea întrebărilor a depășit deja de mult pragul inacceptabilului pentru mine. E nevoie ca totul să se petreacă în ritmul amețitor al zilelor noastre? Părerea mea e că nu și că avalanșa de informații neaprofundate pe cît ar trebui ne face, de fapt, mai neinformați. Sau, în orice caz, mai prost informați. Pe mine mă deranjează atît de mult că mereu mă trage cîte o știre de mînecă încît am dezactivat toate notificările de pe iPhone.

Am ajuns la concluzia că informația care nu are întrebări pregătite „ca lumea“ la bază nu îmi este folositoare și că, deși pare contraintuitiv, cu cît citesc mai puține știri, cu atît mai informat sînt. Timpul golit de știri îl umplu cu articole lungi, cu podcast-uri și cu documentare video. Îmi place că simt întrebările din spatele produsului. Știu că jurnalistul a investit timp și efort în documentare. Mi-l face simpatic și îmi dă o doză sporită de încredere că a descoperit adevărul în limita puterilor sale și a condițiilor obiective.

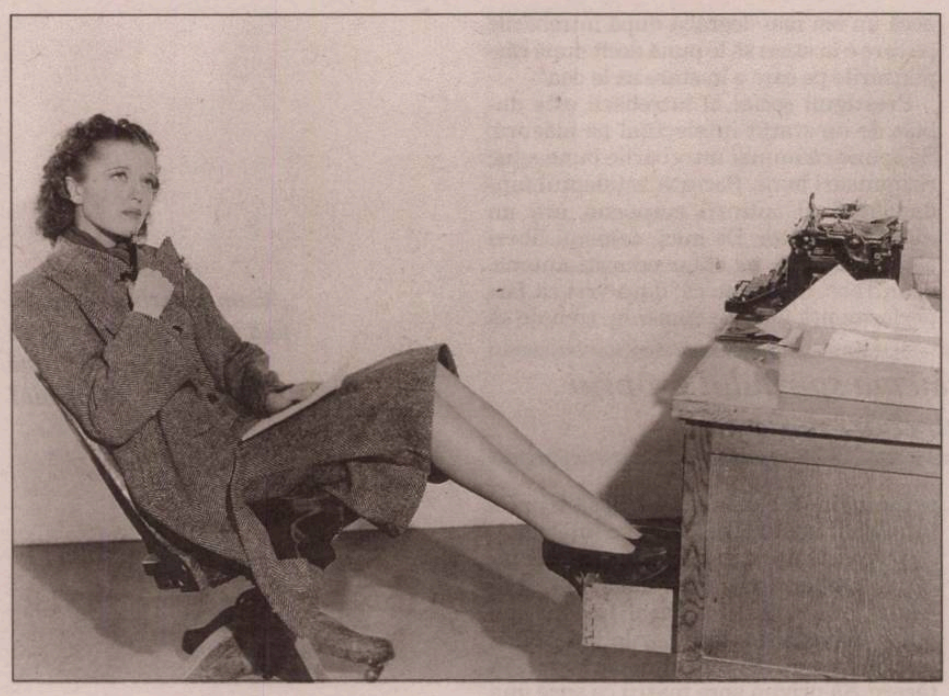

Cum facem să redăm demnitatea unei mari părți din populație care trăiește în sărăcie?

Cum ar fi ca alegătorii să pună întrebări parlamentarului de circumscripție?

Cine crede că un jurnalist deține adevărul absolut se înșală. Pe mine – consumator – mă conving două lucruri că a meritat să investesc timp într-un produs. 1) Deduc că jurnalistul a pus întrebări așa cum se cuvine și că el însuși are multe întrebări la nivel personal, dincolo de cel profesional. Și 2) mă determină pe mine să îmi pun întrebări sau chiar să caut eu mai departe. Nu mă aștept niciodată să îmi dea ceva pe tavă pentru că știu că un jurnalist nu poate face asta decît în foarte puține cazuri.

Și atunci la ce mă aștept? La corectitudine și la dorința pe care să mi-o trezească mie, cititor, de a găsi răspunsurile mele proprii la întrebările pe care el mi le-a provocat. Îmi este și teamă de momentul în care nu aș mai avea întrebări, dar aș avea impresia că dețin răspunsuri. E una din problemele cele mai mari ale societății moderne, evident și a societății românești. Prea multă lume „știe“, prea puțină lume întreabă.

Am avut și experiența – pe o perioadă scurtă – a celui care trebuie să răspundă la întrebările jurnaliștilor. Timp de patru luni am fost purtător de cuvînt al Ministerului Sănătății. Am văzut la prima mînă ce înseamnă jurnaliști cu lecțiile făcute și ce înseamnă unii veniți, fără habar de subiect, să arunce întrebări pe lîngă. Ce am putut aprecia, spre bucuria mea, a fost disponibilitatea majorității de a investi măcar la locul faptei puțin mai mult timp ca să înțeleagă subiectul mai bine.

Mi-am pierdut speranța în jurnaliști în acea perioadă? Vai, deloc, dar mi-am pierdut încrederea în presă. Problemele mari din procesul de informare al românilor nu se datorează reporterilor sau editorilor, ci managerilor. Acolo e problema mare, dureroasă și plină de puroi.

Aceeași perioadă mi-a sporit și mai mult încrederea în întrebări. Îmi amintesc cum contemplam dacă să accept jobul sau nu. Am sunat un prieten într-o poziție similară și i-am spus cum „habar n-am ce înseamnă asta. Oi ști eu poate puțin mai bine decît media sistemul sanitar, dar n-am cum să știu nici pe departe tot“. Răspunsul lui a fost factorul decisiv.

– Auzi, mă, da' jurnalist știi să fii?

– Bă, cred că știu să pun întrebări.

– Păi, dacă știi să faci asta, exact asta trebuie să faci. Normal că nu poți ști mereu tot ce se întîmplă oriunde în țară. Dar poți afla și poți face un răspuns corect și logic.

Înainte să fi fost un purtător de cuvînt, cred că am fost un jurnalist în Ministerul Sănătății. Cu ajutorul celor care lucrează acolo am aflat și am învățat o groază de lucruri. Mergeam prin toate birourile și direcțiile și nu plecam pînă cînd nu înțelegeam. Apoi puteam răspunde la întrebări.

Cu toții detestam răspunsurile acelea scrise, „interviurile interne“ erau relaxate și ne făceau mai multă plăcere. Apropo, nu pot să nu folosesc ocazia ca să spulber un mit. Oamenii din instituțiile publice nu vorbesc în limba aia oribilă de lemn, așa-numita funcționareză. Documentele sînt așa pentru că așa s-a cerut, zeci de ani.

Astăzi lucrez în continuare cu întrebări. Nu mă mai pot numi jurnalist pentru că n-ar fi etic după scurta perioadă din minister. Am găsit soluția de a mă numi „documentarist“ și nu e doar o găselniță, ci corespunde produselor la care lucrez. Lungi, laborioase, cu sute și sute de întrebări. Nu mă satur niciodată de pus întrebări și trag de timp cît pot ca să nu mă opresc din a documenta un subiect. Faza de scris/montaj e un chin pentru mine.

Mereu trebuie să îmi spun că eu nu stau la computer ca să dau un răspuns universal la o problemă. Îmi doresc să ofer o posibilă cheie de înțelegere a unei probleme. Atît și nimic mai mult. Dacă cineva nu e de acord cu mine și caută să argumenteze poziția sa, sînt bucuros. Și poate nu e bucurie mai mare pentru un jurnalist (și pentru un documentarist) decît aceea să vadă că a provocat un proces de gîndire la publicul său.

Dacă publicul pune apoi la rîndu-i întrebări, apăi situația e *„wow“*. Cum ar fi ca alegătorii să pună întrebări parlamentarului de circumscripție? Sau primarului din localitate? Sau... oricui într-o funcție publică ce îi poate afecta viața. Ar fi *„wow“*.

Mai ales că nu e ca și cum nu am fi fost toți în postura celui ce pune întrebări. Toți, absolut toți am fost niște mici „jurnaliști“ enervanți la vîrsta aceea minunată a lui „Da' de ce?“. Mai știți? Părinții noștri erau exasperați. Dar noi descopeream lumea.

Laurențiu Colintineanu *este documentarist.*

Dilemele Dilemei vechi

■ Stela GIURGEANU

– Cît de toleranți vom ajunge față de grupurile minoritare și cît de mult vom înțelege să acceptăm și să respectăm drepturile individuale ale omului?

– Vom avea vreodată o țară în care să putem trăi fără să dăm șpagă?

■ Adina POPESCU

– De ce nu avem și oare cînd vom avea un sistem solid de valori? Cum este posibil, de pildă, ca la nivelul *middle class*, adică oamenii care cîștigă bine și constant în România, „valorile" să fie reprezentate în aceeași măsură de Andrei Pleșu și Dan Puric?

– Și pentru că tocmai m-am întors din Croația și am fost de-a dreptul uimită de autostrăzile lor impecabile, realizate într-un timp atît de scurt, de ce o țară cu un potențial turistic ca România și membră UE are autostrăzi la nivelul Serbiei sau al Bosniei, poate chiar mai jos? Deși n-a fost nici un război pe aici în ultimii treizeci de ani...

■ Iaromira POPOVICI

– Cînd vom avea benzi de biciclete bine marcate, pe carosabil, peste tot, trotuare confortabil de late și libere pentru pietoni și un trafic civilizat (în care șoferii nu doar că nu se vor mai înjura, nu vor mai claxona inutil, dar se și vor lăsa unii pe alții să treacă)?

– Cînd nu va mai arunca nimeni nici o hîrtie sau muc de țigară pe jos și, dacă totuși cineva va arunca vreodată, altcineva se va repezi să ridice gunoiul?

– Cînd va veni ziua în care taximetriștii bucureșteni nu ne vor mai întreba unde mergem înainte să accepte cursa?

■ Ana Maria SANDU

– Vor scăpa vreodată țara asta și locuitorii ei de obsesia că politicienii îi/le fură viitorul?

– Cum ne vom aminti ce trăim acum?

– Ce sădim ca să anticipăm ce vom culege?

■ Cristina ȘTEFAN

– Cum poate fi rezolvată problema cartierelor-dormitor – atît cele vechi, dinainte de '89, cît și cele noi, la fel de strîmte și aglomerate, multe fără spații verzi?

– Ce se va întîmpla în următorii ani cu clădirile de patrimoniu din București și din țară, cele mai multe neîngrijite corespunzător, în ciuda valorii lor istorice inestimabile?

■ Marius CHIVU

– Cîtă încredere vor avea românii în Biserica Ortodoxă peste jumătate de secol?

– Își va recăpăta educația prestigiul?

– Ce tiraj va avea un volum de poezie în viitor?

■ Andrei MANOLESCU

– Vor fi posibile, la un moment dat, în România, un sistem politic sau o conjunctură în care majoritatea politicienilor aleși să pună în mai mare măsură interesul public înaintea unor interese nelegitime, personale sau de grup, ori ideea asta e doar o utopie?

– Cînd vor dispărea diferențele dintre sate și orașe, dintre rural și urban? (E o idee pe care și comuniștii au vînturat-o, dar ei n-au reușit s-o realizeze decît în sensul greșit, adică să facă orașele să semene cu niște sate.)

■ Matei MARTIN

– Care e viitorul trecutului? Sau, mai exact, ce vor învăța, la școală, strănepoții noștri, despre anii tranziției postcomuniste?

– Cum poate fi scăzută rata analfabetismului în România?

– Ce șanse au culturile minore – cum e cultura română – să se afirme la scară globală?

■ Matei PLEȘU

– Va înceta vreodată România să fie „altfel" – va reuși să iasă din convalescența deceniilor de dictatură comunistă, să scape de neajunsul „formelor fără fond"?

– Cînd vom avea o rețea decentă de autostrăzi sau măcar un tronson care să lege Bucureștiul de granița vestică a țării?

– Va veni vreodată ziua în care un român – unul inteligent – să poată fi, pe drept cuvînt, mîndru de țara sa?

■ Dan STANCIU

– Ce vom avea și ce vom pierde?

– De unde pînă unde?

■ Sever VOINESCU

– Sînt uluit de limba română care se vorbește astăzi și de cît este ea de schimbată față de limba care se vorbea nu demult, în copilăria și adolescența mea. Așadar, mă întreb: vorbitorii de română de peste o sută de ani vor înțelege ceva din vorbăria noastră de acum?

– Cum o să arate și ce o să conțină *Dilema veche* peste o sută de ani? Mor de curiozitate să știu ce-o să-i preocupe pe cititorii noștri de peste un secol.

■ ■ ■

PUBLICITATE

25 ANI ÎN ROMÂNIA

25 de întrebări pentru viitorul României

Credem că progresul pornește de la întrebări esențiale care au forța de a genera schimbare. De aceea, împreună vom căuta răspunsul la întrebarea ta.

La aniversarea de 25 de ani, EY face legătura dintre tine și viitorul României.

www.25deintrebari.ro

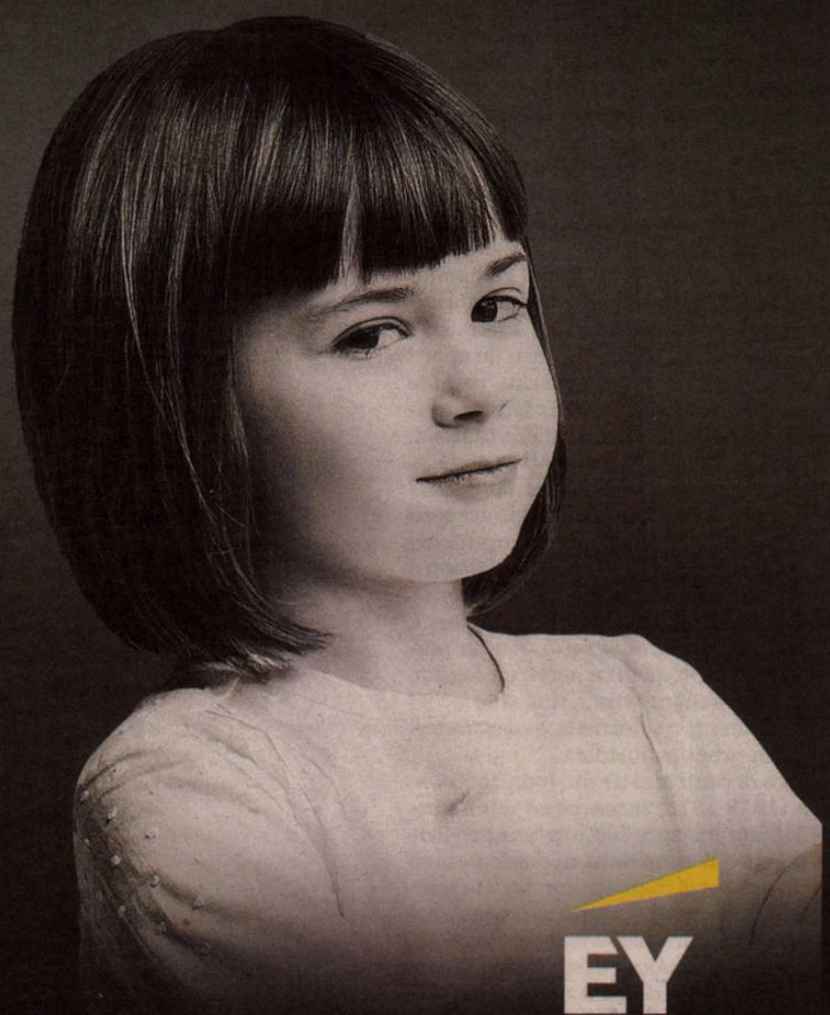

EY
Building a better working world

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

„Domnul fără dreptate ca gardul fără proptele"

Mai bine de un secol și jumătate, societatea românească s-a străduit să reformeze sistemul juridic. De pe la 1730 și pînă la marea reformă inițiată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, domnii fanarioți și domnii pămînteni, juriștii greci și boierii români, pașoptiștii și progresiștii au inițiat proiecte de legi, au propus schimbări, au dezbătut oportunitatea modelelor „europene" pentru *dreptatea* autohtonă. Două au fost ideile principale în jurul cărora s-a încercat adaptarea și inovarea sistemului juridic: 1) constituirea și formularea unei legislații, 2) constituirea unor instituții și a unui corp profesional care să le deservească.

1. De la Pravilă la Coduri de Legi

Domnii fanarioți nu sînt nici foarte bine cunoscuți de către publicul cititor de istorie, nici foarte bine cercetați de către istoriografia românească. Deși istoriografia ultimelor decenii a făcut importanți pași în cercetarea secolului al XVIII-lea, totuși mitul unei „perioade negre", care nu prea are nimic de oferit este încă dominant. Cercetarea arhivelor arată însă că secolul al XVIII-lea produce o formă de cunoaștere indispensabilă acomodării și integrării legislației lui Alexandru Ioan Cuza. În domeniul dreptului, domnii fanarioți au avut un rol esențial. Cu cîteva excepții, fanarioții s-au dovedit a deține o educație mult superioară multora dintre boierii autohtoni. Dar „iluminismul" lor s-a lovit constant de pragmatismul clasei politice și mai ales de absența unui sistem educativ care să susțină un proiect, indiferent de natura lui. Am să iau ca exemplu două încercări de impunere a unor proiecte de legi și modul de receptare din partea societății românești.

Este bine cunoscut efortul domnului Alexandru Ipsilanti (1774-1782) atît cu privire la construirea unor instituții, cît și în impunerea unor coduri de legi, concise și utile în instrumentalizarea litigiilor. La 1780 dă spre tipar codul de legi cunocut sub numele de *Pravilniceasca Condică,* iar un grup de juriști avea să lucreze la ceea ce se va numi Micul cod penal *(Canoane dă englimatică alese din pravilile împărătești pentru prălej,* 1783). Dar dacă vodă Ipsilanti este mîndru de opera sa, nu același lucru se regăsește printre membrii marelui Divan. Un istoric contemporan persiflează acest efort astfel: „Această orînduială a judecății, ori de ce pricină, au poruncit Măria Sa de au dat în tipar, pre larg, Condică Pravilnicească numind-o, scoasă din pravilă, dar *judecătorii au pravili cu foile de piele și încotro voiașe, într-acolo o întinde, să iasă bani".* Dionisie Eclesiarhul, călugărul cărturar, face referire, în Hronograful său, la pergamentul folosit pentru scrierea legilor, importante pentru norod, dar și la acest joc permanent cu normele și cutumele, regăsit în practica juridică.

Cîteva decenii mai tîrziu, Ioan vodă Caragea (1812-1818) încearcă să adune boierii Divanului spre lectura unui cod de legi pe care îl considera necesar pentru eficiența rezolvării pricinilor. La 2 octombrie 1816, domnul – după o prefață argumentată cu privire la necesitatea unei pravile *„coprinzătoare desăvîrșit de toate pricinile cîte privesc la chinoniia norodului"* – le cere boierilor *„cu de adinsul, ca să arătați toată rîvna și silința spre a săvîrși fără cîtuși de puțin zăbavă a acestui lucru obștii folositor, care privește și pre a du[mnea]v[oastră] laudă".* Reia pitacul

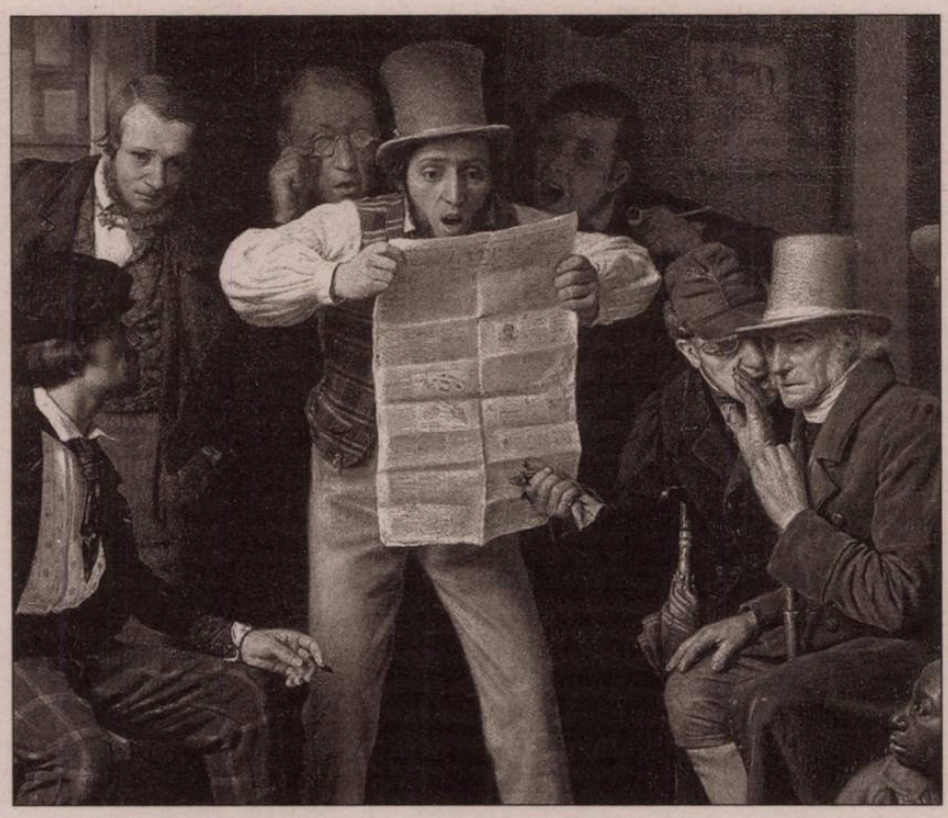

Ce credeți că ar trebui să se întîmple în România pentru ca românii să se întoarcă înapoi în țară?

la 15 februarie 1817 și iar la 18 aprilie 1817, cînd constată că *„împotrivă vedem că s-au făcut prea multă întîrziere pînă acum",* ajungînd pînă la a le fixa un program obligatoriu de lucru. Boierul Iordache Golescu ironizează nu numai autoritatea domnului, ci și orice idee de lege care ar fi fost propusă. În pamfletul *Anaforaua boierilor pentru întocmirea pravililor,* Iordache Golescu dezvăluie pe un ton batjocoritor această opoziție surdă la autoritatea domnească: *„să binevoiești Măria Ta a porunci unora din boieri ce, nici boieri au fost vreodată, nici neam boieresc, cum este dumnealui logofătul Belu, căminarul Filip, paharnicul Stoenescu, căminarul Chiriac, stolnicul Borănescu, ce-i zic Cîrnul, logofătul Strâchinescu (cum am zice, vornicul Băşină,* pernom simbathion *(să avem iertare), cum zic grecii) și alți mulți asemenea, cum Porcești, Moinești, Butculești, Mutculești".*

Dar, chiar și așa, legile, adoptate cu greutate, și-au produs efectul, pregătind terenul pentru efervescența reformatoare din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

„Domnul fără *dreptate* ca gardul fără proptele", scrie același boier Iordache Golescu, argumentînd că *„dreptatea* susține tronurile". Ca atare, domnul se individualizează doar prin acest spirit de *dreptate* care trebuie să rămînă o constantă și o trăsătură dacă vrea să aibă dragostea supușilor.

2. Instituții și judecători: „dacă pui ulei în lampă îți va lumina"…

Anton Pann culege acest proverb care circula la început de secol al XIX-lea, explicînd că „fără dare de mită nu capeți dreptate la judecăți". Or, societatea românească este tributară acestor practici prin care se încearcă cumpărarea *dreptății,* chiar și atunci cînd petenții au *dreptate.* Ridicarea unor instituții și constituirea unui corp profesional au fost unele dintre marile probleme ale modernizării românești.

Încrederea în actul de judecată s-a dovedit a fi destul de precară. Chiar dacă codul de legi spune că judecătorul ar trebui să aibă *„gîndul numai la trebile judecății și cugetul la Dumnezeu, ca să lumineze la dreptate",* în viața de zi cu zi imaginea este una cît de poate de negativă. În proverbele culese de Iordache Golescu și Anton Pann, se observă imensa discrepanță dintre imaginea judecății domnești (cea care susține tronurile) și imaginea judecății boierilor. Se spune că „judecătorul este ca șarpele, niciodată nu umblă drept" sau „judecătorul e ca osia de car: cum o ungi nu mai scîrțîie". Acuzațiile de „hatîr", „voie vegheată", „mită", „plocon" apar destul de des în jalbele adresate domnilor sau mitropoliților.

Numai instrucția poate să „prelucreze" moralitatea, să formeze o conștiință de grup și un prestigiu al meseriei, crede marele logofăt al Dreptății, Barbu Știrbei, la 27 iunie 1840, în raportul său adresat Adunării Obștești: „după pilda neamurilor civilizate, *slujba de judecător să închipuiască o meserie, să fie o vocație* și să nu se primească în sînul magistraturii decît cel destoinic, iar odată primindu-se, să aibă încredințarea că, îndeplinind ale sale datorii, se va înainta pînă la cele întîi trepte judecătorești". Logofătul Dreptății mai crede că aceste deziderate pot fi atinse printr-o școală de drept de bună calitate care în 12 ani, prevede cu optimism, va forma „amploiați cu desăvîrșită știință de pravilele țerii, pentru toate posturile judecătorești". Optimismul celui ce avea să devină domnul țării n-a prea dat roade. La 1852, adică după cei 12 ani trecuți fix, sistemul întîmpina aceleași probleme legate de lipsa de instrucție, de recrutarea deficitară, de corupție și abuzuri. Pînă la 1859 și la constituirea Facultății de Drept, ca instituție de sine stătătoare în pregătirea personalului juridic, unii dintre avocați, judecători sau juriști se vor fi format în străinătate, în timp ce și mai mulți vor fi ocupat aceste slujbe în virtutea unor minime cunoștințe de drept, obținute fie prin frecventarea Colegiului de la Sfîntul Sava, fie prin îndelungata activitate în interiorul Departamentului Dreptății.

Nu din acest motiv, *„dreptatea* umblă totdeauna cu capul spart", căci norodul nu prea asociază „un bun judecător" cu știința de carte. Un bun judecător este cel care știe să asculte și să facă deosebire între *dreptate* și *strîmbătate* pe baza faptelor și mai puțin pe baza legilor. Dar mai presus de orice judecată umană există judecata divină care le rezolvă pe toate, căci indiferent de timpuri, legi sau domni, *„dreptatea* iese ca untdelemnul deasupra apei". Or, așteptînd ca Dumnezeu să facă *dreptate,* românii au ratat dezbaterea becariană și raționalizarea sistemului de drept, așa cum au ratat întreaga dezbatere din jurul profesionalizării instituțiilor de drept. S-au trezit, la mijloc de secol, copiind și adaptînd codurile napoleoniene, Constituția belgiană, instituțiile franceze… S-au consolat cu gîndul că și alții au făcut la fel…

Așa că trăim încă în paradigma: „Unde este puterea, acolo este și *dreptatea",* cum spunea odinioară cronicarul Nicolae Costin.

Constanța Vintilă-Ghițulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga". Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Humanitas, 2015.*

Silvia MARTON

Indecizia priorităților

România are mari probleme, sîntem cu toții de acord. Și nu numai corupția, care este pe buzele tuturor. Însă poate chiar mai săritoare în ochi este indecizia. O țară care ezită azi să își asume prioritățile și le tot amînă. Domeniul infrastructurii este cel mai ilustrativ în acest sens.

Citim cu stupoare că un tren cu aproximativ 300 de călători la bord, care circula de la Timișoara la București, a rămas în cîmp, după ce legătura dintre vagoane și cele două locomotive s-a rupt. Se pare că, după o oră, locomotivele s-au întors pentru a prelua vagoanele. Iar CFR Călători anunță că a demarat o anchetă pentru a stabili exact ce s-a întîmplat.

Știm că, în afara modernizării recente a unor linii și a construirii unor linii secundare (în perioada de dinainte de 1989), magistralele sînt aceleași precum cele gîndite și executate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Într-o perioadă în care oamenii politici țineau să demonstreze că tînărul stat aparține „concertului națiunilor“. Și într-o perioadă în care existau cîteva mari priorități, așa cum le-a definit și principele Carol la sosirea sa în țară în 1866: modernizarea sistemului de comunicații și a armatei și obținerea suveranității. Cele trei priorități, stabilite clar și urmărite cu perseverență, au mobilizat întreaga clasă politică, resurse numeroase și eforturi politice semnificative. Însă au avut rezultate parțiale. Marile puteri au recunoscut suveranitatea României, însă au impus două condiții care atunci au fost considerate umilitoare, și anume emanciparea evreilor și pierderea Basarabiei (primită în 1856 de la Rusia). Consecința emancipării a fost înflorirea antisemitismului, iar compensațiile teritoriale, Dobrogea și Delta Dunării, în schimbul Basarabiei, au fost foarte prost primite și au fost considerate nedrepte. Modernizarea armatei a dat rezultate în războiul din 1877, însă în 1916 România iese repede și umilită din război și semnează armistițiul cu Germania. E adevărat, reintră în luptă în 1918 cu forțe ceva mai noi.

Și modernizarea căilor ferate a început bine. Ambițiile erau mari. Bucureștiul trebuia legat de toate zonele țării. Semnificația căilor ferate în construcția statului-națiune era majoră în ochii tuturor. Un adevărat act de revelare a patriotismului. „Vreți să fiți români, votați drumul de fier!“, exclama deputatul Anastase Stolojan în 1868.

Încă de la primele inițiative din vremea lui Al. I. Cuza, utilizarea capitalurilor străine a fost acceptată. Motivele acestui acord erau evidente: Principatele se confruntau cu o penurie financiară cronică și nu dispuneau de experiență și de personal calificat. Atragerea capitalurilor străine a fost deosebit de dificilă, tocmai din aceste motive, la care se adăuga și faptul că Moldova și Muntenia nu prezentau prea mare interes în acei ani pentru comerțul de tranzit din Europa de Est. Rolul de intermediar între statul român – beneficiarul rețelei de căi ferate – și capitaliștii străini a fost preluat de guvern. Capitalul german era mai ușor de obținut, cu atît mai mult cu cît Carol însuși încuraja această soluție. Doar în iunie 1875, cînd o societate de capitaluri autohtone solicită construirea liniei Ploiești-Predeal, au fost demarate proiecte de construcție cu capital românesc.

Chiar dacă demararea construcției de căi ferate a fost dificilă, odată începute, investițiile și extinderea rețelei au fost semnificative în următorii ani. Prima linie de cale ferată, linia București-Giurgiu, a fost inaugurată în 1869. Între 1872, cînd a fost deschisă linia Roman-Galați-București-Pitești, și 1880, cînd a fost finalizată linia Ploiești-Predeal, rețeaua feroviară de bază a devenit funcțională și a fost conectată la sistemul feroviar ungar. De la 173 de kilometri de cale ferată în 1869, rețeaua a crescut la 1300 de kilometri în 1880. România dispunea, cu un deceniu înaintea altor țări din sud-estul Europei, de o rețea modernă de transporturi. S-a construit deci mult și în ritm alert, însă foarte scump, așa cum s-a văzut în 1889, cînd sistemul feroviar devine monopol de stat prin acționarea de către stat a liniilor construite de diferitele consorții străine.

Au existat însă și voci, minoritare, e drept, care au susținut cu fermitate că era datoria statului român să construiască căile ferate și care s-au opus cu vehemență concesiunilor. Mai ales că acestea au fost însoțite de scandaluri. Cel mai cunoscut este scandalul legat de consorțiul prusac condus de omul de finanțe Henri Bethel Strussberg: în timp ce construcția se afla în plină desfășurare, consorțiul a dat faliment. Cum omul de afaceri se întîmpla să fie și evreu, xenofobia și antisemitismul celor ce s-au opus concesiunii încă de la început, în 1868, au luat avînt. Faptul că pînă la urmă concesiunea a fost preluată de un consorțiu bancar prusac, sprijinit de cancelarul Bismarck, nu a liniștit spiritele. Dimpotrivă.

Iată cîteva din ideile principale ale celor care au pledat pentru excluderea străinilor de la construcția de căi ferate. Sîntem în 1868, cînd se discută în Parlament concesiunea Strussberg, care va deveni în curînd celebră. Pentru statele mai mici, spun ei, amestecul străinilor în chestiunile naționale este riscant. Temerea majoră a unui deputat moldovean liberal, A.D. Holban, este dreptul la autonomie al statului român, încălcat, în opinia sa, de termenii concesiunii Strussberg. Cei care susțin concesiunea sînt „antinaționali și imorali“. Holban nu are dubii: „Inaugurarea și introducerea sistemului de concesiune… este dezbrăcarea țării și nimicirea naționalității române, pe calea economică. Pe calea aceasta unde ne împing trădătorii românilor, pieirea noastră este sigură“. *Avant la lettre,* același deputat denunță ceea ce am putea numi exploatarea periferiei economice a Europei: astăzi, „cuceririle pe calea economică“ amenință existența popoarelor mici; „Orientul! Țărmul Dunării! Californie europeană…! Acestea sînt sentimentele care de vreo șase ani deșteaptă lăcomii nemărginite și atîță nănvălirea droaiei de speculatori de toată specia“. Consecințele acestei situații sînt „colonizarea țării cu străini“ și pierderea libertății și a independenței – „rasa germană“ vrea să colonizeze țările Dunării, iar principele Carol a demarat „opera de germanizare“ a României. Și chiar dispariția națiunii: „Nu va trece mult timp și vom dispărea dintre națiuni; vom deveni o turmă de sclavi fără nume“.

Dezvoltarea efectivă a Principatelor în anii șaizeci-șaptezeci ai secolului al XIX-lea le-a dat dreptate celor care, puțini la număr, au temperat elanul constructor. Carol a forțat construirea căilor ferate cu ajutorul capitalului străin. Nivelul dezvoltării autohtone nu permitea însă funcționarea căii ferate cu o capacitate rentabilă și de aceea statul a trebuit să garanteze plata dobînzilor. Căile ferate nu au dat impulsul industrializării, așa cum se așteptau cei mai mulți. Materialul și muncitorii trebuiau aduse din străinătate. Cheltuielile pentru dobînzi și amortizare au fost plătite mai ales prin creșterea impozitelor indirecte, ceea ce a îngustat piața internă și a împiedicat o dezvoltare economică largă.

Și totuși, atunci s-a dorit și s-a făcut. Poate prea repede. Cu eforturi financiare mari, cu riscuri de dezvoltare chiar. Astăzi însă? Chiar dorește oare statul să dezvolte infrastructura? La nivel declarativ și în strategiile naționale, se pare că da, dezvoltarea infrastructurii este prioritară. Concret, cum ar arăta însă azi căile ferate asumate de stat? Un bun exemplu este Franța. Biletul de tren este scump, mai ales pentru trenurile de mare viteză. Dar bugetul de investiții al companiei franceze de stat este pe măsură. Pentru 2017, sînt prevăzute investiții de 2,6 miliarde de euro numai pentru liniile de mare viteză și pentru liniile principale. Iar pentru următorii zece ani, statul francez promite 46 de miliarde de euro. Suma pare uriașă și este salutată cu moderație, întrucît investiția promisă vine după scandaluri de subfinanțare, accidente și nemulțumiri din partea utilizatorilor. Deși presa franceză subliniază că este pentru prima dată că Franța se angajează pe termen lung în privința căilor ferate.

Prin comparație, subvenția statului român pentru transportul feroviar de călători pentru anul 2016 este de 1.224,3 milioane de lei (aproximativ 268 de milioane de euro), iar compania are alocată pentru investiții de modernizare suma de 76,94 milioane de lei (aproximativ 16 milioane de euro). Este ceea ce putem citi pe site-ul oficial al CFR Călători. Desigur, resursele statului român sînt mai modeste decît cele ale statului francez. În cazul României, partea dificilă nu par să fie resursele, din moment ce pentru apărare statul s-a angajat să cheltuiască 2% din PIB în 2017. Bani care par să existe, cel puțin așa spune guvernul. Dificilă este fixarea priorităților.

Ce putem face pentru a avea mai multă încredere în noi și în alții?

Ce am putea face pentru a scăpa de abordarea negativistă a oamenilor care pentru orice idee găsesc de cele mai multe ori motive să nu se facă, și nu cum să se facă?

Silvia Marton *este profesoară de științe politice la Universitatea din București și profesor invitat la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, și la Universitatea din Avignon. A primit ordinul* Chevalier de l'Ordre des Palmes Académiques *al guvernului francez, iar printre altele a publicat* Republica de la Ploiești și începuturile parlamentarismului în România *(Editura Humanitas, 2016).*

Dorin BODEA

Democrație și capitalism, un mariaj neaoș românesc

Mariajul dintre *democrația liberală* și *capitalismul global* este unul durabil? – se întreabă Martin Wolf, editorialist al *Financial Times* (vezi „Capitalism and democracy: the strain is showing", 30 august 2016). Între *democrația liberală* (definită prin echilibrul constituțional dintre valoarea fundamentală a democrației, egalitatea, și cea a liberalismului, libertatea) și *capitalism* (organizarea social-economică bazată pe proprietatea privată a unui grup restrîns asupra mijloacelor de producție) există o legătură naturală. Ambele au în comun rațiunea conform căreia noi, oamenii, trebuie să facem propriile alegeri ca indivizi și cetățeni. Sîntem agenți, nu obiecte ale puterii altora. Dar, cu toate acestea, remarca Martin Wolf, tensiunile dintre democrație și capitalism sînt, astăzi, mai mult decît evidente. Democrația este egalitară, capitalismul nu. Dacă economia nu funcționează, majoritatea ar putea alege autoritarismul, cum s-a întîmplat în anii '30, iar dacă împărțirea cîștigurilor economiei devine prea inegală, cei bogați pot transforma democrația în plutocrație. În decursul istoriei recente, distribuția aproape egală a veniturilor a jucat un rol vital în legitimizarea capitalismului și stabilizarea democrației. Dar, în ultimii ani, capitalismul nu mai generează creșteri semnificative ale prosperității la nivel general, ci dimpotrivă, inegalitatea a crescut, iar creșterea productivității nu mai este la fel de accelerată.

După criza din 2008, clasa de mijloc a avut cel mai mult de suferit, iar inegalitatea a crescut la nivel global, 10% din populația lumii deține circa 88% din averea lumii, iar 1% deține mai mult de jumătate din aceasta (vezi studiul Crédit Suisse din 2015). La polul opus, jumătate din populația din partea de jos a clasamentului deține mai puțin de 1% din averea mondială.

Mai mult decît atît, în ultimii ani realitatea economică s-a schimbat în ritm accelerat și pentru companiile care au fost motorul creșterilor economice din ultimul secol. Institutul German de Economie (IdW) ne arată că profitul net al companiilor se apropie periculos de mult de 0% în țările dezvoltate și depășește uneori 5% din cifra de afaceri în economiile *emergente,* așa cum este și a noastră... În acest nou context, democrația poate deveni intolerantă, iar capitalismul nelegitim. Recenta criză este o dovadă în acest sens, iar efectul acesteia – neîncredere și nemulțumire. Manifestîndu-se la nivel global, capitalismul impune limitări majore autonomiilor naționale, stabilirea unui cadru legislativ favorabil marilor corporații, a unor taxe și reglementări care să nu le reducă libertatea de circulație a capitalului.

Întrebarea lui Martin Wolf despre durabilitatea mariajului dintre democrația liberală și capitalismul global este pe deplin justificată. Cum era și firesc, în această confruntare globală România nu putea sta deoparte. Și a intrat în horă, cu tot entuziasmul copilăriei, învesmîntată în straiele ei populare. Și acum să vedem cum stau lucrurile la noi... Inegalitatea dintre bogați și săraci în România a ajuns, în 2015, la cel mai înalt nivel de după intrarea în Uniunea Europeană, cei mai bogați români sînt de peste opt ori mai înstăriți decît cei nevoiași, ne arată raportul Eurostat. Economia României este puternic polarizată, 1% din companii controlează 2/3 din valoarea totală a cifrei de afaceri de 275 de miliarde de euro. Mai mult decît atît, avem și cîteva companii care reprezintă un risc sistemic, cum sînt OMV, Dacia-Renault etc., cu impact foarte mare asupra întregii economii naționale.

De la digitalizarea afacerilor pînă la digitalizarea României. Cum va arăta țara noastră peste zece ani?

Care ar fi primele trei domenii în care să investim pentru a deveni semnificativ mai competitivi regional?

În condițiile de convergență economică cu Europa, de ce șomajul la tineri e așa ridicat?

Sărăcia a ajuns la cote alarmante și ne costă din ce în ce mai mult. Nemulțumirea și neîncrederea se hrănesc reciproc. Vorbim despre neîncrederea în elite, neîncrederea în instituții, neîncrederea unii în alții... Prezența la vot este din ce în ce mai scăzută, nu foarte departe de o treime. Și motivele sînt diverse și pe deplin justificate... Dar rămîne întrebarea ce fel de democrație avem și ce vrem. Noi declarăm că ne dorim una liberală, dar libertatea și responsabilitatea alegerii nu o asumă aproape 2/3 din concetățeni.

Iar în ceea ce privește capitalismul din spațiul carpato-danubiano-pontic, avem cîteva specificități. Pe de o parte, avem manifestarea capitalismului global prin corporațiile care acționează în plan local, iar pe de altă parte, avem parte de „capitalismul de cumetrie", cu tentă globală, sud-americanizată. Cum era și firesc, în multe corporații, succesul capitalismului de „cumetrie" și-a înfipt foarte adînc rădăcinile. Și a rezultat „capitalismul global românesc" sau „capitalismul global de cumetrie". Rezultatele acestuia, cu cîteva excepții de corporații și companii naționale românești care pot fi date ca exemplu de modele de eficiență, sînt legate de orientarea scăzută pe crearea de plusvaloare și pe creșterea reală a productivității muncii. Și în acest context, avem o discrepanță majoră: angajații care vor să aibă o viață mai bună, să cîștige mai mult și companiile care și-au dezvoltat modele de afaceri care să creeze o plusvaloare scăzută, evident cu personal slab sau mediu calificat și prost plătit. Rezultatul este că statul plătește mai bine decît în privat. Și, nu de puține ori, să stai acasă (să fii asistat social) este mai profitabil decît să muncești. Și asta este valabil peste tot în România, cu excepția cîtorva mari orașe. Nemunca este încurajată, iar posturile la stat sînt un ideal.

În acest „capitalism global românesc", percepția noii generații și modul cum se raportează la o companie sînt surprinzător de socialiste, comuniste: „Firmele ne exploatează, ne muncesc, ne țin peste program, directorii țin cu cei din vîrf, ne dau salarii de nimic, iar rezultatul final, profitul companiei, este făcut prin exploatarea noastră" (vezi *ZF* din 31 martie 2017). Sigur că nu avem de ce să fim optimiști. Firește că o strategie de țară sau un proiect de țară ar putea să pună lucrurile pe direcția cea bună. Dar nu e deloc ușor, durează prea mult, dragostea de țară este reflectată, pentru cei mai mulți, în propriul lor buzunar. Deci nu sîntem naivi...

Dar șansa mariajului neaoș românesc dintre democrația liberală și capitalism va depinde de modul în care politica economică va fi orientată spre nevoile celor mulți și nu doar spre interesele celor puțini. Și evident, în noul context, să aprecieze mai mult și să recompenseze pe măsură munca inteligentă și productivă.

Totuși, ce e de făcut? Care este întrebarea fundamentală ce ne poate indica alegerea viitorului? Și așa ajungem să discutăm despre ceea ce este firesc pentru fiecare dintre noi: să trăim mai bine, să ne bucurăm mai mult de viața pe care o avem. Doi mari economiști, Paul Romer și Robert Lucas, analizînd evoluția economiilor din ultimii o sută de ani, arată ce a contribuit decisiv, an de an, la creșterea economică de 3,3% din țările dezvoltate și explică decalajul dintre Occident și țările în curs de dezvoltare sau emergente. Pe scurt, nu agricultura și nici industria nu au făcut diferența, explicînd doar 1,2 puncte procentuale. Marea diferență a fost făcută de capitalul intangibil, de eficacitatea conducerii (a managementului) și de creșterea nivelului de educație al angajaților. Managementul se referă la stabilirea cadrului despre cum se muncește, organizarea muncii pentru a avea rezultate maxime, iar educația este reflectată de valorile și de alegerile pe care le facem. Iar dacă ar fi să descifrăm modelul cultural, educațional, al angajaților români avem următorul tablou: aproape 80% vor bani mai mulți, dar munca este pe ultimul loc în ierarhia valorilor lor; 8-9 din 10 cred că succesul înseamnă să trișezi, să ai o doză de necinste, să încalci regulile, să faci compromisuri și, nu în ultimul rînd, 9 din 10 se cred cu comportament civilizat, dar au nesansa că trăiesc într-o mare de mîrlani (vezi studiile „Valorile angajaților români" și „Cultura integrității la români"). Iar referitor la manageri, circa 9 din 10 se cred *top performer*-i și că fără ei s-ar prăbuși companiile și, probabil, întreaga economie. Cu alte cuvinte, toți vor să schimbe lumea, pe ceilalți români, dar nimeni nu vrea să se schimbe pe sine. Firește că vorbim aici despre multă mediocritate și autosuficiență. Deși realitatea actuală nu este îmbucurătoare, ceea ce trebuie schimbat structural este tocmai aceasta, contextul actual în care ne aflăm, realitatea de zi cu zi, modelul nostru cultural, economic, politic și social. Și asta presupune schimbarea fiecăruia dintre noi, începînd cu asumarea libertății și exercitarea alegerilor conform valorilor noastre. Cum este și firesc, pînă la urmă premisele schimbării rezidă în mariajul dintre cum vedem democrația liberală și capitalismul.

Jacques Attali, în cartea *Scurtă istorie a viitorului* (Editura Polirom, Iași, 2016), își încheie pledoaria prin întrebarea „Dar România?". Răspunsul nu e departe de ceea ce știm: România nu a reușit niciodată să devină o putere dominantă în Europa din trei motive: a privilegiat întotdeauna agricultura, industriile alimentare și interesele birocratice legate de acestea în detrimentul industriei, al profitului, al inovației, a neglijat să-și formeze o forță navală, militară și comercială, suficient de puternică și, nu în ultimul rînd, nu a reușit să-și formeze o clasă creativă numeroasă: ingineri, cercetători, antreprenori, comercianți etc., ci doar teoreticieni, artiști și administratori (care nu-și asumă riscuri) plătiți de Putere. Dar Jacques Attali ne arată și o doză moderată de optimism.

Viitorul României va depinde de cum va urma de acum înainte regulile succesului: să-și construiască un context favorabil, să arate dorința unui destin comun, să faciliteze libertatea creației, să formeze în mod echitabil competențe pentru meseriile viitorului, să stăpînească tehnologiile viitoare etc. Așadar, un proiect de țară nu este greu de imaginat. Dar ceea ce poate fi cu adevărat dificil este să-l punem în practică, și aici noi știm mai bine cum este treaba „cu cultura"... Deci, chiar dacă vom avea o strategie și un consens politic puternic, să nu uităm ce spunea Tom Peters: „Cultura mănîncă strategia la micul dejun". Aici este adevărata provocare, în esența vieții noastre cotidiene, atît de complexe și cu atît de multe aspecte.

Dar să sperăm că știm cu toții ce ne așteaptă dacă nemulțumirea și neîncrederea vor continua să crească. Și dacă ne hotărîm să dăm o șansă mariajului neaoș românesc dintre democrația liberală și capitalism, știm ce avem de făcut, fiecare dintre noi.

Dorin Bodea *este licențiat în psihologie și sociologie, doctor în economie, director general și senior consultant la Result Development. Cea mai recentă carte a sa este* Cine sînt eu? *(Editura Result, 2017).*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Celor care salvează copii

Am intrat cu totul întîmplător pe site-ul prestigioasei organizații nonguvernamentale „Salvați copiii". Știam, ca mulți alții, cu ce se ocupă, care-i sînt meritele în domeniul protecției și educației copiilor, i-am auzit deseori numele în diverse campanii umanitare. Dar informațiile amănunțite despre activitatea organizației, găsite pe pagina de pe Internet, sînt copleșitoare: organizația „Salvați copiii" este esențială, vitală pentru sănătatea, hrănirea, educația, alinarea și bucuria a zeci sau sute de mii de copii. Acei copii de care nu auzim decît în statistici triste sau pe care nu îi vedem decît în povești tragice răspîndite de mass-media. Avem, deci, multe motive să le fim recunoscători acestor profesioniști. Și să știm mai multe despre succesele, eforturile, proiectele lor, care îi au în centru pe copiii României.

Scopul principal al organizației este acela de a proteja drepturile copiilor. Într-o țară în care peste 50% din copii trăiesc la limita sărăciei, acest scop înseamnă mobilizări nebănuite pe mai multe fronturi: programe de informare și educare în mediile sărace, strîngere de fonduri pentru accesul la tratamente și educație, încurajarea voluntarilor pentru a se implica în diverse proiecte etc. „Salvați copiii" și-a asumat răspunderea punerii în practică a zeci de inițiative pe mai multe direcții: combaterea violenței împotriva copiilor, suport logistic și financiar pentru educația preșcolară, suport specializat pentru copiii ai căror părinți muncesc în afara țării, fonduri pentru utilarea maternităților astfel încît să fie redusă mortalitatea infantilă, dezvoltarea unor centre educaționale unde tinerii din comunitățile defavorizate pot beneficia de asistență socială, mobilizări de resurse umane și de bani pentru ca informațiile despre pericolele utilizării Internetului fără discernămînt și fără supraveghere să ajungă la cei mai vulnerabili dintre consumatori. Cred că niște cifre anexate acestor proiecte ne-ar ajuta să înțelegem mai bine amploarea eforturilor depuse de acest ONG: 16 centre de sprijin pentru copii ai căror părinți sînt plecați în străinătate, centre în care aceștia și adulții în grija cărora au rămas sînt consiliați, psihologic și legal, sînt ajutați să depășească problemele școlarizării; prin proiectul „Investește în oameni!", 340 de copii au fost sprijiniți să reintre în sistemul educațional, 425 de copii au beneficiat de programul „Școală după școală", 255 de copii au fost incluși în sistemul de educație preșcolară formală, 31 de localități rurale sărace au primit ajutor pentru reducerea mortalității infantile, peste 14.000 de copii între 0 și 5 ani, peste 3000 de tinere mame și peste 2000 de gravide au primit îngrijiri medicale, materiale medico-sanitare, vitamine, alimente de bază și transport pînă la clinici sau spitale, precum și informări cu privire la prevenirea bolilor, importanța curățeniei și a alimentației corecte, 67 de maternități au fost dotate cu echipamente moderne, pentru copiii de etnie romă au fost organizate 60 de grădinițe estivale care să îi pregătească pentru intrarea la grădinițe sau la școală, a fost demarat un program care să îi ajute pe cei care au abandonat școala să recupereze lacunele educaționale și să le ușureze eforturile de reintegrare în sistemul de învățămînt.

Dar demne de remarcat sînt și eforturile organizației de a implica întreaga societate românească în protejarea drepturilor copiilor: Ministerul Educației, Ministerul Sănătății, artiști, scriitori, profesori, medici, multinaționale, oameni de afaceri, televiziuni și companii de presă, oameni mai săraci sau mai bogați, toți au fost seduși de rîvna, profesionalismul și seriozitatea celor de la „Salvați copiii". Ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu e puțin lucru, căci pe meleagurile acestea solidaritatea e o virtute rară.

Și nu în ultimul rînd, o dovadă a seriozității cu care lucrează organizația este aceea că oferă societății multe informații, cercetări, studii, statistici utile în diverse domenii: emigrație, abandon școlar sau parental, abuzuri etc.

Avem, deci, nenumărate motive să le fim recunoscători acestor oameni. (Veți mai găsi zeci de alte motive pe site-ul lor.) Dar și să răspundem mai prompt, mai generos, mai entuziaști invitațiilor lor de a avea grijă de copiii României.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Formula (ne)fericirii, à la Don

Don Draper (Jon Hamm), din *Mad Men,* cum spuneam în articolul precedent, pare a se schimba radical atunci cînd se îndrăgostește de a doua soție, Megan Draper (Jessica Pare). La început, cînd e îndrăgostit, cînd i se pare că a văzut în Megan altceva decît la toate celelalte femei cu care a avut de-a face – căldură, altruism și dedicație, pe lîngă drăgălășenie și delicatețe –, are privirea umedă și aerul de cățel plouat de care spuneam.

Îndrăgostirea, pe chipul unui dur precum Don, se vede mai mult fizic decît altfel. Îl schimbă într-un mod pe undeva demn de milă, înduioșător: nu vedem pe fața lui iluminarea despre care tot auzim și citim că apare pe chipul îndrăgostiților. Ci umezirea asta, care apare mai curînd ca o slăbiciune, ca o decădere fizică. Don se hotărăște s-o ceară de nevastă pe Megan atunci cînd vede că ea se-nțelege cu copiii lui. Ca să zic așa, trece proba de foc, cea a maternității potențiale, chiar de împrumut. Și urmează o perioadă pare-se idilică pentru Don, probabil și pentru Megan, în care ea se împarte între rolul de secretară, apoi de *copywriter,* la agenție, și cel de soție cvasitradițională care, printre altele, decorează case și gătește.

În toată această perioadă, Don continuă să joace cu ochi umezi și privirea pierdută. Continuă să fie fericit în modul ăla între duios și entuziast, ușor sărit de pe șine. Ce se întîmplă la agenție nu-l prea mai interesează, o ia adeseori pe Megan și fuge cu ea în lume, îi place să fie cu ea, împărtășește cu ea. Incredibil totul, pentru Don pe care-l știam. Megan, cel puțin la început, pare de treabă, o frumoasă cu suflet cald, ce poate fi mai extraordinar de atît?

Nu rămîne cu nici una din nevestele sale și nici cu vreuna din iubite.

Totul e minunat pînă în momentul în care aceeași Megan, la o readucere aminte din partea antipaticului ei tată, se hotărăște să se întoarcă la cariera ei actoricească ratată, abandonată pe parcurs. Aici, brusc sau treptat, toate se prăbușesc, Don se prăbușește. Începe iar să mintă, să se prefacă, se prefface fericit, ca să nu strice relația, cînd e, de fapt, din ce în ce mai nefericit. Megan e naivă și nu observă mai nimic, conectată fiind doar la visul ei pseudo-hollywoodian. Don o iubise pe Betty în varianta lui de bărbat absolut al anilor '50, și pe Megan în cea a anilor '60 spre '70, un pic mai democratic. Fusese de acord ca ea să lucreze, dar în felul lui, cumva mereu la dispoziția lui, și cu el. Nu fusese, de fapt, niciodată de acord cu cariera ei.

Iubitele lui Don, mai toate aproximativ pe același calapod, șatene și cu chipuri oarecum neregulate, avînd un fel de vinoncoace fără să fie în totalitate frumoase (precum nevestele), sînt, în schimb, femei mai libere pentru epocile respective și reprezentante ale unor moduri de viață mai puțin convenționale. Cea dintîi, Midge (Rosemarie DeWitt), al unuia hippie și creativ. Din cînd în cînd, îl ia pe Don cel veșnic la costum în lumea ei rebelă și-l face, *contre cœur,* să ia parte împreună cu ea la tot soiul de experiențe. Următoarea, Rachel Menken (Maggie Siff), patroana unui mare magazin și clienta lui Don, vrea totul, pînă la capăt, cu arme și bagaje. Bobbie Barrett (Melinda Mc Graw) e femeia de lume, necugetată și care duce lucrurile la extrem fără să-și dea seama. Miss Bishop (Darby Stanchfield), învățătoarea lui Sally, e o *working woman* culturală și avangardistă. Sylvia Rosen (Linda Cardellini) – vecina casnică, pătimașă și pragmatică.

Din păcate, în afară de momentele fericite din cele două căsnicii și, desigur, din momentele fericite și pasionale cu iubitele lui, Don pare cu adevărat fericit doar cu Anna Draper (Melinda Page Hamilton). Anna este soția celui căruia Don i-a preluat identitatea, care nu a fost niciodată iubita lui, dar cu care pare să-și fi găsit locul. Singura care pare să-l cunoască și să-l înțeleagă pînă la capăt. De altfel, pînă la sfîrșitul serialului, Don nu reușește să se oprească în vreo relație. Nu rămîne cu nici una din nevestele sale și nici cu vreuna din iubite. Chiar și Anna dispare, fizic, moare. Ajungi să-l urmărești avid, chiar febril, pe Don, de la un punct căutînd, alături de el, desigur, în varianta *Mad Men,* formula fericirii. Sau măcar soluția supraviețuirii.

Îl vedem tot mai desfigurat, bînd tot mai mult și tot mai neinteresat de viața profesională. Cea care, pînă la un punct, părea adevărata lui viață, identitatea lui. Mereu pe cale de a fi dat afară, făcîndu-se de rîs în diverse situații. Tot mai puțin impecabil. Trăim parcă (cel puțin eu, una), alături de el, decăderea și căderea în derizoriu a unor valori ce păreau neprețuite. Neîndemînatica adaptare la schimbare (Don la costum în mijlocul intemperiilor și vîrtejurilor de toate felurile e simbolic, în acest sens). Pentru ca, în finalul serialului, să ni se ofere o soluție surprinzătoare, care încă m-a pus pe gînduri: Don refugiindu-se într-o loc de retragere și descoperire spirituală. Lepădînd costumul și, în cele din urmă, părînd dornic să încerce și așa ceva.

„Vioara este o amantă foarte posesivă“

– interviu cu Alexandru TOMESCU –

Cîntă de zece ani la vioara Stradivarius Elder-Voicu și asta îl face un om foarte ocupat. Recent a concertat în paisprezece orașe ale țării în cadrul celei de-a zecea ediții a Turneului Internațional Stradivarius prin care familiarizează publicul cu muzica clasică de calitate și cu sunetul aparte al viorii vechi de 315 ani. Turneul (desfășurat între 13 mai – 9 iunie) a aniversat un deceniu de cînd ***Alexandru Tomescu*** *a cîștigat prin concurs dreptul de a concerta pe singura vioară Stradivarius pe care o deține statul român, cel de-al doilea mandat urmînd să se încheie la finele anului 2018.* Anotimpurile *lui Vivaldi sînt reimaginate de către Astor Piazzolla într-o lucrare care alcătuiește nucleul repertoriului turneului de față. Compoziții semnate Manuel de Falla, Enrique Granados și Pablo de Sarasate completează lista de piese cu care Alexandru Tomescu, însoțit la pian de Sînziana Mircea și la bandoneon de argentinianul Omar Massa, își încîntă publicul.*

La prima ediție a Festivalului Internațional Stradivarius v-ați gîndit că veți ajunge pînă la a zecea?

Greu de spus. În același fel în care e greu de spus dacă la șase ani, cînd m-am apucat să cînt la vioară, am avut această viziune, că voi ajunge să cînt la vioara lui Ion Voicu într-o bună zi. Sigur că e important ca în viață să ai aceste năzuințe, această îndrăzneală de a gîndi pe termen lung. Într-un fel, mi-am făcut un plan ideal, dar nu pe cinci, pe următorii zece sau cincisprezece ani. Dar mai e pînă acolo.

Pentru ediția actuală a Festivalului, ați ales o muzică mai atipică ce traversează Peninsula Iberică pînă în îndepărtata Argentină. Cum motivați această opțiune?

„Există doar muzică bună sau mai puțin inspirată, indiferent că e compusă de Beethoven, Deep Purple sau Nicolae Guță.“

Eu mi-am propus ca, începînd cu anul 2011, să explorez în aceste spectacole niște repertorii mai puțin obișnuite, care nu se cîntă la noi, în România. M-am concentrat mai întîi pe vioară solo: Paganini, pe urmă Ysaÿe și Bach. Apoi am făcut integrala Prokofiev cu pian, apoi integrala George Enescu, foarte dificilă și doar aparent foarte puțin populară în rîndul publicului, dar de fiecare dată am demontat aceste mituri. Anul trecut am cîntat poate cel mai riscant program din acest punct de vedere, *Sonata pentru vioară solo* de Béla Bartók, pe care n-a mai cîntat-o nimeni în România, plus *Sonata pentru vioară solo* de Prokofiev și o lucrare de Vasile Filip.

Ei bine, anul acesta, fiind vorba de o ediție aniversară de zece ani, am vrut neapărat să fie o temă legată de timp. Așa că acest ciclu de concerte cu cele patru *Anotimpuri* a venit absolut firesc. În plus, am vrut ca de fiecare dată să ajung la esența lucrurilor, la originea lor. Evident, cînd cînți muzică sud-americană vei ajunge poate și în Africa, dar în mod evident vei ajunge în Peninsula Iberică, în Spania. O alegere absolut necesară pentru muzica lui Piazzolla este un bandoneonist de excepție, iar Omar Massa este un artist remarcabil. Nu mai prejos de el e pianista Sînziana Mircea, care a studiat la Köln, a obținut diploma de masterat la Guildhall School of Music and Drama de la Londra, a studiat la școala specială pentru pianiști a lui Vladimir Ashkenazy în Italia și, în acest an, Sînziana a decis să revină în România. Am primit-o cu brațele deschise în turneu și dorim s-o promovăm pentru a avea o carieră cît mai importantă și la noi în țară.

În prezent, tehnologia și ultimele dezvoltări ale social media *oferă nenumărate modalități de autopromovare. Ce le-ați recomanda, din acest punct de vedere, tinerilor muzicieni aflați la început de carieră?*

În ziua de azi avem mult mai multe avantaje și posibilități de a ne face cunoscut mesajul decît erau în urmă cu zece ani, ca să nu mai vorbesc de vremea cînd eram eu student sau elev. Vremurile acelea în care pentru un muzician sau un artist era suficient să concerteze pe muzica lui s-au cam dus. În ziua de azi, într-un mod ironic, ne cam întoarcem la vremurile Renașterii, în care artistul face de toate: nu doar cîntă pe scenă, ci și comunică cu presa, găsește finanțare pentru propuneri de a face spectacole care sînt la granță sau dincolo de granița care separă muzica clasică de alte genuri. Eu nu cred că ar trebui să existe în rîndul nostru un astfel de „talibanism“: muzica cultă – muzica populară, muzica ușoară sau grea. Din punctul meu de vedere, există doar muzică bună sau mai puțin inspirată, indiferent că e compusă de Beethoven, Deep Purple sau Nicolae Guță. Fiecare cu talentul lui.

V-ar tenta la un moment dat să colaborați cu o trupă de jazz sau credeți că vioara se pretează mai greu unui astfel de gen muzical?

Nu se pretează mai greu. Firește, nu are aceeași dexteritate sau disponibilitate pentru improvizație cum are, de exemplu, pianul, dar există violoniști cum ar fi Stéphane Grappelli, care sînt niște repere în acest domeniu. Am cîntat la un mo-

„Educația muzicală în școlile generale lasă foarte mult de dorit.“

Eu mi-am propus ca, începînd cu anul 2011, să explorez în aceste spectacole niște repertorii mai puțin obișnuite, care nu se cîntă la noi, în România. M-am concentrat mai întîi pe vioară solo: Paganini, pe urmă Ysaÿe și Bach. Apoi am făcut integrala Prokofiev cu pian, apoi integrala George Enescu, foarte dificilă și doar aparent foarte puțin populară în rîndul publicului, dar de fiecare dată am demontat aceste mituri. Anul trecut am cîntat poate cel mai riscant program din acest punct de vedere, *Sonata pentru vioară solo* de Béla Bartók, pe care n-a mai cîntat-o nimeni în România, plus *Sonata pentru vioară solo* de Prokofiev și o lucrare de Vasile Filip.

Ei bine, anul acesta, fiind vorba de o ediție aniversară de zece ani, am vrut neapărat să fie o temă legată de timp. Așa că acest ciclu de concerte cu cele patru *Anotimpuri* a venit absolut firesc. În plus, am vrut ca de fiecare dată să ajung la esența lucrurilor, la originea lor. Evident, cînd cînți muzică sud-americană vei ajunge poate și în Africa, dar în mod evident vei ajunge în Peninsula Iberică, în Spania. O alegere absolut necesară pentru muzica lui Piazzolla este un bandoneonist de excepție, iar Omar Massa este un artist remarcabil. Nu mai prejos de el e pianista Sînziana Mircea, care a studiat la Köln, a obținut diploma de masterat la Guildhall School of Music and Drama de la Londra, a studiat la școala specială pentru pianiști a lui Vladimir Ashkenazy în Italia și, în acest an, Sînziana a decis să revină în România. Am primit-o cu brațele deschise în turneu și dorim s-o promovăm pentru a avea o carieră cît mai importantă și la noi în țară.

În prezent, tehnologia și ultimele dezvoltări ale social media *oferă nenumărate modalități de autopromovare. Ce le-ați recomanda, din acest punct de vedere, tinerilor muzicieni aflați la început de carieră?*

În ziua de azi avem mult mai multe avantaje și posibilități de a ne face cunoscut mesajul decît erau în urmă cu zece ani, ca să nu mai vorbesc de vremea cînd eram eu student sau elev. Vremurile acelea în care pentru un muzician sau un artist era suficient să concerteze pe muzica lui s-au cam dus. În ziua de azi, într-un mod ironic, ne cam întoarcem la vremurile Renașterii, în care artistul face de toate: nu doar cîntă pe scenă, ci și comunică cu presa, găsește finanțare pentru propuneri de a face spectacole care sînt la granță sau dincolo de granița care separă muzica clasică de alte genuri. Eu nu cred că ar trebui să existe în rîndul nostru un astfel de „talibanism“: muzica cultă – muzica populară, muzica ușoară sau grea. Din punctul meu de vedere, există doar muzică bună sau mai puțin inspirată, indiferent că e compusă de Beethoven, Deep Purple sau Nicolae Guță. Fiecare cu talentul lui.

V-ar tenta la un moment dat să colaborați cu o trupă de jazz sau credeți că vioara se pretează mai greu unui astfel de gen muzical?

Nu se pretează mai greu. Firește, nu are aceeași dexteritate sau disponibilitate pentru improvizație cum are, de exemplu, pianul, dar există violoniști cum ar fi Stéphane Grappelli, care sînt niște repere în acest domeniu. Am cîntat la un moment dat într-un spectacol de jazz cu Teodora Enache și am trăit atunci pe viu această diferență de principii de funcționare. Știți că se spune că, dacă vrei să încurci un muzician de jazz, îi pui partitura în față, iar dacă vrei să încurci un muzician clasic, îi iei partitura.

Evident că eu am fost format în acest respect pentru partitură, pentru ce a spus compozitorul, al cărui cuvînt este la fel de respectat precum Biblia. În acest context, cînd i-am cerut Teodorei partitura pe care trebuia s-o învăț, mi-a zis: „Știi, de fapt, nu este nici o partitură, este o temă de opt măsuri, și pe urmă la tobe se mai fac încă opt măsuri, contrabasul are un solo al lui de vreo 16, apoi, cînd simți că-ți vine și ție inspirația, intri.“ Am zis: „Oau!“ Improvizația, de fapt, nu e improvizație în sensul general al cuvîntului, ci se supune unor reguli de dezvoltare a unor reguli armonice și ritmice

emoția pe care o simt în sala de concert. Toate acestea sînt doar pretexte pentru a avea un contact cît mai bun cu publicul consumator de muzică clasică și pentru a ajunge la acei tineri care nu știu nimic despre aceasta. Și e evident că în ziua de azi, cînd vrei să te interesezi de ceva, cauți pe Internet, pe Facebook, fie că ne place sau nu. Am prieteni artiști care rezistă și fără astfel de pagini, dar cred că sînt anumite medii de comunicare care pur și simplu nu pot fi ignorate. Ele există și trebuie să învățăm să le folosim.

Ce fel de muzică ascultați cînd erați adolescent? În afară de cea clasică, firește.

(Rîde) În perioada mea de adolescență eram foarte restrictiv, adică ascultam doar muzică clasică. Îmi plăceau compozitorii mai revoluționari, muzica secolului XX îmi era dragă încă de pe atunci, cu *Ritualul primăverii* al lui Igor Stravinski, de exemplu. Însă, pe măsură ce m-am mai maturizat, am descoperit o mulțime de alte genuri muzicale. Mai ales cînd cunoști personal artiștii respectivi, dintr-odată relaționezi astfel cu muzica. Sînt în continuare un mare fan al Adei Milea și al muzicii jazz. Am primit numeroase

„Există doar muzică bună sau mai puțin inspirată, indiferent că e compusă de Beethoven, Deep Purple sau Nicolae Guță.“

Eu mi-am propus ca, începînd cu anul 2011, să explorez în aceste spectacole niște repertorii mai puțin obișnuite, care nu se cîntă la noi, în România. M-am concentrat mai întîi pe vioară solo: Paganini, pe urmă Ysaÿe și Bach. Apoi am făcut integrala Prokofiev cu pian, apoi integrala George Enescu, foarte dificilă și doar aparent foarte puțin populară în rîndul publicului, dar de fiecare dată am demontat aceste mituri. Anul trecut am cîntat poate cel mai riscant program din acest punct de vedere, *Sonata pentru vioară solo* de Béla Bartók, pe care n-a mai cîntat-o nimeni în România, plus *Sonata pentru vioară solo* de Prokofiev și o lucrare de Vasile Filip.

Ei bine, anul acesta, fiind vorba de o ediție aniversară de zece ani, am vrut neapărat să fie o temă legată de timp. Așa că acest ciclu de concerte cu cele patru *Anotimpuri* a venit absolut firesc. În plus, am vrut ca de fiecare dată să ajung la esența lucrurilor, la originea lor. Evident, cînd cînți muzică sud-americană vei ajunge poate și în Africa, dar în mod evident vei ajunge în Peninsula Iberică, în Spania. O alegere absolut necesară pentru muzica lui Piazzolla este un bandoneonist de excepție, iar Omar Massa este un artist remarcabil. Nu mai prejos de el e pianista Sînziana Mircea, care a studiat la Köln, a obținut diploma de masterat la Guildhall School of Music and Drama de la Londra, a studiat la școala specială pentru pianiști a lui Vladimir Ashkenazy în Italia și, în acest an, Sînziana a decis să revină în România. Am primit-o cu brațele deschise în turneu și dorim s-o promovăm pentru a avea o carieră cît mai importantă și la noi în țară.

În prezent, tehnologia și ultimele dezvoltări ale social media *oferă nenumărate modalități de autopromovare. Ce le-ați recomanda, din acest punct de vedere, tinerilor muzicieni aflați la început de carieră?*

În ziua de azi avem mult mai multe avantaje și posibilități de a ne face cunoscut mesajul decît erau în urmă cu zece ani, ca să nu mai vorbesc de vremea cînd eram eu student sau elev. Vremurile acelea în care pentru un muzician sau un artist era suficient să concerteze pe muzica lui s-au cam dus. În ziua de azi, într-un mod ironic, ne cam întoarcem la vremurile Renașterii, în care artistul face de toate: nu doar cîntă pe scenă, ci și comunică cu presa, găsește finanțare pentru propuneri de a face spectacole care sînt la granță sau dincolo de granița care separă muzica clasică de alte genuri. Eu nu cred că ar trebui să existe în rîndul nostru un astfel de „talibanism“: muzica cultă – muzica populară, muzica ușoară sau grea. Din punctul meu de vedere, există doar muzică bună sau mai puțin inspirată, indiferent că e compusă de Beethoven, Deep Purple sau Nicolae Guță. Fiecare cu talentul lui.

V-ar tenta la un moment dat să colaborați cu o trupă de jazz sau credeți că vioara se pretează mai greu unui astfel de gen muzical?

Nu se pretează mai greu. Firește, nu are aceeași dexteritate sau disponibilitate pentru improvizație cum are, de exemplu, pianul, dar există violoniști cum ar fi Stéphane Grappelli, care sînt niște repere în acest domeniu. Am cîntat la un moment dat într-un spectacol de jazz cu Teodora Enache și am trăit atunci pe viu această diferență de principii de funcționare. Știți că se spune că, dacă vrei să încurci un muzician de jazz, îi pui partitura în față, iar dacă vrei să încurci un muzician clasic, îi iei partitura.

Evident că eu am fost format în acest respect pentru partitură, pentru ce a spus compozitorul, al cărui cuvînt este la fel de respectat precum Biblia. În acest context, cînd i-am cerut Teodorei partitura pe care trebuia s-o învăț, mi-a zis: „Știi, de fapt, nu este nici o partitură, este o temă de opt măsuri, și pe urmă la tobe se mai fac încă opt măsuri, contrabasul are un solo al lui de vreo 16, apoi, cînd simți că-ți vine și ție inspirația, intri.“ Am zis: „Oau!“ Improvizația, de fapt, nu e improvizație în sensul general al cuvîntului, ci se supune unor reguli de dezvoltare a unor reguli armonice și ritmice care se învață. Nu poți să te apuci să improvizezi peste noapte la jazz fiindcă ai face o prostie.

Multă lume asociază vioara cu muzica cultă, însă e un instrument folosit și în tarafuri, de către rapsozi, și în muzica de petrecere. Dumneavoastră unde o încadrați?

Vioara n-a fost creată doar pentru muzica clasică. Vioara poate reda o infinitate de muzici, este, după părerea mea, unul dintre cele mai versatile și flexibile instrumente. Poți să o iei cu tine să cînți oriunde, în orice poziție. Valoarea unui instrument este dată de toate aceste tipologii muzicale în care este la ea acasă, toate tipurile de muzică cărora vioara le poate da viața. La fel și cu muzica, există în ziua de azi atîtea reinterpretări și remixări.

Cineva m-a întrebat odată: „Uite, s-a făcut *Balada* lui Porumbescu în ritmuri de hip-hop, nu ți se pare un sacrilegiu?“ De ce? E nemaipomenit, asta arată că muzica este vie, că oamenii simt nevoia să aibă această piesă definitorie pentru sensibilitatea noastră într-un mod de exprimare contemporan. La fel e și Bach cînd e pus pe ritmuri de jazz sau de rock, mesajul și esența lui rămîn acolo.

Sînteți interesat să mai studiați un instrument muzical?

În clipa de față timpul nu-mi permite, dar sînt foarte multe lucruri pe care aș dori să le explorez, nu doar în domeniul muzical. Totul este să existe timp la momentul potrivit pentru așa ceva. În momentul de față, vioara este o amantă foarte posesivă, nu mai lasă loc de nimeni altcineva.

Să povestim puțin despre casa lui George Enescu de la Mihăileni, proiect de renovare și de reînsuflețire la care ați colaborat cu generozitate. În vara anului trecut ați susținut un masterclass *Alexandru Tomescu „Enescu Experience“. Anul acesta îl veți relua și va fi organizată chiar și o tabără de pictură.*

Am vorbit cu artista Ana Munteanu, cu care am colaborat la Turneul Stradivarius de anul trecut și care e profesor la Academia de Arte din Chișinău. Cu ea doresc să colaborez la început, dar firește că voi fi deschis la orice alte propuneri de pictori. Aceste cursuri de va-

ră vor fi inițial ca niște testări ale copiilor, ca să vedem ce îi interesează mai mult: muzică, pictură, arte dramatice, și în funcție de acestea vom permanentiza aceste activități în așa fel încît nu doar pe timpul verii, ci pe tot parcursul anului să existe profesori care să le ofere această deschidere către artele frumoase.

După părerea mea, în ziua de azi educația muzicală în școlile generale lasă foarte mult de dorit în sensul că de multe ori copiii sînt mai degrabă îndepărtați de muzică în loc să li se dezvolte interesul pentru aceasta, și de aceea o astfel de școală care are cumva libertatea de a-și alege metodele de relaționare cu copiii poate fi o șansă în plus pentru aceste *belle arte*. În perioada interbelică erau acele școli de arte frumoase care nu-și propuneau neapărat să scoată profesioniști, dar cultivau gustul pentru frumos în rîndul tuturor oamenilor și, fără îndoială, cultivînd acest gust pentru frumos, la un moment dat va apărea și un mare talent. Să sperăm.

Sînteți îndrăgostit de orașul dumneavoastră natal, București. Care ar fi două lucruri pe care le-ați schimba la acesta?

O schimbare pe care chiar am trăit-o în niște momente magice a fost la summit-ul NATO, cînd s-a închis circulația în oraș. Acea liniște pe care o aduce absența mașinilor este ceva ce în multe orașe am uitat cu totul. Să mergi pe Calea Victoriei și să auzi păsările ciripind în copaci, să tragi aer în piept și să te bucuri de mirosul florilor din curți este o experiență rară, greu de obținut într-un oraș. Orașul ideal ar trebui să se dispenseze cumva de mașini și lucrul ăsta nu este imposibil. Noi uităm că pînă în urmă cu o sută de ani am trăit bine-mersi fără acest accesoriu atît de îndrăgit în ziua de azi.

În alt doilea rînd, să avem o sală de concert. Două săli, de fapt. Locuiesc peste două milioane de oameni în acel oraș și abia de sînt două sau trei săli destul de vechi, cu destule probleme: în ceea ce privește acustica, accesibilitatea, capacitatea, locurile de parcare și multe altele. Fiecare primar promite în campania sa electorală că va face, că va drege, în fiecare Festival Enescu se promit aceleași lucruri, dar deja, după aproape treizeci de ani, mai mult decît promisiuni nu avem.

Șase limbi străine

Cîte limbi străine vorbiți?

Păi, prima și singura universală dintre ele este muzica. Dar limbi străine: engleză, franceză, germană, italiană, firește, fiindcă e o limbă în care vorbesc muzicienii; am învățat și ceva spaniolă cînd am fost în Spania; coreeană, fiindcă îmi place foarte mult cultura asiatică, și de cîțiva ani încoace îmi tot propun, în fiecare vară, să învăț limba chineză.

Cantoneza sau mandarina?

Mandarina. Inițial mi-am propus cantoneza, într-adevăr, fiindcă îmi place să merg unde e mai greu, dar cele șapte intonații ale sale m-au îndepărtat de ea, față de mandarină, care are doar patru. Dar îmi plac foarte mult filmele lui Wong Kar-wai și acolo se vorbește cantoneză.

Dacă ar fi fost să cîntați pe coloana sonoră a unui film, care ar fi fost acesta?

Oscilez între Wong Kar-wai și Kusturica. Am văzut filmele lui cînd eram student în America și îmi era foarte dor de România. Vedeam *Underground* o dată pe săptămînă.

Ce carte se găsește acum pe noptiera dumneavoastră sau în bagaj?

Acum sînt în turneu, am la mine trei cărți și îmi mai iau din librării. Mi-am comandat cîteva titluri pe Amazon. Unul dintre ele este *Șapte ani în Tibet* al alpinistului Heinrich Harrer. Mai este o carte de călătorie a unui profesor în Buthan, o țară care pe mine mă fascinează fiindcă este singura din lume care nu-și măsoară bunăstarea după PIB așa cum facem noi ceilalți, materialiștii din restul lumii. În Bhutan se măsoară nivelul de fericire al țării și asta deja mi-a dat de gîndit.

Sînteți un pasionat al fotografiei. Care este ultima fotografie făcută de dumneavoastră care v-a plăcut în mod special?

Acum sînt pasionat în a face portrete fiicei mele, care are doi ani și trei luni. Sînt clipe magice, care merită a fi păstrate, mai ales cînd ești plecat de-acasă perioade lungi.

a consemnat Andrei VORNICU

Nora IUGA

Recviem pentru Johnny

– în traducere liberă, „Of, Ioane, Ioane“ –

De unde să știe un copil, care aude zilnic la televizor stihuri însuflețite de elan muncitoresc: „C-așa-i românul / casa și-o iubește… / și vopsește românește!“, cîntate de fete blonde cu buze roșii, că dacă sună din coadă și-i intră în auz ca urechelnițele, nu înseamnă că-s totuna cu: „Ce mi-i vremea cînd de veacuri / stele-mi scînteie pe lacuri…“? Primul exemplu nu-i cere nici un efort să-l înțeleagă, lăsîndu-i libertatea să așeze pe mobil un șir neîntrerupt de zerouri care-l distrează la nebunie. Din al doilea nu pricepe nimic, așa că, și de data asta, își vede mai departe de zerourile lui, că și ele sună din coadă mai ceva decît cuvintele. Și-atunci, ce rost mai are să-ți bați capul cu niște „poezii“ care sînt fără să fie, un fel de vată de zahăr din care nu te alegi cu nimic? Exemplele de mai sus nu le-am căutat cu lumînarea, mai ales că nu sînt un mare fan al „Luceafărului“. Atunci ce pretenții să am de la copilul ăla cu degetele alergînd zănatece pe ecranul mobilului și-n urechi cu „Așa-i românul“ să facă diferența nu dintre un geniu și un netot, ci dintre doi oameni obișnuiți, cărora le țopăie niște rime în cap, cînd se duc să-și cumpere țigări de la chioșcul din colț, unul, acum o săptămînă și altul, acum un veac? O să rîdeți de mine sau o să mă găsiți complet „gaga“, că „dada“ sînt din naștere, dacă pun o reclamă pe același plan cu o poezie… și, mai ales, că aduc în discuție o problemă cu care m-am trezit din somn azi-noapte, pe la trei, ca la înțepătura unui țînțar, fără nici o legătură cu belicoasa noastră actualitate politică și literară, două surori siameze sugînd fiecare la jumătatea secată a aceluiași cerebel. Scriu și-mi sună limba în ureche, parcă ar vorbi mamamare, „bre Cornelio“, cum o alinta bunicul Ilie Teodorovici, inspector la Casele Naționale… și constat că vorbesc o limbă străină. Mă foiesc în pat, afară fulgeră, eu aud „cum se bate miezul nopții în clopotul de aramă“ și-n țeasta mea bate ciocanul vecinului: „C-așa-i românul / casa și-o iubește / ciocănește cu nădejde / și înjură românește!“… după care mai văd cum îmi scrie cineva pe-un picior de plai sau pe-o gură de rai niște cuvinte necunoscute: *selfie,* pixeli, Facebook, *promotion,* Twitter, mail, Instagram, Skype. Din fundul unei săli pline aud glasul unui tînăr frumos, distins și foarte cultivat: „Nu-nțeleg de ce nu-i place Norei Iuga urîtul!“ Mi-e rușine să-i răspund că Dostoievski spunea că „frumosul“ e singura salvare a omenirii… și din altă sală – în ce țară ? în ce an? – o voce teutonă spune: „*Nora Iuga ist die Verkörperung des* esprit revolté. *Ihre Poesie erinnert an Artaud*“ (Nora Iuga e întruchiparea unui *esprit revolté.* Poezia ei amintește de Artaud)“. Arunc cît colo cearceaful de pe mine și, dintr-un salt, mă aflu la masa de lucru. S-a și făcut cinci. Mă simt ca barca pe valuri. Probabil din cauza pneumoniei, care zic unii că, după 80, se face „a dracului“ ca Zdreanță, ăla de mai latră din cînd în cînd, la televizor, din gura unui faianțar. Ce extraordinară școală de *creative reading* e publicitatea care te învață cum să îți faci trupul fibră și să fii mîndru că ești român, la munte, la mare și în orice-mprejurare! Dar oare mai sîntem români, dacă nu mai vorbim românește? „Ce sexi sînt blugii ăia destrămați, deți ies genunchii prin ei“: „Munți cu sîngele afară“, spunea Ion Barbu într-o poezie. „*Very strong*“, nu? M-așteptam să spui *cool.* Sau chiar *trendy.* Deodată „la un semn, un țărm de altul / unind vas de vas se leagă“, mă asaltează ca niște corvete, ca niște ambarcațiuni de epocă, înaintează spre mine o flotă de „postere“, pe limba mea li se spunea „reclame“: „într-o zi s-au întîlnit / lupul, vulpea și șacalul / la intrarea Zalomit / și-mpreună au pornit / Hău, hău, hău, la Sabego / Hău, hău, hău la Sabego“. Sau „Johnny e băiat de treabă / toată lumea se întreabă / cum de e așa de negricios / Nu-i din Africa Centrală / Nici partea ecuatorială / De asta pe-ntuneric e lucios / Gladiș, Gladiș / L-am luat cu-ncetul și mi-a spus secretul…“. Înțelegeți acum de ce aceste texte de reclame îmi cotrobăie și azi, la trei noaptea, prin creier, și nu cumva ăsta e motivul pentru care un copil poate lesne confunda textul reclamei cu textul poetic? Și cine știe cum se răstoarnă clepsidra între Scylla și Charibda și The Little Boy de la Hiroshima ajunge, din bombă, poet! Poate e unul care n-are organ pentru urît și rău… și la Sîmbăta Morților dă de pomană o pungă de popcorn pentru „Johnny e băiat de treabă / toată lumea se întreabă / cum de e așa de negricios“. Johnny, primul meu profesor de *creative reading.* Înțelegeți acum de ce eu vorbesc altă limbă?

Mai sîntem români,
dacă nu mai vorbim românește?

***Nora Iuga** este scriitoare și traducătoare.*

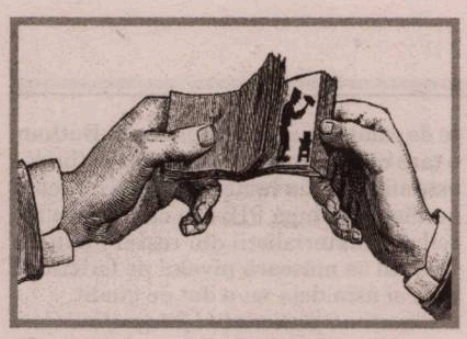

● **Sorin Stoica, *Povestiri cu înjurături*, Casa de Pariuri Literare, 2017.**

Marius CHIVU

feedbook

După Sorin

Azi, 27 iulie, Sorin Stoica ar fi împlinit 39 de ani.

Noua generație a literaturii române, cum am mai spus undeva, s-a născut, simbolic, din fetusul de pe coperta cărții sale de debut, *Povestiri cu înjurături* (2000); o plachetă cu unsprezece proze scurte pe care Sorin, atunci în vîrstă de 21 de ani, o publica la Paralela 45 cu banii unor SRL-uri din provincie (situație care surprinde, tot simbolic, lipsa cronică de viziune și de încredere în literatura nouă a editurilor de la noi). Sorin Preda scria atunci pe coperta a patra: „Cred că, prin acest volum, ceva începe să se întîmple în proza română."

Din păcate, s-a întîmplat și ca Sorin Stoica să devină prea repede și cel mai tînăr scriitor căruia i s-a dedicat, de data asta cu sprijinul AFCN, o integrală, *Dincolo de frontiere. Opere* (Casa de Pariuri Literare, 2013), însumînd peste o mie de pagini de literatură din care aproape jumătate cu texte inedite: proze scurte, două romane, jurnal, publicistică, o dizertație de masterat, corespondența electronică, note și fragmente din agendele personale lăsate prietenilor.

Admirabila, brava, perseverenta Casă de Pariuri Literare a avut ideea grozavă de a reedita și separat volumul său de debut, o carte pe care simt că n-o voi recomanda niciodată de-ajuns, o carte despre care am mai scris și despre care reiau aici cîteva lucruri semnificative, retrospectiv, pentru viața și literatura lui Sorin Stoica.

Există în acest volum o povestire-confesiune intitulată „După soare", una dintre cele mai frumoase pe care le-a scris (povestire selectată de mine și în *Best of. Proza scurtă a anilor 2000,* Polirom, 2013), în care un băiețel de la țară privește, fascinat și totodată tulburat, cum soarele apune în fiecare seară după deal. Felul în care se stinge lumina îl face pe băiețel să vadă apusul ca pe o agonie și să creadă că după deal se află un vast cimitir. Discuția cu laconicul tată, protector sau indiferent, transformă curiozitatea copilului legată de moarte în teamă, astfel că, atunci cînd își convinge tatăl să treacă dealul sub pretextul de a culege niște ciuperci și descoperă în loc de cimitirul imaginat un alt deal, copilul începe să plîngă deziluzionat, neconsolat, fără speranță. Povestirea aceasta, înduioșătoare, dar de o brutalitate neașteptată, mă „termină" de fiecare dată *(vezi și fragmentul de mai jos)*. Nu cunosc o altă proză mai pregnantă despre revelația morții scrisă de altcineva la noi.

În volumul colectiv *Povestiri mici și mijlocii* (2004, revizuită și reeditată de Curtea Veche în 2007), scris împreună cu Cosmin Manolache, Călin Torsan și Ciprian Voicilă, Sorin mai are o povestire despre moarte (intitulată „Ceva frumos"), spusă tot la persoana întîi, dar la timpul prezent, în care naivitatea și fascinația de odinioară ale copilului lasă locul îngrijorării și dezgustului tînărului de 20 de ani internat într-un spital, la Oncologie, afectat de tot ce se întîmplă în jur: „Îmi era foarte greu să scriu, îmi propusesem să țin un jurnal, unii chiar îmi recomandaseră, păreau că mă invidiază pentru șansa asta de a bîntui spitalul, de a face aici un teren. Să scrii în sala de mese e o senzație. Îmi era greu să notez și îmi e și acum să scriu pentru că încercasem să mă detașez, să orbesc, să nu văd... Să te gîndești la ceva frumos. Ăsta e remediul. Așa mă sfătuiseră și la anestezie. Cînd au înfipt acul ăla în curul meu, mi-au zis să mă gîndesc la ceva frumos. Mi-era absolut imposibil... Ceva frumos în toată curtea asta unde pute a cadavru. În libertate, cînd nu aveam ce face, mergeam să beau o bere cu cine știe ce tipi și tipe. La vîrsta noastră ar fi trebuit să facem revoluții, să răsturnăm lumea cu fundul în sus, dar noi stăteam la o masă și-i așteptam pe barbari. Aș merge și acum să-i aștept pe barbari..."

Moartea lui Sorin Stoica la 27 de ani (27 iulie 1978 – 6 ianuarie 2006) rămîne una dintre cele mai mari barbarii întîmplate literaturii noastre.

aproape de carte

Sorin STOICA

Povestiri cu înjurături

(fragment)

Cum să-i spun lui taică-meu tot ce văzusem sau intuisem că se petrece în zare, sub acel deal? De unde să născocesc vorbe care să rimeze cu trăirile alea nemaipomenite? De fapt, pe vremea aia cred că nici nu îmi era prea clar ce gîndesc și nu înțelegeam de ce soarele mă atrage, mă cheamă. Am deslușit abia mai tîrziu această atracție halucinantă. Moartea soarelui și moartea în general mă speriau, și tot ce sperie te și atrage. Nu înțelegeam moartea. Cînd vedeam pe drum dricul care trecea zdroncănind și cărînd cîte un mort care parcă dormea liniștit cu fața în sus, visînd probabil că zboară printre stele, la început nu știam ce e cu el și nu pricepeam de ce oamenii ăia plîmbă un tataia adormit pe stradă. De ce aruncă cu bani aici, la noi în răspîntie, și de ce se îmbulzeau copiii cei mulți ai lui Nistor și ai lui Fălcuță, de ce se înghionteau și se împingeau să apuce cît mai multe monezi din acelea.

„Ce e cu omul ăla?" l-am întrebat odată pe tata. „A murit!", de parcă ar fi zis „Cum, nici asta nu știi? Și asta să-ți explic?" Tăia un lemn. A scuipat în rumegușul movilit lîngă picior și a continuat să hîrjîie. „Cum adică?" Asta îl pusese în dificultate. S-a oprit cu ferăstrăul la jumătate, opintindu-se: „Adică a murit! Ce, nu ți-e clar?" și a dat din mîini a lehamite. Îl înțelegeam, totuși. Părea ceva de neexplicat că oamenii mai și mor. Printre altele, poate nu de aceeași importanță. „De fapt, nimeni nu știe ce înseamnă să mori!", a mai adăugat misterios, a scuipat iar în palme și a continuat să plimbe lama ferăstrăului în măduva trunchiului acela îndărătnic, plin de noduri. Uitase parcă pe loc tot ce vorbisem. Nu știe nimeni ce înseamnă să mori! Asta îmi producea un dispreț profund pentru oameni. Să trăiești atît și după un car de ani nici măcar atîta lucru să nu știi?...

Nu voiam să mor. Mai ales după ce îmi citise mama o poveste despre viața fără de moarte, mă visam plecînd spre acel tărîm inexistent, să trăiesc acolo veșnic. Cînd îmi aduceam aminte că sînt un biet muritor, făceam crize de furie, mă tăvăleam pe jos, pînă cînd mama, disperată, mi-a povestit că, de fapt, nu toți oamenii pleacă, se duc pe lumea cealaltă, îi era frică să pronunțe cuvîntul moarte în prezența mea. Sînt și unii mai... șmecheri, în criză de timp și de imaginație nu găsise ceva mai potrivit,... care trăiesc veșnic. Și eu, probabil, spunea cu o figură foarte sinceră, eram unul dintre aceia. N-a putut pînă atunci să-mi dezvăluie adevărul, despre destinul meu privilegiat, altfel n-aș mai fi avut parte de el. Un timp am crezut-o, dar moartea devenise o idee fixă, era prezentă pretutindeni. În poveștile ce le ascultam la pick-up-ul vechi cu acul căptușit de praf, ce zgîria placa și scîrțîia, schimonosea vocea recitatorului, nu era poveste să nu moară cineva. Curgeau valuri de sînge, crime oribile aveau loc, iar moartea devenise o prezență aproape firească. Și dacă mă gîndesc că și jocurile copilăriei sînt toate niște jocuri ale morții... Poate au rolul să te obișnuiască de pe atunci cu ideea că n-ai să mai existi, să-ți facă ideea chiar simpatică, acceptabilă.

PUBLICITATE

Bogdan TĂNASE

bolero de travel

Orașe adormite

Am văzut odată un oraș adormit. E situat pe malul lung și nisipos al Mekongului și nu e de prea mult timp capitala Laosului. Nici dacă ar fi fost mai treaz, în acele zile foarte călduroase de ianuarie, nu cred că ar fi arătat altfel. Vientiane pare un oraș – ca multe orașe din estul Europei care au trecut prin trauma recentă a abuzurilor arhitecturale ale regimului comunist – care preferă evaziunea printr-un somn prăfos decît să-și privească propria traumă în ochi.

Deși e un oraș mic, are toate marotele chinului arhitectural din suratele sale est-europene: bulevardele erecte ale centrului civic, tăiate peste straturile vechiului oraș prea drept pentru haosul din jur, cu „capete" instituționale care mixează forme neomoderniste cu motive tradiționale locale (acoperișurile pagodate ale sediului partidului local sînt o excentricitate pe care comuniștii români nu au încercat-o, imaginați-vă Casa Poporului, în miniatură, cu acoperiș Voroneț). Același amestec de piețe improvizate, de gloată și tristețe, de Urziceni cu Mogoșoaia, cu hale din fier ruginit care pun laolaltă stive de haine colorate strident peste circuri ale foamei, cu picioare de animale înmuiate într-un aspic bizar, cu tarabe de ghiuluri și belciuge, cu rochii de mireasă & de seară cu urmele de transpirație deja marcate, telefoane, casetofoane și multe, multe obiecte inutile. Un oraș astfel adormit nu poate trăi decît prin aglomerarea inutilului și nu suportă, aparent, deasupra lui decît masochismul unui continuu ochi cinic și naturalist. Oamenii unui oraș astfel adormit îmi amintesc de un vers din anii '70, scris de Franz Hodjak, poetul german din Timișoara: „peste vară dispăream din viața mea". Doar că, acolo, o astfel de „vară" părea, așa cum li se va fi părut și bucureștenilor din anii '80, aruncați în penurie și încărcați de praful șantierelor pînă-n măduvă, interminabilă.

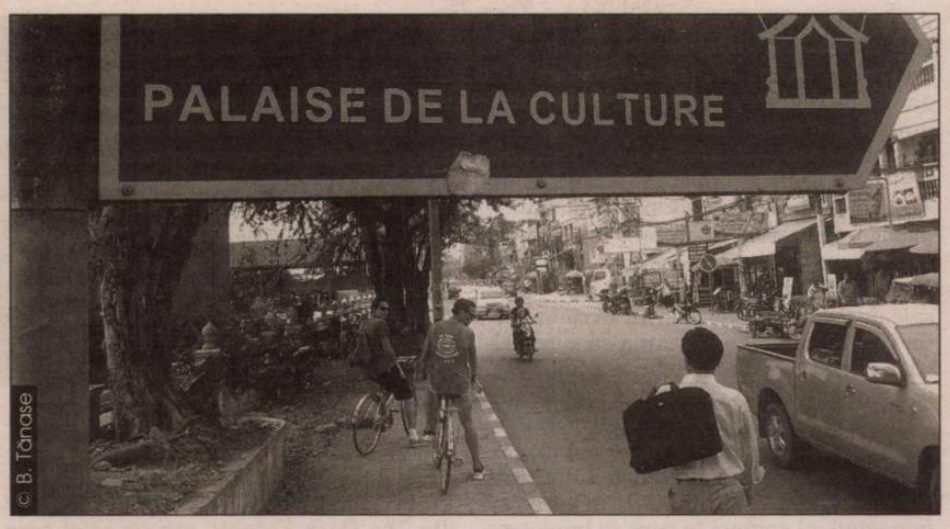

© B. Tănase

Cunoaștem destul de bine limbile acestei vipii. O știm foarte bine din lipsa detaliilor colorate, amuzante, goale de orice sens grav, jucăușe, din textele anilor '90 despre oraș. Orașele astfel adormite nu au ochi cu simțul umorului, poezia lor e toată un sarcasm greoi. Într-un astfel de oraș pare că nu e nici un ochi voios ca acela al lui S.I. sau al lui A.F. sau al lui F.L. & A.M.S. care să le vadă.

Am fost recent la reluatele Nocturne de poezie ale ARCEN, pe acoperișul clădirii renovate de pe Magheru. Clădirea pe care se desfășoară aceste foarte bine organizate lecturi de poezie română contemporană e, dacă memoria vizuală nu mă înșală, unul din cele maximum zece locuri renovate de-a lungul bulevardului, altfel lăsat la mila proniei (asta dacă socotesc și cele trei librării, Cărturești, Humanitas și Nemira; ca și sora sa lăsată de izbeliște, Elisabeta, tot librăriile aduc un mic semn de schimbare). De-acolo, de pe acel acoperiș, poți vedea departe în centrul Bucureștiului. Vezi toate straturile sale, mai vechi sau mai recente, simți mirosul de pizza de la *trattoria* de alături, vezi piețele și clădirile și monumentele, vezi forfota străzii de dinainte de somn. Vezi apusuri de soare. Locul e arhiplin, de fiecare dată. Foarte mulți oameni tineri, care nu au apucat nimic din acea adormire. Care vin acolo poate pentru priveliște, poate pentru că e *cool*, pentru organizarea impecabilă, tonică, pentru a-i asculta pe poeți. E absolut remarcabil că sînt atîția. Eu cred că vin acolo în primul rînd pentru fidelitatea față de povestea orașului pe care inimoșii din ARCEN, cu toate exaltările inerente, au reușit să o retrezească. Povestea poeziei cu public numeros, vesel și muzical de pe clădirea Magheru One a început printre casele mahalalelor, prin detaliile vieților acestui oraș. Ca să asculți poezie română contemporană pe acoperișul unei clădiri neomoderniste renovate recent e bine să începi cu poveștile grele ale străzilor vechi de dedesubt. Sau cu imaginea din dimineața asta a unui vagon de metrou la o oră de vîrf.

În acea după-amiază în Vientiane, pe acel mal deșertic al Mekongului, cîțiva tineri care se întorceau de la școală, în uniformă, își scoseseră pantofii ca să meargă prin nisipul fierbinte. Se schimbau sub un indicator care îi îndrepta pe eventualii doritori, în direcția opusă malului și într-o grafie greșită, dar atît de tipică pentru ce era acolo, spre „Palaise de la Culture". Acei tineri laoțieni nici nu-l observau. Se îndreptau – așa cum spunea minunata poetă Svetlana Cârstean în seara din vara aceasta pe acoperișul unui oraș retrezit, „cine nu e mîngîiat nu există" – spre forma de afecțiune pe care adormitul lor oraș o oferea. Spre adierea proaspătă de acolo.

Abonează-te acum la DILEMA VECHE

...și pleci în Deltă!

GULLIVER DELTA RESORT

DIAMANTI

www.diamanti.ro

Abonează-te acum pe **minimum 6 luni** și poți cîștiga:

3 sejururi All Inclusive în Delta Dunării pentru 2 persoane oferite de Best Tourism

10 serviete de piele Diamanti

Promoția este valabilă în perioada 27 iulie – 7 septembrie 2017.
Regulamentul complet al promoției poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro.

6 luni 89 LEI

12 luni 149 LEI

DILEMA VECHE ...îți dă de gîndit!

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ....., E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

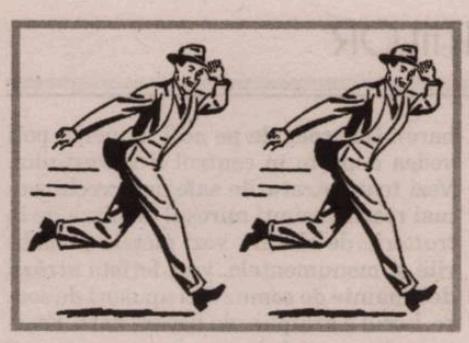

Ancuța PROCA

dilematograf

Macrostructurile lui Nolan

● ***Dunkirk* (Marea Britanie-Olanda-Franța-SUA, 2017), de Christopher Nolan.**

În *Dunkirk* – blockbuster-ul de război regizat de Christopher Nolan *(The Dark Knight, Inception, Interstellar)* –, pe țărmul de nord al Franței, în mai-iunie 1940, soldații britanici, supraviețuitori ai bătăliei de la Dunkerque, așteaptă să fie evacuați. De pe mare trebuie să sosească bărcile salvatoare care să îi ducă acasă, dar rămînerea lor, în așteptarea ajutoarelor, pe țărmul deschis, încercînd să se înghesuie în cîte un vas supraîncărcat, îi face o pradă ușoară pentru inamicii germani învingători, care continuă să îi bombardeze, de sus, din aer, încercînd să le împiedice astfel trecerea. Operațiunea descrisă de film s-a numit Dynamo și a constat în evenimentul evacuării a peste 300.000 dintre ei cu ajutorul celor aproximativ 800 de vase mici, britanice, care au venit de acasă, în Franța, în plin război.

O construcție în maniera binecunoscută a lui Nolan (cel puțin din punct de vedere tematic și narativ), pentru care modul de narare a mai multor povești desfășurate simultan, intercalate și în ramă (ceea ce în *Inception* era un vis-în-vis-în-vis) a ajuns să fie o constantă, *Dunkirk* se împarte în trei felii de acțiune. Filmul conține foarte puțin context istoric care să ne lămurească asupra implicațiilor politice ale bătăliei și foarte puțin context al vieților personajelor implicate în război; în plus, oponentul – trupele naziste – nu e semnalat decît prin avioanele de pe cer. În termenii teoreticianului D. Bordwell, Nolan se concentrează asupra macrostructurilor, perspectivelor mai largi (de spațiu, mai degrabă decît istorice) și tocmai de aceea, mai puțin asupra microstructurii (psihologii de personaje).

Povestea începe pe țărm, cu rătăcirile unui tînăr soldat britanic pe străzile orașului, în ritmul sacadat al bătăilor gloanțelor *(soundtrack*-ul lui Hans Zimmer ajută imersiunea violentă în cîmpul de luptă prin bubuieli ritmate, muzică peste nivelul obișnuit de suportabilitate). Dînd mai întîi peste grupuri de soldați francezi baricadați, iar apoi peste imaginea mării, unde așteaptă grupuri și mai mari de oameni, soldatul necunoscut, despre care nu aflăm mai nimic în afara dorinței sale de a găsi un vas pe care să se îmbarce, face trecerea de la starea sa subiectivă, a fricii și a căutării febrile a unui vas, la o perspectivă mai amplă, a luptelor de pe mare și din aer. Vrînd să se descheie la pantaloni pe o plajă pentru a-și face nevoile, e întrerupt de priveliștea îngropării unui soldat. Spațiul mării, al orașului fumegînd, al spumei în care se împletesc picioarele oamenilor și îngrămădirile sufocante de trupe care încearcă să se urce pe cîte un vas sînt cuprinse într-o atmosferă aurorală, de trecere de la noapte la zi. Concomitent cu acțiunea de pe țărm, în aer ne ghidează în același mod personajul pilotului interpretat de Tom Hardy (care nu doar că nu are un *background* care să ne spună ce familie a lăsat acasă, dar nu are nici măcar un chip, acoperit de costum aproape total, în afară de ochi), care atacă avioanele germane. (Prezența lui Hardy aici, ca și intriga cu vasele care se întorc de acasă și accentul pe acțiune al filmului trimit destul de puternic la ultimul *Mad Max)*. A treia perspectivă, și singura care conține ceva psihologii de personaje, se desfășoară pe unul dintre vasele mici care au răspuns apelului de a veni din zona de război pentru a salva soldații britanici. Această parte a narațiunii, moralist-didactică mai degrabă decît de *wishful thinking* (Dawson, proprietarul vasului, e propunerea unui model de acțiune), se plasează (parțial, căci filmul conține destule elemente clasice)

împotriva clasicismului împărțirii personajelor în cei răi și cei buni. Un personaj aparent negativ (interpretat de actorul Cillian Murphy, personajul negativ din *The Dark Knight),* aici un pilot care fusese bombardat, căzuse și fusese salvat de la moarte de proprietarul vasului, vrea, din cauza traumei suferite, să întoarcă vasul înapoi pentru a evita războiul și provoacă astfel moartea unuia dintre băieții de pe vas. Felul în care e privit de celelalte personaje, și mai puțin acțiunile sale, îl conturează în ochii noștri: uneori pare să fie o amenințare, alteori e doar un om care a pierdut orice reper. Alegerea lui Nolan e să ni-l prezinte sub o aparență de antierou și apoi să îl pună în lumină prin perspectiva lui Dawson: indiferent de pagubele produse, această perspectivă nu ne lasă să îl etichetăm ca vinovat – contextul e mai larg decît atît.

În unele scene, două din cele trei povești evoluează concomitent spre un punct culminant comun. Un grup de soldați se scufundă într-un vas în care se trage, în același timp, și păstrînd același ritm, cu secvența căderii și scufundării pilotului unuia dintre avioane (moartea prin înecare e iarăși un vechi motiv de-al lui Nolan, cu trimitere la *Prestigiul).* Astfel, mare parte din film constă din scene de acțiune și suspans intercalate, filmate în format IMAX (care oferă o experiență mai imersivă). Prin lipsa oricăror imagini de violență de război (deși film de război, conflictul nu e arătat ca fiind sîngeros, macabru etc.), pelicula e mai aproape de o experiență de tip joc video decît de o experiență realistă, a descrierii procesului desfășurării unei lupte. Se lipsește de detalii istorice (în afara insertului de la început) și, chiar dacă are trimiteri politice la prezent (e aproape o paralelă cu situația refugiaților), nu se poate spune că adoptă o poziție politică clară (e mai degrabă fidel tipului de ambiguitate hollywoodiană față de subiecte politice), care, în final, menține un confort stabil al celui care privește.

În același timp, filmul e și o explorare, aproape în maniera unui SF, a spațiului. Filmările din avion, plonjările în apă și, între cele două, mișcările violente ale fișiei de oameni care vor să treacă marea tind să dea filmului o perspectivă în care timpul și locul nu sînt cele istorice – deși acțiunea este –, ci par, mai degrabă, cosmice.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

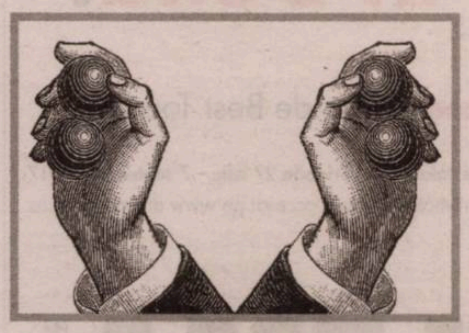

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Uneori dansabil

● **Tingvall Trio, *Beat*, Skip Records, 2014.**

În compania lui Bugge Wesseltoft și a britanicilor GoGo Penguin, Tingvall Trio întregește o trinitate ce va introduce post-jazz-ul în arealul Clujului, cu prilejul tînărului festival de vară Smida Jazz.

Despre Tingvall Trio se spune că e cel mai bun lucru derivat din moștenirea lăsată de Esbjörn Svensson Trio acum, la niște ani de la dezintegrarea grupului și de cînd supraviețuitorii săi au apucat pe cărări și spre identități proprii. Trioul pianistului suedez Martin Tingvall nu are relații de rudenie directă cu EST, însă îi calcă pe urme cu smerenie și, deocamdată, fără mari ambiții de a răsuci morții în mormînt, dar cu o abilitate aparte de a se face plăcut, cu piese șarmante încă de la primul contact. Proiectele lui Dan Berglund și Magnus Öström se îndepărtează cu fiecare album de sound-ul EST, în timp ce Tingvall Trio vine să ocupe spațiul vacant (poate involuntar, căci interviurile arată un artist iritat de comparații).

Un element oarecum deviant este basistul cubanez Omar Rodriguez Calvo, școlit într-un cu totul alt spirit decît scandinavii. Pentru unii recenzenți e suficient încît să sugereze devieri latino, însă, cel puțin pe albumul *Beat*, tendințele respective sînt foarte discrete (dacă o piesă nu ar avea titlul „Tres Bandidos“, cu greu le-aș fi remarcat). Al treilea membru al grupului e bateristul neamț Jürgen Spiegel, care pare la rîndul său mulțumit să-i mulțumească pe cei cărora dispariția EST le-a marcat viețile cu un impact similar opririi bruște a carierelor unor Nirvana. Desigur, comparația suferă anumite disproporții privind popularitatea și vizibilitatea în media, însă în cercurile post-jazz cutremurul tragediei s-a simțit cam la fel, iar Tingvall Trio au fost primiți de la bun început drept o opțiune de consolare.

Ca să trasăm și unele distincții, e ceva mai mult pop fredonabil și mai puțină energie rock aici decît în muzica și proiectele EST Strategia Tingvall Trio e nu doar de conservare, ci și una de popularizare. Locul de baștină și practică al grupului, Hamburg, e un oraș german cu sensibilități scandinave, la o aruncătură de băț de spațiul cultural din care a apărut noul jazz nordic, dar totuși marginal acelui spațiu, subordonat încă unor fixisme și conformisme nemțești. Precizia disciplinată, refuzul de a trece pe roșu chiar dacă nu e vreun pericol de coliziune, alternează cu un spirit muzical aventuros pentru care toate semafoarele sînt setate pe intermitență. Stilul grupului e conform așteptărilor, vizavi de EST, însă compozițiile nu sînt derivative, ci bogate în melodie proaspătă.

Piesele sînt coordonate de pianul lui Martin Tingvall, poziția dominantă a acestuia fiind clară în toate compozițiile (se simte inclusiv în volumul la care e redat instrumentul său față de ale colegilor). Acompaniatorii lui Tingvall încă se evaluează reciproc, își oferă spații de manevră mai mult decît să se ia la întrecere în idei. Grupul e o mașină bine unsă de jazz hedonist, uneori dansabil, gravitînd în jurul unui pian impunător ce spune povești și instigă emoții.

O altă diferență sesizabilă e caracterul organic al muzicii, Tingvall Trio accentuînd în înregistrări sound-ul natural al instrumentelor, fără vreo manipulare de textură, dinamică ori ambianță. În consecință, ce se aude pe album e foarte aproape de condițiile de concert, cu instrumente *unplugged* și o execuție atletică ce energizează ascultătorul.

***Tingvall Trio** vor concerta în cadrul Smida Jazz Festival (25-27 august), Parcul Natural Apuseni. Mai multe detalii la www.smidajazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

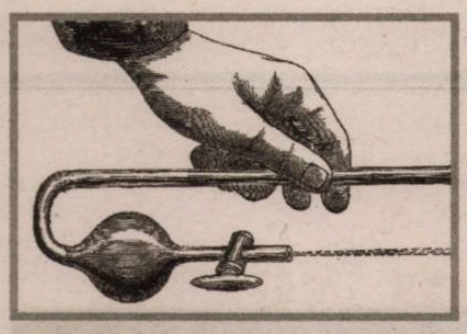

Oana STOICA

rosencrantz & co

Noaptea minții

● ***M.I.S.A.PĂRUT*, de Alexa Băcanu, regia: Dragoș Alexandru Mușoiu, scenografia: Anda Pop, muzica: Danaga, cu: Cătălin Filip, Raluca Mara, Oana Mardare, Bogdan Bob Rădulescu, Reactor de creație și experiment, Cluj.**

„Prima afirmație e cea mai puternică" este refrenul unui documentar performativ, *M.I.S.A.PĂRUT*, realizat la Reactor de creație și experiment, unul din spațiile independente din Cluj, de regizorul Dragoș Mușoiu, pe un text de Alexa Băcanu. Spectacolul, creat în cadrul proiectului „Exerciții de democrație. Investigarea istoriei recente", finanțat de AFCN și autoritățile locale, are la bază un caz real care oferă prilejul unei analize a educației în familie și a relațiilor dintre părinți și copii, a calității media și influenței acestora asupra mentalului colectiv, a victoriei (încă) nezdruncinate a gîndirii retrograde, cu tușe oculte, care domină atitudinea generală – față de lume și viață, vorba aceea – a națiunii în vremurile contemporane. Confruntată cu probleme sensibile – homosexualitatea, romii, multietnicitatea etc. – care i-au pus la grea încercare viziunea tradiționalistă, națiunea a eșuat în a dovedi un spirit deschis, în acord cu timpurile. Ca exemplu deloc întîmplător, recentul scandal de la Cluj în care actrița Oana Mardare („mama" Reactorului și parte din distribuția spectacolului în discuție) a fost agresată de jandarmi din cauză că a îndrăznit, la un miting al Noii Drepte, să conteste o afirmație despre Cluj Pride (prima dată organizată în urbe), a dus la decizia primăriei locale de a nu mai permite pe viitor parade gay. O altă vorbă, „proști, dar mulți", pare să fi cîntărit mai mult pentru autoritățile locale decît data din calendar și apartenența la Uniunea Europeană (căci, în acest timp, premierul luxemburghez este gay și căsătorit, iar Germania tocmai a legalizat mariajele între persoane de același sex).

M.I.S.A.PĂRUT este un elocvent studiu de caz asupra încăpățînării cu care opinia publică, în covîrșitoare proporție, refuză gîndirea critică în favoarea unui conservatorism primitiv și a unui naționalism rudimentar. Aparent, spectacolul investighează povestea unei tinere care a făcut parte din gruparea lui Gregorian Bivolaru, Mișcarea de Integrare Spirituală în Absolut. Doar că demersul performativ nu este despre MISA sau despre Bivolaru – care este pretext pentru analiză, fără să fie personaj –, nici nu există intenția de a face lumină în cazul acestuia, el nu este eroizat sau demonizat. Povestea lui Bivolaru a trezit habotnicia creștină și indignarea publică și a produs o uriașă cantitate de ură (bine drenată de media) care s-a soldat, în acest caz concret, cu abuzul fizic și psihic asupra unei tinere: internată în spitale psihiatrice, supusă unor tratamente medicale și păgîne, despărțită de prieten și prieteni, (de)ținută acasă, toate acestea realizate de părinți împotriva voinței sale, dar cu sprijinul autorităților de tot felul, convinse că drepturile omului sînt mai prejos de tradiția barbară a lui „eu te-am făcut, eu te omor". Nerespectarea identității unei persoane (copilul minor sau chiar major), a intimității și alegerilor sale pare a sta la baza educației în familia tradițională din România. Orice deviere a copilului de la „norma" convingerilor personale ale părinților este considerată, ca în vremurile înnegurate ale istoriei, diabolică și tratată ca atare (inclusiv cu „magie").

Povestea lui Bivolaru a trezit habotnicia creștină.

Spectacolul funcționează pe două direcții: una vizează obtuzitatea societății, alta se concentrează pe retorica media care cultivă și conservă această mentalitate. De altfel, media – cu discursul lor impresionist, nu informativ – au o influență puternică asupra unei populații predispuse să creadă lucrurile care îi validează credințele și fricile.

În acest peisaj, personajul principal, tînăra membră MISA, pare un construct ficțional, nu doar pentru că povestea ei are conexiuni cu mai toți actanții, privați și publici, care generează tiparul societății, ci și din cauza traumelor suferite, violente, profunde, repetate și aproape necredibile. Ana Boeriu (numele din spectacol) este însă o persoană reală, descoperită într-unul din cazurile de la CEDO de către Alexa Băcanu și Dragoș Mușoiu (care au documentat întreaga poveste), și care devine un personaj exemplar, întrupîndu-i simbolic pe toți cei care încalcă norma socială. Spectacolul este construit polifonic, cu personaje reprezentive pentru diferite mentalități (jucate alternativ de cei patru actori ca expresie a faptului că acestea sînt tipologii, nu caractere particulare), inserturi performate din emisiuni TV, fragmente de articole, decizii CEDO (structură regăsită în alt context, dar tot în ideea panoramării societății pe o temă – antisemitismul românesc în cel de-al Doilea Război Mondial –, în eseul documentar al lui Radu Jude, *Țara moartă).* Această arhitectură dramaturgică este presărată cu ironii – precum o horă și cîntecul „Văleleu", ambele prelucrate, sau citarea „blasfemiatoare" a unei poezii erotice a lui Eminescu – ce deconstruiesc retorica naționalistă. Costumele structurează, prin cele două piese care le alcătuiesc – ii, desfăcute la spate ca hainele de spital, și colanți colorați –, palierele de citire ale spectacolului: obtuzitatea tradiției (naționalism, conservatorism) și haosul capitalist postdecembrist (populism media, consumerism). Scenografic și coregrafic, spectacolul creează o matrice vizuală prin folosirea unor cadre luminoase care „se umplu" cu personaje (părinți, copii, medici, profesori, jurnaliști, magistrați, opinie publică) și se transformă, aproape matematic, într-o structură organică: mentalul colectiv.

Actorii – Cătălin Filip, Raluca Mara, Oana Mardare, Bogdan Bob Rădulescu – funcționează cu umor și detașare ca voci publice care se situează de o parte sau alta a conflictului: tradiționaliști, creștinopați, jurnaliști belicoși și victimele acestora, agresate „pentru binele lor" (la fel a justificat Jandarmeria atitudinea violentă față de Oana Mardare).

M.I.S.A.PĂRUT este un excelent spectacol despre retardul civilizației autohtone.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

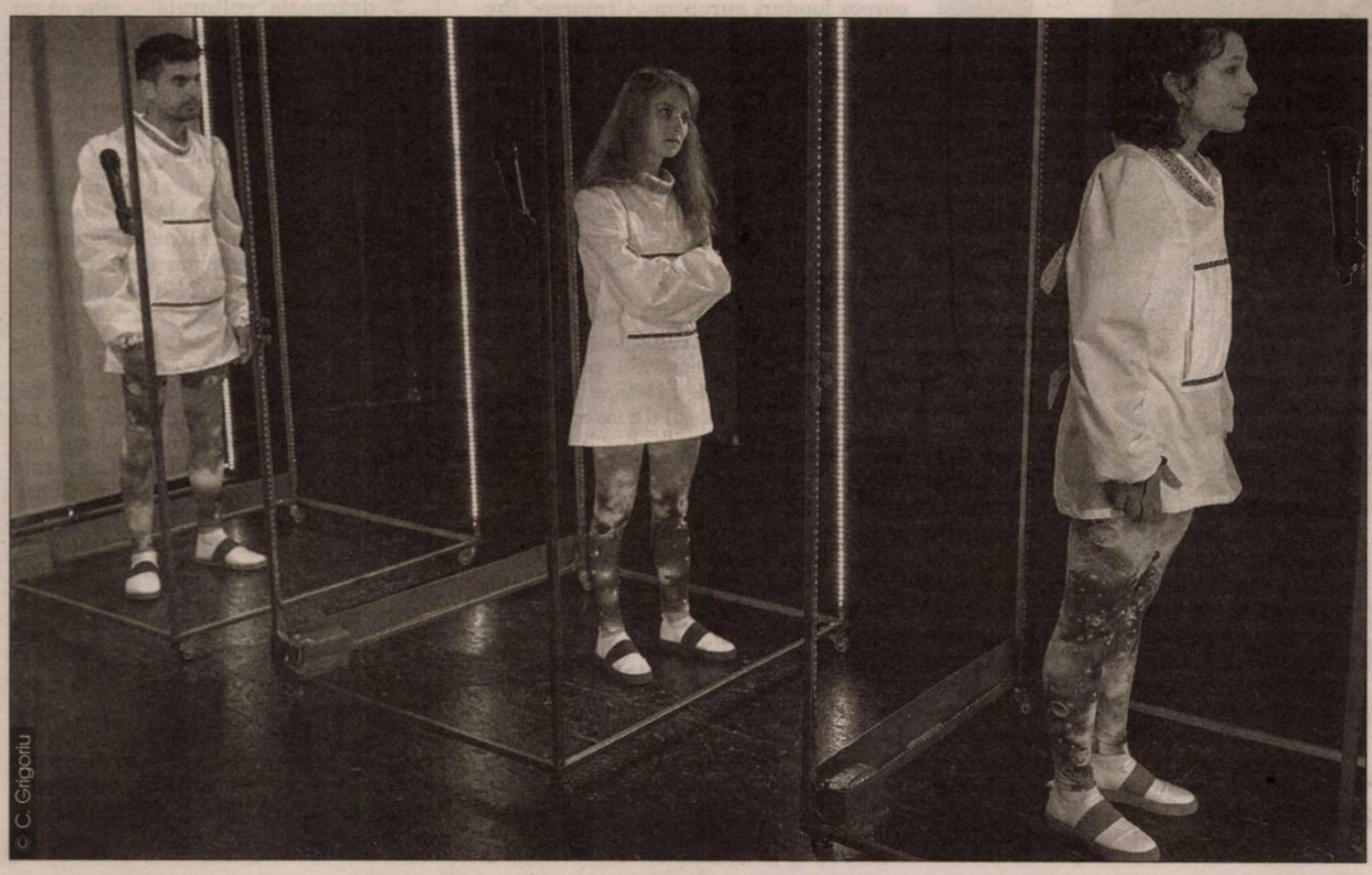

Mircea ZAMFIR

Off the record

Interviul zilei, o emisiune difuzată de BBC România, timp de trei ani și jumătate. Au fost sute de dialoguri, unele dintre ele cu invitați de marcă: președinți ai României, prim-miniștri, procurori generali. Dar a fost și un regret nemărturisit al realizatorului: acela că discuțiile cele mai interesante nu au ajuns, de fapt, la ascultători.

Primul pas pe drumul acestei neîmpliniri l-a făcut un fost ministru al Apărării, care, într-o zi de primăvară a anului 2005, după terminarea dialogului înregistrat, văzînd că jurnalistul începe să-și strîngă microfoanele și cablurile, l-a întrebat direct: „Vreți să vă spun ceva ce mă mănîncă cu adevărat?" Ziaristul l-a privit surprins. Oare ce să fie? Cînd colo, era „doar" ceva din culisele sordide ale bătăliei politice. Pe scurt, fostul ministru era îngrijorat de faptul că circula în spațiul public zvonul că el fusese cel care autorizase livrarea către o instanță judecătorească a unui document oficial, ce atesta faptul că președintele de atunci al României fusese racolat, înainte de 1989, de un serviciu secret. „Nici vorbă, n-am fost eu, eram chiar plecat din țară, un adjunct de-al meu a decis asta." Dar de ce a făcut-o? „Păi, ca să se pună bine cu șeful de partid, bănuiesc." (Ulterior, respectivul adjunct a fost „adoptat", în cunoștință de cauză, chiar de președintele „turnat", care i-a încredințat o funcție majoră în stat. Astăzi? Ei bine, e chiar dificil să măsori anvergura diplomatică a personajului...)

Acesta a fost începutul. De atunci, vreme de mai bine de trei ani, lucrurile s-au tot repetat, iar jurnalistul a început să fie tot mai atent la toate aceste „spovedanii" interesate. De ce credea el că erau (și) interesate? Pentru că mereu se gîndea că putea fi chiar el ținta unor manipulări sau încercări de compromitere. Așa că, înainte de a pleca la drum cu o informație nouă, o verifica atent, atît cît îl țineau puterile. Însă unele dintre lucrurile auzite atunci îi provocau ziaristului o durere aproape fizică, urmare a imposibilității de a le comunica și ascultătorilor săi. Da, chiar așa, ce-ar fi fost dacă...

Dacă oamenii l-ar fi putut auzi pe un înalt responsabil din domeniul securității naționale spunînd că, potrivit propriei evaluări, „peste jumătate dintre membrii Parlamentului au avut sau au legătură cu serviciile secrete" (era vorba despre legislatura 2004-2008), explicația fiind aceea că „a existat, după 1990, o perioadă de *entuziasm,* în care mulți s-au înscris în SRI, după care au ajuns în politică". Apoi, același personaj detalia „frățiile" dintre grupurile economice și cele din servicii: „Nu există un centru de comandă, ci doar grupuri care se aliază în funcție de un interes anume. Dacă vom începe să ne obișnuim cu ideea că o societate e condusă de dinamica grupurilor de interese și o să le acceptăm ca atare, ba chiar o să le folosim, o să ne obișnuim cu chestia asta. Așa funcționează America. Așa funcționează toată lumea".

Alt exemplu. Ce-ar fi fost dacă lumea l-ar fi auzit pe un fost premier, cercetat penal (care tocmai încercase să mituiască un martor, ofițer al unui serviciu secret, aflat sub acoperire diplomatică în Orientul Îndepărtat, iar fostul premier risca arestarea preventivă), exclamînd cu candoare: „În definitiv, pot fi acuzat cel mult de evaziune fiscală!" Așa va fi gîndit, probabil, și Al Capone...

Al Capone

Dar să mai dăm o pagină. A fost odată un președinte îngrijorat. Motivul? Premierul său favorit se dedase cam prea mult la deliciile guvernării, ignorînd dezordinea din partidul pe care tot el îl conducea. Într-o zi, președintele răbufni: Dragul meu, așa nu se mai poate, se duce partidul de rîpă, ne îndepărtăm de popor! Lasă guvernarea și ocupă-te doar de partid, iar în locul tău să punem o persoană serioasă, fără ambiții politice. Uite, eu m-am gîndit la... Și a pronunțat numele unui ministru în funcție. Premierul n-a zis nici da, nici ba. Însă a ținut minte. Peste două săptămîni, președintele o ia de la capăt. Ei bine, dragul meu, te-ai mai gîndit la propunerea mea? Premierul, din nou, n-a zis nici da, nici ba. Dar, la cîteva zile, așa, ca din întîmplare, în presa centrală a apărut un articol devastator, care susținea (cu probe) că familia ministrului propus de președinte ca alternativă la șefia Guvernului deturnase oarece fonduri europene. Urmarea? Premierul a rămas, ce-i drept, în funcție, dar cariera sa politica a luat-o de atunci în jos, tot mai jos... Dar să lăsăm dialogul imaginar dintre președinte și premier și să-i dăm cuvîntul președintelui, cîțiva ani mai tîrziu – de data aceasta apelînd la infailibila memorie a ziaristului: „Păcat de el, omul ăla a făcut prostia să nu înțeleagă că pentru el era decizia mea. S-ar fi desprins de Guvern și de toate prostiile care se discutau atunci și pentru care el a avut de dat explicații. S-ar fi pregătit doi ani, lucrînd la partid, pentru confruntarea electorală, pe care n-ar fi avut probleme să o cîștige. Și el ar fi fost curat, iar partidul de asemenea. Eu voiam doar să-l protejez, dar lui i se cam urcase la cap și îi era dulce postul de premier".

Ar mai trebui, oare, scormonit printre formidabilele amintiri ale jurnalistului? Să-l asculți pe un procuror-șef anticorupție, exasperat de comentariile publice ale președintelui țării despre un dosar sau altul: „I-am spus, nu o dată, că-mi distruge credibilitatea. Degeaba, ăsta-i omul, nu se poate stăpîni!" Sau să afli de la un „fost" al serviciilor că structurile guvernamentale colcăie de colegi de-ai săi, cu epoleți zornăind de stele... Ar fi interesant, da, foarte interesant! Dar la ce bun? Amărăciunea jurnalistului, aceea că adevăratele *Interviuri ale zilei* au fost *off the record,* nu *on the record,* e oricum dublată de sentimentul zădărniciei. Căci ziaristul nu-și (prea) amintește ca în aceste destăinuiri „de după" să se fi discutat despre problemele celor mulți și necăjiți sau (scuzați abordarea bombastică) despre... România! În plus, mulți, foarte mulți dintre „clienții" jurnalistului de atunci sînt astăzi cercetați în tot felul de dosare de corupție, iar o parte dintre ei au trecut deja poarta pușcăriilor. Că bine zicea unul dintre foștii președinți ai României: „Eu nu mai am încredere în nimeni. Nici în politică, în nimic. Singurul lucru pe care mă bazez e procurorul care își face datoria".

Să lărgim însă puțin cadrul discuției. Căci există cineva la fel de vinovat ca politicianul român lacom, agresiv și corupt. El este cetățeanul român care îl votează. Pentru că el, cetățeanul român, a știut mereu cine este cel care-i cere votul – că e acuzat de corupție sau că există riscul ca alesul său să fie condamnat. Cu toate acestea, cetățeanul român și-a încredințat soarta sa și pe a copiilor în mîinile unor astfel de oameni.

Sau, pentru o perspectivă încă mai cuprinzătoare – iertată să fie „îndrăzneala" culturală! –, cine să nu fi citit, măcar în școală, balada *Miorița?* Ei bine, textul merită o nouă lectură. Pentru că, dincolo de metafore și simboluri, povestea în sine conține o teribilă problemă morală, trecută sub tăcere. Cum adică, ciobanul „moldovean", victimă a unui complot criminal, pus la cale de ciobanul „vrîncean" și de cel „ungurean", oameni cu care el înfruntase sălbăticia munților, nu se arată nici măcar mirat de trădarea tovarășilor săi de drum? Ce să înțelegem, că victimei i se pare trădarea, a cărei revelare e primită cu atîta liniște sufletească, un element de „normalitate" în relațiile dintre „frați"? Trădarea, cea care nu miră pe nimeni, și crima, cea care nu produce revoltă în sufletul nimănui, devin astfel elemente constitutive naturale ale relațiilor dintre membrii comunității. Așa, lăsînd imaginația să o ia razna, dacă s-ar fi făcut alegeri de șef de stînă, probabil că ciobanașul „moldovean" n-ar fi avut nici o problemă să-l voteze pe oricare dintre cei doi nemernici, chiar dacă cineva l-ar fi avertizat că ambii sînt capabili de trădare și de crimă. Hotărît lucru, e un adevărat coșmar „gura de rai" pe care ne-o propune balada noastră fondatoare!

***Mircea Zamfir** este jurnalist.*

PUBLICITATE

Un nou serial marca „Weekend Adevărul"

Poveștile nestiute ale prinților și prințeselor României

În fiecare vineri, în

weekend adevărul

Ruxandra MIHĂILĂ

Reportaj necanonic

După foarte mulți ani (pot fi numărați, căci sînt postdecembriști), am experimentat sentimentul de deplină libertate, în Grecia fiind. Pentru a doua oară la Parga*. Am simțit că în sfîrșit corvoada obsesiilor de decenii s-a ușurat. Am început să ne mișcăm mai lesne în pielea noastră de ființe omenești, lepădînd, treptat-treptat, pielea de lup hulpav, sau orice alt animal care ne-a locuit, decenii de sălbăticie. Nu mai rămînem blocați în fața vitrinelor, nu mai alergăm cu sufletul la gură cu ultimii bănuți (europeni) să mai adăugăm un cadouaș la lista, tot deficitară însă, pentru cei dragi sau apropiați. Nu mai rîvnim la tălpi de sfoară sau la sandale romane. Trecem așadar nepăsători pe lîngă tentațiile de odinioară. Și drămuim altfel timpul și spațiul. Și oamenii. Și lumina.

„Poate că, după retragerea apelor, măslinul să mai fi avut frunze“ (Ioan Gură de Aur)

Lumina piezișă în plantațiile de măslini, care par ne-ncepute. Trunchiuri aliniate se contorsionează sub povara timpului. Neatinse parcă de mînă de om. Legate însă, unele de altele, prin suluri negre de plasă care se încolăcesc de la un trunchi la altul.

Plasele negre suluite ca niște odgoane cît să le cuprinzi diametrul cu brațele leagă copacii unul de altul, într-o rețea infinită, un labirint funerar, o proiecție modernă a „lumii de dincolo“. Iar deasupra, inflorescența firavă alb-gălbuie, mici floricele dintr-un de necuprins voal de mireasă. Între cele două lumi – tărîmul de dincolo și viața viitoare – stau încremeniți copacii. De secole. Și cînd bate vîntul, odgoanele negre se leagănă în unda mării, iar pădurea întreagă vorbește în alămuri și săbii. Un vuiet uscat care acoperă unda învolburată a tărîmului de apă. Parcă se iau la întrecere. Sau mai curînd formează un tot. Un întreg de vuiet și lumină/întuneric. Și de vrajă. Iar tu, rătăcit pelerin prin marcaje aruncate în colțuri de piatră, îți cauți drumul mai departe, neștiind însă nimic despre încotro și cînd. Știi doar că ești în Lichnos, în plantațiile-pădure de măslini din zonă, și că te-ai rupt de grup într-un moment de eliberare de călăuză, și că drumul te poate astfel cîștiga sau pierde de preț de vreo cîțiva buni kilometri. Dar de-acum ești pradă vrăjii, și toate astea nu mai contează.

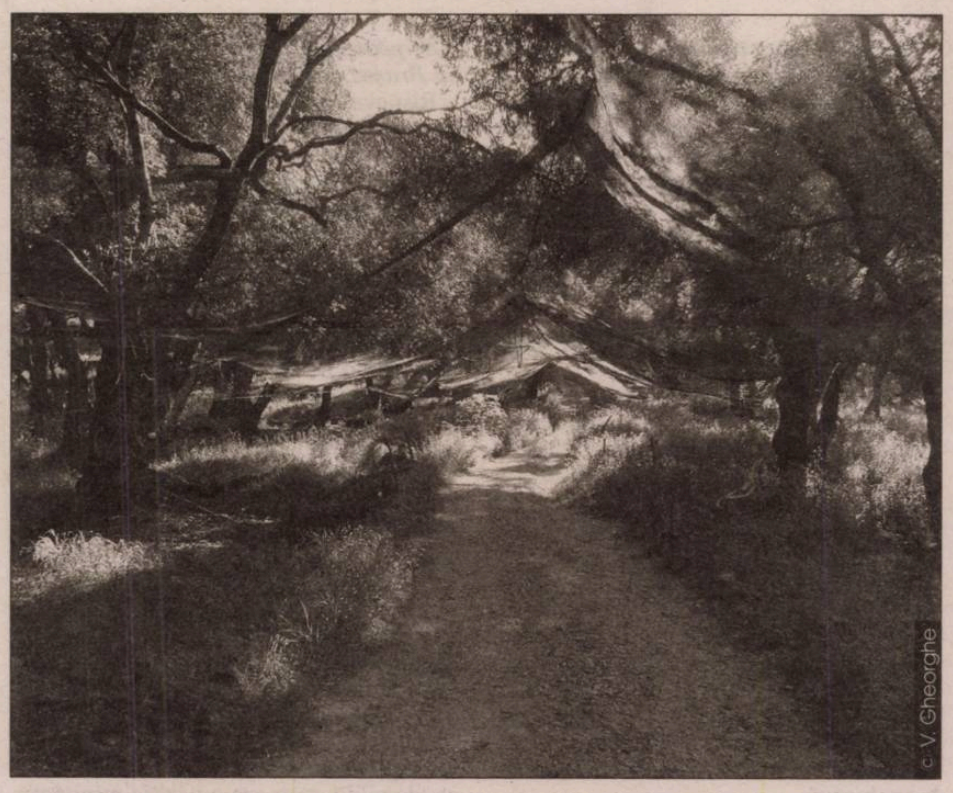

Aici va fi poposit și Regizorul, în răstimpul gestației lui *Oedip*, căutînd fundal pentru scena cu actori înlănțuiți, încinși cu brațele unul de altul, cu caucul ochilor scobit și buzele albicioase, uscate.

Și, din loc în loc, „luminișurile“ cu cioturi roditoare. Retezate parcă la ghilotină, trunchiurile seculare pitice își înalță brațul nou-înfrunzit spre înalt, semn al victoriei Zeiței. Și stau așa nemișcați. O scenă vie înmărmurită. Lumina învăluie bucata de deal devenită pepinieră seculară. Trunchiul secular rodește mlădița de măslin. „Și porumbelul s-a întors la Noe spre seară avînd în cioc o ramură verde de măslin. Atunci a cunoscut Noe că apele se scurseseră de pe fața pămîntului.“

Cu siguranță, driadele locuiesc și trunchiurile cioplite de măslin care rodesc din nou. Și, în lumina de apus, colorată în aur al merelor păzite cu sfințenie de nimfele serii, zărești parcă chipurile hidoase ale hecatonchirilor purtători de 50 de capete înșurubate pe umerii largi și o sută de brațe, care-ți rînjesc la pîndă de dincolo de porțile lumii noastre. Și alți giganți și monștri stau încolăciți în scorburile umbroase și-și fac simțită prezența în vuietul frunzișului de platoșă războinică. Pădurea de măslini nu te învăluie, ca foioasele, nu-ți răvășește copilăria. E austeră și rece, te ține la distanță. Doar imaginația, provocată de permanenta mișcare a formelor vălătucite aruncate pe boltă sau ascunse printre pietre, izvodește mereu și mereu alte chipuri înscrise în legendă. Numai așa înțelegi de ce marile mituri nu se puteau naște decît aici. Din vîrful stîncii, marea de necuprins pare, în golful strîmt care o gîtuie, o băltoacă umilă ce-i spală cu supușenie, muntelui, poala. Un destin asumat și reiterat fără crîcnire. Și totuși, Afrodita aici obișnuia să-și scalde frumusețea, ascunsă în dosul peșterii de ochii iscoditori ai muritorilor...

Afrodita aici obișnuia să-și scalde frumusețea, ascunsă în dosul peșterii.

„Tăcere descoperitoare de taină“ (Dionisie Aeropagitul)

Drumul pietruit în alb se oprește în fața bisericii Sf. Elena, ridicată în cinstea Augustei mame, și, mai jos, se zărește o alta închinată Sf. Gheorghe. N-am avut încă acces la fișa-document. Mici bazilici cu cupolă, cu o singură navă, cu baza pătrată, albe, luminoase, din piatră. Cum sînt la tot pasul pe coasta Epirului, ca de altfel în toată Grecia. Te abat de la drum și din gînduri. Popas și reculegere. Te rupi brusc de chipurile care te-au bîntuit pînă aici. Tu cu tine în fața Celui de Sus. La apus, ușa se dă deoparte fără efort. E deschis. Orice pelerin îi poate trece pragul. O lumînare, singura aprinsă, e semn că cineva trecuse nu de mult pe aici. Liniștea e cufundătoare.

După ce te înșirui din nou pe drumeag, zărești, de aici de sus, tabloul pastoral al serilor domestice, semn că așezarea nu e departe. Revii în cotidian. Tema bucolică cu capre și oi, ciobanul, în imaginea globalizată, pare etern, verdele umbros și stînca stearpă. Dar parcă acolo, nu departe, se zărește Pan cu fluierul și, alături, una dintre nimfe. Cîntul chitarei reverberează.

în luna lui mai...

---

* Oraș cu o istorie bogată, cu numeroase încrengături culturale pe care le poți descifra în monumente și pietre, în tradiția locului, în poveștile oamenilor. Aflat cîndva sub dominație venețiană, fapt marcat, în acele timpuri, de Castelul, datat 1624, deasupra uneia dintre porți, purtînd efigia Leului Sfîntului Marcu, simbolul Veneției. Și, tot acolo, păstrat din timpul dominației otomane, Castelul lui Ali pașa, teribil și controversat personaj. Supranumit „leul din Ianina“, spaima locuitorilor, mulți părăsindu-și, din cauza despotului, locul de baștină, e în cele din urmă ucis chiar de confrați, capul fiind trimis, ca trofeu, sultanului. Era în 1822. Dar chiar și așa, muzeul lui dedicat, care-i poartă numele, reface o epocă și valorifică, prin piese de excepție, un impresionant destin. O bogată colecție de gravuri îi păstrează profilul. În ce ne privește, numele lui se leagă de înfruntarea lui Pazvantoglu din Vidin, dar și de distrugerea orașului Moscopole, într-un adevărat măcel de care contemporanii nu voiesc nici aminte să-și mai aducă. Adevăr și poveste, multe asemănări cu alte destine de alte personaje care au făcut fala unor vremuri ce încă își caută cititorii și sormonitorii de arhive. Altminteri, puncte de referință, într-un traseu turistic „obligatoriu“, înscris în fișa postului, dar încă, din păcate, cu minime sau deloc conotații în agenda turistului de grup organizat.

PUBLICITATE

Turismul rural, Muzeul Satului și secolul 21

– interviu cu Marilena STOIAN, președinte fondator ANTREC –

Ce s-a schimbat în ultimul timp în turismul rural? Au apărut destinații noi?

Au apărut și destinații noi. Sînt, de pildă, stațiuni balneare care s-au revigorat, și-n zonele lor sînt pensiuni. De altfel, primele pensiuni din România au apărut în zonele balneare. Vorbesc de Govora, de Călimănești, pe lîngă salină, de Tîrgu Ocna, de Praid, de Slănic... Multe stațiuni balneare și-au recăpătat vigoarea de altădată. Din păcate, mai sînt unele care nu sînt la înălțimea cunoscută, cum ar fi Băile Herculane.

Mai sînt și regiunile clasice, pe care le știm și noi, și străinii: Bucovina, Maramureș, Delta, Mărginimea Sibiului, Bran-Moeciu – care rămîne leagănul turismului românesc. Acestea se mențin. Au apărut multe pensiuni. E bine că sînt pensiuni de toate tipurile – și ca număr de camere (mici, de 5-6 camere, și de grup, de 10-15 camere), și ca grad de confort – și de 2, 3 margarete, dar și de 4, 5. (De 5 margarete sînt peste o sută în toată țara.) Multe se diferențiază și ca stil: unele în stil rustic, altele – medieval, altele – contemporan. Nu transformăm rețeaua într-un Muzeu al Satului în aer liber. Lucrurile evoluează.

Alte ținuturi noi, ca destinații, sînt Carpații de Curbură, Buzău, Vrancea – și ca zonă viticolă, e drumul vinului, drumul cramelor, și ca zonă de relaxare, e relativ aproape de București, nu mergi mult. Din urmă a venit nordul Olteniei, Gorj, Vîlcea. Recunoscută pentru mînăstiri, Horezu, Cozia, Bistrița, Mînăstirea Dintr-un Lemn, Polovragi, Tismana, dar și pentru natură, Cheile Sohodolului, Cheile Oltețului... Continuă oarecum cu Mehedinți și spre Banat cu Cazanele Dunării, o zonă care s-a dezvoltat ca destinație turistică, aproape de la zero. Acum sînt multe pensiuni, la Dubova, Eșelnița, de la Orșova începînd, cu confort ridicat, care oferă și plimbări pe Dunăre, cu ambarcațiuni. Zona Cazanelor e multietnică, sînt cehi, slovaci, sîrbi... Chiar la Margareta de Aur a cîștigat anul acesta complexul Egreta, care constă în 15 bungalouri, locuințe lacustre, chiar pe Dunăre. Cu confort și respectînd normele ecologice.

Care dintre zonele deja consacrate s-au dezvoltat?

Cea de pe lîngă Sighișoara, numită Țara Ovăzului. De la Rupea spre Sighișoara sînt sate unde au trăit mulți sași, celebrul Viscri, apoi Criț. Aici sînt multe pensiuni, proprietarii au investit și în renovarea bisericii evanghelice din localitate, a orgii din biserică. Între 9-14 august, se organizează Săptămîna Haferland (Săptămîna ovăzului). Atunci vin mulți sași, din cei plecați, se face bal săsesc, sînt mîncăruri tradiționale, activități pentru copii.

Se poate face un top al cetăților din zona Brașov, Sighișora, Sibiu?

Rîșnovul este foarte bine renovată, precum și zona din jur. Acolo e o peșteră, unde se organizează concerte. Cetatea Rupea, de asemenea, a fost renovată. Mai pot fi vizitate Hărman, Prejmer. Cazare se găsește la Rîșnov, la Prejmer.

Ce se mai întîmplă cu zona Bran-Moeciu, înfloritoare și controversată?

Aici, ca și-n multe alte locuri din țară, de altfel, nu s-a ținut cont de reglementări: să nu se facă construcții prea înalte, prea apropiate una de alta... Înainte (și aici mă gîndesc la două generații înainte de noi) nu erau planuri, nu erau reglementări, dar se făceau lucrurile cu mai mult bun-simț: nu se construiau case prea înalte, acoperișul era de un anumit tip specific zonei: în Maramureș – de șiță, în Delta Dunării – de stuf, în Transilvania – cu țiglă. Acum au apărut construcții mari, care nu-s, de cele mai multe ori, ale localnicilor. S-au făcut pensiuni și, din dorința de a se extinde, s-a construit haotic, nu s-a ținut cont că trebuie o anumită distanță între case. Din păcate, asta s-a întîmplat și în alte părți, în stațiunea Rînca, de pildă, care are o poziție minunată, dar construcții care nu sînt frumoase, ci înghesuite.

În Bran-Moeciu, în special în zona drumului național, s-au făcut construcții înghesuite, din dorința de a cîștiga din spațiu. Dar Bran-Moeciu înseamnă și Poarta, și Valea Șimonului, care merge pînă la poalele Bucegilor, și Predeluț – unde e o priveliște minunată spre Castelul Bran și se merge spre Piatra Craiului, spre rezervația de lupi și urși atît de vizitată de străini. Moeciu înseamnă și Podul Șimonului, și Măgura, și Peștera, și Drumul Carului, sate care merg spre Piatra Craiului. Sînt și locuri de cazare mai retrase. Puțină lume știe că în Bran e și o mînăstire, mînăstirea Bran, care inițial a fost schit, schitul Balaban, prin 2004-2005 s-a construit, pe o culme retrasă. De jur-împrejur sînt vreo patru pensiuni.

Ce-și doresc turiștii de la o pensiune rurală?

Cei din zona Bucureștiului și a împrejurimilor lui merg în vacanțe pentru relaxare, socializare, ca să fie împreună cu prietenii, cu familia, pentru cîte un eveniment, sau pentru un grătar, pentru mîncare, care e bună. Deși s-a lansat ideea că mulți dintre cei cu pensiuni, în special în zona Bran-Moeciu, cumpără de la Metro – a fost, într-adevăr, o problemă, într-o perioadă, căci li se cereau facturi, niște avize, pe care altfel nu aveau cum să le obțină dacă ofereau produse din propria gospodărie. Acum s-a revenit, este o strictețe, dar normală, mulți chiar cîștigă din oferirea mesei. Majoritatea camerelor sînt cu grup sanitar propriu, majoritatea pensiunilor sînt de 3 margarete, puține de una sau două. Ce e foarte important și ce caută turiștii e curtea: cu foișor, să stea la aer, la un șpriț, la o bere, la o tablă. Cu loc de joacă pentru copii. Micul dejun e întotdeauna copios și spre *brunch*.

© Vacanțe la țară

Ce mai pot face cei care practică turismul rural?

Plimbări cu bicicleta. Sau călărie. La Rîșnov, de pildă, sînt vreo cinci centre de echitație. Drumeții, de exemplu în Bucegi sau în Piatra Craiului, cu ghid. Excursii în căutare de plante medicinale – dar românii nu prea sînt dornici de așa ceva, doar străinii.

Care este proporția turiști români / turiști străini?

Cam 30% străini, 70% români – așa sînt la noi, dar cam așa sînt și în majoritata țărilor europene, pentru că ai noștri vin pe parcursul întregului an, pe cînd străinii doar în vacanțe. Acum au mai apărut, în plus, și grupurile de seniori, de pildă din Austria, care vin independent de vacanțe la Sibiu, la Cazanele Dunării.

Turiștii pensiunilor rurale pot fi integrați în niște categorii?

În ce privește vîrsta, sînt cam toate categoriile: și tineri, interesați de activitățile de recreere, ping-pong, biliard, piscină... Nu-i nimic rău ca pensiunile să ofere și așa ceva, spun, pentru că mai sînt unii colegi care zic: dom'le, biliard la țară? Și mereu le răspund că nu e Muzeul Satului. Oamenii sînt tineri din secolul 21. E normal să aibă și saună, și jacuzzi. Sînt elemente de confort, de sănătate, pînă la urmă.

Turiștii străini sînt interesați și de altceva decît doar de statul la aer curat?

Unii sînt interesați de turismul de aventură. În Bucovina, pe Cheile Sohodolului, se fac *whitewater rafting*, *mountain biking*. Desigur, sînt și costuri implicate, trebuie echipament. Noi am fost împotriva ATV-urilor, sînt pante periculoase, orășenii tineri nu-s familiarizați cu ele. S-a dezvoltat mersul pe bicicletă. Și cu drumuri pe la crame, cu degustări, cu explicații. Sînt unii care vin pentru păsări, în Deltă. Puțini care vin ca să trăiască în natură sau ca la fermă – olandezilor li se pare atractiv cu finul, cositul – dar e foarte obositor, trebuie o anumită tehnică. Mai erau și niște nordici care voiau toaleta în curte. Dar astea sînt excentricități.

În general, străinii vor să fie curățenie și să știe dinainte exact cum va fi, dacă au baie. Vin pentru drumeții. Sînt tururi care includ ca punct central vizitarea mînăstirilor – și aici nu vorbesc de cei care merg în pelerinaj. În paralel fac și alte lucruri, văd o casă memorială, merg acasă la meșteri populari să vadă cum se încondeiază ouă. De pildă, la Horezu asta s-a dezvoltat mult.

Ce trebuie să aibă o pensiune ca să cîștige mai multe margarete?

Multe facilități pentru agrement, saună, piscină. Camere mai spațioase, decorate personalizat.

E greu să-ți faci o pensiune?

Pînă la opt camere nu îți trebuie aviz de la pompieri, care e greu de obținut. Nu mai e așa de complicat.

Cum e în alte locuri din Europa?

La ei se închiriază mai mult la cheie, fără să fie și proprietarul acolo. Înainte se închiria numai pe-o săptămînă, acum și pe week-end. Se face diferența între *guest house* sau *farm house* și *bed and breakfast*. Între ce închiriezi la cheie și o cameră, două, trei, cu noaptea. La noi nu se face diferența prin legislație. În Italia, de pildă, e dezvoltat agroturismul – pensiuni care au și activitate agricolă. Cei care au agroturism beneficiază de impozite favorabile și au acces la credite avantajoase. Pentru a păstra populația în zone rurale, și agricultura, ca să nu se deșertifice. La fel se întîmplă în Austria: ca să fie în continuare vacile, pe culmile Alpilor, imaginea tipică, sînt favorizați prin legislație. La noi a fost scutire de impozit pe profit, pe venit, în 2000, și atunci s-a și dezvoltat mult agroturismul. Pentru că oamenii de la țară, din ce cîștigă acolo, își mai cumpără o centrală, își mai fac o baie. Programul SAPARD a stricat, după părerea mea, pentru că cerea o parte de cofinanțare foarte mare. Și localnicii nu aveau atîția bani.

Există studii de specialitate pentru cineva care vrea să facă agroturism?

Sînt cursuri, care te învață lucruri practice. Și nu durează mult. Există și master în agroturism.

Ce ar mai trebui să facă posesorii de pensiuni ca să le meargă mai bine?

Mai multă promovare online, mai multe evenimente. Au site-uri, dar nu le actualizează, le-a făcut cîte un turist, cîndva... Trebuie să înțeleagă că nu trebuie să-și mărească neapărat capacitatea. Și să jongleze cu tarifele, în funcție de sezon. Turiștii vin ca să se retragă.

Din ce cîștigă acolo, își mai cumpără o centrală, își mai fac o baie.

© Vacanțe la țară

Marilena Stoian *este conferențiar universitar la Facultatea de Management Agroturistic din cadrul USAMV și director al revistei* Vacanțe la țară.

a consemnat Iaromira POPOVICI

Jan CORNELIUS

Găini cubaneze, Hemingway și un elvețian în Kirghizia

Am fost anul acesta din nou în Cuba, atît în vestul insulei, la Havana, cît și în est, la Guardalavaca și Banes. Nu am intenția să înșir aici toate atributele unei capitale și ale unei insule, uneori fascinante, alteori deranjante, care se găsesc în mii de ghiduri turistice sau pe Wikitravel, ci să decupez doar cîteva experiențe strict personale.

Făcînd abstracție de căldura uneori insuportabilă, la Havana m-am simțit în largul meu, nu doar din cauza decorului de epocă din Habana Vieja, a localurilor de pe Obispo, unde se cîntă o muzică dementială, ci și pentru că acolo poți sta la taclale pe stradă, ca pe timpuri peste gard la sat în România, cu cine îți trăsnește prin cap. Cu un chitarist solitar, care își ciupește coardele instrumentului la umbra unui zid în destrămare, cu portarul plictisit al unui hotel, ieșit în stradă ca să caște gura după trecători, cu un bătrînel care șade pe o bancă și se gîndește la probleme de nerezolvat, precum cuadratura cercului, sau cum să facă rost de un ventilator, care să-i mai primenească aerul locuinței. Căci în Havana cubanezii nu prea au ce să cumpere. Am intrat și eu într-un magazin universal din centru, de lîngă Plaza de Armas, în care marfa lipsea cu desăvîrșire. Nici la parter, nici la etajele unu, doi sau trei nu se găsea nimic. Ba, hai să nu mint, taman în mijlocul parterului imens, cu rafturi de jur-împrejur goale, am descoperit într-o vitrină exact cinci șuruburi, ce-i drept cam mărișoare, cam cît degetul. Dar cu asta basta. Așa că după ce am numărat șuruburile, mi-a rămas timp berechet să observ oamenii din jur, dat fiind că magazinul era plin ochi cu cumpărători, care umblau forfotă de colo-colo, într-un permanent proces de disperată căutare. În momentul în care te opreai, blocai circulația, așa că la fiecare colț era instalat cîte-un vigilent controlor, care te îndemna pe ton comunist grav să nu casti gura, doar așa, în prostie: *„Pasa, compañero, pasa!“*, repeta mereu important, treci mai departe, tovarășe, că doar nu erai singurul care voia să admire minunăția de marfă.

Am mai văzut și o măcelarie în centrul Havanei, pe care toți ceilalți turiști n-au identificat-o ca atare, dar pe care eu am recunoscut-o perspicace din prima, după numeroasele cîrlige metalice goale, de care ar fi trebuit să atîrne carnea. Aveam desigur avantajul de-a fi trăit în România lui Ceaușescu, unde învățasem să recunosc magazinele nu după marfă, ci după lipsa de marfă. În mai sus pomenita măcelarie cubaneză se găseau, în loc de carne, pe tejgheaua de la intrare o sumedenie de cartoane cu ouă proaspete. Găinile cubaneze erau, evident, unicele personaje care își îndepliniseră cu harnicie și abnegație, ba chiar depășiseră cu vîrf și îndesat planul socialist de producție.

Apoi am mai vizitat la Havana vechea cameră în care a locuit Ernest Hemingway în anii '30, în hotelul Ambos Mundos (Ambele Lumi), la etajul cinci. Camera 511. Mai bine zis am vrut s-o vizitez, pentru că după ce am urcat cu șarmantul lift de epocă din anii '30, la etajul cinci, am apăsat pe clanța cu pricina, dar ușa era închisă cu cheia. Așa că m-am întors la recepție, unde am aflat că probabil Esperanza, deținătoarea cheii și simultan custodele, în lipsă de vizitatori, tocmai făcea o scurtă pauză, așa, de vreo două-trei ore. Cum nu departe de mine o *camerera* se sprijinea gînditoare de mătură, eu am rugat-o s-o caute ea pe Esperanza, stimulînd-o cu un dolar, așa că aceasta a pornit ca din pușcă în cercetare și, după doar zece minute, a apărut cu Esperanza de brat în lobby-ul hotelului.

Esperanza era o femeie la 40 de ani, cu tenul alb ca laptele, părul brunet strîns în coc, la ceafă, bluză albă și zîmbet fermecător și nostalgic ca un *son cubano*. I-am plătit doi dolari pentru vizitare, plus unul bacșiș, mi-a deschis zîmbind amabilă ușa camerei lui Hemingway și am intrat. O cameră mică și impresionant de simplă, cu un pat, o masă, un urcior de lut pe noptieră și un telefon vechi. Dar în camere mici se scriu uneori cărți mari, aici Hemingway a început să lucreze în 1939 la romanul *Pentru cine bat clopotele*. Domnea acolo o atmosferă de parcă scriitorul tocmai ar fi ieșit să bea un *mojito* la localul Bodeguita del Medio sau un *daiquiri* la Floridita. Erau acolo, pe-o masă, o mașina veche de scris, în care era introdusă o foaie de hîrtie pe jumătate scrisă, o pereche de ochelari cu rama rotundă, metalică, *à la* John Lennon, și o foaie originală de mansuscris, scrisă cu creionul, pe care am descifrat: *„No, he said. Rien à faire. Rien. Faut accepter comme toujours.“* Da, deja pe atunci nu se putea face nimic, dacă lucrurile stăteau cu adevărat prost, mi-a trecut prin minte. Hemingway învățase evident ceva franceză în anii '20, la Paris, pe care o folosea aici cu binefăcătoare efecte. Pe perete am văzut o fotografie a lui Hemingway cu Martha Gellhorn, vitoarea lui soție, cu care bea un pahar de șampanie sau vin alb, nu mi-am dat seama. Dar un lucru mi-era limpede ca bună ziua, fotografia emana bucurie și fericire. *„The world is a fine place and worth the fighting for“*, mi-am amintit de-o afirmație a autorului. „Lumea-i un loc minunat pentru care merită să lupți.“ După douăzeci de ani însă, scriitorul avea să-și schimbe părerea și, ca atare, să-și zboare creierii cu o pușcă de vînătoare, măcinat de alcool, depresii puternice și dureri insuportabile ale șirei spinării, survenite de pe urma a două prăbușiri cu avionul. *C'est la vie,* m-am gîndit, dar iată că deocamdată scriitorul mai era încă fericit în Cuba, la hotelul Ambos Mundos, în camera 501.

Urs Herren, fostul posesor al imitației sovietice de Ford.

Nu la fel de fericiți par a fi fost unii turiști germani care au locuit acolo în ultimii ani. Pentru că mi-am propus ca la următoarea mea vizită la Havana să-mi permit și eu luxul de-a locui la Ambos Mundos, cel puțin o noapte, două, m-am uitat pe trivago.de la evaluarea acestui hotel, și iată ce am găsit, printre altele. Un Thomas M. din Köln scrie: „La Ambos Mundos a locuit Hemingway. Sînt multe lucruri aici care amintesc de el. Camera noastră a avut o serie de defecte. Curentul s-a întrerupt de cîteva ori, iar liftul e prea mic. Sub pat, șomoioage de praf de pe timpul lui Hemingway. Patru zile n-am avut apă caldă.“ Nu știu de ce, dar îmi amintesc din nou cu duioșie de vechea mea patrie. Alt turist, mai orientat spre finanțe, comentează laconic: „Vizita camerei lui Hemingway costă doi dolari. Dar eu, locuind la hotel, am putut s-o vizitez pe gratis. Totuși nu merită, nu-i nimic de văzut în ea. La mine în cameră a fost o pată imensă de apă pe tavan. Dușul de la baie nu funcționează.“ Și altul scrie, profund dezamăgit: „Micul dejun pe terasa hotelului cu vedere asupra Havanei vechi costă zece dolari, dar nu merită: mai nimic de mîncare, doar ouă, cîrnăciori prăjiți, slănină, salate, croissante, prăjituri, iaurturi și fructe exotice.“ Mă gîndesc că individul ăsta trebuie să aibă cel puțin dimensiunile lui Gargantua și Pantagruel luați împreună și-mi pare oarecum rău că a trebuit să sufere atîta din cauza lipsei mîncării. Dar ce să-i faci, foamea e veșnică și atotbiruitoare, chiar și în colțurile cele mai nostalgice ale Havanei.

În Cuba, modelele străvechi de mașină, care în alte țări sînt rîvnite ca exemplare rare la bursa *oldtimer,* sînt și astăzi ades folosite drept taximetre, căci această insulă dormitează din anii '50, de cînd a avut loc înlăturarea generalului Batista, într-o *agujero del tiempo,* o imensă groapă a timpului. În est, de pildă, la Santiago, Camagüey, Holguin sau Banes, pe baza arhitecturii, a decorului de epocă în permanență destramare și a vehiculelor de transport (alături de *oldtimer*-e, călărești și căruțe cu cai), ai adesea strania impresie de-a fi un personaj borgesian într-un film vechi, care pendulează între vis și realitate. În ce privește oamenii, revoluția lui Castro și-a devorat de mult odraslele, aidoma zeului timpului Cronos, iar tinerii și deja bătrîneii urmași ai victimelor unei ideologii eșuate nu își mai bat acum capul decît cu un singur lucru: cum să-și ia tălpășița din țara-mamă în SUA, țara dușmanului de clasă. Cam așa stăteau lucrurile cu dorul de ducă și în România, cînd popăsuiam eu pe-acolo, în anii '70, și mi-e teamă că nici acum nu s-au schimbat multe. Aici, în Vest, e plin azi de români deziluzionați, goniți din țară nu doar de lipsa cronică de parale, ci cel puțin la fel de mult de morala abjectă a celor care le conduc țara și de o odioasă birocrație care ucide orice inițiativă din fașă, așa cum croitorașul cel viteaz din povestea fraților Grimm strivește șapte muște dintr-o lovitură, cu o singură lovitură de prosop.

Dar să ne întoarcem la Fordul Fairlane Crown Victoria, în care ședeam lîngă *mi querido amigo* Rodolfo, fost inginer fără venituri, angajat la stat și actual taximetrist, mîndru proprietar al acestui automobil, achiziționat cu dolarii trimiși de rudele fugite la Miami. Rodolfo mi-a făcut chiar hatîrul de-a mă lăsa să trec în locul lui la volan, preț de doi-trei kilometri și cînd, în cumplita și neostoita arșiță caribiană, am tras mai apoi pe dreapta, la marginea șoselei prăfuite, în preajma unor palmieri atît de frumoși că aduceau a kitsch, pentru a schimba din nou locul cu el, m-am rezemat lejer de „acoperișul“ automobilului cu pricina, iar Rodolfo m-a tras în poza.

De-abia după patru zile, întors acasă la Düsseldorf – în Cuba nu poți intra ca-n Germania, de pe o șosea națională direct pe Internet –, am postat această fotografie pe Facebook. Am fost imediat blagoslovit cu o mulțime de entuziaste *like*-uri, care proveneau de la prieteni, cunoștințe, nostalgici și fani de mașini vechi, și în plus, cu un foarte interesant comentariu: „Super! Eu cîndva am posedat o copie sovietică a acestui automobil, un GAZ-21. Din păcate, a trebuit să-l las în Republica Kirghiză cînd m-am întors acasă.“ Comentariul provenea de la elvețianul Urs Herren. Am stat și am tot cugetat asupra acestor rînduri. Ce să zic, în viață avem parte, la răstimpuri, de coincidențe ciudate. Eu, venind din Germania, condusesem deci în Cuba comunistă un model vechi de mașină, a cărui imitație sovietică o posedase un elvețian în Republica Kirghiză, și acum iată că ne întîlneam întîmplător și virtual pe Internet. Cu atît mai comică mi se părea această coincidență, gîndindu-mă că vechiul Ford american din Cuba nu mai folosea de mult motorul său originar. Deja de mulți ani i se implantase motorul unui Moskvitch sovietic, dupa cum îmi povestise Rodolfo, căci la retragerea lor din Cuba rușii nu lăsaseră pe insulă doar o sărăcie cumplită și lozinci propagandistice.

Și pentru a încheia cu a treia ciudată potriveală: Urs Herren, fostul posesor al imitației sovietice de Ford, este la ora actuală, după cîte mi-a arătat Mister Google, actualul ambasador al Elveției în România. Și, după cum spuneam mai sus, eu am trăit niște ani buni în această țară.

Jan Cornelius *este scriitor german de origine română și traducător. Cea mai recentă carte publicată în limba română:* Eu, Dracula și John Lennon, *Editura Humanitas, 2016.*

Cu ochii-n 3,14

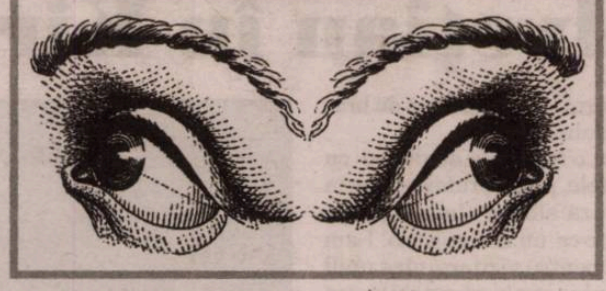

UN PIC PESTE 1% DIN OGRADA NOASTRĂ (DE FAPT, 21,12% DIN SITUAȚIE) RĂMÎNE ÎNTRE CER ȘI PĂMÎNT, UNDE PAUZA A PRODUS DOAR AUTOMATIZĂRI

■ Doar un pic peste 1% din fondul lexical al limbii române provine din maghiară. Printre cuvintele importate de la unguri: „bai“ și „a bănui“. Păi, în cazul ăsta nu e de mirare că Soros… (**M. M.**)

■ În Rabbit Hash, Kentucky, un cîine pitbull a fost reales, pentru a patra oară, primar al orășelului. Uitîndu-mă în ograda noastră, mă gîndesc că, la următoarele alegeri, un posibil contracandidat ar putea folosi cu succes sloganul „Încearcă și cu o pisică.“ (**C. Ș.**)

■ La recentul examen de titularizare în învățămînt, 54,27% din potențialii profesori nu au obținut nota minimă de admitere, care e 7. De fapt, 21,12% din candidați nu au luat nici măcar nota 5. În lumina acestor cifre, faptul că Bac-ul este trecut doar de jumătate dintre elevi pare un miracol. (**M. C.**)

■ Acum cîteva seri m-am bucurat cînd am auzit niște greieri care cîntau pe terasă. La întrebarea din *Alice,* adaptată la situație: „Pisicile mănîncă greieri sau greierii mănîncă pisici?“, răspunsul a venit, de data asta, rapid și neechivoc. S-a făcut iar liniște și pisica pare mulțumită. (**A. M. S.**)

■ Un grup de adolescenți traversează pasajul de la Unirii. „Poți să fii și un mort relaxat. Eu, dacă-mi propun acum să fiu mort, sînt mort“, declară unul dintre ei. Apoi o iau toți la fugă, „hai, băga-mi-aș, hai mai repede, că pierdem metroul.“ Relaxarea rămîne, se pare, pentru altă viață. (**C. Ș.**)

■ În luna octombrie va avea loc un concert de muzică populară la Sala Palatului, intitulat „Între cer și pămînt“, cu Maria Ciobanu, Sofia Vicoveanca, Dumitru Fărcaș și Ion Paladi. Aceștia sînt însă invitații, căci rapsodul protagonist este Cristian Pomohaci, preotul pedofil. (**M. C.**)

■ „Chirurgul“ ortoped Gheorghe Burnei a făcut o cerere umilă la Spitalul „Marie Curie“ să fie reangajat pe motiv că nu mai are cu ce-și duce existența: „Puteam să mă duc în sistemul privat sau în străinătate, dar n-am făcut-o. Acum m-am trezit cu o avalanșă de procese. Nu am mai ținut cursuri pentru studenți, n-am găsit un loc unde să-mi desfășor activitatea.“ Bănuit că ar fi făcut experimente pe copii folosind dispozitive fanteziste neomologate și oase de vită păstrate în frigider (experimente pe care a încasat șpăgi de pînă la 1350 de euro – 15 plîngeri de mită au fost înregistrate la Parchet pe numele lui), Gheorghe Burnei ar putea face o cerere să fie trimis undeva în timp, poate într-un spital nazist. (**M. C.**)

■ În pauza unei emisiuni cu două doamne certărețe, pe ecran apare *teaser*-ul: „Continuarea îți va rupe inima în bucăți, în exclusivitate la Antena 1“. Cum mi-e tare dragă inima mea, am schimbat postul. (**S. G.**)

■ Condamnat la zece ani de închisoare în dosarul privatizării frauduloase a ICA (prejudiciul a fost de 60 de milioane de euro, din care s-a recuperat o sumă ridicolă), Dan Voiculescu a fost eliberat condiționat datorită faptului că, în mai puțin de trei ani de închisoare, a produs nu mai puțin de 11 cărți științifice. Voiculescu, varanul renascentist! (**M. C.**)

■ Animalele își au locurile lor și la mare: în Olimp, spre Costinești, o bucată mare de plajă pare că aparține doar pescărușilor. Și unei specii de rațe negre, mai rare. (**I. P.**)

■ Un anunț la mica publicitate zice așa: „Lăcătuși mecanici, sudori tig/mig-mag, electricieni, dulapuri electrice automatizări. Companie daneză producătoare de instalații termice angajează în București.“ Probabil că sudorii știu ei ce e aia *tig/mig-mag*. Cît despre dulapurile electrice, nu putem decît să ne întrebăm dacă și ele primesc salariu. (**A. M.**)

DUPĂ NEVĂZĂTORI, NEVĂZĂTOARE

■ După ’89 a fost episodul rebotezării străzilor, în memoria eroilor proaspăt-încheiatei revoluții, dar și spre reabilitarea istoriei celei adevărate. Așadar, Bdul 1 Mai a devenit Bdul Gheorghe Mihalache. Dar, și-au zis edilii, „1 Mai“ trebuie să existe. Drept care, Bdul Compozitorilor din Drumul Taberei a devenit peste noapte Bdul 1 Mai. Nu însă și piața omonimă. Ea a rămas pe locul ei, în bulevardul neomonim, rebotezat Gheorghe Mihalache. Anii au trecut, metroul nu s-a făcut, dar se vorbește la nivel de Primăria Capitalei de „zona 1 Mai“ și de tronsonul de metrou aferent. Așa se face că locuitorii din Drumul Taberei, afiliați ei înșiși la o zonă de metrou, speră că despre ei ar fi vorba. Bag mîna-n foc că nu la asta se gîndește onor Primăria Capitalei cînd se referă la „zona 1 Mai“. S-ar impune un test pe minime cunoștințe toponimice pentru edilii noștri. Ca să revină cu picioarele pe pămînt cînd își dau cu părerea la TV. Care părere oricum nu mai contează. (**R. M.**)

■ În București se întîmplă lucruri frumoase. De pildă, cu semafoarele pietonale de la Lujerului. Le-au instalat în decembrie, anul trecut, exact înainte de alegeri, alături de o placă pe care scrie mare „Pietoni pentru traversare apăsați butonul și așteptați culoarea verde“. Civilizat, nu? Atîta doar că butonul nu există – aparatul instalat e, de fapt, unul pentru nevăzători și nu face nimic altceva decît să bipăie diferit, în funcție de culoarea semaforului. În primele săptămîni din decembrie, firește, toți oamenii apăsau, nerăbdători, pe „buton“, unii și de mai multe ori, nervoși că „nu merge“, pînă cînd s-au resemnat să aștepte pur și simplu pe trotuar, la fel ca înainte. Doar din cînd în cînd mai apare cîte-un fraier care nu locuiește în cartier și apasă butonul, cu speranța că se vor mișca lucrurile. (**C. Ș.**)

■ Două femei vîrstnice merg încet pe stradă. Una dintre ele (care e mai în vîrstă și pare să fie mama celei de-a doua) merge cu pași mărunți și nesiguri, ținîndu-se de brațul însoțitoarei. E nevăzătoare și poartă o pereche de ochelari enormi cu lentile tricolore: fiecare ochi, dacă nu i-ar lipsi văzul, ar vedea lumea în roșu, galben și albastru. Cîteodată, dragostea de patrie e oarbă. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **702** ■ 3-9 august 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

Adina POPESCU

portrete din mers

7

ANDREI PLEȘU

„A fi sau a nu fi vegetarian“

pagina **3**

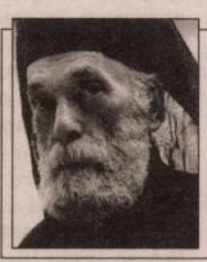

ADRIAN MUREȘAN

„N. Steinhardt și modelele *omului-graniță*“

pagina **10**

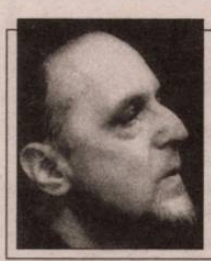

ANDRÉ SCRIMA

„Intersemnul“

pagina **V**

Ierusalim. Visul

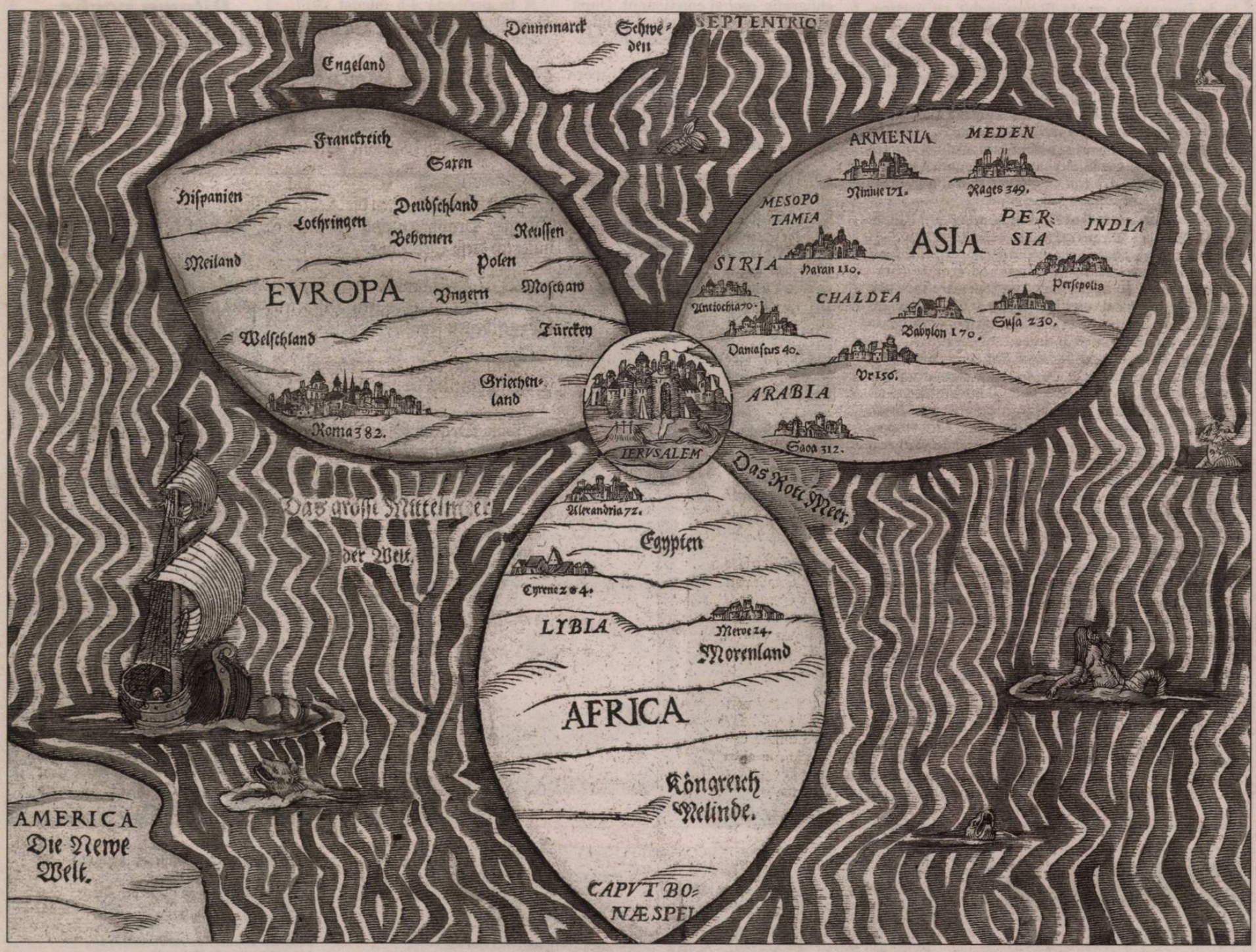

„Nu e imposibil ca, pentru Ierusalim, viitorul să fi început…“

ANDRÉ SCRIMA

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

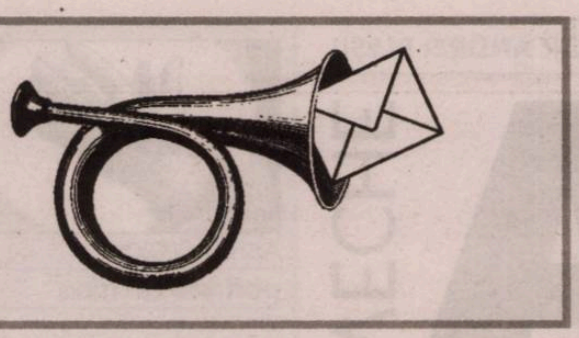

la vremuri noi, dileme vechi

Alexandru PALEOLOGU

Fenomen dinamic și defensiv

Cînd vorbim de solidaritate ca de o virtute, este necesar să fim conștienți de cîteva distincții. Mai întîi, să nu confundăm solidaritatea cu gregarismul, fenomen instinctiv de reacție a mediocrității contra oricărei valori individuale, totdeauna suspectă și dătătoare de anxietăți. A existat și o doctrină a solidarismului, elaborată la începutul acestui secol de Léon Bourgeois, oarecum împotriva individualismului, socotit egoist și așa mai departe. Tot împotriva individualismului s-a ridicat și o doctrină foarte stimabilă, la care chiar ader, personalismul, numai că eu, unul, nu renunț la individualism; știu bine că nu trebuie să credem că orice individ este egal cu oricare alt individ, sînt convins de realitatea și necesitatea elitelor, dar nu există civilizație fără respectul individului ca atare, ca ființă creată de Dumnezeu, creată fiecare osebit, cu particulara ei calitate.

Solidaritatea e un fenomen dinamic și defensiv. Nu e o virtute statornică. Dar poate și trebuie să fie durabilă atîta timp cît răul împotriva căruia se mobilizează este activ și prezent.

Discutam odată cu un prieten evreu (N. Steinhardt) în prezența unui terț (un „amic") despre eseul lui Cioran „Un peuple de solitaires" din volumul *La tentation d'exister*. Din conversația noastră amicul înțelesese că e vorba despre evrei, dar nu auzise bine titlul și a exclamat „Da, e adevărat, sînteți foarte solidari" (adresîndu-se, evident, lui N. St.) Noi, N. St. și cu mine, am perceput, amuzîndu-ne, nuanța inconștient antisemită a exclamației. Da, evident, sînt solidari de mai multe milenii, dar de ce? Sentimentul de a aparține unei categorii care face sau poate face obiectul unei mai fățișe și direct eficiente, sau mai discrete și mai deziderative tendințe de excludere, e normal să genereze solidaritatea.

Ca fenomen activ, dinamic și defensiv, solidaritatea este, în primul rînd, *solidarizare*. Aceasta chiar dacă, așa cum trebuie, devine un fenomen larg asumat, nu e mai puțin decis de un anumit număr de conștiințe individuale și se produce cînd răul respectiv devine intolerabil. Adică atunci cînd, în mod material, nu mai poate fi tolerat. Acest moment coincide cu acela în care s-au acumulat și niște condiții obiective care dau riscului anumite șanse. Bunăoară, ar fi trebuit să ne solidarizăm noi, scriitorii, cu Goma. Dar, deși situația era de mult intolerabilă, șansele erau infime. Ne-am solidarizat, mai tîrziu, cu Mircea Dinescu, și am fost imediat urmați de nu puțini alții. Această întîrziere nu era imputabilă lașității (sau nu numai, căci omenește exista și ea, dar a fost depășită exact cînd depășirea aceasta a devenit posibilă și eficientă).

În toamna 1978, cînd am aflat că a fost ales un papă polonez, mi-am dat seama că începe declinul comunismului și că acest fenomen, chiar dacă va mai dura, este irezistibil. După 1980, cînd au început grevele la Gdansk, am urmărit cu sufletul la gură, vreme de nouă ani, toată epopeea numită *Solidarnosc*.

(apărut în *Dilema*, nr. 324,
23 aprilie 1999)

Dilema veche vă propune

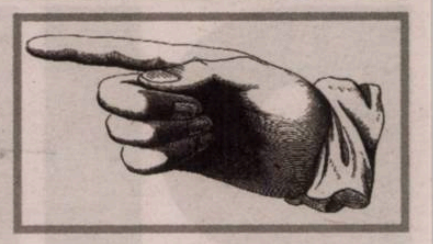

■ Pe 4 și pe 5 august, ediția a doua a Festivalului Gellu Naum, la Muzeul Național al Literaturii Române și la Comana. O seara de jazz și poezie în grădina muzeului și o serie de lecturi de poezie la Comana, pentru a marca împlinirea a 102 ani de la nașterea lui Gellu Naum. Gazdele celor două evenimente vor fi Simona Popescu și Sebastian Reichmann. (Adina Popescu)

■ Plopii, mereu impari la numărătoare, cu lampioane atîrnate de gît. De o parte și de alta a drumului de pădure ce te duce la Viscri, nu doar la casa Prințului, dar și ca să stai la o vorbă, pe șanț, cu țăranca din uliță ce-ți vinde șosete de lînă cu bani albi pentru zile negre. Semn de arșiță de suflet pe bieții plopi atinși de gălbinare. Căci mingile de vîsc le trădează suferința. Nu și leacul ei. Cel puțin nu mai curînd de Noul An. Așadar, ne întîlnim pe drumul sărutului. La răscrucile timpului... (Ruxandra Mihăilă)

■ Cînd am văzut *Toate aceste nopți albe,* documentarul hibrid al lui Michal Marczak, mi s-a părut caligrafic, *cool* și emoționant. După proiecția de la TIFF, acum îl puteți vedea și în cinematografe. (Ana Maria Sandu)

■ Pînă în 13 august, puteți merge la Apollo111 Barul pentru a vedea expoziția „Noi aici sîntem universali", cuprinzînd fotografii din Delta Dunării, realizate de Ioana Cîrlig și Marin Raica pentru *DoR*. Reportajul cu același titlu, scris de Vlad Odobescu, documentează povestea uneia dintre cele mai izolate comunități din Deltă și a oamenilor care supraviețuiesc acolo. (Cristina Ștefan)

■ Dacă vă aflați în Cluj, faceți o vizită Parcului Arkhai, aflat în apropiere, în satul Vlaha, acolo unde sculptorul și artistul vizual Ernö Bartha a construit o oază de artă abstractă în aer liber numai bună pentru escapiștii urbani. Puteți arunca un ochi și pe www.arkhaisculpturepark.ro. (Marius Chivu)

■ Dacă n-ați avut șansa să-l vedeți la TIFF, nu ratați *Despre trup și suflet,* în regia lui Ildikó Enyedi, premiat cu FIPRESCI și Ursul de Aur la Berlin – minunatul film maghiar despre fragilitatea corpului și misterul sufletului în preajma dragostei. (Marius Chivu)

■ Poftiți la cafea, poftiți la dans: pe 5 și pe 6 august, Cosmin Manolescu vă așteaptă la Enigma Café din Cluj cu spectacolul *Meniu: Dans.* (Matei Martin)

■ În perioada 4-5 august 2017, Muzeul Național al Literaturii Române din București, împreună cu Fundația „Gellu Naum", organizează cea de-a doua ediție a Festivalului Gellu Naum. Vă așteaptă două seri cu lecturi de poezie și jazz, la Muzeul Literaturii Române și la Comana. Participă, între alții, Liviu Antonesei, Emil Brumaru, Dan Coman, Ana Dragu, Ștefan Manasia, Marin Mălaicu-Hondrari, Ioana Nicolaie, Angela Marinescu, Dorin Tudoran, Radu Vancu. (Cristina Ștefan)

■ Pe YouTtube (https://www.youtube.com/watch?v=8OaRFxSSndg) – un masterclass al formidabilului Juan Diego Florez. Pe lîngă admirabilele rafinamente ale artei cîntului cu care marele tenor își regalează elevii (la rîndul lor, foarte buni), fascinante explicații foniatrice care vor ului pe orice admirator al miracolului vocii umane. (Sever Voinescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Festivalul *Dilema veche***
- **Pile, relații, combinații**
- **La mare**

album dilematic Adrian Damian

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669

Revistă editată de: Adevărul holding

Publicație auditată de: BRAT

Tiraj: 8.900

Tipărit la Tipomedia

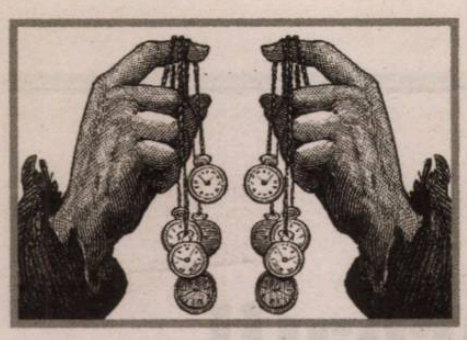

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

A fi sau a nu fi vegetarian

Să fie clar, de la bun început: e o grosolănie să ridiculizezi opțiuni și deprinderi diferite de ale tale (evident, cînd nu e vorba de opțiuni și deprinderi antisociale, autodistructive, extremiste, criminale). Fiecare are dreptul să-și cultive liber înclinațiile, afinitățile, convingerile. Nu găsesc, prin urmare, nici un motiv să disprețuiesc sau să condamn (ideologic, medical, sapiențial) pe semenii mei care, dintr-un motiv sau altul, au decis să devină vegetarieni. Problema merită însă dezbătută cu calm și, dacă se poate, cu umor amical. Mai ales cînd tabăra celor care socotesc că mănîncă etic și biologic „corect“ vine cu argumente care să te incrimineze. În asemenea cazuri, „opțiunea“ lor se hrănește nu atît din rigoarea unei decizii private, nu atît din specificitatea alcătuirii lor fiziologice, din convingere și autodisciplină, ci, mai curînd, din orgoliul de a fi „pe calea cea bună“, spre deosebire de toți ceilalți muritori, încă needificați, primitivi, lipsiți de o sănătoasă conștiință ecoplanetară.

Monahul care a renunțat la carne știe ce face. Știe că „tehnica“ spirituală din care și-a făcut o vocație funcționează mai bine fără un aport proteinic de natură să potențeze trupescul, să stimuleze o vitalitate centrifugală, deviatorie. Pe de altă parte, el știe tot atît de bine că nu e deloc suficient să mănînci doar legume și fructe pentru a-l găsi pe Dumnezeu... Asceza e imperios necesară, dar are nevoie de un dinamism lăuntric, de o motivație și de o focalizare, aflate dincolo de exigențele stricte ale regimului alimentar. Oricum, a practica vegetarianismul cu panaș, cu lipsa de smerenie a „inițiatului“, privind de sus către majoritatea carnivoră, este, spiritual vorbind, „slavă deșartă“, păcat al orgoliului, egolatrie. Nu mai spun că efortul ascetic lipsit de grație, construit printr-o abstinență îndărătnică, vag masochistă, e erezie pură. Unui nevoitor prea împătimit să „parvină“ duhovnicește, Părintele Ilie Cleopa nu ezita să-i spună, cu umorul caracteristic: „Stai, bre, nu te repezi spre cer atît de grabnic! Mai stai nițeluș și cu noi, nevoiașii, aici, pe pămînt!“ Un „specialist“ neamț în materie a lăsat și el în urmă, pentru adepți, o vorbă memorabilă: „Decît să visezi fleici, mai bine le mănînci!“

Nu ne-am născut din panseluțe.

Îmi plac vegetarienii cînd își practică opțiunea în mod firesc, fără prea multă doctrină și fără exclusivism țanțoș. Cînd devin militanți, competenți, „științifici“ sau „mistici“, mă amuză și, pînă la urmă, mă irită. Devin și eu, la rîndul meu, „combativ“, într-un mod, probabil, prea la îndemînă. Debitez, grăbit, „platitudinile“ apologetice curente: omul e, prin definiție, omnivor, adică adaptat, structural, la un regim mixt. Nu e nici un devorator sîngeros de hoituri, dar nici un erbivor placid, din categoria virginală a ovinelor. Da, e crud să ucizi pentru a te hrăni. Dar așa s-a lansat, pe scena vieții, strămoșul nostru preistoric: n-a putut deveni metafizician înainte de a practica vînătoarea. Dar animalele? Cu cîtă furie și voluptate se degustă speciile între ele, dacă nu chiar exponenții hămesiți sau nervoși ai aceleiași specii. Și ce să mai zicem de plantele carnivore?! „Bine, dar noi sîntem oameni!“ – sună obiecția îngerească a veganilor profesioniști. Da, dar nu ne-am născut din panseluțe și n-am evoluat pe bază de post. Sîntem suficient de complicați ca să sărbătorim, de pildă, Sfintele Paști mîncînd miel fript cu salată verde. Atenție! Nu e obligatoriu să impunem tuturor comportamentul alimentar al unor tigri sangvinari. Dar nici digestia diafană a suratelor noastre rumegătoare. Să facem ce credem că ni se potrivește. Și întotdeauna cu măsură! Altfel, teoretizînd fiecare dumicat, vom sfîrși prin a face indigestie de idei...

Cu titlu anecdotic, voi aminti o experiență de tinerețe, în preajma unui intelectual radical, convertit la vegetarianism. M-a invitat la masă și m-a tratat numai cu bunătăți „curate“, din plante. Spectaculos era, însă, „ambalajul“. Bucatele erau, nesmintit, „anticarne“, dar pe farfurie semnalau o solidă memorie „tradițională“: *șnițele* de morcovi cu țelină, *cîrnăciori* de sfeclă cu orez și mazăre, *friptură* de ștevie etc. Pe scurt: una era în mintea gazdei și alta în sufletul ei. Acestea fiind zise, îi rog pe vegetarieni să se bucure, cinstit, de hrana lor și, dacă se poate, să nu se bosumfle, melodramatic, dinaintea micilor mele derapaje neanderthaliene. În definitiv, există încă multe lucruri care ne-ar putea lega. Slavă Domnului, țuica, vodca și vinul se fac tot din plante! Hai noroc!

Vintilă MIHĂILESCU

...@**hai-hui**.ro

Hotel Ambos Mundos (II)

– Salsa: celălalt corp –

Vă mai aduceți aminte, din episodul anterior, de scena cu britanicul dansînd în ploaie și încercînd să-și protejeze partenera cubaneză sub o umbrelă, în timp ce aceasta se rotea în jurul lui fugind de umbrelă, îl provoca, rîdea și dansa? Ei bine, astfel de scene se repetă la tot pasul. Într-o dimineață, de pildă, am ajuns mai devreme la micul dejun de pe splendida terasă a hotelului în care stăteam. Nu era încă nimeni. O chelneriță tînără își îngîna pentru ea o melodie și aducea la mese vrafurile de farfurii unduindu-și trupul pe ritmul muzicii ei interioare. Cînd m-a văzut, a roșit puțin, s-a oprit o secundă, apoi a venit zîmbind provocator către mine și m-a invitat la dans.

Desigur, este și mult „performance“ pentru turiști, dar atunci miroase de la o poștă a Festivalul „Cîntarea Cubei“. Chiar și atunci, formațiile bune uită la un moment dat de turiști și se întorc în lumea lor, în corpurile lor. Îmi aduc aminte, de pildă, de o scenă de la un complex din Varadero, unde am stat altă perioadă de timp, și unde a venit o astfel de formație de *„nueva tradición“* să-i încînte pe turiști. Aceștia chiar se mișcau, încîntați, fiecare în felul său. Într-un colț, retrasă, am zărit o cubaneză în vîrstă (să tot fi avut vreo șaptezeci de ani), mișcîndu-se cu grație în ritm de salsa. Pe măsură ce se intensifica ritmul, mișcările ei deveneau tot mai ample, mai precise și, da, asta era: mai erotice! De acum, bătrînica dansa în lumea ei, în corpul ei – care era lumea ei. Orchestra a văzut-o și, brusc, a schimbat ritmul și tonalitatea. Turiștii au dispărut ca prin farmec, nu mai erau decît muzicienii și bătrîna cubaneză, în lumea lor. Căci, da, este o întreagă lume, *cealaltă* lume, a corpului neîncorsetat.

Tot ce înseamnă cultură și civilizație occidentală s-a născut sub semnul „corsetului“. Acesta apare odată cu creștinismul (care, și din acest punct de vedere, se înrudește cu islamismul): trupul trebuie „încorsetat“, adică stăpînit și controlat (mai ales cel al femeii), deoarece este întruparea păcatului. Corpul nu are deci voie să aibă o viață a sa, trecătoare, astfel încît să asigure viața veșnică a sufletului. „Civilizația“ occidentală, ne spune Norbert Elias, este, de fapt, lunga istorie a controlului corpului „natural“ pentru a-l „încorseta“ în standardele spirituale ale corpului bine temperat. În secolul al XIX-lea apare corsetul propriu-zis, iar în 2017, acesta își face reapariția ca un *„must-have“* al modei zilei. Eliberarea corpului, care începe prin 1960, aruncă acest corset al tuturor la vechiturile istoriei, însă doar pentru a permite fiecăruia să-și aleagă propria sa formă de „corset“ – și, astfel, de (auto)control. Acum, nu autoritatea (ecleziastică și/sau administrativă) își impune regula, ci societatea însăși, prin modele de consum pe care le propune – adică, în ultimă instanță, le impune: fitness, *body-building*, liposucție, diete etc. nu sînt decît forme invizibile de corset. Dansul eliberează și el corpul, renunță la regulile dansurilor de salon, de pereche etc., pentru a permite fiecăruia să danseze „liber de orice constrîngere“, așa cum simte. Și toți ajung să simtă și să danseze la fel – chiar dacă fiecare dansează de unul singur și doar pentru el. Dansul se mondializează și el, pe ritm de *world music*. Totul devine *fusion*, pentru a permite fiecăruia să se simtă el însuși în orice cultură alteră. O antropoloagă americană vorbea despre *„eating the Other“* pentru a descrie pasiunea pentru bucătăriile etnice din orașele occidentale. Corespunzător, putem vorbi și despre *„dancing the Other“* ca pasiune de a-l „încorpora“ pe Celălalt prin experiența existențială a dansurilor exotice. Dar există un soi de indecență a acestui plagiat corporal: nu poți să ieși, onest, din propriul corp, nu poți să dansezi ca altul, poți doar să-i imiți mișcările. Din acest punct de vedere, tentația hipsterilor pentru manele este un simulacru de dezîncorsetare, de *dancing out of the box*, echivalent corporal al *thinking out of the box* – un intermezzo mult visat al vieții *in the box;* dar, oricîtă jubilație de moment ar aduce, rămîne un plagiat între ridicol și grotesc.

În Cuba – și, cu certitudine, în multe alte părți similare –, realizezi că, într-un fel, nu există decît două feluri de dansuri pe lumea asta: de „salon“ și de „plantație“. Primele sînt elegante, dictate de reguli rafinate ale corpului încorsetat, celelalte sînt vii, expresii ale corpului „primitiv“, dar neîncorsetat. Uneori, dansurile de plantație sînt „creolizate“ și migrează în salon pentru a-l „elibera“, pentru a aduce pasiunea sau revolta, ca în cazul tangoului sau al vechiului rock'n'roll, cu origini afro-americane, dar atunci sînt curînd canonizate în „pași de dans“. Alteori, rezultatul mimetic este grotesc, ca în cazul muzicii latino devenite... macarena. Sau care este transformată, în general, în muzică latino comercială: nu știu cum fac, dar chiar și atunci cînd vor să fie pop sau rap, tot manele de telenovelă ies – un ritm pe care acum dansează o lume întreagă. Or, așa cum limba nu constă doar în a învăța cuvinte, nici dansul nu constă doar în a performa mișcări, oricît de bine le-ai învăța.

În Cuba, pe ferestrele mereu deschise (sau inexistente...) ale caselor, în baruri sau pe stradă, vezi femeile cubaneze indecent de „plinuțe“ pentru gustul occidental, care își provoacă soții cu nurii rotunjimilor lor debordante și citesc în ochii acestora iubirea pe care le-o poartă. Erotismul, nu sexualitatea, este parcă înscris cultural în corpurile lor; este o artă, desigur, dar nu o cosmetică. Mai mult: în Muzeul de Artă Cubaneză Contemporană, vulva este prezentă într-o mulțime de tablouri, fără însă cea mai mică urmă de indecență. Este aproape un principiu vital. Bărbatul este aducător de moarte, femeia este purtătoare de viață, existența umană este compunerea (copulația) celor două elemente. Această viziune a contopirii dintre Eros și Thanatos abundă în literatura latino-americană, pe care europenii, neștiind cum să o clasifice în canonul lor literar, au numit-o „realism magic“, cînd ea este, de fapt, doar *sui generis* realistă. În memoria mea livrescă, nimic nu egalează însă o scenă de acest gen din *Conversație la Catedrala* de Mario Vargas Llosa.

Pe tot parcursul ședерii în Cuba, am fost fascinat de „celălalt corp“. Dar, ca să fiu onest, m-am bucurat să-mi regăsesc propriul corp odată întors acasă. Se pare că „spiritul“ este mai flexibil și ecumenic, dar corpul se dovedește a avea niște limite pe care le descoperi doar atunci cînd le depășești. Nu-mi rămîne deci decît să închei, parafrazîndu-l, școlărește, pe Pascal: *Le corps a ses raisons que la raison ne connaît point!...*

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Întrebări pe care le pun bărbaţii

– Da' vrei să te ajut cu ceva?

– Nu, iubirea vieţii mele, cum să am nevoie de ajutor?! Doar tu, masculul, cruce întreagă, simbolul a tot ce e mai bun şi mai frumos pe lumea asta, soarele destinului meu care m-a scos din blestemul singurătăţii, trebuie să te poţi concentra! Tu trebuie să te imersezi în analiză, să explorezi concepte, să înţelegi sublimul, pentru ca apoi să mă poţi lumina şi pe mine, proasta lumii, despre esenţa filozofiei lovirii, baterii şi aruncării băşicilor de diverse dimensiuni. Cum să îndrăznesc să cer ajutor de la tine, lumina ochilor mei?! Las' că îmi mai creşte o mînă, nişte tentacule, ceva care să mă mai ajute, căci se duce dracu' lumea de rîpă dacă nu asculţi tu discuţia dinaintea conferinţei experţilor care pregătesc intrarea în direct a extraspecialiştilor care anunţă discuţia mega-sculelor dinaintea începerii meciului.

– Da' ce, eşti supărată, păpuşă?

– Cum să fiu supărată, sultanul sufletului meu, floricica lumii mele? Nu sînt supărată, îngeraş, că doar nimic nu mă bucură mai mult decît să îţi gătesc, să îţi spăl şi să fiu martora diverselor explozii de inteligenţă şi a marilor contribuţii pe care numai tu le poţi aduce lumii. Şi ştiu că te sacrifici, că doar titlul ăla de campion mondial la băut bere în timp ce salvezi lumea pe calculator nu e uşor de cucerit. Şi cine se mai jertfeşte ca tine în ajutarea economiei mondiale participînd la studiul legumelor de cînepă?! Nu, puişor, stai liniştit, că rostul vieţii mele este să mă învîrt în jurul tău!

– Băi, dar mai durează mult pînă eşti şi tu gata?

– Iartă-mă, trandafiraş, că ştiu cît de dificil şi super-stresant este să conduci pentru două ore, deşi nu are nimeni nici un dubiu că eşti reîncarnarea lui Senna pe pămînt! Pufuleţ, am crezut că vrei să mergem şi în vacanţa asta avînd la noi tot ce ne trebuie. Bagajele tale, ale mele, ale copiilor, aranjamentele pentru marea regină a neamului nostru, doamna mă-ta, pentru plante, pisică, rezervările pentru hotel, actele de la maşină, plinul, asigurarea, plata podului, plata rovinietei. Ştiu, sînt lucruri mult prea simple pentru mintea ta complexă, dar cam multe pentru mine, slujitoarea ta recunoscătoare.

– Ei, cum a fost?

– Of, of, of ce mi-ai făcut tu mie! M-ai rupt, băi, şi dacă nu vedeam că e aceeaşi dată şi aceeaşi oră şi aproape acelaşi minut, aş fi zis că ai fi făcut dragoste cu mine o zi şi o noapte. Ce mai încolo şi încoace, băiete, cred că trebuie să îţi schimbăm numele în ceva care să se potrivească ca magnificităţii tale: Reîncarnarea lui Don Juan, Idolul femeilor şi Pizma oricărui bărbat. Doamne, ce norocoasă sînt!

– Auzi, nu mai faci şi tu un pic de sport, că te-ai cam îngrăşat?

– Da, Adonisul zilelor mele, ai mare dreptate. În nemernicia mea, nu reuşesc să mă întreţin, căci să car zilnic plase de zece kile de alimente şi trei litri de bere, clar nu este îndeajuns. Nici orele de boteală în jurul tău, Davide super-înzestrat, şi al mirobolanţilor tăi urmaşi care împrăştie la fel ca tine lucrurile în jurul casei în încercarea disperată de a mă ajuta să stau în formă, nu mă ajută destul. Şi numai proştii şi oamenii lipsiţi de simţul esteticii nu înţeleg chinurile prin care trebuie tu să treci ca să ai burta aia cu pliuri şi guşa, care este ultima modă în frumuseţea masculină, şi cît de norocoase sîntem noi cu standardul simplu al femeilor, acela de mătură cu ţîţe şi cur. Şi sigur, cocoşel, că înţeleg că, pentru a fi la nivelul tău de frumuseţe, aş avea nevoie de vreo douăzeci de kile de silicoane, lucruri de altfel foarte utile, fiindcă ar economisi şi abonamentul la sală, că doar e o greutate în plus. Şi ce nevoie am de coloana aia vertebrală, atîta timp cît tu poţi să fii mîndru cu mine?!

– Tu cam ce părere ai de politica asta?

– O, dar nu pot să cred cît de luminat sînteţi, faraonul paradigmei mele! În ciuda faptului că noi, femeile, sîntem la fel de prezente în discuţiile dintre marile creiere bărbăteşti ale ţărişoarei ca şi cinstea în rîndul clasei politice, tu, stîlpul de telegraf al casei mele, mă întrebi pe mine! Vrei tu, singura minte limpede a ţării ăsteia, să asculţi părerea mea, o biată doctoră în ştiinţe politice? Tu, inginerul dinamită al generaţiei tale, pe care destinul crud l-a împins în vînzări, vrei tu să mă onorezi pentru întreaga perioadă de două secunde, cît ţine atenţia ta?! Vei putea tu să îţi sacrifici timpul dedicat gîndirului la silicoane, gustului amărui şi nenorocirilor din viaţa lui Ronaldo mie? Mulţumesc, Doamne, că mi-ai dat o asemenea minune în casă!

Guşa, care este ultima modă.

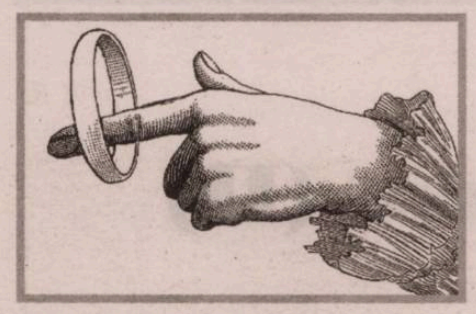

Selma IUSUF

legende **urbane**

Neurochirurg de ţevi

„Tre' să tăiaţi aici cu flexul bucata asta lungă din faianţă, de aici, de sub ţeava de admitere, pîîîîînă jos. Se face un praf... 'ai de sufletul meu, albi vă face!"

Flex, praf, tăiat. Trei cuvinte care m-au albit deja, mi-au îngheţat sîngele în vene şi mi-au muiat picioarele de la genunchi în jos. Gambe de gelatină, tălpi de unt storcoşit. Şi o spunea cu extrem de mare satisfacţie. De parcă praful ăla care urma să ne facă albi şi tot deranjul, şi toată comoţiunea care ar fi cuprins casa, şi baia abia renovată şi, iaca, acum tăiată, ar fi fost o treabă extraordinar de haioasă, o întîmplare serendipică de mai mare dragul. Îi rîdeau ochii în cap instalatorului. Pe măsură ce i se luminau lui ochii, mi se ofilea mie sufletul.

Ce demon i-o face pe meseriaşii ăştia, m-am întrebat, să se bucure aşa de nenorocirea omului? Sigur, perspectiva unei lucrări şi a faptului că or să le intre ceva bani în buzunar. Dar momentul ăla de bucurie, sclipirea intensă din ochi cînd îţi descrie nemilos ce, unde, cum şi cu ce consecinţe o să taie mi-a adus în faţa ochilor genul ăla de medic care se minunează şi îşi plesneşte palmele de satisfacţie în faţa unei „ciroze foarte frumoase".

Căci dincolo de mulţumirea absolut firească a faptului că „are o comandă", un asemenea meseriaş te poate lăsa total baltă, cu pereţii fărîmaţi şi cu ţevile golaşe, cu casa vraişte şi cu măţăraiele gospodăriei pe afară. Un despicat lăsat aşa, pe masa de operaţie, cu perfuziile atîrnînd, cu masca pe figură, cu burta crestată şi încă vie în peristaltismul vintrelor întortocheate. Divaghez.

Am cunoscut şi am primit în casă duzini de meseriaşi. Sînt sigură că şi dumneavoastră. Poate că singura diferenţă la mine ar fi că, în faţa unei disfuncţionalităţi casnice oarecare, paralizez complet. Tot cursul normal al vieţii se duce dracului în faţa unei presiuni variabile la apa rece, în preajma unui robinet care picură undeva jos şi face fleaşcă ce e prin dulapuri şi umflă lemnul, în faţa unei scurgeri înfundate definitiv. Iar meseriaşii noştri miros imediat sîngele. Sînt victima perfectă. Or să citească în ochii mei, măriţi de groază şi de uimire în faţa unui umil obertainăr, prostul perfect. Ar putea să-mi spună că apa din robinetul de apă caldă curge invers, de jos în sus, şi se amestecă de sus în jos cu aia rece, că eu i-aş crede şi m-aş minuna cu glas tare de dibăcia lor şi a explicaţiilor date.

Pentru că meseriaşii noştri sînt păsări foarte rare. Las' că-i cauţi ca pe Sfîntul Graal, pentru că, ştiţi bine, o nenorocire în casă se întîmplă neapărat de sărbători, în vacanţe şi în week-end-urile superbe de vară. Cînd meseriaşul e la el la ţară şi pune ţiglă sau ce-o face. Am în telefon o listă interminabilă cu instalatori. Instalator-mama, instalator Costel-bou, Cătălin instalator de la Ana, ştiţi dumneavoastră. Nu l-aş putea recomanda pe nici unul nimănui cu inima uşoară. Păi, cum să-i chemi? Le-am dat multor generaţii de meseriaşi cafele, sucuri, prăjituri, ţigări, plăcintă făcută de mine şi am aşteptat, frîngîndumi umil mîinile, verdicte implacabile şi „termene de execuţie". Ultimul venit a fost şi cel mai recent omenit aşa. În faţa unui fir sărac de apă care abia pîlpîia din robinet, ăsta, cel mai recent, s-a dus în subsolul casei, a tăiat de acolo, de la rădăcină, ţeava ca să vadă de unde vine buba cu presiunea. În faţa unui fir argintiu la fel de plăpînd ca acela care curgea în casă, a zis că presiune ar fi destulă şi că trebuie să spargem baia. Da, exact, flexul, praful, toată combinaţia. Pentru prestaţia lui suverană am alergat ca o găină cu capul tăiat să-i fac cafea, să-l întreb de sete, de foame. N-avea ţigări, i-am dat ţigări. Le-a fumat calm, picior peste picior, şi mi-a povestit, în ciuda împotrivirii mele nevolnice, alte grozăvii intime de-ale clienţilor lui. De la ţeava cu rahat pînă la farfuriile din chiuvetă, nimic nu le scapă ochiului şi simţurilor, ca să ştiţi.

În fine, de cîteva zile nu l-am mai văzut şi, tot de cîteva zile, de cînd s-a reparat o ţeavă spartă tocmai în stradă, am şi eu apă ca toţi oamenii. Baia e încă intactă. Liniştea mea sufletească, restabilită.

Am în telefon o listă interminabilă cu instalatori.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-şef la ştiri, radio Kiss FM şi Magic FM.*

anti nostalgia

Turcii (VIII)

„Pentru noi, care n-am văzut Ada-Kaleh decît prin ochii celor pe care i-am intervievat, insula asta este o fantasmă. N-o să ştim niciodată dacă era cu adevărat atît de frumoasă ca în amintirile foştilor insulari, cu case înflorite, viţă-de-vie, leandri, magnolii, flori căţărate pe zidurile îmblînzite de soarele verii, lămîi şi smochini, bragă rece şi îngheţată parfumată, aromă proaspătă de fistic şi baclavale, turci fumînd narghilea în faţa porţilor scunde... un Levant în miniatură.

[Gh.B.] La noi parcă totul stătea pe loc, nu alerga nimeni. S-alergi după una, după alta... nu era fuga asta. Vedeţi, viaţa de acolo nu are nimeni unde să o mai întîlnească, pentru că pe bucăţica aia mică de o mie şapte sute pe cinci, şase sute lăţime, acolo ne desfăşuram toată activitatea: de la pîine, lapte, cafenele, magazin, librărie, fabrică de ţigarete, fabrică de confecţii... [...]

Acolo nu se poate spune legături apropiate, pentru că insula... totul era unu'. Era, cum să vă spun? Ca o curte mare în care erau mai multe case. Nu se închideau casele, majoritatea caselor n-avea garduri. Dunărea ne înconjura, ne păzea, parţial ne şi hrănea. Ne păzea de tot ce era rău de dincolo. De aia la noi nu aveai nevoie de chei ca să încui uşa. Delimitările de grădină existau într-un fel, dar nu era absolut interzis să faci un pas dincolo sau să iei un fruct din grădina cutăruia. Foarte multe curţi nu mai aveau garduri în ultimul timp. Nu se mai păstrau acele garduri înalte [de odinioară], ca femeile să nu fie văzute de bărbaţii străini."

Carmen Mihalache, Magda Andreescu, *Adakale-li. Patria din buzunarul de la piept*, Editura Martor, Bucureşti, 2012

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Mesajul pentru Europa al mașinii electrice de 35.000 de dolari

Una dintre știrile importante și care nu s-a bucurat de atenția cuvenită este cea conform căreia compania Tesla a livrat primilor 30 de clienți – de fapt, chiar angajați ai Tesla – cel mai nou model, sedanul Model 3. Acesta este automobilul electric destinat publicului larg, transmit agențiile internaționale de presă. Prețul de pornire: 35.000 de dolari, mai puțin de jumătate față de precedentele modele. Compania americană a precizat că a primit deja 500.000 de precomenzi pentru Modelul 3. Obiectivul companiei îl reprezintă producerea a 500.000 de mașini electrice în 2018 și apoi un milion în 2020.

Cu alte cuvinte, nu doar un brand de lux ar urma să se transforme într-unul popular. Dar și grija pentru conservarea mediului, manifestată prin folosirea automobilelor electrice, se „democratizează". Tot mai mulți oameni – primii clienți sînt chiar angajații companiei Tesla – își vor putea permite să aibă cu adevărat grijă de mediu. Un singur obstacol stă în fața companiei: acela de a dovedi că poate să furnizeze și serviciile de întreținere, fără sacrificarea calității. Tesla trebuie să refacă aproape instantaneu drumul pe care companiile auto clasice l-au parcurs timp de un secol.

„Scopul nostru nu a fost niciodată producerea de mașini scumpe. Am vrut să facem mașini pe care oricine să le poată cumpăra. Trebuie să faci mașini pe care oamenii să și le poată permite", a spus fondatorul și directorul general al Tesla, Elon Musk, la ceremonia de livrare a celor 30 de mașini.

Într-un fel, după ceva mai mult de o sută de ani, povestea lui Elon Musk o reia pe cea a lui Henry Ford, care la începutul secolului XX lansa legendarul Model T, prima mașină destinată publicului larg. Și chiar dacă proprietarii de potcovării și ateliere de confecționat bice încă mai pariau pe un viitor luminos, lumea avea să se schimbe complet. Se va întîmpla și de această dată?

Mai întîi că străpungerea realizată de Tesla în domeniul automobilului electric vine pe fondul unor evoluții și evenimente remarcabile, în Statele Unite și în Europa, care sînt azi și cele mai mari piețe ale lumii. În Statele Unite, Donald Trump respinge ideea încălzirii globale, refuză să urmeze angajamentele din Acordul Climatic de la Paris și pariază în continuare pe hidrocarburi. De partea cealaltă a Atlanticului, Europa privește îngrijorată la scandalul din industria europeană a automobilului. Titanii industriei de automobile – Volkswagen, Audi, Porsche, BMW și Daimler – ar fi format un cartel, cu scopul de a purta consultări reciproce privind reducerea emisiilor Diesel. După cum a dezvăluit revista *Der Spiegel*, peste o mie de întîlniri ar fi avut loc între manageri și ingineri de la Porsche, BMW, Daimler (Mercedes), Audi și Volkswagen, desigur, în cel mai mare secret.

Potrivit dezvăluirilor jurnaliștilor, tocmai această înțelegere secretă s-ar afla în spatele scandalului de acum doi ani legat de testele de poluare fraudate. Autoritățile au declanșat o anchetă, iar marii producători auto germani sînt chemați să-și refacă în cel mai scurt timp prestigiul în ochii clienților. Dar și – sau, poate, mai ales – în fața opiniei publice germane, pentru care forța industriei auto reprezintă unul dintre elementele mîndriei naționale.

Numărul mașinilor de pe străzi crește prea repede.

Între timp, două mari state europene, Franța și Marea Britanie, au anunțat că vor interzice vînzarea mașinilor cu motoare Diesel începînd cu 2040 și tot mai multe orașe plănuiesc interzicerea pe teritoriile lor a accesului automobilelor echipate cu motoare Diesel. Să-și fi atins motoarele Diesel și, în general, motoarele cu ardere internă limitele tehnologice?

Oricum, avîntul industriei auto din ultimele decenii și accesul la mașini al unui număr tot mai mare de oameni din țările cu economii emergente par să facă inutile eforturile de reducere a emisiilor poluante. Pur și simplu, numărul mașinilor de pe străzi crește prea repede.

Sîntem, se pare, în pragul unei revoluții în domeniul mașinilor, iar România, a cărei industrie este bazată în bună parte pe exportul de componente auto, trebuie să privească evoluțiile cu maximă atenție. Această schimbare fundamentală trebuie pusă în paralel și cu avîntul energiei curate.

Dar aici nu este vorba doar despre protecția mediului – noua revoluție auto și, în general, revoluția energetică vor avea efecte politice și geopolitice remarcabile. Scăderea dependenței de hidrocarburi va modifica substanțial conținutul relației dintre Rusia și Occident. Iar pariul lui Trump, cum că va putea deveni el furnizor de gaze pentru Europa, rupînd o bună parte din cota de piață a Rusiei, s-ar putea dovedi inutil.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

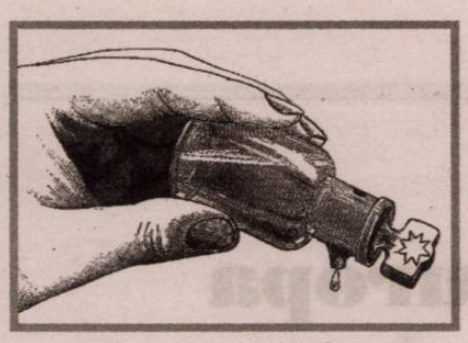

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Manuale vechi

Răsfoirea manualelor vechi poate fi extrem de instructivă: în primul rînd, pentru că ele ne spun mult mai multe decît operele fundamentale produse în aceeași perioadă despre ceea ce citeau și știau, statistic vorbind, înaintașii noștri. Succesiunea manualelor de gramatică și „citire" reflectă cel mai bine modificările în timp ale unor norme ale limbii române. Studiile și tratatele de istorie a limbii au privilegiat în genere marile texte, valoroase estetic și validate de posteritate, dar mai puțin cunoscute de masa contemporanilor; și acelea sînt importante, pentru că arată cum puteau fi folosite cel mai bine la un moment dat posibilitățile limbii; o istorie a standardizării se întemeiază însă mult mai obiectiv pe manualele, dicționarele și îndreptarele apărute în zeci de ediții și cunoscute multor vorbitori. Relectura unor asemenea texte mai are un rost: poate oferi ilustrări despre instabilitatea normei, despre efemeritatea unor reguli prezentate la un moment dat ca absolute. Or, conștiința caracterului convențional al normelor – prea puțin formată în școlile noastre, chiar în prezent – nu duce la abandonarea acestora; dimpotrivă, ar trebui să întărească uzul inteligent, adică adecvarea la situație și la interlocutor.

Manualul lui I.C. Massim, „profesoriu de limba latină în paralel cu cea rumână" la Colegiul Sfîntul Sava, *Elemente de grammatică rumână*, „carte autorizată pentru școalele publice", a apărut mai întîi în 1854, avînd în următoarele două decenii încă 12 ediții. Ediția a unsprezecea, din 1870, este cea din care voi alege în continuare cîteva exemple (adaptînd parțial ortografia latinizantă a autorului). I.C. Massim, reprezentat important al latinismului și membru fondator al Academiei Române, e cunoscut în primul rînd ca autor, împreună cu August Treboniu Laurian, al marelui dicționar latinizant – *Dicționariul limbei române*, I-II, 1871-1876, însoțit de un *Glossariu care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndoioasă*. În ciuda imaginii negative care i s-a creat (din cauza discriminării puriste a lexicului, a unor etimologii hazardate și a sistemului ortografic folosit), dicționarul lui Laurian și Massim este modern, riguros, extrem de bogat în cuvinte, sensuri și exemplificări, confirmînd în mare măsura direcția în care începuse să se modernizeze limba, prin adaptarea împrumuturilor latino-romanice.

Toate merită un moment de atenție.

Și *Gramatica* lui Massim este interesantă, conținînd deja – în terminologie, în modul de definire a noțiunilor și în exercițiile de analiză morfologică și sintactică – elemente și modele care s-au păstrat pînă azi. Demne de interes sînt însă și diferențele, mai ales inserțiile normative din text. Autorul atrage adesea atenția asupra formelor și a construcțiilor populare *(oricare* e considerat familiar, în raport cu forma cultă *vericare)*, ca și asupra diferențelor între vorbirea din diferite regiuni românești. În stabilirea normelor sînt aplicate criterii raționaliste, tinzîndu-se către regularizarea flexiunii și evitarea repetițiilor considerate inutile. Massim critică, de exemplu, neregularitatea unui tipar de formare a pluralului, în care femininul *purcea* (sau, mai rău, *purceauă)* devine *purcele, floricea – floricele* etc.; soluția i se pare adoptarea unor forme de singular de tipul *purcelă, floricelă* etc. (p. 18). Nu se împacă nici cu alternanțele vocalice – „a face din *câmpean, bucureștean* pluralele *câmpeni, bucureșteni* e a strica cu totul forma adevărată a acestor vorbe" (pe care le vede salvate, în ortografia latinizantă, de regularitatea *campianu-campiani*). Manualul condamnă introducerea lui *ră* la perfectul simplu, la persoanele I și a II-a – *tăcurăm*, în loc de *tăcum* –, pentru că „e numai un adaos contrariu analogiei limbei" (p. 104), respinge „pleonasmul" dublării prin forma neaccentuată a pronumelui (e o greșeală *omul ce l-ai văzut*, în loc de *omul ce ai văzut*, p. 81), vocativele în *-o, ule* și *-lor (Mario!, domnule!, fraților!*, „introduse de rău obicei", p. 100), marcarea acordului la toate elementele unui grup nominal în genitiv sau dativ (ar trebui să se spună *acestei bună casă*, nu *acestei bune case*, p. 99). În mod previzibil, ca adept al latinismului, condamnă anumite sufixe de origine slavă: „să fugim de terminările: *-iță, -că, -oaică*, ce se aud în vorbirea familiară, cum *păstoriță*, în loc de *păstorie* sau *păstoresă*; *româncă* în loc de *română*; *țărancă* în loc de *țărană*; *lupoaică* în loc de *lupă* etc." (p. 27). Discursul raționalist capătă accente moraliste – involuntar comice – în condamnarea vehementă a unei forme care amestecă genurile: „E foarte necuviencios a se pune la un masculin articolul femenin, spre exemplu *tata* în loc de *tatăl*" (p. 36).

Majoritatea regulilor citate contraziceau deja uzul aproape general, reflectînd doar o imagine idealizată a autorului asupra a ceea ce ar fi trebuit să fie limba literară. Nu este deci de mirare că nu au avut efect, chiar dacă au fost, probabil, transmise mai multor generații de elevi. Unele au putut, totuși, consolida diferența dintre standard și colocvial. Toate merită un moment de atenție: dacă ne amuză prin contrastul dintre atitudinea hotărît prescriptivă și lipsa ei de efect în timp, ne și instruiesc asupra limitelor prescriptivismului.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

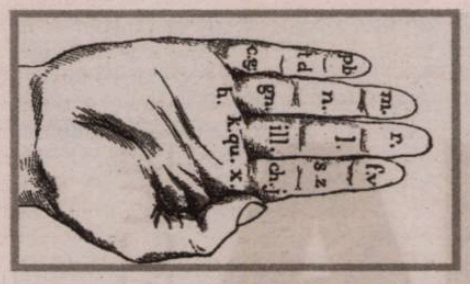

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Maimuțoiul

Coincidență stranie, tocmai atunci cînd mă pregăteam să scriu un text despre dezamăgire – pregătit serios, cu citate filozofice pline de miez –, am primit un e-mail de la un domn necunoscut, care-mi mărturisea efectul devastator al unor iluzii din viața proprie, apte să depășească orice teorie a mea pe marginea decepției ca fenomen așa-zicînd „ontologic". Prin urmare, în loc de alte comentarii savante, am hotărît să-i reproduc mai jos mesajul, protejîndu-l pe îmbricinat prin folosirea inițialelor numelui. „Stimate domnule profesor", a început, ceremonios, misiva electronică, „sînt V.U., fost inginer, pensionar de aproape douăzeci de ani. Vă scriu dintr-un motot, nu prea am dubii că este tăntălău, judecînd după calitatea femeii cu care a putut să se însoare!). Să trecem însă!

Citindu-vă, cu efort, cîteva articole, am înțeles un singur lucru. Vă place să vă bateți joc de personajele pe care le inventați, denumindu-le cu diverse variațiuni ale cuvîntului *maimuță:* Maimuțom, Maimuțeanu, Maimuțel, Maimusică, Maimuț (acesta din urmă parcă a existat de-adevăratelea prin anii '90!). Acum, fie vorba între noi, pentru cineva pe care-l cheamă Cuțitaru nu știu dacă astfel de ironii ar fi potrivite. În fine, nu vă critic neapărat, deoarece fix pentru variațiunile respective vă scriu aici. Ating, iată, rațiunea inției acestui di-

Vă ofer elementele din existența mea care mă califică pentru un asemenea apelativ.

tiv bizar. Băiatul meu, medic veterinar, om, cred, cam de vîrsta dumneavoastră, vă citește, de multă vreme, prin diverse locuri și, zice el, se distrează frecvent de năzbîtiile pe care le tot puneți pe hîrtie. La îndemnul lui, am încercat, la rîndul meu, să vă lecturez. Din păcate, vă spun drept, nu m-am distrat deloc. Nici măcar n-am înțeles mare lucru din poveștile alea, dar, mă rog, voi accepta că sînt eu bătrîn și depășit, pentru a nu v-o arunca chiar așa, pe șleau, că ați fi de fapt dumneavoastră un scriitor prost, iar fii-meu un nătărău și jumătate (în privința sa, alog, probabil, neobișnuit *(dialog,* desigur, dacă veți binevoi să-mi răspundeți, ceea ce nu sper prea mult, considerînd amănuntul că am recunoscut deja inapetența mea pentru scrisul dvs. – știu că autorii sînt necruțători cu inșii care nu-i divinizează!): pe scurt, vreau să mă transformați într-unul dintre eroii stupizi ai textelor ce le produceți, vai, atît de des și să mă numiți – cu majuscule, dacă vă permit editorii – *MAIMUȚOI*. Vă ofer mai jos, succint, elementele din existența mea care mă califică pentru un asemenea apelativ. Le puteți prelucra cum doriți ca să vă iasă *umorul* (îndoielnic, dacă mă veți întreba pe mine!), numai să le păstrați, vă rog, succesiunea istorică! Veți vedea că toți *maimuțeii* dumneavoastră nesărați rămîn niște palide imitații ale *MAIMUȚOIULUI* care m-am dovedit eu a fi.

Reprezint așadar prototipul maimuțesc. Întru înțelegere exactă, încep cu o destăinuire: *sînt un moșneag comunist!* Ce, vă mirați că știu de *baba comunistă,* creată de un coleg deal dvs., și mai fac și ironii pe tema asta? *Este* și noi, inginerii, *culți,* ca să mă distrez un pic cu dumneavoastră, după formula lui Gigi. N-am citit cartea și n-am văzut nici filmul, dar le-am refuzat pe ambele *din principiu*. Păi, cum să agreez eu ceva ce-i ia în rîs (fie și din titlu) pe nostalgicii ceaușiști? Nici mort. *Eu însumi am fost un aprig melancolic după vremurile apuse.* M-am agățat, în durerea mea, de ce am putut: de Ion Iliescu, de Ilie Verdeț, de Vadim. M-am și bătut cu golanii la demonstrații pentru susținerea acestor lideri (în sfîrșit, *m-am bătut* e un eufemism, în realitate, *i-am caftit* pe derbedeii contestatari, de fiecare dată, de le-a sunat apa în cap!). Am votat cu stînga la greu și am suferit ca un cîine cînd Constantinescu a venit la putere. L-am plesnit și pe fii-meu, și pe nasoala de noră-mea, care se bucurau atunci ca doi idioți. Era să înnebunesc în momentul cînd a venit Băse la Cotroceni, iar cînd Ponta a luat-o pe coajă de la Klaus am fost dus la Socola în cămașa de forță (băiatul meu, medicul veterinar, mă tranchilizase în prealabil cu o doză dublă de sedativ pentru urși). Am suportat totul cu bărbăție, sperînd mereu în timpuri mai bune, în timpuri luminoase.

Timpuri care au sosit, cu adevărat, abia în decembrie 2016! La 83 de ani, mi-am zis și eu că pot muri liniștit. Țara intrase pe mîini bune, pe mîini ferme... Ei, Doamne, și ce-mi văd ochii la nici jumătate de an de la acea bucurie fără margini (cînd a trebuit să fiu din nou sedat – cu paralizant pentru cerbi de data aceasta –, din motive, neîndoios, opuse)? Războiul fratricid al stîngii contra stîngii! Moțiune de cenzură a PSD-ului împotriva PSD-ului! Eu pe cine mai înjur acum, pe cine mai dau vina, *cu cine mai votez,* vorba altuia de teapa dumneavoastră, așa-pretinsul Nenea Iancu? *Quod erat demonstrandum:* sînt un maimuțoi! *MAIMUȚOIUL* prin excelență! Să nu care cumva deci să vă pună Sfîntul *să nu scrieți* despre acest *maimuțoi,* că v-ați fript! Este singura consolare ce mi-a mai rămas! Fără o stimă deosebită, V.U."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

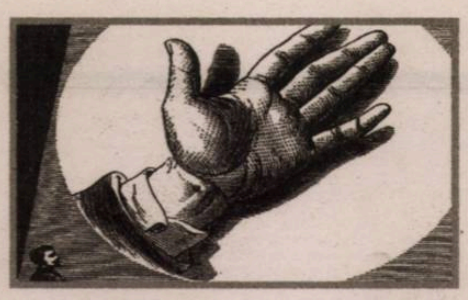

Adina POPESCU

portrete din mers

Tăcere

În trenul personal de Brașov, alături de mine s-a așezat o familie tînără de surdo-muți, cu un bebeluș de cîteva luni. Comunicau la răstimpuri prin semne și, ca de fiecare dată cînd întîlnesc astfel de oameni, am avut senzația că folosesc un limbaj secret, numai al lor, ca în jocurile din copilărie. Bebelușul gîngurea și răspundea la zgomotele din jur, un semn că nu avea deficiențe de auz. Femeia era energică și plină de viață, i se citea pe chip bucuria maternității care o transfigura, părea mai frumoasă decît era în realitate. Bărbatul era mai rezervat, mai melancolic. Se simțea o legătură puternică între cei doi, îi unea și mai mult prezența copilului care părea să le desăvîrșească relația. I-am urmărit pentru o vreme – și-au pasat bebelușul de la unul la altul, s-au jucat cu el, l-au legănat, l-au dezmierdat, totul cu grijă și în tăcere. Din cînd în cînd, ea ridica privirile spre ceilalți călători din tren, ca să-și dea seama dacă nu-i „deranjează" cu ceva. La un moment dat, copilul a început să plîngă. Și-a dat seama de stridența țipetelor lui, fără să le audă, l-a luat în brațe și a încercat să-l adoarmă. Un timp, a rămas cu copilul lipit de piept, în timp ce soțul ei scotocea prin punga cu mîncare. Și a hrănit-o, întinzînd spre gura ei covrigei și biscuiți, ca într-o prima fază a iubirii adolescentine în care astfel de gesturi reprezintă tandrețea supremă, însă el a făcut-o ca să nu se trezească bebelușul. Apoi, și-a „butonat" telefonul mobil și i-a aratat ei niște poze cu copilul pe care le-au văzut probabil împreună de cel puțin o sută de ori. Le-au privit amîndoi cu bucurie și cu mirare, de parcă le-ar fi fost străine, nici lor nu le venea să creadă miracolul ce li se întîmplase. A fost momentul în care acea familie mai mult decît decentă de oameni tineri, frumoși și sănătoși m-a emoționat profund. Știu că îmi voi aminti de ei și peste zece ani, deși i-am văzut doar o singură dată, într-un tren personal care mergea la Brașov. I-am admirat pentru armonia lor perfectă și i-am lăsat fericiți, în bula lor ireală de tăcere. Și m-am întrebat: oare chiar avem nevoie de cuvinte în relațiile cu cei dragi? Ne sînt ele indispensabile? Sau uneori ne fac mai mult rău? Mă gîndesc la toate certurile absurde la care am luat parte și în care am ținut morțiș să am ultimul cuvînt care să-mi dea satisfacție, la toate celelalte cuvinte aiurea, aruncate la nervi, cuvinte care dor, apoi aparent se spală, se duc, totuși rămîn undeva întipărite, năruie, distrug pas cu pas. La toate cuvintele inutile, un exces de cuvinte, te trezești vorbind atunci cînd poate că este mai bine să taci. Oare cum se ceartă acel cuplu de surdo-muți din tren, dacă se ceartă vreodată? Încerc să-mi imaginez o ceartă dată pe *silence,* un conflict blînd, inofensiv. Oare nu le este mai bine așa, în vreme ce noi, oamenii obișnuiți să urle, să răcnească din toți bojocii, să latre, să înjure și să-i agreseze verbal pe ceilalți, îi considerăm „defecți"?

Am mai descoperit și în alte cazuri bule de liniște precum cea din tren. Este vorba de cuplurile trecute de 60 de ani, în vacanță. Oameni care și-au petrecut o viață împreună și aparent nu mai au ce să-și spună, și-au spus tot. Stau împreună o masă, la o terasă sau un restaurant, mănîncă în tăcere, apoi lîncezesc cîte o oră în fața unui pahar cu vin. Par adînciți fiecare în propriile sale gînduri sau nu se gîndesc la nimic. Îți închipui că nu mai au nimic de împărțit, însă, dacă te uiți atent, le observi gesturile. Sînt aproape identice și au același ritm. Sorb din pahare aproape în același timp, întorc capul după aceiași oameni care trec prin fața lor, cheamă în același timp ospătarul. Te întrebi dacă privești doi oameni într-o bulă de tăcere sau doar unul singur. Iar tăcerea în sine nu reprezintă o lipsă de comunicare. Ce rost mai are să-și vorbească cînd se simt bine împreună și tăcînd? Desigur, acea tăcere nu este îmbibată de fericire și exuberantă ca în cazul celor doi tineri părinți surdo-muți, însă este consimțită de ambele părți, necesară și binefăcătoare. Și te gîndești la momentele acelea cînd te întîlnești cu un prieten vechi, vă așezați la o masă peste care, la un moment dat, se așterne o tăcere ce ți se pare stînjenitoare. Și atunci te grăbești să umpli golul dintre voi doi cu ceva, orice. Te străduiești să găsești un subiect de conversație banal, vorbești fără șir, doar ca să-ți confirmi că aveți ceva în comun, că timpul acela petrecut împreună nu e un timp irosit. Doar ca să te salvezi din hăul acela de liniște în care ați alunecat amîndoi. După ce vă despărțiți, ajungi la concluzia că nu mai are rost să-l mai cauți, nu mai aveți ce vorbi. Oare o tăcere împărtășită nu e suficientă?

Mi-am dat seama cît de îmbîcsiți sîntem de zgomote.

O dată, am asistat întîmplător la o petrecere mută, două mese lungi erau rezervate pentru vreo douăzeci de oameni în mare parte tineri, la un restaurant. Mi-am dat seama că nu-și vorbesc cînd m-am întrebat de ce e atît de multă liniște în jur, din moment ce localul era plin. La început mi s-a părut amuzant, mă uitam la ei ca la o secvență de film mut. E un paradox aici – în mintea noastră, o petrecere e asociată în primul rînd cu zgomotele ei monstruoase care ne asurzesc. Mai mult decît atît, veselia e asociată cu zarva. O țesătură de rîsete, exclamații, vociferări, voci joase, baritonale, împletindu-se cu vocile subțiri, stridente, frînturi de cuvinte amestecîndu-se alandala, toată acestea alcătuiesc, de fapt, petrecerea. Mă uitam la oamenii aceia care petreceau fără să scoată nici un sunet și mă întrebam: oare se distrează? După ce i-am urmărit vreo jumătate de oră, mi-am dat seama că se simt foarte bine unii cu alții și că se distrează pe cinste. Era o aniversare, așa că își făceau cadouri, își zîmbeau, se îmbrățișau și păreau mult mai apropiați între ei decît noi, cei care ne vorbim. Comunicau prin semne și, cînd simțeau nevoia „să ridice vocea" pentru a se face „ascultați", se ridicau de la masă ca să fie văzuți de toată lumea. Cred că își „spuneau" bancuri pentru că se prăpădeau de rîs. Complicat era doar atunci cînd erau nevoiți să cheme ospătarul pentru încă o carafă de vin. Nu puteau să strige după el, așa că încercau să-l aducă la masă prin acele gesturi discrete pe care am putea să le folosim cu toții. Însă ospătarii noștri sînt obișnuiți să se urle la ei, așa că întîrziau să apară. Am petrecut o duminică după-amiază relaxantă în compania acelor oameni surdo-muți și alături de petrecerea lor. Mi-am dat seama cît de îmbîcsiți sîntem de zgomote și, de fapt, cît de mult tînjim după liniște. Mai sînt cîte unii care postează pe Facebook cîte o fotografie din „colțul de rai" în care au ajuns prin vacanțe – o pădure, dealuri în depărtare, pustietate, mult verde. Iar alții comentează invidioși: „Bucură-te de liniște!" Nu trebuie să plecăm nicăieri ca „să ne bucurăm" de liniște. Liniștea nu aparține unui loc sau unei conjuncturi. Liniștea e, de fapt, peste tot, însă ajungem să n-o mai recunoaștem.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Mîna și degetele

Am trăit ieri sau alaltăieri, la o vodcă, o discuție. Se dusese vorba către cum facem, dom'le, să ne ferim de legumele otrăvite, necoapte, adică. Ne omoară globaliștii cu zile. Cum facem? Și în vîltoarea băuturii, ce credeți, sare omul știutor: după miros! După arome! Mi s-a părut, nu știu de ce, deși alcoolul mi se urcase la cap, că e bine să tac. Și aș fi tăcut și acum, dacă Dana nemiloasa nu mi-ar fi amintit datoria: un nou text, o nouă șansă de a nu mă abține, o nouă șansă de a spune mai multe decît fac și tac. Ehei, oare sînt destul de treaz acum să spun cum stă treaba cu leguma, cu fruptul, cu manivela asta care ne umple stomacurile și ne duce mai departe în viață? Nu sînt, dar scriu, ce să fac? Aseară am stat cu niște ghiolbani la Podu' Mogoșoaiei deam prăpădit două „Trei brațe" de Măcin. Dar pot să nu mă întorc, iar și iar, la datorie? Uite, pornesc de la un Chabris ca să mă înțelegeți mai bine. Alb, sec, cu aromă. Cum îți bagi nasul în pahar, aromă. Cum bei, pe cerul gurii, doar sec. Miros, cerul gurii, sec. Or, asta e situația pepenelui galben. Aromă în piață, crudac în farfurie. Nici de un prosciutto cu melon nu e bun. Căci acea combinație se bazează pe lovitura carne-fruct, dar și pe afumat-parfumat-dulce. Clar, melonul meu n-are cum să mă bucure. Deci aroma nu este întotdeauna valoarea unică. Nu, nu e adevărat că mirosul e înșelător, nu veniți la mine cu ieftinătăți. Este clar însă că mirosul nu-i de-ajuns. Să trecem la mînă și degete. Bunicu-miu m-a învățat legea tainică a pepenelui verde. Îl iei în mîini, bine, cu degetele, și-l crăpi între picioare. Dacă pîrîie, îi bun, ia-l! Îndopi degeaba, se strică, ți-e rușine să tai pepenele cu cuțitul. Plus că acel capac ți se scurge pînă acasă. Deci, Dana, îți mulțumesc că m-ai pus să scriu, uite, am trecut la amintirea mea cea dragă. Leguma, fruptul, carnea de orice fel. Toate sînt experiențe totale. Pentru că al treilea lucru la care eu țin este timpul. Orice lucru pe lumea asta are aromă, cartea *Parfumul* chiar găsea seducător mirosul de cadavru în facerea parfumului și eu cred la fel, dar nu-i de-ajuns. Mîna și degetul care pipăie sînt musai ca să vezi de-i crud sau nu. Pipăie! Roșia, vezi-o cum îi e pielea, moliciunea, molcomia. Dacă roșie e dură, n-o lua, dacă îngăduie ca gheara ta s-o pătrundă, ia-o! Fiecare lucru are timpul său. Pepenele verde se desteaptă după Sfînta Marie, bre! Deși se umflă prin iunie, e degeaba. Roșia nu-i tot anul, e după iunie bună. Bama – uite, știi că este bama pe lume? – e bună pînă-n 22 iunie. Restul e păcat să-ți bați capul. Mîncarea se predă la fast-food, dar prima lecție trebuie s-o parcurgi cu mama-tata-iubitul de capul tău. Pipăind, mirosind, știind vremea lucrurilor. Chiar și vremea ta contează cînd judeci un pepene. E vremea de august, e vară încremenită, dar cum guști din pepene ți-e de toamnă. E bine să știi că tu + timp = *love.* Și că nu-i dai *hate* timpului pentru că din cînd în cînd el te celebrează cu corcodușe, pepeni, roșii, bame, la timpul lor. Ah, și mai trebuie să și găsești, „după miros, fler", omul care să-ți vîndă aceste nimicuri coapte de timp.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Campionatul proaspăt reînceput e mai plin de speranțe și mai încins decît în alți ani sau e doar o impresie din cauza verii?

Sau poate că e vorba de o matematică simplă. Față de sezonul trecut a dispărut, teoretic, o singură echipă dintre candidatele la titlu (Astra, deși mi se pare că se preface) și au apărut mai multe: CFR, cu o infuzie de capital și o campanie de transferuri amintind de anii glorioși, Viitorul, campioana, și Craiova, maturizată. Asta pe lîngă clasicele FCSB și Dinamo, obligate să țintească primul loc și dacă sînt cu un picior în groapă. Oamenii au mirosit această păruială rară. De fapt, iată adevăratul fenomen care vascularizează fotbalul în această vară: spectatorii. Vin mai mulți decît ne-am fi imaginat, chiar și dincolo de meciurile europene. Publicul are o foame de acțiune pe care tot încercăm să o descifrăm. Nu e plauzibil să fie doar pauza dintre campionate, care oricum n-a fost prea lungă. Poate să aibă legătură cu schisma din interiorul brandurilor, Steaua „lor" și Steaua „noastră", Craiova aia și Craiova ailaltă. O vreme, fanii s-au scîrbit, dar acum și-or fi spus probabil că viața nu durează o veșnicie și au ales. În plus, e de observat un trend interesant: investiția în spectacol. În absența banilor necesari pentru a lua fotbaliști extrem de eficienți, echipele s-au îndreptat către jucătorii de talent, cu glezna fină chiar dacă și cu suflul scurt. Pînă și Hagi l-a luat pe Eric să-și plimbe grațios colăcelul abdominal pe la malul mării. Budescu, Texeira, Albin, Culio sînt promisiuni pentru un fotbal zemos. Știu, ne-am obișnuit să afurisim fotbalul, dar acum trebuie să admirăm capacitatea lui de regenerare. Pînă la următorul harakiri.

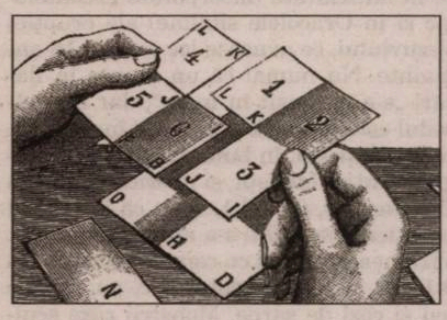

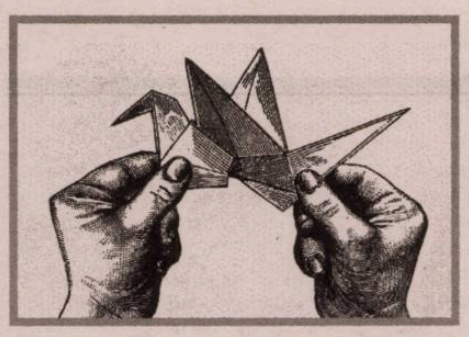

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Tramvaiul

Cel mai pitoresc mijloc de transport din București a rămas tramvaiul. Cu poezia țăcănitului pe șine, cu impasibilitatea rutinată a vatmanilor (că manipulanții sînt în politică), cu pasagerii lui modești, tăcuți sau gălăgioși și cu traseele sale epopeice, de la uzinele Faur pînă în strada Zețarilor ori de la capătul Giulești pînă la capătul Ferentarilor, ca să nu mai vorbim de maratonul tramvaiului 1 care pleacă din Dudești, pe Mihai Bravu, Ștefan cel Mare și Nicolae Titulescu pînă la Gara Basarab și apoi, ocolind prin bulevardul Vasile Milea, își încheie periplul tocmai la Șura Mare, în sudul orașului. O călătorie interminabilă, prin lumi diferite, la capătul căreia probabil că vatmanii se întreabă dacă nu cumva între timp li s-au însurat copii sau dacă ei înșiși n-au fost scoși deja la pensie. Din așa un drum ar putea ieși un adevărat tratat antropologic: *Șine triste.*

Ei bine, după o pauză de mulți ani în care, din motive de trasee, n-am mai avut de-a face cu acest mijloc de transport istoric (tramvaiul electric din București datează din 1894), am avut din nou ocazia acestei experiențe și sper ca obișnuiții tramvaiului să nu rîdă de mine. Și nu cu 41 cel modern am fost, ci cu bătrînul 16, de a cărui existență știam încă din anii copilăriei. Sigur, acum nu mai stai la mila vatmanului, că există un buton pe care singur apeși ca să ți se deschidă ușa. Dar poate că asta e singura deosebire față de cum era prin anii '80. M-am regăsit într-un interior cît se poate de familiar (trec deceniile și lucrurile esențiale rămîn neschimbate). Ce m-a surprins au fost însă zdruncinăturile violente și continue din timpul mersului, de parcă nu pe șine ar fi mers, ci pe un drum plin de gropi. Asta nu mai țineam minte. De unde apar zgîlțîielile astea e greu de înțeles, mai ales că ele se simt și prin centru, unde linia e încastrată în beton, și pe la marginea orașului, unde e așezată pe traverse. Dar vorbind de interior, pot să spun că, stînd jos și încercînd să degust de stomac." Evident, discuția nu s-a oprit aici, iar ascultătorii involuntari au putut să-și facă fiecare propria părere despre cine avea dreptate și cine nu.

Pe geam se perindau maghernițele de pe Lizeanu, cu mulțimea firmelor de servicii funerare din zonă, Bojescu, Beligi și altele fără nume, magazinele de piese auto și casele de amanet. Cum bine ziceau Ilf și Petrov, în *Douăsprezece scaune:* „În orașul X, capitală de județ, erau atît de

Stația Alexandru cel Bun de pe Maica Domnului.

plimbarea, am fost de-a dreptul fascinat de dansul pet-urilor goale care ieșeau și intrau de pe sub scaune, în funcție de oscilațiile vagonului. Vizavi stătea o cucoană, cu niște pulpe enorme la vedere, picior peste picior, cu unghii lătărețe și pătrate, vopsite într-un alb mat, care se iteau de sub bareta unor sandale maro. În fața mea, un puști se juca la mobil, iar ceva mai încolo stătea un individ, nu prea tînăr, dar nici prea bătrîn, în maiou albastru și șlapi, cu pantalonii suflecați cît să i se vadă tatuajele de la glezne, care vorbea la telefon cu partenera lui de viață. Ținea mobilul la ureche, dar acesta era pus pe speaker, așa că în tot tramvaiul se auzea nu doar ce zicea el, ci și ce i spunea consoarta: „Ce dracu' caută, mă, Costele, prezervativele alea la tine în dulap, că tocmai am dat peste ele? Ia, te rog frumos, să-mi explici și mie". „Aoleu, păi alea nu-s prezervative, bre. Sînt pastile multe frizerii și întreprinderi de pompe funebre, încît ai fi putut crede că locuitorii acestui oraș se nasc ca să se bărbierească, să se tundă, să-și facă o frecție și, îndată după asta, să moară."

Am trecut de strălucitoarea stație de benzină OMW și am intrat pe Maica Domnului (totdeauna m-a intrigat numele străzii ăsteia), am trecut de intersecțiile cu Pîrgarilor, Șoltuzului și Ispravnicului. Copii mucoși și bunicile lor în papuci și rochii cu imprimeuri își petreceau ziua pe stradă, prin fața porților. Am ajuns la Alexandru cel Bun. Adică stația Alexandru cel Bun de pe Maica Domnului. Acolo am realizat că prin vagon își făcuseră apariția controlorii. Trebuie să mărturisesc că, dat fiind faptul că experiența mea trebuia să fie completă și similară cu acelea din vremurile de tristă și nostalgică amintire, nu-mi cumpărasem bilet – pardon, cartelă. (Eventualii moraliști vigilenți sînt rugați să ia în calcul și statistica RATB, potrivit căreia 75% din bucureșteni au călătorit fără bilet și peste 96% din aceștia în mod frecvent. Și vă imaginați că numărul călătoriilor anuale cu tramvaiul din București se ridică la 112 milioane?) Nu m-am impacientat. Priveam intens plăcuța cu numele străzii: Maica Domnului. După ce s-a ciondănit cu puștiul din fața mea, controlorul m-a ocolit ca și cum nici n-aș fi existat. Poate că nici nu mă vedea, acolo fiind amestecate niște planuri temporale. Pe bulevardul Tei s-au dat jos. Tramvaiul a ajuns în zona verde de lîngă parcul Lacul Tei și Șoseaua Petricani. Peste lac se profila silueta lugubră a clubului ars Bamboo. Noua roată a lumii stătea și m-am gîndit că se învîrte doar în week-end. În fine, Bucureștiul arată cu totul altfel din tramvai, mai pitoresc, mai mizer. Dar parcă numai din tramvai poți simți pe de-a-ntregul atmosfera mahalalelor și esența lui nemuritoare.

ready made

„Până atunci, până la determinarea acestui rol al provinciei, subliniem încă odată primul obiectiv al luptei pentru promovarea provinciei românești: lupta contra cafenelei bucureștene."

Costin I. Murgescu, „Mentalitatea provincială și trustul cultural", în *Afirmarea,* Anul III, No. 7-8, Iulie-Aug. 1938

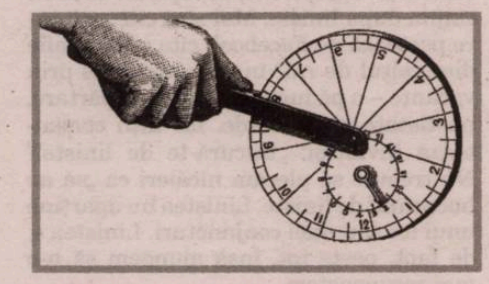

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Contextul sfîrșitului lumii (II)

„Îngerul puternic" din capitolul 10 al Apocalipsei pare conceput după chipul și asemănarea Colosului din Rodos (desigur, în dialog, ca de aproape fiecare dată, cu Vechiul Testament, aici cu viziunea lui Daniel 12:5-7). Colosul a fost în picioare doar în secolul III î.Hr., dar în vremea lui Ioan știm că încă se puteau admira fragmente din el. În orice caz, picioarele de bronz („stîlpi de foc", 10:1) au rezistat mult timp pe promontoriul lor din Rodos („piciorul drept pe mare, piciorul stîng pe pămînt", 10:2), la nici 300 km de Patmos. Îngerul ce ridică „mîna dreaptă spre cer" (10: 5) imită poate statuia care ridica o torță, iar notația „fața lui ca soarele" (10:1) pare normală de vreme ce colosul îl reprezenta pe Helios.

Pe de altă parte, imaginile de sfîrșit de lume propuse de Ioan în 8:7-12 sînt de apropiat de descrierile mult circulate în antichitate (încorporate eschatologic și în Oracolele sibiline) ale erupției Vezuviului, ce avusese loc cu nici 15 ani înainte. Nu numai că un munte în flăcări „s-a prăbușit în mare", dar tot episodul este prefațat la Ioan de îngerul care trîmbițează, în buna tradiție a prodigiilor antice (de fapt, și istoricii păgîni ca Dio Cassius, 66. 23.1, spun că în timpul erupției Vezuviului s-a auzit o trîmbiță). Viziunea continuă cu caii monstruoși din 9:17-19, cai care scuipă foc, au cap de leu și cozi de șarpe. Monștrii care scuipă foc sînt mult mai rari în tradiția iudaică decît în cea greco-romană, iar aici e probabil că Ioan se inspiră din iconografia de neuitat, și foarte populară, a Himerei, combinație capră/leu/șarpe, care, bineînțeles, aruncă flăcări. Confruntarea cu balaurul din capitolul 12 descrie practic mitul lui Python, care o urmărește pe Leto pentru a o ucide înainte ca ea să-l nască pe Apollo; mitul e bogat atestat în arta greacă a Asiei mici, la fel ca și alte confruntări similare, cunoscute fără îndoială de Ioan (de pildă, între Perseu și monstrul marin care o amenință pe Andromeda).

Scriam săptămîna trecută despre teroarea inspirată de statuia colosală din Efes a lui Domițian, omul care cerea onoruri divine, statuie cu siguranță demonizată de creștini drept o imagine a fiarei. Teroarea poate fi răspîndită și prin statui mult mai mici, dar puternice simbolic. În multe muzee din

La Ioan se simte atitudinea ambivalentă a creștinismului timpuriu.

Turcia (Selçuk, Sardis, Adana...) se găsesc busturi de marmură ale unor oficiali (agonoteți) care organizau festivaluri în onoarea unor divinități, și care adesea erau simultan și preoți ai cultului imperial, purtînd coroane cu busturi ale unor împărați divinizați. Sînt coroane bizare, cu 10-12 busturi de cam 5 cm înălțime, destul de personalizate. Vederea unei asemenea coroane multiblasfemice trebuie să fi fost insuportabilă congregației creștine din – să zicem – Efes, oraș cu siguranță cunoscut de Ioan Teologul și unde poate văzuse, pe scurt, „icoana fiarei" (13:14) și în mic, și în mare.

O explicație evidentă pentru pasaje cum este 13:16 („și a făcut [fiara] ca toți... să primească un semn pe mîna dreaptă sau pe frunte") nu știu. Un pasaj relevant ar putea fi găsit în cartea a treia a Macabeilor (2:24), referitor la Ptolemeu Philopator, care i-a obligat cîndva pe evreii din Egipt să fie marcați, cu fierul roșu, cu frunza de iederă a lui Dionysos. Ioan pare în orice caz să aibă în vedere un obicei păgîn de a tatua sau marca în alt fel inițiații într-o anumită religie. În mithraism există oarece indicații (dar numai de la Tertullian) că se marcau frunțile adepților. Tînărul împărat Hostilian apare în toate portretele sale păstrate (de exemplu, pe sarcofagul Ludovisi de la Palazzo Altemps, în Roma) cu fruntea marcată cu un X – să fi fost el inițiat în mithraism, marele și demonizatul concurent al creștinismului timpuriu? Ce e clar e că ideea marcajului era, din motive religioase, profund respingătoare pentru Ioan. Legat de mithraism trebuie să repet totuși că la Ioan se simte atitudinea ambivalentă a creștinismului timpuriu față de alte religii, al căror conținut îl condamnă violent, dar ale căror forme exterioare (ceremonial, iconografie, organizare etc.) îi pot servi drept inspirație. În 1:13, de pildă, Hristos apare, neobișnuit, „încins la piept cu un brîu de aur", ca Mithra în unele fresce, iar în jurul scaunului de domnie din cer, dînd slavă, se află „făpturi pline de ochi dinainte și dinapoi" (4:6), ai căror ochi sînt probabil o metaforă pentru stele, precum cele care îl acoperă adesea pe același Mithra (și care, în paranteză, au cîte șase aripi, ca pe sigiliile cilindrice și scarabeii orientali). E doar o speculație, data și locul redactării făcînd contactul lui Ioan cu arta mithraică improbabil, dar nici alte interpretări nu sînt mult mai plauzibile. Una peste alta, eclecticismul e clar, fiindcă tot în jurul scaunului de domnie sînt și 24 de bătrîni (4:4), poate lictorii lui Domițian, cel care ridicase numărul lor de la 12 la 24.

În general, cum s-a spus, liturghia cerească din Apocalipsa 4:8-11 nici nu pare să reflecte liturghia creștină, ci mai degrabă ceremonialul de curte roman (inclusiv imnurile), pe un fundal veterotestamentar și cu o topografie de teatru grec.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cardul degeaba, geniul nostru

Recunosc, e și ceva personal la mijloc. După ani și ani de zile, cîteva milioane de români au primit carduri de sănătate și cîteva sute de mii, încă nu. Eu sînt dintre cei din urmă. Rudele mele, prietenii mei, cunoștințele mele – toți au primit card de sănătate. Eu, nu. Am înaintat un memoriu acum doi ani, în care am cerut și eu card de sănătate. Nici măcar nu s-au sinchisit să răspundă. Am fost în audiențe, am vorbit la telefon pe „liniile verzi", am pisat la cap cabinetul medicului meu de familie. M-au găsit pe toate computerele lor și au văzut că exist, că plătesc contribuții, că eu sînt eu. Dar cardul nu a ajuns la mine. Mi s-a spus că, de cîte ori am nevoi specifice, să merg cu buletinul, căci există un ordin de ministru care spune că cei care nu au card de sănătate sînt „serviți" cu buletinul. Am avut nevoie de două sau de trei ori de un serviciu medical din gama celor publice și, într-adevăr, așa a fost. La spital era cunoscut ordinul cu pricina, am scos buletinul, m-au verificat după CNP, m-au găsit și am primit serviciul de care aveam nevoie. Sigur, m-am întrebat încă de atunci: dacă merge cu buletinul, de ce mai trebuie card de sănătate? Dar eu nu sînt „expert", așa că am rămas cu întrebarea în minte, fericit că, totuși, fără card de sănătate, mă bucur de protecția medicală a statului meu. Însă, acum cîteva zile, îmi ajunge la urechi o știre: la Guvern are loc o dezbatere cu „experți" despre desființarea cardului de sănătate. Se zice că e suficient buletinul. Evident, ideea desființării cardului de sănătate ni se vinde drept „debirocratizare". Am rîs amar... Vă amintiți discursurile tuturor miniștrilor Sănătății, ba chiar ale prim-miniștrilor, despre cardul de sănătate? De zece ani încoace, nu a fost guvern să nu bată toba pe tema cardului de sănătate. Reformă amplă! Binefacere națională! Ce bine o să fie! Fiecare pas în direcția cardului era raportat ca o victorie măreață: concept, soft, baze de date – vorbe cu paiete, artificii de luat ochii! Apoi a început distribuirea cardurilor. Ce sentimente de mîndrie euro-patriotică! Ce sunet de țimbale! Ce binecuvîntare pe capul nostru! Pieptul ministrului Sănătății (nu mai știu bine cine era atunci ministru, dar îi țin minte pieptul!) vibra. Lîngă el, șeful său, prim-ministrul, jubila. Nici șefii CNS nu erau mai puțini statuari. Reforme, reforme, reforme! Păi, și acum, cînd se desființează reforma, tot reformă este?

Mi s-a părut absolut firesc să-mi pot exercita drepturile în raport cu sistemul public de sănătate legitimîndu-mă cu buletinul, căci un sistem informatic nu foarte complicat verifică imediat, după CNP, dacă ești plătitor sau nu al contribuției la sănătate. Celelalte informații de pe cardul de sănătate sînt mai degrabă inutile, pentru că dublează informații care se află, oricum, stocate în alte baze de date pe care medicul interesat le-ar putea accesa foarte ușor. Astfel, pe lîngă ceea ce se găsește imediat în orice bază de date după CNP (nume, adresă, data nașterii), pe cipul cardului de sănătate se află identitatea medicului de familie. Care se găsește, oricum, în sistemul informatic al Casei, tot după CNP-ul cetățeanului. Pentru că medicul de familie este plătit în funcție de cîți clienți are. Care clienți, în baza de date a Casei de Sănătate, după CNP sînt înregistrați.

Apoi, ar mai fi înscrise în cipul cardului date strict medicale: grupă sanguină, Rh, diagnostice, acceptul de a fi donator de organe etc. Dar nu vă grăbiți să spuneți că, iată, de asta e bun cardul. Pe de o parte, aceste informații ar fi stocate în cipul cardului numai cu acordul deținătorului. Cu alte cuvinte, unele carduri aveau aceste informații, altele nu, după cum vrea omul. Să zicem că posesorul unui asemenea card ajunge într-o situație de urgență la un spital și nu se poate exprima. Dacă informațiile de acest gen – utile în asemenea situații – sînt sau nu pe card, este o loterie. Poate că omul a refuzat înscrierea lor în cip. Atunci, cardul este inutil. Pe de altă parte, toate aceste informații sînt foarte bine stocate în altă parte. Diagnosticele cronice și „datele sangvine", precum cele susceptible a fi înscrise în cardul de sănătate, sînt – obligatoriu și nu doar cu acceptul cetățeanului – în fișele medicale de la medicul de familie. Acolo, medicul confruntat cu urgența le-ar găsi imediat și sigur. Cu un sistem deloc complicat, le poate accesa cînd e nevoie. Iar acceptul de a fi donator de organe se înscrie, din cîte știu, în baza de date a Agenției Naționale a Transplantului. Ca să nu mai spun că purtarea permanentă a cardului de sănătate îmi pare o utopie. Zic „îmi pare", repet, pentru că eu nu am card de sănătate. Dar îmi privesc portofelul, care e burdușit de carduri, și mă întreb cum ar mai putea avea loc încă unul. Ați băgat de seamă că România întreagă trăiește fetișul cardului? Portofelul meu cuprinde, în acest moment, următoarele carduri: două bancare, unul de acces în redacție, unul de autobuz, altul de metrou, unul de acces la o bibliotecă publică, unul de acces în sediul unui post de televiziune la care colaborez regulat, vreo două carduri de fidelitate la farmacii și un card de fidelitate la o librărie, plus buletinul și permisul de conducere. Las acasă cardul de acces la piscina unde mai înot din cînd în cînd, cardul de fidelitate la curățătoria chimică, cardul de fidelitate la cinematograf și cardul de fidelitate la benzinărie, dar și cardul de la clinica privată unde obișnuiesc să mai merg la nevoie. Mă întreb: cînd îți tot dau cîte un card, oamenii ăștia chiar își imaginează că îl ții la tine? Și dacă sînt realiști și știu că nu îl poți ține la tine alături de toate celelalte, de ce îți mai dau și ei încă unul?

Revenind la cardul de sănătate, reamintesc anunțurile periodice cum că iar a „căzut sistemul" cardului, dar și inevitabilele dosare penale din jurul chestiei (la noi, orice acțiune administrativă cît de cît complexă care se face cu bani mulți duce la un dosar penal garantat), ca să dau o imagine cît de cît completă a eșecului. Povestea cardului de sănătate îmi aduce aminte de una similară. În ultimii ani ai veacului trecut, România a început fabricarea și distribuirea „cărții de alegător" pentru toți cetățenii cu drept de vot. Pe vremea aceea nu exista conceptul de „card", iar lista electorală era încă și mai incertă decît este astăzi. S-au produs cîteva milioane de „cărți de alegător", s-au distribuit și nu s-au folosit niciodată. Mă întreb dacă, totuși, nu ar trebui să păstrăm cardurile de sănătate ca să votăm cu ele, în locul cărții de alegător. Poate că un vot cu cardul de sănătate ar fi mai elocvent decît altele în multe privințe...

Fiecare națiune are, cred, o formulă a propriului geniu cu care își administrează țara. Formula „geniului" nostru administrativ este: sute de milioane de euro cheltuite degeaba, plus ani de zile pierduți. Orice proiect măreț încearcă statul nostru, așa se petrece – de la infrastructură la educație și, iată, la sănătate. Iar cel mai tare cuvînt al acestei formule nu este nici „milioane" și nici „ani", ci *„degeaba"*.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Mărășești – în spatele frontului (și al butoaielor)

Vara anului 1917 a marcat pentru România cele mai importante victorii din Primul Război Mondial, culminînd cu triumful în lupta dată la Mărășești, moment considerat de istorici cel mai mare succes militar al armatei române din Marele Război, dar și din ultimul secol de existență.

Alături de generalul român Eremia Grigorescu, generalul Henri M. Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România, a contribuit la victoria din vara anului 1917 (și la refacerea și supraviețuirea armatei române de-a lungul conflictului, dar aceasta-i altă istorie).

Generalul Berthelot a găsit și timpul, și dispoziția necesare ca în timpul campaniilor militare din România să țină un jurnal, în care a consemnat evoluția evenimentelor oficiale și neoficiale de pe front și din spatele acestuia. Nu poate, astfel, să nu îți atragă atenția o secvență inedită evocată de domnul Berthelot, pomenită la o cină pe care a savurat-o (e lucru cunoscut că generalul francez era un gurmand prin excelență) împreună cu generalul Grigorescu și cu maiorul Landrot la Ivești (județul Galați), cîndva la mijlocul verii lui 1917, înainte de operațiunea militară de la Mărășesti (24 iulie – 6 august – 19 august). Tema discuției: soldații rușii și unele obiceiuri ale acestora. Să menționăm înainte că, deși atitudinea aliaților noștri de la est s-a evidențiat și prin gesturi mai puțin curajoase, au existat și soldați ruși de nădejde, care s-au dedicat cu vitejie luptei.

Întorcîndu-ne în spatele frontului, însă, aflăm din memoriile generalului Berthelot (Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență, 1916-1919,* Editura Militară, 2015) despre un obicei îmbibat cu nerăbdare al rușilor veniți să lupte pe pămînturile românești. Aceștia nu așteptau culesul viilor toamna și adunau strugurii verzi din care, evident, nu puteau face decît un soi de poșircă. Dar asta nu este tot, unii soldați ruși nu neglijau nici cramele care se iveau în cale.

Chiar în dimineața zilei în care cei trei domni poartă discuția consemnată în jurnalul lui Berthelot, doi militari ruși fuseseră găsiți morți într-o pivniță. Să vedeți de ce.

Soldații au intrat în încăpere și apoi s-au auzit două focuri de armă. Ținta: două butoaie cu vin. Operațiunea a continuat cu precizie: cei doi ruși și-au lipit gurile pe găurile făcute în butoaie. Și au băut, și au băut, pînă cînd... nu au mai putut. Cînd au fost găsiți inconștienți, vinul încă se mai revărsa peste ei. Un ofițer rus a venit să constate decesele, aducînd cu el și o replică istorică: „Ce moarte frumoasă, totuși!"

Adrian MUREȘAN

N. Steinhardt și modelele omului-graniță

Pe 29 iulie s-au împlinit 105 ani de la nașterea lui N. Steinhardt. Ideile și numele acestui scriitor continuă să fie vehiculate frecvent în publicistica literară și culturală românească, chiar și dincolo de efervescența mitogenetică a anilor '90, pînă în dezbaterile socio-culturale de dată foarte recentă. I s-au dedicat și cîteva teze de doctorat, între care se remarcă monografia semnată de George Ardeleanu, realizată sub coordonarea lui Nicolae Manolescu.

Există, în discursul lui Steinhardt, o obsesie culturală pentru ideea de *graniță* și pentru împăcarea contrariilor. Se fac multiple referiri și la acele cîteva modele ale acestei *granițe* simbolice, iar între ele se detașează două personalități marcante pentru personalitatea tînărului Steinhardt, dar și pentru încrengătura de domenii (fizică, psihanaliză, suprarealism etc.) decisive pe scena interioară a subiectului: Albert Einstein (amicul din studenție al tatălui său) și Sigmund Freud (cu care se înrudea pe linie maternă). Priviți prin aceeași lupă eseistic-răstălmăcitoare, care aduce, mereu compensativ, în prim-plan virtuțile secundarului, fiecare dintre cei doi mari deschizători de drumuri ar întrupa exemplar această logodnă a contrariilor. Fizicianul, de pildă, este deconspirat în latura sa de violonist pasionat, de veritabil personaj preocupat de problemele cele mai lumești ale actualității, care „circula pe aleile sanctuarului de la Princeton lingînd cornete de înghețată", și ca autor al unei teorii prin care „știința s-a împăcat cu poezia". Teoria relativității einsteiniene ar dezvălui, prin urmare, trăsături „derutante și incantatorii", capabile să dezvolte tangențe cu poeticul:

„Cine oare n-ar fi ispitit a crede că «spațiul e ca un cearșaf unde aștrii se afundă, îndoindu-l», că universul e în neîncetată expansiune, că razele de lumină sînt și ele curbate de greutatea corpilor cerești prin apropierea cărora trec, că gravitatea *(sic!)* e purtată de unde, că fotonii sînt corpusculi pilotați de o undă de probabilitate ori alte rostiri deopotrivă de halucinatorii sînt extrase nu dintr-o prea riguroasă carte de știință, ci dintr-o operă inspirată de visări și închipuiri poetice?

Însăși cariera științifică a lui Albert Einstein stă sub semnul unei fantasme infantile (unui complex formativ, ar spune Freud): întrebarea pe care și-a pus-o încă de foarte tînăr: cum mi s-ar arăta lumea dacă aș călători pe o rază de lumină?

Gările acelea care defilează prin fața unor trenuri imobile, ceasurile acelea care indică în același moment ore diferite pe stîlpii peroanelor și pe încheieturile mîinii (ori în buzunarele) călătorilor, galaxiile acelea nenumărate, însă finite, evenimentele acelea care s-ar desfășura de-a îndărătelea dacă se depășește o anumită limită, simultaneitatea declarată a fi cu neputință, relativitatea (altfel spus nesiguranța) proclamată atotstăpînitoare și ineluctabilă, particulele despre care nu putem ști niciodată unde se află exact și ce vor face par mai degrabă scorniri ale imaginației ori fragmente din *Alice în Țara Minunilor* și *Dincolo de oglindă* decît grave teorii pe deplin demonstrate, ulterior, de observații astronomice, de calcule computerizate și de experiențe de laborator de o precizie amețitoare". („Centenarul poetului neștiut", în *Steaua* nr. 5/1979, reprodus în *Critică la persoana întîi*, ediție îngrijită de Florian Roatiș, Polirom, 2011)

Seasurile acelea care indică în același moment ore diferite.

Relativitatea, conchide Steinhardt, are marele merit de a-l fi scos pe individ de sub „asuprirea mecanicistă" și de a fi „strîns laolaltă noțiunile aparent contradictorii de hazard, ordine, uimire și rațiune în suprema enunțare: cea mai importantă dintre minuni este că universul e perfect inteligibil".

Într-un alt eseu, se insistă asupra valorii acordate de Freud graniței dintre domeniile felurite ale cunoașterii: „Datorită lui au stabilit relații de colaborare cu medicina investigații ca sociologia, psihologia, etnografia, istoria literaturii și artelor, folclorul, memorialistica" („Freud și arta", în *Critică la persoana întîi*), dar și asupra interesului constant pentru artă manifestat de celebrul medic.

Un alt autor des vizitat și invocat de Steinhardt este americanul Marshall McLuhan, cu ale cărui idei inovatoare, mozaicate, paradoxale și non-academice eseistul deschis către formele criticii culturale rezonează intens. În articolul dedicat energiei hibride și culiselor acesteia, pornind de la fizica particulelor și de la observațiile privind inovațiile și beneficiile descentralizatoare ale electricității asupra modelelor existente ale organizării sociale, McLuhan sfîrșește prin a face apologia graniței și a hibridului în artă:

„Hibridul sau zona de întîlnire a două mijloace este un moment de adevăr și revelație, din care se naște o formă nouă, deoarece paralela dintre două mijloace ne ține la frontiera dintre forme, smulgîndu-ne din starea noastră de narcoză narcisistă. Momentul întîlnirii dintre mijloace este un moment de libertate și de ieșire din starea obișnuită de transă și de paralizie indusă de ele simțurilor noastre." (Marshall McLuhan, *Galaxia Gutenberg: scrieri esențiale*, antologie și cuvînt înainte: Eric McLuhan și Frank Zingrone, traducere de Mihai Moroiu, Nemira, 2015)

Tentația graniței susține și condiția genului eseistic spre care tinde discursul cultural al lui Steinhardt. Pe urmele lui Derrida, pentru care legile care guvernează această specie sînt impuritatea și contaminarea, cercetătorul finlandez Kuisma Korhonen plasează eseul în jurul conceptului de graniță *(borderline)*, definindu-l drept un „anti-gen" *(an anti-genre)*: *„When we speak about the essay, we speak about borderlines. Situated on – and playing with – the borderlines between philosophy and literature, argumentative science and poetic imagination, personal confessions and intertextual play, the essay is a marginal zone where there are no self-evident contracts between the author and the reader"*. (Kuisma Korhonen, *Textual Friendship: The Essay as Impossible Encounter. From Plato and Montaigne to Levinas and Derrida*, Prometheus Books, 2006)

Definit de Christian Schärf ca situîndu-se în flagrantă opoziție cu monologul catedratic fundamentalist și unic *(apud* Andreea Mironescu, *Afacerea clasicilor. Paul Zarifopol și critica modernității*, Tracus Arte, 2014), eseul provoacă atît controverse de ordin estetic, cît și neliniști de ordin ideologic. Textele subversive ale lui N. Steinhardt nu fac excepție, iar autorului lor i se potrivește de minune metafora lui T.W. Adorno (din „The Essay as Form", în *New German Critique*, nr. 32/1984) conform căruia „eseistul poate avea aerul unui copil care se joacă cu focul".

***Adrian Mureșan** este doctorand al Universității din București.*

Alexandru SOLOMON

Răzvan Georgescu

Acum doi ani, într-un interviu acordat lui Ionuț Mareș, Răzvan spunea: „În general, tind să fac filme care mă ating pe mine, dar, cumva, mă controlez, mă cenzurez. Îmi cenzurez și orgoliul, și tentația de a povesti filmele la persoana întîi, pentru că nu cred că sînt eu atît de relevant sau că perspectiva mea personală e atît de necesară." Această trecere în planul doi era dublată la Răzvan de o puternică empatie cu personajele lui și, în general, cu cei din jur. Puterea lui era una delicată, bazată pe un soi de determinare senină. N-ai fi bănuit, cînd îl vedeai, că fusese diagnosticat cu o tumoare malignă la 38 de ani. Atunci i se mai dăduseră trei ani de trăit, și totuși el a mai smuls „bestiei" 13 ani. A folosit acest „bonus" cu aceeași grație, dînd și primind la rîndul lui. După diagnostic, s-a hotărît repede să facă un film pornind de la experiența lui, dar a transferat-o într-un dialog cu alți artiști care trăiesc cu boli necruțătoare. Filmul s-a numit *Testimonial*, și nu *Testament*. În locul unui monolog amar, Răzvan a ales să dea glas unui cor de voci care creau o muzicalitate mai degrabă pozitivă. Filmul era însoțit de un cronometru: zilele pînă la teribilul termen-limită erau numărate periodic pe ecran, iar cînd termenul a fost depășit, filmul ajungea la un climax pe care deopotrivă noi, spectatori, și el, ca autor, îl percepeam ca pe o victorie. A publicat împreună cu soția lui, Tina Georgescu, și o carte – intitulată *The Biopsy of Love* – care exorcizează aceeași experiență (2010).

Sabia care atîrna, la propriu, deasupra capului său i-a împărțit în mod clar viața în două. De la mutarea în Germania, la sfîrșitul lui 1989, Răzvan Georgescu a lucrat ca monteur, apoi ca producător și regizor pentru ZDF și Arte, realizînd, de exemplu, o serie pentru magazinul cultural TV Metropolis și cîteva documentare *(Sindromul H.P., Dosarul Monte Cristo* etc.). În 2004, anul în care a fost diagnosticat, s-a lansat documentarul *Decreteii*, pe care l-a coprodus și coregizat împreună cu Florin Iepan (au mai produs împreună și filmul despre Bela Lugosi). Din 2005, Răzvan s-a definit ca regizor și producător independent. După *Testimonial*, s-a întors către locurile de unde a plecat. Răzvan avea o legătură specială cu Timișoara și cu Banatul, le cunoștea intim și a rămas pînă la capăt loial prietenilor lui de acolo. Așa s-a născut *Trading Germans / Pașaport de Germania* (2014), un film despre vînzarea (sau cumpărarea) celor peste 200.000 de etnici germani din România în timpul lui Ceaușescu. Deși spunea despre el însuși că e un „Escu, român get-beget", s-a simțit dator să vorbească despre soarta acelor oameni, să fie „cutia lor de rezonanță", cum spunea în motivația proiectului. Așa era Răzvan: se vedea mai degrabă ca un instrument într-un concert mai vast, a cărui linie melodică o urmărea fidel, cu curaj și cu talent.

Deși anunțată de acum 13 ani, dispariția lui Răzvan Georgescu, pe 24 iulie 2017, pare neverosimilă. Vorba Monei Nicoară: el tot murea de ceva vreme, ceea ce – în cazul lui – a însemnat că a trăit mai mult decît cei mai mulți dintre noi.

***Alexandru Solomon** este regizor de film.*

Anca MANOLESCU

Religia între sens și reclamă

Cînd în viața lor se ivește o fisură, tot mai mulți europeni caută sprijin în credință. O boală gravă, tema morții, o nenorocire, un eșec profesional sau de cuplu, singurătatea, oricare dintre ele stîrnește nevoia de susținere, de încurajare, de speranță. Trezește nevoia unui sens mai amplu decît îl poate da țesătura comună, prea familiară, lipsită de resurse tari, a lumii în care ne mișcăm în mod curent. În cartea sa despre religia în democrație *(Ieșirea din religie,* Humanitas, 2006), Marcel Gauchet afirma că religia/religiile au un frumos viitor la nivelul individului. Chiar și atunci cînd el nu trece prin cutremurul unei crize, îi oferă structuri de „viață bună" (în înțeles religios ca și în înțeles filozofic antic), o superioară ordine, un cadru pentru dezvoltarea calităților, a generozității, a umanității lui.

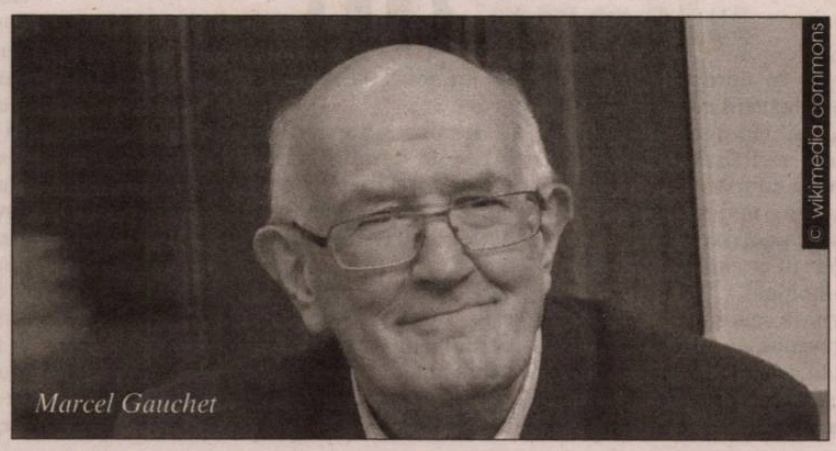

Marcel Gauchet

Conferința Episcopilor Franței anunța de pildă că, în 2016, de Paști, 4124 de adulți au fost botezați, cu 40% mai mulți față de 2010. Fie că vin din medii atee ori s-au depărtat de instruirea creștină primită în copilărie, oamenii aceștia pun întrebări, vor să se pregătească pentru intrarea în credință, să cerceteze înțelesurile Scripturii. Așteaptă să fie atrași, convinși de discursul religiei spre care se îndreaptă, de concepția despre lume pe care le-o propune ea.

În urma unei cercetări de cîțiva ani, jurnalista Linda Caille (interviu în *Le Monde des religions,* 6.07.2017) arăta că, față de această așteptare, atitudinea creștinismului „clasic" (catolic, protestant) se deosebește de atitudinea multor musulmani sau evanghelici de diferite apartenențe. Cei din urmă sînt convinși că modul lor de credință e soluția, că religia lor e cea mai bună, mai împlinitoare. Urmăresc convertirea celuilalt. Invită insul să li se alăture de îndată: „Vino la noi, ai să vezi că e genial!", rezuma lucrurile un părinte iezuit care a urmărit tema convertirilor contemporane. Catolicii nu au, în genere, acest comportament. Sînt gata, desigur, să împărtășească mesajul Evangheliei, să deschidă înțelegerea pentru actul lui Christos, dătător de viață și de un sens care poate preschimba ființa. Dar o atitudine misionară prea ofensivă li se pare că ar putea friza concurența, chiar intoleranța față de alte religii. Cînd cineva deja aparținînd unei tradiții li se adresează, e adesea sfătuit să se adîncească în propria cale: „Fii un bun musulman", i se spune, de pildă.

Dumnezeu nu procedează așa.

Creștinismul vest-european „clasic" se află într-un bun acord cu *pluralismul* societății tîrziu moderne. După ce catolicismul și-a consumat opoziția față de modernitate, el este acum, împreună cu protestantismul, un participant firesc, activ, îmbogățitor la atmosfera liberală. Amîndouă sînt respectuoase, fraterne față de diferența religioasă. Asumînd întîlnirea cu celelalte religii, Biserica Catolică și-a înțatea ospitalieră față de religie, contribuie la apărarea Europei de un pluralism conflictual.

Cei care, printre musulmani și evanghelici, sînt aprigi în intenția lor de convertire nu au sensibilitate față de pluralism. *Socialmente,* comportamentul lor poate fi totuși justificat de un drept democratic, anume libertatea de convingeri și de a le da acestora expresie publică.

Dar din punct de vedere *spiritual* cum arată cele două atitudini? Asta, indiferent care ar fi reprezentanții lor. A fi convins că numai credința ta – sau mai bine zis modul tău de credință – sînt adevărate, sînt împlinitoare nu dovedește oare o anumită îngustime de spirit? Nu pune spiritualul la un nivel prea la îndemînă, prea particular? Nu reduce universalul divin la un set – limitativ – de practici, de declarații dogmatice simplificate, pînă la urmă la lozinci de autopromovoare? Oricît de bine intenționat, impulsul de a-l „aduce" pe celălalt la credința *ta* nu-l ia întrucîtva pe Dumnezeu în arendă? Nu i se substituie?

Din vasta, inventiva, îmbelșugata geografie religioasă pe care Dumnezeu a întins-o asupra lumii, „convertitorii" nu se văd decît pe ei înșiși și modul lor de credință. Țintesc la propria lor universalitate, *o universalitate de extensiune:* cantitativă, numerică. Nu-i interesează *universalitatea de comprehensiune*, cea care – fidelă propriei tradiții, înrădăcinată în ea – sesizează că Dumnezeu s-a rostit pe sine și în alte căi spirituale. Universalitatea de comprehensiune încearcă să cuprindă cu înțelegerea aceste căi, să sesizeze consonanțele, convergențele lor cu universalul Logosului întrupat. Nu e vorba aici despre convertire, ci despre colegialitate.

Tocmai fiindcă e înrădăcinat în Christos, tocmai fiindcă e orientat spre adevărul Lui universal, creștinismul „clasic" e sensibil astăzi la ceea ce un gînditor al dialogului religiilor, P. Jacques Dupuis, numea „diversitatea supraabundentă a manifestării de sine a lui Dumnezeu". Pe această sensibilitate spirituală se bazează dialogurile interreligioase, chiar dacă ele cunosc momente de elan și momente de oboseală. E o deschidere pentru care Biserica Ortodoxă Română a pledat la Sinodul panortodox din Creta.

Pe de altă parte, a „presa" o persoană spre convertire, a o asalta lăudînd avantajele unui mod de credință nu înseamnă oare a-i știrbi întrucîtva insului spațiul de libertate, de reflecție, de maturizare a opțiunii lui? Dumnezeu nu procedează așa. Parabola talanților (Matei 25, 14-30) vorbește despre un stăpîn care și-a încredințat avuția cîtorva slujitori și a plecat departe. O seamă de interpretări dau acestei plecări înțelesul de retragere a divinului pentru a lăsa loc conștiinței, muncii interioare, limpezirii de sine. Ți se dă mesajul în densitatea lui spirituală, dar îți rămîne să-l primești liber, lucid, cooperant, nu sedus de „promovarea" unor prea rapide beneficii.

Creștinismul „clasic" acceptă pluralismul societăților noastre. Poate că ceea ce, în Răsărit ca și în Apus, are el de exprimat cu mai multă energie, creativitate, iradiere e densitatea spirituală a mesajului său. În măsura în care religiile insistă pe lumina Sursei lor, pusă asupra lumii, colegialitatea lor poate prospera.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Părinți și urmași

Am doi copii studenți și, chiar dacă n-aș avea, aș fi la fel de interesat de psihologia, opțiunile și stilul de viață specifice noii generații. Mă interesează ce a „produs" (pedagogic și cultural vorbind) propria mea generație. Încerc să văd ce s-a păstrat și ce s-a schimbat. Este ruptura intergenerațională inevitabilă? Dacă da, poate fi ea remediată prin dialog și „concesii" reciproce, sau trebuie acceptată ca atare? Înainte de a schița un răspuns (personal, deci limitat și deloc infailibil), trebuie să admit o evidență. Orice nouă generație e dominată de idealism și de spiritul rebeliunii: două modalități de a critica ordinea moștenită, dar și de a căuta, la granița utopiei, una mai bună. Cînd ai viitorul în față (deși nimeni nu-și cunoaște clipa morții), te angajezi în proiecte neapărat „măreațe", pentru că dispui de energie, resurse nefolosite și timp. Cei mai mulți nu ating visările vaste, ci numai revolta de apartament, împotriva „babacilor" (care apar ca niște pisălogi și promotori ai unor valori sau comportamente „datate"). Prin însumarea acestor nemulțumiri punctuale se degajă treptat *un conformism al neascultării,* un soi de insurgență generică, asumată ca „marcă" a tinereții. Evident că există destule progenituri care-și respectă și chiar își admiră părinții, trăind într-o fructuoasă prietenie și chiar iubire cu ei. Însă linia cea mai banală privește contestarea tuturor autorităților constituite: de la profesori și rude pînă la „organele de ordine publică" și preoți, ca să nu-i mai pomenim pe guvernanți și, desigur, pe Molohii opresiunii (de la capitalism pînă la cutare putere geopolitică, la alegere). Am trăit și eu temele acestea, le vor mai trăi și copiii celor care fac azi din revoltă o platformă de afirmare, diferențiere și creație intelectuală sau civică.

Începeți așadar să vedeți (poate dezamăgiți) că acest text nu distribuie un bemol de tipul „Luați-o mai ușor!". Mi se pare, împotriva așteptărilor, că revolta rimează existențial cu tinerețea și că ea e legitimă, chiar și atunci cînd produce mai mult zgomot decît conținut. Cum ar suna o revoltă silențioasă? La noi, tînăra generație are destule motive de indignare, pentru că găsește la rampă o societate avariată de contraselecție, tribalism politic, impostură academică și matrapazlîc tranzacționist. O societate ai cărei adulți nu și-au spus adevărurile dureroase, preferîndu-le tot soiul de narațiuni complezente, ca să nu spun de-a dreptul mincinoase. Generația mea, cea a „tranziției" postcomuniste, a dus țara noastră în UE și NATO (două mari bile albe), însă a continuat tradiția formei fără fond, neajungînd să creeze opere culturale și instituționale de mare calibru. Am reușit să producem (sau măcar să cauționăm, prin complicitate, tăcere și din comoditatea celui deja obosit de convulsiile veacului) o societate cu o clasă de mijloc fragilă, o democrație debilă și o pseudo-elită formată din plagiatori, cu bacalaureate grizonante și afilieri dubioase. Pentru că am trăit prima parte a vieții noastre în comunismul terminal, desfigurat de penurie, frică și izolare internațională, am fost de asemenea niște părinți hiperprotectori, ținîndu-ne copiii într-o bulă ermetică: de acolo, n-ai cum să deprinzi lecțiile dure ale vieții reale și cazi, *nolens, volens*, într-o serie întreagă de reprezentări incorecte despre competiție, responsabilitatea personală și etica autolimitării. În cele mai multe familii, juniorii au fost „feriți de griji", adică scutiți artificial de anxietatea socială care împinge orice individ spre soluții, educînd în el pragmatismul supraviețuirii. Nu mă grăbesc să încarc generația mea cu vina unei noi generații ratate, întrucît nu cred că generația copiilor mei stă sub semnul eșecului. Ea va ocupa o nișă cronologică mai bună, cu mai multe oportunități. Își va tempera gradual iluziile și va lăsa propria urmă istorică, regăsind mai tîrziu ceea ce acum respinge și detestînd, poate, ceea ce acum exaltă. Viața fiecărui val uman e mînată de o ironie obiectivă și echitabilă.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

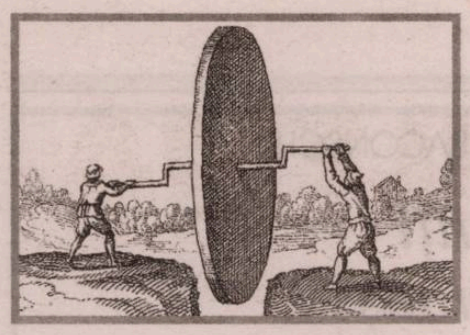

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Note din vacanța altora (II)

■ Brexitul a oferit României nu numai dureri de cap legate de soarta cetățenilor săi din Marea Britanie, ci și nesperata șansă de a-și testa influența europeană. Concret, zilele acestea o bună parte a statelor rămase în UE își dispută privilegiul de a găzdui instituțiile comunitare care sînt obligate de contextul politic să părăsească teritoriul britanic. Sînt două: Agenția Europeană pentru Medicamente și Autoritatea Bancară Europeană.

România a ales să își încerce norocul pentru prima dintre ele și a făcut deja publice planurile de relocare. Problema este că, dincolo de detaliile tehnice, decizia va fi una eminamente politică. Altfel spus, credibilitatea liderilor noștri va conta teribil de mult în decizia finală. Ăsta este un prim motiv de scepticism. Al doilea ține de gradul de atractivitate al Bucureștiului, care se sufocă și se scufundă zi de zi sub administrare ineptă și lipsă de viziune. Va fi foarte greu pentru autoritățile române să convingă angajații Agenției pentru Medicamente că orașul acesta poluat, isteric și neîngrijit e un loc în care poți să îți aduci familia.

Eforturile de lobby ale Bucureștiului sînt deocamdată discrete, mai discrete decît ale altor state, însă asta nu înseamnă că nu există. Dacă însă le comparăm cu decizia aceea nefericită de a construi în neștire stadioane prin toate orașele României doar pentru că, uneori, cîte o echipă românească are meci internațional, ele se apropie de ridîcol. Ambele teme au legătură cu prestigiul local și național, însă vreau să cred că cercetarea medicală și fotbalul au, totuși, grade de relevanță diferite. Ratarea acestei ținte ar fi un eșec major și umilitor, și un motiv suficient pentru o demisie a guvernului. Indiferent ce culoare politică ar avea el la acel moment.

■ Cine a dorit să se amuze săptămîna trecută a avut ocazia să urmărească întreg circul pus la cale de bizarul vicepremier al Rusiei, Dmitri Rogozin. MAE român suspectează că dl Rogozin a încercat să provoace o criză în relațiile bilaterale și de aceea a insistat să forțeze granița aeriană a României, în disprețul sancțiunilor la care este supus de Uniunea Europeană. Elemente ale acestei crize în relația dintre cele două țări există – la Moscova s-au auzit cereri de sancționare a României inclusiv prin aplicarea unei interdicții de survol totale pentru toate avioanele românești.

Pe de altă parte, dl Rogozin a fost și va rămîne un excentric, iar relațiile dintre cele două state sînt deja aproape înghețate, e greu de crezut că pot ajunge la un nivel și mai jos fără consecințe grave.

Ceea ce autoritățile române, cuprinse brusc de fermitate, nu au explicat e criteriul după care au acționat. Nu e prima oară cînd vicepremierul rus comite un astfel de *trolling* diplomatic inutil. Uneori a trecut prin spațiul aerian românesc fără să fie deranjat în nici un fel. Acum nu s-a putut. De ce? Întrebarea ține mai degrabă de situațiile din trecut, faptul că acum au fost aplicate sancțiunile în litera și spiritul lor e, fără discuție, un lucru pozitiv.

Nu se aude nimic despre felul în care guvernul moldovean cheltuiește bani românești.

■ Dmitri Rogozin încerca să ajungă la Tiraspol, prin Chișinău, pentru a participa la o rușinoasă aniversare a misiunii „trupelor de pace" de pe teritoriul provinciei transnistrene. O posibilă explicație pentru eșecul voiajului său ține de strategiile guvernului moldovean de a poza în pro-euroean și pro-occidental. Altfel spus, prezența lui Rogozin pe teritoriul moldovean ar fi făcut ca guvernul de la Chișinău să arate un pic ridicol. Putem presupune aici o coordonare între Chișinău și București pe această temă. O colaborare care există de cîțiva ani buni și care acoperă mai multe teme decît cele legate de un domn oarecare din Rusia. O colaborare atît de strînsă încît în mediile politice românești nimeni nu mai vrea să observe că Moldova se îndreaptă spre o dictatură a lui Vlad Plahotniuc, un oligarh care domină absolut toate aspectele vieții din teritoriul delimitat de granițele României și Ucrainei. La București nu s-a auzit nici o voce fermă care să condamne micul puci pus la cale de Plahotniuc prin modificarea legii electorale astfel încît partidul său să se permanentizeze la putere. La fel cum nu se aude nimic despre felul în care guvernul moldovean cheltuiește bani românești oferiți generos și fără prea multe condiții. În numele unui pro-europenism mincinos și fără substanță, România cauționează o dictatură, puțin studiată și discutată, în țara vecină. Presupun că „stabilitatea Moldovei" va fi trecută printre realizările cu care Bucureștiul se va lăuda anul viitor, cu ocazia centenarului Unirii.

■ În plan intern, PSD continuă să se bîlbîie în actul de guvernare într-un mod pe care nici cei mai aprigi contestatari ai partidului nu ar fi fost în stare să îl anticipeze. Nu am spațiu suficient cît să fac o listă, dar pot observa că instalarea premierului Tudose nu a adus nici o urmă de coerență, iar guvernarea pare în permanentă tranziție.

În timp ce scriu acest text vin primele detalii despre o descindere a DNA la Palatul Victoria și mă văd obligat să remarc că există totuși o oarecare linie directoare. Una care ține mai degrabă de rea-voință și de incompetență decît de orice altceva.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

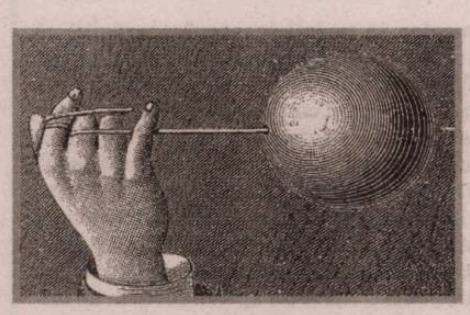

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Înainte de alegeri

■ Numărul imigranților și al persoanelor cu fundal imigraționist de pe teritoriul Germaniei a depășit 18,5 milioane, se arată în cel mai recent raport al Biroului Federal de Statistică. E o creștere de peste 8% față de anul precedent. Peste 22% din populația Germaniei e originară din alte state. Europa rămîne principala zonă de proveniență a imigranților. Însă, în ultimii cinci ani, numărul celor care provin din alte regiuni a crescut semnificativ. Peste 2,3 milioane de oameni provin din Orientul Apropiat și Mijlociu – o creștere cu 51% față de anul 2011. Turcia e în continuare principala țară de origine, chiar dacă, procentual, numărul celor care provin din acest stat a scăzut în ultimii ani. Majoritatea germanilor cu *background* imigraționist sînt cetățeni germani încă de la naștere.

Cu două luni înaintea alegerilor, liderii par să-și aleagă cu foarte mare grijă cuvintele.

■ Raportul Biroului Federal de Statistică prezintă și cifre comparative cu privire la educație. În grupa de vîrstă 25-35 de ani, numărul celor care nu au încheiat studiile primare este mult mai mare în rîndul imigranților. Pe de altă parte, în aceeași categorie de vîrstă, numărul celor care au obținut bacalaureatul (37%) sau o diplomă universitară (27%) este cam același – nu există aici diferențe între imigranți și populația locală.

■ În Germania, spre deosebire de alte state din Europa, imigrația și politicile de integrare a refugiaților nu sînt o temă centrală în confruntarea electorală. De fapt, liderii principalelor partide se străduiesc să nu polarizeze electoratul pornind de la o temă foarte sensibilă. Atît în cadrul dezbaterilor electorale, cît și în materialele de campanie, ei se străduiesc să explice, rațional, ce e de făcut. Și, dacă astă-primăvară CDU părea că va intra în campania electorală cu un discurs radical anti-imigraționist, acum, cu două luni înaintea alegerilor, liderii par să-și aleagă cu foarte mare grijă cuvintele. Vorbesc despre controale la frontieră, despre verificări suplimentare ale cererilor de azil, chiar despre expulzări – dar fără să contrazică, fundamental, argumentul Angelei Merkel că economia Germaniei are nevoie de imigranți.

■ Și liderii SPD, și liderii CDU/CSU știu că principalul beneficiar al unei campanii electorale total confiscate de tema imigrației ar fi Alternative für Deutschland (AfD). Acest partid de dreapta și-a cîștigat electoratul tocmai printr-un discurs orientat împotriva „străinilor" și împotriva politicii de ospitalitate a Angelei Merkel. Chiar dacă la alegerile locale a reușit să obțină cîteva succese remarcabile, e puțin probabil că va cîștiga la alegerile din toamnă un număr semnificativ de mandate în Bundestag.

■ Ce poate face Germania pentru a menține un control asupra numărului de imigranți pe care îi primește? Poate părea paradoxal, dar prima măsură ar fi adoptarea unor proceduri simplificate de rezolvare a solicitărilor de azil. Cu cît verificările sînt mai amănunțite, cu cît procedurile sînt mai lente, cu atît numărul de persoane cu statut incert e mai mare. Acești oameni nu pot fi nici acceptați ca azilanți, nici respinși – ei vor îngroșa doar rîndurile celor de care statul trebuie să aibă grijă, pe o durată nedeterminată. Propunerea CDU/CSU e tocmai un set de proceduri simplificate: într-o primă fază, sînt eliminați solicitanții care au mințit cu privire la identitatea lor și cei care au legături cu medii jihadiste. Ce se va întîmpla cu solicitanții respinși? Pe de o parte, notează *Spiegel* citînd documente oficiale de campanie ale CDU, sînt preconizate reduceri ale ajutoarelor de dezvoltare economică pentru statele care refuză să-i reprimească pe solicitanții de azil respinși de Germania. Pe de altă parte, noi acorduri, mai ales cu statele africane, după modelul acordului Germania-Turcia.

■ Așa cum arată (pînă) acum, campania electorală din Germania pare mai degrabă o dezbatere cordială decît o confruntare înverșunată. Scopul e căutarea consensului – cu privire la rolul Germaniei în Europa, la economie, la tranziția societății și la imigranți –, nu eliminarea adversarilor. Spectacolul lipsește, deocamdată. O fi un semn de normalitate?

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Sever VOINESCU

Ierusalim. Visul

Texte și opinii de:

- Madeea AXINCIUC (profesor de Studii Iudaice, Universitatea din București)

„Melchisedec și Noul Ierusalim“

- Laura SITARU (conferențiar de limba arabă, Universitatea din București)

„Direcție și memorie“

- Francisca BĂLTĂCEANU (specialistă în filologie clasică și ebraică, Universitatea din București)

„Ierusalimul păcătos“

- Valentina COVACI (doctor în istorie, Universitatea din Amsterdam)

„Ecouri europene ale Ierusalimului“

argument

Ierusalim, plămînul…

Cînd, acum două luni de zile, am strîns materiale pentru Dosarul dedicat Ierusalimului, socotind că e important să revedem chestiunea la 50 de ani de la Războiul de 6 zile, mi-am dat repede seama că am în mînă mult mai mult decît o complicată poveste geopolitică. Nu am fost surprins. Cunosc suficient de bine Ierusalimul cît să intuiesc anvergura unică a acestui oraș, singurul mare oraș *cu* verticală pe care îl cunosc, singurul mare oraș care are corespondent în Ceruri. Ambiția marilor orașe contemporane de a se dezvolta *pe* verticala spațiului pare copilărească din punctul de vedere al Ierusalimului – orașul care *are* verticala spirituală în planul său în chip constitutiv, în natura sa, dacă vrem să-l numim pe Dumnezeu natură, ca în naivele documentare de pe canale de tip Discovery.

În argumentul Dosarului de la începutul lui iunie scriam că „am ajuns la concluzia că un singur Dosar dedicat Ierusalimului ar fi nu doar insuficient, ci și incorect. Prin urmare, am decis să alcătuiesc, în acest an, două asemenea dosare în *Dilema veche*. Primul este cel pe care îl aveți acum sub ochi. L-am intitulat «Ierusalim. Cetatea», pentru că vorbește mai mult despre identitatea orașului. Va urma, peste cîteva săptămîni, un al doilea Dosar, intitulat «Ierusalim. Visul», în care se va vorbi despre simbolistica lui.“ Sperînd că v-a plăcut Dosarul dedicat cetății, vă anunț că a sosit vremea visului. Avem, acum, un Dosar despre cum și-au imaginat oamenii Ierusalimul, despre semnificațiile pe care i le-au conferit, despre raportul dintre imaginarul soteriologic al celor trei mari monoteisme și „Orașul Sfînt“. Vedem cîte ceva din chipul Ierusalimului, așa cum îl desenează credința în el. Ierusalimul a însemnat pentru credincioșii săi totul, de la tron al lui Dumnezeu, la tîrfă, de la epicentrul sacrului revelat, la ispită diabolică, de la paradis terestru, la temniță. Pentru Ierusalim s-au jertfit și se jertfesc atît de mulți oameni. Către Ierusalim merg, fără încetare, mulțimi de pelerini. Numele lui este, pe mai departe, cîntat în ritualuri religioase, în poezii și în metafore cel puțin la fel de des precum este rostit la buletinele de știri.

Nu în ultimul rînd, am alcătuit acest Dosar cu gîndul la europeanul de astăzi, aproapele meu. Într-o carte faimoasă, Lev Șestov spune că avem de ales între Atena (mod de a trăi rațional) și Ierusalim (mod de a trăi în credință), și că omul modern a ales Atena. Alegere greșită, crede Șestov. Marele rus crede că opțiunea Ierusalim e cea corectă. Preluînd dihotomia, eu cred că alegerea e greșită, dar nu pentru că a ales Atena, ci pentru că a exclus Ierusalimul. Care, oricum, chiar și refuzat fiind, se ține după europeanul de astăzi ca umbra. Căci Europa de azi este umbra pe care o proiectează pe pămînt Ierusalimul. Acest Ierusalim-vis. Primind articolele admirabililor mei invitați din acest Dosar, cărora n-am cuvinte să le mulțumesc, m-am gîndit mult la acel aproape al meu care își imaginează că poate rămîne întreg alegînd Atena și excluzînd Ierusalimul. E ca și cum ar spune că i-a dat, să zicem așa, „natura“ doi plămîni, dar el trăiește foarte bine respirînd doar cu unul. Lui i se dedică, mai ales, acest Dosar, îndemnîndu-l să-și lase ființa să respire firesc, cu amîndoi plămînii cu care l-a înzestrat draga lui „natură“. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Madeea AXINCIUC

Melchisedec și Noul Ierusalim

Despre Melchisedec se vorbește puțin și tainic în textul biblic. Numele îi este menționat de trei ori în Biblia ebraică, respectiv în Vechiul Testament, în trei versete diferite (două în Geneză și unul în Psalmi). El se înfățișează, neașteptat și misterios, ca „rege al Salemului" și „preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt". Salemul (ebr. *Shalem)* a fost interpretat ca făcînd referire la Ierusalim, una dintre etimologiile posibile ale numelui cetății (ebr. *Yerushalayim)* fiind *Yir Shalem,* Cetatea Salemului, adică Cetatea Păcii (de la aceeași rădăcină ebraică, *sh.l.m.,* precum *shalom,* „pace"). Dacă așa stau lucrurile, prima mențiune a Cetății Ierusalimului în text este legată de prezența Marelui Preot Melchisedec, deopotrivă conducător spiritual și politic al Cetății. Mai multe nu ni se spun. Aflăm însă că Melchisedec este „preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt" cu mult înaintea instituirii preoției, ceea ce se va întîmpla, urmînd tradiția textuală, tîrziu, prin mijlocirea lui Moise. Primul Mare Preot, uns după rînduiala descoperită prin revelație lui Moise, este, știm cu toții, Aaron.

Cine este atunci Melchisedec, „preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt", înaintea instituirii preoției și „rege al Salemului", înaintea atestării Cetății Ierusalimului ca atare?

Iată cum ne este prezentat în Geneză (14:18-19):

Melchisedec, regele Salemului, a adus pîine și vin: el era preot al Dumnezeului Celui Prea Înalt. / Melchisedec a binecuvîntat pe Avram, și a zis: „Binecuvîntat să fie Avram de Dumnezeul Cel Prea Înalt, Ziditorul cerului și al pămîntului.

Melchisedec nu este un preot oarecare: vedem că Patriarhul Avram însuși îl recunoaște ca Mare Preot, primește binecuvîntarea lui și îi dă zeciuială (Gen. 14:20), prefigurînd rînduiala de la Templul din Ierusalim.

Cea de-a treia ocurență a numelui lui Melchisedec apare în Psalmi, de data aceasta într-un context pregnant mesianic:

Domnul a jurat și nu-I va părea rău: „Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec". (Ps. 110:4)

Înțelegem astfel că Melchisedec întruchipează preoția veșnică pe linia căreia va veni Mesia, înainte și mai presus de instituția preoției rînduite prin descendență levitică, pe linia lui Aaron.

Avem aici mărturia unei semnficații înalte și edificatoare cu privire la menirea Ierusalimului. Locul păcii, ca armonie dintre cer și pămînt, nu este altceva decît locul prezenței divine. Marele Preot întruchipează, printr-o mijlocire tainică, această prezență. El unește cerul cu pămîntul. Melchisedec ne vorbește despre acel Ierusalim, Ierusalimul etern, aflat dincolo de timp, nepieritor și stînd chezășie pentru legătura noastră cu cerul. Acest Ierusalim coboară pînă la noi în instanțierile vremelnice, pieritoare, ale Ierusalimului pămîntesc, și este așteptat să revină, din alt timp și pentru totdeauna, în perspectivă mesianică.

De aceea, Isaia (cap. 6) și Iezechiel (cap. 1 și 10) Îl descriu pe Domnul șezînd pe tron, în Templul Lui, ca imagine, pentru noi, a Ierusalimului ceresc.

Visul lui Iacov

Unirea cerului cu pămîntul prin prezența Domnului în Templul din Ierusalim a fost prefigurată de Iacov, nepotul Patriarhului Avram:

Și a visat o scară rezemată de pămînt, al cărei vîrf ajungea pînă la cer. Îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe scara aceea. / Și Domnul stătea deasupra ei, și zicea: „Eu sînt Domnul, Dumnezeul tatălui tău Avraam, și Dumnezeul lui Isaac". (Gen. 28:12-13)

© wikimedia commons

„Locul cel mai sfînt din lume este Siria; locul cel mai sfînt din Siria este Palestina; locul cel mai sfînt din Palestina este Ierusalimul; locul cel mai sfînt din Ierusalim este Stînca. Cel mai sfînt loc din Ierusalim este chiar locul de rugăciune, iar locul cel mai sfînt din locul de rugăciune este Domul Stîncii."

THAWR IBN YAZID,
secolul al VIII-lea

Cînd se trezește, Iacov înțelege că se află într-un spațiu al prezenței Domnului, prezență ilustrată grăitor în vis prin imaginea scării ce unește tainic toate treptele existenței:

I-a fost frică, și a zis: „Cît de înfricoșat este locul acesta! Aici este casa lui Dumnezeu, aici este poarta cerurilor!" / Și Iacov s-a sculat dis-de-dimineață, a luat piatra pe care o pusese căpătîi, a pus-o ca stîlp de aducere aminte și a turnat untdelemn pe vîrful ei. / A dat locului acestuia numele Betel […]. (Gen. 28:17-19)

Betel în limba ebraică înseamnă „Casa *(beit)* lui Dumnezeu *(El)".* Cu același termen va fi desemnat mai tîrziu Templul *(bait)* din Ierusalim. Stîlpul de aducere aminte nu este altceva decît reificarea, printr-o corespondență liturgică, a scării din vis, iar untdelemnul turnat înfățișează prezența Domnului care „stătea deasupra ei". Mai mult, Iacov anunță explicit instituția Templului, legînd nașterea ei de relația personală pe care o va avea cu Domnul:

[…] „Dacă va fi Dumnezeu cu mine și mă va păzi în timpul călătoriei pe care o fac, dacă-mi va da pîine să mănînc și haine să mă îmbrac, / și dacă mă voi întoarce în pace în casa tatălui meu, atunci Domnul va fi Dumnezeul meu; / piatra aceasta, pe care am pus-o ca stîlp de aducere aminte va fi casa lui Dumnezeu și Îți voi da a zecea parte din tot ce-mi vei da". (Gen. 28:20-22)

Reiese că instituirea Templului și, în general, orice reificare întruchipînd vizibil, în exterior, parcurgerea treptelor interioare sînt intrinsec legate (și condiționate) de fluiditatea relației personale cu divinul. Împlinirea acestei legături la nivel comunitar prin construirea Templului din Ierusalim prefigurează era mesianică, recuperînd fragmentar, acolo unde divinul este instanțiat, părți din lume. Coborîrea divinului în exterioritatea vizibilă și, deci, reperabilă spațio-temporal se împlinește pe ultima treaptă, în perspectivă mesianică, prin transfigurarea trupului însuși, fără rest, după cum prefigurează grăitor exemplul lui Ilie luat la cer cu trupul.

În această lumină, prezența lui Melchisedec reașază istoria fragmentată a întîmplărilor și instituirilor ulterioare sub semnul mai înalt al Ierusalimului etern pe care îl întrupează.

Noul Ierusalim

Recuperarea dimensiunii spațio-temporale prin coborîrea prezenței divine la nivelul tuturor manifestărilor și registrelor de existență echivalează cu o interiorizare a treptelor: lumea și trupul nu ne mai rămîn „în afară", ci toate se reunesc în virtutea principiului divin care le dă ființă. Astfel, Templul Domnului și, în consecință, Ierusalimul ca sălaș al prezenței divine vor fi resemnificate la alt nivel în perspectivă mesianică: noul Ierusalim, în cheia explicită a textelor profetice, nu este *de aici,* neputînd fi localizat într-un spațiu geografic anume, iar trupul devine Templul prezenței divine. Melchisedec stă mărturie, dincolo de timp, pentru acestea: Templul Marelui Preot este însuși trupul său, iar Cetatea Păcii, Ierusalimul, este însăși Pacea (Salemul). De aceea, el „scoate" (ebr. *hotzi,* „face să iasă") pîine și vin (în traducere se preferă îndeobște varianta mai puțin problematică: „aduce").

Pe linie creștină, trupul lui Hristos este Templul (Ioan 2:20-21), Hristos fiind „preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec" (Evrei 6:20, 7:17, 7:21). Veșnicia preoției lui Melchisedec, dincolo de toate circumstanțierile de ordin spațio-temporal, este explicitată în Noul Testament astfel:

În adevăr, Melchisedec acesta, regele Salemului, preot al Dumnezeului Prea Înalt, […] care, după însemnarea numelui său, este întîi „Rege al neprihănirii", apoi și „Rege al Salemului", adică „Rege al păcii"; / fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavînd nici început al zilelor, nici sfîrșit al vieții – dar care a fost asemănat cu Fiul lui Dumnezeu –, rămîne preot în veac. (Evrei 7:1-3)

Noul Ierusalim, cetatea eternă, va aduce cu ea prezența deplină a Domnului, după cuvintele profetului Iezechiel:

Și din ziua aceea, numele cetății va fi: „Domnul este aici!" (Iez. 48:35)

Iar trupurile celor drepți vor fi Templul Domnului:

Pe cel ce va birui, îl voi face un stîlp în Templul Dumnezeului Meu, și nu va mai ieși afară din el. Voi scrie pe el Numele Dumnezeului Meu și numele cetății Dumnezeului Meu, noul Ierusalim, care are să se pogoare din cer de la Dumnezeul Meu, și Numele Meu cel nou. (Apoc. 3:12)

În hasidism, se accentuează faptul că *țadik*-ul – lit. „omul drept/ neprihănit", cu referire la omul desăvîrșit spiritual – este stîlpul lumii:

„[…] «Există un stîlp în lume și i se spune *țadik»,* pentru că *țadik* este unul, din pricina numelui unirii prin care se unește cu toate treptele care sînt de la pămînt la cer, adică de la materialitate, care este aspectul lui *Tav,* capătul de jos al treptelor, pînă la cer, care este treapta supremă, aspectul lui *Alef* […]. Iată de ce i se spune *țadik,* temelia lumii: căci lumea este ca un edificiu care se înalță pe temelia lui." (R. Menahem Nahum, *Meor Einayim,* apud M. Idel, *Ascensiuni la cer în mistica evreiască,* p. 261). De altfel, numele ebraic al lui Melchisedec este *Malkițedek:* „regele meu *[malki]* este dreptate(a)/ neprihănire(a) *[țedek]".*

***Madeea Axinciuc** este profesor de Studii Iudaice la Universitatea din București.*

Laura SITARU

Direcție și memorie

Ierusalimul pare o cetate prizonieră a memoriei religioase, destinul său zbuciumat fiind hotărît de relația dintre cele trei monoteisme și de teritorializarea conflictuală a simbolisticii religioase aferente. Spațializarea simbolurilor religioase iudaice, creștine și islamice creează inevitabil tensiune. Memoria religioasă este conflictuală, remarca Maurice Halbwachs, căci încearcă să domine alte memorii istorice și religioase cu care își dispută un spațiu sau cu care se întîlnește într-un teritoriu. Perioada cruciadelor oferă exemple numeroase de dislocare a spațiilor sacre și a simbolisticii însoțitoare acestora din Ierusalim: moschei „siluite", transformate în grajduri pentru cai, simboluri creștine înlăturate cu brutalitate și dispreț față de „închinătorii la icoane". În 1187, cînd Saladin intră în cetatea Ierusalimului, merge direct pe esplanada moscheii al-Aqsa și, deși locul era impropriu pentru rugăciune, fiind transformat de creștini în depozit, sultanul se roagă acolo împreună cu suita sa, într-o dorință imperioasă de recuperare, în mod egal teritorială și spirituală a locului. Disputele între musulmani și creștini s-au materializat în agresiuni asupra simbolurilor religioase: cavalerii cruciați, stăpîni ai Ierusalimului în cea mai mare parte a secolului al XII-lea, extind acțiunile de umilire a islamului prin atacuri fulger împotriva cetății Mecca și dezonorarea locurilor sfinte ale musulmanilor, povestesc cronicile epocii. Tot din dorința de a dezonora, de a disloca teritorial, deci și simbolic, o memorie religioasă percepută ca inamică, califul fatimid Al-Hakim distruge în 1009 Sfîntul Mormînt, declanșînd o prigoană teribilă împotriva creștinilor și evreilor.

Ierusalimul este pentru islam cel de-al treilea loc sfînt, cu o simbolistică construită în timp, avînd la bază textul fundamental al religiei islamice, dar și corpusul de Tradiții. Nici domeniul vast al constructelor de tip popular, legendar, ajunse și în Europa medievală, nu sînt de neglijat în acest sens. Sursele menționate mai devreme pornesc de la o „întîmplare" miraculoasă: călătoria nocturnă *(al-isra')* a profetului Muhammad, călare pe miticul Buraq și sub oblăduirea arhanghelului Gabriel, de la moscheea din Mecca către moscheea „cea mai îndepărtată" *(al-Aqsa)* din Ierusalim. Profetul islamului se roagă pe locul Templului lui Solomon împreună cu Moise și Iisus, conducînd rugăciunea. Călătoria nocturnă a lui Muhammad este menționată, fără a se insista, și în Coran (17:1) unde apar cele două puncte, de plecare și de sosire, ale itinerariului profetic: *al-masjid al-haram* (moscheea din Mecca) și *al-masjid al-Aqsa* (moscheea din Ierusalim). Călătoria nocturnă a lui Muhammad continuă de pe esplanada Templului lui Solomon, traversînd cele șapte ceruri ale sistemului teologic islamic, avînd ca punct final *întîlnirea* cu Prezența Divină și primirea *Mesajului*. Acest episod abia schițat în textele *oficiale* ale islamului – textul coranic și Tradițiile – a cunoscut o dezvoltare narativă impresionantă la nivelul creației populare. Ascensiunea lui Muhammad către Ceruri, *al-mi'raj,* a devenit unul dintre motivele cele mai răspîndite în literatura populară arabă, traversînd Mediterana odată cu armatele islamului și intrînd prin traducere în limbile Andaluziei, mai întîi, și ale Europei occidentale, mai apoi. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, povestirile despre călătoria nocturnă a lui Muhammad sînt traduse în castiliană, latină și franceză veche, pătrunzînd în mediile intelectuale ale vremii, cu precădere, se pare, în arealul cultural mediteranean.

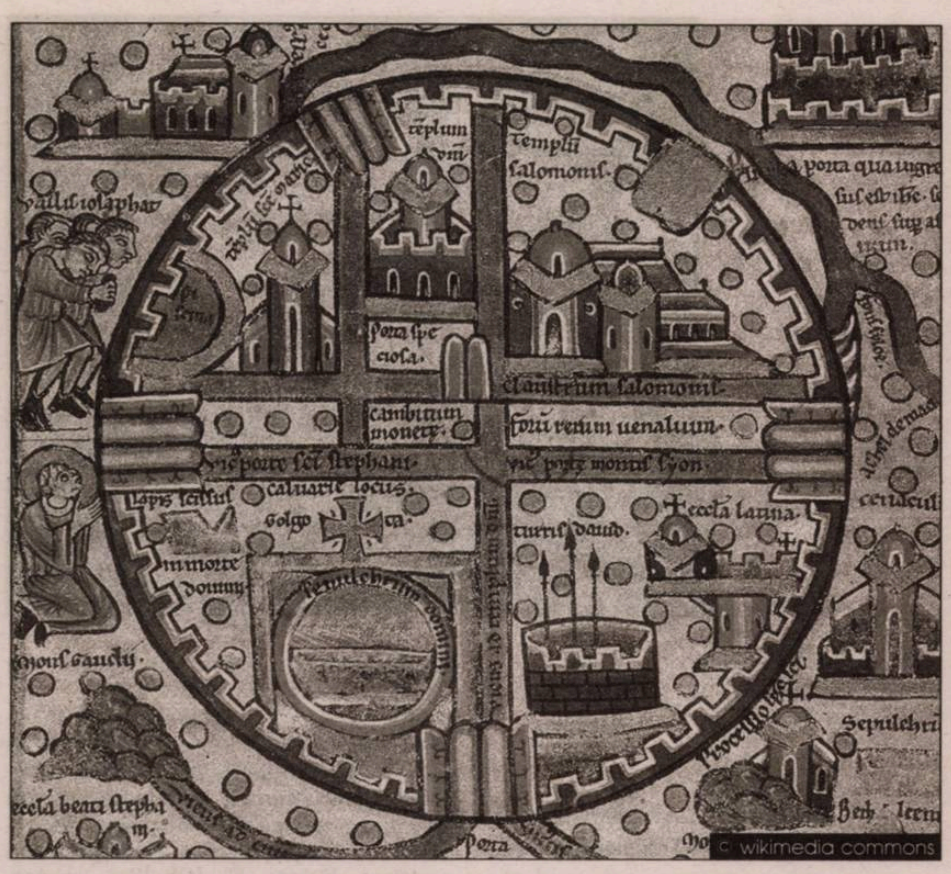

© wikimedia commons

Ierusalimul, la începuturile comunității islamice, servește drept *qibla* sau direcție de rugăciune pentru primii musulmani. Coranul (2:142-147) face mențiune despre noua *qibla*, orientare a rugăciunii comunitare, care este explicit desemnată ca fiind *al-masjid al-haram* din Mecca. Această schimbare de *qibla* se întîmplă la Medina, după 622, *Sura al-baqara* în care apare mențiunea fiind una dintre surele medineze (revelate la Medina): „[...] Noi nu am făcut *qibla* pe care o țineți decît ca să știm cine îl urmează pe trimis și cine se întoarce de unde a plecat [...]. Te-am văzut că ți-ai întors fața către cer ca să-ți dăm *qibla* care să-ți fie pe plac. Întoarce-ți fața către *Moscheea cea Sfîntă!* Oriunde ați fi, întoarceți-vă fața către ea" (Coran, 2:143-144). Noua direcție de rugăciune este menită să confere *autonomie religioasă* comunității islamice, individualizînd-o o dată în plus prin raportare la celelalte două monoteisme anterioare.

Arabii musulmani care au părăsit orașul păstrează cu sfințenie cheia casei pe care au abandonat-o.

Ierusalimul este un *teritoriu-memorie:* toate acțiunile comunităților ierusalimitene sînt profund condiționate de mize istorice și naționale, astfel încît simbolistica – inclusiv cea religioasă – este pusă în slujba acestor cauze. Memoria colectivă a comunității, păstrătoare, dar și continuu modelatoare a simbolurilor cetății, se adaptează condițiilor și evoluțiilor prezentului. După lunga perioadă de stăpînire otomană căreia îi pun capăt sfîrșitul Primului Război Mondial și începutul mandatului britanic asupra Palestinei, Ierusalimul intră într-o eră a revendicărilor identitare în care se află și acum. Tribulațiile deciziilor politice luate pe parcursul secolului XX fac din Ierusalim un loc al înfruntărilor identitare care pun în mișcare un întreg arsenal de simboluri religioase menite să dea consistență demersului politic. Nu ar fi prima dată în istoria cetății.

Pentru comunitatea musulmană, lipsa accesului la un Ierusalim material a sublimat imaginea orașului într-o simbolistică puternică, de tip recuperativ. *Al-Quds,* cu toate reperele și simbolurile istorice, revine în literatura arabă, dar și în discursul politic. Saladin, unificatorul *ummei* și eliberatorul Cetății, este probabil unul dintre simbolurile cu cea mai largă utilizare în lumea arabă: de la abordările nostalgice și recuperative ale Renașterii culturale din secolul al XIX-lea și pînă la discursul politic naționalist al unui Gamal Abdel Nasser sau Saddam Hussein.

Toate aceste accente sînt mai vizibile după anul 1967, cînd Ierusalimul de est trece sub control israelian, iar sectorul arab al cetății este supus – folosind un termen consacrat în studiile de urbanistică – unui *urbicid* deopotrivă material și simbolic. Cum remarcă Clémence Vendryes, după 1967, proiectele urbanistice ale primăriei Ierusalimului au înțeles să accentueze diferit și nu de puține ori preferențial, sau chiar discriminatoriu, sectoare întregi profund conotate religios. (Nu au scăpat acestei confruntări nici cimitirele aparținînd celor trei comunități principale – evreiască, creștină, musulmană – care își dispută aprig locurile sacre și de eternă odihnă dintre Muntele Măslinilor și arealul Templului.)

Ierusalimul este capitala visată – și proiectată politic ca atare – a unui viitor stat palestinian, condiție repetată consecvent în negocierile israeliano-palestiniene, atunci cînd acestea există. Arabii musulmani care au părăsit orașul pe fondul evoluțiilor politice din a doua jumătate a secolului XX păstrează cu sfințenie cheia casei pe care au abandonat-o, dimpreună cu speranța că se vor întoarce cîndva. Mormîntul lui Yasser Arafat de la Ramallah, în Cisiordania, este înconjurat de apă, marcînd la nivel simbolic starea de provizorat a drumului către eternitate al conducătorului palestinian pînă la momentul îngropării acestuia în pămîntul sfînt al Ierusalimului.

Ierusalimul este *orașul-iubită* al literaturii arabe, îndeosebi palestiniene, simbol al unei necesare și firești întregiri a ființei naționale, cum ar spune poeții Mahmoud Darwish sau Samih al-Qasim.

A fost odată un oraș albastru / Care visa străini / Hoinărind și chefuind / Din zori și pînă-n seară / Dar el s-a preschimbat / Într-un oraș negru / Ce-i urăște pe străini / Ce se-nvîrt prin cafenelele lui / Rînjind cu gurile de pușcă. (Poemul „Povestea unui oraș", de Samih al-Qasim, în traducerea lui George Grigore)

Un întreg imaginar istoric și religios se întoarce în forță în prezentul social și cultural al lumii arabo-islamice, iar Ierusalimul, acum, ca și în alte dăți în istorie, este o miză simbolică căreia i se asociază o proiecție concretă în plan politic, identitar și teritorial.

„Cel care se află în afara pămîntului lui Israel trebuie să-și îndrepte inima spre Israel, precum e scris «Şi Ţi se vor ruga Ţie către pămîntul lor». Cel care se află în Israel trebuie să-și îndrepte inima spe Ierusalim, precum e scris «Şi ei se vor ruga lui Dumnezeu către orașul pe care l-ai ales». Cel care se află în Ierusalim trebuie să-și îndrepte inima spre Templu, precum e scris «Şi ei toți se vor ruga spre această casă». Cel care stă în Templu trebuie să-și îndrepte inima spre Sfînta Sfintelor, precum e scris «Şi ei se vor ruga acestui loc». Cel ce stă în Sfînta Sfintelor trebuie să-și îndrepte inima spre locul în care se află Chivotul. Cel care stă în spatele locului unde se află Chivotul trebuie să se imagineze pe sine chiar în fața Chivotului. Cel care se află la Est de Ierusalim trebuie să-și întoarcă fața spre Vest. Cel care se află la Vest de Ierusalim trebuie să-și întoarcă fața spre Est. Cel care se află la Sud de Ierusalim trebuie să-și întoarcă fața spre Nord. Cel care se află la Nord de Ierusalim trebuie să-și întoarcă fața spre Sud. Astfel, tot poporul lui Israel își îndreaptă inimile spre același loc."

TALMUD, BERAKHOT 30A – învățătură despre direcția în care trebuie să se roage evreii oriunde s-ar afla

Laura Sitaru *este conferențiar la secția de arabă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București.*

Francisca BĂLTĂCEANU

Ierusalimul păcătos

Alături de imaginile feerice, de făgăduințele pentru un viitor, fie și îndepărtat, dar plin de glorie, apare în Biblie și un cu totul alt chip al Ierusalimului: invective puternice, amenințări, prevestirea unor nenorociri care par decise definitiv. Și nu prezentate ca din partea unor oameni, ci chiar din gura lui Dumnezeu.

Ce se întîmplă? Dumnezeu își schimbă gîndul sau, cum susțin unii, El ar fi și bun și rău? Pentru a încerca să înțelegem, pasajele trebuie citite, așa cum e întotdeauna necesar pentru a înțelege ceva cu adevărat, în contextul lor – apropiat și îndepărtat. Aceste pasaje sînt numeroase; aici vom privi doar cîteva exemple.

Uneori se spune „Ierusalimul", dar și, pur și simplu, „Cetatea"; alteori e metaforizat într-un personaj feminin, de pildă: „Fiica Sionului". Evident, nu e vorba de o determinare geografică, arhitectonică etc. Ierusalimul este simbolul unității poporului și este mai ales locul Prezenței divine, pentru că acolo e Templul. În același timp, este „capitala", locul autorităților și locul ce reprezintă întregul popor.

Și totuși, ce invective își aude din partea lui Dumnezeu… *„Vai, Cetatea cea credincioasă, cum a ajuns o desfrînată! Era plină de judecată, dreptatea locuia în ea, și acum e plină de ucigași!"* (Isaia 1:21)

„Fiu de om, arată-i Ierusalimului urîciunile lui și spune-i: «Așa vorbește Domnul Dumnezeu către cetatea Ierusalimului: (urmează o imagine alegorică a unei copile lepădate, pe care Dumnezeu a salvat-o, a crescut-o, a înfrumusețat-o)… *Ți s-a dus vestea printre neamuri pentru frumusețea ta, căci era cu totul desăvîrșită, datorită strălucirii cu care te împodobisem, zice Domnul Dumnezeu. Dar te-ai încrezut în frumusețea ta și ai curvit la adăpostul numelui tău celui mare; ți-ai revărsat curviile înaintea tuturor trecătorilor și te-ai dat lor»"* (Iezechiel 16: 3, 15-16).

Străbătînd Biblia, vedem că imaginea nu ține în primul rînd de sexualitate. Relația între Dumnezeu și popor e metaforizată frecvent în relația de iubire dintre bărbat și femeie, și mai ales în relația conjugală: pentru a face înțeleasă gravitatea idolatriei, ea e metaforizată în imaginea adulterului. Dumnezeu este Mirele, poporul este soția infidelă. Omul mînios pentru infidelitatea soției intuiește mult mai bine supărarea lui Dumnezeu pentru cultul adus idolilor, pericol mereu amenințător, de vreme ce toate popoarele din jur erau idolatre.

Pînă la urmă, de ce e așa de mare lupta lui Dumnezeu și, de aici, a trimișilor săi, pentru monoteismul pur? Mai întîi este vorba despre adevăr; despre a trăi în adevăr și nu în minciună. Nu doar ontologic, ci și factual. E cum ai spune tot ce ai pe suflet și ai implora ajutor, dar la capătul celălalt al firului nu e nimeni! Iar politeismul e însoțit și de un cu totul alt mod de comportare a omului, cu mult mai puțin respect pentru om.

Motivația invectivelor constă în decăderea spirituală a poporului, păcatele exprimate variază după epocă și după personalitatea profetului. Isaia continuă: *„Mai-marii tăi sînt răzvrătiți părtași cu hoții, toți iubesc mita și aleargă după plată; orfanului nu-i fac dreptate și pricina văduvei nu ajunge pînă la ei"* (Isaia 1: 23). Sau, în Iezechiel: *„În tine, tatăl și mama sînt disprețuiți, străinul este chinuit, orfanul și văduva sînt asupriți… În tine se ia mită pentru vărsare de sînge. Tu iei dobîndă și camătă, jefuiești cu sila*

© wikimedia commons

pe aproapele tău, și pe Mine Mă uiți, zice Domnul Dumnezeu." (22: 7, 12)

Alte păcate am spune azi că sînt „politice", de fapt referindu-se tot la relația omului cu Dumnezeu: prea marea încredere a Ierusalimului în alianțe, într-un sprijin din partea marilor puteri din zonă, imitîndu-le păcatele și disprețuind ocrotirea divină: *„Ea* [Oholiba, un personaj feminin care reprezintă Ierusalimul] *s-a aprins de dragoste după fiii Asiriei, după dregători și căpetenii, vecinii ei îmbrăcați în chip strălucit, călăreți călări pe cai, toți tineri și plăcuți". „A zărit pe ziduri niște zugrăveli de bărbați… toți avînd înfățișarea unor viteji după felul babilonienilor, a căror țară de naștere este Chaldeea, și s-a aprins după ei la cea dintîi privire și le-a trimis soli în Chaldeea. Și fiii Babilonului au venit la ea…"* (Iezechiel 23: 12, 14-17).

„Ierusalimul este micul oraș al marilor lucruri, în timp ce mai toate orașele moderne sînt mari și pline de lucruri mici. Cele mai importante puteri din istorie s-au întîlnit mereu aici, în dimensiunile unui sat și chiar dacă nu au fost întotdeauna prietene, cel puțin au fost întotdeauna vecine."

G.K. CHESTERTON

„Dacă va supraviețui vreun Ierusalim, atunci acela va fi Ierusalimul Zidului Plîngerii, al Sfîntului Mormînt și al Domului Stîncii, nu Ierusalimul care a fost capitală seculară pentru David, Godfrey sau Ben-Gurion."

ARNOLD TOYNBEE

„Ierusalimul este singurul oraș vechi pe care îl cunosc în care antichitățile nu sînt expuse ca relicve, ci sînt în uzul de zi cu zi."

SAUL BELLOW

Invectivele sînt urmate de amenințări. E important de văzut în ce constă pedeapsa.

Invectivele sînt urmate de amenințări. E important de văzut în ce constă pedeapsa. Să nu ne închipuim un Dumnezeu cu carnețelul în mînă, inventînd, cu sadism, chinuri speciale. Sînt pedepse ce țin de fenomenele naturii – perioade de secetă, o invazie de lăcuste –, mai mult pentru luare aminte; dar, esențialmente, atunci cînd omul e avertizat insistent și respinge avertismentul, Dumnezeu îl lasă să tragă consecințele. De pildă, atunci cînd, în ciuda avertismentelor repetate ale profetului Ieremia, care vedea că nu e momentul unei revolte, regele Țedekia se alătură unei coaliții împotriva Babilonului, e firesc ca acesta, stîrnit, să năvălească asupra Ierusalimului, în 587-586: orașul și Templul vor fi jefuite și distruse, o parte importantă a locuitorilor va fi dusă în exil în Babilon.

Trebuie observat că descrierea pedepselor e de multe ori condițională: e vorba în primul rînd de o chemare la convertire. Chiar cînd sînt decise definitiv, de exemplu cucerirea babiloniană, la capătul istoriei se află o lumină: exilații se vor putea întoarce, iar diaspora rămasă în Babilon a dezvoltat o cultură iudaică remarcabilă secole de-a rîndul.

Descrierea dezastrului e făcută în imagini voit terifiante, într-o revărsare poetică impresionantă, pentru a arăta gravitatea relelor săvîrșite de Ierusalim – de mai-marii poporului, de majoritatea locuitorilor. Dar niciodată Dumnezeu nu apare bucurîndu-se de dezastru: niciodată nu zice ceva de tipul „Ți-am spus eu! Așa-ți trebuie!", dimpotrivă…

O convertire a poporului ar aduce salvarea; dar chiar și altfel, pînă la urmă Dumnezeu va interveni și va aduce salvarea: *„Întoarceți-vă, fiilor care v-ați îndepărtat de mine, spune Domnul, căci Eu sînt stăpînul vostru și vă voi lua pe cîte unul dintr-o cetate și pe cîte doi dintr-o familie și vă voi aduce în Sion. Și vă voi da păstori după inima mea, care că vor hrăni cu știință și pricepere… În vremea aceea Ierusalimul va fi numit «tronul Domnului» și se vor aduna toate neamurile, pentru numele Domnului, la Ierusalim și nu vor mai umbla cu încăpățînare, în voia inimilor lor rele"* (Ieremia 3: 14-15, 17).

În momentul istoric în care se desfășoară acțiunea Noului Testament, distrugerea Templului și a cetății Ierusalimului este foarte aproape, chiar dacă nu era prevăzută și cu atît mai puțin dorită… Iisus o prevede, profetic, așa cum își prevede și moartea. Zice cu o oarecare ironie: *„Trebuie să merg, fiindcă nu este cu putință să piară un profet afară din Ierusalim"* (Luca 13:\ 33-34). Dar spune cu nemărginită amărăciune cum Cetatea, care a respins de atîtea ori mîntuirea făgăduită de împlinirea cuvîntului lui Dumnezeu, l-a respins acum pe însuși Cuvîntul întrupat: *„Ierusalime, Ierusalime, care îi ucizi pe profeți și îi omori cu pietre pe cei trimiși la tine, de cîte ori am vrut să-i adun pe copiii tăi cum își adună găina puii sub aripi, și n-ați vrut! Iată, casa voastră va fi lăsată, căci vă spun: nu mă veți mai vedea pînă cînd nu veți zice: «Binecuvîntat cel care vine în numele Domnului!»"* E mai îndurerat de dezastrul care se va abate și asupra celor nevinovați decît de propria suferință; o spune urcînd pe Golgota: *„Iar în urma lui venea mare mulțime de popor și de femei care-l plîngeau și-l jeleau. Dar Iisus, întorcîndu-se spre ele, le-a zis: «Fiice ale Ierusalimului, nu mă plîngeți pe mine, ci plîngeți-vă pe voi și pe copiii voștri! Căci iată, vin zile în care se va spune: Fericite cele sterpe și pîntecele care n-au născut și sînii care n-au alăptat! Atunci vor începe a zice munților: cădeți peste noi! Și dealurilor: Acoperiți-ne!»"* (Luca 23: 27-30).

Dar la capăt este speranța: ucenicilor descumpăniți, El avea să le explice apoi: *"Așa este scris: Christos trebuie să pătimească și să învie din morți a treia zi și să se vestească în numele lui convertirea spre iertarea păcatelor, la toate neamurile, începînd din Ierusalim"* (Luca 24: 46-47).

Biblia e un text format în trecut, dar menit a fi contemporan cu fiecare generație. În acest sens, are ceva de spus și azi. Atunci ce ar spune acum prin această imagine a Ierusalimului – și istoric, dar și dezvoltat în spiritual, simbolic? Poate că, pentru acela care vrea să schimbe lumea în bine, prima urgență este convertirea. Adică schimbarea gîndului și trăirea după cuvîntul divin.

***Francisca Băltăceanu** este specialistă în filologie clasică și ebraică, profesor invitat la Universitatea din București.*

André SCRIMA

Intersemnul

Timpurile inaugurate de primul secol al erei noastre precipită intrarea Ierusalimului în marile jocuri ale istoriei mondiale. El nu mai este, de acum înainte, doar un nume înscris într-un text sacru, cetate ridicată pe orizontul unei credințe. Ascensiunea celor două credințe universale – creștinism și islam – mai întîi, conflictele clasice ale neamurilor, mai apoi, îl vor covîrși curînd sub valurile revărsate ale confruntărilor lor succesive. „Orașul Sfînt" devine astfel o simplă referință a cronologiei universale. Tot ceea ce i se întîmplă răsună totuși în mod diferit pentru „credincioșii" săi, capătă semnificații transistorice, se încarcă, înspre bine sau înspre rău, de un conținut intelectual, dar și emotiv, ce se va repercuta inevitabil asupra lecturii faptelor. De aici înainte, descoperim un Ierusalim situat nu numai în interiorul orizontului celor trei religii, ci și *între* ariile lor respective de credință și de viață: intersemn. (...)

Și totuși, „memoria" Ierusalimului terestru nu se va șterge niciodată din religia iudaică (...). Ierusalimul terestru rămîne încorporat în sistemul central al prescripțiilor Legii, *mitzvot,* despre care spune că nu pot fi integral împlinite decît în cuprinsul „Pămîntului Sfînt", la Ierusalim în primul rînd. (...) Fiindcă ideea fundamentală se rezumă încă o dată la obligația de a respecta literal Tora: or, Tora ordonă și prescrie „în vederea" Ierusalimului terestru, a templului său și a locurilor dimprejurul lui. Împlinirea materială, condiție a „mîntuirii", se afla ca suspendată de teritoriul însuși al „Țării Sfinte". Printr-un proces de compensație relativ frecvent în istoria religiilor, pierderea materială a unui centru stabilit de identitate și criza atfel declanșată determină în psihicul religios respectiv o supraevaluare a materialității acestui centru, ceea ce poate ajunge pînă la un fel de inversare a perspectivei. Se pot cita într-adevăr *midrashim* conform cărora Dumnezeu a creat un Ierusalim sus numai și numai din iubire pentru cel terestru; sau un anume cuvînt al lui Rabbi Yohanan care susține că a face șase pași în „Pămîntul Sfînt" îți chezășuiește partea în lumea ce va să fie (tratatul *Ketubot,* IIIa). Cum nu ne aflăm aici în domeniul metaforic al limbajului, ba tocmai dimpotrivă, acest literalism încordat la maximum ne pune încă o dată față în față cu dificila evidență a ceea ce am numit ambivalența – sau bipolaritatea – constitutivă a Ierusalimului. Ea se precizează, pentru a relua formele profeților din Vechiul Testament și ale unor texte din Noul Testament, prin distincția între un „Israel în duh" și un „Israel în trup". (...) Distincția se aplică de altfel ansamblului monoteismului abrahamic și se referă la o întotdeauna posibilă tensiune interioară. Unitatea lui Dumnezeu spune, pe de o parte, că orice ființă este echidistantă de el, centrul fiind pretutindeni și circumferința nicăieri: Ierusalimul ceresc marchează punctul zenital al acestei unități, care, în priecție inversă, acoperă, s-ar putea spune, toată întinderea credinței și fiece loc al ei. Dar monoteismul poate spune de asemenea exclusivismul unei structuri sau al unui comportament delimitate de credința istorică ce își arogă totalitatea unei făgăduințe divine care, în sine, nu poate fi decît manifestarea voinței universale de mîntuire: situație proiectivă a „Ierusalimului terestru". Noțiunile tradițional importante de exil și de întoarcere vor fi nuanțate în consecință. Islamul, de pildă, le apropie pornind de la o cu totul altă direcție a credinței. „Ți se spune: întoarce-te! Dar ideea de întoarcere implică ideea unei prezențe anterioare; vai, ție! dacă prin acest loc de întoarcere înțelegi Damascul, Bagdadul sau altă patrie pămînteasc㓠(Sohrawardi, *Epistola turnurilor citadelei).* Or, celebrul cuvînt al imamului Ja'far (cuvînt devenit mai tîrziu un *hadith):* „Islamul a început în exil (la Medina) și se va întoarce la exil (în Ierusalim, ultima *qibla),* așa cum a început; fericiți vor fi membrii comunității lui Muhamad ce se vor expatria (pentru a regăsi dreptatea)".

E vorba tocmai despre comunitatea musulmană, cea care atinge, în sfîrșit, istoric vorbind, zidurile „Cetății Sfinte". Cu Omar, în 638, Ierusalimul își face intrarea în noua *oikumene* a islamului *(dar al-islam).* Intrare exemplară în multe privințe, atît de exemplară încît a furnizat cronografilor și teologiei creștine răsăritene din epocă un adevărat *locus hermeneuticus.* Precedată de patru luni de asediu, ea nu a fost însoțită de nici o distrugere sau violență: sura 17, a ascensiunii nocturne a Profetului, veghează asupra faptelor noului cuceritor. Cel care îl primește nu este nici el o personalitate banală. Sofronie, patriarhul Ierusalimului, moștenitor al liniei episcopilor din prima Biserică a credinței creștine, călugăr și contemplativ, a fost dimpotrivă un mediator activ al reconcilierii și al păcii între centrele ecleziastice ale veacului său. Nu pare să fi avut în fața evenimentului sentimentul unei prăbușiri a creștinismului și nici pe cel al unei demonstrații de superioritate a islamului: pur și simplu cotitură a timpurilor și întîlnire față în față a celor două religii sub invocarea unui Ierusalim de sus. Omar vine, de altfel, ca pelerin, nu ca un conducător de imperiu: „califul intră așezat pe cămila sa, în veșmînt sărac" (Theophanes, *Cronografia).* La ceasul rugăciunii, Sofronie îl poftește să se roage în Biserica Învierii, dar el respinge oferta spunînd: „de m-aș ruga în templul tău, l-ai pierde, fiindcă musulmanii ți l-ar smulge după moartea mea, zicînd: aici s-a rugat Omar" (Eutychios, *Anale).* Primul gest al califului este acela de a începe el însuși munca pentru degajarea vechii incinte a templului, *al-Haram al-Sharif),* de multă vreme acoperită de un morman de reziduuri. Prezența islamului la Ierusalim începe cu o modestă casă de rugăciune pe care Omar o ridică în vecinătatea stîncii abrahamice. În 691, califul omeyyad 'Abd al-Malik construiește „Domul Stîncii" (impropriu numit „moscheea lui Omar"); la puțină vreme, el sau fiul lui înalță marea moschee de la extremitatea orientală a incintei sacre, *al-Aqsa:* amprenta surei 17 este acum explicitată și confirmată.

Ierusalimul musulman nu va fi niciodată un centru politico-religios, ci semnul concret al orientării lui profetice și eschatologice. Revendicările, legate de oraș și de teritoriul său, ale unui islam „exclus" de aici în urma vicisitudinilor istoriei semnalează foarte precis acest sens, puternic înrădăcinat în evidența vie, pentru el, a apartenenței sale la comunitatea abrahamică.

Căci aflăm, de asemenea întipărite deasupra Ierusalimului, două inscripții majore. adevărată profesiune de credință a islamului. Neclintite și astăzi în moscheile din *al-Haram al-Sharif,* citirea lor nu încetează să tulbure. Prima se referă la Christos și se întinde pe tamburul Domului Stîncii. Ea se citește pornind de la răsărit. „O, Maria! Dumnezeu îți vestește bucuria unui cuvînt de la El: numele lui este Mesia (Christos), Iisus, fiul Mariei" (sura 3, 45). Cea de-a doua se află în nișa axială a moscheii *al-Aqsa* și vorbește despre grija lui Dumnezeu față de Maria: „De fiecare dată cînd Zaharia intra în templu, găsea alături de ea mîncarea trebuincioasă, așa că el o întrebă: «O, Maria! de unde ai aceasta?» Ea spuse: «De la Dumnezeu, căci Dumnezeu înzestrează pe cine voiește fără măsură»" (sura 3, 37). (...)

Aceste „intersemne" nu au fost, pare-se, primite și descifrate conform înțelegerii credinței pe care o cer locurile de unde ele ne vorbesc. Nu va trece mult, într-adevăr, pînă ce creștinătatea occidentală, încă pe cale de a se constitui și aflată în dificultate de a se afirma, se va pune în mișcare spre Ierusalim. Cruciadele: una dintre șireteniile cele mai izbutite ale istoriei căci, odată ce fervoarea și elanul începuturilor sînt deviate pe parcurs, ele dau naștere unei omeniri cu totul diferite de aceea care credea, la început, că va fi biruitoare. Ierusalimul terestru marchează polul temporal al acestor vaste mișcări de transgresiune desfășurate pe mai bine de patru secole. Numele de „cruciadă" devine întrucîtva imaginea emblematică a unui anume stil occidental de a înfățișa cauza credinței creștine în lume. Peripeții ale istoriei fără îndoială, în sensul cel mai larg al termenului, dar ale căror consecințe (...) apasă încă asupra stării generale a conștiințelor și a lucrurilor. Pentru prima oară, într-adevăr, „locurile sfinte" (al căror sens fusese ancorat de creștinătatea răsăriteană, ca și de islam, la înălțimea „Ierusalimului ceresc") devin miza unei înfruntări războinice, avînd în fundal voința de a dovedi superioritatea unei credințe asupra alteia. Epopeea cruciaților relua sub acest aspect anume, și cumva în mod regresiv, primele examinări „de drept divin" comise odinioară în pămîntul Palestinei. Mai subtil, încă, „Istoria", ca proiect cumulat și continuat (deoarece cruciadele sînt o idee-forță și totodată o idee fondatoare a Occidentului creștin), și adevărul credinței erau amestecate în așa măsură încît ajungeau la o anume echivalență: cînd credința se retrage, acțiunea istorică va continua, prin inerția dobîndită, să acționeze în numele ei. (...)

(din *Teme ecumenice,*
Editura Humanitas, 2004, pp. 58-68)

***André Scrima** (1925-2000) a fost monah, membru al Grupului de la Antim („Rugul Aprins"), arhimandrit al Patriarhatului Ecumenic de la Constantinopol, reprezentant personal al Patriarhului ecumenic Athenagoras la Conciliul Vatican II (1963-1965), membru și inspirator, din 1959, al comunității monastice ortodoxe de la Deir-al-Harf, Liban.*

„De m-aș ruga în templul tău, l-ai pierde, fiindcă musulmanii ți l-ar smulge după moartea mea."

„Ierusalimul este o doamnă
în voal într-o zi toridă,
feminină, deznădăjduită,
visînd moale, nepăsătoare,
absorbind timpul așa cum ar
linge o acadea dulce, iar fiii
ei ar veni în jurul fustelor ei,
culegînd flori și plante. În alte
zile, Ierusalimul este un bărbat
feroce, aspru
și îmbătrînit, mirosind
a cimbru și a capră sălbatică,
desculț și plin de viță-de-vie ca
de vene pe picioare,
cu voce repezită și antipatică,
resprirînd aroma înșelătoare
a păcatului pe aleile-i
abandonate, dar și mirosul
profețiilor în piețele publice."

SHULAMITH HAREVEN

„Ierusalim, poartă a cerului,
este, în realitate, dimensiunea
exigenței omenești,
nesatisfăcută de ceea
ce primește pe pămînt
și care tinde spre cel care ține
scara de la capătul ei de sus.
Ierusalim, poartă a cerului,
este tentativa umanității
de a urca, pas cu pas, scara
care, așezată pe pămînt,
duce spre adevărata înălțime."

ARMAND ABECASSIS

„Ierusalimul nu este un oraș,
ci un amor absolut."

AMOS OZ

Valentina COVACI

Ecouri europene ale Ierusalimului

Din Sion va ieși legea și din Ierusalim cuvîntul Domnului. (Is. 2:3)

Mozaicul absidal al bisericii romane Santa Pudenziana, realizat la sfîrșitul secolului al IV-lea A.D., prezintă tema transmiterii Legii *(traditio legis):* Christos tronează înconjurat de apostoli, Petru la dreapta și Paul la stînga. În acest context roman, Christos este învești mîntat în toga imperială, iar apostolii poartă toga senatorială. Petru este încoronat de o figură feminină personificînd Biserica Evreilor *(ecclesia ex circumcisione),* iar Paul își primește coroana de la o personificare a Bisericii Păgînilor *(ecclesia ex gentibus)*. În mijloc, Christos marchează atît împlinirea, cît și transmiterea Legii, de la o biserică la cealaltă. Mozaicul expune o temă repetată în alte biserici timpurii ale Romei, precum Santa Sabina sau Santa Costanza, a comunității creștine ca rezultat al întîlnirii moștenirii veterotestamentare cu Biserica Păgînilor, care îl încoronează pe apostolul neamurilor, Paul.

Încă de la începuturi, *transmiterea Legii* a fost însoțită de ridicarea de copii ale arhetipurilor ierosolimitane în Europa și de transferul sacrului prin importul de memoriale hagiopolite.

Inscripția pusă în 1491 la intrarea Sfîntului Mormînt de la Varallo explica astfel intenția mimetică a fondatorului, franciscanul Bernardino Caimi. După ani petrecuți la Ierusalim, Caimi a ridicat o copie a Sfîntului Mormînt de la Ierusalim pentru ca aceia care nu pot să meargă în pelerinaj în Țara Sfîntă să vadă Ierusalimul în această vale muntoasă din Piemont.

Caimi este doar unul dintre foarte mulții europeni care, după ce au trăit sau vizitat Locurile Sfinte, au încercat să transfere ceva din sanctitatea Ierusalimului în țările lor de origine, făcînd astfel accesibilă charisma Orașului Sfînt celor care nu puteau face această călătorie costisitoare și periculoasă.

Copii ale Ierusalimului creștin, în special ale Sfîntului Mormînt, sînt răspîndite în întreaga Europă, atît în regiuni de tradiție catolică, cît și în cele de tradiție ortodoxă. Astfel, în Italia, călătorul este uimit de numărul mare de biserici dedicate Sfîntului Mormînt, evidențiat de recurența denumirii *Santo Sepolcro.* De obicei, o astfel de dedicație indică existența unui monument arhitectonic care s-a dorit o replică a prototipului ierosolimitan sau o structură ecleziastică înființată pentru a susține financiar Biserica Sfîntului Mormînt din Ierusalim. Este cazul bazilicii Santo Sepolcro din Acquapendente. Această abație, fondată în Lazio, în secolul al X-lea, a fost înzestrată cu o copie a Ediculului hagiopolit. De asemenea, aici se colectau donațiile făcute în Italia pentru Țara Sfîntă. La fel, în spațiul ortodox, impulsul mimetic a urmat de multe ori necesității materiale. Este cazul mănăstirii Sfîntul Sava din Iași, ctitorită de domnitorul Petru Șchiopu după 1583, pentru a-i găzdui pe călugării refugiați de la mănăstirea Mar Saba, de lîngă Ierusalim. De altfel, călugării primiți de Petru Șchiopu la Iași nu erau primii care să caute refugiu în Europa. În secolul al VII-lea se instalau la Roma, în mănăstirea San Saba, alți călugări de la Mar Saba, care și-au căutat refugiu pe colinele romane după cucerirea arabă a Palestinei în 683.

Aceste exemple ilustrează cîteva dintre motivele și mijloacele prin care copii monumentale sau spirituale ale Ierusalimului au fost transferate în Europa. Însă modelele ierosolimitane au fost adoptate în forme variate: import de relicve, însoțit de multe ori de ridicare de reproduceri arhitecturale ale monumentelor ierosolimitane care să le găzduiască, devoțiuni și ritualuri hagiopolite. De obicei, agenții acestor transferuri au fost cei care aveau experiența directă a Ierusalimului, fie ei refugiați, precum călugării de la Mar Saba, sau cei care au activat în Ierusalim, precum franciscanul Bernardino Caimi.

© wikimedia commons

„Nu există nici un centimentru în al-Quds (Ierusalim, n.m.) unde un profet să nu se fi rugat sau un înger să nu se fi așezat."

HADITH-UL LUI AT-TIRMIDHI

„Pur și simplu (și scandalos) vorbind, Ierusalimul nu ține de religiile care se reclamă de la el. Cei care îl onorează cu adevărat sînt mai cu seamă cei care știu să se recunoască în distanțarea lui față de toate."

ANDRÉ SCRIMA

„Pentru că ne-am comportat ca niște cuceritori, am pierdut Ierusalimul ceresc și de aceea am pierdut Ierusalimul terestru. Să redevenim demni de Ierusalimul ceresc și vom afla imediat calea spre Ierusalimul pămîntesc."

CARDINALUL HENRI D'ALBANO, comentînd vestea cuceririi Ierusalimului de către Saladin, în 1187

Cei mai mulți dintre europenii care au ajuns în acest oraș mult visat au făcut drumul înapoi.

Conform tradiției, Adevărata Cruce a fost descoperită în Ierusalim de către împărăteasa Elena, în timpul pelerinajului pe care l-a făcut în Țara Sfîntă (325/326 A.D.). Descoperirea a fost imediat urmată de răspîndirea de fragmente din prețioasa relicvă în Imperiu. Un astfel de fragment a ajuns la Roma, într-una din bazilicile constantiniene, astăzi Santa Croce in Gerusalemme. Această biserică, construită pe locul palatului împărătesei Elena, *Sessorianum,* a primit denumirea de „biserica Ierusalim", în cinstea relicvei Adevăratei Cruci pe care o găzduia.

Însă pioasa replicare a Locurilor Sfinte nu a rămas domeniul exclusiv al principilor. O familie de negustori și diplomați originară din Genova, Adorno, așezată în Țările de Jos în secolul al XIII-lea, a ridicat un astfel de monument în Bruges, așa-numita „Biserică Ierusalim" *(Jeruzalemkerk).* Ca în multe alte cazuri similare, Biserica Ierusalim din Bruges face parte dintr-un model complex de translație a Ierusalimului. Fondatorii ei au făcut pelerinajul la Ierusalim. Biserica, ce se voia un memorial arhitectonic al Bisericii Sfîntului Mormînt, a fost terminată de Anselmo și Giovanni Adorno, tată și fiu, după pelerinajul lor din 1471. Biserica urmărea să recreeze, în contextul unui oraș flamand, ceva din topografia sacră a Ierusalimului. Mai mult, *mimesis*-ul monumental a fost completat, în cazul familiei Adorno, de comemorarea narativă a Ierusalimului. Cei doi Adorno sînt autorii unuia dintre numeroasele jurnale de călătorie produse în secolele de sfîrșit ale Evului Mediu, în care pelerinii și-au înregistrat experiențele în Țara Sfîntă și prin care au încercat să facă Ierusalimul accesibil celor care puteau citi despre misterele sale, dar nu puteau face călătoria dincolo de mare.

Poate cea mai spectaculoasă formă de replicare a Ierusalimului este crearea așa-numiților *munți sfinți (sacri monti),* o invenție a franciscanilor italieni. *Sacri monti,* precum cel de la Varallo ale cărui baze au fost puse de Bernardino Caimi în 1491 prin ridicarea unei copii a Sfîntului Mormînt, urmăreau să reproducă atît geografia sacră a Ierusalimului, cît și ritualurile celebrate în Orașul Sfînt. Cel mai cunoscut dintre acestea este exercițiul devoțional al Căii Crucii *(Via Crucis),* ritual care continuă să fie practicat pînă în zilele noastre și ale cărui reprezentări iconografice încă împodobesc pereții oricărei biserici care urmează tradiția Bisericii Romane. Acest ritual itinerant a apărut la Ierusalim în secolele de sfîrșit ale Evului Mediu, dezvoltat din practicile comemorative ale fraților franciscani. De-a lungul a ceea ce astăzi formează în mare parte *Via Dolorosa* în Ierusalim, întinsă între Pretoriul lui Pilat și Golgotha, în Biserica Sfîntului Mormînt, a înflorit devoțiunea comemorării itinerante a Patimii. De-a lungul acestei *căi a durerii,* prin opriri la stațiuni asociate cu momente ale Patimii, precum întîlnirea cu Simon din Cirene sau cu Veronica, pelerinii comemorau cu compasiune suferințele lui Christos. Această devoțiune apărută la Ierusalim a fost introdusă în Europa la început în centre franciscane, precum *sacri monti,* pentru a fi extinsă mai apoi la scara Bisericii universale de papa Benedict al XIII-lea în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Alături de replicarea monumentală a Ediculului din Ierusalim în varii biserici dedicate Sfîntului Mormînt în Europa, adoptarea ritualului Căii Crucii rămîne cea mai frapantă evidență a procesului de transfer al sacrului între Ierusalim și Europa.

Oraș sfînt al profeților împlinite, memorial al Patimii și Învierii, Ierusalimul a atras de-a lungul milenarei sale istorii pelerini, soldați și coloniști. Însă cei mai mulți dintre europenii care au ajuns în acest oraș mult visat au făcut drumul înapoi spre țările lor de origine. Dar, amintindu-și de vorbele sumbre ale psalmistului, „Dacă te voi uita, Ierusalime, să mi se usuce mîna dreaptă" (Ps. 137: 5), ei au căutat să recreeze Ierusalimul prin replici arhitecturale sau devoționale, în încercarea de a transfera ceva din sanctitatea Cetății Sfinte înapoi în Europa. De-a lungul secolelor, pioasa imitare a Ierusalimului, în monumente sau practici devoționale, a coroborat *transmiterea Legii.* O fiolă cu mir sau pămînt, dar și ridicarea unui edificiu după modelul Ediculului Sfîntului Mormînt reprezintă mijloace mai modeste sau mai grandioase de a glorifica amintirea Ierusalimului și de a împrumuta ceva din charisma Cetății Sfinte prin imitare.

***Valentina Covaci** este doctor în istorie al Universității din Amsterdam.*

Monica NEAȚU

„Inima Creștinătății"

„Și am văzut cetatea sfîntă,
Noul Ierusalim,
pogorîndu-se din cer de la Dumnezeu,
gătită ca mireasă împodobită pentru
mirele ei."

(Apocalipsa după Ioan, 21:2)

În anul 1419, Nompar de Caumont, un mărunt senior gascon, a pornit în aventura vieții sale. Dornic să dobîndească iertarea păcatelor, dar și să scape de zbuciumul politic ce cuprinsese Europa Occidentală la sfîrșitul Evului Mediu, Nompar a îmbrăcat hainele pelerinului și a plecat spre cetatea cetăților: Ierusalim.

Privită drept o cale de ispășire a păcatelor, dar și de imitare a sacrificiului christic, călătoria la Ierusalim asigura credincioșilor participarea la un fenomen sacru, ce intra în sfera tangibilului. Pelerinul își asuma o ruptură, o îndepărtare de existența lui cotidiană, pentru a parcurge un itinerariu care îl conducea spre sacru, realitățile mundane aproape că erau abandonate în favoarea experiențelor spirituale, iar la capătul unui drum lung, și nu lipsit de pericole, *homo viator* spera să găsească iertarea păcatelor și mîntuirea. Ierusalimul terestru, metamorfozat în epoca cruciadelor în centrul lumii creștine, simboliza pentru credinciosul medieval un spațiu de frontieră, o prefigurare a cetății celeste.

Cucerirea arabă, cruciadele și stăpînirea mamelucilor au transformat Ierusalimul de la sfîrșitul Evului Mediu într-un centru de pelerinaj din ce în ce mai greu de vizitat, în comparație cu Roma sau Compostela. Totuși, Orașul Patimilor, cum era numit de credincioșii timpului, și-a păstrat întîietatea spirituală și centralitatea, fapt dovedit de reprezentările cartografice (harta Harford) și de menționarea în diverse predici a viziunii lui Iezechiel (5:5). Scrierile timpului asociau Ierusalimul nu doar cu centrul Creștinătății, ci și cu inima sa, concept ce pornea de la ideea unei mîntuiri universale, dăruită de divinitate oamenilor.

Pelerinii propun o cartografiere reală și una imaginară a Orașului Sfînt.

Pelerinii din secolul al XV-lea, cu pelerinele lor brodate cu semnul crucii, sînt mult mai aproape de călătorul contemporan decît ne închipuim. Atenți la mediul înconjurător și iertați de păcatul curiozității, care își pierduse semnificația de eroare creștină, ei devin călători. Relatările lor, naive sau bine documentate, pline de idei primite de-a gata, dar și de priviri curioase, îi oferă cititorului contemporan imaginea multiplă a unui Ierusalim mitic, legat de istoria sacră a mîntuirii, dar și a unui centru urban unde se întîlneau diverse confesiuni și religii, influențe politice și culturale.

Stăpînirea sultanilor mameluci, indulgențele pontificale și erijarea călugărilor franciscani în Păzitorii Țării Sfinte au dus la restrîngerea pelerinajelor într-un spațiu geografic bine delimitat și la elaborarea unor rute sacre dedicate pelerinilor. Călătoria începea, de cele mai multe ori, la Veneția, unde se făcea îmbarcarea pe vasele Serenissimei. Cetatea Sfîntului Marcu nu a ratat ocazia participării active la transportul credincioșilor. La plecare, orice călător își putea procura o serie de scrieri în format mic, cu lista tuturor indulgențelor și a locurilor pe care trebuia să le viziteze. Acest nou tip de scriere, care seamănă izbitor cu un ghid contemporan, ne oferă o nouă imagine a Ierusalimului, dominată de stereotipii și obiective turistice. Elaborate inițial de călugării de la Muntele Sion, aceste scrieri cu caracter practic stabileau traseul pelerinajului și rugăciunile ce trebuiau rostite în fiecare loc. Pelerinajul a căpătat, astfel, o tentă colectivă și un anumit itinerariu fix. Parcursul propus de călugării predicatori pornea din portul Jaffa, cu o primă oprire la Ierusalim, ajungea, apoi, în Bethleem și la locul botezului din Iordan. Interesant este faptul că s-a instituit, treptat, o anumită gradualitate a sacrului, vizitarea mormîntului lui Hristos și al Fecioarei aducea pelerinului indulgențe plenare, pe cînd la Muntele Sion se obținea doar iertarea parțială a păcatelor.

Dacă drumul pînă în Țara Sfîntă era făcut de cîțiva norocoși, precum Nompar, pe cont propriu și cu tot confortul necesar, odată ajunși la Ierusalim toți pelerinii se integrau fluxului turistic, ghidați fiind de călugării predicatori, care tratau cu autoritățile, îi ajutau să se cazeze la hospitalul diverselor națiuni, faimos fiind cel situat chiar în fața bisericii Sfîntului Mormînt. Clădirea fusese construită de cavalerii ioaniți în vremea cruciadelor, dar în secolul al XV-lea servea drept adăpost tuturor pelerinilor creștini veniți la Ierusalim.

Pelerinii propun o cartografiere reală și una imaginară a Orașului Sfînt. Ierusalimul real este un oraș captiv, care își pierduse strălucirea. În mici detalii punctuale, călătorii remarcă lăcașele de cult și locurile de pelerinaj controlate de mameluci, unele dintre ele aflate într-o stare jalnică, taxele ce trebuiau achitate pentru a intra în oraș, dar și pentru a vizita diverse biserici, atmosfera încărcată ce putea oricînd să degenereze. În descrieri pline de culoarea locală sînt amintite casele cu terase, cartierele pline de o populație eteroclită, piețele unde se comercializau felurite tipuri de mătase, bijuterii, veșminte, totul fiind trecut prin filtrul curiozității, dar și al alterității. Alți pelerini se delectează cu imaginea

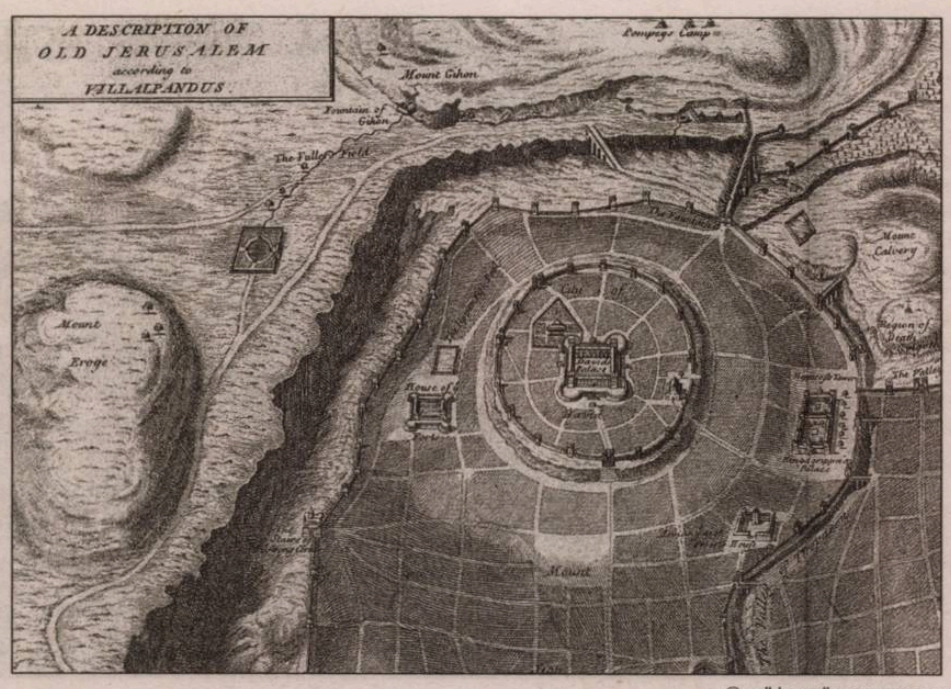

© wikimedia commons

„Ierusalimul înseamnă 35 de secole de istorie și 45 de secole de spiritualitate."

MAURICE GRYNFOGEL

„...amintindu-mi de Ierusalim cu inima ridicată spre el, de Ierusalim, patria mea, de Ierusalim, mama mea, și de Tine care stăpînești asupra lui..."

SF. AUGUSTIN

„Gheena se întinde de-a lungul zidului Ierusalimului, spre răsărit..."

EUSEBIU DIN CEZAREEA

străduțelor înguste și a bazarului plin de mărfuri diverse. Bazar de unde piosul călugăr de la mănăstirea din Ulm, Felix Fabri, a cumpărat suveniruri pentru confrații săi germani, pe care le-a sfințit, apoi, în biserica Sfîntului Mormînt (le-a ținut o noapte pe altar).

Pelerinii inventariază lăcașele de cult creștine și amintesc starea lor. La 1395, sînt menționate 32 de locuri sfinte ce aparțineau tradiției vetero- și novotestamentare, unele dintre ele fiind sub autoritatea islamului și imposibil de vizitat. Voci critice risipesc confuziile legate de identificarea templului lui Solomon cu moscheea al-Aqsa, interesul istoric, chiar limitat, denotă curiozitatea și dorința de informații corecte. Alți călători, ceva mai bine documentați, încearcau să înțeleagă mozaicul etnic și religios ce domina Ierusalimul. Creștinii răsăriteni, dar și cei din Orient și Africa, sînt priviți cu curiozitate, ceremoniile lor religioase și diverse tradiții liturgice sînt notate în detaliu, chiar dacă unele etimologii și explicații sînt pur fanteziste.

La miezul nopții, pentru pelerini începea descoperirea Ierusalimului sacru, ei străbătînd, la lumina torțelor, itinerariul christic, ce avea la bază evangheliile canonice și apocrife. De multe ori, relatările sînt modeste, cu puține detalii personale, credulitatea și naivitatea autorilor îl deconcertează pe cititorul contemporan. Sursele amintesc trei itinerarii: *Via Captivitatis* (de la Muntele Măslinilor la Muntele Sion), *Via Crucis Dolorosa* (de la Pretoriu în interiorul Sfîntului Mormînt) și *procesiunea din interiorul Sfîntului Mormînt*. Ierusalimul sacru, ce li se înfățișa pelerinilor la lumina torțelor, iese cu greu din stilul predicilor clericilor, privirea este cea a credinciosului care caută mîntuirea și care parcurge la nivel simbolic Drumul Crucii. Lamentațiile și rugăciunile nu vizau doar păcatele pelerinilor, ci și captivitatea Orașului Mîntuirii, locul unde, după o viață de rătăciri, creștinul medieval ajungea „acasă".

La vecernie, însoțiți de un franciscan, pelerinii de confesiune latină și răsăriteană se îndreaptau spre Biserica Sfîntului Mormînt, unde își petreceau noaptea rugîndu-se. Toate relatările din epocă vorbesc de acest moment, considerat drept apogeul parcursului spiritual al pelerinului.

Dar cum pelerinajul era considerat de multe ori o întreprindere cheltuitoare și dificilă, mulți credincioși îl trăiau prin procură. Relatările de călătorie și diverse obiecte, ce avuseseră contact cu sacrul, aveau rolul de a-i ajuta pe credincioși să se apropie de inima Creștinătății, realizîndu-se, astfel, un adevărat transfer sacral și soteorologic. Seniorul de Caumont ne oferă, la sfîrșitul relatării sale, o listă de obiecte aduse din Țara Sfîntă „pentru domnii și doamnele din Gasconia". Sînt amintite mătănii, pietre, bijuterii sau bucăți de pînză care atinseseră Sfîntul Mormînt, dar și stofe și parfumuri orientale.

Reînnoiți spiritual, învestiți, în unele cazuri, cavaleri ai Sfîntului Mormînt, cu desaga plină de obiecte miraculoase, pelerinii se întorceau în lumea lor, aducîndu-le celor de acasă speranța mîntuirii și imaginea, deopotrivă sacră și profană, a unui oraș.

***Monica Neațu** este doctor în istorie, specializat în mentalitățile religioase ale Europei medievale.*

Corina ANTON

Cruciada lui Torquato Tasso

© wikimedia commons

Figura lui Torquato Tasso (1544-1595), probabil cel mai reprezentativ autor italian din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, poartă și astăzi, cel puțin în ochii publicului larg, nimbul interpretărilor romantice clișeizante, care au văzut în el deopotrivă un geniu însingurat și o victimă a bolii și a tiraniei. Mai puțin exaltați și mai lucizi decît predecesorii lor, criticii de dată recentă au ales să descifreze sensibilitatea tassiană (de o factură aparte, fără îndoială) mai degrabă în contextul acelei epoci de prefaceri și instabilitate care a fost apusul Renașterii italiene. Viața autorului se desfășoară sub semnul declinului politic al splendidelor curți din Peninsulă, care strălucesc decorativ în marșul lor spre golirea de o reală putere politică și la care poetul veșnic peregrin regăsește prea puțin din consistența și echilibrul de odinioară. Recluziunea de șapte ani în spitalul Sant'Anna este și ea emblematică: cu puseurile sale incomode de fervoare religioasă, poetul în delir riscă să atragă atenția curiei romane asupra curții din Ferrara, în condițiile în care mama ducelui Alfons al II-lea d'Este, principesa Renée a Franței, este de confesiune calvină, iar în anturajul ducelui se află mințile cele mai nonconformiste și mai iscoditoare, bucurîndu-se de o libertate greu de găsit altundeva în Italia Contrareformei catolice. Climatul mișcării împotriva Reformei protestante marchează puternic destinul lui Tasso: cel mai frapant episod este acela cînd, interiorizînd suspiciunile religioase ale vremii, poetul se autoacuză de erezie înaintea tribunalului Inchiziției, dar absolvirea, în loc să-i risipească dubiile, i le adîncește. În fine, epoca sa este dominată de o teamă difuză de pericolul expansiunii otomane în Europa, cu care Tasso se confruntă în 1558, cînd cu greu reușește sora sa să scape cu viață dintr-o incursiune otomană la Sorrento. Copil fiind, ascultă istorisiri despre faptele eroice ale cruciaților, iar victoria de la Lepanto din 1571, cînd Liga Sfîntă zdrobește flota otomană, marchează un moment de răscruce, poate mai mult din punct de vedere psihologic decît politico-strategic, în imaginarul colectiv.

Tasso este, prin urmare, martorul unui moment istoric ale cărui contradicții, tulburări și aspirații se răsfrîng în special în capodopera sa, *Ierusalimul eliberat,* poem eroic a cărui elaborare i-a ocupat toată viața. Prima schiță datează din anul 1560, proiectul fiind reluat în 1567, apoi în 1573, cînd poemului i se dă titlul de *Goffredo* (italienizînd numele lui Godefroy de Bouillon, unul din conducătorii primei cruciade). Tasso îl termină în 1575, îl prezintă spre revizuire celor mai de seamă cărturari ai vremii sale, iar în 1577 pune punct *Ierusalimului eliberat.* Este publicat în 1581 și 1584, declanșînd o polemică vivace în rîndul teoreticienilor literari împărțiți în susținători ai poemului cavaleresc ilustrat de Ludovico Ariosto și partizani ai poemului eroic de inspirație clasică propus de Tasso. În fine, considerînd că opera sa cuprinde prea multe derapaje sentimentale, în 1593 Tasso o rescrie într-o variantă mai rigidă, intitulată neliniștitor *Ierusalimul cucerit*.

Cu *Ierusalimul eliberat,* Tasso își propune o operă solemnă, conformă canoanelor clasice, în care să se regăsească idealuri eroice, sacrificiu, autentic spirit religios și un model de erou, Goffredo di Buglione, care să întruchipeze conducătorul înțelept și pios căruia îi este atribuită o misiune sacră, și totodată o operă care să evoce un moment de glorie a creștinismului, în condițiile impasului în care se afla Biserica Catolică după Conciliul de la Trento și ale eșecului stăvilirii luteranismului. În contextul dublului pericol extern și intern, al atacurilor otomane și al schismei protestante, rătăcirile cruciaților lui Tasso și dificila victorie repurtată de ei reflectă greutatea regăsirii consensului religios. În jurul Ierusalimului se înfruntă forțele binelui și răului, arhanghelii și demonii care pun umărul la victoria unei tabere sau a celeilalte, într-o luptă care cuprinde întreg universul și în care ideea de dreptate, deși nu rareori umbrită de ispitirile la care sînt supuși eroii creștini, apare indiscutabil biruitoare.

primat în opera sa: tensiunea dorințelor perpetuu frustrate și impulsul evadării în paradisuri artificiale efemere, amenințate invariabil de năvala unei realități care cere jertfirea aspirațiilor personale spre binele colectiv, indiferent de suferința individului. Însă mirajul redobîndirii prin luptă a Ierusalimului, centrul sacru cu o puternică simbolistică spirituală și religioasă, atingea coarda cea mai sensibilă a contemporanilor poetului. *Ierusalimul eliberat* era, în fapt, visarea cu ochii deschiși a depășirii divergențelor, a unificării tuturor aspirațiilor și a reconcilierii totale sub semnul crucii, pe care realitatea nu putea să nu le contrazică.

Tasso atrage, mai mult prin ceea ce este ambiguu, neexprimat sau reprimat în opera sa.

Astăzi, Tasso atrage, mai puțin prin avîntul religios, prin fericita uniune dintre miraculosul de factură creștină și istorie, prin îmbinarea dintre ficțiune și adevăr, și mai mult prin ceea ce este ambiguu, neexprimat sau reprimat în opera sa: tensiunea dorințelor perpetuu frustrate și impulsul evadării în paradisuri artificiale efemere, amenințate invariabil de năvala unei realități care cere jertfirea aspirațiilor personale spre binele colectiv, indiferent de suferința individului. Însă mirajul redobîndirii prin luptă a Ierusalimului, centrul sacru cu o puternică simbolistică spirituală și religioasă, atingea coarda cea mai sensibilă a contemporanilor poetului. *Ierusalimul eliberat* era, în fapt, visarea cu ochii deschiși a depășirii divergențelor, a unificării tuturor aspirațiilor și a reconcilierii totale sub semnul crucii, pe care realitatea nu putea să nu le contrazică.

***Corina Anton** este lector dr. la Secția de italiană a Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București.*

„Și a venit unul din cei șapte îngeri, care aveau cele șapte cupe pline cu cele din urmă șapte pedepse, și a grăit către mine zicînd: Vino să-ți arăt pe mireasa, femeia Mielului.

Și m-a dus pe mine, în duh, într-un munte mare și înalt și mi-a arătat cetatea cea sfîntă, Ierusalimul, pogorîndu-se din cer, de la Dumnezeu,

Avînd slava lui Dumnezeu. Lumina ei era asemenea cu cea a pietrei de mare preț, ca piatra de iaspis, limpede cum e cristalul.

Și avea zid mare și înalt și avea douăsprezece porți, iar la porți doisprezece îngeri și nume scrise deasupra, care sînt numele celor douăsprezece seminții ale fiilor lui Israel.

Spre răsărit trei porți și spre miazănoapte trei porți și spre miazăzi trei porți și spre apus trei porți.

Iar zidul cetății avea douăsprezece pietre de temelie și în ele douăsprezece nume, ale celor doisprezece apostoli ai Mielului.

Și cel ce vorbea cu mine avea pentru măsurat o trestie de aur, ca să măsoare cetatea și porțile ei și zidul ei.

Și cetatea este în patru colțuri și lungimea ei este tot atîta cît și lățimea. Și a măsurat cetatea cu trestia: douăsprezece mii de stadii. Lungimea și lărgimea și înălțimea ei sînt deopotrivă.

Și a măsurat și zidul ei: o sută patruzeci și patru de coți, după măsura omenească, care este și a îngerului.

Și zidăria zidului ei este de iaspis, iar cetatea este din aur curat, ca sticla cea curată.

Temeliile zidului cetății sînt împodobite cu tot felul de pietre scumpe: întîia piatră de temelie este de iaspis, a doua din safir, a treia din halcedon, a patra de smarald,

A cincea de sardonix, a șasea de sardiu, a șaptea de hrisolit, a opta de beril, a noua de topaz, a zecea de hrisopras, a unsprezecea de iachint, a douăsprezecea de ametist.

Iar cele douăsprezece porți sînt douăsprezece mărgăritare; fiecare din porți este dintr-un mărgăritar. Și piața cetății este de aur curat, și strălucește ca sticla.

Și templu n-am văzut în ea, pentru că Domnul Dumnezeu, Atotțiitorul, și Mielul este templul ei.

Și cetatea nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o și făclia ei este Mielul.

Și neamurile vor umbla în lumina ei, iar împărații pămîntului vor aduce la ea mărirea lor.

Și porțile cetății nu se vor mai închide ziua, căci noaptea nu va mai fi acolo.

Și vor aduce în ea slava și cinstea neamurilor.

Și în cetate nu va intra nimic pîngărit și nimeni care e dedat cu spurcăciunea și cu minciuna, ci numai cei scriși în Cartea vieții Mielului."

(Apocalipsa Sfîntului
Ioan Teologul, 21: 9-27)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Fapte care seamănă a miracol

Organizațiile umanitare, nonprofit și nonguvernamentale reușesc, uneori, să dea țării ăsteia sărace și furate cîteva secvențe de normalitate, chipuri ale demnității și responsabilității. Cred că nu vorbim îndeajuns despre ele, deși eforturile lor nu sînt numai pentru „beneficiarii direcți", oamenii aflați în dificultate, ci și pentru noi, toți ceilalți, care ne putem vedea liniștiți de viețile noastre, știind că există cineva care preia și se străduiește să vindece rănile societății.

Copiii sînt ajutați să regăsească plăcerea.

Astăzi, despre Asociația MagiCamp, în fapt, o tabără din comuna Brănești, județul Dîmbovița, organizată în beneficiul copiilor bolnavi de cancer. Inițiatorii acestui demers sînt Melania Medeleanu, jurnalistă, și Vlad Voiculescu, fost ministru al Sănătății. Alături de ei sînt medici pediatri, psihologi, studenți și mulți, mulți voluntari: ziariști, stiliști, corporatiști, părinți, antreprenori, polițiști, actori și liceeni. Tabăra însăși a fost ridicată de 50 de ingineri voluntari.

Ce se întîmplă, de fapt, în MagiCamp? Prima activitate, cea mai importantă, este aceea de a invita, săptămînal, 25 de copii bolnavi să se joace, sub supravegherea unor medici și psihologi. Copiilor li se oferă, astfel, șansa să-și depășească statutul de copii grav bolnavi, regăsindu-și potențialul de copii: raj, bucurie, normalitate Sînt ajutați să lupte cu un diagnostic înfricoșător, să spere, să creadă în soluție. Și ei, și familiile lor. Selectarea participanților se face cu responsabilitate și discernămînt: medicii știu exact fișa medicală a fiecărui copil în parte, care sînt tratamentele de care are nevoie și care sînt condițiile optime în care își poate petrece timpul liber. Dialogul cu familia este esențial. Există programe și pentru cei care nu se pot deplasa în tabără: vizite ale voluntarilor în spital sau în familii, gata să ofere consiliere, sprijin psihologic sau material.

Grija celor de la MagiCamp merge și mai departe: copiii bolnavi de cancer au nevoie de o familie care să îi ajute, să le fie aproape în încercarea cu care se confruntă. Prin urmare, familia însăși are nevoie de îndrumări, sfaturi de la psihologi care să îi arate calea cea mai eficientă de a-și ajuta copiii, frații, nepoții. În această perspectivă, se organizează în tabără week-end-uri, în care toți devin membri ai echipelor de joc și de găsit drumul către o viață normală.

Toate aceste acțiuni nu se pot face fără bunăvoință, generozitate, pricepere, interes. Așa că e nevoie de donații. Fiecare atît cît poate și cum poate: bani, jucării, timp liber, materiale de construcții sau suport logistic, experiență profesională în medicină, educație, jurnalism, psihologie, imaginație, talent organizatoric, inteligență, umor. Toate sînt de folos în susținerea acestui proiect extrem de important. Copiii sînt ajutați să regăsească plăcerea unor activități, care păreau să fie implauzibile, în situația lor: cățărări pe panouri verticale, zboruri cu tiroliana, tras cu arcul, echitație, pictură, sport, teatru, muzică. Sînt tot atîtea forme prin care fiecare dintre noi își poate folosi resursele pentru a fi de ajutor.

Este cu adevărat impresionant efortul acestor oameni: se străduiesc să mobilizeze o țară întreagă să treacă de la milă și compasiune la efort eficient și atenție benefică. Copiii bolnavi de cancer nu au nevoie numai de lacrimile și cearcănele noastre. Le au și pe ale lor. Au însă tot atîta nevoie să știe că aparțin unei comunități responsabile și bine pregătite să îi crească, să-i îngrijească, să-i asume.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Bagaje, generații, obiceiuri

Mergînd, în diverse etape ale vieții, în diverse locuri din lume, însoțită și de oameni din alte generații, nu pot să nu constat cum evoluează obiceiurile de călătorie. Și cum se raportează la ele reprezentanți ai diverselor generații. Ce asemănări și diferențe sînt în modul lor de a percepe, pregăti și face, de-a dreptul, o călătorie. Din copilăria mea, știu că o plecare undeva, pe termen cît de cît lung (care poate varia de la două zile la două săptămîni), se pregătește. Am crescut cu ideea că o călătorie e un eveniment, căruia trebuie să-i dedici timp și energie cu cîteva zile, uneori chiar săptămîni, înainte. Poate și pentru că, pe vremea comunistă de atunci, nu aveai mari plecări, cel puțin nu peste mări și țări, ci mai curînd cele de pe litoral, la munte și mai ales la țară, din concediul reglementar.

Pentru mine vacanțele însemnau, printre altele, cele două geamantane mari și maro, nici nu mai știu dacă din piele, pe care mama mea le umplea pentru cele 14 zile pe care urma să le petrecem la Sinaia sau la Mangalia. Niciodată nu am considerat făcutul bagajelor ca pe ceva frivol ori facil. Dimpotrivă, era ceva complicat, care ițea gînduri și dureri de cap, un ritual care ținea două ore și cîteva zile de pregătiri. Lucrurile nu erau așezate în valizele-dulap la întîmplare, totul se și explica, și înainte, și concomitent, exista o teorie a lor: se curățau geamantanele scoase din cămară; se puneau întîi pantofii, pe fund, pentru că erau mai butucănoși și, evident, nu se șifonau; apoi pungile cu lenjerie, numărate, pe zile, ca să nu mai trebuiască să speli acolo; cărțile de citit, pe plajă sau în poiană, care, în general, trebuiau să fie foarte groase, gen *Război și pace,* pentru că erau destule clipe „moarte"; cărți de joc, șah, minge, palate; un caiet, pentru ținut jurnal de călătorie, pixuri, creioane și chiar un stilou; punga de bijuterii, pentru ocazii – care consta mai ales din mărgele de sticlă și medalioane din imitație de argint; trusa de farduri despre care îmi amintesc că, pe vremea aceea, erau cu precădere albastre, de un albastru intens, și rar verzi, iar creioanele dermatografe, de un negru insistent; cosmeticele, care pe atunci nu existau, cu excepția unui lapte Doina demachiant, a unui deodorant Farmec, a unei creme cu lăptișor de matcă – și, în cazul mamei, a cîte unui parfum franțuzesc luat „pe sub mînă" din comerțul socialist; și, deloc în ultimul rînd, hainele, cu pantalonii dedesubt, apoi fustele, rochiile și bluzele, bine călcate, cu ținute de ieșit seara măcar pe faleză incluse.

Am zăbovit atît asupra acestei interminabile liste pentru a o reda în timp aproape (dar, desigur, încă departe) real, pentru a sugera cît de mult dura ritualul. A cărui importanță mi-a rămas imprimată adînc pînă-n ziua de zi, în așa fel încît nu-s în stare să plec nici o noapte undeva fără a mă pregăti intens și responsabil. Nu știu, din păcate, să fiu spontană, așa cum e băiatul meu, care-și face bagajele în nopțile de dinaintea plecărilor lui, de cele mai multe ori după ora 12. Și nu pleacă, asemenea mie, pînă la Sinaia sau Cîmpulung, ci în Maroc, Vietnam sau la Boston. Dacă-l întrebi, spune că ce mare lucru e să-ți pui cîteva chestii acolo, într-un geamantan, chiar și pentru trei luni? Nimic nu e greu, nimic nu e de neînlocuit și, dacă uiți ceva, oricînd găsești ceva asemănător prin lume.

Probabil că el are reacția asta ca o contrareacție la atitudinea mea exagerată față de bagajele lui pe cînd era mic. După școala mamei mele, cînd am devenit eu însămi mamă, mai neîndemînatică, de fapt, fiind, în chestiuni practice, am ales drept soluție de contracarare și de supraviețuire exagerarea și hiperconștiinciozitatea. Repet, probabil neavînd instinctul ăla al adecvării, de frică să nu fiu neadecvată și apoi să mă simt vinovată, am ales să fiu hiperadecvată. Precaută și cînd nu era cazul. Cînd era copilul meu mic, nu plecam niciunde, nici pentru o jumătate de oră, fără așa-zisa trusă de supraviețuire: apă, șervețele, umbrelă, pălărie de soare (pentru el) și/sau pelerină de ploaie, umbrelă, eventual dezinfectant de răni și ceva de rontăit. Cînd ne urneam la drum mai lung, în provincie sau străinătate, erau nelipsite punga de medicamente, care devenea tot mai complexă, și plicul cu icoane, îngeri, poze de familie etc. – pentru protecție. În rest, desigur, bagajele urmau desfășurătroul mamei mele, cu mici modificări pe linia schimbărilor lumii din jur, printre care, desigur, mai multe cosmetice.

E adevărat că hotelurile mai bune, de pildă, suplinesc o parte din produsele care-ți umpleau bagajele altădată. Și că, dacă ai suficienți bani, poți, practic, să-ți cumperi orice de la fața locului, oriunde ai fi. Dar o seamă de lucruri de-ale tale, de la tine de-acasă, din intimitatea ta confortabilă, îți vor da mereu senzația de siguranță și protecție. Eu, una, nu voi renunța niciodată să le iau cu mine. Pînă și băiatul meu îl ia mereu cu el, în călătoriile importante, pe Elefântino, elefantul-pernă (și, desigur, mai mult de atît) de cînd era mic.

Mirella PATUREAU

Olivier Py între două mandate

– *feminin, masculin,* transgender –

Deschis în noaptea de 6 iulie în Curtea de onoare a Palatului Papal cu o Antigonă niponă, ceremonie de fantome albe pe o oglindă de ape calme și senine, încheiat trei săptămîni mai tîrziu cu un spectacol după poemul lui Léopold Senghor, La Femme noire, odă negritudinii, între poezie și cînt, cea de a 71-a ediție a Festivalului de la Avignon (6-26 iulie 2017) a fost o ediție „mai blîndă, mai liniștită, mai calmă decît cea de anul trecut", după spusele lui Olivier Py, al cărui mandat la direcția Festivalului a fost reînnoit pentru încă patru ani. Termenul de comparație fiind cel al ediției trecute, între atentate și premoniții apocaliptice, și cu toate acestea cu o participare record, 95% din locuri vîndute. Anul acesta, cu un procent în lejeră scădere, 91%, bilanțul rămîne convingător: 59 de spectacole, 300 de reprezentații în 39 de locuri.

„O, voi, nori, minunați nori!", se intitulează editorialul lui Olivier Py la această ediție, și continuă: „Timpurile sînt prea severe pentru a renunța la speranță, pentru a face din artă doar un obiect decorativ și pentru ca frumosul să fie separat de bine. Operele de artă spun adevărul și cînd ne e sete de adevăr, cînd ni se pare că toate perspectivele politice au devenit în mod scandalos prea realiste pentru a fi oneste, operele de artă devin singurul adevăr care nu ne copleșește". Mai concret, dacă aceste frumoase declarații de principii mi se par nebuloase, între nori trecători și vocație politică, după ce anul acesta femininul a avut întîietate asupra masculinului, după spusele sale, Olivier Py anunță pentru ediția viitoare un festival a cărui tematică principală va fi cea a genului: „Transidentitate, transsexualitate, libertatea de a fi ce vrei".

Și a fost prima seară: magia Curții de onoare a Palatului Papal, cele trei chemări ale trompetei care strigă în noapte spectatorii, spațiul imens cu gradenele amețitoare unde urci și cobori pierdut pe treptele unui eșafodaj uriaș, zidurile înalte care-ți fac față în cele din urmă, adăpost precar din calea mistralului binevenit... Locul l-a impresionat de la prima vizită pe Satoshi Miyagi, regizorul japonez al acestei *Antigone*. Palatul papal, ridicat de cîteva secole pe o stîncă ce domină Ronul reprezenta pentru el locul ideal unde se înfruntau puterea religioasă și cea politică. Antigona se opune lui Creon și alege să-și înmormînteze fratele ce și-a trădat cetatea, în numele ordinii arhaice, cea a ritualurilor străbune. Pentru a rezista puterii terestre, Miyagi caută un domeniu unde ea nu mai are acces, cel al morții. De la bun început înțelegem că ne aflăm undeva dincolo de moarte. Șocul, de la intrarea în sală, e puternic. Întreg solul imensului spațiu scenic e acoperit de un strat de apă, sub o lumină argintie, din care se desprind cîteva stînci. Actorii, în kimonouri albe, se deplasează pe această suprafață, cu mișcări alunecate, line, parcă plutitoare. Spectacolul începe însă cu un rezumat comic al tragediei Antigonei. De fapt, este un gen al teatrului tradițional *kyogen,* un intermezzo ce rezumă subiectul piesei, un soi de parodie a supranaturalului, un complement indispensabil în reprezentațiile de nô. Alte împrumuturi vin din teatrul *wayang kulit*, teatru de umbre indonezian, umbrele uriașe ale personajelor se proiectează pe zidul înalt al Palatului. Esența teatrului nô este foarte aproape de mitul platonician al peșterii: „Am țesut corespondențe între structura teatrului nô și tragedia lui Sofocle", spune regizorul japonez. „E vorba de un vis sau de o realitate. Și care este realitatea?" Spectacolul surprinde și printr-o tehnică specială, proprie regizorului. Fiecare rol e dublu: un interpret pentru corp *(movers)* și altul pentru voce *(speakers)*. Vocile sînt purtate pînă la limita cîntului, corpurile se mișcă în salturi și pași alunecați pe pînza de apă ce acoperă scena. Lectura spectacolului e complexă, spectatorul reface mental montajul unui film, imaginea e dublată simultan de bandă sonoră pentru a reface întreaga partitură. Spectacolul se încheie pe o notă de împăcare senină, mesajul înțelepciunii orientale. Polinice, fratele ce a trădat Teba și i-a condus pe argieni să atace cetatea, are dreptul la un ritual mortuar, un luntraș întunecat depune pe apă cîteva lampioane de hîrtie ce plutesc pe această apă a Styxului ca niște suflete pierdute... O punte sublimă între Orient și Occident, o superbă ceremonie la care sînt convocate umbrele și lumina, viii și morții.

Un invitat neașteptat – mistralul

Un alt spectacol, oficiat într-un *no man's land* unde se negociază teatrul și forțele sale nevăzute, a fost *Sopro (Suflu),* al portughezului Tiago Rodrigues. Personajul principal în jurul căruia se construiește spectacolul este Cristina, personaj real, ultimul sufleor la Teatrul Național din Lisabona. Meseria sufleorului – centru nevralgic, ascuns, al teatrului sau plămînul prin care respiră teatrul – se stinge. Pe scena degajată, unde printre arcadele din fundal flutură perdele albe, o femeie singură, între două vîrste, se plimbă cu un dosar în mînă. Așteaptă cu noi oda-

tă, printre scîndurile din planșeul scenei cresc cîteva ierburi înalte, ca într-o clădire părăsită sau ruina unui teatru imaginar. Actorii intră pe rînd, Cristina rămîne în spatele lor, îi acompaniază și le șoptește textul. O călătorie în memoria teatrului, Cristina e paznica cuvintelor, o arhivă și o bibliotecă vie. Viața din culise e o viață plină de ficțiuni, de amintiri, de anecdote triste sau grotești. Toate astea le aduce pe scenă, cu șoaptele ei, femeia discretă din spatele actorilor, mereu în umbră. Superbă metaforă ce-i aparține regizorului, autor al spectacolului, inspirat de improvizațiile colective ale actorilor. Superb omagiu cu un invitat neașteptat, mistralul ce sufla în noaptea reprezentației, traversa scena, curtea centrală a mînăstirii carmelitelor clădită în secolul al XIII-lea, realitate și imaginar se amestecau, teatrul prindea ființă cu fiecare suflare.

Fantome ar fi putut să bîntuie și *Casa Ibsen,* adusă de actorii flamanzi de la Toonelgroep din Amsterdam, în regia celui mai european regizor australian, Simon Stone, născut în 1984 în Elveția, și care face parte din noua generație de regizori ce au adus o energie și o poftă nebună de a da totul peste cap. Nu există teatru fără polemică, spune el într-un interviu. Pentru prima dată la Avignon, revolta sa estetică e mai puțin evidentă acum, dar solid construită. Aici totul e construcție și deconstrucțe, la propriu mai ales. E o saga familială în jurul unei case de vacanță, martor privilegiat al acestor istorii familiale ce traversează mai multe generații. De fapt, spectacolul nu are mare lucru de-a face cu dramaturgia lui Ibsen; poate cu ideea secretului sau a cadavrului din dulap ce bîntuie familiile onorabile din dramele ibseniene, de la *Strigoii* la *Rața sălbatică* sau *Constructorul Solness*, arhitect precum tatăl, patriarh scelerat din piesă. Și cînd un personaj se întreabă ce vor gîndi cei ce vor veni după noi peste o sută de ani, parcă aud personaje din Cehov. Textul e extrem de dens, sursele sînt utilizate mai degrabă ca atmosferă, o recitire a textelor ibseniene cu complicitatea activă a actorilor. „Este spiritul jazz-ului, explică Stone, recunoaștem de fiecare dată tema, dar asta sună nou." Acțiunea se desfășoară între 1964 și 2017, ne găsim în fața unei structuri scenice, o imensă mașină de jucat, casa, un cub cu pereți de sticlă ce pivotează și dezvăluie în

Femeia discretă din spatele actorilor, mereu în umbră.

fața noastră diferite momente, cronologia e prezentată în dezordine, ritmul se accelerează pe măsură ce spectacolul avansează și dezvăluirile devin mai grave: violuri, pedofilie, un fiu mort de SIDA, sinucideri, incendiu criminal... casa va sfîrși în flăcări, peste patru ore de spectacol dens, vîltoare finală a tuturor excesele.

Castorf: provocator și incomod

Frank Castorf semnează, cu această *Cabală a bigoților. Romanul Domnului Molière după Mihail Bulgakov,* ultimul său spectacol la Volksbühne berlinez, pe care l-a condus din 1992. Provocator, incomod, Castorf nu e la primul conflict cu Puterea, încă din anii tinereții sale în Germania de Est. Teatrul este arta de a organiza scandalul, declara el într-un interviu. Nu întîmplător, Castorf montează astăzi o piesă de Bulgakov, *Cabala bigoților*, interzisă sub Stalin și care punea în lumină relațiile lui Molière la curtea regelui Ludovic al XIV-lea sau relația dificilă a artistului cu Puterea. Un triplu joc de oglinzi căci Castorf nu se sfiește să pună în ecuație propria sa situație la Volksbühne. Spectacolul conține, alături de texte de Bulgakov și Molière, pagini din Racine, Heiner Müller, Fassbinder, multe dialoguri născute din repetiții. Și mai ales ultima scrisoare a lui Meyerhold, înainte de execuție. Spectacolul-eveniment, ultima reprezentație, a avut loc în Parcul Expozițiilor din Avignon, un sit polivalent de 27.500 de metri pătrați. În acest spațiu imens, scenografia profită de construcții fabuloase, în mișcare, mai întîi o caleașcă uriașă, care devine un teatru ambulant, sau cîteva celule închise, budoar sau salon, deasupra cărora atîrnă pînze pictate, în stil baroc. Venind de undeva din adîncul spațiului, actorii se desprindeau din umbre și lumini, avansau vertiginos spre noi, prinși în prim-planuri, urmăriți fără încetare de cameramani cu camere mobile. Castorf a fost, de altfel, primul care a impus acest procedeu, urmărindu-și actorii necruțător în scenă, în culise, introducînd imagini înregistrate sau *live*. Spectacolul e un colaj colosal, film și video, toate formele de joc, de la *commedia dell'arte* la tragedia clasică și teatrul de bulevard, *performance* sau improvizații, dialoguri tembele stil tele-realitate. Jeanne Balibar, actriță franceză care joacă de cinci ani la Volksbühne, are de pildă un monolog al Fedrei în franceză, în stilul suprarealist indicat de Artaud în conferința sa „Ca să sfîrșim cu judecata lui Dumnezeu", și continuă în germană, într-o traducere de Schiller. Bulgakov e jucat în travesti de o actriță, Sophie Rois, care are și rolul de narator în *off.* Spectacolul se încheie cu moartea lui Molière într-un stop-cadru pe un ecran central. Un spectacol uriaș, răvășitor, cîteodată enervant, căci există multe puncte de ruptură, de excese, dar care redevine repede pasionant, copleșitor.

Premiul pentru spectacolul-fluviu al festivalului, dar și pentru exuberanța cuceritoare a tinereții l-ar merita fără îndoială *Santa Estasi – I Atridi sau Opt portrete de familie,* după Eschil, Euripide și Sofocle. 16 ore și cîteva pauze, jucat în două zile, de un ansamblu produs de Emilia Romagna Teatro din Modena. E vorba de un proiect pedagogic dirijat de regizorul Antonio Latella. Spectacolul s-a născut deci din acest stagiu și a antrenat tineri actori și dramaturgi sub 30 de ani. Cele opt portrete familiale sînt rescrise de șapte tineri dramaturgi. Astfel, acești noi Atrizi încarnați de tineri de azi convoacă și contestă figura tatălui în sînul unei societăți autoritare, responsabilitatea criminală a părinților. De la crima originară a lui Tantal la Războiul Troiei și la uciderea lui Agamenon, apoi a Clitemnestrei și destinul final al lui Oreste, momentele se înlănțuie exuberante, inegale totuși, cu cîteva efecte stroboscopice și rețete deja tocite de apel la public, dar cu un umor negru într-un vacarm plin de o energie molipsitoare. Tinerii actori nu au nevoie decît de cîteva elemente de decor, de mult talent și de o imaginație dezlănțuită. Și ar trebui s-o vedeți pe frumoasa Elena urcată pe un cal de lemn colorat ca la bîlci și cîntînd „Yellow Submarine" pentru a repeta, cu Karl Marx: omenirea se desparte rîzînd de trecutul său...

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

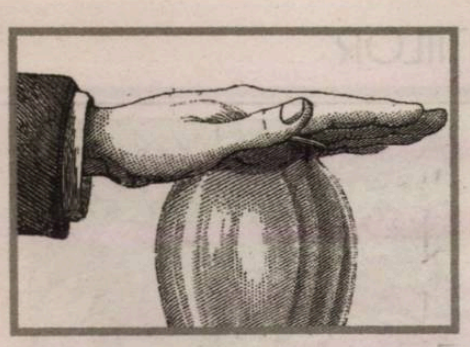

George BANU

scena lumii

„Puțin clasic“ și amic unic

Un moralist scria cu o justețe indiscutabilă: „E mai greu să spui adevărul despre ceilalți decît despre tine însuți“ – de fapt, la adevăr se ajunge oricum greu! Preoții au confirmat-o secole de-a rîndul, psihanaliștii de mai multe decenii: confesiuni, vorbe, întrebări sînt materialele explorate cu scopuri terapeutice, dar și economice. Nu întotdeauna cu un succes probant. Un caz diferit – care m-a marcat – îl constituie diagnosticul formulat prin hazard, lipsit de orice structură sau context analitic, de către o prietenă, Annie Demont. Rîzînd, ea mi-a lansat o evaluare dezinvoltă în care mam recunoscut și care, an de an, și-a confirmat pertinența. „Tu ești puțin clasic“ – „puțin clasic“, iată o fișă de identitate foarte concisă și acceptată fără reticențe. Nici academic reacționar, nici nonconformist obstinat – „un pic clasic“, aceasta implică recunoașterea prezentului, dar nu ca valoare absolută, ca instanță ultimă, ci discret afiliat la un trecut ce nu dispare, persistă și atestă perenitatea unei arte. Constatarea îmi convine căci, asemeni multor aliați, creatori sau spectatori, mă recunosc în impuritatea sa parțială. Noi constituim o întreagă familie, iar această apartenență – mi-am spus – explică entuziasmul suscitat de marea expoziție de la Muzeul de Artă Modernă din Paris consacrată „prieteniei artistice“ între Derain, Giacometti și Balthus. O frază mi-a confirmat-o pe deplin și sa constituit în program al artiștilor reuniți aici și al privitorului uimit ce eram: „Adevărata modernitate provine dintr-o reinventare a trecutului“, scrie Balthus. El, care s-a antrenat copiindu-i pe Breughel și Piero della Francesca, iar camarazii săi au revizitat vestigii arhaice, arta Cicladelor sau a etruscilor, arta africană... În felul lor, ei se recunoșteau ca fiind „puțin clasici“ și nu reduși la prizonieratul imediatului, al absenței de contact cu predecesorii, așa cum arogant își formula crezul un mare coregraf actual. Chiar dacă te consacri unei arte a „imediatului“ ca dansul, a practica *tabula rasa* și a constitui prezentul în unica referință – curentul se cheamă „prezenteism“ – mi se pare a proceda la o amputare a memoriei, la o reducție amnezică a oricărui domeniu, invalid de soclul său originar. Îmi e străină o asemenea atitudine „barbară“.

Derain, Giacometti, Balthus atestă posibilitatea de a integra moștenirea și de a-i injecta o energie nouă, nebănuită. Motivele sînt moștenite – portrete, nuduri, naturi moarte –, dar ele nu se reduc la o lenesă preluare, ci sînt afiliate unei viziuni moderne care, flagrant, le personalizează. Derain vorbește despre „magia greutății“, a cromatismului, a pînzei care îl evocă uneori pe Zurbarán, alteori pe Velázquez. El utilizează o materie plastică viguros controlată, solid arhitecturată și, privindu-i opera, descopăr în el un succesor al lui Cézanne care s-a opus impresionismului pentru a sacrifica fugitivul clipei în numele structurii impuse cu strictețe. Cei trei asociați restituie artei vocația duratei și ne apar ca apărătorii unei cetăți asediate de avangardele strict moderniste plasate sub semnul lui Marcel Duchamp. În felul lor, ei sînt niște „antimoderni“, iar eu, „puțin clasic“, îi admir. Așa cum banal admir perioada albastră a lui Picasso. Recunosc în ei niște cavaleri ai artei ca încercare, cavaleri care nu se predau și care, împreună, constituie un irezistibil front de apărare. Ei afirmă o încredere reînnoită în arta și pictura devaluate în epoca lor în numele formalismului și dispărute azi, cînd domină – cel puțin pe plan mediatic – cultul artificialului, al deriziunii, al kitsch-ului. Cu excepția lui Anselm Kiefer. Acești artiști furnizează nu dublul realului, ci acced la un *„réel augmenté“* – un real intensificat –, tot astfel cum marii regizori fascinează grație a ceea ce putem numi *„un acteur dilaté“*. Brook, în același spirit, vorbea despre teatru ca șansă de a recunoaște realul, dar *„un réel concentré“*. De aceea, „puțin clasic“, mă bucur să regăsesc arta în asemenea accepțiuni ce-mi permit să ajung la o viață „secundă“, intensă, ameliorată interior.

Păstrez această scrisoare ca pe un mesaj unic, de iubire și întristare.

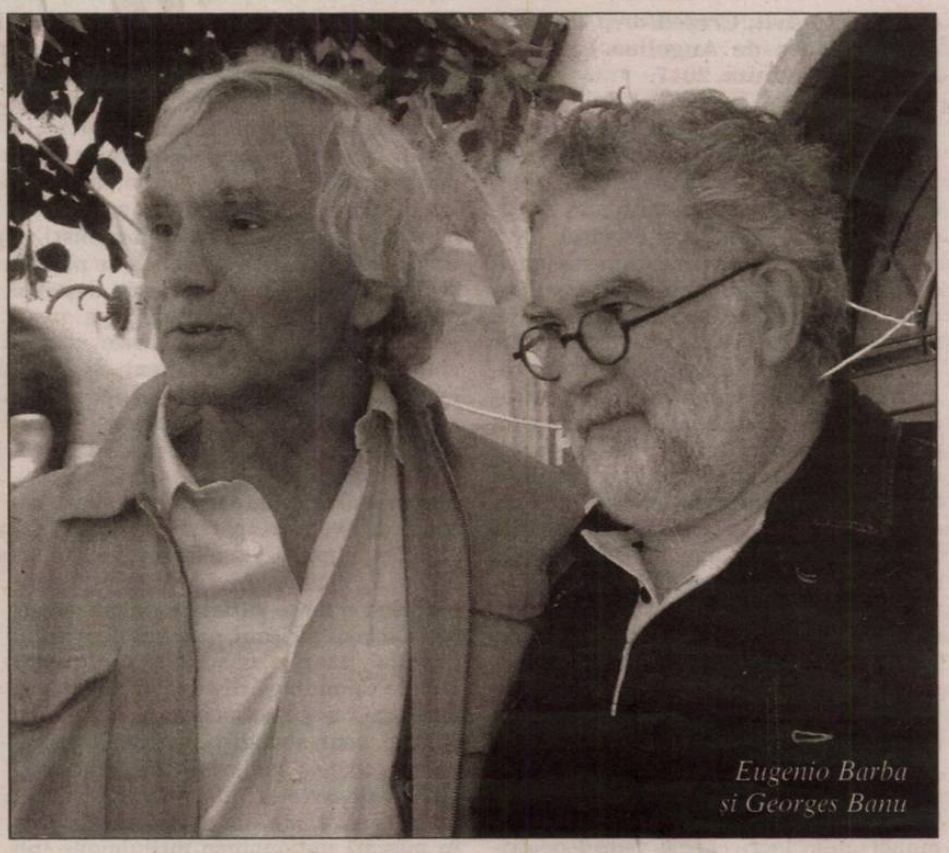

Eugenio Barba și Georges Banu

André Derain, Pierrot și Arlechino

Invitat în Macedonia, am peregrinat prin mînăstiri care, printre munți, ascunse departe de lume, posedă fresce primitive care ne permit să ne punem întrebări și să regretăm destinul istoriei. La Kurnikovo, din altar ne privește un înger demn de cele mai splendide opere ale Renașterii – el e la fel de celebru ca „îngerul de la Reims“ în Franța, astfel încît imaginea lui apare pe bancnote. Îl privesc și remarc sincronia cu Italia, dar acolo artiștii au rămas la adăpostul Occidentului, în timp ce aici s-a instalat Imperiul Otoman și Balcanii au intrat în noapte. La Ohrid mă surprinde o frescă nu atît prin splendoarea realizării, cît prin faptul că, într-o artă sacră ce cultivă sistematic anonimatul, intervine pentru prima oară „semnătura“, înscrisă pe sabia Sf. Mercur. Un semn de modernitate... pe tăișul lamei citim numele celor doi artiști, Mihail și Eustațiu. Puține zile mai tîrziu privesc o emisiune despre Michelangelo și o coincidență splendidă mă surprinde: cînd, la 23 de ani, el a prezentat sublima *Pietà,* ea a suscitat un entuziasm absolut, dar admiratorii nu-i cunoșteau autorul. Atunci, sculptorul și-a înscris numele pe piatră, ascuns pe un accesoriu al Fecioarei, asemeni pictorului macedonean. Privesc aceste subtile începuturi de prezență și discreția lor mă captivează, mai ales azi, cînd „semnătura“ a devenit prioritară față de operă. De cîte ori n-am achiziționat un tablou în ciuda faptului, deplorat de vînzător, că nu era semnat... Tabloul îl prefer anonim, căci nu orice semnătură contează. Dar cum să explici asta azi, la ceasul eului artistic hipertrofiat?

În aceste peregrinări care aparent epuizează, dar în realitate alimentează, am avut surpriza de a primi un mesaj de la marele om de teatru Eugenio Barba. Un mesaj care-mi anunța decizia lui de a încheia o carieră și de a organiza succesiunea sa la celebrul Odin Teatret. Ne-am întîlnit deseori în viață, dar, în ultimii ani, am petrecut ore întregi la Sibiu, la Festivalul de Teatru. „Sibiul este un Ierusalim ceresc, îmi scrie el, un Ierusalim care permite înflorirea prieteniei, ce este unul din aspectele iubirii: să împărtășești spațiul și timpul împreună cu cineva.“ El îmi anunță că pregătește *„le Grand Départ“* – marea plecare –, distribuind sarcini succesorilor, imaginînd modul de a supraviețui al structurii lăsate testamentar orașului care l-a primit acum cincizeci de ani, Holstebro. „Într-o zi am să-ți povestesc efortul meu de a nu lăsa moștenitori, ci doar o echipă pestriță ai cărei membri aiuriți, cîini sălbatici, vor ști să uite Odin-ul și să-și aducă aminte că e necesar să cultive mica lor insulă ca niște Calibani care se dăruiesc teatrului adoptînd răspunsuri diferite.“ Iar apoi conchide, în cuvinte nobile: „Am impresia că vîrsta produce o seninătate neprevăzută. E, fără îndoială, mulțumirea pentru atîtea și atîtea întîlniri care mi-au înaripat destinul. Sau atunci e vorba de distanță și indiferență, dar nu sînt complet sigur căci simt că spiritul meu de aventură încă se trezește imaginînd noi proiecte. Iar apropiata noastră întîlnire e unul dintre ele.“ Păstrez această scrisoare ca pe un mesaj unic, de iubire și întristare.

Pe de altă parte, după reprezentația lui Robert Wilson – tot la Sibiu – cu *Scrisoarea despre nimic* a lui John Cage, el mi-a transmis acest mesaj: „Georges, a fost formidabil să vin încă o dată în țara ta, în România. Îți iubesc țara. Mulțumesc pentru tot. Cu multă dragoste, Bob.“ Wilson, cîndva stelar și rece, a devenit acum uman și afectuos. Nu s-a dus el, traversînd Carpații, să-l vadă la Tîrgoviște pe un vechi și apreciat asistent, Charles Chemin? Amic unic.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată este* Cehov, aproapele nostru *(Editura Nemira, 2017).*

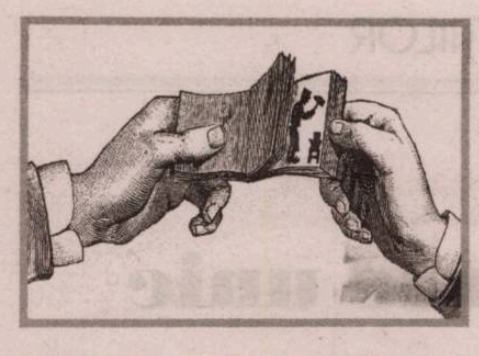

Marius CHIVU

feedbook

Exotism & violență

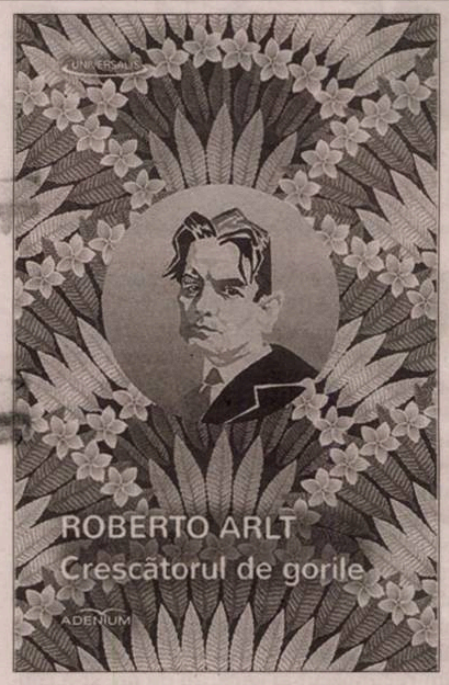

● **Roberto Arlt, *Crescătorul de gorile*, traducere de Angelica Lambru, Editura Adenium, 2017.**

Judecînd după acest volum de povestiri publicat cu un an înainte de moartea sa, Roberto Arlt (1900-1942) este un fel de Vasile Voiculescu argentinian preocupat de eresuri africane și orientale. Numi dau seama cît de cunoscut este la noi (din opera lui s-au tradus, după știința mea, două romane, ambele ecranizate: *Jucăria furioasă* și *Cei șapte nebuni),* dar Roberto Arlt trece drept precursorul romanului modern argentinian, al teatrului social și al existențialismului, precum și părintele generației de prozatori care a dat lumii realismul magic. Marii scriitori sud-americani, printre care Julio Cortázar, Gabriel García Márquez, Ricardo Piglia, César Aira sau Roberto Bolaño („Aș spune, cu modestie, că Arlt este Iisus Christos") l-au respectat enorm și, deși a murit prematur, Arlt a lăsat în urmă o operă consistentă: mai multe romane, și mai mult teatru, cîteva volume de proză scurtă, profesia lui principală fiind aceea de jurnalist.

Născut din părinți imigranți (tatăl era prusac, mama italiancă, iar în casă se vorbea germana), Arlt a făcut tot felul de munci umile, lucru care se vede deopotrivă din reportajele și din proza lui, populate de marginali: săraci, bolnavi, nebuni, drogați, hoți, criminali, imigranți. Dintre autorii de proză scurtă care au scris despre Africa și au fost traduși și la noi (Muriel Spark și Karen Blixen au volume de povestiri minunate, dar în alt registru), probabil că Arlt se apropie cel mai mult, prin personajele sale și prin tema aventurii, de Stefan Zweig, Christian Jacq și chiar de Hemingway, deși, stilistic vorbind, e greu de judecat, întrucît, din păcate, traducerea de față este neglijentă (așa cum, de altfel, e cazul și al povestirilor lui Hemingway în română, ale căror personaje vînează în savana africană vorbind cu perfectul simplu la persoana întîi, adică oltenește).

Exotismul, colonialismul și violența sînt trăsăturile principale ale celor cincisprezece proze din acest volum, care, deși majoritatea sînt plasate în nordul Africii (unde Arlt călătorise ca jurnalist) și, în general, în Africa de coastă, te plimbă și prin pădurile tropicale, prin deșertul din interiorul continentului, pe insulele Comore ori în Madagascar, atunci cînd nu ajung chiar în Orient. Spanioli, englezi sau francezi apar în ipostazele colonialiștilor, dar preocuparea lui Arlt este, după cum spuneam, pentru personajele marginale (săraci, sclavi, escroci, pușcăriași) ori aflate în tranzit și/sau căutare de aventuri (peregrini, expați, navigatori, vînători de elefanți sau de orhidee). În ciuda scurtei întinderi, prozele surprind o mare varietate de personaje, de la sclavii africani, oamenii deșertului (beduini, tuaregi, mauri) și comunități tribale (Mandingo, Kwesi) la navigatori europeni, negustori/samsari evrei sau chinezi, contrabandiști, escroci și criminali de toate neamurile („în Africa poți ajunge departe și fără onoare", afirmă un personaj), pînă la spioni și luptători în mișcări naționaliste musulmane (un fel de proto-teroriști) sau eunuci, cămătari, meșteșugari și nobili arabi. Amestecul de credințe, religii și ritualuri este năucitor: canibali, licantropi, preoți catolici, musulmani, mahomedani, budiști, brahmani, vraci, hipnotizatori. Subiectele sînt și ele pe măsura acestei lumi exotice, pestrițe, crude: sclavii sînt aruncați la cîini, mutilați sau îngropați de vii *(vezi și fragmentul de mai jos),* iar cei bolnavi sînt legați de copaci și abandonați în junglă; un stăpîn de sclavi este lăsat pe un mușuroi pentru a fi devorat de niște termite gigant; canibalii sînt spînzurați de autoritățile colonialiste („cei patruzeci de canibali au fost atîrnați de ramurile copacilor pe drumurile care duceau la Monrovia" – sună cunoscut?); iar conform cutumelor punitive tradiționale, hoții prinși sînt mutilați, femeile infidele sînt decapitate, iar văduvele arse pe rug. Altfel, călătorii prin junglă sînt înghițiți de șerpi, contrabandiștii ascund arme în cadavre etc.

În prozele lui Arlt (cele mai multe sînt povestiri în ramă: cineva povestește o întîmplare, de obicei teribilă, auzită altundeva) se citează din Coran și se fac multe rugăciuni (există o Rugăciune a fricii înaintea morții), dar cel mai mult se moare. Practic, cineva ucide în fiecare proză (din dragoste, din răzbunare, din lăcomie, din onoare, ritualic), căci sărăcia e mare, dragostea e complicată, iar viața e ieftină în Africa colonialistă și sclavagistă (un personaj își exprimă chiar nostalgia: „Africa nu mai e Africa. Africa a murit, dragă tinere. Pe-atunci nu existau negri pe bicicletă…").

Altfel, în aceste povestiri exotice e și mult amor („Dragostea unei musulmane este idealul oricărui european; o relație cu un arab este cea mai glorioasă amintire pe care o poate lua cu ea o tînără occidentală"), dar și umor („Vînătorul de orhidee" excelează în registrul comic și, dacă tot am început evocîndu-l pe Vasile Voiculescu, „Banditii din Uad-Djuari" a lui Arlt mi-a amintit de „Fata din Java"). Deseori umorul însoțește involuntar violența, așa cum apare ilustrat în acest dialog: „De ce n-ai urmat exemplul milostivului Mohamed, care și-a omorît femeia în bătaie cînd a aflat că-i era necredincioasă?", „Profetul a spus că o femeie nu trebuie lovită nici cu un trandafir", „Să-i tai capul e altceva!" Pe alocuri, există chiar mostre de paremiologie și poezie arabe („plăcerea satură bărbatul și încătușează femeia", „Coranul nu-ți interzice să profiți de averea necredincioșilor", „mai gustoasă decît piciorul de cămilă fiert în lapte acru" sau „nebun ca o cămilă la sosirea primăverii").

Fără a se ridica la nivelul capodoperei sale, romanul *Cei șapte nebuni* (apărut la noi în 2014, concomitent la editurile Univers și All), povestirile din *Crescătorul de gorile* sînt o lectură de vacanță potrivită.

aproape de carte

Roberto ARLT

Crescătorul de gorile

(fragment)

Canalia de Farjalla Bill Alí, un congolez de rit musulman, nu exploata doar o prosperă crescătorie de gorile, ci și o școală de elefanți tineri unde erau învățați să muncească. Avea la dispoziție mai multe leghe de junglă și numeroase familii de sclavi. Fiindcă erau prea neîndemînatici ca să fie folosiți la educarea elefanților, sclavii erau puși la treburile mai grele. Negresele, în general, erau dădace pentru puii orfani de gorile. Gorilele nou-născute și orfanii aveau nevoie de măsuri extraordinare pentru a fi hrăniți, căci mirosul lor fin detecta diferența dintre mamele lor și negrese. În plus, micile bestii erau foarte geloase și nu suportau ca sclava să-și alăpteze copilul în prezența lor. Cum Farjalla Bill Alí nu se dovedea prea grijuliu îm privința asta, o negresă pe nume Tula, care-și adusese copilul la crescătorie, a asistat neputincioasă la strangularea bebelușului său de către gorila pe care o îngrijea.

A fost începutul unei drame. Tatăl copilului, un negru care muncea la debarcader, s-a dus la crescătorie, a prins bestia de un picior și i-a tăiat capul. Bucuros de isprava lui, s-a afișat în port cu capul gorilei.

Farjalla Bill Alí a fost înștiințat imediat de pierderea suferită. S-a dus la debarcader. De departe se vedea capul maimuței, ca un trofeu, pus pe niște legături de bumbac. Farjalla s-a înfățișat precum «mînia profetului», după spusele unui martor. Fără să zică nici un cuvînt, Farjalla și-a scos pistolul cel gros și a descărcat în capul bărbatului Tulei toate gloanțele de pe țeavă. Eram șeful unei echipe care căra marfă pentru alt negustor și am fost martor la crimă. Practic, negrul rămăsese fără cap. La proces, Farjalla a ieșit nevinovat. Martorii au depus mărturie falsă cum că arabul fusese nevoit să se apere de atacul negrului. Printre martorii incluși mă număram și eu.

PUBLICITATE

Mircea VASILESCU

La școală: Literatură română sau literatură pur și simplu?

Un amic mi-a citit, la telefon, lista de lecturi suplimentare (sau „de vacanță“, cum preferați) pe care fiica sa – elevă la gimnaziu – a primit-o la școală. Voia să-mi ceară părerea – că, deh, eu sînt „de română“ la bază, el se pricepe mai degrabă la altele, deși e un pasionat cititor. Autor cu autor și titlu cu titlu, am recunoscut lista de lecturi suplimentare pe care am avut-o și eu cînd eram prin clasa a șaptea (adică în anii '70 ai secolului trecut) și care era „în uz“ și cînd am devenit eu profesor de școală generală, în anii '80 ai aceluiași secol: *Cuore* (Edmondo de Amicis), *Singur pe lume* (Hector Malot), *Tartarin din Tarascon,* niște Jules Verne și alți autori străini. Plus cîțiva români: Emil Gîrleanu, Otilia Cazimir, Sadoveanu etc. N-am știut ce părere să-i dau: am amuțit la gîndul că „lecturile de vacanță“ sînt imuabile, de decenii încoace.

N-aș vrea să generalizez. Cu siguranță că la alte școli și la alți profesori listele arată altfel. Dar, cu această ocazie, m-am gîndit să pun cîteva întrebări despre cum se face literatura în școală. O să scriu un mic serial de texte pe această temă, pentru cine are timp și chef să le citească. E vară, anotimp de „lecturi suplimentare“. Poate alung plictiseala cuiva. Am mai scris, de-a lungul timpului, despre astfel de subiecte și-am constatat că sînt mulți interesați de soarta literaturii în școală.

Prima întrebare care cred că merită un răspuns clar este asta: oare în gimnaziu ar trebui să se facă literatură română sau, pur și simplu, literatură?

Să mă explic. În prezent, se predau doar texte de scriitori români. Iar una dintre pretențiile „sistemului“ este ca autorii să fie reprezentativi (deși există multe texte foarte bune scrise de autori contemporani, dar, deh, cică nu sînt „reprezentativi“ – vezi și dosarul publicat recent de *Dilema veche* pe această temă, coordonat de Adina Popescu, ea însăși o excelentă scriitoare de literatură pentru copii). Așa că, în gimnaziu, se fac texte de Eminescu, Creangă, Caragiale, Blaga, Arghezi, Sadoveanu și alții. Inclusiv Brătescu-Voinești (un mediocru!), cu *Puiul* său. Nu toate textele sînt pe înțelesul copiilor de 11-14 ani. Arhaismele și regionalismele lui Sadoveanu, de exemplu, sînt greu de priceput la vîrsta asta. Și Creangă e complicat (ca să nu mai vorbesc de faptul că *Amintiri din copilărie* nu e, de fapt, o carte pentru copii, dacă nu chiar „antinațional“.

Unora le-ar putea părea cam „nepatriotic“, dacă nu chiar „antinațional“.

chit că acolo este vorba despre un Nică poznaș care fură pupăza și merge la scăldat; au argumentat asta istorici literari serioși).

În general, noi stăm cam prost cu literatura pentru copii. Mai ales dacă ne referim doar la „scriitorii reprezentativi“. În schimb, în literatura universală există texte foarte bune și foarte potrivite acestei vîrste. De ce nu s-ar preda în școală, alături de scrierile autorilor români, și scrieri ale unor autori străini? De ce, de exemplu, dacă vrem să le predăm copiilor noțiuni despre povestire, n-am face asta cu un text al unui autor străin care a scris povestiri mai bune decît ai noștri? Iar la lecția despre „momentele subiectului“ am putea utiliza, tot așa, un text din literatura universală, nu tot *Sobieski și românii,* cum facem de zeci de ani.

Și mai există, cred, un argument în favoarea ideii de a „amesteca“, la școală, textele din literatura română cu cele din literatura universală. În vremurile noastre de mare deschidere globală și de ștergere a granițelor, în societatea cunoașterii și a conectării permanente, e nevoie de o mare deschidere a minții către lume. „Străinătatea“ nu mai e, ca în secolul al XIX-lea ori ca în doinele populare, „neagra străinătate“. Literatura poate oferi, de la vîrste fragede, într-un mod foarte plăcut și interesant, tocmai deschiderea aceasta de care e nevoie. Nu mai putem sta închiși în ograda noastră mică. Or, în școala românească, literaturile lumii sînt ca și absente. Se face literatură universală doar la liceele umaniste, o oră pe săptămînă (dar și aceea e folosită uneori tot pentru „română“, mai ales cînd se apropie Bac-ul). Așa că majoritatea absolvenților de liceu nu apucă să afle nici măcar numele unor mari scriitori din literatura universală. Nici măcar clasicii, nici vorbă de autorii contemporani. Iar dacă ne uităm pe piața de carte, observăm că se publică și se vînd mai mult traduceri decît literatură română.

De-aia zic: cred că, în școala generală, ar trebui incluse în manuale și predate atît texte de scriitori români, cît și texte de scriitori străini. Ar trebui poate să se studieze literatura, nu neapărat literatura română. Știu, unora le-ar putea părea cam „nepatriotic“, dacă nu chiar „antinațional“ – căci, nu-i așa, trebuie să avem grijă de „identitatea națională“, iar asta nu se construiește cu „străini“. (Despre asta o să scriu într-un articol viitor.)

Deocamdată, autorii străini sînt exilați la „lecturi suplimentare“, pentru cine vrea și cine poate. De-aia ajung oamenii, la vîrsta adultă, să-ntrebe, vorba reclamei, „La ce echipă joacă Kafka?“...

Stela GIURGEANU

Anomalia unui zîmbet stradal

Prima mea ieșire din România a adus cu sine și o tristețe majoră. Cînd m-am întors în țară nu tînjeam neapărat după strălucirea și opulența lumii „civilizate”, ci mai ales după relaxarea pe care o simțisem pe stradă. Acolo, în acea „lume”, oamenii îmi păreau cu toții senini. Nu se întîmplase să opresc pe cineva pe stradă ca să întreb de o adresă și să fiu privită cu încruntare și cu o oarecare defensivă, cum mi se întîmpla, pe atunci, în România.

Țin minte că, la revenire, îmi rămăsese ticul dobîndit în doar cîteva săptămîni: acela de a zîmbi pe stradă. M-am lecuit rapid, pentru că zîmbetul era perceput ca o anomalie. Dacă mimam seninătatea din „afară”, așa cum o percepusem, tipii credeau că mă dau la ei, iar tipele mă priveau ca pe o nebună. Bineînțeles că nu m-a ținut mult și m-am (re)conformat rapid străzii bucureștene a anilor '90 – o stradă cenușie, în care orice detaliu neadecvat încă uniformei era taxat, de la priviri urîte la admonestări verbale.

Cu timpul, însă, încet, lucrurile s-au schimbat. De la haine la atitudine. Azi, mergînd cu mama prin oraș, îi spun cît de mult mi se pare că a început să semene strada bucureșteană, în materie de modă, cu o stradă din Berlin sau Viena. Personal, mi se umple sufletul de o bucurie tîmpă, cînd văd tinere cu părul verde sau chiar purtînd acei hidoși papuci cu blăniță, tineri cu creste și cioc, cînd văd acele celule de culoare care animează din ce în ce mai mult strada bucureșteană. Și ce mă încîntă cel mai mult este că ei sînt acceptați și nu mai par niște ciudați – cum eram noi, în vremea liceului, depeșarii și metaliștii. Atunci, dacă aveai blugi rupți sau bandane pe cap, erai etichetat din start ca „șmecher” – adică mai cu moț decît restul, ceea ce era considerat un afront.

Azi însă observ din ce în ce mai multe episoade de relaxare în spațiul social. Timide, dar existente.

Zilele trecute am asistat la una dintre cele mai frumoase scene urbane: un trubadur, într-un metrou, cînta la chitară cîntecului lui Sinatra, „My way”. Deși stăpînea strașnic chitara, versurile îi erau total necunoscute. Un călător s-a ridicat atunci, a căutat versurile pe smartphone și a început să cînte alături de trubadur. Călătorii din jur s-au prins imediat și ei în joc, și, timp de cîteva secunde, între Gara de Nord și Victoriei, au cîntat cu toții: *„I did it my way“*.

„I did it my way”.

N-a durat mult: cînd și-a dat seama de „amploarea” gestului său absolut spontan, călătorul care inițiase acel inimaginabil (pentru România) *flash mob* s-a rușinat, a închis telefonul și, cred, cu inima bubuindu-i de emoții, s-a depărtat de trubadur. Cei care se lăsaseră antrenați au revenit și ei, brusc, la bula lor ermetică, fără să se mai privească în ochi. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Dar clipa aceea de căldură și spontaneitate a existat. Probabil că, în Berlin sau la Viena, momentul ar fi fost salutat cu aplauze și bună dispoziție.

Nouă ne este, încă, puțin jenă să fim senini. Să fim dezinvolți. Cu toate astea, am început să îndrăznim să zîmbim pe stradă, iar acel zîmbet să nu mai pară o anomalie.

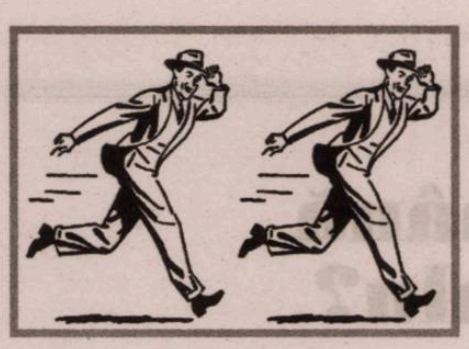

Ancuța PROCA
dilematograf

Scene dintr-un apartament

● ***Clientul / Forushande / The Salesman* (Iran-Franța, 2016), de Asghar Farhadi.**

În *Clientul* (premiat la Cannes 2016 pentru cel mai bun scenariu și cel mai bun actor, și la Oscar 2017 pentru cel mai bun film străin), soții Rana și Emad (Taraneh Alidoosti și Shahab Hosseini), doi actori din Teheran, sînt evacuați în toiul nopții, alături de ceilalți vecini, din clădirea care se surpă sub ochii lor, lîngă care sapă un utilaj. Într-un cadru lung, cu multe personaje coregrafiate în timp ce aleargă în sus și în jos pe scări, camera îl urmărește pe Emad în vînzoleala evacuării, lăsîndu-ne să vedem, pe lîngă încercarea sa de a ieși repede cu soția, și alte lucruri: îngreunarea procesului de către vecinii mai bătrîni, dezorientarea unui copil care e luat în brațe sau neputința de a se deplasa a unui băiat care stă la pat și pe care Emad îl scoate afară în cîrcă. Construind o astfel de criză, regizorul o folosește pentru a coregrafia un moment de dezorientare din viața la bloc în Iran, în care oamenii sînt mai puțin interesați să își protejeze intimitatea spațiului, preocupați de supraviețuire, cînd ușile și ferestrele se deschid, una cîte una, lăsîndu-ne să descoperim, din fugă, în profunzimea cadrului, camera sau bucătăria cuiva, scene din viața de familie, o altă fereastră de la scara alăturată, care se deschide sau se sparge, intimitate la care e puțin probabil să avem acces de obicei. Senzația de decor care se dărîmă e accentuată de partea de deschidere a filmului, cu o scenă goală de teatru, scenă pe care vor juca Rana și Emad. Această pătrundere cu forța în intimitate, în stil observațional, se prelungește printr-un schelet mult mai clasic de *thriller*, care funcționează ca imagine răsturnată a vieții mai largi, a comunității pe care o zărim cîteva momente în prima parte și pe care o pune în mișcare, îi dă un motiv să ni se arate în acțiune.

Proaspăt mutați în noua locuință, în care stătuse cu chirie înainte o femeie „cu multe cunoștințe“ (deși cuvîntul "prostituată“ nu e rostit, el e puternic sugerat), Rana (a cărei imagine e făcută să ne sugereze opusul, de soție supusă și de spiritualitate) e lovită în cap în timp ce făcea duș de un necunoscut care venise acolo, se pare, pentru vechea chiriașă, cu care o confundă. Niște chei de lectură pentru dezlegarea intrigii ne oferă Hitchcock, cu *Rear Window*, *Psycho* și *Strangers on a Train*. Imediat după atac, femeia e găsită de vecini (care afirmau că au crezut inițial că este un caz de violență domestică și nu au coborît decît cînd și-au dat seama că „e ceva serios“, violența domestică nefiind un motiv destul de puternic) și, precum în *Strangers on a Train*, o pereche de ochelari e pierdută la locul agresiunii, însă, de data aceasta, ochelarii aparțin agresorului. În această schemă de *thriller* (a cărei povestire ar include *spoiler*-e), Emad își atribuie, de la început, rolul de detectiv, care încearcă să afle cine i-a atacat soția. Cea de-a doua cheie de lectură e creată de paralela cu *Moartea unui comis-voiajor* de Arthur Miller, în care Rana și Emad joacă rolurile cuplului Willy și Linda Loman, și în care personajele sînt mult îmbătrînite prin machiaj.

Ancheta bărbatului e realizată exclusiv prin mijloace proprii, fără a implica autoritățile, deși dovezile împotriva agresorului sînt destule: mașina pe care o lasă în fața blocului, cu obiectele din ea și telefonul mobil. Faptul că nu trebuie anunțată poliția e mai mult sau mai puțin un punct de acord comun între personaje: soția nu vrea să fie supusă interogatoriului pentru a nu fi nevoită să retrăiască momentele, un vecin o avertizează că va trebui să facă față unui proces în care să justifice de ce i-a deschis ușa agresorului, iar soluția oferită de comunitate împotriva agresorului e schimbarea yalei. Atunci cînd e descoperit (și descoperirea sa e o surpriză, pusă în scenă sub forma decăderii unui bătrîn tată al unei familii, promiscuu, dar vrînd să păstreze aparența de cap de familie nepătat), răzbunarea lui Emad nu e predarea către o autoritate (către poliție), nici satisfacția personală (deși o anumită satisfacție a umilirii lui o obține, pălmuindu-l), ci încercarea de a-l demasca în fața propriei sale familii, care devine astfel singura instanță de judecată. Ultima parte a filmului constituie demascarea bătrînului, prin întrebări repetate, care îl fac să recunoască treptat-treptat fapta, dar și umanizarea sa, prin faptul că această demascare îl descoperă în fața cuplului care îl acuză și în fața noastră ca fiind, dincolo de vina sa, vulnerabil. În episodul demascării, cele două familii care se reunesc (una pentru a-l acuza pe bătrîn, cealaltă pentru a-l duce la spital din cauza problemelor sale de inimă) ajung să creeze o paralelă între soția bătrînului care vine îngrijorată să îl salveze și soția lui Emad, care începe să îl privească cu regret, între Emad însuși și bătrînul agresor.

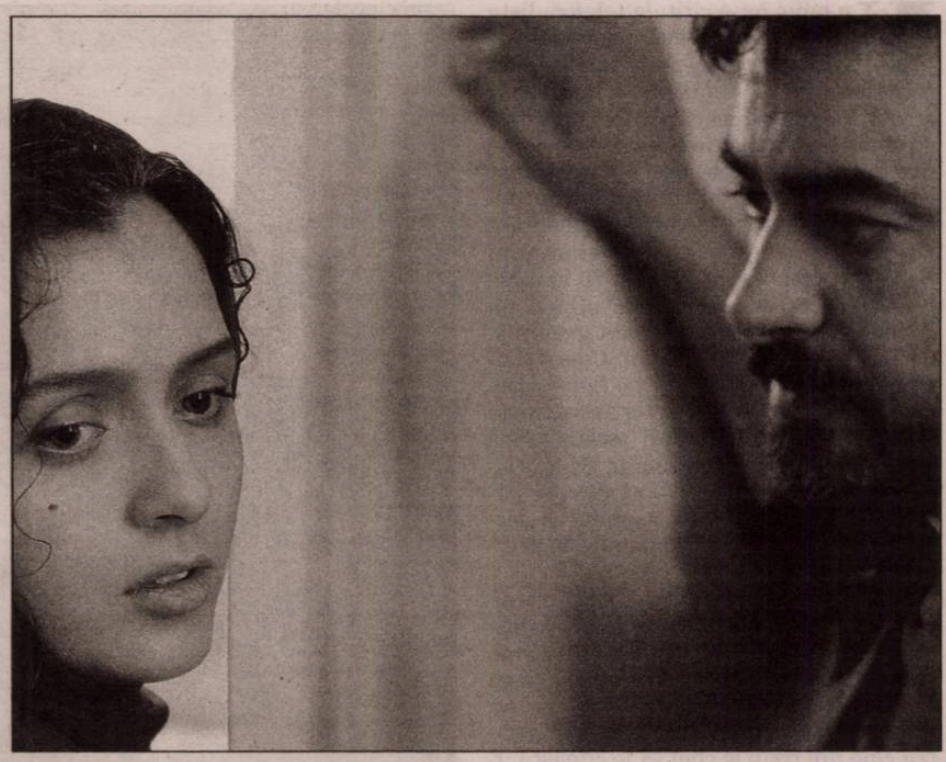

***Ancuța Proca** este critic de film.*

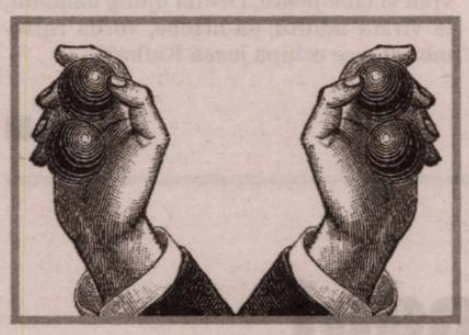

Paul BREAZU
audio și n-am cuvinte

Iarbă prin păr sau o întoarcere salvatoare în timp

● **Lana Del Rey, *Lust for Life*, Polydor Records/Interscope Geffen A&M, 2017.**

„Pericolul nostalgiei restaurative stă în credința că integritatea mutilată a corpului politic poate fi reparată. Dar nostalgicul reflexiv înțelege în profunzime că pierderea este, de fapt, irecuperabilă. Timpul vindecă toate rănile. Ca să existi în Timp trebuie să fii pregătit pentru un exil fără sfîrșit, într-o succesiune de întreruperi ale acelor prețioase momente cînd te simți acasă în lume.“ Cuvintele criticului și istoricului muzical Simon Reynolds, citate din penultima sa carte, *Retromania*, care reiau temele atinse cîndva de regretata Svetlana Boym, se pot atașa cu ușurință noului album al Laney Del Rey, unul bîntuit de la un capăt la celălalt de acest joc al situării față de axa temporală. *„I was at Coachella, leaning on your shoulder / Watching your husband swings in time...“* *Sound*-ul e al trap-ului, genul muzical aflat cu totul și cu totul în acest moment, dar titlul piesei, „Coachella – Woodstock in My Mind“, vorbește de la sine despre dispariția/disoluția/excursia într-o metalume care precedă cu mult America lui Donald Trump. Florile din părul artistei nu mint: *„I'd trade it all for a stairway to heaven, / A stairway to heaven. / I'd take my time for the climb up to the top of it, / I'd trade the fame and the fortune and the legend / I'd give it all away if you give me just one day to ask him one question“*. Apocalipsa nucleară contemplată de la o distanță considerabilă de lumea lui 2014, din vîrful muntelui în care și-au găsit calea și cei patru călăreți ai rock-ului psihedelic, devine frecventabilă. Începutul fusese făcut cu „Love“, *opener*-ul unui album escapist, atins pe undeva de gustul acidului lisergic dietilamid: *„Look at you kids with your vintage music / Comin' through satellites while cruisin', / You're part of the past, but now you're the future...“* Mantra ultimului vers este ecoul propagat pe o planetă aflată înaintea -ismelor radicaliza(n)te, în care propensiunea egalitaristo-progresistă a castelor hippie coexista nondisruptiv cu galaxiile conservatoare. Lana Del Rey glisează cu ușurință între melancolie și ironie, întrupînd cu o tușă foarte personală figuri ale istoriei pop-ului. Este un act complet subversiv astăzi, cînd poți să-ți numești albumul exact așa cum o făcea Iggy Pop în 1977 și să vorbești despre Charles Manson și Mötley Crüe în aceeași propoziție, s-o inviți pe Stevie Nicks să-și pună vocea pe o piesă care se numește „Beautiful People Beautiful Problems“ și să-i citezi pe The Beatles într-un cîntec, „Tomorrow Never Came“, pe care se aude și Sean Ono Lennon. Cu *Lust for Life*, Lana Del Rey nu-și pierde nici misterul, nici șarmul, nici capacitatea de a opera cu dexteritate în imperiul culturii pop într-o perioadă întunecată pentru politica americană. Mai mult, reușește să facă asta, așa cum singură o spune pe „Get Free“, schimbîndu-se definitiv: *„I wanna move / Out of the black / Into the blue“*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

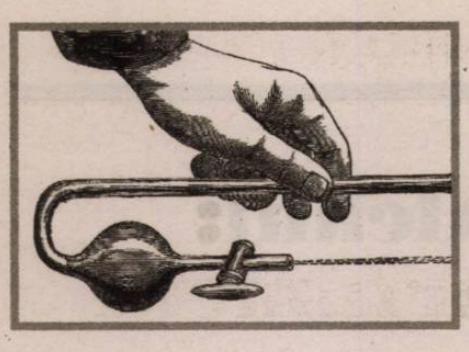

Oana STOICA

rosencrantz & co

De-a baba oarba melancolica

● *Jurnalul lui Robinson Crusoe*, un musical după *Insula* de Gellu Naum, regia: Mihai Măniuțiu, muzica: Ada Milea, decor: Adrian Damian, costume: Andrada Chiriac, coregrafia: Andrea Gavriliu, cu: Mihai Smarandache, Marius Damian, Paula Niculiță, Antoaneta Zaharia, Ionuț Kivu, Cezar Antal, Dimitrii Bogomaz, Marius Stănescu, Anda Saltelechi, Ruxandra Maniu, Oana Ștefănescu, Diana Gheorghian, Meda Victor, Constantin Cojocaru, Ioan Batinaș, Relu Poalelungi, light design: Cristian Șimon, sound design: Vladimir Ivanov, visuals: Anya Dimitrov, tobe: Alex Neagu, Teatrul Odeon, București.

Prezența scenică a textelor lui Gellu Naum datorează mult Adei Milea. Pasionată de scriitura naumiană, cu care are în comun umorul sec și perspectiva suprarealistă, Ada Milea a reușit să facă scrierile lui Naum accesibile unui public larg datorită muzicii sale și aptitudinilor performative (capacitatea de a crea o logică comică pentru un limbaj absurd). Cîteva piese ale lui Gellu Naum au fost deja montate după 1990 (înainte s-au realizat puține spectacole) – *Poate Eleonora* (1997), regia Alexandru Tocilescu, și *Ceasornicăria Taus* (2001), regia Mircea Marin, la Theatrum Mundi, *Exact în același timp*, pusă în scenă de Mihai Măniuțiu la Teatrul Național din Cluj (în 2002, la reprezentația de la Odeon a asistat Lyggia Naum), *Insula*, montată de Vlad Massaci la Teatrul Național „Radu Stanca" din Sibiu (2011). Spectacolele au fost pioniere în descifrarea scenică a pieselor lui Naum, dar limbajul teatral suprarealist a răzbătut cu dificultate drumul spre spectatorul nărăvit la narativitate.

În show-urile ei, Ada Milea a reușit să prezinte suprarealismul ca o fantezie cu logică proprie, similară celei/celor inventate de copii (succesul a fost confirmat de spectacolele ei cu textele naumiene pentru copii, *Apolodor* – mai multe versiuni de concert – și *Cel mai mare Gulliver*, creat împreună cu Alexandru Dabija la Teatrul Gong din Sibiu în 2016). Tot cu Alexandru Dabija avea să lucreze, la Cluj, *Florența sunt eu* (2011, text Gellu Naum și Jules Perahim), din care amintesc o imagine dintr-o reprezentație specială: în decorul în oglindă (o sală de spectacol), se inserează creatorii în postură de spectatori: regizorul, scenograful Dragoș Buhagiar și coregraful Florin Fieroiu.

Pentru *Insula*, Ada Milea a gîndit inițial o versiune concertistică, realizată împreună cu violonistul Alexandru Bălănescu, cu variante ulterioare, inclusiv una „cu jucării", avîndu-i parteneri pe Anca Hanu și Bobo Burlăcianu. Formula de concert a căpătat o pronunțată tentă teatrală în varianta de spectacol de la Cluj (2011). De curînd, la Odeon, Ada Milea împreună cu regizorul Mihai Măniuțiu au creat o nouă versiune, pornind de la show-ul clujean din care au preluat unele elemente muzicale. Redenumit *Jurnalul lui Robinson Crusoe* (este marcată astfel perspectiva subiectivă), spectacolul nu este un concert teatralizat, ci „un musical" (așa este prezentat pe afiș), adică un produs coagulat conceptual în care muzica, deși esențială, nu domină categoric, ci este parte dintr-un produs organic articulat.

Robinson nu poate fi nici singur, nici cu ceilalți.

Robinson-„demiurgul" devine o emblemă pentru însingurarea contemporană – „indiferent de cadrul biografic, [Robinson] rămîne în actualitate", scrie Naum, „acolo unde umbrele nocive ale trecutului își mai găsesc loc printre noi". Singurătatea de care suferă Robinson nu este o agresiune a lumii asupra antieroului, ci o aspirație a acestuia spre anihilarea memoriei. Singurătatea este mereu afirmată, niciodată concretizată, căci Robinson, deși ar vrea să fie *în afara* lumii, este permanent asediat de o prea plină umanitate (oameni, relații, sentimente) față de care se simte străin. Mizantropia lui – bine deghizată de Mihai Smarandache într-o lipsă de afect – este reacția la imposibilitatea nerelaționării. Căci ce atentează fatal la singurătatea metafizică a lui Robinson sînt relațiile: el are trecut, familie – care se multiplică printr-un „șir nenumărat de bunici, copii și nepoți" – și cerc social care-i consumă timpul. De asta, decorul lui Adrian Damian este circular, creat din panouri umplute cu apă care filtrează și deformează imaginea pe ciclorama din interior, generînd o formă materială de timp ca alegorie a (imposibilității) izolării.

Robinson nu poate fi nici singur, nici cu ceilalți. El are un întreg *band* rock/punk/alternativ (nu doar muzica, ci și costumele Andradei Chiriac, coafurile și coregrafia Andreei Gavriliu sînt coerente în acest sens), căruia, la nevoie, nu-i sînt străine nici sonoritățile bizantine (trimiterea la singurătatea divină, prin imnurile Providenței în text, se face strict – cu atît mai ironic – în spectacol). Nu doar că lumea cîntă, vocal și/sau instrumental (iar Alex Neagu la tobe are o energie contaminantă), dar unele personaje sînt „instrumente" (Ruxandra Maniu și Anda Saltelechi joacă, sub denumirea generică de „Papagalii Coco", o tubă și niște tuburi). Orchestra este o combinație de trupă rock cu Fata Morgana, căci insula seamănă cu strada Mîntuleasa (cea din nuvela lui Eliade): realitățile și ficțiunile apar și dispar unele din altele, ludicul și oniricul se confundă, iar Robinson rătăcește, deloc „singur", prin propria minte.

Personajele sînt arhetipuri, își conțin propria caricatură: Marius Damian este un Vineri de o zdravănă bonomie, Paula Niculiță (cu o voce minunată) îi dă Sirenei o „inocență" șmecheră, bunicile agresive (Meda Victor, Oana Ștefănescu, Constantin Cojocaru și Diana Gheorghian) sînt punkiste cicălitoare (Diana Gheorghian este delicioasă în iritarea ei rock). Mary a Antoanetei Zaharia are o răutate casnică, iar piratul lui Ionuț Kivu este oarecum laș. Dar toată lumea funcționează bine în spectacol, cu un entuziasm molipsitor care disimulează oboseala, căci o oră și un sfert de cîntat și dansat continuu nu sînt chiar la îndemînă pentru actori de dramă.

Fantezia naumiană și-a găsit un promotor excelent în Ada Milea, căci muzica ei este cea care setează direcția spectacolului, calibrează umorul și neliniștile textului, ironizează melancolia, dinamitează prețiozitățile și face din suprarealism limbajul inocenților. Numai Robinson rămîne ne-singur.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Marzia BONA Francesco MARTINO

Instabilitatea politică din Balcani: soluții pe termen lung

Clișeul încetățenit despre starea de instabilitate, pe termen lung, a Balcanilor se confruntă acum cu o problemă aferentă unei stări opuse acesteia. În vreme ce regiunea a înregistrat recent o instabilitate în creștere, scopul – sau iluzia? – politicii occidentale de a menține cu orice preț *statu quo*-ul ar putea duce, în cele din urmă, la o contrareacție severă.

Experții avertizează tot mai frecvent asupra riscurilor grave asociate cu consolidarea unei „stabilitocrații" corupte – un termen inventat pentru a descrie regimul de douăzeci de ani din Muntenegru al lui Milo Djukanovici, și care a fost apoi preluat cu repeziciune pentru a descrie situații similare din întregul spațiu vest-balcanic.

„Stabilitocrație" – cu referire la elementele puternic antiliberale ale regimurilor politice actuale din regiune – descria inițial rolul echivoc al Vestului în susținerea elitelor semi-autoritare, privite ca unice garante ale intereselor Vestului, cu scopul de a contracara revenirea geopolitică a Rusiei percepută în regiune, și de a menține o „stabilitate" ca scop în sine, mai mult decît ca premisă a consolidării democrației și a statului de drept.

După anii de „uzură a extinderii", care au culminat cu anunțul, de către Comisia Juncker, a înghețării extinderii UE, interesul Europei și al Occidentului s-a reorientat de la democratizare și drepturile omului la probleme de securitate, precum rutele de migrație din Balcani, amenințarea radicalizării islamiste și activismul geopolitic rusesc. În acest context, guvernările „stabile" – dar corupte și tot mai autoritare – sînt tolerate cu generozitate, cîtă vreme continuă să utilizeze retorica „valorilor europene".

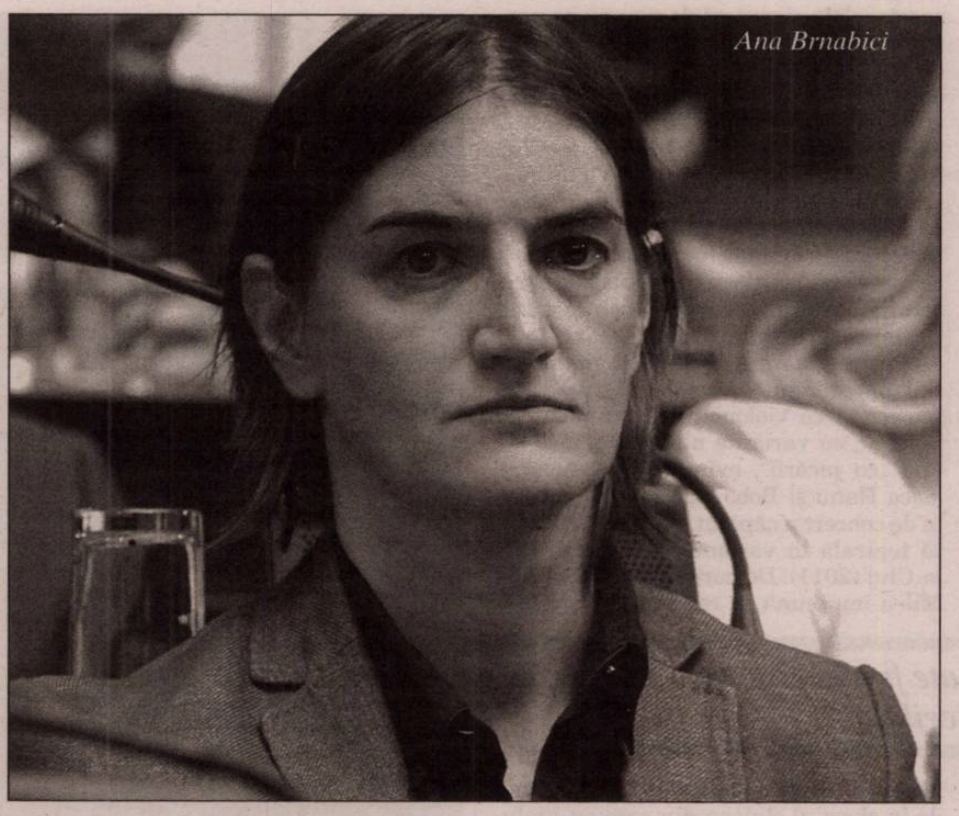
Ana Brnabici

Ana Brnabici, primul politician femeie care își afirmă homosexualitatea.

Principala preocupare a „Grupului vest-balcanic de inițiativă proeuropeană" WB6 este, mai mult decît presupusa instabilitate pe termen lung a regiunii, consolidarea efectivă a tendințelor autoritare și a stagnării economice – două dinamici care se susțin una pe alta.

Muntenegru, considerat adesea „o poveste de succes a UE în Balcani", este cazul cel mai reprezentativ de stabilitate asociată cu delapidări de fonduri publice, clientelism și corupție. În pofida acuzațiilor de fraudă electorală, partidul DPS al lui Djukanovici se cramponează de putere din 1991, cu sprijinul total al Vestului, care consideră regimul actual ca fiind unicul garant al integrării euro-atlantice a țării. Și asta în ciuda tentativei de lovitură de stat – încă investigată – sprijinită, se presupune, de Rusia, care a compromis ultimele alegeri din octombrie 2016, în ajunul intrării Muntenegrului în NATO.

Prețul pentru menținerea unei predictibilități pe termen scurt.

Între timp, în Serbia, Aleksandar Vucici și-a consolidat puterea, pe parcursul a cinci scrutine care au avut loc în ultimii cinci ani, devenind în cele din urmă președinte. În timp ce ține instituțiile statului sub control și oscilează abil, în materie de politică externă, între UE și Rusia, Vucici a reușit să se promoveze ca un campion al reformelor dificile ale procesului de integrare europeană. Numirea recentă a Anei Brnabici, primul politician femeie care își afirmă homosexualitatea, în postul de prim-ministru al Serbiei i-a adus laude și i-a asigurat un loc pe primele pagini ale presei internaționale; dar pentru mulți analiști această manevră nu va schimba nimic în politica sîrbă actuală, mai ales cînd vine vorba de controlul pe care Vucici îl exercită asupra instituțiilor, mass-mediei și economiei sîrbe.

În Bosnia și Herțegovina, o țară divizată, „stabilitatea" – ca impas în care agenda partidelor etnic-politice e mai presus de democrație și de dezvoltarea economică – e, de asemenea, mai degrabă un blestem decît o binecuvîntare. Protestele din 2014 exprimă în mod clar nemulțumirea populației față de problemele socio-economice, ignorate din plin de partidele politice, dar nu au reușit încă să propună o alternativă politică viabilă. La fel și în Kosovo, dezideratul stabilității și al unei guvernări dispuse să negocieze cu Serbia a dus la consolidarea unei elite corupte și incapabile să combată problemele pe termen lung, precum șomajul ridicat, sărăcia și instituțiile disfuncționale.

Macedonia, în care profunda criză recentă a fost la un pas să degenereze în violență, este un alt exemplu de risc al „stabilității cu orice preț". După ce s-a aflat zece ani la conducerea țării, preluînd controlul asupra instituțiilor statului și utilizînd retorica naționalistă pentru a obține adeziunea populației, prim-ministrul Nikola Gruevski a cedat în fața opoziției abia după doi ani de scandaluri, proteste de stradă, conflicte intense și presiuni internaționale, confruntat cu perspectiva dezmembrării completă a micii republici. Criza a fost depășită abia după ocuparea Parlamentului din aprilie 2017, prin intervenția reprezentantului SUA, care a învins rezistența președintelui Ivanov și i-a permis liderului SDSM Zoran Zaev să formeze un nou guvern. Nu „stabilitatea" a fost cea care lipsea, ci disponibilitatea de a respecta mecanismul democratic al alternanței politice.

Miza discuției este tipul de stabilitate pe care UE vrea să o promoveze în regiune. Dacă instituțiile și statele UE vor viza strict problemele de securitate și interesele economice, proiectul european riscă să fie asociat cu regimurile antiliberale și semi-autoritare, subminîndu-și astfel propria forță de transformare, încă puternică, din Balcani. Societățile civile trebuie puse, o dată în plus, în centrul dialogului, iar democrația, statul de drept și drepturile omului nu trebuie subordonate temelor – nu mai puțin importante – de securitate.

Prețul pentru menținerea unei predictibilități pe termen scurt a scenei politice din interiorul WB6, prin tolerarea sau chiar sprijinirea actuală a unor regimuri antiliberale, este unul ridicat. Dacă Balcanilor de vest li se iau speranța în aderarea la Uniunea Europeană și stimulii aferenți pentru îndeplinirea obiectivelor democratice, starea de fapt actuală s-ar putea transforma cu rapiditate într-o nouă și profundă instabilitate.

(articol apărut în *Osservatorio Balcani e Caucaso*)

traducere de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

Mihai BUZEA

Ceilalți

Diaspora. Ce subiect! Din punctul meu de vedere, cel mai gras subiect din ultimul sfert de secol al istoriei românilor; sigur, au fost multe lucruri de două sute de ani încoace, de cînd sîntem și noi un fel de ceva, doar că celelalte au fost într-un trecut pe care-l știm din cărți: revoluții, războaie, uniri, invazii, fel și fel.

Dezțărarea, însă, e unică din două motive clare, și anume că e un *first* (la asemenea dimensiune) și c-o vedem cu ochii noștri, n-o aflăm din nici o carte. Pentru mine, ca și pentru cei de-un leat (să zicem, născuți între 1968 și 1977), ar mai fi și motivul personal: „Ce-ar fi fost dacă…?“, adică dacă îmi luam inima-n dinți și plecam de tot, atunci la-nceput, cînd rutina vieții nu mă înhățase definitiv. Evident, nu pot să știu ce-ar fi fost dacă, așa cum nu știe nimeni, dar pot să văd cum s-au așezat viețile colegilor de generație. N-o fi cel mai bun răspuns, dar e singurul care-mi trece prin cap.

La începutul lui iulie m-am întors din California, din sînul coloniei de români de-acolo, și pot aduce mărturie curată, de tip evanghelic („Am văzut cu ochii mei“); sper să nu lungesc coada vulpii, am să mă controlez cît pot. Mai întîi de toate, date tehnice: „colonie“ e mult spus, e vorba de un grup de vecini, prieteni și colegi de muncă („gașca noastră“), ținută la un loc mai mult de plăcere decît de nevoie, dar, oricum, o celulă socială suficient de ilustrativă pentru ce vreau să spun.

Gașca locuiește în Silicon Valley, dar ei nu-și numesc „patria“ așa, ci Bay Area (e vorba de conurbația din jurul marelui golf San Francisco), cu toate că mai toți, într-adevăr, lucrează în IT (cercetare, mai exact). Fără mașină, eu n-am putut să mă mișc de colo-colo decît cu TGV-ul local (Caltrain), care parcurge, de la nord la sud, stații după stații: San Francisco, San Bruno (unde-i sediul YouTube), San Mateo (SIE – Sony Interactive Entertainment), Redwood City (Oracle), Menlo Park (Facebook), Palo Alto (HP), Mountain View (Google), Sunnyvale (LinkedIn), Santa Clara (Intel), Cupertino (Apple), iar pe de-alături, în San Jose, sălășluiesc Cisco Systems, Adobe, eBay și încă cîteva mii (nu este o exagerare) de firme din domeniu, de la *start-up*-uri la giganți consacrați, dintre care cei mai mulți îmi sînt absolut necunoscuți, ca să fiu cinstit. Românii noștri nu se tem că nu găsesc de muncă, în condițiile astea, și-și cam permit două vacanțe pe an: una în Europa (o săptămînă-n România, la rude, plus alte 10-12 zile în Europa *proper*), și una la Pacific (Mexic, Hawaii sau Tahiti; bine, mai e cîte-un excentric care se duce-n Alaska să se dea cu caiacul, dar numai o dată la doi-trei ani, cînd îl lasă nevasta). Acasă la ei, în Bay Area, locuiesc în case de lemn, cu cinci-șase camere, fără etaj, doar cu grădină și peluză. Nu toate au piscine. În ceea ce-i privește pe ei personal, ca oameni, sînt perfect integrați în peisaj, accentul nu e o problemă, iar culoarea pielii îi ajută de minune (Spre deosebire de chinezi, indieni și israelieni, românii „se topesc“ mult mai repede în *melting pot*-ul californian. Sigur că argumentele coloristice îs inelegante și cam primitive, dar sînt încă funcționale, din păcate.) Cînd m-au luat și pe mine la fotbal, am constatat că vorbeam cel mai ininteligibil din toată echipa, în afară de Nicholas, un irlandez din Belfast, care-a trebuit să se exprime dînd din mîini, că altfel nu primea nici o pasă; închei paranteza cu observația că cel mai bun jucător a fost Nared, indianul, rușinea neamului său jucător de cricket.

De-aia zic că doamna Merkel n-are dreptate: la oameni bine plătiți, multiculturalismul funcționează de minune!

Am tot stat și m-am întrebat: care-a fost punctul de inflexiune? Cînd, în ce moment, viețile lor au luat-o pe un drum, iar viața mea pe altul? Sau, vorba lui Toma Caragiu: „Unde-am greșit?“ (în filmul *Operațiunea Monstrul*). Îndrăznesc un răspuns care-o să mă ducă la niște concluzii ciudățele, dar aveți, rogu-vă, puțintică răbdare.

În primul rînd, nu cred c-am greșit. Locul lor e acolo, iar locul meu e aici. Iluzia că prezentul ar fi putut arăta altfel e doar o iluzie: eu m-aș fi întors, iar ei ar fi plecat oricum; *anno domini* 2017 ar fi arătat la fel, și pentru mine, și pentru ei.

În al doilea rînd, cred că „momentul“ a fost mineriada a treia, cea din 14-15 iunie 1990. Atunci s-a petrecut ceva fundamental, ceva care mă face să spun că mineriadele au fost cel mai mare noroc istoric al generației mele, luată ca întreg (și cel mai mare ghinion posibil pentru victime, desigur!). Mineriada a treia i-a dumirit pe părinți: România nu vrea mai-binele pentru copiii ei, nu le vrea nici măcar binele, ci vrea să-i omoare. A fost sfîrșitul marelui vis început de Dej în 1964 și continuat ulterior: statul-șansă. Pentru generația părinților noștri, a funcționat, măcar parțial. Presupunerea lor implicită era că va funcționa și pentru noi, de aceea s-au străduit să ne educe în acel „iluminism comunist“ de care vorbea Florin Poenaru* și care multora le-a reușit: copiii vorbeau limbi străine (franceza, engleza, germana), practicau sporturi specifice (tenis, înot, schi), aveau solide cunoștințe muzicale, matematice și de cultură generală. Cu alte cuvinte, erau numa' buni să ducă țara mai departe. Erau „bine potriviți“, cum s-ar zice la țară, dar se aflau atît în locul nepotrivit, cît mai ales la timpul nepotrivit: comuniștii, de bine, de rău, tot le-ar fi dat ceva de făcut, dar postcomuniștii nu-i voiau nici măcar șomeri, îi voiau direct morți. Mineriada le-a deschis ochii părinților, iar părinții au făcut ce era mai bine pentru copii: i-au trimis de-acasă. Unii erau prosperi (membri de partid, tovarăși cu funcții de răspundere etc.), dar cei mai mulți, nu, iar eforturile financiare pentru completarea burselor au fost teribile – sînt povești fără număr pe tema asta, fiecare are cîte una, nu e cazul să le înșir aici. În cele din urmă, au meritat, desigur, cel puțin pentru copii, că punctul de vedere al părinților este mult mai trist: bătrînețe fără nepoți, conștiința că toată viața lor a fost minciună. Nu o minciună, ci doar minciună. E o mare diferență.

N-am scăpat nici eu de criza de tîmpenie proprie celor care vin din țară, așa c-am întrebat dacă nu s-au gîndit să se întoarcă, să se repatrieze. Răspunsul a fost tranșant: „Nu e nimic de muncă în România pentru noi“. Pare aroganță, dar nu e: într-adevăr, ce ar putea face aici un cercetător din Silicon Valley? În general, ce poate face un supracalificat? Cine să-i plătească un salariu comparabil (nu zic mai mare, ca să compenseze diferența de condiții, de infrastructură etc.)? România în 2017 e un loc potrivit pentru mine, nu pentru ei!

În al treilea rînd, percepția despre „realizare“… e doar o percepție. Vorbind cu gazdele mele am scăpat, fără să vreau, o doză românească de invidie (cred că am rostit și vorba „noroc“; sper să nu fi fost moromețianul „pleașcă“, dar, dacă a fost, nu e vina mea, este vina berii!), iar ele m-au corectat. Mi-au spus că nu, nicidecum, nu au fost nici la timpul potrivit, nici la locul potrivit, și mi l-au dat de pildă pe unul Cocoșel, programator cu mult mai slăbuț decît ei, care n-a fost în stare să ia nici un interviu de angajare cînd a venit în Bay Area, așa c-a ajuns, în disperare de cauză, să lucreze pentru un *start-up* care nu l-a putut plăti cu bani, că n-avea, ci cu acțiuni („cu stocuri“, cum sună cuvîntul în limba locului, de mi-a stat mintea-n loc încercînd să mă prind ce-s alea…), iar bietul Cocoșel a trebuit să trăiască spartan, din banii trimiși de-ai lui de-acasă. Acum nu mai lucrează, e rentier. *Start-up*-ul se numea Google.

*„Provenind dintr-o familie pentru care acumularea de capital era limitată la veniturile din salariul de la stat, am fost format cu ideologia – și presiunea – acumulării culturale […]. A fost cea mai proastă dintre lumile posibile deoarece ceea ce se înțelegea prin acumulare culturală […] era un fel de program iluminist comunist (literatură, pian, limbi străine, filozofie și istorie) care în contextul tranziției […] era complet irelevant“ (http://www.criticatac.ro/29580/o-teorie-si-o-practica-a-lipsei-de-speranta-vasile-ernu-in-discutie-cu-florin-poenaru/)

***Mihai Buzea** este jurnalist la* Cațavencii.

PUBLICITATE

În lumea lor de liniște...

Am ajuns la poarta mănăstirii la ora 23,30, după o furtună teribilă cu fulgere înspăimîntătoare. Așa cum îmi spusese măicuța care ieșea din slujbă și mă suna ca să verifice unde sîntem pe drum, paznicul mănăstirii avea să ne aștepte pentru a ne conduce la camera noastră.

Îmi aduc aminte cum anul trecut, în octombrie, am intrat pentru prima dată în această mănăstire. Eram cu maică-mea și traversam o perioadă grea, avînd în familie un om grav bolnav. Doctorii ridicau neputincioși din umeri, iar noi am fost, cred, călăuziți către locul acesta. Rezolvarea problemei pe care o traversam a început în Mănăstirea Rîmeț, iar eu am făgăduit atunci că voi reveni pentru a simți energia divină a acestui loc cu mintea limpede de orice grijă și pentru a oferi la rîndul nostru ceva, orice, pentru ajutorul care ne-a fost dat.

În luna iulie a anului 2017 am pornit spre județul Alba cu soția mea, după ce am insistat telefonic pentru a rămîne două nopți în mănăstire. Maica cu care am ținut legătura ne-a spus fără ocolișuri, dar cu voce blîndă, specifică: „Știți, domnu' Alexandru, trebuie să vorbesc cu maicile dacă vreți să stați în mănăstire; putem să vă cazăm oricînd la Casa de Oaspeți...“ Dar eu voiam în mănăstire. Trebuia să fim în mănăstire.

Eram pe drum, mîncam la Fîntînița Haiducului în jurul orei 21,30, cînd maica mă sună: „Domnu' Alexandru, unde sînteți? Numa' aproape de Sibiu? Cred că se face unspe, am să-i zic paznicului să vă întîmpine. Mîine dimineață, cînd vă treziți, fie veniți la slujbă și am să vă văd în biserică, fie întrebați de mine, bine?“ Nu știam la ce să ne așteptăm. Eu locuisem cîteva zile în Mănăstirea Tismana cu părinții cînd eram mic și reținusem acum cîteva nume de maici care se jucau cu mine și îmi acordau multă atenție și îmi dădeau multă ciocolată de casă. Soția mea interacționase cu biserici din București, iar gîndul că va sta două nopți într-o mănăstire de maici, la poalele munților, într-o comună din județul Alba, o preocupa teribil: „Nu știu, simt că venim noi așa, din afară, și le stricăm lor rutina, le deranjăm“. Nu aveam cum să o liniștesc pentru că, la rîndul meu, nu știam la ce să mă aștept sau cum să mă comport. Și eu aveam senzația că venim din lumea noastră de zgomot în lumea lor de liniște. Cert este că telefoanele maicii care ne purta de grijă (și simțeam asta în vocea ei) ne-au făcut să mai prindem puțin curaj. Mă gîndesc că mulți tineri care locuiesc în orașe și care merg pe la biserică (cum s-ar spune) nu numai de Paște ar fi deschiși experienței de a locui în mănăstire, dar le este teamă să nu fie prea zgomotoși, să nu încalce regulile pentru că nu le cunosc, că preoții sînt rigizi și mai ales maicile, care lipsesc cu desăvîrșire din biserica lor de cartier, că totul este o rutină care nu te include fiindcă n-are cum, că organizarea specifică te face să te simți constant pe dinafară, că ai fi mai atent la toate cele de mai sus decît la rugăciune-n Casa Domnului. Dar tocmai din aceste motive (care sînt firești pentru cei din afara instituțiilor să le spunem „încazarmate“, cum sînt și mănăstirile de maici sau de călugări), lumea lor este atît de fascinantă, atît de copleșitoare.

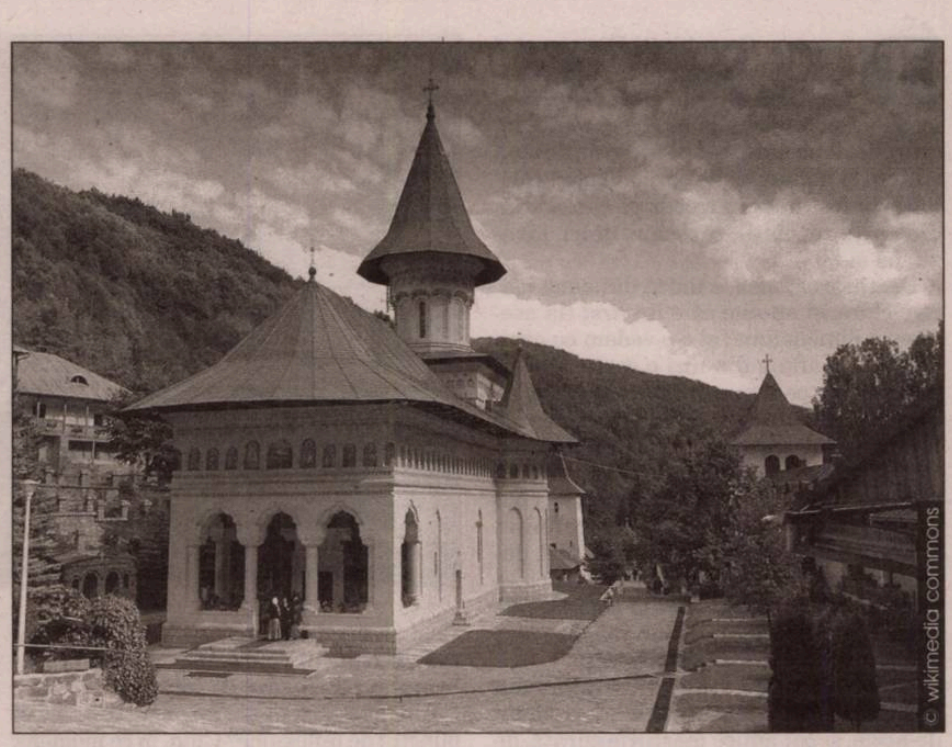
© wikimedia commons

Dimineața, o așteptam pe maică la intrarea în biserică. Slujba tocmai se terminase la ora 9 (și începuse la ora 6 dimineața). Soția mea avea multe întrebări și frămîntări: „Oare o să fie deschisă cu noi?“ „Oare o să o putem întreba chestii, de genul cum a ajuns în biserică, la ce vîrstă? Ne va răspunde? Ar fi interesant să ne răspundă, ca să aflăm și noi cum se întîmplă lucrurile! Oare este o maică mai tînără sau mai în vîrstă?“

Maica s-a oprit lîngă noi: „Domnu' Alexandru? Mă așteptam la cineva mai în vîrstă, nu știu de ce!“ Evident, și noi ne așteptam la același lucru, dar maica era tînără. A zîmbit cald și a întins mîna ca să facem cunoștință. Ne-a invitat la masă. Erau pregătiți psihologic pentru două zile fără ouă, lapte, unt, carne și ne aduseserăm la noi pateu de ficat de pui, conservă de ton, pregătiți să „fugim“ din mănăstire ca să mîncăm tot ce știam noi dacă ni se facea prea foame. Cînd colo, la masă erau jumări, slănină, brînză, ouă, toate din producția mănăstirii. Am aflat de la maică despre regulile Mănăstirii Rîmeț cu privire la mîncare, care nu sînt așa de stricte: „Maicile țin post, dar pentru că avem întotdeauna invitați, în mănăstire la noi se gătește și cu carne“. Maicile mîncau la masa lor, într-o anume liniște. O maică citea cu voce tare cuvinte bisericești stînd în picioare lîngă un perete. Se spuneau rugăciuni, pe fondul clinchetului de furculițe și linguri care se loveau încet de farfurii. După masă, am rugat-o pe măicuța care se ocupă de bucătărie și de sala de mese să ajutăm și noi cu ceva – este bine că în Casa Domnului să vii din cînd în cînd și ca să slujești, nu numai ca să primești. Pentru că maicile nu erau obișnuite cu bărbați care spală alături de ele vase, pe mine m-au rugat să șterg mesele și să aranjez farfuriile și tacîmurile pentru următoarea masă. Soția mea a primit un șorț și, cot la cot cu maicile, a spălat vasele care se strînseseră. Din cînd în cînd, maica responsabilă de noi venea să ne întrebe dacă sîntem bine, dacă avem nevoie de ceva. Văzînd cît de deschisă și grijulie este, am întrebat-o despre regulile și ritualurile vieții de maică. Am aflat că la vîrsta de 25 de ani a venit în Mănăstirea Rîmeț, unde a slujit în viața din mănăstire timp de zece ani, după care a fost călugăriță în acest locaș sfînt. Anii în care slujesc în mănăstire reprezintă testul suprem: învață calea duhovnicească, cunosc regulile și ierarhiile specifice bisericești, se supun muncii specifice, încep să își definească un rol în organizarea internă a locașului, interacționează cu personalitatea și temperamentul celorlalte maici și ambele părți înțeleg dacă angajamentul poate fi ținut pe veci sau nu. Pe măsură ce trec anii, sora primește părți din uniforma de maică, pînă la ultima piesă. Astfel, Mănăstirea Rîmeț a devenit pentru maica noastră ceea ce se numește *Biserica de metanie*. Prin călugărie, maicile renunță la viața avută înainte de viața duhovnicească, primesc un nou nume și renunță la viața de familie pentru totdeauna. Înainte de viața din mănăstire, maica a fost o tînără care căuta ceva anume și credea că Yoga e calea, muncea și socializa cu prietenele, fuma pentru că fumau și ele, și se gîndea la bani și avuții pentru că la toate acestea se gîndeau și ele. Pînă la un moment dat, cînd un om care nu era părinte și nu avea o viață duhovnicească însemnată i-a spus, într-o discuție, că „este important să nu își piardă *mîntuirea*“. Acest cuvînt, care nu exista în vocabularul maicii noastre, a schimbat totul. A știut că acesta este sensul vieții. *Mîntuirea* devenise sensul vieții ei. Am discutat cu maica despre Ierusalim, pe care ea îl vizitase în pelerinaj, despre Grecia, Serbia și Muntenegru, și am aflat despre biserici și mănăstiri impunătoare, despre sfinți și preoți făcători de minuni, despre care vorbea cu atîta pasiune...

„Ăsta se confiscă!
Am văzut înăuntru ceva interesant de citit!“

© wikimedia commons

Slujba de seară a început la ora 19 și s-a încheiat la ora 22,30. În Mănăstirea Rîmeț, slujba este ținută în mare parte de maici, care alcătuiesc și corul bisericesc, preoții intervenind în diferite momente, cînd enoriașii și maicile care asistă la slujbă se ridică în picioare în semn de profund respect. Oamenii stau în genunchi și este o liniște desăvîrșită. Îmi aduc aminte că în timpul Sfintei Liturghii de duminică, în biserica de la mine din cartier, bătrînele enoriașe (care fac parte dintr-un fel de departament intern, numit „Comitetul Bisericii“) vorbesc ca la piață, nimeni nu scapă necomentat, dar în fine, locurile nu suferă comparație. Maicile care intră în biserică în timpul slujbei merg întîi la maica stareță, în fața căreia se apleacă și îi sărută mîna. Apoi își iau locul, unele dintre ele alăturîndu-se corului. Nicăieri nu am auzit un cor bisericesc atît de frumos, în ciuda efortului susținut de a cînta versete bisericești și a citi încontinuu mai bine de trei ore. Nu am văzut organizare instituțională mai bună ca în acest sfînt locaș și nu am întîlnit oameni care să se dedice într-atît perfecțiunii fiecărui lucru pe care-l fac, așa cum fac maicile din Mănăstirea Rîmeț. Observînd din afară ritualul acestui loc, am ajuns să le admir pe maici pentru lupta continuă pe care o duc cu ele însele pentru a rămîne credincioase alegerilor lor.

În ziua plecării, am lăsat maicii noastre numărul din *Dilema veche* cu „Fenomenul Arsenie Boca“, pe care-l aveam la mine. Maica responsabilă de bucătărie îl vede și i-l arată maicii noastre, spunînd printre zîmbete: „Ăsta se confiscă! Am văzut înăuntru ceva interesant de citit!“ Nici nouă nu ne mai venea să plecăm și nici maicii nu îi mai venea să ne lase la drum. Așa cum spunea maica, rar se întîmplă să întîlnești oameni cu care să ai o legătură atît de puternică într-un timp atît de scurt. Dar ne îmbrățișăm, ne luăm rămas bun pînă data viitoare, iar maica mă lovește peste umăr prietenește cu gazeta și exclamă zîmbind: „Hai, domnu' Alexandru, meri la drum! Vă așteptăm iară pe la noi, bine?“

Alex GHEORGHE

Cultura distincției

În epoca tehnologiei, miturile mundane circulă într-un ritm amețitor, cel puțin în acea parte a lumii mai omogenă civilizațional și tehnologic (Europa, SUA, Canada și Australia). Unul dintre aceste mituri este cel al egalității în numele progresului sau, cu alte cuvinte, mitul egalitarismului.

Consecința extremă a acestuia este că aproape a ajuns să se manifeste pseudoreligios, dispunînd de propriul panteon cu zei și de propriile narațiuni fondatoare, ajungîndu-se pînă acolo că, în numele egalitarismului, se șterg criterii, se calcă în picioare ierarhii și se denaturează mentalități.

Experiența și reflecția constituie practicile care au indicat intelectului direcțiile ce trebuie urmate pentru a articula principii și metode de evaluare pentru buna funcționare a comunităților umane. Este vorba despre străduința de a descifra reguli care să permită armonizarea dintre latura instinctuală a individului și latura socială a grupului din care individul face parte, reguli al căror scop este de a preveni conflictele dintre indivizi sau dintre grupuri. În altă ordine de idei, vorbim despre criteriile după care sînt ordonate sfere ale activității umane precum autoritatea (politică), cunoașterea și esteticul.

Or, tocmai criteriile determină clasificări și selecții, iar egalitarismul statuează că orice stratificare provoacă angoase sociale, deci „verticalitatea“ nu ar trebui să mai existe. Astfel se face că președintele țării ar trebui să poată fi luat fizic de cravată sau înjurat public și virtual, ori de cîte ori are chef vreun cetățean nemulțumit că țara nu merge cum își imaginează acesta din urmă că ar trebui să meargă; la fel se face că opinia unui cărturar este la fel de pertinentă precum cea a unui „specialist de Google“; nu în ultimul rînd, astfel se face că muzica lui Mozart sau Havasi este la fel de rafinată precum sunetele care ies din laptop-ul unui DJ.

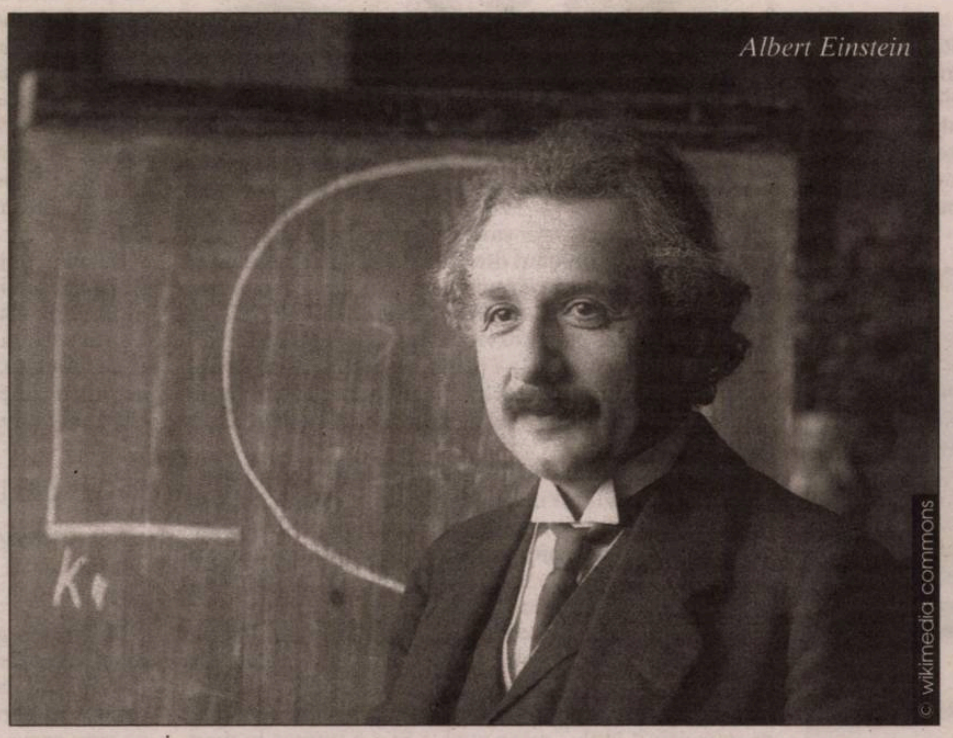
Albert Einstein

© wikimedia commons

Clasificarea, în orice domeniu s-ar face, implică o schemă mentală ierarhică. Unii vor avea mereu un cuvînt mai greu de spus decît alții în diversele sfere ale activității umane, indiferent că privim din punct de vedere politic (demnitarii și funcționarii statului față de cetățeanul de rînd), economic (antreprenorii față de cei fără de inițiativă privată), sapiențial (academicienii și profesorii și alte categorii de erudiți față de diletanți) sau artistic (artiștii consacrați – în sensul clasic, nu cel provenit din industria divertismentului – față de simpli pasionați de artă).

Or, așa stînd lucrurile, egalitarismul schimbă mentalitatea pînă într-acolo că meritul nu mai are sens, cel puțin meritul care presupune efort. De ce ar trebui să mai întreprind ceva dacă toți trebuie să avem parte de aceeași „primire“ din partea comunității? Dacă activitatea tuturor este la fel, nici mai bună și nici mai rea, distincția aducătoare de recompense statutare sau pecuniare, ajunge să fie considerată o reminiscență a Evului Mediu, după cum le place să trîmbițeze cerberilor egalitarismului. Dacă vrei să te distingi și speri să obții vreo recompensă specială, pretenția ta nu se mai înscrie pe linia progresului, deci trebuie să te afli de partea greșită a istoriei *(sic)!*

Egalitarismul schimbă mentalitatea.

Cu cît sînt mai multe meritele personale într-un anumit domeniu, și cu cît acesta este mai responsabil pentru dinamica societală a concetățenilor, cu atît insul respectiv capătă recunoașteri materiale și statutare mai semnificative. Recunoaștere peste recunoaștere, și astfel se solidifică scheletul elitei unei comunități. Într-un fel sau altul, meritul este etalonul ce ține în frîu tendințele individuale de parvenire prin metode aducătoare de prejudicii celor din jur. Bineînțeles că etalonul poate fi fentat, ideea de merit poate fi diluată pentru ca unii să poată urca cîte două sau trei trepte odată. Alteori, este mutată din loc scara, treptele ierarhice modificîndu-se de la o epocă la alta. Însă de aici și pînă la a da foc la scară și a relativiza ideea de merit este un regres ce se va dovedi fatal oricărei civilizații.

Exacerbarea acestui fenomen pune în pericol fundamentele noastre civilizaționale deoarece subminează demersul milenar de căutare a unei formule pentru echilibrul dintre libertatea individuală și ordinea socială. Meritul implică distincție, iar acceptarea acesteia ușurează limpezirea mentală necesară pentru o conviețuire pașnică. Fără distincția certificată de reflecție și de experiență, ne-am întoarce la vremurile în care forța fizică impunea ierarhii și condamna la servitute, la subzistență și la extincție categorii întregi de oameni. Haideți deci să elogiem distincția!

Remus TANASĂ

În căutarea tabietului pierdut

Papi avea obiceiul de a face un duș suedez în fiecare dimineață și de a bea un marghiloman. Bunicul meu armean avea tabietul să mestece cuișoare după masa de prînz și apoi să doarmă o oră. Așa am și învățat, de altfel, cuvîntul „tabiet“. La bunica l-am auzit prima dată, deși în mintea mea de copil nu era nimic mai mult decît un cuvînt fistichiu. Mă distra însă faptul că somnul bunicului însemna că puteam pleca de acasă împreună, că eram libere să facem ce vrem noi. Nu că n-am fi fost libere să facem ce vrem noi în restul timpului, dar comentariul șoptit al bunicii, „Hai, că e cu tabietul…“, făcea ca plecarea noastră de acasă să fie o aventură. Eram fericită că plecam spre tărîmuri fermecate unde bunica se preschimba într-o ființă nepămînteană, tînără și parfumată, mătăsoasă și diafană, care, odată ajunsă acolo, putea vorbi într-o limbă necunoscută. Pe drum îmi spunea povești, despre oamenii din Lună, despre plimbările lui Dumnezeu pe pămînt, despre întîmplări din păduri, despre cai și căutători de comori. Peste nouă mări și nouă țări ajungeam la tanti Adela. Mergeam de foarte multe ori la tanti Adela, care avea obiceiul de a primi la ea în fiecare vineri (nu, nu joi). Îmi plăcea și că, atunci cînd ajungeam, tanti Adela era întotdeauna în grădină și ne aștepta. Ea și bunica se sărutau pe obraji de trei ori, iar eu așteptam să aud „coană Adelo…“ și „coană Dido…“ în semn de salut. De fiecare dată se întîmpla la fel. Coana Dida și coana Adela schimbau apoi politeturi, „complimente“ de la nu-știu-cine și pe urmă stăteau la taifas. Mie îmi plăcea că „tant'adela“ ne dădea dulcețuri în farfurioare de cristal și apă rece. La tanti Adela, soția lui Artur, fratele bunicului, mirosea a cafea proaspăt rîșnită. Știam mirosul de la mama, care avea tabietul de a bea cafea (proaspăt rîșnită, nu știu cum se făcea, dar mama avea mereu cafea) fiartă la ibric în fiecare dimineață.

Toate cu program, cu scop, cu seriozitate sau cu încrîncenare.

…Peste timp, bineînțeles că și eu am dormit după-amiaza (nu din respect pentru igiena mentală, ci pentru că eram frîntă), și eu am băut cafea în fiecare dimineață. Și eu am dat invitaților dulceață pe farfurioare de cristal și apă rece în pahare rouate. Ofer dulceață invitaților cînd am dulceață în casă, dar nu știu cum se face că nu prea am. Stau de vorbă (nu la taifas) cu prietenii, dar nu în fiecare vineri și nu le transmit de fiecare dată complimente, firește. Fac duș în fiecare zi (e adevărat, cald, nu rece). Beau cu plăcere cafea la ibric, dar nu am răbdare să o prepar (deh, e o treabă cu schepsis să-ți iasă caimacul). Beau cafeaua repede ca să mă trezesc. După-amiază nu mai dorm. Cuișoare nu mestec, deși am încercat, dar pentru asta trebuie să ai un cer al gurii dedat la capricii gustative. Marghiloman nu beau, deși mi-ar plăcea. Uneori, nostalgic, comand un Irish coffee și rog să fie cu (puțin) coniac. Mă plimb, dar nu după fiecare masă de prînz și nu peripatetic. Nu îmi ies toate acestea, deși tare aș vrea.

Fac cu regularitate multe altele. Beau apă cu program, mănînc cu program, fac sport cu program etc. Toate cu program, cu scop, cu seriozitate sau cu încrîncenare. M-am întrebat deseori dacă obiceiurile mele sînt tabieturi. Au regularitate, ritm și ceva obișnuință. Nu cred că sînt tabieturi, totuși. Unele sînt obiceiuri, cîteva sînt clișee sau tipare, altele, dependențe. Cred că am chiar și obiceiuri proaste, după cum unele sînt demodate, dacă ne luăm după noul mers al vremurilor.

Papi, bunicul Rupen, bunica Dida, tanti Adela și mama își acordau un răgaz. Cînd hotărau că e vremea tabietului, timpul stătea în loc. Era ca un joc, cu reguli, desigur, dar un joc. Era nevoie de răbdare. Și mai ales de bucurie, de savoare, de plăcere. Își făceau un hatîr. Bunicul se ducea la somnul de după-amiază cu ighemonicon, cu aerul că merge la o întîlnire importantă, bunica Dida mergea la tanti Adela cu poftă. Pofta de a sta la taclale. Tanti Adela aducea tablaua cu dulcețuri cu un aer grav. Episodul cu dulceața și apa rece nu putea lipsi niciodată. Mama bea cafeaua de dimineață cu desfătare și fuma tacticos. Bunicul Rupen și Papi, bunica Dida, tanti Adela și mama, ei, da, ei aveau tabieturi. Aveau schepsis. Erau persoane politicoase, simandicoase, pricopsite. Trăiau cu chef și răsfăț. Făceau ca totul să aibă haz. Aveau mofturi, farafastîcuri și uneori fandacsii. Cu sau fără plictis. Sigur însă cu dichis. M-am hotărît să îl recuperez. He-he. Noroc cu tema din *Dilema veche*. În căutarea tabietului pierdut.

Ohara DONOVETSKY

Cu ochii-n 3,14

DOAR TURIȘTII INCONȘTIENȚI VOR MAI FACE GESTURI DULCI CARE SĂ-I AJUTE SĂ-ȘI GĂSEASCĂ NUMELE PE FUGĂ

■ Hank Greely, directorul de la Stanford Law School's Center for Law and the Biosciences, a declarat recent că, în 20-30 de ani, procesul selecției de embrioni dezvoltați în laborator va fi atît de comun, de lipsit de riscuri și de ieftin, încît actul sexual în scopul reproducerii umane va fi considerat de-a dreptul obsolet. Doar barbarii vor mai face sex pentru a avea copii. (**M. C.**)

© D. Călinescu

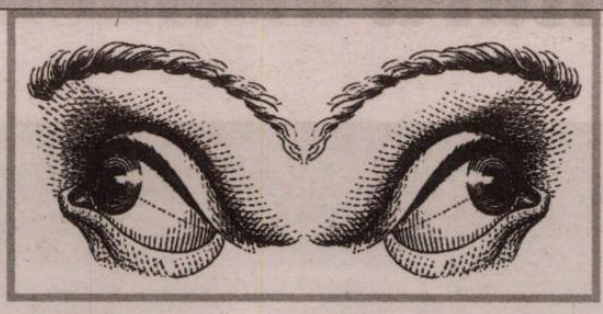

■ Unii dintre turiștii care vizitează bazinul cu pești exotici de la Delfinariul din Constanța au impresia că se află la Fontana di Trevi și aruncă bani acolo, sperînd că astfel vor avea noroc, informează PRO TV. Ba chiar unii dintre cei intervievați cred că apa e sfințită, făcătoare de minuni. Ce-i drept, ar fi tare bine ca apa aceea să facă minuni, mai ales pentru peștii extrem de sensibili la substanțele conținute de monedele aruncate... (**C. Ș.**)

■ Zice așa ministrul Educației, Liviu Pop: „Este o palmă pe care cîțiva inconștienți din acest sistem o dă învățămîntului universitar din România pentru că noi ne luptăm cu internaționalizarea învățămîntului superior din România". Internaționala agramatismului și a prostiei, nu altceva. (**M. M.**)

■ Operațiunea „Electrovalva" – în foileton. Primul episod: Mai întîi s-a votat în bloc. C-așa e la bloc. Toți odată. Nu se pun întrebări colaterale, și chiar dacă... nu se primește răspuns: care firmă, licitație, certificat de garanție?! Nu!... mîna sus!... Și s-a purces la montare, după îndelung calculată planificare. „Nu putem", au zis spăsit instalatorii (doi la număr), delegați de la centru, „aveți mobilă, trebuie să demontați și după aia să ne chemați." „Da' dvs. nu puteți, contra cost..." Ba da, încercăm, da'..." Și încep să-și arunce ocheade și gesturi heirupiste a încurajare și imbold. Geaba – omologul coechipier are un *facies* ușor dezorientat în spațiul bucătăriei de trei ori patru. „Comportă riscuri?" „Nu, da' se poate să se spargă blatul, nu garantăm." Drept care caut printre hîrțoage echipa montatoare din urmă cu aproximativ șapte ani. Trăiește!... Și încă demontează fără demolare... „Dar dvs. nu puteți monta electrovalva?" „Ba da, da' nu vă putem da certificat." Așadar, îi reașteptpe primii. Cînd or putea... că tot e cald, de roșii cu brînză. (**R. M.**)

■ Mi-am cumpărat, cred, ultimele căpșune pe anul ăsta. „Căpșune de Teleorman", scria pe cartonașul de pe tarabă. Au fost dulci, ca promisiunile electorale. (**C. Ș.**)

■ În Pakistan, o companie de taxi de tip Uber, populară în lumea musulmană, care se numește Careem, a trimis de curînd un anunț neașteptat. Le-a propus clienților să călătorească cu un *„rishta aunty"*, adică un fel de pețitor modern, care să-i ajute să-și găsească perechea pe durata unei călătorii. „Oferta noastră vine pe fondul unei nevoi", au anunțat cei de la Careem. În curînd, întrebarea „Cum v-ați cunoscut?" va avea un singur răspuns (globalizat): „Pe aplicație". (**A. M. S.**)

■ Managerul Arhiepiscopiei Tomisului a fost identificat drept liderul unei grupări specializate în evaziune fiscală în domeniul comerțului cu textile. Alături de preotul Popa Gabriel, zis Gabi Viteză, au mai fost reținuți, în același caz, o călugăriță și un director al RATB. Mărfurile erau importate din Turcia, prin intermediul unei firme bulgărești, spre a fi vîndute în Polonia și Ungaria, în baza unor documente de identitate false pe numele unor cetățeni chinezi. Surse din Poliție au spus că preotul Gabi Viteză ar fi cumpărat cu bani de contrabandă clopote pe care le-a donat Bisericii. „De unde-ai avut bani de clopote, Gabriele?" (**M. C.**)

■ Am primit zilele trecute următorul SMS: „Iepure, / Am găsit la birou un cadou tare frumos / Îți mulțumesc mult și regret tare mult că nu am reușit să ne vedem / Tu nu ești un client oarecare, nu te pot vedea pe fugă, ci pe îndelete, însă, din păcate, am pentru prieteni atît de puțin timp / Pup tare." Nu mă știu nici iepure, nici client și nici nu las cadouri la birou. (**D. C.**)

DE LA O VREME ÎNCOACE, INIMA ESTE BUTONUL SACRU, ACUM DUBLU

■ Un nou gen de creatori s-a ivit de la o vreme încoace: creatorii de disconfort. Ei ocupă un perimetru urban (mai extins ori mai restrîns), blochează accesul către acel perimetru, apoi afișează la vedere un panou pe care scrie „Ne cerem scuze pentru disconfortul creat" și se apucă să creeze disconfort. Uneori, crearea disconfortului are nevoie de o perioadă îndelungată de timp pentru a atinge desăvîrșirea, ceea ce-i face pe adepții confortului să ajungă în situația de a reconsidera, dubitativi, modelul creționist. (**D. S.**)

■ Extras dintr-o știre prezentată pe ecranele de la metrou: „Inima este un concept și nu rezistă la mai mult de cîteva mii de bătăi." (**C. Ș.**)

■ Primesc un *newsletter* de la un site cu o denumire preluată după un brand celebru, cu o literă modificată, care comercializează parfumuri *fake,* cu denumiri preluate după brand-uri celebre, cu o literă modificată, cu mențiunea că, dacă nu mai vreau să primesc notificări, să apăs pe butonul „Dezabobare". Cu o literă modificată. (**S. G.**)

■ *Lophius piscatorius,* un pește remarcabil de urît, este numit, în diverse limbi, cînd „drac de mare", cînd „pește călugăr". De la sacru la blestemat cît ai zice „pește". (**M. P.**)

■ Patriarhul Daniel primește deja, de la buget și din fondurile Arhiepiscopiei Bucureștilor, un salariu net de aproximativ 14.000 de lei. Conform însă noii legi a salarizării, de la buget va primi acum dublu, astfel că Patriarhul Daniel va fi un Preafericit cu un venit net lunar de 4700 de euro. (**M. C.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia
4

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **703** ■ 10-16 august 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

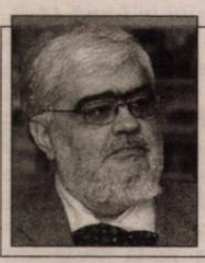

ANDREI PLEŞU
„Cîte patrii are omul?“
pagina **3**

TEODOR TIŢĂ
„2000 de oameni confuzi“
pagina **12**

„Vara e momentul perfect de citit oraşul“
ANCHETĂ
paginile **14-15**

La Festival

© Mircea Oculeanu

„Aş vrea să trăiesc într-un festival Dilema veche *fără sfîrşit…“*
(un cititor al revistei noastre)

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Oskar PASTIOR

Româna – prima limbă străină

Limba română este prima limbă străină învățată la școală, începînd din clasa a III-a primară, la Sibiu; după care au urmat și altele, franceza, latina (la liceu), maghiara (vreo 30 de cuvinte, la bunici), ceva engleză (de la o familie de refugiați din Botoșani), rusa ucraineană (în bazinul Donului, existențialisme rudimentare de muncă și lagăr), apoi, întors din deportare, graiul Ipeiului (articole de sport), argoul degesemist (la militărie fără arme) și de betoane (Trustul Cinci Construcții), apoi din nou germana mea maternă în straturile ei arhaice și medievale (asta deja la facultate, anii cincizeci) – și nu știu cîte alte vocabulare, idiomuri, gramatici…

De fapt, pe nici una nu am învățat-o cumsecade și de aceea am rămas poet.

Întrebat în public ce limbă ciripească oare s-a făcut auzită la lectură, răspund: numiți-o cum vreți – e particulara mea. Așa cum Hölderlin e o limbă frumușică înrudită cu germana, și Pastior e o înrudire dialectală cu cîțiva oameni, puțini la număr, răspîndiți în timp și geografie, care nu sînt în stare (dar nici nu vor) să compartimenteze vorbele – fie sunet, fie înțeles, fie formă, fie conținut etc. etc.

Din familia asta fac parte Gellu Naum și Gertrude Stein (văr și verișoară), Friederike Mayröcker ca și Helmut Heissenbütel, Tristram Shandy ca și Clemens Brentano, Artmann, Chlebnikov, Schwitters, Arp, Urmuz, Perec, Petrarca – unii chiar traduși de mine, citindu-i, ca pe niște rude… sau devenindu-mi înrudiți printr-o lectură tip geneză (gen *poiesis),* procedeu îndeobște cunoscut sub numele „traducere"…

Dar cum fiecare text de lectură își produce tipul său specific de transformare avînd o gramatică tălmăcitoare proprie, inedită, așa și fiecare regulă de joc, fiecare constrîngere lingvistică *(contrainte)* nou inventată sau redescoperită ne ascute percepția și face posibilă apariția unor texte neprevăzute, deci bune.

De fapt, de cînd mă știu îmi place calamburul mlădios, jocul e ceva foarte serios și presupune (dar și generează) o limbă scutită de teleologie și liberă de prejudecăți, provocînd chiar o lecuitoare înmuiere a gîndirii normative – șansă datorată desigur și biografiei pestrițe de limbi schițată mai sus, ca și unei aversiuni înnăscute și dobîndite față de ismele lumii…

La urma urmei, în tot ce scriu, sondez spațiul de joc în cadrul arenei mereu virulente între determinare și indeterminare, acest mister al limbii deschis delimitărilor în momentele tranzitorii din nătînga mea încredere (încreierare, cum s-ar zice) că actul poetic însuși nu ar fi altceva decît știință naturală subtilă.

(Cuvîntul rostit de O.P.
la decernarea premiului Fundației Culturale
Române în 2001, reprodus în *Dilema,*
nr. 423 din 6 aprilie 2001)

Dilema veche vă propune

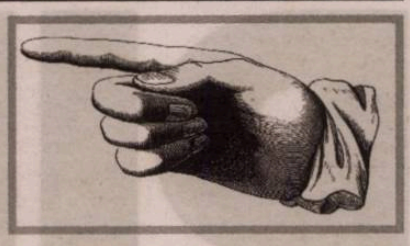

■ *Safari,* documentarul regizorului austriac Ulrich Seidl, intră în cinematografe. E o incursiune cinică în lumea „vînătorilor" occidentali, pentru care fiecare apăsare pe trăgaci e ca o gură de aer proaspăt. O să descoperiți cît costă o antilopă, cu ce trofee pleacă acasă din aceste călătorii sîngeroase și ce senzații experimentează. (Ana Maria Sandu)

■ Festivalul de jazz de la Smida din Parcul Național Apuseni (25-27 august), fratele mai mic al Gărînei, propune o formulă atractivă de lecturi literare peste zi (Marin Mălaicu-Hondrari și subsemnatul) și concerte cel puțin la fel de bune seara: Bugge Wesseltoft (cu proiectul New Conception of Jazz, din care mai fac parte patru muziciene talentate și splendide), GoGo Penguin, Tingvall Trio, The Kandinsky Effect, Eric Vloeiman's Gatecrash, Iordache și alții. Programul complet, detalii despre cum se ajunge acolo, condiții de cazare (pensiuni, camping), mîncare etc. găsiți la www.smidajazz.ro sau pe paginile de Facebook și Instagram ale festivalului. (Marius Chivu)

■ „Mozart pe drum de seară… Spectacolul este o metaforă a «singurătății creatorului de cursă lungă». Cea a unui solitar Om-Artist, Artist-Om, fără vîrstă, Veșnic-Copil, dar în același timp, și dintotdeauna: Bătrîn-Filozof-Înțelept, Jongleur și Alchimist… Aici și Nicăieri, Acuma și Oricînd… Între James Dean și Pitagora, personajul piesei *Eine kleine Nachtmusik* nu e (numai) Mozart, Amadeus, sau Wolfgang…" – Gigi Căciuleanu, despre spectacolul de teatru coregrafic, în premieră pe scena Ateneului Român, în cadrul Festivalului Enescu, 13 septembrie, ora 22,30. (Ruxandra Mihăilă)

■ În cel mai recent număr al inenarabilei reviste *XXI,* un reportaj excelent, în format BD, despre cum se face că, în India, vaca a ajuns victima unui conflict violent între musulmani și naționaliștii hinduși. Plus, evident, nenumărate documentare, interviuri și fotoreportaje… (Matei Martin)

■ Poate că mulți nici nu mai știu că *La Dolce Vita* nu e numele unui restaurant. Ei bine, pe canalul Cinemax 2 se difuzează de cîteva ori luna aceasta și luna viitoare celebrul film al lui Federico Fellini, cu Marcello Mastroianni, Anita Ekberg și Anouk Aimée. Văzut astăzi, filmul pare la fel de spectaculos, dar și asemănător, în cîteva privințe, cu actuala presă tabloidă de la noi. Lucrurile astea se întîmplau însă la italieni în anii '60 ai secolului trecut. (Andrei Manolescu)

■ Unul dintre puținele locuri din Vama Veche unde încă se păstrează decența, bunul-simț și, de ce nu, spiritul de altădată – Plaja de carte. Cu biblioteca ei de unde poți lua orice carte cu condiția să o aduci înapoi – o poți citi pe plajă, la o cafea, bere sau sirop de mere. Sau poți lăsa și tu cărțile care ți-au plăcut ca să le citească și alții. Eu am prins, seara, și proiecții de filme *short,* inclusiv Méliès, *Voiajul în Lună.* (Adina Popescu)

■ Un nou traseu alternativ de promenadă va fi organizat pentru bucureșteni între cartierele istorice Icoanei și Armenesc. Pînă pe 10 septembrie, în fiecare duminică, de la ora 17,30, începînd de la librăria Cărturești Verona (str. Arthur Verona nr. 13-15) și pînă la Rezidența BRD Scena9 (str. I.L. Caragiale nr. 32), ghizii ARCEN îi vor plimba pe bucureșteni printr-un labirint de străzi care păstrează încă fragmente importante din țesutul istoric al Bucureștiului. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Pile, relații, combinații**
- **La mare**

album dilematic Marius Chivu

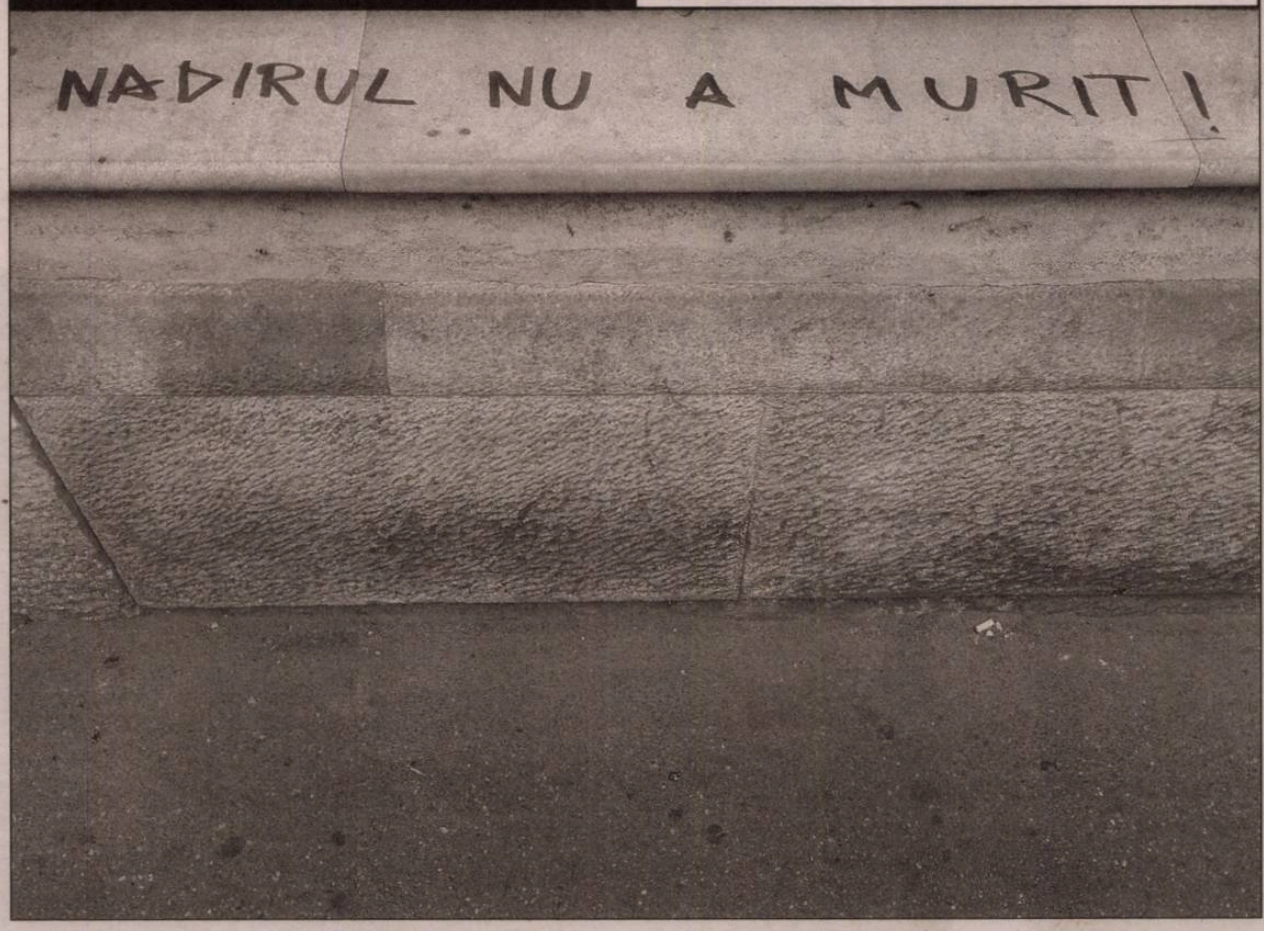

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.000
Tipărit la Tipomedia

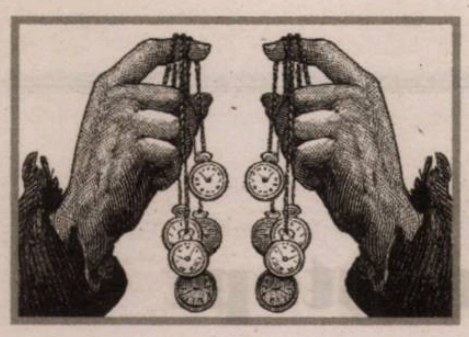

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Cîte patrii are omul?

Dacă ne luăm după Scriptură, nici una dintre țările pămîntești nu poate fi patria adevărată a omului. „Patria noastră“ – spune Apostolul – „este în ceruri...“ Aici, *sub* cer, sîntem, oriunde am trăi, în postura unor *exilați:* sîntem, cu alte cuvinte, „străini“, aflați *în trecere*, pe calea inexorabilă care duce spre *dincolo*. Pe de altă parte, e perfect normal, perfect legitim, să te simți legat de locul nașterii tale, să aderi emoțional la limba ta, la istoria țării tale, la predecesorii tăi, la tradițiile în care îți recunoști *identitatea*. Înțelept și recomandabil este însă, în același timp, să rămîi conștient de faptul că a te fi născut într-un anumit spațiu e un „*dat*“, nu o „*alegere*“ și că, prin urmare, nu-ți poți afișa apartenența la patria ta ca pe un *merit* personal, ca pe un cadou cu care te-a onorat Providența, în urma unei“ evaluări“, absolvite cu mențiunea „excepțional“. Am mai spus-o: nu poți fi „mîndru“ că ești român, după cum nu poți fi mîndru că ai ochi albaștri. Faptul de a fi român trebuie asumat fără „slavă deșartă“, fără făloase complexe de superioritate. Dar a fi român (și a fi de orice altă natție) presupune îndatoriri, loialități, angajamente, fără de care ești, omenește (nu strict „patriotic“), descalificat.

Am reflectat din nou, de curînd, la toate aceste lucruri, cînd, la Sibiu, am fost martorul unei reîntîlniri a sașilor de pretutindeni. E un eveniment care, după 1989, are o ritmicitate anuală și un echivalent simetric în afara României, la Dinkelsbühl. Ori de cîte ori am avut ocazia să fiu de față la astfel de festivități, am fost tulburat să constat cu cîtă căldură, cu cîtă grație, cu cîtă fidelitate asumă sașii (cei, puțini, rămași în țară, dar și cei plecați) nevoia de a fi, iarăși și iarăși, prezenți în țara obîrșiei lor. Iată – mi-am spus – oameni care, fără efort, fără emfază, fără declarații obeze, se comportă ca și cum ar avea nu o singură patrie, ci două: *patria etniei* proprii, dar și *patria locului* în care s-au născut. Una nu o exclude pe cealaltă. Ba dimpotrivă: ele se potențează reciproc, asemenea unui ferment suplimentar de bogăție interioară.

„Cum așa?“ – mi se va răspunde, cu strămoșească iritare. „Poți fi, simultan, patriot neamț și patriot român?“ Ba bine că nu! – va suna replica mea. Și în cap de listă îl voi aminti pe regele Carol I, neamț get-beget, dedicat însă României fără ezitare și fără concesii. E cel care a modernizat radical țara după unirea Principatelor și cel care i-a obținut independența, după secole de dominație otomană. Uităm prea ușor și de Karl Storck, fondatorul școlii românești de sculptură modernă, în succesiunea căruia a apărut Brâncuși. Nu vom întîrzia, acum, asupra unui inventar complet. Dar putem invoca oricînd contribuțiile decisive ale unor etnici germani la evoluția culturii autohtone, de la Oskar Walter Cizek, critic de artă de anvergură, sprijinitor al avangardei românești din anii '20 ai secolului trecut, pînă la un muzician ca Wilhelm Berger, sau la scriitori ca Wolf von Eichelburg, Eginald Schlattner, Oskar Pastior, Herta Müller, ca să nu pomenim decît cîteva nume. De neocolit este uriașul patrimoniu de cultură și civilizație lăsat, în Ardeal, de minoritatea sașilor în cei 800 de ani de conviețuire cu noi. Neobișnuit e și impulsul cîtorva saxoni transilvăneni de a reveni în țară după 1989, dedicîndu-se generos și discret unui eficient efort de reconstrucție. Mă gîndesc, de pildă, la Michael Schmidt, reprezentantul firmei BMW în România, care a făcut și face pentru țară mai mult decît mulți români „puri“, vajnici, declarativi, lăcrămoși și inerți. Și nu e întîmplător că electoratul român a decis, în 2014, să-și aleagă un președinte neamț, socotindu-l mai potrivit decît unii profesioniști ai patriotismului local pentru a asuma onoarea de lider al conaționalilor săi.

Poți fi deci patriot autentic și pe „frontul“ nației din care faci parte, și pe frontul țării tale de adopție. Ca prietenul meu Martin S. Martin, stabilit în Statele Unite de multă vreme, dar pe care vigoarea sentimentului românesc nu-l împiedică să fie îndrăgostit și de locul unde trăiește și pe care îl slujește competent, în beneficiul gazdelor, dar și al „imaginii“ țării din care a plecat.

Pe acest fundal, sînt mirat și stingherit că un distins intelectual ca dl Kelemen Hunor poate declara, vag încruntat, că maghiarii din România nu pot și nu vor să sărbătorească centenarul Marii Uniri. OK! Nu-i obligă nimeni! Sînt, probabil, și mulți români care vor trece prin acest episod cu alte griji decît cele ale comemorării. Nici mie nu-mi plac maneliștii sentimentului patriotic, xenofobii, flăcăii care se îmbrobodesc în drapel, crezînd că, astfel, fac un hatîr patriei și se pot contamina, prin simplă vorbărie, cu eroismul strămoșilor. Dar o legitimă ceremonie națională nu face parte din acest tip de manifestări. Ca să nu mai spun că unui exces nu i se răspunde cu altul. Avem exemplul sașilor, pe care cetățenia română nu-i otrăvește, nu-i apasă, nu-i ține prizonieri într-o cronică idiosincrazie. Poți fi, iată, bun sas și bun român. Poți fi, cred, bun maghiar și bun român. Dacă nu poți duce „povara“ acestei duble apartenențe, vei defila mereu dinaintea celor cu care conviețuiești de cînd te-ai născut cu mina resentimentară a victimei de serviciu, a dezrădăcinatului captiv în indispoziții de secol XIX. Dacă două patrii îți sînt prea mult, riști să nu te mai identifici deplin cu nici una.

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Hotel Ambos Mundos (III)

– Turismul este o țară străină –

The past is a foreign country: fraza de început a unui roman din 1953 al lui L.P. Hartley, a unui film de succes din 1971 și apoi a unei cărți faimoase despre patrimoniu din 1985 a lui David Lowenthal. Parafrazînd, am putea spune la fel de bine și că turismul este o țară străină; *they do things differently there* – cum suna a doua parte a frazei lui Hartley. Și nu mă refer la turismul *în* altă țară!

Două săptămîni în Cuba am fost aproape mai tot timpul, inevitabil, printre turiști. Iar în Varadero, într-un uriaș complex *all-inclusive* așezat în butaforia hollywoodiană a unui decor din *Sinbad Marinarul,* m-am simțit într-o rezervație de turiști. Am stat ca în sînul lui Avram, ce-i drept, dar am făcut și experiența mitocăniei cosmopolite, a disprețului și superiorității, a jubilațiilor „acum sau niciodată“, a lipsei de interes sau a distracției delocalizate și doar rareori a curiozității. United Colors of Burdihanos, "Maneliști din toate țările, uniți-vă!“ și clubul select „Uită-te la mine!“, cohorte de Narcisi făcîndu-și *selfie*-uri sub fiecare palmier, evadați din corporații veniți pur și simplu să se odihnească, inconfundabilii *hooligans* britanici ai turismului, năpustindu-se în baruri sub deviza *veni, vidi, bibi,* bulimia răzbunătoare a tuturor în sala de „împinge tava“ de cinci stele și, mai degrabă pierduți printre toți aceștia, turiști răzleți, care veniseră în Cuba deoarece își doreau să vadă Cuba. Turist și eu, dorindu-mi să rămîn un turist în vacanță, nu m-am putut însă împiedica să fac un soi de etnografie pe colțul mesei și să schițez o lapidară tipologie a lui *homo turisticus*.

Poate cea mai răspîndită categorie este aceea a *entomologilor*. Aceștia colecționează de oriunde se duc efemeride exotice, experiențe, amintiri și suveniruri, pe care apoi le ordonează cu grijă în insectarul de acasă, pe care îl arată cu mîndrie prietenilor și vecinilor, și la care privesc, la bătrînețe, cu nostalgie. În mare măsură, ei sînt subiecții a ceea ce a ajuns să se numească „economia experienței“. O subspecie aparte o constituie turistul japonez, care fotografiază tot (am văzut un cuplu tînăr care și-a pozat, fascinat, spaghetele din farfurie) și ia cu el acasă tot. În această practică aproape compulsivă este însă, cred, și ceva dintr-o stare de spirit a Japoniei contemporane, care, după Hiroshima, a preluat tot de peste tot cu o uriașă poftă (nevoie?) de asimilare, i-a depășit pe toți și pe toate, dar fără a înceta să fie Japonia. Nu pot să știu însă ce se află în spatele zîmbetului lor asiatic atunci cînd fac poză după poză...

O altă categorie, poate la fel de răspîndită, o constituie aceea a *turistului staționar*. De fapt, acesta călătorește în jurul propriei sale camere, își ia cu el cultura și obiceiurile oriunde merge, caută locurile, mîncărurile și băuturile cu care este obișnuit, este stupefiat de faptul că în unele țări oamenii fumează, nu au cereale la micul dejun sau petrec pe stradă. Călătoresc pentru că oamenii civilizați călătoresc, pentru că așa au învățat la școală și așa au citit în ghidul turistic. O subspecie „evoluată“ a acestora o constituie *turistul digital*. Acesta nu mai călătorește în jurul propriei camere, ci în jurul propriei oglinzi. Străinătatea nu este decît el/ea într-o țară străină.

Există apoi o categorie de *conchistadori parveniți*. Aceasta e cea mai antipatică. Sînt grupuri gălăgioase, care vin ca să cucerească o scenă pe care să dea nestingheriți spectacolul superiorității lor recente sau visate. *Hola, garçon, unde e gheața mea?!* – se rățoia unul dintre aceștia la un chelner cît se poate de atent și serviabil – dar chelner!... O subspecie benignă, care poate avea aceleași consecințe, dar nu are aceleași intenții, este aceea a *ruralilor,* veniți cu neamuri, cu bunici și copii, care pur și simplu se simt bine pentru că se simt ca acasă. Ideea de spațiu public și spațiu privat, de intimitate a vecinului de palier etc. le este destul de străină și se uită cu ochi mari la tine cînd le atragi atenția – după care se potolesc cîteva minute.

În sfîrșit, există și categoria *pelerinilor,* care își urmează parcursul ecumenic pe la toate templele-fetiș ale curiozității lor. Aceștia pot să guste cîte puțin și din meniul altor categorii de turiști, dar, de regulă, știu ce vor în aceeași măsură în care sînt deschiși surprizelor. Majoritatea, cînd se întorc acasă din călătoria vieții lor, se consideră alți oameni. Turismul îi marchează.

Poți întîlni toate aceste categorii de turiști oriunde în lume, nu numai în Cuba. Aici, turismul este însă (neo)colonial. După cum spuneam anterior, cei mai norocoși cubanezi lucrează acum pe plantația turistică. Doar cu unele excepții, desigur, cei care nu au acces la rețelele turistice sînt altă lume. Uneori, oamenii acestei lumi ironizează lumea neocolonială, ca acel grup de tineri care, văzînd coloana noastră de mașini de teren venită într-un „safari“ (cum altfel?...) pe o plajă rezervată de snorkeling, și-au scos pălăriile de pai și au mimat, rîzînd, cerșitul: *Señor, ceva de mîncare, por favor!* Alții nu-și permit să se joace cu chestiile astea, precum băiețandrul care a alergat trei kilometri pe lîngă mocănița care ne ducea pe o plantație-muzeu, astfel încît să fie în gară cînd oprește trenul cu turiști și să-și poată primi și el doi-trei bănuți. În sfîrșit, unii își calcă peste orice demnitate pentru a-i distra pe turiști și a-și primi niște bani de care nu au cum să facă rost altminteri. A fost cazul unui grup (presupus) de „aborigeni“, care oferea un „show“ pentru turiști în alt „safari“ prin Cuba profundă. Alcătuită din bărbați acoperiți doar cu un șorț de frunze și femei cu sînii goi, „formația“ sufla în cochilii și bătea ritmul pe tambure primitive, în ritmuri declarat precolumbiene. Nu o să pot uita însă privirea uneia dintre aceste fete atunci cînd s-a lăsat fotografiată pentru un euro alături de un texan burtos căruia îi alunecase mîna, peste umărul ei, pînă pe sîn.

Țara deambulatorie a turismului este locuită de o populație stranie, un soi de mutanți de ultimă generație ai rasei umane. Uneori, are doar efectul inocent al unui invazii de lăcuste, drept care orașe invadate, precum Parisul, Veneția sau Barcelona, au început deja să-și ia măsuri de precauție. Alteori, ca în cazul Cubei, este o invazie mai recentă, dar mai puțin inocentă. Și totuși, în acest caz – și în altele similare –, invazia este aducătoare de resurse de viață. Cu ce preț? Vă las să evaluați. Pe de altă parte, îndurare și pentru turistul pelerin, lucrător pe plantațiile cu aer condiționat ale Pieței, care, poate, nu dorește decît să se regăsească, în ochii Celuilalt, pe el însuși, ca om...

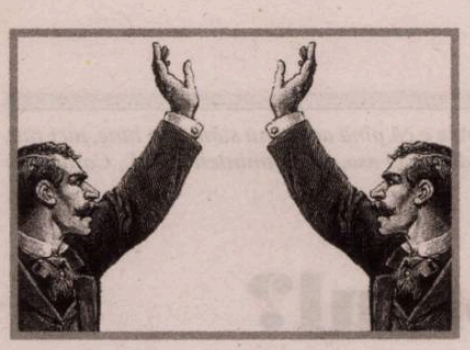

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Tu, cititorul meu deștept

De ceva vreme îmi doresc să scriu un articol pentru cei care, deși sînt mult mai deștepți, mai curajoși și, desigur, mai buni decît mine, îmi citesc și îmi înjură articolele. Am folosit termenul generic *cititor,* dar mă refer atît la cititori, cît și la cititoare. Nu-i așa că ar fi minunat să scriu exact ceea ce îți dorești și exact cum îți dorești tu, cititorul meu deștept, critic și mega-cultivat?

Opiniile mele, despre orice ar fi ele, ar fi bine să mi le adaptez sau să le cenzurez în așa fel încît nu cumva să îți stîrnesc ție mînie, că doar fără tine eu nu aș exista. Faptul că se întîmplă să fiu și rom ar trebui, desigur, să mă facă să scriu într-un anume fel, care să se potrivească imaginii pe care ți-ai creat-o despre felul în care ar trebui să scrie un om de mîna a cinșpea, ca mine. Sigur că, de fiecare dată cînd scriu cîte ceva care îți va atinge sensibilitatea, prejudecățile sau simțul patriotic, consideri că am irosit timpul. Timp pe care crezi că aș fi putut să îl folosesc mai bine făcînd voluntariat pentru ajutorarea neamului meu de paraziți, care ne face România de rîs. Așa cum și dumneavoastră, cititorii mei, ca români verzi și puri, cu ADN-ul perfect de amestec daco-roman, vă petreceți timpul liber ajutînd compatrioții verzi, care au cea mai multă nevoie. E drept că, în realitate, eu chiar îmi petrec o bună parte a timpului liber ajutînd copii care trăiesc în ghetou, printre care se află și copii de romi, și copii de români, dar nu ne încurcăm acum cu chestii din astea superficiale, cum ar fi realitatea. Contează părerea, simțămîntul, oful dumneavoastră, regele meu cititor, și nu mofturi, cum ar fi faptele.

Că mă cheamă și Ciolan este, desigur, o indicație despre caracterul meu. Și automat, chiar din capul locului, articolele mele despre lumea politică sînt dubioase. Cum adică, unul pe care îl cheamă Ciolan să poată scrie despre valori de valori cum ar fi Băsescu, Mazăre, Tudose ș.a.m.d.? Și sigur că toate neamurile dvs. pe care le cheamă Cristi sau Cristian sînt întruparea lui Christos, așa cum și toate Mariile sînt în orice moment gata de sfințire.

Sigur că nu am dreptul să greșesc si nici să scriu cîte un articol mai slab. În fiecare dintre sutele de articole publicate trebuie să fiu coerent, echilibrat și cît mai aproape de perfecțiune. Cam așa cum sînteți dumneavoastră, dragul meu cititor, în viața de zi cu zi. Nu pot să îmi schimb părerile despre oameni, că doar știm că oamenii nu se schimbă. Nu am dreptul să fi fost un idiot în trecut sau, în cazul în care am fost, asta mă descalifică de a comenta orice alt idiot. Dacă sînt într-o funcție, nu mai am dreptul la opinii care să fie în contradicție cu ceea ce vă imaginați dumneavoastră că este descrierea slujbei mele. Doamne ferește! Trebuie să vorbesc și să scriu numai folosind documentele programatice ale instituției pentru care lucrez. Că doar – vorba marelui om de stat Nicolicea – cine plătește dă ordin la lăutari. Voltaire și John Stewart Mill sînt niște fandosiți învechiți, nu știu ei de rigorile și de standardele dumneavoastră, care, desigur, sînt cele mai minunate și unicele valabile.

Și este de la sine înțeles că orice tîmpenie pe care am făcut-o în copilărie, adolescență sau tinerețe și despre care am scris, iar dumneavoastră ați citit, este o indicație clară că sînt exact așa cum credeți. Și dovedește fără dubiu că suspiciunile dumneavoastră au fost întemeiate. Nici nu încape vorbă să fie vreo urmă de rasism sau vreo lipsă de bun-simț la dvs.

Și ție, cititorul meu rom, al cărui neam se trage direct și pur de la Vishnu și Kali, și care ești nemulțumit de faptul că nu scriu ca Martin Luther King Jr. al romilor, îți datorez scuze. E drept că ai citit doar cîteva citate mai ciumece de pe net din King, dar ce contează? Tu știi cel mai bine ce și cum ar trebui să gîndesc și să fac. Nu contează că nu avem nimic în comun, în afara unui număr similar de gene, număr pe care, în fapt, îl am în comun și cu orice capră. Genele alea care sînt, sînt îndeajuns ca să mă facă pe mine proprietatea ta. Desigur, orice fac eu bine se datorează genelor de rom și faptului că tu ești în viața mea. Și ce fac prost, faptului că nu te consult pe matale, cunoscătorul singur și absolut a ceea ce înseamnă valori rome. Și dacă nu pricepi că în majoritatea timpului eu scriu sarcastic, desigur că nu e vina ta, că nu întrebi sau nu pricepi, ci a mea, că nu scriu pentru tine așa cum ar trebui. Și orice lucru pe care îl scriu despre problemele comunităților în care îmi petrec timpul liber și cheltuiesc o bună parte a banilor proprii e o dovadă de trădare a neamului, că doar tu vorbești în numele tuturor romilor. Așa cum e și orice lucru negativ pe care l-aș scrie despre romi, care, desigur, sînt toți niște sfinți discriminați. Și, în plus, trebuie să dovedesc continuu că reușesc să corespund standardelor tale, standarde care, desigur, nu ți se aplică ție, ci doar mie, umilul tău supus. Și nu ar trebui să zic nimic urît de Olguța, de Băsescu, Dîncu, Dragnea sau ceva despre Soros, căci importante sînt interesele romilor (a se citi ale matale) și nu coloana mea vertebrală!

De la vîrsta de 3 ani, marea majoritate a celor din jurul meu mi-au spus că nu voi putea să fac ceea ce îmi doream să fac. Pentru că eram prea țigan sau prea român, prea scund sau prea plăpînd, prea sărac sau prea în fițe, prea negru sau nu îndeajuns de negru, prea necivilizat sau prea românizat, prea neîndemînatic, prea necultivat sau mult prea interesat de cărți, prea încăpățînat sau nu îndeajuns de tupeist, prea cu gura mare ș.a.m.d. Am făcut o mulțime de greșeli și am fost un tîmpit de nenumărate ori. Nu am încetat și nici nu o să încetez prea curînd să o dau în bară. Pentru că încercînd să fac ceva, încercînd să schimb ceva inclusiv prin scris, am să și greșesc. Și sigur că o să merit șuturile luate, dar prefer asta alternativei de a sta cuminte pe burtă și de a mă preface că nu văd sau nu îmi pasă de ceea ce este în jurul meu. Așa că nu o să scriu niciodată pentru a fi pe placul tău, dragul meu cititor. O să scriu despre ce vreau și despre ce cred că este important. Și dacă cumva nu îți convine, poate faci ceva voluntariat în timpul ăla liber pe care îl poți economisi necitind și necomentînd ceea ce scriu eu.

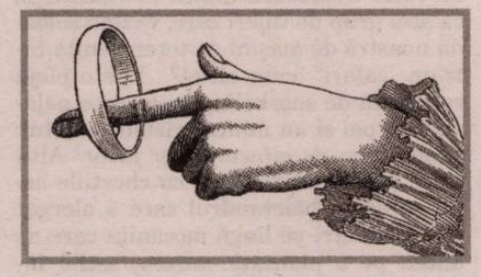

Selma IUSUF

legende **urbane**

Relaxare

Un cuvînt rar pentru bietul meu creier. M-am născut cu o frînghie care mă gîtuie permanent, da' puțintel, așa, cît să nu mori, dar nici să te simți bine. Cu șira spinării tensionată de cine știe ce spaime teribile și cu mușchii încordați permanent. O sufocată. O crispată.

Prin vacanțe mai bine nu m-aș duce. Că e mai rău. Pleci și ai impresia că ai lăsat totul în urmă vraiște. Dacă se sparge țeava aia dubioasă de apă? Dacă face scurt adaptorul ăla care se hîțînă de doi ani în priză? Dacă, Doamne ferește, aruncă cineva un muc de țigară nestins pe balcon la tine și-ți face casa pălălaie? Dacă se îmbolnăvește pisica sau ai tăi, Doamne ferește? Dar oare ai rezolvat tot la muncă înainte de a pleca? Dacă se ivește ceva și nu ești acolo să rezolvi, că e treaba ta să rezolvi?

Și pleci așa, cu inima îndoită, tensionat-piatră și-ți bate inima nebunește de fiecare dată cînd treci prin filtrul de securitate de la aeroport de parcă ai ceva înspăimîntător de ascuns. De parcă nu ești întotdeauna în niște blugi lăsați la cur și-n cel mai comod tricou, tîrșii aceiași Converși găuriți în talpă de n-ar piui nici măcar un detector de plastic, darmite ăla de metale, și ție tot ți se zbate sufletul și te uiți vinovat la agenții ăia cu mănuși albe. De ce ți-e teamă? Habar n-ai. Iac-așa ești tu, mai strîns de suflet.

În avion ești solidar cu grupul de români pe care-i simți români ca tine pentru că-s mai tensionați decît restul străinilor nimeriți pe acolo. Certăreți, nesupuși, fosnitori, fără de repaus. Pînă se așază o familie pe locurile ei se fac infinite permutări. Plînge un copil că vrea la geam, se așază mamaie fix lîngă ușa aia care trebuie deschisă de un bărbat în puteri în caz de Doamne ferește, se mută soțul de lîngă soție și soția de lîngă tataie, pînă ne așezăm cu toții am înnebunit toți stewarzii. Nu știu cum naiba se face că, uite, sîntem și noi de-acu' obișnuiți bine cu zborurile și cu avioanele, dar tot ca-n rata de Ibănești stăm cu frica furăciunii sarsanalelor în sîn. Stau și eu tensionată, cum

Prin vacanțe mai bine nu m-aș duce.

mă știu, pe acolo; un danez sau altă rasă blondă e relaxat pe scaunul lui, ascultă nu știu ce în căști, în ochii lui albaștri citesc calm, calm, calm. Pe mine mă doare șira spinării de la tensiune și n-am nici un motiv, alături o mamaie pusă în avion de rude se duce pentru prima oară la copii în străinătate. Mă uit cu coada ochiului la ea, e mai rău ca mine. A pus pe ea, biata, tot ce avea mai bun și mai strălucitor, patru inele înșurubate îi strîng degetele grăsuțe, uite că l-a scos la purtare și pe ăla tocit, din aur rusesc cu rubin, pe care-l ține doar pentru nunți. Permanentul roșu e proaspăt făcut și umflat sus pe creștet, scurt la ceafă. Curînd, partea din spate o să i se turtească de tetiera scaunului și o să arate la final ca un ou fiert moale care a căzut pe o parte de la etajul șapte. Mă uit la ea, sărăcuța, și mă simt deja mai bine. Mai umblată, cum ar veni, înțelegeți. S-a așezat solid pe centura de siguranță și s-a speriat că e singura din tot avionul care n-are așa ceva. O ajut plină de solicitudine și de speranța că, în fine, există cineva mai crispat ca mine. Tot ea e singura care ascultă cu mare atenție ce spune stewardesa; pe unde-s ieșirile, cum pui masca, unde e vesta de salvare – se uită sub scaunul din față ca să se convingă că e, nu vede nimic și se neliniștește iar. Ea ascultă cuminte explicațiile, eu mă uit la ea. Desface măsuța, pune geanta pe ea, se culcușește în scaun, se foiește ca cloșca pe ouă, pune ambele mîini pe geanta de pe măsuță și încremenește așa. Vine stewardesa, îi strînge măsuța, pune geanta în poală ușor nemulțumită. Are telefonul deschis, abia vorbise la el. Mi-e jenă să-i spun că trebuie închis, eh, lasă, dacă ne-om prăbuși din cauza lui mamaie, asta e.

Se uită cu coada ochiului la mine, mă uit cu coada ochiului la ea. Mulțumesc, mamaie, m-ai făcut să mă simt și eu un pic cea mai relaxată de pe planetă. Las' c-om coborî acum și o să mă umilească iar pînă și cîinii occidentalilor ăstora care-s mai calmi ca un pahar de lapte călduț. Să-mi priască vacanța.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Turcii (IX)

„Abia cu domnia lui Murad II apar monede mai numeroase, concentrate însă la Păcuiul lui Soare, Isaccea, singular la Tulcea. Să observăm că toate descoperirile provin de pe malul Dunării, importantă arteră de circulație a mărfurilor și persoanelor, și de penetrație monetară. La fel de sporadice sînt și piesele de la Mehmed II. O creștere a penetrației monetare se constată la Bayazid II cu piese aflate în descoperiri izolate și în tezaurele din secolul al XVI-lea. Totuși, abia din a doua jumătate a secolului al XVI-lea putem vorbi de o circulație monetară, alături de moneda otomană aflîndu-se și cea polono-lituană și ungurească. Devalorizarea repetată a accelei face să apară în circulația dobrogeană noi nominaluri – dirhemi (Murad III), medini, ½ dirhem (Ahmed I), onluk, beșlik (Mustafa I, mai apoi Ibrahim). Paraua devine încet-încet înlocuitorul asprului pe parcursul secolului al XVII-lea. Totodată, alături de moneda otomană, apar monede vest- și central-europene care completează tabloul financiar cotidian. Pentru circulația de medie și mare valoare avem piesele din argint (taleri, 8 reali, florini, orți etc.) și din aur. [...]“

Gabriel Custurea,
„Circulația monedei otomane în Dobrogea. Repertoriu numismatic“,
în vol. *Moștenirea culturală turcă în Dobrogea* (simpozion internațional,
24-25 septembrie 2013),
Muzeul de istorie națională
și arheologie, Constanța

Bernard-Henri LÉVY

O ruşine pentru Le Monde diplomatique

Le Monde diplomatique, care nu are nici o legătură editorială cu ziarul *Le Monde,* e puţin cunoscut în afara Franţei. Într-un fel, e păcat, fiindcă este o publicaţie tipică atît pentru scena intelectuală şi jurnalistică franceză, cît şi pentru un tip de populism, contracarat de alegerea lui Emmanuel Macron, care însă rămîne adînc înrădăcinat în Franţa.

Acest articol se datorează apariţiei, de curînd, pe site-ul *Le Monde diplo* – după cum e cunoscută în Franţa revista lunară – a unui „dosar" conţinînd „20 de ani de arhive", „accesibile gratuit" pentru mine. Pentru „mine" ca Don Corleone, oligarh, mistificator, diavol încarnat şi reprezentant „de seamă" al „sistemului" francez. Nu o să insist asupra detaliilor acestui tezaur de articole obscure, pe care le citesc, în cea mai mare parte, pentru prima oară. Şi nu o să încerc să rectific – nu acum, cel puţin – injuriile meschine, absurdităţile şi minciunile năucitoare din spatele acestui construct grotesc şi lamentabil, care a produs în Franţa o agitaţie minoră. Dar nu voi pregeta să-mi împărtăşesc opinia cu privire la această publicaţie lunară, în care am publicat primele mele corespondenţe din timpul revoluţiei portugheze, între 1974-1975, dar care, astăzi, nu mai păstrează nimic din *Le Monde,* în afară de acţionariat, nimic diplomatic, în afara cuvîntului însuşi şi nimic respectabil, cu excepţia memoriei fondatorilor ei îndepărtaţi.

Trebuie, bunăoară, ştiut că *Le Monde diplo* este una dintre ultimele publicaţii din Franţa în care Tariq Ramadan, ideologul Frăţiei Musulmane, care vede în spatele atacurilor islamiste din Toulouse şi Bruxelles mîna serviciilor secrete, mai este considerat o autoritate. Într-un articol datat 3 aprilie 2016, un fost redactor al *Le Monde diplo,* Alain Gresh, a spus, împreună cu alţi colegi, că vocea lui Ramadan este una „cu greutate în cartierele sărace", pe care „tineretul o ascultă".

Trebuie de asemenea spus că teoriile conspiraţioniste de tot felul sînt redate, adesea, în mod cu totul necritic, în paginile revistei. Profesoara Annie Lacroix-Riz s-a străduit să cosmetizeze mitul fascist al sinarhiei elitelor secrete. Jean Bricmont, un negaţionist al holocaustului, a fost pentru multă vreme recenzentul *Le Monde diplo* al cărţilor anti-americane şi anti-sioniste. Frédéric Lordon, un fel de clonă mai tînără a gînditorului marxist Alain Badiou, oferă o alternativă „şic", susţinînd că a vedea conspiraţii peste tot nu e cu nimic mai absurd decît să nu le vezi nicăieri, şi că există într-adevăr o conspiraţie a „dominatorilor" menită să-i orbească pe „dominaţi".

Bufniţele academice care îşi rumegă noianul de ranchiune.

Trebuie să citeşti, pentru a putea crede, recenzia sicofantă a cărţii *Sarkozy, Israel şi evreii,* a lui Paul-Éric Blanrue, în care acesta se întreabă dacă Franţa nu a devenit „o ţară sionistă" şi dacă nu cumva fostul preşedinte Nicolas Sarkozy a fost recrutat de Mossad; sau recenzia din noiembrie 2004 a infamei cărţi *Zidul lui Sharon,* de Alain Ménargues, care explică zidul de protecţie al Israelului în termeni de „separatism evreiesc" atavic, derivat din Levitic.

Trebuie citit, fie şi numai pentru a rîde, articolul publicat online de un fost director al *Le Monde diplo,* în septembrie 2016, pe un site afiliat. Articolul obedient era dedicat unui Donald Trump care încarna, în ochii autorului, o mie de calităţi, în virtutea presupusei sale ostilităţi faţă de „sistem", a probabilităţii ca el să abandoneze „orientarea liberală" a Occidentului şi a disponibilităţii sale de a ataca „puterea mass-media", „globalizarea economică" şi „aroganţa Wall Street" (şi asta e numai o jumătate din articol).

Şi, o spun ca să se consemneze, îmi amintesc cum aceşti „anti-imperialişti" expiraţi l-au îmbrăţişat pe Hugo Chávez, protejatul caricatural al Cubei, la 40 de ani după ce tirania lui Castro a fost dată în vileag. Tinerii din Venezuela sînt sclavii unui regim grotesc, sînt lipsiţi de perspective şi sînt înfometaţi. Iar *Le Monde diplo*? După ce, ani de zile, s-a extaziat în faţa acţiunilor militare ale lui Chávez, continuă acum să-l aduleze pe Nicolás Maduro, succesorul său marionetă, mai crud şi mai reacţionar chiar decît primul.

Desigur, mai există şi alte foruri de această teapă în Franţa, şi în alte locuri: magneţi întunecaţi care atrag cele mai stupide idei ale epocii. Dar ele se situează îndeobşte la extrema dreaptă, în vreme ce *Le Monde diplo* se încăpăţînează să-şi proclame descendenţa din tradiţia stîngii radicale, care urmărea o ruptură istorică menită să elibereze rasa umană de idolii şi de fantomele trecutului.

Unii dintre noi îşi amintesc foarte bine de fascinaţia acestui proiect. În tot cazul, autorii precarului dosar din *Le Monde diplo* nu au nici cea mai mică idee despre acest proiect. Ei sînt doar practicanţii confuzi şi ignoranţi ai unui jurnalism alternativ, a cărui idee de curaj este hăituirea unui scriitor independent. Într-o bună zi, aceşti comisari autoproclamaţi ar trebui să-şi facă timp să-mi mulţumească pentru furia pe care le-am inspirat-o şi care pare să fi devenit singura lor ancorare în realitate.

Lucrurile sînt însă mai complicate: stupiditatea lor febrilă nu-i împiedică să fie periculoşi. Şi aş continua să îi desconsider, aşa cum o fac de douăzeci de ani, dacă nu aş fi convins că ei încalcă o linie roşie – roşu-brună, mai bine zis.

Dacă există vreun loc în care extremele spectrului politic se întîlnesc, *Le Monde diplo* este unul dintre acestea. Şi dacă – printr-una dintre acele încrucişări politice din care ultimul secol ne-a oferit cîteva exemple abominabile – bufniţele academice care îşi rumegă noianul de ranchiune şi neîmpliniri vor crea un hibrid cu vulturii populismului de extremă dreaptă, acest lucru se va petrece în laboratoarele *Le Monde diplomatique*.

Spun toate acestea acum, fiindcă acest moment s-ar putea să nu fie atît de departe.

***Bernard-Henri Lévy** este unul dintre fondatorii mişcării Nouveaux Philosophes. Printre lucrările sale se numără* Left in Dark Times: A Stand Against the New Barbarism, American Vertigo: Traveling America in the Footsteps of Tocqueville. *Cea mai recentă carte:* The Genius of Judaism.

© Project Syndicate, 2017
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEŞU

Ionuţ IAMANDI

Despre excepţionalitatea comunismului românesc

La apogeu, adică în 1989, securitatea est-germană Stasi avea 102.000 de ofiţeri şi aproximativ 500.000 de informatori *(Inoffizielle Mitarbieter,* sau colaboratori neoficiali, dintre care 189.000 au fost regăsiţi în registre, după căderea Zidului Berlinului, dar multe registre au fost distruse). Aproximativ şase milioane de est-germani, adică o treime din întreaga populaţie a ţării de la acel moment, aveau dosare de urmărire la Stasi. Se spune că fiecare familie est-germană avea de-a face într-un fel sau altul cu *Ministerium für Staatssicherheit:* fie lucra pentru Stasi, fie era spionată de Stasi. Iar uneori se întîmpla să aibă loc ambele variante. Nimic nu scăpa de infiltrările sale. Biserica Luterană, cu rol major în demonstraţiile tăcute cu lumînări care au zguduit regimul în 1989, avea 8% din personal – pastori sau administratori salariaţi – colaboratori ai Stasi. În acelaşi an, în România erau 14.500 de ofiţeri de Securitate. Potrivit unor estimări, numărul de informatori era de aproximativ 400.000, dintre care 137.000 erau activi în 1989. România avea pe atunci o populaţie cu 20-25% mai mare cea a RDG-ului.

În 1948, la Moscova se ia decizia „transformării socialiste" a agriculturii din ţările-satelit recent ocupate în estul Europei. Cîteva luni mai tîrziu, conducerile partidelor comuniste din zonă au pe masă primele decizii privind colectivizarea terenurilor agricole. Pe acelaşi fond al opoziţiei generalizate a ţărănimii, startul se ia totuşi cu viteze diferite. La începutul anului 1952, Ungaria avea 865.000 de hectare colectivizate, Polonia – 645.000, iar Cehoslovacia ajunsese să colectivizeze aproape 20% din suprafaţa agricolă. Campioni însă au fost bulgarii, care ajunseseră la 47,5% din pămîntul arabil. Raportat la aceeaşi perioadă, România avea 300.000 de hectare colectivizate – adică 3,1% din totalul suprafeţei arabile.

Nu există deci „teroare mai blîndă".

Pe la 1950, liderul comunist ungar Mátyás Rákosi se lăuda că el e cel mai fidel discipol al lui Stalin. Şi avea şi argumente. Am văzut mai sus promptitudinea cu care executase ordinele de la Moscova privind colectivizarea. Concomitent, în Ungaria are loc şi primul proces înscenat din estul Europei, după modelul stalinist al anilor '30, prin care partidele comuniste se autopurificau ritualic şi sîngeros, în scopul întăririi disciplinei şi unităţii mişcării ameninţate de disidenţa lui Tito. Dar procesul-spectacol radiodifuzat al lui László Rajk, soldat cu execuţia acestuia în octombrie 1949, nu a avut amploarea celor organizate de cehi. Cap de afiş în aceste înscenări judiciare au fost ministrul Rudolf Slánský şi alţi zece lideri comunişti ai momentului, condamnaţi şi executaţi la sfîrşitul anului 1952. Procesele înscenate din Cehoslovacia s-au întins pe şase ani şi au condus la 178 de execuţii (alţi 244 de acuzaţi au fost împuşcaţi deoarece „au încercat să evadeze"). În România, un astfel de proces înscenat (nu şi „de spectacol", pentru că s-a desfăşurat cu uşile închise) a avut loc în cazul Lucreţiu Pătrăşcanu, executat în aprilie 1954 împreună cu Remus Koffler. Un alt proces asemănător l-a avut ca protagonist pe ministrul de Finanţe Vasile Luca, iniţial condamnat la moarte, ulterior la închisoare pe viaţă, în vreme ce Ana Pauker şi Teohari Georgescu, alţi deviaţionişti exemplari asociaţi cu Vasile Luca şi care ar fi meritat şi ei o corecţie publică, fuseseră doar reţinuţi şi anchetaţi, fără să mai ajungă şi în tribunal.

Din cele trei instantanee – şi probabil că mai sînt şi altele – se poate deduce că din diferite motive asupra cărora nu insist, dar care pot fi atît voluntare, cît şi involuntare, comunismul românesc nu a fost mereu cel mai negru din estul Europei. A fost la fel de violent în ansamblu faţă de structurile unei societăţi democratice ca şi celelalte „comunisme locale" est-europene, dar nu se poate spune că asupra lui Moscova ar fi exercitat o îndiguire aparte sau că reacţiile de aici au fost constant extreme în comparaţie cu cele din ţările din zonă, supuse aceloraşi presiuni. Nu încerc să îi ataşez terorii grade de intensitate. Nu există deci „teroare mai blîndă" în raport cu devastările iremediabile la care aceasta supune societatea normală. Dar dacă tot e posibil, nici nu mă opun ca „terorile" să se compare între ele, într-un sistem, recunosc, de un alt calibru decît cel cu care sîntem obişnuiţi.

Se spune că popoarele au tendinţa să vadă excepţionalul propriei experienţe istorice chiar dacă acesta nu s-a petrecut de fapt; şi e drept că şi românii pot fi tentaţi să spună despre comunismul propriu că a fost cel mai dur sau cel mai stalinist dintre toate comunismele est-europene. Sub anumite aspecte, impresia aceasta se poate proba. De exemplu, dacă vorbim de găselniţa stalinistă autohtonă (oximoron asumat!) a controlului naşterilor sau de penuriile programate de bunuri şi servicii. Dar în alte cazuri, o asemenea impresie e doar subiectivă, şi e dată şi de faptul că unii dintre cei mai negri ani ai comunismului românesc au fost cei de la sfîrşitul regimului – şi se ştie că ultima impresie e cea care de obicei rămîne.

***Ionuţ Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualităţi.*

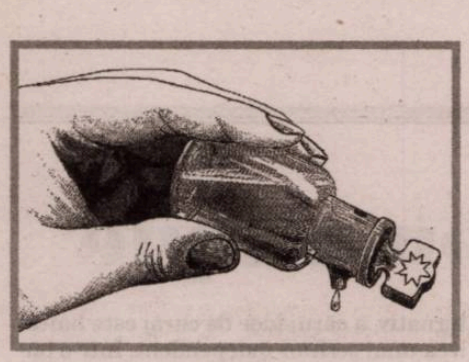

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Culoarea vîntului turbat

Pentru a evoca o culoare nedefinită, adesea cu nuanțe amestecate, limbajul colocvial dispune de o formulă glumeață: *culoarea vîntului turbat*. Expresia pare a fi de origine mai curînd cultă decît populară, pentru că este destul de elaborată, aproape poetică prin prima sa parte *(culoarea vîntului)* și prin formula ritmică, de vers cu schema fundamentală iambică. Nu poate fi nici prea veche, din moment ce chiar termenul *culoare* (și cu varianta *coloare)* e relativ nou: un împrumut cult latinoromanic, din secolul al XIX-lea, care a preluat unele dintre sensurile pe care le avea pînă atunci cuvîntul vechi și polisemantic *față*.

În prezent sintagma are destul de multe atestări; în literatură – „Mă uitam la cerul cu nori buboși, de culoarea vîntului turbat" (Dan Lungu, *În iad toate becurile sînt arse,* 2011) – și mai ales în presă și în textele informale din Internet. Intenția cu care este folosită expresia e una de obicei peiorativă și ironică, raportată la realități foarte diferite: culori incerte, amestecate, adesea cu predominanță de gri („un pulovăr enorm de culoarea vîntului turbat", eva.ro; „Cum să îmi fac manichiura? Mă gîndeam la ceva de genul culoarea vîntului turbat, voi ce ziceți?", tpu .ro). De multe ori formula e motivată de incapacitatea sau lipsa de interes a vorbitorului pentru găsirea unui nume de culoare potrivit: „mai spre movuliu-rozaliu, culoarea vîntului turbat" (reteteculinare.ro). Expresia poate fi dezvoltată și analizată doct, cu intenții umoristice – „experții apreciază că, în această iarnă, nuanța la modă va fi *culoarea vîntului turbat închis*. Așadar, accentul se pune pe individualism, această nuanță avînd peste 3.500 de variante, de la gri discret la mov selenar" (catavencii.ro, 12.11.2011) – sau poate deveni, prin lărgirea sensului, un simbol al discuțiilor inutile: „Comisia Parlamentară anchetează *culoarea vîntului turbat*" (editorial de Ion Cristoiu, în evz.ro, 23.05.2017).

Expresia nu este cuprinsă în dicționare, iar momentul apariției sale e greu de stabilit. Singura atestare ceva mai veche pe care am găsit-o în bibliotecile electronice din spațiul online provine din revista *Realitatea ilustrată* din 26 iunie 1930. În rubrica „De vorbă cu cititorii" e descrisă într-un stil ludic o actriță a vremii: „măsoară 75 milimetri, cîntărește 352 kgr. și 4 centigrame și are părul... mătăsos, iar ochii *de culoarea vîntului turbat*". Modul firesc în care expresia e folosită în text (fără ghilimele, sublinieri sau alte forme de marcare) pare să arate că aceasta circula deja în limbajul familiar al epocii interbelice.

Formula poate fi descompusă, pentru a i se urmări mai bine istoria. Prima sa parte – *culoarea vîntului* – e o sintagmă de-a dreptul poetică, care are ca atare (sau prin echivalentele sale din alte limbi) atestări în literatură, muzică, film. Cea mai cunoscută apariție a sa în literatura română este în *Rapsodiile de toamnă* ale lui Topîrceanu, în descrierea metaforică și metonimică a toamnei, cu „Haina ei cu trenă lungă / De culoarea vîntului". Asocierea – surprinzătoare tocmai pentru că vîntul nu e un fenomen atmosferic căruia să i se atribuie o culoare – e de natură sinestezică, bazată pe suprapunerea dintre o percepție tactilă și cinetică (a vîntului) și una prin excelență vizuală (culoarea).

Înainte de a fi poetică, formula a fost totuși ludic-colocvială; de fapt, e posibil ca Topîrceanu să se fi folosit, ca în atîtea alte cazuri, tocmai de ambiguitatea dintre cele două lecturi, poetic-sentimentală și umoristică. Culoarea vîntului apare într-unul dintre miticismele din proza lui Caragiale, replici care preiau probabil în destul de mare măsură jocuri de cuvinte și poante din limbajul colocvial al vremii, deși nu e deloc exclusă creația de autor. Sub titlul *Tot Mitică (Moftul român,* 1901) sînt cuprinse scurte dialoguri cu poantă, între care: „Mitică: Mi-am comandat, monșer, un pardesiu nou. Amicul: Ce coloare? Mitică: Coloarea vîntului".

Probabil că formula glumeață de evitare a numirii unei culori anume (culoarea vîntului) a fost amplificată prin asocierea cu o altă sintagmă inițial destul de frecventă, dar care a ieșit tot mai mult din uz (vînt turbat). Cu sensul „vînt foarte puternic", dar și ca denumire pentru un element de mitologie populară, sintagma *vînt turbat* aparține limbajului popular *(Dicționarul limbii române*, DLR, Litera T înregistrează multe exemple din basme și legende) și a fost apoi conservată de literatură („Să ne-avîntăm cu ei afară / Pe *coama vîntului turbat*", în Al. Philippide, *Balada vechii spelunci).* Credințele populare (stabilind tipice legături între sensurile diferite ale lui *turbat)* au fost descrise de Tudor Pamfile, în *Văzduhul* (1916): „cel mai năpraznic dintre feluritele soiuri de vînturi este *vîntul turbat*, care bate «tocmai deasupra», foarte sus, pe sub nouri și pe deasupra lor"; „orice zburătoare ajunge pînă la acest vînt turbează pe loc și cade moartă și orice lighioană mănîncă dintr-însa turbează și ea".

Nu trebuie să mergem atît de departe încît să căutăm vreo legătură între sensurile din mitologia populară și expresia ironică a culorii indefinite. Limbajul colocvial își amplifică adesea formulele prin clișee intensificatoare; cu cît acestea sînt mai nemotivate, cu atît efectul expresiv și umoristic va fi mai puternic.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

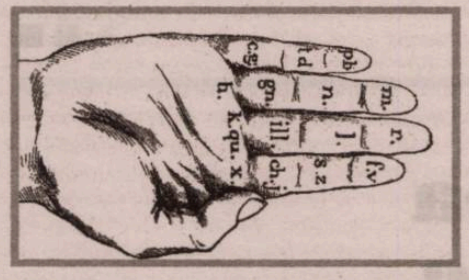

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Ospitalitate moldovenească

Prin anul al IV-lea de facultate, un coleg și bun prieten de-al meu hotărî să se însoare. Relația lui cu viitoarea soție (studentă la Filozofie) dura de ceva timp și, prin echilibrul său, părea să conducă partenerii, neabătut, spre fericitul eveniment. Totuși, cu cîteva zile înainte de ceremonial, Ianut – amicul în discuție – căzu pe gînduri, cuprins fiind, aparent, de hărțuitoare fantasmagorii. Bănuindu-l apăsat de emoția schimbării modului de viață, am evitat să intru în amănunte. Într-un tîrziu, însă – convins de virtuțile psihoterapeutice ale dialogului –, l-am întrebat abrupt ce se întîmplase. Ianut m-a privit cu ochi îngrijorați și mi-a spus un lucru teribil. „Sînt, bătrîne, în fața unei încercări de care depinde finalmente căsătoria mea cu Oara. Dacă într-o săptămînă nu învăț să diger, la o singură masă, jumătate de vițel, un pui, treizeci de sarmale și să beau zece găleți cu vin, totul s-ar putea să fie pierdut." Pentru o secundă, l-am suspectat de vreun curios delir premarital și am mimat compasiunea profundă. Apoi, văzîndu-i seninătatea tragică a fizionomiei, am cerut lămuriri. Presupusei că obscura comunitate rurală (moldovenească) de unde provenea Oara practica misterioase ritualuri inițiatice, preluate de la omul tradițional și menite să glorifice virilitatea domestică. Explicația lui Ianut fu însă mult mai simplă și, deși nu eram străin de fondul ei cultural, reuși să mă lase perplex. Prietenul meu vizitase familia viitoarei soții în cîteva rînduri și se arătase impresionat de marea lor ospitalitate. O multitudine de frați, unchi, veri și cumnați – pe lîngă părinții, bunicii și străbunicii de rigoare – îl înconjurară cu afecțiune din prima clipă a descinderii sale în micul sat de cîmpie moldavă.

Sentimentele pozitive ale clanului se vedeau mai curînd în gestica afabilă și preocuparea pentru vizitator decît în cuvinte, întrucît, așa cum Ianut observă imediat, respectivii țărani erau măsurați la vorbe. Porci, curcani, găini și alte vietăți au fost imediat sacrificate în cinstea înaltului oaspete. Oara însăși se depersonalizase, agitîndu-se prin ogradă în ploaia de fulgi și pene ieșite parcă necontenit din zburătoarele decapitate. Bărbații îl abordară conspirativ, cu priviri ferme și mișcări repezite. Aduseră un butoi gigantic alături de masă, din care, cu un furtun, extrăgeau vinul negru și gros. Lichidul umplea fără întrerupere o mare de găleți uriașe, apărute ca din senin în decorul rustic. Fiecare mesean primea una dintre ele și i se cerea – pe un ton amenințător, consideră Ianut – „să o dea gata dintr-o suflare". Amicul meu, bărbat puternic altfel, făcu față banchetului timp îndelungat, dar, la un moment dat, cu privire cețoasă și pancreas incendiat, mărturisi împleticit că îi este de ajuns. Pentru întărirea declarației, încercă să acopere gura colosalei găleți cu propriul piept. Reuși doar să alunece sub masă, zîmbind nătîng și sughițînd animalic. Ca printr-un abur, sesiză fețele nemulțumite ale viitoarelor rude și auzi observația tăioasă a cuiva: „Ianut e supărat pe noi!", urmată de întrebarea de-a dreptul arțăgoasă a mamei-soacre: „Oara, de ce-i Ianut supărat pe noi?" Ulterior, totul se scufundă într-o lumină cu nuanțe albastre, paradiziace.

O cină frugală,
colorată doar cu vorbe.

Neputința colegului meu de a rezista la maratonul alimentar și bahic propus de către comunitatea amintită era interpretat de acei țărani conservatori drept un afront personal. Temerile lui Ianut înaintea festinului suprem (căsătoria) erau, în bună măsură, justificate, avînd în vedere semnificația covîrșitoare a petrecerii în interiorul unei relații de durată la români. Mesele îmbelșugate și rîurile de alcool, pe care se întemeiază legăturile de prietenie și de familie în cultura noastră, sînt un mijloc de comunicare (sau o suplinire a ei!) cu *celălalt*. Ne exprimăm emoțiile și afecțiunea mai puțin prin cuvinte și mai mult prin intermediul experimentului pantagruelic. O cină frugală, colorată doar cu vorbe, va fi întotdeauna repudiată în favoarea îngurgitării monstruoase și tăcute. Reușita însăși a balului românesc se leagă, într-un mod straniu, de obligatoriul somn indigest care îi urmează. Totodată, valoarea unei gazde pare să derive la noi din „măiestria" sa în producerea infarctului ori a pancreatitei nesăbuitului musafir și nu din bunul comportament moderat. Mîncatul abundent (nu rafinat) reprezintă uneori, să recunoaștem, un act de civilizație. Festinul poate deveni, la limită, codul unui impuls reprimat. Investigat cu mijloacele psihanalizei, el dezvăluie o întreagă istorie mentalostă a „substituțiilor" și „eliberărilor" mascate, punctînd constant diverse frustrări colective. Problema e că, asemenea tuturor invențiilor milenare ale grupului, ritualul pantagruelic produce victime colaterale. Una dintre ele a fost, neîndoios, bunul meu amic Ianut. Implacabilul eveniment (nunta) a sosit, iar el nu a putut evita la nesfîrșit invitațiile la ospăț. L-am căutat toată noaptea printre petrecăreți, intenționînd să-l felicit. Într-un tîrziu, l-am găsit în stare de colaps, cu capul căzut pe umărul tinerei sale soții. Alături de ei se afla un cazan imens, cu zece mii de sarmale, golit pe jumătate. „Ce tablou idilic!", mi-a șoptit cineva la ureche, dar eu nu i-am răspuns.

Nu știu de ce, Ianut mi se părea *cam supărat*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde (mai) fugim la mare?

La restaurantul de la deja celebra fermă de scoici a vecinilor noștri bulgari, de la Dalboka, aștepți vreo jumătate de oră doar ca să ți se ia comanda. La început nu te deranjează – locul e unul special, rupt de realitatea zgomotoasă a litoralului pe care o cunoști atît de bine. Marea ți se așterne liniștită în față pînă departe, pescărușii se agită pentru coltuce de pîine aruncate de copii, un vînt răcoros bate în rafale, fețele de masă albe flutură în vînt. Însă atunci cînd ți se lungesc urechile de foame, te saturi de contemplație și începi să le „vînezi" pe fetele care trec pe lîngă masa ta fără să-ți acorde nici o atenție, într-un stil pur românesc. Cînd strigi după ele, îți răspund fără să-ți zîmbească: „Moment, colega!" Dar „colega" întîrzie să apară, asculți comentariile de pe la mesele din jur: „Aici trebuie să vii mîncat de acasă!", „Mori de foame și de sete pînă să te bage în seama cineva!" O familie se ridică și pleacă. În parcarea restaurantului, 90% din mașini au numere de București, Cluj, Iași, Constanța etc. De parcă întreaga Românie s-ar fi mutat la Dalboka. Ospătărițele vorbesc bine limba română, în meniul tradus descoperi amuzat cuvinte de tipul „murătur" (în cel englezesc banalele icre sînt traduse „caviar"... păi, unde mai mănînci tu caviar la 3 leva?!). Ajungi la o concluzie: Dalboka e pămînt românesc, ce mai! Încă trei sferturi de oră pînă cînd vin băuturile și, în sfîrșit, poți admira peisajul cu o bere în față, chiar dacă e una la halbă și nu una la sticlă, cum ai cerut inițial. Nu mai contează. Sîntem o masă mixtă româno-germană. Un cuplu german în jur de 60 de ani a venit pentru prima dată în România, cu un camper. Au vizitat Sibiul și Brașovul, apoi s-au îndreptat spre mare. Impresiile lor despre țara noastră sînt amestecate. La campingul de la Mamaia n-au reușit deloc să doarmă din cauza muzicii care le-a bubuit în urechi toată noaptea, apoi, spre dimineață, o familie de țigani s-a certat ca la ușa cortului. În schimb, le-a plăcut mai mult la Vama Veche – pentru el, care în timpul liber bate la tobe într-o trupă, chiar a fost o mică revelație, s-a bucurat că a putut asculta muzică live. Cu o seară în urmă, asistase la un mic concert „de bordură", în fața la Bibi – un baterist cu origini africane incerte și un tip cu o chitară. Cu toții am recunoscut că nu suna rău deloc. Noi îi povestim despre Vama altor vremuri și despre cît de mult s-au schimbat lucrurile. Însă pentru un străin care nu știe nimic despre Vama Veche e bine și acum.

Ne întrerupem conversația – au venit scoicile, ciorbele probabil că ne vor fi servite la sfîrșit, pe post de desert. Cu toții ne concentrăm la „ligheanele" din fața noastră și începem să mîncăm în același ritm, ca la spart semințe, grămezile de cochilii goale cresc. Sînt, ca de obicei, foarte bune, a meritat așteptarea. Îmi dau seama că cele trei-patru fete bulgăroaice care se mișcă în reluare, nevoite să care dintr-o parte în altă tăvi care cîntăresc peste trei kilograme, sînt, de fapt, foarte obosite. De asta nu le mai arde să-ți zîmbească. E valabil pentru toți lucrătorii sezonieri de pe litoral, în general prost plătiți și exploatați de către patroni, mai ales de cei români. În Vamă, puțin după miezul nopții, într-un supermarket, un băiat picotea la casa de marcat, își făcea treaba ca un somnambul. Pe teresa unui restaurant care tocmai se închisese, două tanti de la bucătărie beau o cafea și fumau o țigară privind cu nepăsare toată vînzoleala din jur. Probabil că era singurul lor moment de răgaz din ziua respectivă.

Litoralul, atît cel românesc, cît și cel bulgăresc, înseamnă în primul rînd consum. În Vamă, o bere apoasă la pahar costă 7 lei vinerea, 8 lei sîmbăta, însă nimeni nu se mai uită la bani, „cojițele", adică cei care trăiau la mare cîte o lună din chetă și din mila celorlalți, sînt din ce în ce mai puține. Cînd vezi, în zorii zilei, munții de gunoaie și realizezi cît s-a „consumat", de fapt, într-o singură noapte, îți vine să-ți iei tălpășița pe o insulă pustie. Și apropo de pustietăți, ele nu prea mai există niciunde, orice kilometru liber și sălbatic de plajă este cucerit treptat de „civilizație", acaparat de șezlonguri și umbrelușe. Un amic de la masă ne povestește de plaja de la Shabla, din Bulgaria, care pînă în urmă cu cîțiva ani a fost plaja lui „secretă". Însă nici un secret nu se poate păstra la nesfîrșit. Apare peste noapte un camping, apoi un *beach bar* și se duce totul naibii. Și ăsta e doar începutul. Cei care se sufocă în Vama Veche și 2 Mai fug peste granița, la Krapeț. E un exod la modă. Ai senzația că litoralul de nord bulgăresc a devenit un soi de extensie a României, ne-am „recuperat" la un mod simbolic un teritoriu pe care îl pierduserăm. Bulgarii au nevoie de noi și de banii noștri, noi avem nevoie de plajele lor pentru că ale noastre sînt supraaglomerate, suprasaturate de consumul în exces. În vamă, la coadă la vignete, s-au întîlnit întîmplător doi amici bucureșteni. „Tu? Unde?" „Păi, anul ăsta la Nisipuri..." „Noi, la Sunny Beach, deci aproape, poate ne vedem într-o seară la o bere!" Era ca și cum ar fi discutat despre două cartiere învecinate, despre Pantelimon și Berceni.

Dar să ne vedem de scoicile noastre. La Dalboka, deocamdată e liniște și e bine. Îmi amintesc de seara de sîmbătă din Vama Veche, de șuvoiul de mașini care soseau, nu se mai termina, îți crea o stare de panică – oare cum de poate locul ăsta să-i înghită pe toți? De parcă undeva tocmai avusese loc un cataclism apocaliptic și oamenii fugeau din calea lui pentru a se refugia într-o ultimă beție frenetică. Niciodată nu am iubit Vama Veche, însă au fost timpuri în care am crezut că este *a good place to be*. La fiecare 50 de metri mă întîlneam cu cineva cunoscut și ne îmbrățișam cu o bucurie pe care doar o *altfel* de mare ți-o poate da. Acum nu mai cunosc pe nimeni. În timpul zilei, am senzația că am nimerit într-o multinațională, într-un *open space,* cu norme obligatorii de distracție și cu un *deadline* – ziua plecării. Ce mai caut aici? O prietenă dragă are o casă, construită în anii '90, atunci cînd în Vamă nu era nimic, doar un drum prăfos spre plajă și cîțiva măgari. Casa a rămas o oază de liniște și de bună dispoziție, dar este cumva în afara locului, din altă parte sau dintr-un alt timp.

Ne mai ia încă o jumătate de oră să descifrăm nota de plată și să ne socotim fiecare cît trebuie să plătească. Însă, cu burțile pline, e o îndeletnicire plăcută. Ne pregătim să se întoarcem în România, cei doi nemți vor mai rămîne cîteva zile în Bulgaria. De ceva vreme, granița nu mai reprezintă nimic, trecerea ei a devenit o formalitate, așa cum ar trebui, de fapt, să fie. La plecare, îi spunem „La revedere!" fetei care ne-a servit. Ne privește încruntată și nu ne răspunde, cred că nici nu ne-a auzit. Doar privește în lungul drumul la noile grupuri de turiști care se apropie. Îmi imaginez ce gîndește în bulgară sau poate chiar în română: „Alții care au venit să se înfunde cu scoici!"

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Guvidele e prostul meu

Dacă voi muri – sigur că mor, ce naiba, nu-s prost să mă cred nemuritor, ce, tu ești? – deci, dacă mor, cred că mor din os de guvide. Nu știu dacă știi tu cărnița de guvide. Perpelit în ulei, cu mămăligă și usturoi. Mă înfig cu degetele în guvide. Ditamai animalul, de 180/80, cu degetele uriașe devorez cu ochii în lacrimi, bag tot guvidele în cerul gurii cu totul. Are os domnul guvide și eu mestec cu colții mei, repede-repede. Întotdeauna mă înec. Îmi stă ditamai osul în gît. Mă scutur ca pisica și mestec mai departe. Mă bizui că-s oase mici, că am maxilare mari. Dar, cu cît îmbătrînesc, cu atît maxilarele slăbesc, nu mai strivesc, lovesc alandala. Guvidele lacom o să mă înfrîngă. E o luptă cu bietul guvide, ca și cum el ar fi încă viu. Dar eu, cînd aud de el, mă reped pe el și-l fac viu, deși e plin de ulei prăjit. Guvidele-i la 5-10 lei, adică o nimica toată, dar puținul os care rezistă la prăjeală îl face dizgrațiat. Am auzit opinii contra guvidelui demne de studii academice, or, îndepărtarea osului îl face mai bun ca hamsia. Hamsia e ronțăială, sămînță, dovleac. Iar hamsia e și-un pic dificilă. Dacă o prăjești prea tare ai nenorocit-o. Guvidele uitat pe foc se strică și el, dar pielicica lui rezistă, se întărește. Bine, dacă ești mofleu și uiți guvidele prea tare pe foc, ghearele uleiului se-nfig atît de tare în el că e de nemîncat. Guvidele e dulce, e miere. Și de aia mie îmi place, mă topesc după el. Hamsia e ritual de vară, guvidele e rar, generos. Nici somnul, nici păstruga nu se compară cu el, sînt moft, sînt fiță. Merge cu un vin de Corcova guvidele? Întreabă Radio Erevan. Răspunsul este că merge și cu o Alira. Albe să fie, roșul-Dumnezeu distruge, arde, nu se-mpacă cu peștele, darmite cu guvidele. Doamne-ajută cu guvide România! – asta vreau eu să urez. Guvidele are renumele că se potrivește poreclă proștilor. Da, guvidele e prostul meu. Și-l rod pentru mierea lui.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

222 de milioane de euro pentru Neymar? Vor apărea și fotbaliști care să coste de exact trei ori mai mult?

Aproximativ exact de patru ori mai mult. Ronaldo are o clauză de eliberare de un miliard de euro. De altfel, pe el a vrut mai întîi PSG să-l ia, profitînd de faptul că fiscul spaniol, insensibil la golurile sale, la freza extragelată și la gagicile de plastic cu care se afișează, a început să-l caute la banii ascunși. Răsfățatul măsliniu a strîmbat din năsucul perfect, a ridicat o sprînceană ultrapensată și a zis: *„Je veux partir"*. Bine, nu chiar cu cuvintele astea, că nu știe franceza. Dar banii sînt cetățeni ai lumii. Un miliard, vă puteți imagina? Am făcut socoteala că suma plătită de qatarezi pentru Neymar, pusă în monede de cîte un euro, ar putea acoperi distanța de la Paris la Teheran. Cu banii de Ronaldo aproape că faci înconjurul Pămîntului. Și de ce nu? Pînă și inuiții or fi auzit de atacantul lui Real. Aceștia nu mai sînt fotbaliști, iar acestea nu mai sînt sume de transfer. Sînt operațiuni de marketing global. Sînt arme politice. Neymar a fost luat prizonier de lux (tipul s-a predat de bunăvoie și de bun cont bancar) ca să contrabalanseze ofensiva țărilor arabe împotriva micului stat gazifer, pe punctul de a fi exclus din lumea bună (oricare ar fi aia). Sîntem în fața ecloziunii finale a fotbalului, care devine unealtă a mișcărilor de nivel zero pe scena internațională. Neymar și Ronaldo nu sînt importanți prin ei înșiși. Dar pot ajuta la încheierea unor afaceri, așa cum un Monet, un Brâncuși sau un cognac vechi de o sută de ani, etalați în momente-cheie ale unei tranzacții, pot fi determinanți. Marii fotbaliști au devenit obiecte de colecție și în curînd vor fi vînduți la casele de licitație de la Londra. De fapt, probabil că și sînt, iar nouă ni se oferă doar partea cu *papelitos* a poveștii. Asta e. Dar cît de idiot trebuie să te simți în calitate de pînză spînzurată de un perete?

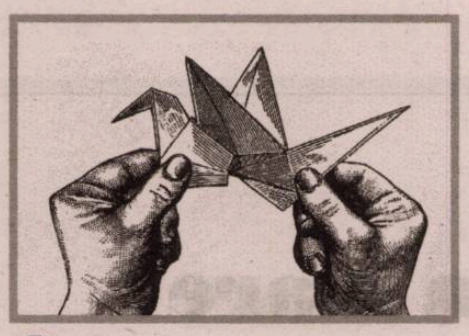

Andrei MANOLESCU ·

libertatea de impresie

Spionajul românesc

În multe țări din lume deja s-au scris istorii (independente) ale serviciilor secrete și ale serviciilor de spionaj. Istorici și jurnaliști au pus pe hîrtie date și întîmplări despre importante și temute instituții ca Mossad, CIA sau MI6. Și în România au fost făcute unele asemenea istorii, dar, în general, au fost însoțite de controverse și suspiciuni că n-ar fi prezentat adevărul curat, că ar fi încercat cosmetizări ale faptelor și, implicit, manipularea cititorilor. Anul trecut, în colecția de istorie a Editurii Corint a fost publicată lucrarea lui Florian Banu, *De la SSI la SIE – o istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist*. O lucrare groasă și densă, prefațată de Mihai-Răzvan Ungureanu (cine altcineva ar fi putut s-o facă mai bine și mai în cunoștință de cauză decît un istoric care a fost și director al SIE?). Un lucru important: istoria asta este dezbărată, pe cît se poate, de orice încărcătură ideologică. Sînt prezentate pur și simplu faptele, iar atunci cînd e cazul, autorul oferă și mai multe variante de interpretare ale acelorași întîmplări, așa cum e de exemplu povestea celebrei *rețele Caraman*, care a reușit în anii '60 să infiltreze cu succes structurile NATO, după unii, prin abilități extraordinare și mare profesionalism, după alții, pe fondul unor interese ale serviciilor de contraspionaj franceze care nu s-au străduit s-o anihileze.

Cartea cuprinde și biografiile șefilor spionajului românesc din vremea comunismului, de la Serghei Nikonov și Vasile Vîlcu pînă la Nicolae Pleșiță și Aristotel Stamatoiu. Desigur, în toată această perioadă, spionajul a fost un departament al Securității aflat, ca și instituția-mamă, sub controlul partidului comunist. Căci, în ciuda unor impresii, rareori Securitatea s-a abătut de la „sarcinile trasate" de conducerea partidului. La începutul anilor '70, cînd, din pricini neelucidate, Securitatea a început să facă unele dosare despre consulturile medicale și viața privată a însuși secretarului general al partidului, a ieșit un scandal enorm, iar Ceaușescu a făcut epurări în conducerea instituției, trăgîndu-l pe linie moartă pentru o vreme chiar pe abilul general Nicolae Pleșiță (care pe atunci era responsabil cu paza sa).

Există totuși o diferență clară, ce reiese din această carte, între primii șefi ai spionajului din anii de început ai comunismului, care erau croiți și lucrau după un calapod sovietic, avînd în primul rînd calitatea de a fi total atașați ideilor cominterniste și luptei de clasă, și ultimii șefi, care începuseră să pună accent și pe pregătirea profesională. Dar, în întreaga istorie a Securității și mai ales în activitățile de spionaj ale acesteia, după cum observă Florian Banu, a existat o dilemă perpetuă: „În selectarea viitorilor ofițeri ar trebui să primeze originea socială și apartenența la PCR sau calitățile înnăscute și buna pregătire profesională?" Spre sfîrșitul perioadei comuniste, devenise tot mai greu ca agenții trimiși în Occident pentru spionaj să mai creadă în idealurile partidului și să nu devină conștienți de diferențele dintre capitalism și comunism. În cele mai multe cazuri, intrau în activitatea de spionaj din oportunism, pentru diverse avantaje materiale și sociale. Așa se explică și fenomenul defectorilor care a început să se manifeste în mod special în anii '80. Un capitol întreg e dedicat de Florian Banu unor asemenea întîmplări. Nu atît dezertarea lui Pacepa, despre care autorul nu consideră că e cazul să mai intre în detalii, cît trecerile în cealaltă „tabără" a numeroși alți ofițeri de informații sînt descrise cu amănunte foarte interesante. Există și o împrejurare în care un astfel de ofițer a fost aproape obligat să dezerteze și să ceară azil politic în Statele Unite, din cauza incompetenței șefilor lui de la București. În regimul comunist, defectorii erau în general acuzați de trădare și condamnați în contumacie, de către tribunalele militare, la moarte și la confiscarea averii. Și în legătură cu acești defectori există o dilemă clasică, anume, dacă trebuie considerați trădători sau eroi. Florian Banu nu se aventurează să se situeze de o parte sau de cealaltă, limitîndu-se la a prezice că, în asemenea cazuri, „dilema *trădători* sau *eroi* va primi, probabil, răspunsuri contradictorii și în viitor, ca și în prezent".

În fine, un capitol captivant este cel în care se descrie ampla operațiune, desfășurată pe parcursul a mai bine de un deceniu, de „influențare pozitivă" a savantului de origine română Henri Coandă, căruia securiștii îi dăduseră și un nume de cod, „Hera". Speculînd vechi prietenii și atașamentul față de țara sa natală, serviciul de spionaj comunist a reușit prin agenții săi să-l determine încetul cu încetul pe marele savant să înceapă o colaborare cu autoritățile române. În cele din urmă, Henri Coandă a ajuns chiar să se întîlnească la București cu Nicolae Ceaușescu. Printre alte proiecte de colaborare, savantul i-a propus lui Ceaușescu un program ambițios de creare a unei industrii aeronautice militare românești. În schimb, numele lui Coandă a început să fie promovat și cunoscut în România comunistă (ceea ce ar fi fost oricum un lucru normal, avînd în vedere personalitatea excepțională a savantului).

Mai degrabă o istorie în sens academic decît o lectură de vacanță cu povești de spionaj, cartea lui Florian Banu e plină de informații și întîmplări care merită să fie, măcar astăzi, cunoscute.

ready made

„Iată cauza cea mare, cauza cea mai adîncă a scumpirei traiului în România: tatăl de familie bea la cârciumă pâinea și mămăliga copiilor lui, contribuind astfel la degenerarea rasei, la prăbușirea României în abizul Alcoolismului."

N. Basilescu, *Alcoolismul. Scrisoare deschisă D-lui deputat George A. Scorțescu*, 1913

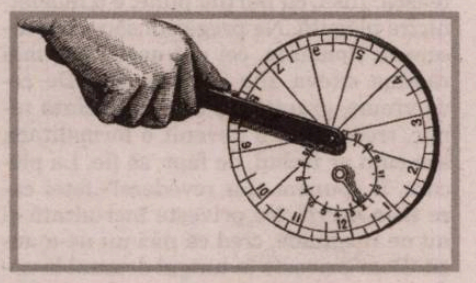

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Ce ți-e scris pe tricou

Fiecare profesie își fetișizează uneltele. Tot ce ne extinde corpul devine, în anumite circumstanțe, eligibil pentru un atașament irațional. În arheologie, cam ce e bricheta pentru fumătorul începător este o mică mistrie romboidală numită truelă, care încape într-un buzunar. Un modest marker de carieră, cu lama căruia, cum ar veni, ești atins pe umeri și pe creștet și numit arheolog. N-o să-i fac apologia ca obiect de prestigiu personal, dar i-am văzut pe mulți tratîndu-și truela cu atîta dragoste de zici că era laptop-ul. Ce-i drept, e un obiect al cărui scop pașnic nu-i scutește pe designerii industriali, care gadgetizează pînă și periuțele de dinți, să introducă în aspectul lui moarări de oțeluri damaschine și intenții vînătorești. În anii '90, truele pentru arheologie nu prea se găseau în România. Un bun prieten se întorsese de la o bursă Erasmus cu un set complet de unelte pentru arheologie, la care ne uitam ca (pe vremuri) la trenulețe electrice. Totul într-o cutie galbenă strălucitoare, așezată pe marginea unei secțiuni prin bazilica cu transept. Am împrumutat truela și în două minute am rupt-o. I-a plesnit lama, care era sudată. Cînd am ajuns mai tîrziu pe un șantier pe care mi s-a pus la dispoziție o truelă forjată, l-am întrebat la plecare pe directorul de săpătură dacă pot s-o cumpăr (o întrebare, credeam eu, abilă). Directorul, nici pe departe așa surprins pe cît mă așteptam, mi-a zis că da și mi-a spus imediat și prețul, pe care mi-l amintesc exact – 15 lire sterline. Oi fi dat să spun ceva, pentru că el mi-a zis repede: o unealtă veche e mai bună ca una nouă!

Asta mă aduce la tema mea. A durat ceva vreme pînă m-am prins că unealta asta de statut nu trebuia numai să arate bine, ci trebuia mai ales să arate rău. În uzura ei stătea de fapt toată legitimitatea, tot statutul de cetățean al arheologiei. O truelă corect personalizată trebuie să aibă partea stîngă a lamei (dacă ești dreptaci) rotunjită spre vîrf, pentru a transmite vizual, fără întîrziere, echivalentul a o mie de ore de acțiune – și asta în condițiile în care cu truela se intervine mai mult la finețuri). Truela mea englezească, WHS, achiziționată la pachet cu atîta înțelepciune, n-a rezistat decît vreo zece campanii. Lama forjată care era dată drept indestructibilă nu s-a distrus, dar a ieșit cu totul din mînerul de lemn. Am mai dres-o eu o vreme, dar simțeam cum cetățenia mea de arheolog începea să arate ca o viză fără drept de muncă.

Un tricou a cărui umilință să te proslăvească.

Există însă altceva în bagajul arheologului care duce ideologia uzurii pe culmile rafinamentului. Investiția psihologică în tricouri vechi este demnă de topul *Forbes*. Nu e vorba pur și simplu de tricouri lărgite sau decolorate. Ele trebuie să prezinte numeroase găuri și rosături, de un tip pe care nu l-aș fi crezut posibil, și care de fapt nici nu este posibil *in vivo*. Chiar mai spectaculoase decît găurile sînt de fapt zonele tricoului care ajung să arate ca o combinație de tifon și corola de minuni a lumii. Nu le mai desparte de statutul de lacună textilă decît un puf cultivat cu greu, ca gazonul englezesc. Arheologii pe care i-am văzut apărînd pe șanț, triumfători și aureolați, în cîte un asemenea tricou eroic, cred că dispun de un vechi secret de fabricație. Îmi închipui că lucrurile merg cam așa: în timpul lucrului ai o infinită grijă ca tricoul tău să nu se agațe, să nu se taie, să nu se pătezе. Apoi tricoul se spală zilnic, separat și tandru, cu detergent pentru rufe delicate, fără stoarcere, și se usucă la soare. În felul acesta poți obține, dacă ești artist al uzurii, o putrezire controlată a fibrei și un graf eulerian de găurele. Ceea ce vrei nu este un simplu tricou destrămat, care ar fi sărăntoceală, ci un tricou foarte destrămat, un tricou-CV, despre care să poți spune: ehe, gaura asta e de pe vremea cînd lucram la Piramide, și asta de cînd lucram la Stonehenge. Un tricou a cărui umilință să te proslăvească.

În zilele noastre avem mai multe opțiuni existențiale ca oricînd, și una din ele este să purtăm tricouri inscripționate. Pe șantier, chiar și cei mai radicali le poartă din cînd în cînd. Cu mesajele pe care le-am văzut pe aceste tricouri personalizate, pe șantier, se poate înjgheba o antropologie a meseriei. Jocurile de cuvinte de-acolo, inevitabil dubioase, nu fac o reclamă bună arheologiei, dar trebuie măcar înregistrate. Îmi amintesc acum, pentru că le-am văzut de cîteva ori, tricourile cu *„I dig archaeology"* (cum știți, *to dig*, „a săpa" și „a-i plăcea la nebunie"). Ca să fiu prețios, pot să zic că pe undeva numi place mesajul ăsta pentru că vorbește altora despre arheologie în termeni arheologici, un sindrom nombrilist al izolării profesionale. Sau mesajul *„Archaeologists will date anything"* (*to date*, „a determina vechimea" și „a avea o întîlnire romantică") – pentru că prestigiul se construiește așa cum poți. Aveam și eu un tricou, primit de la niște colegi din La Isabela, pe care era desenată o truelă cu mesajul *„My life is in ruins"*. După o vreme, s-a rupt și l-am aruncat. Nu se mai putea purta…

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Dulcea tîmpenie a lumii

La sfîrșit de august, se împlinesc douăzeci de ani de la moartea prințesei Diana de Wales. Accident de mașină. Urmărit de paparazzi, bolidul în care se găsea prințesa a scăpat de sub controlul unui șofer deloc stăpîn pe reflexele sale și a intrat într-un stîlp în trecerea subterană de lîngă Pont de l'Alma. Avea 36 de ani, divorțase cu un an înainte de Charles, prinț de Wales, și se afla la Paris împreună cu iubitul ei, un egiptean de bani gata, și el mort în acel accident. Întîmplarea a devenit, repede, lung și nesecat prilej de vorbe și de ipoteze.

În orice caz, mi-amintesc bine emoția care a cuprins, atunci, planeta. Lumea întreagă s-a înghesuit să participe la un fel de bocet de superlux. Lady Di a devenit, brusc, un fel de idol pur și liber martirizat de bestiala familie regală care, prinsă în tradiții absurde, a ostracizat-o, de nu cumva și mai rău. O analiză rece a faptelor arăta că nu era tocmai așa, dar povestea unei prințese nefericite, care tînjea după dragoste adevărată, claustrată în umezeala cețoasă a castelelor scoțiene și obligată la un mariaj rece, a prins ca o telenovelă bună. Funeraliile au avut anvergură de stat, chiar dacă nu au fost, oficial, astfel numite – sfătuită de abilul prim-ministru Tony Blair, pe atunci tînăr, ambițios, șarmant, abia suit în scaun, cu fler politic intact, Regina Elisabeta a II-a a acceptat acest gen de festivitate îndoliată deși, inițial, a avut rețineri. Tony Blair a și lansat formula „prințesa inimilor" sau așa ceva – o formulă siropoasă care a făcut carieră prin toată presa lumii. Mi-amintesc, de asemenea, șirul de vedete venit la slujba de înmormîntare de la Westminster Abbey: Elton John, George Michael, Luciano Pavarotti, Tom Cruise, Nicole Kidman, Steven Spielberg, Tom Hanks, Mariah Carey... Printre ei, parcă-i văd și pe Hillary Clinton, Henry Kissinger, Margaret Thatcher. Evident, erau acolo și o sumă impresionantă de regi și regine, prinți și prințese. În fața catedralei, peste 2000 de oameni, în fața televizoarelor peste 32 de milioane de britanici și peste 1,5 miliarde de oameni de pe tot globul – popor. Eram și eu printre ei.

Mi-amintesc, însă, și altceva. Cu o ocazie, am vizitat zona rurală a Angliei, undeva în Berkshire, nu departe de Londra, la doar două luni după ceremonie. Venisem cu impresia că tot poporul jelea prințesa, așa că oriunde am mers în acea vizită îmi exprimam și eu regretul pentru moartea Dianei de Wales. În acea împrejurare am cunoscut un lord care mi-a mărturisit că nici măcar nu se uitase la funeralii – preferase să iasă la o vînătoare de vulpi. Uimit, l-am rugat să-mi explice. Mi-a spus că i se pare dezgustătoare toată nebunia mediatică în curs, că Lady Diana murise, totuși, într-un context deloc onorabil și că, la urma urmei, ce mare ispravă făcuse ea pentru Regat ca să merite toate astea – în fine, simțul lui de englez sadea îi spunea că o ceremonie mai discretă ar fi fost cu mult mai potrivită decît această revărsare exagerată de lacrimi publice. E drept, după această conversație, un vecin al lordului mi-a șoptit răutăcios că, într-adevăr, îl văzuse pe fereastră cum călărea țanțoș printre ogarii energizați de mirosuri de canide, dar că optase pentru acest program de frondă abia cînd se convinsese că nu-l invitase nimeni la nici unul dintre evenimentele funerare ale zilei, ceea ce îl rănise în orgoliul lui de lord. În fine, să-i lăsăm pe nobilii englezi cu ale lor și să privim în lumea noastră, de astăzi.

Acum, pentru că se împlinesc douăzeci de ani de la tragedie, se (re)lansează filme, se vernisează expoziții (una cu hainele ei!), se comemorează cu vorbe vibrate. Ziarele și surata lor dominatoare, Facebook, scriu impostat sau lăcrămos în aducere aminte. Sigur că moartea unei tinere femei este dureroasă pentru familie și prieteni. Și în sens înalt, existențial, moartea unui om la 36 de ani cutremură pe oricine. Dar nu prea înțeleg de ce tristețea a căpătat dimensiuni planetare și comemorarea are ceva măreț-eroic.

Totuși, cred că lumea a luat-o razna. Zic și eu, ploieștean plebeu, ca lordul: ce-a făcut Prințesa pentru lumea asta, ca să-i fie, astfel, cinstită memoria? Dacă tot simțim că e de datoria noastră să comemorăm oameni importanți la douăzeci de ani după moarte, vă aduc amin-te că tot în 1997 au murit unii care merită recunoștință și aducere aminte pentru binele enorm pe care l-au adus lumii. Iată: George Wald, profesor la Harvard, laureat Nobel pentru medicină în 1967, a descoperit că retina conține vitamina A și a deschis drumul unor metode de investigație și tratament ocular de care au beneficiat zeci de milioane de oameni de atunci încoace; John Eccles, neurofiziolog australian, laureat Nobel pentru medicină în 1963, a descoperit mecanismul ionic implicat în excitarea și inhibarea părților centrale și periferice din membrana celulei nervoase; Alfred Hershey, bacteriolog și genetician, premiul Nobel pentru medicină în 1969, a descoperit structura genetică a virușilor, precum și mecanismul de reproducere al acestora; Alexander Todd, biochimist britanic, laureat Nobel pentru chimie în 1957, a realizat cercetări decisive asupra structurii și sintezei nucleotidei, nucleozidei și coenzimelor; Edward Mills Purcell, fizician, laureat Nobel în 1952, a descoperit rezonanța magnetică nucleară în lichide și în solide (descoperire fără de care nu ar exista cunoscutul examen medical RMN, printre altele); John Kendrew, chimist britanic, laureat Nobel în 1962, a descoperit structura mioglobinei.

Mai întîi, remarc faptul că de acești oameni nu au auzit decît specialiștii, deși de realizările lor profită, în sensul cel mai propriu al vieții și al sănătății, întreaga noastră specie. Veți recunoaște, sper, că binele pe care l-au făcut omenirii asemenea oameni este incomparabil cu binele adus pe lume de Diana de Wales. Și ei au murit în 1997. Și totuși, nici unuia dintre ei nu i se dedică filme documentare comemorative, expoziții și eseuri, după ei nu oftează nimeni, în afară de cîțiva apropiați, bănuiesc. Și dacă o să-mi spuneți că lumea o comemorează pe prințesă pentru că avea un suflet bun, o să vă aduc amin-te că tot în 1997 a murit și Maica Tereza. Nu am aflat de vreo comemorare puternic mediatizată a acestei sfinte. Că lumea e nedreaptă, știam. Că e și tîmpită, aflu pe zi ce trece. O tîmpenie dulce și inofensivă de data asta, conced...

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Aerul condiționat la tipar

Într-un Egipt antic și cu temperaturi arzătoare, Cleopatra se odihnește într-o cameră răcoroasă. Răcoarea vine de la trestiile umede atîrnate la ferestre și uși, prin care orice briză adusă de aerul fierbinte se transformă într-o adiere binecuvîntată.

Într-o Romă la fel, antică și sufocantă, Cezar se gîndește la următoarea strategie de război, la adăpostul unor pereți răcoroși. În interiorul acestora, prin țevile care alcătuiau ingeniosul sistem roman de apeducte trecea apă foarte rece. Temperatură apei era preluată de pereți și emanată în aerul din încăpere.

Într-o Chină toridă din secolul al II-lea, un inventator chinez dezvolta o inovație în materie de metode de răcorire: un ventilator cu rotație manuală. Dimensiunea ventilatorului, compus din șapte roți, nu era deloc una neglijabilă; pentru a-l pune în mișcare era nevoie tot de șapte persoane.

În lumea întreagă și dogoritoare de astăzi, avem aerul condiționat. *Pornit* dintr-o tipografie.

În anul 1902, Willis Carrier, un inginer american, a realizat primul sistem de aer condiționat pentru Compania de Tipografie și Litografie Sackett-Wilhelms. Aparatul creat de domnul Carrier era menit să scadă temperatura și umiditatea aerului astfel încît hîrtia de tipar să rămînă perfect întinsă, iar cerneala să fie bine imprimată și să nu migreze. Nici o literă mișcată de gradele din termometru.

Succesul invenției, care, după cum vă puteți imagina, a fost fulminant, l-a determinat pe Willis Carrier să înființeze Carrier Air Conditioning Company of America, pentru a produce sisteme de aer condiționat destinate fabricilor, unde trebuia menținută o temperatură optimă a utilajelor. Aparatele erau încă prea mari și utilizarea lor prea riscantă pentru a putea fi folosite în casele oamenilor.

Abia la începutul anilor '30 au început să fie produse aparate de aer condiționat pentru reședințe personale, primul astfel de dispozitiv purtînd semnătura H.H. Schultz and J.Q. Sherman (1931). Noul obiect care făcea verile mai suportabile reprezenta însă un lux pentru marile mase de populație, astfel încît doar cei bogați își permiteau să își instaleze sistemul revoluționar de răcorire.

A fost nevoie de cîteva decenii bune (și de multe zile toride) pînă cînd aerul condiționat să devină un bun pe care îl găsim aproape în fiecare încăpere.

Chiar, oare Cleopatrei sau lui Cezar li s-ar fi părut o idee bună?

Radu USZKAI

Portretul filozofiei spre bătrînețe

● **Laurențiu Staicu, *Trei istorii metafizice pentru insomniaci*, Editura Trei, 2017.**

Stephen Hawking, Neil deGrasse Tyson și Bill Nye („tipu' cu știința", într-o traducere aproximativă). Ce au cei trei în comun, dincolo de faptul că au făcut din *„edutaiment"* ceva *cool,* care probabil a atras mulți tineri spre științele exacte? Rostogolirea unui mit urban conform căruia filozofia (sau ce înțeleg cei trei că ar fi aceasta) e o colecție de basme inutile pentru secolul al XXI-lea. Viitorul va fi scientist ori nu va fi deloc, par a spune cei trei.

Parțial, cei trei muschetari ai științei televizate au dreptate. O parte (nu îndeajuns de semnificativă însă) a filozofiei se ocupă preponderent de chestiuni pur speculative, ignorînd sîrguincios multe dintre implicațiile descoperirilor științifice din prezent. Modul în care trebuie să discutăm chestiuni care țin de metafizică, ontologie ori etică, pentru a da numai cîteva exemple, s-a schimbat radical odată cu noile descoperiri din cosmologie, fizică, neuroștiințe ori biologie. Dacă ne uităm atent la *feed*-ul nostru de Facebook și lăsăm deoparte pozele cu pisicuțe și *status*-urile angajate politic, observăm că științele naturii par a avansa implacabil. Sîntem din ce în ce mai aproape să găsim un leac la cancer, să printăm organe atît de necesare pentru transplanturi ori să descifrăm secretele ascunse ale creierului uman. Pornind de la acest trend, Hawking, deGrasse Tyson și Bill Nye vor să se descotorosească de filozofie pe motiv că, indiferent de faptul că aceasta ar fi avut un rol în trecut, viitorul aparține oamenilor îmbrăcați în halate care construiesc metodologii complicate pentru experimente ori emit ipoteze care mai de care mai extravagante privitoare la originea universului.

Cartea lui Laurențiu Staicu îmi pare a fi un răspuns *in extenso* la această provocare „scientistă" la adresa filozofiei, care pare tratată ca un soi de bunică bătrînă senilă (de înțeles, are totuși vreo 2500 de ani, nu-i așa?) pe care strănepoții ei din prezent, fizicieni, psihologi sau cosmologi, o tratează fără respect. În fapt, *Trei istorii metafizice pentru insomniaci* este o dublă pledoarie. Pe de-o parte, reușește să taie din elanul criticilor acerbi ai filozofiei: diferența majoră între filozofie și știință (înțelese ca discipline generice, nu intrăm în particularități) e una de *branding.* Dacă oamenii de știință au vedete de tipul Stephen Hawking ori deGrasse Tyson care prezintă în culori vii (atît la propriu, cît și la figurat) istoria cosmosului, filozofii sînt în continuare fițoși cu privire la popularizarea filozofiei și la recunoașterea potențialului pe care filozofia practică a lui Lou Marinoff o poate avea în spațiul public pentru a atrage atenția asupra filozofiei în general.

Pe de altă parte, Laurențiu Staicu indică, punctual, de ce e insuficient să ne bazăm pe răspunsurile pe care ni le oferă în prezent știința cel puțin cu privire la trei întrebări: „De ce există lumea?", „În ce constă identitatea personală?" ori „Ce este cu adevărat real?". Întrebările sînt la fel de relevante acum precum erau și pe vremea grecilor antici, știința ne poate oferi cîrlige pentru a progresa în a găsi un răspuns la acestea, dar nu e capabilă (va fi oare vreodată?) să ne dea verdictul final și de nerevizuit al acestora. Să luăm cazul primului capitol, construit în jurul întrebării „De ce există lumea?". E la modă în prezent ca, în toiul unei dialog stîrnit de această întrebare, una dintre participantele implicate în discuție să vorbească despre odiseea *Cosmos* a lui Neil deGrasse Tyson. Emisiunea este, desigur, exemplară prin capacitatea ei de a prezenta, într-un format prietenos, originea universului. Problema este însă că, astfel, noi vom avea un răspuns doar la întrebarea „Cum a apărut lumea?", nu la întrebarea căreia ne străduim să-i găsim un răspuns de 2500 de ani.

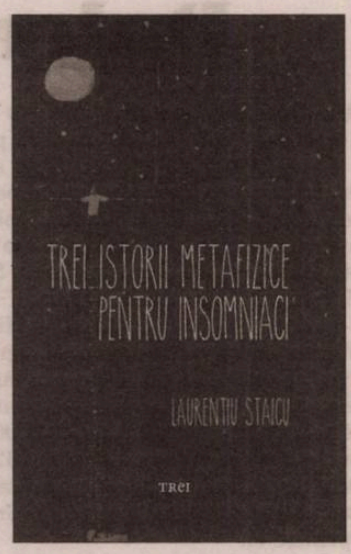

Valoarea acestei cărți derivă, în opinia mea, tocmai din capacitatea autorului de a oferi o reconstrucție într-un limbaj prietenos și accesibil a ideilor filozofice stipulate cu privire la identitatea personală, natura realității ori cu privire la motivul din cauza căruia există ceva mai degrabă decît nimic. Contribuțiile originale ale autorului vin sub forma discuției critice a acestor idei și a unui epilog al fiecăruia dintre cele trei capitole în care creionează posibile răspunsuri la aceste dileme filozofice, ținînd cont și de ultimele descoperiri științifice. Într-un fel, la limită, sarcina filozofilor atunci cînd discută aceste dileme poate fi aceea de a le arăta oamenilor de știință că, atunci cînd caută răspunsuri la aceste întrebări fără a se baza pe metode științifice, ci pe pure speculații, ei fac filozofie. Asemeni burghezului gentilom al lui Molière, aceștia află că și ei fac filozofie, nu neapărat însă una de bună calitate.

Filozofii merită însă, la rîndul lor, să fie mustruluiți. Rămînerea lor în turnul de fildeș al Absolutului și abandonarea temelor de filozofie practică este, pentru Laurențiu Staicu, o strategie deloc profitabilă. Pe de-o parte, numeroase cercetări realizate pe piața muncii din SUA indică *valoarea practică* pe care filozofia o poate avea în găsirea unui job bine plătit (deci pe partea de *branding* am putea fi, astfel, asigurați). Pe de altă parte, din ce în ce mai puțini filozofi se implică în *teme de filozofie practică:* „pare a fi rîndul filozofiei să facă acest pas important și să se întoarcă, într-un fel, la rădăcinile sale, adică să răspundă nevoii noastre de a ne înțelege mai bine pe noi înșine și lumea".

***Radu Uszkai** este doctor în filozofie și profesor asociat în cadrul Departamentului de Filozofie și Științe Socioumane (ASE București).*

Publicitate

Petre GURAN

Metanoia pentru cunoașterea adevărului

Reacțiile cititorilor la precedentul articol, dintre care și ale unor prieteni cărora le mulțumesc pentru lectura implicată, necesită o revenire asupra temei pocăinței pentru a-mi preciza intenția exegetică și contextul etimologic.

Prima precizare se naște dintr-o smerită lectură a dicționarelor, celebrele Liddle & Scott pentru greaca veche și Lampe Patristic Greek Lexicon. În greaca veche *metanoia / metanoeô* conține într-adevăr noțiunea de schimbare de părere sau de opinie, în sensul re(-)*cunoașterii* greșelii făcute, de unde derivă și o schimbare de sentiment din autojustificare în autoînvinuire. Abia în al treilea rînd intervine sensul de regret ca stare de spirit a schimbării. Dar aceste sensuri comune ale cuvîntului nu anihilează forța etimologică a componentelor: prepoziția *meta* (= dincolo de, dintr-o parte într-alta, echivalentul latinesc fiind *trans-*) și verbul *noeô* = a cugeta, a concepe, a înțelege. Prin această bază semantică *metanoia* se pretează unei mari varietăți de nuanțe, pe care Lampe le indică cu acribie.

Aceste sensuri comune ale cuvîntului nu anihilează forța etimologică a componentelor.

A doua precizare constă în faptul că în Evanghelii *metanoia* nu se rezumă la sensul comun, ci mizează tocmai pe sensul special, extras din semantica componenților săi. Mă voi referi pe larg mai jos.

A treia precizare se referă la traducerea slavonă a termenilor grecești: *kajanje* și derivatele sale prin prefixare, care întăresc sau specifică sensul, *pokajanje*, *raskajanje*, sau *okajanyi* (= exclus, blestemat). Acestea nu redau fidel semantica lui *metanoia* și fragilizează prin aproximație accesul la sensul special al lui *metanoia*. Substantivele și verbele slavonești din această familie de cuvinte provin din rădăcina indo-europeană care desemnează obligația de a răscumpăra sîngele vărsat. *Tinô* și *poinè* din greaca veche derivă din aceeași rădăcină și le întîlnim începînd de la Homer, iar cel de-al doilea este corespondentul latinescului *poena* (= despăgubire, ispășire a unei crime). Iată deci că dacă redactorul elenofon al textelor evanghelice voia să spună ceea ce am numit eu amendă onorabilă, avea la-ndemînă termeni potriviți. Răscumpărarea unei vinovății poate însemna „ochi pentru ochi și dinte pentru dinte" sau echivalentul valoric (evaluat în animale) sau chiar pecuniar al acesteia. Sîntem cu acești termeni în miezul religiei sociale, pe care ne-au descris-o antropologii moderni, dintre care cu particulară forță de convingere René Girard. Că limba slavă, în care a fost tradusă Evanghelia în secolul IX, vorbită de societăți precreștine, al căror sistem religios ținea de aceeași religie socială, nu avea alte resurse semantice pentru a reda înțelesul lui *metanoia* poate să nu ne surprindă. Dar nu trebuie să ne oprim aici cu explicația, ci să privim în practica deja veche de mai multe secole a Bisericii în momentul traducerii Evangheliilor în slavonă. Între timp, *metanoia* devenise una din cele șapte taine, deci se instituționalizase și se juridizase. Procesul de *metanoia* se compunea din *exomologesis* (= mărturisirea) și *epitimia* (= *poenitentia*, îndreptarea), care presupune și o disciplină care îl așeza pe cel care se îndreaptă într-o anumită poziție în cadrul comunității, în curte, în fața ușilor (pridvor), în narthex (pronaos) sau în naos. Așadar traducătorul citește *metanoia* evanghelică prin prisma practicii penitențiale din epocă și înțelege *epitimia* ca pe amenda onorabilă pentru iertarea păcatului și reintegrarea în comunitate, ignorînd cu inocență, ca și noi, cei de azi, că de răscumpărare sau amendă din partea individului are nevoie societatea pentru a accepta din nou individul care a greșit în sînul ei, în timp ce de *epitimia* are nevoie individul pentru a înțelege consecințele spirituale (nu sociale) ale faptelor, vorbelor, atitudinilor sau gîndurilor sale. În sensul original al instituirii ei, *epitimia* era timpul în care se producea *metanoia*.

Pentru a atesta utilizarea specială a conceptului de *metanoia* în Evanghelii, aduc spre judecata cititorilor parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Luca 16, 19-31). Este unul dintre cele mai surprinzătoare fragmente evanghelice, fiindcă este redat un dialog din lumea de dincolo. Bogatul nemilostiv este, de fapt, un indiferent, care e mult prea preocupat de viața lui de huzur ca să ia seama că la poarta lui trăiește un sărac, care s-ar mulțumi să se satur cu ceea ce se aruncă de la masa lui. Mai atenți și deci mai milostivi erau cîinii, care îi lingeau rănile. În lumea de dincolo rolurile se inversează. Lazăr e în sînul lui Avraam, iar bogatul e în gheena focului și-i cere lui Avraam (părintele său întru cunoașterea adevăratului Dumnezeu) să-l trimită pe Lazăr să-și moaie degetul în apă ca să vină să-l răcorească. Răspunsul lui Avraam e în sensul justiției distributive, care stă la baza tuturor societăților *(suum cuique tribuere* = fiecare cu ale lui): „Fiule, adu-ți aminte că ai primit cele bune ale tale în viața ta, și Lazăr, asemenea, pe cele rele; iar acum aici el se mîngîie, iar tu te chinuiești". Bogatul nu are de ispășit o vină, ci pur și simplu este pus în situația de a-și continua existența, așa cum și-a conceput-o pe pămînt, în spiritul distribuției bunurilor fiecăruia. Ceea ce i se dezvăluie este că a greșit față de sine, nu față de Lazăr. Astfel, el vrea să le transmită fraților săi că există o realitate spirituală diferită de ordinea religioasă în care au trăit în societate. Dar de ce ar fi nevoie pentru a schimba, de înțelegere sau de concepție de viață? De răsturnarea relației dintre viață și moarte! Astfel, bogatul îi răspunde lui Avraam: „Nu, părinte Avraam, ci, dacă cineva dintre morți se va duce la ei, se vor *pocăi* (vor înțelege altfel). Iar Avraam i-a zis: Dacă nu ascultă de Moise și de prooroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți."Acesta este însuși Fiul Omului. Procesul acestei noi înțelegeri a vieții este numit prin verbul *metanoeô*.

Metanoia, în cele din urmă, eliberează de rătăcire sau eroare spirituală (= *amartia):* „Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile. Și le-a spus că așa este scris și așa trebuie să pătimească Hristos și așa să învieze din morți a treia zi. Și să se propovăduiască în numele Său pocăința (= *metanoia)* spre iertarea păcatelor (= *eliberarea de rătăcire)* la toate neamurile, începînd de la Ierusalim" (Luca 24, 45-47).

Ultimul martor al nevoii de a-și privi viața din alt punct de vedere este bogatul căruia i-a rodit țarina. Acesta chiar nu are nimic să-și reproșeze, nu e pomenit cu vreo datorie, nu are un Lazăr la poartă sau vreun alt semnal de alarmă spirituală. Lui îi merge pur și simplu bine, iar la un moment dat chiar atît de bine, într-atît de mult i-a rodit țarina, încît se gîndește deja la soluții pentru a tezauriza acest noroc: „Suflete, ai multe bunătăți strînse pentru mulți ani; odihnește-te, mănîncă, bea, veselește-te". Acestui bogat norocos îi răspunde nu Avraam, ci chiar Dumnezeu: „Nebune! În această noapte vor cere de la tine sufletul tău".

„Căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință (metanoia) *spre mîntuire, fără părere de rău."*

Sfîntul Pavel folosește aceeași semnificație specială a conceptului de *metanoia*, ba chiar mai mult, propune o descriere a acesteia: „Căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință *(metanoia)* spre mîntuire, fără părere de rău; iar întristarea lumii aduce moarte" (2 Corinteni 7, 10). Întîi, întristarea sau starea de contriție precedă *metanoia*. În al doilea rînd, *metanoia* salvează de la eșec spiritual. În al treilea rînd, nu conține regret sau remușcare, fiindcă *metanoia* aduce și soluția la dezechilibrul spiritual produs de greșeală. În al patrulea rînd, regretul sau remușcarea fără *metanoia* produc deznădejde și deci moarte spirituală.

Pentru a încheia deocamdată discuția despre *metanoia* ar mai trebui citate versetul din 2 Timotei 2, 25: „Certînd cu blîndețe pe cei ce stau împotrivă, că doar le va da Dumnezeu *pocăință spre cunoașterea adevărului*" și versetul din 2 Petru 3, 9: „Domnul nu întîrzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întîrziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrînd să piară cineva, ci toți *să vină la pocăință*." Este evident în aceste versete că sensul penitențial al pocăinței rămîne mult în afara înțelesului special al *metanoiei* evanghelice.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

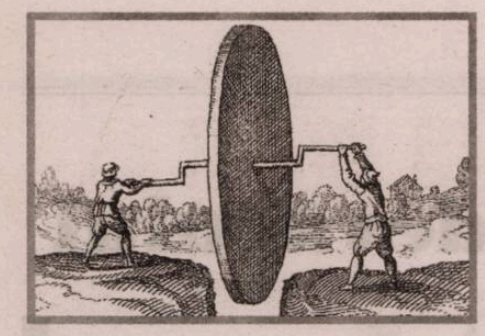

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

2000 de oameni confuzi

Uniunea Salvați România reușește cumva să fie singurul partid despre a cărui soartă și despre ale cărui mici, uneori insignifiante zbateri interne se discută intens în cercuri mai largi decît cel relativ restrîns al simpatizanților și membrilor. Criza internă a USR a devenit un soi de joc de societate în care fiecare dintre participanți încearcă să ghicească cînd și în cîte bucăți se va rupe partidul, ce rol va juca fostul premier Dacian Cioloș (vă mai amintiți de el?) și ce riscuri sînt ca proiectul generos și entuziast din 2016 să devină istorie în 2017.

Săptămîna aceasta, celebrul și pe alocuri ridicolul „referendum de poziționare" din interiorul USR urmează să stabilească încă o dată ce crede partidul despre demersul nefericit de modificare a Constituției. Nu reiau aici întreaga istorie a conflictului userist, menționez doar că partidul a luat deja o decizie pe care o parte dintre membrii săi refuză să o recunoască. Puțini dintre activiștii USR cred că referendumul va rezolva ceva. Foarte probabil, nu va face decît să sublinieze cu o tușă și mai groasă diferențele dintre grupurile și grupusculele care au descoperit după alegeri că nu pot colabora și, în unele cazuri, nici sta la aceeași masă cale de cîteva minute fără o descărcare de antipatie toxică la adresa adversarului ideologic.

Totuși, acest mic exercițiu democratic are relevanța sa în contextul mai mare al politicii românești. În primul rînd pentru că, sub forma USR Liberal, în interiorul USR este singura linie de opoziție politică la adresa Coaliției pentru Familie și a extremiștilor care gravitează în jurul ei. Nici un alt partid nu a avut inteligența strategică să își pună problema apărării libertăților cîștigate pas cu pas în ultimii ani și care azi încep să dispară una cîte una în timp ce noi sîntem ocupați cu altele. Atacul asupra societății deschise vine pe multe fronturi și are origini și direcții diferite. Xenofobia, izolaționismul, etnocentrismul, radicalismul religios sînt toate prezente în diverse concentrații, au mulți partizani și aproape deloc adversari.

USR Liberal a ales să tragă o linie după modelul „Pe aici nu se trece". Dacă etichetele formale ale partidelor românești ar avea vreo relevanță, ar fi fost firesc ca principalul adversar al CpF să fie PSD. La fel de firesc ar fi fost ca principalul apărător al libertăților economice să fie PNL. Nu e cazul. Doar voci izolate din cele două partide au îndrăznit să contrazică pozițiile oficiale fără ca asta să aibă vreun efect sesizabil asupra direcției pe care cei doi elefanți politici au ales-o. Asta face ca firava tranșee useristă să fie teribil de importantă. Sigur că despre naivitățile și umorile membrilor USR se poate vorbi, și chiar rîde, foarte mult. Dar rămîne la final faptul că din acest război cultural (asta e, pînă la urmă, demersul CpF, un război cultural) s-a sintetizat o poziție politică inexistentă pînă în acest moment. Faptul că liberalii useriști ar putea să piardă partida internă e irelevant. Direcția ideologică clară pe care au ales-o poate căpăta alte forme de organizare decît partidul fondat de complex-complicatul Nicușor Dan. Sigur, dacă dl Dan își ia partidul înapoi, cam toată lumea are de suferit. USR va fi slăbit, probabil fatal, liberalii vor fi obligați să își caute norocul în altă parte, iar grupul USR Popular (conservator, pro-CpF) va continua să delireze amuzant și ineficient despre pericolele „sexo-marxismului".

Încă de la apariția sa, USR a avut o doză de anarhism în el. A promis că luptă cu „sistemul", iar sistemul a fost descris aproape întotdeauna ca un monstru birocratico-politic fără chip bine definit și atotputernic. O narațiune simplă de tip David *vs* Goliath din care, însă, lipseau detaliile. În doar cîteva luni, USR a fost obligat să se retragă pentru o evaluare – monstrul există într-adevăr, însă pentru a te putea lupta cu el trebuie să te lupți cu fiecare chip al lui (are multe), cu fiecare tentaculă, cu fiecare manifestare publică. Sînt oameni în interiorul USR care preferă viziunea originală, romantică, în care „noi nu sîntem ei" e suficient. Nu e. Liberalii au înțeles că trebuie să alegi măcar o parte din lupte și, acolo unde e posibil, să încerci să impui un fir narativ util și eficient.

Investiția USR Liberal e mai degrabă într-un curent ideologic decît în USR și, pe termen mediu, cu un pic de consecvență, ar putea chiar să împlinească visul public al lui Nicușor Dan de a obține un partid relevant capabil să facă față PNL și PSD. Ceea ce, nu-i așa, ar fi un pic ironic. Nu știu cîți dintre cititori cunosc faptul că USR nu are decît aproximativ 2000 de membri. 2000 de membri angajați într-o luptă pe care nici ei nu o înțeleg întotdeauna bine. 2000 de oameni confuzi care au totuși meritul că încearcă. Nu e puțin lucru. Ajunge să vă uitați în jur.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

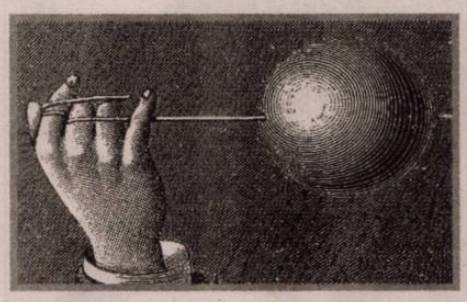

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Politica e o distopie?

În multe țări occidentale, partidele clasice au înregistrat în ultima vreme cîteva înfrîngeri spectaculoase. În alegeri, la referendumuri sau, pur și simplu, în sondajele de opinie, oamenii le transmit că s-au săturat de mereu aceiași lideri și de promisiunile politice neîndeplinite. Tom Slater explică, într-un articol intitulat „Politica în vreme de criză. A guverna, a reprezenta" (publicat în *Neue Zürcher Zeitung*), că elitele politice – cele de la Bruxelles, cele din Londra, cele de la Washington – au o trăsătură de caracter comună. Anume, capacitatea de autoamăgire. Populismul, extremismul, derivele democratice de azi se datorează în mare parte acestor partide clasice incapabile să se adapteze vremurilor noi, spune Slater. „În 2016, un *outsider* populist, detestat de unii colegi de partid mai abitir chiar decît de reprezentanți înverșunați ai opoziției, a cucerit Casa Albă mulțumită unor alegători care s-au săturat să fie ignorați de politicieni. Clasa politică din Franța a fost decimată cu prilejul ultimelor alegeri: socialiștii și conservatorii au fost trimiși acasă. Iar la referendumul despre Brexit, britanicii au votat împotriva Bruxelles-ului, dar și, mai ales, împotriva propriilor elite politice, care își doreau rămînerea în Uniune."

Tonul comentariilor după referendumul din Marea Britanie și după alegerea lui Donald Trump a fost cam același. Oamenii politici din *mainstream* au preferat să relativizeze și mai ales să depolitizeze deciziile poporului decît să se confrunte cu propriul faliment. Votul pentru Brexit a fost doar strigătul de mînie al unor oameni frustrați, victoria lui Trump – un strigăt de disperare al celor neglijați de politicieni etc. În ambele situații, sugerează Slater, perdanții s-au dat victime, ba chiar, profitînd de discursul extremist al adversarilor, au pozat în eroi civilizatori. (Și, într-adevăr, nu e greu să te afirmi democrat cînd la putere e întruchiparea extremismului ori proeuropean cînd șeful guvernului aruncă cu invective spre Bruxelles.) Tot de o situație asemănătoare a putut profita și Emmanuel Macron la alegerile din Franța, cînd a cîștigat în fața extremistei Marine Le Pen, amintește Slater. Dar cum poate fi interpretată victoria sa? Ca un triumf al civilității politice sau ca „răul cel mai mic"? Victoria centristului Emmanuel Macron a fost văzută ca o salvare, ca un semn al speranței în democrație. Macron însuși e considerat un reprezentant al înnoirii și al întineririi clasei politice. Însă a trecut aproape neobservat faptul că Macron a obținut victoria pe fondul unei participări la vot extrem scăzute și că, prin urmare, legitimitatea noului președinte e discutabilă.

Pe fondul acestei lipse de reprezentare se formează curente populiste de pe urma cărora profită, de fapt, același establishment.

Emmanuel Macron

© wikimedia commons

Esența situației politice de azi e următoarea, explică Slater: în timp ce o parte importantă a electoratului se simte nereprezentată de elite, acestea reușesc să-și păstreze puterea de influență, ba chiar să și-o consolideze. Pentru că ele dau și tonul discursului public: ele pot ironiza Brexitul, pot relativiza victoria lui Donald Trump și pot interpreta după plac alegerea lui Emmanuel Macron. Slater vede aici un deficit, un risc pentru democrație: mișcările mici, partidele noi nu au șanse să se afirme, iar pe fondul acestei lipse de reprezentare se formează curente populiste de pe urma cărora profită, de fapt, același *establishment*.

Simplul fapt că oameni politici cu o legitimitate atît de fragilă reușesc să se mențină în funcții face vizibil deficitul de la bază: eventualele mișcări politice alternative sînt prea slabe ori lipsesc cu desăvîrșire. „Faptul că partide populiste și extremiste precum Front National sau UKIP își pierd alegătorii e o dovadă în plus că ele n-au fost decît vehicule al frustrărilor politice și nicidecum purtătoarele unor speranțe." Focarele de extremism de dreapta care se aprind și se sting în diverse momente electorale ar trebui înțelese nu ca un semn al unui reviriment al șovinismului, ci ca semnale ale unor nemulțumiri generalizate care nu-și găsesc o voce sau un proiect de viitor coerent, e de părere Tom Slater. Și are dreptate. Ceea ce lipsește însă din acest act de condamnare a elitelor e tocmai alternativa. Căci, dacă e clar unde au greșit, nu e deloc limpede ce au de făcut. Dacă e să-l credem pe cuvînt, pînă la capăt, pe Slater, ar trebui să ne obișnuim cu ideea că politica e o distopie.

La Festival

Texte și opinii de:

● Andrei PLEȘU
„Alba Iulia merită un statut de oraș privilegiat“
● Mircea CĂRTĂRESCU (scriitor)
„Am vorbit vorbind“
● Mircea HAVA (primarul muncipiului Alba Iulia)
„Cetatea vie“ – interviu
● Mircea VASILESCU
„Începe să devină serios“

argument

Festival! Festival!

Ediția din acest an a Festivalului „Dilema veche“ de la Alba Iulia (25 – 27 august) are două particularități. Despre prima, găsiți un text în cuprinsul dosarului de față. Noi, ca redacție, vom fi mai prezenți în fața dumneavoastră decît am fost în trecutele ocazii.

Despre a doua particularitate vreau să spun aici cîteva ceva. Festivalul *Dilema veche* de anul acesta succede celei mai bune ediții de Festival de la înființarea sa, în 2011. Ediția de anul trecut a fost cea mai bună pentru simplul motiv că, de la an la an, Festivalul este tot mai bun. Zic „simplul motiv“ pentru că e un clișeu încetățenit care evocă claritatea. De fapt, nu este simplu că fii din ce în ce mai bun. Mai ales în România. Festivalul *Dilema veche* a crescut de la o ediție la alta, a devenit mai interesant, mai legat, mai consistent și mai variat. Efectul se vede: vine tot mai multă lume din an în an și se vorbește tot mai mult despre el. Pentru noi este o bucurie cînd începe vara și primim telefoane și mesaje de cititori din Brașov, din București, din Cluj sau din alte părți să ne întrebe de Festivalul de la Alba Iulia pentru că își planifică vacanțele și îl vor inclus pe agenda lor. Așadar, așteptările sînt tot mai mari. Cum va fi ediția din acest an? Așteptăm și noi să vedem cu încă și mai mare nerăbdare. Ștacheta anilor trecuți e destul de sus. Poate fi Festivalul *Dilema veche* încă și mai bun decît atunci cînd a fost cel mai bun? Să ajungi să te compari doar cu tine însuți, să faci de fiecare dată ceva ce ți se pare de nedepășit la momentul realizării și apoi să te apuci să faci din nou cu ambiția de a face încă și mai bine înseamnă, în termenii oricărei activități omenești, performanță. Aceasta este ambiția organizatorilor acestui Festival: performanță de la an la an.

Sigur, cînd lucrurile ies bine, o grămadă de lume merită aplauze. Au fost zeci de oameni care au trudit pentru succesul acestui Festival, dar meritul esențial pentru existența și evoluția sa se împarte la doi: pe de o parte, administrația locală din Alba Iulia, primarul Mircea Hava, Consiliul Local și Consiliul Județean; pe de altă parte, Mircea Vasilescu, fostul redactor-șef al revistei noastre. Un Mircea a visat la acest Festival, iar un alt Mircea l-a făcut posibil. Acum, Festivalul se face pentru prima dată fără Mircea, cel care l-a visat. Cum va fi? Proba pe care Festivalul o dă anul acesta este aceea de a păstra calitatea intelectuală și spiritul dilematic fără fondatorul său, cel care a condus revista vreme de 19 ani și a rămas pentru noi un etalon al „dilematismului“.

Nostalgici cum ne știți, privim cu drag în urmă, ca să înțelegem mai bine ce avem de făcut în viitor. Aveți aici un dosar de amintiri frumoase și planul unui viitor nou și ambițios. Ne vedem la Alba Iulia... (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Prima ediție
2011

Festivalul Dilema veche *a ajuns la cea de-a șasea ediție. Vă invităm între 25 și 27 august la Alba Iulia, la festival, însă pînă atunci puteți citi ce s-a întîmplat la edițiile anterioare. Am alcătuit un colaj cu fragmente din textele dedicate festivalului care au fost publicate de-a lungul timpului în paginile revistei.*
(Adina Popescu)

Cetatea vie

Mircea HAVA, primarul muncipiului Alba Iulia, în dialog cu Iaromira POPOVICI

Ne puteți povesti, pe scurt, istoria renovării Cetății?

Avem norocul să fie păstrate trei fortificații: poarta castrului și o parte din zidul castrului roman; fortificația medievală, din secolele XIV-XV; și fortificația Vauban care vine peste și a reconstruit totul pe 118 ha. Pe toate trei le punem în valoare: Traseul celor trei Fortificații, Traseul părților, Traseul eroilor neamului – acestea sînt lucruri care, deocamdată, merg, chiar dacă nu atît de bine cît vrem noi. Dar sînt sigur că vor merge și mai bine.

Care a fost principiul restaurării?

Principiul nostru a fost ca, dacă avem o bucățică de zid, să-l refacem lăsîndu-l și pe cel vechi. Aici a fost zidul roman, peste el au fost puse pietre ca să se facă cel medieval. Însă baza rămîne zidul roman. Vrem să le arătăm oamenilor cum stăteau lucrurile acum 2000 de ani, acum 300 de ani – ăsta era ceremonialul de schimbare a gărzii atunci...

Ceremonialul pe care îl putem vedea acum e asemănător celui din secolul al XVIII-lea?

Da. Și ei schimbau garda, făceau aceleași lucruri. Exact pe principiul „Cetății vii“: oamenii vin să se uite. În general – pentru gardă, acum au venit pentru Festivalul *Dilemei vechi,* și sperăm că și la anul se va întîmpla același lucru.

Există o viață culturală în oraș? Din cîte știu, aveți o universitate...

Da, din 1990. Au reușit să-și facă și cămine, și o sală de sport. Avem și o echipă de baschet care e în prima ligă, susținem masterate și o școală doctorală. La nivel logistic avem tot, dar mai așteptăm ca universitatea să se dezvolte. Ea aduce mai mulți bani decît orice fabrică. Există și un mall, dar nu are sală de cinema. Îi spunem „Orașul din orașul nostru“, pentru că în interior sînt străzile din orașul de jos. E construit tot în parteneriat cu noi. Avem un singur cinematograf, care acum se renovează pentru proiecții 3D. Împreună cu Consiliul Județean vom începe construcția unei săli de teatru care va lucra pe proiecte. Ce să vă spun? Nu sînt rețetele mele, ci ale celor cu care am lucrat, ale specialiștilor. Așa s-a întîmplat și în Cetate, și toate proiectele de aici au trecut prin extraordinar de multe mîini, au avut avizul Ministerului Culturii. Nici măcar nu putem să ne gîndim că vom face altfel.

© A. Ivan

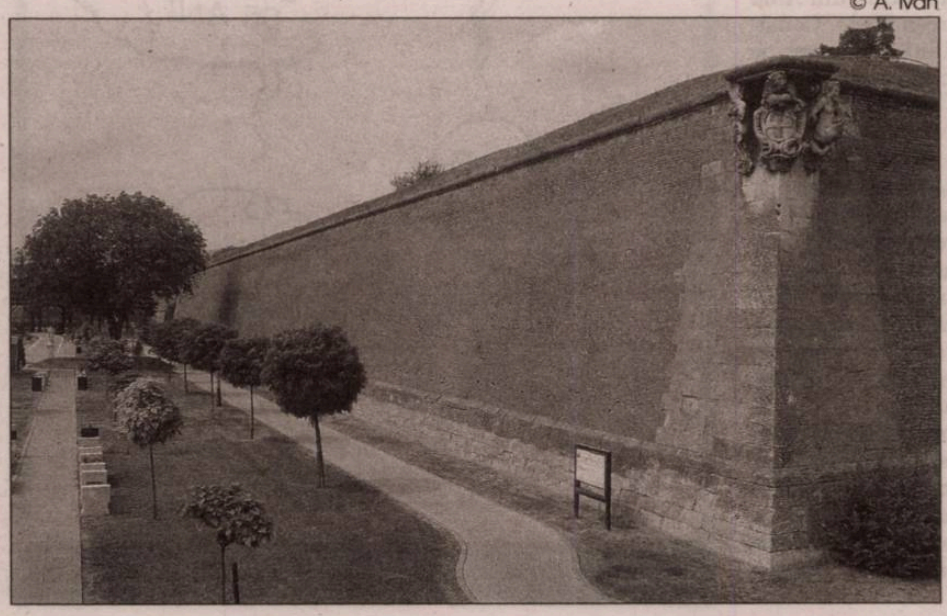

Ce părere aveți despre asocierea cu Dilema veche *și despre revistă în general?*

Am ales-o în cunoștință de cauză. În ea poți să citești și despre România reală, care nu înseamnă numai „bube, mucegaiuri și noroi“... Înseamnă oameni care văd lucrurile așa cum sînt ele, și cu bune, și cu rele. Pentru că nu e în regulă nici să te cantonezi în cele bune, nici să le vezi numai pe cele rele. Din păcate, Alba Iulia (ca și întreaga țară, de altfel...) are încă o problemă cu ce înseamnă evenimentele culturale serioase, nu cele de masă. Le facem și pe cele pentru lume multă, dar și pentru cei care vor altceva. Tropăitul pe scenă nu e totul...

Cele mai multe fonduri europene

Alba Iulia deține recordul pe țară în ce privește fondurile europene absorbite. Suma totală este de aproximativ 200 de milioane de euro. Din această sumă, peste un sfert au fost bani destinați restaurării și reconstruirii Cetății din mijlocul orașului, despre care se spune că e cea mai mare din Transilvania (are o suprafață de 110 hectare).

În spatele obținerii acestor fonduri se află o echipă de „scriitori de proiecte“ condusă de Nicolae Moldovan, șeful serviciului de proiecte comunitare din Primărie. La Festivalul *Dilema veche,* el a amintit faptul că, pînă în anul 2000, cea mai mare parte a Cetății era practic închisă publicului. Spațiul ei aparținea armatei (ca într-un fel de ocupație internă), iar cei mai mulți locuitori nici nu știau cum arată Cetatea din mijlocul propriului oraș. Primarul Mircea Hava (ales neîntrerupt din 1996) s-a luptat cu Ministerul Apărării pentru redarea Cetății către comunitatea din Alba Iulia. După ce a reușit s-o recîștige, a început să caute proiecte și fonduri pentru a o reconstrui și a o transforma într-un spațiu public prietenos. Bugetul anual de doar 29 de milioane de euro n-ar fi permis aproape nici un fel de dezvoltare a orașului și nici reconstruirea Cetății, așa că edilii s-au gîndit la fondurile europene și la alte fonduri disponibile.

Primăria a avut la început un parteneriat cu o fundație care se ocupa de întocmirea proiectelor cu finanțare europeană, după care echipa de specialiști în proiecte europene s-a integrat chiar în subordinea Consiliului Local. Astfel, s-au obținut finanțări din cele mai diverse surse, din Norvegia și chiar Japonia.

Andrei MANOLESCU

Prima ediție

A fost o aventură frumoasă. Și am avut noroc. În primul rînd, norocul de a întîlni oamenii potriviți în locul potrivit. Timpul de organizare a fost scurt (ne cerem scuze pentru schimbările din program), dar – în schimb – vremea a fost superbă. Am încercat să adunăm la un loc energii creative diferite, care să le poată împărtăși albaiulienilor ceva din plăcerile vieții. Unii se așteptau probabil să fie un „biznis“ profitabil pe termen scurt: hotelurile să se umple de turiști, banii să se „întoarcă“ rapid în bugetul local. Ne pare rău, dar nu ne-am propus decît să facem o primă ediție a unui festival gîndit pe termen lung: Festivalul *Dilema veche* în Cetatea Alba Iulia. Rezultatele „cele mari“ vor veni și ele – dar trebuie să avem răbdare.

În ce mă privește, am avut marea plăcere de a zăbovi la niște vorbe înțelepte (după multe sîcîieli organizatorice) cu trei oameni diferiți, care au „căzut“ pe același sens și pe alte valori. Am moderat discuțiile cu Sever Voinescu, Vintilă Mihăilescu și Dan C. Mihăilescu. Cel dintîi a vorbit fin, subțire, cu har și cu haz despre „micile și marile plăceri“: tema generală a Festivalului a fost astfel acoperită printr-o conversație care a stimulat auditoriul. Antropologul Vintilă Mihăilescu a expus, succint, dilema fundamentală a oamenilor care vor să pună în valoare Cetatea Alba Iulia: „muzeu“ sau spațiu public? Cei care au în grijă Cetatea au fost pe aceeași lungime de undă: Cetatea va deveni un loc viu, făcut pentru oameni. Dan C. Mihăilescu a brodat cu expresivitatea-i inegalabilă pe tema tradiției, a românismului, a „recuperării micilor plăceri“ ca garanție a re-umanizării noastre. A încheiat în aplauzele publicului.

Mircea VASILESCU

Albaiulienii și orașul lor

Din fericire, Cetatea nu a „dispărut“ (deși nu mai lipsea mult, căci în urmă cu doar cîțiva ani, fortificațiile aparțineau armatei, era aici o garnizoană militară, zidurile erau lăsate în părăsire, iar „în șanțuri“ se cultivau cartofi pentru masa soldaților), iar acum își recapătă identitatea, devenind o parte integrantă a orașului și un blazon al său. Arareori am văzut, în altă parte, un atașament atît de profund și de sincer față de un loc, de un spațiu, așa cum îl au albaiulienii față de Cetatea lor. Și nu este vorba doar de mîndrie „locală“ (așa cum se mîndresc brașovenii cu Biserica Neagră, sibienii cu Piața Mare și cu Brukenthal-ul lor sau cum nu se mîndresc bucureștenii cu Casa Poporului) sau de valoare simbolică, este mai mult decît atît, pornind de la diferențierea clară pe care o fac – „sus, în Cetate“ și „jos, în oraș“ – sau de la modul în care își „povestesc“ Cetatea: un amestec de respect și duioșie, un soi de evlavie. Atitudinea lor de acum este cea a unor oameni care și-au recuperat un obiect de mare preț pe care îl credeau de multă vreme pierdut: îi repară stricăciunile, îl șterg de praf cu timiditate, îl admiră, îl pun în vitrină ca să-l vadă și alții și încearcă să descopere dacă, pe lîngă rolul său pur estetic, „folosește“ cu adevărat la ceva. Schimbarea zilnică a gărzii „imperiale“ – cu cele trei salve de tun în cinstea locuitorilor orașului în fiecare sîmbătă și cu mica mulțime de părinți cu copii, pensionari, tineri pe biciclete care se adună ca să urmărească un spectacol ce deja face parte din viața lor – este doar una dintre primele cheițe care, odată întoarsă, pune în mișcare rotițele, iar „obiectul“ Cetate începe să prindă viață. Slujbele de la cele două catedrale, cea catolică din secolul al XI-lea și cea ortodoxă, a Reîntregirii, construită în anii 1921-1922 (se spune în glumă că există o „întrecere“ între cele două – ale cărei turle sînt mai înalte), dau și ele un ritm Cetății. Există un hotel medieval, fosta tabără militară este acum o zonă de agrement unde hangii și hangițe în haine de epocă servesc băuturi în căni de lut cu sigiliu. Dincolo de valoarea sa de patrimoniu, Cetatea are un potențial cultural fantastic, fiecare colț te inspiră și poate deveni decorul unui spectacol, al unui festival. Doar așa, Alba Carolina se va reconstrui de la sine și, pe lîngă povestea sa „de manual“ de istorie, va căpăta altele noi.

Adina POPESCU

(articole apărute în Dilema veche *nr. 299, 6 octombrie 2011)*

Ediția a doua
2013

Despre bătrînețe – întrebări, neliniști, bucurii

La Alba Iulia, în deschiderea Festivalului Dilema veche, Andrei Pleșu ne-a vorbit cu mult umor și cu eleganță despre bătrînețe. La conferință au participat oameni de toate vîrstele, însă cu toții am părăsit sala simțindu-ne parcă mai tineri, mai optimiști.

E o coincidență fericită că vorbim azi despre bătrînețe, nu numai pentru că sîntem într-o cetate veche, dar și pentru că, tocmai astăzi, domnul profesor Neagu Djuvara împlinește 97 de ani. Prezența lui, vîrsta lui, tipul lui de vitalitate sînt în sine un mesaj încurajator despre bătrînețe. De altfel, nu mai vorbim astăzi despre o categorie minoritară. Acum 100 de ani nu erau atît de mulți bătrîni, speranța de viață era mai mică și populația lumii nu avea un procent semnificativ de bătrîni. S-au făcut unele statistici. În 1950, în Franța, erau aproximativ 200 de centenari; în 1990, erau 4000; se preconizează că în 2050 vor fi 150.000 de centenari. Trebuie să vă spun, chiar dacă asta pe unii o să-i indispună, că, de obicei, în acest număr în creștere de bătrîni, majoritatea o constituie doamnele. Sînt de patru ori mai multe centenare decît centenari. Se cercetează încă de unde vine această diferență, dar ea pare un fapt atestat: femeile îmbătrînesc mai consecvent și mai durabil decît unii bărbați. Pe de altă parte, trebuie să ne obișnuim cu gîndul că bătrînețea e inevitabilă, că din clipa în care ne naștem începem să acumulăm procente de bătrînețe. Există un portret sinistru și un portret euforic al bătrîneții. În istoria culturii europene, există oameni care spun că bătrînețea este minunată și, cîtă vreme nu te doare nimic, ei sînt convingători. Mi-aduc aminte că am întîlnit astfel de oameni printre cei care au contat în formația mea. Unul a fost domnul Alexandru Paleologu, care îmi spunea că nu e nimic mai frumos pe lume decît să fii bătrîn, că bătrînețea are avantaje uriașe. Unul e șansa de a fi bunic, pentru că atunci cînd ești tată, ai o relație tensionată cu copiii tăi, îi urmărești, îi pedepsești, îi promovezi, ești îngrijorat, te ocupi, însă cînd ești bunic, iubirea ta este gratuită, nu mai vrei nimic de la ei, îi lași în pace, iar ei, datorită acestui fapt, tind să te iubească foarte mult. Dar – spunea domnul Paleologu – mai este un avantaj: cînd te plictisești într-o societate, cînd un program ți se pare prea încărcat, poți să faci pe senilul și imediat ești scuzat. Poți să spui prostii, nu te judecă nimeni, poți să te pătezi pe cravată, nu se supără nimeni, capeți libertăți pe care nu le aveai înainte. Un altul care mi-a vorbit euforic despre bătrînețe a fost domnul Constantin Noica – el a ținut și o conferință despre bătrînețe. Spunea că bătrînețea e o eliberare formidabilă în vederea creativității. Spunea că scapi de o mulțime de griji organice; de pildă, scapi de dinți; 32 de dinți – 32 de dușmani, cînd ai scăpat de ei, te poți ocupa liniștit de filozofie. Cît privește creativitatea, avea la îndemînă o sumedenie de exemple: mari creatori de cultură și de artă care au fost explozivi în faza finală sau și în faza finală a vieții lor. Tizian – care a murit de ciumă, nu de altceva – a pictat dezlănțuit după 70 de ani, pînă cînd a murit. Picasso a fost mai activ ca niciodată după 80 de ani. Iar exemplele se pot înmulți. Nu trebuie, așadar, să disperăm dacă avansăm în vîrstă; dacă ne pierdem productivitatea, altele sînt, de obicei, motivele – nu vîrsta. (...)

Andrei PLEȘU

Despre neajunsurile de a fi „nou"

Duminică după-amiază, 1 septembrie, pe o stradă din vechea Cetate Alba Iulia, în fața bibliotecii Batthyaneum, înființată în urmă cu peste două sute de ani, o instituție care deține și volume vechi de o mie de ani, s-a adunat o mulțime de oameni pentru a asista la o discuție în aer liber – între Horia-Roman Patapievici și Dan C. Mihăilescu, moderată de Mircea Vasilescu – despre neajunsurile de a fi „nou".

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI: Cuvîntul modern a fost format de medievali, probabil în secolul al XII-lea, cînd, pentru prima oară, ei se desemnează pe ei înșiși ca moderni în raport cu cei care i-au precedat. Iar cei care i-au precedat nu erau cei care au trăit cu o generație, două, trei sau patru înaintea lor, ci ceea ce se află înainte de propria lor tradiție, care era tradiția creștină. Este un cuvînt ce vine de la adverbul latinesc modo, care înseamnă „acum". Modernus înseamnă „de acum". Cuvîntul „modern" înseamnă, deci, că noi sîntem cei de acum, noi sîntem cei recenți, cei care, de puțin timp, asumăm ceva care ne desparte de cei care au fost înainte. La început, cuvîntul desemna o situare față de altceva. Cu timpul, ea a devenit o valoare în sine. Deci, modernitatea nu este ceva care se naște odată cu cuvîntul „modern", ci este un mecanism mental, instituțional și cultural extrem de complex, care, în zorii săi (situați probabil în secolele XVI-XVII), fixa poziția ce instituia deasupra tradiției rațiunea, examenul critic. Modern era acela care examina, potrivit rațiunii, tradițiile de pînă la el și decidea în numele raționalității ce este viu și ce este mort în tradițiile care ne-au precedat. Modernii erau cei care se aflau de partea raționalității, împotriva superstiției, a prejudecăților și a iraționalității. Acesta e momentul modernității clasice. După care, probabil începînd din secolul al XIX-lea, masiv în secolul XX și extraordinar de amplu după prăbușirea comunismului, faptul de a fi modern a început tot mai mult să însemne o conștiință a modernității care stabilea că faptul de a fi modern constituie în sine o valoare. Deci, noutatea este elementul care acum primează asupra celui de raționalitate. Modernitatea clasică nu spunea: „Eu sînt mai bună decît tradiția pentru că sînt mai nouă decît ea." Ea spunea: „Sînt mai bună decît tradiția pentru că sînt capabilă să întemeiez rațional ceea ce este bun în tradiție." Dar postmodernitatea în care sîntem angajați acum spune: „Eu sînt mai bună decît modernitatea pentru că sînt după ea și, deci, sînt mai bună decît ea." Prin urmare, nu rațiunea este cea care ne justifică, ci simplul fapt de a fi de acum. În aceste condiții, are sens să te întrebi asupra neajunsurilor unei astfel de poziții care pare, totuși, stranie. Orice partizanat am avea față de excelența epocii noastre, descrierea pe care i-am făcut-o este stranie. Există un temei pentru tradiție, ea înseamnă ceea ce generații de-a rîndul au întemeiat, au construit cu sîngele, sudoarea, sacrificiile, inteligența sau talentul lor. Modernitatea însăși are un temei, și anume examinarea critică, potrivit rațiunii, a tuturor lucrurilor care se află în această lume, inclusiv a celor care se află dincolo de ea. Dumnezeu însuși este supus examinării critice. Dar în momentul în care spui că „eu sînt mai bun decît tine pentru că sînt mai tînăr", „eu sînt mai bun decît tine pentru că (într-o specialitate, de exemplu) am citit cărțile care au apărut pînă acum o lună, la cea mai bună editură", și nu pentru că „eu am înțeles toate aceste cărți", sîntem într-un paradox al noutății.

MIRCEA VASILESCU: Dan C. Mihăilescu, cel care prezintă în fiecare zi noutăți editoriale, e foarte bun să continue discuția de unde a lăsat-o Horia-Roman Patapievici. De acord, noutatea a devenit o valoare, credința asta în progresul care nu se mai termină ne duce, paradoxal, la situația în care cineva poate spune „sînt mai bun pentru că sînt mai nou decît tine". Asta nu naște, ca reacție, lamentările după trecut?

DAN C. MIHĂILESCU: Mă gîndeam că, așa cum cei tineri își găsesc o superioritate în faptul că sînt noi, că sînt mai „upgradați", mai branșați la prezent, și acesta e, evident, un neajuns, o eroare, nu cumva și noi, bătrînii, conservatorii, reacționarii, cînd spunem că sîntem mai vechi, că am trăit mai multe, ne considerăm superiori doar prin acest fapt? Sînt două exagerări de același semn. (...) Mă bucur că aici sînt oameni de pe ambele maluri, cu vîrste între 18 și 70 de ani, să spunem. Acum, eu vin cu sexagenarii. Noi am fost formați sub dictatură, cînd, prin forța lucrurilor, prezentul era urît, alterat, umilitor... iar viitorul era, cum bine spunea un profesor, unul mic și negru, care bate la ușă cioc, cioc, cioc și zice: „Viitorul". Prin urmare, noi am fost educați să ținem de trecut, de rădăcini. Neavînd ispite și libertăți, nefiind lăsați să circulăm oriunde vor mușchii noștri, noi intram... unde? În anticariate, ca să deschidem cărțile vechi, să revenim la interbelic, să revenim la Carol I, la Eminescu, la Alexandru cel Bun, pînă la Burebista. De cealaltă parte, deschideam lăzile de zestre ale familiei, intram în poduri pe unde zburau liliecii, unde dădeai de scrisorile de altădată ale bunicilor îndrăgostiți, scrisori pe foaie roz, înfășurate cu o fundiță care, printre molii, mai și mirosea a ceva. Era, deci, un fel de arheofilie. Noi trăiam prin vechime, prin actele celor vechi. Eram înnebuniți să găsim cărți vechi. O carte nouă era o provocare, era ceva șocant, ceva pervers. Pe cînd cartea veche, roasă, ruptă, cu tot felul de însemnări, era precum Moby Dick, balena pe care o tot căutam. Noi am fost obișnuiți să vedem în noutate, în prezent și în modă ceva propagandistic, ceva dat de partid. „Iar bagă ăștia ceva..." Trecutul era subversiv. Ca atare, era o armă pentru noi. Noi am folosit trecutul în lupta cu prezentul. Căram morții după noi, ei ne apărau. Și am devenit nu doar arheofili, ci și novofobi. Tot ce era nou era dubios. Și acum vin la idiosincrazia celor din generația mea față de antipodul acestei chestiuni, generațiile care vin după '89-'90, pe care le-am probozit foarte mult timp și am greșit. Îmi fac public mea culpa pentru asta. De douăzeci de ani trăiesc cu această obsesie cum că acești copii nu au rădăcini, că văd numai frunzele copacului, coroana, viitorul. Eu am fost făcut neosămănătorist, neotradiționalist, pășunist, legionar, conservator, reacționar. Dar, așa cum noi am demonizat prezentul, tinerii de azi demonizează trecutul. Tot ce e vechi e urît. În afară, atenție, moda vintage, retro începe să apară. Văd la puștanii de 14-15 ani de astăzi că ascultă Beatles. De la emo au trecut la Beatles.

(articole apărute în Dilema veche, *nr. 500, 12 septembrie 2013)*

Invitații noștri în 2017

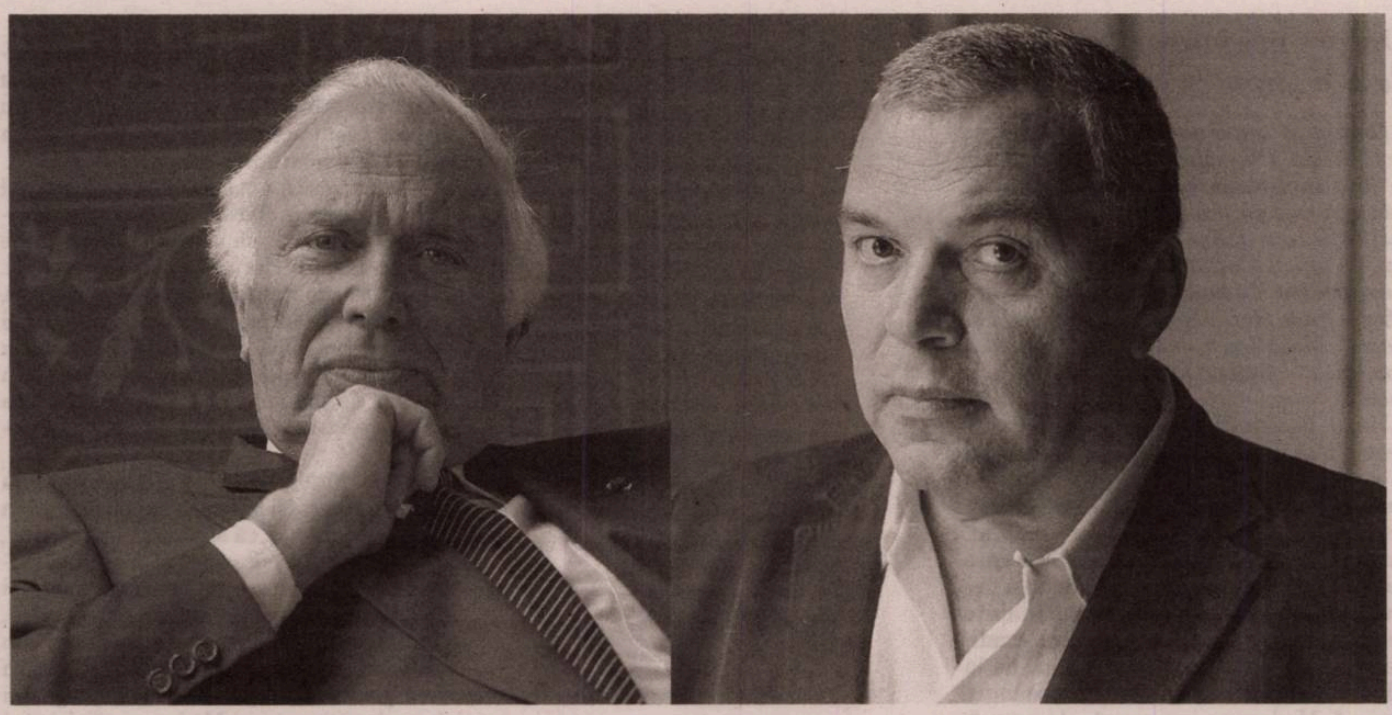

„Arta și banii" – Ioan Holender și Constantin Chiriac, vineri, ora 19,00

„World Music Alba Community" – Mihai Neniță Free Experience, vineri, ora 23,00

Spectacol Zoli Toth... cu tot cu Senzații 2017, vineri, ora 21,00

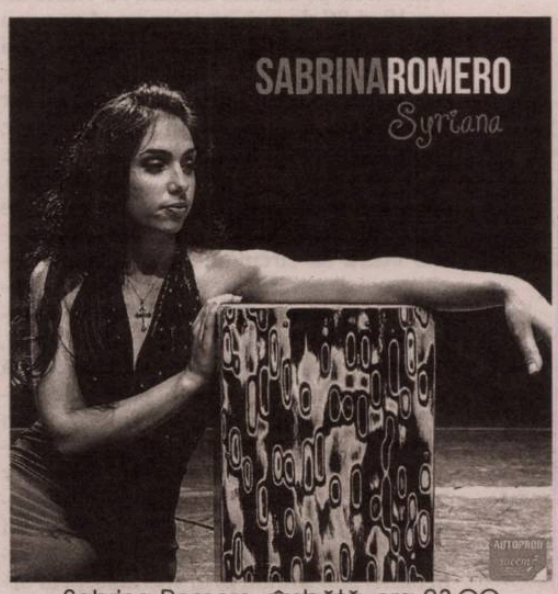

Sabrina Romero, sîmbătă, ora 23,00

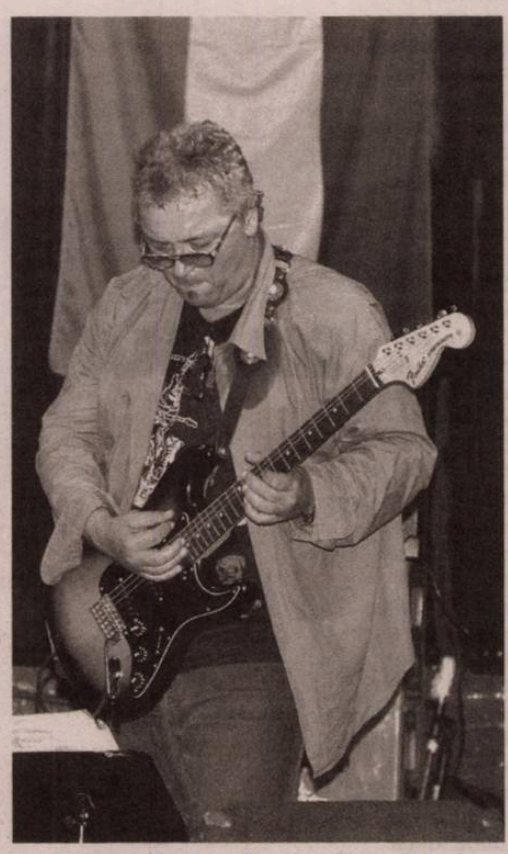

George Baicea Electric Blues Band, duminică, ora 23,00

Sopranos Classicomedy via Tel Aviv, sîmbătă, ora 21,00

Fiona Pollak și Liviu Holender, vineri, ora 20,30

Noi la Festivalul nostru

2017 va fi o ediție de Festival *Dilema veche* în care, la evenimentele care ne implică direct, vedeta va fi redacția și doar ea. Am invitat, în ani, scriitori și conferențiari de imens prestigiu în acest Festival. Am prezentat publicului venit la Alba Iulia pe prietenii și pe colaboratorii noștri. Se zice că, dacă vrei să cunoști pe cineva, e bine să începi prin a fi atent la prietenii lui. „Noi sîntem ceilalți" nu înseamnă că sîntem diferiți, ci că noi *sîntem* (ca) prietenii noștri, exact în același sens în care dumneavoastră, cititorii noștri, *sînteți* revista pe care noi o facem. La Festival, toți invitații noștri ne-au onorat cu contribuții memorabile. Anul acesta, redacția *Dilema veche* va avea ca invitat redacția *Dilema veche*. În fond, noi sîntem *Dilema veche,* dumneavoastră sînteți cititorii noștri și, dacă tot are Festivalul de mulți ani un motto vag rimbaldian, „Noi sîntem ceilalți", ne-am gîndit că ar fi momentul să fixăm termenii. Cine sîntem noi și cine *sîntem* ceilalți? O vom face, firește, în stil dilematic, cu întrebări, divagații, umor, lecturi...

Încă de anul trecut, am introdus în programul Festivalului o ședință de redacție deschisă. Mulți cititori ne-au spus că sînt curioși să vadă cum se face revista noastră. Așa că anul trecut am făcut ședința noastră săptămînală de redacție în fața cititorilor pentru prima dată. Momentul a avut succes și îl repetăm sîmbătă, 26 august, la ora 18,30.

Înainte de ședință, însă, la ora 15,00, ne invităm tot noi pe noi la „Cafeneaua cu Dileme". Acolo, membrii redacției vor citi pagini din propriile lor cărți. „Cafeneaua" va fi un soi de mic cenaclu în care ne citim și ne discutăm între noi. Sincer, mi-e un pic teamă ca acest moment să nu scape de sub control, dat fiind că la *Dilema* orgoliile de autor sînt pe măsura talentului și spiritul critic fierbe la temperaturi ridicate.

În fine, duminică seara, de la ora 19,00, membrii redacției vor citi din autorii contemporani străini preferați. Veți vedea ce opțiuni are fiecare și, astfel, ne veți cunoaște mai bine, ne veți înțelege mai bine.

Dilematici din toate colțurile țării, veniți la Alba Iulia! Vă așteptăm...

(**Sever Voinescu**)

Programul Festivalului Dilema veche 2017

Vineri, 25 august 2017

18,00 **Garda Romană**
Poarta a IV-a a Cetății Alba Carolina
19,00 **Conferință inaugurală**
„Arta și banii" – Ioan Holender
și **Constantin Chiriac**
moderator Sever Voinescu
20,30 **Recital Liviu Holender** (bariton)
Fiona Pollak (pian)
Catedrala Romano-Catolică Sf. Mihail
21,00 **Spectacol Zoli Toth...**
cu tot cu Senzații 2017
Piața Cetății
23,00 **Spectacol**
„World Music Alba Community" –
Mihai Neniță Free Experience
Curtea interioară a unității militare 01684
01,00 **New wave Art party – Tourette**
Roulette
Framm's

Sîmbătă, 26 august 2017

10,00–20,00 **Cetatea copiilor**
10,00 **Lansare de carte: *Maestrul***
despre și cu participarea domnului
Sabin Pautza, în prezența autoarei
Daniela Caraman Fotea
Framm's
12,00 **Garda Cetății Alba Carolina**
ceremonialul schimbului de gardă
15,00 **Cafeneaua cu Dileme**
17,00 **Conferință „Patrimoniul**
între afirmare și asumare"
Caroline D'assay, Peter Aiers,
Irina Iamandescu,
moderator Ovidiu Nahoi
18,30 ***Dilema veche:***
Ședință de redacție
19,30 **Spectacol Estas Tonne – Reviving**
Water
21,00 **Spectacol Sopranos Classicomedy**
via Tel Aviv – Alba Iulia all inclusive
by Nansi Brandes
& Orchestra Simfonică București
invitați speciali
Ovidiu Lipan Țăndărică
și Iulian Vrabete
Piața Cetății
23,00 **Spectacol Sabrina Romero**
(rumba catalană / flamenco)
Curtea interioară a unității militare 01684
01,00 **New wave Art party – Jurjak**
Framm's

Duminică, 27 august 2017

10,00-20,00 **Cetatea copiilor**
10,00 **Clubul Ambasadorilor noștri: „Orient**
Express: luxul unei gări?", invitați
Finlanda, Croația, Bulgaria, Austria,
Slovenia, Ministrul Delegat pentru Afaceri
Europene **Victor Negrescu,**
moderator Andrei Manolescu
12,00 **Garda Cetății Alba Carolina**
ceremonialul schimbului de gardă
14,00 **Dialog cu cetățenii**
conferință în parteneriat cu Reprezentanța
Comisiei Europene în România
cu participarea **ES Angela Cristea**
și Ministrul Delegat
pentru Afaceri Europene
Victor Negrescu,
moderator Ovidiu Nahoi
16,00 **Workshop „Internal Flight" – Estas**
Tonne
19,00 **Lecturi:** autori contemporani
21,00 **Spectacol Yamato**
The drummers of Japan
Piața Cetății
23,00 **Spectacol George Baicea Electric**
Blues Band
Curtea interioară a unității militare 01684
01,00 **New wave Art party – Harlequin Jack**
& Noru Negru, *Framm's*

PUBLICITATE

YAMATO
The Drummers of Japan
27 august ora 21.00
PIAȚA CETĂȚII

NOI suntem ceilalți

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ALBA IULIA · CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA · BATALIONUL 138 GENIU "APULUM" · europe direct Alba Iulia · Proiect finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale · AQUA CARPATICA · DOMENIILE SÂMBUREȘTI · ALBALACT · FLOREA 20 ani · Automobile Bavaria · DEDEMAN

Ediția a treia
2014

Am vorbit vorbind

Cum m-am simțit la Festivalul de la Alba Iulia, acum doi ani, cînd am avut bucuria să fiu invitat? M-am trezit deodată, într-o zi însorită și senină, în fața unui public de opt sute de oameni veniți să mă asculte în aer liber. Nu mai era nici un loc neocupat, și oamenii stăteau și pe peluzele de iarbă din jurul spațiului cu scaune. Era o mare de oameni cărora trebuia să le spun ceva, chiar în deschiderea evenimentelor. Nu mă așteptasem nici pe departe la atîta public.

Îmi amintesc atît de bine starea mea de panică pe cînd stăteam la măsuță, cu banner-ul *Dilemei* în spate, jucîndu-mă nervos cu una dintre pălăriile de pai care, în acel an, au fost „mascota" festivalului. Mă uitam în mulțime: oameni de toate felurile, de toate vîrstele, ce mă priveau la rîndul lor. Ce așteptau de la mine? Ce puteam să le spun, timp de o oră, acestor oameni atît de diferiți între ei? Cum puteam comunica orb cu cineva căruia nu-i cunoșteam nici gîndurile, nici preferințele, nici lecturile?

N-aveam nici măcar ghidajul unei teme, al unui subiect dinainte hotărît, trebuia doar să spun „ceva". Ce fel de ceva? Habar n-aveam, un ceva oarecare, dar în așa fel alcătuit, încît să fie suficient pentru fiecare om din public individual și pentru toți laolaltă. Încît să-i așeze de la-nceput într-o dispoziție bună, să le-ntrețină curiozitatea și atenția, să-i poarte delicat și fără prea multă contrariere către sentimentul că n-au venit degeaba să mă asculte în acea după-amiază.

Momentul se apropia, am fost prezentat în cîteva cuvinte și mi s-a pus un microfon în mînă. Nu aveam nimic în minte, și nu era de mirare pentru mine: niciodată n-am vorbit altfel în fața oamenilor. „Cum scrii?", sînt întrebat destul de des. Și singurul răspuns onest pe care-l pot da este: „Scriu scriind." La fel, nu știu cum vorbesc în public. Vorbesc vorbind, pur și simplu. La fel am făcut și la Alba Iulia: am vorbit vorbind. Mi-am lăsat mintea pe pilot automat: mintea mea știe, oricum, mult mai multe lucruri ca mine. Mintea mea le-a vorbit atunci celor opt sute de spectatori, fiecăruia în parte și tuturor la un loc, timp de aproape două ore. Prindeam și eu cîteodată fragmente de discurs, dar în cea mai mare parte a timpului mă uitam la oameni, contemplam cerul, zidurile refăcute ale cetății, arborii bătrîni de pe margini. Eram și eu un spectator, venit acolo să mă asculte.

Mircea CĂRTĂRESCU

O stare de spirit

De la o vreme, și în România au loc tot mai multe festivaluri. Au început și „ai noștri" să meargă, după preferințe, la Gărîna pentru jazz, la Cluj pentru film, la Sibiu pentru teatru (ca să dau doar exemplele unor festivaluri care au deja o tradiție) și să-și pună în calendar datele acestor evenimente. Ar trebui să se obișnuiască, de-acum, și cu Festivalul *Dilema veche* în Cetatea Alba Iulia, spre sfîrșitul lunii august.

E un festival „altfel". Nu e dedicat unui singur gen, ceea ce îl face, aparent, mai greu de „explicat". De multe ori, cînd i-am vorbit cuiva despre festival, am fost întrebat „Ce fel de festival?". Și mi-am dat seama că oamenii așteaptă un răspuns clar: de teatru, de film, de muzică barocă etc. Or, pentru Festivalul *Dilema veche* așa ceva e imposibil: are de toate. Anul acesta, de pildă, avem conferințe, dezbateri, film documentar, recital de pian, folk, pop, rock, ateliere pentru copii, teatru, expoziție foto.

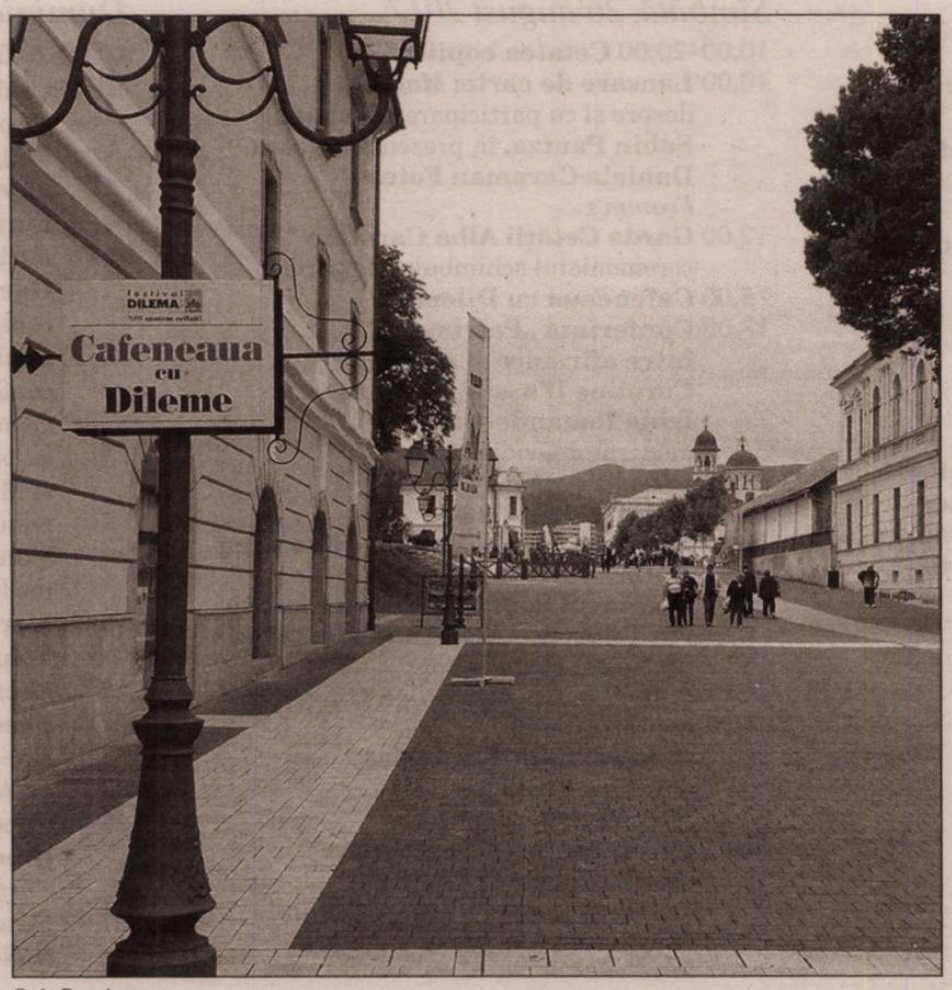

© A. Damian

Ceea ce se străduiește Festivalul *Dilema veche* să construiască este o stare, o prelungire în „lumea reală" a spiritului revistei. De mai bine de douăzeci de ani, *Dilema veche* cultivă dialogul, diferența opiniilor, spiritul de dezbatere, curiozitatea pentru fenomene culturale diferite, umorul și buna dispoziție. La Festival, se găsește cîte ceva din toate acestea. Plus o stare de spirit care poate fi trăită numai acolo, în Cetatea Alba Iulia. Împreună cu oamenii din partea locului, cu turiștii veniți pentru un sfîrșit de săptămînă de relaxare inteligentă într-un oraș unic, împreună cu artiștii și scriitorii invitați la festival.

Mircea VASILESCU

Lecturi despre aproape & departe

Lecturile de poezie și de proză scurtă (un eveniment în sine, dat fiind că nici un alt festival de literatură de la noi nu este dedicat genului scurt) au, anul acesta, tema „Aproape & departe". Ca un preview al lecturilor, i-am rugat pe scriitorii invitați să ne răspundă la două întrebări: 1) Ce înseamnă personală au lecturile publice? și 2) Ce vă leagă de Dilema veche? *(Marius Chivu)*

■ Lavinia BRANIȘTE

1) Nu știu exact ce înseamnă lecturile publice, într-o frază. E greu de dat un răspuns care să se potrivească peste tot. Pînă acum, întrucît nu sînt un nume cu greutate, slavă cerului (rîde), lecturile publice au fost evenimente destul de intime, la care au participat mai mult prieteni. Și mi-au plăcut foarte mult așa, nu mi-am dorit niciodată să citesc pe stadioane. Oricum, în mintea mea, în timp ce scriu, se desfășoară în paralel și o lectură publică, în fața cititorului ideal, care (și aici o să rîdeți dumneavoastră) e un fel de variantă a mea.

2) De *Dilema veche* nu mă leagă neapărat o istorie personală, dar nu se știe niciodată, poate festivalul se lasă cu peripeții.

■ Mircea CĂRTĂRESCU

1) Lecturile publice sînt o imprudență pe care o regret întotdeauna.

2) De *Dilema veche* mă leagă nenumărate dileme personale.

■ Svetlana CÂRSTEAN

1) Cînd citesc alții, lecturile publice sînt o bucurie și un bine necesar. Cînd citesc eu, se transformă brusc într-un rău necesar și devin o cale directă de a-mi testa limitele: nu sînt o actriță, sînt mai degrabă o dansatoare. Admir poeții pricepuți să-și citească textele. Sper ca lecturile publice să intre cu adevărat în registrul normalului, la noi. Asta ar însemna să existe și în afara tîrgurilor de carte, a festivalurilor, a lansărilor.

2) S-o iau oarecum cronologic. Delia Radu, Leo, Radu Cosașu, Tita Chiper și emoțiile interviului pe care l-am făcut cu ea, maestra interviurilor scrise, Magdalena Boiangiu, numărul despre Eminescu, un text despre Irina Nicolau și mai ales o discuție cathartică, la telefon cu ea, după apariția articolului, iar Leo, un articol despre singurătate și înconjurul pămîntului în solitaire; prin urmare, mai multe alcătuiri umane sau textuale, și recent un text despre dezalcătuire.

■ Alex TOCILESCU

1) Ca să fiu cinstit, singurul om la ale cărui lecturi publice m-aș duce sînt eu. Prefer cuvîntul scris celui vorbit și nu-mi e clar la ce mi-ar folosi să aud pe cineva creînd o lume (și umplînd-o de inflexiunile vocii lui, dîndu-i formă cu o ridicătură de sprînceană, oprind-o în loc cu un acces de tuse), cînd pot foarte bine să stau în pat cu o carte în brațe și să îmi construiesc singur lumea aia, în cap.

2) Cînd a apărut în *Dilema veche* recomandarea lui Lucian Dan Teodorovici la primul meu volum, *Eu et al,* am fost atît de mîndru, încît am salvat-o pe hard. Amintindu-mi de asta, tocmai am încercat s-o recitesc, dar fișierul nu se deschide.

■ Ioana NICOLAIE

1) Dacă sînt protagonistul lecturilor, am întotdeauna emoții. Să vorbești pe limba lecturii nu e puțin lucru. Nu trebuie să-ți tremure vocea, fiindcă atunci îți tremură și paginile pe care le ții în mînă. Nu e potrivit să te-arăți vulnerabil, fiindcă atunci cuvintele îți vor dispărea, fără urmă, aidoma baloanelor de săpun. Odată, la o lectură în Suedia, cînd citeam din Cerul din burtă și am rostit titlul unui capitol, „Gabriel, drag băiat", băiețelul meu de cinci ani s-a desprins de tatăl lui și s-a urcat pe scenă. S-a așezat la un metru de mine și a stat acolo, cu fața spre public, pînă la sfîrșit. Cred că el a primit aplauzele. La o lectură din New York, într-o cafenea, unde am citit alături de niște poeți americani, am înțeles că pentru ei nu textul contează, ci felul în care îl performezi. Am fost la multe lecturi și bănuiesc că mi-au plăcut toate, chiar și cele în limbi din care nu înțelegeam mai nimic. Nu-mi amintesc vreuna care să nu-mi fi spus ceva.

2) De *Dilema veche* mă leagă plăcuta zi de joi, cînd, dacă mă găsesc în apropierea unui chioșc de ziare, o cumpăr negreșit. Faptul că e singura revistă culturală pe care o admir de peste douăzeci de ani. Articole și interviuri remarcabile pe care nu le-aș fi putut citi în altă parte. O cronică de carte nepartizană. Faptul că, dacă aș fi fost jurnalist cultural, mi-aș fi dorit să scriu la *Dilema veche.*

(articole apărute în Dilema veche, *nr. 459, 21 august 2014)*

Ediția a patra
2015

Alba Iulia merită un statut de oraș privilegiat

Nu mă pot declara un cunoscător al orașului, căci am venit pentru intervale scurte de timp pe care de obicei mi le petrec dînd interviuri sau vorbind în public. Ar trebui să stau mai mult, dar nu apuc și atunci ceea ce văd e destul de frugal. În mod clar în portretul Albei Iulia, incluzînd nu numai cetatea, ci și Biblioteca Batthyaneum (una formidabilă, pe care am vizitat-o, avînd niște oameni dedicați) sînt repere esențiale. Într-o conversație avută cu primarul urbei mi-a plăcut să aud de la un politician și administrator fraza: „Fabrici și uzine mai sînt, dar ce avem noi aici e doar aici, prin urmare sînt bucuros să pot oferi ceea ce se găsește doar aici și celor ce ne vizitează". E o gîndire foarte bună, întrucît de obicei, în mentalitatea multor politicieni, cultura este secundă, ornamentală, ceva care e bun în discursuri, dar care nu trebuie luată prea în serios. Faptul că aici cultura este luată în serios – includ și Festivalul *Dilema veche,* ce și-a găsit gazde primitoare, participative – e o promisiune și un model pentru toate locurile țării unde se găsesc asemenea valori. Există în multe locuri din România valori marginalizate, neglijate, amînate, fapt ce nu se întîmplă la Alba Iulia și pentru asta simt că, încet, capăt o afecțiune specială pentru acest oraș. Îi salut cordial pe cei pe care-i cunosc și pe cei pe care nu-i cunosc. Mă gîndesc deja la viitoarea ediție a festivalului ori la următoarele ocazii să vin în Alba cu dorința să cunosc mai mulți oameni, mai multe locuri și instituții decît am avut ocazia în timpul scurt de acum. Simt că Alba Iulia este un loc în care merită să vii. Bănuiesc că e și un loc în care merită să trăiești. Le doresc locuitorilor acestui județ să le placă ce fac, adică să facă lucruri cu plăcere, cu dedicație, nu din datorie pură sau din obligație.

(fragmente dintr-un interviu apărut în cotidianul Unirea, *29 august 2015)*

Andrei PLEȘU

Pentru că…

De ce aștept cu nerăbdare să particip la Festivalul *Dilema veche* de la Alba Iulia? Din mai multe motive, și profesionale, și personale.

Pentru că *Dilema veche* este primul jurnal românesc pe care l-am citit, străduindu-mă să înțeleg ceva. Încă păstrez o fotografie din anul 2009 în care, așezat la masă pe terasa unui restaurant pe malul lacului Snagov, răsfoiesc o ediție a ziarului care avea pe prima pagină un articol cu titlul „Moartea jurnalismului".

Pentru că îmi place ceea ce scrie Mircea Vasilescu.

© A. Damian

Pentru că am impresia că *Dilema veche* este, într-un fel, firul unei idei, de a face un tip de jurnalism asemănător aceluia pe care noi, cei de la *Internazionale,* încercăm să îl cultivăm.

Pentru că primul articol pe care l-am selecționat pentru a-l publica în *Internazionale* apăruse chiar în *Dilema veche.* Era un reportaj superb și emoționant al Lilianei Nicolae dintr-o mică localitate din Delta Dunării, un sat „la capătul geografiei, unde poți să cazi în mare".

Pentru că sînt curios să înțeleg cum funcționează un festival de jurnalism în afara Italiei și, în special, într-o fostă țară comunistă. Pentru că am o mulțime de întrebări de pus colegilor români: despre Victor Ponta, despre Klaus Iohannis, despre manifestațiile românilor din străinătate în timpul ultimelor alegeri prezidențiale, despre mobilizarea împotriva minei de aur de la Roșia Montană. Și, de asemenea, pentru că vreau să confrunt impresiile mele despre România cu cele ale altor jurnaliști pe care îi voi întîlni.

Sincer să fiu, de-abia aștept să particip la festival și pentru faptul că nu am mai fost niciodată la Alba Iulia. Pentru că ideea de a trece din nou Carpații mă fascinează ca atunci cînd am făcut-o pentru întîia oară, adică cu mai mult de douăzeci de ani în urmă.

***Andrea Pipino** este jurnalist la revista săptămînală* Internazionale.

Capitala unui imaginar european

Există orașe care lasă în urma lor un parfum de *déjà-vu.* Există altele, spectaculare, care surprind la fiecare pas. Există și orașe care înseamnă ceva din punct de vedere al geografiei sentimentale personale, care, oricît de insignifiante ar fi, ne par frumoase și unice. Dar există și orașe în care, fără să înțelegi foarte bine de ce, te simți acasă. Sînt acele orașe în care un je ne sais pas quoi devine permanență și care nu sînt întotdeauna localitățile în care te-ai născut sau în care locuiești. Printre ele, printre aceste categorii de orașe în care te simți acasă, și care pentru mine nu au fost foarte multe – Parisul, Clujul, Antalya, Chișinăul –, mai există o categorie aparte de orașe. Sînt orașele în care timpul are răbdare cu oamenii, orașe sfințite. Un astfel de oraș este, pentru mine, Alba Iulia. (…)

Am redescoperit Alba cu cîțiva ani în urmă, datorită Festivalului *Dilema veche,* datorită ideii avute de edilii din Alba, de intelectualii din București, de dilematicii care căutau un spațiu de gîndire și o identitate. M-am bucurat enorm că este acest spațiu transilvănean. Că este acest spațiu reinventat cu fonduri europene, imaginat cu suflete ardelenești, visat în fiecare an (pentru că fiecare ediție viitoare de festival începe să se pregătească încă din timpul derulării însăși a festivalului), și la care nu se ajunge ușor. Sînt ore și ore în șir de mers pe superba vale a Oltului, sau traversînd Carpații pe culoarul Rucăr-Bran, după o trecere prin Sinaia, pentru a ajunge în locul magic unde două catedrale, ortodoxă și catolică, conviețuiesc de-a lungul unui drum fără sfîrșit, drumul credinței. Sper, într-un fel, ca aeroportul care va exista cîndva aici să se facă, fie cît mai tîrziu. Poate că drumul spre cetate, cetatea de aici, dar și fortăreața din noi, nu ar trebui să se facă decît așa: străbătînd dorul spațiului mioritic, dealul, valea, culmea, hăul, extazul, dar și agonia.

***Iulia Badea-Guéritée** este jurnalistă la* Courrier International *și VoxEurop.eu.*

festival DILEMA VECHE

Povești din Alba Iulia

În locul hotelurilor de azi, Hotel Parc sau Transilvania, era un cartier de case evreiești, ticsit cu magazine. Ne spune povestitorul nostru și despre Grunberg și celebrul său magazin de stofe, de unde tatăl lui își cumpărase pe vremuri un palton. Care și astăzi este impecabil.

Dacă stofă luai de la Grunberg, înghețată luai, musai, de la Katz. Pentru că atunci cînd spuneai înghețată, spuneai Katz. Dar ce înghețată! Era nu doar cea mai bună înghețată din Alba, ci din toată România și, de fapt, din lume. Prăvălia lui era peste drum de locul unde azi se află clădirea Consiliului Județean, pe lîngă aparatul de parcare. După venirea comuniștilor, prăvălia lui Katz a continuat să funcționeze o perioadă în sistem privat: tovarășii de la partid trimiteau zilnic termosuri chinezești, după înghețata „capitalistă".

Deși își păstrase autonomia, plătea foarte multe taxe. Lucrurile mergeau, mai greu, dar mergeau. Pînă cînd tovarășilor le-a venit o idee. Îl lăsau, la o adică, să-și păstreze prăvălia, însă doar dacă va juca după regulile lor. „Trebuie să știți că înghețata aia nu ieșea atît de bună pentru că ar fi avut vreo rețetă magică. Dar bătrînul Katz lucra numai cu ingrediente de calitate. Lua ouă numai de la o femeie anume din sat, laptele, mereu, de la același lăptar, iar apa de la un anumit puț. Obiceiuri care iritau nivelul de înțelegere al tovarășilor."

Așa că, într-o bună zi, cofetarului, deși nu i s-a închis prăvălia, i s-a impus să nu se mai aprovizioneze de la oamenii lui, fiind obligat să-și ia ingredientele de la magazin, ca toată lumea, și, în plus, să folosească un sistem „modern" de a face înghețată. Atunci bătrînul Katz s-a supărat. Și-a închis prăvălia și a plecat în Israel. Cum au făcut-o, de altfel, și mulți, mulți alții.

Stela GIURGEANU

(articole apărute în Dilema veche *nr. 599, 6 august 2015)*

De-abia aștept să particip la festival și pentru faptul că nu am mai fost niciodată la Alba Iulia.

Ediția a cincea
2016

Începe să devină serios

A trecut și a cincea ediție. Nu știu dacă am reușit, dar în 2011, cînd a început totul, mi-aș fi dorit să semene cu *The New Yorker* Festival și cu Festivalul revistei *Internazionale,* care se desfășoară la Ferrara. La amîndouă, există un amestec de idei, arte, teme de actualitate și – nu în ultimul rînd – o bucurie de a fi împreună și de a împărtăși toate acestea. Știu că unora le poate suna neadecvat, dar mi se pare atractiv, la astfel de manifestări, tocmai amestecul de „înalt" și „popular", teme acute ale lumii de azi și evadări în lumi vechi, cădere pe gînduri în fața vreunei dezbateri serioase și flanări printre ziduri vechi, muzici de tot felul și taclale pe-nserat. Și altele, căci un astfel de festival e suficient de flexibil pentru a cuprinde în el și ceea ce apare „din mers". Sensul unui asemenea festival organizat de o revistă nu e doar acela de a „prelungi" spiritul revistei în realitate, ci și de a oferi publicului *și altceva.*

Au fost, între 26-28 august, peste 30.000 de persoane care, într-un fel sau altul, au interacționat cu ceea ce s-a întîmplat la festival. Foarte mulți veniseră la Alba Iulia special pentru Festivalul *Dilema veche.* Unii au întrebat deja cînd va fi organizată ediția de anul viitor, ca să-și programeze din timp concediul. Începe să devină serios…

Mircea VASILESCU

În plin soare, ne unește Dumnezeul păcii

La Festival, dezbaterea „Migrația religiei sau religia migrației" a avut loc sub un soare intens, printre ruinele de pe Traseul celor trei fortificații, pietre vechi și coline blînde, înierbate. Moderată de Teodor Baconschi, discuția a avut doar doi protagoniști: pe ÎPS Andrei Andreicuț, Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, și pe ES Rafael Shaffer, Rabinul României. Ascultînd vocile molcome și atît de personale ale celor doi înalți prelați, am avut, nu doar pentru o clipă, senzația că sînt undeva pe malul estic al Mediteranei – ținutul de unde au pornit să cucerească lumea toate cele trei monoteisme. Deși confirmase participarea, ES Muftiul Iusuf Murat, Șeful Cultului Musulman, a anulat în ultimul moment. Astfel, experiența neplăcută a revistei noastre cu Muftiul Iusuf Murat continuă. Confirmarea și, ulterior, neparticiparea despre care aflăm în ultima secundă este, pare-se, un mod de a fi al Muftiului. În absența sa, creștinul și evreul au oferit imaginea unei înțelepciuni senine și reconfortante pentru mirenii adunați în fața lor, îngrijorați de efectele migrației islamice asupra civilizației europene. Se simțea, desigur, îngrijorarea celor doi prelați pentru evoluția celui de-al treilea monoteism, dar era o îngrijorare învelită, cum ziceam, în înțelepciune. Încrederea în forța regeneratoare a culturii iudeo-creștine a Europei, apelul la moderație (din partea Rabinului) și la iubire a celuilalt musulman (din partea Mitropolitului), dar și îndemnul de a evalua mereu tradiția cu ochiul proaspăt, al contemporanului (din partea Rabinului), și de a nu uita nici o clipă de identitatea creștină a Europei (din partea Mitropolitului) au constituit, să zic așa, partea pozitivă a discuției. Nu au lipsit, desigur, criticile la adresa societății europene actuale, radical decreștinate/secularizate nu doar ca urmare a unui anumit trend intelectual, ci și ca urmare a politicii deliberate a statelor. La un moment dat, a apărut întrebarea: ce e de făcut, pentru că populația europeană scade și trebuie să muncească cineva ca să poată fi acoperite pensiile în viitor? O întrebare care se tot pune. Soluția general acceptată în mințile tuturor liderilor europeni este aceea că trebuie să primim imigranți, că asta e. ÎPS Andrei a formulat, însă, o soluție mult mai la îndemînă: ce-ar fi să facem copii? Așa cum musulmanii sau africanii fac copii. Politica statelor europene, însă, defavorizează familia tradițională, cea prin care omenirea se înmulțește natural. Atacul virulent al statelor la valorile tradiționale ale căsătoriei și familiei, concomitent cu lamentația acelorași state referitoare la declinul demografic, este cea mai bună dovadă a confuziei axiologice pe care o trăim. Demografia nu este legată de bani, așa cum am crede, de vreme ce natalitatea pare a fi invers proporțională cu PIB-ul/locuitor, ci de valori.

Sever VOINESCU

festival DILEMA VECHE

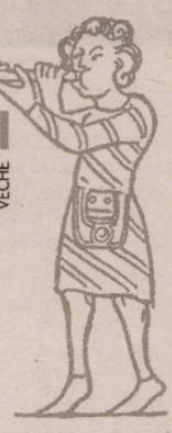

Evreul real

În seara de 27 august, pe terasa Cafenelei cu dileme de la Poarta a III-a a Cetății, Andrei Oișteanu a făcut o sinteză despre istoria comunităților evreiești din România, pornind de la faptul că evreii români au fost ultimii din Europa care au primit cetățenia statului unde locuiau, munceau și trăiau. Constituția din 1866 le-a refuzat emanciparea și abia în 1878 s-au produs primele încetățeniri, și acelea făcute individual, nu *in corpore,* astfel că doar 500 de evrei (adică 1% din întreaga populație) au obținut cetățenia română, restul rămînînd în continuare neprotejați de lege. Această situație a condus la eforturi culturale de recunoaștere și impunere a identității. Andrei Oișteanu a amintit faptul că, în 1866, Abraham Goldfaden a înființat la Iași primul teatru în limba idiș din lume și, de asemenea, faptul că în 1881, la Focșani, s-a ținut primul Congres sionist european.

În chestiunea Holocaustului românesc, Andrei Oișteanu a spus că pe teritoriul României „nu s-au produs orori, dar n-a fost nici pace", vorbind despre soluția finală aplicată în nord-vestul Transilvaniei (peste 100.000 de evrei au fost uciși după anexarea de către regimul horthyst) și despre evreii din Basarabia și Bucovina, trimiși în lagărele din Transnistria, spre deosebire de restul României, unde „s-a aplicat «doar» un sîngeros set de legi antievreiești": „Antonescu a fost un dictator și un asasin sîngeros care a aplicat o metodă originală, fiind parțial nesupus lui Hitler. A ținut să ofere o variantă proprie a soluției finale." (…)

Andrei Oișteanu a vorbit și despre enorma moștenire culturală materială lăsată de evrei (școli, sinagogi, spitale, băi, cimitire), dar și despre cea spirituală, numărul de artiști și savanți de origine evreiască fiind uriaș. Dacă în această toamnă se împlinesc 140 de ani de la fondarea Teatrului evreiesc de la Iași, tot anul acesta se sărbătorește și centenarul mișcării Dada, inițiate la Zürich de Tristan Tzara, scriitorul evreu din Moinești. „Există o lungă listă de cărturari antisemiți, dar nu se vorbește mai deloc despre cei filosemiți", a mai spus Andrei Oișteanu, care a ținut să-i menționeze în finalul sintezei sale, printre alții, pe I.L. Caragiale, Al. Macedonski, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, C. Rădulescu-Motru, Tudor Arghezi, E. Lovinescu, Perpessicius, Ion Vinea și Geo Bogza.

Marius CHIVU

Plăcerea de a ne bucura împreună cu ceilalți

Cred că ceea ce unește cu adevărat concertele din acest festival rezultă chiar din sloganul „Noi sîntem ceilalți". Avem niște dileme vechi care ne țin împreună. Budapest Gypsy Symphony Orchestra vine cu sonorități din Europa Centrală, dar va oferi o mare surpriză printr-o parte a concertului care este legată de sudul României, cîntată însă într-un tip de virtuozitate pe care noi o percepem altfel. Dacă iubitorii chitarei știu, de pildă, cît de repede cîntă Satriani, în acest caz este vorba despre o asemenea virtuozitate. Sînt o sută de oameni pe scenă și publicul va fi plăcut impresionat să vadă și să asculte așa ceva. Mahala Rai Banda este o antrepriză de-a noastră, în care fiecare vine cu alt sistem de a cînta, cu altă poveste. Klezmer este un gen muzical evreiesc pe care puțină lume îl cunoaște cu adevărat. Este de fapt format din sonorități evreiești, influențate de zona de proveniență. De exemplu, la noi klezmerul de la București, Oradea, Cluj, Iași diferă, din cauza influențelor din fiecare regiune. La Alba Iulia va cînta orchestra Hakeshet Klezmer Band din Oradea. Mai avem italieni și americani. Concertele vor avea loc pe două scene, una în Piața Cetății și a doua în curtea interioară a Batalionului 136 Geniu: este pentru prima dată cînd o unitate militară își deschide porțile pentru o asemenea manifestare. Pe prima scenă, vineri seara (26 august) va cînta Budapest Gypsy Symphony Orchestra, iar pe scena a doua va fi un concert pe care l-am intitulat *„La nuit américaine",* cu A.G. Weinberger care va cînta blues, cu Marcian Petrescu & Trenul de noapte, dar și Chuck Hubbard, americanul nostru, care cîntă la banjo. Apoi va cînta Westroot și toți, împreună, alcătuiesc un proiect de festival. În seara a doua va fi un concert care are o întreagă poveste în spate, construit în jurul interpretei italiene Lucilla Galeazzi. E un fel de istorie a muzicii italiene din ultimele decenii, un concert intitulat „Bella Ciao". E foarte bine făcut, este un soi de folk italian. Pe scena mică va cînta, în seara a doua, Hakeshet Klezmer Band din Oradea. Iar în ultima seară, pe scena din Piața Cetății, va cînta Holograf. Este vorba însă de un concert special, cu instrumente acustice și un cvintet de coarde, și cu Marius Bațu, un vechi prieten al formației. E ceva între *unplugged* și simfonic. În ultima seară, pe scena mică va avea concert Mahala Rai Banda: o să ne pupăm cu toții în Piața Endependenți ascultînd cum cîntă virtuozii noștri.

În afară de toate acestea, există și un recital de muzică clasică, desfășurat în Catedrala Romano-Catolică. Acest tip de recitaluri a avut întotdeauna succes la Festivalul *Dilema veche* și a adunat un public care ascultă cu sufletul deschis, într-o acustică de catedrală (ceea ce se întîmplă mai rar).

Aurel MITRAN

(articole apărute în Dilema veche, *nr. 656, 15 septembrie 2016*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Laur cu lauri în cap

Apariția manualelor de educație fizică și sport a provocat o mulțime de obiecții din partea opiniei publice: că sînt inutile, că nu erau o prioritate în bugetul ministerului care este zgîrcit cu sălile de sport sau cu manualele de matematică, că educația fizică este, prin însuși conținutul ei, o materie destinată sălilor de sport și nu studiului în clasă etc. Toate sînt obiecții justificate: în fond, e greu să nu te pună pe gînduri cum de a „crescut“ acest manual, pe tăcute, în cîteva luni, cît altele în șapte-opt ani de încercări „reformatoare“. A apărut așa, din neant, și tot din neant s-au pus mînă de la mînă autori, licitații, aprobări pentru tipărire. Însuși prim-ministrului ideea nu i s-a părut prea serioasă, din moment ce a primit manualul de educație fizică și sport cu zîmbete și ironii. Ca să nu mai spunem că despre manualele de rugby, tenis de masă, badminton sau schi nici nu merită discutat: în România, un copil pare privilegiat dacă abia apucă să învîrtă o minge prin curtea școlii. Nu cred că sînt multe județe în țară în care copiii să practice în masă schi biatlon și să fie nefericiți că nu au un manual cu instrucțiuni.

Să revenim însă la manualul propriu-zis: l-am citit. Am citit și cîteva manuale străine. Și concluzia mea, melancolică, este că, dincolo de existența în sine a unui manual de sport, avem o problemă cu *calitatea* celui propus pe piață. Am să dau cîteva exemple.

Pentru a face informațiile mai accesibile, autorii manualului au inventat două personaje, Laura și Laur, care sînt prietenii copiilor (inițial am crezut că e vorba despre doi copii, dar m-am înșelat: într-un interviu acordat site-ului gsp.ro, Dorin Stoican, unul dintre autorii manualului, ne spune că Laur este jumătate minge de fotbal și jumătate minge de baschet. Și adaugă: „Are lauri în cap (!), prin asta încurajăm și interdisciplinaritatea (!), trimiterea către istorie, către olimpism (!). Laura este un personaj feminin care, în loc de rochiță, are pene de fluturaș de badminton.“) Dar, mă rog, să trecem peste detalii și să revenim la conținut: cînd folosești două personaje de tipul acesta, adică „prieteni ai copiilor“, ideea ar fi ca ele să intre direct în dialog cu micul cititor: să dea explicații, în termeni potriviți clasei a cincea, să formuleze întrebări, să sugereze răspunsuri pe înțelesul „utilizatorilor“. Forma de prezentare a informațiilor devine, așadar, atractivă și eficientă tocmai în măsura în care recurge la dialog, la vorbirea directă. Dacă însă informațiile sînt livrate exclusiv cu ajutorul vorbirii indirecte (Laura spune..., Laur îți arată...), iar vocabularul folosit este cel al unui doctorand în mișcarea sportivă, atunci rostul personajelor nu se mai justifică: în fond, nu trebuie să fii jumătate minge de fotbal și jumătate minge de baschet ca să spui, academic, cum se formează coloana de gimnastică.

„Aterizarea trebuie să fie executată cu precizie.“

Exercițiile de verificare a cunoștințelor sînt siderante. Exemplu: elevul trebuie să spună dacă sînt adevărate sau false următoarele afirmații: „aterizarea trebuie să fie executată cu precizie“, „podul de jos îl realizezi începînd din poziția culcat facial“, „șutul la poartă este mijlocul prin care te opui intrării mingii în poartă“. Se poate imagina ceva mai inutil?

Sigur, manualul are multe informații utile: reguli de joc și de antrenament, norme de igienă și de mișcare, tehnici sportive și reguli ale *fairplay*-ului etc. Dar ele trec aproape neobservate în grămada de gogomănii care apar în manual. Exemple: definiția cuvîntului facial („care ține de partea din față a corpului“), definiția emoției („reacția la un anumit eveniment“) etc. O rubrică specială, de tipul „Știați că...?“, înșiră, cu titlu de informație neobișnuită, o sumedenie de platitudini pretențioase: „preocuparea pentru dezvoltarea fizică armonioasă este prezentă încă din antichitate, fiind regăsită pe vasele de ceramică“, „pentru realizarea paradelor militare care se desfășoară cu ocazia zilelor naționale sînt folosite exerciții de front și formații care sînt foarte apreciate de publicul spectator“, „fotbalul este recunoscut în foarte multe țări ca fiind sportul rege“, „oina contribuie la formarea identității de român, te ajută să fii sănătos“. Pe lîngă toate aceste perle de subtilitate didactică, ar mai fi de adăugat și că autorii scriu „așează“ și nu „așază“, „agatos“ și nu „agathos“. Fleacuri...

În concluzie: aveam nevoie de un manual de educație fizică? Poate. De unul făcut pe genunchi? Sigur, nu. Am uitat să precizez, dacă mai era nevoie, că acest manual a fost tipărit la editura Ministerului Educației.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Călătorii solitare

De cîte ori am plecat singură pe undeva, realitățile din jur au venit peste mine cu totul altfel. Am simțit realitatea în mod diferit, mult mai agresivă cumva. Asta și pentru că, în general, am fost obișnuită s-o percep alături de cineva, cu protecția cuiva.

Prima dată am plecat singură la Cumpătu, în Sinaia, unde mergeam de mică și mi se părea că știam totul. Aveam 16 ani și am fost dată cumva, indirect, în grija unei familii care s-a nimerit pe acolo în aceeași perioadă a vacanței. Era o familie din care nu o cunoșteam decît pe mamă, de departe. Mama avea un aer *creepy*, de Familia Addams, și s-a dovedit că și era destul de *creepy* în viața de toate zilele. Nici cei doi copii ai ei nu erau mai simpatici. Nu, nu făceau nimic îngrozitor sau ieșit din comun, pur și simplu nu erau niște oameni drăguți și calzi. Nici măcar răi nu erau, ci indiferenți. Îi durea-n cot de ceilalți.

Cu atît mai mult de o fată de 16 ani, care părea sigură pe ea și independentă, dar, de fapt, murea de frică. De frica a orice. De frica de a interacționa cu oamenii, de a fi atacată de nu știu ce infractori necunoscuți, de a se arăta în lume, de pildă, la masă, de una singură. I se părea că toți ceilalți (un for semivizibil, dar prezent, un fel de cor ca-n tragediile grecești și ca-n *Mamma Mia!*) umblă mereu în spatele ei și că, la fiecare mișcare greșită, o admonestează. Pînă atunci fusesem mereu cu mama în asemenea întreprinderi și, oricîte diferende am fi avut, era, cum se zice, mereu cineva acolo pentru mine. Acum, pur și simplu trebuia să înfrunt și să evaluez fiecare clipă pe cont propriu. Orice nu mi-ar fi convenit, puteam doar să mă plîng mie însămi, tot eu să mă consolez, să meditez și, responsabil, să iau o decizie pentru remedierea situației.

Or, asta nu mi s-a părut deloc simplu. Abia acum, la o vîrstă mai mult decît mijlocie, simt că abia-abia pot face acest lucru nu neapărat cu succes, ci, să zicem, cu oarecare decență. Dar atunci nu eram în nici un fel sigură de posibilele mele decizii și mă apuca spaima. Spaimă drept urmare a căreia încercam să mă apropii de diverși oameni din jur, aleatorii, care mă dezamăgeau, de cele mai multe ori. Singura persoană care a contat (și mai contează încă) din perioada aia e viitoarea mea prietenă din facultate, care se nimerise și ea pe acolo, cu părinții. Ne-am dat seama din prima că ne înțelegem, chiar în afara grupului fals strîns în jurul (evident) unui băiat care se dădea mare și pe care-l plăceau toate fetele. Viitoarea mea prietenă mă vizita în cămăruța mea destul de izolată, aproape de pădure, dintr-o vilă pe la care venea ursul. Stăteam de vorbă și apoi pleca, în noapte, cu salteaua mea de la al doilea pat în jurul picioarelor, ca să n-o muște cîinii vagabonzi.

Ea mi-a dat printre primele lecții de curaj. Cred că, după asta, a mai urmat o vacanță singură, tot pe la 16 ani. Curajul meu prinsese niște aripi timide. Un prieten din zonă, mai mic decît mine, cu care mai cutreieram prin pădurile locului, mi-a propus o aventură, de astă dată de iarnă: să facem trenulețul cu mai multe sănii. Eu, una, nu fusesem niciodată o îndemînatică: aproape de fiecare dată cînd mă aruncam în vreo întreprindere mai curajoasă, o dădeam în bară destul de urît. E adevărat că fără consecințe cu adevărat tragice – erau mai curînd

avertismente decît calamități.

Așa că am acceptat să fac trenulețul cu niște copii mai mici decît mine, deși aveam 16 ani. E adevărat că nu am fost eu prima, cred că sania mea a fost al doilea vagon. Am pornit-o toți trei sau patru, nici nu mai știu, în jos, pe o pantă nu abruptă, dar mare. Pe acolo treceau, din cînd în cînd, mașini și, tocmai în iarna aia, și sania cu cai. Nu știu cum s-a făcut, căci sania cu cai și-a făcut drum pe acolo tocmai cînd treceam noi cu trenulețul. Și am intrat direct în ea. E adevărat, așa cum se spune, caii ne-au sărit, nu ne-au călcat. Dar ne-am ciocnit de sanie, ne-am prăbușit prin zăpadă. Cel mai rău s-a lovit prietenul meu mai mic, pentru că el a intrat cu capul în sania cu cai. Nu s-a întîmplat, pînă la urmă, din fericire, nimic cu adevărat tragic: doar că băiatul cel curajos și-a spart capul și a trebuit dus să fie cusut, și era sînge pe zăpadă. E binemersi acum, s-a făcut șofer și-i place să gonească în mașina lui, iar cicatricea de atunci o poartă pînă azi.

În ce mă privește, țin minte, cu cîtă claritate permiteau circumstanțele, momentul în care m-am ridicat de jos, din zăpadă. Îmi amintesc cu aceeași claritate senzația de confuzie de atunci, în care mă întrebam ce și cum, ce s-a întîmplat de fapt, dacă sînt în regulă. De zguduiala trupului și a sufletului, pompos spunînd. De îndoiala dacă sînt tot eu, cea de dinainte de căzătură. Țin minte cum totul se învîrtea și era nesigur. Și cum, după ce lucrurile s-au mai așezat în locuri aproape de cele inițiale, m-am ridicat și am pornit-o singură, pe dealul foarte mic ce ducea la vila izolată în care stăteam. Cutia Pandorei, cutia existenței ce urma să dea buzna peste mine, cu toate imperfecțiunile și incertitudinile ei, fiind larg deschisă. Sau măcar întredeschisă.

„Vara e momentul perfect de citit orașul“

Exact cînd te aștepți mai mult ca oamenii să fie plecați în vacanță, descoperi că sînt în oraș și că se strîng în număr mare la cîte un eveniment. Așa că, dacă tot ne petrecem vara în Capitală, e timpul să aflăm ce locuri ne pot adăposti de canicula, ce citim sau unde am visa să călătorim, cînd gradele devin prea nesuferite. Întrebările pentru invitații mei au fost următoarele: Ce poți face în București în vara asta? Puteți recomanda un loc în care poți să citești, un colț umbros de oraș, un eveniment la care vreți să ajungeți, o carte care să te facă să uiți de canicula etc.? Unde v-ați dori să plecați în vacanță? Citiți-le răspunsurile, sînt sigură că o să descoperiți colțuri de București în care n-ați ajuns încă.

© R. Ciorniciuc

■ Ioana BÂLDEA CONSTANTINESCU, scriitoare și jurnalistă

Pentru mine, vara e momentul perfect de citit… Orașul. De luat la pas. De evadat la stînga sau la dreapta unui perete îmbrăcat în glicină, ca-n Faulkner, de plecat în expediție urbană. Recunosc că e o continuă surpriză Orașul. O continuă zbatere între kitsch și frumusețe diafană. Între golul grotesc care a fost Cinema „Patria“ (e mult din tinerețea mea în nimicul acela din spatele unui geam murdar, așa că îmi e greu să mă uit într-acolo, îl evit cît pot, pînă cînd ne întîlnim violent, semiaccidental; în sticla crăpată se reflectă profilul meu sărit bine de treizeci de ani – uite că am văzut și Meduza și n-am încremenit…) și fațade vechi, decoltate, dantelate, decrepite, decojite, decupate dintr-o pagină de carte. Vara mea urbană înseamnă Ioanid și Herăstrău, înseamnă acoperișurile orașului, împînzite de antene și de beculețe și de toate neamurile de dulciuri servite la borcan, înseamnă frustrarea eternă a faptului că nu, nici anul ăsta nu prea avem cum și cînd să mergem la Observator, e ciudat programul, îți arăt stelele altă dată, e ploaia care te prinde pe Emanoil Porumbaru și-ți rupe sandalele, e înghețata la cornet, de pe Arthur Verona (mai vrei? mai vreau…). Am o relație ciudată cu Orașul. Conflictuală, cu substraturi amoros-ranchiunoase. Cu mult verb și mult praf. Și eterna stare de haos, viralizată, pe care o iau cu mine, la pachet, oriunde mă duc, ca o purtătoare (sănătoasă?) ce mă aflu. Dar vara e, cumva, altfel. E cu tăceri și mers mult pe jos. Îmi ține de cald tot anul.

Anul ăsta am gustat un strop de vacanță. Sărat. Am fost în Kos, ne-am întors cu cîteva zile înainte ca insula aceea mică și visceral liniștită să fie răvășită de cutremur. Am respirat adînc. Nu știu dacă mai plecăm vara asta, dar un plan există mereu, cu și fără scoici și nisip negru în bagaje. Să fim împreună. Oriunde, nu contează.

■ Raisa BEICU, specialist PR

Deși vara plec cît pot de mult din București, atunci cînd canicula mă prinde în oraș mă refugiez pe terase ca Simbio, Arome sau Spațiul M60. Dacă este, totuși, prea cald pentru terase, îmi fixez întîlnirile în locuri ca restaurantul Kane, Sardin, Uanderful sau Animaletto. De lucrat în liniște, pace și răcoare, lucrez la Point, un *hub* cultural minimalist de care eu sînt tare atașată.

De fapt și de drept, răspund la întrebarea aceasta fix din vacanța pe care mi-am dorit-o. Mi-am închiriat pentru o lună o casă în satul Richiș, Sibiu. Zi de zi mă trezesc, mănînc, citesc cîteva ore, mă plimb, vorbesc cu sătenii, gătesc, stau întinsă pe șezlong sub mărul din curte și mă uit la oile care pasc în grădină, realizez că orele în care nu fac nimic sînt, de fapt, ore cîștigate, nu pierdute. Casa, parte din Casa Noah, este plină de lucruri care îmi amintesc de casa de la țară în care am crescut cu familia mea – chit că aceea era în Moldova, nu în Transilvania. Trotuarul este spart pe alocuri, muzica o ascult de la un radio (offline) vechi, din camera de zi cobor într-o șură imensă și răcoroasă, unde am mere adunate de proprietarii locului – Catrinel și Paul. Am venit aici singură pentru că în unele momente din viață cred că este extrem de important să (re)înveți să fii fericit cu tine înainte de-a împărți fericirea cu cei dragi. Să fii fericit pe un șezlong, într-o șură, într-o căruță, sub un măr, pe o canapea sau într-o casă imperfectă transilvăneană. Să fii, de fapt, fericit oriunde ai fi.

■ Cornel BRAD, fotograf

Trăiesc senzația că pot face orice în zilele verii bucureștene a anului 2017. De exemplu, pot să călătoresc mental pe oriunde nu am fost deja. Dar cel mai mult mi-aș dori să merg la pas cu tata prin iarba curții lui, într-un sat transilvănean.

„Cultivîndu-mi o mai veche pasiune, aceea de a citi mergînd.“

M-aș întoarce oricînd, în zbor, în riscanta Americă de Sud, dar anul ăsta merg sigur, pe bicicletă, numai pînă în colțul cafenelei preferate de pe Strada Uruguay. Am acolo un loc rezervat de Coldbrewtonic, îngerul meu păzitor, și pot să scriu corespondențe pentru următoarea mea carte de fotografii, sprijinit în cotul meu stîng. 2018 e prea aproape deja.

Mai simt că pot să mă scald în tot mai multe piscine particulare și tot mai puțin în salbe de lacuri proletare, că pot să fierb bine-mersi în Piață, în sos propriu, și să dau în clocot la coada pentru pașaportul copilului din dotare. Copilul ăsta pare că nu se încurcă în investiții-capcană, tip Dracula Park, țintește cu mama ei direct Disnayland-ul. Locul de citit recomandat e hipercool, în special pentru lectura de optzeciști: terasa din umbra din locanta curții proaspătului muzeu al palatului dictatorului trecut.

■ Mihai BREZEANU, manager

Îmi închipui o după-amiază bucureșteană toridă, într-un sfîrșit de săptămînă cînd orașul e pustiu, pe care mi-o încep cu un dejun prelungit în curtea restaurantului Simbio, spre finalul căruia reiau lectura proaspăt începută la romanul *Miere* al lui Tudor Ganea. Cultivîndu-mi o mai veche pasiune, aceea de a citi mergînd, mă închipui ieșind din curtea de pe Negustori, apucînd ușor dreapta pe strada Părintele Stăniloae și continuînd fără o țintă precisă, hoinărind cîteva ceasuri prin cartierul lui Eliade, cînd confiscat de deliciile literare oferite de cartea lui Ganea, cînd căutînd unghiuri potrivite pentru fotografiile pe care le voi încărca mai tîrziu pe Facebook. Asudat și ostenit, voi poposi pesemne pentru o sticlă de apă rece și o bere artizanală locală la Fri Kultur Bar *(aka* Trei Bețivi) pe Vasile Lascăr, unde voi isprăvi cartea și îmi voi suna prietenii pentru a stabili un picnic nocturn în Parcul Politehnicii.

Una dintre vacanțele visate pornește din inima Semenicului, de la Gărîna, coboară prin Văliug spre Reșița (cu un popas obligatoriu la micro-berăria Sara!), cotește la stînga spre Anina, bifează toate peșterile accesibile din masivul Semenicului, nu ratează o tură feroviară pe legendara rută Anina-Oravița, poposește cîteva zile în împrejurimile Sascăi Române, coboară pe defileul Dunării cu o navă de dimensiuni potrivite, produce o tură de *industrial urban exploring* la Porțile de Fier II și sfîrșește cu o cină de proporții nerezonabile la Cetatea lui Dinescu, eventual garnisită cu reprezentația vreunui spectacol din Festivalul Shakespeare.

■ Karin BUDRUGEAC, jurnalistă

Acum cîțiva ani mă plîngeam că nu sînt terase în București. Visam să stau undeva în aer liber să citesc o carte și să beau

© C. Brad

o limonadă în timp ce bate vîntul, cum văzusem pe Pinterest. Între timp, sînt la tot pasul, limonada e *déjà passée*, trebuie doar s-alegi locul perfect pentru o bere craft românească sau o cafea de specialitate. Păstrez o feblețe pentru Green Hours și Dianei, pentru că sînt locuri care au o viață a lor și care te scot din București: poți să te imaginezi aproape oriunde. Am redescoperit de curînd și Pe Baricade, în spatele unor blocuri de la Unirii, o terasă fără pretenții, cu bere rece la draft și pizza, unde te poți duce cînd vrei să te crezi în Vama Veche, dar nu ești. Iar cele mai multe zile și nopți mi le petrec la Manasia, o fostă secție de poliție devenită terasa preferată a Facultății de Filozofie, și, mai nou, a multor altora. Pentru că e o terasă puțin altfel, la Manasia poți să te urci și pe acoperiș, și da, uneori se văd stele și deasupra Bucureștiului.

Pentru că vara asta muncesc cam tot timpul și nu o să am propriu-zis vacanță, simt c-aș pleca oriunde pot să zac și să mă minunez. Conform unui studiu Eurostat abia apărut, se pare că doar 66,6% din români își permit o săptămînă de vacanță în afara țării. Din solidaritate, aș rămîne și eu. Aș merge la Port Cetate, cu cortul, s-aud cum mugește Dunărea noaptea, aș urca pînă la Cîmpulung Moldovenesc să văd filme și m-aș ascunde într-un mic golf de pe malul mării să mă prefac că citesc în timp ce moțăi la umbră. De fapt, o să merg la Alexandria, la Ideo Ideis, festivalul de teatru tînăr, unde nu am timp deloc să zac, dar îmi găsesc alt fel de energie.

Svetlana CÂRSTEAN, scriitoare

În ultimii ani, verile în București sînt la fel de caniculare, dar mult mai animate. Există o agendă de vară, un consum cultural care se potrivește acestei perioade din an cînd se coc primele mere și cînd oricine cară din cînd în cînd un pepene verde acasă. Deci nu-i adevărat că vara nu există un public pentru evenimente culturale. Pe 5 august seara, de exemplu, în jur de 550 de oameni ascultau poezie în București, într-o canicula imbatabilă. 150 în curtea Muzeului Literaturii din spatele Bisericii Albe, la Festivalul Gellu Naum, și alți 400 în Caragiale 32, la Rezidența BRD Scena9, în cadrul Nocturnelor ARCEN. Dacă vreți să vedeți cu ochii voștri cum se pot aduna sute de oameni numai ca să asculte poezie sub cerul liber, mai puteți descoperi spiritul Nocturnelor pe 25 august și 1 septembrie, pe terasa blocului Magheru One, de unde Bucureștiul arată complet altfel, și pe 8 și 15 septembrie, în grădina din Caragiale 32.

Altfel, vara asta citesc *Scrisoarea către americani* a lui Cocteau, noua carte de poezie a Anei Dragu, *Borderline*, și mai ales Radu Petrescu, nicăieri nu regăsești mai bine Bucureștiul vara ca-n jurnalele lui: „Nimic, în afară de operă, nu e iremediabil. Cei pe care crezi că i-ai pierdut revin mereu în alte forme. Frumoasa femeie în albastru cu un cățel negru, pe care am întîlnit-o astăzi pe Jules Michelet, va exista, la fel de tînără și delicată, și peste zece, douăzeci de ani, în aceeași rochie care lasă discret să se vadă prin tăietura din față genunchiul nervos și bronzat, cu același păr negru, cu aceleași coapse de violină, cu același aer modest și imperios totodată, cu același farmec pătrunzător și intim“ (duminică, 22 iunie 1954). Citesc de multe ori într-o cafenea mică, Tazza d'Oro, de lîngă Piața Matache, pe Griviței 111. Acolo-i cea mai bună limonadă, sînt oameni prietenoși, iar afară freamătul unui cartier pe care-l iubesc.

Și întotdeauna la întrebarea unde aș vrea să plec, am să răspund „La mare!“. Există niște mări îndepărtate care mă așteaptă. Uneori chiar reușesc să ajung pînă la ele.

Radu CIORNICIUC, jurnalist

Vara asta m-a forțat să fiu mai atent cu mine și cu sănătatea mea. Așa că o să recomand două locuri în care mi-am găsit liniștea și luciditatea. Primul e pădurea Băneasa. Cum intri de pe Aleea Padina, sînt cîteva cărări pe care o poți lua ca să te pierzi printre copaci. E mai răcoare cu cel puțin cinci grade decît în oraș. Eu merg pe-acolo ca să alerg. Uneori e pustiu și destul de liniște încît să poți auzi cîntatul păsărilor. La un moment dat am văzut și o tufă de iasomie. Vis.

Pentru plimbări în natură mai aproape de centrul orașului, Delta Văcărești. Sînt destule poteci pe care să te poți rătăci. Și destule locuri cu umbră unde să-ți așezi o pătură pe care te întinzi și să te bucuri de liniște și natură.

Mai e un loc în care am tot mers vara asta. Terasa H2O, pe Calea Dorobanți. E singurul local cu piscină unde nu vine nimeni în timpul zilei. E cel mai bun loc din oraș pe care-l știu pentru scris și citit pe caniculă. E gol, liniște și au plante multe. Și sînt *dog friendly*. Asta chiar m-a bucurat.

Vreau să plec în sudul Italiei vara asta. Palermo și toate satele din jur. Să stau într-un cătun uitat de lume pentru cîteva săptămîni. Să mă împrietenesc cu bucătarul de la bodega locală și să gătesc cu el pește și fructe de mare. Să iau la pas cîte o cărare și să merg pe ea pînă nu mă mai țin picioarele. Sau pînă rămân fără poziții pe filmele din aparatul foto. Să învăț să înot mai bine și să mă las de fumat. Vacanța perfectă.

Andrei CRĂCIUN, scriitor și jurnalist

Recomand pentru o vară îndurabilă cartea lui BAS (Bogdan-Alexandru Stănescu), *Copilăria lui Kaspar Hauser*. Strict literar, e tot ce e mai bun pe piața noastră. Se poate citi în parc, la umbră, dar se recomandă în casă. Dă uneori fiori reci pe șira spinării, cum se spune. E o carte cumplită și necesară, ca o toamnă.

La Varșovia, în Polonia, de unde vă și scriu aceste rînduri. Ca să văd de ce se rătăcesc polonezii în chestiunea democrației, ceea ce nu ne doresc și nouă. *Au contraire.*

Anda DOCEA, scriitoare și jurnalistă

Poate faptul că, într-un secol al frumuseții neostentative, grădina îi aparținea unuia dintre primii librari din București, poate magnolia care te copleșește de la intrare, la fiecare început de primăvară, poate felul în care ajung mereu în acest loc rătăcindu-mă un pic, după ce mi-am potrivit, pe strada Dorobanți de aproape încît nici nu te-ai gîndit la ele ca la niște destinații veritabile de vacanță. Am în plan să mă opresc în Bulgaria, la Ruse, oraș în care fiecare stradă e parcă desprinsă din altă realitate, să merg mai departe pînă la Balcic, pentru că nicăieri altundeva n-am mai văzut toate tonurile de verde și azur în mare, și să-mi închei drumul la Kaliakra, unde nu am mai ajuns pînă acum, taman cînd soarele e la apus și face ca orice poveste să fie una specială.

„Aș rămîne în București chiar și cu bagajele făcute.“

Sorin GHERGUȚ, scriitor

Bine spre cel mai bine obișnuiam să mă simt, ca vilegiaturist *(& all things equal)*, „pe drumuri de munte“ (ca să reiau un titlu care mi-a marcat finalul de gimnaziu). Dar nu știu cum se face că am ajuns să le bat mult mai rar decît păream să-mi doresc și mai rar chiar și decît păream să pot. Se împlinesc curînd trei cincinale de cînd am stabilit cu un prieten cu înclinații și aspirații înalte similare că în septembrie mergem în M-ții Rodnei, proiect reiterat cu tot mai multă convingere vreo trei ani ulteriori și cu tot mai puțină-n următorii, pînă-n ziua de azi. Se întîmplă cumva ca și cu oaia *(ave* Daea), pe care o consider ultima proteină animală interpusă între mine și vegetarianism (la concurență cu scoicile), dar care, dacă e să fiu luat la nutrienți mărunți, nu știu cum de-mi rămîne o prezență ocazională-n meniu.

Locurile estivale favorite din orașul de baștină tind deja să se aglomereze, așa că n-am nici un interes să le popularizez.

Aș pleca din București, din nou, cît de departe mă țin curelele din același motiv pentru care aș rămîne în București chiar și cu bagajele făcute pentru Rodnei sau Rhodos: un concert, bunăoară (1) Tom Waits sau (2) Black Francis.

Diana POPESCU, jurnalistă

Poți încerca să fugi, oriunde altundeva. Pe caniculă, orașul devine antipatic și doar bunăvoința concitadinilor care-și iau vacanță (deci aerisesc traficul și producția de decibeli) te mai răcorește. Dacă, totuși, soarta crudă te ține legat de oraș, există și locuri în care să te adăpostești. Și, la o adică, să lenevești la modul cultural. Unul dintre ele e Grădina Dorobanți, în care muzica se rostogolește în surdină, relaxarea e literă de lege, iar designul – impecabil. Ți-ai luat cocktailul de la bar. Dar poate ții morțiș să-ți umpli timpul și cu niște pagini citite. Ți-ar prinde bine o carte care, pe lîngă alte calități, te împacă subit cu traiul în România. *Sfînta Fecioară a ucigașilor plătiți* – o incizie fără anestezie în societatea columbiană – e pură încîntare. Și nu doar pentru fanii *Narcos*. Fernando Vallejo își face treaba cu onestitate, haz și un cinism irezistibil. Îți livrează orori cu aerul relaxat al unui comerciant de *empanadas*. După o incursiune în Medellín-ul lui Vallejo, Bucureștiul pare un Tușnad feeric.

Destinația personală a verii e Polonia. În 2005, am ajuns acolo pe fugă, pentru un concert U2, și-am rămas cu un neastîmpăr legat de tot ce n-am reușit să văd atunci. Urmează, deci, nu o ședere în vreun *resort*, ci niște sute de kilometri străbătuți în fiecare zi. Sper să dau peste o mulțime de lucruri fantastice. Intră aici și cîrnații prevăzuți cu mantie de ceapă prăjită, după care tînjesc de 12 ani.

Alina PURCARU, scriitoare

Cu toții căutăm cel mai special, mai izolat și mai ferit loc și ajungem, cumnecum, să înfigem aceleași steguțe pe hartă, în locuri care numai liniștite nu rămîn. Nu scapă nici terasele, nici parcurile, nici satele în care am auzit că atmosfera nu se compară cu nimic cunoscut. Aș merge pe soluția cea mai flexibilă: bunul și niciodată dezamăgitorul citit pe pătură, într-un parc ceva mai mare decît Cișmigiul, pentru șanse sporite de liniște și copaci neocupați de alți vânători de umbră. IOR e prima mea alegere. Cartea cu care m-aș refugia din calea tuturor bruiajelor ar fi *Povestea lui Genji* de Murasaki Shikibu (Editura Polirom, traducere de Angela Hondru). Orice altceva s-ar întîmpla, pentru mine fiecare vară ar trebui să se înfășoare în jurul unei cărți memorabile. Mi se pare păcat să treacă lăsînd în urmă pagini mediocre, parcurse cu încruntare, mai ales în vacanță.

Mi-am dorit să stau o lună într-un sat la mare, oriunde ar fi el. Asta mi-am dorit în fiecare vară, și uneori cam așa a și fost. Sînt constantă cu dorințele, sigur vine o vară pentru fiecare. Mi-am mai dorit să ajung la Herculane, după 30 de ani, cînd copilul care eram urmărea hipnotizat slujba după rit catolic și fixa statuia lucioasă a Madonei ca pe un obiect din țara celor mai frumoase lucruri imaginabile. O păpușă mare, într-o biserică unde nimeni nu te ținea în picioare, pînă la leșin. Stațiunea e acum supraaglomerată și, după telefoane și încercări de căutat un loc de stat, am reportat și această dorință pentru altă vară.

pagini realizate
de Ana Maria SANDU

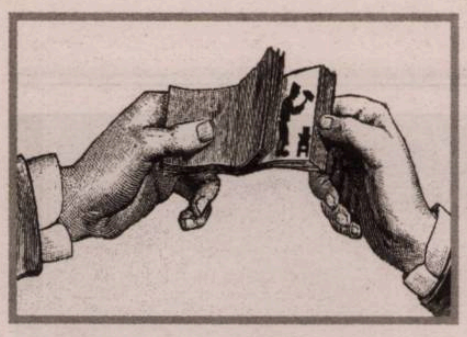

● **Ioana Nicolaie, *Pelinul negru*, Editura Humanitas, 2017.**

Marius CHIVU

feedbook

Frumoasele anormale

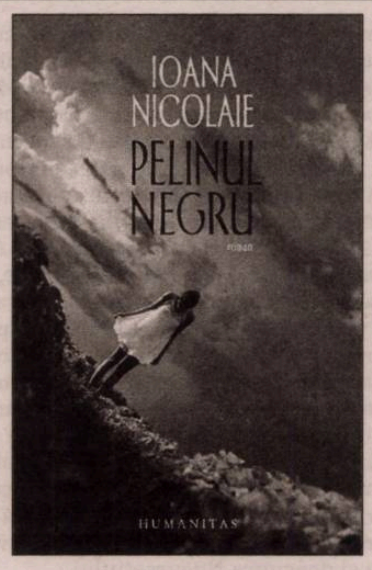

Vocea care spune povestea în *Pelinul negru* aparține Agustinei, o fetiță de nouă-zece ani care nu reușește să învețe cititul și care se vede obligată, din nou, să repete clasa întîi. Născută la trei luni după accidentul de la Cernobîl (pelin negru, în traducere), înțelegem că înapoierea fetiței, care la naștere a suferit de meningită („aprindere de creieri"), este o consecință a contaminării radioactive.

Agustina este mezina unei familii cu nu mai puțin de doisprezece copii, care trăiește la țară (lexicul este specific: „a ciuciura", „căpustă", „mocicoșă", „fișcoaia", „șvebe" ș.a.), undeva în nord, la graniță, la doar cîteva sute de kilometri depărtare de Cernobîl. Dificultățile pe care le are cu învățatul îi fac viața grea mai ales la școală, unde Agustina suferă agresiunile de limbaj ale colegilor care nu-i iartă faptul că „nu ține pasul" cu ei. Fratele ei mai mare, Sever, elev bun la învățătură și cu care, fiind repetentă, a ajuns chiar colegă de clasă, este cel care îi ține partea și o apără la școală de cruzimea copiilor. Prin rușinea de a eșua din nou să treacă clasa însă, Agustina începe să resimtă spectrul anormalității ei inclusiv acasă, în familie, unde pare că dezamăgește, nefiind demnă de dragostea necondiționată de care se bucură, pe care, de altfel, se teme c-o s-o piardă. Relația dintre cei doi frați colegi de clasă, precum și atmosfera de acasă, unde, din cauza vîrstelor diferite ale celor doisprezece frați, există o ierarhie, o diferență în trepte a înțelegerii vieții și a implicării în problemele de familie, toată această imagine a complexității organismului familial, unde copiii se înțeleg diferit unii cu alții și își percep diferit părinții (pentru unii tatăl e bun, pentru că muncește mult și citește Biblia; pentru alții e rău, pentru că-i bate și e zgîrcit) este foarte puternică și deschide cartea precum o simfonie cu multe voci, instrumente, tonuri și registre.

Decizia familiei de a o muta pe Agustina la o școală specială pentru a avansa cu învățatul produce o schimbare majoră în viața fetiței. Ruptă de casă, scoasă din sînul familiei, fetița se trezește într-un stabiliment deopotrivă străin și straniu, unde așa-zisa anormalitate capătă nenumărate nuanțe *(vezi și fragmentul de mai jos)*. Școala specială adună laolaltă fete orfane (unele, probabil, țigăncuțe, după cum sugerează cineva), handicapate fizic, cu probleme mentale, uneori doar violente, alteori suicidare, sau pur și simplu puțin altfel, așa cum este Agustina, la a cărei viață interioară avem acces din plin. Agustina este doar „un fel mai ciudat de copil... normal", cum aproximează directorul școlii speciale, cumva depășit de complexitatea minții și naturii umane. Căci frumoasa Agustina („am părul ca mama-frunză și ochi albaștri") este doar o fetiță bună, cuminte și sensibilă, talentată la desen, cu o imaginație bogată (personifică răul ca-n basme și are fanteziile vîrstei, prietenii și dușmanii imaginari). Poartă cu sine greutatea rușinii de a fi „grea de cap", „mototoală", „proastă", „înapoiată", „handicapată", „oligofrenă" sau „anormală" (cum îi strigă unii și alții) și, prin urmare, începe să dezvolte teama de a fi alungată de-acasă și chiar de a fi nevoită să trăiască „prin canale", la marginea societății.

Amestecul de candoare, sensibilitate, imaginație, vinovăție, rușine și frică din vocea Agustinei, care-și dorește cu tărie să nu fie o „drugă", ci o „tutuană" (numele unor păpuși ce simbolizează normalul și anormalul), este, de fapt, un emoționant proces de conștiință infantilă, deopotrivă crud și înduioșător, prin care fetița își caută și-și chestionează identitatea cu propriile ei forțe, în cadrul propriilor limite. De altfel, percepția asupra propriei persoane oscilează, uneori știe și crede în normalitatea ei, alteori gîndește că „pentru cei ca mine s-au făcut școlile speciale". Gradele de normalitate sînt mereu invocate în discuțiile fetelor tunse chilug de la școala specială, permanent apăsate de spectrul diferenței decisive care le-ar condamna să trăiască în canale: „«Tu ești normală, Crucișa?», o întreb. «Cred că da. Nu se vede?»" sau „«Tu ești mai normală decît mine», zice ea. «De ce spui asta?»" sau „Lucrăm cu psihologi care știu să tragă ca pe puroi toată prostia din capul nostru. Și încetul cu încetul o să ne deșteptăm, pînă o să ajungem mai normale decît toți, chiar și decît doamnele."

Sînt anii '90 (se vorbește de Revoluție, ajutoare de la străini, Caritas și disponibilizări), iar școala specială, unde fetițele „anormale" se joacă, merg în drumeții, unde descoperă natura și animalele, sau urmăresc *Dallas*-ul; mediul școlar, cu amestecul pedagogic de inocență și izbucniri violente, denotă umanitate și pare cumva o lume mai normală decît realitatea de afară. Rezonînd în trei spații diferite (familia, școala și imaginația), vocea Agustinei narează episoade dramatice și extrem de emoționante (capitolele 21 și 28 sînt cele mai puternice din carte, iar Nadia, personajul cel mai tragic), dar dă și pasaje pline de poezie, duioșie și umor, așa cum este, printre altele, prietenia ei cu Guițu, „frățiorul-porc" (episod care amintește de romanul *Porcul* de Andrew Cowan, unde doi frați orfani își alcătuiesc o nouă familie împreună cu un porc).

Scris pe un ton aparent lipsit de speranță, prin apropierea mentală a fetiței de porc (subumanul), finalul sugerează însă și o anumită formă de eliberare și libertate a fetiței care rămîne diferită de toți ceilalți într-o lume a poeziei, candorii și empatiei fără constrîngeri. Roman psihologic de atmosferă, chestionînd prin vocea lirică a unui copil diferența, anormalitatea și, în fond, apartenența la lume, *Pelinul negru,* cel de-al treilea roman al Ioanei Nicolaie (după *Cerul din burtă* și *O pasăre pe sîrmă),* este cel mai ambițios și cel mai bun.

aproape de carte

Ioana NICOLAIE

Pelinul negru

(fragment)

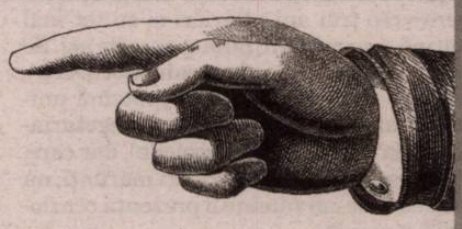

Dacă nu sîntem nebune, de ce ne spun toți așa? Și cum sîntem noi, copiii de la școala specială? Unii păduchioși. Alții fără putere în picioare. O fată, dintr-o altă clasă, fără o mînă. Cîțiva ciorcuși, așa, ca Crucișa. Și-apoi ceilalți, bîlbîiții, cei care urlă, cei care fac crize. Și-o grămadă de handicapate, fiindcă au deja hîrtii doveditoare. Și primesc bani de la Stat. Și aici, ca să nu ajungă pe străzi, li se bagă în cap învățătura. Dar eu n-o să stau niciodată într-un canal. O am pe mama și ea știe că nu-s decît un gălbior, între unsprezece alții. Iar ea vrea să mă crească tutuană. De-aia o s-o bucur un pic și-o să-ncerc să nu le mai zic chelelor nebune....

Rău nu știu dacă-mi fac. Nu vreau să-mi dau cu pumnii în cap, dar cîteodată asta trebuie. Nu-mi mușc buza pînă la sînge, numai dacă ajung la capătul puterilor. Nu îngheț de spaimă decît cînd nu mai e nimic de făcut. Iar de copiii mai mari mă feresc. Și dacă se împiedică de mine, îi las, căci fetele alea, cele mai multe, nu ne distrug. Doar cîte una e dusă de tot și i se pune pata pe cîte cineva și e în stare să facă moarte de om. Pe nebuna mea o cheamă Dilia. Numai ce-mi aduc aminte de ea, că nu mă pot opri, tremur din nou și-ncep să plîng. Dar tocmai cînd nu-mi mai pot opri nodul din gît, ușa clasei se deschide. „Bună ziua, domnule director", sărim toate chelele în picioare.

Inima îmi bubuie, fiindcă în spatele lui stau mamele. Cele puține, nici jumătate, care o să ne ia doar pe cîteva dintre noi acasă. Și e și mama, o văd, și nu știu cum să fac. Are fața mai slabă decît înainte, dar corpul mai gras. Poartă sveterul ei galben, cu găuri mici, de sărbătoare. Deodată mă gîndesc că poate n-o să mă mai recunoască și-o să aleagă pe altcineva, fiindcă toate chelele au început să se roage: „Mama, te rog, ia-mă și pe mine acasă! Vrei să fii tu mama mea? Mama, te roog, mama..." Și-am strigat și eu: „Mama!" Și nu le-am lăsat, le-am dat într-o parte, împrăștiind palme-n stînga și-n dreapta, le-am îmbrîncit, zicînd: „Eu plec în vacanță, auziți! Eu! Căci asta e mama mea, nu a voastră! A mea! Mama!"

PUBLICITATE

Bogdan TĂNASE

bolero de travel

Rețeaua Șeherezadei

Cunosc cîțiva călători cărora le place o formă de neutru. Călătoresc fără să aibă măcar un minim plan, fără să se gîndească la vreo piață istorică, la o anume plajă sau vreun restaurant cu nu știu ce mîncare specială. Se urcă pur și simplu în mașină, în vreun tren sau își rezervă un bilet de avion. Dacă distanța și timpul liber le-o permit, unii nici măcar nu își aleg cu precizie locul.

Acest neutru are totuși o istorie. Ei sînt din vechea spiță a *flâneur*-ilor de secolul XIX, a *pe-drumului* generației *flower-power* din secolul trecut, a angajatului din secolul nostru care lasă în urmă stresul unei firme ca să se regăsească în vreun colț de lume de care nici nu știa în prealabil că există. Sînt din această ramură, dar fără dramaticul și inițiaticul ei. Doar cu plăcerea, minimalismul și gratuitatea ei. De fapt, nici nu sînt sigur că se pot numi călătorii. E o formă de neutru pentru că nu implică nici o responsabilitate, decît plăcerea. E anonimă. Uneori e terapeutică (așa cum l-am auzit odată pe Augustin Buzura povestind într-un interviu că, într-o perioadă mai grea din comunism, se urca din Gara de Nord în orice tren și pleca să vadă un oraș din sud).

Am asociat călătoria, pe un cert fond livresc care s-a prins de pielița minții încă de pe vremea ascultării basmelor, dacă nu măcar cu un scop (relaxarea, ieșirea din rutină), atunci cu o țintă, mai gravă sau mai lejeră, și atunci proiectăm adeseori asupra acestor (anti-)călătorii o formă de mister și atracție pe care altele, prin repetiția formulei de timp, spațiu și asociere (concediu, mare, munte, oraș istoric, familie, agenție), uneori nu o mai au într-atît.

Mi s-a întîmplat o singură dată să călătoresc așa. Am mai povestit în paginile acestei reviste cum am ajuns odată în Vancouver, venit din Seul, unde lucram. Prima parte a călătoriei era programată la milimetru (conferință Edmonton, excursie în Stîncoșii canadieni). Despre partea a doua știam că am doar biletul și că urma să o pregătesc acolo, în Columbia Britanică, împreună cu o colegă. Nu s-a mai întîmplat și m-am trezit pe aeroportul din Vancouver, obosit și oarecum temător, fără nici un fel de plan, fără nici o rezervare, fără să fi citit în prealabil un rînd despre oraș. Pînă la urmă a ieșit cum nu se poate mai bine, este de departe una dintre cele mai frumoase amintiri. Țin minte că singura idee care mi-a venit atunci în minte a fost ca, indiferent de ce s-ar întîmpla, să tratez locul ca pe ceva familiar, ca și cum mai fusesem acolo. Să nu încerc, atît cît se putea, să-l descopăr (eterna fascinație subterană a oricărei forme de călătorie), să-i găsesc elementele relevante, „spiritul" etc. În fine, nu gîndeam atît de nuanțat atunci, eram pur si simpu temător și cam așa arăta forma de protecție. Am văzut în acea săpămînă foarte multe lucruri. De la parcul Stanley, cu amestecul său de britanic și preistorie, de la restaurantele de pe strada unde ajunsesem să mă cazez la Starbucks-ul din colț, la galeria de artă contemporană, la China Town, la mers și mers pe străzi, stat pe băncuțele de la cosmopolitul Canada Place, citit & scris, vorbit la telefon, admirat vapoarele estuarului. Sau stînd pur și simplu ziua în camera de hotel cu orele, fără să fac nimic altceva decît să zac, să dorm și să mă uit pe geam. Nici dacă aș fi planificat la milimetru nu aș fi văzut atîtea. Țin minte că atunci am luat atît de în serios familiarul încît am ajuns din întîmplare, după ce trecusem de o plajă mocirloasă, pe un teren de golf. Era o proprietate privată foarte mare, un club cu circuit închis. M-am temut că o să fiu luat la rost, că mă va pocni vreo minge; mă și vedeam alergat prin tăpșan. Nu, canadienii sînt calmi, stau în mijlocul unei naturi și al unei istorii generoase. Mi-a indicat cineva din mînă, văzîndu-mă clar dezorientat, cam pe unde e ieșirea și asta a fost tot.

Acest tip de călătorie – întîmplătoare, ale cărei bucurii se strîng mai pe urmă în minte și se fixează acolo ca într-o rețea șeherezadică – seamănă, într-un fel, cu lectura publică de literatură făcută de scriitorii înșiși. Mai ales de poeți. E greu, e foarte dificil să asculți poezie în lectura altcuiva. Oricît ar fi de bun, îți imprimă inevitabil forma și sensul lecturii lor. Cititul cu voce tare este o formă de interpretare, tot așa cum – dacă rezistă comparația – te-ai lăsa pe mîinile unei agenții de voiaj atunci cînd pleci în vacanță. Mergi pe drumul lor. Am fost recent la Festivalul „Gellu Naum" de la cochetul Muzeu Național al Literaturii Române, un maraton cu poeți de toate vîrstele, organizat de Simona Popescu. În orele cît am stat acolo, toridul acelei seri de vară a fost alungat doar în momentul în care auzeam o lectură care nu părea nici profesionistă, nici timidă, nici chinuită, nici exersat-blazată. Poezii citite tare cu vocea interioară, cea care le-a și scris, într-un fel. L-am ascultat recent la Radio România Cultural pe Mircea Cărtărescu. Nu a spus neapărat ceva cu totul nou, din ce mai citisem sau auzisem în alte interviuri. Dar am avut, așa cum aveam de fiecare dată cînd ascultam poveștile repetate de bunici sau pe cele pe care ni le citea educatoarea la grădiniță, dintr-o carte legată manual cu texte bătute la mașină, învelite în coperți de carton negru, bucuria de a regăsi sunetul foarte muzical al unei voci interioare. Care, chiar dacă spune același lucru, e de fiecare dată convingătoare, surprinzătoare.

Mi-am cumpărat de la galeria de artă contemporană din Vancouver un album cu expoziția suprarealiștilor, în derulare atunci. Pe coperta albumului e o celebră pictură a lui Joan Miró, cel care l-a influențat pe mult mai popularul azi Magritte, *Photo: ceci est la couleur de mes rêves.* Dacă nu o știți, atunci încercați să mergeți măcar o dată într-o asemenea formă de călătorie. Sau mergeți la lecturile publice de literatură. Sper că vă va face măcar puțin bine.

PUBLICITATE

Ancuța PROCA

dilematograf

Două actrițe

● ***Ce știi tu despre mine / Sage femme / The Midwife* (Franța, 2017), de Martin Provost.**

Despre prietenia improbabilă dintre două personaje opuse, dintre care unul se află într-o criză existențială, căreia îi va găsi sau nu rezolvarea, se fac multe filme în fiecare an. Anul acesta, cel puțin, *La pazza gioia* de Paolo Virzì și *6,9 pe scara Richter* de Nae Caranfil au personaje și povești care se folosesc de această schemă. *Sage femme* este și el despre două femei, Béatrice și Claire (Catherine Deneuve și Catherine Frot), care ar fi putut fi, în urmă cu 30 de ani, mamă (vitregă) și fiică, dacă Béatrice nu ar fi hotărît să plece, lăsîndu-și viitorul soț și pe Claire, fiica lui dintr-o căsnicie anterioară. Atunci cînd Béatrice apare din nou în viața lui Claire, pentru că are o tumoare pe creier și o conștiință încărcată, intră în aceeași convenție narativă ca Claire să o respingă, iar apoi, să înceapă încet-încet, sub presiunea ei, să o accepte, îngrijind-o și luînd-o pînă la urmă în casa sa. De asemenea, stă în schema clasică a filmului ca Claire să adopte o parte din obiceiurile lui Béatrice și să sufere o transformare pînă la final, în *Sage femme* fiind vorba, în sens larg, de deschiderea ei către lume, iar mai concret, de o relație de cuplu nouă și de mai mult vin. Dacă filmul se ridică deasupra acestei scheme, o face mai ales prin ceea ce adaugă cele două actrițe, atît cît le permit limitele trasate personajelor – interferențele, nuanțele, sugestiile care ies la iveală din momente de pură banalitate.

Într-una dintre scene, Béatrice, aflată la masa de poker, pierde legătura cu lumea exterioară din cauza bolii – sunetul diegetic se întrerupe, imaginea devine neclară și pentru cîteva secunde se face liniște, pentru ca apoi să revină, cu tot cu melodia care se auzea în sală. Însă emoția creată de această întrerupere, care ne indică faptul că personajul pierde ceva, că petrecerea începe să se sfîrșească pentru cineva care fusese sufletul ei, e incomparabilă cu emoția rafinată creată de Deneuve atunci cînd se demască într-un dialog în care spune că îi mințise pe Claire și pe tatăl său că are origini nobile.

Faptul că personajele ni se dezvăluie astfel, prin banale conversații, se datorează și spațiului pe care dramaturgia (scenariul îi aparține tot lui Martin Provost) îl acordă unor momente mai puțin importante (discuții, glume, călătorii) în detrimentul altora, evenimente de viață majore, tratate mai marginal. Claire devine bunică, ceea ce ar trebui să însemne mult pentru ea, dar în afară de momentul anunțării sarcinii și al nașterii, evenimentul nu mai e menționat. Béatrice trece printr-o operație pe creier, moment omis din film printr-o elipsă, dar noi o vedem după aceea, cînd Claire vine să o viziteze și nu discută cine știe ce, deși operația ar fi putut fi un moment de suspans. Claire, pe de altă parte, se dedică zi și noapte meseriei sale de moașă la o maternitate de stat care se închide și rămîne fără lucru, fiind nevoită să treacă la un spital privat, unde nu își dorește să se pună în slujba politicii comerciale, vrea doar să își folosească experiența, așa cum a făcut-o pînă atunci. Evenimentul ar fi fost de ajuns regizorului Ken Loach pentru un film întreg, dar aici ocupă foarte puțin spațiu – o conversație din mers cu angajata spitalului de stat în care Claire află ce pretenții au și în care îi spune ce își dorește ea, totul în cîteva replici.

E drept că Catherine Deneuve și Catherine Frot dau nota cea mai personală filmului, dar ar trebui menționat că nici personajele lor nu sînt atît de plate. Béatrice e o femeie care, atunci cînd află că

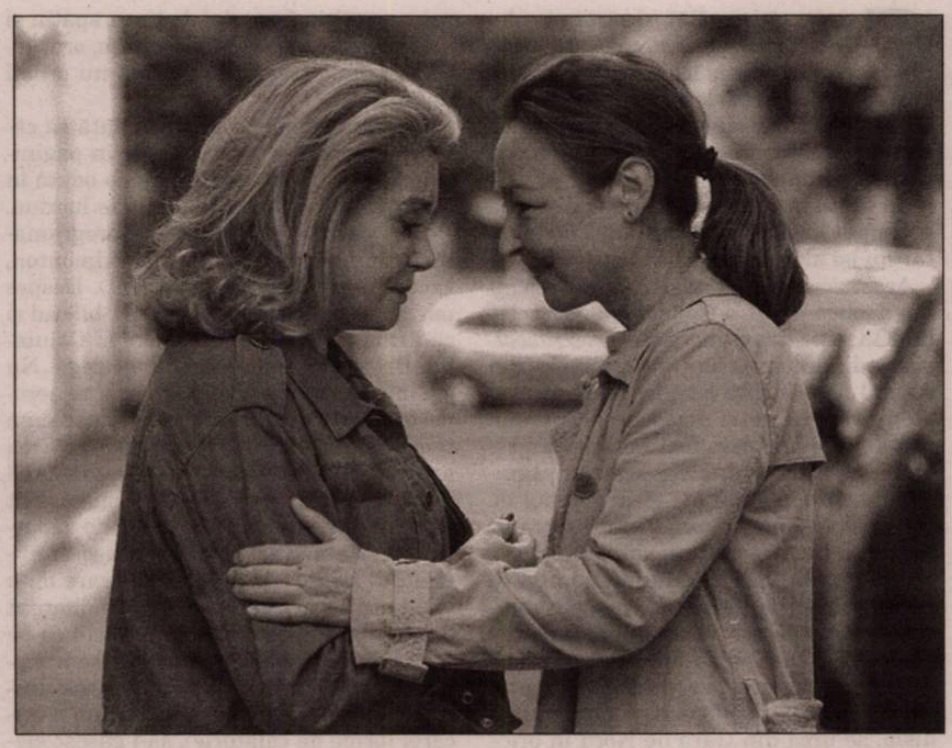

are o tumoare pe creier, vrea să se salveze trăind și mai mult, absorbind prin toți porii experiențe (mîncare, băutură, poker). Dar cu toate indiciile că e absorbită de sine, de aproape fiecare dată cînd își pregătește un festin la restaurant și o întrerupe o ceartă cu Claire, Béatrice își lasă tot de atîtea ori masa, plătește și iese în fugă, ceea ce e deja un indiciu din narațiune că e mai mult decît am bănuit.

La fel, dacă e tipic pentru o astfel de poveste ca Claire să se lase înșelată (de pildă, privind banii), Claire nu ajunge să fie – banii îi sînt returnați. Ceea ce o ridică deasupra tipologiei ei e faptul că știe foarte bine de la început cu cine are de-a face, își amintește bine de ceea ce îi reproșează lui Béatrice (și are ce să își amintească) și, cu toate acestea, i se deschide, o primește în casa sa și o îngrijește aproape matern. Pe de altă parte, relația pe care o începe are un rol instrumental – măsoară transformarea lui Claire în gradul de deschidere față de Paul, în evoluția acestei relații. Imaginile metaforice, de pildă barca scufundîndu-se ca simbol al dispariției, accentuează inegalitatea filmului, între momentele sale de vîrf cu cele două actrițe, care funcționează spontan, și cele intenționat, apăsat sugestive.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

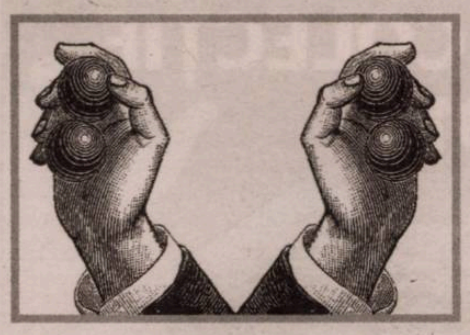

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Melodic & aventuros

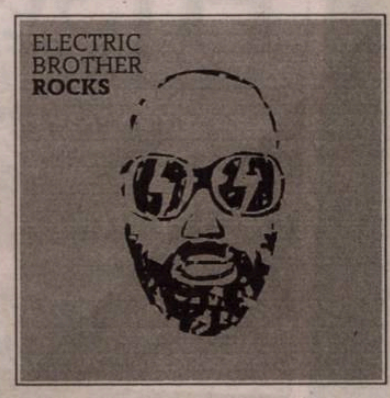

● **Electric Brother, *Rocks*, self released, 2017.**

Electric Brother (Cristian Ștefănescu) e cunoscut drept un artist scăldat în numeroase ape, unele destul de îndepărtate de albia în care îl încadrează fișa postului (DJ, mixer de sunete, inginer de muzică electronică). Punînd umărul la materialele unor muzicieni din cele mai variate domenii, a reușit să se poziționeze cumva astfel încît multă lume din industria muzicală românească să-i datoreze cîte ceva. Nu e de mirare, așadar, că a venit și momentul „deconturilor" – un album dominat de piese cu invitați din toate zările stilistice: alt-rockerul Oigăn (Kumm), rapperul-poet Norzeatic, virtuozul muzicuței Ioan Constantin (cunoscut drept Nea Nelu, vezi și proiectul Zmei3), actrița Maria Popistașu *(Legături bolnăvicioase, Marți, după Crăciun)* și o oarecare Chelsea Flaherty (colaboratoare de peste Ocean).

E totuși de mirare că albumul nu pare făcut pentru confortul protagonistului, ci mai degrabă pentru al invitaților. Metoda sa cameleonică de lucru îl pune și aici în slujba colaboratorilor, piesele fiind croite pe măsura și preferințele acestora. Consecința e sugerată încă din titlul *Rocks* – muzicianul ne propune aici un album mai rock decît ar fi așteptat fanii care îl apreciază ca artist electro. Nu e totuși doar rock aici – piesa cu Norzeatic („7") putea să apară fără probleme pe un album al acestuia, iar cele cu voci feminine cristaline („The Boy", „These Weak Knees of Me") se încadrează undeva între Koop și trip-hop-ul bristolez. O parte din piese ni-l prezintă pe Electric Brother și la voce – surprinzător de suav și melodic, ușor post-procesat. Chitara e însă suficient de prezentă încît titlul *Rocks* să nu pară o exagerare.

Nu putem spune cît e obrăznicie față de scena electro (apropiații îl cunosc totuși și drept chitarist) și cît e curtoazie față de colaboratori, dar ar putea la fel de bine să fie aici și un manifest de breaslă menit să declare că artistul electro nu mai trebuie perceput drept un manipulator de butoane cu niște cunoștințe muzicale îndoielnice. Zilele trecute a avut loc la Cluj festivalul Untold, descris de detractori drept un eveniment la care găsești pe post de muzicieni stick-uri USB (cu niște persoane fizice atașate) și un public pasionat de jocuri de lumini, care public nu vrea să fie plictisit cu versuri și instrumente. Muzicienii electro s-au confruntat încă de la începuturi cu această condamnare ideologică, iar progresul *software* și *hardware* a căscat tot mai mult falia, oferind amatorilor de manipulări sonore puncte de intrare în joc tot mai facile în comparație cu mînuitorii de instrumente clasice.

Rămîne, prin urmare, în sarcina unor artiști ca Electric Brother să traseze linia între impostori și muzicienii pentru care dotarea electronică e doar încă un instrument printre multe altele, iar albumul *Rocks* se achită cu succes de o astfel de demonstrație. Tehnicalitățile inginerești nu lipsesc – a avut loc și o lansare specială într-o sală de cinema, sub formă de audiție mixată în sistem Dolby Atmos (albumul fiind primul din lume înregistrat în acest cel mai avansat sistem de sunet existent), iar pasionații de astfel de detalii au suficiente de învățat din explorările inginerești ale lui Electric Brother. Totuși, primează pe acest material ambiția unui artist de a demonstra că poate compune pe o plajă largă de sonorități, că nu discriminează între stiluri, instrumente ori amici, că e mereu dispus să sară în cele mai riscante ape în căutare de idei și experiențe noi. În cele din urmă, Electric Brother se propune drept un artist al sunetului și nu ca reprezentant al unui anume gen muzical. E treaba fanilor să se plieze pe ce are de oferit și să-l urmeze într-o carieră tot mai aventuroasă.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

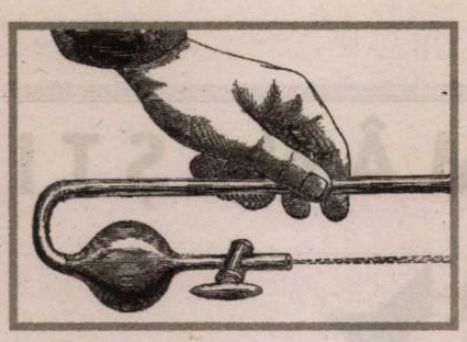

Oana STOICA

rosencrantz & co

Gilda

● Compania de Teatru Giuvlipen, *albastru / portocaliu*, adaptare liberă după Joe Penhall, muzica live: Poetrip, scenografia: Laurențiu Ridichie, regia: Mihai Lukács, cu: Zita Moldovan, Iulian Gliță, Claudiu Dumitru, Centrul de Teatru Educațional Replika.

O femeie romă ajunge într-un spital de boli nervoase din România. Cum va fi experiența ei cu sistemul medical autohton? Asta investighează spectacolul lui Mihai Lukács, *albastru / portocaliu*, produs de Compania de Teatru Giuvlipen (care face teatru feminist rom și a produs, printre altele, spectacolul regizat tot de Lukács, *Cine a omorît-o pe Szomna Grancsa?)* în proiectul SASTO, VESTO! finanțat de Open Society Foundations. Cu premieră la finalul stagiunii trecute la Centrul de Teatru Educațional Replika din București, *albastru / portocaliu* funcționează ca o turnantă pentru cîteva din rateurile societății, urmărind două direcții: o analiză a rasismului antiromi și o panoramare a sistemului medical românesc și a „avariilor" sale.

Disponibilitatea sa spre umanitate scade.

Mihai Lukács rescrie piesa cu același titlu a britanicului Joe Penhall, în care un pacient de culoare dintr-un spital psihiatric se crede fiul unui dictator african. Esența textului original – temă, subiecte, personaje – se păstrează în adaptare, dar este reimaginată în context autohton, unde romii sînt ținta (preferată a) discriminării, de unde și scenografia lui Laurențiu Ridichie, care creează un fel de hartă miniaturală a zonelor din capitală în care trăiește populația romă.

Gilda a urmat un tratament pentru schizofrenie și vrea să părăsească spitalul, dar medicul ei crede că încă nu este stabilă și că mediul în care s-ar întoarce – marcat de precaritate financiară, lipsa unei locuințe și a familiei sau prietenilor – ar distruge fragilul echilibru obținut și ar condamna-o definitiv. Șeful secției consideră însă că Gilda ocupă un pat care ar putea fi dat altcuiva, care „nu este ca ea".

„Oameni ca tine" este o replică – a medicilor adresată Gildei – ce concentrează mentalitatea discriminatorie pe care o purtăm în noi, chiar și latent, este expresia eșecului nostru personal de a ne conforma retoricii oficiale „tolerante". În raport cu Gilda – și cu „oameni ca ea" –, cei doi doctori se poziționează involuntar, la început, conform schemei cu polițistul bun și polițistul rău, pentru ca pe parcursul spectacolului opiniile lor să se nuanțeze și diferențele să se atenueze (deși conflictul dintre ei se adîncește). N-aș zice că tînărul doctor (Claudiu Dumitru – nu știu dacă a fost cu intenție, dar etnia medicului, posibil/aparent similară cu cea a pacientei, ar putea „justifica" în spectacol grija acestuia față de ea), aspirant la o carieră medicală care depinde de bunele relații cu șeful său, este ipocrit din cauză că de sub umanitatea sa se țesc colții stereotipurilor discriminatorii, ci mai degrabă că mintea sa este dispusă să fie deschisă atîta timp cît propriile sale interese sînt satisfăcute. În momentul în care, pentru sine, lucrurile încep să meargă prost, disponibilitatea sa spre umanitate scade. Medicul-șef (Iulian Gliță în rolul unei veritabile canalii), aflat aproape de vîrful sistemului, suficient cît să-și permită afișarea mizantropă a rasismului, va adopta o retorică prudentă atunci cînd poziția sa este amenințată. Practic, cei doi au parcursul unor politicieni și utilizează arsenalul cunoscut (șantaj, intrigi, subterfugii, bonus demența puterii la medicul-șef).

Spectacolul este alcătuit exclusiv din discuții despre/cu pacienta (problematica ei etnică, socială, medicală) și despre sistemul medical, învăluite de universul sonor realizat *live* de trupa Poetrip. Această structură performativă are mai multe consecințe. Una se referă la Gilda, pacienta romă care nu este *subiect*, ci *obiect* al discuțiilor (și „electorat" manipulabil) în sensul că medicii dezbat idei *în legătură cu* ea ca reprezentantă a unei tipologii sociale, nu empatizează cu ea ca persoană. Gilda (minunata actriță Zita Moldovan) încetează să fie, în ochii lor, o ființă umană, este un actant public față de care trebuie să se poziționeze. Evoluțiile lor, doctori și pacientă, sînt astfel paralele (cele două culori complementare din titlu trimit tocmai la ideea de argument și contraargument, în text acest lucru fiind explicitat metaforic de perspectiva Gildei asupra portocalelor, pe care le vede albastre). De altfel, personajul Gilda este un construct care concentrează mai multe „ținte" ale discriminării din societatea românească: este femeie, de etnie romă și suferă de schizofrenie. Misoginismul, rasismul antirom și stigmatizarea bolnavilor psihici fac ravagii în mentalul colectiv autohton. Gilda are o gîndire neîngrădită de cutume sociale, boala o face instabilă și uneori agresivă, dar ea este conștientă de realitatea aspră în care trăiește și de care poate „fugi" doar reinventîndu-și biografia (se crede, pe rînd, fiica unor personalități publice). Prin urmare, Gilda nu este ușor de suportat, de înțeles, de acceptat. Doar că toate reproșurile la adresa ei ricoșează în sfera „viciilor" de rasă, gen sau medicale.

O altă consecință se leagă de retorica rasismului antiromi existentă în spațiul public. Cum personajele-medici sînt educate și inteligente, argumentația lor trece dincolo de locurile comune ale rasismului de duzină și aduce la lumină cam tot ce se gîndește și se afirmă în societate pe această temă. Gilda și medicii sînt exponenții a doi poli sociali antagonici, iar publicul este mai degrabă reprezentat de cei care judecă decît de cel judecat, astfel că, la intrarea în spațiul de joc, spectatorilor li se oferă halate medicale (de chirurg).

În sfîrșit, demersul lui Mihai Lukács se configurează mai mult ca o dezbatere performativă decît ca un spectacol, întrucît înșiruirea de lungi discuții poate deveni monotonă prin repetitivitatea formatului. Dar pierderea pe care am resimțit-o aici a fost mai degrabă legată de diluarea evoluției retoricii celor doi medici, schimbările lor în argumentație fiind prea lente și, prin urmare, riscînd să nu fie remarcate.

albastru / portocaliu este un *performative debate*, inconfortabil pentru buna părere despre sine a majorității.

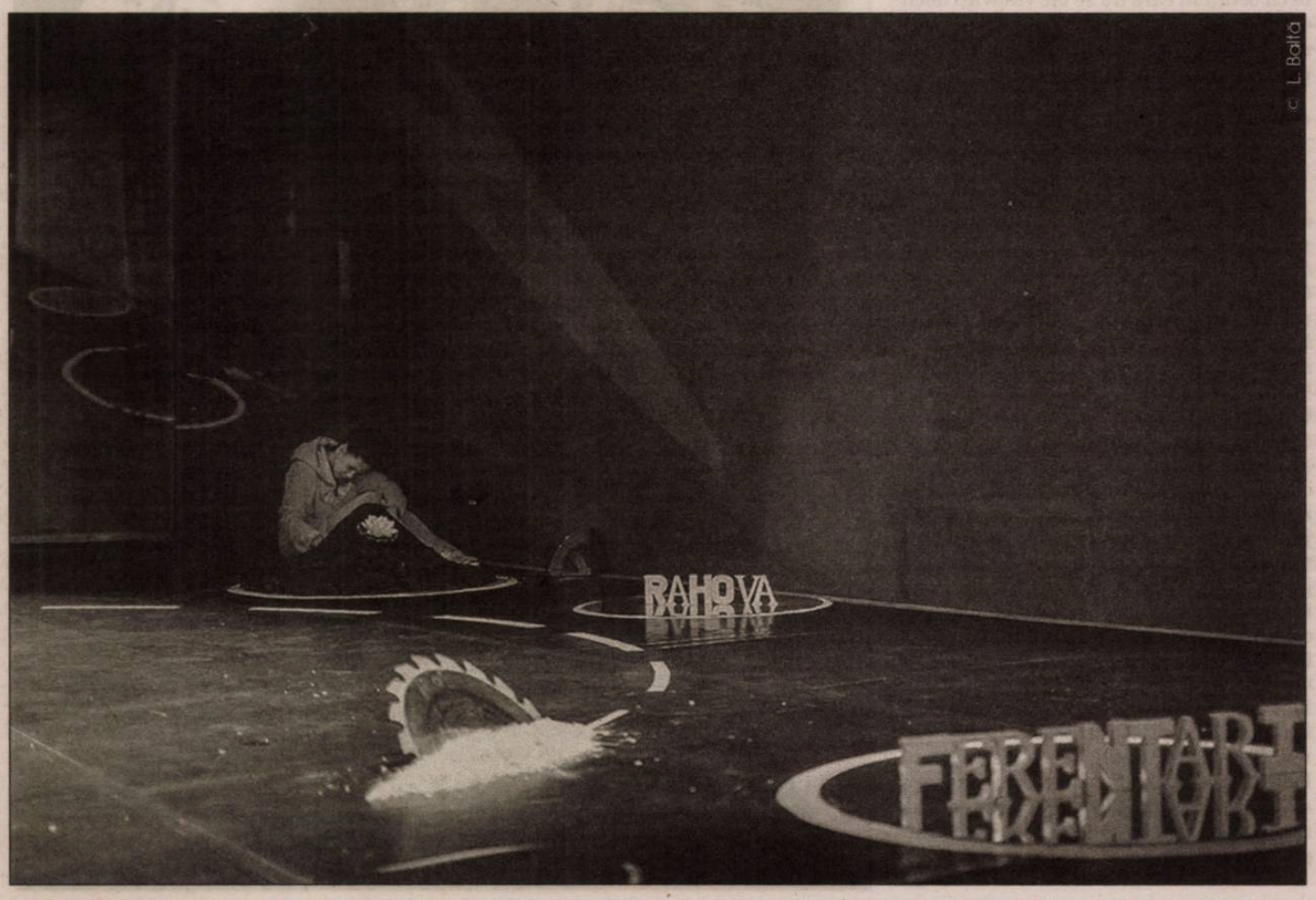

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

MENGHINELE PRESEI ROMÂNEȘTI

Unul dintre cele mai bune instrumente de monitorizare a derapajelor din mass-media din România este Raportul FreeEx, proiect al ActiveWatch, care durează din anul 1999 și care se ocupă atît de monitorizarea presei din România, cît și de tragerea semnalelor de alarmă înspre instituțiile și organizațiile abilitate să intervină în cazul unor derapaje. De asemenea, în fiecare an, acest raport, care este o radiografie a ceea ce înseamnă încălcarea libertății de exprimare, aduce cu sine recomandări ale specialiștilor către jurnaliști și patroni de mass-media pentru a susține o presă sănătoasă. În paginile următoare, prezentăm, pe scurt, cîteva dintre secvențele prinse în Raportul FreeEx 2016-2017, raport ai cărui autori sînt Liana Ganea, Maria Popa, Răzvan Martin, Adrian Szelmenczi, Ionuț Codreanu și pe care îl găsiți integral pe site-ul ActiveWatch.

EUROPEAN CENTRE FOR PRESS & MEDIA FREEDOM

Monitorii presei

– Raportul FreeEx 2016-2017 –

Agresiuni, presiunile autorităților asupra jurnaliștilor sau a instituțiilor de presă, legi care afectează statutul presei, menghinele economice la care sînt supuși jurnaliștii (restricții care dau naștere atît cenzurii, cît și autocenzurii), restricționarea accesului la informații de interes public – toate sînt părți dintr-un mozaic de amenințări la care presa din România este supusă zilnic.

Cazurile prezentate în acest raport care, deși nu este unul exhaustiv – după cum afirmă autorii –, au drept sursă investigațiile directe ale echipei FreeEx sau informații culese cu ajutorul rețelei FreeEx, articole apărute în presă, bloguri sau publicații online, rapoarte oficiale sau publicate de instituții independente și, nu în ultimul rînd, sînt cazuri semnalate chiar de către jurnaliști.

Raportul de anul acesta, lansat în data de 3 mai – Ziua Mondială a Libertății Presei –, adună evenimentele unui an greu pentru presă, avînd în vedere că vorbim despre o perioadă cu două campanii electorale și cu masivele proteste antiguvernamentale din primele luni ale anului 2017. Este vorba, așadar, despre un context al unei puternice mize politice – în care presa a fost unul dintre cele mai folosite instrumente de propagandă.

Libertatea de exprimare a fost grav afectată de radicalizarea discursului public.

A fost, cred, și primul an în care s-au pus pe tapet, și la noi, într-un mod serios, atît fenomenul *„fake news“*, cît și conceptul de „post-adevăr“.

Politicienii, dar și jurnaliștii care s-au transformat în portavoce a intereselor politice, au folosit presa ca un vehicul de dezinformare și de instigare la ură – amintiți-vă doar de teoriile conspirației care au izbucnit în timpul demonstrațiilor antiguvernamentale din iarnă.

În plus, după cum atrage atenția raportul FreeEx, forul în măsură să amendeze derapajele, CNA-ul, a fost practic inexistent. „Escaladarea dezinformărilor și a discursurilor contondente s-a petrecut cu oblăduirea Consiliului Național al Audiovizualului, care a tolerat și a încurajat prin inactivitate și sancțiuni blînde derapajele televiziunilor de știri.“

Libertatea de exprimare a fost grav afectată de radicalizarea discursului public, apărînd și fenomenul linșajului public. Au existat numeroase încercări de intimidare vehiculate atît în interiorul breslei, cît și din partea mediului politic – să nu uităm episodul cînd Ministerul de Interne a alcătuit acele liste cu jurnaliști și politicieni acuzați că ar fi incitat cetățenii să participe la protestele din iarnă.

Raportul semnalează și agresivitatea unor demonstranți față de presă, dar și faptul că forțele de ordine au acționat abuziv, obligînd cetățenii sau chiar membri ai presei să șteargă sau să predea înregistrările video/audio sau fotografiile care vizau conflictele de la protestele antiguvernamentale.

Îngrădirea libertății de exprimare s-a manifestat și din partea structurilor statului care au continuat să blocheze sau să îngreuneze accesul la informații privind doctoratele și gradele obținute de militari, politicieni și demnitari.

De asemenea, a continuat tendința jurnaliștilor de a intra în politică, un număr semnificativ de jurnaliști candidînd la alegerile parlamentare din decembrie 2016,

Lucrurile nu se opresc aici. Menghinele și resursele de a pune bețe în roate libertății de exprimare, *via* libertatea presei, sînt inepuizabile. Importanța acestui raport nu stă doar în faptul că reușește să observe și să consemneze cît mai multe aspecte ale derapajelor, ci și pentru că, de-a lungul anului, echipa se implică activ pentru semnalarea neregulilor, care nu mai trec, astfel, neobservate.

Derapajele autorităților

Probabil cel mai flagrant episod de derapaj, venit dinspre politicieni către presă, a fost momentul februarie 2017, cînd ministrul Afacerilor Interne, Carmen Dan, a întocmit și a prezentat așa-numita „listă neagră“, o listă pe care a inclus un număr de persoane publice, printre care jurnaliști, dar și politicieni aflați în opoziție, care s-ar fi „implicat“ în sprijinirea protestelor antiguvernamentale din iarnă.

Cei aflați pe listă au fost astfel acuzați că ar fi incitat oamenii să iasă în stradă și să protesteze „contribuind astfel la agravarea unei situații tensionate“. Pe listă apăreau ca „instigatori“: Mircea Marian, Ovidiu Vanghele, Emilia Șercan, Cătălin Tolontan, Andrei Gheorghe, Lucian Mîndruță, Clothilde Armand, Nicușor Dan, Robert Turcescu.

Gestul ministrului nu a rămas însă netaxat. Valentin Jucan (membru CNA) a acuzat-o pe Carmen Dan de depășirea atribuțiilor, iar PNL și PMP, alături de organizațiile media ActiveWatch și Centrul pentru Jurnalism Independent, au cerut demisia acesteia, acuzînd gestul de iresponsabilitate, „trădînd o mentalitate de sorginte totalitară“, susținînd totodată dreptul fiecăruia de a chema oamenii la protest, cît timp nu există instigare la violență sau la nerespectarea legii.

Cele două organizații i-au reamintit public ministrului că oricine are dreptul să sprijine și să cheme la protest, atîta timp cît nu instigă la violență sau la nerespectarea legii. „Considerăm că avem de-a face cu un demers deosebit de periculos prin care tocmai autoritățile statului ce au ca atribuții apărarea legii și protejarea ordinii publice fac și distribuie liste cu cetățeni care nu se fac vinovați decît de exercitarea unor drepturi“, au transmis la acea dată ActiveWatch și Centrul pentru Jurnalism Independent.

Nu doar figurile publice au fost luate în vizor, ci și oamenii de la firul ierbii.

Horia Georgescu, un ploieștean care confecționează bannere, este unul dintre exemplele consemnate în Raportul FreeEx. Ploieșteanul a postat, pe contul său de Facebook, oferta de a face gratuit afișe pentru oponenții Ordonanței 13. „A doua zi, la sediul companiei sale a venit un echipaj al Poliției Economice în control, susținînd că ar fi avut informații că angajații bărbatului ar fi lucrat fără cărți de muncă, peste program. Oamenii legii au verificat și o altă afacere a bărbatului, în aceeași zi, și au făcut inventarul materialelor publicitare. Potrivit relatărilor făcute de Horia Georgescu pentru jurnaliști, echipajul venit în control a insistat cu întrebările referitoare la comenzile de bannere gratuite, vrînd să afle numărul acestora, identitatea celor care le-au comandat, dacă s-au făcut comenzi pe e-mail sau telefonic, din ce material erau făcute afișele etc. Mai mult, Poliția Economică i-a cerut lui Horia Georgescu lista celor care au solicitat afișe gratuite. Ulterior, la solicitarea jurnaliștilor locali, Biroul de Presă al Poliției Prahova a transmis că nu s-au constatat nereguli, pînă în prezent, din categoria faptelor ce intră în competența de cercetare a poliției.“

PUBLICITATE

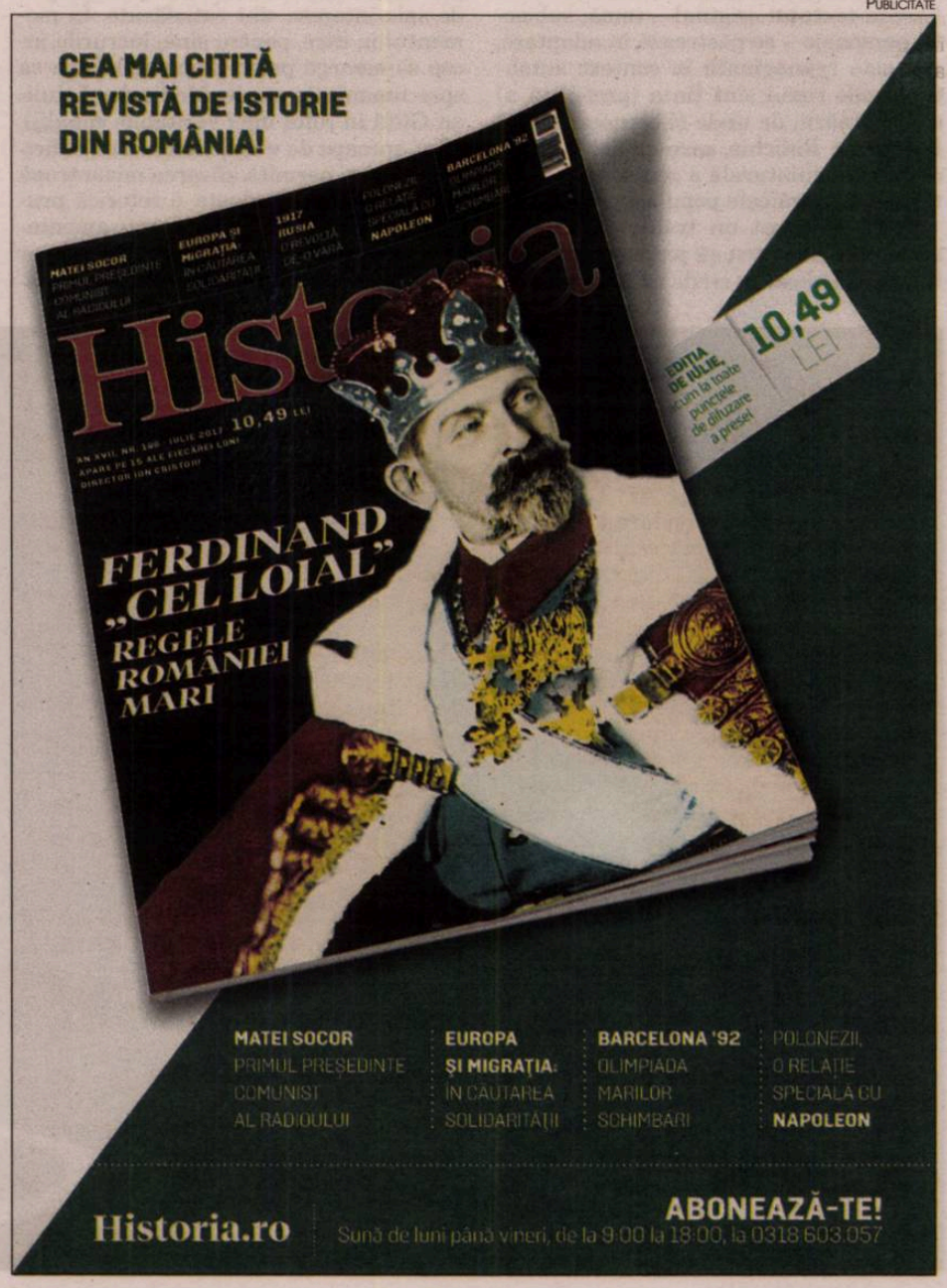

Derapaje ale jurnaliștilor

Raportul FreeEX 2016-2017 consemnează și cîteva episoade de nerespectare a eticii profesionale din partea jurnaliștilor. Două dintre ele au avut loc în siajul demonstrațiilor antiguvernamentale din iarnă.

Astfel, la începutul lunii februarie a acestui an, Liviu Dragnea a depus o plîngere penală contra unui jurnalist pe care îl acuza de „instigare la atentat la siguranța națională". Ce se întîmplase?

Jurnalistul postase pe contul său de Facebook adresa politicianului. „Este complet lipsit de etică profesională ceea ce voi face acum, dar vă spun că jigodia de Dragnea locuiește... Să nu vă vină idei" – așa suna inițial postarea, din care jurnalistul a înlocuit ulterior cuvîntul „jigodie" cu „domnul", ca mai apoi să șteargă de tot textul.

Politicianul a reacționat extrem de dur, solicitînd strîngerea probelor pentru mai multe capete de acuzare: instigare publică, instigare la săvîrșirea infracțiunii de atentat care pune în pericol securitatea națională, instigare la infracțiunea de violare de domiciliu, ultraj, instigare la ură, tulburarea ordinii și liniștii publice, acțiuni împotriva ordinii constituționale etc. etc.

Alt exemplu o are ca protagonistă pe o jurnalistă TV care a publicat în *Jurnalul național* un articol sub forma unei scrisori adresate fiicei minore a unui alt jurnalist, aflat în „tabăra opusă".

„Scrisoarea deschisă venea ca un răspuns la un articol al lui Tăpălagă intitulat «Mulțumim, Antena 3», în care editorialistul HotNews.ro ironiza un miting organizat de Antena 3 pentru a protesta împotriva evacuării posturilor de televiziune ale familiei Voiculescu din clădirile confiscate de statul român în urma unei sentințe definitive a Curții de Apel București. În articolul său, Tăpălagă critica practicile editoriale ale canalului de știri, acuzîndu-l că s-ar fi folosit de publicul său de vîrsta a treia pe care l-ar fi manipulat și instigat să participe la un protest pentru a pune presiune asupra instituțiilor statului" – explică autorii Raportului FreeEx.

După publicarea scrisorii, a urmat un val de critici.

După publicarea scrisorii, difuzată și de către postul Antena 3, a urmat un val de critici, atît din partea publicului, cît și a societății civile și, în urma sesizărilor venite din partea mai multor organizații de media – ActiveWatch, Centrul pentru Jurnalism Independent, Convenția Organizațiilor de Media – care au condamnat gestul jurnalistei. Consiliul Național al Audiovizualului a sancționat postul Antena 3 pentru difuzarea pe post a acestei scrisori.

În articolul-scrisoare, jurnalista o îndemna pe fetița de 10 ani a jurnalistului „să-și întrebe tatăl despre diverse aspecte ce privesc viața persoanelor în vîrstă", dorindu-i, în încheiere, să aibă un părinte „care să îmbătrînească mai frumos decît trăiește azi!"

Derapajele de la etica profesională s-au manifestat însă și în alte direcții. Astfel, a continuat fenomenul migrației jurnaliștilor în lumea politică.

„Un număr semnificativ de jurnaliști au candidat la alegerile parlamentare din decembrie 2016, continuînd tendința apărută în ultimii ani în interiorul breslei. Pentru Partidul Mișcarea Populară au candidat Dan Andronic *(Evenimentul zilei,* B1 TV) și Robert Turcescu (B1 TV, Nașul TV), în timp ce pentru Uniunea Salvați România au candidat Mihai Goțiu (România Curată), Matei Dobrovie (Epoch-Times.ro). Un alt jurnalist, Alexandru Căutiș (Realitatea TV), și-a anunțat candidatura pentru Partidul Social-Democrat, dar PSD nu l-a inclus în cele din urmă pe listele sale electorale."

Breaking news: Fake news!

Într-un tren, doi se iau la ceartă. El se ia de ea, ea postează pe Facebook. Bineînțeles, asta nu-i o știre, pentru că lucruri din astea se întîmplă zilnic. Însă autorul articolului care avea să apară la scurt timp are o sclipire de inteligență: scormonește, îl identifică pe recalcitrant și norocul său de ziarist în goană după senzațional îl face să găsească două articole pe care individul le publicase cu ani în urmă în *Dilema veche*. Așadar, scrie un articolaș cu titlul „Comportament de golan al unui ziarist de la *Dilema veche*". Fără să verifice faptul că respectivul nici măcar nu este colaborator al revistei, aruncă în public această știre falsă.

La ce se întîmplă însă în presa din România, în ceea ce privește fenomenul *fake news*, exemplul este, totuși, unul minor. Cu toate acestea, este un punct de plecare pentru definirea știrilor contrafăcute care au intrat în forță și în România.

Mecanismul este unul simplu. Iei o știre pe care o învîrți cum faci cu un ghem, în jurul unui miez conspirativ – și știm cu toții cît de înclinați sîntem în „a crede și a nu cerceta". Pentru că aceasta este, de fapt, punctul de la care pleacă *fake news*.

Spre deosebire de știrile false, care sînt scrise fără a verifica sursele sau faptele, știrile contrafăcute au un substrat pervers: acela de a manipula, cu bună știință, o masă cît mai mare de oameni creduli care își pun toată încrederea în spusele jurnalistului.

Conform recentului Raport FreeEx, „fenomenul știrilor false a contaminat spațiul media din România. Alegerile locale și parlamentare din 2016, precum și masivele proteste din ianuarie-februarie 2017 au oferit prilejul unor dezinformări și manipulări de amploare, propagate atît de media *mainstream,* cît și de diverse site-uri."

Probabil, cea mai halucinantă știre contrafăcută a fost cea legată de omul de afaceri George Soros, a cărui figură a fost demonizată pînă la o distorsionare de-a dreptul hilară a realității. Astfel, manipularea a început de la știrea conform căreia George Soros, alături de alte companii multinaționale cu sediul în România, ar fi plătit demonstranții antiguvernamentali pentru a pregăti o lovitură de stat pusă la cale de „anumite" forțe politice. Perversiunea a fost că știrea a fost situată în zona „patriotismului" extremist al unora. Ridicolul a fost furnizat de exaltați ai meseriei, jurnaliști care au plusat cu detalii de genul „demonstranții primeau bani suplimentari dacă veneau la proteste cu animalele de companie". Aberația nu a rămas netaxată, demonstranții contracarînd cu umor și aducîndu-și, într-adevăr, animalele de companie la mitinguri.

Fenomenul fake news *nu poate fi combătut pe de-a-ntregul.*

În siajul demonstrațiilor, o altă știre contrafăcută, consemnată de Raportul FreeEx: „Un incendiu ce a avut loc în luna ianuarie 2017 la clubul Bamboo a fost prezentat drept o tentativă de lovitură de stat orchestrată de președintele Klaus Iohannis".

Cu toate acestea, a existat și o contracarare serioasă din partea publicului la efectele manipulării. S-au declanșat proteste ale societății civile, care a cerut boicotarea produselor firmelor care își făceau reclamă la posturile TV care inițiaseră campaniile de manipulare.

Raportul FreeEX consemnează: „Organizația Frontline Club România a transmis un apel către agențiile de publicitate, media și PR, în care le cerea să întrerupă contractele cu posturile Antena 3, România TV și B1 TV din cauza informațiilor false, denigratoare, de natură a dezinforma și manipula grav opinia publică. Unele companii au anunțat că și-au retras publicitatea în urma presiunii publice. Conform unor monitorizări publicate de IQ Ads și PaginaDeMedia.ro, numărul reclamelor difuzate de Antena 3 și România TV a scăzut semnificativ după declanșarea acestei campanii. Astfel, postul Antena 3 a difuzat în data de 7 februarie 160 de reclame față de 470 în data de 20 ianuarie, în timp ce numărul reclamelor difuzate de România TV în aceeași perioadă a scăzut de la 510 la 290. Monitorizarea IQ Ads a contorizat numărul brand-urilor care apar în reclamele difuzate. Dacă în perioada 30 ianuarie – 2 februarie s-au promovat 98 de brand-uri la România TV, respectiv 104 la Antena 3, în perioada 3-5 februarie numărul acestora a scăzut la 31 de brand-uri la România TV, respectiv 29 la Antena 3."

Fenomenul *fake news* nu poate fi combătut pe de-a-ntregul. Problema este că, deși există proteste, acuzații publice și au existat pînă și boicotări de natură economică, o știre contrafăcută, odată ce este lansată pe piață, capătă adepți pe care cu greu îi mai poți întoarce din drum.

pagini realizate
de Stela GIURGEANU

Amendați pentru critica autorităților pe Facebook

Două cazuri de intimidare a libertății de exprimare, unul petrecut în județul Vrancea, la finele anului trecut, celălalt în Tîrgu Jiu, la începutul acestui an, consemnate în Raportul FreeEX:

Cosmin Bîrsan, un tînăr din Odobești, a fost amendat pentru că „a proferat injurii și expresii jignitoare la adresa Primăriei Odobești și a funcționarilor publici din această instituție, lezîndu-le imaginea și onoarea", potrivit procesului-verbal întocmit de Poliție.

Amenda, de 600 de lei, venea ca pedeapsă pentru că tînărul a avut cîteva postări pe Facebook în care îi critica atît pe primarul din Odobești, Daniel Gheorghe Nicolaș (PSD), cît și pe reprezentanții autorităților locale. Postările nu erau atac la persoană, ci ironizau proasta asfaltare din localitate, chestionau licitațiile și afacerile controversate pe care le desfășurau rudele sau apropiații primarului, pe care îi numea „mafia primarului", ridicau întrebări despre sumele cheltuite de Primărie pentru cursurile angajaților etc.

Deși tînărul a contestat amenda, contestarea i-a fost respinsă, iar pînă la elaborarea raportului FreeEx, nu a primit încă motivarea instanței. „În plus, atît el, cît și tatăl său, Gabriel Bîrsan, care a criticat la rîndul său autoritățile, au fost dați în judecată de primarul din localitate, care i-a acuzat că au adus atingere onoarei, reputației și vieții sale private. Daniel Gheorghe Nicolaș a cerut instanței să îi oblige pe cei doi la plata unor daune morale în valoare de 150.000 de lei, să le interzică să mai publice pe Internet mesaje despre el sau familia sa, să îi oblige să șteargă postările anterioare și să achite cheltuielile de judecată."

Un alt caz, același tipar, a avut loc la începutul anului 2017. În urma unei înregistrări postate pe Facebook în care o mașină de poliție era filmată făcînd slalom în trafic, șapte oameni au fost chemați la Poliția din Tîrgu Jiu pentru a fi amendați. Unul dintre ei era cel care postase filmarea, restul se făceau vinovați de a fi comentat filmulețul. Deși cel care făcuse filmarea și o postase a fost de acord s-o șteargă, cei șapte au primit totuși amenzile, în virtutea Legii 61/1991, sub acuzarea de „încălcare a normelor de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice".

FreeEx atrage atenția: „Legea 61/1991 conține formulări vagi, care permit interpretări abuzive."

European Commission

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

Emanuel CONȚAC

Metanoia – regret, căință, pocăință. Încercare de resuscitare a unui „cuvînt asasinat“

În articolul intitulat „Cuvinte asasinate“, publicat în paginile acestei reviste (nr. 701, 27 iulie – 2 august 2017), istoricul Petre Guran punea în discuție cuvîntul „pocăință“, pornind de la termenul grec *metanoia*, despre care afirmă că „nu conținea, în momentul utilizării cuvîntului de către Iisus, nici un sens de regret, ci în mod consistent etimologic ea se referea la schimbarea minții sau a gîndirii, adică schimbarea de perspectiva din care este înțeleasă ființa“. Autorul consideră că înțelegerea termenului *metanoia* din perspectiva ideii de regret, părere de rău sau recunoașterea greșelii ar constitui o degradare a sensului corect, anume „schimbarea de paradigmă a cunoașterii“. Din cauza acestei deformări, mai scrie dl Guran, s-a ajuns la „fenomenul juridizării și penitențializării vieții creștine“ care ne face să ratăm înțelegerea textului evanghelic.

Cercetătorul familiarizat cu limbajul biblic va fi cel puțin contrariat să constate că termenul *metanoia* este schizoidizat în această manieră și silit să facă război cu el însuși. O lectură atentă a pasajelor biblice în care sînt folosiți substantivul *metanoia* și verbul *metanoeo* indică faptul că, pentru înțelegerea corectă a mesajului lui Hristos ori a celui proclamat de apostoli, sensurile puse sub semnul întrebării de dl Petre Guran sînt centrale, nu prelungiri ilegitime sau erzațuri de contrabandă.

Deși etimologia nu poate fi argumentul decisiv cu privire la felul în care funcționează un cuvînt într-un context dat, trebuie precizat că sensul originar al lui *metanoeo* este „a gîndi după“. După cum constata Epicharmus, autor de comedii care îl precedă pe Aristofan cu circa o jumătate de secol: „Omul înțelept trebuie să gîndească înainte *(pronoein)*, nu după *(metanoein)*“. De aici pînă la sensul de „a se răzgîndi“ e cale scurtă, după cum ilustrează o anecdotă din Plutarh *(Banchetul celor șapte înțelepți*, 21). Doi asasini trimiși să omoare un copilaș au avut ezitări la vederea zîmbetului său inocent, dar cînd s-au răzgîndit *(metanoesantes)* și s-au întors ca să-și ducă la capăt planul ucigaș, nu l-au mai găsit. În cheie pozitivă, cel care se „răzgîndește“ este cel care își reevaluează faptele reprobabile și ajunge să se „căiască“, situație la care face referire Iisus cînd spune: „Dacă [fratele tău] păcătuiește împotriva ta de șapte ori pe zi și de șapte ori pe zi se întoarce la tine și zice: «Mă căiesc», iartă-l“ (Luca 17:4).

În proclamarea lui Ioan Botezătorul, *metanoia* și *metanoeo* nu fac referire la un simplu regret, ci la o schimbare sau „întoarcere“ care are în subsidiar recunoașterea greșelii și disponibilitatea îndreptării. Să observăm mai întîi că mesajul lui Ioan Botezătorul (considerat încă din timpul vieții un Ilie *redivivus)* stă în tradiția profeților veterotestamentari. Ioan vorbește despre „mînia care vine“ (Mat. 3:7) și despre „securea“ care va fi folosită pentru tăierea oricărui pom rău. Nu lipsește nici referirea insistentă la „focul“ judecății: orice pom care nu dă rodul cerut va fi aruncat în foc. Iisus însuși, adaugă Ioan, va continua această lucrare de separare, asemenea unui lucrător care treieră grîul și îl adună în grînare, iar pleava o arde „cu foc nestins“ (Mat. 3:12). Folosirea adjectivului „nestins“ în asociere cu „foc“ indică negreșit că Ioan are în vedere o judecată eshatologică.

Ioan Botezătorul

© wikimedia commons

Că *metanoia* pe care o cere insistent Ioan este dublată de recunoașterea păcatului rezultă din același context: toți cei care veneau să se boteze în Iordan își mărturiseau păcatele. Avem, așadar, un început de „penitențializare“ a vieții creștine. Nu întîmplător, traducerea latinească a lui Ieronim are aici *paenitentiam agite*, îndemn pe care medievalii l-au înțeles drept „faceți penitență“, transformîndu-l în fundament al unui complex sistem de gestionare a căinței și a iertării. Conștient de această eroare hermeneutică, Erasmus a tradus îndemnul *metanoeite* mai întîi prin *poeniteat vos* (1516) și apoi prin *resipiscite* (1519), echivalenți care mutau accentul de pe efortul penitențial extern pe dimensiunea interioară a pocăinței.

În urma unei pocăințe generale, cetatea este cruțată.

Ioan Botezătorul nu are așteptarea ca ascultătorii lui să plece în pelerinaje lungi și periculoase ori să facă importante donații de bani la Templu, în semn de pocăință. Ceea ce nu înseamnă că profetul nu are nici un fel de așteptări. Pe fariseii și saducheii care vor să se alăture mișcării baptismale fără a da vreun semn de căință, Ioan îi numește „pui de năpîrci“, poruncindu-le totodată să facă „roade vrednice de *metanoia*“ (Mat. 3:8). În viziunea Botezătorului, Dumnezeu este pe punctul de a interveni radical în istorie, pentru a sancționa răul. În așteptarea acelei zile *(quando iudex est venturus*, în cuvintele Recviemului), omul trebuie să admită că trăiește într-o paradigmă greșită, să-și recunoască eroarea și să primească un semn exterior, o „pecete“ în virtutea căreia să poată veni înaintea lui Dumnezeu.

Păcatul capital al elitei religioase criticate de Ioan este că, asemenea unor politicieni români, încearcă să se pună la adăpost cu ajutorul „sacramentului“, în absența regretelor și a disponibilității de a face reparație pentru relele comise. Prin contrast, avea să spună Iisus mai tîrziu, curvele și vameșii intră în Împărăția lui Dumnezeu înaintea cărturarilor și a marilor preoți fiindcă cei dintîi au crezut cele spuse de Ioan (Mat. 21:31-32). În tertate în Palestina: „Vai de tine, Horazine! Vai de tine, Betsaido! Căci, dacă s-ar fi făcut în Tir și în Sidon minunile care au fost făcute în voi, de mult s-ar fi pocăit în sac și cenușă.“ Orice coreligionar al lui Iisus știa că „pocăința în sac și cenușă“ înseamnă în primul rînd regretul pentru faptele făcute și așteptarea judecății lui Dumnezeu. Regele Ahab, despre care cronicarul biblic afirmă că a fost fără egal în dorința lui de a face rău (1 Reg. 21:25), s-a îmbrăcat cu pînză de sac cînd a primit de la profetul Ilie vestea că dinastia sa va fi nimicită. Fenomenul atinge o scară mult mai mare în urma propovăduirii lui Iona, profetul fugar a cărui singură declarație nici măcar nu lasă deschisă posibilitatea unei condamnări „cu suspendare“: „Încă patruzeci de zile și Ninive va fi nimicită“ (Iona 3:4). În urma unei pocăințe generale, „în sac și cenușă“, cetatea este cruțată, spre marea iritare a profetului care spera să contemple spectacolul justiției divine (de la o distanță confortabilă). Acest exemplu veterotestamentar este folosit de Iisus pentru a critica „împietrirea“ contemporanilor săi: „Bărbații din Ninive se vor ridica la judecată împotriva generației acesteia și o vor osîndi, pentru că ei s-au pocăit la propovăduirea lui Iona; și iată că aici este Unul mai mare decît Iona“ (Mat. 12:41).

meni practici, păcătoșii notorii ai zilei au înțeles că sînt vizați de „mînia viitoare“, au realizat că stau cu sabia lui Damocles deasupra capului, s-au căit de faptele făcute și au început o viață nouă. Evanghelia după Luca ilustrează aceeași opoziție într-un pasaj binecunoscut: o „femeie păcătoasă“ unge picioarele lui Iisus cu mir, I le spală cu lacrimi și I le șterge cu propriul păr, sub privirile acuzatoare ale unui fariseu scandalizat de cutezanța intrusei și de faptul că Iisus acceptă gestul ca pe ceva firesc.

Cînd Iisus le reproșează locuitorilor din Galileea că nu au primit mesajul Lui nici măcar atunci cînd acesta a fost însoțit de minuni, El folosește ca termen de comparație cîteva cetăți păgîne a căror bogăție și influență erau de notorie-

Aceleași asocieri semantice *(metanoia* însoțită de regret și întristare) le întîlnim în istoria timpurie a Bisericii. În discursul ținut în ziua de Rusalii, apostolul Petru recapitulează pe scurt istoria Mîntuitorului, explică semnificația răstignirii în iconomia lui Dumnezeu, iar la final le amintește ascultătorilor că vina pentru moartea lui Hristos apasă și pe umerii lor. Reacția pelerinilor din Ierusalim – „erau străpunși în inimă“ – este descrisă cu ajutorul unui verb violent, întîlnit și în Evanghelia după Ioan (pasajul în care un soldat străpunge cu sulița coasta lui Iisus).

Să mai spunem că în textele biblice *metanoia* apare de regulă în conexiune cu păcatul. Ioan propovăduiește „botezul pocăinței spre iertarea păcatelor“. Potrivit lui Iisus, cei care au nevoie de pocăință sînt păcătoșii, nu oamenii drepți (Luca 5:32), iar constatarea că „este mai multă bucurie în cer pentru un singur păcătos care se pocăiește, decît pentru nouăzeci și nouă de oameni drepți, care n-au nevoie de pocăință“ (Luca 15:7) este ilustrată de parabola Fiului Risipitor. Înnoirea interioară a celui care își risipise moștenirea „cu femeile stricate“ este de neconceput fără recunoașterea culpei: „Tată, am păcătuit împotriva Cerului și înaintea ta; nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău; fă-mă ca pe unul dintre argații tăi.“ (Luca 15:18).

Exemplele care ar putea fi luate din Biblie sau din scrierile autorilor patristici sînt prea numeroase pentru a fi discutate aici, de aceea mă voi opri asupra unuia singur. Clement Alexandrinul, care definește *metanoia* drept „cunoaștere tardivă“, ne dă ne înțeles că omul nu renunță la o „paradigmă veche“ dacă nu simte amenințarea pedepsei deasupra capului: „Pocăința este o izbîndă a credinței. Dacă omul nu crede că lucrul care îl ține legat este păcat, nici nu se va lăsa de el. Și dacă nu crede că peste cel care păcătuiește va veni pedeapsa, iar peste cel care trăiește potrivit poruncilor – mîntuirea, iarăși nu se va îndrepta.“ *(Stromate*, II.6.27).

***Emanuel Conțac** este conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a Bibliei Cornilescu (EDCR).*

Cu ochii-n 3,14

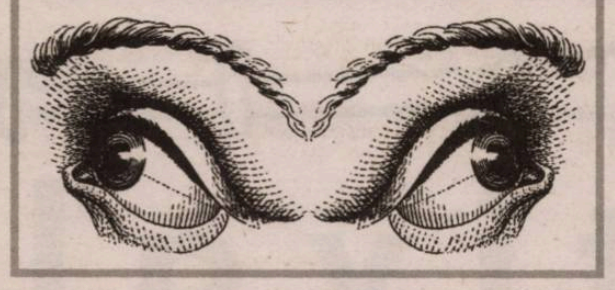

TRĂIM ÎNTR-O SOCIETATE
ABSOLUT DEPENDENTĂ DE GLUMĂ,
PE UN DRUM PUSTIU,
DE UNDE ȘI LACRIMILE
SPECIEI UMANE
CÎND DAI PESTE UN PAHAR CURAT

■ Am găsit un citat din Carl Sagan care mi se pare extrem de semnificativ pentru vîrsta ingrată a omenirii la care ne aflăm acum: „Trăim într-o societate absolut dependentă de știință și tehnologie, în care aproape nimeni nu cunoaște prea multă știință sau tehnologie.“ Bine însă că mulți dintre noi cunosc aproape totul despre dumnezei și tainele lor mîntuitoare din alte vieți. (**M. C.**)

■ După toată nebunia recentă cu manualul de sport – ba e glumă, ba nu e –, nu pot să nu mă întreb: pe cînd un manual despre cum se guvernează o țară democrată? (**C. Ș.**)

■ Trenul românesc (rapid) cu care am plecat spre Constanța avea un aer condiționat care nu se simțea și ne-a lăsat în drum, fix la Bărăganu, pentru că se stricase locomotiva. Trenul sîrbesc cu care ne-am întors de la Novisad la Belgrad avea aer condiționat, anunța stațiile care urmau pe două voci, una masculină și una feminină, în română și în engleză. E drept că, la sfîrșit, ne-a lăsat într-o gară care se chema centrală, se afla *in the middle of nowhere,* pe un drum pustiu pînă la un punct. Mersul cu trenul a devenit o aventură, în anumite părți ale lumii. (**I. P.**)

■ Cuvîntul slav pentru „minune“ (fenomen supranatural, fapt extraordinar, atribuit forței divine, miracol) e „*ciudo*“ – de unde și „ciudat“, „ciudățenie“, dar și „ciudă“. De la „a te minuna“ la „a avea ciudă“ e, în fond, un singur pas. (**M. P.**)

■ Fluturii Julia se hrănesc cu lacrimile țestoaselor Arrau, pe carapacea cărora își petrec scurta lor viață. *No turtle, no cry, no life!* (**M. C.**)

■ Cercetătorii Universității evreiești din Ierusalim au descoperit un declin al concentrației spermei de 52,4% și al numărului de spermatozoizi de 59,3% la bărbații de pe continentele nord-american, european și australian. Cauzele sînt fumatul, obezitatea, chimicalele din alimentație și pesticidele din PET-uri, dietele, stresul și chiar uitatul prea mult la TV în detrimentul mișcării fizice. Conducătorul studiului, dr. Hagai Levine, a declarat că bărbații speciei umane mai au spermă de calitate doar pentru următorii 40 de ani, după care Yehova cu mila! (**M. C.**)

■ Găsesc transparența în ceea ce privește descrierea hainelor din magazine una extrem de benefică. Astfel, știi la ce să te aștepți cînd dai, într-un magazin, peste o rochie „cu spatele gol și cu motive“. (**S. G.**)

■ Mă duc la bar și cer un cocktail clasic: Cuba Libre. Ospătărița ia un pahar curat și, după ce se gîndește îndelung, începe să toarne: o măsură de rom, o măsură de gin, o măsură de vodcă, o măsură de lichior roz neidentificat și o opresc, cu greu, să adauge și o măsură de aperol; după care de-abia reușesc s-o conving să toarne și Cola. Cuba Libre, chiar foarte liber. (**M. M.**)

DAR, SPRE NOROCUL NOSTRU,
DE DATA ASTA
A FOST AFECTATĂ ZONA
UNUI EPISOD ELECTRIC NEAȘTEPTAT,
DE LA ACELAȘI CENTRU

■ Să luăm un scaun. Mai exact, un scaun de grădină. L-am luat și ne-am așezat. Acum gîndim, gîndim adînc. Nu cumva acestui scaun îi lipsește ceva? Cu siguranță, da: îi lipsește un adjectiv care să-i exprime esența. Și care, în lumea scaunelor de grădină, face diferența. Dar, spre norocul nostru, avem reclame, iar din reclame poți afla ce îți lipsea: un „scaun de grădină stivuibil“. (**D. S.**)

■ Moda utilizării diminutivelor lovește din nou, de data asta într-un oximoron. Am văzut o reclamă pentru „hăinuțe +Size XXXL“. (**M. V.**)

■ Un domn pe nume Charles Osborne a suferit de sughițuri non-stop vreme de aproximativ 68 de ani. Între 1922 și 1990, acest domn a fost zi de zi, minut de minut, scuturat de sacadate zdruncinări interioare. Primul sughiț a survenit în momentul în care a dus un cîine la abator și a suferit un atac cerebral, în urma căruia i-a fost afectată zona neuronală inhibitorie a sughițului. Ca să vezi ce ne-a mai pus Creatorul sau Evoluția în creier! (**M. C.**)

■ Un cuplu stă în fața cortului, pe plajă, în Vamă. Sînt simpatici, au în jur de 30-35 de ani. El o întreabă pe ea: „Știi cît a costat filmarea unui episod din *Game of Thrones?* Zece milioane de euro“. Ea: „Știi că te iubesc, chiar dacă fraza asta e fumată?“. Lui Kundera i-ar fi plăcut de ei, cu siguranță. (**A. M. S.**)

■ Un băiețel blonduț, simpatic, în tricou roșu, se urcă pe gard și pune mîna pe stîlp, apoi se întoarce către taică-său, inocent: „Aoleu, ăsta e electric?“ Tatăl, mustăcind: „Acum mă întrebi, nu înainte să pui mîna?“ (**C. Ș.**)

■ La un botez într-o biserică din București, preotul a întrebat, conform binecunoscutului ritual creștin: „Te lepezi de Satana?“ Din public a venit un răspuns neașteptat, pe o voce aparent disperată: „Nu pot, părinte, că am doi copii cu ea.“ Participanții la slujbă au fost nevoiți să ia o pauză fiindcă nici măcar preotul nu a reușit să-și recapete prea ușor seriozitatea necesară continuării ceremonialului. (**A. M.**)

■ Episodul doi din operațiunea demarată în foileton numărul trecut a însemnat vreo două săptămîni, căci onor președintele trebuia să obțină o reprogramare de la același centru, și ăsta nu-i lucru de nimic, mai ales pe vremea lui Cuptor. În cele din urmă, au venit – „Da' știți, noi sîntem după program, că ne-au dat de revizuit șapte apartamente, ceea ce e imposibil“, înțelegi matale, carevasăzică… Am înțeles și m-am executat, că un *„pourboire“ de la bière* pe astă vreme e pomană curată și bine primită. „Gata, e în ordine!…“, au anunțat ei glorios încheierea operațiunii „Electrovalva/senzor de gaze“. „Înțeleg că dvs. nu puteți remonta tot, de vreme ce nu ați putut demonta“. (Se cuvine să precizăm că era vorba de aragaz încorporat în blat.) „Evident, nu…“ „Și proba?“ „Numai după ce vin ceilalți, și s-o facă tot ei, că doar sînt instalatori și ei.“ „Da' cu certificatul de garanție cum rămîne?“ Dar să nu ne grăbim. Asta se va vedea, de fapt, într-un alt episod. (**R. M.**)

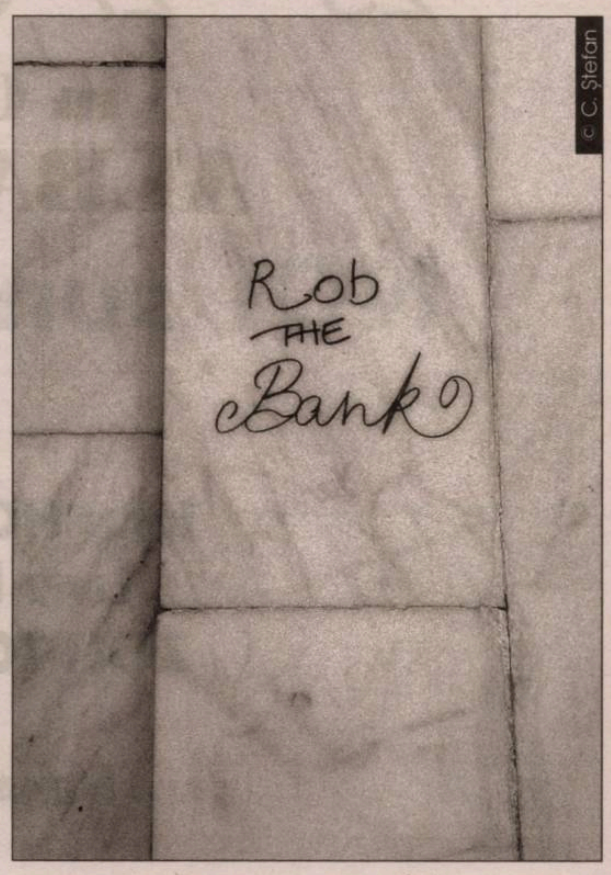

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

Andrei Pleșu, 1993

DILEMA VECHE

festival DILEMA VECHE

25 – 27 august 2017

în Cetatea

ALBA IULIA

NOI suntem ceilalți

INVITAȚI

IOAN HOLENDER & CONSTANTIN CHIRIAC
LIVIU HOLENDER & FIONA POLLAK
ZOLI TOTH ...CU TOT CU SENZAȚII 2017
SABIN PAUTZA
MIHAI NENIȚĂ FREE EXPERIENCE
ESTAS TONNE
NANSI BRANDES & ORCHESTRA SIMFONICĂ BUCUREȘTI
& OVIDIU LIPAN ȚĂNDĂRICĂ & IULIAN VRABETE
YAMATO THE DRUMMERS OF JAPAN
SABRINA ROMERO
GEORGE BAICEA ELECTRIC BLUES BAND
JURJAK ● TOURETTE ROULETTE ● HARLEQUIN JACK & NORUNEGRU

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ALBA IULIA

ALBA IULIA

Biblioteca Județeană Alba

CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA

Proiect finanțat de Guvernul României. Ministerul Culturii și Identității Naționale

Comisia Europeană

1 Universitas Apulensis

europe direct Alba Iulia

BATALIONUL 136 GENIU "APULUM"

AQUA CARPATICA

DOMENIILE SÂMBUREȘTI

ALBALACT

FLOREA grup 20 ani

Automobile Bavaria

DEDEMAN 25 DE ANI CONSTRUIȚI ÎMPREUNĂ

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **704** ■ 17-23 august 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

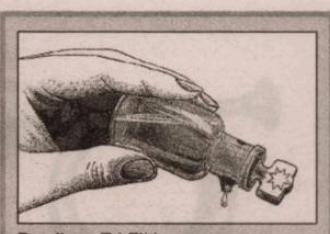

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

6

ANDREI PLEŞU

„Constantin Noica n-ar mai fi ales Păltinişul“

pagina **3**

PETRE M. IANCU

„Charlottesville“

pagina **5**

MATEI MARTIN

„Focul şi furia...“

pagina **12**

Omul nepotrivit la locul nepotrivit

„Vrei să cunoşti un om? Dă-i o putere mare!“

PITAGORA

Revistă culturală finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Cristian GHINEA

Cît de publică este Biserica națională?

Biserica Ortodoxă Română s-a dovedit opacă în a comunica procedura de alegere a noului Patriarh și lista celor care vor vota. Clubul Român de Presă a solicitat BOR să fie transparentă în ce privește aceste detalii, dat fiind interesul publicului față de subiect. Am asistat chiar la un conflict verbal la televizor între președintele Clubului, Cristian Tudor Popescu, și purtătorul de cuvînt al Patriarhiei. Au urmat o serie de articole vehemente în diferite cotidiene și se pare că intrăm într-un fel de campanie electorală nedeclarată, care include și atacuri sub centură în media. De ce este presa interesată de alegerile din cadrul Bisericii și de ce este atît de indignată de lipsa de transparență? La urma urmei, Biserica Ortodoxă Română este o asociație privată și este treaba ei cum își organizează și alege ierarhia. Sau nu este? Iată o dilemă interesantă: cît de publică este Biserica națională? Nu am formulat întîmplător întrebarea în acești termeni. BOR a insistat ani de-a rîndul să fie recunoscută de lege în calitate de Biserică națională. Multă cerneală a curs, mulți nervi s-au vărsat pe lîngă acest subiect. În România statul este despărțit formal de Biserică, dar relația dintre BOR și statul român este cel puțin ambiguă și deseori la limita acestei despărțiri. (...)

Salariile preoților reprezintă doar exemplul cel mai evident. Iluzia neprobată a politicienilor români că orice afișare alături de preoți le crește popularitatea face ca BOR să fie o putere publică pe care orice lobby-ist ar invidia-o. Mitropolitul Moldovei a construit un mic imperiu media în estul țării luînd licențe pe bandă de la CNA, în condițiile în care licențele radio libere au fost o raritate în această perioadă. Probabil că, dacă va fi ales Patriarh, va răspîndi modelul la nivelul întregii țări. Și cine ar refuza acordarea de licențe pentru Patriarh?

Celebra Catedrală a Neamului este alt exemplu. BOR a primit mai multe locuri pentru construcție, toate cu defecte, de unde și amînarea proiectului. Dar punctul comun este acela că BOR a așteptat de la stat terenul aferent, acordat gratuit. La fel a fost cazul cu majoritatea terenurilor puse la dispoziție de municipalități pentru construirea de noi biserici. În aceste cazuri, statutul public *de facto* al BOR a acționat în avantajul său. Este legitim deci interesul presei pentru alegerea șefului Bisericii? Pe lîngă curiozitatea specifică ziariștilor, presa are și un motiv obiectiv: BOR dorește un statut public și a obținut multe avantaje din acordarea *de facto* a acestui statut. Dacă este așa, atunci ar trebui să accepte și reversul medaliei: interesul legitim al publicului față de ce se întîmplă în interiorul Bisericii. Altfel, soluția ar fi simplă: despărțirea efectivă a Bisericii de stat și recunoașterea legală și practică a statutului de asociație privată. Atunci și doar atunci ar fi normal să considerăm interesul presei o intruziune nelegitimă în treburile unei asociații private. E pregătită BOR să facă acest pas?

(apărut în Dilema veche, *nr. 183, 9 august 2007)*

Dilema veche vă propune

■ Salcîmii de august, în pădurea Gridului. Luat de val, acățul și-a rostuit altfel rodirea. S-a încuibărit în sine în acel aprilie friguros și s-a deschis către soare în luna lui Gustar, la concurență cu ritualul degustării bobului de strugure. Ciudățenie a naturii, anomalie a vremuirii, bogăție a pădurii sau delicatesă gastronomică (plăcinta cu floare de salcîm), sau toate laolaltă... (Ruxandra Mihăilă)

■ Biblioteca Universității Stanford și Fundația „Allen Ginsberg" au digitalizat și au publicat colecția de înregistrări ale marelui poet al Generației Beat. Găsiți acolo peste două mii de înregistrări: conferințe, lecturi, convorbiri cu artiști și scriitori, înregistrări ale unor concerte, ba chiar și mesaje telefonice de la prieteni. Un fond sonor de o valoare inestimabilă, restituit, în sfîrșit, admiratorilor, cercetătorilor, curioșilor. (Matei Martin)

■ Citesc în *The Economist* un articol intitulat *„Cigarettes are bad for you. But that doesn't mean smoking can't be fun"*, în timp ce ascult cel mai recent album al trupei Cigarettes After Sex și mă gîndesc dacă să fac cadou unui prieten romanul mai vechi al lui Marin Mălaicu-Hondrari – *Războiul Mondial al Fumătorilor*. În orice caz, fumători sau nefumători, vi le recomand pe toate. (Cristina Ștefan)

■ Din seria filmelor vechi, oricînd revăzute cu plăcere (și cu alte sentimente): *The Graduate* (Mike Nichols, 1967), cu Dustin Hoffman, Anne Bancroft, Katharine Ross, pe muzica lui Simon și Garfunkel. Mereu interesant, dacă nu pentru cîntecul „Mrs. Robinson", măcar pentru personajul ei ca atare, devenit iconic, cît și, în ce mă privește, pentru finalul lui: Benjamin și Elaine fugind, de la nunta acesteia, cu autobuzul plin de oameni. (Iaromira Popovici)

■ De urmărit, pe HBO, un serial absolut superb: *The Handmaid's Tale* – ecranizare după romanul omonim al scriitoarei canadiene Margaret Atwood, un viitor distopic într-un sistem totalitar în care drepturile femeii sînt suprimate. (Stela Giurgeanu)

■ Pe căldurile astea nu pot să recomand nimic cultural în sensul înalt. E vacanță și, în afară de niște concerte desucheate, nu se întîmplă mai nimic. În condițiile astea, vă pot sugera cel mult o supă de castraveți. Ce e aia? Ei bine, e un fel de tzatziki mai curgător, mai moale decît celebra salată originară din Grecia. Se mănîncă rece, bineînțeles, și nu ține de foame. Dar răcorește, hidratează și miroase a usturoi. (Andrei Manolescu)

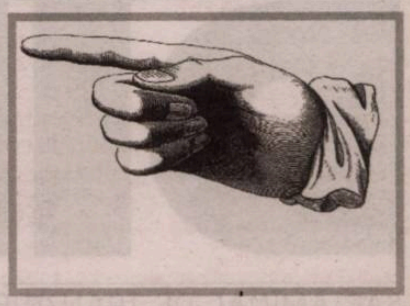

■ Aș zice că e cel mai bun moment să redescoperi Bucureștiul. O terasă umbroasă, apoi o plimbare la ceas de seară prin cartierul Icoanei și cui îi mai pasă că vine toamna? (Ana Maria Sandu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **La mare**
- **Lenea**
- **Păsările mii**

album dilematic Alix Vrana

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.100
Tipărit la Tipomedia

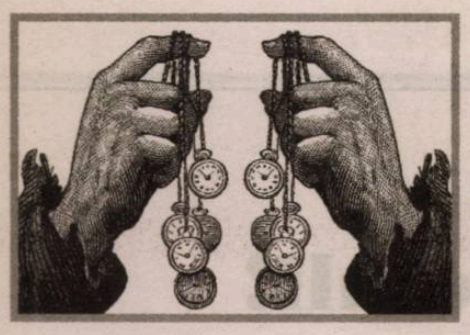

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Constantin Noica n-ar mai fi ales Păltinișul

– la treizeci de ani de la moarte –

N-am cum să trec prin Sibiu fără să-mi fac drum pînă la schitul din Păltiniș, lîngă care e înmormîntat Constantin Noica. De la o vreme, drumul acesta îmi face rău. Știu foarte bine de ce dl Noica, doritor de liniște, de singurătate, de răgazul fertil al unei izolări rezonabile, a ales, ajutat de Aurel Cioran, fratele lui Emil, să se retragă la Păltiniș. A preferat să stea într-o cabană confort 3, la 11 grade Celsius pe timp de iarnă, să mănînce la cantina forestieră din localitate și să se plimbe solitar (însoțit, totuși, uneori, de un cîine sau de un prieten) prin împrejurimi, decît să se adapteze la viața de bloc din Berceni și la micile obligații mondene impuse de o metropolă care, în sfîrșit, îl descoperea mirată. Sînt însă absolut sigur că, dacă ar fi făcut astăzi o vizită la Păltiniș, s-ar fi hotărît rapid să caute altceva.

Păltinișul de azi e un fel de chermeză turistică. Noii îmbogățiți și unele instituții rentabile l-au înecat în vilișoare și bloculețe, pe drumul spre schit a apărut un zid de beton care să separe vechea pajiște de îngrămădeala de locuințe răsărite alături, stilistica taberei „pionierești“ e ubicuă. Nu mergi „în stațiune“ ca să cauți liniștea, ci ca să „socializezi“ vesel, într-o aglomerație *cool* de „instalații“ sportive (asezonate cu locuri de picnic). Noile clădiri imită arhitectura urbană, unele sînt abandonate la jumătate și „decorează“ ambianța ca niște ruine cenușii, lîngă poșta din centru, patriarhală altădată, poți contempla un mic parc de motociclete ultimul răcnet, pentru eventuali clienți care au chef să le închirieze. Sus, la teleferic, peisajul e împestrițat de o mulțime de tejghele cu „suveniruri“ drăgălașe, pentru trecătorii „sensibili“. Șocul total te izbește, însă, cînd ajungi lîngă cabana unde a locuit filozoful. Aproape perete în perete cu ea, s-a construit un zglobiu (dar amplu) spațiu de joacă pentru copiii angajaților BNR, veniți în vacanță cu părinții lor, care se pot caza ceva mai sus, într-o „reședință“ impozantă și confortabilă. Înălțarea acestei „instalații educative“ a presupus o firească despădurire, precum și transformarea unui spațiu de promenadă tihnită și reflecție într-o zgomotoasă ogradă de grădiniță.

Tipic pentru expansiunea masivă, dar arbitrară a invaziei imobiliare este neglijența crasă pentru tot ce nu e direct legat de investiția și de interesul proprii. Drumul care duce din centrul stațiunii pînă la șosea, un drum pe care Constantin Noica își începea plimbarea zilnică, arată ca o mahala desfundată: o colecție de gropi și hîrtoape, de natură să urîțească încă și mai apăsat ambianța deja compromisă prin două-trei blocuri, care par teleportate din cartierele periferice ale vreunui oraș de provincie. În această nouă întruchipare a sa, Păltinișul evoluează spre un soi de suburbie înghesuită: a devenit, s-ar spune, „Bercenii din deal“. În aceste condiții, nici micul schit lîngă care stă mormîntul filozofului nu putea rămîne în postura discreției duhovnicești. E epoca marilor catedrale. Prin urmare, lîngă schit, a răsărit o biserică fercheșă, de trei ori mai mare decît el, cu enoriași încă neidentificabili. Cine va urca pînă la ea pentru a participa la liturghie? Încă un produs al smereniei noastre strămoșești!

Mi se va spune că nu pricep spiritul timpului, că lucrurile nu pot îngheța în versiunea lor primă, că era inevitabil ca noile generații (și noii businessmeni) să ia cu asalt, în stilul lor, un loc atît de frumos. Nu zic nu. Dar: 1) Tocmai frumusețea locului ar trebui să oblige la menajarea lui estetică și ecologică. Un pic de măsură, un pic de bun gust, un pic de cuviință ambientală ar fi de rigoare. 2) Un loc care, dincolo de înzestrările lui naturale, a intrat în conștiința culturală a țării printr-un model de calibrul lui Constantin Noica ar trebui privit cu mai mult respect și de cei care îl aleg pentru răzgîiatele lor plăceri de vacanță, și de cei care au răspunderea administrării lui. Nu faci cîrciumi în curtea casei de la Ipotești și nici parc de distracții pe dealul Mitropoliei. Mai ales cînd, la o adică, ești gata să debitezi lăcrămoase discursuri patriotice.

Și fiindcă veni vorba de patriotism și mai ales de retorica lui de suprafață… Locul unde Noica a dat o consistență nouă gîndirii românești este tratat, acum, în felul pe care l-am semnalat mai sus. În schimb, pe crucea lui e nelipsită, prin „grija“ gazdelor, o bentiță tricoloră. E, desigur, mult mai la îndemînă să decorezi emfatic un mormînt decît să protejezi spațiul din jur, binecuvîntat tocmai prin prestigiul celui înmormîntat acolo. M-am întrebat, răutăcios, ce-o fi zicînd cineva aflat în trecere prin zonă (și fără nici o idee despre Constantin Noica), cînd vede crucea aceea cu steguleț. Să fie locul de veci al vreunui general, al vreunui erou de la Oituz? Căci altfel, pe la noi, cimitirele nu prea sînt presărate cu drapele în miniatură. L-am cunoscut suficient de bine pe dl Noica și pot spune cu mîna pe inimă că patriotismul lui, viguros, nu era o chestie de ornamentică pioasă. Nu i-ar fi plăcut să odihnească în sunet de fanfară, cu decorații pe piept (n-a primit, de altfel, în timpul vieții, nici una…). Dar, cum spuneam, e mai ușor să-i onorezi memoria cu o insignă atîrnată de cruce decît cu un efort inteligent de a păstra amprenta *prezenței* lui în spațiul pe care l-a mîntuit prin creativitate.

Vintilă MIHĂILESCU

…@hai-hui.ro

Hotel Ambos Mundos (IV)

– Țigara și Moartea –

– Smoke! Somebody is smoking here!

Am simțit în ceafă privirea care mă pironea cu aceste vorbe. Eram pe terasa generoasă a hotelului Ambos Mundos. O briză ușoară se ridicase dinspre mare. Un uriaș vas de croazieră își facea intrarea lină în port, privind de sus vechea Piață a Armelor. Lumea își lua, fără grabă, micul dejun, unii își sorbeau a doua cafea, alții erau la prima *piña colada*, pentru a savura ideea că sînt în Cuba. La cîteva mese, bărbați și femei își aprinseseră țigările.

– *You're killing me!* – s-a mai răstit o dată vocea la mine, iar posesorul ei s-a întors cu scaun cu tot spre masa noastră.

– Să mori tu!? – era să-i răspund, dar m-am abținut. M-am uitat doar lung la el și i-am zis: *That's life, sir…*

– În Australia ați fi fost de mult la închisoare! – mă anunță el, cu un început de jubilație în glas.

– Presupun, dar, nu știu dacă ați observat, aici sîntem în Cuba, nu în Australia! Apropo, de ce naiba ați venit în Cuba?

S-a blocat o secundă, negăsind, se pare, un răspuns inteligent la această întrebare existențială. După care a revenit la atac:

– Dar să știți că și Cuba, dacă vrea să intre în rîndul țărilor civilizate, trebuie să interzică fumatul. Atunci să vă văd ce-o să faceți! – a adăugat el după un timp.

Se simțea deja orgasmul în vocea australianului. Cred că în mintea sa se perindau, feeric, rugurile inchiziției, ghilotinele revoluției franceze, cuptoarele naziștilor, lagărele comuniștilor, mă rog, tot ce mai știa el din istoria tandră a omenirii, adică orice mijloc de supliciu la care el, în visul său izbăvitor, mă executa vindicativ și mă trimitea în Iadul fumătorilor și al celorlalți păcătoși. Cred că această viziune îi dădea și un straniu sentiment de putere și de stimă de sine, căci întregul său corp s-a învîrtoșat, ca un general pitic în fața armatei sale de soldați de plumb. L-am lăsat pe australian cu viziunile sale și am plecat.

L-am reîntîlnit o zi mai tîrziu, pe o străduță turistică a Havanei. Țopăia cu un aparat de fotografiat în jurul unei bătrîne cubaneze care scormonea prin gunoaie, molfăind clasicul trabuc. Era, evident, fascinat. I-a cerut apoi voie bătrînicii, în engleza sa impecabilă, să facă o poză cu ea trăgînd din trabuc. *She's so typical!* – l-am auzit șoptind unei doamne din grupul său. *Cigarrillo no, cigarro si!* – mi-a trecut mie prin gînd. Apoi am plecat din nou.

Dar ceva din vocea sa nu-mi dădea pace. Avea ceva din trîmbițele Yerihonului, din vocea unui preot mistic după ce tocmai avusese o revelație, era o voce care aducea oamenilor Adevărul Sfînt. Pe scurt, era o voce de misionar în plin exercițiu devotat al misiunii. Mi-am adus aminte de numeroase alte voci similare, chiar dacă nu chiar atît de fericite de vorbele pe care le rostesc. Rememorîndu-le, am început să mă întreb dacă nu cumva ce-i mînă în luptă pe apostolii antifumatului este și altceva – și chiar mult mai mult – decît simpla grijă pentru sănătatea proprie și a planetei. Nu puteam să-mi explic altfel patima sinceră și profundă pe care o pun în blestemarea fumătorilor, acel furor mistic ce pune stăpînire pe ei ori de cîte ori văd licărind o țigară. Într-un tîrziu, am realizat că, în spatele precauțiilor lor sanitare, se află ceva mult mai mare, mai important, mai cutremurător: *Moartea*.

Mi-a revenit în minte toată iconografia creștină a Iadului, reprezentările Diavolului și ale deghizărilor sale malefice, cortegiul de *Memento mori* hrănit de pictori și zugravi de biserici. Ceva era asemănător între tot acest imaginar al fricilor creștine și galeria de imagini pe care Liga Australienilor de Pretutindeni le afișează pe pachetele de țigări sau prin toate reclamele cu putință din media. În ambele cazuri, este expus, în scopuri didactic-mîntuitoare, Răul. Este expus înfricoșător, pentru ca oamenii, înfricoșați, să-l evite. Este un Rău pe care oamenii îl consideră real, și el chiar este, *sui generis*, real, în mod spiritual – în cazul creștinismului – și material-biologic – în cazul bisericii antifumat: țigările chiar fac rău la sănătate. Un Rău care va pune stăpînire pe păcătoși cu foc și smoală, într-un caz, cu boli și bube înfricoșătoare în celălalt. Nimic nou sub soare, ar fi îngînat Borges…

Dar ceva s-a schimbat totuși, ceva este diferit fundamental între imaginarul Iadului și cel al Fumatului. Primul ne trimite la lumea cealaltă, este transcendent; ultimul a trecut în imanență și ne pîndește la fiecare colț al vieții cotidiene. Salvarea nu mai este *dincolo*, ci *aici*. Și nu mai este „dincolo“, deoarece dincolo nu mai este, poate, nimic, iar Moartea a fost eufemizată, alungată din conștiința corpului sănătos și veșnic tînăr în care s-a retras prezentul continuu al existenței noastre compulsiv fericite. *Memento mori* a fost înlocuit cu *memento vitae*. Iar viața de aici – ne predică preoții Pieței noua eschatologie – va aparține preafericiților nefumători.

Pentru a întreține acest basm de piață al Tinereții fără bătrînețe (și, tacit, fără moarte), apostoli ai marketingului au creat, pe model creștin, un *short-cut* al Diavolului: *Țigara*. Și, ca să înțeleagă toată lumea, i-au pus Morții o Țigară în gură. Există, desigur, multe alte rele care ar fi putut întruchipa Răul, dar cu cancerul sau cu tsunami nu te poți lupta și nu le poți controla, în timp ce fumatul poate fi stăpînit. Țintuirea Diavolului tabagic în pixelii reclamelor antifumat le oferă deci oamenilor speranța mîntuitoare că pot învinge Răul, stăpînind, astfel, Moartea. Din această perspectivă, blestemele aduse fumătorilor – dar și simpla condamnare tacită a acestora – sînt, mai presus de toate, un soi de exorcizare a Diavolului și, implicit, o declarație de triumf al Vieții asupra Morții. Prin urmare, thanatofobia postmodernității se tratează cu paleativul fantasmatic al luptei antifumat, de parcă fiecare nou convertit la abstinență tabagică ar fi încă o lovitură dată Morții și o certificare a puterii nefumătorului de a o ține pe aceasta la distanță: nefumătorul, cel care a învins Moartea…

Acum pot să-l înțeleg pe australianul meu, iar enervarea mi se topește într-un zîmbet trist: sărmane om…

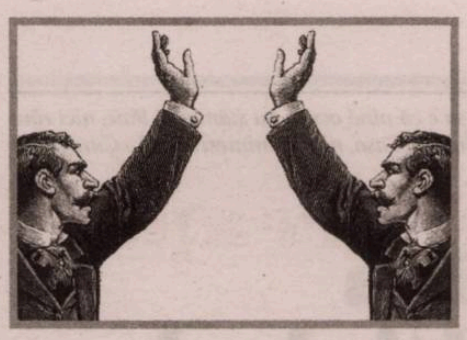

Valeriu NICOLAE

rătăcit în Euro-Narnia

Mai proști, dar loiali!

Să presupunem că ești Tudose. Un tip cel mult mediocru, cu o carieră exclusiv politică și, prin urmare, fără nici un fel de experiență practică în afară de minciuni despre predat la academia SRI-ului și diverse alte șmenuri tipice PSD-istului reprezentat de Dragnea, Nicolicea, Firea și Olguța.

Ești numit ministru. Normalitatea mahărului politic se traduce prin faptul că nu vrei ca oamenii care sînt imediat sub tine să fie mai deștepți sau mai onești. Îți alegi oameni superloiali și mai proști, care să fie pe pozițiile de încredere de secretar de stat. Indivizi care se simt amenințați de oamenii deștepți din pozițiile cele mai importante din minister. Cei mai buni oameni din minister, temători de proști prăduitori, pleacă rapid în privat. Nu de alta, dar sînt o mulțime de firme de consultanță și organizații internaționale care își doresc oameni buni, cu experiență și cu legături în ministere. Oamenii aceștia vor fi înlocuiți de alții, care trebuie, la rîndul lor, să fie mai proști, dar și superloiali șefului lor direct sau baronilor politici care au nevoie de contracte cu statul pentru „a supraviețui". Managementul de mijloc al ministerelor include oameni buni. Cei mai buni dintre aceștia, confruntați cu abordarea tipică – un amestec de mîrlănie, agresivitate și șmechereală –, vor pleca și ei. Înlocuirea acestora se va face pe același principiu: mai proști și loiali.

Există, cel mai probabil, și mulți inși relativ buni sau mediocri care sînt plătiți din două părți și răspund unei duble comenzi – ei sînt oamenii serviciilor. Aceștia vor rămîne solid înfipți în ministere, cu speranța că, treptat, vor ajunge să controleze ministerul. Toți sînt ușor șantajabili și superdependenți de slujbele lor relativ bine plătite.

Din cînd în cînd, vor exista buni profesioniști care vor rămîne în ministere – în special cei care se tem să iasă din zona lor de confort sau cei care speră la o detașare în străinătate sau la o avansare și cei care cred că nu pot obține un salariu mai bun la același tip de efort. În majoritate, ei vor deveni supercinici și își vor face treaba ineficient și cu multă scîrbă. În mod excepțional, vor fi și aceia care, indiferent de șefi, își vor face treaba așa cum ar trebui și, de multe ori, aceștia sînt cei care, practic, previn colapsul sistemului. Fenomenul acesta se petrece de cel puțin douăzeci de ani și a dus la dezastrul actual din aparatul administrației publice.

Un aparat care este compus în principal din rude și din pile ale politicienilor, din profesioniști mediocri și, cel mai probabil, dintr-o bună parte a numărului impresionant al celor angajați de servicii. Rezultatele sînt pe măsură. O schimbare sistemică va lua minimum doi-trei ani, pentru că procedurile de a elibera un

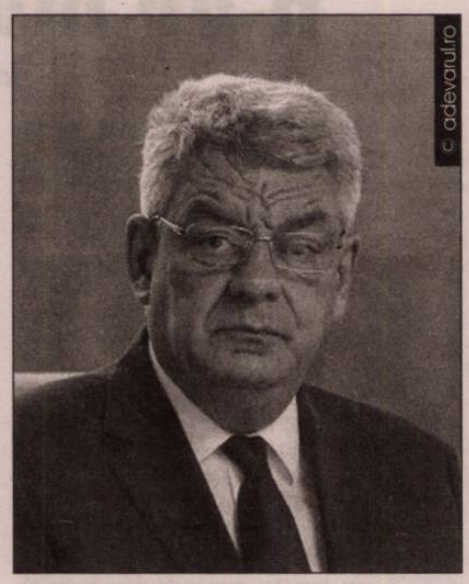

funcționar public din funcție sînt gîndite în așa fel încît să descurajeze acest lucru. Pentru a nu avea efecte catastrofice (blocarea ministerelor), ar fi nevoie probabil de cam șase ani. O reformă de acest fel ar avea ca efect secundar curățarea clasei politice, dar s-ar înregistra și efecte negative cel puțin în primii doi ani. Din păcate, deși din punctul meu de vedere problema administrației publice rămîne cea mai gravă pentru România, subiectul acesta este rar prezent în discuțiile partidelor politice, iar și atunci cînd e pus în dezbatere este discutat superficial.

Cîteva sute de mii de oameni sînt angajați în administrația publică. O reformă solidă ar amenința locurile de muncă a cel puțin peste o sută de mii de angajați, o bună parte a lor cu legături solide în lumea politică. Oameni care știu și care au făcut multe „favoruri" pentru partidele care i-au promovat.

Un guvern căruia i-ar păsa cu adevărat de România și nu de supraviețuirea actualelor partide politice (cu excepția USR) și a baronilor aferenți ar trebui, în primul rînd, să reformeze administrația publică. Un astfel de guvern ar amenința și controlul pe care și-l doresc serviciile asupra celor mai importante ministere. Desigur, acesta ar fi un guvern de sacrificiu, care ar trebui să lupte împotriva propriului aparat administrativ, împotriva tuturor politicienilor corupți, a serviciilor și, mai ales, împotriva presei și a televiziunilor aservite acestora. Un astfel de guvern ar fi în mod clar cea mai serioasă amenințare pentru toți cei care își doresc păstrarea cocotierului, a bordurii, a Asesoft-ului, a Antenei 3, a RTV-ului și a Teldrum-ului ca model al succesului în politică. Din păcate, trăim în era celor mai proști, dar loiali. Prin urmare, un astfel de guvern este încă imposibil.

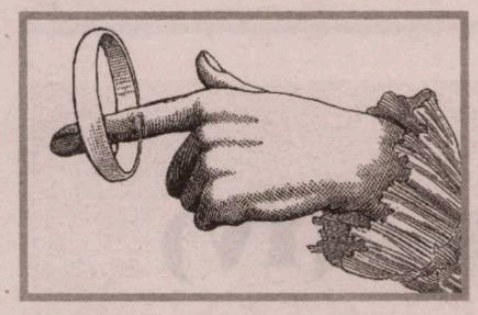

Selma IUSUF

legende urbane

N-aș mai putea să

N-aș mai putea să stau cu săptămînile în cort la Vamă (care, desigur, s-a stricat). N-aș mai putea să petrec nopți la rînd pentru că acum, după o singură noapte pierdută, și aia la cîteva luni, poate, trebuie să mă refac trei zile și să înghit o folie de Nurofen Forte. N-aș mai putea să recitesc cu aceeași candoare și cu buna-credință a celui cu nervi neatinși de acreală *Un veac de singurătate, Zenobia* și nici un Boris Vian. N-aș mai putea bea vodcă, n-aș mai putea fuma două pachete de țigări pe zi, n-aș mai putea purta rochia subțirică, verde, din vara specială de la douăzeci și ceva de ani. Pentru că-s mai grasă.

N-aș mai putea mînca doar chips-uri și Cola toată ziua în loc de ce maică-mea numea „mîncare adevărată". Păi, astea mi se păreau cele mai adevărate, o explozie de foarte sărat cu foarte dulce. Foarte sărat și foarte dulce combinat, ăsta era oricum gustul unei generații. N-aș mai putea să-l iubesc așa de tare nici pe Kerouac și nici pe Ginsberg. Nu l-aș mai iubi pe Bukowski, m-aș putea gîndi cel mult cu tandrețe la el. Ce hippiot bătrîn și bețiv... N-aș mai putea asculta Stravinski la maximum în creierii nopților, cu exaltarea snoabă din tinerețe, alături de prietena mea cea mai bună care seamănă cu Janis Joplin și care acum nu vrea să mă mai vadă. N-aș putea asculta muzică experimentală, n-am putut niciodată. Muzica făcută cu, mmm, mașini de scris, stîlpi de semafor loviți cu ciocanul sau cu tăcere din aia, știți cuvîntul odios, „sugestivă", mi s-a părut întotdeauna de o stupizenie maximă. Ca pudelii din baloane ai lui Jeff Koons. N-aș mai putea asculta coruri gregoriene cînd fac ciorbă. M-ar buși rîsul.

N-aș mai putea să mă mai fardez ca în anii '90, cu ruj din ăla maro închis și cu ochii conturați în abur negricios, ușor scurs, eroină șic ce am fost! Muzica, da, o mai ascult și acum și probabil că o să mor ascultînd-o, și dînd din cap, și țopăind în baston sau în cadru. Fii tare, inimo, pacemakere, fii tare, se dă Nirvana la toată lumea! N-aș mai putea trăi de pe-o zi pe alta cu indiferența și indolența aia de animal tînăr, cu nesimțirea sănătoasă de acu' o vreme. Cînd azi era și mîine, și poimîine, și ieri. N-aș mai putea trăi atît de intens orice rahat și nici ridica pînă la ceruri un nimic în jurul căruia să brodez, să cos, să țes tot felul de înțelesuri care nu există. Sau, cine știe, aș mai putea?

Dar n-aș mai putea să-mi fac prieteni așa de ușor. Pe la maturitate te uiți mai cîș la orice noutate, îi cîntărești pe nou-veniți c-un licăr de dubiu în ochi și de cele mai multe ori nu-ți plac; carapacea ta molcuță odinioară e beton acuma. Nu se mai îndoaie la orice atingere și nici nu mai simți bine adierile dulci și bune de vînt, dar ducă-se! Și așa te chinui să-ți păstrezi prietenii vechi. Stați la două străzi și vă vedeți de trei ori pe an.

N-aș mai putea să dezbat cu orele cine știe ce subiect, carte sau întîmplare. Ceva din spontaneitatea și din încrîncenarea de odinioară s-a rupt iremediabil și stau pe buza prăpastiei în care sapă indiferența și blazarea și mă uit în adîncurile ei. Tenișii mei sînt jumate în gol, jumate pe pămînt plin. N-aș mai putea să

Cînd azi era și mîine, și poimîine, și ieri.

zac cu orele în soare să ascult un tip care zdrăngăne la chitară niște Bob Dylan și ceva Stones. Treaba întîrziată cu flori în păr și cămăși etno, iubirile alea încropite de-o oră, de-o noapte, de-o vară, au alunecat și ele departe într-un veac caraghios. Cu tot cu bandanele colorate și cu tipii cu sandale din Nepal.

N-aș mai putea trăi fără să pun deoparte cu sîrguință, programatic, amintire cu amintire. Căci cum altfel aș sta în lumea asta, așa, fără memorie, cum o făceam odinioară? Devin o broască țestoasă teribilă. Cum să mai stau acum fără să dezlipesc cu așa mulțumire, foaie cu foaie, memoria asta fabuloasă? Cînd unele foi se desprind ușurel, molatic, iar altele dor al naibii, ca un Urgo smuls fără milă de pe o rană.

Și, mai presus, n-aș mai putea să mă plîng așa de trecerea timpului. Așa că tac.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Turcii (X)

„Același istoric oficial Lütfi Efendi descrie înaltele onoruri care i-au fost rezervate principelui Carol în capitala otomană: «Atunci cînd s-a aflat că principele vine la *Dersaadet* (Locul Fericirii – Istanbul), în întîmpinarea sa a fost trimis aghiotantul împărătesc Gemil pașa. Acesta, mergînd cu vaporul Izzedin la Varna, l-a adus cu măreție la Istanbul și l-a cazat în palatul imperial Göksu, care îi fusese pregătit. După un timp de odihnă, voievodul Principatelor Române a fost adus cu același vapor la Palatul imperial (Dolmabahce), pentru a fi primit cu măreție în audiență împărătească. De acolo, s-a mers la cheiul de la Sirkeci, unde era așteptat de două batalioane ale armatei imperiale, care au mers de o parte și de alta ale caleștii cu care a venit la Înalta Poartă, unde înalții demnitari i-au urat bun venit. Apoi, s-a mers la palatul sus-menționat. După cîteva zile, Gemil pașa l-a adus din nou în fața împăratului, pentru a fi distins cu o decorație otomană de primă clasă. În acea zi, la școala militară fiind zi de examen, principele a fost adus acolo pentru a asista la ceremonia militară. În acea seară, la reședința ministrului de externe a fost organizată o recepție, la care au fost invitați înalți demnitari». Semnificativ este faptul că, la recepția dată în onoarea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, orchestra imperială a interpretat muzică românească, ceea ce avea menirea să sublinieze că principele era onorat în calitatea sa de reprezentant al poporului român."

Tasin Gemil,
„Legăturile româno-turce de-a lungul veacurilor (pînă în 1981), în *ibid.*

Petre M. IANCU

Trump, terorism și extremism de dreapta la Charlottesville

Nimic nu ilustrează mai convingător nevoia de *leadership* politic responsabil, ca și de jurnalism onest, ca reacțiile iscate de atentatul terorist care a avut loc recent la Charlottesville, în SUA. Vicepreședintele SUA a condamnat mai nou, clar și fără drept de apel, atacul cu un autovehicul transformat în armă și propulsat într-o contrademonstrație împotriva rasismului și neonazismului, care s-a soldat la Charlottesville cu asasinarea unei femei și rănirea altor nevinovați. Deși conservator pînă în vîrful unghiilor, vicepreședintele american n-a avut probleme să completeze ceea ce șeful său, Donald Trump, lăsase nespus. Ca atare, Mike Pence a osîndit violența izvorîtă din ură, la care se dedau „neonaziști, partizani ai supremației albe și membri ai Ku Klux Klanului".

Anterior denunțase crima extremei drepte, nu mai puțin clar, fiica președintelui, Ivanka Trump. Dar nici luarea ei de poziție n-a atenuat decît vag isteria. Care debutase instantaneu, atentatul fiind calificat din capul locului în presă drept „atentat terorist rasist", „neonazist" ori „de extremă dreapta". Apoi a continuat, în cea de stînga, prin debordante critici la adresa președintelui Trump, în timp ce mass-media de extremă dreapta a început să exulte nejustificat, ca reacție la absența specificării antirasiste din denunțarea atentatului, rostită de către șeful Casei Albe.

N-aveau să se scurgă decît cîteva ceasuri înainte ca internaționala extremei drepte să se replieze și să contraatace în tipic stil de Kominform, de internațională comunistă ori stalinistă. Contraofensiva s-a produs pe două aliniamente. Pe de o parte au răsunat puternic trîmbițele ideologilor, care au reînceput să conteste vehement probitatea calificativului de „extremă dreapta" ca fiind aplicabil atentatorului de la Charlottesville. Căci, potrivit unora dintre acești ideologi, „fascismul și nazismul ar fi stîngisme", iar ideea că ar fi de dreapta ar reprezenta o falsificare datorată școlii din Frankfurt, în speță filozofului german Adorno.

Pe de alta, s-au relansat brusc teorii ale conspirației. Între primele *fake news* lansate, în context, în spațiul public, s-au numărat diversiuni anti-CIA, precum și ciorba cea mai ușor de reîncălzit, în speță cea antisemită, avîndu-l ca protagonist pe George Soros. Astfel, asasinul de la Charlottesville s-a văzut brusc metamorfozat din ceea ce pare a fi, un terorist de extremă dreaptă, rasist și neonazist, în brat al „statului adînc", *deep state,* cum îi mai spun conspirați-onistii. A mai fost prezentat, alternativ, ca „agent al serviciilor secrete americane", ca „lacheu al stîngii antifasciste", al „presei" și, mai cu seamă, al „globaliștilor" în frunte cu magnatul iudeo-americano-maghiar.

În această narațiune, crima ucigașului din Charlottesville ar fi – cum altfel? – o prezumtivă tentativă de „provocare a unui război civil", recte a unei „izolări a dreptei". Și un „atac asupra rasei albe". Or, e clar sau ar trebui să fie clar oricăror oameni de bun-simț că este mult prea devreme să se dea verdicte definitive asupra dedesubturilor oribilei crime comise la Charlottesville ori asupra prestației probabil lamentabile a autorităților locale.

La fel de clar este că terorismul e la fel de atroce, hidos și condamnabil, indiferent de originea ideologică a violențelor, fie că sînt comise de extrema islamistă, de extrema stîngă sau de extrema dreaptă. Dar există oare cea din urmă? Nu sînt toate mișcările și regimurile extremiste „de stînga", cum pretind unii, situați dincolo de limita conservatoare a spectrului politic, spre a spăla de păcate dreapta radicală?

Colectivism și ură în contra democrației, a pluralismului, a libertății individuale și a capitalismului profesează toate extremismele și mișcările totalitare. Faptul că extremismele se apropie și se ating nu înseamnă că radicalismul dreptei s-ar confunda cu al stîngii sau că n-ar avea numeroase puncte de contact cu varii curente de dreapta. De pildă, cu acelea în care joacă un rol major naționalismul, xenofobia, rasismul și fundamentalismul religios, precum și antisemitismul, precum și diverse forme de negaționism, de revizionism istoric, de tentative de relativizare a crimelor fasciste.

Este extrem de important, desigur, ca democrația să asigure libertatea de opinie și de adunare chiar și celor care o urăsc și ar vrea s-o desființeze, fie ei de stînga sau de dreapta. Căci fără această libertate dispare democrația. Toleranță zero ar trebui, în schimb, să se manifeste deopotrivă față de cei ce recurg la violențe spre a-și canaliza ura, ca și față de cei care mint, public, fără jenă, în legătură cu aceste violențe spre a promova agende extremiste, totalitare.

Nu mai puțin important mi se pare însă ca apărătorii conservatori ai democrației liberale să se delimiteze net de orice tentative de ștergere a frontierelor între dreapta democratică și extrema dreaptă. Confuziile privind extremele și conspirați onismele sînt în mare măsură contraproductive. Fiindcă ele împiedică delimitarea necesară, fără de care se cade relativ lesne în capcanele propagandelor totalitare.

Iată de ce, dincolo de orice trumpofobie, lipsa clarității antirasiste și antinaziste în osîndirea, din păcate fără tragere de inimă, a urii, violenței și fanatismului de către președintele american, care e, sau ar trebui să fie, și liderul lumii libere, e deplorabilă și condamnabilă în sine.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

PUBLICITATE

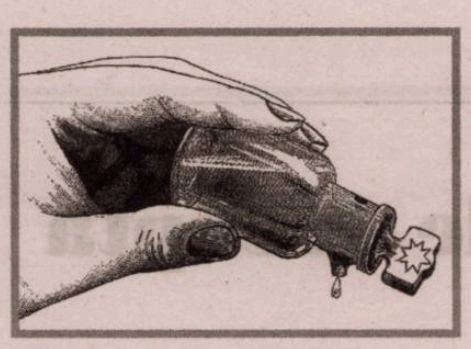

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Filme criminale

În ultima vreme, un post de televiziune a transmis de mai multe ori un clip publicitar prin care anunța *filmele criminale* ale verii. Eticheta *filme criminale* poate fi întîlnită și în Internet, între categoriile în care își grupează anumite site-uri oferta cinematografică. Există și *romane criminale,* menționate de pildă în prezentarea unui film despre „un arhitect și scriitor de romane criminale de succes“ (subtitrari-filme.com). Exemplele nu sînt totuși multe, și nici foarte surprinzătoare: în mod evident, autorii lor au încercat să traducă denumirile unor categorii ficționale direct din engleză – *crime fiction, crime film, crime novel* – sau din germană: *Kriminalfilm, Kriminalroman, Krimi* –, imitîndu-le cît mai fidel. Traducătorii grăbiți par să fi ignorat existența în română a unor denumiri deja fixate pentru respectivele genuri ficționale – film polițist și roman polițist. E posibil chiar să fi avut dubii asupra acestor formule, pe care poate că nu le-au găsit suficient de potrivite. Denumirile genului sînt desigur convenționale, fixate prin tradiție și doar parțial justificate semantic. Din romanele polițiste pot lipsi polițiștii; e drept, și crimele pot lipsi, dacă nu în sensul larg al cuvîntului (de „infracțiuni“), cel puțin în cel restrîns („omoruri“). În franceză, genul este denumit prin referire la poliție: *roman policier, film policier;* prin substantivare – *policier,* iar prin abreviere și derivare colocvială – *polar.* O altă posibilitate de denumire, exploatată în mai multe limbi, e referirea la detectivii care rezolvă (ca parte a poliției, independent de aceasta sau înaintea ei) misterele crimelor: în engleză, *detective story,* cu un adjectiv folosit uneori și în română („Salut... știe cineva autori de romane polițiste sau romane detective?“, tpu.ro). Cea mai netransparentă denumire a genului este cea impusă de uz în italiană, unde adjectivul *giallo,* „galben“, a devenit substantiv cu sensul „roman (sau film) polițist“, prin metonimie, pornindu-se de la culoarea copertelor unei vechi colecții de romane polițiste. Mai multe limbi au preluat fie – sub influența francezei – denumirea care conține referirea la poliție (turca, greaca), fie, probabil sub influență germană, pe cea legată de crimă (rusa, bulgara). Articolul în spaniolă din Wikipedia înșiră cea mai mare varietate de desemnări: *novela policíaca, policial, detectivesca, novela criminal.*

În română, adjectivul ales a fost polițist, sub influența francezei. Atestările formulelor de desemnare sînt destul de timpurii: *romanul polițist* e menționat, de pildă, în *Universul literar* din 24 mai 1925; *filmul polițist,* în *Contimporanul* din 10 iunie 1923. Camil Petrescu publică în *Revista Fundațiilor Regale* din 1 august 1934 articolul „Modalitatea și tehnica romanului polițist“, pe care îl va relua în *Teze și antiteze* și în care condamnă fără drept de apel genul literar, din considerente elitiste, estetice și intelectuale („Romanul polițist nu e o carte imorală, ci doar o carte crîncen proastă“). În perioada comunistă, formula s-a păstrat (e folosită, de exemplu, de Silvian Iosifescu, în *Literatura de frontieră,* 1971), chiar dacă eroii cărților românești care reprezentau genului erau acum *milițieni*. Franțuzismul *policier* a fost înregistrat de Florica Dimitrescu, în *Dicționar de cuvinte recente*, ca termen circulînd încă din anii '70 (cînd în *Contemporanul* se vorbea de filmul *Un comisar acuză* ca de „un bun *policier*“); cuvîntul e folosit și azi, în forma din franceză („primul policier“, în E. Istodor, 101 cărți românești de citit într-o viață, 2013; Alex Goldiș, „Fragmente de policier textualist“, în Ziarul de duminică, 27.04.2012). Cuvîntul a fost cuprins în DEX într-o formă grăbit și incorect adaptată: cu ortografia *polisier* și cu indicația de pronunțare a finalei *-si-er* – diferită de a originalului francez și a rostirii cultivate *(-sie,* accentuat pe vocala finală și fără hiat).

Trebuie totuși să recunoaștem că s-au folosit cîndva în română și sintagmele *roman criminal* și *film criminal:* în special în Ardeal, sub influența germanei. *Calicul* (revistă umoristică din Sibiu) din 1/13 martie 1892 publica o lisă de cărți disponibile în Librăria lui W. Krafft, printre care *Tîlharul Fulger, roman criminal*. În ziarul *Românul* din 6/19 aprilie 1914, Cinematograful Apollo din Arad anunța un „program senzațional“ cuprinzînd, printre altele, „Goana după rubine, *film criminal* în 3 acte, după pățaniile lui Nat Pinkerton, regele detectivilor“. Sintagmele apar și în româna din Republica Moldova, probabil sub influența rusei: „Maestru al thriller-ului, unul dintre cei mai cunoscuți autori de romane criminale la nivel mondial“ (mediapublic.md).

Pînă la urmă, inovațiile lexicale și frazeologice sînt imprevizibile. Dacă influența germană asupra românei ar fi fost mai puternică decît cea franceză, s-ar fi impus probabil formulele *roman criminal* și *film criminal.* Cum lucrul nu s-a întîmplat, reapariția lor astăzi e inutilă și neinspirată: mai ales pentru că riscă să activeze fie sensul de evaluare negativă al adjectivului *criminal* „rău, dăunător“ (DEX), fie sensul familiar-argotic, de exprimare a intensității – atît negative, cît și pozitive („teribil“, „extraordinar“, „trăsnet“): „te așteptăm la o petrecere criminală“ (stiri.apropotv.ro); o melodie *„criminală* rău de tot, își spune focul din inimă“ (youtube). Pentru a evita asemenea ambiguități e suficient să revenim la sintagmele bine instalate în limbă, cunoscute de toată lumea: *roman polițist, film polițist.*

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

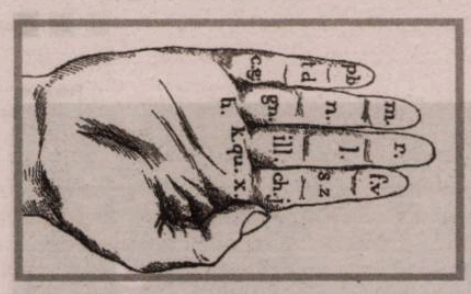

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Medicină și literatură

Docu a fost unul dintre doctorii cei mai interesanți – sînt convins – din Iașii anilor '70-'80. Era un tip dinamic, plin de umor, gata oricînd să stea la o șuetă cu multitudinea sa de pacienți. Bolnavii îl îndrăgeau din acest motiv, găsind în el nu doar un profesionist al lui Hipocrate, ci și un companion ideal, dătător de confort psihic în momentele de criză anatomică. Docu a fost și medicul meu curant – pe parcursul copilăriei și adolescenței –, apelativul bizar cu care mi-a rămas în memorie fiind chiar prescurtarea de la „doctor“, atribuită de mine lui în anii vîrstei pre-raționale. Aveam sentimentul că Docu existase dintotdeauna, că era de fapt o extensie firească a universului meu înconjurător. Făceam temperatură, Docu sosea în mai puțin de cincisprezece minute, mă durea urechea, Docu apărea cu viteză neverosimilă, îmi era doar lehamite de școală și mimam suferința terminală, Docu se prezenta la apel, devenindu-mi complice în mod tacit. Docu ajunsese un garant al securității și integrității mele individuale, stăpînind – în mod miraculos – aplecarea către catastrofic a lumii în care trăim. Prin gesturile lui magice, de a privi cu lanterna și „ochiul-oglindă“ în adîncimile laringelui sau de asculta, cu ajutorul unui tub fascinant, ca un telefon feeric, făcut numai dintr-un „receptor-ureche“, convulsiile cele mai intime ale ființei tale, Docu juca rolul de *deus ex machina* în interiorul unei opere dramatice, nelipsite de momentele ei de suspans, care se termina totuși cu bine. Crescînd, am descoperit o altă latură a personalității lui Docu – literatura. Omul nu era doar consumator de texte, ci și autor al lor. Foarte pe scurt, Docu aspira să fie scriitor, deși, dotat cu bun-simț nativ, nu recurgea la presiuni (atît de familiare unora!) pentru a fi receptat ca atare. Știam că scrisese teatru în tinerețe (cîteva piese i-au fost publicate și i s-au jucat chiar la Național ieșean), însă nu acordam mare atenție activității sale artistice. Mi se părea un exercițiu ușor ghiduș, fără miză culturală semnificativă, nici măcar în capul autorului însuși. Cînd am început să mă ocup și eu de literatură, Docu (apropiat acum de vîrsta pensionării) m-a asigurat mereu de fidela sa lectură și, mai ales, de întreaga lui prețuire

Ținea – timid – un manuscris sub braț.

Aceasta pînă într-o zi, cînd ceva neașteptat s-a întîmplat. Docu m-a vizitat intempestiv, în calitate diferită de cea medicală (de altfel, vioiciunea tinereții mă făcuse să nu mai apelez, de ani buni, la serviciile lui profesionale). Ținea – timid – un manuscris sub braț și își găsea suficient de greu cuvintele explicative. Mi-a spus că are încredere în calitățile mele evaluative și că, neavînd ocazia des să vorbească *unor critici literari adevărați*, ar fi vrut să profite de prietenia noastră pentru a lămuri dilema crucială a vieții lui. *Avea ori nu talent literar?* Merita sau nu să-și dedice anii pensiei activității aertistice? Îmi oferea un fel de *opus magnum*, un roman la care lucrase decenii la rînd și pe care nici un ochi străin nu-l mai văzuse pînă atunci. Voia să-l citesc cu atenție și să-i dau un verdict onest, lipsit de formalități amicale. Am știut deodată că Docu vorbea înfiorător de serios. Obișnuit cu severitatea profesiei medicale, Docu dorea un diagnostic. Un diagnostic estetic ce putea ucide ori reînvia. Cu toată superficialitatea acelor ani de juneție, am tras aer adînc în piept și i(mi)-am promis că nu-l(mă) voi dezamăgi. Am trecut neîntîrziat la lectura voluminosului op... Ce să zic acum, la două decenii și jumătate de la episod? Docu nu ascundea un talent literar remarcabil, deși mici sclipiri narative existau pe parcursul imensei construcții epice. Nu trebuia un super-profesionist al literaturii pentru a ajunge la o asemenea concluzie. Romanul se dezvolta inegal, cu personaje inconsecvente și situații stufoase. Fraza părea neprelucrată îndeajuns, iar naivitățile de atitudine nu lipseau. Am citit tomul cu creionul în mînă și am făcut o mulțime de observații. L-am chemat apoi pe Docu, cu inima strînsă, pentru a discuta. Nu puteam să-l mint (îmi tot repetam), promisesm să fiu profesionist. Eram tînăr și credeam că nu voi face niciodată compromisuri. I-am spus sincer părerea mea (negativă) despre roman, menționînd totuși, cu modestie, că ea nu se considera, nici pe departe, „una autorizată“. Din surîsul amar al lui Docu am înțeles însă imediat că, pentru el, ea era astfel. N-a căzut în melodramatisme, nu și-a pierdut umorul, dar, în chip vizibil, ceva intim și prețios se distrusese în constituția sa interioară.

Ne-am despărțit prietenește și, ulterior, ne-am mai văzut de cîteva ori, pînă la moartea lui – survenită după vreo cinci ani. În acele întîlniri, nu l-am mai regăsit pe Docu, cel din copilăria mea, vesel și dinamic, ci o copie palidă a lui, plină de inhibiții și formalități. Nu vreau să fac un joc paranoid și să bănuiesc că intransigența mea critică i-a produs respectivele mutații identitare. Omul se apropia de o vîrstă și, după cum am aflat mai tîrziu, suferea deja de o boală grea. Cu toate acestea, setea mea de obiectivitate, manifestată atunci covîrșitor, mi-a lăsat, pînă în prezent, un gust amar pentru care, evident, nu fusesem pregătit. Remușcarea s-a intensificat și mai mult cînd am realizat că Docu nu a încercat să-și publice romanul în anii care au urmat. Ce m-ar fi costat o vorbă laudativă – în care nu credeam – adresată cuiva care mă prețuia în mod autentic? Pînă unde trebuie să meargă verticalitatea noastră în artă? Unde este trasată limita lipsei de compromis în literatură? Iată cîteva întrebări la care nu voi putea răspunde onest niciodată. Pot confirma doar că am rămas cu tristețea de a fi lăsat – măcar o dată în viață – compulsia „profi“ să o ia înaintea umanității din mine.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Mîncarea este inamicul distracției

În prima zi a fost doar o petrecere cu manele în cadru restrîns. Adică vreo 10-12 oameni înșirați la o masă lungă din lemn, care, din cîte mi-am dat seama, se cunoșteau cu personalul hotelului. Masa se umpluse de băutură, grătarul sfîrîia în legea lui, așa cum îi șade bine oricărui grătar de român la ceas de seară, manelele curgeau și ele una după alta, nu chiar la maximum, ca să asurzească, însă suficient de tare ca să nu se mai înțeleagă om cu om. Terasa era alcătuită din vreo patru mese șchioape din lemn, nu aveai unde să te refugiezi în altă parte. Acum mă uit la pozele de pe Internet și descopăr o terasă generoasă și plăcută, numai bună de agățat clienți. Însă terasa aceea e deja de domeniul trecutului. Hotelul are o curte destul de mare, cu brazi în spate, un spațiu ofertant pentru orice activitate *outdoor*. Însă proprietarilor hotelului (probabil) le-a venit ideea genială că în acel spațiu ar merge de minune să toarne o șapă de beton. Ceea ce s-a și întîmplat în ziua următoare, deși, din cîte am înțeles, această activitate era planificată de multă vreme, încă din extrasezon. Însă muncitorii n-au venit la timp, căci muncitorii vin cînd vor ei. Lăsînd la o parte asta, revin la povestea cu șapa – ai un hotel la munte, hotelul are o curte cu care tu, proprietar de hotel, habar n-ai ce să faci, pentru că să plantezi niște iarbă, eventual niște flori, nu-ți trece prin cap. Așa că găsești soluția – oare ce caută turistul care vine la munte? Păi, nu șapa de beton perfectă pe care să bată mingea? A doua zi dimineață, proprietarul sau cine o fi fost el, oricum un tip *in charge* pe acolo, tînăr și destul de dezghețat, de altfel, își supraveghea cu mîndrie muncitorii care îi turnau șapa. Era o măreață operă colectivă. „Ne-am gîndit să facem un loc de joacă pentru copii", și-a justificat el alegerea. Desigur, copiii urbani nu se pot juca pe iarbă, doar pe asfalt. Nu l-am contrazis. Tipul mi s-a părut că „se pricepea" la turism cît de cît. După ce a plecat grăbit să-și vadă de afacerile lui, am rămas să-mi termin cafeaua și să admir betoniera și pe muncitorii care întindeau cu sîrg pasta gri. Strașnică priveliște! Un huruit constant și scrîșnete industriale îmi răsunau în urechi. Cu greu mi-am reamintit că mă aflam la munte, la Predeal, într-o tabără de creație pentru copii.

Un astfel de hotel și multe altele asemeni lui te pot păcăli destul de ușor, dacă le „vezi" doar pe Internet. Par prietenoase, cu poze idilice, photoshopate. Însă cînd ajungi la fața locului, lucrurile stau cu totul altfel. Acest hotel, de pildă, mi-a dat o măsură a mîrlăniei în ceea ce privește serviciile din România. Personalul, alcătuit din trei-patru oameni, nu făcea față. Și pentru că nu făcea față, era tot timpul indispus și nepăsător. Unicul chelner era un tinerel care probabil că și-ar fi dorit să se fi aflat acolo într-o vacanță perpetuă. Așa că se plîngea tot timpul – că mătură, că debarasează, că face cafele. Mai era o blondină despre care nu am înțeles ce treabă avea, de fapt. Bronzată, în fustă scurtă, lîncezea pe așa-zisa terasă și fuma. Din cînd în cînd, se mai lua la harță cu chelnerul. Pe bucătăreasă n-am prea văzut-o la față, probabil că ea muncea cel mai mult.

Așadar, în prima seară, manele. Au durat pînă pe la unu, cînd la masa petrecăreților n-a mai rămas decît un singur cuplu tînăr, care, printre pahare goale, se sorbea din ochi, în vreme ce maneaua lor răsuna feeric. Situația a fost mai mult decît absurdă – o masă de scriitori care se chinuiau să socializeze în ritmuri de manea și o masă de ascultători de manele pe care îi durea în fund că ar putea să deranjeze pe cineva cu mica lor petrecere. Adevărul este că turistul român este, în general, un șacal. În locul în care ajunge și pentru care plătește, acaparează totul. Este deja locul lui, îi aparține, i se cuvine și poate să facă orice. Ceilalți din jur, care au plătit la fel ca el, nu contează, sînt niște fraieri care trebuie să-l suporte pe el și modul lui de a se distra, pentru că e în vacanță. Se plînge de servicii execrabile, însă într-un fel le merită din plin.

În a doua zi a avut loc operațiunea „Șapa de beton". De dimineață pînă seara. „Terasa" a fost acaparată, de această dată, de muncitorii care beau bere, rîgîiau satisfăcuți, mai trăgeau un fum din țigară și se mai urneau din loc ca să bage una mică cu „elicopterul" care nivela betonul și scotea un zgomot asurzitor. De aceea, operațiunea a durat pînă tîrziu în noapte. Pe la 8, i-am întrebat cît mai au și au răspuns cu aroganță: „Păi, vreo trei ore!" Noi, clienții hotelului, îi „deranjam" din munca pe care o făceau cu răspundere și abnegație. I-am rugat să facă o pauză pentru că aveam programată o seară de lectură, ca să ne putem auzi. „Și cît durează lectura?" – a întrebat unul, accentuînd cu ironie cuvîntul „lectură". Bre, noi muncim aici și voua vă arde de lecturi?! „Păi, vreo oră!", am spus noi timid. „Bine, facem pauză... mai băgăm după 9-10 încolo!" Au mai „băgat", iar a doua zi, la 6 dimineața, m-a trezit „elicopterul", probabil că nu-și îndepliniseră norma în ziua precedentă. Din cauza noastră, desigur! Apoi au plecat. Blondina bronzată și în fustă scurtă a fost preocupată toată ziua să nu care cumva să calce cineva pe șapă, că nu s-a uscat bine.

A treia zi, dimineața, cînd am crezut că am scăpat de toate relele, am aflat că un grup de 40 de turiști dornici de distracție era pe drum. Ce legătură are o tabără de creație pentru copii cu unii care au venit la munte ca să tragă o beție? Nici una, însă trebuie să umplem hotelul la maxima lui capacitate, nu-i așa? Au sosit pe la douăspe și au început să tot care sarsanale, pentru că turiștii românii vin la munte dotați așa cum trebuie. În cinci minute, dozatorul de bere era montat chiar lîngă șapa de beton, berea curgea în pahare. Bărbații s-au dezbrăcat la bustul gol ca să-și elibereze burțile din strînsoarea curelelor. Femeile s-au schimbat în costume de baie și au făcut plajă pe o salteluță, de-a dreptul pe trotuar. În vreme ce copiii lor n-au mai ținut cont de atenționările blondinei și s-au apucat să bată mingea pe noua șapă, care, iată, își demonstra utilitatea! „Bă, nu mîncăm și noi ceva?" – s-a auzit un glas de bărbat, mai pe după-amiază. „Păi, să le dea la copii să mănînce... nu știi că mîncarea e inamicul distracției?" Așa că au continuat să bea bere, iar grătarul a început în sfîrșit să fumege abia pe la 8, cînd se însera. Tot atunci a fost scoasă și boxa în stradă. Din fericire, nu manele, muzică de club. Pentru copii era însă ultima seara din tabără, ar fi vrut și ei să pună muzica lor. Așa că ne-am rugat de chelner, acest mic dumnezeu al distracției oferite de hotel, să-i lase măcar o oră. Oare de ce ne-am „rugat", de ce am vorbit civilizat și frumos, din moment ce oaspeții ceilalți se simțeau deja ca la ei acasă? Pentru că, așa cum mîncarea este inamicul distracției, turiștii șmecheri fac legea în România, în asentimentul, ba chiar avînd parte de respectul și admirația celor care oferă servicii. Iar turiștii de bun-simț nu mai au loc de ceilalți și de aceea fug unde pot – în Bulgaria, în Grecia, în Ungaria. În vreme ce blondina, cam abțiguită, se lăsa pipăită de un mascul feroce, probabil gagiul ei, chelnerul accepta, în sfîrșit, să le acorde copiilor noștri o oră de muzică. Cu o singură condiție: să pună el prima melodie. Cerul nopții era străbătut de Perseide, o manea tînguitoare răsuna din boxele Hotelului Roua din Predeal – o stațiune defunctă, aproape părăsită, reciclată la răstimpuri de turiști doar pentru petreceri, nunți și cumetrii, în „cadru natural" –, iar chelnerul care tînjea la o vacanță perpetuă rînjea fericit.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Secure Net o să-mi pun ca să mă apere. De mine!

Săptămîna trecută m-a sunat în disperare Telekom-ul. Pe fix, pe mobil. De trei-patru ori pe zi. M-am speriat și, într-o zi, „vinovăția", o cucoană mare la mine-n conștiință, a răspuns la telefon. O voce de la capătul mobilului m-a numit și m-am simțit străin. Am știut că o făcusem lată. Și am început agresiv: ce-am făcut? Ce vreți de la mine? Cu ce-am greșit? Vocea turuia și am auzit de o ofertă. Că cică am aceleași minute, aceleași țări, aceiași biți, mega, giga, dar în plus mi se dă un smartphone cu cartelă duală. Să-l folosesc cu numărul meu și cu alt număr. Turuia, soro! Turuia. Este stilul ăla de demență, noi ne-am făcut datoria, noi ți-am zis, se și înregistrează turuiala, tu, tu ești de vină. Am pus-o pe voce să repete. Nu-nțelegeam, pe bune, deci nu era nici o problemă, nu eram vinovat, ci Telekom voia să-mi dea ceva. Gratis! E, cînd am auzit asta, am pus vocea să repete a treia oară. Nu, nu era vreo diabolică nevoie, ci voiam să văd ce-nsemna *gratis*. Gratis nu era nimic altceva decît prelungirea unui contract. Foarte tare, smart-ul mă costa 10 euro pe lună, puțin, nu? M-am luminat, nu știu dacă vi s-a întîmplat să vă considerați deștepți cînd vorbiți cu un robot care îți repetă că e gratis. Mă prinsesem, eram deștept. Zic: voce, păi, eu plătesc la Vodafone exact 10 euro lunar și am toate înzestrările pe care tu mi le oferi. De ce aș plăti încă 10? M-am luptat să păstrez zecele ăsta de trei-patru ani la Vodafone, acum, brusc, Telekom mă punea să-mi neg cuceririle. Nu! – am exclamat, dar ca băiat deștept. Două zile m-am felicitat pentru că n-am pus botul la șmen. Deci Telekom voia să intre pe piață cu 10 euro pe care eu să-i plătesc timp de doi ani, să-și asigure sclavia mea pe doi ani. F.f. tare! M-a ținut puțin euforia. Vodafone mi-a trimis un sms de-am rămas înțepenit. Da, după ce eu îmi apărasem propriul tarif, declarasem un fel de fanatism, nu? Deci care-i sms-ul? „Reducerea promoțională pentru Secure Net a expirat!" Care reducere, care Secure Net? Cu ce se ocupă Secure Net? Bun, dacă tot a expirat, zice Vodafone: tariful opțiunii este 0,25 euro/lună și o poți dezactiva din Myvodafone. Mi-a căzut basca din cap! Deci mă taxează de acum, fără să mă întrebe, cu 0,25, da? Și dacă nu vreau, să mă pun eu pe butonat! Mi-am rîs de soarta mea. Mi s-a părut o haiducie de doi lei. În fapt, nici nu știu (de ce nu mă interesez, veți spune) ce-i Net-ul ăsta, că ei mă și taxează (păi, de ce nu dezactivez? – veți întreba iar). Eu cred că este haiducie. Nu am fost anunțat verbal sau printr-o formă clară de vreo promoție, nu înțeleg ce draci e Net-ul ăsta Secure, că mi se iau bani imediat. Iar eu sînt de vină că nu știu, că mi se iau bani. Uite, da, sînt vinovat. Nu, nu mai sînt entuziast, nici plin de mine. Mă fac vinovat și mă pălmuiesc. Mi-e teamă de mine. Secure Net o să-mi pun ca să mă apere. De mine!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Și în tenis marea performanță începe să fie condiționată de „bombonele" (vezi zvonurile despre Djokovici și Nadal și suspendarea Sarei Errani)?

Nu, nu începe. Noi începem, greu, cu negări, capete de struț împachetate cu nisip, ipocrizii tandre, dopuri de Ulise și naivități de Münchausen să ne percepem puțin, puțin, ca prin ceață, inconfortabilul adevăr. Cel care ne spune, conform unei logici elementare, că într-o lume împănată cu dopați un sport de efort uriaș, în același timp anaerob și de anduranță, n-are cum să arate ca tenisul și să bea lăptic cald seara înainte de culcare. Înapoierea mînuitorilor rachetei cît privește lupta antidoping e atît de mare încît prinderea lui Errani cu letrozol e echivalentă cu dovedirea unui spărgător de bănci filmat cu seiful în brațe. Altceva mai fin e dincolo de puterea lor de detecție. Substanțele de ultimă generație, detectabile prin testele de sînge (alea de le tot cere Federer), sînt la fel de necunoscute păzitorilor templului precum galaxia Andromedei unui lucrător în mină. *Commedia dell'arte* e cu atît mai savuroasă cu cît italianca ne-a plesnit cu o poveste în fața căreia nu știi ce să faci, să rîzi sau să plîngi. Zice că mama ei lua niște medicamente anticancer pe baza substanței grele pe care i-au găsit-o în corp și că pilula buclucașă a căzut fix în porția de *tortellini* pe care a mîncat-o fiica ei. James Bond. *Soarele gol* al lui Asimov. Dar și năstrușnicia asta spune ceva. Ne transmite ferm că sîntem proști. Proști rău. Să înghițim o așa „pilulă" ar fi, în principiu, neverosimil. Ei, uite că se poate! Săraca de Sara, ghinionista secolului, a fost crezută pe cuvînt și i s-a dat o suspendare de doar două luni. Așa, de la obraz. Păi, e clar. Sîntem luați de papagali. Confruntat cu scandalul planetar al dopajului generalizat, revelat acum douăzeci de ani, *establishment*-ul sportului a virat de mult înapoi spre bani. Iar noi stăm cu ochii în ecran și cu mintea pe tavan. Ce minunată lume nouă!

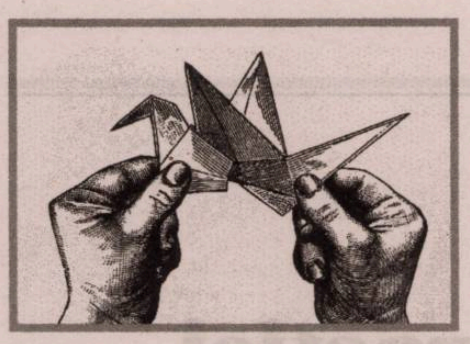

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Apa de la robinet

E greu de contabilizat cîte lucruri s-au schimbat în sfertul de secol scurs (și depășit) de la căderea regimului comunist. Unele în bine, altele în rău, unele datorate progresului tehnologic, altele determinate de evoluțiile sociale sau mentale ori de mode mai mult sau mai puțin trecătoare. Cert e că, pentru foarte mulți, nenumărate obișnuințe și obiceiuri „naturale" în trecut, astăzi sînt de-a dreptul de neconceput. Cel mai simplu exemplu: băutul apei de la robinet. Nu zic nici că-i bine, nici că-i rău. Mă limitez doar la constatarea că cel puțin în București, în ciuda campaniilor făcute de Apa Nova și a analizelor apei, publicate periodic, foarte multă lume nici nu se mai gîndește să pună gura pe apa care curge pe țeava de la chiuvetă. Pe vremea lui Ceaușescu, cînd nu exista nici un fel de transparență cu privire la calitatea apei din rețeaua publică, cu toții beam apă de la robinet. Astăzi, preferăm să cheltuim bani (destui) și să cărăm de la magazine apă îmbuteliată în pet-uri de plastic. Argumentul că acum apa de la chiuvetă conține mai mult clor decît atunci nu e nici verificabil și nici destul de puternic ca să explice așa un fenomen.

Alt exemplu este cel al aerului condiționat. Pe vremea comunismului, nici măcar Ceaușescu n-avea aer condiționat. Se spune că el se considera alergic la aerul condiționat și nu voia să audă de așa ceva. Astăzi, pentru extrem de multă lume, pare că verile ar fi de nesuportat fără această utilitate. Nu atît acasă, cît la serviciu și, mai ales, în mașină. O dotare care chiar și prin anii '90 era considerată un lux pentru un automobil, acum pare indispensabilă. Cine își mai cumpără mașină fără aer condiționat? Oamenii se indignează azi și că nu toate mijloacele de transport în comun au aer condiționat. Nici aici, argumentul că verile ar fi tot mai calde nu e îndeajuns de puternic pentru a explica fenomenul.

Pretențiile au crescut și, în același timp, gradul de suportabilitate a unor condiții a scăzut. De exemplu, agricultorii se plîng astăzi de secetă după doar vreo cîteva zile fără ploaie. Înainte, seceta desemna ceva cu mult mai grav. Tot așa, ploile torențiale de vară sînt astăzi considerate adevărate urgii ale naturii, iar vîrtejurile de pe vremuri au căpătat statutul de tornade. 20 centimetri de zăpadă sînt un scandal, iar o jumătate de metru e de-a dreptul o catastrofă. Un cutremur de 3 grade pe scara Richter face subiectul știrilor și dezbaterilor, chiar dacă nici măcar nu s-a simțit. E drept, mass-media contribuie din plin la inflația de termeni și la „sensibilizarea" opiniei publice. De cînd s-a instituit sistemul codurilor, nu e săptămînă să nu apară cîte unul roșu, portocaliu sau măcar galben, de furtună, de inundații, de caniculă și așa mai departe. Și, în mod curios, zilele trecute la Timișoara erau 37 de grade Celsius și era instituit codul roșu, iar la București erau 40 de grade Celsius și codul era doar portocaliu. Dar, dacă tot am vorbit despre mass-media, aș remarca faptul că astăzi și cuvîntul *cenzură* e folosit pentru simple intervenții editoriale, uneori chiar justificate, în vreme ce înainte desemna acțiunile unei instituții politice și represive de stat.

Aș observa și că tratamentele aplicate copiilor s-au schimbat enorm. Înainte de 1989, a-l urechea pe copilul vecinilor fiindcă a scăpat mingea printre florile din grădină era o întîmplare frecventă. Profesorii aplicau corecții fizice elevilor zburdalnici sau chiar celor care nu-și făceau temele, iar părinții nu se sfiau să-și croiască odraslele ori de cîte ori considerau că e cazul. Astăzi sîntem mult mai blînzi cu copiii și mai intransigenți cu aceia care îndrăznesc să-i atingă. Am evoluat.

Am evoluat.

În domeniul culinar am ajuns la „răsfățuri" care erau cu totul inimaginabile în anii comunismului. Și, din motive de confort, am renunțat la unele obiceiuri. De exemplu, cine mai face astăzi cozonaci în casă? De la magazin putem cumpăra ouă gata vopsite pentru Paști, salată de vinete deja preparată, zacuscă, ardei copți și alte asemenea produse ce odată păreau să țină exclusiv de gătitul în propria gospodărie. În magazine a apărut chiar și colivă gata preparată (se vinde bine în zone de „corporatiști"). În privința alimentației însă, nu doar oamenii s-au schimbat. Obiceiul cîinilor de cînd lumea, de a mînca oase, e pe cale să dispară. Ei mănîncă acum, așa cum bine știm, niște boabe special fabricate pentru ei. Cu oasele se pot îneca. La fel și pisicile.

Lumea noastră se schimbă și, în general, devine mai *soft*. Unii spun că Occidentului (din care și noi facem acum parte) îi slăbește forța de prea mult bine. Alții cred că în viitor oamenii vor avea membre mai scurte, abilități fizice mult scăzute și capete mult mai mari. Sînt și din aceia care se tem că lumea va fi dominată de roboți și că oamenii nici nu vor mai conta. O oarecare relativizare e totuși necesară. Nu trebuie să uităm că lucrurile și ideile astea țin doar de partea civilizată a omenirii și că încă există și partea cealaltă, pe care am cunoscut-o și noi într-o bună măsură. Partea în care nimeni n-are aer condiționat, deși canicula e veșnică, iar apa de la robinet nu se bea pentru că nici măcar nu există. Partea de lume în care copiii sînt trimiși la război și nimeni nu știe ce-i acela un cozonac.

ready made

„Băile călduțe cu 25-35 grade, sunt acele care se întrebuințez ca mijloc de curățenia corpului, ele au lucrare liniștitóre și puterea de a solvi și depărta după pele necurățeniele. Îmóie pielea care se îmbibează de o cătățime însemnată de apă (într'o ora un litru și jumătate). Domolesce întăririle sistemului nervos și înlesnește o mulțămire ușurătóre."

Curierul României,
Anul I, No. 1, 1 Martie 1884

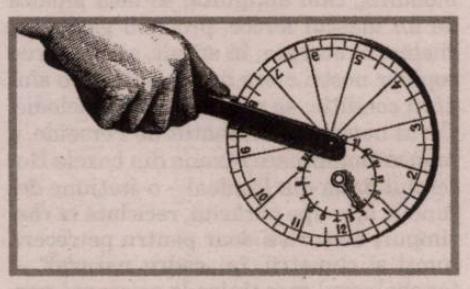

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Perle în sirop

De pescuitorii de perle din Golful Persic se vorbește din antichitate (ca despre aproape orice altceva), iar în ultimii zece ani au apărut unul după altul rapoarte ale arheologilor de la Universitatea din Copenhaga despre săpăturile de la Al-Zubarah. E vorba de un oraș din Qatar (pe coasta dinspre insulele Bahrainului), prosper în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea tocmai datorită scufundătorilor săi și negoțului cu faimoasele perle aurii și roz din Golf. Triburi arabe din nordul Golfului (Kuwait și Basra) au venit aici pentru că locul era în afara influenței otomane, iar Persia Safavidă se prăbușise cu o generație mai înainte. Vă rog, nu vă opriți din citit acest articol.

Pînă în 1811, cînd a fost trecut prin sabie de pistolarii din Muscat (capitala Omanului), ăsta era portul în care opreau toate vasele care plecau din Basra (Irak) spre India și Africa. Echipa daneză a scos din nisipul alb, la 50° Celsius, tot acest oraș abandonat, de 60 ha, înconjurat de un zid de 2,5 km. Orașul e cel mai bine păstrat de felul lui din Golf, cu fort și ruine de moschei, centru comercial/*suq* etc. În palatele șeicilor de aici, cu ziduri de calcar și coral, s-a găsit ceramică iraniană, japoneză, olandeză și din Julfar (un alt port foarte interesant tot din Golf), bărci desenate pe pereți (feluci sau mai exact bărci *dhow),* ancore de piatră, monede din India, Iran și lumea otomană și stucatură cu motive geometrice (rozete). După cum se vede, toate bogățiile orientale care ar fi trebuit să fie lăsate aici pentru arheologi fuseseră deja luate cu ei de locuitorii nerezonabili cînd au hotărît să-și încerce norocul în altă parte

N-am văzut să se fi găsit perle, deși au apărut un cufăr de pescuitor, din lemn și fără conținut, și multe greutăți de piatră folosite de scufundători. Un detaliu *à la* Pynchon este descoperirea în ruine a unui jeton de cupru imitînd o monedă, jeton produs de familia Lauer din Bavaria. Spre 1800, Ludwig Christian Lauer din Nürnberg era un cunoscut producător de bani de jucărie *(Spielmünzen),* perfect realiști. Greu de zis dacă aceste jetoane erau colecționate de copiii șeicului sau ele reprezintă vreo tranzacție din port, între un șmecher și un păgubit, care a avut loc la începuturile modernității în Golful Persic. Jetonul a ajuns la Muzeul Național al Qatarului. Că tot vorbeam de comori, pe lîngă clădirile din Al-Zubarah sînt mormane de resturi menajere, care, datînd din secolul al XVIII-lea, nu mai sînt gunoaie, ci istorie. Printre ele, multe oase de cămilă, dar și de gazelă, astea din urmă sugerînd vînătoare și deci statut. Tot acolo, multe ceșcuțe chinezești pentru cafea și multe ustensile pentru fumat, resturi de pipe și de narghilele, despre care rapoartele arheologice menționează cu vădită satisfacție că miroseau încă a tutun.

Unul din palatele ruinate, cu bastioane circulare la colțuri, pe care vor fi fost instalate pe vremuri mici tunuri, trebuie să fi aparținut uneia din familiile importante de aici care au emigrat în Bahrain prin 1780, intuind corect că Bahrainul va face jocurile economice în zona centrală a Golfului. Pe de altă parte, diferite gropi de par, gropi menajere și cuptoare (pl. *tananir*, sg. *tannur)* reprezintă urme de corturi și colibe de frunze de palmier ale lucrătorilor care se adunau aici din toată peninsula în cele două sezoane de pescuit de la sfîrșitul primăverii la începutul toamnei (cu o pauză inexplicabilă în miezul verii). Venirea scufundătorilor probabil făcea ca populația permanentă de 5-6.000 de oameni să se dubleze. De fapt, citesc că în secolele XVIII-XIX, un sfert din populația masculină din Golf lucra, într-un fel sau altul, în comerțul cu perle.

Instalația tehnică cea mai răspîndită este presa de curmale (pl. *madbasat*, sg. *madbasah),* găsită în case, dar mai ales în zona unde se producea industrial sirop de curmale *(dibs).* Principala grijă a navelor din flota comercială și a bărcilor de pescuitori de perle cînd ajungeau în port era să ia apă. A doua, era să ia sirop de curmale – foarte caloric, ușor de păstrat. A treia era să ia *Dilema veche.*

Al-Zubarah s-a bucurat deci de 50 de ani de prosperitate (în rapoarte, *Phase V)* în care e cel mai important oraș comercial din Golf, într-o perioadă esențială pentru dezvoltarea politică a orașelor-state din Golful Persic, din Kuwait în Oman, ce încearcă să fenteze influența britanică, persană și otomană. O așezare neînsemnată, poate de zece ori mai mică, rezistă acolo pînă în secolul XX, cum o dovedește un vas de porțelan din Maastricht găsit în săpături. La acea dată însă apar perlele japoneze de cultură și deja pescuitul de perle e pe ducă în Golf ca peste tot în lume. Ceea ce urmează pentru Al-Zubarah este cantitatea nesfîrșită de pungi și sticle de plastic pe care o aduce mareea în port și distrugerea pas cu pas a ruinelor în vîntul ud și sărat. Lucrurile s-au schimbat doar din 2013, de cînd cetatea a devenit, prin eforturile misiunii arheologice, UNESCO World Heritage Site.

Recunosc că m-am întrebat și dacă există vreo legătură între Al-Zubarah din Qatar și El Zorab din Coșbuc. E cald și aici.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Alegînd dușmanii

Nu pot să spun că-mi place Trump, dar nici ce-i fac opozanții săi deja isterizați nu-mi place. Am mai văzut asta de cîteva ori: cu cît asediul împotriva unui politician socotit „rău“ este mai îndîrjit, cu atît devine mai imoral. Nu de puține ori, imoralitatea asediatorilor ajunge să o depășească pe cea a asediatului. Scopul distrugerii politicianului „rău“ ajunge să fie suficient pentru a cauționa orice porcărie, oricît de mare, împotriva lui.

Asediul împotriva lui Donald Trump în interiorul Americii se îndîrjește pe zi ce trece. Mai toată presa grea, o bună parte a clasei politice, dar și o majoritate a cetățenilor alcătuiesc, deja, o coaliție care face orice pentru a-l demite pe Trump. Pentru mine, problema care se ridică este acest „orice“.

Am asistat, recent, la un episod care susține ce zic. Pe Twitter și Facebook (zeii prostirii noastre) a apărut un filmuleț de la Casa Albă, în care Trump este văzut cum strînge mîinile unui grup de americani care vizitau instituția cu o anume ocazie. Între ei, un copil handicapat, într-un cărucior. Copilul, încîntat, întinde mîinile către Trump, dar acesta trece de el nepăsător, conversînd cu adulții ce par zdraveni. Au izbucnit comentariile civic-umaniste specifice Facebook: Trump e un monstru! După ceva timp, Casa Albă pune pe Twitter întregul film. Cînd Trump intră în încăperea unde îl aștepta acest grup, primul la care se duce este copilul din cărucior, cu care dă mîna, schimbă cîteva vorbe, îl mîngîie și apoi se duce către ceilalți vizitatori. Filmul inițial distribuit începea de la momentul ulterior întîlnirii lui Trump cu copilul. Toți cei care scriseseră oribil împotriva lui Trump ca urmare a acestui filmuleț au trecut mai departe. Apoi, mama copilului, o femeie simplă, a spus că nici vorbă ca președintele să-i ignore copilul. Civic-umaniștii au trecut mai departe ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Doar o scriitoare faimoasă, care, prinsă și ea de iureșul de pe Facebook, l-a făcut zob pe Trump, și-a cerut scuze mamei și cititorilor, dar nu celui pe care îl jignise. „Lasă, dom'le, oricum Trump e o bestie, așa că tot ce s-a scris e valabil“ – par a zice milioanele de antitrumpiști. Nici măcar faptul că filmulețul manipulatoriu tăiat venea de la un angajat al unui membru democrat al Congresului nu mai conta. Acolo, în opinia publică, există deja un mare public amorsat de ură împotriva lui Trump care strigă după asemenea filmulețe. Că sînt adevărate sau mincinoase e cu totul secundar. Acest imens public furios are nevoie de combustibil pentru a ține ura incandescentă, nu de adevăr…

Tot cam așa, o mașinărie uriașă a băgat în mintea planetei că Trump a conspirat cu Rusia pentru a cîștiga alegerile. Această teză, lansată încă din ultimele săptămîni ale administrației Obama, a fost credibilă din două motive: mai întîi, pentru că, în campania electorală, Trump a avut cuvinte bune despre Putin și Rusia, și apoi pentru că antipatia personală dintre Hillary Clinton și Vladimir Putin era bine cunoscută. Imediat după alegeri, a început ancheta. Mai întîi, o anchetă a Congresului. Apoi, un procuror special desemnat. Acum, totul merge la un Mare Juriu.

Urmăresc pe cît de atent mă lasă împrejurările evoluția acestei anchete. Deși cam tot ce se întîmplă în această anchetă se află imediat – mulțumită unei uluitoare scurgeri de informații către presă, ceva destul de neobișnuit în America –, nu s-a aflat de nici o probă concludentă a unei asemenea conspirații. Sîntem departe de concluzii, dar scandalul presupusei legături vinovate dintre cei doi a atins un punct care ne îndeamnă la reflecție, nu numai pentru povestea în sine, cît pentru povestea politicii în general. Se investighează, acum, o întîlnire pe care unul dintre fiii lui Trump (Donald jr.) ar fi avut-o cu un avocat rus, zice-se apropiat de Kremlin (Natalia Veselnițkaia).

Din ce știm, lucrurile s-au petrecut astfel: Veselnițkaia a transmis prin intermediari taberei Trump că ar vrea o întîlnire la vîrf pentru că are informații tari despre oameni de la Kremlin care finanțează campania lui Hillary Clinton. Tabăra Trump a acceptat propunerea și s-au dus la întîlnire oameni de la cel mai înalt nivel al campaniei: șeful de campanie Manafort, fiul lui Trump și ginerele acestuia. Destul de repede, cei trei și-au dat seama că Veselnițkaia nu are informațiile pe care s-a lăudat că le are și au încheiat discuția. Donald Trump jr. spune că Veselnițkaia vorbea în general, spunînd lucruri care nu aveau nici un sens și erau ușor de demontat. Intervievată la Moscova, Veselnițkaia spune că nu a discutat la acea întîlnire absolut nimic despre alegerile americane, scopul ei fiind acela de a discuta situația unor adopții internaționale: copii ruși adoptați de părinți americani. Totuși, simpla întîlnire ridică suspiciuni. Poate că nici unul și nici celălalt nu spun adevărul. Însă, printre picăturile scandalului, cineva a ridicat o problemă de principiu: oare dacă tabăra Clinton ar fi primit o asemenea ofertă, ar fi refuzat întîlnirea? Unii zic, chiar, că așa ceva s-a și întîmplat. Republicanii spun că ar fi existat unele coordonări pe frotul antitrumpist între campania lui Hillary Clinton și guvernul ucrainean, îngrijorat că Rusia mizează pe Trump. Cum, de altfel, eram și eu, la acel moment. Democrații, firește, neagă categoric această acuzație.

Repet, nu știu ce-i adevărat și ce nu-i în tot acest episod, dar cred că putem să stăm puțin și să ne gîndim. Aici se pune problema dușmanului. Pentru tabăra lui Trump, la momentul alegerilor, dușmanul absolut era Hillary Clinton. Un dușman pentru înfrîngerea căruia merita să asculți o ofertă de colaborare din partea dușmanului țării tale. Poate că și Hillary Clinton ar fi făcut la fel, nu știu. După ce Trump a cîștigat alegerile, fără nici o îndoială, ierarhia dușmanilor săi s-a schimbat. Fapt: politica lui Trump față de Rusia numai prietenoasă nu e. În schimb, precum cîinele care latră și nu mușcă, deși a vorbit în campania electorală despre trimiterea lui Clinton la închisoare și despre numirea unui investigator special care s-o doboare pe fosta candidată, Trump nu a făcut nimic din toate acestea. Totuși, iluzia că îți poți alege dușmanii este extrem de periculoasă.

Așadar, în politica de azi, cît de departe mergi pentru a-ți învinge oponentul? Mergi pînă acolo încît ești gata să te deschizi spre dușmanii țării pentru a învinge în alegeri un compatriot? O să mă duceți la Machiavelli, presimt, doar că florentinul a scris *Principele* la începutul secolului al XVI-lea pentru un prinț Medici, sperînd să recapete bunăvoința puternicei familii pe care o supărase într-atît încît îl trimisese în exil. Sîntem, totuși, o jumătate de mileniu mai tîrziu, într-o lume democratică atît de sofisticată, cum Machiavelli nu putea nici măcar visa. Am, în general, o problemă cu citarea *Principelui* ca justificare pentru acțiunile politice ale oamenilor politici din democrațiile de azi. Rînduri din *Principele* sînt folosite, prea des, ca justificări pentru porcării, totuși, inacceptabile. Cred, sincer, că lupta politică trebuie să aibă o limită. A coopera cu inamicul rus pentru a cîștiga niște alegeri interne este, totuși, inacceptabil. Ar fi făcut oricine la fel? Nu mă îndoiesc. Și de asta mă tem, de fapt…

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

21 de dungi

Sînt peste tot. Le are (aproape) toată lumea. Ne plac multora, dacă nu chiar tuturor. Se potrivesc la fix cu vacanța, cu marea și cu oceanul. Sînt bluzele cu dungi albastre și albe. Și cu istorie bretonă.

În urmă cu mai bine de 150 de ani, Parlamentul francez a adoptat o lege care prevedea ca tricoul în dungi să facă parte din uniforma marinarilor din Bretania. Astfel, în 1858, în buletinul oficial al Marinei Franceze, redactat de ministrul Marinei din Franța, amiralul Hamelin, puteam citi că: *bluza uniformei va avea 21 de dungi albe, fiecare de două ori mai lată decît fiecare dintre cele 20, pînă la 21, dungi albastru-închis*. Lățimea a fost stabilită la doi centimetri pentru dungile albe, respectiv un centimetru pentru cele bleumarin. Să nu uităm mînecile, care, evident, din rațiuni de suprafață, nu puteau avea la fel de multe dungi precum corpul bluzei și, deci, au primit 15 dungi albe și 14 sau 15 dungi albastre. Mai este ceva, de o ironie absolut simpatică, și anume faptul că, de cele mai multe ori, bluzele uniformelor marinărești aveau decolteu de tip… *bărcuță*.

Legenda spune că fiecare din cele 21 de dungi de pe uniforma Marinei Franceze introdusă la mijlocul secolului al XIX-lea reprezintă cîte o victorie pe mare a lui Napoleon Bonaparte. Legenda sună bine. Pe lîngă aceasta, și în variantă mai puțin romantică, dar extrem de practică, dungile de pe bluzele marinarilor aveau rațiunea de a-i face pe navigatori mult mai ușor de identificat de la distanțe mari, mai ales în caz de accidente. Un tricou cu dungi este întotdeauna mai ușor de identificat printre valuri și nu numai.

Istoria (alături de Coco Chanel, e drept) a adus bluza cu dungi albe și albastre de pe mare pe uscat. În timpul Primului Război Mondial, doamna Chanel îi vedea adesea pe pescarii din Deauville îmbrăcați în bluze făcute după modelul uniformei Marinei, ceea ce a inspirat-o să introducă tricotul cu dungi albe și albastre în colecția sa din 1917. De atunci, timp de o sută ani, adică pînă în prezent, *la marinière* a acostat pe rafturile dulapurilor din întreaga lume.

Confirmați, nu-i așa?

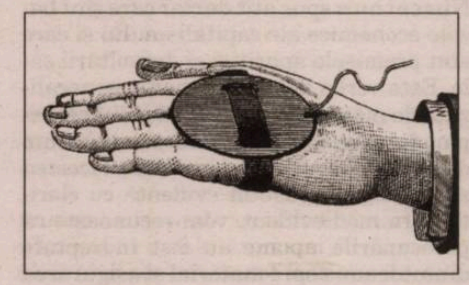

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Despre fundamentele uitate ale lumii banului

De puțin timp a apărut la Editura Publica, în „Co-lecția de economie", lucrarea fundamentală a lui Adam Smith, *Teoria sentimentelor morale,* în traducerea lui Dan Crăciun. Cei mai mulți dintre noi îl cunosc pe Smith ca autor al operei *Avuția națiunilor.* Este pentru economiștii conservatori un fel de biblie, carte a cărților, pe care o poartă după ei și pe care o citesc cu evlavie. Mai puțini sînt cei care îl cunosc Adam Smith ca pe un mare gînditor, un mare filozof al socialului. Dacă *Avuția națiunilor* ne vorbește despre avere și modul în care oamenii și națiunile pot produce și gestiona avere, *Teoria sentimentelor morale* ne vorbește despre fundalul moral care stă în spatele acțiunii economice. Averea ca rezultat al acțiunii economice nu înseamnă mare lucru fără om și fără valorile sale. Capitalul bănesc nu înseamnă nimic fără capitalul social. Abia citind cu atenție această lucrare vom afla răspunsuri la întrebări-cheie care macină și în prezent lumea românească. Vom afla de ce mașinile, drumurile și banii nu înseamnă nimic fără om și fără capitalul uman, și mai ales putem afla de ce unele state reușesc să fie prospere, iar altele nu. Acumularea de capital material nu înseamnă nimic într-o lume golită de valori. Mașinile și banii nu reprezintă nimic dacă nu sînt dublate și susținute de către om. Învățăm prin intermediul unui clasic ce înseamnă fericirea umană, cum să ne raportăm la bani, cum să relaționăm între noi ca oameni care aparțin unei lumi comune și ce înseamnă, mai presus de toate, omul de lîngă noi și de ce trebuie să-l respectăm.

Pentru a înțelege mai bine importanța acestei lucrări trebuie să vorbim puțin despre înțelesul comun al conceptului de capitalism, ca lume a banului, înțeles pe care marxiștii l-au oferit și care s-a încetățenit ca percepție obișnuită. Se discută în fel și chip despre capitalism. Probabil că nu există în științele sociale o categorie care să fie atît de des vehiculată și ale cărei înțelesuri să fie atît de mult influențate de către doctrina marxistă. Mesajul marxist a fost unul puternic, care a făcut istorie în teoria și practica socială. În urma acestui mesaj, în lume au existat revoluții socialiste, războaie ideologice, ciocniri între populații și state. Utopia egalității definitive între oameni continuă și azi să existe și să nască aprinse dezbateri. Capitalismul, în înțelesul lui Marx, este cea mai rea dintre lumile posibile. Capitalistul este un individ lacom și leneș, iar banii sînt esența vieții sale. Pentru a obține banii își exploatează semenii fără milă. Este lacom și rău. În viziunea socialiștilor, capitalismul este o lume întunecată, sortită pierii. Ei cred că oamenii pot să-și croiască un destin social în care să fie egali, iar dreptatea socială să triumfe.

Indiferent de orientarea noastră sau de credințele noastre, trebuie să recunoaștem meritele marxismului în a defini și a explica mecanismele economice de funcționare a capitalismului. Nimeni nu a spus atît de clar care sînt bazele economice ale capitalismului și care sînt premisele apariției și dezvoltării sale. Este vorba despre producție generalizată de mărfuri, bani, forță de muncă, expansiune geografică, producție și consum de masă, plusvaloare și valoare. Acestea sînt categorii puse în evidență cu claritate. În mod evident, vom recunoaște că preocupările umane au fost îndreptate dintotdeauna spre material și asigurarea celor necesare. Istoria umană este și istoria apărării cu îndîrjire a vieții, adică de a asigura nevoile de bază necesare traiului. Încet, odată cu asigurarea nevoilor de bază, oamenii încep să dorească mai mult și se bat pentru mai mult. Modul de a fi al omului nu-l inventează capitalismul, ceea ce aduce nou capitalismul este eficiența și forța cu care omul reușește să se impună în această luptă cu raritatea și cu propriile nevoi. Capitalismul va aduce ceva nou, important, ceva ce întreaga istorie umană de pînă atunci nu a adus, și anume statutul omului de ființă puternică. Odată cu capitalismul, omul va fi puternic cu adevărat, devenind, din ființa plină de spaime, una emancipată. Marx trebuie citit cu atenție și înțeles cu atenție. El nu are o continuitate istorică în viziunile sale despre lumea capitalistă, iar referirile la istorie sînt puține și lipsite de relevanță. Marx a fost și a rămas un economist. El nu vorbește despre om ca un biolog și un antropolog, lăsîndu-ne să înțelegem, în mod fals, că răul în lume a venit odată cu lumea capitalistă și că, odată eradicată această lume, va dispărea și răul de pe suprafața pămîntului. Dacă analizele sale economice sînt de luat în seamă, cele morale, sociologice și politice nu au nici o valabilitate. Răul pe lume nu vine odată cu producția generalizată de mărfuri și nici cu folosința banului în dimensiunea sa de capital, adică de ban pus la treabă în slujba economiei și profitului. Răul și binele sînt două fețe ale caracterului uman și nu țin de modul în care construim social. Indiferent de modul în care construiește social, omul o face imperfect, pentru că el însuși este o ființă imperfectă de la natură. Ceea ce este rău în lume, ca și ceea ce este bine în lume, trece dincolo de „neajunsurile" pe care Marx le atribuie capitalismului și pe care le dorește înlăturate prin revoluțiile celor săraci și „oprimați". Marxiștii nu au înțeles că lumea capitalistă este o construcție mult mai complexă, ce nu se rezumă la simpla folosință a banului. Capitalismul stă pe un fundament economic, dar are în spatele său și o dimensiune de ordin cultural, moral. Capitalismul nu este numai economie, este și cultură, tradiție, religie, mod de a fi. Capitalismul nu dispare peste noapte, așa cum visează doctrinarii și practicienii marxiști, pentru că el nu este o construcție artificială. Occidentul european, cel care a dat capitalismul, este o unică sinteză a mii și zeci de mii de ani de acumulare culturală.

Am intrat în această scurtă dezbatere despre viziunea îngustă asupra capitalismului pe care o au teoreticienii socialiști pentru a pune în evidență superficialitatea judecăților lor, dar și pentru a arăta că aceste judecăți sînt prezente peste tot în lumea românească și nu numai. Noi, românii, părem a nu ne îndepărta prea mult de viziunea simplistă și incompletă de tip marxist asupra capitalismului și a lumii capitaliste. În entuziasmul nostru, am crezut că banii și acumularea lor reprezintă totul și că lumea capitalistă poate fi redusă doar la atît.

Viziunea lui Adam Smith, exprimată în această lucrare, este una complexă. Oamenii sînt complicați, iar relaționarea dintre ei, în spiritul valorilor, este una obligatorie pentru reușita lumii în care trăim. Iată ce spune Adam Smith: „Deși fiecare om poate să fie, conform proverbului, întreaga lume pentru el însuși, pentru restul omenirii este cea mai neînsemnată parte din ea. Chiar dacă propria fericire poate fi mai importantă pentru el decît întreaga lume din afara lui, pentru oricare altă persoană nu este mai importantă decît fericirea oricărui alt om. Prin urmare, deși poate fi adevărat că fiecare individ, în adîncul inimii, se preferă în chip firesc pe sine întregii omeniri, totuși nu cutează să privească lumea în ochi și să declare fățiș că acționează conform acestui principiu. El simte că această preferință nu poate fi niciodată împărtășită de ceilalți și că, oricît de naturală poate fi pentru el, trebuie să li se pară celorlalți întotdeauna excesivă și extravagantă" (Adam Smith, *Teoria sentimentelor morale,* Editura Publica, București, 2017, pp. 135-136).

Utopia egalității definitive între oameni continuă și azi să existe și să nască aprinse dezbateri.

Nu vom intra într-o recenzie a acestei lucrări, nici nu ne-am propus asta. Dorim doar să semnalăm apariția acesteia în limba română și de ce această lucrare este una fundamentală pentru toți cei care sînt preocupați de fenomenul social românesc și de modul în care o lume tînără, cum este cea românească, își gestionează propriile nevroze. Citind-o vom afla de ce egoismul, lașitatea, răutatea, agresivitatea, invidia, minciuna, încălcarea legii ne fac rău în plan personal și distrug ceea ce numim capitalul social. Vom afla, cu alte cuvinte, de ce sîntem pe cale să eșuăm și ce ar trebui să facem pentru a reuși. Este o carte atît despre libertate, cît și despre responsabilitate într-o lume complexă cum este aceea a societăților deschise, libere.

Așa cum spuneam, chiar fără a intra într-o dezbatere completă a acestei lucrări, ne permitem a-l provoca pe cititor cu cîteva titluri de capitole și subcapitole: *despre buna-cuviință a acțiunii; despre pasiunile sociale; despre pasiunile egoiste; despre originea ambiției și distincția rangurilor; despre merit și culpă; despre justiție și binefacere; despre sentimentul dreptății sau al remușcării și despre conștiința meritului; despre caracterul virtuos; despre caracterul individului, în măsura în care poate să afecteze fericirea altor oameni; despre altruismul universal; despre stăpînirea de sine; despre diferitele explicații privind natura virtuții; despre acele sisteme în care virtutea constă în buna-credință.*

Îi invităm pe președinții de bănci să citească această lucrare. Vor afla de ce trebuie să-și salute respectuos portarii cînd vin la slujbă. Dar îi invităm și pe oamenii de afaceri s-o citească. Și ei vor afla că nu reprezintă nimic fără angajații lor. Cu toții citind-o, vom afla care sînt valorile pe care stă lumea banului și mai ales vom afla de ce, fără aceste valori, această lume nu are nici un sens.

Dorel Dumitru Chiriețescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Anca MANOLESCU

O „carte vie“

***André Scrima** (1925 – 19 august 2000) a purtat experiența monahală și intelectuală a grupului de la Antim de-a lungul călătoriilor și al căii lui, de la Paris la Benares, din Liban la Constantinopol și la Roma (unde l-a reprezentat pe Patriarhul ecumenic la Conciliul Vatican II). A dezvoltat această experiență și a făcut-o să iradieze. Din 1959, el a îndrumat comunitatea monastică ortodoxă de la Deir-el-Harf, Liban. Aici a comentat Evanghelia după Ioan. Partea a doua a comentariului, în franceză, ne-a fost dată de Părintele Scrima și a apărut la Humanitas în 2003. În 2006, grație prof. Jad Hatem (Universitatea Saint-Joseph, Beirut, unde și P. Scrima a fost profesor), am primit partea întîi, în arabă, publicată de frații de la Deir-el-Harf. Monica Broșteanu a tradus-o, așa încît la Humanitas a putut apărea* Comentariu integral la Evanghelia după Ioan, *2008. De curînd însă, finalizînd organizarea Arhivei André Scrima de la Colegiul „Noua Europă“, am găsit două pagini manuscrise inedite în franceză. Ele vorbesc despre calitatea acestei evanghelii, despre atitudinea potrivită citirii și interpretării ei. În memoria Părintelui Scrima, vă propun acest text. (**A.M.**)*

André SCRIMA

Ultima Evanghelie

Toate cărțile pe care omul le-a scris – sau le va scrie – se adresează omului, caută să-l atingă, îi solicită atenția. Unele încearcă să redea viață trecutului, altele interoghează prezentul, altele se străduiesc, pe dibuite, să deschidă viitorul. Puține, foarte puține, de fapt, se ivesc ca venind de altundeva, dintr-un dincolo de timpuri, pentru a rămîne cu noi ca o prezență neabătută, boltite peste timpul care trece, pînă la consumarea lui. Aceste cărți, dacă știm să intrăm înlăuntrul lor, dacă învățăm să le urmăm cursul, ne duc spre un loc unde ochii și inimile se deschid, în sfîrșit, către un alt spațiu, a cărui nostalgie o avem cu toții, în imediata apropiere a lui Dumnezeu.

Evangheliile, se știe, au apărut din experiența trăită a unor martori care au văzut, simțit, înțeles și crezut ceea ce Iisus Christos (acest „Învățător“ neașteptat care îi alesese și la a cărui alegere răspunseseră cu toată ființa lor) le spunea, îi făcea să descopere și, mai ales, le îngăduia să întrevadă și „după ce El va fi fost plecat“, pînă la sfîrșitul timpului. Toate evangheliile lasă să se spună, în cuvintele lor omenești, Cuvîntul însuși al lui Dumnezeu: toate și, am putea spune, mai intens, cu un fel de transparență imediată, ultima dintre ele, evanghelia lui Ioan.

Ea e, într-adevăr, „ultima evanghelie“. Nu, bineînțeles, pentru că Dumnezeu ar înceta după aceea să se facă cunoscut, să acționeze și să-și reverse duhul în lume: nu ne-a vestit oare că este Dumnezeul cel Viu care „pînă acum lucrează“ [Ioan 5, 17], „același ieri și astăzi și în veci“ [Evrei, 13, 8]? Totuși, Ioan își alcătuiește evanghelia după celelalte, atunci cînd, între primul și al doilea secol ale erei noastre, în vreme ce istoria se pregătea să intre într-un nou ciclu, credința nouă a ucenicilor lui Christos aștepta, într-un anume fel, o ultimă privire asupra Lui, cristalizarea unei viziuni care să-i ajute să-L urmeze pînă în adîncurile însele ale misterului lui Dumnezeu, acolo unde El se află de acum înainte: iată de ce Ioan scrie ultima evanghelie. Altminteri spus, „ultima“, pentru că în ceea ce Ioan vede și pentru care el dă mărturie se înscrie, atît cît e cu putință, „ultimul“ lui Dumnezeu, darul lui suprem de cunoaștere și de viață adresat fiecăruia dintre noi și nouă tuturor.

Cu alte cuvinte, evanghelia lui Ioan e esențialmente o carte de cunoaștere vie a lui Dumnezeu. Dar să ne întrebăm o clipă: ce înseamnă o „carte vie“? În fond o sumedenie de cărți (printre ele, multe cărora le-am pierdut aproape amintirea) pot susține că ele cuprind o secțiune de viață, că încearcă s-o povestească, s-o scruteze și s-o înțeleagă. E fără îndoială adevărat, spre cinstea umanității de pretutindeni și dintotdeauna. Totuși, o „carte de viață“ e ireductibil „altceva“. Ea nu trebuie să se mărginească la multiplele aspecte ale vieții omenești, fie ea oricît de sublimă; trebuie să treacă dincolo de artă, de știință, de „desăvîrșirea“ ce poate fi dobîndită în această lume. Toate aceste elemente de o incontestabilă valoare ajung, de altfel, să fie înghițite, mai devreme sau mai tîrziu, de viața însăși, în trecerea ei. Trebuie ca viața din care e țesută cartea să vină de dinaintea oricărei vieți pur omenești, dintr-un suflu de viață și de adevăr care să nu depindă de condițiile impuse de secole și epoci. Ea nu reprezintă așadar numai un prilej de instruire (de uimire sau de admirație), ci ne poartă literalmente într-o noutate de viață. Recunoști, de obicei, o astfel de carte prin faptul că, odată adecvat deschisă, ea nu se mai închide niciodată.

Nu ne referim, bineînțeles, la actul material de a lua cartea în mînă și de a o răsfoi. Desigur, orice carte, ca obiect fizic, poate fi, asemenea unei uși, închisă ori deschisă. Dar, cartea de viață, dacă știi să o deschizi, te poartă de la sine mereu mai departe, mereu mai sus; infuzează în noi, asemenea unui izvor în nesecată curgere, o altă esență de viață care se unește cu a noastră.

Dar pentru asta, spuneam, trebuie să știi să o „deschizi“. Ceea ce nu e întotdeauna ușor. Nu ne mai dăm poate seama (fiind atît de obișnuiți să manevrăm cărțile) în ce măsură relația noastră cu cartea e complexă. În imediat, sîntem stăpînii cărții pe care o ținem în mîini, pe care o citim. Ne „aplecăm“ asupra ei, îi parcurgem textul, îi primim mesajul: „judecătorul“ cărții sîntem însă mereu „noi“, încercînd – inconștient poate – să o înțelegem „cu ușurință“, fiind agasați, dacă nu înclinați să renunțăm, cînd întîlnim vreo „dificultate“. Or, o carte ușoară, care se lasă citită „cu ușurință“ are toate șansele să ne placă pur și simplu fiindcă ne lasă pe loc, acolo unde ne aflam dintotdeauna, chiar dacă ne îmbogățește provizoriu cu ceva cunoștințe noi; dar nu ne poartă mai departe, dincolo de noi înșine, către un alt noi înșine. Să ne ferim așadar să căutăm doar ușurința (riscăm să nu o întîlnim decît pe ea); să ne neliniștim mai degrabă dacă nu știm să căutăm „dificultatea“ și să-i facem față. „A-i face față“ într-adevăr: dinaintea textului socotit dificil poți desigur închide cartea; dar poți de asemenea insista, poți pătrunde mai adînc decît litera ori sensul aparent „obscur“, pentru a descoperi lumina care se ascunde înăuntru. Orice lectură adevărată și cu atît mai mult lectura unei cărți de viață precum evanghelia lui Ioan are acest preț: iar atunci, departe de a se închide, ea nu încetează să se deschidă.

Să ne ferim așadar
să căutăm doar ușurința.

...Pentru frații din comunitatea monahală de la Deir-el-Harf, „deschiderea“ cărții Sf. Ioan s-a petrecut, s-ar spune, aproape la începuturi, în 1961-1963. O lectură răbdătoare și ardentă (comentată într-o limbă care nu era araba, dar care devenea arabă printr-o traducere imediată) s-a întins asupra primei părți (cap. 1-17). Am urmat o metodă riguroasă de lucru, menită să pătrundă ordinea ultimă a evangheliei, traseul ei interior, esența ei proprie. (Ceea ce poate sluji de altfel ca model și pentru cunoașterea altor texte ale Scripturii.) Cînd, în decembrie 1985 – ianuarie 1986, neam regăsit pentru a relua și încheia parcursul (cap. 18-21), totul răsuna altfel. (Cititorii își vor da seama probabil de deosebirea abordării între prima și a doua parte, publicate separat.) Textul nu se închisese în el: o lumină venită dinăuntrul lui se răsfrîngea asupra ultimelor țărmuri la care conduce evanghelia lui Ioan (cap. 21) și, fără a se depărta de noi, îl unea cu lumina Învierii. Așteptare împlinită și mereu de împlinit: Cartea rămîne deschisă.

Iulie 1986

Teodor BACONSCHI

Timpuri noi

Scriam într-o carte despre *singurătatea în mulțime*. Formula surprinde noua noastră condiție socială: comunicare continuă, dublată prin distanțare și autoprotecție. În vechea lume – pre-Internet –, cercul social era limitat la „familie și prieteni“, adică la circa 50 de persoane, frecventate față-n față, cînd și cînd, potrivit unei rutine de tabieturi protectoare, fără surprize. Acum, a fi prezent înseamnă a trece prin rețelele de socializare, care fac din noi cetățeni virtualmente globali. Concret, rămînem – vrînd, nevrînd – locali, însă raza de (inter)acțiune primește extensii cîndva imposibile. *Celălalt* s-a virtualizat. Apare și dispare, e acolo și aici, activ și evanescent, posibil și facultativ. Prețul derealizării aproapelui e propria derealizare, căci orice schimb presupune simetria. Evident, vestigiile „preistoriei“ ne împing, tot mai rar, spre întîlniri directe, la un pahar de vin sau chiar o masă amicală, ajutîndu-ne să retrăim plăcerea taclalelor fără miză practică. Regula e totuși solitudinea conectată.

Așa se explică, bunăoară, faptul că, de cînd au devenit inteligente, telefoanele noastre nu ne mai servesc pentru convorbirea clasică: un sondaj recent arăta că un american mediu vorbește cam 12 minute pe lună. Mecanismul care a transformat „telefonul“ într-un terminal de comunicare permanentă, dar ecranată, pare destul de transparent: cu cît comunicăm mai intens, cu atît dorim să evităm stresul de contact direct. Și chiar așa este: dacă mă sună cineva și răspund apelului, sînt obligat să mă pun la dispoziția interlocutorului, să accept că (pentru a rămîne politicos) nu pot stopa cînd vreau dialogul. Mai mult, nu-i văd figura, nu-i pot citi emoțiile, n-am cum să-i parez eventuala duplicitate și sînt obligat să decid sau să accept ceva pe loc, fără deliberările care mi-ar putea fi (mai) favorabile. În anumite situații, o convorbire poate lua o turnură conflictuală, care te irită și te descumpănește, stricîndu-ți „ziua“. În brava lume nouă, aplicațiile de mesagerie au rezolvat asemenea surse de neliniște. E drept, te deranjează să vezi că X a primit mesajul tău (bifat pe ecran) și n-a binevoit să răspundă imediat: ai vrea și confortul distanței, și pe cel al ecoului dialogic. Dacă lași aceste mici neplăceri deoparte, obții însă ce-ți dorești, fără cuvinte inutile (precum introducerile curtenitoare și frazele de încheiere) și chiar rezolvi o problemă sau alta, fără alte bătăi de cap.

E clar că noua eră e abia la început. Sîntem în pragul unei schimbări de lungă durată, care va „augmenta realitatea“ pe măsură ce o transformă (cu fiecare dintre noi cu tot) într-o realitate secundă, fantomatică. Treptat, noile tehnologii vor modifica ambientul uman, prin integrarea pe o platformă virtuală aflată deocamdată în construcție. Mutațiile din sfera economică (robotizarea) se vor asocia cu facilitățile de comunicare de care vorbeam, lărgind sfera tele-muncii. Multe aplicații separate migrează spre noile sisteme de operare (iOS 11), iar asistenții personali de tip Siri (deși cel oferit de Google pare mai popular deja) vor deveni componentele unui alt standard profesional, în aproape orice domeniu. Noi și terminalul nostru inteligent vom funcționa ca un tot: mini-companii care scanează acte originale, preiau forța juridică a semnăturii electronice, plătesc facturi, rezervă bilete, hoteluri și (la urma urmei) orice tip de serviciu online. Ne așteaptă tot mai mult timp liber, într-o bulă unde semenii sînt deja abstracții semiotice. Pe scurt, noile tehnologii ne impun povara unei eliberări condiționate. Fiind pretutindeni, ajungi nicăieri. Faci tot mai mult, într-un timp tot mai scurt, iar răgazul obținut e monitorizat prin satelit, într-o imensă rețea de bănci și producători care știu unde ești, îți bombardează subliminal (prin reclame personalizate) apetitul de consum, dirijîndu-te spre propriile tale opțiuni, deja cunoscute celor care vor să ți le verifice, pentru ca tu să faci actul consumului perfect programabil. Pînă una-alta, ne legănăm în iluzia că mai avem de ales.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

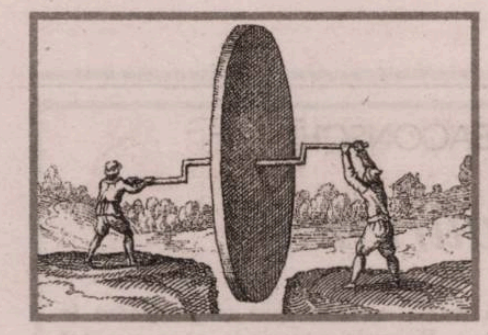

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Codreanu în America

Imaginile înfățișînd un bărbat de aproximativ 30 de ani vorbind cu reporterii în fața sediului unei instanțe americane aveau ceva suprarealist în ele. Mărturisesc că mi-a luat cîteva secunde pînă am reușit să fac legătura între toate detaliile. Ferm inflamat, bărbatul acuză autoritățile locale din Charlottesville că nu au mișcat un deget pentru a proteja dreptul „comunității naționaliste“ de a desfășura un protest pașnic. Îi acuză pe contramanifestanții liberali că au venit înarmați și au căutat un conflict.

Că a existat un conflict nu e nici un dubiu. În sediul instanței din spate, un om va fi judecat pentru că a intrat cu mașina într-un grup de militanți antinaționaliști. O femeie de 32 de ani a murit, alții au fost răniți. La televizor și pe Internet circulaseră deja imagini cu haosul din oraș. Cu doar cîteva zile înainte, în Charlottesville, așa-numitul *alt-right* și-a dat întîlnire cu organizații naziste vechi și obscure pentru un miting desfășurat sub lozinca „Uniți Dreapta“. Zvasticile de pe steaguri au ieșit brusc, într-o zi, din programele Discovery și History Channel și au trecut la CNN în jurnalele de știri. Mișcarea „antifa“ a ieșit și ea la lumină pentru a se opune pe străzi rasismului real sau perceput.

În fața tribunalului, de pe tricoul omului nostru ne privește... Corneliu Zelea Codreanu. Mutra aia de membru netalentat al unui proto-*boyband*. *Backstreet boy* demn. Lîngă imagine apare particula „prezent“, ceea ce indică faptul că articolul respectiv de îmbrăcăminte a fost conceput de cineva care e la curent cu ritualurile legionare. Corneliu Zelea Codreanu, America. Sîntem în 2017.

Senzația că asistăm la un congres mondial al tuturor relelelor trecutului e greu de alungat. Vînzările unor volume ca *1984* și *Handmaid's Tale* cresc brusc, ca și cum ambele ar fi descoperiri recente. Cea de-a doua, publicată de Margaret Atwood în 1985, înfățișează o Americă distopică, patriarhală și violentă, dominată de un soi de Coaliție pentru Familie cu obiectivele atinse, și e subiect al unei ecranizări de succes la HBO. Ca măsură publică a succesului, romanul doamnei Atwood s-a întors pe lista celor mai bine vîndute cărți, publicată săptămînal de *New York Times*. De ce? Pentru că, brusc, distopiile au devenit plauzibile.

Există această teamă inerentă care însoțește știrile politice ale perioadei. Această teamă că nimeni nu vrea să mai asculte de nimeni, că e tîrziu pentru negociere și compromisuri decente și că ne apropiem de expirarea termenului de garanție al înțelegerilor care au făcut ca societățile noastre să funcționeze în parametri acceptabili. Bîntuie frica de profețiile din ficțiuni.

Grupuri de americani albi se tem că vor fi înlocuiți de minorități, polonezii se tem de ruși, românii de homosexuali, ungurii de vecini, francezii de musulmani, britanicii de propria statură, rușii de toată lumea și tot așa, într-un soi de spirală a fricilor reale sau inventate în care principala metodă de apărare a devenit atacul. Atacul orb, neinspirat și necalculat care nu face decît să producă victime și, odată cu fiecare victimă, și mai multă teamă, și mai multe frustrări.

Găsesc cumva trist faptul că singura idee politică românească ce a fost vreodată exportată în lume aparține liderului criminal al unui cult milenarist dispărut de foarte multă vreme. Nu știu cîți oameni mai au răbdare azi să citească rîndurile lăsate în urmă de Codreanu. Nu e nimic de reținut de acolo în afară de recursul la ură, izolaționism și etnicism searbăd. Ficțiunea vîndută de liderul Legiunii ca proiect politic nu oferă, în fapt, nimic. Nici măcar celor cărora le e dedicată. De aceea, raportarea lui Matthew Heimbach (cel din fața tribunalului) la Corneliu Zelea Codreanu e similară cu aceea a publicului mai larg la cartea lui Margaret Atwood. Similară nu prin propuneri sau avertismente – sînt total opuse –, ci prin depărtarea lor de realitate.

Nu cred că trăim o reîntoarcere la fascismul anilor '30. Datele nu corespund, oamenii sînt diferiți, detaliile sînt importante, iar civilizația occidentală are alte griji, dacă avem răbdare să ne uităm dincolo de cei care strigă cel mai tare. Și cei care se tem de fascism, și cei care și-l doresc au să fie dezamăgiți. Sigur că simbolurile pot fi reciclate, dar istoria nu o repetăm. Faptul că încercăm să ne descoperim viitorul în eșecurile sau ficțiunile trecutului e mai degrabă un semn de dezorientare decît de analiză rațională. Și mai e ceva. E un semn al unei delăsări politice provocate de idei precum „sfîrșitul istoriei“ și de senzația de bunăstare indusă greșit de prezența unui televizor cu diagonală mare în toate casele așezate oriunde între Sulina și Charlottesville. E un abandon confortabil, o renunțare voluntară la drepturile și obligațiile politice ale fiecăruia dintre noi, lucru care face ca vocea excentricilor să se audă foarte puternic. Sîntem în pericol? Sigur că sîntem, dar cînd n-am fost? Ieri a fost criza refugiaților, alaltăieri criza economică, și tot așa pînă la începutul istoriei. De pierdut au pierdut doar societățile care n-au vrut să mai lupte pentru că nu și-au găsit în ele însele motive suficiente.

De asta, mai important decît lupta cu fantomele anilor '30 e să vedem ce anume face oamenii să o ia în direcția extremismului. Ce îi sperie, ce își doresc și care sunt soluțiile legitime. Orice medic o să vă spună că tratarea simptomului nu e totuna cu tratarea maladiei.

Dacă ne uităm onest la România o să vedem decalaje. Multe, periculoase și, mai ales, nediscutate. Accesul la educație, la sănătate și la distribuția resurselor publice e neonest. Blocajele mentale împiedică soluțiile și oferă teren extremiștilor sau, cel puțin în prezentul românesc, ticăloșilor. Dar, cînd va expira și vremea ticăloșilor, cineva va clama ascendentul moral care să îi permită să ia decizii în numele poporului. Și n-ar fi de mirare să vedem un purtător de tricou cu Codreanu.

Se poate întoarce Căpitanul? Cu siguranță nu. Dar în numele său și profitînd de dezinteresul nostru comod se pot încă produce multe dezastre.

Faceți-vă timp, între două poze pe Instagram, să citiți știrile politice. Au rostul lor.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

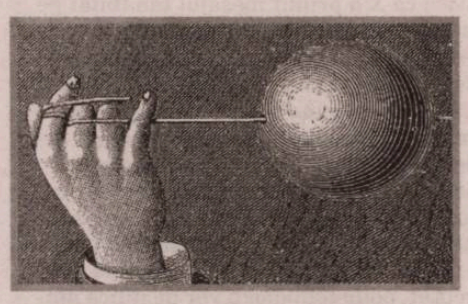

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Focul și furia...

Ceea ce se petrece acum în relațiile dintre SUA și Coreea de Nord va intra, probabil, în viitoarele manuale de retorică la capitolul „Așa, nu!“. Pe scurt: tensiunile dintre cele două state s-au agravat în ritm accelerat după ce, în luna iulie, Phenian-ul a întreprins cîteva teste militare cu rachete balistice care par să poată atinge ținte de pe teritoriul Statelor Unite ale Americii. Ținta cea mai tangibilă – și cea vizată la ultimul exercițiu – ar fi insula Guam, o importantă bază militară americană în regiune. Coreea de Nord nu face pentru prima dată teste cu rachete, dar de-abia de puțină vreme pare că poate stăpîni și traiectoria, nu doar forța lor distructivă. Comunitatea internațională, inclusiv SUA, a învățat să trateze și să contrabalanseze aceste amenințări, chiar dacă nu s-a obișnuit cu ideea unei noi puteri nucleare, controlate de un dictator periculos. În orice caz, situația părea ținută sub control, mai ales prin aplicarea unor severe sancțiuni economice menite să izoleze Phenian-ul și să mențină statul în imposibilitatea de a-și mai finanța ambițiile militare.

Ceea ce s-a întîmplat însă în ultimele săptămîni depășește cadrul relațiilor cu care ne-am obișnuit. Donald Trump i-a răspuns președintelui Kim Jong-un, care a amenințat că poate face „scrum“ insula americană, că „focul și furia“ se vor abate asupra sa. Multe publicații, inclusiv dintre cele cu staif, s-au grăbit să anunțe un război deschis. Nu s-a ajuns încă acolo, din fericire. Dar nici departe nu sîntem.

Kim Jong-un

> *„Escaladarea începe cu derapaje de limbaj și riscă să se încheie cu un conflict militar.“*

Relațiile dintre SUA și Coreea de Nord, menținute, multă vreme, la stadiul de război rece, au escaladat pe fondul atitudinii și al declarațiilor iresponsabile ale lui Kim Jong-un, dar și al retoricii cu nimic mai pacifiste a președintelui american. Cînd vorbești despre foc și furie, atunci cînd situația oricum e foarte încinsă, riști să declanșezi exact ceea ce vrei să eviți. Stabilizarea pe termen lung a regiunii pare un obiectiv greu de atins în condițiile regimului dictatorial de la Phenian și ale unei politici externe în același timp agresive și ezitante ale SUA în regiune.

La nivel european, Germania e una dintre primele țări care au adoptat o poziție fermă. Ministrul de Externe, Sigmar Gabriel, a condamnat ieșirea belicoasă a lui Donald Trump. El crede că „escaladarea începe cu derapaje de limbaj și riscă să se încheie cu un conflict militar“. Or, pentru ceea ce se petrece în regiune, „nu există soluții militare“ – crede cancelara Angela Merkel. După ea, ar fi nevoie de eforturi diplomatice din partea tuturor părților implicate.

China rămîne un jucător esențial la această masă a negocierilor: după ce, în urmă cu cîteva zile, a dat semnale ambigue cu privire la poziția sa în cazul unor acțiuni militare ale SUA în regiune, Beijing-ul a transmis că va întări sancțiunile militare împotriva Phenian-ului: mai exact, va opri importul de oțel, de cupru și de cărbune din Coreea de Nord. E o lovitură grea și neașteptată pentru economia oricum destabilizată a acestei țări care păstrase, în China, un partener fidel, unul dintre cei foarte puțini pe care și i-a păstrat. Nu e însă deloc sigur că înăsprirea sancțiunilor economice își va atinge scopul, adică dacă va determina guvernul de la Phenian să renunțe la planurile de înarmare. Căci, pînă acum, sancțiunile par că au întărit această dorință, dar au întîrziat realizarea ei.

Coreea de Nord a susținut, de multă vreme, o înțelegere cu Washington-ul: încetarea oricăror noi teste nucleare în schimbul suspendării, de către SUA, a exercițiilor militare din Coreea de Sud. Pentru un astfel de *deal* pledează, evident interesat, și China. Atunci cînd ia în vizor insula Guam, Phenian-ul pare să ceară, din nou, același lucru, doar că acum are un argument (strategic) în plus.

Ce are de cîștigat și ce are de pierdut Washington-ul dacă cedează în acest conflict? Mai poate amîna sau suspenda exercițiile militare din zona Coreei?

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Omul nepotrivit la locul nepotrivit

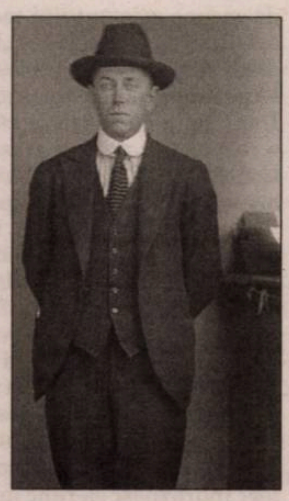

Texte și opinii de:

● Ioana BOT (profesor de literatură la Universitatea Babeș-Bolyai)
„Despre inadecvare“
● Cătălin PRISACARIU (jurnalist)
„Tradiționala familie a politicianului român“
● Rozana MIHALACHE (coordonator artistic la Green Hours)
„Grupări artistice“
● Adrian BENEA (jurnalist)
„Sfîntul Networking“
● Mimi NOEL (jurnalistă)
„Cine poate oase roade“
● Mihai BUZEA (scriitor și jurnalist)
„De-a v-ați recomandatelea“

argument

Pînza de păianjen

Nu sînt puține momentele în care ne întrebăm cu obidă: cine-i ține pe-ăștia în brațe?

Pentru că nu de puține ori dăm peste un incapabil într-un post pentru care ar fi existat cel puțin zece oameni mai talentați, mai motivați și, cu siguranță, care ar fi meritat mai mult acel post. În plus, un incapabil ajuns pe pile va angaja și va proteja, la rîndul său, alți incapabili, continuînd astfel cercul vicios.

Cu toate acestea, „pe ăștia-i avem, cu ăștia defilăm“ – o vorbă cu adînci tradiții românești. Și, dacă tot vorbim zilele astea despre „valori tradiționale“, cred că „pila“ ar trebui să fie una dintre ele. În România auzim deseori acea văicăreală: „Ne pleacă oamenii capabili din țară“, dar ne plîngem parcă mai puțin de faptul că încă suferim, la toate nivelurile societății, de sistemul cunoscut și bine pus la punct de dinainte de Revoluție: PCR – Pile, Cunoștințe, Relații.

Deși astăzi nu mai avem nevoie de pile la aprozar pentru o plasă de portocale, iar monedele de schimb nu mai sînt pachetul de Kent sau săpunul Rexona, nepotismul – cu tot anturajul său de „vorbe bune“ – este, încă, o plagă extrem de puternică, mai ales la niveluri înalte. Job-uri date pe pile, intervenții, mici sau mari, de la o notă mai bună pentru un elev la operații complicate sau intervenții în justiție. Ca să nu mai vorbim despre clasa politică din România: „Cine l-a pus pe ăsta în fruntea partidului?“ – vă sună cunoscut?

În ciuda multor schimbări în bine petrecute în România de după Revoluție, PCR-ul încă există. Un sistem pervers, țesut ca o plasă de păianjen ale cărei fire subțiri s-au răsucit între ele de atît de multe ori, încît au devenit azi niște frînghii groase și greu de tăiat. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Ioana BOT

Despre inadecvare

Vă amintiți scena aceea – un loc comun în multe filme SF – în care personajul își dă seama, datorită unor detalii la început imperceptibile, că nu a nimerit pe planeta „lui", în „realitatea" unde dorea să se întoarcă, deși aceasta îi seamănă enorm? Senzația aceea, insidioasă, de inadecvare, care se strecoară mai întîi în subconștientul eroului, prin detalii aparent benigne, pentru a se instaura, în cele din urmă, ca o adevărată axă tematică a unui coșmar? E, într-adevăr, tema unui coșmar: crezi că ești acasă, la tine, la locul tău („menit din cer...", vorba poetului, unde pînă și „Hyperion se-ntoarse"), dar de fapt ești în cu totul altă parte, unde nimic nu e confortabil, nu e „acasa ta", și de unde nu mai poți pleca înapoi. Te-ai trezit într-un univers paralel, ești victima unui demiurg diabolic sau a fizicii post-einsteiniene indiferente la figura umană...? Sînt convinsă că toți ați citit/văzut sau experimentat măcar o dată un asemenea tip de coșmar. Și că ați ieșit din el cum se iese, în lumea noastră, din orice coșmar: închizi cartea, se termină (cu bine) filmul, te trezești din somn și bei un pahar cu apă. Gata. Inadecvarea a trecut, slavă Domnului! (și universului nostru euclidian, mă grăbesc să adaug, bătînd în lemn...).

Dar dacă nu trece? Dacă nu te poți trezi din coșmar și constați că nu e un coșmar, ci realitatea, sfînta realitate – în care nu îți mai afli locul? Dar din care, de fapt, nu (mai) poți pleca. Pe care ai căutat să o aperi de rele, să o construiești urmîndu-ți principiile, alături de alții – și ceea ce vezi îți spune că ești pe cale să eșuezi, dacă nu ai eșuat, deja, cumva (și nu ți-ai dat seama)?

Da, despre învățămînt vorbim, iar semnatara acestor rînduri predă literatura română de mai mulți ani (comuniști, de tranziție, postcomuniști) decît i-au rămas pînă la pensie. Sînt, de la absolvire, adică din 1986 încoace, „cu cartea de muncă la același angajator" (ministerul sfintei educațiuni naționale, cînd nu și al la fel de sfintei cercetări științifice). Indiferent pe unde mi-am exercitat meseria, am fost mereu convinsă că ea mi se potrivește: că sînt o profesoară bună, că îmi reușește ceea ce trebuie să îi reușească oricărui profesor bun. Dar, tot mai adesea în ultimii ani, mi-e dat să trăiesc scene, momente, episoade care îmi dau o acută senzație de inadecvare: ca și cum, în meseria mea „de-o viață", s-ar schimba insidios ceva esențial, ceva ce nu pot repara eu însămi cu competențele mele profesionale (uneori, nici nu pot conceptualiza, cel puțin pe moment). Deși – ca orice profesor – m-am exersat în tot felul de practici „reparatorii", destinate a-mi salva sau reconstrui interior elevii: de la „lectura ca leac și ca evadare" (pentru fetițele de la orfelinatul din Gherla) la „cum să descoperi că poezia lui Eminescu e *cool*" (pentru studenți scăpați din ghearele comentariilor dictate de profesoare). De cîte ori un asemenea exercițiu îmi reușea, mă cuprindea nu bucuria, ci un soi de liniște interioară: e bine, îmi zicea o voce mică din mine, ești acolo unde trebuie să fii. Ești bună de profesor și ești tocmai profesor, omul potrivit la locul potrivit, e bine. Cum altfel?

Ei bine, cred că încep să văd – să simt, pe proprie piele, pe proprie inimă – că se schimbă ceva, în locul unde mă „aflu", în „locul meu", și sînt pe cale să devin „omul *nepotrivit* la locul potrivit". Sau invers. În fine – că nu mă mai potrivesc „locului"

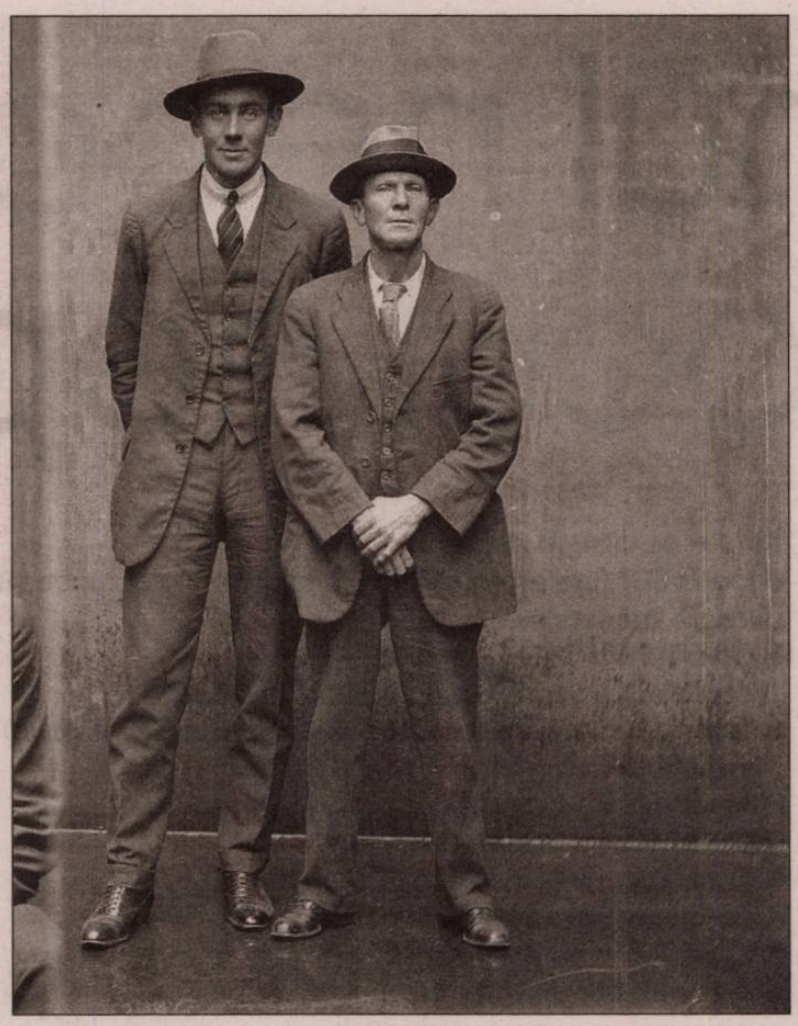

„Laurel,
viața înseamnă doar relații!"

WOODY ALLEN,
replică din *Melinda și Melinda*

pe toți cei care mă caută la birou ca să îmi propună transformarea prestației lor la un examen într-o negustorie, care vin să mă întrebe așadar de preț („Toți avem un preț", mă încuraja mai an o mămică îngrijorată de viitorul odraslei sale), nu de bibliografie. Așa că, la capătul programului de consultații, ajung să mă întreb ce fac eu acolo, de fapt: lupt cu hidra corupției sau explic de ce a scris Gherea cum a scris despre poezia lui Eminescu (de pildă)? Și nu, nu mai dau consultații fără să am măcar un doctorand alături de mine în birou; de martor, pentru că nu se știe niciodată. Sau – se știe: studentul sau părintele lui, cu priviri piezișe, întrebîndu-mă cînd ar putea să discute cu mine „între patru ochi", eu asigurîndu-i că nimic din ceea ce au a mă întreba nu e de ascuns asistentului meu... ei plecînd, eventual cu un acuzator „Deci nu vreți să discutăm, doamna profesoară! Nu vreți să ne înțelegem..." Au dreptate, nu vreau. Dar rămîn cu senzația că sau eu, sau ei – careva din noi am greșit planeta, contextul, „locul". O viață i-am considerat pe acest gen de oameni nepotriviți în locul unde eu îmi fac meseria. Dar, oare, în cele din urmă, nu am devenit eu însămi nepotrivită, iar ei – mai adaptați unui nou context, unei alte lumi...? Ce cred despre mine, oare, studenții care pot negocia cu alți profesori, colegi de-ai mei (indiferent de la care universitate la fel de meritorie a țărișoarei)? Ce cred despre mine, oare, colegii mei care sînt dispuși să negocieze și negociază prețuri și cote cu studenții lor? Îndrăznesc să ridic întrebarea aceasta la un nivel mai larg de generalitate, pentru că știu cum se poate uita la mine colegul pe care l-am prins că a coordonat o lucrare plagiată masiv după... o carte de specialitate semnată de mine (e o carte veche, nu se găsește pe net, mașinile antiplagiat pot dormi liniștite). Nu și-a cerut scuze nici măcar pentru posibila, neverosimila lui neatenție: m-a admonestat superior pentru orgoliul meu de a refuza să mă bucur că, măcar, mă mai citește astfel cineva. Cum pot eu să fiu „potrivită" aceluiași loc – de cultură, de spiritu-

Ești bună de profesor și ești tocmai profesor, omul potrivit la locul potrivit, e bine. Cum altfel?

care mi-a fost, timp de (aproape) o viață, meserie, profesie, vocație, acasă, pasiune, hobby, evadare. „Școala", în general. Universitatea, din 1990 încoace.

Exemple? Aș putea pleca de la niște observații recente, cu miză principială: cum ar putea să fie „locul" acesta potrivit și pentru mine (care nu doar că știu acorda subiectul cu predicatul, dar știu să și explic de ce e asta obligatoriu în limbile indo-europene...), și pentru un agramat care îmi e superior absolut (ministru al zisei naționale educațiuni)? Cum ar putea să fie această școală, în general vorbind, „locul meu potrivit" – și, totodată, „locul potrivit" al unor profesori care vînd diplome, examene și lucrări, impenitenți, de nu chiar protejați de sistem? Aș fi tentată să dau deoparte grijile, invocînd un moment prost al tranziției noastre de-acum.

Am și alte asemenea scene de gen, tot mai multe, prea multe pentru a nu-mi submina sentimentul de normalitate, cîștigat într-o viață de „meserie". Dau, ca orice profesor, consultații, conform unui program afișat pe ușa biroului; în principiu, ar trebui să vină, într-un asemenea program, studenții care lucrează sub îndrumarea mea (lucrări de semestru, lucrări de licență, de master, de doctorat) și studenții care, urmînd cursurile predate de mine, au întrebări să-mi pună despre ceea ce eu am predat și ei nu au înțeles. Așa se și întîmplă. Doar că numărul celor care vin la consultații căutînd să negocieze cu mine o notă de trecere dinainte de examen (leitmotivul sună cam așa: „Ce să vă fac ca să mă treceți la examen?") e tot mai mare, procentual vorbind, în raport cu ceilalți. Îi socotesc aici, desigur, alitate sau, pur și simplu, aceluiași loc de muncă – cu care se potrivesc asemenea viziuni despre probitatea academică și despre proprietatea intelectuală? Unde e, eventual, și cum arată gardul care ne desparte? Există, măcar, un asemenea gard? Și, vai, unde sînt vremurile în care aș fi zis că atare lucruri nu mi se pot întîmpla mie, că ele aparțin unor filme diferite de cel în care, fericită și împăcată, joc eu, îmi joc viața și principiile și meseria străveche.

Ceva se întîmplă, discret și profund, osia lumii mele pare a se răsuci de pe axa pe care stătea de veacuri, și poate că am și trecut de punctul de *no return*, numai eu mă amăgesc, pe insula mea, înconjurată de cei puțini care, ca mine, nu mint și nu fură și își fac meseria (pe bani puțini). Sînt într-o bulă securizată, care se poate sparge în orice moment, sub presiunea noilor principii, ale unei lumi noi, violente, negînditoare și dezlănțuite.

***Ioana Bot** e profesor de literatură română la Universitatea „Babeș-Bolyai".*

Cătălin PRISACARIU

Tradiționala familie a politicianului român

„Cei care doresc să ajungă președinți provin din familii complete, sînt căsătoriți, au copii, au nepoți, au trecut prin toate etapele vieții.“ Cine a spus asta și de ce?

Cheia literală

Am crezut (aproape) cu toții că Gabriela Firea era doar o grobiană portavoce cinică ce împroșca din pieptu-i de aramă cu laptele otrăvit al vorbelor înspre un oponent politic atunci cînd a spus, pe scurt, că Iohannis nu ar fi bun de președinte întrucît nu procrease pînă la momentul depunerii candidaturii pentru funcția prezidențială. O a doua lectură a șarjei fireene, însă, relevă un fapt mai degrabă îngrijorător: ceea ce noi am perceput drept un atac de campanie electorală trebuia citit într-o cheie cît se poate de literală. Altfel spus, politicianul român este unul de clan, care-și clădește patrimoniul pe o rețea de rubedenii fără de care ar fi nevoit să se expună în toată nuditatea rușinoasă a posesiunilor (de multe ori) fără fundament economic. În filozofia de gașcă restrînsă a politrucului român, conflictul de interese e preferabil averii nejustificate. Poate și pentru că doar a doua abatere (din cele tocmai menționate) se sancționează cu confiscarea sumelor/bunurilor nejustificate, prima duce numai la pierderea funcției pentru o scurtă perioadă. Sau nici măcar la asta, de cîteva zile, de cînd același Iohannis pomenit cu cîteva rînduri mai sus a promulgat legea care dezincriminează conflictul de interese pentru uzul demnitarilor. Cum ar veni, împăcarea lui vodă cu boierimea în numai un paragraf.

Citatul

Deloc lipsite de importanță sînt formulările principiilor esențiale care definesc viața și opera demnitarului nostru cel de toate zilele în viziunea primăriței Bucureștilor. Iată: „Nu ești un om complet fără să crești un copil (...). Eu vă spun sincer că am prieteni de familie care nu au putut avea în mod natural, biologic, copii din motive de sănătate și au înfiat (...) pentru că un părinte este mult mai atent, mult mai sensibil la viața celor din jur, pentru că se gîndește la propriii copii. Un om, din punctul meu de vedere, este mult mai bun la suflet atunci cînd crește un copil de la primele zile pînă la maturitate. sînt niște etape ale vieții pe care un om fără copii, un om care trăiește într-o casă rece, fără să se audă gînguritul bebelușilor, primii pași, primele note de la școală, nu are cum să le simtă. Și îți marchează psihologic întreaga existență acest fapt. (...) Poți să înfiezi un copil, dacă vrei să ai o familie completă din toate punctele de vedere. (...) În toate statele civilizate, cei care doresc să ajungă președinți provin din familii complete, sînt căsătoriți, au copii, au nepoți, au trecut prin toate etapele vieții.“

Fără bunătatea asta sufletească, ar mai da primărița Firea vouchere pentru biciclete?

Teza bunătății sufletești

Ați lăcrimat, discret, la imaginea bieților adulți sterpi care au adoptat orfani fără speranță? Dacă nu, nu vă meritați primărița și, practic, sînteți o rușine pentru civism (sau, fie, pentru varianta de civism propovăduită de doamna Firea). Tocmai de aceea, nu o să aveți nimic împotrivă să mergem și mai departe cu lipsa de empatie și să chestionăm meritele părintești ale cetățenei Firea, înarmați cu presupoziția rezonabilă că femeia are performanțe în domeniu. Din surse publice, însă, aflăm că una din odraslele ei (a celei, deci, a cărei misiune pămînteană este să atragă atenția asupra traumelor psihice cauzate de lipsa de expunere la „primele note de la școală“ ale progeniturii) a sfeclit-o la Bac cu un superb 1,20 (unu și douăzeci de sutimi) la „română“, acum cîțiva ani.

Ați tras-o pe roată deja, oameni fără suflet ce sînteți? Nu mă mir. Așa cum nu sînt surprins nici că n-ați fost deloc atenți la mesajele atent alese ale doamnei Firea, deși le-am citat cu un paragraf mai sus. Păi, ce a dorit să spună autorul și chiar a spus, textual? Doar că „Un om (...) este mult mai bun la suflet atunci cînd crește un copil de la primele zile pînă la maturitate“. Atît: „bun la suflet“. Nu a vorbit de vreo competență superioară ori de vreo înțelegere mai adîncă a actului de administrare a vreunui domeniu decisiv pentru țărișoară, ci doar de bunătate sufletească. Păi, acum are sens: fără bunătatea asta sufletească, ar mai da primărița Firea vouchere pentru biciclete, ar mai organiza paranghelii cosmice cu tîrg gigantic de Crăciun și iepurași spînzurați de firele de electricitate de Paști, ar mai cumpăra ELCEN și tot așa? Nu, logic, pentru că ar fi doar un om rău, fără copii. Din fericire, însă, nu e cazul, sîntem salvați.

Cuplul de aur

Dar la ce mai sînt bune înrudirile în politica noastră? Tot doamna Firea este un model de urmat: alianța conjugală cu Pandele, de exemplu, a făcut din acest cuplu poate cel mai eficient binom politico-marital din spațiul carpato-danubiano-pontic, chiar mai eficace decît cel constituit din Victor Ponta și Daciana Sârbu (care, ce e drept, nu și-a atins potențialul, după ce Ponta a pierdut prezidențialele). Polul economic și administrativ București-Ilfov (controlat de cei doi), ascensiunea mediatică fulmicotonantă a Gabrielei Firea și multele legături (destul de puțin ortodoxe, în ciuda procesiunilor creștine orchestrate inteligent de consort) ale primarului Pandele de la Voluntari cu tot soiul de ofițeri de la tot felul de arme și servicii fac ca „pandelizarea“ Bucureștiului să-i rămînă deja mică tovarășei de viață a fostului marinar care visează, deja, la cum îi va spune României, de la Cotroceni, să-și vină în Firea.

„Omul este doar o rețea de relații și numai acestea contează pentru el.“

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

„Dac-ai cinsti pe fiecare după merit, cine ar mai scăpa de bici?“

WILLIAM SHAKESPEARE

Blazon, rezon!

Dar tot copiii sînt, cu adevărat, miza. Așa cum specia nu moare cîtă vreme reușește, prin indivizii ei, să procreeze, tot astfel politicianul român transmite mai departe raptogena sa. V-ați gîndit ce sens ar avea viața lui Liviu Dragnea, de exemplu, dacă banii produși de faimoasa companie Tel Drum SA nu s-ar regăsi în conturile fiului său, printr-un mecanism (nu chiar atît de) complicat de firme interpuse, acțiuni la purtător, garanții bancare și operațiuni comerciale în cerc? Nici un sens, evident. Pentru că la mijloc nu mai e vorba de simpla (dar uriașa) cantitate de bani care se transmite, ci de asumarea, prin urmași, a unui furt de proporții epice. A unui blazon, de fapt. Este originea unei dinastii în joc. Și, ca în orice act originar, pericolul însoțește nașterea. Dar, după cum intuiește pînă și Dragnea, chiar dacă nu cu aceleași cuvinte, *ars longa vita brevis*. Bașca eroizarea, bonus.

Tradiția patriarhal-constituțională

Prin comparație, plasarea fiicei inocente neuronal a lui Florin Iordache (fost ministru de Justiție însărcinat cu mișcarea OUG 13, acum adjunctul lui Dragnea la Camera Deputaților) la Banca Națională a României sau montarea fetei lui Adrian Țuțuianu (actual ministru al Apărării, fost șef al comisiei de control al SRI și de profesie baron local de Dîmbovița) în Ministerul de Externe par mofturi care, în tabloul general, abia se întrezăresc. Iar zecile de cazuri de neveste, frați, surori, fetițe, băieței, nepoți, veri, prieteni și cunoscuți (multe soldate cu dosare penale confirmate în instanțe de judecată) angajați în funcții publice numai la Parlament nici măcar nu mai merită pomenite, sînt note de subsol într-un doctorat plagiat.

În orice caz, familia tradițională românească nu moare și nu se predă, ci dimpotrivă, se ramifică, se fortifică și cuantifică. Patriarhal, capul familiei ia ostatică o funcție publică, apoi o exploatează pînă cînd mai fiecare membru al familiei devine, într-un fel sau altul, stăpînul unei sclave de la stat. Sau, cum spune doamna Firea, „cei care doresc să ajungă președinți provin din familii complete, sînt căsătoriți, au copii, au nepoți, au trecut prin toate etapele vieții“. Dar puteți înlocui „președinți“ cu orice, de la „consilier local“, „directoraș de deconcentrată“ pînă la „parlamentar“ și „ministru“, și veți avea schema de funcționare a creșterii patrimoniale a demnitarului român. Iar dacă trebuie, vor pune tradiția asta și în Constituție.

***Cătălin Prisacariu** este jurnalist.*

DILEMA
Omul nepotrivit la locul nepotrivit

Rozana MIHALACHE

Grupări artistice

Eram cinci oameni la o masă-n Green, într-o seară de iulie a acestui an. Eu mă simțeam cam sufocată. Pentru mine, Greenu-i loc de muncă, nu neapărat de relaxare, plus că oboseala și căldura de peste zi mă cotropiseră.

Am părăsit masa ca să-mi iau lucrurile din birou. Cinci minute mai tîrziu, cînd am revenit, atmosfera era încărcată. Unul dintre noi spusese că nu e o greșeală să fii oportunist, că e o calitate. Că el se simte oportunist, că oportunist înseamnă să profiți de ocaziile care ți se oferă și asta nu-i deloc rău. Ceilalți trei rămași argumentau la unison că „oportunist" e mult mai apropiat de definiția din DEX decît de ceea ce încerca el să spună. N-am intervenit în discuție, avînd în vedere momentul de tensiune în care nimerisem.

Mai tîrziu în aceeași seară, ajunsă acasă, mi-am amintit de una dintre întrebările care sînt baza acestui „mini-eseu": *Este talentul suficient sau ai nevoie (și) de relații pentru a ajunge în lumina reflectoarelor? Cum se descurcă independenții în România?* și mi-am dat seama că amicul meu avea într-o măsură dreptate, că poate exista un tip de oportunism care să nu fie atît de blamabil precum cel pe care îl (re)cunoaștem de obicei, acela de a profita de oportunități.

Oportunitate/oportun/oportunism. Cred că în lumea independenților oportunitatea a devenit ceva sacru, iar oportunism poate însemna, de fapt, să te regăsești la locul potrivit, într-un moment oportun. Asta nu înseamnă că trebuie să devii oportunist!

Cum zicea Audrey Hepburn că *„Nothing is impossible, the word itself says «I'm possible»!"*, la fel și *independent*, pentru unii, poate însemna să fii dependent de „in". Adică să fii *„in"*, nu-i așa?

Se vorbește în mod curent despre cît de greu intrai înainte la Institut și cît de puțini absolveau. Despre „generații de aur". Azi sînt mai mulți actori decît teatre care să-i primească și mai multe cafenele cu veioze decît scene cu reflectoare. Fiecare își încearcă norocul unde și cum poate. E un fel de ruletă rusească. Poate așa a fost întotdeauna, pentru că vremurile se repetă inevitabil – sau cel puțin așa pare – și aproape totul s-a inventat deja. Dar e un pic dezolant să privești oameni talentați care nu au unde să se producă. Sau dacă au, nu e suficient. Suficient public, suficienți bani, suficiente condiții. Și concluzia e că după atîtea „insuficiențe" ajungi să crezi că lumea asta e frumoasă doar atunci cînd sînt reflectoarele pornite.

Pe măsură ce scriu, mi se pare că am acceptat să încalț niște pantofi un pic prea mari, după doar șase ani de cînd mă învîrt în lumea asta...

Revin la acele întrebări care mi-au fost trimise: *Este talentul suficient sau ai nevoie (și) de relații pentru a ajunge în lumina reflectoarelor? Cum se descurcă independenții în România?* Talentul e suficient într-o anumită măsură și în anumite circumstanțe. Pe scenă e nevoie, cred, în primul rînd de știința de a-ți asculta partenerul și de inteligența care naște/recunoaște simțul penibilului. Nici relațiile, bineînțeles, nu sînt de prisos. Pentru că în artă lucrurile se pot petrece la fel ca în tîmplărie, de exemplu. „Nu te cunosc, nu te știe nimeni din jurul meu, nu te iau." Un soi de „nu te știe lumea, nu te bag în seamă".

Dar în arte s-a născut o nouă semnificație a cuvîntului „relație". Există regizori care ani de zile lucrează cu aceleași/aceiași actor/i. Și atunci ia naștere o legătură extrem de specială, în care deseori cuvintele nu-și mai au locul. Actorul continuă gîndul regizorului, scenograful îi așază pe hîrtie imaginea care i-a bîntuit visele și tot așa.

Încerc să revin la „oportunitate", la „șansă". Șansa de a trage „lozul cel mare"... aduci un text și i-l dai unui director de teatru să-l citească. Directorul, pentru că întîmplător-fix-atunci are o oră liberă și e într-o dispoziție bună, merge în birou și se apucă de citit. Rîde singur, se bate cu palmele pe genunchi. Te caută imediat și-ți zice: „Facem!"

„Încearcă
nu să fii un om de succes,
ci un om de valoare."

ALBERT EINSTEIN

ajutați de Marta Bănescu, un program care se numea „Stagiunea LUNIdependenților de Teatru". Am făcut, practic, o preselecție. Teatrul LUNI se afla în impas. Oamenii veneau (și problema încă persistă) la Green pentru muzică și atmosferă, nu atît pentru teatru... s-au deschis o mie de spații noi destinate teatrului în București, nici o promovare nu părea că funcționează, nu mai produceam, ci găzduiam ceea ce ni se oferea, iar oferta nu era întotdeauna grozavă.

Trei spectacole au ieșit învingătoare din preselecție și ne-am bucurat să aflăm că există încă dorință, voință, inteligență artistică și da, talent!

Două n-au avut o viață prea lungă, de o stagiune sau două, poate din lipsă de timp și coordonare; al treilea, *Gabriel,* sperăm noi, este într-o perioadă de pauză. *Gabriel,* însă, prin actorul care l-a creat, Dumitru (Dumi) Georgescu, ne-a făcut cunoștință cu una dintre cele mai grozave trupe de teatru independente, pe care scena contemporană românească începe, iată, să o recunoască de-acum: Frilensăr. Dați o căutare pe Google și o să înțelegeți ce spun. Ideea principală fiind că iac-așa, prin „relații", a început o frumoasă prietenie-parteneriat între Teatrul LUNI de la Green Hours și trupa de moldoveni Frilensăr.

Astea-s povești frumoase, chiar dacă nu au tot timpul un final fericit. Important e că sînt. Și în loc să ne gîndim la finaluri, ar trebui să încercăm permanent să începem alte și alte povești. Dar cum? Nu e așa simplu, deși sute de oameni din întreaga țară, an de an, absolvă o facultate de teatru. Însă doar unii dintre ei „supraviețuiesc". Cei mai puternici. Unii sînt dispuși la compromisuri. Alții devin mercenari. Alții mor încă din fașă. Dar

Extratereștrii ăștia...
orice ar face, pare magic.

Asta-i povestea lui Piersic Jr. cu Teatrul LUNI (se întîmpla prin 2001, parcă), pe care am auzit-o de la Voicu Rădescu. Așa s-a născut *Zaruri și cărți,* care în cele din urmă a dus la *Sex, Drugs, Rock and Roll,* care a luat premiul UNITER etc.

Sau Peca Ștefan, copilul teribil la începuturile teatrului independent, renegat de „ăi mari" din pricina „vulgarității" limbajului pieselor sale. Între timp, Peca montează în toată lumea și numele lui se rostogolește acum cu admirație pe cerul gurilor celor „mari", celor de la teatrele de stat.

...Lia Bugnar, cea mai talentată actriță dintre dramaturgi și cel mai talentat dramaturg dintre actori.

Triada independenților la care Voicu Rădescu apelează pentru a fi parte din celebrarea a douăzeci de ani de Teatrul LUNI, pe 1 decembrie a.c.

De ce la ei? Pentru că și aici e vorba de o relație. O relație care se creează, se construiește, se poate uneori deșira, dar nu se năruie în timp. Aproape ca o relație de sînge, de rudenie. Oameni pe care i-ai cunoscut în cele mai frumoase și mai ciudate ipostaze, artiști în care ai încredere. Te-ai arunca cu ei din avion. Știi că vor deschide parașuta, știi că, în ciuda distanțărilor inevitabile ce s-au creat de-a lungul anilor, nu-ți vor da drumul. Așa văd eu acest tip de relație, și atunci da, în felul acesta mă gîndesc pozitiv la „relații" în teatrul independent din România.

Sau: acum vreo doi ani am început, la inițiativa lui Daniel (Doctoru') Popa și dintre puternici poți observa o categorie, una pe care îmi place s-o numesc „extraterestră". Extratereștrii ăștia... orice ar face, pare magic. Nu renunță la *ei*, la sine, nici atunci cînd n-au ce mînca sau n-au cu ce să-și plătească facturile. Sînt cei care speră și muncesc și luptă să răzbată și... o fac. O fac datorită acestei magii. E greu de explicat în cuvinte, dar credeți-mă că există. Vorbesc de cele/cei care dacă joacă un cîine, cînd îi vezi pe scenă ești sigur că ai în față un cîine și nu un om care încearcă să imite un cîine.

Teatrul LUNI nu este o comunitate a artiștilor independenți. Nici nu știu dacă a fost, nici nu știu dacă există în România așa ceva. Teatrul LUNI a fost și îmi place să cred că este încă un „atelier", un „laborator", clar independent. Mi se pare că, mai degrabă, a lucrat la baza a ceva comunitar, iar artiștii care l-au străbătut (singular sau în grup) și au profitat – în sensul bun – de el au evoluat și continuă să evolueze pe cont propriu. Cum e normal în arte...

Cred că există *grupări* de oameni care au interese și pasiuni similare.

Green Hours este o astfel de grupare. Mai sînt: Replika, Macaz, Unteatru, Auăleu, Teatru Fix etc. Grupări artistice. Sună frumos, nu-i așa?

***Rozana Mihalache** este coordonator artistic la Green Hours.*

Mimi NOEL

Cine poate oase roade

Important este nu ce știi, ci pe cine știi. Anii '30, Los Angeles. Un influent impresar de la Hollywood, Phil Stern, primește un telefon de la sora lui, care-l roagă să-i găsească fiului ei, Bobby, o slujbă. După trei săptămîni, Bobby este programat într-o audiență la unchiul Phil, un om pentru care un prînz cu Fred Astaire și Gary Cooper nu era nimic ieșit din comun. Îi dă o slujbă de începător, pentru că, remarcă Phil pe un ton serios, „nu vrem să scoatem în evidență nepotismul". După ce Bobby îi spune în public de mai multe ori „unchiule", acesta i-o retează: „Încetează să-mi tot spui *unchiule,* nu vrem ca nepotismul nostru să sară în ochi!" Phil începe să-l invite la petreceri opulente și să-l prezinte unor puternici ai zilei din industria cinematografică și nu numai. *Cafe Society,* comedia neagră semnată Woody Allen, urmărește drumul nepotului Bobby către succes, un tînăr evreu din Bronx, fără nici un talent, aruncat în înalta societate a anilor '30 de telefonul mamei și care, propulsat de *networking*-ul facilitat de unchiul Phil, ajunge să-și deschidă propria afacere de succes în New York.

Dincolo de povestea glamour de secol trecut, filmul lui Allen transpune cinematografic o practică universală care mișcă lucrurile de cînd lumea: favoritismul. Sau, mai șugubăț spus, „gardul fără proptele nicicum poate sta, iar cel cu proptele – niciodată piere", în formularea de început de secol al XIX-lea a boierului Iordache Golescu, care asimilează proptelele „bunilor ocrotitori" ce-și oferă serviciile într-un sistem al „darului" și al hatîrurilor de tot felul.

Favoritismul și ale sale atotprezente forme – nepotismul (favorizarea rudelor) și clientelismul (favorizarea cunoștințelor, prietenilor etc.) – presupune a acorda avantaje nu pe motiv de competențe, ci de umori personale. Uitîndu-ne la dicționar, nepotismul derivă din latinescul *nepos* (nepot după unchi sau tată), iar *nipotismo* (de la italianul *nipote)* a intrat în uz în secolele al XV-lea, al XVI-lea pentru a descrie maniera coruptă de a plasa rudele Papei în poziții privilegiate. Este o practică atît de omenească încît Adam Bellow, fiul lui Saul Bellow, laureat al premiului Nobel, a comparat, îndrăznet, favoritismul cu onanismul: ambele sînt niște practici furtive, oamenii sînt irezistibil atrași de ele, pentru că la final știu că obțin satisfacție. Doar că nimeni nu prea recunoaște. Prin urmare, ceva ce nu este nici chiar păcat, nici chiar o virtute, conchide Bellow, care sare, cu aproape 500 de pagini, în apărarea *noului nepotism*, cum îl numește în cartea *In Praise of Nepotism: A Natural History*.

Este echitabil că promovările se fac pe bază de pile, amantlîcuri, rudenie, lingușeală?

Practicat cu sîrg mai ales în zona politicii și a business-ului (mizele sînt mari), favoritismul ridică, fundamental, o dilemă etică. Este bine (corect, în sensul aristotelic) cum procedează Phil, intervenind pentru un nepot lipsit de vreun talent anume și fără să fi făcut ceva pînă la acea vîrstă? Este echitabil ca un tînăr care se angajează plin de speranță într-o multinațională să vadă că promovările se fac pe bază de pile, amantlîcuri, rudenie, lingușeală, furt al meritelor sau hobby-uri comune? Cît de motivat și de eficient mai este cineva ajuns să lucreze într-o afacere de familie, unde vede că mai toate departamentele sînt conduse de rude mai apropiate sau mai depărtate ale proprietarilor care nu se ridică la exigențele poziției, ci sînt doar parcați acolo pentru un statut și pentru pachetul compensatoriu consistent?

Răspunsul pare ușor de dat. Nu este corect, ba chiar este al naibii de frustrant pentru ceilalți. Doar că trebuie să admitem că unii se nasc în clubul celor cu gene norocoase, că pleacă din *pole position* în viață, avînd umbrela generoasă a unui nume sau/și o plasă de siguranță – averea, în cazul celor bogați.

În dezbaterea dacă nepotismul și clientelismul sînt o practică pozitivă sau toxică mai este nevoie de o precizare: spațiul în care se practică. Pentru că dacă vorbim de zona publică, de stat, lucrurile sînt destul de clare: orice proptea care presupune înșurubarea cuiva într-o poziție fără să dețină competențele pentru a o ocupa, fie că este un apropiat, fie că este o rudă, e un abuz și o practică nocivă pentru societate. Devine o formă de înșelăciune socială și intră în conflict cu valori fundamentale – corectitudine, competențe, meritocrație –, care definesc implicit și un mediu de business sănătos.

În cazul afacerilor, părerile sînt, la fel, împărțite, iar dilema majoră se reduce la întrebarea: este nepotismul un atu sau o vulnerabilitate, este bun sau rău? O parte dintre cei cu care am vorbit cred că este un obstacol pentru mersul sănătos al unui business din două motive: este permisiv cu risipa și cu ineficiența. Iar natura umană este slabă și, atunci cînd ai rude într-o poziție cu putere de decizie, treci cu vederea greșeli, neimplicare etc.

Există totuși o zonă a business-ului, anume afacerile de familie, unde nepotismul pare justificat – primează încrederea, ideea de transfer al averii, al numelui etc. Este genul de nepotism benign, nu deranjează foarte mult și este acceptabil pentru ceilalți angajați, atîta timp cît nu sînt încălcate flagrant linii roșii. În acest caz, pentru o bună utilizare a nepotismului, membrii familiei care ajung să ocupe poziții în companie trebuie să aibă anumite competențe, o calificare, un fundament educațional și chiar ceva experiență, ideal în afara afacerii de familie. Unul dintre interlocutorii pentru acest articol, care conduce un business de familie din industria cărnii, de peste 100 de milioane de euro, crede că fiul său, odată adus în business, are nevoie de trei-patru ani ca să treacă prin toate încăperile afacerii. Abia cînd va simți că este una cu compania poate înțelege și cît costă o greșeală. Antreprenorul nu vede nici o legătură între nepotismul din afacerea sa și cel de la companiile de stat, de exemplu. „La stat nu există nici o responsabilitate, noi dacă greșim de două ori, închidem", spune acesta, admițînd totuși că are o permisivitate doar față de un anumit tip de greșeli pe care fiul său le face (are 23 de ani și, din aprilie, este director comercial cu 450 de oameni în subordine, dar este aproape de afacere încă din liceu). Conflictele dintre generații sînt inevitabile – „din cinci probleme, îmi dă dreptate de două ori, deci ca medie stăm bine", admite fiul antreprenorului-fondator.

„Ce nu poți prin merit, cîștigi prin lingușire."

PUBLILIUS SYRUS

„Escrocheria și lingușirea sînt relații de sînge."

ABRAHAM LINCOLN

O separare clară între viața afacerii și viața de familie este călcîiul lui Ahile în acest tip de business, este de altfel și concluzia unui studiu dedicat afacerilor de familie pe care firma de consultanță PricewaterhouseCoopers îl face anual. Soluția, spun cei de la PwC, este ceea ce se numește prin lume *consiliu de familie*, o structură care definește roluri și responsabilități, reguli de acces în afacere pentru membrii familiei. Fără ele, afacerea este vulnerabilă în fața interpretărilor și deciziilor subiective, care scad performanța.

Tolerarea incompetenței la vîrf din rațiuni de rudenie sau amiciție este nocivă pentru afacere pentru că naște două tipuri de reacții: angajații cei mai competenți și mai implicați se demotivează, își reduc eforturile și în cele din urmă vor părăsi afacerea, iar ceilalți se contaminează subit cu morbul incompetenței.

În business-ul privat, genul de nepotism toxic, unde părintele își parchează odrasla care a dat-o în bară în alt loc de muncă sau pur și simplu este atît de nepregătită încît este respinsă de peste tot, este greu de perpetuat pentru că dinamitează întregul eșafodaj. Cel mult, influentul părinte va pune mîna pe telefon, cum au făcut, se pare, mai mulți oficiali chinezi care și-au angajat odraslele în cadrul JP Morgan & Chase, compania americană primind la schimb contracte de multe zerouri pe piața chineză, în special în companii chineze controlate de stat (ancheta este în curs). Sau cum a făcut mama lui Bobby din filmul lui Allen.

Diferența dintre o afacere sănătoasă și una profund viciată e dată de modul de selecție și de distribuire a competențelor. În funcție de aceste mecanisme, putem spune dacă este un nepotism tolerabil, justificabil sau, dimpotrivă, este o subminare a meritocrației și o antiselecție, în formularea lui Petru Creția. Sau, răsturnînd cunoscuta vorbă românească „omul potrivit la locul potrivit", este „alegerea, cu grijă, a omului celui mai nepotrivit".

***Mimi Noel** este jurnalistă.*

Mihai BUZEA

De-a v-ați recomandatelea

Întunericul, natural sau artificial, are o mare calitate: permite confuzia. În societățile beznei prosperă cei-fără-chip, impostorii, și asta este foarte bine și frumos – dacă ești un impostor. Dacă nu, o să te simți toată viața ca un pește pe bicicletă. În culturile care cultivă claritatea, transparența, lumina, impostorii se descurcă și ei cum pot, dar nu fac prea mare brînză, săracii, că există prea multe filtre sociale ca să le poată fenta pe toate; în România, însă, le merge foarte bine*, ceea ce mi-aș dori și mie, dacă viața nu mi-ar fi dat niște capace.

În 1998 eram profesor de engleză la Școala Generală nr. 99, din cartierul Berceni. Un loc de muncă onorabil, din care mă străduiam cu disperare să evadez, să fug, să scap, să găsesc altceva, orice, oriunde (nu știam acest lucru pe vremea aia, dar țineam nasul foarte sus; vîrsta!). Doamna Sia era mama unuia dintre elevii pe care-i „meditam" în particular, deși băiatul nu de „meditații" avea nevoie, ci de pedepse inumane care să-l disciplineze (fiu unic al unei cucoane divorțate? Vă rog să mă scuzați!); eu m-am destăinuit loazei, într-una din nenumăratele pauze ale lecțiilor particulare, el i-a povestit maică-sii despre suferințele tînărului dascăl, așa că m-am pomenit recomandat de doamna Sia unei colege de muncă de-a dumneaei, care urma să mă ajute să-mi găsesc alt job. Ceea ce nu mi-a precizat nimeni este că Maia, colega, era o puștoaică încă și mai tînără decît mine, de-o frumusețe rară și c-o privire foarte ciudată, pe care n-am știut atunci s-o clasific (acum știu, dar degeaba). Din vorbă-n vorbă, Maia a descoperit că aș fi numai bun de funcționar la ambasada Regatului Unit, o știți, cea de pe strada Jules Michelet (habar n-am dacă e tot acolo sau s-o fi mutat), iar salariul urma să fie de 600 de dolari. Atenție, în 1998! M-a luat vertijul cînd m-a-ntrebat dacă mi se pare „îndestulător" (am reținut formularea). Nu știu cît primeam atunci la școală, dar trebuie să fi fost o sumă cam de șapte-opt ori mai mică, așa că vă dați seama în ce hal de exaltare m-am dus la interviul cu individul de la ambasadă, care, spre marea mea surprindere, era tot român, dar se prefăcea că vorbește cu accent. Interviul a fost de rîsu-plînsu', adică amîndoi, individul și cu mine, simțeam că e ceva în neregulă și fiecare se scremea să-și dea seama ce anume, dar asta nu s-a întîmplat decît în urma celui de-al doilea interviu, dup-o lună. Am pus cap la cap toate piesele, mai tîrziu, și iată ce se petrecuse, de fapt: doamna Sia era contabilă, da, dar la o anumită instituție, una nu foarte renumită pentru transparență, ca să zic așa; lanțul confuziilor începuse de la dumneaei, care se temea că-i las fiul corigent, continuase cu Maia, care credea că mă culc cu doamna Sia, și se-nchisese cu individul, care credea că mă culc cu Maia. Și uite așa am ajuns la al doilea interviu, care a durat aproximativ 80 de secunde, timp în care am aflat de la intervievatoare (superioară ierarhică a individului, pare-se), că – unu – am fost verificat, că – doi – sînt un impostor, și că – trei – să-mi țin gura în privința discuției, fiindcă altfel „Noi doi nu mai sîntem prieteni" (formulare memorabilă, care pe urmă a făcut carieră). Asta a fost prima dată cînd am avut de-a face cu „recomandarea".

A doua oară a fost în 2012, cred că prin ianuarie. M-am angajat la o mare televiziune, foarte respectată, tot în urma unei „recomandări", și m-am pomenit subalternul a trei șefi, extrem de prieteni între ei, la suprafață, încleștați într-o luptă pe viață și pe moarte, în subteran. Stupefiant era că nu-mi dădeau nimic de făcut, deși salariul era foarte bun; și mai impresionant era faptul că nici ei nu făceau nimic, cît era ziua de lungă. *Zugzwang*. În cele din urmă, prin iunie, trimurire în discuții *tête-à-tête*, apoi a publicat anunțul de concurs în *Monitorul Oficial*, pe urmă a organizat concursul (din păcate, s-a prezentat un singur candidat), iar în cele din urmă a reușit să biruiască toate obstacolele birocratice și să-și aducă persoana pe post. Și acum, atenție: noi am ascultat această relatare undeva pe masivul Godeanu, la focul de seară, în jurul căruia circula ultima sticluță cu palincă, și toți am înțeles același lucru, și-anume că Dodel a găsit o fată fainâ, cu sînii mari și minte mică, harnică și „gata la orice", cum se spune. Cînd am avut însă treabă pe la institutul lui Dodel am rămas mut, că noul lui amploiat era un bătrînel cu mutră de tîmpit, slăbănog și sfios, care stătea cuminte pe-un scaun și citea ziarul. Explicația domnului director: „Nu pot să angajez unul bun, unul tînăr, că ăștia vin cu idei și n-am cum să-i dau afară. Aici e greu, nea Mihăiță, nu-i ca la voi, la privați!" Din discuția ulterioară am înțeles că principala problemă a decizionarilor din sistemul de stat nu este cum să angajeze oameni (asta-i ușor), ci cum să-i concedieze „dacă fac valuri" – altă formulare memorabilă!

Concluzia ar fi că orice birocrație, de stat, de semi-stat sau a pieții libere, își dezvoltă propriile mecanisme de contraselecție, iar unul dintre aceste mecanisme este „pila", cum se spunea pe vremuri, sau „recomandarea", cum se spune acum. Toți sîntem frustrați cînd vedem că sîntem conduși de oameni cu mult mai proști ca noi, de parlamentari, de exemplu, și ne tot întrebăm „Cum naiba ajung ăștia șefi, prin ce blestem, prin ce năpastă?!" Dar nu e chiar absurd. O birocrație este un organism viu, care luptă pentru propria supraviețuire și propria dezvoltare; dacă nu s-ar apăra, ar pieri. „Ăștia cu idei" observă foarte repede că organismul birocratic e compus nu atît din incompetenți, cît din inutili, iar inutilii sînt foarte predispuși să moară de foame în afara „organismului" protector și hrănitor. Credeți că-s prea răutăcios? Faceți un experiment. Amintiți-vă de profesorii din gimnaziu și din liceu. Veți începe, evident, cu cei care v-au rămas în memorie pentru că v-au învățat ceva. Acum scădeți numărul lor din numărul total al profesorilor; veți vedea că cei care nu v-au învățat nimic (sau, mai rău, v-au învățat să detestați profund materia pe care-o predau) sînt mult mai mulți. Faceți același exercițiu cu funcționarii publici (da, să fim onești, există și „oameni la ghișeu" care chiar rezolvă problemele). Sau cu politicienii pe care i-ați votat personal de-a lungul timpului.

„Ceea ce are valoare reală în lume nu este luat în seamă, iar ceea ce-i luat în seamă nu are valoare."

ARTHUR SCHOPENHAUER

„Auzi, Mihai, da' tu al cui ești, de fapt?"

Aceste două experiențe, trăite pe pielea mea (și verificabile, oamenii trăiesc, dacă-s cititori de *Dilema veche* or să se recunoască), sînt doar amuzante, așa, bune de povestit la o bere, dar ceea ce vreau să spun nu e amuzant deloc. Am să dau și al treilea caz, nepersonal, de data asta, înainte să trec la subiect: Dodel îmi este amic, companion de mers pe munte etc., dar atît. E director la un institut. Bugetar. Adică s-a angajat la un institut cînd a terminat facultatea, acum un sfert de secol, și de-atunci s-a ținut nu de prostii, ca mine, ci de carieră. La institut avea exact patru angajați (leafă mică, *renumerație* după buget) și mai era nevoie de încă unul, așa că Dodel a declanșat operația de recrutare, un adevărat *head-hunting*: vreun an de zile a tatonat alte instituții bugetare, de toate felurile, cu sau fără legătură cu domeniul (de fapt, mai mult fără), pînă cînd a găsit în sfîrșit persoana care să-i convină, apoi a dus muncă de lămurire în discuții *tête-à-tête*, apoi a publicat anunțul de concurs în *Monitorul Oficial*, pe urmă a organizat concursul (din păcate, s-a prezentat un singur candidat), iar în cele din urmă a reușit să biruiască toate obstacolele birocratice și să-și aducă persoana pe post. Și acum, atenție: noi am ascultat această relatare undeva pe masivul Godeanu, la focul de seară, în jurul căruia circula ultima sticluță cu palincă, și toți am înțeles același lucru, și-anume că Dodel a găsit o fată fainâ, cu sînii mari și minte mică, harnică și „gata la orice", cum se spune. Cînd am avut însă treabă pe la institutul lui Dodel am rămas mut, că noul lui amploiat era un bătrînel cu mutră de tîmpit, slăbănog și sfios, care stătea cuminte pe-un scaun și citea ziarul. Explicația domnului director: „Nu pot să angajez unul bun, unul tînăr, că ăștia vin cu idei și n-am cum să-i dau afară. Aici e greu, nea Mihăiță, nu-i ca la voi, la privați!" Din discuția ulterioară am înțeles că principala problemă a decizionarilor din sistemul de stat nu este cum să angajeze oameni (asta-i ușor), ci cum să-i concedieze „dacă fac valuri" – altă formulare memorabilă!

Concluzia ar fi că orice birocrație, de stat, de semi-stat sau a pieții libere, își dezvoltă propriile mecanisme de contraselecție, iar unul dintre aceste mecanisme este „pila", cum se spunea pe vremuri, sau „recomandarea", cum se spune acum. Toți sîntem frustrați cînd vedem că sîntem conduși de oameni cu mult mai proști ca noi, de parlamentari, de exemplu, și ne tot întrebăm „Cum naiba ajung ăștia șefi, prin ce blestem, prin ce năpastă?!" Dar nu e chiar absurd. O birocrație este un organism viu, care luptă pentru propria supraviețuire și propria dezvoltare; dacă nu s-ar apăra, ar pieri. „Ăștia cu idei" observă foarte repede că organismul birocratic e compus nu atît din incompetenți, cît din inutili, iar inutilii sînt foarte predispuși să moară de foame în afara „organismului" protector și hrănitor. Credeți că-s prea răutăcios? Faceți un experiment. Amintiți-vă de profesorii din gimnaziu și din liceu. Veți începe, evident, cu cei care v-au rămas în memorie pentru că v-au învățat ceva. Acum scădeți numărul lor din numărul total al profesorilor; veți vedea că cei care nu v-au învățat nimic (sau, mai rău, v-au învățat să detestați profund materia pe care-o predau) sînt mult mai mulți. Faceți același exercițiu cu funcționarii publici (da, să fim onești, există și „oameni la ghișeu" care chiar rezolvă problemele). Sau cu politicienii pe care i-ați votat personal de-a lungul timpului.

Habar n-am ce dă experimentul în alte cazuri, dar mie mi-a dat un procent impresionant de inutili, de oameni care pot supraviețui doar primind „recomandări". Nu știu ce poate face un inutil cu viața lui, dar știu că nu poate să bată la ușă și să întrebe: „Bună ziua! Aveți ceva de lucru pentru mine?"

*http://dilemaveche.ro/sectiune/societate/articol/o-comisie-de-experti-pentru-scoala-romaneasca

***Mihai Buzea** este jurnalist.*

Stela GIURGEANU

PCR

Dacă azi nepotismul, pilele și șpaga sînt blamate public, subiecte cotidiene ambalate în discursuri înflăcărate despre corupția la nivel înalt, discursuri care provoacă masive demonstrații de stradă, ce se întîmpla înainte de Revoluție? Cum erau văzute pilele într-un sistem corupt? Erau ele la fel de abitir atacate sau deveniseră, de fapt, în acel sistem nedemocratic, singurele cîrje? Am făcut, așadar, o mică incursiune în timp și am plecat de la două întrebări: „Cum îți făceai pile și pentru ce anume le foloseai în comunism?“

Am ajuns cu întrebările în tolbă în Rotonda șahiștilor din Cișmigiu – o veritabilă cămară cu conserve pline cu amintiri. Nu mi-a fost greu să intru în vorbă cu trei domni, mucaliți și toți puși pe tacla.

„De PCR ai auzit?“ Răspund, cu jumătate de gură, căci îmi dau seama că este o chichiță la mijloc: „...adică Partidul Comunist Român?“ și provoc celor trei un hohot de rîs. Căci dacă PCR-ul oficial era acronimul partidului, cel neoficial era pentru sistemul underground cu ajutorul căruia puteai supraviețui în acea perioadă: PCR era, așadar, acronimul pentru „Pile, Cunoștințe, Relații“.

Pe vremuri nu exista să iei un kil de portocale fără s-o cunoști pe Miți de la aprozar. Și ca s-o cunoști pe Miți de la aprozar, trebuia să-i faci un favor. Așadar, de ce avea nevoie Miți? Îți spunea marea ei dorință, iar tu puneai o vorbă bună ca să-i muți copilul de la clasa C (aia de loaze) la clasa A (unde erau geniile). Că puștiul merita, rezon, doar că n-a avut noroc. Ca s-o ajuți, însă, trebuia să duci un pachet de Kent la tovarășa secretară, care vorbea cu tovarășa profesoară, căreia îi livra copii la meditații ca să facă un ban în plus. După ce puneai lucrurile în mișcare, iar puștiul figura cu mîndrie la clasa A, îți luai o grijă de pe suflet: știai că, de fiecare dată cînd se vor băgă portocale la aprozar, Miți va piti o plăsuță și pentru tine.

Îi întreb cam care era tariful care ungea rotițele. Mi se povestește că de multe ori rotițele mici erau activate mai degrabă de produse decît de bani. Căci, chiar dacă aveai bani, nu prea aveai ce face cu ei. Rafturile magazinelor erau goale, în străinătate nu puteai pleca. Dar exista totuși o „valută“ valabilă pentru micile tranzacții.

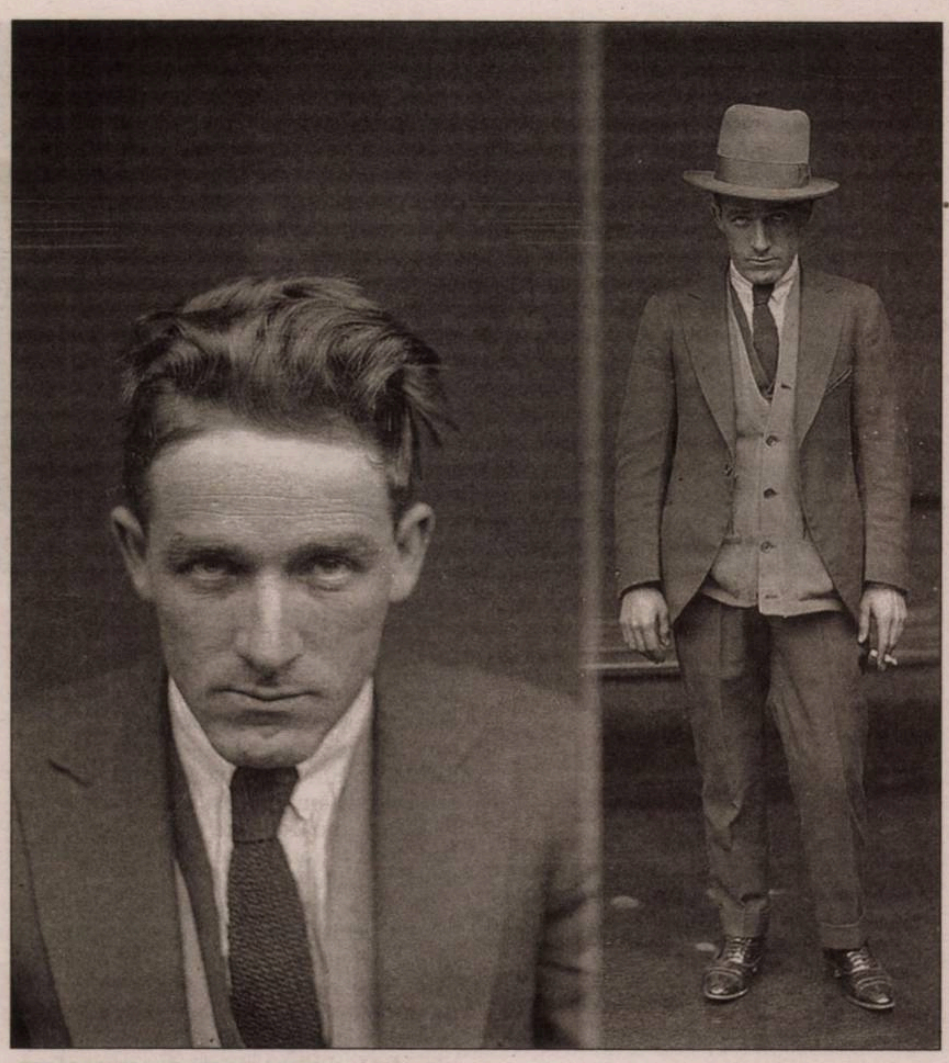

Știai că, de fiecare dată cînd se vor băga portocale la aprozar, Miți va piti o plăsuță și pentru tine.

Pe primul loc stăteau țigările. Pachetul de Kent nu era refuzat nici măcar de nefumători, pentru că toți cunoșteau valoarea acestei monede universal valabile. Dacă nu-l fumai, îi puneai în sertar pentru cînd aveai nevoie de un mic ajutor. Și cam așa călătorea, uneori luni de zile, un pachet de Kent, din casă în casă, pînă cînd ajungea să fie fumat. De obicei dădeai Kentul la doctori. Tot monede valutare în PCR erau și deodorantele Rexona sau săpunurile Lux pe care femeile nu le prea consumau, ci le puneau prin dulapuri, ca să parfumeze hainele, pînă le venea sorocul ca să fie dăruite pentru un favor. Cafeaua, ciocolata erau și ele bune, dar fiind perisabile, nu le puteai ține „în visterie“ cu anii. Dacă erai de la țară și nu aveai de unde să faci rost de valuta urbană, aduceai ce aveai prin curte: de la carne, de porc, mai ales, ouă sau brînză la țuică sau vin. Dar și astea erau mai greu de tranzacționat.

Îi întreb pe cei trei de poveștile lor. Cui, ce au dat și pentru ce?

Unul dintre cei trei a fost instalator. Îmi povestește că pe vremuri a făcut o antenă pentru un ștab, ca să prindă bulgarii. Nu știe ce funcție avea exact ștabul, dar era unul mare în partid. Avea TV color și aparat video, dar voia și ăsta, ca tot omul, cîteva ore de TV în plus. Că și pe atunci, îmi spune, bulgarii erau înaintea noastră. Noi aveam două ore de TV, ei program plin, cu filme, desene animate și divertisment. Și, după ce i-a instalat antena, ștabul, drept mulțumire, i-a pus pile la Casa de Comenzi – care era un serviciu pentru nomenclaturiști, exclusiv. Și doar dacă știai pe unul din ăștia care să-ți pună o vorbă bună aveai, ca muritor de rînd, acces la Comandă. Ce era Comanda? În primul rînd, era impropriu numit „comandă“, pentru că nu tu cereai, ci așteptai să vezi ce „ți se aduce“. Îți venea o dată pe lună un coș cu merinde, acoperit cu o pătură groasă, ca să nu vadă vecinii ce e înăuntru. Și plăteai cam dublu mîncarea pe care nu o găseai în magazine. Lăsai și destul bacșiș pentru omul care venea cu coșul, pentru că voiai să fii sigur că te ține minte de client. Dar aveai pe urmă cam toată luna carne – care venea în blocuri congelate –, cafea, dulciuri, uneori picau și banane și chiar țigări.

Alt șahist îmi povestește de pilele pe care le avea nevastă-sa la farmacie. Nevasta era croitoreasă, lucra la Apaca și avea mereu cliente dornice de un costum mai șic. Pentru că în magazine hainele erau puține și cam toate la fel. Era, totuși, epoca uniformei. Printre clientele soției era și o farmacistă căreia îi lucra bluze sau taioare, cu tipare pe care farmacista i le aducea din revistele străine, pe care le mai primea de la soră-sa din Germania. Croitoreasa i le făcea, dar nu-i lua bani. Trocul erau unul simplu: soția mai pitea materiale de pe la fabrică, îi lucra farmacistei, iar farmacista îi dădea, în fiecare lună, vată medicinală și hîrtie igienică. Că și astea erau făcute parcă din aur. Și nevasta dădea și ea cîte un pachet de vată la școală la fiu-său, la profesoara de sport care era zbir cu copilul, dar se îmblînzea pe loc la vederea unui pachet de vată.

„Descrie un cerc, mîngîie-l apoi și se va transforma într-un cerc vicios.“

EUGEN IONESCU

Grozăvie era și dacă erai din provincie și voiai să te muți la București – îmi povestește al treilea. Capitala era, adică, un oraș închis – cei din provincie nu se puteau muta aici decît dacă se căsătoreau sau dacă erau luați în spațiu de către un bucureștean get-beget. Cu căsătoria era mai greu, că pe urmă trebuia să divorțezi etc. etc., dar erau destul de mulți bucureșteni dispuși la figura cu luatul în spațiu, bineînțeles pe bani sau, dacă erai de la țară și aveai niscaiva avantaje, adică mai aduceai niște carne sau legume, se aranja și așa. Deși nici luatul în spațiu nu era floare la ureche. Pentru că te trezeai pe neașteptate cu sectoristul care descindea la domiciliu ca să verifice dacă e pe bune sau făcătură – că erau în joc acte și declarații pe propria răspundere. De multe ori aranjai cu sectoristul, dar pentru orice eventualitate trebuia să te ai bine și cu vecinii – căci erau luați la întrebări pentru anchetă. Unii mințeau cu drag, ziceau sectoristului că da, dom'le, provincialul stă aici – că așa aveau și ei sentimentul că „o mai trag nițel sistemului“, dar pe alții trebuia să-i încălzești. Nu-ți spuneau în față să cotizezi cu ceva, dar îi știai așa, după caracter, că trebuie îndulciți, ba cu o cafeluță, ba cu o țuică. Uneori, însă, mergea doar cu o vorbă bună.

Erau vremuri grele. Și depistez, în spatele rîsului celor trei, nu nostalgie, ci obidă pentru toate miș-mașurile pe care trebuia să le facă, umilințele pe care trebuia să le îndure chiar și pentru o sticlă de lapte în plus sau un kilogram de portocale. Contextul pentru țopăiala comică era, de fapt, unul tragic. Sistemul te îndobitocise într-atît încît prima grijă a oamenilor devenise nu libertatea, ci mai ales mîncarea. Întrebarea existențialistă a românilor de dinainte de '89 era, de fapt: „Ce mîncăm noi mîine?“

Vremurile alea s-au dus, metehnele nu prea. Școliți de nevoie să se zbată și să-și creeze o plasă de siguranță împletită dintr-un arsenal de abilități de a se descurca, de a-și face „cunoștințe“ bune pentru orice, știința pilei a intrat cumva în ADN-ul nostru. Azi nu mai ai nevoie să-ți faci pile pentru mîncare, însă apelezi de multe ori, cu seninătate, la „cineva“ care cunoaște pe „altcineva“ care îți poate rezolva o treabă mai rapid sau îți poate pune o vorbă pentru un job mai bun. Ai principii în ceea ce privește șpaga, dar, la o adică, dacă cineva drag ajunge în spital, nu știi cui să dai mai repede. Chiar dacă nimerești peste oameni care își fac meseria și care nu îți cer nimic, te simți mai liniștit și mai sigur dacă aceștia îți primesc „micile atenții“.

Deși comunismul a căzut, sistemul PCR funcționează. Cu toate acestea, ar fi bine să nu uităm că uneori șpaga și intervențiile chiar ucid.

DILEMA VECHE
Omul nepotrivit la locul nepotrivit

Adrian BENEA

Sfîntul Networking

Cîtă vreme am trăit în țară, mă încerca deseori acel agasant sentiment de neadecvare, de lipsă de speranță specifică celui care nu știe cum să dea șpagă, lucru care – presupun că sînteți cu toții de acord – constituia un handicap serios în România anilor '90. Îmi era mereu teamă să nu îl jignesc pe individul căruia îi era destinată șpaga. Și apoi, mă împiedicam în detalii: cum procedez? Îi dau plicul așa, fără nici o vorbă? Îi fac cu ochiul? Îi îndes „mica atenție" în buzunar, în geantă? Zîmbesc cu un aer complice sau afișez un chip impenetrabil? Mă blocam și atunci cînd eram îndemnat să merg cu un whisky și o cutie de ciocolată: nu am reușit niciodată să îmi scot din minte imaginea unui om dezabuzat zăcînd în mijlocul unei încăperi spațioase, înconjurat de munți de sticle nedesfăcute și cutii de ciocolată expirată.

Ridicolul care ar fi însoțit fiecare gest, fiecare scenariu în parte mă paraliza. Aș fi avut mare, mare nevoie de niște cursuri de dat șpagă, păcat că nu s-a gîndit nimeni să le organizeze, căci de specialiști nu ar fi dus lipsă.

Am răsuflat ușurat cînd am plecat din țară, fiind convins că nu o să mai am niciodată nevoie de pile (oh, sfîntă naivitate!) și că am scăpat o dată pentru totdeauna de povara șpăgii, dar am constatat – și încă destul de curînd – că am avut dreptate doar pe jumătate.

De mită am scăpat, într-adevăr. În Canada e marfă de lux, ca să ajungi în situația să dai mită trebuie să operezi, în general, cu sume de ordinul milioanelor. Uneori, politicienii calcă pe bec, ajung la închisoare și, pentru că soarta ne-a văduvit de un Soros canadian, nu au reflexul acela caraghios de a arunca vina pe adversarii politici, pe flacăra violet sau pe oculta mondială, dimpotrivă, unii chiar își recunosc vinovăția și își cer scuze de la alegători, și atunci îți devin aproape simpatici, atît de umani, niște bieți oameni vulnerabili, corupți de putere.

În ceea ce privește pilele, relațiile, lucrurile nu stau atît de bine pe cît mi-am imaginat.

Într-unul dintre primele mele locuri de muncă, s-a întîmplat să fiu singurul emigrant. Mi-a plăcut mult atmosfera de acolo, se înțelegeau cu toții atît de bine încît vreme de șase luni nu am remarcat nici măcar vreo tentativă de conflict. Și apoi, într-o bună zi, soțul uneia dintre colegele mele a trecut în lumea celor drepți, cu mîinile încleștate pe ghidonul bicicletei, așa cum l-a surprins camionul.

Puțină vreme după aceea, în ziua în care urma să aibă loc ceremonia funerară, am constatat, cu surprindere, că nici unul dintre ei nu s-a prezentat la serviciu. Compania a fost nevoită să apeleze la o agenție pentru a se putea depana, deoarece colegii mei și-au luat cu toții liber ca să participe la înmormîntare. Gestul acesta m-a impresionat peste măsură, cîtă empatie, mi-am spus, cîtă solidaritate! Uite, de aceea au ajuns atît de departe, acesta trebuie să fie motivul pentru care proiectul lor de societate nu-i falimentar!

Și apoi am aflat că erau cu toții rude, fie cu decedatul, fie cu soția decedatului. Fiind vorba despre o companie publică, cu salarii bune și beneficii generoase, primii intrați și-au recomandat rudele, care au fost imediat angajate. Situația de acolo e departe de a constitui o excepție, am întîlnit-o și în alte medii, în multe posturi călduțe și bine plătite care nu necesită competențe extraordinare se remarcă același *pattern*.

„Orice lingușitor trăiește pe cheltuiala cui îl ascultă."

La Fontaine

Dar societatea a evoluat, lucrurile acestea se întîmplau cu douăzeci-treizeci de ani în urmă. Acum companiile publice au departament de resurse umane, de recrutări se ocupă specialiștii și fiecare candidat este supus unor teste standardizate. În unele cazuri, s-a stabilit chiar și o cotă de emiganți și minorități vizibile. Recomandarea încă mai reprezintă un lejer atu: te ajută, dar nu îți mai garantează angajarea.

Și dacă în sectorul public recrutările sînt echitabile, clare și transparente, în cel privat se petrece un fenomen îngrijorător: aproximativ 80% din locurile de muncă vacante (cele care nu necesită vreo înaltă specializare) nu se afișează niciodată, ci sînt ocupate de personal promovat din cadrul companiei, iar dacă nu se găsește nici un angajat suficient de competent, se dă curs recomandărilor. Și abia în ultimă instanță, dacă nici astfel nu s-a găsit persoana potrivită, se recurge la afișaj public.

Recomandările nu se fac cu ușurință. Trebuie să fii atent pe cine recomanzi, căci ești într-o anumită măsură responsabil – informal, desigur – de persoana respectivă. Pe de altă parte, atunci cînd ajungi la interviu fără să fi avut pile și ești întrebat dacă cunoști pe cineva în companie, iar amicul tău indolent lucrează acolo (sau, mai rău, dacă e lider sindical), poate că e mai sănătos să te lepezi de el pentru o vreme.

Canada fiind o societate multiculturală, *networking*-ul (termen cu un aer inofensiv folosit în loc de mai prozaica pilă sau relație) implică și o componentă etnică: dacă cei născuți aici au o familie pe care să o recomande, emigranții își recomandă prietenii sau conaționalii. S-a ajuns, astfel, ca industrii întregi să fie dominate de anumite etnii.

De aceea, *networking*-ul a rămas în mare măsură sfînt, uneori contează mai mult pe cine cunoști decît ceea ce știi să faci. Trăiesc într-o societate care se declară a șanselor egale, dar constat, dezamăgit, că în anumite împrejurări șansele unora sînt mai egale decît ale altora.

***Adrian Benea** este jurnalist.*

Nepotismul la case mai mari

„Președintele Donald Trump i-a numit recent pe fiica sa Ivanka și pe ginerele său, Jared Kushner, consilieri ai Casei Albei – fără însă a-i trece pe statele de plată. Cu toate acestea există experți legali care susțin că aceste «numiri» încalcă The Federal Postal Act, decret semnat în1967 de președintele Lyndon B. Johnson prin care se prevede ca statutul să nu-i permite președintelui să numească o rudă într-o «poziție civilă în cadrul agenției în care se află sau în care exercită jurisdicția sau controlul său»."

În articolul său din *Huffington Post*, „Nepotism in the White House, it's all Relative", Rich Rubino pleacă de la recentele controverse care îl privesc pe actualul președinte al SUA, Donald Trump, și de la acuzele de nepotism la care acesta a fost supus, făcînd un scurt inventar al nepotismelor care au avut loc, de-a lungul vremii, la Casa Albă.

„Problema nepotismului" – scrie jurnalistul – „s-a pus pe scena politică în anii 1960, cînd președintele ales, John F. Kennedy, l-a nominalizat pe fratele său mai mic, Robert F. Kennedy, pentru poziția de procuror general al SUA. Era clar pentru majoritatea analiștilor politici că tînărul Kennedy nu era calificat pentru această poziție. Kennedy avea doar 35 de ani și nu avea experiență în sala de judecată. John F. Kennedy a explicat atunci că, de fapt, Alfalfa Club l-ar fi nominalizat pe fratele său ca «să-i dea puțină experiență înainte să profeseze în domeniu»."

Cu toate acestea, istoria nepotismelor care au avut loc la Casa Albă începe odată cu al doilea președinte al SUA, John Adams.

Astfel, în 1797, președintele John Adams și-a numit fiul, pe John Quincy Adams, ambasador în Prusia, pe ginerele său, William Stephens Smith, director la vamă și pe socrul fiului său, Joshua Johnson, în poziția de director al Poștei. Cu un asemenea arsenal, președintele John Adams pare a fi unul dintre fondatorii de seamă ai nepotismului la Casa Albă.

Un alt exemplu amintit de autor: președintele Rutherford B. Hayes și-a angajat fiul, Webb Hayes, drept consilier, asistent personal și bodyguard, pe cînd acesta avea 21 de ani.

În aceeași sferă vorbim și despre Franklin D. Roosevelt, care și-a desemnat fiul drept consilier administrativ, dîndu-i în grijă 17 agenții guvernamentale. „Tînărul Roosevelt a fost supus unui atac mediatic de către *The Saturday Evening Post* pentru că s-a presupus că a folosit titlul de fiu al președintelui pentru a cîștiga contracte pentru firma sa de asigurări. James a negat vehement aceste insinuări."

Exemplele date de jurnalist continuă. Și, chiar dacă azi subiectul nepotismului este unul de actualitate în SUA („Norman Eisen, avocat etic în timpul administrației Obama, susține că Trump încalcă Legea federală din 1967, fiind însă de acord că problema este una complexă și declarînd recent pentru CNN că „mințile rezonabile nu pot fi de acord"), jurnalistul conchide, la finele inventarului, că „istoria ne învață însă că numirea Ivankăi Trump și a lui Jared Kushner de către președintele Trump sînt departe de a fi unice sau neobișnuite".

(sursa: http://www.huffingtonpost.com)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Rețete pentru viața de apoi

Nu am nici o îndoială că religia trebuie să-și aibă locul ei în educația școlară. Prin urmare, acest articol nu este scris de pe pozițiile unui ateu înverșunat, care evacuează nervos subiectul cu pricina, uitînd că, odată cu el, evacuează, în fond, o bună parte din istoria, cultura, educația, arta omenirii. Dimpotrivă, scriu acest articol nu pentru a exclude, ci pentru a propune un spor de adecvare, de eficiență, de asumare neconvențională a domeniului. Orele de religie mi se par utile, dacă mizează pe interogație vie, informație stimulatoare, stîrnirea curiozității și valorificarea experiențelor proprii. Fără emotivități dulcege, povestioare cu *happy-end* providențial, habotnicie stearpă.

Iată, spre exemplu, ce conține lista de subiecte abordate de manualele de religie din ciclul primar.

La clasa I: *Omul își arată iubirea față de Dumnezeu în biserică, Biserica este casa lui Dumnezeu, Cum arată o biserică, Cum Îl primesc pe Dumnezeu în biserică, Cu cine mă rog în biserică, Cum mă comport în biserică, Ce fac eu pentru biserica mea, Omul este ființa care crede în Dumnezeu, Omul ascultă Cuvîntul lui Dumnezeu, Biblia ne vorbește despre oameni credincioși, Sfinții Apostoli sînt modele de credință, Ce înseamnă să fii un om credincios, Rugăciunea și rugămintea, Cînd, unde și cui mă rog, Binefacerile rugăciunii.*

Manualul de clasa a II-a o ia de la capăt: *Omul este fiul iubitor al lui Dumnezeu, Îl am pe Dumnezeu în minte și în suflet în fiecare zi, Rugăciunile de mulțumire și de laudă aduse lui Dumnezeu, Darul, dovadă a iubirii noastre față de Dumnezeu, Dumnezeu este tatăl nostru iubitor, Dumnezeu ne iubește pe toți, Dumnezeu ne ajută să Îl cunoaștem și să Îl iubim* (dacă vă imaginați că acest deziderat se atinge printr-un efort asiduu și tainic, autorii manualului vă contrazic: citești Biblia, asculți de cele zece porunci și întîlnirea cu divinitatea este asigurată).

Cu ce începe manualul de clasa a III-a? Ați ghicit: cu aceeași litanie despre iubire și credință. Capitolele sînt sugestive: *Dumnezeu este izvorul vieții, Viața omului, darul lui Dumnezeu, Bucuria de a trăi, Cînd un om devine creștin, Dumnezeu îl ocrotește și îi dă putere pentru a face fapte bune,* primirea iertării prin spovedanie, primirea lui Hristos prin Sfînta Împărtășanie etc.

Și, în sfîrșit, în clasa a IV-a, dacă inima micului creștin s-a împietrit cumva peste vară și a uitat să reverse emoții peste omenire, manualul îi aduce aminte cu osîrdie care este calea adevărată: *Cu Dumnezeu pe calea vieții, Biblia și Biserica ne arată calea spre Dumnezeu, Sfințenia, calea spre Dumnezeu, Ajutorul lui Dumnezeu în situații dificile.* (Autorii manualului te asigură că salvarea de la gripă, foc sau temele dificile pentru acasă este la îndemînă: te rogi divinității, primești ajutor și apoi mulțumești. La sfîrșitul semestrului ai de scris o compunere în care să povestești o întîmplare în care ai simțit ajutorul lui Dumnezeu. S-ar zice că asemenea experiențe sînt la îndemînă, pe toate drumurile: este practic imposibil ca pînă la nouă-zece ani să nu fi simțit pronia cerească.)

Manualele de religie par gîndite ca un rețetar simplu pentru a atinge fericirea în viața de apoi: te duci la biserică, te rogi, mulțumești lui Dumnezeu, faci fapte bune, ai linie directă cu Dumnezeu care îți șoptește ce e bine și ce e rău, iar de două ori pe an te bucuri de sărbătorile creștine. Virtuțile la mare preț sînt ascultarea și cumințenia. Autorii lor țintesc inima, afectele și nu mintea. Arta, cultura, civilizația, dialogul cu știința, istoria, cu alte religii, toate sînt abordate cu maximă prudență și minim interes: în cel mai bun caz, trebuie să fim toleranți. Cam asta-i viața micului creștin: un roz dulceag, în care azimutul este sfințenia (ortodoxă).

Încă o dată: înțeleg inevitabila componentă de catehizare a orelor de religie. Dar mi s-ar părea mult mai eficientă o abordare mai puțin convențională a temelor, un efort de a include, în dialogul cu elevii, curiozitățile lor fragede, neliniștile, tulburările, îndoielile, temerile, greșelile, nelămuririle, preocupările lor cotidiene, aflate, adesea, în răspăr cu asceza cumințeniei. Pe scurt, puțină viață, puțină carne, puțin interes pentru realitatea sufletească a elevului n-ar strica, dacă nu vrem să transformăm învățămîntul religios într-o reinventare a învățămîntului politic. În fond, idealul de viață al unui copil nu e să obțină o slujbă la Patriarhie. Și nici să fie o copie a Sfîntului Pavel. Cred că trebuie început mai realist și mai prietenos.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Pisica din Belgrad

De curînd, am plecat, tot singură, pentru cîteva zile, la Belgrad. Nu am mai fost însoțită și nici dată în grija vreunei familii *à la* Addams, precum pe vremuri, la Cumpătu. E drept că aici, în Belgrad, aveam familie extinsă și mă aștepta și fiul meu. Totuși, a fost, într-o oarecare măsură, o călătorie pe cont propriu. Și, ca orice astfel de călătorie, a venit însoțită de experiențele, inițierile, dar și de spaimele ei. Începînd cu mersul cu avionul, chiar de scurtă durată. În continuare mi-e greu să fiu total *cool* în timpul deplasării într-un mediu pe care nu-l stăpînesc – cerul, desigur. Lăsată pe niște mîini în care am toată încrederea, dar care, totuși, nu sînt ale mele. Lipsa controlului (a unei imaginare manete în spatele scaunului din față, de care oricum mă agăț la turbulențe, precum semnalul de alarmă al lui Goe din trenul cu pricina, pe care s-o pot trage și să opresc totul, și să mă aflu iar, într-o clipă, pe pămînt) rămîne, pentru mine, o problemă. Și totuși, de data asta, cel puțin la întoarcere, am reușit, pentru prima dată, să renunț la control. Sau măcar să-l mai reduc. Așezată spre culoar, ca mai de fiecare dată (la geam vezi prea mult, da, te bucuri de peisaj, dar și trăiești prea mult meandrele avionului), m-am uitat să văd cine e omul care se nimerise lîngă mine. Și am răsuflat ușurată: era un domn rubicond, mare în general, cu o figură bonomă. Mi-am zis că dacă, prin absurd, desigur, ne prăbușim, nu s-ar supăra să-l iau de mînă și să cădem împreună. Tocmai atunci domnul mi-a zîmbit, intuind parcă gîndurile mele apocaliptice. Și, ca prin farmec, cumva mi-a trecut frica, deși avionul a continuat să se hîțîne într-o preaterizare stîngace. Am zis „Cum o vrea Dumnezeu“ și, pentru prima dată după mult timp, nu mi-a mai fost frică.

La Belgrad am stat la un hotel în centru, de patru stele, dar care a fost mai rezonabil ca preț. Nu știam mai nimic despre el și, acolo unde mă lăsase taximetristul și era scris numele hotelului, se afla, de fapt o curte interioară fermecătoare. Arăta ușor (atît cît trebuie) din alt timp, din altă lume. Prima clădire din curtea interioară era o casă albă, un pic stil, în care se ținea un curs de muzică și dans. Muzica era clasică, iar casa – străjuită de un cîine mic și negru, vigilent, dar nu feroce.

Hotelul era și el în stil să-i zicem clasic, cu mobilă mai veche, colțuri mai domoale și materiale mai calde. La recepție nu era nimeni, ci doar un clopot mare pe birou. Fără să suni, cineva, de undeva din jur, te vedea și venea să te ducă în camera spațioasă, cu un aer vag decadent. Camera mi-a plăcut la fel de mult ca și hotelul, ca și curtea interioară. E drept că nu era foarte curată, am constatat la o doua vedere. Dar îți inspira un soi de încredere instinctivă.

În prima seară, cînd am ieșit cu verișoara mea de acolo și cu fiul meu, ne-am întîlnit, în curtea interioară, în fața școlii de muzică și dans, cu un cuplu de vîrsta a treia, prezentabil. Care venise din SUA, ne-a spus ea, să se stabilească în Belgrad pînă la adînci bătrînețe. Ea avea origini sîrbești și se hotărîse să se întoarcă. Belgradul, cît îl văzuse împreună cu actualul ei partener de origine olandeză, îi părea un oraș prosper și primitor, cu oameni veseli care ies în fiecare seară etc. Verișoara mea, mai realistă și un pic naționalistă și antiamericană (într-o măsură, în ce-i privește, pe bună dreptate), a început să le povestească cum stau

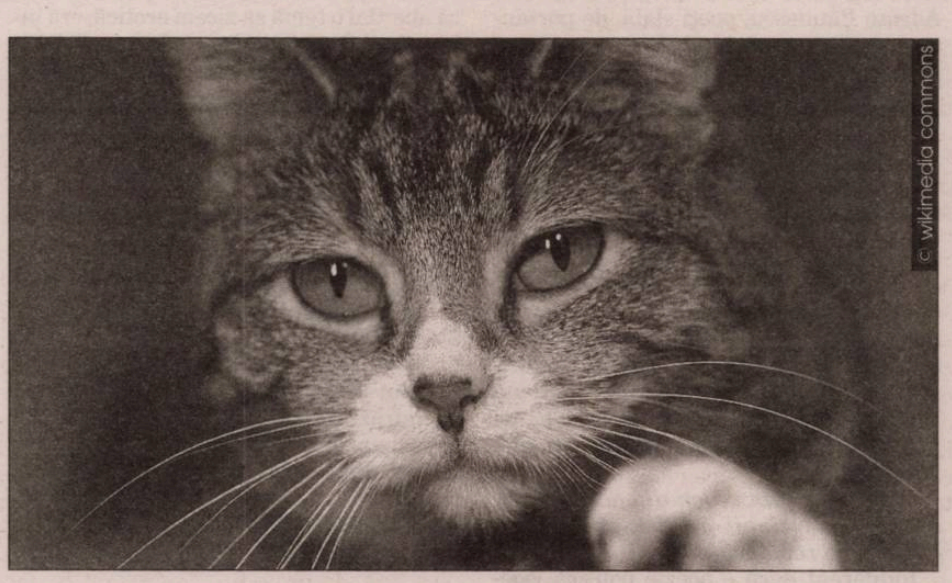

lucrurile acolo în mod real, în ciuda cîrciumilor pline: că oamenii nu o duc prea bine nici acum, că Serbia va intra după mulți ani în UE, dacă va intra, și că majoritatea oamenilor nu sînt cei care se văd pe la cîrciumi (deși există o încercare de a face din Belgrad un soi de principală atracție turistică a estului și centrului Europei, care să depășească sau înlocuiască Budapesta), ci cei care stau pe acasă, neavînd destui bani. Poezia momentului s-a dus, cuplul respectiv s-a cam speriat, iar noi am mers la cîrciuma de *tapas* din ale cărei mese creșteau pomi, integrîndu-ne în partea vizibilă, nereprezentativă și, de fapt, ireală a Belgradului de seminoapte.

A doua zi de dimineață, am coborît, singură, la micul dejun. Teoretic, era pus într-o încăpere întunecoasă, tot de către recepționeră, care era și bucătăreasă, și femeie de serviciu, schimbîndu-și cu rapiditate, ca-n comediile de situații, pălăriile. În fața încăperii era o curte paradiziacă, cu niște copaci care nu creșteau din mese, dar erau perfecți și așa. Angajata multilaterală a hotelului a acceptat să mănînc, singură, afară. În timp ce așteptam acolo să mi se aducă micul dejun pe care nu-l comandasem explicit, ci pur și simplu venea așa, automat, o pisică alb-neagră-galbenă, nu prea grasă, a început să-mi dea tîrcoale întîi timid, și apoi tot mai avid. Se prelingea printre ghivecele de flori în stil pisicesc, între tandrețe și pîndă. Și a rămas pe acolo pînă cînd a venit micul dejun, cu omleta uriașă și multe bucăți de cașcaval, șuncă și salam. Pisica a dat pe acolo, tot mai aproape, în fiecare dimineață, devenind chiar o prietenă, aș putea spune.

O lume marcată de un cancer politic și etic

– interviu cu Radu VANCU, scriitor –

Au scriitorii și o misiune politică, extraliterară? Avem nevoie de literatură angajată? Ce rol, ce rost are literatura în vremuri de mare încordare politică? Iată cîteva întrebări pe care și le pune ***Radu Vancu*** *în cea mai recentă carte a sa:* Zodia Cancerului. Jurnal 2012-2015 *(apărută la editura Humanitas).*

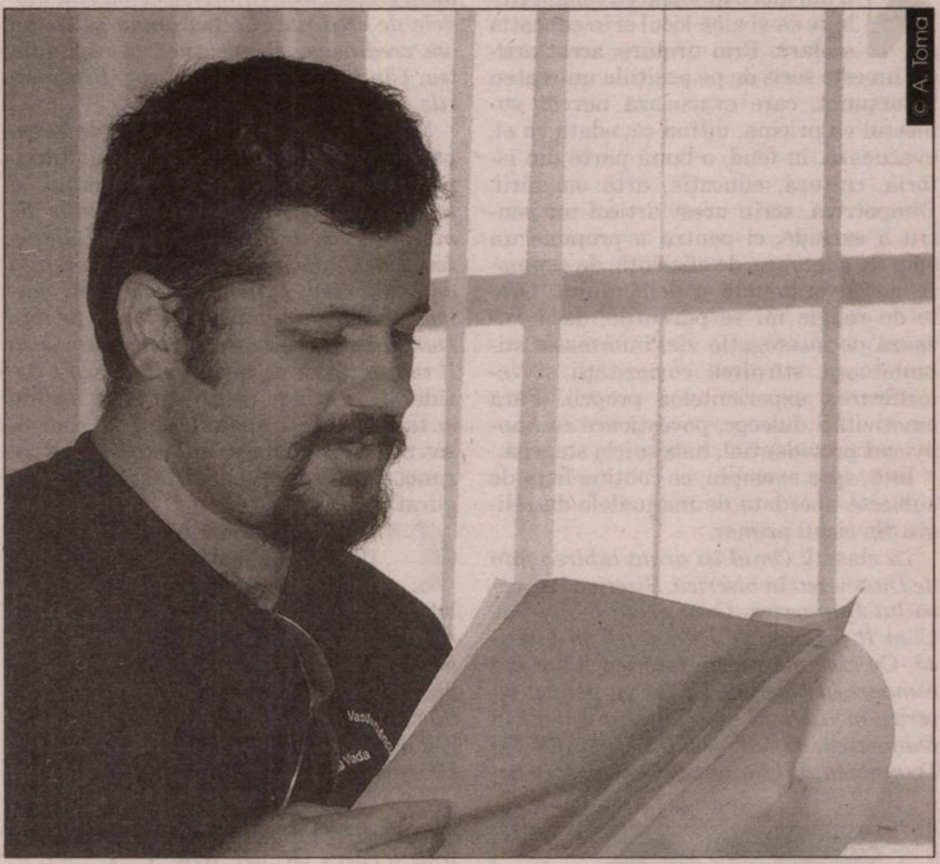

Credeți într-o misiune politică a scriitorilor, a poeților, credeți în alt rost al poeziei – unul extraliterar?

Cred că și rostul acesta, politic, e unul intraliterar de fapt sau, altfel spus, poezia are și o natură politică în sine, indiferent de tema ei, prin faptul că reacționează întotdeauna la ceva. Iar atunci cînd reacționează la o temă exterioară subiectivității scriitorului, se transformă imediat într-un act politic. Dar, pe de altă parte, felul meu de a mă raporta și de a scrie despre politic seamănă cu ceea ce spunea Amos Oz într-un interviu – întrebat cum face el cînd scrie despre politică, a răspuns că are două stilouri: unul pentru scrisul de literatură ficțională, altul pentru scrisul de articole politice. În acel interviu filmat, chiar a scos stilourile și le-a arătat. Amos Oz spunea că nu le amestecă niciodată. Într-un fel scrie cu stiloul rezervat pentru literatură ficțională, și-n cu totul alt fel își scrie articleria politică. Eu, unul, am învățat să-i admir și pe cei care au un singur stilou, pe cei care fac în scrisul lor și literatură politică. Mă gîndesc la poeți admirabili precum Pablo Neruda, Nicanor Parra, Pier Paolo Pasolini, oameni care fac din poezie în mod direct și o reacție la politic. Noi, în România, ne-am obișnuit să disprețuim literatura politică, pentru că în comunism ea a fost confiscată de adulatorii unui regim, de Corneliu Vadim Tudor, de Adrian Păunescu, poeți slabi, de portanță mică, literar vorbind, dar care au profitat prin scrisul lor de avantaje ale politicului. Însă adevărații poeți politici sînt cei care reacționează la politic, cei care-l denunță, perifericii striviți de sistem, și nu profitorii de pe urma sistemului. Și mă bucur să văd că-n ultimii zece, cincisprezece ani, de la Marius Ianuș la Elena Vlădăreanu, să zicem, au apărut și la noi poeți foarte buni, care sînt poeți cu adevărat politici.

> *„Literatura e viața ta mîncîndu-se pe ea însăși. E o zodie a cancerului, din punctul ăsta de vedere."*

Chiar așa, cum vedeți din această perspectivă, a viziunii politice, poezia contemporană românească?

Indiferent dacă e poezie politică, poezie erotică, poezie intimistă, cum se spune, condiția e să fie întotdeauna foarte bună sub raport literar. Și, cum ziceam, cel puțin de la Marius Ianuș încoace, dar cred că aș putea să cobor în timp pînă la Andrei Bodiu, care are un volum întreg numit *Poezii patriotice*, sau la anumite texte ale lui Alexandru Mușina, și revenind pînă în prezent, la Miruna Vlada și la volumul ei de poeme *Bosnia. Partaj*, toți acești poeți întinși pe ultimii cincisprezece, douăzeci de ani, fac o poezie politică ce poate sta, literar vorbind, lîngă cea mai bună poezie politică ce se scrie în lume la ora asta. Știm bine că literatura română, dacă are geniu în ceva, îl are cu precădere în zona poeziei. Și mă bucură foarte mult că s-a hașurat și zona politică pe harta noastră poetică, pentru că prea multă vreme am avut o repulsie față de natura politică a poeziei. Îmi aduc aminte că în jurnalul său, Matei Călinescu nota, în 1974, abia ajuns în Statele Unite, că e scandalizat că a fugit din România din cauza politicului, din cauza felului în care politicul metastazase și cuprinsese toate zonele realului și ale literaturii, și i se părea revoltător să ajungă în Statele Unite și să constate acolo că la universitate și în redacții literatura e discutată și sub raportul acesta politic. Iar după zece ani de zile, Matei Călinescu notează în alt jurnal, din 1983, că i-a luat un deceniu întreg să înțeleagă faptul că literatura are o natură politică în sine, și că această natură politică e îndreptățită, are drept la existență și că, de fapt, o literatură e mare atunci cînd produce și poezie sau proză de acest fel, adică politică. Și cred că poezia română își confirmă, apropriindu-și și zona poeziei politice, natura ei de mare poezie.

Înainte de 1989 poeții se fereau de politic, nu puteau să fie decît unidirecțional politici sau autonomi cu totul față de tot ce înseamnă politică. Ce a produs momentul 1989 pentru literatură?

A produs o liberalizare a modului în care poți aborda absolut orice temă. Exact așa cum spuneați, atunci cînd abordai tema politică, puteai s-o abordezi numai într-un anumit fel, adică numai adulator față de regim, față de partid, față de politicile lui... Nu puteai să ai nici un accent cît de cît critic. Dar asta era valabil în absolut toate zonele scrisului. Dacă abordai o temă să zicem erotică, era inimaginabil să scrii despre latura fizică a erosului, pentru că asta era de asemenea exclusă, nu avea drept de existență. Falsificarea temelor, amputarea lor, era prezentă în absolut toate zonele literaturii. După 1990, libertatea aceasta în a aborda toate aspectele oricărei teme a fost la început receptată într-un mod entuziast și, îndrăznesc să spun, naiv și excesiv din sens opus. Adică literatura a fost, în primii ani după '90, poate excesiv interesată de corporal, de erotic, de sexual, confundînd libertatea de a folosi toate cuvintele din dicționar cu un fel de libertate obligatorie a alegerii temei. Însă acum literatura română arată ca o literatură absolut occidentalizată, naturală în alegerea temelor. Și asta cred că se reflectă și-n valoarea literaturii care se scrie acum. Într-un dosar recent din revista *Cultura*, Andrei Terian și Bogdan Crețu discută periodizarea literaturii române, plecînd de la constatarea că se vorbește în mod curent despre literatura română contemporană ca începînd din 1945, ceea ce înseamnă că am avea 72 de ani de literatură română contemporană. E aberant, nu poți să ai un secol întreg de literatură contemporană, e limpede așadar că trebuie s-o reperiodizăm. Și sînt de acord cu soluția propusă de Terian, care spune că în mod normal ar trebui să vorbim de o literatură română sub comunism, pînă-n '89, și de-o literatură postcomunistă, care deja are 27 de ani de existență, adică atît cît are tot interbelicul românesc. Și Terian spune în această discuție că el socotește literatura contemporană, adică aceasta din '89 încoace, chiar superioară valoric literaturii din comunism, dintre '60 și '89, tocmai pentru că are libertatea de a alege orice temă și de-a o ataca cu orice instrumente dorește. Iar din punctul de vedere al lui Andrei Terian, acesta este argumentul cel mai pertinent pentru a susține că literatura din '89 încoace este superioară celei dinainte de '89.

Poeții sînt ca niște anticorpi, ei apar acolo unde există o boală a societății, o rană a societății, scrieți undeva. Să înțelegem că această abundență de poezie și de poeți în România e un semn de boală a societății?

Trebuie precizat că teoria asta cu poeții care acționează ca niște anticorpi într-o societate bolnavă îi aparține lui Ion Mureșan. Și, da, are mare dreptate: abundența aceasta de poezie foarte bună în România este și un indicator, un marker al unei boli a organismului social. Asta se poate observa nu numai la noi. În toate țările în care modernitatea eșuează, poezia, literatura de fapt, are un rol încă central, iar scriitorul are un statut poate supradimensionat în raport cu țările în care modernitatea s-a realizat. Ne uităm la țările din America Latină, unde poezia se recită încă pe stadioane, unde, aflăm din romanele lui Bolaño, și e perfect adevărat, constați ajuns acolo, că și chelnerițele, și prostituatele scriu poezie și citesc poezie, la fel ca profeso-

---

12 noiembrie. Week-end cu nopți iluminate – au fost Zilele „Iustin Panța", cei de la *Euphorion* i-au invitat pe bistrițeni la Sibiu. De fapt, doar pe trei dintre membrii tetradei fantastice: Dan Coman, Ana Dragu, Marin Mălaicu-Hondrari. E atîta forță gravitațională în încrederea lor în poezie, încît întregul flux al realului se contrage în jurul lor – se contrage poetic, vreau să spun, *es dichtet*, cum ar spune neamțul, toată materia capătă consistența & structura unui poem. Cînd mă gîndesc la cîinii romantici ai lui Bolaño, fanatici puri & duri ai poeziei, bistrițenii (cei trei plus John Parterie) îmi par a fi cea mai bună aproximare a lor. MMH, de pildă, e prototipul lui Ulises Lima. Sau, încă și mai exact: Ulisses Lima e prototipul după care realitatea l-a copiat pe MMH. (Așa cum eu, scriind cu doi *s* numele lui Ulise două rînduri mai sus, transcriu și înscriu în ființa lui Ulises Lima pe Leopold Bloom – gemelînd Anarhistul și Burghezul printr-o involuntară eroare de scriere.) (Ori poate că nu-i cu totul involuntară alunecarea asta freudiană – voi fi văzînd fără să știu în MMH *imago*-ul Anarhistului Burghez? N-aș crede, mai degrabă Marin ar fi un detectiv semisălbatic, nicidecum îmburghezibil.)

Azi-noapte, Ion Mureșan a ținut un excurs absolut epifanic și mortificant despre *Frînghia înflorită*. Epifanic, fiindcă vedea în cartea asta ceea ce credeam că numai eu, cînd scriam poemele alea tanatofore și colorate la calculatorul străvechi din birou, văzusem. (Sau, mai exact, sperasem că nu mi se păruse că văzusem.) Mortificant, fiindcă puține lucruri mai torturante decît să te ungă Muri mare poet de față cu atîția oameni sînt imaginabile. Excedat, i-am trîntit în față adevărul: „N-ai criterii, Muri!" Netulburat, Muri m-a fixat cu ochii lui de bufnițoi albastru transfinit: „Eu n-am criterii, eu am viziuni, Radu". Mda, tocmai de asta mă temeam.

P.b. Se cam îngroașă gluma. O fi pe dos decît zice Nimigean în *Planeta O* – scrie el acolo că atunci cînd ești terminat e bine, ai ajuns în sfîrșit poet. Poate că-i invers – cînd zice Muri că ești mare poet e bine, ești în sfîrșit terminat. (Radu Vancu)

rii universitari sau academicienii. Absolut toată lumea e interesată de literatură în țările care tind să intre în modernitate. Scriitorii sînt cei care au desenat, în secolul al XIX-lea, proiectul modernității; odată ce instituțiile modernității, așa cum au fost ele gîndite de către scriitori, sînt puse în operă, scriitorul e tot mai periferic. Iar cînd o țară e definitv modernă, rolul scriitorului e unul exclusiv periferic. E un paradox al modernității. Asta poți s-o constați uitîndu-te la felul în care arată lansările de carte la Paris sau la Stockholm, unde sînt cinci, șapte oameni prezenți. Am constatat recent că și Knausgård, în volumul al treilea al hexalogiei lui, vorbește despre o întîlnire cu publicul la Stockholm unde au venit doar șapte persoane. Ceea ce arată încă o dată că, în țările în care modernitatea e definitiv pusă în act, audiența poeziei și a literaturii în general scade. Iar faptul că la noi sînt atît de mulți poeți buni, că e atîta zarvă în jurul poeziei, e îmbucurător, dar și cumva îngrijorător. Arată că boala încă nu s-a încheiat, că modernitatea încă nu a fost cu adevărat pusă în act aici.

„Se scrie într-un fel înainte de Mircea Ivănescu și în alt fel după Mircea Ivănescu în literatura română."

Sînt mulți poeți, dar sînt și cititori de poezie? Dacă e să ne uităm la ce se întîmplă în librării sau chiar la evenimentele literare unde vin poeți, publicul este totuși foarte redus. Este România o țară atît de modernă încît nu mai are nevoie de poeți, după cum sugerați?

Aici nu știu ce să răspund, pentru că sînt argumente să răspund și cu da, și cu nu. Da, tirajele sînt mici, vizibilitatea poeților e minusculă. De pildă, în Franța, că tot am pomenit-o, la lansări nu e multă lume, dar există emisiuni dedicate poeziei pe TV5, pe canalele cele mai importante, există cel puțin o emisiune săptămînală în care e invitat un poet. Așa ceva nu poți să constați în România, nu există la canalele TV nici un moment special dedicat poeziei. La Radio România Cultural există, slavă Domnului! Dacă ar dispărea și de aici, chiar s-ar închide orice speranță. Însă în același timp nu pot să nu constat că proliferează editurile dedicate poeziei. Sigur, sînt edituri mai degrabă mici, Casa de Editură Max Blecher, Charmides, Tracus Arte, dar sînt și edituri cu tradiție îndelungată și mari, mă gîndesc la Cartier, care inițiază antologii de poezie spectaculoase. Și nu cred că toate aceste edituri ar exista dacă nu s-ar vinde într-adevăr poezia. Sigur că știu că oamenii ăștia care se ocupă de poezie trăiesc foarte greu și nu cîștigă practic nimic de pe urma ei, dar îmi spun că, pe de altă parte, nici editurile nu s-ar înmulți dacă poezia nu ar avea un public al ei.

Dar dumneavoastră pentru cine scrieți? Aveți un public ideal în cap atunci cînd scrieți?

Nu am un public ideal în cap. Atunci cînd scriu și încerc să îmi recitesc versurile, să-mi dau seama cum sună, dacă sună fals sau nu, vocea pe care o aud în mintea mea e vocea lui Mircea Ivănescu, vocea cu care îmi citea Mircea Ivănescu poezii din tot felul de autori, în lungile zile în care stăteam de vorbă. Deci, într-un fel, publicul meu ideal e acestă voce a lui Mircea Ivănescu, care avea un simț absolut al poeziei. Altminteri, cînd scriu, nu mă gîndesc la un om anume sau la altul, la un public anume sau la altul, la ce teme ar putea să intereseze acel public sau nu. Cred că sînt un scriitor destul de neprofesionist din punctul ăsta de vedere, pentru că scriitorul profesionist cred că știe exact cui i se adresează.

Poezia dumneavoastră este în mare parte și biografică. Recent ați publicat un jurnal. Ce e diferit cînd scrieți jurnal față de atunci cînd scrieți poezie? Le scrieți pe ambele cu același stilou, ca să ne întoarcem la Amos Oz?

Da, pentru mine poezia e tot un gen al biograficului, ca și jurnalul. Am de-a face cu aceleași pulsiuni, aceleași teme, aceleași personaje, dacă vreți. Îmi vine mai degrabă greu să scriu proză, să inventez, să fac ficțiune. Pentru mine, și jurnalul, și poezia sînt cu totul altceva decît ficțiunea. Mircea Ivănescu spune așa: n-am înțeles niciodată poezia lui Nichita Stănescu, știam ce gîndește el, știam care sînt frămîntările lui, știam care e viața lui și-apoi vedeam că el apare cu poeme cu îngeri, cu mîini care se transformă în frunze, cu lucruri care nu se pot întîmpla pe lumea asta, zicea Mircea Ivănescu, iar în poezie nu trebuie să minți. Cam asta simt și eu cînd scriu și poezie, și jurnal. Nu pot să mint, nu pot să inventez în poezie sau în jurnal lucruri care n-au existat. O fi o limită a mea ca scriitor. Însă cred că poezia are de-a face cu acele tensiuni foarte stranii care există în viața fiecăruia dintre noi și pe care încearcă să le domesticească într-un fel sau altul. Dar asta înseamnă, repet, că sînt amîndouă genuri ale biograficului, scrise cu același stilou și că între ele nici măcar nu există o compartimentare clară. Există cîteva pasaje din jurnal care, doar tăiate sub formă de versuri, au putut să intre în *Cantosuri domestice*, fiind identice cu cele din jurnal.

Zodia Cancerului *e titlul acestui jurnal. De ce această trimitere la Sadoveanu?*

Mi-a plăcut tot timpul să fur titluri. Și *Biographia litteraria* e un titlul „furat", și *Sebastian în vis* e un titlu „furat"... În ce privește *Zodia Cancerului*, mi-am dat seama în 2015, cînd l-am încheiat, că am scris despre o lume marcată de un cancer politic și etic, că multe dintre simptomele acestui cancer social se regăsesc inevitabil și-n jurnalul meu și pentru că în această perioadă am avut suspiciunea că am eu însumi o formă de cancer, am avut simptome de genul ăsta și mi s-a părut că se leagă cancerul meu intim cu cancerul extim respectiv; sigur că metafora funcționează și pentru literatură ca atare. Literatura poate să fie într-un fel cancerigenă, în sensul în care e compusă din aceleași celule ca ale vieții tale care se activează și se mănîncă pe ele însele, așa cum se produce și în cancer. Literatura e viața ta mîncîndu-se pe ea însăși. E o zodie a cancerului, din punctul ăsta de vedere.

„Realul se organizează tot ca un fel de ficțiune, pînă la urmă. Viața imită din răsputeri literatura și arta."

Jurnalul începe la sfîrșit de august 2012. E totuși paradoxal faptul că începeți notațiile cu luna august și nu cu iunie, cu vara acelui an foarte fierbinte pentru politica românească și foarte tristă pentru democrație.

Da, atunci, în august, dacă nu mă înșel chiar în 23 august, am început să notez sistematic în jurnal. Am simțit nevoia să-l țin așa, cu regularitate, începînd de atunci. Nu știu de ce nu l-am ținut, într-adevăr, în acea vară dementă, cînd chiar aș fi avut subiecte... Poate explicația e următoarea: e un jurnal totuși foarte intim, în care răzbat ecourile cancerului din afară, însă ceea ce m-a interesat a fost de fapt harta egoistă a creierului meu, a inimii mele, zis mai prețios și mai patetic. E un jurnal despre literatură de fapt, despre felul în care corpul nostru și creierul nostru transformă în literatură marfa pe care o primesc din afară. Llosa spune undeva că fiecare scriitor are o tenie în el și că tenia asta transformă în literatură tot ce primește. Din punctul ăsta de vedere, cred că jurnalul meu e un fel de jurnal al acelei tenii, sau o simptomatologie a teniei. Are o anumită legătură și cu exteriorul, dar de fapt este vorba despre modul în care exteriorul se transformă în interior.

E într-adevăr un jurnal al întîlnirilor cu literatura și cu cei care fac literatura. Care au fost pentru dumneavoastră marile întîlniri formatoare?

Fără îndoială, întîlnirea din vara lui 1997 cu Mircea Ivănescu a fost întîlnirea decisivă. Atunci ne-am împrietenit și am început să observ în persoana lui Mircea Ivănescu felul în care funcționează această tenie care parazitează realul pentru a-l transforma în literatură. Mircea Ivănescu, acest poet de-o discreție absolută... Se scrie într-un fel înainte de Mircea Ivănescu și în alt fel după Mircea Ivănescu în literatura română. Are dreptate Al. Cistelecan cînd spune că e poetul care a modificat cel mai mult scrisul de poezie în limba română după al Doilea Război Mondial. Atunci am văzut că literatura trebuie să fie purtată fără aureolă, fără panaș, fără nimb metafizic în jurul capului, fără gesticulație megalomană în jurul propriilor gesturi; și tot de atunci încoace am avut înțelegerea acestui fapt că scriitorul e o ființă ca oricare altele, e scriitor numai atunci cînd e la masa de scris și scrie, și-atunci într-adevăr are datoria să fie cît mai excesiv în toate. În rest, trebuie să fie cît se poate de moderat și de natural ca om. Să-ți pui tot ce ai excesiv în scris și să ai pasiunea moderației în viață – asta e ce am înțeles de la Mircea Ivănescu. Iar apoi asta mi s-a reconfirmat la toți scriitorii foarte buni pe care am avut privilegiul să-i cunosc, de la cei deja clasicizați, aș zice, ca Mircea Cărtărescu sau Horia-Roman Patapievici, pînă la cei în curs de clasicizare, cum sînt Claudiu Komartin sau Dan Coman, care sînt tot oameni firești, naturali, calzi, prietenoși, fără nici o urmă de megalomanie sau de adulație. Nu semnalizează nici unul că e foarte fericit să fie propriul lui contemporan, cum se întîmplă cu atît de mulți dintre scriitorii de mîna a doua și-a treia, din păcate.

© A. Dósa

Cum vă ajută literatura, cum vă ajută ficțiunea să înțelegeți mai bine ce vi se-ntîmplă, ce ni se-ntîmplă?

Realul se organizează tot ca un fel de ficțiune, pînă la urmă. Viața imită din răsputeri literatura și arta. Și atunci cînd ai citit un număr de romane sau de volume de poeme, vezi cum gesticulația oamenilor din viața așa-zis reală tinde să o paraziteze, să o replice, să o imite pe cea din viața așa-zis ficțională și-ți vine mult mai ușor să înțelegi lucrurile și să le fixezi în matca lor exactă. De pildă, Mircea Cărtărescu a observat cîndva că Adrian Năstase seamănă izbitor cu Gore Pirgu. Tot ceea ce a făcut Năstase după aceea n-a făcut decît să confirme eticheta aceasta fixată atît de exact de Mircea Cărtărescu. Se spune că scriitorii sînt cu capu-n nori, că n-au priză la real și nu observă ce se-ntîmplă. E pe dos: cu cît un scriitor e mai bun, cu atît mai exact e ceea ce scrie el despre real și despre personajele care-l populează.

a consemnat Matei MARTIN

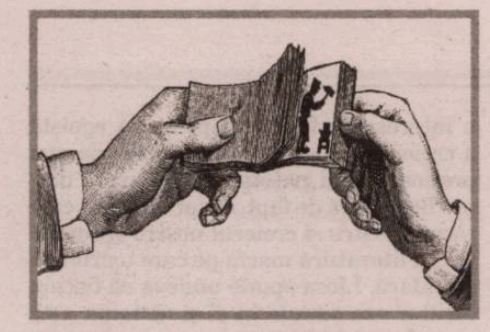

Marius CHIVU

feedbook

Catedrala goticului domestic

● **Emil Brumaru, *Amintiri din rai, cu ilustrații* de Răzvan Luscov, Editura Humanitas, 2016.**

„Mă mir mereu cum poeții / Pot scrie în timpul vieții! / După ce mor e altceva, / Au liniște, poate scrie oricine ce vrea! / Nu-i presează, nu-i tulbură nimeni / La suflet, la minte, la inemi, / Nu-s enervați de facturi, de-ntreținere, / De femeile coapte sau de alea prea tinere, / Tot să fii mort! / Veșnicia-i cel mai complet sport! / Îți dezvoltă ideile, celulele, viermii / Și-n frigul sub zero al iernii…“ („Uimire“)

Emil Brumaru a împlinit, în chiar prima zi a acestui an, vîrsta de 78 de ani. Scrie poezii de peste jumătate de secol (a debutat în revista *Luceafărul* în 1967), a publicat cîteva zeci de cărți de poezie și proză poetică, și se numără printre cei cîțiva seniori ai poeziei românești, astfel că fiecare nouă carte cu semnătura lui este, în același timp, un cadou, o sărbătoare și un fel de miracol. Spun asta pentru că, uneori, am impresia că nu prețuim suficient norocul de a citi, și după cincizeci de ani, poezia unui mare poet. („Cum poeții pot scrie [atît] în timpul vieții!“)

Unii ar spune că acum se scrie poezie *altfel* și că *astfel* de poeți scriu *aceeași* poezie. Dar aceste adevăruri nu se exclud și e foarte bine că lucrurile stau astfel în marea ecuație a creației. Înainte de a pretinde originalitate perpetuă unui artist vechi (ceea ce am numit undeva tirania reînnoirii/reinventării constante și la aceeași valoare), trebuie să ne gîndim dacă nu cumva originalitatea unui artist se consolidează în timp, tocmai (sau și) prin aprofundare și reluare; dacă nu cumva abia evidența originalității reușește să împrospăteze și chiar să inventeze tradiția (mă gîndesc, firește, la celebrul eseu al lui Borges despre precursorii lui Kafka). O catedrală este repetiția armonioasă a unor stiluri, modele, structuri. Iar un univers este manifestarea după aceleași legi a unor elemente de aceeași natură. Ei bine, Emil Brumaru este un poet care, în această jumătate de secol, a ridicat o splendidă catedrală (goticul domestic, umil, luminos) și a creat un univers uluitor (cu dimensiuni paralele, găuri ludice, căi lactee interioare și bosoni lirici).

Dacă în precedenta sa carte de poezie, *Rezervația de îngeri* (Humanitas, 2013), puteam bănui că printre cele o sută și ceva de poeme se numărau și unele mai vechi, de data aceasta e vorba de 55 de poeme inedite (însoțite de frumoasele ilustrații în tuș și acuarelă ale lui Răzvan Luscov) unde întîlnim același mix de candoare și erotism, nostalgie și dorință, plăcere și credință, rafinament și instinct. Găsim aici toate formele poeziei deopotrivă minore, populare, savante și religioase: cîntece, scrisori, elegii, elogii, ode, imnuri, sonete, psalmi, rugăciuni sau testamente. Acesta este și secretul la vedere al artei lui Emil Brumaru care-și permite să fie, cu multă grație, deopotrivă delicat și spurcat („fluturi“ & „buci“ în același poem), ludic și tragic, impur și eteric, omenesc și mistic („orgasm“ și „Domnul, milosul“ în același poem), retro și – iată, apropo de originalitate! – digital (un poem se intitulează: „De pe un hard disk vechi“, reușind să introducă, pentru prima dată în poezia sa și probabil în Poezie, *nostalgia față de tehnologia digitală vetustă).*

La Emil Brumaru, misticul și eroticul se suprapun în așa fel încît plăcerea și rușinea, erezia și rugăciunea, omenescul și angelicul devin inseparabile, împrumutîndu-și reciproc atributele. Numai Emil Brumaru poate proslăvi într-un sonet desfrîul carnal în toate pozițiile și ipostazele (excesul, perversiunea și adulterul, tot atîtea antidoturi al efemerității), pentru ca în rugăciunea următoare să se roage Fecioarei Maria pentru a putea „îndura puritatea“ sau să-l invoce pe Iisus pentru a-i destăinui în ultima clipă a vieții „ceva ce niciodată nu s-a mai spus“.

Poate chiar mai mult decît în precedenta carte, remarc umorul. „Constatare de cowboy“, spre exemplu, este o suită de înțelepciuni haioase ca un epitaf de la Săpînța („Vine moartea cu lassoul / Și ne-nhață libidoul“), „Zacuscă din hribi“ este un pornoșag liric de gospodărie (la nici un alt poet nu vom întîlni o mai voluptuoasă asociere între mîncare și sex), iar „Poem de amor“, o fantezie mecanomorfă din seria „dulapului îndrăgostit“.

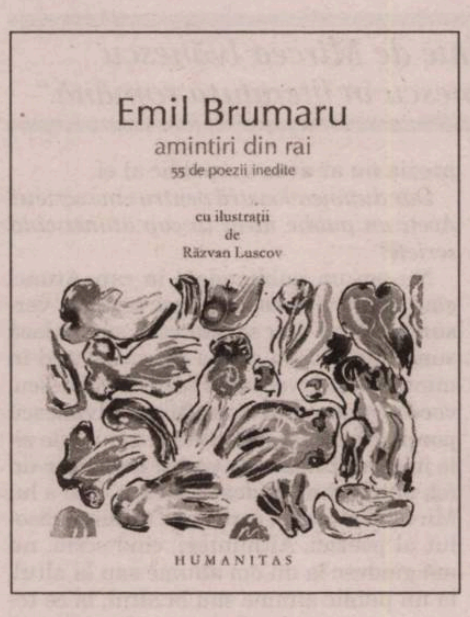

Limbajul este, firește, una dintre marile calități ale poeziei lui Emil Brumaru, un poet pe cît de ludic, pe atît de savant și dexter: inventează și folosește cuvinte din toate fondurile limbii (vă las pe voi să căutați în dicționare cuvinte precum „nimfinime“ sau „tiriflic“, căci seria derivatelor „pupeuri/pupoaice/pupane/pupeice/pupandre/pupoase/pupele/pupoaie/pupiste“ n-o veți găsi cu siguranță), reușește rime care surprind imaginația fonetică sau construiește poeme pornind de la numele plantelor din dicționar („sudoarea calului puturos“, „rujămbujă“, „sora fragilor“, „sarea caprei“, „șale de cîmp“, „țița fiului“, „urzică surdă“, „sudoarea laptelui“, „umbra furnicii“ etc.).

Însă dincolo de ludicul și gratuitul tutelare, s-au remarcat și discutat poate prea puțin profunzimile *(poemul de mai jos este o* ars poetica *deopotrivă semiotică și mistică),* metafizicul și tragismul acestei poezii atît de stupid catalogate „minoră“ de mai toată critica literară postbelică. Între Emil Brumaru, Ion Mureșan sau regretații Petre Stoica și M. Ivănescu, ca să mă opresc doar la acest careu de poeți contemporani pe care-i admir în mod deosebit, nu există decît diferențe de imaginar, registru și limbaj – temele sînt aceleași: singurătatea, dragostea, viciul, frica, timpul, moartea, toate profund filozofice. Seria de patru psalmi care dau titlul cărții este o splendoare a decantării în grațios, delicat și fragil a tuturor acestor teme grave. Nu mai spun de însuși începutul cărții, care aruncă cîteva întrebări pe cît de simple, pe atît de inedite în formulare și tulburătoare în semnificație: „Cum ne ducem, Doamne?“ sau „Unde murim?“.

Amintiri din rai este o minunată carte de poezie a unuia dintre cei foarte puțini cu adevărat mari pe care-i avem. Oare copiilor, cărora li se predă în școli poezie românească după manuale de literatură, li s-a vorbit despre acest mare poet în viață?

aproape de carte

Emil BRUMARU

Cana

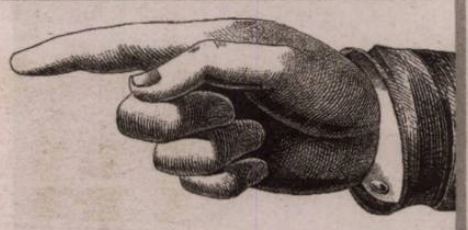

Am încercat toată viața să scriu o cană. O, nu despre cană, ci O CANĂ! M-au fascinat îndeosebi cele de lut, zmălțuite savant și zvăpăiat, încăpătoare, adevărate cetăți medievale, cu toarta tandră, trubadurească, turnuri cu buze groase, sclipinde în lumina albă, galbenă, sîngerie, rigori de glorie împotriva năvălirii fluturilor, edificii trainice, înfiorate dulce în temeliile apăsînd miezul pămîntului, abia reușind a fi ridicate de mîinile leșinate pe marginea fotoliilor serbede către gîtlejul veșnic înnămolit de limbă. Am bîntuit (mintea-mi era bălțată de iluzii, zbîrnîită de titireze dințate!) talciocuri tolănite impudic, am cotropot minuțios, în goana lentă a melcilor, iarmaroace, am borfăit fanatic bîlciuri și tarabe nomade. Banalele magazine de obiecte casnice mi s-au părut nedemne de orgoliul meu de înger. Speranța nu mi-a fost abătută de nimic. Nici măcar de avertismentul sever al bolii, de dezastrul dragostei, de umilințele slujbelor abrutizante. Într-o dimineață de august, exasperat de nesansă, destrămat nerv cu nerv de rușine, mi-am răvășit pe podelele camerei manuscrisele clocite în lăzi de carton și-n geamantane fără mîner. O foaie pătrată, liniată feroce, mi-a pupat răutăcios presimțirea. Transcriu. Pur și simplu și în vis: «Din dulapuri adînci, nări moi ne pîndesc, ne miros. Noi sîntem stăpînii lor albi, oamenii mari de mătasă. Nesfîrșită-i răbdarea și chinul de-a ajunge la guri lucitoare prin aerul rupt de fecioare mult mai subțiri decît spinul.» Niște căni, îmi zic. Dar CANA?

(din volumul Amintiri din rai)

Publicitate

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediția din 17 iunie 1914 a ziarului Adevĕrul
Atentatul care a schimbat lumea

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

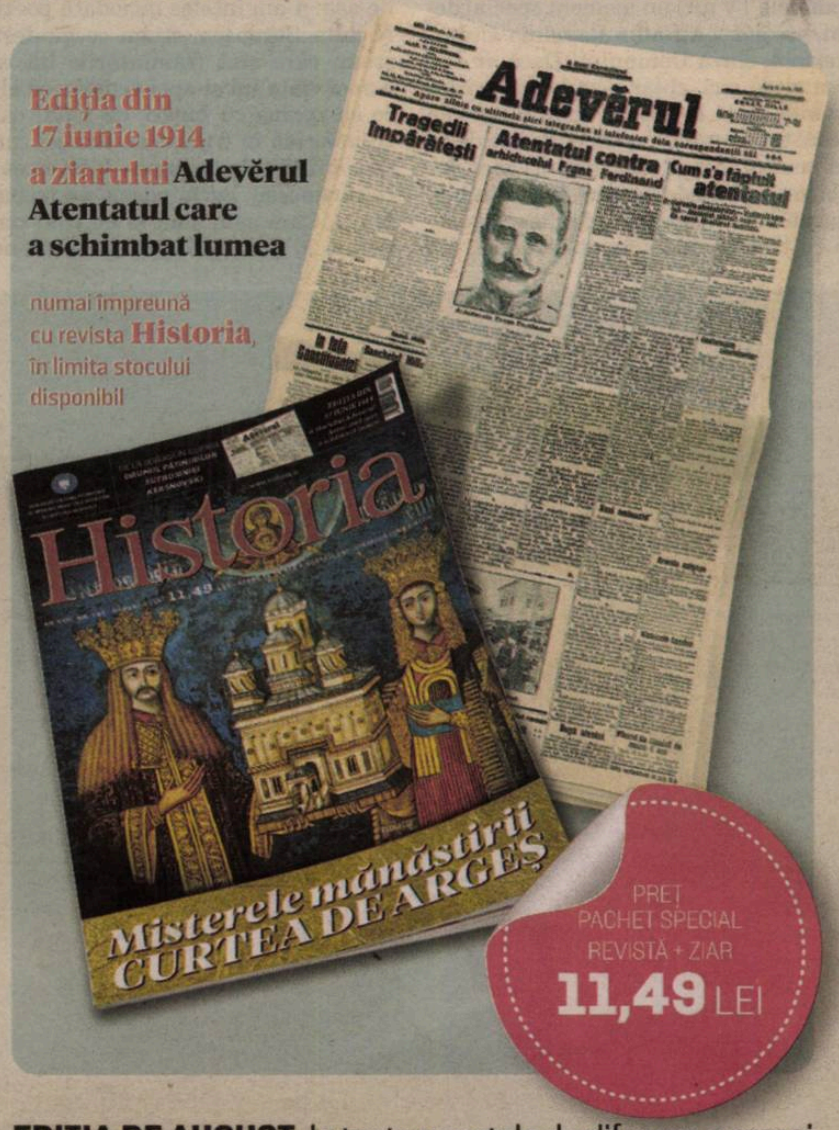

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR 11,49 LEI

EDIȚIA DE AUGUST, la toate punctele de difuzare a presei

Horia V. PĂTRAȘCU

Acțiunea prin jale

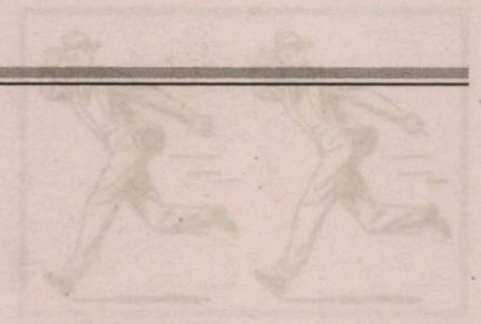

Revin la o temă care mă preocupă de ceva vreme: cum poți să schimbi o națiune pornind de la datele ei proprii, de la tipul ei de sensibilitate, de la mentalitatea și tradițiile ei. Este ușor să îndemni un popor să se schimbe urmînd idealurile altora. Cîtă vreme între *acele* idealuri și *aceste* realități sau conținuturi interioare nu există nici o legătură, schimbarea este imposibilă sau, producîndu-se doar la suprafață, va determina un clivaj al „formelor fără fond" – temei netemeinic al imitațiilor de proastă calitate, al unei civilizații și culturi de mîna a doua.

Capitalismul, de pildă, este o ordine economică pentru care românii nu au nici o apetență. Veacuri întregi de obediență și de umilință îi despart de acest tip de economie în care inițiativa, voința, credința în muncă joacă primul rol.

Tot astfel, s-a vorbit despre incapacitatea românilor de a acționa la scară istorică, despre predispoziția lor la resemnare și jale, despre vocația mîhnirii. O cunoștință îmi relata la un moment dat o situație cu totul intolerabilă. Am întrebat-o, exasperat de obiectivitatea masochistă a narațiunii ei: „Bine, bine, dar ce ai făcut, cum ai acționat?" Răspunsul pe care mi l-a dat mi s-a părut că vine din gura întregului neam din care – și ea, și eu – facem parte: „M-am întristat."

Mi-am dat seama atunci că noi, românii, punem semnul egalității între acest sentiment și acțiune, între facere și jale, între mîhnire și faptă. S-a făcut o mare nedreptate *Mioriței* prin catalogarea ciobănașului moldovean ca inactiv, pasiv, fatalist etc. Ciobănașul – dacă ar fi auzit aceste reproșuri tîrzii – pur și simplu nu le-ar fi înțeles: cum adică nu a acționat? Au oare nu a fost el trist în cîmp de mohor? Au oare nu a prevestit plin de tristețe filială venirea mamei în căutarea sa, nu s-a autocompătimit el în cele mai duioase și vibrante feluri? Să spui în atari condiții că ciobănașul nu acționează este o gravă eroare de judecată care denotă o profundă necunoaștere a mentalității unui popor.

Pentru români, jalea este acțiune.

Pentru români, jalea este acțiune, mîhnirea – faptă, iar dorul – așa cum, cu o minunată pătrundere, a dovedit Lucian Blaga – este un vehicul. Cînd mi-e dor de cineva, dorul însuși călătorește spre dînsul, purtîndu-mi ființa psihică într-o deplasare *imaginală*, făcîndu-mă să fiu lîngă el – cu toate că, fizic, nu m-am deplasat nici un pas.

De aceea este o iluzie să ne imaginăm că românul își va schimba această viziune milenară pentru a trece la acțiunea istorică. Singura acțiune pe care românii o pot concepe este prin jale, tristețe, mîhnire.

Să purcedem deci! Puneți mîna pe bucium! Coborîți lira din cui și ciupiți-i cele mai elegiace corzi! Scrieți cele mai mîhnite epistole Guvernului și Parlamentului! (Vă garantez că au efecte mult mai rapide decît scrisorile de protest sau petițiile online.) Umpleți-le ochii de lacrimi prin cele mai vibrante doine, prin cele mai triste melodii, atacați Guvernul și Parlamentul nu cu pietre și topoare, nici cu sarcasme și bășcălii, ci cu cele mai lacrimogene distihuri.

Da, sîntem un popor cu geniul melodramei și vocația autocompătimirii. Cu aceste arme trebuie să acționăm, cu arme specifice, nu cu altele! Într-un alt text argumentam în favoarea reintroducerii instituției blestemului. Alături de blesteme trebuie deci reactivată doina, căci avem resurse inestimabile de bilă neagră. De ce să nu profităm de bogățiile noastre naturale?

Un Dosoftei psalmodiat în Piața Victoriei face mai mult decît orice „revoluție". Să ne plîngem de milă, fără milă față de doamnele prea simțitoare. În hohote de plîns să-i vedem pe guvernanți părăsind Palatul Victoria și fraternizînd cu noi, ciobănașii mîhniți. Este singura revoluție pe care o putem face!

Românii excelează la muzica de jale și de inimă albastră. Muzica lăutărească îți rupe inima, la fel cîntecele noastre de dragoste – vorbesc de șlagărele autentice, nu de muzica din ultima vreme. Exemple: „Ani de liceu", „Fotoliul din odaia", „Dragii noștri, dragi părinți", „De-ai fi tu salcie la mal", „Cea mai frumoasă zi"...

O mare eroare s-a făcut în momentul în care nu s-a hotărît folosirea acestui tip de melodii pentru reconstruirea României. Un melos anumit pentru un ethos anumit. Nu cu melodii patriotarde, nu cu hei-rupuri, nu cu melodii motivaționale, ci cu cîntece de jale, cu melodii sfîșietoare despre pierderi ireparabile și despărțiri ireversibile. Dacă pe marginea șantierelor autostrăzilor ar fi plantate difuzoare care ar emite non-stop o asemenea muzică, românii ar munci cu spor de dimineață pînă seara, iar autostrăzile ar înainta cu viteza propagării undelor lacrimale. Căci, dintre toate sentimentele, suferința, nefericirea, mîhnirea sînt mult mai durabile decît entuziasmul, bucuria și speranța, cel puțin în cazul acestui popor născut sub specia nefericirii. A rezistat prin doină și va exista prin doină!

O doină bine folosită este cheia renașterii acestui popor!

Horia V. Pătrașcu *este doctor în filozofie al Universității „Al.I. Cuza" din Iași, cadru didactic la Departamentul de Științe Socio-umane din cadrul Universității Politehnice București. Cea mai recentă carte a sa este* Terapia prin Cioran. Forța gîndirii negative *(Editura Trei, 2014).*

PUBLICITATE

● ***Safari*** **(Austria, 2016), de Ulrich Seidl.**

Ancuța PROCA

dilematograf

Un documentar provocator-ironic

Provocatorul documentar al regizorului austriac Ulrich Seidl, prezentat în afara competiției la Festivalul de Film de la Veneția, urmărește cîțiva turiști (dintre care face parte cuplul prezent și în filmul său din 2014, *În pivniță,* împreună cu membrii mai tineri ai familiei) care merg în vacanță în Africa, ca mulți alți europeni asemeni lor, cu scopul de a omorî animale sălbatice, pentru a le transforma apoi în trofee bune pentru decor pe pereții caselor în care locuiesc. Spectacolul inconfortabil și grotesc care are loc în *Safari* conține în mare parte două acte, alternate prin montaj și construite minuțios, alternînd scenele uciderii animalelor, care au loc în mediul natural, cu interviurile cu vînătorii din camere decorate cu trofeele acestora. În prima parte, asistăm la procesul vînătorii filmat în stil (aparent) observațional, cu o cameră zgîlțîită, fără că persoana din spatele camerei să intervină în desfășurarea vînătorii, nici măcar cu întrebări lămuritoare, convenția fiind ca personajele se vor preface că ea nici nu e acolo și se vor comporta ca atare. Vînătorii discută cu localnicii, găsesc o pradă (animale mari, chiar spectaculoase: girafe, zebre), o împușcă de la mare distanță, pentru ca apoi să se apropie de animal și să se asigure că au țintit bine, prinzînd ultimele momente în care mișcă. În contrast cu participarea emoțională a camerei aflate mereu în mișcare în această primă parte, care înregistrează, de pildă, alergarea plină de suspans către animalul care a fost doborît, reacția vînătorilor după împușcare față de animalul ucis lipsește. Dacă se arată copleșiți de ceva, vînătorii arată emoție față de propriul succes, de reușita înregistrată în felicitările primite din partea celorlalți și în celebra fotografie făcută vînătorului cu prada sa, care imortalizează evenimentul, nu fără ca înainte decorul să fie aranjat în cadru (animalul trebuie să pară ca și viu, unei girafe i se pune o frunză în gură, unei zebre i se aruncă praf pentru a părea mai naturală). Partea a doua, filmată cu o cameră fixă, conține interviurile cu vînătorii, în care aceștia ne oferă detalii despre cea ce tocmai am văzut: de ce vînează, ce senzații experimentează, ce animale plănuiesc să mai ucidă etc. Dialogurile dintre vînători par atît de destinse, cu atît de multă voie bună, încît dau impresia că nu sînt reale (că sînt înscenate, ficționale) sau că frizează absurdul. Senzația de absurd mai e accentuată și de decorul în care sînt puși să stea: cu fața la cameră, în încăperi pline de trofee și de ochi care privesc și ei fix înspre cameră, spații decorate cu perdele cu model de piei de animale. Dacă decorul e pus acolo de regizor, hainele cu care sînt îmbrăcate unele personaje, care conțin și ele același model, ridică întrebări privind gradul de construcție nu doar a cadrelor, ci a întregului concept (dacă personajele îmbracă hainele propuse de regizor, ce anume e înscenat și ce nu?).

Dincolo de discuția privind reconstituirea unor scene, ceea ce reiese clar este că documentarul își lasă personajele-vînători să își prezinte perspectiva: ceea ce vedem sînt acțiunile lor, explicațiile și comentariile lor. Din afară, par să fie liberi să spună ce fac, și cu o destul de mare încredere în procesul în care s-au implicat ca să arate cum vînează, deși, așa cum spune chiar Ulrich Seidl într-un interviu, sînt conștienți că imaginea lor nu va fi privită cu simpatie. Chiar dacă filmul conține cîteva momente în care sînt prezenți localnicii africani care se ocupă de partea mai puțin incitantă – tranșarea animalelor și luarea pielii, una dintre scenele cele mai puternice –, perspectiva lor, vocea lor nu își face loc în film. Sînt tăcuți, filmați în timp ce fac treabă sau mănîncă. Tot perspectiva vînătorilor asupra lor este cea care primează: ei ajung să spună ce cred despre localnici, iar remarcile lor sînt rasiste, unul dintre personajele intervievate afirmînd că „negrii aleargă mai repede decît albii".

Însă, dincolo de perspectiva personajelor, care constituie discursul principal, perspectiva documentaristului dă destule semne care ne indică prezența ironiei față de acest prim discurs. Perspectiva ironică se manifestă în alternarea mișcărilor zdruncinate ale camerei în prima parte, cu poziția sa fixă în cea de a doua, în decorul care dă un aer atît înspăimîntător, cît și ridicol al scenelor cu interviurile, în aranjarea acelor personaje în cadru. Toate acestea se constituie ca un comentariu asupra acelui discurs principal al vînătorilor. Animalele omorîte de ei și apoi reconstituite pe perete ca și cum ar fi vii, disponibile pentru a fi privite pentru mulți ani de-acum încolo, ne arată că ceea ce vedem este fantezia, teritoriul fantasmatic al vînătorilor. Filmul pune fantezia lor în context: personajele sînt puse la perete ca și cum și ele ar fi obiecte de decor împăiate, iar camera care trece de la mișcare agitată, în spațiile naturale, la lipsa ei, în camerele pline de trofee, amintește subtil că s-a făcut o trecere de la viață la nemișcare.

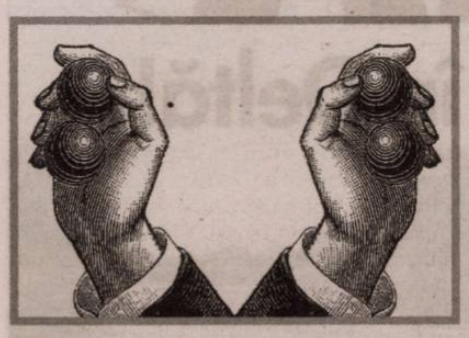

● **Arcade Fire,** ***Everything Now,*** **Columbia Records, 2017.**

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Sfîrșitul indie-ului douămiist

Lansat cu surle și trîmbițe, la o casă de discuri majoră, printr-o campanie care a amestecat *fake news*-ul cu săgețile anticorporatiste, cel mai proaspăt album al formației canadiene Arcade Fire părea a fi, încă de la început, o poveste cu tîlc. Dar dacă, pe *Everything Now,* Win Butler & Co. nu se autoironizează doar pentru acea semnătură pusă pe un contract cu un *major*, ci chiar pentru imposibilitatea creării unui *Reflektor* 2 sau a unei urmări pe măsură? După *goth*-ismul emo al *Funeral*-ului – *„Our older brother bit by a vampire, / For a year we caught his tears in a cup / And now we're going to make him drink it"* –, bine lustruit de cîteva istorii despre moarte și de un fetiș monstruos și dureros pentru orchestralitate, au venit pe lume cele două *update*-uri ale maturității/maturizării, *Neon Bible* (2006) *și The Suburbs* (2010), pentru ca *Reflektor* să închidă tranziția Arcade Fire către *sound*-ul pe care – evrika! – *Funeral* nu îl, de fapt, anticipa. Albumul din 2013 nu doar că îl număra pe James Murphy (LCD Soundsystem) printre producători și îi cita pe Marcel Camus și Søren Kierkegaard ca surse de inspirație, dar reușea să topească influențe, referințe și amprente personale într-o operă esențială pentru ceea ce a însemnat cimitirul *indie*-ului anilor 2000: *„Trapped in a prison, in a prism of light, / Alone in the darkness, darkness of white, / We fell in love, alone on a stage / In the reflective age…"*.

EN nu intenționează nici o secundă să meargă în altă parte, dar de data asta însă totul e mai greu pentru Win Butler. *„Every song that I've ever heard / Is playing at the same time, it's absurd"*, ne spune el pe piesa care dă titlul și *openerul* LP-ului, „Everything Now". Dincolo de aparenta înclinație pentru aventuri stilistice în arii contradictorii, care le-a jalonat întreaga istorie discografică, albumul din 2017 poate fi privit, în ultimă instanță, și ca un corolar al fundăturii în care se află Arcade Fire. *Indie band*-ul acela plecat în 2001 dintr-un Montréal esențial pentru cultura muzicală independentă a momentului, care și-a renegociat constant poziția în etosul sonic al epocii, trăiește astăzi criza vîrstei de mijoc, balansînd între eurodisco și discotecile New York-ului de sfîrșit de ani '70, jucînd în liga unui U2 manevrat de Daniel Lanois și redescoperind America descoperindu-l *acum* pe Thomas Bangalter (Daft Punk), al cărui aport în producția a patru dintre piesele noului album, manifesta „Everything Now", „Signs of Life", „Electric Blue" și „Put Your Money on Me", cîntărește greu în economia lui *Everything Now*. Funk-ul acesta astăzi electronizat, coborît chiar din epoca lui Nile Rogers, livrează *swing,* dar nu și consistență muzicii canadienilor. Muzica alunecă de multe ori în *muzzak,* iar rama strident anticorporatistă în care și-au plasat albumul Win Butler și compania va deveni ridicolă atunci cînd va ajunge în supermarket-uri.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

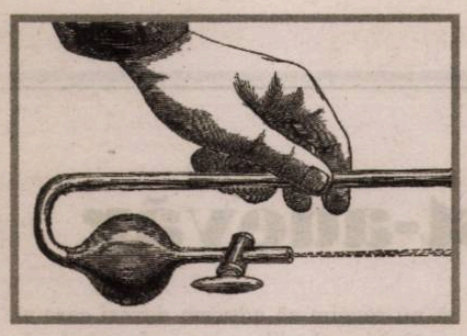

Oana STOICA

rosencrantz & co

2 x 9G

● ***Dragoste și informație*, de Caryl Churchill, regia și traducerea textului: Irina Crăiță-Mîndră, scenografia: Cezarina Iulia Popescu, coregrafia și mișcarea scenică: Ștefan Lupu, muzică originală și sound design: Alexandru Suciu, video design: Iustin Surpanelu, Mihai Apostu, Dimitris Palade, light design: Cezarina Iulia Popescu, Cristian Ciopată, cu: Voicu Aaniței, Alex Călin, Nicholas Cațianis, Cristina Drăghici, Dana Marineci, Lavinia Pele, Teatrul Național București.**

Spre finalul stagiunii trecute, Teatrul Național din București a prezentat două premiere, produse de Centrul de Creație și Cercetare „Ion Sava" în programul „9G la TNB", destinat tinerilor creatori de teatru: *Dragoste și informație* și *Război*. Sînt spectacole diferite ca tematică, dar care identifică dezumanizarea ca simptom al lumii contemporane.

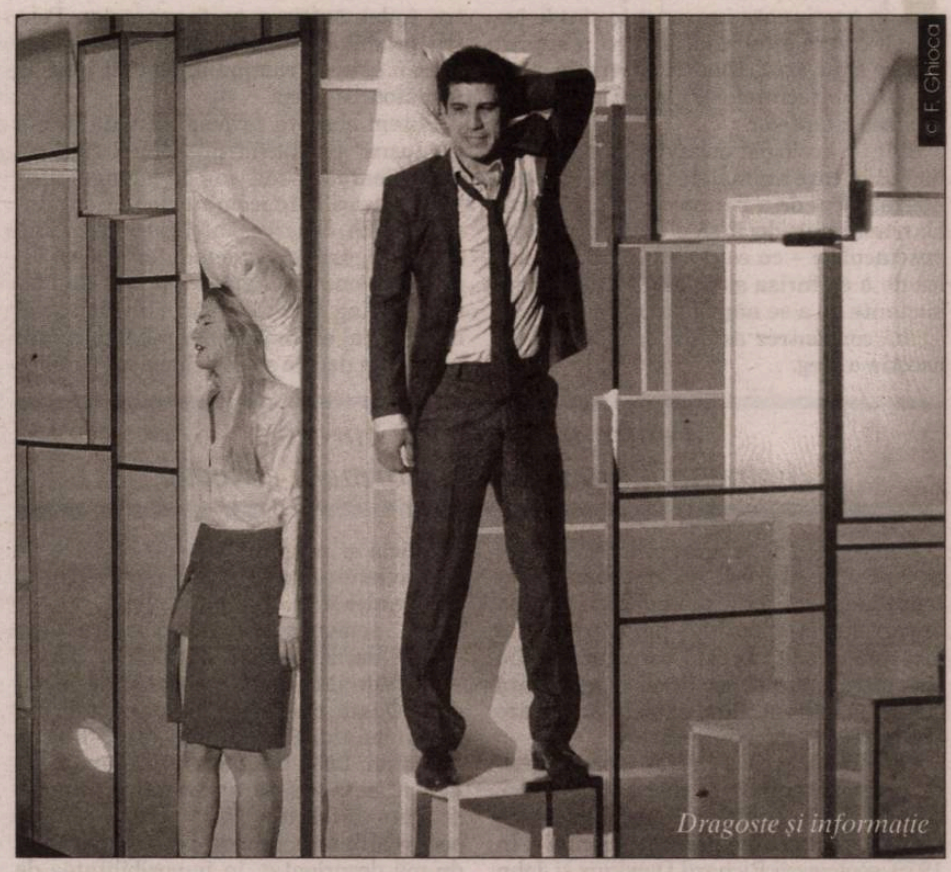

© F. Ghioca

Dragoste și informație

Dezumanizarea ca simptom al lumii contemporane.

Cu o structură modulară flexibilă, construită dintr-o serie de piese scurte, autonome și uneori absurde, fiecare un embrion narativ dezvoltat doar cît să configureze rudimentar o situație, *Dragoste și informație*, text al britanicei Caryl Churchill, panoramează efectele „simbiozei" dintre omul contemporan și informație. Practic, informația funcționează astăzi ca un drog care controlează viața utilizatorului. Tehnologia – telefoanele, computerele și comunicarea *via* e-mail/Messenger/Facebook/Twitter – modifică substanțial viața cotidiană astfel încît interacțiunea umană este drastic limitată sau intermediată de gadget-uri și Internet (ecranele sînt *alter ego*-uri ale unor personaje depersonalizate și chiar desexualizate). Una dintre piese conturează o apocalipsă a umanului: personajul se îndrăgostește de o aplicație pentru mobil care îi oferă „dragoste". Dar există și alte raporturi între om și informație, de la cele din sfera privată – dragostea se măsoară în cantitatea de informații culeasă de pe Internet despre „obiectul" iubirii – la cele profesionale – concedierea se face impersonal, printr-un e-mail, angajatorul fiind incapabil să relaționeze direct cu angajatul. Tușa de absurd a scriiturii are uneori rădăcini în realitate: bărbatul care nu-și mai recunoaște soția – de fapt, nu reușește să identifice relația dintre ei – seamănă cu unele cazuri descrise de neurologul Oliver Sacks în studiile sale.

Regizoarea Irina Crăiță-Mîndră dă acestui text fragmentar și eliptic ca narativitate o expresie pe măsură, chiar dacă uneori stîngace: un spectacol-performance minimalist. Spațiul scenic are în centru un cub gol ca o cameră de detenție: este aici ideea unui prizonierat mental (obsesia informației) în care individul intră de bunăvoie, avînd ca rezultat vidarea personalității sale, a sentimentelor, a capacității și nevoii de a relaționa. Actorii fac din personaje – febrile sau statice, mai degrabă umanoizi decît oameni – un ansamblu de singurătăți robotizate. Există astfel o coerență între text și spectacol, scriitura își găsește expresia corectă, asumat mecanizată, poate un pic monotonă de la un punct încolo.

Întoarcerea tatălui risipitor

● ***Război*, de Lars Norén, traducerea: Carmen Vioreanu, regia: Lorena Zăbrăuțanu, scenografia: Maria Nicola, video: Radu Spiridon și Ionuț Grama, cu: Oana Predescu, Iulia Poptean, Eliza Păuna, Paul Radu, Elias Ferkin, Teatrul Național București.**

Dacă în *Dragoste și informație* este explorat prezentul – actuala epocă a hipertehnologiei –, în *Război*, dramaturgul Lars Norén refuză stabilirea unui timp concret în favoarea unor circumstanțe generale care configurează orice conflict armat. Este un timp *al războiului*. Întors de la război – oricare ar fi el, oricum unul crunt, dezumanizant, așa cum sînt toate –, tatăl găsește acasă un alt cîmp de luptă pe care s-au petrecut grozăvii. Familia – soția și două fiice – a supraviețuit sărăciei și abuzurilor, psihice și fizice, pe care armata – proprie sau/și inamică, nu contează – i le-a produs. Se mai poate coagula această familie?

Lars Norén scrie despre războiul de dincolo de front, pe care îl poartă mai ales femeile, victime fără să li se recunoască sacrificiul (eroii de război sînt bărbați, femeile violate de soldați nu pot fi eroizate, remarca scriitorul Cătălin Mihuleac în romanul *America de peste pogrom)*. În *Decojind ceapa*, Günter Grass scrie despre refuzul familiei sale, în special al mamei, de a povesti prin ce a trecut (de cîte ori a fost violată) în timpul războiului. Uitarea, dacă este posibilă, permite victimelor să-și continue viața. În piesa lui Norén, tatăl se autoeroizează – „vin de la război, care nu a fost chiar o vacanță" – și pretinde de la familia sa revenirea la viața anterioară, în care el are rol dominant. Dar dacă el pare să poată recupera ceva din normalitatea vieții, soția și fiicele sale nu pot din cauză că lupta lor – pentru supraviețuire – nu s-a terminat. Abuzate și înfometate, ele au reușit să trăiască făcînd alegeri pe care nu le mai pot schimba: un alt bărbat, fratele soțului (Paul Radu în rol de salvator exploatator) pentru mamă (o martiră imperfectă – nevoia i-a ascuțit pragmatismul – jucată de Oana Predescu) și cea mai veche meserie din lume pentru fiica cea mare (Iulia Poptean joacă un personaj redus la instinctul supraviețuirii). Doar fiica cea mică (Eliza Păuna conservă abil candoarea personajului) rămîne încă un copil care are puterea să treacă peste propria traumă, citind la nesfîrșit *Jurnalul Annei Frank*. Orb fizic, dar mai ales mental – trimiterea la mitologia greacă este clară, la orbire seamănă cu Oedip, la modul cum este primit acasă, cu Agamemnon – tatăl (Elias Ferkin creează cu subtilitate un tiran înfrînt) se dovedește neputincios, incapabil să înțeleagă, și eșuează în reconstrucția familiei. Războiul nu poate fi vindecat.

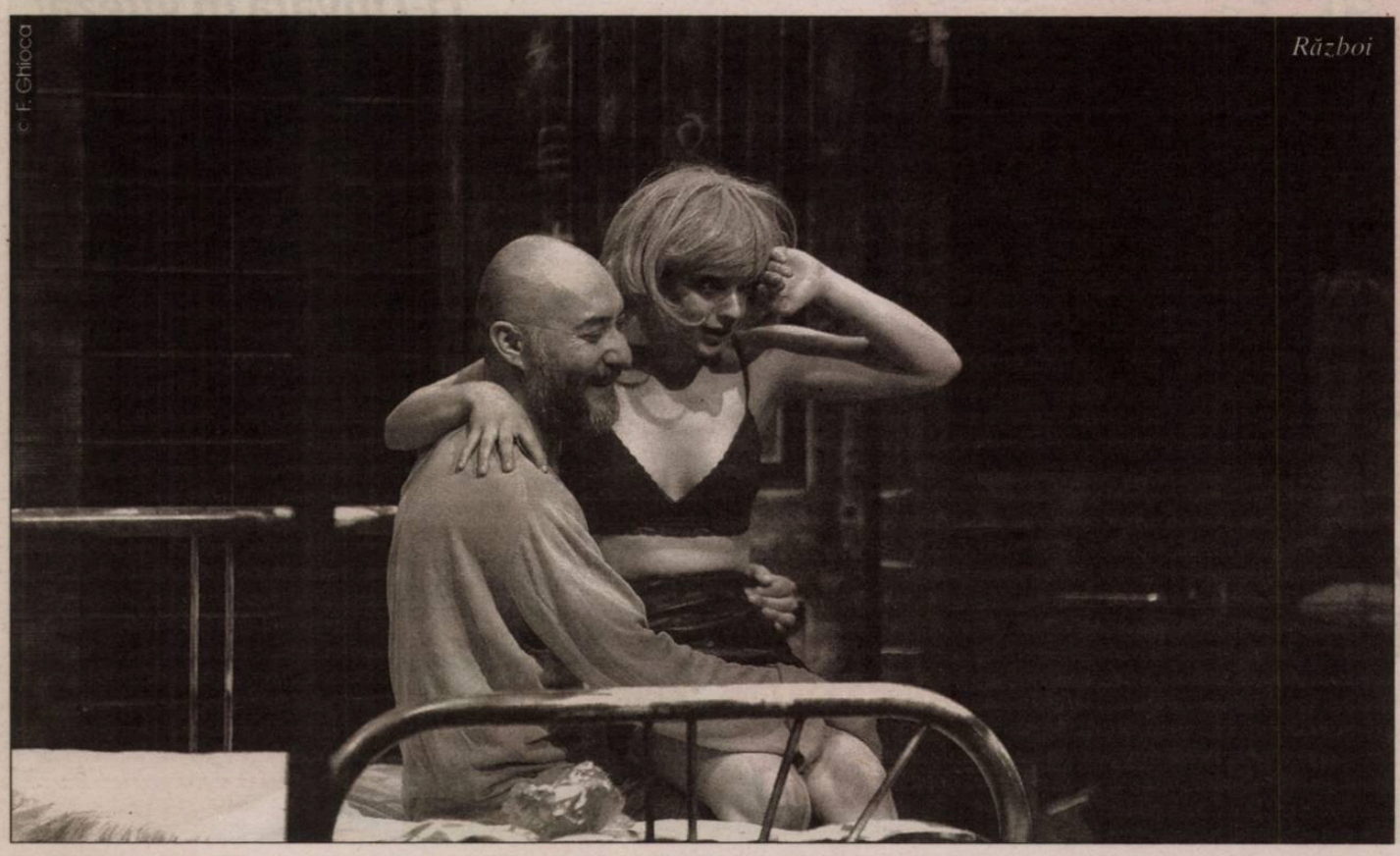

© F. Ghioca

Război

Spectacolul regizoarei Lorena Zăbrăuțanu servește textul lui Norén, prezentînd auster iadul terestru – același cub gol ca mai sus (în programul „9G", în prima fază de producție, creatorii au acces la magazia de decoruri a TNB, fără a primi fonduri pentru scenografie) „adăpostește" casa-conflict. Spațiul este frust configurat și întunecos, scenele sînt despărțite audio de un rock amenințător (sunetul războiului, poate prea des invocat), actorii joacă detașat, ca niște umbre. O post-apocalipsă: sfîrșitul compasiunii.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Daniel T. BLUMSTEIN

Supraviețuirea într-o lume post-adevăr

În pofida minciunilor pe care le colportează politicienii, faptele rămîn în continuare importante și a le înțelege corect e esențial pentru a supraviețui. Știu asta, fiindcă observ în mod regulat consecințele letale ale înțelegerii eronate a faptelor.

Sînt un ecologist behaviorist și studiez modul în care animalele percep și gestionează riscul de a fi atacate de prădători. Dar, mai mult decît să studiez prădători spectaculoși – cu colți ascuțiți, cu modul lor de a se furișa și cu abilitățile impresionante de a se năpusti asupra victimei –, mă concentrez asupra hranei pe care aceștia o aleg.

Pentru a lua decizii corecte, oamenii au nevoie de informații corecte.

Unele specii de canguri pitici se folosesc de fapte în mod greșit. Aceste „gustări" patrupede ignoră mult prea des informația pe care o au la dispoziție – precum fosnetul din tufăriș sau mirosul carnivorelor din apropiere – și plătesc această ignoranță cu vîrf și îndesat, fiind sfîșiate de gheare și zdrobite de fălci puternice.

Cercetarea mea a arătat însă că multe prăzi potențiale – marmote, păsări, șopîrle, pești și chiar nevertebrate sesile marine – pot estima mai bine riscurile. În 1979, ecologiștii Richard Dawkins și John Krebs au propus „principiul viață-hrană", care susține că prăzile care riscă mai mult decît prădătorii sînt supraviețuitori mai talentați. Riscul de a fi mîncat – și de a fi astfel eliminat din bazinul genetic – constituie un stimul puternic pentru îmbunătățirea performanțelor. Pentru prădător, singura consecință a unei greșeli este că rămîne înfometat pînă la următoarea masă.

Putem observa principiul viață-hrană „la lucru" pretutindeni. Atunci cînd un cîine aleargă pe mal sau de-a lungul unei bălți, păsările limicole sau rațele se adună laolaltă, deoarece înțeleg că împreună sînt în siguranță. Oamenii fac același lucru. Sîntem mai temători atunci cînd facem surfing de unii singuri, întrucît știm că, în cazul extrem de improbabil în care un rechin decide să se hrănească cu fibră de sticlă și neopren, șansele noastre de supraviețuire cresc atunci cînd rechinul are de ales între mai multe ținte.

Asemenea animalelor, pentru a lua decizii corecte, oamenii au nevoie de informații corecte și de încredere. Odată, cînd studiam marmotele din lanțul muntos Karakorum, între China și Pakistan, lipsa de informații aproape că m-a ucis. O aversă apocaliptică, urmată de alunecări de teren, a tăiat toate căile de acces către zona pe care o cercetam, lăsîndu-mă dezorientat, în imposibilitatea de a părăsi locul. Pe măsură ce condițiile se înrăutățeau, șansele de a elabora o strategie de evacuare scădeau. Dat fiind că mă luptam cu febra tifoidă și că aveam o grămadă de echipament de laborator cu mine, nu am avut, pur și simplu, energia să străbat kilometri întregi prin noroaie și stîncărie prăbușită. Abia după cîteva zile, cînd amenințarea a trecut și am reușit să părăsesc zona, am realizat cît de nefolositoare era, de fapt, informația disponibilă despre drumuri și căi alternative de evacuare pe care o aveam.

Chiar dacă orice om de știință care se respectă trebuie să pună totul sub semnul întrebării și să fie critic față de cunoștințele deja acceptate, este totuși posibil să faci predicții, să gîndești experimente, să colectezi date și, după analizarea lor, să tragi concluzii care confirmă sau infirmă predicția inițială. Noi învățăm – iar știința progresează – confruntînd în permanență ipotezele cu informații faptice noi. În felul acesta, ne verificăm și șlefuim propriile idei pînă ce ajungem la o concluzie care nu poate fi respinsă cu ușurință. Numim asta „adevărul nostru revelat". Dar adevărul științific revelat face întotdeauna obiectul unor noi analize, cercetări și interpretări. El e considerat întotdeauna provizoriu – adică obiect al unei viitoare infirmări – fără să devină o dogmă pe deplin acceptată.

Atunci cînd oamenii de știință și publicul larg resping ipoteze bine întemeiate invocînd fapte așa-zis alternative, care se sprijină doar pe afecte și pe convingeri personale (post-adevărul discursului politic ambiguu), ratăm o șansă importantă de a ne consolida capacitatea de analiză. Atunci cînd ne grăbim să respingem articole verificate faptic, din surse de știri reputate, ca fiind „știri false", înseamnă că nu reușim să aducem dovezi care să susțină concluziile noastre. Iar cînd – în politică și, la fel, în știință – respingem adevărul revelat, sporim probabilitatea unor urmări catastrofale.

Oamenii au supraviețuit datorită faptului că strămoșii lor au interpretat corect faptele, precum păsările limicole care se adună în cîrd atunci cînd percep un pericol. Ar trebui să folosim în toate domeniile vieții un procedeu științific, prin care să ne fondăm deciziile pornind de la observațiile acumulate. Dacă – și cînd – există suficiente dovezi care să sprijine o anumită concluzie, ar trebui să o acceptăm. Analiza autocritică neîncetată este esențială, dar numai atunci cînd survin idei, dovezi și metode experimentale noi.

A imita cangurul pitic, neajutorat în fața prădătorilor, și a ignora pur și simplu fosnetul din tufăriș nu va ajuta omenirea să supraviețuiască. E, mai degrabă, o rețetă sigură pentru extincție.

Daniel T. Blumstein *este profesor la Departametul UCLA de Ecologie și Biologie Evoluționară și la Institutul UCLA pentru Mediu și Sustenabilitate. Cea mai recentă carte a sa, editată împreună cu William E. Cooper Jr., este* Escaping From Predators: An Integrative View of Escape Decisions.

© Project Syndicate, 2017.
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

PUBLICITATE

festival
DILEMA VECHE
25 – 27 august 2017
în Cetatea
ALBA IULIA
NOI suntem ceilalți

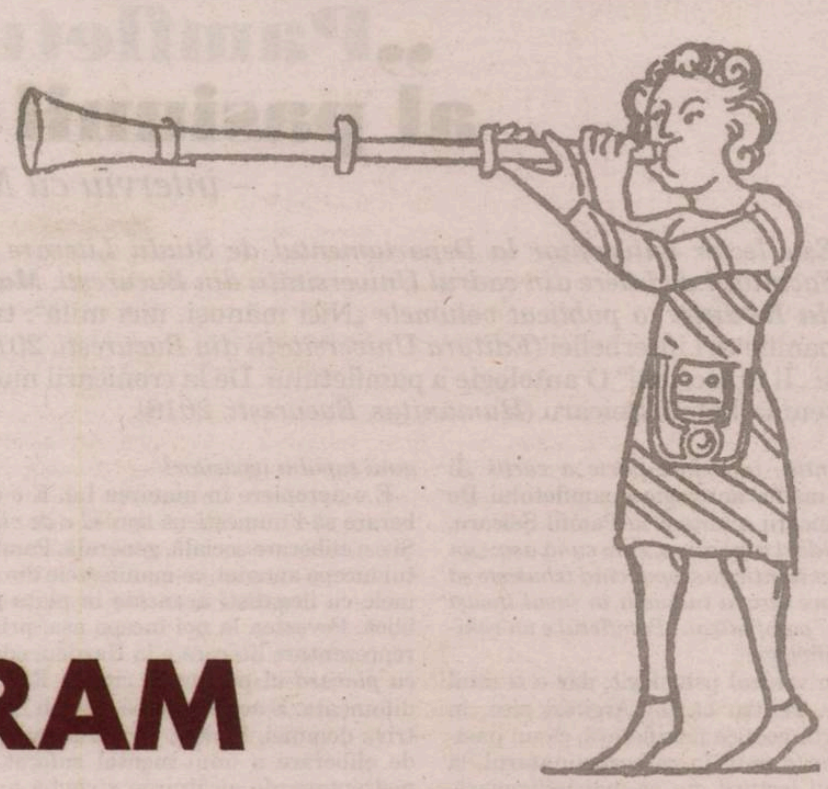

PROGRAM

Vineri, 25 august 2017

18:00 Garda Romană,
Poarta a IV-a a Cetății Alba Carolina

19:00 Conferință inaugurală
„Arta și banii"
IOAN HOLENDER
și CONSTANTIN CHIRIAC
Moderator SEVER VOINESCU
Esplanada Catedralei Romano Catolice Sf.Mihail

20:30 Recital
LIVIU HOLENDER (bariton)
FIONA POLLAK (pian)
Catedrala Romano-Catolică Sf. Mihail

21:00 Spectacol
ZOLI TOTH...
cu tot cu
SENZAȚII 2017
Piața Cetății

23:00 Spectacol
„World Music Alba Community"
MIHAI NENIȚĂ
Free Experience
Curtea interioară a unității militare 01684

01:00 New wave Art party
Jurjak *FRAMM'S*

Sâmbătă, 26 august 2017

10:00 – 20:00 Cetatea copiilor

10:00 Lansare de carte: **„Maestrul"** despre și cu participarea domnului **SABIN PAUTZA**

12:00 Garda Cetății Alba Carolina
Ceremonialul schimbului de gardă

15:00 Cafeneaua cu Dileme

17:00 Conferință **„Patrimoniul între afirmare și asumare"**
CAROLINE D'ASSAY,
PETER AIERS,
arh SERBAN STURDZA
Moderator Ovidiu Nahoi

18:30 Dilema veche:
Ședință de redacție

19:30 Spectacol **ESTAS TONNE – REVIVING WATER**

21:00 Spectacol **Sopranos Classicomedy via Tel Aviv – Alba Iulia all inclusive by NANSI BRANDES & ORCHESTRA SIMFONICĂ BUCUREȘTI,** invitați speciali **OVIDIU LIPAN ȚĂNDĂRICĂ și IULIAN VRABETE**
Piața Cetății

23:00 Spectacol **SABRINA ROMERO** (rumba catalană / flamenco)
Curtea interioară a unității militare 01684

01:00 New wave Art party
Tourette Roulette – *FRAMM'S*

Duminică, 27 august 2017

10:00 – 20:00 Cetatea copiilor

10:00 Clubul Ambasadorilor noștri: Finlanda, Croația, Bulgaria, Austria, Slovenia, Ministrul Delegat pentru Afaceri Europene **VICTOR NEGRESCU,** moderator ANDREI MANOLESCU

12:00 Garda Cetății Alba Carolina - ceremonialul schimbului de gardă

14:00 Dialog cu cetățenii
Conferință în parteneriat cu Reprezentanța Comisiei Europene în România
cu participarea **ES ANGELA CRISTEA** și Ministrul Delegat pentru Afaceri Europene **VICTOR NEGRESCU**
moderator OVIDIU NAHOI

16:00 Workshop „Internal Flight"
ESTAS TONNE

19:00 Lecturi: autori contemporani

21:00 Spectacol
YAMATO
The drummers of Japan
Piața Cetății

23:00 Spectacol
GEORGE BAICEA
Electric Blues Band
Curtea interioară a unității militare 01684

01:00 New wave Art party
Harlequin Jack & NoruNegru – *FRAMM'S*

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ALBA IULIA
CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA
Proiect finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale
Comisia Europeană
europe direct Alba Iulia
BATALIONUL 136 GENIU "APULUM"

Automobile Bavaria
AQUA CARPATICA
DOMENIILE SÂMBUREȘTI
ALBALACT
FLOREA 20 ani
hama
PHILIPS
DEDEMAN 25 DE ANI CONSTRUIȚI ÎMPREUNĂ

„Pamfletul e un semn al pasiunii dezlănțuite“

– interviu cu Magda RĂDUȚĂ –

Este lector universitar la Departamentul de Studii Literare al Facultății de Litere din cadrul Universității din București. ***Magda Răduță*** *a publicat volumele* „Nici mănuși, nici milă“: trei pamfletari interbelici *(Editura Universității din București, 2013) și* „Îi urăsc, mă!“ O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru *(Humanitas, București, 2016).*

Amintiți, în prima parte a cărții „Îi urăsc, mă!“ O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru, *de un ideal arghezian, care sună așa: „un pamflet își atinge scopul cînd izbutește să strecoare otrava îndoielii în insul însuși al celui pamfletizat.“ Pamfletul e un vehicul psihologic?*

E un vehicul psihologic, dar e și unul estetic. Pentru că tot Arghezi zice, în altă artă poetică pamfletară, că un pamflet bun e unul în care destinatarul, la sfîrșitul lecturii, nu se mai indignează, ci rămîne în admirație pentru modul în care a fost insultat. *Dumnezeule, ce bine m-a înjurat ăsta!* Tipul ăsta de ideal: atîta e insulta de lucrată și de bine giuvaergită acolo, în ea, încît pînă și omul care e luat la țintă pentru uciderea simbolică ajunge să admire modul în care e luat la țintă. Ceea ce e grozav. Dar e și un vehicul psihologic, nu doar în ființa celui pamfletizat, dar și în ființa celor de-alături, pentru că niciodată destinatarul nu e – sau e numai în modul cel mai direct – insul pamfletizat. E și-o arătare a vinei lui. O arătare a vinei lui către ceilalți. El e de vină că lucrurile s-au stricat iremediabil. El, acest om, pe care eu vi-l prezint acum insultîndu-l. El e unul dintre cei vinovați pentru dezastrul în care ne aflăm. Iar dezastrul ăsta e definitiv și iremediabil. Aici ar fi diferența față de satiră.

Vorbiți de o revistă, apărută la Deva, în 1934, care se numește Eu și Europa. Pamflet – satiră – critică. *Ce diferențe există între aceste trei noțiuni?*

Diferența teoretică o fac mulți alții, și înainte, și după 1934. Marc Angenot vorbește, în *La parole pamphlétaire,* despre o diferență de privire asupra lumii și despre speranța pe care o purtăm odată cu ea. Pentru că satira e optimistă – satira arată defectele lumii, sperînd să le îndrepte. E didactică – arată, rîde de ele și speră nemărginit că, odată ce intră în rîs, lucrurile se vor îndrepta. Discursul pamfletar, în schimb, nu mai are nici o speranță, nici o brumă de nădejde că lumea pe care o înfățișează mai poate fi reparată. Pamfletarul nu e reparator de lumi. El scrie un soi de bocet spumegat care apare în momentul în care vezi că nu se mai poate face nimic. Cu cît e mai mare frustrarea – *eu v-am spus, eu știam adevărul, uite ce s-a întîmplat pentru că nu m-ați ascultat* –, cu atît indignarea e mai intensă, cu atît fierea e mai vînătă.

E pamfletarul o figură derivată a profetului?

Da. S-au făcut apropieri de Ieremia jelind pe ruine. E *vox clamantis*: *nu se mai poate face nimic. Eu v-am avertizat. Și cu toate acestea, n-ați ascultat.* Figura care mie îmi place foarte mult și pe care o tot repet e aceea cu ciobul de gheață din *Crăiasa zăpezii:* tuturor le-a intrat ciobul în ochi, mai puțin lui. Tot ce era urît se vede, acum, frumos. Și numai pamfletarul știe, de fapt, că boala e generalizată. După ce se produce dezastrul, nu-i mai rămîne decît o insultă pe care să o dirijeze din ce în ce mai vehement către vină, către demascarea vinovaților.

Figura celui pamfletizat poate fi interpretată, la nivelul imaginarului colectiv, ca un reziduu sau ca un apendice al imaginii țapului ispășitor?

E o apropiere în numirea lui. E o eliberare să-l numești, să spui *el e de vină.* Și e o eliberare socială, generală. Pamfletul începe anonim, ca manifestele din filmele cu ilegaliști aruncate în piața publică. Povestea la noi începe așa: prima reprezentare literară e la Hasdeu, odată cu *placard*-ul pe care îl citește Răzvan dimineața. E acolo o vorbă de duh împotriva domniei. E, deci, un soi de supapă, de eliberare a unui mental sufocat de nedreptate, de alcătuirea strîmbă a lumii, care trebuie să se exprime. În istoria genului occidental, se zice că pamfletul e semnul unei crize sociale: producția pamfletară se accentuează, se mărește în momentul în care criza socială e puternică. Reformă – Contrareformă, să zicem. Înainte de Revoluția Franceză. Toată povestea asta de fierbere în interior țîșnește pînă la urmă, însă în scris. După care izbucnește cu totul, dînd lumea de pereți.

Condiția emoțională a celui care scrie e foarte importantă, pentru că el e un revoltat adevărat, chiar dacă uneori scrie la comandă. Dvs. descrieți pamfletul și ca „istorie a unei pasiuni publice“.

E de văzut cînd scrie la comandă: la cronicarii munteni, e o comandă foarte directă, recognoscibilă. Există comenzi care se schimbă, însă, cîteodată definitiv și opus, ca la Arghezi, care are loialitățile foarte fragile. Dar e un mod în care pasiunea servește unui interes de eliberare: cu cît e capacul mai sudat, cu atît țîșnește mai tare vehemența. Și nu numai în scrisul de gazetă. Pamfletul începe prin a fi popular, anonim și colectiv, apoi trece în gazetă și de-acolo, în literatură. E un semn al pasiunii dezlănțuite. Uite și o coincidență cronologică: vîrsta de aur a pamfletului francez e și vîrsta anarhismului, care izbucnește tot atunci, la sfîrșit de secol XIX. E o așezare a clocotului social, care se duce în pamflet. Mai mult decît în satiră.

Vîrsta de aur a pamfletului francez e și vîrsta anarhismului.

În interiorul celui care imaginează și scrie un pamflet, se simte o prezență intențională foarte acută. Implicarea e totală. Poate că efectul de actualitate provine și dintr-un fel complet nemediat în care este redactat. Cum se poate descrie această persoană I din interiorul pamfletului? Are o constituție specială.

Și mie mi se pare că e cea mai puternică figură auctorială pe care am găsit-o vreodată. E cel mai *acolo* dintre toți. Cel mai prezent, cel mai puțin ascuns și cel mai puternic în a spune ce are în minte și în inimă în momentul acela. E cea mai puternică formulă *eu zic așa, adevărul e de partea mea.* Diferența față de literatură fiind că ficționalizantul se joacă cu măști, cu personaje, știm toată povestea. Pamfletarul, în schimb, nu se teme, nu are nici o spaimă că ceea ce descrie poate că nu e adevărat. Asta e special în figura pamfletarului: modul în care componenta discursivă nu poate fi imaginată fără eul cel mai puternic pe care l-am găsit vreodată. E mai puternic decît în lirică. Gen de opinie fiind, nu e relativizant, n-are nici o poveste de modalizare. Doar cronicarii, la început, se ascund, dar ei nu știu că fac literatură; și-atunci, uneori, se pun la adăpost, dar asta se vede clar, ei semnalizează asta prin formule: *se zice, unii spun că*, și-așa mai departe. E un semnal: eu sînt convins de asta, dar hai să zic că nu sînt eu. În rest, ulterior, le trece tuturor joaca asta. Se mai deghizează retoric, din cînd în cînd, fac tot felul de imagini, cum face Bolintineanu, de exemplu: tot soiul de alegorii ale unei cetăți care e amenințată. Dar, după profesionalizarea scrisului, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, după Unire, practic, nu mai există asemenea forme: cînd e de lovit, lovesc fără teamă și fără să se gîndească vreun moment că ceea ce spun nu e adevărul. Îndoiala trebuie să fie, cum spune Arghezi, în partea cealaltă, la destinatar. Pamfletarul nu se îndoiește nici un moment – și asta e o chestie teribilă a modului în care cel care scrie pune acolo tot adevărul lui, fără să îmblînzească vreun moment lucrurile. La el, uneltele bijutierului sînt ale măcelarului. Directe.

Construcția pamfletului este cîteodată atît de independentă obiectual, atît de compactă, încît se întîmplă ca prezența autorului să se șteargă, paradoxal, aproape complet. Ceea ce contează e aproape integral tonul.

Asta se întîmplă mai degrabă în perioada interbelică, în momentul în care pamfletul începe să funcționeze ca un gen recognoscibil, în care cititorul poate să identifice niște structuri cu care poate că este obișnuit. Nu întîmplător, în perioada interbelică, încep să apară gazete care chiar așa se numesc, iar pamfletul devine un gen care vinde, nu doar un gen care funcționează de amorul acru al celui care scrie. Începe să se identifice ca un gen separat, chiar dacă uneori amestecat cu satira, alteori mergînd mînă în mînă cu caricatura de-alături. Asta se întîmplă în *Facla*, de exemplu. Cînd intră Iser în redacție, pamfletele lui N.D. Cocea se modifică la nivel de scriitură: nu mai folosește atît de multe descrieri fizice, pentru că are alături caricatura. De unde era dezlănțuit în toată pamfletăria lui antidinastică înainte de a intra Iser, după ce pictorul și caricaturistul vine în redacție, asistăm la nașterea unui adevărat minimalism de expresie la N.D. Cocea. Și, dacă nu știi că, la un moment dat, s-a întîmplat ceva în imagine, în ilustrația ziarului, nu înțelegi de ce s-a făcut deodată încă și mai amar, încă și mai atacant, dar atacant în descriere gestuală sau de intonație, nu în portretistică. Portretizările merg înspre dinamic, de data asta, pentru că, alături, gazeta îl are deja pe Iser, care folosește descripția directă în caricatură.

Există, pentru dvs., borne, puncte de modificare majoră a spiritului pamfletului, în istoria pe care ați cercetat-o?

Primul ar fi Bolliac: un tip de pamflet în *Mozaicul social*, care pune bazele unui denunț caricatural. El asta face: lucrează în denunț, cu îngroșat de linii, construind într-o retorică secvențială, arborescentă a paș'optului gazetăresc. E interesant ce zice Mircea Scarlat în prefața volumului de opere: și dacă ar fi scris numai *Mozaicul social,* Bolliac tot ar fi rămas fundamental pentru istoria literară. După care, e important modul în care se modifică tipul de pamfletizare difuză la Caragiale. Caragiale nu face pamflet – nu poți să-l iei așa, chirurgical, ca pe iepurele din pălărie și să zici *uite, acesta este un pamflet semnat de Caragiale.* El e pamfletar peste tot, nefiind nicăieri de-adevăratelea. Dar e, din nou, *„Îi urăsc, mă!“* – pe toți, fără discernămîntul individualității. Pe urmă, mai e momentul Cocea. Care e o secătură teribilă. El e un pamfletar care intuiește pentru prima dată, din cîte am putut să văd eu, o poetică pamfletară. *„Nici mănuși, nici milă“* e deviza lui. Așa îl învață pe Vinea, care vine ucenic la *Fa-*

cla. Nici mamă, nici tată, nici patrie adorată – radem tot! Cred că la Cocea s-a întîmplat să văd în întregime figura atotputerniciei pamfletarului în discurs. El urmărește toată viața să se legitimeze în două feluri: ca scriitor – nu-i iese (vorba ceea, trebuie să rateze complet aici, ca să se ducă în partea cealaltă), și ca pamfletar – ca pamfletar de un anume tip, adică antidinastic. El țintește sus de tot: nimic în jur, regele e vinovat pentru toate cele. Cînd, în sfîrșit, e condamnat, e entuziast: a ajuns în vîrf, a atins Everestul! E condamnat pentru delictul de lezmajestate. Dacă îi citești în succesiune pamfletele de pînă atunci, cel pentru care e condamnat e de-a dreptul moale. Pentru ce scrisese înainte, ar fi meritat de foarte multe ori să fie trimis la pușcărie. La un moment dat, s-o fi umplut și paharul Curții Regale... În următoarele articole, după ce se dă sentința, asiști la un pamfletar care țopăie de fericire. Unul dintre articole se numește „Condamnat!" și-ncepe așa: *În sfîrșit, condamnat!* Bine, e și o detenție aurită: face optsprezece luni, într-un penitenciar de la Craiova, cu vizite ale tatălui, pe care-l și lasă să se îngrijească de gazetă cît lipsește, de parcă era plecat în străinătate. Dar e legitimarea supremă: pamfletul și-a atins ținta. *În sfîrșit, condamnat!* Scria de la 1910, iar el e închis la jumătatea anilor '20. În sfîrșit, i se întîmplă visul ăl mare, să fie condamnat. Și-aici e încă un nod – un nod al conștiinței pamfletarului. Că această conștiință nu poate fi pusă în termeni etici e o altă discuție, categoric. Ceea ce e aici e *în sfîrșit, am reușit să clatin stîlpii ăia pe care eu îi consider responsabili pentru ceea ce s-a întîmplat rău în țara asta.* Cocea e de stînga, e republican, deci regele întrupează tot ce e mai nesuferit pe lumea asta. Firește, Arghezi e urmă-

torul. E un soi de nod modernist, al esetizării totale a pamfletului: insul pamfletizat care aplaudă insulta e un soi de cititor ideal, care nu există decît în mintea celui care scrie.

Ați oprit cercetarea la Șeicaru, dar faceți o observație legată de noile manifestări ale violenței verbale în social media. *Odată cu fenomenul ăsta, pamfletul își schimbă substanța. În ce fel? Cum arată noua formulă pamfletară?*

> *„Pamfletul lucrează cu insulta, e morfemul ei."*

Una concentrată. Concentrată în *instant,* în reacția imediată. Pamfletul lucrează cu insulta, e morfemul ei *(rîde).* E o insultă pe care o prelucrează. Și e foarte atent la ancorarea în prezentul faptei. În momentul în care apare presiunea unei reacții imediate, prime – *eu sînt primul care comentez* –, nu e timp de prelucrare a insultei. Insulta pornește goală ca piatra din praștie. Directă. Nu mai e timp s-o mai lucrezi. Din cîte am putut să văd în teoriile și în studiile genului pamfletar, tocmai asta face pamfletul: pamfletul nu e o insultă goală. În momentul în care apare presiunea de răspuns imediat, de a ieși foarte repede la atac sau la contraatac, nu mai e timp de bibilit la o insultă. Înjuri verde-n față. E o modificare de substanță, pentru că unealta, instrumentul se modifică. Dacă mai e sau nu pamflet, vom vedea.

În spatele figurii pamfletarului, cum mai apare, în acest context, autorul? Odată cu suporturile virtuale, nu mai este vorba despre conștiința unui individ, ci de o figură colectivă blurată sau ascunsă în spatele unor paravane.

Cred că e un soi de întoarcere la formele primare de pamflet, la manifeste. Pentru că acolo nu puteai recunoaște, ba chiar era periculos să recunoști, te lua agia... În spatele lipsei de semnătură – la fel ca în spatele avatarului, al semnăturilor colective de tot neamul – e o voce colectivă. Dar, pînă la urmă, e anonim și colectiv, ca folclorul. Cred că e o întoarcere de tipul ăsta – poate vom reface etapele și poate că, peste patruzeci de ani, pamfletul se va întoarce în gazetărie. Dar mi se pare că acum e o apropiere de manifest, de hîrtie bătută pe scîndurile din gardul care mărginește curtea domnească, de afișat pe statuia lui Pasquin, de *poissonadele* împotriva amantei regelui. Acolo, nu-l identificai și se lucra în același *post-truth* de acum. Existau pamfletele care veneau înainte de izbucnirea Revoluției, care arătau cît de rău e la Versailles și cît de îngrozitor se întîmplă lucrurile în palate, în timp ce, pe străzile Parisului, se moare de foame. Informațiile veneau de la servitori, de la vînzătorii de parfumuri și-așa mai departe. Nu erau, așadar, verificate. Important era să se ajungă cît mai repede la o anume poveste, să se scrie, să se arunce pe Sena, să se arunce în piață. Și, la fel, erau crezute. Exista efectul ăsta de încredere în ce vedeai: nu te întrebai dacă e adevărat sau nu, citeai cu mari delicii poveștile astea. Acuma, nu știu cum o să meargă mai departe în prezent. Om vedea.

a consemnat Laura DUMITRESCU

Ioan Alexandru TOFAN

André Scrima și dezlegarea poveștilor

Cărțile lui André Scrima apărute pînă în acest moment creează un profil de autor preocupat de o tematică preponderent teologică, spirituală (sensurile apofatismului, experiența spirituală, liturghia, lectura itinerantă a Evangheliei, ospitalitatea tradițiilor, monahismul, arta sacră, credința și multe altele asemenea). Spre o bună lectură, însă, mi se pare importantă o precizare: Scrima refuză elegant încadrarea „clasică" în breasla teologilor. În acest sens, Anca Vasiliu povestește, într-o evocare, despre răspunsul pe care obișnuia să îl dea Părintele celor care îi cereau „texte": *„Nu sînt teolog, ci monah"*. Altfel spus, ceea ce este propriu lui Scrima nu este atît tematica abordată, ci mai degrabă o anumită sensibilitate, un stil de a vedea lumea și un accent care izvorăsc din asumarea unei opțiuni existențiale exclusive: aceea de a se lăsa confiscat de miracolul întîlnirii Duhului, de a-și aduna puterile pentru a le livra în totalitate atracției venite din partea polului transcendent al lumii.

Astfel, nu mai par stranii textele lui Scrima care depășesc sfera convențională a teologiei. În revista *Prodromos*, în manuscrise, în corespondența purtată cu un seducător talent epistolar, în interviuri, reflecții despre Heidegger și Saint-Exupéry, Malraux, Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Magritte, Yves Klein sau Tarkovski se descoperă celui care, cu încăpățînare de detectiv sau de căutător de comori, scotocește bibliotecile în căutarea lor. Aceste notițe sau comentarii ale lui Scrima nu sînt doar observații conjuncturale sau alinturi erudite. Ele fac dovada unei atenții la cotloanele și nuanțele în care se pitesc adevăruri înalte cît cerul, ca și a unei dispoziții mîntuitoare de a se mira în fața miracolelor culturii – aptitudini exersate, negreșit, prin gestul monahal al „contemplației naturale" ce descoperă constant, în lume, indiciile transcendenței.

Din această categorie de texte face parte și „Semantica unei alte întoarceri: o Poveste cu țigani", publicat inițial în *Prodromos* 6/1967 și reluat în ediția din 1996 a cărții lui L.M. Arcade, *Poveste cu țigani*. L.M. (Leonid Mămăligă) Arcade este el însuși un personaj puțin cunoscut publicului românesc mai nou. Figură importantă a exilului francez, inițiator al Cenaclului Neuilly, al Cenaclului Hyperion și al „Caietelor inorogului", publică relativ puțin și doar sporadic receptat. În 1963-1964 ia naștere însă formidabila *Poveste cu țigani*, o carte magică, încropită din imagini nelumești despre un sat care se chinuie să iasă din strînsorile unui blestem și peste care, în final, răsare primăvara.

André Scrima vorbește despre ea, într-un text care cu greu poate fi luat drept comentariu: mai degrabă, el este o prelungire a magiei cărții, un deznodămînt al vrăjii și o lămurire binefăcătoare a mecanismului ei lăuntric. În primul rînd, dedicația articolului din *Prodromos* „operează o deschidere" în care se instalează interpretarea: „Lui L.M. Arcade, pentru Matei Caragiale, Ion Barbu, V.V., S.T., precum și alți nenumiți ai Tagmei de Taină". Vecinătatea în care este pus L.M. Arcade, Tagma de Taină la care i se recunoaște complicitatea, trimite către căutarea unui sens intim al cărții, care transcende condiția literară: este vorba despre desfășurarea unei taine. A cui? Scrima lămurește chiar de la început: a cuvîntului originar, care face să survină, concomitent, „și povestea și noima și dezlegarea".

L.M. Arcade nu narează evenimente reale, nu reprezintă nici măcar năluci ale imaginației, ci *instituie,* prin cuvînt, lumea. Desigur, precizează Scrima, virtutea „hierurgică" a cuvîntului este un loc comun, cel puțin în Răsărit. Dar tocmai din acest motiv, cartea este o lume în sine, nu o imitație a unui procedeu: meșteșugul cuvintelor de a deveni transparente (tema transparenței este frecventă la Scrima), de a nu fi în stare a „minți" face ca fiecare operă de acest fel să fie unică, irepetabilă ca drumul inevitabil al unui destin pe care doar intelectul divin îl poate vedea împreună cu toate posibilitățile lui neactualizate.

„Noima" poveștii, așadar, stă în inima ei, nu deasupra. Sensul pe care îl dă Scrima confruntării dintre săteni, Domnii Cavaleri și țigani ca reproducere gnostică a unei creații săvîrșite „în istorie" prin curmarea violentă a răului nu este un adaos erudit. Abia spre final, asistînd la batjocura cavalerilor (unuia dintre ei, un țăran puternic îi fură iapa și nu mai vrea să i-o dea), cititorul se dumirește că este vorba de ratarea unei purificări, de ironia unui război, „de-a-ndoaselea" sfînt, care aruncă lumea sub blestemul de a fi stearpă, monstruoasă, scoasă din matcă. Dimpotrivă, poate, sensurile cosmogoniilor gnostice, consemnate de istoriile religiilor, își pot afla, după lectura *Poveștii,* nuanțe și tîlcuri inevidente.

„Dezlegarea" despre care vorbește Scrima marchează ieșirea paradoxală din acest univers infinit. Dar ea se petrece nu în afară, ci tot în adînc. Acolo unde cartea lui L. M. Arcade o întîlnește pe cea a lui Mateiu Caragiale și o continuă: „Acolo unde *Craii* asfințesc, răsare *Povestea* lui L.M. Arcade". Dacă soluția din finalul cărții lui Mateiu Caragiale este înstrăinarea definitivă a lui Pantazi, cea din *Poveste cu țigani* este regăsirea primăvăratică a satului mîntuit, în care Axente citea, Pavel cînta, moș Nicanor, cititorul în zodii, se întoarce cu un popă mai tînăr ca să aibă comunitatea o temelie. Este recuperată astfel cumințenia, taina ființei care este „nu *datina arhăică*, ci *dar actual,* cunoaștere din inimă, în inima lucrurilor, *grai anume* (și chiar o anume istorie)". Că povestea este „românească", Scrima o spune în cîteva rînduri, chiar. Dar nu este românească în sensul unei tradiții „de cămin cultural". Ea este astfel întrucît accesul la universalitatea sensului nu se obține decît dintr-o „situație" anume, dintr-un colț al lumii sau dintr-un „sat" anume. Iar acest sens, o spune povestea lui L.M. Arcade în tălmăcirea lui Scrima, este firescul întocmirii lumii, marcată de întoarcerea acasă a lui Antim și a lui Pavel.

Sensibilitatea monahală pentru detaliile semnificative, atenția îndreptată către semnele transcendenței întipărite în textura lucrurilor și „îngrijite" de dorul necurmat de Ceruri, abandonul în bătaia Duhului sînt poate, în lectura de mai sus, tocmai „cheile hermeneutice" ale lui Scrima prin care, în adîncul poveștii lui L.M. Arcade, este regăsit adevărul dascălului Antim: „murmurul abia deslușit al firii, neîncetat la țară, mulțumește Domnului pentru singurul bine: acela ce nu I-l știrbește omul".

Ioan Alexandru Tofan *este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Dintre cărțile publicate:* City Lights. Despre experiență la Walter Benjamin, *Humanitas, 2014.*

Cu ochii-n 3,14

DACĂ AR EXISTA VREO ÎNFRĂȚIRE ÎNTRE PREOȚI ȘI TOCURILE ÎNALTE, ÎNTREAGA ȚARĂ AR DEVENI DE NERECUNOSCUT (CU BASMALE) PÎNĂ PE 21 AUGUST?

■ „Turiștii englezi beneficiază de o lege care le permite rambursarea tuturor costurilor vacanței dacă fac toxiinfecție alimentară. Rambursarea banilor făcîndu-se în baza unei simple chitanțe de la o farmacie, din care să reiasă achiziția unui medicament care tratează toxiinfecția.“ Vă dați seama că, dacă ar exista o astfel de lege în România, vacanța ar deveni cel mai bun business? (**A. M. S.**)

■ Prima oară cînd am văzut un autobuz pe care scria mare *Primăria Voluntari,* m-am gîndit că trebuie să fie mijlocul de transport al funcționarilor din respectiva primărie, al viceprimarului sau al consilierilor locali, pentru cazurile în care vor să facă excursii în alte orașe și în alte țări, eventual ca să mai pună la cale vreo înfrățire între localități. Pe urmă mi-am dat seama că există mai multe autobuze cu respectiva inscripție, și nu tocmai potrivite pentru drumuri lungi sau de protocol. Sînt pur și simplu mijloacele de transport public ale fostei comune transformate în oraș. De ce scrie însă pe ele așa de mare *Primăria Voluntari?* Ca să știe tot localnicul de rînd care merge cu autobuzul că existența acestui mijloc de transport se datorează primăriei? Ca să înțeleagă o dată pentru totdeauna că primăria lor merge ca pe roate? Numai că autobuzele astea, cu înscrisul lor cu tot, par cam vetuste, cam prăfuite, cam obosite. (**A. M.**)

■ Scandalurile (homo)sexuale în care sînt implicați preoți și episcopi ortodocși (Huși, Slatina, Buzău, Tomis, toate regiunile istorice) s-au înmulțit de așa natură în ultimele săptămîni, încît am renunțat să scriu despre ele aici. De fapt, încep să-mi devină simpatici preoții ăștia pofticioși. (**M. C.**)

■ Brand-ul Yves Saint Laurent a lansat pantofii *stiletto* cu role. Costă peste 2000 de euro, sînt eleganți, iar tocurile înalte sînt montate pe o platformă cu roți, dotată cu frînă. Bănuiesc însă că la cumpărare trebuie să faci dovada că ai asigurare de sănătate. (**S. G.**)

■ În sectorul 4, lîngă Parcul Tineretului, bordurile (eternele!) vor fi acoperite – pentru protecție (?!) – cu un înveliș din plastic și fibră de sticlă. Totul va costa 180.000 de lei, pentru un kilometru de borduri. Urmează oare să se-acopere întreagă țară cu o bulă mare, din plastic? Pentru protecție, nu de alta. (**C. Ș.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut (XXIII): *„Domine, quo vadis?“* („Doamne, unde Te duci?“, *Ioan* 13, 36). În turcă: *Ya Rab, nereye gidiyorsun?;* în rusă: *Kuda tîi idioși, Gospodi?;* în finlandeză: *Minne menet, Herrani?* (**M. P.**)

■ Felix Tătaru, acest guru al publicității românești, care a umplut mass-media de reclame cu basmale, iței, ii și macrameuri, a primit într-o pungă de plastic o șpagă de 50.000 de euro de la Elena Udrea pentru campania PDL, iar acum susține din greu Coaliția pentru Familie. Deci și șpăgar, și bigot! Cam ironic pentru cineva a cărui onomastică (latinescul Felix alipit de păgînul Tătaru) sugerează ecumenismul civilizator și tolerant. (**M. C.**)

■ Un bar din Germania a creat pe Facebook *event*-ul *„Solar Eclipse Party – free entrance,* 21 august“. O doamnă a comentat: „Mulți copii încep școala pînă pe 21 august, nu ați putea muta *event*-ul în week-end?“, la care altcineva a zis: „Înțeleg eu bine, doamna aceasta tocmai a cerut reprogramarea soarelui?“ Eclipsa minții! (**M. C.**)

A APĂRUT CINEVA ÎN MIJLOCUL TINERETULUI SIMPLU

■ În spatele blocului, în locul obișnuit de depozitare a gunoaielor, cineva a aruncat un manual de istorie. Era deschis la pagina intitulată „Patria română“. (**C. Ș.**)

■ La Belgrad am fost, într-o seară, la o terasă unde, în mijlocul fiecărei mese, creștea cîte un copac. Voluminos. Deci se poate. (**I. P.**)

■ A apărut o nouă ediție *Duden,* dicționarul explicativ al limbii germane. Dicționarul conține 5000 de intrări noi. Printre termenii introduși recent: *Emoji, Fake news, postfaktisch, Selfie, Tablet.* Dacă nu înțelegem lumea nouă, măcar cuvintele care o compun să le înțelegem... (**M. M.**)

■ Pe 12 august s-au sărbătorit Ziua Mondială a Tineretului, dar și Ziua Mondială a Elefanților. Presupun că cel mai cîștigat din toată povestea asta este tineretul elefantin. (**A. P.**)

■ Pînă să ajungem cu numele de firme în sectorul 4 al Capitalei, un popas de o zi la Voluntari: Exterminus SRL, Renegat Impex SRL, Căruța Cu Mâncare SRL, Cascade Văcărescu SRL, Indivizual SRL, Simplu Activ SRL, Galactic Activ SRL, Pitica Activ SRL, Leu Activ SRL, Marian Blondu Unik SRL, Legumescu Concept SRL, Piu Piu & Casa Bună 2015 SRL, Barbar Est SRL, Nicolas Taifun SRL, Uși Frigorifice SRL, Rococco Reneiscence SRL, Mitici Taxi SRL, Fabulafia SRL, Trioul Comercial Acord SRL, Meșterul De Zâmbete SRL, Educativ Aliment SRL, Post Post SRL-D, Lilieci Development SRL, Te Iubesc Dulce Com SRL, Vatra Vieții SRL, Bărbosul Prietenos SRL, Credibil Design Construct SRL, Fericire La Pachet SRL, Amintirea Din Cutie Fotografia SRL-D, Fason SRL, Dimensiunea Umană SRL. (**D. S.**)

PUBLICITATE

festival
DILEMA VECHE
25 – 27 august 2017
în Cetatea
ALBA IULIA

SABRINA ROMERO
26 august ora 23.00

NOI suntem ceilalți

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ALBA IULIA · alba IULIA · CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA · BATALIONUL 138 GENIU "APULUM" · europe direct Alba Iulia · AQUA CARPATICA · SĂMBUREȘTI · ALBALACT · FLORIA · hama · PHILIPS · Automobile Bavaria · DEDEMAN

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

festival DILEMA VECHE 25-27 august 2017

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **705** ■ 24-30 august 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

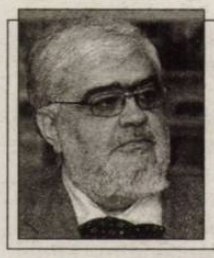

ANDREI PLEȘU

„Autonomie“

pagina **3**

OVIDIU NAHOI

„Doi ani de la criza migranților: lecția germană“

pagina **5**

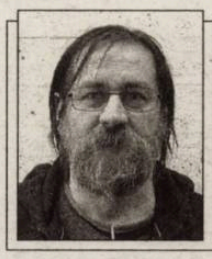

Interviu cu
DAN PERJOVSCHI

pagina **14**

La mare

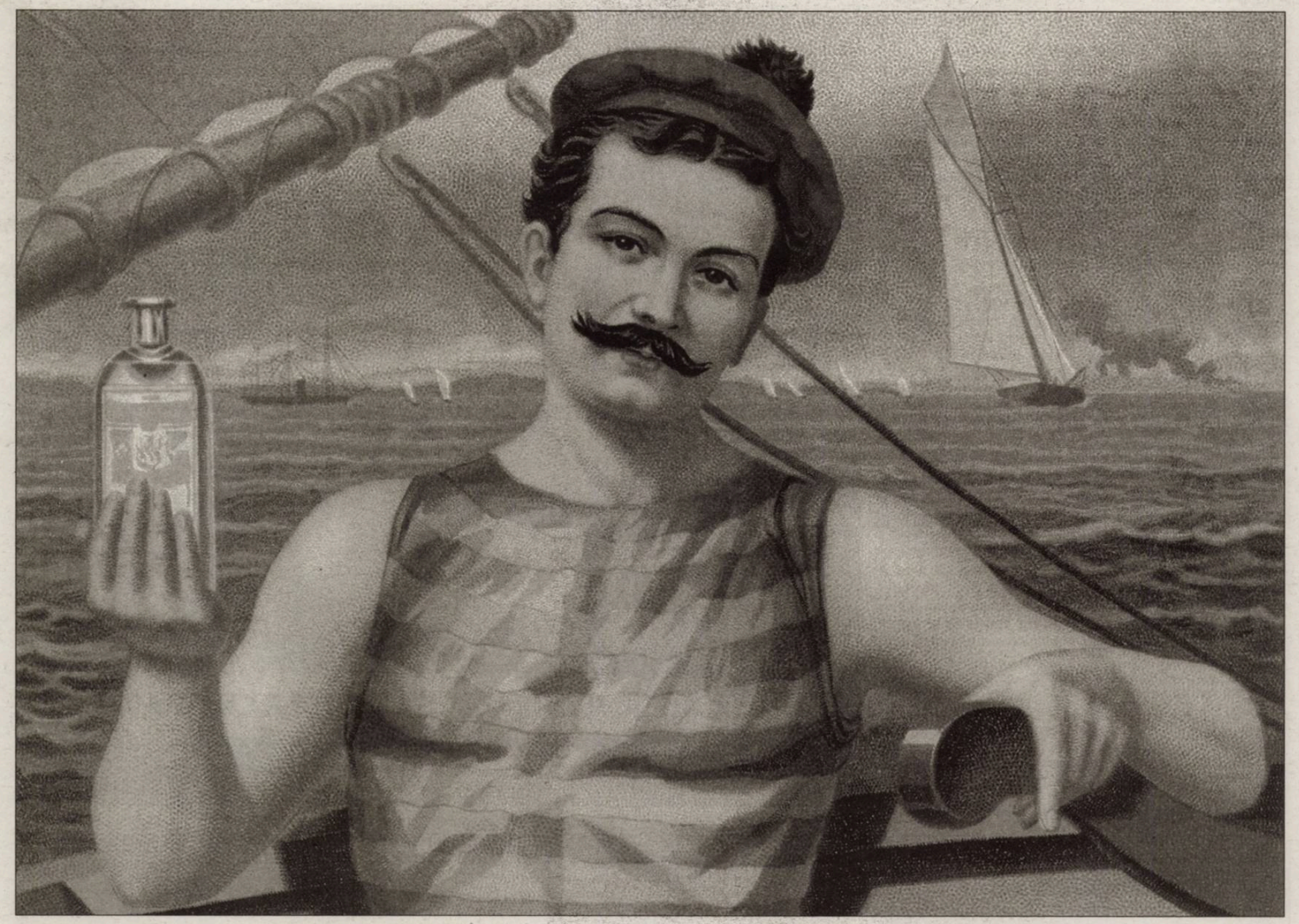

„Om liber, vei iubi întotdeauna marea!“

CHARLES BAUDELAIRE

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei CODRESCU

August

Prietena mea Maria Jetta, o soprană călătoare, a fost în Islanda și a plutit printre fiorduri, cîntînd Grieg pentru scandinavi. În iunie, în Minneapolis, îmi dăduse o pereche de mîini frumos modelate, ca să le folosesc în filmul pe care îl turnam. În iunie eram un tip plin de energie și creativ, care făcea tot felul de chestii amuzante și răcoritoare, în timp ce eram și productiv, și oarecum „fierbinte". E august acum și nu mă mai simt deloc fierbinte. I-am scris Mariei:

Dragă Maria,

Vara mea a luat sfîrșit brusc cînd producătorul nostru a rămas fără ceea ce el numește „bani". Echipa de filmare s-a risipit pentru o săptămînă, apoi pentru două și, iată, acum le-am pierdut șirul. Ne-am împotmolit la St. Louis, după ce filmaserăm jumătate de film, ceea ce nu e chiar rău, dată fiind topenia de afară. La vremea asta din an, delta fluviului Mississipi nu-ți dă numai lingori, ci aruncă asupra ta un blestem al leșinului. Mîinile au fost de folos (mie) ca să o sperii pe Rose, cea mai tînără membră a echipei, care a rupt-o la fugă țipînd ca din gură de șarpe, cînd m-am luat după ea cu mănușile acelea imense. Altminteri, au fost depozitate cu grijă în așteptarea scenei de la Catedrala St. Louis din New Orleans unde, cu mîinile în mîini, i le vom oferi lui Iisus, care și-a pierdut cîteva degete pocnindu-le către Katrina, împingînd-o astfel să bîntuie la vreo zece mile de French Quarter. Inițial voiam să-l facem pe Zoran, sculptorul, să le rupă în timpul sacrificării caprei, dar ne-am gîndit că ar fi total anti-climax să le rupem atît de devreme în cursul filmului. (...)

Două Barbie ușor porno, care filmau ceva ca un „jurnal de știri despre modeling" într-un studio de lîngă Zoran, au venit cu regizorul lor cu tot să mă „intervieveze". De aici și scena memorabilă (care sper să ajungă și în film) cu două Paris Hilton anorexice ținînd în mîini hălci sleioase de capră (și mușcînd sclifosit din ele) în timp ce puneau întrebări de genul „De unde sînteți?". Astfel de lucruri nu le poți inventa.

După asta, lucrurile au luat-o în jos și iată că se făcuse august. Augustul ăsta nu este ce am comandat eu. Eu am zis, extrem de clar, „ceva vărătec și interesant!", nu „flăcările iadului și paralizie!" Școala începe la începutul lui septembrie & atunci voi tortura tineri, o activitate întotdeauna revigorantă. Cînd se va relua filmul (producătorul pretinde că a găsit ceea ce el numește „bani") o să ne întoarcem, fără îndoială, la Minneapolis, sub un motiv sau altul, și, dacă o să fii prin preajmă, hai să bem ceva cu gheață și o să-ți povestesc ce s-a ales de luna august.

Frați gușteri, surate șopîrle, fiți dîrzi!

[...]

traducere de Ioana AVĂDANI

(apărut în Dilema veche, *nr. 184, 16 august 2007)*

Dilema veche vă propune

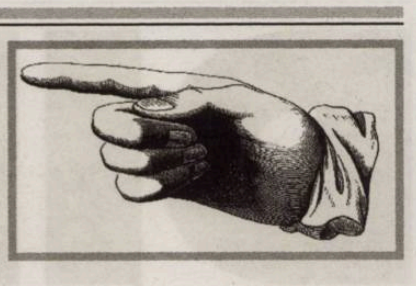

■ La aniversară! Toma Caragiu: 92 – „Teatrul m-a chemat cu toate corurile lui de sirene. Redevenit civil, n-am mai găsit loc – momentan – la Teatrul Național. În holul direcției m-a întîlnit Pache Focșăneanu, director la Constanța. «Vino la mine, să faci un Rică!» Am zis «bine» și m-am dus la mare. Am făcut un Rică, un Hlestakov și altele..." – interviu realizat de Alecu Popovici pentru *Teatrul,* 1971. (Ruxandra Mihăilă)

■ În ultimii șase ani de zile de cînd predăm *creative writing,* cele mai frecvente întrebări pe care le primim Florin Iaru și cu mine sînt legate de cum se pregătește un manuscris de proză de ficțiune, care sînt cele mai bune edituri unde să fie trimis și ce trebuie făcut dacă manuscrisul e respins. Ei bine, Fundația „Friends for Friends", care decernează Premiile Superscrieri, vine cu o soluție și oferă Bursa „Prima carte". Florin Iaru și cu mine ne vom asigura că cele mai bune idei de proză pot fi transformate în manuscrise publicabile la oricare dintre marile edituri de la noi. Anul viitor, pe vremea asta, ați putea fi un autor publicat! Detalii despre înscriere, preselecție, bursă și programul de mentorat găsiți la http://ffff.ro/prima-carte. (Marius Chivu)

■ În fiecare marți seara, pe postul TV5 Monde e o emisiune care se numește *Visites Privées,* prezentată de simpaticul Stéphane Bern. Dincolo de discuțiile foarte agreabile din platou, așa cum producătorii noștri de televiziune au uitat să facă (sau poate n-au știut niciodată), emisiunea își poartă telespectatorii prin locuri extraordinare, arătînd monumente și personaje interesante din Franța, toate având legătură cu istoria și patrimoniul parcă nesfîrșit al acestei țări. (Andrei Manolescu)

■ *Țara moartă,* documentarul semnat de Radu Jude, intră în cinematografe din 25 august. Un film de-o simplitate năucitoare, care suprapune istorii, oameni și fapte. Fotografiile din colecția Costică Acsinte, fragmentele din jurnalul medicului Emil Dorian și bucățile din coloana sonoră a filmelor de propagandă din anii '30-'40 vorbesc despre lumea românească și despre păcatele ei mai puțin cunoscute. (Ana Maria Sandu)

■ Luni, 28 august, la Cinema Muzeul Țăranului, vor fi proiectate două episoade din serialul *Izolați în România,* realizator Dite Dinesz. Veți vedea imagini din sate și cătune din Vrancea și din Hunedoara unde biserici vechi de peste două sute de ani ajung adăposturi pentru păsări, iar case în care au locuit familii ani întregi sînt acum deschise și își așteaptă în zadar oamenii. Este vorba despre un proiect susținut de Muzeul Național al Țăranului Român, în parteneriat cu TVR. Am semnalat proiecția și pentru că faptul că este bine că astfel de documentare de televiziune ajung și în cinema, la un alt fel de public. (Adina Popescu)

■ La ArCuB-Gabroveni a început Festivalul Internațional de Teatru Independent „UnderCloud". La această a zecea ediție sînt programate peste 40 de evenimente. Nu rataţi spectacolul *Iulius Caesar. Fragmente,* de Romeo Castellucci. Programul complet al festivalului poate fi consultat la www.undercloud.ro. (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Lenea**
- **Păsările mii**
- **Arta și banii**
- **Euro**

album dilematic Daniel Goace

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.400
Tipărit la Tipomedia

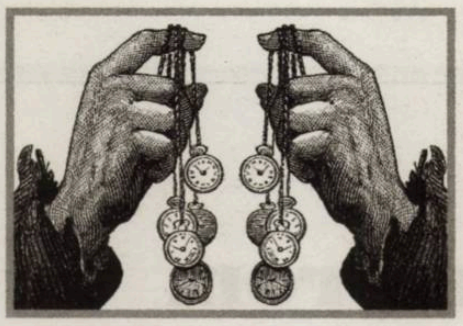

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Autonomie

Reiau mai jos, cu unele modificări, un text pe care l-am publicat acum patru ani, în Adevărul. *Nu fără legătură cu schimbul de replici survenit între dl Kelemen Hunor și subsemnatul în ultimele două săptămîni. Am ajuns să cred că, atenți cum sîntem la tensiunile „tradiționale“ dintre majoritatea autohtonă și minoritatea maghiară, nu mai realizăm cu cîtă voluptate ne dușmănim între noi. Ni se spune mereu că trăim sub amenințarea unei radicale pierderi de identitate și de suveranitate, că sîntem ținta unui atac planetar, că străinii ne vor răul. Dar e evident că dușmănia dintre noi, maxilarele încleștate ale unor români împotriva altor români, ura față de noi înșine e infinit mai prezentă și mai eficace decît orice presupus complot antinațional. Spiritul comunitar ne plictisește. Preferăm gloria îndreptățirii solitare, victoria privată împotriva celor de același neam cu care nu sîntem de acord. Avem dreptate pe cont propriu, împotriva oricui are alte convingeri decît noi. Confraternitatea, valorile fondatoare, comunicarea cuviincioasă nu mai au, pentru fierbințelile noastre vanitoase, nici o greutate. Preferăm dihonia. Și nu despre o concordie flască vorbim cînd spunem asta, ci despre incapacitatea noastră de a ne respecta unii pe alții și despre învinovățirea altora pentru eșecul conviețuirii noastre firești cu „aproapele“...*

Din cînd în cînd, fantomele de secol XIX ale naționalismului maghiar au mici spasme vitejești. Atît așteaptă fantomele – la fel de bătăioase – ale naționalismului valah. Irresponsabili de ambele părți se grăbesc să toace subiectul, să declanșeze alarma, să frămînte cu lacrimi aluatul urii. Evident, nici un om cu mintea întreagă nu poate lua în serios vocalizele revendicative ale cîte unui politician aflat în campanie sau ale cîte unui provincial sentimental. Europa de azi nu mai redesenează granițe, șovinismele paseiste nu mai prind, bîzdîcul imperial e ridicol. Altele sînt problemele lumii de azi. Dar pentru oamenii politici și pentru gazetarii pofticioși de subiecte tari, ocazia e grandioasă. Nu trebuie ratată. Încruntătura, obida, răgetul, fălcile încleștate, pumnul spre cer și folclorul militant înfloresc. E ceasul lor!

Observ însă că, atenți pînă la insomnie cu pretențiile autonomiste ale secuilor, nu mai luăm notă de luptele pentru „autonomie“ care se desfășoară, pe diferite paliere, între români. România nu are nevoie de străini pentru a se dezmembra. Se fărîmițează singură. Cu pasiune, cu furie, cu antren. Uitați-vă la războiul – „de secesiune“ – devenit cutumă, dintre Cotroceni și Palatul Victoria. Aveți cumva senzația că cele două instituții reprezintă aceeași țară? Unul zice hăis, altul cea. Unii politicieni declară că vor cu Europa, dar nu ezită, la o adică, să o descrie ca pe un echivalent contemporan al Porții Otomane. Alții refuză „colonialismul“ occidental, dar vor investiții și „dialog“. Parlamentul vrea să fie „autonom“ juridic, justiția vrea să fie „autonomă“, parlamentarii vor să fie tratați diferit (adică „autonom“) față de cetățenii obișnuiți. ANI e acuzată de prea multă autonomie. Prea „autonom“ e și DNA-ul sau, mai bine zis, e dependent de cine nu trebuie. Nici CNA-ul nu e destul de „autonom“. Presa se dă și ea „autonomă“ și organizează mari turniruri intestine. Furia antiromânească a ungurilor e juvenilă față de furia cîte unui jurnalist neaoș împotriva cîte unui coleg din „armata“ opusă. Ați auzit vreodată un reprezentant al minorității maghiare strigînd în gura mare că dorește adversarilor săi „să moară în chinuri“? Ei bine, eu am auzit un gazetar român proferînd un asemenea blestem la adresa unor „adversari“ consanguini... Pînă să ne cotropească vecinii de la apus, s-ar putea să ne căsăpim între noi, să le oferim pe tavă o „țară pustie“. Politicienii nu vor să facă politică. Vor – Mircea Diaconu *dixit* – „să muște, să rupă“. Din carnea năvălitorilor panonici? Nu, ci din carnea unor „frați români“! Cînd îți amintești ce spuneau pedeliștii despre uselești și uselștii despre pedelești, sau cînd auzi ce spun unii liberali despre alți liberali și unii pesediști despre unii liberali, sau unii liberali despre unii pesediști, sau unii useriști despre alți useriști, cînd vezi cum dau de pămînt unii cu alții politicienii invitați la diverse talk-show-uri, sfîrșești prin a te întreba: *cîte Românii* există? E România *reprezentată* cu adevărat de actualii ei parlamentari europeni? Scena e invadată de personaje de mîna a treia și a patra care invocă o Românie *a lor,* fără legătură cu România *celorlalți*. Ura dintre români nu pare deloc mai prejos decît vreun universal complot antiromânesc. În ce mă privește, simt că trăiesc într-o Românie *confiscată*. Privesc la televizor, citesc ziarele, ascult discursurile politicienilor și mă simt *străin*. Mai toți își bat joc de „autonomia“ mea intelectuală, de patriotismul meu, de nevoia mea de solidaritate. Fiecare luptă cîinește pentru cariera lui, pentru nebuloasa lui glorie, pentru îndreptățirea lui inviolabilă. Toți vor să aibă dreptate, pe socoteala liniștii mele, a bunei cuviințe naționale, a libertății gîndului meu. Dacă așa a ajuns să arate țara mea, atunci n-am nici o ezitare să cer, pentru sufletul meu, un dram de autonomie!

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Hotel Ambos Mundos (V)

– a existat Comunismul? –

Pentru mulți turiști europeni în Cuba, comunismul este un spectacol de neratat. Ce-i drept, este greu de imaginat o istorie mai mitizată și mai „colorată“ decît aceea a revoluției cubaneze. Văzută din afară, pentru cei de dreapta, aceasta a fost opera unor agenți ai „internaționalei comuniste“; pentru cei de stînga, Revoluția a fost lupta țăranilor și a proletariatul agricol împotriva latifundiarilor. Văzută din interior, ea a fost o lungă luptă de independență.

Hagiografia Revoluției începe, explicit, cu „apostolul“ José Martí, erou și ideolog al unuia dintre războaiele de independență față de Spania *(Guerra Chiquita,* 1879-1880). Jurist, jurnalist, poet de o mare cultură și vizionar politic de anvergură, fondator al Partidului Revoluționar Cubanez, Martí visa la independența întregului continent sud-american, cu acordul SUA, dar fără intervenția armată a acestora. Acest război este pierdut, iar Martí moare în prima luptă. Independența va fi cîștigată abia în 1898, cu ajutorul intervenției armate a SUA, care își vor începe propria lor dominație, una economică.

Panteonul sfinților revoluției se continuă cu Che Guevara, un om „remarcabil de cultivat pentru un *latino“,* după cum scrie în dosarul său CIA, organizator și strateg intercontinental de gherile revoluționare. Asociat mai ales revoluției cubaneze, el a fost adeptul „războiului total“ împotriva „asupritorilor“. De aceea a și intrat în dizgrația Moscovei, pe care a criticat-o că a trecut de partea acestora. A fost un aventurier – ceea ce recunoaște și singur: „Mulți mă vor considera un aventurier – ceea ce și sînt, doar că unul de un soi diferit: unul dintre aceia care își riscă pielea pentru a-și demonstra platitudinile“. Un aventurier care, ajuns la putere, a și făcut ceea ce gîndea. Ca ministru al Industriilor în Guvernul Castro, de pildă, a impus, încă din 1959, o primă reformă agrară, care limita suprafețele fermelor la 3,333 acri (1333 de hectare), tot ce depășea această limită fiind fie redistribuit țăranilor în parcele de 67 de acri, fie organizat ca ferme de stat (această latură Cuza/Kogălniceanu a lui Guevara nu face parte din hagiografia de dreapta a revoluției cubaneze). Un aventurier care nu s-a sfiit, după cum tot el recunoaște, să ucidă pe oricine stătea în calea triumfului revoluției, așa „neortodoxă în formele și manifestările sale“ cum a fost ea (această latură nu face parte din hagiografia de stînga). Un aventurier care, pe faimoasa sa motocicletă *La Poderosa,* seamănă mai mult cu James Dean și pe care fotografia din 1960 a lui Alberto Korda l-a transformat în *Guerrillero Heroico,* o imagine care „își trăiește propria sa viață, independent de Che însuși“ – după cum constată Trisha Ziff, curatoarea expoziției *Che! Revolution and Commerce* (această latură face parte din hagiografia tineretului rebel din toată lumea). Guevara a murit asasinat pentru pozițiile sale. Eroarea de PR a autorităților boliviene, controlate de CIA, de a arăta lumii întregi imaginile cu cadavrul său, l-a transformat într-un martir.

Genealogia esențială a Revoluției se încheie cu Fidel Castro, provenit și el dintr-o familie bogată de fermieri și educat în școli iezuite, acceptat cu greu de comuniștii cubanezi, dar căruia îi revine menirea să etatizeze și să instituționalizeze victoria și, mai greu, să facă să dureze regimul astfel instituit. A făcut totul să rămînă la putere și după moartea sa. *Apostol, revoluționar, dictator:* o genealogie aproape canonică a revoluțiilor comuniste victorioase.

Dincolo de mitizare există însă contextul social real al Revoluției. Aceasta i s-a opus dictaturii lui Fulgencio Batista. Cine era Batista? Caporal, apoi sergent-stenograf în armată, profitînd de „revolta sergenților“ din 1933 împotriva dictaturii generalului Gerardo Machado pentru a obține o poziție de lider, devenit peste noapte colonel, apoi șef de Stat Major și controlînd din umbră practic întreaga politică a Cubei pînă la Revoluție. Va sprijini, contra cost, interesele economice americane în insulă, astfel încît s-a ajuns ca majoritatea industriei zahărului (principala resursă economică a Cubei) să fie în mîinile corporațiilor americane, iar străinii să posede 70% din terenul arabil al țării. Pe de altă parte, Batista va conlucra cu mafia italo-americană. Înțelegerea sa cu Meyer Lansky, emisarul lui Salvatore „Lucky“ Luciano, era una simplă și universală: trei milioane de dolari „avans“, aceeași sumă anuală într-un cont elvețian și un mic sprijin pentru a rămîne la putere. Totul în schimbul autorizației pentru jocurile de noroc și închiderea ochilor la traficul de droguri spre continentul american. Confruntat cu revolte tot mai intense, Batista restrînge drastic drepturile civile, inclusiv dreptul la grevă, cenzurează presa și instituie un Birou pentru Reprimarea Activităților Comuniste, cu ajutorul căruia va executa public, ucide și tortura zeci de mii de protestatari. În acest context – și doar în acest context! – poate fi înțeles ceva din Revoluția cubaneză.

Ce a fost deci comunismul în Cuba? Singurul răspuns onest ar fi că, în Cuba, comunismul a fost... cubanez. Căci, ca pretutindeni, se aplică și în acest caz întrebarea: *Desigur că sînt comuniști, important este împotriva cui?* Iar împotriva dictaturii lui Batista, comunismul cubanez chiar a însemnat totul pentru majoritatea populației. Est-europenilor le este mai greu să înțeleagă și să accepte acest lucru, căci, în țările noastre, comunismul nu s-a luptat cu un dușman intern real, ci a fost exportat și impus de o dictatură externă – și doar neconvingător susținut de o mică minoritate autohtonă. Identic în teorie, acest comunism nu este, în fapt, identic cu mișcările comuniste din Rusia țaristă, din dictaturile latino-americane, din coloniile africane, din Grecia coloneilor sau din Spania războiului civil. Comunismul pare să rămână un foarte eficient discurs organizatoric al revoltei. Dar, din momentul în care revolta duce la preluarea puterii, ne spune Orlando Figes, această putere se organizează ca dictatură și intră deja în declin, căci începe să lupte împotriva revoltaților proprii.

Cum se raportează, acum, cubanezii la comunism? Ambivalent... Antropologul britanic Martin Holbraad relatează, în acest sens, un monolog edificator al unei bătrîne pe o stradă a Havanei: „Cînd oamenii ăștia l-au dat jos pe Batista, eram cu ei – totul era atunci schimbare! Dar, Dumnezeule, cine ar fi crezut atunci că o să-i mai avem aici, agățîndu-se cu unghiile, pînă acum? Nimeni nu poate să suporte asta!“.

De la *totul* la *insuportabil*. Un rezumat brutal, dar grăitor...

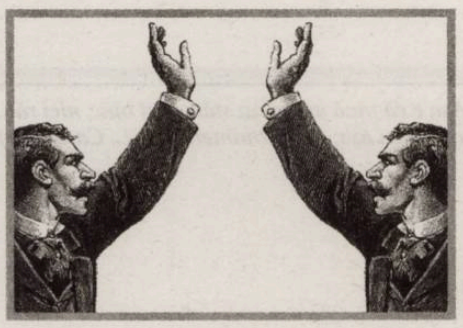

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Politica și geana de rom

Acum cîteva zile, după o discuție despre manele cu fiu-meu, mama, tanti Lucica și Lili, plictisite de bîrfit pe toată lumea și aflate într-o pauză de publicitate la Antena 3, îmi spun serios că nu ar trebui să mă iau de Adrian, că e rudă cu noi. M-am gîndit, ros ușor de invidie: *„Dumnezeu e crud, ce mai încoace și încolo, dacă doar pe mine m-a sărit în halul ăsta geana lăutărească. Văru' de-al enșpelea, Guță, e o vedetă de vedetă, văru-miu primar Marin a cîntat în deschidere la Phoenix și acuși sînt și din geană cu Adrian cel mai Minune."*

Le zic că în sfîrșit înțeleg cum se face că în neamul mamei sînt toți sub 1,60 m și că Geta era așa talentată la cîntat. Femeile se uită cam confuz la mine. Sînt obișnuit cu asta, că doar, pentru ele, Gâdea este purtătorul de cuvînt al lui Dumnezeu, Voiculescu e un fel de Iisus mai pragmatic și mai șmecheraș, iar Dragnea, Olguța și Firea sînt apostolii lui cei buni.

– Ce ai, mamă, că doar Adrian e înalt!

Ț rîndul meu să fiu confuz. Înalt în ce sens? Că pe lat nu se zice înalt. Și nici nu îl duce vocea chiar așa de sus. Poate dacă se urcă pe Maybach-ul lui să fie înalt, că altfel nu cred că are mai mult decît cei 1,38m ai mamei.

– Da, bre, e înalt, înalt și mai frumos decît Făt-Frumos! Că nu degeaba îi zic ăștia că e o minune – zic eu sarcastic. Toate dau aprobator din cap și zîmbesc larg. Sarcasmul nu e mai deloc apreciat nici la noi în familie. Nu am nici o îndoială că Antena 3 poate fi recomandată ca tratament pentru stoparea inteligenței și că amestecul cu RTV duce sigur la o scădere rapidă și sănătoasă a oricăror dureri datorate gînditului, dar sînt totuși rudele mele cele mai dragi.

– Hai, pe bune, Adrian Copilul Minune nu numai că e rudă cu noi, dar e și înalt și frumos?

– Nu, dragă, că doar nu de lăutarul ăla vorbeam noi. Adrian Năstase, maică!

Îmi vine brusc să zic că Adi Minune e întruchiparea mai chipeșă și mai talentată a lui Michael Jordan, doar-doar s-o răzgîndi mama să fim rude cu cocalarul ăla de Năstase. Dar nu, băiete, dacă e să mă iau după mama, sînt rudă cu Năstase, cel mai faimos premier pușcăriaș, împușcat și mare, mare numărător de ouă. Întreb dacă nu ar fi mai bine să fim rude cu Ilie, dar nici acolo nu ar fi o mare diferență, căci mega-tenismanul, pe lîngă că este arogant, e îndeajuns de prostovan încît să nu fie în stare să își mascheze rasismul și misoginismul. Aflu cu oarecse stupoare că și Ilie e din neamul extins. Încep să mă cam îngrozesc, că doar de Iliescu au scris toate ziarele că e impur. Sigur, dacă descoperă Antena 3 chestia asta, ajung vedetă, îmi fac neamul mîndru și ajung să îi iau locul domnului Ciuvică.

E clar că acușica sînt gata de politichie, că doar o am în neam și eu pe mătușa Tamara. Tanti Lili începe să îmi explice cum sîntem noi înrudiți și mă mai liniștesc. În felul ăsta, sînt cumva rudă și cu Charlie Chaplin, că și ăla, cică, a avut o bunică din neamul cel bun.

Există o fascinație să descoperim că împărțim gene cu diverși oameni faimoși, indiferent cît de mîrlani ar fi aceștia. Am auzit zeci de ipoteze care mai de care mai fantasmagorice cum că diverși, începînd cu Clinton și terminînd cu Madonna, ar fi romi. Nu contează că oamenii ăia nu au avut nimic de-a face în viața lor cu romii, e de-ajuns că sînt faimoși și în felul ăsta dau „credibilitate" neamului. O mulțime de celebrități, de asemenea, habar n-au că sînt români din osul lui Ștefan cel Mare sau urmași direcți ai lui Decebal. Îmi amintesc de elucubrațiile pe care le-am auzit în Macedonia despre originile machidonești ale marii majorități a eroilor din istoria Bulgariei, Greciei, României, Rusiei, Serbiei și mă liniștesc de tot.

– Vouă chiar vă place Adrian Năstase?

Tanti Lucica și tanti Lili sînt șocate de întrebare. E înalt, un pic durduliu, vorbește bine, a fost prim-ministru și există o probabilitate să fim din același neam – sigur că le place. Începem o discuție despre politică și aflu cu stupoare că Lili l-a votat pe Vadim Tudor. O întreb: *De ce?* Și mă lămurește: *Păi, vorbea bine, era înalt, un pic durduliu*. Și Ponta, și Dragnea, și Tăriceanu intră în aceleași tipare. Îmi iau o oră din viață și le explic în detaliu cît de toxic a fost și este Năstase pentru România. Cît de nesimțit, hoț, avar, mincinos și corupt este presupusa noastră rudă înaltă și frumușică. Discutăm încă o oră despre cum se face manipularea la Antena 3. Pe mama am cîștigat-o de cîteva luni, așa că e cu mine.

– Ce ai, mamă, că doar Adrian e înalt!

I-au retras geana onorifică a lui Năstase. Și ne-am pus de acord asupra felului în care se construiesc politicienii la noi.

Sociopații și scandalagiii care fac audiențe bune la televiziunile cele mai urmărite au cele mai mari șanse să ne conducă. Cu foarte puține excepții, televiziunile sînt cele care determină succesul oamenilor politici și nu educația, experiența, realizările sau caracterul acestora. Și vina nu este numai a votanților, a televiziunilor și a sociopaților din PSD sau ALDE. Este și vina noastră, pentru că am făcut prea puțin să ne înțelegem și să le explicăm cu răbdare compatrioților noștri că o țară nu poate fi condusă de baroni care se închipuie haiduci.

PUBLICITATE

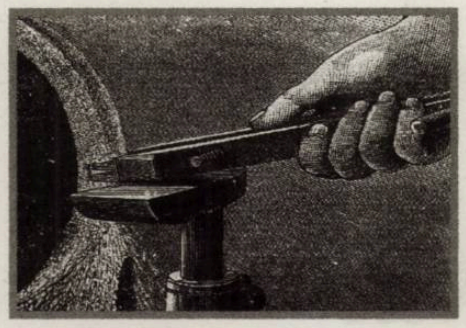

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Doi ani de la criza migranților: lecția germană

Acum doi ani izbucnea în Europa ceea ce avea să fie numită „criza refugiaților" – mulțimi de oameni din Orientul Mijlociu se aventurau în traversarea continentului, de la est la vest, pe cale terestră, urmînd „Ruta Balcanilor". În realitate, fenomenul reprezenta doar un moment de vîrf al unei provocări de lungă durată pentru Europa. Italia, de exemplu, se confrunta cu problema refugiaților de ani întregi, mai ales după revoluțiile arabe din primăvara lui 2011. La fel și Grecia.

Să ne aducem aminte de reacțiile multor state membre ale Uniunii Europene, de felul în care fiecare încerca să arunce problema în curtea vecinului, de tendința ridicării de ziduri și de ștergerea prafului istoriei de pe discursurile urii. Criza refugiaților părea să fie mai distructivă pentru construcția europeană decît crizele precedente – criza datoriilor suverane, criza euro, criza băncilor. Dacă toate acestea au generat diferite forme de solidaritate între statele membre, de data aceasta cuvîntul de ordine părea a fi egoismul.

Aceasta era atmosfera în care Germania (deși aici n-ar trebui să uităm nici de Suedia) a decis să absoarbă șocul migraționist. Mulți au cîntat atunci prohodul Germaniei, dar mai ales al cancelarei Merkel. Criza avea să se estompeze de-abia în primăvara lui 2016, odată cu închiderea rutei balcanice, cu acordul cu Turcia, dar și cu primele semne că Germania putea gestiona cu succes presiunea migraționistă pe care singură și-o asumase. La doi ani de la izbucnirea crizei, putem privi în urmă și înțelege mai bine.

Mai întîi de toate, să ne întrebăm ce s-ar fi întîmplat dacă Angela Merkel nu ar fi luat acea decizie și ar fi spus, de exemplu, că nici un refugiat nu are de căuta pe pămînt german, că Germania are și așa greutăți cu integrarea musulmanilor deja aflați în țară și că, la limită, ar putea primi vreo cîteva mii, dar neapărat creștini și bine calificați, astfel încît să poată fi angajați imediat în puternica industrie a automobilului.

Își imaginează cineva că, în fața unui astfel de răspuns, migranții ar fi lăsat capetele în jos și ar fi făcut cale-ntoarsă spre locurile de unde au venit? Evident că nu. Presiunea ar fi rămas pe umerii statelor de pe rutele migrației – Bulgaria, Serbia, Macedonia, Croația, Ungaria, Austria, Slovenia, ca să nu mai vorbim de vechile „cliente", Grecia și Italia. Nici unul dintre aceste state nu ar fi avut posibilitatea de a gestiona singur prezența unui mare număr de proaspăt veniți, dintre care, în mod sigur, doar o minoritate se califica pentru dreptul la azil, restul fiind migranți economici. Ne putem imagina o criză umanitară în sud-estul și centrul Europei, dar mai ales o criză politică și socială, acompaniată nu doar de ascensiunea extremismului, dar și de gesturi populiste ale celor aflați deja la putere. Toate acestea i-ar fi pus pe unii împotriva celorlalți, scoțînd din nou la lumină vechi răni ale istoriei – sîrbi contra croați, bulgari și greci contra turci, italieni contra austrieci, unguri contra români și sîrbi, și așa mai departe. De-abia aceasta ar fi fost cu adevărat o criză pentru Europa!

De ce Germania a putut absorbi o presiune care, pusă pe umerii altora, ar fi avut efecte devastatoare? Nu este vorba aici numai despre bani – pînă la urmă, chiar Berlinul ar fi putut plăti nota, cum a mai făcut-o. Germania a avut nu doar resursele financiare și organizatorice, dar mai ales a avut resursele umane și morale necesare.

Deceniile de asumare a greșelilor istorice și de reconstruire a etosului național au făcut ca societatea germană să reziste asaltului populist și extremist. Cu toată ascensiunea meteorică a unor organizații precum PEGIDA sau a formațiunii politice AfD, care a migrat dinspre ultraconservatorism spre extremism de dreapta pur și dur, scena politică din Germania nu s-a aflat niciodată cu adevărat sub amenințarea extremei drepte. În perspectiva alegerilor din septembrie, Angela Merkel are de luptat nu cu AfD, ci cu social-democrații lui Martin Schulz, partid care a susținut politica ușilor deschise a cancelarei. Aceasta a fost, de fapt, marea victorie și marea lecție a Germaniei pentru suratele europene, cu toate riscurile pe care Berlinul și le-a asumat.

Desigur, nu înseamnă că, de acum, toată lumea ar trebui să-și deschidă frontierele pentru alte milioane de migranți. Răspunsul din urmă cu doi ani al Germaniei a fost unul de moment, la o criză de moment. Fenomenul migrației, însă, continuă și sînt toate șansele să se amplifice, din cauza războaielor fără de soluții, precum cel din Orientul Mijlociu, a persecuțiilor din state precum Eritreea, a foametei precum cea din Etiopia, a schimbărilor climatice și așa mai departe.

Lecția germană arată că solidaritatea este mai bună decît abordarea individualistă și populistă. Că este nevoie de politici europene pentru a face față provocării – servicii europene de frontieră, politică întărită de azil, dar și gestionarea în comun a migranților deja sosiți pe teritoriul european. Ei nu sînt o problemă a Suediei, a Germaniei, a Greciei sau a Italiei, sînt problema Uniunii Europene.

Acum doi ani, Berlinul tocmai le-a luat de sub nas liderilor populiști și activiștilor extremiști din Europa centrală și răsăriteană o uriașă șansă de ascensiune dată de o criză a refugiaților pe propriile teritorii. Probabil acesta este și motivul pentru care tocmai aceștia o atacă acum cel mai vehement pe cancelară.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Publicitate

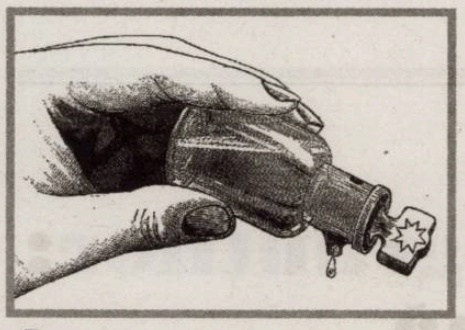

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Un argotism uitat

În prima jumătate a secolului al XX-lea circula în registrul colocvial-argotic al românei o interjecție care avea să iasă apoi aproape complet din uz: *abule!* – cu accentul pe vocala finală și cu sensul „dă-mi, adu!“. Lexicografia specializată a înregistrat-o: este atestată în micul glosar al lui V. Cota din 1936 *(Argot-ul apașilor),* împreună cu varianta *abules;* e prezentă și în mai recentele *Dicționar de argou al limbii române* (2006) al lui G. Volceanov și *Dicționar de argou al lumii interlope* al lui Traian Tandin (2009). Cum dicționarul lui Volceanov este accesibil pe site-ul dexonline.ro, definiția cuvîntului *abule* („dă-mi!“) apare la orice căutare în Internet; nu sînt de găsit, în schimb, utilizări ale sale în texte actuale din mediul online. Cuvîntul a folosit totuși, în ultimele decenii, de George Astaloș, într-una dintre poeziile sale argotice: „Craidonii din răsărit au pus gaz și s-au topit / Lăsând casa lăsînd masa și-*abule* Cenușăreasa“ *(Balada exilatului imaginar,* în *Pe muche de șuriu. Cînturi de ocnă,* 1999). Contextul este explicat de autor în „microglosarul argotic“ din final: „Versul (...) a fost inspirat de o reclamă radiofonică consacrată filmului *Cenușăreasa,* apărut pe ecranele românești imediat după război (1946): «Lăsați casa, lăsați masa / Și vedeți *Cenușăreasa*» (p. 145); dincolo de jocul poetic, sensul atribuit termenului este, în esență, cel deja menționat: „a aduce, a da, a da înapoi“.

Abule este atestat de fapt încă de la începutul secolului: apare în revista umoristică *Furnica,* în replica unui jucător de domino – *„Abule!* Dați banii mai repede că sînt grăbit“ (22 februarie 1907) – și în cererea atribuită unui ziarist care nu și-ar fi încasat toți banii cu care era mituit de guvern: „Ai greșit, dragă Maioneză, *abulé* încă două mii“ (30 ianuarie 1914).

Originea cuvîntului e controversată; au fost invocate de la bun început două surse posibile – limba romani și franceza (mai exact, argoul francez). Dicționarele de argou recente (Volceanov și Tandin) etichetează cuvîntul, fără ezitări, ca provenind din romani („țig.“). Către această sursă împing asocierile sonore cu cuvinte legate etimologic de rădăcina *bul- (a buli, bulangiu* etc.) și asemănarea cu forma *dabule* sau *da bule*, pe care Al. Graur a discutat-o în studiul său din 1934 *(Les mots tsiganes en roumain)* ca avînd un sens obscen și apărînd mai mult în imitarea umoristică a vorbirii țiganilor, încă de la Heliade Rădulescu *(„dabule* flandăra“). Vladimir Drimba (în studiul *Împrumuturi românești din limba țigănească)* înregistrează cuvîntul *abule* ca provenind din limba romani, fără prea multe detalii. Pe de altă parte, verbul *abouler* există de mult în franceza colocvial-argotică, este înregistrat de dicționarele speciale (Colin-Mével, *Dictionnaire de l'argot,* Larousse, 1990) și de cele generale și are chiar sensul principal „a aduce, a da“. Forma pe care o discutăm – *abulé* – corespunde de perfect modului în care se pronunță imperativul plural al verbului francez, scris *aboulez* („Aboulez le fric“ – „aduceți banii!“). George Astaloș observa această similitudine, dar o punea pe seama influenței țigănești asupra argoului francez. Dicționarele franceze nu confirmă totuși ipoteza unui împrumut din limba romani. Verbul *abouler,* conjugat la toate modurile și timpurile, e considerat un termen regional, din *bouler* „a se rostogoli“, la rîndul său legat de *boule,* „obiect sferic“, de origine latină *(Trésor de la langue française informatisé),* Dicționarul francez notează că imperativul *aboulez* (inclusiv cu finala pronunțată, ceea ce ne duce cu gîndul la varianta românească *abules)* ar fi fost frecvent în argoul școlii militare de la Saint-Cyr.

„Lăsați casa, lăsați masa
Și vedeți Cenușăreasa.“

Nu este deloc greu să acceptăm ideea unui împrumut din franceza colocvial-argotică, mai ales la începutul secolului al XX-lea: e suficient să observăm cum în limbajul tinerilor de azi pătrund numeroși termeni de *slang,* odată ce engleza a substituit franceza ca limbă internațională și la modă. Iar atestările lui *abule* trimit mai curînd la categoria unor vorbitori relativ cultivați (practicînd poate jargonul jocurilor de noroc) decît la mediul interlop. Împrumutul din franceză a fost totuși asociat în română cu sonoritățile unor cuvinte țigănești, ceea ce i-a sporit expresivitatea colocvială.

Există și un verb *a abuli,* cu sensul „a aduce“, format probabil ulterior, pornind de la interjecție. Îl atestă Valentin Gr. Chelaru, în articolul „Din limbajul mahalalelor“ (în *Buletinul Institutului de Filologie română „Alexandru Philippide“,* 1937): „L-am auzit în expresia *abulește suta-ncoace* (= adu suta încoace), întrebuințată și de oameni culți“ și îl folosește Miron Radu Paraschivescu, în *Cîntice țigănești,* cu sensul „a aduna“ – „Dar nici eu nu m-am codit, / Gologani *am abulit* / Și mi-am pus dinți auriți / Ca boierii pricopsiți“.

E foarte posibil, așadar, ca un așa-zis țigănism să fie, de fapt, un franțuzism...

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

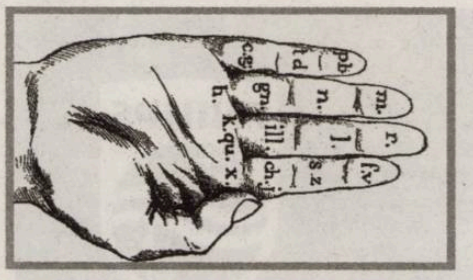

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

O problemă delicată

O observație făcută de Benjamin Franklin, în 1755, într-un discurs politic, te pune și astăzi, foarte serios, pe gînduri. Spune, în original, acest titan al istoriei americane: *„Those who would give up essential Liberty, to purchase a little temporary Safety, deserve neither Liberty, nor Safety.“* Adică: „Aceia care renunță la Libertatea fundamentală, pentru o Siguranță minoră și vremelnică, nu merită nici Libertate, nici Siguranță.“ Te întrebi – imediat după ce ai citit cuvintele de mai sus – din ce punct devine *frica* o problemă de *etică?* Bine, cineva ar putea replica, la fel de nedumerit-interogator, *de ce nu ar fi frica, din start, o problemă de etică?* Pentru a doua întrebare, am un răspuns destul de articulat. În general vorbind, frica nu ar trebui să intre în evaluarea etică, întrucît reprezintă un instinct nativ, firesc, al tuturor ființelor și, ca atare, și al omului. Prin intermediul ei, se exersează nevoia de autoconservare, o realitate naturală, menită să asigure supraviețuirea speciei. Ca și instinctul de perpetuare, frica, se pare, constituie o necesitate. O necesitate transmisă atavic și intrată în structura noastră de adîncime, în ADN-ul speciei, cum ar veni. Cum poate fi, așadar, o condiție existențială „imorală“? Teologii nu ar ezita, probabil, să explice. Și instinctele – fie ele de supraviețuire sau de perpetuare – devin imorale, practicate excesiv ori inadecvat. Frica primitivă, irațională (vecină cu scepticismul nihilist-ateu) ar ajunge atunci ceva imoral. Cu atît mai mult cu cît – susțin aceiași teologi – avem și o fațetă antinomică a sentimentului, o frică „morală“, „frica de Dumnezeu“, cea care se transformă în dragoste, determinîndu-te mai întîi să accepți și apoi să practici învățăturile sfinte. Această „spaimă“ te eliberează, paradoxal, de toate celelalte „frici“ mai mici.

Nu vreau să împing discuția așa departe. Mă interesează dacă, în parametrii biografiilor comune, *a fi fricos* înseamnă, automat, și *a avea un deficit moral.* Nuanțele practicate de Franklin ar sugera că da. Chiar sub pretextul impulsului irepresibil de supraviețuire, implică autorul celebrei *Autobiografii,* nu ar dreptul, din perspectivă etică, să sacrifici o noțiune esențială, precum libertatea. Dacă o faci, nu mai meriți, zice el, nici acea libertate, nici securitatea personală (efemeră, oricum), în numele căreia ai acționat atît de mărunt. O pedeapsă mare, să admitem, nespecifică orizontului de largă generozitate dovedit, în nenumărate ocazii, de acest părinte fondator al Americii. În mod cert, atunci cînd întîlnea teama și lașitatea, își ieșea din fire, amușinînd izul lipsei de caracter. Am fost curios de aceea să aflu ce cred și alți gînditori despre frică. Rezultatul? Se înscriu, *avant* sau *après la lettre,* în linia ideologică a lui Franklin. Laurence Sterne, în *Predicile* lui *(Sermons),* constată, amar, că „numai cei tari știu să ierte – lașul nu iartă niciodată, nu-i stă în fire“ *(„only the brave know how to forgive – a coward never forgives, it is not in his nature“).* Identic filozofează și William Blake în *Căsătoria raiului cu iadul (The Marriage of Heaven and Hell):* „Cel slab în curaj e tare în înșelăciune!“ *(„The weak in courage is strong in cunning!“)* Nu am spațiu aici să citez butade similare din operele lui Seneca, Shakespeare ori ale melancolicul danez Kierkegaard (care a scris extensiv pe tema spaimei: *Frygt og Baeven / Frică și cutremurare,* de exemplu). Credeți-mă însă pe cuvînt, pretutindeni abundă dezgustul (metafizic) pentru imoralul „temător“, pentru personajul alunecos, care-și face din temerile proprii o platoșă de egoism acerb, imposibil de înlăturat.

Scuza instinctualității nu ține.

Dar ce este, pînă la urmă, neetic în fenomenologia fricii? Cu siguranță, o anumită obsesie a propriului sine, o monomanie (înțeleasă drept compulsie a eului), un egoism rudimentar, în fond, rezultat din „preaplinul“ instinctului de conservare. O grijă patologică pentru plasarea ta în centrul lumii, de unde îți (auto)legitimezi excesele și devierile. Procedezi așa, pentru că „îți e frică“ *să nu te expui, să nu fii greșit interpretat, să nu-ți compromiți viitorul, să nu mergi contra curentului, să nu fii înșelat, să nu ratezi nici o șansă.* „Procupările“, „grijile“, „obsesiile“, „fiorii“ în cauză își generează reversul – aplicabil însă, *nota bene,* doar *în afara ta,* în exterioritatea sinelui propriu, acolo unde sălășluiește, desigur, *celălalt.* În consecință, „să nu te expui“ semnifică „să-l expui pe altul“, „să nu fii greșit interpretat“ – „să-l interpretezi eronat pe aproapele tău“, „să nu-ți compromiți viitorul“ – „să-l compromiți, necondiționat, pe al celorlalți“, „să nu mergi contra curentului“ – „să-i împingi pe semeni înaintea lui“, „să nu fii înșelat“ – „să înșeli chiar tu“, „să nu ratezi nici o șansă“ – „să le dizolvi pe ale vecinului“ ș.a.m.d. Frica te face prizonierul egocentrismului și, colateral, agresorul alterității. Se înțelege că pornirea etică e anulată *ab initio.* Frica refuză paradigmele moralității, creionîndu-se, covîrșitor, numai pe cele, așa-zicînd, ale „personalității“ (temătorului). Scuza instinctualității nu ține. În monomania egotistică nu rezidă nevoia supraviețuirii, ci presiunea lăcomiei. Fricosul nu poate fi, prin urmare, perceput altfel decît sub unghiul imoralității profunde. Și al autoizolării de comunitate.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Viața la țară, în 2017

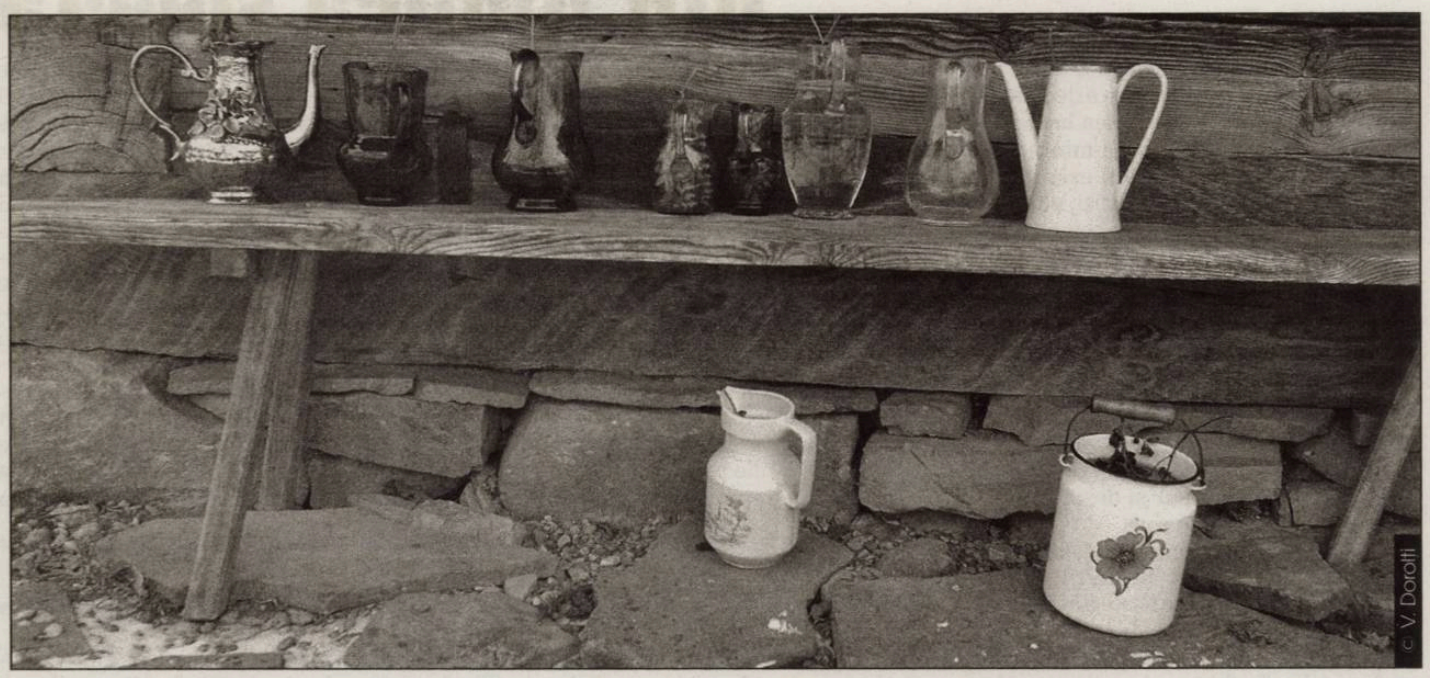

Mi-am petrecut aproape o săptămînă într-un sat din Ardeal. Nu e nici pe departe un sat turistic, așa că nu am stat la nici o pensiune ca să trăiesc experiența idilică a „paradisului rural“, adică viața la țară „autentică“ în varianta pentru turiști care scot din buzunar destui bani ca să aibă parte de ea. E un sat obișnuit, ca multe altele, și am stat în gazdă la o bătrînică. O femeie simplă, blajină și curată, „pîinea lui Dumnezeu“, cum se zice, care se bucura să împartă tot ce avea cu noi, niște străini. Cînd am sosit, chiar de Sfînta Maria, era îmbrăcată în hainele bune, de sărbătoare, și ne-a pupat de parcă i-am fi fost nepoți, deși nu ne mai văzuse în viața ei.

Ritmul. Timpul trece altfel, aproape că nici nu mai ai nevoie de ceas, îți dai seama cam cît e ora după soare, după lumină, după cîntatul cocoșilor. Totul pare să se desfășoare mult mai lent, în ralanti. Seara, bufetul satului se închide la ora 10, pe străzi nu mai e nici țipenie, doar cîțiva bețivi întîrziați, atîrnați de garduri. Dacă nu ai televizor sau Internet, te simți aproape obligat să mergi la culcare pe la zece și jumătate, nu mai ai ce face. Îți închipui că nu vei reuși să adormi, însă aici nu există insomnii. Dormi bușteanu. Iar trezitul pe la șase dimineața nu e nici o corvoadă, ți-ai făcut somnul. Acasă, adorm după ora două și mă trezesc la zece, nu sînt o persoană matinală. M-am mirat cît de firesc am intrat în acest ritm, fără nici o dificultate. De parcă aș mai fi trăit așa, într-o altă viață. Am presupus, mai în glumă, mai în serios, că e un ritm de viață ancestral care există undeva în subconștient și că doar m-am readaptat lui. Dacă te trezești în zori, simți nevoia să mănînci de prînz pe la douăspe-unu, adică ora la care eu acasă iau micul dejun. Vara, după prînz și pînă spre ora șase, căldura e năucitoare, satul încremenește. Totuși, e o altfel de arșiță decît cea „de asfalt“, îți dă o altă dimensiune a verii. Nu-ți vine să mai faci nimic, te retragi în casă la „răcoare“ (care e relativă, fără aer condiționat), citești o carte, inevitabil tragi un soi de somn. Și trecerea dintre anotimpuri e altfel, mult mai lină. Noi, cei de la oraș, spunem că ne-am pierdut anotimpurile, că ele se contopesc. Mergeți la țară și o să vedeți că nu e deloc așa, sînt doar niște schimbări pe care nu le mai percepem. De pildă, acum, după Sfînta Maria, am văzut clar primele semne ale toamnei.

Mîncarea bio. Mergi la țară și de-abia aștepți să mănînci „sănătos“. Să dai iama prin roșiile din grădină, să-ți culegi singur hrana de pe vrej sau de pe vreo ramură de pom. La început ești încîntat, apoi începi să strîmbi din nas. Puiul „de țară“ e bun, dar cam ațos. Tocănița e cu rîntaș, ciorba de fasole verde, cu păstăi din grădină, e îngroșată cu multă smîntînă (și același rîntaș). Îți dai seama că oamenii trebuie să mănînce în primul rînd consistent ca să poată munci. Prăjeli, mult ulei, multă untură. Prăjituri de casă cu creme untoase. În principiu, totul e foarte gustos, însă simți nevoia să te întorci la mîncarea cu care ești obișnuit. Nici măcar roșiile mici, pipernicite, dar care au gust, nu-ți mai fac cu ochiul. Să mănînci „ca la țară“ e un mit. Organismul tău e obișnuit cu salamul din supermarket, asta e! O trecere prea bruscă la un alt mod de a mînca îl întoarce pe dos. În a treia zi am făcut o excursie pînă în cel mai apropiat oraș, unde am mîncat cu vinovăție o pizza. Da, m-am simțit vinovată pentru că abia dacă mă atinsesem de ciorba pe care gazda noastră o gătise special pentru noi. Și pentru că mi-a fost cam rău de la plăcintele cu varză.

Muștele. La țară, marele inamic al omului e în continuare musca, la fel ca pe vremea lui Creangă. Sînt peste tot, nu poți mînca și nu poți dormi din cauza lor. Bîzîie și pișcă. Se strecoară în pungile cu alimente, mîncarea de pe masă trebuie acoperită. Oamenii încă mai folosesc metode arhaice de a le stîrpi – hîrtia de prins muște. Am reușit să înec vreo șapte într-o sticlă aproape goală de cidru. Au fost curioase, probabil – nu știau ce-i ăla cidru.

Utilitățile. Oamenii de la țară au de toate, însă casele lor seamănă cu niște magazine de electronice și electrocasnice second-hand. Printre icoane, milieuri și bibelouri, tronează televizoare defecte sau din acelea color cu tubul pe ducă, pe care nu prea le deschid, poate doar spre seară, ca să se uite la știri. Descoperi radiouri și casetofoane de pe vremea lui Pazvante, dar și mașini de spălat, cuptoare cu microunde etc., pe care le primesc de pe la copii sau alte rude de la oraș. În satul în care am fost, buda în curte e de domeniul trecutului. Apa de la robinet nu se bea, se merge cu PET-uri pînă la izvorul din pădure, unde e apa „a bună“. Există gaze, însă puțini sînt racordați la rețea, preferă lemnele chiar dacă încălzitul cu lemne le dă de furcă iarna. Gazele sînt prea scumpe.

Animalele. Mulți au renunțat la animale precum porci, vaci, capre, oi. Prea multă muncă la ele, prea multă mizerie și „nu se merită“. Au relații însă pe la fermele din jur, de unde cumpără ieftin ce le trebuie. Au început să apară diferențele între țărani și fermieri. În zootehnie, de pildă, animalele se cresc mai cu cap și în mod organizat, pentru profit, nu doar în gospodărie, pentru uz personal. Totuși, în bătătură încă există păsări de toate felurile, ulițele sînt pline de pui, aparent ai nimănui. Atitudinea față de animalele care nu „produc“ nimic a rămas aceeași – aproape în fiecare curte există cîte un cîine care își petrece o viață întreagă în lanț.

Oamenii sînt nevorbiți. Așa cum se știe, la țară au rămas mai mult bătrînii. Sau se întorc în casa părintească bătrînii care au copilărit la țară, au fost strămutați la oraș, iar acum își lasă apartamentele vreunui nepot care nu are unde să stea. Au telefoane mobile „cu butoane“ pe care nu prea știu cum să le folosească și vorbesc zilnic cu cei de la oraș. Așteaptă de la ei ajutor. Pensiile de la CAP nu depășesc două-trei sute de lei. Mulți se simt singuri, foarte singuri. Așa că atunci cînd apare cineva „din afară“, profită de ocazie ca să-și povestească viața. Asta m-a întristat cel mai mult – vieți care merită povestite, însă nu mai are cine să le asculte. În curtea casei unde am stat, venea în fiecare zi un bătrîn trecut de 80 de ani. Se așeza pe un scăunel și începea să vorbească de acolo „ca televizorul“, de parcă ar fi apăsat cineva pe un buton. Cînd a aflat că sîntem din București, ne-a povestit în fiecare zi aceleași amintiri pe care le avea legate de București, din armată. Știa pe de rost nume de străzi, numere de tramvaie. La un moment dat, am avut senzația stranie că, de fapt, sîntem doi vecini din București. Bătrînii așteaptă Paștele sau Crăciunul cu speranța că o să mai treacă și pe la ei vreun copil, vreun nepot. Sînt cîte unii, mai norocoși, cărora, la astfel de ocazii, li se umple casa. Atunci sînt fericiți. În rest, merg la biserică și își așteaptă cu seninătate sfîrșitul. Moartea, nunta, nașterea au rămas în continuare aceleași repere ale satului românesc ca în urmă cu sute de ani. Îmi dau seama că cei mai mulți dintre acești oameni sînt responsabili, prin votul lor, pentru starea (înapoiată) a României de acum. Ei i-au ales pe aceia care ne-au condus ori ne conduc. Însă nu pot să mă supăr pe ei, mă înduioșează. Ei nu știu nimic, viața lor nu s-a schimbat cu nimic.

Nimic nu se compară, însă, cu liniștea nopților în care nu se aud decît greierii, cețurile dimineții care se ridică din lunci, răcoarea serilor și mirosul de fîn, răpăitul ploii de vară pe acoperișul de tablă. Poate că sîntem într-un fel norocoși că încă mai avem astfel de locuri, de început de lume.

■ ■ ■

Vara, după prînz și pînă spre ora șase, căldura e năucitoare, satul încremenește.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

A fost frica de locul 1 sau nepregătirea pentru locul 1?

Ceva îi plesnește, ca un fuzibil, în apropierea Olimpului. Putem să băgăm viori. I se topesc aripile în apropierea soarelui, mică Icar ce e! De fapt, habar n-avem ce se întîmplă cu Halep. Nu există jucătoare de tenis care să fi stat mai mult și atît de sus în elită fără să meargă pînă la capăt, să urce pe locul 1 sau să cîștige un turneu de Mare Șlem. Un fenomen. Putem căuta repere culturale. Meșterul Manole, rudă cu Sisif. Dar pe cine să zidească? Pe Darren Cahill, antrenorul și psihologul ei? Pe cei care o iubesc? Să se îngroape pe ea în sensul a tot ce a fost pînă acum, adică să se reinventeze? Ușor de zis. Tenisul e un malaxor groaznic de ființe, unele reușesc, altele nu. Fiecare are mantra ei. Relațiile, gesturile ritualice. Nadal nu poate servi dacă nu își scoate șortul din fund. Unii sînt vecini buni cu nebunia. Dar e OK atîta timp cît cîștigă. Halep evoluează într-un echilibru teribil, stă în transă la un pas de vîrf și la doi de prăpastie. Înghețată. Încotro o va lua? E o poveste cu care nu te întîlnești des. Nu e una tare veselă, nici tristă, e specială. E ca un scenariu de serial Netflix, îi lipsește doar finalul. Simona e Raymond Poulidor al nostru, ciclistul favorit la Turul Franței mai mult timp decît oricine și fără să se claseze vreodată mai sus de locul 2. Ceva mereu i se întîmplă. A cîștigat multe curse importante, dar niciodată pe cea mai importantă. Vestea rea pentru Simona e că Poulidor a rămas în amintire ca „Eternul secund“. Nu e prea nostim. Vestea bună e că, din acest motiv, popularitatea sa a fost și este enormă. Ciudată mai e și viața asta!

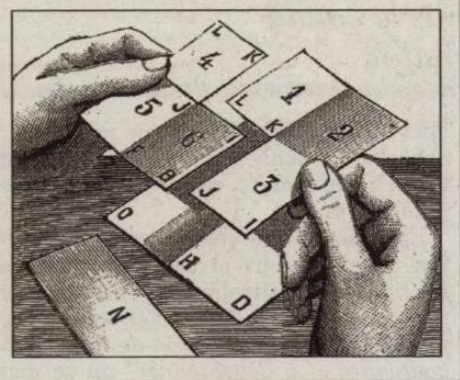

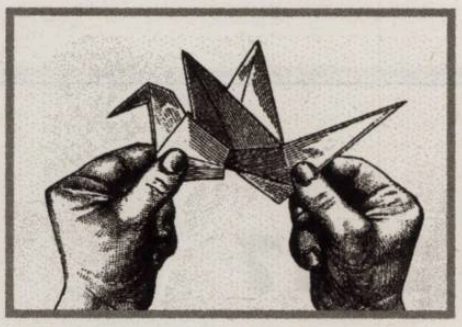

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Sacrificiile din umbra spectacolelor

Privim foarte des spectacole în direct sau la televizor. O bună parte din timpul nostru e dedicat purei urmăriri a unor asemenea lucruri care ne încîntă ochii și uneori mintea. Meciuri de tenis, ca să dăm un exemplu recent, care uneori ne fac fericiți, alteori ne enervează prin rezultatele celor cu care ținem. Dar în spatele acestor „spectacole" sînt, cum tot auzim, ani de eforturi și sacrificii din partea protagoniștilor. Nu atît copilăria mai neobișnuită, regimul special de viață, lipsa colegilor de școală sau alte asemenea povești (dacă ai o mare pasiune, un talent neobișnuit sau un țel cu totul special, renunțarea la unele lucruri vine cumva de la sine), cît necazuri mult mai concrete care apar și despre care aș vrea să amintesc cîte ceva.

Mulți foști tenismani, de exemplu, vorbesc în cărțile lor despre o sănătate afectată, despre articulații uzate, genunchi, coate, umeri, despre deformări și probleme ale coloanei vertebrale, despre dureri musculare și așa mai departe. Guillermo Vilas povestea că și după ce s-a lăsat de sportul de performanță, în mușchii săi continua să se producă acid lactic în exces și nu reușea să scape de dureri și febră musculară decît alergînd cîte zece kilometri în fiecare dimineață. Cum s-ar spune, se vedea obligat să-și continue alergarea de-o viață. Accidentările sînt și ele inevitabile într-o asemenea carieră. Medicina sportivă a ajuns la un nivel incredibil, dar tratamentele și operațiile sînt deseori menite să-l aducă pe sportiv înapoi pe teren cît mai repede și nu neapărat să-i rezolve problemele pentru toată viața. Se pot folosi tot felul de ligamente artificiale, șuruburi și alte „accesorii" foarte bune, dar a căror durată de „întrebuințare" e limitată în timp. Ce se întîmplă mai apoi, după ce sportivul se retrage, e treaba lui. În momentele de cinism, ortopezii obișnuiesc să spună că în sezonul cald „clienții" le sînt asigurați cu regularitate din campionatul de fotbal, din cauza accidentărilor pe bandă rulantă, în vreme ce iarna, cînd fotbalul se oprește, „fluxul" le e asigurat de nefericiții schiori și patinatori mai mult sau mai puțin profesioniști, care-și rup oasele pe pîrtii și patinoare.

Însă pe lîngă sportivi mai sînt și alte categorii de profesioniști care apar pe scenă și au cam aceleași necazuri. Acrobații de la circ, dar și dansatorii sau balerinii, de pildă. O fostă balerină îmi povestea că în întreaga ei carieră nu ține minte să fi existat momente în care să nu fi avut nici un fel de dureri musculare. Există filmări cu exercițiile fizice de-a dreptul înfiorătoare ale unor balerine mai mult sau mai puțin celebre sau fotografii șocante cu degetele de la picioare tumefiate, deformate sau sîngerînd din pricina mersului pe poante. Din asemenea eforturi teribile și dureri se nasc acele spectacole splendide și pline de grație. Sînt și activități care au ca finalitate apariția pe scenă, în spectacole, despre care probabil că foarte puțini își închipuie că necesită sacrificii serioase de ordin fizic. Recent am auzit, de pildă, cum o foarte tînără violonistă a fost nevoită să suporte mai multe operații la gît, din cauza cheagurilor de sînge provocate de marginea viorii. Și nu este un caz singular. Pentru a se proteja cît de cît, violoniștii folosesc batiste fabricate într-un mod special, care să nu afecteze sonoritatea instrumentului.

Știm că artiștii care cîntă și în mod special cîntăreții de operă trebuie să aibă grijă toată viața de corzile vocale, să fie atenți la înghețată și așa mai departe. Pe vremuri se spunea că un cîntăreț sau o cîntăreață de operă trebuie să aibă un volum cît mai mare, pentru ca întregul corp să constituie o cutie de rezonanță cît mai eficientă. Și, de dragul vocii, bietele artiste se îngrășau uneori intenționat. Astăzi, din fericire, se pune mai mult accent și pe jocul de scenă, ceea ce, indirect, duce și la un mai bun echilibru în ceea ce privește dimensiunile artiștilor. Mai departe, e bine știut printre cunoscători cum degetele cîntăreților de harpă se fac „franjuri", poate și mai tare decît ale altor interpreți care cîntă la instrumente cu coarde.

Pianiștii... Ei bine, vă întrebați ce mai pot păți ăștia, că doar nu fac decît să apese pe niște clape? Dacă apasă în modul obișnuit nu se întîmplă nimic, dar dacă au cumva în repertoriu o piesă de Debussy, de pildă, cu mult glissando, și vor s-o exerseze serios, ca la carte, li se întîmplă, așa cum mi s-a povestit deunăzi, să le iasă pur și simplu unghiile din carne la degetele arătător și mijlociu. În fine, mai sînt și suflătorii. Despre ei, în lumea muzicală, circulă ideea că de la suflat le crește presiunea din cutia craniană, ceea ce, în cele din urmă, îi poate afecta serios. Nu știu cît e un adevăr dovedit sau o legendă, dar știu și o poveste cît se poate de reală. E vorba de un tînăr muzician studios, care avea buzele cam verzi și era mereu plin de bube și coșuri în jurul gurii. Cînta la trombon și trombonul era puțin coclit...

Degete de la picioare tumefiate.

ready made

„am bold la pept. pe dâmb văd un porc. mușc din măr. pun borș la foc. ard un lemn de perj. nu calc pe hîrb. în horn nu mă bag. ferb bob. nu am timp de joc. port la gât un bumb de os. un colț de lup. un pîlc."

I. Creangă, C. Grigorescu, Gh. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu și A. Simionescu, *Metodă nouă de scriere și cetire pentru uzul clasei I primară,* 1886

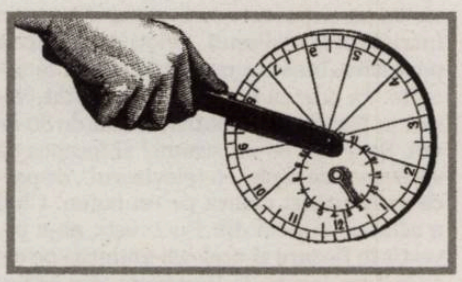

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Înapoi

Vine o vreme, la sfîrșitul verii, cînd sînt jerpelit în aeroport. După două luni de șantier cu două perechi de pantaloni și două cămăși pentru muncă (o zi lucrezi cu unele, o zi cu celelalte), interesul pentru a mai fi vreodată prezentabil e zero. Ce mă indispune deci nu e că voi fi privit urît de lumea care vine sau pleacă în vacanță și care, de altfel, e de la an la an mai șleampătă, poate programatic. Pînă și aeroportul, cu care nu mă împac deloc (trebuie să am și eu o personalitate), în situația asta nu mai e principala sursă de disconfort. Întrebarea pe care și-o pun toți cei care se întorc de pe șantier în București este acum alta: mă voi mai putea adapta vreodată la toate convențiile idioate care guvernează viața noastră de oraș? La șmecherii și fasoane, la blocuri și lifturi, la contactul permanent cu portofelul, cu telecomanda, cu volanul? Răspunsul, bineînțeles, este da. Toți ne vom adapta și, după cîteva săptămîni, amintirea șantierului va fi doar o strîngere de inimă din senin, o pierdere a cărei dimensiune nici n-o mai înțelegem. Vom sta frumos la coadă și la semafor, vom strînge mîna oamenilor construiți din accesorii, vom vedea murdăria urbană pe care n-o poate mîntui nimic și cu atît mai puțin viața noastră mîncată de tranziții și frecuș. Iar să zici că și pe șantier e cald, nu numai în oraș, e ca și cum ai zice că e tot aia să te bată Barcelona pe Camp Nou sau doi gherțoi într-un gang. Șantierul îți amintește faptul, pe care nici nu trebuie să fii scriitor ca să te compromiți iremediabil dacă-l admiți, că este foarte bine cu oamenii, că oamenii sînt buni și că natura e minunată. Am impresia că pe șantier fiecare se detestă mai puțin ca oriunde. Prea e toată lumea evident veselă și fericită, ceea ce face pe toată lumea și mai veselă și mai fericită; un adevărat cerc vicios. Simți că mintea funcționează, că ai rămas suficient de simplu și de comestibil.

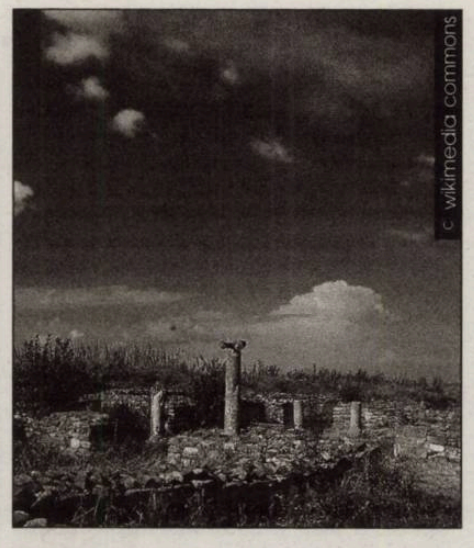

Dar cum poate fi mai rău în oraș, dacă pe șantier se muncește mai mult? Pentru că e înșelător să te gîndești doar la volumul de muncă. Oboseala o fi direct proporțională cu el, dar e și invers proporțională cu motivația ta și cu calitatea socială a muncii. Ești cu atît mai motivat cu cît munca are, ca pe șantier, un rost imediat (nu peste o lună sau pentru generațiile viitoare) și e direct relevantă pentru tine personal (nu doar pentru o instituție sau o firmă). Cît despre lucrul în echipă, vorbe care chiar au sens pe șantier, retorica asta pare a fi fost în rest inventată doar ca să ne vîndă în continuare o diviziune a muncii în segmente tot mai puțin inteligibile. În plus, o muncă la care pui și osul, nu numai tastele, e mult mai puțin stresantă. Nici nu trebuie să ajungi pe un șantier arheologic – pînă și un mutat de mobilă (atîta timp, evident, cît nu e mobila ta) te învață asta.

Vom sta frumos la coadă și la semafor.

Exemplul cu hainele, cu care am început, e mai puțin frivol decît pare. Să fii pe șantier și să nu trebuiască niciodată să te gîndești cu ce te îmbraci eliberează, se pare, multe resurse. *„Trop de boutons à boutonner et à déboutonner"* nu se mai aplică. Și-apoi mai este forța de atracție (vorbesc acum doar din perspectiva unui bărbat) a igienei precare. Se știe că într-o lume ideală concepută de creierul unui bărbat, igiena precară ar fi obligatorie. S-ar acorda cel mult puncte suplimentare pentru ceva bunăvoință către igienă, dar de penalizări n-ar putea fi vorba. Nici acest exemplu nu e poate chiar așa frivol. Preocuparea pentru igienă, așa virtuoasă cum e, poate ajunge să se învecineze și cu patologicul. Risipa de apă și detergent e, oricum, colosală. Un duș confortabil, cu spălat pe cap cu tot, se poate face cu trei litri de apă – de douăzeci de ori mai puțină apă decît folosim de obicei. La sfîrșitul campaniei am cercetat două morminte de înhumație, de secol V; de cîte ori te poți spăla pe mîini înainte de pauza de masă? Te speli o dată.

Dar înainte de a fi o întoarcere la dușuri diluviene sau aer condiționat, întoarcerea în oraș este o condamnare la lîncezeală. Gata cu prezența fizică a celor vechi, cu intensitatea nemeritată a vieții, cu măgărușii, țestoasele și aricii, cu pofta de mîncare și de somn, cu senzația bizară că te simți excelent, cu glumele din creierii dimineții. Mai ales, gata cu camaraderia fără reziduuri, cu pașnica legiune străină a indivizilor care ar da orice pentru munca de arheolog. În locul lor, creștetele din Pasajul Unirii, panourile cu reclame, bătrînii care cerșesc. Pe șantier ești viu, în oraș ești o jucărie cu bateriile pe terminate. Cel puțin de data asta, venind de la Histria *(foto),* n-a trebuit să trec prin aeroport.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Trump în bătălia statuii

Paul Goodloe MacIntire (1860-1952) era originar din Charlottesville, Virginia, a făcut bani mulți la bursele din Chicago și New York și, la 58 de ani, s-a retras în orașul natal. Aici, a făcut ceea ce sute de alți americani asemenea lui făceau pe atunci. A construit și a donat clădiri noi pentru universitatea locală. A subvenționat înființarea unei facultăți de comerț și a unei facultăți de arte. A construit amfiteatrul în aer liber al universității. A construit o clădire nouă pentru cel mai important spital local. A cumpărat ediții bibliofile pentru biblioteca locală. A cumpărat cam 500 de tablouri pentru muzeul universității. A finanțat proiecte de cercetare în psihiatrie și oncologie la spitalul universitar din Charlottesville. În fine, printre altele, a decis să contruiască și să doneze orașului patru parcuri. În 1917 a cumpărat un lot pe care erau niște construcții cam dubioase, le-a demolat, a făcut un parc și l-a donat orașului. În parc, printre flori, arbori, tufe și ierburi, a ridicat o statuie a generalului Robert E. Lee, comandantul trupelor confederate din partea locului care au luat parte la Războiul Civil american, între 1862 și 1865. De aceea, parcul s-a numit „Lee". MacIntire a crezut, sincer, că face un bine orașului. Și așa se părea, căci a primit recunoștința întregii comunități. Ei bine, habar n-avea el ce făcea, de fapt. Toate generațiile de locuitori ai orașului Charlottesville de pînă acum au greșit. În 2017, lumea s-a deșteptat deodată. MacIntire era un inconștient, dacă nu cumva mai mult, căci statuia lui Robert E. Lee nu e ceea ce el și toți cei de după el au crezut. Un veac mai tîrziu, partea activistă a orașului a decis că MacIntire a făcut rău și că răul trebuie îndreptat cumva.

Sigur, în sinea ta, poți avea o stupoare: cum de statuia nu a deranjat oameni care erau cu mult mai aproape de Războiul Civil, pe tot parcursul secolului al XX-lea, și devine insuportabilă astăzi? Dar asemenea stupori le pot avea doar cei care nu pricep progresul. În fond, progresul constă în faptul că ceea ce nu ne deranja ieri devine absolut de nesuportat astăzi. Progresul este o creștere accelerată a listei de lucruri care ieri erau normale, dar azi au devenit intolerabile; trebuie să lupți cu tot ce era inofensiv ieri. Nu te-ai prins în dinamica asta, ești retrograd, dar controlează-te mai bine, că s-ar putea să fii deja rasist sau fascist, Doamne ferește! Să revenim la Charlottesville.

Așadar, după dispute locale (căci au fost ONG-uri care s-au opus), cu o majoritate de 3 la 2 (Consiliul Local din Charlottesville are cinci membri, toți din partea Partidului Democrat), s-a votat demolarea statuii și, în unanimitate, schimbarea denumirii parcului. Au apărut proteste – nu toți locuitorii orașului au fost fericiți cu dărîmarea statuii. La proteste au apărut grupuri de indivizi din afara orașului care, într-un delir de o violență rară, au scandat lozinci rasiste și antisemite. Cauza statuii generalului Lee a devenit o cauză pentru neonaziști. Ba chiar unul dintre ei – un idiot cum rar mi-a fost dat să văd – se declară inspirat în ce face de Corneliu Zelea Codreanu. Un amestec haotic de însemne naziste și KKK, un marș nocturn cu torțe și strigăte brutale au umplut locul. Atenție: oamenii aveau autorizație de la Primărie să protesteze. Aceeași Primărie care a decis demolarea statuii. Libertatea de exprimare este sacră. Presa i-a numit imediat pe acești protestatari „suprematiști", pentru că susțin, printre altele, supremația rasială a albilor și vor o Americă epurată rasial.

Imediat au apărut contramanifestanții. La început, oamenii din cele două grupuri au strigat unii la ceilalți. Apoi s-au încăierat. Poliția a fost depășită și s-a declarat stare de urgență, ceea ce înseamnă că toate manifestațiile sînt interzise și, pentru menținerea ordinii, autoritățile locale pot face apel la întăriri federale sau chiar militare.

Pînă la această decizie, oricum doar parțial respectată de cele două grupuri, au avut loc acte de violență inimaginabile. A avut loc un deșănțat spectacol al urii. Episodul cel mai tragic: un suprematist s-a urcat în mașină și a intrat în plină viteză într-un grup de antisuprematiști. A murit un om. Au fost răniți alții. Autorul a fost arestat și, în fața judecătorului, nu a arătat nici un fel de regret. Procesul, desigur, va continua.

Nici antisuprematiștii nu sînt ușă de biserică. Și ei au venit la contramanifestație înarmați, gata de bătaie, puși pe harță, decișI să îi încingă pe suprematiști. Așa s-a aflat, de pildă, că există o mișcare zisă „AntiFa", adică antifascistă, care are ca ocupație bătutul fasciștilor. Sigur, ideea pe care o induce toată lumea este că AntiFa, deși vinovați și ei de violențe, sînt mai puțin vinovați decît suprematiștii. Mai întîi, pentru că ei reacționează și nu inițiază. Ceea ce, totuși, e greu de stabilit pentru că e aproape imposibil să mai detectezi cine a dat primul pumn cînd două mulțimi furioase se înfruntă separate de un modest gărduleț nu mai înalt de un metru. Apoi, pentru că, totuși, „AntiFa" n-au ucis pe nimeni, în vreme ce suprematiștii, din cîte se vede, au ucis.

În privința violențelor de la Charlottesville, Trump a călcat, iar, pe bec. Mai întîi, a preferat să tacă o zi, ca să afle exact ce se întîmplă la Charlottesville. L-au făcut praf pentru această tăcere. Apoi, cînd a vorbit public, a încercat să fie echilibrat. Mare greșeală! Acum, în America, nimeni nu mai ține cont de fapte și nimeni nu mai vrea să priceapă ce se întîmplă. Toți știu ce se întîmplă, ba chiar știu dinainte ce o să se întîmple. Nimeni n-are dubii. În enervarea lor, toți sînt fericiți: faptele confirmă riguros tot ceea ce are fiecare în cap. Pentru unii, vin fasciștii. Pentru alții, vin comuniștii. Pentru unii, evreii, negrii și corporațiile sufocă America. Pentru alții, naziștii incitați de Trump duc țara spre dictatură. Și faptele, bietele fapte, confirmă, cuminți, pe fiecare. În două declarații succesive, Trump a spus că trebuie condamnate violențele de ambele părți. Acest „de ambele părți" a iritat ambele părți. Antisuprematiștii, care beneficiază de o cvasi-unanimă susținere mediatică, văd că Trump apără suprematiștii folosind ticăloasa echivalență morală. Suprematiștii, care își spun părerile pe Internet sau în intervuri luate de o presă ce le e ostilă, nu contenesc să-l înjure pe Trump pentru că nu le ține partea. Trump, spun ei, este vîndut evreilor, căci le-a dat în căsătorie o fiică. Da, acesta este nivelul mental al suprematiștilor. Ei nu sînt periculoși pentru că sînt proști, ci sînt periculoși pentru că, în prostia lor, nu au nici o problemă să ucidă.

Cît despre frumosul gest al lui Paul Goodloe MacIntire de acum un veac, morala ar putea fi asta: fii atent ce daruri faci azi, că s-ar putea să îi superi rău pe cei care nu s-au născut încă...

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Casa în care România a pășit în Primul Război Mondial

Formal, intrarea României în Primul Război Mondial s-a decis la Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916, ținut în Marea Sufragerie de Gală din Palatul Cotroceni. Acolo s-au întrunit Regele Ferdinand, prințul moștenitor Carol, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, alături de alți membri ai Guvernului, precum și reprezentanți ai Parlamentului și alți oameni politici ai vremii. La ora 11.

O altă clădire, însă, a fost martora semnării *de facto* a deciziei ca România să se alăture Aliaților în Marele Război: casa lui Vintilă Brătianu (situată în zona Grădina Icoanei).

După ce Guvernul român a negociat cele două convenții, militară și politică, cu țările viitoare aliate, a fost nevoie de cîteve zile pentru ca toți reprezentanții diplomatici ai Antantei să primească autorizarea pentru semnarea acestora. Odată rezolvat acest aspect, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a convocat întîlnirea pentru iscălirea celor două acte pe data de 14/17 august 1916. Preocupat de păstrarea secretului și conștient că românii nu sînt cei mai discreți oameni din lume, Brătianu s-a gîndit ca locul reuniunii să fie unul mai puțin expus publicului și astfel a ales casa fratelui său Vintilă. Ora, tot 11.

În aceeași logică a păzirii secretului, șeful Guvernului le-a cerut celor implicați să vină la locul stabilit pe drumuri diferite și să meargă pe jos. El însuși a sosit la casa fratelui său pe jos, dar această măsură de precauție nu i s-a părut suficientă. Înainte, a făcut un ocol pe la un prieten, pentru eventuale derutări ale posibililor curioși.

Ultimul care a ajuns în casa lui Vintilă Brătianu a fost Poklevski, ambasadorul Rusiei, care a adus și cele cinci originale ale actelor ce urmau a fi semnate, destinate Rusiei, Franței, Angliei, Italiei și României. Textele erau scrise de mînă pentru a exclude astfel scenariul vreunui dactilograf lipsit de discreție, iar misiunea de a le da citire i-a revenit lui I.G. Duca.

S-a trecut, apoi, la semnarea lor. Vintilă Brătianu pregătise o călimară și un condei pe care le așezase în mijlocul mesei la care s-a derulat scena. Privirea lui Ion Brătianu (tatăl) urmărea totul îndeaproape din portretul care stătea atîrnat în fața semnatarilor. Poklevski a semnat primul cele cinci exemplare, urmat de Brătianu. Astfel, România se alătura Antantei în Primul Război Mondial.

Peste zece zile, după Consiliul de Coroană, în noaptea de 27 august, declarația de război a României pornea către Viena.

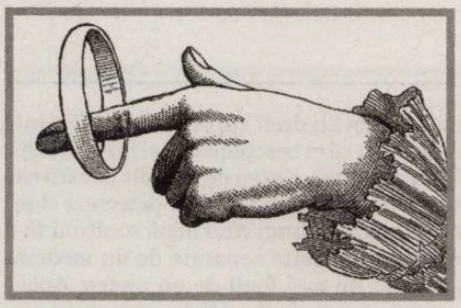

Selma IUSUF

legende urbane

Cu singurătatea la vedere

Umblă în niște chiloți bufanți striați cu galben și roșu, are dresuri albe și un soi de opinci medievale cu vîrful îndoit în sus. Poartă o maletă neagră, mulată, ca balerinele. În cap, buclișoare de Cupidon. Se trage în poză cu toți chinezii din grupurile care vin unul după altul. E înalt, frumos, blond și pare că nu-l deranjează absolut deloc nesfîrșita serie de *selfie*-uri cu care-l potopesc turiștii. E un profesionist, doar. Face pereche cu o fată subțirică îmbrăcată în paj, care ține în mînă, ca pe un tort, un craniu alb, de plastic.

La Elsinore, la Hamlet acasă, cineva a avut grijă ca turiștii să fie băgați în atmosferă. Din jumate în jumate de oră se întîmplă cîte ceva în curtea interioară a castelului – o scenă, un dialog celebru din piesa lui Shakespeare. Într-un alt colț al curții e instalat un butoi pe care-l poți mișca apăsînd cu picioarele pe niște pedale de lemn. Sau ceva de genul ăsta. Lumea e buluc peste animatorii incluși în prețul biletului. Un băiețel obez se opintește în pedalele butoiului mișcător. Taică-su îi face poze. I-a luat breloc cu un Hamlețel mic, din pluș, care ține în mînă un craniu și mai mic. Din pluș. Craniul arată ca o clătită cu ochi, călcată de trei ori de un camion.

M-a mișcat seriozitatea cu care animatorii își făceau meseria. Mă gîndesc că trebuie să fie extraordinar de obositor, plictisitor și enervant să stai cu orele, cu zilele, cu lunile la dispoziția tuturor, valuri și valuri de oameni cît se poate de diferiți și cît se poate de asemănători în condiția asta de turist generic. Unul te trage de chiloții care i se par amuzanți, altul te întreabă dacă e Hamlet acasă și face cu ochiul, iar cei din restul grupului rîd, ce amuzant e omul, alta vrea o mie de *selfie*-uri din care să-l aleagă pe cel în care a ieșit ea cel mai bine, ți se pun permanent copii semisperiați în brațe. Asta e meseria și trebuie făcută, mi se va spune.

La fel, acum mulți ani, am stat de vorbă cu un băiat, întîmplător român, care făcea animație la un hotel de prin Grecia. Misiunea omului era să distreze copiii turiștilor prăvăliți pe marginea piscinei, să le înnoade animale din baloane, să le picteze ălora mustăți, nasuri, spîncene, sclipici, fluturi sau mai știu eu ce. La oră fixă punea o muzică veselă și făcea ceva numit aquafitness, o gimnastică prin apă, cu o duzină de englezoaice grase și cu cine se mai încumeta să se bîțîie prin piscină. Era oribil de privit. Omul, nefericit. Era la început, era primul lui job, era plătit destul de prost, iar veselia impusă îl adîncise și mai tare în disperare. Primise cîteva mustrări de la conducere, că nu era îndeajuns de haios. Mă întreb cine naiba ar fi putut să-l pîrască. Grupul ăla care zăcea de dimineață pînă seara cu berile în mînă pe marginea piscinei, cu spinările carbonizate de soarele tare și care nu văzuse marea preț de o săptămînă de cînd se afla aici? Grupul de mame cu copii de 5-6-7 ani, pușți care făceau bombițe în piscină încurajați de tați cu șlapi? Poseidonul cu furcă de piatră din mini-grădina hotelului?

La fel, oamenii-reclamă îmbrăcați în pui, în înghețată pe băț, în globuri de pom, ba chiar în perne mă întristează la fel de tare. Sigur, or fi studenți în job-uri sezoniere, nimeni n-o sta mai mult de cîteva luni îmbrăcat în pui prăjit, dar, orice o fi, aceeași tristețe moale mă copleșește de fiecare dată. Cît de greu trebuie să fie la un moment dat, indiferent de seninătatea și de buna ta credință, să distrezi niște pușți la petreceri într-un costum gigant de Mickey Mouse sau de tigru? Să te tragă toți răzgîiații de coadă, să te îmbrățișeze toate fetițele alea lipicioase pe mîini de la tort, să stai în gloata asta de copii super-agitați de la prea mult zahăr în sistem, trebuie că nu e ușor lucru.

Breloc cu un Hamlețel mic.

Zilele trecute am văzut la o masă, într-un loc în care petrecerea se deșirase deja, un tip care stătea cu falca în palmă în fața unui carton de cafea. Lîngă el, pe masă, era așezat capul lui uriaș de pui. Îl scosese, nădușit. Era încălțat în ghete imense cu gheare galbene de pluș. Privirea lui putea omorî lejer un cuibar întreg de găini.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

...de-a istoria (I)

„Sarcina istorică de a mobiliza poporul român pentru a lua în mînă cauza eliberării sale de sub jugul imperialismului german, de a evita catastrofa, de a împiedica organizarea de către Hitler și Antonescu a unei linii de rezistență pe linia Galați-Nămoloasa-Focșani, ceea ce ar fi însemnat alte sute de mii de morți, orașe și sate distruse, nimicirea bogățiilor țării și îndeosebi a regiunilor petrolifere, sarcina de a organiza și conduce lupta poporului român pentru doborîrea regimului antonescian și izgonirea trupelor germano-fasciste – și-a asumat-o partidul nostru. Hotărîrea guvernului Antonescu, luată în înțelegere cu Maniu și Brătianu, de a organiza linia de rezistență Galați-Nămoloasa-Focșani pe baza promisiunii lui Hitler de a trimite noi divizii germane, avea ca scop întîrzierea ofensivei sovietice și înlesnirea aplicării variantei Churchill în Balcani. Toate aceste planuri au fost însă date peste cap de spargerea frontului german din Moldova (...). Înaintarea Armatei Sovietice, eliberarea, starea de spirit a poporului, plin de ură față de cotropitorii germani și față de dictatura fascistă, dornic de pace și de libertate națională, izolarea clicii antonesciene, panica și dezorientarea care au cuprins burghezia și moșierimea, aparatul de stat fascist, pe regele Mihai și cercurile reacționare în frunte cu Maniu și Brătianu, au fost folosite de partidul nostru pentru a organiza arestarea guvernului Antonescu de către formațiile patriotice și întoarcerea armelor împotriva trupelor germano-fasciste.“

Gh. Gheorghiu-Dej, *30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stali“*, Editura PMR, 1951

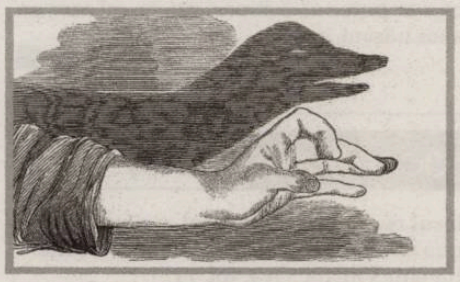

Iaromira POPOVICI

bazar

Familii, amintiri și identități

Poezia vacanței sîrbești a continuat. Am vizitat destule locuri interesante, printre care și fermecătorul Novi Sad, de unde aveam cîteva amintiri din copilăria mică, chiar din Piața Libertății, de lîngă catedrala catolică Sf. Maria. Acolo era o piață cu porumbei despre care îmi amintesc că o vedeam pe geamul blocului unde locuia bunicul meu din partea tatălui. Scopul drumului din Novi Sad a fost, în principal, să regăsesc acest loc. Nici măcar nu eram sigură de amintirile mele, pentru că aveam aproximativ trei ani cînd am fost pentru prima dată în Iugoslavia lui Tito. Am și acum poza de pașaport, cu părul scurt, creț și în dezordine, și o mutră ușor obraznică. Țin minte Iugoslavia ca pe un paradis al copiilor: ca să ajung acolo, am mers pentru prima dată cu trenul noaptea, în paturi suprapuse, cu sora mea mult mai mare în compartiment. Și țin minte că ni s-a spus, în noapte, că trecem pe la Porțile de Fier, și mi s-au părut precum porțile cetății, prin care am intrat în poveste, deși n-am văzut decît niște luminițe. Odată ajunsă acolo, m-am tot uitat la Calimero, puiul negru cu o jumătate de ou în cap – care, de fapt, e un desen animat japonezo-italian, dar pentru mine, una, a rămas foarte sîrbesc. (Am adus un prosop cu chipul lui acasă și țin minte că l-am luat cu mine ani de zile la școală, să mă șterg pe mîini.) Iar apoi m-am îmbolnăvit, la Novi Sad, și a trebuit să stau în casă un timp. Să iau un sirop de tuse cu gust de zmeură și cu o linguriță cum nu mai văzusem (poate doar citisem în *Mary Poppins,* iar Nurofenul sirop nu se inventase încă), și să mă uit, pe geam, la porumbei.

Am căutat blocul cu apartamentul în care locuise bunicul meu din Serbia, care, între timp, murise. Înțeleg că respectivul apartament i-ar fi fost destinat tatălui meu, dacă s-ar fi întors acasă. Tatăl meu nu s-a mai întors, cel puțin nu cît a fost în viață, iar familia de acolo a pierdut apartamentul. Mătușa mea din Belgrad mi-a desenat, cu pixul și multe pătrățele, o hartă, din care am înțeles, printre altele, că e vorba de o clădire galbenă și că în preajmă se află și statuia lui Svetozar Miletic. Conversațiile cu mătușa mea de acolo rămîn uluitoare: ea nu știe boabă de română și nici de engleză ori franceză, iar eu rup, acolo, cîteva cuvinte din vocabularul de superbază în sîrbă. Și, totuși, ne înțelegem chiar bine dacă ne concentrăm. Sună comic, *à la Star Wars* și cavalerii Jedi, dar, dacă ne uităm una la alta și ne gîndim la ce vorbim, serios și profund, aproape că ne înțelegem. Eu înțeleg ce spune în mare, pricep cumva fluxul general fără să descifrez fiecare cuvînt în parte (e drept că, uneori, ne mai folosim și de mimă sau pur și simplu arătăm cu degetul obiectele din jur).

Mătușa mea din Belgrad mi-a desenat o hartă.

Împreună cu fiul meu, am plecat în această expediție de reconstituire a unui trecut afectiv și dureros, în același timp. Ne-am cumpărat bilete de tren și, prea devreme fiind, ne-am dus să luăm un soi de *brunch* la un restaurant ce părea tipic sîrbesc de pe lîngă gară. Mai știam la ce să ne așteptăm și din călătoriile precedente în Belgrad, dar și pentru că tot fusesem pe la Taverna Sîrbului din Sinaia. Fiul meu e vegetarian și ne-am gîndit că nu va avea ce să mănînce acolo. Dar ne-am înșelat. Chiar dacă restuarantul avea poze cu cupluri drăgăstoase în costume populare, în relief pe pereți, și majoritatea meselor erau ocupate de familii extinse, de genul tată, mamă, copii și părinți/socri, totuși meniul excela și în feluri vegetariene. Puține se compară cu celebrul *kajmak* și cu salata lor de ardei cu brînză – fie iuți, fie nu. Înapoi la gară, ne-am trezit într-un tren cochet și albastru, în care stațiile erau scrise și anunțate în sîrbă și engleză, pe două voci chiar, una feminină, una masculină, și în care toaleta arăta și se manipula ca pe nava Enterprise.

Odată ajunși în Novi Sad, care mi-a adus aminte un pic de Brașov și Sibiu, am căutat blocul desenat de mătușa mea. Am ajuns în Piața Libertății și fiul meu l-a identificat. Era, practic, singura clădire de locuit situată chiar acolo, în piața centrală. Un bloc galben, lung și cu colțuri rotunjite, destul de înfloritor și azi, în care, la etajul al doilea, prin anii '70, luasem eu notă (atît cît mă duceau mintea și simțurile mele de la 3 ani) de identitatea mea sîrbească. În diagonala căruia se află, în continuare, piața cu porumbei.

Am petrecut destul timp în sînul unei familii, de fapt, foarte apropiate, de care am stat despărțită ani de zile și de regimuri politice absurde. Am vizitat mormîntul tatălui meu, care se află la Belgrad și pe care a crescut un brad dacă nu chiar uriaș, măcar rotofei: tot era obiceiul, la noi acasă, mai de drag, mai de lene, să ținem pomul de Crăciun pînă prin aprilie. Și am început, măcar, să-mi cunosc rudele cu care descopăr că am destule în comun. Desigur, e loc de mult mai mult.

Petre GURAN

Căință și pocăință

În mod miraculos, în 1984 era produs în Georgia sovietică un film cu subiect subversiv, interzis după prima proiecție, eliberat spre difuzare de Gorbaciov în 1987, pentru un marș triumfal în Occident. Este vorba despre filmul *Monanieba,* în georgiană, *Pokajanje,* în rusă, tradus *Căința* în limba română, istoria unui primar cu apucături staliniste, al cărui trup este misterios dezgropat de mai multe ori, pînă la prinderea făptașului. Femeia vinovată de o faptă bizară, căci noțiunea de sacrilegiu nu ar avea ce căuta într-un regim și într-o societate materialiste și atee, este judecată, dar ea denunță crimele tiranului, din cauza cărora el nu va putea să se bucure de liniște. Fiul primarului tiran contestă acuzațiile femeii, dar sentimentul căinței se produce la nepot, care se sinucide de oroarea faptelor bunicului său. Atunci fiul, realizînd consecințele crimelor tatălui, îi pîngărește el însuși trupul, iar filmul se încheie cu replica: „Un drum care nu duce la biserică nu duce nicăieri". Dincolo de caracterul profetic și psihanalitic al filmului pentru ansamblul societăților ieșind din totalitarism, ceea ce mă interesează este traducerea aleasă pentru titlul filmului în românește: *Căința*. Nepotul tiranului stalinist s-a dus și s-a sinucis. Apăsarea pe care o produce confruntarea cu un rău produs de noi înșine sau în ascendența noastră este căință. Această căință presupune și ea capacitatea de a vedea corect crima drept crimă, iar nu machiată în gest de binefacere (eventual pentru societate), dar nu deschide nici o perspectivă spirituală, nu duce nicăieri.

Nepotul tiranului stalinist s-a dus și s-a sinucis.

De altfel, pentru a indica sentimente de remușcare puternice, cu efect deznădăjduitor sau autodistructiv, putem folosi expresii precum „căința lui Iuda" sau „căința lui Cain". Dumnezeu, constatînd crima lui Cain, nu pronunță o pedeapsă, ci descrie noua așezare spirituală a lui Cain față de creația bună a lui Dumnezeu: „Și acum ești blestemat de pămîntul care și-a deschis gura sa, ca să primească sîngele fratelui tău din mîna ta. Cînd vei lucra pămîntul, acesta nu-și va mai da roadele sale ție; zbuciumat și fugar vei fi tu pe pămînt". Cain își închipuie, poate chiar își dorește o pedeapsă fizică în locul unei căințe fără sfîrșit: „Pedeapsa mea este mai mare decît aș putea-o purta. De mă izgonești acum din pămîntul acesta, mă voi ascunde de la fața Ta și voi fi zbuciumat și fugar pe pămînt, și oricine mă va întîlni, mă va ucide". Și i-a zis Domnul: „Nu așa, ci tot cel ce va ucide pe Cain înșeptit se va pedepsi". Și s-a dus Cain de la fața lui Dumnezeu.

Și Cain, și Iuda rămîn cu blestemul, deși au înțeles cu precizie unde au greșit și care sînt consecințele catastrofale ale păcatelor lor. Cuvîntul *căință,* derivat din aceeași familie de cuvinte din limba slavă, *kajati-sen*, ca și pocăință, pare a se fi oprit la fenomenul psihic al remușcării, deși ocazional se poate observa o contopire semantică cu pocăința.

Altă distincție necesară este cea dintre regret și remușcare, care în limba română au ajuns să fie sinonime, conform DEX-ului. Limba franceză păstrează distincția, care a permis expresia cinică și hedonistă *„vaut mieux de remords que des regrets"*, adică este preferabilă suferința provocată de acțiunile greșite frustrării pentru plăcerile ratate. Regretul a ajuns să exprime în limba română pur și simplu tristețe, părere de rău, nostalgie, după cum reiese din expresia „regrete eterne" din anunțurile mortuare. În cele din urmă, în limba română poți regreta și ceea ce face sau este altul. De aceea traducerile sensurilor generice ale cuvintelor din limbile vechi în limbi moderne sînt dificile și uneori înșelătoare.

Întrucît primele generații de traducători ai Scripturilor au avut grijă pentru proprietatea termenilor, nu au tradus *metanoia* prin căință, ci prin pocăință, fixînd astfel distincția celor doi termeni. Circumstanțele uitării sau ratării sensului special al pocăinței-*metanoia* le-am discutat în textele anterioare. Este, astfel, evident că *metanoia* evanghelică nu poate fi nicidecum regret, și nici măcar remușcare. Chiar dacă *metanoia*, citită semantic la nivelul unei răzgîndiri privitoare la o anumită linie de acțiune, eronată spiritual, poate avea ca punct de plecare aprehensiunea unei pedepse, ea nu privește șocul psihotic al realizării greșelii, ci beneficiile schimbării de perspectivă noetică: cunoașterea adevărului, accesul în Împărăția lui Dumnezeu.

Nu numai că în limba greacă există suficiente cuvinte pentru a marca fiecare nuanță, dar chiar limbajul evanghelic face apel la diferite cuvinte cînd vrea să exprime nuanțe diferite. Astfel, există verbul *metamelomai* care indică propriu-zis căința, adică preocuparea pentru ceea ce ai făcut, după ce ai făcut acel ceva. Această grijă ulterioară acțiunii, în măsura în care constată dezechilibrul, dizarmonia produsă de aceasta, induce o stare de îngrijorare, de durere, eventual insuportabilă. Verbul acesta este folosit pentru a descrie ce a simțit Iuda cînd a văzut consecința trădării lui Hristos: s-a căit, a returnat banii vînzării și s-a spînzurat, nesuportînd violența căinței (Matei 27, 3). Tot acest verb, folosit la negativ, indică lipsa de căință a arhiereilor și bătrînilor poporului confruntați cu chemarea Înaintemergătorului Ioan. Deși au înțeles și puterea lui spirituală, și conținutul mesajului, nu le-a părut rău pentru greșelile lor, de fapt nici nu și le-au recunoscut.

Și în limba latină s-a pus problema nuanțelor diferitelor cuvinte grecești. Aproape toată istoria schismelor Est-Vest începe printr-o dificultate de traducere, printr-un cuvînt prost înțeles, printr-o eroare de comunicare. Traducerea lui *metanoia* prin *poenitentia*, așa cum realizase și Erasm, este defectuoasă, dar nu era el primul care recursese la verbul latin *resipisco, -ere* și la substantivul *resipiscentia*. O făcuseră deja Tertullian și Lactanțiu pentru a reda *metanoia*. Însă penitențializarea și juridizarea vieții spirituale este o ispită suficient de veche a creștinilor încît să lase urme și în limbă. De aceea preferăm să citim în pocăință efectul fricii de pedeapsă.

În salvarea conceptului de *metanoia,* dar și a pocăinței vechi românești, nu vine numai filologia, ci o lungă și semnificativă tradiție spirituală în creștinismul răsăritean, în mare parte orală (deși mica parte consemnată în scris este imensă), bazată pe o comunicare personală foarte puternică între părintele duhovnicesc și discipol. *Metanoia* deschide cerurile, permite o pregustare a veșniciei, umple de har persoana umană, ea poate fi o promisiune și un dar nemeritat și de cele mai multe ori urmează o nebănuită traiectorie pedagogică pentru a forma spiritual omul, cu abundențe și retrageri ale harului. În persoana tumultuosului apostol Petru se vede cel mai bine această mișcare de flux și reflux a harului, chiar după ce i s-au deschis ochii minții: mărturisește primul dumnezeirea lui Iisus din Nazaret, dar propune strategii de evitare a sacrificiului, vede lumina necreată pe muntele Taborului, dar se leapădă de Cel care i-a aratat-o; își plînge amarnic lepădarea, dar aleargă primul dintre apostoli să vadă mormîntul gol. Pocăința, care îi deschisese mintea pentru a înțelege taina întrupării, nu a eliminat nevoia căinței pentru lepădarea din curtea arhierelui. Formarea spirituală, pe care o presupune pocăința, nu exclude „căderea", adică incapacitatea de a acționa integral coerent cu adevărul descoperit. Petru iese din barcă pentru a umbla pe apă către Iisus Hristos, dar o clipă de îndoială pe parcurs îl prăbușește în apă. Este vorba despre puterea gîndurilor. Căința este cea care păzește gîndurile cu acea străpungere a inimii pe care au simțit-o ierusalimitenii în timpul cuvîntării lui Petru la Cincizecime. Ea poate preceda, acompania și continua opera pocăinței, pentru a ține trează tensiunea convertitului (sau a pocăitului) către eshaton (starea de veghe).

Mulțumesc doamnei Cătălina Vătășescu pentru că mi-a atras atenția în privat asupra evoluției diferite a cuvintelor „căință" și „pocăință". Poate că una dintre cauzele pierderii de sens a pocăinței este apropierea etimologică și fonetică cu căința. În cele din urmă, nu-mi rămîne decît să *regret* contrarietatea cercetătorului familiarizat cu limbajul biblic și să sper că va fi înțeles sensul exegezei mele.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Cît de ușor este să critici Biserica

De la controversele în jurul viitoarei Catedrale Naționale și pînă la regimul de taxe pentru slujbe și de la derapajele sexuale la chestiunea familiei tradiționale, Biserica Ortodoxă este criticată aproape zilnic.

Nici nu este greu. Tot aproape zilnic se ivesc dacă nu alte noi teme – și catalogul păcatelor are limite *(sic!)* –, cel puțin noi informații, detalii sau aspecte ale temelor puse deja pe agenda publică. Există chiar un soi de specialiști ai domeniului, semnături mediatice fixate pe Biserică, ceea ce nu le asigură nici un fel de competență sau discernămînt. Dimpotrivă. Unii confundă în mod vădit vehemența cu expertiza, așa cum alții, în contexte diferite, cred că a vorbi complicat este o dovadă sigură de inteligență. Revărsarea de exagerări, procese de intenție și chiar injurii ține loc de analiză, interpretare și înțelegere. Ceea ce se petrece în genul comentariului politic, în fiecare seară, se întîmplă acum în materie de cele sfinte.

Atacul la adresa Bisericii devine în profunzime unul la adresa dimensiunii religioase. Sînt reluate clișee și alimentate resentimente. Așa ajunge ortodoxia, în cazul nostru, cauza corupției și a tuturor defectelor, explicația cauzală chiar a instaurării comunismului, pricina întîrzierii civilizaționale în raport cu Occidentul catolic și protestant etc. *Bref,* evacuarea ortodocșilor ar face din țara aceasta un paradis pe pămînt. Este ignorat faptul esențial, conținut în formula celebră a lui Böckenförde, că un stat de drept modern, secularizat, se bazează pe premise pe care nu le garantează pentru că nu le-a creat el însuși, dar de care se folosește. În coexistența aceasta rezidă, la urma urmelor, libertatea și aici e diferența dintre democrație și totalitarism.

Unii fac descoperirea uluitoare că oamenii din Biserică sînt supuși acelorași ispite, că se prăvălesc în aceleași patimi ca restul muritorilor. Este adevărat, pe de altă parte, că de la slujitorii altarelor se așteaptă, în mod legitim, să facă eforturi permanente de a se încadra în rigorile formulate de însuși Întemeietorul comunității de credință. Cu alte cuvinte, nu poți invoca Evanghelia lui Hristos, pe care o vezi urmată și de alții, în timp ce tu o ignori sistematic sau cel puțin episodic. Ipocrizia intervine cînd oprobriul țîșnește din gîtlejurile unora care, criticînd slăbiciunile altora, își ascund și chiar justifică propriile scăderi. În înțelepciunea lui, poporul a emis un adevăr explicativ și imperativ deopotrivă: Fă ce zice popa, nu ce face popa!

Dacă judecarea aspră a aproapelui se dovedește stearpă pentru cine o practică, atîta vreme cît pe ea se întemeiază acomodarea cu mediocritatea morală personală, acceptarea naturii păcătoase a omului este începutul drumului spre sfințenie. Exemple sugestive: tîlharul de pe Cruce și Maria Egipteanca. Ele ne arată că modelul suprem nu este omul fără de păcat – cine poate fi? –, ci păcătosul pocăit, cel care se luptă pentru redobîndirea curăției interioare pierdute. Asta explică de ce, formată din oameni cu felurite defecte, Biserica își dorește slujitori nu atît sfinți – sînt și îmbunătățiți duhovnicește –, cît conștienți că păcatul nu este o alternativă la virtute. Pe scurt, Biserica înțelege slăbiciunea, dar nu poate fi condusă de slăbănogi demonstrativi.

Acum, legat de ultimele cazuri scandaloase, trebuie să remarcăm schimbarea majoră înregistrată de comunicarea publică a Bisericii. Dacă nu cu foarte multă vreme înainte se apela în mod reflex la strategia cetății asediate – se lovește în Biserică, se înscenează neadevăruri etc. –, vedem cum, prin vocea purtătorilor ei de cuvînt, ierarhia noastră disociază între persoană și instituție, solicitînd dovezi. Nu mai pare dispusă să pună corpul eclezial drept paravan pentru nimeni. De unde și etapele cu mult accelerate prin care de la acuză se trece la cercetare și, după caz, la judecată. Tocmai pentru că este atît de ușor să critici Biserica, promptitudinea reprezintă singura cale prin care dovedim, în fapt, eficiența nemijlocită a darului deosebirii duhurilor.

***Radu Preda** este profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.*

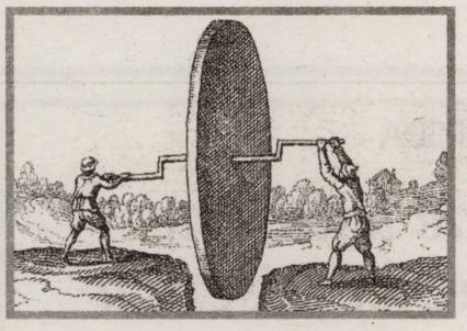

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Un monument pentru Anna

Sînt ani de zile de cînd aproape orice comunicare a Kremlinului referitoare la România are fie o notă dezamăgită, fie critică, fie de-a dreptul amenințătoare. La București, aceste manifestări de neplăcere ale rușilor sînt de obicei tratate calm, cu răspunsuri șablon și, uneori, ignorate. Cel puțin public. Nesiguranțele rusești, orgoliile aiuristice ale politicienilor și purtătorilor lor de mesaj au o doză fascinantă de ridicol. Prietenii noștri de la Răsărit știu să dicteze sau să se plîngă. Nu reușesc deloc să găsească o cale de mijloc, nu înțeleg politețea și nici autonomia altora. E probabil stupefiant pentru ei faptul că pretenția lor fermă de a fi respectați e întîmpinată prin mai tot Estul european cu o combinație de scepticism, greață și oboseală. Iar cînd primesc ceea ce cer, nu înțeleg deloc resorturile interlocutorului. Respectul cumpărat sau obținut prin frică nu e respect. E altceva.

Așa se face că, de partea română, angajarea într-un război al declarațiilor e contraproductivă. România menține o distanță politicoasă și rece. Sînt observatori care pun asta pe seama unei inabilități diplomatice a României. Eu prefer să compar relația București-Moscova cu aceea pe care un elev oarecare o are cu golanul școlii.

Sensibilă la decizii de înarmare sau exerciții militare, Rusia are particularitatea că e dependentă de simboluri poate mai mult decît oricare altă țară din zona noastră. E cumva firesc, istoria modernă a Rusiei e un compendiu de întîmplări la finalul cărora se numără întotdeauna morții. Și nu puțini. Ultimii pe listă – cei zece mii de ruși și ucraineni dispăruți înainte de vreme în conflictul din estul Ucrainei. Deși conflictul nu e pe teritoriul actual al Rusiei, responsabilitatea Kremlinului e dincolo de orice dubiu, iar victimele îi sînt imputabile.

E greu de construit o narațiune coerentă din istoria Rusiei. De aceea navigarea printre simboluri, mituri și jumătăți de adevăr e dificilă și riscă să creeze permanent dureri de cap. Decizia unei primării din București de a supune dezbaterii publice schimbarea numelui unui parc a creat fix o astfel de migrenă. Nimic extraordinar dacă numele parcului nu ar fi Tolbuhin, iar prima și cea mai importantă contribuție la dezbatere a venit direct de la Ministerul rus de Externe. Spune așa purtătoarea de cuvînt Maria Zaharova: „Sperăm că autoritățile României nu vor permite încercări de rescriere a istoriei în contextul interesului reciproc de continuare a cooperării militare memoriale fructuoase".

Tolbuhin? Sînt aproape sigur ca numele e puțin amintit în conversații românești. E totuși important în contextul istoric atît de drag doamnei Zaharova. Pe scurt, generalul (ulterior mareșal) Fiodor Tolbuhin a fost unul dintre comandanții trupelor sovietice care au ocupat România. E vinovat, cel puțin moral, pentru crimele comise de soldații ruși împotriva românilor, mai ales în prima fază a ocupației. Crime documentate în jurnalele vremii și niciodată sancționate. Pînă în ziua azi, rusofobia latentă a românilor își trage justificările din ele.

Rescrierea istoriei? Sigur, e și ăsta un mod de interpretare. Cine are răbdare să urmărească politica internă americană știe că un discurs asemănător e folosit în controversa curentă privind statuile dedicate soldaților confederați din Războiul Civil. Conflictele de stradă de la Charlottesville despre care scriam săptămîna trecută stau mărturie faptului că simbolurile sînt fragile, iar joaca cu ele – periculoasă.

De asemenea, merită menționat că Rusia are un soi de hobby din a interveni în astfel de cazuri. Scandalul de la Tallin din 2007, cînd înlăturarea unui monument sovietic a produs o reacție dură a Kremlinului și o răcire accentuată a relațiilor cu Estonia, stă mărturie în acest sens.

Cu toate astea, îmi permit să nu fiu de acord cu doamna Zaharova. Onorarea unui soldat din trupele de ocupație nu e o chestiune care ține de acuratețe istorică, ci de raportare la sine. Or, oricît ar vrea Kremlinul să creadă că românii sînt recunoscători pentru ocupație și pentru schimbarea de regim, adevărul simplu e că nu sînt. Și nu pentru că ar fi fost fericiți sub dictaturile succesive sub care au trăit pînă la venirea trupelor sovietice, ci pentru că n-au fost fericiți nici cu lunga dictatură care a urmat. Nu poți cere unei populații să își iubească tragedia, oricîte explicații și narațiuni alternative ai promova.

Pe scurt, numele lui Tolbuhin într-un spațiu public din București este ofensator. Nu rescrie nimeni istoria, ci ne administrăm judicios memoria. Sîntem liberi cetățean rus sau român decent ar putea fi de acord. Onorarea altei personalități din Rusia care să exprime valori universale, non-violente și necesare. Primul meu gînd se îndreaptă către Anna Politkovskaia. Politkovskaia a fost o jurnalistă de investigație din Rusia care s-a încăpățînat să caute adevărul indiferent de amenințările la care a fost supusă. A sfîrșit tragic, în 2006, asasinată în scara blocului în care locuia și, pînă în ziua de azi, nu se știe cine a ordonat crima.

Criminalii au fost prinși, opt ani mai tîrziu, nu și autorii morali. Speculații sînt multe, nici una dovedită. Încă. Dar e important de spus că, spre finalul vieții, Politkovskaia devenise unul dintre cei mai importanți activiști ruși pentru drepturile omului și, pe cale de consecință, o adversară a președintelui Vladimir Putin. Cărțile ei sînt traduse, astfel că, pentru români, numele nu este la fel de obscur ca al generalului Tolbuhin. Ba chiar are o relevanță teribil de actuală. Redenumirea acelui parc cu numele unei jurnaliste care și-a dat viața în numele unor principii pe care atît românii, cît și rușii le pot îmbrățișa fără rezerve ar fi o soluție decentă și, mai ales, o investiție în viitor.

Nici măcar doamna Zaharova de la MAE rus n-ar putea să spună că libertatea de exprimare nu e importantă și că nu merită să lupți pentru ea. Iar importanța asta trebuie marcată inclusiv în denumiri de parcuri sau monumente. Istoricii viitorului ar putea chiar să rețină acest moment ca pe unul rar, al compromisului decent și nu al înjurăturilor peste gard.

Cît despre Tolbuhin, fie-i țărîna ușoară. Rușii și românii nu își vor aminti niciodată la fel de el. Cu și fără numele lui afișat la intrarea unui parc oarecare, ne rezervăm dreptul la propria memorie. Putem face asta.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

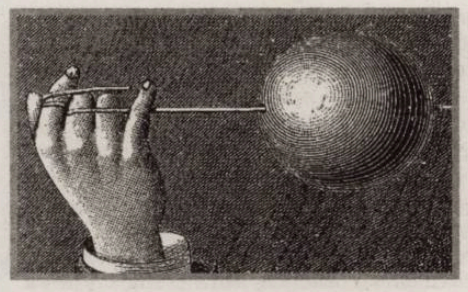

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cu cine ar vota Erdogan la alegerile din Germania?

Evident, Recep Tayyip Erdogan nu votează la alegerile parlamentare din Germania din 24 septembrie. Dar întrebarea din titlu nu e lipsită de obiect. Mai ales că Erdogan însuși s-a pronunțat în acest sens, stîrnind un nou val de turbulențe în relațiile oricum tensionate dintre Turcia și Germania. Pe scurt, președintele turc i-a îndemnat pe etnicii turci din Germania să nu voteze cu CDU, SPD și cu Verzii, pe care le consideră partide „inamice ale Turciei". Iar atunci cînd ministrul german de Externe Sigmar Gabriel l-a acuzat de ingerințe în chestiuni politice, l-a pus imediat la punct spunînd că „trebuie să știe unde îi e locul". Acesta e doar cel mai recent episod dintr-o lungă serie de derapaje în relația dintre cele două state. E cu atît mai grav cu cît baza relațiilor e solidă: turcii reprezintă cea mai numeroasă minoritate etnică din Germania. Iar Germania e cel mai important partener economic al Turciei. Ce s-a întîmplat?

Deteriorarea relațiilor dintre Germania și Turcia a început acum un an, odată cu puciul eșuat împotriva lui Erdogan și mai ales odată cu urmările sale: represaliile, înăsprirea regimului de la Ankara, referendumul în urma căruia președintele a căpătat prerogative sporite, arestarea unor activiști pentru drepturile omului și a unor jurnaliști critici (inclusiv a corespondentului german de origine turcă Deniz Yücel). Guvernul federal consideră că Germania și Europa nu pot asista impasibile la deteriorarea democrației, iar cancelara Angela Merkel nu a ratat nici o ocazie să-i transmită aceste îngrijorări președintelui Erdogan. Ea s-a numărat, de altfel, printre puținii șefi de guvern din Europa care au riscat relațiile bilaterale în numele principiilor democratice: faptul că aceste relații au ajuns acum într-un punct critic i se datorează și ei, într-o oarecare măsură.

Guvernul federal consideră că Germania și Europa nu pot asista impasibile la deteriorarea democrației.

Însă cel care se află la originea crizei e președintele turc, care se folosește de pretinși inamici externi pentru a-și justifica politica de forță din interiorul țării. Iată un exemplu. În urmă cu nu mult timp, serviciile de informații au emis o listă neagră cu aproape 700 de companii germane active în Turcia, considerate o amenințare: erau suspecte de terorism. „Suspect de terorism" a devenit în ultima vreme o ștampilă aplicată tuturor adversarilor lui Erdogan. În urma presiunilor diplomatice, existența acestei liste negre a fost infirmată de autorități, iar incidentul a fost catalogat, într-o discuție telefonică între miniștrii de Interne Thomas de Maizière și Süleyman Soylu, drept „o problemă de comunicare". Oficialul turc a promis că va retrage documentul și că instituțiile din subordine nu vor ancheta firmele. Un prim pas spre normalizarea relațiilor? Mai degrabă un soi de oportunism de business. Oricum, ca urmare a acestui incident, Germania a emis o nouă avertizare de călătorie în Turcia, iar ministrul de Externe Sigmar Gabriel a descurajat noi investiții germane în Turcia. După *Handelsblatt,* companiile mari, cu tradiție, își păstrează planurile. Există însă și companii care au anunțat că îngheață sau că amînă planurile de investiție. Pe termen scurt, Turcia poate pierde investitori.

Atunci cînd îi îndeamnă pe etnicii turci din Germania să nu voteze cu SPD, cu CDU sau cu Verzii, Erdogan se referă, de fapt, la partidele importante care fac politica la nivel federal sau regional. El îi vizează deci pe politicienii din arcul guvernamental, printre care există dacă nu unanimitate, atunci cel puțin un consens cu privire la relația cu Turcia: cu toții sînt critici ai regimului Erdogan. Cu ce partid ar vota Erdogan la alegerile din Germania? Nu a spus, dar nu e exclus să viseze la o victorie a AfD, partidul Alternativa pentru Germania, antiimigranți și antioccidental. O Germanie slăbită de extremism și de populism, eventual islamofobă, i-ar întări rolul de unificator al turcilor de pretutindeni.

În Germania trăiesc în jur de trei milioane de persoane de origine turcă. Un număr semnificativ au obținut cetățenia germană – deci și dreptul de a vota. La alegerile locale, comunitățile turce au un impact semnificativ. La alegerile pentru Parlamentul federal, impactul este mai puțin vizibil, dar nu neglijabil. La ultimele alegeri, cetățenii germani de etnie turcă au votat preponderent cu SPD și cu Verzii. E greu de presupus că Erdogan are vreo influență asupra lor: diaspora turcă din Germania e mai degrabă de orientare liberală și pro-occidentală. Și, pînă acum, încercările lui Erdogan de a-i recupera pe cei neintegrați, pe periferici, pe perdanți, și de a-i transforma în agenții săi din Germania au eșuat.

La mare

Texte şi opinii de:

● Iuliana DUMITRU (doctorandă)
„Nenea Dan“

● Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor)
„Cinci minute pe faţă, cinci minute pe spate!“

● Cristian PEPINO (regizor)
„Important era sentimentul de libertate“ – interviu

● Ioana NICOLAIE (scriitoare)
„Marea de pe bloc“

● Maurice MUNTEANU (fashion editor)
„Evil Under the Sun“

● Alex TOCILESCU (scriitor)
„Ce-am avut şi ce-am pierdut“

argument

Sărată ca lacrimile mele

DILEMA VECHE
La mare

Cu trei zile înainte de a pleca în tabără la Năvodari, la controlul pe care ni l-au făcut la grădiniţa cu program prelungit („cămin“), mai mulţi copii din grupa mare am fost depistaţi cu păduchi. Îmi doream nespus să văd marea. Aveam şase ani şi în toamnă urma să merg la şcoală. Ai mei au încercat, pînă în ultima clipă, să mă convingă să renunţ la decizia radicală de a mă tunde la zero ca să pot pleca în acea călătorie. N-am vrut. Am mers la Ciufulici, m-am cocoţat ca de obicei pe căluţul învelit în vinilin maro şi frizeriţa a început să plimbe maşina pe scalpul meu. Bucăţi de suflet cădeau pe podea, nu fire de păr. Lacrimile mi se înnodau sub bărbie. Am aşteptat ca totul să se termine şi abia apoi m-am uitat în oglindă. Mi-am acoperit capul cu o pălărie albă de soare şi am plecat cu mama să facem ultimele cumpărături pentru călătoria din zori.

Cînd m-au întrebat, la telefon, cum e marea şi dacă îmi place, le-am spus: „E sărată ca lacrimile mele“. Am plîns şi am rîs mult în prima mea tabără. Sacrificiul de atunci o fi contat în relaţia de mai tîrziu, cînd nu mi-am putut imagina verile fără statul pe plajă.

Cu familia am mers în anii următori la Constanţa, Mamaia şi Sfîntu Gheorghe. Pielea roşie a mamei, rochia ei galbenă, din pînză topită, cu care se îmbrăca atunci cînd ieşeam seara la restaurantul unde cînta Aurelian Andreescu, iaurtul rece cu care mă tampona ca să mă răcorească, după ce stăteam la soare, toate înseamnă pentru mine marea.

În anii studenţiei am stat cu cortul la 2 Mai şi în Vama Veche. Plecam pentru o săptămînă şi rămîneam patru. Sînt, în continuare, amintirile cele mai dragi şi marea cea mai adevărată. Pot să închid oricînd ochii şi să văd drumul în pantă, pînă în golful mic, pe care îl coboram mereu în grabă.

Am migrat apoi spre marea bulgărească şi am bătut coasta pînă la graniţa cu Turcia, unde am descoperit Sinemoreţul, care mi-a plăcut enorm. Au venit la rînd Mediterana, Adriatica şi Oceanul Atlantic.

Le mulţumesc invitaţilor mei pentru că au reconstituit atmosfera mersului lor la mare. Vîrstele acestor călătorii. Dosarul de acum arhivează amintiri şi senzaţii. Imaginaţi-vă că tocmai aţi primit o vedere cu „Salutări şi gînduri bune de la mare. Noi sîntem bine sănătoşi, ceea ce vă dorim şi vouă!“. (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Iuliana DUMITRU

Nenea Dan

M-am trezit cu un singur gînd: azi înot cu nenea Dan pînă la capătul digului. După o noapte petrecută în Vamă, mă ridic cu greu din patul moale al rulotei. Iau o gură de cafea și îi spun tatei că nu am timp de stat la povești, am întîrziat la întîlnire. Tata știe, doar și-a băut cafeaua cu el: „Fugi, că te așteptă de la 7". Pornesc înfășurată în prosop spre cortul lui. Soarele este sus și nisipul arde, o iau pe malul mării ca să cîștig timp. Apa este rece și eu tare aș vrea să mai dorm. În fața cortului, nenea Dan stă tolănit la umbră, pe vechiul său scaun de plajă. Deschide un ochi și mă privește pieziș.

„Păi bine, domnule, la ora asta se vine?"

Cu glas stins și rușinat mă apăr: „Nu am auzit alarma."

„Ai fost la Vamă?"

„Puțin" – deși sînt sigură că fața mea șifonată și ochii roșii arată intensitatea distracției.

„Ai mîncat?"

„Nu, doar cafea."

„Bine, să pornim."

Cînd ne apropiem de mal, mă apucă de braț. Intră ușor și treptat. Eu mă arunc ca un bolovan. Vîrsta înaintată și operația la inimă nu îi mai permit „vitejii" de genul acesta. Începem amîndoi să dăm ușor din brațe.

Mă gîndesc la sfaturile lui nea Gigi: înotul înseamnă dozarea energiei – încet și ritmat. Gigi, care a fost cel mai bun prieten al lui nenea Dan, m-a învățat să înot. În tinerețe au jucat polo la Dinamo și au fost coechipieri de vacanțe la 2 Mai. Pînă acum cîțiva ani cînd, într-o primăvară, Gigi s-a dus. A fost singura vară în aproape 50 de ani cînd nenea Dan nu a venit la mare.

Părinții mei administrau campingul din 2 Mai și am avut norocul să cresc pe lîngă corturile unor mari personalități. Pot spune că plaja a reprezentat un spațiu semi-academic. Pe lîngă lucrurile concrete, cum fi recomandarea unor cărți, filme și muzică, am auzit nenumărate povești despre cum era zona înainte. Prin istorisirile sale, nea Dan a fost primul care m-a făcut să-mi doresc să cunosc istoria satului.

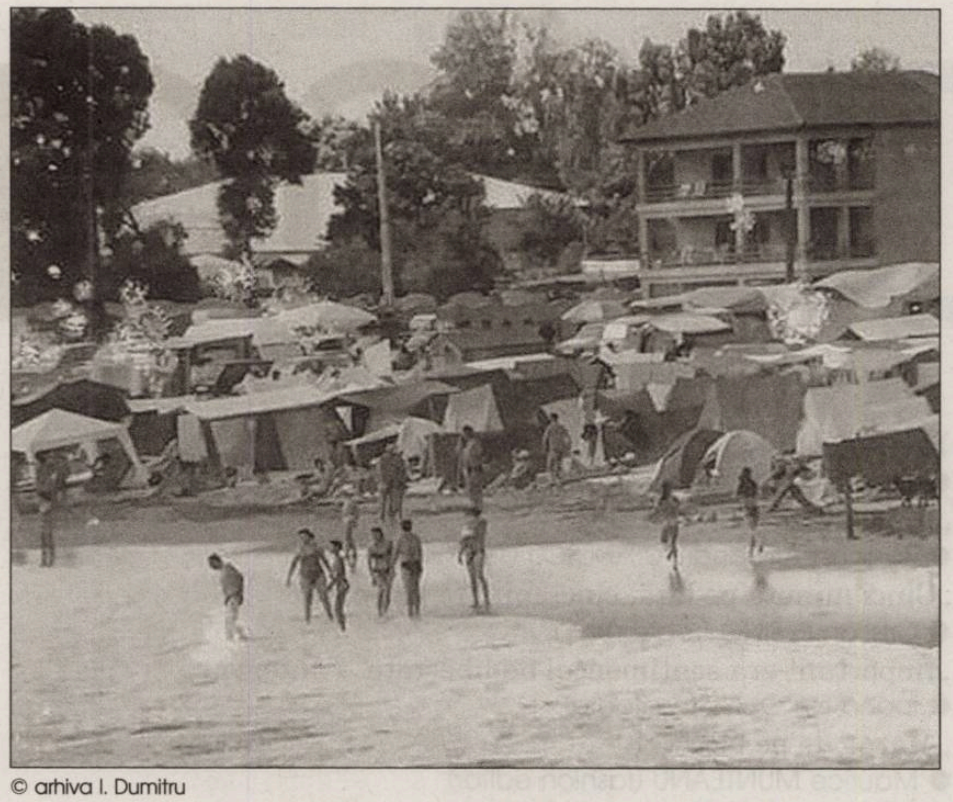

© arhiva I. Dumitru

„Spargerea valurilor de țărm
nu poate explica
întreaga mare."

VLADIMIR NABOKOV

© arhiva I. Dumitru

Știam că, în fiecare vară, vin turiști, că îmi fac prieteni cu care mă joc, că pot să stau la plajă toată ziua și mai ales că pot să fac multă baie în mare. Că în camping o să îi găsesc mereu pe mama și pe tata, dar ei nu aveau timp să stea cu mine. Însă am găsit mereu turiști care abia așteptau să mă cunoască și să povestim. Pentru cineva care nu cunoaște spiritul locului poate părea ceva neobișnuit, dar eu am învățat multe pe plaja din 2 Mai: matematică, franceză, engleză, puțină statistică, am învățat să ascult, dar mai mult de atît, am învățat să pun întrebări.

Toate interacțiunile și discuțiile avute cu oamenii din camping mi-au schimbat, de cele mai multe ori, alegerile în viață. Dacă în copilărie și în adolescență mi-am dorit să fac Economie, în ultimul an de liceu am schimbat total domeniul și am ales să studiez Sociologia. Și trebuie să recunosc că a fost una dintre cele mai bune decizii pentru mine. Cel mai mare fan al acestei schimbări a fost chiar nenea Dan.

Lucrul care m-a frapat mereu la turiștii de 2 Mai/Vama Veche este faptul că pentru ei venitul la mare era un ritual. Lucrurile se întîmplă mereu în același fel: vin în aceeași perioadă, se cazează la aceeași gazdă sau caută să aibă același loc de cort. Cu nenea Dan lucrurile erau clare: apărea în jurul datei de 15 iulie – tata spunea că abia atunci cînd vine el începe sezonul –, avea „locul său", în prima linie, avea obiceiuri bine formate – cumpărăturile se făceau din piața din Mangalia, de la aceiași vînzători. O dată la două zile cumpăra covrigi și îi ținea agățați la umbrar, iar cine îl vizita se putea servi. Meniul de 2 Mai era simplu și conținea cel mai adesea: ouă prăjite cu roșii, supă cu tăieței, multă salată cu brînză și pepene (arunca semințele la colțurile umbrarului și, pînă pleca, ele răsăreau). Vacanța se termina după Sfînta Mărie (15 august) și urmau negreșit trei săptămîni în Deltă, unde avea o gazdă preferată.

Pot spune că nenea Dan este turistul arhetipal de 2 Mai/Vama Veche. Devenise un „stîlp" imaginar al campingului. Toată lumea întreba de el, atîta timp cît era el acolo și vacanțele lor erau neschimbate. Poveștile lui nenea Dan m-au purtat la cîrciuma lui Musuret, unde friptura era cît masa, sau prin curțile sătenilor, unde cîte un turist organiza un ceai dansant la care venea tot satul. Amintirile lui mi-au „arătat" cum era Vama Veche fără de muzică sau cum mergeau acolo ca în expediție, încărcați cu toate cele necesare.

Nu de puține ori, între gazdă și turist s-au format legături puternice, care au ajuns să treacă dincolo de spațiul de vacanță. Aceste legături, care dăinuie de ani de zile, duc la apariția sentimentului de apartenență la locul respectiv. O astfel de prietenie s-a legat între tatăl meu și nenea Dan. A devenit un bun sfătuitor al familiei noastre și era mereu la curent cu tot – inclusiv cu amorurile verilor mei. Pe copiii fostei sale gazde i-a cununat – pînă să se mute în camping, în prin anii '70, a locuit timp de 15 ani la o familie din sat.

Dacă, la început, turismul din zona 2 Mai/Vama Veche era o manifestare estivală a unui grup de oameni care se cunoșteau între ei, cu timpul și alții au auzit poveștile/legendele din zonă și au dorit să vină. Astfel, cu timpul, turiștii au devenit mult mai numeroși și motivele care stăteau la baza alegerilor mult mai variate. La mijlocul anilor '90 au început să apară din ce în ce mai multe reglementări impuse de instituții ale statului. Cea mai mare „lovitură" a suferit-o zona de campare pe nisip, care s-a restrîns atît în Vama Veche, cît și în 2 Mai. Deși aceste decizii au creat mai multe mișcări de coalizare împotriva legilor, lucrurile au rămas neschimbate.

Cred că în ultimii ani am auzit de sute de ori că „Vama Veche nu mai e ce-a fost, că s-a stricat/schimbat", că 2 Mai-ul a devenit comercial, că s-a umplut de „familiști", că nimic nu mai este la fel, că în urma diverselor forme de reclamă/branduire, tipul persoanelor care frecventează locul s-a schimbat substanțial pe parcursul anilor. Însă o caracteristică importantă a locului a rămas faptul că te poți manifesta liber și poți interacționa ușor cu cei din jur. Un turist, devenit prieten, îmi spunea că la 2 Mai e de ajuns să dai „Bună ziua" și restul vine de la sine, iar Vama Veche este faimoasă pentru ușurința și rapiditatea cu care se leagă prieteniile și chiar relațiile amoroase, după cum spun versurile trupei cu același nume: „Am plecat la Vama Veche / Ca să îmi găsesc pereche (...) / Doar pe plajă-n Vama Veche / Noi toți vom avea pereche".

2 Mai-ul și Vama Veche au fost și încă sînt locuri într-o continuă schimbare, așa cum se întîmplă cu totul în jurul nostru. Nenea Dan m-a zis: „Schimbarea este singura constantă". Aceste cuvinte mi-au devenit mantră și mă fac mai indulgentă cu locul.

P.S. În ultima lui vară de 2 Mai, eu și nenea Dan ne-am supărat. Nu mai știu motivul. Am trecut rar pe la el și de fiecare dată am fost prea ocupată ca să stăm de vorbă. În anul următor nu a mai putut ajunge, iar la sfîrșitul lunii august s-a dus. Vara aceea a fost într-un fel ultima și pentru mine, căci mi-am încheiat aventura de recepționer/gazdă în campingul din 2 Mai. Ce călătorie grozavă am avut... Mulțumesc, nene Dane!

Iuliana Dumitru *este doctorandă a Centrului de Excelență în Studiul Imaginii și documentează* Imaginea și imaginarul satelor 2 Mai și Vama Veche.

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Cinci minute pe față, cinci minute pe spate!

Înainte de orice, e mirosul. Nu apare niciodată în același loc, însă mereu cineva, poate mama, va exclama „Deja miroase a mare!“ și se risipește dintr-odată toată oboseala nopții nedormite, cînd stăteam în pat, cu ochii deschiși, așteptînd să se facă ora 5, drumul cu tramvaiul pînă la gară, agitația, coada la bilete, porumbeii care se încurcau printre bagaje. Așadar, „deja miroase a mare!“ și deja se instalează în corp un tremur care va ține toată săptămîna. Apoi, deși, nu mergeam în fiecare an acolo, un drum îngust, care duce de la Halta Neptun la hotelurile dinspre plajă, instalarea interminabilă în cameră, părinții care parcă nu înțelegeau că vreau să ajung cît mai repede pe nisip, sandvișurile alea a căror preparare parcă dura mai mult decît acasă (pentru săptămîna la mare era procurat, în mod miraculos, un salam de Sibiu). Apoi, și mai lungă, și mai minuțioasă, alegerea locului pentru cearceaf: „Doar nu ne așezăm aici, în apă!“ sau „E prea departe!“, „Nu aici, lîngă ăștia, că vorbesc prea tare!“. Apoi, iarăși, mirosul, aerul sărat, mirosul de alge amestecat cu cel de cremă de plajă (procurată și ea, la fel de miraculos, din *shop)* și așteptarea interminabilă lîngă bărbatul care parcă nu se mai hotărăște odată să intre cu mine în apă. Regulile de plajă: „Cinci minute pe față, cinci minute pe spate!“, o saltea care fusese dusă la vulcanizare și care mereu se spărgea din prima zi, dar încă mai plutea. Meduze, semințe, porumb, reviste *Burda,* bulgari. Descopeream că la hotel e mai ușor să ieși din camera de la parter pe geam, care dădea fix pe plajă, și hotăram că e mai bine să „sărim pîrleazul“, și așa i-a rămas numele. Seara, drumul spre restaurant cu tractorașul care purta cel mai haios nume posibil: Titi-car, apoi, după masă, mini-golf și chinurile de la ultima poziție, cînd mingea trebuia să sară într-o plasă ridicată la înălțimea capului.

Meduze, semințe, porumb, reviste Burda, bulgari.

După '89, prima tabără, cu Palatul Copiilor, la Eforie, supravegheați de doi profesori (Drăgușin și Bătrînu?) care seara ne organizau discotecă în timp ce ei se chinuiau să termine o sticlă de whiskey, iar noi transpiram pe muzica vremii (MC Hammer, Technotronic), apoi tipul ăla mai mare care m-a luat deoparte și mi-a zis că-mi pune el muzică adevărată, să las căcaturile astea și mi-a schimbat viața, pentru că era vorba despre Master of Puppets, plaja de dimineață, cînd intram în apă legați cu o sfoară unii de alții, prima țigară, More mentolat.

Apoi Costineștiul, la vîrste diferite, serile în discoteca Ring, prima îndrăgostire de o fată mai mare și ușor tătăroaică, apoi perioada tîmpită a adolescenței, cînd stăteam cu săptămînile în sat, la cîrciuma „500“ (costa 500 de lei o bere), în jurul unei mese, alături de care puneam și cortul, casetofonul Internațional din care urlau formații de mare talent precum Sodom și Obituary, iar marea era abia simțită, și de văzut o vedeam doar noaptea cînd, pe la 3, ne îndreptam spre discoteca Tineretului, pentru că se dădea liber și pentru ăștia ca noi. Poșta din Costinești unde stăteam la coadă ca să sunăm acasă cu taxă inversă și să anunțăm că sîntem bine, trăim și poate niște bani nu ar fi primiți cu mefiență. Săptămîni în care nu prea intra pe gură mîncare solidă, drumul spre casă cu nașul care ne-a dat jos la Urziceni, autostopul, pneumonia de după și o perdea CFR capturată de la inamic.

„Peștii trăiesc în mare, asemeni oamenilor pe pămînt; în amîndouă locurile, cel mai mare îi înghite pe cei mici.“

WILLIAM SHAKESPEARE

„Picăturile adunate una cîte una devin, în cele din urmă, o mare.“

(proverb persan)

Apoi isteria de 1 Mai, drumul cu cel mai ieftin tren posibil, un personal care pleca din Gara Obor plin cu rockeri și punkiști care ajungeau pînă la urmă să se ia la bătaie și care coborau în Mangalia bălăngănindu-se după o noapte interminabilă și o luau cu pași săltați spre Vamă, pe jos, cu ochii învinețiți și chitarele sparte, gata pentru un week-end în care marea e mai mult bănuită decît văzută, cîrciuma de la intrarea din sat, cu mese de tablă, unde cea mai ieftină și mai cerută mîncare este o ciorbă „de pește“ în care ingredientul principal e nisipul, dar e digerabilă și te pune pe picioare, multă muzică din toate părțile, o isterie contagioasă, nopți de care nu vreau să-mi amintesc.

Apoi anii maturității, descoperirea Sulinei înainte de a fi sexy și înainte ca Elena Udrea să construiască în buza plajei un sat de vacanță pentru fantome. Atunci doar orașul era fantomă, cu cimitirul lui multiconfesional în centrul căruia stă mormîntul cuplului „Romeo-și-Julieta-de-Sulina“. Drumul de nisip spre plajă, dimineața, de data asta ducînd în brațe un copil de nici un an, apoi de un an, de doi, oprirea obligatorie la Farul vechi, taberele de basarabeni, apoi îmi dau seama că suport din ce în ce mai prost soarele, că Sulina se umple de oameni, deviem spre Sfîntu Gheorghe, drumul interminabil cu „personala“, gazda care poate găti absolut orice din pește, inclusiv prăjituri, drumul spre plajă cu „trocariciul“, vacile care pasc lîngă prosop, berea rece scoasă din geanta frigorifică și lîngă mine un băiețel care mă privește cu aceeași nerăbdare cu care mă uitam eu acum 30 de ani la bărbatul de lîngă mine, întrebîndu-mă ce dracului face de nu mai intrăm odată în apă.

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor, editor și traducător. Cea mai recentă carte a sa:* Copilăria lui Kaspar Hauser *(Editura Polirom, 2017).*

Traian D. LAZĂR

Sejururile regelui Mihai la Marea Neagră

În perioada interbelică petrecerea sejurului de vară pe litoralul maritim era deja o modă pentru elitele vremii. Copil fiind, regele Mihai (1927-1930), apoi marele voievod de Alba Iulia, Mihai (1930-1940), se va afla pe litoralul Mării Negre aproape în fiecare vară însoțit de mama sa, principesa Elena sau de tatăl său, regele Carol al II-lea. Prin ascendența sa, copilul Mihai era persoană publică. În consecință, prezența sa pe litoralul maritim a avut nu doar mobiluri personale (petrecerea plăcută a vacanțelor, băile de aer, lumină și maritime) ci și obiective publice (prezența la ceremonii precum Ziua Marinei, la inaugurarea aeroportului Constanța, la activități ale cercetașilor etc.). Ilustrăm, cîteva dintre momentele prezenței tînărului rege Mihai pe litoralul Mării Negre, cu fragmente din volumul *Viața regelui Mihai. Jurnal biografic. Vol. I (1921-1940).*

29 august 1927. Regele Mihai se afla în Mamaia (probabil cu mama sa), urmînd să vină acolo și regina Maria. La Mamaia, își amintește regele Mihai, „mama avea o vilă, între plajă și lacul Siutghiol“ (la mică distanță, spre nord, de actualul restaurant Cazino din Mamaia n.n). Aici și-a continuat exercițiile de șofat începute în anul 1927 „pe un fel de izlaz, în apropiere de București (probabil la Scroviștea – n.n.) ... uneori și la Sinaia“. Exersa pe automobilul Rolls-Royce ce aparținuse regelui Ferdinand. În 1992, regele Mihai își amintea cu mîndrie că „am început să conduc (șofez n.n.) în 1927, la vîrsta de șase ani! Întâi în parcul închis, apoi la cîmp, prin localități mici, sau pe plajă, cînd eram cu mama la mare. Eram așezat pe genunchii șoferului, pentru că nu puteam ajunge la pedale, dar schimbam vitezele și manevram singur volanul“. La Mamaia „mergeam pe plajă, pînă la Capul Midia, cu o mașină de serviciu a Palatului sau cu mașina de siguranță – bineînțeles, tot pe genunchii șoferului“. Iar șoferul dirija acțiunile copilului-rege la volan.

Vara 1928. Regele Mihai se află cu mama sala vila din Mamaia. Mihai continuă să-și perfecționeze pregătirea de conducător auto manifestînd tendința de a acționa independent fără a mai fi asistat de un șofer profesionist. Regele își amintește escapada întreprinsă „cînd aveam vreo 7-8 ani, tot la Mamaia. Într-o zi am plecat singur cu un Willys Knight, o mașină de serviciu mai mică, în care m-am putut instala la volan. Cînd s-a constat că am dispărut, toată lumea a intrat în panică. Până la urmă m-au găsit pe plajă.“

În timpul verii regele Mihai s-a aflat un anumit timp a Techirghiol, probabil pentru tratament balnear. De aici a plecat la Sinaia, unde a fost întîmpinat de prefectul județului.

(fragment din articolul apărut în revista Historia – *historia.ro)*

Ioana NICOLAIE

Marea de pe bloc

– Ai fost cumva la mare?! Văd că te-ai prăjit rău. Dă cu iaurt, că altfel rămîi fără piele.

Întrebarea mi s-a pus într-o dimineață de luni de fata care se ocupa, ca și mine, de galantarul cu patiserie de la Three Stars. Nu, nici vorbă, i-aș fi putut răspunde, dacă nu ne-ar fi fixat mustrător egipteanul Nabil. Mai curînd marea plutise gigantică peste București, lipindu-se de blocul de zece etaje în care locuiam cu chirie. Și eu o simțisem, îi ghicisem suflarea sărată, așa că imediat am dat fuga pe scara ce ducea deasupra clădirii. Terasa, neagră de la păcura folosită spre etanșeizare, se întindea moale în fața mea. Din loc în loc se mai găsea totuși cîte-o insulă de ciment pe care să-ți poți potrivi cearșaful. Cum era duminică și aveam cîteva ceasuri libere, am decis să fac plajă. Cerul sclipea alb, ca o dungă de ceață, vîntul nu adia, iar dacă te ridicai puțin în capul oaselor puteai zări creștetul blocurilor de la Timpuri Noi, cartierul mușcat acolo și neterminat, cu gingiile de ciment la vedere, cu drumurile încă desfundate, cu terenuri virane năpădite de bălării. Circul Foamei își arăta scheletul rotunjit parcă la doi pași, dacă aș fi înotat prin aer aș fi ajuns într-o clipită deasupra cupolei ce începea să se ruineze, trecuseră deja cîțiva ani de la Revoluție, iar temeliile știrbe, fără ferestre și fără o parte din zidurile exterioare deveneau tot mai negre, tot mai cotropite de distrugere.

– Cînd să fi plecat la mare?! i-am răspuns nedumerită, lustruind de zor sticla prin care clienții urmau să se zgîiască la merdenele minunate, covrigi parfumați cu nucă, plăcinte arăbești și alte bunătăți pe care le vindeam noi, fetele angajate la sirianul ai cărui ochelari își mișcau aspru ramele de aur, noi, tinerele corespunzînd perfect afișului lipit permanent de geam, cel cu „angajăm fete frumoase, neapărat sub douăzeci și cinci de ani". Purtam uniformă roșie și șepcuță neagră și ni se interzicea să vorbim una cu alta, căci, dacă nu aveam client la tejghea, trebuia să curățăm continuu suprafețele, să facem cornete, să ne ocupăm de înghețate, să ne pricepem la cappuccino, să dăm cîte-o mînă de ajutor și-n spate, la bucătărie, căci tăvile cu pui trebuiau aduse și aranjate în vitrine, să spălăm pe jos, fiindcă totul trebuia să rămînă lună, unsuroșenia n-avea ce să caute în fast-food-ul central, unul din primele apărute în oraș. Ni se dădea cîte-o duminică liberă de două ori pe lună, cît să ne amintim că există și ceasuri goale pe care eu, una, aș fi vrut să le pot întinde cît mai tare, ca să pun înăuntru și parte din cărțile pe care le luasem de la bibliotecă, și un drum pînă la ai mei, în nordul țării, deși asta mi-ar fi golit buzunarele, și o după-amiază în Tineretului, parcul sălbăticit din apropiere, poate și un film și, mai ales, o fugă pînă la mare. Nu o văzusem niciodată, precum Eminescu, îmi ziceam, făcînd haz de necaz. Dar lucram la Three Stars, așa cum în anul de dinainte, cel de după terminarea liceului, îmi încercasem rezistența într-un bar.

Fetele rămîneau la sirian cam o săptămînă, maximum două, ca să plece fără nici un leu, căci încă nu li se împlinise luna. Apăreau însă mereu alte angajate de probă, atrase de cămășile noastre călcate la dungă, de fustele roșii și scurte, de aerul atît de occidental prin comparație cu acela al cîrciumilor comuniste din vecinătate. Descoperisem întîmplător afișul, exact în ultima zi de sesiune, avea să mă salveze, desigur, căci altfel cum să rezist peste vară în București? Pînă-n toamnă

„Oamenii merg în locuri străine pentru a se minuna de înălțimea munților, de valurile uriașe ale mărilor, de lungimea rîurilor, de nemărginita întindere a oceanelor, de mișcarea circulară a stelelor, dar trec pe lîngă ei înșiși fără să se minuneze deloc."

SFÎNTUL AUGUSTIN

„Dacă vrei să construiești un vas, nu bate oamenii la cap să adune lemn, nu le trasa sarcini și nu le spune ce au de făcut, mai curînd vorbește-le despre imensitatea nesfîrșită a mării."

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

„Pescarii știu cît de periculoasă este marea și cît de înfiorătoare e furtuna, dar ei nu au crezut vreodată că aceste lucruri ar fi de ajuns pentru a-i face să rămînă la țărm."

VINCENT VAN GOGH

se întindeau trei luni nesfîrșite, iar eu trebuia să-mi pot plăti chiria. Colegii mei se risipiseră care încotro, cei mai mulți prin orașele lor, iar unii, mai norocoși, prin Vamă, unde se strîngeau artiștii, și neconvenționalii, și beatnicii întîrziați, și interesanții, cei cu oarece glagorie la cap, rockerii, depeșerii și așa mai departe. Cum să nu mă gîndesc cu oarecare invidie la ei?

Marea îmi ieșise prima dată în cale din biletele în tabăra la Năvodari pe care le anunța la început de mai tovarășa învățătoare. Costau trei sute cincizeci de lei, o sumă colosală pentru copiii ca mine, născuți într-un oraș de munte, din nordul țării, care aveau acasă frați mai mici și mai mari și care merseseră cu trenul doar de cîteva ori, pe distanțe de pînă-n treizeci de kilometri. Valurile albastre se găseau mai mult în desenele animate cu Sinbad, la capătul pămîntului, sau în blocurile de desen ale celor cîțiva fericiți din școală care le văzuseră de-adevăratelea și care se întorseseră cu o piele neverosimil de brună. Dacă în clasa întîi am plîns că vreau și eu să merg la mare, așa, ca pionierii aceia pe care-i văzusem la televizor într-o emisiune despre minunatele tabere ale vremii, mai tîrziu nici n-am mai adus vorba, ar fi fost degeaba. Așa că marea a continuat să vină și să plece în fiecare lună mai, cînd tovarășa strîngea banii și tăia unul după altul locurile. Odată ce se ocupa și ultimul, spuma ei se retrăgea, lăsînd loc liniștii. Și dacă tot eram niște mari norocoși, căci ne născuserăm într-o minunată stațiune balneoclimatercă, ce ne oprea să batem munții în lung și-n lat?

– Nu, n-am fost nicăieri, nici măcar la ștrand. Am făcut plajă... pe bloc! i-am răspuns colegei, aranjînd prețurile nerușinat de mari ale palmierilor și-ale brînzoaicelor. Și asta a fost tot, în mai puțin de un ceas aveam să uit cu totul discuția aceasta, cît și vagul sentiment de satisfacție pe care-l avusesem cînd colega mea bănuise că *eu* aș fi putut da o fugă pînă pe litoral. Un client oțărît apucase deja să șteargă cu noi pe jos, avea să vorbească el cu patronul ca să ne dea afară. Cum îndrăzneam să ne batem joc de el și să-i vindem aripioare tari ca piatra? Și-n cappuccino de ce puneam înghețată în loc să-l preparăm ca la carte, cu spumă de lapte și cu scorțișoară, așa cum văzuse el în Franța?

La Three Stars am rezistat trei luni, cît a ținut vacanța, adică mai mult ca orice altă fată angajată acolo. Plajă am mai făcut în vreo două duminici, tot pe bloc, și cum nu mă jupuisem cine știe ce, în ciuda tenului deschis, în toamnă, cînd au început cursurile, pielea încă-mi lucea arămiu, de parcă m-aș fi bronzat pe cel mai frumos litoral. În octombrie am reușit să mă mut într-un cămin studențesc unde prinsesem, în sfîrșit, un loc.

Cît despre marea reală, aveam s-o văd în anul următor, cînd terminasem cu bursă și am putut cere bilete gratuite la Costinești. Despre cum am stat o săptămînă la căsuțe, în cea mai mare înghesuială pe metru de pat, despre cum nu te puteai spăla decît cu apă rece la cele cîteva dușuri comune, despre dragoste și bucurie concentrată, despre părul meu lung pe care am sfîrșit prin a nu-l mai putea descîlci, dar mai ales despre valurile pe care am hotărît să le tai drept, în fiecare vară, așa cum le desenasem cîndva în caietele copilăriei mele comuniste, o să scriu, poate, altă dată.

***Ioana Nicolaie** este scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Pelinul negru *(Editura Humanitas, 2017).*

© arhiva A.M. Sandu

Alex TOCILESCU

Ce-am avut și ce-am pierdut

În fiecare an ajung la 2 Mai pe la jumătatea lui iulie. A cincea sau a șasea casă cum intri în sat, pe stînga. Deschid poarta vopsită în albastru dobrogean, intru în curte, trec pe lîngă un măr cu fructe mici, ajung în dreptul verandei, mă uit prin jur să văd ce s-a mai schimbat. De undeva (dintr-o cameră, de la duș, din grădină) apare Mița, gazda noastră dintotdeauna. Mă știe din 1978, de cînd aveam opt luni și ai mei m-au adus prima oară aici. Are vreo 80 de ani, dar nu i-ai da mai mult de 70. Se uită bucuroasă la mine, ne îmbrățișăm, pisica Mia, neagră și uscățivă, mă privește suspicioasă dintr-un tufiș.

Casa asta – ca și stăpîna ei – a văzut multe la viața ei.

„Ai ajuns și tu pe-aici?“, zice Mița; evident că n-am dat nici un telefon înainte, cînd te duci în același loc în fiecare an nu mai suni, că știi că ți se găsește cumva o cameră. Îmi arunc lucrurile în camera respectivă și mă întorc în curte, între timp Mița a pus de-o cafea, ne așezăm pe banca de sub nucul pitic și începem să povestim. Ce mai fac copiii, ce mai face nepoata, ce mai face strănepotul, prin curte trec alți turiști, vin de la plajă, atîrnă prosoape și costume de baie pe sîrmă, își ceartă copiii sau le dau de mîncare sau îi culcă, noi povestim mai departe.

„Ce-i mai plăcea lui Toca aici“, își amintește Mița de taică-meu, „stătea acolo, în capul mesei, cu o carte… Într-un an în care erau mulți copii aici în curte și chiriaiu și făceau o hărmălaie nemaipomenită… mai știi, cînd a zis că dacă nu-i dau eu afară se ocupă el? «Bine, Toca, ocupă-te tu», i-am zis, și el ce-a făcut? S-a dezbrăcat și a stat în fundul gol pe terasă!“

Casa asta – ca și stăpîna ei – a văzut multe la viața ei. Turiști cehi (pe la sfîrșitul anilor ’60), ajunși cine știe cum pe-aici; încă mai dăinuie vestigiile trecerii lor: o pătură groasă de lînă, cîteva farfurii cu margine aurită, o oală, un polonic (mai era și o scrumieră albastră, dar cred că s-a spart, că n-am mai văzut-o de ceva vreme).

După cehi au venit bucureștenii: intelectuali, artiști, beți, boemi, care se refugiau verile aici, însoțiți de magnetofoane și lăzi de vodcă. Mița i-a primit bucuroasă pe toți („Într-o noapte era iarăși petrecere, că la noi în curte era mereu petrecere, și m-am dus în bucătărie să beau un pahar de apă. Și ce-am găsit acolo? Un băiat și o fată care se sărutau de mama focului, mai-mai să… Și le-am zis: «Măi copii, păi aici v-ați găsit să faceți nebunii? Mergeți în camera din spate, că nu stă nimeni în ea!»“), i-a hrănit și a stat la povești cu ei (dar nu și la băute, că ea lucra pe șantierul naval și se trezea la șase să se ocupe și de animalele din ogradă). Probabil că cel mai mult s-a legat de taică-meu, deși bairamurile lui o exasperau, că n-o lăsau să doarmă, dar se și bucura să vadă atîta viață și nebunie în jurul ei. Cam cel mai memorabil a fost prin ’82 sau ’83, un bal mascat la care au venit mult peste o sută de oameni; curtea era plină, oamenii erau pînă-n stradă, din niște cazane uriașe se serveau spaghete cu sos de roșii. Eu eram îmbrăcat în copil de arab, adică aveam o geacă verde de fîș și mi se vopsise o mustață; un actor care acum este director de teatru stătea pe casă și cînta „cucurigu“; o actriță care a jucat mai apoi în filmele lui Mungiu, Puiu și Muntean purta un șorț și-atît; altcineva era îmbrăcat într-o rochie făcută din ziare *(Scînteia* și *Săptămîna)*. Muzica urla, petrecăreții dansau, lăzile de vodcă se goleau văzînd cu ochii. Pe la 5 m-am dus la culcare, deci nu știu cînd s-a terminat.

După ’89, gașca asta uriașă și veselă și nebună s-a spart; puțini își mai permiteau (timpul, banii…) să-și piardă vara la 2 Mai. Iar acum și eu, și Mița am rămas doar cu poveștile („Victor Rebengiuc era un om cu atît de mult bun-simț! A venit într-o seară cu niște pești, vreo 15-16, cînd i-am văzut am zis: «Victor, eu nu-i fac singură pe ăștia!», și el a zis: «Dar cum să-i faci singură, tanti Mița? Te ajut!» Și el i-a curățat pe toți, după care eu i-am prăjit. Și să știi că și-acum, cînd trece prin sat, se oprește pe la mine și mai stăm puțin de vorbă, anul ăsta n-a venit încă, dar a fost și anul trecut, și acum doi ani…“).

„Zece mii de rîuri se adună în mare, dar marea nu se umple niciodată.“

(proverb chinezesc)

Și stăm așa și pălăvrăgim și ziua trece („Nu te duci la plajă? Sau faci și tu ca Toca, stătea o lună și mergea de patru ori la mare…“) și amintirile sînt în fiecare an aceleași, că nu mai are cine să facă altele noi, dar nu-i nimic, bine că le avem și pe-astea. Că de n-ar fi, nu s-ar povesti.

Alex Tocilescu *este scriitor și publicitar. Cea mai recentă carte publicată este* Imperiul pisicilor *(Editura Polirom, 2017).*

Pisoii lui Purcărete

Apropo de camere și de dormit: pe cînd mergeam la Doimai și stăteam într-o casă închiriată numai de noi, s-au pripășit pe-acolo niște pisoi mici, tărcați și roșcați, foarte simpatici, vreo șase la număr. Tuturor pisoilor le plăcea să doarmă în pat cu Silviu Purcărete. Numai că, într-o noapte, unul dintre pisoi, fascinat de zgomotul care ieșea din gura lui Silviu și crezînd probabil că era acolo o gaură de șoricel, a băgat lăbuța în orificiu. Bietul om s-a trezit brusc, și pisoiul, speriat, s-a agățat cu ghearele de limba lui. Silviu a ieșit în curte zbierînd, cu pisoiul agățat de limbă, și ne-a trezit pe toți cei care dormeam în celelalte camere.

Cînd s-a mai liniștit, Silviu s-a gîndit la o metodă de-a împiedica pisoii să mai intre în camera lui. Și pentru că nu putea să doarmă cu ușa închisă – camerele erau foarte mici și te sufocai peste noapte –, ne-a trezit iar pe toți și ne-a cerut o saltea pneumatică și o pompă de bicicletă. A umflat salteaua cu pompa și a pus-o în dreptul ușii, făcînd astfel un fel de baricadă. După o vreme, bieții pisoi încercau să se cațere pe saltea ca să intre în cameră.

Pentru că făceau niște zgomote de nesuportat cu ghearele pe saltea, Silviu, nervos, a înșfăcat toți pisoii și i-a băgat într-un rucsac. Apoi a pornit în toiul nopții, prin întuneric, spre cîmp, ca să-i lase undeva, cît mai departe. Cînd n-a mai văzut luminile puține de pe stîlpii din sat, a dat drumul pisoilor, care au dispărut în noapte. Mulțumit, Silviu a vrut să se întoarcă și să doarmă și el liniștit. Numai că se rătăcise. Nu se vedea nicăieri nici o lumină, nu mai avea nici un reper, și a orbecăit așa pînă-n zori, cînd a văzut, în sfîrșit, casele de la marginea satului. Iar cînd a ajuns acasă, a găsit, evident, toți pisoii înșirați în patul lui și dormind profund, extenuați de călătorie.

Monumente locale

Cîrciumi erau numai două pe vremea aceea la Doimai. La Musuret, numită așa pentru că era ținută de un turc cu acest nume, avea niște prețuri extraordinar de mici. Îți cîntăreai ce doreai să cumperi (cotlete, rinichi, ficat etc.) și le plăteai la preț de alimentară, cam cinci-șase lei o friptură, patru lei o inimă ș.a.m.d. Apoi le luai și te duceai în curtea cîrciumii, unde ți le puneai pe grătar.

Gratargiului îi dădeai cît doreai tu. Dacă-i dădeai un leu, te ținea minte tot sezonul și te saluta zilnic ca pe un mare boier. Spuneau unii că nu era de fapt gratargiu, că puteai să-ți prepari fripturile și singur, dar că omul a observat că, dacă stă lîngă foc îmbrăcat într-un halat alb, lumea îi mai dă niște bani, așa că îți întorcea el pe grătar fleicile și micii dacă nu făceai singur treaba asta. O vodcă mică Săniuța la Musuret costa un leu și șaizeci de bani, așa că, după o oră de figurație la grătar, falsul gratargiu se putea cinsti destul de bine.

Prin 1971, cred, s-a construit restaurantul Dobrogean sau Dobrogeanul: o clădire frumoasă, proiectată de un arhitect adevărat, nu o cotineață urîtă, cum s-au făcut atîtea după 1990. De fapt, avea o terasă foarte mare într-un stil cvasirustic, cu stîlpi și grinzi de lemn și acoperiș de șindrilă, și cu o parte cu pereți din bolovani în care era barul. Se gătea foarte bine pe-atunci la Dobrogean, aveau o specialitate pe care n-am mai întîlnit-o în altă parte – creier la grătar. Era foarte bun. Dar prețurile erau mult mai mari decît la Musuret, lucru de altfel normal.

La Musuret era, de fapt, o magherniță urîtă cu o curte mare, unde din cînd în cînd, seara, băștinașii abțiguiți se băteau în spinare cu bucăți de gard pe care le smulgeau din pămînt, sau se distrau pașnic ridicînd cîte o masă în dinți fără să se ajute cu mîinile, ori mîncînd pahare de sticlă. Cu noi n-aveau treabă lipovenii, erau amabili, politicoși, prietenoși și foarte generoși. Oameni cu suflet minunat. Dacă plăteai vreo șase-șapte lei pe zi gazdei, primeai niște castroane uriașe cu ciorbă și ligheane mari, pline vîrf cu hamsii prăjite. Mîncai cît doreai, nu ținea nimeni socoteala. Și gazdele noastre nu se supărau deloc dacă ne mai invitam uneori și prietenii să mănînce cu noi, și nici nu ne cereau pentru asta bani în plus. În general însă eram cu toți bine-crescuți și nu abuzam de generozitatea lor.

(fragmente din cartea lui Cristian Pepino,
Cartea de la Vama Veche,
Editura Humanitas, 2015)

Maurice MUNTEANU

Evil Under the Sun

Nu cred că am să uit vreodată ziua în care am văzut, la cinema Favorit, unul dintre filmele cu o estetică impecabilă, care mă urmărește și astăzi – este vorba, bineînțeles, de *Evil Under the Sun,* o ecranizare imperială după Agatha Christie, în regia lui Guy Hamilton. Oh, regia ca regia, dar să nu uităm toată acea revoluție glamour a ținutelor (pentru plajă, și nu numai), orchestrată de genialul Anthony Powell, un adevărat vrăjitor al costumelor, chiar mai rafinat decît Edith Head, din punctul meu de vedere. Și cum să le uiți pe Diana Rigg, Jane Birkin, Maggie Smith sau Sylvia Miles îmbrăcate în cele mai extravagante & badabum costume de baie și kimonouri pe care le-a văzut vreodată plaja de la Cala Feliu, denumită dramatic, în film, Gull Cove Beach?

Sigur, de cîte ori mă gîndesc la un costum de baie, îmi vine în minte unul dintr-o singură piesă, delicat, dar auster, senzual, dar nu prea, eventual semnat Eres. Dar nu numai asta – în egală măsură îmi aduc aminte de acele costume de baie negre, din lycra, pe care le purtau suedezele în anii '80 și pe care le vedeam în fiecare zi pe plaja din Olimp, în vacanțele copilăriei mele. De fapt, costumul de baie nu însemna nimic pentru mine dacă nu era însoțit de mirosul unic de loțiune pentru plajă de la Hawaiian Tropic sau Piz Buin, mai cu seamă că, în epocă, era atît de greu să pui mîna pe o astfel de emulsie.

În afară de costumele purtate de turistele suedeze, aceeași nostalgie mi-o trezește și amintirea unui material căzut astăzi într-o dizgrație pe care nu mi-o justific, și care definește „litoralitatea“ – pînza topită. Rochiile din această pînză topită, cu umerii goi, mîndria 2 Mai-ului de altădată, espadrilele, coșurile din rafie, pălăriile enorme, cu boruri vag ridicole, care niciodată nu stăteau cum trebuie, colierele din scoici minuscule, sidefate, brățările cu amulete, iată numai cîteva dintre elementele care au asigurat, ani de zile, succesul garantat al vestimentației șic pentru plajă.

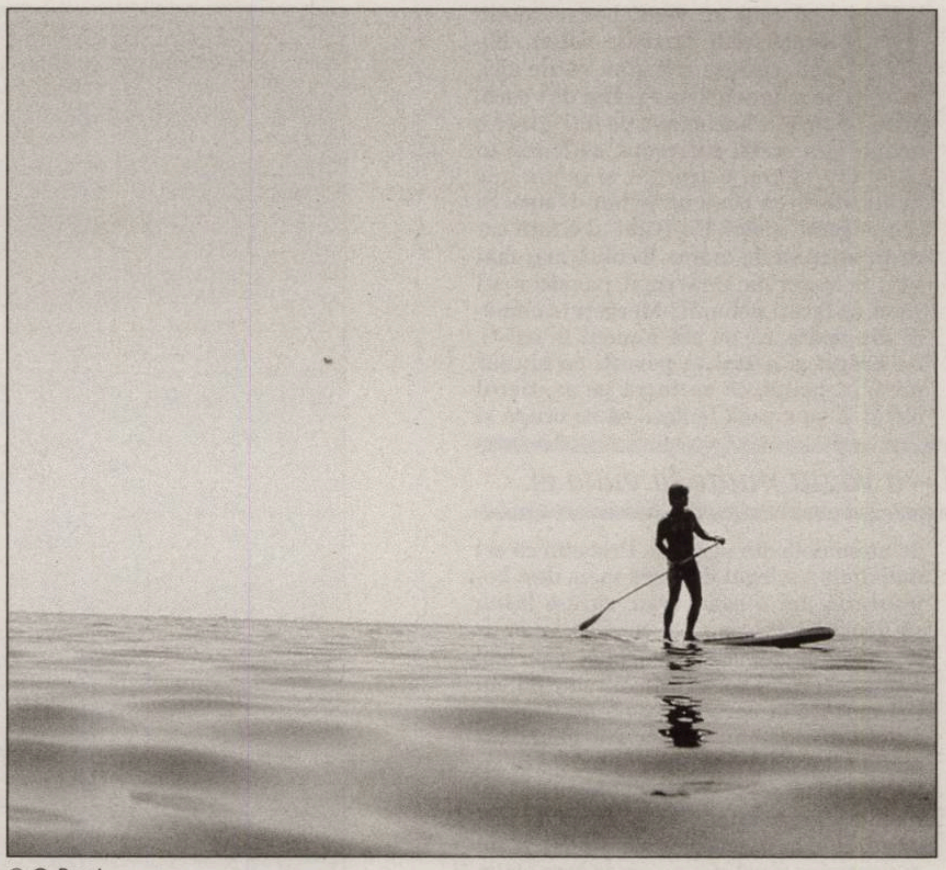

© C. Brad

Astăzi se reîntorc coșurile din rafie și espadrilele, dar s-a pierdut ceva din cumințenia absolută a ținutelor care acum treizeci de ani descriau atît de bine un peisaj marin. Or, asta s-a întîmplat și pentru că acum vezi din ce în ce mai des corpuri mult prea tatuate, mult prea bronzate, accesorii ridicole, țipătoare, însoțite de un comportament agresiv, care te face să nu-ți prea mai dorești să pui piciorul pe o plajă.

Am foarte multe amintiri despre mare și mersul la plajă – de la țigările Kim, extra-long, pe care le fuma mătușă-mea, cu o nonșalanță incredibilă, și costumul de baie galben, perfect, din două piese, pe care îl purta mama, pînă la mirosul ei inconfundabil, un mix de L'air du Temps, apă sărată, nisip și cremă de cocos, miros care se pierdea printre aleile lenețe, dominate de pini, din Olimp.

Eu nu mai merg la plajă de cîțiva ani – soarele mă agită acum, mă plictisesc și, recunosc, nu mai am o mizâ. Din păcate, plaja, și nu numai aici, a ajuns un loc vulgar, un loc care și-a pierdut emoția. Fie te ascunzi undeva în Franța, pe o plajă goală, la ocean, prin mai sau prin septembrie, fie îți asumi o mare de elemente gălăgioase, neprietenoase. Or, ce legătură are asta cu *Evil under The Sun*?

***Maurice Munteanu** este fashion editor la revista* ELLE.

„Stau neclintită în fața cortului"

interviu cu Dana PAPADIMA

***Dana Papadima** este director educațional la Avenor College. Spune, mai în glumă, mai în serios, că temele ei sînt educația și marea. Mi se pare o combinație perfectă, așa că am întrebat-o despre mările din viața ei.*

Unde începe povestea legată de mare din viața dumneavoastră?

Ca orice copil „de condiție bună“, am fost tîrîtă la mare, de părinți, din fragedă pruncie. Dar nu marea din stațiuni, nici frivolitățile de pe vremea liceului pe la Amfiteatru, în Olimp, m-au intoxicat cu acest viciu. Prima dată cînd am făcut abstracție de tot și am degustat marea, nealterată de alte pretexte, a fost la sfîrșitul studenției, cînd am descoperit 2 Mai-ul la cort. Începutul anilor '80.

Dacă pentru iubitorii de munte există termenul de montaniard, cel care iubește marea cum ar putea să se numească? Și de ce calități are nevoie ca să nu se plictisească de acest peisaj?

Nu-mi dau seama care ar fi termenul potrivit. „Montaniard“ are și o dimensiune sportivă, nu doar contemplativă, cățărare, alpinism, mai știu eu ce. Îmi place cum sună, pentru cei ca noi, „măritat cu marea“. Înnărăviții de mare sînt, prin definiție, niște contemplativi. Uite, eu, de exemplu, sute de zile în București mă agit, socializez la greu, fac sport la limita performanței, dacă însă e vorba de dus la mare, sînt în stare să stau neclintită în fața cortului cu zilele, într-o deplină alăturare cu ritmurile zilei. Niciodată nu mi s-a urît cu felul în care marea își schimbă culorile, cu foșnetul valurilor, cu toropeala în nisip. Dar să fie sălbăticie, am zis!

Care e marea care vi se potrivește cel mai bine și de ce?

Sînt, pînă acum, două mări care mi s-au lipit iremediabil de suflet. Una este marea noastră casnică, pe plaja de la Vadu. Tot Mare Neagră, dar în pustie, cu dune de nisip și plante tîrîtoare, cu apă sălcie de la apropierea de Deltă. Alta este marea contemplată cu zilele în insula Zanzibar, de fapt un colț de Ocean Indian în tonuri de jad. Diminețile de reflux cu marea îndepărtată doi kilometri și vasele localnicilor înfipte în nisip, cu localnicii scormonind printre pietre ca să găsească roadele zilei, cu cerul care trecea de la plumburiu de furtună la seninul senin...

© C. Pepino

Cît ați stat cel mai mult la mare?

În vremea studenției și în primele vacanțe de pe cînd eram în învățămînt, vacanța începea cu prima zi de mare și se termina cu ultima. Altceva nu țin minte.

Care e întîmplarea estivală cea mai dragă?

Un moment dramatic a dus la o mișcare civică frumoasă și neputincioasă: în 2003 s-a interzis camparea pe plajă în Vama Veche. Indignarea de atunci a făcut ca noi, un grup de boemi cortiști romantici, să punem la cale Asociația Salvați Vama Veche și Festivalul Stufstock. Demersul Asociației a eșuat în ce vedem acum în Vamă, Stufstock-ul a avut momente de glorie și de delir artistic, iar noi, în bună parte, ne-am înțelepțit, sau ne-am acrit, sau am fugit spre alte mări. Dar au fost zece ani intensi, pe care nu-i regret nicicum. La vîrsta cînd unii și unele se gîndesc la diminuarea motoarelor și pregătire pentru alte etape ale scurtei noastre vieți, noi am trăit un timp frumos, la intensitate maximă.

Care e cartea preferată care se petrece la mare? Dar filmul?

Ca și în dragoste, nu leg marea de vreun film sau o carte. De obicei, citesc la mare cărți care să-mi umple timpul dintre două băi sau două focuri pe plajă, iar filmele legate de mare nu-mi spun nimic, dacă n-au un *plot* corespunzător. Cartea și filmul mării sînt cele care se citesc și se văd cu fiecare zi care mi-e dată să am marea, oceanul, în preajmă.

a consemnat Ana Maria SANDU

„Important era sentimentul de libertate"

interviu cu Cristian PEPINO

***Cristian Pepino** este regizor de teatru de animație. Locuiesc aproape de Teatrul „Țăndărică" și trec în fiecare zi pe lîngă panoul cu fotografii, unde există una cu el. Cînd am citit* Cartea de la Vama Veche, *volumul său apărut la Editura Humanitas în 2015, am avut un puternic sentiment de familiaritate, chiar dacă între amintirile noastre, legate de aceleași locuri, sînt niște decenii. Am descoperit o arheologie fascinantă a unor veri petrecute la 2 Mai și Vama Veche în anii '60-'70. O recuperare sentimentală a unei lumi care se retrăsese în satele de la capătul litoralului nostru și experimenta o formă specială de libertate.*

Care e prima dumneavoastră amintire legată de mersul la mare? Unde ați fost și cum era?

Cred că aveam vreo patru ani, prin 1954, și părinții mei m-au dus la mare. Stăteam la Năvodari, unde era o tabără a medicilor farmaciști. Erau camere mici în niște clădiri modeste care semănau cu niște barăci. Un unchi de-al meu era farmacist și ne lua și pe noi cu el. Așa că familia mea, care avea venituri modeste, își putea permite o vacanță la mare cu bani puțini. Țin minte cîteva lucruri care m-au impresionat. Era un fel de băltoacă pe plajă, care comunica cu marea printr-un șanț îngust, și în apa mică înotau zeci de pui de calcan. Pe vremea aia, calcani se găseau peste tot, nu era scump deloc. Pe urmă, îmi amintesc că farmaciștii făcuseră un fel de teatru în sala cantinei și jucau acolo tot felul de scenete umoristice, pe care evident nu le-nțelegeam. În locul acelei tabere a farmaciștilor s-a făcut mai tîrziu tabăra pentru copii. Alte amintiri – bineînțeles, mă bălăceam cu mare bucurie în mare și purtam cu mîndrie o șepcuță albă și-un colier din scoici meșterit de mama mea. Slip n-aveam, pe vremea aia toți copiii erau nudiști. Într-o zi, tata a prins niște peștișori și i-a pus într-un borcan cu apă în camera în care dormeam. Dar eu am crezut că mi i-a adus ca să-i mănînc, pentru că toată ziua mîncam hamsii prăjite, așa că, într-o după-amiază, cînd ai mei dormeau, am înghițit toți peștișorii, bineînțeles, după ce le-am rupt capetele.

Cît de „supravegheați" erau boemii în aceste vacanțe?

Eram într-un grup de prieteni și nu ne simțeam supravegheați. Dar probabil că erau și ceva securiști și turnători pe-acolo. Mai apărea pe plajă uneori cîte-un individ cu cămașă albă care se simțea cam stingher printre nudiști și care se chiora la noi pe furiș. Dar nu ne păsa, spuneam bancuri despre Ceașcă, și tot ce ne mai trecea prin cap.

Față de ce se întîmpla în celelalte stațiuni de pe litoralul nostru, ce era special în aceste locuri? Cum s-a creat comunitatea care venea aici?

Au venit mai întîi tot felul de artiști, de intelectuali, de oameni de bine, cărora le plăceau mai mult atmosfera rustică, liniștea, faptul că plaja era foarte puțin populată. Și prețurile erau mult mai mici decît la hotelurile din stațiuni. Dar important era sentimentul de libertate. Și că mergeau la 2 Mai numai oameni civilizați, mitocanii nu călcau pe-acolo. Sigur, devenise și o modă la un moment dat, pentru noi, elevii de liceu de prin anii 1965-'68, era foarte șic să mergi într-un asemenea loc frecventat de artiști pe care îi admiram: Nina Cassian, Irina Petrescu, Liviu Ciulei și mulți alții.

Mi se pare interesant cum fiecare generație a păstrat, cumva, fascinația pentru aceste locuri și a încercat cu disperare să le reinventeze. Vama Veche a devenit, în timp, o stațiune zgomotoasă, aglomerată și kitsch. Dar gloria ei, sinonimă cu un fel special de libertate, a supraviețuit intactă. Credeți că are legătura cu istoria locului sau cu nevoia de a avea o alternativă la turismul mainstream, *indiferent de vremuri?*

Într-adevăr, „brand-ul" a supraviețuit, deși Vama de acum nu mai seamănă deloc cu satul mic și pitoresc din anii '70-'80. Dar și tinerii de-acum consideră încă locul ăsta ca un domeniu al libertății. Și, dacă ei se simt liberi, nu îi poate afecta nici o schimbare.

Cînd ați fost ultima dată în Vama Veche? Cum vi s-a părut?

În 2000. Cam aglomerat.

Pentru cineva care vă citește cartea și care a ajuns în Vamă în ultimii ani e greu să-și imagineze că a fost cîndva un loc liniștit. Amintirile acelor veri, odată rememorate, recuperează nu doar istoria personală a unui sat, dar și amintirile unei lumi. Pare că v-ați amuzat cînd ați scris-o. Un fel special de nostalgie și de vitalitate se regăsesc deopotrivă în textul dumneavoastră. V-ați făcut însemnări de-a lungul timpului sau ați mizat doar pe memorie?

Am scris cîte ceva de cîte ori mergeam la mare. Așa ne relaxam înainte de a ne aduna seara la taclale: mai scriam, mai desenam. Multe întîmplări le-am tot povestit prietenilor mei mai tineri. S-a întîmplat ca acum vreo trei ani să-i trimit pe mail unei cunoștințe cîteva dintre amintirile astea. Era foarte tristă și am încercat s-o înveselesc. S-a amuzat și m-a rugat să-i mai trimit povești din astea. Și, treptat, s-au adunat vreo două sute de pagini. Dar n-am crezut la început că o să iasă pînă la urmă o carte. Nu știu dacă e vorba de nostalgie, nu sînt un tip nostalgic.

Personajele dumneavoastră cum au citit cartea?

Bineînțeles, mulți dintre prietenii mei, care sînt și „personaje", au citit textele mele chiar înainte de-a fi publicate. Am vrut să văd dacă nu cumva se simte vreunul jignit de ceva. Dar toți mi-au spus că e-n regulă. Silviu Purcărete, Dimi Simon, Antonio Albici, Decebal Scriba... Mulți mi-au zis că le-a făcut plăcere să-și aducă aminte de momente atît de frumoase din tinerețea noastră. Dar se pare că și tinerilor le plac istorioarele astea. O domnișoară foarte tînără care a citit cărțile mele mi-a scris așa: „Mi-ar plăcea să fiu cum erați voi atunci".

Dacă ați putea să păstrați un singur moment din acele vacanțe la mare, pe care dintre ele l-ați alege?

Asta e greu de spus. Au fost atît de multe momente minunate... Poate că momentul în care, într-o noapte, la Vama Veche, stăteam la malul mării și priveam cum în apă străluceau niște scîntei mici cînd apa era agitată. Și soția mea, Cristina, cînd a văzut că n-aveam chef să mă bălăcesc și eu, mi-a adus în palme puțină apă din mare în care plutea o scînteie luminoasă, o noctilucă. Ce dar frumos...

a consemnat Ana Maria SANDU

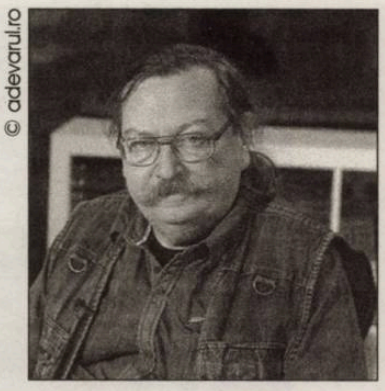
© adevarul.ro

„Marea nu are nici înțeles și nici milă."

CEHOV

„Pe mare oamenii își arată adevărata față. Apa sărată este, din acest punct de vedere, la fel ca vinul."

HERMAN MELVILLE

„Cei care trăiesc lîngă mare cu greu se pot gîndi la ceva din care marea să nu facă parte."

HERMANN BROCH

„Nenumărate ca nisipurile mărilor sînt pasiunile umane."

GOGOL

„Prin anii 1965-'68, era foarte șic să mergi într-un asemenea loc frecventat de artiști."

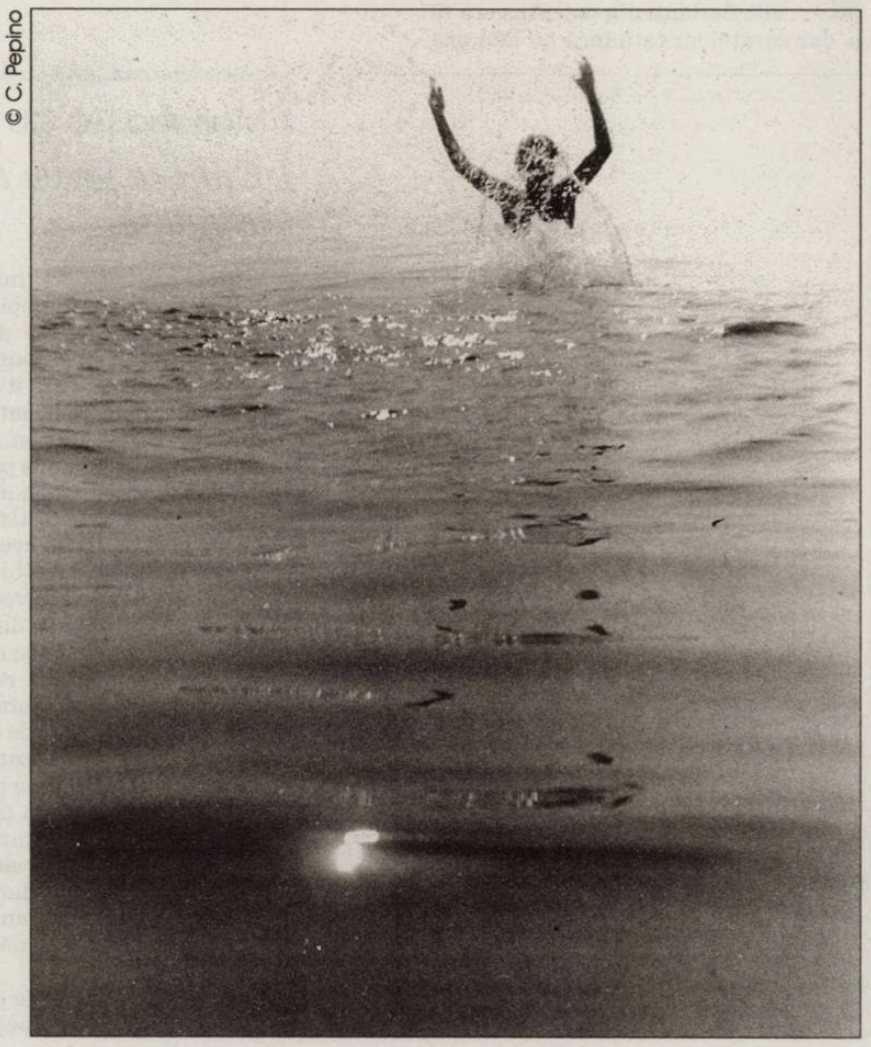
© C. Pepino

Adela MARCOV

Pseudoturist în extrasezon

În copilărie, vara începea atunci cînd auzeam genericul de la Radio Vacanța. Pe străzile din cartier apăreau mașini cu numere din alte județe, vecinele vorbeau de cum „au băgat sezoniști“, la intrările în oraș vedeai pensionari adăpostiți sub umbrele ori pălăriuțe, care fluturau chei și cartoane cu „cazare“. Iar rudele de prin țară își aminteau brusc de existența noastră și se porneau la drum, cu cățel, cu purcel. De cele mai multe ori mă retrăgeam din calea acestor invazii barbare la bunica, de unde mai apăream cînd casă se golea de intruși. Dar cînd rudele aveau și copii de vîrsta mea, socializarea era inevitabilă, și sufletul mi se chircea înspăimîntat cînd vedeam cum umblă cu toții dezlegați la noi în casă, cu tălpile pline de nisip, cînd îmi găseam jucăriile răvășite, cînd trebuia să stau la povești cu cîte un unchi bețiv care insista să mă pupe zgomotos pe obraji ori să răspund întrebărilor acelora cretine cu care sînt atacați toți copiii – ce ați mai învățat la școală? Și ce vrei să te faci cînd o să fii mare?

Cu musafirii stăteam la plajă din zori și pînă-n seară – oamenii veniseră pentru cîteva zile și erau hotărîți să prindă fiece rază de soare, să nu lase nici un centimetru de piele nears. Nu se pleca niciodată de acasă fără provizii, doamnele se ocupau de spălat legume, domnii umblau după bere și brifcor, copiii chirăiau exasperați de noroiul cu presupuse proprietăți antireumatice în care erau îmbălsămați cu religiozitate. Ai mei nu luau parte la demența aia colectivă cu „nămol de Techirghiol“ și aveau alte ritualuri de bronzat: trebuia să fim pe cearșaf pe la 8 dimineața, ca să prindem „ultravioletele alea bune“; ne retrăgeam la umbră pe la 11-12, apoi ne odihneam cu o felie răcoroasă de castravete pe frunte și vipia ieșindu-ne prin pori.

Pentru majoritatea constănțenilor, vara venea odată cu primele zile fierbinți din mai. Apa era rece, dar curată, iar tata încă nu ofta exasperat în trafic, văzînd mașinile de Prahova și București (am crescut cu ideea că de acolo vin cei mai teribili șoferi). Puteai să te bronzezi în liniște, mai ales dacă alegeai locurile mai puțin frecventate – Faleză Nord sau Trei Papuci. Pentru amatorii de topless ori nudism existau plajele mai largi și pustii dinspre Midia-Năvodari, presărate cu scaieți și arbuști de mierea-ursului. Pe-atunci însă, chestiile astea mi se păreau niște apucături de boșorogi obosiți, eu așteptam vîrful de sezon și forfota din zona Parc-Perla, îmi plăcea la nebunie mirosul de cocos al cremelor de soare, care adia dinspre turistele suedeze, polonezii care traficau ojă, dulciuri și țigări, cearșafurile colorate înghesuite pe nisip, pozarii „Colorata mîine-i gata!“ care tîrau după ei cîte o maimuță sau un pui de leu, cofetăria de la Hotel București în care găseai Pepsi și pricomigdale.

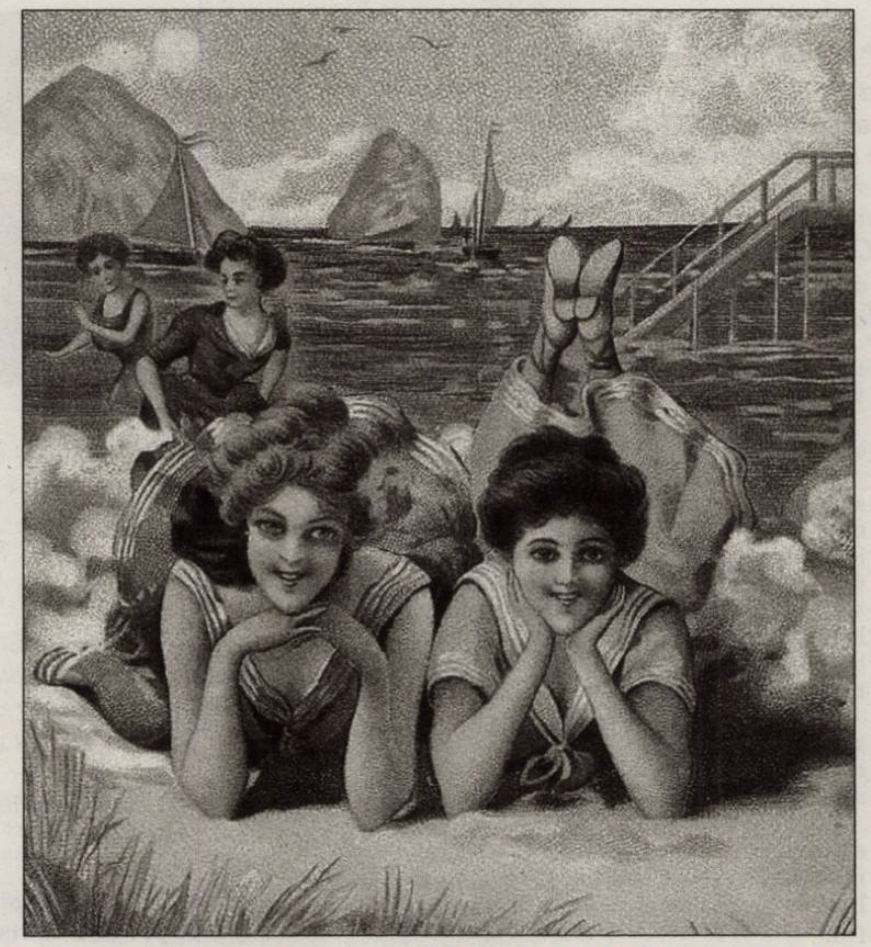

În vacanțele de vară, plajă era ceva banal; mai exotice mi se păreau excursiile la pescuit, pe malul lacului Siutghiol, printre țînțari și păpuriș, unde soarele încingea apa împuțită de mătasea-broaștei și guvizii picau ca fraierii la un boț de mămăligă. Iar bucuria supremă era mersul la munte în concediile părinților – Sinaia, Predeal, Brașov, locurile unde găseam întotdeauna cîte o băbuță care vindea zmeură și unde te mai salutai cu cîte un concitadin, fugit și el din calea căldurii. Prin liceu era *cool* să petreci serile fumînd la malul apei; ani mai tîrziu, dădeam cîte o fugă în timpul pauzei de prînz de la birou ca să fac o baie rapidă. Și nu mi-a dat prin cap că există oameni care n-au văzut marea niciodată pînă prin anul III de facultate, cînd am fost la Costinești într-un început de mai friguros. Cîțiva colegi, muți de încîntare, făcuseră ochii mari și nu se mai dădeau duși de pe nisip. Genul ăsta de bucurie l-am căpătat tîrziu, după ce m-am mutat în București și am devenit un soi de pseudoturist în orașul meu natal. Am regăsit marea ca pe un „acasă“ plin de nostalgie și ne iubim mai cu seamă în extrasezon: fie toamna, cînd lumina se îndulcește, în nisip cresc parapete din stuf și poți să colinzi netulburat cu muzică în urechi prin stațiunile pustii (recomand Joe Dassin – „L'amour s'en va“ pentru un efect mai dramatic); fie iarna, pe furtună, cînd valurile se sparg de stabilopozi și aerul sărat-amărui îți umflă plămînii.

***Adela Marcov** este analist IT.*

Mariana IANCU

Cum se făcea turism altădată

Plaja era mult mai întinsă și spațiul verde nu era ciopîrțit de construcții hidoase. Pe plajă găseai nemți, suedezi și polonezi. Îi așteptai un an întreg: vara îți refăceai colecția de ojă, de dermatografe și de curele aurii. Un cearșaf, un cico și un baton îți erau de ajuns pentru o zi de vară. Fițe însemna să ai o rogojină, nu un șezlong de plastic.

Din păcate, toate acestea se mai găsesc în vederile vechi. Cîți dintre noi nu avem pe acasă vederi de pe litoral? Un colecționar din București, Octavian Lungu, a făcut din asta o pasiune și a dorit să reamintească tuturor cum arăta litoralul în urmă cu 20 sau chiar cu 30 de ani. Pe pagina sa de Facebook a postat mii astfel de vederi. „Aveam prea multe vederi vechi prin casă și am început să le răsfoiesc, apoi am văzut că și rudele au și se împiedică de ele. Sînt sigur că în orice casă sînt, dar sunt lăsate uitării“, spune Octavian Lungu.

„Din acest hotel urmăream evoluția Nadiei!“

Imaginile postate de el au zeci de comentarii și de like-uri. Mulți își amintesc cum erau concediile la mare altădată sau chiar momente memorabile. Spre exemplu, Florina Landry scrie: „Am petrecut în acest hotel vacanța din iulie 1976!... la tv din hol (corpul care leagă restaurantul de hotel) toți turiștii urmăream evoluția NADIEI COMANECI!“

Cata Gaby scrie: „Ce lansete erau... piesă de muzeu...“, iar Ferencz Jozsef Illes spune că „Se pescuia doar la costum și cravată;)“

Cum se făcea plajă în urmă cu un secol

Doamne cu rochii cu multe volane, purtînd pe cap pălării cu boruri largi, umbreluțe în culorile curcubeului, bărbați în joben negru, trupuri mai mult îmbrăcate decît dezbrăcate întinse la soare – atmosfera de acum un secol. (...)

Arhitectul constănțean Radu Cornescu are o colecție de cîteva sute de vederi de la mare. Cea mai mare parte dintre ele sînt cumpărate din străinătate. „Cei din Constanța trimiteau cărți poștale în străinătate. De la destinatari le am“, dezvăluie colecționarul.

Nu vrea să spună cît dă pe o vedere de acum un secol, însă lasă să se înțeleagă că hobby-ul este destul de costisitor.

Cine a întemeiat stațiunea Mamaia

Vederile le-a expus publicului de multe ori în cadrul unor expoziții, dar le-a postat și pe Internet. De două ori a plecat de la expoziții cu medalia de aur.

În vederile sale regăsim atmosfera plajei „La Vii“, situată pe faleza de sud a orașului.

Construcția portului a impus mutarea plajei. Așa a apărut stațiunea Mamaia. Meritul revine profesorului Ion Bănescu, primar al Constanței între anii 1905-1907.

Era doar un nisip pustiu, la capătul căruia erau cîteva case și un sat pescăresc. Primele construcții au apărut în 1906.

Inaugurarea oficială a stațiunii a avut loc la 28 august 1906, cînd două trenuri (gara fiind situată în zona complexului Tic-Tac) au străbătut drumul de la Constanța pînă la Mamaia într-o oră și jumătate.

(fragmente din articolele apărute în revista Historia – *historia.ro)*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Dezvoltare personală cu spiriduși și zîne

Manuale de dezvoltare personală, clasa a II-a. Informații interesante, utile, importante, despre comunicare, diversitate, conflict, emoții, sănătate. Lucrurile se complică atunci cînd vine vorba despre felul în care ele sînt transmise: un amestec de dulcegării, clișee, inadecvări, imagini false despre preocupările copiilor și despre felul în care pot asimila cunoștințele. Dau cîteva exemple.

Teoretic, un manual de dezvoltare personală ar trebui să aibă ca punct de pornire întîmplări, circumstanțe, evenimente, persoane, relații *reale* din viața de zi cu zi a unui copil de 8-9 ani. Căci, în fond, rostul unui astfel de manual este acela de a-l ajuta pe copil să se cunoască pe sine, să îi înțeleagă pe pe cei din jurul lui, să perceapă „culorile" diferite ale lumii care îl înconjoară etc. Totul, insist, pornind de la experiența lor *reală*. Iată, însă, cum sună introducerea unui astfel de manual: „Bine ai venit în Regatul Copilăriei! (...) Vom întîlni spiriduși și vrăjitoare, regi și zîne! Ne vom juca și vom descoperi tărîmuri doar de noi știute! Vom primi chei magice și vom deschide porți în labirint!" Dacă aș fi citit doar aceste fraze jucăușe, aș fi putut să fac prinsoare că e vorba despre o carte de povești sau de un promo pentru o emisiune de desene animate. Aș fi pierdut, evident.

Manualul este plin, cum spuneam, de tot felul de dulcegării, formulări exaltate, gînduri gata mestecate și livrate sub forma unui panseuri siropoase: „Faptele noastre bune înseamnă comportamentele noastre frumoase față de alții! Ceea ce vedem noi la alții și văd alții la noi! (cum adică? – n.m., M.I.) Faptele bune ne leagă unii de alții prin niște fire invizibile." (...) „Comunicarea înseamnă colaborare!", „E loc pentru toate emoțiile pe Tărîmul Inimii!", „Cînd ne acceptăm cu adevărat, sîntem mai puternici!" etc. „Consiliere psihologică" de doi bani...

Nu lipsesc rețetele din ciclul „Cum să atingi succesul/comunicarea/fericirea perfectă în șapte pași", rețete dificil de urmat pentru un adult, darămite pentru un copil: „Să învățăm să ne acceptăm pe noi înșine cu punctele noastre puternice și cu cele slabe!", „Punctele noastre slabe, cînd le recunoaștem, pot deveni puncte tari!", „Dacă oferim bucurie, respect, primim înapoi bucurie, respect!" Nu e rău să gîndești așa, dar mie nu îmi iese! Recunosc, însă, că nici nu am început așa de devreme.

Tot în aceste manuale găsim tot felul de formulări bizare, greu de descifrat: „Tot ce știm despre noi formează o mantie protectoare" (eu, de exemplu, știu despre mine că am ochii căprui, dar asta nu mă protejează deloc, dar deloc, de canicula. De fapt, de mai nimic, ca să fiu sinceră pînă la capăt.), „Fiecare dintre noi se întîlnește zilnic cu persoanele din jur" (o cugetare adîncă al cărei magnetism nu

© wikimedia commons

îndrăznesc să îl fisurez cu nici un semn de nedumerire), „Ocupația elevului este învățatul, adică activitatea prin care noi acumulăm cunoștințe și prin care ne putem schimba comportamentul", „Ca să fim frumoși și sănătoși este necesar să respectăm igiena personală a corpului nostru..." (!), „De ești bucuros, fricos, trist sau furios, să ai mare grijă și, în orice caz, tu să fii politicos."

De departe însă cele mai interesante sînt exercițiile sau întrebările adresate elevilor: „Realizează din carton o pereche de ochelari prin care să îi convingi pe ceilalți să te privească un timp cît mai îndelungat" (Nu înțeleg cu ce te alegi dacă te privește cineva timp îndelungat. Nici dacă privești pe cineva timp îndelungat. Nu înțeleg la ce folosesc ochelarii din carton.), „Cum arată chipul nostru cînd vorbim respectuos unii cu alții?" (chiar, cum arată?), „Apreciezi că totul în jur este comunicare și că este important să respectăm regulile comunicării?" (dacă totul în jur ar fi numai comunicare, atunci lumea ar fi un balamuc în care regulile de comunicare ar deveni neesențiale), „În clasa voastră este un coleg care are probleme de vedere. Cum comunicați cu acesta astfel încît și el să înțeleagă mesajul pe care i-l transmiteți?" (ar fi o problemă dacă dialogul între colegii de clasă, în general, s-ar realiza prin semne, *post-it*-uri sau SMS-uri. Un coleg cu probleme de vedere nu este neapărat un coleg hipoacuzic).

Cam asta este una dintre problemele majore ale manualelor din învățămîntul nostru: intențiile nu sînt rele, dar punerea lor în practică e de mîntuială, neprofesionistă, neglijentă, nereceptivă la interesele și curiozitățile „cititorului". Și, uneori, ușor kitsch...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

PUBLICITATE

festival
DILEMA VECHE
25 – 27 august 2017
în Cetatea
ALBA IULIA

NANSI BRANDES
& ORCHESTRA SIMFONICĂ BUCUREȘTI

invitați speciali
Ovidiu Lipan ȚĂNDĂRICĂ
& Iulian VRABETE

26 august ora 21.00

NOI suntem ceilalți

„Trăim în ultima vreme o formă de naționalism parșiv“

– interviu cu Dan PERJOVSCHI, artist vizual –

În 2016 se deschidea la București, la Combinatul Fondului Plastic (o zonă care crește în spații de artă – galerii comerciale ori nonprofit – plasate alături de ateliere deja existente), Sandwich: o platformă inițiată de către un grup de artiști și plasată într-un reziduu, între două construcții utilitare. Un an mai tîrziu, pe 11 mai (ironic sau nu, în plină inaugurare a Bienalei de artă de la Veneția), ***Dan Perjovschi*** *deschide aici World Attractions: o expoziție cu magneți, așa cum probabil aproape fiecare dintre noi are măcar cîțiva. Un proiect care a început timid s-a transformat într-o întreprindere internațională și a mobilizat lumea globală a artei. Peste 200 de oameni care au contribuit – dintre care aproximativ 150 de instituții de artă (muzee, bienale, centre) – peste 500 de magneți. Plicuri venite de la marile muzee aterizau într-un spațiu cît o fișie, gata pentru a fi instalate. Am vorbit cu Dan Perjovschi despre acest fenomen al magneților, dar și despre lumea lui virtuală.*

Cum v-a venit ideea unei expoziții cu magneți, în locul desenelor? Ce reacții au apărut?

Alexandru Niculescu m-a invitat să expun la Sandwich. Locul e problematic, între două garaje de tablă, o platformă creată de oameni entuziaști, fără buget. Și pentru că zidul e de metal, m-am gîndit să aduc lumea cu acești magneți la Sandwich, să fac un show internațional. E o logică simplă, magneții se prind pe metal, organizatorii nu mai trebuie să cumpere nimic, nu voiam să îi încarc. O idee ar fi fost să desenez cu un cui, să zgîrii, dar asta însemna ca următorul care vine trebuie să mă aibă pe mine în cîrcă sau că organizatorii trebuie să vopsească. Or, eu nu voiam să modific nimic, să nu încarc locul cu probleme în plus. Dar proiectul s-a ramificat apoi. Timp de cîteva luni am cerut magneți tuturor instituțiilor cu care am colaborat în viața asta... A fost un întreg proces de rememorare. În unele locuri, nu mai e directorul sau curatorul cu care eu am făcut expoziție în urmă cu 15 ani, a trebuit să interacționez cu noua conducere... a durat în unele cazuri. Te uiți pe acești pereți și vezi unde am expus, de-a lungul carierei. La un moment dat, am cerut magneți și prietenilor.

Sînt mai multe niveluri de lectură: sînt și acei magneți clasici cu obiective turistice din diferite orașe, dar sînt magneții cu logo-urile unor instituții de artă ori magneții personali, cum e cazul lui Kristine Stiles și fotografia-magnet a calului ei.

Proiectul a pornit ca un fel de ironie la adresa spațiilor de expoziție, dar între timp a devenit foarte ambițios. Magneții sînt fie kitsch, un kitsch autentic, fie conceptuali. Dacă îi pui împreună, kitsch cu kitsch se anihilează, minus cu minus dă plus. Lumea a reacționat cum a vrut, unii au produs un magnet. Mi-a consumat foarte mult timp, deși inițial eu am crezut că îi dau drumul și îmi văd de-ale mele.

Dacă desenați, perioada de lucru era mai scurtă...

Lumea are un tip de așteptare de la fiecare artist. Eu îți zic acum Damien Hirst – te gîndești la ceva, zic Hans Haacke – îți imaginezi un tip de instalație. Dar poate același Haacke vine la București și va face cu totul altceva. Eu mi-am propus să fac ceva care să nu apese pe umerii organizatorilor, să fie haios și în același timp serios.

„Șapte metri de călătorie“

Începeți să stabiliți un dialog cu diverse țări.

Da, dar eu nefiind un artist de tipul acesta, nu mi-a fost foarte ușor să imaginez acest protocol și nu-mi dau seama nici în momentul de față dacă am procedat corect. Eu am profitat de Facebook, cum scria unul, cum: „Adu-mi și mie un magnet!“ Sau primeam o invitație la o expoziție în nu știu care muzeu și răspundeam: „Am primit, dar nu vreți să-mi trimiteți un magnet?“. Sandwich a trebuit să-și facă o cutie poștală, poștașul a învățat adresa, deci s-a creat un fel de mașinărie pe care eu nu am plănuit-o neapărat. Spre surprinderea mea, lumea este un sat global. Gîndește-te și tu, MOMA trimite un plic la Galeria Sandwich. Cum e asta? Există un tip de solidaritate extraordinară în lumea artelor, instituțională sau privată. Pasul următor a fost să producem și noi magneți, în care am vrut să fie toate proiectele de pînă la mine, vizitatorii să le poată cumpăra cu bani foarte puțini, și toți acești bani strînși să susțină spațiul. Lumea trebuie să înțeleagă că locul acesta nu primește bani din văzduh, e un efort foarte mare pentru artiștii din spatele lui.

Desenele mele ajung să se recicleze în societate.

Ați avut criterii de expunere a magneților?

Nu am vrut să fie didactic. Le-am amestecat pentru că așa e lumea. De fapt, principalul scop al acestei expoziții era următorul: vii aici, *in the middle of nowhere*, și vezi pe magneți nume de orașe în care poate că ai fost și tu – și e un exercițiu de rememorare – sau unde ai vrea să mergi. Sînt șapte metri de călătorie. Te pun în situația în care îți poți imagina. Există și o definiție mai culturală, de la Borges, *El Aleph*. Ai într-o particulă mică toată lumea. La un moment dat am devenit obsedat, mă uitam să văd din ce orașe nu am magneți și voiam să aflu ce instituții de artă sînt în locul respectiv ca să le cer repede... Sînt multe locuri pe care nu le am, dar am de pe toate continentele, deci acum sînt totuși liniștit.

Eu îmi iau cîte un magnet din orice loc călătoresc, e un suvenir care îmi place. E, uneori, un kitsch încîntător. Cum vi se pare acest amalgam vizual la nivel estetic?

E amestecat. Mie, structural, îmi plac ansamblurile de lucruri mici și colorate, orice! Mereu îmi atrag atenția. Dacă merg, de exemplu, într-un tîrg de vechituri, imediat mă lipesc de masa cu multe însigne, mă fascinează. Am învățat această practică a colecționării de la Lia, soția mea. Dar colecțiile ei sînt mult mai conceptuale. Eu, în schimb, sînt colecționarul fanatic. Lia selectează, nu ia orice dintr-o anumită colecție, spre deosebire de mine, care iau tot din jurul unui anumit element. Devine obsesiv pentru mine, de aceea mă și bucur că se termină acest proiect. Am cheltuit o căruță de bani pe magneți.

Ce veți face cu ei acum, la final de expoziție?

Îi țin ca pe o piesă în sine și voi dezvolta ceva pornind de la ei. Pasul următor va fi la Sibiu, pentru că la anul sărbătorim o sută de ani de România și va fi un an naționalist – după cum vezi, trăim în ultima vreme o formă de naționalism parșiv, nu știu ce se întîmplă cu țara asta –, și aș vrea să rup ceva din suta aia de ani de România și să aduc toată lumea la Sibiu sub forma magneților. O jumătate din zidul pe care eu îl desenez la Sibiu e din metal, partea de sus. Voi găsi o formulă de colaborare, dar nu voi mai lucra cu instituții... Eu am totuși o grămadă de *follower*-i pe Facebook. O să le cer prietenilor mei și celor care mă urmăresc pe Internet, vreo 25.000, să îmi trimită cîte un magnet de pe unde se duc ei în vacanțe. Acesta e planul inițial, cum va arăta la sfîrșit, mai discutăm.

Cum vă explicați atracția noastră pentru magneți și modul în care ei au apărut în orice orășel, oricît de mic? E ca o lucrare de artă în miniatură, atunci cînd nu ne permitem una reală.

Sîntem atrași de ideea de suvenir, ne trebuie ceva din locul pe care îl vizităm. Eu, de exemplu, iau vederi. Sau hărți (eu cu Lia le păstrăm pe toate, în sacoșe).

Da, dar în cazul magnetului intervine ideea de expunere.

În prezentările mele publice, am o observație la un moment dat despre Palatul Parlamentului: el a ajuns pe magneți care se pun pe frigiderul care a fost golit ca să se construiască tocmai ea, Casa Poporului, un nume jignitor pentru toată lumea, pentru că nu a fost niciodată a noastră, numai a dictatorului și a aleșilor... Eu, cînd desenez, oriunde mă duc, merg în magazinele de suveniruri să văd ce consideră fiecare oraș că îl definește. În mare parte, sînt unitare pentru că sînt făcute în China... dar, dincolo de asta, apar micile diferențe. Și mai e ceva interesant: în toate magazinele de suveniruri, cei care vînd sînt imigranți.

Ce se mai întîmplă pe pagina dvs. de Facebook și cum vă mai simțiți în raport cu această rețea? Priveam numărul mare de fotografii pe care le-ați primit în timp foarte scurt referitor la „balcoane“, o adevărată cercetare antropologică prin România balcoanelor inventive.

E cîte o problemă politică sau o chestie neghioabă și parcă îmi apasă mie un buton și atunci fac un album pe Facebook. Eu încep ceva și apoi lumea îmi trimite. Mă simt călare pe ceva și încerc să îl duc mai departe cum pot. Și sînt mai multe planuri care mă interesează, cum ar fi politicul și activismul. Un popor are capacitatea extraordinară să ironizeze puterea și Facebook-ul poate deveni o resursă nelimitată. Ai la îndemînă dintr-odată zeci de mii de cercetători, pe un anumit subiect. Nu fac asta tot timpul, doar atunci cînd am timp. În ultima vreme toate proiectele mele de artă au extensie pe Facebook. Desenele mele ajung să se recicleze în societate prin intermediul acestui instrument. Îmi place mult Facebook-ul, lucrez cu el. E adevărat că uneori genul de comentariu pe care îl primesc mă stîrnește prea tare și realizez că îmi ia și din splină, și din timp... E interesant pentru că e în priză directă. Pare mai adevărat. Atunci cînd faci o expoziție pur și simplu, e o expoziție pur și simplu, nu ai nici un fel de control. Aici, online, primesc reacții mixte, și toate sînt utile, și cele pozitive, și cele negative.

Rețelele sociale ne țin în bule de acord, îmi spunea critic curatorul Charles Esche de curînd.

Eu am setările deschise, nu lucrez cu prietenii mei. Sînt subiectul unui *hate* pe care e foarte greu să îl explici. Îl contrazic pe Charles: și în viața reală sîntem în bule, nu ne întîlnim cu cei cu care nu ne place să o facem! Teoriile astea mi se par absolut inutile, în viața de zi cu zi trăim în bule! E adevărat că numărul celor blocați de mine ajunge la nivelul de prieteni în ultima vreme... Pentru că nu mai am răbdare. Unii oameni au rămas în lista mea tocmai pentru că nu gîndesc ca mine, dar sînt cît de cît suportabili. Eu nu am nici cea mai mică intenție să îmi sparg bula doar ca să mă simt mai democratic. Toată politica e în bulă! Toți politicienii. Toată lumea e în bulă, România e organizată pe triburi, pe familii. *Social media* îți permite să ieși din bulă dacă vrei, ceea ce media tradițională nu făcea posibil. Nu îți cumpărai niciodată ziarele care te ofticau, ci pe cele cu care te identificai. Chiar din contra, *social media* permite mai mult decît media tradițională.

a consemnat Daria GHIU

„Blues-ul ne așază într-un fel bun, doar de el știut“

– interviu cu Cristian ANTONESCU –

***Cristian Antonescu** este directorul artistic al Festivalului Dichis'n'Blues, care se va desfășura la Tulcea, în curtea Casei Avramide, în perioada 1-2 septembrie. Mai multe detalii găsiți la www.deltablues.ro.*

De ce vă place blues-ul, de ce ar trebui cineva să asculte blues? Se poate trăi și fără blues?

Nu cred că pot să explic de ce-mi place blues-ul. Nici nu știu dacă există o explicație pentru așa ceva. Cred că doar am avut noroc. Dar da, se poate trăi fără blues. Și-ncă fără nici o grijă. Așa cum exista viață fără Mozart, așa cum poți trăi fără să fi auzit de Cehov sau cum poți fi o gospodină apreciată fără să fi încercat vreodată uleiul de măsline. Ginul tonic se poate prepara și cu lămîie, nu neapărat cu lime. Dar ar fi păcat. Așa e și cu blues-ul.

De ce asociația care organizează festivalul se cheamă „înExil“?

Asociația înExil se cheamă așa pentru că Alberto (un coleg avocat din București) așa a înțeles el la telefon, cînd l-am rugat să înregistreze numele. De fapt, eu îi spusesem doar Exil, dar amîndoi eram în trafic și... așa am primit hîrtia.

De ce asocierea blues-ului cu dichisul?

Dichis e pentru că am vrut ceva aparte. Tulcea mai are festivaluri, cîntări și dansuri. Trebuia ceva „cu staif“ (cred că ne-a și ieșit, de vreme ce, spre exemplu, cronica lui Iulian Comănescu la ediția a doua se cheamă așa: „Dincolo de blues, dichisul e chiar dichis“). Și nici n-am vrut să avem exclusiv blues, ci să existe o poartă către genuri conexe. Bunăoară, anul acesta, The Speakeasies din Grecia sînt dichisul. Nu e blues, e swing. La Tulcea cred că nu s-a auzit swing live de dinainte să vină comuniștii.

Festivalul a ajuns la ediția a treia. Ce s-a schimbat, ce-a rămas la fel?

După ce ai făcut două ediții, trebuie să inventezi ceva nou, a treia oară trebuie să fie întrucîtva altfel. Îți dai seama că nu e ușor să fii inventiv. Deși pînă adineaori credeai altfel. În principiu, conceptul e același: seara sînt muzici strașnice și atmosferă faină, noaptea *jam session*, ziua *workshop*-uri. Nu inventăm nimic. Poate doar BluesCruise: ziua de duminică, în care muzicienii, presa și voluntarii urcă pe un vapor și bîntuie prin Delta Dunării. Nimeni nu e obligat să facă ceva anume. Dar toți muzicienii vin cu instrumentele și se brodește cel mai fain *jam session:* jur-împrejur e doar apă, stuf și liniște, iar ei cîntă tot ce poftesc, cine cu cine vrea și oricît cred de cuviință. Noi, ceilalți, savurăm.

Care ar fi punctul maxim de atracție al acestei ediții?

Anul acesta sînt doar recitaluri cu trupe străine. (N-a fost un scop, așa s-a întîmplat.) Nu e ușor, bunăoară, să „pui mîna“ pe Laurence Jones, care are, probabil, cam 200 de apariții pe an, dar niciodată pînă acum în România, și care e vînat de cele mai mari festivaluri europene și de prestigioase case de discuri din Statele Unite. Laurence este cel mai bun tînăr artist britanic în ultimii trei ani. Anul trecut, la doar 24 de ani, a fost declarat cel mai bun chitarist britanic și nominalizat cel mai bun chitarist european. Știu că vor veni mulți spectatori din țară pentru a-l vedea.

The Spekeasies Swing Band vor fi o surpriză frumoasă, o pată de culoare total neașteptată. BB & The Blues Shacks (Germania) au fost de două ori declarați cea mai bună trupă de blues din Europa. La Tulcea vor veni într-o formulă complexă și spectaculoasă, cu doi suflători de la Viena. Festivalul se va încheia cu Angela Brown din Statele Unite, acompaniată de cunoscutul pianist german Chris Rannenberg și de cea mai importantă trupă de blues din Grecia, Blues Cargo.

Au mai fost și există încă, pe ici, pe colo, la noi în țară, cîte un festival de blues. Unele sînt vechi, dar se țin cu intermitențe, altele sînt discrete, aproape anonime, dacă nu au dispărut cu totul. Cum vă explicați lipsa unui peisaj mai coerent în zona blues-ului la noi?

Sînt de acord, e o activitate cam eclectică și aflată permanent sub spectrul efemerului. Dar observ și un reviriment. Sînt multe festivaluri noi și din ce în ce mai bune. Plus cele vechi. Focșani, Sighișoara, Suceava, Brezoi, Brașov, Gărîna, Ghelari, Baia Mare, Tulcea etc.

Experiența mea în această zonă este relativ scurtă. Totuși, am fermentat cîteva păreri. Mai întîi, să nu uităm că vorbim de o nișă. Ceva mai prezentă în Ardeal, mai firavă dincoace de Carpați. Eu cred că recitalurile de blues se simt cel mai bine în locuri mici, nu în piețe publice, nu pe stadioane. Așadar, fără să adune mii de oameni, nu sînt atractive pentru sponsori mari. Sau pentru politicul care distribuie banii. Și astfel, cu bani nu mulți, este greu să faci performanță sau să asiguri coerența demersului, cum spui.

Laurence Jones

În țara planurilor triumfaliste, a strategiilor integrate și a proiectelor de țară nu cred că trebuie gîndită o „strategie multianuală de dezvoltare a blues-ului“. E de ajuns că există o piață și consumatori. Vor muri festivaluri, vor apărea altele, unele vor perpetua. Piața va cerne inteligent. Cred că doar două chestiuni sînt fundamentale: profesionalizarea managementului unor astfel de evenimente (depășirea etapei de amatorism și doar entuziasm) și educarea permanentă a publicului viitor. (La Dichis, de pildă, participă cu entuziasm un număr considerabil de copii, care pînă acum trei ani nu ascultaseră niciodată o piesă blues.) Dacă cele două condiții de mai sus se realizează, sînt convins că sprijinul sponsorilor și al autorității publice e asigurat.

„Laboratorul de muzică și ritm“

Dincolo de tinerețea lui și de locul inedit, absolut minunat, în care se țin concertele propriu-zise și jam session*-urile, care ar fi* touch*-ul special al festivalului?*

Specifice lui Dichis'n'Blues sînt, cred eu, activitățile conexe, toate destinate educării publicului actual și, mai ales, viitor. Multe *workshop*-uri pentru copii. Anul acesta, muzică și artă plastică: patru pictori vor fi găzduiți într-o tabără de creație la Luncavița, iar copiii de la Cercul de pictură din localitate vor picta cîntece și vor asculta picturi. Lucrările lor vor fi expuse spre vînzare în curtea festivalului, iar sumele obținute vor fi încasate chiar de către copii.

Marcian Petrescu va povesti publicului despre muzicuță în blues. Raul Kusak revine anul acesta cu planuri mult mai serioase decît îndrăznisem eu să-i propun. De la un simplu *workshop* pentru copii, Raul a venit cu un plan elaborat și cu un program strict. „Laboratorul de muzică și ritm“ va funcționa vineri și sîmbătă, iar Raul va lucra cîte două ore cu două grupe de vîrstă (9-15, respectiv 16-99 de ani). Cred că momentul va fi o încîntare pentru participanți.

Pe ce vă bazați mai mult: pe pasiunea publicului tulcean pentru blues sau pe sprijinul autorităților locale în a-l organiza?

Prețuiesc mult bucuria publicului. Cronicarii prezenți la edițiile anterioare au fost chiar surprinși de numărul spectatorilor și, mai ales, de faptul că este un public cunoscător al muzicii de pe scenă.

Recunosc cu plăcere faptul că, alături de o importantă listă de sponsori, avem cofinanțatori Consiliul Local și Consiliul Județean. Au reacționat bine la demersul nostru. Și calculez mereu faptul că, nici dacă s-ar vrea, nu s-ar putea ignora pofta publicului tulcean pentru o muzică specială. Astfel, știu că sînt oameni în administrație care cred că n-ar trebui să facem blues, că nu exprimă identitatea noastră, că nu ne reprezintă și că nu-i chiar un eveniment utilizabil electoral. Dar ei nu înseamnă (încă, cel puțin) Autoritatea.

Cît de conștiente sînt autoritățile că identitatea unui oraș o dau manifestările culturale vii?

Știu sigur că există oameni în aceste structuri care au înțeles la ce e bun blues-ul la Tulcea. Și au văzut că 100-200 de oameni, care vin din alte părți la Tulcea pentru blues, înseamnă plusvaloare pentru întreaga regiune. Sînt decidenți ai autorităților cofinanțatoare care nu cer invitații, ci își cumpără bilet la festival. Și mai e ceva important: la Dichis'n'Blues, primarul și președintele Consiliului Județean nu urcă pe scenă pentru a saluta publicul și pentru a elogia evenimentul cofinanțat, deși ar putea pretinde asta. Se află în public, poartă tricourile cu Dichis'n'Blues, bat ritmul în masă, gustă berea festivalului și trăiesc evenimentul ca orice elector. D-aia zic, blues-ul ne așază într-un fel bun, doar de el știut.

În afară de Delta în sine, pentru ce ar merita să mai ajungă oamenii în Tulcea?

Între concerte și *workshop*-uri, musafirii noștri merg adesea la Cetatea Enisala, la Gura Portiței, fac Triunghiul Mănăstirilor, toate aflate aproape de oraș. În Tulcea pot vizita Satul Pescăresc Tradițional, Muzeul de Artă (deținător, printre altele, al celei mai importante colecții publice Victor Brauner), Acvariul (despre care mulți zic că e cel mai spectaculos din România). Și se bucură de specialități pescărești și licori dobrogene.

Care e idealul acestui festival: cum îl vedeți la ediția a zecea?

Viitorul festivalului îl văd așa: făcut mult mai bine de oameni mult mai tineri, mai proaspeți și mai inventivi. Dar nu peste zece ani, ci mult, mult mai devreme.

a consemnat Marius CHIVU

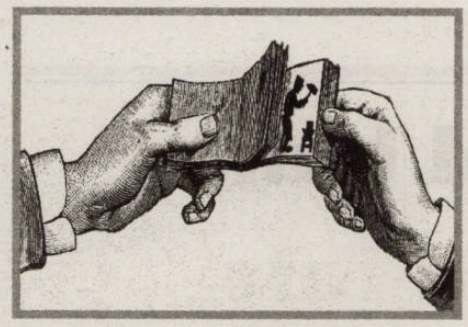

● **Radu Paraschivescu, *Am fost cîndva femeie de onoare*, Editura Humanitas, 2017.**

Marius CHIVU

feedbook

Povestiri pe muzică de vinil

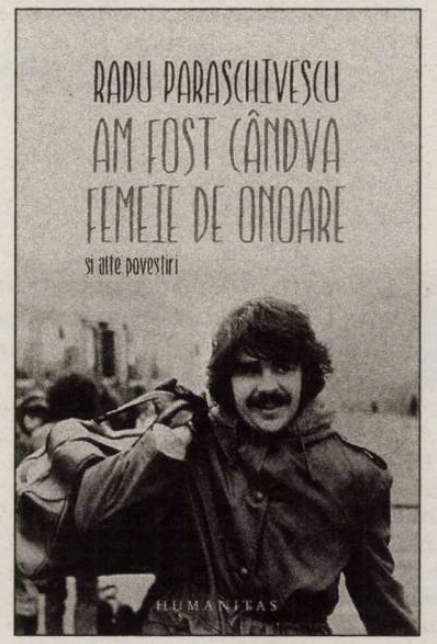

Radu Paraschivescu (n. 1960) este genul de scriitor polivalent și dedicat scrisului cum sînt foarte puțini la noi. A debutat relativ tîrziu, în anul 2000, dar cu două romane în același an *(Efemeriada* și *Balul fantomelor);* între timp a mai scris trei romane, unul mai bun decît altul și foarte diferite ca factură (de fapt, între toate romanele sale există diferențe stilistice și de registru notabile), precum și două volume de povestiri satirice, un gen prea rar explorat de prozatorii români contemporani *(Bazar bizar* și *Aștept să crăpi),* plus mai multe colecții de publicistică și eseuri (sau ghiduri), dintre care *Fanionul roșu,* pe teme sportive, și *România în 7 gesturi,* cu subiecte politice și de mass-media, sînt ambele remarcabile. (Ca un colaborator regulat al *Dilemei vechi,* ar ieși o carte numai cu textele scrise pentru revista noastră.)

Dar Radu Paraschivescu este și un editor harnic: a alcătuit antologii (de perle), a coordonat volume colective (de proză memorialistică) și chiar colecții de proză de ficțiune – „Rîsul lumii", colecția dedicată prozei umoristice străine, ar fi meritat o viață mai lungă, căci selecția titlurilor era bună și foarte bună. O calitate majoră a lui Radu Paraschivescu este însă cea de traducător și e păcat că rubrica sa de cronică a traducerilor nu mai există, cu atît mai mult cu cît sîntem o piață de carte unde se traduce enorm și, din păcate, destul de prost. Ca să conchid, dacă ar trebui să-i găsesc o formulă, aș spune că Radu Paraschivescu este tipul britanic de scriitor, cu o operă ramificată în mai multe genuri, care scrie constant și nu se sfiește să abordeze subiecte și teme ale vremii sale, fiind un observator atent al moravurilor societății pe care le descrie cu multă savoare stilistică și cu un fin accent moralist. Dacă e ceva ce mi se pare că lipsește dintre cărțile sale, atunci ar fi un volum de eseuri literare: ca filolog, traducător, prozator și bun cunoscător al literaturii anglo-saxone, Radu Paraschivescu ar putea da – tot pe modelul britanic, poate al lui Julian Barnes, să zicem – o carte despre literatură foarte interesantă, genul de carte care, din păcate, lipsește cu desăvîrșire la noi, iar mie personal mi se pare o formă de rușine editorială sau, cel puțin, semn de imaturitate, dacă nu chiar de provincialism.

Am fost cîndva o femeie de onoare este o carte nouă prin alcătuire, adunînd laolaltă texte și povestiri mai vechi, apărute/risipite în volumele colective de la Humanitas *(Intelectuali la cratiță, Povești de dragoste la prima vedere, Casele vieților noastre, Bucureștiul meu, Răcani, pifani și veterani* și *De la Waters la Similea),* dar și în alte cărți colective *(Iubire 13, Arta sunetelor* și *Scriitori la poliție)* sau în reviste *(Dilemateca, Esquire),* precum și două texte inedite: „Am fost cîndva femeie de onoare" – aventurile unui interpret bărbat în timpul unei conferințe internaționale exclusiv feminine despre violența domestică și politica șanselor egale – și „Niște vulturi, un scobar, un autograf" – amintiri din copilăria de microbist în provincie (*vezi și fragmentul de mai jos).*

Dacă, în proza de ficțiune, Radu Paraschivescu abordează cam toate speciile de umor (satira, parodia, pastișa, șarja), registrele comicului nu sînt mai prejos nici aici, în proza memorialistică sau de autoficțiune. Chiar și cînd scrie despre sine, rememorînd episoade din propria biografie, evocînd personaje din propriul trecut, rescriind întîmplările sinelui de altădată, Radu Paraschivescu are un simț foarte bun pentru comic și absurd, pentru contraste și excese, pentru pitoresc și referințe culturale înalte. Atenția la detalii, memoria replicilor, jocul cu figurile de stil și cu vocile narative (poate scrie o întîmplare personală la persoana a doua singular), voluptatea expresiei, precum și umorul, dar mai ales tonul autoironic, toate fac și savoarea textelor personale.

Există cîteva constante în scrisul lui Radu Paraschivescu și acestea se văd limpede și aici, povestirile putînd fi grupate în funcție de trei mari teme: fotbalul, muzica și literatura/filologia, nu într-o ordine anume și oricum de multe ori combinate. Văd și în această disponibilitate de a scrie despre sport și muzică, adică despre cultura populară, una din marile sale calități și, în fond, farmecul lui Radu Paraschivescu. Aerul retro și umorul, pitorescul întîmplărilor, informațiile și observațiile de antropologie culturală, aș zice, din trecutul relativ recent, sînt aspecte pentru care merită citite aceste povestiri unde, pînă la urmă, nici nu mai contează procentul de adevăr biografic și adaosul de ficțiune. În fond, de-asta se cheamă povestiri.

Dacă mai sînteți în vacanță sau dacă v-ați întors și vreți s-o prelungiți în spirit, *Am fost cîndva o femeie de onoare* este genul de carte agreabilă, care te relaxează și te umple de nostalgie și de bună-dispoziție. În plus, dincolo de fundalul indus al muzicii pe vinil, conține și trei rețete culinare.

aproape de carte

Radu PARASCHIVESCU

Am fost cîndva femeie de onoare

(fragment)

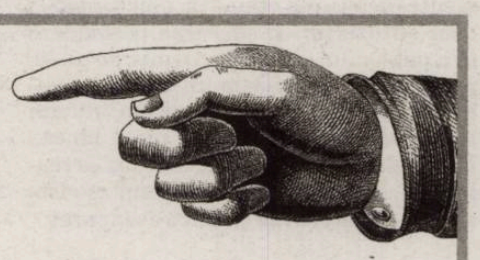

Prima mea prezență pe un stadion a fost un eșec care a ascuns o plăcere: izul combinat de mahorcă și iarbă verde, pe care l-am regăsit de multe ori la Timișoara și Brașov, la Arad și la Pitești. Dar locul unde mirosul acela mi-a gîdilat cel mai bine nările a fost Arena Municipală din Lugoj, unde am nimerit peste unul dintre comandourile decisive ale copilăriei: Vulturii Textila. Cînd am făcut cunoștință, Vulturii înotau prin apele lenețe ale Diviziei C și-și măsurau forțele cu alte ambuscade fotbalistice de același nivel: Unirea Tomnatic, Metalul Bocșa, Voința Biled, Progresul Giarmata sau Ciocanul Nădlac. Și tot atunci am obținut primul autograf în viață…

…de la Nelu Pădureanu, pe atunci extremă stîngă la Vulturii și, în timpul liber, pescar, ca mai toți fotbaliștii lugojeni. Nelu tocmai se suise pe bicicletă și se pregătea să plece la antrenament, cînd s-a trezit abordat de mătușa mea Neta, care mă trăgea după ea, făcîndu-se că nu-mi observă stinghereala și bujorii din obrăjori: „Tu, Nelule, dă-i un… na, autograf lu' ăsta micu' al meu de la București, fii bun." Fotbalistul s-a oprit din mers, a rămas în șa, s-a sprijinit cu picioarele în pămînt și s-a scărpinat în cap. Era cel puțin la fel de încurcat ca mine. „Cum adică, tanti Neta?" Mătușa s-a întors spre mine, conștientă brusc de impas. „Cum adică?"

Întrebarea era oportună. Dintre cei trei, eram singurul care știa ce e ăla autograf. Aflasem de la mama, care avea o colegă de serviciu la Tarom, la contabilitate, iar colega asta primise, făloasă nevoie mare, trei autografe în aceeași lună: de la Doina Badea, de la Calistrat Cuțov și de la Cliff Richard. Pentru Neta și pentru Nelu Pădureanu, autograful ar fi putut fi la fel de bine o armă de foc, un fruct exotic sau o piesă de schimb la mașină. Am dezlegat misterul, cu o ușoară umflare în pene. „Scrie-i copilului cum te cheamă pe-o hîrtie", l-a rugat Neta. „Păi, nu știe cum mă cheamă?"

Chestiunea s-a rezolvat pînă la urmă, dar cu mai multe strădanii decît mi-aș fi imaginat. Iar eu am fost din cale-afară de fericit fiindcă aveam, în fine, un autograf de fotbalist. Mă rog, nu era de la Dumitrache sau Dobrin, dar cine știe ce vedetă ar fi putut ieși din Nelu al meu de pe malul Timișului?

(Paranteză. După mai bine de patruzeci de ani, m-am revăzut cu Nelu Pădureanu, în tribunele Stadionului Municipal din Reșița, la meciul de promovare în Liga a III-a – da, da, tot în Liga a III-a – dintre Vulturii Lugoj, fostă Auxerre Lugoj, fostă CSM Lugoj, fostă Vulturii Textila Lugoj, și Pandurii Cerneți. Ne-am recunoscut imediat, ne-am îmbrățișat, iar Nelu mi-a cerut un autograf. „Cum adică?", l-am întrebat.)

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediția din 17 iunie 1914 a ziarului Adevĕrul Atentatul care a schimbat lumea

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

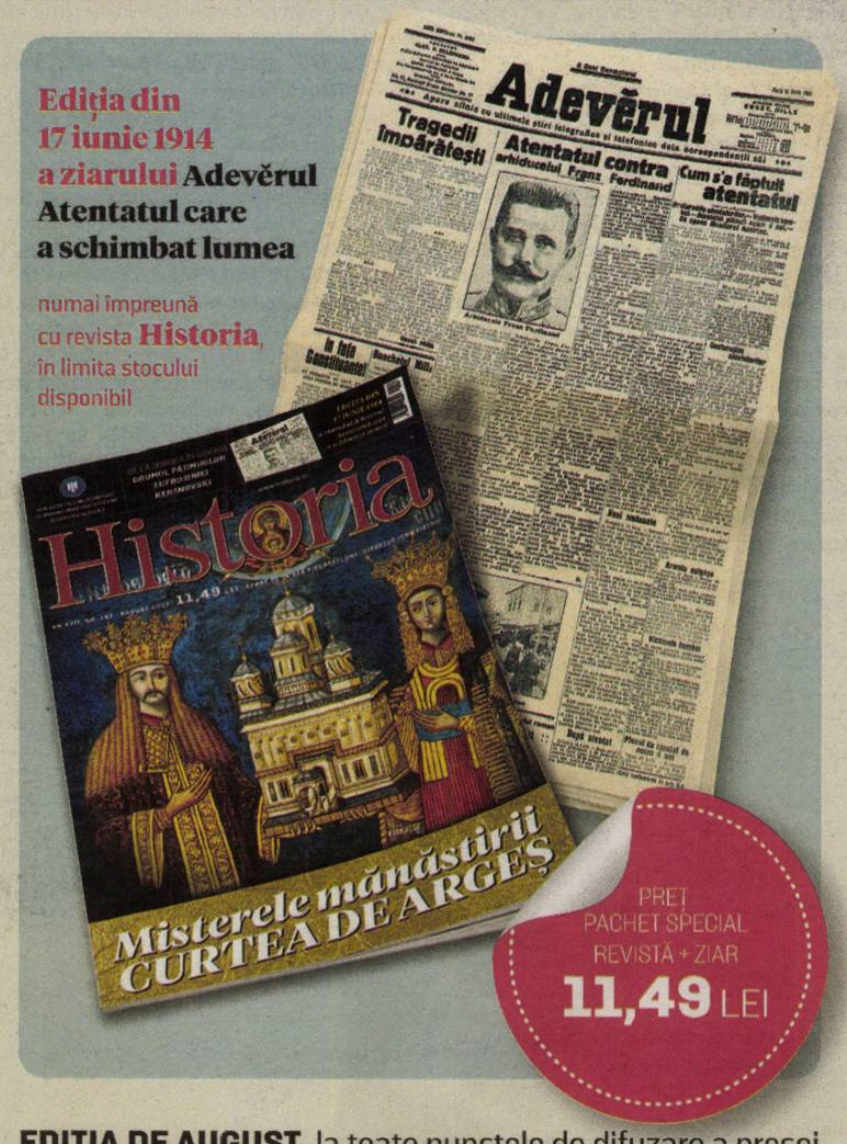

EDIȚIA DE AUGUST, la toate punctele de difuzare a presei

Bogdan TĂNASE

bolero de **travel**

Orașele mici, ca un fuior

Mult timp nu am înțeles prea bine frumusețea orașelor mici, cele care nu sînt consacrate turistic. Nu prea îmi plăceau, chiar. Nu stațiunile cu statut de oraș, nu despre acestea vorbesc, ci despre orășelele care, aparent, nu prezintă nici un interes. Orășelele de tipul celor din care, poate, tocmai ai plecat în concediu. Ca, de exemplu, Cîmpulung-Muscel și Slobozia. În toate călătoriile mele de pînă acum, orașele mici au fost mai degrabă accidente pe lista de vizitat. Ne ducem, prin forța traseelor turistice și vacanțiere consacrate, mai ales în orașele mari. Orașele în care avem poate iluzia că sînt strînse, ca într-un ghem de lînă, cît mai multe posibilități de înțelegere și bucurie pe care o perioadă atît de scurtă precum vacanța le aduce după tăvălugul de peste an. Ai de toate acolo, ce rost are să mai vezi doar piața mică dintr-un orășel, ca mai apoi să te duci în următorul pentru nu mai știu ce altceva care îți face, firesc, plăcere? E normal. Las' că poate fi chiar mai costisitor să vizitezi orașele mici, de acest gen (nu-s pe harta ofertelor turistice, și dacă te mai duci și cu propriul mijloc de transport, dacă vrei să vizitezi o întreagă regiune în care e și respectivul oraș etc.)

Cît am stat în Coreea de Sud, am locuit destul de puțin, raportat la întreaga perioadă, la Seul. În momentul în care universitatea la care lucram a decis ca profesorii străini de la departamentele de studii est-europene să fie mutați din rezidența seuleză mai aproape de celălalt campus, mult în afara orașului, am simțit că o să cadă cerul pe mine. Mai ales după ce am văzut locul unde trebuia să locuim. Eram acolo doar de vreo jumătate de an, Coreea mi se părea încă un labirint hieroglific. Locul era mult mai bine dotat calitativ, un apartament foarte mare, cu geamuri larg deschise spre munți, ca din picturile asiatice vechi. Nimic nu conta pentru tinerețea mea de atunci. Faptul că era situat într-un mic complex imobiliar în mijlocul a nimic, credeam, că gemea sămănătoristo-poporanist la vreo 60 de kilometri de orașul-ghem, de orașul-protector, de prietenii recenți, cu asupra de măsură generoși și ajutători, mi se părea un fiasco de proporții. Am fost ultimul care s-a mutat, după ce am cumpănit foarte serios dacă să mai rămîn sau să-mi dau demisia. Că am stat acolo, între munții Calului Alb și tufele de azalee, lîngă templele budiste ascunse în pădure și aproape de minunații mei studenți și de noii prieteni, că am ajuns să cunosc mai bine țara așa, că, în momentele de inadaptare cruntă, de dezădejde, de neînțelegere buimacă – căci da, ca peste tot în lume, și acolo se pot întîmpla lucruri rele –, mă bucuram să merg de-a lungul micului rîu de lîngă casă, cu stufăriș și lișițe, cu liniște și pajiști, cu case sărăcăcioase și cu oameni calzi, politicoși și veseli, și că mi-a plăcut cum nu prea se poate povesti, e cu totul altceva.

Am fost recent într-o mică vizită în orașul Cîmpulung-Muscel, vechea urbe domnească, locul în care regele Carol plănuia inițial să-și așeze Peleșul. Orașul din *Titanic Vals* de Tudor Mușatescu, cu firma de pălării „La Măgeanu" încă la bulevard. Cu gara ca din Mihail Sebastian. Orașul în care aproape fiecare casă din centru poartă o plăcuță cu „monument istoric", pe drept cuvînt. Sînt spectacular de rafinate arhitectural, unele mult mai frumoase prin discreție decît *nouveau-riche*-ismele din Sinaia epocii. Orașul transpiră imperceptibil – ca o doamnă impresionistă din tablourile lui Monet – cultură, vechime, eleganță, discreție, umor. Păi, cum să nu aibă umor dacă bulevardul principal este denumit, din notorietatea istorică locală, Pardon, iar grădina publică de alături, cu statuile scriitorilor și ale modernizatorilor, ale fondatorilor pașoptiști, se cheamă Merci? Cum să nu aibă cultură civică dacă impresionanta – arhitectural – clădire a Judecătoriei, realizată în stil neoclasic la începutul secolului al XX-lea după planurile arhitectului Gh. N. Maxențian, a fost așezată, strategic și delicat, fix în spatele impozantei Primării (iar în spatele Judecătoriei este noul sediu al Poliției, ca să vedeți și dumneavoastră mostră de umor just, recent)? Cum să nu admiri vechimea și eleganța mănăstirii Negru-Vodă, cu grădinile sale cu nuci seculari, cu arhitectura rară (și iconografie – acolo este o icoană a Maicii Domnului alăptînd, cu sînul ieșind simplu din mantia cerească, pictat grafic, la vedere), cum să nu admiri piațetele ca din orice sud european (lăsate nerenovate, marele păcat al edililor locali postdecembriști)? Sau supleța și eleganța medievală a bisericii catolice, decorată maiestuos cu figura martirului, beatificatul monsenior Vladimir Ghika?

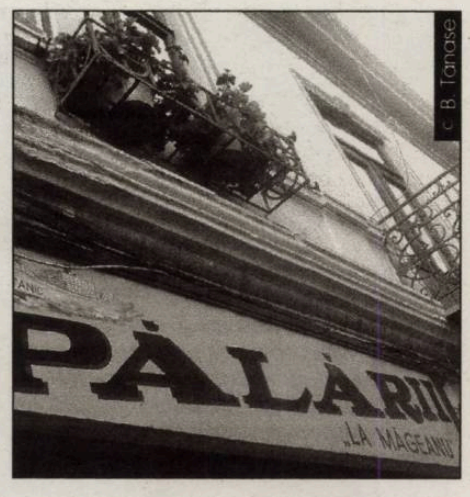

Am fost acolo cu o prietenă care copilărise în acest minunat oraș. Am fost un norocos, pentru în cîteva ceasuri am putut vedea astfel atîtea. Îi mulțumesc, cu toată bucuria, și aici. Căci nu e o bucurie mai mare, cred, decît să ai sentimentul, așa cum îl ai doar cu locurile natale, în locurile care au chipul părinților și al bunicilor, că vezi, că revii în aceste orășele. Așa cum firul se-nvîrte pe fuior.

PUBLICITATE

Ancuța PROCA

dilematograf

Întoarcerea la Fukushima

● ***Fukushima, dragostea mea / Grüße aus Fukushima / Fukushima mon amour*** **(Germania, 2016), de Doris Dörrie.**

Filmat în alb-negru și plasat în teritoriile radioactive rămase pustii în urma dezastrului nuclear de la Fukushima, unde, în ciuda radioactivității, ni se spune că guvernul încurajează oamenii să revină la rămășițele vechilor case din zona de excludere, *Fukushima, dragostea mea* urmărește o fată de origine germană în călătoria sa în Japonia, care începe ca o încercare bine intenționată, dar destul de copilărească (nepusă la punct, venită mai degrabă dintr-un impuls, dar fără un plan), de a ajuta supraviețuitorii mai în vîrstă ai tragediei colective din 2011 să facă față pierderilor suferite, alături de alți voluntari, printre care un clovn, care nu se diferențiază foarte mult ca personaje. Marie (Rosalie Thomass) organizează activități făcute să le ridice moralul prin jocuri, dar cum ar putea cursurile ei de gimnastică cu cercuri Hula Hoop să compenseze, de pildă, faptul că oamenii și-au pierdut casele, apropiații și că, din cauza radiațiilor cauzate de accidentul nuclear, locuiesc în niște adăposturi? Filmul conține, pe lîngă construcția sa melodramatică, momente absurd-comice construite în special din dialogurile cam schematice dintre două personaje (Marie mai face conversație cu un localnic și învață să spună „noroc" în japoneză), *fantasy* și mitologie (în care apar fantome cu probleme nerezolvate, alungări de spirite cu ajutorul mieunatului) și elemente japoneze care fac parte din locurile culturale comune (celălalt personaj central al filmului e Satomi (Kaori Momoi), o gheișă, iar comunicarea dintre Marie și ea se învîrte în jurul tradiției ceaiului și al eleganței japoneze pe care gheișa încearcă să i-o transmită „elefantului" european). Finalul filmului introduce un element bizar-suprarealist: un om cu un cap de pisică foarte expresiv pe care Marie îl întîlnește în aglomerația a ceea ce pare să fie o gară. Toate acestea sînt departe de tratarea serioasă a subiectului Fukushima și a problemelor reale pe care le-ar pune, ceea ce ar putea fi perceput ca ofensator avînd în vedere gravitatea istorică, dar, din nou, filmul ne arată de la început, prin personajul principal „neinițiat", prin stilul regizoral care favorizează crearea unei atmosfere a unui loc bîntuit, cu case aflate în pustie, spulberate de vînturi, că intenția sa ține mai degrabă de fantezie poetică decît de realism. O excepție face partea finală, în care sînt introduse fragmente documentare dintr-un protest (iarăși, o convenție clasică) în care apar personajele reale care au inspirat filmul, care scandează împotriva activităților nucleare, dar ea rămîne o sugestie indirectă la evenimentele istorice, așa cum rămîne, de altfel, întregul film.

Multe dintre soluțiile dramaturgice și detaliile culturale prezente aici sînt clasice și vor părea destul de familiare oricărui spectator, indiferent cît de puțin familiarizat ar fi cu elementele culturii japoneze. Problema Mariei, încercarea de a se face utilă localnicilor, își găsește o rezolvare în ajutarea gheișei care vrea să se întoarcă în vechea sa casă din zona părăsită. Problema de fond a protagonistei, motivația pentru care vrea să se facă utilă, se lasă aflată tîrziu, nu neapărat pentru a crea un anumit suspans (filmul dezactivează momentele dramatice și le transformă în nostalgie), cît pentru a face o paralelă între dezastrul natural și lumea interioară a Mariei, zguduită și ea de pierderea unei relații. Această paralelă care reiese din momentul în care cele două femei se întorc în zona radioactivă și încep să amenajeze locul fostei locuințe a lui Santomi e mult mai distinct conturată. O mizanscenă a unui spațiu bîntuit care, cu toate acestea, e departe de mizanscena unui *horror,* unui loc al groazei, e formată din spații pustii întinse, în care saci de pămînt radioactiv sînt aranjați în stive bătute de vînt și în care casa lui Santomi e pe jumătate deschisă în bătaia lor, cu perdele care se vîntură fără oprire și un sunet diegetic de șuierături, acompaniat de muzica lui Ulrike Haage. Aceasta constituie și partea cea mai reușită a filmului, de sugerare a trecutului care bîntuie cele două suflete. Faptul că, dincolo de spațiul creat, filmul adaugă și personaje venite să întruchipeze oameni care au fost și care își caută liniștea aduce o notă de poveste clasică mult mai pregnantă.

Cu o rezolvare finală care restabilește echilibrul (și al locului, și al fetei care făcuse călătoria la Fukushima, și al localnicei care încearcă să își recupereze viața), filmul se înscrie într-o linie clasică a poveștilor mitologice cu fantome.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

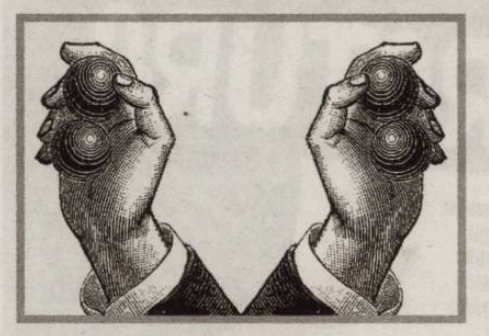

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Sinestezii & agregări

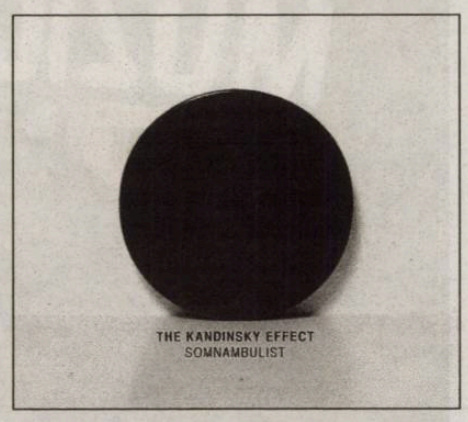

● **The Kandinsky Effect, *Somnambulist*, Cuneiform Records, 2015.**

Vasili Kandinski a fost pictorul jazz prin excelență, promotor al sinesteziei geometrie-cromatică-sunet și lider al unei mișcări antiacademiste cu încărcătură spirituală, o formă de punk transpusă în lumea artelor plastice din vremurile respective. Educat deopotrivă în artele muzicale și vizuale, a teoretizat și transferat între cele două lumi principii de deconstrucție și reconstrucție, pornind de la propriile concepții asupra unor noțiuni axiomatice – punct, linie, formă, culoare, context etc. Grupul The Kandinsky Effect ne arată muzica pe care ar fi făcut-o Kandinski dacă s-ar fi născut cu un secol mai tîrziu și dacă s-ar fi dedicat muzicii în locul picturii.

Trupa îngroașă rîndurile trio-urilor care mizează pe melanjul dintre jazz, post-rock și manipulări electro pentru a propune o definiție a jazz-ului modern. Accentul e pus pe componenta electro cu un rol mai important decît cele uzuale (ornamental ori de texturare). Pentru noțiunile pomenite mai sus – punct, linie, culoare etc. – ni se demonstrează aici echivalențe sonore, iar pe baza acestora se propun moduri de compunere deliberată ori de agregare improvizată.

Miezul jazz e dat de saxofonistul Warren Walker, cu basistul Gael Petrina asigurînd aluatul, însă munca cea mai solicitantă cade în sarcina tobosarului Caleb Dolister, care e mereu nevoit să vireze ritmic prin curbe strînse cu borduri greu de evitat, oferind în cele din urmă o percuție spectaculoasă ce se ia la întrecere cu efectele electronice. Punk-jazz – așa se mai prezintă trupa ocazional, dar eticheta are mai mult de-a face cu energiile libere și cu antiacademismul ideologic al lui Kandinski decît cu semnificația recurentă a termenului (de obicei cu referire la proiectele jazz-metal ale lui John Zorn).

Straturi bogate de efecte electronice sînt aplicate în toate piesele trupei. Dar nu atît cît să intre pe teritoriul infamului electro-jazz cu care diverși DJ se legitimează în ultima vreme prin cluburile de la noi, încercînd să profite de creșterea popularității noului jazz în condițiile în care granițele îi sînt încă vag definite. Un potrivit punct de pornire în înțelegerea grupului e piesa *cover* cu care aceștia își condimentează aparițiile live – „Girl Boy Song" după Aphex Twin – o traducere a elucubrațiilor digitale din varianta originală în structuri jazz instrumentale. Felul în care angajează Aphex Twin muzica electronică e tocmai în direcția depășirii limitelor umanului, însă The Kandinsky Effect reușesc cu un efort acrobatic să restaureze umanismul în construcții de înaltă abstracțiune.

Titlurile sînt arbitrare, circumstanțiale ori improvizate, fără a propune o narațiune coerentă. Se urmărește mai degrabă proiectarea de imagini puternice („Sunbathing Manatee", „Sad Fly", „Annabelle Chases a Bug"), în virtutea sinesteziei kandinskiene pe care grupul o traduce în muzică.

Originile grupului sînt în SUA, spațiu aflat încă în urma celui european în ce privește inovația post/nu-jazz. Practic, avem aici o alternativă simplificată la Jaga Jazzist, efectele electronice compensînd diferențele de resursă umană și debit sonor. Doi dintre membrii trio-ului au domiciliul la Paris, unde s-a și alcătuit albumul de față, conceput pentru un public tînăr european aflat la primele contacte cu lumea jazz care așteaptă încă de la muzică un anume zvîcnet electro-rock. Cei trei muzicieni declară preferințe personale din toate genurile ce se pot prefixa cu *post* (incluzînd pop și metal), deci dincolo de referințele kandinskiene avem de-a face cu o strategie de accesibilizare a jazz-ului asumată și atent planificată.

***The Kandinsky Effect** vor concerta în 25 august în cadrul Smida Jazz Festival, Parcul Natural Apuseni. Mai multe detalii la www.smidajazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

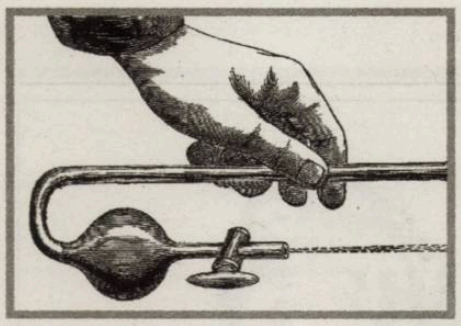

Oana STOICA

rosencrantz & co

Viața în vremea Internetului

● *Privacy Settings*, scenariul: creație colectivă, text și regie: Radu-Andrei Horghidan, scenografie: Monica Turcu, coregrafie: Elena Anghel, cu: Vlad Matei Ajder, Ionuț Alexandru Moldoveanu, Elena Ghinea, Elena Anghel, Oana Mogoș, Răzvan Clopoțel, Ștefan Aleksandru Forir, Social Act Theatre & Teatrul „Fani Tardini", Galați.

„Ne aflam în zorii unei mărețe renașteri a umilirii în public. După o picoteală de 180 de ani (pedepsele aplicate în public au dispărut în Marea Britanie prin 1837, iar în SUA, în 1839), revenise în forță. Atunci cînd foloseam rușinea, stăpîneam o unealtă inimaginabil de puternică. O unealtă coercitivă, care nu ținea cont de granițe, ale cărei viteză și influență creșteau văzînd cu ochii. Ierarhiile începeau să se niveleze. Cei reduși la tăcere își puteau face vocea auzită. Într-un fel, era o democratizare a dreptății", scrie Jon Robson în *Umilirea publică în epoca Internetului* (Editura ART), o carte care explorează modul în care rețelele sociale devin „călăii" vieții personale, pornind de la cazuri de furturi de identitate pe Internet. Într-una din serile din programul său „Povești la Replika" (în fiecare luni, din martie pînă in iunie, sînt prezentate cărți, spectacole, filme înrudite tematic), Centrul Educațional Replika din București a combinat prezentarea cărții lui Jon Robson cu spectacolul *Privacy Settings*, produs de Social Act Theatre din Galați în colaborare cu Teatrul „Fani Tardini".

În *Privacy Settings*, un tînăr intelectual, întors acasă (în Galați) după studiile în Capitală, își configurează viața după standardele locale (o relație anostă care va duce la căsătorie, un serviciu neinteresant, prieteni cu care nu are prea multe în comun etc.). Nemulțumirea dă în clocot într-o seară, la un pahar în plus cu prietenii, cînd antieroul nostru spune tot ce are pe suflet în timp ce unul dintre amici îl filmează și postează înregistrarea pe Facebook. De aici pornește spectacolul în radiografierea modului în care Internetul devine ghilotina contemporană. Căci în 24 de ore, omul care-și pierduse mințile (adică masca socială) la beție va pierde tot: va fi executat „moral" de întreaga comunitate, în fața căreia a fost umilit și pe care a umilit-o cu sinceritatea sa (pierde serviciu, casă, logodnică, prieteni, familie), astfel încît, în lipsa a tot ce-i umplea existența, fie și nesatisfăcător, nu-i rămîne decît să facă un gest fatal.

Prietenii au postat filmul pe Facebook din cea mai banală prostie.

Spectacolul pune în discuție mai multe aspecte ale acestei gafe virtuale – prietenii au postat filmul pe Facebook nu din răutate sau din cine știe ce calcule meschine, ci din cea mai banală prostie (lipsa de responsabilitate – ba chiar neînțelegerea conceptului de responsabilitate – este una dintre urmările prăbușirii educației elementare la nivel de masă). Una dintre problemele ridicate este rolul de judecător al Internetului, în special al rețelelor sociale: cruzimea pe care o îmbracă reacția publică față de oameni care au greșit (sau așa cred internauții) arată că mediul online este un spațiu al urii. Descătușarea furiei în mediul virtual are uneori consecințe negative în viața reală. Un alt subiect vizează alteritatea Internetului, măștile pe care le impune, faptul că identitatea virtuală este un avatar al persoanei, o variantă mai bună/frumoasă/interesantă, un eu îmbunătățit (după criteriile proprii și/sau generale). Rețelele sociale îndeamnă la falsitate, la adaptarea individului la o normă impusă de societate, forțează ajustarea personalității, se transformă într-o „carceră" virtuală. Greșeala fatală a eroului din *Privacy Settings* este că spune ceea ce crede: despre banalitatea conservatoare a iubitei, despre serviciul nedorit și afacerile dubioase ale patronilor cu primăria, despre familia ca povară și, în general, despre mortificarea sa într-un orășel de provincie. Fiecare țintă a sincerității sale se consideră „umilită" public și suportă consecințele pentru ca apoi să se întoarcă împotriva „vinovatului". Aici intervine un alt aspect: localizată într-o comunitate mică (și săracă), în care oamenii se știu unii pe alții, povestea relevă în subsidiar cruzimea semenilor (stil *Dogville)* – familia și prietenii au cele mai dure reacții – și scoate la iveală sistemul de relații în afara căruia nu există viață în provincie. Toate duc la scăderea dramatică a stimei de sine și la o devitalizare cronică.

Cu un scenariu colectiv, creat de regizor împreună cu actorii, spectacolul are o dramaturgie narativă. Scenografia este minimalistă și utilitară, spațiul este împărțit în zonele corespunzătoare vieții eroului (acasă, birou, cîrciumă, serviciul logodnicei, casa părinților) și mobilat cu lucruri strict necesare (masă, scaun etc.), toate albe. Compoziția scenografică schematică trimite, o dată în plus, la filmul lui Lars von Trier, *Dogville*. Personajele sînt construite clasic, au consistență și evoluție – actorii se descurcă bine cu ele –, dar există și niște tușe brechtiene: personaje colective (opinia publică) ce reacționează coral în raport cu antieroul, dar și vocile interioare ale acestuia, care răspund, uneori realist, alteori psihotic, acuzelor comunității.

Miza spectacolului rămîne tema, cu actualitatea ei stringentă și nevoia trezirii conștiinței publice în condițiile unei educații deficitare în legătură cu pericolele contemporane. Prin urmare, livrarea coerentă a unui mesaj informativ sub o formă performativă pentru un public care are nevoie de asta – adică exact ceea ce face *Privacy Settings* – este o calitate admirabilă.

Aș mai atrage atenția asupra unui lucru, adiacent subiectului: în Occident, corporațiile verifică la sînge activitatea angajaților în mediul virtual, iar consecințele pot fi dure (inclusiv pierderea locului de muncă). În România, deocamdată există numai corporații care nu permit accesul pe rețelele sociale în timpul programului de lucru (o cerință rezonabilă). Nu cred că va mai trece mult timp pînă cînd identitatea virtuală personală va trebui să se conformeze politicii angajatorului. Distopia lui Orwell din *1984* e tot mai aproape.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

festival DILEMA VECHE

25 – 27 august 2017

în Cetatea

ALBA IULIA

NOI suntem ceilalți

INVITAȚI

IOAN HOLENDER & CONSTANTIN CHIRIAC
LIVIU HOLENDER & FIONA POLLAK
ZOLI TOTH ...CU TOT CU SENZAȚII 2017
SABIN PAUTZA
MIHAI NENIȚĂ FREE EXPERIENCE
ESTAS TONNE
NANSI BRANDES & ORCHESTRA SIMFONICĂ BUCUREȘTI
& OVIDIU LIPAN ȚĂNDĂRICĂ & IULIAN VRABETE
YAMATO THE DRUMMERS OF JAPAN
SABRINA ROMERO
GEORGE BAICEA ELECTRIC BLUES BAND
JURJAK ● TOURETTE ROULETTE ● HARLEQUIN JACK & NORUNEGRU

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ALBA IULIA

CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA

Proiect finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale

Comisia Europeană

europe direct Alba Iulia

BATALIONUL 136 GENIU "APULUM"

Automobile Bavaria

AQUA CARPATICA

DOMENIILE SĂMBUREȘTI

ALBALACT

FLOREA 20 ani

hama

PHILIPS

DEDEMAN 25 DE ANI CONSTRUIȚI ÎMPREUNĂ

„Muzica înseamnă comunicare, nu un monolog nesfîrşit“

– interviu cu Luiza ZAN –

Este unul dintre artiştii care şi-au descoperit din copilărie calea. A cîştigat premii în afara ţării şi a colaborat cu nume mari, însă a preferat să rămînă în România. ***Luiza Zan*** *cîntă jazz, compune muzică pentru teatru şi film, ţine cursuri de canto şi, discutînd cu ea, îţi dai seama că, pur şi simplu, trăieşte pentru muzică.*

Ştiu că muzica v-a captivat devreme, aţi început să cîntaţi chiar de la vîrsta de 3 ani. Care era atmosfera din casa părintească?

Acum, pentru că am şi eu la rîndul meu două fete, pot să confirm că la 3 ani cîntam, pentru o văd pe fiica mea cea mică toată ziua cîntînd. Mama mea era profesoară de vioară şi violă, iar tata era o fire foarte artistică, deşi era fizician. Aveam în casă pian şi multe instrumente muzicale, se cînta nonstop şi veneau muzicieni în vizită destul de des. Aceste întîlniri artistice debutau cu tata, care avea un proiector vechi de cinematograf şi desfăcea un cearşaf, îl înşira pe perete şi ne uitam la un film interzis în perioada comunismului, iar totul se termina cu o cîntare. Începea cu Fraţii Petreuş şi continua cu Elvis Presley, care-i plăcea mamei foarte mult. Inevitabil, de fiecare dată se termina cu Beatles – *Sgt. Pepper's* era albumul preferat al mamei.

Îmi place să cînt în aer liber.

Mamei îi plăcea foarte mult muzica americană şi, desigur, asculta foarte multă muzică clasică, chiar şi cea care mie nu-mi plăcea deloc, muzică pentru violă foarte grea. În virtutea inerţiei, ascultam cam de toate, de la muzică populară pînă la muzică clasică. Mă bucur foarte mult că s-a întîmplat aşa şi nu am ajuns să fiu încuiată, nu am ajuns să fiu genul de muzician care nu acceptă alte genuri.

Fragmentul acesta din copilăria mea a fost extrem de încărcat de artă – film, muzică, teatru –, şi totul pe scena unui orăşel uitat de toată România – Tulcea. E incredibil, mie acum îmi vine greu să cred că părinţii mei au putut să susţină o asemenea atmosferă plină de cultură, pe fondul unui oraş mort.

Povestea de dragoste cu jazz-ul cînd a început?

Aveam 13 ani cînd a venit la noi în vizită o familie de belgieni, prieteni ai tatălui meu. Pierrot a venit cu un cadou – ne-a adus nişte cutii pline de casete şi discuri. Erau numai selecţii făcute de el, personal, din toată muzica lumii, tot ce i s-a părut lui esenţial. Printre discuri se afla unul cu *Cele mai frumoase 30 de piese* ale lui Nat King Cole. Mi s-a părut interesant, mai ales că avea o fotografie cu el, şi mi-am dorit să-l ascult, dar noi nu aveam nici casetofon, nici CD player, doar un pick-up. M-a luat în maşină să ascult, şi nu m-am mai desprins, am dat la maxim volumul – era ceva atît de nou, a fost o revelaţie pentru mine, am ascultat nonstop. În continuare, una dintre melodiile mele preferate rămîne „Lost April“, care era pe discul acela şi e una dintre cele mai necunoscute piese ale lui Nat King Cole.

Dar ascultaţi şi alte genuri de muzică, spuneaţi că aţi mers la rockotecă în adolescenţă.

Sînt fan Nirvana şi, de curînd, am introdus Nirvana şi fetelor mele – nu prea le-a plăcut, dar eu insist. *(rîde)* Ascultăm întotdeauna în maşină Rock FM şi, pentru că mergem cu maşina foarte mult, descoperim mereu muzică nouă. Ascult foarte multă muzică etnică, a popoarelor care sînt puţin mai obscure – de exemplu, îmi place foarte mult muzica mongoleză. Sainkho Namtchylak este printre preferatele mele. Sînt trupe mongoleze de jazz foarte bune, care fac muzică de film foarte fainâ. Şi, de obicei, cînd îmi apare în *newsfeed* un clip, intru pe el şi apoi caut ce îmi place mie de la artistul respectiv. În afară de asta, ascult destul de mult jazz clasic – Billie Holiday, Nat King Cole, Kurt Elling, Dianne Reeves –, eu rămîn cu primele mele iubiri, sînt un om fidel.

Aţi predat la Conservator şi, acum, ţineţi cursuri de canto. E important studiul muzicii la şcoală?

Da, dar ar fi foarte bine dacă am avea un sistem educaţional mai deschis, la curent cu ce se întîmplă în lume. Se predă aceeaşi materie veche şi neadevărată, de foarte multe ori, pentru că în comunism foarte multe informaţii erau falsificate, şi noi am cam rămas la stadiul acela. Există o foarte mare diferenţă la abordarea jazzului în SUA, unde e patria-mamă, şi tot ce se întîmplă în Europa. Aici, avem un alt fel de *mind setup* – că muzica nu poate fi decît tonală. Noi sîntem închistaţi, spunem „tu trebuie să înveţi teoria clasică şi după aia înveţi jazz“. Dar nu au nici o legătura una cu cealaltă. Fiecare elev pierde foarte mult timp învăţînd materii nefolositoare – aici intră şi teoria muzicii clasice, şi istoria muzicii clasice. E bine să cunoşti, să fii informat, dar ne-ar trebui un sistem mai bine organizat de predare a jazz-ului.

Vorbesc de nivelul ţării – nu avem licee în care să se predea jazz, nu avem prea multe universităţi unde să se predea asta. Sînt foarte mulţi care îşi doresc să înveţe, dar nu au unde să se ducă. Eu îmi încurajez studenţii să plece din România – prima sugestie asta e, nu văd posibilităţi reale de studiu în România în ce priveşte jazz-ul. Eu nu am vrut niciodată să plec de aici de tot, mi-am găsit locul meu secret, unde n-am treabă cu nici un fel de oraş, unde pot să stau şi doar să creez. Dar e trist ce se întîmplă pentru restul lumii, care nu poate să plece sau să-şi găsească acel locşor şi trăieşte o frustrare continuă.

Avînd multe deplasări prin ţară, cum lucraţi în general?

Nu am o regulă de lucru, depinde de zi. Astăzi îmi venea să scriu nişte gînduri, dar nu am avut decît un creion fosforescent – am scris, dar nu se vede. *(rîde)* Îmi place foarte mult să compun în timp ce călătoresc – îmi place foarte mult să merg cu trenul, deşi nu am mai fost de mult. Cele mai frumoase lucruri le descopăr alături de oameni – eu cred că muzica înseamnă comunicare, nu e un monolog nesfîrşit; fiecare sunet pe care îl propagi în spaţiul din jurul tău are un răspuns, şi răspunsul acela conduce dialogul mai departe. Poţi crea ceva mult mai legat, mai sudat, dacă ai un feedback. Dar sigur că sînt şi momente cînd vreau să scriu o piesă şi trebuie să fiu total singură – pentru a crea, mie îmi place să stau pe întuneric, cel mai bine scriu cînd e beznă. Sînt şi lucruri pe care le descopăr inspirîndu-mă din alte muzici – fiecare piesă declanşează în tine o revoltă, o afirmaţie, o contrazicere, pe care poţi, la rîndul tău, s-o pui în alte cuvinte.

Anul trecut aţi lansat un album intitulat Heritage, *în amintirea mamei şi bunicilor dvs.*

Albumul a fost dedicat memoriei mamei mele şi a fost construit dintr-o nevoie de a exprima emoţii pe care nu am reuşit să le exprim în alt fel. Mi-am reprimat foarte mult din durerea aceea, deşi n-am lăsat să se vadă. În muzică, însă, se simte. *Heritage* are piese care sînt foarte triste, cum e „Her Violin“, o melodie scrisă chiar pentru mama, dar are şi momente de veselie, cum e piesa bossa nova dedicată bunicii mele, care a fost un personaj absolut comic, o femeie de o putere cum nu am mai întîlnit la altcineva. Sînt lucruri cu care ne confruntăm zi de zi, în jurul nostru sînt oameni care trăiesc tristeţi enorme şi poate nu ştiu cum să le facă faţă. Atunci, cred că pot să vin cu o mică sugestie, din experienţa proprie, despre cum ai putea să iei lucrurile alea dure, triste şi neclare din viaţa ta şi să le întorci în ceva luminos, plin de mulţumire faţă de ce ai primit pînă atunci. Să poţi spune „mulţumesc“, în momentele alea de tristeţe, e o mare dovadă de putere. Şi asta ne dorim, nu? Să fim puternici, nu slabi.

Vorbeaţi mai devreme despre fiicele dvs. – ele ce relaţie au acum cu muzica?

Eva studiază la pian, e o fire foarte introspectivă. Preferă, mai degrabă, să improvizeze. Cea mică, Abi, e invers. Ea se duce la pian doar dacă se duce Eva acolo, ca s-o încurce. Însă cîntă cu vocea de dimineaţa pînă seara. Eva a şi propus să cîntăm împreună, ea la pian şi eu cu vocea, doar că e încă foarte emotivă şi nici nu vreau s-o expun.

Dvs. unde vă place să cîntaţi cel mai mult?

În Ljubljana am cîntat pe stradă, cred că în virtutea momentului – eram foarte fericiţi că sîntem acolo şi am cîntat o piesă-două. Fiecare loc are farmecul lui. În cafenea, dacă eşti înconjurat de prieteni, e o experienţă foarte fainâ, ca şi cum ai fi la tine acasă. De asta am şi ales să cînt aici *(la cafeneaua Lente din strada Gen. Praporgescu* – n.r.), e locul meu preferat din Bucureşti. La festivaluri e cu totul şi cu totul altă experienţă, ai un impact mai mare, energia din partea publicului e mai mare. Îmi place să cînt în aer liber.

Înţeleg că acum lucraţi la un proiect nou. Ce planuri de viitor aveţi?

Pregătesc un proiect care presupune întoarcerea la sunet ca fundament al fiecărei piese pe care noi o născocim fie instantaneu, fie în timp. Sînt piese foarte simple – scriu muzică pentru absolut toată lumea. Dar au un schepsis, fiecare piesă a mea are o mică şmecherie muzicală. Ca proiecte de viitor, însă, mai am multe pînă să ajung să pot efectiv să intru în studio.

Că tot veni vorba de proiecte noi, ne-am întîlnit la o degustare de bere cu cîntec, unde sînteţi gazdă alături de Silva. Cum se împleteşte parcursul dvs. muzical cu povestea Silva?

Ceea ce m-a atras la propunerea Silva a fost ideea de a găsi un teren comun între meşteşugul meu, *craft*-ul muzicii, şi meşteşugul berii *craft*. Sînt în plin lucru cu cel mai provocator album al meu, care porneşte de la căutarea sunetului primordial, al notei de început a sufletului meu. Iar Silva mi-a vorbit despre plăntuţa de hamei de la care porneşte totul, mi-a dat acasă să îngrijesc eu însămi una, provocîndu-mă să compar dragostea cu care mă dăruiesc compunerii unui cîntec cu dragostea de a face bere *craft*. E o artă în sine şi mă bucur că iau parte la povestea de dragoste Silva.

a consemnat Cristina ŞTEFAN

Programul Festivalului Dilema veche

Vineri, 25 august 2017

18,00 Garda Română, Poarta a IV-a a Cetății Alba Carolina

19,00 Conferință inaugurală „Arta și banii" – Ioan Holender și Constantin Chiriac, moderator Sever Voinescu – esplanada Catedralei Romano-Catolice

20,30 Recital Liviu Holender (bariton) și Fiona Pollak (pian) – Catedrala Romano-Catolică Sf. Mihail

Fiona Pollak s-a născut la Viena. A primit primele sale lecții de pian la vîrsta de 5 ani și a fost pregătită la vîrsta de 11 ani pentru a intra la cursurile de la Universitatea de Muzică din Viena. Acolo și-a continuat studiile muzicale. În iunie 2016 a cîștigat premiul special „Cel mai bun acompaniament" la prestigioasa competiție internațională Robert Schumann din Zwickau, iar la scurt timp după aceasta, împreună cu partenerul său de duo Ilker Arcayürek, a cîștigat premiul I la concursul internațional de muzică din Stuttgart. Sub bagheta lui Sir Andras Schiff, ea a debutat cu fratele ei Angelo Pollak la Schubertiade din Schwarzenberg.

Liviu Holender a studiat pianul la Conservatorium Vienna, precum și clarinetul la Universitatea de Muzică din Viena. A fost membru al școlii de operă pentru copii a Operei de Stat din Viena, unde a putut fi auzit și ca solist, în calitate de păstor în *Tosca*. La concursul federal „Prima la musica", a cîștigat primul premiu cu distincție în categoria de muzică de cameră. Din anul 2013 studiază cîntînd la Universitatea de Muzică din Viena, împreună cu prof. Karlheinz Hanser, și privat cu KS Wicus Slabbert. Liviu Holender și-a făcut debutul ca Doctor Falke la *Die Fledermaus*, în august 2015, la Schlosstheater Schönbrunn sub bagheta lui Guido Mancusi, în regia lui Beverly Blankenship. La Volksoper Wien, Liviu Holender a debutat în decembrie 2016 ca Freddy în *My Fair Lady*. Tot în 2016 a fost finalist la concursul Internațional Brahms din Austria.

21,00 Spectacol Zoli Toth... cu tot cu Senzații 2017 – Piața Cetății

Zoli Toth Project este o trupă fondată în București care se încadrează în genul electronic pop și industrial, folosind tobe, marimba, corzi și instrumente industriale neconvenționale. La fiecare spectacol, trupa folosește de asemenea și efecte vizuale speciale și efecte pirotehnice. Zoli Toth Project a lansat conceptul „Cocoon" odată cu susținerea recitalului din finala Eurovision România 2016. În cadrul conceptului „Cocoon", Zoli Toth se reinventează, îmbrăcînd cu succes și „haina" compozitorului, noul repertoriu fiind compus de el, în colaborare cu George Călin (Deepcentral). Piesele se remarcă printr-un sound *fresh* și inedit, avînd influențe inclusiv din muzica autohtonă.

22,30 Batalionul XIII Gemina, prin Legiunea CXXXVI (136) Apulum, vă apără *Dilemele vechi*

23,00 Spectacol „World Music Alba Community" – Mihai Neniță Free Experience – Curtea interioară a unității militare 01684

Violonistul Mihai Neniță a compus muzică de balet, muzică pentru artiști atît din România, cît și din străinătate, precum și muzică de film, colaborînd de-a lungul anilor cu nume cunoscute ale scenei muzicale românești: Valeriu Sterian și Compania de Sunet, Paula Seling, Ovidiu Lipan „Țăndărică", Ducu Bertzi, Anca Parghel, Mircea Rusu Band, Vama Veche sau Nicu Alifantis. A avut parte de mai multe colaborări, printre care și una cu Lucian Pintilie care i-a oferit un mic rol în filmul *Prea tîrziu*.

01,00 *New wave Art party* – Tourette Roulette – Framm's

Sîmbătă, 26 august 2017

10,00 – 20,00 Cetatea copiilor. Ateliere și jocuri creative pentru copii.

10,00 Lansare de carte: *Maestrul*, despre și cu participarea domnului Sabin Pautza, în prezența autoarei Daniela Caraman Fotea – Framm's

12,00 Garda Cetății Alba Carolina – ceremonialul schimbului de gardă

15,00 Cafeneaua cu Dileme, Framm's

Discuție despre situația presei și a revistelor culturale în contextul exploziei comunicării online.

17,00 Conferință „Patrimoniul între afirmare și asumare" – Caroline D'Assay, Peter Aiers, Irina Iamandescu, moderator Ovidiu Nahoi – Aula Magna a Universității „1 Decembrie 1918"

„Cum păstrăm și promovăm patrimoniul", o veche problemă nu doar în România, care va fi dezbătută de arhitecți și specialiști cu o importantă experiență în domeniu.

18,30 *Dilema veche*: Ședință de redacție – Framm's

Publicul și cititorii *Dilemei vechi* sînt invitați să asiste în mod direct la o ședință de redacție, desfășurată în buna tradiție a acestei reviste.

19,30 Spectacol Estas Tonne – Reviving Water – esplanada Catedralei Romano-Catolice

Neconvenționalul artist Estas Tonne (42 de ani) susține un recital solo, intitulat „Reviving Water". Estas Tonne e un artist care își duce viața într-o continuă călătorie, bucurîndu-se de diversitatea culturală a umanității. Practică yoga, e tot timpul în turnee sau în conferințe în jurul lumii. Muzica lui e un mix din mai multe genuri precum latino, gypsy, muzică electronică și *world music*. E genul de artist care se oprește din cînd în cînd pe stradă pentru a oferi un concert excepțional la chitară, vrăjind trecătorii cu arta sa.

21,00 Spectacol Sopranos Classicomedy *via* Tel Aviv – Alba Iulia *all inclusive by* Nansi Brandes & Orchestra Simfonică București, invitați speciali Ovidiu Lipan „Țăndărică" și Iulian Vrabete – Piața Cetății

Protagoniștii acestui spectacol vor fi doi foști membri ai unei formații românești care a făcut istorie, Roșu și Negru: Nansi Brandes și Ovidiu Lipan „Țăndărică". Formația Roșu și Negru aniversează, în cadrul Festivalului, 50 de ani de la înființare. Spectacolul se numește „Sopranos Classicomedy *via* Tel Aviv – Alba Iulia *all inclusive by* Nansi Brandes". „Sînt foarte emoționat, la Iași s-au pus bazele adevărate ale formații. Iată, au trecut 50 de ani. La Alba Iulia mă reîntîlnesc cu Ovidiu după 50 de ani", a declarat Nansi Brandes, pentru *Adevărul*. Pe 26 august, de la ora 21, Tel Aviv și Alba Iulia se întîlnesc la Cetate sub îndrumarea lui Brandes. De asemenea, alături de Ovidiu Lipan Țăndărică, vor susține un moment jazz-rock, amintindu-le astfel oamenilor de una dintre cele mai mari trupe rock ale României anilor '90. Pentru *remember* formația Roșu și Negru, vor mai participa Iulian Vrabete (bas, Holograf) și Cătălin Oprițoiu (flaut, Orchestra Simfonică București).

22,30 Batalionul XIII Gemina, prin Legiunea CXXXVI (136) Apulum, vă apără *Dilemele vechi*

23,00 Spectacol Sabrina Romero (rumba catalană / flamenco) – Curtea interioară a unității militare 01684

Sabrina Romero e cîntăreață și dansatoare de origine spaniolă care va aduce pe scenă ritmurile de flamenco și rumba catalană. Născută în 1981, Sabrina Romero a început să danseze flamenco și să cînte de la vîrsta de doi ani, prima sa apariție pe scenă fiind cînd avea șapte ani. La vîrsta de 12 ani, Sabrina Romero cîștiga premiul întîi la secțiunea pentru tineri dansatori a „Concours International de Flamenco", din Franța. La scurt timp, este invitată să danseze și să cînte la cele mai prestigioase festivaluri de flamenco din Franța (precum Mont de Marsan sau Festival International de la Guitare de Lyon). Astfel, a ajuns să colaboreze cu mari nume ale domeniului precum Manuela Carrasco sau Carmen Linares, cu care a continuat mai tîrziu colaborările. La vîrsta de 19 ani, Romero a părăsit Franța și s-a stabilit în Cordoba pentru a se perfecționa. În timpul unei călătorii la Madrid, a luat parte la repetițiile dansatoarei Beatriz Martin din a cărei trupă lipsea, în acea zi, percuționistul. Romero a îndeplinit acest rol, urmarea fiind că a semnat un contract pentru o serie de turnee internaționale pentru mai mult de trei ani.

01,00 *New wave Art party* – Jurjak – Framm's

Regizorul și muzicianul bucureștean George Petroșel, cunoscut cu numele de scenă Jurjak, a lansat primul album oficial, *Lemon Blues*, cu influențe de blues, electro, psihedelic și rock. Albumul este prezentat alături de Daniel Olteanu – tobe (mix și master), Narcis Axinte – bas, Dan Minel Stoica – chitară, George Petroșel – voce și chitară. Pînă în momentul de față, Jurjak a scos cinci single-uri extrase de pe *Lemon Blues*: „Șoapte", „Future EX", „Un minut", „București", „Timp de iubit". „Totul a început în 2005, cînd m-am apucat să bat toba alături de K-gula și Confusion, prima trupă de hip-hop live din România. Am absolvit Dreptul, însă mi-am dat seama că nu aș putea să practic această profesie pentru că nu mi se potrivește. În urma unei călătorii peste Ocean, am citit multă poezie și am început să scriu versuri. Așa mi-am descoperit latura creativă și am decis să mă înscriu la Facultatea de Film. Avînd ritmul în sînge și ureche muzicală, cu o chitară, o clapă și cîteva noțiuni de teorie muzicală, am început să-mi transform gîndurile în sunete", povestește Jurjak despre primii săi pași în muzică.

Duminică, 27 august 2017

10,00 – 20,00 Cetatea copiilor. Ateliere și jocuri creative pentru copii.

10,00 „Orient Express: luxul unei gări?", Ministrul Delegat pentru Afaceri Europene Victor Negrescu, moderator Andrei Manolescu – Framm's

Conferință despre provocările ce stau în fața unor țări care vor prelua succesiv, cîte șase luni, președinția Uniunii Europene, țări printre care se numără și România, care va deține această funcție începînd din ianuarie 2019.

12,00 Garda Cetății Alba Carolina – ceremonialul schimbului de gardă

14,00 Dialog cu cetățenii – conferință în parteneriat cu Reprezentanța Comisiei Europene în România cu participarea ES Angela Cristea și a Ministrului Delegat pentru Afaceri Europene Victor Negrescu, moderator Ovidiu Nahoi – Aula Magna (A9) a Universității „1 Decembrie 1918"

16,00 *Workshop „Internal Flight"* – Estas Tonne – PRINCIPIA

Artistul Estas Tonne va susține un *„workshop* spiritual în altă TONNEalitate", așa cum îl definește directorul artistic al festivalului, Aurel Mitran.

19,00 Lecturi: autori contemporani – Framm's

Membrii redacției revistei *Dilema veche* vor citi fragmente din cărțile pe care le-au publicat în ultima vreme. Lecturile vor fi însoțite de discuții cu publicul.

21,00 Spectacol Yamato – The drummers of Japan – Piața Cetății

Percuționiștii japonezi, una dintre cele mai cunoscute trupe de gen din Japonia, revin a patra oară în România. Artiștii vor realiza la Alba Iulia un spectacol de sunet și lumină. Yamato a fost fondată în 1993 de către Masa Ogawa, în provincia Nara. Percuționiștii din Nara îmbină într-o manieră explozivă misticismul cu realismul muzicii și dansului japonez.

22,30 Batalionul XIII Gemina, prin Legiunea CXXXVI (136) Apulum, vă apără *Dilemele vechi*

23,00 Spectacol George Baicea Electric Blues Band – Curtea interioară a unității militare 01684

Membru al Asociației Compozitorilor și Muzicologilor, George Baicea a înființat formația Electric Blues Band în 2000. Din componența formației fac parte George Baicea – chitară și voce, Cătălin Răsvan – chitară bas, Nicolae Georoiu – percuție, Steve Clarke – chitară bas și Adrian Militaru – percuție. Stilul blues-rock al acestora e influențat, după cum ei înșiși o spun, de nume precum Jimi Hendrix, Stevie Ray Vaughan, Albert Collins, Mike Stern, Frank Zappa, Marcus Miller.

01,00 *New wave Art party* – Harlequin Jack & NoruNegru – Framm's

Harlequin Jack e o formație din București. Membrii trupei sînt Narcis Axinte (Jack) – voce, chitară, versuri, Alex Doppelgänger – keyboards și sintetizator, Claudiu Tîrcovnicu – tobe, Alex Clopotzel – bas și voce. Sînt artiști neconvenționali, care reușesc să îmbine diferite stiluri muzicale și își propun ca fiecare melodie să sune diferit față de precedenta. Trupa NoruNegru a fost fondată spre sfîrșitul anului 2015, în București. Muzica sa confirmă apetența naturală a generației '90 pentru curentul indie și evidențiază diversitatea stilistică din interiorul acestuia. Situate între indie rock, indie folk și indie pop, cîntecele NoruNegru îmbină elemente caracteristice fiecărui gen, sintetizînd parcursul curentului și trecîndu-l prin filtrul viziunii tineretului est-european. NoruNegru a lansat albumul de debut – *O să vă stricăm vacanța* – pe 1 noiembrie 2016. Cîntecele au fost compuse între 2011 și 2016 și sînt înregistrate exclusiv de membrii trupei. Următorul album NoruNegru este în lucru și urmează a fi publicat în noiembrie 2017. NoruNegru cîntă în limba română.

Cu ochii-n 3,14

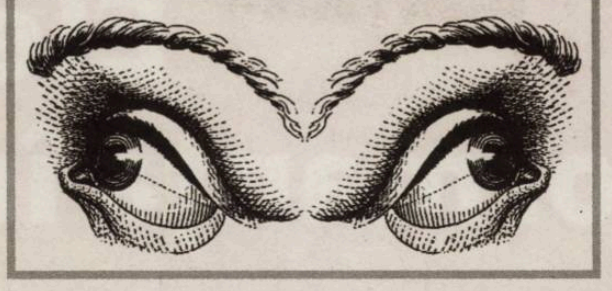

DUPĂ CUM SE VEDE ȘI PE STRADĂ, NU EXISTĂ ÎN DEPOZITE NUMAI BĂRBAȚI

■ Dialog la pagina de modă a revistei *Femeia*, probabil din anii '80, găsită în podul bunicii: „«Cum vi se pare dvs., T.A. [creatoare de modă în cadrul serviciului *designer* al casei de modă M.I.U.], moda actuală?» / «Foarte frumoasă.» / «Mulți dintre noi o găsesc aberantă.» / «Dar aceasta este doar o tendință.»“ După cum se vede și pe stradă, printre papucii cu blăniță, nimic aberant nou sub soare. (**M. C.**)

■ Scrisoare de la o cititoare, publicată în cadrul rubricii „Căsuța poștală“ a aceleiași reviste *Femeia* din anii '80: „În magazinele din orașul nostru, care se aprovizionează de la I.C.R.T.I. Suceava, lipsesc multe lucruri necesare. Aș da numai cîteva exemple: mașini de gătit electrice, frigidere, vase emailate de 10-50 l, costumașe pentru șoimii patriei, unele produse cosmetice. Cei în drept ne spun că aceste mărfuri nu există în depozite. Noi credem că s-ar găsi dacă cei care fac repartizările ar ține seama și de necesitățile de consum ale locuitorilor din orașele mici. – M.C., Gura Humorului“. Care or mai fi azi necesitățile de consum nesatisfăcute ale locuitorilor din orașele mici? (**M. C.**)

■ Scrisoare de la un cititor, publicată în cadrul rubricii „Căsuța poștală“ a aceleiași reviste *Femeia* din anii '80: „La întreprinderea de șuruburi Brașov se încadrează prin concurs *numai* bărbați pentru posturile: inginer producție, economist-birou desfacere, analist-programator-oficiul de calcul, precum și absolvenți ai treptei I liceu pentru calificare în meseriile de lăcătuș și strungar. Așa reiese cel puțin din anunțul din 26 august a.c. publicat în ziarul județean *Drum nou*. Sperăm să aflăm și de ce. – G.C., Brașov“. Sperăm ca femeile de azi să nu mai aibă dificultăți în a munci în industria de șuruburi. (**M. C.**)

ȘTIAȚI CĂ ÎN TOIUL NOPȚII, PE CĂLDURA ASTA, NEDUMERIREA E ÎNTR-O CĂDERE LIBERĂ?

■ Știați că în cadrul Ministerului Agriculturii există Autoritatea pentru Administrarea Sistemului Național Antigrindină și de Creștere a Precipitațiilor? Oare cum poți administra grindina? Și cum poți încadra ploile într-un sistem? E chiar un pic filozofic, nu-i așa? (**A. P.**)

■ Spre a urmări mai ușor prestația celor două echipe concurente, care-și vor disputa, în ritm tot mai alert, profesionalismul, de aici încolo le vom numi „titrații“ (adică cei *en-titre,* specialiști în gaz și instalațiile lui) *vs* „blatiștii“ (montatorii de lemn). Cum spuneam, episodul anterior s-a încheiat în coadă de pește… Însă după aproximativ zece zile, blatiștii au ajuns, și-au făcut treaba, au înșurubat și au fixat, au verificat și au plecat. Toată lumea a răsuflat ușurată. Dar momentul de respiro a fost brusc anihilat de sirena dezlănțuită… șuiera, piuia, țiuia ca scoasă din țîțîni… Ledul verde aprins, ba nu, stins, ledul roșu… Panică generală, soneria zbîrnîia: „Ce faceți, doamnă, în toiul nopții, pe căldura asta?“. Chiar așa! Oare cu ce-oi fi greșit?! Am reușit să opresc alarma și să trimit un sms în miez de noapte blatiștilor care încheiaseră, ziceam eu, „onorabil“ misia. „Nu se poate, nu e de la noi! Trageți de buton după ce ați scos căpăcelul și vedeți dacă se repetă…“ „Domnilor, blocul a sărit în aer (sens propriu/sens figurat, cum doriți, efectul contează!), nu mai încerc, vă aștept…“ „Da, venim! Da' nu mîine, că e weekend, vorbim de luni încolo, să vedem cum găsim o fereastră.“ Au găsit, au venit, au verificat cm de cm, detectorul a început să piuie din răsputeri exact la electrovalvă/electrovană (nici acum nu știu cum e corect!). „Piesa e fisurată, chemați-i să v-o schimbe.“ Cum ziceam… Oare cu ce-oi fi greșit? Aici se încheie episodul cu nr. 3. Dar nu și operațiunea în sine. (**R. M.**)

■ Nedumerirea mea din urmă cu ceva timp s-a clarificat. Peste „fundațiile“ din jurul părculețelor din sectorul 4 se ridică niște zdravene zăbrele, vesel colorate, falnice, de vreo doi metri. Ce mai, copiii au parte de niște minunate mici pîrnăi. Oare s-o vrea să fie obișnuiți de mici cu ideea? (**A. D.**)

■ După violențele de la Charlottesville, bursa popularității arată cam așa: Barack Obama a avut peste trei milioane de *like*-uri după ce a scris pe Twitter împotriva rasismului și a îndemnat la toleranță („Nimeni nu se naște ca să urască o altă persoană din cauza culorii pielii, a originilor sau a religiei sale“, citat din Nelson Mandela). Iar Trump e într-o cădere liberă. De-a dreptul periculoasă. (**A. M. S.**)

APROPO, CUM VĂ MERGE TĂCEREA? PORNEȘTE LA ORE FIXE?

■ Idiotul nu mai e al satului, acum idiotul e planetar și crede că: Pămîntul e plat, vaccinurile sînt nocive, aselenizarea n-a avut loc, schimbările climatice nu există… Apropo, cum spunea cineva, politicienii nu ar trebui întrebați dacă „cred“ în schimbările climatice, ci dacă „le înțeleg“. (**M. C.**)

■ Săptămînalul german *Die Zeit* realizează, de ceva vreme, un sondaj de opinie printre cititorii ediției online. Pe prima pagină a site-ului e afișată întrebarea: „Cum vă merge?“. Cititorii sînt îndemnați să răspundă prin „bine“ sau „rău“. Programul măsoară starea la orice moment al zilei, dar poate oferi și o perspectivă comparată. Cel mai bun moment al săptămînii e sîmbătă la prînz. Iar cel mai prost – ați ghicit! – duminică seara. (**M. M.**)

■ Pe 21 august, Big Ben-ul intră în renovări și va înceta să bată timp de patru ani. Propun, dacă tăcerea va deveni prea greu de suportat pentru britanici, să le împrumutăm bormașina vecinului. Pornește la ore fixe. (**S. G.**)

NU E CAZUL SĂ VĂ ASCUNDEȚI, ÎN MOD DELIBERAT, SUFLETUL

■ Dacă (din cine știe ce motive, numai de dvs. știute) colecționați degetare, nu e cazul să vă ascundeți după deget: sînteți *digitabufilist.* (**D. S.**)

■ Nu m-am mai uitat, în mod deliberat, de ceva timp la televizor. Cînd l-am redeschis, în sfîrșit, într-o dimineață, am dat peste următoarea știre: o mamă și ai ei trei (cred) copii au fost călcați de tren, pe ruta București-Constanța. Se pare că mama s-a aruncat și i-a aruncat… M-am reîntors la decizia cu ocolirea, pe cît posibil, a televizorului. (**I. P.**)

■ Episodul 4. Titrații au venit de astă dată la primul apel. Era cam groasă. Tot blocul aștepta cu sufletul la gură un deznodămînt favorabil, adică unul care să infirme diagnosticul. Au sosit în zori… Reverificat cu piuitorul întregul traseu. Într-adevăr, electrovalva dădea semne de nervozitate și la ei. S-au aplecat, au îngenuncheat, au deșurubat și reînșurubat și au conchis ricanînd a zeflemea, tip… eh, nu-i chiar așa gogonată: „Nu, doamnă, piesa nu e fisurată, doar n-a fost strînsă ca lumea, știți, are niște șuruburi înăuntru… etc. etc.“ „Dar nu dvs. ați montat-o?“ „Eu?!“ Îi derulez, pas cu pas, filmul… „Da', știți, eram după program…“ Fără replică… Așa se încheie acest episod, nu înainte de a preciza, dacă mai era nevoie, că titrații n-au reușit decît să pună la loc aragazul, în cutia lui lemnoasă, dar atît: „Mai departe nu mai știm…“. Nici nu m-aș fi așteptat. (**R. M.**)

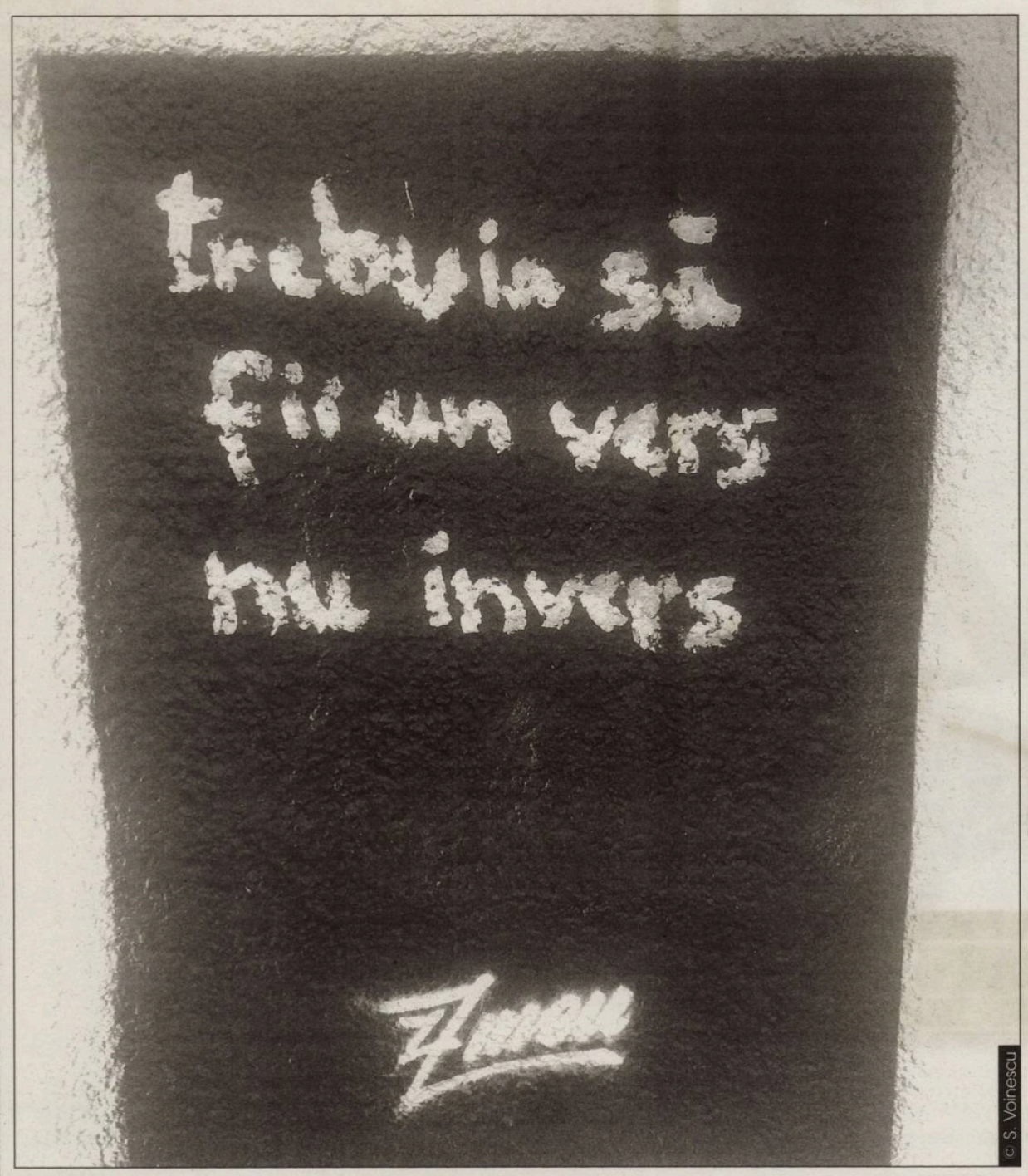

© S. Voinescu

Eleganță și performanță în afaceri

Ultra-smartphone cu ultra-abonament

VODAFONE

Fii Ready Business

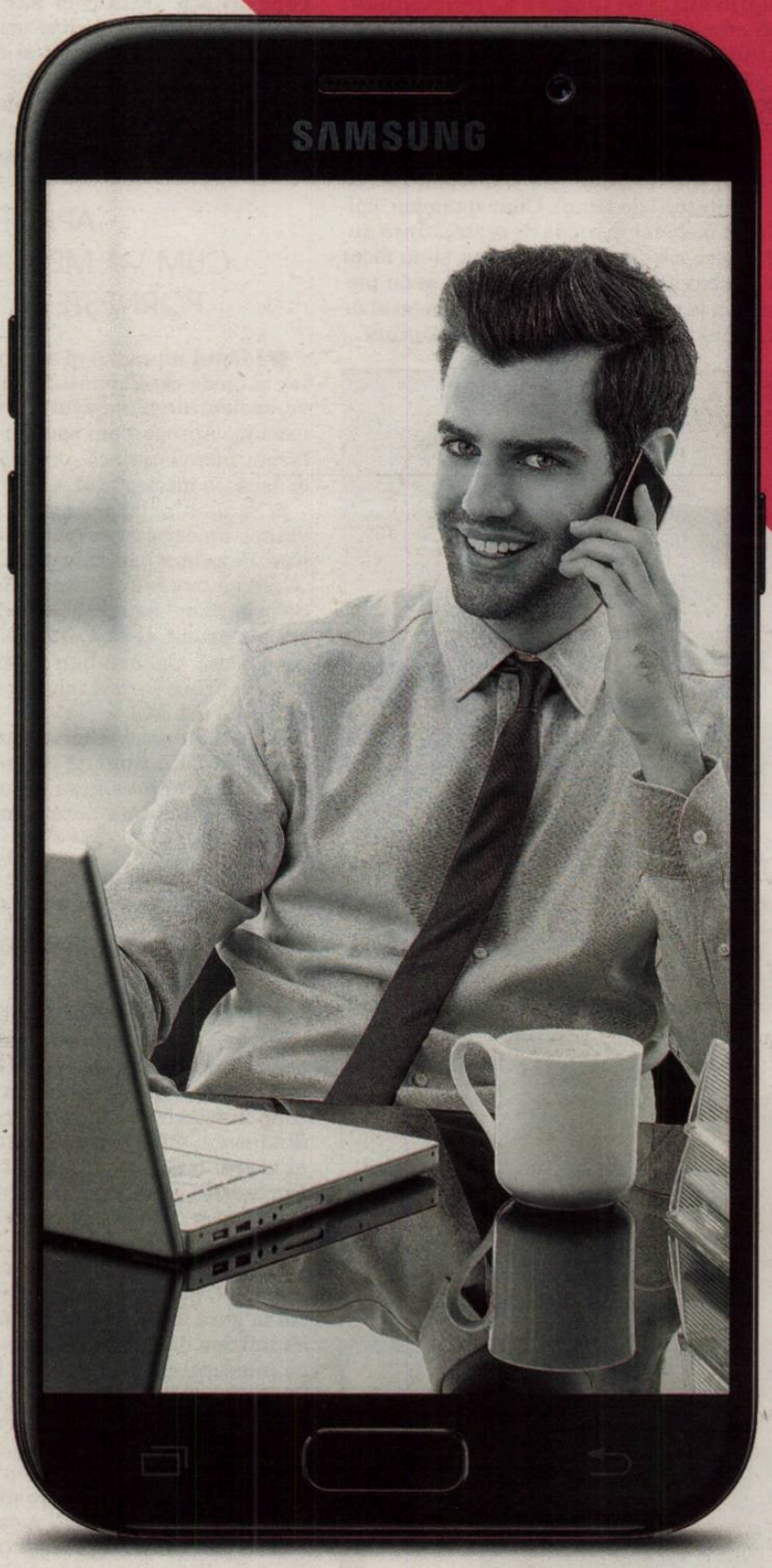

Vodafone
Power to you

SAMSUNG
Galaxy A5

0€

RED Ultra

Oferta pentru telefonul Samsung Galaxy A5 2017 la 0 euro este valabilă la încheierea unui abonament RED Ultra la 42 de euro pe lună fără TVA, pe 2 ani. Oferta este valabilă până la data de 31 august 2017, pentru clienții persoane juridice, în limita stocului disponibil.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **706** ■ 31 august – 6 septembrie 2017 ■ 32 pagini ■ 5,49 lei (revista) 8,99 lei (revista+ CD)

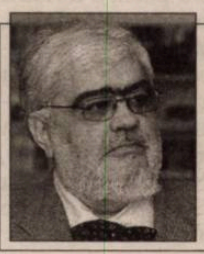

ANDREI PLEȘU

„Știință *versus* știință“

pagina **3**

MATEI MARTIN

„De ce sînt smart orașele smart“

pagina **12**

NORA IUGA

„O viață în schimbul unei turnătorii“

pagina **15**

Lenea

„Trîndavul e întotdeauna superior celui harnic.“
FRIEDRICH NIETZSCHE

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ 5 948489 141997 17035

REVISTĂ + CD 5 948489 144851 17035

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372 130 006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro ● www.dilemaveche.ro

MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

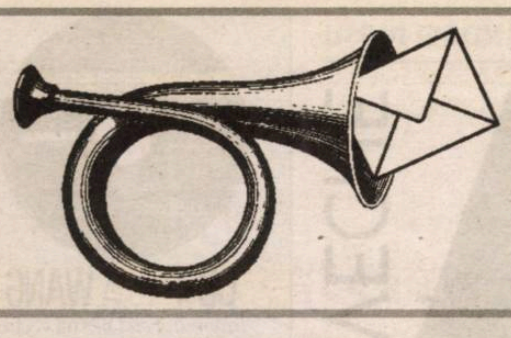

turneu de inbox

Tita CHIPER

Apatia indignării noastre

Suferim de zădărnicie: totul ne irită, nimic nu ne mișcă. Visăm la o vindecare bruscă, paranormală, ca la un fel de *„restitutio in integrum“* a ființei noastre de dinainte de starea de indiferență, oboseală și istovire în care ne aflăm. Dacă am face un inventar al insuportabilului, acesta ar fi o operă cu final mereu amînat: la ce bun să ne mai dăm osteneala de-a o alcătui? Dar dacă am încerca, totuși? Ne putem măcar întreba de ce ne-am obișnuit să primim totul ca inevitabil: să nu înțelegem hățișurile unei legi insuficient gîndite, instalarea unei anomalii („asta-i situația!“), consecința unei dezorganizări, niciodată atît de „inocente“ ca s-o punem numai pe seama unei totale nepriceperi? După ce aproape jumătate de veac ni s-a spus că totul este „al nostru“ și unitar, de la economie, la etică și sentiment național, ne-am trezit la realitatea că totul e al nimănui.

Din '89 încoace am fost împroprietăriți cu apatia și neimplicarea, distribuite mai generos decît orice alt certificat de proprietate. În această situație, lucrurile nu sînt ce par a fi totul e interpretabil și, pînă la urmă, neclar: înaintarea în tranziție e rotire în cerc, reforma – un cuvînt din noul vocabular de lemn, calomnia – o operă literară, supunerea la legi ceva facultativ ca un „hobby“. Cîndva, pe cînd conceptul era la modă, s-a spus că „omul nou“ este omul vechi acționînd în alte condiții istorice: de mai bine de zece ani am plătit mult ca să verificăm concret această ipoteză funcționînd cu deosebire la nivel de decizie și prim plan social. Apatia indignării noastre își are una din explicații și în această „derealizare“ continuă avînd ca rezultat ineficiența. Așa că am ajuns să fim indiferenți sau revoltați cu logica fluxului și refluxului, fenomen natural pe care nu-l putem schimba. Pe alte meleaguri, oamenii au încercat să-l pună la lucru, cu ajutorul lui să producă energie. Numai că la noi, în libertate, fluxul și refluxul operează cu elemente deosebite: indignarea e a vorbei, apatia ține de domeniul faptei pe care sîntem prea obosiți s-o mai ducem pînă la capăt. Dar măcar a ne strădui să gîndim de ce indignarea noastră sfîrșește așa degrabă în dezinteres e încă posibil; a scoate lucrurile din indeterminare înseamnă a le lua într-o oarecare măsură în stăpînire și a le găsi locul în viața noastră care nu e sortită pe totdeauna neputinței și dezordinii.

apărut în *Dilema*,
nr. 435, 14 iunie 2001

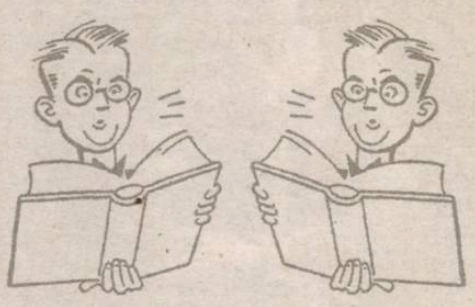

Dilema veche vă propune

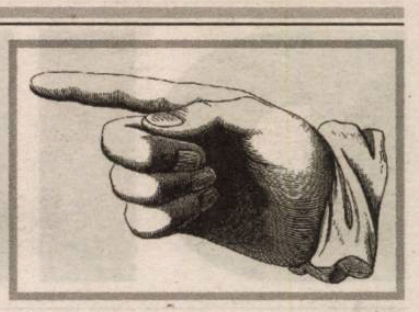

■ Între 1-3 septembrie, nu rataţi Rowmania, festivalul organizat de șapte ani la Tulcea de Ivan Patzaichin. Vă așteaptă mult sport, pe uscat, dar mai ales pe apă (competiții de vîslit între pescari, triatlon), dezbateri despre viitorul Tulcei și al Deltei Dunării, și, în plus, filme – *Sieranevada, Inimi cicatrizate* – și concerte – Loredana, Krypton, Vița de Vie, Anton, RoHCP, White Mahala. (Cristina Ștefan)

■ Fondată în anul 1968 de profesorul Vasile Fati în cadrul liceului din localitate, Grădina Botanică din Jibou, care-i poartă numele, adăpostește astăzi o mare varietate de specii: celebrul lotus *Victoria Amazonica,* exemplare din ultimele rămășite ale florei din era secundară, colecția de orhidee, plante australiene, peste 750 de specii de cactuși și plante din deșerturile africane, *Welwitschia mirabilis* – o specie rară, endemică, din deșertul Namibiei și multe altele. O oprire în Sălaj, la acest sfîrșit de vacanță, este așadar un imperativ. (Ruxandra Mihăilă)

■ Pînă duminică 3, septembrie, în parcul Cișmigiu din București, în zona platanului, se desfășoară festivalul Bucureștii lui Caragiale, organizat de Teatrul pentru Copii „Ion Creangă“ cu tot felul de spectacole de teatru, acrobații, concerte, expoziții, ateliere pentru copii și alte evenimente. Poate că acei copii care nu sînt plecați în vacanță merită să fie duși în Cișmigiu de către bunici. Și poate că același lucru îl merită și bunicii. (Andrei Manolescu)

■ În perioada 8-10 septembrie, la Muzeul Satului Bănățean din Timișoara are loc Festivalul de world music PLAI, organizat integral de către voluntari. Îi veți putea asculta, printre alții, pe Tony Allen, Dom La Nena, Tamikrest sau Ed Rush. (Cristina Ștefan)

■ Cîteva dintre cele mai interesante filme incluse în selecția oficială a Festivalului Internațional de Film despre Mediu și Oameni – „Pelicam“ pot fi văzute la București într-o *Retrospectivă* de patru zile la Cinema Elvira Popescu (31 august-3 septembrie). Nu rataţi filmul lui Andrei Dăscălescu *Planeta Petrila,* în care îl veți regăsi pe colegul nostru dilematic Ion Barbu. (Matei Martin)

■ Editura Litera continuă seria de autor Svetlana Aleksievici. A apărut de curînd *Ultimii martori* (traducere de Antoaneta Olteanu). Suferința pe care o aduce cu el un război are chipuri nenumărate. În loc de „prefață (pentru care autoarea nu are cuvinte)“ scriitoarea spune: „Cîndva Dostoievski a pus întrebarea: Există oare vreo justificare a păcii, a fericirii noastre și chiar a armoniei eterne, dacă în numele lor, pentru un fundament mai solid, se va vărsa fie și cea mai mică lacrimă a unui copil nevinovat? Și a răspuns tot el: Lacrima aceasta nu justifică nici un progres, nici o revoluție. Nici un război. Ea mereu va cîntări mai mult. Doar o mică lacrimă“. (Ana Maria Sandu)

■ Cea de-a treia ediție a Bucharest International Dance Film Festival, între 7 și 10 septembrie 2017. Cele mai noi filme de dans realizate de coregrafi, regizori de film și artiști din întreaga lume și, în premieră, o competiție dedicată exclusiv filmelor de dans românești, o expoziție de artă vizuală, performance-uri și workshop-uri. În deschidere, *La Danseuse,* o colaborare între regizoarea Stéphanie Di Giusto și coregrafa Jody Sperling, avînd-o în rolul principal pe celebra cîntăreață Soko. Filmul spune povestea lui Loïe Fuller, o cunoscută dansatoare americană și o sursă de inspirație pentru Toulouse-Lautrec și frații Lumière. (Adina Popescu)

album dilematic Adina Popescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500+3.200
Tipărit la Tipomedia

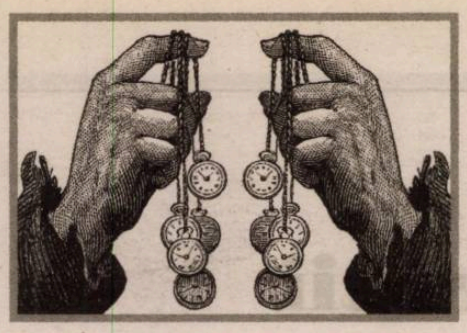

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?" (I.L. Caragiale)

Știință versus știință

Mult mai interesantă decît disputa, oarecum perimată, dintre religie și știință, mi se pare tensiunea survenită, în chiar teritoriul pozitivismului strict, cînd e vorba despre statutul și destinul omului, așa cum se percep ele din perspectiva unor campioni ai științelor naturale. Aflați în aceeași ogradă, mari savanți văd lucrurile diferit, ceea ce pare să contrazică unanimitatea – de regulă subînțeleasă – a „exactității" științifice. Mai jos, două exemple.

Mai întîi, un pasaj din Werner Heisenberg *(Convorbiri despre relația dintre științele naturii și religie,* 1969): „Omul simplu trebuie să aibă convingerea că adevărurile spirituale sînt suficiente pentru știința comunitară, mai ales cînd trebuie să-și orienteze hotărîrile de viață după valorile lor. Căci «a crede» nu înseamnă pentru el «a lua ceva drept adevărat», ci a se încrede în forța diriguitoare a acestor valori. De aceea, cînd știința cea nouă, agonisită de-a lungul istoriei, amenință să arunce în aer adevărurile spirituale, apar mari pericole. Separarea totală dintre știință și credință nu e decît un expedient, o soluție pe termen scurt. În ambianța culturală occidentală, de pildă, s-ar putea ajunge, într-un viitor nu prea îndepărtat, la o situație în care parabolele și imaginile religiei să-și piardă, chiar și pentru oamenii simpli, orice putere de convingere; mă tem că, în acel moment, și etica de pînă mai ieri se va nărui și că se vor întîmpla lucruri atît de îngrozitoare, încît vor depăși închipuirea noastră de astăzi."

Cu un an mai tîrziu, în 1970, un alt laureat al premiului Nobel, Jacques Monod, vedea lucrurile cu totul altfel *(Hazard și necesitate,* trad. rom. 1991). Din perspectiva lui, universul „tradițional" al europeanului era alcătuit dintr-un set de valori livrate, îndeobște, de religie, la care se adăugau eforturi raționale de a înțelege lumea „științific". Cele două paliere ale conștiinței moral-intelectuale comune funcționau fără contradicție. Știința „oferea adevăruri de natură statistică cu privire la natură, iar miza pe transcendență oferea regulile esențiale ale comportamentului comunitar și reperele unei orientări spirituale care să dea vieții individuale un sens. Or, spune Monod, acest „consens" nu mai este posibil. Contradicția dintre repertoriul valorilor transcendente și edificiul explicativ al științei exclude orice conciliere. Știința nu ne mai îngăduie, cu alte cuvinte, să trăim după vechile criterii ale unei etici religioase. Și, de asemenea, opțiunea religioasă nu se mai poate împăca, în mod autentic, cu imaginea despre lume a științelor moderne. „Alianța" dintre scientism și „metafizica" spiritualistă și-a pierdut temeiul. Astăzi, e de părere Monod, „omul știe, în sfîrșit, că este singur în imensitatea indiferentă a universului din care a apărut datorită hazardului. Ca și destinul său, datoria lui nu este înscrisă nicăieri". Asta ar însemna că ceea ce, pentru Heisenberg, ținea de „un viitor nu prea îndepărat", pentru Monod era deja situație dată, actualitate. Diagnosticul e același, dar concluziile celor doi oameni de știință sînt diferite. Separarea dintre știință și credință va duce, din punctul de vedere al fizicianului german, la „lucruri atît de îngrozitoare, încît vor depăși închipuirea noastră", în vreme ce, pentru biologul francez, destrămarea conviețuirii firești dintre cele două „extreme" ale cunoașterii va descătușa, în sfîrșit, omul din prizonieratul unei primejdioase inautenticități și îi va da ocazia să asume destinul eroic al unei vietăți autonome. „Modelul" lui Monod este Sisif, așa cum îl descrie Camus: „Sisif ne învață fidelitatea superioară care îi neagă pe zei și dă puterea de a împinge stîncile la deal. Acest univers rămas fără stăpîn nu-i pare lui Sisif nici steril, nici neînsemnat. Lupta însăși către înălțimi e de ajuns spre a umple un suflet omenesc."

Știința nu ne mai îngăduie, cu alte cuvinte, să trăim după vechile criterii ale unei etici religioase.

Nu am de tras concluzii. Constat doar că „edificarea" științifică nu ne simplifică radical viața, nu-i „lămurește" nici pe corifeii ei într-atît încît să garanteze o „concepție despre lume" cristalin axiomatică, omogenă, liniștitoare. Unul zice hăis, altul cea. Unul presimte catastrofa implicată în „victoria" scientismului, celălalt vorbește, romantic, despre eroism și „înălțimi" nedefinite. Cu alte cuvinte, „progresul" științific, miraculos și, în principiu, benefic, nu limpezește linia orizontului, nu oferă soluții pentru „ordinea" existențială de care avem nevoie toți. Oricît am ști de mult, sîntem mereu, în căutarea noastră de sine și de sens, la început: nerăbdători, perplecși, plini de speranță și de teamă. Și gata să ne înregimentăm, suficienți, în tabăra care ne convine. Eu, de pildă, votez cu Heisenberg. Dar simt că voturile celor care pariază pe Monod sînt în creștere...

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Politica resentimentului

– Dacă te gîndești bine, îți dai seama că, de fapt, de-abia acum lupta de clasă a învins cu adevărat...

Amicul meu are darul de a rezuma, adesea, probleme tare încurcate în verdicte edificatoare. Îmi dau seama, instantaneu, că a nimerit-o și de data asta. Într-adevăr, este cea mai concisă și cuprinzătoare descriere a situației în care ne aflăm în prezent în România. Desigur, atunci, la începutul comunismului, „lupta de clasă" a ucis – acum, nu; acum însă, în post-comunism, această „luptă de clasă" este un produs democratic – atunci, nu. Mai important: atunci, pînă și comuniștii au trimis la plimbare „tovarășii" prea proști pentru a face față cerințelor schimbărilor revoluționare – acum, nu.:.

Bine, bine, veți spune, dar o „luptă de clasă" implică, prin definiție, o „clasă"; despre ce „clasă" poate fi vorba acum?

Este acea „clasă" pe care, într-un articol anterior din *Dilema veche,* Valeriu Nicolae o descrie de minune, în stilul său captivant, sub eticheta *mai proști, dar loiali*. Cred că am recunoscut cu toții această categorie de indivizi și avem fiecare o sumedenie de exemple personale la care să ne referim. Și totuși, de aici și pînă la o „clasă" pare să fie o cale destul de lungă. Și, chiar și așa, ar rămîne o întrebare ce necesită un răspuns: cum a fost posibil ca o asemenea „clasă" să se coaguleze? Pentru aceasta, *povestea* nu mai este suficientă. Tot mai proști și fideli, dar de ce?

Lui Marx i se atribuie o distincție utilă în acest caz: *clasă în sine* și *clasă pentru sine*. Din această perspectivă și forțînd puțin nota, se poate spune că există pretutindeni, există dintotdeauna și există din plin și la noi o categorie fluidă de nedreptățiți, de învinși, de pierzători și, în consecință, de frustrați ai sorții. Pentru Marx, această categorie era, în mod paradigmatic, proletariatul ca o clasă în sine, care trebuia adus la conștiința de sine și, astfel, transformat în clasă pentru sine, subiect istoric al Revoluției. A fost și n-a fost chiar așa, dar, în orice caz, în prezent, nu este obligatoriu să fie doar astfel. Nemulțumirea, eșecul, frustrarea se pot acumula și coagula în diverse spații sociale și din varii motive. Este exemplul devenit, într-un fel, la fel de paradigmatic, al categoriei sociale mobilizate electoral de populism, care capătă deci un fel de conștiință de sine, transformîndu-se ad hoc într-o clasă electorală pentru sine. Este și modelul urmat, *sui generis*, de PSD pe tot parcursul post-comunismului nostru: un populism pragmatic, drapat într-o ideologie de stînga.

Ce s-a schimbat însă în ultima vreme?

Un lucru important: populismul vag de stînga, adaptat la condițiile economiei de piață și ale integrării europene, a mobilizat tot mai mult *resentimentul* acestei categorii de pierzători ai tranziției (categorie în mare parte promovată, nu ajutată de PSD & fiii), transformîndu-l în conștiință de sine a unei „clase a resentimentului", tot mai motivată și mobilizată de *ura* explicită față de acei *„winners"* percepuți ca vinovați ai marginalizării lor și tot mai animată de nevoia irepresibilă de *revanșă*. Complementar, această „clasă a resentimentului" a început să fie reprezentată, tot mai bine, de o clasă politică la fel de resentimentară, totul fiind organizat într-o *politică a resentimentului*. Este ceea ce a reușit, magistral, în felul său, Liviu Dragnea: *resentimentari din toată țara, uniți-vă!* Pentru aceasta, a adunat în jurul său și a mobilizat cohortele de resentimentari politici, cei care au dus servieta ani la rînd fără nici un rezultat, care au așteptat, strîngînd din dinți, să fie numiți prefecți, primari, directori de grădinițe etc., adesea copii ai unor marginali ai comunismului, parveniți ne-isprăviți (în sensul etimologic al lui „parvenit"), care nu și-au văzut niciodată răsplătită cum se cuvine – cum au crezut că s-ar fi cuvenit – fidelitatea lor față de Partid, care au acumulat și transmis urmașilor lor resentimente acumulate de-a lungul întregii vieți. Au răspuns cu toții la chemarea noului *Leader* și s-au înrolat într-o națională a disprețului vindicativ, revanșă a disprețului la care consideră că au fost supuși ani, eventual generații de-a rîndul. Populismul a devenit unul „organic" și sincer, înlocuind populismul strategic și cinic, dominant în lume. A înlocuit chiar și populismul calculat al lui Iliescu, comparativ mult mai rafinat.

Resentimentul este un sentiment general uman, născut din trăirea unei situații umilitoare sau nedrepte, ce afectează stima de sine și generează o ostilitate cronică față de sursa percepută a acestor frustrări. Analizînd *Resentimentul în istorie,* Marc Ferro atrage atenția că revenirea rănii trecute este mai puternică decît orice uitare: resentimentarul nu uită! Pe de altă parte, într-un raport destinat *Forumului pentru o nouă guvernanță mondială,* Margaux Vulliod atrage atenția, la rîndul ei, că resentimentul poate fi refulat sau exprimat, dar, orice ar fi, acesta este purtătorul creației sau întăririi unei identități de grup, care va cere reparații pentru situația în care se află. Ceea ce va implica, ne spune tot Marc Ferro, descalificarea valorilor opresorului perceput și o re-evaluare și promovare a propriilor valori: resentimentarul, individual sau social, se legitimează prin de-legitimarea valorilor celuilalt. A spus-o, de fapt, Nietzsche în *Genealogia moralei,* definind „morala sclavului": resentimentarul, sclav al frustrărilor sale, își justifică neputința prin denegare și „răsturnare axiologică"; el va urî sincer – și nu doar din loialitate față de partid – tot ceea ce va percepe ca valori străine cutumelor sale parohiale. Desigur, am întîlnit cîțiva primari, ba chiar și unul sau doi prefecți, care împărtășeau valori culturale de bun-simț, dar le evitau din fidelitate față de partid; în general însă, disprețul comun este cel care întărește loialitatea și nu invers.

Ce nu e clar aici? Mergeți prin țară sau uitați-vă, pur și simplu, în jur: tot ce este perceput drept „elită" va fi devalorizat resentimentar, tot ce este expert, simplu specialist în ceva, va fi înlăturat din funcții, iar omul nepotrivit va fi promovat peste tot la locul nepotrivit. Cultura, în general, va fi pusă în scenă peste tot, cu o condiție: să fie cultura noastră, a oamenilor din popor, să fie Cîntarea Valorilor României de rit post-comunist. Politica este, în sfîrșit, cu adevărat și integral, *dintre noi și pentru noi*.

Dar cu *noi* cum rămîne?

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

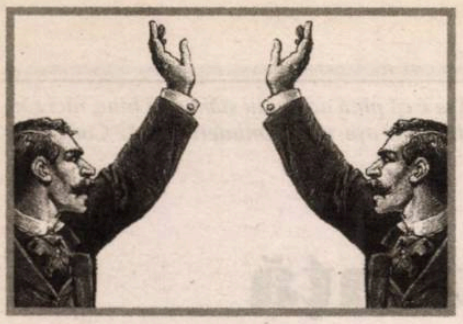

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Tarzan și Securiștii

– Dumneavoastră?

E un malac mare rău care păzește intrarea la evenimentul de mega-fiță la care sînt invitat. E eveniment cu ținută obligatorie cu papion. Nu am papion, dar sînt îmbrăcat acceptabil în capul meu. Bineînțeles, nu am nici măcar cravată și nici bărbierit nu sînt.

Nu rezist și îi zic cu tot dragul.

– Eu, Jeane. Tu?

Omul e zeul intrării la o paranghelie de super-mega-fiță. Mircea Geoană, în vremea aceea șeful Senatului, este gazda evenimentului. Clar nu îi vine să creadă ce zic eu, dar nici nu știe ce să îmi zică.

M. (o prietenă, și ea cu mulți pitici), care a venit cu mine, e îmbrăcată de parcă ar primi Oscarul în seara aia. Se uită cu drag la mine, zîmbind cu gura pînă la urechi, și îmi zice:

– L-ai stricat și pe ăsta!

Eu, cu bun-simțul caracteristic, încerc din nou cu dulapul din fața mea.

– Tarzan? și zîmbesc încurajator către el.

Tarzan pe dracu', e clar că e o versiune de smardoi a lui Robocop, căruia i s-a blocat softul. M. rîde cu spume. Mi se explică țîfnos că ținuta e obligatorie. M. încearcă să explice că sînt unul dintre invitații principali la eveniment. Malacul se uită la mine de sus pînă jos și dă din cap dezaprobator. Piticii mei sînt fericiți și nu mă pot abține din nou și zic.

– Mama? Ești tu acolo înăuntru?

În mod sigur nici mama nu m-ar lăsa să intru. Nu am pantofi de lac, cămașa nu e apretată, ca să nu mai vorbim că nu sînt bărbierit. Toate acestea, în ochii mamei, mă descalifică în a fi un domn.

Am avut un an foarte fain. Pentru prima dată am fost și moderator, și trainer la unul dintre cele mai faine cursuri pentru unii dintre cei mai promițători tineri din România. În Deltă a fost fabulos. Se dormea cîte 3-4 ore pe noapte, după care se muncea toată ziua. E gala lor și chiar aș vrea să fiu acolo. Vlad trece pe lîngă mine – e îmbrăcat la țolul cel bun, pielea lui are culoarea de domn, așa că trece rapid. Îmi amintesc de o seară cu el în Deltă.

Sîntem vreo 6 la o masă – grupul e mult mai mare. Se rîde mult și se spun o grămadă de poante. Marea majoritate bune, nu de alta, dar le zic eu. Vlad rîde cot la cot cu noi. Obosit de dat din gură, îi zic să bage și el o poantă. Se uită la mine serios tare și spune că nu prea ar vrea. Îl întreb de ce. Păi nu prea știu poante, zice. Hai bă, nici o poantă?! Zice că știe cîteva. Păi zi care e mai bună. Zice: „Bine, hai că vă zic".

Se oprește cîteva secunde. Arată super serios.

„Băi, dar să știți că nu e prea bună poanta". Pauză de vreo 3 secunde.

„Și probabil o știți". Pauză vreo 2 secunde.

„Și nici nu prea știu să zic poante". Încă vreo 2 secunde de tăcere.

„Și e mult mai bună de citit".

Eu mă căpiez de rîs. Îi dau un șervețel să o scrie pentru noi – nu de alta, dar să

ne simțim toți bine. Rîde și el de se rupe. Pînă la urmă ne spune poanta. O știam. Și nici nu o zice bine. Oricum rîdem de ne prăpădim.

Nu reușesc să intru la gala lor. Peste vreo 5 ani, Vlad va deveni ministrul Sănătății. Cîțiva dintre ei vor fi secretari de stat în același guvern tehnocrat – iar alții oameni de super-succes. Cu Mircea Geoană nu am avut niciodată vreo chimie bună. Mi s-a părut tot timpul că ar fi artificial și că ar juca un rol care nu i se potrivește. Am fost și sînt critic față de el. Totuși, el este cel care a făcut posibil Aspen Institute Romania și principalul responsabil pentru succesul institutului. Nu sînt prea mulți politicieni români care să fi reușit să facă ceva remarcabil pentru societate dincolo de averile lor și ale familiilor lor. Nu știu nici măcar unul din oricare alt partid, în afara cîtorva politicieni din USR, care să fi reușit să facă ceva înainte de a deveni politicieni. Remarcabil este numărul îngrozitor de mare al politicienilor români strîns legați de structurile comuniste de putere în mod direct. Factorul principal care determină succesul acestora par să fie legăturile lor cu fosta Securitate, ale părinților sau rudelor lor apropiate. Rudele elitelor comuniste, ale generalilor, miniștrilor, securiștilor sau milițienilor comuniști continuă să domine într-un mod extraordinar viața politică românească. Și tot ei țipă ca din gură de șarpe că sînt sabotați de „securiști".

Au trecut mai mult de 6 ani. Tot nu am un costum cu papion. Sînt invitat să iau parte la o întîlnire a unui înalt oficial european. Invitații din fața mea sînt un fost prim-ministru condamnat penal, fost ginere al unui fost ministru de externe din timpul comunismului, doi copii de generali cu legături foarte solide cu Securitatea și un nepot al fostului șef al Securității comuniste. Nici unul dintre ei nu este oprit pentru controlul de securitate. Decid că nu vreau nici măcar să încerc să văd dacă mă vor controla, așa că mă întorc și mă duc acasă.

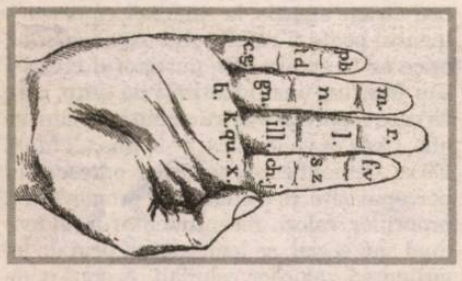

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Supărarea unui om excepțional

L-am găsit deunăzi pe colegul meu de la Limbi Orientale, profesorul Alim Ierbivan, extrem de abătut în biroul lui. Venisem să-l consult în privința originii unei vechi expresii (posibil) persane, intrate și în limbile occidentale, însă am renunțat, văzîndu-i mina posomorîtă. Ce se întîmplase? Fusese să-și vadă dosarul de la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. Deși de vîrsta mea (student așadar la vremea Revoluției din 1989), Alim avea, de mult timp, bănuiala că ar fi deținut un „dosar" în arhiva fostei Securități. După tergiversări, a obținut răspunsul suspectat – *pozitiv* – de la CNSAS: da, apărea în registre ca „urmărit". S-a dus într-un suflet la București pentru a-și citi „turnătoriile". Mi-a mărturisit că nu se îndoise de existența delațiunilor împotriva sa din două motive: mai întîi, numele, Alim (un vechi apelativ tătăresc, ce nu scăpase, cu siguranță, vigilentului ochi represiv al comuniștilor ceaușiști), și, apoi, excelenta lui pregătire în limba arabă încă din anii facultății (detaliu care, de asemenea, constituia un element de interes pentru sistemul odios). Cel puțin în privința ultimului argument, mă declaram perfect de acord. Ierbivan a fost dintotdeauna un intelectual excepțional, specializat remarcabil pe o zonă de nișă a umanioarelor, adică în culturile Orientului Mijlociu.

Am realizat rapid că lectura dosarului buclucaș trebuie să fi reprezentat o experiență traumatizantă pentru profesor. A trăit, pesemne, revelații triste. „Neîndoios!" a replicat. „Ieri a devenit, practic, cea mai nefericită zi din viața mea. Am petrecut-o la sala de lectură, cu sutele de pagini de note informative în mînă, într-o stare de depresie profundă..." „I-ai recunoscut, bineînțeles, pe cei care le-au scris...", am îndrăznit să apăs, timid, pedala confesiunii. „Oh, absolut!" a strigat Alim nervos. „Sînt colegii mei de grupă și de cămin din perioada studenției. Cu unii am rămas în legătură și peste ani (mă întreb dacă nu m-or mai fi turnînd și astăzi pe undeva?). Doar ei știau episoadele descrise acolo. Că am spus odată, la o petrecere, *nu mai stați așezați, tovarăși, ca la ședințele de partid – haideți să dansați!* Am zis asta, într-adevăr, dar delatorul se dovedise neprofesionist în relatare, întrucît formularea mea fusese mult mai perversă decît o prezentase el. Rostisem *dragi tovarăși și pretini,* nu numai *tovarăși,* și, în plus, o făcusem mîrîit, cu intonația gîjîită a lui Ceaușescu. Amănuntele acestea cruciale nu apăreau în notă! Un amator. Că m-aș fi îmbătat la munci agricole și aș fi dat jos toate însemnele cooperatist-socialiste din fermă, tăvălindu-mă ulterior, prin mormanele de struguri, precum un scelerat."

„Nu mai stați așezați, tovarăși, ca la ședințele de partid – haideți să dansați!"

„Adevărat!" confirmă Ierbivan după un scurt *respiro*. „Totuși, din nou, inexact! Mă tăvăleam și zbieram din toți rărunchii că vreau să mă transform, aidoma strugurilor, în vin și să plec, prin export, într-o țară vestică, fie și la prețul de cinci dolari sticla. Retardatul care m-a încondeiat aici a ratat, desigur, *nuanța fundamental incriminatorie* a intoxicației mele etanolice și s-a limitat la descrierea faptelor, să recunoaștem, complet benigne. Un netalentat. Am descoperit și referirea la o situație delicată, cînd eu însumi m-am gîndit că aș putea fi trădat și, implicit, pedepsit. La un seminar de *Tradiții palestiniene,* din 1988, nu știu ce m-a apucat de am subliniat răspicat, la un moment dat, susținerea politică extraordinară pe care ideea unui stat al lui Arafat o are în România socialistă. Întregul amfiteatru a amuțit atunci, iar scena, admit, a fost descrisă fidel în raportul informativ dedicat ei și citit de mine ieri. *Cu o omisiune impardonabilă* însă, bătrîne! Turnătorul – demn de oprobriul tuturor serviciilor secrete din lume pentru o astfel de eroare!– a ratat aspectul cel mai important al chestiunii, acela că oferisem o trimitere bibliografică în sprijinul observației mele. *Ceva* care, imediat, m-ar fi incriminat *forever* și, în condiții firești, mi-ar fi adus decenii bunișoare și întunecate de temniță grea politică."

După ce a creat suspansul necesar, Ierbivan a adăugat: „Era vorba despre cartea *Orizonturi roșii* a lui Mihai Pacepa! Adusese taică-meu acasă pe atunci, nu mai știu de unde, varianta anglofonă a volumului, pe care o lecturasem toți din familie – chiar și bunicul care nu știa o boabă de engleză! – cu inimile bătîndu-ne nebunește în piepturi. Afirmasem clar, în oră, că îmi bazam spusele pe *această sursă*. Crede-mă ori nu, bătrîne, *informația asta* nu fusese inclusă în delațiune de dobitocul care m-a turnat! Ar fi meritat împușcat pentru neglijență în serviciu!" „Și acum ești revoltat pentru că ai descoperit, printre informatori, prieteni apropiați, nu-i așa?" am întrebat cumva nedumerit. „Da' de unde?!" a țipat Alim nervos. „Sînt supărat că au putut fi atît de slabi turnătorii! Niște diletanți penibili. Lucru care mă duce, de fapt, la esența tristeții mele iremediabile: cum de a apelat Securitatea la acești farisei, neglijîndu-mă pe mine, un om excepțional, care aș fi scris niște note impecabile, *pînă și împotriva mea însumi,* dacă s-ar fi impus, de un profesionalism suprem. Ar fi vuit astăzi CNSAS-ul de frumusețea lor!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

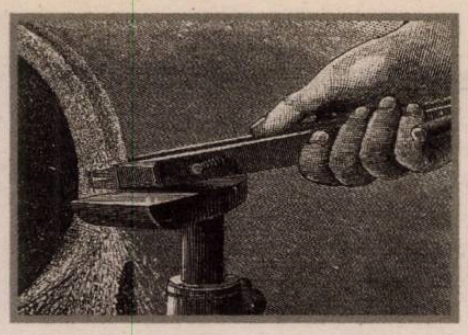

Ovidiu NAHOI

EU și UE

A fost un succes vizita președintelui Macron?

Răspunsul este greu de dat acum, mai degrabă lunile ce vin ne vor spune mai multe. Succesul vizitei de la București – și, în general, al turneului liderului de la Paris în Europa Centrală și de Sud-Est – este dat mai puțin de ceea ce s-a discutat în cele trei țări vizitate, cît de ceea ce se va întîmpla în perioada următoare. De felul în care președintele Macron va reuși să gestioneze amplele șantiere politice de acasă, astfel încît să-i mai rămînă timpul și energia necesare pentru a-și desăvîrși angajamentul european. Dar și de voința liderilor din țările vizitate de a răspunde propunerilor președintelui francez.

Altfel, mesajul lui Emmanuel Macron pentru partenerii săi central și est-europeni a fost impregnat de un pro-europenism pragmatic, ilustrat cît se poate de bine de remarcile pe care le-a făcut în cadrul întîlnirii de la Ambasadă, cu membrii comunității franceze: există divergențe de vederi între estul și vestul Uniunii Europene, între zona euro și cea non-euro. Dar relația strînsă a Franței cu România poate fi tocmai un element pentru a ne ajuta să trecem peste aceste divergențe, în cadrul construcției europene.

Președintele Macron a mai vorbit la București despre o foaie de parcurs pentru reformarea Uniunii Europene, care urmează a fi făcută cunoscută în perioada imediat următoare. El a invitat România să se alăture acestui proces de reformă a Uniunii Europene. O propunere primită cu brațele deschise de președintele Klaus Iohannis, care a afirmat la rîndu-i că dorește ca România să fie parte a procesului de refondare a Uniunii Europene. Și este într-adevăr de remarcat acest cuvînt, „refondare", folosit de președintele român. Aceasta arată profunzimea reformelor care se pregătesc în cadrul Uniunii Europene. Este un răspuns important față de temerile din România legate de o Uniune cu mai multe viteze. Pur și simplu, României i se întinde o mînă pentru a fi acolo, alături de nucleul dur al Uniunii Europene.

În discursul de la Ambasadă, președintele Macron a recunoscut faptul că amînarea unei decizii favorabile României a umbrit și relațiile bilaterale. Șeful statului francez a promis sprijinul, însă a ținut să atragă atenția că Spațiul Schengen nu e un cadou. Sau, mai pe românește, că e bine să ai grijă ce-ți dorești înainte să ți se întîmple. Spațiul Schengen nu funcționează bine. Asfel încît România a fost invitată mai degrabă să participe la reformarea Spațiului Schengen decît să intre în acest Spațiu Schengen. S-au semnat și două acorduri de colaborare militară. Unul, între Airbus și IAR Ghimbav, în domeniul elicopterelor, și celălalt între MBDA și Romarm, în privința rachetelor. Contextul este dat de decizia politică a României de a aloca 2% din PIB pentru apărare și de a moderniza înzestrarea Armatei, date fiind amenințările regionale. România devine astfel un client interesant pe această piață sofisticată și extrem de politizată a echipamentelor militare.

Memorandumurile semnate acum sînt, deocamdată, declarații de intenție și ele pot fi transpuse în realitate doar în măsura existenței unor comenzi ferme din partea statului român. Și din nou intervine dimensiunea politică, pe care președintele Macron a evidențiat-o fără complexe, atunci cînd a vorbit despre Europa Apărării și tentația atlantistă. Cu alte cuvinte, nu poți fi credibil atunci cînd declari că vrei să joci un rol de prim rang în Europa Apărării, dar nu participi la efortul european în privința industriei apărării.

În final, rămînînd în registrul pro-european imprimat de președintele Macron, să remarcăm îndemnul adresat francezilor, de a susține reformarea Franței. Altfel, dorim o „țară nereformabilă", după cum însuși Emmanuel Macron a recunoscut, luînd asistența prin surprindere. Însă o națiune care se poate transforma în profunzime, pentru a-și regăsi destinul: acela de a fi purtătoarea valorilor universale, într-o lume în care regimurile autoritare cîștigă tot mai mult teren.

Așadar, ce ar însemna un succes al vizitei franceze în România? Depinde în foarte mare măsură de răspunsurile pe care liderii de la București le vor da în lunile următoare. De exemplu, de felul în care își vor asuma participarea la reformarea Uniunii Europene și a Spațiului Schengen. Pentru că nu este suficient doar să spui că dorești să fii alături de „nucleul dur". Trebuie să vii cu idei și propuneri, trebuie să-ți faci cunoscută poziția. Iar acesta este un test de foc privind angajamentul european al liderilor români, dincolo de vorbe.

Apoi, Bucureștiul trebuie să dea un conținut dorinței sale de a participa la proiectul apărării comune europene. Acesta a fost gîndit tocmai pentru a pune în comun resursele industriilor de apărare din statele membre.

Și în sfîrșit, dar nu în cele din urmă, guvernanții români ar face bine să evite „greșelile neforțate", derapajele de la valorile europene. Iar aici, avertismentul dat de președintele Macron în privința modificării legilor justiției este cît se poate de relevant. În timp ce alte guverne din regiune, precum cele de la Budapesta și Varșovia (capitale ocolite de președintele francez) aleg să se izoleze, România are șansa de a participa alături de statele puternice ale Uniunii la refondarea proiectului european.

Este o oportunitate pe care doar niște imbecili ar putea să o lase să treacă.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

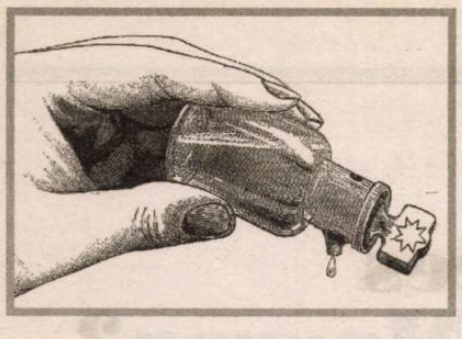

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Mascaraua

Prin intermediul mesajelor publicitare și al revistelor „pentru femei", termenul cosmetic *mascára* intră tot mai mult în uz, în ciuda unei omonimii parțiale destul de supărătoare cu mai vechiul *mascará*. Turcismul *mascará* (cu accentul pe silaba finală) a fost adaptat din punct de vedere morfologic limbii române, putînd fi articulat *(mascaraua)* și primind terminație de plural *(mascarale),* după un tipar deja existent, folosit deopotrivă pentru turcisme *(sarmaua, sarmalele)* și franțuzisme *(șoseaua, șoselele)*. Sensurile cuvîntului *mascará* sînt marcate peiorativ; înțelesul vechi, de identificare sau calificare a unei persoane ca „bufon, paiață", a ieșit din uz; cel popular – „batjocură, ocară" e încă relativ cunoscut. De fapt, în uzul popular persistă mai ales verbul derivat – *a măscări* – și noul substantiv format de la acesta – *măscară* –, folosit de obicei la plural: *măscări,* cu sensul „obscenități". Familia lexicală cuprinde și derivatul *măscărici*, care l-a înlocuit pe *mascará* cu sensul „bufon, saltimbanc". *Mască, a masca* și *mascaradă*, în schimb, sînt împrumuturi moderne din franceză.

Termenul cosmetic, desemnînd un produs de fardare (înnegrire și îngroșare) a genelor nu are o istorie întru totul certă: sursa răspîndirii sale actuale în mai multe limbi este engleza, iar dicționarele englezești indică pentru *mascara* o sursă italienească *(maschera,* regional *mascara)*; uneori sînt aduse în discuție și alte limbi romanice, mai ales spaniola. Franceza a preluat termenul englezesc, cum au făcut-o și multe alte limbi; *Trésor informatisé de la langue française* cuprinde o primă atestare a formei în 1929, în revista *Vogue*. Povestea devine însă mai complicată în privința etimologiei cuvîntului italienesc *maschera*: dacă unele dicționare indică drept sursă un element prelatin sau latin medieval, altele leagă cuvîntul de termenul arab *maskhara* „bufon" – care stă și la originea termenului turcesc pătruns în română. Al. Graur, în *Dicționar de cuvinte călătoare* (1978), îmbrățișa această etimologie, care face ca, pînă la urmă, *mascára* (anglicismul recent), *mascará* (turcismul vechi), *mască* și toată familia sa lexicală să fie înrudite prin originea lor îndepărtată.

Produsul cosmetic este desemnat, în mai multe limbi, și prin substantivul comun provenit, prin antonomază, din denumirea comercială *Rimmel,* reprezentînd numele inventatorului de pe la 1880 al unei compoziții și modalități de aplicare. În română, *rimel* este termenul curent, prezent și în dicționarele generale: în dicționarul academic *(Dicționarul limbii române, Litera R*, 1975) e ilustrat de un citat din romanul lui Cezar Petrescu, *Calea Victoriei* (1930): „gesticulînd în fața oglinzii cu periuța neagră de *rimel* în mînă". Articolele Wikipediei indică răspîndirea denumirii și în alte limbi: *rimel* e termenul de bază în română, dar și în spaniolă, turcă etc.

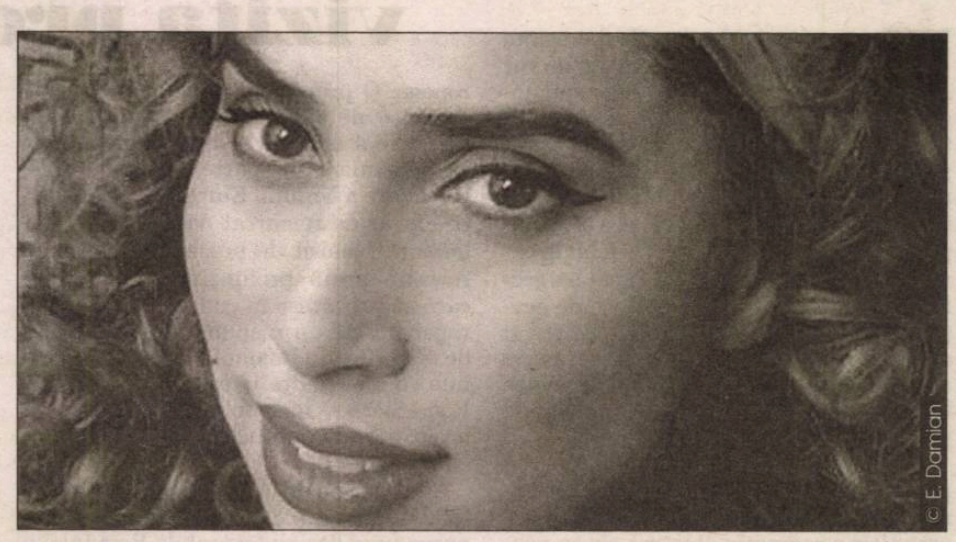

„Mascaraua clasică are o perie spiralată ascendent."

Tendința de a înlocui denumirea *rimel* prin *mascara* reflectă presiunea actuală a englezei asupra românei. Cuvîntul împrumutat din engleză își păstrează accentul pe silaba penultimă și este tratat în general ca substantiv invariabil. Pare să se manifeste totuși și tendința de a-l adapta, prin suprapunere totală cu vechiul turcism: Internetul oferă mai multe exemple de articulare și chiar de formare a unui plural: *„mascaraua* redevine cremoasă la cald" (exquis.ro); „unul dintre articolele indispensabile din trusa de machiaj, *mascaraua"* (manager.ro); „Mascaraua clasică are o perie spiralată ascendent" (taifasuri.ro); „poți masca cearcănele și prin modul în care folosești mascaraua" (click.ro); „aveam vreo 20 de mascarale" (iguanitza.com). Adaptarea morfologică presupune, în formele citate, încadrare în clasa substantivelor feminine și o inevitabilă deplasare de accent. Internetul ne oferă și o surprinzătoare păstrare sau redescoperire a sensului vechi al turcismului, într-un articol din Republica Moldova: „Două *mascarale* de la un post rusesc de TV au anunțat aseară lansarea unui aparat cosmic avînd pe el inscripția «Made in MD»" (timpul.md).

Omonimia creată astfel nu mi se pare nici necesară, nici fericită. Ar fi fost preferabil ca publicitatea și revistele de modă să fi folosit în continuare termenul generic *rimel,* deja impus. Dar cum să te lupți cu moda lingvistică tocmai în domeniile *fashion* și *beauty?*

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

efectul de ecou

Companiile și networking-ul

Referitor la articolul „Sfîntul Networking" al domnului Adrian Benea din Dilema veche, nr. 704, 17 august 2017

Articolul prezintă networking-ul ca fiind o denumire mascată a vechiului și păgubosului sistem de pile și relații și care, reiese din text, funcționează cu succes în mediul de afaceri privat, chiar și în Canada, atunci cînd vorbim de angajări sau promovări. Nu este așa.

Companiile de succes ajung să aibă rezultatele care le plasează pe poziții de top în piață pentru că înțeleg ce vor sau ar vrea clienții să cumpere, le oferă variante din care pot alege și plasează produsele și serviciile la îndemîna acestora. Asta le aduce cifra de afaceri, sau vînzarea, dacă vreți, unora chiar profitul care le asigură viitorul. Succesul este rezultatul gîndirii și al deciziei managerilor, care sînt susținuți în execuție de toți membrii companiei respective. Dacă aceștia sînt angajați și promovați pe alte criterii, în afara competenței și a capacității de a lucra împreună în mod productiv, nu mai avem despre ce vorbi, firma iese din piață sau devine irelevantă și incapabilă să atragă oameni talentați.

Sistemul de pile și relații era bazat pe lingușire, agende ascunse, strategii meschine. O companie de succes de astăzi nu își poate permite alt sistem decît cel bazat pe competență tehnică, pe încredere și respect reciproc, pe abilități de comunicare, de lucru împreună și rezolvare de probleme. Capacitatea de a rezolva probleme, de a comunica eficient, de a lucra în echipă sau de a conduce eventual acea echipă sînt ingredientele care valorifică abilitatea tehnică și fără de care am trăi în haos, din punct de vedere economic. Gîndiți-vă la calitatea produselor care au fost fabricate înainte de '89 și la a celor de acum, ale unor firme privatizate cu succes (auto, alimente, hoteluri etc.).

Este un sistem din care toți cîștigă.

Iată că unul din secretele competitivității este asigurarea calității resurselor umane (funcția de HR se ocupă de asta, împreună cu managerii de linie și cu directorul general): definesc un număr de criterii de succes, potrivite pentru strategia de dezvoltare a afacerii pentru următorii ani, se asigură că acestea sînt înțelese și acceptate de angajați, după care le folosesc la măsurarea performanței acestora, transparent și profesionist. Dacă sînt 7 asemenea criterii în total, avem șanse mari ca unul singur să fie tehnic, celelalte fiind așa-numitele *soft skills* pe care le-am amintit mai sus. Ele trebuie aplicate în activitatea de zi cu zi a tuturor, pentru că inițiază și păstrează atmosfera de încredere și respect reciproc, care este baza funcționării adecvate pentru orice om care se angajează conștient într-o activitate. Adică, dincolo de bani, oamenii lucrează cu plăcere și maximum de productivitate dacă le e clar ce așteptări are compania de la ei, cum le este măsurată activitatea și cum se fac promovările. Transparent, decent și motivant. Funcționează la fel și în România corporatistă, și în Germania, și sînt convins că și în Canada.

De aici ajungem la recrutare. În primul rînd, o companie se uită în interior să vadă dacă are oameni potriviți pentru pozițiile care apar. De cele mai multe ori, ei sînt știuți, tocmai pentru că există un sistem bun de evaluare a performanței, care îi descoperă pe cei talentați și doritori de avansare. Datorită transparenței, ei sînt acceptați de colegi. Este un sistem din care toți cîștigă, pentru că angajații știu că pot să crească dacă muncesc bine și își respectă valorile, iar compania cheltuie mai puțin decît cu angajările din exterior. De aceea nu apar multe poziții la anunțuri. Cînd nu găsești pe nimeni înăuntru, atunci apelezi la surse externe. Cei recrutați astfel trebuie să se potrivească culturii companiei, în primul rînd. Recruterii se întreabă: pot ei să înțeleagă cum funcționăm și să se integreze rapid? Sînt responsabili, sînt lipsiți de trufie, sînt perseverenți și pasionați de ceea ce fac? Au lucrat în companii asemănătoare? Au facut o școală care le-a cultivat valorile acestea? Au citit ce trebuie, s-au întîlnit cu cine trebuie, ca să îi ajute să se descopere și să fie mai buni? Sînt cunoscuți în branșă? Pot primi recomandări bune? (Iată, recomandări!). Adică, au știut să se pregătească să facă performanță și să-și construiască network-ul potrivit? Atunci, merită să fie recompensați și respectați. Ei nu sunt nici roboței, nici defavorizați, nici nu-și dau cu părerea în domenii pe care nu le cunosc bine. Ei și companiile lor produc valoarea din care societatea întreagă își alimentează resursele.

***Cristian Gheorghe** este consultant în managementul resurselor umane și managing partner la Nexus Consulting International.*

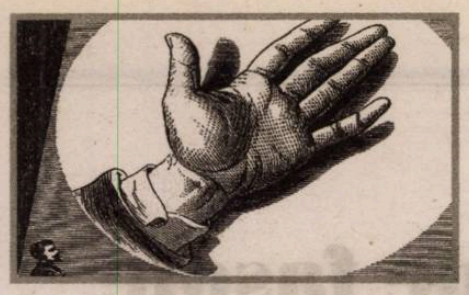

Adina POPESCU

portrete din mers

Ardealul e cool?

– despre ardeleni, moldoveni, olteni și alte „triburi” –

Sînt pe jumătate ardeleancă – mama mea s-a născut și a crescut la Cluj. După terminarea cu note mari a facultății, a ales repartiția la București, pentru că orașul mai mare și necunoscut o atrăgea, în vreme ce simțea că orașul ei natal devenise sufocant. Mi-a povestit că dacă se plimba de mînă cu un băiat pe Corso, după o jumătate de oră „știa tot Clujul“ sau cel puțin toate cunoștințele ei care le comunicau și părinților despre noua sa „achiziție“. De obicei, așa se întîmplă doar în orașele mici, însă mama mi-a dat de înțeles că pe la începutul anilor ’70, Clujul era, în multe sensuri, un oraș „mic“ și destul de provincial. Alegerea repartiției i-a schimbat viața, desigur. La București, a dobîndit independența pe care și-o dorea, a fost o ingineră anonimă printre alte mii de ingineri anonimi, l-a cunoscut pe tata, care era un bucureștean tipic, și așa am apărut eu. Care, la rîndul meu, mi-am petrecut o parte din copilărie la Cluj, pentru că acolo rămăsese toată familia mamei. Recunosc, m-am atașat mai mult de Cluj decît de București, poate și pentru faptul că îmi petreceam acolo toate vacanțele de vară. Pentru mine Clujul are și acum o atmosferă de vacanță. Copil fiind, observam, totuși, diferențele. Și, de data aceasta, vorbim despre anii ’80: Bucureștiul era mai murdar, aglomerat, oamenii aveau mai mult tupeu, mitocănia era la ea acasă, în timp ce Clujul era curat, mai liniștit, oamenii erau mai calmi, mai politicoși, mai surîzători. De fapt, cred că o parte importantă a educației unui copil, cea care nu se primește la școală, este tocmai observarea diferențelor, în general, și înțelegerea lor: *cum sînt eu? cum sînt ceilalți?* Gianni Rodari, în cartea sa *Gramatica fanteziei*, scria, citîndu-l la rîndul său pe Henry Wallon, că gîndirea copilului se formează prin perechi, de pildă ideea de „moale“ nu se formează înainte sau după ideea de „tare“, ci simultan, într-o ciocnire care e generare, iar elementul fundamental al gîndirii este tocmai această structură binară.

Dar să revenim la Clujul copilăriei mele… Cînd aflau că sînt din București, mulți clujeni adulți îmi spuneau că au fost o singură dată sau poate de două ori în capitala țării și că n-ar putea în ruptul capului să locuiască acolo. Orașul cel mare li se părea străin și ostil. Nu mă deranjau glumele cu „mitici“ ale verișorilor mei, însă înțelegeam că pe undeva exista o animozitate și că cei din Nord se considerau într-un fel superiori celor din Sud. Mi-am însușit oarecum acest mod de a gîndi și multă vreme am idealizat Ardealul, în general, și Clujul, în special. Și astăzi, ca și atunci, cînd mergem cu mașina spre nordul țării, pe Valea Oltului, de pildă, depășim județul Vîlcea și intrăm în județul Sibiu, observ pe marginea drumului primele case tipic ardelenești, inima începe să-mi bată mai tare, am un sentiment de mîndrie că sînt măcar pe jumătate de *acolo,* că nu sînt doar un alt „Mitică“ din Sud care vizitează Ardealul turistic. Totuși, cu timpul mi-am mai temperat entuziasmul. Nu doar hipsterii bucureșteni iubesc Ardealul și se visează la Cluj mai ceva ca la Berlin. Idealizarea Ardealului a devenit o modă în sine.

Săptămîna trecută am publicat un articol despre cîteva dintre realitățile satului românesc. Articolul ar fi trecut poate neobservat dacă nu aș fi precizat că satul era de undeva „din Ardeal“. Așa că a stîrnit un mic val de ură. Cum îmi permit să scriu „mizerii“ despre Ardeal? În satul ardelenesc nu există bețivi, oamenii nu beau deloc, sînt chiar antialcoolici, băutura este doar pentru oaspeți. În satul ardelenesc, mîncarea este culmea rafinamentului gastronomic și, în plus, „se mănîncă sănătos“. În satul ardelenesc, oamenii muncesc de dimineață pînă seară. Și, cel mai ridicol comentariu dintre toate: în satul ardelenesc nu există caniculă! (posibil ca Ardealul să se fi mutat prin Peninsula Scandinavă și noi să nu știm…).

Mi-am dat seama că s-au adunat o serie de clișee și de stereotipuri legate de Ardeal care pornesc tocmai dintr-o înflăcărare comună, ca să nu-l numesc „patriotism“ local exagerat (se întîmplă și pe la alții, vezi numai landurile germane și eterna competiție dintre ele). Nu degeaba prințul Charles și-a cumpărat o casă în Transilvania, că doar nu era să-și ia o casă pe la Slobozia sau Buzău! Iată, Ardealul a căpătat și un „atestat“ princiar. E clar, acolo e „calitatea“ (pînă și reclamele se încadrează în acest trend, acum îmi amintesc doar una care pune accent pe „fainoșag“, un ingredient inventat pe care eu îl asociez, nu știu de ce, cu potențiatorul de gust). Dacă satul din articolul meu, despre care am scris cu duioșie și înțelegere, de altfel, ar fi fost pe undeva prin Sud sau n-ar fi existat nici o localizare, posibilii comentatori ar fi clătinat din cap cu tristețe și n-ar mai fi avut ce să comenteze. Cînd vorbim (și scriem) despre lucrurile care merg prost în general în România, toată lumea este de acord: ce să-i faci? N-ai ce să-i faci! Atunci cînd îndrăznim să particularizăm, apar diferențele. Implicit, apar apartenența la grup și intoleranța față de cei care nu fac parte din grupul nostru.

Pînă să ne mutăm cu toții în Ardeal, părăsind celelalte zone „calamitate“ ale țării, și să „stricăm“ și Ardealul (așa cum am „stricat“ Vama Veche, Delta și alte locuri idilice pe care, de fapt, am încercat să „le salvăm“), constat că, în contexul de astăzi în care oamenii încep să vadă numai în alb și negru (apropo de binomul fantastic al lui Rodari) și să ignore nuanțele, mentalitățile românești involuează. Dacă în urmă cu vreo 30 de ani patriotismul local era temperat și se reducea de multe ori la celebrele bancuri cu ardeleni, moldoveni, olteni la care rîdea toată lumea, inclusiv „categoriile“ amintite, astăzi oamenii așteaptă doar motive să se inflameze și să-și apere apartenența. Nu vor să fie confundați cu „ceilalți“. Așa că am senzația că am început să ne împărțim din nou în triburi care își delimitează teritorii și cînd n-au ce face își aruncă sudălmi peste munte. Se întîmplă tocmai cînd a început să existe o oarecare descentralizare culturală, ceea ce e de bine, cînd orașele mici iau inițiative, iar cele mai mari își (re)creează o identitate proprie, după 50 de ani de uniformizare comunistă. Cu toate acestea, cei mai mulți dintre noi gîndim, de fapt, provincial.

Sînt ultimul om care ar scrie „mizerii“ despre Ardeal. Totuși, nu-i mai simt „superiori“ pe ardeleni, așa cum îmi imaginam în copilărie. E adevărat, satele de acolo arată altfel, mai bine decît cele din Sud. Însă… se bea la fel ca peste tot în țară (poate că n-ați văzut ardeleni care fac urît la băutură, eu da!), unii oameni muncesc, alții ba, mîncarea de la țară nu prea e conform sfaturilor nutriționiștilor și da, există caniculă! Ei bine, cînd „salvăm“ și Ardealul?

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

M-am învîrtit în jurul unor sandale vreo jumătate de oră

Mi se lipiseră ochii de ele. Eram în bascheți și mi se păreau mie sandalele alea că sînt ce-mi trebuie pentru vară. Nu știu cum, dar vara asta nu m-am omorît să-mi arăt picioarele cu tot cu degete. Adică, am umblat ca omul serios, în pantaloni lungi și bascheți. Am vreo cinci-șase perechi așa că le-am combinat de mi-a plăcut și am ignorat căldura de afară. Ba chiar aveam și pantofi. Dar, vezi, sandalele alea la 200 de lei îmi aminteau de pantofi. Erau închise, ca un pantof, și piciorul respira prin vagiile despărțituri din piele. Ah, și mai e ceva. Îmi aminteau de niște sandale purtate vreo șase-șapte ani și care nu știu unde s-au pierdut. Cred că, de fapt, am rămas țintit cu ochii la vitrină pentru că mi se părea că sandalele din vitrină sînt sandalele mele vechi. Mi le luaseră și mi le vindeau. Dacii, Mihai Viteazu și alte astfel de conspirații. Scurt, m-am lipit ca guma de sandalele astea și am început să le fac curte. Am avut un moment de fanatism chiar, intru și le iau, gata! După un moment mi-am dat seama că nu-mi trebuie. Uite, da. Nu! A trecut vara! Peste un an o fi alt moft. O fi altă modă. De ce să mă fixez? Să apar la anul cu sandale expirate? Să rîdă lumea de mine? Apoi, mi-am amintit cît de multe-puține fixații avem în viața noastră, cum mereu vrem să consumăm. Deci, de ce să nu le iau? Bine, bine, dar unde să le pun? Am un maldăr de bascheți, unde să pun și sandalele? Să dorm cu ele în pat? M-a damblagit? Am avut o lungă dezbatere cu mine însumi despre sandale. Am încheiat cu hotărârea de a nu le lua. 200 de lei, nu era mare chestie, ce mă fac pe mine banii ăștia? Apoi, însă, mi-a părut rău. Acum mor de dor după sandale. De ce nu le-am luat? Am cinșpe perechi de pantaloni, la fel cămăși, de ce să nu iau eu sandalele alea? Ar fi fost singurele, nu? Și se potriveau și cu tricoul ăla și cu pantalonii ăia și nu mi le-aș fi dat jos din picioare decît iarna, deci și-ar fi făcut loc în casă. Iarna luam ghetele alea care-mi plac, în pat.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Daum a spus despre Gazeta Sporturilor *că e un ziar bun de împachetat peștele în el și a primit în dar de la un jurnalist o undiță. Fotbalul nostru e, la ora actuală, comedie sau dramă?*

Cele mai bune comedii sînt cele triste. Chaplin nu era deloc vesel. Cu atît mai puțin Buster Keaton. Iar clovnii sînt ființe de plîns. Dar fotbalul nu e nici comedie, nici dramă. Cînd ajunge să se ia prea în serios e doar o absurditate patentă. Milionari în chiloți fugăresc o minge urmăriți hipnotic de mulțimi uriașe. Descrieți-i faza aceasta lui Alfred Nobel sau lui Marie Curie. Poanta nu e că se mozolesc pentru un scop bizar, acela de a trece sfera de piele prin spațiul a trei bare, ci faptul că sînt milionari. Acești oameni sînt împărații lumii nu pentru că au creat ceva practic și folositor umanității, pentru că ar fi creat valori și opere ale spiritului (care tîrăște stoic bietul trup, deși mai nou și reciproca e valabilă) sau măcar prin mosteniri care au micul merit că vin la pachet cu ceva reguli și o brumă de educație. Sînt putred de bogați pentru că le poți pune în mînă o pungă de chipsuri sau un aparat de ras și îi poți plimba pe toate ecranele punîndu-i să mintă gros cum că sînt în posesia celui mai bun produs. Și culmea e că mulțimile îi cred. După cum vă spuneam, sînt hipnotizate. În sensul ăsta, Houdini a fost cel mai mare fotbalist al lumii din toate timpurile. Scuzați, de unde plecasem? A, de la Daum, peștele și undița. Dacă fotbaliștii sînt niște prestidigitatori, antrenorii sînt fachiri. Ei trebuie să meargă pe cuie în încercarea de a face un grup vag omogen de băieți cu tot felul de păreri despre ei și preocupări diverse să funcționeze ca o orchestră filarmonică. Sau măcar să aibă un solist extrem de talentat care să acopere cacofonia ansamblului, cu ceva noroc. În felul ăsta, am observat, mai ales selecționerii tind să-și piardă mințile sau în orice caz cumpătul. Sigur își pierd umorul (cît or fi avut). Se simt investiți cu misiuni biblice, ajung să invoce divinitatea și să învîrtă mătănii mai ceva ca un preot de țară (da, da, chiar și distinsul domn Daum). Finalmente, cei mai mulți o iau grav pe arătură și se fac de băcănie, încep cu zîmbete și sfîrșesc cu urlete. Ceea ce e OK. Probabil că merită să înnbunești oleacă pentru o căruță de bani.

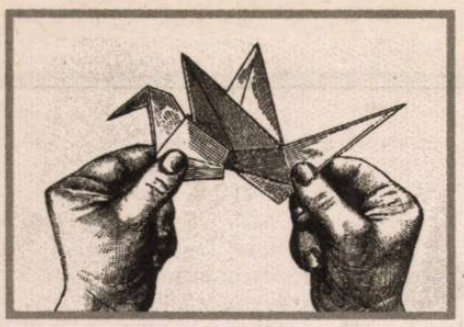

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Darwin și boabele de fasole

În vremea apariției unor vești despre publicarea unui manual de biologie bazat pe teoriile creaționiste, eu am citit *Autobiografia lui Charles Darwin*. O carte de neocolit, pe care editura Humanitas a avut inspirația să o reediteze și să o retraducă în varianta integrală, așa cum a fost ea lansată la Londra în 1958, sub îngrijirea nepoatei savantului, Nora Barlow. O ediție care a mai fost tradusă și, tipărită în România, dar numai o singură dată, în 1962. Darwin a scris această scurtă poveste a vieții sale în 1876, însă pînă la publicarea ei integrală, în 1958, a apărut fără unele fragmente despre care familia lui a considerat că nu e momentul să devină publice.

E o poveste din care ne putem face o bună idee despre cum era, cum trăia și mai ales, cum gîndea cel care prin descoperirile sale a revoluționat științele naturii și a clătinat fundamente religioase. Fiu de doctor, Charles Darwin a făcut în tinerețe studii teologice pentru a deveni preot, dar apoi și-a găsit pasiunea adevărată în cercetarea vieții de pe Pămînt și a geologiei. Deși contestată de cînd a fost emisă și chiar pînă astăzi, teoria privind originea speciilor este poate cea mai completă, mai documentată, mai demonstrată și mai verificabilă teorie științifică importantă. Asta și pentru că însuși Darwin, realizînd amploarea și efectul posibil al descoperirii, a lucrat cu minuțiozitate timp de 20 de ani, ținînd să nu lase necercetat și nelămurit nimic din ceea ce i-ar fi putut pune la îndoială valabilitatea. Torturat timp de decenii de o boală care a rămas misterioasă pînă astăzi, savantul a trăit ultimii 40 de ani destul de retras la reședința de la Down. Acolo, în răstimpurile dintre fazele acute ale bolii, a avut timp să-și facă cercetările și lucrările.

Despre propria persoană scrie cu multă modestie, dar are și o mare putere de introspecție. Și reiese din autobiografie, așa cum se știe și din alte surse, că avea o etică exemplară în activitatea științifică, dar și în viața de toate zilele. La fel de sugestiv cum se descrie pe sine face și portretele unor oameni importanți ai vremii pe care i-a cunoscut. Și are o mare capacitate de a scoate în evidență detaliile semnificative (așa cum a făcut și ca om de știință). Povestea curge în mod plăcut, deși Darwin susține că nu s-a preocupat deloc de stil.

Fake news...

N-am de gînd să povestesc cartea, care trebuie citită. Vreau să menționez însă o relatare pe care autorul o face în finalul povestirii, despre un fapt pe care el îl consideră drept „cel mai ciudat pe care îl știu". Într-o zi, deja om de știință recunoscut și binecunoscut, Darwin povestește că a primit o scrisoare din partea unui om de prin comitatele din estul Angliei, care trecea drept bun botanist. Acesta îi semnala un fenomen neobișnuit, și anume că în anul acela boabele de fasole de cîmp crescuseră pretutindeni „pe partea greșită a tecii". Neînțelegînd prea bine despre ce era vorba, Darwin i-a scris înapoi botanistului, cerîndu-i mai multe amănunte, dar nu a mai primit răspuns. După un timp, a citit în două ziare din locuri diferite informația că „anul acesta toate boabele de fasole au crescut pe partea greșită a tecii". Tot mai nedumerit, Darwin și-a întrebat bătrînul grădinar dacă el auzit de așa ceva. Acesta i-a răspuns că nu crede că e adevărat, pentru că fenomenul respectiv se petrece doar în anii bisecți, iar anul acela nu era bisect. Iscodindu-l mai mult, Darwin și-a dat seama că deși era convins că așa se întîmplă, grădinarul habar n-avea ce înseamnă „partea greșită a tecii" și cum cresc de fapt boabele în anii bisecți și cum cresc în ceilalți. A mai trecut o vreme și savantul a primit din nou o veste de la botanistul din est, care-i cerea scuze pentru ce-i scrisese anterior, spunîndu-i că nu l-ar fi abordat dacă n-ar fi auzit la rîndul lui despre acel fenomen din gura mai multor fermieri pricepuți. Botanistul zicea că, luîndu-i apoi la întrebări mai serios pe fiecare, a constatat că în realitate nici unul nu știa despre ce era vorba. „Iată, deci, cum o convingere – dacă o afirmație care nu are în spate o idee lămurită poate fi numită o convingere – s-a răspîndit în aproape toată Anglia fără să existe cea mai mică dovadă", conchide Darwin. Eu mă tem că recunoaștem cam prea bine în povestea asta, petrecută în urmă cu 150 de ani, lucruri care se întîmplă și astăzi în jurul nostru. Sînt convingerile prostești dintotdeauna, care azi se revarsă și prin unele comentarii de pe Internet și pe care le poți găsit adesea reflectate prin presă. Nu mai vorbesc de rapiditatea îngrijorătoare cu care se răspîndesc cele mai gogonate *fake news*... Ce ne poate pune însă și mai tare pe gînduri e că observarea unui astfel de fenomen vine de la cel care a demonstrat că în ciuda convingerii celor mai mulți oameni că se trag din Adam și Eva (împărtășită și de el însuși pînă la un moment dat), lucrurile stau altfel din punct de vedere științific.

Și mai e cazul să amintim aici că, spre cinstea ei, Biserica Anglicană a înțeles cumva că nu există o „parte greșită a tecii" și l-a îngropat pe Darwin la loc de onoare în catedrala Westminster Abbey.

ready made

„Cine nu a bagatu de séma cum se imbogatiescu Jidanii de pe spinarea popurului? Ei nu muncescu, nu asuda, nu-i vede nime in nabuhala verei scotîndu limba de oboséla, siedu la umbra sî vându veninu – adeca vinarsu puturosu – care veninu este – sî se inavutiescu de par' ca ar' face banii cu tipariulu! Nu-i facu cu tipariulu, dragii mei, nu, noi le dàmu banutiu de banutiu pe vinarsu, pâna facu din banutiu florinu, din florinu sute sî mii de florini; noi le dàmu bucatele cu cupa pe vinarsu, tabacu sî tîgàri apoi primavéra le luàmu dela ei pe bani indieciti, ori pe contracte, cu cari in urma ne scotu din case sî mosii, ne lase pe ulitie moritori de fóme, ori ne baga slugi."

Cartîle Sateanului Românu,
Cartea XI, Anulu 11, Blasiu,
1/13 Novembre 1886

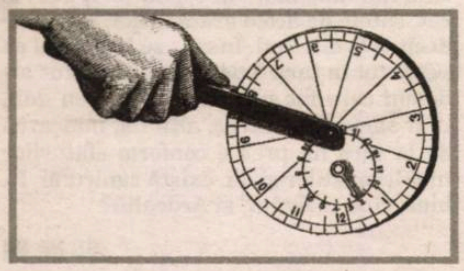

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Articolul cu Apolodor

Capitolul 34 din *A doua carte cu Apolodor*, scrisă de Gellu Naum (Humanitas, 2008) își propune evident să trateze rolul și locul arheologiei în lume. Valoarea științifică a acestui capitol este, din păcate, limitată. Cei care mă cunosc știu că nu am nimic împotriva scriitorilor! Am chiar și prieteni scriitori. Dar nici nu se poate să se rămînă indiferent. Capitolul 34 are trei strofe și trei ilustrații în culori, aparținînd chiar autorului. Ilustrația de sus îl reprezintă pe pinguinul Apolodor implicat fără urmă de dubiu într-o săpătură ilegală. Cu lopata pe umăr, el privește, cu o mulțumire sinistră, obiectele descoperite. În ciuda desenului stîngaci, ba chiar s-ar putea spune copilăros, se recunosc o amforă de tip Keay LXV/Carthage LR2, arsă secundar, aflată încă în pămînt de la toarte în jos, o coloană dorică din care se văd doar tamburul cu caneluri și capitelul, și o statuie în mărime naturală, cu picioarele în sus și capul îngropat în pămînt. De nicăieri din text sau din expresia feței nu rezultă că Apolodor ar avea un permis de săpătură și studii de specialitate. Gellu Naum ne oferă următoarele informații legate de descoperirea importantelor artefacte: „Pe sub vechile cetăți / se găsesc antichități." Aceste informații sînt mai neglijent formulate decît ne-am aștepta cînd vine vorba de comori găsite pe teritoriul mirabil al patriei noastre, unde antichități se găsesc nu numai „pe sub" cetăți, dar și pur și simplu „sub" sau „în" cetăți, și foarte frecvent, alături, dar și, extrem de adesea, la mare distanță de ele.

Cititorul se confruntă apoi cu ilustrația a doua. Aici vedem limpede că Apolodor, dimpreună cu acoliții săi, leul Amedeu și cangurul Ilie, transportă statuia, probabil, undeva. Din expresia fețelor lor ne dăm seama că restul artefactelor au fost abandonate cu cinism, ignorîndu-se importanța contextualizării și preferîndu-se să se ia doar obiectele cu valoare mare pe piață. Astfel, cu complicitatea poetului, nu vom afla niciodată ce a adus împreună, pe teritoriul mănos al patriei noastre, o coloană dorică complet acoperită în pigment roșu excelent conservat – un caz unic, de altfel –, o amforă de Chios databilă un mileniu mai tîrziu și o statuie sumeriană despicată exact pe jumătate, databilă cel puțin două milenii mai devreme. Documentația păstrată se limitează la ilustrația pomenită la început, din care lipsesc atît indicația nordului, cît și scara și elevațiile. Strofa a treia cuprinde interpretarea rezultatelor odioasei campanii: „deci, săpînd, Apolodor / a găsit o jumătate / dintr-un antic senator". Avem de-a face cu o interpretare *ex cathedra* în care concluziile țin locul propriilor lor premise. Părerea mea este că pinguinul perpetuează un model piramidal și paternalist al discursului științific. Gellu Naum se face portavocea opiniei infractorului lucios și nu se disociază de interpretarea acestuia, deși este evident că statuia nu reprezintă, și *nu poate* reprezenta, un senator roman, care ori n-avea barbă în arta republicană, ori purta barbă în arta imperială, dar în nici un caz una de tip mesopotamian, decît cel mult de Halloween.

Partea finală a textului își îndreaptă atenția spre metode de expunere muzeală. Pinguinul Apolodor, cu aprobarea mută a trabanților săi, proptește jumătatea de statuie lîngă o oglindă, astfel încît simetria ei să fie reconstituită optic. Acestei abordări îi lipsește atît o evaluare preliminară judicioasă a impactului asupra vizitatorului, cît și o strategie integratoare pentru atingerea unor obiective educaționale complexe. Or, tendințele post-apolodoriene în muzeistică valorizează mai mult ca oricînd fragmentarul. Fără să mai apeleze, ca în Renaștere sau în baroc, la îndoielnice și superfetatorii reconstituiri fizice, ele propun vizitatorului experiența unei autenticități fără potemkiniadă. Sculptura descoperită de pinguin și raportată – se pare, cu mare întîrziere – de către Gellu Naum ar fi putut avea, și ar fi *trebuit* să aibă, în opinia semnatarului acestor rînduri, o altă soartă. Dacă Apolodor, Amedeu și Ilie ar fi tratat cu seriozitate această importantă descoperire de pe teritoriul mare al patriei noastre, ei ar fi înțeles nevoia de a o expune acompaniată de un model digital interactiv, prin care vizitatorul să poată reconstitui așa cum dorește monumentul, cu barbă sau fără. Nu trebuie privat vizitatorul, între altele, nici de opțiunea legitimă de a reconstitui statuia fără simetrie absolută, de pildă, adăugînd pe obrazul stîng o cicatrice obținută în luptă dreaptă împotriva năvălitorilor sau într-o seară de relaxare domestică.

În final, nu mai poate fi evitată întrebarea dacă pinguinul Apolodor, leul Amedeu și cangurul Ilie nu fac parte dintr-o rețea de crimă organizată ce se ocupă cu traficul de antichități. Să nu ni se aducă iar ca scuză suprarealismul, în numele căruia s-au săvîrșit prea multe abuzuri istorice! Întîlnirea laolaltă a unei amfore chiotice, a unei coloane dorice și a unei statui sumeriene, departe de a fi un eveniment izolat, se înscrie într-o serie amplă de ocurențe similare, din care recent s-a semnalat în Franța întîlnirea, la 100 de ani de la terminarea liceului, a unei mașini de cusut și a unei umbrele pe o masă de disecție. Ada Milea, ai legătura.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Să cadă, totuși, ceva!

Am admirat întotdeauna modul în care societatea americană s-a reconciliat după sîngerosul Război Civil (1861-1865). Astăzi, știm că acel război a fost cumplit – un episod fratricid îngrozitor, demn de cele mai înfiorătoare mituri tragice ale omenirii. În timp, lucrurile s-au liniștit. Toată lumea a acceptat că sudiștii confederați au luptat pentru idei greșite și că a fost bine că au pierdut războiul. În același timp, lumea americană a dat respectul cuvenit militarilor care au luptat în acel război de ambele părți. Deși în armate adverse, toți au fost îmbrățișați ca niște eroi de o Americă ce s-a regăsit pe sine tocmai prin această generozitate. Sîngele vărsat în Războiul Civil a fost, integral, sînge american. Între 1865 și 1868, procesul de reconstrucție constituțional-politică a Statelor Unite a fost complicat, sinuos și dureros. Mulți dintre învingători nu voiau să facă nici un fel de concesii învinșilor. Mulți dintre cei învinși nu voiau cu nici un chip să-i accepte pe învingători. Președintele Andrew Johnson a manevrat pe cît de abil a putut într-un context puternic traumatizat de Război. Predecesorul său, Abraham Lincoln, fusese asasinat. El însuși a ajuns să fie judecat de Senat pentru înaltă trădare, cum am zice astăzi. Și totuși, în cele din urmă, americanii au reușit să-și găsească echilibrul. În loc să se rupă, Statele Unite au devenit o federație funcțională și, mai ales, performantă în toate domeniile. Istoria a dovedit-o pe deplin.

Memoria colectivă americană a lucrat, în timp, înțelept și moral. Sudiștii au greșit, desigur, dar nu li s-a terfelit demnitatea. Ideile lor sînt condamnate, dar nu ei. Toată povestea grațierilor confederaților imediat după Războiul Civil trebuie recitită, ca să înțelegem exact ce era în sufletul și în mintea americanilor de atunci. Dacă admitem că nimic nu exprimă mai bine spiritul american decît cinematografia, atunci menționez doar că mai toate filmele moderne despre Războiul Civil acordă sudiștilor „privilegiul" de a apăra, demn și romantic, Cauza Pierdută. Aceasta este o operațiune națională de o complexitate și de înțelepciune unică în istoria lumii. Și a rodit atît de frumos în timp!

De aceea, mă declar uluit de actualul război cu statuile care pare că a cuprins întreaga Americă. Nu doar că vîntul demolator al statuilor cu figuri confederate bate peste tot, dar aud că există voci în interiorul armatei americane care vorbesc despre schimbarea denumirii unor baze militare sau a unor elemente de tehnică militară numite după figuri militare sudiste. Acum, în 2017! Primarul din New York a instituit o comisie pentru a identifica „simbolurile urii" pe proprietatea primăriei pentru a le înlătura. Sună, desigur, orwellian. Cum îți dai seama dacă o statuie, un nume de stradă sau o placă comemorativă este „un simbol al urii"? Simplu: tot ce urăsc eu este un simbol al urii. Al urii mele, desigur, dar asta are prea puțină importanță. Aud că se atacă, acum, nu doar memoria confederată, ci și memoria descoperitorilor Americii. Jos cu statuile lui Cristofor Columb!

Am o strîngere de inimă cînd văd avîntul cu care noua generație progresistă vrea să rescrie istoria. Îmi veți spune că istoria este o carte care se scrie și se rescrie la nesfîrșit. De acord. Nu doar că aflăm mereu date noi despre trecut (adesea, unele care pun în altă lumină evenimente istorice), dar și mintea noastră evoluează și e bine să regîndim permanent ceea ce (ni) s-a întîmplat. Însă, mă tem că nu despre acest gen de rescriere a istoriei e vorba. Nu avem de-a face cu o re-evaluare a istoriei, ci cu o luptă ideologică a zilelor noastre care se extinde asupra trecutului. Mai precis, victoria noii ideologii se socotește a fi deplină nu doar dacă modelează prezentul, ci și dacă remodelează trecutul.

Pe de altă parte, sînt perfect conștient că frămîntările rasiale nu au părăsit America nici o clipă. Sînt încă multe minorități care se simt/sînt discriminate. În America, așa cum sînt oriunde în lume. Cu atît mai surprinzătoare este furia de azi împotriva unor statui care erau pe soclurile lor de zeci de ani. Cum de generațiile anterioare de oameni discriminați nu au deschis războiul cu statuia? Cum lor – fiind mult mai apropiați de realitatea Războiului Civil decît noi – aceste statui nu li s-au părut insuportabile? E ceva în neregulă cu ei sau cu noi?

Unde va ajunge acest val de furie? Vor pune americanii în discuție însăși Constituția, pe motiv că printre cei care au redactat-o și au votat-o se aflau stăpîni de sclavi? Dar numele capitalei americane va fi și el pus în discuție, căci nici George Washington nu era străin de fenomen? Poate că și numele unor mari orașe americane ar trebui schimbate pentru că sînt ale unor sfinți creștini (San Francisco, San Diego, Saint Augustine etc.) și poate că rezidenții musulmani se simt oprimați? Ideea că spațiul public trebuie să fie perfect confortabil pentru convingerile ideologice ale fiecărui om este, în sine, o aberație. Lumea asta nu e făcută ca să ne confirme credințele. Nu trăim ca să ducem la îndeplinire nici un program ideologic. Ce vreau să spun este că mutarea teatrului de confruntare dintre ideologiile lui 2017 în istorie deschide drumul spre un nou gen de totalitarism. Ca să cîștigi războiul de azi, trebuie să cîștigi războiul cu tot trecutul. Asta înseamnă că nu mai vrei să lași loc altora care gîndesc altfel. Asta înseamnă totalitarism.

Polarizarea Americii a fost amorsată de Obama și detonată de Trump. Barack Obama nu a fost deloc un președinte al unității. El a fost promotorul unei agende progresiste pe care a avansat-o cu mijloace politice. Politician de mare calitate, Obama a știut să își învingă adversarii și nu să îi apropie. Carismatic și manierat, el a fost, totuși, un intransigent ideologic. Îmi amintesc bine discursurile lui, altfel excelente: era polemic și provocator, uneori chiar disprețuitor la adresa conservatorilor. A putut să realizeze pași mari în direcția ideologică pe care a promovat-o folosind toate mijloacele politice pe care le avea la dispoziție. Victoria lui Trump, neplăcută pentru mulți oameni este, de fapt, efectul pervers al intransigenței ideologice a lui Obama.

De fapt, am impresia că nebunia care a cuprins America nu este despre statui. E despre Trump. S-ar zice că partea furioasă a Americii, cei care nu vor să se împace cu ideea că Donald Trump e președinte și/sau că nu e deja demis s-au repezit la statui. Furia cere satisfacție. Nu cade președintele, să cadă statuile! Să cadă, totuși, ceva!

PUBLICITATE

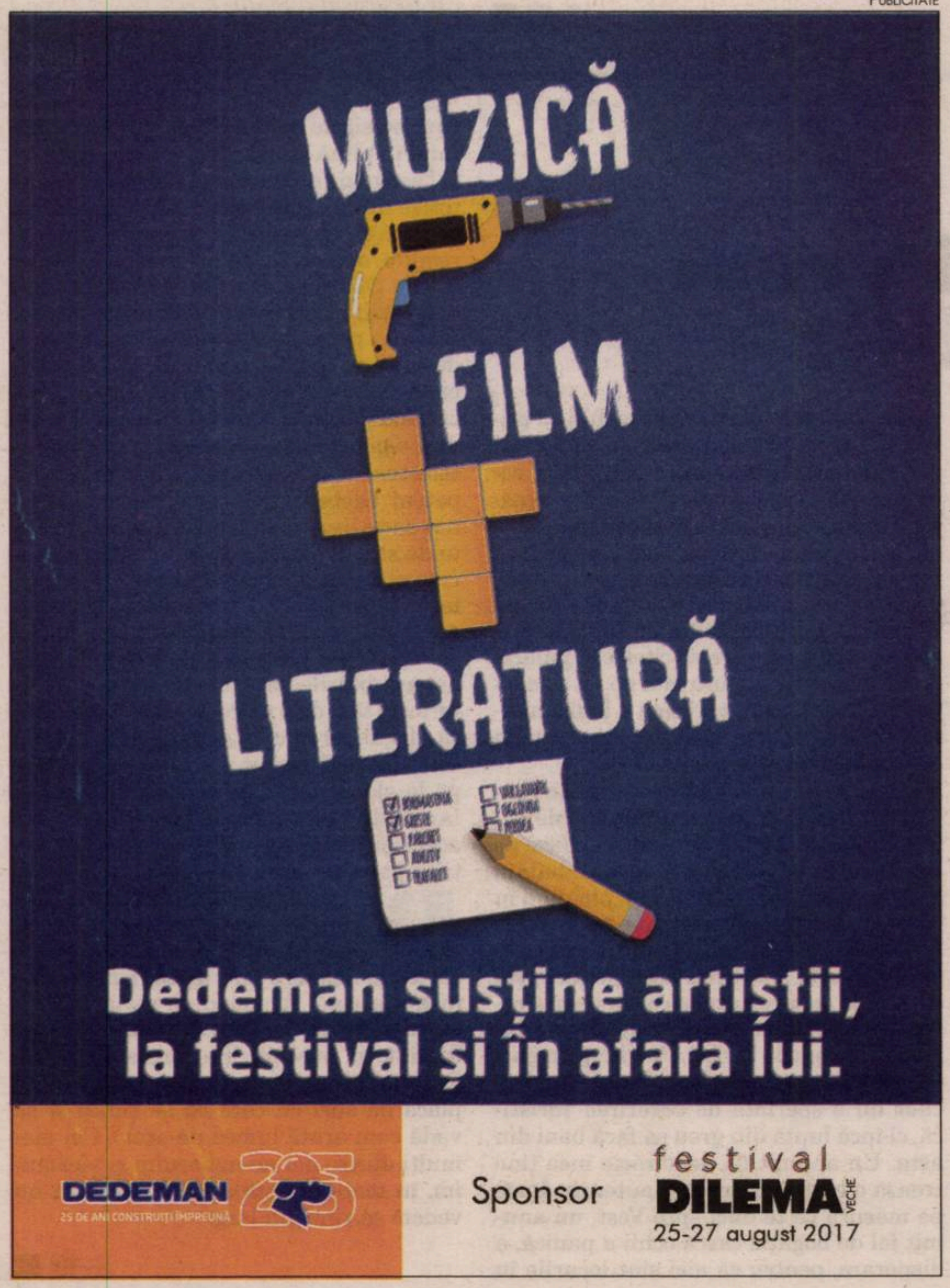

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Muzeul Eșecului

Se spune că adesea (dacă nu chiar mereu) istoria este scrisă de învingători, ceea ce cumva pare un demers firesc. Victorii, reușite, succes, glorie, putere – toate sînt numai bune de trecut în cărți.

Nu ar fi utilă, însă, și o istorie mai accentuată a învinșilor? Sau mai degrabă a eșecurilor? Întrebarea a venit ca urmare a citirii, cu ceva timp în urmă, a unei vești despre deschiderea unui muzeu inedit în Suedia: Muzeul Eșecului *(Failure Museum)*.

Noul muzeu din orașul suedez Helsingborg prezintă publicului o colecție de aproximativ 80 de inovații eșuate; produse sau servicii menite să revoluționeze anumite domenii, dar care și-au ratat ținta cu grație. Scopul este acela de a scoate în evidență utilitatea eșecurilor, care oferă (pentru cine este dispus să învețe) lecții valoroase, fără de care evoluția nu ar fi posibilă. Filozofia fondatorului micii instituții suedeze, de altfel, este aceea că lumea are nevoie să-și accepte eșecurile pentru a putea progresa. Lumea, adică și fiecare dintre noi.

De exemplu, unul dintre exponate este așa-numitul *asistent personal digital Apple,* lansat în 1993 (un calculator mic, de ținut în mînă, proiectat să fie o agendă personală electronică). Funcția acestuia de recunoaștere a scrisului de mînă lăsa mult de dorit, motiv pentru care Steve Jobs a hotărît să oprească producția în 1998. Astfel, unii dintre cei mai buni ingineri ai companiei sale s-au putut concentra pe realizarea unor noi dispozitive, schimbînd și îmbunătățind ceea ce nu funcționase. Peste 12 ani, Apple a lansat ultracunoscutul și istoricul iPad.

Sloganul muzeului este inspirat dintr-un citat din Lev Tolstoi, care spune că „toate familiile fericite sînt la fel; fiecare familie nefericită este nefericită în propriul fel". Formula adaptată a muzeului sună așa: „Toate inovațiile de succes sînt la fel; fiecare inovație eșuată eșuează în propriul stil interesant și spectaculos".

Prin extindere, lecția eșecului ar fi de un prețios ajutor istoriei, la orice nivel, iar micul muzeu din Suedia, aparent cu o semnificație sau un impact minore, poate ascunde, în fapt, simboluri și lecții însemnate în spatele perdelei strălucitoare de succes care, uneori, cade asupra istoriei.

Pe fundal, un eșec istoric care se contura exact în această perioadă, în 1916: înfrîngerea suferită de armata română la Turtucaia (24 august / 6 septembrie), care a pus în lumină într-un mod dureros (ne)pregătirea țării pentru război, dar care a fost de multe ori ignorată.

Altfel, voi ce ați expune într-un muzeu (personal) al eșecului?

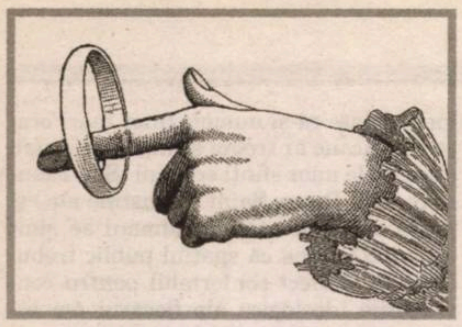

Selma IUSUF

legende **urbane**

Călare pe mopuri

Sînt o nenorocită care trage cu urechea la ce vorbesc oamenii necunoscuți în public. Cum una dintre urechi nu mă mai ajută așa bine din cauza folosirii pînă la nesimțire a căștilor, mă și apropii puțin de persoanele în cauză, ca o piază rea. Așa că, dacă stați de vorbă prin metrou, în stație sau la coadă la Mega și vă treziți cu o arătare care plutește ca și cînd n-ar avea treabă prin preajma dumneavoastră, aveți grijă, eu sînt aia. Cu cei pe care îi cunosc e exact pe dos. Mi-e o teamă teribilă să nu-i nimeresc vreodată bîrfindu-mă, așa că mă anunț zgomotos înainte de a mă apropia.

Așa stînd lucrurile, mă aflam zilele trecute în Mega, flanînd prețios printre rafturi, neconvinsă dacă vreau chipsuri sau nu. O comoțiune mică în fața zonei cu detergenți, bureți și mături m-a făcut atentă. Un cuplu care avea împreună 650 de ani pe puțin se ciondănea zgomotos. Doi bătrîni fragili, un el și o ea, cu pielea aia albă, de alabastru, a celor care ies rar din casă. Cocheți altminteri, amîndoi sudați de o viață într-o căsnicie din care a dispărut memoria inițială.

Mă apropii, ca de obicei, și par extrem de interesată de un bidon imens de Persil care zice că face rufele negre și mai negre. Cei doi se află în dreapta mea, pe urechea defectă. Aud totuși bine pentru că disensiunea capătă volum: „Dragă, am venit pentru mop, ce mai iei și prostiile astea?“, face el și o trage ușurel de cot pe ea. Ea are în mînă un pachet de bureți de vase și caută exasperată prețul. „Stai, măi, George, ce mă tragi așa? Cît costă astea, cît?“ Fosnește pachetul pe toate părțile, George i-l smulge din mînă, se uită și el halucinat pe toate părțile și apoi pe eticheta mare prinsă în josul raftului. „480 de leeeeei?? Ce-i astă, măi?“ Mă alătur și eu, pe mutește, stuporii lor, cu ochii albi încă țintă în bidonul de Persil. Păi așa e, la ce naiba s-or fi uitat, că nu există un obiect pe acolo care să coste 480 de lei. Îi observ în continuare cu coada ochiului. Ea trîntește pachetul de bureți la loc și pune mîna pe niște cîrlige de rufe. „Haide, Aurelia, că pentru mop am venit“, face George. „Mop-mop, nu mă mai grăbi atît că mă derutezi de tot. Lasă-mă un pic, că așa mă bîrîi că uit de ce am venit“, zice Aurelia iritată. „550“, zice, mă, ăștia au înnebunit de tot?“ Nu știu ce fel de prețuri vedeau ei acolo, mă rodea curiozitatea, așa că nu m-am dat dusă. „Dar uite că n-au mopuri,“ face într-un final Aurelia după ce a fosnit și a pipăit tot de pe rafturile alea. „Păi hai să plecăm“, face bărbatu-su ușurat. „N-au, n-au.“

Detergenți, bureți și mături.

Și atunci am intervenit. Întîmplător, era magazinul din care cumpăr zilnic cîte ceva, îl știam și pe față și pe dos. M-am apropiat de ei: „Au mopuri, uitați aici“, zic, „și le scot din raft, chiar din fața lor, un șomoiog verde înfășurat în plastic. „Aaaa“, face Aurelia, care se uită la mine îndoit, ca la un extraterestru. Nu știa de unde să mă ia – oi fi fost de la magazin, de acolo, cine știe... „Uite, George, cap de mop, dar nu au coadă,“ zice, întorcîndu-se cumva supărată spre mine. M-am dus trei metri mai încolo și le-am adus și coada, ascunsă undeva după raftul cu mîncare de pisici. George și Aurelia se uitau în continuare la mine ca la o arătare improbabilă. „Dar cît costă?“ mă întreabă ea, în timp ce fixa iar un preț atîrnat pe raft. „Șase suteee?“ Mă uit și eu, era doar codul de produs sau așa ceva. Mopul ăla costa vreo 20 de lei. Le explic. Gata, aveau toate piesele, dar cearta nu s-a liniștit. Pătrunsă de o întîmplare recentă și cu spectatorul trebuincios alături, Aurelia a izbucnit: „Vezi, George, dacă luai mop cînd ți-am zis eu, nu ne mai chinuiam atîta acum.“ „Ce să iau, dragă, ce să iau, dacă ăla mai era bun, hai mai lasă-mă-n pace“, izbucnește George cu arțag din ăla bătrînesc. I-am întrebat dacă îi mai pot ajuta cu ceva. Nu nu, mulțumesc mi-au zis, roșii la față acum amîndoi, înviați de furia casnică care le întoarcea ceasul inimii de ani buni.

I-am lăsat cu mopul greu cîștigat în mîini. În drum spre casă m-a trăznit gîndul cel rău. Dacă, Doamne Dumnezeule, nu se potrivește capul ăla de mop cu coada? O să le distrug o săptămînă întreagă, iar George și Aurelia o să creadă că sînt o impostoare. Vai mie.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

...de-a istoria (II)

„Armata, în sînul căreia clocotea de mult mînia împotriva ocupanților germano-fasciști, a întors armele împotriva acestora, alăturîndu-se eroicelor trupe sovietice în lupta pentru eliberarea țării. În luptele pentru eliberarea Ardealului și apoi în luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei și Ungariei, în urmărirea armatei hitleriste, a înscris pagini de istorie nemuritoarea Divizia de voluntari români Tudor Vladimirescu-Debrețin, care fusese formată în Uniunea Sovietică la cererea foștilor prizonieri, educați în spiritul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar de comuniști aflați în emigrație, în frunte cu tovarășa Ana Pauker și tovarășul Vasile Luca. 23 August 1944, ziua eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică, ziua doborîrii dictaturii fasciste antonesciene de către forțele patriotice conduse de partid, a devenit cea mai mare sărbătoare națională a poporului nostru. Eliberarea României de către Armata Sovietică n-a însemnat numai eliberarea națională a țării noastre, dar a creat condițiile necesare și toate premisele pentru zdrobirea claselor dominante – moșierii și capitaliștii –, a făcut posibilă desfășurarea luptei poporului și efectuarea de reforme cu caracter revoluționar, a ferit țara noastră de intervenția armată a puterilor imperialiste, a făcut cu putință rapida dezvoltare a puterii populare și trecerea la regimul de democrație populară – formă a dictaturii proletariatului. *(Aplauze puternice și îndelungate, strigăte: Trăiască Uniunea Sovietică, eliberatoarea noastră! Trăiască marele Stalin! Întreaga asistență, în picioare, scandează numele tovarășului Stalin.)“*

Gh. Gheorghiu-Dej, în *ibid.*

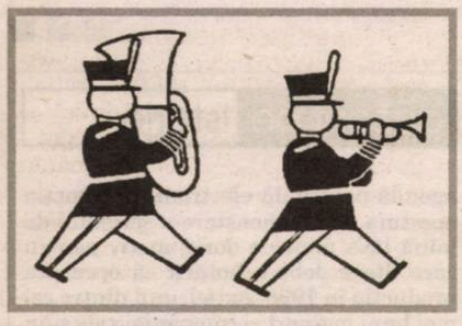

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Nu mai vrem turiști!

Locuitorii cîtorva paradisuri de vacanță din Europa nu mai vor turiști. E un lucru deja bine știut de multă lume. Din ce în ce mai multă. Pentru că, la ora asta, în plină mahmureală a globalizării, totul se discută în cifre mari. Însă cifrele mari nu mai sînt atît de simpatice, cum păreau cu niște ani în urmă. Beția gîndului că lumea care circulă liber va însemna doar profituri din ce în ce mai mari și prosperitate pentru toți s-a transformat într-o migrenă, care nu trece cu nici o poțiune miraculoasă. Locuitorii unora dintre destinațiile de vis nu mai vor să înoate în valurile de cetățeni veniți din toate colțurile lumii să le inunde străduțele și piațetele, să stea la terase și să facă poze.

În Italia, la Cinque Terre și Veneția, în Spania, la Barcelona, în mai multe sate și orașe de pe coasta Mediteranei, dar și în alte locuri unde turiștii dau năvală, localnicii au început, în fel și chip, să-și exprime nemulțumirea. În mai multe clasamente – iar în cazul de față nu contează dacă punem sau nu preț pe ele, ci faptul că, de multe ori, rezultatele sînt aceleași – Parisul a ieșit cel mai neprietenos oraș. Unii s-au apucat să facă tot soiul de ghiduri, care mai stupide și amuzante, care mai aproape de lumea reală, ca să-i învețe pe parizieni cam cum ar trebui să se poarte cu indivizii sosiți să le viziteze orașul. În multe locuri, presiunea incredibilă a turismului împinge locuitorii din centru spre periferii, transformîndu-i cumva într-un soi de mișcare de rezistență care se grupează cum poate pentru a supraviețui asaltului. Se cîștigă bani buni din turism. Dar prețul cu care vin acești bani îi exasperează chiar și pe unii dintre cei care nu mai au timp să numere cît le intră în buzunar. O nevroză proaspătă, pe cît de evidentă, pe atît de complicată, bîntuie lumea.

Începînd de pe coasta Mediteranei, dar și pătrunzînd adînc în continent, pînă spre nord, în locuri despre care n-ai zice neapărat că sînt interesante pentru migranți, a apărut o populație nouă. Mai bine zis, ai de a face cu un chip nou al lumilor de prin orașe. E un amestec aiuritor cu de toate. Turismul extrasezonier a devenit, în anumite locuri, la fel de sălbatic ca cel din vîrful sezonului. Turiștii, avizi să profite cît mai mult de banii pe care-i plătesc, se amestecă cu migranții și cu chipurile speriate sau ostile ale localnicilor. Unele dintre legendarele destinații de vacanță au devenit ceva foarte apăsător, un fel de amestec de stări, o atmosferă pe care o simți că e gata să explodeze. Oceanul de ochi care inundă străzile se dezlănțuie în fiecare dimineață la fel. Valuri de ochi care nu vor să rateze nimic, să vadă cît mai mult, și se ajută cu aparate de toate felurile să fixeze în memorie absolut tot ceea ce pot înghiți cu privirea. Alte valuri, mai domoale, de priviri discrete – ochi din ce în ce mai mulți, care încă evaluează prudent sau chiar temător situația – dar din care citești, fără să-ți dai seama cum, că vor deveni ceva ce încă nu poți măsura și cîntări la ora asta. Apoi, pe ici, pe colo, freamătul privirilor celor care simt că pierd pămîntul de sub picioare, ochi speriați, din care se citește și panica, dar și disprețul sau ura față de tot ce e biped pe lumea asta, vorbește o limbă anume și poartă cu sine un *smartphone* sau un aparat de fotografiat.

Rareori mai vezi ființe umane care nu poartă „uniforma“ de turist. O forță nevăzută ne face pe toți să ne îmbrăcăm la fel, să ne înhățăm gadgeturile și să ieșim pe uși, plonjînd în șuvoiul care inundă mai toate destinațiile de vacanță. Deși e foarte multă lume, n-o să simți forța șuvoiului dacă te duci prin Halkidiki, sau pe aproape oriunde în Grecia sau în Turcia, cu excepția cîtorva insule care gem de turiști. Pe-aici, prin partea asta de continent, nici lumea localnicilor nu e speriată de cucerirea turistică, ci încă luptă din greu să facă bani din asta. Un anumit fel de sărăcie încă ține trează o umbră de zîmbet autentic. Însă, pe măsură ce te duci spre Vest, un anumit fel de bogăție cască ochii a panică, a disperare, pentru că aici sînt locurile în care se simte cel mai bine frisonul unei lumi în plină schimbare.

Fascinant e că, uneori, turiștii înșiși se urăsc între ei. Sîntem o masă gigantică, în interiorul căreia, în anumite clipe de respiro, ne mai scapă privirea și spre noi înșine. Și-atunci ne urîm că ne-nghesuim pe străzi, în biserici și muzee, ca morsele pe-un petec de stîncă. N-avem loc unii de alții pe terase, pe autostrăzi, în avioane. Ne urîm visceral și ne disprețuim, crezînd fiecare despre celălalt că nu se ridică nici la demnitatea, nici la nivelul intelectual de a fi un turist autentic și competent. Globalizarea sună frumos cînd vinul șade liniștit în frapieră și nu mai ai unde să pui o brichetă pe masă de farfuriile pline cu „mîncarea locală“. Pe urmă, totul se complică. Dimensiunea fenomenului care face ca ființele umane să circule pe toată planeta e ceva ce a depășit net așteptările fiecăruia dintre noi. În interiorul tău, deși nu recunoști, te gîndești că globalizarea e, în primul rînd, pentru tine. Cum îl vezi și pe altul că participă la globalizarea asta, te cam încrunți. Iar cînd vezi oceane de oameni care vor aceleași lucruri pe care le vrei și tu, intri-n panică și-ncepi să urăști.

Deocamdată, globalizarea nu ne schimbă natura, ci doar sensurile și direcțiile de mișcare. Poate că, la un moment dat, însăși forța mecanică a acestui fenomen ne va învăța ceva salvator și durabil. Pînă atunci, apele sînt în mișcare. Se formează valul. Puțini, extrem de puțini au la îndemînă placa de surf cu care să se ridice și să vadă cum arată lumea de-acolo. Cei mai mulți dintre noi ne-nghesuim și viermuim, în toate direcțiile, pe plajă. Încă nu vedem ce vine din larg.

Anca MANOLESCU

Ierusalim: un „loc de observație“

De curînd, *Dilema veche* a publicat două dosare consistente privind Ierusalimul. Îndemnată de varietatea lor tematică, intervin și eu, cam tîrziu, cu o mențiune de topografie spirituală.

La Ierusalim, actul christic se distribuie pe două înălțimi – bine diferențiate simbolic, dar vecine ca amplasament. Ucenicii îl văd pe Iisus „dîndu-și duhul“ pe Golgota (adică dăruindu-și Duhul, ceea ce suscită noua tradiție spirituală, cf. André Scrima, *Comentariu la Evanghelia lui Ioan)*. Și primesc același Duh, prin care devin intimii Logosului, pe Sion. Pe Sion e situat spațiul matricial al *ecclesiei*, acolo unde marele discurs de la Cină (Ioan: 13-17) a pregătit spiritul discipolilor pentru a înțelege Duhul și „a înțelege în Duh“. De la Înviere și pînă la Cincizecime, acolo își au locul revelările lui, culminînd cu erupția limbilor „ca de foc“.

Iată de ce Grigore de Nyssa interpretează Sionul ca spațiu formativ al vederii contemplative: „faceți-vă fiice ale Sionului, ca de pe acest loc de observație (căci așa se tălmăcește Sionul) să puteți privi uimitoarea *theoria,* pe Mirele purtător de cunună“ (comentariu la Cîntarea Cîntărilor). *Theoria* desemnează, încă de la vechii greci, contemplația, privirea concentrată, absorbită spre nevăzutele înalte. Tot începînd cu vechii greci, există o linie de interpretare care derivă *theoria* din *Theos*. Respinsă de critica filologică, această asociere de sens va traversa literatura creștină orientală de la Grigore de Nyssa, la autorii sirieni, pînă la Dionisie Areopagitul și Callist Catafygiotul, în sec. XIII.

De altfel, tradiția ebraică alege Sionul ca loc al templului tocmai pentru că el *este* un *munte al viziunii,* al unui șir de viziuni care scandează Primul Testament. „Solomon a început să înalțe templul Domnului în Ierusalim, pe muntele Moria, unde se arătase Domnul lui David“ (2 Cronici 3, 1). Viziunea regelui fusese precedată acolo de viziunea patriarhului Avraam, în momentul sacrificiului lui Isaac. O succesiune strînsă de calificări ale muntelui Moria ca „loc al viziunii“ apare în Geneză 22, 4-14, care relatează episodul. În 22, 4: „ridicîndu-și Avraam ochii, a văzut în depărtare locul acela“ (în Biblia sinodală), „a văzut locul de departe“ (în Septuaginta, traducerea Bibliei ebraice în greacă, în Alexandria elenistică și romană, versiune care va avea curs în Răsăritul creștin). Notele cu care Marguerite Harl a însoțit traducerea în franceză a Septuagintei *(La Bible d'Alexandrie,* vol. 1: *La Genèse,* Cerf, 1986) scot cu finețe la lumină modulațiile „viziunii“ înscrise/sugerate în Text.

În expresia „a vedea pe Dumnezeu de departe“, spune ea, interpreții vechi au citit ruptura de nivel, transcendența tare a divinului, la care contemplația străbate cu efort, fără a desființa distanța. Pentru Philon, locul văzut de „de departe“ semnifică „locul suprem“, înțeles reluat de Clement din Alexandria în *Stromate*. Hermeneuții au descifrat de asemenea în episod *o dinamică a viziunii*. Drumul lui Abraham spre locul sacrificiului corespunde unei înaintări spirituale. E o adaptare *treptată* a intelectului uman la teofanie. E traseu către/în viziune, care își atinge ținta fără a o putea cuprinde. Aspectele afirmative ale divinului pot fi abordate și „atinse“ prin parcurs. Însă misterul ultim rămîne mereu în îndepărtatul „acolo“, în majestuoasa lui alteritate. Philon deosebește un „loc“ la care Avraam ajunge (Geneza 22, 3), acesta fiind Logosul lui Dumnezeu și un „loc“ pe care patriarhul îl vede doar în distanță, anume adîncul divinului. Și pentru Origen, drumul lui Avraam are două niveluri: el ajunge „a treia zi“ la locul pe care îl rînduise Domnul, apoi „vede locul de departe“ (Omilii la Geneză VIII, 4-5).

În Gen. 22, 8, perspectiva se schimbă: Dumnezeu e cel care vede sau „va vedea“, cu sensul de „va purta de grijă“, va rîndui economia sacrificiului („se va îngriji Dumnezeu de oaia jertfei sale“, spune Avraam, cf. Bibliei sinodale. „Dumnezeu *va vedea* el însuși de mielul pentru jertfă“ în Septuaginta). Versetul 22, 12 al textului ebraic revine la postura umanului: utilizează asonanța între „a se teme de Iahve“ *(yéré)* și „a vedea“ *(yire'èh),* sugerînd astfel atitudinea contemplației. În sfîrșit, 22, 14 îmbină două dimensiuni divine ale „vederii“: teofania și providența. „Avraam a numit locul acela Yahveire, adică „Dumnezeu poartă de grijă («Dumnezeu-a-văzut» cf. Septuagintei) și de aceea se zice astăzi: «În munte Domnul se arată» («s-a arătat»)“. „Acest munte, unde Dumnezeu «vede» și «se face văzut»“, spune M. Harl, „este identificat cu Ierusalimul de către toate tradițiile ebraice (e locul de cult prin excelență) și creștine (e locul patimilor și al morții lui Christos).“

„Dinamica viziunii“, descifrată de unii interpreți, e sugerată/purtată chiar de mișcarea textului scripturar, care alternează perspectivele umană și divină, care le face să se încrucișeze, să-și răspundă, jucînd pe diferitele sensuri ale „vederii“. Există o *reciprocitate de viziune,* dar ea păstrează o necesară, mobilizatoare „asimetrie“. Privirea umană are de descoperit că Dumnezeu este totodată „aproape“ și „departe“. E Cel ce, prin arătarea/intervenția lui plină de grijă, se lasă „atins“; Cel ce, din transcendența lui, atrage umanul tot mai departe către Sine.

Sionul e punctul în care ființa însăși e transformată în săgeată.

Pentru hermeneutica creștină, există însă și un alt „post de observație“, complementar Sionului. Subtilitatea unui imnograf bizantin din sec. VI, Roman Melodul, interpretează Golgota ca pe un „loc înalt“ de unde Christos poate identifica întrega „scufundare“ a lumii, dimensiunea ei „infernală“ pe care El o are de recuperat: „Atunci s-a suit pe cruce ca o lumină în sfeșnic și l-a zărit de acolo pe Adam cel întîi făcut, în întunecata moarte zăcînd“ (Imnul XLV, 4).

Golgota-Sionul par să formeze un centru din care axul lumilor e privit și „măsurat“ în dublul lui sens: descendent și ascendent. Pe Golgota-Sion, lumea în „adîncimea“ ei – „asimilată“ pînă la capăt de Christos prin răstignire și coborîrea la iad – e reorientată, prin înviere și înălțare, spre zenitul supra-cosmic. Mișcarea ei e convertită în ascensiune, e lansată către dincolo de lume, spre preaplinul divin. Operația ține întrucîtva de arta arcașului, capabilă să identifice și să atingă ținte extrem de depărtate, altfel inaccesibile. Pentru Grigore de Nyssa, destinul ființei, rectificarea și salvarea ei se pot formula tocmai în termenii acestei arte: „sufletul, primind în inimă săgeata dragostei, se face la rîndul lui săgeată în mîinile Arcașului, fiind îndreptat de Cel puternic spre ținta adevărului“ (comentariu la Cîntarea Cîntărilor).

Aș spune, frizînd poate manierismul simbolic, că Golgota e locul de unde arcașul divin identifică ținta umană și trimite săgeata recuperatoare; că Sionul e punctul în care ființa însăși e transformată în săgeată și lansată spre Polul divin. Sionul și Golgota apar drept înălțimile unde umanul și divinul se privesc unul pe celălalt, se pregătesc pentru lansarea săgeții, într-o încordată așteptare a intimității lor.

(Am rezumat aici capitolul „Sionul și Golgota sau proximitatea departelui“ din volumul meu *„Locul călătorului“. Simbolica spațiului în Răsăritul creștin,* Paideia, 2002.)

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Ultimul Wajda

Longeviv și fertil, Andrzej Wajda ne-a dăruit un film testamentar, realizat în 2016: *Powidaki* (tradus în engleză *After Image),* care a rulat discret și la noi, prin cîteva cinematografe de nișă. L-am văzut la MȚR, cu 25 de oameni în sală. Nu voi insista pe înzestrările de cineast ale lui Wajda, ilustrate printr-o întreagă operă de acum confortabil situată alături de creațiile unor Tarkovski, Bertolucci, Zeffirelli, Bergman sau Alain Resnais. Un regizor stăpîn pe arta sa, european și 100% polonez, capabil să opereze în registrul simbolic fără să cadă în predică și să sondeze psihologia personajelor sale fără trucuri de psihanaliză ieftină. Un umanist pe fundal creștin, apărător al libertății expresive și filozof al imaginii. Mă voi concentra mai curînd pe alegerea lui finală: biografia unui mare pictor și teoretician avangardist strivit de regimul comunist.

E vorba despre Wladyslaw Strzeminski (1893-1952), născut la Minsk, afirmat la Vilnius, instalat la Varșovia și conectat, prin profesorul său Malevitch, la mișcarea europeană de avangardă, altfel spus la acea generație de după Primul Război Mondial, care a fantasmat în termenii constructivismului (și sub umbrela a numeroase manifeste estetice radicale) pe seama unei lumi noi, distruse de propria ei întrupare (nazismul și comunismul). Artiști admirabili, originali, nebuni după viață, profeți juvenili și anxioși ai unei mutații istorice pe care au sperat să o modeleze vizionar, dar care a sfîrșit prin a-i distruge, fie prin droguri și alcool, fie în fălcile de fier ale revoluției bolșevice sau prin lagărele naziste. Dacă secțiunea occidentală a mișcării de avangardă s-a mai putut salva – prin secta centrifugală a suprarealismului sau prin mutarea în America –, partea ei est-europeană a fost rapid măturată în gulaguri și îngropată sub dogmatismul realismului socialist, așa cum s-a întîmplat și cu eroul lui Wajda. Un om și jumătate, dar și o jumătate de om fizic: luptase în Primul Război Mondial în armata țaristă, pierzîndu-și o mînă și un picior după explozia unei mine. Strzeminski (admirabil jucat de către Boguslaw Linda) e surprins de bolșevizarea Poloniei în calitate de profesor la Universitatea din Lodz. Și pentru că Polonia a fost – dincolo de desființările sale periodice – o mare vatră de cultură și aristocrație, cu o clasă de mijloc solidă și o cultură patriotică a libertății (sprijinită pe catolicism), povestea degradării sociale la care este expus artistul nu seamănă cu barbaria comunizării României: poate tocmai natura ei perversă, mai „soft“, face lașitatea celor care participă la marginalizarea lui Strzeminski cu atît mai odioasă. El nu e, cum se întîmpla cu securiștii români, umflat noaptea, judecat sumar-parodic și încarcerat în zeghe, cu supe de linte și interogatorii bestiale, ci supus ordaliilor excluderii sistematice, de față cu oameni jenați să devină complicii acestei porcării: o funcționară care-i comunică decizia de concediere îl întreabă, puțin snob, dacă într-adevăr l-a cunoscut pe Marc Chagall...

Aruncat de colo-colo, în slujbe derizorii și absurd-umilitoare, artistul, netratat de tuberculoză și obligat să facă foamea (pe lîngă suferința provocată de moartea fostei soții și aliate întru avangardă), își dă duhul într-un spital sordid, pe care fiica sa îl vizitează după ce trupul tatălui fusese evacuat: ea se reculege lîngă un pat metalic, pe care zace zbîrcit un cearceaf mizerabil, care aduce a giulgiu christic. În tot filmul, *dușmanul de clasă* face stînga-împrejur pe cîrjele sale de lemn, pentru a închide ușile compromisului: i se propune „totul“, în schimbul acceptării regimului comunist (și a imperativelor estetice staliniste), fiind întrebat ce oferă în schimb: „nimic“, răspunde pictorul... *Powidaki* transmite parabolic un mesaj mereu valabil: omul e liber, artistul e zero dacă nu își rămîne fidel, demnitatea înfrînge mizeria oportunismului, valoarea supraviețuiește vicisitudinilor istorice. Wajda se poate lipsi de o reverență postumă: el merită să fie iubit și revizitat, cu sentimentul fraternității.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

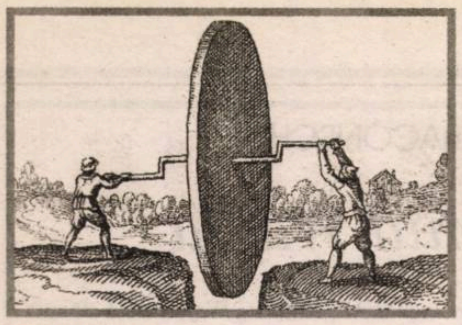

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Bugete executate pe stadioane

A trecut relativ neobservat un comunicat al Consiliului Județean Dîmbovița care anunța cu deosebită mîndrie locală că la Tîrgoviște va fi construit un stadion de 15.000 de locuri la un cost de aproximativ 30 de milioane de euro. Aflată în fazele inițiale de dezvoltare, investiția nu are nici o altă justificare decît că e în puterea CJ să o facă.

Cu doar cîteva zile înainte aflam că societatea care administrează Cluj Arena a intrat în faliment. Dată în folosință în 2011, după o investiție de peste 40 de milioane de euro, antenumita arenă e motiv de mîndrie și pagube pentru plătitorii de impozite din Cluj, dar nu numai pentru ei. Banii au venit inclusiv de la bugetul central.

La Craiova, pe de altă parte, s-a rîs un pic cînd s-a aflat că noul stadion al orașului are cel puțin un defect major de construcție. O glumă de 52 de milioane de euro.

În București, se pregătește construcția a nu mai puțin de 4 stadioane. Construcția, nu refacerea arenelor din Ghencea, Giulești și Ștefan cel Mare, plus cea a actualului stadion Arcul de Triumf. Nota de plată estimată? 45 de milioane, 22-25 de milioane, 33-37 de milioane și, respectiv, 12 milioane. De euro, evident. Cifrele au fost publicate în aprilie de *Gazeta Sporturilor*.

Există un semn de întrebare în privința investiției de la Dinamo, dar ultimele declarații ale autorităților lasă de înțeles că în doi ani va exista un stadion nou lîngă Spitalul de Urgență din București. Discuțiile au avut loc pe fondul scandărilor cîtorva zeci de suporteri dinamoviști: „Vrem stadion! Vrem stadion!"

La nivelul administrației publice românești nu există știința binelui public.

Ascultîndu-i pe oamenii ăștia la radio, am încercat să îmi închipui un număr egal de fani Slayer cerînd statului să le aducă formația favorită la București pe bani de la buget. N-am reușit.

Justificarea pentru construcția de stadioane în capitală stă în cele 4 (patru) meciuri pe care România le va găzdui la turneul final al Campionatului European de Fotbal. Altfel spus, pentru 360 de minute de spectacol (atît cît o fi) cheltuim 100 de milioane de euro. Și asta este, repet, doar o estimare. Dacă ne amintim cum au crescut costurile pentru Arena Națională din București, putem să bănuim cumva îndreptățit că e vorba de o estimare conservatoare. Apoi, stadioanele respective trebuie întreținute și administrate astfel încît să se poată susține. Nu cred că greșesc dacă spun că investiția respectivă nu va fi recuperată decît sub formă de unități virtuale de orgoliu pentru vreo cîțiva președinți de club. Cazul Cluj Arena e grăitor. Un faliment-avertisment pe care nimeni nu vrea să îl ia în seamă.

Nu pot încheia această enumerare fără să amintesc de cel mai discutat dintre stadioanele patriei, cel de 12 milioane de euro care va apărea în capitala sportului românesc de perfomanță – Alexandria, Teleorman. Știm bine că în Teleorman sărăcia a fost eradicată, șomajul este inexistent, iar școlile de renume european sînt luate cu asalt de cetățenii altor state. E firesc cumva să apară acolo și un stadion. Alexandria e incompletă fără un stadion nou. Presupun că, dacă lucrurile merg bine, acolo se vor sărbători și zile naționale sau de naștere ale binefăcătorilor vizionari ai locului.

Am tot încercat să înțeleg elanul ăsta dedicat construcției de catedrale laice care, 360 de zile pe an, stau pustii, sfidînd bugetele și bunulsimț.

În discuții cu prieteni pasionați de sport mi s-a explicat că e nevoie de toate stadioanele astea pentru că doar așa se face performanță, iar copiii au nevoie de modele. Argumentul ăsta mi se pare absolut neserios și cred sincer că dacă toți banii aceia ar fi cheltuiți pentru sportul de masă am avea și copii fericiți și modele. Modele care s-ar ridica dintre ei. Sigur că sînt și explicațiile evidente – dorința de a cheltui bani care ajung pînă la urmă în buzunare private și orgoliul cîte unui primar sau ministru vremelnic care vrea să își lege numele de cîte o piramidă de-asta inutilă. O combinație dintre cele două e cea mai plauzibilă explicație.

Dar cred că mai e ceva. Cred că la nivelul administrației publice românești nu există știința binelui public. Cred că toți oamenii ăștia care decid să construiască nimicuri scumpe și păguboase nu știu pur și simplu cum altfel să facă bine. Nu au reprezentarea detaliilor importante. E un soi de cinism dublat de inabilitate și insensibilitate. Cei care ne conduc nu sînt, pur și simplu, suficient de sofisticați. De asta locuiesc castelekitsch, de asta conduc mașini mari și de asta construiesc stadioane.

Disperați după o legitimitate pe care nu o simt, apelează discreționar la bugetele publice pentru a și-o cîștiga. Foarte mulți dintre ei nu înțeleg că 5 minute de bucurie pe un stadion sînt mult mai puțin importante decît o viață dusă într-un oraș civilizat care nu mai are străzi neasfaltate, case neracordate la rețelele de utilități publice sau școli care cad. Oamenii ăștia vor satisfacții primare. Au ajuns prea sus, prea repede și știu și ei asta. Dar nu le folosește la nimic.

În urma lor rămîne ecoul de pe stadioane goale și praful de pe dosarele de insolvență. Întotdeauna.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

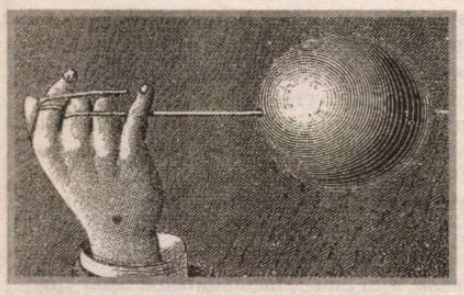

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

De ce sînt smart orașele smart

A făcut deja carieră declarația primarului Gabriela Firea despre orașul *smart* București: capitala e un oraș *smart* „doar pentru că aici locuiesc foarte mulți oameni *smart*". E absurd, ridicol și revoltător: un oraș cu foarte mulți oameni inteligenți e condus de atîta vreme de edili neispirați și neputincioși...

În căutarea unor „soluții rapide și inovatoare pentru România orașelor inteligente", după cum se intitulează noul document de strategie urbană adoptat, edilii capitalei ar putea să arunce o privire către adevăratele orașe smart. Ar constata, de pildă, că inteligența unui oraș nu se măsoară în numărul locurilor de parcare oferite ci, dimpotrivă, în creativitatea măsurilor pe care le iau autoritățile pentru a face mașina personală inutilă sau chiar indezirabilă. Dacă, de ani de zile, prioritatea autorităților de la București a fost amenajarea de noi locuri de parcare și îmbunătățirea infrastructurii de transport (ambele, doar în mică parte atinse), primăriile inteligente croiesc planuri pentru a scoate mașinile din oraș sau măcar din zona centrală.

Cumva aproape de București, din punct de vedere geografic, dar foarte, foarte departe din punct de vedere tehnologic și politico-administrativ, Viena e considerat a fi orașul european cel mai „locuibil". Strategiile de dezvoltare urbană s-au îndreptat spre calitatea transportului public și spre protejarea spațiilor verzi. Numărul mașinilor personale a scăzut constant în ultimii zece ani, pe măsură ce soluțiile de transport în comun au devenit tot mai fiabile. De vreme ce aplicațiile mobile oferă nu doar rutele posibile către destinațiile din oraș, ci și estimări ale duratei călătoriei, de vreme ce liniile de metrou, de tramvai, și de autobuz sînt corelate și de vreme ce rețeaua de piste pentru biciclete acoperă cea mai mare parte a orașului, Viena a devenit una dintre capitalele europene cu cel mai scăzut trafic de mașini: sînt 370 de autovehicule la mia de locuitori.

Imaginați-vă ce-ar însemna, la București, să interzici traficul mașinilor pe Bulevardul Magheru!

De puțină vreme, principalul bulevard comercial al orașului, Mariahilfer Strasse, a devenit zonă pietonală. Transformarea a presupus investiții considerabile din partea primăriei. Carosabilul a fost înlocuit, s-a montat mobilier stradal, au fost regîndite traseele unor autobuze și tramvaie... (Imaginați-vă ce-ar însemna, la București, să interzici traficul mașinilor pe Bulevardul Magheru!)

Și în Finlanda autoritățile din mai multe orașe încearcă să găsească soluții pentru a descuraja traficul de mașini. Planul cel mai ambițios, elaborat de edilii capitalei Helsinki, vizează dispariția șoferului-cu-mașină-proprie în favoarea transportului în comun cu trasee flexibile, în funcție de comenzile primite din partea utilizatorilor. Scopul acestui program de remodelare a orașului este scăderea timpului petrecut în trafic, eliminarea congestiilor, scăderea substanțială a emisiilor de noxe, reducerea numărului de accidente rutiere și reutilizarea locurilor de parcare în beneficiul populației. Adică, pînă la urmă, creșterea calității vieții.

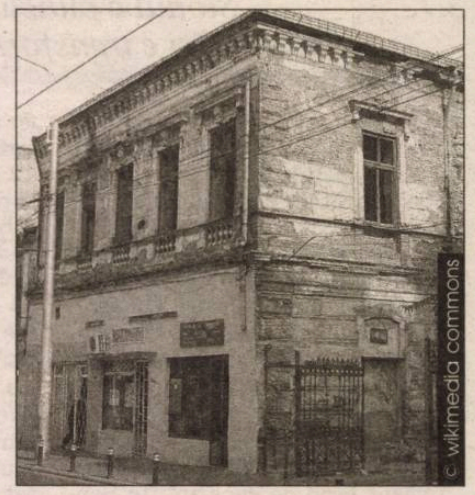

Și capitala Norvegiei, Oslo, se pregătește să elimine mașinile personale din zona centrală. Pe lîngă dezvoltarea sistemelor de transport integrate și automate, primăria promite să ofere cetățenilor mai mult spațiu pentru divertisment și mai multă verdeață, eliminînd, treptat, locurile de parcare din interiorul inelului central. Centrul orașului va deveni o amplă zonă pietonală întreruptă doar în cîteva puncte de trasee de transport în comun.

Capitala Danemarcei a devenit deja, grație intervențiilor propuse de celebrul urbanist Jan Gehl, primul oraș pietonal *(pedestrian city)*. Programul dezvoltat de Gehl cuprinde zece puncte. El prevede, printre altele: transformarea străzilor în zone comerciale care dau prioritate pietonilor și bicicliștilor, circulația mașinilor fiind permisă doar la viteză redusă, eliminarea progresivă a locurilor de parcare din centru, transformarea spațiului eliberat de mașini în piețe/zone publice, folosirea clădirilor din centru ca reședințe, nu ca spații de birouri/firme, adaptarea infrastructurii urbane la schimbările de anotimp (iarna sînt amenajate patinoare publice, sînt instalate bănci încălzite etc.), promovarea bicicletei ca modalitate principală de deplasare pe distanțe scurte și medii prin amenajarea de piste speciale.

Lenea

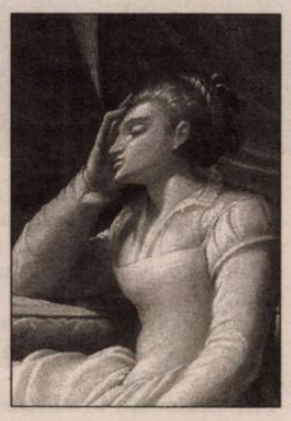

Texte și opinii de:

● Matei BADEA (arhitect)
„Fețele dramatice ale lenei“

● Gianina CORONDAN (bloggeriță)
„Leneageddon“

● Andreea ESCA (jurnalistă)
„Nu mă opresc nici o secundă“

● Valeriu GHERGHEL (scriitor)
„Dacă vrei să te bucuri de o carte...“

● Alexandru OFRIM (antropolog)
„Un paradis pierdut“

argument

#rezist

Cu acest Dosar dedicat lenei, *Dilema veche* declară, în mod oficial, sfîrșitul verii...

...Și începutul unui nou sezon dedicat artei de a trăi mai bine.

Pentru că, de fapt, abia lenea este semnul unei vieți mai bune, dovada supremă fiind tocmai proasta ei reputație: lenea ar fi, chipurile, pierdere de vreme; lenea ar fi, chipurile, slăbiciune morală; lenea ar fi, chipurile, rușinoasă, social vorbind.

Trăim vremuri care glorifică într-un asemenea hal munca și activitatea, încît ne ducem viețile într-un post-Auschwitz global în care principiul mincinos și criminal este același: *Arbeit macht frei / Munca ne face liberi!* Purificarea socială prin muncă este idealul consumerismului al cărui *God* este *Job*. Slujba este noua religie capitalistă, apostolii sînt Martorii Profitului, iar cafeaua este ambrozia noului zeu a cărui tablă de legi ni se arată într-un power-point și al cărui Sfînt Duh este publicitatea. Ne împrumutăm ca să achităm ratele, după care muncim ca să achităm împrumutul, ca să achităm produsul, ca să ne achităm de iluzia consumeristă. Somnul este abia promisiunea vieții de după muncă. Paradisul zeului Job ni se înfățișează ca poiana cu verdeață unde fiecare va dormi pe săturate. Promisiunea capitalismului este lenea eternă în viața de apoi. Dar cît timp sîntem încă vii și apți de efort, doar cafea, vitamine, energizante și al doilea job! Pentru o viață liniștită și fericită, pentru sănătate și odihnă, nu ne-ar recomanda nimeni somn și trîndăvie. Nu! Doar muncă și iar muncă (mai mult în folosul altora, ca să aibă ei ce fura și deturna). Ca să avem avere, statut și timp pentru nimic altceva.

Dar lenea este însăși esența umanității. *Cogito ergo sum,* adică stau și mă gîndesc, deci exist! Iisus, Buda, Shiva, Mahomed au fost cu toții niște mari leneși: plimbări cu anii, mers pe apă, ridicat la cer, hoinărit prin nori, mîncare și băutură din nimic, nesfîrșite conversații cu prietenii, meditație în natură, fumat hașiș, haremuri cu fecioare...

Un raport de acum cîțiva ani al ONU arată că munca ucide două milioane de oameni anual, adică echivalentul a două dezastre de tipul 9/11 zilnic (că tot vom comemora în curînd 16 ani de la acel tragic eveniment). Dar lîngă ONU, UNICEF, Crucea Roșie, Greenpeace sau WWF, ar trebui să stea și World Napping Organization. Munca este constrîngere și abuz, munca este un afront adus libertății și creativității individului, munca este o tîlhărie. Ne fură timpul, energia, împăcarea de sine, pofta de viață.

De aceea, lenea este una dintre cele mai puternice forțe eliberatoare ale omului. Să o celebrăm cum se cuvine. Tolăniți-vă, deschideți paginile acestui Dosar, așezați-vi-le pe față și trageți un pui de somn! Săptămîna asta n-avem nevoie de dileme. (**Marius Chivu**)

BARBURISME

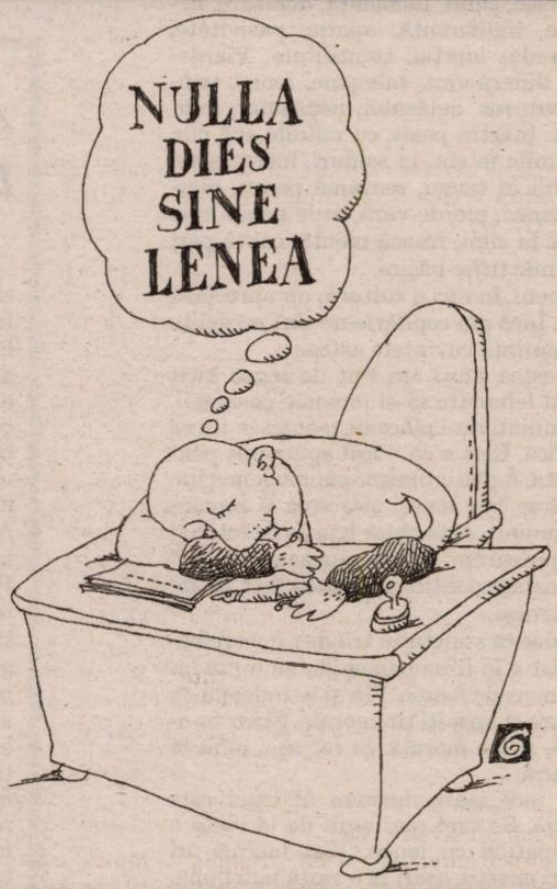

Desen de Ion BARBU

Matei BADEA

Fețele dramatice ale lenei

Sînt dimineți de duminică în care te gîndești: unii nu-s făcuți să fie leneși. Te uiți la ei și vezi că nu le iese. Oameni harnici, cu responsabilitatea muncii, obosiți și răpuși de stres și enervați de indolența omenirii, își promit, în timp ce te amenință că, într-o bună zi, or să stea degeaba și or să leneveas-că: „Lasă că așa o să stau și eu în vîrful patului ca tine, să fiu servit/ă. Să vedem atunci!" După care se uită în jurul lor să vadă dacă mai e ceva de făcut, ce făceau, ce să mai facă. Ce mai e de dereticat, ce treabă mai e de rezolvat. Oftează și se apucă de-ale lor. E ca și cînd ai vedea un hamster care, în timp ce aleargă pe roata lui, își propune ca de mîine să fie leneș.

Oameni cu treabă. Pe stradă, în stații de autobuz, la metrou ș.a.m.d., fac lucruri și împart planeta cu leneșii. Harnici și leneși, se simt unul pe celălalt, cînd se întîlnesc pe stradă. Se simt și se judecă: „Uite-l și p-ăla, al dracu', cum n-are nimic de făcut! Pierde vremea aiurea. O arde, nu face efectiv nimic. Unde s-o duce el la ora asta, așa vesel? Ce treabă o avea pe lume ratatul ăsta?", dar și „Ce superior se uită ăla la mine, constipatu' dracu'! Ce și-o da atîta importanță? I se pare că dacă muncește îmbrăcat în costum și trimite niște e-mail-uri care nu interesează absolut pe nimeni, în afară de el, a făcut ceva în viață? Hai sictir!"

Lenea e drogul meu. Lenea e prietena mea. Ne pierdem împreună zile, țigări, stăm pe canapea. Nu vrea să meargă pe munte, să ducă gunoiul, să spele vase, să se ducă după pîine sau după țigări. Sau la sală. Te ia cu somn, ți se face rău, e trafic, e departe. Vrea la mare și, în general, în locuri confortabile unde nu sînt multe de făcut. Ideal ar fi să nu fie nevoie decît să privim cerul, la forma norilor, în orizont, departe, printr-un ochi întredeschis. Pe celălalt îl ferim, să nu ne intre soarele în el.

Lenevie, lenevire, lenevit, trîndăveală, trîndăvie, trîndăvire, trîndăvit. Parazitism, puturoșenie, puturoșie, chiul, indolență, delăsare, nepăsare, indiferență, apatie, pasivitate, lîncezeală, inerție, comoditate. Pierdevară, fluieră-vînt, taie-paie, leneș, trîndav, puturos, delăsător, nepăsător, indiferent. Inactiv, pasiv, cu mîinile sub cur, cu mîinile în sîn, în șolduri, încrucișate, cu ochii în tavan, reazemă pereți, pierde vremea, pierde-vară, arde gazul, taie frunze la cîini, freacă menta, caută peri în palmă, tîrîie-bășini.

Nimeni, în nici o cultură, nu apreciază lenea. Încă din copilărie ne sînt scrijelite în conștiință cuvintele astea.

Povestea unui om atît de leneș încît i-a fost lehamite să-și înmoaie posmagii. Neînmuiați nu-i plăceau, *whatever,* nu se specifică. Cert e că a fost spînzurat pentru asta. A plătit binișor pentru lenea lui. „După ce că e leneș, mai vrea și posmagii înmuiați. Asta chiar e prea de tot, hai să-l spînzurăm! Cu Dumnezeu înainte!" Cam asta e politica societății față de lene și leneși.

Se zice că sufletului trîndav îi va fi foame. Dar e în firea oamenilor să nu te lase să mori de foame. Vin și te îndoapă cu mîncare și apoi îți țin morală. Și iar te-ndoapă, și iar morală. Și tot așa, pînă te spînzură.

Cel mai mare dușman al lenei este ambiția. Să vrei mai mult de la viață e incompatibil cu lenea. Vezi lucruri, îți dorești chestii, speri la o viață mai bună. Texte motivaționale, așezate pe fundaluri cu apusuri de soare, care zic că viața e un dar. Sfaturi înțelepte de la Gandhi.

„27 aprilie 1959.
Plictiseală, plictiseală cruntă,
profundă, intensă,
iar noi ne cufundăm
în această stare cu un soi
de plăcere amară."

EDMOND ȘI JULES DE GONCOURT

De la bunică-mea. E un blestem să fii dăruit cu ambiție și deșteptăciune. Ai sentimentul că puteai să faci mai mult, că nu profiți la maximum de timp, de viață. Trebuie să faci tot ce poți, să ajungi cît de departe poți. O mai fi mult pînă acolo? Unii nu se simt niciodată suficient de departe. Să te simți ambițios pe interior și leneș pe exterior, asta e o treabă infernală. O bătălie care nu se sfîrșește bine și nu se termină niciodată. Ce nu faci pe exterior te macină pe interior. „Merge și așa." E linia de mijloc între a sintetiza, a obține maximul de eficiență cu minimul de efort, a căuta căi mai facile și lenea pură.

Nu mi s-a întîmplat niciodată, odată ce am ales să fac un lucru și l-am realizat, să-mi pară rău că l-am făcut. Cel mai mult îmi displace la lene faptul că distruge lucruri ce-ar fi putut fi făcute. Rămîi cu sentimentul c-ar fi putut fi, dar n-a fost. De aceea îmi și doresc să nu mai fiu leneș. Să nu mai dau *snooze* de opt ori. Să mă ridic din pat și să nu mă mai întîlnesc cu lenea în drum spre duș, spre muncă, la muncă. Sîmbăta, duminica, acum, mîine, poimîine, zi de zi.

Într-o zi, lenea o să mă omoare. O să-mi ia zilele, în timp ce eu o să mă uit la ea cu lene. Și cu scîrbă.

În dimineața următoare te trezești la 6,30. Te îmbraci frumos, te duci la muncă. Te apuci să lucrezi, termini lucruri. Lucrurile merg mai departe, te trag cumva după ele. Mai bei o cafea, îți mai vine o idee. *Harder, better, faster, stronger!* Mîine trebuie să fie gata nu știu ce proiect. Muncești, n-ai ce să faci. Lenea stă și ea pe un scăunel, mănîncă un sandviș. E cam părăsită, n-ai timp de ea. O mai iei seara, ca pe un copil lăsat la *after school*. „Ia o bere." „*Cheers!*"

Matei Badea *este arhitect.*

Arheologia tolănitului

În jurul anului 1000, la Bizanț existau paturi de lemn, cu picioare înalte și căpătîi foarte elevat. Saltelele celor avuți erau umplute cu puf de gîscă, iar covoarele și pieile de animale contribuiau la desăvîrșirea confortului. În Evul Mediu tîrziu, se întîmpla ca patul, plasat de obicei în mijlocul camerei, să fie prevăzut cu baldachin, menit să apere de insecte. Alte paturi erau atît de înalte, încît în ele nu se putea ajunge fără scară. Patul lui Henric al VII-lea avea așternut din paie, peste care erau întinse pînzeturi de in și o plapumă groasă de puf, iar deasupra veneau pături înmiresmate cu parfum pulverizat, toate acoperite cu blană de hermelină. Din reprezentările păstrate pînă astăzi ale acestor paturi măreț se poate trage concluzia că proprietarii lor își petreceau timpul mai mult șezînd, și nu întinși. Pentru că, din cîte se pare, stîlpii societății de atunci preferau să nu se lase văzuți într-un abandon la orizontală, ceea ce le-ar fi putut știrbi autoritatea.

Iar dincolo de toate aceste convenințe, poziția întins pe spate rămînea rezervată unei categorii aparte: răposații.

Curînd, dormitoarele au ajuns să joace un rol deosebit de important la curțile europene, atît în viața privată, cît și în cea publică. Persoanele de rang social egal sau superior erau primite în așa-numitele „dormitoare de paradă", plasate de obicei alături de dormitorul propriu-zis al stăpînului sau al stăpînei casei. Dacă oaspetelui îi era permis să se așeze pe pat, se considera că i se face o mare onoare. „Patul de paradă", construit cu măiestrie din lemn nobil, era plasat în centrul încăperii, reprezentînd și un semn al prestigiului și succesului social. Despre ducesa de Maine (1676–1753) se spune că ar fi fost prezentă la toate balurile mascate ce s-au ținut în timp ce ea era însărcinată, pe care le dirija din vîrful patului. De regulă, nu se cuvenea ca musafirul să stea în pat, alături de gazdă, și în nici un caz dacă un domn se afla în vizită la o doamnă. Dar erau și foarte multe prilejuri pentru vizite ceva mai speciale, unele mai fericite, altele mai puțin, acoperind întreaga gamă existențială, de la nașteri și nunți, pînă la decese.

Dar dintotdeauna au existat și paturi cu cele mai neînchipuite forme, împodobite cu cele mai inventive zorzoane, de nu poți să nu te întrebi, dacă ai bun-simț, cum de reușește cineva să pună geană pe geană într-un asemenea delir. Probabil că doar datorită întunericului. Un exemplu spectaculos rămîne pomposul obiect comandat de maharajahul Sadiq Muhammad Khan Abbasi al IV-lea din Bahawalpur firmei de articole de lux Christofle din Paris. Cîntărește mai mult de o tonă (din care 290 de kilograme de argint), înnobilat cu cîte o cariatidă în fiecare colț. Totul fiind prevăzut să funcționeze de cum stăpînul își ocupă poziția de abandon la orizontală, cînd se pornește muzica, iar statuetele încep și ele să își miște brațele, pentru a-și răcori stăpînul (cele de la cap), totodată apărîndu-l și de muște (cele de la picioare).

(din Arta orizontalei
de Bernd Brunner,
traducere de Mihai Moroiu,
Baroque Books & Arts, 2013)

Alexandru OFRIM

Un paradis pierdut

Într-o carte cu titlu provocator, *Stone Age Economics* (1972), antropologul american Marshall Sahlins demonta clișeul vieții grele din vremurile preistorice, în care oamenii, terorizați de animalele sălbatice, ar fi suferit mereu de foame și de frig, muncind cît era ziua de lungă pentru a putea supraviețui. Dimpotrivă, el avansează ipoteza că grupurile de vînători-culegători trăiau de fapt într-o „societate a abundenței", procurîndu-și hrana cu minimum de efort. Ei „munceau" mai puțin decît noi (cam două-trei ore pe zi), avînd astfel mai mult timp liber la dispoziție, pe care îl dedicau unor lungi sieste, interacțiunilor sociale, pregătirii ceremoniilor și ritualurilor religioase, răgazului de a observa ritmurile naturii și ale cosmosului. Sahlins citează și observațiile antropologilor de teren referitoare la organizarea timpului în societățile arhaice, cum ar fi cele ale boșimanilor africani sau aborigenilor australieni: „Aici, durata acordată somnului de după-amiază era cu mult mai mare decît în orice alt tip de societate". De altfel, cînd europenii au descoperit ritmul diferit de viață al băștinașilor de pe alte continente, i-au etichetat ca leneși incurabili.

Oricum, leneși pot fi găsiți pretutindeni, există mereu oameni al căror comportament se abate de la modelul hărniciei aflat în vigoare în diverse momente sau în diferite locuri. Lenea este percepută și în funcție de ierarhia socială. De exemplu, lenea și inactivitatea unui om liber puteau fi tolerate, chiar dacă erau luate în derîdere, pe cînd lenea unui sclav era aspru pedepsită.

Concepțiile actuale despre muncă și lene sînt diferite de cele din Antichitatea greco-romană. În Grecia arhaică, anterioară regimului cetății, munca pămîntului era considerată adevărata muncă, viguroasă și bărbătească. Hesiod pune munca țăranului în contrast cu activitățile artizanale, care, prin confortul și căldura focului din atelier, îl pot predispune pe lucrător la lene și moliciune. În dialogul *Oikonomikos,* Xenofon aduce o nuanțare: „Pămîntul permite deosebirea celor destoinici de cei netrebnici. Trîndavii nu pot, precum în celelalte meserii, să pretindă că nu se pricep la nimic." În *polis*-ul grecesc, idealul omului liber era de a participa la viața cetății, eliberat de grija producerii bunurilor, lăsînd munca în seama sclavilor.

La romani, arta de a trăi includea noțiunea de *otium*, care se opune celei de *labor,* munca grea a sclavilor, considerată nedemnă de un cetățean liber. *Otium*-ul nu poate fi înțeles doar ca timp liber, ci mai ales ca răgaz al oamenilor liberi, dedicat mai cu seamă activităților care aduc relaxare, desfătare, cunoaștere, afirmare de sine. Autorii romani recomandă ca *otium* să fie rezervat muncii intelectuale (literatura, filozofia, științele, arta), sportului, îngrijirilor corporale și condamnă energic lenea, apatia, inactivitatea și îmbuibarea. Spre deosebire de noi, care asociem statul îndelungat la orizontală, în pat, cu somnul, odihna, boala și deseori cu trîndăvia, romanii vedeau în această postură corporală o condiție pentru maxima concentrare și creativitate. Elita cultivată avea paturi speciale pentru scris, lectură și studiu, numite *lectus lucrubratorius*. De la Plinius, dar și din alte surse literare, știm că romanii își petreceau în aceste paturi o mare parte a zilei, mai ales dimineața, scriind, dictînd sclavului-secretar, citind pentru sine sau ascultînd lectura cu voce tare a sclavului-lector.

Conform ordinii sociale medievale, concepută ca o ordine divină *(laboratores, oratores, bellatores),* posibilitatea unei vieți fără necesitatea de a munci era un privilegiu aristocratic, o formă a distincției sociale. Munca rămîne în tot Evul Mediu puțin valorizată, fiind o obligație a oamenilor de rînd, care trudesc pentru nobilime și cler. Istoricul francez Jean Delumeau remarca faptul că pînă în secolul al XIV-lea, în pofida numeroaselor condamnări biblice, lenea nu era insistent interpretată în sens negativ și nu făcea parte din preocupările predicatorilor. Mult mai incriminată era accedia *(accidia),* o stranie maladie care îi afecta pe primii călugări creștini din pustie (secolele III-IV) și care avea simptome difuze: melancolie, anxietate, oboseală, somnolență, lipsă de concentrare în rugăciune, evitarea efortului fizic, fiind un complex de plictis-lene-tristețe. Între secolele V-XIII, literatura monastică occidentală considera accedia un păcat de moarte, indus de diavol.

În secolele XIII-XV, accedia încetează să mai fie un păcat doar al monahilor. Extinderea în rîndul laicilor aduce și modificări de conținut. Accedia, odată ieșită din mănăstiri, este asimilată cu lenea. Dintr-o trăire interioară, lenea devine o manifestare exterioară, un comportament reprobabil. Evitarea muncii devine premisa decăderii morale. Cînd Biserica a definitivat sistemul celor șapte păcate capitale, lenea ocupă o poziție importantă, fiind considerată „mama tuturor viciilor". Creștinismul vede în muncă o condiție a omului alungat din Paradis. Adam este condamnat să-și cîștige pîinea prin sudoarea frunții. Așadar, păcatul lenei înseamnă refuzul de a te supune pedepsei divine. În plus, irosirea timpului este un păcat în sine, întrucît timpul nu aparține omului, ci lui Dumnezeu.

Lenea devine din ce în ce mai vinovată, odată cu apariția orologiilor mecanice, a manufacturilor și a bancherilor, moment în care societatea occidentală se îndreaptă către obsesia productivității, a profitului și a banilor. Curînd, lenea încetează să mai fie un viciu individual, ea se transformă din păcat împotriva lui Dumnezeu în afront adus societății, devine un flagel social. Reforma a dus o adevărată cruciadă împotriva lenei: etica protestantă propovăduiește că „Dumnezeu nu vrea să stăm" (Calvin) și că munca este un mijloc de mîntuire, o datorie sfîntă. Un leneș nu se poate mîntui, e un păcătos, un decăzut moral. Omul foarte sărac pierde aura mistică avută în Evul Mediu și devine un proscris, obiect al disprețului și al mefienței.

„5 mai 1857.
M-am trezit tîrziu.
N-am făcut absolut nimic
toată ziua."

LEV TOLSTOI

„30 mai 1958.
Nu mai pot scrie decît acest
jurnal. Chiar nu am chef
să scriu, dar trebuie
să-mi omor timpul cu ceva."

SIMONE DE BEAUVOIR

„11 iunie 1912.
Nimic, nimic."

FRANZ KAFKA

„19 iunie 1868.
Fără vlagă, fără să lucrez
nimic, gînduri lenețe,
dezgustătoare."

SULLY PRUDHOMME

Văzută ca sursă a sărăciei, trîndăvia devine noul pericol pentru societate.

Între secolele XVI-XVIII a avut loc un proces masiv de reprimare a lenei, sub forma „Marii închideri" sau „Marii proscrieri a lenei" de care vorbește Foucault. Munca și lenea au stabilit o linie de partaj între cei buni și cei răi, ultimii fiind oamenii valizi care preferă să cerșească sau să vagabondeze în loc să se supună imperativului muncii. Învinuiți că încalcă ordinea socială, săracii și vagabonzii au fost internați laolaltă cu nebunii și leproșii. Primele case de internare *(houses of corection, workhouses)* apar în Anglia, în 1575; apoi în Franța, la Lyon, în 1616, primul Hôpital général, urmat de cel din Paris, în 1656, al cărui scop, așa cum apare în decretul de înființare, a fost să combată „cerșitul și lenevia ca sursă a tuturor dezordinilor". Curînd, întreaga Europa occidentală a fost împînzită de o rețea de asemenea instituții, dotate cu ateliere unde săracii erau forțați să muncească.

Revoluția industrială a dat naștere unui întreg imaginar mașinist în care progresul tehnic ar duce la dispariția muncii, întrucît în locul oamenilor ar lucra doar mașinile. Se contura utopia unui timp liber aproape neîntrerupt. Realitatea a infirmat aceste așteptări, industrializarea și exigențele productivității nu au dus la o diminuare a muncii, ci la o intensificare a ei.

În secolul al XIX-lea, reglementarea timpului muncii și a timpului liber a devenit sursa majoră a conflictelor sociale. Munca grea, de fabrică, a fost denunțată ca o formă de alienare care privează ființa umană de bucuriile vieții. De exemplu, cartea lui Paul Lafargue, ginerele lui Karl Marx, *Le droit à la paresse* (1880) a fost un pamflet de succes, care s-a bucurat de numeroase reeditări. Revendicînd dreptul la muncă – „cu pasiune morbidă" spune Lafargue –, muncitorii și-ar fi provocat singuri nenorocirea, mizeria și alienarea. Acum ei ar trebui să ceară „dreptul la lene", adică să muncească doar trei ore pe zi și să se dedice activităților non-productive, *loisir*-ului. Ideea a fost reluată de matematicianul filozof Bertrand Rusell, în eseul *Elogiul inactivității* (1935), în care susține că ar trebui să muncim doar patru ore pe zi: „Calea spre fericire și prosperitate trece printr-o diminuare metodică a muncii." În ultimul timp, scriitori, eseiști, filozofi au scris despre lene, producînd numeroase lucrări în care-i fac apologia: *Elogiul lenei, Arta de a lenevi, Datoria de a fi leneș, Arta orizontalei* etc.

Toate acestea vin în sprijinul unei întregi mișcări *slow living*, care se delimitează de obsesia urgenței și refuză imperativul actual al muncii în exces. Se dorește un alt mod de viață, iar recursul la lene devine o modalitate de a scăpa de presiunea exigențelor dictate de o cursă a performanțelor standardizate, care sufocă trăsăturile umane cele mai prețioase: creativitatea, gîndirea liberă, visul. Cu toate acestea, e greu, dacă nu chiar insuportabil, să stai degeaba. Cunoscătorii știu prea bine că arta de a nu face nimic nu este deloc ușoară.

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată:* Străzi vechi din Bucureștiul de azi, *Humanitas, 2011.*

Gianina CORONDAN

Leneageddon

Dacă într-o zi cineva important, relevant în chestiuni de salvare a planetei, să zicem Bruce Willis, vine și ne spune răspicat, marțial: „Lenea este motorul omenirii! Lenea, nu altceva" – noi ce facem? Încremenim. O să rămînem năuciți ca, probabil, oamenii preistorici atunci cînd li s-a prezentat focul de către vreun tovarăș mai înflăcărat, nea Prometeu. Vă dați seama ce-o fi fost în peșterile lor atunci. Ce discuții, ce decizii, ce prăjeli și incendii s-or fi pus la cale în chiar clipa schimbării paradigmei. Cum au stat ca pe jar, gîndindu-se cum vor proceda. Și cum totul a devenit mai simplu și mai complicat.

Asta mi-e că se va întîmpla cînd ni se va spune că Lenea este, de fapt, ceea ce ne trebuie. Cînd vom auzi noi că ăl mai leneș va salva omenirea de la pieire. Cum vom căuta să ne încadrăm în barem. Cum ne vom întrece. Să fim mai de nădejde în toată tevatura. Că va fi o răsturnare teribilă de situație, o frămîntare socială ce va trebui ținută în frîu, nu-i ușor să jonglezi cu așa tulburări, că asta te așteaptă, o scuturare generală de vechile percepte și mentalități. Va fi o revoluție. Cu perioada de tranziție aferentă, dar nimic nu va împiedica lucrurile să se întîmple. Sau să *nu* se întîmple, fiind vorba de lene. Totul va trebui să se adapteze noilor țeluri. Devize, sloganuri, glume. Gata cu „Lenea e cucoană mare care cere de mîncare". Se va rîde copios pe seama muncii. Parcă văd scris cu litere mari: „Lenea e brățară de aur" sau „Lenea înnobilează". Cu cît dispreț va fi privit cel care se apleacă să-și ridice furculița care i-a căzut. Sau vreun năuc adunînd niște lemne, vreo aiurită luînd mătura în mînă, ce mișcouri: ia ridică-ți tu furculița, ia cară tu lemne, mai vîntură tu mult mătura aia și-o să ajungi ultimul om! La așa ceva cei responsabili se vor alătura glumeților, rîzînd ușurați că au trecut infinitezimal pe lîngă pericol. Glumele nu vor fi foarte elaborate, din motive evidente de lene avansată. Cineva va zice „Era Bulă" și imediat se va izbucni într-un rîs copios, dar moderat, cu respect față de lene.

Dar astea vor fi fleacuri. Ce ne vom face cu unii mai nebuni care vor vrea să-și ridice o casă sau să lucreze grădina sau, mai rău, vor dori să inventeze, să descopere ceva? Dar cei care vor cădea în capcana de a face niște proiecte ample de dezvoltare, poate chiar pe termen lung? Pfui, ce tensiune, vor plasa planeta într-o

„20 iulie 1857.
Melancolie.
Vreme superbă.
Sînt dezgustat de mine însumi;
apatie, oboseală, rușine."

H.-F. AMIEL

„11 august 1902.
Leneveală."

JULES RENARD

situație-limită. Dar cei care ar fi tentați prostește să exerseze, să scrie, să conceapă ceva? Să stea liniștiți, le-aș sugera. Se poate face artă și fără atîta agitație. Vă dați seama cu ce dispreț vor fi aruncați la marginea societății. Sigur va trebui să se lucreze la un pachet de legi aspre care să incrimineze așa ceva, fiindcă unii nu vor înțelege cu frumosul. Cum se va umbla concret la aceste lucruri în condiții de lene instituționalizată, nu-mi vine acum în cap. Dar se va face ceva. Pardon. Se va lăsa ca întîmplarea să facă ceva.

Le lămurim noi și pe-astea, dar deocamdată să punem în evidență schimbările majore care vor transforma lucrurile știute. Căci nu e ușor. Tot ce pînă mai ieri ne dezgusta, ne deranja, ne nemulțumea, fiind o piedică în calea desăvîrșirii noastre, castana fierbinte pe care nimeni nu-și dorea s-o apuce-n zborul ei, postura ingrată în care nu e indicat să fii prins, pe care o incriminam chiar și la noi înșine, cu curaj și sinceritate, lenea, să fie deodată virtutea cea mai de preț. Nu e ușor, dar se poate.

Se poate face artă
și fără atîta agitație.

„Lenea adună, munca risipește"

Ar trebui luat metodic taurul de coarne. Metaforic, că nu va pune mîna nimeni pe nimic, poate să stea taurul și-n coamă, și-n coadă. Să se dezvolte niște cîmpuri de manevră, a se citi niște cîmpi de bătut. Ca să existe un fundament, ar trebui studiată lenea în școli și facultăți. Parcă văd niște teme formidabile de susținut în lucrări de doctorat: „Lenea, leagăn al civilizației", „Lenea și tehnologiile moderne de implementare", „Evul Mediu și lenea", „Abordări alternative în teoria lenei", „Structuri în managementul lenei" și cîte și mai cîte, în funcție de domenii. Desigur, în toate aceste lucrări nu s-ar scrie nici o iotă, tocmai pentru a fi apreciate la superlativ.

Vor fi și unii mai fistichii care vor lua cu totul lucrări mai vechi și le vor semna cu numele lor. De apreciat efortul de a semna, ca pe vremuri, însă eu cred că, pentru un mai bun rezultat, trebuie să se renunțe la asta. Poate doar o apăsare cu degetul, cum bine se făcea odinioară. Ce maeștri, ce profesori, ce teoreticieni s-ar ridica dintre cei mai leneși în gîndire!

Mulți ar fi selectați pe rețelele de socializare, care ar putea deveni foruri de conducere de toată plictiseala. S-ar emite atît păreri, cît și direcții de inactivitate numai din emoticoane. Pui o față zîmbitoare, ești fericit că lenevești. Pui o față serioasă cu cască de protecție, faci haz de cineva care a luat-o pe arătură. Pui o față adormită, vrei să conduci țara. Deget mare în sus – toată lumea să stea, că stă bine. Deget mijlociu în sus – „Bă, care n-a-nțeles să stea locului?" Va trebui găsită o soluție pentru a nu apăsa pe taste. Din ochi să fie declanșate. Vedem cum mobilizăm IT-știi pînă la marea schimbare. Să găsească metode ingenioase de a te pune în lumină prin indolență, trîndăvie, nepăsare.

Ce concurență s-ar isca între țări! Sub sloganul „Lenea adună, munca risipește", gîndiți-vă ce șanse uriașe ar avea România în lume. Noi intuim deja ceva. Sîntem cu cîțiva pași înainte, se simte în aer, chiar și-n cel de munte. Știm ce potențial are capacitatea omului de a rămîne inactiv. Doar ar trebui să finisăm cîteva mecanisme de a fi leneși de top. Am lucra la ce avem deja conturat. Scuze pentru „a lucra".

Avem deja foste mari întreprinderi cu care nu s-a făcut nimic, clădiri istorice lăsate în paragină, avem autostrăzi, spitale și școli lipsă. Ce frumos, ce maiestuos n-am face în continuare nimic! Celelalte țări ar zice: „Ah, vom fi mereu cu 50 de ani în urma românilor!" Ce aproape de desăvîrșire este un astfel de demers! Visez și parcă mă apucă emoțiile și nerăbdarea.

Singura problemă pe care o întrevăd, dar care și-ar găsi cu siguranță soluție cu o lene bine țintită, este cum am face să avem ce mînca și cum am proceda ca să și mîncăm. Cine ne-ar hrăni? Dar cine ar face-o? Deocamdată, în afară de a căsca gura să ne pice o pară sau un copan rumenit, nu văd decît o soluție venită de la Bruce Willis. Pînă la urmă, e treaba lui. El ne-a băgat în asta, el să ne descurce.

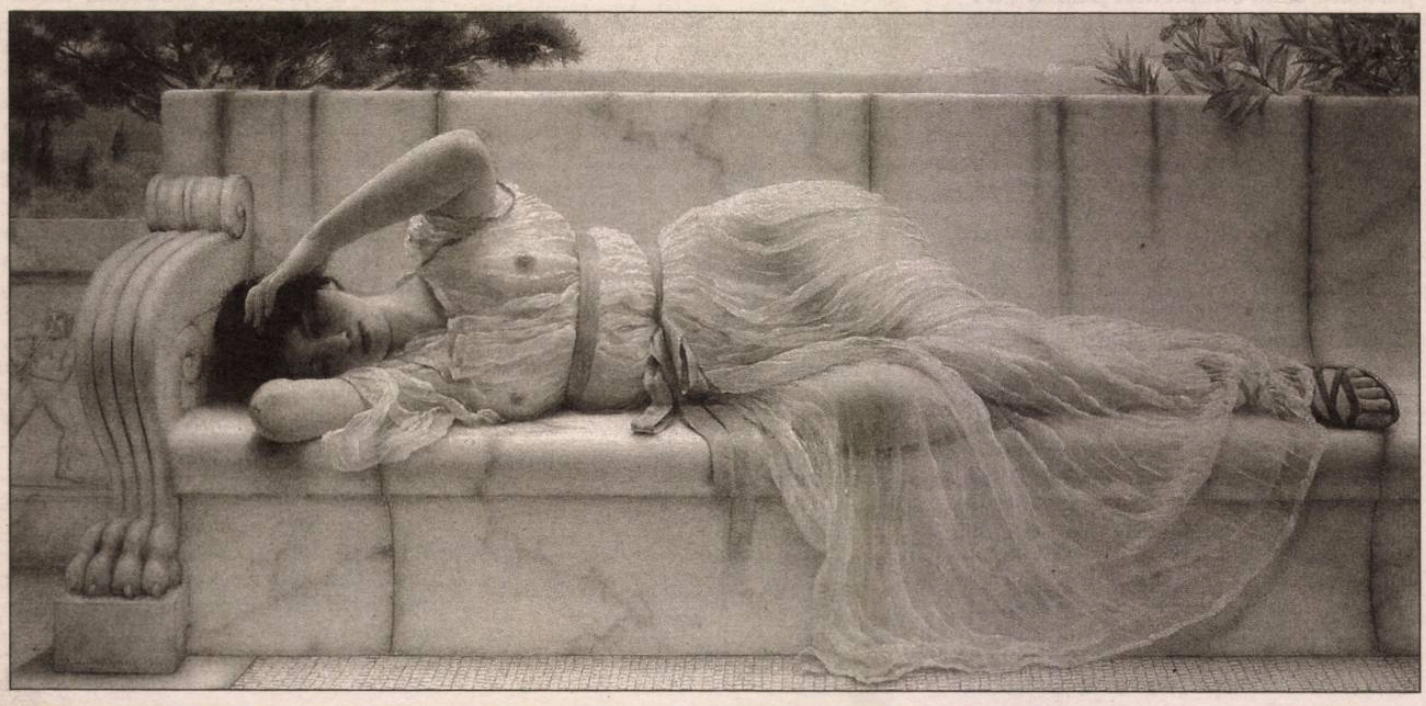

Gianina Corondan *scrie despre evenimente culturale și face vizite de lucru filmate la românii muncitori și întreprinzători pe www.gianinacorondan.ro.*

Eugen CIURTIN

Un Dumnezeu care leneveșteDumnezeu – sau hîrtoapa conceptuală în care s-au îngrămădit fantastice resturi de înțelegere – leneveșteși el. Susțin un asemenea lucru nenumărate documente din civilizații răspîndite pe toată suprafața religioasă a lumii. O susțin, de pildă, unii amerindieni, unii polinezieni, numeroși africani, o parte din Orientul Apropiat, precum și religiile Australiei, monoteismele pot fi la un moment dat și ele implicate – și chiar și fragmente din folclorul religios autohton. Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd cantitatea de mărturii începea să iasă la lumină comparativ, savanții de atunci, istorici ai religiilor și etnologi cu precădere, i-au găsit un nume vechi și apt: *deus otiosus*. Zeul creator-suprem intră la un moment (mitologic) dat într-o formă durabilă de eclipsă. Se retrage, se îndepărtează. Este separat, este inactiv. E impasibil, e definit prin imperturbabilitate. Creația este nu numai primul său act, ci și ultimul. În general, creaționiștii omit să mai menționeze și astfel de retrageri, după cum refuză să admită probleme sensibile de teodicee. Un Mare Zeu creator nu e însă niciodată totuna cu un Mare Zeu creator retras. Neimplicat în interminabila dinamică pestriță a lumii pe care a declanșat-o, nici nu are prin urmare un cult. E neîndoios definibil printr-un *otium cum dignitate*. Dar antropomorfizat, sau mai degrabă văzut *dinspre* creaturi, altfel decît în tradiția deistă din care îi vine numele tehnic, este leneș.

Există specii foarte sofisticate de trîndăvie.

Există specii foarte sofisticate de trîndăvie. Chiar și atotputernicia poate lîncezi, poate intra într-o impenetrabilă, enigmatică sastiseală. Și hiperactivitatea, și lenea au dezvoltat un imaginar popular în stare să înghită și profilul divinităților supreme. Păstrînd clare atribute iudeo-creștine, foarte răspîndită și întrucîtva post-religioasă e viziunea populară exponențial mecanicistă în care un Mare Zeu trebăluiește generalizînd întîmpinarea de nevoi. Un Mare Funcționar, un arhibirocrat celest numai bun de a sorta doleanțe. Un condicar al sugestiilor și reclamațiilor. Un mare – un inexorabil – Ghișeu. Un *deus otiosus,* dimpotrivă, nu face altceva decît să lenevească. Nu răspunde nici unei solicitări. S-a retras în ceruri, înapoia lumii. S-a îndepărtat, nu mai coboară pe pămînt (însoțit eventual, ca în atîtea relatări sătești, de Sfîntul Petru), e somnolent, neputincios, rămîne izolat, e distrat, e deficient și e obosit. *Nu* face ceea ce *poate* face sau ceea ce *are* de făcut. Alții, subsidiarii, preiau aceste atribuții. Cu un verb cadastral mai urîțel: nici nu se mai poziționează. Mitologia, folclorul, literatura leneșilor și lenevelii abundă în variațiuni asupra temei nepoziționării. Lenea fiind „împărătească mare“ (cumva o ființă supremă ea însăși), Creangă constata astut că nepoziționarea poate include pînă și posmagii.

Cariera intelectuală modernă a unor *dei otiosi* a recuperat speculațiile teologice în cîmpul antropologiei și etnologiei coloniale, cu precădere în explorările religiilor Africii și Americilor. Generația lui Wilhelm Schmidt, Robert Eisler și mai ales Raffaele Pettazzoni a descoperit sute (de fapt: mii) de exemple de ființe supreme care deschid marile narațiuni religioase (mari – chiar dacă exemplele „prize *dei popoli primitivi,* prim volum dintr-un imposibil *Dio. Formazione e sviluppo del monoteismo nella storia delle religioni*. De curînd apărută, o citea înfrigurat un adolescent autodidact în mansarda lui din strada Melodiei (Melodiei pentru că între mahalalele Caimatei și Scaune se strîngeau pe vremuri leneși lăutari încă nearvuniți, de aceea o stradă paralelă se și chema, dar asta s-a uitat, strada Plăcerei). Cîte lucruri a putut învăța și pune în mișcare tînărul Eliade din asemenea cărți avea să devină limpede ani mai tîrziu. O arheologie completă chiar și numai a acestui punct ar ieși cu mult din rama acestui articol (așa e cu Pettazzoni, așa e chiar și cu Eliade).

Se poate surprinde însă esențialul. În acel context totuși liceal s-a familizarizat Eliade cu divinități care pierd prim-planul în favoarea unor fracții de activitate notorie repurtate de alte divinități, secundare. Nu e absolut deloc întîmplător că Eliade bătrîn a decis să redacteze chiar el articolul *Deus otiosus* din decatlonul erudit cunoscut ca *Encyclopedia of Religion* (împreună cu discipolul său direct Lawrence Eugene Sullivan). În *Histoire des croyances et des idées religieuses,* în capitolul despre originile islamului, Eliade ajunge chiar să-l numească pe Allah „*deus otiosus* al arabilor“, fapt mai surprinzător în context monoteist. Trăsătura principală e însă cu totul alta: Eliade a asociat încă din prima tinerețe îndepărtarea și astfel inactivitatea („lenea“) unei ființe supreme cu irecognoscibilitatea sacrului pe care ea îl poate desfășura. *Intervenția* – în viața oamenilor, în istorie – e astfel deopotrivă protejată și ambiguă.

Cel dintîi care a sesizat și a studiat pasarela dintre funcția unui *deus otiosus* și camuflarea sacrului & irecognoscibilitatea miracolului a fost Ioan Petru Culianu (el însuși autor al unui articol mărunt despre *deus otiosus*). În suplimentul de monografie *Eliade necunoscutul,* prin 1982-1983, el amintea că pentru Eliade cel din *Oceanografie* deja „irecognoscibilul este forma perfectă de revelație divină; căci divinitatea nu se mai *manifestă*, nu se mai realizează prin contrast, ci activează direct în umanitate, prin contact, prin venirea laolaltă“ și comenta: „Varianta lui Hegel este varianta pesimistă: «Dumnezeu însuși e mort» *(Glauben und Wissen,* 1802). Aceea a lui Eliade este varianta optimistă: Dumnezeu *există*, dar a încetat de-acum încolo să se mai manifeste – teorie în care poate fi deopotrivă plasată, ca erezie, poziția hegeliană, pentru care absența esențială a lui Dumnezeu corespunde cu moartea lui. [...] Există, desigur, un miracol *cognoscibil,* dar incomunicabil: moartea, «ruptura de nivel» care «sparge acoperișul casei» acolo unde iubirea doar l-a crăpat puțin“.

Fisura (care ar putea fi iubirea) și rupturile personale intransmisibile (care sînt morțile individuale) sînt temele mari care animă toată literatura lui Eliade, nu numai pe cea științifică, prioritară oricum. Pettazzoni și-a notat la un moment dat planul unui „Articolo su l'*otiositas*“. Nu l-a mai scris. Dar cînd s-au întîlnit, el și Eliade, la un mare congres, la Amsterdam în 1950, amîndoi erau experții lenevelii stranii a lui Dumnezeu. O lungă însemnare din jurnalul discipolului, la 8 noiembrie 1959 și care pare astăzi foarte întortocheată, se încheia cu concluzia: „Transcendența sa se confundă cu eclipsa sa“. *Lavorare stanca,* ar putea repeta acest tip de zeu după scriitorul care i-a înlesnit lui Eliade traducerea primelor sale cărți în limba lui Pettazzoni. Jonathan Z. Smith a observat anii trecuți că tranziția de la analiza morfologică (precum cea din *Tratatul de istorie a religiilor,* în capitolul despre zeii cerului, încheiat în mare parte la Lisabona, în vara lui 1945, și păstrat în București la Biblioteca Academiei) la interpretarea cvasiteologică e foarte riscantă. Și e, de altfel, contraproductivă. Una e să observi aplicat că diferiți zei uranieni tind să se retragă, să devină similar otioși, și cu totul altceva să construiești, din punctul de observație al unui istoric al religiilor, o suprateologie. Asta nu a făcut numai Eliade, ci și cei care au crezut că se inspiră din el, ca Paul Tillich și Thomas J.J. Altizer, cînd au început să vorbească, antrenînd o lungă istorie a nihilismelor religioase și areligioase, despre o „teologie a morții lui Dumnezeu“.

Pettazzoni a folosit în mai multe scrieri exemplul acelei divinități supreme dintr-o insulă a Micronezieiare – literalmente – doarme. Tot timpul. O transcendență somniferă, un adormit etanș. Aborigenii dintr-o insulă a Carolinelor au mers pînă la a delega activismul unei divinități filiale care, cînd apare nevoia întreruperii acestei somnolențe, îi ridică pleoapele. Cu mîna! Dumnezeu nu a murit, însă e atît de adormit încît trebuie intervenit manual, ca în recomandările calpe pentru stări de urgență ale unui hidrant. Lenevosului zeu i se ridică pleoapele cu degetele. Nu știm ce ar mai putea vedea. Nu știm dacă mai vede. Aici, singurul necesar e un poet.

Sau cel puțin asta înțelegi în unele zile lenevoase de la sfîrșitul verilor.

„12 august 1943.
.....“

GABRIEL MARCEL

„13 august 1943.
Ieri n-am făcut nici
o însemnare.“

GABRIEL MARCEL

„24 august 1919.
N-am chef de nimic.
Melancolie.
Apatie profundă.“

PAUL LÉAUTAUD

„31 august 1813.
N-am făcut nimic.
Dumnezeule!
Dumnezeule mare!“

BENJAMIN CONSTANT

„16 septembrie 1841.
Pun doar data.
Voi scrie mîine.“

EUGÉNIE DE GUÉRIN

***Eugen Ciurtin** este istoric al religiilor.*

Valeriu GHERGHEL

Dacă vrei să te bucuri de o carte

citește-o cît mai încet

A fi inteligent, observă Thomas Newkirk, într-un studiu publicat în 2010, „The Case for Slow Reading", înseamnă a fi rapid, iute ca prîsnelul, spontan în răspunsuri, prompt. Trebuie să-ți meargă mintea, ba chiar, dacă este posibil, să o ia la sănătoasa. Prostul este, neapărat, încet la minte, greoi, tîcăit, indolent (etimologic: care nu simte durerea). Îți răspunde abia după o lună la o întrebare simplă, de felul: „Care-i rostul existenței?" Astfel de oameni nu ne sînt deloc simpatici. Ne plac oamenii iuți, expeditivi, harnici.

Deci, spun unii, trebuie să învățăm să citim cît mai rapid, 50 de pagini pe oră, 100, 1000. O carte pe zi, două, 40 – ca Iorga. Cumpărăm tot mai multe cărți, trebuie să fim *up-to-date,* dacă nu ești la zi, ești pierdut, n-am terminat cărțile apărute în 2016 (ar fi o minune dacă am reușit să citim măcar o zecime din totalul lor!) și, iată, sîntem copleșiți deja de aparițiile din 2017. O avalanșă. O călărire în zori. Un iureș. Un galop. Ce ne facem? Mai putem face în cazul acesta ceva? Dacă privim în jur (sau de sus, cum ne îndemna Seneca) și vedem roirea omenească, nu mai avem nici o speranță.

Unii vor să renunțe. Greșesc. Șansa noastră stă tot în lectură. Repet, nu sînt un cititor rapid, n-am fost niciodată. Într-o vreme, cînd eram mai vioi, mă nemulțumea ritmul meu, alții citeau mai rapid și mai mult. Devorau cărțile, citeau cinci sute de pagini pe zi, alte cinci sute pe noapte, mă simțeam umilit. Mă îngrijora atîta silință, atîta sforțare mintală. Astăzi consider că totul este o vanitate. Nu accept *agitația* ca finalitate metafizică a vieții. Vă spun, deci, din puțina mea învățătură: cărțile bune se citesc lent. Au nevoie, așadar, de un cititor leneș.

Moda lecturii rapide a cam trecut. Au venit rîndul și vremea lecturii lente, tacticoase, temeinice: *slow reading*. E bine să citești pe îndelete, așezat. Nu te mînă nimeni din urmă. Nu dau turcii.

Există studii înțelepte din care poți învăța cum să citești cît mai lent. Pare un paradox, dar nu e. Nu-i deloc simplu să-ți modifici rutinele, mai ales cînd sînt proaste. Citim pentru a ne informa (cît sîntem „activi" și avem un scop practic) și citim pentru a simți o plăcere (ăsta e scopul oricărui leneș, plăcerea vine numai din lene). Dar, din păcate, de cele mai multe ori renunțăm la orice plăcere, pentru a ajunge cît mai rapid la un rezultat palpabil. Am cules o informație. Ne-am lărgit cunoștințele. Putem adăuga o notă de subsol.

Am devenit mai bogați? Nu. Mai fericiți? Nu. Am simțit un frison inedit? Nu. Ce-i de făcut, deci? Înainte de orice, să meditățm la acest îndemn: *„Slow down. Take time to smell the roses"*. În al doilea rînd, să observăm alte reguli de lectură. Dacă citești un roman (pentru filozofii subțiri însuși faptul de a citi un roman este o formă de lene), regula principală pretinde să nu sari nici un cuvînt, nici un detaliu, mai ales cînd ajungi la descrieri și portrete. Francine Prose spune din capul locului: *„I read closely, word by word, sentence by sentence"*. Cititorii rapizi sar de regulă peste pasajele „plicticoase" și preferă dialogurile sumare, ca în romanele lui Alexandre Dumas („Da, doamnă? Nu, domnule. Vai, doamnă! Oh, domnule...").

Cum vom vedea mai la vale dintr-un citat, nimic nu-i mai pasionant pentru domnișoara Serena Frome decît un dialog inteligent, încheiat printr-o declarație de iubire. O altă regulă a lecturii încete este să înveți pe de rost pasajele care îți plac și să le reciți din cînd în cînd, savurînd fiecare cuvînt în parte. Îți vor folosi cu siguranță cîndva. N. Steinhardt s-a bucurat de ele în temniță, declară că l-au salvat. În consecință, exersează-ți zilnic memoria. Nu știi cînd vei avea nevoie de ea. De asemenea, nu strică să citești cu voce tare, să silabisești, ca anticii și medievalii, mai ales dacă străbați un volum de poezii sau proza lui Joyce. Sesizezi mai ușor asonanțele, ritmul, jocurile de cuvinte, sensul. În fine, este obligatoriu să cîntărești ceea ce ai aflat.

Am spus că moda cititului rapid a cam trecut. Nimic nu durează o veșnicie. Cititorii de acest tip sînt tot mai rari, lebede negre în Grecia, *rara avis*. Asta nu înseamnă că nu întîlnim, prin cărți, fantasma lor obsedantă. În *Operațiunea Sweet Tooth,* de exemplu, Ian McEwan descrie un astfel de cititor. E vorba, ca să fiu foarte precis, de o cititoare, Serena Frome, am pomenit-o deja: este o frumusețe canonică (blondă cu ochi albaștri), fulgerătoare, și se pregătește să devină spion. Voi cita mărturisirea ei, nu înainte de a preciza că împrejurările vieții îi vor schimba dramatic modul de a percepe literatura (și cititul ei). Dar și viața, în general. Va trebui să iscodească sufletul unui scriitor. Îl va trage de limbă. Se va îndrăgosti de el. Mai mult nu are rost să divulg. Deci: „V-am zis că eram rapidă la citit. Am dat gata *The Way We Live Now* în patru după-amieze, tolănită-n pat. Parcurgeam un pasaj sau un paragraf dintr-o privire. Cum făceam asta? Îmi relaxam ochii și mintea pînă se înmuiau precum ceara, și pe aceasta se întipărea apoi textul de pe pagină. Dădeam pagina după doar cîteva secunde, cu o mișcare nerăbdătoare din încheietură și un fîșnet brusc, care-i scotea din sărite pe cei din jur. Eram ușor de mulțumit. Nu stăteam să-mi bat capul cu idei și fraze meșteșugite, așa că săream peste splendidele descrieri de atmosferă, peisaje sau interioare. Voiam personaje credibile, care să-mi stîrnească îndeajuns curiozitatea încît să le urmăresc destinul. În general, căutam eroi care se îndrăgosteau ori sufereau deziluzii în amor".

Precizez că *The Way We Live Now* este un roman masiv (are 100 de capitole), publicat de Anthony Trollope în 1875. Criticii englezi îl consideră pe autor un „monument de productivitate literară". Trollope scria cu ceasul în mînă, șapte zile din șapte, „cel puțin 40 de pagini pe săptămînă, fiecare pagină însumînd 250 de cuvinte". În limbajul de azi, consemna cam 3000 de semne. Harold Bloom îl menționează pe diligentul Trollope în *Canonul occidental,* dar mie nu mi-a stîrnit niciodată entuziasmul.

În pofida înclinației pentru lentoare, și eu l-aș citi repede, poate mai repede decît Serena Frome.

„17 septembrie 1916.
Urîtă moleșeală."

ANDRÉ GIDE

„10 noiembrie 1870.
Ninge."

VICTOR HUGO

„12 noiembrie 1831.
Plouă."

ANTOINE FONTANEY

„12 noiembrie 1961.
Nimic.
Nu lucrez.
Sînt vai de capul meu."

LOUIS CALAFERTE

***Valeriu Gherghel** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Breviarul sceptic și alte eseuri despre simplitate, *Editura Polirom, 2012.*

Andreea ESCA

Nu mă opresc nici o secundă

Cînd mă sună Marius Chivu să mă roage ceva, încerc să-i fac pe plac. Dar, acum, îmi zice să scriu despre relația mea cu lenea. „Păi, n-am nici o relație", îi răspund eu. „Perfect, scrie despre asta!" Așa că scriu. Nu numai că n-am nici o relație cu lenea, dar cred cu tărie în teoria unui șef de-al meu care zice că „statul degeaba te obosește cel mai tare".

Acum sînt în vacanță, la mare, de o săptămînă. Faptul că nu fac mai nimic, ci mă plimb între masă, masaj și plajă, m-a pus la pămînt. Pur și simplu mă tîrăsc într-un somn continuu. Poate că și cu lenea este cum e cu mîncarea: „pofta vine mîncînd". Din ce nu faci nimic nu-ți mai vine să faci nimic. De aceea, evit (inconștient sau nu) această situație. Și trăiesc la limita celalaltă a vieții. Nu știu dacă este bine, dar asta e. Nu mă opresc nici o secundă din tot felul de activități. Doar în vacanță îmi permit să-mi fie un pic lene.

Ce fac în timpul anului? *Știrile de la ora 19* la PRO TV, emisiunea *La Radio* de la EuropaFm, coordonez site-ul alistmagazine.ro, printez revista *AListMagazine* trimestrial, fac și cîte un ziar tematic, cum am făcut, de exemplu, de curînd pentru Festivalul Untold, organizez tîrguri de shopping, dau interviuri, fac fotografii, merg la un milion de evenimente, fac sport, găzduiesc conferințe, țin *speech*-uri motivaționale. Și, desigur, mai am și soț, doi copii, părinți și alte de-ale casei de coordonat.

Prima întrebare pe care mi-o pun inevitabil prietenii este: „De unde ai atît de multă energie?" Și urmează: „Mai poți?" Bănuiesc că, mai întîi de toate, vorbim despre o moștenire genetică, și apoi, nu pot să refuz nici un proiect, de nici un fel, pentru că mi se pare că ar fi un păcat să dau cu piciorul atît de multor oportunități pe care am norocul să mi le ofere viața. Mai mult, nu pot să nu mă implic în diverse activități care să-i ajute pe alții, pentru că și eu am fost ajutată la rîndul meu. Îmi place să fiu mereu activă, să particip la ceva, să creez ceva, să construiesc. Să nu fac umbră pămîntului degeaba. Și mi-ar mai plăcea să las ceva important în urma mea. Dar despre asta, poate într-un articol viitor.

Nu numai că nu rezonez cu oamenii leneși, dar am o mare problemă cu viteza de reacție. Dacă îți cer un număr de telefon și nu mi-l dai pe loc, pînă mă anunți că l-ai găsit, am mai căutat în cîteva părți și am făcut deja rost de el. Poate că asta vine din faptul că, fundamental, rămîn un reporter de știri. Așa că încerc să am alături oameni care să funcționeze în același ritm cu mine.

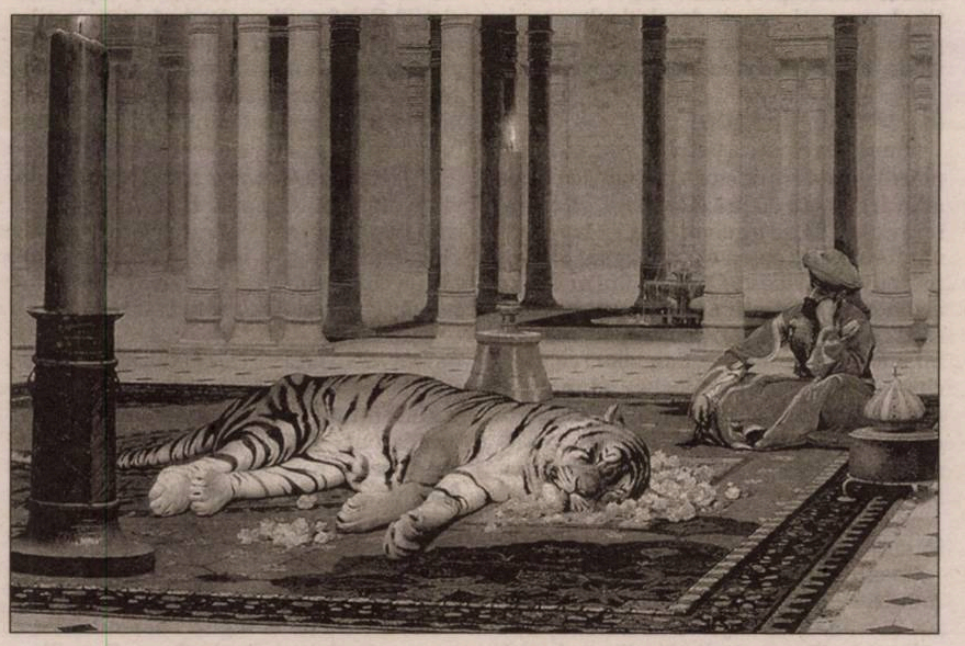

„4 decembrie 1887.
Mă plictisesc.
Am o migrenă.
Vremea e posomorîtă,
iar eu nu fac nimic."

PIERRE LOUŸS

Acum, e adevărat, odată cu vîrsta, reușesc cît de cît, în timpul liber, să „lenevesc" la umbră cu o carte în mînă, ceea ce acum cinci-șase ani era de neconceput. De altfel, și cînd citesc, mi-aș dori să termin cartea în aceeași zi. Îmi amintesc cum la prima vacanță pe o insulă de vis, după șapte zile, plîngeam la propriu, pentru că voiam acasă. Să fiu pe o plajă, unde nu se întîmplă nimic timp de o săptămînă, asta mă omoară. Idealul meu? New York cu o plajă ca în Maldive.

Așa că, dacă vă place să leneviți, nu vă bazați pe mine.

Andreea Esca *este prezentatoare de știri la PRO TV și redactor-șef al revistei* AListMagazine.

Lenea este un păcat

În ciuda promisiunilor de lejeritate, libertate și liber arbitru în acțiuni pe care ni le face societatea modernă, cei mai mulți dintre noi sîntem încă sclavii unui program pe care nu noi l-am alcătuit. Cum de au ajuns lucrurile pînă aici? Ei bine, forțele antilenevie sînt treze încă de la căderea omului în păcat. Propaganda împotriva dormitului excesiv a început de mult, de peste două mii de ani, odată cu Biblia. Iată, referitor la această problemă, „Pildele lui Solomon", capitolul 6:

„6. Du-te, lenesule, la furnică și vezi munca ei și prinde minte! 7. Ea, care nu are nici mai-mare peste ea, nici îndrumător, nici sfătuitor, 8. își pregătește de cu vară hrana ei și își strînge la secerиș mîncare. 8. Pînă cînd, lenesule, vei mai sta culcat? Cînd te vei scula din somnul tău? 10. «Puțin somn, încă puțină ațipire, puțin să mai stau în pat cu mîinile încurcișate!» 11. Iată, vine sărăcia ca un trecător și nevoia te prinde ca un tîlhar."

În primul rînd, eu aș pune serios la îndoială dreapta gîndire a unei religii care ia furnica drept exemplu pentru modelul de a trăi. Sistemul furnicarului este reprezentat de o aristocrație ce se bazează pe truda neînchipuit de istovitoare a milioane de lucrătoare și pe completa inactivitate a unei regine și a cîtorva trîntori. Glasul Domnului nu se oprește aici, îl și admonestează pe sărmanul „leneș" că doarme, apoi îl avertizează că răsplata îi vor fi sărăcia și foamea dacă va continua să stea în pat. Lenea este un păcat, iar răsplata pentru păcătoși este moartea.

De atunci încoace, creștinismul a promovat vinovăția pentru dorința de a sta în pat. Acest pasaj din Biblie este folosit ca un ciomag de moraliști, capitaliști și birocrați, pentru a inculca în mintea oamenilor ideea că Dumnezeu nu te iubește cînd te scoli tîrziu, nelenеșul este caracterizat de dorința pătimașă de ordine: Nu irosi timpul! Mai bine să fii ocupat decît să nu faci nimic!

Dacă vreți o justificare religioasă a obiceiurilor voastre refractare, atunci amintiți-vă că unele fragmente din Biblie, din care propagandiștii în favoarea muncii citează atît de des, combat truda. Munca este un blestem adus pe lume nu de Dumnezeu, ci de șarpele din Grădina Raiului. Trezind în ei dorințe materiale, el i-a făcut pe Adam și pe Eva să decadă din condiția paradisiacă a vieții fără muncă, condamnîndu-i astfel la trudă și durere. Dacă nu vrei nimic, nu trebuie să muncești. Dacă ești animat de dorințe, atunci trebuie să muncești ca să obții bani pentru satisfacerea lor. Iisus a spus: „Luați seama la crinii cîmpului cum cresc: cum nu se ostenesc, nici nu torc. Și vă spun vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia." (Evanghelia după Matei, 6:28-9) Însuși Dumnezeu, afirmă Paul Lafargue în *Dreptul de a fi leneș* (1883), a dat un bun exemplu: după ce a lucrat șase zile, se odihnește etern.

Bineînțeles, ignoranța constituia o armă în plus în panoplia capitaliștilor. Important pentru ei era să mențină clasa muncitoare într-o stare de prostie, astfel încît aceasta să nu-și dea seama cît de perfid era exploatată. Paul Lafargue, ginerele francez al lui Karl Marx, a demolat, în pamfletul citat, scriptura muncii într-un stil magnific și vizionar: „O amăgire ciudată ia în stăpînire clasele muncitoare ale națiunilor în care civilizația capitalistă își continuă marșul. Această minciună aduce după sine nenorocile individuale și sociale care de două secole au torturat această amărîtă omenire. Aceasta estea dragostea de muncă, furioasa pasiune a muncii, care a stors pînă la epuizare forțele vitale ale indivizilor. În loc să se opună acestei aberații mintale, preoții, economiștii și moraliștii au creat o aureolă sfîntă în jurul muncii. Oameni muritori și orbi, aceștia au dorit să se arate mai înțelepți decît Dumnezeul lor: slabi și demni de milă, au socotit că trebuie să preamărească exact ceea ce Dumnezeu a blestemat. Epoca noastră a fost numită secolul muncii. În realitate, este vorba despre un secol al durerilor, mizeriei și corupției."

(din Ghidul lenеșului
de Tom Hodgkinson, traducere
de Gabriel Stoian,
Editura Nemira, 2006)

Sfaturi pentru a trăi adevărata bucurie

Am vrut să aflăm ce cred și cele mai luminate dintre minți și am pus la cale această anchetă cu două întrebări simple: Recomandați lenevia? Și, dacă da, cum se obține? Mulțumim editurilor Humanitas, Nemira, Publica și Seneca pentru că ne-au facilitat contactul cu acești mari gînditori.

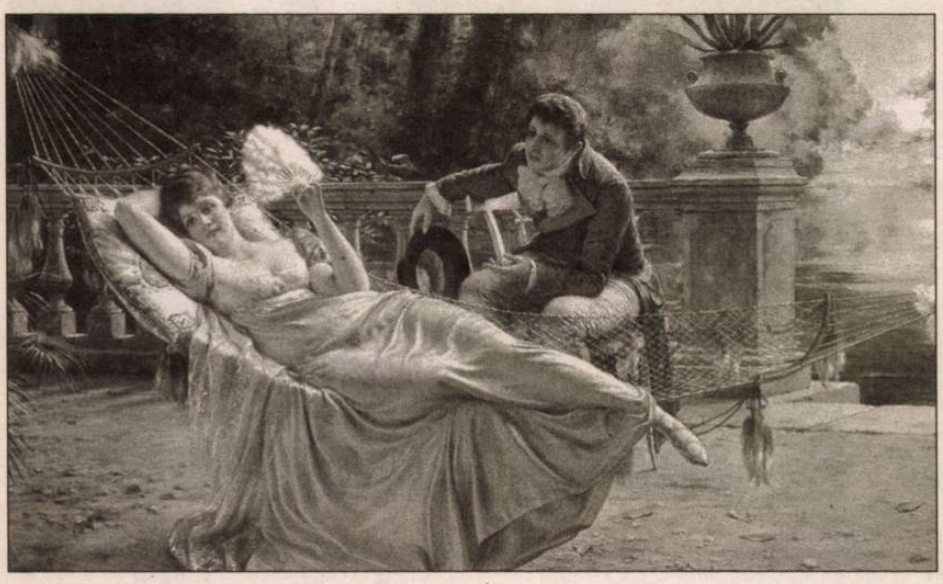

Winston CHURCHILL, om politic

Trebuie să dormiți între masa de prînz și cină, fără a merge cu jumătăți de măsură. Vă dezbrăcați și vă culcați. Eu așa procedez întotdeauna. Să nu credeți că veți munci mai puțin dacă dormiți în cursul zilei. Asta e o idee neroadă susținută de oamenii lipsiți de imaginație. Abia astfel veți reuși să realizați mai multe. La începutul războiului, am fost silit să dorm în timpul zilei, pentru că asta era singura cale de a face față răspunderilor pe care le aveam.

Tom HODGKINSON, jurnalist

Somnul are o mare putere de seducție, ceea ce explică mașinăria terifiantă pe care am inventat-o ca să luptăm împotriva lui. Mă refer, firește, la ceasul deșteptător. Ce geniu rău a împreunat acești doi dușmani ai leneșului – ceasul și soneria – într-un singur mecanism. În fiecare dimineață, în întreaga lume, indivizi care visează fericiți sînt zdruncinați cu brutalitate de un țîrîit sau de un țiuit electronic. Ceasul deșteptător este prima etapă în transformarea diavolească pe care ne silim să o îndurăm dimineața, din visători fericiți și lipsiți de griji, în truditori bîntuiți de anxietăți, apăsați de răspunderi și îndatoriri. Lucrul cu adevărat uimitor este că ne cumpărăm deșteptătoare de bunăvoie.

George GISSING, scriitor

Ideea de a rezerva cîte o zi pentru marile sărbători publice este absurdă. Nu aduce decît rău. Ar trebui să dorim o reducere generală a programului de muncă tot anul, astfel încît orice activitate să înceteze la ora 16. Oamenii se vor obișnui cu ideea orelor de odihnă și vor învăța să le utilizeze cu bun-simț. Toată activitatea din lume – aceea necesară cu adevărat pentru asigurarea sănătății, confortului și chiar luxului oamenilor – s-ar putea realiza în trei sau patru ore pe zi. Se muncește atît de mult pentru că se dorește acumularea de bani. Dar munca în sine nu are nici un rost: este doar mijloc, dar noi facem din ea un scop, iar trei sferturi dintre noi nici nu pot înțelege altceva.

Carl HONORÉ, jurnalist

Tehnologia a permis ca munca să se insinueze în orice colț al vieții noastre. În epoca în care informația circulă cu mare viteză, este imposibil să găsești un loc unde să te ascunzi de email și telefonul mobil. Odată ce poți accesa de acasă baza de date a companiei, sau Internetul din avion, sau să primești un telefon de la șef cînd te afli pe plajă, atunci oricare dintre noi este disponibil pentru muncă permanent. Cum spunea cineva, dependenții de muncă erau acei oameni care ar fi muncit oricînd, oriunde. S-a schimbat însă faptul de a fi permanent de serviciu. Iar asta a devenit o obligație. Milioane de oameni merg la muncă chiar și cînd sînt prea obosiți sau bolnavi. Alte milioane nu-și iau niciodată toate zilele de vacanță la care au dreptul. Care este rostul vieții? Cei mai mulți dintre noi sînt de acord că munca e bună, poate fi distractivă și chiar înnobilează. Dar să permitem muncii să pună stăpînire pe viața noastră este curată nebunie. Există multe lucruri mai importante care au nevoie de timp: prietenii, familia, hobby-urile etc.

Franz KAFKA, scriitor

Nu trebuie să-ți părăsești camera. Rămîi așezat la masă și ascultă. Nici măcar nu trebuie să asculți, ci așteaptă. Nici măcar nu aștepta, rămîi singur și neclintit. Lumea ți se va deschide bunăvoie pentru a o cunoaște. Nu are de ales. Se va desfășura în extaz la picioarele tale.

John KEATS, poet

Omul și-ar putea petrece viața în mod plăcut citind zilnic cîte o pagină de poezie adevărată sau de proză poetică, să cutreiere cu ea, să se gîndească și să tragă învățăminte din ea, să o înțeleagă și să facă profeții și să viseze. Cîtă fericire ar oferi o asemenea călătorie a minții, ce delicioasă și harnică ar fi indolența! Căci mai nobil e să stai la Iov decît să zbori ca Mercur – să nu ne grăbim deci să adunăm ca albina, bîzîind de colo-colo nerăbdătoare că trebuie să ajungă undeva, ci să ne desfacem petalele ca o floare, rămînînd pasivi și receptivi.

Friedrich NIETZSCHE, filozof

Graba disperată cu care americanii muncesc – un viciu distructiv al lumii noi – a infestat deja vechea Europă cu sălbăticia ei, răspîndind o lipsă de spiritualitate care copleșește totul. Omului îi e rușine să se odihnească, iar reflecția prelungită îl face să aibă remușcări. „Mai bine fă orice, decît să nu faci nimic", acest principiu este doar o frînghie care slujește la strangularea culturii și a bunului-simț. Traiul în goana constantă după cîștig silește oamenii să-și consume resursele spirituale pînă la epuizare într-o prefăcătorie permanentă. Virtutea a ajuns să consiste în a face ceva în mai puțin timp decît altcineva. Am ajuns în situația în care oamenii nu mai cedează dorinței de viață contemplativă (o plimbare cu prietenii sau schimbul de idei în conversații) fără să se disprețuiască sau să se simtă vinovați.

Blaise PASCAL, filozof și matematician

Cînd, din întîmplare, am început să iau seama la diferitele frămîntări ale oamenilor, la pericolele și ostenelile cărora trebuie să le facă față și care stîrnesc atîtea certuri, patimi și lovituri etc., am constatat că toată nenorocirea li se trage numai din faptul că nu știu să stea liniștiți într-o cameră. Conversațiile și distracția jocului nu au căutare decît pentru că nu ne face plăcere să stăm la noi acasă.

Bertrand RUSSELL, filozof

O anume putere de a suporta plictisul este esențială pentru o viață fericită și acesta este unul dintre lucrurile pe care tinerii trebuie ajutați să le înțeleagă și să le accepte. Eu n-aș spune numaidecît că drogurile nu pot juca nici un rol pozitiv în viață. Dar pofta de droguri este cu siguranță ceva ce nu trebuie lăsat în seama funcționării nestînjenite a impulsului natural. Ritmul vieții pămîntului este lent: toamna și iarna sînt la fel de esențiale ca primăvara și vara, repaosul este la fel de esențial ca mișcarea. O viață fericită trebuie să fie în mare parte tihnă, pentru că doar într-o atmosferă de tihnă se poate trăi adevărata bucurie.

SENECA, filozof

Eu prefer să trăiesc rău decît să trăiesc în moliciune – și înțeleg prin „rău" ce se înțelege de obicei: aspru, cu greu, cu trudă. De atîtea ori auzim cum viața unuia este apreciată și invidiată: „trăiește în puf"; numai că asta înseamnă: „e un om moale". Spiritul încetul cu încetul se moleșește și se vlăguiește, deopotrivă cu trîndăveala și lenea în care zace. Și atunci? Oare un om adevărat nu ar trebui să prefere convietuirea cu asprimile vieții? Cei fragili preferă să stea în tihnă; iar apoi se tem de moarte, după chipul căreia și-au croit viața. Merită deopotrivă să fie urîte și zbaterea și toropeala. Pentru mine, cel care zace între parfumuri este mort, ca și cel atîrnat în cîrlig. Sfatul meu e acesta: țineți-vă în taină viața retrasă. Nu spuneți că vreți să trăiți o viață senină. Definiți-vă într-alt fel alegerea: numiți-o boală, slăbiciune, numiți-o chiar mai rău, lene. Este o neghiobie să te fălești cu o viață retrasă.

Robert Louis STEVENSON, scriitor

În vreme ce alții își încarcă memoria cu lucruri dintre care jumătate vor fi uitate încă înainte de încheierea săptămînii, leneșul poate deprinde o artă cu adevărat folositoare: să cînte la scripcă, să recunoască o țigară bună de foi ori să intre în vorbă cu ușurință cu tot felul de oameni.

Oscar WILDE, scriitor

Acțiunea este refugiul oamenilor care nu au absolut nimic de făcut. Ea se bazează pe lipsa imaginației. Este ultima resursă a celor care nu știu să viseze. Acțiunea e limitată și relativă, pe cînd necuprinsă și absolută e doar viziunea celui care stă comod și contemplă, care pășește în singurătate și visare. A nu face absolut nimic este cel mai greu lucru din lume, cel mai dificil și cel mai intelectual. Cei aleși există pentru a nu face nimic. Viața contemplativă nu are drept scop să facă, ci să existe și să devină.

Walt WHITMAN, poet

Dintre toate ființele umane, nimeni nu-l egalează pe leneșul autentic, înnăscut, care nu se abate de la obiceiul său. Iar cînd zic leneș, mă refer la leneșul veritabil, nu la individul care lenevește cînd și cînd – care azi muncește 12-14 ore, iar mîine dormitează și trîndăvește. Nu admit treaba făcută pe jumătate. Dați-mi-l pe acel fiu calm, consecvent și filozof al indolenței, căci el aparține acelei vechi și onorabile frății pe care o venerez mai mut decît pe carierist sau pe politician.

„12 decembrie 1932.
Zilele trec."

EUGÈNE DABIT

„24 decembrie 1838.
M-am trezit la nouă.
O mare plictiseală
și-n exterior, și-n interior."

J.-A. BARBEY D'AUREVILLY

Citatele din jurnale
au fost reproduse din volumul
Încă o zi infectă…
Sau 365 de motive
de a nu te ridica din pat
de Pierre Enckell, traducere de
Raluca Dincă,
Editura Art, 2008.

pagină realizată
de Marius CHIVU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Echipa interioară a fascinantului eu

Subiectul manualelor de dezvoltare personală pentru copii este unul inepuizabil. Nu am cum să îl las din mînă așa ușor, cu un articol, două, fiindcă odată intrat, *via* Internet, în lumea propunerilor făcute de diverse școli, grădinițe sau edituri, cu greu te mai poți desprinde. Întîlnești, perplex, o lume care dă semne de sminteală curată: un iureș răvășitor de promisiuni roz, din care părinții trebuie să înțeleagă că, la sfîrșitul cursului sau al manualului, fiul sau fiica lor va deveni un personaj cu mintea lui Steve Jobs, spiritul antreprenorial al patronului de la IKEA și inima lui Mahatma Gandhi.

Iată, de plidă, un manual de dezvoltare personală propus de o celebră editură școlară. Titlul are mai curînd ceva mistic decît educativ: *Miracol în lumea emoțiilor,* lăsînd să se înțeleagă că, pentru a răzbi în demersul de modelare a propriei personalități, eforturile proprii trebuie dublate de asistența unor puteri divine, oricare ar fi ele. Nici nu e de mirare, atîta timp cît scopul declarat al cărții este acela de a te transforma într-un personaj fantastic: „Această carte se adresează copiilor, părinților și cadrelor didactice care doresc să descopere de o manieră plăcută (!) emoțiile, gîndurile, *super-puterile,* intuiția, curajul și alte lucruri minunate din lumea lor interioară, dar și cum să le folosească pentru binele lor și al celor din jur." Deci, acest manual se adresează deopotrivă adulților și copiilor, care sînt invitați să îl cunoască pe Miracol, personajul principal al cărții, cel care îi va ajuta să se dezvolte personal.

Iată-l: „Cel mai mare vis al lui Miracol este să fie un super-erou iubit de toată lumea și cu mulți, mulți prieteni. Iar cînd o dorință este atît de mare, ceva în Marele Cosmos se întîmplă... (...) Miracol și prietenii săi neobișnuiți se distrează, se minunează, înfruntă provocări, călătoresc în cele mai originale moduri, descoperă tărîmuri fantastice cu locuitori carismatici și fac cunoștință cu echipa interioară (!), învățând să se accepte din ce în ce mai mult." Și după ce micul sau marele cititor este tentat atît de convingător să răsfoiască manualul, cu promisiunea că „precum în basme, așa și pe pămînt", autorii dau lovitura finală, sub forma unor explicații amuțitoare: „Sub îndrumarea lui Miracol și a celorlalte personaje, cititorii sînt invitați să își descopere propria lume interioară, prin activități îmbrăcate în hainele unei provocări-joc de-a exploratorul fascinantului EU."

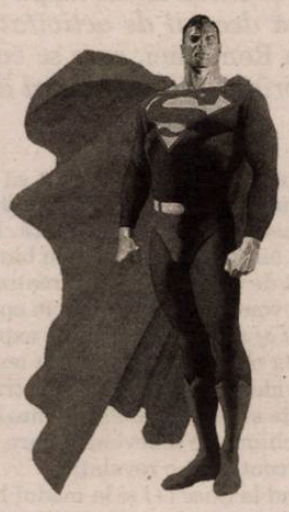

Miracol
o crede pe cuvînt pe Steluța.

Să citim povestea: Miracol vrea să fie un „super-erou iubit de toată lumea", conform oricărui obiectiv serios de dezvoltare personală. El este ajutat de Steluța, o zînă care poartă o coroniță de, evident, stele. Ea îl învață pe Miracol să își observe propriul eu, arătîndu-i calea către sine însuși. Nimic mai simplu: „E nevoie să te privești cu mult calm și cu multă iubire. Respiră adînc și transmite iubire lumii tale interioare. Imaginează-ți că o iubești din toată inima. Și urmărește aerul care intră în năsucul tău și apoi în corpul tău, apoi cum iese, și apoi din nou cum intră și tot așa." Ca să fiu sinceră, n-am înțeles bine cum dau de mine însămi, tot lucrînd cu năsucul.

În fine, Miracol o crede pe cuvînt pe Steluța și, după o încercare eșuată, reușește să intre în el însuși. Ce credeți că descoperă acolo? Inimă? Emoții, amintiri? Ficat? Speranță? Nici vorbă: „În fața sa stătea Cosmosul cel plin de stele, planete, sisteme solare, galaxii, și cîte și mai cîte." Din tot balamucul acesta astral, nu lipsește decît Dumitru Prunariu...

În Cosmos, Miracol se împrietenește cu o steluță-albină, care este de fapt chiar gîndul lui (nu știm de ce gîndul este reprezentat sub formă de albină și nici cum arată o steluță-albină, dar nici nu sîntem, probabil, suficient de dezvoltați...). Aceasta îi promite că îl va ajuta să ajungă la „comoara prieteniei", dar, din păcate, Miracol, după ce a stat de vorbă cu o zînă, după ce a văzut că interiorul lui e plin de galaxii lenticulare și stele de carbon, declară, ingrat, că nu crede în magii.

Și un ultim detaliu: Steluța îi explică personajului principal că lui i-a apărut în minte sub formă de zînă fiindcă lui îi plac zînele, dar altora le apare sub formă de bărboși, de exemplu. Fără comentarii.

Ca să fiu sinceră, cartea și-a atins, pe căi nebănuite, miraculoase, scopul: sînt mai „dezvoltată personal", privesc cu mult calm și cu multă iubire cum o editură didactică renumită pune pe piață la prețul de 31 de lei o asemenea rețetă de omletă interstelară, în scopuri educative. Firește, n-am uitat să urmăresc cum intră și iese aerul din năsucul meu.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Timid, spre suflul de toamnă

În sfîrșit se simte, în aer și oriunde, cum trece vara, cum se duce-ntr-ale ei, așa cum a venit. Și cum a pus stăpînire pe noi într-un mod brusc, tiranic și fără drept de apel. Obligîndu-ne la un soi de prizonierat în propriile apartamente, birouri ori mașini, pe sub boarea aerului condiționat. Și schimbîndu-ne, *volens nolens,* tabieturile de zi cu zi.

Pe mine, una, valul nedorit și atotstăpînitor de căldură, ca un clopot de metal încins, ca o uriașă plasă invizibilă, aparent fragilă, dar, de fapt, imposibil de străpuns, m-a copleșit. Nu credeam, pînă acum, că aș fi victima intemperiilor și a exteriorului. Dar în vara asta m-am simțit chircită și minusculă pe sub aerul ăsta dogoritor care aproape că mi-a alterat modul de a fi. De frica lui am devenit, cel puțin temporar, mai precaută, modelîndu-mi, pentru vreo două-trei luni, un fel de viață mai austeră și mai anostă. Care se desfășura, în mare parte, în interior, fără excese inutile de genul băuturilor alcoolice ori al mîncărurilor grase, opulente, și în general gustoase, fără mișcări în exces – pe scurt, cumpătat pînă la plictiseală sau chiar greață. Fără mari profunzimi filozofice, ci, mai curînd, plin de gînduri pragmatice, de supraviețuire și organizare.

Obiceiul zis burghez al plecării din urbe pe timp de vară, chiar în anodinele locuințe de la țară, se dovedește, în atari condiții, de-a dreptul binevenit. Nu voi mai face fițe, de-acum încolo, cînd mi se va vorbi despre iarba verde și cîntecul mierlelor în răcoarea de la Sinaia, de pildă. Voi alege mai cu înțelepciune locurile în care-mi voi petrece nu doar cîteva zile, val-vîrtej, ci vreo două săptămîni pline de tabieturi, printre care dusul pînă la mare și restaurantul Popasul pescarilor, e o terasă mică și lemnoasă, uitată pe malul mării. Într-o zi, ne-a prins acolo o furtună și ne-am adăpostit cu un cocktail în față sub acoperișul precar, împreună cu proprietarii. M-am simțit ca-ntr-un film cu scriitori în criză de inspirație, care pleacă să și întorsul de la masă, culesul reglementar de floricele, în buchete potrivite, și adăstatul pe la tarabele cu pseudo-artizanat, totul, însă, în aer liber.

I-am spus, politicos,
despre gîndacii de sub chiuvetă.

Eadevărat că și anul ăsta, pe lîngă regimul de cazarmă din propriul apartament, am fost plecată puțin și în locuri respirabile. De pildă, la mare. Unde m-am bucurat de deliciile plajei generoase și pustii din Olimp și dintre Olimp și Costinești, pe care puteai merge liniștit cel puțin o jumătate de oră, întîlnindu-te doar cu pescărași, rațe, cîțiva pescari și, uneori, nuntași în căutare de locuri potrivite pentru poze. Era o plăcere să hălăduiești pe acolo, admirînd fostele hoteluri cu nume de regiuni neoașe de pe faleză, pe cale de prăbușire, vînînd ce mai aduce marea la țărm și pîndind dacă pescărușii au mai prins vreun pește. Undeva, prin mijlocul drumului între ce a mai rămas din Panoramicul din Olimp într-o plimbare pe plaja de lîngă casa unde se retrăseseră, și, deodată, li se schimbă întreaga viață.

Mie nu mi s-a schimbat nimic în mod radical (sau, poate, n-am băgat de seamă...). Am continuat cu vara de campanie, apoi a urmat Belgradul, despre care am povestit. Din care, e adevărat, a mai rămas nespusă o banală întîmplare: într-o seară, întorcîndu-mă în camera din hotelul elegant, dar nu prea curat, am simțit foșnete, mai peste tot. Lăsasem un geam deschis și diverse insecte zburătăceau isteric prin încăpere. Ajungînd la baie, văd, pe jos, doi gîndaci mai puțin zburători: unul măricel și negru, și un altul mic și roșu. Pentru cel negru nu pot băga mîna în foc că era de interior, dar pentru cel roșu garantez că era de-al nostru, tradițional, de bloc bucureștean (și belgrădean, pare-se...) în care nu se făcuse dezinsecția. Destul de disperată, cu gîndul la somnul meu brusc amenințat, am acționat prompt: am alungat gîndacii sub chiuvetă, am dat cu spray-ul anticăpușe și țînțari pe care-l aveam la mine și am astupat „ieșirea" cu un impecabil prosop alb făcut sul.

Nu s-a mai întîmplat nimic pînă a doua zi dimineață, cînd a urmat confruntarea cu recepționera. Care, de fapt, nu a fost o confruntare reală, pentru că ea era drăguță, și se agita mult încercînd să-și facă treaba pe acolo. Eu i-am spus, politicos, despre gîndacii de sub chiuvetă, ea mi-a răspuns, la fel de suav, ca va comunica managementului, care va trimite pe cineva să se ocupe de ei. Mi-am amintit de o prietenă de-a mea în a cărei cameră dintr-un hotel vienez venea în fiecare seară un șoarece, și care i-a spus femeii de serviciu să nu cumva să-i facă ceva, pentru că ea o să aibă grijă de el, și îi va pune de mîncare.

Eu nu a trebuit să-i hrănesc pe cei doi gîndaci. Au dispărut. Și, odată cu ei, din fericire, și o parte din spaimele mele legate de insecte, singurătate și întuneric. Dar au marcat și sfîrșitul unei veri extreme, aproape o calamitate. Din care am supraviețuit. Și care, încet-încet, a lăsat locul unui suflu timid de toamnă, pe care-l simți cînd îndrăznești să deschizi geamul, pe-nserat. Mare lucru că, măcar, poți îndrăzni.

„Tehnologia ne aduce pe toți, tineri sau vîrstnici, în același punct“

– interviu cu Adrian DESPOT –

***Adrian Despot** (n. 1976) este vocalist și chitarist în trupa Vița de Vie, care anul trecut a împlinit două decenii de activitate, și noul membru în juriul emisiunii* Vocea României, *care se va difuza pe PRO TV, începînd cu 8 septembrie, în fiecare vineri de la ora 20,30.*

Anul trecut, Vița de Vie a scos EP-ul Șase (+) *dintr-o proiectată serie; cum arată întregul proiect?*

Proiectul este un album dublu, intitulat *Șase/Șase*. Prima parte, *Șase (+),* a apărut anul trecut în toamnă, urmînd ca a doua lui jumătate, *Șase (-),* să apară în curînd. Acest „în curînd“ are un termen de livrare destul de generos, cu atît mai mult cu cît am ținut ca fiecare piesă din cele șase să fie însoțită de un videoclip. Am scos deja primul single, „Haihui“, urmînd ca al doilea, „Dur, de-a dura“, să apară în toamnă. Nu este un album-concept, în sensul clasic al sintagmei, însă este construit în jurul unei metode noi de lucru, și anume aceea de a livra *„one single at a time“.*

Anul trecut am împlinit douăzeci de ani de activitate cu Vița de Vie și am început o mică joacă de-a numerologia. Pe fiecare 20 ale lunii, la ora 20, *subscriber*-ii noștri primeau în exclusivitate noul single. Pe 21 dimineața noi eram deja în studio și începeam lucrul la noul single. A fost o perioadă foarte creativă, *deadline*-ul de 20 ale lunii forțîndu-ne să rămînem concentrați.

Există cîteva schimbări orchestrale (coruri, instrumente noi, colaborări cu artiști non-rock); au legătură cu perioada voastră unplugged?

Albumul *Acustic* (2013) ne-a redefinit conceptul muzical și, implicit, modul de abordare a muzicii. Am încercat să aducem emoția în prim-plan și, reușindu-ne, lucrul acesta a creat dependență. Printre altele, am renunțat sau, mai bine zis, am scăpat de timiditate și am realizat că nu este nevoie să ne ascundem în spatele unui *„wall of sound“* pentru a ne exprima trăirile. Ba chiar din contra, ele ies mai bine în evidență atunci cînd sînt tratate cu tandrețe și responsabilitate muzicală. A fost o schimbare binevenită, care, pentru noi, a contat cît o revelație.

Revenind la *Șase (+)* și la modul lui de compoziție, am realizat că, dacă ai puterea să te lepezi de orgoliul creatorului și ești suficient de atent la strigătul nounăscutului, melodia în forma de demo – în cazul de față – îți spune singură de ce are nevoie și cum dorește să fie construită. Nu ne asumăm credite prea mari pentru asta, cel mai plăcut sentiment de pe Pămînt este să ne lăsăm în voia muzicii și sîntem binecuvîntați că avem acces la acest proces. Sîntem un fel de moașe, dacă vrei.

Ați debutat cu album pe casetă audio, ați scos apoi CD-uri, iar acum, în epoca streaming*-ului, a clipului video convertit în mp3 și a YouTube-ului folosit ca radio, a reapărut moda vinilului. Cum vezi aceste schimbări?*

Este foarte interesant să fii contemporan schimbării. Trăim un fel de Renaștere, în care lucruri noi se nasc și se dezvoltă în timp real. Putem spune că ne aflăm într-un moment zero al umanității, în care tehnologia ne aduce pe toți, tineri sau vîrstnici, în același punct, iar predicțiile despre viitor, chit că sînt ale unui puști sau ale unui octogenar, au aceeași valoare. Nimeni nu știe încotro ne îndreptăm, iar asta îmi lasă un sentiment fantastic, un amestec ciudat de teamă și curiozitate.

Prin natura mea, sînt adeptul schimbării și încerc și eu, ca mulți alții, să găsesc un sens clar și o direcție concretă. E imposibil însă, dacă pînă acum am mers pe drumuri bătătorite, acum călcăm pe drumuri care se construiesc chiar în fața pașilor noștri. Cea mai mare greșeală în prezent este să rămîi un nostalgic al vremurilor trecute. Deși se mișcă cu o viteză amețitoare, roata asta nu se mai învîrte, s-a dezlipit de spițe și are acum o formă liniară. Merge doar înainte.

Cu toate că merge înainte, OCS și Byron au scos albume-omagii de cover*-uri după piese din istoria rock-ului românesc; pe voi nu v-a tentat să revizitați începuturile?*

Viata e prea scurtă, iar procesul de creație mult prea interesant pentru a avea timp de așa ceva. Poate suna arogant, însă odată ce ai fost acolo, în punctul acela de proximitate demiurgică, ești prins pe viață. Nimic altceva nu mai contează, restul cade în derizoriu. Și zic că poate părea arogant pentru că trebuie să fi fost acolo pentru a înțelege. E ca și cum ai încerca să explici unui om care nu are copii cum te simți atunci cînd ai. Copiii aduc cu ei schimbări hormonale majore și un set complet nou de stări și emoții, inexistente pînă în acel moment. Trebuie să le trăiești pe propria piele pentru a înțelege.

Dar te interesează, cultural vorbind, istoria rock-ului de la noi?

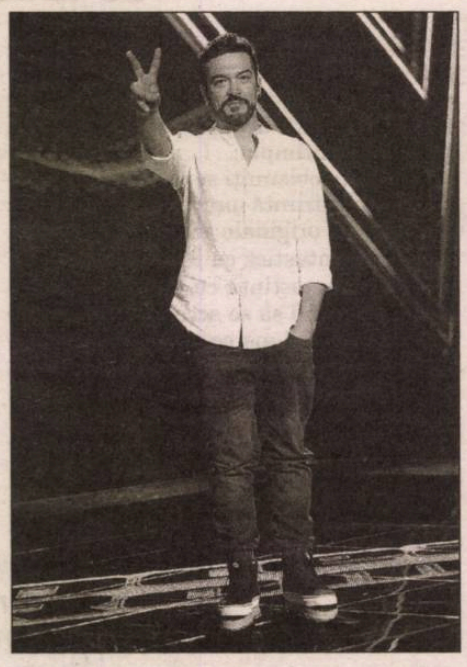

Sigur că da. Ei sînt maeștri cu care am crescut, ei au fost catalizatorul care m-a pus pe mine în mișcare. Așa începe totul, printr-un proces de mimetism. Am vrut să fiu ca ei, să arăt ca ei, să cînt ca ei. Prin prisma asta, pot spune că am avut cei mai buni profesori. I-am studiat și analizat necontenit. În tot acest proces de divinizare însă, fiindcă pentru mine au fost și rămîn niște zeități, trebuie să intervină un moment crucial, acela de debarasare și de eliberare a propriei identități.

În continuare, sînt mult mai pasionat de nou decît de vechi. Vechiul îl știu pe de rost, din scoarță în scoarță, iar perpetua lui venerare blochează accesul către nou, blochează accesul către dezvoltare și creează false impresii, de genul „nu se mai face muzică cum se făcea“ sau „toată muzica s-a scris în '60-'70“. Fals! Există nou cel puțin la fel de valoros și acesta vreau să facă prima pagină, acesta trebuie adus în prim plan. Muzica, arta în general, trebuie să fie într-o continuă mișcare și fiecare trebuie să contribuie cu umila sa prezență la împingerea lucrurilor mai departe. Venerarea la infinit a vechiului ține lucrurile pe loc. Repet, spun asta cu toată smerenia.

„Vocea este acolo“

Atunci hai să ne ocupăm de nou: cum ți se pare că arată scena rock de la noi de acum?

Vestea bună este că scena rock există, în ciuda tendințelor pieței. Deși muzica rock nu mai este în prim plan în media și astăzi nu mai este *cool* să fii rocker, cum era în anii '90, de exemplu, sînt totuși mulți puști care se apucă să cînte la instrumente și își fac trupe. Se cîntă și se scrie în continuare cu aceeași sete de muzică.

Astăzi pare mai ușor ca niciodată să te faci auzit, mulțumită platformelor digitale, însă în același timp este și mult mai greu, pentru că nu mai este suficient să fii bun, trebuie să fii foarte bun ca să răzbați din noianul de trupe. Plus că pe net competiția nu se mai dă între trupe de același nivel, acum toată lumea concurează cu toată lumea. Timpul consumatorului este din ce în ce mai redus, pentru că este zilnic bombardat cu tone de informație, iar alternativele sînt doar la un click distanță. Trebuie să îl prinzi din prima. Nu ai reușit, a plecat pe altă pagină și șansele să se întoarcă sînt destul de mici. Este greu, dar și foarte provocator în același timp, pentru că, repet, este un sistem care te silește să fii foarte bun.

Nu te-a tentat niciodată un album solo? La ukulele.

Hmm! Am niște colegi extraordinari, care mi-au permis toate capriciile. Exagerînd puțin, pot spune că fiecare album Vița de Vie este un album solo de-al meu și le sînt recunoscător pentru susținere. Piesele, versurile, producția, înregistrarea și mixajul, toate sînt făcute de mine, după capul meu. Am avut norocul să-mi fac albumele cum am vrut, cînd am vrut, să am sprijinul celor mai buni muzicieni pe care i-am întîlnit și care, ca și cum nu ar fi fost suficient, îmi sînt și cei mai buni prieteni. Nu am trăit nici o secundă frustrarea neexprimării, nu am simțit niciodată nevoia unui alt proiect.

Are legătură faptul că ești în juriu la Vocea României *și cu o oarecare nostalgie după începuturile tale la* Școala Vedetelor?

Foarte posibil. A fost o perioadă foarte frumoasă din viața mea, pe care nu am putut sau nu am știut s-o savurez la momentul respectiv. Cel mare cîștig a fost întîlnirea și apoi prietenia cu Titus Munteanu, profesional, dar mai ales uman. În timp am realizat că a fost unul dintre mentorii mei, fără ca nici unul dintre noi să țintească lucrul ăsta.

Ce-ți place cel mai mult în a fi mentor de voci?

Faptul că am șansa să lucrez cu tineri încă neformați și că pot planta în ei semințe ale crezului meu artistic. În plus, este o echipă de peste două sute de oameni care trage la acest mamut al televiziunii românești, oameni la fel de dedicați și pasionați de ceea ce fac, la fel ca și mine. Și acolo unde este pasiune și profesionalism, eu mă simt acasă.

Cum îi ajuți pe cei talentați să-și găsească vocea?

Vocea este acolo, ea trebuie doar pusă pe un piedestal stabil, format din premise corecte, intenții curate, așteptări realiste, organizare și multă muncă. Nu caut niște timbre anume, ci mai degrabă niște caractere cărora vocea să le devină ambasador. Se spune că ochii sînt oglinda sufletului. Mi-aș dori ca și vocea să fie la fel. Asta înseamnă, din punctul meu de vedere, să-ți găsești vocea, să te găsești pe tine. Restul e doar tehnică.

Pe tine cine te-a atras înspre muzică și cum ți-ai descoperit stilul?

Am fost împins către muzică de mama mea, la fel cum un profesor de înot își împinge cursantul în apă la prima oră. Au urmat cîțiva ani de chitară clasică, o pauză de un an întreruptă de o revelație și apoi o perpetuă perioadă autodidactă, presărată din loc în loc cu studii academice. Am mers tot timpul pe naturalețe și am lăsat personalitatea mea, în diferitele ei grade de dezvoltare, să se manifeste artistic, liber, fără constrîngeri stilistice.

Îți place vocea ta?

Îmi place atunci cînd reușește să transmită emoție, iar asta este valabil pentru orice altă voce. Sînt multe voci care sună frumos ca instrument în sine, dar cărora le lipsește emoția, și sînt voci mai puțin estetice, dar încărcate de emoție. Aleg întotdeauna varianta a doua. Nu sînt adeptul atletismului în muzică, ci mai degrabă al striptease-ului emoțional.

a consemnat Marius CHIVU

Chestionar

- Primul album cumpărat: *Holograf III,* vinil.
- Albumul care ți-a schimbat viața: Sînt multe, dar să zicem Alice in Chains, *Dirt.*
- Albumul pe care l-ai înțeles mai tîrziu: Black Sabbath, *Paranoid.*
- Cel mai prețios album din colecția ta: Pink Floyd, *Dark Side of the Moon,* prima ediție, vinil.
- Cu ce muzician din lume ai colabora: Cu toți, nu aș rata unul.
- Cu ce muzician din istorie ai fi colaborat: Debussy.
- La ce concert ți-ar fi plăcut să fi fost: Rage Against The Machine, dar poate se întîmplă o minune și-i prind.
- Cîntecul de care nu te-ai săturat niciodată: Joni Mitchell, „Woodstock“.
- Muzicianul român pe care-l admiri cel mai mult: Nicu Alifantis.
- Albumul românesc rock favorit: Phoenix, *Cantafabule.*
- Ce muzică ai trimite într-o capsulă spațială să întîlnească alte civilizații: Ceva simplu și intens, chitară acustică și voce.
- Plăcerea muzicală vinovată: Cesaria Evora, „Besame mucho“.
- Un *cover* preferat: Gary Jules, „Mad World“ (Tears for Fears).
- O carte preferată: *Elevul Ḍima dintr-a șaptea.*
- Un film preferat: *La vita è bella / Fight Club.*

Nora IUGA

O viață în schimbul unei turnătorii

– Thomas Bernhard la TLB (Laboratorul Teatral București) –

De fiecare dată cînd merg la teatru mă încearcă o emoție asemănătoare cu starea care precede propria mea implicare în actul creator, un fel de trac, un amestec de frică și nerăbdare, comparabil cu acea tulburare greu de definit pe care o numim „inspirație". Un subiect care te asaltează din foarte multe direcții se naște greu. Eu însămi, creînd literatură cu participarea întregului meu trup, ca unul ce nu-și poate gîndi textul decît interpretîndu-și-l în fața unui public, nu pot fi un spectator pasiv – eu sînt pînă la identificare și cel care devorează, și cel care se lasă devorat. Nimic nu mi-am dorit mai mult în viață decît să fiu actriță, poate de aceea știu să fac distincția între aprecierea *publicului* și cea a *criticii*. Dar destul despre mine.

Am rămas cu mentalitatea veche, aceea că teatrul este o artă scenică mult mai rafinată și mai pretențioasă, făcută să se adreseze unui public mai select decît filmul, care se poate produce în serie, ca spectacolele de varieteu sau cele cu tematică declarat politică sau de acțiune, menite, evident, să declanșeze reacții imediate și să aducă profit. Dar destul cu divagațiile.

Caut o casă la nr. 39 pe strada Aurel Vlaicu, care se intersectează cu Bulevardul Dacia. Nici vorbă de o instituție culturală; o casă oarecare, ca mai toate locuințele funcționărimii bucureștene de la începutul secolului trecut. Acolo, curios, urmează să aibă loc un spectacol de teatru. Nu, nu e o joacă de copii care improvizau pe vremuri piese cu Scufița Roșie și cu lupul, cînd bunicii aveau musafiri, e chiar ultima reprezentație – cu atît mai emoționant – cu piesa *Am Ziel (La țintă)* de scriitorul austriac Thomas Bernhard, sau în alte variante *Totul e bine cînd se termină cu bine* ori *Scapă cine poate*. La intrarea în casă, mă întîmpină Klaus Christian Olasz, consul la Ambasada Republicii Federale a Germaniei și gazda serii, în distribuție mulțumindu-se cu rolul sufleorului, părînd – culmea! – pe scăunelul lui modest de după ușă un fel de Zubin Mehta la pupitrul de dirijor. Două camere mobilate în stilul anilor '40, într-una, măsuțe identice, aliniate în dreptul pereților, acoperite cu șervețele negre. Pe ele se află cești mici, după moda epocii, în care aburește cafeaua turcească. N-am de gînd să vă descriu tot mobilierul celor două încăperi, nici cărțile străine, îmbrăcate în piele, din rafturile acoperite cu geamuri, nici masa mare din sufragerie, nici lustra. Vreau să vă introduc în atmosfera unui timp prezent care coexistă *acum* și *atunci*, atît în *realitate,* cît și în *ficțiune,* fără să apeleze la artificiul decorului, înghițindu-și spectatorul în convenția scenică cu perversitatea chitului care-l înghite pe Iona. În rolul principal, Ramona Olasz, o actriță tînără, formată la Teatrul din Timișoara, în ciuda aerului sportiv, deschis, ferm, camaraderesc pe care-l degajă de-ndată ce-o cunoști, reușește să dea viață unor personaje de un dramatism pînă la limita suportabilității. Cu spectacolul actual, realizează o performanță actoricească remarcabilă, schimbînd registrele de la o replică la alta și obligînd spectatorul s-o urmeze cu sufletul la gură. Rar am întîlnit un actor atît de tînăr să îmbine atît de perfect emoția cu ideea cum o face ea. Pe parcursul întregului spectacol, pe care îl susține aproape singură, este acompaniată, mai mult episodic, de doi parteneri: fiica timidă și ascultătoare, care nu iese din cuvîntul mamei, interpretată de Ioana Predescu, comunicîndu-și inteligent și sensibil dramatismul trăirii mai mult prin tăcere și, în rolul tînărului dramaturg, de George Bîrsan, care reușește cu destul aplomb să țină piept torentului verbal al personajului central, parcurgînd un registru interpretativ foarte variat. Drama lui Thomas Bernhard, unul dintre cei mai importanți scriitori ai Austriei, cunoscut mai ales prin virulența mesajului cu care atacă direcția greșită a societăților „evoluate", unde adevărata calitate, valoarea umană și tot ce ține de spirit și sentiment se cumpără și se vinde, transformînd idealul și aspirația într-un troc meschin și reducînd, de cele mai multe ori, iubirea la avantajele pe care ți le dă încheierea unei afaceri profitabile – căsătoria cu o turnătorie – atinge, în acest cadru familial, tensiunea maximă. Într-un asemenea context, pe care eu nu-l pot reduce doar la un mesaj strict politic, adaptat la istoria autohtonă care a adus la dezastru o „societate civilă" ce începuse să prindă cheag și în țara noastră, portretele liderilor comuniști (Ceaușescu, Brejnev ajungînd la Iliescu și la mineriade) cred că diminuează sensibil viziunea de ansamblu a alienării și dezumanizării unei lumi care nu mai știe încotro s-o apuce. Cunoscutul verdict *J'accuse!* e, aici, mult mai virulent și cu bătaie infinit mai lungă, fiind vorba de degenerarea globală a unei lumi cupide care trăiește doar pentru „a avea", o lume aservită banului, în care suprema dovadă de inteligență e boicotarea valorilor morale și asigurarea unei vieți care să-ți ofere totul de-a gata, unde tînărul întrebat de un reporter ce vrea să facă în viață să răspundă, invariabil, „să mă distrez" și bătrînul – „să fiu eutanasiat". Sigur, nimic nu se poate generaliza, nici descreierarea tinerilor, nici apocalipticile previziuni ale bătrînilor. Oricum, mesajul piesei lui Thomas Bernhard m-a făcut să văd că ne îndreptăm spre o existență în inexistență. Faptul că piesele *Minetti* (1979) și *Înainte de pensie* (1981), de același autor au fost puse în scenă la noi chiar în a doua jumătate a secolului XX, fără o cenzură prea rigidă, la Teatrul Mic, sub conducerea lui Dinu Săraru, nu mă miră prea mult, ele bucurîndu-se, de altfel, și de o distribuție remarcabilă (Octavian Cotescu și Ștefan Iordache). Piesa *La țintă* a mai văzut lumina rampei în România cu ocazia unui turneu al Teatrului din Graz la Timișoara (2008). În viziunea actuală, înțelegînd prin aceasta întreaga concepție regizorală, semnată tot de Ramona Olasz, prin prescurtarea textului și transpunerea întregii acțiuni de pe scenă într-o casă locuită, rupe total convenția scenică, mutînd drama în viața de toate zilele a oricărui om de acum, de aici și de oriunde. Un mare eveniment teatral, așa cum, din păcate, nu mi-a fost dat să văd nici la Berliner Ensemble, nici la Teatrul Central din Stuttgart, încheindu-se apoteotic cu celebrul cîntec popular german al celor care își cer dreptul la cuvînt, *Die Gedanken sind frei* („Gîndurile sînt libere"), interpretat chiar de „sufleur", care realizează efecte excelente și pe parcursul acțiunii, intervenind liber în replica protagonistei, dînd glas unui fel de gînd ascuns al spectatorului. Foarte „la țintă" aceste scurte intervenții. Spectacolul în această viziune nouă, revizuită, mi se pare absolut inedit, nu numai pentru o direcționare mai eficientă a mesajului, dar și pentru lărgirea ariei lui de adresabilitate mai rapidă și mai directă, fără intermediul scenei, la spectator. Cînd s-a terminat acest *five o'clock,* și gazdele, și musafirii aplaudau împreună frenetic, cu lacrimi în ochi, iar *Die Gedanken sind frei* continua să-mi cînte-n urechi. Și poate că fiecare se gîndea la ce-l durea pe el personal, și poate că fiecare își sacrificase, într-un fel sau altul, viața, pentru o turnătorie care dăduse faliment, sau scrisese o piesă de teatru fluierată la premieră, fiindcă nu respecta canonul obișnuit, de care te poți izbi zilnic pe net sau la televizor... Și sigur că, în acest caz, replica proprietarului turnătoriei, „Totul e bine cînd se termină cu bine", îmi amintește și de „Ce contează, Jean boxează", ca și de cealaltă replică, „Scapă cine poate", care par copiate de pe pancartele demonstranților din Piața Victoriei. Cum să nu te gîndești la Ordonanța 13 sau la vînarea DNA-ului, că doar de-asta ai creier, să faci asociații. Fără îndoială, piesa a cunoscut un succes frenetic la ultimul spectacol; acum, cînd consulul german Klaus Christian Olasz și soția lui, excepționala actriță Ramona Olasz, vor fi pus deja piciorul pe scara avionului care îi va duce la Berlin, eu mă voi gîndi încă multă vreme că și Putin, și Trump, și Macron, și Angela Merkel, și Papa de la Roma puteau avea un rol în piesa asta... și eu, și tu, și el, de ce nu?

***Nora Iuga** este scriitoare și traducătoare.*

PUBLICITATE

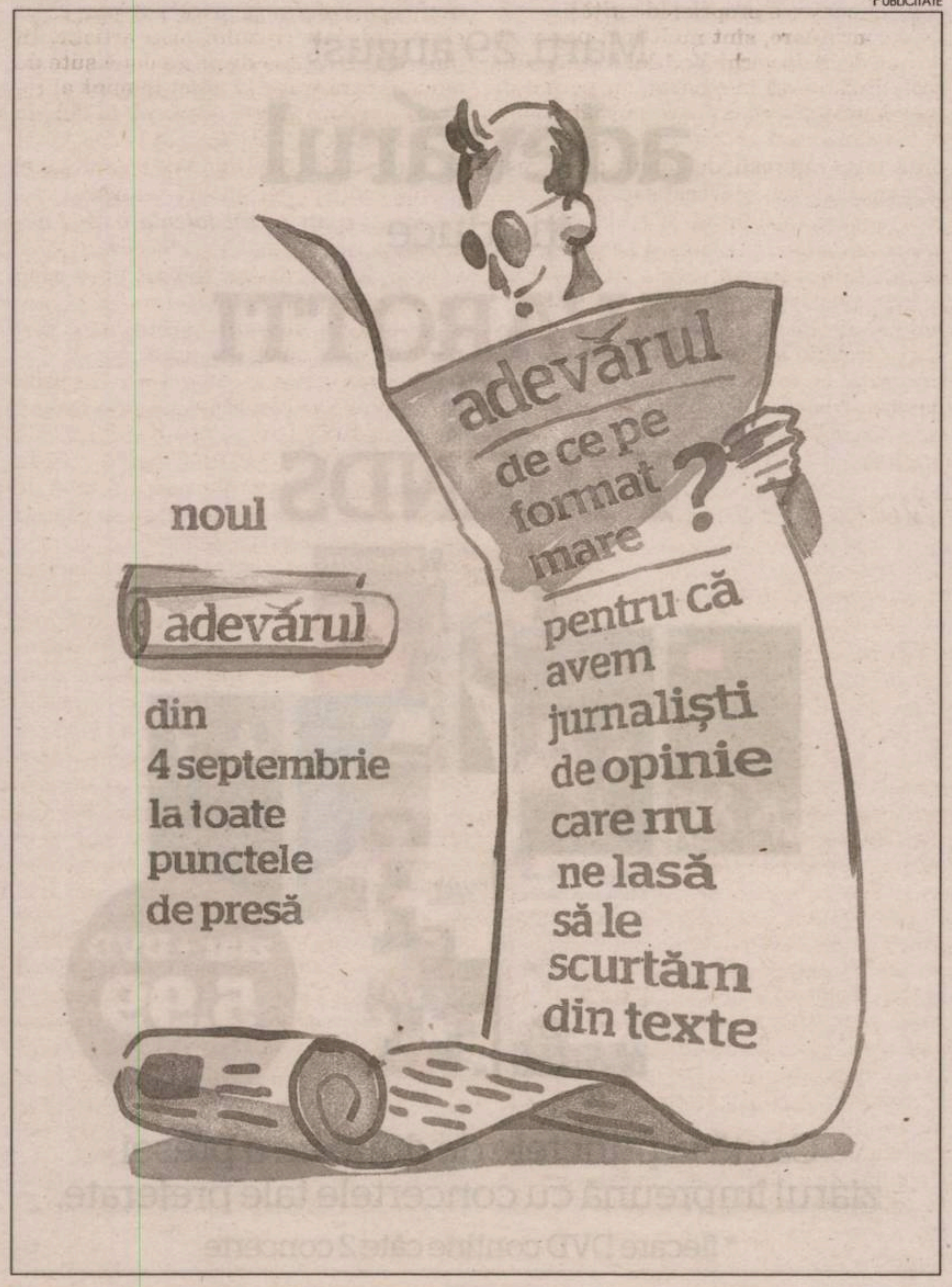

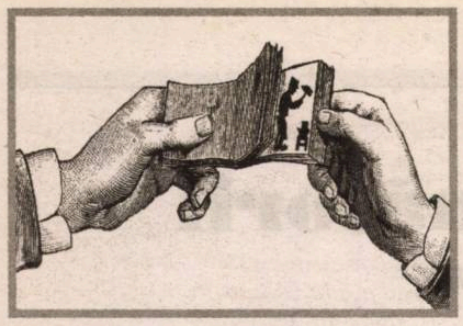

● **Emil Iordache, *Pîrtia*, Editura Polirom, 2017.**

Marius CHIVU

feedbook

Comunism provincial

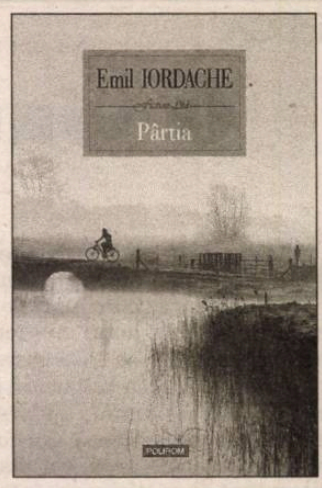

Pîrtia este romanul secret al unui mare traducător din limba rusă și ceea ce se cheamă un roman de sertar. Emil Iordache (1954-2005) a început să scrie acest mic roman în toamna anului 1983, pe cînd era profesor într-un sat din județul Botoșani și pe cînd făcea, în paralel, traduceri din clasicii ruși. Pentru cei care nu acordă prea multă atenție traducătorilor, trebuie menționat că lui Emil Iordache îi datorăm peste treizeci de cărți traduse din opera unor Pușkin, Tolstoi, Gogol, Dostoievski, Harms, Bulgakov, Platonov, Blok, Makanin, Erofeev sau Nabokov. Pe lîngă traduceri, Emil Iordache, care a fost și profesor la Catedra de Slavistică a Universității „Al.I. Cuza" din Iași, a publicat și o duzină de volume cu eseuri de critică literară, dar acest mic roman neștiut este marea surpriză a operei sale.

Manuscrisul cărții, încredințat la mijlocul anilor '80 unui prieten, a rămas la acesta vreme de cîteva decenii, pînă cînd a fost găsit și restituit soției traducătorului care, între timp, murise. Se pare că nici măcar soția nu știa de existența manuscrisului și, în general, nu se cunosc prea multe despre geneza acestei cărți, în afara unei date intermediare a lucrului la manuscris și a unei notițe care spunea: „depus la Editura Cartea Românească la 17 aprilie 1984". De ce traducătorul nu i-a spus propriei soții că scrie sau că terminase de scris un roman? Chiar fusese depus manuscrisul la editură? Și dacă da, de ce nu a fost publicat? De ce nu mai fusese interesat Emil Iordache să-și recupereze manuscrisul de la prietenul său și să încerce să-l publice după Revoluție? Își pierduse cu totul interesul și nu-l mai considera suficient de bun? Indiferent de răspunsurile la aceste întrebări, e straniu cum cineva scrie un roman și apoi îl abandonează la un prieten vreme de cîteva decenii fără să se întoarcă la el și fără să vorbească despre el cu nimeni niciodată. Dacă ar fi să găsesc o explicație, ar fi că i era teamă ca la recitire să nu fie dezamăgit de ceea ce scrisese, asta dacă nu cumva Emil Iordache nu era de-a dreptul convins că romanul nu mai merită publicat, lăsînd cu bună-știință manuscrisul la mîna destinului, sperînd, eventual, că postumitatea îi va oferi minima rațiune a tipăririi. Aceste întrebări își au cu atît mai mult rostul cu cît romanul secret/abandonat a lui Emil Iordache merită citit.

Plasat la începutul anilor '80 – „în plină Epocă de Aur", după cum apare formulat pe copertă – romanul este o vignetă de mediu al unui tîrg (orășel, urbe, localitate) de provincie unde personajele principale sînt cadre didactice (cel mai probabil, autorul s-a inspirat din propria experiență de profesor de școală rurală). Intriga este banală și neînsemnată în sine: directorul încearcă să destituie o tînără educatoare exhibiționistă (care în timpul unui chef își arătase sînii de la geam) pentru a oferi postul fiicei responsabilului pieței. Dar acest episod inofensiv, mai degrabă amuzant decît nociv, nu face decît să pună în mișcare și să întrețină un întreg mecanism al corupției instituționale sau măcar al traficului de influență drapat în ipocrita morală comunistă. Aproape tot ce se întîmplă în plan secundar este mai interesant, cel puțin astăzi, ca imagine a vieții într-un orășel de provincie din perioada comunistă: felul în care absolvenții de studii superioare primeau repartiții nedorite și erau obligați să-și ducă viețile sub semnul temporarului și apăsați de frustrări; felul în care viața privată era chestionată instituțional și dezbătută la comun (de unde și sensul pragmatic al substantivului „comunism"); felul în care sexualitatea înaintea sau în afara căsătoriei afecta viețile și deturna carierele (numai prin faptul că avortul apare ca o practică ilegală rezolvată pe ascuns și era deajuns ca romanul să nu treacă de cenzură); felul în care viața minorităților apărea ca o problemă imposibil de controlat de autoritățile comuniste (cum este cea a țiganilor ale căror fete minore abandonau școala pentru a se mărita – *vezi și fragmentul de mai jos);* felul în care existau lipsuri în comerț (la un moment dat cineva intră într-un restaurant unde nu există cafea) sau felul în care, spre exemplu, Casa de Cultură nu avea încălzire centrală, fapt care-i atrăsese supranumele Casa de Căldură.

Cum spuneam, în contextul de atunci toate aceste lucruri erau mai mult sau mai puțin inacceptabile pentru o operă de ficțiune. Tîrgul de provincie lipsit de idealuri personale și profesionale oferă imaginea unei întregi țări. În orășelul fără nume, botezat doar cu majuscula S, viața e ternă, iar oamenii – mici, cu probleme mărunte, dar supradimensionate într-un context social apăsător. Un banal director de școală pare să aibă o putere nejustificată, el se prevalează de o prezumție de importanță ridicolă în fond. Tînăra educatoare exhibiționistă, element cu potențial perturbator pentru ipocrita morală educațională, i se opune fățiș, devenind imaginea unei disidente locale voluptuoase, dorite în secret de toți.

Pîrtia e un roman cel puțin interesant și oricum bine scris. În plus, conține destule lucruri pe care cenzura comunistă le-ar fi găsit inacceptabile, iar dacă manuscrisul a fost cu adevărat depus la editură, nu e surprinzător că n-a fost publicat. Aproape totul este neconform cu morala și cu imaginea societății comuniste, deși pentru cititorul tînăr de astăzi astfel de detalii trec drept banale, oricum neobservabile din punct de vedere ideologic.

aproape de carte

Emil IORDACHE

Pîrtia

(fragment)

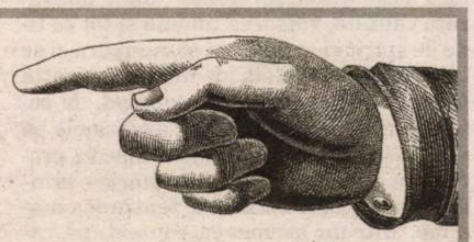

Dincolo de uzina electrică, aspectul îndestulător al străzii începuse să se degradeze; trotuarul era spart din loc în loc, semn că nu mai fusese refăcut de mult, gardurile erau mai mult din bețe de floarea-soarelui, iar casele se pitulau din ce în ce mai vizibil spre pămînt. Într-o curte văzu un cal mărunțel legat de o căruță țigănească și își spuse că de-acum încolo trebuie să fie mai atent: începea Cartierul Rufeni, cum îi spuneau în batjocură localnicii acestei margini de tîrg. Cartierul era locuit de țigani și aici trebuia căutat numărul 114, la care i se spusese că locuiește familia Ispir. Fusese trimis s-o aducă la școală pe eleva Ispir Magdalena din clasa a IX-a, al cărei nefericit diriginte era el, Codreanu.

Clasa, aleasă pe sprînceană, era cea mai dificilă din toată școala: majoritatea copiilor proveneau din Cartierul Rufeni și manifestau bine cunoscutul interes al nomazilor pentru carte. Dacă n-ar fi fost dorința unanimă a profesorilor de a avea promovabilitate de sută la sută în școală, mai mult de jumătate din elevi ar fi trebuit exmatriculați pentru absențe nmotivate sau pentru nivelul lor precar de pregătire. Eleva Ispir Magdalena, de la începutul trimestrului al treilea dispăruse din oraș, apărînd abia acum, după o lună și jumătate.

Codreanu se întîlnise de cîteva ori cu taică-său, dar acesta nu putuse sau nu voise să-i spună despre fiică-sa: zicea doar că bănuiește că ar fi plecat cu vreun bărbat (cu un „handralău", după cum se exprimase) și că bine a făcut, măcar de s-ar mărita mai repede, că el mai are șapte guri de hrănit. Cele șapte guri Ispir le hrănea trudind din greu cu acordeonul pe la nunți și cărînd toamna cu căruța tot ce putea fura de pe tarlalele din împrejurimi. Nici nu se putea pune problema unei amenzi: omul nu era angajat nicăieri și deci n-avea cu ce să plătească. Iar alte mijloace de constrîngere a unui părinte să-și trimită copiii la școală tovarășul Dulgherușu nu accepta...

În sfîrșit, Codeanu ajunse în fața unei porți pe stîlpul căreia era bătută în cuie o bucată de tablă cu numărul 114. În curte Codreanu îl recunoscu imediat pe stîlpul familiei. Nevăzînd nici un cîine, deschise poarta și intră.

– Bună ziua, zise el cu glas tare.

– Mulțămim, îi răspunse Ispir. Cu ce ocazie pe la noi, domn' diriginte?

– Am auzit că ți s-a întors fata... Și am venit s-o chem la școală, a lipsit tot trimestrul și n-a dat nici o teză...

– Păi, fata noastră se mărită, îi comunică acesta marea bucurie a familiei.

PUBLICITATE

Marți, 29 august

adevărul

îți aduce

PAVAROTTI & FRIENDS

Caută la punctele de difuzare a presei ziarul împreună cu concertele tale preferate.

* fiecare DVD conține câte 2 concerte

Merită?

Orice titlu aș fi pus articolului ar fi fost un clișeu. De ce? Pentru că subiectul este dezbătut în atît de multe articole, sub diferite forme, încît aș fi riscat încă din titlu să plictisesc. Întîmplarea nu are caracter de noutate și mă tem că nu va avea niciodată.

Iată întîmplarea așa cum am trăit-o. Vara, în instituții domnește un aer de relaxare pentru că cetățenii nu au chef de interacțiuni cu statul sau cu reprezentanții săi. Era dimineață și-n aer domnea parcă un parfum de plajă și de mare, iar vîntul calm miroasea a porumb fiert și gogoși cu zahăr. La asta mă gîndeam în drum spre instituția cu pricina, în această zi de august. La ghișeu, are loc următoarea discuție pe care o redau întocmai:

– Doamnă, fiți amabilă, am o firmă nou înființată și am venit să achiziționez Registrul. Da, am documentele.

– Ați depășit termenul de 30 de zile prevăzut de lege. În mod normal trebuie să plătiți amendă.

– Aoleu, amendă?! Cît este de mare?

– Păi, aveați termen la sfîrșitul lui iulie, acum sîntem la începutul lui august. 500 de lei.

– Doamnă, sînt la început de activitate, am depășit termenul doar cu 14 zile calendaristice. Nu pot plăti acum 500 de lei amendă pentru că n-am de unde.

– Eu vă înțeleg. Mai putem face ceva, să vorbesc cu inspectorul, să-i spun că sînteți o firmă la început de drum și că să nu apăreți cu amenzi pe firmă după prima lună, ca să fiți curat, să decidă inspectorul că eu nu decid, știți?! Așteptați în sală și vă chem eu.

– ...

– Am vorbit cu inspectorul, a zis că înțelege situația și că este de acord să vă dăm Registrul cu un avertisment. Nu veți plăti amendă, dar trebuie să îi dați jumătate din bani.

– Adică? Nu plătesc 500 de lei amendă, îmi dați Registrul, dar trebuie să îi dau 250 de lei, jumătate din sumă, domnului inspector?

– Da.

– Nu am 250 de lei acum.

– Atunci veniți miercuri, că luni și marți nu lucrăm, că e sărbătoare. Veniți miercuri, aduceți 250 de lei, îmi dați bănuții discret, ca să nu se vadă, iar eu vă dau Registrul.

Am ieșit tulburat din instituție și am pus mîna pe telefon. Mi-am sunat contabila ca să mă sfătuiască, ea rămînînd consternată după ce i-am povestit întîmplarea. Știa cum merge lumea, deși ei nu i s-a cerut șpagă niciodată. A pus treaba asta pe seama unui noroc chior, pur și simplu a scăpat. O altă persoană cu care am vorbit mi-a spus: „Așa merge lumea asta. Ești la mîna lor. Corupția, în istoria ei, începe cu funcționarul. De la ăsta pleacă totul. Azi ai ce să faci cu banii, iar funcționarul riscă și pentru 250 de lei. Poate o fi cerut ea, spunîndu-ți ție că, de fapt, inspectoru' a cerut, iar banii și-i bagă ea în buzunar, nu știm și nici n-o să știm. Asta e, n-ai cum să schimbi lucrurile astea, și peste două sute de ani va fi la fel.“ O altă persoană cu care am vorbit mi-a spus: „DNA? Ai înnebunit, te va ști toată Administrația dacă faci asta, iar la următoarea abatere ai rupt-o-n fericire cu ăștia! Ești la mîna lor, ți-ai deschis firmă acum, tu cum crezi că rezistă toate firmele astea?!“

Mi s-a uscat gura cînd mi-am dat seama despre ce e vorba. Știu și eu cum merge treaba, dar m-am simțit jignit, insultat pentru că ceva din prezența mea a lăsat-o pe funcționara respectivă să creadă că-mi poate pretinde bani. Probabil din cauză că am, așa, o anume față care inspiră milă și dă senzația că-s mai fraier atunci cînd aud cuvinte sensibile precum „termen“, „depășire“ și „amendă“. E clar că apariția asta, care emană seninătate și bunăvoință, trebuie să fie și este speculată de experimentata funcționară de dincolo de ghișeu. Mi s-a cerut șpagă sub pretextul că trebuie să încep *curat*. Asta înseamnă, în opinia funcționarului, „curat“: *fără amenzi, dar părtaș la infracțiunea de „dare de mită“*. Este de înțeles pentru mine faptul că femeia era gata să-și riște viitorul pentru 250 de lei, judecînd numai după modul cum m-a perceput. Habar n-are ce *hram* port și e clar că asta nici nu prezintă interes, de fapt. Puteam să sun la DNA, miercuri apăream la întîlnire cu bani marcați, iar acel viitor nu prea mai conta. Lumea acelei funcționare s-ar fi prăbușit abrupt...

Pentru funcționarul care citește acest articol: *Ai văzut vreodată, în realitate, interiorul unei pușcării? Cînd se-nchide-n spatele tău ușa grea de fier și vezi zidurile groase de beton, înalte de șase metri, supraînălțate cu sîrmă ghimpată, care-ți vor ține-n captivitate singurii ani care mai contează din viața ta de tînăr adult. Ai auzit înjurăturile aruncate de la ferestrele prin care distingi frenezia amenințătoare a celor care te așteaptă? Te-ai gîndit că îți vei pierde prietenii, casa, mașina, televizorul, tabieturile, intimitatea, siguranța, un anume lux, adică tot ceea ce tu numești nivelul tău de trai? Și astea toate doar pentru 250 de lei?!* Sfătuiesc instituțiile să organizeze vizite în penitenciare cu funcționarii care lucrează cu publicul. Destul merg psihologii și sociologii pentru studii de caz sau un anume tip de muncă voluntară. Aici vorbesc despre conștientizarea urmărilor acțiunilor *gambler*-ilor din aparatul instituțional de stat.

Cum am procedat: la sfatul contabilei, am „scos“ o foaie de hîrtie cu antetul firmei și am scris: „Vă rog să-mi acordați posibilitatea de a obține Registrul fără plata amenzii, cu acordarea unui avertisment, fiind la început, avînd 9 zile lucrătoare peste termenul scadent, cu mențiunea că mi-am învățat lecția pentru viitor“. M-am întors la doamna cu pricina de la ghișeu, care, cu un zîmbet complice și binevoitor, îmi spune: „Aaaa, vreți să depuneți adresa la registratură? Sigur, încercăm și așa!“ *Încercăm și așa... dacă altfel nu se poate,* deși tot la mîna lor sînt.

În concluzie, cred că povestea mea se repetă zilnic, de mii de ori, în România, că este o realitate perpetuată atît de cei care cer, cît și de cei care dau, iar articolul îi vizează și pe unii, și pe alții. Totuși, nu cred că un singur om definește o întreagă instituție. *Cel puțin, asta aș vrea să cred...*

Alex GHEORGHE

PUBLICITATE

Ancuța PROCA

dilematograf

Țara din afara cadrului

● ***Țara moartă* (România, 2017), de Radu Jude.**

Una dintre propunerile cele mai inteligent-provocatoare ale acestui an, filmuleseu documentar *Țara moartă,* subintitulat *Fragmente de vieți paralele* și prezentat în secțiunea „Signs of Life" a Festivalului de la Locarno, abordează un subiect de cel puțin două ori interesant. Pe de o parte, ca și filmele anterioare ale lui Radu Jude, de la *Aferim!* și *Inimi cicatrizate,* dar cu atît mai evident aici, *Țara moartă* tratează un subiect politic din trecut, care trimite asupra implicațiilor actuale ale acelei probleme (de pildă, *Aferim!* aborda problematica robiei țigănești), de care spectatorul ar putea fi interesat în mod direct făcînd legătura cu evenimentele din prezent. În *Țara moartă* este vorba despre subiectul istoric al antisemitismului și genocidului evreilor, pe care filmul îl plasează în trecutul recent al României anilor 1937-1945 (ceea ce îl face mai inconfortabil decît fusese *Aferim!,* cel puțin din perspectiva vecinătății temporale), și în care se lasă văzută intenția de a face acută problema responsabilității, de a pune spectatorul în poziția de a reflecta asupra limitei dintre viața privată și evenimentele istorice la care, indiferent dacă vor sau nu, personajele sale iau parte.

În al doilea rînd, documentarul e interesant și prin faptul că se lovește de o problemă de limbaj cinematografic, cea a reprezentării exterminării evreilor, îndelung discutată, la care propune soluția de a nu arăta direct evenimentele, optînd, în schimb pentru a construi filmul din materiale de arhivă care nu reprezintă imagini directe ale evenimentului, fără aparentă legătură cu el, sub forma unui eseu. Materialele (fotografiile din Colecția „Costică Acsinte", textul de pe coloana sonoră provenit din jurnalul medicului scriitor evreu Emil Dorian și alte cîteva texte provenite din materiale din epocă) nu aparțin cineastului, dar selecția (din cîteva mii de fotografii au fost alese cîteva sute) și aranjarea lor într-o anumită ordine cronologică, care opune un discurs altuia, ca și tonul imprimat filmului, provin din concepția regizorală.

În *Țara moartă,* evenimentele genocidului au loc în afara cadrului, iar ceea ce vedem în cadru este reprezentarea prin fotografii a unor momente de aparentă fericire domestică: fotografii cu nunți, înmormîntări, zile de relaxare la plajă realizate între 1937 și 1947 de Costică Acsinte la Slobozia, moartea fiind doar sugerată. Între evenimentele care se petrec în acea perioadă de timp în România – cel din cadru cu oameni pozați în momentele fericite ale vieților lor și cele din afara cadrului, care nu se văd, cu persecuția evreilor – face legătura vocea unui narator care citește din jurnalul medicului Emil Dorian (vocea lui Radu Jude) prin care aflăm despre ceea ce fotografiile nu arată: viața de zi cu zi a evreilor, de la începutul și pînă la finalul exterminărilor conduse de mareșalul Ion Antonescu, văzută din perspectiva subiectivă de evreu a lui Emil Dorian, cu amărăciune, umor negru și ironie. Cele două discursuri – cel pe care îl construiește imaginea și cel construit de texte – comunică între ele. De pildă, în timp ce Emil Dorian vorbește despre evreii transportați către lagăre în trenuri în care, neavînd apă, își beau propria sudoare, imaginile arată momente de relaxare din viața unor grupuri care făceau baie în Lacul Amara. Dintre fotografiile făcute de Costică Acsinte par a fi selectate cele atinse de timp, în care tușe negre acaparează conținutul, pînă la disoluția aproape totală a unora, din care se mai percep doar contururi și care aduc cu niște picturi abstracte. Dincolo de caracterul sugestiv poetic al morții pe care îl imprimă această selecție, ea dă totodată impresia că întregul film se construiește ca o cercetare arheologică, dezvelind straturi de materiale din care nu au mai rămas obiectele întregi, ci doar părți, fragmente ale unor evenimente încheiate. Cea de-a treia parte a discursului e pusă și ea în opoziție față de textul medicului Dorian, prezentînd fragmente de propagandă, în care se vorbește despre lupta împotriva evreilor ca despre „războiul sfînt". În ce fel, pare să întrebe filmul, au influențat acele texte imaginile cu militari fotografiați în uniforme sau cu oameni mînuind arme?

Momente de aparentă fericire domestică.

Una dintre calitățile filmului *Țara moartă* este punerea în discuție a diferitelor tipuri de discursuri, indiferent că este vorba de imagine sau text: creează îndoiala că ceea ce se vede sau se aude coincide întru totul cu realitatea. Cele mai importante întrebări pe care le pune, din punct de vedere cinematografice, sînt legate de ce se află dincolo de imagine (în afara cadrului), ce se află dincolo de text (dincolo de ceea ce se spune în mod oficial) și cum influențează ele ceea ce numim viață privată.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

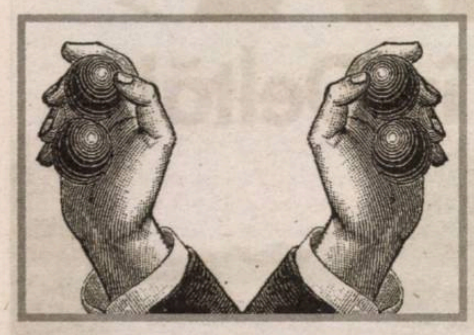

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Deconstructing Andrew

● **Liars, *TFCF,* Mute Records, 2017.**

Cînd chitaristul Aaron Hemphill i-a spus „Pa și pusi" lui Angus Andrew, cel din urmă n-a mai avut altceva de făcut decît să-și scoată din dulap rochia de mireasă, s-o îmbrace, să se ascundă în Australia, să înregistreze un album solo, pe coperta căruia să scrie totuși Liars, și să-l numească *TFCF* – varianta scurtă pentru *Theme from Crying Fountain.* În 2014, pe vremea conversiei mai apăsate către muzica electronică (și, *alas!,* către *sound*-ul generic Mute Records), numită *WIXIW,* trupa australiano-americană părea să fi ajuns la capătul unor excursii pe cît de ambițioase, pe atît de interesante în diferite teritorii fizice și simbolice.

Dacă *They Were Wrong, So We Drowned* (2004), al doilea disc al trupei și primul pentru *label*-ul lui Daniel Miller, comuta dinspre dance-punk-ul debutului din 2001, *They Threw Us All in a Trench and Stuck a Monument on Top,* către un psihedelism european în formă și american în fond, *Drum's Not Dead* (2006) arunca la coșul de gunoi o parte importantă din trecutul recent. Un studio bauhausian berlinez, Planèt Roc, și un inginer de sunet numit Werner Krumme ar putea fi responsabili pentru asta, dacă nu ar trebui să vorbim despre dorința membrilor formației de a simți pulsul (post-)krautrock-ului și al unui Berlin de Est hrănit, pe vremea aceea, de la țîța tuturor subculturilor și contraculturilor lumii ăsteia. *DND,* cu succesul său de critică și cu alipirea sa la generația revivalismului indie (cvasi-)experimental, a fost fără doar și poate o bornă esențială în ceea ce se va întîmpla cu Liars de aici încolo.

Dacă albumul eponim din 2007 a fost *sequel*-ul cam nereușit al lui *Drum's Not Dead,* angoasatul și pe undeva orchestralul *Sisterworld* (2010) venea să ne spună, de data asta din ușa unui studio de înregistrări din Los Angeles, că era imersiunii în ethosul berlinez s-a încheiat. Ultimele LP-uri în formulă completă, amintitul *WIXIW* și *Mess* (2014), sînt cele două fețe ale aceleiași monede: electronica pesimistă și/sau optimistă pentru orfanii art rock-ului.

Dacă *sound*-urile în care s-a regăsit Liars pînă acum pot fi legate de interesul membrilor grupului pentru *globetrotterism* prin diverse timpuri sau spații ale istoriei culturale, *TFCF* sună ca o eboșă, aproape acustică, ieșită din pădurile Australiei, dedicată, de cel care a construit/scris mereu muzica trupei, momentului în care s-a trezit singur: *„What's inside? / Feeling sore / You're uncomfortable / For what it's worth. / Grief inside / Fake you out / It's uncomfortable / Sometimes".* Nud, netrecut prin filtrele producției *à la carte,* lăsînd vederii și stîngăcii, și sclipiri, noul album este, paradoxal, tot ceea ce n-a reușit să facă Angus Andrew pe vremea cînd era parte dintr-o formație care se numea Liars.

Liars va concerta în România, la Control Club din București, miercuri, 29 noiembrie 2017, de la ora 21, în cadrul turneului de promovare a noului album, TFCF.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

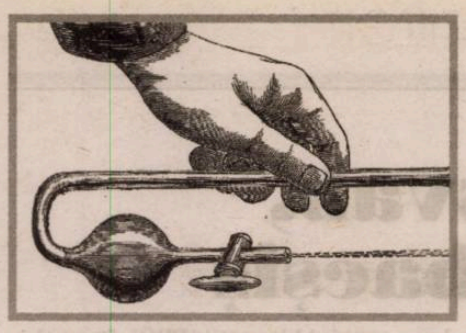

Oana STOICA

rosencrantz & co

Dincolo și dincoace de adevăr

● ***[S.ocietate cu R.ăspundere L.imitată],* Fabrica de Pensule, Cluj, concept & regie: Florin Caracala, dramaturgie: Alexa Băcanu / Alexandra Chițu / Ana Cucu Popescu / Petro Ionescu, cu: Alexandra Caras / Cătălin Filip / Alina Mișoc / George Sfetcu / Andreea Spătaru / Doru Taloș, muzică originală: bodoki-halmen zsolt, asistent muzical: /ka., video: Andrei Cozlac / Marian-Mina Mihai, desen: Lucia Mărneanu, responsabil producție: Simina Corlat, lumini, sunet: Attila Almási, Producător: Asociația Colectiv A. Spectacolul face parte din programul de producții Fondul Colectiv de Creație derulat de Colectiv A și este co-finanțat de AFCN.**

Revenită în atenția publică în ultimii ani, piesa *Vizita bătrînei doamne* de Friedrich Dürrenmatt a fost prezentată în viziuni regizorale care, mai mult sau mai puțin, s-au axat pe latura socială: sărăcie, moralitate, conștiință publică, dreptate etc. O nouă producție, care porneș-

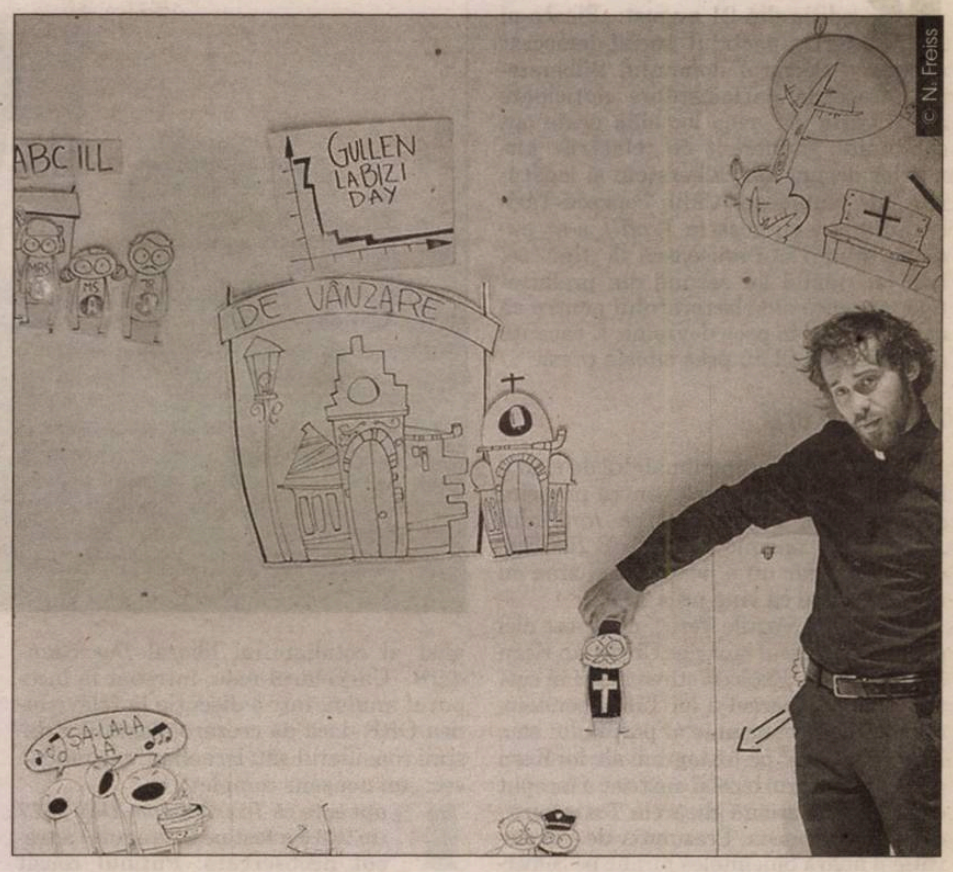

În epoca post-adevărului stabilirea realității obiective este utopică.

te de la textul lui Dürrenmatt fără a se limita la el, *[S.ocietate cu R.ăspundere L.imitată],* a fost realizată la Fabrica de Pensule din Cluj de Florin Caracala. Procesul de lucru a implicat patru dramaturgi care au scris scenarii fragmentare (nonnarative) după piesa originală, pe care le-au dezvoltat în două direcții: perspectiva socială și explorarea adevărului. Un rol esențial în acest demers performativ îl are publicul care votează în diferite momente, alegînd direcția inițială, dar și modul în care spectacolul continuă în punctele-cheie, căci structura arborescentă a show-ului permite combinarea textelor în mai multe variante de spectacol.

Această formulă de pseudo-teatru-sport are mai multe funcții. Pe de o parte, sunt radiografiate teme cu vaste implicații pe mai multe planuri. Pe de altă parte, implicarea publicului ca decident parțial în derularea spectacolului duce la o formă de responsabilizare a acestuia și la exersarea democrației (spectatorul votează în cunoștință de cauză – sunt oferite indicii pentru fiecare direcție care va fi votată, echivalente ca rol cu programele politice în campania electorală – și majoritatea decide). În această formă a spectacolului stă însă și vulnerabilitatea lui. Spectacolul-joc este un format cu o evoluție oarecum previzibilă, potrivit mai degrabă pentru un conținut facil, de divertisment, decît pentru unul problematizant, de unde și senzația de relaxare a publicului. Pe măsură însă ce lucrurile își arată consistența pe scenă, și forma poate căpăta noi sensuri (precum deja menționata responsabilizare a spectatorului). În același timp, vizionarea unei singure variante de spectacol duce la frustrarea publicului, văduvit de privirea de ansamblu și de posibilitatea de a compara versiunile (dar aceasta este o consecință asumată din momentul în care publicul acceptă formula de spectacol).

[S.R.L.] pune problema perspectivei și a alegerii, a responsabilității individuale într-un grup, a modului în care adevărul personal devine adevăr absolut. Într-una din scene, un spectator este invitat să decidă ce vor vedea ceilalți: el privește un documentar video cu ajutorul unor ochelari VR, iar perspectiva lui, proiectată pe un ecran, devine adevărul tuturor. Prin urmare, o realitate filmată – subiectivizată prin intermediul camerei – este explorată cu ajutorul tehnologiei Virtual Reality de către o persoană care o prezintă unui public din unghiul său subiectiv de vedere; prin urmare, este a doua oară subiectivizată. Celor două filtre li se adaugă un al treilea, faptul că documentarul, avînd ca subiect realizarea acestui spectacol, este o ficțiune cu inserții de realitate. Percepția publicului din sala de spectacol este că privește realitatea, dar aceasta a fost mistificată deja de trei ori pînă a ajuns la forma care i-a fost livrată. Chiar și spectatorul cu ochelari VR se mișcă printr-o realitate decisă de altcineva. Inserții de realitate apar și în alte momente, de exemplu, în interviul filmat cu regizorul Florin Caracala, care își prezintă atît o personalitate alternativă (la cea reală), cît și o biografie prefabricată. Ce vedem în interviu este un construct docu-ficțional prin care o persoană reală, creatoare a spectacolului, se insinuează în propria creație ca personaj semi-real. Toate aceste perspective asupra realității demontează mitul adevărului absolut.

Perspectiva socială, prioritară în noile adaptări ale piesei lui Dürrenmatt, este ofertantă ca explorare, dar la reprezentația *[S.R.L.]* la care am asistat, majoritatea spectatorilor a votat pentru direcția care explora adevărul. Însă datorită structurii arborescente și a formatului, cele două direcții ale spectacolului – socială și despre adevăr – se intercalează, nefiind separate cu precizie (nici nu s-ar putea). În epoca post-adevărului și a *fake news,* stabilirea realității obiective este utopică. Prima scenă a spectacolului arată imposibilitatea unei reporterițe de a stabili nu doar adevărul – vinovății și responsabilități – legat de crima comisă în numele/la cererea „bătrînei doamne", ci și un fir narativ al execuției asasinatului. Cum scena este plasată după încheierea acțiunii din piesa lui Dürrenmatt, ar fi trebuit ca ceea ce s-a întîmplat să aibă, măcar la nivelul faptelor, o succesiune clară. Dar asta nu există, căci fiecare personaj are viziunea sa asupra poveștii, cu vinovați și victime. Este interesantă aici panoramarea comunității, căci dinamica de grup se schimbă postfactum: solidaritatea (motivată de cîștig) antefactum se dizolvă și lasă locul denunțurilor.

Finalul accentuează faptul că realitatea este un construct, căci personajele umane aflate pe scenă sunt poziționate diferit în poveste în funcție de un context „desenat" de Lucia Mărneanu, „luminat" de Attila Almási sau coregrafiat sonor de bodoki-halmen zsolt. De altfel, sound-ul suprapus – o frază este repetată și dezvoltată de fiecare actor, fiecare rostire are propria dinamică și este redată audio repetitiv la un anume interval de timp astfel încît fiecare nouă rostire se adaugă celor deja existente pînă cînd textul devine neinteligibil – este cea mai bună metaforă a adevărului: o perspectivă personală asupra altor perspective personale.

Spectacolul lui Florin Caracala este un experiment. Și ca orice experiment, își asumă riscuri.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Alex TODERICIU

În așteptarea Kaiser-ului șvab, Pizzakanzler-ul renunță la bacșiș

Revista vieneză *Profil* titrează în ediția din 21 august: „Fiasco-ul SPÖ (partidul social-democrat austriac). Secretul domnului Silberstein". Alegerile parlamentare anticipate din Austria vor avea loc abia peste opt săptămîni. Indiferent de relatările jurnalelor despre Tal Silberstein și legăturile sale românești (Călin Popescu-Tăriceanu apare cu poză în *Profil),* s-ar putea ca stîngii să-i reușească să „țină" totuși onorabilul loc secund din preferințele prezente ale electoratului pentru că dezvăluirile vin prea devreme. E vacanță și *Biergarten*-ul nu prea citește presa.

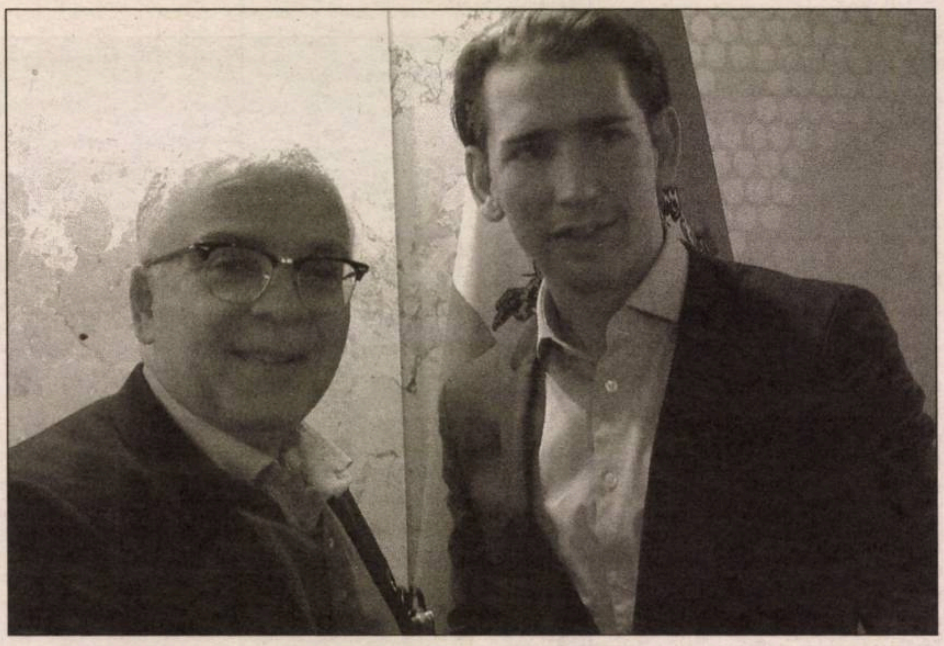

Paștile Verii

Din 15 august, contribuabilul de rînd a început și el să producă pentru propriul său portofel, conform *think tank*-ului „Austrian Economic Center". E *Tax Freedom Day,* dar nu e neapărat și ziua cu noroc. Pentru că vine prea tîrziu!

Aceeași zi, „Paștile Verii", nu a fost nici pentru cancelarul austriac Christian Kern o zi norocoasă. Exploda știrea luării în custodia statului Israel a lui Tal Silberstein, consilierul de campanie al partidului său. Imaginile *„cool"* pe Instagram ale lui Kern au pălit. Vulturul bicefal austriac a început degrabă să-și ascută ghearele. Toate partidele, de asemenea. Prezumția de nevinovăție îl apără bineînțeles juridic pe Silberstein, nu și politic pe cancelarul federal – candidatul stîngii.

„Ne-a înșelat Kern așteptările?", se întreba retoric în aceeași zi un editorialist al cotidianului liberal *Der Standard*. Cancelarul roșu, întrebat la începutul anului, într-o discuție la televiziunea ORF, dacă dă crezare alegațiilor despre consilierul său israelian, răspundea sec: „un nonsens complet".

Fapt este că *Tax Freedom Day 2017* (în 2016 a fost pe 21 august) a trecut neobservată. Puținul reușit nu-i asigură partidului de guvernămînt nici un bonus. Partidul lui Kern este, de jumătate de an, cu pînă la șapte puncte procentuale în urmă în toate sondajele.

Die Neue ÖVP (noul partid popular) al ministrului de externe în funcție Sebastian Kurz conduce detașat, înregistrînd cam 33% din preferințele electorale. Kern a admis, într-un tîrziu, că a comis o „greșeală politică" cu Silberstein și SPÖ i-a reziliat acestuia imediat contractul.

Melanjul strategiilor de import neoliberal și (ne)hotărîrea programatică a cancelarului au dus la ceartă în partid. Un alt handicap al stîngii austriece este cooperarea de succes a prefectului social-democrat din Burgenland, Hans Niessl, cu partidul libertății (FPÖ), formațiune palamentară care are șanse bune să surclaseze SPÖ. Astăzi SPÖ și FPÖ par încă a fi la egalitate în preferințele alegătorilor.

Faultul istoriei

La Viena, primarul social-democrat Michael Häupl, aflat din 1994 în funcție, dă semne vădite de oboseală. Dacă partidului său nu-i va reuși să obțină măcar locul doi la alegerile din 15 octombrie, partidul riscă sciziunea. Aceasta e miza reală a anticipatelor. Ar fi pentru prima dată în timpul celei de-a doua Republici (începînd din 1945) cînd s-ar întîmpla așa ceva.

Dacă SPÖ nu însumează împreună cu partidul libertății FPÖ, condus de Hainz Christian Strache, peste 50%, stînga va trece probabil în opoziție, acesta fiind scenariul urmărit și de oamenii din partid care nu mai cred în șansa liderului, dar cred că puternica organizație SPÖ a Vienei ar putea păstra ulterior capitala. Alții speră ca prin implicarea în campanie a lui Hans-Peter Doskozil, ministrul apărării, roșii să poată puncta pe tema de casă a lui Sebastian Kurz: siguranța cetățeanului. Doskozil i-a luat de guler pe cei de la Airbus, bănuiți de fraudă la livrarea avioanelor militare Eurofighter. A urmat o comisie de anchetă în *Nationalrat* (parlamentul federal austriac). Ministrul s-a luat la trîntă cu cel mai mare concern european de armament și a punctat astfel în fața electoratului.

PUBLICITATE

Care e secretul domnului Silberstein?

Faima, cred austriecii. Una din vorbele sale preferate ar fi: „nu există democrație în timpul campaniilor electorale". Silberstein a aparținut panopliei de consultanți electorali preferați ai SPÖ încă de la alegerile locale din Viena anului 2001.

de strateg al campaniei de comunicare a PSD-ului la alegerile parlamentare din 2016 din România. Astfel s-ar fi născut și un filmuleț cu ditamai cancelarul Austriei pe post de omul care aduce... pizza.

Denumită *Kanzlerpizza"* producția durează 03:47 minute și sugerează că ar fi fost filmată cu camera ascunsă din cutia cu care era transportată. Îl arată pe Cristian Kern la ceas de seară, în blugi,

„Beny Steinmetz este acționarul unei firme care tocmai a dat în judecată România pentru 4,4 miliarde dolari SUA."

ÖVP l-a acuzat la începutul lui ianuarie 2017 pe cancelarul Kern că, prin intermediul practicilor lui Tal Silberstein, ar fi adus o nouă dimensiune practicilor de *dirty campaigning*. Ar fi fost vizate detalii din tinerețea lui Sebastian (Basti) Kurz și au fost căutate fotografii de pe la petreceri și din discoteci. Revista *Profil* citează documente ale DNA-ului din România și subliniază că „Beny Steinmetz, partenerul lui Tal Silberstein, este acționarul unei firme care tocmai a dat în judecată România pentru 4,4 miliarde dolari SUA. E vorba despre o mină de aur și cumva și despre (fostul cancelar) Alfred Gusenbauer". „Toate celelalte partide ar fi literalmente stupide dacă nu ar profita...", e de părere politologul Peter Filzmaier, citat în *Kronen Zeitung*.

Până și controversatul slogan electoral al social-democraților pare a fi fost inspirat de acest domn: „Luați-vă ceea ce vi se cuvine"... S-au și născut, în ultimele zile, calambururi ironice pe tema reîmpărțirii sociale a veniturilor, o temă predilectă a stîngii.

Conform relatărilor cotidianului *Die Presse* din Viena, Silberstein l-a adus în echipa sa pe Moshe Klughaft, cunoscut și pentru succesul înregistrat în postura

cămașă albă, fără cravată, purtînd o vestă roșie. A fost filmată în aprilie 2017, în sectorul trei din Viena. Cancelarul livrează la domiciliu pizza Margherita, e zîmbăreț și vorbește cu oamenii. Bla-blaurile de marketing politic sunt urmate de un soi de confesiune a curierului, care declară că nu a știut cît de dificil e să livrezi pizza la domiciliu, dar că-și dorește să facă din Austria o țară în care fiecare să-și primească șansa. Cancelarul care-și tutuiește telespectatorii a primit șapte euro bacșiș, pe care nu și i-a însușit, și peste un milion de vizualizări. *Like*-uri mai puține.

Kaiser ante portas

Cunoscut cititorilor drept politicianul vocal, care repetă public cu convingere nevoia reducerii alocației copiilor nerezidenți în Austria și îi dă de exemplu doar pe copiii români, candidatul ÖVP seamănă cu cancelarul roșu la cămășile cu guler de rechin, de obicei de culoare albă, evident impecabil călcate. El este Sebastian Kurz, care-și declara în 2014 rădăcini familiale parțial legate de șvabii dunăreni.

Cei doi împărtășesc o antipatie greu de disimulat. Fiecare socializează dife-

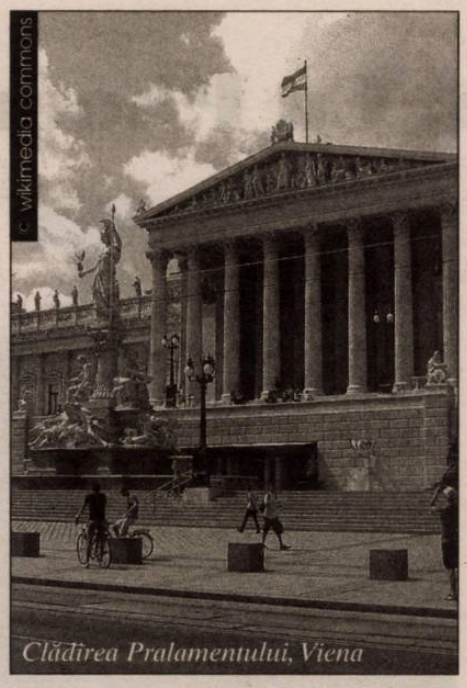

Clădirea Pralamentului, Viena

rit, plătesc tributul vîrstei, diferența dintre cei doi fiind de exact 20 de ani, scrie Christian Rainer în *Profil,* care adaugă profetic: „vor fi votate persoane și nu programe". Pînă și cabaretistul Roland Düringer și-a poreclit propria listă la alegeri cu sloganul „vocea contează"...

Am stat de vorbă cu Sebastian Kurz la ultima recepție dată în cinstea Verband der Auslandspresse (Uniunea presei străine din Viena) de MAE austriac și ne-am întreținut despre grupul de la Visegrád. „Sîntem o țară-punte între vest și est și dorim să și rămînem așa. Statele Visegrád sunt pentru noi parteneri importanți, precum sînt și țările vestice". Kurz este flexibil și evident că nu judecă după șabloane. După Jörg Haider (1950-2008), acest Sebastian Kurz e considerat de mulți ca fiind cel mai talentat politician austriac al prezentului.

Lui Kurz i-a reușit „castrarea propriului partid", conform Anneliesei Rohrer de la *Die Presse*. Și-a transformat peste noapte partidul într-un soi de mișcare, e adevărat, destul de disciplinată dacă e să-i comparăm cu social-democrații, construită în jurul propriei sale persoane. A avut acceptul unei largi majorități din funcționărimea de partid. Culoarea partidului s-a înnoit de la negru la turcoaz, iar lista electorală a candidatului poartă numele liderului. Cancelarul, evident, dorește să rămînă în funcție. Kurz dorește cu ardoare să devină cancelar. Aceasta îi va împiedica probabil să refacă marea coaliție.

Campania începe

FPÖ tace mîlc. Hans Christian Strache pare a nu-și dori neapărat fotoliul de cancelar. Ceea ce le dă „albaștrilor" mari speranțe să ajungă la guvernare. Norbert Hofer ar putea deveni vicecancelar. GRÜNE (Verzii) l-au „pierdut" pe experimentatul Peter Pilz, ceea ce s-ar putea sa-i coste procente bune la alegeri. Pilz candidează și el în nume propriu pe listă separată. NEOS este un partid neoliberal, susținut de magnatul austriac Hans-Peter Haselsteiner. Tal Silberstein le-a oferit și lor, la un moment dat, consultanță. Au șanse să intre în parlament, trecînd pragul de 4%.

În orice caz, cine crede că rezultatul alegerilor anticipate din toamnă s-ar fi decis deja, se înșală. Și mai e și o vorbă la austrieci: „de-ndată ce renumele e ruinat, se trăiește mai departe fără nici o jenă".

***Alex Todericiu** este analist politic și trăiește la Viena.*

PUBLICITATE

COLECȚII CU DICHIS DILEMA

31 august 2017

TINERI CELEBRI ÎN FESTIVALUL GEORGE ENESCU

+ CADOU caseta de colecție

CD 1 YUJA WANG

Împreună cu Dilema veche

Colecționează cele 4 CD-uri cu cei mai în vogă interpreți ai Festivalului Enescu 2015

Corneliu CAZACU

Bolivia. Cu Phoenix prin Altiplano

© C. Cazacu

E cinci dimineața și în interiorul Toyotei SUV în care mă aflu împreună cu cinci alți turiști și cu Richard, șoferul bolivian, se aud sunete stranii: un bîzîit de fond, ceva care seamănă a greieri, clipocit de apă, ciripituri/croncăniturí/strigăte de păsări. Încet-încet, pe lîngă sunetele de *moog synthesizer* apar chitara, basul și bateria, urmate de o voce profundă: „Vouă, celor din hronici, peceții și herburi, fiarelor nepăscătoare de ierburi, nepăsătoare de carne de fiară, neumbrite de nour, nearse de soare: Pajura, bour, cu schiptru și tiara – mă rog, să vă iviți!“ Francesco, argentinianul din spatele meu, strigă: „Fantastic cum se potrivește muzica asta!“ Și cît e de adevărat! Privind prin parbriz văd Calea Lactee așa cum n-am văzut-o niciodată din emisfera nordică – o coloană arcuită de stele și praf de stele în întunericul străpuns doar de luminile farurilor Toyotei – și simt un moment de scufundare într-o altă lume.

Cum de-am ajuns la Phoenix și-a lor „Invocație“? Toată ziua precedentă ascultasem Los Kjarkas, trupa de folk-rock boliviană renumită pentru „Llorando se fue“, versiunea originală a mai celebrei „Lambada“ cu KAOMA, și îi testasem lui Richard cunoștințele muzicale și toleranța la rock întrebîndu-l dacă îi agreează pe Los Jaivas, grupul chilean de muzică progresivă. După răspunsul pozitiv am îndrăznit să fac un pas mai departe și să întreb dacă n-am putea alterna muzica boliviană cu ceva rock clasic românesc și, cum singurele discuri românești pe care le aveam pe hard-ul laptop-ului erau *Mugur de fluier* și *Cantafabule,* am început cu *Mugur de fluier,* pe care l-am considerat mai comestibil pentru cineva obișnuit mai curînd cu muzica populară decît cu hard rock-ul. Am remarcat că imediat Richard a început să bată ritmul cu degetele în volan și în același timp să îngîne nedeslușit un text propriu în aymara. Tovarășii de călătorie au cerut și o traducere și mărturisesc că m-au supus uneia din cele mai mari încercări lingvistice. Nu-i vorba că și-așa textele cu har ale lui Foarță și Ujică sînt pline de slavisme/arhaisme greu traductibile, dar în plus, atunci cînd nu stăpînești bine limba în care traduci, tinzi să bați cîmpii și să circumscrii în loc de a da o traducere precisă, *mot-à-mot,* și așa, încăpățînat să nu folosesc engleza în America Latină, am început o poveste: *„Es la historia de un bandido proscrito rumano, un Robin Hood de su epoca“*...

E însă dimineață și în „Invocație“ fiarele sînt rugate să se ivească. Nu-i chip însă de nici o *llama* sau *vicuña* sau măcar vreun iepure ori vulpe speriați de zgomotul motorului și de lumina farurilor care bat în sus și-n jos în funcție de denivelările drumului. În schimb, imediat ce trecem de o creastă de deal aflată, după spusele lui Richard, la 4900 și ceva de metri, punctul cel mai înalt al călătoriei, văd în față mai multe coloane de abur. Surprinzător, nu simt nici o durere de cap, iar răsuflarea mi-e doar un pic mai greoaie decît la Uyuni, la 3600 de metri, unde am petrecut deja patru zile. Coloanele de abur sînt ale cîmpului geotermal *Sol de manana* („Soarele dimineții“), descris în pliantele turistice ca gheizere. De fapt, e vorba doar de izvoare sulfuroase, lacuri noroioase și fumarole, emanații bogate în sulf. Îl rog pe Richard să mă lase cam 100 m în spatele cîmpului și cobor cu rucsacul cu aparatura foto și cu nelipsitul trepied.

Nu simt nici o durere de cap.

Sînt cuprins de excitație și frenezie văzînd fuioarele de fum și craterele colorate, și încerc să fotografiez cîmpul atît cu turiști, cît și fără. Înaintez pe coamele craterelor imaginîndu-mi că sînt precaut și că evit căderea într-un crater, precum și vaporii sulfuroși, și sînt atent la soarele care începe să se ridice drept în fața mea. În mod normal, ca fotograf, ar trebui să fii atent să ai tot timpul soarele în spate, însă aici încerc exact contrariul. Mi se pare mult mai interesant să fotografiez coloanele de abur cu lumina venind din partea opusă și, în plus, pot să și reglez cît de mult soare am în poză datorită unei mici coline care îl acoperă. Am în față un peisaj de vis – pentru un fotograf (ori de coșmar, pentru un privitor oarecare?) –, care nu aduce cu nimic cunoscut de pe Pămînt, o lumină gălbuie care învăluie bălți bulbucînde mărginite de valuri de pămînt gălbui, verzui, roșiatic. Încet-încet se ridică și soarele, și încerc tot felul de expuneri, ridicîndu-mă și lăsîndu-mă pe vine. Sînt conștient că nu am decît puține minute pentru a prinde răsăritul, așa că lucrez frenetic. Ceilalți turiști au părăsit deja locul și mă îndrept și eu spre SUV-ul parcat pe o colină. Arunc o ultimă privire și am o revelație. Cu soarele în spate, nu numai că văd perfect, în lumina dimineții, culorile craterelor, dar și reflexia mea perfectă, cu rucsac și cu șapca nepaleză, în coloana deasă de abur din fața mea. Trag repede o serie de fotografii cu diverse niveluri de densitate ale coloanei și în cele din urmă mă îndrept spre SUV. În 15-20 de minute sîntem la o piscină termală *(Aguas termales de Polques)* în care mă arunc imediat. 35° C după cele 10° C de la vulcanii sulfuroși sînt o compensație meritată. Nu e nici măcar 7 dimineața și, în jumătate de oră, am trăit deja două momente care justifică întreaga călătorie de trei zile. Și nu e sfîrșitul!

***Corneliu Cazacu** este fotograf.*

© C. Cazacu

Cu ochii-n 3,14

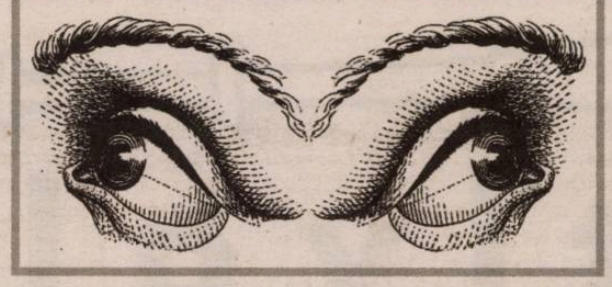

ORIPILAȚI DE O ASEMENEA APARIȚIE, OAMENII NU VOR MAI MUNCI ÎN JURUL STATUII GENERALULUI CU FRUNZE PENAT-SECTATE

■ Dacă FCSB o elimină pe Sporting Lisabona, o să apar într-o fustiță – anunța dinamovistul Cosmin Contra înaintea meciului. Probabil că, oripilați de o asemenea apariție, steliștii s-au mobilizat și au făcut tot ce-au putut ca să piardă. Scor final: 1-5. (**M. M.**)

■ George Bernand Shaw, marele autor de literatură de anticipație, prezicea în anii '30 că din anul 2000 încolo oamenii nu vor mai munci, datorită roboților, decît două ore pe zi. Predicția lui Elon Musk, marele vizionar al tehnologiei, e că Inteligența Artificială va prelua controlul asupra omenirii și vom mai dormi doar două ore pe zi. (**M. C.**)

■ La Charlottesville, tensiunile iscate în jurul statuii generalului confederat Robert E. Lee au efecte neașteptate. Televiziunea de sport ESPN a decis să înlocuiască un comentator deja desemnat și anunțat pentru a comenta transmisia unui meci de fotbal oarecare din oraș, pe motiv că îl cheamă Robert Lee. Această înlocuire vrea ca o biată transmisie a unui meci de fotbal să nu ofenseze pe nimeni sau, așa cum justifică ESPN, să nu-l pună pe comentator în pericol. De parcă oamenii din Charlottesville ar fi gata să linșeze (pardon de cuvînt!) pe oricine poartă numele fostului general. Poate că cei mai înverșunați activiști ai corectitudinii politice ar putea argumenta cu seriozitate cît este de bună această decizie a ESPN, dacă nu ar ține cont de un amănunt: Robert Lee, comentatorul înlocuit, e asiatic. Vasăzică, un asiatic ar putea ofensa comunitatea „afro" pentru că poartă numele unui alb rău. Curat corect politic! Această întîmplare este doar un episod dintr-un ciclu mai amplu care se derulează sub ochii noștri și care s-ar putea intitula „America se ticnește". (**S. V.**)

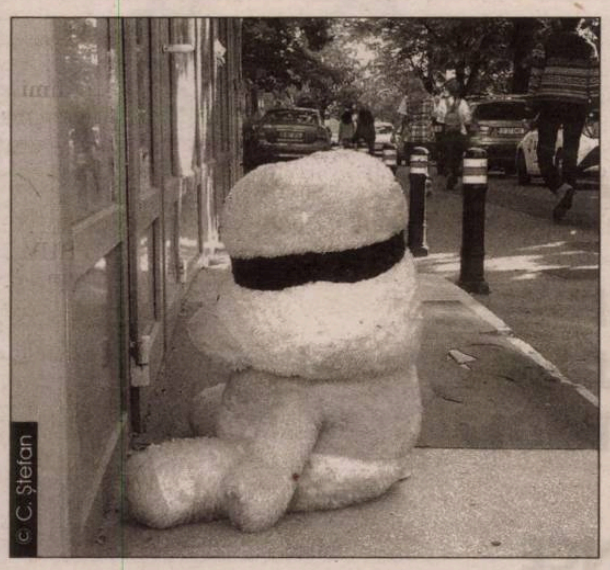

■ Cică primăria Capitalei o să-i amendeze cu 5000 de lei pe cetățenii care, pe terenurile lor, nu stîrpesc ambrozia – o „buruiană invazivă adventivă de carantină, anuală, monoică, cu frunze penat-sectate, originară din America de Nord, numită popular și iarbă de paragină, iarba pârloagelor, floarea pustei" (conform Wikipedia). În „Olimpul" edililor noștri, nici ambrozia nu mai e ce-a fost... (**D. C.**)

COT LA COT CU OAMENII, ÎNTRE CREIERII NOPȚII ȘI ZORII ZILEI, O DOAMNĂ DIN ALI BABA ȘI CEI 40 DE HOȚI SE FACE VERDE

■ Vechile ecrane de televizor erau prea încețoșate pentru văzul cîinilor, dar din cauza rezoluției mari a televizoarelor cu plasmă, cîinii pot acum urmări la televizor cot la cot cu oamenii. Dacă-i considerăm prietenii noștri cei mai buni, oare de ce le-am făcut asta? (**M. C.**)

■ Cel mai suprarealist SMS pe care l-am primit vreodată, undeva între creierii nopții și zorii zilei, suna așa: „Tu l-ai citit pe Bataille?". (**A. M. S.**)

■ La 13 ani după ce și-a pierdut verigheta, o doamnă din Canada a găsit-o în jurul unui morcov crescut în grădină. Nu e singurul caz: în urmă cu 6 ani, o altă doamnă, din Suedia, a găsit, în același mod, un inel pierdut. Două motive bune ca să mă apuc de grădinărit. (**S. G.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut: „Sesam, deschide-te!" (din *Ali Baba și cei 40 de hoți).* În arabă: *Iftah ya simsim;* în maghiară: *Szezám, tárulj fel!;* în cehă: *Sezame, otevri se!;* în rusă: *Simsim, otkroisia!* (**M. P.**)

■ Se face verde. Pleacă ambele de la semafor. Dubița cu semnul „Urgențe medicamente" accelerează normal, în timp ce dubița marcată „Cuptorul de pîine" apasă pedala și o ia mult înaintea șirului de mașini. Or fi urgențe și în panificație? (**C. Ș.**)

AȘA CUM APARE ȘI ÎNTR-UN ANUNȚ, UN NUMĂR DE CUTII METALICE ȘI BORCANE DE NERECUNOSCUT ORGANIZEAZĂ O MEGAPETRECERE

■ Știm că de mai multă vreme există ocupația de a scoate cîinii altcuiva la plimbare. Plimbător de cîini, cum ar veni. Dar există și ocupația de a ieși la plimbare cu copiii altora, pe bani. Nu bonă, ci doar plimbătoare de copii, așa cum apare și într-un anunț: „Plimbare cu prichindeii, conversații/poezii/cîntecele în engleză. Program flexibil. Plata cu ora." Pentru liniștea (sau sănătatea emoțională?) a părinților care au alte treburi ori nu vor să iasă cu copiii în parc. (**A. M.**)

■ Știre din revista *Flacăra,* 1968: „Noile obiective arhitectonic-edilitare cu care se ocupă în acest an constructorii Caracalului sînt în număr de 15 și valorează în total nouă milioane de lei. Amintim că acest oraș are 97,7 ha de parcuri și grădini. Cît privește renumele său de centru al industriei alimentare, e de-ajuns să arătăm că în acest al doilea an de existență al fabricii locale de conserve marca acesteia va figura pe un număr de cutii metalice și borcane cu un conținut total de 22.500 de tone conserve." Eu m-am blocat la „renumele de centru al industriei alimentare". Cum a pierdut Caracalul acest renume în defavoarei celuilalt? (**M. C.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut: *Waiting for Godot (Așteptîndu-l pe Godot),* de Samuel Beckett. În turcă: *Godot'yu Beklerken;* în maghiară: *Godot-ra várva;* în tagalog: *Paghihintay kay Godo.* (**M. P.**)

■ „Atențiune, atențiune! Oricine primește pe căi obscure oferte neobișnuit de mari de dulciuri să anunțe urgent Poliția!". Nu e o glumă pentru copii, e un anunț serios pentru adulți responsabili lansat de Poliția din orașul german Neustadt, după ce, în weekend-ul trecut, indivizi neidentificați au sustras un container frigorific conținînd 20 de tone de Nutella, ciocolate Kinder și alte dulciuri similare. Deocamdată, poliția investighează cazul fără prea multe indicii, existînd presupunerea că hoții au folosit propriul camion frigorific, pentru că altfel nu ar fi putut dispărea rapid cu ditamai containerul care, ca să păstreze marfa în bune condițiuni, avea nevoie de „sursă de frig". De asemenea, se investighează dacă acest furt de ciocolată are vreo legătură cu un altul, de aceeași anvergură, petrecut tot în weekend, la 560 de km distanță de Neustadt, în localitatea Wittenberg. Acolo s-a raportat furtul unui ditamai camionul care transporta containere în greutate de 30 de tone pline ochi cu suc de fructe. Din două una, zic eu. Ori un mafiot de mare anvergură organizează o megapetrecere de ziua copilului său și s-a gîndit să-și facă astfel aprovizionarea și atunci Poliția ar trebui să stea cu ochii pe aniversări de grădiniță. Ori cineva s-a gîndit să facă ceva contrabandă și atunci Poliția ar trebui să lucreze cu laboratoarele de analize clinice pentru a depista zona în care glicemiile locuitorilor vor crește brusc în perioada următoare. (**S. V.**)

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător."

Andrei Pleșu, 1993

DILEMA VECHE

festival DILEMA VECHE

25 – 27 august 2017

în Cetatea

ALBA IULIA

NOI suntem ceilalți

Vă mulțumim pentru participare!

IOAN HOLENDER & CONSTANTIN CHIRIAC
LIVIU HOLENDER & FIONA POLLAK
ZOLI TOTH ...CU TOT CU SENZAȚII 2017
SABIN PAUTZA
MIHAI NENIȚĂ FREE EXPERIENCE
ESTAS TONNE
NANSI BRANDES & ORCHESTRA SIMFONICĂ BUCUREȘTI
& OVIDIU LIPAN ȚĂNDĂRICĂ & IULIAN VRABETE
YAMATO THE DRUMMERS OF JAPAN
SABRINA ROMERO
GEORGE BAICEA ELECTRIC BLUES BAND
JURJAK ● TOURETTE ROULETTE ● HARLEQUIN JACK & NORUNEGRU

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI ALBA IULIA

CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA

Proiect finanțat de Ministerul Culturii și Identității Naționale

Comisia Europeană

europe direct Alba Iulia

BATALIONUL 136 GENIU "APULUM"

Automobile Bavaria

AQUA CARPATICA

DOMENIILE SÂMBUREȘTI

ALBALACT

FLOREA 20 ani

hama

PHILIPS

DEDEMAN 25 DE ANI CONSTRUIȚI ÎMPREUNĂ

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR ANDREI PLEȘU

DILEMA VECHE

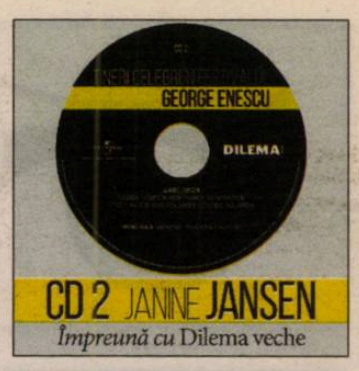

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul XIV ■ nr. 707 ■ 7-13 septembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei (revista) 8,99 lei (revista + 1CD)

ANDREI PLEȘU

„Întîmplări (nu prea) diplomatice...“

pagina 3

OVIDIU NAHOI

„Ne întoarcem la pariul lui Nicolae Ceaușescu?“

pagina 5

MIRCEA VASILESCU

„Manualul unic, la pachet cu partidul unic!“

pagina 6

Păsările mii

„În ierarhia artistică, păsările sînt cei mai mari muzicieni care există pe planeta noastră.“

OLIVIER MESSIAEN

REVISTĂ 5 948489 141997 17036

REVISTĂ + CD 5 948489 144851 17036

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană MUREȘ

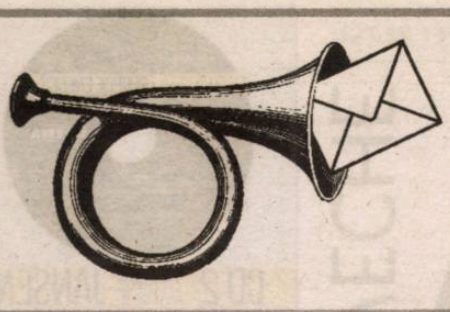

la vremuri noi, dileme vechi

Magdalena BOIANGIU

Cofetarul

Anul acesta, alegerile de la jumătatea termenului prezidențial în Statele Unite au avut efectul unui semnal de o extraordinară putere. Nu e grav că democrații au pierdut majoritatea: de obicei electoratul îi sancționează în acest fel pe cei care dețin puterea. Nici situația în care președintele va fi nevoit să colaboreze cu un Congres în care nu are majoritatea nu e nouă: în fond, însuși faptul, produs ca un reproș, că democrații pierd preponderența în legislativ, pentru prima oară în 40 de ani, dovedește că republicanii (Reagan, Bush) au condus în aceste condiții și s-au descurcat. Tulburător este că, în primii doi ani ai mandatului său, președintele Clinton, având toate majoritățile dorite, n-a izbutit să realizeze mai nimic din programul pe baza căruia a fost ales. Clinton promisese că administrația se va concentra asupra problemelor de politică internă: șomajul, criminalitatea, asigurarea medicală. (...)

Acum doi ani, Bill Clinton s-a vrut purtătorul de cuvînt al tuturor minorităților, un apărător al drepturilor minoritarilor. El este acum nevoit să constate că mai multe minorități alcătuiesc o majoritate. Scandalurile privind viața lui privată care i-au însoțit primii doi ani la Casa Albă, desele schimbări în grupul de consilieri și de înalți funcționari nu au izbutit să pună sub semnul întrebării calitatea lui de președinte, dar au creat imaginea unui politician nehotărît, lipsit de vocația marilor decizii care pot inspira o națiune. (...)

Noii aleși republicani nu au convins printr-un proiect integrator. Ei au profitat de predispoziția cetățeanului american de a refuza abuzul de autoritate politică, exprimat mai întotdeauna prin creșterea impozitelor. (...) Ca și Clinton, noile vedete din Congres, noii guvernatori, sînt o expresie a neputinței clasei politice de a armoniza într-un sistem funcțional valorile individualismului cu necesitățile colectivității. Victoria republicanilor nu dă un nou impuls națiunii, ci îi sancționează pe democrați. „Covîrșitoarea disperare cumulativă" despre care vorbesc analiștii va naște probabil alte forme de coabitare democratică. Visul american are nevoie de alte ingrediente. Alegătorii caută cofetarul.

(apărut în *Dilema*, 18 iunie 1994)

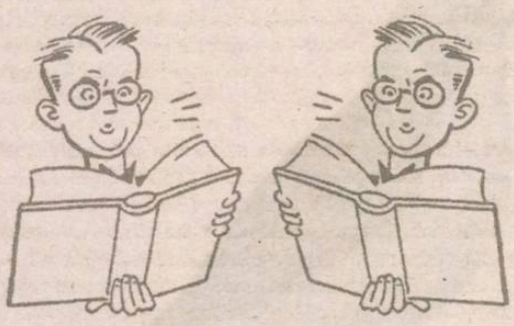

Dilema veche vă propune

■ Brașov Jazz & Blues Festival, între 7-9 septembrie, la Teatrul Dramatic „Sică Alexandrescu", ultimul mare festival de gen al anului: Mammal Hands, Tristan, Benedikt Jahnel Trio, Joanne Shaw Taylor și alții (detalii pe www.brasovjazz.ro). Ca unul care merge la festivaluri de jazz, vă pot spune că scena aceasta e în creștere la noi, iar acest foarte tînăr festival merită urmărit la fața locului. (Marius Chivu)

■ Această carte despre mărirea și decăderea lui Viktor Orbán e, de fapt, o poveste cu tîlc despre cum se face și se desface o societate deschisă: Paul Lendvai, *Ungaria lui Orbán* (editura Polirom, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu). (Matei Martin)

■ La final de săptămînă, Balkanik Festival – între 8-10 septembrie, la Gara Regală Băneasa. Mergeți să-i ascultați pe Fanfare Ciocârlia, Yasmine Hamdan, Barcelona Gypsy Klezmer Orkestra sau Mitsoura *ft.* Jawhar, printre alții, sau bucurați-vă de spectacolele de dans, circ și joc cu focul, și de bucătăria cu arome balcanice. Programul complet pe www.balkanikfestival.ro. (Cristina Ștefan)

■ „Încep această carte fără cea mai mică tragere de inimă, deși, dacă e să fiu sincer, inima este cea care mă îndeamnă să scriu." Uneori, cînd descopăr cîte o carte în bibliotecă, despre care habar n-am cum s-a ascuns de mine atîta timp, mi se pare că am primit un cadou. *Învățături pentru delfin* a lui Mircea Horia Simionescu e absolut minunată. (Ana Maria Sandu)

■ Dacă ajungeți prin Peloponez, nu ratați orășelul Nafplio. Eu abia acum l-am descoperit. Cochet, arhitectură venețiană, cetăți, străduțe minunate, taverne, magazine, lume liniștită, port, golf spectaculos cu apă verde. Pe scurt, tot ce trebuie. Teatrul antic de la Epidavros e în apropiere. Bineînțeles că merită și el o vizită. (Andrei Manolescu)

■ *Stasiland. Povești din spatele Zidului Berlinului* de Anna Funder (Editura Litera), o carte super-premiată și foarte tradusă în care scriitoarea australiană a adunat, de la membrii poliției secrete est-germane, povești de supraviețuire și supraveghere de dincoace de Zid. Dacă vă plac cărțile de non-ficțiune ale Svetlanei Aleksievici, Anna Funder oferă același tip de experiență de lectură, deopotrivă emoționantă, crudă și lirică. (Marius Chivu)

■ Din seria de cărți pe care i-a dedicat-o Editura Spandugino, merită oricînd (re)citite cele două volume de *Întîlniri cu Solomon Marcus*. Sînt cîteva sute de contribuții și mărturii din partea celor care l-au cunoscut (de la Ana Blandiana și Nichita Stănescu pînă la foști studenți și colaboratori). Din ele se desprinde profilul unui savant adevărat, cum foarte puțini mai avem. (Dana Călinescu)

■ La Aniversară!... Barbu Cioculescu – 90: „Alegere nu prea a fost. Actul de la 23 August a fost impus de necesități. Nu se poate pune problema dacă a fost sau n-a fost bun. El a fost impus de realități. Nu puteam continua războiul. Venea toamna, trebuiau să se deschidă școlile. În

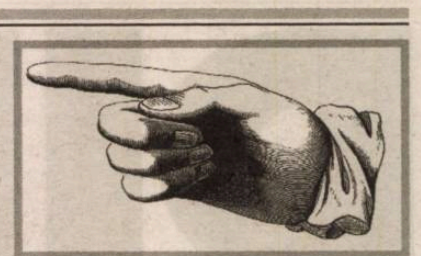

orașe, care se aflau sub bombardament american – ministerele erau toate evacuate din București în orașe de provincie și ar fi trebuit să revină –, se simțea că trebuie să se întîmple ceva înainte de 1 septembrie. Și a fost acest 23 August, curajos realizat. Ceea ce a făcut atunci Regele Mihai a fost un act de un curaj extrem și de maximă îndrăzneală politică." – interviul complet în *Manuscriptum*, nr. 1/2016. (Ruxandra Mihailă)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Arta și banii**
- **Reforma Luther**
- **Euro**
- **Vinuri**
- **Stima de sine**
- **Cîrcoteli, cîrcotași**
- **Tăcerea**

album dilematic Cristian-Marcel Felea

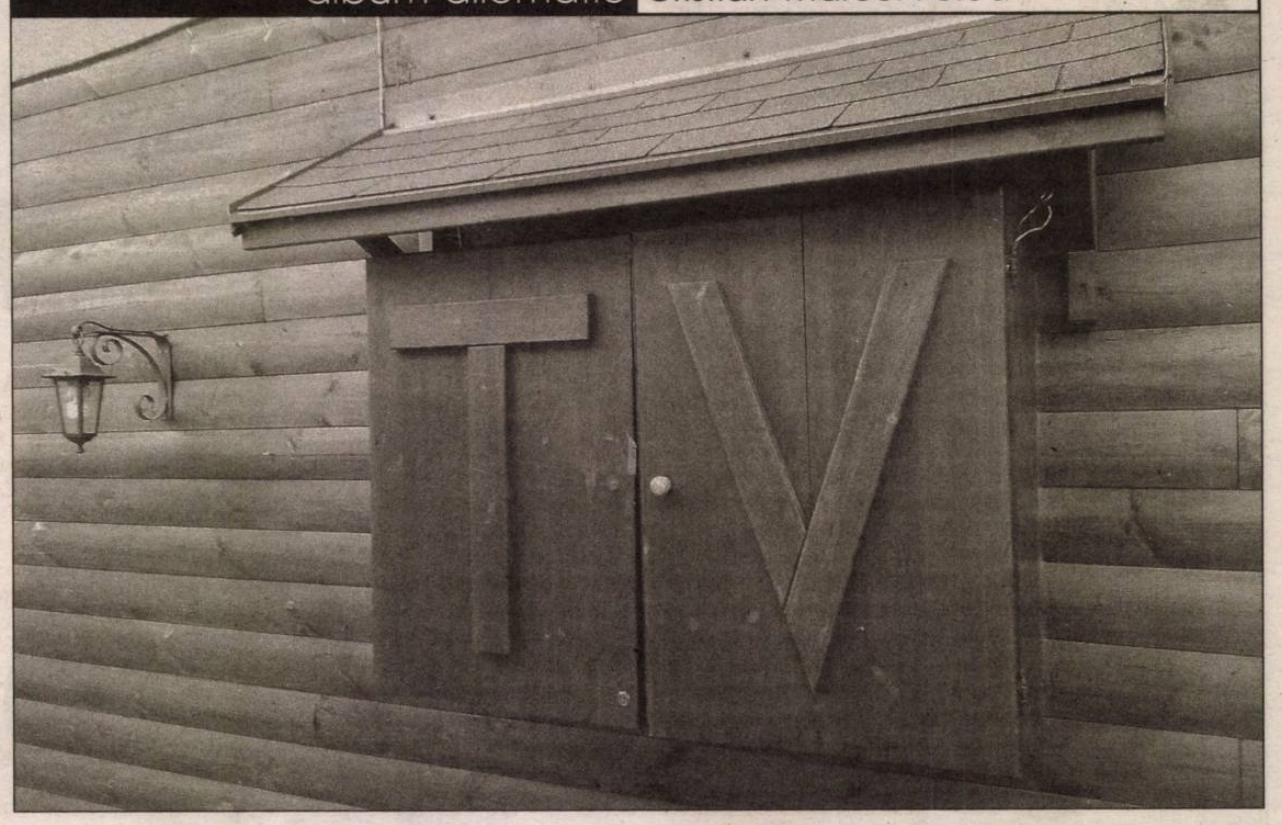

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500+3.615
Tipărit la Tipomedia

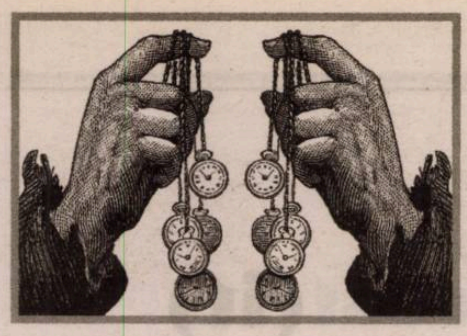

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Întîmplări (nu prea) diplomatice...

Acum vreo patru ani, mi s-a cerut un text pentru un volum aniversar dedicat Reședinței Ambasadei Franceze la București. Între altele, textul a inclus și evocarea unor episoade de destul de amuzante din rezerva mea de amintiri... diplomatice. Le ofer, mai jos, în versiune românească, și cititorilor noștri.

Eram de curînd ministru (post-revoluționar) al Culturii, cînd l-am întîlnit, pentru prima oară, pe noul ambasador al Franței, proaspăt acreditat la București. Întîlnirea a fost de natură să confirme saltul stilistic pe care „evenimentele“ urmau să-l aducă în comportamentul diplomatic: mai puțin ștaif protocolar, mai puțină retorică, mai mult umor. Trebuia să fac cunoștință cu dl Renaud Vignal în timpul unei recepții (la o altă ambasadă). Mi s-a spus că ambasadorul francez va fi de față și că e de folosit ocazia pentru un prim contact. Către finalul programului, contrariat de faptul că întîlnirea așteptată nu avusese loc, am cerut explicații unui colaborator. „Dar ați vorbit cu dl Vignal vreme de douăzeci de minute!“ – mi-a spus, stingherit, cel întrebat. Abia atunci l-am identificat pe interlocutorul pe care, în necunoștință de cauză, îl ratasem. Am crezut că pot repara greșeala, glumind – în doi peri – cu Renaud, viitorul meu bun prieten: „Iertați-mă! N-am realizat că sînteți noul ambasador al Franței! N-aveți figură de ambasador!“ Vrusesem să-i fac un compliment. Să-i sugerez că n-avea portretul „clasic“, convențional, previzibil al diplomatului de carieră. Răspunsul a venit prompt. La fel de echivoc și de bine intenționat: *„Vous non plus, vous n'avez pas la gueule d'un ministre!“* („Nici dvs. n-aveți față de ministru!“)

Un mic demon al *malentendu*-ului a rămas prezent și în alte împrejurări ale relației mele cu Renaud Vignal. Eram încă „oficial“, cînd am primit o invitație la reședința franceză, unde urma să aibă loc un amical bal mascat. Am ales, împreună cu soția mea, o vagă costumație de tip *„gitan“* și ne-am prezentat, amîndoi, la poarta reședinței, purtînd în brațe o tavă cu dulciuri autohtone, pe post de „plocon“. Portarul și bodyguardul ne-au privit stupefiați. Mă recunoscuseră, dar nu pricepeau ce căutam în locul cu pricina, învesmîntat ca o floreăreasă *„bohémienne“*. Mi-am dat seama că ceva nu e în regulă și ezitam, stingherit, dinaintea intrării. Din fericire, exact atunci a apărut, venind din oraș, mașina ambasadorului. Renaud a înțeles imediat situația. Greșisem ziua. S-a amuzat copios, m-a ajutat să depășesc penibilul episodului și ne-a invitat la o excelentă cină. Nu mai mîncasem niciodată îmbrăcat atît de... pitoresc. Dar măcar dulciurile s-au dovedit utile...

Greu de rezumat lista personalităților pe care am avut onoarea să le cunosc – într-o costumație ceva mai adecvată – în spațiul reședinței de la București a Ambasadei franceze (în saloanele de o discretă croială clasică – reamenajate curajos, în versiune oarecum postmodernă, în timpul mandatului lui Henri Paul – sau, vara, în grădina din spate). Un eveniment special a fost, însă, întîlnirea cu președintele Franței, François Mitterrand. Ambasada, probabil la cererea înaltului oaspete, decisese organizarea unei întîlniri cu cîțiva intelectuali locali, mai ales dintre cei cu o oarecare experiență a disidenței: Doina Cornea, Mircea Dinescu, Ana Blandiana etc. Mi s-a oferit rolul de „moderator“. Am început prin a-i prezenta pe toți cei de față. „Domnule președinte“ – am spus – „aveți dinainte o bună parte din eroii schimbării din decembrie 1989: sînt modeste variante locale ale lui Robespierre, Saint-Just, Danton, Camille Desmoulins ș.cl“. „Atenție“ – a replicat președintele –, „toți cei pe care i-ați numit au sfîrșit pe eșafod.“ Momentul era destul de tensionat. Opoziția intelectualității față de Frontul Salvării Naționale și față de Ion Iliescu era intensă, ceea ce pe mulți îi determinase să judece ca fiind inadecvată vizita – fără echivalent în epocă – a unui șef de stat occidental la București. Ea putea fi citită drept o cauționare a „regimului“ aflat „la putere“. Doina Cornea a profitat de ocazie pentru a sugera o asemenea, posibilă, interpretare și a adăugat, cu titlul de exemplu, că oficialitățile românești o împiedică să apară la televiziune, în ciuda meritelor ei revoluționare. „Stimată doamnă“ – a sunat răspunsul lui François Mitterrand –, „va trebui să aveți răbdare. Mie mi-au trebuit vreo cincisprezece ani pînă să mă pot adresa națiunii pe un post de televiziune...“

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Marele jaf postcomunist

– Să știți că eu nu sînt nostalgic – mă previne G. înainte de a se prezenta. Chiar mă bucur că s-a dărîmat combinatul – declară el cu un gest larg, ce acoperă locul unde pînă mai ieri fusese Combinatul Siderurgic Hunedoara. Nici nu știți ce poluare era aici, nici nu mai puteai să respiri. Dar de ce au trebuit să distrugă chiar tot?

G. este tehnician la origine, dar un istoric autodidact care își iubește „Țara de Fier“ cu un patriotism local de cea mai nobilă speță. *Nu mă mai interesează istoria asta recentă* – îmi mai spune el la un moment dat –, *îmi place tot mai mult cea veche, mă simt mai bine acolo...* Și îmi povestește cîteva ore în șir despre începuturile siderurgiei și primele cuptoare din Țara Pădurenilor, despre telurul descoperit în 1782 în minele din Zlatna, Tîrgul de fier din spatele Castelului Huniazilor, Uzinele Imperiale de Fier din Hunedoara și furnalul de la Govîjdie, fierăriile particulare de pe ohabe, Fabrica de dolomită, minele de aur de la Govîjdie și „cazinoul“ din zonă, despre „calea ferată ardeleană“ cu spectaculoasele sale viaducte și cîte și mai cîte. Ceea ce nu a luat calea topitoriilor de fier vechi se năruie de la sine. *Jaf al istoriei!* – conchide G. Și toată zona dă o tristă impresie de „marele jaf postcomunist“.

Nu este însă doar cazul „Țării de Fier“, ci al întregii țări, dar aici parcă se văd mai clar etapele acestui „jaf“, care se suprapun precum straturile geologice. Privită de aici, istoria „recentă“ de care se dezice G. apare cam în felul următor. Comunismul a început cu naționalizarea, postcomunismul cu decooperativizarea și dezindustrializarea. E ceva rău în asta? Categoric nu, e chiar foarte bine, e o revenire la normal. La o a doua privire însă, se conturează parcă două mitologii postcomuniste care au încadrat și au legitimat aceste operațiuni și în spatele cărora se află doar o parte a adevărului.

Prima se referă la imperativul moral al *retrocedării*. *De ce?* Pentru că aceste proprietăți fuseseră furate de comunism. Corect? Corect! În perioada integrării europene, 99% din clădiri și 93% din terenul fostelor CAP-uri erau deja proprietate privată; retrocedarea a fost deci un mare succes și o reparație istorică indubitabilă. Da, dar retrocedare *ca să ce?* Nimeni nu a avut nici un plan de viitor. Acest lucru se vede cel mai bine în rural, unde milioane de hectare au rămas în pîrloagă, repartiția proprietăților funciare a ajuns să fie mai polarizată decît aceea dinaintea răscoalei din 1907 și 2,6 milioane de gospodării au sub un hectar de pămînt. Astfel, pentru majoritatea locuitorilor satelor, sărăcia comunistă nu a scăzut, ci a crescut. Rezultatul? O economie predominant de subzistență, nu de piață, dublată de o migrație externă în căutare de locuri de muncă, aproape singura în măsură să aducă o infuzie de capital.

A doua mitologie a fost aceea a *liberalizării*. Din nou: de ce? Pentru a trece la o economie de piață – a fost răspunsul. Corect? Da! Dar *ca să ce,* ce fel de economie de piață, cu ce priorități? Nimeni nu a avut nici un plan de viitor nici în această privință, în afara sloganului „atragerea de capital străin“. Și s-a atras ceva capital străin: la sfîrșitul anului trecut, de pildă, soldul investițiilor străine era de 68,4 miliarde de euro, doar că aproximativ două treimi erau în București și în zona limitrofă. În rest, oriunde s-a putut, s-au înființat „parcuri industriale“. Există o sumedenie și în județul Hunedoara, de pildă, de unde tocmai m-am întors, dar majoritatea lor sînt practic goale. „Trecerea la o economie de piață“ s-a redus, în foarte multe cazuri, la *dezindustrializare*, fără a fi urmată însă de o reindustrializare sau o rentabilizare pe măsură a unor noi ramuri economice. O dezindustrializare care a produs „contractarea“ majorității orașelor mici și mijlocii din România *(shrinking cities)* – în ultimii douăzeci de ani, populația celor mai mari 100 de localități din România a scăzut cu circa 20% (25% în Hunedoara), constată Ilinca Păun Constantinescu –, doar extrem de puține reușind, fie și parțial, cotitura spre *smart cities*.

Capitalism de cumetrie! – a decretat Iliescu la un moment dat. Da, dar „cumetria“ asta a fost doar *mijlocul,* nu *scopul* – și a dus la cele mai multe „divorțuri“ din istoria contemporană a României: s-au spart familii, s-au rupt prietenii, iar „capitaliștii“ care nu au ajuns la tribunal au făcut infarct. Care a fost atunci scopul? Aici e problema: nici unul, doar o oportunitate, nu o viziune! Contextul a creat însă o motivație cît se poate de puternică: disponibilitatea jafului de fiecare zi. *Capitalism prădalnic?* Da, se poate spune și așa. Aș prefera însă o altă poreclă: *capitalism de vămuire*. Tot ce trece din proprietatea statului în proprietate privată – și apoi dintr-o proprietate privată în alta – este „vămuit“. La bariera „Vămii“ stau ofițerii Puterii și își cer uiumul, ca la cazanul de țuică. Cine refuză să plătească este întors din drum. Retrocedarea și liberalizarea reînnoadă, ironic, firul istoriei: domeniile senioriale devin domenii senatoriale și vechii seniori sînt înlocuiți cu noii baroni. Rezultat final: România a pierdut, se pare, active în valoare de peste 1600 de miliarde de dolari în doar 25 de ani.

Cine a avut interesul să jefuiască astfel țara? – se aude glasul insinuant al teoriilor conspirației. Hai să ne gîndim puțin. Încercați, de pildă, următorul experiment mental: imaginați-vă că scoateți un milion de euro din bancă, vă suiți în mașină și îi lăsați undeva, pe marginea drumului, nepăziți: cine are interesul să-i fure? Păi, oricine se află pe drum în acel moment. Dar dacă veți repeta, periodic, acest experiment, se vor forma rapid grupuri de gherilă care vor monopoliza risipa dumneavoastră. O altă poreclă care îmi vine în minte este aceea de *capitalism de risipă*. Căci, dincolo de tot ce a fost „vămuit“, și mai mult a fost, pur și simplu, „risipit“. Un singur exemplu: *În ce an sîntem?* – îl întreabă, agasat, un președinte de județ pe consilierul său pe probleme de turism, care îi propunea un proiect de 100 de milioane de euro. *Este an electoral, băi, crezi că de franțujii tăi* (cei cu proiectul) *îmi arde mie acum?* Și nu i-a ars, după cum nu le-a ars de „prostii“ din astea altor zeci de mii de președinți, primari, directori din toată țara. Niște miliarde au fost, astfel, pur și simplu risipite, nu furate sau „vămuite“.

G. are o extraordinară arhivă de fotografie veche, pe care s-a hotărît să o doneze unei instituții britanice. *Aștia nu știu să păstreze!* – se justifică el.

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Plăcerea de a fi prost(it)

Programul de guvernare al PSD arată excepțional pe hîrtie. La fel de excepțional ca oferta prințului nigerian care a decis să vă ajute cu cîteva zeci de milioane de dolari în schimbul „încrederii" dumneavoastră. Sigur că dumneavoastră, votantului PSD, vă este foarte greu să acceptați că, în ciuda părerii dumneavoastră, Dragnea și cei care ne guvernează vă mint. La fel de greu este de acceptat că premierul vinde și el gogoși, cu un tupeu demn de un buticar de cartier dornic de îmbogățire. Recent, dînsul spunea că nu poate să repare bîlbîielile din ultimii 27 de ani. Uită binețeles să spună că, în 21 dintre acești ani, au fost la conducere foști sau actuali șefi de partid ai dînsului sau domnul Tăriceanu.

A accepta că sînteți mințit v-ar face în mod automat fraier. Așa că vă veți lega de orice mică speranță că ceea ce spun Dragnea și miniștrii lui se va împlini și, încet-încet, vă veți convinge, în ciuda tuturor dovezilor care demonstrează contrariul, că alegerea dumneavoastră a fost cea bună. Sigur că la fel de fraieri sîntem și noi, restul, votanții în trecut ai PSD sau ai lui Băsescu, Udrea, Vadim, Tăriceanu, Constantinescu, Ciorbea – toți dovediți fie infractori, fie lipsiți de coloană vertebrală sau mitomani sociopați. La fel de fraieri sîntem și noi, cei care credem că, într-un fel, sîntem mai buni decît dumneavoastră. Și noi am căzut victime propriei noastre prostii și am încercat să ne convingem, în ciuda tuturor evidențelor, că am ales bine.

Sînt mulți cei care cred cu tărie despre coaliția PSD-ALDE că luptă împotriva „sistemului securist".

În primii opt ani ai democrației românești, miniștrii noștri de Externe au fost toți oameni cu legături extrem de puternice cu regimul comunist. După o scurtă perioadă, Sergiu Celac, om foarte apropiat de Ceaușescu, a fost înlocuit de Adrian Năstase. Tatăl domnului Năstase a fost unul dintre oamenii importanți ai regimului comunist. Primul socru al domnului Năstase a fost ministru de Externe comunist, iar cel de-al doilea, vicepremier al Republicii Socialiste România. Toți secretarii de stat numiți de Năstase în vara lui 1990 au avut și ei relații foarte solide cu elitele comuniste și au sfîrșit, cu excepția unuia mort în condiții suspecte, în poziții și cu averi impresionante. Printre ei se numără și următorul șef al diplomației – Teodor Meleșcanu, care în decembrie 1989 era unul dintre elementele cele mai importante și promițătoare ale regimului comunist în reprezentarea externă, dar și în ceea ce privea promovarea intereselor Pactului de la Varșovia. La fel ca Adrian Năstase, Meleșcanu are o traiectorie demnă de un film prost și deloc credibil.

Parcursul fulminant al lui Meleșcanu, care reușește, în ciuda trecutului comunist extrem de suspect, să îl urmeze pe Năstase la conducerea Ministerului de Externe și, apoi, să mai ocupe încă de două ori poziții-cheie de ministru pare aproape incredibil. Dacă luăm în considerare faptul că Meleșcanu reușește și să înființeze un partid, și să fie vicepreședinte la două partide (PNL și ALDE), dintre care unul (PNL) era, chipurile, în opoziție față de PSD-ul lui Năstase, să devină șeful SIE și să fie implicat și într-unul dintre cele mai mari scandaluri de corupție (Rompetrol), în cadrul acestei companii deținînd, pentru un timp, poziția de administrator, lucrurile încep să sune a scenariu de telenovelă.

Adrian Severin a fost următorul ministru de Externe. Și el a reușit, în ciuda unui trecut foarte dubios în perioada comunismului, să-și construiască o carieră senzațională în PSD. Totuși, a sfîrșit cu eticheta de corupt și de om lipsit de orice urmă de caracter, în urma unei anchete a unor jurnaliști britanici.

Adrian Năstase a fost, de asemenea, cel care i-a „crescut" și i-a promovat pe Mircea Geoană, Cristian Diaconescu, Titus Corlățean, Victor Ponta și Dan Mihalache. Toți aveau să devină miniștri de Externe sau să joace roluri extrem de importante în statul român.

Dacă ar fi să eliminăm miniștrii PSD-iști și ceilalți miniștri care au avut legături puternice cu elitele comuniste și cu șeful ALDE, ar rezulta că Ministerul de Externe al României a fost condus, pentru maximum trei ani din 27, de oameni care cel puțin aparent nu au avut legături cu puterea actuală sau cu „sistemul securist".

O situație similară poate fi demonstrată și în cazul tuturor ministerelor importante și al conducerii SIE și SRI, dar și în ceea ce-i privește pe foștii prim-miniștri ai României.

Faptul că toate partidele, cu excepția USR, dar mai ales PSD și ALDE strigă cît se poate de răstit „securiștii" împreună cu Antena 3, post TV al cărui patron este un securist notoriu, și cu RTV condus de Ghiță – un om care ar putea să fie definiția din dicționar a securistului de tip nou – este o dovadă că nu numai că sîntem luați de fraieri, dar și că tactica securiștilor noi și vechi funcționează.

O mulțime de foști securiști și rudele acestora au devenit oameni de supersucces în România postdecembristă. Mulți au investit „deștept" și controlează televiziuni și ziare care joacă un rol orwellian și rescriu, ignoră sau trec rapid peste trecuturi dubioase ca acelea de mai sus. Din cînd în cînd mai apar diverse dezvăluiri care sînt rapid îngropate, fiind prezentate ca niște chestii irelevante sau cel mult coincidențe. Coincidențele astea sînt la fel de probabile precum sînt declarațiile lui Dragnea despre neimplicarea sa în Tel Drum sau îmbogățirea rapidă de pe urma prințului nigerian.

Faptul că oamenii aceștia, cumva, rămîn și după 27 de ani cei care controlează destinul României e o indicație cît se poate de clară că nu numai că sîntem luați de proști, dar și că ne dorim și acceptăm cu entuziasm această postură.

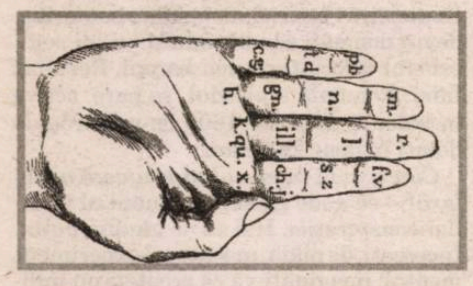

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Scurta viață fericită a Pepinei Răsărilă

Ambițiosul decan de la Facultatea de Artă Rupestră, Mirobolan Zacuscă, se simți izbăvit dintr-o lungă suferință atunci cînd, în postură de președinte al comisiei de concurs pentru ocuparea postului de secretară principală, o declară cîștigătoare pe doamna Pepina Răsărilă. De mai bine de un an se chinuia, alături de membrii Biroului Consiliului Profesoral, să găsească persoana potrivită pentru această slujbă de mare responsabilitate. Toți candidații perindați prin fața evaluatorilor, în edițiile reiterate ale competiței, se dovediră necorespunzători, ca să folosim un eufemism. Fie profund incompetenți în meseria administrativă, fie interesați de poziție doar pentru un interval scurt, atît cît să-și aranjeze alte trasee funcționărești, respectivii reușiseră să-i lase un gust amar lui Mirobolan, care-și vedea, tot mai evident, planurile reformatoare (în chip epocal!) pentru facultatea sa zădărnicite de absența unei secretare eficiente. La ultima încercare de scoatere a postului la concurs însă, decanul avu surpriza extrem de plăcută să o cunoască pe doamna Răsărilă. Tînără (cu experiență totuși – candidata a precizat, la interviu, că fusese, pentru un timp, secretara directorului de marketing de la o importantă companie de distribuție a produselor agricole!), serioasă, cu un aer elevat, atentă la detalii, femeia părea născută și crescută pentru a impresiona plăcut orice angajator, oricît de pretențios și oricît de circotaș.

Profesorul Zacuscă a angajat-o instantaneu, entuziasmat realmente de răspunsurile oferite de Pepina la întrebările din interiorul interviului (gîndit chiar de el): precise, scurte, dinamice, sentențioase, definitorii pentru comportamentul funcționarului ideal. Era adevărat că și decanul se străduise să conceapă „interogatoriul" examinator după rigorile clarității absolute. Nici o întrebare nu avea mai mult de cinci cuvinte. Brevitatea rămînea semnul suprem al inteligenței, gîndea frecvent Mirobolan. Spre surprinderea sa, doamna Răsărilă arătă o capacitate și mai mare de concizie, formulînd răspunsuri de maximum patru cuvinte. O asemenea subalternă nu putea fi, desigur, ratată! Zacuscă semnă prin urmare, la puțină vreme de la examen, decizia de angajare a noii secretare. Cu ea alături, mandatul său decanal intra într-o fază a strălucirii depline. Convins de agerimea Pepinei, în prima ei zi de lucru, profesorul îi prezentă, în linii mari, atribuțiile prevăzute de fișa postului. Nu dorea să o plictisească, insistînd pe amănunte ce i-ar fi insultat istețimea destoinicei doamne. Cu toate acestea, deși lapidar în explicații, Mirobolan sesiză un fapt curios: după cel mult cinci cuvinte pe care i le adresa secretarei, aceasta își pierdea concentrarea, afișînd brusc o mină nedumerită. Reluarea – firesc, ezitantă! – a lămuririlor nu făcea decît să complice lucrurile: Pepina se crispa, părea să nu mai priceapă nimic, încrețindu-și fruntea precum Nilă al lui Moromete.

Bizareria se accentuă dramatic în săptămînile viitoare. Pepina funcționa remarcabil la nivel – cum să spunem? – „hermeneutic" numai pînă la cuvîntul numărul cinci. Înțelegea perfect ordinele transpuse în propoziții simple și le executa cu solicitudine. Dacă cineva avea proasta inspirație să comunice elaborat cu doamna Răsărilă, circuitele se ardeau și totul intra într-o degringoladă ametitoare. Bunăoară, un student a adus la secretariat un certificat medical pentru motivarea absențelor de la colocvii, dar, neavizat, s-a lansat, în fața Pepinei, în descrieri complexe ale maladiei de care suferise. Subit decompensată, secretara îl trecu pe lista cu cereri de bursă pentru handicap sever. Altul solicită o audiență *urgentă* la decan, iar doamna Răsărilă, tulburată de lexemele în plus auzite, sună la numărul unic de *urgențe* pentru a chema pompierii. În fine, însuși domnul Zacuscă o puse, într-o zi, să anunțe la rectorat că diminuarea timpului de lucru cu publicul devenea o necesitate la Artă Rupestră, de-a lungul sesiunii, din cauza muncii suplimentare la ierarhizările pentru taberele studențești, adăugînd apoi, vai, un comentariu dezarmant: „Ne ajung scandalurile legate de note. Nu ne mai trebuie *încă o bombă în Universitate*." Pepina a transmis imediat mai sus că *o bombă s-ar afla în podul Universității*. Trupele de intervenție rapidă au evacuat ulterior întreaga clădire. Un genist mai aprig l-a și articulat peste ochi pe decanul Mirobolan, care refuza să părăsească biroul.

Revenit în incintă, profesorul – cu una dintre pleoape de dimensiunile ciupercilor Pleurotus – i se adresă mîrîit doamnei Răsărilă, contabilizînd precaut numărul de cuvinte rostite: „Cît stăturăți la firma agricolă?" „O săptămînă." „Aha! De ce?" „N-am înțeles." „Ce n-ați înțeles?" „Piața *cucurbitaceelor*." „Cum așa?" „Păi, erau multe silabe." „Și?" „Le-am trecut la *tomate*." „Bineeee!", strigă Zacuscă, apucînd, cu mîinile vasodilatate, gîtul subțirel al doamnei secretare. A strîns pînă ce obrăjorii femeii căpătară culoarea *tomatei* de vară tîrzie. Culoare care se asorta, de altfel, perfect cu *pătlăgica vînătă* de sub fruntea lui.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

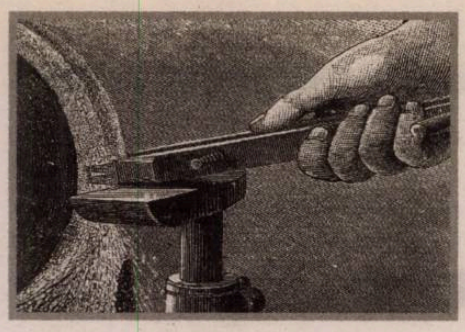

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Ne întoarcem la pariul lui Nicolae Ceaușescu?

Acum 46 de ani, încă tînărul lider comunist Nicolae Ceaușescu, aflat sub puternica impresie a turneului din Coreea de Nord și China maoistă, lansa la Mangalia celebrele sale teze. Istoricii iau ședința de la Mangalia a conducerii PCR, din iulie 1971, drept reper pentru începuturile național-comunismului românesc. A fost un model unic în felul său în Europa Centrală și de Est, cel mai rigid și izolat din întreaga lume comunistă.

Acum cîteva zile, tot la malul mării, partidul de guvernămînt a lansat prioritățile politice ale toamnei 2017. Puse la un loc, acestea duc cu gîndul tot la naționalism, autarhie și izolare.

Nu este însă exagerată o paralelă între cele două momente? Nu, dacă păstrăm proporțiile, menținem discuția în limite rezonabile și ne referim doar la anumite reflexe specifice liderului român, dincolo de sistemele politice dintr-o perioadă sau alta.

Care ar fi prioritățile enunțate acum? Dincolo de toate, legile justiției, de la bun început preocuparea majoră a actualei guvernări. Iar sensul modificărilor este vizibil de la distanță: acela de a dilua lupta anticorupție și de a respinge în acest mod recomandările partenerilor europeni. Vin apoi cîteva priorități strîns legate de naționalismul și etatismul economic, precum limitarea accesului cetățenilor europeni la piața terenurilor agricole, reducerea contribuțiilor la Pilonul II de pensii și, pe cale de consecință, o „neutralizare" a acestui instrument financiar, reglementări legate de TVA (foarte rău primite de mediul de afaceri) sau crearea Fondului Suveran de Investiții (o entitate prin intermediul căreia, spun analiștii, s-ar putea ocoli procedurile transparente de achiziții publice). Aceste preocupări au fost acompaniate în ultimul timp de discursul guvernamental tot mai apăsat împotriva capitalului străin, a băncilor și, în general, a ceea ce înseamnă antreprenoriat, dar și societate civilă.

Astăzi, lumea nu mai este bipolară.

Apoi, totul este pus sub o amplă umbrelă naționalisto-mistico-ideologică: referendumul pentru redefinirea familiei. În măsura în care aceste priorități vor fi atinse, România o va lua, în mod vizibil, pe linia imprimată de guvernele de la Budapesta și Varșovia și se va îndepărta de „nucleul dur" al Uniunii Europene, reprezentat de Franța și Germania.

Să revenim acum la Nicolae Ceaușescu. Pe vremea tezelor de la Mangalia, a căror adevărată semnificație avea să fie înțeleasă cu mult mai tîrziu, el era un tînăr și aparent reformator lider al lagărului comunist. Într-adevăr, primii săi ani de domnie însemnaseră slăbirea semnificativă a chingilor ideologice și, odată cu aceasta, o adevărată explozie de creativitate românească în domenii diverse, de la poezie la muzică rock, de la romane curajoase la arte plastice și pînă la fotbalul-spectacol. Un capac greu se ridicase un pic de pe oala românească în fierbere.

Occidentul îl trata cu simpatie pe Ceaușescu, văzînd în el un posibil oponent față de hegemonia sovietică în regiune. România comunistă avea acces la credite pentru dezvoltare și chiar i se permiteau unele interesante transferuri de tehnologie din economiile dezvoltate. Probabil acela a fost momentul în care Ceaușescu a considerat că poate strînge șurubul în interior, păstrînd bunele relații cu Occidentul, care-i asigurau acces la bani și, într-o anumită măsură, la tehnologii. Teoria „neamestecului în treburile interne" îi venea mănușă. Rezultatul? Ceaușescu a reușit doar pe jumătate. În sensul că șurubul s-a strîns în interior, prin întărirea continuă a controlului ideologic. Dar relațiile cu Occidentul s-au deteriorat, pînă acolo încît România a ajuns o țară izolată.

Astăzi, lumea nu mai este bipolară, iar ideea „neamestecului în treburile interne" este inaplicabilă, cîtă vreme România este parte a proiectului european. Dar tentațiile autoritariste n-au dispărut. Ele se numesc astăzi nu Mao sau Kim Ir Sen, ci Orbán, Kaczynski, Erdogan, Putin și, într-o bună măsură, Trump. Poți guverna după modelul lor păstrînd avantajele apartenenței la Uniunea Europeană? Poți acționa contra libertăților în interior bucurîndu-te de libertățile de pe piața unică europeană? Poți miza pe protecționism și naționalism ortodoxist de tip rusesc în interior, revendicînd, în același timp, solidaritatea partenerilor europeni? Iată vechiul pariu al lui Nicolae Ceaușescu, transpus în realitățile lumii de azi. Atunci, pariul s-a dovedit dezastruos pentru două generații de români. Și nu avem nici o garanție că de data asta ar putea fi altfel.

Cu lumea, conjunctura actuală este cu mult mai favorabilă României decît acum aproape o jumătate de secol. În contextul euroscepticismului tot mai puternic manifestat de guverne central-europene, România devine un partener important în efortul de reformare a Uniunii Europene. Președintele francez tocmai ne-a invitat să participăm la acest șantier, alături de statele cu economii puternice ale Uniunii Europene.

Lunile următoare ne vor arăta ce au înțeles guvernanții români din acest mesaj. Prioritățile lansate de ei pe Litoral nu sînt deloc semnale încurajatoare.

PUBLICITATE

COLECȚII CU DICHIS DILEMA

14 septembrie 2017

TINERI CELEBRI ÎN FESTIVALUL GEORGE ENESCU

CD 3 ANDRIS NELSONS

Împreună cu Dilema veche

Colecționează cele 4 CD-uri cu cei mai în vogă interpreți ai Festivalului Enescu 2015

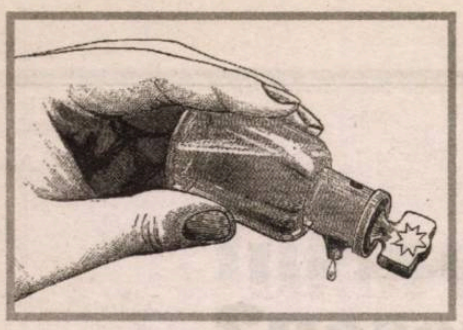

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Fra-su lu' cutare

Termenii de rudenie din limba română intră în alcătuirea unor formule care indică foarte bine – prin variantele lor – trepte diferite pe scara care conduce dinspre registrul solemn către familiaritatea maximă: *fratele său, fratele lui, frate-său, frate-su, frati-su, fra-su, frac-su.* Ultimele două exemple conțin, pe lîngă posesivul redus fonetic, o formă scurtată a substantivului (prin căderea ultimei silabe) și trecerea lui *t* la *c* (prin disimilare). *Fra-su* și *frac-su* (și celelalte formule similare lor) nu reprezintă totuși ultima treapă a îndepărtării de limba standard. Există în oralitatea actuală o formulă și mai marcat populară, pleonastică, în care posesivul apare alături de numele posesorului: „Tu, bă, *fra'su tu' Dadanu!* N-auzi!?" (Sorin Stoica, *Dincolo de frontiere. Opere);* „jucători ca *fra-su lu' Balotelli*" (gsp.ro). În plin registru nonstandard, substantivele feminine sînt construite la fel, cu genitivul indicat de *lu(i)*: „îl știi pe Gioni, *fra-su lu' Daiana...*" (revistatango.ro); „dar de fapt era fra'su lu' *cruela*" (eva.ro).

Forma marcată este adesea folosită în glumă, în contexte ironice și autoironice, în texte elaborate cu intenții stilistice clare, în care se imită vorbirea populară (și uneori și gîndirea rudimentară): „Vorba lu' *fra-su lu'* diacritica" și *„frac-su diacriticii"* (diacritica.wordpress.com); „ca apoi să aflăm că e *«frasu' lu' aia»*" (clujulcultural.ro).

Din punct de vedere gramatical, formele de acest tip atestă perceperea de către vorbitori a substantivului cu posesiv ca o singură unitate, ca un cuvînt unic – scris adesea, în redactările inculte sau foarte neglijente, fără apostrof sau cratimă: *frasu, tacsu, măsa* etc. O dovadă că posesivul este simțit ca parte integrantă a cuvîntului regent o reprezintă formarea unui genitiv-dativ feminin cu desinență specifică, la finalul secvenței: *mă-sii, soră-sii* etc. Formula pleonastică este probabil preferată de unii vorbitori pentru că se păstrează în registrul popular, diferențiindu-se față de standard. Forme ca *mă-sa* și *fii-sa* aparțin clar limbii vorbite nonstandard, în vreme ce precizarea relației de rudenie – *mama* lui X, *fiica* lui Y – le-ar deplasa într-un registru mult mai înalt. Pentru a rămîne în substandard, vorbitorii recurg la structurile *mă-sa lui X, fiica lui Y,* care s-ar dovedi, evident, nongramaticale, dacă le-am transpune în varianta „solemnă" – *mama sa a lui X, fiica sa a lui Y* .

Construcția pleonastică se aplică tuturor variantelor populare și colocviale ale denumirilor de rudenie cu posesiv: „tac'su lu' Neymar" (gsp.ro); „Văr-su lu' bunicu'" (simonatache.ro), „fi-su lu' ăla care a ieșit

„Tu, bă, fra'su lu' Dadanu!
N-auzi!?"

la pensie" (independentonline.ro); „nunta lu' fii-sa lu' șefu'" (ziare.com); „bărbasu lu' aia" (forum.softpedia.com) etc. Vorbitorii par a găsi chiar o plăcere specială în acumularea unor asemenea forme: „Dacă *tac-su lu' Aristotel* o trimitea și pe *sor-sa lu' Aristotel* să facă liceul" (diacritica.wordpress.ro); „trebuie să-și salveze nepoata (fi-sa lu' *fra-su)* răpită de niște oameni răi" (goodreads.com). Se produce adesea și o falsă tautologie („X e fiul tatălui său", „Y e fiica mamei sale"), prin care, sub aparența unei lipse de informație nouă, se comunică de fapt importanța în context a relației de rudenie: „se bagă în seamă, că e fi-su lu *ta-su!"* (zoso.ro); „Doar e fii-sa lu mă-sa" (G. Adamesteanu, *Dimineață pierdută).*

Textele glumețe plasează în poziția „posesorului" chiar sintagme complexe, contrastînd stilistic cu formulele de rudenie populare: „Fra-su lu' agresivul ăsta al nostru" (zambetesiamintiri.ro); „Văr-su lu' Adevăratul Ghost Rider" (motociclism.ro). Și mai interesante sînt cazurile în care formulele populare sînt folosite în construcții figurate, specifice limbajului colocvial-argotic, în care termenul de rudenie indică diferite legături posibile, asocieri metonimice sau metaforice între entitățile evocate: „animalul ăsta care e *fra-su lu' taxa"* (varujan.rol.ro); „nu știe nici cine-i tasu lu' ANAF" (mytex.ro).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

Mircea VASILESCU

Promoție: manualul unic, la pachet cu partidul unic!

– Numai în România, la un preț avantajos! –

De cîteva zile, o mulțime de oameni serioși, care mai au și alte treburi, vorbesc despre nimic: reintroducerea manualului unic. Căci asta este, în fapt, „subiectul" manualului unic: o năzbîtie care ar trebui să nu ne mai treacă prin minte, cîte zile om mai avea. Dar dacă premierul și ministrul Educației au trîncănit la televizor despre asta, ce să facem? Trebuie să-i băgăm în seamă, că ei ne conduc.

Dl Mihai Tudose și-a exprimat cogitațiunile la o emisiune TV, astfel: „Mi se pare o nebunie ca, de exemplu, în fiecare an să rescrii manualul de istorie, de parcă Ștefan cel Mare în fiecare an mai face cîte ceva, mai cîștigă cîte o luptă, mai pierde cîte ceva, la matematică Pitagora se mai gîndește și rescriem manualul. Culmea e că nu e deloc un demers pentru educație, ci un business cu caiete suport, cu fițuici suport, o nebunie completă."

Doar un pas pînă la reintroducerea partidului unic.

De-aia sînt bune, totuși, emisiunile TV – chiar și alea proaste – că mai aflăm și noi ce-i în capul guvernanților noștri. Cînd te duci și zaci o oră sau două într-un studio TV, vrînd-nevrînd, te relaxezi (mai ales cînd ești într-un mediu prietenos, amabil, și ți se servesc întrebări ușoare) și îți dai drumul la gură. După gîndirea dlui Tudose, toți istoricii care s-au ocupat de Ștefan cel Mare (și sînt rafturi întregi de cărți despre domnitor și epoca sa) au comis „o nebunie". S-ar părea că asta a reținut dl prim-ministru din școală: Ștefan cel Mare a cîștigat niște lupte, a pierdut cîteva, gata, e clar; ce sens are să scriem atîta despre el? La matematică, e și mai clar: Pitagora a născocit o teoremă acum niște mii de ani, bravo lui, de ce tre' să ne batem noi capul acum, cînd avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei (pensii speciale, accize pe benzină, legi pentru îngrădirea justiției etc.)? Dl premier nu știe că, de cîte ori vorbește le telefonul mobil, are de-a face – indirect – cu Pitagora, dar poate afla de la dl profesor Radu Gologan (http://dilemaveche.ro/sectiune/dileme-on-line/articol/o-parere-despre-manuale).

Dl premier, într-o relaxare televizuală, și-a mai dat un pic arama pe față: nu pricepe nimic din chestiunea educației și a manualelor (cu care n-a mai avut de-a face de pe cînd era școler). Cît despre ministrul Educației, care a anunțat că vrea ca manualele să fie editate doar de Editura Didactică și Pedagogică și tipărite de Monitorul Oficial, ce-ar mai fi de spus? Din punctul meu de vedere, ar trebui mai întîi să-și corecteze greșelile de limbă română. Și după aia mai vorbim. E absolut penibil să fii ministrul Educației și să nu poți vorbi și scrie corect românește. E descalificant. Dar – desigur – dlui ministru nu-i pasă de asta, așa că noi, cetățenii cumsecade și respectuoși cu limba română, ne batem capul cu zisele pocite ale dumisale.

Premierul, ministrul Educației și alți demnitari mai spun că agitațiunea stîrnită în fiecare an în jurul manualelor se poate rezolva reintroducînd sistemul unic și centralizat: un singur manual la fiecare materie, o singură editură, o singură tipografie și gata. Tot ei au lansat ideea că „vina" pentru bulibășeala creată (începe școala și elevii nu vor avea manualele pe bănci) se datorează editurilor, care au „interese pecuniare". Am cîteva comentarii de făcut.

În primul rînd, datoria de a le asigura elevilor manuale este a Statului, a Guvernului, a Ministerului Educației. Ministerul n-avea decît să înceapă licitația pentru producerea manualelor mai devreme, luînd în calcul că vor fi și contestații (au fost 27, din care 20 au fost rezolvate în favoarea editurilor – deci au și ele dreptate). Apoi, activitatea editorială este una comercială, iar cartea școlară reprezintă cam o treime din piața de carte. Dar editorii sînt doar *executanți* ai solicitărilor clientului. E normal ca editurile să dorească să cîștige bani din activitatea lor; dar clientul – ministerul Educației – este unul dificil, care schimbă regulile din mers și care se comportă cum vrea: nu-i tratează pe editori și pe autorii de manuale ca pe niște parteneri, căci – nu-i așa? – are pîinea și cuțitul.

Dar adevărata problemă este alta. Ditamai demnitarii statului răspîndesc în public ideea că manualele „alternative" nu sînt bune. Semidocții reduc totul la cugetări de genul „matematica e una singură, de ce ne trebuie mai multe manuale?" ori „subiectele la bac sînt aceleași, de ce să-i ametim pe copii cu mai multe manuale?". Astfel de cogitațiuni sînt niște prostii ridicole. Există metode și mijloace *diferite* de a preda matematica, biologia, chimia; există exerciții și probleme care li se dau copiilor de făcut, tot diferite și acestea. De-aia se fac mai multe manuale la aceeași materie. Și nivelul elevilor e diferit, astfel încît profesorii trebuie să aibă de unde alege. De-aia se fac manuale diferite. Și cunosc profesori care lucrează cu manuale diferite la materia lor: pentru clasele mai bune aleg manualele mai complexe, pentru clasele mai slabe folosesc manualele mai simple.

Reintroducerea manualului unic înseamnă să-i reduci pe profesori la statutul de roboței stupizi care reproduc toți același conținut. Și mai înseamnă uniformizarea educației. Și ușile larg deschise către abuz și autoritarism: manualele unice vor fi aprobate de minister, vor fi redactate de anumiți autori (preferați de minister), vor exprima niște conținuturi „conforme" cu viziunea oficială, guvernamentală, ministerială. Se va crea, din nou, o cultură unică, o educație unică, o „viziune" unică, oficială, asupra științei. Ideea de pluralism și posibilitatea opțiunii vor fi excluse din procesul de educație.

Or, așa ceva înseamnă că mai e doar un pas pînă la reintroducerea partidului unic. Tot ce e *altfel* va fi criticat, repudiat, respins. Cine gîndește altfel va sfîrși prin a fi considerat inamic (plătit de Soros, de multinaționale, dușman al identității naționale etc.). Școala se va face pe bază de „nu vorbiți neîntrebați" și „mîinile la spate" – o spun ca unul care știe bine ce înseamnă asta.

Mă tem că premierul, ministrul Educației și alții – *ejusdem farinae – atîta pot.* Enervați că nu sînt în stare să gestioneze diversitatea și pluralismul, că sînt incapabili să se încadreze într-un program predictibil (căci începerea anului școlar e, totuși, predictibilă), recurg la ce știu (că atît au reținut de pe cînd erau elevi): manualul unic. Centralizarea.

Primul pas a fost făcut: „îndrumarul" cu care se tot laudă ministrul Educației pe la televizor, menit să înlocuiască manualele pe care nu e în stare să le pună pe băncile elevilor. Sistemul de educație din România oricum e la pămînt. Dacă se reintroduc manualele unice, dragi părinți, obișnuiți-vă cu ideea că *și* copiii dvs. vor fi o *generație de sacrificiu.* Dacă le spuneți să emigreze sau vă hotărîți să protestați, acum, împotriva năzbîtiei cu manualul unic – este decizia dumneavoastră.

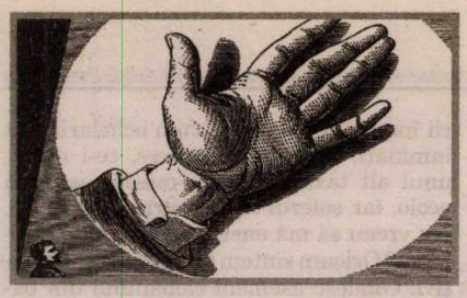

Adina POPESCU

portrete din mers

Sarajevo (I) – orașul

Revelația din călătoria mea prin țările ex-iugoslave din vara aceasta a fost Bosnia, o țară în care nu mi-am dorit neapărat să ajung, deși tînjeam să văd Sarajevo după ce ascultasem o mică parte din poveștile lui Filip Florian, care își petrecuse acolo o lună, într-o rezidență literară, și rămăsese îndrăgostit iremediabil de oraș. De altfel, mi se pare aproape imposibil să nu te îndrăgostești de Sarajevo încă din primele zece minute, doar dacă nu ești cumva fan al turismului de tip butaforie, cu orașe „la cheie", sau doar dacă nu ești sîrb ori croat, cu oarecare tendințe naționaliste. De pildă, tînărul croat care ne găzduise la Posdrana ne-a sfătuit să nu mergem la Sarajevo pentru că nu avem ce vedea acolo – „e aglomerat și foarte poluat". Însă el era atît de mîndru de Croația lui natală, de insulele și lagunele ei pe care se bazează, de altfel, aproape întreaga economie a țării, încît nu l-am luat în seamă. Ce „să vezi" în Bosnia-Herțegovina? Un loc suspendat în timp, de fapt în mai multe timpuri suprapuse care, deși se leagă între ele, în istorie, sînt atît de diferite – cel al lui Herzog, al Marelui Duce și al Imperiului austro-ungar (moneda oficială este și acum marca convertibilă, KM), timpul pașalîcului și al stăpînirii otomane, cel al comunismului lui Tito și, cel mai recent, timpul războiului din Bosnia, care a lăsat urmele cele mai vizibile. Ce să „vezi" în Sarajevo? Un oraș cu case albe, cu acoperișuri roșii, cocoțate pe munte, același munte de unde lunetiștii sîrbi au tras la liber în oamenii de pe străzi, în timpul asediului care a durat de trei ori mai mult decît asediul Stalingradului, același munte împînzit astăzi de cimitire – 10.000 de morți, printre care 1.500 de copii – și, totuși, un oraș cu totul special care reușește să-și păstreze identitatea, cu un mix de culturi cum nu mai întîlnești altundeva în Europa de Est.

Doar două sute și ceva de kilometri de la Split, pe care i-am parcurs în vreo patru ore, cu ochii pe harta de pe telefon, studiind cum toate hărțile acestor țări ex-iugoslave se îmbină ca într-un puzzle, întrebîndu-mă ce poate face Bosnia cu biata ei fîșie de 20 de kilometri de la Marea Adriatică și gîndindu-mă la ce ar mai fi utile granițele, într-o lume ideală. Două sute și ceva de kilometri pe un drum pustiu care șerpuiește printre munții bosnieci, spectaculoși și diferiți de munții noștri și chiar de munții Serbiei, colțuroși și verzi deopotrivă, cu lacuri de un albastru ireal, cu cele mai slabe și murdare oi pe care le-am văzut vreodată, oi rahitice. Două sute de kilometri printr-o țară ce pare nelocuită. La un moment dat, în vîrful unui deal, se termină asfaltul. Coborîm din mașină, sîntem în mijlocul unei sălbăticii absolute, o vulpe traversează drumul fără să-i pese de nimic, în înaltul cerului vedem planînd un vultur. Apoi, cînd apar primele sate, alcătuite din cîteva case și o moschee, dar și primele babe care cară donițe cu apă și seamănă perfect cu babele noastre, ne dăm seama că ne apropiem de o oarecare civilizație. Drumul devine județean, apoi național, se aglomerează treptat, pe marginea lui sînt bannere care anunțul festivalul de film din august de la Sarajevo, în sfîrșit se vede și orașul și aproape imediat ne pomenim bară la bară pe străzile lui periferice, ne amintim ce a spus tînărul croat despre aglomerație, ne claxonează mașini care cu siguranță au prins războiul bosniac.

Strada unde se afla garsoniera pe care am rezervat-o pe Booking nu există. De fapt, există, însă nu este o stradă pe care să poți intra cu mașina, e o stradă în trepte. Ne învîrtim în jurul ei, nu avem unde să lăsăm mașina, evităm să sunăm gazda, pentru că roamingul costă aici cît nu face. Pînă la urmă ne sună un băiat care ne turuie într-o engleză din care nu pricepem nimic. Apoi ne sună o fată, iubita lui, iar engleza ei e ceva mai acceptabilă. Ne-au văzut de două ori trecînd cu mașina, ne așteaptă în capătul străzii. În vreme ce băiatul rezolvă cu parcarea, într-un garaj minuscul din apropiere, fata îmi povestește despre Sarajevo. Nu și-ar dori să trăiască în altă parte, este cel mai frumos oraș din lume, are aici tot ce îi trebuie, atît liniște, cît și distracție, doar cînd i se face dor de mare dă o fugă pînă în Muntenegru, care e aproape, în nici un caz în Croația, e nesimțit de scumpă. În timp ce fata îmi vorbește, fumez o țigară și mă uit cum apune soarele peste toate acele străduțe în pantă, care îmi amintesc de străzile din Sinaia, de pe Furnica, peste casele cu acoperișuri roșii și mici grădini inundate de verdeață, cu garduri pe care lîncezesc pisici, la modul în care cade lumina, o lumină de miere, aproape o lumină de toamnă, deși sîntem abia în iulie, acea lumină de crepuscul în care orașul Sarajevo pare unul nemuritor. Da, e atît de multă pace aici, de ce să-ți dorești să trăiești în altă parte?

Aceeași atmosferă de tihnă o întîlnim și în centrul orașului. Dacă Belgradul e exuberant, erupe, Sarajevo e mai degrabă setat pe modul *chill*. Întrebăm unde e bazarul și ne dăm seama că e, de fapt, aproape peste tot, o țesătură de străduțe, pasaje, ganguri, printre gherete și coșmelii, te învîrți în cerc, senzația e una de amețeală plăcută, reconfortantă, casti gura la te miri ce, pînă te pomenești în curtea umbroasă a unei moschei, toate drumurile duc acolo, apa fîntînii susură ca-n poveștile Șeherezadei, bărbați și femei se roagă separat, în tăcere, turiști se odihnesc pe băncuțe de piatră, ai putea să-ți petreci aici o după-amiază întreagă, cu o carte în mînă, în liniște, fără să aparții nici unei religii, nici unei dogme, doar ție însuți. Străzile bazarului ar trebui să fie împărțite pe bresle, însă nu se mai păstrează o ordine anume, se vînd alandala șaluri, baticuri, alămuri, ibrice, cărți, însemne ale fostului regim comunist, narghilele, magneți. Însă nu obiectele te fascinează, ci negustorii, oamenii care par că n-au nici o treabă, așteaptă în fața prăvăliilor, pe cîte un scăunel de lemn, le mai vine în vizită cîte un prieten, mai beau cîte un ceai din acela turcesc, parfumat și roșiatic, în pahare mici, se uită la lume, cască, zîmbesc, oftează. Cîrciumile sînt și ele amestecate – cafenele și ceainării în care nu se consumă alcool, în schimb se joacă table și se fumează „lula" (narghilea), mici restaurante unde localnicii se îndoapă cu *cevapi* (un soi de mici, mult mai aromați ca ai noștri, într-o lipie caldă) și beau *ayran*, alături de *wine bar*-uri cu vinuri și servire sofisticate, pub-uri cu cîteva mese afară, unde poți bea un *single malt*, la un preț nesperat. Și lumea e amestecată, femei cu văl, în grupuri gureșe, mai multe generații, femei fără văl, găști vesele de tineri, bătrîni cu tabieturi de seară, turiști. Se vorbește mult, dar nu tare, se rîde mult, dar nu zgomotos, euforia balcanică se îmbină perfect cu sobrietatea musulmană, unii sînt amețiți, alții treji. Te gîndești că, într-un astfel de oraș, oricine își găsește locul, fără să-i deranjeze pe ceilalți, și parcă așa a fost dintotdeauna. Ororile recente prin care a trecut ți se par implauzibile, ai crede că fac parte dintr-o distopie sau o realitate paralelă, dacă n-ai vedea clădirile cu urme de gloanțe. Tot ce simți acum este un oraș viu, lipsit de orice fel de ipocrizie. Și mai simți un soi de solidaritate între locuitorii săi, un soi de „ce-a fost a fost, viața asta merită trăită atît cît ne-a mai rămas din ea".

Ca la un consemn, cînd umbrele serii încep să se lase, se aprind „lulele", starea devine una contemplativă, orașul se învăluie treptat într-un fum subțire, albăstrui. Tragi aer în piept și simți cele o mie de mirosuri, cu cele mai subtile nuanțe (Sarajevo este pe departe orașul care miroase cel mai bine din cîte mi-a fost dat să văd și să amușin) – cafea, vanilie, lavandă, lămîie, kebab, *burek*, mentă, coajă de portocală, mosc, pîine caldă. Ești rupt de realitate, ești în altă parte.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

120 de lei coloana, și tot e cocoșată

Dacă ar fi să mă fac ceva acum, m-aș face un tip cu spatele drept. Nimic mai mult! Adică mi-am dat seama cam ce potențial am, ce-s în stare să fac, cîte roșii pot mînca și cîtă vînătă pot găti. E clar și ce mititei îmi plac, și ce vinuri trag după mine. Știu, da, sînt experiențe îndelungi pentru fiecare carte citită sau mîncare păpată. Dar cel mai mult îmi doresc acum să fiu drept. Oricît trag de umeri, pare-se că acum e prea tîrziu, oricît lupt la sală (am abonament gratis aproape, prins la ofertă, deci nu mă îndoaie), nu merge. E suficient să nu mă duc o zi-două, că iar mă gîrbovesc, iar mă întorc la cocoșeala mea. M-am simțit cocoșat deodată, probabil că eram, dar am simțit un rucsac greu în spate odată cu scrierea unei cărți. Puneam pasiune și stăteam cocîrjat peste laptop. Trebuia să combin tot felul de întîmplări de strămoș cu realitatea trăită de mine. Și, deodată, buf, rucsacul. Băi, cine mi l-a pus, nu știu. Dar eram atît de cocoșat... Am dat vina pe pasiune. Dar ce mai pasiune! Nu ține! Sigur, îmi plăcea ce scriam, o nimerisem, dar nu pasiunea mă adusese în halul ăsta. O serie de neașezări nefericite ale coloanei, o ignorare a vorbelor lui taică-meu: „Stai drept!" Și, de atunci, am observat că masa, scaunul, chiuveta, lumea sînt pentru pitici, pardon, pentru consumatorul mediu. Trebuie să mă aplec ca să mănînc ciorba, să mă aplec ca să mă spăl pe mîini. Mi-a luat un suport de masă de la IKEA, treizeci și ceva de lei. Mi-am luat un soi de armură de elastic și pînză de la nu știu ce market TV. Am mers la sală. Am intrat în industrie. Mi-am luat de vreo șaizeci de lei o drăcie pe care o pui pe scaunul auto. Nici nu vreau să dau prea mulți bani, nu? De ce? Știu că totul este din cap și mai ales din istoria mea de neașezare a coloanei. Or, istoria asta n-o pot recupera. Costă și nu are nimeni pe lume atîția bani ca să mi-o dăruiască și eu s-o corectez. Așa că, uite, pe stradă am început să observ doar oameni paradiți de coloană. De speriat. Ochiul mi s-a defectat.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Franța-Luxemburg, 0-0. Nici o echipă nu mai e ce-a fost?

Și nici nu va mai fi. Lumea e deschisă, ideile circulă (pentru cine vrea să le prindă din zborul lor), nu mai există complexe, iar posibilitatea de a-ți cîștiga sfertul de oră de glorie planetară împinge la multe lucruri nebănuite. Fotbalul, de altfel, nu mai poate fi gîndit doar la singular, există de-acum fotbaluri. În mod normal, Pogba, pe care s-au plătit peste o sută de milioane de euro, și junele Rodrigues, care costă cît opționalele de la automobilul francezului, n-ar putea trăi pe aceeași planetă. Te apucă zîmbetele numai cînd citești numele echipelor de club la care joacă supușii Marelui Ducat: CS Fola Esch, Union Titus Petange, FC Progres Niederkorn, SC Telstar, F91 Dudelange. Niște FC Simpatice. Și totuși. Nu că Franța n-a cîștigat, acasă, în fața minusculului vecin, dar era chiar să piardă. Cum se poate? Aceste fotbaluri pot fi depărtate valoric la ani-lumină, distanța dintre ele e dată mai ales de calitatea indivizilor (care oricum cuprinde o doză deșănțată de marketing decolat de la realitate prin sumele stratosferice de transfer). Pe cînd în fotbalul jucat e vorba, întîi de toate, despre echipe. Mai ales într-un joc dintre echipe naționale, unde cetățenii se văd din an în Paști. E ca de sărbători, nu-ți prea arde de muncă, mai stai la o tacla, la o bere. Și mai e și contextul. Franța era pe val, tocmai zdrobise Olanda, 4-0. Sforăia liniștită la ora meciului. Dincolo de acestea e de remarcat capacitatea unui grup unit, hotărît, dedicat de a răsturna nu doar căruțele, dar și tancurile. Se poate. Nu tot timpul, dar se poate. Oricum, trebuie crezut și lucrat în sensul ăsta. Întotdeauna o echipă va avea argumente în fața unei sume de indivizi, oricît ar fi de buni. Dar... Trebuie să fii crescut și educat în sensul ăsta. Echipele nu se fac din gură. Echipele, ca și comunitățile, se fac atunci cînd fiecare renunță la puțin din sine. Atunci, abia atunci, ai o șansă. Vi se pare că bat șaua ca să priceapă iapa noastră jigărită?

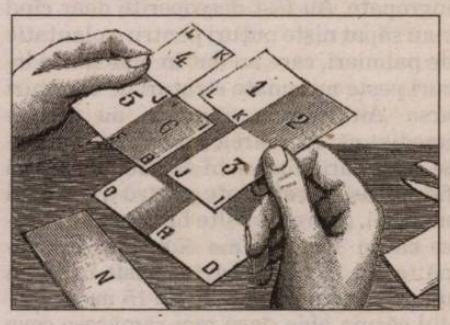

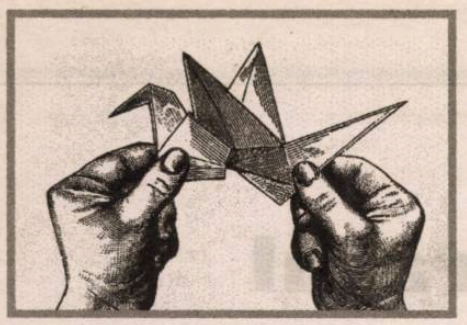

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un taximetrist

„Trebuia să spuneți că mergeți la aeroport. Noroc că eu am rovinietă și hîrtiile care trebuie pentru accesul la Otopeni, dar puteați să dați peste unul care n-avea și atunci ar mai fi trebuit să așteptați alt taxi. Sînteți în întîrziere?... Așa și așa?... Aaa, păi nu vă faceți probleme, ajungem înainte de ora 12. Cel tîrziu la 12, pe drumurile pe care le știu eu." Deja direcția în care a luat-o e cam ciudată. În orice caz, nu e drumul cel mai scurt pe care-l știam noi. Dar poate că are el ceva în cap. Un tip cu părul alb și alură de om civilizat. Nu zicem nimic. „Nu vă deranjează dacă mergem pe la Foișor și pe urmă pe Dacia, că pe acolo noi, taximetriștii, avem voie și e mai liber? Pe Ștefan cel Mare sînt de obicei niște blocaje groaznice. Acuma, eu nu dispun, eu doar propun, dumneavoastră sînteți clienții." Îi spunem că poate s-o ia pe unde știe el, numai să ajungă mai repede. El continuă să vorbească.

„Domnule, ce prost merge ăsta! E dintr-ăla care nu-și scoate mașina decît foarte rar, în week-end. Uite ce model vechi e și cît de bine arată. O ține în garaj. Iese cu ea doar la un picnic, cu familia, la un grătar, la un mititel. Și cu mititeii ăștia... Am un amic care a comandat undeva, la munte, niște mici. Ai lui abia dacă au gustat din ei și el a rămas cu vreo doisprezece, pe care i-a terminat singur. A doua zi, pe drumul de întoarcere, au început să-i iasă niște bube la gură. Cică mergea 30 de kilometri, îi ieșea o bubă, mai mergea 50 de kilometri... altă bubă. Eu știu ce-i cu bubele astea, că exact așa mi-a zis un tip care lucra ca gestionar pe vremea lui Ceaușescu. Pentru mici, la tocat puneau carnea care începea să se strice. Și l-am întrebat atunci cum pot să facă așa ceva, sînt criminali... Mi-a zis să stau liniștit, că nu moare nimeni din așa ceva, că le ies doar niște bube la gură. Auzi, nenorociții! Sînt niște obiceiuri învățate pe vremea aia care nu s-au uitat, domnule. Se practică și azi."

Îmi închipui că de pe Dacia vrea s-o ia pe Dorobanți, că și pe acolo taxiurile au bandă specială. El merge însă înainte, spre Piața Romană. „În orașul ăsta, nu viteza contează" – zice, ca și cum ar fi simțit că mă miră alegerile lui –, „ci drumul pe care mergi. Trebuie să știi străduțe, trasee, pe unde te poți strecura mai ușor." Noi urmăm totuși bulevardele mari. Ceasul se apropie de ora 12. Mă întreb deja ce mai e de făcut. Individul se înfundă în ambuteiajul din apropierea Palatului Victoria spunînd că de obicei pe acolo se circulă foarte repede. Îl enervează un coleg de breaslă. „Uite-l și pe ăsta. Bagă-te, mă, mai încolo, că ai destul loc. S-a făcut taximetrist, țiganul. Și-a găsit permisul pe acasă și s-a gîndit să-și ia licență. Cum naiba o fi luat-o? Dar ziceam de treaba aia cu micii. Vreți să știți cum se fac micii adevărați?" Răspund ceva monosilabic, cu ochii pe ceas. „Se amestecă neapărat trei feluri de carne: jumate porc și cîte un sfert oaie și vită. Se pune o linguriță de bicarbonat la un kil de carne, sare, usturoi după gust... Dar carnea aia tocată e tare, e uscată. Unii pun apă, dar nu iese bine. Eu pun zeamă de oase de vită. Dintr-alea care se dau la cățel, le fierb bine și adaug zeama de oase la amestecul ăla. Ies niște mici de te lingi pe bot, nu alta, nici la Cocoșatu' nu sînt așa. Asta e rețeta veche. Eu nu mai mănînc mici decît făcuți așa, în casă, de mine, să nu-mi iasă bube la gură. O fi vreo manifestație, ceva, ce dracu' e cu aglomerația asta aici? Stați, că știu eu cum să o luăm pe străduțe. Cum spuneam, au rămas la românașii noștri niște obiceiuri din vremea ailaltă. Tot așa făceau și cu brînza, cu telemeaua. Știți, o băgau în apă și la rece, și ea lua rapid încă vreo 20 la sută în greutate. Se umfla de apă și ei luau banii pe surplus. Se îmbogățeau. Ce, credeți că acum nu mai fac? Sau cu salamul stricat, care se înverzea. Tot Costică, ăla de care v-am zis că lucra la carne pe vremea Împușcatului, mi-a explicat. Cică îl spălau cu detergent pe deasupra. Se ducea și verzeala, și mirosul. Detergentul se ducea și el cu apă, nu-l mai simțeai. Domnule, nu vă supărați, opresc o secundă la fîntîna Miorița, că trebuie să-i dau unei cliente niște ochelari pe care i-a uitat în mașina mea. Fac un gest omenesc. Noroc că i-am găsit eu, că putea să-i ia alt client."

Sînt în continuare monosilabic, fără reacție. Înțeleg că ocolul, cu abureala de rigoare, a fost doar pentru ca el să treacă pe la fîntîna Miorița pentru acest gest. Dar mă face să mă simt solidar cu clienta care își va primi ochelarii înapoi. Observ însă cum ochelarii sînt înmînați, aproape din mers, ce-i drept, unui alt taximetrist cu mașina parcată acolo, iar șoferul nostru primește 10 lei. Nu vreau să mă enervez. Ce aș putea rezolva? Oricum sîntem un fel de clienți captivi. Gîndesc asemeni ciobanului din baladă. La fîntîna Miorița. Dacă o fi să pierdem avionul, înseamnă că așa a fost scris. Îi atrag totuși atenția că ceasul a trecut de 12. Zîmbește încurcat. „Îmi cer scuze, nu întîrziem mai mult de zece minute, sper că nu sînteți chiar așa pe muchie. Abia acum am realizat că e vineri și că de asta e așa de aglomerat pe aici. Toată lumea merge în week-end pe DN1. Dar, oricum, în zona asta putem să mergem mai repede, chiar cu peste o sută la oră (acul arată 70). Să țineți minte rețeta de mici. Și să nu luați de oriunde și gata făcuți că... v-am spus ce se întîmplă. Obiceiuri proaste din comunism, domnule, asta e."

Niște obiceiuri din vremea ailaltă.

Oprește în trombă la intrarea aeroportului. E trecut de 12 și 10.

■■■

ready made

„Cînd suntem ostăniți, cînd razele ferbinți ale soarelui par a ne seca creerii și a pune jar nestins in gătul uscat, cînd ni se moaie genunchii și ne părăsesc puterile fisice, cînd in urma setei suferim chinurile cele mai grozave, – un păhar de apă limpede și curată de isvor, este o acuisițiune, ce in astfel de momente estreme nu ar putè fi precumpănită nici chiar de munți de aur."

Foișoara Telegrafului Român,
Anul II, Nr. 12, Sibiiu, 9 Iunie 1877

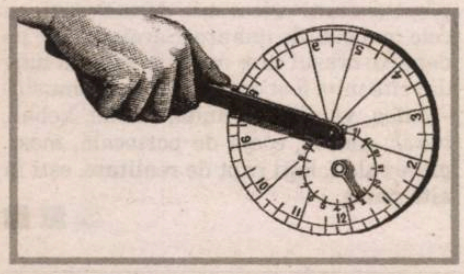

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Grăiește Nabucodonosor către Bruegel

Despre mitul turnului Babel din Biblie se presupune (cam prea) frecvent că a fost inspirat de un zigurat mesopotamian, probabil chiar cel din Babilon. Evreii deportați acolo de Nabucodonosor (al II-lea) trebuie să fi văzut o ambiție monstruoasă în construcția cu terase succesive, încă neterminată, dar care, cu tot cu templul din vîrf, urma să aibă aproape 100 m înălțime. Cu alte cuvinte, un „turn al cărui vîrf să ajungă la cer" (Facerea 11:4). Pe mine mă interesează acum nu vîrful din cer, ci partea dinspre pămînt a ziguratului, ale cărui ruine sînt practic necunoscute publicului și au fost, uimitor, cercetate în numai două campanii arheologice. Rapoartele finale ale ambelor campanii se află acum în fața mea pe masa de lucru, un fel de a spune că sînt în tren și le am scanate într-un fișier pe desktop.

Pe la 1880, ruinele astea erau complet îngropate. Au fost descoperite doar cînd s-au săpat niște puțuri pentru o plantație de palmieri, care au dat în mai multe locuri peste minunate straturi de cărămizi arse. Autoritățile otomane au înțeles imediat că abordarea corectă era ca toate acele cărămizi vechi de 2500 de ani să fie extrase și refolosite pentru a construi magazii, gherete și alte binale. Așa se face că, în 1913, prima expediție germană (a lui R. Koldewey) a găsit în teren un uriaș șanț pătrat, lat de 15 m, pe fundul căruia abia dacă mai rămăsese ceva din mantaua de cărămizi arse. În centru era neatins nucleul masiv de cărămizi nearse, lăsat de izbeliște ca nefolositor. Acest nucleu, de fapt, nu este nimic altceva decît o formă anterioară a ziguratului, din vremea lui Assurbanipal, și măsoară 61 x 61 m, așadar cît Sala Palatului. Assurbanipal însuși (cel cu faimoasa bibliotecă) nu făcuse decît să acopere cu o manta nouă de cărămizi nearse un zigurat făcut probabil de cineva din dinastia lui Hammurabi cu o mie de ani mai devreme. Această construcție are particularitatea că fiecare a șaptea asiză de cărămidă e acoperită cu ceea ce pare un mortar negru, nimic altceva decît resturile a mii și mii de tulpini de trestie. Dacă Pascal ar fi fost la curent cu arhitectura mesopotamiană n-ar mai fi făcut din trestie un simbol al fragilității.

Nabucodonosor a schimbat scara construcției, adăugîndu-i zeci de milioane de cărămizi și făcînd din Etemenanki, cum îl numeau babilonienii, cel mai mare zigurat al vremii sale (91 x 91 m, cu șase terase). Mantaua uriașă din jur e din cărămizi arse legate cu smoală, lucru pe care orice arheolog îl știa deja din Facerea 11:3. Koldewey a înțeles potențialul situsi, dar făcea și alte săpături în Babilon, care nu necesitau mare adîncime, și nu s-a îndurat să-și schimbe planurile, deși era un an cu un nivel excepțional de scăzut al pînzei freatice (din cauza ruperii unui baraj care a permis atunci Eufratului să ocupe un braț suplimentar). În 1962, anul celei de-a doua expediții (H. Schmid), apa era cîțiva metri buni mai sus. Există puține poze cu nucleul marelui zigurat – de pildă, nici 30 de poze din campania din 1913 (iar planurile originale au dispărut de la Institutul Arheologic German din Bagdad). Pozele alb-negru arată cărămizile nearse și pătrățoase (gălbui, zic rapoartele), unduind ca lava, compactate de sutele de mii de tone aflate cîndva deasupra.

Extraordinarul Turn Babel al lui Pieter Bruegel cel Bătrîn (cel de la Viena, 1563) nu seamănă cu Etemenanki, care avea un plan pătrat. Terasele din ce în ce mai mici, așa cum le descrie și Herodot, sînt în pictură elipsoidale. Cu zece ani în urmă, Pieter Bruegel cel Bătrîn, care avea vreo 25 de ani, vizitase Roma și asta explică de ce turnul Babel al său constă, de fapt, în șapte Colosseum-uri aruncate unul peste altul. Rampe nu par să existe; am impresia că se sugerează un fel de circuit în spirală care te duce în vîrf, ceea ce mă gîndesc că ar putea fi inspirat din celebrul minaret Malwiya al moscheii din Samarra. Etemenanki avea o rampă frontală care ducea direct la a doua terasă, un lucru interesant a cărui explicație este că acolo era vîrful vechiului zigurat, cel de dinainte de supraînălțarea masivă din vremea imperiului neo-babilonian, care a înțeles să conserve totuși cumva sacralitatea vechiului edificiu încarcerat în noul înveliș.

Regii care au reparat ziguratul și în special ultimii doi, Nabopolassar și Nabucodonosor, au făcut depozite de fundație, prescrise ritual înainte de orice construcție nouă, dar pe care ei le-au îngropat făcînd puțuri adînci prin nenumărate straturi de cărămidă deja existente. Prin 1880, cînd ziceam că s-a dezmembrat pompieristic tot învelișul ziguratului, s-au găsit într-adevăr patru cilindri de teracotă, cu inscripții cuneiforme, plasați de Nabopolassar. „Cilindrii" de acest tip, care de fapt au de obicei forma unei mingi de rugby dodoloațe, sînt printre cele mai delicioase artefacte închipuibile. Doi din ei au ajuns prin muzee și cuprind o întreagă poveste despre refacerea ziguratului. Ceilalți doi s-au strecurat în colecții private. Există așadar muritori care, într-o seară în care se plictisesc, se duc în pivniță să se uite la un chițibuș cu inscripții din turnul Babel.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

■■■

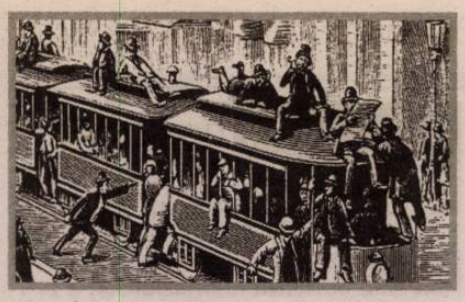

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ceva despre justiție

În 1989, cu ocazia primirii unui premiu, Paul Ricœur a ținut o conferință intitulată „Iubire și justiție“ care a fost, firește, publicată imediat. Într-o Românie care țipă isteric, pe la toate încheieturile, după dreptate și în care se cîștigă alegeri urlîndu-se de la televizor „Dreptate!“ (și în 2004, și în 2012), într-o Românie care se mîndrește cu felul ei de a iubi, cu poeții și iubăreții ei, cu ortodoxia sa suavă și cu tandreturile ei în general, lectura acestei scurte conferințe – are doar 25 de pagini în format mic – ar prinde tare bine.

Ricœur vorbește, mai întîi, despre discursul iubirii creștine *(„agápe“)*, un discurs de natură poetică prin excelență, și identifică trei particularități. Prima: discursul iubirii este întotdeauna un discurs de laudă. Bucuria de a vedea sau de a se referi la obiectul iubirii se transpune în ipostazierea acestuia deasupra tuturor celorlalte. Astfel, discursul iubirii scapă oricărui examen etic pentru că este imposibilă „clarificarea conceptuală“. A doua particularitate a discursului iubirii în creștinism este faptul că e promovat, adesea, ca poruncă. Să iubești pe Dumnezeul tău! Să iubești pe aproapele tău! Să iubești pe dușmanul tău! – se spune. Caracterul imperativ al iubirii poate părea mulțimii de superficiali emancipați ai vremii noastre un scandal. Cum adică să fiu eu obligat să iubesc pe cineva? Iubesc pe cine vreau…

Ricœur sugerează două explicații. Prima, poate mai puțin convingătoare, este o speculație care pornește de la imperativul kantian. A doua, de o subtilitate excepțională pentru că surprinde unul dintre aspectele pur și simplu geniale ale iubirii, constă în observația că iubirea devine imperativă *pentru că* există, nu *ca să* existe. Îndrăgostiții, în momentele lor de intimitate, își spun adesea „Iubește-mă!“ și nu sună deloc agresiv, anume pentru că iubirea există deja. La fel și în relația cu Dumnezeu. „Iubește-L pe Dumnezeu!“ nu se spune cuiva care nu-L iubește, ci cuiva care Îl iubește deja. Așadar, iubirea se impune ca obligatorie odată cu existența sa, căci dobîndește un statut ontologic total, dominant și, în cele din urmă, regulator-normativ. În fine, a treia caracteristică a discursului iubirii este puterea sa metaforizatoare, care derivă din imnicitate și din poetica inerentă vorbirii despre sentiment. În pandant, Ricœur identifică aspecte ale discursului despre justiție complet opuse celui despre iubire: justiția este formală (și acesta este un aspect al forței și coerenței ei) și deloc metaforică; justiția pleacă de la ideea de egalitate în fața ei și de la ideea echitabilei distribuții, adică nu favorizează nici un subiect, în vreme ce iubirea ridică în slăvi obiectul ei și-l distanțează de toate celelalte; justiția își adresează imperativul nu doar celor care au deja vreo particularitate (așa cum face iubirea, care devine imperativă doar pentru cei care sînt deja sub puterea ei), ci tuturor oamenilor, tinzînd spre universal. În fine, în ultima parte a discursului, Ricœur își asumă sarcina de a face „o punte de legătură între poetica iubirii și proza justiției, între imn și regulă formală“. Construcția intelectuală a lui Ricœur este, aici, admirabilă și, la final, descoperim odată cu el că „Iubirea este păzitorul dreptății, în măsura în care justiția… este mereu amenințată să cadă din nou, în ciuda ei, la nivelul calculului interesat al lui *«do ut des»*. Iubirea păstrează justiția pe calea cea bună…“

Îmi declar spaima cînd văd cîtă ură acompaniază discuțiile despre justiție în România. Și cei care simt fericire cînd cineva merge la închisoare (și îl urăsc pe el și pe susținătorii lui), și cei care simt revoltă cu același prilej (și îi urăsc pe judecători și pe susținătorii lor) ar trebui să știe că ceea ce fac sau cred este forma cea mai pură de nedreptate. Îmi dau seama că, scăpat de sub controlul iubirii, actul de justiție românesc este în mare, imens pericol. Ura furibundă indusă sacadat, ca un sunet de mitralieră, în sufletul oamenilor (și vorbesc, aici, de ura împotriva indiferent cui!), nu are cum să nu ajungă și în sufletul judecătorilor. Oricît s-ar feri de otrăvurile mediului social în care trăiesc pentru a fi cît mai „aseptici“ cînd fac dreptate, judecătorii și procurorii au șanse mici să nu fie, măcar, atinși de toxina partizanatului politic (căci acolo rezidă, de fapt, totul). Nu mai vorbesc de situația în care ei înșiși umblă după această toxică atingere.

Politicieni și oameni din presă deopotrivă – a lor este răspunderea pentru sălbăticirea lumii românești, pentru dezechilibrul ei, pentru sufletul ei răvășit. Politicienii care vor să facă din justiție un instrument de atingere a scopurilor politice și oamenii de presă care îi ajută fac un imens rău României. S-a dovedit că, de ei, sistemul judiciar se poate apăra și, la nevoie, societatea sare în apărarea lui. Dar ce ne facem cu ura din noi? Și, mai ales, cu plăcerea?

Astăzi, în România, cele două tabere din jurul justiției susțin, de fapt, același lucru. Știm că unii vor să subordoneze justiția intereselor lor, alții vor să o apere. Fără să stai mult pe gînduri, evident că ții cu cei din urmă. Dar, în fond, cele două tabere spun același lucru: că justiția trebuie să le facă plăcere. Plăcerea unora e durerea celorlalți, se vede treaba. De aici și inimiciția. Or, a face din justiție un producător de senzații sociale este profund greșit.

Cine ne-a băgat în cap că justiția e un serviciu social pe care statul are datoria să-l livreze societății ne-a dus în mare eroare. Cînd aud că e important ca lumea să aibă încredere în justiție și judecăm valoarea actului de justiție după cum poporul sau grupuri populare au sau nu încredere în el, iarăși, mă sperii. Justiția nu trebuie să dea satisfacție nimănui! Justiția care urmărește să fie iubită de popor sau de o parte din el este la mare distanță de obiectivul ei natural. Poporul este cel mai nepotrivit judecător al judecătorilor din simplul motiv că poporului nu-i pasă dacă e drept sau nu, lui îi pasă dacă-i place sau nu. Diferență enormă! Cît diferența de la justiție la injustiție!

Dacă vrem să judecăm ce face un judecător sau altul din perspectiva dreptății (nu a legalității!), atunci trebuie să fim siguri că noi înșine sîntem drepți. Nu poți judeca cu pretenția că identifici dreptatea și/sau nedreptatea fără să-ți examinezi propriul amplasament în raport cu justul. Dar cine dintre noi poate spune despre el însuși că e drept sau nu fără să greșească? Și tocmai pentru că e foarte dificil să fii drept cînd judeci dreptatea unui act judiciar, avem la îndemînă reglajul cel mai bun: iubirea. Dacă iubim, nu e sigur că judecăm drept, dar e sigur că nu putem fi nedrepți. În acest sens, vorba lui Ricoeur, „iubirea păstrează justiția pe calea cea bună…“

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediția din 17 iunie 1914 a ziarului Adevĕrul
Atentatul care a schimbat lumea

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

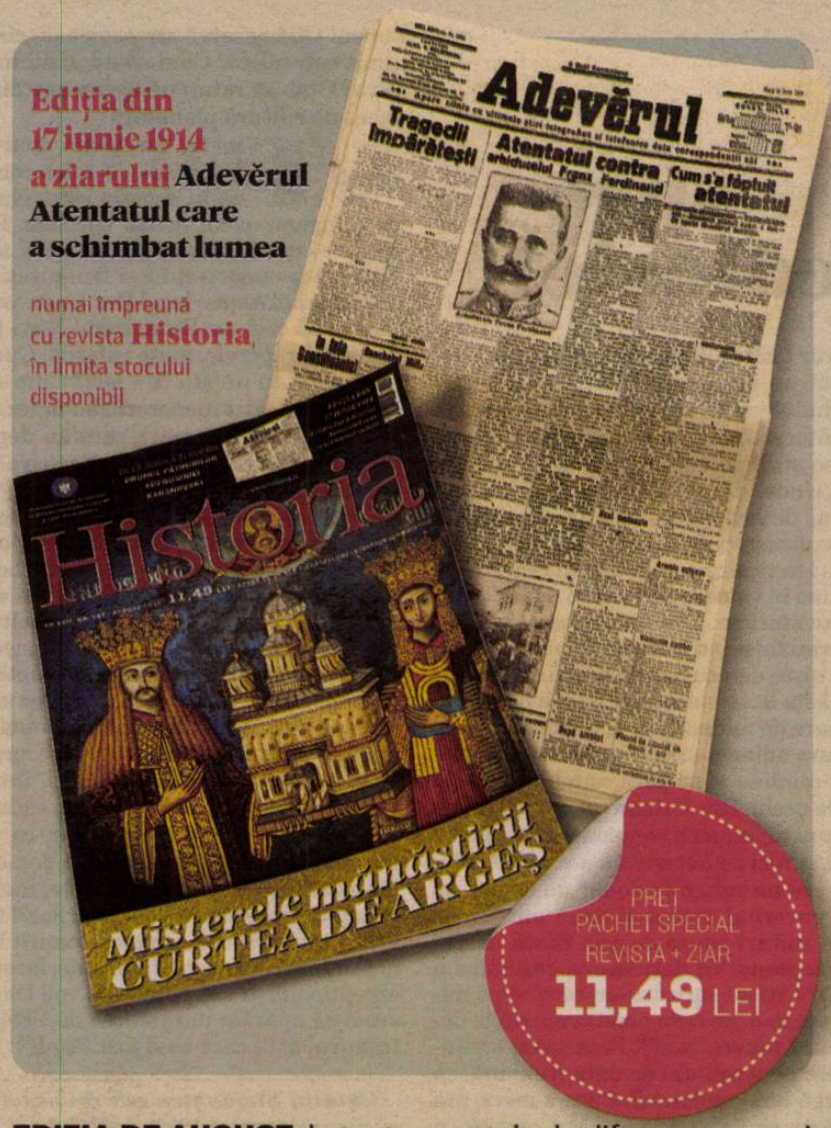

EDIȚIA DE AUGUST, la toate punctele de difuzare a presei

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Din ghiozdanul istoriei

Scoatem creionul galben. Mai exact, cel vopsit galben – imagine clasică ce cred că se derulează în mintea oricui cînd vine vorba de simplul și trebuincios instrument de scris.

La Expoziția Universală de la Paris din 1889, cuprinsă de mirajul Turnului Eiffel, construit special pentru eveniment, istoria s-a trezit *în ghiozdan* cu un nou tip de creion. Nu era vorba de vreo inovație în ceea ce privește fabricarea propriu-zisă a obiectului. Toate creioanele se făceau din grafit învelit într-un strat subțire de lemn, iar de cele mai multe ori creioanele de o mai bună calitate nu erau vopsite, ci doar fin șlefuite, pe cînd creioanele mai populare erau date cu vopsea în nuanțe închise (violet, maro, negru) pentru a fi acoperite imperfecțiunile lemnului. Aici, la culoarea vopselei, intervine noutatea din 1889 de la Expoziția Universală din Paris: compania cehă Hardtmuth a prezentat noul său creion de lux, vopsit în galben. Pentru a ieși în evidență. Și pentru a intra în istorie (și în milioane de penare).

O lungă perioadă de timp, grafitul pentru fabricarea creioanelor se importa din Vestul Europei, în special din Anglia. Resursele de acolo, însă, au început să se diminueze, astfel încît producătorii și-au întors atenția către Est, către vastele zăcăminte din Siberia. Imediata vecinătate a Siberiei cu statul chinez a determinat compania cehă să își vopsească creioanele în culoarea galben. În China, galbenul este legat direct de ideea de regalitate (încă de la anticul și legendarul Împărat Galben), în perioada imperială doar familiei regale fiindu-i permis să poarte această culoare, care ulterior a căpătat semnificația bucuriei, a gloriei și a înțelepciunii în cultura chineză.

Prin urmare, pe lîngă calculul corect de impact vizual, cei de la Hardtmuth au ales să folosească culoarea galben pentru noua lor linie de creioane cu scopul de a sugera ideea de calitate superioară și pentru a face trimitere la zona geografică de proveniență a grafitului (superior și acesta). Denumirea noii linii de produse a fost aleasă în același spirit al evidențierii calității: *Koh-I-Noor*, după faimosul diamant din Bijuteriile Coroanei Britanice.

Gama de creioane galbene a devenit atît de populară încît compania și-a schimbat denumirea în *Koh-I-Noor Hardtmuth*. La urma urmei, și diamantul e tot un carbon…

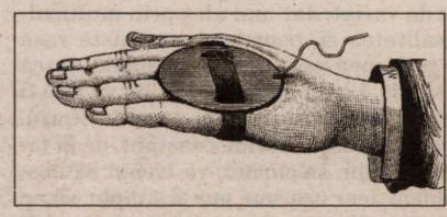

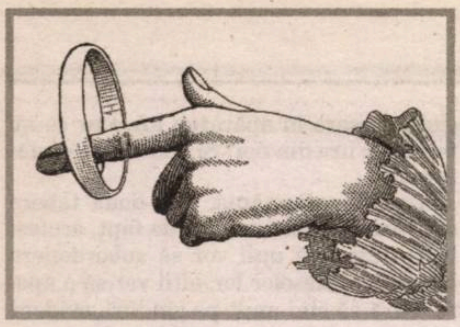

Selma IUSUF

legende urbane

Întoarcerea acasă

S-a terminat august. N-o să urmeze un *lamentatio* că s-a dus vara, unde e vara, unde-s terasele, vine toamna cu ploi și altele asemenea. S-a dus un august care pentru mulți dintre noi, cei rămași pe acasă, în România, înseamnă revederea cu bunii prieteni care au ales să trăiască prin alte părți. E momentul în care ei se întorc acasă, prin apartamentele demodate ale bunicilor, ale mamelor și taților din ce în ce mai bătrîni, într-un București pe care nu-l mai pricep, într-un timp cînd eram cu toții împreună, mici, copii, foarte tineri.

August e momentul în care te îmbolnăvești de dublă, triplă, cvadruplă personalitate. Căci fiecare dintre bunii tăi amici aduce cu sine o felie de memorie în care reînveți să respiri ca un caras auriu în bolul cu apă. Unii vin cu viața voastră comună din studenție. Laolaltă cu copiii lor care sînt deja mari și cu care vrei neapărat să arăți că ții pasul. Că știi *slang* american, că ești pe Instagram și știi ce-i ăla Snapchat. Ești probabil caraghios în eforturile tale de a te arăta actual și devii mai caraghios în ochii acestor adolescenți pe an ce trece.

Cu părinții lor, prietenii tăi, faceți o lungă călătorie în trecut. În fiecare an vă revedeți cu trăsăturile un pic mai moi, cu un rid adînc fix între sprîncene, unul care nu exista anul trecut, dar cu aceeași emoție și anticipație. Faceți seri lungi, de adulți, înecate în mult vin alb, rece, augustul fierbinte e colcăitor în București și asta cumva vă place, se aud greieri, jos, în verdeață, tu le faci salată de vinete și salată de roșii din alea, de grădină. Rememorați aceleași și aceleași întîmplări ca în fiecare an, e un drum bătut, cu brazde adînci, atît de familiar și moale la povestit. Vă amintiți de examene trecute, de cursuri în care învățați abulic Chomsky și Hyelmslev, de cum trebuia tu să te întîlnești odată cu prietena ta și cum ea te-a lăsat să o aștepți la nesfîrșit pentru că, pe drum, s-a oglindit într-o vitrină, a văzut că are capul prea mare și s-a hotărît că mai bine se întoarce rușinată acasă. Nu aveați mobile. Cu prietena ta din facultate uite că redevii ciudățica aia fardată cu maro pe la gură și îmbrăcată prea subțire iarna. Pe an ce trece, revedere cu revedere, țineți din ce în ce mai mult una la alta.

August e luna în care devii de fiecare dată altcineva. Ești tu de pe la 18 și de pe la 20 de ani. Emoția revederii și reîntrupările succesive în alte identități trecute te lasă cumva secat și melancolic. Intri și ieși din perioade diferite rămase mult în urmă, ca într-un joc absurd de oglinzi. Oboseala e caldă și plină, e plăcută și tandră. Te bucuri că încă poți face tranziția asta bruscă spre o memorie a nesăbuirii, a fricilor de examene, a iubirilor păcătoase. Prietenii tăi revin de fiecare dată și caută în tine tinerețea lor. Nu mai înțeleg orașul în care ați crescut împreună; Bucureștiul e viu, e sălbatic, are taximetriști care nu vor să-i ia să-i ducă acasă în apartamentele demodate ale bunicilor lor, are Uber și are gunoaie cu coji de pepene. Prietenii tăi citesc avid despre orice se întîmplă prin țară, dar încă se miră că n-o să aveți manuale la toamnă și nu înțeleg nimic din ce se întîmplă în justiție. Prietenii tăi îl înjură pe Trump, o boscorodesc pe Merkel și-ți spun că Justin Trudeau nu e chiar ce pare. Prietenii tăi te aruncă în fiecare vară într-o mare centrifugă de emoții din care ieși jumulit, dar mereu mai tînăr.

Bucureștiul e viu, e sălbatic, are taximetriști, are Uber și are gunoaie cu coji de pepene.

Cu alți prieteni veniți vara, cazi în lunga gaură de iepure a anilor tulburi în care trăiați la mare și pe străzi. Evident, sînteți acum ditamai adulții, unul e profesor respectabil pe la facultăți, tu ești cuminte și conștiincios în ce faci și vrei să faci, dar revederea asta de vară vă ia mințile. Nopți pierdute, beții, nesfîrșite povești, rîs cu dureri de burtă și sărit garduri la 2 dimineața chicotind tălîmb ca adolescenții. Unul e prea gras, tu te temi să nu-ți rupi vreun picior, ălălalt n-a băut destul și e conștient de toată absurditatea situației. Întîlnirile voastre sînt un vîrtej neobosit care vă lasă secați vară de vară.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

George Enescu (I)

„Amintirea unui mare artist se adună greu în cadrul unui medalion a cărui formă închide, de obicei, flori presate, o fotografie ștearsă și cîteva rînduri scrise cu cerneală roșie. În toată făptura geniului enescian s-au îngemănat de timpuriu intuiția cu voința, răbdarea cu talentul, temperamentul cu măsura, poezia cu logica, desăvîrșind una dintre cele mai excepționale personalități ale veacului nostru. Pe fața lui se înscriau într-o stranie armonie elemente contradictorii: nasul prea subțire pentru ovalul lat, ochii lungi, ascunzînd spre tîmple licărirea unei spiritualități ironice, gura cărnoasă, care mărturisea cu naivitate avîntul spre dragoste. Sub părul lung și negru, urechea potrivită prea jos părea că ascultă toate vibrațiile telurice. Era înalt, croit vitejește, dar mîinile mari erau modelate feminin și tușeul lor la pian cuprindea în întregime unda sonoră, colorînd-o cu cele mai variate și subtile nuanțări. Cei care l-au ascultat cîntînd la pian din operele lui Wagner rămîn cu impresia că au fost fermecați de o minunată orchestră: atîta diversitate sonoră obținea din instrument. Memoria lui, prodigioasă, capta dintr-o singură lectură compozițiile pentru vioară sau pian și-l ajuta să vorbească limbile franceză, germană și engleză cu accent perfect, fără să piardă, însă, inflexiunile dulci ale graiului moldovenesc. Darul imitațiilor sonore – o caracteristică a muzicanților – îl avea și el, dar îi adăuga gestul, schimonosirea trăsăturilor, încît juca adevărate scene comice, figurînd singur toate personajele lor. Dintr-odată, se lepăda de rezerva tăcută care-l învăluia și-l apăra de interjecțiile entuziasmului.“

Cella Delavrancea,
în *Contemporanul*, 8 mai 1950.

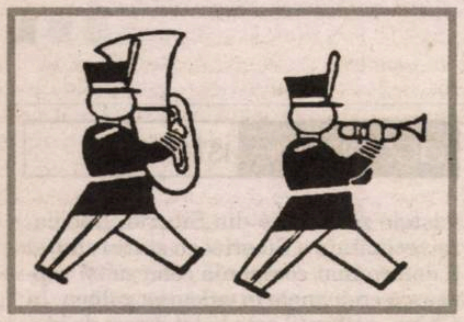

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

O călătorie spre centrul Ticăloșiei

Ne îmbarcăm azi pe o navă fantastică și navigăm prin răgăliile unor minți omenești capabile de orice. Călătoria noastră nu are granițe, nu ne oprim la controale și nu verifică nimeni bagajele din cala navei. E mult mai bine decît în Schengen. Aici chiar nu te oprește nimeni, niciodată, la nici o frontieră, pentru că Ticăloșia e un spațiu universal, foarte primitor pentru toată lumea. Nu cere nimeni actele unei anumite cetățenii, nu te-ntreabă nimeni cu ce scop ești pe-acolo, care e durata vizitei, cine te susține pe perioada șederii sau ce dorești să vizitezi în primul rînd.

Deci bun venit în Ticăloșia! Un spațiu pentru toată familia, o destinație de vis, o lume din care puțini s-au mai întors. Moneda oficială este cinismul. Un cinism, două cinisme. E o valută convertibilă foarte avantajos în orice, indiferent de zona în care operezi cu ea, adică fie în realitatea palpabilă, fie în cea virtuală. Ticăloșia încîntă și prin relieful deosebit de variat, dar mai ales prin multiculturalitatea ei, pentru că nu există rasă de pe lumea asta care să nu hălăduiască pe-acolo. La un moment dat, nu va mai fi nevoie să călătorim spre acest teritoriu. Pentru că el se întinde constant, de la facerea lumii. În curînd, va trebui să deschidem doar ușa sau, pur și simplu, să ne dăm jos din pat și... gata! Am ajuns! E frumos și, pur și simplu, universal.

Un cuplu de pensionari români vociferează ceva în spatele navei, încă de la îmbarcare. Să le dăm cuvîntul. Spuneți-ne, vă rugăm, ce vă nemulțumește? „Ei, Doamne... Cum adică ce ne nemulțumește? Totul! Și, mai ales, elanul ăsta cosmopolit. Tinerii din ziua de azi... Mereu vă mănîncă-n... Doamne, iartă-mă! Parcaveți mișcoci în... ăsta. O clipă n-ați sta. Hop-țop, imediat să vă duceți afară, să plecați din țară, s-o-ntindeți peste hotare! Mai întîi să vă cunoașteți țara, și-abia apoi să vă ardă tălpile de plecare prin alte părți! Păi, nu vă e rușine, măi?! Există atîtea frumuseți de ticăloșii, aici, la noi. Nimeni n-are ce avem noi, aici! Unii plîng de secole după frumusețile astea, alții și-ar da o mînă să le aibă. Ticăloșiile lăsate de strămoși, de care unii dintre voi uită, sînt un tezaur, ascuns aici de secole, pe care cineva trebuie să-l ducă mai departe. Cine să dea viață moștenirii ăsteia, dacă nu voi, tinerii?!“

Doamnă, domnule, stați un pic! Vă respectăm vîrsta și experiența, dar nici chiar așa nu se poate! Nici măcar n-ați ascultat oferta ghidului nostru profesionist. Dacă ați fi avut un pic de răbdare – dar așa crede generația dumneavoastră, că vi se cuvine orice, dacă ați îmbătrînit în explorarea și cunoașterea tuturor ticăloșiilor –, deci revin, dacă ați fi avut un pic de răbdare și ați fi ascultat ghidul, ați fi aflat că vă invităm azi la o călătorie spre una dintre cele mai frumoase și impresionante ticăloșii din lume. „Unde, dragă?! Pe Litoral? Am fost de mii de ori!“ Nu, doamnă! În Anglia! Să-l cunoașteți de domnul James McCormick. Un ticălos care a vîndut detectoare de mine în valoare de vreo 55 de milioane de lire sterline. Doar că detectoarele astea erau false, stimată doamnă! Erau, de fapt, niște detectoare de mingi de golf, pe care ăsta le șmenuia și le dădea drept detectoare de mine, chiar și de alea de foarte mare adîncime. Adevărul e că dispozitivul-minune avea ceva antenă de radio de-ăla vechi. Dar antena nu era legată pe dinăuntru la nici o componentă a aparatului, și nici cu baterie nu era prevăzută. Deci era un rahat de douăj' de dolari, pe care guvernul plătea și două mii juma'. Niște știfturi aduse de prin State, dracu' să-i pieptene. Vă dați seama cîtă lume a murit? Cîți au sărit în aer, călcînd pe mine de război, pe care prostia aia nu le detecta, că n-avea cum?! Plus spăgi cosmice spre generali din armata irakiană, să meargă uns contractul. Care-a mers, din moment ce ăsta, domnu' McCormick, a făcut 55 de milioane de lire sterline. Asta ticăloșie, stimată doamnă! Apogeul! Cît tupeu! Cîtă rezervă strategică de cinism ținut sub saltea! Cum să nu vizităm așa ceva? Cum să rataţi un asemenea monument de cultură planetară?

„Tinere, eu ți-am mai zis. Nu banii de bilet contează în chestia asta. Noi nu ne plîngem, avem pensii speciale. Principiul e chestia, domnule! Nu pleci afară pînă nu-ți cunoști țara și frumusețile ei de ticăloșie! Asta e lege! Dar acum voi nu mai aveți nici un Dumnezeu! V-ați pierdut toate reperele, toate valorile! Cum să pleci, cînd tu nu știi ce-i aici? Cum să te duci să vizitezi un nenorocit de englez, cînd avem aici oameni mari, care au depășit orice limite ale creației de ticăloșie? Uite, știe cineva din lumea civilizată, care se bate cu cărămida-n piept, că aici, la noi, există domni și doamne funcționari care fură banii publici destinați bolnavilor în stare terminală? Că există domni și doamne care raportează cheltuieli fictive, că mînăresc importuri de medicamente, pînă cînd ăia care le așteaptă pot să crape? Că se raportează internări și tratamente fictive, ca să se sifoneze banii cu pricina? Știe lumea asta care se pretinde avansată în ticăloșie că aici, într-un spital, cu toate pilele lu' Pește, cadavrele sînt jefuite? Adică le dispar, ca prin minune, între sala de operație și morgă, lănțișoarele de aur, verighetele, inelele? Rîdeți de dacopați, inconștienților?! Care arată clar că aici e originea lumii?! Uite, noi sîntem ticălopați! Jigniți-ne, faceți-ne excepționaliști sau cum vreți voi! Dar noi vrem să apărăm moștenirea de ticăloșie, tezaurul ăsta care ne-a fost lăsat!“

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Antinomiile istorice ale ortodoxiei

„Ortodoxia este Biserica lui Hristos pe pământ. Biserica lui Hristos nu este o instituție; ea este o viață nouă cu Hristos și în Hristos, condusă de Duhul Sfînt", formulează mistic și lapidar Serghei Bulgakov în deschiderea volumului său *Ortodoxia,* redactat în rusește în anii 1920 și publicat în traducere franceză (1932), română (1934) și engleză (1935). Termenul *ortodoxie* ajunge mai mult decît un atribut, un sinonim cu Biserica „una, sfîntă, sobornicească și apostolească", dar nu în dimensiunea istorică și deci văzută a instituției, ci în cea mistică și lăuntrică. În acei ani, ai prigoanei împotriva Bisericii din Rusia, dar și ai etnofiletismului balcanic (spargerea unității canonice constantinopolitane în Biserici naționale) și ai desființării creștinismului anatolian (prin schimbul de populație greco-turc din 1922), instituția pămîntească, închegată istoric în jurul patriarhiilor orientale și protejată de Imperiul rus, se estompează, iar ortodoxia în sensul acesta bulgakovian, se pregătește să realizeze profeția lui Vladimir Soloviov din *Povestire despre Antihrist* în care doar starețul Ioan mai întruchipează ortodoxia. Coincidență onomastică cu rezonanțe profetice, în anii celui de-al doilea război mondial ajunge la București și este primit la mînăstirea Antim starețul Ioan „cel străin" (Ivan Kulîghin), inspiratorul grupului de reflecție mistică „Rugul aprins", comunitate de rugăciune și studiu care a făcut, în anii '50-'60, obiectul unei acerbe prigoane din partea regimului comunist și, cu toate acestea, a reușit să difuzeze în elita intelectuală a Bisericii un ethos care s-a exprimat pînă astăzi ca marcă identitară.

Apologeții contemporani ai Bisericii ortodoxe, prinși în malaxorul revoluționar al secolului XX, scriind fie din drumul exilului spre Occident (Serghei Bulgakov, Georgij Florovski, Vladimir Lossky, Alexándr Schmeeman, Paul Evdokimov) sau, mai tragic, în drum spre Gulag (Pavel Florenski), fie din zona de penumbră socială produsă de prigoana politică în care au fost împinse Bisericile ortodoxe sub regimurile comuniste (Iustin Popovici, Dumitru Stăniloae), au identificat cîteva trăsături esențiale prin care ortodoxia, în pofida disoluției canonico-istorice, își exprimă unitatea și unicitatea pornind de la realitățile antice și medievale.

Dincolo de produsul dogmatic al secolelor sinodale și patristice, concentrat în anathematismele *Sinodiconului Ortodoxiei,* elementele de unitate ale ansamblului lumii ortodoxe s-au fixat în jurul unei viziuni mistagogice a liturghiei, formulate poetic și fixate canonic în secolele VII-XIV. La această normă liturgică au contribuit cu prisosință marile centre monastice ale Orientului și ale Bizanțului, promovînd astfel o spiritualitate născută în sînul acestor comunități mistice și îndreptată către lumea de dincolo.

Rolul monahismului în formarea unui ethos ortodox s-a afirmat și prin definirea esteticii ortodoxe. Monahii s-au ridicat în apărarea icoanei și i-au precizat sensul teologic din vremea iconoclasmului pînă în ultimele secole ale Bizanțului. Icoana a devenit marca ortodoxiei însă nu numai în confruntarea cu cea mai serioasă dintre ereziile imperiale (iconoclasmul secolelor VIII-IX), ci și în aceea cu un aniconism care traversează toate epocile istorice pînă la avangardismul suprematist (Kazimir Malevițch), dar mai ales care caracterizează principalul competitor al creștinismului la răsărit și miazăzi, islamul.

Înțelegerea corectă a Ortodoxiei oferă cheia depășirii blocajului cultural.

Viziunea aceasta estetică nu era însă blocată stilistic, ci riguroasă teologic tocmai printr-o dinamică stilistică remarcabilă. Epocile de înflorire ale artei bizantine, a împăraților Macedoneni, a Comnenilor și a Paleologilor, apoi arta medievală balcanică, a Țărilor Române și a Rusiei, demonstrează la o privire atentă o creativitate extraodinară și o uluitoare capacitate de inovare în interiorul unei viziuni mistice coerente și consecvente. Dimpotrivă, abia intrarea în contact cu arta Renașterii, începînd din secolul al XVI-lea, în teritoriile grecești ocupate de Veneția, pînă la manifestarea tot mai tiranică în secolele XVII, XVIII și XIX în sud-estul Europei și în Rusia, a dus la un blocaj al sensului teologic al icoanei și deci la o sărăcire stilistică, confirmată de răspîndirea stereotipurilor iconografice și de apariția de caiete de meșteri și canoane iconografice de tipul *Erminiei* lui Dionisie din Furna.

Fenomenul occidental al secularizării a invadat popoarele ortodoxe ale sud-estului Europei, ridicînd imperativul sincronizării culturale la rang de dogmă națională. Lumea vie a religiozității premoderne a căzut victimă acestei schimbări de paradigmă culturală, iar ortodoxia a fost așezată cu pietate patrimonială în vitrinele schematice ale gîndirii antropologice occidentale.

Înțelegerea corectă însă a dimensiunii istorice a ortodoxiei oferă și cheia depășirii blocajului cultural pe care l-a creat șocul modernității. Mișcarea teologică neopatristică, renașterea duhului filocalic al monahismului, „rebizantinizarea" artei bisericești și recuperarea resorturilor comunitare ale liturghiei demonstrează vitalitatea inepuizabilă a unei credințe ancorate în eshaton. Cel puțin aceasta este impresia pe care o lasă optimismul debordant al lui Serghei Bulgakov în cele mai negre decenii ale Bisericii ortodoxe: „Ortodoxia istorică trece actualmente printr-o criză. Dușmanii ei îi văd deja în aceasta moartea și distrugerea; dar noi, ortodocșii, trebuie să vedem începutul unei ere noi. Această criză este în legătură cu Biserica rusă, cu căderea imperiului ortodox; se poate asemăna în importanță cu căderea Bizanțului... În ochii celor ce nu cred, existența însăși a Bisericii ruse este amenințată. Dar în ochii celor ce cred, Biserica rusă este aleasă în întreaga creștinătate să poată, după ce va fi trecut proba focului, să se manifeste în duh, în adevăr și în libertate."* Căderea imperiilor ortodoxe este o catastrofă și o oportunitate în același timp. Ortodoxia, legată atît de strîns în dimensiunea ei socială și politică de logica celor lumești, își căuta în acei ani, cu disperarea produsă de cea mai sîngeroasă persecuție din istoria omenirii, eliberarea de contingent.

Semnificativ, în acest sens, cea mai celebră și răspîndită realizare teologico-literară a spiritualității ortodoxe este compunerea, cu variante de la o limbă la alta și de la un autor la altul, a textului *Filocaliei*. Demarînd la sfîrșitul secolului al XVIII-lea în cele două limbi sacre, greacă și slavonă, urmate imediat de prima traducere într-o limbă vernaculară, româna, apoi continuînd cu noi traduceri și adaptări, în rusă de către Teofan Zăvorîtul în secolul XIX, în română din nou de către Dumitru Stăniloae în secolul XX, apoi în neogreacă, franceză și engleză, *Filocalia* cu adevărat sparge cadrele unui gîndiri instituționale sau de corp social, întrucît reprezintă o culegere de texte spirituale, ascetice și mistice, produse în medii monastice și anahoretice, care rămăseseră mai degrabă discrete sau chiar marginale față de tematica dogmatică a tradiției patristice, uzînd de o libertate extremă în conținut și formă. Corolarul *Filocaliei*, extinsă la douăsprezece volume în ediția Stăniloae, este un mic manual de spiritualitate practică, *Pelerinul rus,* care vine să încheie printre mujici și „săraci cu duhul", pe drumurile prăfuite ale unui imperiu muribund, drumeția începută de doisprezece ucenici ai unui tîmplar din dispreţuitul Nazaret al Galileeii („Din Nazaret poate fi ceva bun?", se întreba Natanael, izraelitul în care nu este vicleșug, Ioan 1, 46-47).

Momentul zero al istoriei Ortodoxiei este întrebarea fundamentală a creștinismului de după învierea lui Iisus din Nazaret: care este sensul istoriei după întîlnirea palpabilă cu eshatonul în evenimentul Învierii? Iar referința numărul unu din bibliografie e corpusul Noului Testament. Discuția a fost reluată periodic pornind de la citate evanghelice, întrucît singurul text cu autoritate absolută în creștinism este textul evanghelic. De aceea și cadrele socialului descrise în Evanghelii sînt paradigmatice pentru felul în care se pune problema tensiunii dintre eshaton și curgerea timpului și pentru posibilele soluții ale acesteia propuse de istorie. Actualitatea permanentă și atemporală a Evangheliilor, trăită de către credincioși în cadrul liturghiei ca o contemporaneitate reală cu evenimentul narat, face ca tematica evanghelică să constituie vocabularul prin care s-a exprimat, epocă de epocă, așezarea în istorie a Bisericii.

* S. Bulgakov, *Ortodoxia,* traducere N. Grosu, reprint Paideia, București 1994, p. 213.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Geometria ortodoxiei

La Cluj, în biserica parohială ortodoxă „Schimbarea la Față" de pe Bulevardul Eroilor, în centrul orașului, vizitatorul este întîmpinat de una dintre cele mai neașteptate compoziții.

Construită la inițiativa vrednicului de pomenire Mitropolit Bartolomeu după ce ortodocșii au părăsit vechea biserică avînd același hram, catedrală episcopală greco-catolică înainte de 1948, lăcașul de cult actual s-a dorit să se constituie într-un spațiu al reconcilierii. Așa am ajuns, treptat, să propun aducerea împreună a unui artist ortodox și a unuia catolic. Susținută de expertiza unor teologi de talia Părintelui Ioan Ică jr. sau a unor istorici de artă precum academicianul Marius Porumb, ideea avea să se concretizeze într-un iconostas de românul Silviu Oravitzan și într-o frescă în mozaic de iezuitul Marco Ivan Rupnik. Acesta din urmă avea să se inspire substanțial și normativ din geometria primului, rezultatul fiind fabulos.

Iconostasul lui Oravitzan reprezintă o întreită provocare. Prima este la nivel vizual prin jocul multiplu al volumelor care face să iasă, pe rînd, sute de cruci săpate în grosimea lemnului. Din simplu perete de icoane, un fel de tablă didactică în clasa liturgică, iconostasul redevine o perdea de lumină. Mai mult, el se desparte de obișnuita alcătuire de inspirație barocă, grea, plină de vrejuri, de detalii care nu spun nimic, ilustrînd doar groaza de gol. Am tot spus-o: ortodoxia, nu doar românească, a preluat și integrat prost barocul, așa cum tot artificial, neorganic, a preluat și elemente neoclasice. Rezultatul a fost înstrăinarea masivă de propria simbolistică și cedarea în fața decorativului, a butaforiei.

A doua provocare o reprezintă trecerea firească de la estetic la teologic. Repunerea iconostasului în funcția lui originară de perdea de lumină, iar nu de paravan, înseamnă recuperarea unui alt tip de dialog între altar și restul spațiului sacru. Uitîndune spre altar, ne curățăm privirea ca atare, trecîndo prin filtrul orizontului zilei fără înserare a Împărăției lui Dumnezeu. Icoanele, pronunțat ținute pe fond ultramarin – sugestie a *lapisului* folosit abundent de bizantini –, se topesc în auriul iconostasului, accentuînd rolul icoanei de fereastră spre cer. Nu se putea aduce un omagiu mai convingător Schimbării la Față a Domnului Hristos, așa cum nu cred că se putea ilustra mai bine teologia palamită a luminii necreate.

În fine, a treia provocare este de natură social-teologică sau etică. Opțiunea pentru geometrie, pentru liniile clare, nu este doar o revenire la vizualul bizantin și chiar protocreștin, ci în egală măsură o scoatere la suprafață a rolului organizator al credinței. Nu întîmplător un topos central în viziunea Sfîntului Maxim Mărturisitorul este faptul că omul reprezintă parte a lumii (microcosmos) și sinteză a acesteia (macrocosmos) deopotrivă. Asumată și trăită zi de zi, între momentele liturgice și cele să le numim obișnuite, credința îndeamnă astfel la rînduială, la respectarea unor principii, la recunoașterea ierarhiilor spirituale, la cuviință, la discernămînt. Adică la opusul relativismului, al poziționării călduțe, sulfuroase, toxice.

În orizontul Centenarului de anul viitor, biserica din inima Transilvaniei poate reprezenta sintaxa și altor mesaje pe cît de aparent lipsite de conținut – cum sînt de regulă înțelese actele simbolice –, pe atît de concrete prin consecințele lor. Un mesaj esențial: unitatea nu poate fi consolidată decît prin reconciliere, prin politici inclusive, deschise, capabile să îi ferească pe majoritari de excese festiviste, iar pe minoritari de complexe sectare, infertile. Un altul, adiacent: așezată și construită pe mai multe frontiere culturale – de la cea generică dintre Occident și Orient pînă la cea concretă dintre spațiul catolic și protestant și lumea ortodoxă –, România este o țară profund europeană, un bun exemplu de solidaritate compusă din loialități plurale.

***Radu Preda** este profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.*

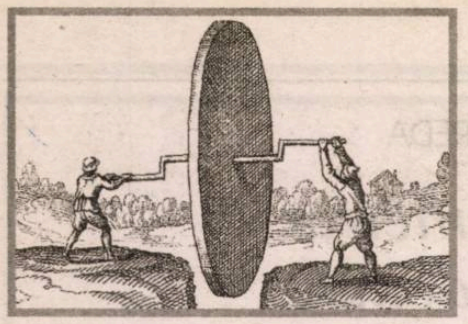

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Și dacă mai bine nu se poate?

Teoretic, sîntem bine. L-am urmărit pe premierul Tudose prezentînd în Parlament situația la zi și sîntem bine. Avem „cea mai mare creștere economică din Europa". Cresc investițiile, a crescut și salariul mediu. Producția agricolă are, la rîndu-i, o evoluție care face telejurnalul TVR din anii '80 invidios. Sigur, mai sînt sincope, pe ici, pe colo, dar asta sigur vine de la amărîtul acela de guvern tehnocrat. O sincopă, un accident în anii de prosperitate promiși de PSD. Dar acum e bine, e foarte bine.

În același timp, sentimentul că un cerc se închide, iar România se retrage în sine e tot mai prezent. O simt cele cîteva mii de oameni care se adună încă duminica prin piețele orașelor mari. Manifestațiile acelea disperat-amar-amuzate. O simt ONG-iștii care au militat ani de-a rîndul pentru Roșia Montană. O simt și promotorii transparenței în actul de guvernare sau ai anticorupției. Subiectele lor nu mai sînt priorități decît pentru grupuri minoritare. Și cel mai mult o simt cei care pleacă. Cei care se duc în alte părți, unde nu sînt obligați să înmagazineze la un nivel intim o întreagă istorie de eșecuri și jumătăți de măsură ale națiunii din care fac parte. Cei care se duc în țări de unde pot privi exclusiv spre viitor, fără să aibă responsabilitatea eșecurilor trecute ale comunității.

Liberalism? N-avem. Cele două partide nominal liberale sprijină referendumul pentru modificarea Constituției. A rămas USR pe cealaltă parte, dar întrebarea e dacă USR mai există. Sau dacă a existat într-adevăr vreodată.

Mai strict, avem opoziție? Sigur că peneliștii fac schimb de ironii grosiere prin Parlament cu premierul, dar cîtă încredere poți avea într-un partid al cărui program electoral conținea, în mare, cam aceleași lucruri grave pe care azi le critică în interacțiunea moale cu Puterea?

Observa Sorin Cucerai, la un moment dat, că tradiția democratică românească e recentă și foarte scurtă. Vreo 25 de ani. Insuficienți. Fie și numai dacă ne uităm la cît de slabe sînt partidele românești sau la felul în care se fac ierarhiile în societate.

Putem remarca și valurile de furie provocate de refugiați sau de comunitatea gay sau, și mai grăitor, isteria naționalistă emanată din interacțiunea unui oarecare cu o vînzătoare din secuime care nu reușește să comunice în română. Din nou, ne dăm seama ușor că anii ăștia au fost prea puțini.

Au fost ani în care instinctul izolaționist a fost amorțit. A fost în retragere de teama lumii noi. Însă imediat ce România a priceput că lumea nouă în care a intrat după 1990 (cu toate formele legale abia în 2007) e chiar liberă, a interpretat această libertate iresponsabil, dîndu-și voie să se întoarcă spre sine. Iar cînd se privește în oglindă, României nu îi place ce vede. Și atunci se întoarce cu și mai multă furie spre interior.

Spun asta gîndindu-mă la Ludovic Orban, care a identificat inamicul în cele două sute de mii de beneficiari de ajutor social prinși într-o spirală perpetuă a sărăciei și a lipsei de șanse. Mă gîndesc și la sutele de parlamentari PSD care votează necritic aproape orice inițiativă servește intereselor private ale unui condamnat penal, uitînd că au doar rol de efemeride, iar copiii lor învață de aici că demnitatea nu plătește facturi.

S-au creat, în acești ani de libertate, rețele toxice de distribuție de rente și de acaparare a funcțiilor și demnităților publice care au făcut aproape imposibile gîndirea și acțiunea pentru binele public. Așa se face că, indiferent de cifrele din dreptul creșterii economice, decalajele dintre cei circa 100.000 de privilegiați ai „sistemului" și restul populației se măresc. Serviciile publice se dezintegrează încet-încet, iar cel mai bun exemplu este probabil este cel al sistemului de sănătate care, deși beneficiază de sume din ce în ce mai mari, regresează vizibil într-o nepăsare criminală. Ar mai fi și sistemul de educație in interiorul căruia, cînd nu se prăbușesc școli, nu există manuale sau profesori pregătiți decent. Mobilitatea socială scade, iar războiul cultural bate la ușă sub forma amintitului referendum pentru Constituție. Am identificat inamicul. Cercul se închide.

E greu să nu te întrebi dacă nu cumva asistăm la sfîrșitul unei mici epoci de aur. Una în care *am fi putut* să o consolidăm, dar nu am reușit. Și dacă ăsta a fost „interbelicul" nostru? Scurta noastră perioadă de dezvoltare și de deschidere care acum se încheie. Dacă revenim iar la vreo formă de autoritarism autohton (în România, pînă și comunismul a avut un specific național foarte ușor de identificat)?

Deja vedem cum, voluntar, mai-marilor zilei li se dedică omagii în presa privată. Deja vedem cum întregi grupuri sociale se tem să ridice vocea chiar și cînd sînt călcate în picioare de guvernări incompetente sau nepăsătoare. Întrebați-vă în ce țară din lume frauda odioasă de la Casa de Asigurări de Sănătate nu ar fi ridicat chestiunea responsabilității politice. În ce țară din lumea liberă condamnații penal pentru atac la instituțiile democratice ar fi condus Parlamentul? În ce țară din lumea liberă atît de mulți oameni acceptă pasiv noua ordine națională a rețelelor de fraudă financiară, intelectuală și morală? În care țară o întreagă populație se mulțumește cu atît de puțin cînd ar avea atît de mult de cîștigat?

Crește economia României, însă crește pentru cîțiva oameni. Și mai cresc șansele ca nu peste multă vreme să fim o națiune înconjurată de ruine în mijlocul cărora strălucește ecranul televizorului cu diagonală mare pe care tocmai l-am cumpărat.

Dacă avem noroc, s-ar putea să ne arate caşcaval. Sau apă caldă. Sau medici reali. Nu e clar dacă vom mai reuși să citim subtitrarea.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

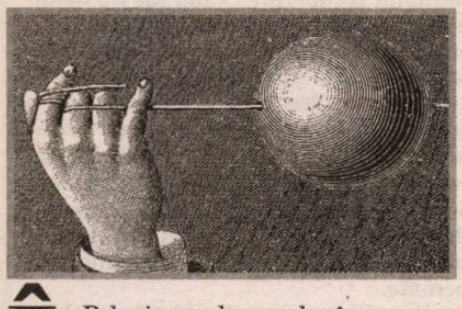

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Jos mîinile de pe manuale

În Polonia, noul an școlar începe cu o grevă a profesorilor și cu proteste ale asociațiilor de părinți în fața Ministerului Educației de la Varșovia. Sînt cele mai mari demonstrații din învățămînt din ultimii zece ani. Reforma educației naționale – adoptată în regim de urgență, fără o consultare prealabilă, și anunțată cu surle și trîmbițe în această primăvară – intră în vigoare în ciuda numeroaselor avertismente venite din partea sindicatelor profesorilor și în ciuda unei scrisori publice de protest care a adunat aproape un milion de semnături.

Aceste modificări, vîndute de guvernul conservator drept „reformă a educației naționale" sînt, de fapt, o restaurație.

Aceste modificări, vîndute de guvernul conservator drept „reformă a educației naționale", sînt, de fapt, o restaurație, o revenire la modelul comunist. Și asta la scurt timp după ce adevărata reformă, cea din 1999, începuse să producă rezultate: în ultimii ani, elevii polonezi s-au plasat pe poziții superioare în clasamentele PISA. Sistemul actual, structurat pe trei niveluri de educație (primar, gimnaziu, liceu) este înlocuit de unul pe două niveluri (opt ani de școală primară și patru ani de liceu). De fapt, e o întoarcere la sistemul comunist. Școala primară va începe de la 7 ani (și nu de la 6 ani, așa cum era pînă nu demult). Asta presupune desființarea celor aproximativ 7500 de gimnazii și reînscrierea respectivilor elevi conform noii amenajări a ciclurilor de învățămînt. Un haos administrativ greu de rezolvat, o bătaie de cap și pentru secretariatele școlilor, și pentru părinți! Încă și mai complicată e reîncadrarea profesorilor de la un ciclu la altul, printre altele și din cauza specializărilor diferite. Sindicatele anunță că în jur de 30.000 de profesori își vor pierde locul de muncă. Ministrul Educației a promis că nimeni nu își va pierde job-ul – însă posturile rămase libere după reformă nu sînt cu normă întreagă.

Dincolo de restructurarea ciclurilor de învățămînt, așa-zisa reformă a educației vizează și programele școlare. Profesorii sînt reticenți și îngrijorați – și pe bună dreptate: cei mai mulți descoperă noile manuale de-abia acum, la început de an școlar, odată cu elevii lor. Modificările de conținut le-au fost, ce-i drept, împărtășite: astă-primăvară, în cadrul unor cursuri de formare care au durat cîte două ore.

Mai gravă e însă noua orientare impusă de executiv. Piotr Podemski, expert în educație la Fundația „Geremek", denunță o intruziune nesănătoasă a politicului în educație. Istoria va fi rescrisă din perspectivă națională, manualele vor fi centrate pe Polonia și nu vor fi deschise spre lume – afirmă Podemski (citat de *Le Monde*). De pildă, legendarul Lech Walesa va fi eliminat din noile manuale de istorie. Nu e nici un secret faptul că Walesa e un opozant înverșunat al guvernului conservator și al lui Jaroslaw Kaczynski, așa că evacuarea din manuale a fondatorului Solidarnosc, laureat al premiului Nobel pentru Pace din 1983 și unul dintre pionierii Poloniei libere de după 1990, e ușor de explicat. Și manualele de științe ale naturii vor suferi modificări. De pildă, teoria evoluției speciilor a fost lăsată deoparte. Apariția omului va fi predată la orele de Religie. Manualele par a fi concepute pentru a crea „noul cetățean" polonez, lipsit de aparat critic și deci permeabil la ideologia de partid, avertizează Podemski.

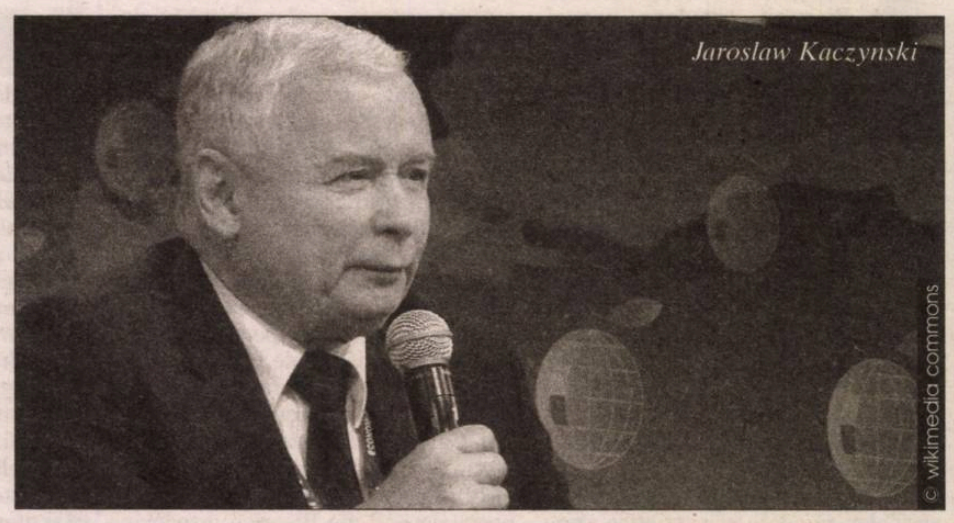

Conform unui sondaj de opinie, această reformă a educației scindează Polonia: cam o treime dintre polonezi s-au declarat împotrivă, o altă treime sînt pentru, iar restul spun că nu sînt la curent cu modificările. Nu e însă exclus ca, dacă protestele vor continua, partidul aflat la putere să își piardă credibilitatea. E însă puțin probabil ca, la alegerile locale de anul viitor, Partidul Lege și Justiție (PiS) să sufere o înfrîngere: atacurile la adresa sistemului democratic și reorganizarea instituțiilor publice de media din ultimii doi ani nu au afectat masiv regimul conservator de la Varșovia.

dosar DILEMA VECHE
Coordonatoare: Iaromira POPOVICI

Păsările mii

Texte și opinii de:

- Nicolae CONSTANTINESCU (prof. univ. la Școala Doctorală de Litere, Universitatea din București)

„Fiecare pasăre pe limba ei piere“

- Costion NICOLESCU (eseist și antropolog)

„Întrariparea. Puncte de pornire. Sau de... zbor“

- Antoaneta OLTEANU (etnolog și prof. de literatură și civilizație rusă)

„Rîndunica și cocoșul în credințele românești“

- Valentina SANDU-DEDIU (profesor la Universitatea Națională de Muzică din București)

„Cei mai mari muzicieni ai planetei“

- Vlad CIOFLEC *(birdwatcher)*

„Bucureștiul stă bine la capitolul păsări“ – interviu

- Ovidiu Neculai BUFNILĂ (purtător de cuvînt SOR)

„Specii, mituri și soluții“ – interviu

argument

Inepuizabilele păsări...

De ce un Dosar despre păsări? Cred că, pur și simplu, pentru că, în ultimul timp, le observ mai mult decît altădată. Poate am un ochi mai atent și mai binevoitor pentru natură în general, care era, de fapt, mereu pe sub nasul meu, dar nu o băgam de seamă. Sau poate pentru că, așa cum îmi spun Vlad Cioflec și Ovidiu Neculai Bufnilă în interviurile din Dosar, Bucureștiul stă bine la păsări. Dacă ești pe fază, le poți admira practic oriunde, de la propriul geam la drumul spre serviciu sau cumpărături. De fapt, România în general stă bine la păsări, fiind pe culoarul de migrație Via Pontica, avînd Delta Dunării.

Iar păsările sînt, întotdeauna, o plăcere să le privești și să le asculți. Căci mereu or să ne fascineze la ele cîteva atribute care parcă le apropie mai mult de divin decît pe alte specii: evident, zborul lor, pentru care le invidiem și pe care tot încercăm să-l imităm. Ciripitul, cîntecul lor, uneori de-a dreptul îmbătător, cu armonii nebănuite, fie că e vorba doar de – altfel – obișnuita mierlă. Și, nu în ultimul rînd, migrațiile, cu traseele lor misterioase și incredibile, cu capacitatea fascinantă a păsărilor de orientare și organizare – de care noi, oamenii, sîntem încă departe, în migrațiile noastre.

Sînt prea multe de spus despre păsări încît să poată fi epuizate în Dosarul de față. Am putut măcar să le semnalez și să aflu cîte ceva despre speciile cele mai cunoscute de la noi. Cele mai cunoscute și cele mai încărcate de mituri false, pe care am încercat să le mai demontăm.

Am mers, de asemenea, puțin mai departe cu oglindiri ale neamului păsăresc în muzică, literatură, film, etnografie, religie, zicale și simboluri. Au fost destul de descrise și cîntate. Cu toții ne amintim cel puțin de bietul pui al lui Brătescu-Voinești, de gîștele sălbatice ale Selmei Lagerlof și de *Păsările* lui Hitchcock. Și aflăm cu uimire despre compozitorul Olivier Messiaen, care a studiat cîntecele păsărilor și le-a integrat în compozițiile sale. Nu uităm de simbolistica religioasă a porumbelului, de pildă, și aflăm despre conotațiile magice, unele întunecate, ale cocoșului și rîndunicii.

Și, chiar dacă nu ne ocupăm îndeajuns de ele, nu putem să nu amintim de păsările de curte, pe care nu prea avem timp să le înțelegem, ci mai curînd le punem la produs și le mîncăm (deși am niște prieteni care au trăit la Bran și ale căror găini mureau numai de bătrînețe).

În ce mă privește, păsările par un subiect inepuizabil. Tocmai de aceea mi-am cumpărat un *Determinator* ilustrat de la SOR și, poate, cîndva, voi încerca puțin *birdwatching*. (**Iaromira Popovici**)

„Bucureștiul stă bine la capitolul păsări"

interviu cu Vlad CIOFLEC, *birdwatcher*

De ce v-ați îndreptat tocmai către păsări?

Păsările m-au salvat din depresie. Ca herpetolog, iarna stăteam multe luni cu mîinile în sîn, nu aveam ocazia să fac teren. Întotdeauna mi-au plăcut păsările, dar mi s-au părut greu de studiat. M-am apucat iarna, la -23 de grade, de *birdwatching,* cînd toate păsările stau așezate, cu concentrații destul de mari pe lacuri. Am găsit un univers extraordinar. Atunci am văzut cel mai rar pescăruș la vremea respectivă, un pescăruș negru, venit de undeva din Oceanul Atlantic, căruia îi lipsea un picior. S-a lipit unui grup de mii de pescăruși din România care iernau pe acolo. Prima ieșire la păsări fiind legată de o raritate, microbul mi-a intrat în organism. De atunci am știut că păsările or să fie o parte din viața mea și m-am apropiat de societăți de studii și conservare a păsărilor, de fotografi de natură din țară și străinătate. S-a creat o gașcă interesantă în București, cu care am început să călătorim prin țară pentru a observa păsări, dar, în timp, ne-am dat seama că să observi e o parte, să fotografiezi e interesant. Însă în momentul în care am șansa să-i vorbesc cuiva o jumătate de oră despre păsări, asta-i partea care îmi place cel mai mult. Să fii pentru cîteva clipe avocatul speciilor. În felul ăsta, păsările au intrat în viața familiei mele, soția e *birdwatcher,* socrii sînt, fetița e, vecinii îmi spun ce păsări au mai văzut, am ajuns să-mi tatuez păsări. Nu pot să-mi încep ziua fără păsări. Cît se face cafeaua, mă uit la ce păsări am în copacul din fața casei. Cînd merg cu mașina la cumpărături, mă uit la ce păsări sînt pe drum. O să rîdeți, dar chiar în drumurile astea cotidiene, poți să găsești mari rarități, premiere pentru fauna unei zone. Poți să le vezi, de pildă, cînd mergi cu copilul la bibliotecă. De exemplu, în primăvara asta am văzut niște lăcustari: o specie de grauri, venită din India, roz, niciodată înregistrată în cercetările ornitologice din România.

Sînt multe păsări în București? Care sînt regulile birdwatching*-ului?*

Bucureștiul stă foarte bine la capitolul păsări. Pentru că există parcurile vechi, Herăstrău, Grădina Botanică, Tineretului, în care păsările au cuibărit și s-au obișnuit să le folosească drept zone de pasaj, și există Văcărești, unde sînt păsări de apă. Lebede, stîrci – pe lîngă vrăbiile, cintezele și pițigoii de printre blocuri. Păsările nu sînt peste tot, dar acolo unde sînt, sînt niște rezervoare de biodiversitate extraordinare. În momentul în care plecăm după păsări, putem să uităm de ultima factură neplătită, de *deadline*-ul de la serviciu, de faptul că mai avem o întîlnire peste cîteva momente. Nu mai auzim telefonul care sună, ci ciripitul păsărilor. O greșeală pe care o fac foarte mulți la început e că se concentrează pe ce nu pot vedea: nu am văzut încă lebăda de iarnă, de pildă. Cu toate că în ziua respectivă am văzut 20-30 de alte păsări. Genul ăsta de negativism nu are ce căuta. Nu o faci pentru faimă, ci pentru plăcerea personală, să ai, așa, un moment de iluminare, cînd întîlnești o pasăre. Un drum la cumpărături se transformă într-o adevărată expediție. Statul la coadă la plata taxei pe autostradă cînd trec pelicanii pe deasupra ta devine un moment extraordinar. Ca să observi păsările, îți trebuie un binoclu, care să mărească de opt-zece ori, și o carte de păsări. Ca să poți să le vorbești și altora despre ce ai văzut. Poți răspîndi așa microbul ăsta. Îți mai trebuie un rucsac de tîrîială, în care să trîntești o șapcă, o haină, un sandviș, o sticlă de apă. Trebuie să le ai pe toate lîngă tine. În momentul în care ți-ai pus rucsacul în spate, ai intrat în lumea păsărilor.

„O singură pasăre în colivie
și libertatea e în doliu."

JACQUES PRÉVERT

Dacă vrei să vezi păsări de talie mică, care sînt fișnețe sau colorate, trebuie să te duci într-o zonă cu mulți arbori sau tufișuri. Dacă te tentează păsările mai mari, stîrci, egrete, lebede, te duci către un ochi de apă, către Văcărești de pildă, sau Lacul Morii. Fiecare cartier al Bucureștiului are specificul lui în materie de păsări.

Ce specii putem găsi în București?

Sînt peste două sute de specii în București. Bucureștiul stă foarte bine la capitolul păsări. Însă nu poți să te aștepți să le vezi pe toate deodată și într-un singur loc. Trebuie să umbli. Păsările urbane sînt destul de obișnuite acum cu oamenii și nu se mai sperie. Pe vremuri se împușcau mai mult. Cele mai multe sînt cele de talie mică: cinteze, vrăbii, pițigoi. Vrabia, de fapt, nu o duce atît de bine pe cît credem noi: e dependentă de mediul urban, dar nu așa cum îl vedem în secolul nostru, cu clădiri de beton și sticlă. Ea trăiește în crăpăturile din vechea zidărie, sub țigle, asociată cumva cu vechea arhitectură. În condițiile în care am eliminat neregularitățile din clădiri, le-am luat locurile de cuibărit. Și asta se reflectă și în populațiile de drepnele, care sînt niște rîndunele mai mari. Ele se concentrează în clădirile din centrul Bucureștiului, vechi, cu fisuri.

Cintezele sînt în număr mare iarna, pentru că temperatura din orașe e cam cu un grad mai mare decît în mediile din jur, vin aici pentru a căuta hrană. În parcuri, pe terenuri virane. E o plăcere să vezi un stol de cinteze, sînt foarte colorate, arată ca un brad de Crăciun și, atîta timp cît nu le faci nici un rău, îți permit o apropiere pînă la doi-trei metri.

Apoi pescărușii, iarna ai mii de pescăruși în București. Au colonizat prin anii '60 orașul, au venit dinspre mare, au găsit gropile de gunoi, pescărușii argintii, apoi au început să cuibărească pe terasele blocurilor. De ce? Pentru că noi, acolo, punem niște nisip, pietriș. Văzut de la înălțimea unui pescăruș, e o plajă. Au venit cînd clădirile înalte s-au dezvoltat. Se hrănesc cu orice. Sînt sanitarii locurilor respective. Dacă au ajuns pe un lac, mănîncă de la alge la peștii de acolo, o bucată de *fast-food,* un cotor de măr. Un stol de pescăruși ți-a curățat zona. Preferă apa, dar pot fi văzuți și pe cîmpuri.

Mai peste tot putem vedea și ciori...

Sînt foarte interesante. Pe cît de hulite, pe atît de interesante. Sînt multe, dar nu chiar atît de multe pe cît am vrea noi să credem. Se duc dimineața la muncă, la 7, și se întorc exact ca noi. Se întorc în jurul orei 17 și traversează orașul dinspre sud-vest spre nord-vest, unde iernează în pîlcurile de plopi și în niște păduri mai rare. Se plimbă cu regularitate către terenurile agricole, de unde mănîncă, culmea, dăunători din sol, și pe urmă se duc și iernează. Am preluat niște mituri despre ele, care nu sînt adevărate. Ciorile sînt extrem de inteligente și trăiesc destul de mult, pentru că învață să evite pericolul. La muncă, bagă ciocul în pămînt, îl desfac și caută insecte. În cuiburile de ciori, odată abandonate, vin șoimi, vin vînturei. Multe specii de răpitoare rare au învățat să folosească resursa asta.

Despre coțofană toată lumea spune că fură obiecte lucioase și puii din cuib. Am pornit de la niște excepții și tratăm coțofana ca pe un dăunător și atît. Dar dacă ne uităm atent la o coțofană, observăm că e frumoasă ca un papagal. Are albastru, verde, mov, în funcție de cum bate lumina. Și atunci cînd privești mai mult de o secundă o coțofană, observi că e cu totul altă pasăre decît cea de care ai auzit, și în momentul în care și ea te privește, la rîndul ei, observi o fărîmă de inteligență acolo, și ea te studiază pe măsură ce o studiezi. Atunci nu mai e doar un dăunător.

Ce ne puteți spune despre porumbei?

Sînt o problemă spinoasă. A fost cultura asta, să mergem în parc și să hrănim porumbeii. Porumbeii pe care îi hrănim sînt porumbei domestici sălbăticiți. Scăpați din cuști, acum zeci, sute de ani, și deveniți comunitari. Dar nu sînt sălbatici. De exemplu, în Londra s-a interzis hrănirea lor, pentru că e în detrimentul porumbeilor cu adevărat sălbatici, porumbelul de scorbură, gulerat, sau guguștiucul. Sînt un produs al societății umane.

Guguștiucul, pe de altă parte, este o poveste de succes. A venit din Asia Mică la începutul secolului. Nu-i același lucru cu turtureaua, care a fost de veacuri la noi. Guguștiucul a învățat să exploateze fix mediul antropic, e o specie sedentară, se găsește toamna, iarna, primăvara, vara la noi. E o specie discretă, nu se așază pe tine, nu murdărește. E un nou venit pe cale naturală. Nu l-a adus cineva și l-a eliberat, precum pe papagalii Micul Alexandru din Parcul Tineretului. Avem papagali în București, liberi, care cuibăresc în scorburi, au evadat acum zece ani, se hrănesc împreună, la hrănitorile pentru păsări cam fac legea, îi gonesc pe alții. În Londra ai populație de zeci de mii de astfel de papagali, care cuibăresc în scorburi. Îți dai seama că devine o problemă ecologică, e o specie eliberată mai mult sau mai puțin intenționat. Ei trebuie manageriați, pe cînd restul păsărilor trebuie doar contemplate.

În grădini, chiar ale blocurilor, se aud mierlele...

Să ai o mierlă în grădină e o plăcere. La socrii mei e una care merge în spatele socrului meu și-l ajută la grădinărit. E aceeași pereche de mierle care stă acolo de ani buni. Cîntă extraordinar de frumos, masculul are contrastul ăla portocaliu cu negru, femela trebuie să stea mai ascunsă, să nu atragă atenția – cam așa e în lumea păsărilor. Mierlele se hrănesc cu insecte și cu tot soiul de nevertebrate.

Ce păsări de apă găsim în București?

Am început să avem mai multe specii în parcuri: stîrci, cormorani pitici... Asta demonstrează că Bucureștiul e pe un teren ascendent în ce privește protecția spațiilor verzi: nu stăm atît de rău pe cît credeam. Cel puțin populațiile de păsări îți spun că e bine. Desigur, e loc și de mai bine... Nu se mai canalizează Dîmbovița, nu mai sînt mari intervenții. Există și păsări aduse, ornamentale. Ferme de păsări cresc specii colorate pe care le eliberează primăvara și le iau înapoi toamna. Numai că toamna nu vei lua fix atîtea păsări cîte ai lăsat, una-două or să-ți mai scape. Jumătate vor dispărea, jumătate vor găsi o cale să supraviețuiască. Ne confruntăm, în București, cu specii americane care au cuibărit. Rața cu ochi de șoim a cuibărit pe Dîmbovița. În momentul în care îți scapă cîteva, ori formează populații, ori se hibridizează cu ce avem noi. Asta înseamnă că n-o să mai fie nici cal, nici măgar, ci ceva ce nu mai e protejat de lege. Mai sensibile la boli, la temperaturi. Lebedele sînt cele aduse, ca specii ornamentale, cele care vin să le hrănești;

cele cu adevărat sălbatice sînt cele care stau în stuf, temătoare față de om. Nu e foarte ușor să faci diferența între ele.

Cum e cu păsările călătoare și cu migrația lor?

Păsările călătoare sînt echivalentul Crăciunului și al Paștelui pentru un *birdwatcher*. Atunci nu ai la ce să te aștepți. În fiecare săptămînă un alt val de păsări părăsește nordul continentului și se duce către Africa. Poți să te trezești deasupra orașului cu cocori. Cocori în Berceni. Rîndunică roșcată, o specie nou-venită din Africa, văzută în Văcărești printre o mie de rîndunele obișnuite. Și atunci se vede oarecum calitatea spațiilor verzi și a zonelor naturale. Cînd ai diversitate de habitate, cînd ai o zonă de cîmp, atunci se pot opri diverse păsări migratoare. După o perioadă cu vreme rea, acolo unde e vegetație mozaic, poți vedea specii asiatice, africane, americane în București.

Dar zborul lor?

Zborul a fascinat mereu. Păsările pot face ceea ce noi nu putem: să călătorească nestingherit mii de kilometri. Pot să zboare non-stop cîteva zile sau să facă pauze. Aici e unul din lucrurile care fac *birdwatching*-ul atît de interesant: în momentul în care vezi o pasăre care a venit din apropierea Cercului Polar și stă la cîțiva metri de tine, cumva ea ți-a apropiat zona arctică, în care, probabil, nu vei ajunge niciodată. Există păsări care fac zboruri de plăcere, precum corbii. Uneori, din plictiseală, încep să se mai joace și să se mai hîrjonească.

Și cu ciripitul, cîntecele păsărilor?

Majoritatea păsărilor au cîntece foarte interesante. Studiul te duce pînă la un punct, de unde începe contemplarea. Să ai 300 de specii și ele să se înțeleagă între ele... Poți să înțelegi numai după cîntec dacă pasărea e stresată, speriată, dacă ciripește numai ca să-și anunțe teritoriul sau de plăcere. Nu toate cîntă doar ca să-și atragă partenerul sau ca să-și anunțe disponibilitatea hranei. S-a descoperit că unele păsări mai cîntă, așa, pentru ele. Scad tonalitatea și își cîntă un cîntecel.

***Vlad Cioflec** este consultant științific al Asociației Parcul Natural Văcărești, herpetolog de profesie și, de foarte mult timp, pasionat (a se citi obsedat) de păsări.*

a consemnat
Iaromira POPOVICI

Costion NICOLESCU

Întrariparea

Puncte de pornire. Sau de... zbor

Pînă la a produce disertații metafizice despre păsări este bucuria pură și simplă, primară și primă, a ascultării lor, dimineața sau seara, într-o natură minim desprinsă de iureș și zarvă. Toate acele triluri și „dialoguri" guroase, voioase, tonice. Muzica lor nemuzică, ce-l minuna și inspira pe Olivier Messiaen. Trezind pofta de viață înfăptuitoare dimineața, melancolii și dureri negăite seara. Sînt chemări venind dintr-o lume paradiziacă și trimițînd spre ea. Asociate mereu cu încercarea de a descoperi păsărelele prin frunzișul des, cu ciuda de a nu le ști numele celor mai multe dintre ele și de a nu le putea recunoaște după cîntare. Se spune că există o limbă a păsărilor. Sfîntul Francisc vorbea firesc cu ele. Papageno o știa și el. La un alt nivel... Cuibul păsărilor apare ca ideal al stării de locuire și de conlocuire, un soi de adăpost existențial de maximă duioșie.

Fiecare are păsări preferate, care-i spun mai apropiat. Ale mele... Mierla monahală. Berzele, cu fascinația lor, venind dintr-o anumită puritate și eleganță. (Ca și italienii, mănîncă broaște și au stil!) Cormoranii cu zborul amețitor, hipnotic. Sticletele cel vesel colorat (cu frumoasa lui legendă). Ciocănitoarea cea harnică, cu pata ei roșie. Dispăruta, fabuloasa dropie... Privighetoarea priveghind nevăzută. Vrăbiile cele modeste scăldîndu-se guroase în praful drumului. Paserile măiestre... Scatiul, „cu pliscul în gîlceavă", cum îl vede Osip Mandelștam. Răpitoarele semețe și necruțătoare, plutind cu distincție în înaltul cel mai înalt. Ele trec adesea în reprezentările heraldice. Dar nu puțin și binecuvîntatele orătănii, care dau o voioasă imagine de spor unei ogrăzi. Și cîte altele...

Păsările au apărut pe lume mai spre sfîrșit, în ziua a cincea a Creației, cînd scenariul naturii era pregătit pentru ele. Pînă la ele au fost însă înaripatele cerești: cetele îngerești, toate, făcute odată cu cerul, în ziua întîi. Și Dumnezeu Cel necreat este înfățișat înaripat: Hristos ca „Înger de mare sfat", pe urmele unei proorociri a lui Isaia, iar Sfîntul Duh în chip de porumbel, cum S-a pogorît la Botezul Domnului. Uneori sînt reprezentați înaripați și oamenii care au dus cel mai departe chemarea la asemănarea cu Dumnezeu. Maica Domnului, cea „mai cinstită decît heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît serafimii". O vedem astfel pictată la mînăstirea Govora, dar și în alte cîteva biserici de sat din Oltenia, mai puțin cunoscute și cercetate. Apoi, Sfîntul Ioan Botezătorul, luminați fiind noi pentru aceasta și de o descoperire făcută profetului Maleahi („Iată, Eu trimit pe îngerul Meu și va găti calea înaintea feței Mele..."). El e văzut de Biserică drept o dublă punte. Între lumile Vechiului și Noului Testament, dar și între cea pămîntească și cea cerească (este descris, într-o formulare antinomică, ca „înger pămîntesc și om ceresc"). În prelungire, oamenii îmbunătățiți duhovnicește sînt apreciați de creștini a fi *îngeri în trup*. Înaripate sînt simbolurile celor patru evangheliști (îngerul lui Matei, leul lui Marcu, taurul lui Luca, vulturul lui Ioan), spunînd despre înaripareа spirituală a scrierilor lor. Aceleași „ființe" le regăsim în Apocalipsă, de data aceasta cu cîte șase aripi și slăvindu-L neîncetat pe Dumnezeu.

Destule forțe ale răului poartă aripi. Diavolii – îngeri căzuți. Venind cumva din aceeași lume – dragonii, balaurii, zmeii... Dar chiar și păsările obișnuite pot produce și induce mari neliniști. Ne-a arătat-o magistral Hitchcock cu *Păsările* lui, care lasă pentru totdeauna o dîră de spaimă aviară în spectator.

Păsări au jucat uneori un rol special în destinul existențial al unor personaje din istoria mîntuirii. Prin păsări a cercetat Noe aflarea limanului, a izbăvirii. A trimis mai întîi pe corb, care nu s-a mai întors, apoi pe porumbel, care vine binevestitor cu o crenguță de măslin în cioc. Imagine ce l-a inspirat pe Picasso. Corbilor le poruncește Dumnezeu să-l hrănească pe Ilie în pustie, cu pîine dimineața și cu carne seara. În aceeași linie, dar în alt plan, să amintim de ciocîrlanul șchiop din *Povestea porcului* (și din altele asemănătoare), care vine la urmă și aduce vestea decisivă mult așteptată ce părea de neaflat, arătînd unde se află Mănăstirea-de-Tămîie, în care era retras Făt-Frumos. Sau de păsările care, tot în povești și în legende, țopăie în fața eroului, arătîndu-i calea neștiută spre o țintă importantă.

Porumbeii și rudele lor sălbatice, turturelele (și unele, și altele simbol al fidelității conjugale) au un rol privilegiat în Scriptură. Sînt păsări ce pot fi aduse jertfă (de ispășire sau spre ardere de tot) lui Dumnezeu de oameni fără dare de mînă. A fost și cazul lui Iosif și al Mariei, părinții lui Iisus, cînd l-au adus a opta zi la Templu spre tăiere împrejur. Blîndețea porumbeilor ne-o recomandă Hristos, în însoțire cu înțelepciunea șerpilor.

La celălalt capăt al lumii, la sfîrșitul ei, păsările vor fi invitate, ne spune Apocalipsa, de un înger „stînd în soare" la „ospățul cel mare al lui Dumnezeu", unde, de altfel, se vor și satura. Un ospăț întru purificarea finală a lumii...

Mai toate religiile lumii propun zeități avînd legătură cu păsările. Dar mă gîndesc acum numai la uluitoarele reprezentări înaripate, de acum peste patru mii de ani, ale zeiței sumeriene Inanna, a iubirii și a fertilității, dar și a războiului.

O pasăre te poartă imediat cu gîndul spre zbor. Chiar și cele ce nu zboară vor fi fost zburătoare *ille tempore*. Altfel, pentru ce aripile? Este uimitor cum pot să zboare și păsări greoaie, precum pelicanul, cel care, în cazuri de restriște maximă, își hrănește puii cu propriile măruntaie... Zborul induce, mai departe, starea plutire, de planare, survolul – senzația de libertate și de cuprindere a unor spații vaste, aparent nemărginite... Aceasta face ca păsările să fie luate drept etalon al unei libertăți ideale. La începutul lumii, Duhul lui Dumnezeu plutea, fertilizator, deasupra apelor primordiale. Există undeva în om, însămînțată ancestral și atavic, o tînjire după zbor. De aici, probabil, și visele, destul de general prezente, în care dai, simplu, din mîini și zbori. Fără aripi... Visele, dar și visurile obsesive pentru accederea la zbor. Icar este un exemplu. Parcă nicăieri mai mult și mai bine decît în zbor, dimensiunea spirituală orizontală nu se însoțește cu cea ascensională. Uneori zborul presupune migrare îndepărtată întru supraviețuire. În stol. Cu geometria lui captivantă, în continuă schimbare. Cum resimțea Poetul, păsările „se duc ca clipele, / scuturînd aripele" și te lasă „pustiit, vestejit și amorțit". Zboară adesea și gîndul, ceea ce, de cele mai multe ori, nu este prea bine.

Zborul presupune aripi. *Aripă* – acest cuvînt cu etimologie necunoscută... Starea fertilă intelectual și social este aceea în care *prinzi aripi*, în care poți să-ți iei avînt. Un ideal îți dă aripi. Iubirea îți dă aripi. Poți să fi *purtat ca pe aripi*, și ce bine e! Tot așa și cînd te afli sub *o aripă ocrotitoare*. Dimpotrivă, nu e bine cînd ți se retează aripile, așa cum a făcut domnul conte cu Cherubino.

În unele locuri (la Loman, lîngă Sebeș, de pildă), țăranul vedea sufletul ca pasăre. La plecarea omului din această lume, i se sculpta ca atare și era pus pe vîrful stîlpilor funerari de la capul mormîntului. Tot așa l-a văzut și Andrei Tarkovski în *Oglinda*. Luîndu-și zborul...

Întrariparea rămîne un deziderat metafizic major!

***Costion Nicolescu** este antropolog și eseist.*

Specii, mituri și soluții

interviu cu Ovidiu Neculai BUFNILĂ, purtător de cuvînt al SOR

Ce este SOR?

SOR este Societatea Ornitologică Română, la care se mai adaugă și Birdlife Romania. Sîntem confundați cu o instituție a statului, dar nu e așa. Sîntem un ONG. Sîntem primul ONG de mediu care a luat ființă în România, în 1990, în februarie. Denumirea provine de la o tradiție în mediul european: Royal Society for the Protection of Birds, care este un ONG. Sînt tăticii *birdwatching*-ului și ai protecției păsărilor. Tradiția a pornit de la ei și de la doamnele din înalta societate care voiau să salveze păsările, pentru că pălăriile de prin 1900 aveau pene de egrete. Femeile au zis e cazul să treacă la pene artificiale. Noi facem educație, conștientizare și mai ales studiu. Ca să studiezi păsările, trebuie să monitorizezi populațiile lor. Ca să poți să spui cutare specie e în declin sau nu, trebuie să studiezi populația dintr-o anumită zonă pe mai mulți ani. Noi încă sîntem începători față de cei din Marea Britanie. La ei, de pildă, găsești hrănitori pentru păsări în 80% din case. Noi am început să avem hrănitori prin parcuri, și anul ăsta ne ducem în încă opt alte mari orașe din România. Însă la noi mișcarea e încă incipientă.

Sînt mai multe păsări în România decît în alte părți?

Da. Ideea e simplă: România se află pe unul dintre cele mai mari culoare de migrație, Via Pontica. Dar mai sînt și păsările sedentare, precum, de pildă, pițigoiul mare. Avem păsări în pasaj, precum cocorii, care cuibăresc în Suedia, se duc să ierneze în Israel prin România. Anul trecut, cel mai mare stol de cocori a fost surprins în Berceni: 90 de cocori fotografiați cu telefonul mobil. Spectaculos, iarăși, e un stol de berze. Și nu sînt doar cele de la noi. Sînt și cele din Polonia, care trec pe la noi și se duc spre Istanbul. Avem păsările clocitoare, cuibăritoare, care vin la noi să-și depună ouăle, au habitate, au resurse de hrană. Și mai există o categorie: pentru unele sîntem țară caldă. Pentru gîscă, de pildă. Gîsca sălbatică din Siberia vine, gîsca cu gît roșu. Și mai avem specii accidentale. Cum a fost, anul ăsta, cucul pestriț. Pescărușul lui Franklin, care e din America de Nord. Atunci e bătaia peștelui, cînd mai toți ornitologii se înghesuie să le vadă.

Care sînt cele mai cunoscute păsări din România?

Barza albă e cea mai cunoscută. Simbolul fidelității, din antichitate. O vezi peste tot, e sociabilă. La ultimul recensămînt, din 2014, am reușit să numărăm 5400 de cuiburi. Ele vin în jurul lunii martie, se strîng în stoluri mari de vreo 600-1200, la margini de sat, și stau pînă pe la începutul lui august. Apoi pleacă spre Bulgaria, Turcia, Bosfor, Africa. Și celelalte vin din Europa. Se găsesc în Dobrogea, Muntenia, Banat. Rămîn pe lîngă o groapă de gunoi, un fel de șaorma cu de toate pentru ele. Apoi pelicanii. Toată lumea vrea să-i vadă în Deltă. Noi am avut un proiect pentru pelicanul creț, cea mai mare pasăre din România, pentru că nu mai avem dropie. Vulturii au dispărut de la noi, doar mai apare cîte unul accidental, cum a fost, anul trecut, un zăgan care a venit din Franța. Mai e și pelicanul comun. Iarna am văzut pelicani pe Olt. De ce? Pentru că o parte dintre ei iernează pe lacurile de lîngă Dunăre și pe Valea Oltului. Ei sînt migratori, cei comuni migrează pînă-n Grecia, dar o parte aleg să ierneze aici. Cea mai mare colonie de pelicani comuni din Europa e la noi. Sînt inteligenți, o parte din adulți stau să crească puii tuturor, în timp ce ceilalți pleacă să-i hrănească, e ca un fel de grădiniță.

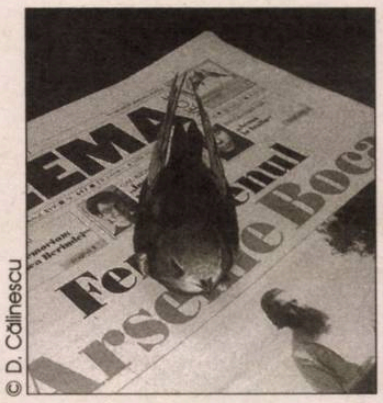
© D. Călinescu

Ce ne puteți spune despre inteligența păsărilor?

Corbii, de exemplu, nu pot scoate un cadavru din zăpadă, în schimb țopăie acolo unde e hoitul, pînă vine un lup sau un urs, apoi se hrănesc și ei. La bătrînețe, puii de corb vin și-și hrănesc părinții. Tot corbii se împerechează pe viață. Dacă vrem să le găsim atribute ale inteligenței umane, le găsim. Acvilele pun doar două ouă: unul dintre pui îl omoară pe celălalt, ca el să rămînă și să aibă mai multe resurse de hrană. Ciorile iau nuca din copac, o pun pe jos, așteaptă la semafor să se facă verde, a trecut mașina și a spart nuca, vin și o mănîncă. Ori zboară la înălțime, îi dau drumul nucii pe ciment, apoi vin și o mănîncă. Sînt păsări inteligente, sînt păsări care, dacă sînt luate de mici din natură, ajung să se creadă oameni. Vei vedea un șoim care, dacă i-ai făcut un semn să se pună pe umăr, vine, apare *imprinting*-ul.

Dar despre alte specii de păsări, despre care circulă diverse mituri?

Cucuveaua: lumea crede că, atunci cînd cîntă cucuveaua, moare cineva. La priveghi, în casă, în Evul Mediu, se ținea geamul deschis și veneau, la lumînare, moliile mari, care erau prada preferată a cucuvelei. La ele venea, de fapt, cucuveaua. Englezii chiar importau cucuvele, le duceau la niște depozite de grîne în Australia, ca să mănînce rozătoarele de acolo. Rîndunica – o specie foarte sociabilă. Drepneaua neagră e confundată cu rîndunica. O pasăre care pînă la doi-trei ani nu mai vine pe sol și doarme în zbor, se reproduce în zbor, mănîncă păianjenii din aer –, care acum deja a plecat cu migrația înapoi. Poate fi văzută în Piața Universității. Migrează în Africa. Drepnelele au plecat deja. Rîndunelele și lăstunii or să ajungă și ele un pic mai tîrziu. Ele cuibăresc la cornișele caselor.

Răpitoarele de noapte. Tot ce înseamnă bufniță. Tot ce-i răpitor de noapte în România se numește bufniță. Fie că e cucuvea, fie huhurez, fie buhă. Sînt strigiforme, toate. Sînt păsări foarte charismatice. Se poate vedea din seria *Harry Potter*. Acestea au nișa lor, noaptea: au resurse de hrană, s-au adaptat la acest mediu, văd bine noaptea, au auzul extrem de bine dezvoltat. Un huhurez mic e în stare să audă tot pe o rază de doi kilometri pătrați. Știe și cînd a ieșit șoarecele. Vrăbii. Un indicator foarte bun despre sănătatea mediului. În București vedem vrăbii peste tot, mănîncă de pe mese. Pasionații de *birdwatching* se bucură cînd le văd. În Londra mai sînt doar vreo două sau trei locuri unde poți să vezi vrabia de casă, și astea sînt ascunse. Pentru că acolo te duce ghidul pe bani, atît de rare au ajuns.

Cucul. E o pasăre splendidă. Cucul pe care toată lumea îl știe după sunet și despre care se credea, la un moment dat, că nu migrează, ci se transformă în uliu păsărar. El este o pasăre perfect adaptată la modul de viață parazitar. Femela și masculul lucrează foarte simplu: au o siluetă care seamănă foarte bine cu răpitorul. Cu uliul. Trec pe deasupra cuibului păsării-gazdă. Specia-gazdă fuge, rămîn ouăle nepăzite. Cucul vine, își pune oul, care e mult mai mare. Dar, la colorit, seamănă cu specia pe care o parazitează. Dacă e o codobatură, de pildă, atunci oul o să fie cu picățele. Puiul ăla de cuc rămîne pentru mine un mare mister. Nu pleacă cu stolul, pleacă singur. De unde știe el să ajungă pînă-n Africa? Nu are hartă, nici GPS, totuși, știe cînd și unde să migreze. Păsările au cu totul alți stimuli pentru a începe migrația. Se scurtează ziua, resursa de hrană e mai puțină.

Ciocănitoarea. Ghionoaia. Verde și sură. Ambele sînt, de fapt, colorate cu verde pe spate. Sînt pasionate de furnici. Caută furnici în iarbă, și de asta sînt colorate cu verde. Avem ciocănitoarea pestriță mică și mare. Pe cît este de mare, pe atît de mică are limba. Ele fac adevărate galerii în copacii bătrîni morți din păduri.

Privighetoarea. O auzim seara. La colorit, zici că e o vrabie. Eu stau lîngă Poligonul Ilioara și am privighetoare roșcată prin preajmă. Și ciocîrlia cîntă frumos, dar ea preferă holdele, lanul, Bărăganul. Cîntecul ei e cel pe care-l auzeau străbunicii noștri cînd ieșeau la secerat. E o specie pe care românii au protejat-o tot timpul, pînă în 1996, cînd s-a dat liber la vînătoare, pentru că veneau străinii în România. În 2006, am reușit să oprim vînătoarea ei. Al doilea an, pe șest, ea a apărut iar pe lista păsărilor care se vînează. Carnea lor e bună pentru alții, românii nu au vînat niciodată ciocîrlii.

Pițigoiul. Albastru, de brădet, de livadă, codat. Stă acolo ca pițigoiul pe șuncă, se zice. Iarna ajung și pe la cămările și afumătorile oamenilor, și atunci atacă absolut tot ce e carne grasă. Într-o noapte geroasă, un pițigoi albastru, care e atît de mic, ajunge să piardă cam 33% din masa corporală. Dacă pînă a doua zi nu a găsit nimic, e mort.

Sînt braconate unele păsări?

Problema e de multe ori de braconaj. Păsările cîntătoare, cu excepția graurului, a ciocîrliei și a cîtorva alte specii, nu se vînează. Au mai rămas doar cîteva care se vînează. Ușor-ușor, se vor reduce și astea. Dar celelalte sînt braconate. De pildă, sticletele, pentru că arată și cîntă frumos. Păsările sălbatice nu pot fi ținute în captivitate. Noi facem monitorizările de populație. Am identificat deja piețele din București unde sînt cele mai mari vînzări de păsări cîntătoare. Chiar am mai reușit să tăiem din elanul braconierilor. Ușor-ușor, au priceput și ei că prin piață nu mai e loc și au început să se ducă pe site-urile de vînzări. Pe site-urile astea există, însă, un buton de *report*. Și poți să-l accesezi și să spui de ce produsul pe care-l vinde omul ăla nu e OK.

Ce poate face populația pentru păsări?

Pe timp de iarnă – hrănitoare. Pe timp de vară – adăpătoare. Dacă aveți loc în grădină să puneți un cuib artificial, e perfect. Ideal pentru păsări e să le dai semințe de floarea-soarelui. Sînt precum cartofii prăjiți pentru copii. Le dai ceva de mîncare, niște apă, în orice caz, nu le iei acasă. Nici cînd vrei să le salvezi nu le iei acasă, ci le poți duce la un centru de reabilitare, dacă vrei. În ce ne privește, luăm măsuri de conservare în cele 17 custodii pe care le avem, arii protejate. Marea măsură e să le lăsăm în pace. Sînt specii periclitate, unde trebuie să intervii cu măsuri speciale. Cum e, de pildă, gîsca cu gît roșu, din care mai sînt în jur de 50.000 de exemplare în lume. Mai avem măsura de agromediu: agricultorii lasă, de pildă, o anumită cantitate de porumb pe cîmp, primind bani pentru asta. Soluția e să le lăsăm în natură.

a consemnat Iaromira POPOVICI

Nicolae CONSTANTINESCU

„Fiecare pasăre pe limba ei piere"

Nu pot să bag mîna-n foc, cum se zice, că expresia paremiologică din titlu mai are și astăzi circulația pe care o avea cu o sută și mai bine de ani în urmă, cînd a fost înregistrată de Iuliu Zanne, și că, zisă acum, chiar într-un context adecvat, ea își va revela sensul originar, care va fi fost acela.

Autorul *Proverbelor românilor,* zece volume, Editura Librăriei Socec, 1895-1903 (o ediție anastatică, reproducînd, deci, fidel ediția *princeps*, a apărut, sub îngrijirea lui Mugur Vasiliu, la Editura Scara, Asociația Română pentru Cultură și Ortodoxie, la începutul anilor 2000) însoțește formula gnomică cu următoarea explicație: „omul vorbăreț și limbut își face singur de cap", în care expresia „a-și face de cap", explică lingvistul Stelian Dumistrăcel, însemna, în limba veche, „a face ceva care poate să-ți primejduiască viața" și aduce în sprijin variante ale proverbului consemnate de același Iuliu Zanne: „toată pasărea după cîntecul/glasul ei piere", „pasărea cu limba ei piere", „pasărea prin ciocul ei piere", „își pierde puii".

E „la mintea cocoșului" că *nu* la neamul păsăresc face trimitere proverbul respectiv, ci la neamul omenesc, căruia îi este proprie limba, graiul, vorbirea, ca mijloc de comunicare, de agrăire, de transmitere de informații și de concretizare a anumitor stări sufletești. Cineva trebuie să fi trecut prin școală și, mai larg, prin viață, „ca gîsca prin apă", adică fără să se ude, fără să rămînă cu nimic după această experiență, dacă nu ar ajunge la acest înțeles.

Cu păsările domestice, de pe lîngă casa omului, cu *oarele,* omul culturii vechi, tradiționale, a avut un contact nemijlocit, le-a observat cu atenție, le-a cunoscut aspectul, comportamentul, „năravurile" și a tras din acestea învățături pentru el, a metaforizat realitatea umană prin „exemple" extrase din lumea animală. Un îngîmfat se umflă în pene ca un *curcan,* un umil sau un fricos stă ca o *curcă* plouată sau pleoștită, sau ca o *găină* plouată, cf. Creangă, „Vai de mine și de mine, Harap Alb, zise Sfînta Duminică... Hai, nu mai sta ca o găină plouată", un indecis se învîrte ca o *curcă* beată (despre beția păsărilor, altădată!), un neștiutor de carte „pune *talpa gîștei* pe hîrtie", flămîndul e ca *„vrabia* (care) mălai visează", unul care se culcă devreme „se culcă odată cu *găinile",* de frică unora li se face „pielea (ca) de *găină".* Tot în *Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române,* 1985, sub intrarea „găină" citim: „a ședea ca *găina* între lemne" = „a fi posac, tăcut", retras – adaug eu, rezervat, ascuns de lume, neimplicat.

Modesta *rață* a intrat în folclorul copiilor („Rață, rață, rățișoară, / Un' te duci pe ulicioară..." sau, mai cunoscut, catrenul „Cățeluș cu părul creț / Fură rața din coteț; / El se jură că nu fură, / Dar l-am prins cu rața-n gură", ultimul vers fiind transpunerea unei expresii populare, „a prinde (pe cineva) cu rața în traistă", a-l prinde pe hoț asupra faptului, a realiza flagrantul, în alt limbaj. Dar asta ar fi „altă rață (sau gîscă) în altă traistă", marcînd non-identități, diferențe. De ce palmipedele rață și gîscă au fost selectate pentru a ilustra acest subiect filozofic, n-aș putea să vă spun, dar o explicație trebuie să existe.

Păsările ouătoare clocesc, cad cloște, încălzesc, cu temperatura corpului lor, ouăle fecunde pînă cînd din acestea ies puii, pe care îi protejează cu toată forța și cu toate mijloacele. Transferul către lumea umană este cu totul firesc: o mamă își apără, își protejează copiii ca o cloșcă. Dar expresia „Fă-te om de lume nouă, să furi cloșca după [de pe] ouă", întîlnită la Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi,* cap. XVI, exploatează la maximum observațiile empirice ale omului vechi, ale gospodarului/gospodinei de la țară care știe exact „vigilența" cu care pasărea (cloșca) își apără ouăle, puii. Expresia ar caracteriza „virtuozitatea unui hoț", cf. Stelian Dumistrăcel, *op. cit.,* p. 291, dar și gratuitatea gestului, căci, zice autorul, nici ouăle de sub cloșcă și nici pasărea ca atare nu au nici o întrebuințare practică. Dat fiind că, în romanul lui Filimon, verbul este la imperativ, reprezintă un îndemn, chiar o poruncă, semnificația trebuie citită ca un comandament al epocii. Oricît ne-am feri de extrapolări și actualizări factice, metafora din vechiul proverb își găsește referentul și în prezentul imediat...

Nicolae Constantinescu *este profesor univ. la Școala Doctorală de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte:* Cultura antropologică, *editura Etnologică, București, 2016.*

Valentina SANDU-DEDIU

Cei mai mari muzicieni ai planetei

Cîntecul păsărilor a sedus pe destui compozitori ai tradiției vest-europene, care „vorbesc" uneori ascultătorului despre natură prin intermediul vreunui strigăt de cuc sau al unui tril de privighetoare. Clément Jannequin imita în ale sale *chansons* renascentiste păsări prin intermediul combinațiilor de voci umane și prin onomatopee, clavecinul îi întruchipează lui Louis-Claude Daquin propria imagine sonoră asupra cucului prin secolul al XVIII-lea, și aceeași pasăre nu putea lipsi din concertele lui Antonio Vivaldi sau din *Pastorala* lui Ludwig van Beethoven. Oricît de tentată aș fi, însă, de o incursiune în cotloanele istoriei muzicii din care răzbat sunete de rîndunică (pe la Dvorjak și Ceaikovski), cînepar (Couperin, Haydn sau Rahmaninov), codobatură (Britten), sticlete (Vivaldi), pițigoiul mare (Bruckner), chiar și de gîscă *(Ma mère l'oye* de Ravel) sau de rață (tema măcănită a oboiului din *Petrică și lupul* de Prokofiev), oricîte piese aș enumera, nu voi reuși decît să ating suprafața unei teme pe cît de fascinantă, pe atît de complicată.

Dincolo de imitarea mai mult sau mai puțin reușită a unei păsări, „după ureche", cum se face pasul următor? Cum se pot fixa într-o partitură scrisă acele sunete naturale? Poate un muzician cu auz excepțional și cu o anume instrucție ornitologică să transcrie pe portativ „melodiile" care nu au nici o legătură cu sistemul nostru temperat occidental, să surprindă complexitatea ritmică de neîncadrat în „măsura" și în formulele noastre tradiționale? Un francez celebru al secolului XX a dat nu doar răspunsul afirmativ, dar a oferit o soluție în egală măsură originală și ademenitoare muzicii de avangardă. Muzicianul-ornitolog (cum îi plăcea să fie recunoscut) Olivier Messiaen a notat timp de decenii cîntece ale păsărilor din întreaga lume, înarmat doar cu hîrtie de note și creioane, iar apoi le-a integrat într-o manieră inconfundabilă în compozițiile proprii.

„Reproducerea timbrului păsărilor m-a constrîns să inventez permanent acorduri, sonorități, combinații de sunete și complexe sonore care au rezultat într-o sonoritate a unui pian diferit", mărturisea Messiaen referindu-se la piesa sa *Trezirea păsărilor* pentru pian și orchestră (1953). Messiaen recomandă pianistului solist cîteva plimbări prin pădure, primăvara, în orele matinale, pentru a face cunoștință cu modelele sale. Partitura este, de altminteri, dedicată ornitologului Jacques Delamain și dezvăluie modurile în care efectele instrumentale creează o lume nouă, apelînd la dexteritățile tehnice, dar și la imaginația interpreților.

Dacă *Trezirea păsărilor* cuprinde o colecție de cîntece „culese" de la 38 de specii de păsări din Munții Jura, care pot fi auzite de la miezul nopții pînă la prînz, *Păsări exotice* (1956) traversează continentele prin 18 specii din India, China, Malaezia și cele două Americi. Are de asemenea în prim-plan pianul (mereu dedicat soției compozitorului, Yvonne Loriod), însoțit de data aceasta de un ansamblu mai strident, de suflători și percuție. Pentru Messiaen, pînă și culoarea penajului e transformată metaforic în timbruri și efecte care se asociază fiecărui tip de pasăre, rezultînd personaje sonore de o plasticitate unică.

În fine, în același deceniu dedicat frenetic păsărilor apare monumentalul ciclu în șapte volume, *Catalogul păsărilor* (1958): aproape trei ore de muzică în 13 mișcări, fiecare un portret al unei păsări anume, dintr-o regiune precisă a Franței; în total ar trebui să auzim (dacă sîntem în stare) 77 de tipuri distincte de cîntece ale păsărilor. La fel ca în celelalte lucrări menționate, Messiaen apelează la transcripții cel mai adesea realiste, uneori (inevitabil) idealiste. Pentru el, pasărea reprezintă libertatea ritmică și arta improvizației, un fel de maestru de compoziție găsit în natură, un mesager al divinului. Nu doar în anii '50, ci în tot ansamblul complex al creației sale (unde există aproape 400 de specii de păsări transpuse muzical), ornitologia se asociază cu alte resurse și valori importante: în primul rînd, catolicismul și *cantus planus,* apoi filozofia duratei, ritmurile hinduse și metrica greacă.

Muzicianul elaborează sisteme de compoziție formaliste pornind de la modele naturale, se lasă influențat de Debussy și de impresionism, marcînd profund, la rîndul său, avangarda muzicală postbelică (cel puțin printr-unul din discipolii preferați, Pierre Boulez). Pe tot drumul său, încă de cînd era organist la Paris și apoi prizonier într-un lagăr german, și pînă cînd completează enormul *Tratat de ritm, culoare și ornitologie* (publicat postum), Messiaen este însoțit vizibil sau în penumbră de păsări. Nu le recunoaștem mereu, dar ghidați fiind, vom ști că, în *Epoda* din *Cronocromie* (1960), 18 păsări cîntă (la coarde) într-o formă de fugă, la răsăritul soarelui...

Valentina Sandu-Dediu *este profesor la Universitatea Națională de Muzică din București și rector al Colegiului „Noua Europă". Cea mai recentă carte a sa,* În căutarea consonanțelor, *este în curs de apariție la Editura Humanitas.*

Ioana NANU

Nu tot ce există este real

O experiență de acum un deceniu m-a învățat că nu trebuie să presupun că un copil crescut la oraș știe cum arată o vacă. Fără rude la țară, e puțin probabil să fi văzut vreodată una în realitate. Un exercițiu de identificare a vocii narative din „Memoriile văcuței Mu" de Bernardo Atxaga s-a soldat cu desenarea, de către copiii din clasa a cincea, a unor vaci bălțate, petele fiind, toate, mov. Uimirea mea nu s-a datorat doar cromaticii originale importate direct din ținutul Milka, ci și faptului că nu știau unde este poziționat ugerul (pe pieptul ori pe pîntecul vacii) și dacă materia de export a acestei specii este bălegarul. Practic, urma să citim o operă în care vocea narativă a văcuței Mu nu putea avea reverberații în mintea cititorilor pentru că aceștia nu-și puteau acorda auzul la ea, lipsindu-le experiența directă cu modelul din realitate. Ceea ce mi s-a impus cu urgență a fost suspendarea citirii romanului și vizitarea unei ferme.

Pledoaria de azi este pentru onestitate. Să cădem de acord, mai întîi, asupra faptului că, dacă vacile sînt, totuși, mai populare, puține specii ornitologice sînt recunoscute de adulți și/sau cunoscute de copii. Citim literatură pe tema naturii în afara oricăror conexiuni cu natura. Absența radicală a bălegarului din orașe (odată cu dispariția mijloacelor de locomoție ce utilizau tracțiunea cu cabaline) duce la diminuarea dramatică a numărului de vrăbii din fauna urbană. Această abordare este considerată, îndeobște, nepotrivită de un profesor care predă literatură, deși o atare explicație l-ar apropia pe cititorul elev, rupt de natură fără voia lui, de perceperea imaginii literare a gureșei vrăbii omniprezente în urbe. Mult mai nobila ciocîrlie ori regala privighetoare sînt, poate, cel mai des pomenite de profesorul amintit, dar nu cred că păcătuiesc cînd afirm că doar din întîmplare acesta ar oferi, odată cu citirea versurilor despre cîntecul lor, mostre muzicale ori înregistrări reale ale sunetelor considerate inspiratoare de poeți. Cum altfel decît impostoral și chiar pervers este să analizezi versul hortativ al lui Macedonski „Veniți: privighetoarea cîntă și liliacul e-nflorit", dacă elevul nu știe cum arată și cum cîntă pasărea cu nume funebru? Însuși îndemnul poetului nu e ascultat de profesor, vocea invitîndu-ne să părăsim spațiul artificial al clasei pentru a merge în locul unde privighetorile și liliacul se găsesc în mod firesc – într-un parc sau măcar în grădina școlii.

Cum să empatizeze cu protagonistul din *Pupăza din tei* un copil care nu știe detestabilul obicei sonor matinal al pupezei? Cum să priceapă alegoria din *Istoria ieroglifică* despre Țara Românească, devenită în textul lui Cantemir țară a păsărilor, cînd personajele sînt corbul sau cucul? Pe corb, elevul nostru l-a întîlnit doar în clasa a șasea, în fabule, unde acesta era prost și îngîmfat. Copilul în cauză nu știe, precum studentul lui Călinescu care răspunde maestrului la întrebarea „Unde găsim corbii în literatură?", că pe corbi îi aflăm pe cîmpurile cu leșuri din romanele gotice. În lipsa contextualizării ornitologice realizate de profesor, păsările literare își ratează transfigurarea estetică.

Păsările literare
își ratează transfigurarea estetică.

Pledoaria de azi nu este numai pentru punerea naturii în slujba literaturii, ci și pentru folosirea muzicii în predarea literaturii. Un cititor crud, dar cu imaginație muzicală ar putea să „simtă" în poezii o mulțime de imagini dacă ar fi provocat să le perceapă prin cel mai la îndemînă limbaj, muzica, deși ea face parte rareori din instrumentarul profesorilor care nu predau educație muzicală. Comentariul literar al versurilor lui Goga despre plînsul puiului golaș de ciocîrlie aflat „sus pe cumpăna fîntînii" nu va avea decît de profitat dacă împrietenim elevul cu sonoritățile din cîntecul popular „Lie Ciocîrlie", cu cele din „Ciocîrlia" lui Enescu sau din „Cîntecul ciocîrliei" de Ceaikovski. Puii de găină din „Mica menajerie" a lui Șerban Foarță se pot asocia sonor cu tabloul al cincilea din „Tablouri dintr-o expoziție" ale lui Mussorgski, dar și cu „Puii și cocoșii" din *Carnavalul animalelor* al lui Saint-Säens. „Pasărea de foc" a lui Stravinski conține numeroase fraze muzicale ce pot fi speculate pentru ilustrarea exemplelor literare aviare. Iar elevii cu inteligență preponderent vizuală pot fi atrași în imaginarul literar al păsărilor literare printr-un exercițiu de fotografiere a urmelor de gheruțe lăsate pe o zăpadă proaspăt căzută: „Acum, pe-ntregul cîmp n-ai să citești / Decît cuneiforme păsărești, / Dar spre-a fi scrise, trebuia să vină / Din cer, transport de liniști și lumină. / Atîta alb, atîta dăruire, / Ca un ecou din nemărginire, / Atîta alb, tot alb jur împrejur, / Dînd celor vii și mai exact contur." („Zăpezi" de Miron Radu Paraschivescu)

Închei cu următoarea idee hegeliană: nu tot ce există este real, real este doar ce este rațional. Cunoașterea hărețiului sau a blendăului, păsări cardinale din *Istoria ieroglifică,* este o condiție *sine qua non* pentru rezolvarea alegoriei lui Cantemir. Pentru elevul din secolul XXI, ele nu sînt reale întrucît, pentru el, nu sînt raționale. Cultura a distrus natura. Dar profesorul de literatură poate retușa această catastrofă eco-literară.

Ioana Nanu *este profesoară de limba și literatura română la Școala Internațională Americană din București.*

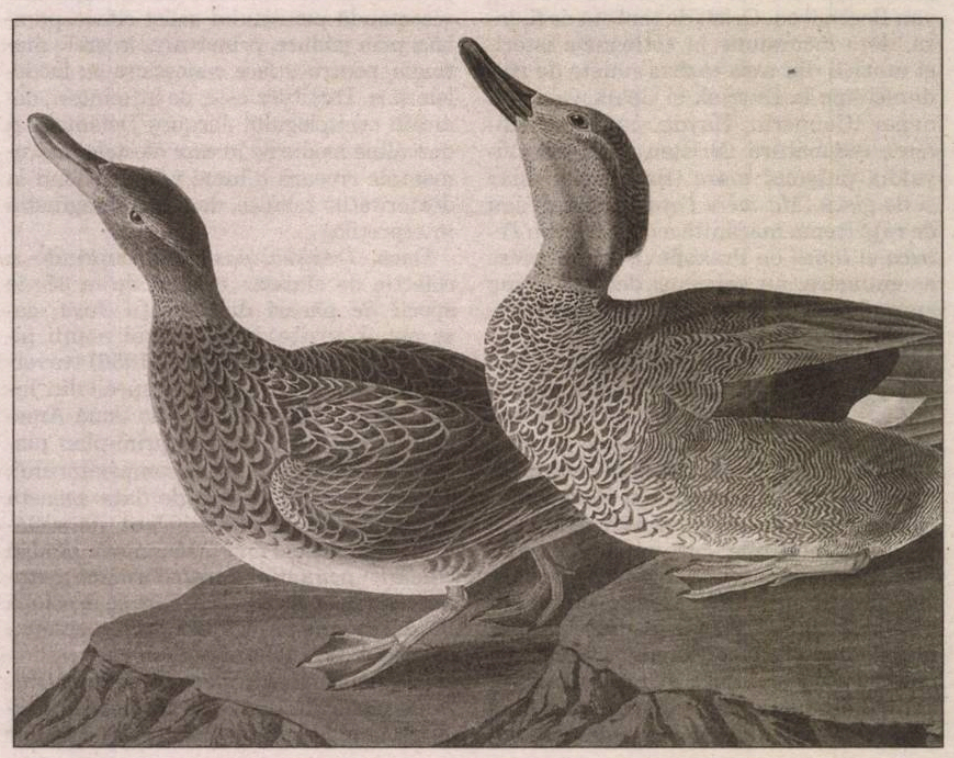

Carmen ARSENE

Păsările de curte

„Drepturile animalelor“ reprezintă drepturile animalelor de a fi protejate de exploatarea și abuzul oamenilor și pot lua forme morale, legale și practice – este definiția dată de Ben Roger Panaman, biolog și psiholog, doctor în etologie. Animalele se află sub „umbrela“ omului ce s-a autointitulat, în mod tacit și ferm, adesea inconștient, factor decizional asupra vieții, duratei de viață, modului de viață al animalelor. Astfel că, anual, miliarde de animale sînt ucise pentru carne și alte miliarde sînt deținute în spații înguste, insalubre, pentru a furniza lapte, ouă. Fermele industrializate de animale reprezintă de departe cel mai mare abuz asupra animalelor. În industria cărnii, păsările, cu precădere *găinile,* sînt cele mai abuzate animale de pe planetă. Circa 41 de miliarde de pui de găină și trei miliarde de alte păsări, precum rațe, gîște, curcani, sînt ucise anual, în întreaga lume, pentru carne și circa două miliarde de găini sînt utilizate pentru producția de ouă. Întrucît masculii nu sînt folositori industriei, sînt omorîți la doar o zi de viață, prin sufocare, gazare ori striviți de vii în mașinării speciale.

Femelele crescute pentru ouă își petrec viața, adică circa doi ani, în spații care, legal, pot fi de dimensiunea unei coli de hîrtie, astfel că nu-și pot manifesta comportamentul natural. Păsările își sfărîmă membrele din cauza grilajului prea subțire pe care sînt crescute, iar pentru a evita canibalismul provocat de stres, producătorii le taie partea superioară a ciocului. Hrana este uniformă și industrială, și conține produse chimice, hormoni de creștere și antibiotice preventive. Cînd producția de ouă scade, găinile sînt ucise pentru carne. Producerea de *foie gras* („ficat gras“) este cel mai oripilant și violent proces. Pentru a produce mărirea ficatului, gîștele sau rațele sînt hrănite forțat, de cîteva ori pe zi, printr-un tub de metal lung ce se introduce pe gît pînă cînd ajunge în stomac. Prin tub se pompează mecanic cantități enorme de cereale și grăsime care provoacă îmbolnăvirea ficatului – steatoză hepatică – acesta mărindu-se astfel de zece ori față de dimensiunea normală. Această procedură induce păsărilor o suferință atroce și permanentă. Multe mor sufocîndu-se cu vomă ori cu sîngele propriu, pentru că adesea tubul le perforează gîtul. Pentru ca muncitorii să poată derula facil procesul de hrănire forțată, păsările sînt ținute aproape imobilizate, în spații extrem de înguste, despărțite prin bare metalice.

Creșterea populației pe glob determină creșterea numărului de animale utilizate pentru hrană, ceea ce implică creșterea cantității de grîne și apă utilizate pentru animale. Consumarea unor cantități mai mari din aceste resurse reduce din hrana disponibilă pentru consumul uman, întrucît pentru creșterea animalelor este nevoie de cantități foarte mari de cereale care ar putea hrăni mulți locuitori ai planetei. Astfel, un carnivor consumă cereale cît cinci vegetarieni. Nu mai vorbim de volumul imens de apă consumată de animale în timpul vieții. Un raport al FAO (Organizația pentru Alimentație și Agricultură a ONU) arată că sectorul zootehnic este responsabil la nivel global pentru mai multe gaze de seră decît toate transporturile lumii la un loc. În cadrul Conferinței asupra schimbării climatice de la Copenhaga, Coaliția „Veg Climate Alliance“ arată că o translație majoră a societății spre alimentația bazată pe plante este esențială pentru a evita o catastrofă climatică globală fără precedent. Informația face diferența. Cunoașterea realității dureroase din spatele gratiilor face din ce în ce mai mulți oameni conștienți, determină curente, dezvoltă concepte, atitudini, stiluri de viață noi, proteste masive împotriva uciderii și exploatării animalelor, lărgește curentul vegetarian/vegan. Mulți au înțeles că alegerea tipului de hrană nu poate fi o libertate a fiecărei persoane deoarece acțiunile ce provoacă suferințe enorme altora nu aparțin libertății individuale. Prin adoptarea unei diete vegane putem salva pînă la 95 de animale pe an și deci mii de animale în timpul vieții noastre. O dietă vegană nu salvează doar animalele, ci și sănătatea noastră și a planetei: trăiești mai mult, mai sănătos, se reduce riscul pentru boli cronice degenerative, diminuezi poluarea, reduci foametea, conservi resursele naturale ale Pămîntului, reduci procesul de schimbare climatică.

***Carmen Arsene** este președinte al Federației Naționale pentru Protecția Animalelor (FNPA).*

Ancuța PROCA

Sunete și spații

● *Les quatre cents coups / Cele 400 de lovituri* (Franța, 1959) de François Truffaut

În scena finală din *Les quatre cents coups / Cele 400 de lovituri* de François Truffaut, protagonistul Antoine Doinel (Jean-Pierre Léaud), care e urmărit pînă atunci în cîteva momente din viața sa de pînă atunci (cu peripețiile sale, problemele cu familia și școala, prietenii săi), e prins într-un joc de fotbal. Peste imaginea jocului de fotbal care are loc între băieți, pe fundalul sonor se aud vocile celorlalți jucători din echipă, care strigă pentru că tocmai a fost dată o minge în afară și, peste ele, fluierul arbitrului, pentru ca, ceva mai încet, să se audă niște păsări aflate mai în depărtare, din spațiul natural care înconjură terenul. Antoine Doinel fuge în afara terenului după minge, o aruncă înapoi și alege să nu se mai întoarcă, trecînd dincolo de gard, în celebra scenă a fugii sale care se prelungește pînă la ajungerea lui pe țărmul mării. Depărtarea sa de terenul de unde a scăpat e arătată, dar sunetul diegetic de fluier care se estompează treptat și care se transformă în ciripitul din ce în ce mai puternic de păsări accentuează ceea ce văzuserăm deja, sporește senzația de eliberare. Ceva mai devreme, același personaj și un prieten de aceeași vîrstă sînt surprinși alergînd cu o mașină de scris furată și dînd peste un pîlc de porumbei care își iau zborul (de data aceasta, imaginea și sunetul se suprapun), speriați de apariția neașteptată a celor doi copii care aleargă venind înspre ei. Și într-un caz, și în altul, sunetul joacă un rol important – nu vedem doar imaginea unor păsări, experiența noastră ca spectatori e modelată și de felul în care ele se aud – de ciripitul sau de fîlfîitul de aripi.

● *The Birds / Păsările* (SUA, 1963) de Alfred Hitchcock

Discutînd despre stabilirea unor legături dintre ceea ce se vede și ceea ce se aude într-un film, ca și despre ambiguitatea pe care sunetul poate să o provoace într-un film, criticul Jonathan Rosenbaum amintește, într-un articol intitulat „Sound Thinking“, de crearea efectelor de *horror* în *The Birds / Păsările* lui Hitchcock prin același sunet al zborului. Dacă, în *Psycho,* imaginea păsărilor era statică (era vorba despre imaginea unor păsări împăiate din încăpere și de sugestia unor nume de păsări aplicată personajelor), în *Păsările,* Hitchcock va folosi circa 1000 de păsări adevărate (și doar cîteva mecanice), pe care coordonatorul Ray Berwick, care avea experiența anterioară a lucrului cu păsările la *Birdman of Alcatraz* de John Frankenheimer, Charles Crichton, le va scoate din ou și le va crește și pe care le va momi cu mîncare în spatele camerei pentru a le face să zboare înspre ea. Pentru obținerea efectelor vizuale dorite, Hitchcock îl va coopta pentru caracteristici cît mai realiste pe creatorul de animații și efecte speciale Ub Iwerks, cocreator al lui Mickey Mouse împreună cu Walt Disney. Din punct de vedere al sunetului, va elimina muzica și va adăuga efecte speciale sonore pentru a construi un *soundtrack* plin de zgomote cît mai apropiate, dar și intensificate, de cele scoase de niște păsări adevărate. Atenția excesivă acordată lor e explicată de Hitchcock prin faptul că ele sînt protagonistul (colectiv) al filmului său. Crearea unui efect care să funcționeze ca un semnal de alarmă pentru spectator prin zgomotul de aripi ale unui papagal suprapus peste silueta unui bărbat va fi prezentă și în *Citizen Kane / Cetățeanul Kane* al lui Orson Welles.

● *Amour / Iubire* (Austria-Franța-Germania, 2012) de Michael Haneke

O variantă a păsărilor filmate în mod realist, cu o nuanță alegorică, apare în *Amour / Iubire* al lui Michael Haneke, unde Georges (Louis Trintignant), un bărbat în vîrstă care își îngrijește soția bolnavă, Anne (Emmanuelle Riva), descoperă un porumbel care pătrunde (ca un intrus, dacă luăm în considerare filmele sale anterioare) în apartamentul liniștit al celor doi. Legăturile sugestive se lasă create cu ușurință prin felul în care Haneke construiește spațiul apartamentului, ca un loc al încercării de protecție a unor valori importante pentru personaje. Anne fusese profesoară de pian și, cu ocazia unei vizite a unui fost elev (Alexandre Tharaud) și a unei fantezii de-a soțului care și-o amintește cîntînd, ne facem o idee asupra importanței sale în viața lor. Celelalte personaje sînt și ele intruși în acest spațiu. O infirmieră se dovedește a fi neprofesionistă și e concediată, iar fiica celor doi (Isabelle Huppert), care ar fi trebuit să aparțină spațiului, e percepută și ea ca o străină de locul celor doi. În acest context, alături de cel al bolii descrise în detalii naturaliste, fiziologice, al degradării corporale, prezența păsării, pătrunderea ei în casă, creează un contrast, ca și faptul că, în final, bărbatul o scoate afară, pe fereastră.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

Antoaneta OLTEANU

Rîndunica și cocoșul în credințele românești

Prezența păsărilor în creațiile populare este extrem de răspîndită. Nu vorbim numai de legendele etiologice, în care sînt explicate originile lor, în strînsă corelație cu mitologia creștină sau precreștină. Le găsim în lirică, în balade, în basme, ca personaje auxiliare sau contraeroi. Găini sau zgripsori, rîndunele sau berze, nu apar doar pasager în cele mai multe dintre speciile folclorice, ci sînt mesageri importanți pentru cei care le cunosc semnificațiile sau chiar ajutoare, ocultate pentru majoritatea ascultătorilor și cititorilor, în urma pierderii vechiului sistem de reprezentări despre lume. Prin slăbirea credinței, personajele specifice povestirilor superstițioase sau ale legendelor trec și în alte categorii. De cele mai multe ori, basmul este cel care le preia, adaptîndu-le specificului său – personajele respective explicîndu-se prin prisma ficțiunii poetice. La noi, Simion Florea Marian a fost cel care a adunat materiale numeroase și în acest domeniu. Pe lîngă studii variate publicate în revistele vremii, el a publicat, în anul 1883, la Cernăuți, *Ornitologia poporană română,* cea mai importantă lucrare pentru cercetarea păsărilor în credințele populare românești; mai tîrziu, în anul 1994, o cercetătoare importantă a legendelor românești, Tony Brill, care a adunat un volum impresionant de material pînă în 1957, reușește să dea tiparului o antologie monumentală în trei volume – volumul care ne interesează poartă numele de *Legendele faunei* și regăsim aici și păsări valorizate mitologic. În ceea ce privește interpretarea acestor materiale, tot Tony Brill finalizează, în 1965, o *Tipologie a legendei populare românești,* al cărui prim volum e consacrat *Legendelor etiologice* (volumul a fost publicat în anul 2005); în 1996, Mihai Coman publică *Bestiarul mitologic românesc,* unde interpretează, pe lîngă animale, și o serie de păsări întîlnite în tradițiile populare. Așa cum vedem, nu sînt numeroase cercetările consacrate păsărilor mai mult sau mai puțin magice din tradițiile românești. În rîndurile de mai jos voi încerca să scot în evidență, pe exemplul cîtorva dintre ele, semnificațiile de care dispun și care, disparate, se găsesc încă în multe credințe și tradiții de astăzi.

Credința că *rîndunica* este un spirit protector al casei este frecvent întîlnită nu numai la români, ci și la ucraineni și la ruși. Dacă o rîndunică își va face cuib la streașina unei case, e semn de mare noroc pentru locatari; de asemenea, dacă rîndunica își distruge cuibul, e semn neîndoielnic de moarte. La români se spune că „i se sucește mîna din cot și se usucă, cui strică un cuib de rîndunică, iar cine încearcă s-o omoare, ori să-i omoare puii, își pierde glasul" (Tony Brill, Legendele românilor, p. 261), pentru că rîndunelele sînt păsări curate. Cum se explică acest lucru? O legendă românească spune: „Un stol de rîndunele au ieșit înaintea Maicii Domnului, pe un cîmp frumos și i-au spus că fiul ei a treia zi are să învie din morți (...). Atunci s-a mai liniștit Maica Domnului și a zis către rîndunele:

– Voi rîndunelelor, de azi înainte să fiți cele mai curate paseri de pe fața pămîntului; și la care casă veți face voi cuibul, acea casă să fie cu noroc. Și cine va sparge cuibul vostru, să fie blăstămat!" (Brill, p. 304).

S-a încercat chiar să se găsească o explicație pentru atributele malefice ale rîndunicii. Într-o legendă românească aflăm că venirea pe lume a acestei păsări se datorează refuzului soarelui de a se căsători; fata ce a trecut toate probele la care a fost supusă de acesta a adus sita cerută, dar a fost respinsă în continuare. Soarele a rupt sita și din ea a ieșit rîndunica: „Da la ce-ai trimes-o să mă îndemne la însurat dacă mie femeile nu mi-s dragi; de aceea am vrut și eu s-o prăpădesc; da pentru că a scăpat ea singură, am lăsat-o și-amu dacă nu m-a ascultat am rupt-o în două [sita – n.n., A.O.], să văd ce-i într-însa. Că am rupt-o, nu-mi pare rău. Da-mi pare rău de paserea ce-a ieșit, că are să fie de pagubă la oameni.

Nu sînt numeroase cercetările consacrate păsărilor din tradițiile românești.

Căci rîndunica nu e curată; ea de aceea are pe gușă sînge. Un om de-a ieși dimineața și i-a trece peste cap o rîndunică, îl năvălește sîngele pe nas și pe gură, ori de trece pe sub o vacă pe deasupra, laptele de vacă e cu sînge" (Brill, p. 300), așa cum se întîmplă în cazul duhurilor casei.

Legătura cu lumea morților (în calitatea ei de personificare a spiritelor strămoșilor) este surprinsă de legendele românești: „Cînd se vede rîndunica zburînd ca o săgeată pe deasupra apelor și atingînd cu ciocul luciul apei, lumea zice că ia apă s-o ducă la morți în cimitire" (Brill, p. 261). La ruși se spune că va muri cineva în casa respectivă dacă va intra o rîndunică pe fereastră.

Cocoșul – simbolul protecției și al bogăției

Cine nu a auzit basme în care există păsări (găini, rațe) care fac ouă de aur (aurul era, și este încă, simbolul bogăției supreme)? Să nu uităm nici de celebra „Punguța cu doi bani", unde cocoșul moșului e năzdrăvan și contribuie, după o serie de peripeții care mai de care mai incredibile, la dobîndirea unei bogății pe căi supranaturale. Motivul acesta nu este specific doar folclorului românesc, după cum nici credințele despre puterile magice ale cocoșului sau găinii nu ne sînt specifice numai nouă.

În mod universal simbol solar, „cocoșul este pasăre credincioasă și năzdrăvană. Cocoșul, singurul dintre toate viețuitoarele, vede noaptea cînd se deschide cerul și tot el aude toaca din cer. Cînd cîntă noaptea de trei ori, alungă duhurile necurate, zmeii, strigoii; cînd cîntă despre ziuă, sperie dracii și scorpiile, care pier" (după cum spunea Constantin Rădulescu-Codin, sintetizînd credințele vremii lui). De asemenea, credința general răspîndită este că „de casa unde e cocoș, nu se apropie nici o necurățenie". Multe credințe spun că fără cocoș animalelor nu le va merge în gospodărie, laptele vacilor nu va fi bun, nu va avea gust. E de preferat ca acest cocoș să fie negru; alte reprezentări impun valorile faste cocoșului alb – despre el se spune că aduce fericire în familie. Cocoșul e un fel de spirit înlocuitor, un fel de strămoș întrupat care are grijă de prosperitatea familiei (să nu uităm că, la temelia unei construcții, într-o perioadă mitologică mai tîrzie, cînd s-a renunțat la victimele umane omorîte pentru a da durabilitate clădirii și, prin extensie, familiei, erau îngropați cocoși sau găini și cu sîngele lor era stropită noua construcție). Prin urmare, dacă într-o gospodărie va muri cocoșul, e semn că în curînd se va produce un incendiu sau chiar neplăceri și mai mari.

Dar să revenin la cocoșul aducător de bogăție. Nu e vorba de prosperitate în general, pe care pasărea, prin simpla ei prezență, o conferă gospodăriei de care aparține. E vorba acum de un surplus de abundență obținută de regulă prin magie. Orice stare de anormalitate ce aducea un surplus pozitiv proprietarului peste noapte nu era văzută cu ochi buni. Dacă nu se presupuneau neapărat relații cu personaje demonice prin excelență – o înțelegere cu diavolul, de exemplu, soldată cu vinderea sufletului, obținerea de asemenea instrumente aducătoare de bogăție prin intermediul vrăjitorilor –, multe tradiții populare vorbesc de posibilitatea de a obține singur, prin activarea unor principii magice, într-un context specific. De data aceasta pasărea nu mai este un partener protector, ci un simplu auxiliar produs la comandă, pentru a îndeplini dorințele proprietarului.

Referitor la caracterul demonic al cocoșului există numeroase reprezentări. Se spune că se întîlnește un cocoș deosebit care începe să cînte chiar din ou. Cînd va fi mare, va fi cel mai puternic și mai curajos din regiune. El este primul care cîntă la miezul nopții, de el se teme și diavolul. În credințele mai multor popoare, majoritatea spiritelor domestice sînt obținute prin clocirea unui ou ales special de către viitorul proprietar, fiind ținute la subsuoară timp de mai multe zile. După încheierea perioadei de incubație, din ou va ieși o făptură care are înfățișare de pui de găină, numit spiriduș. Despre aceasta se spune că aduce bani, cereale, luînd în schimb sufletul posesorului, la moartea lui (aici se face trimitere clară la ideea de intermediar diabolic; necuratul este cel care permite activizarea principiilor magice care duc la apariția instrumentului aducător de noroc). Pentru a-l servi pe stăpîn, trebuie să fie hrănit cu omletă. „Cine are pe dracul în casă, îl ține în pod sau într-o cămară deosebită, îi dă să mănînce cir de mămăligă și alte cele, dară mai cu seamă îi place tare laptele. Numai cît sărat să nu-i deie... Cînd poate că uită într-o zi să-i dea de mîncat, nu face nimic altă, decît răstoarnă toate oalele și toate blidele de pe poliță, în mijlocul casei, cu gura în jos, fără să le strice." Dacă plăcerea nu-i este satisfăcută, proprietarul este pedepsit prin arderea gospodăriei. Doar cu mare greutate se poate scăpa de el (dacă este omorît, provoacă incendii). Stăpînul poate scăpa de el doar dîndu-i să împlinească „sarcini imposibile" – să aducă apă în sită, lumină în sac etc. Alte credințe spun că un cocoș bătrîn se poate transforma foarte probabil într-o ființă demonică. Cocoșul care a trăit 3, 5, 7 sau chiar 9 ani va face un ou mic; din el va ieși o făptură demonică ce poate lua chipul unei dîre de foc, scîntei, motan, omuleț.

***Antoaneta Olteanu** este etnolog și profesor de literatură și civilizație rusă la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București. Este autoarea unor volume precum* Calendarele poporului român, Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat, Miturile Rusiei clasice, Rusia imperială.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Manualul unic de stat și de fluierat a pagubă

Nu vorbim despre prestația domnului ministru al Educației în aceste luni de mandat, fiindcă e drumul sigur către depresie: în fața camerelor de luat vederi se comportă precum un elev care știe că are în ghiozdan caietul de teme, dar fără teme... Vorbim, însă, despre situația manualelor școlare. De ceva timp încoace umblă prin spațiul public o decizie halucinantă: din cauza numeroaselor contestații formulate de edituri cu privire la selecția manualelor (cu rezultatul unei indefinite prelungiri a intervalului în care contestațiile cu pricina vor putea fi analizate), manualele nu vor fi tipărite în timp util. Și atunci, cu toată înțelepciunea de care dispune, domnul ministru Pop a hotărît ca Editura Didactică și Pedagogică să preia, singură, tipărirea *tuturor* manualelor de clasa a V-a.

Față de această decizie irațională am de făcut următoarele comentarii.

■ Am scris, de-a lungul timpului, multe articole despre stupizeniile găsite în manualele școlare. Multe dintre ele se găseau tocmai în manualele Editurii Didactice și Pedagogice. Am să reiau cîteva exemple din cel de biologie, clasa a VI-a. Mesajul introductiv este acela că trebuie să iubim animalele. După care sînt prezentate o mulțime de experimente, care mai de care mai stranii, mai inutile și mai lipsite de inimă și de ficat: disecții pe iepuri, detergent turnat în acvarii ca să vezi ce efect are asupra peștilor, smulgerea capului cărăbușilor (pe viu!) cu penseta, injectare de acid azotic în interiorul unei rîme ca să vezi ce culoare capătă etc. Mai apoi, una dintre temele pentru acasă sună astfel: „Urmărește frecvența uciderii animalelor de automobilele care trec pe șoseaua din fața casei tale. Ce constați?" Și încă două mostre de înțelepciune didactică: „Vom deveni buni prieteni ai animalelor atunci cînd vor dispărea toate praștiile", „La păsări, comportamentul sexual se manifestă prin găsirea reciprocă a sexelor și se manifestă în diverse moduri". Cam asta am avut de spus despre rigoarea ediurii alese pentru a livra manualele elevilor noștri.

„Vom deveni buni prieteni ai animalelor atunci cînd vor dispărea toate praștiile."

■ Nu înțeleg care este motivul pentru care a fost aleasă editura de stat ca soluție pentru tipărirea manualelor: probabil că ea singură se află deasupra oricăror suspiciuni de neprofesionalism, de contaminare prin interese și comisioane private. Doar știm că așa se derulează orice contracte în care este implicat statul nostru...

■ În afară de editorii înșiși și de Ministerul Educației, nu știe nimeni nimic, de fapt, despre „laboratorul misterios" în care se realizează procesul de elaborare a programei și de tipărire a manualelor: există un calendar public care să conțină toate etapele de reformare a manualelor, de la *curriculum* la obiectul finit? Există o listă publică a standardelor pe care o editură trebuie să le îndeplinească, astfel încît să se califice în concursul de editare a manualelor? Știe toată lumea interesată în ce constau celebrele contestații ale editurilor, nemulțumite de felul în care s-a făcut selecția la concurs?

■ Pe de altă parte, tot la această rubrică am scris și nenumărate articole în care am dat exemple de „mărgăritare" cuprinse în manualele editurilor *private*. Inflația de manuale proaste ar trebui să devină un subiect prioritar în dezbaterile publice fiindcă, în halul în care arată, ele nu pot deveni un argument serios împotriva „manualului unic".

■ Încerc, de ceva timp, să aflu date profesionale despre autorii manualelor de stat sau private, existente la acest moment: nu am de unde. Nici o editură nu prezintă CV-ul autorilor, nici isprăvile lor profesionale, de natură să-i recomande pentru o asemenea importantă activitate.

■ Bun, avem *curriculum* nou la gimnaziu. Sîntem asigurați că va fi ceva cu adevărat revoluționar. Dar nu se spune absolut nimic despre programele de pregătire a profesorilor, programe care să îi familiarizeze cu noile structuri de predare și cu noile perspective didactice.

■ Și, nu în ultimul rînd, nu se înțelege de ce aflăm în prag de septembrie că vom avea, pentru clasa a V-a, de exemplu, manuale de sport, dar manuale de matematică nu.

Soluția manualului unic e proastă. Și suspectă. Și ineficentă. Și, în plus, un motiv foarte bun pentru ca profesorii, părinții, elevii să fie cel puțin la fel de indignați precum au fost în privința interzicerii telefoanelor mobile sau a introducerii uniformelor.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

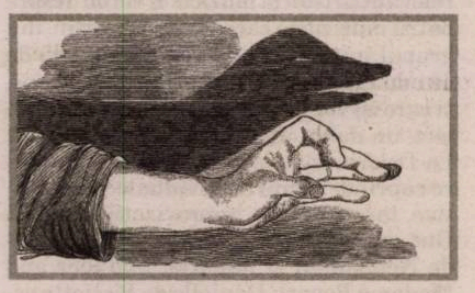

Iaromira POPOVICI

bazar

Lumina aurie și micile fericiri

Suflul de toamnă, despre care scriam în articolul precedent, s-a cam instalat și instituit. Acum nu mai e suflu, ci aer de-a dreptul, care te-nvăluie cu totul și te pișcă puțin. Exact cît de rece trebuie ca să-ți poți nu doar scoate nasul prin lumea reîncepută, reinventată, ci cît să te rebălăcești, rescufunzi în ea. Cel puțin așa simt eu. Și, tocmai de aceea, am avut, de curînd, o primă zi de asemenea rebălăcire. Era o lumină gri de început ușor morocănos de toamnă. Dar avea nu un *silver lining,* ci un soi de tiv auriu. Tocmai speranța aia de auriu, chiar îndepărtat, mi-a transmis un neașteptat sentiment de fericire. Mică, dar sigură.

Așa că am reînceput să merg pe jos prin orașul nostru îndeobște cenușiu, cu un zîmbet tîmp pe față. Orașul era același, iar locuitorii săi, în special cei mai vizibili dintre ei, deveniseră parcă mai agresivi. Tot mai mulți cerșetori, care repetau frenetic cam același lucru, foarte insistenți. Aproape că trăgeau de tine să le dai ceva, să cumperi ceva de care nu aveai nevoie de la ei, ca-n filmele cu sfîrșitul lumii unde cei care nu muriseră încă de tot mai cerșeau ajutor de pe margini, întinzînd mîinile după tine. Cînd ești fericit, vrei să împarți ce ai cu ceilalți, așa că, în general, dai bani cerșetorilor. Dar cînd drumul tău printre ei se întinde aproape interminabil și mîini tot mai multe se revarsă după tine, nu mai faci față. Mergi înainte cu zîmbetul tău tîmp, de lumină aurie, pe care încerci să-l ții lipit pe buze, cu două degete, discret, în colțul gurii.

Vrei să iei un taxi, din cînd în cînd, ca să mai scurtezi din drumuri. Nu conduci și nu vrei mereu să te folosești de aplicație cînd vezi taxiuri pe strtadă. Mare mi-a fost stupoarea (de fapt, trebuia să mă fi așteptat) cînd, într-unul din taxiurile oprite aparent reglementar la un colț de stradă, șoferul mi-a cerut, după ce mă urcasem deja, 30 de lei pentru o cursă care nu făcea mai mult de 15. Mi-a spus-o pe un ton nonșalant, în timp ce conducea, adăugînd că nu-i merge aparatul. Primul val de orice pe care l-am simțit a fost de panică. Și-n panica aceea, de prizonieră într-un taxi infractor, a pus stăpînire pe mine un fel de sînge rece amestecat cu lingușeală de supraviețuire. I-am spus că știu că nu are aparatul stricat, că face 15 lei pînă unde merg, dar că totuși nu cobor acum, că am multe plase. În timp ce pe mine mă copleșea frica, el, un șofer care mi se părea tot mai uriaș, ocupînd un spațiu tot mai mare din scaunul său, a devenit, brusc, destins. S-a relaxat, conducînd alunecos, și a început să trăncănească ca și cum am fi fost cei mai buni prieteni. Și nu înșelat și înșelător.

A pus stăpînire pe mine un fel de sînge rece amestecat cu lingușeală de supraviețuire.

Sentimentul de fericire aurie, toamna, e dat, în general, de vreo trei lucruri. De îndrăgosteală – care, desigur, funcționează și-n alte anotimpuri, dar parcă toamna se potrivește mănușă. Sînt pomii care-și schimbă culorile și frunzele care cad, formînd covorul multicolor din manualele de română, și păsările care se fîțîie de colo pînă colo, căutîndu-și ruta migrațiilor, și lumina care se tot schimbă. Și culorile, culorile formidabile, pe care, deși le tot știi, nu poți să nu le admiri. Și cînd le vezi și le simți, vrei să ai pe cineva iubit pentru care să aduni frunze roșcate de pe jos, să le presezi în *Istoria literaturii* de Călinescu și să i le trimiți, cu tot dinadinsul, fie doar din Titan pînă-n Berceni.

Mai vrei, apoi, să te poți juca puțin, să ai cu cine să te joci, să ți se dea liber la un pic de spirit ludic. Pentru că ești asaltat de castane și-ți vine să le culegi, să faci animale sau obiecte înfigînd în ele bețe de chibrit. Și aproximativ la fel cu ghindele. Și vrei să mai prinzi din lumina încă tîrzie într-o tură de bicicletă, bicicletă cu care să dai năvală semeț printre semeni (fără să-i calci, desigur), doar așa, ca să te bucuri de vîntul încet-încet tot mai nebun și la o modestă și îndepărtată concurență cu stolurile de păsări care devin tot mai „V"-uri.

Ca într-un nu foarte îndepărtat final, să lași îndrăgosteala cu orice preț și spiritul ludic și să simți că vrei să te așezi la locul tău. În locul în care, după mintea mea încremenită pe undeva, oricine ar vrea să fie la început de toamnă: și anume într-o bancă, unde stai cuminte, printre alți copii normali sau întîrziați, și o iei de la capăt cu ceva nou. Te apuci și studiezi, habar n-am, stelele sau artele, pe Dumnezeu sau măcar gătitul ori spaniola. Încartiruit, în mod plăcut, într-un grup, o iei de la capăt cu ceva, îți recreezi propriul început. Pînă la urmă, orice lucru pe care-l înveți e util, fie că are aplicabilitate practică imediată, fie că nu.

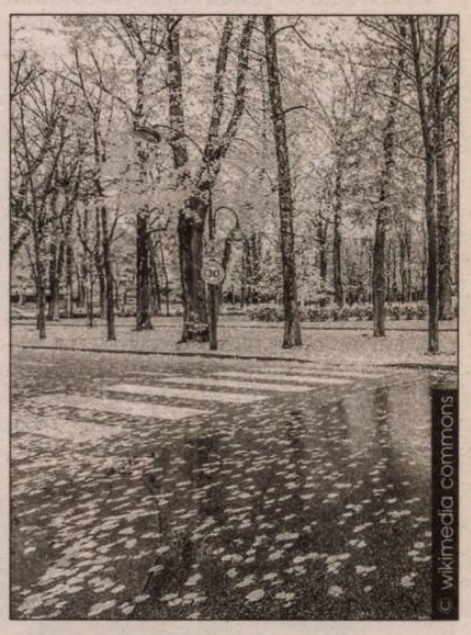

Așa te poți învălui plăcut, sau măcar reglementar în lumina de toamnă aurie; și vei putea să-ți permiți, pînă cînd toate frunzele vor fi căzut, „V"-ul păsărilor se va fi pierdut în zare și nopțile vor da buzna peste înserările tîrzii, nu doar să supraviețuiești, dar chiar să te bucuri. Discret și apoape imperceptibil, de aceeași lumină aurie.

„E imposibil ca duetul muzică-film să nu emoționeze“

– interviu cu Ileana BÎRSAN și Claudiu MITCU –

***Ileana Bîrsan** e critic de film și semnează alături de regizorul și producătorul **Claudiu Mitcu** recentul și intrigantul documentar* Procesul, *dar de data asta am vorbit cu ei despre DokStation, evenimentul pe care îl organizează. Cea de-a doua ediție a festivalului dedicat documentarelor muzicale va avea loc la București în perioada 14-17 septembrie.*

Cum ați ajuns la conceptul de festival de documentare muzicale?

Ileana Bîrsan: Am crescut și ne-am format de/sau însoțiți de tot felul de muzici. Pe unele le-am abandonat, și-au încheiat misiunea sau nu ni s-au mai potrivit, pe unele le ținem aproape și revenim din vreme în vreme la ele, iar pe altele abia acum le descoperim. De mai mulți ani, unii dintre noi au avut acest gînd care n-a prins contur din varii motive. S-a întîmplat să ne întîlnim toți (împreună cu Ilinca Micu, Alex Belc, Alina Tarbă și Cristian Busuioc) anul trecut și să ne hotărîm pentru acest format de festival de documentare muzicale, pe care de obicei le vedem în festivaluri sau doar auzim de ele.

Claudiu Mitcu: În ultimii ani, au apărut din ce în ce mai multe festivaluri care au secțiuni speciale dedicate documentarului muzical și chiar festivaluri de gen. Noi ne-am gîndit că DokStation ar trebui să aibă cel puțin două constante. Pe de-o parte, să încercăm pe cît posibil să dublăm proiecțiile de film cu concerte, *DJ-set*-uri sau performance-uri realizate de protagoniști ai filmelor. Pe de altă parte, încercăm să ajungem cu muzici și filme și în cartiere, nu doar în zone centrale. Ca și la prima ediție, și anul acesta, DokStation se va desfășura și în Amfiteatrul „Mihai Eminescu“, și în Parcul Drumul Taberei.

În curînd începe ediția a doua. Ce nu știați și ați aflat despre „bucătăria“ unui astfel de eveniment?

I.B.: Odată cu prima ediție DokStation am învățat, în primul rînd, cum să întocmim dosare pentru cererile de finanțare, fără de care nu am fi putut aduna oameni, muzici și povești care sperăm noi să însemne ceva pentru public. Nu sînt mari adevăruri care ni s-au revelat, însă am realizat încă o dată că lucrurile nu pot fi duse pînă la capăt cu bucurie decît dacă există solidaritate și disciplină.

C.M.: Deși fiecare din echipă are o misiune clară, sînt foarte multe lucruri la care ajungem să lucrăm toți odată. Și odată ce ne apropiem de deschiderea festivalului, constatăm că avem nevoie de mai mulți oameni în echipă și că de multe ori sîntem copleșiți. Ne bucurăm să avem o echipă de voluntari foarte tineri care, dincolo de experiența de a munci la un festival, au și ocazia de a dobîndi un spirit viu, odată cu muzica și filmele la care sînt expuși.

Care sînt criteriile după care selectați filmele?

C.M.: O prioritate este ca documentarele din festival să fie recente și în premieră în România. Anul acesta ne-am gîndit ca ediția să-i fie dedicată muzicianului britanic David Bowie și, astfel, pe lîngă filmul care a fost proiectat la avanpremiera festivalului, în program vor mai fi încă două documentare cu și despre el. Această ediție s-a construit în jurul muzicii electronice și pentru că sînt destul de multe filme apărute recent despre fenomen, dar și pentru că am reușit să aducem în program muzicieni care sînt protagoniști ai documentarelor din program. De pildă, două documentare despre începuturile și istoria muzicii electro îl aduc pe ecran, dar și în fața spectatorilor pe Daniel Miller, care este fondatorul celebrei case Mute Records. A produs primele cinci albume ale Depeche Mode și a semnat cu trupe precum Erasure, Nick Cave & The Bad Seeds, Moby, Goldfrapp sau The Knife. Miller va susține un *masterclass* și un *DJ-set* într-una dintre serile festivalului. Un alt exemplu este filmul *Northern Disco Lights,* un documentar despre cum plictiseala și monotonia dintr-un orășel din Norvegia au schimbat fața și tonul muzicii *dance*. Unul dintre protagoniști și unul dintre principalii reprezentanți ai genului disco scandinav, Lindstrøm, va fi la DokStation pentru un performance.

I.B.: Apoi, Alex Belc și Ilinca Micu, în căutările lor, au dat peste cîteva filme japoneze, foarte diferite ca muzici explorate, dar și ca abordare documentaristă. Astfel, avem în această ediție o secțiune, *„Made in Japan“,* ce adună un documentar despre influențele postbelice ale muzicii country printre tinerii japonezi, un altul despre avangarda muzicală din Tokyo și un documentar de-a rîsu'-plînsu' despre o formație punk, formată din doi membri, pe cale să se destrame.

Există un mare public pentru concerte; e valabil și pentru documentarele despre trupe și cîntăreți?

I.B.: În ciuda faptului că la marile concerte de nume vehiculate în ultimii zece ani, la care e plin mai tot timpul, piața românească de consum cultural muzical e destul de mică. Una dintre explicații este absența aproape totală a unei conexiuni cu lumea muzicală și cea a mișcărilor culturale din anii '60, '70 și '80. Sigur că au fost excepții, cu muzică piratată din Occident sau cu ascultările ilegale, în acea vreme, a radiourilor BBC sau Vocea Americii, care deschideau fereastra către lumea nouă sau, cel, puțin, liberă. Însă nu a fost o permanentă relație cu muzicile care s-au succedat în aceste decenii, ele au fost descoperite cu un mare decalaj abia după anii '90 și celor mai mulți dintre noi încă ne sînt străine o mulțime de muzici importante. Astfel că acest festival mi-ar plăcea să funcționeze și ca un mijloc de educație, mai ales pentru generația foarte tînără.

„Încercăm să ajungem cu muzici și filme și în cartiere.“

C.M.: Iar tinerii au de unde alege. Chiar dacă e vorba de nume necunoscute lor sau știute doar din auzite, filmele au povești de pe scenă și din culise, povești ale muzicienilor, povești din turnee, concerte, documentare despre cariere din industria muzicală cu eșecuri și succese, filme documentare tranzitează teme sociale sau politice. La această ediție, numele cele mai cunoscute și referințe în istoria muzicii rock și pop sînt Bowie, Iggy Pop, The Rolling Stones, iar din muzica lumii, de pildă Buena Vista Social Club.

Care sînt filmele de neratat la ediția de anul ăsta?

C.M.: *American Valhalla* (2017), regizat de Andreas Neumann și Joshua Homme, va fi proiectat în deschiderea festivalului, joi, 14 septembrie, în Amfiteatrul „Mihai Eminescu“. Documentarul urmărește înregistrarea, din deșertul californian, a ultimului album al lui Iggy Pop, *Post Pop Depression*, alături de Josh Homme, liderul și vocalistul trupei Queens of the Stone Age, precum și turneul care culminează cu spectacolul de la Royal Albert Hall din Londra. Dintre filmele japoneze, mă opresc la *Far Western* (2016), o poveste care începe din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd muzica tradițională americană, adresată forțelor de ocupație, devine din ce în ce mai populară printre tinerii japonezi, și ajunge pînă în prezent, chiar în inima muzicii americane, acolo unde se va auzi o muzică nouă, reinventată. O altă surpriză este documentarul despre unul dintre pionierii muzicii electronice, compozitoarea Suzanne Ciani, *A Life in Waves* (2017). Filmul funcționează ca o călătorie în mintea lui Ciani, de la primele ore de pian și primii bani cîștigați în urma compozițiilor pentru publicitate pînă la recenta revenire alături de sintetizatorul ei îndrăgit.

Pentru că această ediție îi este dedicată, aș aminti de David Bowie: *The Last Five Years* (2017), un documentar despre ultimele două albume, *The Next Day* (2013) și *Blackstar* (2016), și despre musical-ul *Lazarus. The Man from Mo'Wax* (2016) care este un film despre James Lavelle *aka* UNKLE, care la 14 ani a avut primul *DJ-set,* iar la 18 ani a pus bazele casei de discuri Mo'Wax. Documentarul despre una dintre cele mai enigmatice și influente figuri din cultura britanică contemporană este construit dintr-un material foarte amplu, peste 700 de ore, inclusiv filmări din arhiva personală, care acoperă aproape trei decenii.

I.B.: Pe lîngă filmele amintite, eu aș mai recomanda două evenimente importante. Unul dintre ele putem spune că e relevant în istoria muzicii. E vorba despre patru muziciene care vin de la Berlin, din grupul inițiat încă de acum douăzeci de ani de Gudrun Gut, Monika Enterprise, și care își vor prezenta cel mai recent proiect, un dublu album, *Monika Werkstatt.* La DokStation vor avea un spectacol care cuprinde lucrări individuale sau colective, însoțite și de improvizații. Gudrun Gut este membru fondator Einstürzende Neubauten și Malaria, Matador and Madame Bovary, Danielle de Picciotto este membru al trupei Crime & The City Solution și al trupei Ocean Club, co-fondator al Love Parade Berlin, Beate Bartel este membru fondator Einstürzende Neubauten și Liaisons Dangereuses, iar Islaja este o tînără și talentată muziciană din Finlanda, stabilită în Berlin. *Sonica Sequence Live Cinema Performance* are la bază filmul documentar *Sònica Sequence,* care va putea fi văzut înaintea performance-ului susținut de artista suedeză Lisa Nordström, alături de producătorul Peter Lindgren.

Ce are DokStation și nu are alt festival?

C.M.: DokStation este singurul festival de documentare muzicale din țară, festival de nișă, care ajunge cu muzică și filme în cartiere și sperăm să mai adăugăm, cu fiecare an, o zi și un cartier în programul festivalului. E aproape imposibil ca duetul muzică-film să nu ajungă să emoționeze sau să pună pe gînduri, în fond sînt două arte care au o viteză de reacție aproape instantanee. Poate nu e în premieră, dar se întîmplă destul de rar. În București, în septembrie, încep să aibă loc felurite festivaluri și, cum DokStation și Pelicula (festival dedicat Americii Latine) au loc cam în aceeași perioadă, ne-am gîndit că, pentru această ediție, i-ar sta bine o împrietenire, așa că avem un film documentar muzical din America Latină, *Adios,* despre și cu Buena Vista Social Club.

a consemnat Ana Maria SANDU

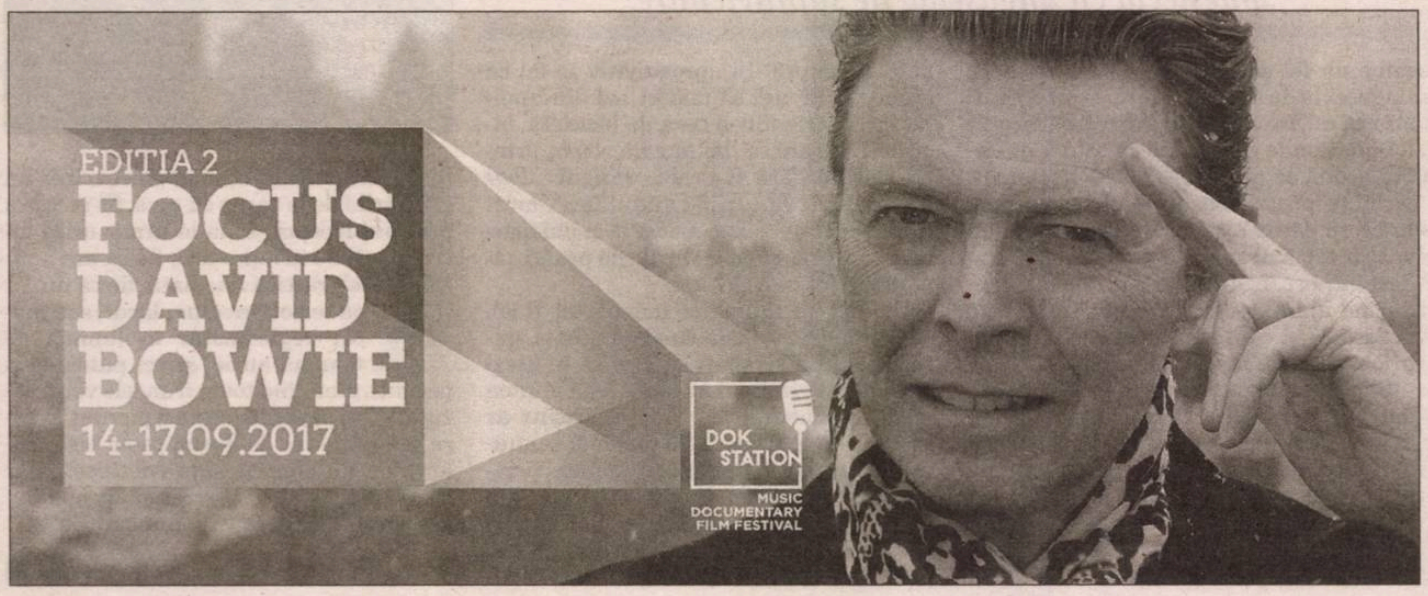

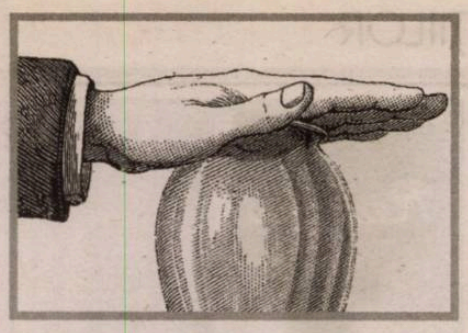

George BANU

scena lumii

Vocea: țipete sau șoapte

pentru Andrei Șerban

„Nu l-am recunoscut, dar i-am recunoscut vocea“, îi spun odată lui Peter Brook, care-mi răspunde: „Adevărul omului e în voce“. Și fără îndoială că de aceea s-a consacrat vocii în anii '70, cînd a încercat să coboare pînă la centrul ei, pînă la sunetul originar – creînd *Orghast*, termen ultim și de nedepășit –, explorată apoi cu succesul știut de Andrei Șerban în *Trilogia* sa *antică*. O convingere similară a formulat Roland Barthes cînd a insistat și a căutat să sesizeze *„le grain de la voix“*, sîmburele vocii, identitatea sa. Nimic mai greu și, totuși, cum să rămînem surzi la aceste voci pline de indicii, mai mult sau mai puțin explicite, de personalitate sau de condiție de clasă? Dacă Brecht vorbea despre un *„gestus social“*, ceea ce înseamnă comportamentul fizic al unei persoane sau personaj, acesta integrează și o subcategorie, aceea a ceea ce am putea numi *„gestus*-ul vocal“ care, prin felul de a vorbi, desemnează o condiție sau un grup, căci, în funcție de ele, vocea e deseori plasată altfel, sunetele diferă și, ca într-un seismograf sonor, putem sesiza variațiile de apartenență, de integrare a indivizilor. După o îndelungă practică, nu numai la București, ci și în Franța, reușesc să descifrez corect codurile vocii. Totul poate fi interpretat: fie apartenența, dezvăluită involuntar, la o comunitate, fie, datorită a ceea ce aș numi „măști vocale“, afilierea la un grup valorizat. În Franța, felul de a vorbi în cartierele burgheze poate fi ridicol mimat și reperat ca act explicit de asociere la familia burgheză a arondismentului XVI. Dar convingerea lui Brook mi-a servit de stea polară, căci, dincolo de un statut social, e mai seducător să sesizezi o „semnătură“ vocală, ca un grafolog al sunetului. Ceea ce omul este și ceea ce, în el, nu se schimbă: adevărul vocii.

Există o eleganță a vocii, a accentelor și a ritmurilor. Le iubim, dar numai pe un fond de autenticitate constantă și nicicum machiată. Voci care produc în noi un ecou, o reverberație afectivă, o confirmare a unei încrederi reciproce. Ca atunci cînd dialoghez cu o prietenă, Ileana Littera, ce pronunță rotund vocalele și consoanele, cu o sonoritate senzuală ce-i confirmă natura solară… sau cînd îmi răsună în urechi vocea directă a lui Felix Alexa sau cea ușor ironică a lui Marcel Iureș. Nu-i văd, dar îi recunosc. Ei confirmă convingerea lui Barthes, dar cîte alte decepții vocale nu parazitează comunicarea cu o secretară sau cu o jurnalistă, ale căror voci par determinate de funcția ocupată și de afișata ei autoritate. Vocea e transparentă!

„Ferește-te de oamenii care vorbesc încet.“

Mai ales cînd se distinge printr-un „grăunte“ precis care nu se deteriorează, vocea atestă o persistență identitară. Dialogul telefonic tradițional, fără Skype sau alte procedee tehnice, consfințește astfel o iluzorie, dar agreabilă imobilitate a timpului. E ceea ce resimt cînd îmi aud o veche prietenă, scenografa Florica Mălureanu, ale cărei intonații sau modulații mă fac să o recunosc de ani de zile, sau cînd o sun din străinătate pe soția mea… voci care par să se sustragă uzurii și, implicit, atestă o conservare corectă a locutorului. Voci fără riduri! Dar cînd ridurile intervin la nivelul vocii, efectul îndurerează, căci cristalul de altădată e spart și răgușit, ritmul încetinit, iar sentimentul iremediabilei îmbătrîniri se impune evident și flagrant. Cît timp vocea nu s-a alterat, capitularea pare să nu fi avut loc.

„Ferește-te de oamenii care vorbesc încet“, m-a sfătuit demult o fată, ca în „Harap Alb“, cel sfătuit să evite „omul roșu“. De ce mi-a rămas în minte această alertă sincer lansată? De ce o evoc regulat? De ce am încredere în cei care vorbesc tare, ca acea cunoștință căreia soțul jenat îi repetă fără încetare același apel: *„Bassa voce,* Virginia“. Sau ca Philippe Heuzé, a cărui voce sonoră îi confirmă deschiderea către oameni și viață. Dacă vocea murmurată produce o suspiciune, de cea puternic proiectată nu ne îndoim. Ne înșelăm? Uneori da, uneori nu. Argumentație empirică.

O reacție de exasperare mi-o inspiră grupurile care nu se controlează vocal în spațiile publice, uitînd că acestea sînt comune și că nu le sînt doar lor atribuite. De astă dată îmi e insuportabilă această agresiune sonoră. Jean-Luc Godard declara: „Nu-mi place teatrul pentru că se vorbește tare“, distingînd astfel, prin nivelul intensității, cele două arte vecine, teatrul și cinematograful. Rudimentar, dar parțial pertinent, am putea considera, parafrazînd titlul unui film de Bergman, că ele aleg între țipete și șoapte.

Stalin, cel mai teribil, nu țipa. Actor bun.

În teatru, temperarea intensității sonore s-a produs grație lui Klaus Michael Grüber care, în spectacolele sale din jurul anilor '80-'90, va exclude strigătul în favoarea murmurului. Se abandonează astfel cultul sistematic al energiei vocale, al vocilor ce cultivă o excesivă putere de emisie. Grüber calmează și solicită replierea actorului spre interior pînă într-atît încît unul dintre actori, neliniștit, și-a exprimat odată temerea de a nu fi auzit de public. „Nu te neliniști“, i-a replicat Grüber, „mama ta te va auzi.“ Răspuns sibilin ca un prognostic formulat de oracolul din Delphi. Șoapta, afirmă alți adepți ai ei precum André Engel, „ascute auzul spectatorului ce trebuie să fie de veghe pentru a percepe sunetele“. Paznic al vocilor. În ceea ce s-a numit *teatrul cotidian,* Jacques Lassalle a adoptat o soluție similară. Șoapta exclude exterioritatea strigătului și cultivă intimitatea. Intimitatea cu un public restrîns, redus, dar concentrat. Ca în acest extraordinar spectacol din Kosovo cu *Anonimul venețian* de Giuseppe Berto (regia Drita Bergolli), prezentat la Prespa, în Macedonia, unde sfîșierile de iubire nu adoptau niciodată excesivele manifestări vocale cultivate de obicei. Totul devenea dramatic tocmai pentru că era doar murmurat. La Londra, un *Hamlet* semnat de Robert Icke seduce îndeosebi prin uzajul șoaptei și prin ceea ce produce ea ca efect de adevăr. Și, parcă răspunzînd reticenței lui Godard, un grup maghiar prezent la Cluj, Latokep Ensemble, reclamă implicit proximitatea maximală pentru a deslușì murmurele și a le capta. Teatru fără strigăte, dar teatru lipsit totuși de acele manifestări incandescente necesare scenei? Teatru abuziv privat… am regretat. Dar a doua zi am aflat că spectacolul era înregistrat și-l puteam revedea ca film. Murmurul mijlocește între teatru și cinema.

Nu strigătul decepționează, ci inflația de strigăte. Inflația implică devaluare și refuz, desigur, dar teatrul are nevoie de strigăte. Strigăte adresate cerului, strigătele blestemului și ale suferinței tragice. Strigăte ce clamează fără rețineri prăbușirea, ca atunci cînd, în urmă cu ani de zile, Aspassia Papatanasiou-Mavromati smulgea urna cu falsa cenușă a lui Oreste și își urla durerea fără de margini. Țipăt de neuitat, ca și acelea deseori auzite la Epidaur sau la Avignon. Țipătul umple spațiul și amintește că teatrul e și un loc al comunității reunite în spații vaste, cutii de rezonanță ale tragediei umane. Strigăte de animale rănite ce sfîșie, în noapte, pacea noastră fragilă. Strigătul ne împiedică să dormim.

În politică, oamenii din umbră susură la urechile liderilor indicațiile lor strategice sau informațiile compromițătoare. Acum își ascund chiar mișcarea buzelor, pentru a nu le fi descifrate secretele. În schimb, dintotdeauna dictatorii au practicat retorica țipătului, ca niște actori mediocri: în fața mulțimilor, ei vor să-și impună vocal programul. Hitler și Mussolini, Castro, Ceaușescu… Doar Stalin, cel mai teribil, nu țipa. Actor bun. Protagoniștii democrației adoptă adresarea directă, clară, o cale de mijloc între șoaptă și strigăt. Și de aceea l-am admirat pe Obama.

La teatru, ca și în viață, ideală e circulația cuvîntului grație unei voci *entre-deux,* la răspîntie de șoaptă și strigăt. Cuvînt ce revela o identitate și accepta o comunitate, cuvînt sociabil. Cuvînt împărtășit mulțumită unei voci care, cu suport tehnic sau nu, e egal distribuită, fără excluși sau privilegiați. O voce democratică.

P.S. Un alt subiect e acela al dublajului cinematografic, care spoliază actorul de „vocea“ sa. El e un actor mutilat, invalid, și de aceea îi caut prezența completă din versiunile originale. Cum să-i vezi dublați pe Marlon Brando sau Gérard Philipe? Cum să te uiți la Ion Caramitru amputat de vocea sa?

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată este* Cehov, aproapele nostru, *Editura Nemira, 2017.*

PUBLICITATE

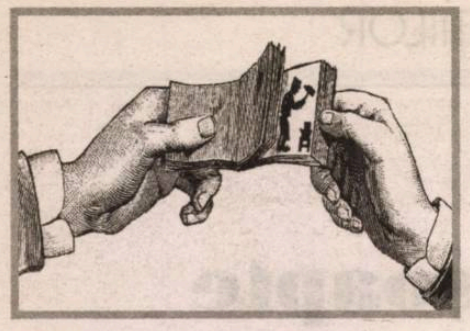

Marius CHIVU

feedbook

Scenarii biblice

● Jim Crace, *Casa Molimei*, traducere de Ioana Văcărescu, Editura Allfa, 2012.

● Jim Crace, *Recolta*, traducere de Iulian Curuia, Editura Allfa, 2016.

Jim Crace (n. 1946) este unul dintre cei mai mari scriitori contemporani pe care, cel mai probabil, nu l-ați citit. Asta în ciuda faptului că i s-au tradus și la noi patru cărți. Înainte să facă jurnalism, să realizeze programe educative pentru BBC și se apuce de scris piese de teatru pentru radio, proză scurtă și romane, Jim Crace a fost o vreme voluntar în Sudan într-o organizație internațională, perioadă în care a călătorit prin Africa și a predat într-o școală dintr-un sat din Botswana. Astăzi, Jim Crace are o operă de ficțiune consistentă pentru care a primit o cîrcă de premii dintre cele mai prestigioase.

Prima sa carte tradusă în limba română a fost *Cămara Diavolului* (Humanitas Fiction, 2005), un volum cu nu mai puțin de șaizeci și patru de proze scurte de o ingeniozitate culinar-lingvistică uluitoare, carte pe care dacă o mai găsiți pe undeva vă puteți considera norocoși. În 2006, Humanitas Fiction i-a publicat și a doua carte, în traducerea foarte bună a lui Radu Paraschivescu, romanul *În clipa morții* (în original *Being dead),* una dintre capodoperele lui Jim Crace, roman premiat cu American National Book Critics Circle Award, finalist al Whitbread Novel of the Year și nominalizat la IMPAC Dublin Literary Award. *În clipa morții* este un roman secvențial în care povestea de dragoste și de viață a unui cuplu de zoologi cercetători trecuți de prima tinerețe este spusă în paralel și în ritmul biologic al degradării trupurilor celor doi, după ce aceștia sînt uciși cu sînge rece în timp ce făceau dragoste la marginea oceanului după niște dune de nisip, locul unde, în urmă cu treizeci de ani, își începuseră relația. Practic, jumătate din roman este poemul degradării fizice în mijlocul naturii, vreme de șase zile, o splendidă punere în abisul biologic al condiției umane (Ce urmează după moarte? Ce se întîmplă cu noi după ultima suflare, după ce inima încetează să mai bată?), un poem în proză la care Baudelaire nici n-a îndrăznit să viseze. Dexteritatea lingvistică, lirismul organic și privirea metafizică a lui Crace n-au fost niciodată mai împlinite decît în această carte care pare să rescrie blestemul lui Adam și al Evei în cheie naturalist-darwinistă, cu o fiică risipitoare întoarsă pe potecile dintre dunele de nisip ca de pe drumul deșertic al Damascului.

De altfel, mai toate cărțile lui Jim Crace se pretează la analogii biblice. *Casa Molimei,* a treia sa carte tradusă la noi, de data asta scriitorul fiind preluat de Editura Allfa, a apărut concomitent cu *Drumul* lui Cormac McCarthy (tradus la Humanitas Fiction), roman distopic cu care – aspect foarte interesant – împarte aceeași premisă narativă, doar că plasată la antipozi temporali. Dacă la McCarthy e vorba de drumul, spre un izbăvitor ocean, parcurs de un tată cu fiul său printr-o Americă postapocaliptică (o iarnă atomică) populată de supraviețuitori constrînși la tîlhărie, omor și canibalism, la Crace e vorba de drumul, spre un izbăvitor ocean, parcurs de un cuplu de circumstanță, un bărbat și o femeie virgină, însoțiți de un bebeluș care nu e al lor, printr-o Americă imemorială (o toamnă a molimei) populată de emigranți constrînși la tîlhărie, omor și sclavagism. Crace conturează o versiune în negativ a Americii, *„golden rush"* fiind aici un *„survival rush"* într-o Americă e emigranților căutînd salvarea în locul imigranților căutînd îmbogățirea. Scenariul are și de data aceasta un simbolism biblic: Iosif și Fecioara Maria cu copilul care „li s-a dat" îndreptîndu-se spre o Arcă umană salvatoare construită de un cult baptist *(vezi și fragmentul de mai jos).*

Violența primară, brută, animalică, este o alt marcă a scrisului lui Jim Crace. În *Recolta* (roman premiat, printre altele, cu International IMPAC Dublin Literary Award și nominalizat la Man Booker), incendiul hambarului unui moșier este pus de lucrătorii țărani pe seama unei familii nou-venite în ținutul lor, moment în care viața aparent ordonată și liniștită a comunității rurale este dată peste cap de o serie de răzbunări și crime odioase. *Recolta* este un roman faulknerian ca temă, nu și ca structură, în care crimele cu aspect ritualic ale unei comunități păgîne, necartografiate, izolate de civilizație (ar putea fi invocat aici scenariul din *The Village* al lui M. Night Shyamalan) iau forma unor pedepse divine. Din nou, se pot face cîteva analogii biblice cu episodul Sodomei, căci lipsa credinței pare sursa distrugerii comunității care trăiește doar pentru recoltă în afara oricărei dimensiuni spirituale și care, după prăpădul colectiv, este constrînsă la exod.

Genul acesta de ficțiune istorică cu vagi substraturi sau proiecții creștine pare genul predilect în opera lui Jim Crace. Romanul *The Gift of Stones* este plasat într-un sat din neolitic, iar *Quarantine,* în deșertul Iudeii. Toate cărțile lui Jim Crace sînt splendid scrise *(Casa Molimei* este infinit mai bun, oricum mai complex decît *Drumul* lui McCarthy, un scriitor însă faimos) și în registre diferite *(Recolta* este spus la persoana întîi de un martor bolnav, spre exemplu), iar aparenta lor simplitate este construită aproape de fiecare dată pe scenarii mitice sau biblice, oricum plasate în timpuri imemoriale.

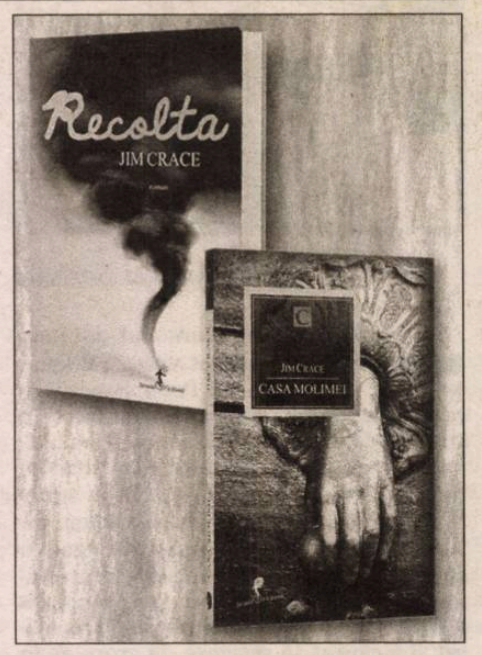

Am încercat să recuperez pe *fast-forward* cărțile traduse la noi din opera acestui minunat scriitor penru că Jim Crace va fi invitat al Festivalului de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT), în perioada 4-8 octombrie, și se va număra printre scriitorii intervievați pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri" într-una dintre primele zile ale festivalului. Pînă atunci, căutați-i cărțile și mergeți la Iași să-l ascultați *live* vorbind despre literatură.

aproape de carte

Jim CRACE

Casa Molimei

(fragment)

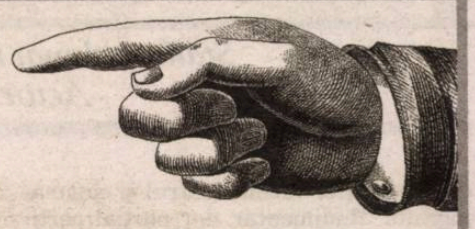

Margaret simțea marea de dincolo de dunele din depărtare, însă acum, că era aproape, nu și-o putea imagina. Cea mai mare întindere de apă pe care o văzuse pînă atunci era lacul care se găsea mai sus de orașul ei. Dacă stătea pe malul lui, vedea cu ușurință unde se termina apa în fiecare direcție. Dar un lac sărat, unduitor și fără maluri? Așa ceva nici nu putea să viseze... Picioarele însă n-o mai ascultau. Știa că atinsese punctul maxim al oboselii. Nu-și mai dorea decît să se odihnească. Oceanul putea să aștepte. Fiecare pas făcut era dureros. Bebelușul atîrna greu ca o piatră. Mersul ei devenise pe jumătate conștient, pe jumătate mecanic. Era ca și cum mirosul oceanului sau poate crusta de sare care i se depusese pe buze ar fi avut efectul unui somnifer.

Margaret văzu Arca cu mult înainte să ajungă la ea. La început părea un fel de palisadă uriașă, construită din trunchiuri de copac neprelucrate și așezate într-un dreptunghi perfect, prea înalt și prea neted pentru ca cineva să se poată cățăra pe el. Pe măsură ce se apropiau, vedea plăcile și greutățile acoperișurilor mai multor clădiri, precum și un turn de piatră pe jumătate construit, cu schele și oameni care lucrau de zor. Nu părea întru totul primitor. Palisada părea bine păzită și descurajantă.

Și încă ceva ciudat. În apropierea ei fuseseră săpate, și în cea mai mare parte umplute, niște tranșee imense, ca și cum ar fi fost o epidemie și mii și mii de cadavre urmau să fie sau erau deja îngropate acolo. Tranșeele nu erau însă morminte, ci gropi de gunoi pentru obiecte pe care Baptiștii Mîinii nu le voiau pe Arcă. Margaret văzu într-un șanț niște harnașamente, o tavă uzată din cupru și niște conserve. O asemenea risipă i se păru enervantă. Dacă ar fi fost mai puțin obosită și descurajată, poate că ar fi făcut cale întoarsă și ar fi căutat adăpost în altă parte. Dar își continuă drumul. Se întreba: ce ar fi putut spera să găsească înăuntru, în afară de garanția că nu vor fi atinse?

PUBLICITATE

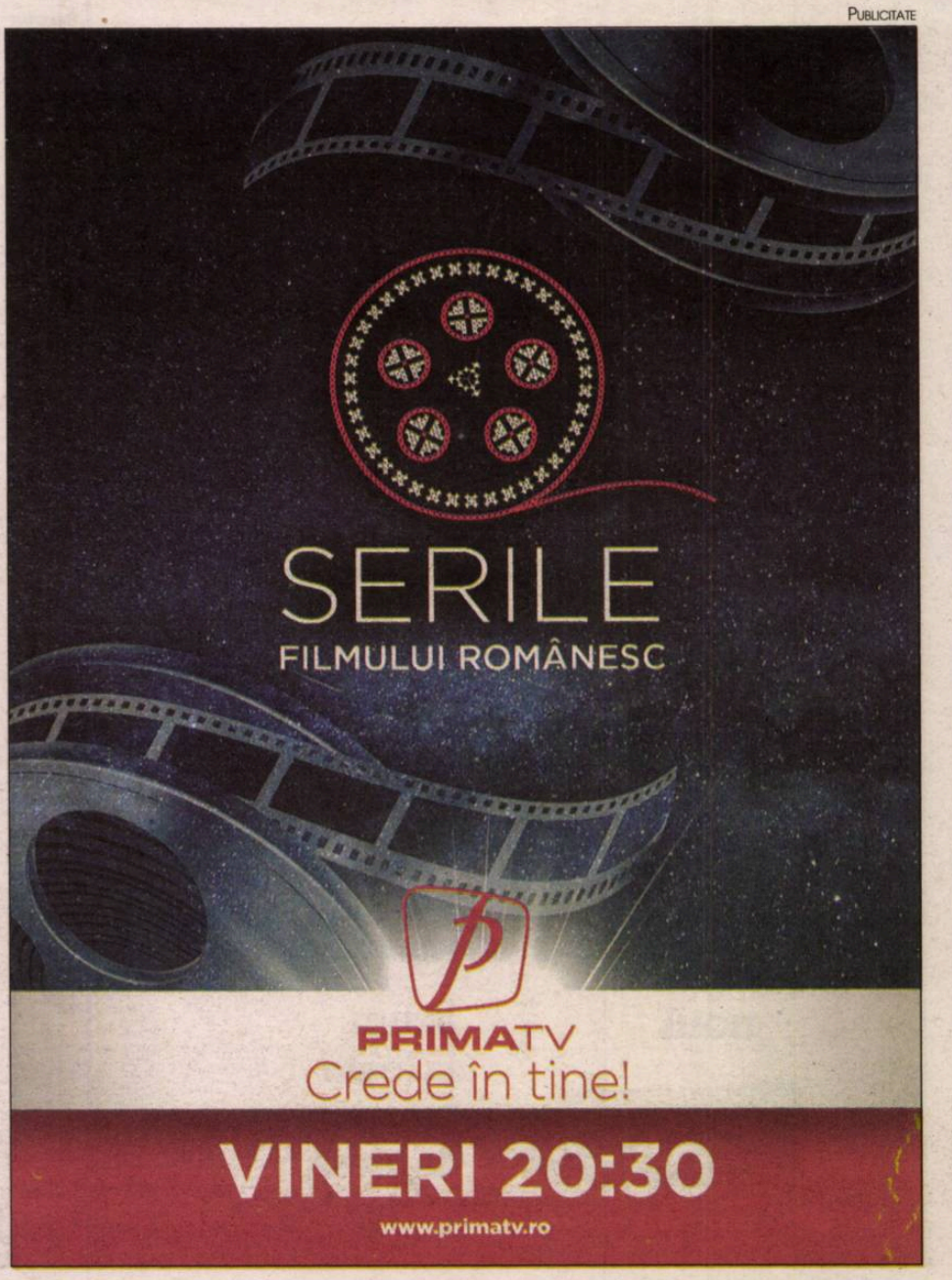

Bogdan TĂNASE

bolero de travel

Slobozia

– partea de sus –

Am fost, mulți ani, copil de altar la Mănăstirea „Sfinții Voievozi Mihail și Gavriil" din localitatea mea natală, Slobozia, județul Ialomița. Cred că pînă în vara dintre a șaptea spre a opta. Mănăstirea a fost ctitorită de destoinicul Matei Basarab, pe o moșie a lui Enache Caragea, primul ei ctitor, de fapt, în secolul al XVII-lea. A fost sfințită de însuși patriarhul ecumenic al Constantinopolelui, în anul 1636. A fost reconstruită de domnitorul muntean Gheorghe Bibescu două secole mai tîrziu. E situată pe malul rîului Ialomița, despărțită de aceasta prin șoseaua de centură a orașului, în vecinătatea unui parc, și peste podul vechi de fier pentru pietoni care unește orașul de cartierul Bora. În vechime era în afara localității Vaideei, cum se chema Slobozia, înainte de dezrobirea romilor făcută de Cuza. Cînd regimul comunist a transformat vechea așezare semirurală în reședința județului, biserica a fost cvasi-ascunsă de noul bulevard printr-un lanț uniform de blocuri. Se vede însă bine dintr-o parte a bulevardului și, mai ales, dinspre rîul Ialomița și cartierul Bora, de pe cele două poduri ale orașului.

Și acum cred, atîția ani de atunci, că este una dintre cele mai frumoase biserici pe care le-am văzut vreodată. Dintre bisericile ortodoxe în care am fost pînă acum poate Sfînta Ecaterina, biserica Facultății de Teologie a Universității din București, să mai fie la fel de frumoasă arhitectural și pictural. Cu aceleași culori stinse armonios în hieraticul zidurilor, cu eleganța altarului, cu icoanele blînde, nejudecătoare. Mănăstirea slobozeană este, însă, mult mai mare, mai maiestuoasă și mai grațioasă. Între zidurile ei impunătoare, care aduc cu zidurile de la Mănăstirea Dealu sau de la Negru Vodă sau de la Dragomirna, fortificate și prevăzute inițial cu patru turnuri de apărare, cu turnul-clopotniță mare, boltit peste intrarea în semilună, se află mici alei cu trandafiri și arbuști.

Țin minte ca ieri. Ajunsesem mai devreme decît cei doi preoți, părintele paroh Marin Alexandrescu și părintele Ion Negoiță. Dar, mai întîi, despre sfinții lor. Nu știu cum vă spun mai bine ca să înțelegeți cît de buni preoți erau acești doi minunați oameni, Dumnezeu să-i odihnească în pacea sa, că au fost preoți foarte destoinici. Adică cu iubire blîndă de Dumnezeu, nemilitantă. Cînd eram eu acolo, erau deja în vîrstă, în jur de șaptezeci de ani. Părintele Marin era mic de statură, foarte slab, adus de ani din umeri, însă cu mersul foarte vioi. Părintele Negoiță (nu știu de ce, dar așa li se zicea de către toată lumea, unuia cu prenumele, celuilalt cu numele) era foarte înalt, voinic, se vedea că fusese un bărbat frumos în tinerețe. Își purta foarte demn statura, întotdeauna cu un zîmbet blajin, afectuos ironic. Fusese sportiv în tinerețe și, pînă cînd a orbit, a venit cu bicicleta din localitatea Cosîmbești, unde locuia, la biserica unde slujea, în fiecare sărbătoare sau de vreo obligație pastorală. Dintre cei doi, părintele Negoiță era povestitorul. Nici părintele Marin nu predica ne-bine, dacă pot zice așa. Vorbea, însă, precum mergea: mărunțel, cu vocea mai stinsă și ținînd mai aspru puțin, mai realist, de litera pildei din respectiva Evanghelie. Părintele Negoiță era însă de-a dreptul impresionant. Spunea cele mai frumoase istorii, povestiri, trecea prin exemplele cele mai bine alese, drept la ținta inimii. Avea umor, avea blîndețe, avea charismă. Era ca o boltă de vie, an de an roditoare. Țin minte și acum încîntarea cu care ne-a povestit la o predică, după 1989, cînd a putut merge în străinătate, vizitele lui în Suedia, Austria și Germania. Încîntarea cu care ne povestea despre arhitectura divină a catedralelor catolice și protestante, generozitatea cu care, uitîndu-se drept în ochii enoriașilor fascinați, țesea rînd după rînd de toleranță și diversitate. Doi fericiți au fost acești preoți și oameni buni. Au fost ultimii preoți la care m-am spovedit.

Am ajuns, cum spuneam, mai devreme. Biserica era deja descuiată, în acea după-amiază de vară. Era într-o vineri și trebuia să pregătesc candelabrele, cădelnița, ca de slujbă. Întunericul se lăsase mult mai devreme peste frumoasa pictură afumată, nerenovată pe atunci. Nu știu de ce, poate dintr-un impuls estetic, am aprins foarte multe lumînări în sfeșnice, nu doar în candelabrele altarului sau ale iconostasului.

Am stat așa, în biserica înaltă, în liniștea ei, vreun ceas și ceva, așteptîndu-i. La un moment dat, m-am ridicat din mica strană și m-am dus spre coloanele de la intrare, cu scările care duceau spre strana corului. Acolo erau niște tablouri și icoane vechi pe care părintele Marin îmi zisese să le curăț de praf. Am șters o icoană, apoi încă una. Nu mică mi-a fost mirarea cînd, în lumina palidă a lumînărilor, am dat peste o pisanie veche, înrămată sărăcăcios. Am luat una dintre lumînări și am început să citesc cu ochii din ce în ce mai măriți. Scria acolo despre vechiul sat de robi romi Vaideei și despre pătimirile lor. Dar despre aceasta, cu răbdarea și înțelegerea dumneavoastră, data viitoare.

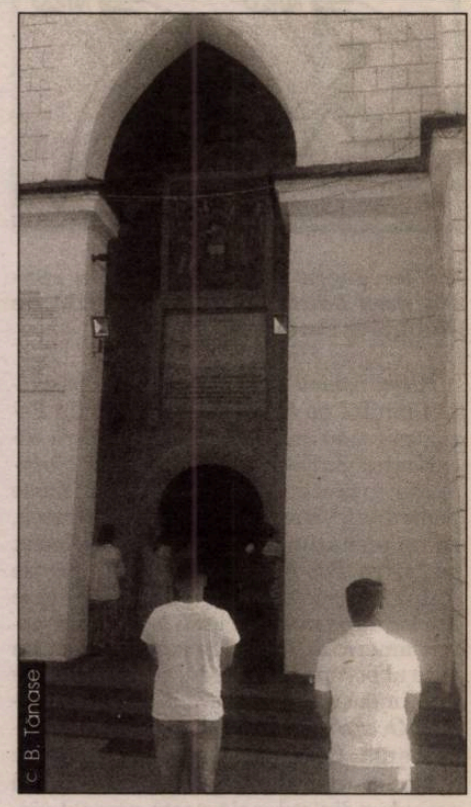

c. B. Tănase

PUBLICITATE

Abonează-te acum la DILEMA VECHE

...și pleci în Deltă!

GULLIVER DELTA RESORT

DA DIAMANTI

www.diamanti.ro

Abonează-te acum pe minimum 6 luni și poți câștiga:

3 sejururi All Inclusive în Delta Dunării pentru 2 persoane oferite de Best Tourism

10 serviete de piele Diamanti

Regulamentul complet al promoției poate fi accesat pe www.dilemaveche.ro
Promoția este valabilă în perioada 27 iulie – 7 septembrie 2017.

Ancuța PROCA

dilematograf

Un jaf cam demodat

● ***Vier gegen die Bank / Patru contra unei bănci* (Germania, 2016) de Wolfgang Petersen.**

Patru contra unei bănci este *remake*-ul filmului pe care același Wolfgang Petersen (cunoscut mai degrabă pentru oscarizatul *Submarinul,* 1981, sau *blockbuster*-e precum *Troia,* 2004) îl făcuse pentru televiziune în anii '70. Povestea, cu un scenariu de Tripper Clancy, bazat pe cartea *The Nixon Recession Caper* de Ralph Maloney, este cea a unui jaf care are loc după modelul unui *heist movie* comic american, dar cu personaje și cu un ritm al acțiunii care reduc proporțiile supradimensionate pe care le au filme precum *Ocean's Eleven* (2001) de Steven Soderbergh. Cei patru sînt cît se poate de obișnuiți (nici minți geniale, nici ratați care dau din greșeală peste norocul vieții lor). Chris (Til Schweiger) e un sportiv pe jumătate dur, pe jumătate comic, cu o arcadă spartă, care vrea să își deschidă o sală de sport, Max (Matthias Schweighöfer) e un băiat de bani gata care vrea să își cîștige independența față de familia sa mult prea bogată, Tobias (Michael Herbig) e un angajat *geeky* al băncii, cu tunsoare tradiționalistă, ochelari, vestă și cravată, care are o problemă cu nuditatea, lucru care îl face timid în relațiile sale sociale, și nici măcar Peter (Jan Josef Liefers), care e actor, nu aduce mai mult *glamour* echipei. Cei patru au în comun faptul că au fost trași pe sfoară de directorul băncii, care le golește conturile la trei dintre ei (cu economiile lor modeste, nu conturi de miliardari) și îl face vinovat pe al patrulea, Tobias, pentru a-l da afară.

E de ajuns o comparație cu filmele cu jafuri, dintre care *The Big Short* din 2015 al lui Adam McKay e una dintre cele mai interesante propuneri, dar și cu filme de acțiune care încearcă să nu supraliciteze folosirea de tehnologie, precum *Jason Bourne* (2016) al lui Paul Greengrass, pentru a-ți sări în ochi că în *Patru contra unei bănci* ea lipsește în cea mai mare parte. Deși există *smartphone*-uri, ele sînt folosite ca telefoane și deși Tobias e un *geek* care lucrează la un computer, felul în care plănuiesc jaful exclude lucruri pe care le-ar fi putut face folosind informații din propria bază de date a băncii. Faptul se datorează caracteristicii filmului, aceea că respectă în linii mari atmosfera anilor '70 în care era plasat filmul original, pe care îl recreează, dar chiar și așa, noul film dă impresia că undeva în schema sa lipsește un *hacker* sau aparatura de supraveghere ultraperformantă. Această atmosferă a anilor '70 ia cel mai bine contur prin prezența unei femei fatale detectiv (Antje Traue) care li se opune celor patru prin faptul că nu mai urmează modelul realist după care sînt construiți ei – e detectivul mult prea inteligent pentru un jaf ca al lor, iar prezența ei acolo nu poate decît să creeze o notă comică printr-un raport de forțe inegal. Într-una din scene, după ce echipa comite jaful și se reunește să bea ceva la barul lor obișnuit (deloc preocupați că umblă împreună), telefoanele lor încep să sune, rînd pe rînd, iar la telefon e același detectiv care îi invită la secție pentru a li se pune cîteva întrebări.

Nivelul pe care îl atinge comicul, ca și suspansul creat de jaful propriu-zis, nu e foarte ridicat, menținînd mai mult o atmosferă amuzantă, nici atît de antrenantă cît să își țină spectatorii cu sufletul la gură, nici atît de comică încît să ajungă o comedie care provoacă hohote de rîs. Multe dintre scene sînt clasice, de pildă cea în care, după ce jefuiesc banca, atacatorii dau foc dubiței de care se folosiseră, pentru a-și aminti apoi că genții cu banii se

aflau în interiorul ei. Punctul culminant al creării comicului coincide cu punctul culminant al jafului. Vrînd să îl ferească pe Tobias de acuzațiile pe care i s-ar fi putut aduce (și totodată să evite să îl implice în acțiunea jafului pentru care îl consideră nefolositor), colegii săi de echipă îi propun să își găsească un alibi infailibil în timp ce ei săvîrșesc jaful și totodată să scape de problema sa privind nuditatea. Tobias acceptă cu o destul de bizară ușurință propunerea și se înfățișează pe un stadion plin de oameni care îl așteaptă pe Papă, unde iese din mulțime dezbrăcat pentru un maraton în fața a zeci de camere de luat vederi și fotografi. Însă tușele pe care le adaugă Petersen nu sînt neapărat și de finețe – Tobias e destul de dezinhibat pentru cineva care a trăit urmărit de groaza de a nu se dezbrăca, ceilalți spectatori din public sînt prea puțin conturați în oripilarea lor, iar Papa rămîne undeva în depărtare fără ca reacția sa să devină vizibilă. În rest, filmul acesta de public conține, fără a suprasatura, toată paleta obișnuită de gaguri: personaje aruncate pe fereastră, uși sparte, răpiri și amenințări cu tortura, furculițe înfipte în mînă și folosirea pe post de armă falsă a unei tablete de ciocolată.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

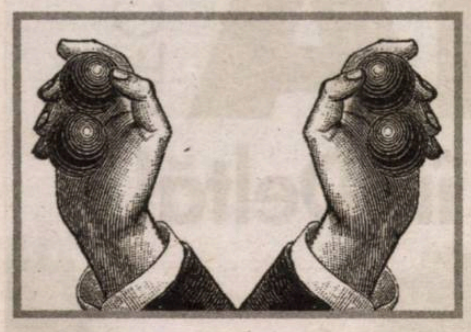

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Raze de întuneric

● **Mark Lanegan Band, *Gargoyle*, Heavenly, 2017.**

Unul dintre vestigiile generației grunge originale, cea de la începutul anilor '90, Mark Lanegan (ex-Screaming Trees) a reușit să se mențină relevant în modernitatea indie ca exponent retro, artist influent, clasic în viață recuperat la pachet cu Swans, David Bowie și încă puțini cîțiva care au reușit tranziția spre generația milenială. Invitat de toată lumea să contribuie cu piese ori mărunțișuri pe toate soiurile de albume, să se asocieze cu muzicieni tineri pe val, rugat să pună o vorbă bună pe ici, pe colo, Lanegan a reușit cumva să intre mereu în poză. A izbutit chiar să supraviețuiască generației grunge secundare (Live, Bush). A pus un umăr puternic la popularizarea grupului Queens of the Stone Age, iar cînd Tom Waits nu va mai fi ar putea să-i ia cu succes locul.

Gloria grunge nu ține totuși de o epocă foarte îndepărtată, iar Lanegan nu e atît de bătrîn pe cît lasă impresia statutul său de clasic cu voce răgușită. Timbrul grav al vocii sale nu indică nici istovirea lui Leonard Cohen și nici tabagismul tîrziu al lui Tom Waits, e pur și simplu vocea unui rocker morocănos. Are exact vîrsta pe care ar fi avut-o răposatul Chris Cornell, la care nimeni nu s-a gîndit vreodată ca la un „vestigiu" (Iggy Pop le-ar putea fi tată). Totuși Lanegan a izbutit, prin asocierea frecventă cu artiști abia trecuți de 20 de ani, să-și clădească o reputație de oracol rock călăuzitor, de păstrător al unei înțelepciuni muzicale apuse.

Formatul solo i-a priit, acesta lansînd albume în nume propriu încă din perioada Screaming Trees și pînă în prezent, cu o sincopă între 2004 și 2012. Pe noul album, *Gargoyle,* instrumentiști îi sînt sprijinitorii de nădejde pe care s-a bazat de cîțiva ani încoace, pe numele lor Rob Marshall și Alain Johannes. Miza albumului e să construiască o identitate a artistului Mark Lanegan independentă de eterogenele colaborări în baza cărora, dincolo de timbrul recognoscibil, nu prea ai știi de unde să-l iei stilistic, ce preferințe are, cu ce se ocupă în timpul liber. Totodată se urmărește o identitate independentă și de istoricul său grunge. Opțiunea aleasă pentru această personalitate solo sună ca un Glenn Danzig inspirat de Depeche Mode și Sisters of Mercy – un gotic-rock melancolic din care abia se mai aude rock-ul, croit pentru tinerii care au aflat de Lanegan din colaborările sale moderne (Unkle, QotSA, Moby ș.a.m.d.).

Clapele și efecte electronice abundente asigură faptul că artistul nu derapează înspre gravitate elegiacă, ci rămîne într-un spațiu relativ înflorat, lipsit de colțuri întunecoase, ce contrastează cu textele, scrise probabil înainte să se ia o decizie asupra sound-ului general al albumului. În consecință, titluri precum „Drunk on Destruction", „Death's Head Tattoo" ori versuri ca *„gargoyle perched on gothic spire"* nu au gravitatea sonoră pe care o sugerează textul. Unele piese par a fi remixuri ale unor versiuni originale la care nu avem acces, lăsînd impresia că producătorii au decis la un moment dat că albumul trebuie să sune cît de cît dansabil, însă artistul n-a mai avut chef să modifice texte pe care le avea la îndemînă. În anii 2000, Lanegan a avut unele piese întunecate ori balade sfîșietoare, însă aici abia se apropie de un Bono melancolic. Impresia de ansamblu e că *Gargoyle* trebuia să fie mai mohorît și mai solemn decît a ieșit, însă razele de întuneric abia răzbat din cîteva titluri – „Goodbye to Beauty", „First Day of Winter" ori „Sister" – și acolo sînt calibrate din pix și butoane, încît materialul să nu se abată mult de la ceea ce publicul e obișnuit să primească de la noua casă de discuri a lui Lanegan, Heavenly Recordings (Temples, The Voyeurs etc.).

***Aron Biro** este autorul blog-ului http://aronbiro.blogspot.com.*

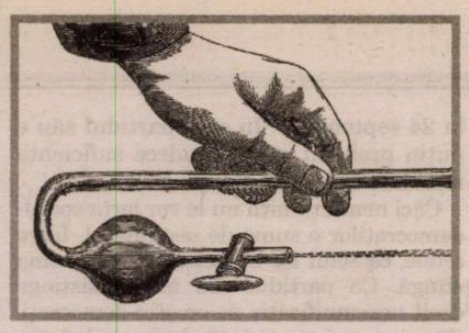

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cei ce devin invizibili

● ***Umbre*, de Marilia Samper, traducerea: Florin Galiș, Iunia Mircescu, regia, scenografia, ilustrația muzicală, *lighting design:* Vlad Cristache, cu: Ana Ciontea, Gheorghe Visu, Mariana Mihuț, Victor Rebengiuc, Mircea Rusu, Gavril Pătru, Alexandra Sălceanu, Emilian Mârnea, TNB.**

„Oamenii care au pierdut recent pe cineva arată într-un anumit fel, recognoscibil poate doar de cei care au văzut aceeași expresie pe propriile fețe (...) Este o expresie de o vulnerabilitate nersfîrșită, goliciune, vid (...) Oamenii aceștia arată goliți pentru că se cred invizibili." În cărțile despre experiența suferinței în urma pierderii cuiva drag, apărute în ultima vreme *(Anul gîndirii magice* de Joan Didion, din care este extras fragmentul anterior, sau *Durerea e o făptură înaripată* de Max Porter), se amintește de o normă socială contemporană: standardizarea durerii, inclusiv ca durată, prin scurtarea pînă la anulare a perioadei de doliu (în care se exprimă suferința). Durerea nu mai are timp să se desfășoare, nu i se mai permite să se exprime și se sufocă, explodînd la un moment dat cu vigoare (în acte de autoagresiune) sau virusînd vieți (depresii). Piesa Mariliei Samper, *Umbre* (titlul original *Umbra de lîngă mine),* cu premieră națională la TNB la sfîrșitul stagiunii trecute, în regia lui Vlad Cristache, este construită în jurul unei dispariții care schimbă fundamental viețile mai multor oameni. O adolescentă, Alba, nu se mai întoarce acasă într-o seară și mica localitate în care trăia reacționează, ca grup și individual, parcurgînd etapele durerii. De la căutarea fetei la abandonarea speranței că aceasta mai este în viață e un traseu pe care îl parcurg cei mai mulți, unii însă rămîn blocați într-o anume etapă a suferinței.

Durerea se sufocă,
explodînd la un moment dat cu vigoare.

Textul are două narațiuni în oglindă: firul principal, cu tînăra Alba (personajul absent este singurul care are nume, cele prezente sînt anonime, căci cei care suferă se cred invizibili, după cum zice Joan Didion) și părinții ei, o familie fericită, poate chiar nefiresc de fericită, care se prăbușește în urma dispariției fetei, și un alt fir, secundar, în simbioză cu primul, cu o familie, tată (Mircea Rusu) și fiu (Emilian Mârnea), care se află de mult timp în proces de disoluție după moartea mamei. Cele două experiențe ale suferinței, cea nouă și cea veche, urmează același traseu al destrămării. Absența distruge prezența.

Dar Alba (Alexandra Sălceanu) nu moare, ci este victima unei agresiuni (despre care nu se dau prea multe indicii, căci nu contează prea mult în economia textului, acesta concentrîndu-se asupra modului în care oamenii fac față durerii), ceea ce nuanțează raportarea celorlalți față de ea. În timp ce comunitatea trece printr-o etapă de negare a vinovăției – nu poate fi unul dintre ei, iar prezența unui străin vulnerabil (Gavril Pătru) este convenabilă pentru preluarea vinovăției –, apropiații nu pot ignora nici bucuria că fata trăiește, nici oroarea violenței pe care a îndurat-o. Tatăl (Gheorghe Visu) se concentrează pe primul aspect, are o atitudine constructivă, mama (Ana Ciontea) nu îl poate ignora pe cel de-al doilea, are o reacție distructivă. Mama rămîne blocată într-o suferință pe care nu o poate metaboliza, are nevoie de un final, trebuie să găsească un vinovat, fie și unul fals, și „să facă dreptate". Aceasta este modul ei de a jeli, chiar dacă jalea ei este o crimă. Mama nu este un personaj atractiv și Ana Ciontea nu cerșește (și bine face) empatie, personajul nu este o *mater dolorosa* autovictimizantă, ci o femeie a cărei viață a fost amputată de această dramă. Toți ceilalți pot continua să trăiască, doar mama dispare, devine „invizibilă".

© F. Ghioca

Regizorul Vlad Cristache creează un spectacol calofil, în care pădurea în care se pierde Alba este materializată prin copaci morți, luminați în acvarii. Din cînd în cînd, copacii, nu oamenii, plîng. Mobilierul este răsturnat pe măsură ce ordinea lumii se strică, fiindcă dispariția dezechilibrează microuniversul comunității. Cînd fata este găsită, lumea își reintră în matcă și mobilele sînt repoziționate în postura inițială. Decorul este frumos și sugestiv, dar problema lui este că nu evoluează, se epuizează repede. De altfel, și spectacolul păcătuiește prin monotonie, un ritm egal, lent, care slăbește concentrarea textului.

O poveste de dragoste

„Mi-am dorit să scriu despre absență și, pînă la urmă, am scris o poveste de dragoste", declară dramaturgul Marilia Samper intr-un interviu publicat în caietul-program al spectacolului. Textul său are și o a treia narațiune, cu un cuplu în vîrstă care își trăiește spaima apropiatului sfîrșit în tandrețea sudată în anii de căsnicie, în tachinarea drăgăstoasă și în tabieturile care îi ordonează universul. Și bătrînii au legătură cu drama, dar au reușit să treacă peste traumă și să-și continue viața. Ei reprezintă *cealaltă* metodă de a depăși suferința: prin dragoste. Dacă, pentru ceilalți, durerea provoacă rupturi, este distructivă, pe ei doi îi aduce împreună, pentru ei este constructivă. Astfel, textul este rotund, oferă ambele fațete ale suferinței.

© F. Ghioca

Dar acest cuplu este adiacent spectacolului. Interpretați de Mariana Mihuț și Victor Rebengiuc, cei doi bătrîni sînt mai puțin personaje și mai mult o versiune oarecum performată a imaginii pe care cuplul (real) de actori o are în fața publicului. Parte din spectacol, ei sînt și în afara sau deasupra lui, căci în tandrețea reconfortantă a personajelor, publicul „vede" relația dintre actorii pe care îi iubește. Nu contează dacă această imagine *este* reală, spectatorul *vrea să creadă* că ea este reală. În cuplul de pe scenă, personaje într-un spectacol, se inserează astfel o „realitate" din viața personală a actorilor. Dar toate acestea țin strict de percepția publicului, fără să fie în mod explicit asumate – și explorate/exploatate – în spectacol. Se creează astfel o simbioză ad-hoc între un construct și imaginea unei realități. Este interesant cum această parte din spectacol devine spectacol în sine, autonom, și are propria relaționare cu spectatorul, o dublă perspectivare performativă cu doi actori inepuizabili, Mariana Mihuț și Victor Rebengiuc.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Petre M. IANCU

Duelul Merkel-Schulz și noțiunea de victorie

Cine a învins în duelul televizat Merkel-Schulz? În ce sondaje credem? Cum determinăm victoria și pe ce criterii? Și cine va cîștiga alegerile legislative germane de la 24 septembrie? Rare sînt instanțele în care limbajul politic poate părea insuficient spre a descrie adecvat o realitate complexă. O astfel de instanță, necesitînd definirea laborioasă a termenilor utilizați, s-a dovedit duelul TV dintre șefa CDU, cancelara Angela Merkel, și contracandidatul ei social-democrat, Martin Schulz. Analizîndu-l, realizăm ce frecvent riscăm să dezinformăm fără să vrem. Dacă, de pildă, nu circumscriem cu maximă exactitate o chestiune. Dacă nu lămurim cu precizie instrumentele de care ne folosim și cuvintele pe care le rostim sau le scriem.

Abia după ce definim convingător noțiunea de victorie, metoda și criteriile pe baza cărora o stabilim, putem năzui să atribuim judicios victoria în duelul televizat purtat duminică seară de reprezentanta creștin-democraților germani cu rivalul ei social-democrat, Martin Schulz.

Cine și în ce context a punctat în acest duel, care li s-a părut multora, în opoziție, „un duet" lipsit de o miză reală? Cine a ieșit în final mai bine din această confruntare purtată în prezența a patru jurnaliști germani de top, care n-au reușit totuși să abordeze toate problemele pendinte, uitînd de pildă de teme grele, precum revoluția digitală, ecologia și educația? Răspunsurile la aceste două întrebări nu sînt defel identice.

În plus, a tranșa chestiunea în baza unor sondaje măsurînd popularitatea unuia sau altuia după duel se dovedește o întreprindere mai anevoioasă și mai puțin lămuritoare decît s-ar crede. Cînd, spontan, după duel, am afirmat că Schulz a „bătut-o serios" pe Merkel, am fost, nu întîmplător, contestat vehement. Căci sondajele o creditau pe cancelară cu un imprecis 55%, față de 35% „dat" contracandidatului ei.

Cum am putut deci să-l declar cîștigător pe el? Simplu. Întrucît n-am vrut să determin decît învingătorul duelului direct, televizat, dintre principalii candidați la funcția executivă supremă din Germania și nu pe cîștigătorul actual sau final în cursa pentru popularitate și triumf electoral a celor doi, mi-am luat niște măsuri. Mi-am pus în paranteze preferința (împărtășită de mulți) pentru bilanțul general al cancelarei și criticile pentru prestația ei execrabilă din 2015 și le-am predat pe toate la garderobă. M-am orientat în funcție de sondajele cele mai adecvate scopului meu: cele care au măsurat opiniile oamenilor înainte și după duel. Și mi-am lăsat, concomitent, intuiția să-și spună cuvîntul.

La capitolul opinii ante- și post-factum, Martin Schulz a fost singurul care a crescut sensibil de pe urma duelului TV. Și, deci, l-a cîștigat categoric. El, mai agresiv, dar fără să sară calul, și la fel de articulat ca ea, s-a arătat capabil s-o pună în dificultate în cel puțin trei instanțe, în care vulnerabilitatea ei era și este patentă. Bunăoară în chestiunea, pe moment acută, a autoritarismului Turciei lui Erdogan, în care el s-a manifestat net mai dur și mai combativ față de tiran decît cancelara. Apoi, Schulz s-a impus la subiectul crucial al duelului. În speță, în povestea migrației și integrării. La acest punct a marcat clar, evidențiind abil greșelile comise de Merkel în 2015, erori pe care ea le-a contestat, înainte de a se vedea obligată de rivalul ei să le admită parțial.

În fine, în privința justiției sociale și a consistenței promisiunilor ei electorale, Schulz a izbutit din nou să puncteze decisiv, demascîndu-i carențele, omisiunile angajamentele neonorate. În plus, Schulz nu s-a dat în lături să recurgă la declarații vag populiste, inclusiv la unele frizînd antiamericanismul, o ostilitate pe cît de respingătoare, pe atît de populară în anumite segmente ale electoratului.

Întrucît, în schimb, ea n-a reușit să-l pună în dificultate nici o singură dată, se poate afirma că liderul SPD a bătut-o crunt. Dar cît de crunt e „crunt"? Dacă o echipă debutează într-un meci cu un handicap de patru goluri, obținute la masa verde, iar meciul de pe teren se termină cu patru la trei, cine a biruit oare în confruntarea sportivă directă, de pe teren? Formațiunea care a reușit să dea goluri? Sau cea declarată cîștigătoare de arbitri?

Din nou, termeni precum victorie și cîștig se vădesc relativi și alunecoși. Pornind în duel cu un handicap de simpatie serios, social-democratul n-a reușit să recupereze în fața micilor ecrane suficient spre a întoarce soarta unei bătălii ce pare, de luni de zile, tranșată incontestabil în favoarea șefei CDU. Date fiind sondajele dezastruoase pentru social-democrați, i-ar fi trebuit lui Schulz o izbîndă strivitoare, un triumf zdrobitor care să se califice drept ceea ce politologii numesc a *„game changer"*. Or, liderul SPD nu și l-a ajudecat. Și, ca atare, e foarte probabil să piardă alegerile de la 24 septembrie. În care partidul său e puțin probabil să-și adjudece suficiente mandate spre a-l alege pe el cancelar.

Căci nemulțumiții nu le vor ierta social-democraților o sumă de neajunsuri. Între altele, că șeful lor cochetează cu extrema stîngă. Că partidul său nu se distinge decît nesemnificativ de creștin-democrați. Că nu-și mai reprezintă electoratul clasic, care pare să fi dispărut. Că s-au bucurat alături de Merkel de un sejur lung și plăcut la guvernare. Că, în consecință, sînt cel puțin la fel de responsabili precum CDU și sora ei bavareză CSU pentru contraperformanțe grave, de felul eșecului jalnic în efortul neutralizării unui terorist islamist ca Anis Amri, ucigașul de la Tîrgul de Crăciun berlinez. Și că social-democrații flirtează chiar și acum cu o reeditare a „marii coaliții" dintre CDU și SPD.

În plus, Schulz a supărat milioane de alegători minoritari, nu în ultimul rînd turci, supralicitînd criticile cancelarei la adresa Ankarei. În plus, a vituperat ascuțit în contra lui Viktor Orbán, a guvernului polonez, a altor capitale răsăritene. Or, a vocifera strident, revendicînd, ca Schulz, pedepsirea în UE a țărilor care insistă să refuze „solidaritatea" acceptării de cote de migranți nu-i va aduce social-democratului voturile multor est-europeni cu cetățenie germană.

În fine, germanii sînt, în mare, prea mulțumiți de prestația cancelarei în ultimii 12 ani și se tem acut de un viitor considerat de mulți foarte incert ca să accepte lesne un experiment potențial riscant, cum ar fi debutul la cîrmă al unei coaliții de stînga conduse de SPD. În consecință, prea puțini iau în serios pretenția lui Schulz ca electoratul să-i dea lui ocazia de a „făuri" acest viitor, în loc să-i mai ofere ei o șansă de a „administra prezentul".

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

PUBLICITATE

adevărul îți readuce
10 CONCERTE MEMORABILE
PENTRU PIAN ȘI ORCHESTRĂ

Marți, 5 septembrie

Preț special, ziar + CD: 5,99 lei

Radu Lupu
Daniel Barenboim

*Caută la punctele de difuzare a presei ziarul împreună cu concertele tale preferate

„Fără muncă și pasiune nu construiești ceva durabil“

– interviu cu Marius MANOLE –

A face o meserie din pasiune este încă un moft în România?

Nu ar trebui să fie. Cunosc destul de multe cazuri de oameni nefericiți din pricina alegerilor pe care le-au făcut alții pentru ei, fie părinții, fie au ales alt drum din cauza unui context social. Personal, n-aș fi putut să fac nimic în viața mea din obligație și nu cred că un om poate fi cu adevărat fericit dacă nu face ceva din pasiune. Mai mult, a face o meserie din pasiune nu trebuie considerat un moft, pentru că tocmai pasiunea este cea care duce la performanță. Este, dacă vreți, unul dintre ingredientele principale ale succesului. Iar performanța atrage pînă la urmă și starea materială, pentru că orice om își dorește să facă ceva care să-i placă, dar să-i aducă și bani. Trăim într-o epocă în care să faci ceva din pasiune, doar ca hobby, nu prea mai e chiar așa de idilic. Probabil că părinții care aleg pentru copiii lor o meserie profitabilă o fac pentru că își doresc pentru aceștia siguranța materială, însă, dacă tragi un copil înspre alt drum decît cel care i se potrivește, riști să-l îndepărtezi de la esența firii sale.

„La fiecare piesă mă chinui ca un cîine.“

Pe de altă parte, există și mentalitatea că în anumite domenii nu prea ai cum să reușești dacă nu ai pile sau nu ai „pedigri“.

Eu nu am avut pile și nici bani – sînt, deci, exemplul că se poate dacă muncești și dai oricît pentru pasiunea ta. Niciodată n-am crezut că vina pentru nereușita personală este cauzată de un „sistem“. De obicei, noi dăm vina pe acest sistem – n-am făcut carieră pentru că n-am avut pile – tocmai pentru a ne masca propria superficialitate. Și nu e adevărat! Pînă la urmă, problema se pune în felul următor: cît ești dispus să sacrifici din viața ta pentru pasiunea ta? Dacă investești cît trebuie, vei primi înapoi înmiit. Dacă însă nu te agiți și încerci să te fofilezi, nu vei avea niciodată satisfacția unei împliniri autentice. Pe de altă parte, dacă te bazezi pe ajutoare auxiliare poți face, cel mult, o carieră de conjunctură, clădită pe noroc, nu pe talent, care durează însă prea puțin. Fără muncă și pasiune nu construiești ceva durabil. Poți deveni vedetă pentru cinci ani, poți cîștiga bani, dar pînă la urmă construiești un castel din cărți de joc.

Vorbim despre fața negativă a succesului, acel succes „glamour“, care ține doar de vizibilitate și, poate, de bani, dar nu de suflet?

De obicei, oamenii care ajung să aibă acest succes glamour nu sînt dispuși să investească nici timp, nici muncă și nici nu sînt mînați de pasiune. Și chiar dacă este cea mai favorabilă etapă din viața lor, mai mult de atît nu vor atinge, mai jos însă pot coborî. Vorbim despre un succes conjunctural, de un om care, de exemplu, arată bine, e foarte frumos și se bazează doar pe acest atu care îi deschide ușile într-un mod facil. Dar orice se cîștigă ușor poate dispărea la fel de ușor. Iar cariera sa va dura atît timp cît arată bine. Cînd imaginea i se consumă, apare altcineva mai tînăr din spate, iar cariera lui se oprește.

Mie, de exemplu, nu îmi e frică de un actor mai tînăr. Eu chiar îi încurajez, vreau să vină din spate acei tineri pasionați și talentați. Pentru că eu știu că mi-am construit cariera etapă cu etapă, în așa fel încît nu pot fi dărîmat la prima bătaie de vînt – pe cînd succesul de o clipă, de o bătaie de aripă, nu are o bază, nu are o istorie sau un concept puternic. Vorbim despre lucrurile durabile care se construiesc în timp, pas cu pas, pași mici, prin rețete corecte, nu trișînd. Îți trebuie talent, apoi munca și seriozitatea – pe acestea nu le poți scoate din rețeta succesului.

Ați avut momente cînd v-ați bazat doar pe talent?

Da, și nu a ieșit bine. Am avut spectacole cînd eram preocupat de altceva, am neglijat repetițiile și m-am bazat doar pe talent. Nu a fost bine, pentru că deși spectacolul s-a jucat și chiar dacă a avut succes, eu nu l-am simțit ca atare. La fiecare piesă mă chinui ca un cîine, pentru că dacă nu am clar în minte și în corp spectacolul, nu simt că iese. Pe de altă parte, trebuie să și greșești – cred foarte mult în puterea greșelii, omul are dreptul, dar și nevoia să greșească din cînd în cînd cu condiția să nu repete și să învețe din greșeală.

Trăim însă într-o epocă a condamnării greșelii în așa hal încît stai mereu cu stresul imens să nu care cumva să faci o greșeală, să nu-ți alunece piciorul, să nu... etc., etc. Cred însă că, mai ales cînd ești la început, trebuie să vezi și partea întunecată, cea a greșelii, ca s-o poți recunoaște și s-o eviți altă dată. Trebuie să faci anticorpii necesari, să știi să te ferești. Ca să faci un exercițiu la bîrnă, la olimpiadă, de nota 10, trebuie să-l fi greșit de două sute de ori la antrenament.

Care a fost primul succes personal?

Examenul la Facultatea de Actorie, pe care am reușit să-l iau cu nota 10. Nimeni nu a știut că dau la teatru, nici măcar părinții mei. Pentru mine a fost marele meu prim succes, să duc un examen de la cap la coadă bine. Vorbesc despre pașii mici, să știi să aștepți marele succes, să nu uiți să calci treaptă cu treaptă drumul pînă acolo. Căci fiecare treaptă este importantă, chiar dacă îți vine uneori să sari peste unele; dacă o faci însă, nu vei avea nici satisfacția drumului bine parcurs, nici consistența sa. Cînd am intrat la Actorie am vrut să construiesc, cu prima cărămidă, să termin facultatea cu lucruri învățate bine și, neapărat, să joc. Și nu m-am dus țintit la TNB, ci la cel mai mic teatru, la Focșani, care era, de fapt, Casa de Cultură. Asta se întîmpla prin 2001. M-am dus undeva unde puteam să joc fără să țintesc succesul și vizibilitatea pe care le-ai fi avut la TNB. Însă acolo am cunoscut regizori buni. Și lucrurile s-au legat. La Focșani m-a remarcat directorul teatrului din Brăila, care m-a chemat în trupa lui. La Brăila am avut primul succes oficial, cu spectacolul de debut, în regia lui Radu Apostol, unde m-am întîlnit cu un alt mare regizor pe care îl iubesc, Radu Afrim. Cînd am venit la București, acești regizori mă cunoșteau deja. Așa s-a construit, pas cu pas.

Fiecare pas, cu bucuria și împlinirea personală?

Succesul este greu de gestionat, mulți oameni pierd contactul cu realitatea cînd dau de succes. Cei mai mulți pierd pentru că nu știu că succesul nu este pentru totdeauna, trebuie cîștigat cu fiecare bătălie pe care o ai, cu fiecare spectacol, în cazul meu. La teatru avem o vorbă: succesul e doar pentru seara în care joci. Dacă joci prost a doua seară s-ar putea să nu mai fii Marius Manole. Am pățit, odată, să aud un spectator, ieșind de la o piesă în care jucasem, să spună: „Nu mi-a plăcut deloc cum a jucat acest Marius Manole“. M-a durut, dar era realitatea, am jucat prost și o știam. Primeam palma meritată. Dar știam de asemenea că a doua seară nu mai aveam voie să repet greșeala.

Cu alte cuvinte, succesul are nevoie de o tradiție?

Bineînțeles, este un lanț care se construiește pornind de la succese mici care construiesc succesele mari. Să ai o tradiție în succes e foarte important pentru că te ajută să nu îți pierzi capul. Dacă îi dai, de exemplu, brusc, unui om care nu are bani un milion de euro, nu va ști ce să facă cu ei și, cel mai probabil, îi va pierde. Dacă nu înveți să ai succes, dacă nu îți construiești o tradiție în acest sens, dacă nu îți amintești bucuriile primelor mici succese, s-ar putea să clachezi la succesul mare.

„Succesul e doar pentru seara în care joci.“

Cum mențineți pasiunea?

Pasiunea e ca un foc de tabără. Dacă nu o întreții se stinge. Prioritățile pasiunii se pot schimba în timp dacă nu sînt foarte puternice. Eu îmi caut mereu provocări care să mă facă să mă reîndrăgostesc de fiecare dată, căutînd personaje sau chiar ipostaze provocatoare – am participat, de curînd, la emisiunea *Uite cine dansează* – o emisiune comercială, dar care a contat atît de mult pentru mine pentru că, în primul rînd, nu am tratat-o ca pe o chestiune superficială, ci ca pe o provocare. Mi s-a părut că acolo există un potențial major de a-mi explora corpul, de a învăța lucruri pe care nu le-am învățat în facultate. Am muncit atît de mult la emisiunea asta tocmai pentru că m-a provocat atît de mult. Am trăit niște emoții atît de intense pentru că pariul cu mine era foarte mare: nefiind dansator, am vrut să văd dacă pot să-mi explorez această dimensiune. În plus, am avut una dintre cele mai frumoase întîlniri din viața mea, cu un mare artist, Gigi Căciuleanu – întîlnire care mi-a trezit dorința enormă de a face un spectacol de teatru-dans. Pînă la urmă, despre asta este vorba: să descoperit lucruri noi acolo unde lumea spune că nu există. Dă-ți șansa, fă-ți oportunități, pasiunea se reinventează. Și se maturizează în timp.

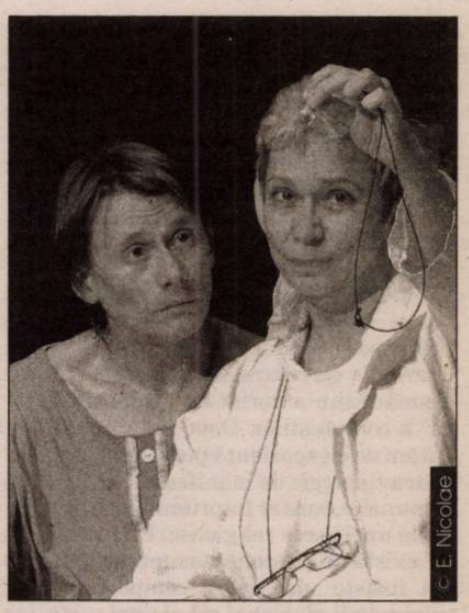

Vorbind despre provocări, ați ales să fiți și ambasador al berii Silva.

A fi ambasador pentru o marcă este o provocare pe care o primești de la un anumit nivel încolo. Îmi aduce ceva nou, dar trebuie să spun că, înainte să intru în povestea asta, trebuia să cred în ea. Iar eu chiar am înțeles această bere. Eu am fost un mare băutor de bere și disting foarte bine texturile și diferențele. Mîndra Românească mi-a făcut, ca să zic așa, ochii cît cepele și chiar o recomand peste tot. A promova lucrurile care îți plac este un privilegiu pe care îl și girezi cu numele tău, căci prin tine oamenii ajung la produs. Și eu am descoperit multe lucruri pe lîngă bere. De exemplu, povestea cu hameiul m-a fascinat – nici nu știam, pînă atunci, cum arată un hamei. Acum am unul acasă, în curte, de trei metri. A fi ambasador înseamnă să experimentezi primul niște lucruri pe care mai apoi le recomanzi. Dacă vreți, ambasadorul este un fel de „cobai“ modern. Iar ceea ce am experimentat este o bere aromată, consistentă și, în plus, un lucru care pentru mine contează și care îmi este drag: este o bere românească, cu rețetă și ingrediente românești.

a consemnat Stela GIURGEANU

Ionuț IAMANDI

Comunismul ca religie eșuată

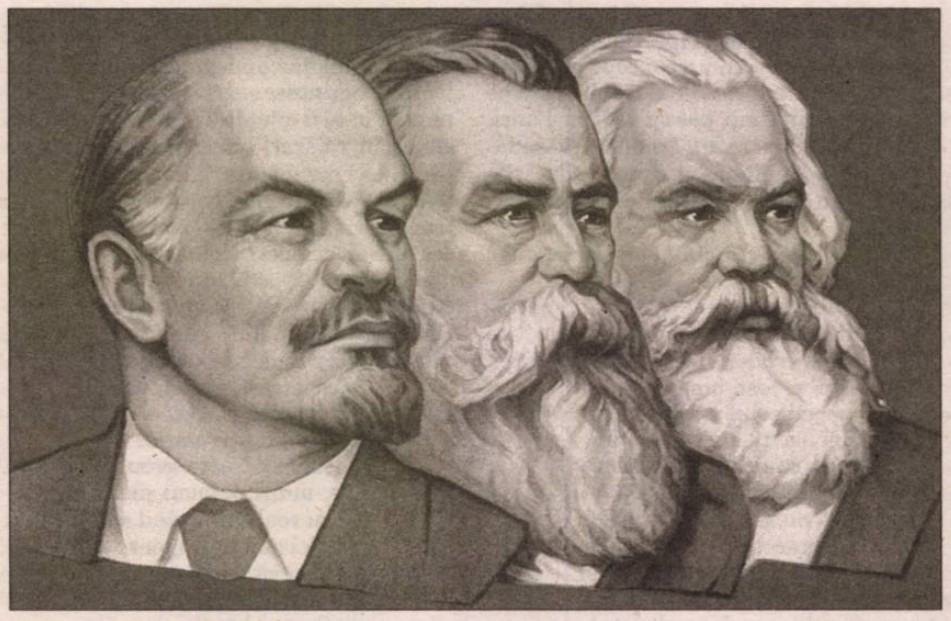

Referirile la înrolarea în mișcarea comunistă ca la o experiență de tip religios abundă încă de la primele reflecții asupra fenomenului. De exemplu, Arthur Koestler scria că între credința tradițională și cea revoluționară (comunistă) nu sînt diferențe prea mari din punct de vedere psihologic. El asocia cu ambele un anume grad de fascinație pentru utopia paradisului pierdut, a epocii de aur – în cazul comunismului fiind vorba de utopia „societății comuniste primitive originare". Dintr-o altă epocă și arie de cercetare, politologul Vladimir Tismăneanu a vorbit de „secta mesianică" a comuniștilor. Deja aici nu mai discutăm de o experiență personală, ci de un cadru tipologic de manifestare a mișcării comuniste, care ar împrumuta caracteristicile unei secte religioase. De menționat că există o diferență asupra căreia nu voi insista aici, între comportamentul unei religii majore și cel al unei secte, iar preferința pentru această denumire deja presupune cîteva opțiuni interpretative semnificative. Dar deși expresia lui Vladimir Tismăneanu este cea care s-a consacrat în politologia românească și nu numai, cel care a dezvoltat o teorie autohtonă pe cît de articulată, pe atît de ignorată despre comunism ca experiență religioasă, încă din anii '70, a fost publicistul, comunistul ilegalist, deținutul politic și memorialistul Belu Zilber.

Ca să ofer doar cîteva ilustrări, Zilber descrie la un moment dat condiția membrului de partid din formațiunea scoasă în afara legii în România interbelică. Potrivit lui, este de cele mai multe ori cazul unui frustrat a cărui existență a căpătat sens abia prin adeziune. Frustratul „înceta să mai fie altceva decît un membru al marelui mister. Se dăruia Domnului. Nu mai avea nici familie, nici prieteni. Începea o viață fără dragoste, fără milă, fără recunoștință". În altă parte, Zilber face o paralelă savuroasă între pă-

Comunismul nu poate fi refuzat; dacă îl refuzi, ești condamnat.

catele pe care le puteai comite dacă erai comunist *versus* cele care puteau fi făcute dacă erai creștin. Iată o parte dintre cele din primul set, aparent benigne, dar de fapt precise și grele, pe baza cărora s-au pronunțat și executat inclusiv sentințe capitale: „deviaționism de dreapta, deviaționism de stînga, trotkism, alunecarea pe pantă, calomnierea conducătorilor, cosmopolitism, economism, spionaj, neîncredere în partid, lipsă de principialitate, sectarism, calomnierea Uniunii Sovietice, kautzkism, naționalism, lichidatorism, ploconire în fața Occidentului, viață imorală și altele și altele". Nu este acum momentul unei sinteze a acestei viziuni a lui Zilber asupra comunismului ca experiență de tip religios, dar e de precizat că el a vorbit de comunism ca de un „monism" în rînd cu iudaismul, creștinismul și mahomedanismul. „Cînd începuse să se usuce, Marx i-a redat (patimii moniste) o viață înspăimîntătoare. (...) Marx a creat un sistem monist care satisface gîndirea și deschide ușile unui nou paradis. Credincioșii și biserica trebuiau să apară" – Belu Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu*, Humanitas, 1997.

Pornind de la acest gen de paralelisme, din unele puncte de vedere, comunismul pare cea mai recentă tentativă de amploare de revigorare a concepției de inspirație religioasă asupra lumii. O viziune de tip religios asupra lumii implică credința într-o lume de apoi, spre deosebire de viziunea de tip laic care, în prezent, e în plină expansiune și care presupune că accesul la unica lume existentă este disponibil deja, chiar dacă e deocamdată neexecutabil în întregime. În fața expansiunii curentului laic, comunismul a făcut o concesie majoră; pe filiație hegeliană, el plasează lumea de apoi tot în istorie, spre deosebire de religiile mari de pînă la el, dar într-un moment al istoriei suspendat în viitor, care în acest fel se raportează la prezent exact în modul în care transcendentul divin se raportează la lumea creată. Din acest motiv, comunismul rămîne în esență o religie, chiar dacă aparențele sale l-au făcut tentant și printre unii atei ai momentului. În cele ce urmează, voi încerca să menționez cîteva teme care ar putea fi dezvoltate pornind de la această prezumție teoretică a comunismului ca experiență mimetic sau chiar autentic religioasă.

Mai întîi, se pune întrebarea: de ce în cazul comunismului nu ar fi suficiente celelalte cadre explicative pînă la cel de tip religios? Examinări mai atente ar putea releva că totuși mișcarea a fost prea amplă pentru a fi doar un experiment social. Nu a fost capriciul vreunui despot grec ajuns să conducă o cetate. Nu a fost nici o frustă cucerire de teritorii, cum ar fi, să spunem, în cazul imperiului macedonean sau mongol, pentru că are în spate o doctrină completă, care a făcut adepți chiar și înainte de venirea soldaților-sacerdoți. Nu e nici expresia imperialismului slav, pentru că face apel la un alt set de valori, care s-a dovedit exportabil și în alte arii culturale. Nu a fost nici măcar o revoluție spirituală locală care ar fi reașezat și reinterpretat anumite idei dintr-o religie preexistentă. Comunismul a născut la mai mult, precum orice religie majoră care ține să la o reformă de amploare. Și nici nu e opusul sau alternativa la o altă orînduire, anume cea capitalistă, cum s-a prezentat pe sine cîteva decenii bune; printre alții, Alain Besançon a demontat în mod convingător această pretenție.

Având în vedere corespondențele morfologice dintre cele două totalitarisme ale secolului XX, comunismul și hitlerismul, se poate pune apoi și întrebarea firească de ce hitlerismul nu ar putea fi tratat la fel, și anume drept o mișcare în esență religioasă. Sînt mai multe elemente care împiedică o astfel de abordare. În primul rînd, hitlerismul a avut o fundamentare militaristă puternică. Ideologic, el era mai degrabă distructiv decît constructiv. Or, o mișcare religioasă încearcă să aducă un plus existenței, nu să contribuie la sărăcirea ei. O religie majoră încearcă să se adreseze cît mai multor oameni, și nu doar unora dintre ei, pe restul urmînd a-i ucide. Apoi, pariul militar pierdut de hitlerism l-a privat pe acesta de posibilitatea oricărei consolidări. Vocația sa religioasă, dacă a existat, nu a avut timp să se manifeste, ea avînd totuși nevoie de mediul static al perioadelor de pace pentru a se afirma, în locul celui fluid, de război, care a dominat regimul. În al treilea rînd, hitlerismul este foarte zgîrcit în materie de promisiuni eshatologice. Lumea finală după Hitler este reorganizată concentric, cu rasa privilegiată în centru, rasele tolerate spre periferie, în vreme ce evreii și, eventual, slavii ar fi urmat să fie eliminați. Nici un salt calitativ decisiv, nici o transfigurare a lumii; e vorba mai degrabă de o inginerie socială rece, planificată rațional și executată militar. Cu aceste amendamente rasiale, viața ar fi urmat apoi să se desfășoare în parametri oarecum recognoscibili în „Reich-ul de 1000 de ani" – care nici măcar nu e proclamat ca fiind etern, ca în orice eshatologie serioasă. La extrem, hitlerismul este mai degrabă corolarul concepției laice asupra lumii. La sfîrșitul istoriei, el nu face saltul peste vreun prag al mîntuirii, nici măcar în metaistorie, cum face comunismul, ci rămîne suspendat, într-un stadiu indecis care n-a mai apucat a fi clarificat ideologic.

Cu toate acestea, încadrarea comunismului în rîndul religiilor majore este o idee care, chiar dacă este enunțată sporadic, nu a prins teren ferm în cercetări dedicate și sistematice. Aici avem de-a face cu două motivații. Pentru marea majoritate a celor interesați de fenomen, experiența comunistă a fost prea directă și prea personală ca să fie tradusă în termeni explicit religioși. E adevărat că unii s-au referit în termeni religioși la experiența de membru de partid, dar pînă la extrapolarea mișcării la un statut de fenomen social-religios, calea a rămas lungă și în general neparcursă. Avatarurile vieții de partid sau, din contra, confruntarea dură cu aparatul represiv comunist au obnubilat esența religioasă a experienței comuniste. Oamenii au văzut în ea în primul rînd trăirea personală care le-a afectat în mod direct traiul, comportamentul și relațiile familiale și sociale. Altfel spus, comunismul este prea aproape de noi în timp pentru a-i fi percepută valența principală, și anume cea religioasă. Abia o distanțare temporală, precum cea de peste un sfert de secol de la căderea sa în Estul Europei, poate crea un spațiu de percepție adecvat. În al doilea rînd, se ridică întrebarea pertinentă legată de ambițiile politice ale comunismului. De ce comuniștii au vrut puterea și nu și-au făcut doar o biserică? Aici e de observat natura mesianismului comunist, faptul că primii pași pînă la raiul istoric se fac, pentru el, încă de aici și de acum, adică prin mijloacele istorice existente, cum ar fi puterea politică. Deci cucerirea puterii politice nu este deloc incompatibilă cu doctrina comunistă, chiar dacă nu e direct și canonic religioasă. Nu e de uitat, pe de altă parte, și că la începuturi metoda de propagare a crezului comunist nu presupunea neapărat acapararea scenei politice. Calea viza ridicarea conștiinței de clasă a muncitorimii, căreia i se împărtășeau tainele doctrinei în mici biserici proletare originare, pre-politice.

Se știe: lumea de apoi a religiei comuniste este a proletariatului, care în prealabil a înghițit toate celelalte clase. Ca și în eshatologia creștină, în raiul proletar nu mai sînt diferențe între oameni. Doar că generațiile raiului proletar sînt vii, sînt urmașii biologici direcți ai generațiilor de azi, spre deosebire de locatarii raiului creștin (și nu numai), care provin din trierea tuturor generațiilor de pînă acum și care ar trebui să fie în general morți, dacă nu cumva au apucat Apocalipsa. Diferența dintre vii și morți nu mai contează însă în fața măreției ideii de rai, la care și comunismul aderă, așa încît el e primit pînă la urmă fără rezerve în rîndul religiilor. Forța supremă în comunism este această direcție inexorabilă a istoriei, care nu se înfăptuiește însă de la sine, ci prin unii mesageri inspirați, de mare cuprindere și viziune, care vor fi fost învățătorii maselor. În panteonul comunist, în rol de profet și evanghelist prin excelență este Marx, Lenin este trimisul special care a întemeiat ordinul (Teologul și Moralistul, după cum îi spunea Zilber), iar Stalin este Sfîntul Împărat care a extins imperiul. Și de aici, comunismul începe să se desfășoare după modelul clasic al religiei consacrate. Ca să folosesc terminologia credinței creștine, mai aproape de uzanțele culturii noastre, de ale cărei structuri comunismul est-european s-a apropiat vrînd-nevrînd, el are întemeietori, doctrină, apostoli, martiri, sinaxar, ritualuri, eretici, inchiziție, planuri și războaie de prozelitism. Similitudinile sînt nenumărate. Chiar și fervoarea primilor credincioși comuniști este una de tip religios. Descrierile aderiunilor la mișcare sînt pline de metafore religioase. Trăirile sînt de ordin religios, dacă nu chiar mistic. Stadiul apofatic al credinței e atins incredibil de repede, partidul devenind în scurt timp și infailibil, și de nepătruns. Asupra lui planează majoritatea atributelor divine.

Una dintre trăsăturile frapante ale comunismului ca religie majoră este intoleranța absolută. Necredincioșii sînt dușmani ai comunismului. Comunismul nu poate fi refuzat; dacă îl refuzi, ești condamnat. Comuniștii nu au nici un punct comun cu necomuniștii, ei nu pot arunca nici o punte către alți oameni. Lumea necomunistă este de rang inferior și urmează a fi cucerită. Clasele celelalte, denumirea comunistă pentru necredincioși, urmează a

fi convertite. Comunismul e o religie expansivă, a sabiei, aflată în conflict exterior permanent, pînă la victoria finală. Lupta se dă însă și în interiorul conștiințelor. Ezitarea și îndoiala credincioșilor nu sînt tolerate. Autocritica e echivalentul spovedaniei, dar e o scrutare internă făcută în public și nu absolvă subiectul. Pedeapsa pentru cea mai mică deviere e totală și e urmată foarte rar și aproape mereu tardiv de o reabilitare. Comunistul nu poate fi decît perfect.

După cîteva secole de încercări de separare a statului de Biserică, comunismul reprezintă în Europa o ultimă zvîcnire a modelului de contopire a sacerdotului cu bazileul. În comunism se reface simfonia dintre laic și religios; statul profan e resorbit de partidul divin, care reintroduce în lumea septică a administrației criteriile alogene ale unei lumi prezentate ca ideale. Partidul are criterii, partidul are norme, partidul are chiar și o morală care, în ultimă instanță, se subscriu vechiului impuls al exercitării binelui cu forța.

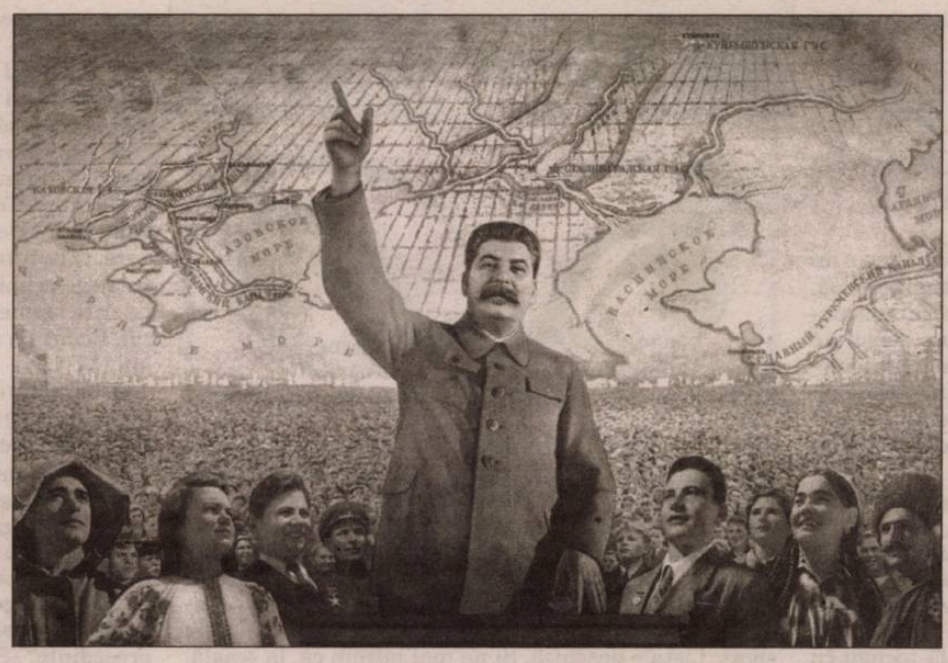

Disputa comunismului cu religiile existente nu era de natură atee, ci direct religioasă, ca între adversari. A funcționat și aici gelozia credinței, mai ales din partea comuniștilor; nici o religie nu vrea, în definitiv, credincioși cu doi dumnezei. Dar ceea ce a fost realmente spectaculos a fost înfrîngerea categorică a religiilor consacrate de către noua credință comunistă. Răspîndirea comunismului a fost extrem de rapidă dacă e să o comparăm cu cea creștină sau musulmană în primele decenii de după apariție. Sau, după cum scria Zilber, „nici o altă formă a monismului n-a cunoscut o victorie de asemenea amploare, într-un timp atît de scurt". Poate că ulterior s-a ajuns la un echilibru sau armistițiu, dar ocuparea de către comuniști a unor teritorii vaste într-un răstimp scurt e evidentă. Dincolo de aspectele tehnologice, logistice sau de comunicare, indiscutabil mai bune în secolul XX decît în orice alt secol precedent, fără postularea unei rezistențe modeste a religiilor existente nu poate fi satisfăcător explicată masiva expansiune a comunismului. Greșeala religiilor existente a fost că nu au tratat comunismul drept o religie, un adversar frontal; l-au combătut cu diferite arme, de la rezistența tacită la demonizarea doctrinară, dar nu l-au considerat un adversar de același nivel, capabil să le provoace teologic.

Dar dacă nu religiile existente, atunci cine a doborît totuși religia comunistă? În primul rînd, *doborît* e poate un cuvînt pretențios în actualul context. Comunismul e religie dominantă în continuare în China și, sub o formă deghizată și probabil marginală în raport cu naționalismul pravoslavnic, el supraviețuiește în unele state foste sovietice, și în principal în Rusia. Comunismul s-a prăbușit doar în țările est-europene, cauza fiind tocmai laicizarea lui accelerată. Mediul laicizat predominant din aceste țări, devenit deja tradițional, a dus la veștejirea patosului religios comunist și, în cele din urmă, la eșuarea noii religii. Începutul căderii a fost dat chiar de preoții noii credințe, a căror încredere în eshatologia comunistă a fost din ce în ce mai zdruncinată. În estul Europei, comunismul nu a putut dura mai mult de două generații din aceeași cauză din care religiile existente nu au avut puterea să i se opună: declinul viziunii de tip religios la nivel larg social.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

Richard N. HAASS

dezbateri politice

Sfîrșitul miracolului strategic asiatic?

Este prea devreme ca să putem spune dacă și cînd va fi soluționată provocarea pe care o constituie programul nuclear și balistic al Coreei de Nord. Dar nu e prea devreme să realizăm ce anume ar putea să însemne această provocare pentru o parte a lumii care a avut adesea o evoluție istorică surprinzătoare.

Denumirea „miracol asiatic" se referă în bună parte la modul extraordinar în care economiile multor țări asiatice au crescut în ultima jumătate de secol. Economia japoneză este prima care a cunoscut un avînt economic și, în pofida unei încetiniri din ultimele decenii și a unei populații relativ restrînse, ea rămîne a treia cea mai mare economie mondială.

Ascensiunea Chinei a început ceva mai tîrziu, dar nu e cu nimic mai puțin impresionantă: țara a reușit să obțină o creștere a PIB cu două cifre, trei decenii la rînd, devenind a doua cea mai mare economie mondială. India, în curînd cea mai mare populație a globului, a înregistrat recent o rată anuală de creștere a PIB-ului de 7-8%. Iar cei zece membri ai Asociației Națiunilor Sud-Est Asiatice au înregistrat în medie, în ultimii ani, o creștere de cca. 5%.

Miracolul economic al Asiei contemporane se bazează însă pe un miracol strategic, mai puțin luat în seamă: menținerea păcii și a ordinii. Începînd cu sfîrșitul Războiului din Vietnam, la mijlocul anilor 1970, Asia s-a remarcat prin absența conflictelor majore, în interiorul și în afara granițelor, o realizare care o deosebește de Africa, de Europa, de Orientul Mijlociu și chiar de America Latină.

Această stabilitate e cu atît mai remarcabilă cu cît Asia găzduiește un număr mare de conflicte nerezolvate. La sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945, Japonia și Rusia nu au semnat un tratat de pace, mai ales datorită pretențiilor teritoriale contradictorii asupra insulelor Kurile, cunoscute în Japonia ca Teritoriile din Nord. Opt ani mai tîrziu, Războiul Coreean s-a încheiat, la rîndul său, fără semnarea unui tratat de pace, lăsînd în urmă o peninsulă divizată și puternic înarmată.

Astăzi, pretențiile teritoriale contradictorii – cele mai multe implicînd China – continuă să alimenteze tensiuni în întreaga Asie. Japonia este implicată într-o dispută cu China cu privire la Insulele Senkaku (Diaoyu) din Marea Chinei de Est. Mai mult de șase țări asiatice dezaprobă vehement pretențiile teritoriale ale Chinei din Marea Chinei de Sud. Iar India se ceartă cu China cu privire la lunga graniță himalayană comună.

În ciuda acestor tensiuni, în Asia s-a menținut, în mare, pacea, mai ales datorită faptului că nici o țară nu a vrut să inițieze un conflict care să pună în joc creșterea economică. Acest aspect are o legătură evidentă cu politica lui Deng Xiaoping. În principalul proces de „reformă și deschidere" economică, între sfîrșitul anilor 1970 și începutul anilor 1990, Deng a subliniat importanța cu precădere a stabilității mediului extern în susținerea dezvoltării economice interne. Importanța acordată legăturilor comerciale regionale, în vederea creșterii economice și a gradului de ocupare a forței de muncă, a fost un alt stimul pentru menținerea păcii.

Guvernele încă mai au timp să opteze pentru moderație.

Dar probabil că factorul economic nu a fost singurul care a contat. Dat fiind că cele mai multe țări asiatice găzduiesc societăți relativ omogene, cu identități naționale puternic conturate, șansele ca niște conflicte civile să erupă și să se reverse peste frontierele naționale sînt relativ scăzute. Nu în ultimul rînd, o puternică prezență militară americană în Asia – care sprijină sistemul robust de alianțe regionale din regiune – a redus nevoia țărilor asiatice de a dezvolta proprii programe militare de amploare și a consolidat un *status quo* care descurajează aventurismul militar.

Chiar dacă acești factori au contribuit la pacea și stabilitatea din Asia, ei nu trebuie considerați ca fiind de la sine înțeleși. Asupra lor se exercită acum o presiune tot mai mare, care pune în pericol miracolul strategic care a făcut posibil miracolul economic al Asiei.

Dar ce anume s-a schimbat? În primul rînd, creșterea economică i-a permis Chinei să-și extindă capacitățile militare. China adoptă o politică externă tot mai tranșantă – cel mai bine exemplificată de disputele frontaliere cu India și de pretențiile teritoriale din Marea Chinei de Sud – ceea ce motivează și alte țări să-și sporească cheltuielile militare. În aceste condiții, e tot mai probabil ca un dezacord sau un incident să degenereze în conflict.

Între timp, SUA – singura putere capabilă să rivalizeze cu China – pare să renunțe la rolul său tradițional în Asia. Administrația președintelui american Donald Trump s-a retras deja din Parteneriatul Transpacific și reproșează aliaților SUA cheltuieli pentru apărare insuficiente și un dezechilibru comercial cronic. Altfel spus, impredictibilitatea tot mai mare a politicii externe a SUA ar putea slăbi forța de disuasiune a parteneriatului și i-ar putea încuraja pe aliați să-și rezolve în regie proprie problemele de securitate.

Cea mai iminentă cauză de potențială instabilitate este însă Coreea de Nord, care, acum, reprezintă nu numai o amenințare militară convențională pentru Coreea de Sud, dar și o amenințare nucleară pentru întreaga Asie și pentru SUA. Ceea ce ar putea provoca o lovitură preventivă devastatoare din partea SUA. Iar dacă SUA nu ripostează militar, rezultatul ar putea fi la fel de devastator, în cazul în care Nordul ar ataca realmente. Chiar și simpla amenințare a unui astfel de atac ar putea avea efecte destabilizatoare, împingîndu-i pe aliații SUA vizați, precum Coreea de Sud și Japonia, să-și sporească cheltuielile militare și să-și reconsidere statutul de putere non-nucleară.

Dacă vreunul dintre aceste scenarii s-ar adeveri, consecințele ar fi de maximă amploare; pe lîngă pierderile umane provocate, ele ar amenința nu numai prosperitatea economică a Asiei, dar și pe a întregii lumi. Un conflict între SUA și China, în mod special, ar putea otrăvi unica relație bilaterală majoră a secolului al XXI-lea.

Vestea bună este că nimic din toate acestea nu e inevitabil. Guvernele încă mai au timp să opteze pentru moderație, pentru soluții diplomatice și să reevalueze politicile care amenință să submineze stabilitatea. Asistăm, din păcate, astăzi, la o revenire a naționalismului și, uneori, la moduri iresponsabile de guvernare. Dacă mai adăugăm aici și un context politic-militar precar la nivel regional, nu vom mai putea fi siguri că înțelepciunea va triumfa asupra nechibzuinței sau că pacea îndelungată fără precedent din Asia se va menține.

***Richard N. Haass,** fost director Policy Planning în Ministerul de Externe al SUA (2001-2003), este în prezent președinte al Consiliului de Relații Externe. A fost de asemenea trimis special al președintelui George W. Bush în Irlanda de Nord și coordonator al organizației „Viitorul Afganistanului". Este autor al* A World in Disarray: American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order.

© Project Syndicate, 2017
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Cu ochii-n 3,14

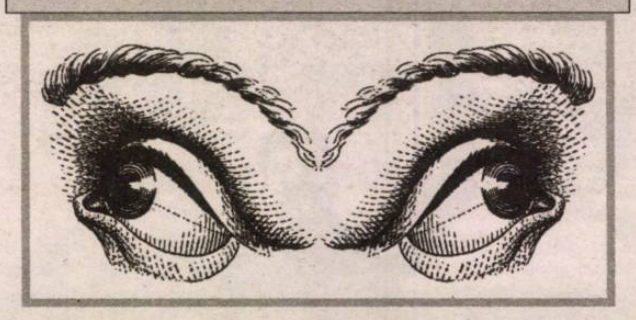

SĂ LUĂM, DE PILDĂ, ISTORIA SPIRITULUI CARE VREA SĂ CREASCĂ, DACĂ SE POATE, ÎNTR-O STARE CRITICĂ

■ La început de toamnă, o întrebare: cît de greu e un nor ușor? Să luăm, de pildă, un nor de altitudine joasă, cu aspect individualizat, o pufoșenie pe cerul altminteri senin, un norișor de tipul *cumulus* cu o densitate de un gram de apă pe m^3. La o lungime de un kilometru, pe o lățime de un kilometru și o înălțime tot de un kilometru, ar însemna că volumul ar fi de un miliard de m^3. Ar rezulta o greutate de 1000 de tone. Cam cît 200 de elefanți! (**M. M.**)

■ „Mi se pare o nebunie și în fiecare an se rescrie manualul de istorie, de parcă Ștefan cel Mare în fiecare an – știți? – mai face cîte ceva, adică mai cîștigă cîte o luptă, mai pierde cîte ceva.“ De unde se vede că agramatul prim-ministru Tudose se face că nu știe (sau poate chiar nu știe, ceea ce e și mai grav) cum a fost falsificată și rescrisă istoria națională tocmai cu ajutorul manualului unic comunist. (**M. C.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut: *Phänomenologie des Geistes (Fenomenologia spiritului),* de G.W.F. Hegel. În turcă: *Tinin Fenomenolojisi;* în maghiară: *A szellem fenomenológiája;* în bulgară: *Fenomenologiyata na duha.* (**M. P.**)

■ Apa – lux sau viciu? Aceasta-i întrebarea, conform unui proiect de lege care vrea să crească taxele de exploatare, necesitînd totodată aplicarea unui timbru pe sticlele de apă, la fel ca pe țigări sau alcool. (**C. Ș.**)

■ Declarații în România, țară europeană, anul 2017. Prim-ministrul Tudose: băncile vă fură banii, eu nu am card bancar și nici nu vă recomand. Un deputat PSD: ambasadorul SUA ar trebui expulzat. Doina Pană, ministru în cabinetul Tudose: televiziunile să dea numai știri pozitive. Gigi Becali, patron de club de fotbal: Națională ar trebui să se lase învinsă de Armenia cu 0-7, poate așa scăpăm de neamțul ăsta. Ministrul Educației, Liviu Pop: manualele să fie făcute de o singură editură, dacă se poate EDP, inclusiv manualul de sport. Lista e deschisă. Și ne mai mirăm că, la școală, copiilor noștri li se predă lecția de tîrîre? (**A. P.**)

■ Poliția germană a prezentat de curînd bilanțul a 12 ani de anchete asupra unui infirmier, Niels Hogel, ucigaș prolific și „excepțional“ în istoria națională contemporană, scrie AFP. După „134 de exhumări și cîteva sute de mărturii, se pot dovedi cel puțin 90 de crime și există cel puțin încă atîtea care nu au putut fi dovedite“, a declarat în fața presei șeful comisiei de anchetă. Niels Hogel nu avea „preferințe“ de vîrstă sau sex, dar „prefera pacienții care erau într-o stare critică“. Singurul motiv invocat de inculpat pentru faptele sale: plictiseala. (**A. M. S.**)

DUPĂ ACEEA, CUM BINE ȘTIM, ERORILE ÎN SERIE AU TRECUT LA O FAZĂ MAI RAFINATĂ, LA PRESIUNEA OAMENILOR ÎN ALB

■ „Putea s-o declare protejată, știți, pe la noi prin casă, și noi o protejam, noi o deprotejam, mai ziceam că acolo trăiește ultima libelulă din specia ei și după aceea la un moment dat constatam că libelula nu mai e și n-a lăsat moștenitori.“ Prim-ministrul Tudose vorbind despre Roșia Montană precum ministrul Daea. (**M. C.**)

■ Cum bine știm, strigoii, nălucile, fantomele (și alte asemenea arătări) lucrează de zor, nu prea au timpi morți. Iar cînd îi au, poate că simt nevoia să-și mai tragă sufletul, întinzîndu-și oasele ostenite pe un fotoliu, pe o canapea sau pe un pat. Altminteri nu-mi explic de ce ar exista un producător de mobilier cu numele Spectral Mobilă. (**D. S.**)

■ Un anunț din anii '60 apărut în ziarul *Michigan Tribune:* „Greșelile și erorile de tipar pe care le veți întîlni în ziarul nostru sînt intenționate. Dorința noastră este de a-i satisface pe cititorii care nu au o plăcere mai mare decît aceea de a ni le semnala.“ (**M. C.**)

■ „Am refuzat să îmi pun leafa pe card ca să trebuiască să îi dau lui banca aia doi bani de cîte ori folosesc cardul. Terente era copil pe lîngă bănci. Chiar era băiat bun.“ Declarația agramatului prim-ministru Tudose, care între un pretins hoț și un criminal în serie ar alege criminalul, îmi amintește de bancherul Țiriac, care spunea că între un hoț și un prost ar alege hoțul. Ecuațiile morale de cîrciumă ale figurilor neamului! (**M. C.**)

■ Cerșetorii din centru nu mai cer strict bani de mîncare, bere sau țigări. Au trecut la o fază mai rafinată și mai specializată: unul din fața Mega Image-ului de la „Eva“ mi-a cerut să-i cumpăr un șampon. (**I. P.**)

■ S-a reluat, de curînd, ideea unei legi pentru difuzarea mai multor știri pozitive în mass-media, plusîndu-se cu o ofertă: cei care vor face asta vor primi facilități fiscale. Oare cum ar fi încadrată știrea că, în 2009, o lege asemănătoare, care a trecut de Senat, a fost respinsă, la presiunea societății civile, de către președinte? (**S. G.**)

■ Cică în Paris, pentru o perioadă limitată, a fost amenajat un parc pentru nudiști. Aceștia își pot practica pasiunea într-o zonă special amenajată în Bois de Vincennes, în perioada 31 august – 15 octombrie. Mă întreb cine va mai putea sta la Paris, în luna octombrie, în pielea goală. Dar poate că va fi o toamnă foarte caldă. Sau poate că nudiștii sînt mai puțin friguroși decît restul oamenilor. Oricum, oficialii spun că, pentru siguranța acestui spațiu, nu vor fi permise *voyeurismul* sau *exhibiționismul*. Carevasăzică, nudiștii nu sînt nici voyeuriști și nici exhibiționiști. Și nici nu suportă în preajma lor prezența acestui gen de indivizi. (**A. M.**)

■ Ultimul episod rezumă revenirea blatiștilor (după cît timp nu mai contează), cu un surîs de victorie și un zîmbet larg afișat cînd au văzut aragazul care-i aștepta impasibil. Au rezolvat, și-au luat banii și duși au fost: „Vrem să nu mai trecem curînd pe la dvs.“ Și eu! Certificatul de garanție?! Sună astfel: „Produs... Tipul... Seria... Factura nr. ... din data... Cumpărător... Adresa... Vînzător (nume firmă, semnătura și ștampila). Garanția este valabilă doar dacă este completată corect și semnată de vînzător și cumpărător.“ Nu, nu este. E în alb... imaculat. Pe cutie zice așa: *L'apparecchio deve essere installato da personale qualificato.* De acum „procesul“ s-a mutat pe teren propriu, cu mai-marii năimiți ai blocului. Nu pot aprecia cît va dura. Dacă sînteți interesați, revin cu amănunte. Pînă atunci, un sfat... nu cumpărați cuptor Franke decît cu instalatorii la purtător, altminteri vă frigeți. E adevărat că Franke coace cei mai minunați cozonaci din perimetrul dîmbovițean (nu zic eu, ci beneficiarii), și intră trei o dată la copt; dar cum asta se întîmplă cam de trei-patru ori pe an, parcă nu merită. Mai reflectați. Cît despre costuri? Eu zic să închei în notă happy-end, să nu vă stric, cu socotelile, ultimele zile de vară. Vacanță plăcută! (**R. M.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

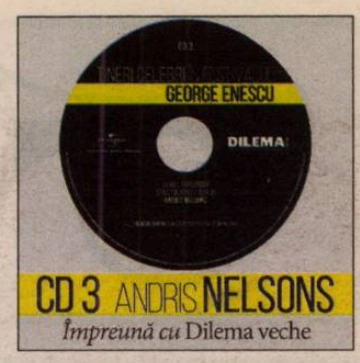

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **708** ■ 14-20 septembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei (revista) 8,99 lei (revista + 1CD)

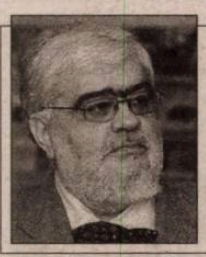

ANDREI PLEȘU

„Reflecții colaterale“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„De ce alegem analfabeți?“

pagina **12**

Interviu cu
LUCIAN DAN TEODOROVICI

pagina **15**

Arta și banii

REVISTĂ 5 948489 141997 17037

REVISTĂ + CD 5 948489 144851 17037

„Cînd aud cuvîntul cultură îmi scot carnetul de cecuri.“

JEAN-LUC GODARD

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Bibliot... Județeană
MUREȘ

la vremuri noi, dileme vechi

Antoaneta RALIAN

Rețetele fericirii

(...) Cînd eram elevă obișnuiam să copiez într-un caiet (un album cu scoarțe de catifea albastră) citate și fraze din cărțile pe care le citeam și care mă impresionau. Una dintre fraze mi-a rămas gravată în memorie și m-a urmărit pe toată traiectoria devenirii mele: „Singura fericire constă în așteptarea fericirii". Nu mai știu cine a spus-o, iar caietul nu mai există. Iată deci fericirea pe post de Godot. Și toată viața, adolescența, maturitatea, bătrînețea am așteptat-o, deci s-ar presupune că am fost fericită. Toată viața am așteptat ceva, ceva la fel de indefinibil ca și fericirea. Ceva care urma să mi se întîmple, ceva nu cu caracter de revelație – n-am crezut niciodată în revelații –, ci ceva care urma să-mi deschidă orizonturi nebănuite, care să-mi schimbe calea și calitatea vieții. Și n-a venit, sau poate că a venit și nu m-a găsit acasă, sau poate că am trecut pe lîngă acel ceva fără să-l observ. Am avut parte de un itinerar existențial banal și rectiliniu, fără cotituri spectaculoase, fără schimbări de direcție. Punctat de clipe răzlețe de fericire sau mai curînd de satisfacții, de orgolii gîdilate, de bucuria împlinirilor profesionale. Oare suma acestora să fie fericirea? Un conglomerat de mici satisfacții, de mici bucurii? Trecătoare, perisabile, repetabile, reversibile și iar perisabile? Unele idilizate, idealizate azi, în amintire. Ce cosmetician iscusit e memoria! Cum se pricepe să aureoleze banalul! Da, am trăit frînturi de fericire, o ardentă primă dragoste adolescentină, cursurile olimpiene ale lui Tudor Vianu, o căsătorie armonioasă care a rezistat cu brio 60 de ani, călătorii – prima vizită la Londra, Parisul, Veneția, Coasta de Azur, clipe de *catharsis* la Vatican, în mari muzee și catedrale ale lumii, multă muzică, mîndria cronicilor elogioase la traducerile mele, satisfacția unei munci pasionante, apreciate. Toate însă contracarate, neutralizate, uneori aproape anihilate de antiteze ale fericirii: boli, operații, război, morți tragice ale celor dragi, eșecuri, dezamăgiri, traume și spaime, însingurări. Care pe care? Cele bune să se-adune, cele rele să se spele. Numai că cele rele nu prea sînt lavabile, iar cele bune nu sînt adunabile.

Și mai cred că există o vocație a fericirii, vocație de care eu sînt lipsită. Ca să poți cunoaște fericirea, trebuie, în primul rînd, să te simți bine în pielea ta, să te ai bine cu tine însuți, să te placi. Or, eu nu m-am plăcut niciodată, nu sînt genul meu. În tinerețe eram frămîntată de felurite complexe, care s-au atenuat, dar n-au pierit total. Complexele (a nu se citi complexitatea) constituie una dintre rațiunile pentru care nu mă plac. Nu mă iubesc. De cînd mă știu, mi-am iubit foarte-aproapele mult mai mult decît pe mine însămi. Așa încît n-am putut oferi fericirii un sediu prea ospitalier.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 232, 28 iulie 2008)

Dilema veche vă propune

■ Cea de-a doua ediție a Festivalului Película – Latin American Film & Experience 2017 va avea loc în perioada 13-17 septembrie, la București. Filme, dans, arome din Argentina, Brazilia, Chile, Cuba, Mexic, Peru, Venezuela și Uruguay. Dacă vă fascinează America Latină, începeți această călătorie de aici. Programul festivalului pe www.pelicula-lafe.ro. (Ana Maria Sandu)

■ Editura Nemira organizează de ceva vreme „Serile Nautilus", evenimente lunare dedicate cititorilor de SF & *fantasy;* iar luni, 18 septembrie, de la ora 19, la Librăria Humanitas din Cișmigiu, scriitorul Ted Chiang va fi invitat prin Skype la o discuție cu Ana Nicolau. Deși a scris o singură carte *(Povestea vieții tale,* Nemira), Ted Chiang este cel mai titrat și mai premiat autor de proză scurtă SF al momentului, mai ales după ce povestirea lui a fost ecranizată în 2016 de Denis Villeneuve în filmul *Arrival*. (Marius Chivu)

■ Criticul de teatru George Banu, colaborator de preț al revistei noastre, și-a adunat într-o carte intitulată *Scena lumii* textele publicate de-a lungul anilor în *Dilema veche.* E o carte frumoasă și întotdeauna textele citite la un loc, dintr-o carte, sună parcă altfel decît articolele citite lunar, unul cîte unul, în revistă. (Andrei Manolescu)

■ Expoziția realizată de Clubul Ilustratorilor cu titlul „Fantasticul și realul în imaginarul mexican", o parte a secțiunii de FOCUS MEXIC la Película, ediția a doua. Vernisajul are loc vineri, 15 septembrie, de la ora 16, la Institutul Cervantes. Expoziția este inspirată de animațiile 68 voces.68 corazones, care vor fi proiectate la începutul vernisajului. (Adina Popescu)

■ Autobiografia lui Keith Richards, *Viață,* e, de departe, cea mai consistentă istorie a muzicii și a modelor din anii '60-'80 pe care am citit-o: veți găsi, printre amintirile legendarului chitarist, toată panoplia de rockeri și moderi care i-au influențat pe Rolling Stones. Se citește dintr-o suflare, ca un videoclip. (Matei Martin)

■ Mînăstirea Turnu, din Tîrgșoru Vechi, Prahova. Loc cu o bogată istorie (prima menționare într-un hrisov din 1413 dat de Mircea cel Bătrîn), ansamblul păstrează pisania bisericii ridicate de Vlad Țepeș, sfințită pe 24 iunie 1461. După o îndelungată perioadă de anulare, practic, a semnificației și rostului liturgic, căzut în ruină și uitare peste o jumătate de secol, întregul ansamblu, refăcut, mărturisește har și dăruire în renașterea și păstrarea patrimoniului cultural: proiectul de restaurare este semnat de cunoscutul arhitect Călin Hoinărescu, fresca refăcută de pictorul Romeo Andronic. (Ruxandra Mihăilă)

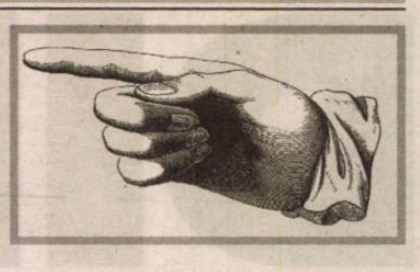

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Reforma Luther**
- **Euro**
- **Vinuri**
- **Stima de sine**
- **Cîrcoteli, cîrcotași**
- **Tăcerea**

album dilematic Sever Voinescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669

Revistă editată de: Adevărul holding

Publicație auditată de: BRAT

Tiraj: 8.700 + 3.956

Tipărit la Tipomedia

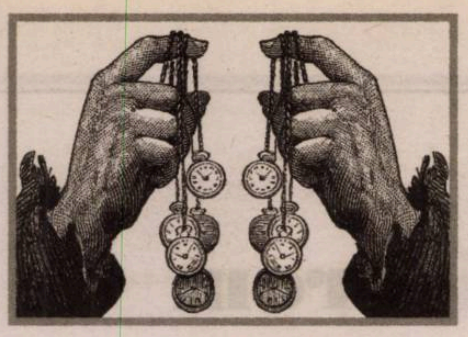

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Reflecții colaterale

■ Ion Caramitru, pe care (pre-senil) am uitat să-l menționez, în articolul de săptămîna trecută, printre cei invitați să participe la o întîlnire cu președintele Mitterrand, mi-a amintit deunăzi și un alt episod al „dialogului“ franco-român de-atunci. Cineva din tabăra autohtonă a îndrăznit să-l întrebe pe președintele Franței de ce s-a decis să ne viziteze tocmai în acel moment, după mineriada din iunie 1990, care scandalizase atîta lume (și din țară, și din străinătate). Gestul înaltului demnitar francez era resimțit drept o nepotrivită încercare de „a cauționa“ o guvernare care recursese la proceduri grav nedemocratice pentru a pune capăt demonstrației din Piața Universității. Dl Mitterrand a răspuns prompt: „Am venit pentru că sînt convins că în România s-a instaurat democrația!“. „Bine, dar mineriada?“, a insistat interlocutorul român. Vădit iritat, președintele a replicat: „N-o să-mi spuneți că aveți o mineriadă în fiecare zi!“. În fapt, mineriada din iunie 1990 n-a fost ultima. Dar François Mitterrand crezuse de cuviință să dea o mînă de ajutor noii guvernări, în măsura în care ea putea fi calificată drept „socialistă“ și, prin urmare, plauzibilă ca partener al „socialismului“ francez... Nu cred, totuși, că guvernanții postrevoluționari erau încîntați să fie identificați pe față cu socialismul european. Era prea devreme...

■ Cu ceva timp în urmă, o domnișoară foarte severă a descoperit un mai vechi text al meu în care, mai în glumă, mai în serios (mai curînd în glumă), mă declaram incomodat de obiceiul tot mai răspîndit al unor doamne de a-și botoxa (sau silicona, nu mi-e clară deosebirea) buzele. Mă plîngeam de un inconfort „tehnic“: cum se abordează „eficient“ o asemenea „instalație“? Hiperdimensionată, gura devine o *vietate* aparte: îți modifică zîmbetul, pronunția, fizionomia în general. Domnișoara cu pricina m-a certat prompt: fiecare are dreptul să facă ce vrea cu corpul lui! Sînt misogin (de ce nu mă leg și de tatuajele bărbaților?!). Și, dacă sînt misogin, am decăzut din calitatea de „intelectual“. Nu e de glumit! Fiecare face ce vrea cu corpul lui, dar n-ai voie să faci ce vrei cu mintea ta. N-ai voie să ai păreri neconforme! Să te exprimi „discriminatoriu“, să te legi de opțiunile altuia! OK! Nu intru în amănunte, dar protestez, totuși, împotriva acuzației de „misoginism“. Mi se pare nedreaptă. Eu cred, dimpotrivă, că misogine sînt fetele care își „potențează“, pe cale artificială, buzele, sînii sau fesele. Pentru că, prin asta, reduc feminitatea la simpla ei „funcție“ sexuală. A vedea în femeie un angrenaj „util“ erotic, de vreme ce pui accentul (ditamai accentul!) pe acele părți ale trupului său asociate împreunării, e, cred, a-i ofensa demnitatea, integritatea, complexitatea. Prin urmare, „misogin“ e mai curînd cineva care se comportă ca și cum femeile ar fi niște alcătuiri pe bază de buze, sîni și fese. Eu, unul, sînt convins că femeile sînt mult mai mult decît atît și că, deci, e jignitor să le reduci la componentele lor asociate plăcerii masculine. Pe scurt, să nu se supere domnișoara de la „cenzură“, eu nu numai că nu sînt misogin, dar sînt feminist! Eu cred că cine nu vede, cînd întîlnește o persoană de sex feminin, decît buze, sîni și fese nu pricepe nimic din splendoarea feminității. E drept, vinovăția unui asemenea ins e, parțial, scuzabilă, dacă asta – și numai asta – i se dă de văzut. Dinaintea etalării ostentative a unui *fragment,* privitorul focalizează spontan asupra *acelui* fragment. Dacă te identifici, emfatic, cu genunchii tăi, n-ai cum să protestezi cînd cineva te ia drept o simplă anexă a genunchilor proprii. La fel, dacă insiști să pui pe masă trei suplimente de „cărniță“, vei fi perceput și tratat ca atare. Feministul din mine se revoltă! Pe urmele lui Goethe: „Eternul Feminin ne înalță în tării!“. Nu ne dă brînci în sutien și în poală! Cît despre raportul dintre bărbat și femeie, îmi place să repet, mereu, vorba unui specialist – n-o să credeți! – în islamism: „Între bărbat și femeie există un raport de *superioritate reciprocă!*“. Și asta nu ține de buze, mușchi și chirurgie estetică...

■ Presă românească: cu litere de-o șchioapă, în *Evenimentul zilei* de sîmbăta trecută, citesc: „Băsescu a încălcat legea! Nici un avocat nu mai poate intervenі!“. Ca orice „băsist“ reciclat, deschid site-ul să descopăr anvergura catastrofei. Ce aflu? Că fostul președinte a aprins o țigară într-un restaurant de pe litoral și a fost amendat cu 500 de lei! E groasă, într-adevăr! Încă o asemenea abatere și țara se duce de rîpă!

■ ■ ■

Vintilă MIHĂILESCU

...@hai-hui.ro

Forumul Tradițiilor Creative

– E frumos, dar... la ce folosesc?... – o întreabă un vizitator pe doamna Zidaru, privind la minunatele straie din in și cînepă expuse de aceasta.

Dar chiar așa, la ce *folosesc* „tradițiile creative“? În primul rînd, la îmbogățit moștenirea, e simplu! Ceea ce s-a întîmplat tot timpul de-a lungul istoriei, dar atunci cînd „tradițiile“ riscă să „încremenească în proiect“, iar lumea este într-o tot mai rapidă prefacere, un plus sistematic de creativitate pare să fie necesar pentru a le (re)da viață în actualitate. Desigur, ca să ai ce să îmbogățești, trebuie, mai întîi, să păstrezi: *conservarea* și protejarea de „profanatorii patrimoniului“ sînt primul pas, indispensabil în acest demers. Și aici este însă nevoie de o minimă creativitate pentru a fi o moștenire cu rost, o conservare, și nu o confiscare de unii preoți prea zeloși ai cultului strămoșilor. Al doilea pas, complementar, este cel de *valorificare,* de în-zestrare a viitorului. Tradițiile nu au voie să devină un *cult* al trecutului, monopolizat de patrioții neo-„Cîntării României“, ci trebuie să fie o *cultură* vie, care crește din ea însăși.

În al doilea rînd: foloasele sînt mult mai multe, căci și tradițiile sînt mult mai diverse decît ne-am obișnuit să le catalogăm. Astfel, există, mai întîi de toate, moștenirea pămîntului. Creativitatea constă aici, în primul rînd, în a păstra și feri această „zestre a pămîntului“, cum o numea Nicolae Georgescu-Roegen, părintele bio-economiei, de „dăunătorii“ săi umani. Conservată, această zestre își arată apoi uriașul său potențial de foloase, de la bio-agricultură și industrii verzi la ecosistemul deltaic îngrijit de Delta-Craft și Asociația „Ivan Patzaichin“ sau cel al geoparcului UNESCO din Țara Hațegului, la banca de semințe țărănești a celor de la Eco Ruralis și Banca de Resurse Genetice Vegetale de la Suceava sau simplii „arbori bătrîni“ ocrotiți de Florin Ghenade. Un bun exemplu îl constituie și „tradițiile și tranzițiile finului“, păstorite de cei de la MȚR, sau Asociația Transhumanța: cea mai mare biodiversitate pastorală încă existentă în Europa poate alimenta apoi o mare diversitate de produse lactate încă neexploatată, dar și un *peisaj cultural al brînzei*, cum ar spune Bogdan Iancu. Ceea ce deschide alt capitol de foloase: cel al peisajelor culturale, al redescoperirii și reinvestirii locului și localului în bogăția lor culturală, economică și identitară. Mai departe, această refacere a localului permite gama tot mai largă de produse tradiționale, locale și/sau ecologice și modalități diverse de producere și valorificare a acestora, de la My Transylvania, care a reușit să impună zona Sibiului ca Regiune Gastronomică Europeană 2019, sau campaniile ADEPT în Tîrnave, la Deltaica în Deltă sau Carrefour în Cooperativa Vărăști de lîngă București și de aici înapoi la liceele agricole revitalizate ca *hub*-uri locale de dezvoltare de către World Vision, CRPE și Romanian-American Foundation.

Complementar, există evidenta moștenire istorică, pe bună dreptate regina balului, dar care este prea adesea ideologizată patriotard și redusă la popular și monumental. Or, există și tradiții urbane, tradiții industriale, tradiții intelectuale legate de valorificarea „zestrei pămîntului“, nu doar de „cultură înaltă“. Și, din nou, e bine ca această conservare să fie „creativă“, precum în cazul Palatului Cultural din Blaj, de pildă, și nu distructivă, ca în cazul cetăților de la Rîșnov sau Deva. În acest sens, „ghidurile pentru încadrarea în specificul local din mediul rural“ elaborate de grupul OAR Rural sînt de o extraordinară utilitate.

Urmează o uriașă moștenire de materialități, de la lutul devenit *cob* în clădirile Ilenei Mavrodin sau șindrila caselor lui Mihai Nuță la lîna celor de la Oaia Primordială și de aici la cînepa celor de la Mînecă din Cînepă sau Fabrica de uleiuri de cînepă de la Salonta, singura de acest gen din Europa. Evident, această moștenire merge mînă în mînă cu moștenirea unor tehnici artizanale. Preluate și adaptate, acestea pot depăși însă cu mult aplicațiile lor „tradiționale“: pot deveni, prin conlucrarea dintre meșteșugari locali și designeri, adevărate noi școli de meserii, *honest goods,* ca în proiectul *Pro Patrimonio,* o colecție cu rădăcini săsești, precum cea de la KraftMade, „semne cusute“, ca la Ileana Corduneanu, brîie inedite, ca acelea ale grupului Brîu pe brîu, ba chiar pot intra în plină eră digitală prin *„handmade by robots“* (mulțumim lui Dan Perjovschi pentru accesul la dreptul de autor pentru această edificatoare sintagmă) ai celor de la Sîmburi Digitali.

Toată această diversitate de tradiții creative în mers, care au generat deja sute și sute de proiecte realiste și realizate (cu greu, ce-i drept...), ar putea fi clasificată în trei mari direcții: a) *tradiții creative de produs* (opera unor creatori individuali sau instituționali, dedicată pieței); b) *tradiții creative de tehnici* (reanimarea unor *savoir-faire* pe cale de dispariție și utilizarea lor dincolo de produsele pentru care au fost destinate inițial) și c) *tradiții creative de comunitate* (pornite din comunitate și dezvoltate în, prin și pentru comunitate, cu intervenția bine temperată a unor experți externi). În ordinea foloaselor, ultima categorie este cea mai complexă – și este tot mai bine reprezentată: de la școli de vară dedicate familiarizării cu tehnici „tradiționale“ indispensabile renovărilor, dar și utile pentru diverse „inovații“, precum școlile de la Piscu, Bunești, Șona sau Țibănești, la mobilizarea comunitară urbană a celor de la Green Mogo(șoaia) sau a Mănășturului de către cei din Colectiv A, economia socială a celor de la Meșteshukar ButiQ sau, incipient, a Brutăriei sociale Mama-Pan și pînă la campaniile de *advocacy* inițiate de cei de la Fundația ADEPT sau Asociația „Ivan Patzaichin“. Toate acestea ilustrează – și transformă în realitate – un concept-lozincă: *ecologia patrimoniului*. Tradițiile creative sînt bune și binevenite în orice formă, începînd cu cele individuale și de piață. Dar ele se pot transforma în reale strategii de dezvoltare doar dacă privesc lucrurile în ansamblul lor, nu doar de la trecut și pînă la viitor, ci și de la natură la cultură, de la producție la piață, de la educație la legislație și, bineînțeles, de la conservare la valorificare. Încă relativ puține în prezent, dar crescînd exponențial în ultimii ani, aceste inițiative pot ajunge la o masă critică de natură să alimenteze un adevărat „proiect de țară“.

Am vorbit rîndul trecut despre „marele jaf postcomunist“. Iată acum și un exemplu de „mică restituire“. Defetismul chiar este lipsit de rost!...

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

■ ■ ■

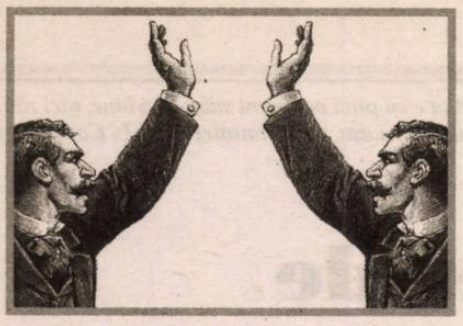

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Nu mai sînt activist rom

Monica stă în ghetou. O știu de nouă ani. M-a primit inițial cu multă neîncredere. Nu știa „ce dracului cauți prin ghetou, că pari sănătos la cap". Acum cîțiva ani, cînd s-a îmbolnăvit rău, am fost cu ea prin spitale. Spitale care nu o tratau pentru că era săracă și „cam țigancă". A stat vreo zece zile la terapie intensivă. Am ajutat cu tot ceea ce am putut și sînt tare bucuros că acum e bine.

Am angajat-o să mă ajute la curățenie. Face asta de cîțiva ani. Alex e fiul ei, un puști chinuit de cultura ghetoului. A rămas repetent de două ori și are o hepatită nenorocită, moștenită tot din ghetou. Are un supertalent pentru sport și de săptămîna trecută am reușit să-l conving să facă un curs de lemnărie. E îndemînatic foc și sper că o să fie bine. Monica duce în continuare o viață tare grea, deși s-au petrecut cîteva schimbări în bine în ultimii ani.

De dimineață, Monica a fost cam plîngăcioasă. Plîngăcioasă de bine. Era fericită că, la primele ore ale zilei, cei mai mulți puști din ghetou păreau dichisiți de școală. Și ea ne ajutase să le aranjăm ghiozdanele. Sînt peste 60 de copii în ghetou cu ghiozdane noi, cu încălțăminte nouă, cu treninguri noi. Mi-a mulțumit. Monica nu e obișnuită să mulțumească. I-am spus că sînt mulți oameni care m-au ajutat și că ar trebui să le mulțumească Simonei, Irinei, lui Emil, lui Vlad, Mădălinei – și lista e lungă. A zis că știe, dar că eu sînt fața lor în ghetou. Mi s-a cam pus un nod în gît.

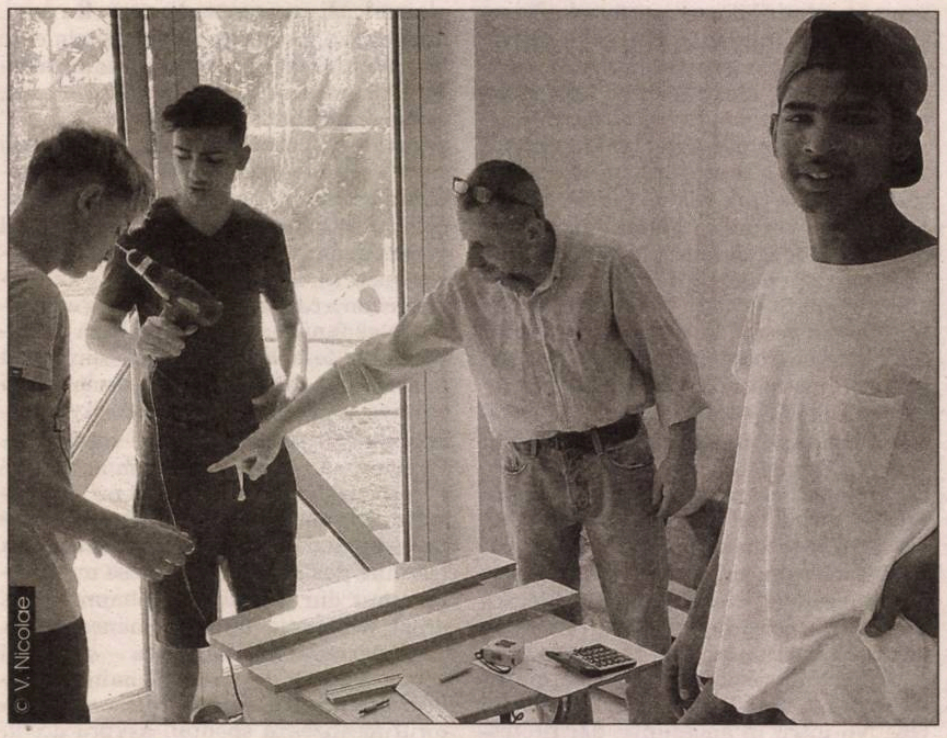

De cîteva zile vreau să scriu că nu mai sînt un activist rom. Să anunț cumva că mă despart de o perioadă tare lungă din viața mea. I-am vorbit ei despre asta. Așteptările și standardele care mi se cer ca activist rom m-au obosit. Mi s-au reproșat multe lucruri aiurea și nu am avut nici răbdarea și nici motivația să explic lucruri care mie mi se păreau în mod evident corecte. În ultimii ani, am început să fiu îngrijorat de turnura radical etnică a unei părți a mișcării rome. Sînt împotriva ideii de reprezentare printr-un partid etnic și nu mă regăsesc deloc nici în ideile, nici în reprezentanții Partidei Romilor și nici în majoritatea societății civile rome. În fapt, sînt în strident dezacord cu zdrobitoarea majoritate.

Mi s-a spus în repetate rînduri că opoziția mea deschisă față de diverși oameni politici la putere vine în dezacord cu „interesele romilor". Nu m-am gîndit niciodată că ceea ce scriu ar putea fi împotriva romilor, dar, auzind același mesaj în mod repetat, încep să cred că nu sînt potrivit, cu adevărat, să fiu activist rom. Am descoperit de-a lungul anilor că am mult mai multe în comun cu tot felul de oameni în comparație cu ceea ce am în comun cu activiștii romi. Că rasismul nu este o chestiune limitată a majorității și că nu sînt deloc potrivit culturii organizaționale predominante în societatea civilă romă. Nu regret deloc anii petrecuți încercînd să schimb ceva în comunitățile de romi. Am întîlnit o mulțime de oameni extraordinari și am avut experiențe pe care nu le-aș schimba pentru nimic în lume. Planurile mele sînt să continuu să scriu tot ce îmi trece prin cap. Și să fac ceea ce vreau fără însă a-mi asuma o responsabilitate colectivă.

I-am spus Monicăi că nu mai vreau să fiu activist rom și că o să rămîn doar un român rom. A rîs. Mi-a arătat o poză cu puștii din ghetou mergînd spre școală, făcută cu telefonul ei. E convinsă că lor nu le pasă deloc de asta și că la anul o să îmi arate o poză similară. M-a luat în brațe și m-a pupat pe obraji.

Nu mai sînt activist rom, dar asta nu schimbă nimic din ceea ce sînt sau încerc să fac. Și sînt foarte fericit că, în ghetou, sînt fața unor oameni foarte faini, marea lor majoritate neromi. Așa că o să fiu activistul lor.

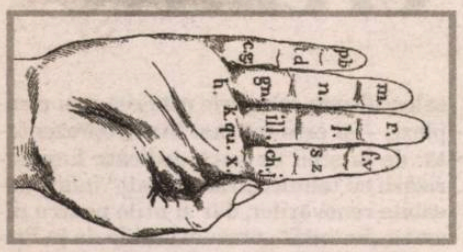

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

O examinare riguroasă

În luna septembrie a fiecărui an, coordonatorii de doctorate de prin universitățile patriei intră într-o alertă extrem de obositoare, legată de momentul admiterii de noi studenți în școlile doctorale. Acești „îndrumători" (cum li se spune îndeobște) de cercetare la cel mai înalt nivel academic (sau, în fine, segmentul lor scrupulos, pe care eu, *note bene,* îl bănuiesc/nădăjduiesc a fi foarte larg!) sînt acum consumați de teribile dileme. Am ales oare bine, nu voi fi cumva dezamăgit, n-am nedreptățit pe unul, din entuziasm eronat, în dauna altuia, n-am fost neatent pe parcursul selecției (ș.a.m.d.)? Bieții oameni își pun necontenit astfel de întrebări, știind că răspunsurile vor veni mult mai tîrziu și, din nefericire, destul de frecvent, le vor confirma atunci temerile inițiale. Provin, la rîndul meu, din catagoria în cauză – a „dilematicilor" universitari de toamnă, cum ar veni –, iar, recent, m-am aventurat în mărturisirea angoaselor proprii unui confrate ceva mai bătrîn (și, implicit, mai experimentat), Laurian Brostan pe numele său. M-am plîns că CV-urile și foile matricole ale candidaților, prestația lor din interiorul examenului de selecție, precum și faptul că pe unii îi cunosc de la licență, masterat ori chiar de la ambele nu mai constituie pentru mine – cel puțin din practica dobîndită într-un deceniu (deja!) de „îndrumare" – garanții absolute ale ducerii la bun sfîrșit, din partea cuiva, a unui program doctoral extrem de solicitant. Mi-e frică mereu să nu derapez, optînd pentru cineva și, după legea vaselor comunicante, respingînd pe altcineva poate mai înzestrat pentru cercetare, dar ineficient în „a-și vinde" bine imaginea intelectuală.

Laurian a izbucnit într-un rîs zgomotos, cu accente dojenitoare: „Vezi finalmente, bătrîne, pe pielea ta, cît de mult ai greșit că ai amînat atîta vreme să-ți deschizi un cont pe Facebook! Te-am bătut la cap ani de zile să intri în rîndul lumii, însă tu mimai intelectualitatea subțire, care nu se atinge de mîzga vulgului!" Am încercat, timid, să protestez, dar colegul nu mi-a permis, continuîndu-și demonstrația: „Uite, eu, ca vechi combatant pe frontul Facebook, nu mai am, de peste o decadă, asemenea probleme. Recunosc, e ceva muncă la mijloc, însă rezultatele rămîn spectaculoase. Iau de la secretariat, la debutul fiecărui semestru, numele studenților cu care urmează să lucrez. Îi caut, pe rînd, în rețeaua de socializare și le solicit prietenia (inclusiv celor pe care îi cheamă la fel și care nu am certitudinea că îmi vor fi, cu adevărat, studenți – o amiciție în plus nu strică totuși niciodată: așa am și ajuns, în prezent, la peste cinci mii de *friends!).* Îți dai seama că (aproape) toți mă acceptă instantaneu – pînă la urmă, sînt proful pe care l-au văzut *trecut* în orar la grupa lor! Dacă nu mă acceptă (cazuri rare) sau nu apar pe Facebook, e OK – i-am și pus pe lista neagră, a viitorilor *respinși* așa-zicînd. După aceea, încep să le studiez meticulos *cronologiile,* istoricul postărilor, fotografiile, comentariile, *background*-ul etc. Întocmesc, pentru fiecare, un mic dosărel electronic, *i.e.* o fișă tipologică, un profil mental, așa cum le deduc eu a fi din respectivele materiale – și, crede-mă pe cuvînt, nu dau greș niciodată, identitatea reală a insului iese, pe Facebook, precum untdelemnul la suprafața apei! *In Facebook veritas,* dacă îmi permiți jocul!"

Am convingerea nezdruncinată că la început era Facebook-ul.

Profesorul își reluă demonstrația după o scurtă pauză de respirație: „Arhiva creată devine pentru mine principalul instrument profesional. O folosesc fără oprire – și la stabilirea notelor din perioada licenței și masteratului, și la acceptarea coordonării (ori nu!) a lucrărilor de gradul întîi, și la oportunitatea răspunsului (ori nu!) la anumite e-mail-uri venite de la studenți, și la..., la *tot*, omule... Ce mai, am convingerea nezdruncinată că la început era Facebook-ul, și Facebook-ul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Facebook-ul! Facebook-ul este *viață,* bătrîne, autenticitatea ființării noastre, după care omenirea a jinduit milenii întregi... Mă rog, să lăsăm asta, întrucît pe tine te interesează admiterea la doctorat. Cum procedez? Păi, mă orientez după încadrarea indivizilor în grupurile tipologice, creionate, repet, după studierea atentă a *cronologiilor* lor: șmecheri, perverși, cinici, naivi, superficiali, dezaxați, leneși, bădărani, amețiți, turbați..." „Stop! Stop!", am strigat îngrozit. „Cum îți extragi discipolii din astfel de categorii?" Profesorul se întristă. „Acesta-i singurul dezavantaj al Facebook-ului, admit! Îi ruinează, într-adevăr, pe apartenenți. În ce mă privește, efectul a ajuns dezastruos – *n-am mai primit nici un doctorand de zece ani!* Îmi sună neîncetat, în cap, o frază pe care am citit-o chiar în rețea: *înainte de Facebook, numai familia ta știa că ești idiot, acum știe toată lumea!* Sufăr ca un cîine, Codrine, deoarece trăiesc adîncit în tembelism. Facebook-ul mi-a demonstrat-o: *toți sînt niște prostani!",* a conchis Brostan.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

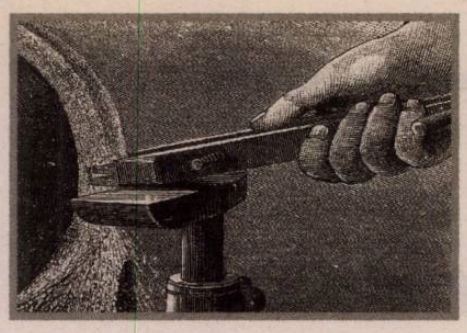

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Atenție la Barcelona!

La prima vedere, confruntarea dintre Barcelona și Madrid pe tema independenței Cataloniei pare un subiect de importanță locală și departe de prioritățile regiunii noastre. S-ar putea să ne înșelăm. Consultarea populară, pregătită de coaliția de guvernămînt pro-independentistă de la Barcelona, pentru ziua de 1 octombrie, a fost declarată ilegală de către guvernul de la Madrid. Dar acest aspect nu pare deloc să potolească entuziasmul naționaliștilor catalani. Mai mult: situația mai degrabă îi va putea determina pe unii dintre moderați să rămînă departe de urne, evitînd astfel o confruntare cu Madridul, fie ea și de natură simbolică. În schimb, îi va încuraja pe radicalii pro-independentiști să vină în număr mare pentru a face frondă împotriva puterii centrale.

Ziarul britanic *The Guardian* publica zilele trecute un sondaj potrivit căruia, la o participare de 50%, proporția voturilor „da" s-ar putea ridica la 72%. Nimeni, în afara guvernării catalane, nu poate spune în acest moment cu certitudine că referendumul va avea loc. Și dacă, totuși, acesta se va desfășura, cum-necum, și va consfinți o victorie, fie și la limită, a opțiunii pro-independență?

Opțiunile Madridului nu sînt foarte multe, iar folosirea forței este chiar ultima dintre acestea. Pe de o parte, din cauza riscului destabilizării unei provincii care contribuie mult la produsul intern brut spaniol. Catalonia reprezintă doar 6% din teritoriul țării și 16% din populația sa, dar înseamnă 20% din PIB, un sfert din exporturi și peste jumătate din *start-up*-urile din 2016. În cazul unei intervenții în forță, dinamismul și creativitatea Barcelonei și a împrejurimilor ar avea mult de suferit, cu consecințe asupra întregii economii spaniole. Acolo unde soldații bat pas de defilare, oamenii creativi își fac bagajele.

Pe de altă parte, o altă mare problemă ține de istorie și de simbolistică. O intervenție dură a Madridului va aduce aminte de vremurile terifiante ale războiului civil, atunci cînd Barcelona rămăsese ultimul mare bastion al rezistenței republicane în fața trupelor regimului franchist. Dictatura franchistă a luat sfîrșit acum 42 de ani. De atunci, societatea spaniolă a căutat să uite ororile războiului civil și traumele generate de un regim tiranic. Dar în ce măsură politica uitării deliberate chiar a funcționat? Cine poate garanta că demonii trecutului nu vor fi reînviați, așa cum, iată, pare să fie la modă în întreaga Europă?

Se pune apoi întrebarea cum poți da viață astăzi unui proiect de independență, într-o lume a interdependențelor. Care vor fi atributele și atuurile unei independențe catalane, în afară de cele ce țin de mîndria națională? Nu că aceasta ar trebui subestimată, dar nici nu-i cazul să-i dăm o importanță mai mare decît ar permite realitățile lumii zilelor noastre.

Barcelona este astăzi Londra Mediteranei – un statut dobîndit în cîteva decenii, grație deschiderilor oferite de libertățile pe care e constituită Uniunea Europeană și profitînd din plin de fenomenul globalizării. Înainte de a fi un mare oraș al Spaniei și, eventual, viitoarea capitală a Cataloniei independente, Barcelona este un oraș al lumii, un spațiu al diversității, un amestec de culturi și națiuni care contribuie la creativitatea extraordinară a acestei metropole și îi dau un dinamism aparte.

Închiderea în sine, presupusă de orice proiect naționalist, nu va face bine Barcelonei. Poate Catalonia va avea de cîștigat de pe urma stopării fluxurilor financiare către guvernul central de la Madrid. Dar motorul ei economic și financiar ar putea pierde cu mult mai mult de pe urma ruperii legăturilor cu Europa și cu lumea. Fiindcă, să nu ne facem iluzii, apartenența unei Catalonii independente la Uniunea Europeană va deveni un subiect extrem de sensibil.

Guvernanții de la Barcelona spun că vor adera aproape imediat și nu va fi nevoie să renunțe la utilizarea monedei euro, din moment ce provincia are un PIB mai mare decît al Greciei și aproximativ egal cu cel al Finlandei. Cu alte cuvinte, Europa nu-și poate permite să lase pe dinafară un asemenea membru.

Politic vorbind, un nou venit trebuie acceptat în Uniune de către fiecare stat membru. Despre eventuala poziție a Madridului nici nu mai e cazul să discutăm, dar Spania nu va fi singura în situația de a închide ușa în nas Barcelonei. I se pot alătura și alte state membre, confruntate la rîndul lor cu mișcări centrifuge de mai mare sau mai mică amploare. De ce ar vota Belgia, de exemplu, apartenența la Uniune a unei provincii separatiste? Apropo: care ar fi poziția României într-un eventual dosar catalan? Iar situația este cu atît mai complicată cu cît, pînă acum, Madridul nu a înțeles să se situeze pe alte poziții decît cele de forță și nu a încercat să ofere ceva la schimb catalanilor.

Uniunea Europeană a sprijinit poziția Madridului, însă cu discreție – o neimplicare foarte asemănătoare cu aceea din perioada premergătoare Brexitului. Sfătuit astfel și de activiștii pro-rămînere din Regatul Unit, Bruxelles-ul s-a ținut departe de dezbaterile britanice. Urmările sînt cunoscute.

E greu de estimat astăzi cum va arăta ziua de 1 octombrie, dar un lucru e cert: coaliția pro-independență de la Barcelona nu se va recunoaște înfrîntă. Tăvălugul pare să se fi pornit, cu consecințe greu de estimat.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

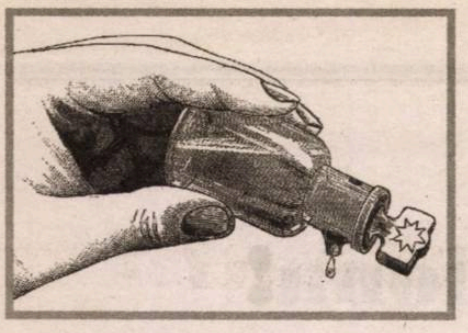

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Fezandare, frăgezire

Există în limba română o serie destul de bogată de metafore care descriu relațiile dintre oameni prin imagini specifice bucătăriei, utilizînd termeni din vocabularul culinar. Astfel, omul e *pisat* de cereri sau *tocat (mărunt)* de insistențe și reproșuri; așteptările îl *pun pe jar,* iar amînările îl *fierb (în suc propriu)*. E *măcinat* de griji, *fiert* de supărare, *opărit* de cîte o jignire. S-a *ars* sau s-a *fript* cu o afacere, a fost *jumulit* de un escroc. În genere, în ipostaza nu tocmai confortabilă de preparat culinar, insul se află la cheremul altora, gata să fie *mîncat* de viu.

În acest context, nu e de mirare că și verbul *a fezanda* a căpătat în română noi sensuri morale și psihologice. Verbul e un franțuzism care rezistă foarte bine în limbajul culinar, fiind înregistrat ca atare în dicționarele generale: „a suptune carnea vînată procesului de fezandare"; (reflexiv, despre carnea vînată) „a căpăta frăgezime și un anumit gust în urma fezandării"; *fezandare* – „proces de frăgezire a cărnii de vînat prin menținerea la o temperatură scăzută sau prin expunere la vînt timp de cîteva zile" (DEX). Rezistă le fel de bine și în registrul colocvial, în diferite accepții metaforice: „fusesem lăsat *să mă fezandez* în suc propriu, tamponîndu-mi cu apă de plumb vînătăile cîștigate" (Ion D. Sîrbu, *Adio Europa);* „Îi *fezandează* Corona, noi doar îi punem la fript" (despre fotbaliști, gsp.ro). Sensurile verbului, decodabile din context, variază: de la acțiunea violentă și negativă („a bate": „țăranii îi *fezandează* cu 7-8 bice pe spate. Cei mici se cuminţesc imediat ce văd ce pătimesc cei de la *fezandat",* tpu.ro), pînă la influența mai subtilă și chiar pozitivă, de transformare („iată cum cărțile bune te fezandează, te schimbă", citestesiaplica.ro). Din context se poate deduce că *fezandarea* se obține uneori prin șantaj – „Cum îl *fezandează* pseudojurnalistul M.P. pe omul de afaceri I.B." (ziardecluj.ro), iar de cele mai multe ori e pură pisălogeală cu scop persuasiv: „o gașcă de fete o fezandează că are probleme și-i cer 400 de lei ca să-i facă ochelari" (facebook.com); „cred că iar se fezandează opinia publică pentru niște ample proiecte imobiliare prin zonă" (ziare.com). O construcție ca *a o fezanda* este specifică registrului argotic și familiar: „stau și *o fezandez* pe la munci" (bascalie.ro).

Au căpătat sensuri metaforice și glumețe.

Sensurile colocviale (neînregistrate de dicționarele noastre) par să se fi dezvoltat în română, independent de cele din limba de origine. În franceză, verbul *faisander* are, pe lîngă sensul de bază culinar-vînătoresc, alte sensuri figurate: „a corupe", „a păcăli", reflexiv – „a îmbătrîni" *(Trésor de la langue française informatisé).* Participiul *faisandé* se folosește cu înțelesurile figurate „îmbătrînit", „alterat fizic", „corupt din punct de vedere moral". De fapt, acestea erau și primele sensuri preluate în română direct din franceză, acum un secol: în *Realitatea ilustrată* se vorbea de „idolul... elevelor, deși cam *fezandat"* (2 iulie 1931), în *Furnica,* despre „ceva grav, solemn, venerabil, ba chiar *„«fezandat»,* ca să întrebuințez un termen de bucătărie" (10 iunie 1910); „din cauza excesivei călduri pasagerii [CFR] or să se *«fezandeze»* cu toți" *(Furnica,* 23 iulie 1909); o doamnă era îngrijorată de semnele bătrîneții: „am început *să mă cam fezandez"* (Tudor Mușatescu, *Sosesc deseară,* comedie, 1934). Sensul apropiat de cel din franceză nu a dispărut cu totul; vorbind despre muzica ascultată în tinerețe, acum cîteva decenii, cineva precizează: „așa cum bine ne amintim, cei mai *fezandați..."* (timpul.info).

A fezanda și familia sa lexicală au căpătat sensuri metaforice și glumețe similare celor dobîndite de sinonimele parțiale (cu sens mai larg) *a frăgezi, frăgezit, frăgezire. Frăgezirea* este o metaforă și mai transparentă, amuzantă prin contrastul dintre sensul de bază pozitiv și sensurile figurate predominant negative. Și înțelesurile *frăgezirii* variază în funcție de context, de la bătaie pînă la presiune psihologică și persuadare: „ea trebuie educată «filosofic», *frăgezită* cu varga și nuiaua" (litero-mania.com); „DNA a cerut arestarea preventivă a deputatului I.O. pentru infracțiunile trafic de influență și complicitate la abuz în serviciu, spre *frăgezire* și aducere-aminte" (kmkz.ro); „în scurt timp vei intra la frăgezit. Vei fi criticat, jignit, iar dacă nu-ți găsesc nimic, se vor lega de familie!" (gsp.ro). Recent, termenul a fost folosit și în context politic: „Planul liderului PNL pentru *«frăgezirea»* majorității"; *„să frăgezim* majoritatea parlamentară, să ducem lucrurile fie spre formarea unui nou Guvern, fie spre alegeri anticipate" (evz.ro).

Față de *fezandare* (predominant psihologică), *frăgezirea* pare să se specializeze pentru acțiuni mai concrete, în special în desemnarea glumeață a bătăii, ca înlocuitor mai expresiv al vechilor metafore ale „ameliorării": *cîrpirea* și *altoirea*.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

GULLIVER DELTA RESORT
DIAMANTI www.diamanti.ro
DILEMA VECHE

CÎȘTIGĂTORII CAMPANIEI DE ABONARE
„Aboneaza-te la Dilema veche" – VARA 2017

Cîștigători SEJUR DELTA DUNĂRII

1. VLAD VASILICA – BUCUREȘTI
2. DOGARU DOREL VALENTIN – BRAȘOV
3. ALDEA RODICA – IAȘI

Cîștigători SERVIETĂ DE PIELE

1. STANICĂ ADRIAN – BUCUREȘTI
2. DOBRICĂ IULIANA – BUCUREȘTI
3. IONESCU LIANA – BUCUREȘTI
4. MANOLACHE IONEL – BACĂU
5. BUHU VLAD – IAȘI
6. DIACONESCU ANDREI – BUCUREȘTI
7. MAFTEI CĂTĂLIN – CHICEREA, JUD. IAȘI
8. BRAUNSTEIN SERGIU – IAȘI
9. CISMAS IOAN – TÎRGU-MUREȘ, JUD. MUREȘ
10. PFA DAN CANDEA MARIA – CLUJ NAPOCA, JUD. CLUJ

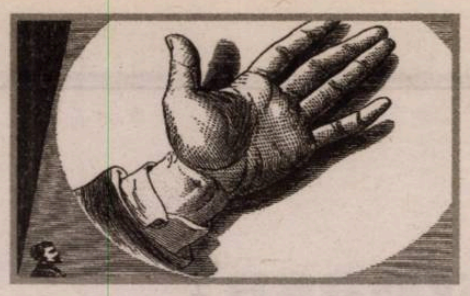

Adina POPESCU

portrete din mers

Sarajevo (II) – realități paralele

În ultima zi la Sarajevo, chiar înainte de a pleca, am vizitat Muzeul genocidului și al crimelor împotriva umanității. Reperasem muzeul cu o zi în urmă, chiar pe strada principală din centrul istoric, văzusem un indicator plasat discret, la fel de „discrete" sînt urmele de gloanțe de pe zidurile caselor. Pentru că orașul m-a sedus încă din primele minute petrecute aici (așa cum am povestit în articolul meu anterior) cu farmecul său aparte și cu amestecul său de culturi, dar și prin forța cu care și-a revenit la viață după război, am simțit ca pe un fel de datorie să aflu mai multe despre trecutul său recent și să nu-i ignor suferințele. De obicei, turiștii vin și pleacă și iau contact doar cu o suprafață a lucrurilor. Mai mult decît atît, pe noi, românii, nu prea ne interesează ce se întîmplă dincolo de „ograda" noastră, în țările vecine, iar vecinătatea se rezumă de cele mai mule ori la granițe pe care le traversăm în drumul nostru spre Vest. Nu ne dăm seama că avem ce învăța unii de la ceilalți. Asediul orașului Sarajevo a fost cel mai lung asediu al unui oraș european din istoria modernă, a durat de trei ori mai mult decît asediul Stalingradului și cu un an mai mult decît cel al Leningradului. Forțele sîrbe ale Republicii Srpska și armata iugoslavă au asediat Sarajevo de la 5 aprilie 1992 pînă la 29 februarie 1996, au murit peste 11.000 de oameni, dintre care 1500 de copii.

Muzeul este unul particular – ni se spune chiar la intrare –, realizat fără nici un fel de contribuție sau de sprijin din partea statului bosniac. Plăcuța cu numele republicii era stropită cu vopsea roșie. A urmat o călătorie de două ore pe un drum pustiu care șerpuia printre niște munți fabuloși, sălbatici și împăduriți, care îmi aminteau pe undeva de Apusenii noștri. Sate puține, printre care și unul care se numea Rumunija, oameni și mai puțini pe la porți, senzația de țară nelocuită. Pentru că mai aveam niște mărci bosniace, ne-am gîndit să ne oprim undeva ca să bem o cafea, deși nu prea aveam unde. În cele din urmă am dat peste o coșmelie din bîrne care părea un soi de han, pentru că avea două mese de lemn în fața intrării. Am oprit și ne-a întîmpinat un sîrb pe la 60 de ani, probabil proprietarul locului. Înăuntru, polițiștii locali își luau masa de prînz, cu fripturi și roșii proaspete din grădină, așa că ne-am simțit în siguranță. Sîrbul era un personaj – un look de luptător de gherilă ieșit la pensie sau de rocker puriu, fără dinți, dar cu plete albe și cu o bandană roșie, destul de beat și de euforic. Nu știa o boabă engleză și nici o altă limbă în afară de sîrbă, însă ne-am înțeles prin semne și puținele cuvinte similare din limbile noastre. De unde sîntem? România. Un zîmbet mare i s-a lățit pe chip. Românii și sîrbii sînt prieteni! Imediat ne-am trezit cu niște beri în față și am dat noroc. Apoi am încercat să încropim o conversație absurdă, folosindu-se fiecare de reperele pe care le știa. Ceaușescu, Tito, Hagi, comunism. Prieteni, ce mai! Sîrbul s-a străduit să ne explice părerea lui: Ceaușescu și Tito au fost extremiști. Am fost total de acord cu el. Un alt rînd de beri a apărut pe masă. Am trecut la discuții mai serioase – românii și sîrbii sînt ortodocși. Pravoslavnic! – a exclamat sîrbul fericit și și-a făcut o cruce mare. Deci, și mai prieteni. A dispărut în casă, de unde s-a întors cu niște carne friptă și cu roșii, de la polițiști, și ne-a invitat să mîncăm „gratis". Apoi ne-a făcut cadou o fotografie cu reproducerea unei icoane făcătoare de minuni, ne-am lămurit noi cu greu. Sîrbul a lăcrimat un pic: „Pravoslavnic, prieteni… musulmanski, pac, pac, pac!" (îndrepta o pușcă imaginară spre dușmani invizibili), tot repeta el, am priceput mesajul și n-am simțit nevoia să-l contrazicem, n-ar fi priceput nimic și n-ar fi avut nici un rost. Apoi ne-a invitat în casă ca să îi vedem colecția de fotografii. Pe un perete trona portretul generalului Ratko Mladici (criminal de război), idolul său, o fotografie cu echipa națională de fotbal a Serbiei și o alta cu sîrbul nostru, cu vreo 25 de ani mai tînăr, într-o trupă de băieți, înarmați pînă în dinți cu niște puști Kalașnikov, voioși și puși pe fapte mari. Mi-am dat seama dintr-odată că am nimerit într-o realitate paralelă cu cea pe care tocmai o părăsiserăm, în Muzeul genocidului și al crimelor împotriva umanității, aflat la doar o sută de kilometri distanță. Însă nu distanțele contează aici, ci schimbarea de perspectivă, „adevărul" pe care fiecare îl deține și relativizarea acestuia. Pentru noi, niște turiști români rătăciți în Republica Srpska, sîrbul a fost un om bun – ne-a primit cu prietenie, ne-a ospătat pe gratis, ne-a făcut cadou icoane, ne-a îmbrățișat la plecare. Același sîrb și alții ca el i-au omorît pe copiii nevinovați de la Sarajevo. Pentru că a crezut în „adevărul" lui. Iată cum, într-o lume post-adevăr, lucrurile se pot inversa pînă la absurd, iar binele și răul devin la rîndul lor relative. În Bosnia acum e pace (o pace relativă, desigur), puștile Kalașnikov au fost îngropate în fundul curții, morții de la Sarajevo nu mai pot vorbi. Iar noi, ceilalți, nu putem face mai mult pentru ei decît să-i plîngem și să le aducem un omagiu. Și să încercăm să ținem răul la distanță, pentru ca astfel de lucruri cumplite să nu se mai întîmple. Dar care este răul? Cum îl putem identifica? De unde vine el, de fapt?

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Eu n-aveam ou decît rar și niciodată la școală

Nu spune mare lucru. Pînă-ntr-un leu. Dar ai toată „școlaritatea" mea. E de cumpărat c-o omletă. Cînd am fost eu la școală, însă, oul era valoare. Cine avea ou era șerif, era supra-erou. Eu n-aveam ou decît rar și niciodată la școală. Eram lipit, dar n-aveam ou. N-aveam cum să ies din lipeala aia de lume a mea, fiindcă ouă se făceau, dar nu puteam să schimb nimic din lumea mea. Nici un cotcodac nu puteam spune. Era o lume dincolo de geana de astăzi, de conflicte, de minorități, de sensibilități, de proceduri. Era lumea mea. De care nu știam prea multe, dar aveam destule cît să mi-o construiesc. Aveam mamă, tată, minte puțină și, mai ales, bunici. În lumea aceasta a mea, omleta era rară. Presupunea un ou, și ăla bătut, schilodit, lovit sub brăcinari, sau chiar două ouă, gemene, distruse. Creșteam cu omleta altora, sub oblăduirea, mirosul îngrozitor al omletei altora. Cred că atunci am avut o cogniție, am despărțit albușul de gălbenuș. Nu eram invidios pe cel cu oul, nu am declanșat gherile ouate, nu, pur și simplu am simțit că n-am orgolii nemăsurate, că-l înghit pe celălalt. Am trecut dincolo de burtă, de mătăraia care cerea și am mers mai departe, în lumea spiritului și acolo m-am confruntat cu mine, foarte puțin. M-am dus așa, fără ou și gînd prin capul meu, și mi-am dat seama că sînt brînză, n-am ură, n-am bîrfă, n-am răutate în mine. Față de omletist. În lumea aia, îngustă, era ușor să omletești pe cineva. Eu n-am făcut-o. Mi-am adus aminte de leul meu de aur, din două ouă, de omletă, acum, cu începutul de an. Pentru mine școala miroase a omletă. Nu eu aduceam omletă în pîine și ziar, nu eu, ci colegi de-ai mei. Pînă-n clasa a treia, a omletă a mirosit școala. Apoi, printr-a patra, școala mea a avut aroma Irinei, o negricioasă cu codițe. Nici pentru ea n-am pornit gherile. Pentru că n-a știut mare lucru. Dar mi-a fost mai bine cu aromă de Irină decît cu omletă. În lumea mea, construită din senzații, costurile sînt minime. E ieftin să fugi cu capul. Omleta m-a testat asupra orgoliului nemăsurat. N-aveam. Nemăsurat. Lumea mea din coajă de ou se-nvîrtea în bucătăria mamei, or ea folosea ouăle pentru chestii mai nobile: prăjituri cu creme de mă-nvîrteam ca oul fierbinte, proaspăt scos de sub cloșcă, în paiele fierbinți. Mirat că există pe-o altă lume. Așa că am crescut cu aromele mamei și cu prăjiturile ei. Și de-aia omleta greoaie, uleioasă, scoasă din ghiozdan la pauza mare, nu m-a înfrînt, m-a întărit. Mi-a dat probleme de conștiință. Aromele de prăjituri și de puștoaice, la vîrsta aceea, a primelor zile, primilor ani de școală, îmi construiau imaginarul.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Nadal e Terminator?

Au, au, au! Atenție cu vorbele astea grele, cu insinuările fără noimă! Nadal e un pur produs al unei concept nou despre sport. Un campion, azi, mai ales unul de genul lui, nu mai e doar un sportiv. E un pic din toate. Un pic sportiv, un pic soldat, un pic mai mult om de afaceri, e și actor de reclame, e un *trendsetter,* e rudă și cu Superman, care i-o fi dat din kriptonita lui pe furiș, să nu știe nimeni (aici putem face cu ochiul). E și un muncitor într-o mină de aur, care sapă, sapă la nesfîrșit, ca un sclav al lui însuși și al nostru. Un mare campion e ca un criminal în serie, nu se poate opri și face totul ca succesul lui să dureze. Cu orice preț? Dar ce mai înseamnă asta astăzi? Care mai e reperul moral? Del Moral? Doctorul Del Moral? Cînd te uiți la Nadal nu mai vezi un pămîntean, dar așa se zicea și despre Eddy Merckx sau despre Carl Lewis. Vezi un tip care stă imediat sub cer și pe care toate hoardele din cele patru zări îl asediează. *Picture that!* Așa, exact, un maaaare campion mai e ceva, foarte important. Vorbind despre el trebuie să ne referim la geniu. În sensul că e un genist. Un umblător prin cîmpuri de mine. El poate ajunge sau nu la capăt fără să sară în aer. Pentru cei care reușesc să scape nevătămați, întregi la minte și la dosar, ar trebui să se mai instituie un premiu. O medalie mai tare decît toate. O decorație a supraviețuitorilor, căci asta sînt de fapt supereroii zilelor noastre. Niște trecuți prin foc și sabie și – incredibil! – ajunși la final în sunet de trompete. Padaaaam! Imposibil pentru noi a înțelege. Imposibil a pricepe cum și în ce fel e cu viața lor. Cum de pot cîștiga o căruță de turnee de Mare Șlem cînd nouă ne e greu să cărăm și un bax de apă pînă în casă. „Nu mă deranjează că pune multe mingi pe linie, mă deranjează că ajunge la aproape toate mingiile după ore în șir de joc", mi-a zis un prieten comentator de tenis. Așa că, da, cel puțin pentru mine, Nadal e un Terminator. Omul ăsta mă termină…

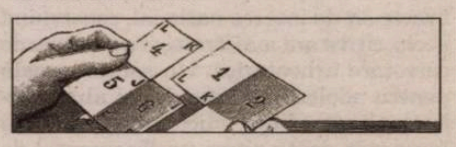

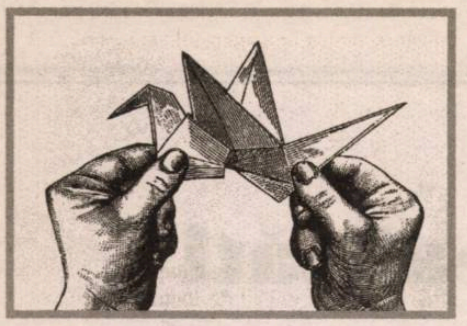

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Unde se ducea țestoasa?

■ Anul trecut, cînd navigam prin mările Greciei, departe de orice țărm, am văzut o broască țestoasă cam cît un lighean. Înota într-un ritm susținut în direcția Atenei. Trebuie să spun că, de atunci, broasca aia nu-mi mai iese din minte. Unde se ducea ea oare, cu atîta hotărîre? Ce treburi importante o mînau așa de tare înspre un anume loc numai de ea știut, din marea cea largă? Noi, la bord, aveam tot felul de hărți și aparate fără de care nu ne-am prea fi descurcat. Sub simpla ei carapace, ea părea perfect orientată. Sigur, se spune că țestoasele trăiesc foarte mult, că sînt înțelepte. Și la mărimea celei despre care vorbesc, nu ți-o puteai imagina decît foarte bătrînă. Avea experiență de viață. În constanța mișcării ei, părea că pînă la urmă poate birui orice distanță. Ahile n-ar fi avut într-adevăr nici o șansă să se pună cu ea. Cu atît mai mult cu cît era foarte clar că ființa noastră nu voia să bată vreun record, nu era conștientă că e privită, nu înota ca să se afle în treabă și nici de plăcere (așa cum, de exemplu, navigam noi cu yachtul). La ea era vorba de un fel de rutină. Își îndeplinea o datorie naturală. Părea un fel de navetă, în orice caz o treabă pe care o făcea în mod consecvent. Poate că se ducea să-și hrănească puii sau, de ce nu, să aibă grijă de nepoți... Și nu ne-ar fi mirat deloc dacă de înotătoarele ei, aparent neajutorate, am fi văzut atîrnate niște sacoșe cu merinde. Mi-aș fi dorit să pot sta de vorbă cu acea venerabilă țestoasă.

■ Undeva pe coasta Peloponezului, într-un mic colț de rai liniștit și plin de soare, am intrat în vorbă cu o chelneriță din România. Vorbea cu accent ardelenesc. Era din Bistrița, angajată acolo, în sudul Greciei, de mai multe veri, printr-o firmă. Remarca frumusețea locului, dar nu părea că s-ar simți prea în largul ei. Ne-a mărturisit că nu prea înțelege, nici după atîta timp, cum de-a ajuns ea într-un așa capăt de lume. Ne aflam la mai puțin de două sute de kilometri de antica și veșnic agitata Atenă și cam la aceeași distanță, nu foarte mare, de Delfi, adică de faimosul Omphalos, buricul lumii. Și totuși senzația ei (nu mult diferită de a noastră) era că ne aflam la capătul lumii. Am încercat să-i sugerez că, pentru oamenii de acolo, mai degrabă Bistrița ar fi la capătul lumii (și ar fi avut și ceva mai multe argumente pentru asta). Argonauții s-au dus „la capătul lumii" în căutarea lînii de aur și nici măcar n-au ajuns pînă la Bistrița. Înțelegînd ce-i spun, chelnerița s-a zburlit: „Nu, nu, ăsta-i capătul lumii. Eu așa îl văd." Privind în jur, m-am întrebat atunci ce anume face ca un loc să pară capătul lumii. Frumusețea lui? De ce nu și urîțenia? Faptul că nu te simți ca acasă? Distanța față de locurile natale? Ei bine, oricare asemenea răspuns poate fi valabil în anumite circumstanțe. În situația aceea însă, răspunsul părea să fie altul, destul de evident. Senzația de capăt al lumii era dată de liniștea și pacea din jur, de puținătatea oamenilor, a zgomotelor și a agitației produse de aceștia. Așadar, pentru noi, buricul lumii ar fi un loc agitat, în vreme ce la capătul lumii e liniște.

Ce anume face ca un loc să pară capătul lumii?

■ În fiecare seară vizitam mica marină privată din apropierea hotelului, curioși să vedem ce ambarcațiuni noi au mai apărut prin ea. Cu trei ani în urmă, într-o seară, văzuserăm acolo, în bucătărioara unui yacht legat la mal, o femeie care gătea cu sînii goi. De data asta era andocat un yacht superb, uriaș, de culoarea bronzului, sclipind în razele lunii. Prin marile uși transparente ale salonului se zărea un televizor imens la care era un meci de fotbal. Puteai să stai pe chei și să urmărești meciul cu toate detaliile. De fapt, am descoperit, surprinși, doi indivizi așezați în întuneric, pe o bordură, care chiar asta făceau. Mîncau ceva dintr-o cutie, cu ochii la acel ecran imens. „Săracii de ei", am șoptit, „știa-s ca *Fetița cu chibrituri*". Am trecut mai departe încetișor, să nu-i deranjăm. Cînd ne-am întors tot pe acolo, meciul se terminase și cei doi se ridicaseră și își luau la revedere unul de la celălalt. Cel gras s-a îndreptat spre o cabină de pază, celălalt, foarte slab, s-a urcat pe yacht să stingă televizorul și să se culce. Era chiar proprietarul.

■ Prin restaurantele hotelurilor, vara, la mare, poți observa tipuri de cupluri sau familii. De exemplu: ea blondă rafinată, cu nări în vînt, de căprioară, el negru mlădios; uneori au și un copil într-un cărucior, căruia îi dau pe rînd în gură, în vreme ce trecătorii se zgîiesc curioși să vadă ce culoare are micuțul. Altă variantă: el alb, sigur pe el, trecut bine de vîrsta tinereții, ea negresă, mulatră sau asiatică tînără; fără copii. Sau: ea blondă subțire, cu pometi proeminenți, tocuri înalte și mult sclipici, el corpolent spre gras, cu ceafă lată, mers apăsat și lanț sau brățară de aur; vorbesc rusește. Sau: ea plinuță, nu prea îngrijită, cu părul strîns la spate, fără chef, preocupată să-și hrănească copilul (sau copiii), el mîncăcios, satisfăcut, detașat, cu ochii alergînd în jur. Altă variantă: el tînăr, adolescentin, cu aer ușor pierdut, ea mai uzată, trecută bine de patruzeci; crezi că îi e mamă, dar nu... Sau: el occidental, subțire, păr alb, ochelari fini, pantaloni deschiși, mers cam nesigur, ea occidentală, păr blonziu puțin cîrlionțat, ochelari cu ramă subțire, ușor adusă de spate, cu jachetă subțire pe umeri. Să nu uit genul: el hip-hop, tatuat pe brațe, ea mică, rotundă și zvăpăiată.

■■■

ready made

„Cu toții știm, că circulația publică pe străzile Capitalei a fost reglementată: pedeștrii numai pe trotoar, vehiculele pe partea căruțabilă țin dreapta, cele mai încete pe margine, cele iuți mijlocul căii."

Nicolae I. Petculescu, *Viitorul metropolitan al Bucureștilor,* 1942

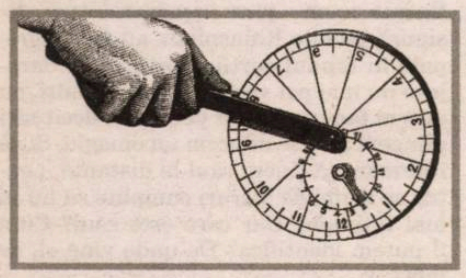

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Președintele, senatorul și mistria

Din cînd în cînd, un om politic se interesează de arheologie. Nu știu dacă e reacția firească, dar ți se strînge inima: oare ce năzdrăvănie urmează să se întîmple? Ne „suprimă"? Ne recomandă să facem descoperirea cutare? Ne pune să purtăm ghirlande de flori? Au existat și derapaje majore – am mai scris aici despre arheologia nazistă. Dar azi, două exemple bizare, adică pozitive.

Am citit în primăvară un anunț de angajare pentru un *animateur* (un fel de diriginte *cool)* care să se ocupe de o gașcă de adolescenți în timpul unui șantier arheologic. Asta înseamnă că stai o vară la Bibracte, pe urmele lui Cezar, cu trei responsabilități. Prima este ca tot ce ai primit pe inventar să fie predat la sfîrșit părinților în stare bună (în cel mai rău caz, îndrăgostit). A doua este supraviețuirea grupului în condițiile în care socializarea se face pe viu, și nu prin rețele de socializare. A treia, floare la ureche prin comparație, este ca pustimea să prindă drag de arheologie. Casă, masă și 55 de euro brut pe zi.

Ideea șantierului pentru adolescenți face parte dintre programele pentru public desfășurate la Bibracte din 1984. Atunci, Mitterrand a declarat Bibracte sit de interes național, construind acolo, cîțiva ani mai tîrziu, și un centru de cercetare arheologică. Un șantier-școală pentru adolescenți face din ei aliații arheologiei în viitor, adică adulți care nu iau acasă de pe situri un fragmențel de frescă și care direcționează 2% din impozitul pe venit spre situri și muzee. Adulți care-și învață copiii nu numai despre speculațiile cu *futures,* dar și un pic de istorie. Culmea e că un asemenea șantier aduce organizatorilor și niște bani care pot merge spre restaurare sau conservare sau o mie de alte lucruri. Din păcate, să organizezi un șantier pentru copii e, practic, imposibil. Pentru ei rămîn vizitele făcute cu școala, dacă sînt bine gîndite. Am povestit multor grupuri de clasa întîi sau a doua despre arheologie, ultima oară cînd săpam la Gordion, lîngă Ankara. Mi-ar fi plăcut mai mult dacă n-ar fi fost ținuți în poziție de drepți lîngă marginea secțiunii, dar învățătoarele erau destul de stresate, cum aș fi fost și eu în locul lor. Presupun că școlarilor li se părea straniu ca un om mare să facă atîtea greșeli în frumoasa limbă turcă, dar n-am avut parte nici de fluierături, nici – lucrul de care mă temeam cel mai tare – de sarcasmul lor. E drept că am dat liber la trecerea unora din obiectele descoperite din mînă în mînă, și în plus cei mici nu cunoșteau emoticonul pentru ghiaur.

Interesul politic contează și cînd nu se traduce imediat în fonduri.

Ca să revin, președintele francez căruia i se datorează atîtea programe arheologice la Bibracte n-o fi fost complet nepăsător că își construiește un bun nume cultural în felul acesta, și poate nici complet nevinovat de oarecare supralicitare patriotică (benignă totuși) a sitului. Dar una peste alta, incomparabil mai important e acest *Centre archéologique européen* pe care l-a făcut la Bibracte, și chiar, pe lîngă săpăturile serioase, șantierele-școală de acolo.

Dar interesul politic contează și cînd nu se traduce imediat în fonduri, materiale sau avize. Am văzut de curînd o scrisoare trimisă de un senator american unui arheolog. Scrisoarea fusese primită de colega noastră la întoarcerea în țară din Bulgaria și România, unde făcuse cercetare istorică și arheologică în cadrul unei (prestigioase) burse Fulbright. Scrisoarea o felicita scurt și la obiect pentru această bruneală. Acum, eu, românaș deștept, am pufnit citind toată chestia asta, pentru că, firește, am fost educat să văd în așa ceva o șmecherie propagandistică. Imagine, capital politic; cunoaștem! Mai tîrziu, cînd deșteptăciunea a mai cedat, am simțit o oarecare neliniște. Oare nu cumva aici e și un interes real pentru tinerele elite ale statului federal în cauză? N-o fi în spatele acestei scrisori și dorința de a interacționa și cu alți oameni decît cei care îți pot fi de imediat folos politic? Dacă da (și – da!), ar trebui să simt (și simt!) o adîncă melancolie. Pe mine de ce nu m-aștepta, cînd m-am întors de la Oxford, o scrisoare de la un senator de București? Nu ceream mult, doar să mă întrebe dacă, prin absurd, e greu să-mi echivalez referatele la doctorat și, eventual, să-și exprime speranța că am reușit să mă întorc cu toate medicamentele cerute de familie și amici. Recunosc însă că, în compensație, primesc mereu felicitări de Crăciun și de Paști, cu poza cîte unui politician, care toate zic același lucru: cu ocazia sfintelor sărbători, m-am gîndit să-ți mai arăt o dată fața mea și îți doresc să poți plăti și felicitarea pe care ți-o voi trimite la anul. Ghiauri!

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Poveste din Est

La pupitrul Filarmonicii din München, Valeri Abisalovici Gherghiev (64 de ani) deschide repede brațele. Violoniștii pun imediat viorile sub bărbie, violonceliștii apropie arcușul de corzi, suflătorii ridică instrumentele gata să cînte. Urmează gestul larg (*Largo maestoso* cere partitura) și muzica inundă spațiul. Suita *Șeherezada* de Rîmski-Korsakov. Sunetul grav al primului motiv indică prezența dominatoare și necruțătoare a sultanului. Urmează al doilea motiv, suav și tandru, vioară și harpă. E Șeherezada. Și Rîmski-Korsakov spune povestea celor o mie și una de nopți. O poveste orientală, în care se arată că forța artei (a artei narațiunii, în speță) poate stopa pofta ucigașă a unui stăpîn tiranic.

Gherghiev a cîntat de foarte multe ori acest opus. Are cel puțin două înregistrări splendide ale lui, una cu orchestra sa petersburgheză, alta cu Filarmonica din Viena. Nu cred că există dirijor pe lume care să fie mai bine așezat în această splendidă muzică. Însă îmi place să cred că Gherghiev este un inegalabil tălmaci al „Șeherezadei" rîmskiene și pentru că el însuși este protagonistul unei povești fabuloase, o poveste care în secolul XXI este posibilă doar în Orient, acolo unde despoții îi pot răsfăța fără limite pe artiștii favoriți și îi pot prigoni pînă la moarte pe cei pe care nu-i suferă.

Gherghiev este venerat în Rusia ca un adevărat „bun național". Putin nu doar că îl adoră, dar a și dezvoltat o relație foarte apropiată cu el. Se spune că Valeri Gherghiev și Vladimir Putin sînt, fiecare, nașii copiilor celuilalt. În jurul lui se țes elementele unei veritabile legende orientale.

Și acum, povestea. Țarul Alexandru al II-lea i-a făcut cadou soției sale, Maria Alexandrovna, un teatru nou, cu 1600 de locuri, la Sankt Petersburg. După numele țarinei, teatrul s-a numit Mariinsky. Asta se întîmpla în 1860. În 2013, cu ocazia împlinirii a 60 de ani (dintre care ultimii 25 petrecuți la conducerea Teatrului Mariinsky), dirijorul Valeri Gherghiev primește cadou de la prietenul și admiratorul său, țarul Vladimir Putin, Teatrul Mariinsky II. Concertul de deschidere a noii săli a avut loc pe 2 mai 2013, exact de ziua de naștere a lui Gherghiev. În loja prezidențială (pardon, imperială) a stat familia lui Gherghiev. Țarul Putin a preferat să asiste dintr-un balcon alăturat, în mijlocul marilor artiști ruși invitați la gală, stînd lîngă legendara Maia Plisețkaia, pe atunci în vîrstă de 86 de ani. Deși a fost un produs pursînge al rivalilor de la Balșoiul moscovit, diva Plisețkaia onorează orice loc în care se află!

2013 a fost al zecelea an al domniei lui Putin și, nu știu de ce, mă gîndesc că, făcînd acest dar marelui muzician, Putin s-a regalat și pe sine, cumva. De asemenea, 2013 a fost al zecelea an de cînd Valeri Gherghiev a început să ceară autorităților ruse un nou teatru. Vechiul Mariinsky nu mai corespundea exigențelor marii companii (în același teatru funcționează, practic, trei mari ansambluri artistice, Orchestra, Opera și Baletul), iar upgradarea vechii clădiri s-a dovedit a fi un proiect imposibil.

Putin, se știe, este foarte legat de St. Petersburg pe care, în privat sau în medii neoficiale, continuă să-l numească Leningrad. Gherghiev, moscovit prin naștere, este petersburghez prin adopție – la 19 ani a venit la Leningrad să studieze la Conservator și n-a mai părăsit orașul pînă astăzi. Nu doar atașamentul de St. Petersburg îi leagă pe cei doi lideri. Prietenia lor stă și pe o convergență de convingeri cu privire la Rusia, în general. În ani, Gherghiev a fost unul dintre cei mai puternici susținători ai lui Putin. Chiar și după infama anexare a Crimeei, Gherghiev a fost în fruntea unui grup de peste o sută de artiști și intelectuali ruși care au semnat o scrisoare publică prin care își exprimau sprijinul total pentru acțiunea politico-militară rusă. Interesant: dintre toți semnatarii acestei scrisori, doar Gherghiev a scăpat, miraculos, neatins de aripa sancțiunilor occidentale. Toți ceilalți s-au ales cu critici, de nu chiar cu contracte anulate în Vest. Statuia vie a lui Gherghiev, însă, nu a fost atinsă nici cu o floare. Doar ici-colo, în cîte un oraș mai liberal din Occident, cîte o mînă de activiști gay mai protestează în fața sălilor unde marele Gherghiev își duce muzica. Printre altele, dirijorul susține public politica homofobă a lui Putin. De mirare, dat fiind că în marea trupă de balet de la Mariinsky, teatrul său, e plin de homosexuali și cu aceștia Gherghiev lucrează spectacole splendide fără să aibă vreo problemă. Dar politica-i una și arta e alta, din cîte se pare…

Să revenim la povestea lui Mariinsky II. Mai întîi, bugetul. În hîrtii, noua sală a costat 730 de milioane de dolari. Enorm! În fapt, zvonurile sînt că e aproape imposibil de estimat costul, pentru că nu s-a lucrat cu un buget.

Sala Mariinsky II, construită de partea cealaltă a canalului Kriukov, pe locul unui fost Palat al Sindicatelor, este legată de Mariinsky I printr-o pasarelă pietonală acoperită și, spre deosebire de vechiul teatru, are absolut toate dotările de ultimă oră, inclusiv șapte scene rotative și o fosă cu 120 de locuri pentru muzicieni, care se ridică sau se coboară după opțiunea sonoră a dirijorului și care, foarte important, nu pătrunde deloc sub scenă. Arhitectura exterioară a sălii a născut, sigur, ceva controverse. Multor locuitori le pare prea modernă, inexpresiv de modernă pe lîngă bijuteria de secol XIX a vechiului teatru. Dar asemenea bombăneli au apărut în orice oraș al lumii cînd s-a construit ceva nou în mijlocul unui loc în care ochiul era obișnuit să vadă o altă epocă. Ochii se închid în timp și cei care acum se nasc sînt cei care vor judeca peste 40 de ani – pentru ei, Mariinsky II nu va mai fi un șoc, ci un complement bine găsit, peste timp, al bătrînului teatru.

Gherghiev a supervizat personal construcția sălii, anunțînd că, pentru el, prioritatea absolută este acustica. Gherghiev a probat acustica sălii în diferite faze ale finisajului ei dînd concerte pur și simplu. Astfel, se spune, a dispus demolări și refaceri ale unor ample lucrări interioare ce fuseseră terminate de vreo trei ori, iar fiecare demolare era însoțită de concedierea acusticienilor care o făcuseră. În final, Gherghiev a obținut ce a dorit: sala de două mii de locuri a noului Mariinsky, învelită toată în lemn, are o acustică perfectă. Mitul supremației faimoasei Concertgebouw de la Amsterdam în privința acusticii pare a fi serios concurat de nașterea noului mit: acustica de la Mariinsky II.

Or, un asemenea cadou nu ține cont de vreun buget. Să construiești o asemenea clădire pentru un dirijor fără să te uiți la bani este, pentru Europa democrată, o poveste ce vine direct din *O mie și una de nopți*. Lucrare în care formidabilul Valeri Gherghiev se simte ca acasă…

PUBLICITATE

rfi ROMÂNIA
FRANCE MÉDIAS MONDE

Partener: APA NOVA COMPANIA DE APE BUCUREȘTI

PARK(ING) DAY
Ediția a 8-a

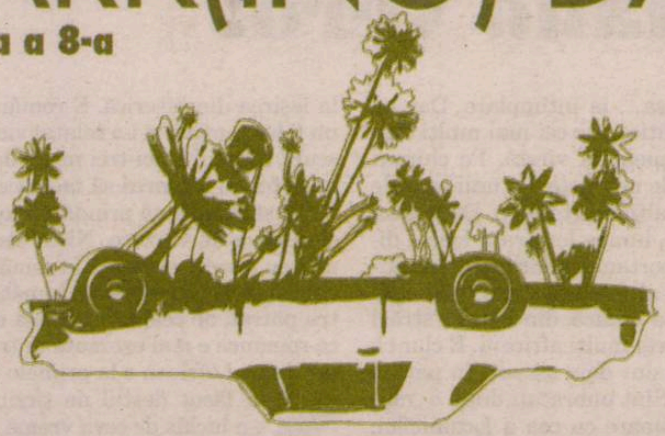

15 septembrie, Lipscani, orele 10:00-18:00

Vino să te relaxezi
și noi îți aducem LUNA!

O invitație din partea Lunii însăși – Luna va fi „gazda"
care vă întâmpină la intrare
și vă așteaptă să creați propria fotografie cu ea.

Artistul Leonid Tiskov fotografiază de 14 ani povestea Lunii pe toate continentele.
A călătorit cu instalația în China, Franța, Taiwan, Statele Unite ale Americii, Noua Zeelandă
și Arctica. În mod excepțional ne trimite Luna la Park(ing) Day.

Participă: KULTIVA ROMPREST City garden SNV ASOCIAȚIA

Cu sprijinul: Primăria Capitalei Chelgate romstal:

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

George Enescu – amintiri de profesor

„O singură meserie mi-a displăcut: cea de profesor. Din nefericire, am profesat-o mult!", scrie George Enescu în cartea sa de amintiri (Bernard Gavoty, *Amintirile lui George Enescu,* Curtea Veche Publishing, 2017). Mult și cu succes, putem adăuga. Succes care poartă cel puțin un nume: Yehudi Menuhin.

Enescu nu disprețuia meseria de profesor, nici pe departe, doar că, așa cum chiar el a mărturisit, nu avea destulă încredere și entuziasm pentru a o practica. Cu toate acestea, de-a lungul carierei sale, a fost nevoit să dea lecții de muzică pentru a se asigura ca… melodia pușculiței personale să aibă o oarecare armonie și un ritm. Ținea lecții și pentru prețul de 80 de franci, o avere în epocă (înainte de 1914), dar și pentru cinci franci, suma care nu îți asigura mai mult de o cină bună (parcă nu pare prea rău nici așa, totuși, nu?).

Faptul că l-a îndrumat pe unul dintre cei mai valoroși violoniști ai secolului al XX-lea, însă, s-a contabilizat cu siguranța pe alte tempouri decît cele materiale. Este vorba de Yehudi Menuhin, născut în Statele Unite (din părinți cu religie iudaică, un rus și o tătăroaică), și care încă de la vîrsta de opt ani începuse să își facă remarcat numele în țara de baștină.

Prin 1925, în timp ce domnul Enescu se afla la Paris pregătind un spectacol, în cabina sa și-au făcut apariția un domn împreună cu fiul său. Acesta din urmă avea o cutie de vioară în mînă. Era viitorul mare muzician Menuhin, care venise la George Enescu pentru a lua lecții. Enescu l-a chemat a doua zi pentru a-l asculta; audiția i-a confirmat cu desăvîrșire talentul băiatului și l-a făcut să accepte, cu plăcere, să se ocupe de el. Doar că acest lucru nu se putea întîmpla imediat întrucît artistul român tocmai urma să plece în țară.

Cînd s-a întors, profesorul și elevul au început să lucreze împreună, pentru ca la următoarea plecare a lui Enescu în România, întrega familie Menuhin să îl urmeze, la Sinaia, unde acesta avea casa.

Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si – șapte note muzicale pe portativ; tot atîția ani, timp de cîte o lună, în camera de hotel de la București a lui George Enescu au răsunat acorduri de vioară exersate de Yehudi sub atenta îndrumare a profesorului său.

Devenit deja un tînăr artist, Yehudi Menuhin a fost sfătuit chiar de Enescu să treacă și pe la alți specialiști. Nu dorea ca personalitatea lui să influențeze exclusiv stilul muzicianului încă în formare. Yehudi i-a urmat sfatul, dar întotdeauna s-a întors și la lecțiile primului profesor, pînă cînd cei doi, maestrul și discipolul, au început să cînte împreună.

Melodia continuă, ca și istoria.

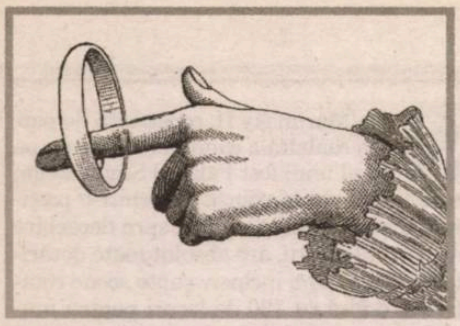

Selma IUSUF

legende **urbane**

Mai multe feluri de mulțumiri

Sînt într-un magazin (da, universul meu e destul de restrîns) și doi adolescenți stau în calea tuturor pe culoarul dintre două rafturi. Două pălugi în formare, prea înalți pentru brațele alea subțiri, cu picioarele infinit de lungi, ca ale păianjenilor tineri, încălțați în adidași numărul 46.

Stau acolo și fișîie în mîini niște croissante, nu știu exact care era problema cu ele, dar încurcă pe toată lumea. Mă apropii de ei cu coșul în mînă în speranța că poate mă observă și-mi fac puțin, dar puțin loc. Speranțe prăbușite. Cum naiba să mă observe dacă eu le vin pînă pe la genunchi, iar ei stau înfășurați absenți în folia aia transparentă, lucioasă și tremurătoare pe care o poartă prin lume millennialșii ca ei? „'Reați ai dracu' de millennialși", zic în capul meu, după ce mă strecor anevoie prin spatele lor, ștergînd cu burta conservele de bulion și apoi pe cele de zacuscă.

Habar n-am însă dacă generațiile astea mici sînt atît de diferite față de cum puteam fi noi la vîrsta lor. S-au făcut studii, s-a scris din cap și din picioare despre ei, au fost psihanalizați, antropo-socio-disecați. De aici, cîțiva au înțeles că ar fi vorba de o generație neîndoios inteligentă, trăitoare pe net, ceva mai plăpîndă însă în relațiile cu ceilalți și cu autoritatea. O generație care vrea și nu prea dă înapoi. Unii care se ofilesc după patru ore de muncă și nu mai au vîna răbdătoare la toate, a părinților și bunicilor lor. Independenți și dependenți, darnici și iubitori de sine, o generație care știe bine ce să ceară.

Altceva mă fascinează la adolescenții ăștia. Iar acel ceva e modul relaxat în care relaționează cu ceilalți. Dacă ai mai puțin de o sută de ani și te văd mai deschis, așa, te vor tutui cu foarte multă naturalețe și fără urmă de agresivitate. Or să-ți arate diverse aplicații pe telefoane, cu multă răbdare și la fel de multe explicații. Or să te ia de mînă ca să te bage în realitatea lor, cu o încredere uriașă. În același timp, pentru cei de modă veche o fi poate uluitor modul simplu, direct și scurt în care știu să mulțumească sau să-și arate în vreun fel recunoștința. Le faci un bine, o să ți se spună scurt „mersi" sau „bine, mulțumesc". Și gata. Și tu, personalitate orientală care se mișcă într-un protocol complicat de interacțiune socială, rămîi cu gura căscată. „Cum? Doar atît? Mersiii?" Păi, doar atît. Doar nu te aștepți acum, sultane, ca toată lumea să se ploconească și să-ți mulțumească, așa cum faci tu, din inimă, din suflet, de mii de ori, încă o dată mulțumiri și să aveți o zi frumoasă, mulțumesc, mulțumesc, mulțumesc. Lucrurile sînt mai simple, țaca-paca, bum, mersi.

Generațiile mai vechi calcă încă prudent și fac piruete grațioase în relația cu ceilalți. De-aia o să vezi la mesele de familie îmbieri repetate să mai iei o dată și încă o dată din sarmale, deși ai spus o dată că ești sătul pînă peste cap. Dar trebuie să mai iei, hai, să mai încerci una, pentru că politețea gazdei se măsoară în insistența servirii. Nu pot să vă spun cît mă scoate asta din sărite la maică-mea, de pildă, ca să observ că și eu făceam exact la fel cu prietenii mei. Între timp m-am autoeducat și nu mai insist. Doar un pic. Și pretind pe ascunselea să mi se mulțumească la fel de insistent. Un simplu mersi ar fi de-a dreptul jignitor pentru deprinderile orientale pe care le-am supt cu laptele de mamă. Simt de asemenea cum devin dubioasă în ochii celorlalți atunci cînd mă întrec cu amabilitățile. Cînd sînt mult prea prevenitoare, prea drăguță, prea mulțumitoare. Îmi iau degrabă seama, dar dubiozenia e deja coaptă. Am comis-o. Iar am fost *über*-amabilă.

Am comis-o. Iar am fost über-*amabilă.*

Pe cînd modul abrupt, extrem de editat și spartan al acestor adolescenți de a-și rezolva relația cu ceilalți pare a fi extraordinar de așezat pe vremurile astea. „E de acolo", cum se zice. Din 2017. O să-i mai studiez, o să învăț de la ei. Pentru că nu vreau în ruptul capului ca pe piatra mea de mormînt cineva să scrie: „Selma Iusuf – un om amabil".

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

George Enescu (II)

„Nici unul dintre iluștrii violoniști n-a creat planuri sonore, perspective, peisaje mai vii. Am cîntat împreună mulți ani. Mi-aduc aminte de una din variațiile *Sonatei Kreutzer* de Beethoven. La repriză, țuguia răgușit tema și parcă apărea în depărtare turla unei biserici de cătun, și auzeai un cocoșel cîntînd a sărăcie. De cîte ori ajungeam la pasajul acesta îmi curgeau lacrimile. La pupitrul de șef de orchestră, geniul său își desfășura aripile, Beethoven, Brahms, Wagner n-au fost cîntați atît de înălțător decît de Furtwängler. Ca și marele său contemporan german, Enescu izbutea unele *crescendi* care nu ajungeau la o explozie exterioară, ci te cufundau într-un univers al puterii, unde expresia lumina frumuseți nebănuite pînă atunci. Tînăr, fusese poreclit «Sfinx», și apoi, în intimitate, «Pinx», din cauza unei asemănări vădite cu enigmatica statuie cioplită în stînca deșertului din Sahara. Oare această afinitate cu personajul mitologic l-a împins să scrie opera măreață, socotită azi cea mai originală dintre tragediile moderne? Arta muzicală, prin însăși factura ei fluidă, rămîne misterioasă și necuprinsă. Este mereu în mers. Atinge și dispare. Pentru ca să se așeze în amintire vie, îi trebuie pulsația celui care îndrăznește s-o creeze, să-i dea trup și viață. Atunci capătă forță convingătoare și sensul ei adevărat de îndreptar spiritual. Tinerii care se vor dedica muzicii, să i se dăruiască ei printr-o muncă fără preget. Să păstreze vie pilda marelui nostru muzician, aplecat zilnic asupra partiturilor, lucrînd fără de odihnă la înălțarea muzicii românești."

Cella Delavrancea, *Ibid.*

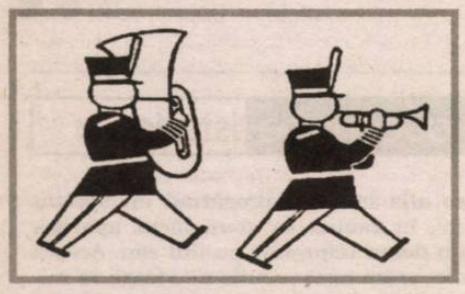

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Un italiano vero!

Oraș italian cu rădăcini în vechime, ca atîtea și atîtea altele în țara cu pricina. După orele de siestă, lumea își face apariția pe străzi. Dar totul e extrem de lent. E foarte cald și orice fel de mișcare pare că se petrece într-un borcan cu miere, uitat de multă vreme la soare. Singurele vietăți cărora nu le pasă de topirea asta generală sînt viespile. Atacă fără milă, se bagă peste tot, simt că e loc de abuzuri și profită cît pot de amorțeala din jur. Magazinele sînt încă închise, deși programul afișat pe vitrine și pe uși are ambiții deșarte și spune cu totul altceva. Ușile alea se vor deschide doar atunci cînd oamenii care lucrează pe-acolo vor avea cheful sau puterea de a face așa ceva. Pe mesele de pe cîteva terase au rămas urmele prînzului. Ai senzația că ești în casa gigantică a cuiva care s-a dus să tragă un pui de somn, dar a lăsat să plutească în aer promisiunea că petrecerea o să-nceapă din nou, imediat după somnul de frumusețe. Instalațiile de aerisire ale unor restaurante mici torc imperturbabil. E felul lor de a dormi în timpul programului. Ici și colo miroase vag a mîncare, dar cel mai tare se simte un iz de apă clocită, venit din canalizare. Cum nu bate vîntul deloc, treci prin perdelele astea de mirosuri, în care te-nfunzi, ca-n niște tifoane foarte fine.

Pereții scorojiți și obosiți de ani mulți dogoresc mai abitir ca niște cuptoare. Dacă te lipești de ele, înțelegi condiția grea a unei biete pizza. Așa că te prelingi cumva pe trotuar și simți că cea mai proastă idee ar fi să aprinzi o țigară. Dar o faci, tocmai pentru că știi că ești suficient de prost încît să-ți produci singur un rău. Primul fum e ca un pumn în cap. Dacă ești un bun încasator, dai înainte. Dacă nu, stingi țigara și cauți ceva prin repertoriul iluzoriu al citatelor autocritice. Faci orice ca să treacă timpul cumva, să se mai potolească lipărul, să te poți mișca un pic încoace și-ncolo. Tot moștrofolind la gînduri, nici nu observi cînd se lasă seara. Acum chiar a început un pic de mișcare. Turiștii se chiorăsc la prețurile de pe meniurile afișate la intrările teraselor. Auzi studii comparative în toate limbile, amestecate cu invitațiile și promisiunile de fericire ale animatorilor care-ți promit că o să mănînci ceva memorabil.

Pe străzile mai puțin umblate de turiști, la mică distanță de centrul istoric, începe să apară lumea reală a orașului. Uneori, nu e deloc greu să izolezi cu privirea localnicii get-beget. E o paletă întreagă de semne, aproape ridicol de evidente. Un anumit fel de a călca străzile orașului *lor*, hainele alea șic, neverosimil de asortate cu cei care le poartă, pantofii ăia exasperant de potriviți, perfecți în mimarea aerului lor detașat – altminteri, îndelung exersat –, în încercarea de a părea făcuți... așa... la întîmplare. Dar localnicii sînt puțini, iar cei mai mulți dintre ei sînt oameni în vîrstă. Pe chipuri citești un soi de neliniște. La unii se vede mai puțin, la alții foarte bine. De puțină vreme încoace, lumea lor arată foarte diferit. Ceva important s-a întîmplat în ultimul timp. Și e altfel decît valul celor care au venit aici, la muncă, din Est. Pe străzi sînt mulți, foarte mulți africani. E clar că unii dintre ei sînt deja așezați în partea asta de lume. Sînt îmbrăcați după o „muzică" asemănătoare cu cea a localnicilor, au aerul acela al omului care e la el acasă, în orașul lui, plimbîndu-și copiii și făcînd un pic de conversație la întîlnirea cu un vecin sau cu un cunoscut. Însă cei mai mulți sînt rezervați, prudenți. Cu toate astea, totuși, parcă citești pe chipurile lor gîndul mai mult sau mai puțin conștient că fac parte dintr-un fenomen mult mai mare. Unul gigantic. Ceva care schimbă profund lumea acestui continent. Pe măsură ce privirile vechilor localnici, din ce în ce mai puțini și mai bătrîni, se coboară spre pămînt, pe așa măsură – sub o presiune naturală a numerelor – se ridică cele ale noilor sosiți.

E deja seară. Încă e foarte cald. Un pic mai devreme, la Basilica Madonna dell'Umiltà avusese loc un alt moment al întîlnirii unor lumi. O femeie zdravănă, care părea că vinde niște perechi de șlapi, s-a strecurat artistic în cel mai strategic loc de la ieșirea din biserică. E româncă. A scos un telefon mobil și i-a relatat victoria asta, scurt, cuiva. La doi-trei metri de ea, un tînăr african încearcă să facă același lucru. Să se strecoare, să prindă un loc bun. Are și el ceva de vînzare. Niște șervețele. Se uită cu invidie evidentă la româncă, încercînd și el să cucerească o jumătate de metru pătrat, de cealaltă parte a ușii. E clar că româna e mai exersată în treaba asta, iar tînărul african e la primele teste.

S-a făcut destul de tîrziu. Biserica s-a închis de ceva vreme, iar străzile s-au golit. În urma tuturor, peste tot, a rămas mult gunoi. Orașul adoarme încet, în căldură și în mirosul persistent de apă clocită. Pare un muzeu gigantic, în care vizitatorii n-au mai plecat și au ales să doarmă chiar în exponate. Liniștea e spartă de strigătele unui individ care abia se mai ține pe picioare. E un localnic beat și revoltat. Nu obligatoriu în ordinea asta. Strigă ceva, cît îl țin plămînii, către unii care străjuiesc intrarea la o terasă. Ăia se fac că nu-l bagă-n seamă, deși e evident că sînt deranjați. Individul le strigă la nesfîrșit același text: „Pe mine nu mă puteți da afară! Cum vă permiteți? Nu puteți face așa ceva! Eu sînt italian! Eu sînt italian!".

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Raţiunea pusă la locul ei

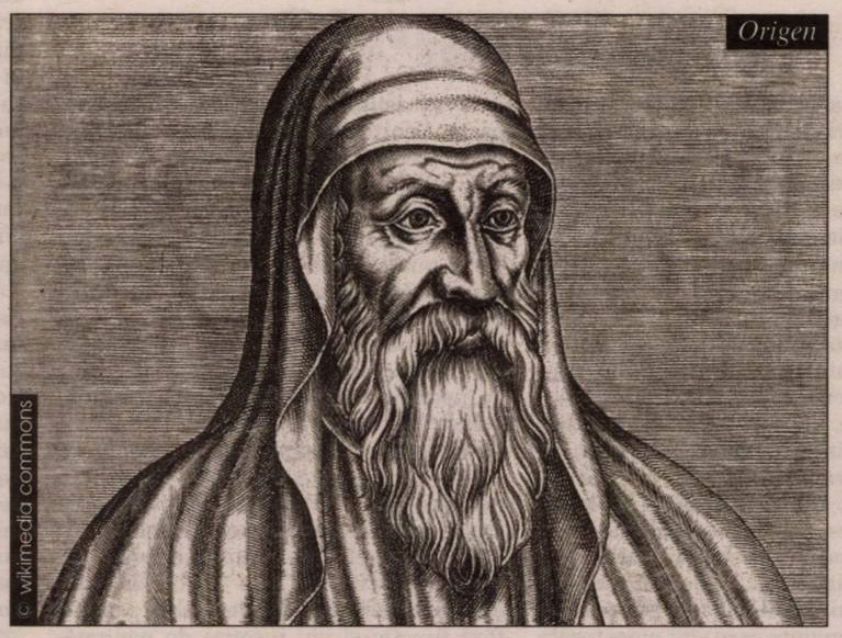

Care ar fi atitudinea potrivită a raţiunii cînd se îndeletniceşte cu Supremul?

„Fuga celui singur spre Cel singur" sună celebra expresie a lui Plotin. Cînd sufletul se îndreaptă spre Suprem, aceasta poate fi emblema aventurii lui, atît în filozofia veche, cît şi în religii. E ea o simplă metaforă? Se referă ea – rezumativ, dar nespecific – la idealul de unificare a fiinţei care aspiră la Unu divin? Sau efortul spre Ultim cuprinde şi o riguroasă, stăruitoare, riscantă aventură a minţii? Iar aici îşi are *raţiunea* partea ei specifică? E potrivit ca raţiunea să-şi măsoare puterile cu Polul de dincolo de orice cunoaştere? Îi poate aproxima locul, îi poate gîndi densitatea? Are ea să-şi facă propriul drum – metodic, problematizant, bine stăpînit – înainte de a face contact cu intelectul care poate primi intuiţiile transcendente? Sau trebuie să-şi vadă numai de ale ei, de zona lucrurilor diferenţiate şi coordonate, analizabile, disecabile, asociabile într-o limpede înlănţuire?

Totuşi, cînd fiinţa se îndreaptă (sau e atrasă) într-Acolo, e ea solicitată *în întregul ei?* Raţiunea va fi lăsată oare pe din afară? Lucrurile nu stau, evident, aşa. Filozofia veche s-a lansat spre absolut şi, în acest efort, a solicitat, a trudit, a rafinat raţiunea pînă la limitele ei. Platon a condus-o pînă dincolo de Fiinţă, unde se străvede un Bine suveran. Plotin îi dă misiunea de a susţine operaţia proprie intelectului contemplativ. Fără contribuţia raţiunii, viziunea directă – chiar dacă îi e superioară – rămîne şchioapă, fragilă, neasigurată. Puterea intelectivă a Sufletului „recunoaşte Frumosul dacă şi *restul Sufletului* [partea raţională, volitivă, imaginativă] judecă laolaltă cu ea" *(Enn.* I.6.3, vezi nota cu care Andrei Cornea însoţeşte traducerea în Plotin, *Opere*, vol. I). Un intelectual creştin precum Maxim Mărturisitorul pune efortul minţii ca demaraj al drumului în Dumnezeu, unde fiinţa se mişcă în El ca din origine spre ţinta ei. De vreme ce face parte dintre inteligenţele create, fiinţa umană poate înţelege divinul potrivit măsurii ei proprii. Iată primul act, cel care te pregăteşte de drum, care îţi dă impulsul, te pune în mers. Căci „dacă înţelege, desigur că şi iubeşte pe Cel pe care-l înţelege. Iar dacă îl iubeşte, desigur că e şi cuprinsă de tensiunea (extazul) spre El ca spre Cel iubit...". De altfel, parabola semănătorului arată, în versiunea de la Matei, că întîlnirea fertilă cu Logosul divin înseamnă în primul rînd a avea o minte receptivă, care reacţionează adecvat, cercetător, intens, creator la *calitatea* Lui. „Sămînţa semănată în pămînt bun este cel care aude cuvîntul şi-l *înţelege*... De la oricine aude cuvîntul împărăţiei şi *nu-l înţelege*, vine cel viclean şi răpeşte ce s-a semănat în inima lui" (Matei 13, 19-23).

Care ar fi atitudinea potrivită a raţiunii cînd se îndeletniceşte cu Supremul? Sau chiar cînd priveşte lucrurile lumii ca decurgînd de la El?

Raţiunea diferenţiază, se întreabă, deliberează, îşi construieşte tema, îşi stabileşte unghiul şi domeniul cercetării. Îi trebuie o aristocratică umilitate pentru a nu se înstăpîni peste tema investigată, a nu o ofili prin artificii speculative, pentru a nu se comporta „autoritar" faţă de ea. Îi trebuie o nobilă luciditate pentru ca, fiind conştientă de limitele proprii, să se lase inspirată, să rămînă deschisă către sugestiile de-negînditului.

Credinţa creştină solicită efortul înţelegerii condus pînă acolo unde el are şanse să se îmbine cu iluminarea. Îl cere însuşi Iisus în parabola semănătorului. Alexandrinii Clement şi Origen preţuiesc, studiază şi predau filozofia veche, socotind-o o disciplină de rafinare a judecăţii, de ascuţire a minţii, precum şi de sondare, cu puteri umane, a principiilor prime. Potrivit celui dintîi, „filozofia e exerciţiu intelectual pentru primirea credinţei". În programul de studii al lui Origen, deprinderea filozofiei e necesară pentru cei care se dedică cunoaşterii christice. Tocmai prin actul de a filozofa, omul se descoperă pe sine drept fiinţă capabilă de divin. Pentru intelectualii creştini din primele veacuri, accesul la adevărul ultim era dat numai de revelaţia christică. Dar nu treceau cu vederea ceea ce raţiunea „păgînă" acumulase ca efort, experienţă, rafinament în căutarea acestui adevăr. Învăţau de la ea ca să-şi ascută propriile puteri reflexive pornite în urmărirea Logosului.

În vremea Renaşterii, Nicolaus Cusanus primeşte pe întinsul notetic al mării darul vertical al *doctei ignorantia*. Dar asta nu-l face să părăsească reflecţia, studiul, meditaţia ordonată. Dimpotrivă, evenimentul contemplativ le orientează, le hrăneşte, le intensifică pe acestea. Cercetarea lui nu face decît să se precizeze, să se îmbogăţească. Cunoaşterea disciplinată îşi sporeşte energia şi mijloacele de a tinde spre acea frontieră unde întîlneşte cunoaşterea fulgurantă, paradoxală. Înaintea lui Cusanus, Anselm invocase – cu melancolie, în cazul lui – aceeaşi dorită articulare între munca raţiunii şi graţia contemplativă. Ne aflăm după obţinerea argumentului ontologic, aşadar în momentul cînd raţiunea şi-a parcurs drumul şi pare că triumfă. Or, tocmai atunci ea îşi dă seama în mod dureros de limitele ei: „Dacă L-ai găsit, de ce nu simţi şi nu ai experienţa a ceea ce ai găsit? De ce, Doamne Dumnezeule, sufletul meu nu Te simte şi nu are experienţa Ta dacă Te-a găsit?" *(Proslogion* XIV).

Gîndirea şi-a făcut oare demersul în zadar? N-a apropiat cîtuşi de puţin sufletul de întîlnirea directă cu divinul, n-a pregătit în nici un fel fiinţa pentru a-L „simţi"? Aşa să fie? Nu chiar. *Intensitatea* cu care e resimţită absenţa Celui căutat rezultă din lungul, stăruitorul drum pe care l-a străbătut raţiunea. Nu tocmai fiindcă a îndrăznit să gîndească pînă la capătul ei se stîrneşte în om setea de a o transcende, setea de transcendentul care să se ofere el însuşi cunoaşterii? Fără drumul parcurs de gîndire, Anselm nu ar fi fost în stare să-şi lanseze întrebarea, să o lanseze cu atîta vehemenţă. Da. Gîndirea şi-a atins frontiera, dar sufletul e încărcat de toată această căutare şi, ajuns aici, poate spera, poate cere „imperios" un semn de la Interlocutor. Acuitatea întrebării e semnul unei gîndiri care şi-a consumat demersul, dar a acumulat energia depăşirii de sine. Nu se adecvează ea astfel, întrucîtva, transcendenţei pe care o vizează?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniş. Cercuri de studiu şi prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Un reacţionar impenitent

Am recitit pasaje din *Pe culmile disperării,* manifestul existenţialist al generaţiei lui Cioran. Întregul Cioran de maturitate se găseşte în sămînţa uşor teribilistă a acestui text exasperat de provincialismul „valah", de complacerea unei mici culturi periferice în mediocritatea unor convenţii „modernizatoare". Cînd Cioran se instalează la Paris, în „capitala secolului XIX", el adoptă, odată cu franceza, postura unui profet al declinului occidental: o instanţă oraculară, din verdictele căreia se poate refonda nihilismul (interpretat nu atît sub semnul negaţiei, cît al trezviei inconoclaste). Cioran se aşază în descendenţa lui Nietzsche, practicînd o filozofie a dezvrăjirii, îngoasei şi autenticităţii ofensatoare. Se distanţează de vulgaritatea optimismului, refuză utopia, războindu-se deopotrivă cu platonismul, raţionalismul şi spiritul „revoluţiei". El este un nou Joseph de Maistre, un anti-paulin obsedat de mistica feminină a Barocului spaniol, de alcătuirea sofisticat opresivă a unui catolicism îmbătrînit în subtilităţi inutile, fascinat de muzica divină a protestantului Bach, reinventînd lupta nocturnă dintre Iacob şi înger. Eticheta curentă – „cel mai de seamă stilist al limbii franceze în secolul 20" – riscă să acopere sub un omagiu steril tocmai vibraţia unei despuieri necruţătoare. Filozoful chiar suferă de insomnie, de luciditatea unui căutător apofatic, separat de lume asemenea unui monah, disprefuind laolaltă marketingul propriei persoane, banii şi politica.

O întrebare legitimă ţintesţe impactul lui Cioran asupra culturii sale de baştină. În mod curios, deşi a fost tradus integral după 1989, influenţa ideilor sale asupra scriitorilor români „lăsaţi în urmă", pe malurile Dîmboviţei (sau chiar în legendara lui Transilvanie, în care exalta singurul paradis terestru vreodată accesibil), s-a dovedit minimală, meschin epigonică. Da, Cioran s-a integrat într-un mare filon al gnosticismului occidental, fără să contribuie la emanciparea culturii româneşti de sub tutela unui virtuos maiorescianism academic, de registru minor. Nu a reuşit să coboare de pe culmile disperării induse de spectacolul unei culturi din care a dorit să evadeze, după ce îşi permisese luxul ridicol al unor juvenile înflăcărări legionare. Dar tocmai constanta lui disperare de misionar al dubiului radical l-a ţinut în priza originii. La Paris, în faimoasa lui mansardă, a rămas la fel de reacţionar ca şi ţara lui: o ţară a conservatorismului anistoric, a complexelor atavice şi a băşcăliei metafizice drapate în costum neobizantin. Chiar dacă nu a impulsionat nemijlocit gîndirea românească, el a continuat să o reprezinte, pe o spirală mai înaltă. Gînditorul exilat a denunţat, dacă vreţi, fadoarea mimetică şi superficialitatea vîrstei maioresciene a „formelor fără fond". Prin fiecare frază cioraniană, România e trezită, de la Paris, din iluzia visărilor sale arcadice, apolinice, pretins geometrice. Doar cadrul referenţial se schimbă: Cioran depăşeşte claviatura „gîndiristă" şi gesticulaţia histrionică a unui Nae Ionescu, reconectîndu-se la adevăratele surse ale luciferismului antimodern. Pesimismul lui Cioran trădează un cod genetic slavo-bizantin, un substrat bogomilic, legat de refuzul căderii în timp, inspirat de oroarea faţă de „instituţii" (începînd cu acelea creştine), purtat pe aripile sumbre ale păcatului dostoievskian. Îmi place să detectez în fragmentarismul gîndirii sale dramatizarea conflictului dintre teologie – ca sistematizare paradoxală a Revelaţiei – şi întunericul supraluminos al experienţei mistice. Mi-e greu să nu-i dau dreptate, amintindu-mi că Marx (şi tot ce a urmat) reprezintă un avatar sinistru al hegelianismului, cu ale cărui catedrale conceptuale se răfuise şi danezul Johannes Climacus. Opera lui Cioran reprezintă, aş spune, o glosă spasmodică (şi totuşi pe deplin elegantă) la marile titluri kierkegaardiene: *conceptul de angoasă, frică şi cutremur, boala de moarte, fărîme filozofice, stadii pe drumul vieţii, sau-sau...*

***Teodor Baconschi** este diplomat şi doctor în antropologie religioasă.*

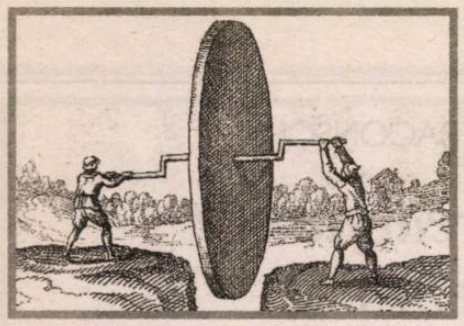

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

De ce alegem analfabeți?

Capacitatea de mirare s-a epuizat. Indignarea e la cote mici, umorul nu mai are putere. Sînt atît de mulți încît e greu să mai rîzi. Mă refer, evident, la politicienii care nu reușesc să stăpînească limba română la un nivel decent, oferind consecvent noi și noi motive de stînjeneală națiunii care i-a ales. E dincolo de ironie faptul că unul dintre cei care se chinuie cel mai rău e ministru. Ministru al Educației.

Aceia dintre noi care folosesc pesimismul ca instrument de supraviețuire sînt tentați să vadă în numărul mare de faulturi gramaticale mici semne ale apocalipsei care se apropie, o instaurare a idiocrației ca ultim regim politic și formă finală de organizare a societății. Și nu e vorba numai de gramatică. Există, la nivelul conducătorilor noștri, și o incapacitate estetică majoră. Recentul concurs organizat de Primăria Bucureștilor pentru „cel mai frumos balcon" arată fix asta. Căutați „premianții" și o să descoperiți că noțiunea de frumos are la PMB ceva din fanteziile de ani '80 ale cuiva care întotdeauna a vrut să părăsească satul natal, dar nu a avut niciodată curaj. Urbanism? Aș!

Mai departe, avem un premier care se teme de cardul bancar. Își ia salariul în plic, de la casierie, și renunță voios la responsabilitatea care vine, teoretic, cu funcția, atunci cînd anunță asta în direct și la o oră de vîrf. Educație financiară? N-avem. Îi recunosc totuși premierului Mihai Tudose meritul de a nu fi avertizat cetățenii în legătură cu Satana din cipuri. Un prim-ministru luddit ne lipsea! Să îl acceptăm sănătoși.

Ce e cu toți oamenii ăștia? De unde vin? Atît poate produce România în materie de administratori și viziune politică? Tind să cred că nu. Explicațiile stau, pe de o parte, în procesul de selecție din partide: închis, centralizat, cu o bază de recrutare mică și bazat pe o lipsă acută de încredere. Dacă ați asistat vreodată la un congres sau la o ședință a unei organizații locale a oricărui partid, ați observat cu siguranță clișeele. Pe parcursul întregului eveniment se folosesc cîteva sute de cuvinte care sînt amestecate între ele la nesfîrșit și doar interpretarea face diferența. Apoi, arareori la astfel de evenimente nu se știe finalul. Nu există dezbatere reală și nimeni nu crede serios că poate impune o idee. Nu. Aranjamentele se fac anterior între clanuri, iar ședința va fi doar un mic și ridicol spectacol. Se mimează glorios politica.

Apoi, lipsesc cu totul stimulentele pentru implicare. Aici probabil o să vă enervați un pic, dar vă rog, citiți mai departe. Veniturile legale din politică sînt mici. Prea mici. Ca să dau doar un exemplu, indemnizația unui consilier al Primăriei București e undeva în jurul a 1000 de lei. Cine se așteaptă ca, de banii ăștia, omul ăla să își piardă somnul din cauza administrației orașului nu e tocmai rezonabil. Sigur, consilierii pot avea job-uri, și cei mai mulți chiar au. Dar asta nu e neapărat un lucru bun. Sînt cazuri de oameni care se gîndesc să renunțe pentru că angajatorul nu e tocmai fericit cu dispariția consilierului ori de cîte ori are de mers la o ședință. Asta în cazul în care consilierul e onest și chiar încearcă să participe la guvernarea Capitalei.

La nivelul Parlamentului e la fel. Salariile nu sînt teribil de mari pentru un deputat sau senator fără funcție și vin însoțite de nenumărate restricții. De asta foarte mulți dintre ei, deși n-au să recunoască, fac tot felul de artificii cu sumele care, teoretic, ar trebui să fie folosite pentru a ține legătura cu oamenii care i-au ales. Meschinării de Casa Poporului.

Altfel spus, stimulentele funcționează în sens invers. Odată ajuns în cercurile Puterii, fie încerci să faci rapid avere, fie lucrezi la consolidarea averii dobîndite anterior, de cele mai multe ori în economia gri sau direct din corupție. Ești un reprezentant al rețelei care te-a trimis acolo sau ești un idealist care va fi ridiculizat de „pragmatici".

Lipsit de o bază ideologică, dependent de ierarhia de partid și de finanțatori externi, politicianul mediu român e, în cele mai multe cazuri, un șoarece care aleargă la nesfîrșit în roata lui spre amuzamentul celor care l-au pus acolo. Și nu mă refer la cei care l-au votat, ci la cei care au semnat lista de candidaturi. Oameni care n-au nici un interes în a reforma un sistem care le asigură privilegiul de a distribui arbitrar rente. Cine a pretins vreodată decență din partea unui șoarece?

În contextul ăsta, a vorbi și a scrie limba corect e deja o chestiune de finețe care ratează cumva subiectul mare. Iar subiectul mare e deschiderea sistemului politic astfel încît persoanele alese în funcții publice să iasă din paradigma gunoierului: cineva trebuie să o facă și pe asta. Și pentru că veni vorba de reformă, iar alegerile sînt încă departe, mai ține cineva minte că primarii sînt aleși într-un singur tur? Asta ca să amintesc doar o cale de reparare a dezastrului reprezentării politice în România.

Din nou, risc să-i deranjez pe unii dintre cititori, dar felul în care ne alegem conducătorii mi se pare infinit mai important decît, să zicem, Roșia Montană.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

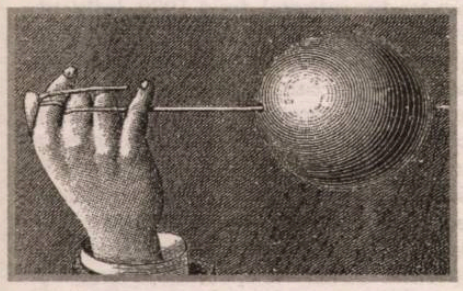

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Trump, Irma și încălzirea globală

Uraganul Irma care a devastat zilele trecute insulele Caraibe, apoi Cuba și în cele din urmă peninsula Florida ar trebui să fie o lecție pentru administrația americană. Rafalele de vînt puternice, ploile torențiale și inundațiile au afectat statul Florida în întregime. Uraganul a provocat cel puțin trei victime. Ca măsură de prevenire a dezastrului, peste șase milioane de oameni din peninsulă au primit ordin de evacuare. Aproape cinci milioane de persoane au rămas fără energie electrică. Valoarea estimativă a pagubelor produse de Irma se ridică la 200 de miliarde de dolari. E cel mai puternic uragan de ani buni încoace.

Irma îi arată președintelui Donald Trump care sînt costurile refuzului de a accepta, de a înțelege ce înseamnă fenomenul încălzirii globale. Trump a promis în campania electorală – și apoi, odată ales, s-a ținut de cuvînt – că va retrage SUA din acordul de la Paris cu privire la schimbările climatice, un acord prin care statele semnatare s-au angajat să reducă impactul industriei asupra climei. Pentru președintele Trump, respectarea acestui acord ar fi o povară prea mare pentru economia americană. În plus – a spus-o de mai multe ori –, încălzirea globală ar fi „o gogoriță".

Acordul de la Paris, adoptat în 2015 de 195 de state (inclusiv de SUA, China, India, Brazilia, Canada și Rusia, care produc, singure, peste jumătate din emisiile de gaze cu efect de seră), prevede limitarea creșterii temperaturii medii la nivel global la mai puțin de 2 grade Celsius. Mai mulți lideri politici ai lumii, precum și șefii unor mari companii americane (Apple, Ford, Facebook, Microsoft) și numeroși oameni de știință au criticat decizia președintelui de a retrage SUA din acest acord. Dar ce greutate au criticile lor și miile de semnături strînse de petiții și scrisori deschise în raport cu, probabil, sutele de mii de locuri de muncă din industriile care produc sau depind de combustibili fosili?

Într-adevăr, nu încălzirea globală e cauza uraganelor. Dar acest fenomen intensifică furtunile și agravează urmările. Pentru că viteza vîntului e cu atît mai mare cu cît diferențele de temperatură sînt mai mari; pentru că încălzirea apei oceanelor favorizează apariția furtunilor; și pentru că, odată cu creșterea nivelului mărilor și oceanelor, inundațiile provocate de furtuni ating arii cu mult mai extinse. În fine, cu cît temperatura din atmosferă e mai mare, cu atît mai multă umiditate va transporta furtuna, deci probabilitatea producerii unor inundații și impactul lor vor fi cu atît mai mari.

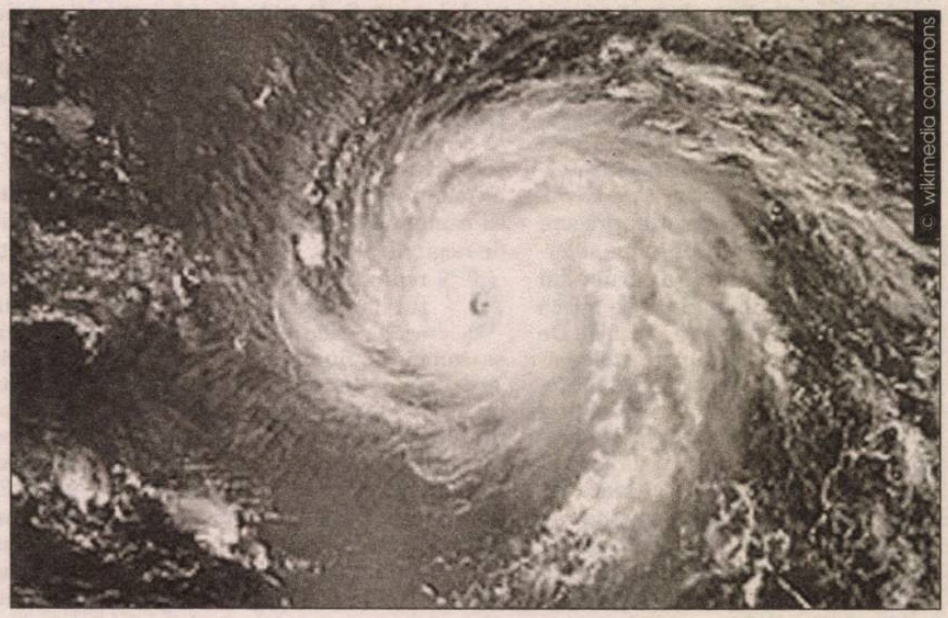

Luați la întrebări despre legătura care ar putea exista între uragane și încălzirea climatică provocată de industrii, oamenii din anturajul lui Trump o dau cotită sau răspund tăios. Kellyanne Conway, consilier prezidențial, a strecurat chiar o acuză adresată jurnaliștilor de la CNN: „Noi încercăm să ajutăm oamenii sinistrați și voi vreți să deschideți o dezbatere despre încălzirea climatică?". De fapt, o asemenea dezbatere nu ar fi deloc deplasată. Ba dimpotrivă, chiar e necesară, de vreme ce președintele însuși refuză în continuare să admită ceea ce oamenii de știință încearcă să-i explice de multă vreme: anume că acțiunile oamenilor au un impact direct asupra climei, iar încălzirea globală multiplică furtunile tropicale și le intensifică forța. Și nu – a vorbi, după uraganul Irma, despre efectele încălzirii climatice nu înseamnă „politizarea unei tragedii", așa cum sugerează un alt consilier al președintelui american...

A vorbi, după uraganul Irma, despre efectele încălzirii climatice nu înseamnă „politizarea unei tragedii".

Probabil că mobilizarea autorităților și disciplina cetățenilor au salvat multe vieți; și poate că eforturile administrației și ale donatorilor privați vor reuși, în cele din urmă, să îmblînzească urmele devastării. Însă urgența tratării simptomelor nu ar trebui să țină locul unui tratament preventiv adecvat. Nu, nu putem interveni pentru ca uraganele să dispară. Dar, pe termen lung și printr-un angajament asumat de toți, catastrofe precum Irma pot fi evitate.

Arta și banii

Texte și opinii de:

- Mirella PATUREAU (critic de teatru)

„Festivaluri, vară și cifre“

- Mircea HAVA (primarul orașului Alba Iulia)

„În bălării nu se poate face cultură“ – interviu

- Iulia POPOVICI (jurnalist cultural)

„Finanțarea culturii, versiunea Dîmbovița“

- George ONOFREI (jurnalist cultural)

„Patru probleme“

- Daniel ȘANDRU (istoric)

„Centenarul din zodia populismului“

argument

Modelul francez și realitățile românești

„Ceea ce vă cer, doamnelor și domnilor, e să-mi dați douăzeci și cinci de kilometri de autostradă“, spunea ministrul francez al Culturii, în 1966, într-un moment în care Franța își fixase drept prioritate dezvoltarea infrastructurii pentru a susține creșterea economică. Această frază rostită de André Malraux a rămas o formulă de referință în administrația culturală. E, probabil, actul de naștere al așa-numitului model francez al subvenției pentru cultură. Pentru Malraux, era un mod de a micșora efortul bugetar pe care-l presupunea, la acea vreme, susținerea culturii. Ce mai însemnau, pentru guvern, douăzeci și cinci de kilometri de autostradă, la sutele pe care le avea de construit? Beneficiile acestei investiții (reînnoite an de an) în cultură aveau să se dovedească, în timp, uriașe. Astăzi, industriile culturale și creative produc, în Franța, de șapte ori mai mult la produsul intern brut decît industria auto. Nu e deci de mirare că statul își permite să susțină anual cultura cu bani care ar putea acoperi costurile pentru 435 de kilometri de autostradă.

Dar lucrurile au evoluat și în altă direcție. Modelul francez, mult mai liberal decît se crede, a creat nu numai mijloacele pentru dezvoltarea unei infrastructuri culturale solide, ci și un cadru în care instituțiile să se miște autonom și să devină competitive. Ele nu mai depind, în măsura în care o făceau atunci, în anii '60, de subvenții directe: un întreg angrenaj legislativ și administrativ îi ajută pe creatori să găsească finanțări din mai multe surse, publice și private. Existența lor nu mai depide de pixul unui ministru sau al unui primar.

De fapt, nu atît banii, cît legile adecvate lipsesc pentru ca mediul cultural din România să se dezvolte armonios. Avem o infrastructură culturală fragilă, ineficientă, insuficientă și un mediu legislativ care produce dependență și subdezvoltare. Ce e de făcut? Dosarul de față e inspirat de dezbaterea purtată de doi neobosiți manageri culturali, Constantin Chiriac și Ioan Holender, în cadrul Festivalului *Dilema veche* de la Alba Iulia. (**Matei Martin**)

BARBURISME

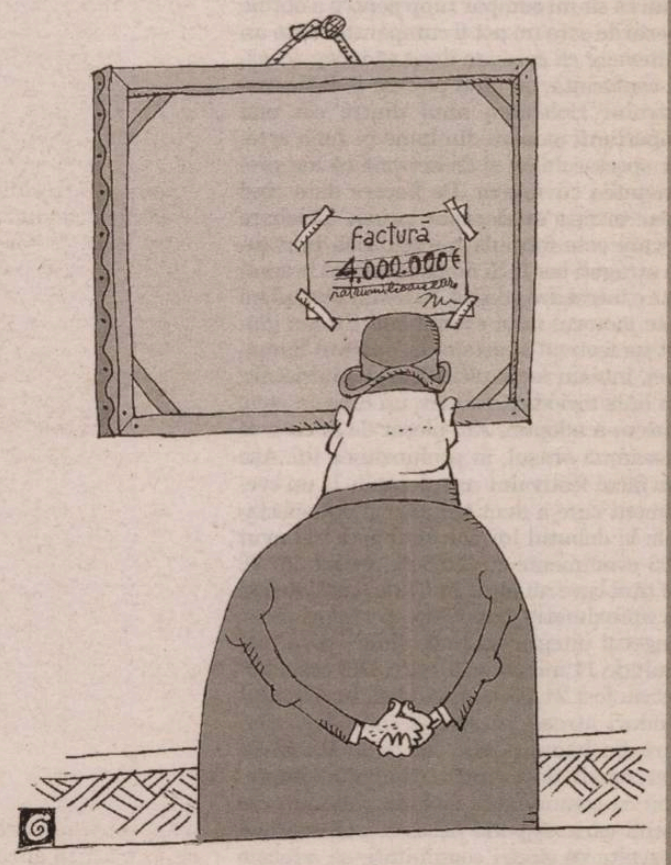

Desen de Ion BARBU

„Fără instituții nu se poate construi ceva solid"

A șasea ediție a Festivalului Dilema veche *de la Alba Iulia (25-27 august) a debutat cu o dezbatere cu titlul „Arta și banii". **Sever Voinescu** a invitat doi manageri culturali de top: **Constantin Chiriac,** directorul teatrului „Radu Stanca" și președintele Festivalului Internațional de Teatru din Sibiu, și **Ioan Holender,** care a condus, timp de 19 ani, Opera de Stat din Viena. Redăm în cele ce urmează cele mai importante momente ale acestei dezbateri-eveniment.*

© D. Muntean

Sever Voinescu: Există în România, și cred că nu numai în România, o adevărată obsesie în legătură cu bugetul public. În democrație, în general, oamenii sînt foarte atenți cum se cheltuiesc banii: cine-i cheltuiește, pe ce-i cheltuiește, toată lumea își dă cu părerea dacă merită sau nu, dacă e mult sau puțin etc. Cu arta și cu cultura știți cum e... Așa cum e și-n sănătate, așa cum e și-n educație – niciodată nu e suficient cît investești. În condițiile de astăzi din România, este mai greu să obții bani pentru un festival, pentru un mare eveniment cultural, de la bugetul de stat sau din zona privată? Cum vedeți raportul între banul public și banul privat?

Constantin Chiriac: Am nevoie de bani ca să-mi cumpăr timp pentru a obține lucrurile care nu pot fi cumpărate! Este un *statement* cu care am dorit să încep această conferință, un gînd pe care îl dedic maestrului Holender, unul dintre cei mai importanți oameni din lume în zona artelor spectacolului, și credeți-mă că am proprietatea cuvintelor. De fiecare dată cînd apar în fața studenților, prima întrebare e: care este formula miraculoasă prin care atrageți bani? Și de fiecare dată le spun că e o întrebare greșită. Niciodată banul nu este motorul unui eveniment. Eu am gîndit un festival al artelor în mijlocul României, într-un loc multicultural, multietnic, un oraș niciodată cucerit, un oraș cu stea, care m-a adoptat. Am plecat de la ceea ce înseamnă orașul, în profunzimea lui. Așa am făcut festivalul: am plecat de la un eveniment care a avut trei țări și opt spectacole la debutul lui, iar anul ăsta am avut 503 evenimente cu 3285 de artiști din 72 de țări, care au jucat în 67 de spații de joc, cu aproximativ 68.000 de spectatori pe zi. Bugetul integral al festivalului: ceva mai mult de 11 milioane de euro. Din acest buget au fost 21,3% bani publici. În rest, sînt fonduri atrase. În același timp, trei sferturi din banul public vin de la Primărie. Am reușit de-a lungul timpului, împreună cu comunitatea sibiană și cu toți oamenii care răspund de ceea ce înseamnă dezvoltarea acelei comunități, să aducem 12% din bugetul localității pentru cultură. Acești 12% aduc înapoi bugetului consolidat 16%. Este cel mai bun exemplu din lume, nu din România, despre cum o comunitate poate fi schimbată fundamental printr-un fapt cultural.

Sever Voinescu: Domnule Holender, persistă, în România, ideea că există o legătură directă între buget și calitate, ideea că, dacă ai bani, produci ceva de calitate. Și invers: dacă n-ai bani, nu poți să te aștepți la lucruri foarte importante. E validă această legătură între bani și calitate?

Ioan Holender: Eu nu sînt de părere că, în artă și cultură, calitatea este neapărat direct proporțională cu suma de bani. Se poate ajunge la calitate și cu bani puțini. Dar nici inversarea nu este justă: nu trebuie să credem că, cu cît avem bani mai puțini, producem mai bine. Dar, apropo de sponsorizare și de banii publici: eu consider că sponsorizările sînt o formă periculoasă de a susține arta și cultura. Întotdeauna ni se dă de exemplu situația din America. Și mie mi s-a prezentat, critic, situația de la Metropolitan Opera, din New York, teatrul de operă cel mai mare din lume, care este susținut cu o sumă minimală, în jur de 2%, de orașul New York. Sponsorizarea nu este o donație, este ceva din care și sponsorii au anumite avantaje. Își fac reclamă. Cine plătește, cine sponsorizează? Oameni bogați, oameni foarte bogați. Cîte unul plătește milioane de dolari pentru Metropolitan din New York. Ce vor să vadă? Vor să vadă ce le place. Și pentru că sponsorii vor să vadă ceea ce știu deja, regiile au devenit foarte conservatoare. Un exemplu: directorul Operei din New York, prietenul meu Peter Gelb, ca să se mai apropie puțin de ceea ce se face în Europa, a riscat și l-a invitat pe Luc Bondy să facă regia operei *Tosca*. Și unul dintre cei mai importanți sponsori a spus că își retrage imediat sponsorizarea din cauza porcăriilor pe care le-a văzut în această *Tosca,* în care baronul Scarpia se distrează cu niște femei mai mult dezbrăcate decît îmbrăcate, ceea ce bineînțeles că nu le-a plăcut nici doamnelor. Și au spus: „Noi vrem să vedem regia lui Zeffirelli!" Ce face directorul? De banii ăștia are nevoie, pentru că Opera trăiește din banii sponsorilor. Nu poate să nu țină cont de ceea ce doresc cei care îi acordă banii. Ca să împace și capra și varza, a făcut lucrul cel mai prost posibil: a repus în scenă producția lui Zeffirelli și a menținut-o și pe asta, a lui Bondy. Ei, ăsta nu e mersul căutat, cel puțin de mine, pentru artă și cultură.

„Baza culturii e agricultura."

MAURICE BÉJART

În ce privește Opera din Viena, am preluat ceva existent, cunoscut, notoriu, nu trebuia să explic nimănui ce importanță are acest teatru pentru Austria. Multe lucruri importante Austria nu le mai are. Sponsorizarea Operei din Viena este în jur de 5%, maximum 6%. Este binevenită. Am mai spus asta, o repet, este un bacșiș mare, dar tot bacșiș e...

Festivalul „Enescu" a fost susținut aproape în totalitate de statul român. Subvenția Operei din Viena este asigurată printr-un buget statal și, bineînțeles, prin vînzarea biletelor. Dar vînzarea biletelor nu poate să devină o afacere. Întotdeauna teatrul costă mai mult decît aduce. Opera, unde e și cor, și orchestră, unde sînt foarte mulți colaboratori care trebuie plătiți, nu poate să aducă mai mult decît i se dă. Asta, în lumea capitalistă, materialistă, de astăzi, a devenit ceva destul de curios și se caută prin toate formele să se facă bani cu asta. Festivalul „Enescu" s-a desfășurat în primul rînd datorită faptului că n-avem altceva în această Sală a Palatului.

„Niciodată banul nu este motorul unui eveniment."

Dar ca să mă întorc la finanțare, a treia sursă este venitul propriu prin coproducții, prin care revin niște bani și prin turnee. Turneele în Japonia ale Operei din Viena aduc în jur de două milioane și jumătate de euro pe an. Noi îi jecmănim pe japonezi cum putem. Ei au nevoie de noi mai mult decît avem noi de ei.

Decisiv este cît la sută din ceea ce primim reușim să redăm. La Opera din Viena acest procent este destul de ridicat. Dar în raport cu alte instituții, comparația nu este obiectivă, pentru că, sala fiind mare, se vînd bilete mai multe. Într-o sală mai mică se vînd bilete mai puține. Eu vă spun încă ceva, ce n-o să placă tuturor aici. Nu tot ce are audiență maximă înseamnă și calitate maximă. Uitați-vă la aceste caraghioase televiziuni pe care le aveți în țara asta, aceste televiziuni particulare. O rușine națională! Dar ele există. Și există pentru că probabil fac bani. Și programele sînt de un nivel care te face să crezi într-adevăr că telespectatorii sînt de o prostie inimaginabilă. O fi, că altfel n-ar exista. La teatru și la operă, unde lucrăm creativ, avem și dreptul la un eșec.

Sever Voinescu: Domnule Chiriac, modul în care ați început discursul dumneavoastră mi-a creat o stare, aș vrea să declam și eu ceva. Am în minte o replică pe care Falstaff o spune la un moment dat în *Nevestele vesele,* apropo de bani. O replică pe care vreau să v-o pun pe masă și să obțin reacția dumneavoastră. Falstaff spune *Money is a good soldier,* banii sînt soldați buni. Dar știți cum e cu soldații buni, poți să pierzi războaie cu ei, poți să cîștigi războaie cu ei. Cum e cu banii, sînt ei soldați buni?

Constantin Chiriac: Nu, nici pe departe. Aici aș vrea să aduc o mică nuanță la ceea ce a spus domnul Holender. Eu am fost nevoit să obțin bani ca să pot face un festival atît de mare. România nu este în poziția de a face cel mai mare festival de teatru din lume. Am albit stînd la ușile miniștrilor și bătîndu-mă pentru puținii bani publici pe care i-am putut aduce. Am reușit prin calitate să conving guvernele, să conving culturile importante că e important ca ei să fie, prin cei mai importanți artiști ai lor – vedeți, de fiecare dată am spus important, important, important –, la Sibiu. Într-o țară nu atît de cunoscută, unde s-au făcut multe deservicii privind imaginea ei, pornind de la politicieni pînă la comunități. Și-atunci am fost nevoit să inventez. Banii sînt soldați în condițiile în care știi să creezi gînduri, să faci diplomație, știi să creezi proiecte. De un număr bun de ani, Sibiul fiind aproape, am dorit să fac o continuare a festivalului de la Sibiu aici, la Alba Iulia, unde avem o cetate în care s-au băgat foarte mulți bani pentru reabilitare, dar care nu are o agendă culturală. Sînt cîteva festivaluri importante, cum e Festivalul *Dilema veche,* dar acesta e un festival care vine aici. Această comunitate, ca să poată aduce la viață cetatea, ar trebui să se pună în valoare. Guvernul să zică da, asta este capitala Unirii României și avem un obiectiv național, de a pune în valoare această cetate, pentru că este cea mai veche, iar în același timp, găsim și o formulă de a pune în valoare munții pe care îi avem aici. Și dacă calculăm cît aur a plecat din acești munți, probabil că am avea suficiente rațiuni de a crea niște proiecte unice. În clipa în care proiectele sînt unice, ele atrag în mod cert bani. Vă dau un exemplu. L-am cunoscut, în 2000, pe cel mai mare artist de kabuki din Japonia, Kanzaburo Nakamura. Mi-am propus să-l aduc pe acest domn la Sibiu. El mi-a spus următorul lucru: dragul meu, ai văzut, am o sală de 1600 de locuri. Prețul unui bilet este în jur de 140 de dolari, prețul mediu. Eu cîștig într-o seară vreo 600.000 de dolari. Dacă e să vin la tine, vin numai dacă joc patru spectacole. Asta înseamnă trei milioane de dolari. Pe lîngă asta, costul meu, pentru că

sînt sub protecția împăratului, sînt un bun național, este de două milioane și jumătate. În același timp, am o asigurare de un milion și jumătate. Iar compania nu zboară decît cu trei avioane, la *business class,* pentru că dacă pică un avion, celelalte două rămîn și compania nu dispare. În fine, era mai mare bugetul aducerii lor decît bugetul festivalului. Dar voiam neapărat să vină! Am făcut *Faust*-ul. L-am invitat să-l vadă. Au venit directorul de programe internaționale și regizorul. Și după ce au văzut *Faust,* mi-au cerut o întrevedere. Am discutat cu ei și mi-au spus: am putea să jucăm în acea hală, în acea uzină dezafectată, dacă venim? Și am spus da, cu o singură condiție: să facem *fundraising* în Japonia. Și am făcut strîngerea de fonduri în Japonia. Și la Tokyo am văzut un *logo* pe care, am spus, nici eu nu-l inventam mai bine: pentru prima dată Kanzaburo Nakamura în Europa, în Transilvania, la Sibiu, într-o fostă hală comunistă. Au fost 473 de președinți de mari companii. S-au adunat 18 milioane. Nu numai că s-a făcut turneul, dar, de atunci, sînt partenerul lor strategic și voi deschide Jocurile culturale și olimpice din 2020, cu un spectacol kabuki, pe care îl facem în Fabrica de Cultură, la Sibiu. Deci banii sînt soldați buni atunci cînd ai viziune și proiecte.

cînd nu s-a putut ieși. Pentru că trebuia să faci cît mai bine ceea ce faci în țara în care trăiești, lumea pentru mine a fost România. Acuma lumea-i lumea mare... Eu nu cred că există talente nedescoperite. Fiecare ajunge la suprafață mai devreme sau mai tîrziu. Despre plată o să mai spun ceva, despre cît cîștigă artiștii. Ceea ce eu mi-am dorit și îmi doresc și astăzi n-am reușit. Este Festivalul din Bayreuth. A fost așa de extraordinară această figură, acest compozitor, Richard Wagner, care și-a dorit acest festival, dar a avut și el pe cineva, l-a avut pe regele Bavariei, Ludwig, care i-a dat tot ce-a vrut. Dar, în singura stagiune în care Wagner a fost acolo, toată lumea a cîntat gratis. Și în continuare pînă astăzi, prin nepotul său care a murit acum doi ani, la 91 de ani, a rămas regula că nu-i plătit artistul, ci rolul. Fiecare rol are un onorariu. Oricine cîntă primește ceea ce primește rolul respectiv. A cîntat cunoscutul fost tenor, acum bariton, Domingo, în rolul lui Siegmund, și a primit exact atîția bani cîți au primit cei care au cîntat înaintea lui acolo și tot atîția cît au căpătat și cei care au cîntat după el. Asta s-a păstrat pînă în ziua de astăzi, atît de important este Festivalul de la Bayreuth.

Deci, nu, domnule Voinescu, pe scurt, răspunsul este că nu depinde de bani ca să-ți faci un drum. Sîntem aici aproape de Bistrița. La Bistrița e un pădurar, pădurarul are o fiică, Anita Hartig. Eu citind și ziare românești, citesc despre Anita Hartig. Și am invitat-o la Viena pe Anita Hartig. Acuma, ca să vii la Viena de la Bistrița nu-i o aventură, e un lucru posibil. Hartig a venit, a cîntat foarte bine, mult prea bine ca să nu fiu și eu susceptibil, și arăta foarte bine. Îi propun să facem o încercare, un an de zile îi dau 2000 de euro pe lună, poți să trăiești cu asta, s-au descurcat și alții, s-a descuract și ea. A cîntat și Mimi în *Boema* foarte bine, după aia i-am făcut un contract mai bine plătit. Astăzi cîntă la Metropolitan, la Covent Garden, fata asta Hartig, de la Bistrița. N-a investit absolut nimic, în afară de drumul acela la Viena. Asta e important: orice faci, să fii tu împlinit și bucuros cu ceea ce faci. Pentru asta nu-ți trebuie bani.

„Banii sînt soldați buni atunci cînd ai viziune și proiecte."

Sever Voinescu: Domnule Holender, ați văzut cu siguranță zeci de cariere mergînd în sus, ați văzut, poate, mult mai multe mergînd în jos... Oameni foarte talentați care n-au avut carierele pe care le-au meritat și oameni care poate n-au meritat carierele înalte pe care le-au avut. Există printre noi ideea că, dacă nu sînt bani în spate să te promoveze, n-ajungi foarte sus. De pildă, am întîlnit foarte mulți oameni care spun că totuși, dacă n-ar fi existat Papa Iulius al II-lea să-l angajeze pe Michelangelo să picteze tavanul Capelei Sixtine, n-am fi avut scena colosală a creațiunii lui Adam. Întotdeauna se spune bun, sînt bun, dar totuși, trebuie să vină niște bani din urmă. Din toată experiența dumneavoastră, lucrurile stau așa?

Ioan Holender: Nu, deloc. Nu e nevoie de nici un ban. Vorbim acuma de o carieră a unui muzician, a unui cîntăreț, în primul rînd. România este plină de talente, sînt și niște motive geografice, și care țin de climă, e greu explicabil, e și limba latină pe care o avem. Dar sînt și școlile de educație muzicală din România, care sînt de un nivel foarte înalt, au fost de un nivel foarte înalt pînă în 1989, într-adevăr, și s-au dat bani serioși pentru educația muzicală și teatrală, dar cu un substrat ideologic, dar acum, la operă, mare ideologie nu poți să faci. Și teatrele îi angajează după bunul plac, după știința celor care conduc acele teatre. La Viena am avut nouă cîntăreți membri ai Operei, în ansamblu, plătiți bine pentru a trăi, nu extraordinar. Cîntînd și altundeva, ei urcă pe scara acestei cariere. Nu vreau să încep cu nume, dar de la Ileana Cotrubaș pînă la Angela Gheorghiu, și de la Ludovic Spiess pînă la foarte mulți care sînt astăzi și pe care nu prea îi știm în România. Asta e vina noastră, nu e vina lor, noi nu-i putem plăti, bugetele teatrelor de operă din România sînt mult inferioare bugetelor teatrelor mari din Occident. Asta e și nici nu-i așa de importantă Opera Națională din București ca aceea din Viena sau cea din Milano sau din Londra. Știți cum e astăzi, putînd călători peste tot, vrem să vedem tot ce-i mai bun și tot ce-i celebru și toată lumea crede că are dreptul să vadă tot ce există în lume. Eu nu-s de părerea asta. Poate și pentru faptul că am crescut în țara asta pe vremea

© D. Muntean

Ioan Holender: Eu aș vrea să ating încă ceva, apropo de cheltuieli. Eu sînt foarte atent și consider că în România, mai mult decît altundeva, dar nu numai aici, e important să ne gîndim și pentru ce *nu* trebuie să cheltuim banii publici. Pentru ceea ce nu e necesar și în fond este și indecent să-i cheltuim. Și se cheltuiesc bani foarte mulți pentru reclamă, pentru o serie întreagă de invitați, pentru așa-zisele bilete de protocol pe care le dăm gratis oamenilor pe care-i considerăm importanți, ca și cum ceilalți, care plătesc, sînt mai puțin importanți. E un abuz enorm, ca să stăm bine noi, cei care conducem un teatru, cu cei care sînt la putere.

Sever Voinescu: Găsesc, iată, temeiul unei vorbe care m-a urmărit ani de zile de cînd am citit-o, a lui Emil Cioran, care la un moment dat a spus că singura formă a activității umane care nu umilește este renunțarea. O ultimă întrebare pentru ambii invitați. Am sentimentul că am devenit, din punct de vedere cultural, o țară a festivalurilor și avem, dimpotrivă, puține și fragile instituții. Pentru dezvoltarea unei culturi precum este cultura română astăzi, calea – vorbesc de investiție de bani – este aceea de a susține festivaluri, sau de a consolida cu banii puțini pe care-i avem instituții?

„Răspunsul la criză e cultura."

NICOLAS SARKOZY

Constantin Chiriac: În mod cert, comunitatea trebuie să-și creeze instituții. Și un festival poate fi o instituție. Bineînțeles că dezaprob tot ce înseamnă festivalul usturoiului, al grîului, al *kürtös kalács*-ului. Sînt toate făcute pentru politicieni. În clipa în care facem sărbători ale orașelor și-n clipa în care plecăm la acea sărbătoare a orașului de la ceea ce înseamnă esența acelei comunități e cu totul altceva. Numai că aici ține de o agendă culturală. Dar fără instituții nu se poate construi ceva solid. Revin la Alba Iulia, un oraș care are o cetate atît de mare și care nu are deloc instituții culturale. Cei de aici trebuie să se gîndească la modul foarte serios cum își aleg conducătorii. Cum se face ca un oraș de 70.000 de locuitori aproape să nu aibă teatru, să nu aibă filarmonică, să nu aibă instituții culturale? Oamenii trebuie educați. Fără educație, fără viziune, fără să le dai frumosul, nu ai cum să construiești ceva. Deci e nevoie de instituții și de evenimente profesioniste într-o agendă culturală.

Constantin Chiriac: Lucrurile sînt complexe. Vă poate răspunde artistul din mine, vă poate răspunde managerul, vă poate răspunde directorul festivalului, vă poate răspunde primarul de aici, sau primarul din Sibiu, sau primarul din Viena. Depinde de fiecare dată de comunitatea căreia îi aparții, de oamenii care compun acea comunitate. Pentru că, așa cum spunea domnul Holender, banii vin de la oameni. La un moment dat, politicienii îi distribuie prost sau bine, dar faptul că pentru cultură se dă zero virgulă zero ceva este probabil cea mai mare rușine. În clipa în care găsești calitate și emoție în tot ceea ce prezinți, nu se poate ca publicul să nu reacționeze. Vă dau un exemplu, nu e laudă, e o strategie pe care am dezvoltat-o de-a lungul timpului. Teatrul Național din Sibiu are în repertoriu 103 spectacole, cît toate teatrele din București la un loc, poate chiar mai mult. În același timp, jucăm 400 de spectacole pe an, mai mult de un spectacol pe zi, și mergem în vreo 30-40 de turnee, an de an, fără a neglija în nici un fel, și sînt de acord cu ce spunea domnul Holender, că locul nostru este în primul rînd acasă, dar jucăm la cele mai importante festivaluri din lume. Ei bine, în clipa în care ai toate spectacolele vîndute sută la sută, deja ai acea aprobare a publicului tău.

Ioan Holender: Nu numai România, ci toată lumea are nevoie de instituții. Pe instituții se bazează festivalurile. Instituția este baza absolut necesară, nu suficientă, dar necesară, iar festivalul este ceva ieșit din instituții, dar cu un caracter ieșit din cotidian. Instituțiile sînt în mod absolut baza.

„În bălării nu se poate face cultură"

interviu cu Mircea HAVA, primarul orașului Alba Iulia

Alba Iulia, care a găzduit, recent, a șasea ediție a Festivalului Dilema veche, *se numără printre cele 11 orașe care au candidat pentru statutul de Capitală Europeană a Culturii – 2021. Ce mai rămîne, astăzi, din aceste ambiții? Și cum se construiește profilul cultural al unui oraș? Primarul* ***Mircea Hava*** *crede că spiritul comunității poate fi generat investind în cultură.*

Care sînt elementele de brand ale orașului Alba Iulia?

Brand-ul orașului Alba Iulia este clădit pe Cetate. Excepțional este că, atunci cînd am început să reclădim cetatea, deși n-aș fi crezut, am reclădit și mîndria locuitorilor, am reclădit odată cu cetatea și o nouă mentalitate. Oamenii gîndesc altfel, avem ceva ce este al nostru, ceva ce putem arăta la toată lumea și mai ales vorbim despre această mîndrie prin care putem arăta că aici se poate. Mai apoi, vorbim și despre un brand legat și de 1 Decembrie, la care noi ținem foarte mult pentru că de aici s-a pornit ceasul României acum o sută de ani. Sîntem foarte legați de acest lucru, chiar dacă unii spun că nu ne putem hrăni doar cu istorie, dar sîntem de părere că e bine să ne cunoaștem istoria și să cinstim anumite lucruri care au făcut bine României. Bineînțeles, asta nu înseamnă că uităm de prezent. Nu trebuie să rămînem închistați în ceea ce s-a întîmplat acum o sută de ani și să ne gîndim ce puternici și frumoși eram atunci și să uităm de vremurile de azi cînd avem nevoie să vedem și partea plină a paharului – lucrurile realmente bune care se petrec în România.

„Cultura nu se moștenește, se cucerește."

ANDRÉ MALRAUX

Ați depus un dosar consistent la competiția pentru Capitala Europeană a Culturii – 2021, dar Alba Iulia nu a fost selectată. Ce se întîmplă, totuși, cu strategia culturală adoptată și cu programele propuse?

Legat de strategia culturală, indiferent dacă am fost sau nu aleși Capitală Europeană a Culturii, noi mergem înainte. Noi nu am făcut acea strategie doar pentru acel dosar cu care am candidat, am făcut-o pentru noi, pentru oraș, pentru că această strategie este necesară în parcursul normal al unui oraș, al unui loc care se identifică și cu el, dar și cu Europa. Aici am putea să discutăm, în Alba Iulia, despre tot ceea ce înseamnă spirit european, *via* civilizație și implicare. Înainte de toate, în această strategie culturală avem o predictibilitate și un mod de lucru. Anticipăm exact ce se va întîmpla și avem un parcurs cultural predictibil, de la un an la altul, la care pot adera și alții din afară. Avem și evenimente pe care le-am clădit noi, ca autoritate locală, care sînt de sine stătătoare, precum Zilele Europene ale Muzicii, dar și evenimente care se fac cu parteneri. Din punctul ăsta de vedere, Alba Iulia este foarte bine plasată pe axa culturală Sibiu – Cluj-Napoca – Alba Iulia, care sînt și singurele orașe din Transilvania în momentul de față care au un suflu din acest punct de vedre. Revenind la brand-ul de oraș, noi nu am insistat doar pe refațadarea orașului, utilizînd banii și proiectele eruopene, ci și pe spiritul comunității, care crește și se dezvoltă de la an la an tot mai mult, datorită acestor evenimente culturale.

„Indiferent dacă am fost sau nu aleși Capitală Europeană a Culturii, noi mergem înainte."

Poți face cultură fără infrastructură, fără bani?

Aici trebuie să fim sinceri. Dacă nu aveam scena – această refațadare a Cetății, căci în bălării nu se poate face cultură –, nu aveam nimic. Oricît am fi fost noi de pragmatici, de predictibili și plini de dorință. Am început, așadar, să creăm întîi locul, scena, dacă vreți, și am reușit. Cînd ai o scenă, aceasta se umple și ai și public.

Din acest punct de vedere mai avem un avantaj. Sigur, lucrurile pot fi privite cu o anumită dualitate, pentru că Alba Iulia nu are mari instituții culturale de genul teatru sau filarmonici care pot consacra, pe deplin, cultural, un oraș – cum se întîmplă, de exemplu, la Cluj sau la Sibiu. Dar cîteodată este foarte bine, pentru că eforturile financiare pentru a susține asemenea entități culturale sînt deosebite și pentru acele orașe. Noi însă luăm ceea ce reprezintă „spuma", vîrful a tot ce au ei bun – de exemplu, la Alba Iulia s-a jucat, pentru prima oară în România, *Aida* în aer liber. Nicăieri în țara noastră nu a existat o asemenea reprezentație. Acum, putem juca în aer liber pe stadion, ceea ce e una, și putem juca într-un decor absolut fantastic, întregit de vreo 400 de voluntari – ceea ce s-a întîmplat. Preferăm să facem eforturi consistente și considerabile pentru a aduce aici exact ceea ce este în vogă în momentul de față, pe toate scenele. Din punctul acesta de vedere, putem spune că Alba Iulia nu a fost privată, în ultimii ani, de nici un eveniment de top, indiferent că vorbim despre evenimente culturale consacrate sau de nișă, avem de la rock și pop la muzică clasică. Și multe altele.

a consemnat Stela GIURGEANU

Cultură și vitalitate

Există multe metode pentru a măsura calitatea vieții într-un oraș. Majoritatea presupun compararea unor indicatori precum oportunitățile de pe piața muncii, serviciile sociale disponibile, prețul și calitatea locuințelor, costurile de întreținere, siguranța și ordinea publică, eficiența transportului public, calitatea aerului, ambianța urbană etc. Unul dintre criterii este vitalitatea culturală. Aceasta se poate măsura pe baza unor indicatori. Cît de extinsă e infrastructura culturală? Cît de accesibile sînt evenimentele? Care e valoarea cheltuielilor publice pentru activități culturale? Care e dimensiunea personalului specializat? Cît de funcțională e economia creativă?

Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală (INCFC) urmărește de cîțiva ani vitalitatea culturală a orașelor din România. Cercetările periodice oferă o analiză a performanței atinse de sistemul cultural local. E o analiză utilă și din perspectiva practicilor de bună guvernare. Căci majoritatea operatorilor culturali sînt finanțați din bani publici.

Cel mai recent studiu, publicat anul acesta, măsoară aceste realități în 46 de orașe reședințe de județ și orașe cu peste 50.000 de locuitori. (Capitala a fost exclusă din această cercetare, date fiind diferențele economice și sociale foarte mari față de celelalte localități studiate.) Clasamentul orașelor a fost realizat în baza mediei indicilor de vitalitate culturală în perioada 2010-2015.

Cele mai vitale orașe românești sînt: 1) Cluj-Napoca; 2) Alba Iulia; 3) Miercurea Ciuc; 4) Tîrgu Mureș; 5) Sibiu; 6) Timișoara; 7) Sfîntu Gheorghe; 8) Tîrgoviște; 9) Craiova; 10) Botoșani. (**M. M.**)

(sursa: culturdata.ro)

Iulia POPOVICI

Finanțarea culturii, versiunea Dîmbovița

Trei leme: 1) Bucureștiul are cel mai mare buget local din patria noastră – și, pe cale de consecință, și cei mai mulți bani pentru cultură; 2) Bucureștiul are, din 2016, o strategie culturală aprobată de Consiliul General, centrată pe creșterea accesului la cultură, educație, implicare comunitară, dezvoltarea capacității organizaționale, dar, aparent, singurul care-o „implementează" e cel care a și propus-o: ArCuB (Centrul de Proiecte Culturale al Municipiului București); 3) concret, nimeni nu știe cum se cheltuiesc banii din cultură, inclusiv fiindcă nimănui nu-i e foarte clar unde se termină Primăria Generală și unde încep primăriile de sector, unde se sfîrșesc „investițiile" (în statui) și de unde încep „proiectele".

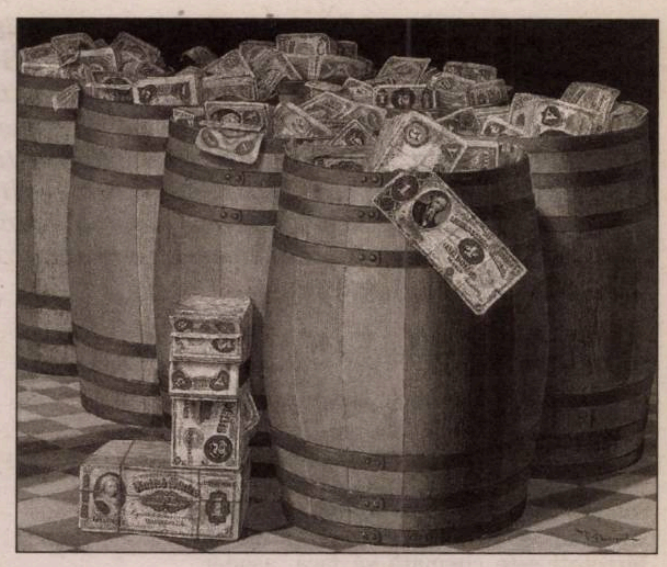

Orăsfoire a lungii liste de HCL-uri (Hotărîri de Consiliu Local) de la sectorul 1 arată că, pe la începutul anului, primăria de sector a propus, iar consiliul a aprobat înființarea unei noi instituții – un centru de cultură. (Între timp, Hotărîrea a fost „întoarsă" de Prefectură pe chestiuni de legalitate.) Nu un *spațiu* pentru evenimente comunitar-artistice, ci, practic, un *serviciu „de stat"* care să organizeze evenimente. Asta, în ciuda faptului că primăria de sector are oricum direcția ei de cultură, că, în conformitate cu legislația în vigoare, e oricum obligată să finanțeze proiecte culturale pe bază de competiție și că oricum Bucureștiul „general" are deja două servicii publice destinate aceluiași scop (ArCuB și Creart – Centrul de Creație, Artă și Tradiții al Municipiului București). Dincolo de situația, unică prin absurdul ei, în care Bucureștiul există sub două forme de declinare – ca întreg și ca sumă de sectoare independente –, fiind profund neclar cine ce atribuții culturale are ca să nu se calce în picioare (de pildă, Primăria sectorului 1 organizează evenimente pe raza sectorului, dar nu finanțează teatrele de pe raza sectorului), interesantul fenomen al bruștei înființări de centre de cultură de sector face parte dintr-un trend nou la nivelul Capitalei: recentralizarea culturală prin fondarea de instituții și reapariția pe scenă a statului ca operator cultural.

În ultimul an, în București au apărut două noi instituții publice de spectacol: Teatrul „Stela Popescu" și Teatrul Dramaturgilor Români. Evident, nici unul nu are sediu – a se citi o scenă dedicată; primul e „cazat" în acest *neo-mall* spectacular numit Palatul Copiilor, al doilea se anvizajează că-și va desfășura forțele la Muzeul Național al Literaturii Române. Deja, Primăria și primăriile erau inițiatorii, finanțatorii și organizatorii multora dintre marile – și costisitoarele – acțiuni culturale în spațiul public (tîrguri de Paști și de Crăciun, concerte de 8 Martie etc.), renunțînd, pe tăcute, la operatorii „intermediari" ori parteneri și obținînd, în schimb, control deplin și netransparent asupra celor care participă sau nu la aceste acțiuni, asupra „mesajului" transmis și asupra onorariilor plătite (asta ca să fie clar de ce și-ar înființa primăria de sector un centru de cultură). Nu vorbesc despre toate evenimentele de amploare pentru care organizatori sînt serviciile primăriei ori primăriilor, e normal ca autoritățile să aibă proiecte culturale prioritare, ci despre felul în care ea/ele tind să ocupe tot mai exclusivist spațiul public și cultural.

Semnificativ de multe întreprinderi culturale se finanțează prin parteneriat între autoritatea locală, recte direct Primăria Generală, și diverse instituții/organizații. Public, se știe despre contractul cu fundația condusă de Eugen Simion, pentru editarea unor cărți, în tiraj de minimum 300 de exemplare, și, desigur, despre Festivalul „Rodica Popescu Bitănescu", dar parteneriate dintr-astea sînt multe. Fundația Națională pentru Știință și Artă în cauză a primit 500.000 de lei (de șapte ori suma maximă acordă într-o sesiune de finanțare prin concurs la ArCuB), însă organizatorii Art Safari, megaproiectul de arte vizuale ajuns la a treia ediție, au primit mult mai mult. Efectul pe „piața" proiectelor și programelor culturale din Capitală? Competiția de proiecte – adică modul transparent de construire a unei oferte culturale locale, împreună cu sectorul cultural, în funcție de nevoile comunității și în relație cu niște politici publice... publice, pentru care statul a inventat o întreagă legislație – devine irelevantă în efortul operatorilor de a găsi ceva sau pe cineva capabil să le intermedieze accesul la o finanțare directă, fără contribuție proprie și atîta control al bugetului. Faptul că, de pildă, Primăria sectorului 1 nu știa, pînă anul ăsta, nimic despre legislația specifică de finanțare culturală face și el parte din peisaj, la fel și – în oglindă – faptul că operatorilor culturali nu le era nici lor clar ce poate sau trebuie să facă primăria.

Să ne-nțelegem: nu e nimic ilegal în parteneriatele public-privat sau în dorința autorităților locale de a participa direct la punerea în practică a propriilor politici culturale. Ba chiar, la o adică, nu e nici nimic imoral. Dar modul acesta de „susținere" a culturii devine chestionabil atunci cînd, de fapt, pare că nu există strategii ori politici culturale, ci relații și interese, cînd parteneriatele în cauză par să fie rezultatul unor discuții la bere, nu al unui plan în perspectivă, cînd nici unul nu vizează extinderea ori susținerea infrastructurii – atît de inexistentă, încît și recent înființatele instituții de spectacol umblă cu jalba prin vecini – și cînd banii ăia mulți ai orașului București se duc exclusiv pe evenimente punctuale, în același timp în care jumătate din oraș n-are unde vedea și învăța despre artă și cultură, iar cealaltă jumătate depinde de calendarul cultural al primăriilor. Pur și simplu, fiindcă dacă nici la București nu poți genera sustenabilitate culturală, unde în țară să te-aștepți să apară?

***Iulia Popovici** este critic de teatru și jurnalist cultural. Recent a publicat volumul* Elefantul din cameră. Ghid despre teatrul independent din România *(Editura Idea Design & Print, 2017).*

Cele mai vizitate muzee din lume

The Art Newspaper realizează anual un top al celor mai vizitate muzee de artă din lume. În Top 10 din anul 2016 au intrat trei muzee britanice.

Muzeul	Orașul	Numărul de vizitatori
Luvru	Paris	7,4 milioane
Metropolitan Museum of Art	New York	7 milioane
British Museum	Londra	6,4 milioane
National Gallery	Londra	6,3 milioane
Musei Vatican	Vatican	6,1 milioane
Tate Modern	Londra	5,8 milioane
Palatul Național	Taipei	4,7 milioane
National Gallery of Art	Washington, DC	4,3 milioane
Ermitaj	St. Petersburg	4,1 milioane
Reina Sofia	Madrid	3,6 milioane

Cîți bani produce Luvrul?

Se pune foarte adesea întrebarea cît costă un muzeu. Henri Loyrette, președinte-director general al Luvrului în perioada 2001-2013, e unul dintre cei care gîndesc, cum s-ar spune, *out of the box*. El a întrebat: cîți bani produce un muzeu? Bugetul Muzeului Luvru este de 175 de milioane de euro. Dacă administrația culturală e (și) business, care să fie profitul după o asemenea investiție? Specialist în economia bunurilor culturale, Xavier Greffe a realizat o cercetare amănunțită a veniturilor generate de Luvru. A luat în calcul nu doar încasările din bilete, ci și chiriile și concesiunile comercianților care vînd diverse produse în muzeu sau în curțile palatului, chiriile ocazionale percepute pentru producții televizuale și cinematografice, vînzarea unor drepturi de reproducere. A adăugat veniturile indirecte generate de simpla existență a muzeului: milioane de turiști care-și cheltuiesc banii prin hoteluri și restaurante pariziene doar pentru a vizita muzeul. Toate acestea ar aduce anual un miliard de euro. În plus, Muzeul Luvru are în jur de două mii de angajați și generează alte zece mii de locuri de muncă indirecte în industriile creative. (**M. M.**)

George ONOFREI

Patru probleme
și, deocamdată, nici o rezolvare

Cel mai răspîndit mit legat de finanțarea culturii în România spune că nu sînt bani. Ne uităm la cota din PIB alocată Ministerului Culturii. Oftăm. Dacă ar fi însă să adunăm toate finanțările oferite de sectorul public local și central în numele culturii, sub diverse forme de prezentare și în funcție de multiplele interpretări care pot fi găsite în mod birocratic actului cultural, ne-am cam cruci. Sînt cheltuiți acești bani cu eficiență? Măsoară cineva rezultatele tuturor serbărilor cîmpenești camuflate în liniile bugetare ale capitolului cultură?

1. Cine organizează?

Administrațiile locale (primării, consilii județene) au, în majoritatea lor, o structură care se ocupă în mod expres de organizarea de evenimente. O echipă mai mult sau mai puțin competentă (de obicei mai puțin) de birocrați este chemată să facă, așadar, management de eveniment. În cele mai răspîndite cazuri, este vorba despre Sărbătoarea Orașului, petrecerea de Revelion în aer liber, dar există administrații care și-au asumat chiar și organizarea de festivaluri culturale de amploare. Este, de altfel, cea mai mare sursă de frustrare în rîndul firmelor care se ocupă cu organizarea de evenimente – se văd concurate neloial de stat într-o piață în care cu foarte mare greutate reușesc să supraviețuiască. Multe dintre acestea și-ar asuma cu mare drag (au mai și făcut-o, uneori, doar pentru a se convinge că e o idee foarte proastă din punct de vedere economic) să pună pe picioare evenimente culturale de amploare care să le asigure nu doar cash *flow*-ul, dar mai ales blazonul de care este nevoie în orice *business*. Numai că resursele financiare sînt în cu totul altă parte. Mai precis, la administrație, nu la investitorii privați.

În lipsa unui eveniment astral excepțional, de tipul unei eclipse totale, Soarele și Luna nu se prea întîlnesc pe cer, la fel cum nici banii din cultură și managerii culturali profesioniști nu prea au ocazia să își dea mîna spre satisfacția publicului. Altfel spus, cei care au bani nu au habar, cei care au habar nu au acces decît foarte rar la finanțările publice.

2. De ce nu-și fac privații festivalurile lor?

Banii privați vor merge întotdeauna acolo unde se va putea scoate profit, fie el direct din încasări și alte activități comerciale conexe specifice unui festival, de exemplu, fie de imagine, atunci cînd un mare brand vrea să se asocieze cu un eveniment de prestigiu. Dacă mediul antreprenorial ar fi sesizat în România existența unei oportunități reale de a-și recupera în cîțiva ani investiția, iar apoi ar genera profit de pe urma unei întîmplări culturale, atunci lucrurile s-ar fi întîmplat așa pînă acum. Provocarea uriașă a unui festival pe o nișă culturală ține de faptul că, pe lîngă organizare, managementul acestuia trebuie să și creeze piață, să producă bani dintr-o nevoie pe care publicul nu a identificat-o înainte. Mă feresc să spun că trebuie să educe, deși, pînă la urmă, cam despre asta e vorba. Prin urmare, doar nevoia unui stat de a-și educa cetățenii poate să dicteze investiții în nișa culturală.

3. Legislația

Destui operatori economici din zona de evenimente, comunicare ș.a.m.d. vă vor spune că, deși au găsit uneori deschidere totală pe la cîte o administrație sau chiar administrația a apelat la serviciile acestora, s-au lecuit pe viață să mai aibă de-a face cu finanțarea unui eveniment din bani publici. Legile care guvernează felul în care pot fi cheltuiți bani publici în evenimente culturale de amploare sînt aceleași care guvernează orice sindrofie comunală. Nu sînt adaptate unor nevoi reale, nu se pot angaja cheltuieli de pe un exercițiu financiar pe altul, finanțatorul public nu poate desemna direct o echipă de implementare (decît în situația puțin probabilă în care o seamă de profesioniști cu venituri importante din piața liberă s-ar angaja la vreo primărie sau consiliu județean, fapt greu de imaginat). Pentru a nu intra prea mult în detalii plictisitoare, vă îndrept direct spre concluzia mea: nici c-o armată de juriști și economiști de top n-ai reușit să implementezi un proiect cultural de mare anvergură și care să presupună o alocare bugetară, să spunem, de un milion de euro sau peste. Pînă cînd cadrul legal nu va fi adaptat nevoilor sectorului cultural și pînă cînd nu va exista o piață reală care să determine apariția unor festivaluri culturale care să se susțină exclusiv din sponsorizări și bilet, ne vom învîrti și cu discuția, și cu organizarea propriu-zisă în același cerc. Urmăresc asiduu agenda legislativă și nu cred că greșesc prea tare dacă spun că, cel mai probabil, nici în următorul cincinal nu vom avea legi noi, moderne care să guverneze cîmpul cultural și, cu precădere, al organizării de evenimente cu bugete mari din surse publice.

„Cred că televiziunea favorizează cultura. Cînd sînt acasă, dacă cineva aprinde televizorul, mă duc în altă cameră și citesc."

GROUCHO MARX

4. Haterii

Veți spune că introducem teme copilărești într-o revistă serioasă care și-a propus o temă și mai serioasă. Foarte mulți organizatori de evenimente au ajuns să fugă de finanțarea publică nu doar din pricina legislației inadecvate, dar și din cauza prejudiciilor de imagine pe care ți le poate aduce asocierea cu o administrație. Dincolo de liderii politici locali contestați sau controversați cu care trebuie să colaborezi și să te asociezi, a avea „pe mînă" bani publici te pune în situația ca întreaga opinie publică să își dea cu părerea: de la felul în care îți evaluezi tu valoarea propriei munci, la cheltuielile cu bunuri și servicii. Devii o țintă nu doar tu, dar îți atragi în horă și furnizorii de care ai nevoie ca de aer în business-ul curent. Pentru niște oameni care au lucrat și vor mai lucra toată viața la stat, mofturile de tipul „îmi stric imaginea" sînt irelevante; în schimb, pentru o echipă care întîi și-a construit reputația în piața de evenimente, de multe ori, prestigiul profesional este bunul cel mai de preț pe care și-l poate vedea distrus în doar cîteva zile.

Nu am o concluzie și nici vreo mare speranță pentru următorii ani.

***George Onofrei** este jurnalist și editor. Este redactor-șef la* Suplimentul de cultură *și realizator de emisiuni la Radio Hit, Iași.*

■ În 2015, cele mai mari rate din PIB ale cheltuielilor guvernamentale destinate culturii, recreerii și religiei au fost în Ungaria (2,1%) și Estonia (2%), iar cele mai reduse în Irlanda (0,6%), Grecia, Italia și Marea Britanie (0,7%). România este peste media de 1% a Uniunii Europene la alocările guvernamentale.

■ Clasamentul este diferit cînd sumele cheltuite sînt puse în perspectivă cu dimensiunea populației fiecărui stat membru. Cele mai mari alocări de fonduri per capita sînt în Luxemboburg (1068 de euro) și Danemarca (843 de euro). La polul opus, cele mai mici cheltuieli destinate culturii, recrării și religiei au fost înregistrate în România (97 de euro), Bulgaria (106 euro), Grecia (113 euro), Lituania (120 de euro) și Polonia (126 de euro). În medie, în 2015, cheltuielile pentru cultură, religie și recreere per capita au reprezentat 299 de euro în UE.

■ În 2015, cele 28 de state membre ale Uniunii Europene au raportat cheltuieli guvernamentale în valoare de 153 de miliarde de euro pentru cultură, recreere și religie. Cifra reprezintă aproximativ 1% din PIB-ul UE.

■ Chetuielile pentru sectorul mențional sînt mult mai scăzute față de cele destinate protecției sociale (19,2% din PIB, în 2015), sănătății (7,2% din PIB), educației (4,9%) și apărării (1,4%), dar mai crescute față de cele alocate pentru protecția mediului (0,8%).

(sursa: Mediafax)

Mirella PATUREAU

Festivaluri, vară și cifre

Franța este fără îndoială campioana mondială a festivalurilor. Aici sînt organizate, pînă la 2500, în fiecare vară: arte ale spectacolului, rock, jazz, muzică clasică, benzi desenate, fotografie – oferta este abundentă. O mențiune specială pentru regiunea Provence-Alpes-Côte d'Azur (PACA), în sudul însorit, îmbinînd vacanțe, turism și sete de cultură. Bineînțeles, majoritatea sînt subvenționate: primării, departamente, regiunea și statul finanțează în medie 45% din buget, restul fiind acoperit din vînzarea de bilete și, cîteodată, ca la Aix-en-Provence, de mecenat. Dar dacă orașele se bat să găzduiască cîte un festival nu e numai pentru un certificat de splendoare culturală...

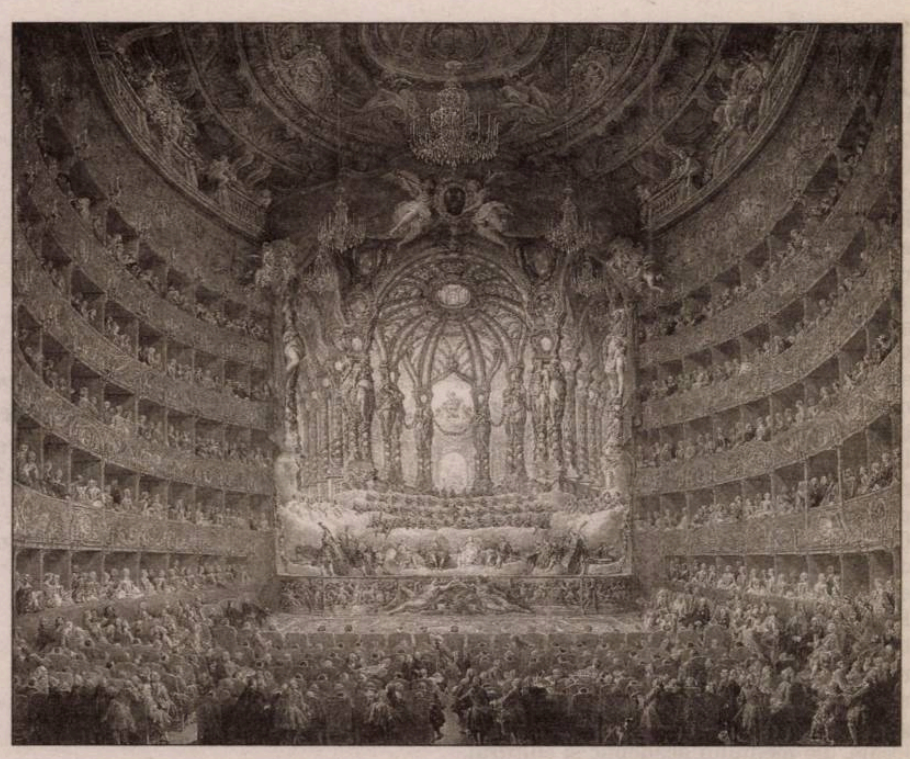

Sutele de mii de festivalieri contribuie din plin la economiile locale. În 2012, un studiu publicat de Nova Consulting pentru Festivalul de artă lirică de la Aix-en-Provence arăta că fiecare euro de subvenție antrenează 10 euro de recuperări economice, adică în total 65 de milioane de euro. Dificil de generalizat această formulă. Pentru Avignon, de exemplu, raportul ar fi de 3,70 euro pentru 1 euro de subvenție, un scor mai aproape de rata medie, care se ridică la 3,20 euro. Cîțiva nori se arată însă la orizont. Un raport publicat în mai 2016 de Pierre Cohen, fost deputat și primar socialist din Toulouse, constată o diminuare de 6,5% a ajutoarelor publice, între 2014 și 2015. În zece ani, din 2004 pînă în 2014, numărul festivalurilor subvenționate a scăzut de la 342 la 175. Primele victime ale restricțiilor bugetare sînt întotdeauna festivalurile „tinere", din care 70% au dispărut în mai puțin de zece ani. Dar scăderea bugetului a atins de asemenea și marile festivaluri, cum e cel de la Avignon. Diminuarea subvenției s-a soldat cu o reducere a cheltuielilor de comunicare, a cheltuielilor artistice și cu o creștere a prețului biletelor.

În aceste vremuri de austeritate, care sînt alternativele de finanțare sau de supraviețuire? Se face apel din ce în ce mai des la platforme de *crowdfunding*, la campanii de finanțare participativă. Inițiative precum Kisskissbankbank înfloresc, oferind organizatorilor de evenimente (măcar) speranță. Partenerii privați, mecenat și sponsoring sînt chemați în ajutor, citați pe larg în paginile din programul festivalurilor. Distincția dintre mecenat și sponsor este de natură fiscală: mecena beneficiază de o reducere fiscală de 60% din donația sa. Sponsorul realizează o operație comercială și publicitară, care face să apară numele său, cheltuielile de sponsoring putînd fi deduse fiscal ca orice act de cumpărare. Toate aceste posibilități, care au stabilizat considerabil sectorul cultural, au fost fixate în august 2003, de legea Agaillon, fost ministru al Culturii sub Jacques Chirac.

Se pune întrebarea: Festivalul de la Avignon chiar merită 12,6 milioane de euro din subvenții?

Se spune că la Avignon, cu festivalul cel mai dotat din Franța, subvențiile și șampania curg gîrlă... Fondat în 1947 de Jean Vilar, desfășurat în luna iulie, festivalul prezintă astăzi în jur de 60 de spectacole, pentru aproape 300 de reprezentații, reușind alianța originală între un public popular și o creație de prestigiu internațional. Cîteva cifre: în 2017 a beneficiat de un buget de 12,6 milioane de euro (în afară de prestațiile în natură, locații și personal, ale Primăriei și ale Comunității urbane Grand Avignon). Resursele sale provin în proporție de 58% din subvenții publice (din care 55% de la stat, 13% de la Primăria Avignon, 13% de la Comunitatea urbană Grand Avignon, 11% de la regiunea PACA și 9% de la departamentul Vaucluse) și 42% din rețete proprii (bilete, mecenat, partenariate etc.) Cheltuielile se împart astfel: 35% – activități de programare, producții și co-producții; 36% – amenajări tehnice și funcționarea diverselor spații de spectacol; 29% – administrație și comunicare. Festivalul a instituit relații de mecenat durabile și un cerc de întreprinderi partenere și mecena individuali. Generează avantaje economice în oraș estimate între 23 și 25 de milioane de euro. Și totuși, într-o conferință de presă, directorul festivalului, Olivier Py, se plînge: „Capacitatea financiară a festivalului nu a crescut; practic, lucrăm cu capete agățate de sfoară". Se pune întrebarea: Festivalul de la Avignon chiar merită 12,6 milioane de euro din subvenții? I se reproșează un anume elitism, faptul că nu mai atinge marele public, cu un repertoriu șocant și provocator. Printre argumentele pro se numără faptul că reprezintă o vitrină formidabilă pentru teatrul francez și un balon de oxigen pentru intermitenții din spectacol (regim special de lucru al artiștilor și tehnicienilor de scenă). Festivalul Off, creat în 1966, cu peste 1400 de spectacole, cu puține subvenții publice, nevoit să facă apel la fonduri private, rămîne o discuție aparte despre ceea ce am numi cel mai mare festival de teatru independent din lume.

Nu departe de malurile Ronului, la Arles, se desfășoară „Întîlnirile fotografice", între 6 iulie și 24 septembrie. Publicul de la Arles seamănă cu cel de la Avignon, cele două festivaluri se hrănesc reciproc și pot fi complementare. Evenimentul, creat în 1970 de fotograful Lucien Clergue, este primul festival de fotografie de renume mondial. Anul acesta vor fi expuși mai puțini artiști, 35, dar cu 3500 de fotografii, lucrări video și concerte de jazz. Un buget de 6,4 milioane, din care 3 milioane din subvenții publice (38% finanțare publică, 43% rețete proprii – bilete și produse derivate – și 17% partenariat privat). Frecventat de 100.000 de spectatori cu avantaje economice estimate la 9,5 milioane. Particularitate: prezența unui mecena, o miliardară helvetă, colecționară de artă contemporană, Maja Hoffmann, care e pe cale, prin investițiile sale, să transforme Arles într-o mașină de promovare mondială a artei contemporane, grație Fundației sale Luma, creată în 2004, cu un buget astronomic de 150 de milioane de euro.

Festivalul de la Aix-en-Provence plebiscitat de mecenat și sponsori, între 3 și 22 iulie 2017, este unul din cele mai prestigioase festivaluri de operă din lume, dar și printre cele mai scumpe. În mod paradoxal, la Aix, spectatorii nu plătesc decît 16,5% din costul real al biletului. Subvențiile și mecenatul asigură partea cea mai importantă. Pentru 2017, cu o producție de 6 spectacole și un buget total de 22,44 milioane de euro, resursele se împart în patru categorii: subvențiile publice ale statului și colectivităților locale, 8,1 milioane; parteneri privați, printre care Cazinoul din Aix, cu aproape 2 milioane, apoi fondul de mecenat și sponsori, care se ridică la 4,3 milioane. Vin apoi rețetele artistice diverse – audiovizual, turnee, drepturi de co-producție în valoare de 4,12 milioane, iar vînzarea de bilete atinge 3,69 milioane. Altfel spus, banii cheltuiți de festivalieri nu acoperă decît 16,5% din costul de producție al operelor la care asistă. Suma poate părea modică, dar melomanii privilegiați care frecventează Théâtre de l'Archevêché și minunata sa curte în aer liber plătesc pentru cele mai bune locuri între 270 și 700 de euro. Astfel, partea de subvenții publice și private e superioară celei a Operei din Paris, cea mai subvenționată din lume, unde spectatorul plătește jumătate din costul real al biletului. Totuși, comparat cu alte mari festivaluri lirice europene, aristocraticul Glyndebourne sau Bayreuth, consacrat cultului lui Wagner, sau fastuosul Salzburg în Austria, Festivalul de la Aix rămîne un festival cu resurse modeste. Programat imediat după Salzburg, care a produs anul acesta 50 de concerte și 12 opere, dar unde cei patru sponsori principali sînt Nestle, Audi, Siemens și Rolex...

„Cultura e sufletul democrației."

LIONEL JOSPIN

Un gînd, în încheiere, pentru alt festival liric, unul din primele festivaluri europene în 1869, Les Chorégies d'Orange, pe marginea prăpastiei financiare. Cu o autofinanțare de 85% dificil de asumat, el trebuie să găsească 1,5 milioane de euro de urgență. Instituțiile de stat au promis însă că vor găsi o cale de salvare. Întîlnire în 2018, așadar...

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

Daniel ȘANDRU

Centenarul din zodia populismului

Nu știu cîtă lume își punea, anul trecut, pe vremea asta, problema Centenarului. Cabinetul Cioloș înființase, printr-o hotărîre publicată în 7 iulie, un departament special în cadrul Cancelariei premierului, bugetat prin Secretariatul General al Guvernului, cu rolul de a coordona, la nivel național, manifestările dedicate marcării participării României în Primul Război Mondial și cele ale aniversării împlinirii, în 2018, a 100 de ani de la Marea Unire. Deși întîrziată prin raportare la existența unor structuri similare în alte state europene, apariția acestuia era un pas important pentru sensibilizarea publicului, de la nivelul autorităților centrale, cu privire la importanța celebrării celui mai important act din istoria României moderne. Ce urma, iar o vreme s-a și întîmplat, era ca această instituție să funcționeze, cum e și firesc, în tandem cu Administrația Prezidențială, prin intermediul Departamentului Cultură, Culte și Centenar, înființat încă din 2014, și să cupleze la temă, printr-un efort interministerial, energiile legislativului, cele ale autorităților locale, ale mediului academic și cultural, ale societății civile. Revenind – anul trecut, pe vremea asta, chestiunea Centenarului era departe de a fi una de prim plan, chiar în condițiile în care, pe 28 august, se marcase, printr-un eveniment organizat la Monumentul Eroului Necunoscut din Parcul Carol, împlinirea a 100 de ani de la intrarea României în Marele Război. Nu se ivise, încă, „momentul". Extrem de sumarele relatări apărute în presă cu privire la înființarea departamentului nu treziseră, încă, „sentimentul național", nici măcar pe acela bine orientat electoral. Aducerea „tehnocraților" în vizorul public se bizuia pe alte aspecte, deși fondul „mîndriei de a fi român" își contura, încetul cu încetul, forma ideologică pe care am văzut-o, apoi, în campania pentru parlamentare și, cu asupra de măsură, după preluarea guvernării de către noua majoritate rezultată din alegeri.

„Așezările omenești au nevoie de monumente. Altminteri cum ai putea face deosebirea între un oraș și un furnicar?"

VICTOR HUGO

„Dați-mi un muzeu și vi-l voi umple."

PABLO PICASSO

Scurtă cronică a unui altfel de Centenar

Desigur, așa cum am înțeles de la momentul preluării coordonării Departamentului Centenar, pe 9 august 2016, misiunea acestuia trebuia să treacă dincolo de necesarele aspecte ceremoniale pe care le-am coordonat în toamna anului trecut, împreună cu Președinția și Ministerul Apărării, la Mausoleul de la Mateiaș și la Ansamblul Memorial de la Tîrgu Jiu. Ca atare, filozofia pe care am pus-o la baza viziunii și documentului programatic elaborat în perspectiva configurării cît mai rapide a unui program național de proiecte, manifestări și acțiuni dedicat celebrării României Centenare se fundamenta pe următoarele principii, care se regăsesc, și la momentul scrierii acestui text, pe site-ul centenar.gov.ro: 1) „Marcarea Centenarului poate și trebuie să fie guvernată de un spirit incluziv, care să facă imposibilă deturnarea sa de pe poziții extremiste. Aniversarea Centenarului Marii Uniri trebuie să evite naționalismul festivist, de factură protocronist-populistă, și să exprime patriotismul civic, de factură europeană; 2) Marcarea Centenarului poate și trebuie să reprezinte un efort de societate, care să implice toate grupurile sociale, făcîndu-se apel la valorile și sensibilitățile minorităților naționale, în interiorul unui concept de Românie civică modernă; 3) Marcarea Centenarului poate și trebuie să reprezinte momentul „privirii în oglindă", al asumării oneste a trecutului, al abordării realiste a prezentului și al proiectării pragmatice a României viitoare; 4) Marcarea Centenarului poate și trebuie să fie parte integrantă a concertului european al manifestărilor dedicate împlinirii a 100 de ani de la Marele Război, păstrîndu-și specificul în ceea ce privește realizarea dezideratului patriotic al Marii Uniri".

La nivelul departamentului am considerat că, dincolo de ceremonii, simpozioane și conferințe, restaurări de monumente militare și civile, de elaborarea de cărți-instituție (așa cum ar fi, spre exemplu, *Enciclopedia României,* pe care nu o avem nici în prezent, la 74 de ani de la cele patru volume editate sub coordonarea lui Dimitrie Gusti, proiectată în șase volume și nedefinitivată) sau de evenimente dedicate publicului larg, toate necesare, este important să omagiem ceea ce s-a întîmplat în urmă cu 100 de ani prin inițierea unor ample proiecte de infrastructură, de la cele ale autostrăzilor care să unească, finalmente, provinciile istorice, trecînd prin eliminarea situației de a avea, în secolul XXI, 400 de școli cu toaletele în afara clădirilor și pînă la construcția spitalelor de urgență. Am identificat 34 astfel de proiecte și le-am adus în atenția Guvernului, în ședințele executivului din 8 și 21 decembrie 2016. Nu am lăsat la o parte nici dimensiunea culturală a aniversării Centenarului și, în acest sens, am centralizat în cadrul unui grup de lucru interministerial, încă din noiembrie anul trecut, 381 de proiecte propuse de ministere și alte instituții centrale, de consiliile județene și primăriile reședințe de județ, de universitățile reprezentative pentru regiunile istorice. În același timp, am inițiat seria de dezbateri „România Centenară" și am proiectat Forumul României Centenare, astfel încît să putem centraliza, sub autoritatea unei comisii naționale de evaluare, și proiectele propuse de societatea civilă, încît să definitivăm, în prima parte a acestui an, programul de aniversare a Marii Uniri. În aceeași direcție, am formulat și am prezentat în fața comisiilor de specialitate ale Camerei Deputaților punctul de vedere al Guvernului asupra proiectului de lege a Centenarului, inițiat de 67 de parlamentari, ce urma să asigure, pentru orașele Iași și Alba Iulia, desemnarea cîte unui comisar guvernamental care să coordoneze, împreună cu autoritățile locale, evenimentele dedicate aniversării Centenarului Marelui Război și al Marii Uniri. Totodată, Bucureștiul, Iașiul și Alba Iulia, dată fiind contribuția lor istorică, ar fi primit titlul de „Orașe ale Memoriei", ceea ce ar fi permis alocarea fondurilor necesare pentru aceste evenimente.

Totul a fost blocat.

2018: festivism și identitate prin „directorat"

Brusc, de pe la începutul acestui an, politicienii de la putere și din opoziție și-au dat seama că se coace o „pîine patriotică" numai bună de mîncat, că ceremoniile cu cruci lungi și colive scurte necesită prezența lor și că e rost de acumulare de capital politic sub umbrela Centenarului. Că „momentul", altfel spus, s-a ivit, și că e cazul să se stabilească odată treaba cu „identitatea națională", dacă tot e să se pună în 2018 de-o serbare dintr-asta neaoșă, cîmpenească, așa cum numai noi, ospitalieri „de la daci încoace", știm să facem. Din păcate, între 1 februarie 2017, ziua în care mi-am depus demisia de onoare, și pînă în luna august, cînd Departamentul Centenar a fost desființat, iar cel care mi-a urmat la conducere a fost destituit, activitatea acestuia a însemnat un mare vid. Nici vorbă de activarea „fondului Centenar", prevăzut în mult lăudatul program de guvernare. Mai mult decît atît, s-a luat de la capăt centralizarea proiectelor, a fost întreruptă seria dezbaterilor „România Centenară" și a fost anulat, din motive pe care nu le cunosc, Forumul României Centenare. Practic, vreme de cinci luni, totul a fost blocat, poate cu excepția organizării, de către departament, a unui concurs de drifting la Constanța, pe 1 mai, în aceeași zi în care se împlineau 100 de ani de la revoltele bolșevice de la Iași, cînd Cristian Racovski plănuia înlăturarea regelui Ferdinand și a Guvernului din fruntea a ceea ce mai rămăsese din România.

Între timp, înțeleg că departamentul a fost preluat de Ministerul Culturii și transformat în Direcția Identitate Națională. Aș spune că e foarte potrivit, dacă s-a decis de la partid că identitatea trebuie impusă prin „directorat". Se centralizează, din nou, proiectele. S-a reluat problema identității vizuale a Centenarului, deși aceasta fusese „bifată" încă din noiembrie trecut (o dovadă e și faptul că logo-ul și sloganul se regăsesc atît pe site-ul centenar.gov.ro, fiind preluate și pe cel al Ministerului Culturii, centenar.cultura.ro). Și asta, în timp ce ministrul Lucian Romașcanu tot acuză „greaua moștenire" a guvernării Cioloș, fără a se sinchisi să citească documentele pe care le-am lăsat înregistrate în arhiva departamentului și fără a sufla o vorbă despre cele cinci luni moarte ale guvernării din care face parte. Înțeleg că un program al manifestărilor pentru Centenar va fi elaborat și anunțat public abia în a doua parte a lunii noiembrie, deci adăugăm alte cinci luni moarte. Zece luni de „patriotism" sub marca populistă a guvernării PSD-ALDE, la care se adaugă tribulațiile unui deputat liberal de pe la Alba, îmbrăcat în costum popular și avînd o trîmbiță în dotare, c-așa e populismul, și „de stînga", și „de dreapta", pe la noi: „verde", „dacic" și asezonat cu nițel ortodoxism din acela bun, interbelic, „vestitor" al fantasmelor și derivelor totalitare. Mă tem, deci, că dintr-o astfel de direcție, festivistă și puternic amprentată politic, ni se va dicta „identitatea națională" cu prilejul Centenarului Marii Uniri. Căci, dacă interpretez ceea ce s-a întîmplat pe 6 august 2017, cu ocazia Centenarului bătăliei de la Mărășești, după finalizarea ceremoniei militare și religioase care a avut loc la Mausoleu, acel kitsch populisto-festivist teribil, ca pe o „repetiție" pentru momentul Centenarului Marii Uniri, mă tem că în 2018 vom avea parte exclusiv de o retorică și o agitație imagologică realizate sub „auspiciile" naționalismului tribal și protocronist, și nu sub egida normalității, dată de patriotismul civic de factură europeană. Să ne fie de bine, deci.

***Daniel Șandru** este profesor la Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei" din Iași. A fost secretar de stat, coordonator al departamentului Centenar și coordonează, în prezent, Programul Centenar al Primăriei Municipiului Iași.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Manualele, inutile?

Într-un interviu acordat site-ului HotNews, domnul Daniel Funeriu, fost ministru al Educației, comentează cîteva dintre problemele grave cu care se confruntă învățămîntul românesc de azi și de vreo douăzeci de ani încoace: lipsa manualelor, slaba pregătire a profesorilor și a învățătorilor, eșecul învățămîntului profesional, plagiatele și cruciadele nesfîrșite împotriva lor etc.

Domnul ministru afirmă că discuția despre manuale este inutilă: nici calitatea lor, nici absența lor de pe băncile școlilor nu vor rezolva cu adevărat una dintre oricît de bune ar fi ele, dacă nu formăm cum trebuie profesorii. Or, interesul pentru subiectul formării profesorilor este acum zero."

Este evident, pentru oricine e preocupat de starea educației, că școala are nevoie mai mult ca oricînd de profesori „calificați", „formați", „educați". Numai dacă citești statisticile din ultimii ani de la examenele de titularizare și te apuci cu mîinile de cap: doar 45% din ei au reușit să ia o notă peste 7, condiție esențială pentru a primi un post pe perioadă nedeterminată, iar 22% nu au

Școala românească este săracă din cauza indiferenței, a incompetenței și a corupției.

cele mai importante probleme, și anume pregătirea profesională a cadrelor didactice. Citez din interviu: „Toată discuția despre manuale este aberantă pentru că pornește de la o concepție aberantă despre manual. În România, manualul este considerat o «biblie» a învățării, iar asta este total fals. Manualul este un auxiliar al învățării, profesorul este cel care face diferența. (...) Cei mai buni profesori ai mei din liceu în Franța nici nu foloseau manuale, care nici nu erau obligatorii: mulți elevi nici nu aveau manuale. (...) Vă asigur că nimic nu se va schimba în bine prin schimbarea manualelor, reușit să ia nici măcar nota 5. Au existat și 36 de profesori eliminați din examen pentru tentativă de fraudă. Ministrul actual al Educației a declarat, la Digi24, că în momentul de față sînt cîteva mii de profesori necalificați, asta pe lîngă miile de suplinitori, adică cei care nu reușesc să ia examenul de titularizare.

E nevoie, deci, de un program serios de formare pentru profesori? Evident. Mai mult decît atît, un asemenea program este prioritar: reforma în învățămînt de aici trebuie să înceapă, de la calitatea actului didactic. Ar trebui, desigur, revizuite toate programele de pedagogie pentru modulele predate în universități, ar trebui cursuri de formare și burse în străinătate pentru cei mai merituoși, ar trebui să existe un plan serios de examinare și reexaminare a profesorilor pe întreg parcursul carierei lor în învățămînt etc. (Și să nu uităm și de salarii.)

Dar pare că este un program complex, pentru care ar fi nevoie de ani întregi, de profesioniști mulți, dar și de interesul guvernanților care, de douăzeci de ani încoace, e cvasinul. Tocmai de aceea, neexcluzînd schimbările descrise mai sus, manualele mi se par totuși utile în acest demers de formare a profesorilor. Nu, nu sîntem în Franța, unde domnul fost ministru spune că manualele sînt doar niște „auxiliare". Sîntem în România, unde un manual bun, cu adevărat bun, nu înzorzonat cu idei și desene aiurite, îl poate ajuta pe profesor să își îmbunătățească metoda de predare. Școala românească este săracă din cauza indiferenței, a incompetenței și a corupției. „Administratorii" instituției nu au bani nici pentru cîteva cărămizi sau toalete sigure pentru copiii de la țară, cum ne-am putea închipui că ar dărui cu generozitate bani, oameni și timp pentru formarea cadrelor didactice? În acest caz, manualul nu mi se mai pare atît de neimportant, dimpotrivă: el ar putea impune, fiecărui profesor sau învățător, standarde înalte de activitate profesorală, provocări spre reflecție și informare, o privire de perspectivă mai clară asupra rostului pedagogiei și asupra modelului la care școala vrea să se raporteze. Un manual bun poate iniția dialoguri eficiente între profesor și elevi, poate naște dezbateri și inițiative, poate stimula creativitatea și în bănci, și la catedră. În lipsa altor resurse profesionale solide, manualul bine făcut poate ajuta la schimbarea benefică a învățămîntului. Oricum tipărim manuale cu tonele. De ce să nu le facem bune și foarte bune?

E adevărat că ideea de schimbare, de modernizare a conținutului manualelor se confruntă cu mari probleme în România: mulți autori de manuale își imaginează că un manual „nou", adaptat vremurilor, este cel care are cît mai multe găselnițe „atractive" inutile: de exemplu, în loc să adune numere de cinci cifre negre pe o foaie albă, așa cum se făcea pe vremuri, acum elevul „deștept" adună numere de cinci cifre pe hîrtie colorată.

Pentru toate aceste motive, responsabilitatea editurilor, a specialiștilor în educație, a autorilor de manuale mi se pare covîrșitoare. Fără ei, reforma învățămîntului e pură birocrație.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

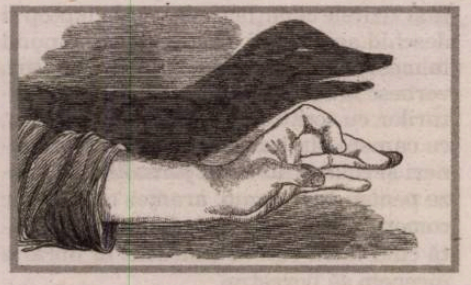

Iaromira POPOVICI

bazar

Treceri

Nu am fost niciodată bună la treceri. La nici un fel de treceri: fie că era vorba de unele simple, de la o acțiune la alta, fie de altele mai complicate, afective, de la un tip de interacțiune personală la alta, de la un anumit tip de realitate la alta. Ca să nu mai vorbim de cele absolut radicale, de la un loc la altul, de la un timp la altul, ba chiar de la o persoană la alta. Am fost și sînt genul de persoană, să zicem, simplă pe care, dacă o așezi pe un făgaș, se străduiește să-l înțeleagă și să-i urmeze cursul, aproape afundîndu-se în el cu putințe limitate de ieșire. Abia învățînd regulile respectivului făgaș, abia obișnuindu-se cu un mod de viețuire. De pildă, dacă mă obișnuiesc, să zicem, să scriu la un anumit birou, într-o anumită casă, cu anumiți oameni în jur, și fac asta cîteva zile la rînd, mi-e greu, cel puțin un timp, să mai trec la altceva. Precum șoricelul de sub nu știu care pat din nu știu care sat, de-abia îmi depășesc frica de nu știu care pisică ce m-ar putea pîndi, la o adică, și mi-ar răvăși cu greu dobînditele tabieturi.

Da, știu, în lumea noastră imprevizibilă și în mișcare, oamenii trec ușor de la una la alta, se practică *multitasking*-ul. Mamele cu copii mici, unele, cel puțin, de pildă, sînt și fabuloase femei de carieră, și dive în același timp. Alții semeni de-ai noștri se împart între întîlnirile de afaceri și hobby-urile lor de succes, precum gătitul, grădinăritul, mersul la sală etc. Între timp, sînt și părinți tot de succes, cetățeni remarcabili care militează pentru una sau alta și, de ce nu, studioși ai diverselor domenii noi și călători.

Am exagerat, voit, lista de mai sus. Îmi aduc însă aminte, cu un fior, și nu unul pozitiv, de vremea în care copilul meu era mic și eu încercam cu disperare să fiu și altceva în afară de mamă. Cu cît era mai mult de făcut acasă, cu atît mai tare mă încrîncenam să fac și alte lucruri care, pe vremea aceea, din perspectiva unei case cu pamperși, piureuri și otite, puteau părea complicate. Mă încrîncenam să plec pe teren prin locuri cît mai îndepărtate și cu drumuri cît mai desfundate, unde părea că lumea se putea schimba mai ușor – lumea de acolo avea o aparență mai fragilă, mai neașezată și, ca atare, era un mai bun prilej pentru viziuni romantico-militanto-semănătoriste. Mă înscriam la tot soiul de masterate și doctorate, nu neapărat pentru că voiam să le termin, ci pentru că-mi plăcea ca, pe-nserat, să asist la prelegeri docte de studii culturale sau antropologie, să aud cum s-a mai schimbat definiția identității sau ce înseamnă postcolonialism. Nu știu cum, deși nu aveam timp, în mod real, să-mi fac toate temele pe care ceilalți colegi cu adevărat studioși reușeau să și le ducă la bun sfîrșit, eram bucuroasă să aud ce mai mișcă pe lume, să simt cum mi se învîrt (chiar scîrțîind) rotițele, în loc să stau doar acasă, uitîndu-mă pe geamul în spatele căruia aproape niciodată nu se întîmpla nimic, așteptînd să mai treacă o zi.

Partea frumoasă era, de fapt, că printre aceste așteptări și conversații metafizice cu bonele (care au fost, de fapt, cele mai bune prietene ale mele) îmi retrăiam molcom viața odată cu cea a copilului meu. Momentele în care o retrăiam de-a dreptul, lăsîndu-mă în voia imaginației și fericirilor vîrstei lui, erau de-a dreptul înălțătoare. Dar ca să ajungi la ele trebuia să fii în stare să-ți elimini toate frustrările de om mare. Toată zgura lucrurilor începute și neterminate, pe care diversele treceri nereușite le lăsaseră în expectativă, în suspans, plutind undeva, imponderabile.

Căci rezultatele trecerilor mele ratate erau, la modul concret, dosare și dosărașe cu studii, cărți trase la xerox și proiecte începute și neterminate, evident, în care mă aruncasem cu capul înainte. Vinovățiile în ambele sensuri, dinspre maternitate spre ambițiile studioase și invers, nu erau decît niște pietre de moară care făceau din mine o ființă incertă și ambiguă, care nu știa, în sinea ei, cărui strat îi aparține. Tot soiul de binevoitori din jur îmi spuneau că sînt o mamă exagerată, că s-o las mai moale. Alții îmi recomandau studii tot mai alambicate și fabuloase cariere universitare. Dar habar nu aveau că eu abia îmi duceam trecerile și vinovățiile, fără să știu exact ce mai sînt.

În urma trecerilor ratate au rămas, cum spuneam, teancuri-teancuri de amintiri. Trecerilor din perioada maternității mele li s-au adăugat cele din copilăria mea, din familia mea, cele legate de părinți și bunici. Cînd îmi reiau, din cînd în cînd, în stăpînire diverse spații în care mă învîrt, și scormonesc fie prin caietele și desenele copilului meu, fie prin cărțile proprii mele copilării, prin hainele mamei mele sau prin hîrtiile tatălui meu, prin pozele și icoanele bunicilor, sînt obligată să performez multe treceri una după alta, ca-ntr-un *montagne russe*. Cărora nici nu mai am timp să le urmăresc efectele. Dar, cumva, printr-un sucit principiu revers, mai multe treceri laolaltă au un efect pozitiv, funcționează ca o terapie prin trecere extremă.

„Măsurăm timpul în cărți și cafele alese“

– interviu cu Oana DOBOȘI-POTCOAVĂ și Raluca SELEJAN –

*De-abia aștept să ajung la Timișoara și să vizitez librăria pe care au deschis-o împreună, „La Două Bufnițe“. Pînă atunci, le-am întrebat pe Oana Doboși-Potcoavă și pe Raluca Selejan cît romantism și cît pragmatism e în genul ăsta de afacere și, mai ales, cum se construiește un public de carte, care să vină să cumpere de la tine. (**A. M. S.**)*

Cred că nu e pe lume un scriitor sau cititor căruia să nu-i fi trecut prin cap, la un moment dat, că i-ar plăcea să aibă o librărie sau o cafenea a lui. Cum ați reușit să puneți în practică această fantezie care ne bîntuie pe mulți dintre noi?

Oana Doboși-Potcoavă & Raluca Selejan: Așa a început și pentru noi: de-a lungul anilor de prietenie, vorbind nopți întregi despre ce putem să facem împreună în domeniul cărții, ne-a trecut prin cap ideea librăriei. Dacă la început erau doar discuții pe timp de noapte, a venit momentul în care ne-am oprit din visat și am devenit pragmatice: în 2016 deschidem o librărie independentă în Timișoara. Era noiembrie 2015 și acesta a fost primul pas: o discuție serioasă și sinceră despre o afacere în care să fim parteneri. Am lucrat cîteva luni într-un document din Google Drive în care am scris tot ce ne dorim de la o librărie, ce planuri avem cu ea, ce fel de cărți vrem să aducem, care este specificul nostru, ce modele avem, tot ce ne dorim, tot ce am citit și am văzut în alte librării din țară sau din străinătate. Și apoi am început să le luăm la analizat punct cu punct, trecînd încet, dar cu pași hotărîți, în realitate. Al doilea pas a fost să găsim un nume pentru librărie care să ne reprezinte, iar după cîteva luni de *brainstorming zilnic* – fiindcă noi sîntem prietene vechi și foarte bune și petrecem mult timp împreună – am ajuns la numele de „La Două Bufnițe“. Al treilea pas a fost înființarea formei juridice a firmei – moment pe care l-am imortalizat prin cîte o fotografie serioasă cu fiecare dintre noi semnînd actul constitutiv.

Ce ați descoperit că e cel mai greu cînd v-ați apucat concret de treabă?

O.D.-P. & R.S.: Să avem răbdare, să renunțăm la toate lucrurile pe care le-am pus pe hîrtie și să înțelegem cum funcționează o afacere din punct de vedere legal. Știam că librăria nu este un eveniment cultural și nici un ONG, că este vorba despre un SRL, iar asta era ceva complet nou pentru noi. Norocul nostru a fost că nu am făcut foarte multe gafe fiindcă am știut să apelăm la cei care aveau mai multă experiență ca noi sau la specialiști din piața de carte. Am avut mentori, am avut sprijin și am avut familia și prietenii care au muncit cot la cot cu noi. Probabil cea mai grea a fost partea cu răbdarea, fiindcă data inițială a deschiderii librăriei era în mai 2016. Însă partea cu autorizațiile și toate lucrările de execuție ale amenajării spațiului și ale mobilierului durează, legal și fizic era imposibil să deschidem în patru-cinci luni o librărie. Am deschis pe 2 decembrie, cu o campanie numită Săptămîna Bufnițelor – era o săptămînă de evenimente, lucrările de amenajare erau gata, ne-au ieșit și toate autorizațiile și aveam și cărțile toate aranjate la raft. Un alt exemplu ar fi că, pentru partea de cafenea, una dintre noi trebuia să facă curs de specialitate pentru a primi autorizația de funcționare – și am făcut asta, avem și curs de barman la CV, acum.

Cît de aproape e librăria „La Două Bufnițe“ de ce v-ați dorit, de cum ați visat-o?

O.D.-P. & R.S.: Încă de la deschidere, librăria este cum ne-am dorit-o: primitoare, cu rafturile pline de cărți alese de noi pe sprînceană, cu evenimente literare, muzicale și de artă și film, cu cititori împătimiți, cu schimb de impresii de lectură, cu bibliotecă dedicată Timișoarei și autorilor timișoreni, cu un spațiu special pentru cărțile de poezie, cu rafturi pentru cărți cu autograf. Desigur că mai avem foarte multe planuri, evenimente și campanii, dar avem răbdare și sîntem sigure că vom reuși să le punem și pe acelea în aplicare.

Cum ar suna un decalog al librarului?

O.D.-P. & R.S.: 1) Citește cărți – tot timpul și peste tot: dimineața, la prînz, seara, noaptea, la muncă, în drum spre librărie, în vacanțe. 2) Citește presă culturală, fii curios și informat. 3) Ascultă muzică și mergi la concerte, uită-te la filme și mergi la festivaluri de film, participă la vernisaje și cunoaște artiști. 4) Zîmbește, fii disponibil și ai răbdare cu cei care vor să povestească cu tine. 5) Nu judeca oamenii după cărțile pe care le cumpără din librărie. Discută cu ei despre alegerea lor. 6) Fii răbdător cu cărțile și oferă-le o viață cît mai lungă. 7) Nu te concentra doar pe noutăți și pe bestseller-uri, riscă și cu cele de nișă. 8) Recomandă cărți pe care le-ai citit și care ți-au plăcut. 9) Respectă-ți partenerii – edituri, autori și clienții. 10) Nu uita că într-o librărie timpul se măsoară în cărți și cafele alese.

Descrieți o zi din viața voastră la librărie.

O.D.-P.: La început erau multe lucruri noi pe care, chiar dacă teoretic le știam, practic le făceam pentru prima dată, dar treptat multe din ele au devenit rutină și am încercat să-mi organizez un program cît de cît disciplinat, așadar nu era o zi ca alta. Acum, o zi din viața mea la librărie se împarte între biroul din spate, bîrlogul bufnițelor, și recepția din față, atunci cînd e rîndul meu să stau la casă – lucru care se întîmplă din ce în ce mai rar, recunosc. Dimineața, deschid calculatorul și soft-ul de gestiune, apoi laptopul, citesc mail-uri, răspund la mail-uri, fac comenzi de noutăți sau de completare de stoc, contractez noi furnizori – de la o lună la alta, portofoliul nostru de furnizori s-a mărit, în prezent avem puțin peste o sută, țin legătura cu directorii sau reprezentanții de vînzări ai editurilor, stabilim diverse campanii etc. Apoi, viața din spate se împarte între un dosar plin de avize de însoțire a mărfii și unul de facturi. În general, de luni pînă miercuri, recepționez avizele, adică fac note de recepții, asta după ce colegele mele, Livia, Patricia sau Raluca, introduc titlurile în soft, pun prețurile pe cărți și aranjează cărțile la raft. Dacă e joi, verific registrul de casă, mă duc la bancă, verific facturile, fac plăți, mă duc la poștă să preiau colete. Dacă e sfîrșit/început de lună, scot rapoartele de vînzări și le trimit fiecărui furnizor, fac contabilitatea primară din luna precedentă și predau toate actele contabilului nostru. Apoi analizez vînzările, fac calcule peste calcule, previziuni pentru luna ce vine și o iau de la început, note de recepții, plăți, comenzi, e un fel de buclă în care trăiesc lună de lună. Cîtă literatură, atîta administrație, asta se întîmplă în spate, pe scurt. Cînd stau la recepție în librărie, asta mai mult vineri, sîmbătă și duminică, sau în timpul săptămînii, cînd avem evenimente, vorbesc cu clienții și prietenii noștri, le recomand cărți, citesc (asta se întîmplă mai rar în librărie și mai des noaptea, acasă). În general, nu prea dorm foarte mult și de cîteva ori mi s-a mai întîmplat să nu mai îmi pot ține ochii deschiși la librărie și să adorm pur și simplu, în *reading nook*-ul nostru, lîngă cărțile de poezie sau în camera copiilor, pe pufuri. Cîteodată ne distrează faptul că acasă nu prea dormim, dar atunci cînd mergem în vreo deplasare, că e Frankfurt, București, Arad sau Bistrița, dormim cu orele. La librărie, mai beau multă cafea și, împreună cu Raluca, facem pauze de țigară, în care analizăm ce a fost bine și ce nu în ceea ce am făcut pînă acum, apoi facem planuri de viitor, punem țara la cale, cum se zice.

R.S.: De obicei, zilele la librărie încep dimineața mai spre prînz. Nu sînt matinală, dar dacă îmi vine rîndul să fiu în tura de dimineață la bar sau la casa de marcat, ajung devreme – asta se întîmplă mai rar. Încep lucrurile mecanic: pornesc aparatul de cafea, casele de marcat și muzica. Apoi, pînă să îmi fac prima cafea, îmi găsesc un colț retras în care să îmi pun laptop-ul și în care să mă ascund ca să pot lucra, dar din care să și văd dacă intră cineva în librărie. Îmi place să am biroul flexibil, să mă mut în fiecare săptămînă în altă parte a librăriei, din biroul nostru pînă la mesele din cafenea, la locurile de citit sau pe jos, în puf. Între cafele și vizitele clienților mă așez la laptop și deschid agenda de evenimente. Răspund la mesajele de pe Facebook, din mail-uri, vorbesc la telefon și pe mail cu PR-ii editurilor, cu scriitori, cu graficianul nostru, cu oameni din lumea culturală, cu parteneri și colaboratori, cu jurnaliști, fac poze pentru Instagram, aranjez cărți și fac comenzi pentru cafenea. Și de fiecare dată cînd intră cineva cunoscut în librărie începem să povestim.

Cum se construiește publicul unei librării?

O.D.-P. & R.S.: Cu seriozitate, deschidere și prietenie. Dincolo de toate campaniile pe care le-am făcut noi sau care s-au derulat în parteneriat cu asociații sau festivaluri din Timișoara, faptul că facem multe evenimente ne-a ajutat să ne formăm un public al nostru. Cum amîndouă ne-am implicat în viața culturală a orașului încă din facultate, organizînd lansări de carte și sărbători de stradă și tot felul de evenimente culturale, am demonstrat celor cu care am lucrat pînă acum că ne luăm foarte în serios. Mai apoi credem că deschiderea pe care am arătat-o celor care au venit cu propuneri la noi ne-a ajutat să mărim cercul de persoane care ne calcă pragul: profesori care și-au ținut orele de limba română în librărie sau care au organizat seri de muzică cu elevii de la liceul de profil, asociații care au dorit să facă evenimente în parteneriat cu noi sau clienți care au avut idei și aveau nevoie de un loc în care să le pună în practică. Cred că un exemplu bun ar fi *Read-a-thon*-ul organizat la noi în librărie de Iulia și Julia, două fete de 14 și 15 ani care citesc foarte mult și care au venit să ne întrebe dacă pot organiza un maraton de citit de 12 ore, cît avem librăria deschisă. I-am ascultat pe toți cei care au venit cu propuneri la noi și am încercat să le punem pe toate în practică.

a consemnat Ana Maria SANDU

„Am scris pentru că m-a ajutat“

– interviu cu Lucian Dan TEODOROVICI –

Cea mai recentă carte a lui ***Lucian Dan Teodorovici,*** *intitulată* Cel care cheamă cîinii, *e, din multe puncte de vedere, un roman de graniță, un hibrid între memorialistică, eseu și ficțiune. „Writing is the only way of life“ este o frază, o deviză care se insinuează ca un refren în aceste povești.*

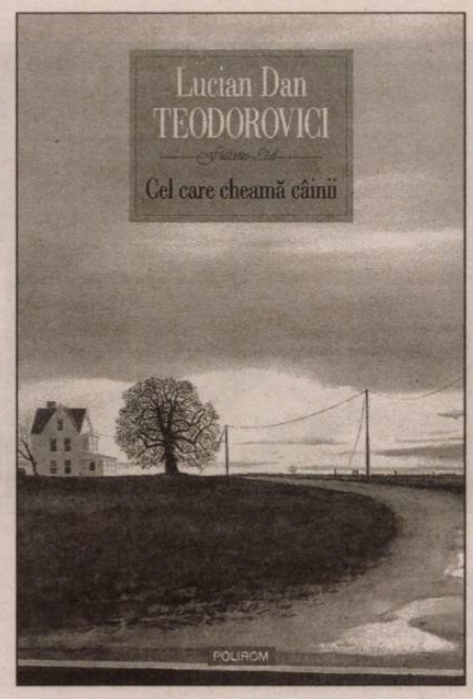

Chiar așa, scrisul e singura modalitate de a trăi, pentru dumneavoastră?

E greu de spus dacă este sau nu, cartea fiind tocmai un exercițiu în scopul aflării răspunsului la această întrebare, un exercițiu la al cărui final nu am ajuns, pentru că-mi lipsește chiar răspunsul. E un fel de a supraviețui, poate.

Dar cînd și cum ați devenit scriitor?

E greu de fixat un început. Bine, am putea merge către momentul în care am scris primele poezii, pentru că s-a întîmplat și lucrul ăsta, am scris prin clasa a doua niște poezii legate de cravata de pionier. Dar, dincolo de toate, cred că cel mai important moment pentru mine rămîne acela în care am dorit să rescriu povestea *Prințul fericit* a lui Oscar Wilde, am dorit să-i dau un alt final, diferit de cel foarte trist. Știu că am stat în pat și am plîns și mi-am promis mie însumi că, atunci cînd voi fi mare, voi fi scriitor și voi reuși să rescriu povestea asta, ca să aibă alt final.

Ce v-ați propus cu această carte de graniță?

Poate părea ciudat, dar ar trebui în primul rînd să-mi definească mie ce-am vrut să spun. Cred că e o carte care s-a scris prin ea însăși, din nevoia de a scrie. Eu o să numesc *Cel care cheamă cîinii* roman autobiografic. În perioada în care l-am scris am avut, cred că mai mult ca niciodată, dincolo de nevoia spirituală, chiar o nevoie fizică de a scrie, de a face altceva decît de a sta în pat și a privi pereții. Scrierea acestei cărți s-a suprapus cu o perioadă de boală. Și-atunci ieșeam din starea de boală scriind. Nu știu ce-și propune cartea, poate să mă scoată din izolare și să mă aducă să fac ceea ce mi-a plăcut întotdeauna să fac, să mă pună în fața computerului și să mă oblige să scriu. Și asta am făcut.

Pe alocuri cartea e și un profil al sistemului medical din România. Sînt portrete de medici, povești despre erori medicale scrise aproape într-un spirit jurnalistic. A avut vreun efect, a avut vreun ecou pînă acum în sistemul spitalicesc din România?

Nu, din păcate n-a avut nici un ecou. Eu am încercat să provoc un răspuns, adică i-am lăsat cartea chiar unui medic care este personaj al cărții – și nu este deloc unul pozitiv. I-am spus cine sînt, i-am lăsat coordonatele mele și-am sperat să vină măcar acum, după ce va citi cartea, cu niște scuze. Mi-am dorit doar niște scuze. Pentru că oamenii care vor citi romanul meu autobiografic vor înțelege de ce acele scuze erau necesare. Un medic care se comportă în felul ăsta iese mult în afara vocației lui. Nu s-a întîmplat lucrul ăsta, din păcate, n-a existat nici un fel de reacție. Mulți cititori m-au întrebat de ce nu dau numele acelui medic pentru că, pînă la urmă, ar fi de datoria mea – astea au fost vorbele folosite – să le comunic și altor oameni să se ferească de o asemenea situație. Cred că nu e cazul. În primul rînd ar fi fost un gest revanșard, ceea ce nu mă prea definește. M-am gîndit apoi dacă ar fi bine să-i dau numele public, pînă la urmă am decis că n-o s-o fac. În orice caz, am sperat ca el să se recunoască, pentru că are toate datele. Nu s-a întîmplat asta și mă dezamăgește. Pe de altă parte, am întîlnit medici absolut excepționali în perioada asta cărora, da, le-am făcut portrete, poate prea puțin tușate față de cît ar fi meritat. Din partea lor nici nu am nevoie de reacții pentru că au făcut tot ce-au făcut la momentul oportun și m-au ajutat extrem de mult. Le-am lăsat și lor cărți, sper că se vor bucura.

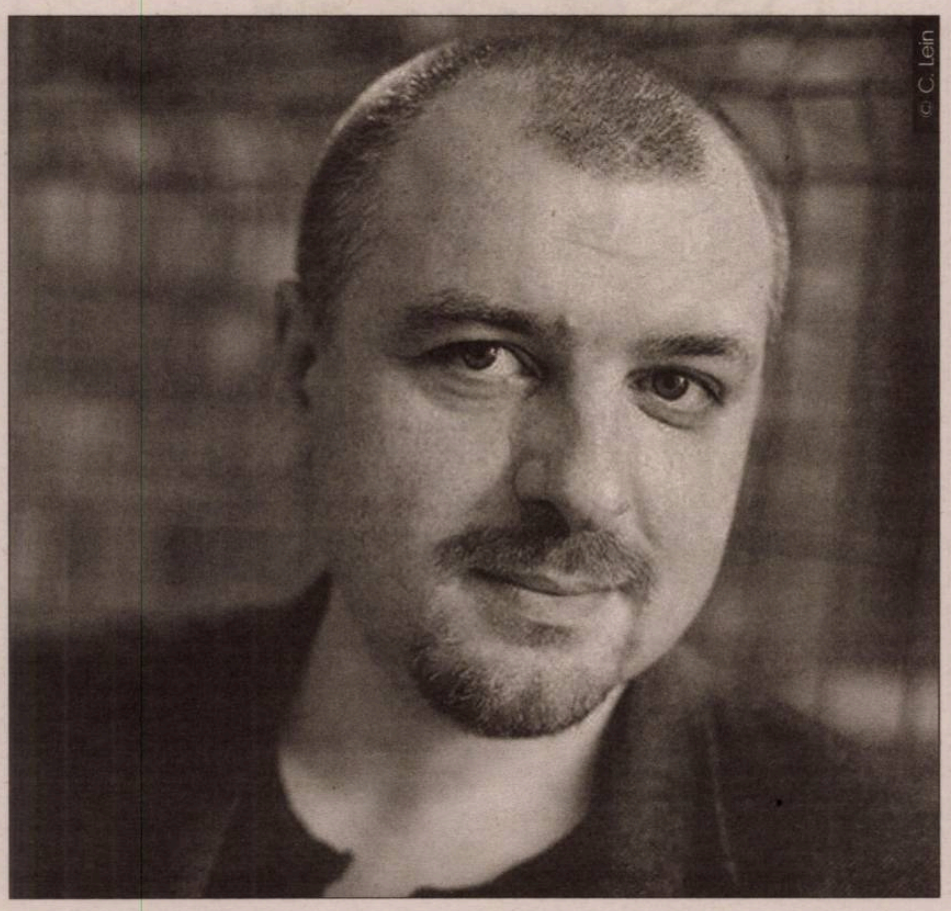
© C. Lein

„E cu totul ieșit din obișnuință să scrii ceva autobiografic, atît de profund autobiografic, și să te folosești de întîmplări și personaje reale.“

Apropo, simțiți vreo responsabilitate cînd scrieți despre cazul propriu, dar implicîndu-i și pe alții?

Da, o foarte mare responsabilitate, și din motivul ăsta am căutat să nu dau nume, am căutat să nu dezvălui alte intimități, chiar și atunci cînd era vorba despre persoane excepționale, cum este o prietenă din Cluj care apare ca personaj în carte, un om căruia greu îi găsești orice fel de epitet pozitiv, un om ieșit cu totul din comun, care m-a ajutat enorm. N-am vrut să spun nimic din ce mi-am imaginat că ar putea să-l afecteze pe omul respectiv, așa cum s-a întîmplat cu alte personaje reale ale cărții. Deci, din punctul ăsta de vedere, am o responsabilitate. Mi-aș dori ca personajele care sînt creionate și negativ, ca să spun așa, să nu citească niciodată și să nu se descopere, alte personaje decît acel medic despre care am vorbit mai devreme. Iar cele pozitive să nu fie afectate în nici un fel de ceea ce am scris, căci se vor recunoaște, cu siguranță. E cu totul ieșit din obișnuință să scrii ceva autobiografic, atît de profund autobiografic, și să te folosești de întîmplări și personaje reale.

Dar ce presupune, de fapt, această muncă memorialistică pe care o faceți în carte?

În primul rînd că, în cazul ăsta, nu e vorba despre muncă. În general, la toate celelalte cărți pot să spun că am muncit. La *Matei Brunul* chiar au fost doi ani în care am muncit foarte-foarte mult pentru a mă documenta, pentru a fi acolo, în atmosfera cărții – era vorba despre anii '50. Așa încît a existat o foarte mare muncă anterioară scrierii cărții. În ceea ce privește cartea asta, însă, aș fi ipocrit să zic că am muncit. A fost o carte, repet, venită cumva de la sine, o carte de care am avut mare nevoie. Am scris pentru că m-a ajutat. De fiecare dată cînd mă așezam și scriam, îmi era mult mai bine decît în afara acestor momente. Era o plăcere și rămîne o imensă satisfacție să pot să scriu cartea asta, să-mi găsesc momentele propice pentru ea și să mă ajute foarte mult, și psihic, în toată perioada respectivă, de aproape șase luni.

Credeți că ar putea să-i ajute și pe alții aflați în situația dumneavoastră?

Mi-aș dori enorm. Nu m-am gîndit nici o clipă la asta pentru că sigur aș fi scris în alt mod măcar anumite capitole sau anumite porțiuni din text dacă m-aș fi gîndit vreodată că scriu și pentru altcineva. Am fost pur egoist, am scris doar pentru mine, luînd în calcul că aș putea publica această carte, dar am scris doar din perspectivă proprie și doar gîndindu-mă la mine însumi. Însă, din fericire, au fost deja mai multe reacții decît am pomenit la lansarea cărții, reacții care m-au făcut să mă gîndesc și la o asemenea posibilitate, una chiar recentă. O bolnavă – m-am tot ferit să spun cuvîntul, dar acum n-o să-l ocolesc – de cancer am înțeles că-și dorea cartea mea tocmai pe motivul ăsta, pentru că cineva i-a povestit cam despre ce-i vorba și-și dorea să citească tocmai pentru a descoperi un mod de a privi altfel boala. Mi-aș dori să știu că măcar un singur om a fost ajutat de perspectiva mea.

Lucian Dan Teodorovici, sînteți directorul Muzeului Național al Literaturii Iași și organizator, în această calitate, al următoarei ediții FILIT, Festivalul Internațional de Literatură și Traducere. Ce ne puteți spune în acest moment despre cum va arăta agenda festivalului din octombrie?

Va arăta foarte bine pentru că e o ediție extinsă. Avem și noutăți: o secțiune dedicată literaturii *fantasy*, o secțiune dedicată literaturii pentru copii. Și avem o deschidere spre scriitori regionali. E un lucru important pentru că sînt scriitori din Iași mai puțin cunoscuți publicului din București pe care ne-am dori să-i prezentăm prin secțiunea asta. Avem scriitori foarte importanți invitați, n-o să dezvălui foarte multe, dar o să merg către cei doi pe care i-am anunțat deja. Ambii sînt laureați ai Premiului Nobel și nu cred că vreun alt festival se poate lăuda cu asta, o spun cu oarecare mîndrie. Unul este scriitorul chinez care trăiește în Franța Gao Xingjian, care a luat Premiul Nobel în 2000, și arhicunoscuta Svetlana Aleksievici, scriitoarea belarusă care a luat Premiul Nobel în 2015. Ambii ne fac onoarea de a veni în această ediție. Acum, ca să mai reduc din lipsa de modestie, o să zic că mi-aș dori din tot sufletul ca scriitorii să aibă aceeași relație cu publicul pe care au avut-o la primele două ediții, cînd a fost absolut excepțional. Sper să ne ridicăm la nivelul acelor prime două ediții. Invit cît mai mulți oameni să vină alături de noi în Iași pentru că vor simți din plin atmosfera FILIT, cea adevărată.

Apropo, în orașul Iași e cel mai consistent public cititor, după București. Cum se explică asta?

Asta e o întrebare pe care și-o adresează lor înșiși mulți editori, pentru că ei au cea mai mare nevoie de un răspuns. Eu o să spun doar că am observat că în Iași sînt în primul rînd niște grupuri de cititori tineri excepționali care s-au adunat pentru a-și împărtăși iubirea pentru literatură. Știu că sună cumva bombastic, dar la ei chiar e vorba de iubire față de literatură. Sînt elevi, sînt studenți, sînt mai multe grupuri. În mod special aș numi grupul Alecart, care scoate o revistă spectaculoasă și mulți scriitori iubesc și au relație foarte bună cu acest grup. Sînt cititori tineri extrem de mulți.

a consemnat Matei MARTIN

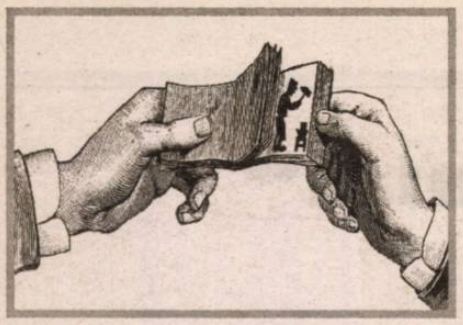

Marius CHIVU

feedbook

Stalinism didactic

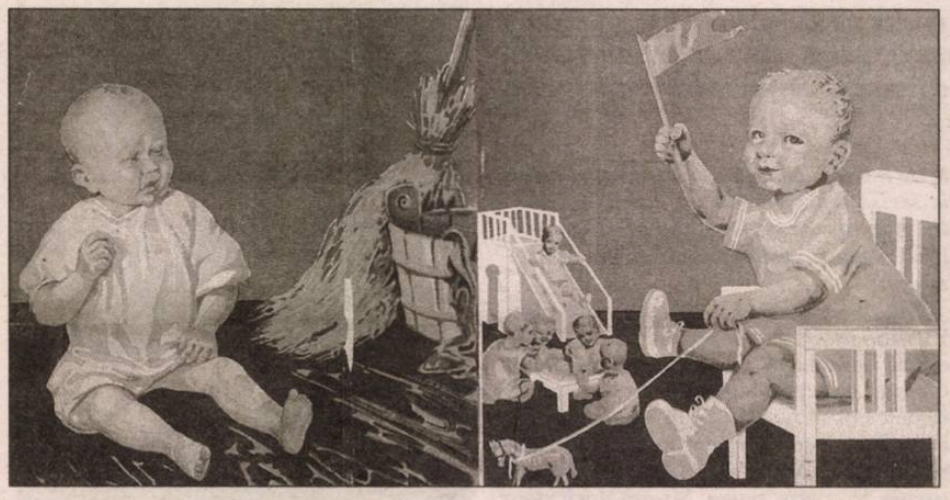

Cine și-ar fi imaginat că în plin globalism, într-o Românie europeană și tot mai conștientă de multiculturalitatea/etnicitatea pierdute, va apărea un prim-ministru, fie el și pesedist, care va reînvia din cimitirul istoriei ideea manualului unic publicat de o editură de stat!? Breasla editorială internațională a reacționat cu promptitudine, subliniind abandonarea principiilor democratice care ar trebui să definească un sistem de învățământ modern și performant. „Decizia poartă stigmatul fostului regim comunist", a declarat, în *Publishing Perspectives,* Henrique Mota, președintele Federației Editorilor Europeni, care i-a scris președintelui Iohannis, ca *for the dummies,* arătîndu-i consecințele nefaste pentru învățămînt ale dispariției competiției editoriale în chestiunea manualelor alternative. Nu e doar o situație absurdă, cu tușe autoritariste, dar este cumva și ironic: cine-ar fi zis, în comunism, că România va începe într-o zi să semene cu Polonia!? (Vezi articolul de săptămîna trecută, „Jos mîinile de pe manuale", scris de colegul Matei Martin, despre situația prezentă a manualului unic din regimul lui Jaroslaw Kaczynski.)

Săptămîna trecută a avut loc conferința de presă „Dictatura manualului unic" (organizată de Asociația Headsome Communication, Asociația Editorilor, Uniunea Editorilor, Asociația „Cartea Școlară" și CD Press, reprezentanta editurilor neafiliate), o întîlnire în care reprezentanți ai societății civile și editori (mai ales dintre cei cu profil pedagogic) au discutat ceea ce deja numim „criza manualelor școlare". „Aceasta nu este doar o problemă a editorilor și edituri-lor, ci o problemă a învățămîntului românesc. Propunerile avansate de actualul Guvern nu iau în calcul consecințele unei astfel de măsuri pentru școala românească. În opinia mea, existența manualului unic este justificată doar în trei situații: în vreme de război, pe timp de dictatură și în țările din lumea a treia, care nu au puterea financiară de a asigura existența manualelor alternative. Nu este cazul României anului 2017. Nu are sens să ne întoarcem la norma manualului unic, introdus în '48 de comuniști, din dorința de a avea control ideologic asupra educației. Manualul unic are efectul pervers că, din instrument educațional, devine scop educațional. O nefericită reîntoarcere la manualul unic ar duce la o nefirească uniformizare a actului educațional", a declarat Liviu Papadima, prorectorul Universității București.

Grigore Arsene, președintele Asociației Editorilor: „Beneficiarul final, Ministerul Educației, este nedumerit că există prea multe oferte. Cum să te mire prezența mai multor oferte? Dacă vrei o piață liberă, trebuie să ai posibilitatea alegerilor. Problema nu este la producător, ci la alegător, cel care stabilește regulile. Iar ideea de a muta această responsabilitate pe tărîmul pieței de carte este neproductivă, afectînd calitatea învățămîntului." Cristian Grețanu, președintele Uniunii Editorilor: „Intenția Ministerului Educației de a etatiza piața manualelor reprezintă o mare eroare care poate avea consecințe nefaste. Dorim diversitate, culoare, unghiuri diferite de interpretare și nu un manual fosilizat, monocrom." Cum a subliniat și Liviu Ornea, profesor al Facultății de Matematică din cadrul Universității din București, „problema manualelor nu e o problemă comercială, ci una de esență a educației".

Faptul că singura beneficiară a acestei propuneri este modesta Editură Didactică și Pedagogică denotă, mai rău decît limitarea și prostia guvernanților, interesul politic-financiar al acestei reforme etatizante retrograde. S-a vorbit despre „unificarea brutală", „învățămîntul la grămadă", „amestecul neprofesionist al factorului politic în școală", „stalinizarea manualelor", dar s-a discutat mult și despre soluții: temperarea vitezei cu care se schimbă programa școlară, construirea unor metodologii de către edituri cu privire la editarea manualelor, constituirea unor grupuri de editare, monitorizare și evaluare mai atente ale manualelor, schimbările de tehnologii de comunicare. Profesori, editori, umaniști, matematicieni, scriitori s-au exprimat *la unison*. Reiau aici cîteva intervenții.

Mircea Cărtărescu: „Dincolo de valoarea lor pedagogică, manualele alternative au o valoare simbolică decisivă: ele fac diferența dintre spiritul democratic și cel totalitar. Cine visează la manualul unic, produs de stat, visează de fapt la partidul unic și la statul de tip Big Brother. Nu știu dacă cei ce ne conduc azi sînt idioți sau nebuni, și nici nu are prea mare importanță. Dar în mod sigur sînt reprezentanții unei gîndiri de tip totalitar, resentimentar față de democrație."

Gabriel Liiceanu: „În loc să acuze felul în care propriul partid, de cîte ori a ajuns la guvernare, a creat, prin miniștrii săi, un adevărat dezastru în organizarea licitațiilor de manuale și în evaluarea calității lor, Liviu Pop aruncă acum vina în ograda editurilor. În loc să vorbească de incompetența funcționarilor îmbătrîniți în rele de la Învățămînt și a miniștrilor incapabili să-i strunească, el invocă «sarabanda» manualelor (și a editurilor, se subînțelege). Humanitas a ieșit de pe piața manualelor dezgustată de totalul neprofesionalism al organizatorului licitației (Ministerul Educației), de nerespectarea termenelor anunțate, de lipsa de transparență (concurenții nu știau cine anume le evaluează munca) și de favoritismul cinic."

Nicolae Manolescu: „De dinainte de 1989 nu am auzit o declarație a unui ministru al Învățămîntului atît de tipic comunistă. Am auzit în decursul anilor multe declarații tîmpite, dar nici una care s-o concureze pe cea a ministrului Liviu Pop. Oamenii de școală din Maramureș, strămoșii ministrului, se vor fi întorcînd în groapă. Apropo de groapă – o măsură precum aceea preconizată de domnul ministru îngroapă manualele, școala și viitorul României."

Carmen Mușat: „Este o dovadă de crasă iresponsabilitate să pui la cîrma Ministerului Educației un personaj submediocru, care nu înțelege nici importanța dometeme. Denotă atît o incompetență administrativă severă, cît și un reflex comunistoid de a controla ceea ce viitorii votanți vor învăța și vor gîndi. După ce, ani de zile, lunga cohortă neagră de miniștri ai Educației propuși de PSD au distrus lent educația în România, subnutrind-o, umilind și îndepărtînd pe cei mai buni profesori, investind cel mai puțin în calitatea manualelor din toată Europa, acum ministrul Pop s-a gîndit să dea și lovitura de grație."

Amar, dar cumva și comic, Radu Gologan, președintele Societății de Științe Matematice, a spus: „Pot să-i demonstrez domnului prim-ministru că, fără extinderile teoremei lui Pitagora făcute de mari matematicieni ai secolelor XIX-XX, telefonia mobilă, comunicațiile prin sateliți, televiziunea ultimelor decenii nu ar fi fost posibile. Ca să nu vorbesc de lucrurile concrete cu care dînsul se confruntă: datele Institutului Național de Statistică bazate pe analiza seriilor de date. Tot o teoremă de tip Pitagora se află la bază." Iar Ana Munteanu, directoarea Asociației „Cartea Școlară", a făcut o analogie amară: „În 2014, un ministru al Educației, aparținînd aceluiași partid de guvernămînt, a propus introducerea manualelor digitale, așa cum se întîmplă în sistemul de învățămînt din Coreea de Sud; în 2017, actualul ministru al Educației ne propune revenirea la manualele unice, precum în Coreea de Nord."

PUBLICITATE

Bogdan TĂNASE

bolero de travel

Slobozia. Estul

Am lăsat povestirea, în numărul trecut, la momentul în care, copil fiind, citeam – scriam săptămîna trecută – o pisanie veche, rezemată de cîteva icoane vechi, sub scara plină de praf și-n semiobscuritate. Scriam *pisanie,* deși, cel mai probabil, era un istoric vechi al localității Vaideei. Nu mai știu, firește, ce scria exact, eram destul de mic. Dar ochii de copil au ținut pînă în mintea și sufletul adultului de astăzi cele cîteva desene cu robii romi, oarecum idilizate, reprezentați la muncile cotidiene, lîngă biserica destoinicului Matei Basarab, pe malul mocirlos și cu sălcii al Ialomiței vechi.

Se asemănau și nu prea, ba chiar deloc, cu atlasele și albumele pe care mama, draga, mi le cumpăra sau pe care le primeam de la școală. Mi-au rămas în minte ca o poveste, atunci, ca una pe care nu o mai auzisem niciodată. Acum, trebuie să vă spun că eram foarte obișnuit să ascult sau să citesc povești, basme, de foarte mic. Mi le spunea noaptea înainte de culcare mamaia, mama tatălui meu, uneori repetate pînă-ntr-atît că draga de ea adormea, obosită cum era, de la primele fraze, muzicale cum erau. Sau de la educatoarea mea, draga doamnă Antonescu, în grădinița cu program scurt de la parterul unui bloc cu patru etaje, pe strada Nisipuri. Apartamentul era construit în oglindă cu al nostru, tot cu patru camere. Grupa mea, mai numeroasă, era în sufragerie, camera în care eu – acasă la mine, pe principiul „camerei din față" de la țară, unde petrecusem primii ani, satul Mircea cel Bătrîn, satul părinților și bunicilor tatălui meu, construit în anii '30 prin împroprietărirea buzoienilor de la Bozioru și din împrejurimi de către guvernul regal – nu prea intram. Cît îmi mai plăcea vocea ușor aspră și bîndă a doamnei educatoare, cît îmi mai plăcea cînd deschidea o carte samizdat, cu coperte de carton negru, făcută din pagini dactilografiate, învechite de atîta citit, micilor ochi larg deschiși. Îmi plăcea atît de mult încît, copil fragil fiind, îmi dădea sîngele pe nas aproape de fiecare dată de emoție. Mă întindea pe măsuțele din spatele scăunașelor pentru pici, regulamentar aliniate pentru poveste. Și ascultam așa, zîmbind tot a încîntare, cu mîna opusă nării sîngerînde, cum era medical recomandat, ridicată în sus, spre tavanul alb, imaculat. Îmi plăceau poveștile într-atît încît atunci cînd am auzit, mai tîrziu, cum tataia din partea mamei, din comuna învecinată, Reviga, îi citea în serile de iarnă soției lui, înțeleapta, blînda, fin ironica lui soție sau îi povestea ce citise ca peun film realisto-magic, credeam și cred că era vorba de cea mai frumoasă lectură îndrăgostită, vorba lui Barthes. *Ever.*

Îmi plăceau. Îmi plac. Sînt, totuși, profesor de teoria literaturii acum, și nu degeaba, sper. Dar atunci, în acea vineri, cînd știam că, atunci cînd o să mă fac mare mă voi face preot cu si-gu-ran-ță, nu îmi sunau chiar a poveste. Am ieșit afară în curtea frumoasă a mănăstirii și am

privit la clopotnița maiestuoasă. Acolo, la mezaninul ei, era, știam de la preoții Marin și Negoiță, arhiva bisericii. Nu știu cum să vă zic, aș vrea și acum, mai ales acum, să am încă în mintea mea de adult curiozitatea aceea de a o cerceta, nerăbdarea bună care mă cuprinsese deodată. Pentru că așa e viața, copilăria, timpul care curge, acolo nu am intrat niciodată. Că nu am văzut *acea* arhivă, pentru mine este unul dintre cele mai mari regrete și eșecuri de pînă acum.

La Mănăstirea Slobozia m-a adus mamaia din partea tatălui. Om muncitor, inteligent și răbdător, care a trecut prin atîtea greutăți și nedreptăți, dar care nu și-a pierdut, dusă sau nedusă la biserică, credința, speranța și iubirea în cele de sus și-n cele de mijloc, ale oamenilor. Niciodată. Din iunie 1989 mergeam de mînă cu mamaia la, atunci, proaspătul mormînt al soțului ei, bunicul meu, mort la 59 de ani de un cancer galopant la plămîni (fără să fi fumat niciodată). Pe mine și pe fratele meu, Ionuț, nu ne aduseseră la înmormîntare, eram într-o tabără școlară. N-am să uit niciodată amiaza cînd am mers în dormitorul mic să-i zicem „Pa, tataie, sărut mîna". Lacrimile lui pe fața tăcută. A murit a doua zi, fără să mai apuce acel decembrie eliberator. Nu ne-au adus, deși cel puțin eu, de la cea mai mică vîrstă, eram obișnuit cu înmormîntările, pentru că mergeam în satul surorii mamaei din Prahova, Sălciile. La mama-tușa, unul dintre eroii mei personali, ne simțeam bine, eu și fratele și verii mei, ne jucam și mergeam, firesc și la aceste rituri. Acolo merge tot satul. Atunci am regretat că nu ne-au adus. Acum, adult, înțeleg înțelepciunea din spatele deciziei părinților mei.

Așa. Mergeam cu mamaia pe digul Ialomiței sau prin orașul nou, la MB-uri, traversam podul de fier spre Bora, cartierul populat atunci mai ales cu concetățeni romi, ca să ajungem la dealul cu cimitirul cu același nume, cimitirul orașului, cel care domină domol orașul din Bărăgan. Despre acele locuri, săptămîna viitoare.

PUBLICITATE

KARPATIA
HORSE SHOW
Campionat Balcanic de Atelaje
Concurs Complet International

www.karpatiahorse.ro
Facebook.com/karpatiahorse
Detalii bilete pe: Bilete.ro
29, 30 SEPT și 1 OCT 2017
DOMENIUL CANTACUZINO
FLORESTI-PRAHOVA
TOYOTA

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!
Ediții de colecție
Adevărul
10 și 25 mai 1919
Negocierile
Tratatului
de la Versailles

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil
PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR
12,49 LEI
DIN 15 SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

Ancuța PROCA

dilematograf

Mister intact

● ***Perfect sănătos*** **(România, 2017), de Anca Damian.**

Cel mai recent film al Ancăi Damian folosește forma unui *mystery* (mai mult decît un *thriller* care să suscite suspans) pentru a explora procesul de doliu al unui fiu care revine acasă pentru înmormîntarea tatălui său (conform declarațiilor regizoarei, reprezentînd în același timp un proces de doliu în sine, inspirat de povestea personală a Ancăi Damian și creat în colaborare cu fiul său, Anghel Damian, care joacă rolul principal).

Andrei (Anghel Damian) ajunge la casa lui Toma (Vlad Ivanov) unde acesta din urmă locuise împreună cu mult mai tînăra sa soție (Cristina Florea), mama vitregă a eroului. Vizibil afectat de evenimentul decesului (e abătut, pierdut în gînduri) în călătoria sa cu taxiul care îl aduce acolo, răspunde greu conversației cu taximetristul și uită să îl plătească. Atmosfera generală a filmului (după un scenariu de Anca Damian și Lia Bugnar) e afectată și ea de o încetinire a ritmului, care pune accent pe psihologia eroului, reflectă ritmul stării sale nefericite. La casa tatălui său o găsește pe soția acestuia (care lucrează la un cazino, și care e construită ca personaj pentru a servi stereotipului unei legături cu Toma, mai degrabă licențioase, cu un aer lasciv-imoral și poate a unei suspecte pentru crimă), iar conversațiile dintre erou și ea se tărăgănează, se lasă pătrunse de tăceri semnificative mai degrabă decît de cuvinte lămuritoare, ca și de sugestiile înfiripării unei posibile legături erotice. Multe scene sînt static-monotone, în care urmărim, de pildă, personajul stînd la masa din restaurantul în care avusese loc accidentul (o suspectă căzătură pe scări), căzut pe gînduri, dar fără ca aceste gînduri să ne devină accesibile nouă. Montajul nu este foarte rapid, iar cadrele urmăresc îndeaproape, în expresivitatea fiului, starea interioară tulbure, încercările sale de a deslușî ce se ascunde în indiciile care apar, alternate cu cîte un *flashback* cu evenimente din viața lui Toma (în general nesemnificative, care nu aparțin vreunui personaj și nu aduc informații pentru rezolvarea misterului). Puse în paralelă cu momentele de căutare ale lui Andrei, acestea au un rol în crearea atmosferei: mențin pe durata întregului film același ritm monoton-sumbru, de rătăcire între un loc și altul, între o situație și alta, mai mult decît de investigație eficientă, care duce la lucruri concrete. Această investigație eșuează – încercările de descoperire a vreunui vinovat prin interogarea martorilor (mama vitregă, un procuror, martorii din restaurant, vizionarea unui documentar care îl avea ca protagonist pe Toma și în care vorbea despre activitatea sa profesională), prin reconstituirea momentului căzăturii pe scările restaurantului, prin căutarea în telefonul mobil al lui Toma sau prin obiectele din cameră nu dau roade. Un băiat care încearcă să fure același telefon, ridicînd niște întrebări privind motivele pentru care telefonul ar fi un element important, e pus la pămînt și bătut de Andrei, arătîndu-ne mai degrabă suspiciunea protagonistului, dar nu și că ea ar putea să corespundă unei baze reale. Deși filmul prezintă destule indicii că, în cazul morții, ar fi putut fi mai mult decît o căzătură pe scări într-un restaurant după o petrecere (bărbatul era judecător și avea destui dușmani, eroul încearcă să obțină înregistrarea de pe cameră, dar felul în care e refuzat e făcut să pară suspect, iar examenul cardiologic pe care îl făcuse în ziua morții îl scosese perfect sănătos), ele nu se confirmă.

Rătăcirile eroului în căutarea unui tată care nu mai există și a unor răspunsuri care nu se lasă descoperite, ca și reîntîlnirea întîmplătoare a unei vechi iubite față de care resimte regret (Olimpia Melinte), pe care o găsește cu un copil, dar despărțită de tatăl acestuia, are loc fără ca relația dintre ei să capete o ieșire din impas. Conflictul, în diversele forme, rămîne irezolvabil. Încercarea de descoperire a laturii ascunse a vieții lui Toma de către fiul său ajunge cel mult un proces prin care figura tatălui devine dezidealizată, fără să fie pusă într-o lumină malefică. Toma însuși afirmă despre sine că, deși nefăcînd parte din acea jumătate de judecători corupți, nu ar fi meritat mai puțin o bătaie de la Dumnezeu în piața publică. Dar dincolo de nesuprapunerea dintre cele două imagini, cea creată de nostalgie și cea descoperită prin frînturi de informații, filmul sugerează mai degrabă imposibilitatea de a afla ceva mai mult decît aceste frînturi, fie ele de informații sau de obiecte disparate, care nu se leagă în ceea ce s-ar putea numi un răspuns. Dialogurile, ca și muzica nondiegetică generică de *mystery* apropie demersul de filmul de gen, mai degrabă decît să consolideze această alternare între ce se poate afla și ce nu, între ce se spune și ce nu.

Ancuța Proca *este critic de film.*

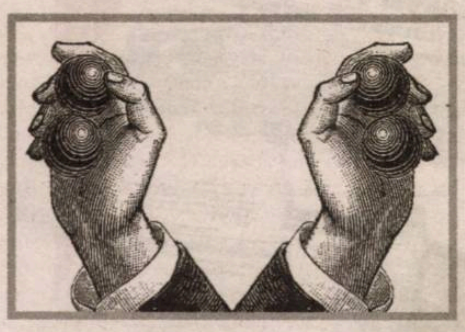

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Recîștigarea edge-ului

● **LCD Soundsystem,** ***American Dream,*** **DFA/Columbia Records, 2017.**

Cînd James Murphy anunța, pe 4 ianuarie 2016, reunirea unei trupe care, într-un fel, n-a existat niciodată și, paradoxal, n-a dispărut niciodată, știai că ar putea fi o glumă de luat în serios, venind de la un tip care l-a pus cîndva pe broscoiul Kermitt într-un videoclip. *This Is Happening,* albumul din 2010, ultimul dinaintea anunțului de care vorbeam mai devreme, închidea un ciclu din existența lui Murphy, poate cel mai important și abil jucător de pe piața americană a *post*-ismelor muzicale din deceniul 2000-2010. Lipsindu-i *edge*-ul *single*-urilor de la început și al primelor două LP-uri, debranșat parțial de la contextul care le-a construit pe acestea, *TIH* putea fi foarte bine sfîrșitul glorios al unui autor care îi spunea în anul acela lui Sasha Frere-Jones, de la revista *New Yorker,* că LCD Soundsystem este „o trupă care imită o trupă care face muzică despre a face muzică". Pe 2 aprilie 2011, la nouă ani de la primul *single,* numit „Losing My Edge" și lansat pe un vinil de 12 inci în vara lui 2002, James Murphy și combo-ul nestatornic care îl acompania în concerte își performau show-ul de adio într-un Madison Square Garden plin ochi de oameni, de baloane albe și, vai, de un strop de ironie mușcătoare. LCD punea punct cu emfaza bine dozată a unui sportiv care, deși ar mai fi putut juca, se retrage pentru frumusețea meciului final. Cumva, cuvintele acelei prime piese din istoria LCD, săgeata ironică trimisă către o cultură a retropastișei, îi devorau, cu un apetit autoironic, proiectul: *„I was there in 1968 / I was there at the first Can show in Cologne. / I'm losing my edge, / I'm losing my edge to the kids whose footsteps I hear when they get on the desk, / I'm losing my edge to the Internet seekers who can tell me every member of every group from 1962 to 1978. / I'm losing my edge / To all the kids in Tokyo and Berlin, / I'm losing my edge to the art-school Brooklynites in little jackets / And borrowed nostalgia for the unremembered Eighties…".* Părea atunci că nu prea mai e loc de resurecția dance-punk-ului, dar și că Murphy vrea cu tot dinadinsul să transforme în aur pop tot ce atinge, incluzînd aici finalul propriului proiect muzical.

American Dream, noul album al reunitei formații LCD Soundsystem și, odată cu el, al unei nostalgii *cross-genre* care îi poate amesteca pe cei doi David, Byrne și Bowie, cu Danceteria și Paradise Garage și cu puseurile unei crize a vîrstei mijlocii luate salvator în derîdere de însăși clientul ei, James Murphy. *„Wake up with somebody near you / And at someone else's place, / You took acid and looked in the mirror, / Watched the beard crawl around on your face. / Oh, the revolution was here / That would set you free from those bourgeoisies. / In the morning everything's clearer / When the sunlight exposes your age."* Piesa care dă titlul acestui disc e, la nivel personal, o „New York I Love You But You're Bringing Me Down" întoarsă pe dos, în timp ce „Call the Police", fața B a *single*-ului digital care a prefațat apariția noului album, actează ca priză la nivel social a ultimei piese de pe detonantul *Sound of Silver*, cu al său împrumut melodic din „Procession"-ul lui – *touché!* – New Order și cu un text cu nuanțe profetice. Dacă ce l-a salvat întotdeauna pe James Murphy a fost faptul că, deși legat afectiv de un anumit moment din trecutul muzicii, nu a ajuns să-l fetișizeze niciodată, *American Dream* – o operă care ia în răspăr și în brațe nume ca amintitele Byrne, Bowie și New Order, Suicide și Public Image Limited, U2, Brian Eno și Robert Fripp etc.– e reîntoarcerea triumfală a unui copil teribil care a ajuns de la 32 la 47 de ani peste noapte.

Paul Breazu *este jurnalist.*

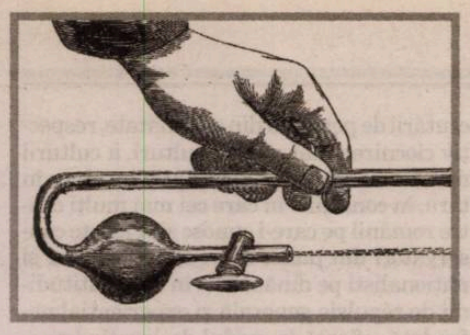

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Am o problemă cu definițiile, cu granițele și limitele în general“

– Diego ARAMBURO, un portret –

Pe Diego Aramburo l-am cunoscut anul trecut la Berlin. Regizor și dramaturg, interesat de limbajele performative contemporane, este cunoscut pentru *Trilogia boliviană,* o serie de spectacole care face o radiografie identitară a țării sale. A primit numeroase premii, atît pentru *Trilogie,* cît și pentru alte producții ale sale, create acasă, în Bolivia, dar și în străinătate. L-am invitat în România să monteze unul dintre textele pentru copii ale lui Joël Pommerat întrucît are la activ cîteva premii, în Argentina și Canada, pentru spectacole destinate publicului tînăr. Astfel, în octombrie, va avea loc premiera spectacolului său *Scufița roșie,* la Teatrul pentru Copii și Tineret „Gong“ din Sibiu.

„De fapt, eu nu fac diferența între a lucra un spectacol «politic» și unul pentru «publicul tînăr» (prefer noțiunea de «spectacol de familie» pentru că, de obicei, cînd montez spectacole pentru copii, ele sînt apreciate și de adulți)“, zice Diego. Precizarea este necesară avînd în vedere că mare parte din creația sa rămîne în zona politicului și a chestionării derapajelor societății contemporane, iar spectacolele pentru copii sînt excepții. „De fiecare dată cînd simt nevoia acută să îmi exprim un punct de vedere cu privire la ceva ce mă frămîntă încep prin a investiga, apoi îmi împărtășesc opiniile echi-

© A. Gumucio Ll.

„Misoginismul este prezent peste tot și în Europa, fie că apare în cazuri grave sau în situații minore, este același lucru.“

pei mele și discutăm împreună. Fiecare proiect are natura lui proprie: pot să creez un spectacol bazat pe sunet sau unul pe imagine, unul intim sau o mare producție, depinde de subiect. Mă preocupă mult temele despre femei din cauză că situația actuală a femeii este încă injustă și nu doar în America Latină. Misoginismul este prezent peste tot și în Europa, fie că apare în cazuri grave sau în situații minore, este același lucru. De fapt, viitorul meu proiect pe această temă este despre noua lege votată în Bolivia care face posibilă schimbarea de gen și voi lua o poziție personală față de acest subiect. Va fi o acțiune care încearcă să ridice întrebări legate de definirea genului. Am o problemă cu definițiile, cu granițele și limitele în general. Cred că dreapta politică este setată pe limite și unul dintre instrumentele ei principale este să creeze restricții și frici în interiorul unui spațiu imaginar al «proprietății». Acest mod de a gîndi a infectat chiar și subiectele progresiste precum genul. Simt cumva că și luptele LGBT, care sînt foarte importante pentru mine, sînt prinse în interiorul acestui mod de gîndire care creează definiții și «ghetouri» peste tot. Deci voi face o acțiune – conținutul ei concret este deocamdată o surpriză – pentru a încerca să extind un pic definiția genului. Cred că rolul artei este de a invita oamenii să reflecteze asupra propriilor opinii și de a pune sub semnul întrebării însăși existența noastră, dacă sîntem cine spunem că sîntem și dacă facem ce spunem că facem. Arta naște întrebări în mintea spectatorului (întotdeauna în tipul de spectator al lui Jacques Rancière, «spectatorul emancipat»). Asta este țelul meu major: să generez o întrebare, despre societate sau despre individ.“

Și întrebările s-au născut, mai ales prin *Trilogia boliviană,* foarte bine primită de public, dar și de critică (fiecare dintre cele trei producții a primit premiul pentru Cel mai bun spectacol al anului). „Lucrez mult cu idei «vii», teme sociale și politice care mă preocupă, subiecte care mă șochează. Creez atunci cînd ceva mă afectează direct: cercetez subiectul și, dacă găsesc o legătură între ceea ce mă preocupă și descoperirile făcute în urma investigațiilor și am ceva de spus despre asta, încep să lucrez. Bineînțeles că circumstanțele în care se află țara mea îmi țin atenția trează. În Bolivia e o permanentă tranziție, de la ceva la altceva, păstrîndu-se în același timp, într-un anume fel, rădăcinile strămoșești. În *Trilogia boliviană* am încercat să tratez diverse teme pe care le consider de referință pentru istoria țării și pentru felul nostru de a fi și am creat trei spectacole. Nu a fost posibil să mă limitez la unul singur pentru că Bolivia este un stat multicultural (asta este denumirea noastră oficială: Statul Plurinațional al Boliviei) și nu e doar o denumire retorică. În Bolivia trăiesc 34 de culturi și naționalități, fiecare cu felul său de a trăi și de a înțelege universul. Însă există teme majore care ne unesc (la bine și la «nu atît de bine») și am încercat să-mi prezint viziunea despre aceste lucruri, vorbind despre istorie – în primul și poate cel mai sarcastic spectacol –, despre situația prezentă – în al doilea, cel mai paradoxal și critic spectacol – și despre conservarea teritoriului pentru generațiile viitoare – al treilea spectacol este despre sinuciderea unei femei din tribul Guarani. Guarani este una dintre naționalitățile conlocuitoare din Bolivia pe care o împărțim cu Brazilia din punct de vedere al teritoriului; sînt foarte atașați de pămînt, au luptat să își apere teritoriul în timp ce globalizarea economică i-a deposedat de pămînturi în favoarea industriei petrolului. Neprimind nici un răspuns de la guvernele Braziliei sau Boliviei după decenii de proteste, toate femeile din anumite comunități Guarani s-au sinucis ca să ofere generațiilor viitoare posibilitatea de a-și păstra teritoriul, căci au atras astfel atenția societății și autorităților, care au fost forțate să le răspundă. După aceste sinucideri, lumea a sprijinit tribul Guarani și autoritățile le-au dat dreptul să păstreze părți din teritoriile lor istorice.“

La premiera altui spectacol al său, *Pornografia,* lumea s-a așteptat la ceva scandalos („E interesant cum se nasc speculații înainte de lansarea unui spectacol și publicul dezbate subiectul înainte de premieră“). Spectacolul a încins spiritele, dar provocarea artistică nu a fost frivolă. „În accepțiunea mea, pornografia este un exercițiu de a dezvolta orice fără nici o cenzură, spunînd totul explicit. Chestii personale, dar și lucruri politice și sociale. Este un spectacol explicit și militant, dar militantismul meu nu este pentru un partid politic, ci pentru libertatea de exprimare (cea reală, nu cea «vîndută» de elita americană), pentru egalitate și justiție socială. Dar, în același timp, dacă vreau să fiu corect, bineînțeles că trebuie să lupt cu nedreptățile pe care eu însumi le comit. Deci pornografia este, de asemenea, o modalitate de a-mi expune personal punctele slabe. În nici un caz nu este vorba de o «expunere» a conținutului, ci de un *statement* artistic.“

„Evoluția tehnologică ne face narcisiști ca societate“

Diego Aramburo este cunoscut pe scena europeană, unde este prezent ca invitat în festivaluri și platforme performative, dar de unde își alege și coproducători pentru performance-urile sale. Desigur, acest lucru arată recunoașterea valorii sale ca artist, dar pentru el, prezența în Europa (și oriunde în străinătate) este și o necesitate practică. Căci meseria de artist este dificilă în Bolivia, unde „nu există subvenție pentru teatru sau pentru orice fel de act cultural. Nici subvenții de stat și nici particulare. Asta înseamnă că, dacă vrei să fii artist, trebuie să fii mînat de o mare nevoie de a-ți exprima ideile și să ai ceva de spus pentru că, dacă doar vrei să fii luat în seamă, să te expui, nu vei supraviețui, economic vorbind. Primii ani din cariera unui artist sînt groaznici din cauză că aproape trebuie să plătești tu ca să fii artist. Dacă ai curajul să continui, în ciuda acestor greutăți, atunci trebuie să fii foarte bun căci, ca să supraviețuiești, trebuie să îți exporți munca și, ca să faci asta, trebuie să fii la un nivel internațional cel puțin respectabil. Pe plan intern, teatrul creează un public în marile orașe și menține un dialog cu o parte a comunității, nu cu întreaga comunitate, pentru că poporul bolivian este prea numeros și diversificat ca să poată fi «acoperit» de cei cîțiva artiști care lucrează în teatru, dans sau în orice alt domeniu artistic.“

Diego Aramburo este „înrudit“ artistic cu „cîțiva artiști argentinieni care îmi sînt aproape pentru că facem parte din aceeași generație și am crescut împreună, cum ar fi Mariano Pensotti“, cu Angelica Liddell din Spania sau cu autori germani ca Fallk Richter, Sussane Kennedy sau Gob Squad și She-She-Pop. „Cu toate astea, cred că eu sînt mai mult concentrat pe artiștii vizuali, conceptuali și creatori de *live-art*“. Consideră că artele performative, deși în continuă evoluție, nu s-au schimbat fundamental în ultimii ani. „Ținta e aceeași, cred, dar e mai stringentă nevoia de exprimare din cauza evoluției tehnologice care ne face să devenim din ce în ce mai narcisiști ca societate. Oamenii tind să creadă că doar ei au dreptate, își apără spațiul personal și nu acceptă nimic altceva, alte opinii sau perspective, dar arta ne amintește că există întotdeauna «altceva» și «altcineva» și că sîntem diferiți. Arta performativă încă își depășește limitele și învață să se concentreze pe menținerea legăturii cu celelalte arte. Și acest lucru este paradoxal pentru că această interconectare ține de esența artei performative și a *live-art*-ului, dar se pare că, la un moment dat, am pierdut cumva ideea asta principală și ne-am concentrat doar pe a spune povești cunoscute de secole. Cum însă avem acum atîtea modalități de a povesti, arta performativă s-a întors la cel mai mare potențial al său, și anume acela de a fi conectat cu cineva care e în același loc, față în față, adică întîlniri palpabile, legături concrete, spre deosebire de virtualul care ne înconjoară acum de peste tot. Cred că vom continua să dezvoltăm această trăsătură, iar arta performativă va continua să existe. Obiceiurile societății nu se vor schimba, la bază sîntem asemănători animalelor și, cînd ne comportăm bine, adică nu ne omorîm între noi și nu ne călcăm în picioare, căutăm legături concrete, care contează, altele decît cele oferite virtual de prea multele gadget-uri pe care le avem.“

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Remote în România?

Înainte de toate, subiectul pe care îmi propun să îl dezbat este, în opinia mea, la nivel de science-fiction în România. Ridic de la bun început „scutul" menționînd că scriu despre asta fără a fi un expert în recrutare sau HR, ca să recunosc de la bun început, față de experții și specialiștii care probabil mă vor apostrofa, că îndrăznesc să vorbesc despre ce văd azi la ei în curte, în raport cu un orizont destul de apropiat ca timp.

Pînă în anul 2020, unul din doi oameni vor munci „remote". Acestea sînt statisticile în materie în SUA și UK, două dintre țările lumii care formează importante noduri tehnologice în momentul de față. *Remote* este termenul care definește situația în care un angajat lucrează în afara spațiului de birouri al companiei angajatoare, de cele mai multe ori din propria locuință, prin intermediul laptop-ului, al adresei de e-mail, al telefonului mobil (smartphone) și al instrumentelor tehnologice specifice de management al acestui tip de relație la distanță. Așadar, acesta este viitorul.

Am muncit o lună *remote* din altă țară pentru compania la care lucram de mai mulți ani, pentru că mi-am anunțat plecarea și am și plecat într-un timp foarte scurt, iar lucrurile trebuiau să fie puse în ordine. Eu și șeful meu direct agreaserăm deja că voi munci *remote,* dar în companie venise un nou HR manager care, aflînd despre inițiativa mea, a exclamat: *„Băi, eu nu cred în munca* remote, *dar dacă managerul tău e de acord, eu sînt OK"*. Cumva, nu am putut să uit părerea lui despre munca *remote,* ceva nu mi-a plăcut, dar dacă m-ai fi întrebat în acel moment ce anume, n-aș fi putut să spun: poate că, deși nu cerusem părerea noului HR manager, am primit-o, poate că după mulți ani de muncă într-o organizație, cel puțin încredere aș fi sperat că am reușit să cultiv în relația cu angajatorul meu, sau poate că omul era prea nou în companie și parcă nu se cuvenea să-și manifeste judecățile-n public înainte de „a prinde coajă-n locul ăla", așa cum spunea un șef de-al meu în vîrstă, pe cînd eu eram un proaspăt aspirant la lumea *corporate.* Nu astea m-au deranjat, dar am să revin asupra acestui aspect.

IT-iștii sînt, la nivel mondial, primii pe lista oamenilor care muncesc *remote.* Ca în toată lumea, și în România se caută *(la greu,* cum se zice) IT-iști. Am plecat o perioadă într-o țară din Vest, unde soția mea primise un job în IT. Hotărîm, din anume motive, să ne întoarcem în România amîndoi. Irlanda se confruntă, în piața muncii din domeniul IT, cu aceeași problemă cu care se confruntă și România, dar la o scară mult mai mică: este greu să găsești IT-iști buni, iar ăia pe care îi găsești nu prea vor să muncească *full-time* într-un birou, pe un salariu super-fix, într-o companie unde sînt șefi, proceduri, ședințe, termene și proiecte limitate la obiectul de activitate al acelei companii. Informîndu-i că dorește să se întoarcă în țară, iar motivele întoarcerii nu aveau legătură cu locul de muncă, compania irlandeză i-a propus să muncească pentru ei *remote* din România. Era prima dată cînd soția primea o astfel de ofertă și, la fel, era prima dată în istoria acelei companii cînd unui om i se propunea să muncească din altă țară. Evident, au fost reticențe de ambele părți cu privire la acces și legătura tehnologică, dar nu s-a pus problema lipsei de încredere. Compania a trimis în România echipamentele tehnologice necesare, iar treaba merge bine și acum.

Spuneam că, în România, firmele au probleme în a găsi IT-iști pe care să îi recruteze și nu aș vrea să trec peste subiect înainte de a-mi exprima un punct de vedere. Încercăm să recrutăm oameni care există în momentul de față în piața muncii din România, în condițiile în care avem salarii competitive cu alte țări (e vorba numai despre domeniul IT!), dar nu avem pachete salariale, adică facilități, beneficii, cu care să convingem și să atragem, iar pe fondul neajunsurilor generale ale țării, oameni competenți pleacă sau au plecat deja. Poate că este cazul să recrutăm din afara țării. Dacă nu ai forță de muncă la tine-n țară, îți aduci. Ei ne iau oamenii, cum facem să-i luăm pe-ai lor? Cam asta e regula aplicată în Irlanda și în alte țări care au crescut rapid din punct de vedere economic: au adus forță de muncă competentă oferind pachete salariale motivante și, în primul rînd, încredere. Am mai zis-o, sînt aproximativ 45.000 de români care au emigrat numai în Irlanda, iar o parte importantă din aceștia lucrează în domeniul IT. Parcă aud replica: „N-avem noi cultură pentru așa ceva!" Păi, nu avem, pentru că asta înseamnă să creezi pachete salariale motivante (nu numai Bookster, fructe și lapte proaspăt), să oferi pachete de relocare, să fii dornic să ajuți omul ăla să învețe *regulile cetății,* să îi faci ceea ce se numește *a proper induction* în noua lui viață, iar acest efort este susținut inclusiv de către instituțiile statului. Adică să oferi în țară o parte importantă din ceea ce i-a motivat pe cei mai mulți dintre români să plece. Așa este, nu avem cultură pentru așa ceva. Nu deocamdată!

Urmează o altă consecință directă a recrutării de personal din străinătate, respectiv ciocnirea mai multor culturi, a culturii noastre cu a celor pe care-i putem aduce în țară, în condițiile în care cei mai mulți dintre românii pe care-i cunosc sînt foarte conservatori din punct de vedere teritorial și naționaliști pe dinăuntru, în ciuda atitudinii de repulsie generală și experiențial nefondată, afișată la modul declarativ împotriva României. Ce vreau să spun cu asta este că anticipez problemele de ordin sociologic care pot să apară în urma unui astfel de demers, fără a avea pretenția de a înțelege complexitatea acestor probleme, dar „pun pe masă" subiectul, cel puțin pentru a oferi o perspectivă.

Realitatea se schimbă. Planeta devine din ce în ce mai tehnologizată, iar asta e clar pentru toată lumea. Totul trebuie să se schimbe funcție de noile realități tehnologice, iar România, care oricum este situată, geografic vorbind, într-o parte de lume spre care prea puțini se uită, nu poate să rămînă încorsetată în prejudecăți și mentalități din vremuri istorice. *Nu am încredere*, în sensul exprimat de respectivul HR manager, înseamnă – *per a contrario – am încredere în ceea ce pot verifica, controla, urmări*. Asta înseamnă că spațiul de birou este locul în care muncești (trăiești, practic, o anume perioadă) în aceste limite de control, verificare și urmărire, fiind imposibilă manifestarea acestor valori (subconștient) instituționale muncind *remote, pe patul tău și pe muzica ta*. Lăsînd gluma la o parte, închei prin a spune că, în conformitate cu statisticile menționate la începutul acestui articol, vrem, nu vrem – ca multe altele în acești (aproape) 28 de ani revoluționari – *va trebui să începem să învățăm cu forța și lecția încrederii…*

Alex GHEORGHE

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Horia V. PĂTRAȘCU

Existențialiștii noștri...

M-am întrebat de curînd de ce noi, românii, nu avem o literatură cu adevărat existențială / existențialistă? Romane cu teme profunde și general umane s-au tot scris, mai ales după revoluție, înecate în disperare și black moods, înjurînd de toți sfinții ordinea universului și pe cea socială, romane atît de negre încît puteai jura că autorii lor poartă doliu pe retină. Și totuși, ceva mi-a sunat întotdeauna fals sau... nu știu, nedus pînă la capăt, neînceput de la început. Oamenii ăștia – gata să se ia de piept cu Dumnezeu – deveneau brusc niște cățeluși schelăitori cînd venea vorba despre propria familie, mai ales despre mămica și despre tăticul lor și evident... despre ei înșiși. Critica li se diminuează pînă la resorbție totală cînd în discuție nu mai este Tatăl ceresc, ci tăticul pămîntesc. Cînd laserul sfredelitor al spiritului lor acid și lucid nu mai cade pe figura îndepărtată a transcendentului, ci pe fețele familiare ale rudelor de gradul I și II, acesta se preschimbă repede în lumină „lină" și duioasă. Iar figura din oglindă este, cum altfel, cea mai nobilă dintre toate – căci cum ar mai putea fi atît de critică cu ceilalți? Bombardierele decolează de pe o bază sigură – propriul sine – ferită, prin definiție, (în primul rînd) de (propriile) atacuri.

„Totul pînă la mama!"

De aceea cred literatura confesivă cu tentă și miză existențială de la noi mi s-a părut întotdeauna nesinceră și neverosimilă. Nu se poate ca un spirit atît de exersat în descoperirea relelor și bubelor lumii să nu poată distinge decît nuanțe de imaculat în privința sa și alor săi. E cu neputință se denunți o lume atît de oribilă dintre petalele unui crin. Măcar și pentru faptul că acest crin a făcut compromisul de a răsări printre și de a se hrăni cu miasmele acestei lumi.

Românii existențialiști desfid legea psihanalitică potrivit căreia conflictul cu părintele de același sex este legat de conflictul cu autoritatea socială în general (religie, cultură, norme, tradiție). În viziunea lor intimă aceasta din urmă este *cîh,* dar părinții și familia sînt *bun-bun*. Așa ceva însă nu se poate. Mai întîi de toate pentru că părintele este pentru copiii săi de același sex – exponentul ordinii sociale largi în cadrul microclimatului familial. Rolurile se împart între tată și mamă și de aici și bipartiția încrucișată a conflictelor cu părinții. În „familia tradițională" părintele de sex masculin va solicita „băieților" să se comporte într-un mod adecvat cerințelor sociale actuale, le va impune fiilor săi standardele și normele de comportament pe care, în general, le solicită societatea de la elementul masculin. Mama va face același lucru cu fetele ei – și tocmai de aceea, pe bună dreptate, tatăl pare că este mai dur cu fiii săi, dar – în cazul în care le are – mai relaxat cu fiicele sale și viceversa. Nu atît o relație oedipiană, nu o dorință secret incestuoasă le face pe fete să-și iubească mai mult tații și pe băieți să fie mai atașați de mamele lor, ci faptul că copiii se simt mai liberi în fața unui părinte el însuși liber de sarcina / povara de a transmite „învățăturile" și rigorile sociale, de a-i deprinde de mici cu jugul la care urmează a fi înhămați de către societate. Părintele joacă pentru copilul de același sex rolul pe care-l are un îmblînzitor de cai. Iar pînă ce să accepte hamul și șaua, calul – născut liber – va da din copite și va face mișcări de rodeo. Libertatea noastră este cea care se revoltă în fața constrîngerilor impuse – prin părintele de același sex – de către societate, și nu dorința (destul de improbabilă) de a ne culca cu celălalt părinte. Altfel spus, noi sfidăm mai întîi societatea prin părintele de același sex care încearcă să ne transmită rigorile ei și să ne educe / dreseze în conformitate cu ele. Părintele de sex opus – neavînd aceeași „responsabilitate" – *ne place* mai mult și față de el avem sentimentul că ne înțelege tocmai pentru că nu-l mai asociem (cel puțin nu atît de mult) cu *principiul realității*. Dar, cum în afara principiului realității, nu mai există, conform psihanalizei, decît principiul plăcerii – această figură parentală (părintele de sex opus) tinde să devină arhetipul libidoului descătușat, al *iubirii ne-condiționate*. (De aici – pînă la „simbolul" dorinței carnale – nu mai este decît un pas. Simțim că părintele de sex opus „ne face toate plăcerile" – cînd de fapt cea mai mare plăcere este că ne face să ne simțim liberi în fața lui, că nu ne solicită să executăm numărul de dresură socială pe care ni-l cere, clipă de clipă, părintele de același sex. Freud se înșeală cînd crede că atracția sexuală față de părintele de sex opus explică conflictul cu părintele de același sex. De fapt, mai întîi este conflictul cu părintele de același sex care duce la distingerea pe un alt fundal al celuilalt părinte care, neexercitînd aceeași presiune constrîngătoare, este asociat cu plăcerea, al cărei „simbol" suprem este plăcerea sexuală.)

Revenind la tema de la care am plecat. Existențialiștii noștri se ceartă cu universul și cu tatăl ceresc, dar tatăl pămîntesc beneficiază de o ciudată imunitate. Același lucru este valabil pentru existențialiste și mamele lor. „Totul pînă la mama!" Filmul de groază al universului și societății se întrerupe și urmează telenovela tată / mamă perfect/ă, plin/ă de virtute și de virtuți. Existențialistul nostru uită sau se face că uită că și mama și tata fac parte din universul/societatea denigrate și că, *volens-nolens,* ei poartă, în mic, toate sau multe dintre viciile și defectele pe care la scară macro le denunță cu atîta voluptate, preferînd să creadă, probabil, mai curînd în imaculata concepțiune a părinților săi decît să accepte faptul mult mai firesc al nașterii lor în păcat. Părinții noștri sînt, în istoria noastră personală, primii exponenți ai societății / ordinii sociale cu care urmează să ne confruntăm mai tîrziu, ei sînt reprezentanții „legii" sociale – cu toate „relele" acesteia. Conflictul nostru cu autoritatea socială nu poate fi redus la un „conflict nerezolvat" cu părintele de același sex pentru că, așa cum am văzut, acest din urmă conflict chiar este, el însuși, *in nucce*, un conflict cu autoritatea socială.

Critica socială se oprește în pragul casei.

Critica socială se oprește în pragul casei, nu îndrăznim să mergem mai departe... pînă în sufragerie sau pînă în dormitorul părinților. Acest spațiu sacrosanct nu poate fi încălcat, în mintea românilor, oricît de recalcitranți și contestatari ai ordinii sociale ar fi altfel. Or, ipoteza mea este că acest tip de critică și acest tip de lamentație „existențialistă" sînt la fel de solide precum spuma mării în faptul serii. E doar o imitație „trendy", un împrumut al formelor (evident, fără fond) din spațiul occidental, din marea literatură „autenticistă". Ne place să ne zburlim la unii și la alții și cu toții la Marele Arhitect, dar nici prin cap nu near trece să gîndim în felul lui Houellebecq la părinții noștri. O *Scrisoare către tata* – nu a văzut și nu va vedea curînd cultura română, unde mai mult tații vorbesc fiilor lor – dulce-dojenitor-înțeleptpatriarhal – începînd de la *Învățăturile lui Neagoe Basarab* pînă la *Scrisori către fiul meu*. Există în cultura noastră o autocenzură extrem de puternică privitoare la părinți – care trebuie priviți și tratați ca „icoane", ca sfinți pe pămînt, ca oameni „cărora le datorăm totul" etc. etc. Pînă și cîntecele hip-hap / rap care se vor (și chiar sînt) extrem de dure în privința ordinii sociale actuale devin imediat mieunitoare cînd în vers se strecoară gîndul duios la „mama" sau la „tatăl" cantautorului. Glasul care cîteva secunde înainte lătra privitor la „mă-ta" devine plin de respect cînd vorbește de „mama". Niciodată n-am auzit și nu cred că voi apuca să aud în cultura sau subcultura română versuri atît de îndrăznețe, atît de iconoclaste precum cele din cîntecul lui Jim Morrison: *„Father?! – Yes, son! – I wanna kill you! Mother? Yes son! I want you!"*

Ceea ce nu are rădăcini puternice este sortit să fie lesne dislocat de primul vînticel înghețat. La fel și cu protestele noastre sociale. Este suficient să se mîrîie puțin mai tare la noi ca să ne piară tot curajul nihilist și anarhist, pentru că el este susținut nu de o autentică confruntare *originară* cu autoritatea, încarnată inițial de propriii părinți. Românii refuză să-și trăiască angoasele primordiale privitoare la părinții lor, să-și aducă la lumină primele trăiri negative în fața autorității / supra-eului parental, căci, după cum știm, există în cultura română o puternică rezistență la practica psihanalitică, rezistență cultivată și încurajată de elitele spirituale ale acestei culturi. De aceea, încă o dată, protestul nostru social este atît de subțire, atît de superficial, atît de lipsit de urmări. Nu stă pe nimic, este o simplă „modă" importată din afară, din literatura „autentică" occidentală. Acea literatură e însă întemeiată pe confruntarea cu propriii „demoni". De altfel, nici iubirea față de părinți nu este atît de profundă pe cît ar fi dacă ar veni firesc după prealabila lor „demolare", după demitizarea lor. Ea se limitează la clișee și sloganuri ieftine, demne de muzica lăutărească, nu atinge niciodată înălțimea re-spectului, a privirii de două ori întru luciditate. (Cînd „părinții națiunii" au fost de-mitizați prin lucrările istorice ale unui Lucian Boia sau Neagu Djuvara – tot poporul a sărit ca ars. Horia-Roman Patapievici a fost și el pus la zid cînd a încercat să zică ceva privitor la originile noastre sordide.)

Și de ce ar fi acest lucru atît de important? De ce o bună relație negativă cu propriii părinți – trăită pînă la capăt, în mod conștient – ar reprezenta ceva dezirabil? Dincolo de beneficiile de necuprins ale adevărului (căci adevărul ne face liberi), văd în această analiză catartică a relațiilor cu propriile noastre origini ceva fundamental pentru ființa umană, pentru natura noastră omenească. Spre deosebire de animal, a cărui adaptare la schimbările mediului înconjurător se face prin schimbarea organsimului său, omul se definește printr-o adaptare inversă – el încearcă să schimbe mediul înconjurător în raport cu propriile sale nevoi, idealuri și aspirații. Diferența nu este radicală, ci graduală – căci primitivul, spre deosebire de individul civilizat, mai mult se adaptează el mediului decît adaptează mediul la nevoile sale, deci în acest sens este– *horribile dictu!* – mai puțin om decît individul civilizat. Adaptarea autoplastică definește animalul, adaptarea aloplastică definește ființa umană.* Or, noi venim pe lume cu o sete enormă de a schimba lumea în care trăim (este nevoia noastră primordial umană, tradusă naiv în dorința exprimată adesea de copiii mici – „de a salva lumea".) „A salva lumea" traduce de fapt această nevoie fundamental umană de a schimba mediul în conformitate cu propriile noastre dorințe și cu propria noastră voință. Or, mediul (social) se înfățișează într-o formă stabilită deja, ordonată și fixă prin părinții noștri. Libertatea noastră este primordial vexată de această întîlnire cu ordinea socială – ai cărei primi exponenți sînt părinții noștri și rudele noastre apropiate. De celalaltă parte ei vor încerca să ne facă să renunțăm la tendința noastră (înnăscută, fundamental umană) de adaptare aloplastică și să adoptăm comportamentul animal de adaptare autoplastică. Să ne schimbăm noi culoarea în funcție de culoarea mediului înconjurător. Să ne limităm noi voința între granițele societății actuale. Da, într-un cuvînt, să fim mai mult animale decît oameni. De aceea idealurile noastre sînt așezate pe patul lui Procust, ajustate ici-colo în așa fel încît să corespundă utilității și nevoilor sociale. Și mai bine fără idealuri! De aceea sîntem educați – într-o formă sau alta – să fim utili, folositori societății. Este vorba, evident, de societatea actuală. De aceea sîntem repede botezați într-o religie sau alta – pentru ca atunci cînd spiritul nostru propriu va întîlni problemele esențiale – să fie deja prea tîrziu – și să trebuiască să se adapteze la formele deja primite. Da, cuvîntul iese acum la suprafață: sîntem castrați – din punct de vedere spiritual – de la cele mai mici vîrste și sîntem castrați de propriii noștri părinți. Culturile civilizate se definesc printr-o libertate mai mare de afirmare a sinelui propriu – ceea ce înseamnă în primul rînd dreptul dat noilor generații de a contesta ordinea socială prezentă și de a încerca să-și impună propria tablă de valori, ceea ce presupune disponibilitatea „bătrînilor" de a-și acomoda propriul sistem de valori cu noile revendicări axiologice, dacă nu vor să fie eliminați brutal. La noi însă Noul este tăiat de la rădăcină, iar existențialismul românesc este doar un existențialism... eunuc.

* Pentru această distincție vezi Erich Fromm, *Omul pentru sine. O cercetare asupra psihologiei morale*, Editura Trei, 2017, p. 51

***Horia V. Pătrașcu** este doctor în filozofie al Universității „Al. I. Cuza" din Iași. Cea mai recentă carte a sa este* Terapia prin Cioran. Forța gîndirii negative *(Editura Trei, 2014).*

Părinții spun: „Ce faci cu filozofia?“

– interviu cu Cristian IFTODE –

*Pe **Cristian Iftode,** profesor la Facultatea de Filozofie și eseist, l-am întîlnit prima oară într-un pub de lîngă Piața Romană, unde vorbea cu patos despre adevăr. Am simțit încă de atunci că pledoaria lui avea charisma actorului talentat. Apoi, mi-a vorbit despre una dintre întîlnirile decisive din viața sa, cea cu unchiul său – Eusebiu Ștefănescu, actor de teatru și film, cunoscut pentru pasiunea lui pentru filozofie. Am putea spune, așadar: întîlnirea dintre un actor-filozof și un filozof-actor.*

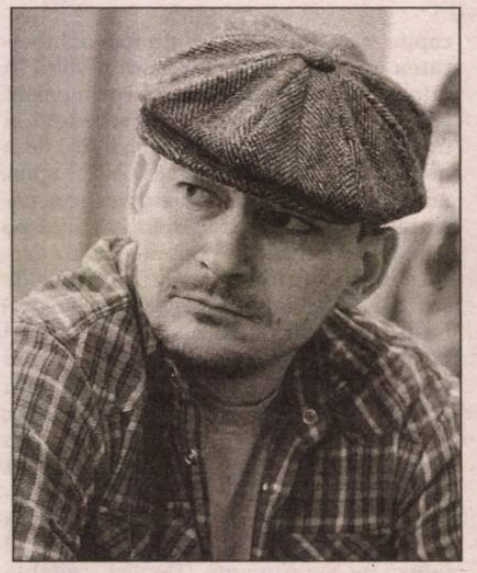

Este nevoie de mult timp ca să te numești filozof?

Este nevoie de timp, sigur, pentru a decanta această temă a autenticității (fiind una dintre obsesiile mele și, într-un fel, una dintre marotele modernității tîrzii). Autenticitatea, ca termen care desemnează o adecvare existențială, este o preocupare majoră încă din Antichitate. Și fără a fi foarte cuvios, te apucă sfiala cînd măsori distanța care separă ceea ce știi că ar fi bine să faci de ceea ce reușești. Ideea de armonie între cuvinte și fapte.

Este o condiție sine qua non *să trăim ceva tragic pentru a face filozofie?*

Cred că, cel puțin la prima vedere, pare să fie o condiție pentru creația artistică. Filozoful, pe de-o parte, asumă din capul locului o condiție ambivalentă, adică asumă un tip de marginalitate. Stă un pic pe bară și se uită la circ. Pe de altă parte, filozofia s-a făcut mereu în agora, în piață. Filozofia este un demers colectiv de căutare a valorilor, se face cu prieteni – nu degeaba și cuvîntul „filozofie“ trimite la iubire, prietenie.

Și totuși, percepția din zilele noastre este tocmai „este greu să ajungi la ei, la filozofi“.

E o luptă pentru a schimba acest tip de reprezentare a filozofului din turnul de fildeș, geniul solitar, gînditorul singuratic. Filozofia presupune solitudine. Spunea undeva Hannah Arendt: solitudinea nu este totuna cu mizantropia, cu însingurarea. Singurul mod în care cineva poate accepta, dacă e onest, calificativul „filozof“ este proiectîndu-l într-o eternă perspectivă. Despre asta este vorba, despre un efort continuu de a-ți pune în joc convingerile, credințele, opiniile, de a le testa cumva mergînd împotriva ta, împotriva primului impuls, de a încerca să-ți schimbi perspectiva, și nu doar atît. Acest tip de deschidere nu e doar o deschidere a minții, ci și o disponibilitate pentru a încerca diferite practici sau stiluri alternative de existență; o condiție indispensabilă pentru asta este ca ele să fie la dispoziție, ceea ce se poate într-o societate în care există un anumit grad de libertate. Se poate acum mai mult decît se putea pe vremea lui Ceaușescu.

Și poate mai tîrziu se va putea mai mult decît acum.

Poate că da. Există tot felul de curente, poate că vîrsta utopiilor a trecut, sau poate că ele, utopiile, se reconfigurează sau se difuzează printr-un alt protocol de discurs. Nimeni nu ne va putea reprima acest impuls de a gîndi viitorul și de a gîndi un viitor mai bun.

Cum arată copilăria unui „viitor filozof“?

Aceasta este o întrebare-capcană pentru vanitate – copil-filozof. Pînă la cinci ani am copilărit la bunicii din partea mamei, la Cîmpina, am stat acolo fără părinții mei. Copilăria îți oferă și ușurința de a imagina lumi. Ceea ce făceam era, plecînd de la o piatră și un lemn, să-mi imaginez tot felul de universuri. Am fost un copil destul de singuratic, nu neapărat cu voie – nu aveam nici frați și, deși locuiam la Cîmpina și eram practic de acolo, pentru copiii de vîrsta mea eram privit ca „ăla de la București“, ceea ce era foarte ciudat. Sigur, aveam niște vecini cu care mă jucam, dar nu am fost integrat pînă la capăt.

A fost asta o pecete a comunismului? Părinții nu își creșteau copiii pînă pe la 5-6 ani sau chiar mai mult?

Sigur, motivele care au stat în spatele acestei decizii explicate ulterior erau de ordin practic și al mijloacelor de supraviețuire. Erau anii foametei, anii '80. Nici la Cîmpina nu era cu mult mai ușor. Au fost ani grei, am amintirile cozilor interminabile, amintirea momentului în care, în clasa I, la început, am fost puși să stăm cu steguțele în față de la 6 dimineața, la Palatul Pionierilor, la inaugurare. L-am văzut pe Ceaușescu trecînd cu mașina. Și pe Elena. Cea mai urîtă amintire este spaima de a fi supravegheat. Ca toți oamenii de atunci, ai mei ascultau Europa Liberă, dar să spui asta în public, îți dai seama ce ar fi însemnat? Știu că la un moment dat, eram în clasa I sau a II-a și am făcut o propoziție și, fără legătură cu radioul, am folosit sintagma „Europa Liberă“. Nu am dormit trei nopți de teroare, credeam că or să vină să-i ridice pe ai mei. Acesta era nivelul de teamă la care se putea ajunge.

Tatăl dvs. a fost decanul Facultății de Științe Aplicate la Politehnică, mama – informatician, iar unchiul Eusebiu Ștefănescu – actor.

Unchiul meu Eusebiu Ștefănescu a echilibrat zona asta – un actor pasionat de filozofie, care citea enorm. Venea foarte des la Cîmpina, în anii aceia încă nu era la Teatrul Mic. Plus week-end-urile în care aducea acolo toată boema română – am aflat abia după aia că am cunoscut-o. Și bunicul punîndu-le pe masă vinul din beci. Cînd am mai crescut un picuț, cu unchiul meu am avut primele discuții despre filozofie. Îmi vorbea ca unui om mare. Cel mai bun lucru pe care poți să îl faci cu un copil este să nu îl tratezi de sus… Mi-a dat o deschidere și o încredere deosebite. Este o figură decisivă pe acest drum, la fel cum este și sora lui și a mamei mele, Mirela Ștefănescu, o mare profesoară de matematică, în a cărei bibliotecă enormă l-am descoperit, la 14 ani, pe Platon. Și de-atunci îl tot redescopăr!

Cum ați știut că este ea, filozofia?

Este o glumă între prietenii și colegii mei, care îmi spun: „Sigur, Cristi citea *Critica rațiunii pure* cînd eu descoperisem cărțile de colorat“. *Trolling* afectuos. Am mai fost întrebat și am răspuns mereu foarte sincer: eu sînt unul dintre cei care au avut șansa și nesansa de a-și dori un singur lucru pe linia carierei, ca adolescent, spuneam: „Eu vreau să citesc, să scriu și să predau filozofia“. De la 14 ani. De ce? Aici sînt multe explicații: influența unchiului meu, în primul rînd; începutul anilor '90, care a echivalat cu o anumită deschidere, un anumit tip de recuperare a filozofiei. Facultatea de Filozofie a continuat să existe întreaga perioadă comunistă, ceea ce a fost o performanță. A presupus un preț serios de plătit de către anumiți profesori, anumite figuri care și-au asumat o negociere cu un sistem. De ce să dublezi învățămîntul oficial de partid, filozofia de stat, filozofia unică, cu altă facultate? Ce acrobații, ce compromisuri și ce abilități vor fi dovedit oameni care au fost apoi, după Revoluție, scuipați, înjurați… Anul '89 a însemnat și eliberarea. A fost cumva o vîrstă de aur.

De niște ani nu mai avem examen scris de admitere la Filozofie, avem doar media de Bac și depunerea dosarului. Ăsta este un subiect de tristețe pe toate planurile, mă uit la ce se întîmplă cu destinul filologiei clasice. Este de două ori tragic – se aplică un anumit tip de reforme antreprenoriale într-un mod prematur și incomplet, combinat cu imposibilitatea de a face foarte clară, în urechile opiniei publice, miza formativă extraordinară a anumitor zone socio-umane. E tragic cînd mă uit la tinerii care atunci erau un pic mai mari decît mine, cu doi-trei ani, în lotul național de latină: un coleg s-a sinucis acum cîțiva ani, un altul, care a fost și profesor acolo, fiul profesorului Tabarcea, care a fondat Facultatea de Relații Publice și Comunicare, a murit acum puțin timp, la 40 de ani. Parcă destinul disciplinei academice este proiectat și în plan existențial. Pierderea acestui tip de rădăcini și de atenție pentru domeniul latinei este genul de pierdere pe care nu o înțelegi mîine-poimîine, ci pe termen lung… De ani buni există această tensiune, în ceea ce înseamnă conceperea universității, între două viziuni: cea romantică, humboldtiană, a universității care formează oameni, cetățeni, intelectuali, și o viziune managerială – care privește universitatea în relație directă cu piața, cu nevoile ei.

> *„Nimeni nu ne va putea reprima acest impuls de a gîndi viitorul.“*

Am văzut că și Facultatea de Filozofie a început să se adapteze și pentru această a doua perspectivă…

Dacă te uiți în Occident, în mediul anglo-saxon, care e în momentul ăsta prevalent, filozofia este într-un reviriment extraordinar. Sigur, nu mai e învățămîntul din vremea interbelică, dar filozofia este într-o vîrstă a facilitării și a echipelor de cercetare, acesta e momentul. Există această zonă în care un om cu educație, cu instrucție filozofică, nu rămîne neapărat în zona academică, devine un practician care poate lega echipe interdisciplinare, furnizează un anumit tip de competență și de consultanță. Vezi tot mai mult nevoia de eticieni în diferite zone, inclusiv în cele corporatiste. Există, apoi, acest domeniu care în Vest merge tot mai bine, al consilierii, al consultanței filozofice personale. La noi, Laurențiu Staicu, prin Asociația de Filozofie Practică, mișcă lucrurile atît cît se poate în direcția asta. În Vest este un alt avantaj, acolo consilierea filozofică vine pe un teren în care deja există un anumit nivel de bunăstare și reflexul de a merge la psihoterapeut. Consilierea filozofică nu este o alternativă la psihoterapie, este ceva complementar în cele mai multe cazuri. Este un tip de căutare împreună a unui anumit adevăr al tău, de a-ți pune mai multă ordine în minte și, astfel, în viață. Spre deosebire de un anumit tip de psihoterapie, nu se axează pe introspecție sau pe interioritate – filozofia din capul locului se face în afară. Nu mă întreb „Cum mă face să mă simt X?“ și „De ce mă simt așa?“. Mă întreb mai mult „De ce cred ceea ce cred?“, „Ce temeiuri am?“. Nu încerc să-mi înțeleg, de exemplu, sentimentul de vinovăție, încerc să capăt o înțelegere superioară a conceptului de „vină“ și a rădăcinilor sale. „De unde vin chestiile astea? Cît sînt religioase, cît sînt inoculate? Cît vădesc anumite traume?“ Dacă există un teren deja fertil pentru psihoterapie, atunci și consilierii filozofice îi merge bine. La noi totul este într-un decalaj explicabil.

Credeți că studenții care au dubii vor înțelege oportunitățile Facultății de Filozofie?

Noi putem arăta că dacă gîndim în acești termeni, ai economiei de piață și ai competitivității, absolvenții noștri se descurcă la fel de bine sau chiar mai bine decît mulți de la alte facultăți socioumane, la care vorbim de mii de înscriși. Dacă te uiți pe ridicolul ăsta din nomenclatură, meseria de filozof e trecută, dar e foarte greu să găsești o astfel de funcție, nu știi cîți rămîn în mediul academic. Cei mai mulți pleacă, îi găsești în toate zonele, de la jurnalism la comunicare, la politică, sau în corporații. Este la modă tipul acesta de dublă specializare, în America nu prea ajungi la un birou de avocatură de top dacă nu ai studiat și filozofia. Există această specializare PPE – *Philosophy, Politics and Economics* –, care este extrem de căutată – spuneau cei de la Oxford că cei mai buni studenți cam sînt acum acolo. Pînă va ajunge la noi schimbarea – ce faci cu filozofia? – în mintea părinților, vom avea niște dificultăți pe care sper să le depășim, pentru că ar fi păcat pentru societatea românească, nu numai pentru noi.

Eu zic mereu că singurul politician de care nu îmi este frică este la bază filozof, absolvent de Filozofie.

Îmi aduc aminte de un interviu de acum cîțiva ani, cu o mare profesoară din Vest: „De ce trebuie să fie un filozof în orice comitet de etică?“. Avem jurist, avem eventual preot, medic… Fără filozof, practic, nu se înțeleg între ei. Există foarte multe tipuri de oportunități. Pentru oricine, indiferent ce faci, politică, filozofie… alegerea o faci și o reiterezi după aceea: adevăr sau putere. Pînă la urmă, te lași mînat de această căutare, chiar dacă evenimentele te pot pune la un moment dat în poziții foarte incomode; alegi să dispui de cuvinte, de oameni, sau să dispui de acest tip de privire asupra lumii, a limbajului, asupra lumii fondate pe relații de putere.

Poate ne-ar trebui un filozof peste tot, și la Curtea Constituțională, și la Președinție…

Un ofițer de etică. Sună comic sintagma.

a consemnat Bianca DRAGOMIR

Cu ochii-n 3,14

S-AR PĂREA CĂ NOI EVITĂM SĂ UTILIZĂM RAFTURILE PLINE CU CEVA SIMILAR MANAGEMENTULUI CUMINTE

■ S-ar părea că există o viziune ardelenească despre circulația rutieră (care s-ar datora, cred, firii mai molcome a românilor de pe-acolo). Mi-am dat seama de asta cînd am citit, pe o mașină, acest îndemn: „Șezi blînd și condu fain". **(D. S.)**

■ În săptămîna în care lanțul de hipermarket-uri Lidl din Belgia ștergea în Photoshop crucifixurile de pe bisericile ortodoxe din imaginea de pe ambalajele musacalei și iaurturilor grecești („Noi evităm să utilizăm simboluri religioase căci nu vrem să excludem nici o credință religioasă. Sîntem o antrepriză care respectă diversitatea", au comunicat respectivii), Otfried Best, candidatul de extremă dreaptă pentru Primăria orașului german Völklingen, a promis că va schimba cifrele arabe cu „cifre normale". De unde cineva ar putea trage concluzia că religia și normalitatea nu mai pot fi numărate împreună în epoca consumeristă. **(M. C.)**

■ La stația de metrou Pipera, peste rafturile pline cu pateuri ale unui chioșc, poza lui Arsenie Boca. Probabil, semn al garanției produselor. **(S. G.)**

■ Trenul Brașov-București a fost 12 lei (50% reducere). Taxiul de la gară pînă la „Orizont", în Drumul Taberei, ar fi fost 30. Da' n-a fost... că nu i-am dat. I-am oferit 15 (în mod normal e 8 lei, 10 cu bacșiș). N-a vrut el. Oare de ce în Gara de Nord nu s-a aplicat încă metoda de la Aeroport (post-tragedie niponă)?! Se așteaptă ceva similar? Ar fi prea banal, de-acum! Oricum, ceva s-a schimbat și aici. Taximetriștii nu mai stau masați la coloane, în față, ci în pîlcuri, înghesuiți prin cotloane. Cu atît mai palpitant. **(R. M.)**

■ Conștiință, un cuvînt din ce în ce mai demodat și mai prăfuit. O veste a căzut ca un meteorit în spațiul nostru public: neurologii Dorin Bică și Ionuț Gobej de la Spitalul Colentina și-au dat demisia, zilele trecute, din cauza managementului politic și prost. Cei de la recorder.ro au stat de vorbă cu ei. **(A. M. S.)**

■ În stația de la Sf. Gheorghe a tramvaiului 16 aud repetat, în spatele meu, expresia „Hai, frumoasa!" rostită de o voce feminină tot mai persuasivă. Rămîn cuminte pe banca mea, pînă cînd trebuie să mă ridic, căci sosește tramvaiul. Doamna în cauză era o florăreasă care încerca să-și vîndă tuberozele. **(I. P.)**

ÎN SCHIMB, ÎN ERA CORECTITUDINII NAȚIONALE, AU FOST CONSUMATORI CARE AU PROTESTAT, UNII ÎN REALITATE, ALȚII ÎNTR-O COOPERATIVĂ

■ Văd, tot mai des prin București, inscripții care ne anunță: „obiectiv construit de Primăria sectorului 4"; „eveniment organizat de Primăria Generală a orașului București"; „parc amenajat de...". Se vede treaba că, la noi, Primăria face. La Viena, în schimb, nimic: nici o inscripție, nici un anunț. Să-și fi desființat Primăria? **(M. M.)**

■ În era corectitudinii politice, am dat de Do-Do – „creditul de nevoi personale și pentru doamne, și pentru domni". **(C. Ș.)**

■ Ministrul Culturii și Identității Naționale, Lucian Romașcanu, a declarat în fața dacologilor de pretutindeni adunați la recentul Congres Internațional de Civilizație daco-română: „Mi-aș dori ca pasiunea dumneavoastră, oarecum restrînsă, să treacă în sfera de *mainstream,* de curent principal al educației naționale și al preocupării naționale. Sînt extrem de deschis față de o propunere de amendare a programei școlare la ministrul Învățămîntului". Care ministru al Învățămîntului este acum ocupat cu manualul unic. **(M. C.)**

■ Există o anumită gamă de produse care se vinde la Lidl, în Belgia, ca fiind „tradițional grecești" (iaurt, brînză feta etc.). Eticheta acestor produse utilizează o imagine turistică arhicunoscută, anume turlele albastre ale bisericilor albe din Santorini fotografiate aerian, cu marea azurie în fundal. Un deștept de la Lidl a photoshopat această etichetă și a scos crucile de pe turle, astfel încît ele par, acum, un fel de cupole bizare. Evident, multă lume s-a prins (imaginea e prea cunoscută) și au fost consumatori care au protestat. Lidl Belgia a răspuns ca la manualul de bune purtări ale occidentalului contemporan: noi susținem diversitatea și n-am vrut ca etichetele să-i ofenseze pe necreștini. Prima mea reacție a fost de amuzament. Păi, dacă n-au vrut simboluri creștine pe etichete, în loc să altereze, precum băieții lui Stalin odinioară, fotografii cu biserici, nu era mai simplu să folosească fotografia unui peisaj grecesc fără cruci, cu oi și capre sau cu greci dansînd sirtaki sau cu Acropole (căci, bănuiesc, în cartea corectitudinii politice, politeismul grec nu este pentru nimeni vexatoriu)? A doua mea reacție e mai serioasă: bancurile despre belgieni pare că sînt confirmate de știrile care ne vin de la ei. Al treilea comentariu e scandalos: corectitudinea politică este prea des sinonimă cu prostia ca să o mai poți bănui că e altceva. **(S. V.)**

■ „Natură moartă" – „still *life*" în engleză, „Still*leben*" în germană, dar „nature *morte*" în franceză, „naturaleza *muerta*" în spaniolă, „*miertvaia* priroda" în rusă ș.a.m.d. De ce-i la unii vie și la alții moartă?! **(M. P.)**

■ Fondată la Pittsburg de către călugărițe, Carlow University a devenit mixtă în 1950. Dar niciodată, pînă acum, școala n-a avut un număr mai mic de băieți: studentele sînt astăzi de șase ori mai multe decît studenții de aici, conform *The Atlantic*. Discrepanța constatată în această universitate catolică privată e mai mare decît în alte părți, dar în realitate fenomenul e generalizat. În această toamnă, femeile reprezintă mai mult de 56% din studenții americani. Astfel, se poate spune: noua minoritate din campusuri? Băieții! **(A. M. S.)**

■ Știre din revista *Flacăra,* anii '60: „Recent la Cooperativa de consum din Stoicănești au fost aduse două camioane de televizoare care s-au vîndut... ca pîinea caldă. Strănepoții celor zece țărani condamnați la moarte în 1907 lucrează azi într-o cooperativă agricolă de producție care are un fond de bază de 18.560.547 lei." Oare nepoții celor trimiși la Canal prin ce cooperative de producție munceau? **(M. C.)**

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 49 LEI
6 luni 89 LEI
12 luni 149 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr..... Bl..... Sc..... Et..... Ap.....

Localitate..... Județ/ Sector ..... Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

Eleganță și performanță în afaceri

Ultra-smartphone cu ultra-abonament

Fii Ready Business

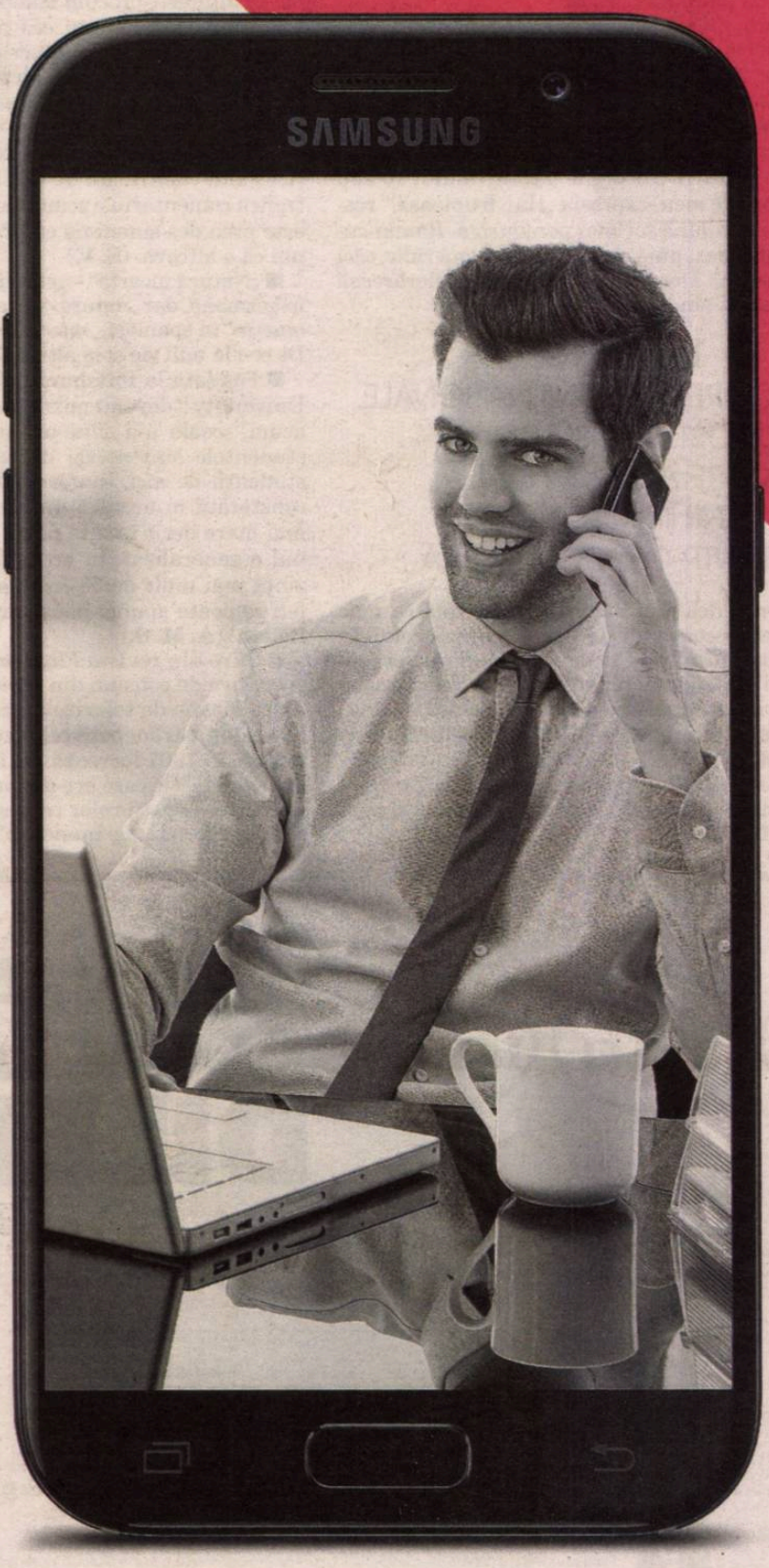

Vodafone
Power to you

SAMSUNG
Galaxy A5

0€

RED Ultra

Oferta pentru telefonul Samsung Galaxy A5 2017 la 0 euro este valabilă la încheierea unui abonament RED Ultra la 42 de euro pe lună fără TVA, pe 2 ani. Oferta este valabilă până la data de 31 august 2017, pentru clienții persoane juridice, în limita stocului disponibil.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR ANDREI PLEȘU

DILEMA VECHE

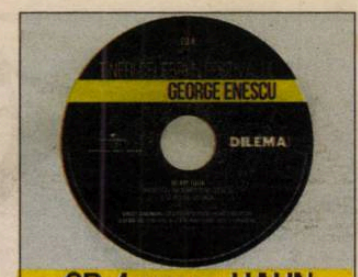

CD 4 HILARY HAHN
Împreună cu Dilema veche

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul XIV ■ nr. 709 ■ 21-27 septembrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei (revista) 8,99 lei (revista + 1CD)

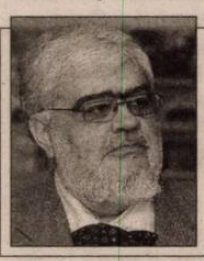

ANDREI PLEȘU
„Note, stări, zile“
pagina 3

PETRE GURAN
„Serghei Bulgakov și sufletul revoluției“
pagina 11

HORIA BLIDARU
„Războiul Occidentului cu Istoria“
pagina 22

Reforma și Luther

„Dacă ar cunoaște sumele pretinse de predicatorii iertărilor, papa ar prefera ca biserica Sfîntului Petru să ajungă cenușă, decît să fie zidită cu pielea, carnea și oasele turmei lui.“

MARTIN LUTHER

REVISTĂ
5 948489 141997 17038

REVISTĂ + CD
5 948489 144851 17038

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **Telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

MUREȘ
TÂRGU-MUREȘ

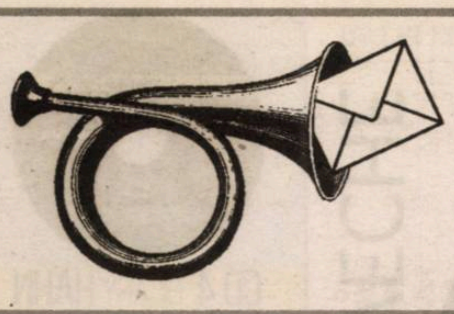

la vremuri noi, dileme vechi

Mircea IORGULESCU

Să construim capitalismul!

Cuvîntul *capitalism* este aproape cu desăvîrșire absent din limbajul public occidental. Nu-l întrebuințează în mod curent nici jurnaliștii, nici politicienii, nici economiștii. Nu se vorbește și nu se scrie niciodată despre *victoriile capitalismului,* despre *realizările capitaliste,* despre *construirea capitalismului,* despre *societatea capitalistă* sau despre *societatea capitalistă multilateral dezvoltată,* despre *planurile* și *programele de înaintare a capitalismului,* despre *lipsurile care mai persistă în procesul de construcție capitalistă* etc. *Omul occidental,* ca să folosesc și eu o ficțiune de genul *omului liberal* îndrăgit de Horia-Roman Patapievici, nu prea are habar că trăiește în *capitalism* și, de fapt, nici nu prea îi pasă de asta – altele sînt grijile lui. *Capitalism* apare – cînd, totuși, apare! – doar prin intervențiile vreunor ireductibili militanți trotkiști, personaje care astăzi nu mai sperie pe nimeni, ci dimpotrivă, produc mai degrabă un simpatic efect de pitoresc muzeal. Și există, evident, în scrieri istorice de factură academică, unde e folosit însă ca termen pur tehnic, fără nici o semnificație politică.

Cu totul alta e, în schimb, situația în România, unde îndemnurile la *construirea capitalismului* se înmulțesc într-o proporție comparabilă doar cu inflația de *societate civilă.* Nu are absolut nici o importanță că nu a existat niciodată vreun proiect de *„construire a capitalismului"*, nici că la capitalism nu s-a ajuns în virtutea unui anume program de inginerie socio-economică imaginat de politicieni iluminați și aplicat cu rigoare polițienesc-birocratică de funcționari (activiști) devotați ori constrînși. Și că, în definitiv, însăși ideea de *a construi capitalismul* e una profund anticapitalistă: o idee, o reprezentare, o proiecție provenind clar din mesianismul kitsch al reziduurilor propagandei comuniste. Capitalismul s-a născut, așa-zicînd, natural și spontan, fiind un produs al *realului,* comunismul a reprezentat încercarea de a se impune realului o sumă de *abstracții;* simplific, desigur, pentru a face cît mai netă imposibilitatea de a se trece, ca soluție salvatoare, de la *construirea socialismului* la *construirea capitalismului.* Nu e, cum probabil se presupune, o fericită, norocoasă, profitabilă schimbare de direcție, ci o nefericită hibridare aducătoare numai de pagube, dezastre și eșecuri.

Un fost militant comunist ce avea să fie închis pentru mulți ani în pușcăriile comuniste prezisese, sumbru, că în România comunismul se va construi în spiritul lui Caragiale și cu metodele lui Stalin; probabil că de-ar mai fi astăzi în viață ar spune că în România capitalismul va fi construit cu metodele lui Caragiale și în spiritul lui Stalin.

(apărut în Dilema, *nr. 367, 25 februarie 2000)*

Dilema veche vă propune

■ Pînă duminică 24 septembrie încă mai sînt concerte la Festivalul George Enescu. Pentru cine n-a reușit să cumpere bilete, uneori, ca și în alți ani, se mai poate intra la pauză. Locuri, deși puține, se mai găsesc în Sala Mare a Palatului. De multe ori, merită încercat..Cine nu reușește se poate mulțumi cu scena din piață, în aer liber, unde se întîmplă mereu cîte ceva. În zonă sînt oricum și multe localuri bune, deschise pînă tîrziu. (Andrei Manolescu)

■ „De Strajă la Palatul Regal. Reconstituire istorico-militară – 100 de ani de la Marele Război", eveniment organizat de MNAR împreună cu Asociația „6 Dorobanți", sîmbătă, 23 septembrie, între orele 11-16. Coborîți din cadrele expuse pe simeza Muzeului Național de Artă, elaborate de camarazii lor de acum 100 de ani, atașați Marelui Cartier General, ostașii de azi ne împărtășesc din experiența lor de campanie, reînviind scene de pe front. Adrian-Silvan Ionescu prezintă fotografia de război și artiștii de front, punctînd importanța documentară a acestui tip de evenimente. Muzică militară, muzică de operetă, de cabaret, vodevil, valsuri vor crea un fond sonor adecvat. (Ruxandra Mihăilă)

■ „Dacă aș fi cometă, oamenii epocii prezente mi s-ar părea o specie degenerată. Pe vremuri, respectul față de comete era universal și profund. În zilele noastre, e dificil să ne imaginăm o lume în care toți oamenii, de rang mai înalt sau mai modest, educați și needucați, se preocupau de comete, iar cînd apărea una erau cuprinși de groază. Cei mai mulți dintre noi nu am văzut niciodată o cometă. Eu am văzut două, dar au fost mult mai puțin impresionante decît mă așteptasem. Cauza schimbării atitudinii noastre nu e doar raționalismul, ci și iluminatul artificial." Bertrand Russell în *Elogiul inactivității,* Editura Vellant. (Marius Chivu)

■ Dacă v-a plăcut seria lui Richard Linklater *Before sunrise, Before sunset, Before Midnight,* trebuie să știți că joi, 21 septembrie, îl puteți vedea pe actorul Ethan Hawke la Cinema PRO, în București, în cadrul American International Film Festival. (Cristina Ștefan)

■ „Error 404. Territories of Absence" este o „expoziție-cercetare" numită după mesajul primit de utilizatorii de Internet atunci cînd accesează un website defect sau al cărui link este corupt, mesaj urmat adesea de indicația că site-ul nu a fost găsit: „Eroarea" nu trimite aici la defecțiunea tehnică propriu-zisă, ci la ideea unui teritoriu al lipsei comunicării și informației, fie că e vorba de lumea reală sau de cea virtuală. Curatorul expoziției este Horea Avram. Expun artiștii: Alexandru Antik (RO), Gary Hill (US), Kinema Ikon (RO), Mihaela Kavdanska (RO/BG/AT), Yann Le Guennec (FR), Klaus Obermaier (AT), Pipilotti Rist (CH) și Dilma Yordanova (RO/BG). Expoziția este deschisă pînă pe 1 octombrie 2017 și se află la etajul 2 al MNAC. (Matei Pleșu)

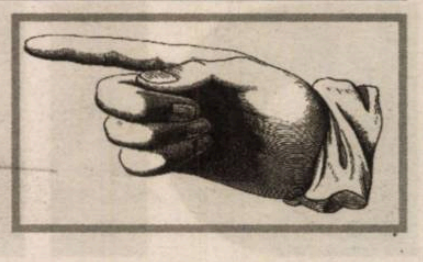

■ „Breaking the News" & „UFOtopia", două expoziții în dialog de Dan Perjovschi și Cristian Răduță la Salonul de proiecte. (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Euro**
- **Vinuri**
- **Stima de sine**
- **Cîrcoteli, cîrcotași**
- **Tăcerea**

album dilematic Mircea Vasilescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300 + 3.822
Tipărit la Tipomedia

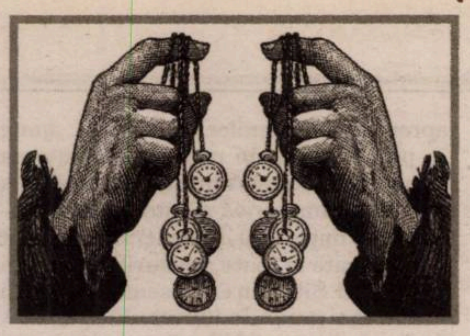

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

■ Pe vremuri, Nae Girimea era frizer. Acum e șef de partid și mare mahăr...

■ Prestigiul omului (și justificarea lui cosmică, de vreme ce este zenitul, centrul lumii create) se bizuie pe trei virtuți incomparabile: 1) Ingeniozitatea (capacitatea de a imagina și înfăptui unelte și soluții sofisticate); 2) înzestrarea artistică (capacitatea de a produce, în chip misterios, surse de bucurie și reflecție pentru semenii săi) și 3) simțul gratuității (capacitatea de a resimți, ca *necesară,* inutilitatea pură, adică de a găsi un sens în fapte și obiecte fără scop). Toate aceste trei virtuți sînt reductibile la una singură: *plăcerea jocului,* a jocului elaborat, *serios,* fără alt rost în afara euforiei pe care o provoacă și o întreține. Dar mai e ceva: incapacitatea omului de a se identifica, suveran, cu propria „excepție“, cu propria supremație. Totul – și mai ales existența sa însăși – culminează, pentru el, nu în calmul unei certitudini stimulatoare, ci în *interogativitate:* se pune mereu în discuție, își suspectează excelența (cînd nu e atins de subumanitatea suficienței), nu își ajunge sieși. Cu alte cuvinte, nu suportă „neatîrnarea“, gîndul că își e *singura* instanță, *singurul* temei, *singura* „înălțime“. Are nevoie, prin structură, să se raporteze la un reper aflat *dincolo* de orizont și de cer, adică *dincolo de sine.* De-aici încolo începe drama: un amestec de perplexitate și speranță, de anvergură și nimicnicie, de sublimitate și cădere. Pînă acum nu s-au găsit, pentru a face drama suportabilă, decît două soluții: resemnarea (cu subtonul uitării de sine) și rugăciunea...

■ Încerc să fac ordine în arhiva personală (enormă, pestriță, dezordonată) și descopăr, bucuros, lecturi de tinerețe, consemnate cuminte, comentate din cînd în cînd, martori ai unei deprinderi vii, voluptuoase, fără echivalent în frecventarea substitutelor ei de azi: Internet, mass-media, socializare și informare *on-line.* Nu le subestimez nici pe acestea și nu le exclud. Simt doar că ceva din spectrul plăcerilor mele juvenile se stinge. Probabil și din vina mea. Și nu e vorba numai de practica propriu-zisă a lecturii, ci și de un inventar de autori frecventați atunci în chip firesc și trecuți, între timp, în registrul solemnității de manual, al gloriei statuare, strict ornamentale (dacă nu sînt, de fapt, aproape uitați...). Mai jos, cîteva mostre din caiete pe care nu le-am mai frunzărit de foarte multă vreme:

Georges Bernanos (Dialogue des Carmélites): „Știți, într-un anumit sens, Frica este, totuși, fiica lui Dumnezeu, răscumpărată în noaptea Vinerii Mari (...). Ea stă la căpătîiul oricărei agonii și mijlocește în favoarea omului.“

Sau: „...trebuie să fii detașat de tot, dar mai ales de propria ta detașare.“

Sau: „Cînd vrei să te umilești cu orice preț, riști să depășești măsura. În smerenie, ca în orice altceva, depășirea măsurii stimulează orgoliul, iar acest tip de orgoliu e de o mie de ori mai subtil și mai primejdios decît cel obișnuit, care nu e, adesea, decît o vană gloriolă lumească...“

Henry de Montherlant (Le Démon du bien): „...în materie de căsătorie, toată lumea minte (...); (...) o complicitate generală face ca această instituție să subziste.“

Sau: „...căminul nu trebuie să fie locul în care stai, ci locul în care revii.“ Pe aceeași temă (se vede treaba că, pe vremea acestei lecturi – aveam vreo 20-23 de ani – colecționam comentarii „cinice“ despre căsătorie) este invocată o vorbă a doamnei Tolstoi, despre celebrul său soț: „Nu pot să-l suport, pentru că nu suferă și pentru că scrie.“

Arthur Koestler (Darkness at Noon): „...confruntarea cu moartea modifică mecanismul gîndirii și produce cele mai surprinzătoare reacții. Ca mișcările unei busole, aduse în apropierea polului magnetic.“

Sau, despre deosebirea dintre istorie și politică: „Un matematician a spus odată că algebra este știința leneșilor: nu-l rezolvă pe x, ci operează cu el ca și cum l-ar cunoaște. În cazul nostru (al comuniștilor, n.m., A.P.), x reprezintă masele anonime, poporul. Politica înseamnă să operezi cu acest x fără a-ți bate capul cu adevărata lui esență.“

Și, *pour la bonne bouche, Nichita Stănescu:* „Umbra copacului nu dispare, în mod necesar, odată cu apusul soarelui, ci, în mod evident, odată cu moartea copacului.“

Și: „A suporta durerea în mod direct e îndurabil, dar neîndurabil este și insuportabil a suporta înțelesul durerii.“

■ ■ ■

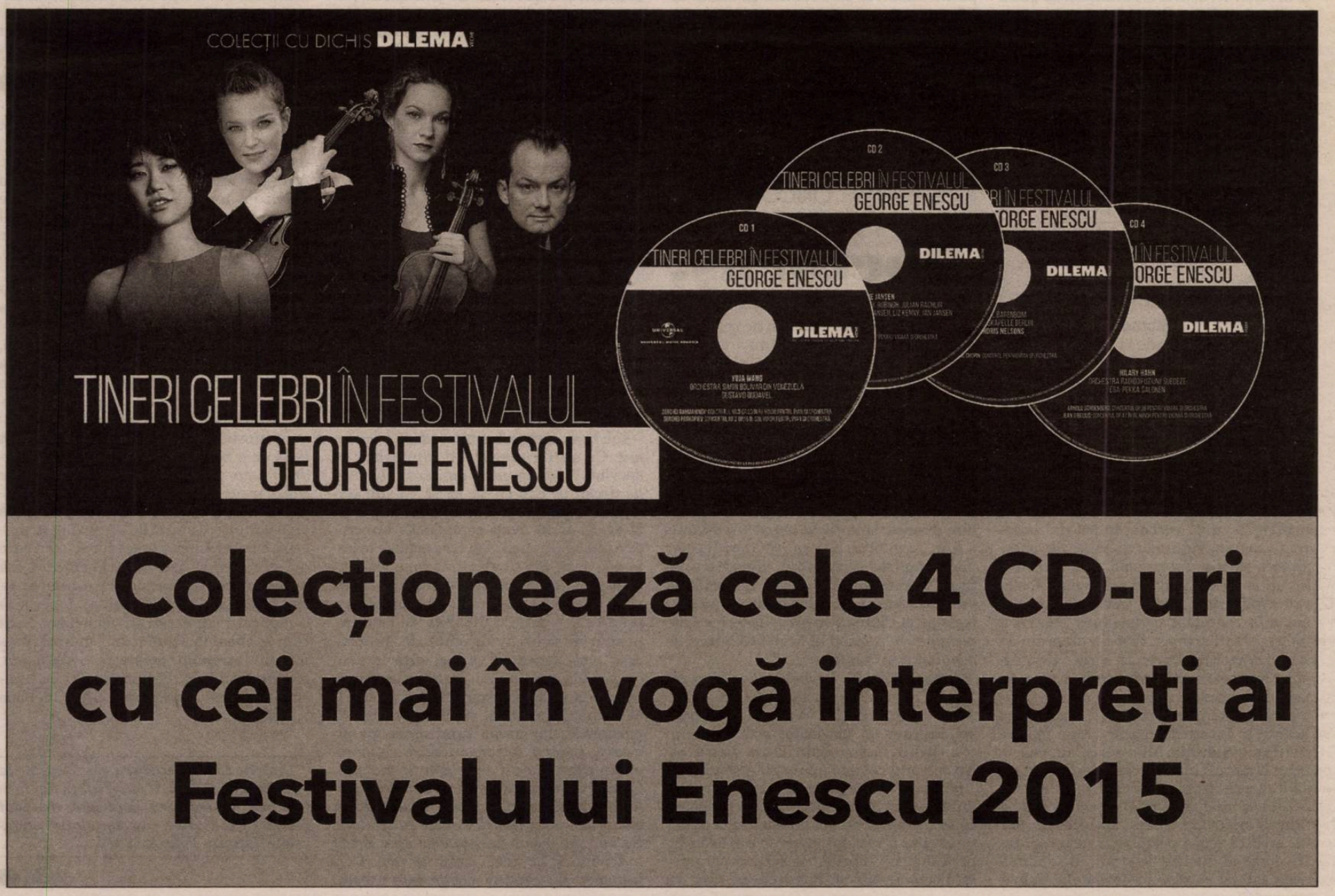

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Corupția internă

– și rezultatul ei vizavi de politica externă –

În România, numai în cazuri excepționale, conformitatea, ipocrizia/vorbele goale, mita, compromisul, nepotismul sau lăcomia nu determină numirile ambasadorilor, consilierilor, secretarilor de stat, înalți diplomați și birocrați români desemnați în cadrul instituțiilor interguvernamentale importante. Aceste practici fac aproape imposibilă dezvoltarea unei strategii de reprezentare și influență în cadrul mecanismelor internaționale existente. Tensiunile și ambiguitățile în privința rolului și a relației dintre MAE și Președinție reprezintă alte obstacole serioase.

Ultimul ministru român al Afacerilor Externe care a îndeplinit un mandat complet a fost Mircea Geoană. Începînd cu 2004, mandatul miniștrilor a fost scurt (sub doi ani), iar cei responsabili aproape că nici nu au încercat – sau au eșuat lamentabil – să reformeze sistemul existent. Ca de obicei, președintele, la fel și prim-ministrul și miniștrii de Externe au fost înconjurați de lingușitori și sicofanți, fiind preocupați în majoritatea timpului de vizibilitatea lor la televiziunile de scandal. Cei mai buni/profesioniști diplomați români preferă să fie delegați în misiunile României din străinătate. Salariile lor sînt mult mai bune și stresul, în mod semnificativ, mai scăzut, ținînd la distanță ceea ce un respectabil diplomat român a numit „cohortele de idioți la nivel înalt".

Aceste „cohorte" sînt numite politic la nivelurile superioare de conducere în cadrul MAE ori de cîte ori miniștrii își pierd sprijinul politic. Puținele numiri inteligente din structura de management a MAE au proiecții pe termen scurt și caută modalități rapide de îmbogățire și faimă, știind că mandatul lor va dura, probabil, nu mai mult de doi ani. Aceștia sînt preocupați de carierele lor politice și de vizibilitate și mai puțin de potențialul succes al diplomației României. În același timp, experiența și expertiza din cadrul MAE sînt în declin.

Puținii profesioniști pasionați și bine intenționați din cadrul Președinției și MAE joacă un rol minor, iar profesionalismul lor devine un handicap atunci cînd vine vorba de promovare. Conformiștii ajung să atingă poziții influente; cuvîntul lor poate fi adaptat la nevoile politicienilor sau ignorat cu ușurință de cei aflați la putere.

Locurile de muncă și carierele majorității liderilor politici din România depind de relațiile lor cu cele mai puternice (și, de obicei, corupte) grupuri din cadrul partidului sau de relațiile cu liderii de partid. Cel mai adesea, stimulentele de promovare în cadrul ministerelor sau partidelor politice nu au nimic de-a face cu profesionalismul, ci mai degrabă cu favoruri personale, legături de familie, ipocrizie, bani și sex.

Pozițiile bine plătite în cadrul instituțiilor interguvernamentale sînt rezervate pentru cei care servesc cel mai bine interesele personale ale celor mai influenți politicieni și nu pentru cei care sînt cei mai buni la locurile lor de muncă. Rezultatul: România este foarte slab reprezentată în cadrul instituțiilor interguvernamentale și, de cele mai multe ori, aproape că nu joacă nici un rol în stabilirea agendei acestor instituții. Există foarte puține cazuri în care români cu înaltă calificare ocupă poziții bune în instituțiile interguvernamentale, dar ale căror interese tind mai puțin spre cele ale României, deoarece au obținut acele slujbe prin forțele proprii, uneori chiar împotriva intereselor politice.

■ **Parlamentul European și nepotismul.** Nu există nici un partid politic românesc care să dețină o strategie publică privind rolul pe care România ar trebui să îl joace la nivelul UE, așa cum nu există nici o corelație între o asemenea strategie și lista de candidați a partidului pentru Parlamentul European. În schimb, conducerea partidului – care trebuie să ramburseze „favorurile" primite sau de primit – compune/formulează/stabilește aceste liste. În cel mai bun caz, ceea ce contează este mai degrabă vizibilitatea decît profesionalismul.

Decizia stupidă de a-și „pune" fiica în Parlamentul European a făcut ca fostul președinte al României să nu aibă nici o legitimitate pentru a cere o reformă semnificativă a sistemului, bazat pe nepotism. Soțiile celor doi politicieni români importanți la momentul alegerilor ocupau și ocupă, de asemenea, poziții nemeritate în cadrul Parlamentului European: ambele situații evidențiază nepotismul.

De fapt, o astfel de situație – obținerea unui post în Parlament – este o sarcină relativ ușoară pentru oricine are o puternică/bună relație (și, de cele mai multe ori, corupță) cu cei mai influenți primari sau politicieni. Pozițiile/locurile de muncă cu înaltă calificare ale celor mai importante afaceri conectate cu statul, ale organizațiilor interguvernamentale care lucrează în România și ale organizațiile internaționale ale societății civile sînt, de asemenea, controlate de politicieni puternici, iar astfel de situații sînt considerate a fi o „normalitate" în rîndul elitelor românești.

Nu întotdeauna nepotismul și corupția sînt motivele pentru care rudele sau apropiații oamenilor puternici ajung în poziții influente nemeritate; puterea exemplului, conformitatea și lașitatea de a vorbi împotriva acestor numiri joacă un rol important. Practici similare pot fi remarcate la toate nivelurile societății românești. Situația este asemănătoare, și uneori mai gravă, în universități, spitale, școli, sindicate, ONG-uri, administrații locale, sistemul de poliție și justiție, ministere, afaceri mari.

■ **Concluzii**. Nici diplomația română, nici elitele politice românești nu par să aibă idei bine definite sau strategii pentru a promova România la nivel internațional. Politicienii noștri par a fi incapabili să înlocuiască tradiția comunistă a cultului personalității cu mecanisme funcționale pentru a promova și proteja interesele statului de corupție și nepotism.

De fapt, nu avem un stat funcțional cu instituții funcționale; avem, în schimb, un grup de indivizi care acționează fie ca zei(țe) (deasupra controlului muritorilor), fie ca familiile mafiote, și instituții care servesc zeii la putere în general împotriva cetățenilor. Soțiile, fiicele, frații, fiii și iubiții/iubitele majorității liderilor politici din România sînt suprareprezentați în poziții de putere la toate nivelurile societății românești. Dezbaterile publice în jurul conformității și nepotismului sînt puternic descurajate în România, datorită faptului că ambele fenomene sînt predominante în cadrul tuturor sectoarelor societății românești.

Mai mult, elitele intelectuale preferă să dezvolte explicații incredibil de complicate pentru a justifica *statu quo*-ul existent decît să încerce să schimbe ceva. Politica externă a României se bazează, în principiu, pe politici tradiționale înrădăcinate în conformitate, ipocrizie, nepotism, șantaj și scandal, cît și pe un profund dezinteres față de tot ceea ce contravine interesului personal al politicienilor influenți. Fără o politică externă, de orice fel, parca fi mai bine…

Analiza este făcută la începutul lui 2014. Acum, spre sfîrșitul lui 2017, situația este mai proastă.

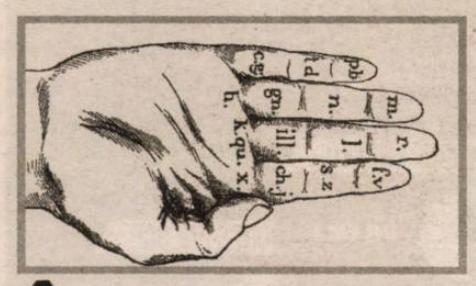

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Doctoraș, nebunaș...

În urmă cu o săptămînă, l-am văzut pe colegul meu de la „Marii Clasici", Nosferat Berbeleanu, reputat eminescolog, mergînd fără țintă și gesticulînd panicat pe coridoarele Universității. Mi-am dat seama că se simțea rău și m-am repezit să-l ajut. Mi-a mărturisit că se afla într-o mare „dilemă procedurală" și că ar avea nevoie de un sfat competent. Am decis să-l ascult, nu pentru că m-ar da competența afară din casă, ci pentru că insul vorbea destul de incoerent, convingîndu-mă imediat de necesitatea sprijinului urgent. „Mă confrunt cu un caz singular", și-a început Nosferat explicația. „Acum trei ani, un avocat m-a contactat ceremonios pentru a mă ruga să-l primesc într-un program de studii doctorale. Dorea să scrie o teză despre Eminescu sub îndrumarea mea, în vederea obținerii titlului de *doctor în filologie*. L-am întrebat, firesc, dacă are și licență în Litere ori măcar vreun masterat de specialitate. Mi-a zis că nu, făcuse doar Dreptul, însă se considera calificat să-l abordeze pe *poetul nepereche*, care-i fusese *lumină spirituală însoțitoare de-a lungul existenței*. Bine, am replicat, dar nu cred că legea permite transferuri între domenii diferite de studii. Ba da, m-a asigurat cu morgă profesională individul. Aprofundase toate articolele juridice și, după el, nu exista nici o prevedere care să interzică *migrația transdisciplinară* a unui studios de tipul lui. În plus, vedea Dreptul și Literele ca fiind *fraterne* în zona mai amplă a umanioarelor. Ar fi propus oricum un subiect de interacțiune între cele două specializări. Ce subiect? – am întrebat neliniștit. *Eminescu, procuror*, mi-a răspuns calm. Cum *Eminescu, procuror?* Da, a încercat să mă lămurească: *luceafărul poeziei românești* a fost, în publicistica sa, și autorul celor mai complete rechizitorii (împotriva jefuirii neamului!) din cîte se întocmiseră vreodată în interiorul sistemului nostru legislativ! Plănuia să scrie despre aceste *rechizitorii,* scoțînd în evidență latura de *penalist* a lui Eminescu…"

Profesorul Berbeleanu s-a oprit, părînd să nu mai găsească drumul. Dădea din mîini convulsiv, precum un nevăzător abandonat într-o clădire necunoscută. L-am ghidat către culoarul cel mai apropiat. A continuat: „Îmi amintesc limpede cum i-am zis domnului avocat că nu-l pot accepta. Tema îmi suna straniu și nu mă puteam baza că autorul ei ar fi rezistat, luînd în considerație profesiunea-i dificilă, rigorilor programului doctoral într-un domeniu pe care, cu toată iubirea sa pentru Eminescu, nu-l cunoștea. Am bănuit atunci că a înțeles argumentele mele. Ne-am despărțit amical. Totuși, cu două zile în urmă, ce să vezi? Vine avocatul la Universitate cu ditamai lucrăroiul – de vreo mie de pagini – sub braț, strigîndu-mi vesel că *a terminat*. Ce ați terminat? – îl interoghez eu speriat. *Teza,* spune. Cum *teza?* Da, *teza de doctorat*. Era cît pe ce să ies din termenul legal, de trei ani, dom' profesor! N-am vrut să aveți complicații birocratice din cauza mea. Am tras așadar la galere și, iată, am finalizat. V-am adus-o să o citiți și, eventual, să o corectați – deși, vă asigur, e foarte bună! – înainte de a o preda celor de la motoarele de căutare, pentru efectuarea raportului de similitudine (veți vedea că va ieși sută la sută *originală:* nu sînt eu dintre plagiatorii ăia de la televizor, îmi respect munca!). M-a apucat subit un sindrom vertiginos paroxistic, dar m-am ținut, eroic, pe picioare, pentru a-i readuce în memorie amănuntul că *nu-l primisem la doctorat*. Ca atare, am menționat, *el nu fusese doctorand* în acest interval, *nu făcuse Școala doctorală* și *nu figura în acte ca student*. Nici eu nu aveam deci cum să apar drept *îndrumător* al unei astfel de *teze*. Certamente, nu existau documente atestatoare ale respectivului demers academic. Am precizat și că tocmai mă apucase o amețeală teribilă, întrucît m-a luat de după umeri – așa, ca tine, în momentul de față! –, protector, pentru cazul în care m-aș fi prăbușit…" Mi-am retras mîinile, nedorind să-l stingheresc pe Nosferat.

Profesorul a mers însă înainte cu povestea: „Avocatul a replicat: ba cum să nu? *Eu îi eram coordonator de lucrare!* Ba nu, am spus. Ba da, dom' profesor, s-a răstit el, după care m-a învăluit într-o pledoarie juridică despre drepturile *inalienabile* ale persoanei, *inamovibilitatea* judecătorilor și *coroborarea* articolelor din lege. La sfîrșit, am fost lovit de o revelație: *într-adevăr, eu îi îndrumasem teza fără a fi în cunoștință de cauză vizavi de această realitate!* Dreptatea era de partea lui! O singură problemă apăruse între timp și de aceea am, în prezent, o mare dilemă procedurală, din care nu știu cum să ies. M-aș bucura să mă poți consilia. Doctorandul a schimbat titlul inițial al lucrării, ceea ce generează complicații administrative imense…" „Și cum se cheamă acum teza?" m-am pomenit eu întrebînd prostește. *„Eminescu, procuror-șef!"*, a zis Berbeleanu cu o ultimă sforțare, după care a căzut inert pe ciment.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

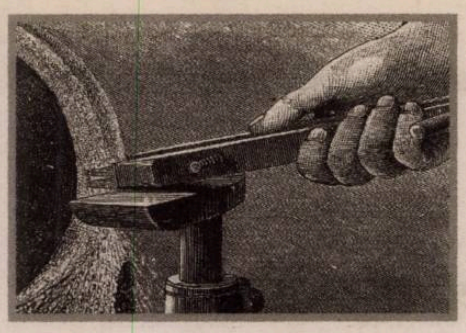

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Mesajul lui Juncker pentru Centenarul nostru

„Voi da personal o atenție deosebită Estoniei, Letoniei, Lituaniei și României, în 2018. Aceste țări vor sărbători a 100-a lor aniversare". Sînt cuvintele președintelui Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, rostite în fața Parlamentului European, reunit la Strasbourg, în 13 septembrie. De altfel, liderul european i-a surprins pe mulți, la București și pe întreg cuprinsul Europei, atunci cînd a menționat România în mai multe rînduri. Iar enumerarea României, în rînd cu statele baltice, cu referire la momentul Centenarului, are semnificații mai profunde decît simpla evocare a unui moment istoric. Pentru că importanța României și a statelor baltice este dată în primul rînd de ceea ce reprezintă azi.

Estonia, Letonia și Lituania sînt dovezile incontestabile că statele independente desprinse direct din fosta URSS pot aspira la succes economic, social și democratic. Cu o condiție: să adere la valorile europene și atlantice.

Estonia deține azi președinția Uniunii Europene și mica republică de la Marea Baltică este un exemplu de succes la scară globală în privința dezvoltării sectorului IT și a implementării metodelor de e-guvernare – relații exclusiv online ale cetățenilor cu administrația publică, prima țară din lume care oferă wifi gratuit pentru toți, plăți online ale taxelor și impozitelor, pînă și vot online. La 29 septembrie, capitala estonă Tallin va găzdui un summit european dedicat tocmai noilor tehnologii și în care se va discuta inclusiv schimbarea modalității de impozitare a giganților IT precum Google, Apple, Facebook sau Amazon.

Statele baltice se află sub amenințarea directă a Rusiei – chiar în aceste zile are loc un uriaș exercițiu militar în care, spun specialiștii, rușii exersează tocmai o invazie spre vest. Este însă imposibil să nu vezi diferența colosală între modernitatea balticilor și caracterul rudimentar al amenințării rusești.

E adevărat, hackerii ruși sînt capabili să pună astăzi la pămînt întregi rețele IT. Dar tocmai în asta constă marea deosebire: în timp ce unii folosesc tehnologia pentru scopuri agresive și pentru controlul altora, alții văd în IT soluții pentru a îmbunătăți viața oamenilor. Rusia este azi o amenințare, dar sistemul de putere și alianțe pe care îl patronează nu a reușit să propună nici un exemplu de succes economic, social și democratic. Diferența între statele baltice, care au optat de la bun început pentru valorile occidentale, și statele ex-sovietice încă sub influență rusească (precum Belarus, Moldova sau Ucraina) a crescut exponențial în ultimii douăzeci de ani.

Dar mesajul lui Jean-Claude Juncker nu a fost îndreptat doar către Moscova. În numeroase state vest-europene, extrema dreaptă contestă valorile europene privilegiind tocmai modelul liderului autoritar reprezentat de Vladimir Putin.

Și România?

Ei bine, România, cu toate problemele ei, a reușit o străpungere extrem de interesantă la nivel regional, depășindu-și condiția de țară balcanică mereu condamnată la stagnare și instabilitate. Poate nu vă vine să credeți, dar România este țara europeană cu cea mai rapidă creștere economică înregistrată din anul 2000 încoace, adică de la deschiderea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. Conform datelor Băncii Mondiale, Produsul Intern Brut pe cap de locuitor al României a crescut în această perioadă de peste patru ori, performanță neatinsă de vreo țară din regiune.

Desigur, realitatea ar fi putut să fie chiar mai bună dacă am fi reușit să absorbim mai multe fonduri europene, dacă am fi inaugurat cîteva mari proiecte de infrastructură și am fi avut o distribuție mai echitabilă a creșterii economice. Dar chiar și așa, progresul României este impresionant, raportat la regiune, dar mai ales la noi înșine.

În plus, România a progresat și prin menținerea unui impresionant tonus pro-european, distingîndu-se astfel de vecinele ei central-europene. Toate acestea nu puteau trece neobservate la Bruxelles. În acest context trebuie văzută invitația adresată României, de către președintele Comisiei, de a participa la refondarea Uniunii Europene, așa se explică susținerea puternică pentru aderarea la Spațiul Schengen și la zona euro.

Reticența exprimată de unele state membre nu ar trebui să ne descurajeze – Uniunea Europeană este un spațiu al permanentei negocieri. România trebuie ca, la rîndul ei, să-și exprime clar viziunea pentru reformarea Uniunii Europene și să iasă la joc. Oricum, va obține mai mult decît dacă nu face nimic și se va lamenta că alții nu o vor.

Și încă ceva în legătură cu Centenarul pe care se pregătesc să-l marcheze atît România, cît și statele baltice: mesajul președintelui Comisiei merge, prin ricoșeu, și către Budapesta. Acolo unde se pregătește o contestare propagandistică a momentului 1918, prin marcarea Tratatului de la Trianon. De la Bruxelles tocmai s-a afirmat susținerea pentru România, Estonia, Letonia și Lituania.

Nimic despre Polonia, în discursul președintelui Juncker – deși, dacă este să ne referim la momentul 1918, polonezii sărbătoresc și ei Declarația de Independență de la 11 noiembrie. Ar trebui ca liderii de la Varșovia să se gîndească serios la această „scăpare" a liderului de la Bruxelles.

Altfel, dincolo de invitația de a participa la crearea noii Uniuni, poate n-ar fi rău să ne privim Centenarul și ca pe un moment fondator al ideii europene, la care noi, românii, am fost parte. Dar despre aceasta vom mai avea timp să discutăm.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

Marți, 19 septembrie

adevărul își readuce

MARI SIMFONII SUB BAGHETA LUI

SERGIU CELIBIDACHE

Preț special, ziar + CD: 5,99 lei

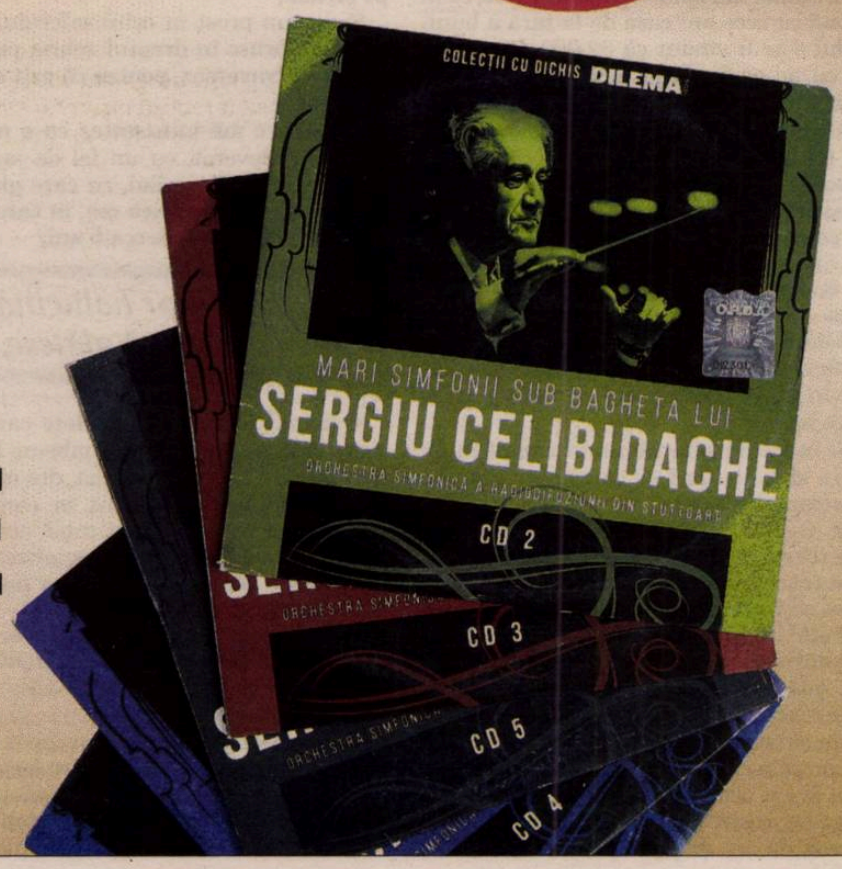

*Caută la punctele de difuzare a presei ziarul împreună cu concertele tale preferate

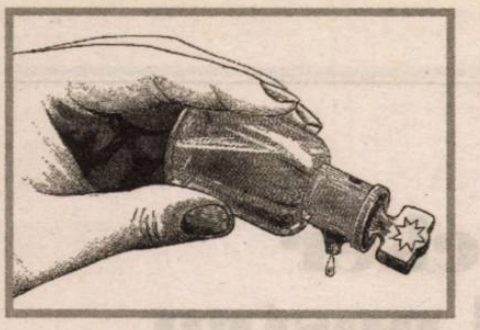

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Familiaritatea șireturilor

Destul de multe expresii populare și colocviale par să reflecte nu atît solidaritatea, ospitalitatea și cultul prieteniei, cît respectul pentru ierarhie și grija de a păstra distanța socială. Familiaritatea impusă unilateral este adesea respinsă și încărcată de conotații negative. Tiparul general al expresiilor este o formă de reproș prin care se neagă cauza fictivă a familiarității nedorite *(doar n-am păzit porcii împreună!)* sau apropierea metaforică *(nu ne tragem de șireturi!)*. Imaginarul popular este ca de obicei orientat spre producerea de efecte umoristice; în acest caz, familiaritatea este văzută ca decurgînd din îndeletniciri rurale, mai mult sau mai puțin umile, precum păzitul (sau păscutul) porcilor sau al gîștelor: *n-am păzit porcii împreună!* (Zanne, *Proverbe românești*, volumul I, 611); „Mulțumiri pentru atenție, dar vă invit să nu mă tutuiți. *N-am păzit gîștele împreună*“ (comentariu al unui cititor, evz.ro). Imaginea nu e specific românească: e foarte cunoscută expresia franceză *avoir gardé les cochons ensemble* (în care porcii pot fi înlocuiți de gîște sau vaci).

Alt scenariu al familiarității negative este ilustrat de mîncatul din aceeași farfurie: expresia *parcă am mîncat dintr-o strachină cu el* e însoțită (în Zanne, IV, X) de explicația „se zice despre cei obraznici“. O definiție a relațiilor strînse dintre două persoane este faptul că *mănîncă dintr-un blid* (Zanne, volumul III); la Anton Pann, în *Povestea vorbii,* o mamă îi reproșează fetei apropierea excesivă de o prietenă: *amîndouă mîncați dintr-un ciob*. Interesantă este și alegerea unei băuturi balcanice odinioară populare ca emblemă a familiarității pozitive: *a bea bragă cu cineva* (formulă înregistrată tot de Zanne, în volumul III, citînd din Anton Pann: „știu că n-o să beau bragă cu tine“). Evident, în cele zece volume ale culegerii de proverbe a lui Zanne familiaritatea este sugerată și prin alte intimități fiziologice, mai puțin citabile. Există însă și unele formule mai subtile: marea apropiere dintre două persoane este simbolizată de uscatul rufelor împreună: *Ce, am uscat cămășile pe un gard?* (Zanne, III). Dacă gardul comun presupune într-adevăr o viață în comun, formulele devin de-a dreptul filozofico-umoristice atunci cînd înlocuiesc simbolul intimității cu acela al egalității generale dintre oameni – traiul sub același soare. Reproșul neagă astfel o familiaritate presupusă – ironic – pe un temei extrem de fragil: „parcă sînteți două rudișoare, c-*ați uscat rufe la un soare*“ (Anton Pann); *parcă am uscat cămeși la același soare* (Zanne, III).

La baza acestor formulări persistă ideea că familiaritatea e o situație de evitat.

Dincolo de o istorie comună, relația strînsă dintre persoane poate fi descrisă prin gesturi ale familiarității. Vechi și populare sînt expresiile *a se ține de brîu cu cineva* (sau *a sta de brîu, a fi de brîu, a se lua de brîu),* în care în loc de *brîu* apare și forma *brîneț*. Dintre variantele gesturilor de legătură, registrul colocvial modern a ales tragerea de șireturi. Expresia *a se trage de șireturi* cu cineva este extrem de frecventă în limba actuală, fiind folosită în cele mai diferite contexte: „n-ai voie *să te tragi de șireturi* cu publicul“ (cuzanet.ro); „Barack Obama: Dylan nu e genul cu care *să te tragi de șireturi*“ (mediafax.ro); „cu natura *nu te tragi de șireturi!*“ (evz.ro, comentariu). La baza acestor formulări persistă ideea că familiaritatea e o situație de evitat, în vreme ce păstrarea distanței și a respectului sînt inerent pozitive.

Ținutul de brîu era înregistrat în dicționarul academic al lui Laurian și Massim (1871), cu destule detalii și exemple: *„a fi sau a se ține de brîu cu cineva* – a fi în mare familiaritate cu dînsul: *aș vrea să nu te mai ții de brîu cu mișelul acela de copil al vecinului; a se lua de brîu cu cineva* – a intra cu dînsul în strînsă legătură sau familiaritate, vorbind mai vîrtos de cineva inferior sau nedemn de cunoștință și amiciție: *eu nu mă pot josora pînă acolo încît să mă ieu și să fiu de brîu cu toți bețivii și mișeii din lume*“. Expresiile se foloseau și cu echivalentul parțial al lui *brîu – brăcinar*. În cazul lui *brăcinar,* imaginea intimității este chiar mai sugestivă, pentru că sensul prim al cuvîntului desemnează un element vestimentar mai sărăcăcios și mai intim: „(la portul bărbătesc al țăranilor) șiretul care se bagă prin îndoitura de sus a izmenelor, a ițarilor sau a cioărecilor, spre a-i strînge pe mijloc“ *(Dicționarul limbii române,* Litera A, 1913). Deși nu avem o dată clară de apariție a expresiei *a se trage de șireturi,* definiția de mai sus ne poate sugera că inițial nu era vorba de șireturile de la pantofi, cum am fi tentați să credem azi…

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

Șerban GEORGESCU

O zi în care îmi propusesem să scriu

De obicei se întîmplă cam așa:

■ imediat ce mă întorc de la serviciu, pe la ora 14, deschid calculatorul și apuc chiar să deschid fișierul cu texte în lucru, dar brusc aflu ceva extrem de important din realitatea imediată. De exemplu, astăzi mama îmi spune, printre altele, că în urmă cu zece ani casa de la țară a bunicului s-ar fi vîndut cu 32.000 de euro și că eu mi-aș fi primit încă de atunci partea, care a fost (puțină atenție, vă rog) 3000 de lei! (Bunicul a avut trei copii: tata, tanti Viorica și nenea Emil, toți trei în prezent decedați – tata a avut doi copii, tanti Viorica unul și nenea Emil doi – să se calculeze etc., etc…);

…în timp ce toate ideile mele literare se spulberă în toate zările, simt cam ceea ce presupun că simt acei oameni obișnuiți de pe stradă din filmele americane care, atinși de un virus misterios, devin brusc vampiri și încep să se devoreze între ei;

■ în loc de asta rămîn înțepenit în fotoliu și joc biliard pe calculator timp de aproximativ o oră;

■ ca să-mi dovedesc că sînt în continuare tot eu, decid să cobor la subsol să plătesc întreținerea. Acolo dau de o coadă de vreo zece persoane, dintre care ultima este tatăl lui Iulius, un tovarăș de joacă din copilărie, care a plecat de mult și definitiv într-o țară numită Estonia. Pe acest tată, încă de pe cînd eram la grădiniță, l-am salutat de fiecare dată cînd îl întîlneam prin cartier, dar, din motive care îmi sînt și azi necunoscute, niciodată nu mi-a răspuns, motiv pentru care, după vreo douăzeci de ani de politețe, am încetat să-l mai salut. De atunci au mai trecut încă două decenii, într-o tăcere absolută;

■ renunț să mai cobor treptele către casieria administrației de la subsol, ca să evit socializarea cu coada și mai ales cu vîrful ei, ies la lumină și o iau mecanic pe stradă;

■ par un prost în ochii șoferului care frînează brusc în dreptul zebrei pe care vreau să traversez, pentru că ezit cîteva clipe;

■ în parc mă intersectez cu o mămică, genul devotat, cu un fel de joystick de culoare roz în mîini, cu care ghidează o mașinuță electrică roz, în care zace amorfă o fetiță roz de cca 5 ani;

Cobor halucinat prin vaporii de acetonă, să plătesc, în fine, întreținerea.

■ chipul unei frumoase fete care mă surprinde zîmbind (de ce zîmbeam habar nu am) devine, privindu-mă, din absent, brusc nedumerit, moment în care mie îmi răsună în cap, inexplicabil, cuvîntul PROTOPLASMĂ și apoi vizualizez literele care îl compun, sub forma unei firme luminoase;

■ la întoarcere trec pe lîngă binecunoscuta vitrină pe care scrie „ÎNMORMÎNTĂRI CU TALONUL DE PENSIE“;

■ în scara blocului o descopăr, ghemuită pe treptele către subsol, în capot, chiar în fața apartamentului în care locuiește, pe mama administratoarei, o femeie cam de 70 de ani, altminteri respectabilă. O salut, ca de obicei, la care ea, un pic stînjenită, ca și cum aș fi întrebat-o ce caută acolo, zice: „Am ieșit puțin aici să-mi șterg oja de la picioare… Știți, nepoții mei nu suportă mirosul…;

■ cobor halucinat prin vaporii de acetonă, să plătesc, în fine, întreținerea;

■ ajuns acasă, intru pe Facebook, unde Silvia Caloianu, din Chișinău, povestește cum a cumpărat din piață un carton cu zece ouă, a ajuns acasă, a deschis cartonul, în care a găsit doar opt ouă și un bilet pe care scria în rusește „Strict confidențial“;

■ las calculatorul și deschid televizorul. Se difuzează filmul *Șarada*, 1963, cu Audrey Hepburn, Cary Grant și Walther Matthau. Întind instinctiv mîna după telecomandă, cu intenția fermă de a da imediat *share!*

■ plec de la televizor și deschid radioul, unde o voce feminină cîntă: *„Danse, danse, danse / Danse dans tous les sens / La vie est une transe…*“;

■ puțin mai tîrziu, ascult un interviu cu directoarea unui festival de film, pînă în momentul în care aceasta spune, pe un ton foarte *profi:* „…această lume a filmului, în care încercăm și noi să ne băgăm un deget-două“ (!);

■ din nou la televizor, pe Eurosport de această dată, Turul Spaniei. Comentatorul relatează cu pasiune ceva despre *„motocicletele juraților“!;*

■ revin pe Facebook, unde Silvia Bitere a postat o rețetă tradițională de *tocinei,* o mîncare pe care mi-o făcea bunica pe cînd eram foarte mic. Bucuros, dau click și aștept răbdător să se deschidă linkul. După vreo două minute se deschide, apuc să citesc primele cuvinte, după care textul este acoperit total și definitiv de o imensă reclamă cu acest conținut: „ERECȚII TARI, FOARTE TARI! FEMEILE TE VOR ȚINE MINTE!“;

■ încerc să mă liniștesc luînd o carte de versuri a lui Quasimodo, dar, din motive neclare, versurile lui „Și tu, vînt sudic / du luna unde dorm băieții goi“ mă determină să abandonez brusc lectura;

■ seara îndrăznesc să deschid din nou televizorul. Rareș Bogdan, pe un ton sacadat, rostește: „SĂ NU UITĂM (pauză) NICI O CLIPĂ (pauză) SĂ IUBIM ROMÂNIA!“ Eu aud: „SĂ NU UITĂM (pauză) NICI O CLIPĂ (pauză) SĂ NE MINȚIM PE NOI ÎNȘINE!“

■ în timp ce mă îndrept spre dormitor mă surprind repetînd numele lui Xi Jingping pe melodia din „Iepuraș coconaș / a sărit peste imaș“;

■ mă bag în pat cu Nichita, care, după cîteva pagini, zice: „Mi-arunc privirea-n larg / și ea se duce…“

■ adorm, cu gîndul că mîine dimineață la 6,50 începe o nouă zi de *muncă*.

***Șerban Georgescu** este redactor web la RFI România și uneori poet. Ultima (și prima) carte publicată:* Scrisori dintr-o piramidă, *Editura Paralela 45, colecția „qpoem“, 2017.*

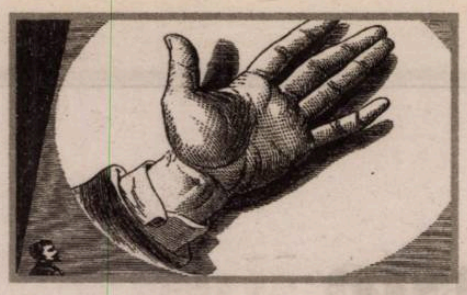

Adina POPESCU

portrete din mers

Vama Veche, la final de sezon

Anul acesta, am prins finalul de sezon la mare, în Vama Veche, în probabil ultima săptămînă caldă a lui septembrie, cu un iz deja profund de toamnă și cu o lumină de miere. Îmi plac finalurile de sezon la mare, deși îmi produc o tristețe nejustificată, totul pare să se descompună în jurul tău, e un soi de apocalipsă blîndă. Și timpul pare să aibă un alt ritm decît timpul de vară, la mare, acel timp care abia dacă se tîrîie de la o oră la alta devine dintr-odată grăbit. Răsăriturile sînt urmate mai repede de apusuri, noaptea e deja frig, dimineața în zori se ridică ceturile. La prînz, nu-ți mai vine să te adăpostești undeva de căldură și să dormi, rămîi pe plajă, nu te arzi, nici dacă nu te dai cu cremă, observi cum în jur cearceafurile și prosoapele încep să se împuțineze, se îndepărtează din ce în mai mult de tine, distanțele între oameni se măresc, rămîi singur și înțelegi aici mai bine decît oriunde în altă parte că a mai trecut un an, că timpul se scurge, de fapt, ireversibil.

În fiecare zi, o altă dugheană se închide, altcineva strînge șezlonguri și umbrele, unii spun „Mai rămînem o săptămînă", prelungind sezonul parcă la nesfîrșit, deși e clar nu că mai ai parte decît de rămășițele lui. La cherhana nu mai stai la coadă pentru o masă și pește, primești comanda într-un timp nesperat, mănînci tot singur, fără larmă în jur, doar tu și marea. La o altă pescărie, pe plita pe care ar trebui să se frigă guvidele și chefalul se coc vinetele și ardeii pentru zacuscă, devii conștient de faptul că Vama Veche e, de fapt, doar un sat la malul mării care își are ritmul său obișnuit, ca orice alt sat, că viața lui va continua dincolo de „sezon", de turiști, de toată nebunia verii. Nu mai sînt concerte seara, poate doar de la „Barbă neagră" se mai aude cîte un blues amorțit, muzicile din toate părțile nu-ți mai bubuie în timpane. Locul se golește treptat, în fiecare zi alții pleacă, șoseaua spre vama bulgărească devine aproape pustie, o poți traversa fără vreo teamă că o să te calce vreun nebun care vine beat, noaptea, în Vamă. Pînă și hipioții care dorm pe trotuar „pe Magheru" au plecat, nu mai au de la cine să ceară bani de bere, fetele din gașcă nu mai au cui să-și arate sînii pentru 10 lei. Prin curți se taie lemne cu drujba, oamenii din sat se pregătesc pentru iarnă. O parte din ce s-a construit în mai se demontează, se demolează, îmi amintesc că pe vremuri la unele coșmelii din stuf de pe plajă se dădea foc, un ultim foc de tabără, o ultimă petrecere, înainte de marea plecare. Acum, de cînd Vama e exclusiv turistică și există norme de respectat, dar și afaceri bine gîndite pe termen lung, nimeni nu-și mai permite așa ceva. Nu mai e jungla de la sfîrșitul anilor '90.

„Ce-ai pățit?" – întreabă mama.
„A murit păpușa."

Nu mai am o relație specială cu Vama Veche, pentru mine e un loc la mare ca oricare altul, pe care de obicei prefer să-l evit din cauza aglomerației, a exceselor, a prețurilor umflate aiurea, a nesimțirii unora. Și nici nu mai vreau „să-mi găsesc pereche". O vreme l-am detestat chiar, preferînd să-mi îngrop amintirile legate de beții frenetice și hipioțeli absurde, de fete care dansau goale pe plajă și declarau că nu beau nimic fără grade, de băieți care te ademeneau în cortul lor atunci cînd nu erau atît de beți încît să nu-și mai nimerească cortul. Uneori, am senzația că toate acestea fac parte dintr-o altă viață. Însă la final de sezon și aproape pustie, Vama Veche se schimbă, devine prietenoasă, își recapătă ceva din farmecul său de la început, dar și pe cel al unui timp vechi pe care nici măcar nu l-am prins, acelea cînd nu existau aici decît cîteva case, un drum prăfos spre plajă, ciulini și măgari.

La Stuf, unde muzica e deja în surdină și „mîine sigur se închide" de vreo săptămînă, un băiat strînge sticlele goale de bere de pe mese pentru a le pune în navete și a-și recupera banii pe ele, căci a sosit un timp al bilanțului. Observ o familie tînără, cu o fetiță de patru-cinci ani. Cei doi sînt genul unora care s-au cunoscut în Vama Veche, și-au găsit perechea și acum își văd de joburile *9 to 5* și de mica lor familie, uneori mai evadează aici cîteva zile pentru a-și hrăni nostalgiile. Nu știu dacă acesta e adevărul, ca de obicei sînt doar presupuneri, scenarii, literatură. Își poartă iile lor lungi, artizanale, cu o oarecare bravadă, ca și cum ar dori să demonstreze că aparțin (încă) acestui loc. Fetița, la rîndul ei, îmbrăcată într-o cămașă lungă și albă din in, în care se împiedică la fiecare pas. Părinții beau bere și vorbesc de ale lor, ea se joacă de una singură în nisip, îngroapă o păpușă Barbie. O îngroapă după un întreg ritual doar de ea știut, face o moviliță deasupra mormîntului, aduce cîteva pietre și încropește un mic monument funerar. Îmi amintesc că și noi, cînd eram mici, îngropam păpuși în curțile de la țară, copiii nu au dimensiunea morții și nu încearcă să și-o explice. La un moment dat, fetița începe să plîngă pentru a atrage atenția celor doi părinți. „Ce-ai pățit?" – întreabă mama. „A murit păpușa". Mama se ridică leneșă de la masă, dezgroapă păpușa din nisip, o scutură un pic și i-o arată fetiței. „Uite că n-a murit, e vie!" Da, păpușa pare vie, fetița se liniștește, își recapătă păpușa, dar nu mai știe ce să facă mai departe cu ea. Cu păpușa într-o mînă și tot împiedicîndu-se în cămeșoiul ei alb, pleacă cu pași mici spre mare. Părinții continuă să discute între ei, doar mama trage cu ochiul spre fetiță, o supraveghează de la distanță. În acea lumină caldă de început de septembrie, mi se pare că am asistat la o scenă de film. Și totul în jurul nostru se umple parcă de duioșie. Bărbații singuri încearcă fără succes să agațe ultimele fete singure de pe plajă.

În ziua am fost la Limanu, la serbarea cîmpenească de „zilele comunei". Aici, o altă lume față de cea în descompunere de pe plaja din Vama Veche. Limanu pare satul cel mai puțin privilegiat dintre cele trei care alcătuiesc comuna, pentru că nu e la mare și nu are turiști, însă aici se strîng taxele. Este un sat tipic dobrogean, cu cîrciumi gen bufet, cîrciumi de drojdieri, cum îmi place să le numesc, nu s-au transformat în restaurante, n-a fost nevoie. Pentru serbare s-au întins corturi pe malul lacului, s-a montat o scenă pe unde se perindă oficialități locale care laudă un primar „discret și inteligent", apoi cîntăreți de muzică populară. În ciuda kitsch-ului specific unor astfel de serbări, veselia oamenilor e autentică. Se amețesc treptat de la berea ieftină de la dozator, se înghesuie la mesele lungi din lemn ca să mănînce mici și pastramă de oaie, se recunosc între ei drept „fiii satului". Petrecerea va continua pînă tîrziu în noapte, pentru ei nu există nici nostalgii, nici final de sezon, nici senzația că lumea se destramă odată cu venirea toamnei. Sînt oamenii care rămîn acolo unde sînt, noi ceilalți sîntem doar în trecere.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Cît m-a costat nimicul?

Am fost țintuit în scaun două săptămîni. Am trăit în lumea mea. Cred că am scris ceva mediocru, am înțeles niște cărți „pe limba mea", știți, uneori nu poți mai mult. Mai mult? Mai bine? Nu, atîta poți. Și o simți. Uneori, pe piață nu există nimic mai bun sau mai frumos. Atîta e recolta. Da, te poți duce la Mega să iei mai frumos, mai bine, dar știi că acolo e o lume falsă. Cu țărani care vor mai mult, mai bine, dar sînt fața cea mai bună pentru mai mult *fake* în viața ta. Deci, vezi, de la izolare am ajuns în piață, să ne întoarcem, însă. Izolat în patimi vechi, am descoperit că nu pot mai mult. Cred că despre asta se poate scrie. Despre neputință. Îți ia mintea pe dinainte, vrea să lași lucrurile așa, îți șoptește micul daimon: băi, e bine, dă-o altuia, dă altora gîndul de a te dirija. Scoate-o! Expulzeaz-o! Am scris o carte într-o lună. Mediocră, dar cu oase. Se ține. Și am pus carne pe oase. Or, punînd carne pe oase, mi-am dat seama că nu pot mai mult, nu pot mai mult decît să car carne pe oase. Am pus multă, belșug de carne, dar eu m-am confruntat cu nimicul: minima rezistență, mediocritatea, schema, procedura. Nimicul acesta m-a copleșit. În tot timpul ăsta, ca să-mi dau seama că nu pot mai mult decît acest nimic, am băut vin alb în loc de roșu (ceea ce m-a enervat cumplit, dar așa am zis eu: să schimb macazul, poate-n felul ăsta schimb ceva, ies din mocirlă), am luat o dihanie de ciolan de porc (am împărțit-o cu cinci-șase, dar tot mi-a rămas și ce mi-a rămas ar fi iar o neputință), nu am mai mîncat ciocolată, după ce băgam pe ascuns în mine ciocolată (tot n-a mers, nici așa, nici așa!). Sînt blocat în nimicuri. Cînd creația nu mai vine din tine ca un bumerang, te costă să te îndestulezi cu nimicuri, mediocritate. Am fost foarte-foarte scump. Ciolanul era 70 de lei, al dracului, la Hanul Berarilor. Vinul alb nu l-am scos sub 20 kilu'. Dar degeaba! M-am smîrcuit în nimicuri și creația mea a fost mediocră. Cînd ești atent la obiceiuri de consum nu mai ești creativ. Nu e de vină vinul sau ciolanul, e de vină, cred, faptul că am luat vin alb cu ciolan, acum îmi dau seamă de confuzia în care am trăit. Sînt mediocru și creația mea e mediocră pentru că alegerile mele nu se armonizau. Băi, cum am putut să spurc ciolanul cu vin alb? Am realizat acum. Gata, trebuie să mă pun iar să rescriu cartea! Să mă ascund mai bine, să beau vinul meu roșu și să iau iar ciolan. Dar de ciolan, realizez, m-am scîrbit. Am mîncat cît pentru un secol. Ce mă fac? Și ciolanul m-a scîrbit de orice mîncare. Nici ciocolată nu mai vreau. Ce pot să mănînc ca să-mi scot creația din mediocritate, din mîlul nimicului? Aveți sugestii? Repede, salvați-mă! Vă dau rețeta mîncării de mărar cu tarhon și pulpă de curcan. Maică-mea mi-o făcea, *wow,* mi-era greață de rafinamente.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

De ce noi nu avem nevoie de chinezoaice în echipa de ping-pong ca să cîștigăm titlul european?

Pentru că n-ar fi nostim. N-ar avea nici o noimă. Ideea unei competiții pe țări e despre a-ți reprezenta țara. Nu trebuie să fie neapărat țara în care te-ai născut. Nici măcar cea în care ai crescut. Dar măcar una cu care ai ceva în comun, altceva decît o simbrie. Măcar o iubire. Sau o salvare. Un sistem care ți se potrivește, niște valori. Altfel e o păcăleală. În finala cu România, Ying Han și Shan Xiaona primeau indicații în pauze de la o antrenoare chineză, pe toate scriind Deutschland. Cele două, vicecampioane olimpice pentru aceeași țară (după finala pierdută în fața adevăratei lor țări), au ajuns în Germania după vîrsta de 20 de ani pe considerente pur sportive și au primit cetățenie pentru a adăuga niște medalii în competiția socialistă a marilor națiuni, continuată și după căderea Zidului, indiferent de sistemul politic. La noi există o tradiție care cumva scoate jucătoare importante în ciuda acestei vaste indiferențe pentru soarta sportului. Bernadette Szocs a vrut la un moment dat, se spune, să reprezinte Norvegia pentru că de aici nu primea ajutor. Deci nu doar că nu naturalizăm, ci sîntem sursă de vitamine pentru alte pămînturi. Dar ea, alături de Eliza Samara și Daniela Dodean Monteiro, au reușit cumva să-și facă drumuri în lume fără să-și schimbe steagul. Nu e vorba de vreun naționalism tîmp sau de patriotism de gară. E în logica jocului. Ce-i drept, trăim vremuri fără mare logică. Dar printre ele se poate strecura bucuria unei ordini firești a lucrurilor. România a cîștigat titlul european cu românce. Sună simplu și bine. Sună just.

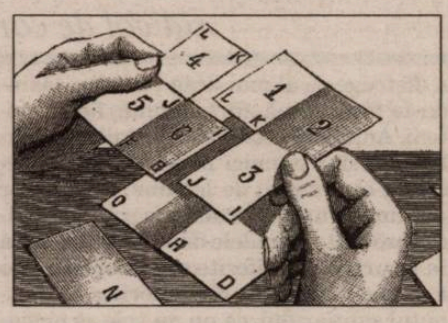

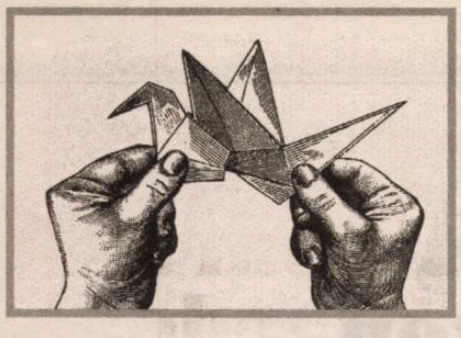

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Drumuri proaste

Din 1990, drumurile noastre s-au mai schimbat, chiar și la propriu. Nu mai sînt gropile dinainte, au mai apărut niște marcaje, au mai fost asfaltate niște șosele, s-au mai construit cîteva segmente de autostradă și uneori sîntem chiar uimiți să descoperim drumuri ca-n palmă în locuri prin care ne-am aștepta la adevărate lupte cu volanul în mînă. Am trăit într-o lume cumplită, iar prin comparație, cea de astăzi pare ceva mai acceptabilă. Cică pe drumurile naționale mai avem încă niște kilometri care sînt de pămînt. Tot așa, știm însă și că foarte mulți alți kilometri sînt praf. Dacă vrea cineva să-și aducă aminte cum era pe vremea lui Ceaușescu din punctul ăsta de vedere, îi recomand drumul Curtea de Argeș – Cîmpulung Muscel. E un dezastru betonat.

Cu toate îmbunătățirile față de acea epoca trecută însă, la o simplă consultare a Raportului Competitivității Globale realizat de Forumul Economic Mondial pentru anul trecut, putem vedea că din 138 de țări luate în calcul, la capitolul calității drumurilor, România se află pe locul 128 (ați citit bine). Nu doar că sîntem în mod detașat la coada Uniunii Europene, dar sîntem aproape la coada Africii, fiindcă, potrivit raportului, doar cinci țări de pe continentul african stau mai prost decît România la calitatea șoselelor. Adică nici nu ne putem compara cu Tanzania, Etiopia sau Uganda și sîntem și în urma unor țări ca Ciad, Benin, Nigeria, Zimbabwe sau Sierra Leone. Singura „satisfacție" oferită de acest clasament e că sîntem înaintea Mozambicului, a Mauritaniei sau a Republicii Democrate Congo. Sîntem depășiți și de țări sărace asiatice cum ar fi Mongolia, Bangladesh, Vietnam sau Cambodgia. După noi, în clasament, la numărul 129 se află Yemen-ul, o țară cu multe probleme, măcinată de conflicte grave.

Pînă și imensa și imprevizibila Rusie stă ceva mai bine.

Pînă și imensa și imprevizibila Rusie stă ceva mai bine, iar ca să venim și mai aproape, sora noastră de suferință în multe privințe, Bulgaria, se află cu 34 de locuri înaintea noastră. Serbia, Bosnia și Herțegovina și Muntenegru se află și ele pe aproape, dar înaintea noastră. Printre rarele țări pe care le mai depășim sînt Republica Moldova și Ucraina.

Țările puternice din lumea asta pun mare preț, știu ele bine de ce, pe deschiderea căilor de transport. Americanii și englezii sînt foarte atenți la asigurarea liberei circulații prin marile canale maritime. Chiar și unul ca Hitler a avut grijă la dezvoltarea drumurilor din Germania. „Falimentara" Grecie ne uimește cu șoselele ei care ajung în orice colțișor al țării și străbat toate insulele și insulițele. E adevărat că nu toate sînt perfecte sau că autostrada care ar trebui să străbată țara de la granița cu Turcia și pînă în sudul extrem nu e completă nici pînă astăzi, deși trebuia să fie gata la Olimpiada din 2004, dar peste tot se circulă în condiții bune, fără gropi și alte probleme majore. Grecii știu cu siguranță cît e de important ca fiecare sătuc, fermier, pescar sau loc turistic să aibă căi de acces rapide și civilizate. Drumurile care merg oriunde sînt o șansă în plus de dezvoltare pentru oricine. La noi pare că nu se înțelege asta, deși e clar că marea reușită în materie din ultimii ani, adică cei 200 de kilometri de autostradă între București și Constanța, aduce beneficii enorme atît turismului de pe litoral, cît și transportului de mărfuri dintre Capitală și cel mai mare port al nostru.

Ei bine, locul atît de prost în clasamentul calității drumurilor ar trebui să ne pună foarte tare pe gînduri. Rezultă că lucrurile sînt mult mai grave decît ne putem închipui. Pare că nu mai e vorba doar de incapacități guvernamentale, de corupție și așa mai departe. E o adevărată tradiție. Și poate că e cazul să căutăm cauze mult mai adînci. Ceva profund și aproape definitiv înrădăcinat în gîndirea administrațiilor sau chiar a oamenilor de prin locurile astea? Cu atît mai mult cu cît Moldova de peste Prut e, cum spuneam, cam în aceeași situație. Lipsa drumurilor înseamnă încuiere, izolare, lipsă de comunicare, autarhie. Nu ne trebuie circulație, nu ne trebuie comerț, nu ne trebuie idei noi, ne mulțumim cu ce avem pe propria tarla, ne sîntem de-ajuns nouă înșine?

Să mai amintim și că numai în Budapesta sînt șapte poduri peste Dunăre, în vreme ce pe o distanță de peste 1000 de km, cît trece fluviul prin România... doar cinci. Cînd au vrut să cucerească Dacia, romanii au trebuit să-și facă propriul pod. Atît de departe în istorie ar trebui să căutăm rădăcinile acestei probleme?

ready made

Amicul Vinului

„Amicul Vinului este o substanță cu totul neutră și curată, cel mai bun și mai ieftin limpezitor al vinului; nu conține nici acid salicilic, nici acid boric și absolut nici un corp otrăvitor; mai mult chiar, nu lasă nici gustul rău, nici mirosul greu al altor substanțe și nu are nici inconvenientele cleiului întrebuințat de mai toți comercianții noștri de vinuri, cari, de și cred că cleiul îi costă mai ieftin, totuși se înșeală, avînd în vedere că în cele mai multe cazuri limpezirea nu se face bine și face vinul să se întinză."

Revista Literară, Anul XXV-lea, 10 Octombrie 1904

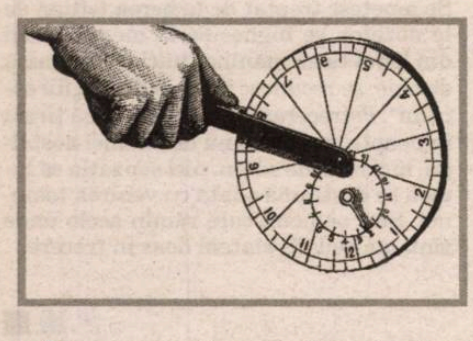

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

De ce urîm animalele

Aproape că nu există șantier să nu văd scena asta: dintr-odată, unul din studenții în practică exclamă: *uite! ce drăguț!...*, iar unul dintre muncitori strigă imediat: *omoară-l, dă-l în...* Sînt două secunde care te pun pe gînduri. Pentru orășeni, coada unui șoricel, moaca unui bursuc, piciorușul unui arici sînt încîntătoare, sînt, cu un termen tehnic, *aww*. Țăranilor angajați pe perioada șantierului, ele le declanșează însă instantaneu un fel de ură ancestrală. Literalmente, acolo unde orășeanul se apleacă să vadă mai bine blana înspicată a șoricelului de cîmp care apare dintr-o bortă în peretele secțiunii, țăranul pune repede mîna pe cazma ca să îi zdrobească capul cu lovituri repetate. Afli tot timpul că pasărea nu știu care, cutare insectă, puiul nu știu cui au caracteristica de a distruge ce ai mai drag pe lume, lăsîndu-te fără hrană, fără lumină, fără prieteni. Animalele otrăvesc fîntînile, rod cablurile, sînt inamici în fel și chip ai recoltei, ai grădinii de legume și ai acelor prelungiri naturale ale oricărui om serios care sînt animalele domestice. De-asta în locuri foarte diferite există obiceiul de a spune foarte clar muncitorilor, la începutul șantierului, că nu au voie să omoare animale. E adevărat că, în rare cazuri, acest lucru trebuie spus și studenților, de exemplu în ce privește șerpii de la Histria, care sînt, pe de-o parte, neveninoși (foarte rar să migreze pînă aici vipera de la Babadag) și, pe de alta, protejați pentru că situl este în rezervația Deltei Dunării. Am filmat de mai multe ori seara, în cetate, șerpii alunecînd pe mozaicul nișelor din Terme, intrigat de bizarul efect sinestezic al solzilor lor pe teserele colorate. N-o să spun că am prins drag de ei și că-mi venea să-i scarpin între urechi, dar am simțit clar că a te putea afla în prezența nemijlocită a vieții altuia, oricît de diferit, este un privilegiu. Animalele, bineînțeles, nu prea simt același lucru față de noi. Pe situri, cînd nu sînt panicate, sînt de-a dreptul blazate. În teatrul de la Pompei, pustiu în decembrie cînd am vizitat eu situl, dormea fără anxietăți un cîine vagabond, iar în muzeul etrusc Villa Giulia din Roma am dat peste o pisică picotind agresiv sus pe un leu de piatră de secol VII î.Hr. Orice *Weltanschauung* ar avea aceste animale, nu cred că turiștii ocupă un loc central acolo. Pe de altă parte, am avut onoarea să cunosc un măgăruș marocan care chiar mă băga în seamă. Cîțiva din muncitorii noștri veneau călare pe măgărușii, cu picioarele aproape atingînd pămîntul, și apoi îi legau de măslini. Unuia din ei îi dădeam în pauză cîte un măr, din care mușca direct de la codiță.

La Troia, am văzut odată cinci gaițe așezate în zigzag, ridicol de corect, pe un gard.

Păsările sînt peste tot, chiar dacă nu se amestecă în viața noastră de șantier. În Turcia e plin de pupeze, de pildă, care au convingerea intimă că aripile nu sînt esențiale pentru zbor. În aer și le strîng deodată pe lîngă corp și constată cu stupoare că o iau drept în jos, drept care dau iar din aripi cu disperare. Aceeași chestie și cu creasta, pe care o deschid și o închid ca un copil care vrea să vadă cît mai rezistă arcul de la jucărie. La Troia, am văzut odată cinci gaițe așezate în zigzag, ridicol de corect, pe un gard, și una în fața lor ținîndu-le un discurs despre cum să se țină de prostii cu o eficiență mai mare. Tot acolo, o bufniță a aterizat chiar în fața mea în mijlocul cărării, la 5,30 dimineața. Nu numai că n-am mai văzut bufnițe să facă așa ceva, dar cînd m-am apropiat, ea a zburat cîțiva metri mai departe și s-a uitat iar la mine din drum cu dispreț birocratic. A țopăit în felul ăsta de patru-cinci ori. Mi-e clar, undeva o secretară contemplă dosarul meu incomplet și-l dă deoparte. La Histria, într-o zi a trecut pe deasupra capului nostru, la doi-trei metri, un stol de lebede. A durat o secundă, dar a fost un eveniment excepțional, pe care n-am cu ce să-l compar. Nimic legat, de fapt, de estetica vizuală a celor zece păsări albe. Ce m-a ținut acolo a fost zgomotul pe care îl făceau lebedele în zbor, un zgomot de o bogăție fantastică, produs de articulațiile unei misterioase tîmplării de oscioare și cartilaje și mai ales de sumedenia lor de pene muzicale. Zgomotul vieții altcuiva, zgomotul unui animal viu cînd se mișcă; în liniștea de lîngă Sinoe, această mică simfonie tehnică nu era departe de o revelație. Era ca și cum pe deasupra capului ne trecea, de fapt, o navă pe care se înălțau toate pînzele, cu odgoanele trosnind și o întreagă încărcătură de nuci de cocos duruind în cală. O epifanie a altui corp, care în ultimă instanță este epifania propriului tău corp. Acum mă văd silit să recunosc: cu lebedele n-au nimic oamenii locului, ba din contra. Din cîte am înțeles, le mai prind vulpile și, în felul ăsta, nu mai dau atîta iama în găini.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

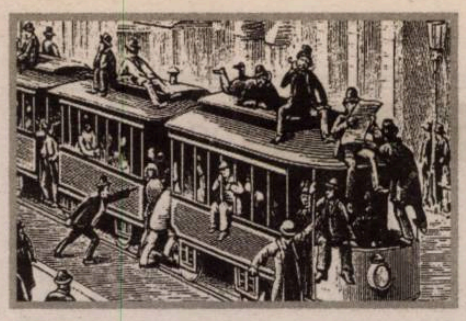

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Cum comunicarea omoară gîndirea. Comunică repede!

Există cîteva lucruri greșite pe care „înțelepții“ vremurilor noastre au reușit să ni le bage în cap. Primul, că cel mai important pe lume e să comunici. Cu adaosul: trebuie să comunici rapid – cu cît mai comunici mai repede, cu atît mai bine.

Într-o conferință pe care a ținut-o cu trei ani înainte să moară, Hannah Arendt atrăgea atenția că angajamentul pentru o cauză anume te poate duce foarte ușor către momentul în care nu mai gîndești. Avertismentul vine tocmai din partea cuiva care a venerat gîndirea drept cel mai important lucru de care este în stare un om, așa că ar trebui cu atît mai mult luat în seamă. Autoarea *Originilor totalitarismului* nu a apucat vremurile delirului comunicațional. Sînt curios ce ar fi spus despre lumea de azi, a Facebook-ului și a blog-urilor, a persistentei educații întru comunicare. Mă ilzionez (oare?) imaginîndu-mi că ar fi vorbit despre angajamentul în comunicarea frenetică de astăzi ca despre una dintre acele situații care suprimă gîndirea.

Am avut ocazia să fiu foarte aproape de *leadership*-ul multor organizații – de la companii la partide politice, de la biserici la organizații artistice. Mai toate primeau sfaturi din partea unor „experți în comunicare“. N-aveți idee cît sînt de mulți! N-aveți idee cît de multă lume se pricepe la „comunicare“! Datul din gură despre datul din gură este o îndeletnicire mult iubită pe malurile Dîmboviței. Ei bine, de fiecare dată cînd cineva spunea în public ceva despre organizație, nu am auzit niciodată sfatul „Gîndește-te la ce ți se spune și apoi răspunde“, ci am auzit mereu „Răspunde-i repede“. Momentul gîndirii, eventual al autoevaluării sau, măcar, al reflecției asupra reproșului, care trebuie să preceadă oricărei comunicări, este nu doar facultativ, ci de-a dreptul evacuat din „logica“ comunicării eficiente a zilelor noastre. Dacă gîndirea ia timp (și cam ia!), atunci ea trebuie amputată, pentru că rapiditatea comunicării este mai importantă decît calitatea ei. În plus, comunicarea este astăzi, mai degrabă, o subtilă formă de beligeranță decît îndeletnicirea de a informa publicul. În era Facebook, toată lumea știe tot! Așa că, în era Facebook, comunicarea este atac sau apărare/contraatac. Doza de agresivitate în comunicare crește văzînd cu ochii. Unde se va opri? Nimeni nu știe.

În partide, e și mai rău – acolo gîndirea aproape că se pedepsește!

Departe de mine gîndul că a comunica este ceva neimportant. Ce spun este că a comunica presupune, de fapt, ceva prealabil și că de acest prealabil nu se îngrijește nimeni. Ar fi de preferat să deprindem, mai întîi, gîndirea ca exercițiu continuu și abia apoi comunicarea, ca necesitate din cînd în cînd. Ar fi de preferat să spunem, de pildă, că regula de aur este să nu comunici pînă nu gîndești! Dintre zecile de experți în comunicare nu am auzit pe nici unul sfătuindu-și astfel clientul: întîi gîndește, apoi comunică. Trăim o vreme în care toată lumea comunică și tot mai puțini oameni gîndesc. În schema de personal a corporațiilor, tot mai mulți oameni sînt antrenați să comunice (intern sau extern) și aproape nimeni nu este antrenat să gîndească. În partide, e și mai rău – acolo gîndirea aproape că se pedepsește!

Prevalența comunicării asupra gîndirii se vede și în explozia deja imposibil de metabolizat a posturilor de televiziune și de radio, a tuturor produselor Internetului și, în cele din urmă, în modul în care mai toată lumea înțelege să trăiască democrația. Comunicare cu orice preț! În zilele noastre, de pildă, se reproșează partidelor de opoziție (PNL și USR, mai ales) că nu comunică. Prea puțini comentatori le reproșează că nu gîndesc, deși problemelor lor cele mai mari sînt viciile de gîndire și nu inabilitățile de comunicare. Acum ceva timp se spunea „Dacă nu comunici nu exiști“, în sensul că nu ești băgat în seamă, nu exiști pentru ceilalți, nu te vede/aude nimeni. Acum, sensul acestei vorbe este direct existențial: dacă nu comunici, pur și simplu nu exiști. Nu e vorba doar despre percepția altora, e vorba despre existența ta. Așa cum, pe vremuri, moașa știa că pruncul e viu dacă plînge cînd iese din maică-sa, și că e cu atît mai zdravăn cu cît plînge mai tare, astăzi lumea știe că ești viu dacă, undeva, cumva, comunici. Evident, ce anume comunici are prea puțină importanță, așa cum sensul orăcăitului copilului abia ieșit pe lume nu preocupa pe nimeni – important era că orăcăie, semn că e viu.

Diferența cea mai mare dintre comunicare și gîndire este aceea a spațiilor în care ele se manifestă. Comunicarea ține de sfera publică sau, măcar, de o anume exterioritate, în vreme ce gîndirea ține de intimitate, există doar în interior. Chiar și atunci cînd gîndești prin dialog (cu alții, precum o făcea Socrate, sau cu tine însuți, precum o făcea Sf. Augustin), teritorul unde se nasc, se schimbă, pier sau explodează gîndurile este cel interior.

Dacă a comunica contează cel mai mult, atunci a gîndi contează mai puțin, iar comunicarea fără de gîndire naște figuri înspăimîntătoare, veritabile abisuri pe două picioare, precum sînt personajele din piesele lui Eugène Ionesco.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediții de colecție
Adevărul
10 și 25 mai 1919

Negocierile
Tratatului
de la Versailles

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR
12,49 LEI

EDIȚIA DE SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Keine Experimente!

Cu alte cuvinte (românești): *Fără experimente!* Cum probabil deja intuiți, este vorba despre Germania. Dar și despre alegerile parlamentare de pe 24 septembrie 2017 și despre favorita cursei electorale, Uniunea Creștin-Democrată (în germană, prescurtat CDU). Istoria partidului începe cu sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd Konrad Adenauer, un respectat om politic, primarul orașului Köln în timpul Republicii de la Weimar, a decis să înființeze un nou partid politic de centru. Uniunea Creștin-Democrată creată de Adenauer, bazată pe principii democratice, pro-europene și capitaliste, oferea electoratului de la acel moment (și țării în general, după cum istoria avea să o demonstreze) exact ceea ce avea nevoie: promisiunea securității și a stabilității, nu numai economice, ci de orice natură.

În cadrul primelor alegeri din istoria Republicii Federale Germania, din 1949, CDU a cîștigat o majoritate de 31%, formînd, împreună cu alte partide mai mici, guvernul condus de cancelarul Adenauer. Datorită promisiunilor respectate, precum readucerea stabilității politice și mai ales reconstrucția economică, dar și ajutat de retorica puternic anticomunistă, Konrad Adenauer a cîștigat un al doilea mandat de cancelar federal, în 1953.

Rețeta CDU pentru Germania a continuat să dea rezultate și, dacă o rețetă funcționează cu succes, de ce să schimbi ceva în ea? Astfel, avînd deja un stat reconsolidat, atît pe plan intern, cît și internațional, în 1957 germanii l-au reales pentru a treia oară cancelar pe Konrad Adenauer, deja devenit o adevărată personalitate politică cu ecou global. La scrutinul de atunci, CDU a luat peste 50% din voturi, asigurîndu-și o majoritate indiscutabilă. Rețeta de care pomeneam are adesea și un titlu, iar în 1957 acesta a fost *Keine Experimente! (Fără experimente!)* – sloganul electoral, devenit istoric, al partidului. Germanii erau asigurați de continuarea drumului sigur și prosper al țării, ferit de nesiguranță și incertitudini, de experimente. În 1961, deși cu un scor mai mic, Adenauer a cîștigat un al patrulea mandat în fruntea RFG.

Keine Experimente! a devenit cumva rețeta nescrisă de pe masa alegătorilor germani, care au dovedit de-a lungul istoriei (nu fără excepții) un soi de aversiune față de schimbările majore; lucru demonstrat în 2015 *cu ajutorul* unei alte personalități a CDU, actualul cancelar Angela Merkel. Invitația acesteia către refugiați de a veni în Germania (marcată de memorabilul *Wir schaffen das! / Putem face asta!)* s-a dovedit aproape o catastrofă pentru popularitatea domniei sale.

Poate un mix *Wir schaffen das!* + *Keine Experimente!* ar fi mai degrabă pe placul germanilor. Ca și tradiționala tartă cu prune, specialitatea culinară consacrată a doamnei Merkel.

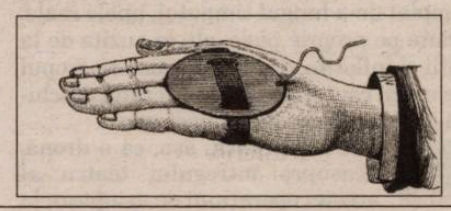

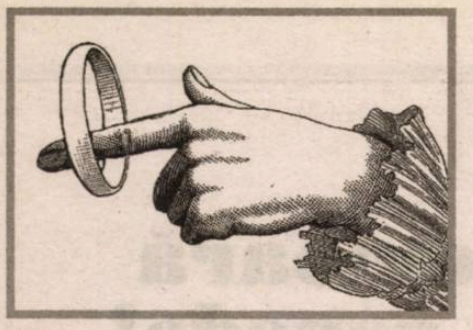

Selma IUSUF

legende urbane

Punga și geanta

Îmi amintesc că mama avea întotdeauna, cînd venea sau pleca de acasă, o geantă și o pungă în mînă. Una fără alta nu se putea. În geanta care, pentru mine, era miraculoasă și plină de surprize, avea cam ce avea orice femeie – portofelul, cheile, poate o pudră și un ruj, o agendă (sîntem prin anii '80) și încă una în care se îngrămădeau tot soiul de rețete de la medic – fascinante și ele; le imitam tăind din foi A4 fîșii lunguiețe de hîrtie și încîlceam acolo ceva ce se dorea a fi un scris de om mare, de medic. Parafă n-aveam, o desenam și p-aia.

În pungă era speranța. Speranța că găsește știu eu ce sărăcii mai catadicseau ăia să bage prin magazine. Speranța că izbîndește la coadă și cumpără o bucată de unt jumate apă. Nu vreau să devin patetică aici, vreau doar să vă spun că m-am gîndit deunăzi cu ce bagaje de zi cu zi pleacă lumea la serviciu, în oraș sau te miri unde mai are treabă.

Păi, să știți că majoritatea femeilor pleacă și acum de acasă cu cîte o geantă și o pungă. Există aici două subcategorii: cele cu geantă și pungă de plastic și cele cu geantă și pungă de hîrtie. Cele cu punga de plastic sînt de modă veche, ceva din anii ăia '80 a trecut o generație și a ajuns la ele – probabil copii sau adolescente la vremea aceea. Punga de plastic înainte de '80 avea un simbol de *status* social. Se puneau bine deoparte cele ajunse din străinătate. Aveai una cu Marlboro, scris frumos cu roșu, erai bine, cam prin zona Vuittoanelor. Aveai una cu *duty-free,* te învîrteai tot pe acolo, aveai una din cele cu ramă și mînere de plastic care se închideau cu doi țumburuși – erai sus de tot, pe la Hermès, Birkin, pe undeva. Pungile de plastic de acum sînt luate și purtate în caz de orice, un dosar dus și adus de la muncă, pachetul de mîncare, alte nimicuri care nu pot încăpea în geanta mică. Pungile de hîrtie, însă, cu toate mărcile de haine și cosmetice care se găsesc prin mall-uri imprimate pe ele, sînt folosite exclusiv pentru

În pungă era speranța.

căratul pachețelului cu mîncare. Îndeletnicirea mea preferată în metrou: să caut cu ochii în ele, să văd ce mai mănîncă fetele. Un iaurt, sendvișuri, cîte o banană, mere.

Vin apoi fetele care au genți imense. Genți în care încape absolut orice. Fac parte din categoria asta și vă spun sincer că un asemenea personaj poate să scoată din geanta aia de la o șurubelniță în cruce pînă la picături decongestionante de ochi. Umărul meu drept e un pic mai jos plasat decît umărul meu stîng. Geanta asta e criminală, utilă și inutilă, un soi de scut cu care umblăm prin lume, un soi de extra-îmbrăcăminte, o pavăză, o apărătoare, o piatră de moară. Înrudite cu gentoasele mari sînt rucsăcoasele. Rucsacul duce în el la fel de multe, e folosit deopotrivă și de băieți, în cazurile cele mai proaste nu se scoate deloc de pe umeri prin autobuze sau metrou. O armată de țestoase ninja care pot mătură totul în cale la o simplă rotire în aglomerație.

Pe la urmă sînt delicatele care au o gentuță cît palma petrecută de-a curmezișul peste trup. Încap acolo juma' de telefon și o fisă de 50 de bani. Le admir pentru alegerea editată la maximum, dar am o bănuială că nu din spirit spartan se plimbă ele prin oraș cu timbrele alea agățate de umăr.

Cît despre băieți/bărbați, dincolo de rucsacurile de care vorbeam, au și ei generația veche a borsetelor cu mîner pentru încheietura mîinii și, pe latura ailaltă, a hipsterimii, genți-geamantane scumpe, de piele, în care habar nu am ce cară. Dacă aflați, să-mi spuneți și mie.

Idealul la care vreau să ajung, și pe care mulți bărbați l-au cucerit, e să ies din casă cu mînile în buzunare. Telefon, chei, card, ce poate fi atît de complicat? Vă spun ce poate fi. Dincolo de sclifoseli și false probleme, să umbli cu toată casa ta în niște saci jerpeliți, să-ți duci toate nimicurile pe care le ai într-un cărucior cu o roată bezmetică furat de la supermarket, să-ți duci salteaua jegoasă pe care dormi în stradă sub braț, ca pe laptop. Aia e mai complicat.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

George Enescu (III)

„E drept, maestre, c-ați luat lecțiuni de vioară de la răposatul Ed. Caudella?

Nu. La vîrsta de 5 ani m-a dus tată-meu la el și i-am cîntat așa cum învățasem, după ureche. Mi-a spus că am talent și m-a trimis acasă să învăț notele. Le-am învățat de la un inginer din Dorohoi, care studiase în Germania, iar la 7 ani tată-meu m-a adus din nou la Iași de am cîntat înaintea profesorului, de astă dată însă pe note.

Ce datorați dar lui Caudella?

Îi datoresc recunoașterea talentului, încurajarea și faptul c-a sfătuit pe tată-meu să mă ducă neapărat în străinătate la Viena. De nu era sfatul său la vreme, desigur că aș fi lîncezit în țară pînă la 12-14 ani...

Cît ați studiat la Viena?

Șase ani. Am avut norocul c-am încăput pe mîini bune, căci am făcut progrese mari.

N-ați avut nici un dascăl român?

Nu. Singurul care ar fi fost în stare să-mi dea lecțiuni era Ed. Caudella, dar el m-a trimis în străinătate.

Sunteți împotriva corespondenței mai lungi?

Da: din două motive. N-am darul scrisului. Ca să scriu o scrisoare închisă îmi trebuie jumătate de oră. Pentru mine e vreme pierdută... În acest timp eu lucrez ceva mai bun...

Nu v-ați gîndit vreodată, maestre, să vă scrieți memoriile?

Nu. Viața mea e foarte clară. Biografia mea foarte sumară se cunoaște, căci e scrisă. Mai tîrziu, dacă va fi nevoie, voi mai da și eu unele lămuriri."

Interviu realizat de N. Hodoroabă, *Opinia,* Iași, 23 aprilie 1927.

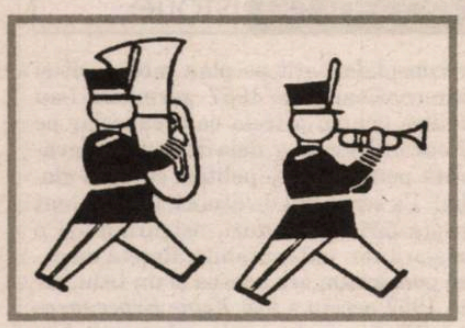

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Te descurci, nu stai la rînd cu proștii

E starea aia îngrozitoare, în care simți neputința. În cazul unora, se manifestă prin creșterea ritmului cardiac, transpirații, senzația de lipsă de aer. În cazul altora, e o cădere în gustul amar al unui zîmbet strîmb, o prăpastie de tristețe în care te lași să aluneci, spunîndu-ți că nimic nu mai are rost pe lumea asta. În vreme ce alții simt că explodează, că o iau razna și se descoperă, dintr-odată, capabili de cele mai agresive gesturi cu putință, crezînd că dacă fac ceva extrem au restabilit valoarea dreptății. E starea pe care o ai atunci cînd aștepți la semafor, într-o coloană de zeci de mașini, iar alții te depășesc, pe tine și pe toți proștii care stau acolo. Lîngă tine, pe scaunul din dreapta, e un prieten. Deseori, el poate spune ceva din repertoriul frazelor definitive, textele alea care stabilesc pentru totdeauna că în țara asta nu se mai poate face nimic. Și e scînteia necesară aprinderii eternei discuții despre cum e aici cu totul altfel decît prin alte părți. Urmează poveștile exemplare, chestii care s-au întîmplat de-a lungul timpului, unele reale, trăite pe proprie piele, altele auzite de la alții și înflorite, dar toate spuse cu scopul de a mai cauteriza un pic din rana deschisă adînc în demnitatea fiecăruia.

Dacă te-ai ridica, așa, ca o dronă, deasupra întregului teatru al acestei operațiuni de așteptare la rînd și dacă ai putea auzi ce se vorbește sau ce se gîndește în fiecare mașină, te-ai putea întîlni cu unul dintre cele mai mari spectacole ale omenescului. Evident că nu e singurul. Dar e unul dintre cele mai fascinante lucruri banale, nu doar pentru că e ceva care se repetă aproape în fiecare zi, ci pentru că e o situație în interiorul căreia se consumă stări de o intensitate foarte mare, o tensiune despre care spui, de fiecare dată, că e fără precedent. Ori de cîte ori se naște felul ăsta de nervozitate, se decretează imediat că „Asta e culmea culmilor!", că „N-am mai văzut așa ceva!" sau că „De data asta e mult prea de tot!". Unii bagă capul adînc între umeri, se încruntă războinic, accelerează brusc, scrîșnesc roțile și ies din rînd cu conștiința faptului că ei nu pot fi mai proști decît alții. Toate astea pe o coloană sonoră de înjurături pe care mintea nici nu mai poate să le cuprindă. Alții aleg calea seninătății și a zîmbetului naiv, depășind tot ce le stă în cale sau strecurîndu-se cîteva locuri mai în față, cu aerul că ei, de fapt, habar n-au care e treaba pe-acolo, trebuie să meargă mai departe, să se lămurească despre ce e vorba. Există și unii pe chipurile cărora citești, în fracțiunea de secundă în care trec pe lîngă tine, că o asemenea situație pur și simplu nu e pentru ei. Un soi de „Treaba voastră, fraierilor! Eu nu intru în categoria asta! Am o întîlnire, frate! Nu stau să pierd vremea pe-aici!"

O asemenea adunare de energii ar putea alimenta funcționarea unei lumi. De fapt, alimentează de fiecare dată aceleași gînduri asasine, aceleași blesteme universale, aceleași sentințe definitive care spun că soiul de om trăitor pe meleagurile astea e cea mai toxică ființă apărută vreodată pe suprafața pămîntului. Într-un spațiu în care regula e expresia absolută a relativismului, există întotdeauna niște „Ei", complet responsabili de mersul prost al lucrurilor. Nici nu contează cine sînt acești „Ei". C-or fi oameni politici, filateliști, copii de mingi, căutători de trufe, vecini de bloc, astronauți sau extratereștri, nu contează absolut deloc. Sînt unii din cauza cărora nu se poate respecta nimic. Prin urmare, tu ai toate motivele să scuipi pe regulile astea și să declari că bunul-simț nu se poate discuta; cîtă vreme există „ăștia" pe-aici. Iar dacă ai fi stat în rînd cu toată lumea, te-ai fi simțit, în primul rînd, învins și umilit. De cine? De „Ei"! Pentru că nu poți accepta ca „ăștia" să dicteze mersul lumii, adică să hotărască ce faci tu într-o anumită situație. „Ăștia", adică amicii sau inamicii noștri imaginari pe care punem vina, indiferent de ce se-ntîmplă în viețile noastre. Ideea e simplă. Cu „ăștia", domnule, nu se poate! Și-atunci trebuie să faci orice, doar să nu te amesteci cu ei, să nu le cazi pradă, să nu pici pe mîna lor. Trebuie să te descurci. Nu te descurci? Treaba ta. Ești prost.

Ajuns acasă, cu nervii praștie, dai drumul la televizor să vezi ce mai zic „ăștia". Cică, într-o emisiune, unul l-a pocnit pe altul. Ia să vedem. Ah, păi, la urma urmei, bine i-a făcut! Și-așa ăla e un gras lățos. Cu „ăștia" nu merge, frate! Trebuie să-i mai și pocnești. Mîncînd cu noduri, dai pe toate posturile, să nu cumva să scapi ceva din ce-au mai făcut „ăștia". Nevasta, oricum, de la o vreme, te enervează. O repezi, ridici tonul, ca să n-o pocnești. Ăla mic are ceva de zis, dar te enervează și el. Îți vine să-l pocnești. A avut o problemă, ceva chestie la școală, și nu s-a descurcat. Vezi negru în fața ochilor. Din mîncarea aia n-ai înțeles nimic, berea nu e destul de rece, iar ăștia de-acasă sînt cumplit de enervanți. Trebuie să ieși un pic, că altfel îți vine să-i arunci pe geam. Mai bine te vezi cu niște prieteni. Acuma, nici ăia nu-s grozavi, dar mai uiți de starea asta. Ai avut o zi groaznică. Și-ncep și ăia cu de-ale lor, de-ți vine să le spargi capetele. Pînă ridici tu glasul și le zici chestia. Azi crăpai de nervi în trafic, ai ieșit brusc și, tocmai cînd era să scapi de toată nebunia aia, s-a găsit o proastă, repede, să iasă și ea, să depășească pe linia de tramvai. Poc! Radiatorul făcut praf, parbriz spart, toată partea din față făcută varză. Scandal, urlete, un bou de milițian care n-a-nțeles nimic, idioți cu claxoanele cît China, îți venea să-i împuști pe toți. Nu mai există nici un bun-simț, nene! Toți sînt niște cretini. Nu se poate cu ăștia. N-ai cum.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Serghei Bulgakov și suflul revoluției

Sîntem în anul centenarului amar al revoluției ruse, de fapt al revoluției pur și simplu, cea care a vărsat cel mai mult sînge în Rusia, dar a schimbat prin mișcări revoluționare sau contrarevoluționare, dar mai ales prin consecințe politice și economice întreaga Europă: războaie care au depășit prin violență și forță de distrugere orice imaginație posibilă pînă la ele și regimuri totalitare construite pe ură și violență continuă au făcut din secolul XX clipa de istorie care a încercat modificarea naturii umane. În orice caz, această răsturnare punea capăt reprezentărilor sociale care au funcționat pînă atunci. Patru imperii ale lumii vechi dispăreau, în timp ce al cincilea își amîna destinul cu două decenii, lăsînd în urmă ruinele irecognoscibile ale unor ierarhii teocratice. Serghei Bulgakov este un martor privilegiat al acestor fracturi de neimaginat.

Ca totul în lume, și autoritatea aspiră să se depășească pe sine.

Apostat și marxist în tinerețe, cu interes inițial în teoria economică marxistă, dezvrăjit însă deja în anii primelor revolte proletare, dar continuînd într-o formulă idealistă militantismul pentru schimbarea regimului politic în Rusia, Bulgakov făcea parte și a devenit repede șeful ideologic al acelui grup de intelectuali care fie proiectau, fie presimțeau schimbări revoluționare, dar atît de departe în intenție și sens de ceea ce avea să se dezvăluie ca adevărata revoluție. Apropierea de înaltul cler (participînd ca delegat laic la marele sinod din anul 1917, care a restabilit Patriarhia Moscovei) și apoi intrarea în cler (1918) petrecută în anii revoluției au marcat despărțire de orice formă de militantism social. Își continuă o vreme cariera academică în Crimeea, de unde se îndreaptă către Occident, în urma decretului de expulzare a intelectualilor neafiliați marxism-leninismului din 1922. În acești ani tulburi, publică două volume de reflecție teologică – *Lumina neînserată* (1917) și *La banchetul zeilor* (1918) – în care se exprimă primele forme ale viziunii sale sofiologice asupra divinității, naturii umane și societății.

Raporturile «simfonice» dintre Biserică și stat.

Înainte de 1917 critic al regimului țarist în formula, pe care o socotea bastardă, a reformei petrine și deci a subordonării Bisericii față de stat, S. Bulgakov ajunge să conceapă caracterul cataclismic al dispariției Imperiului Rus pentru viziunea ortodoxă asupra lumii. Retrospectiv, adică la sfîrșitul anilor 1920, cînd redactează volumul *Ortodoxia,* S. Bulgakov își reprezintă relația dintre Imperiu și Biserică ca fiind pozitivă și înclinată spre conlucrare pașnică, propunînd termenul de „simfonie" ca fiind caracteristic acesteia: „raporturile dintre Biserică și stat erau stabilite, în principiu, după tipul «simfoniei», adică al acordului mutual și al independenței celor două părți... Raporturile «simfonice» dintre Biserică și stat duceau la aceea că împăratul conducea tot domeniul vieții și al legislației bisericești, în marginile administrației lui de stat. Dar dacă această simfonie se întîmpla să fie tulburată de un dezacord, atunci Biserica se găsea persecutată și adevărata natură a raporturilor ei cu statul se arăta din nou; căci niciodată cezaro-papismul n-a fost o dogmă (ci un abuz)*... Biserica punea mult preț pe alianța ei cu statul, cu atît mai mult cu cît acesta servea Biserica și cu cît existența unui șef încoronat al lumii întregi – a împăratului ortodox – era socotită ca un atribut esențial al Bisericii." Cînd ne spune că monarhia făcea parte din reprezentările sociale ale Ortodoxiei, S. Bulgakov pare să noteze o distanță istoriografică, dar cînd revine cu formularea că împăratul era „arhitectul" împărăției lui Dumnezeu pe pămînt ne readuce în zona axiomatică a gîndirii sale. În anii aceia aproape că era imposibilă evaluarea viitorului istoric, iar aventura personală în care se afla implicat, organizarea unui institut teologic ortodox la Paris, îi părea o misiune specială trasată de Dumnezeu.

Dar primul concept sub care și-a formulat S. Bulgakov gîndirea socială cu privire la rolul Bisericii în raport cu statul a fost cel de „teocrație". În mod evident însă, conceptul era mult prea vast pentru a surprinde o notă caracteristică în Ortodoxie. Astfel, în volumul *Lumina neînserată,* S. Bulgakov acordă termenului teocrație cinci sensuri diferite deși oarecum derivate unul din altul, cu o vagă idee de succesiune cronologică. Primul sens al termenului desemnează exercitarea directă a autorității lui Dumnezeu asupra umanității, așa cum s-a manifestat în rai, înainte căderii protopărinților, prin recunoașterea deplină a paternității divine. În mod secundar, această teocrație s-a exprimat și asupra poporului lui Israel în timpul lui Moise și al Judecătorilor. Al doilea sens desemnează *pseudo-teocrația* păgînă a împăraților romani divinizați. Este o caricatură, chiar dacă inconștientă a primului sens. Al treilea înțeles se referă la imperiul creștin ca simbol sau icoană a adevăratei teocrații. Este ceea ce Bulgakov echivalează cu „împărăția albă" din eshatologia medievală rusă. Această expresie teocratică a puterii se află la același nivel de semnificație cu monarhia teocratică a regilor vechiului Israel. Al patrulea sens este negativ, datorită unei uzurpări de funcții, atunci cînd vorbește de abuzul teocratic al papalității. Iar ultimul și cel mai drag sens este referința la teocrația noului ev, al depășirii autorității prin dragoste. Este, în imaginația lui Bulgakov, următoarea revoluție sau „utopia ortodoxă". Aceste rînduri din *Lumina neînserată* au fost scrise cel mai probabil încă înainte de căderea țarului și în orice caz mult înainte de a putea evalua adevărata față a revoluției, cea bolșevică.

„Această năzuință inconștientă către înlocuirea autorității cu unirea din iubire e prezentă în multe utopii ale orînduirii statale. Despre acest lucru vestește Platon în *Republica* cînd propune ca ideal al autorității conducerea filosofilor care nu se sprijină pe sabie, ci pe autoritatea înțelepciunii și dreptății lor și sînt puternici prin îndrăgirea și dorința lor; dreptul și sabia se anulează aici în *armonia* de iubire reciprocă a tuturor claselor."

Bulgakov își completează viziunea în continuare: „Autoritatea *(exousia*/puterea) este un mijloc stabilit de Dumnezeu pentru lupta exterioară cu răul interior, tratarea paleativă și simptomatică a lui. Și este corectă ontologic și profund fundamentată aspirația către depășirea autorității – nu către lipsa de autoritate sugerată de anarhie, ci către supraautoritate. Supraautoritatea nu este altceva decît autoritatea divină, teocrație, care este chiar nucleul ontologic al autorității și, implicit, sarcina ei ascunsă. Ca totul în lume, și autoritatea aspiră să se depășească pe sine: ea tînjește după teocrație. Idealul ei absolut este dat în creștinism, unde se făgăduiește împărăția de mii de ani a lui Hristos pe acest pămînt, iar dincolo de pragul acestui eon – «împărăția Lui care nu va avea sfîrșit». Și cînd poporul rus visează la idealul apocaliptic al «Țarului Alb», nu este vorba despre Constituția autocratică slavofilă, ci de o depășire a autorității."

Aici Bulgakov face trimitere directă la sursele sale, la Dostoievski ca „dizolvare a statului în Biserică" *(Frații Karamazov)* și la Soloviov, „teocrația liberă".

„Utopia ortodoxă" din anii redactării *Luminii neînserate* capătă un nume și mai ales un trecut, cu un aer de legitimitate, cînd devine „simfonie" și descrie o realitate îndepărtată, aproape mitologizată, cea a Imperiului Bizantin. Idealizarea trecutului devine posibilă atunci cînd nu mai are nici un viitor. Țarul, executat de bolșevici, este tot atît de sigur istorie ca și împăratul bizantin. Numai că idealizarea lui Bulgakov, deși nu era lipsită de o formulare prudentă și circumstanțiată, a lansat în conștiința ortodoxă imaginea unei epoci de aur a Ortodoxiei, din care se poate eventual hrăni ideologic și prezentul. Pornind de la colegii (V. Kartașev) și discipolii (A. Schmemann) lui S. Bulgakov, „simfonia bizantină" și-a găsit drum către viziunea socială a Bisericilor ortodoxe în post-comunism.

* Serghei Bulgakov, *Ortodoxia*, p. 176.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

O altfel de globalizare

La început de septembrie, la Iași, s-a consumat un eveniment despre care presa noastră nu a relatat mai nimic. O dovadă în plus că, într-adevăr, știrile pozitive nu sînt interesante, că binele este, la propriu, invizibil.

După edițiile de la Baia Mare (2013, 2014), Cluj (2015) și București (2016), Întîlnirea Internațională a Tinerilor Ortodocși de anul acesta a adunat în capitala moldavă reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe locale din 32 de țări precum: Cipru, Grecia, Muntenegru, Albania, Bulgaria, Austria, Rusia, Republica Moldova, Ucraina, Germania, Suedia, Italia, Spania, Portugalia, Franța, Belgia, Irlanda, Burundi, Uganda, Kenya, Congo, Malawi, SUA, Chile, Guatemala, Ecuador, Venezuela. Un exemplu de globalizare înțeleasă în altă cheie. Fiind, pentru cîțiva ani, profesor la Școala de Vară a Universității din Florența, la San Gimignano, am văzut pe viu ce înseamnă consumul de spațiu, accesul superficial la geografia și cultura unui loc anume.

Faptul ca atare al efortului logistic – peste 6000 de participanți din exterior și aproape la fel de mulți organizatori și voluntari la fața locului – este pentru România o demonstrație nu atît de forță, cît a potențialului pe care nu știm mereu să îl apreciem și să îl folosim. Cu alte cuvinte, în orizontul Centenarului din 2018 și al președinției românești a Uniunii Europene din 2019, avem un exemplu de cum se organizează nu atît un summit draconic păzit de privirile publicului, cît o întîlnire la propriu între oameni concreți. Să recunoaștem: o cauză a falimentului marii politici vine din înstrăinarea la propriu a liderilor de cei pe care îi reprezintă, din maniera tehnică în care înțeleg să le fie ambasadori fără să discute permanent cu ei.

Tema centrală din 2017: tînărul în căutarea libertății. Abordarea acesteia se dorea un ecou al luptelor ideologice și tehnologice în mijlocul cărora tînărului de azi, ortodox sau nu, se află. De la propaganda minorităților morale la marketingul corporațiilor globale, de la fenomenele subculturale la formele de viață cotidiană, începînd cu mîncarea și terminînd cu „canonul" vestimentar și emoțional, de la imaginarul ludic la scenariile viitorului, de la schemele mentale la sexualizarea precoce și evaziunea etnobotanică, starea de grație a începutului vieții conștiente a fost/este sistematic agresată și vînată în tentativa de a o anexa, domina și controla. Se confirmă: tinerețea reprezintă examenul paradoxal al maturității unei societăți.

Miza fundamentală a libertății nu rezidă în capacitatea, să o numim astfel, de a face orice, oricum, oricînd și cu oricine. Este o ipostază caricaturală și periculoasă a libertății. Or, aceasta se vede cel mai bine și mai curat în ceea ce poate produce sufletește. Un om care se știe liber va fi mereu unul capabil să se opună tentativelor de nelibertate, va fi atent la marele și prețiosul dar al libertății ca atare. Fără să fi epuizat – cum oare? – o asemenea binecuvîntare. Cu alte cuvinte, îl va apăra nu pentru că ar fi fost în stare să îl epuizeze, ci pentru că știe ce promisiune inefabilă reprezintă. Libertatea, asemeni vieții al cărei sinonim devine, este minunată nu prin ceea ce a produs, oricît de important, ci prin ceea ce promite, oricît de neverosimil.

Acum, dezinteresul mediatic de la noi pentru asemenea momente de coagulare socială și culturală, precum întîlnirea de la Iași, are la bază o prejudecată gravă și profund periculoasă pe termen lung: (mai) nimic din ceea ce face, instituie, impulsionează sau inovează Biserica majoritară nu trebuie secondat, ajutat, asumat, integrat, în cele din urmă, în fantomaticul proiect de țară al cărui defect tocmai aici se găsește: ignorarea actorilor, a cetățenilor care produc, pe timpul și prin munca lor, o plusvaloare utilă, în cele din urmă, tuturor, credincioși sau nu. Iată la ce ajunge ipocrita corectitudine politică, atitudinea care nu vede nimic bun în plină grădină a darurilor care, practic, nu costă nimic, dar reprezintă totul.

***Radu Preda** este profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.*

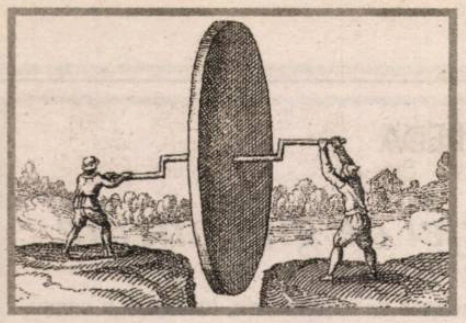

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Banalizarea violenței

S-a scris mult despre incidentul de săptămîna trecută din platoul B1 TV unde, în pauza unei emisiuni, fostul purtător de cuvînt al Guvernului Ponta, Mirel Palada, l-a agresat pe senatorul USR Mihai Goțiu. Pentru oricine și-a păstrat intact organul bunului-simț sau speranța pentru o societate decentă, agresiunea respectivă e semnul oribil al lumii ce va să vină. Cel puțin pînă la ora la care scriu acest text, autoritățile au luat la cunoștință despre incident ca urmare a plîngerii depuse de cel agresat, însă reacția lor a fost mai degrabă placidă. Total diferită față de o mie de alte incidente în care civili fără o istorie în funcții publice au fost amendați sau reținuți pentru o înjurătură sau o îmbrînceală.

Nu știu de unde a apărut atitudinea asta de tip „O fi făcut el ceva și, dacă nu a făcut, o să facă", însă în spatele ei se ascunde acceptarea. Sînt mai mulți oameni decît aș vrea să recunosc care consideră justificată folosirea pumnului ca argument într-o discuție. Se strecoară pe undeva și un soi de umor al neputinței – „Să-i ia naiba, noi nu ne putem atinge de ei. Măcar ei între ei să își mai altoiască cîte una".

Mie lucrurile astea îmi semnalează trecerea unui prag al exasperării. Chiar și nefericitul Mirel Palada, cu toate culpele lui, e într-o situație jalnică, demnă pe undeva de compătimire. Oricine nu reușește să își stăpînească nervii pe care și i-a excitat ani de-a rîndul în tot felul de metafore cu violență inclusă, subliniată și evocată ghiduș e în situația asta. Dl Palada a pretins tot timpul că glumește (ex.: „vă execut electric") pînă cînd am înțeles cu toții, în *prime-time*, că omul nu are simțul umorului.

Sigur, oamenii au nevoie de ajutor și poate ăsta e și cazul nervosului fost purtător de cuvînt. Dar au nevoie și de îndreptare. Și de calcul corect al pericolului public. Dacă a devenit acceptabil social să pocnești un senator, de ce n-ar fi la fel de firesc să ocupi Parlamentul, să evacuezi guvernul și să declari România jamahirie? Sau paradis libertarian? Sau reflecția în realitate a insulei aceleia din *Împăratul mușteloor?*

Incidentul de la B1 TV, repede urmat de un altul în care doi lideri ai PSD și PNL au schimbat niște înjurături, chiar și niște pumni, dacă ar fi să îl credem pe penelist, vine în linia firească a discursului public tot mai încrîncenat din ultimii ani.

Apogeul retoric al resentimentului a fost campania prezidențială din 2014. Acea campanie care a avut ca principală trăsătură definirea inamicului din interior, desenat ca un cetățean care merită mai puțin din cauza originii etnice, a religiei sau a situației familiale. S-au desenat atunci grupuri de români „puri", dar majoritari, care au trecut la organizarea autoapărării. Așa se face că azi avem fronturi de luptă împotriva familiei netradiționale, a ungurilor, a „cozilor de topor sorosiste" și, în general, a oricui neagă, fie și fără convingere, unui grup eterogen de politicieni de calitate îndoielnică și infractori condamnați dreptul de a deține puterea și de a o exercita necenzurat. Acum vedem consecințele lui 2014. Palada, care a avut un rol important atunci, e origine și simptom pentru aerul irespirabil de azi. Nu e principalul vinovat, însă, cumva ironic, e actor într-o dramă pe care a gîndit-o probabil rîzînd. Acum, cu dosar penal, are cel mult un rictus.

Subțirimea argumentelor cu care sînt definiți inamicii e aproape amuzantă dacă am avea cu toții același simț al umorului. Dar nu îl avem și printre noi sînt destui care se tem cu adevărat că ungurii vor lua Ardealul sau că sexo-marxiștii vor institui Republica Orgiastică România. Puterea cuvîntului e, așadar, mare, responsabilitatea e mică și asta duce pînă la urmă la violență.

Aș vrea să amintesc că nu sînt așa de departe mineriadele – acele întîmplări în care, cu binecuvîntarea factorului politic, un segment al societății a încercat să elimine fizic alt segment al societății. A și reușit pe alocuri. Atunci au murit oameni. Alții au emigrat. Dintre ei, unii încearcă și azi să uite limba română. Nu sîntem încă la faza mineriadelor. Nici nu cred că ar mai fi posibile în forma folosită de FSN-ul anilor '90. Dar sînt posibile o mie de alte scenarii, inclusiv unele pe care nu le putem proiecta azi.

Ceea ce refuză să înțeleagă cei care propagă, tolerează sau acceptă discursuri exclusive și toxice condimentate cu accese de violență e că, oricît ar încerca să controleze realitatea, ea se va încăpățîna să nu răspundă tuturor comenzilor. Altfel spus, odată lăsat să iasă din lampă, acest duh al urii va decide singur care îi sînt victimele.

Eu încă mai aștept ca incidentul de la B1 TV să fie condamnat ferm de toți reprezentanții Puterii din România. Nu de alta, dar mîine-poimîine acești oameni greu de atins azi, mici zei de provincie, s-ar putea regăsi de cealaltă parte a pumnului. Ar fi păcat ca, în acel moment, să rămînă cineva cu senzația că s-a restabilit echilibrul.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

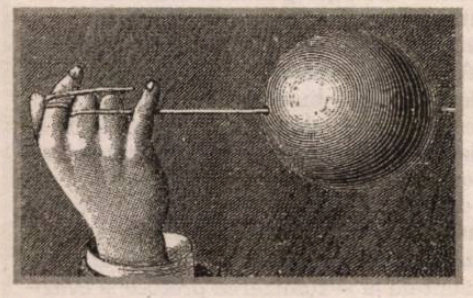

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Campanie fără strălucire

Alegerile parlamentare din Germania, programate duminică, nu sînt nici pe departe la fel de spectaculoase ca alte momente electorale din Europa de anul acesta. Potolită și (aproape) previzibilă, campania electorală a oferit contextul unei dezbateri de idei corecte și pragmatice. Confruntările tăioase aproape că au lipsit, iar tonul discursului – cel puțin cel al liderilor partidelor mari, zise „populare" – a fost mereu decent, ba chiar reverențios. Populiștii și extremiștii rămîn un fenomen izolat și identificat ca atare de majoritatea populației. Se știe deja cine va cîștiga scrutinul de duminică. Ce nu se știe e pe cine vor coopta la guvernare liderii CDU/CSU.

Pentru SPD, miza nu (mai) e obținerea poziției de cancelar, cît menținerea la guvernare, în Marea Coaliție.

Creștin-democrații vor o Germanie „în care să trăim bine". Pe scurt (și pe simplu) spus, programul politic al Angelei Merkel își propune să despovăreze de obligații fiscale o parte a populației și să nu încurce pe nimeni cu impozite noi. Angajament „social" înseamnă să obții cît mai multe locuri de muncă, obiectivul fiind o rată a șomajului de cel mult 3% pînă în 2025. Asta înseamnă, printre altele, o legislație a muncii mai relaxată, care să ofere angajatorilor și angajaților șansa unei normări mai flexibile a timpului de lucru. Programul CDU mai propune o creștere a alocației pentru creșterea copiilor.

Un punct divergent între cele două partide ale Alianței: în vreme ce liderul CSU Horst Seehofer își dorește o limită maximă a numărului de refugiați pe care Germania îi va primi și condiționează intrarea la guvernare de stabilirea acestui prag, Angela Merkel nu vrea să accepte o asemenea limitare. Altminteri, securitatea începe din afară: Merkel vrea consolidarea granițelor exterioare ale Uniunii Europene și acorduri noi cu Turcia și statele din nordul Africii, precum și programe de ajutoare umanitare în zonele afectate de războaie și de sărăcie.

Social-democrații vor o împărțire mai echitabilă a sarcinilor fiscale. Programul lor, intitulat „E timpul pentru mai multă echitate", vorbește în primul rînd despre impozite și pensii. Un punct important: o reformă a legislației muncii care-și propune o restrîngere a dreptului angajatorului de prelungi, în mod repetat, contractele cu durată determinată. În plus, SPD promite o indemnizație de șomaj specială pe durata cursurilor de recalificare, ceea ce înseamnă o prelungire a perioadei de acordare a ajutorului. Nu în ultimul rînd, SPD cere insistent adoptarea „căsătoriei pentru toți". Familia nu e doar „mama, tata și copilul", ci orice legătură între oameni bazată pe răspundere reciprocă. În fine, programul mai propune instituirea unei alocații speciale în valoare de 150 de euro pe lună atunci cînd ambii părinți aleg, în beneficiul educației copilului, să nu lucreze cu normă întreagă. Cea mai ambițioasă – și mai controversată – propunere se referă la modificarea legii electorale astfel încît dreptul la vot să fie obținut la vîrsta de șaisprezece ani. În ciuda unor propuneri interesante în programul electoral, prestația lui Schulz în cadrul dezbaterilor electorale a fost neconvingătoare.

Sondajele de opinie dau, deci, aproape ca sigură victoria CDU. Sînt cel puțin trei motive pentru care Angela Merkel are prima șansă să (re)devină cancelar. O dată, pentru că discursul despre Europa avantajează partidul aflat la putere – iar viitorul Europei a fost o temă importantă în alegeri. Apoi, pentru că SPD sau poate mai ales Martin Schulz nu au arătat nici vreo mare dorință de victorie și nici n-au venit cu vreo contraofertă tentantă. Nici n-ar fi avut cum: doar au guvernat, bine-mersi, în Marea Coaliție, alături de CDU/CSU; împreună cu Merkel, adică. În timpul campaniei electorale, Schulz și SPD au jucat la centrul terenului, la limita blatului. În fine, în al treilea rînd, germanii o duc bine, poate prea bine ca să-și dorească o schimbare. Sînt poate destui care se tem de „islamizare", sînt alții care se tem că-și pierd locul de muncă sau că, la pensie, nu vor cîștiga suficient. Dar, una peste alta, stabilitatea e preferabilă.

Dacă liberalii (FDP) sau Verzii vor obține un scor suficient de bun pentru a putea pretinde accesul la guvernare, nu e exclus ca SPD să piardă portofolii importante în viitorul guvern. Pentru SPD, miza nu (mai) e obținerea poziției de cancelar, cît menținerea la guvernare, în Marea Coaliție. În orice caz, destrămarea partidului îi poate fi imputată lui Schulz: a reușit, prin irelevanță, să-i îndepărteze pînă și pe alegătorii tradiționali ai social-democraților.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei PLEȘU

Reforma și Luther

Texte și opinii de:

- Emanuel CONȚAC (conferențiar univ. dr. la Institutul Teologic Penticostal din București)

„Vinul Reformei și burdufurile Ortodoxiei. *Noul Testament de la Bălgrad* (1648)"

- Daniel BENGA (profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București)

„Reforma și primele tipărituri românești"

- Hans KLEIN (profesor emerit la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu)

„Scrisoare deschisă adresată dlui dr. Martin Luther cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la declanșarea Reformei"

- Cristian N. ISPIR (doctor în istorie medievală al King's College, Londra)

„Reformele de dinaintea Reformei"

- Ovidiu OLAR (doctor în istorie, cercetător la Institutul „N. Iorga" al Academiei Române)

„Reforma din umbra Reformei"

- Mirel BĂNICĂ (sociolog al religiei)

„Un bilet Fălticeni-Geneva, *via* Brăila"

argument

Claritas scripturae

Unul dintre cele patru principii teologice esențiale ale Reformei este *„sola scriptura"* (numai scriptura), menit să pună conținutul biblic la adăpost de interpretările nelegitime și abuzive – după Martin Luther – ale Bisericii Catolice. Conform acestui principiu, textul biblic beneficiază de o claritate intrinsecă – *claritas scripturae* – care îl face *direct* accesibil cititorului credincios.

Următorul pas firesc pentru ca această accesibilitate să fie deplină a fost *traducerea* Bibliei din latină în limba populară a țării – o altă temă centrală a Reformei. De altfel, cultul în limba națională – astăzi, ceva de la sine înțeles – e o idee a Reformei.

În România, Reforma s-a propagat fulgerător în Ardeal și în Moldova, prin intermediul populațiilor săsești și maghiare, la numai câteva decenii după publicarea *Tezelor* lui Luther. În Ardeal au fost tipărite primele cărți în limba română, chiar dacă într-un gest interpretat de unii istorici ca strategie prozelitistă: *Catehismul românesc* (Sibiu, 1544), *Tetraevanghelul slavo-român* (Sibiu, 1551-1553), *Tetraevanghelul românesc* (Brașov 1561) ș.a. În tot cazul, o consecință neprevăzută a prozelitismului reformat din Transilvania fost „decizia oficialilor Bisericii Ortodoxe din Moldova și Țara Românească de a-și asuma ei înșiși, pentru a-l putea controla, procesul de înlocuire a limbii slavone cu limba română" (Eugen Munteanu). Astfel a văzut lumina tiparului și *Cazania* mitropolitului Varlaam (1643), lucrare care a pus bazele limbii române literare.

În sfîrșit, celor care vor ofta a lehamite văzînd un Dosar despre religie, Biserică și alte „inactualități", le amintesc că Reforma e, în fond, tot ceea ce se opune țesutului mort, laturii devenite redundante și neconvingătoare a Bisericii; și e, în sens larg, materializarea a ceea ce simțim fiecare dintre noi atunci cînd sîntem dezamăgiți de cler și de funcționărime, de Biserică sau de alte instituții, de „abuzurile în serviciu" de tot felul (a se vedea textul dlui Hans Klein). Altfel spus, nimic nu e mai viu, mai nou și mai actual ca Reforma. De s-ar petrece și la noi una, fie și numai în speranța unei productive și revigorante Contrareforme răsăritene!

Îi mulțumim dlui conf. univ. dr. Emanuel Conțac pentru inițiativa acestui număr și pentru sprijinul editorial substanțial. (**Matei Pleșu**)

Cristian N. ISPIR

Reformele de dinaintea Reformei

Pentru omul modern, Luther pare o figură singulară, o cometă care a traversat istoria, lăsînd în urma sa o moștenire colosală, ale cărei efecte se simt din plin în Occident. Pentru mulți, modernitatea începe cu Luther, iar spiritul modern, oricare ar fi el, pare a fi rezultatul ideilor și dezechilibrelor provocate de fratele augustinian. În aceeași optică, Luther semnează actul de deces al epocii medievale, iar Reforma protestantă, produs eminamente renascentist, vestește aurora de după amurgul Evului Mediu. Istoria, ca de obicei, conține mai multe nuanțe. Două lucruri fac posibilă această viziune: mai întîi, ideea pe care ne-o facem azi despre Evul Mediu; apoi, faptul că Reforma și Luther ajung să fie scoși în afara timpului, în mod aproape mitologic.

O aniversare precum cea sărbătorită luna viitoare de lumea protestantă este un bun prilej pentru o scurtă reevaluare a Reformei lui Luther în lumina reformelor care l-au precedat. Mai întîi, însă, cîteva considerații despre Evul Mediu. Epoca în care se naște Luther făcuse deja experiența mai multor valuri reformatoare. Nu mă refer strict la precursori ai lui Luther, precum Wycliffe și Hus, ci la însuși spiritul medieval, care, încă de pe vremea lui Carol cel Mare (secolul IX), dezvoltă un important reflex reformator și o viziune aproape „progresistă" despre lume, dar de un „progresism" – ar spune Karl Löwitz – sacru, întors spre trecut. Treptat se profilează ideea că bunul mers înainte al societății trebuie, oarecum, să privească înapoi. O bună reformă este cea care aduce strălucirea trecutului în prezentul decadent. Omul medieval primește, odată cu conștiința trecutului apostolic, imperial ori benedictin, și sentimentul unui prezent nevrednic, care are permanentă nevoie de reînnoire spirituală, socială, politică.

Occidentul începe să freamăte sub zelul reformatorilor creștini. Fie că vorbim despre apariția ordinului benedictin de la Cluny (Burgundia, secolul X) sau a celui cistercian (secolul XII), a curentelor eremite precum cel cartusian (Germania, secolul XI) sau despre numeroșii sfinți englezi reformatori din aceeași perioadă, misiunea rămîne aceeași: reîntoarcerea la regula Sfîntului Benedict, care întruchipează idealul reformator al Occidentului medieval. Oamenii de cultură încep să se aplece asupra textelor fondatoare, să redescopere scrierile Sfinților Părinți, iar mănăstirile atinse de fiorul reformei restabilesc importanța Liturghiei, a muncii virtuoase, a studiului și a nevoii de predicare. Pe măsură ce *ora et labora* își recapătă sensul inițial, mînăstirile se deschid, încet-încet, spre restul societății.

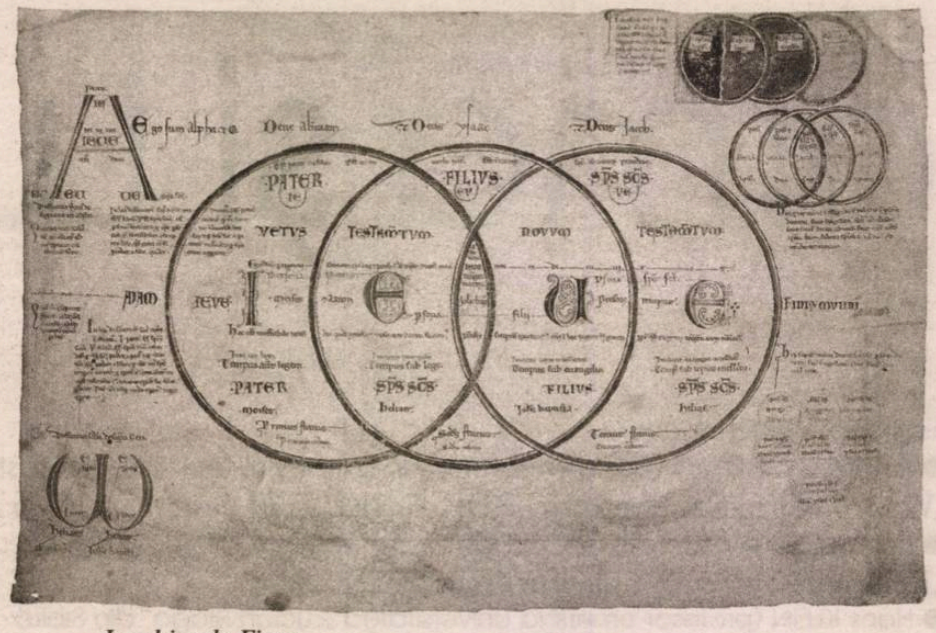

Ioachim de Fiore,
Cele trei epoci ale Creației

„Ne place uneori teribil să credem că sîntem «urmașii spirituali» ai Renașterii. Dar dacă ne înșelăm? E oare exclus să fim moștenitorii secularizați și nerecunoscători ai lui Luther și Calvin?"

OVIDU-VICTOR OLAR,
Răzbunare împotriva tiranilor

Tiparul creat de reformatorii benedictini este preluat și de episcopat (inclusiv papalitate), care generează un puternic curent de reformă (în paralel cu cel de consolidare a puterii). Curînd, întreaga creștinătate latină începe să respire același aer de reînnoire spirituală. Odată regăsit, trecutul devine irezistibil. Alături de celelalte ramuri ale cunoașterii, studiul teologiei se specializează, iar Biblia reapare nu doar ca obiect de cult, ci și de studiu. La întîlnirea cu aerul reformator, studiul biblic și patristic naște dorul după lumea Evangheliei și a apostolilor. Se pregătește astfel terenul nu doar pentru Sfinții Francisc și Dominic, ci și pentru erezii, personaje disidente și curente care se revendică, toate, din același filon reformator.

Francisc, Dominic și discipolii acestora descoperă o Evanghelie a umilinței și a sărăciei radicale, a responsabilității și conștiinței individuale, a căror privilegiere a fost pregătită de secole de reflecție, exegeză și dialog. Trăirea și predicarea Cuvîntului, acea *imitatio Christi* atît de dragă lui Luther, devin o preocupare din ce în ce mai serioasă pentru creștinul medieval. Franciscanii și dominicanii iau cu asalt orașele și universitățile Europei, predicînd, cu rîvnă evanghelizatoare neîntrecută, înnoirea vieții morale. Călugărul calabrez Ioachim de Fiore vestește, profetic, creștinătății că Biserica se va reînnoi cînd va intra în ultima din cele trei epoci ale Creației, epoca Duhului Sfînt, în care nu va mai fi nevoie de preoție. În același timp, ereziile catarilor din sudul Franței și ale altor curente gnostic-dualiste scot la iveală un radicalism revoluționar și primejdios, greu de dislocat.

Odată cu aplecarea asupra Scripturii și a Evangheliei, omul medieval descoperă, în cel mai intim mod, un Iisus uman, însîngerat, răstignit, care înțelege și împărtășește slăbiciunea și fragilitatea umană. Tatăl-Judecător face loc Fiului iertător, iar distanța dintre om și divinitate se îngustează. Cultul Fecioarei Maria se dezvoltă în paralel cu literatura de curte și cu poezia de dragoste, care deschid noi orizonturi de sensibilitate. Credința se interiorizează, iar mîntuirea devine o prioritate personală, atingînd uneori cote extreme. Formele de pietate se diversifică și apar figuri mistice, precum Hildegard von Bingen, Ecaterina de Siena sau Margerie Kempe, care fascinează, dar și ridică semne de întrebare cu privire la relația creștinului cu preoțimea mijlocitoare.

Nici critica din interiorul Bisericii nu lipsește. Deși la o privire superficială am putea crede că perioada medievală este caracterizată de conservatorism, reacțiune și conformism la toate nivelurile, creștinătatea latină medievală este frămîntată de întrebări fundamentale pe care le ridică în arena dialogului și chiar a conflictului dintre filozofie și teologie. Cărturari precum Abélard sau Sigeriu din Brabant, situați la marginea ortodoxiei catolice, sporesc, fiecare în manieră proprie, efervescența de idei ce caracterizează întreaga perioadă medievală latină.

Critica radicală a lui Luther nu apare, așadar, *ex nihilo*. Ea se înscrie într-un context de critică punctuală susținută, întreprinsă de oamenii de cultură de după anul 1000. La acest capitol, trebuie să-l menționăm neapărat pe Dante, cu atît de mult cu cît critica sa nu este cea a unui preot sau teolog (precum John Wycliffe sau Jan Hus), ci a unui poet pentru care teologia nu este obiect de studiu în sine, ci instrument pentru înălțarea sufletului către Dumnezeu. *Divina Comedie* nu pune în discuție legitimitatea oficiului papal și eclezial, dar conține largi secțiuni anticlericale și atacuri susținute împotriva papilor nevrednici. Între altele, Dante le pune în vedere arhiereilor vremii că „Evanghelia și Marii Doctori ai Bisericii sînt dați uitării", iar clericii „nu se gîndesc la Nazaret, unde și-a deschis aripile arhanghelul Gavriil". Ca în multe alte privințe, Dante, omul medieval prin excelență, creează o sinteză a spiritului de contestare, visare, reînnoire și trăire a acelui Ev Mediu care, două veacuri mai tîrziu, îl aduce pe Luther la porțile bisericii din Wittenberg. Mistica și pietatea teologului german nu apar spontan, ci sînt moștenirea multor secole de încercări și experimente. Același lucru se poate spune despre gîndirea sa evanghelic-eshatologică, alimentată de numeroase izvoare și curente medievale. Succesul enorm și rapid al lui Luther se explică, în cele din urmă, prin faptul că monahul augustinian a reușit să concentreze, într-un singur fascicul, toate energiile unei epoci însetate de reformă și reînnoire spirituală.

Critica radicală a lui Luther nu apare, așadar, ex nihilo.

***Cristian N. Ispir** este doctor în istorie medievală al King's College, Londra.*

Daniel BENGA

Reforma și primele tipărituri românești

Puțini cunosc faptul că Reforma secolului al XVI-lea nu a însemnat doar o confruntare a teologilor protestanți apuseni cu cei romano-catolici, ci în deceniile imediat următoare acțiunii reformatoare a lui Martin Luther (1483-1546), concepțiile reformatorilor s-au răspîndit și în spațiile ortodoxe. Un astfel de loc al influențelor și confluențelor dintre Reformă și Ortodoxie a fost sudul Transilvaniei, în special Sibiul și Brașovul. Aici au fost tipărite începînd cu anul 1544 primele cărți în limba română, prin colaborarea dintre sașii care au acceptat ideile Reformei luterane și tipografi ortodocși precum Filip Moldoveanul sau diaconul Coresi, care au scos la lumină primele cărți cunoscute pînă azi în limba română. În cele ce urmează voi încerca să exemplific pe baza unor tipărituri din această perioadă relația dintre Reforma protestantă și acestea, precum și interesele care au determinat apariția lor.

Deja în 1519, la Sibiu erau răspîndite de către negustorii sași participanți la diferite tîrguri germane ideile luterane. În 1542, celebrul umanist brașovean Johannes Honterus publica lucrarea sa cu privire la reformarea Bisericii din Brașov și Țara Bârsei *(Reformatio ecclesiae Coronensis et totius Barcensis provinciae),* susținînd necesitatea de a vesti Evanghelia în limbile naționale. Numită de Marc Lienhard „fiică a artei tiparului", Reforma protestantă s-a răspîndit cu repeziciune în toate regiunile Europei, inclusiv în spațiul sud-transilvan. Deja înainte de jumătatea secolului al XVI-lea funcționau în Ardeal două tipografii, una la Brașov întemeiată chiar de Honterus, iar alta la Sibiu. Mai mult, în 1546, trei sași brașoveni – Hans Frühe, Hans Fuchs și Johannes Benkner – înființaseră la Brașov prima fabrică de hîrtie, de la care, după ultimele cercetări, provenea hîrtia pe care au fost scrise o parte din celebrele texte rotacizante.

Prima carte românească a fost *Catehismul românesc* de la Sibiu, 1544, deși conținutul ei este reconstituit de Ion Crăciun. Acest catehism este aproape identic cu cel tipărit în 1559 de diaconul Coresi la Brașov. Primul a fost tipărit de Filip Pictor sau Filip Moldoveanul, fiind angajat pentru aceasta de consiliul orășenesc sibian. Știm că după 1543, odată cu alegerea lui Petrus Haller ca jude al Sibiului, încercarea sașilor luterani de a răspîndi ideile reformatoare printre români s-a intensificat. Catehismul sibian cuprindea Decalogul, Crezul, Tatăl nostru și Sfintele Taine, fiind în structură similar cu *Micul catehism* al lui Martin Luther, doar că în conținut de aproximativ zece ori mai mic. Aceste catehisme conțineau, pe lîngă învățături creștine general valabile, și elemente de doctrină protestantă, precum afirmarea mîntuirii doar prin credință și menționarea a doar două Sfinte Taine din cele șapte afirmate de ortodocși. Legătura reprezentanților Reformei cu aceste două catehisme este evidentă din structura lor, traducerea lor după modele husite sau luterane fiind o altă trăsătură care arată că ortodocșii și sașii au colaborat pentru a le tipări. Este cunoscută din izvoarele vremii și atitudinea ambivalentă a preoților români față de aceste lucrări. Unii se bucurau să poată citi o lucrare în limba română, deoarece cărțile de slujbă erau în limba slavonă, iar alții o disprețuiau datorită modului străin de prezentare a învățăturii creștine, cu care evident că nu erau obișnuiți. Primele catehisme ortodoxe propriu-zise au apărut abia în secolul al XVII-lea, fiind redactate tot datorită provocărilor venite din partea romano-catolicismului sau a confesiunilor protestante.

Tetraevanghelul slavo-român de la Sibiu, tipărit între 1551-1553, trădează în varianta română similarități și influențe ale textului german în traducerea lui Martin Luther. Chiar în textul biblic este evidentă influența protestantă asupra traducerii. Traducătorul, rămas necunoscut, prezintă în cheie negativă ierarhia bisericească superioară. Astfel, cel care l-a condamnat pe Iisus la moarte nu a fost nimeni altul decît *mitropolitul*. Caiafa este numit adeseori *„piscup"* (i.e. *episcop).* Iuda l-ar fi vîndut pe Iisus Hristos „piscupilor", iar cei care l-au arestat au fost „slugii piscupului". Altfel spus, „mitropolitul" și „piscupii" sînt vinovați de vinderea, judecarea și condamnarea la moarte a lui Iisus Hristos. Este îndeobște cunoscut accentul pe care Reforma l-a pus pe „preoția universală" a tuturor credincioșilor, aspect subliniat, iată, indirect în *Tetraevanghelul slavo-român* de la Sibiu.

Cooperarea dintre luteranii brașoveni și românii ortodocși din Șcheii Brașovului, cărora li s-a alăturat diaconul Coresi, este bine documentată nu doar din tipăriturile *Întrebării creștinești,* în 1559. Multe alte cărți românești au fost tipărite la cererea și dorința sașilor brașoveni. *Tetraevanghelul românesc* din 1561 nu numai că a fost scos de sub tipar la dorința lui Hans Benkner, dar a și fost finanțat, foarte probabil, de acesta. *Apostolul românesc* din 1563-1566 reflectă, cel puțin în traducerea Epistolei către Romani a Sfîntului Pavel, versiunea germană a Bibliei lui Luther. Deși aceste lucrări au fost puse de cercetători în legătură cu propaganda luterană a sașilor brașoveni, în afara ideii cultului în limba națională nu întîlnim alte devieri de la tradiția teologică și liturgică răsăriteană. În lucrările *Tîlcul Evangheliilor* și *Molitvelnicul românesc* din 1564, finanțate de această dată de nobili calvini, influențele protestante și atacurile împotriva spiritualității ortodoxe sînt foarte evidente. Combaterea postului, a călugăriei și a cinstirii icoanelor și a sfinților sînt formulate de-a lungul acestora, așa încît s-a ridicat întrebarea: cum de a fost posibil ca astfel de lucrări să fie tipărite de un diacon ortodox? Pînă azi nu știm dacă diaconul Coresi a scos la lumină aceste lucrări „pentru a-i face plăcere celui care plătea tiparul" (N. Iorga) sau „necunoscător de teologie fiind" (N. Sulică).

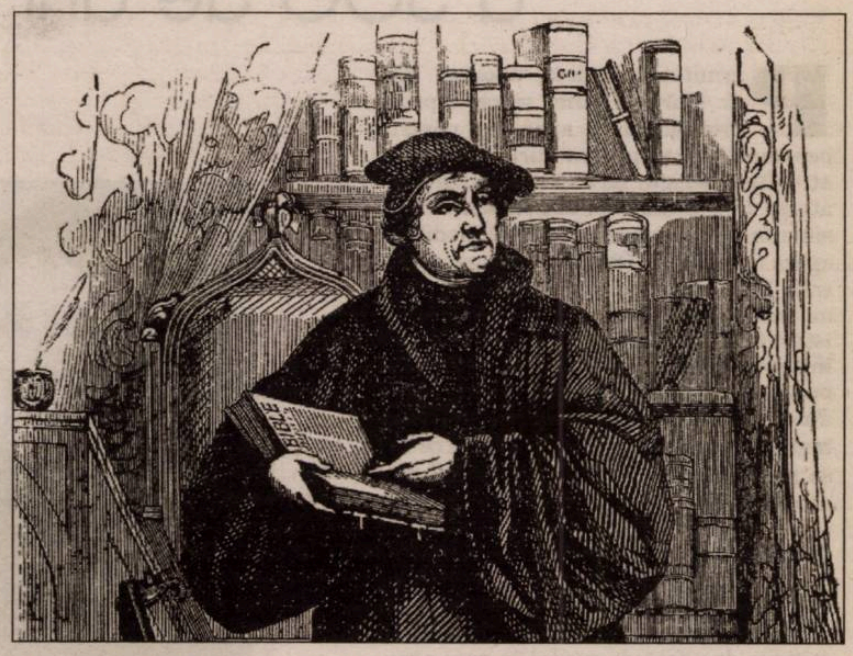

Johannes Honterus

Primele cărți în limba română păstrate pînă azi sînt rodul întîlnirii dintre Reformă și Ortodoxie, tipografii ortodocși beneficiind de sprijinul și susținerea materială a sașilor luterani sibieni sau brașoveni. Gîndul de a oferi cărțile biblice și cele liturgice în limba poporului era un deziderat al reformatorilor, dar acesta se întîlnea cu o tradiție milenară proprie Răsăritului, care încă din primele secole creștine a tradus Scriptura din greacă în siriacă, latină, armeană, georgiană, coptă etc. Din prefețele și postfețele acestor lucrări reiese că întreaga muncă de editare a lor era dominată de principii umanist-creștine, împletite cu dorințele și viziunile misionare ale sașilor și ale românilor. Două idei fundamentale pot fi regăsite ca substrat al acestor tipărituri: ideea ridicării culturale a românilor și grija clericilor pentru hrana spirituală a poporului.

***Daniel Benga** este profesor de Istoria Bisericii la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București și preot la Biserica „Sfîntul Ștefan – Cuibul cu Barză" din Capitală.*

Hans KLEIN

Scrisoare deschisă adresată dlui dr. Martin Luther cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la declanșarea Reformei

Permiteți-mi, prea onorate dle dr. Martin Luther, să-mi exprim profunda mea apreciere pentru persoana dvs. și pentru curajul cu care ați inițiat, desigur fără să fi conștientizat atunci în profunzime, marea schimbare sinonimă cu trecerea de la Evul Mediu la epoca noastră, cu 500 de ani în urmă. Ați trăit într-o vreme în care mulți oameni au avut impresia că se trece la o epocă istorică nouă, însă nimeni nu și-a putut închipui direcția pe care o va lua schimbarea, ce rezultate va avea și unde ne va duce această „Reformă". În rîndurile de mai jos voi încerca să prezint ceea ce mi se pare esențial pentru noi, oameni din secolul XXI.

Problema abuzului în serviciu

După ce ni s-a povestit adesea despre criticile dvs. față de modul în care erau folosite scrisorile de indulgență (sau de grațiere) în vederea iertării păcatelor, începem astăzi să înțelegem că v-ați revoltat, de fapt, împotriva unui abuz în serviciu la cel mai înalt nivel. Pe atunci nu se punea problema dacă este posibil ca păcatele unui om să poată fi iertate, în cazul în care respectivul dădea semne că-i pare rău pentru ce a făcut și dorește să remedieze lucrurile, chiar și prin plata unei contribuții. Omul știa că, într-un fel sau altul, trebuie să plătească pentru o faptă greșită. În toate timpurile, Biserica a creat condițiile necesare ca pedeapsa pentru păcat să fie ușurată în urma compensării cu o faptă bună, care putea fi și o donație pentru Biserică. În cazul scrisorilor de indulgență (echivalentul unor chitanțe care certificau că s-a plătit pentru păcat), problema a apărut fiindcă preotul era obligat să ierte păcatele săvîrșite, dacă i se arăta o astfel de scrisoare. Omul nu mai trebuia să declare că regretă faptele făcute și că vrea să renunțe la păcatele săvîrșite. Arătînd scrisoarea de indulgență pentru care plătise, se considera scăpat de păcat, indiferent dacă regreta fapta sau nu.

Astfel a apărut abuzul în serviciu. Forul central al Bisericii iarta păcatele în baza unor plăți. La baza acestui sistem s-a aflat planul de zidire a marii Bazilici „Sfîntul Petru" din Roma, proiect altminteri lăudabil. N-ar fi fost nimic greșit dacă s-ar fi conceput o modalitate de atragere a fondurilor sub formă de donații pentru construcție. Automatismul „plată = iertare" era un abuz, o trecere de la un act spiritual la unul material. Putem încerca, eventual, să înțelegem contextul. Arhiepiscopul Albrecht de Mainz, care era și episcop de Brandenburg, plătise o sumă enormă administrației papale pentru instalarea sa în funcție, iar banii fuseseră luați cu împrumutat de la Casa Bancară Fugger din Augsburg. Era însă inacceptabil ca rezolvarea acestei probleme să se facă în această manieră. De fapt, nici plata către un for superior, pentru ocuparea unui post de episcop, nu era în concordanță cu cele spuse în Biblie. Practica se numește „simonie". Dar această practică se încetățenise de mult timp. Și în acest caz avem de-a face cu un abuz în serviciu. Un obicei care este contrar Evangheliei nu devine corect doar pentru că este practicat de o majoritate. Lucrul respectiv rămîne condamnabil.

Dacă inclusiv în zilele noastre se mai practică abuzul în serviciu, ne dăm seama cît de mult curaj ați avut, dle dr. Martin Luther. Observăm că cei care se fac vinovați de acest flagel nu vor să renunțe la el și găsesc fel de fel de explicații și portițe ca să-l mențină.

Portret de Lucas Cranach cel Bătrîn

Martin Luther

În mod providențial, în această luptă împotriva abuzului în serviciu nu ați rămas singur. Ați avut susținerea credincioșilor și, mai important, susținerea ducelui Saxoniei, Frederic cel Înțelept. Totuși, cînd ați stat în fața împăratului Carol al V-lea și a Dietei imperiale, ați înfruntat pe cont propriu un sistem întreg. Baza argumentării dvs. a fost o singură carte: Biblia. În fața împăratului ați declarat că nu puteți retracta cele scrise împotriva scrisorilor de indulgență, indiferent de consecințele pomenite în timpul discuțiilor, dacă nu veți fi combătut pe baza Sfintei Scripturi. Nu ați dat altă explicație pentru tezele dvs. cu privire la practica Bisericii decît argumente biblice.

Știm că ați depus un jurămînt la obținerea titlului de doctor în teologie și la instalarea ca profesor de teologie biblică la Wittenberg, anume că toată învățătura pe care o veți preda va avea la bază Biblia și numai Biblia. Nu știm dacă în baza acestui jurămînt v-ați simțit obligat să cereți și de la alții argumente biblice sau dacă aceasta a fost poziția la care ați ajuns în virtutea studiilor biblice aprofundate și datorită experienței de viață spirituală. Dar această poziție pe care ați adoptat-o în fața celei mai mari puteri lumești de atunci ne dă de gîndit. Ați luptat singur, în fața puternicilor lumii, avînd ca singur sprijin credința. Probabil nu știți, dar această atitudine a schimbat mentalități. Cînd marele poet german Johann Wolfgang Goethe spunea, la începutul secolului al XIX-lea, că cea mai mare binecuvîntare a pămîntenilor este personalitatea, el se gîndea implicit la dvs.

Iertarea păcatelor

Iertarea păcatelor pe baza credinței, cunoscută sub denumirea de justificare sau îndreptățire prin credință, a fost cea mai importantă temă a Reformei. Ați precizat în nenumărate rînduri că omul este acceptat de Dumnezeu pe baza credinței, fără a avea în prealabil fapte care să-i fie pe plac lui Dumnezeu. Singurul lucru pe care creștinul îl poate face, potrivit apostolului Pavel, este acceptarea Evangheliei – credința că Dumnezeu ne acceptă și ne iubește pe baza credinței. Acest lucru l-ați citit în epistola lui Pavel către Romani în versetul 1,17. Ați dedus că, pentru iertarea păcatelor, pentru îndreptățire, creștinul este chemat să creadă. El nu poate să-l determine pe Dumnezeu să-i ierte păcatele în baza faptelor, de exemplu, prin plată. Doar ulterior, după ce a fost iertat, poate să facă fapte bune, pentru a dovedi că a renunțat la viața cea veche.

Dar iată că în prezent asistăm la apariția unei variante interesante a acestei învățături: grațierea pe baza încrederii primite de la popor, la alegeri. Există diferențe enorme între aceste concepții, dar sînt și cîteva paralele remarcabile.

Prima paralelă vizează ideea că a sosit o eră nouă. În privința alegerilor se poate chiar concluziona: poporul, adică Dumnezeu, ne-a dat încredere. Acum vrem să facem ceva nou în baza acestei alegeri. Putem să începem o epocă nouă. Acest lucru se poate face numai în baza ștergerii greșelilor comise în trecut. Astfel a început și creștinismul, cu proclamarea unei ere noi și cu promisiunea iertării păcatelor de odinioară. Diferența constă în faptul că poporul nu a fost atît de entuziasmat de noua putere, care a proclamat iertarea păcatelor prin plata scrisorilor de indulgență, precum membrii coaliției care a cîștigat alegerile. Iertarea greșelilor a fost concepută pentru o parte mică a populației, mai ales pentru cei aflați la putere. S-a afirmat că celebra ordonanță a fost dată cu dedicație. Surprinzător a fost și faptul că ordonanța aceea avea în vedere și o nouă concepție despre ceea ce trebuie considerat greșeală sau păcat. Se propunea o nouă definiție a contravențiilor, fapt care corespunde cu teza sosirii unei noi epoci. Dar la venirea unei noi epoci, beneficiarul este poporul, nu nomenclatura. Grațierea făcută de Biserică nu urmărea înlesnirea păcatelor severe ale celui iertat, pentru ca el să înceapă o viață nouă evitînd păcatele anterioare. Se cerea o pocăință, o schimbare a mentalității.

Putem lărgi paralela: corupția – termen de origine latină – este un sinonim pentru păcat, dar spre deosebire de păcatul clasic (care îl vizează pe aproapele nostru), corupția este hoție față de stat, cu precizarea că urmările ei îi privesc pe toți cetățenii statului. În zilele noastre vorbim mult despre corupție, dar puțin despre păcat. Pe meleagurile noastre, păcatul este definit strict din perspectivă bisericească. În schimb, corupția a devenit un termen tehnic, care se referă la înșelarea statului. Acest fenomen își are rădăcinile în statul socialist, unde se vorbea de furt echitabil, ceea ce însemna că fiecare și-a luat din avuția statului cît a avut nevoie, dar cu măsură. După 1989, această măsură a căzut și a început corupția *di granda*. Dacă păstrăm distincția dintre păcat și corupție, ajungem să pierdem din vedere ce are de spus Dumnezeu în legătură cu fenomenul corupției. Dimpotrivă, dacă punem semnul egal între păcat și corupție, înțelegem imediat că orice formă de corupție este împotriva voinței lui Dumnezeu. Or, faptul că nu sîntem în stare să facem această corelație ne permite să discutăm despre acest viciu fără să mai luăm în calcul voința Celui din Ceruri.

Misionarii creștini care au plecat în lume cu Vestea Bună au proclamat iertarea greșelilor pentru toți. Dar ei au așteptat și schimbarea minții oamenilor, anume pocăință, ceea ce în contextul nostru nu se așteaptă și nu se vrea.

Dar într-o anumită măsură și dvs., dle dr. Martin Luther, ați fost convins că trăiți într-o eră nouă, mai ales că ați așteptat Ziua de Apoi în viitorul apropiat. Dar ați subliniat chiar în prima teză din cele 95 că iertarea păcatelor se face pe bază de pocăință, de regret față de ceea ce s-a făcut rău anterior. Și pe bază de încredere, de credință în Evanghelie. Dvs. n-ați plecat de la ideea că putem să iertăm faptele pentru că sîntem într-un veac nou fără a ne schimba și în interior. Iar credința ați legat-o de Evanghelie, de mesajul clar că Dumnezeu este alături de poporul său, îl iubește și îi dorește binele. Coaliția aflată la guvernare nu a avut un mesaj clar, anume că va oferi iertarea, cerînd însă un comportament nou.

O comparație cu vameșul Zacheu din Evanghelia lui Luca este necesară. Acest om se întîlnește cu Iisus, își schimba mentalitatea, regretă ce a făcut și pro-

Cele 95 de teze ale lui Martin Luther
(Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum)

1. Cînd a spus: „Poenitentiam agite"; *Domnul și Stăpînul nostru Iisus Hristos a vrut ca întreaga viață a credincioșilor să fie caracterizată de pocăință.*

2. Acest cuvînt nu poate fi înțeles în sensul de penitență sacramentală, adică mărturisirea și răscumpărarea, care sînt administrate de preoți.

3. Totuși, el nu înseamnă doar pocăința lăuntrică; nu există nici o pocăință interioară care nu se manifestă în exterior prin diferite umiliri ale trupului.
[...]

5. Papa nu intenționează și nu poate să retragă nici o altă pedeapsă, în afara acelora pe care le-a impus el însuși fie prin propria autoritate, fie prin autoritatea Canoanelor.

mite că va remedia greșelile, făcînd mult bine săracilor cu avuția cîștigată. Așa ceva, din nefericire, nu am auzit de la parlamentarii pe care i-am ales. Și noi așteptăm în egală măsură o epocă nouă, una în care oamenii și guvernanții se orientează mai mult după voința lui Dumnezeu, după Cele Zece Porunci.

Dezvoltarea personalității și individualizarea omului

Prin faptul că ați stat de unul singur în fața împăratului și a dietei imperiale și v-ați menținut poziția, ați fost, pentru mulți contemporani și pentru cei care au urmat după dvs., un model de om pentru care conștiința rămîne mai presus decît orice altă valoare din viața noastră. Desigur, această poziție v-ați însușit-o citind și meditînd la textele Sfintei Scripturi. Profeții mari ai Vechiului Testament au avut mesaje critice pentru cei aflați la putere. Același lucru îl vedem la creștinii despre care dă mărturie Noul Testament. Este o poziție profetică, pe care v-ați însușit-o în mod conștient. Admirînd felul dvs. de a rămîne consecvent în fața puterii, urmașii au învățat că armonizarea tuturor faptelor omului cu conștiința este un lucru foarte important, care trebuie respectat. În eseul despre libertatea creștină spuneați că cel credincios este un om liber, că nu se supune nimănui în această lume, ci numai voinței lui Dumnezeu. Cu această frază ați contribuit la formarea ideii de personalitate, la încrederea în sine a oamenilor de rînd, la dezvoltarea individualității, pînă în timpurile noastre. Dacă în zilele noastre copiii nu învață poezii doar pentru a le recita, ci sînt îndrumați și să reflecteze asupra lucrurilor pe care le învață, acest lucru se datorează în bună măsură curajului dvs. în fața împăratului.

Preoția universală

În apelul adresat nobilimii germane i-ați îndemnat pe laici să contribuie la schimbarea Bisericii. Ați afirmat în acest mesaj că fiecare om botezat a devenit preot și ați nivelat astfel marea diferență dintre preoții și laici în Biserică, o diferență importantă în acele timpuri și mult timp după aceea. Această idee își are origine în 1 Petru 2,9, verset potrivit căruia poporul lui Dumnezeu este declarat popor de preoți. Astfel, ați scris că toți credincioșii sînt preoți și că sînt chemați să contribuie la marea lucrare pe care Dumnezeu o face în lume. Ați subliniat că fiecare ins botezat devine preot prin botez. Desigur, era nevoie de o schimbare în Biserică și cu privire la euharistie, fiindcă pe atunci se făceau slujbe divine și fără enoriași. Foarte important, pentru ca liturghia să fie înțeleasă de toți, a fost introdusă în cult limba poporului. Totuși, după 500 de ani ni se pare că ați nivelat prea mult diferența dintre preoți și laici. Faptul se vede clar și din denumire. Preoții evanghelici s-au numit „pastori“ și sînt percepuți mai mult ca predicatori, oameni preocupați de pastorație, decît de slujba divină și de Sfintele Taine.

Concepția dvs. despre preoție a fost una profetică, nu una preoțească, dar trebuie observat că această concepție se găsește și în 1 Petru 2,9. „Neamul preoțesc“ căruia îi scrie apostolul este îndrumat să „propovăduiască faptele mărețe ale Celui ce v-a chemat...“ În Noul Testament găsim doar cîteva elemente cu privire la preoție, căci preoția s-a dezvoltat ceva mai tîrziu. Dar noi, urmașii dvs., am învățat că pentru o viață în credință este nevoie de o organizare bisericească, de preoți, oameni devotați și sfințiți anume, care să se ocupe îndeosebi de cele sfinte, spirituale, pentru care laicii nu au timp, nici vocație, nici sfințire. În *Confesiunea de la Augsburg* se vorbește de oameni chemați, care îi slujesc lui Dumnezeu. Totuși, prin hirotonire ei nu primesc un statut special, ci numai o răspundere mai mare, pentru care se cere un devotament special.

Întoarcerea teologiei la elementele esențiale

Cu privire la teologie, ați avut o poziție foarte clară, formulată cu ajutorul a patru noțiuni care încep fiecare cu termenul *solus* (lat. „singur“). Ați postulat că o teologie, ca să fie biblică, trebuie să fie caracterizată de *sola gratia, sola Scriptura, solus Christus* și *sola fide*.

Noțiunea *sola gratia* („numai prin har“) înseamnă că mîntuirea se bazează pe moartea lui Iisus pentru păcatele noastre; așadar, ea este opera lui Dumnezeu, dar atribuită nouă prin har. Întrebarea este cine administrează acest har. Dacă harul poate fi primit doar în baza credinței, administratorii harului sînt predicatorii, cei care citesc și lămuresc Cuvîntul lui Dumnezeu din Sfînta Scriptură. Bisericile tradiționale au pus accentul pe reprezentarea lucrării lui Hristos în liturghie, mai ales în Sfintele Taine. Potrivit acestei înțelegeri, creștinul botezat, care participă la sfînta liturghie, se află în sfera harului, din care se poate îndepărta, după cum are și posibilitatea de a reveni. Întoarcerea păcătosului se arată prin fapte, după cum rezultă clar din exemplul lui Zacheu în Luca 19. De fapt, întrebarea care s-a pus atunci persistă și acum: este nevoie ca omul nebotezat să fie convins de cuvîntul lui Dumnezeu, să ajungă la o credință personală pentru a fi mîntuit sau poate fi botezat imediat după naștere și condus în timpul vieții, prin harul sacramental și prin viața bisericească, pe drumul lui Dumnezeu? Diferența constă în credința personală pe de o parte și în participarea la viața bisericească pe de altă parte. După cum bine știți, nu găsim această diferențiere la apostolul Pavel. Pentru el, credința, botezul și primirea Duhului Sfînt sînt strîns legate, iar diferențierea a apărut ulterior, cînd s-a trecut la botezul copiilor.

Noțiunea *sola scriptura* („numai Scriptura“) ne spune că Biblia trebuie înțeleasă prin textele ei, nu prin idei provenite din afară, din filozofie sau dintr-o etică străină Scripturii. Ea rămîne baza teologiei, baza gîndirii unui teolog. Astfel, Biblia a căpătat o importanță deosebită pentru viața creștinilor, mai ales datorită faptului că în acele timpuri multe voci cereau apăsat întoarcerea la surse *(ad fontes)*. Predica pe baza textelor biblice a dominat slujbele divine, iar liturghia și Sfintele Taine au pierdut din însemnătate. Accentul pus pe Biblie a avut ca efect, în perioada Iluminismului, cerința ca mesajul biblic să fie în concordanță cu înțelepciunea. Consecința inevitabilă a fost devierea de principiul *sola scriptura*. Desigur, mesajul biblic trebuie să fie înțeles, dar nu trebuie să fie în concordanță cu o înțelepciune care își ia ideile din alte circumstanțe sau învățături. Pentru cei credincioși, Biblia rămîne punctul de plecare pentru înțelegerea vieții și a conduitei credinciosului. Odată cu schimbarea timpurilor se schimbă desigur și hermeneutica. Dar aceasta trebuie să corespundă intențiilor biblice.

Potrivit noțiunii *solus Christus* („numai Hristos“), credincioșii au devenit copii ai lui Dumnezeu prin jertfa de mîntuire al lui Hristos. El este ținta mesajului biblic, spre El ne orientăm în viața noastră. Pe El îl slujim (sau nu) în tot ce facem. Acest principiu v-a îndepărtat de înțelegerea evreilor și a iudaismului. Considerăm că ați fost prea dur cu ei. Le-ați cerut să se convertească fără a încerca să-i înțelegeți în tradiția lor.

Noțiunea *sola fide* („numai prin credință“) pune baza pe credință înaintea faptelor, ceea ce înseamnă că valoarea vieții noastre n-o dobîndim prin fapte, bogății ori statutul nostru socio-profesional etc., ci numai prin credință. Sîntem elita lui Dumnezeu prin credință. Mai sus de atît nu poate nimeni să ajungă. Toate lucrurile pămîntești sînt, din acest punct de vedere, secundare. Prin credința în Evanghelie am dobîndit „perla de mare preț“. Viața noastră a primit un sens etern, care nu poate fi desființat. Faptele de iubire decurg din credință, iar toate celelalte valori ale vieții noastre sînt ancorate în credință, dacă trăim pe măsura așteptărilor lui Dumnezeu.

Cu acest mesaj, dle dr. Martin Luther, ne-ați arătat direcția potrivită pentru a trăi viața în prezența lui Dumnezeu. Ne rugăm ca și parlamentarii și guvernanții noștri să afle că sensul vieții lor nu se rezumă la o poziție politică, nici la bunurile cîștigate pe drept sau pe nedrept, ci în faptul că sîntem aleșii lui Dumnezeu prin credință și în credință.

Aprecierea muncii

Ca urmare a învățăturii dvs., orice tip de muncă în folosul altora sau al comunității a fost privit, în teologia protestantă, ca o vocație, ca o chemare. Ați dedus această concepție din spusele apostolului Pavel în 1 Corinteni 12. Astfel, munca în sine a primit o valoare însemnată. Potrivit acestei concepții, nu există munci inferioare și ocupații sau profesii superioare. Fiecare muncă făcută cu dăruire este văzută bine de Dumnezeu și are o mare valoare. Astfel, darurile primite de la Dumnezeu pot și trebuie să fie exercitate în folosul celor mulți. Au valoare maximă, dacă omul muncește cu dăruire. Punctul culminant îl reprezintă un dar folosit cu pasiune. Dacă ne gîndim la felul în care este înțeleasă munca în vremea noastră, avem multe de învățat. Ar fi bine ca mentalitatea noastră să fie înnoită substanțial, fiindcă la noi munca este evaluată după plată. Nici oamenii de rînd și nici cei din elita societății nu se întreabă ce daruri au și cum le-ar putea „pune în negoț“ în slujba societății, după modelul formulat de dvs., pe baza celor spuse de apostolul Pavel în 1 Corinteni 12. Toți se întreabă, mai mult sau mai puțin conștient, cum ar putea să ajungă la un salariu cît mai mare. Nu dăruirea, nici darul nu mai contează, ci banul cîștigat. Ce efecte are această gîndire vedem deja acum, dar vom vedea și mai clar în generația viitoare.

Sperăm că vom vedea o schimbare a mentalității mai ales la cei din pătura de sus. Dar aceasta se poate produce numai dacă toți vom avea parte de o *metanoia*. Un astfel de proces se realizează în timp, dar așteptăm ca, în anul 500 de la începutul Reformei, oamenii să înțeleagă mai bine mesajul dvs. și mai ales mesajul Evangheliei, spre mîntuirea noastră, a tuturor.

Cu cele mai mari considerațiuni,
rămîn al dvs.

Hans Klein

Răspunsul lui Martin Luther la scrisoarea lui Hans Klein*

Onorate dle Hans Klein,
Scrisoarea pe care mi-ați trimis-o a fost un prilej de mare bucurie. Deduc din ea că în ținuturile dvs. Evanghelia pătrunde mai adînc în societate decît am crezut pe baza celor știute de mine. Ea își păstrează puterea orice ar face Diavolul, cu toate că este mereu la lucru, chiar și după 500 de ani de la încercarea lui Dumnezeu de a-i stăvili acțiunile. Și-a găsit o nouă cale de a încurca mințile, cu acest puhoi de informații din toate domeniile. Omul de rînd își pierde complet centrul de gîndire și se lasă atras de o mulțime de posibilități, încît nu mai află drumul cu ajutorul căruia poate găsi sensul vieții, anume întîlnirea cu Dumnezeu Creatorul și cu Iisus Mîntuitorul.
M-am bucurat cînd am auzit că mulți oameni de prin părțile dvs. au găsit calea bună prin Evanghelie, iar numeroși oameni de bună credință au demonstrat împotriva abuzului în serviciu și a încercării de a-i grația pe corupți fără ca celor vinovați să li se ceară o schimbare de mentalitate.
Sînt încredințat că această schimbare a mentalității s-a produs deja la mulți. Încă n-o constatați vizibil, dar ea va deveni vizibilă în scurtă vreme. Dumnezeu lucrează în inimile oamenilor. E drept, nici cel care vrea să ne încurce planurile (așa înțeleg eu cuvîntul grec diabolos) *nu stă, ci unelțește tot felul de acțiuni. Dar Evanghelia, care este puterea lui Dumnezeu, se dovedește mai tare decît cel Rău. Rămîneți în credință și veți vedea că Dumnezeu vă ține pe drumul bun. Nu vă temeți! Dumnezeu este cu voi și cu țara voastră!*

Cu deosebită considerație,
bătrînul vostru
MARTIN LUTHER

*Această scrisoare a fost concepută după ce colegii mei m-au întrebat dacă nu există un răspuns al lui Luther. Ea are ca model cele două scrisori ale lui Luther scrise reformatorilor din ținuturile noastre. Una dintre ele, datată 1 septembrie 1543, era adresată protopopului de Sibiu Mathias Ramassi. Cealaltă, datată 11 mai 1544, îl avea ca destinatar pe Johannes Honterus, promotorul Reformei în Brașov și Țara Bârsei.

Hans Klein *este profesor emerit de Noul Testament la Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu, fost vicar epicopal în cadrul Bisericii Evanghelice C.A. din România. A publicat, între altele,* Viața binecuvîntată. Scurt cuprins al învățăturii biblice *(București, 2004), precum și un amplu comentariu la* Evanghelia după Luca *(Göttingen, 2006).*

Emanuel CONȚAC

Vinul Reformei și burdufurile Ortodoxiei. Noul Testament de la Bălgrad (1648)

Una dintre „ideile primite de-a gata“ din cercetarea biblico-filologică românească, idee asupra căreia mă voi opri în articolul de față, vizează profilul teologic al primei traduceri integrale a *Noului Testament* în limba română. Publicat la Alba Iulia în urma unui proces care s-a încheiat în 1648, această masivă realizare este asociată în mod reflex cu ideile din așa-numitele predoslovii *(i.e.* prefețe) care justifică apariția acestui produs, revoluționar pentru contextul religios românesc din secolul al XVI-lea. Simion Ștefan, ierarhul sub îndrumarea căruia a fost tradus și tipărit *Noul Testament,* rămîne cunoscut pentru observația că „rumânii nu grăiescu în toate țările într-un chip, încă neci într-o țară toți într-un chip“ și pentru buna înțelegerere a necesității de a avea un vocabular comun: „bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni carii îmblă în toate țările, așia și cuvintele acealea sînt bune carele le înțeleg toți“. Acest topos nu este original, ci are atestare în *Arta poetică* a lui Horațiu, în care citim că un cuvînt nou creat trebuie să fie *signatum praesente nota,* „bătut potrivit uzului curent“. De altfel, limba engleză păstrează pînă astăzi această asociere, fiindcă de pe la 1589 întîlnim termenul *coin* (care înseamnă și „monedă“) folosit ca verb, cu sensul de „a crea un cuvînt nou“.

Dacă primele două prefețe (către cititori, respectiv către principe) sînt permanent în atenția specialiștilor interesați de cartea românească veche, cele douăzeci și patru de predoslovii-comentariu sînt, de regulă, menționate în treacăt. Consensul actual este că ele constituie un text original, primul comentariu biblic de amploare, în limba română. Cercetători din generația veche au citit aceste predoslovii și nu au găsit în ele nimic suspect, nimic ieșit din canoanele ortodoxiei. Într-o evaluare devenită clasică, pe care o datorăm academicianului Mircea Păcurariu, „alcătuitorii [predosloviilor] nu erau calvini (nici filocalvini), ci români ortodocși care au lucrat și la traducerea propriu-zisă“ *(Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, 1981, p. 74).

După cum voi arăta mai jos, o lectură minuțioasă dă la iveală tot soiul de ciudățenii care nu se potrivesc deloc cu profilul teologic al unui cărturar fidel tradiției ortodoxe răsăritene. Mai întîi, intrigă faptul că autorul anonim al predosloviilor citează din Biblie fără a folosi numele „ortodoxe“ ale cărților din *Vechiul Testament.* De pildă, cînd îl aduce în discuție pe regele David, nu face trimitere la cartea 2 Împărați (cum este ea numită în Biblia ortodoxă), ci la 2 Samuel (denumire folosită de protestanți și catolici).

Mult mai semnificativ este faptul că autorul predosloviilor contrazice cu aplomb mărturiile patristice potrivit cărora Matei ar fi scris evanghelia în limba ebraică – „Mulți zic că n-au scris grecească, ce jidovească“. Cine sînt aceștia? „Ereneiu“ (Irineu), Tertulian, „Orighen“, Atanasie, Ieronim și Teofilact. De la un autor fidel tradiției patristice și post-patristice neam aștepta la mai mult conservatorism. Din contra, în manieră tipic protestantă, autorul notează: „Săva că [= deși] mulți cărturari țin așea, că-i scrisă jidovește, iară mai mulți se îndoesc și zic că au fost grecește, și nu e în deșărt“. Îndrăznește-la de a contrazice o tradiție de un mileniu (de la Irineu la Teofilact) trădează în autorul prefeței un inovator. În secolul al XVI-lea, cei care pun sub semnul întrebării tradițiile patristice sînt protestanții.

10. Ignorante și nelegiuite sînt faptele acelor preoți care, în cazul celor ce sînt pe moarte, păstrează penitențele canonice pentru purgatoriu.
[...]

12. În vremurile din trecut, pedepsele canonice nu erau impuse după, ci înaintea iertării, ca un test al adevăratei căințe.
[...]

23. Dacă, în cele din urmă, este posibil să i se acorde cuiva iertarea de toate pedepsele, oricare ar fi ele, este sigur că această iertare poate să le fie acordată numai celor desăvîrșiți, adică acelora care sînt foarte puțini.

24. Prin urmare, este clar că marea parte a oamenilor sînt înșelați prin acea promisiune răsunătoare și nediscriminatorie de iertare a pedepsei.
[...]

27. Ei le predică oamenilor, spunîndu-le că îndată ce bănuțul zăngănește în cutia de bani, sufletul zboară afară [din purgatoriu].

28. Este sigur că atunci cînd bănuțul zăngănește în cutia de bani, cîștigul și avariția pot să crească, dar rezultatul mijlocirii Bisericii se află numai sub autoritatea lui Dumnezeu.
[...]

30. Nimeni nu este sigur că propria căință este sinceră, cu atît mai puțin că a ajuns la deplina iertare.
[...]

36. Fiecare creștin cu adevărat pocăit are dreptul de a primi o iertare deplină de pedeapsă și de vinovăție, chiar și fără scrisori de iertare.

37. Fiecare creștin adevărat, fie în viață, fie decedat, are parte de toate binecuvîntările lui Hristos și ale Bisericii, iar acest lucru îi este acordat de Dumnezeu, chiar și fără scrisori de iertare.
[...]

Autorul transilvan trebuie să fi citit comentarii precum cele scrise de luteranul Matthias Flacius, care prezintă zece argumente că Evanghelia după Matei a fost scrisă în grecește. Cărturarul luteran folosește, între altele, următorul argument: evanghelistul trebuie să fi scris grecește fiindcă în Evanghelie se găsesc mai multe cuvinte ebraice care sînt prezentate și în greacă, anume „Emanuel“, din primul capitol, și „Eli, Eli, Lama Sabactani“, din capitolul 27. Dacă Matei, adaugă Flacius, ar fi scris evanghelia direct în ebraică, n-ar fi simțit nevoia să traducă aceleași cuvinte într-o limbă diferită: Argumentul se regăsește și în *Noul Testament de la Bălgrad:* „De-aici încă să arată că-i scrisă greceaște, că săva [deși] au scris în Evangheliia sa multe cuvinte jidovești, încă toate le-au tîlcuit greceaște, cumu-i «Emmanuil», ce să zice «Dumnedzeu cu noi» și «Eli, Eli, lima savatani», ce să zice «Dumnedzeul, Dumnedzeul Mieu, că ce Mă lăsași»“.

„Rumânii nu grăiescu în toate țările într-un chip.“

Să admitem însă că cineva poate să rămînă ortodox chiar și atunci cînd intră punctual în conflict cu tradiția timpurie a Bisericii. Erasmus s-a aflat nu o dată în răspăr cu Părinții Bisericii, fără a trece, din acest motiv, în tabăra protestantă. Pentru umanistul olandez, *Evanghelia după Matei* a fost scrisă direct în greacă. Se poate obiecta, e drept, că unii dintre contemporanii lui Erasmus n-ar fi băgat mîna în foc pentru ortodoxia lui. În replică, am putea lua ca exemplu un personaj a cărui puritate doctrinară era indubitabilă: cardinal Cajetan, dominicanul care îl interogase pe Luther la Augsburg și care a rămas, pînă la final, un implacabil și fervent critic al „erorii“ luterane. Or, Cajetan, care gîndea uneori cu mintea lui Erasmus, era și el de părere că Matei a scris grecește.

Dacă facem un pas mai departe și intrăm în teritoriul teologiei, descoperim iarăși că autorul predosloviilor împrumută fără nici o reținere din teologia Reformei. Dintre numeroasele exemple pe care le-am putea invoca, zăbovim asupra unuia singur. În prefața *Epistolei lui Iacov* găsim o idee tipic reformată, anume că Hristos poate fi „apucat“ prin credință: „Iară Pavel apostol grăiaște de credința dereaptă [= adevărată] carea are în toată vreamea fapte bune și cu carea ne îndereptăm [= justificăm] înaintea lui Dumnezău. Că această *credință iaste mîna sufletului omului creștin cu carea prinde pre Hristos,* cu toate bunătățile, de-l face al său“ („Predoslovie a cărții lui Iacov Apostol“).

Erasmus s-a aflat nu o dată în răspăr cu Părinții Bisericii.

Imaginea de mai sus este comună în scrierile protestanților. Cine are răbdare să răsfoiască tomurile „clasicilor“ Reformei (Martin Luther, Jean Calvin, Theodore Beza) sau ale autorilor protestanți din generațiile următoare ajunge inevitabil la acest loc comun. În spațiul românesc, prima atestare a acestei idei se găsește la Coresi, în *Tîlcul evangheliilor* (1567) cea mai reformată dintre toate scrierile tipărite de el: „Cînd zicem cum [cu] credința ne ispăsim [= mîntuim], așa înțeleagem: cum ne iaste mîna cu ce prindem și apucăm ce ne trebuiaște și tragem către noi, mai în acela chip și lucrul sufletului cuprindem, apucăm și tragem la noi cu credință dereaptă [= adevărată] sau cu creadere [= convingere].“ O formulare mult mai sofisticată întîlnim în celebra *Mărturisire de credință* atribuită lui Chiril Lucaris, care dedică un întreg articol acestei probleme: „Credem că prin credință este îndreptățit omul, nu prin fapte. Dar cînd spunem «credință», înțelegem corelativul credinței, care este dreptatea lui Hristos, pe care credința, împlinind rolul mîinii, o apucă și ne-o aplică pentru mîntuire“.

Precum se știe, documentul confesional atribuit „patriarhului calvin“ a fost combătut de-a lungul și de-a latul lumii ortodoxe. *Mărturisirea* lui Dosithei, publicată în 1672, are ca obiect deconstruirea sistematică a confesiunii lucariene: „Credem că nu în mod simplu, prin credință, este îndreptățit omul, ci prin credința care lucrează în dragoste, adică *prin credință și fapte*. Cît despre [ideea potrivit căreia] *credința* împlinește rolul *mîinii* care *apucă* dreptatea lui Hristos și ne-o aplică spre mîntuire, o socotim a fi departe de toată evlavia.“

Următoarele întrebări sînt inevitabile. Cum reconciliem ideea că autorul predosloviilor nu era filocalvin cu faptul că unele idei din predoslovii sînt condamnate ca eretice la Sinodul de la Ierusalim (1672)? Despre Simion Ștefan se afirmă adesea că a fost un bun diplomat: a respectat formal direcțiile trasate de superintendentul calvin, sub jurisdicția căruia lucra, dar n-a acceptat nici un compromis doctrinar. Să nu fi știut arhiepiscopul Bălgradului de conținutul calvinizant al prefețelor? Nu recunoștea în ele teologia taberei protestante, care îl presa să introducă Reforma și în bisericile românești? De ce acceptă ierarhul transilvănean, canonizat de Biserica Ortodoxă Română ca sfînt, în 21 iulie 2011, să publice o învățătură care în spațiul ortodox a fost ulterior condamnată ca fiind „departe de toată evlavia“? Într-un material omagial realizat de Lucia Toader și prezentat în emisiunea *Universul credinței** se afirmă că „toate eforturile lui [Simion Ștefan] se îndreptau spre stăvilirea calvinizării românilor“. Dar predosloviile din *Noul Testament* din 1648 spun altă poveste, care încă n-a fost reconstituită în toate detaliile ei: efervescența teologică a Reformei a spart burdufurile vechii dogme. N-ar fi însă prima dată cînd, în prezentarea unor episoade din istoria culturală a românilor, TVR se conduce după dictonul care a făcut carieră în țările comuniste: „Prezentul îl cunoaștem, viitorul sperăm să-l aflăm, dar trecutul rămîne greu de prezis cu certitudine“.

* Reportajul a fost publicat pe YouTube în data de 29 iulie 2015.

***Emanuel Conțac** este conferențiar univ. la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a* Bibliei Cornilescu *(EDCR). Cea mai recentă carte publicată:* Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Reforma. Studiu istorico-filologic.

Ovidiu OLAR

Reforma din umbra Reformei

„Une des plus grandes figures de l'histoire universelle."
N. IORGA

Sobri, îmbrăcați în alb și negru, discută cu seriozitate problema predestinării: i-a ales Dumnezeu de la bun început pe cei (puțini) care se vor mîntui întru Hristos, hărăzindu-i damnării veșnice pe toți ceilalți? Solemni, stau grupați, în efigie, în jurul unei mese la care sînt „așezate" cărțile dedicate de ei subiectului. Cufundat cu tîlc în lectură, Calvin însuși prezidează cinstita adunare. Pînă aici, nimic neobișnuit în această subtilă punere în scenă propusă vizitatorilor Muzeului internațional al Reformei din Geneva. La stînga marelui reformator însă, ultimul dintre comeseni face notă discordantă. Încoronat, bărbos, somptuos înveșmîntat, personajul cu ochi căprui-verzi pare picat din altă lume. O inscripție latinească îi dezvăluie identitatea: Chiril Lucaris, patriarh al Constantinopolului, pictat în 1632, la vîrsta de 62 de ani. O *Mărturie de credință* în greacă și latină, publicată la Geneva în 1633, îi justifică prezența: „Credem că infinit de bunul Dumnezeu i-a predestinat pe aleșii săi întru slavă înaintea întemeierii lumii, indiferent de faptele lor…".

Un patriarh „calvinist" al Constantinopolului?! Da, au răspuns unii. Imposibil, au protestat alții. E un eretic, au judecat unii. Ba sfînt e, au decretat alții. Trei sinoade – Constantinopol 1638 și 1642; Ierusalim 1672 – au aruncat anatema asupra ierarhului (primul) și asupra *Mărturiei* ce i se atribuia (toate trei). Și totuși, Patriarhia de Alexandria l-a canonizat: din 2009, Sfîntul Chiril Lucaris este sărbătorit pe 27 iunie, ziua strangulării sale de către un călău otoman.

Martir al dreptei credințe sau heterodox? Un politician abil, gata să le spună protestanților ce voiau să audă doar ca să obțină sprijinul financiar și politic necesar contracarării presiunilor unioniste sufocante ale Bisericii romane? Sau, dimpotrivă, un oportunist dispus, din motive egoiste, să riște mîntuirea credincioșilor de care răspundea? Consensul a fost și va rămîne iluzoriu; există teritorii culturale pe care preferăm să le populăm cu fantasme, mai degrabă decît să le investigăm lucid. Un lucru pare totuși sigur. Așa cum îi scria Alexandru Papadopul-Calimah – de la Geneva, impresionat de același portret al patriarhului – prietenului său Vasile Alecsandri, „Toată Europa a resunat la începutul secolului al XVII-lea de faptele, de erudițiunea, de bărbăția și martirul acestui om" (20 iulie 1880).

O inscripție latinească îi dezvăluie identitatea: Chiril Lucaris, patriarh al Constantinopolului.

O viață de om

Născut în Creta venețiană, pe 13 noiembrie 1570, Lucaris a fost un produs al „Renașterii" cretane și al liberalității republicii Prea-Înseninate. Educat la Veneția și la Padova, el s-a numărat printre discipolii lui Maxim Margunios, unul dintre cei mai interesanți învățați greci ai timpului. Tuns în monahism și hirotonit preot puțin după terminarea studiilor, tînărul s-a impus repede ca om de încredere al patriarhului alexandrin Meletie Pigas, reprezentîndu-l în Polonia într-un moment crucial al istoriei regiunii, cel al Unirii de la Brest (1596), și succedîndu-i pe tron după moarte (1601).

Inițial, Lucaris s-a arătat deschis dialogului cu Roma; în toamna anului 1608, el a recunoscut chiar primatul papal. Treptat însă, atitudinea i s-a schimbat. În 1612, un an-cheie, patriarhul polemizează cu un misionar „papist", citește tratatul *Despre natura divină* al teologului reformat Girolamo Zanchi, se împrietenește cu reprezentantul diplomatic al Țărilor de Jos olandeze la Poartă, Cornelis Haga, corespondează cu pastorul arminian Johannes Wtenbogaert și cu arhiepiscopul anglican George Abbot, urcă pe tronul patriarhal constantinopolitan, îl pierde după o lună… Curînd, el denunță perfidia misionarilor iezuiți, condamnă tirania papală și compune un tratat împotriva evreilor.

Corespondența cu negustorul și diplomatul David le Leu de Wilhem și cu fostul arhiepiscop catolic trecut la anglicanism Marc'Antonio de Dominis dezvăluie mobilul principal al gesturilor patriarhului: Lucaris dorea să corecteze greșelile creștinismului răsăritean, să opună tenebrelor superstiției lumina Evangheliei, într-un cuvînt, să-și „reformeze" Biserica. Era perfect conștient de dificultăți – „Dumnezeu știe că așa ceva e imposibil" –, dar și pe deplin motivat. Biserica sa era Biserica cea adevărată, singura care păstrase neștirbită credința strămoșească, singura dispusă să se sacrifice pentru credința cea dreaptă. Această Biserică trebuia însă să scuture „jugul" papal, să alunge „Antihristul" roman, să se pocăiască pentru păcatele care duseseră la căderea Constantinopolului și să se lepede de ele, să investească în educație. Pe scurt, trebuia să-și (re)descopere identitatea. Ca să vorbești despre ortodoxie, trebuie să știi ce este ortodoxia.

Pentru îndeplinirea acestui scop, odată ajuns patriarh de Constantinopol, în 1620, Lucaris sprijină întemeierea unei tipografii de limbă greacă în capitala Imperiului Otoman, restructurează, cu ajutorul filozofului Teofil Coridaleu, Marea Școală patriarhală și se implică în construirea unei alianțe militare antihabsburgice și antipoloneze între Imperiul Otoman, Rusia și statele protestante ale Europei. Nemulțumite de ceea ce consideră a fi o abatere periculoasă de la calea spre mîntuire, Roma și puterile catolice îl etichetează „fiul al întunericului și al Infernului" pornit să-și „otrăvească" Biserica și-i declară război total; în ianuarie 1628, în urma intrigilor misionarilor iezuiți și ale ambasadorului francez la Poartă, tipografia grecească e confiscată de turci. În contrapartidă, Lucaris strînge legăturile cu rezidentul olandez Haga și cu capelanul acestuia, pastorul Antoine Léger. În 1629, el scrie în latină o *Mărturie* în care evidențiază punctele de dezacord dintre Biserica sa și cea a Romei și în care insistă pe asemănările dintre Biserica Răsăritului și Bisericile reformate. În același an, cu binecuvîntarea patriarhului, se începe traducerea Noul Testament în greaca „simplă".

Chiril Lucaris

40. Adevărata căință caută și dorește pedepsele, dar iertările generoase doar ușurează pedepsele și le fac să fie disprețuite ori, cel puțin, oferă o posibilitate [pentru a fi disprețuite].
[…]

43. Creștinii trebuie să fie învățați că acela care le dă [bani] sau le împrumută săracilor face o lucrare mai bună decît să cumpere iertări.

44. Deoarece iubirea crește prin faptele iubirii, omul ajunge mai bun, dar prin iertări omul nu devine mai bun, ci doar mai liber de pedeapsă.

45. Creștinii trebuie să fie învățați că acela care vede un om aflat în nevoie și trece pe lîngă el, iar apoi își dă [banii] pe iertări, nu cumpără indulgențele papei, ci indignarea lui Dumnezeu.
[…]

Scînteia

Scurta confesiune a stîrnit o mare vîlvă de-a lungul și de-a latul Europei. Publicarea, în 1633, a unei versiuni grecești expandate a adîncit iremediabil ruptura dintre partizanii autorului și detractorii săi. Pe fondul Războiului de 30 de ani, frontierele confesionale se rigidizaseră. Depus în martie 1635, Lucaris revine în funcție doi ani mai tîrziu; în vara anului 1638 însă, pîrît fiind sultanului cum că i-ar fi îndemnat pe cazaci să atace cetatea Azovului, el e destituit, închis, strangulat și aruncat în mare.

Costurile acestor tulburări au fost uriașe. Escaladarea prețurilor funcțiilor bisericești, scoase la mezat, a provocat o criză financiară gravă. Solicitat în ultimă instanță, principele Moldovei Vasile Lupu a plătit datoriile uriașe ale Patriarhiei, dar a cerut să se numească o comisie de audit fiscal. În plus, conflictele dintre facțiuni s-au acutizat: succesorul lui Lucaris l-a excomunicat pe acesta; în replică, creștinii din Creta aflați în jurisdicția Constantinopolului au refuzat să-l recunoască pe noul patriarh.

Totuși, pe termen lung, păstorirea lui Lucaris – „bătrînul cel mare și învățat", cum îi spune un contemporan anonim – s-a dovedit benefică. Instituțional, politica sa de mînă forte a sporit prerogativele Patriarhiei ecumenice în cadrul Imperiului Otoman. Dogmatic, punctele de vedere exprimate au forțat Creștinătatea răsăriteană să se definească: combătîndu-l pe „ereziarh" și pe discipolii săi, teologi precum Meletie Syrigos și patriarhi precum Dositei al Ierusalimului au contribuit decisiv la construcția ortodoxiei „moderne". Cultural, Orientul creștin a reintrat în atenția erudiților occidentali.

Proiectele de reformă nu au fost străine lumii ortodoxe. Chiar dacă, rar, unii dintre reprezentanții ei au ajuns, pe baza unui raționament propriu, la concluzii similare celor exprimate de omologi protestanți. Lucaris a fost unul dintre aceștia. În plus, datorită legăturilor insolite pe care le-a avut cu lumea reformată, „cazul" său arată cît de important a fost în realitate contactul dintre Protestantism și ortodoxie.

***Ovidiu Olar** este cercetător la Institutul „N. Iorga" al Academiei Române. Doctor în istorie la EHESS (Paris) cu o teză despre Chiril Lucaris (2015), a publicat, printre altele,* Răzbunare împotriva tiranilor. Teoria politică a protestantismului francez *(Nemira, 2007).*

Mirel BĂNICĂ

Un bilet Fălticeni-Geneva, via Brăila

Mărturisesc de la bun început că nu știam prea multe despre protestantism, inclusiv despre ramura sa calvinistă înainte de a ajunge la Geneva, la sfîrșitul anilor 1990. Îmi amintesc de un templu calvinist abandonat, plasat nu departe de locul unde se găsea liceul în care am studiat la Brăila. Un martor al vremurilor glorioase și de mult apuse ale acestui oraș văduvă a Istoriei, care aduna populații din toate colțurile lumii. Nu știu ce s-a mai ales de el după Revoluție. Construcția mă impresiona mereu prin logica sa geometrică, pereții reci, din piatră, arcadele neogotice. Un corp străin. Portretul lui Calvin, reprodus într-un vechi „dicționar enciclopedic" cu scoarțe roșii și tari, mirosind puternic a clei tipografic. Numai unghiuri drepte, sever, posac. Cam hemoroidal, așa cum și Dostoievski caracteriza Geneva în jurnalul său, detestînd atmosfera orașului în care acesta și-a desăvîrșit opera teologică și politică. În fine, ar mai fi de citat faptul că citisem incomplet și grăbit, fără să înțeleg mare lucru pe atunci, celebra *Etică protestantă* a lui Max Weber. Ca toți diletanții, eram convins de existența echivalenței dintre calvinism și capitalism.

Anii lungi petrecuți la Geneva și în Elveția mi-au schimbat radical percepția. Timpul a trecut, a sedimentat sentimentele și memoria acelei perioade din viața mea. Nu știu dacă m-am „protestantizat" (*horribile dictu,* aici, în ortodoxa și pitoreasca noastră Românie!), dar în mod sigur anumite urme, mirări și cunoașteri ale fenomenului au rămas. Parte dintre ele mă voi strădui să le prezint în rîndurile de mai jos, într-o ordine oarecum aleatorie.

Care ar fi deci „esența" Reformei calviniste, extrasă nu doar din lecturile și din cursurile universitare, ci și din viața de toate zilele, într-o societate modelată de etica acesteia? În primul rînd, trebuie spus că majoritatea dintre noi comitem o gravă eroare de apreciere: reformatorii, începînd cu Luther, Calvin și toată pleiada de imitatori și continuatori ai acestora, nu au dorit să inventeze o nouă doctrină, o nouă „religie" în interiorul celei deja existente. Pur și simplu au vrut să reformeze mai întîi instituția bisericească în sine și modul în care credinciosul se apropie de divinitate, *y compris* prin redescoperirea tezaurului de texte biblice pe care celelalte confesiuni creștine nu le pun suficient în valoare. O mică confesiune, nu aș dori să fiu greșit înțeles: timp de mai mulți ani, am petrecut zeci, dacă nu sute de ore la diverse pelerinaje religioase risipite în întreaga Românie. Nu mică mi-a fost surpriza, dar și amărăciunea să constat că majoritatea celor cu care am stat de vorba, mai ales cei crescuți în comunism, nu numai că nu au citit integral măcar Noul Testament, dar nici măcar nu au avut curiozitatea să o facă. Nu mai vorbesc de Biblie în integralitatea sa. Mai mult, dacă dovedești o cunoaștere minimală a textului, devii suspect în ochii „credinciosului" obișnuit.

O senzație acută, persistentă: protestanții, cel puțin cei de extracție calvinistă pe care i-am cunoscut la Geneva, lasă să se vadă pînă astăzi un fel de ciudat regret, o anumită „durere" a despărțirii de catolicism și, de ce nu, de ortodoxie. Dincolo de teologia critică și discursurile uneori extrem de violente la adresa acestora două, perpetuate de-a lungul celor cinci secole care ne despart. O atitudine tipică oricărui proces de convertire radicală, în care subiectul oscilează constant între bucuria descoperirii unei noi căi și nostalgia originilor.

Român fiind, format la porțile Orientului, împărtășeam o etică a muncii mobilă, amestec de bizantinism, cnut și administrație rusească, leneșă dulceață otomană și corupție de penurie ceaușistă. Odată ajuns în protestanta Geneva, am fost pus de nenumărate ori în dificultate de *cealaltă* etică a muncii, cea lăsată moștenire de Calvin și de echipa lui de management al Istoriei. Munca, pentru protestanți, este o vocație, o îndatorire religioasă. Niciodată nu lași un lucru neterminat, trebuie să duci totul la bun sfîrșit, grație unui efort constant și cumpănit. Totul trebuie să strălucească de curățenie, ordinea primează și este plăcută tuturor. Trebuie, ești obligat să-i acorzi *încredere* celui de lîngă tine, dublată de simpatie și toleranță față de eventualele greșeli de parcurs. Bogăția, obținută prin merite proprii sau moștenită, nu se expune, nu atrage privirile celor din jur. Discreția este o stare de spirit. Iar atunci cînd îl ajuți pe aproapele tău, gestul trebuie să fie unul lipsit de emfază, nu trebuie să aștepți nimic palpabil în schimb. Nici în lumea aceasta, nici dincolo, e vorba de o *datorie*.

Pentru calviniștii de astăzi, Hristos are o gamă foarte largă de reprezentare.

Întrebările, nedumeririle, spaimele, revelațiile ivite din contactul cu teologia și sistemul de practici religioase protestante sînt nenumărate pentru oricine vine din lumea ortodoxă. E inutil, cred, să mai scot în evidență faptul că orice contact cu alteritatea, cu *Celălalt,* duce la o mai bună cunoaștere a sinelui și a propriului sistem de valori. Cum să încep oare, ar fi atît de multe de spus, sînt atît de multe lucruri diferite între „ei" și „noi". De sus în jos: pentru calviniștii de astăzi, Hristos are o gamă foarte largă de reprezentare. De la Jesus Christ Superstar la Mare Maestru Zen, libertatea de expresie permite orice. Poți să te numești creștin fără să o recunoști pe Fecioara Maria? Da, spun protestanții, rugîndu-te să observi cît de discretă este prezența Acesteia în Evanghelii și în creștinismul primelor veacuri. Dar Sfinții? Să nu uităm de *Tratatul despre Relicve* al lui Calvin, greu de citit, dureros de digerat pentru un catolic și/sau ortodox. Același Calvin care a lăsat cu limbă de moarte să fie îngropat într-un loc anonim, necunoscut, pentru a nu da naștere unui cult sau pelerinaj în jurul ultimului său domiciliu terestru. Între timp, iureșul inițial s-a mai domolit, dar cum să răspunzi unor afirmații de tipul „canonizarea este o modalitate directă de a valoriza pe canonizatori, adică Biserica, fiind vorba de o acțiune de autolegitimare, autoreferențială"? Prietenii mei protestanți de la Geneva nu putea simți însă presiunile sincere, spontane, de recunoaștere a sfințeniei venite din partea poporului (cazul Arsenie Boca este cel mai evident pentru România) și nici satisfacția, dragostea și emoția resimțite de credincioși atunci cînd un sfînt este recunoscut ca atare.

Sînt protestant pentru a protesta! – repeta întruna unul dintre profesorii noștri de la Universitate, foarte prompt în a sancționa ceea ce el considera a fi „erorile" propriei sale Biserici, pe care o vedea prea închisă în sine, prea „conservatoare" și lentă în a răspunde adevăratelor provocări ale societății contemporane. Iarăși, dificultatea de poziționare ca ortodox. Pe de o parte, avem bisericile protestante și neoprotestante, cu reforme persistente, insistente chiar, permanente. Catolicismul, ce se reformează și el sub presiunea schimbărilor din societate (Vatican II), cu anumite consecințe imprevizibile și nebănuite atunci. Ortodoxia noastră „strămoșească", în care chiar și o tentativă de a *gîndi* o tentativă de schimbare produce frisoane, spaimă și refuz visceral. Dar și două subproduse derivate de aici: pe de o parte, secularizarea galopantă, de o agresivitate nebănuită pentru că este pe deplin asumată de cei care o promovează, iar pe de alta, fundamentalismul vîscos secretat de închiderea în sine și de refuzul de a asuma modernitatea, cu bune și rele. Ca simplu credincios, mi se pare că atunci cînd ești împiedicat să gîndești, nu de dogme, nu de instituția religioasă, ci de cei care aparțin aceleiași Biserici, te găsești într-un pericol de moarte. Indiferent de confesiune.

Alte întrebări ridicate de „reformata" Genevă, răspunsurile încă le mai caut: cui *aparține* de fapt cel mai puternic text al umanității, Biblia? Cum să citești Biblia? Cînd să o citești? Pînă unde merge libertatea de a interpreta textul acesteia, mai ales cînd nu ai pregătirea necesară să te arunci într-o asemenea aventură a spiritului? Datorită lor, am redescoperit, prin și cu textul biblic, o altă imagine a lui Hristos, a pedagogiei existențiale propuse de El. Am revalorizat iudaismul; un creștin are nevoie de acesta pentru a înțelege cu adevărat de unde vine și cine este. Rădăcinile, altfel nu se poate. Iudaismul, pe care protestanții nu l-au uitat sau neglijat, este un semn al permanentei alianțe dintre Dumnezeu și om. A șansei pe care am avut-o.

Trebuie să găsesc un final și un fel de concluzie la cele scrise mai sus. Ce a mai rămas din „expunerea" mea la radiația spirituală protestanto-calvinistă? O mai bună înțelegere a dimensiunii cu adevărat universale a creștinismului. Dar și a norocului, în cazul meu și al altora, de a fi văzut lumina zilei în cuibul cel bun al ortodoxiei. Pe care nu o cunoaștem, nu o apreciem și nu dorim să o înțelegem suficient – dar asta-i deja altă poveste, complicată și dureroasă. În fine, o trezire la realitate, rezumată sec în afirmația atît de cunoscută, dar mereu proaspătă a marelui provocator Petre Țuțea: „Să fim cinstiți, Hristos nu s-a născut la Fălticeni". Nu știu, nu pot defini Reforma, așa cum nimeni nu poate defini satisfăcător creștinismul în integralitatea sa. Tot ce *simt,* în schimb, este că a fost vorba de un eveniment singular, care a influențat în profunzime tot creștinismul (dar și celelalte religii), dînd naștere lumii moderne, așa cum o cunoaștem astăzi. Pentru toate acestea, dacă nu sîntem capabili să le mulțumim protestanților, măcar să le arătam mai mult respect și înțelegere.

50. Creștinii trebuie să fie învățați că, dacă ar cunoaște sumele pretinse de predicatorii iertărilor, papa ar prefera ca biserica Sfîntului Petru să ajungă cenușă, decît să fie zidită cu pielea, carnea și oasele turmei lui. [...]

62. Adevărata comoară a bisericii este Evanghelia cea sfîntă a slavei și harului lui Dumnezeu.

63. Totuși, această comoară este în mod firesc cea mai detestabilă, deoarece îi face pe cei dintîi să fie cei din urmă.

64. Pe de altă parte, comoara indulgențelor este în mod firesc cea mai vrednică de dorit, deoarece îi face pe cei din urmă să fie cei dintîi.

65. Prin urmare, comorile Evangheliei sînt mrejele cu care ei obișnuiau să pescuiască oameni ai bogăților.

66. Comorile indulgențelor sînt mrejele cu care ei pescuiesc acum bogățiile oamenilor. [...]

75. A crede că iertările papei sînt așa de mari, încît pot să absolve un om, chiar dacă ar fi săvîrșit un păcat imposibil și ar fi violat-o pe mama lui Dumnezeu – aceasta este o nebunie.

76. Dimpotrivă, noi spunem că, în ce privește vinovăția păcatului, iertările papei nu sînt în stare să îndepărteze nici cel mai mic dintre păcatele scuzabile. [...]

92. Așadar, la o parte cu toți acei profeți care îi spun poporului lui Hristos: „Pace, pace", cînd nu este nici o pace!

93. Binecuvîntați să fie toți acei profeți care îi spun poporului lui Hristos: „Crucea, crucea", cînd nu este nici o cruce!

94. Creștinii să fie îndemnați să fie sîrguincioși în a-l urma pe Hristos, Capul lor, îndurînd pedepsele, moartea și iadul.

95. Și astfel să fie încrezători cu privire la intrarea în ceruri mai degrabă prin multe suferințe, decît prin asigurarea păcii.

***Mirel Bănică** este cercetător în domeniul antropologiei religiilor în cadrul Institutului de Istorie a Religiilor, Academia Română, București. În acest moment pregătește un volum dedicat religiei și sistemului de practici religioase ale romilor.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Zodia auxiliarelor, cu autor retrograd

Discuție aprinsă despre auxiliarele curriculare: ministrul Educației le interzice, dascălii le deplîng dispariția din ghiozdanele școlarilor, elevii nu au nici o părere, iar părinții sînt nedumeriți. Zilele trecute, presa anunța că legea prin care auxiliarele sînt desființate nu a fost publicată în *Monitorul Oficial* și că, deci, ele pot fi folosite încă în școli. Înțeleg că materialele didactice existente, deocamdată, pe piață sînt aprobate de Ministerul Educației. Și că ele vor dispărea (sau reapărea?) printr-o nouă lege, care spune că le vom vedea din nou pe piață aprobate tot de Ministerul Educației. Și de sindicatele din învățămînt. Ce legătură există între o organizație care apără drepturile dascălilor și certificarea unor manuale auxiliare nu putem spune. Mă rog, e un balamuc total, balamuc specific zodiei „Pop", sub care stă învățămîntul de la o vreme.

Tot ce pot spune, răsfoind textele, este că același somn al rațiunii care a născut monștri numiți programe școlare sau manuale e vinovat și de crearea „auxiliarelor". Și am să dau cîteva exemple.

În cel mai bun caz, aceste cărți/caiete ajutătoare sînt la fel de anoste și de antipatice precum multe dintre manuale, căci nu fac altceva decît să repete cerințele și informațiile care măcelăresc orice urmă de interes sau de curiozitate (am dat exemple multiple, de-a lungul timpului, în această rubrică). În cel mai rău caz, ele sînt direct nocive.

Literatura română. 67 de eseuri pentru bacalaureat și lucrul acasă: o carte, ni se spune, numai bună de folosit pentru absolut toate liceele, indiferent de profil (real, uman, tehnologic, vocațional). Ce conține? Comentarii literare gata făcute, împărțite pe fragmente numerotate, care pot fi alipite în funcție de cerința de la examenul de bacalaureat. Cum funcționează? În auxiliar este, de pildă, un comentariu lung despre basmul „Harap Alb", împărțit în 17 fragmente (numerotate). Elevul va memora pentru examen tot comentariul și va combina între ele fragmentele, în funcție de subiect: dacă la testare i se cere să realizeze caracterizarea personajului principal, atunci pe foaie vor fi scrise fragmentele 1, 3, 5, 7 și 16. Dacă are de comentat relațiile dintre două personaje, atunci combinația cîștigătoare de fragmente va fi 1, 2, 7, 9 și 17. Ce nu înțeleg totuși este la ce s-au gîndit autorii cînd au precizat că este vorba despre un manual pentru „lucrul acasă"? Ce lucru? Cum lucrează acasă elevii de liceu cu un astfel de comentariu? Mută fragmentele prin minte precum mobila prin casă?

E un balamuc total, balamuc specific zodiei „Pop".

Dar hai să vedem și cum sună un astfel de comentariu literar, dat ca model elevilor: „Basmul cult Harap Alb (...) respectă în linii mari structura populară a speciei literare epice, în care acțiunea debutează cu o situație de echilibru (expoziționea) perturbată de un eveniment neașteptat (intriga), care declanșează o acțiune defășurată de protagonist în confruntare cu antagonistul, susținut de ajutoare și donatori, în vederea restabilirii ordinii inițiale, care culminează cu un moment de maximă încordare narativă (...)." Aș vrea să subliniez, totuși, că orice asemănare a acestui comentariu cu basmul „Harap Alb" este pur întîmplătoare.

Alt auxiliar: *Jurnalul meu școlar pentru vacanță,* un caiet plin de exerciții captivante, pe care elevul de clasa a V-a este nerăbdător să îl completeze în timpul lui foarte liber. Exemplu de exercițiu: copiii au de făcut o comparație între bacteriile din borș și verzeala zidurilor, precizînd pentru fiecare dintre ele: modul de viață, hrănirea, alcătuirea, înmulțirea, pentru ca, la sfîrșit, să tragă și niște concluzii. Fascinant! Dar *Jurnalul* are și glume, ca să rîdă elevul aflat în vacanță: „De ce a refuzat Omul Invizibil o ofertă de muncă? Pur și simplu nu reușea să se vadă în timp ce muncea!" Citesc și plîng. Plîng. Are oare vreun rost să spun că nici eu nu mă văd în timp ce muncesc?!

Alt auxiliar: *Lecturile școlarului* – antologie de texte literare din literatura română și cea universală. În introducere sînt prezentate, hodoronc-tronc, „Cele zece porunci ale școlarului". Prima: „Să mă scol odată cu răsăritul soarelui, să-mi spăl fața și mîinile și să-mi îndrept gîndul către Dumnezeu." A treia: „Să fiu atent la explicații și să respect cu sfințenie sfaturile doamnei/domnului învățător." Și ultima: „Să mă rog lui Dumnezeu pentru sănătatea părinților mei și a doamnei/domnului învățător." Pun pariu că autoarea manualului este o învățătoare.

Cam așa arată cîteva dintre auxiliare. Repet, nu sînt împotriva lor. Să existe, dacă fac bine. Să nu se revizuiască (legea), primesc! Dar atunci să se schimbe pe ici, pe acolo (auxiliarele), și anume prin punctele esențiale!

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

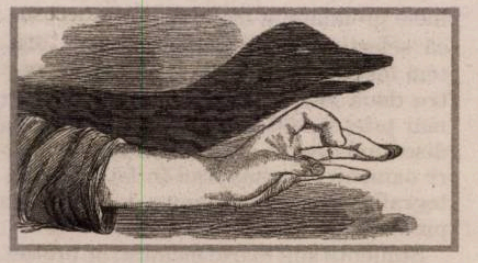

Iaromira POPOVICI

bazar

Zile libere și găuri negre

Vorbeam, mai demult, despre vacanțele „obligatorii", în care „trebuie" să mergi ca să fii în rîndul lumii. Uneori, la fel se întîmplă și cu week-end-urile. Ți se dau niște zile libere și trebuie să le umpli. Știu, e o bucurie să ai zile libere. Dar, pentru oamenii care lucrează mult acasă, o zi liberă nu are aceeași semnificație ca pentru cei care-și petrec zece ore la lucru. E, totuși, diferită de cele lucrătoare: măcar pentru că, atunci, membrii familiei sînt, cel puțin teoretic, cu toții acasă, împreună. Că te poți vedea cu prieteni care, altfel, au programe imposibile. Sau că te poți lăsa în voia unor acțiuni pe care, altfel, nu le-ai putea face ori nu ți-ar veni să le faci. Precum mersul la piață, la film sau la biserică – evident, nu toate pe același plan și deloc din aceleași motive.

O zi liberă se deschide imensă în fața ta. Interminabilă. Infinită. Plină de promisiuni. Cînd încă nu e destulă lumină afară și aerul te lovește, rece, ea te așteaptă precum un cadou bine și strîns împachetat, cu fundă pe deasupra. Te trezești, îți faci tabieturile de dimineață și, în aburul cafelei, te așezi la masa de scris. Mintea ta freamătă, se încheagă lucruri acolo, cuvintele se înlănțuie într-un fel de ciorchini, ciorchinii încep să mustească de idei și trec unii pe lîngă alții precum niște comete, ratîndu-se la milimetru. Și dau naștere, în cazurile cele mai fericite, unor galaxii în care ideile și frazele se așază și strălucesc în felul lor, coerent.

Alteori, desigur, există pericolul găurilor negre. Unele segmente sau fluxurile de logică tind să se revolte împotriva ordinii sau, pur și simplu, să uite de ea și să se prăbușească în niște găuri negre în care, brusc, s-au transformat. În atari momente, respectivele găuri negre devin vizuina-tunel a iepurelui din *Alice in Wonderland* și deschid căi ispititoare spre universuri paralele uitate. Ispititoare, dar, uneori, fără sfîrșit în ramificațiile lor. Vrei să scrii ceva, dar îți dai seama că, pentru a duce proiectul la bun sfîrșit, trebuie să mai citești. Scrii despre amoruri? Atunci, îți zici, afundîndu-te tot mai mult în tunelul negru-strălucitor și alunecos al posibilităților nebănuite, trebuie să citești, printre altele, și volume de cultură populară în domeniu. Unele mai vechi, altele mai noi. De pildă, seria *Twilight* (Stephenie Meyer) a fost „de referință", la vremea ei (2005, deja altă epocă), în domeniul iubirii fantastice și ușor *horror*. Da, adolescentină și de bandă desenată. Dar numărul de fani, dacă nu altceva, o îndreptățește să intre, marginală, ce-i drept, pe lista ta despre iubiri. Deși pornești cu prejudecăți, găsești pînă și-n ea cîteva pasaje care te pot pune pe gînduri, despre suferința din dragoste care duce la moarte vie în absența iubitului. Și apoi e simpatic cum fiecare dintre băieții/bărbații de care se-ndrăgostește eroina romanului, Bella, se dovedește a fi, de fapt, un monstru (chiar dacă nu ucigaș de oameni). De aici se poate comenta varianta contemporană a „Luceafărului", cu posibila abordare feministă cum că în fiecare bărbat, dacă îl cunoști mai bine, zace un monstru (depinde doar de care).

La fel, îți zici că, dacă vrei să scrii despre amoruri și cultura populară, e bine să vezi multe din comediile romantice. Și nu știu cum se face că, de fiecare dată, le reiei pe aceleași. Fără urmă de motivație estetică, așa cum ai alege mereu același tip de înghețată, să zicem de cocos, pentru că doar aia îți place. Vezi pentru a 30-a oară *It's complicated (*Nancy Meyers, 2009*)*, cu Meryl Streep, Alec Baldwin și Steve Martin. Și rîzi pentru a nu știu cîta oară la scena din hotel, în care cei doi foști soți se întîlnesc să facă dragoste ilicită (el fiind recăsătorit cu persoana pentru care își părăsise nevasta), în timp ce fiica lor și viitorul ginere se-ntîlnesc să-și planifice nunta în holul aceluiași hotel, iar ginerele vede și trăiește tot ce se-ntîmplă (inclusiv vizita doctorului care e chemat cînd personajului lui Baldwin, fostul soț adulter, i se face rău).

Sau, în varianta mai explicit comedie romantică cu mesaj feminist, *Something's Gotta Give* (Nancy Meyers, 2003*)*, cu Diane Keaton și Jack Nicholson, în care rețeta „îmblînzirii" bărbatului aparent veșnic burlac, cinic și Don Juan e aplicată într-un fel deștept, care include un infarct ca mijloc de reconfigurare a valorilor și un iubit mai tînăr ca stimulent. Ori, în varianta și mai *light, Mamma Mia! (*Phyllida Loyd, 2008*)*, unde iubirea și copiii sînt tratate mai liber, dar feminist: Donna, eroina interpretată tot de Meryl Streep, își descrie cele trei relații amoroase din tinerețe, în jurnalul ei, cu *dot... dot... dot* (puncte, puncte), iar la nunta fetei ei apar trei posibili tați, și nu unul. E adevărat că în final rămîne cu cel mai aproape de un *Prince Charming* macho dintre ei, și anume cu Sam (Pierce Brosnan).

Lista posibilelor devieri de la fluxul zis principal, mai frivole deocamdată, e doar la început. Vor mai urma.

Oamenii documentarului

– interviu cu Daniela APOSTOL, directorul Docuart Fest –

De ce un festival de film documentar 100% românesc? Avem destule producții care să susțină existența unui astfel de festival?

Avem! Sînt suficiente documentare românești pentru fiecare ediție de festival. Numărul lor în creștere de la o ediție la alta ne-a determinat să ajungem la șase zile de documentar românesc. În acest an, în secțiunea competițională au fost înscrise peste 100 de documentare din care comisia de preselecție a ales 31. Acestora li se adaugă filmele din secțiunea necompetițională și, astfel, în cea de-a șasea ediție Docuart Fest vom proiecta peste 50 de documentare autohtone.

De ce un festival de film documentar 100% românesc? Este simplu, pentru că avem nevoie de el. Avem nevoie să cunoaștem atît documentarul contemporan, cît și documentarul de arhivă. E necesar pe piața culturală – și foarte mulți spun asta – un spațiu în care să se reunească regizorii tineri cu cei consacrați, să-și privească reciproc operele, să simtă reacția publicului, implicarea lui. Docuart Fest asta face, dă naștere acestui context. Îmi place să cred că Docuart a dat un semnal către organizatorii de festivaluri. Documentarul românesc începe să fie prezent în număr din ce în ce mai mare în cadrul festivalurilor de la noi.

Documentarul transpune realități care altfel ne pot fi inaccesibile, educă și informează, iar pe lîngă o lecție pentru minte, reprezintă și una pentru suflet, fiindcă eu cred în puterea unor documentare de a modela inteligența emoțională. Are darul de a ne înfățișa lumea. După ce te uiți la un documentar, poți simți că tocmai ai cunoscut persoana X sau ai trecut prin situația Y. Că ai trăit-o pe propria piele și că ai învățat ceva din asta. Cred că sînt documentare și documentare pentru oameni și oameni.

> *„Documentarul transpune realități care altfel ne pot fi inaccesibile."*

Avem un public pentru filmul documentar? Care este el?

În 2010 am început să le vorbim prietenilor despre proiectul Docuart. Erau uimiți de nișa pe care am ales-o. Pentru ei documentarul românesc era aproape inexistent. Erau chiar îngrijorați și ne spuneau că dacă nu-l vom face festival internațional va muri în fașă, nu va veni nimeni la proiecții. Nu a fost deloc așa. Acum, la șapte ani distanță, încă ne mai întreabă oamenii despre acest public de documentar, iar eu le spun că el a existat dintotdeauna, doar că nimeni nu s-a gîndit la el. La prima ediție a Docuart Fest – care a avut loc la Clubul Țăranului –, oamenii stăteau în picioare, iar chelnerii nu mai serveau. Erau captați de ce vedeau pe ecran. La final, majoritatea întrebau cînd mai facem proiecții. A fost o ediție în care am testat reacția publicului, după asta ne-am apucat serios de treabă.

Orice proiect cultural realizat cu onestitate și respect pentru consumator are succes. Publicul simte și pleacă fericit din sală atunci cînd participă la un eveniment făcut din pasiune, ăsta este un lucru care se transmite. Publicul nostru crește odată cu noi și încă sînt mulți participanți pe care îi știm de la prima ediție. Ce poate fi mai îmbucurător decît aceste revederi? Încă un motiv pentru care ne place documentarul: ne aduce aproape acești oameni deștepți, informați, curioși, deschiși la nou pe care îi întîlnim la toate evenimentele. Este o mare provocare și pentru noi. Trebuie să mergem cel puțin în tandem cu ei. Vreau să cred că în București, și nu doar aici, am ajutat la cultivarea consumului acestui gen cinematografic.

Ce aduce ediția a șasea Docuart Fest?

Această ediție vorbește despre „Oamenii documentarului". Îi invită pe toți să cunoască și să se identifice ca #oameniidocumentarului. Sînt șase zile de filme care nu sînt doar inspirate din viață, ci născute din ea, cu oameni și povești reale. Totul pleacă de la faptul că toți avem ceva în noi ce ne clasifică drept „oameni de documentar".

Secțiunea competițională aduce 31 de documentare, dintre care 14 sînt studențești. Documentare ale căror proiecții vor aduce în sală și regizorii, pentru a-și putea cunoaște publicul. Pentru a dialoga cu el. Pe lîngă secțiunea competițională, avem în această ediție o mulțime de evenimente conexe. Avem o proiecție specială *Schiță de portret* semnată de regizorul și profesorul din Republica Moldova Vlad Druck. „La început a fost documentarul" este un alt eveniment pe care ni-l dorim de ceva timp, iar anul acesta am reușit, cu sprijinul UNATC, să-l realizăm. Pentru prima oară se pot vedea, proiectate pe marele ecran, documentarele de școală ale lui Cristian Mungiu, Radu Muntean, Călin Netzer, Florin Iepan și alții. E un eveniment ce scoate la lumină preocupările acestora pentru social – preocupări prezente și în filmele lor actuale –, dar și un eveniment ce vine ca un punct de susținere pentru tinerii regizori de azi. Focusul din fiecare ediție are scopul de a reprezenta cît mai bine opera unui regizor de documentar. Anul trecut ne-am oprit asupra lui Ovidiu Bose-Paștina, anul ăsta îl avem prezent pe regizorul Copel Moscu, cu nouă dintre documentarele lui. Sesiunile de *masterclass* se adresează în egală măsură și cinefililor, și cineaștilor. Dan Curean va avea ca subiect modul de reprezentare a realității, Cristian Tudor Popescu va vorbi despre subficțiunea documentară a ororii și Vlad Druck se va opri asupra influenței semioticilor „celor șase arte" asupra limbajului și structurii „celei de-a șaptea arte" – cinematografia documentară.

„De la foto la video" cuprinde o serie de documentare ce pleacă de la fotografii vechi și exploatează diferite moduri de includere a lor în film. Aici avem documentar contemporan, dar și un documentar realizat în perioada Sahia Film de Titus Mesaroș.

Același segment „OFF" prezintă *avanpremiera Protest* semnată de Documentaria.ro. Albumul de fotografie documentară *PROTEST* propune o istorie vizuală a mișcărilor civice din ultimii zece ani din România. Va exista și o expoziție de fotografie. Și ca să rămînem în prezent, vă anunțăm că la teatrul Macaz puteți face cunoștință cu *Ferentari Lux*, un produs realizat de o echipă de jurnaliști independenți de la platforma media Dela0.ro, ce are în program o proiecție specială de film, urmată de o dezbatere.

> *„Din păcate, școala noastră de documentar nu este una consistentă."*

Ediția aceasta este finanțată în cadrul Programului Cultural „București – Oraș participativ", de către Primăria Municipiului București, prin Centrul Cultural al Municipiului București ARCUB și Centrul Național al Cinematografiei.

În cadrul festivalului există și o secțiune de film documentar de televiziune, în condițiile în care televiziunile românești nu prea produc filme documentare. Cel mult produc reportaje. De ce această secțiune și în ce constă ea?

La sugestia comisiei de preselecție și a juriului am creat această secțiune competițională. Erau producții ale televiziunilor pe care nu știau unde să le încadreze, tocmai din cauza acestei granițe a documentarului. În această secțiune avem un singur premiu și se acordă celui mai bun documentar TV.

Dar secțiunea de documentare studențești? Cum este ea? Există o înclinație a tinerilor regizori spre a face documentar „de școală"?

Din păcate, școala noastră de documentar nu este una consistentă și spun asta pentru că documentarul se studiază în primul an de facultate și se încheie prin realizarea unui film documentar sau a unui portret. Este, practic, primul contact cu documentarul, dar și ultimul.

Cu toate astea, avem înscrise documentare realizate în cadrul școlii de film de la București (UNATC și „Hyperion"), al școlii din Cluj-Napoca (UBB și „Sapientia") și, nu în cele din urmă, al școlii din Chișinău. În fiecare an, regizorii basarabeni și-au înscris documentarele în festivalul nostru. Sînt studenți interesați de documentar. Optica lor e una nouă, stilistica e modernă, sînt originale și sînt primii care încearcă să facă film documentar plecînd de la subiecte aparent banale. Se pare că au înțeles faptul că nu atît subiectul este important, cît maniera, modul de a spune povestea filmului.

Festivalul Docuart nu se termină pe 1 octombrie. Urmează o caravană în mai multe orașe din țară. De ce această caravană și ce reprezintă ea?

Caravana Docuart este o extensie a festivalului. Nu ne-am oprit la proiecția documentarului românesc doar în București. Nu e suficient dacă vrei într-adevăr să promovezi și să susții acest gen. Ne-am îndreptat către centrele mari universitare (Cluj-Napoca, Timișoara, Brașov, Arad), dar și spre orașele unde evenimentele culturale cinematografice sînt aproape inexistente, și aici aș enumera cîteva: Vălenii de Munte, Tîrgu Jiu, Satu Mare, Sighetu Marmației, Baia Mare, Gherla, Mărășești etc. Mergem cu filmele premiate în festival, dar și cu o mică selecție din celelalte producții. Sîntem însoțiți de regizori și încercăm, pentru două zile, să creăm o atmosferă cît mai prietenoasă în care vedem filme și discutăm despre ele. Au fost orașe în care oamenii ne așteaptau în fața cinematografului cu mult înainte de începerea proiecțiilor.

Studenții sînt foarte încîntați de proiect. În fiecare oraș, oamenii văd altfel filmele și asta îi ajută pe regizori să înțeleagă cît de bine și-au spus povestea.

Și dincolo de festival, mai există și o platformă – docuart.ro – care reunește atît filme documentare românești, mai vechi sau mai recente, cît și articole de opinie legate de filmul documentar. În ce măsură, un astfel de site poate forma un public pentru filmul documentar?

Chiar dacă acum platforma poate să pară cea mai puțin importantă activitate, ea susține toate inițiativele noastre și le conferă continuitate. Aici se regăsește un conținut elementar despre filmul documentar, un conținut la care publicul are acces oricînd. Oricît am iubi festivalul, după șase zile acesta ia sfîrșit. Docuart.ro este o platformă culturală de educație cinematografică pe care o susținem în cea mai mare parte cu co-finanțare de la AFCN și Ministerul Culturii în urma concursurilor de finanțare. Site-ul a fost primul pas de la care am plecat. Cu docuart.ro a început totul. Și apropo de platformă, pregătim lansarea Academiei Docuart pe 1 octombrie. Este o nouă școală de film documentar pe care o deschidem la București iubitorilor de gen, coordonată de Mirona Radu, unde participanții își creează propria producție de documentar alături de cineaști cu experiență.

Docuart Fest va avea loc între 27 septembrie – 1 octombrie în București.

a consemnat Adina POPESCU

Mihai BREZEANU

Cum m-am reîndrăgostit de literatura română

„Cum adică, nu mai aveți cartea mea?“, „Ne pare rău, s-a vîndut. Adică, mă rog, ne pare bine“, „Totuși, urmează lansarea, o să le vorbesc oamenilor despre carte. Poate o să vrea cineva autografe. Cum o să facem?“, „Ne pare rău, asta e. Mă rog, de fapt, ne pare bine.“

Deși dialogul de mai sus e pură ficțiune, inspirată de privirea nu din cale-afară de blajină a autorului la momentul lansării, faptele sînt cît se poate reale. Scriitorul perplexat de succesul neprevăzut este Alex Tocilescu, editura e Polirom, iar locul faptei e Bookfest 2017. *Imperiul pisicilor* a fost lansată în penultima zi a tîrgului, fără ca vreun exemplar să mai fie disponibil la stand. Situația s-a repetat a doua zi, în cazul *Pereților subțiri* a Anei Maria Sandu. „E inexplicabil. Asta e tot ce pot spune. De acum, singurul lucru care m-ar putea uimi la culme ar fi întoarcerea publicului la carte“, posta pe Facebook, la momentul Bookfest, Florin Iaru, el însuși „epuizat“, cu cartea *Sînii verzi*. Pentru a face misterul încă mai de nepătruns, merită subliniat că toate cele trei cărți de mai sus, apărute la Polirom, sînt volume de povestiri, Cenușăreasa genurilor în topul gusturilor cititorilor locali.

Ce se întîmplă, așadar? În lipsa unei pregătiri în domeniul filologic și în prezența mirării exprimate chiar de oameni cu mare experiență în domeniu, nu voi cuteza să cred că pot propune o explicație exhaustivă. Voi încerca, în schimb, să explic ce m-a făcut pe mine, cititor amator, să devorez în trei săptămîni unsprezece cărți (cinci de proză scurtă, șase romane), scrise de tot atîția scriitori români, însumînd peste 2.000 de pagini de literatură contemporană.

În ultimii cincisprezece ani, consider filmele Noului Val ca fiind radiografia cea mai puternică, valoroasă și plină de semnificații personale a vieții cotidiene pe care o trăiesc în România. Puiu, Porumboiu, Mungiu, Muntean și ceilalți au reușit să așeze pe ecran bucăți de adevăr de care eu și, cred, vasta majoritate a lumii din jur fie nu aveam habar, fie le credeam pe veci dosite în pivnițe bine păzite. 2017 pare a fi un an de schimbare pentru cinema-ul românesc. Poate că Noul Val a obosit, poate că are nevoie de o reîmprospătare stilistică și nu numai, poate că a ajuns la un final de drum. Cert este că marile titluri întîrzie să apară, fără că nevoia oamenilor de a se lua la întrebări să se fi diminuat. Pe acest fond de nevoie de oglindire, de foame de autorevelație, cartea, bine promovată de autori pe propriile pagini de Facebook, a luat locul filmului. Și a făcut-o cu o ofertă de titluri, stiluri și teme atît de vastă, încît a reactivat pasiunea pentru lectură a multora, riscînd să declanșeze un mic fenomen asemănător cu începutul anilor 2000.

Poate că Noul Val a obosit, poate că are nevoie de o reîmprospătare stilistică.

În ce mă privește, am deschis seria cu *Exitus* al lui Adrian Georgescu (Editura Polirom), a cărui scriitură m-a făcut de mai multe ori să verific numele autorului de pe copertă, pentru a fi sigur că nu sînt în prezența vreunui sud-american, capabil să inventeze personaje fabuloase, cu care să ajungi să respiri ori să visezi sincron. Aproape de final, în scena zborului ce lasă în urmă muzeul, războiul și nonsensul cinic al vieții, m-am pomenit gîndindu-mă ce-ar spune Cărtărescu de-ar citi așa o carte. Gîndul la influența cărtăresciană mi-a revenit de-a lungul romanului lui Tudor Ganea, *Miere* (Editura Polirom), a cărui frumusețe caldă, pulsînd de empatie pentru forme atît sublime, cît și abjecte de umanitate, mi-a smuls, sînt fericit să o recunosc, cîteva rînduri de lacrimi. Bucureștiul *Orbitorului* și al *Solenoidului* își are un frate mai mic în cel din *fantasy*-ul literar al lui Ganea. (Oare ce-ar spune Eliade despre toate astea?)

Cu *Nautilus* al Ioanei Bîldea Constantinescu (Editura Humanitas), lumea și-a continuat curgerea îmbibată în semnele răului, bolii, morții, fără că asta să tulbure apropierea, de o grație infinit elegantă, de sîmburele bun pe care pesemne că îl ascundem cu toții undeva în adîncuri. Există în blîndețea cu care detectivul din acest fals roman polițist se apropie de rezolvarea enigmei o asemenea fragilitate, încît îți spui că numirea adevărului chiar are uneori capacitatea de a restabili ordinea lumii. Deși la fel de prezentă, fragilitatea e mult mai atent deghizată în *Omar și diavolii* (Editura Polirom), romanul-poem al lui Dan Ciupureanu în care violența, alcoolismul și sărăcia, în forme extreme, primesc cod poștal de sudul României. E o întoarcere abruptă la o realitate ultra-cotidiană asupra căreia Noul Val, de pildă, a fost uneori acuzat că nu se apleacă suficient. O realitate a vieții la bloc, a provinciei și periferiei, a existenței lipsite de șanse și de vise, ce cuprinde deopotrivă tineri școliți în universități sau fără de școală, crescînd în familii evident disfuncționale sau cu aparențe de normalitate.

Multe dintre volumele de mai sus s-ar preta ecranizării.

Un soi de zbatere fără de speranță, de cer închis, de lume damnată, care străbate și povestirile din *Copilăria lui Kaspar Hauser* a lui Bogdan-Alexandru Stănescu (Editura Polirom), unind generațiile, nivelînd diferențele de educație, cuprinzînd, într-un *spleen* nesfîrșit, deruta unei întregi populații. Personajul Tătuțu e, pesemne, genul de om pe care l-ai da afară din casă, pentru a-l prinde apoi din urmă și a-l cinsti, pînă dimineața, cu alcool prost și țigări netimbrate, doar de dragul de a te recunoaște în el și de a te ierta. Andrei Crăciun plasează seva acestei lumi undeva în trecut, în jurul anului de grație 1989, documentînd, în micro-romanul *Aleea Zorilor* (Editura Polirom), un oraș pierdut pe drumul dinspre comunismul ceaușist înspre zilele noastre inclasabile. Evocarea sa e un soi de investigație felliniană, care ne ajută să înțelegem mai bine de unde se trage deșertul de acum.

Păstrînd lipsa de orizont, dar schimbînd garderoba și cartierul, *Extraconjugal* a lui Mihai Radu (Editura Polirom) developează angoasele noii burghezii într-un stil ce amintește, pe alocuri, de *Marți, după Crăciun* al lui Radu Muntean. Prins între imposibila întoarcere în deloc paradiziaca adolescență și imposibila împăcare cu prezentul conjugal, personajul lui Radu mărturisește degringolada pe care o traversează atîția bărbați ai orașelor noastre. Versantul feminin al aceleiași drame e de găsit în *Pereți subțiri,* colecția de proze prin care Ana Maria Sandu face propria reverență Bucureștiului, dar și lansează propria investigație asupra sufletului uman & urban al momentului. Eroinele sale (mai ales ele!) poposesc, o vreme, în imobilul de lîngă Grădina Icoanei, lăsînd în urmă tristeți și fericiri cu care rezonează atîtea dintre femeile orașelor noastre.

De toate cele de mai sus se poate însă rîde temeinic și variat. Radu Paraschivescu propune, în *Am fost cîndva femeie de onoare* (Editura Humanitas), o cheie ironică, deloc lipsită de empatie, pentru o seamă de povestiri din perioade mai mult sau mai puțin apropiate, un soi de *Amintiri din Epoca de aur* și de tranziție. Alex Tocilescu virează spre o satiră consistent îmbibată în absurd, producîndu-mi unele dintre cele mai teribile hohote pe care mi-a fost dat să le trăiesc în calitate de cititor de ficțiune. Nu recomand, de pildă, lectura povestirii „Diapozitive“ de-a lungul călătoriei cu metroul, decît, eventual, în poziție așezat pe scaun. Altfel, se riscă prăbușiri cu semnificativ risc de fracturi. În fine, Florin Iaru dă chiar toate convențiile la o parte și propune, în *Sînii verzi,* un soi de *Twin Peaks* (seria nouă) în versiune literară, în care orice gag e cu putință, orice joacă e permisă, orice non-convențional devine banal dacă nu e atent luat la întrebări.

Lista de mai sus e strict personală. De-a lungul anului, inclusiv la Bookfest, au apărut și alte titluri ademenitoare de ficțiune românească. Deja prietenii îmi taxează restanțele. În urmă cu cîțiva ani, îi invidiam pe cei ce mergeau la TIFF și vedeau premierele locale cu luni în avans. Acum, goana amicală privește cărțile. Departe de a se exclude, cele două domenii mai degrabă se potențează reciproc. Multe dintre volumele de mai sus s-ar preta ecranizării. Despre Noul Val din cinema s-a tot spus că, în ciuda succesului de festival, nu a avut șansa unui marketing pe măsura valorii și că, pe cale de consecință, nu și-a împlinit întreg potențialul. Întîmplarea cu lansarea fără de cărți povestită la începutul acestui text spune ceva despre potențiala repetare a nedoritei isprăvi. Editurile românești au însă șansa de a învăța din propriile erori. Și, poate, de a contribui la lansarea Noului Val al ficțiunii românești. Pînă una-alta, fie și parțial, uimirea lui Florin Iaru are sămînță: publicul pare că e pe drumul regăsirii cărții.

Mihai Brezeanu *scrie despre teatru și film pe unbtc.ro și Liternet.ro.*

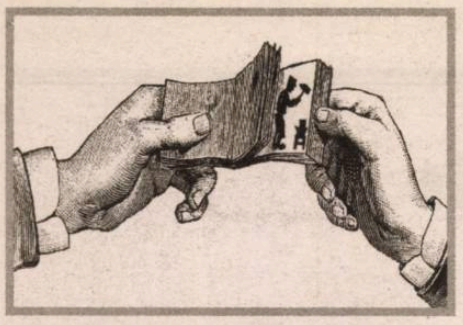

Marius CHIVU

feedbook

Între tată și fiu

● Immanuel Mifsud, *În numele Tatălui (și al Fiului)*, traducere de Denisa Duran, Editura Polirom, 2015.

Immanuel Mifsud (n. 1967) vine dintr-o literatură, cea malteză, despre care nu știm mai nimic (așa cum cei mai mulți ar putea spune despre a noastră), însă omul pare să se fi descurcat destul de bine de vreme ce, scriind în engleză, în 2002 a primit National Book Award pentru volumul de povestiri *Sara Sue Sammut's Strange Stories.* Immanuel Mifsud a început să scrie literatură din adolescență, în special poezie și proză, a făcut teatru, dar a publicat și literatură pentru copii, inclusiv un volum cu cîntece de leagăn. Primul său roman, cel de față, a luat în 2011 Premiul Uniunii Europene pentru Literatură, distincție primită, pentru primele lor romane, și de Răzvan Rădulescu sau de Ioana Pârvulescu.

În numele Tatălui (și al Fiului) nici nu este propriu-zis un roman: începe cu un argument biografic al autorului, continuă ca un poem și apoi ca un eseu narativ pe două voci presărat de referințe literare. În „Cuvîntul înainte", Immanuel Mifsud povestește cum, înainte de moartea tatălui său, descoperise din întîmplare un scurt jurnal început în 1939 de tatăl său, după ce acesta se înrolase în Regimentul Maltez al Maiestății Sale, dar nu-i acordase prea multă importanță literară. Cum se întîmplă de obicei, după moartea tatălui, scriitorul, devenit între timp el însuși tatăl unui băiat, a redeschis jurnalul de război și s-a trezit „citind alt text, unul care începea să iasă la iveală din acele pagini, un text compus nu doar din amintiri, ci și din reflecții asupra masculinității și experienței de a fi tată". Immanuel Mifsud apelează la exercițiul lui Roland Barthes, cel care, în *Camera luminoasă,* scrisese despre mama sa, după moartea acesteia, un alt fel de „discurs îndrăgostit". Dar Immanuel Mifsud nu scrie un discurs propriu-zis, nici un „jurnal de doliu", tot precum Barthes, ci se pune în dialog cu tatăl său prin intermediul jurnalului patern devenit un fel de mediu textual: transcrie pasaje, le comentează, deapănă amintiri, relatează episoade, face proiecții, introduce note de subsol la propriu în acest dialog poematic imaginar dintre cei doi bărbați aflați la vîrste relativ apropiate, dar despărțiți de trecerea cîtorva decenii, de experiența unui război și, mai ales, de diferențele a tot ceea ce-i leagă.

Dialogul lui Immanuel Mifsud cu tatăl său mort este, de fapt, o lungă dare de seamă cvasi-sentimentală cu refren din cîntecul de război al lui Lili Marlene, o confesiune („credeam că numai eu plîng, că numai eu fac lucruri pe care n-ar trebui să le fac") ușurată de absența pe care numai scrisul o poate transforma într-o ștafetă a vorbelor înnodate pe hîrtie în ciuda timpului („voiai să scrii povestea ta, astfel încît, într-o zi, fiul tău să scrie povestea poveștii tale"). Un dialog-confesiune pe care și muzicianul Roger Waters, cel rămas de mic orfan de tatăl mort pe front undeva în Italia, l-a transformat în artă, mai întîi în albumul *The Wall* înregistrat cu trupa Pink Floyd, apoi în filmul omonim regizat de Alan Parker, film despre pierderile războiului la care tatăl lui Immanuel Mifsud își duce propriul fiu și se lasă văzut plîngînd *(vezi și fragmentul de mai jos).* Copilul Immanuel Mifsud înregistrează acel moment de slăbiciune al tatălui său care plînge („Eric Fletcher Waters a luptat în același război ca și tine, sub aceeași Coroană, împotriva acelorași demoni"), spre deosebire de Roger Waters, care a deplîns toată viața pierderea prematură a tatălui său. Această punere în abis datorată pînzei pe care este proiectat filmul este o imagine frumoasă a dialogului peste timp și o bună metaforă a intertextualității cărții. La fel ca în cîntecele lui Roger Waters, dar într-un registru mai puțin măreț, Immanuel Mifsud o aduce pe scena rememorării și pe mama, întruchiparea unei Lili Marlene domestice, așa cum își continuă dialogul imaginar cu tatăl său inclusiv pe tema convingerilor lui socialiste (sînt menționate multe nume de figuri politice).

Dimensiunea metatextuală este prezentă permanent: de la Roland Barthes invocat în „Cuvîntul înainte", trecînd prin cîntece populare, imnuri, piese pop (Sonny și Cher) sau creații culte, precum opera *La Traviata,* revenind la experiențele personale ale structuraliștilor, Julia Kristeva, Jacques Lacan sau Hélène Cixous, parafraze și versuri citate din Kundera, Arthur Rimbaud ori Sylvia Plath, pînă la Peter Handke invocat în „Cuvîntul după". Un astfel de eseu, dar mai consistent eseistic și mai puțin poetic, au scris Julian Barnes în *Nimicul de temut* (Editura Nemira) sau Joan Didion, în *Anul gîndirii magice* (Editura Pandora-M), tot o scriere despre pierdere și reconsiderarea vieții în absența familiei pierdute prematur.

Polifonic și livresc, deși cumva auster, alternînd perspectivele și registrele stilistice, dialog al reconsiderării și poem al reconcilierii, cu niveluri textuale religioase și trimiteri la cultura populară, acest foarte scurt roman de dimensiunea unei nuvele este o bună recomandare pentru prezența lui Immanuel Mifsud la Iași, invitat în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere din Iași (FILIT), în perioada 3-8 octombrie (www.filit-iasi.ro).

aproape de carte

Immanuel MIFSUD

În numele Tatălui (și al Fiului)

(fragment)

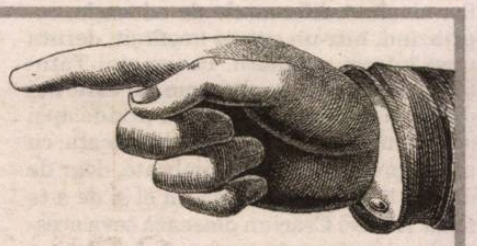

Tocmai în fundul dulapului care-mi adăpostește amintirile se află un film scurt, făcut într-o după-amiază de duminică. La Hal Far sau Ta'Qali. Soare de iarnă. Îmi aduseseși în dar o minge. O minge colorată, cu niște imagini cu rațe sau cu urși sau cu nu mai știu ce. Stăm la vreo trei metri unul de altul. Bate vîntul și din cînd în cînd vine cîte-o rafală mai puternică... Vreo trei metri între noi și vîntul care bate din toate părțile. Îți lași greutatea pe piciorul vătămat și lovești mingea cu celălalt picior, exact cît să se rostogolească pînă la mine. Nu sînt șchiop, ca tine, n-am nevoie să-mi las greutatea pe un singur picior. Așa că trag adînc aer în piept și lovesc mingea cu cea mai puternică lovitură pe care am dat-o în viața mea. Piciorul tău nu poate face față la așa ceva și mingea trece exact pe lîngă tine și se duce mai departe. Era o minge ieftină, ușor de purtat de vînt. Și te văd cum mergi după minge, cît de repede poți, iar vîntul bate tot mai tare și mingea se duce tot mai departe; atît de departe, încît ești doar o pată în depărtare, de nerecunoscut dacă n-ar fi mersul tău legănat. Și apoi te văd din depărtare, întorcîndu-te încet, și încep să tremur pentru că mă simt vinovat, pentru prima oară în viața mea. Și mi-e milă de tine. Mi-e atît de milă de tine încît îmi vine să plîng. Probabil asta e prima amintire pe care o am cu tine. Nu cred că aveam mai mult de patru ani în acea duminică pe care nu pot s-o uit. Uită-te la bietul om, uită-te cît de departe a trebuit să meargă să ia mingea. E numai vina mea, am lovit-o prea tare. Bietul taică-meu joacă fotbal cu mine, cu toate că e șchiop, și eu ce mă apuc să fac? Lovesc mingea de ajunge în partea cealaltă. Bietul taică-meu. Din acea zi, te-am privit mereu cu milă, aceeași milă pe care am resimțit-o pentru tine și în sala de la Cinematograful Upper Savoy, în ziua cînd am împlinit șaisprezece ani.

Și deodată îmi dau seama că totul se reduce la numele Tatălui: primele amintiri cu tine, primele crize de plîns, primele certuri, primele tensiuni. Toate în numele Tatălui. Acest falus mare, viguros, care își înalță capul din adîncimile întunecoase ce mă înconjoară. Sînt atîtea lucruri pe care aș fi vrut să ți le spun despre mine, dar n-am făcut-o niciodată. Au fost atîtea dăți în care am vrut să-ți spun cine sînt, dar m-am stăpînit... Cum puteam să lupt cu un soldat care avea trei trese și un piept plin de medalii? Cum puteam să-mi folosesc praștia cînd tu trăgeai cu tunul? Eram ca David cu Goliat. Sau ca Avraam și Isaac. Și apoi, într-o bună zi, cerurile s-au deschis asupra mea și am auzit un glas tunător spunîndu-mi că în mine își găsește toată bucuria. Am ridicat ochii și am plîns pentru că, așa cum știi prea bine, dintre toate gesturile Bărbatului, plînsul e cel mai măreț. Tu m-ai învățat asta.

PUBLICITATE

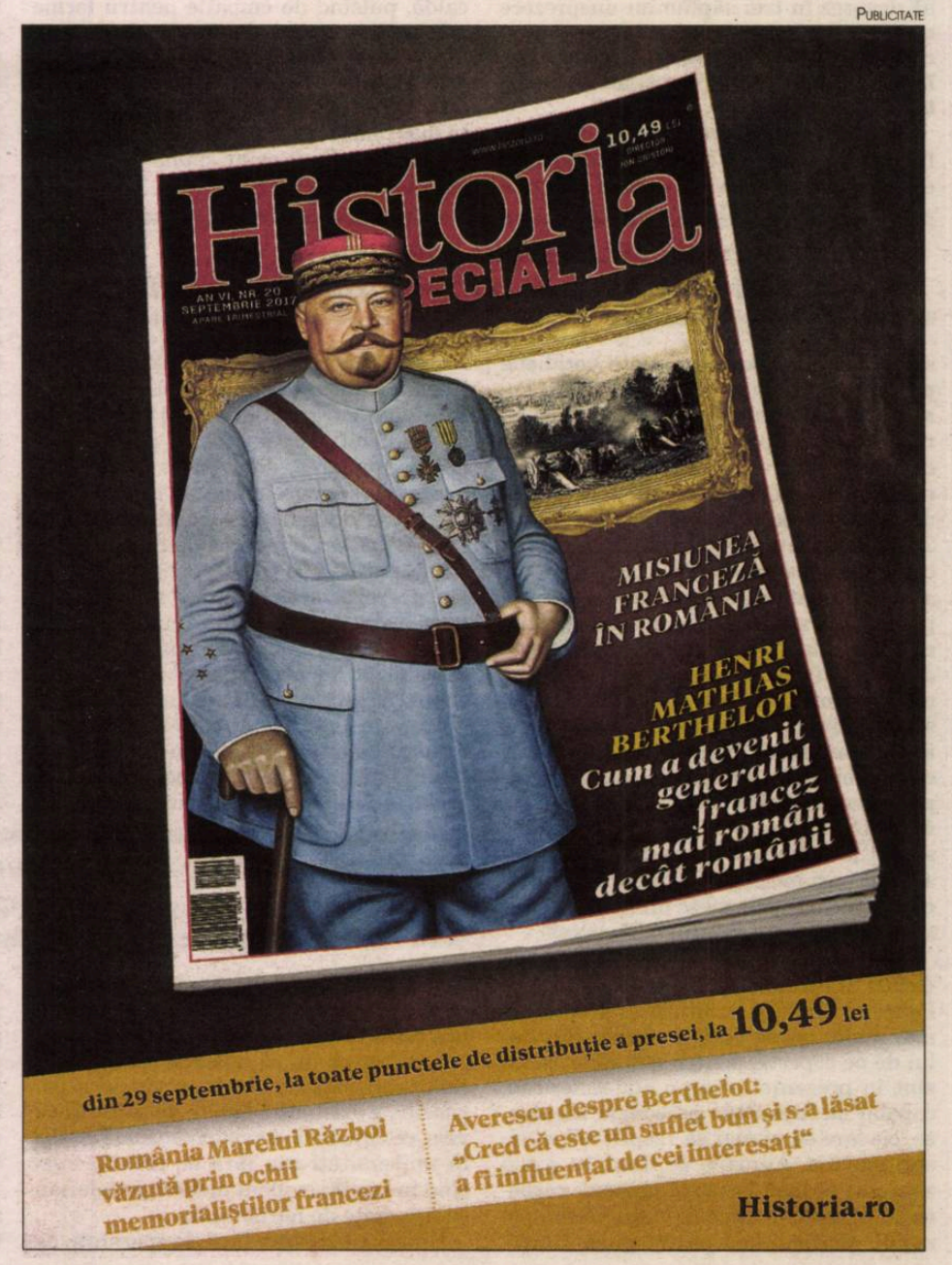

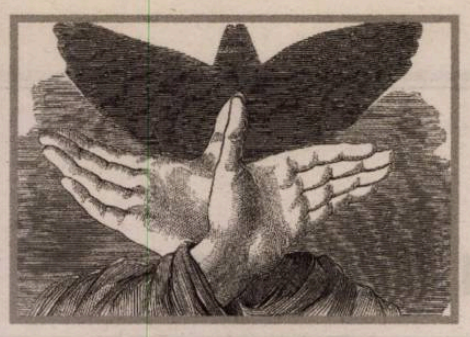

Bogdan TĂNASE

bolero de **travel**

Bora

Bora. Nu Bora-Bora (deși...). Ci cartierul de peste cele două poduri medii deasupra rîului Ialomița. Am văzut ceva ape curgătoare în viața mea. Rîul Ialomița, așa cum arată el în dreptul orașului Slobozia, de cînd îl știu, e mocirlos, urîcios, cu vîrtejuri de nămol greoi și cu mici liziere plantate destul de recent, cu maluri argiloase și cu un dig, făcut după marile inundații de la începutul anilor '70. Apa cea cristalină, vorba humulesteanului, e oprită, parcă, în lacul de acumulare de la Dîlga, o localitate mai în amonte.

Pe acest dig mergeam, pentru a scurta drumul prin oboseala de vară a orașului, cu mamaia la cimitirul de peste apă, din sus-numitul cartier. Nu am verificat cînd anume s-a întîmplat, dar Bora cred că fusese inițial un sat afiliat vechii comune Slobozia, și nu un cartier al orașului. O luam întotdeauna pe podul pietonal din fier vechi, cel din dreapta. Podul nou, pentru mașini, nu e cu mult mai înalt și nici cu mult mai larg; e cel care face legătura astfel cu orașul, cu șoseaua lui de centură la care poți ajunge și la Mănăstirea „Sfinții Voievozi" și, mai recent, cu autostrada Soarelui, A2, prin localitatea nod de cale ferată Dragalina/gara Ciulnița. Drumul nou spre Capitală și spre mare al orașului din inima albastră-verde a Bărăganului.

După ce traversam podul – care seamănă cu unul de cale ferată, din construcție –, la care urcam pe o scară mică, tot de fier, încins vara, ajungeam la primele case din cartier, apoi traversam șoseaua pentru a intra, prin poarta veche, cea dinspre cartier, în cimitirul din mijlocul lui. Cimitirul Slobozia, „la Bora pe deal", cum tot auzeam în momentele de supărare ale familiei, e, în raport cu geografia orașului, văzută și nevăzută, un loc aparte. Cum spuneam, în primul rînd e pe un deal, de fapt, pe o jumătate de deal, restul prelungindu-se înalt înspre Combinatul Siderurgic construit în vremea comunismului, și mai apoi spre Dragalina și întinderea unei cîmpii mai înalte. Din vara lui 1989, așa cum scriam data trecută, după 1 iulie, data la care a murit soțul ei și bunicul meu din partea tatălui, mamaia mă aducea la acest cimitir săptămînal, uneori, mai pe la începutul doliului, mai des. Nu mi-era deloc frică, am mai spus de ce. Mergeam deschis, cu inima de copil, înțelegătoare, cu pasul voios și cu mînuța în palma ei întristată, spre dealul Bora. Pe vremea aceea, la intrarea dinspre Bora nu erau morminte, ca acum, cînd cimitirul s-a întins, firesc și statistic, dublu față de acele vremuri, pînă în poarta de fier. Și acum îi aud scîrțîitul în liniștea de curte din spatele casei, vara. Urcam delușorul destul de abrupt, pe aleea pavată cu piatră cubică, străjuită de tufe de măceși și arbuști, pînă ajungeam în răcoarea aleii principale, cu copaci mari. Acolo aveam două opțiuni: fie o luam, mai ondulat, pe niște scări și mai apoi printre morminte spre panta unde era mormîntul, fie mergeam drept, ne opream la cișmeaua cimitirului pentru apa de flori. Lîngă cișmea, separată de o altă alee mică, e mormîntul familiei părintelui Marin Alexandrescu, despre care, iar, am mai scris. Dacă o luam pe acolo, mamaia avea întotdeauna obiceiul de a aprinde o lumînare la crucea veche, boierească, a familiei destoinicului preot. Atunci erau încă în viață și el, și soția, probabil acolo erau înmormîntați părinții unuia sau celuilalt, nu mai țin minte exact. Întotdeauna aprindea mai întîi acolo o lumînare, ne închinam și sărutam crucea, la plecare.

Apoi o luam pe drumușorul pentru mașini, nepietruit, de glod cu iarbă, spre panta mormîntului bunicului meu. Mamaia merge și acum, la optzeci și șase de ani, apăsat, înclinată spre înainte, vioi. Atunci, și mai și. Grăbea mereu pasul, în ritmul durerii mute care o încerca pe femeia încă tînără care era. Ajungeam la mormînt, scotea din punguța de plastic tămîia, lumînările, punguțele de un leu cu ce avea de împărțit. Le așeza repede, dar foarte meticulos pe mormînt, punea florile în sticlă, lîngă cruce, aprindea lumînările în candelabru (atunci cînd era gata, la an, parcă, atunci cînd se face și crucea de piatră), le tămîia și atunci începea să plîngă, cu glasul ei de povestașă: „Stere, Stere, soțioara mea bună..." Ei, aici mi se rupea inima. Nu știam cum să o ajut, ce să îi zic. Nu plîngeam și eu, neapărat. Îi ziceam cu toată sinceritatea, cum zice un copil de 11-12 ani, cîți aveam: „Lasă, mamaie, nu mai plînge. Tataie e mai bine." Așa auzisem și eu la slujbe, asta credeam, asta ziceam. Tămîiam și eu mormîntul, apoi crucea și pe urmă mergeam la mormîntul fratelui mai mare al lui tataia, unchiul Mitică (Andrei Crăciun, din prima căsătorie a străbunicii, mort la cîteva luni după tataia). Făceam și acolo același ritual, apoi mergeam iar la cișmea, ne spălam pe mîini și plecam, mai ușori parcă, înapoi acasă. Mulțumitori, cum sînt și acum că m-a luat cu ea de atîtea ori.

Din panta unde este mormîntul se văd și acum, înspre inima Borei, nu spre oraș, se văd și acum, ca și atunci, casele romilor sărmani din cartier. Nu ale celor bogați. Îi vedeam mereu pe copiii lor cum veneau printre morminte, de îndată ce ajungeam, pentru a primi împărtania. Ori de cîte ori erau momente mai dureroase, mă uitam în acea vale liniștită, cu case din chirpici și căruțe, cu cai și găini, iar ochii mei se umpleau de o neînțeleasă liniște. Mult mai tîrziu, cînd am început să citesc cărți serioase, grave, mult mai tîrziu, cînd am ajuns în Coreea de Sud, am înțeles de ce e, poate, mai alinător să ai mormîntul într-o mică pantă. Despre aceasta, iarăși și iarăși, cu răbdarea dumneavoastră, data viitoare.

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Mircea VASILESCU

Perfect sănătos. Filmat excepțional, jucat cu finețe

„Seamănă cu Raul Bova" – mi-am zis, rapid și superficial, cînd l-am văzut pe Anghel Damian în primele secvențe din *Perfect sănătos.* Ca alură, intensitate a privirii, finețe, trăsături... Sînt fan Raul Bova (nu știu cîți mai sînt în România, unde nu prea e cunoscut...). Dar citiți pînă la capăt, vă rog.

Perfect sănătos, regizat de Anca Damian, are, de la început, aparențele unui *thriller.* Un judecător (interpretat de Vlad Ivanov) moare într-un restaurant, la o petrecere a judecătorilor și procurorilor. Atac de cord, e concluzia oficială. Fiul lui (jucat de Anghel Damian) vine la înmormîntare și încearcă să afle concret cum și de ce a murit. Judecătorul mergea regulat la controale medicale și – aflăm mai tîrziu – chiar cu puțin timp înaintea morții doctorița îi spusese că e „perfect sănătos". De unde pînă unde atacul de cord?

Fiul încearcă să afle mai multe: vorbește cu procurorii, merge la restaurant, reface căzătura pe scările spre toaletă, unde fusese găsit tatăl său, vorbește cu chelnerul (care, evident, nu vrea „să aibă probleme") și cu patronul restaurantului (care, iar evident, îi spune că înregistrarea de pe camerele de supraveghere, ce să vezi, a fost ștearsă din greșeală; și-i oferă în schimb un prînz bun). Toată lumea se mulțumește cu explicația oficială și dosarul e repede închis, iar martorii – toți oameni din sistemul judiciar – nici nu mai vorbesc despre asta. Nu e suspect? Și nu sînt stranii micile nereguli și coincidențe pe care fiul le descoperă, una cîte una? Pe măsură ce încearcă să afle mai multe, situația se complică. Inclusiv cu partenera de viață a tatălui, o tînără care lucrează într-un cazinou – apariție ambiguă și misterioasă, interpretată cu finețe de Cristina Florea.

Trama de *thriller* e însă doar o capcană. Foarte bine structurată și condusă pînă spre sfîrșitul filmului, dar tot capcană. Nu apare, pînă la urmă, nici o „dezvăluire senzațională", misterul morții nu e lămurit. În schimb, scenariul adîncește treptat tensiunea psihologică și, prin acumularea de detalii semnificative, dezvăluie subtil relația dintre tată și fiu. Personajul interpretat de Anghel Damian află, de fapt, cîte ceva despre tatăl său, iar lungile sale tăceri sugerează un întreg ghem de emoții și trăiri confuze, amestecate, construind o dramă umană într-un chip cît se poate de firesc. Rolul tatălui e jucat de Vlad Ivanov – un actor care e foarte bun oriunde-l pui, e „de-acolo" orice ar zice și ar face. Apare în cîteva rememorări scurte ale fiului: e vital, jovial, îi face curte doctoriței, își ironizează cu tandrețe fiul și tot repetă că, profesional, poate să doarmă liniștit, căci n-a făcut nici o măgărie. Andrei (fiul) se cufundă treptat în tot felul de neclarități și de semne de întrebare. Pînă și întîlnirea cu fosta sa iubită din tinerețe (Olimpia Melinte), care făcuse pregătire pentru Drept cu tatăl său, îi lasă *tot* semne de întrebare.

Dacă vreți, așadar, să vedeți doar „cum se termină" și să aflați misterul morții judecătorului, ca într-un *thriller,* sînteți prost plasați. În locul deznodămîntului precis și clar, ca în *thriller,* avem de-a face aici cu ambiguitatea vieții omenești; în locul „clarificării" faptelor, avem confuzia stărilor și emoțiilor. Tensiunea puternică, dar subtilă, vine din felul cum e filmat. Mișcările camerei, compoziția atentă a cadrelor, jocurile de priviri ale actorilor, gesturile mici, detaliile semnificative sînt sugestii vizuale care pun pe gînduri. Imaginea (Oleg Mutu) e extraordinară și susține perfect scenariul oarecum „minimalist", făcut în bună parte din dialoguri simple și esențiale. Camera se pliază tot timpul pe stările personajelor, pune spectatorul într-o postură un pic stranie de „agresor" al intimității eroului principal (dar nu numai). Căutînd să afle detalii despre moartea tatălui, fiul își întîlnește o iubită din tinerețe: scenele cu ea sînt, poate, cele mai „vorbite" și mai „narative" din tot filmul, dar aceeași ambiguitate plutește suverană pe deasupra, ca într-o felie de viață intensă despre care protagoniștii își amintesc mai mult stările și interpretările ulterioare decît faptele petrecute. „Ce s-a întîmplat de fapt" aflăm tot din filmare, din mișcările ezitante ale camerei, din finețea planurilor-detaliu.

Anghel Damian seamănă, e adevărat, cu Raul Bova – mi-am reconsiderat eu părerea superficială de la primele scene. Dar nu despre aparența de „june prim" e vorba, nu despre alură și trăsături. Ci despre felul cum „duce" (așa cum a făcut și actorul italian în dramele cu tentă socială) un rol nuanțat, subtil, în care intimitatea relației cu aparatul de filmat a fost, fără îndoială, solicitantă.

Perfect sănătos mi se pare un film foarte bine lucrat, cu finețe și intensitate psihologică, un pseudo-thriller care pune pe gînduri. „Misterul" inițial – de ce a murit judecătorul – se transfigurează treptat într-un mister mai intens, profund uman: relația dintre tată și fiu, reconsiderată, retrăită în prezențele și absențele ei. Între durerea și neputința provocate de moartea suspectă, fiul redescoperă ce știe și ce nu despre tatăl său. E un film care degajă umanitate. E filmat excepțional și jucat cu finețe.

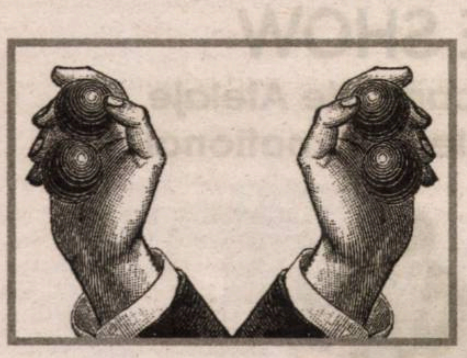

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

De protest

● Body Count, *Bloodlust,* Sony Music, 2017.

Cu puțin timp înaintea înregistrării albumului *Bloodlust,* rapper-ul Ice-T a oferit o prelegere TED locatarilor închisorii de maximă securitate Sing Sing – o versiune mai modernă a năstrușniciei lui Johnny Cash de a cînta la Folsom. Apoi a urmat acest album, cu contribuții muzicale sau oratorice din partea unor metaliști recent și tardiv creștinați: Dave Mustaine de la Megadeth oferă un intro vorbit pe „Civil War", iar Max Cavalera contribuie, pe „All Love is Lost", la un duet al dezamăgirilor divergente – versurile lui Ice-T sînt despre o fostă iubită, în timp ce Cavalera își înjură încă foștii colegi de la Sepultura (Ice-T nu e omul care să le impună invitaților despre ce să cînte). Alți exponenți ai metalului cu sensibilități creștine care își aduc contribuția pe *Bloodlust* sînt liderii grupurilor Lamb of God și God Forbid, însă undeva la mijlocul albumului se strecoară și un „Raining in Blood" – versiune *cover* după Slayer (există totuși voci care susțin că viziunea trupei Slayer asupra Iadului este, esențialmente, catolică).

Trupa Body Count a fost o apariție improbabilă în muzica metal de la finele anilor '80. Dincolo de tradiționalul conflict nouăzecist între rockeri și depeșari, la noi a existat după Revoluție și unul mai molcom, de mai scurtă durată, între rockeri și rapperi. Conflictul a fost rapid stins prin adoptarea, fără multă rezistență, a „rock-ului recitat" produs de artiști lipsiți de abilități canto – vezi și popularitatea underground pe scena vremii a Comandorului Hoisan, un Laibach românesc-ortodox. În plan internațional, situația s-a detensionat rapid prin ascensiunea unor Faith No More, Rage Against the Machine și tot ce a urmat după acea la MTV.

Totuși, pe parcursul cîtorva ani au existat la noi unele disensiuni care se reglementau „cetățenește" între comunitățile rap (în curs de emancipare sub eticheta hip-hop) și cele rock-metal. Toată lumea descoperea muzică nouă și nebănuită după Revoluție, iar entuziasmul mergea pînă la a băga recomandări pe gîtul colegilor de școală cu forța pumnului. Apariția grupului Body Count în acele circumstanțe s-a dovedit intolerabilă de ambele părți, deși ambele tabere s-au documentat atent asupra subiectului disputei. Din punctul de vedere al primei tabere, nu era normal ca o trupă de rapperi negri să cînte metal. Din punctul de vedere al celeilalte, problema era exact aceeași.

Ice-T urma încă în paralel o carieră rap de relativ succes, iar numele său începuse să se facă văzut și prin industria filmului, acesta acceptînd orice venea la mînă – de la video-biografii ale unor staruri porno la producții SF ambițioase precum *Johnny Mnemonic* ori seriale îndrăgite precum *Law & Order.* Pentru Ice-T, albumul *Bloodlust* este o oportunitate de meditație asupra carierei, dar și de protest față de incidentele recente care au generat lozinca „Black Lives Matter". Cu 25 de ani în urmă, piesa „Cop Killer" dădea de furcă trupei în relația cu casele de discuri și cu marele public care a ezitat în a îmbrățișa Body Count la pachet cu ceilalți pionieri rap-metal. Atunci Ice-T a oferit justificări, scuze, cenzurări ale piesei; conciliant, a jucat chiar rolul unui polițist în *Law & Order,* însă s-a întrebat mereu de ce Eric Clapton n-a avut atîtea probleme cu „I Shot the Sheriff". Se pare însă că brutalitatea polițienească de care se leagă evenimentele „Black Lives Matter" îi dau aripi și îl fac să-și regrete regretele. „V-am spus eu!" e mesajul pe care ni-l transmite prin *Bloodlust,* primul album Body Count din epoca Trump.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

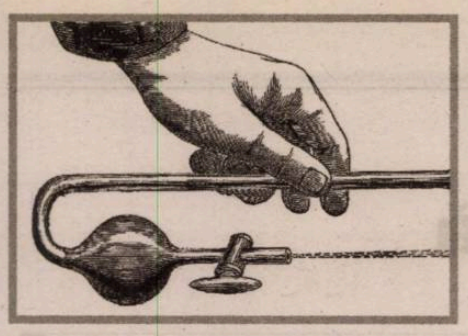

Oana STOICA

rosencrantz & co

Inside me

● *Hikikomori*, instalație performativă bazată pe un text de Holger Schober. Echipa: Vlaicu Golcea – concept, *sound design*; Cristina Milea – instalație, costume; Gabriella Spiridon – asistent instalație; Mihai Păcurar – video, *graphic-design*; Nicoleta Lefter – performance (live); Emil Măndănac – performance (audio); Raluca Aprodu – performance (audio); Ciprian Marinescu – traducere; Claudia Vîlceanu – discuții-atelier; Cornelia Winkler – comunicare internațională. Un proiect organizat de Asociația Culturală Isvor și co-finanțat de AFCN.

Hikikomori sînt persoane, de regulă adolescenți sau tineri, care se retrag benevol din viața socială și se închid într-o cameră, refuzînd orice contact cu alte persoane. Izolarea durează cel puțin șase luni – sînt situații cu zece ani de recluziune – și se întîlnește cu precădere în Japonia, dar au fost înregistrate cazuri și în Statele Unite, Marea Britanie, Canada sau China. „Pustnicii moderni", cum sînt supranumiți hikikomori (termen ce definește în egală măsură fenomenul și pe subiecții acestuia), reprezintă deja o categorie socială în Japonia, unde numărul variază între 500.000 și un milion (după estimări realizate între 2013 și 2016) și unde guvernul a alocat fonduri substanțiale pentru asistență de specialitate (psihiatrică). Una dintre interpretările acestui fenomen leagă hikikomori de forme grave de depresie. O altă variantă de interpretare vizează cultura japoneză în care copiii, în special băieții – în rîndul cărora fenomenul este mai răspîndit –, au o legătură strînsă cu mama și nu părăsesc casa părintească pînă la vîrste mari (35-40 ani). De asemenea, glorificarea singurătății în arta și filozofia japoneze susține izolarea. O altă direcție de interpretare se configurează în jurul efectelor capitalismului, mai precis în așteptările pe care le au apropiații, în special familia, de la un tînăr, într-o societate cu un standard ridicat de viață – așa-numita realizare personală, adică o carieră și un statut social (inclusiv financiar) pe măsură – pe care acesta se teme că nu le poate împlini. Dramaturgul austriac Holger Schober a scris o piesă care prezintă perspectiva din interior a unui hikikomori, un poem postmodern despre captivitatea ca revoltă socială. Tradus de Ciprian Marinescu (care face constant traduceri din autori contemporani de limbă germană), textul a fost prezentat în 2016 ca spectacol-lectură la Centrul Educațional Replika din București și a fost acum materializat performativ de Vlaicu Golcea.

Însingurarea patologică se transformă în exhibiționism, lipsa cronică de contact direct este înlocuită de sexul la prima întîlnire virtuală.

Cu acest spectacol, Vlaicu Golcea își depășește ipostaza de creator de universuri sonore, pe care și-a asumat-o în numeroase spectacole de teatru, și devine autor de performance (creator de concept și *sound design),* o formulă flexibilă de show aflat la intersecția mai multor arte (teatru, literatură, muzică, dans, arte vizuale, film etc.). Încă prea puțin dezvoltat în România, performance-ul este mediul celor mai avangardiste limbaje artistice și al celor mai incitante viziuni asupra realității, o formă performativă de filozofie, poate cea mai conectată cu imediatul, cu lumea contemporană căreia îi identifică și îi analizează problemele. Golcea pornește dintr-un punct neobișnuit pentru un performance, un text preexistent – în condițiile în care performance-urile sînt în general non-verbale, iar cele verbale au un scenariu/text creat special pentru ele – pe care îl redă aproape integral. Redarea se face însă în forme diverse: *live* prin intermediul performerei Nicoleta Lefter, vizual prin proiecțiile realizate de Mihai Păcurar – care desenează fragmentele de comunicare virtuală – și audio, prin înregistrările cu Raluca Aprodu și Emil Măndănac. Astfel, nu doar că textul capătă forme de expresie diferite, lucru esențial într-un performance, dar perspectiva din interior este accentuată prin deportarea în afara spațiului de joc, unde se află eul performativ (hikikomori), a tuturor celorlalte personaje. Recluziunea este astfel totală, căci ceilalți interacționează cu H din exterior, fără să pătrundă în spațiul lui. Și aici intervine Mihai Păcurar, care realizează animații ce sublimează realitatea și dă formă personajelor. Instalația scenografică a Cristinei Milea – care poate fi vizionată și în afara performance-ului – este un altar gotic din materiale reciclabile (după propria declarație) din care sugestivă îmi pare a fi folosirea plasticului, a celui moale, maleabil, transparent (și pictat aici). Căci camera izolatoare este mică, iar H stă mare parte din timp nemișcat, astfel că acest spațiu, ilustrat printr-o membrană de plastic, devine o a doua epidermă, una artificială.

Elementul *live* al instalației este performera. Nicoleta Lefter (Vlaicu Golcea a ales un H feminin, în text el fiind masculin) creionează un personaj care evoluează la granița dintre *stand-up* și manga, cu o agresivitate generată de însăși vulnerabilitatea sa, care se automitologizează (poartă o mască de inorog), aflat în căutarea, dacă nu a iubirii, măcar a identității de gen (o poveste de dragoste gay, hiperbolizată în imaginar, ar putea fi motivul izolării) și care are o relație simbiotică *love-hate* cu propria familie (în special cu mama, cu care dezvoltă o relație asemănătoare celei din romanul lui Attila Bartis, *Tihna,* dar și cu fratele, cu care comite involuntar un incest virtual). Performance-ul este un soi de cabaret *noir*/gotic exploziv (prima reprezentație era crudă, dar în timp Lefter devine tot mai incandescentă). Astfel, atributele spațiului sînt inversate: în realitate mic și proprice refuzului de a socializa, el devine, în performance (care reprezintă lumea interioară), o scenă pe care H se expune și interacționează. Însingurarea patologică se transformă în exhibiționism, lipsa cronică de contact direct este înlocuită de sexul la prima întîlnire virtuală (H refuză să comunice în realitate, dar o poate face în cea virtuală). Căci H experimentează două modalități de a trăi: aparent devitalizat, în tăcere și nemișcare, dar și exploziv la nivel interior/imaginar, unde cinismul său devine violent. Este o perspectivă provocatoare de a trata o temă prin exact contrariul ei.

După ce a fost prezentat în București, la Kube Musette, *Hikikomori* poate fi văzut între 27 septembrie și 1 octombrie la Fabrica de Pensule din Cluj și între 4 și 6 octombrie la Centrul Multicultural al Universității Transilvania din Brașov.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Liliana POPESCU

Negativitate și suferință

Una dintre primele descoperiri pe care le-am făcut atunci cînd am decis să rup cercul suferinței a fost propria tendință de a măcina gînduri negative. Asta se întîmpla cu vreo zece ani în urmă. De atunci au apărut în spațiul public multe scrieri, multe înregistrări video, emisiuni, cursuri de sprijin pe tema „gîndirii negative" și pe tema „gîndirii pozitive".

Totul pare roz la gîndul că ai putea adopta o formulă atitudinală pozitivă. Dar este oare atît de ușor să faci acest lucru? Și, la urma urmelor, ce înseamnă să gîndești pozitiv? Dacă ar fi atît de ușor să te poziționezi în zona gîndirii și atitudinilor pozitive și dacă realizînd acest lucru ai contracara toată suferința și toată negativitatea care te inundă uneori, atunci raiul ar fi al tău! Și chiar este. Doar că nu este chiar așa de ușor acest parcurs. Poate că pentru unii este. Pentru mine nu.

Citesc acum o carte care îmi răspunde într-o anumită măsură la întrebări grele pe care mi le-am pus de-a lungul timpului *(Creierul lui Buddha. Neuroștiința fericirii, iubirii și înțelepciunii* de Rick Hanson și Richard Mendius, Editura Paralela 45, 2011). Autorii sînt oameni de știință care studiază creierul și conexiunile sale cu sistemul nervos și mintea. Îmi oferă și informații la care nu m-am gîndit înainte că mi-ar putea fi de folos în încercarea de a-mi înțelege propria minte. Iată ce găsesc: „creierul are o «predispoziție înnăscută către negativitate» (Vaish, Grossman și Woodward, 2008). Această predispoziție are o istorie îndelungată și este legată de nevoia de apărare a oamenilor de pericole. Dar negativitatea naște și reacția de evitare a explorării interiorului nostru și chiar anxietate în fața unei presupuse încercări de a ne cunoaște propriul eu. Reprezintă o barieră în calea autoconștientizării. Predispoziția spre negativitate creează și intensifică o serie de emoții: mînia, tristețea, vinovăția, rușinea. Mintea are o tendință naturală spre negativitate care se manifestă inclusiv prin evaluări și aprecieri incorecte ale propriului nostru comportament și caracter."

Mai avem o altă caracteristică a minții, creată și ea de-a lungul evoluției umanității: tendința de a „fixa", într-un fel sau altul, realitatea care e în permanentă schimbare. Conceptele și noțiunile pe care le folosim curent (de existența cărora nu sîntem uneori conștienți) reprezintă un astfel de mod de a fixa, de a prinde într-un cadru rigid, controlabil, această realitate aflată într-o permanentă mișcare. „Creierul vînează mereu un moment care tocmai a trecut, încercînd să îl înțeleagă, să îl controleze... creierul se agață tot timpul de ceea ce tocmai s-a petrecut." Numai că realitatea este mereu alta, „totul curge", spunea un filozof din vechime. Raționalul are cu greu acces la acest nisip mișcător numit realitate.

Și, ca să mai adaug un ingredient puternic la acest cocteil deja suficient de condimentat cu negativitate al minții, să menționez că unele dintre suferințele noastre psihice se datorează unor strategii de supraviețuire adînc înrădăcinate în psihicul nostru. Cercetători avizați au identificat trei strategii de supraviețuire formate de-a lungul a sute de milioane de ani de evoluție a omului:

- strategia de creare de limite, de creare de bariere între oameni, dar și între diversele stări mentale ale sale;
- strategia stabilității pentru menținerea sănătoasă a sistemelor fizice și mentale;
- strategia evitării amenințărilor.

Ca urmare a conturării acestor strategii, s-au format rețele neuronale pe care le avem cu toții și care creează suferință atunci cînd:

- limitele se șterg;
- stabilitatea este compromisă;
- cresc amenințările.

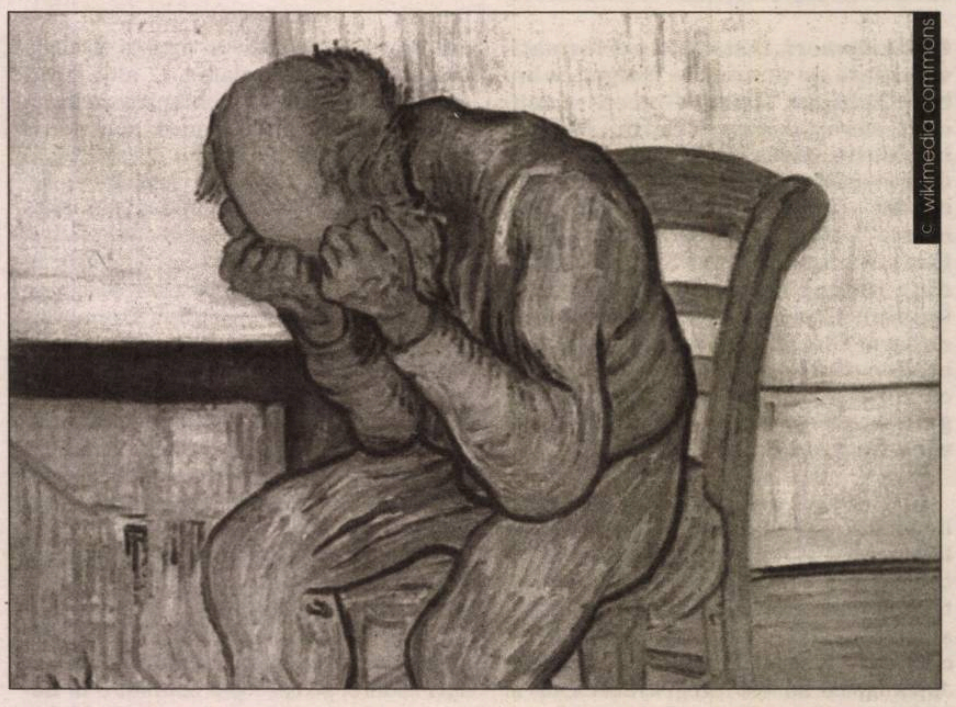

„Creierul are o «predispoziție înnăscută către negativitate»".

Problema este că aceste trei condiții apar mereu în viețile noastre într-o formă sau alta. În lumea în care trăim, toate cele trei condiții sînt prezente simultan și la nivel societal. E suficient să ne gîndim la problema migrației dinspre țări și continente mai sărace către Europa și vedem cum se manifestă aceste condiții la nivelul societății din care facem parte. Ca să nu mai menționez alte amenințări politice (interne sau externe – războiul din Ucraina vecină, pericolul nuclear potențial etc.) sau sociale (perspectiva șomajului pentru tineri, a unei bătrîneți cu pensii precare pentru cei care sînt la vîrsta a doua etc.). Strategiile de mai sus se activează la nivel colectiv.

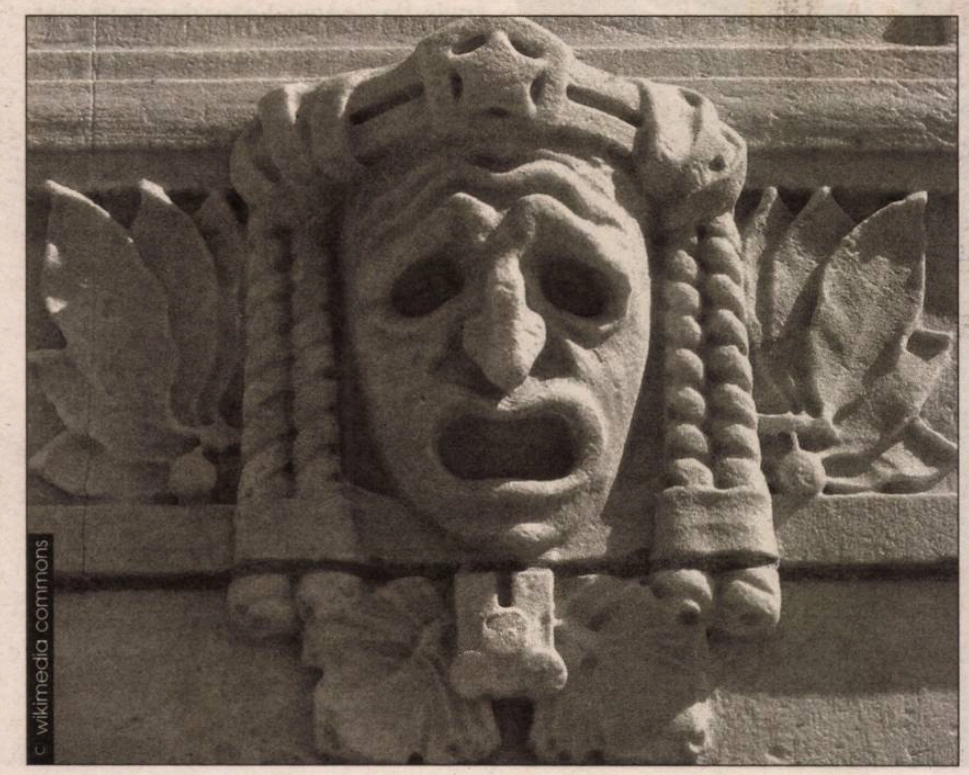

Ca să revin la tema negativității și a suferinței personale, să mai menționez două aspecte. Unu: dependența dintre minte și creier. Ea este subliniată atît în cartea pomenită mai sus, cît și în alte lucrări care includ cercetări din domeniul neuroștiinței. Chimia, neurochimia creierului, prezența în diferite cantități a neurotransmițătorilor, modul de funcționare a anumitor părți ale creierului – de la cortexul prefrontal la sistemul limbic – sînt extrem de importante cînd e vorba despre funcționarea propriei noastre minți. Doi: avem de-a face cu două niveluri ale suferinței, de care nu sîntem totdeauna conștienți. Este vorba despre suferința pe care o trăim ca rezultat direct al unui necaz și al activării instinctive a unei strategii de supraviețuire – care reprezintă primul nivel. Nivelul al doilea de suferință e generat de reacția noastră la ceea ce simțim ca urmare a activării primului nivel. De multe ori, reacția noastră la ceea ce ni se întîmplă emoțional este prost gestionată și generează o suferință suplimentară – uneori mai dureroasă și mai persistentă decît cauza inițială, decît necazul însuși. Lucrurile se complică suplimentar atunci cînd nici nu realizez că sufăr, că am o durere psihică. Dar acesta este un alt subiect.

Să iau un exemplu pentru tema celor două niveluri ale suferinței. Presupunem că identific, constat propria mea stare afectivă și-mi spun: „Mă simt trist. Mă simt cam deprimat. Nu am chef de nimic." Constatînd acestea, mă situez la primul nivel al constatării unei dureri. În genere reacționăm la ceea ce ni se întîmplă – inclusiv la ceea ce ni se întîmplă emoțional. Depinde cum reacționăm – aici pot interveni negativitatea și alunecarea spre o suferință amplificată, dublă. La constatările de mai sus, eu, ca subiect, aș putea răspunde în cel puțin două moduri:

Varianta de discurs interior A: „Ce e cu starea asta? Doar am de toate, n-ar trebui să mă simt trist, deprimat... Așa-mi trebuie, n-am făcut tot ce trebuia, nu sînt în stare să-mi fac treaba... Nu pot face față situației. Sînt un leneș, nu sînt bun de nimic."

Varianta de discurs interior B: „Cauza tristeții mele e justificată, la urma urmelor toți oamenii trec prin tristeți... Dacă nu am chef de nimic, poate că am o stare mai profundă de nemulțumire, sînt demotivat, poate obosit, să vedem cum mă simt mîine... Poate că ar fi bine să vorbesc cu cineva despre starea mea, să mă lămuresc dacă îi pot face față singur sau nu."

Dacă primul set de reacții (varianta A) indică o tendință de a ne afunda în suferință, de a fi lipsiți de empatie față de noi înșine, cel de-al doilea (varianta B) trădează o relație interioară bună, o relație Eu-Sine empatică, un nivel apreciabil de autocompasiune. Fiecare dintre noi învață să reacționeze în varianta A sau B. Desigur, acestea două sînt tipuri ideale, extreme – expuse de dragul clarității. Cert este că 1) avem o tendință mai spre A sau mai spre B și 2) sînt tendințe învățate – care în anumite condiții pot fi dezvățate. Conștientizarea propriilor moduri și înclinații de a reacționa la ceea ce ni se întîmplă traumatic este primul pas. Important.

Ca să nu ne sporim propria noastră suferință este dezirabil să ne cultivăm o atitudine binevoitoare față de noi înșine, o îngăduință și o blîndețe ca și cum am avea de a face cu un copil – cu copilul din noi. Să ne iubim pe noi înșine. Nimeni altcineva din afara noastră nu va putea lua decizia de a merge pe această cale. Numai fiecare dintre noi. Informațiile care ne stau azi la dispoziție prin Internet, precum și prezența atîtor oameni preocupați de dezvoltarea personală fac ca ambientul social să fie mult mai prietenos pentru un om care experimentează suferință psihică. Să ne amintim mereu că nu sîntem singuri, că sîntem interconectați și că ne putem crea întotdeauna un spațiu interior al păcii și al armoniei, pe care nu ni-l poate lua nimeni. Filozoful vietnamez Thich Nhat Hahn cultivă un concept interesant în concepția sa – cel de Inter-Ființă. Nu sîntem entități separate, ci inter-trăim, inter-ființăm, sîntem interdependenți și atunci cînd nu vedem acest lucru.

***Liliana Popescu** este profesor la SNSPA.*

„N-am călcat niciodată strîmb de dragul vreunei faime efemere“

– interviu cu Dan BYRON –

***Dan Byron,** numele de scenă al lui Daniel Radu, este vocalist, multi-instrumentalist și compozitor în trupa byron, care a celebrat împlinirea unui deceniu de existență prin realizarea unui box set aniversar,* byron – 10, *cu toată discografia trupei.*

Cine v-a atras înspre muzică?

Părinții mei cîntaseră în copilărie, mama la mandolină, tata la acordeon, dar e mult spus că provin dintr-o familie muzicală. Ne-au dat pe amîndoi – pe mine și pe fratele meu – la Școala de Muzică din rațiuni pur practice. Locuiam în cartierul Pantelimon, care era o pepinieră de golănei, iar ei voiau să ne țină departe de maidan. Dragostea pentru muzică a venit mult mai tîrziu, la început era o corvoadă, mai ales că studiul ne bloca în casă, în timp ce toți prietenii noștri se jucau pe afară.

Cîntați la flaut și la chitară, la ce instrument v-ar mai plăcea să cîntați?

Mai cînt și la pian, deși nu grozav, iar în clasele primare am studiat vioara. Nu țin neapărat să mai învăț un instrument, dar mi-ar plăcea să le stăpînesc mai bine pe cele știute deja.

De ce byron și de ce cu b mic?

Byron pentru că este porecla mea, iar trupa asta inițial trebuia să fie proiectul meu solo. Cu b mic pentru că este un substantiv comun. Știu că toată lumea crede că vine de la celebrul poet, iar într-un fel chiar vine, dar byron mai înseamnă și altceva. N-aveți decît să căutați pe net, pe urbandictionary.com, spre exemplu, sînt multe variante.

De ce scrieți și cîntați versuri (mai mult) în engleză?

În primul rînd, este o chestiune de obișnuință. Am ascultat muzică în limba engleză toată viața și mi se pare că sună mult mai natural. Pe de altă parte, sînt puține discuri în română care cinstesc limba, majoritatea sînt inodore, incolore, insipide. Neavînd modele locale de urmat, am împrumutat altele din străini. În al doilea rînd, cuvintele limbii noastre au mult mai multe silabe, drept urmare exprimarea este mult mai dificilă pentru niște texte scurte cantabile. În al treilea rînd, e o chestiune de deschidere – în era Internetului, engleza este mult mai folosită decît româna, iar granițele au cam dispărut. De ce te-ai face înțeles doar de o mînă de oameni cînd poți să te adresezi tuturor?

Atunci de ce albumul 30 seconds of fame *a apărut în variantă bilingvă?*

Varianta bilingvă a lui *30 seconds* s-a născut din nevoia de a fi difuzați mai mult la radio și, de ce nu, de a fi înțeleși mai bine. Pe *Eternal return* am folosit un procedeu asemănător pentru single-ul principal – „The Sea“ / „Marea“. N-am mai făcut traduceri pentru tot albumul pentru că experiența cu *30 seconds* m-a cam dărîmat. E incredibil de obositor să termini de tras un album și să-l iei încă o dată de la capăt. Ca și cum ai conduce pînă la Paris și, odată ajuns, să trebuiască să te întorci imediat la București.

În 2011 ați scos Perfect, *un album de* cover-*uri după piese românești: care-i semnificația acelui album și după ce criterii ați ales piesele?*

Pe la sfîrșitul lui 2009, Victor Panfilov, sunetistul și producătorul cu care am lucrat la majoritatea materialelor byron, voia să facă un disc-tribut pentru Nicu Alifantis și mi-a propus să încerc o variantă pentru „Ploaie în luna lui Marte“. Deși în primă fază mi s-a părut imposibil, am încercat să uit originalul și s-o regîndesc ca pe o piesă de-a mea. Am lucrat cîteva zile pline, iar rezultatul i-a plăcut lui Victor destul cît să-mi propună și alte cîntece ale altor artiști români. A început o joacă, un ping-pong, în care el arunca cîte un nume, iar eu încercam să regîndesc totul în felul meu. În final am luat-o mult mai în serios și am început să caut. Am intrat în studio după aproape un an. Alegerea pieselor a fost făcută la sînge, criteriile învîrtindu-se în jurul calității textelor și al sentimentului meu față de respectiva muzică.

În ce relație vă aflați cu istoria rock-ului de la noi?

Am citit cartea lui Nelu Stratone, *Rock sub seceră și ciocan,* aproape pe nerăsuflate. Nu e ea vreo capodoperă a literaturii, dar informațiile adunate sînt aur. Aștept (nu foarte) răbdător volumul doi.

Obișnuiți să citiți biografii de muzicieni?

Mi s-a întîmplat să mai citesc biografii sau autobiografii de muzicieni, iar cîteva mi-au plăcut foarte mult. Spre exemplu, Sting – *Broken music,* Philip Glass – *Words without music* sau Nick Mason – *Inside out.* Cel mai recent am citit *Life,* autobiografia lui Keith Richards. Să vă povestesc cum mergea *Keef* prin 1965 pe Oxford Street cu o cărămidă neîmpăturită de hașiș de mărimea unui skateboard fără să atragă atenția nimănui? Îmi place la cărțile de genul ăsta că pornesc de la istorii personale și se leagă de istoria comună. În 1965, în Londra, nu prea avea nimeni habar ce-i ăla hașiș...

Live Underground *este un proiect literal: și live, și underground, adică în salina Turda. De ce acolo și care (mai) este rațiunea unui DVD cu concerte live?*

Live Underground a pornit tot de la Victor. Ne-a trimis la un moment dat niște poze pe mail cu proaspăt renovata salină și ne-a întrebat dacă nu vrem să facem o filmare acolo. Codruț Dumitrescu, managerul trupei, a preluat ideea și a făcut imposibilul să devină realitate. Altfel, DVD-urile sau Blu Ray-urile cu concerte live sînt destul de depășite la ora actuală, e adevărat, dar ele îți pot crea o imagine mai puternică, mai concretă, mai ales dacă reușești să convingi vreo televiziune să le difuzeze. Noi am avut mare baftă cu HBO România, care ne-a onorat cu două proiecte pînă acum.

Care-s ultimele concerte la care-ați fost în străinătate?

Anul ăsta am fost la festivalul Rock Werchter din Belgia, unde am văzut o grămadă de concerte faine și, în sfîrșit, am bifat și Radiohead. Am scris despre asta în amănunt pe blog-ul meu danbyron.ro.

Ce DVD-uri live aveți în colecție?

Printre DVD / Blu Ray-urile din colecția mea se numără *Secret world* și *Growing up* ale lui Peter Gabriel, *The Wall* al lui Roger Waters, Queen – *Rock Montréal,* Sting – *Live in Berlin* sau John Mayer – *Where the light is.* Și mă opresc aici ca să nu vorbim numai despre asta.

„Pe torente dacă nu ești, nu exiști“

Pentru cineva ca dvs., preocupat și de dimensiunea de obiect a unui album muzical (mă gîndesc la cartea cu ilustrații ce a însoțit albumul A Kind Of Alchemy*), cum v-au „afectat“ metamorfozele suporturilor audio și ale noilor obișnuințe de a asculta muzica în* streaming?

Nu prea m-am lăsat afectat. Cred că toate suporturile sînt OK atîta vreme cît își ating scopul. Eu sînt colecționar de viniluri, dar nu mă dau în lături să ascult *streaming*-uri, mp3-uri sau FLAC-uri, mai ales că sînt mai tot timpul pe drumuri. Bineînțeles că vînzările au scăzut enorm față de deceniile trecute, dar din cîte putem observa, industria se adaptează.

Box set-*ul aniversar conține toată discografia voastră, adică nu mai puțin de 11 CD-uri (7 albume de studio, 3 live, plus un CD bonus cu demouri, rarități și inedite). Pare o extravaganță?*

Box set-ul aniversar a fost un fel de cadou pe care ni/vi l-am făcut de ziua noastră. Probabil că pare o extravaganță, sau mai bine zis o aroganță, dar trebuia să adunăm într-o singură copertă toată munca noastră din ultimii zece ani, chiar și numai pentru a marca evenimentul.

Privind în urmă la istoria de zece ani a trupei dvs., ce s-a schimbat fundamental și ce s-a păstrat în felul în care faceți muzică?

Am învățat foarte multe în ăștia zece ani. La început compuneam mai mult instinctiv, acum am ajuns la un nivel de control mult mai mare. De păstrat, s-a păstrat entuziasmul. Fără el n-aș putea face nimic. Acum nici nu mai știu cum e să nu faci muzică. Pentru mine e ca aerul, n-ai cum să trăiești fără ea.

Cum vedeți problema pirateriei muzicale, dar și a revival-*ului vinilurilor și casetelor audio?*

Revival-ul casetei audio chiar e o chestie foarte *hipsterish* și cred că rezonează mai mult cu generațiile mai noi, care n-au prins derularea cu pixul sau capetele mîncătoare de bandă. Cu vinilul e cu totul altă poveste, calitățile lui sînt imbatabile. Mi-ar plăcea să lansăm albumele și în variantă de vinil, dar nu știu cît de sustenabil ar fi, publicul cumpărător de la noi e totuși destul de limitat. Pe torente dacă nu ești, nu exiști, așa că mai bine să fii. Cine vrea să-ți cumpere muzica ți-o cumpără oricum.

Cum ți se pare că arată scena rock de acum?

Scena românească arată destul de OK, mai puternică decît acum 10-15 ani. Bineînțeles că e loc de mai bine, dar se tot avansează, așa că nu-mi fac griji. Din păcate, încă avem puține radiouri sau televiziuni care privesc și în afara *mainstream*-ului, însă compensăm cu festivalurile de peste vară, care anul ăsta au fost mai multe ca niciodată. Sînt încă orașe importante care n-au un club dedicat concertelor live și unele care au, dar se limitează doar la cîteva genuri sau nume. Trupele sînt din ce în ce mai multe, o parte din ele bune sau foarte bune. Ce mi se pare că nu s-a schimbat e atitudinea negativă a unora, mai ales atunci cînd compară underground-ul cu *mainstream*-ul.

În ce relații (muzicale) mai sînteți cu fostele dvs. trupe, Urma și Kumm?

Cu Kumm am făcut acum vreo doi ani un mic turneu, am cîntat integral albumul *Confuzz.* De Urma nu mai știu nimic, n-am păstrat legătura. Bineînțeles că mă tentează și alte proiecte, mi-e teamă însă că va trebui să fiu clonat ca să pot face față, byron-ul îmi mănîncă pînă și timpul liber.

Ce presupune dragostea dvs. pentru muzică? Care sînt sacrificiile, dar și satisfacțiile care nu se văd?

Au fost mulți ani în care am scris și am cîntat fără să văd mari rezultate, iar în jurul meu au fost mulți oameni care au cedat. M-am încăpățînat să fac muzică așa cum simt eu doar pentru că era singura chestie care mă satisfăcea cu adevărat. Acum, privind în urmă, n-am nici un fel de remușcări, tocmai pentru că nu am călcat niciodată strîmb de dragul unui venit mai mare sau al vreunei faime efemere.

Sînteți ambasador al berii Silva. Cum se împletește povestea dvs. cu povestea Silva?

Sînt un băutor de bere destul de pretențios, pasionat de berile craft, îndeosebi de cele cu specific englezesc, iar Silva tocmai a început să meargă în direcția asta. Mîndra Românească (Romanian Pale Ale) este un prim pas către berea englezească, făcut de un brand cu o notorietate mai mare. Cu alte cuvinte, cine se aseamănă se adună. Altfel, un playlist care să se potrivească cu cele trei sortimente de bere Silva mi-a surîs, ba chiar m-a convins. Pentru că în muzică, la fel ca în cazul berii, diversitatea este extrem de importantă pentru a-ți dezvolta gustul și pentru a te declara pasionat de ceva.

„Byron este porecla mea.“

a consemnat Marius CHIVU

Horia BLIDARU

Războiul Occidentului cu Istoria

Demolarea și profanarea monumentelor ori ștergerea crucilor de pe ambalaje sînt doar noi episoade din strania și patetica rătăcire identitară a lumii occidentale. Deriva spre extremă a multiculturalismului normativ doboară simbolurile unei civilizații, cu bunele și relele ei – de la Cruce la Columb, de la generalul Lee la amiralul Nelson, de la Colbert la Napoleon. Cui folosește tabula rasa?

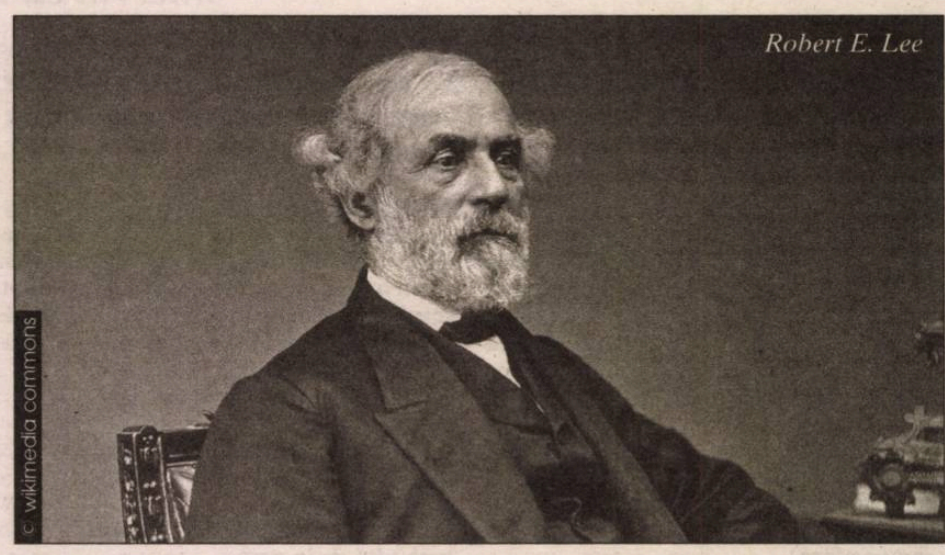

Violențele de la Charlottesville din jurul statuii generalului Lee au atras atenția asupra unui proces de epurare care, în ultimii doi ani, a constat în înlăturarea sau schimbarea denumirii, în SUA, a peste 60 de simboluri confederate, conform unui raport recent al *Southern Poverty Law Center*. Asociația a inventariat alte 718 monumente și statui dedicate încă personalităților Confederației Sudiste din timpul Războiului de Secesiune și 109 școli publice ce le poartă numele, în special pe cel al generalului Robert E. Lee, comandantul armatei Sudului. Statuia sa din New Orleans a fost demontată în mai – ultima dintr-o serie de patru „simboluri ale injustiției", care „perpetuează ideea de supremație albă", după cum le-a calificat primarul Mitch Landrieu. Iar în centrul de pe acum însîngeratului orășel universitar din Virginia, Charlottesville, la 93 de ani de la dezvelire, monumentul e ascuns într-un sarcofag de plastic și urmează să fie mutat într-un muzeu. Generalul Lee plătește, după 150 de ani, păcatul de a fi fost proprietar de sclavi.

Acest iureș demolator l-a luat în vizor și pe Thomas Jefferson, autor al Declarației de Independență și al treilea președinte al SUA, întemeietor al Universității din Virginia. Jefferson a fost proprietar de sclavi, la fel ca primul președinte, George Washington. Se clatină soclurile Părinților fondatori și nu mai e loc și timp de nuanțe privind raportarea lor, politică și practică, la sclavie – care a fost legală pe teritoriul american între 1619 și 1865.

Furia purificatoare l-a ajuns și pe Cristofor Columb. Monumentele lui din Baltimore și New York au fost vandalizate în august, iar Bill de Blasio, primarul New York-ului, a obținut votul Consiliului Municipal pentru înlăturarea statuii ridicate la aniversarea a patru secole de la descoperirea Lumii Noi. O statuie ofensatoare pentru amerindieni, pentru că ar evoca și colonizarea Americilor. În New York trăiește, însă, și cea mai mare comunitate italo-americană din SUA, prin contribuția predecesorilor căreia s-a ridicat, în 1892, statuia exploratorului genovez. O comunitate care se simte azi lezată de atacul la adresa unui simbol al reușitei sale pe tărîm american, în pofida discriminărilor la care a fost supusă. Spre exemplu, cu un an înaintea dezvelirii operei sculptorului Gaetano Russo, 11 italieni fuseseră linșați la New Orleans.

Nici la Los Angeles nu mai e bine văzut Columb. Consiliul Local a votat eliminarea din calendarul manifestărilor publice a sărbătorii dedicate lui, din 1937 încoace, în luna octombrie, și a înlocuit-o cu o zi a comemorării populațiilor indigene, al căror genocid a început după debarcarea spaniolă în Caraibe. Anterior, mai multe orașe americane, între care Seattle, Albuquerque și Denver, declaraseră 12 octombrie – Ziua Populațiilor Indigene, în locul Zilei lui Columb.

Arta nu scapă, la rîndul ei, răfuielii cu trecutul. Un cinematograf din Tennessee a anulat proiecția capodoperei *Pe aripile vîntului,* apărută în 1939, din cauza conținutului său considerat „insensibil" din punct de vedere rasial. Ce mai contează că, pentru rolul Mammy, Hattie McDaniel a primit Oscarul pentru cea mai bună artistă în rol secundar, fiind prima actriță de culoare laureată a acestui premiu?

Generalul Lee plătește, după 150 de ani, păcatul de a fi fost proprietar de sclavi.

Războiul statuilor a trecut rapid Oceanul. O jurnalistă britanică, Afua Hirsch, a cerut înlăturarea Coloanei lui Nelson din Trafalgar Square, monument dezvelit în 1843 în memoria amiralului mort în înfruntarea navală din largul Capului Trafalgar, în 1805. Horatio Nelson se face vinovat, la mai bine de două secole distanță, de a fi fost adept al supremației albilor. „Unde sînt statuile celor care au fost asupriți de oameni ca Nelson?", întreabă inițiatoarea demersului. Nu mai e relevant, în acest nou context, că, prin cea mai strălucită victorie din istoria Royal Navy, Nelson a salvat Marea Britanie de invazia napoleoniană și a desăvârșit supremația britanică asupra mărilor lumii pentru secolul ce-a urmat? Sir Roy Colin Strong, istoric și fost director al Victoria and Albert Museum, a dat un răspuns de bun-simț propunerii: „Odată ce începi să rescrii istoria pe o asemenea scară, nu va mai rămâne în picioare o statuie sau casă cu semnificație istorică. Trecutul este trecut. Nu poți să rescrii istoria".

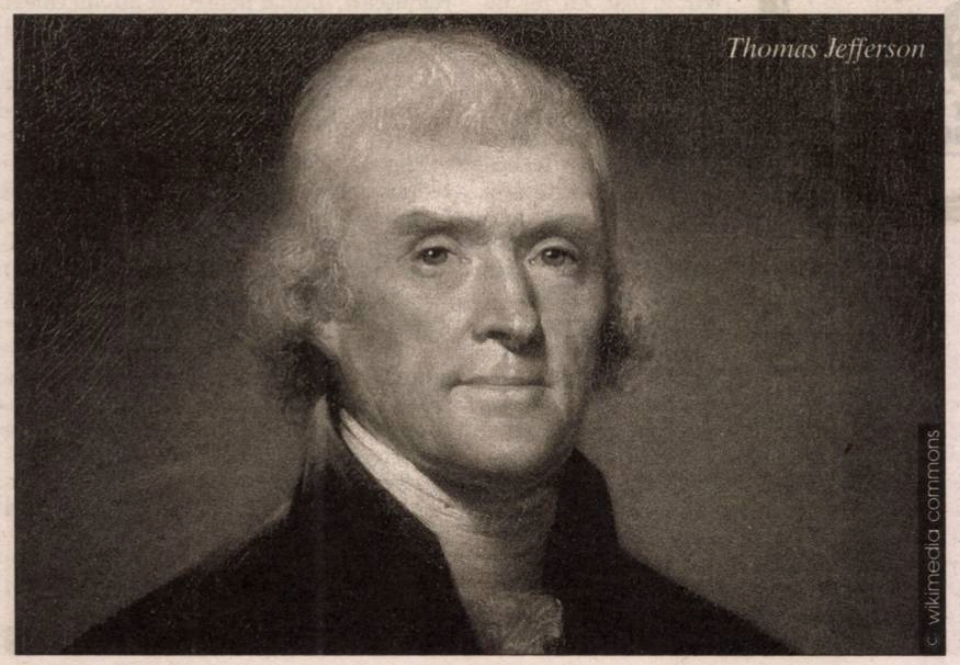

Și totuși, se poate. King's College din Londra își rescrie propria istorie, după cum o arată decizia luată în iulie de a înlocui busturile și portretele fondatorilor săi cu un „zid de diversitate", potrivit decanului Patrick Leman. Un zid ce urmează să cuprindă reprezentările unor cercetători aparținînd minorităților etnice. De asemenea, materialele didactice, precum cele de anatomie, vor fi modificate, pentru a reflecta mai multe grupuri etnice. „Încercăm să reflectăm diversitatea studenților pe care îi avem, încercăm să fim interculturali și internaționali în modul în care dezvoltăm știința", a explicat decanul prestigioasei universități.

America inspiră în continuare lumea. În Franța, imediat după moartea unui om pe străzile din Charlottesville, președintele Consiliului Reprezentativ al Asociațiilor Negre din Franța, Louis-Georges Tin, a solicitat îndepărtarea statuii lui Colbert din fața Adunării Naționale. „Eroii voștri sînt uneori călăii noștri. Trebuie decolonizat spațiul, trebuie decolonizate spiritele", a argumentat el. Numeroase străzi și licee franceze poartă azi numele ministrului de Finanțe al lui Ludovic al XIV-lea, artizan al puterii economice și al modernizării regatului, creator al companiilor Indiilor Orientale și Occidentale și autor al primului Cod negru, care reglementa sclavia la 1685. Politologul Laurent Bouvet a intervenit în dezbaterea iscată pentru a aminti că „istoria trebuie să fie un obiect pedagogic și nu terapeutic".

Atacul la Colbert le-a amintit multora de boicotarea de către președintele Chirac și guvernul Villepin a celebrării bicentenarului victoriei lui Napoleon la Austerlitz. Cea mai strălucită bătălie a împăratului a fost ignorată în 2005, sub presiunea unor organizații din Antilele Franceze, care au amintit că Napoleon a restabilit, în 1802, sclavia abolită la Revoluție. Emmanuel Le Roy Ladurie, unul din reputații istorici contemporani, se întreba: „Va trebui, în viitor, să interzicem orice aniversare privind acțiunile regilor Franței, de la Ludovic al XIII-lea la Ludovic-Filip, pentru că au fost, la rîndul lor, complici ai sclaviei?" De altfel, bicentenarul a fost parazitat de lansarea pamfletului „Crima lui Napoleon", de către Claude Ribbe, un scriitor din Guadelupa, care l-a comparat pe împărat cu Hitler.

Acum doi ani, în Africa de Sud, a fost demolată statuia lui Cecil Rhodes, primministru al Coloniei Capului, la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Dezbaterea privind soarta monumentelor coloniale a reaprins tensiunea interrasială. Președintele Jacob Zuma a intervenit: „Cînd citiți o carte de istorie, nu rupeți paginile dureroase. Istoria trebuie învățată cu aspectele sale dureroase și devastatoare". Și a avertizat președintele acestei țări cu trecut zbuciumat: „Furia nu construiește o națiune, ci o distruge".

În Estul Europei, știm bine, din păcate, cît de fragile sînt monumentele și ce consecințe poate avea încercarea de ștergere a memoriei asupra identității și sistemului de valori al societății. De acea, privim surprinși această confruntare a Occidentului cu propriul trecut.

Acolo unde unii văd un cult al opresiunii rasiste, alții invocă dreptul la istorie. Frapează, însă, absența nuanțelor între extremele care se înfruntă pe rănile trecutului. De aici pînă la intoleranță și crimă, în încercarea de a impune propria versiune, oripilant de simplificatoare, asupra istoriei e doar un mic pas, după cum a dovedit ucigașul din Charlottesville. Recursul la violență nu face decît să dezgroape tranșee fratricide, precum cele din războiul civil american.

„Evităm utilizarea simbolurilor religioase, căci nu dorim să excludem nici o credință religioasă. Sîntem o companie care respectă diversitatea", s-au explicat reprezentanții Lidl, în scandalul ștergerii crucilor grecești de pe ambalajele unor produse. Dar amputînd crucile din fotografia unei biserici din Santorini nu tocmai au exclus o credință și au lezat o sensibilitate?

S-a spus, pe bună dreptate, în aceste zile: piramidele din Egipt au fost construite de sclavi, trebuie ele demolate? Sau: azi, statuile; mîine, cărțile care nu corespund noului totalitarism multiculturalist? Dar Arcul de Triumf din Paris, a cărui înălțare a fost decisă de Napoleon după Austerlitz, ce soartă ar trebui să aibă?

Nu cumva, în numele emancipării, omenirea face pași înapoi, prinsă în jocul extremelor ce se potențează iarăși reciproc?

***Horia Blidariu** este consilier politic la Parlamentul European.*

Mihai BUZEA

Întorșii

În numărul 699 al *Dilemei vechi* (iulie 2017), profesorul Dorel Dumitru Chiritescu a publicat articolul „Cum oprim depopularea țării?“, unde susține (printre altele) „că cei plecați nu se vor întoarce în România“. Nu vreau să discut decît această aserțiune a domnului profesor, nu articolul în sine (cu care sînt perfect de acord, c-o singură mică observație, pe care o fac la urmă). Și pentru că prea multă teorie strică (sau, în orice caz, obosește), trec direct la concret, adică la cazuri particulare, că măcar la alea mă pricep.

Lucică e coleg cu mine, în echipa de arboriști, la sol: tăiem cu drujba crăcile care cad de la cățărător, le tocăm cu *chipper*-ul, facem scripete cînd e nevoie (la bucățile mari de trunchi), măturăm rumegușul cînd terminăm lucrarea, mă rog, treabă. Rîdem, ne mai înjurăm în joacă, ne ajutăm la nevoie, ca toți colegii de pe lumea asta; ne știm de mult, am lucrat împreună și-n Anglia, și-n multe locuri din România, credeam că-l cunosc. Dar am avut un job la Zoo Brașov și nu știu cum a venit vorba, iar Lucică mi-a povestit viața lui, de-am rămas *bouche bée:* a muncit 12 ani la greci, a fost deportat de trei ori și-a intrat ilegal în Grecia de patru, pînă cînd, în final, a reușit să-și facă acte și să nu se mai teamă de razii. Cum-necum, a traversat tot de patru ori Bulgaria pe jos (de două ori vara, de două ori iarna), prin păduri, dar bani la călăuze a dat o singură dată, în rest a luat el bani de la alții, ca să-i ducă pînă acolo; s-a tras asupra lui cu muniție reală, a dormit în gropi de gunoi ca să scape de cîinii grănicerilor, a escaladat cu mîinile goale garduri de sîrmă ghimpată (există o anume tehnică, mi-a explicat-o), a furat orice, de la biciclete pînă la mîncare de pisici („Șoarici tocați, Mihaie“, rîdea el, „da' să știi că nu ie răi la gust“), toate astea numai ca să nu muncească în România, ci „afară, pă bani, nu pă seminte“. A învățat perfect limba, a devenit maistru într-o fabrică de mobilă, era foarte sigur că n-o să se întoarcă niciodată „în țara asta dă lăbari“, dar cu toate astea s-a întors și-a rămas (la mijloc a fost o poveste de dragoste, cu *happy-end,* care nu face parte din articol). Chichița care-i: cățărătorul ne-a ascultat și-a tras concluzia, al cărei sens îl înțeleg abia acum. A zis așa: „Daia vă-nțelegeți voi doi, Lucică și cu tine, că sînteți dilii amîndoi, veniți la muncă numai cînd aveți chef“.

Străbunicul meu, Ioan Lupu, s-a repatriat în 1926 și-a cumpărat mult pămînt în Dobrogea, pe care nu l-a muncit niciodată, ci l-a dat în arendă, iar cînd au crescut copiii, l-a trecut pe numele lor. Din lotul rămas a preferat să vîndă, an de an, cîteva hectare, pînă cînd n-a mai rămas nimic, iar comuniștii au luat puterea la marele fix, că n-au mai avut ce să-i confiște și s-au văzut siliți să-l încadreze la categoria „țărani săraci“, nu la „chiaburi“, cum a pățit aproape toată lumea din sat. L-ar fi arestat, cu toate astea, dar cei de la București au dat ordin să-l lase-n pace, ca să poată primi în continuare pensia canadiană, care îi era automat schimbată în lei, la cursul oficial (pe piața neagră ar fi valorat de 50 de ori mai mult). Povestea acestei pensii este minunată, adevărat subiect de roman: emigrantul Lupu s-a stabilit în orașul Regina, unde a fost împroprietărit de guvern și s-a ocupat cu agricultura pînă la intrarea Canadei în Marele Război, cînd s-a înrolat ca voluntar în CEF (Canadian Expeditionary Force). Rănit grav în ofensiva de la Courcelette, a stat doi ani în St. Mary's Hospital Paddington din Londra și s-a-ntors apoi la ferma lui din Regina, tocmai bine ca să afle că-și poate lua pămînt în proaspăta Românie Mare, dacă dorește și are cu ce. Avea cu ce, așa că s-a întors și-a băut tot pămîntul, apoi a murit fericit, cu degetele strîns încleștate pe damigeană, rîzînd de comuniștii care n-aveau ce să-i facă, pentru că guvernul canadian continua să-i trimită cu sfințenie pensia de veteran (iar după moartea lui au trimis-o văduvei, străbunică-mii Ecaterina Ceangă).

Pentru că acestea sînt cazuri oarecum personale (deci contestabile), citez în continuare din cartea profesorului Gherasim Rusu Togan*: „Și jalnic mai sunau aceste cîntece intonate de vocea plină a bunicului meu, depămîntenit două decenii, pe care, însă, norocul l-a ocolit toată viața! Dar revenise acasă un altul, pedant și detașat de normele sociale!“ (p. 118). „Și totuși, incursiunea de față se cere rotunjită [...]. Spuneam mai înainte că plinul gospodăriei le-a fost acestor greu încercați de viață unicul scop. Și, cu excepțiile pe care le implică orice situație, plinul le-a venit. Dar ceea ce n-au mai putut să facă marea lor majoritate a fost gustul de a prinde din nou în mîini coarnele plugului, furca și coasa, bătătorindu-și palmele! Ca urmare, și-au dat pămîntul cumpărat de la grofi în arendă, spre disperarea soților. Apoi, o altă mutație: nu se mai mulțumeau să-și petreacă timpul flecărind cu vecinul despre nimicuri ale gospodăriei, căci el se întorsese un altul, interesat de evenimente politice și sociale. Acolo, în America [...], se informa urgent despre orice, acum, timpul i se părea gol, inutil! Ca urmare, după ce și-au căpătuit familiile, reîntorșii dintr-o zonă sau alta, plictisiți, și-au trimis vorbă, întîlnindu-se la Sibiu, Făgăraș, Sighișoara, Blaj și prin alte părți, grupîndu-se în frățietăți, hotărîți să se întîlnească mereu. Astfel au luat ființă cluburi zonale, unde reîntîlnirile lor au luat aspect de reeditare a condițiilor de peste ocean. Un astfel de club a fost «La crîșma Americanului», un local situat undeva pe Valea Hîrtibaciului, la intersecția de drumuri Bîrghiș, Benești, Alțîna, Vărd. Aici se adunau «americanii» din șapte-opt sate. Aveau cîrciumarul lor, pe Amzer, tot un «american», un sas din Vărd, care păstra un separeu special amenajat pentru foștii săi camarazi de necazuri: români, unguri, sași. Avea abonamente la toată presa românească. «Americanii» veneau aici, zăbovind zile întregi, aprovizionați pe măsură, jucînd cărți, schimbînd impresii, răstălmăcind lumea, ca niște buni cunoscători ai mersului ei.“ (p. 119)

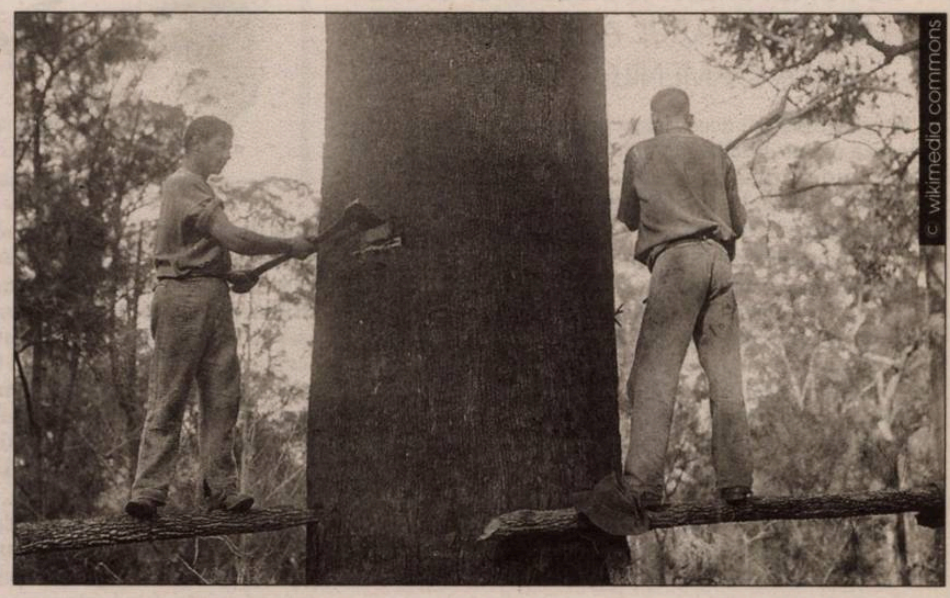
© wikimedia commons

A murit fericit, cu degetele strîns încleștate pe damigeană.

© wikimedia commons

Unde duc toate astea? După părerea mea, la concluzia următoare: în marea lor majoritate, muncitorii („cei plecați“) nu se mai întorc în România, iar foarte puținii care totuși se întorc nu mai sînt muncitori, ci altceva, nu știu ce (inadaptați?). Nici industria, nici serviciile și nici agricultura unei țări nu se pot baza pe de-alde mine și Lucică („voi doi [...], veniți la muncă numai cînd aveți chef“) sau pe repatriații ferm decișI să-și trăiască restul vieții ca rentieri; e vorba de mai mult decît „cheful“ de muncă, e vorba de-un fel de blocaj psihic, adică un om nu mai poate lucra pentru o retribuție de zece ori mai mică față de cea cu care l-au obișnuit angajatorii din altă parte. Nu poate, pur și simplu, îl pufnește rîsul („Cum să muncesc, mă, pentru doi euro pe oră?!“), chiar dacă prețurile sînt și ele proporțional mai mici – dar nu atît de mici încît să justifice efortul. O amintire îndepărtată: unul dintre copiii din blocul nostru primise, de Moș Crăciun, o ruletă de jucărie, foarte frumos făcută (probabil cumpărată de la vaporeni, că la noi nu se fabrica așa ceva), cu care ne-am jucat ani în șir, fără să ne mai săturăm de ea, ba în liceu încă mai jucam, ca maniacii. Înlocuiserăm foarte repede jetoanele de plastic cu monezi de un leu, de trei lei și de 25 de bani; ne-am petrecut peste un deceniu învîrtind ruleta și aruncînd biluța, pînă cînd, după Revoluție, unul mai mare s-a emancipat și s-a dus să joace la o ruletă adevărată, într-unul din primele cazinouri deschise în București. După care n-a mai putut să se joace niciodată cu noi, iar în foarte scurt timp ne-a dezvățat cu totul: „Cum să joc, mă, pe două'ș'cinci de bani și pe-un leu?! Asta-i pentru mici copii!“, și exact așa sună diagnosticul subconștient pe care întorșii îl pun pieței muncii din România: e pentru mici copii. În lumea reală, nimeni nu se joacă de-a bănuții, de-a orții, ca să zic așa. Ortul se dă la popă, dar atît.

Revenind la articolul domnului profesor Chiritescu, ar mai fi doar o mică observație (am lăsat-o la sfîrșit tocmai că-i mică, adică neînsemnată): lipsa forței de muncă nu se rezolvă cu programe guvernamentale de repatriere, că oricum n-o să se-ntoarcă nimeni, ci cu atragerea imigranților din „nordul Africii sau din China“, scrie dînsul. Pe termen lung, da, dar pe termen mediu, imigrația provine din Republica Moldova, din Transnistria, din Ucraina și (în mult mai mică măsură) din Serbia: faptul că UE le-a închis acestor țări ușa-n nas înseamnă că mulți dintre cetățenii lor românofoni vor alege răul mai mic, adică munca în România, pe bani mai puțini decît în țările bogate, dar cu mai puțină bătaie de cap. Alte spații culturale (nordul Africii etc.) sînt fascinate de Europa ca „pachet“, adică nu numai de salariile ei, ci și de ajutoare sociale, servicii medicale, alocații pentru copii, educația într-o limbă de mare circulație etc. Tot lucruri pe care România nu ni le poate asigura nici nouă, darămite lor!

* *Viziuni străvechi. Ritualuri, credințe, obiceiuri românești* (Editura Verva, 1997), capitolul „Depămîntenirea și lacrimile“, pp. 114-120.

***Mihai Buzea** este jurnalist la* Cațavencii.

Cu ochii-n 3,14

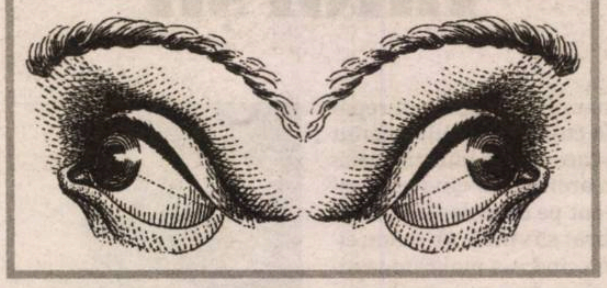

IMAGINAȚI-VĂ ZECE FIINȚE UMANE AFLATE ÎN RENOVARE, DAR ȘI 57 DE KILOGRAME DE FUNDAMENT IDEOLOGIC CARE, AJUNS ÎN SPAȚIUL ALB, SCURTEAZĂ VIAȚA OAMENILOR DE ACUM

■ Imaginați-vă zece ființe umane care adună liniștite ouă din cuiburile copacilor din junglă pe marginea Amazonului. Apoi imaginați-vă că niște mineri dau peste ei, îi măcelăresc pînă la ultimul și-i aruncă în rîu din pură distracție, după care merg la o cîrciumă, unde se amuză și se laudă cu isprava lor. Și acum imaginați-vă că cei măcelăriți făceau parte dintr-un trib izolat și necunoscut din Amazonul brazilian care întîlniseră oameni civilizați pentru prima dată. (**M. C.**)

■ Estonienii își drapează balcoanele în plase colorate. Acolo sus. Cele aflate în renovare. Nicăieri nu scrie: „Atenție, cade tencuiala!". Așa că o descindere la fața locului onor Primăria București parcă n-ar strica. Mai ales acum, în efervescența licitației de urbanism privind cel mai frumos balcon. Ca să n-ajungem tot la vorba aia: „Și am prins-o cu ...-n sac". (**R. M.**)

■ „Un document pe care Ministerul Apărării Naționale (MApN) l-a declasificat luna trecută arată că, din dispoziția Guvernului, Armata i-a hrănit și echipat pe minerii implicați în evenimentele din 13-15 iunie 1990" – așa începe materialul semnat de Codruța Simina și publicat pe pressone.ro. Aflăm cu ce „au fost serviți" minerii la București: 5484 de pîini, 4200 de conserve cu carne de vită și tot atîtea cu carne de porc, dar și 57 de kilograme de cîrnăciori oltenești, marmeladă etc. N-au lipsit nici chiloții: 950 de perechi. 1400 de perechi de ciorapi și 750 de periuțe de dinți. Cînd schimbi istoria te gîndești la toate, nu-ți scapă nimic. (**A. M. S.**)

■ În cazul în care inepția manualului unic se va împlini, Mircea Cărtărescu a declarat că va refuza să apară în manual: „E o chestiune de principiu. Nu poate exista o monstruozitate precum manualul unic după care să se învețe literatura la oricare clasă. Nu se poate accepta așa ceva. Are un fundament ideologic foarte primitiv. E o întoarcere la un fel de neaoșism ceaușist. Acest manual unic, oricum ar fi, are absolută nevoie de o pagină lipită la început, cea cu Ceaușescu sau cu cine vrea să își asume acest rol." Poate că asta ar fi soluție: refuzul în masă al scriitorilor de a fi folosiți în acest monstruos experiment educațional. (**M. C.**)

■ Sonda spațială Voyager 1, singurul obiect creat de om care a ajuns în spațiul interstelar, a împlinit săptămîna trecută 40 de ani și continuă să trimită date pe Pămînt. Devin nostalgic la ideea că acest extraordinar obiect, a cărui memorie este mai mică decît cea a unui banal smartphone, nu va mai fi văzut și atins niciodată de nici un pămîntean. (**M. C.**)

■ La metrou la Universitate, un domn în vîrstă se apropie de mine și mă întreabă, într-o engleză cu accent franțuzesc, pe unde poate ieși spre Teatrul Național. E canadian, îmi spune că îi place Bucureștiul și mă mai întreabă cîte ceva. În brațe ține strîns două sticle de vin, unul rosé și unul alb. Încă regret că nu l-am întrebat unde se duce cu ele. (**C. Ș.**)

■ Un amplu studiu genetic – care și-a propus să vadă cum evoluează genomul uman în timpul unei generații sau două – sugerează că selecția naturală se debarasează de variantele de gene dăunătoare care scurtează viața oamenilor. Această concluzie vine după ce au fost analizate ADN-urile a 215.000 de persoane și rezultatul a fost publicat în revista *PloS Biology*. Încă există speranță pe lumea asta. (**A. M. S.**)

■ Parisul va găzdui Jocurile Olimpice din 2024. *Une bonne affaire?* – se întreabă, într-un articol, jurnaliștii de la *Le Monde*. Apoi comentează: din 1984 încoace, niciodată Jocurile Olimpice, de vară ori de iarnă, nu au mai fost rentabile. Cheltuielile de organizare au crescut constant, încasările din drepturile de difuzare sau cele indirecte, din turism, nu au putut niciodată să acopere investiția. În plus, aproape de fiecare dată bugetul total a fost mult mai mare decît cel estimat inițial. Franța s-a angajat la un program care va costa – după calculele de acum – peste șase miliarde de euro. A se calcula cît... (**M. M.**)

APROAPE DE SUFERINȚELE CELORLALȚI, ACOLO UNDE ALTE CUVINTE CÎȘTIGĂ

■ Pe munte, aproape de pădure și de Cota 1400, a răsărit un nou hotel: Marea Neagră. (**I. P.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut: *Die Leiden des jungen Werthers (Suferințele tînărului Werther),* de J.W. von Goethe. În turcă: *Genç Werther'in Acîlarî;* în maghiară: *Az ifjú Werther szenvedései;* în bulgară: *Stradaniyata na mladiya Verter.* (**M. P.**)

■ Cred că acum, cu amenințarea manualului unic, e șansa profesorilor să protesteze arătînd că sînt profesioniști cu conștiință, în ciuda sindicatelor lor pervertite din rîndurile cărora a ieșit agramatul ministru al Educației Liviu Pop. E momentul să arate că nu se complac în pasivitate de dragul unor sporuri pe care, de altfel, au tot dreptul să le ceară și să le și obțină, legal și onest, nu ca pe niște pomeni electorale. E momentul ca profesorii să-și recîștige respectul de sine și pe al celorlalți care consideră că, și din cauza lor, învățămîntul e la pămînt. (**M. C.**)

■ Un autocar oprește peste drum de Teatrul „Nottara" (acolo unde George Enescu își odihnește eternitatea de bronz pe un fotoliu din același metal) și un stol de fete zglobii coboară pe trotuar. Una dintre ele merge fuguța să se așeze în poala compozitorului (care, pesemne adîncit în deslușirea cîtorva armonii numai de el auzite, nu se opune acestei transfuzii spontane de prospețime), iar o alta îi face poze cu telefonul. Festivalul Enescu e-n toi și în toți. (**D. S.**)

■ După ce au comandat cîte o porție de hamburgeri într-un restaurant din New Jersey, doi tineri au întrebat-o pe chelneriță dacă crede în Dumnezeu. A răspuns că da, iar la final a primit un bacșiș de 1200 de dolari, într-un plic, cu mesajul: „Chiar dacă viața e grea, ai încredere că Dumnezeu veghează". Cu alte cuvinte, Doamne-ajută. (**S. G.**)

■ Pe peron, la metrou, un tînăr încearcă să-mi dea un tichet de concurs: „Azi doar roșcatele cîștigă", îmi spune el, apropo de culoarea părului meu. Îl refuz însă politicos și-l urmăresc cum trece la altă fată, cinci metri mai încolo: „Azi doar brunetele cîștigă, uite ce-ți propun..." Ce frumoase sînt lumile construite anume pentru noi. (**C. Ș.**)

3 luni 49 LEI
6 luni 89 LEI
12 luni 149 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații:
abonamente@adevarulholding.ro,
tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

Sever VOINESCU

axa dus-întors

9

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XIV** ■ nr. **710** ■ 28 septembrie – 4 octombrie 2017 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,49 lei

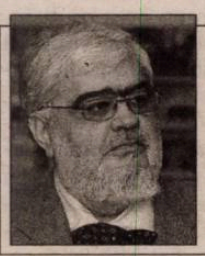

ANDREI PLEȘU

„A muri de rîs“

pagina **3**

Interviu cu
MARLON JAMES

paginile **14-15**

ȘTEFAN LIICEANU

„Adoptarea monedei euro – un miraj?“

paginile **22-23**

RO și euro

„Dacă euro eșuează, Europa eșuează.“

ANGELA MERKEL

Revistă culturală finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **Telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

Biblioteca Județeană MUREȘ TÂRGU-MUREȘ

la vremuri noi, dileme vechi

Irina NICOLAU

Învățăturile mele către fiul meu

Băiete, ori de cîte ori te întreabă cineva cum sînt românii, să-i răspunzi că sînt la fel ca toți oamenii. Nici mai buni, nici mai răi. Nu te lăsa antrenat în clișee de felul: românul e tolerant, bun, ospitalier, creștin ortodox, muncitor și curajos. Dar nici nu te alătura celor care iau în derîdere faptul că românul ar fi tolerant, bun, ospitalier, creștin ortodox și așa mai departe. Nu-i nimic de rîs! Rîzînd, cineva ar putea crede că afirmi în mod indirect că ar fi contrariul: intolerant, rău, neprimitor, liber-cugetător, leneș și laș. Ceea ce este cu mult mai fals. Românul este în toate felurile și va fi în și mai multe feluri în funcție de istoria care-i stă în față.

Așa sînt toate neamurile. Cînd spunem franțuzul este așa, englezul este așa, operăm cu produsele unor construcții culturale. Dorința de autocunoaștere și de cunoaștere a celorlalți îi face pe oameni să recurgă la portrete-robot. Pînă aici, nimic grav. Răul apare atunci cînd portretul-robot devine icoană și în jurul lui se țese o mitologie. Diferența este uriașă! Un portret-robot încorporează în programul lui relativitatea și eroarea. Mitul și icoana pretind că oferă un adevăr absolut.

Ce trebuie tu să faci este să-i lași pe specialiști să-l cerceteze pe român, bucată cu bucată, iar cui te trage de limbă să-i răspunzi prin exemple. Cum e românul? Păi, de pildă, în vremea cînd turcii transformaseră Peninsula Balcanică în pașalîc, principii români au devenit protectorii Athosului... în prezent, muncitorii români sînt foarte bine cotați în Germania, Grecia și Israel... fetele noastre sînt bune la gimnastică, dar avem și mulți copii vagabonzi... apropo, știi că Brâncuși, Ionescu și Cioran sînt români?... Cam așa să-i spui, să dai cît mai multe exemple. Scopul este să-l îndepărtezi de întrebare. Nici un francez și nici un englez nu pune zel ca să-ți răspundă cum sînt francezii sau englezii. Efortul nostru de a spune tot, dintr-o suflare, cît de latini sîntem, cît de vechi pe teritoriul carpato-danubiano-pontic, risipa de mitologie pe care o facem ne pun în situația copilului cam sărac și cam nelegitim care trebuie să lucreze din greu ca să-și compună o imagine. Noi nu sîntem nici săraci, nici ilegitimi, așa că, atunci cînd explici cuiva cum sînt românii, îți recomand să adopți un ton rezervat... englezesc.

(apărut în *Dilema*, nr. 244, 26 septembrie 1997)

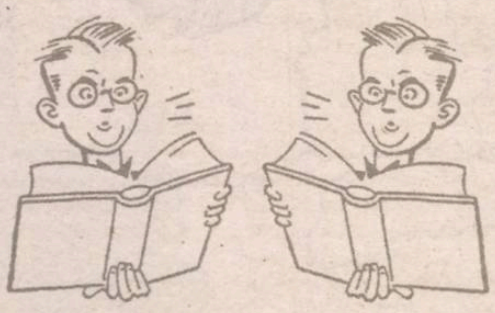

Dilema veche vă propune

■ Nu o istorie a vinului, ci *Istoria sticlei de vin*. E o carte recent apărută la Editura Baroque Books and Arts, scrisă de (bineînțeles) un francez – Jean-Robert Pitte, în traducerea Cătălinei Steriu și a lui Mircea Vasilescu, cu un Cuvînt înainte de Valeriu Stoica. N-am citit-o încă, dar mă gîndesc că nu se poate să nu fie interesantă, mai ales într-o țară ca a noastră, în care pînă nu demult existau doar vreo trei feluri mari și late de sticle, pe care scria STAS (adică Standard de Stat). Francezii, și nu numai ei, au o mult mai bogată istorie a formelor în această privință, că de conținut nici nu are rost să mai pomenim acum. (Andrei Manolescu)

■ Trei filme românești au intrat pe ecrane: *Un pas în urma serafimilor* (regia Daniel Sandu), *Ouăle lui Tarzan* (documentarul lui Alexandru Solomon) și *Breaking News* (regia Iulia Rugină). Mergeți să le vedeți. (Ana Maria Sandu)

■ „Cercetînd avangarda" este dosarul tematic pe care Igor Mocanu îl propune cititorilor în recent apărutul număr dublu 26-27/2017 al revistei *Arta*. Consacrat direcțiilor contemporane de cercetare în avangarda istorică din România și din lume, demersul își propune nu atît o abordare cronologică a modului în care fenomenul dadaist a fost valorificat, de-a lungul timpului, chiar în paginile publicației, ci pune accentul pe necesitatea abordării discursului vizual, care se impune cu acută stringență, în paralel cu evaluarea dimensiunii performative, filozofice sau chiar politice a mișcărilor avangardiste. Publicarea în limba română, ca afiș inedit inserat revistei, a manifestului „Le Soulèvement de la Jeunesse", lansat de Isidore Isou în 1950 la Paris, poate fi considerată pe bună dreptate un eveniment editorial. (Ruxandra Mihăilă)

■ În seria de concerte „Jazz Nouveau" din Club Control, luni, 9 octombrie, va cînta basista poloneză Kinga Glyk, considerată una dintre cele mai proaspete și mai inedite „voci" la bas din jazz-ul și bluesul european contemporan, nominalizată prin toate topurile. Începe o toamnă plină de evenimente muzicale speciale, iar dacă urmăriți contul de Facebook Jazz Nouveau veți descoperi concerte cu Henri Texier, Krisper sau The Bad Plus (27 noiembrie), probabil cel mai important concert de jazz din această a doua jumătate a anului. (Marius Chivu)

■ În perioada 27 septembrie – 1 octombrie are loc Bucharest Science Festival. Ediția din acest an cuprinde evenimente pentru cei pasionați de știință, de toate vîrstele, dar și evenimente special concepute pentru copii, precum și dezbateri pe tema educației. Ingineria genetică a alimentelor, programele Agenției Spațiale Europene, energia solară sînt cîteva dintre subiectele ce vor fi abordate. Mai multe detalii la adresa http://www.bucharestsciencefestival.ro/program. (Cristina Ștefan)

■ La Humanitas a apărut recent *În căutarea consonanțelor* de Valentina Sandu-Dediu. O carte pe care o recomand călduros tuturor celor

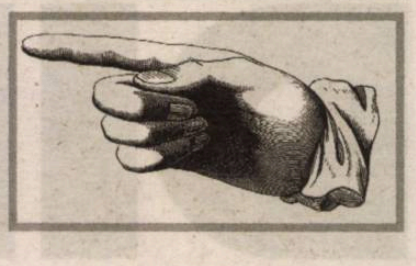

pentru care muzica este cu adevărat importantă. Se spune că a vorbi despre muzică este, la limită, riscant, căci muzica are în ea prea mult inexprimabil. Dar cum să nu vorbești despre ceea ce este important pentru tine? Autoarea ne indică, însă, calea regală spre discursul valid despre muzică: muzica este împrejumuită cu grație și erudiție printr-un discurs cultural de cea mai bună calitate. *În căutarea consonanțelor* este o incursiune irezistibilă în fenomenul muzical plasat într-un context cultural și mental care explică multe și, mai ales, stimulează pofta pentru audiții viitoare. (Sever Voinescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Vinuri**
- **Manuale**
- **Cîrcoteli, cîrcotași**
- **Tăcerea**

album dilematic Ernő Farkas

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Codrin Liviu CUȚITARU
Cristina FOARFĂ ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Vintilă MIHĂILESCU
Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Radu PREDA
Ancuța PROCA ● Mihaela SIMINA ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂNASE
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.800
Tipărit la Tipomedia

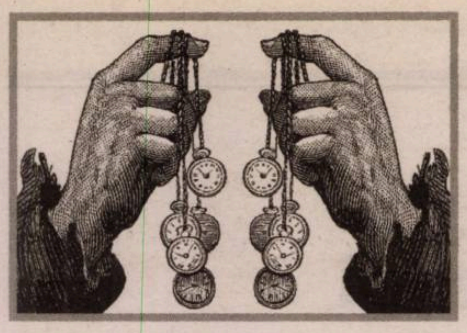

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

A muri de rîs

Expresia „a muri de rîs“ se regăsește în mai toate limbile pămîntului. Sensurile ei acoperă un spectru larg de nuanțe. Uneori e vorba de un simplu superlativ al rîsului: rîsul suprem, năvalnic, de nestăvilit, spasmodic. Dar se poate „muri de rîs“ la propriu, cum o dovedesc unele exemple istorice sau cum ne avertizează medicii: rîzi și ajungi la stop cardiac sau la asfixie. „Să mori de rîs, nu alta!“ se înrudește ca sens cu formulări de genul „să vezi și să nu crezi“ sau „nu poți lua în serios așa ceva“ sau „e ucigător de absurd“. În ambianța românească simt însă semitonuri, conotații, sugestii care mi se par fără un echivalent riguros în alte spații lingvistice. E ceva înrudit cu melancolica definiție „O țară tristă, plină de umor!“. La noi se întîmplă adesea lucruri care sînt simultan ilare și sinucigașe. Nu avem soluții la „hazul“ bezmeticelii autohtone. Nu ne rămîne decît să *„încremenim în rîs“*, să rîdem „cu lacrimi“, să ne trecem viața alternînd perplexitatea cu furia, cu resemnarea, cu băscălia și cu terapeutice accese de veselie hohotitoare. Într-un anumit sens, reușim să validăm și greșeala gramaticală: falsul reflexiv „a te rîde“ are, pe plaiurile noastre, o anumită, tulburătoare, justificare. „Ne“ rîdem semnalează un efect de autoeroziune: rîdem *de* noi, dar ne lăsăm *măcinați, paralizați, schimonosiți* de rîs. *„Ne* rîdem“ (care seamănă, întîmplător, și cu „ne roadem“) devine un sinonim legitim al lui „murim de rîs“.

Cum altfel? Doi politicieni se încaieră într-o emisiune de televiziune. Unul, agresorul, a fost consilier de stat, celălalt, victima, e senator în Parlamentul de azi al țării. Nu e vorba de cît (ne) sînt de simpatici cei doi. (Cel dintîi se străduiește să fie plin de „zvîc“ și de duh, se dă la om, inventează euforic cuvinte, înjură, n-are mamă, n-are tată, e fericit să fie contemporan cu el însuși...) Celălalt e, din contra, mai curînd placid, de o combativitate oarecum previzibilă și nu prea expresivă. Dar nu asta contează. Contează că asemenea întîmplări ne duc spre „vitalitatea“ bananieră a unor țări încă fragede politic și, în orice caz, spre sub-lumea mitocăniei țanțoșe, a primitivismului de periferie. Dezbaterea înlocuită prin caft! Ei bine, aproape toți comentatorii episodului, de la ziariști uzați prin suprautilizare la publiciști de ocazie, de la pamfletari nărăvași și șmecheri la „umoriști“ fără prejudecăți, mîndri de obeza lor autoritate publică, de la feisbuciști euforici la politicieni mistocari, toți s-au înghesuit să „se rîdă“ de o împrejurare care, în mod normal, ar trebui să ne facă să roșim. Să ne îngrijoreze. Să oblige la veghe civilă și rigoare instituțională. Nu e cazul alor noștri. Relativiști, „pățiți“, hîrșiți în rele și pofticioși de sfadă și batjocură, noi ne refugiem, strămoșește, în hazul de necaz. „Hai, bre, să nu ne patetizăm!“ Ce mare lucru! Chestia e, în fond, comică! Dacă avem noroc, poate mai prindem și prin alte studiouri, sau direct în Parlament, vreun cap în gură între „aleși“, vreo sudalmă grasă, vreo „polemică“ hîhîită, vreo îmbrînceală de cîrciumă. Și o să murim de rîs. Iar și iar, ca la o petrecere de gașcă.

Cea mai duioasă, tandră, mămoasă catastrofă a sistemului nostru școlar.

Distractiv e, știe toată lumea, și dl ministru Daea. N-o să recapitulez seria de perle cu care ne răsfață de cînd a fost numit în guvern. („Patinează mintea!“ – vorba dumnealui.) Nu știu de ce, omul îmi e mai curînd simpatic. Are un fel de suficiență bonomă, un aer edificat, o inadecvare mucalită, cu voluptăți lirice. Porcul și capra neagră reprezintă – spune domnia-sa – „un peisaj mirific“. Despre oaie ce să mai vorbim? „A unit generații!“ „Vrea să fie înțeleasă!“ Una peste alta, nu e frumos că unii gazetari „vor să intre în peiorativ“ cu metaforele dlui ministru. În fond el e cu agricultura, nu cu vorbele. Cu vorbele ar trebui să fie dl ministru al Educației. Cel care și-a cerut de curînd scuze „anticipat“ pentru greșelile pe care le-a făcut (o magnifică secvență a timpurilor...). Dl Pop mi-a adus aminte de o performanță asemănătoare a dlui Nicolae Văcăroiu, care a dat o replică amuțitoare unui preopinent din Cameră: „Îmi pare rău, dar n-ați fost atent la ceea ce urmează să spun!“ Că dl Pop nu știe cum se scrie pluralul articulat al cuvîntului „copil“ (adică nu cu doi, ci cu trei „i“: copiii) e destul de neplăcut. Un ministru al Învățămîntului ar trebui să fie ceva mai instruit decît un corigent de-a cincea la română. Dar are și el scuzele lui. Una dintre ele a fost formulată de un alt ministru al Educației, dna Ecaterina Andronescu (pe care, cu scuzele de rigoare, aș îndrăzni s-o calific drept cea mai duioasă, tandră, mămoasă catastrofă a sistemului nostru școlar): „Dl Pop e profesor de matematică“. Ați auzit? Dacă ești profesor de matematică nu e musai să vorbești corect românește. Numai profesorii de română au această obligație. Matematicienii nicidecum! Iar miniștrii, nici atît!

O amenii credincioși sînt siguri că există viață după moarte. Să sperăm. În ce mă privește, sînt, totuși, de părere că – pentru cine moare de rîs – șansele de eternitate sînt mai mici. Nu poți accepta să mori de rîs zi de zi, clipă de clipă, guvernare după guvernare, și să pretinzi, în același timp, pentru țara și poporul tău, un fotoliu de orchestră în Rai.

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme e creatorul tuturor dictaturilor, de dreapta sau de stînga. E marele organizator, marele pedagog, marele vindecător.“

ANDREI PLEȘU, 1993

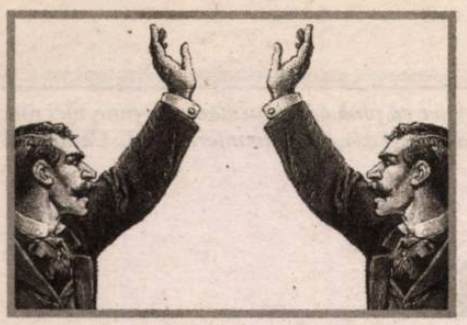

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Sînt la Costinești

Am înotat pînă la epavă și înapoi și îmi e frig și sînt obosit rău. Mă așez pe prosop și îmi bag nasul în nisip. Miroase a mare și în afară de valuri nu se aude nimic. Nisipul e cald și bunuț, dar tot tremur.

– Ești sărat.

Buze calde și dragi pe pielea mea rece.

Sînt valuri și nu se aude nimic în afara mării și a respirației ei în urechea mea. Mă ia în brațe și e bine, așa cum poate să fie bine numai cînd ești adolescent și îndrăgostit lulea. Mă întorc și o iau și eu în brațe. Lumea mea devine verde-albăstruie ca ochii ei, miroase ca ea și e caldă ca ea. Sînt fericit pînă peste urechi.

În jurul nostru, România se prăbușește. Prima mineriadă mi-a făcut praf iluziile că o să scăpăm de comuniști. Leul este în cădere liberă, la fel și economia. Sînt sărac lipit, dar m-am descurcat de bani de vacanță lucrînd la o televiziune care instala cablu pentru prima dată în oraș. Am vîndut din ușă în ușă contracte de servicii și în week-end vindeam lucruri românești în Bulgaria și bulgărești la consignația din centrul orașului.

Nopți în care plecam la trei noaptea, într-un tren slinos, plin de bețivani, care făcea 100 de kilometri în trei ore și un pic. Treceam cu bacul și apoi vindeam în piața de la Vidin. Mă întorceam cu adidași pe care îi vindeam într-o consignație în centru. M-am oprit din „afaceri“ imediat după ce am făcut îndeajuns de mulți bani pentru mare. Directorul meu nu înțelege de ce refuz să continui – eram cel mai bun agent de vînzări pe care îl avea și făceam cu mult mai mulți bani decît un salariu obișnuit. Mă interesează mult mai tare să citesc, să joc baschet și să am timp pentru zînă. O să mă întîlnesc cu el peste 25 de ani la o conferință unde vorbesc eu și, în mod surprinzător, o să își aducă aminte de mine și de faptul că am renunțat la slujbă.

Costinești-sat e cumva în altă lume. Stăm undeva la marginea satului, aproape de mare și departe de stațiune. E cald, mult praf și foarte liniștit. Nu sînt știri și nici ziare. Zilele trec mai încet și nu mă gîndesc deloc la ce o să fac cînd o să mă întorc în Craiova. Sînt student, dar o să trebuiască să fac bani. Tata își cheltuiește toți banii pe băutură, iar banii pe care îi face mama muncind la curățenie la „Nemțoaică“ abia ajung pentru supraviețuire. Dar deocamdată timpul trece încet și mai am vreo zece zile de stat la mare.

Filmele sînt pe gratis, pentru că ne cocoțăm pe gard. La fel și spectacolele. Ne ducem la Vacanța Mare, că sînt craioveni de-ai noștri. Spectacolul este penibil, plin de glume tîmpite și evidente. Desigur, place tare majorității, dar asta cumva ne face să ne simțim bine.

Nopțile sînt tare bune și stăm îngrămădiți unul în altul pe plajă. Prindem o lună uriașă. Îi ascultăm pe cei de la Celelalte Cuvinte și ne plac mult. Mîncarea e ieftină și proastă, dar asta contează prea puțin. Mîncăm înghețată și „indiene“ la cofetăria de lîngă terenurile de baschet în fiecare seară și ne e de-ajuns.

Au trecut 26 de ani. Sînt iar la Costinești. Plaja e plină de gunoaie și miroase a alge putrezite. S-a construit mult și aiurea – Costineștiul arată parcă a decor de film ieftin încercînd să imite Las Vegas-ul în Roșiorii de Vede. E urît cu spume. Plec oarecum scîrbit.

Plaja de la Corbu îmi aduce aminte de Costineștiul vechi. Și deși îmi e drag să îmi amintesc de Costineștiul vechi, la Corbu e mult mai curat, iar oamenii care vin sînt grijulii în a face curat după ei. La sfîrșitul zilei văd cu surprindere o gașcă de tineri care curăță plaja și se distrează în același timp. Pizza din Năvodari este bună tare și descopăr o cafenea mică, cu o cafea senzațională. Mă surprind gîndind că România, în ciuda unui guvern plin de mitomani și corupți, este una dintre cele mai dezvoltate țări din lume.

Și cu și mai mare surprindere îmi dau seama că ea a dispărut. Că îmi face plăcere să îmi amintesc de îmbrățișarea aia și doar atît.

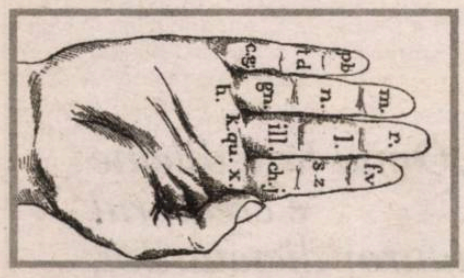

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Seminarul lui Bibilică

La sfîrșitul anului academic trecut a avut loc, în Universitate, un eveniment straniu, ale cărui explicații subterane au ieșit abia acum la iveală. O studentă de la Filozofie a sărit pe geam, de la etajul I al clădirii noastre principale, cu intenții clare de sinucidere, în timpul unui seminar de Ontologie ținut de profesorul Neștian Bibilică. S-a vorbit despre un dezechilibru psihic acut. Recent însă, am auzit că vina pentru incident fusese transferată dinspre studentă către profesor care, iată, devenea subiect de anchetă. Întîmplarea a făcut să-l întîlnesc pe Neștian deunăzi prin campus. L-am întrebat ce se întîmplase cu adevărat. „Totul a pornit de la un televizor nou“, a răspuns el trist, „pe care mi-l cumpărasem prin luna mai. Era din generația nouă, apt adică să funcționeze cu televiziune digitală, integrată, printr-un *device* special, direct în aparat, ce făcea inutil vechiul *mediabox*. Nu sînt un tip priceput la tehnică, dar am studiat atent ofertele, atît pe cele ale fabricantului plasmei, cît și pe cele ale furnizorului de televiziune. Am vrut să mă asigur de compatibilitatea microcircuitului cu tehnologia stației căreia îi aparțin. Toate sursele m-au asigurat că așa era. Am achiziționat, prin urmare, televizorul și am solicitat *device*-ul de la centrul de cablu. Acasă – surpriză! Nu funcționa. Am sunat la recepție, solicitînd o echipă de intervenție. Au venit băieții și au meșterit o vreme, după care mi-au arătat un beculeț aprins în vîrful unei baghete metalice bizare. „Uitați, merge“, a spus vesel șeful grupului. Am crezut că-și bate joc de mine. Ecranul avea purici de sus pînă jos. „Cum merge?“, am întrebat mirat. „Merge“, a continuat tipul netulburat „Conform instrumentelor mele de verificare, există semnal și nu sînt defecțiuni.“

Esența lucrurilor
la Parmenide și Aristotel.

„Bine, dar nu se vede nimic“, am insistat. *„Aveți și dumneavoastră dreptate“*, mi-a replicat omul conciliant, „însă priviți aici, la beculețul aprins! *Și eu am dreptate*. Beculețul nu minte. Totul s-a rezolvat din punctul nostru de vedere.“ „Păi, cum s-a rezolvat, dacă eu nu am acces la programe?“ Domnule profesor, a concluzionat el, *în viață, lucrurile este relative*, n-ai ce să faci. Asta ne învață istoria.“

„Îți spun sincer“, a strigat Bibilică după un scurt moment epifanic, pe parcursul căruia ochii i s-au dilatat monstruos, „că remarca individului – *în viață lucrurile este relative* – m-a lovit precum un trăsnet. Petrecusem decenii în interiorul subtilităților ontologice și nu realizasem încă acest adevăr elementar, exprimat atît de frust de un om simplu! Din clipa respectivă mi-am revizuit brutal materiile didactice și le-am impregnat *ad-hoc* cu *spirit relativist*. Pentru numele lui Dumnezeu, da, da, da: *pretutindeni*, în *orice* zonă ideologică ori existențială, dar, cu precădere, în filozofie, *toată lumea are dreptate*. Cum de nu-mi dădusem seama de-a lungul anilor lungi de studiu?... La cursul și seminarul de Ontologie, o aveam – de aproape un semestru – pe studenta asta care s-a aruncat de la fereastră. Gicuța Contra a Facultății. O cunoștea corpul profesoral ca pe un cal breaz. Una-două, ea se contrazicea, la ore, cu cine se nimerea. Cadre didactice sau studenți, nu conta. Fata *avea păreri*. Se înțelege, *diferite*. Nu spun că nu ar fi fost citită. Știa carte, însă nu sedimentase bine ideile și conceptele. Trăgea lucrurile de păr numai ca să enerveze și mai era, s-a văzut prea bine, *și* temperamentală. Mă obișnuisem cu bruiajul ei. La fel și colegii. Polemizam un timp, apoi i-o retezam scurt, zicînd că trebuie să mergem mai departe. La seminarul respectiv, primul, repet, după *revelație*, individa mi-a sărit iar în cap, strigînd ceva despre esența lucrurilor la Parmenide și Aristotel. Sesizase o disjuncție între ce menționasem eu, citîndu-i pe Toma de Aquino și pe Leibniz, și ce conspectase ea de la antici. I-am precizat, clar, că *toți, absolut toți, aveau dreptate*. Adevărul, copii, am adăugat, rămîne o chestiune de *situare*, nu una de *stipulare*. Cum, s-a răstit ea atunci speriată, *pînă și eu am dreptate*? Da, am răspuns, *și dumneavoastră aveți dreptate*. Asta a decompensat-o subit. Odată o văd, cu mină schimonosită, sărind peste bănci direct la geam și, pînă să ne dezmeticim, țuști, a și zburat afară. Jur că, în cădere, am auzit-o urlînd – *Mă-ta are dreptate, nu eu!* Totuși, ceilalți studenți neagă amănuntul.“

„Bun“, îl întreb pe Bibilică, “și de ce ești anchetat?“ „Ah, ancheta!“, a răspuns Neștian dumirit. „E pentru ce s-a întîmplat *după*. Există și un epilog, din păcate...“ Profesorul s-a oprit o secundă, tulburat. A continuat, după o clipă de reflecție, suspinînd: „M-a mîncat undeva, admit, să mă duc după ea în ambulanță și să-i comunic marea concluzie: *Vedeți dumneavoastră, domnișoară, în viață, lucrurile este relative!* Pacienta a început să zbiere ca o apucată, și-a smuls acele cu perfuzii și i le-a înfipt asistentei de la Urgențe în frunte. Ca atare, în prezent, sînt investigat pentru *abuz psihic, cu circumstanțe agravante*.“

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

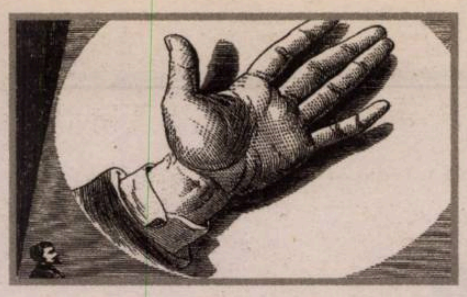

Adina POPESCU

portrete din mers

Gustul și mirosul călătoriilor de altădată

În urmă cu cîteva zile întocmeam o listă de provizii pentru o călătorie mai lungă cu mașina și o ședere într-un loc destul de izolat, unde mereu e bine să ai ceva de mîncare la îndemînă, lucruri banale, precum conserve, biscuiți, fructe, cînd m-au năpădit amintirile călătoriilor mai de demult, din copilăria mea, să zicem, atunci cînd nu te puteai opri la orice benzinărie ca să-ți iei un sandviș și o cafea, prin gări nu existau McDonald's și KFC, alimentarele erau goale, iar hotelurile nu-ți ofereau mereu cele mai bune variante de prînz sau cină. Sînt mai degrabă amintiri olfactive și care țin de gust, de gusturi, așa că am lăsat lista mea inițială să mai aștepte și am făcut o alta, al cărei conținut poate să pară, la o primă vedere, destul de frivol, însă încearcă să surprindă ceva din farmecul acelor călătorii care de multe ori îți rămîneau în minte tocmai pentru că miroseau exact a ceea ce aveai în desaga „pentru drum".

Puiul cu miros de tren. Era un *must* al călătoriilor lungi cu trenul, de pildă de la București la Cluj sau Baia Mare. De obicei, puiul se procura cu mai multă vreme înainte, se congela și se păstra tocmai pentru această ocazie specială, fiindcă n-aveai parte de un drum lung în fiecare zi. Cu o zi înainte de plecare, se fri-

În fiecare excursie cu școala, aveam în ghiozdan o sticlă cu apă și cîteva mere.

gea puiul la cuptor sau pe grătarul fără fum, apoi se porționa atent – copane, aripi, piept – ca să ajungă la toți cei care o porneau împreună pe coclauri. Bucățile de carne friptă se ambalau într-o pungă, apoi se așezau în indispensabila „plasă cu mîncare". Se scoteau din pungă pe la ora prînzului, adică atunci cînd trenul trecea prin locuri pitorești precum Sinaia sau Predeal, pentru ca în timp ce mănînci puiul să ai parte și de peisaj. Te uitai la munți și rodeai oscioare. Puiul era rece, pielea care cu o zi în urmă părea rumenă și apetisantă se fleșcăise și carnea căpătase deja un iz inconfundabil, care nu semăna cu nimic altceva: „mirosul de tren". Am observat că aripioarele de la KFC nu mai prind, astăzi, „miros de tren", oare de ce?

Sandvișurile. Ambalate individual, în șervețele. Pentru cei mai săraci, cu parizer și ceva muștar. Și era pe vremea aia un parizer care putea de-ți muta nasul. Le mîncau în general muncitorii prin rate și nu se mai așeza nimeni lîngă ei. Dacă cineva desfăcea un sandviș cu parizer, spațiul din jurul său, oricît de aglomerat ar fi fost, se golea și era clar că acel compartiment de tren sau acel autobuz era definitiv compromis.

Cu șuncă de Praga sau cu salam de Sibiu, pentru domni. Alte mirosuri, de data aceasta îmbietoare. Nu puteai decît să speri că domnul sau doamna o să-ți întindă și ție un sandviș, de poftă, de milă. Șunca de Praga și salamul de Sibiu se găseau greu. De pildă, tatăl meu, cînd se întîmpla să aibă astfel de sandvișuri cu totul speciale la serviciu, le mînca pe șest, pe sub birou, ca să nu dea la nimeni.

Chiftele și șnițele. Le făceau de obicei bunicile, mătușele, gospodinele. Cu o zi înainte de plecare, sfîrîia uleiul în tigaia unde se prăjeau chiftele și/sau șnițele. Erau proviziile cele des întîlnite și mai consistente din călătoriile în vremuri socialiste (pe lîngă puiul „cu miros de tren"). De obicei, toate aceste femei dedicate care îi pregăteau pe cei dragi pentru drum făceau munți de chiftele și de șnițele. Nu conta că băteau carnea de ajungea cît foița de țigară sau că pe cea de la chiftele o înmulțeau cu miez de pîine la greu, doar să fie cît mai multe chiftele și șnițele, să ajungă pe parcursul întregii călătorii, la toată lumea. Chiftelele (ambalate fiecare într-un șervețel) puteau, dar nu așa rău ca parizerul, nu ți-era chiar rușine cu ele. Șnițelele, cu coaja lor groasă de făină și ou, erau cele mai bune. Între două felii de franzelă, se transformau în prînzul perfect la o ieșire la iarbă verde, de pildă. Îl mai completai cu doi mici „la carton" de la vreun bufet și te întorceai acasă ghiftuit. Verișorul meu de la Cluj nu pleacă nici acum la drum spre Grecia, în vacanță, fără șnițelele pe care i le face mama lui cu o zi înainte. Călătoria pentru el nu ar mai avea nici un rost fără șnițele.

Ouăle fierte tari. Nu știu de ce acum am senzația că doar oamenii în vîrstă plecau la drum cu ouă fierte tari după ei. Mi-amintesc de toate acele cupluri de bătrîni, de prin trenuri – ea scotea din plasa cu mîncare un ou și i-l întindea lui cu grație, apoi își scotea propriul ei ou. Le ciocăneau de marginea măsuței mizere de la fereastră, apoi o vreme se concentrau amîndoi asupra cojitului. Cojile de ou se strîngeau într-un șervețel care se arunca în recipientul pentru gunoi (tot mizerabil) de sub măsuță. Dacă îl răsturnai din greșeală (nici nu era greu, pentru că era tot timpul plin, o dovadă că oamenii, în comunism, mîncau în tren, nu glumă), din el cădeau numai coji de ouă, oscioare de la puiul fript și cotoare de măr. Un ou fiert tare nu mergea fără sare. Iar sarea se ținea invariabil într-o fostă cutiuță de medicamente. Poate din cauza asta, asociez ouăle fierte pentru drum cu bătrînii.

Sticla cu apă și merele. În fiecare excursie cu școala, aveam în ghiozdan o sticlă cu apă și cîteva mere. Problema cu apa (de la chiuvetă, desigur) era că nu prea aveai în ce s-o pui. Vă imaginați că nu existau pet-uri. Mama căuta de fiecare dată soluții – sticle de jumate, de bere, cu dopuri speciale, din cauciuc, foste sticle de sirop cu dopuri care se înșurubau bine. Invariabil, apa se vărsa prin ghiozdan. Merele erau bio, din Obor, le mîncam cînd nu aveam de ales sau cînd nu aveam ce face.

Prăjitura cu vișine. Ei bine, pe aceasta o făceau de regulă bunicile. O băgau la cuptor cu o zi înainte și așteptau pînă se răcea ca să o taie în pătrate egale. Nu aveai voie nici să ciupești din ea înainte de plecare, era pentru drum. Așezau cu grijă bucățile de prăjitură, ca să nu se sfărîme, într-o cutie de pantofi. În două sau chiar în trei straturi. Cutia era legată cu sfoară. Era de bonton să servești cu prăjitură cu vișine întreg compartimentul, așa că se termina repede, abia dacă apucai să guști din ea. Dacă era și bunica de față, mai multe cucoane cereau rețeta.

Piersicile. „Nu vrei o piersică?" – mă întreba tanti de pe locul din fața mea. Pentru că eram politicoasă, luam o piersică. Vara se coceau niște piersici parfumate și zemoase cum nu mai sînt astăzi. Cu toții aveam prin bagaje cel puțin o piersică, două care se storceau de coapte ce erau, năclăiau totul pe acolo. Mergeam cu trenul și ni se scurgea la toți pe bărbie zeamă de piersică.

Bomboanele cubaneze. Erau deliciul suprem al oricărei călătorii. De obicei, nu aveam mai mult de patru-cinci bomboane, cu arome diferite – de portocală, de zmeură, de mentă. Le desfăceam pe rînd, doar în momentele-cheie, cele în care mai erau destule ore pînă la destinație, citisem toate cărțile cu povești și mă plictiseam cumplit. Le savuram. Frica mea cea mai mare era ca nu cumva să-mi ceară din întîmplare o bomboană vreun alt copil străin, aflat prin preajmă. De aceea, îmi îndeseam bomboanele în gură pe ascuns. Mereu, cînd ajungeam la capătul drumului, mai aveam cîte o bomboană cubaneză dosită, „de rezervă".

Toate aceste mirosuri, gusturi, tabieturi ale călătoriei s-au pierdut, sînt irecuperabile.

PUBLICITATE

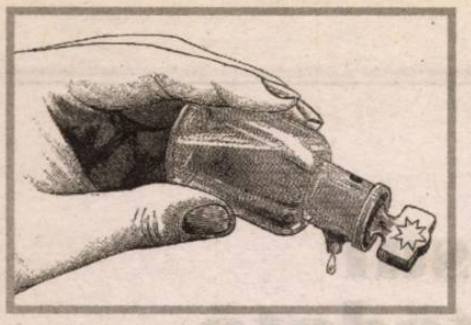

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Gust fistichiu

O parte din inventarul termenilor balcanici – împrumutați din turcă sau din greacă – rezistă foarte bine în stilul colocvial al românei de azi, ba chiar e obiectul unor redescoperiri și reutilizări comerciale, care îi exploatează pitorescul lingvistic. Adjectivul *fistichiu,* de exemplu, devine o etichetă glumeață pentru preparate culinare – *curcan fistichiu, tort fistichiu* – sau pentru spații de creativitate *(atelier fistichiu),* încărcîndu-se cu conotații pozitive, cu note simpatice. Pînă și utilizările negative, critice (ale adverbului, în formula *se îmbracă fistichiu),* sînt cumva atenuate de o îngăduință glumeață. Etimologia cuvîntului e cunoscută și e uneori activată de vorbitori: „Un dormitor pe verde *fistic* (fără să fie și fistichiu)" (spatiulconstruit.ro). *Fistichiu* este un derivat de la *fistic,* care circula în limba mai veche și ca *fistîc:* prima variantă e mai apropiată de forma din greacă, a doua de etimonul turcesc. *Fîstîc* pare a sta, la rîndul său, la originea verbului *a se fistîci.* Legăturile formale sînt destul de clare, dar evoluția sensurilor are încă zone necunoscute: între *fistic,* idei *fistichii* și *fistîceală* nu e ușor de stabilit un traseu al schimbării semantice.

În textele mai vechi, *fistichiu* e pur și simplu o denumire de culoare, desemnînd nuanța galben-verzuie a fructului de fistic. În două inventare din 1812 și 1825 ale unor bunuri bisericești, apar descrieri de tipul: „sîngif [chenar] de canavăț [pînză grosă de cînepă] *fistichiu",* „malteh [mătase malteză] *fistichiu* muscălesc"; „florant [mătase de Florența] *fistichiu",* „sîngif ghermesit [țesătură de mătase] *fistichiu"* etc. (articol de I.C. Filitti, în *Biserica ortodoxă română,* 1-2, 1935). *Fistichiu* apare ca termen pur descriptiv, iar turcismele din inventare nu erau mai puține decît anglicismele din moda de azi. În *Dicționarul limbii române,* Litera F, se preciza că termenul *fistichiu* era „necunoscut peste munți" (adică în Ardeal), fiind specific zonelor în care influența turcească a fost puternică, mai ales în secolul al XVIII-lea. Lazăr Șăineanu a explicat cuvîntul în *Influența orientală asupra limbii române* (1900), considerînd că sensul „ciudat, bizar" e o creație pe teren românesc, absentă din turcă; tot Șăineanu a explicat verbul *a se fistîci* ca provenind de la o exprimare coloristică a emoțiilor: „a se face verde la față". Atestări și explicații pentru *fistichiu* și *a se fistîci* se găsesc și în mai recenta monografie *Influența turcă asupra limbii române* a lui Emil Suciu (2010).

Am putea să ne gîndim, ca explicație pentru sensul figurat al lui *fistichiu,* la un cod vestimentar în care galben-verzuiul să fi fost o culoare neobișnuită. Pînă la găsirea unor dovezi clare, citatele mai vechi par să indice totuși o altă cale de apariție a noului sens. Pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, *fistichiu* era foarte des asociat substantivului *gust* – e drept, folosit într-un sens abstract, de „preferință, toană, fantezie": „să nu credeți că-l scrie numai așa, *de gust fistichiu" (Contemporanul,* aprilie 1887); „au avut *gustul fistichiu* (...) să vie la un bal deschis deghizați" *(Furnica,* 8 decembrie 1911); *„Gust fistichiu!* vor șopti rînjind detractorii" *(Furnica,* 5 iulie 1912); *„un gust fistichiu,* o fantezie a unui temperament năbădăios" *(ibidem)* etc.

> „Un gust fistichiu,
> *o fantezie a unui temperament năbădăios."*

Gustul fistichiu ar putea trimite cu gîndul la o percepție a aromei de fistic ca excentrică, bizară – în (anumite) preparate culinare. Lucrurile rămîn însă destul de încurcate, pentru că mai există o variantă a expresiei, care nu mai poate fi legată de aromele culinare. În *Proverbele românilor* a lui Iuliu Zanne, volumul al VII-lea (1901), este înregistrată expresia *gust pembiu,* cu explicația „delicat, ales", completată de sinonimia cu *fistichiu* (și dicționarul lui Scriban, din 1939, semnalează echivalența: *„gust pembe* sau *pembiu,* gust fistichiu, extravagant". Adjectivul *pembiu* e un derivat din *pembe,* „roz", alt nume de culoare împrumutat din turcă.

Se vorbea așadar, cu ironie, de gusturi rozalii sau galben-verzui – ca emblemă pentru un stil excentric. *Fistichiul* ar fi putut să-și capete sensul figurat din zona percepției gustative, din cea vizuală – a culorilor – sau ca rezultat al unui simplu joc: o surpriză lingvistică asociind sinestezic și surprinzător cele două sfere semantice.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

aduse cu poșta

Cum să vînd, frate, casa de la țară?

Acum nouă ani am avut un prim loc de muncă într-o bancă. Era o modă să-ți iei un credit, mai ales înainte de criză. Toți colegii aveau credit, era cumva deontologic să accesezi produse bancare (credite) dacă munceai în bancă, mai ales că te bucurai de condițiile preferențiale de angajat. Cînd o colegă a obținut un credit de mai multe zeci de mii de euro pentru a-și cumpăra un Audi A4 ipotecîndu-și apartamentul, am zis: „Pînă aici! Nu sînt deontologic fără credit și am să-mi iau unul ca să cumpăr ceva semnificativ, ceva care să rămînă în timp". Era și un astfel de moment al vieții mele, în care aveam nevoie de un proiect, ceva care să mă țină-n priză pentru următorii ani, ceva care să dea un sens (relativ) modestelor mele venituri de atunci, cu care habar n-aveam ce să fac.

Am cumpărat o casă la țară, undeva aproape de București. Tencuiala de pe pereții casei stătea să cadă la interior, buruienile începuseră să triumfe peste vița care se chinuia să se agațe de parii băgați în pămînt acum multă vreme, un gard de sîrmă subțire împrejmuia casa, iar găinile vecinului erau toate la mine-n curte, și la fel și cîinii, care nu se sinchiseau de gard sau de prezența mea. N-aveam apă, gaze nu erau trase-n sat, în camere erau sobe, dar n-aveam lemne și nu eram branșat la lumină. Nu cunoșteam vecinul din dreapta sau pe cel din stînga cînd am făcut achiziția, știam însă că va fi mult de muncă pînă avea să devină casa de vacanță la care visam, escapada perfectă din nebunia greoaie a Capitalei. Dar locul te alege întotdeauna, iar eu m-am supus forței locului cu un dram de teamă, multă nebunie și entuziasm pe măsură. Eram proprietar al unei case-n România rurală, fără a avea vreo rădăcină genealogică în locul în care cumpărasem. Oamenii s-au arătat binevoitori să-mi împărtășească de la început „vocea satului": cine-i ăla și cine-i celălalt, cu cine se-nțelege și cu cine nu, care e tendința de afiliere politică a zonei (că la sat și asta vine odată cu casa!), cu cine pot să realizez diverse lucrări de restaurare, de la tencuială la montat rigips, tras șapă și schimbat acoperișul. Toate domeniile de interes erau „peste gard", cum s-ar zice, și era (din nou) deontologic să lucrezi cu oamenii din partea locului. Mai ales că, trecîndu-ți pragul casei, îi cunoșteai și te cunoșteau. Aveam să constat că transparența este cea mai rapidă cale de a fi acceptat, mai ales cînd ai o curte goală și o casă și mai goală. Devenisem angajatorul vecinilor mei, dar fiind pui de ardelean, trăgeam cot la cot cu ei (și la fel și maică-mea). În apartamentul din București rar băteam un cui sau schimbam un bec, că asta-i viața la oraș. Dacă ai nevoie de chestii d-astea, dai din taste pe Internet și apare unul sau altul mai priceput; bani să ai! Am descoperit că-mi place să mă mozolesc, tencuiam după două săptămîni de parcă serveam cu abilitate de mare jucător de ping-pong, am pus gresie eu cu maică-mea, inegal și puțin cîș, dar cin' se uită?! Îmi aduc aminte că plecam cu maică-mea dis-de-dimineață ca să trebăluim prin curte și mîncam parizer cu ardei capia cumpărat de pe drum și franzelă caldă, stînd pe treptele din fața ușii principale a casei, și asta după o zi întreagă de „robotit" ca să scoatem curtea la liman. N-aveam un plan, nu știam noi despre construcții, vecinii se pricepeau mult mai puțin decît ne declaraseră, dar noi eram hotărîți să progresăm în fiecare an cu ceva, stima noastră de sine stătea în reușita micului nostru proiect. Anii au trecut și ne-am branșat la lumină, curtea devenea din ce în ce mai luminoasă, am schimbat gardul cu unul mai înalt din lemn, am tăiat cîțiva copaci bătrîni și uscați din curte și astfel am făcut rost de lemne. Nu spun că am fost acceptați din prima în sat, lucrurile astea se întîmplă în timp, pe măsură ce omul te cunoaște, pe măsură ce faci cîte ceva pentru el, îl ajuți cu ceva, iar el înțelege că primește sau poate primi ceva și de la tine. Terenul pe care-l cumpărasem era gol de ceva vreme, vecinul din dreapta și cel din stînga se obișnuiseră să arunce gunoaie peste gard, la noi în curte. Strîngeam, fără a le spune ceva, fără a le bate obrazul. Cu timpul, și vechile lor deprinderi aveau să se schimbe, cumva, într-un mod natural, încetînd genul ăsta de practici. Vecinul cu găinile ne aducea la sfîrșitul zilei 10-12 ouă proaspete (că doar din curtea noastră se făcea rodul) și o ajuta pe mama cu cositul, adresîndu-i-se galant: „Băi, doamnă, mai faceți o pauză!"

Sînt nouă ani de atunci. Am progresat în fiecare an cu ceva și ăsta a fost scopul: să știm că nu am stat pe loc, să avem o dimensiune a perseverenței, a timpului care trece, o anume perspectivă a ceea ce aveam să facem în viitor. Gardul din lemn a fost schimbat, acoperișul la fel, la interior rigipsul e pus la boloboc, am schimbat ușile și geamurile, am construit singur un grătar cărămidă cu cărămidă, avem apă-n casă. Copiii vecinilor, care erau micuți acum niște ani și jucau mingea-n uliță, acum sînt mari și care nu-i plecat în Anglia sau Spania e la muncă-n București. M-am certat cu majoritatea vecinilor și m-am împăcat, am lemne pentru foc dacă am chef să merg iarna, iar mîncarea gătită cu răbdare, la foc de lemne sau la ceaun, îmi face apa-n gură în timp ce închei fraza.

Unele lucruri nu se schimbă (iar asta nu-i neapărat rău): cîinii vecinului sînt tot la mine-n curte, speculînd breșe încă nedeslușite, găinile-și trimit puii să ciugulească prin iarba deasă, o pereche de vulturi relaxați iscodesc *în zbor rotat ce se petrece* (că-mi vine să-l citez pe Lucian Blaga), gaze tot nu sînt, iar noi stăm și-acum pe treptele din fața ușii principale, contemplînd anii ce-au fost și ziua de mîine. Recent, am început să discutăm despre posibilitatea de a vinde casa de la țară. „Hai, că facem poze frumoase, fixăm un preț și o dăm!", spuneam noi. Ce simplu! *Facem poze, fixăm un preț și o dăm, de parcă numai casa o dăm, nu și anii.* Dar ca să revin la oraș, ideea articolului mi-a venit la un concert al unei trupe care îmbină, într-un mod foarte actual, folclorul românesc cu un sound de gen hip-hop tribal, respectiv Subcarpați. În timpul concertului, ascultînd triluri de fluier, m-am trezit exclamînd cu ochii-n lacrimi: „Cum să vînd, frate, casa de la țară?!" Acum, cînd mă gîndesc, sînt născut la oraș, dar mă regăsesc mai degrabă în România rurală, pentru că realitatea satului, așa cum o văd acolo unde am o casă, e încă forma brută, aproape de autentic și neșlefuită a unui stil de viață liniștit. Așa cum mă sfătuia o femeie bătrînă care privea fără țintă ulița peste care se lasa răcoarea serii: „Orașu-i încă departe de noi, băiete, și așa trebuie să rămînă!"

Alex GHEORGHE

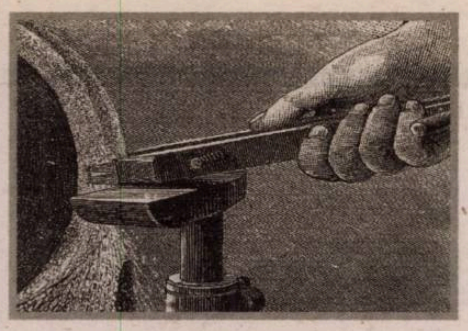

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Europa de după alegerile germane

Sînt alegerile din Germania semnalul ultim înaintea unei refondări a Uniunii Europene, care ar urma să ducă la crearea unui bloc comunitar mai bine structurat și mai puternic?

■ **Da,** pentru că alegerile din Germania reprezintă punctul terminus al unui adevărat maraton electoral de aproape zece luni de zile, cu adevărat decisiv pentru viitorul Uniunii. Să ne imaginăm numai ce s-ar fi întîmplat dacă, la începutul lunii decembrie 2016, în Austria ar fi fost ales președinte candidatul populist Norbert Hofer și nu ecologistul Alexander Van der Bellen. Sau să ne imaginăm ce-ar fi însemnat ca la alegerile legislative din Olanda, desfășurate în luna martie, Partidul Libertății al lui Geert Wilders să fi obținut un scor convingător, care să-l poată propulsa într-o coaliție de guvernare. Cum am fi discutat astăzi dacă Franța ar fi ales-o președintă pe Marine Le Pen? Dacă toate acestea s-ar fi întîmplat, atunci ar trebui să acceptăm și că Alternativa pentru Germania (AfD) ar fi obținut un scor semnificativ mai ridicat în alegerile din 24 septembrie, astfel încît ecuația guvernării de la Berlin ar fi devenit cu mult mai complicată.

Șocurile Brexit și Trump i-au îndemnat pe europeni la prudență, i-au ajutat să prețuiască niște lucruri aparent simple, pe care, probabil, mulți dintre ei le considerau date pentru totdeauna, precum aerul pe care-l respirăm: piața unică, libertățile conferite de tratate, solidaritatea între membri. Uniunea Europeană pare condamnată acum să meargă pe o cale mai bună, măcar pentru că a evitat ceea ce putea fi cel mai rău. De altfel, intenția unei refondări europene a fost prezentă în discursurile învingătorilor, e adevărat, în doze și cu intensități diferite și cel mai mult la Emmanuel Macron.

■ **Nu tocmai,** pentru că rezultatele electorale din anumite țări nu înseamnă, automat, că au fost găsite și soluțiile unor probleme complexe. În Germania, de exemplu, tema refugiaților a fost tratată mai degrabă cu discreție de către partidele principale, dar tocmai tema aceasta a dus la adîncirea unei falii îngrijorătoare între Est și Vest, între vechile și noile state membre, între „vechea" și „noua" Europă.

Pur și simplu, europenii s-au văzut puternic divizați pe chestiuni fundamentale, cum ar fi cele care țin, pe de o parte, de preocupările identitare și, pe de alta, de afirmarea caracterului civic al societății. Ce te face așadar, membru al unei societăți membre a Uniunii Europene? Aderarea la valori, solidaritatea, ar spune mai întîi cei din Vest. Apartenența națională și religioasă, ar fi tentați să spună esticii.

Pentru prima dată, vesticii s-au simțit trădați atunci cînd, în criza refugiaților, esticii nu le-au întors o parte din solidaritatea de care ei beneficiaseră mai înainte. Pe de altă parte, esticii își pun întrebarea dacă diferențele de nivel de trai față de cei din Vest sînt într-adevăr recuperabile – sau, poate, nu. Teme precum muncitorii detașați sau diferențele calitative dintre produsele comercializate în Vest și în Est au întărit percepția esticilor că ar fi tratați drept „cetățeni de categoria a doua". Și că Vestul n-are interesul să fie altfel.

Apoi, nu trebuie ignorată diferența de percepție dintre Est și Vest în privința aspectelor strategice. Unii estici, precum polonezii, românii sau balticii, își văd securitatea națională legată indisolubil de Statele Unite și văd în Rusia o amenințare existențială. Alții, precum ungurii și, în anumite aspecte, bulgarii sau cehii, privesc cu un anumit interes spre Rusia. Polonezii, românii și balticii continuă să întrețină teama istorică legată de o posibilă nouă „trădare" a Vestului, care ar putea cădea la o înțelegere cu rușii, pe seama Estului. Mai rău este că lideri populiști din Est, la Budapesta și Varșovia, la Praga și Bratislava, dar în bună măsură și la București, marchează puncte electorale importante mizînd exact pe aceste temeri și frustrări. Și contribuie astfel la adîncirea faliei Est-Vest.

© wikimedia commons

Ei bine, liderii vestici care au cîștigat rundele de alegeri din ultimele luni nu au venit cu propuneri concrete pentru depășirea acestor disensiuni mai grave decît s-ar fi putut crede. Lasă că Viktor Orbán, cu toate derapajele sale, nu a fost deranjat vreo secundă de PPE-ul condus de doamna Merkel!

■ **Și noi ce facem?** Ne jucăm șansa cu realism. Semnalele lansate de Emmanuel Macron la București și de Jean-Claude Juncker la Strasbourg arată că Bucureștiul devine, alături de Sofia, un partener foarte important, în contextul derapajelor de la Budapesta și Varșovia. Nu trebuie să adormim cu iluzii – nimeni nu ne întinde covorul roșu. Iar Europa cu mai multe viteze rămîne varianta privilegiată la Paris și la Berlin, în pofida discursului unificator al președintelui Comisiei Europene. Cu alte cuvinte, statele din „nucleul dur" nu vor sta să ne aștepte. Jucăm sau rămînem pe tușă – e alegerea noastră.

Putem fi în joc dacă vom participa la reformarea Spațiului Schengen, trecînd peste frustrarea generată de refuzul de a fi primiți deocamdată acolo, deși am fi meritat. Și avem nevoie de o foaie de parcurs credibilă pentru aderarea la moneda euro.

Marea întrebare este dacă un guvern de la București, băgat pînă în gît în bătălia cu Justiția și care dă impresia că scapă deficitele de sub control, este capabil măcar să înțeleagă șansa ce stă în fața României.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

E vremea merelor

Adică acum este vremea cînd găsești mere pe piață, mai clar, de curînd, o lună-două, poate și acum merele din pom sînt în căușul palmei de român. Poate la alte neamuri merele se culeg mai tîrziu sau mai devreme, eu zic de român. Din căuș în ladă, din ladă pe tarabă. Mărul copt, numai bun. Dar uite că-n primăvara asta a doua, cum numesc eu toamna, mi-a căzut în mînă cartea despre pisică, vorbind pe pagini întregi despre măr. E o carte scrisă de o tipă din preajma lui Jung, Marie Louise von Franz. Și ea își începe cartea despre „răscumpărarea femininului" cu o poveste despre pisică. O poveste românească, spune autoarea, și, recunosc, o poveste plină de semne ce-mi plac. Femeia-împărătească se hotărăște să plece. Cîte femei nu-s sătule de monotonul împărat? Oho! De aici începe povestea. Împăratul nu-i face trăsură, ci corabie. Pleci tu, pleci, și-i spune: de te întorci fără copil, vai și amar va fi! Și plecă femeia! Și ajunse la Maica Domnului, și-acolo mușcă un măr. I se făcu silă, dar silă pentru că era însărcinată. Iar povestea biblică? Da, mărul trezește omul! Omul își pune întrebări, nu se mai preface, își dă răspunsuri. Mărul răscolește: femeia era gravidă și-n termen, adică era copil de împărat. Dar Maica Domnului, văzînd că dințișorii de împărătească s-au atins de mărul Domnului, ce zice? De se va naște fetiță, la vîrstă mare să se facă pisică și să fugă-n lume. Și așa se făcu! Mărul, pisica, împărăteasa. Femininul. Toamna, a doua primăvară. De cînd mă știu îmi place mărul. Muște cu toată falca din mere. Cu rupere de dinți. Fur mere din decorative mese de ceremonie, de la dineuri pretențioase. Pentru că mărul îmi dă un soi de fericire. Îmi pun întrebări despre mine, dar cu ușurință, nu să mă omor. Și n-am răspunsuri. Dar îmi pun întrebări. La feminin, vorba arhetipurilor deslușite de Marie Louise, cea care a stat mînă-n mînă cu Jung. Nu visez mere, dar le măsor, muște din realitatea mea. Eu știu?... Din arhetipul meu. Mărul e o întrebare feminină. Are grijă de mine! Nu-i așa, toamnă, care stai mînă-n mînă cu Jung?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Gigi Becali cîntă Traviata?

Personajul în cauză e un actor, un comediant, un tip care vrea să cucerească sala și știe, instinctiv, ce să-i dea ca să-i prindă ochii. E și un copil. Propria-i echipă e pentru el ca o vată de zahăr. Cînd Ăl de Sus îi pune pe ea un nor mare, dulce și roz, el sare în sus de bucurie, se urcă pe limuzină, rîde, cîntă și dansează. Cînd îl lasă doar cu bățul, e trist, depresiv, îi vine să vîndă, să plece la capătul pămîntului, să nu mai știe de nimeni și nimic. Între această șmecherie de scenă și instabilitatea proprie celui care vede lumea printr-un stomac imens, între performanțele echipei sale, nu doar sportive, ci și de imagine, și teatrul de umbre care o înconjoară (Becali e patron, dar nu în acte, echipei i se spune Steaua, dar nu se numește așa, Dică e conducătorul echipei *de facto,* dar în hîrtiile oficiale e altcineva) stă tot destinul fotbalului românesc. De fapt, tot destinul acestui loc numit (la naiba, dacă n-o fi nici în cazul ăsta numele real?!!) România. E un loc în care orice se poate întîmpla de la o secundă la alta. De la *Traviata* la *burrata.* De la nuntă la recviem. De la „Odă Bucuriei" la „O, dă-l în...!". Becali e un paradox în sine. E singurul care a atras fonduri europene într-un fotbal pe care tot el îl sapă temeinic prin *montagne-russe*-ul pe care îl practică. E plin de sfaturi cu sens pentru jucătorii săi zgubilitici, dar spune toate trăsnăile imaginabile despre diferite minorități. Se exprimă fără frîne, de parcă ar fi singur pe lume. În final, e ca fiecare dintre mulții oameni de bine ai acestei țări: trăiește doar pentru el. Cînd îi e bine, cîntă *Traviata.* Cînd nu, totul, dar totul se duce pe pustii. Potopul. Moartea *Damei cu camelii.*

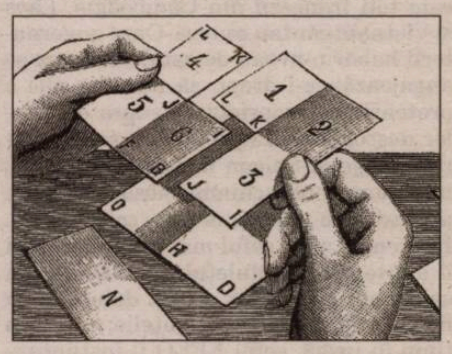

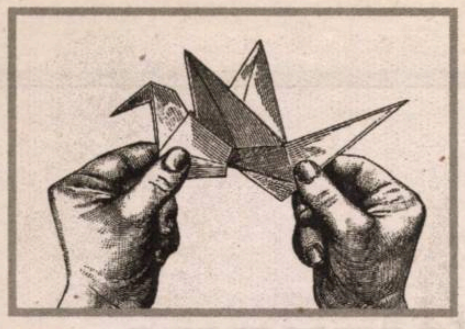

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Mimarea responsabilității

Săptămîna trecută, primăriţa Bucureştiului a făcut o şedinţă televizată în care a dat ordine şi instrucţiuni celor responsabili cu protecţia împotriva dezastrelor. Rezultatul a fost un adevărat haos în oraş (mai mare decît cel obişnuit), panică, părăsirea pieţelor de către precupeţi, trafic aglomerat la orele de vîrf, şcoli închise… Preventiv.

Dacă la baza acţiunii primăriţei ar fi stat ideea că paza bună trece primejdia rea, ar fi fost normal. Mai ales după ce se întîmplase la Timişoara, unele măsuri preventive erau binevenite. Numai că la baza acţiunii pare să fi stat mai degrabă o chestiune de imagine. Veşnica noastră marotă. Trebuia ca bucureştenii să vadă cît de bine ştie să conducă primăriţa şi ce grijă are de ei. Nu spun că „toaletarea" copacilor sau ancorarea panourilor publicitare nu se face doar cu cîteva ore înainte de o furtună anunţată. Nu spun că închiderea şcolilor s-a mai comis şi astă-iarnă, cînd meteorologii au anunţat un viscol. Nu spun că furtuna din Bucureşti n-a fost chiar furtună, tot aşa cum viscolul de astă-iarnă n-a fost chiar viscol (codul galben anunţat de meteorologi a fost cît se poate de corect, Primăria a acţionat însă ca la cod roşu). Nu spun că, deşi n-a fost cine ştie ce furtună (în unele cartiere nici măcar n-a plouat) şi că deşi primăriţa a ordonat în văzul tuturor tăierea copacilor periculoşi, cîţiva tot au căzut şi unul chiar a omorît un om. Admit că, dacă n-ar fi fost nici măsurile pompieristice luate în ultimul moment, poate că ar fi fost mai multe victime şi pagube. Dar spun că toate astea se puteau face fără tamtam, cu discreţie şi seriozitate, fără a induce panică. Ce rost a avut ca la şedinţa respectivă să fie chemate şi televiziunile? La fel ca şi astă-iarnă, o încercare de îmbunătăţire a imaginii primăriţei s-a transformat în contrariul ei.

Se ştie că oamenii care se ocupă la noi de prevenire, salvare şi alte asemenea lucruri sînt deficitari la capitolul procedurilor. În America, lucrurile merg mult mai bine, chiar dacă acolo şi dezastrele sînt proporţional mai mari (vezi recentele uragane). Primăria Bucureştiului a vrut probabil să demonstreze că şi ea poate acţiona preventiv şi eficient, că poate aplica nişte reguli. Numai că prevenirea şi aplicarea unor reguli trebuie făcute şi ele cu discernămînt. Prevenirea unui rău nu trebuie să aducă alt rău. Dar fiindcă veni vorba de America, trebuie amintit că nici ai lor nu au întotdeauna discernămînt, chiar dacă au proceduri. O demonstrează recentul incident de la Oklahoma. Pentru cine nu ştie despre ce e vorba, doi poliţişti au împuşcat mortal un surdo-mut pentru că nu a reacţionat imediat la instrucţiunile lor. L-au împuşcat în propria-i casă, unde au ajuns căutînd un individ care fugise de la locul unui accident de circulaţie (care ar fi fost tatăl celui împuşcat). Vecinii spun că au încercat să-i avertizeze pe poliţişti că omul nu-i poate auzi. Aceştia au ignorat strigătele lor şi, văzînd o bară în mîna omului care nu reacţiona la ordinele lor, s-au simţit în pericol şi au tras amîndoi, unul cu un *taser* (o armă care provoacă şocuri electrice), celălalt direct cu pistolul, omorîndu-l pe loc. Preventiv.

Ştim din filme şi nu numai că poliţiştii americani au proceduri şi reguli care uneori par penibile. Tot prin filme le-am văzut şi ridiculizate. Rele nu sînt însă procedurile şi standardele în sine. Rea poate fi, cum spuneam, aplicarea lor fără discernămînt. Oamenii care acţionează robotic sau clişeic, fără să gîndească, pot provoca dezastre, chiar dacă sînt acoperiţi din punct de vedere legal. Dezbaterea din America pe această temă a scos în evidenţă necesitatea unei mai bune selecţii şi pregătiri a poliţiştilor (cu alte cuvinte, cei doi trebuie că au fost prea speriaţi sau prea idioţi). Probabil că aceeaşi concluzie poate fi trasă şi la Bucureşti. E nevoie de o selecţie mai bună şi de o pregătire mai bună a celor care ne conduc şi ne apără. Sînt necesare reguli bune, proceduri standardizate, măsuri preventive, dar trebuie şi oameni cu discernămînt, bine pregătiţi, care să le aplice. Se simte nevoia unui mai bun *leadership,* a unor oameni flexibili în gîndire (nu în caracter). Cei puşi să administreze treburile cetăţii ar trebui s-o facă în mod adevărat, cu grijă şi inteligenţă reală, nu doar mimată şi televizată. Primăria Bucureştiului nu a omorît pe nimeni, dar a provocat, cum spuneam, multe neplăceri bucureştenilor. La fel ca în cazul poliţiştilor din Oklahoma, nu a vrut să riste nimic. Şi-a acoperit lipsa de competenţă prin mimarea unor proceduri. Mă tem că asta e o caracteristică a vremurilor.

■ ■ ■

ready made

„Universala Alcalay e o editură care încă nu se lasă. *Descartes* a dlui *C. Noica* încheagă suficient ceeace a creat acest titan al meditaţiilor."

Afirmarea, Anul III,
No. 7-8, Iulie-Aug. 1938

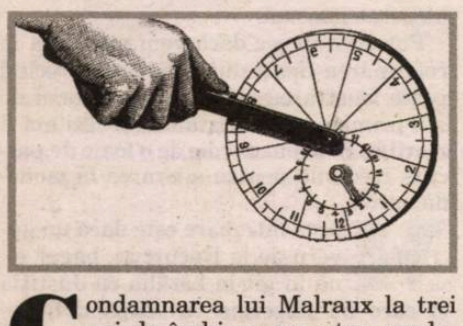

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cambodgia 1923

Condamnarea lui Malraux la trei ani de închisoare pentru vandalizarea templului khmer Banteay Srei cu scopul comercializării de antichităţi e probabil cel mai jenant moment din toată istoria relaţiei scriitorilor cu arheologia. În *Calea regală,* cel mai puţin politic şi mai *fin-de-siècle* roman al lui, Malraux se inspiră din propria lui expediţie arheologică din 1923 în Cambodgia (Indochina franceză). Două vorbe despre această expediţie a viitorului celebru scriitor (erou de război, ministru francez al Culturii etc.)

E sigur că foarte tînărul Malraux, deja implicat pe piaţa de artă, a plecat în Indochina cu intenţia de a procura antichităţi spre vînzare. Cerea să i se aprobe să facă studii de arheologie khmeră în Indochina, în colaborare cu EFEO în cadrul unei „misiuni libere" (frumoasă portiţă), şi oferea École Française d'Extrême-Orient (EFEO) în schimb (în schimbul a ce?) o mare sumă de bani (echivalentul pe piaţă totuşi al unei singure statuete de *apsara,* zeiţă dansînd). Ministerul, printr-o comisie de şapte membri, în majoritate guvernatori de teritorii coloniale, i-a aprobat urgent cererea. În 1923, cam toţi francezii din Cambodgia, Laos şi Vietnam căutau comori. Oare guvernatorii habar n-aveau de asta? Malraux se angajează, ce-i drept, să nu aibă nici o pretenţie de proprietate asupra obiectelor descoperite. Împreună cu soţia, Clara, ajunge la Saigon în noiembrie 1923; în Phnom Penh, schimbă mesaje – despre preţuri – cu galerii, muzee, colecţionari. În vremea asta, şeful mare al Indochinei îl alertează pe şefuleţul din Cambodgia că numitul Malraux e cam dubios şi să fie cu ochii pe el ca pe butelie; cu puţin timp în urmă, şeful EFEO îl înştiinţase clar că toate artefactele antice trebuie să rămînă *in situ* (deşi cam toţi oficialii din administraţie se întorceau în Franţa încărcaţi de antichităţi).

Ţinta lui Malraux este un templu hinduist de secol X, dedicat lui Shiva, descoperit de francezi cu nici zece ani în urmă. Calitatea decoraţiei de gresie roşie e senzaţională, poate şi pentru că proporţiile clădirilor sînt miniaturale în comparaţie cu arta din Angkor (la 25 km distanţă). În Siem Reap, orăşelul de lîngă templele din Angkor, Malraux îşi trimite un amic să cumpere dălţi, frînghii, tîrnăcoape şi lopeţi, tocmeşte nişte căruţe şi angajează un vietnamez certat cu poliţia. Împreună cu amicul, face tabără două zile lîngă Banteay Srei şi decupează, cu mari şi stîngace eforturi, şapte basoreliefuri cam de o jumătate de metru, cu asceţi, măşti demonice, şi cel puţin două statuete de *apsara* (despre care în roman eroul comentează că fac cel puţin 500.000 de franci). Prada, mai mult sau mai puţin ciobită, e transportată la bungaloul din Siem Reap, pusă în cufere şi apoi pe o barcă cu aburi (22 decembrie). Poliţia, în loc să fie mai relaxată în apropierea Crăciunului, îi ridică pe toţi, iar sculpturile sînt confiscate şi duse la muzeul din Phnom Penh. Procesul face destulă vîlvă – se pare că guvernatorul general, de la Hanoi, vrea să facă din Malraux un exemplu – iar interesul soţilor Malraux pentru antichităţi devine atît de cunoscut încît propriii lor ghizi îi oferă Clarei spre vînzare statuete khmere. Clara nu e inculpată, fiindcă, după cum citesc în biograful Olivier Todd, conform legii franceze, ea doar „se supusese soţul ei".

Procesul propriu-zis începe în iulie şi, deşi Malraux pretinde că a găsit basoreliefurile gata tăiate şi, luîndu-le de acolo, n-a făcut decît să le salveze, e condamnat la trei ani de închisoare (fără suspendare). Din documente apare clar că, pentru autorităţile coloniale franceze, o mare bilă neagră pentru Malraux era colaborarea lui cu un *dealer* de antichităţi de „naţionalitate germană". Clara, căreia i s-a permis să se întoarcă la Paris, face valuri şi obţine sprijin de la Gide, Maurois şi alţii; Breton pare a crede chiar că aduce un argument suprem în *Nouvelles Littéraires* (6 septembrie 1924) cînd zice despre basoreliefurile desprinse de cei doi amici: „Cui îi pasă, în patria lor, de conservarea acestor opere de artă?" Rezultatul apelului din Saigon – un an cu suspendare. Toate obiectele furate rămîn în Cambodgia, dar, la întoarcerea la Paris, Malraux tot poate da unuia şi altuia artă khmeră adusă de el (împreună cu ceva cînepă indiană din Saigon.)

Poate că un rezultat indirect al întregului scandal – foarte mediatizat – este că templul Banteay Srei este atent investigat în anii următori şi complet reconstruit cu piesele originale în 1931-1936. Templul pe care îl vandalizase cîndva Malraux în junglă nu fusese atunci deloc aşa fotogenic ca acum *(foto),* ci în mare parte la pămînt. S-a spus că poate fără Malraux ar fi dispărut şi el, precum zeci de mii de piese de artă khmeră înaintea lui şi, probabil, mult mai multe după el. În orice caz, dansatoarele smulse de el s-au întors la templu, se pot vizita, iar augustele lor ciobituri se pot fotografia.

Pe scurt: aşa nu, Malraux! Scriitorul a regretat, cred, expediţia din 1923. În romanul apărut în 1930, sculpturile sînt abandonate înainte de a mai putea fi expediate, iar prietenul lui moare *(„on ne fait jamais rien de la vie").* Mai important, în 1964, Malraux e cel care creează Bureau des Fouilles et Antiquités pe lîngă Ministerul Culturii, pe care îl sprijină constant pentru a obţine mai multe fonduri pentru săpături de salvare. Aşa da!

***Cătălin Pavel** este arheolog şi scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

■ ■ ■

Sever VOINESCU

axa duș-întors

Lăsați presa să ajungă la cititori!

De ce ne vrea tîmpiți?
Cine ne vrea tîmpiți?

Distribuitorii de presă au anunțat săptămîna trecută că, în sectorul 4 al Capitalei, Primăria îi reprimă pur și simplu închizînd, abuziv, chioșcurile. La ora la care scriu aceste rînduri, se organizează chiar o grevă de-o zi a distribuitorilor de presă din București. Primăria sectorului zice că nu-i așa, se jură că adoarme seara și se trezește dimineața cu libertatea presei în minte, că se închină la ea ca la o icoană și dă cu cifre: doar în ultimul an au autorizat zeci de chioșcuri. Distribuitorii zic invers, că în ultimul an Primăria îi fugărește prin sector, că le refuză autorizările, că pune Poliția Locală pe ei. La o primă vedere, ai zice că ne aflăm într-una din acele tipice situații dîmbovițene, tulburi și zgomotoase, fără importanță, în care tarabagiii se ceartă cu Primăria. Totuși, acest incident este doar un episod al unei tragedii care durează de prea mulți ani: prăbușirea rețelelor de distribuție a presei.

În România anului 2017, orașe întregi nu mai au nici măcar un punct de difuzare a presei. Nu mai vorbim de rural – acolo aproape că nici un editor de presă nu-și mai pune în minte să ajungă. Mari artere ale marilor noastre orașe sînt lipsite de puncte de difuzare a presei. Cartiere întregi din aceste mari orașe nu au nici măcar un chioșc. Ședințele lunare de management ale publicațiilor încep, invariabil, cu anunțul că unul sau doi sau trei distribuitori locali de presă au dispărut de la ultima întrevedere.

Nu puțini sînt cei care susțin că asistăm la un tăcut efort, îndelung și transpartinic, al tuturor partidelor de a subția pe cît se poate legătura dintre presă și public. Un public mai numeros asigură, de fapt, independența presei, căci îi permite să se autosusțină. Dimpotrivă, un public mai firav duce, pe de o parte, la salarii mici în presă, ceea ce face imposibilă angajarea unor oameni de calitate și, pe de altă parte, la nevoia de supraviețuire prin injecții de bani aduși de patroni din alte afaceri, ceea ce pune presa direct în buzunarul acestora și o transformă într-o păpușă servilă. Avem presa pe care o avem, în primul rînd, pentru că nu avem cititori. Și, iată, una dintre cauzele cele mai importante pentru care nu avem cititori este îngustarea pînă aproape de sufocare a accesului publicațiilor la ei. Aceeași este și situația în piața de carte – lipsa librăriilor este direct legată de faptul că românii citesc cel mai puțin din UE. Aceeași este situația pieței de film – ce folos să ai cîțiva excelenți oameni de film la București, dacă nu mai există cinematografe în țară? Aceeași este situația în piața de muzică – lipsa sălilor de concert face să avem una dintre cele mai insignifiante piețe muzicale dn Europa. Aud că, în România, țară cu aproape 20 de milioane de locuitori, un disc de aur înseamnă o vînzare de 5000 de unități, adică exact cît în Singapore (5,6 milioane de locuitori) sau în Islanda (aproape 400.000 de locuitori)! Facem figură de primitivi și idioți cu această lipsă de interes pentru dezvoltarea infrastructurii menite să susțină o relație cît mai vastă între creator și public. Înțelegem asta?

În general, legătura dintre cultură în sensul cel mai larg și oameni este, la noi, un fel de punte strîmtă din frînghii care se clatină de cîte ori cîte un primar își asmute copoii după un chioșc pe a cărui tarabă stă cuvînt scris. Nu mă mir că, în fața acestei realități, a înflorit conspirationismul. Cineva ne vrea tîmpiți, cred foarte mulți. De ce ne vrea tîmpiți? Aici răspunsul e imprecis: ca să ne fure sau ca să ne manipuleze sau ca să jucăm pe sîrmă, în fine, nu e clar. Cine ne vrea tîmpiți? Aici, imaginația românului explodează și indică precis pe dușman: rușii, americanii, Mossad-ul, ungurii, pesediștii, băsiștii, masonii, Soros, oculta, finanța, cancelariile etc. – meniul e enorm și fiecare servește ce i se potrivește mai bine. Dar dacă, de fapt, nu ne vrea nimeni tîmpiți, ci ne tîmpim noi înșine, zi de zi, ceas de ceas și-n proporție de masă, ca să zic așa?

Știu, orice pledoarie *pro domo sua* este primită cu maximă neîncredere în România, țara neîncrederii cronicizate. Totuși, încerc. Mai ales că pledoaria mea este doar prin efect pentru cauza propriei noastre case, revista *Dilema veche*. Pledoaria mea este, de fapt, pentru apărarea libertății presei, pentru drepturile noastre, ale autorilor din presa scrisă, de a scrie pentru dumneavoastră, și dreptul dumneavoastră de a avea acces la ce scriem noi. În plus, și noi, cei care scriem presa pe care o citiți, sîntem cititori de presă la rîndul nostru. Așadar, cînd spun că pledoaria mea este, de fapt, pentru noi toți, nu greșesc. Este o pledoarie pentru sănătatea societății în care trăim, căci căile de comunicare între cei care fac presă scrisă și public trebuie să fie, tot timpul, 100% deschise. Așa cum sîngele trebuie să circule neoprit prin organism ca să fim sănătoși, ziarele și revistele trebuie să circule neoprite peste tot, pentru ca țara să fie sănătoasă. Chiar dacă acum Primăria sectorului 4 va deveni mai rezonabilă, chestiunea tot nu se va rezolva. E nevoie de o lege care să protejeze în mod real real vînzarea de tipărituri în România.

Ca orice politician (deși el era departe de fi chiar orice politician), Thomas Jefferson se enerva pentru că ziarele scriau altfel decît credea el că trebuie să scrie. Poate că el avea dreptate, poate că ziarele aveau dreptate – nici măcar acum, după atîta timp, istoricii nu cad de acord asupra acestei chestiuni. Dar el, Thomas Jefferson, a scris una dintre cele mai puternice fraze ce s-au scris vreodată despre presă. Într-o scrisoare din 1787, spune: „...dacă ar fi să cadă asupra mea sarcina de a decide dacă să avem un guvern fără presă sau o presă fără guvern, nu aș avea nici o clipă de ezitare să aleg a doua variantă". Cînd vom pricepe că o asemenea idee pusă la fundamentul unei țări o face cea mai puternică din lume, vom putea să sperăm că avem un viitor.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Uraganul *și bomba*

Sînt printre cele mai prezente fenomene din actualitatea internațională – din păcate. Există în istorie, referitor la cele două de mai sus, o coincidență, cu iz de ironie chiar, demnă de accentuat, mai ales că potrivirea este și una temporală.

Pe 3 octombrie 1952, în Australia, pe Insulele Montebello a explodat un dispozitiv nuclear. Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord tocmai testase cu succes prima sa bombă atomică, devenind la acel moment a treia putere nucleară din lume, după Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică.

Regatul Unit începuse să își pregătească un program nuclear încă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, însă planurile s-au modificat în scurt timp prin Acordul de la Québec pe care l-a încheiat cu SUA în 1943 și care prevedea ca cele două state să colaboreze în materie de dezvoltare nucleară. Numeroși oameni de știință britanici au fost astfel implicați în cunoscutul „Proiect Manhattan", din care a rezultat prima armă nucleară din istorie. După ce s-a încheiat războiul, s-a încheiat și colaborarea.

De prin 1947, Regatul Unit, preocupat de propria securitate, s-a întors la planurile individuale de dezvoltare nucleară. Nu după mult timp s-a ajuns și la etapa inevitabilă din orice astfel de program: testarea. Cum teritoriul britanic nu reprezenta nicidecum un loc potrivit pentru asemenea probe, în 1951 guvernul de la Londra, prin vocea (sau, mai exact, prin stiloul) prim-ministrului Clement Attlee, i-a solicitat guvernului Australiei permisiunea ca testul nuclear să se desfășoare pe teritoriul acesteia. În februarie 1952, un alt prim-ministru britanic, Winston Churchill, a anunțat în Camera Comunelor că, pînă la sfîrșitul anului, în Australia va fi testată prima bombă atomică britanică. Numele operațiunii: „Uraganul".

În luna aprilie, 200 de ingineri englezi au sosit pe insulele cu pricina pentru a se ocupa de instalațiile necesare testului, într-o imensă sălbaticie, printre stînci și nisip. „Uraganul", pus la punct exclusiv de muncitori britanici în ateliere britanice, și-a luat avînt de pe sacrificata fregată Pym, ancorată într-o lagună din Insulele Montebello, pe 3 octombrie 1952. Operațiunea, în urma căreia englezii și-au dezvoltat prima lor armă nucleară transportabilă, *The Blue Danube,* a fost un succes – în măsura în care *succes* și *nuclear* pot fi asociate. Sutele de mii de broaște țestoase ucise pe plajă de radiații nu cred că le-ar asocia, de exemplu...

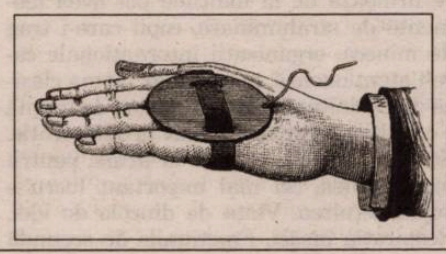

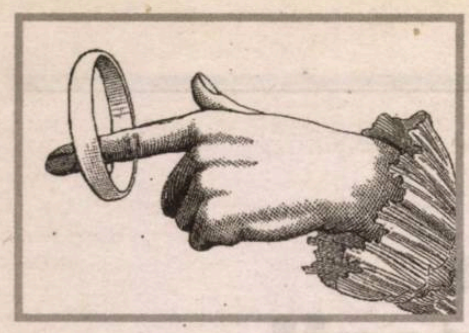

Selma IUSUF

legende **urbane**

Goana

Mă uit la ultimul videoclip lansat de Björk („The Gate", parte a noului album *Utopia*, de cumpărat prin noiembrie) și islandeza pe care o iubesc de prin anii '90 e tot acolo. Habar n-am cum o părea celor care judecă cu un creier profesionist, dar afecțiunea mea pentru ea e atît de veche și de adîncă, încît (aproape) nimic din ce face nu mă lasă indiferentă. Văd totuși în imaginile halucinante, super-*high-tech*, susținute de bîntuiala aia de muzică, îi văd, zic, ridurile de sub ochi. Björk a îmbătrînit. A sărit de 50 de ani și face chestii.

Sînt oare cam aceleași pe care le știe a face din devremiorii ani '90? Nu sînt eu în măsură să judec, îmi pun doar o întrebare care mă bîntuie de ceva vreme. N-are legătură directă cu Björk, are legătură directă cu nevoia de a sta în prezent, în *acum*, în ce se întîmplă și în ce se poate întîmpla. Cît de mult trece lumea pe lîngă mine? Cît de inserată sînt în realitățile astea? Cam care e diferența – dacă e – între mine și un american de pe Coasta de Est cu aceleași preocupări? Sau între mine și un bulgar de la Ruse? (Dincolo de context și de accidente regretabile gen Dragnea, Trump sau Tzvetan Todorov – ultimul mi-e drag, l-am pus aici fiindcă e un bulgar de care m-am împiedicat des în facultate.) Citim cu toții și pe Kindle, și pe hîrtie? Om fi citit cu toții, măcar de curiozitate și pentru a vedea spre ce se mai îndreaptă lumea asta, ce face și ce poate noul iPhone X?

Păi, face și realitate augmentată. Adică îți inserează niște personaje animate în spațiul real din jur, pe care-l vezi, așa îmbogățit, prin ecranul telefonului. Mare chestie? Habar n-am. Linia între realul real și realul augmentat e blurată, se disipează și probabil că așa trebuie să fie. Ce valoare are chestia asta? Nu știu dacă îi trebuie anume valori asumate. N-am de gînd să îmbătrînesc privind cîș absolut orice invenție – bună, stupidă, nefolositoare – care-mi taie calea.

Mă simt hăituită cînd văd că pierd timp.

Evident că toate eforturile de a sta în prezent au un preț. Sînt momente în care mă simt hăituită. În care realitatea îmi varsă în cap – clipă de clipă – cisterne de informație. Și nu e vorba de ultima metodă de calcul în identificarea particulei dumnezeirii din bosonul lui Higgs și nici de analiza matematică dusă la granița cu filozofia, că astea sar binișor de nivelul meu de înțelegere. Pot să înțeleg conceptul și la ce folosește el, dar, în rest, pot la fel de bine să rămîn uimită, cu mîna la gură ca o bunică la gard. Nu, e vorba de chestii care mă interesează. Ce se mai scrie, cum se scrie, tehnici de management cultural, jurnalism și de ce îl facem cu titluri recapitulative, spre ce ne ducem, care-s gusturile generației ăsteia, cum trăim și importanța unor cursuri despre Victoria Beckham la departamentele de antropologie. Ce mîncăm, ce bem și ce ne face oameni.

Mă simt hăituită cînd văd că pierd timp în fiecare zi cu Netflix. Între timp, pun deoparte, cu semne de carte digitale, articole pe care tot amîn să le citesc, pe masă se strîng mormane de cărți noi pe care nu apuc să le citesc, vreau să scriu ceva despre o istorie de familie, dar referințele pop din *Narcos* îmi sînt mai la îndemînă, un articol mai lung de treipatru pagini îmi cere un efort de voință pentru că pe ecranul telefonului bipăie și blincăne CNN alert, uraganele Irma, Maria și populația Rohingya din Birmania, bipăie și blincăne Messenger-ul de Facebook, WhatsApp-ul și tata care mă sună că a văzut că l-am sunat, dar de fapt eu îl sunasem acu' o săptămînă.

Mă mai uit la conferințe TED motivaționale sau antimotivaționale, că și *hater*-ii fac un soi de rezistență hipsterească sub brand-ul ăsta, mă mai uită Dumnezeu pe cîte un site de *parenting* din care înțeleg că a crește un copil a devenit un soi de megaștiință în care se umblă pe muchie de cuțit și mă bucur că n-am pe cine să parentuiesc pentru că aș eșua spectaculos, mă uit la clipul nou cu Björk.

În care trece islandeza asta mică, luminoasă, dintr-o poartă în alta, e o prismă, adună și aruncă lumină sau suflet, sau așa ceva. Imaginile sînt frumoase, versurile simple, Björk are cincizeci și ceva de ani. Fii ca Björk!

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

George Enescu (IV)

„Dumneavoastră mai aveți nevoie de repetiție cînd știți tot repertoriul pe dinafară?

Da. Aceasta pentru mine e un sport pe care trebuie să-l fac zilnic, căci altfel anchilozează degetele. Și mai ales cînd sînt în turneu trebuie să am vioara în mînă cel puțin două-trei ore pe zi, să o simt aproape...

Cîntul e ocupația dvs. de predilecție?

Nu. În primul loc eu sînt compozitor și apoi muzicant. Cîntul de pe scenă dispare îndată și moare, pe cînd compoziția rămîne...

E drept că sînteți născut la Cracalia?

Nu, ci în sătișorul din apropiere Liveni-Vîrnav, unde am stat pînă la 3 ani. Pe urmă ne-am mutat la Cracalia, căci tată-meu luase moșia în arendă. [...]

Dar casa din Cracalia nu-i a dvs.?

Nu, ci a Institutului Sofian din Botoșani. Și îmi pare rău că se ruinează.

Să nu fie nici un chip de salvat, maestre?

Știu eu! Pe vremuri, am încercat s-o cumpăr de la epitropie, dar n-am reușit...

E dureros. Acolo s-ar putea instala, cred, un cămin cultural sau un muzeu care să vă poarte numele...

Mai potrivit ar fi însă pentru o școală de agricultură.

Județul, inițiativa particulară cred c-ar mai putea salva casa!

Încercați. Pe mine însă mă doare inima, căci în ea am petrecut 33 de ani, o treime de veac!

Mai aveți prima vioară cu care i-ați cîntat lui Caudella?

O păstrez într-un fund de cufăr. Am și vioara ce mi-am cumpărat-o la Paris la 13 ani..."

Interviu realizat
de N. Hodoroabă, 1927, *ibid.*

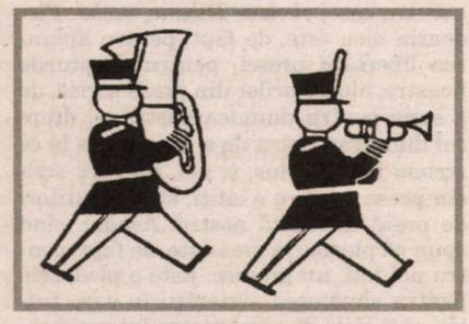

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Hărțuirea. Oboseala. Plictiseala. Renunțarea

Dacă vrei să înțelegi ce se-ntîmplă uneori în preajma ta, e bine să respiri adînc înainte de a trage vreo concluzie definitivă. Nervozitatea nu prea ajută la nimic în situația asta. Prin urmare, înainte de a intra în orice teorie a conspirației, cel mai sănătos e să te uiți bine în jur. E important să vezi dacă nu cumva la umbra lucrurilor doarme, sforăind liniștit, vreun prost. Iar dacă pe fața lui se citește și somnul ăla liniștit – al obraznicului care știe că rușinea e punctul slab al ființei umane –, dintr-odată totul începe să pară mult mai limpede.

Ca să treacă vremea și să aibă senzația că lumea are o noimă, oamenii elaborează teorii, prospecte și manuale de folosire a realității. E o îndeletnicire de cînd lumea. Asta ca să nu picăm în prăpastia celei mai adînci depresii atunci cînd vedem că există indivizi care o iau pe niște scurtături aiuritoare, urinînd lejer pe toate mileniile de înțelepciune a umanității. E un dat, un fapt incontestabil, o bornă de neocolit. E ca și cînd, după ce ai deprins cu trudă maximă toate tainele artelor marțiale, apare unul relaxat și te pocnește, cît se poate de senin, lăsîndu-te lat. După care pleacă în treaba lui, zîmbind liniștit, cu conștiința faptului că a contribuit la mersul normal al istoriei.

Așa e și cu spațiul public în general. Te agiți, scrii, vorbești, oferi argumente într-o frenezie continuă, dar nu renunți sub nici o formă la obsesia ridicolă de a păstra măsura, faci voluntariat, prețuiești opinia și spațiul privat al oricărui individ, ieși la proteste pașnice, te muncesc zi și noapte datoria și condiția de cetățean, nutrești aspirații de ameliorare continuă a comunității în care trăiești, în sfîrșit, ai gînduri despre cum ar trebui să arate traseele contemporane ale unei ființe civilizate. Și-n timp ce tu faci toate astea, simți dintr-odată că a început să picure. De la un moment dat încolo, ai o vagă bănuială că ceva nu e în regulă. Dar refuzi să accepți că, deasupra ta, cineva urinează la întîmplare. Zici, a mia oară, că nu e cu putință așa ceva. Că realitatea nu poate suporta un asemenea nivel de nesimțire. Pui totul pe seama climei, a condițiilor meteorologice. Deși știi bine că te comporți în virtutea unor mecanisme de apărare – care te protejează cumva să n-o iei razna –, tot o mai ții langa cu speranța, așteptarea, răbdarea, etica, năzuința spre un soi de civilizație după care ai fugit dintotdeauna, împreună cu alții, ca la cursele alea de ogari, alergînd neverosimil după o momeală pe care n-o prind niciodată.

Știi că există oameni în poziții importante, reprezentanți desemnați ai comunității, compatrioți care sînt gata oricînd să te repeadă, să nu dea doi bani pe convingerile și aspirațiile tale, să scuipe cu poftă pe toate odoarele adunate în speranța că, undeva, există un sanctuar al bunului-simț. Mecanismul în virtutea căruia ai fost educat îți dictează să răspunzi cu o monedă diferită de cea cu care ți se adresează ei. Adică să nu-i disprețuiești. Ci, dimpotrivă, să te aștepți la un răspuns măcar egal încărcat cu decență și bune intenții, pe măsura conținutului real pe care l-ai pus în fața lor. În continuare, te simți un soi de prizonier liber consimțit în ridicolul situației-clișeu de a pune, zîmbind, niște flori în gurile de foc ale armelor care sînt ațintite spre tine. Dar e o condiție care te mulțumește într-un fel, pentru că simți că e ceva autentic și pentru că vezi limpede cum e împărtășită, la fel de onest, și din partea altora.

Însă realitatea e cunoscută de ambele părți. Așa cum tu știi sau speri că cei care urinează de la înălțime pot avea momente de străluminare, copii care-i trag de mînecă, organizații internaționale care-i atenționează, poate chiar teama clasică de Divinitate, așa știu și ei cît de fragilă e condiția aspirantului naiv la democrație. Se știe limpede că, pînă la urmă, pentru toată lumea, cel mai important lucru e supraviețuirea. Viața de dincolo de idei. Respirația însăși. Fracțiunile de secundă în care îți dai seama că ești pe-aici doar pentru o clipă și nici n-ai apucat să vezi bine ce-o fi prin jur. Se știe că oamenii obosesc și renunță. Se știe că solidaritatea protestului, de orice fel va fi fiind el, se erodează destul de repede și sfîrșește uneori chiar în automutilare. Se știe foarte bine că tragerea de timp, hărțuirea permanentă, picătura chinezească, toate astea duc întotdeauna la oboseală. Și se știe la fel de bine, poate cel mai bine, că o anumită formă de consecvență a tratamentului aplicat poate să readucă la viață niște mecanisme ale renunțării și abandonului, niște resurse de indiferență pe care le conținem mai toți, ca moștenire din istoria noastră recentă.

Atunci, cîtă vreme ne puteam bucura de niște lucruri mici, minuscule, se putea conta pe docilitatea noastră. Acum ne putem bucura de lucruri consistente. Libertate de expresie, libertate de a călători și de a alege orice spațiu în care să trăim, lucruri la care abia îndrăzneam să visăm cu treizeci de ani în urmă. Dar, încetul cu încetul, chiar și astea, ca multe altele, încep să ni se pară mici, minuscule. Ele devin un soi de dat, de normalitate, de părți firești ale mediului înconjurător. Adevărata miză rămîne tot supraviețuirea. Tot acolo ajungem. La respirație. La viața de dincolo de idei. Uitînd că avem ceva de apărat. Uitînd că ideile, oricît ar părea de neeficiente în potolirea foamei, populează măcar spațiul dintre respirații. Spațiul acela în care se face marea diferență. Locul în care, uneori, avem șansa de a înțelege că nu sîntem doar ființe, ci ființe umane.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

O „poartă“ pentru înțelegere

Simone Weil

Azi ni se pare de la sine înțeles că religia și demersul intelectual au teritorii mai degrabă separate, că pun la lucru facultăți umane din registre diferite. Credința și rațiunea să-și vadă fiecare de străduania ei. Ierusalimul și Atena să păstreze distanțele. În Antichitatea tîrzie, însă, „credință“ și „cunoaștere“ erau termeni vecini, adesea asociați. Numeroși intelectuali ai vremii, de apartenență greco-romană, iudee sau creștină, luau cu asalt absolutul, erau cu ochii ațintiți spre el. Fie că erau călăuziți de revelație sau de o metodă filozofică, mai toți dădeau dovadă, spunea istoricul Peter Brown, de „ferocitate metafizică“: pentru ei, era o rușine să nu cerceteze destinul complet al sufletului, să ignore calea spre principiile ultime, să nu se angajeze pe ea. Desigur că, în ciuda unei segregări devenite curente, există și azi gînditori care își duc reflecția în orizont transcendent, că filozofia religioasă și-a făcut drum pînă în timpul nostru.

În fond, credința poate fi o provocare înaltă pentru gîndire, o materie bogată pentru efortul înțelegerii. De ce? Între altele, fiindcă ea ne pune în fața unor mari cupluri de opuse care își fac presimțită unitatea de un alt ordin și îndeamnă mintea să o caute, să o tematizeze. Contradicția este, pentru gîndire, s-a spus, un fericit obstacol. O trezește din automatisme, o scoate de pe drumurile bătute, o avertizează de riscul schematismului, al parțialității, îi arată limite de depășit.

Gîndirea e mobilizată atunci cînd dă piept cu paradoxul, cînd asumă ceea ce în logica curentă apare drept cuplu de termeni eterogeni ori chiar incompatibili, cînd scrutează posibilitatea unei *coincidentia oppositorum*. Iar credința îi oferă din belșug asemenea situații. Nu poți lua urma divinului decît pe linia unde abordările lui afirmative se ciocnesc cu abordările lui negative. Reflecția asupra manifestării Principiului și de îmbinat cu reflecția asupra transcendenței lui. Trebuie să gîndești configurațiile pe care și le dă divinul *împreună* cu neputința de a-l circumscrie. Diversitatea aspectelor sale *împreună* cu unitatea lui. Atotprezența lui *împreună* cu neputința lumii de a-i da loc de prezență. Impulsul lui de a crea *împreună* cu suverana lui autosuficiență. Activitatea neîncetată *împreună* cu adînca lui odihnă. Proximitatea plină de grijă față de lume *împreună* cu depărtarea, cu inaccesibilul lui. Revelația *împreună* cu ascunderea. Dacă alegi doar un element al acestor cupluri, vei gîndi despre El trunchiat. Dacă juxtapui doar cele două aspecte, vei gîndi despre El inadecvat, introducînd dualitatea în unitatea lui insecabilă. De aceea, gîndirea spirituală, fie ea filozofică ori religioasă, a propus cîteodată un dincolo-de-Unu, unde dualitatea Unu-înterioritatea lui și Unu-manifestat să se resoarbă, să fie depășită. „Oceanul“ misterului divin – despre care vorbesc metafizica orientală și autori creștini (Origen, Grigore de Nyssa, Evagrie, Ruusbroec...), gîndirea mistică iudaică și cea islamică – e unul dintre simbolurile Supremului fără urmă de dualitate.

Dar chiar cînd gîndirea se aplică asupra creației dă peste belșug de paradox. Cum poate apărea creația de vreme ce divinul acoperă totul, de vreme ce El e realul în deplinătatea lui? Cum e cu putință alteritatea față de atotcuprinzătoarea Lui prezență? În sfîrșit, umanul nu este și el un nod de aspecte eterogene, de dimensiuni greu conciliabile, de opoziții? Dependent de superior și liber; finit în timp și în corp, infinit în centrul lui adînc; tînjind după absolut și prins în multiplul contingent etc.

Gîndirea spirituală a propus cîteva linii de atac pentru asemenea paradoxuri, încercînd să se apropie de strania lor pulsație, să-și alimenteze interogația de la ea. Una dintre linii se concentrează pe *tensiunea* paradoxului. Cu cît deosebirea sau opoziția termenilor e mai intensă și mai intens gîndită, cu atît mai mare este potențialul de energie intelectuală pe care paradoxul îl conține, cu atît mai puternic e incitată mintea să urce prin „poarta“ antinomiei. Prin istmul termenilor în co-prezență, gîndul poate propune/întrevedea/atinge un nivel superior de înțelegere, chiar de realitate. Între cele două extreme „va țîșni mereu un «sur-plus» ireductibil de sens“, spune André Scrima referindu-se în special la demersul apofatismului creștin răsăritean.

Încearcă să stîrnească în credincios uimirea, interogația, minunarea.

Ceea ce Simone Weil numește „buna uniune a contrariilor“ începe prin conștientizarea ascuțită, „dureroasă“ a distanței, a incompatibilității lor. A le menține împreună, gîndindu-le riguros disjuncția, echivalează, pentru minte, cu o violentă, o nefirească „întindere“ a capacităților ei. „Contradicția resimțită pînă în străfundul ființei înseamnă sfîșierea, înseamnă crucea“, spune ea. Dar în golul produs de sfîșiere se poate deschide intuiția unei alte trepte, nebănuite, inaccesibile pînă atunci. Mintea e trasă în sus, pe axul vertical al crucii. Acolo poate avea loc „buna uniune a contrariilor“, care domină balansul alternativei, dualitatea ireconciliabilă cu un nivel mai jos.

A privi lucrurile „de sus“, cum îngăduie Socrate și filozofia veche, înseamnă nu numai a evalua imediatul și eul propriu în raport cu întreg realul. Poate însemna și a privi contrariile ca versanți ai unei culmi pe care privitorul a atins-o. În locul adversității lor plane, el le percepe acum drept oblice convergente în pisc. Dar „înălțimea“ unui asemenea punct de observație e, evident, interioară. E de situat în adîncimea gîndului, în adîncimea ființei, în adîncimea sensului. Potrivit lui Nikolai Berdiaev, persoana își împlinește destinul în măsura în care folosește interior *dinamismul* opuselor în conjuncție: „operînd *apropieri* între finit și infinit, unu și multiplu, relativ și absolut, libertate și necesitate, interior și exterior, iar *nu imposibile identități*“. E vorba despre „apropieri“ unde distanța e de neresorbit, încordate, care pot provoca ruptura de nivel, pot propulsa gîndirea dincolo de demersul plan, o pot lansa pe verticală.

În fond, revelația creștină poartă antinomia în miezul ei. Îndeamnă la o reflecție de neabandonat asupra paradoxului ei constitutiv. Întruparea e paradox în coborîre: infinitul divin se sălășluiește în finitul uman. Moartea-învierea-înălțarea e paradox în ascensiune: umanul e reinserat în intimitatea infinitului divin. Christos pune și se pune pe Sine ca un intens paradox.

Dacă creștinismul orbitează în jurul paradoxului christic, toate tradițiile spirituale ating fără greș teritoriul dificil al extremelor în conjuncție. Simbolismul, poezia mistică, imnografia lor se concentrează pe exaltarea paradoxului, îi etalează nenumăratele expresii, îi formulează vibrația. Ele încearcă să stîrnească în credincios uimirea, interogația, minunarea. Să producă în el acel vid care trage sufletul în sus. De partea ei, gîndirea contemplativă procedează metodic, bine stăpînit, cercetător atunci cînd se aplică asupra antinomiilor ultime. Le dă ocol, le privește din diferite puncte de vedere. Se convinge de calitatea lor ireductibilă, le explicitează tensiunea, se lasă locuită de acea tensiune. Și așteaptă ca poarta antinomiei să se deschidă pentru ea...

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Despre André Scrima

Nu-mi plac întrebările maximaliste: „care e cartea dvs. preferată?“ Sau: „ce întîmplare v-a influențat cel mai mult viața?“ A selecta comportă și o ierarhizare, numai că rezultatul e fie subiectiv (deci oarecum aleatoriu), fie instabil: orice „top“ suferă – ba chiar merită – diferite modificări în timp. Dincolo de asemenea obiecții, aș răspunde fără ezitări la întrebarea „cine e compatriotul cel mai inteligent pe care l-ați cunoscut?“ El se numește André Scrima. Se cuvine atunci să spun și de ce. Știm deja că există multiple ipostaze ale inteligenței: una emoțională, alta socială, una cognitivă, alta creativă etc. Oricît ar fi de înzestrat, un individ nu poate excela în toate aceste dimensiuni. Inteligența vine de la verbul latinesc *intelligo*. Ea e prin urmare mai cu seamă *înțelegere*, deci spirit penetrant, capabil de sinteză, exprimare lămuritoare și valoare adăugată în ordinea cunoașterii. Ea nu e atît o proprietate statică, o „însușire“ definitivă, cît un proces de calitate constantă, o dialectică vie între minte și realitate, dar și o proiecție plastică a acesteia într-un orizont supramundan. Îmi vine să spun că mintea teologică a Părintelui Scrima reunea toate determinările amintite, funcționînd impecabil, ca un soi de memento paradisiac.

Ascultîndu-l, resimțeam brusc ruptura de nivel. Nu te fermeca (doar) printr-un vocabular complex și corect, cît printr-o înscenare genială a succesiunii ideatice: un soi de epifanie manifestată diafan și seducător, fără mize palpabile și cu un ciudat efect de edificare non-didactică. N-aveai sentimentul că „te învață“ ceva cuantificabil, cît că ridică, într-o sală obscură, colțul de draperie care face loc unui fascicul luminos. Această „metodă“ fără manual, desprinsă din ordinea inefabilă a harului, lucra în consonanță cu biografia evanescentă a protagonistului. Discursul lui Andre Scrima nu demonstra, ci distribuia vectori, precum săgețile slobozite din arc spre înaltul cerului și nu spre centrul unei ținte văzute. După ce digerase multe biblioteci, traversate cu pathosul interdisciplinar al unei *mathesis universalis*, omul acesta făcea din ritualul rostirii un gest deopotrivă theurgic și liturgic: dezvăluire și slujire. Ambele, aparent gratuite, deși Părintele, înconjurat frenetic de cele mai distinse personalități regăsite la București, după revenirea din îndelungatul său pelerinaj prin Europa, Asia și America, a acceptat, cu o anumită cochetărie, ideea de a i se publica „operele“. Nu a fost niciodată obsedat de posteritatea auctorială. Sunt convins că, deși mereu activ, nu a urmat, cu frivolitatea omului comun, vreun așa-zis „plan de carieră“. Dincolo de volutele prețioase, de afectarea retorică sau de afabilul său narcisism, Părintele se juca necontenit, asemenea unui *magister ludi*, cu perlele sale de sticlă translucidă. Era de față și totuși dincolo. Întemeia un alt soi de prezență. Una străbătută de tensiunea co-prezenței divine în misterul gîndirii actualizate. Trecea cu o ușurință serafică de la un registru la altul, producînd avalanșe analogice și cutremure sugestive. Nu găseai în el nici ticurile, nici stereotipurile „specialistului“, suficiența peremptorie a expertului, sau citatul ornamental al eruditului centrat pe argumentul „de autoritate“. Căuta ca prin fiecare frază să rafineze subtilitatea gîndului ca atare, iar spectacolul produs prin această mobilizare (deopotrivă conceptuală și intuitivă) n-avea egal. Natural că, îndrăgindu-l, deștepții săi ucenici i-au surprins recurențele sau tehnicile de „învăluire“, fără să le diminueze efectul cel mai adesea persuasiv. Avea Părintele Scrima un intelect franțuzesc, arab, latin, hindus, gnostico-elenistic sau patristic? Din fiecare cîte ceva, pe un platou înalt, cu aer rarefiat și lumină taborică. Mă bucur că l-am întîlnit și personal, deși cărțile sale reflectă ce am mărturisit aici. Bucuria aceasta are un ton apologetic: acea împărtășire (chiar și sporadică) din inteligența enigmaticului personaj n-a făcut decît să-mi confirme că deșteptăciunea și trezvia rămîn sinonime în Cartea vieții.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

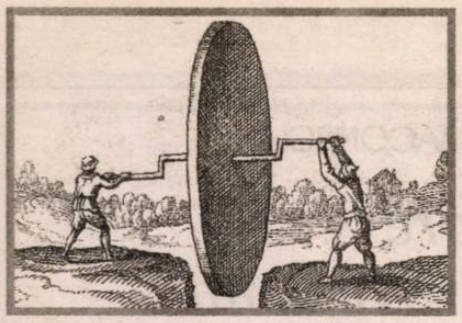

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

A doua zi după înfrîngerea sistemului

Sistemul a cedat în cele din urmă. A renunțat să mai lupte. Șefa DNA a demisionat într-o zi fără ca gestul să mai surprindă pe cineva. Ambasadorul de la Washington a înțeles într-un tîrziu că ar trebui să înceteze să mai susțină idei antinaționale ca anticorupția și s-a retras la rîndu-i. Nici nu i-a fost prea greu. El fusese un patriot la origine. Dar se rătăcise un pic, furat de aerul de pe Potomac. În Parlament, Opoziția, atîta cîtă era, anunța crearea unui bloc național al cărui principal rost urma să fie un sprijin constructiv, necontondent și binevoitor pentru guvern. La televiziunile și radiourile sistemului se difuzau dezbateri în care principala temă era regretul. Cu toții fuseseră induși în eroare. Se marșa mult pe mîndria națională, pe istorie și pe nevoia de consens.

De cealaltă parte, organele de presă patriotice erau cumva stupefiate. Nu mai era nici un dușman de devoalat în lungi și bizare execuții în *prime-time*. În noua eră a consensului, singurul lucru pe care îl mai puteau face era să identifice foști oameni ai sistemului și să le testeze credința. Așa se face că mai toate emisiunile politice deveniseră un soi de confesionale în care diverși useriști, penelisti sau lideri de opinie își povesteau revelația: momentul în care au înțeles că sistemul e rău. Unii cu ochii în lacrimi. Alții încrîncenați, cu ură. Dar mîntuirea era acolo: sistemul a fost învins, binele a triumfat.

Dincolo de televizor, la Festivalul „Pasărea Măiastră" din București, Tudor Chirilă și trupa lui au făcut senzație cu o piesă de dragoste intitulată „Iartă-mă". Nimănui nu i-a scăpat dublul sens al versurilor și mai ales doamnei Firea, surprinsă în timp ce îl sorbea pe artist din priviri cu o duioșie maternă. La final, Chirilă a fost declarat cetățean de onoare al orașului în fața unui public fascinat, care știa că asistă la un moment istoric. Modest, Tudor a cerut un pic de liniște și a citit cîteva versuri semnate de primarul Capitalei. Apoi, în impresionanta liniște care se lăsase peste Piața Revoluției, a părăsit scena fără să mai spună un cuvînt. Un moment uriaș, încheiat cu aplauze și urale cum nu s-au mai auzit de la victoria Națională de fotbal în fața Argentinei în 1994. Bucuria se revărsa din cartiere, în lungi fluvii de entuziasm, către piața unde avusese loc momentul convertirii.

„L-am iertat", a spus cîteva ore mai tîrziu Cel-Care-A-Învins-Sistemul. Se referea la președintele României, care tocmai anunțase că renunță la restul de mandat. Într-o declarație scurtă și sobră, șeful statului explicase că pleacă din funcție pentru a da poporului șansa să aleagă pe cineva care să corespundă noilor condiții politice și sociale.

Acum, fără antemergător, blocat undeva în Militari, pe drumul spre Sibiu, asculta calm știrile. Nu i se pomenea numele. Avea o senzație bizară de dedublare. Probabil așa era și atunci cînd, în timpul mandatului, refuza aristocratic să intervină în dezbateri pe care le considera sub demnitatea funcției. Ultimul său SPP-ist, la volan, încerca politicos să nu pară conștient de mica dramă de pe bancheta din spate. În același timp, omul se gîndea ce noroc avuseseră colegii care îl păzeau pe președintele Camerei Deputaților. Ce noroc pe ei, ce avansări îi așteaptă! Și el stă aici, în BMW-ul ăsta blocat, cu un sas placid mergînd spre nicăieri. Viața asta, pff...

Se petreceau și alte lucruri, mai puțin importante: primirea în Academie a lui Dan Voiculescu, numirile în funcții publice ale unora din victimele sistemului – Adrian Severin, de exemplu, venise din pușcărie direct la Ministerul de Externe. Adrian Năstase fusese numit, printr-un artificiu constituțional, președinte interimar.

De altfel, Comisia pentru Reconciliere, condusă de Episcopul Teodosie al Tomisului, emitea decizii reparatorii pe bandă. Cum numărul de victime ale sistemului era totuși mare, Comisia a propus instituirea unei pensii speciale care să fie acordată tuturor celor condamnați și trimiși în închisoare. Ceva asemănător cu beneficiile pentru participanții la revoluție sau pentru veterani. Condamnat cel mult de un tribunal al bunului-simț în timpul dictaturii sistemului, Codrin Ștefănescu reușise cumva să se strecoare pe listă. Nu l-a îndepărtat nimeni de acolo. Omul fusese totuși un luptător.

Nu apăruse nicăieri, pe nici un site, la nici o televiziune, dar singurul loc în care sistemul părea încă viu era la Otopeni, unde mama aglomerațiilor din aeroporturi tocmai se instalase. Familii de corporatiști, unii cu mutre suspecte de vegani, cumpărau la suprapreț bilete *low-cost*. Probabil era o perioadă de concedii sau așa ceva. Niciodată nu era ușor de înțeles cum gîndeau oamenii ăștia.

După vreo cîteva zile, pacea s-a instalat și la Otopeni. Unii plecaseră fără gînd de întoarcere, dar cei mai mulți acceptaseră realitatea. Dar erau speriați. Și nu pentru că noua ordine a consensului ar fi avut ceva cu ei, era clar că nu voia nimeni să se răzbune. Problema erau companiile străine, dintre care unele plecau deja. Conspirația antiromânească reușise să le sperie, iar Pipera arăta acum ca într-o distopie de pe Netflix. Pustie. Un șut dat unui pahar de carton de la Starbucks producea ecouri cale de două străzi în orice direcție. Unii începuseră să colecteze paharele alea. Oameni ciudați.

În Palatul Parlamentului, primvicepreședintele PSD, Bădălau, intră pe vîrfuri în biroul Celui-Care-A-Învins-Sistemul: „Și acum ce facem, șefu'?"

***Teodor Țiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

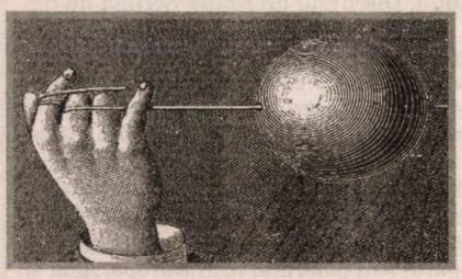

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Teatrul sub ocupație

Vinerea trecută, un grup de artiști a pătruns în holul principal al teatrului și a pus stăpînire pe clădire. #occupy e un protest și un spectacol – activiștii care au „montat" toată tărășenia insistă asupra acestei duble dimensiuni a întreprinderii lor. Totul a pornit de la o supărare mai veche: înlocuirea fostului director al teatrului. Se știa deja de cîțiva ani că lui Frank Castorf avea să i se încheie contractul și că în locul lui va veni Chris Decron. Dar nici actorii, nici spectatorii nu s-au obișnuit cu ideea. Și nici nu s-au resemnat.

Legendarul Frank Castorf a condus teatrul vreme de peste 25 de ani. E chiar (re)fondatorul instituției, după 1989, și unul dintre cei mai creativi regizori germani. Datorită lui, Volksbühne e nu doar teatrul cel mai iubit de berlinezi, ci și un spațiu al inovației, o scenă pe care s-au produs (și care a produs) marii actori contemporani germani. Un adevărat brand al Capitalei și al Germaniei, Volksbühne și-a adaptat în permanență repertoriul la „societatea reală", la problemele de actualitate, la temele relevante. Atunci cînd a montat Shakespeare sau Cehov, Castorf a adus mereu o perspectivă contemporană. Spectacolele sale – mai mult sau mai puțin reușite – nu au lăsat pe nimeni indiferent. Multe dintre ele sînt „material didactic" în școlile de teatru. Înlocuirea lui Castorf cu managerul de artă și teoreticianul Chris Decron, director, pînă acum, al Tate Modern Londra, înseamnă și o schimbare de viziune. Noul director a spus deja că vrea spectacole mai scurte (Castorf, de pildă, a montat un *Faust* cu o durată de șapte ore), cu text mai puțin și, pe cît posibil, în limba engleză. Volksbühne se vrea un teatru mai atractiv, orientat spre un public foarte larg, inclusiv spre turiști. Un teatru mai puțin preocupat, deci, de problemele locale, de temele polemice, de politică și societate.

„Protestul de acum" – spun participanții – „nu e îndreptat împotriva noului director; ci împotriva politicilor culturale ale orașului, care privilegiază comercialul, arta vandabilă. Chris Decron director al Volksbühne ar fi doar o culme a acestei concepții despre cultură. Însă, dincolo de schimbarea noului director, grupul de acțiune numit Staub und Glitzer (Praf și Sclipici) mai are și alte revendicări. Nici una dintre ele nu și-a găsit o formulare concretă. E un grup foarte pestriț de oameni tineri care se luptă, destul de nearticulat, cu următoarele: neoliberalismul, capitalismul, rasismul, sexismul, consumerismul... Și, în fine, cu fenomenul gentrificării.

E adevărat, după ce multă vreme la Berlin cererea de locuințe a fost mai mică decît oferta, de vreo cîțiva ani piața imibiliară s-a dezvoltat și chiriile au început să crească. Dar chiar și așa, Berlinul rămîne un oraș mult mai ieftin decît alte capitale europene. Fenomenul gentrificării îi afectează mai ales pe tineri și pe oamenii care nu au venituri constante. De la una dintre tribunele montate în holul teatrului, cineva a propus chiar ca Volksbühne să devină o casă a oamenilor fără adăpost. (Ba nu, un parlament al oamenilor fără adăpost, a completat cineva.)

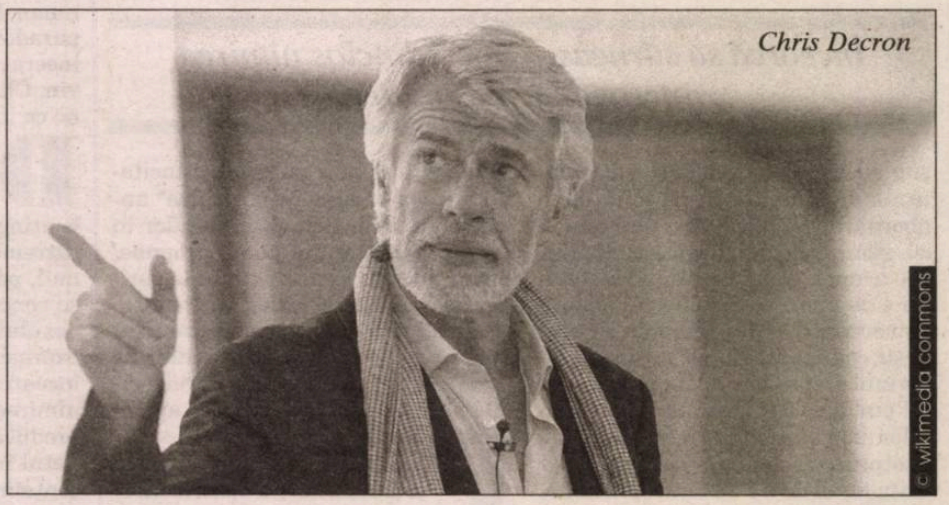

Chris Decron

© wikimedia commons

Cîțiva activiști fac apel la solidarizare cu... angajații teatrului. Tehnicienii chiar sînt la serviciu, sub ocupație. Mai aduc un microfon, mai sting sau aprind luminile în foaier. Nu sînt prea amabili. Dar sînt politicoși și li se răspunde cu politețe. Trupa joacă *Ifigenia în Taurida* pe o scenă temporară la aeroportul Tempelhof. De-abia din noiembrie, în noua stagiune, ar trebui să se întoarcă la sediul obișnuit. Însă programul de repetiție e perturbat.

Oamenii sînt rugați insistent să nu strice nimic și să nu intre în sala de spectacole. Nici un pericol, sînt ascultători. Adevărul e că rareori am văzut un protest mai pașnic: în afară de afișe și de manifeste, care sînt lipite și aruncate peste tot, nu sînt semne că clădirea ar fi sub ocupație. Pare mai degrabă un minifestival de teatru independent în holul celui mai mare teatru de stat. Probabil că de aceea nici Poliția nu a intervenit pentru a dezocupa sediul teatrului.

Deasupra barului, în foaier, cineva a scris *„Alles allen"*. Totul tuturor, adică. Berea, însă, nu e pe gratis. Aici, baloanele de săpun ale utopiei comuniste se risipesc.

La intrare, activiștii au afișat o listă cu lucruri necesare pentru a ține vie flacăra revoluționară. Printre altele, e nevoie și de *klopapier*.

Coordonator: Andrei MANOLESCU

RO și euro

Texte și opinii de:

- Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga")

„Salbele de rubiele și copeicile pentru fructuri"

- Radu CRĂCIUN (președinte și director general al BCR Pensii)

„Să nu punem căruța înaintea boilor"

- Dorel Dumitru CHIRIȚESCU (profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși")

„Mai dorim trecerea la euro?"

- Constantin RUDNIȚCHI (analist economic, jurnalist la RFI)

„E deja în mintea și în mîinile noastre"

- Victor NEGRESCU (ministru delegat pentru Afaceri Europene)

„România va fi acolo" – interviu

- Adrian STĂNICĂ (jurnalist de știință)

„Lichidități"

argument

La calendele grecești?

Pe la începutul anului, a reînceput să fie pusă pe tapet mult amînata chestiune a trecerii la euro. Unele declarații, cum că ar trebui să facem din asta un obiectiv de țară, au apărut dinspre fostul președinte Traian Băsescu și apoi și de la Palatul Cotroceni. Guvernatorul Băncii Naționale a folosit, în privința adoptării euro, expresia „problema este cînd, și nu dacă", o formulă care, de fapt, nu spune nimic. Cînd ministrul de Externe a avansat, într-un interviu dintr-un ziar polonez, ca termen posibil pentru adoptare anul 2022, a fost imediat contrazis de alți reprezentanți ai Puterii. Nimeni nu pare să vrea să-și asume un calendar concret pentru acest obiectiv. Mulți experți spun că o adoptare pripită ar fi riscantă. Se poate face însă și demonstrația clară (vezi articolul lui Ștefan Liiceanu din paginile 22-23) că o prea lungă amînare nu ar putea fi decît păguboasă pentru cei mai mulți dintre noi.

Părerile specialiștilor sînt împărțite. Unii sînt mai sceptici, alții – mai optimiști. Unii susțin că aderarea presupune schimbări foarte serioase, alții observă că, oricum, nu vom fi de fapt niciodată pregătiți matematic, sută la sută, pentru această trecere și că, tocmai de aceea, ar trebui să luăm taurul de coarne. Apare adesea și ideea că, în ciuda declarațiilor aproape unanime pro-euro, procesul de aderare este sabotat și că unii ar încerca amînarea lui la *calendele grecești,* cum se spune.

Apropo, după episodul îndatorării Greciei, optica s-a schimbat radical și în Europa. Pentru că, nu trebuie uitat, trecerea la moneda unică europeană nu depinde doar de România, în ecuație intră, evident, și voința politică a puterilor europene. Și după cum am văzut, îndrăznețele declarații recente ale președintelui Comisiei Europene despre extinderea zonei euro au fost rapid și puternic taxate de către unii lideri europeni. Pe lîngă substanța marcat economică a problemei, factorul politic este de neocolit.

Se poate intui că populația României este într-o proporție covîrșitoare pentru trecerea la euro, motiv pentru care un proiect politic serios în această direcție nu ar putea decît să aducă beneficii celor care și l-ar asuma în mod concret. La nivel popular, euro constituie deja un fel de etalon universal, mai de încredere decît leul „strămoșesc".

Despre cît e însă, în realitate, leul de strămoșesc și care au fost mulții lui precursori aflăm din textul Constanței Vintilă-Ghițulescu. Tot așa, Adrian Stănică ne spune cum arată cursul valutar paralel din Delta Dunării și care mai sînt lichiditățile din zonă. (**Andrei Manolescu**)

Desen de Ion BARBU

Andrei MANOLESCU

O cronologie

Fiindcă ne punem problema dacă și cînd va trece România la euro, e poate bine să ne amintim cîte ceva despre cum a apărut această monedă. Adică valuta în care am ajuns deja cu toții să gîndim cel puțin valoarea tranzacțiilor sau investițiilor importante: case, mașini, terenuri. Dolarul american sau marca germană, cele care ne dădeau măsura valorilor în anii '90, au fost rapid înlocuite în mintea noastră de omniprezentul euro.

La ora actuală, euro se folosește în 19 dintre cele 28 de țări membre ale Uniunii Europene (Marea Britanie e încă oficial în UE). Unele țări au rămas la moneda lor națională de bunăvoie, deși erau membre UE la data introducerii euro, în vreme ce alte mai noi membre, fie că vor sau nu, sînt teoretic obligate să treacă la euro, fără să aibe însă stabilite termenele exacte. Moneda euro e folosită și în cîteva state minuscule cum ar fi Andorra, Monaco, San Marino, Vatican și în cîteva mici teritorii franceze, spaniole și portugheze de peste mări. Există și două state care folosesc în mod oficial moneda euro, Muntenegru și Kosovo, fără să fie membre ale Uniunii Europene și fără să aibă vreo îndrituire din partea forurilor europene.

Modele mai vechi

Ideea unei monede unice europene a apărut încă de prin anii '60. Nu era ceva chiar nou, deja existau în istorie exemple de asemenea uniuni monetare. Între 1865 și 1926 a existat așa-numita Uniune Monetară Latină care cuprindea cinci țări: Franța, Italia, Elveția, Belgia și Luxemburg. În 1868, la acest tratat a aderat și Grecia, iar Spania și România au încercat la rîndul lor să se alăture și să se conformeze criteriilor cerute. Multe alte țări din Europa și din America de Sud au adoptat sistemul fără a se alătura în mod formal tratatului. Ideea era o facilitare a comerțului, printr-o echivalență a monedelor care circulau în țările respective. Acestea ar fi trebuit să aibă aceeași valoare fixă în raport cu aurul sau argintul. Fluctuațiile valorice ale celor două metale prețioase și politica de devalorizare a monedei practicată în unele state au dus la eșecul acestei uniuni, în anii '20.

Un alt exemplu, inspirat din cel anterior, a fost Uniunea Monetară Scandinavă, care a funcționat între anii 1873 și 1920 avînd ca membre, la început, Danemarca și Suedia, cărora din 1875 li s-a alăturat în mod deplin și Norvegia. Moneda (coroana) celor trei țări era comună, înlocuind monedele anterioare, și era evaluată în mod fix în raport cu aurul. Deși în 1905 uniunea politică existentă între Suedia și Norvegia a încetat, uniunea monetară a continuat să funcționeze. Ea s-a încheiat odată ce țările componente au început să tipărească mai mulți bani, fără acoperire în aur, nemairespectînd regulile de pînă atunci, la fel ca și în cazul Uniunii Monetare Latine. Cele trei țări au în continuare monede care se numesc la fel – *coroane* –, dar care nu mai au nici o legătură între ele.

Teoria potrivită la momentul potrivit

În 1969, Comisia Europeană relansează ideea unei mai strînse cooperări și coordonări monetare între țările membre. Scopul era acela de a reduce volatilitatea cursului de schimb între valute. Pe atunci, din Comunitatea Economică Europeană, cum era cunoscută, făceau parte doar șapte țări.

„Euro e soarta noastră comună și Europa este viitorul nostru comun."

ANGELA MERKEL

„Germanii tind să uite acum că euro a fost în mare măsură o creație franco-germană. Nici o țară nu a beneficiat de pe urma euro mai mult decît Germania, atît din punct de vedere politic, cît și din punct de vedere economic. Prin urmare, ceea ce s-a întîmplat ca urmare a introducerii euro este în mare parte responsabilitatea Germaniei."

GEORGE SOROS

„Este un lipici politic în interiorul Europei care o menține unită – euro este cel mai bun lucru făcut de la crearea pieței comune."

ROBERT MUNDELL

În 1971, Statele Unite renunță la acoperirea în aur a dolarului, ceea ce duce la redefinirea sistemului internațional Bretton-Woods. Consecința este că apar mari fluctuații pe piețele valutare și începe să se simtă și mai mult necesitatea unor coordonări monetare. Nu există însă o bază teoretică serioasă pentru aplicarea unei uniuni monetare. Economistul canadian Robert Mundell lucra pe atunci la teoriile sale despre zonele optime ale circulației unei monede și studia legătura dintre acțiunile politice și ratele de schimb. El susține că o monedă comună poate funcționa în mai multe țări, în condițiile unei mari mobilități a forței de muncă. De asemenea, el observă că o uniune monetară pe teritoriul mai multor țări depinde în special de politica, de tipul puterii din acele țări, de compatibilități în atitudinea față de bani și față de politicile financiare. Teoriile lui devin relevante pentru instituirea monedei euro. Robert Mundell e considerat un fel de părinte al monedei euro, iar în 1999 (chiar anul introducerii ei), el primește premiul Nobel pentru economie.

În 1979 e creat Sistemul Monetar European (EMS), care fixează cursurile de schimb pe unitatea monetară europeană (ECU). Sistemul este menit să combată inflația și să stabilizeze cursul de schimb valutar. Fără să fie o monedă fizică, ECU devine un fel de reper contabil.

În 1988, Consiliul European de la Hanovra solicită președintelui Comisiei Europene, Jacques Delors, să proiecteze împreună cu guvernatorii băncilor centrale un calendar precis, realist și practic pentru crearea unei uniuni economice și monetare.

În 1992, prin tratatul de la Maastricht, țările membre ale Uniunii Europene hotărăsc adoptarea unei viitoare monede comune. Atunci se stabilesc și așa-numitele *criterii de convergență*, pe baza cărora un stat poate adopta moneda comună, criterii necesare pentru stabilitatea viitoarei monede unice și care, de fapt, sînt niște limite în care trebuie să se încadreze finanțele statului respectiv. E vorba de cinci limite care privesc inflația, deficitul public, datoria publică, rata dobînzilor și cursul de schimb.

În 1995, în Consiliul European de la Madrid se stabilește ca numele viitoare monede unice să fie euro.

În 1999 se hotărăște în mod oficial adoptarea noii monede în 11 țări ale Uniunii Europene. Timp de trei ani însă, moneda va exista, dar nu va circula fizic, va fi folosită în servicii bancare și transferuri electronice, iar monedele naționale vor exista doar în mod dependent de euro, în rate de schimb fixe. Deci noile monede sau bancnotele ca atare încă nu există. Există însă deja simbolul care reprezintă această monedă, inspirat de litera grecească epsilon, în ideea de a marca faptul că leagănul civilizației europene e legat de Grecia. Cu toate acestea, Grecia avea să adopte oficial moneda unică abia doi ani mai tîrziu.

În 1999 începe însă deja producția viitorilor bani. Se tipăresc aproximativ 15 miliarde de bancnote și se bat 52 de miliarde de monede.

În septembrie 2000, cu mai bine de un an înainte de programata introducere fizică a monedei unice pe piață, un referendum în Danemarca aduce cîștig de cauză celor care se opun adoptării ei. 53% din electorat votează împotrivă, deși primministrul Rasmussen și principalele partide politice militaseră pentru introducerea monedei europene. Extremiștii de dreapta savurează însă rezultatul din plin. Atunci începe să se vorbească de o Uniune Europeană cu două niveluri, cu două zone diferite – euro și non-euro – în condițiile în care se prevede că rezultatul referendumului danez îi va influența și pe vecinii suedezi, despre care se știe că sînt la rîndul lor reticenți față de noua monedă. Nici Marea Britanie nu-și pune problema să renunțe la lira sterlină (lucru pe care l-a afirmat clar încă de la Tratatul de la Maastricht). Urmare a acelui referendum, Danemarca folosește și astăzi coroana daneză.

În 2001 se admite ca și Grecia să adopte euro. Față de primele 11 țări, stabilirea parității dintre euro și vechea monedă, *drahma* în cazul Greciei, se face diferit, adică cu cîteva luni înainte de adoptare, față de doar cîteva ore (în cazul primelor 11).

Lansarea – opoziții și bucluri

De la 1 ianuarie 2002 moneda începe să circule efectiv în 12 țări din cele 15 membre de atunci ale Uniunii Europene, în paralel cu monedele naționale. Cele trei membre fără euro erau Marea Britanie, Danemarca și Suedia.

În martie 2002 se încheie procesul de retragere de pe piața unică a vechilor monede naționale, euro devenind în mod oficial moneda unică a celor 12 țări.

În septembrie 2003, temerile apărute cu ocazia referendumului din Danemarca se adeveresc și pentru Suedia, unde un referendum similar dă cîștig de cauză celor care se opun introducerii noii monede. Tabăra NU obține 56% din voturi, în condițiile unei participări masive a peste 80% din electorat. Suedia a rămas de atunci cu moneda națională – *coroana suedeză*. În ciuda faptului că partidele importante și comunitatea de afaceri făcuseră la unison campanie pro-euro, majoritatea cetățenilor s-au temut că, odată cu adoptarea monedei europene, bunăstarea specifică a Suediei s-ar fi putut degrada. Referendumul de atunci a fost marcat și de uciderea popularei politiciene social-democrate Anna Lindh, care pleda pentru adoptarea euro.

În 2004 se descoperă că, la momentul intrării în zona euro, Grecia a falsificat cifrele pentru a se încadra în criteriile de convergență. Un fals recunoscut de autoritățile elene și considerat a fi fost făcut pe o scară mult mai mare decît se practicase în alte țări din sudul Europei. Problema avea să revină în discuție aproape un deceniu mai tîrziu, odată cu criza datoriilor grecești, cea care a creat mari probleme sistemului monetar european.

În 2007 trece la euro prima țară dintre cele nou intrate în Uniunea Europeană: Slovenia, fostă componentă a federației iugoslave. Urmează Cipru și Malta în 2008, Slovacia în 2009, Estonia în 2011, Letonia în 2014 și Lituania în 2015. Cea mai recentă membră a Uniunii Europene, Croația, își propune să adopte euro în anul 2020.

În 2017, un oficial român vorbește despre un nou termen (2022) la care România ar putea adopta moneda unică europeană. Este ultimul dintr-o serie de mai multe asemenea termene succesive care au fost abandonate pe rînd. Și acesta din urmă este dezmințit de alte declarații.

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Mai dorim trecerea la euro?

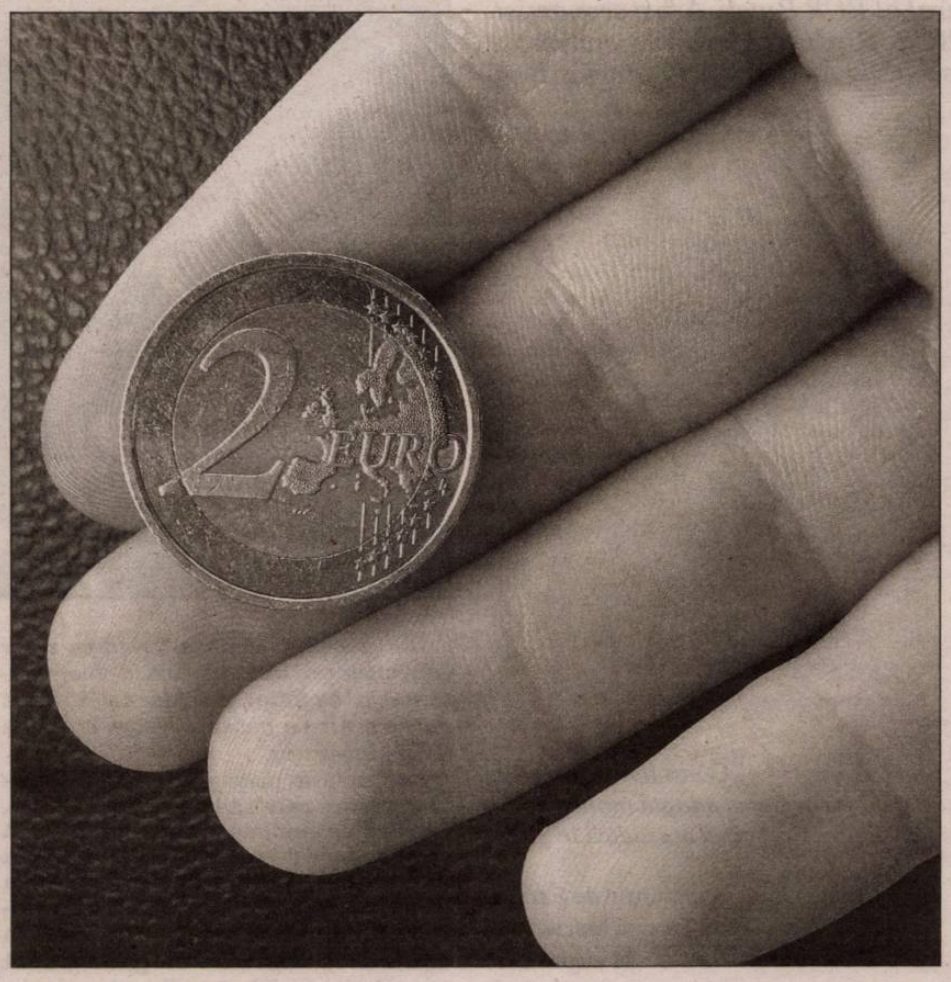

Moneda unică, în interiorul unui spațiu geografic, a fost visul oricărui stat cuceritor. După rezolvarea conflictelor pe cîmpul de luptă, cel puternic impunea moneda sa celui cucerit. După al Doilea Război Mondial, proiectul european de unificare își propune, pentru prima dată în istorie, realizarea unui spațiu monetar comun. O asociere pașnică de state suverane merge pînă acolo încît își propune o monedă comună și pune în practică acest proiect. Euro este expresia monetară a dorinței de apropiere și integrare europeană. România, ca țară membră a UE, și-a asumat încă de la aderare obligația de a adopta ulterior moneda unică. Angajamentul este lăudabil, numai că, și în acest caz, de la vorbe pînă la fapte este o cale lungă. Simplele declarații nu țin loc de fapte, iar vorbele nu aduc moneda unică în economia românească.

Dacă vom privi în trecutul apropiat vom vedea că ținta de timp de trecere la moneda unică a fost mereu amînată. Și nu a fost rău că a fost amînată. Rău a fost și este că România nu a avut niciodată un plan real de trecere la moneda unică. O adoptare a monedei unice în condiții de asimetrie gravă cu economiile europene, membre ale euro-zonei, ar fi putut produce mai multe daune decît beneficii. Chiar membră a UE fiind, România deține încă un puternic sector de stat, inflexibil și deficitar gestionat. În același timp, avantajele comparative de prețuri ale factorilor de producție s-ar fi putut estompa în dauna noastră. Amînările în luarea unei decizii au avut în vedere, și pe bună dreptate, și diferența mare în ceea ce privește criteriile de convergență reală. Sîntem încă mult în urma statelor europene dezvoltate și recuperarea decalajelor nu s-a făcut în timpii la care speram.

Cea mai importantă întrebare la care trebuie să răspundem acum este aceea dacă mai dorim trecerea la euro. Nu este o întrebare retorică, avînd în vedere populismul și euroscepticismul care cuprind lumea politică românească din ultimii ani. Cei care ne conduc acum nu sînt preocupați de obiectivul adoptării monedei unice. Dimpotrivă, întregul set de politici economice pe care le pun în practică are șanse mari să arunce în aer setul de indicatori de convergență nominală. Guvernul de azi ne îndepărtează de euro-zonă. Ne îndatorăm cu o viteză foarte mare, cheltuim mult cu măririle de salarii, iar în viitorul apropiat România poate intra în zona unei inflații nedorite, a cărei mărime poate depăși ușor criteriul „rata inflației" din setul de indicatori de convergență nominală. Iluzia unor venituri cu mult peste potențialul economiei ne duce și spre ratarea obiectivului de adoptare a monedei unice. Chiar dacă nu o spun în mod clar, public, politicienii care conduc acum țara, prin ceea ce fac, pot amîna, pentru o perioadă greu de precizat în timp, adoptarea monedei unice. Există un paradox pe care dorim a-l semnala. Se declară pro-europeni, dar acționează împotriva principiilor și regulilor de coexistență în cadrul UE. Pentru a putea adopta moneda unică trebuie să spunem încă o dată, cu voce tare, că dorim această monedă. Dezbaterea despre politică și factorul politic în contextul trecerii la moneda unică este importantă deoarece acest pas trebuie să fie asumat de către clasa politică în ansamblul său. Fără a fi bănuiți de nostalgia unanimității, subliniem importanța consensului politic. Obiectivul trebuie asumat de către toate partidele. Un asemenea proiect se poate întinde pe mai mulți ani, trecînd dincolo de schimbările politice dictate de ciclurile electorale. Dacă toată lumea politică spune că este de acord cu moneda unică, atunci cu toții trebuie să semneze un document programatic și să respecte punerea sa în practică.

În legătură cu strategia de aplicat, există un punct de vedere asupra căruia ne propunem a ne opri. Unii specialiști ai domeniului militează pentru o amînare a procedurilor de adoptare a monedei euro, considerînd că în actualul context de reforme și crize din interiorul Uniunii nu ar trebui să ne grăbim. Chiar dacă nu militäm pentru grabă, nu putem împărtăși un asemenea punct de vedere. Argumentele noastre țin de faptul că în construcția unei zone monetare optime ne bazăm pe un set de teorii economice ale căror baze au fost puse de către Robert Mundell (Silviu Cerna, *Teoria zonelor monetare optime,* Editura Universității de Vest, Timișoara, 2006). Acest set de teorii a permis construcția euro-zonei și este valabil, certificat de către practică. În același timp, indiferent de forma politică a uniunii, criteriile de adoptare a monedei unice vor rămîne aceleași. Moneda unică va fi, așa cum spuneam la început, expresia economică supremă a alianței politice. Deci orice pas spre moneda unică este unul de reconfirmare a dorinței de apartenență la proiectul politic viitor. Acest proiect politic anticipăm că se va structura în jurul euro-zonei, considerîndu-se că pașii cîștigați în integrare și apropiere nu pot fi reluați decît cu riscuri foarte mari de divergență. Nucleul dur al viitoarei formule de alianță se va centra în jurul monedei euro. Există momente în care politica dictează în economie, dar există și multe decizii politice ce au la bază interesele de ordin economic.

Expresia economică supremă a alianței politice.

„Din perspectivă juridică, adoptarea euro este ceva ce s-a realizat, pentru că, exceptînd Anglia și Danemarca, România nu are opțiunea de opt-out *din uniunea economică și monetară. Aceasta înseamnă că România trebuie să adopte euro la un moment dat. Pentru România, problema este cînd, și nu dacă, pentru că noi nu avem opțiunea* opt-out."

MUGUR ISĂRESCU, mai 2017

În ceea ce privește convergența cu euro-sistemul, în acest moment România îndeplinește criteriile nominale de convergență. Părem, cel puțin din punct de vedere nominal, a fi compatibili cu UEM. Avem „chimie" cu statele din UEM și acesta este un punct de plecare pentru orice plan viitor. Aceste criterii sînt înscrise în Tratatul de la Maastricht și sînt următoarele: rata inflației, ratele dobînzilor pe termen lung, cursul de schimb față de euro, deficitul bugetului consolidat, datoria publică. Filozofia lor urmărește ca statele din zona monetară optimă să „vibreze" în același timp, să fie compatibile economic, să nu existe asimetrii și divergențe. Așa cum spuneam, obiecția majoră legată de trecerea la euro a fost legată de îndeplinirea criteriilor de convergență reală. Deși Tratatul de la Maastricht lasă la îndemîna fiecărui stat elaborarea setului de astfel de criterii, trebuie să spunem că acestea măsoară diferența de dezvoltare, potențialul economic al statului luat în discuție, în raport cu media euro-zonei. Aici România a avut și mai are încă mult de lucru, diferențele despre care vorbeam fiind foarte mari, uneori chiar de la întreg la jumătate. Un set de criterii ale convergenței reale, parte a unui program mai amplu de trecere la moneda unică elaborat pentru România, ar trebui să-și propună reducerea decalajelor. La acest capitol se referea guvernatorul BNR atunci cînd aducea *Las Fierbinți* în dezbaterea despre moneda unică. Sărăcia nu se rezolvă de la o zi la alta. Este nevoie de timp și de eforturi susținute, uneori de-a lungul a mai multe generații, pentru a elimina decalajele. Pe de altă parte, nu trebuie să credem că aceste diferențe de dezvoltare pot fi eliminate definitiv. Nimeni nu stă pe loc pentru a ne aștepta. Ne putem propune atingerea unor anumite niveluri, dincolo de care aderarea la moneda unică poate fi posibilă.

Este nevoie de specialiști, de bună cunoaștere, de realism și de sinceritate atunci cînd vom elabora planul de trecere la moneda unică. Minciunile și angajamentele fără acoperire nu țin loc de economie. Cazul Greciei este unul clasic. Nu poți trece la moneda unică denaturînd cifre. Asemenea comportamente se plătesc scump, mai devreme sau mai tîrziu. În ceea ce privește orizontul de timp al trecerii la moneda unică, acesta trebuie asumat în mod explicit, deoarece procedurile de trecere implică secvențe de timp pentru etape diferite. Este imposibil să credem că mai putem adera înainte de 2020, dar este obligatoriu să ne încadrăm într-un orizont de timp dezirabil și așteptat.

Dorel Dumitru Chiriței *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

„Să nu punem căruța înaintea boilor"

interviu cu Radu CRĂCIUN

Este președinte și director general al BCR Pensii. A fost economist-șef și director de cercetare al BCR. ***Radu Crăciun*** *este membru fondator și fost președinte al Asociației Analiștilor Financiar Bancari din România.*

Ce părere aveți, făcînd abstracție de conjunctura internațională: România este pregătită să treacă la euro? Cum stăm cu îndeplinirea criteriilor de convergență?

La o abordare rapidă și superficială, am putea spune că România este pregătită. Pentru că, în momentul de față, îndeplinește criteriile de la Maastricht care, la origine, au fost considerate a fi criteriile esențiale ce trebuiau îndeplinite de către toate țările care-și propuneau să adere la zona euro. Problema e că între timp lucrurile s-au mai nuanțat și experiențele nefericite ale unor țări care au intrat în zona euro (cel mai evident e cazul Greciei, dar au existat și alte țări de pe flancul mediteranean al Europei care au avut problemele lor) au arătat că aceste criterii, așa-numit nominale, nu sînt suficiente. Șocul aderării la o asemenea zonă cu monedă unică presupune, de fapt, și alte lucruri mai de substanță, nu doar o anumită rată a inflației, un deficit bugetar și așa mai departe. Aceste chestiuni de substanță se referă la măsura în care economiile respective sînt competitive, dacă sînt sau nu sînt în aceeași ligă cu ceilalți membri mai avansați din zona euro. Trebuie să observăm și că, pînă acum, zona euro nu a furnizat acea convergență sperată la momentul creării ei. Chiar și economiile unor țări ca Germania și Franța au avut o evoluție divergentă. Iar principalul beneficiar al aderării la zona euro a fost, bineînțeles, Germania. Or, România este departe din punct de vedere al competitivității de media zonei euro. Și chiar dacă, așa cum spuneam, din punct de vedere al criteriilor de la Maastricht, România ar corespunde filtrului de intrare în zona euro, mai sînt ani buni pînă cînd ea ar putea ajunge să corespundă și din punct de vedere al competitivității și productivității, adică a ceea ce se cheamă *convergență reală*.

Ce s-ar putea întîmpla dacă România ar adera la zona euro înainte ca această convergență reală să existe? Care ar fi riscurile?

Riscurile ar fi ca firmele românești să fie practic sufocate de concurența firmelor din țările mai dezvoltate, să apară impedimente legate de ritmul de dezvoltare al țării, de capacitatea economiei de a prelua șocuri, pentru că, să nu uităm, din momentul în care devii parte a zonei euro nu mai ai un curs de schimb care să fluctueze și care să poată acționa ca un amortizor în cazul unor șocuri externe. Practic, Banca Națională renunță la prerogativele de politică monetară pe care le are, acestea fiind preluate de Banca Central Europeană și, una peste alta, există riscul ca România să intre într-o logică a stagnării și mai puțin a dezvoltării. Trebuie spus că aderarea la zona euro este și o problemă culturală, nu doar una economică. Multe dintre problemele actuale ale zonei euro își au originea în diferențele substanțiale dintre, să spunem, țările din flancul sudic al Uniunii Europene și cele din flancul nordic. Diferențe privind calitatea guvernării, soliditatea instituțiilor economiei de piață, aparatul legal, măsura în care sînt respectate legile, măsura în care există sau nu există corupție, și așa mai departe. Toate acestea trebuie și ele să conveargă cu zona euro.

„Consider că România ar putea adopta moneda euro în cinci ani, adică în 2022."

ministrul de Externe
TEODOR MELEȘCANU,
28 august 2017

„Ca să vorbim de un proiect asumat trebuia să fie o analiză serioasă a majorității, a întregului Parlament, a BNR, a Guvernului, o discuție cu Președinția. Este o dorință a noastră a tututor, dar nu este un proiect foarte ușor și nu ne putem juca cu el, adică nu putem să avansăm termene doar de dragul de a avansa termene."

LIVIU DRAGNEA,
29 august 2017

Din cîte știm, chiar la formarea zonei euro unele țări din sud (Grecia chiar a recunoscut) au forțat sau chiar au falsificat datele pentru a putea îndeplini criteriile de la Maastricht.

Da, au fost niște manipulări de date statistice care să le permită să intre. Iar dacă ne gîndim la Grecia, probabil că ea se apropie destul de mult de România în ce privește calitatea guvernanței și a instituțiilor publice, corupția sau evaziunea fiscală. Politicienii greci au văzut în aderarea la zona euro un prînz gratuit care să le permită să se finanțeze la dobînzi extrem de scăzute, pentru că dintr-odată dobînzile au început să fie cele ale zonei euro, nu mai erau cele ale drahmei. Asta a dus la o îndatorare nesăbuită a țării, pînă la nivelul la care nu a mai putut fi plătită. E nevoie deci și de un anumit gen de maturitate a decidenților, care să înțeleagă că zona euro nu numai că nu-ți dă nici un fel de prînz gratuit, ci, dimpotrivă, te solicită să ai mai multă disciplină și rigoare în tot ceea ce faci.

De ce ar trebui să vrem să intrăm în zona euro? Care ar fi avantajele dacă am îndeplini toate acele criterii reale și am adera la euro?

Fără doar și poate, dacă am fi pregătiți și am adera la euro, asta ar reprezenta un fel de ancoră economică și monetară foarte puternică. Deci dintr-odată ai avea acces, așa cum spuneam, la un mediu în care dobînzile sînt scăzute, în care dispare riscul valutar al tranzacțiilor, ai aceeași monedă cu spațiul economic la care ești conectat în proporție de 70-80%, scad costurile de tranzacționare și ești mai puțin expus unor speculații valutare pe care anumiți investitori ar fi tentați să le facă (e mai simplu să speculezi împotriva leului decît împotriva euro).

Primul termen de aderare la zona euro pe care guvernele noastre l-au propus a fost 2009. Retrospectiv, pare o dovadă de naivitate. Au urmat însă altele, parcă 2014, 2019, iar acum se vorbește de 2022. Ce e cu termenele astea?

„Lipsa de înțelegere a procesului în sine."

Eu am numărat cel puțin șase termene diferite. Cam la doi ani apărea o nouă dată. Asta denotă, din păcate, lipsa de înțelegere a procesului în sine și a ceea ce înseamnă aderarea la euro. Mulți privesc acest proces mai degrabă ca pe unul politic și-l confundă cu ceea s-a întîmplat la aderarea la NATO sau UE. Or, acolo au fost, într-adevăr, mai degrabă criterii politice decît economice. Chiar și pentru aderarea la UE s-a mers pe raționamentul că economia României, odată ajunsă în Uniune, va recupera. Iar lucrul acesta a și funcționat într-o oarecare măsură. Ei bine, pentru aderarea la un spațiu monetar unic, așa cum e zona euro, consecințele economice sînt

Dacă vrem ca moneda euro mai degrabă să unească decît să divizeze continentul nostru, atunci aceasta ar trebui să fie mai mult decît moneda unui grup select de țări. Euro are vocația de a fi moneda unică a Uniunii Europene în ansamblul său. Toate statele membre, cu excepția a două dintre ele, trebuie și au dreptul să se alăture zonei euro de îndată ce îndeplinesc toate condițiile. Statele membre care doresc să adopte moneda euro ar trebui să poată face acest lucru. Propun, așadar, să creăm un instrument de aderare la zona euro, care să ofere asistență tehnică și chiar financiară.

Dacă dorim ca băncile să funcționeze în temeiul acelorași norme și să fie supravegheate în același mod pe întreg continentul, atunci ar trebui să încurajăm toate statele membre să adere la uniunea bancară. Finalizarea uniunii bancare este o chestiune urgentă. Trebuie să reducem riscurile rămase în sistemele bancare ale unora dintre statele noastre membre. Uniunea bancară poate funcționa doar dacă reducerea riscurilor merge mînă în mînă cu partajarea lor. După cum bine știți, acest lucru poate fi realizat doar dacă sînt îndeplinite condițiile propuse de Comisie în noiembrie 2015. Pentru a avea acces la un sistem comun de asigurare a depozitelor, trebuie mai întîi să-ți faci temele.

Jean-Claude Juncker, „Discursul privind starea Uniunii", 2017

mult mai profunde, mult mai grave. De aceea, de data asta, decizia nu poate fi eminamente politică. Este eminamente economică. Confuzia care se face este că și de data asta ar putea fi o decizie politică și că hai să intrăm acum și pe urmă mai vedem noi ce facem. Lucrurile nu pot funcționa așa și riscurile economice sînt foarte mari, în primul rînd din punct de vedere al antreprenorilor și al afacerilor din România. Eu aș spune că aderarea la euro ar trebui să fie o consecință și nu un obiectiv. Adică obiectivele noastre ar trebui să fie restructurarea economică, creșterea competitivității, dezvoltarea infrastructurii, uniformizarea dezvoltării economice a întregii țări (să nu mai fie asemenea discrepanțe între vest și est) și să ajungem în final la momentul în care să avem îndreptățirea să aderăm la zona euro. Atunci vom putea decide: vrem sau nu vrem asta. E exact ce face în momentul de față Polonia. Ea are îndeplinite criterii de convergență reale care i-ar permite să intre în zona euro, dar declară că deocamdată nu este pregătită pentru așa ceva și că nu-și dorește. Asta ar fi nivelul pe care ar trebui să-l atingem și noi, în loc să punem căruța înaintea boilor și să zicem că vrem în zona euro, dar de fapt să n-avem nici o foaie de parcurs.

S-a lansat pe la începutul anului ideea că ar trebui să facem din aderarea la euro un obiectiv de țară.

Poate să fie un obiectiv de țară, bineînțeles, dar acest obiectiv are nevoie de o foaie de parcurs. M-aș aștepta adică, în momentul în care cineva spune „hai să intrăm în zona euro în 2022“, OK, pasul următor să fie „pînă în 2019 trebuie să facem X, pînă în 2021 trebuie să facem Y“ și așa mai departe. Și tot la șase luni să se întîlnească un grup (ministerial, interinstituțional etc.) care ar putea să preia responsabilitatea acestui proiect de țară și să verifice dacă sînt întîrzieri, dacă sîntem în grafic și tot așa. Dar pînă în 2022 mi se pare foarte puțin. Asta înseamnă, practic, patru ani. Să ne gîndim că, înainte cu doi ani de aderarea la zona euro, leul românesc ar trebui să intre în ceea ce se numește Mecanismul de Schimb Valutar. Adică timp de doi ani leul trebuie să dovedească că este o monedă stabilă, fără intervenția Băncii Naționale, și că se poate menține într-un anumit interval de fluctuație. Nu mi se pare realist ca acest mecanism să fie deja declanșat peste doi ani.

La începutul anilor 2000, cînd primul mare grup de țări a trecut la euro, s-a produs un oarecare șoc în rîndul populației. Prețurile în euro păreau sau chiar erau în general mai mari, chiar și în Germania. Oamenii au simțit că le scade puterea de cumpărare. S-ar putea întîmpla așa ceva și la noi, în eventualitatea în care am trece la euro?

Aici sînt două aspecte. Pe de-o parte, văzînd cît de mult vorbim între noi despre prețuri în euro, cu toate că avem o monedă națională care se cheamă leu, putem trage concluzia că, mental, foarte mulți români sînt deja pregătiți să tranzacționeze în euro. Nu e puțin lucru. Precursorii zonei euro nu aveau această pregătire psihologică, pentru că nici nu mai existase pînă atunci această monedă. Pe de altă parte, ceea ce spuneți semnalează un fenomen corect și anume acela că foarte important este cursul de schimb la care se va face trecerea. Dacă transformarea din lei în euro se va face la un curs scăzut (care la prima vedere ar putea să sune bine, vom avea salarii mari în euro, nu-i așa), ar putea distruge toți exportatorii. Deci dintr-odată competitivitatea firmelor locale ar fi lovită extrem de puternic. Dacă, dimpotrivă, cursul la momentul adoptării euro ar fi prea ridicat, ar avea un impact asupra nivelului de trai al populației (chiar dacă exportatorii ar fi avantajați).

Am descoperi brusc cît sîntem de săraci.

Da, deci sînt două extreme. Nici una nu este de dorit și trebuie găsit nivelul corect. Cred că greșeala pe care au făcut-o unele țări a fost să facă această conversie la cursuri care au întărit excesiv propria monedă, motiv pentru care multe dintre ele continuă să aibă deficite comerciale importante (pentru că firmele lor nu au destulă competitivitate).

„Pe criterii mai mult politice, nu ar avea nici o șansă.“

Cum se stabilește acest curs de conversie la momentul respectiv, de ce depinde?

Acea perioadă de doi ani înainte de adoptare, în care băncile naționale nu intervin, este gîndită exact pentru a arăta nivelul natural la care cursul se așază în urma intrărilor și ieșirilor de valută. Pe de altă parte, nu este de dorit ca acea perioadă să fie prelungită prea mult pentru că devii expus la tentațiile speculative.

Să zicem că la un moment dat sîntem pregătiți și zicem că vrem să adoptăm euro. Nu e posibil să apară opoziții din partea altor țări europene, pe motive politice, cam așa cum se întîmplă astăzi cu aderarea la Spațiul Schengen?

Absolut. Și asta e ceea ce de obicei se pierde din discuții. Noi vorbim de aderarea la zona euro ca și cum ar depinde doar de noi. Adică ar fi suficient ca noi să zicem „gata, vrem să aderăm“ și toată lumea să ne primească cu brațele deschise. Or, situația nu este cîtuși de puțin așa. Tocmai am avut un duș rece pe tema asta, ca reacție la entuziasmul domnului Juncker, venită din partea unor membri ai zonei euro. Să nu uităm că zona euro se află în continuare într-o situație, aș spune eu, delicată. E conștientă de slăbiciunile pe care le are și care au fost acumulate în urma unor admisii prea lejere ale unora din membrii săi, ale căror economii nu erau pregătite. Economiile puternice din zona euro se află în situația în care după ce s-au fript cu ciorbă suflă și-n iaurt. Așadar, aspirația unei țări ca România de a fi acceptată așa, pe criterii mai mult politice, nu ar avea nici o șansă. De altfel, trebuie să spun că eu nu sînt convins că în viitor zona euro își va păstra structura actuală. Cred că e un încă proces în curs de redefinire, pentru că divergențele și diferențele majore au rămas în continuare, nu le-a înlăturat nimeni. De aceea recunosc că și eu privesc cu un anumit scepticism acest apel al domnului Juncker, ca dintr-o dată euro să se deschidă pentru toate țările din Uniunea Europeană și așa mai departe. Asta ar sugera cumva că n-am învățat nimic din greșelile trecutului. Mulți susțin că succesul zonei euro ar ține de o integrare mai profundă a țărilor respective, incluzînd, de exemplu, și o uniune fiscală, dar atunci situația devine și mai complicată. O uniune fiscală ar însemna o situație în care țări cu surplus bugetar ar putea să finanțeze țări cu bugete în deficit. Și mi-e foarte greu să-mi imaginez contribuabilul german fiind dispus să-l finanțeze pe cel italian sau grec.

„Aderarea României la zona euro, atunci cînd toate condițiile vor fi îndeplinite, este un pas esențial pentru întărirea rolului României la nivel european. Domnule ministru, mi-a plăcut că ați menționat acest obiectiv, chiar dacă unii din conducătorii României nu au înțeles despre ce este vorba, dar o să ne străduim să le explicăm.“

KLAUS IOHANNIS
către Teodor Meleșcanu,
30 august 2017

Ar ieși niște scandaluri ca-n familie, puternice.

Da, și să nu uităm că au fost scandaluri destul de mari în momentul în care s-a pus problema sprijinului financiar pentru Grecia. Au fost dispute dacă Grecia merită să fie salvată sau ar trebui să-și poarte crucea pînă la capăt și de ce banii contribuabilului german ar trebui folosiți ca să salveze Grecia. Deci de asta spun că zona euro e și un proiect care ține foarte mult și de cultura membrilor, de valori, de tradiții. Nu e vorba doar de economie.

a consemnat Andrei MANOLESCU

■ „Reforma zonei euro: Juncker, mai prudent decît Macron“ titrează *Le Monde*. „Altfel decît Macron, care a promis reforme în timpul campaniei sale electorale, Juncker nu a propus nici un Parlament, nici un buget specific zonei euro. Ca să fie realist și eficient, Juncker vizează schimbări instituționale importante, dar care nu necesită crearea unor instituții noi sau modificarea unor tratate europene – un proces politic complicat, ba chiar riscant după nu-ul francez și olandez cu privire la Constituția europeană din 2005 și, mai recent, după votul în favoarea Brexit. Pe de altă parte, de ce să creezi substructuri de vreme ce zona euro și UE tind să se confunde, mai ales după ieșirea Regatului Unit? Juncker vrea să fuzioneze postul de președinte al Eurogrupului (clubul miniștrilor de Finanțe ai statelor din zona euro) cu postul de vicepreședinte al Comisiei, care, la rîndul lui, ar fi un comisar al economiei. Acest «ministru european al Finanțelor și Economiei» ar putea coordona și Mecanismul European de Stabilitate (MES), fondurile de urgență lansate în 2012, în plină criză a datoriilor suverane, pentru a ajuta Grecia. Ideea e să se creeze un pandant, pe chestiuni economice, al postului ocupat acum de Federica Mogherini, înaltul reprezentant al UE pentru afaceri externe și politica de securitate.“

■ *Die Welt* publică un editorial extrem de tăios intitulat chiar așa, „Ideile lui Juncker sînt total absurde“: „Să te gîndești, în toiul unei crize a refugiaților, la extinderea Spațiului Schengen? Să te gîndești, în toiul unei crize a împrumuturilor în care se scufundă Banca Centrală Europeană, la o extindere a sferei de influență a politicii monetare? Să te gîndești la extinderea zonei euro în situația de criză în care ne aflăm, și asta tocmai cu țări precum România și Bulgaria? E atît de absurd încît ne întrebăm pe ce planetă a fost, pînă acum, nava spațială numită UE pilotată de căpitanul Juncker“.

■ Fostul ministrul german al Finanțelor Wolfgang Schäuble a avertizat, într-un interviu acordat ARD în legătură cu extinderea prematură a zonei euro. În principiu, discursul lui Juncker s-ar înscrie în ceea ce-și reprezintă Germania despre viitorul european, spune el. „Și Germania vrea o Europa puternică și capabilă să acționeze.“ Însă e clar că, înainte să adopte moneda unică europeană, „țările trebuie să fie în stare să opereze cu o valută stabilă, puternică, asupra valorii căreia statele însele nu mai pot decide“. Dacă acest lucru se întîmplă prea devreme, „putem avea probleme“, spune Schäuble, dînd ca exemplu situația Greciei din ultimii ani. Doar dacă și celorlalte țări din Europa le merge bine îi merge bine și Germaniei, a mai spus Schäuble, adăugînd că „asta nu înseamnă că trebuie să acceptăm o colectivizare a datoriilor“. Asta ar fi „otravă pentru Europa“.

„România va fi acolo"

interviu cu Victor NEGRESCU, ministru delegat pentru Afaceri Europene

Există un termen pe care actualul guvern îl propune pentru adoptarea monedei euro în România? Care ar fi acel termen?

România își menține angajamentul de aderare la zona euro. Acest obiectiv este important dintr-o dublă perspectivă. În primul rînd, este parte a obligațiilor pe care România și le-a asumat la momentul aderării la Uniunea Europeană, chiar dacă, din punct de vedere tehnic, fiecare stat are dreptul de a stabili momentul aderării la zona euro.

În al doilea rînd, adoptarea monedei unice ar permite României să își consolideze prezența în cadrul Uniunii Europene, să participe integral la deciziile care vizează consolidarea Uniunii Economice și Monetare. Discursul președintelui Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, cu privire la viitorul Uniunii Europene, a evidențiat un fapt foarte important, acela că Uniunea Europeană ar trebui să aibă un ministru al Economiei și Finanțelor, dar nu un buget și un parlament separate ale zonei euro. Așadar, avem și vorbim despre o singură Uniune Europeană.

Viitorul Europei este al nostru, adică al României, al celor care vor să se implice, al celor care vor să schimbe modul în care arată Europa de astăzi și al celor care vor ca România să conteze mai mult în construcția europeană. România vrea să fie, așa cum am spus-o, un stat refondator al Uniunii și, în acest sens, trebuie să avem ușile deschise și criterii precise cu privire la aderarea la Spațiul Schengen și aderarea la zona euro. Cred că aceste idei vin a completa viziunile prezentate de diferitele state, pentru a genera ceea ce a spus foarte bine președintele Comisiei Europene, ideea de consens. Proiectul european are nevoie de reforme profunde, de solidaritate și responsabilitate, de acțiune comună, pentru că toți cetățenii trebuie tratați într-o manieră egală. Din acest punct de vedere, România își dorește ca Europa să meargă înainte, să fructifice acest moment, iar acest lucru presupune ca toate statele să aibă oportunitatea de a participa la reconstrucție. România își menține vocația de a adera la zona euro și mai ales dorește, în perioada următoare, să preia inițiativa, identificînd mai bine ceea ce înseamnă mecanismul prezentat de președintele Juncker, sprijinul financiar și tehnic avut în vedere pentru a susține un stat care dorește să adere la zona euro.

„Sîntem pe drum, dar mai avem de lucru la convergență, foarte mult de lucru la convergență."

MIHAI TUDOSE,
iulie 2017

© wikimedia commons

Care sînt cele mai importante obiective de îndeplinit în România, înainte de adoptarea monedei euro, așa încît schimbarea să se facă în condiții optime? Care sînt, în opinia dvs., obstacolele cele mai mari care trebuie depășite în acest proces?

Trecerea la moneda unică este un proces complex și trebuie să ne asigurăm că societatea românească conștientizează implicațiile și beneficiile acestui demers și că populația este pe deplin pregătită pentru această etapă. Cred că este important să demarăm o amplă consultare cu cetățenii cu privire la adoptarea monedei euro, iar o primă dezbatere publică pe această temă va avea loc chiar în toamna acestui an. E primordial să stabilim nu neapărat o dată, ci etapele strategiei de aderare și dacă sîntem capabili să îndeplinim aceste măsuri economice, monetare, legislative și instituționale, care să asigure României un parcurs cît mai predictibil spre acest obiectiv. Săptămîna trecută am participat la o reuniune a Comitetului de pregătire privind aderarea României la zona euro. Această structură a reînceput să funcționeze la inițiativa Comitetului de Coordonare a Sistemului național de gestionare a Afacerilor Europene, pe care îl gestionez în calitate de ministru delegat pentru Afaceri Europene. Trasarea unei foi de parcurs pentru aderarea la zona euro, pentru care să existe consens la nivelul întregii societăți, este o condiție necesară. Schimbarea unei monede presupune într-adevăr eforturi în toată țara, de aceea este important să lucrăm cu toții în această direcție și să facem pașii împreună.

În ce fel depinde trecerea la moneda euro de conjunctura și politica europeană? Există riscul de a se întîmpla ceva similar cu procesul de integrare în Spațiul Schengen? Adică poate apărea o opoziție externă puternică de natură politică, legată de primirea României în zona euro?

Zona euro a fost marcată, în ultimii ani, de multiple provocări generate de criză și de efectele ulterioare ale acesteia. Nu în puține rînduri s-a vorbit de necesitatea unei reforme a zonei euro și, în acest sens, au fost adoptate numeroase măsuri care să conducă la creșterea rezistenței la șocuri a economiilor statelor membre ale eurozonei sau la un grad mai mare de predictibilitate și prudență în gestionarea finanțelor publice din aceste state. Aceste discuții continuă chiar și după depășirea crizei economice, dată fiind nevoia de identificare a unor instrumente care să întărească aceste economii și să le pregătească mai bine pentru a face față, în viitor, la provocări similare, cu efecte diminuate. Vorbim de o conjunctură europeană în evoluție, de formularea unor măsuri de consolidare a Uniunii Economice și Monetare, ca bază pentru utilizarea monedei unice, de avansare a integrării în direcția finalizării Uniunii Bancare.

România este parte activă a acestor discuții, chiar dacă, din motive obiective, nu aplică integral, la acest moment, prevederile în aceste domenii. Cu toate acestea, preocuparea noastră principală este ca aceste măsuri să ia în considerare și statutul țărilor care nu sînt încă membre ale eurozonei, dar care își mențin obiectivul de aderare la zona euro. În ceea ce privește decizia efectivă de extindere a zonei euro, Tratatele Uniunii conțin prevederi explicite în acest sens. Este o decizie complexă, care implică mai multe instituții europene, inclusiv discuții la nivelul Consiliului European, consultarea Parlamentului European și a Băncii Centrale Europene. România depune deja eforturi pentru a fi în acest nucleu dur al Uniunii Europene. Am aderat la proiectul privind armata europeană, pe care noi o vedem în deplin consens cu NATO, am aderat la reformele privind crearea Biroului Procurorului European și România va fi acolo tot timpul pentru a sprijini orice demers care susține această construcție a Uniunii Europene puternice, coezive, în care toate statele să conteze și în care, mai ales, viziunea noastră să fie luată în considerare.

„Vorbim de o conjunctură europeană în evoluție."

Ce s-ar schimba fundamental în țară odată cu trecerea la euro?

În primul rînd, aderarea la euro ar marca aprofundarea integrării României în Uniunea Europeană, printr-o participare deplină la Uniunea Economică și Monetară și respectiv la Uniunea Bancară. Nu trebuie să uitam că constituirea zonei euro reprezintă unul dintre proiectele de bază ale construcției europene și, totodată, motorul relansării proiectului european. Din acest punct de vedere, prezența României în acest format va aduce beneficii importante în raport cu profilul nostru pe scena europeană. În practică, adoptarea euro va consfinți faptul că economia românească este pe deplin aliniată la standardele economice europene, că va putea beneficia în integralitate de avantajele pieței interne și că va putea participa din interior la procesul de consolidare a zonei euro. Ce îmi doresc eu în mod special este ca cetățeanul, după ce intrăm în zona euro, să meargă la magazin și să nu considere că au crescut prețurile sau că intrarea în zona euro i-ar fi scumpit condițiile de trai.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Constantin RUDNIȚCHI

E deja în mintea și în mîinile noastre

Cît de „pregătită" este România pentru a intra în zona euro? Dar Europa? Ce semn mai mare de încurajare pentru eurooptimiștii din Europa de Est decît pledoaria președintelui Comisiei Europene în discursul anual despre starea Uniunii în care a propus imperios extinderea Spațiului Schengen și a zonei euro? Nici unul. Numai că primele ecouri la discursul lui Jean-Claude Juncker nu lasă loc pentru prea mult optimism. Premierul Olandei, Mark Rutte, s-a grăbit să-l ironizeze pe președintele Comsiei Europene spunînd că are o viziune „romantică". Nu s-a lăsat mai prejos nici cancelarul Austriei, Christian Kern, doar că tonul a fost tranșant. El a spus că „viziunea lui Juncker este negîndită".

În fața acestor riposte, este limpede că, oricît de mare susținător al Uniunii Europene ai fi, nu poți decît să cazi pe gînduri. Este clar că în rîndul Uniunii Europene există două sau chiar mai multe curente de opinie. Simplificat, „*deal*-ul" făcut la intrarea României și Bulgariei în Uniunea Europeană a fost destul de simplu: „Noi ne deschidem porțile pentru investiții și produse din Vest, voi vă deschideți frontierele pentru muncitorii din Est".

Principiile afacerii au fost respectate de România. Și-a deschis piața, pe principiile europene ale pieței comune, atît pentru produse, cît și pentru investitori. Piețele au fost deschise atît de profund încît, atunci cînd crește consumul pe piața internă, cererea este substanțial completată cu produse ale partenerilor noștri din Europa de Vest. În plus, investitorii străini au căpătat amploare în economia românească în așa fel încît abia dacă mai găsești cîteva companii cu capital românesc în topul primilor 100 de exportatori.

De exemplu, sistemul bancar românesc este dominat de capitalul austriac, stat care a avut cea mai rapidă reacție la propunerea strategică făcută cu ocazia analizei stării Uniunii Europene de președintele Jean-Claude Juncker. Nu este de sperat, și nici nu ar fi sănătos, ca România să aibă parte de concesii pentru intrarea în zona euro, dar a invoca, precum premierul austriac, *dumping*-ul social este, în esență, o respingere a principiilor piețelor libere la nivel european. Toată această dezbatere, aflată abia la început, ne arată că România trebuie să se aștepte la multă intransigență în drumul său către zona euro. Aceasta este abordarea care vine dinspre Uniunea Europeană în materie de lărgire a zonei euro.

Dacă, în Europa, lucrurile și viziunile sînt diferite, ba chiar destul de încurcate, nici acasă, în România, lucrurile nu stau mai bine. Astfel, nimeni nu este eurosceptic pe față, dar, în schimb, în buna tradiție românească, multă lume este „fitilistă".

Atunci cînd nu vrei în zona euro nu ai decît să te întrebi: „Este România pregătită pentru a intra în zona euro?". Punct. Pentru că este foarte probabil ca România să nu fie pregătită nici peste două-trei decenii pentru a adopta moneda europeană.

Să fim serioși. Din multe puncte de vedere, România este *de facto* în zona euro. Priviți factura la telefonie mobilă și veți vedea că se raportează la euro, atunci cînd mergeți la o pensiune sau la un hotel, în România, de multe ori vi se comunică tariful în euro, tranzacțiile imobiliare se discută în euro și se achită în lei, salariile se negociază în euro, creditele se iau în euro, iar românii plecați în Europa trimit acasă bani tot în moneda europeană. Euro este deja în mintea și în mîinile noastre.

„Nu știu să existe un proiect economic mai mare, mai vizionar și potențial mai benefic pentru România decît intrarea în Uniunea Monetară Europeană, căreia pe scurt i se spune zona euro. Realizat la timp și cu respectarea legităților economice, acest proiect va aduce României beneficii economice enorme. Realizat în grabă, fără a ne asigura că atît zona euro, cît și țara noastră îndeplinesc condițiile-cheie necesare pentru ca uniunea monetară să funcționeze optim, acest proiect poate produce mai mult rău decît bine."

LUCIAN CROITORU,
consilier al guvernatorului BNR,
iulie 2017

M-am întrebat cum am defini lipsa de pregătire a economiei românești pentru a intra în zona euro și am încercat să găsesc răspunsuri la specialiști. Unii spun că vom fi pregătiți să intrăm în zona euro atunci cînd vom face reforme. Dar reformele se fac de 27 de ani și pare că nu se mai termină. Alții spun că trebuie să avem o sincronizare a ciclului economic cu statele dezvoltate ale Europei. Perfect, doar că sintagma este atît de complicată încît este dificil să o explici cetățeanului de rînd. O altă parte spune că în zona euro companiile românești nu vor mai avea posibilitatea să cîștige competitivitate prin devalorizarea monedei naționale în raport cu cea europeană. Este un argument de netăgăduit.

În fine, politicienii se tem că trecerea la euro va duce pe termen scurt la creșterea prețurilor și, implicit, la o scădere a nivelului de trai. Ceea ce, este adevărat, s-a mai întîmplat și în alte state.

Totuși, unu cu unu fac doi. Dacă Europa nu face nimic, nici în România nu sînt semne încurajatoare. Din această combinație, România va rămîne mulți ani în afara zonei euro.

***Constantin Rudnițchi** este analist economic și jurnalist la RFI.*

Adrian STĂNICĂ

Lichidități

Spre finele mileniului trecut, în puțin cunoscutele zone îndepărtate de civilizație, prin bălțile, ghiolurile, lacurile, lagunele și canalele Deltei Dunării, exista deja o monedă destul de forte: vodca. Așa cum monedele tradiționale aveau acoperire în aur, și vodca avea acoperirea sa. În grade alcoolice. Trebuie să recunoaștem, vodca nu era singura monedă forte acceptată în Deltă. Valute forte erau și romul, țuica, rachiul, coniacul și, cea mai rară și apreciată, palinca. Evident, așa cum există piața aurului, erau căutate și sticlele cu alcool pur sau chiar cu spirt. Evident, numai pentru cunoscători. Ce puteai căpăta cu aceste monede? Păi, în principal ceea ce nu prea se găsea în toată țara. Pește. Bun, proaspăt, variat – și oferit de pescari din suflet, în situația unui schimb reciproc avantajos.

Valoarea vodcii – ca și a celorlalte lichidități – suferea fluctuații pe termen scurt, săptămînale, sau sezoniere, după anotimp. În funcție de ziua săptămînii, cu o sticlă de vodcă puteai cumpăra mai mult sau mai puțin pește.

De ce aceste fluctuații ale cursului valutar? Cel mai simplu sau, mai bine zis, simplist e să îi blamăm în bloc pe pescari pentru dependența de alcool.

De fapt, situația era mult mai complicată. Și, ca să o înțelegem, ar trebui să ieșim ceva mai multă vreme cu pescarii în barcă, să tragem de plase pe orice fel de vreme, pe ger sau pe ploaie și furtună, să ne suim în bărci alături de ei de la 2 dimineața și să rezistăm cîteva ore, murați de apă din cap pînă în picioare... Atunci poate că ar merge una mică și pentru cei mai critici... Iar pe vremuri, în mileniul trecut, cînd motoarele erau rare și încă cei mici învățau întîi să vîslească și pe urmă să meargă, brigăzile de pescari plecau pe baltă duminică noaptea și se întorceau abia vineri sau sîmbătă în satele lor. De aici și fluctuația săptămînală – la începutul săptămînii toți aveau proviziile de acasă, dar deja de miercuri acestea se cam terminau și de joi o sticlă avea o contravaloare semnificativ ridicată.

Am ajuns să învăț aceste reguli în ultimii ani ai mileniului trecut, cînd lucram două luni și jumătate în Delta Dunării, mergînd de la granița cu Ucraina pînă spre coada lacului Sinoie, împărțind cu colegii un ponton-dormitor tras de o șalupă (numită de către localnici Kadeu) lenească, cu motor de tractor, care rar depășea 6 kilometri la oră. E drept, la plecarea din București aveam totdeauna grijă să avem cu noi sticle de alcool alimentar (aur pur), care avea utilizări multiple, printre care și cea de valută forte. Cum pe ponton nu aveam frigidere, ci doar calupuri de gheață (atunci cînd găseam așa ceva), singura hrană era peștele – iar cele scrise mai sus sînt rezultatul a numeroase interacțiuni cu pescarii, fie pe baltă, pe canale, pe brațele Dunării sau în Razelm și Sinoie, în încercarea de a ne asigura consumul zilnic (chiar zilnic, pentru că nimic nu ar fi rezistat fără o ladă frigorifică).

„...factorii politici sînt cei care stabilesc ce monedă se utilizează (sau, echivalent, la ce uniune monetară se aderă), iar uneori criteriile politice primează asupra celor economice."

LUCIAN CROITORU,
consilier al guvernatorului BNR,
iulie 2017

Și totuși aceste monede forte nu funcționau mereu... Într-un fine de septembrie, ajungem la o cherhana de pe malul mării, la nord de Portița. Era o cherhana pentru care sezonul de pescuit se terminase și am intrat în vorbă cu paznicul, care stătea acolo singur cuc de vreo două săptămîni. Noi, la măsurători, dar și veșnic în căutare de hrană, l-am momit cu o sticlă de tărie. Am fost refuzați cu demnitate și mîndrie, cu argumentul că era sportiv. Cînd să plecăm mai departe, ne strigă, ne arată doi pești frumoși și ne întreabă: „Dar voi vreun pachet de Carpați nu găsiți prin buzunare?" Evident, aveam.

Am avut însă momente cînd nu a funcționat nici o valută alternativă tradițională. Era jumătatea lui octombrie, ne întorceam cu pontonul din Jurilovca spre Tulcea și, pe unul din canalele care leagă Razelmul de brațul Sfîntu Gheorghe, am întîlnit o brigadă de pescari cu cerințe cu totul nemaiîntîlnite pînă atunci. Da, aveau pește. Da, erau interesați să ofere cîțiva la schimb. Nu, nu doreau nimic alcoolic. Era o brigadă de pocăiți care ne-au întrebat: „Mirinda nu aveți?" Era finalul mileniului trecut, răsăriseră semnele celui care avea să înceapă.

***Adrian Stănică** este jurnalist de știință.*

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Salbele de rubiele și copeicile pentru fructuri

La 21 mai 1829, calpuzanii, ce speriaseră Valahia cu monedele lor false, sînt prinși și trimiși la grosul pușcăriei. Două lăzi cu instrumentele folosite la falsificarea monedelor sînt confiscate și trimise ca probă către Divanul Judecătoresc. Se găseau acolo toate cele necesare unor calpuzani iscusiți pentru transformarea metalului în monede zornăitoare. Să nu uităm că, la acea dată, țările române se aflau sub ocupație rusă, guvernator fiind generalul Piotr Teodorovici Jeltuhin, cunoscut pentru duritatea cu care judeca orice pricină. Lăzile, pecetluite cu pecetea Președintelui Divanului, s-au păstrat doar pe perioada derulării procesului, mai apoi ele au fost abandonate sau pierdute într-un colț de istorie neștiută. Autorii unei astfel de fărădelegi, calpuzanii, vor fi condamnați după legea de atunci: cu tăierea mîinilor în piața publică, pentru a fi pildă și altora care se vor încumeta să facă ce făcuseră ei. Dar, pînă la ducerea la bun sfîrșit a unei astfel de porunci, avea să vină un nou guvernator, Pavel Kiseleff (1829-1834), cu vederi umaniste în aplicarea pedepselor, care va abroga prin intermediul Regulamentelor Organice atît mutilarea, cît și tortura. Calpuzanii vor sfîrși la ocnă, folosindu-și mîinile și priceperea la tăiatul sării.

Am plecat de la această întîmplare, descoperită în arhivele Departamentului Dinlăuntru, pentru a va vorbi despre diversitatea monedelor care circulau în țările române înainte ca leul să devină monedă națională (22 aprilie 1867). De altminteri, orice listă de prețuri sau catastif de cheltuieli îți oferă informații despre tendințele economice ale societății. Ughi, aspri, piaștri, taleri, bani, parale, groși, galbeni împărătești, lei, olani, sfanți, ruble, copeici, guldeni olandeji, rubiele, nesfieli, funduci, zloți, orți, sorocoveți – și lista rămîne deschisă pentru multele alte monede sau unități monetare care reglementau cursul pieții în lungul veac de la România fanariotă la România modernă a domnitorului Carol I.

Unele dintre aceste monede circulă pe piață, altele sînt doar unități de referință. De pildă, marele vistier, bancher, negustor și agent diplomatic Ioan Hagi Moscu face o curioasă tranzacție în anul 1815: la 17 februarie, Ioan Hagi Moscu vinde domniței Ralu Caragea moșia de la Conțești, din județul Dîmbovița, cu case boierești de piatră, curte de zid, grajd, biserică de lemn, moară, cîrciumi pentru suma de 115.000 de taleri. Cîteva luni mai tîrziu, la 1 august 1815, domnița Ralu Caragea îi revinde aceeași moșie Conțești, din județul Dîmbovița, dar cu 162.500 de groși. În cursul celor cîteva luni, moșia a căpătat doar cîteva privilegii domnești și a fost convertită din taleri în groși. Doar un bun specialist în valoarea monedelor poate spune în favoarea cui va fi fost această tranzacție, dincolo de serviciul (sau plata pentru dregătoria de vistier?) făcut de Hagi Moscu lui Ioan vodă Caragea.

„(…) avem partide care ne spun «să nu ne spună nouă Bruxelles-ul» – eu vă spun că nu sînt exagerări –, «ce ne trebuie nouă euro?» De ce să îi trebuiască euro? E un mare business să nu fii în zona euro. Dacă intri în euro, jupînul băncilor devine Banca Centrală Europeană, cursul de schimb se stabilește la nivelul Uniunii Europene, e lăsat liber, profiturile din cursul de schimb pe care le obțin băncile nu se mai pot obține."

Traian Băsescu,
septembrie 2017

„«Neică Tachi, dacă vrei să te însori să mă iei pă mini. Vrei?» Eu am zis că nu sîntu de însurat. Am 17 ani, n-amu nici 17 lei. «Eu aș avea zestri.» Am scos o nesfînă cari avia 2 lei și un ortu. Am dat-o Păunicăi și Păunica bulgarcei. Am zis să-mi aducă un zlotu. Păunica mi-au cerut și pă ailaltă. Mi-au zis că ari o salbă cu rubieli nesfieli și funduci și «ți le dau eu».“ Dimitri Merișescu, fiu de negustor din Colentina, descrie dialogul lui cu o tînără bulgăroaică din Oltenița. În cîteva rînduri, tînărul introduce nu mai puțin de șase unități monetare, multe dintre ele turcești (nesfiele, rubiele, funduci), vorbind, așadar, despre apartenența țărilor române la Imperiul Otoman. Dar mai spune ceva acest fragment din memoriile lui Dimitri: salba cu rubiele a Păunei. Salba este o „bijuterie“ obligatorie pentru orice fată, regăsită cu precădere în foile de zestre. Păuna se laudă cu salba ei făcută din rubiele; rubia (tc. *rubya)* este o monedă de aur turcească ce circulă la 1814, data acestei amintiri. Dar prin lăzile de zestre sau la gîtul fetelor de măritat se agață salbe de galbeni împărătești, salbe de guldeni olandezi, salbe de zloți și ughi unguresti. Formată din 12 piese de aur (sau alte monede străine, dar din aur), salba se poartă fie la gît, fie în jurul capului, după expresia „12 taleri de pus pe cap“. Cînd monedele sînt mai micuțe, ele se tranformă în *harhal* și se agață de picior, urmînd moda orientală, după cum sînt vremurile. Și dacă sînteți curioși, priviți la portretul minunat al Mariticăi Bibescu și la salbele opulente care-i pun în valoare frumusețea. În portretul realizat de Carol Popp de Szathmári, istoricii pot găsi mai multe informații economice decît în orice altă analiză financiară.

Păuna se laudă
cu salba ei făcută din rubiele.

Cu Mariția Bibescu și Carol Popp de Szathmári sîntem în preajma revoluției de la 1848; turcii cu rubielele și nesfielele se cam pierduseră pe drumul Regulamentelor Organice și al puternicei influențe rusești. E drept că prin intermediul acestor Regulamente Organice se încearcă limitarea diversității monetare, în condițiile în care statul nu are încă dreptul de a bate monedă proprie. Cum se reflectă această limitare în practică? Haideți să privim într-o altă sursă din epocă: catastihul de cheltuieli al casei Otetelișanu. Ținut de Safta Otetelișanu (născută Cîmpineanu), soția lui Iancu, președinte al Sfatului Obștesc și vornic al orașului București, catastihul notează cheltuielile zilnice, din anii 1848-1851, de la plata slugilor din casă la milele și pomenile făcute la biserică, pînă la cheltuielile mărunte necesare preparării hranei. Dacă o „pîine pentru cîine“ costă 2 parale, o „cocardă“ (necesară participării la revoluție) se ridică la un leu, o sticlă de rachiu ajunge la 20 sfanțih, iar sticla de vutcă se prețuiește la 20 lei și 10 sfanțih. Săracilor li se împart parale și lei, în funcție de raportul lor cu stăpîna, cunoscuți sau necunoscuți, aleși la voia întîmplării sau deja știuți, clienți mai vechi ai casei: „vineri, 12 august 1849: la un sărac prin Costachi – 2 lei și 12 parale“; „sîmbătă, 13 august 1849: la un sărac din porunca dumniavostră – 4 lei și 20 de parale“; „marți, 16 august 1849: la un sărac – 14 parale“. Chiar și cunoscutul arhitect Xavier Villacross este plătit în lei.

Cu două decenii mai devreme, Teodor Vîrnav fura de prin jiletca dascălului parale turcești și copeici mărunte pe care le cheltuia pe „fructuri“ și simiți. La mijloc de secol al XIX-lea copeicile, sorocovețiii și funducii aparțin trecutului, iar leul și paralele încep să scrie istorie…

Constanța Vintilă-Ghițulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“. Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Humanitas, 2015.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Statul și familia

S-a iscat o mică gîlceavă în jurul afirmațiilor făcute de un foarte important jurnalist român, pentru a explica scăderea natalității în Finlanda. Pe scurt, erau declarații de genul „numai oamenii săraci, fără viitor, fac copii" sau „oamenii nu fac copii pentru țară, fac pentru a le aduce cineva o cană cu apă la bătrînețe". Mi se par riscante astfel de declarații din cel puțin două motive. 1) Generalizează nenuanțat motivațiile individuale, ignorîndu-le diversitatea rezultată din cultură, educație, potențial economic etc.: motivele pentru care apar copii pe lume sînt multiple și pot avea ca fundament, în egală măsură, sărăcia sau bogăția, ignoranța sau cunoașterea, dezordinea sau responsabilitatea, viitorul incert sau gîndul la niște ani mai buni ș.a.m.d. Ca să nu mai spun că sărăcia din Finlanda este altceva decît sărăcia, să spunem, din Siria, iar cana cu apă de la bătrînețe după care tînjesc părinții din SUA este cu totul diferită de cana cu apă de la bătrînețe din Cuba (în primul caz, ar putea fi privită ca un semn de apreciere, în al doilea, ca unică resursă de supraviețuire). 2) În articolele care vorbeau despre scăderea natalității în Finlanda, analiștii finlandezi spuneau că tocmai persoanele sărace și fără educație sînt cele care refuză să aibă copii, nesigure fiind pe viitorul lor. Așa că teoria reputatului jurnalist nu se prea susține. (Din păcate, afirmațiile jurnalistului au fost întîmpinate pe rețelele de socializare cu un val de indignare populară, săracă în contraargumente, dar plină de atacuri grosolane.)

Să livreze copii unui mecanism protector.

Un fapt rămîne, însă: de ce Finlanda, țara care nu s-a mai confruntat cu o scădere a natalității de la începutul celui deal Doilea Război Mondial, țara care este pe primul loc la tot ce înseamnă protecția familiei, se confruntă cu o astfel de problemă (scăderea natalității – dar și cea a numărului de căsătorii – cu cîteva zecimi de procent)?

Am să dau cîteva exemple de ceea ce înseamnă eforturile statului finlandez în grija sa pentru copiii țării: concedii generoase de maternitate și de creștere a copilului pentru ambii părinți, alocații care pornesc de la 140 de euro și se dublează pentru al doilea sau se triplează pentru al treilea copil, școli gratuite, hiperperformante. Părinții sînt susținuți prin zeci de programe sociale, astfel încît serviciul să nu îi împiedice, în nici un fel, să absenteze iremediabil din viața copilului: după concediul de maternitate sau de paternitate, adulții se pot întoarce la lucru în regim de *part-time,* cu o indemnizație aferentă oferită de stat, sau pot angaja pe cineva din familie ori din exteriorul ei, acest efort financiar fiind împărțit tot cu statul. Dar lucrurile nu se opresc aici: copiii sînt învățați, de mici, de foarte mici, să reclame un eventual comportament greșit al părinților, o suspiciune de abuz, un tratament inadecvat. La fel e îndemnat să facă orice adult care intră în contact cu copilul: educatorul, medicul pediatru, vecinul, mătușa, polițistul. În cazul unor divergențe între părinți, oricît de mici, copilul este preluat de una dintre instituțiile de protecție a copilului. Tot statul decide chiar și în chestiuni care, la prima vedere, par minore sau ținînd strict de competența familiei: de exemplu, prin lege, copilul trebuie să aibă patru ore pe zi timp liber, neîngreunat de nici o sarcină, de nici o responsabilitate, de nici o obligație școlară. Oricum, de la 7 ani, el este preluat în sistemul de educație legiferat de stat pînă în cele mai mici amănunte, incluzînd și opțiunile de dezvoltare și de educație.

Statul decide, deci, între ce limite se exercită autoritatea parentală, dar și cea pedagogică. Micul finlandez este crescut de la vîrste fragede ca cetățean al patriei, înainte chiar de a fi, de a ști, de a simți că este vlăstarul unei familii. Familia pare că a pierdut, undeva pe drum, rolul de protecție a propriului copil și a devenit, mai curînd, un reprezentant al statului în relația contractuală dintre acesta și tinerele generații. Statul este și mamă, și tată, furnizînd noilor generații ceea ce crede el de cuviință că li se potrivește.

Pe scurt, se pare că familiile finlandeze sînt invitate să livreze copii unui mecanism protector, foarte bine pus la punct, performant. Întrebarea ar fi, deci: pînă unde este benefică o asemenea protecție? Ce pierzi și ce cîștigi atunci cînd intervii, „obiectiv", în mersul tradițional al familiei? În orice caz, răspunsul la aceste întrebări, oricare ar fi el, complică întrucîtva certitudinile jurnalistului de la ale cărui opinii am pornit.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

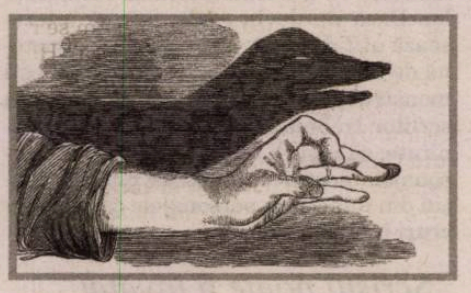

Iaromira POPOVICI

bazar

O lume mai curînd feminină

În ultimul timp, nu știu cum se face că, pe unde mă învîrt, am de-a face în special cu persoane și personaje de sex feminin. Probabil că felul meu de viață e „de vină" (deși nu e vorba de vreo vină). Sau, pur și simplu, lumea s-a schimbat și femeile sînt mult mai prezente în toate cele. Ori e o chestiune de opțiune, măcar subconștientă.

Nu a fost așa de la început. Și prin „început" mă refer la copilăria mea. Deși, dacă stau să mă gîndesc bine, și atunci lumea din jurul meu era preponderent feminină: de mine se ocupau, cel mai mult, mama, bunica mea și mama nașei mele, Oca, vecină de-o viață cu bunicii mei. E drept că, pe atunci, și bunicul meu era prin preajmă, chiar contribuind direct la bunul mers al treburilor mele de bebeluș – mi-a povestit cum îmi spăla scutecele, cu apă rece, pe atunci neexistînd pampersi, iar apa caldă, la casă, fiind o problemă. Și tatăl meu era pe acolo, ca un fel de instanță ocrotitoare. Dar cele trei doamne gestionau problema (bebelușului) practic.

Am crescut, desigur, și, chiar dacă mama mea a rămas „șefa" operațiunilor, în trio cu bunica și cu Oca, tatăl meu a pătruns tot mai puternic în lumea mea. Imaginea mea ideală despre copilărie e, în cea mai mare parte, următoarea: tatăl meu și cu mine la o uriașă masă plină de hîrtii, cărți, cafele, dosare și o scrumieră în apartamentul nostru înghesuit, dar perfect din Șoseaua Giurgiului – el, scriind, lucrînd la ale lui, și eu desenînd. Fiecare creînd lumi, pe măsura posibilităților noastre.

În tot timpul ăsta, însă, sau mai curînd în *intermezzo*-urile dintre aceste activități creatoare, mama, bunica și Oca patronau lumea reală. Mama mea mă ducea la o grămadă de activități pe care trebuia să le urmeze un copil educat, estetic și intelectual, în timp ce bunica gătea zilnic și se ocupa de bunăstarea mea fizică propriu-zisă. Oca făcea și ea parte din peisaj, era, inițial, un soi de bunică alternativă – mă lua din cînd în cînd la ea acasă, mă hrănea cu lucruri pe care bunica mea hipercorectă nu le-ar fi introdus în alimentația rațională, precum puiul pane, mă familiariza cu religia catolică (religia ei) – de fapt, pînă una-alta, mai singura religie la care am avut acces, care la vremea respectivă avea aproape o singură formă de manifestare: „Înger, îngerașul meu", rostit înainte de culcare.

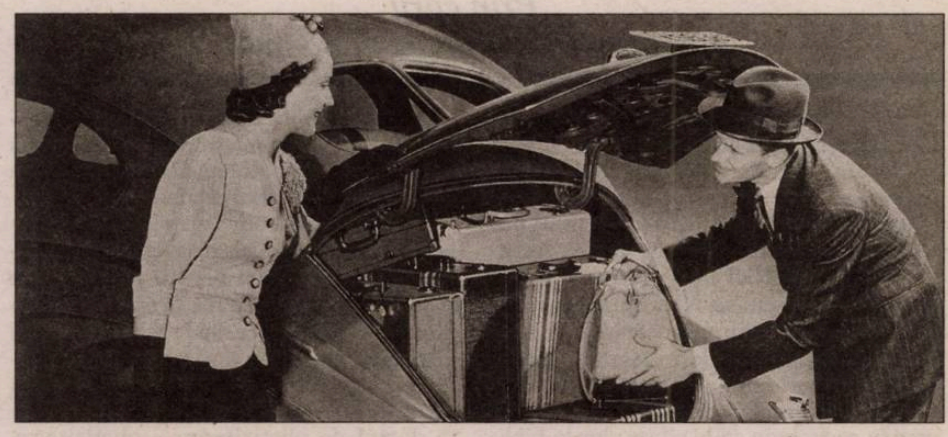

La activitățile zilnice aveam de-a face cu o mulțime de profesoare: cea de engleză, doamna Pintea, care conducea o grădiniță particulară, era, desigur, o persoană de sex feminin; doamna Marton, cea cu care făceam gimnastica și care avea grijă ca postura mea încovoiată să tindă, măcar, spre una verticală, era o reprezentantă a aceluiași sex; Tanța (da, știu, nume lipsit de imaginație), cu care făceam exercițiile de ochi pentru un strabism care ulterior s-a dovedit a fi fost imaginar, era chiar întruchiparea variantei *soft* a feminității.

E drept că ele compensau cu prezența tatălui meu, creator de lumi și mituri, și a bunicului meu, bărbatul de casă, curte și grădină prin excelență. Care ar fi corespuns imaginii standardizate a Bărbatului din clișee și din literatura ce face uz de ele, dacă nu ar fi fost excesiv de taciturn. Dacă nu s-ar fi retras într-un mod discret, dar hotărît, în lumea lui, o lume independentă și doar parțial integrată în micile treburi cotidiene, pe care le îndeplinea cu grație, dar și cu un soi de suprarealism. Obiectele ieșite din mîna lui, pe care le repara sau chiar le crea, în cadrul a ceea ce azi am numi „activități *outdoor",* nu erau deloc perfecte, ci mai curînd înduioșătoare prin urîțenia lor, totuși funcționale.

Cu asemenea modele masculine, neconvenționale, am înțeles că poți interacționa cu bărbații, cu ciudățeniile lor cu tot, doar că trebuie să-i înțelegi și să-i tolerezi. Datorită tatălui și bunicului meu, nu mi-a fost frică să mă împrietenesc cu bărbați, să vorbesc direct cu ei. Nu am făcut genul ăsta de deosebiri între bărbați și femei. Precum nici pe cele legate de treburile casnice, pentru că și modul de a le îndeplini pe acestea, în familia mea, era aleatoriu și nicidecum discriminator la adresa doamnelor. Ceea ce am înțeles, însă, din aceeași familie și din experiențele următoare a fost că, cel puțin în „micile" treburi legate de casă, gospodărie, familie, copii (mici, dar care se pot extinde la infinit), femeile sînt mai eficiente. Mai eficiente și pentru că cele mai multe dintre ele le valorizează altfel, le pun înaintea altor datorii, precum cele profesionale, și le acordă o atenție mai minuțioasă și, pînă la urmă, mai reală.

Evident, asta nu se poate generaliza, poate fi valabil doar pentru unele femei, iar reversul – pentru o parte din bărbați. Am observat numai că cel puțin eu, una, îmi pot rezolva, mai eficient și cu mai mult sprijin, treburile, mici sau nu, într-un univers feminin. Circumstanțele mele personale au contribuit la asta, desigur. Toate acestea mi-au reatras privirile, însă, în timp ce încercam să duc la bun sfîrșit cîteva activități utilitare azi, în plin secol 21, și ciocnindu-mă iarăși de aceeași lume preponderent feminină. Despre care voi continua să povestesc.

„Cred că, în general, citim prea mulți bărbați“

– interviu cu Marlon JAMES –

S-a născut în Kingston, Jamaica, în 1970. A absolvit Universitatea Indiilor de Vest în 1991, unde a studiat limba și literatura engleză, și a făcut un master de creative writing la Universitatea Wilkes. Primul său roman, John Crow's Devil *(2005), a fost nominalizat la Los Angeles Times Book Prize și la Commonwealth Writers' Prize, și s-a aflat pe lista* New York Times *Editor's Choice.* The Book of Night Women *(2009), a doua sa carte, a cîștigat Dayton Literary Peace Prize, The Minnesota Book Award și a fost nominalizată la National Book Critics Circle Award. În cel de-al treilea roman al său,* Scurtă istorie a șapte crime (A Brief History Of Seven Killings, *2014), cîștigător al Man Booker Prize și nominalizat la National Book Critics Circle Award,* **Marlon James** *explorează genuri multiple – thriller-ul politic, biografia orală și povestirea polițistă – pentru a dezvălui istoria Jamaicăi de la sfîrșitul anilor '70, tentativa de asasinare a lui Bob Marley și bătăliile clandestine ale țării din timpul Războiului Rece. Povestirile și scrierile sale de non-ficțiune au apărut în reviste precum* Esquire, Granta *și* Freeman's. *Marlon James predă literatura engleză la Macalester College, în St. Paul, Minnesota. Romanul* Scurtă istorie a șapte crime *a apărut, în traducerea lui Ciprian Șiulea, la Editura Litera.*

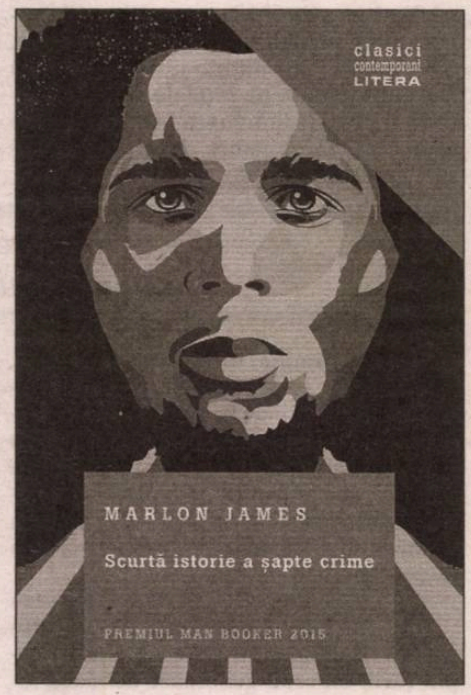

Mama dvs. era detectiv și tatăl, avocat, dar amîndoi citeau literatură. În ce măsură este literatura o „moștenire“ de familie?

Am ajuns să fiu interesat de cărți așa cum ajung mulți dintre cei care cresc într-o familie unde se citește. Tata era pasionat, în special, de poezia lui Coleridge și de teatrul lui Shakespeare, genul de lucruri pe care nu le înțelegi cînd ești copil, dar în biblioteca familiei – altfel, nu foarte mare – existau și cărți pentru copii, basme, *Mama Gîscă, Ali Baba și cei patruzeci de hoți* sau benzi desenate. De fapt, cele mai multe erau cărți din bibliografia școlară.

„Prin cărți poți avea mai mult decît o viață.“

Pe la vîrsta de șapte ani deja mergeam la bibliotecă în mod frecvent, iar senzația locului plin de cărți și a comunității de cititori m-a atras tot mai mult. Îmi alegeam singur cărțile, așa că n-aș putea spune că părinții mi-au ghidat lecturile copilăriei. Nici nu era nevoie să-mi spună ei ce să citesc. Nici nu mă încurajau să citesc, nici nu-mi recomandau ceva anume, cărțile erau la îndemînă, așa că alegerea lor rămînea la latitudinea mea. Cărțile de la școală nu mă atrăgeau tocmai pentru că trebuia să le citesc, dar la bibliotecă puteam alege orice doream și această libertate mă făcea să citesc și mai mult. Cititul a fost alegerea mea și era ceva personal, ceva ce căutam de unul singur. Mulți dintre prietenii mei n-au crescut cu convingerea că ai nevoie să citești și de-asta nici n-au ajuns să iubească literatura.

Spuneați undeva că ați avut o adolescență destul de agitată; v-a ajutat cititul să treceți mai ușor peste acea perioadă?

M-a ajutat în sensul în care cititul m-a făcut să vreau să scriu. Din cînd în cînd dădeam peste cîte o carte care mă făcea să vreau să scriu eu însumi, să mă bucur eu însumi de felul în care scriitorul folosise cuvintele pentru a mă bucura pe mine ca cititor. Altfel, nu cred că m-a ajutat și, de fapt, nici nu era nevoie ca cititul să mă ajute în alt fel. Așa se întîmplă în general cu scriitorii: la un moment dat o carte citită le trezește dorința de a scrie. Pe de altă parte, vrei să scrii cărți pe care nu le găsești. Cînd scriu, scriu genul de carte pe care eu vreau s-o citesc. Dacă n-a scris-o nimeni, atunci mai bine mă apuc s-o scriu eu.

Ce-a fost mai întîi: interesul pentru narațiune sau pasiunea pentru limbaj?

Probabil interesul de a spune povești, pentru că la cinci-șase ani nici nu cunoști prea multe cuvinte. *(Rîde)* Pasiunea pentru limbaj a venit mai tîrziu, cînd era cît pe ce să-mi schimb profilul în facultate și să urmez cursuri de lingvistică. M-a interesat limbajul, etimologia, de unde vin cuvintele, cum funcționează, cum sînt folosite... Dar întotdeauna a fost vorba de povești. *Robin Hood, Little House in the Big Woods* [de Laura Ingalls Wilder, apărută în 1932 – n. red.] sau *Ali Baba și cei patruzeci de hoți,* toate spuneau o poveste și pe mine asta mă interesa. Dacă le-aș reciti acum, probabil aș descoperi că sînt scrise într-un limbaj modest.

O autoare precum Terry Tempest Williams [scriitoare și activistă americană, autoare de cărți pentru copii, poezie și non-ficțiune dedicată prezervării mediului – n. red.] m-a făcut să înțeleg cum prin cărți poți avea mai mult decît o viață, iar acest lucru m-a impulsionat să scriu. Crescut în suburbii și ducînd o viață destul de plictisitoare – plictisitoare pentru copilul care eram –, am descoperit că citind capeți încă o viață. Am vrut să am și eu acest efect asupra altora.

„Trebuie să iubești monstrul“

Romanele dvs., pline de violență, sînt populate de personaje conduse de contradicții puternice și de dorințe fatale. Un anume spirit tragic străbate tot scrisul dvs... V-au influențat tragediile grecești?

Da, am citit tragediile grecești, dar nu mi-am dat seama cu adevărat de influența lor asupra scrisului meu decît atunci cînd a remarcat-o altcineva. În general, mă las inspirat de Sofocle și de Eschil, pe care îi recitesc frecvent. De pildă, acum, lucrînd la noul meu roman, recitesc *Orestia* pentru a mia oară. Găsesc ilustrate acolo defectele umane ca niciunde altundeva în literatura lumii.

Da, Shakespeare are subiecte tragice și personajele lui sînt pline de defecte, însă personajele grecești, cu slăbiciunile și metamorfozele lor, sînt spectaculoase. Un personaj shakespearian își ucide soția, dar un personaj din tragedia greacă își mănîncă copiii la micul dejun. Îi mănîncă la propriu. O bună parte din *Orestia* este despre un tată care-și ucide propria fiică pentru a cîștiga un război, după care soția lui se răzbună pe el, după care fiul se răzbună pe propria mamă și cu toții sînt cuprinși de mania răzbunării în timp ce totul rămîne foarte real.

De vreme ce scriu despre personaje care se află mereu într-o situație extremă și care fac lucruri îngrozitoare, mă întorc la tragedia greacă pentru a învăța cum să-mi păstrez personajele reale și umane, pentru ca atunci cînd dispar din poveste cititorul să le ducă lipsa. Tragedia greacă reușește acest lucru mai bine decît orice altă literatură.

În Scurtă istorie a șapte crime *apar nu mai puțin de 76 de personaje care trăiesc pe două continente, cu întîmplări întinse pe durata a patru decenii. Cum ați lucrat cu o asemenea cantitate de informație și de material narativ? Ați făcut scheme, liste, calendare?*

Am făcut toate astea pentru că a trebuit să mă descurc cu numărul mare de personaje și, chiar dacă anumite informații sau episoade n-au mai intrat în varianta finală a cărții, aveam nevoie să le cunosc și să știu că se întîmplă. Multe din întîmplările secundare nu s-au păstrat în roman, dar voiam să știu ce fac personajele mele în orice moment. Pe de altă parte, am avut nevoie și să las cartea să se dezvolte singură, să decurgă într-un mod organic. Îmi place să plănuiesc acțiunea, să construiesc atent arhitectura cărții, dar cruri neplănuite inițial, el devine tot mai real, iar povestea continuă într-un mod tot mai organic.

Cît a fost plan și cît dezvoltare organică în Scurta istorie a șapte crime?

Am început să mă gîndesc la acest roman ca la o întreagă desfășurare narativă ce are loc doar în decursul anului 1976, dar, pe măsură ce personajele au căpătat consistență și au devenit tot mai reale, am început să mă gîndesc la ce se întîmplă cu ele, în special cu cele care încă n-au murit, și dincolo de anul 1976. Vor reuși? În ce fel se vor rata? Cînd aceste personaje își vor relua viața, ce anume s-a schimbat? Ce e diferit în ceea ce le privește? Prin ce necazuri au mai trecut? Mă interesează viața de după roman a personajelor mele la fel de mult cum mă interesează viața prietenilor mei de dinainte de a fi devenit prietenii mei. Romanul a ieșit atît de lung tocmai pentru că m-au interesat personajele în toate perioadele lipsă.

Cît de mult vă apropiați de aceste personaje? Vă apropiați pînă într-atît încît să spuneți, ca Flaubert, că personajele sînt dvs. înșivă?

Da, mă atașez de ele, mai ales de personajele negative. Pentru că intru în mintea lor și le studiez motivele, chiar dacă nu le susțin comportamentul și nu mă identific cu personalitatea și caracterul lor. Dacă nu devin reale, nu mă interesează atît de mult. Cum spunea o prietenă de-a mea scriitoare, trebuie să iubești monstrul pentru ca el să prindă viață. Ca scriitor, trebuie să scrii cu o anume umanitate, să insufli umanul chiar și în personajele negative, de aceea pun cîte puțin din mine și în personajele care fac lucruri îngrozitoare.

„Talentul, e-adevărat, nu poate fi predat.“

„Scrisul poate fi învățat“

Ce fel de literatură predați?

Literatură americană postbelică și literatură postcolonială. Dar acum țin cursuri de *creative writing,* predau scrisul.

Se poate preda așa ceva?

Sigur că da. Cei care cred că scrisul nu se învață sînt suficient de proști să creadă că arta scrisului nu presupune exercițiu și multă practică. Nici un dansator nu va spune că nu poți învăța să dansezi. Nici un muzician nu va spune că nu poți învăța să cînți la un instrument. Nici un pictor nu va spune că nu poți învăța să pictezi. Dar cînd e vorba de scris, apare mai mereu ideea că scrisul nu se învață.

Arta scrisului se poate învăța și, oricum, talentul înnăscut nu e suficient. Un copil talentat la scris nu va scrie *Don Quijote*. Dacă ești talentat, asta nu presupune că și stăpînești limbajul. Trebuie să înveți cum să folosești limbajul și cum să compui propoziții, trebuie să înveți cum să fii atent la personaje și cum să nu le construiești doar din lucruri care-ți plac, trebuie să înveți cum să gîndești o scenă... Există practică, există tehnică, există revizuire, iar aceste lucruri se învață. Talentul, e-adevărat, nu poate fi predat. Nu oricine ajunge un mare cîntăreț, dar poate învăța măcar cum să-și folosească vocea pe care o are. Așa și cu scrisul.

Apropo de limbaj, citindu-vă romanul, m-am gîndit deseori la Joyce, Burgess, Burroughs, Nabokov, Tolkien, genul de scriitori care au pus mare preț pe limbaj.

I-am citit pe toți aceștia, dar nici unul dintre ei nu este femeie, or, scriitorii de la care eu am învățat cum să abordezi chestiunea limbajului au fost femei: Toni Morrison, Alice Walker, Jessica Hage-

dorn. De la Tony Morrison am învățat dialogul, de la Alice Walker am învățat să folosesc dialectul, iar de la Jessica Hagedorn am învățat cum să folosesc vocea străzii, bîrfa, zvonul, *slang*-ul. Nu vreau să spun că scriitorii menționați de tine nu m-au interesat – ar mai putea fi adăugați și Gabriel García Márquez, Salman Rushdie sau Orhan Pamuk –, însă eu de la scriitoare am avut de învățat în mod special. Cred că, în general, citim prea mulți bărbați.

„Nu mă gîndesc la cititori“

Care este cel mai rău lucru care vine la pachet cu un astfel de premiu prestigios precum Man Booker? Ați menționat numele lui Pamuk și-mi amintesc o afirmație de-a lui în care spunea că, după ce a primit Premiul Nobel, mai bine de un an de zile n-a mai apucat să scrie nimic din cauza felului în care i s-a schimbat viața.

Da, viața se schimbă, dar îmi imaginez că asta se întîmplă mai ales cu scriitorii introvertiți, retrași, ciudați. Eu nu sînt unul dintre ei. Pentru mine, toate schimbările au fost în bine. În primul rînd, vînd mai multe cărți acum – și nu mă plîng de asta –, sînt tradus în mai multe limbi, ceea ce înseamnă că sînt citit de mai mulți oameni care află mai multe despre Jamaica și despre Bob Marley. E grozav ca literatura ta să ajungă la cît mai mulți cititori, așa cum sînt și cititorii revistei tale, care, în alte condiții, poate nu m-ar fi citit.

E-adevărat că, după primirea premiului, mi-am petrecut un an de zile în turnee, dar eu sînt obișnuit să scriu pe drum, nu am nevoie de un loc liniștit pentru scris, pot scrie aproape oriunde. La fel s-a întîmplat cu al doilea roman al meu, pe care l-am scris în timp ce mă aflam în turneu cu primul roman. Schimbarea majoră intervine în profunzimea cititului, în măsura în care foarte mulți oameni îmi urmăresc acum postările pe Facebook. Știu însă cum să mă întorc la treaba mea. Mă retrag la Minneapolis, acolo unde trăiesc, încui ușa și scriu. Lucrînd atîta vreme în publicitate și în industria spectacolului, mi-am trăit cea mai mare parte din viață în zgomot și știu cum să-mi găsesc propriul spațiu.

Mai e ceva. Dacă ai cîștigat un mare premiu, asta nu înseamnă că trebuie să-ți pierzi capul și să uiți de ce anume te afli aici. Să cîștigi un mare premiu e grozav, mai ales că, cel mai probabil, nu-l vei mai cîștiga niciodată. Și, oricum, peste un an va fi ales un nou cîștigător, iar tu trebuie să-ți păstrezi simțul perspectivei.

Simțiți acum, după premiu, tentația de a scrie mai... internațional? Criticul Tim Parks spunea, în The New York Review of Books, *că există acum un fel de sentiment al „romanului global“: scriitori internaționali scriind pentru cititorii internaționali, fără prea multe mărci culturale distincte.*

Eu nu mă gîndesc la asta cînd scriu. Nu mă gîndesc la cititori pentru că scriu, în principal, pentru mine. Preocuparea față de public se rezumă la preocuparea pentru claritatea propozițiilor și, implicit, la eficiența lor. Mă întreb doar dacă propozițiile mele transmit cititorilor ceea ce vreau eu să transmită. Altfel, cînd scrii încercînd să împlinești așteptările publicului, eșuezi de fiecare dată. Nu-ți poți compromite arta, oricare ar fi aceasta, de dragul publicului, tocmai pentru că arta a fost cea care a creat mai întîi publicul.

Cît despre aspectul internațional al subiectului unui roman, da, poate că unora li s-a părut o nebunie să scriu despre Jamaica, cînd aș fi putut scrie despre Norvegia, să zicem. Dar să pierzi specificitatea culturală doar pentru a nu aliena un cititor din cine știe ce parte a lumii e o prostie. Nu mă interesează ca romanele mele să fie intersanjabile cu romane din alte părți ale lumii.

„Nici măcar cînd trăiam în Jamaica nu ascultam așa ceva.“

Apropo de Jamaica, cum a fost receptată cartea acolo?

Foarte bine. Multă lume crede că Jamaica a rămas ca-n anul 1976, or, au trecut de-atunci patruzeci de ani și cele mai multe dintre personajele mele au murit între timp. Părinții unora dintre cititorii mei nici nu se cunoscuseră în 1976 sau erau copii. Jamaica de acum e o lume cu totul diferită de Jamaica din carte. La fel și atitudinea față de trecut. Oamenii sînt mult mai dispuși să discute despre trecut.

Aveți în iPod muzică jamaicană?

Nu prea. Nici măcar cînd trăiam în Jamaica nu ascultam așa ceva. *(Rîde)* Acum ascult Stereolab și noul album al lui Kendrick Lamar.

De ce Kendrick Lamar?

Pentru că mă impresionează și mă înfurie în același timp. *(Rîde)*

„Să rezistăm tiraniei genului“

Ce ne puteți spune despre romanul la care lucrați acum – dacă nu cumva sînteți superstițios?

Da, se întîmplă uneori să vorbești prea mult despre cartea pe care o ai în cap și să-ți pierzi interesul de a o mai și scrie. Mi s-a întîmplat asta cu al doilea roman, despre care am povestit atît, încît la un moment dat am realizat că mă plictisisem deja de el și nu l-am mai scris niciodată. *(Rîde)*

Romanul la care scriu acum este un amestec de folclor african și istorie. Obișnuiam să-i spun *fantasy*, sau realism magic, sau ficțiune speculativă, dar este mai degrabă un roman istoric plasat pe continentul african.

Vă place să schimbați genul de la o carte la alta?

Nu e vorba că schimb genurile, pentru că nu mă gîndesc la gen atunci cînd scriu. Dacă e vorba de genuri, cel mai mult îmi plac SF-urile și romanele polițiste, dar unde îi situezi pe Ursula K. Le Guin, Margaret Atwood, James Ellroy...

Thomas Pynchon...

Thomas Pynchon sau David Mitchell? Francine du Plessix Gray a afirmat cîndva că trebuie să rezistăm tiraniei genului. Sînt de acord cu ea. Nu mă gîndesc să sar de la un gen la altul atunci cînd scriu, mă gîndesc doar cum să scriu povestea cît mai bine.

Apropo de povestea spusă cît mai bine, sînteți nerăbdător să vedeți seria de televiziune pe care HBO o va face după Scurta istorie...?

Între timp, HBO a renunțat la proiect și acum se poartă negocieri cu un alt producător, care are o cu totul altă perspectivă asupra filmului. Oricum ar fi însă, nu-mi doresc ca filmul să devină o poveste cu americani albi în Jamaica pentru că ar fi prea puțin din carte și asta s-a mai făcut.

Veți fi implicat în ecranizare?

Nu chiar. Acum sînt ocupat cu noul roman, însă brief-ul *Scurtei istorii...*, realizat acum trei ani, arată bine. Pentru mine, ecranizarea este cumva o știre veche.

Pentru final, vă propun cîteva jocuri de imaginație. Mai întîi, în ce carte v-ar plăcea să trăiți pentru o vreme?

Hmm, chiar nu știu. Cel mai mult îmi plac cărțile în care se întîmplă tot felul de lucruri rele și n-aș vrea să trăiesc în nici una. *(Rîde)* Aș alege *Stăpînul Inelelor* pentru că acolo au loc și întîmplări magice.

Dacă ați putea invita la un pahar de vin orice scriitor din istorie, pe cine ați invita?

Hmm, altă întrebare bună! *(Se gîndește mult.)* Gata, știu, Ovidiu.

Știți că a fost exilat pe țărmul mării noastre?

Da, știu. *(Rîde)*

Dacă ați putea rezolva definitiv una și numai una dintre problemele lumii de azi, care ar fi aceea?

Inegalitatea.

a consemnat Marius CHIVU

„Ascultați-mă.

Morții nu încetează niciodată să vorbească. Poate din cauză că moartea nici nu e moarte, ci doar un fel de exmatriculare. Știi de unde vii și te întorci mereu de acolo. Știi încotro mergi, chiar dacă ți se pare că nu mai ajungi niciodată și ești pur și simplu mort. Mort. Pare ceva definitiv, dar e un cuvînt căruia îi lipsește gerunziul. Dai de oameni morți de mai mult timp decît tine, care merg întruna, chiar dacă nu se îndreaptă nicăieri, și îi asculți cum urlă și șuieră, pentru că toți sîntem niște spirite sau ni se pare că sîntem spirite, dar de fapt toți sîntem morți. Spirite care se furișează în interiorul altor spirite. Uneori, o femeie se furișează în interiorul unui bărbat și se tînguie precum amintirea actului dragostei. Gem și bocesc tare amîndoi, dar pe fereastră se aude ca un șuier sau șoaptă de sub pat, și copiii mici cred că e un monstru acolo. Morților le place foarte mult să stea întinși sub cei vii din trei motive. (1) În majoritatea timpului noi stăm întinși. (2) Partea de jos a patului seamănă cu capacul unui sicriu, dar (3) Deasupra ei există greutate, o greutate umană în care poți intra și pe care o poți face și mai grea, și asculți bătăile inimii, în timp ce o privești cum pompează, și auzi șuieratul nărilor, atunci cînd plămînii lor împing aerul, și ești invidios pînă și pe cea mai slabă suflare. Eu nu am nici o amintire despre coșciuge.

Dar morții nu încetează niciodată să vorbească și uneori cei vii aud. Asta voiam să spun. Cînd ești mort, vorbirea e doar o digresiune și un ocoliș, nu poți decît să rătăcești și să cutreieri o vreme. Ei bine, cel puțin asta fac ceilalți. Ce vreau eu să spun e că morții învață de la morți, dar asta e ceva complicat. Eu aș putea să mă ascult pe mine însumi, în timp ce susțin în continuare față de oricine vrea să asculte că nu am căzut, ci am fost împins peste balconul hotelului Sunset Beach din Montego Bay.

Dacă nu ești atent cum dormi, o să ajungi așa cum au ajuns să mă găsească pe mine cei vii. Eu, zăcînd pe pardoseală, cu capul ca un dovleac zdrobit, piciorul drept răsucit la spate și cele două brațe îndoite într-un mod în care brațele n-ar trebui să se îndoaie, și de sus, de la balcon, arăt ca un păianjen mort. Sînt și sus, și jos, iar de sus mă văd așa cum m-a văzut ucigașul meu. Morții trăiesc din nou o mișcare, o acțiune, un țipăt, și se află din nou acolo, așa, pur și simplu, un tren care nu s-a oprit decît cînd s-au terminat șinele, pervazul de la etajul 16 al acelei clădiri, portbagajul mașinii care a rămas fără aer. Trupurile băieților ska explodează ca niște baloane înțepate, cincizeci și șase de gloanțe.

Ascultați-mă.

Oamenii vii așteaptă și văd, pentru că se amăgesc că au timp. Oamenii morți văd și așteaptă. Odată am întrebat-o pe profesoara de la școala de duminică: dacă raiul e locul vieții eterne și iadul opusul raiului, atunci ce înseamnă că e iadul? Un loc pentru băieți roșii mizerabili ca tine, a spus ea. Încă mai trăiește. O văd, la Casa pentru Bătrîni Eventide, din ce în ce mai bătrînă și mai stupidă, fără să mai știe cum o cheamă și vorbind cu un glas scrîșnit atît de încet că nu o aude nimeni că se teme de venirea nopții din cauză că atunci îi atacă șobolanii degetele bune de la picioare. Văd mai mult decît atît. Dacă privești suficient de atent, sau poate doar puțin la stînga, vezi o țară care e așa cum am lăsat-o. Nu se schimbă niciodată, de fiecare dată cînd ajung printre oameni, ei sînt exact așa cum i-am lăsat, îmbătrînirea nu are nici o importanță.“

(fragment din Scurtă istorie a șapte crime)

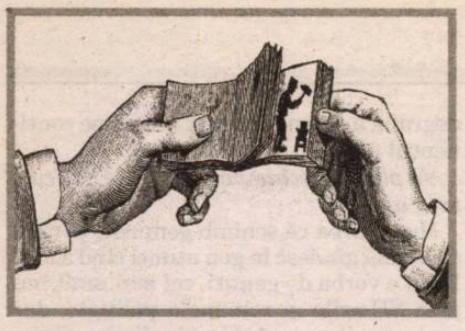

Marius CHIVU

feedbook

Chat cu Nora

● **Nora Iuga & Angela Baciu, *mai drăguț decît dostoievski*, ilustrații de Ion Barbu, Editura Polirom, 2017.**

● **Nora Iuga, *Ca motorul unui Ford din 1931*, Casa de pariuri literare, 2016.**

„Noi sîntem într-o criză cumplită de experiment. Fără experiment, o literatură nu are un motor care s-o împingă înainte“, afirma Nora Iuga într-un interviu de acum zece ani și avea dreptate. Pe vreme cînd exista ASPRO, se acorda anual și un premiu pentru experiment; de-atunci încoace n-am mai auzit vorbindu-se despre experiment în literatura noastră. Există cărțile (uneori cu o componentă grafică) ale unor Șerban Foarță sau Dan Stanciu, la care se mai pot adăuga niște exemple răzlețe, dar experimentul este o practică literară pe cale de extincție la noi. De aceea, o carte la două mîini precum *mai drăguț decît dostoievski*, care nu e nici poezie, nici schimb epistolar, nici teatru, cu toate că are cîte ceva din toate acestea, mi se pare demnă de salutat. S-au mai scris astfel de cărți în care doi scriitori s-au impulsionat reciproc (au făcut-o, în poezie, Ruxandra Cesereanu și Andrei Codrescu ori Svetlana Cârstean și Athena Farrokhzad, și, în basm sau în proza epistolară, Veronica D. Niculescu și Emil Brumaru, ca să dau doar aceste exemple), dar este suficient loc de explorat printre genuri, registre și formule.

Nora Iuga și Angela Baciu s-au cunoscut în vara lui 2010 cu ocazia unor întîlniri cu cititorii – una la Biblioteca „V.A. Urechia“ din Galați, cealaltă la Biblioteca „Panait Istrati“ din Brăila –, cînd cele două scriitoare au purtat patru dialoguri care, în cele din urmă, au sfîrșit într-o carte: *4 zile cu Nora* (Editura Charmides, 2015). De data aceasta e vorba tot de o formă de dialog, cu replici scurte și cadențate, ca într-o conversație de pe Messenger-ul unei rețele sociale, organizată în tablouri marcate fie de intermezzo-uri onirice, fie de ilustrațiile satirice ale lui Ion Barbu, și cu dictoanele latinești ale unui cor antic în chip de emoticoane. Nora Iuga și Angela Baciu și-au numit această odraslă textuală poem dramatic și, cum spuneam, există și poezie, există și teatralitate în acest joc-experiment situat la limita dintre dadaism și onirism, dintre confesiune și comedie, dintre colaj și *chat*.

Ca motorul unui Ford din 1931 este însă o carte-omagiu dedicată Norei Iuga de un cristian, care, anul trecut, cînd scriitoarea a împlinit optzeci și cinci de ani, a alcătuit o ediție *poche* aniversară cu patru interviuri/dialoguri (un interviu este inedit, *vezi și fragmentul de mai jos)*, plus un chestionar. Trebuie să spun că, în ultimul deceniu, un cristian a făcut enorm pentru cîțiva dintre seniorii literaturii noastre, realizînd interviuri, documentare video, blog-uri audio, lecturi publice, reeditări de cărți. Față de Nora Iuga a manifestat o fidelitate jurnalistică/editorială de toată lauda și nu e de mirare că o cunoaște atît de bine. Cînd spune că e simplu să fii natural și că e simplu să experimentezi cu Nora, pe care altundeva o numește „fenomen“, nu poți decît să-l crezi, chiar dacă n-ai cunoscut-o pe scriitoare în carne și oase niciodată. Dar cel mai ușor e să citești aceste interviuri unde, într-adevăr, Nora Iuga e și naturală, dar se și joacă cu formulele textuale, comportîndu-se în jocul confesiunii cu vivacitate, exuberanță, nostalgie, umor, amărăciune uneori.

Cele patru interviuri sau, mai bine zis, provocări confesive vorbesc despre studențiе și profesorii G. Călinescu și Tudor Vianu, despre începuturile literare (a debutat cu poezie la 37 de ani și o vreme a fost o poetă interzisă de cenzură), despre relația cu soțul și poetul George Almosnino, despre confrații sau prietenii literari, despre vacanțele la 2 Mai și experiența germană (ca traducătoare, bursieră, scriitoare premiată acolo), despre temeri, vicii, priviri personale ș.a. Se discută enorm despre literatură, iar substanțialul chestionar de anul trecut gîndit de un cristian nu este doar o carte de vizită/fișă individuală din care afli că Nora Iuga a publicat cincisprezece cărți de poezie și opt de proză *(and still counting)* sau că a tradus din germană vreo treizeci de scriitori germani, dar funcționează și ca o suită de recomandări de autor: spre exemplu, dintre prozatorii români în viață cel mai mult îi plac Mircea Cărtărescu, Răzvan Petrescu și Nichita Danilov. „Scriitorul fuge de oameni scriind și îi ia înapoi scriind“, spune la un moment dat Nora Iuga. În această carte aniversară, scriitoarea stă pe loc și se oferă.

Nora Iuga va fi invitată în radio-emisiunea All You Can Read *de luni, 2 octombrie, de la ora 22, pe urbansunsets.com.*

aproape de carte

Nora IUGA

Ca motorul unui Ford din 1931

(fragment)

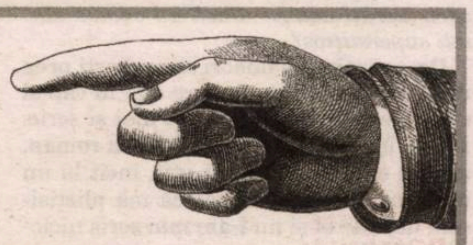

Cînd o să vină moartea să mă scoată la plimbare, normal, cu mașina ei de lux, o să mă răsfăț, că n-o să mai am încotro. În general, nu urmez sfaturile prietenilor care-mi vor binele, fiindcă știm că noi sîntem în stare de mult mai mult decît credem că putem face. De-aceea nici nu prea mai am prieteni, deși mi se spune zilnic că aș fi foarte iubită. Fel de fel de ființe umane mă caută la telefon, unii mă trag de limbă, alții vor să mă țină la curent cu ce fac confrații, alții îmi tot promit o întîlnire care știu că n-o să aibă loc niciodată. Cum fac față? Simplu, acum cincizeci de ani îmi plăcea să dansez french can-can, acum e mai greu. Sînt un Ford din 1931, ce vrei!

Nu mi-am propus nici un termen-limită pentru o ieșire elegantă din joc. Sper să ies ca atunci cînd aveam șase ani, la Breaza, în curtea din dosul casei, unde erau cotețele și curgea o gîrliță cu gunoaie și mîțe moarte, dincolo de gardul de nuiele. Eu săream coarda sub nuc și deodată sfoara s-a agățat de-o cracă, nu era nimeni în curte și eu n-ajungeam s-o iau singură din pom... Înțelegi? M-am lăsat pe vine și am început să caut melci și să le cînt: „Melc, melc, codobelc, scoate coarne bourești și te du...“, ca să-i scot din casă, ca să se joace cu mine. Totdeauna am evitat să mă împrietenesc cu copiii din vecini sau din parcuri sau să mă joc cu colegii cu mingea în recreație. Pe atunci simțeam că mă bucur și cînd dădeam cu ochii de ziuă și cînd venea seara, mă bucuram fără să fiu conștientă de bucurie, era bine că nu știam de unde-mi venea. Așa a fost și cu îndrăgostirea. Poate așa o fi și cu moartea.

Acum, după trecerea anilor, cînd oamenii chiar nu prea mai au cu ce să mă surprindă, mă împrietenesc cu frunzele, cu pietrele, cu soarele, mă pomenesc vorbind cu pervazul ferestrei, certînd clanța ușii care se înțepenește. Uneori, dimineața, înainte de duș, cînd mă duc la oglindă să văd cum mai arată trupul meu, fără cămașa de noapte pe el, zîmbesc: „Nu-ți face griji, draga mea, nu-ți face griji, calendarul tău arată 21 decembrie și termometrul 15 grade“... Soarele îmi culcă umbra pe foaia de hîrtie. Ies în balcon, îl văd după colțul blocului de vizavi. „Bună dimineața“, îi spun, „ai grijă de mine.“ Teiul a crescut pînă dincolo de marginea balustradei. O creangă îmi intră în balcon. Dau mîna c-o frunză. Simt materia ei moale, alunecoasă, ca mîna rusului alb care nu vorbea nemțește. Cele mai reușite dialoguri le am cu ființele care nu vorbesc. Cred că ele știu cel mai mult. Singurul bărbat la care mă gîndesc zilnic este un domn care îmi scrie uneori cu litere gotice: „Cele mai călduroase gînduri“. Atît, cu el vorbesc cel mai mult. Dar mai e unul cu care am o relație specială. Faraonul Akhenaton. „Sînt lucruri care se întîmplă dincolo de mintea ta, Horation...“ Cam așa îi spunea Hamlet bunului său prieten.

PUBLICITATE

Bogdan TĂNASE

bolero de travel

Pante ondulate

Prima amintire personală, în ordinea cronologiei interioare, despre orașul Slobozia este apartamentul pe care bunicul meu patern îl primise, cum erau vremurile atunci, prin repartiție de la locul de muncă, Combinatul Chimic din localitate. Un apartament spațios, pe două laturi, cu un hol generos. Dormeam, eu și fratele meu mai mic, cu bunicii mei în dormitorul mare, aflat la capătul holului, pe niște saltele, direct pe jos. Mobila nu venise încă, nici părinții noștri. Făceau încă naveta la țară, unde lucrau, tata ca tehnician veterinar și mama ca profesoară suplinitoare de matematică.

A doua amintire este drumul, de mînă cu tataia, spre o frizerie dinspre orașul nou, acum; atunci era încă orașul vechi și, poate ochiul îndepărtat al memoriei mă înșală, dar parcă era într-o mică pantă, spre deosebire de netedul de acum. Era, parcă, în dreptul actualului magazin mare, fostul magazin universal „Ialomița". Țin minte însă fără rest că înăuntru și pe dinafară frizeria era vopsită în albastru și-n verde intens, sclipitor, aproape fosforescent, într-un ulei țipător, care mi se părea atunci, chiar și pentru ochii mei de copil, neobișnuit. Mai apoi mergeam la cofetăria care semăna cu un vapor și care se chema „Modern" (și unde mătușa cumnatei mele, Anca, a lucrat mult timp ca șefă de unitate). Așa mi se părea mie atunci, că e ca o navă cu punți largi unde mîncam cu multă bucurie deja acum celebrele mărci înregistrate ale zaharicalelor din comunism: prăjiturile „Carpați" ori eclere, preferatele mele dintotdeauna, și beam Brifcor sau Ci-Co, arareori Pepsi. Puțin mai tîrziu, mergeam la cofetăria „Trandafirul", mai aproape de casă și de nou-înființatul pe atunci Orășel al Copiilor.

Dar prima și prima amintire *ever* e de la țară, din satul Mircea cel Bătrîn, unde mi-am petrecut primii patru ani din viață. Ieșeam din curtea construită cu trudă de fiul cel mai mic al unei arzoaice buzoiene, baba Ileana, cum i se zicea de către noră și nepot, tatăl meu. Cum am mai scris, satul a fost construit prin împroprietărire regală, fiind aduși munteni, oameni chivernisiți din Subcarpați, mai ales din zona Buzăului. Oameni cu livezi și grădini mari, care au luat-o de la zero în cîmpia capricioasă și alintată ca o Mare Pisică a Bărăganului. În colțul de intersecție a două străzi mari, strada principală și o alta, se aflau trei frați ai babei Ileana, cealălalt colț al pătratului fiind, îmi spune mamaia acum la telefon, al lui Grînaru (Croitoru). În triunghiul fraților Crăciun și (Alexe)-Tănase se petreceau multe mini-drame, ca atunci cînd ai o amazoancă șefă de clan și niște nurori cu multă personalitate și toate foarte diferite. Celălalt frate, fratele mai mare, nea Andrei Crăciun (am scris data trecută, din grabă emoțională explicabilă, că lîngă mormîntul bunicului de la Bora este chiar el, încurcîndu-i numele cu Dumitru, al doilea frate mijlociu, comersantul vecin cu noi de gard la țară). Nea Andrei locuia cu soția lui, Sofica, leneșă și îndelung văitătoare, mai la vale și era preferatul amazoancei. „Tot le cără! Pînă și vițelul nou și gras crescut de mine și de tac-tu mare l-a luat dă funie și i l-a dus într-o zi. Că ce – zicea – e bătătura ei. Of...", vorba mamaiei, nora mai mică ce trăgea din greu sub jugul aprig al capricioasei, sefeștei Ilene. O întreagă istorie, ce mai...

Așa. Să fi avut vreun an și ceva, maximum doi. Obișnuiam de atunci să-mi placă foarte mult cădelnițatul. Îmi improvizase mamaia dintr-un ibric ruginit un soi de cădelniță, în care-mi punea puțin jar și toată ziua sau cît mă ținea cheful cădelnițam firele de ceapă pe pămîntul reavăn de primăvară sau florile sau găinile sau, ca în acea zi, cînd am zbughit-o de sub ochii vigilenței ai mamaiei Leanca, dar împărțiți iute și în foarte multe treburi gospodărești, drept în fața unui tractor, nemișcîndu-mă de acolo neam, spre disperarea bietului om cu bască, ce avea, firește, treabă. Venise direct din cîmp (satul are, ca orice sat/oraș nou, străzi drepte, perpendiculare, spre deosebire de satele vechi, de sub munte, construite, scuzați, dar așa se zice, mi-a zis un prieten sufletist recent, în stilul intermitent „pișatul boului"). Stăteam lemn-Tănase, cum se zice prin părțile alea, cu ibricul în mînuță, și-i dădeam picit din voce și mînă cu „Doaaamnee milueeeștee, Dooamneee milueeeștee!" înainte. Pînă n-a venit mamaia să mă ia, nici că m-am dat la o parte. Asta și amintirile năbădăioase cu „bătălii" cu gîscanii, joaca cu puii gălbiori, cu rățuștele sau bobocii mofluși și preocupați, udatul cu găletușa albastră de plajă, din plastic, a firicelelor din grădină.

Lăsasem povestirea, data trecută, într-o pantă. Pe repede înainte, la 17 ani după decesul bunicului meu patern, Stere Tănase, am ajuns în Coreea de Sud, într-un schimb interuniversitar, ca profesor de studii românești. Am tot scris în această revistă, așa cum mi-a permis memoria mai mult sau mai puțin chinuită, despre experiența de acolo. Foarte utilă, oricum. Unul dintre primele lucruri pe care le-am remarcat au fost mormintele ca o moviliță rotundă, în mici poiene rotunde, săpate ca niște ochi în perdeaua deasă și destul de nouă a pădurilor coreene. Toate în pantă. L-am întrebat odată pe un coleg de ce sînt așa. Nu mi-a răspuns foarte clar. Dar eu cred și acum că, cu toată filozofia confucianistă din spatele așezării lor, au ceva de-a face cu spațiul ondulat, vorba lui Blaga, egal răspîndit ca alinare în lumea asta. Și cu artisticul. Aveau ceva din romantismul lui Caspar David Friederich, din înălțimea lui William Turner și din spațiul mereu deschis, chiar din detaliu, al lui Claude Lorrain. Ca toate amintirile, poate.

PUBLICITATE

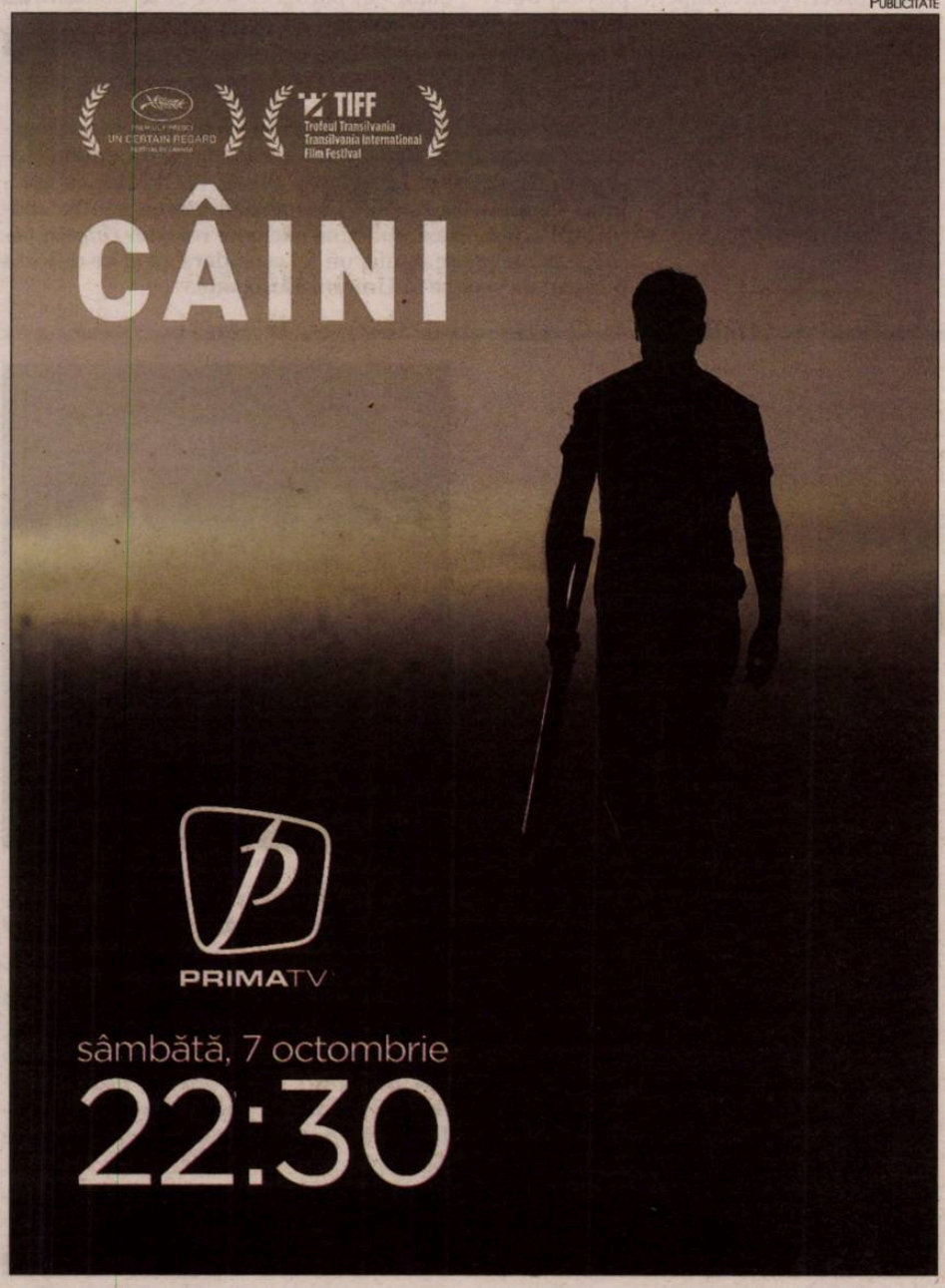

PUBLICITATE

Stela GIURGEANU

Reducere de TVA la știri pozitive

La finalul lunii august, ministrul Apelor și Pădurilor, Doina Pană, a declarat că ar vrea ca televiziunile să difuzeze mai multe știri pozitive. Ideea nu este nouă, iar declarația nu e una tocmai nevinovată sau benignă. Cum, în ultima vreme, în siajul deciziilor politice controversate, opinia publică a început să se revolte, iar o parte a mass-media e blamată de liderii politici pentru incitare la demonstrațiile populare – să nu uităm de lista neagră pe care Carmen Dan a făcut-o în urmă cu cîteva luni, listă pe care erau trecuți mai mulți jurnaliști care ar fi popularizat protestele –, sînt de așteptat mai multe asemenea decizii care ar pune botniță presei.

Ce a declarat Doina Pană, pentru ziarul *Libertatea:* „Din punctul meu de vedere, din păcate, la ceea ce am oferit noi, ca societate, de la revoluție încoace, pentru tineri, în afară de cei care au baze solide în propria familie, cei care vin și cu alte valori morale decît cele ce le oferim noi ca societate, noi avem tineri foarte buni, dar trebuie să ne îngrijoreze gradul de violență la care s-a ajuns în țara asta, de ură, de dezbinare, și astea sînt toate efectele unor propagări doar a știrilor negative din România. În plus, mai este un principiu psihologic simplu, te identifici cu ceea ce vezi. Iar tînărul care se uită la TV se identifică cu ceea ce vede. Și el cînd vede că se parvine ușor prin prostituție, furt... și avem atît de multe exemple pozitive. Eu nu vreau să văd numai tineri care fac minuni, în sensul rău, ci să văd și olimpicul, la fel de difuzat".

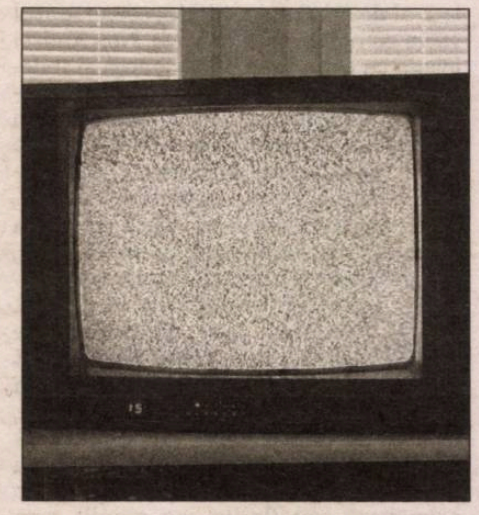

„Te identifici cu ceea ce vezi."

Fără a comenta cursivitatea și logica declarației, interesant este că aceasta a avut iz de inițiativă legislativă. Amintind de vizita pe care a făcut-o în Canada, în perioadă electorală, ministrul a ținut să sublinieze faptul că nu a văzut acolo „pe nici un canal nimic negativ, nimic agresiv, totul era un schimb de opinii cu argumente, civilizat". Bineînțeles că acest fapt nu l-a pus pe seama calității politice a candidaților din Canada, ci, culmea, pe o mass-media „pozitivă", care este de fapt, în opinia sa, motorul unei societăți civilizate – motivînd aceasta și prin faptul că nu a văzut pe străzile canadiene „lume nervoasă, încruntată, ci dimpotrivă, săritoare și cu zîmbetul pe buze".

Declarația doamnei ministru atinge, populist, și un punct extrem de sensibil: tinerii care pleacă din România și pe care, în opinia sa, îi putem aduce înapoi doar cînd atmosfera din societate se va schimba. Iar aici a lansat bomba: „Acest lucru se poate face numai prin anumite măsuri legislative. Putem veni cu o deducere de TVA, cu o impunere clară. Ei (cei din presă – menționează jurnaliștii de la *Libertatea)* consideră că le scade ratingul. Le scade la toate, că toate vor avea astfel de știri pozitive".

Cu alte cuvinte, discursul s-a dorit a fi o lansare de proiect legislativ, după cum a declarat în continuare ministrul, găsind și o soluție pentru a promova proiectul, și propunînd, cu o seninătate uluitoare, un pact între femeile din politică și cele din presă.

„M-am gîndit la un fel de pact între femeile din politică și cele din presă, în sensul să creeze un val, prin dezbateri, prin invitați lideri de opinie, în emisiuni, care pot fi din orice domeniu, cîntăreți, vedete, dar să creeze valul necesar pentru a se solicita această lege. Știm cum a trecut și legea fumatului, cît de greu a fost și am putea implica și asociațiile de tineri, de părinți, de elevi, care să dezbată acest subiect."

Invitată telefonic, într-o emisiune la B1 TV, ministrul și-a menținut aceleași declarații, plusînd pe trăirile populiste. „Copiii să nu vadă numai negativ, în sensul că într-o țară nu se poate să nu fie și ceva pozitiv și pentru că e un mecanism psihologic simplu: te identifici cu ceea ce vezi. Ce e bine pentru sănătatea morală a tinerilor noștri, ce e bine ca să facem să se întoarcă toți tinerii plecați din țară care au făcut-o nu pentru bani, pentru că cîștigau la fel de bine ca aici, ci pentru că voiau să trăiască într-o societate unde e mai puțină dezbinare, mai puțină agresivitate, unde e o atmosferă pozitivă și normală."

Reproșului că o asemenea lege contravine directivelor europene privind libertatea de expresie și libertatea presei, ministrul i-a răspuns că există și directive europene potrivit cărora rolul presei este și unul... cultural, marșînd pe ideea că dacă presa din România ar prezenta știrile într-o manieră pozitivă, societatea românească s-ar trezi, de mîine, cu zîmbetul pe buze.

Bineînțeles, totul pare ilar. Cu toate acestea, să nu uităm că, în 2008, Gheorghe Funar și Ioan Ghișe au inițiat un proiect de lege prin care posturile TV și de radio ar fi fost obligate să difuzeze 50% știri pozitive și 50% știri negative, Ioan Ghișe motivînd legitimitatea inițiativei prin faptul că, din cauza știrilor negative, copiii noștri sînt triști.

Iar atunci ne-am apropiat extrem de periculos de a avea această lege, pentru că proiectul a fost adoptat de către Senat. Din fericire, au fost mulți cei care s-au opus vehement, iar legea nu a trecut. Printre vocile politice și cele ale societății civile, purtătorul de cuvînt al Reporters Sans Frontières, Jean-François Julliard, a declarat la vremea respectivă că doar China mai are o asemenea lege.

Să sperăm, în continuare, într-o vigilentă și categorică opoziție în fața unei asemenea legi care ar distruge libertatea presei și ar încălca Constituția României: „Libertatea de exprimare a gîndurilor, opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public sînt inviolabile. Cenzura de orice fel este interzisă" (articolul 30, paragrafele 1 și 2, Constituția României).

EUROPEAN CENTRE FOR PRESS & MEDIA FREEDOM

European Commission

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

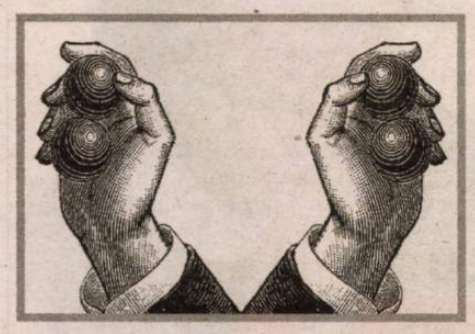

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Plase de siguranță

● Fink, *Resurgam, R'COUP'D/Ninja Tune, 2017.**

Cînd Fin Greenall debuta pe disc în 2000, pentru *label*-ul N-Tone, o subsidiară a Ninja Tune Records, trip-hop-ul își căuta deja salvarea în diverse metamorfoze mai mult sau mai puțin atrăgătoare, după ce în a doua jumătate a anilor '90 reprezentase oxigen pur pentru bandele de pușteni alternativi. În acel an complicat, *Fresh Produce,* discul despre care vorbeam mai devreme, nu reușea să sune mai deloc proaspăt.

I-au trebuit totuși șase ani lui Fink – numele de scenă al bristolezului licențiat în istorie, dar și al formației pe care o conduce, ai cărei ceilalți doi membri se numesc Guy Whittaker (bas) și Tim Thornton (tobe, chitară) – pentru a evada din aria producției de muzică electronică și a *DJing*-ului, primul rezultat al acestui transfer numindu-se *Biscuits for Breakfast*.

În 2006, cînd Crosby, Stills, Nash & Young concertau în fața a 16.000 de oameni la proaspătul Bethel Woods Center for Arts, la 37 de ani de la Woodstock, blues folk-ul mai reușea încă să fie calea către adevăr pentru muzicieni dezorientați precum Greenall. *BfB,* chiar dacă inconsistent, clișeist și lipsit de originalitate, reușea să-l fixeze într-o ramă potrivită pe englez, pe care acesta o va exploata cu vîrf și îndesat în viitor: șapte albume în zece ani reprezintă o medie mai mult decît onorabilă pentru un muzician al zilelor noastre.

Cel mai nou dintre ele, *Resurgam*, proaspăt lansat pe 15 septembrie anul acesta, nu evadează din estetica cultivată de Fink în deceniul amintit: un blues acustic foarte corect, foarte steril, foarte sigur (în previzibilitatea relativului său succes) și foarte european *(sic!),* salvat uneori de trucurile de producție și de frugalele inserturi de *electronics*, slujind ca suport pentru aventurile sale vocale, și ele înscrise în niște limite evidente. Deși mai imnic decît orice album din cariera de pînă acum a artistului britanic, *Resurgam* curge ca un rîu de cîmpie, fără surprize și fără momente care să-l scoată, din păcate, din propria albie, cu o construcție narativă aproape imposibil de urmărit, complet lipsită fiind de perspectiva personală sau socială/politică, atunci cînd nu sfîrșește în tablouri cvasipatetice: *„Am I vintage / 'Cause my.life is analogue? / And is it retro / To read on the metro or put a record on? / And is it passé to think / I ain't seen enough? / And is it old-school, baby / To still feel stuff?"* („Not Everything Was Better in the Past").

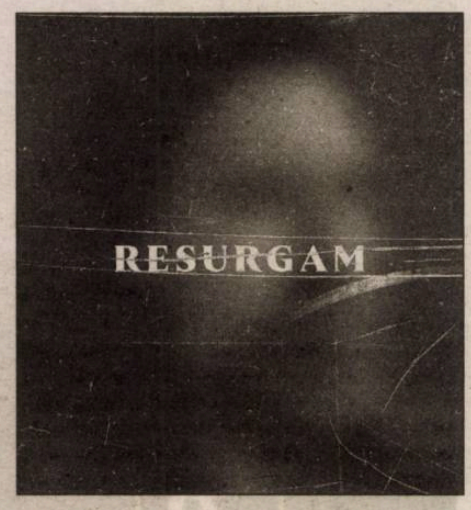

*Noul album al lui Fink, *Resurgam*, poate fi ascultat și cumpărat, atît în format digital, cît și fizic (CD/vinil), de pe pagina de Bandcamp a muzicianului britanic, finkmusic.bandcamp.com/album/resurgam.

Pe data de 7 octombrie 2017, Fink, aflat în turneul de promovare a noului album, Resurgam, *va concerta la Control Club din București, de la ora 20, într-un eveniment produs de publicația online* Beatfactor, *în parteneriat cu Bestmusic Live Concerts.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

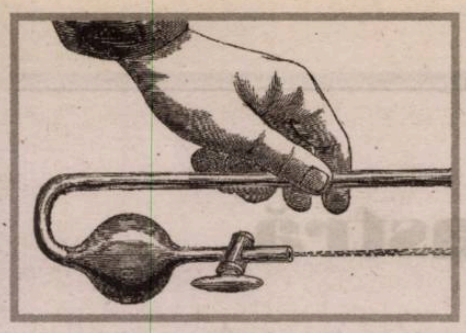

Oana STOICA

rosencrantz & co

Hamlet. Studiu de caz pentru familiile disfuncționale

● ***Wolfgang*, adaptare după Yannis Mavritsakis de Radu Afrim, traducerea: Doru Mareș. Cu: Cătălina Bălălău, Florin Hriţcu, Andrei Merchea Zapotoţki, Mircea Postelnicu, Loredana Grigoriu, Emanuel Becheru, Cristina Mihăilescu, Valentin Florea, Sabina Brânduşe. Regia și universul sonor: Radu Afrim. Decor: Romulus Boicu. Costume: Erika Márton. Versuri cîntece: Andrei Merchea Zapotoţki. Asistent de regie: Rareș Moldoveanu. Teatrul Tineretului, Piatra Neamț.**

Piesa dramaturgului grec Yannis Mavritsakis, *Wolfgang* (2007), este pusă în relație directă cu un caz din 2006: în Austria, Natascha Kampusch a fost ținută opt ani captivă într-o pivniță de către Wolfgang Priklopil, care a răpit-o cînd ea avea zece ani. Cazuri similare au mai fost însă, inclusiv unul din 2005, în Suposesia iubirii și a femeii, captivitatea ca limită a gîndirii (mentalității), reiterarea simpatiei regizorului față de cultura pop și personajele vulnerabile, dar și tușarea marginalilor, a mediilor și comportamentelor care, deși răspîndite, sînt stigmatizate social. Limbajul o ia razna, cuvintele alunecă la sufixe în forme anormale, dar cu sens („prăjitura cu jelanie"), barocul afrimian își găsește, din nou, corespondentul lingvistic. Decorul (Romulus Boicu) este structurat pe cele două planuri specifice regizorului, realitate/irealitate, conturînd un univers casnic, cu aparatură și mobile de familie, grădini și peluze bine îngrijite, cu mașini și garaje, dar și o secțiune de pădure înceţoșată la înălțime, care trimite la o lume misterioasă, de afară și de deasupra, în care se ghicește libertatea. Căci mediul familial asupra căruia se concentrează spectacolul se do-

© M. Jipa

E un anumit lirism în scriitura dramaturgului grec care îi permite lui Afrim evadări în universul său suprarealist.

edia, în care victima, bărbat, se numea Fabian Bengtsson (în textul lui Mavritsakis, victima este femeie și se numește Fabienne, nume românizat în spectacol). La un an după apariția piesei a ieșit la iveală cazul lui Joseph Fritzl, care a abuzat sexual timp de 24 ani de propria fiică. Yannis Mavritsakis se folosește de aceste povești traumatizante pentru a scrie un text despre captivitate, obsesie și sindromul Stockholm („o interogare a raporturilor dintre dragoste și posesie", după cum îl caracterizează însuși autorul), analizînd mecanismele care conduc agresorul spre o acțiune radicală.

Spectacolul de la Teatrul Tineretului din Piatra Neamț este al doilea realizat de Radu Afrim pe un text de Yannis Mavritsakis, după *Punctul orb* la Teatrul „Toma Caragiu" din Ploiești. E un anumit lirism în scriitura dramaturgului grec care îi permite lui Afrim evadări în universul său suprarealist: povestea fetiței răpite și sechestrate de tînărul său vecin îi oferă premisele unui discurs performativ despre misoginism și patriarhat, vedește a fi sufocant și restrictiv. Electrocasnicele sînt populate cu personaje care „își congelează" mentalitățile, dezvoltînd obsesii și manii. Mașina este un Trabant turcoaz, care satisface simpatia regizorului pentru obiecte vintage, dar are și funcție de celulă de detenție, în interiorul căreia se intuiește o ireală lume subacvatică (în contrapunct cu pădurea) în care „nimfa" Fabiana devine o plantă, adică un organism nu doar tăcut (care nu ripostează), ci și dependent. De altfel, plantele sînt peste tot, ca simboluri ale unor ființe ce pot fi posedate și claustrate, care *aparțin* cuiva. Interesul regizorului pentru epoca pop se manifestă și prin transformarea tatălui lui Wolfgang într-un *pop star* ratat, a cărui scurtă și locală perioadă de glorie hrănește postmortem imaginarul familiei sale, dar și al orașului (foarte bun Andrei Merchea Zapotoţki, inclusiv într-o mostră de concert *live)*. Dar aici lucrurile ating și alte sensuri.

Prima jumătate a spectacolului se prezintă ca o versiune a lui *Hamlet*, modernă și nu mai puțin dramatică decît originalul. Iar Afrim accentuează, inclusiv textual, conexiunile cu piesa lui Shakespeare („să probeze doamna / nu e doamnă. încă." e o tușă la dialogul groparilor: „e o femeie? / nu. o fostă femeie"; Ofelia/Fabiana îngînă un cîntec despre rozmarin etc.). Un fiu revoltat (excelent Florin Hriţcu), o mamă acuzată de infidelitate (Loredana Chimoiu într-un personaj „mumificat" în frigider, depersonalizat de gelozia soțului și de agresivitatea fiului, dar suficient de lucid încît să-și prevadă moartea), un tată mort a cărui fantomă își bîntuie fiul, o potențială iubită (Cătălina Bălălău construiește personajul în jurul inocenței, dar nu și al slăbiciunii, căci Fabiana supraviețuiește unei traume îndelungate), închisă pentru a i se menține puritatea. Wolfgang-Hamlet poartă în el frustrarea față de ceea ce familia și societatea nu îi oferă: ceva care să îi aparțină (Wolfgang trăiește în precaritate). Prin urmare, își ia singur. De aici obsesia față de mașina veche a tatălui, similară cu cea față de fetița din vecini. Pe ambele le conservă, prima devenind închisoarea celei de-a doua.

Ceea ce reclamă spectacolul este eșecul standardelor, nu doar pentru familii – în conexiune indirectă cu realitatea extra-scenică în care se încearcă redefinirea restrictivă a familiei –, ci și pentru relațiile bărbați-femei (Wolfgang este agresiv cu mama lui, care acceptă, căci și căsnicia ei a fost toxică, și cu o iubită ocazională – Cristina Mihăilescu; părinții Fabianei au o căsnicie ratată, pe care mama o îndură cu alcool etc.). Bijutierul *(kinky*-senzual, Valentin Florea) își consideră cîinele (împăiat, amintind de menajeria din *Herr Paul*, legendarul spectacol realizat de Afrim, în 2009, tot la Piatra Neamț) a-i fi soție pentru că are control absolut asupra lui *și acesta nu îl poate răni* („Pentru acest cîine, numai eu exist. Nu mă va trăda niciodată"). În schimb, prietenul (un personaj spumos creat de Emanuel Becheru) are o traiectorie inversă, de la libertate la o viață banală de familie.

Utilizînd bogatul imaginar afrimian, *Wolfgang* vorbește despre nevoia de a poseda și supremația masculinității. Încă o dată, Afrim intuiește vulnerabilitatea feminină, dar explorează și un mental masculin fragil, care cedează sub presiunile sociale. Nu știu dacă este un spectacol optimist, în fond, speranța din final dezamăgește: puterea de a ierta a Fabianei pare, mai degrabă, expresia sindromului Stockholm decît o împăcare cu trecutul, o continuare a captivității, nu o eliberare.

© M. Jipa

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Alex TODERICIU

Caznele lor și osteneala noastră

Citește jurnalul în cafenea. Soarbe din *Pharisäer* (fariseu = un melanj de cafea, rom, frișcă și zahăr cristal) și caută din ochi chelnerul. Acesta, sobru, îl întreabă: *„Derfs no was siases sein?“*, „Îi permis și ceva dulce?“

În așteptarea reformelor, promise de toți candidații, una din întrebările fundamentale care preocupă cafeneaua vieneză e dacă mai sînt austriecii mai „buni“ decît alții – de exemplu, decît nemții. Acum douăzeci de ani, profesorul de economie națională Erich Streissler ne explica cum e cu Austria în fața Germaniei: comparînd cele două economii, e ca și cum te-ai întreba de ce se mișcă firul de păr din coada *Dackel*-ului german…

Revista *Spiegel* titra: *„Alles wird g(W)ut“*, adică „Va fi bine (cu mînie)“. În cotidianul vienez *Der Standard,* Hans Rauscher compara mînia nemților cu cea austriacă. În Germania, naționaliștii (AfD, mișcarea Pegida) o bestelesc public regulat pe Angela Merkel. În Austria, peisajul politic dominat de Kern social-democratul, de tînărul Kurz, de pe ale cărui afișe numele propriului partid (Neue ÖVP) a dispărut, precum și de H.C. Strache, jucătorul de șah, cel ceva mai de dreapta, politician experimentat „al libertății“, se bucură de o relativă acalmie. Nici măcar așa-zișii naționaliști nu sar calul, că doar își doresc să ajungă și ei la guvernare într-o coaliție, după 15 octombrie. Dialectul austriac este nuanțat: *„no na ned“* înseamnă „păi, cum altfel?“. *„A Hetz“*, ar spune un vienez cafegiu, înțelegînd, ușor ironic. Ce vremuri amuzante!

Schengen, ultimul vals?

Prin acordul semnat acum 32 de ani la Schengen, o mică localitate din Luxemburg, cunoscută pentru vinul de Mosel, statele Benelux (Belgia, Luxemburg și Olanda), Franța și Germania au convenit să renunțe treptat la controlul frontierelor comune, să introducă libera circulație. Convenția de aplicare a Acordului Schengen datează din 1990 și a intrat în vigoare cinci ani mai tîrziu. Acordul, convenția, deciziile, declarațiile Comitetului Executiv Schengen, acordurile de aderare constituie *acquis*-ul Schengen.

Tratatul de la Amsterdam din 1997 încorporează *acquis*-ul Schengen în cadrul legislativ și instituțional al Uniunii Europene, deoarece se referea la unul dintre principalele obiective ale pieței interne: libera circulație a persoanelor!

Doar că în Austria pînă și verzii, cărora electoral nu le merge bine, prin vocea președintei Ulrike Lunacek (n. 1957), cît și NEOS, formațiuni care se căznesc și speră să treacă pragul electoral de 5%, se arată sceptici privind funcționarea corectă a *acquis*-ului Schengen, care ar trebui, în opinia tuturor, urgent „reparat“. Să apară astfel „noul Schengen“ ar fi de preferat proliferării celui existent, a adăugat Matthias Strolz (n. 1973), liderul micului partid liberal NEOS. Asta la douăzeci de ani după ce Austria a devenit stat Schengen.

Confruntați de-a lungul timpului în mod repetat cu situații de *force majeure,* austriecii au tot cultivat ambivalența, neutralitatea – atît de prețuită ca ancoră identitară – servindu-le și astăzi drept un minunat paravan. În numai trei generații s-a dus un imperiu și s-au pierdut două conflagrații mondiale, e firesc să se căznească în neutralitate. La Viena, în „orașul culiselor“, după cum scria eseistul austriac Robert Menasse, se numără zilele rămase pînă la alegerile parlamentare federale anticipate. Așteptarea macină, încet și sigur, precum morile lui Dumnezeu. Candidații știu bine asta și-și așteaptă sorocul. „În față e aparență fără esență. În spate e esență fără aparență“, conform aceluiași Menasse. Vorbă ce-mi amintește de povestea gardului „antitero“ din Ballhausplatz, care-și propunea să apere cancelaria (sediul guvernului) de atacuri teroriste.

Nu a durat decît o lună sau chiar mai puțin. În mijlocul lui august, cancelarul Kern, sensibil zguduit de scandalul din jurul fostului său consilier de campanie electorală Tal Silberstein, coboară-n stradă și împarte sticle de apă minerală muncitorilor unei firme de construcții care spărgeau cu ciocanele pneumatice asfaltul. Straniu e că, două săptămîni mai tîrziu, lucrarea a fost oprită. Zidul care-i apăra doar pe granguri, dar se construia pe banii contribuabililor nu a rezistat bătăliei electorale. Au rămas antologice bîlbele lui Kern pe sticlă privind cine a ordonat construcția, de ce nu s-au luat măsuri similare pentru zonele piețonale aglomerate, precum Mariahilferstrasse, cum de nu s-au luat din timp toate aprobările necesare (cum ar fi cele de la autoritatea monumentelor istorice).

Austria (nu) ni se opune

„Dacă dorim să ameliorăm apărarea granițelor noastre externe, trebuie de îndată să deschidem Spațiul Schengen pentru România și Bulgaria“, declara, pe 13 septembrie 2017, Jean-Claude Juncker, președintele Comisiei Europene în Parlamentul European de la Strasbourg.

„Mulțumesc Austriei pentru sprijinul pe care îl oferă României în accederea la Schengen și pe care îl va oferi și în viitor. (…)“, a declarat (fostul premier) Grindeanu, la o conferință comună de presă la Viena cu Christian Kern, (astăzi încă) cancelarul Austriei. Era 9 mai 2017, Ziua Europei.

Cancelarul social-democrat Christian Kern (n. 1966), numit și *„all in“,* după ce a anunțat că, dacă se va clasa al doilea în alegeri, va merge în opoziție, și ministrul său conservator de Externe, în etate de 31 de ani, Sebastian Kurz, care deține prima poziție în sondaje la o diferența de aproape 10%, au fost criticați copios de mass-media românească, cum că ni s-ar opune. „Dacă tot nu ne bucurăm de drepturi, de ce să ne achitam de obligații? Credeți că cele trei țări și-ar modifica poziția?“, se întreabă pe Facebook, retoric, Ioan Mircea Pașcu, vicepreședinte al Parlamentului Eurpean.

Să o spunem franc: Austria (nu) ni se opune. Deocamdată, țara-și soarbe istoria și *fariseul* la cafenea. Mai sînt doar patru săptămîni pînă la alegeri. Sebastian (Basti-fantasti) Kurz și Christian Kern se întrec în promisiuni: să scadă chiriile, impozitele… Atitudinea Germaniei se va formula mai clar după rezultatul alegerilor de duminică, iar Olanda îi va fi, probabil, portavocea. Thomas de Maizière, ministrul german de Interne, despre drumul nostru spre Schengen: „destul de lung“. Ofsaid! Dar nu ne și explică de ce. Că doar n-or fi austriecii niște nemți mai exacți. Cine-i cunoaște însă bine pe austrieci știe că reacția Vienei relativează această durată: *„schauma mal“*, „om mai vedea…“!

Scepticii

Am ascultat emisiunea radiofonică a postului național de radio din dimineața zilei de 14 septembrie 2017, care e citată ca sursă a așa-zisului refuz austriac. Reporterul Peter Daser i-a intervievat pe liderii partidelor parlamentare participante la alegerile parlamentare despre viziunea președintelui Juncker și a prezentat pe post un scurt colaj. Am citat deja opinia partidelor de buzunar.

„Apreciez conceptul ca negîndit“, a declarat Kern postului Ö1 la jurnalul de dimineață, adăugînd: „Ar trebui să evităm reapariția unei situații ca aceea din Grecia“. Cancelarul nu a făcut nici o referire la Schengen sau la România și s-a concentrat pe riscul lărgirii premature a spațiul euro. Ministrul de Externe a fost elocvent și ceva mai explicit: „Euro și zona Schengen sînt deschise doar pentru toți cei care le îndeplinesc criteriile“. Criteriile Maastricht (buget stabil și inflație mică) trebuie mai întîi îndeplinite, apoi respectate, au spus amîndoi. Singurul care a amintit (auzindu-i-se vocea!) de România, Bulgaria și Croația a fost Heinz-Christian Strache (n. 1969), lider al FPÖ, partidul libertății. A subliniat că *extinderea obligatorie* a Spațiului Schengen în cazul României, Bulgariei și Croației nu e „calea corectă de urmat“, țările nu trebuie „obligate“ să devină parte, ci lasate să decidă libere, acuzîndu-l pe Juncker de „centralism“, neînțelegerea învățămintelor Brexit-ului și nevoia de a avea mai multă subsidiaritate în UE.

Acquis-*ul Schengen*

Calendarul, revizuit după Brexit, arată ordinea președințiilor Consiiilor UE. Astfel, Austriei îi va veni rîndul începînd din iulie și pînă în decembrie 2018. România îi va urma, între ianuarie și iunie 2019. Apoi Finlanda, pentru următoarele șase luni.

S-ar putea ca 2019 să ne găsească în Schengen? Nimeni nu poate ști. Depinde de decizia Consiliului pentru Justiție și Afaceri Interne (JAI), care e format din miniștrii Justiției și ai Afacerilor Interne din statele membre ale UE. Aceștia se ocupă „politic“ cu cooperarea judiciară în materie civilă și penală, în materia drepturilor fundamentale, sînt responsabili cu migrația, gestionarea frontierelor, cooperarea polițienească.

România a îndeplinit din 2011 condițiile tehnice pentru primirea în Spațiul Schengen, vocația fiindu-i certificată de evaluatorii din grupul Sch-Eval. Mă gîndesc că versurile lui Josef Weinheber (1892-1945), poet și bard popular, și-au păstrat actualitatea: *„War net Wien, wann net durt, / wo ka Gfrett is, ans wurdt. / Denn das Gfrett ohne Grund / gibt uns Kern, hält' uns gsund.“* („Nu ar fi Viena dacă, acolo unde nu e, n-ar apărea una, pentru că o cazną fără motiv ne preocupă, ne ține sănătoși.“)

***Alex Todericiu** este analist politic.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediții de colecție
Adevărul
10 și 25 mai 1919

Negocierile
Tratatului
de la Versailles

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR **12,49 LEI**

EDIȚIA DE SEPTEMBRIE, la toate punctele de difuzare a presei

Sever VOINESCU

Arta berii

Se zice că un auster, precum Martin Luther, ar fi spus că vede o legătură directă între bere și Rai. Dacă bei bere, ești predispus să te culci; dacă dormi, nu mai păcătuiești; dacă nu păcătuiești, ajungi în Rai. În fine, poate că silogismul unui călugăr răzvrătit nu e tocmai convingător (deși anumite ordine călugărești fac o bere atît de bună de zici că-i divină), așa că mai bine să ascultăm ce ne spune unul care, incontestabil, știe bine materia. Unul dintre cei mai zdraveni băutori de alcool din istorie, teribilul Winston Churchill, spunea spre sfîrșitul vieții că a știut să ia din băutură mai mult decît a luat băutura din el. De aceea a trăit mult și cu folos. Dacă te gîndești că omul acesta – un înțelept al paharului, fără îndoială – a cîștigat un război mondial și un premiu Nobel, parcă merită să iei această confesiune ca pe un sfat. Iar sfatul de a lua mai mult de la băutură decît poate ea lua de la tine se potrivește cel mai bine berii. Nu pentru că ai știut să te înfrînezi cînd dai de berea care-ți place (adesea, nu știi), cît pentru că berea are atît de multe să-ți ofere. Berea este cea mai generoasă băutură alcoolică! Ia de la ea tot ce-ți poate da!

Berea are atît de multe să-ți ofere.

Nu are rost să descriu senzația formidabilă pe care o ai cînd bei o bere rece, după o zi de alergătură. Berea te deschide spre lume ca nimic altceva – ascultați zumzetul unei terase unde se bea bere. Este unul dintre sunetele fericirii! Exagerez? Bun, să dăm cuvîntul științei. În 2016, la Colegiul European de Neuropsihofarmacologie de la Viena s-a prezentat o cercetare a Universității din Basel, care a concluzionat fără echivoc: 1) după ce bei o bere observi mai repede fețe zîmbitoare și simpatice în jur; 2) berea crește semnificativ dorința de a fi cu alții în circumstanțe fericite; 3) efectele acestea se manifestă mai apăsat la femei decît la bărbați și cu preponderență la cei mai timizi decît la cei mai îndrăzneți. Îmi veți spune, veseli, că fericirea nu-i o știință. Sigur, dar nici berea nu este! Mai precis, nu este *doar* știință.

Cînd Silva a decis să propună românilor o nouă bere *ale,* a riscat într-o anume măsură, dat fiind faptul că obișnuința valahă de consum este dominată de berea *lager*. În fond, pentru consumator, o bere este o chestiune de identitate. Odată ce ai aflat ce-ți place, adică ce te reprezintă, te instalezi confortabil în obișnuință. Important este, desigur, să știi bine ce-ți place și ce nu, dar ca să știi, trebuie să încerci. Silva crede că identitatea consumatorului de bere român în 2017 este cu mult mai complexă decît cea consacrată, în decenii și în milioanele de tone de bere care au umplut halbele prin berăriile spațiului carpato-danubiano-pontic. Silva mizează pe faptul că gustul mai nuanțat și mai complex al berii *ale* se simte imediat în comparație cu gustul mai cazon și mai compact, mai *„crispy"*, al berii *lager* și că, așa cum românii și-au descoperit în ultimii 30 de ani noi valențe ale propriei identități, o vor face și în privința consumului de bere. Primul secret: ca să primești generozitate, trebuie mai întîi să o dai.

Legătura dintre bere și fericire nu se simte doar în consumul ei, ci și în fabricarea ei.

Legătura dintre bere și fericire nu se simte doar în consumul ei, ci și în fabricarea ei. Cum te asiguri că berea produsă de berar se va multiplica, la aceeași calitate, în milioane de sticle? Aici, da, e știință pură, tehnologie și, desigur, experiență profesională. Dar la început e arta, e talentul și inspirația berarului.

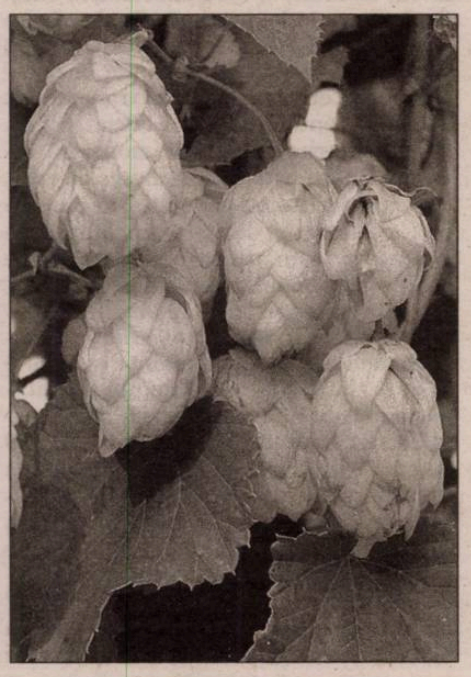

Berea conține trei elemente esențiale: malțul care îi dă culoarea, hameiul care îi dă gustul și drojdia care îi conferă caracterul. Există zeci de feluri de malț, alte zeci de soiuri de hamei, iar drojdia, ne spune un expert, este atît de vie, încît trebuie să fii foarte atent cu ea, căci fermentează cu rezultate adesea neașteptate. Să alegi malțul și hameiul și să îmblînzești drojdia spre a te duce către rezultatul dorit – asta e artă! După ce artistul găsește rețeta, totul devine știință. E ca în pictură, dacă vreți. După ce artistul a pictat „Mona Lisa" desăvîrșind arta, a venit industria culturală care a ridicat tabloul la rang de imagine iconică a unei întregi civilizații.

Aud explicațiile experte ale modului în care cele trei elemente influențează rezultatul final, dînd berii culoare, aromă, gust, amăreală, textură și mă simt îndemnat să continuu analogia cu pictura. Mai ales cînd aflu că berea este foarte sensibilă la lumină – de aceea sticlele în care găsim berea sînt mai degrabă opace, verzi, albastre sau brune. Așadar, culorile, pînă sînt puse pe pînză, sînt doar substanțe chimice. Pensula, pînă cînd e luată în mînă și mînuită, este doar o unealtă. Pînza însăși, pînă să devină tablou, e doar un suport. Sigur, pictorii știu ce anume culori, ce anume pensulă și ce anume pînză aleg; dar nici maeștrii berari nu lucrează altfel. Hameiul, de pildă, este diferit în funcție de zona în care e cultivat și de specificul anului în care crește. Cam ca strugurii. Și orzul din care se face malțul se prezintă într-o tipologie vastă. Nu mai vorbesc despre aproape imprevizibila drojdie. E un savantlîc să îți imaginezi cam cum va fi berea pe care o creezi și apoi să pornești la alcătuirea rețetei ei, descompunînd *à rebours* elementele care, prin amestec, fierbere și fermentare o vor produce. Trebuie că pentru un berar adevărat nu a existat veste mai bună decît aceea că băutorul român de bere vrea să experimenteze și altceva, că e gata și pentru alte experiențe.

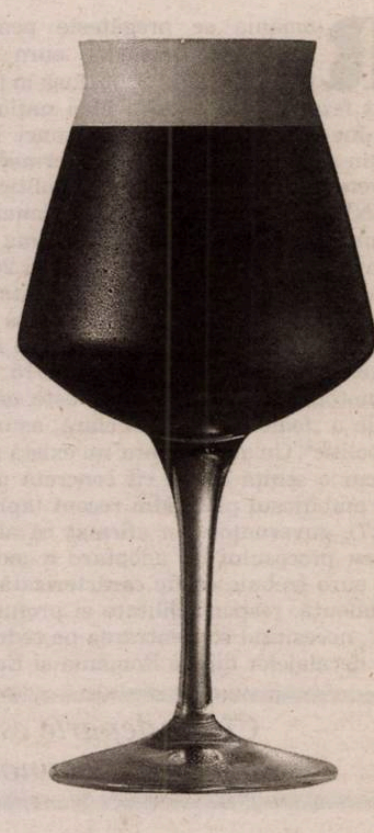

Berile craft de la Silva sînt **Silva blondă** (obținută dintr-un soi de hamei numit Cascade care se cultivă în America și care aduce berii, pe lîngă amăreala știută, o notă delicată de citrice) și **Silva Pale Ale,** despre care am vorbit mai sus, în care trăsăturile hameiului sînt încă și mai pregnante și se pot simți în toată complexitatea lor. Desigur, Silva neagră (**Silva Dark**) rămîne un produs de top, o mare preferință a românilor și în varianta craft.

Berea craft este un avangardism.

Din pasiunea și generozitatea berarilor s-a născut berea craft – o bere în care gustul este mai pronunțat și aroma de hamei se simte mai pregnant, dînd astfel creatorului posibilitatea practic nelimitată să aleagă malțul și hameiul și să creeze din această combinație.

Berea craft este, într-un sens, un avangardism și prinde, mai ales, la acei consumatori care au o personalitate puternică și vor să se diferențieze de ceilalți. Într-o lume în care se cultivă *leadership*-ul și se respectă identitatea individuală, berea craft a fost răspunsul berarilor la schimbarea moravurilor.

Ca să aducă bună dispoziție și sociabilitate, ca să ne răcorească și la propriu, dar și la figurat, berea trebuie să mai aibă o calitate, despre care aflu că este extrem de importantă pentru cei de la Silva: trebuie să arate bine în pahar! Aici, iarăși, tatonăm mai degrabă arta decît știința. Este arta de a da numele potrivit lucrurilor. Cum nu se poate mai potrivit, cele trei beri craft de la Silva se numesc „Blonda Desăvîrșită", „Mîndra Românească" și „Neagra Legendară". Vă las pe dumneavoastră să descoperiți corespondența dintre denumire și experiență, nu înainte de a vă avertiza că fanteziile pot deveni realitate la o bere. Noroc!

P.S. La *Dilema veche,* berea e la mare cinste. Credem că ceva esențial din spiritul nostru național a fost surprins de Patronul nostru, dl Ion Luca Caragiale, în acest nemuritor dialog:

„Lache: Hai să bem cîte o bere...

Mache: Întîrziem, Lache...

Lache: Lasă, monșer, știu eu... Numa cîte o bere...

Să ne fie de bine!"

BEREA E NOUĂ.
DRAGOSTEA E VECHE.
SILVA
1 RO
AUTHENTIC ROMANIAN CRAFT-QUALITY BEER
18+

Ștefan LIICEANU

De ce adoptarea monedei euro este deocamdată un miraj?

România se pregătește pentru adoptarea monedei euro cel puțin din anul 2005, însă în prezent fezabilitatea acestui plan național rămîne la fel de distantă ca atunci. După un șir de amînări ale unui termen de adoptare cert din partea clasei politice și a BNR, guvernatorul Băncii Naționale a recunoscut oficial, în 2015, că ultima variantă vehiculată – și anume anul 2019 – este nerealistă. De atunci, autoritățile menționează doar sporadic această temă, iar limbajul de lemn tipic este mai lipsit de conținut ca oricînd. În 2015, guvernatorul BNR comenta că este nevoie de o „foaie de parcurs clară, asumată politic". Cu alte cuvinte, nu există nici măcar o schiță cît de cît concretă pentru ambițiosul plan. Mai recent (aprilie 2017), guvernatorul a afirmat că abordarea procesului de adoptare a monedei euro trebuie să fie caracterizată de „prudență, responsabilitate și profunzime", necesitînd concentrarea pe reducerea decalajelor dintre România și Europa în ceea ce privește „infrastructura, venituri, PIB pe cap de locuitor".

Cît de departe este România de Europa, economic vorbind.

Dar nici măcar printre politicieni și cei cu putere de decizie nu există în clipa de față un consens oarecare cu privire la această problemă. De pildă, Daniel Dăianu, membru al Consiliului de Administrație al BNR, comenta în luna aprilie a acestui an că, dacă economia României ar crește în același ritm precum în ultimii ani, am putea adera la zona euro în 13 ani, adică în 2030. Pe de altă parte, ministrul de Externe Teodor Meleșcanu a declarat la finalul lui august că el consideră – nu se știe exact după ce criteriu – că România ar putea avea euro în loc de lei în anul 2022. Puși în fața temei adoptării monedei euro, politicienii și BNR ridică mereu din umeri, dar, pentru a avea ultimul cuvînt, de fiecare dată avansează argumentul suprem al condițiilor în care România a negociat intrarea în UE. Și anume că, spre deosebire de cîteva țări din uniunea economică europeană care au opțiunea de nu adopta moneda euro, România nu o are. Așadar, România are o datorie contractuală cu UE să adopte moneda comună, ceea ce înseamnă că mai devreme sau mai tîrziu cu siguranță vom avea euro în loc de lei. În cuvintele guvernatorului BNR din aprilie 2017: „Problema e cînd și nu dacă." Așadar, cînd anume, nimeni nu știe, dar să stăm liniștiți: sigur se va întîmpla cîndva.

Salarii cu 80% mai mici

În spatele acestor cuvinte evazive se află constatarea rațională, dar, bineînțeles, imposibil de admis public din partea politicienilor că, în condițiile economice actuale ale României, adoptarea monedei euro este un miraj. Realitatea bine știută este că salariul mediu de la noi din țară este cu mult sub media europeană. Cetățeanul european „mediu" cîștiga în anul 2015 aproximativ 2100 de euro în mînă lunar, aceasta fiind ultima dată disponibilă de la agenția statistică a Europei, pe cînd cetățeanul român – doar 426 de euro, adică *cu 80% mai puțin*. Pe deasupra, deși salariile din România s-au dublat în ultimii zece ani (salariul mediu net lunar era de 1043 de lei în 2007 și de 2088 de lei în 2016), la fel a crescut și media europeană, căci Europa nu bate pasul pe loc așteptîndu-ne pe noi să o ajungem din urmă. Așadar, este greu de imaginat că România se poate apropia ușor de nivelul de salarizare european, cu toată creșterea noastră economică de invidiat. Pentru a se produce o aliniere cît de cît a veniturilor, ar fi nevoie ca salariile de la noi să crească cu mult mai rapid decît cele europene, pînă măcar la nivelul Portugaliei (1032 de euro/lună), caz în care tot ne-am poziționa cu 50% sub media europeană, dar nu cu 80% cum este cazul în prezent.

De fapt, un simplu calcul matematic ne dezvăluie cît de departe este România de Europa, economic vorbind. Salariul mediu european a crescut cu 3% în medie an de an din anul 2009, față de 6% în România. Însă cum nivelul salariului mediu din România este cu mult mai mic față de cel european, ar fi nevoie de ani și ani pentru a se ajunge la o convergență, presupunînd că aceste rate medii de creștere se mențin. *Mai precis, o aliniere aproape perfectă ar avea loc abia în anul 2072!* Dacă salariul mediu european crește an de an cu 3%, precum în ultimii ani, iar cel de la noi cu 20% (imposibil, dar să presupunem totuși de dragul exercițiului), convergența ar avea loc în jurul anului 2025.

Cursul EURO/LEU, Anii 2000-2017

Sursa: Bloomberg, Interactive Data; datele sînt medii săptămînale.

Diferențe enorme între regiuni

Dar nu doar salariile sînt problema. S-ar putea ca și cu salarii cu 50% mai mici decît media europeană (cazul Portugaliei) să putem totuși să renunțăm la lei și să folosim oficial doar euro, dacă economia ar crește în mod echilibrat și nu ar exista deficite bugetare prea mari. Problema mai gravă, pe lîngă nivelul mediu de salarizare de la noi, este faptul că *discrepanțele de venituri la nivel de regiune sînt enorme*. Conform datelor de la Institutul Național de Statistică, veniturile totale medii lunare pe persoană în anul 2016 (aici sînt cuprinși nu doar salariații, ci și agricultorii, pensionarii și șomerii) erau de 1612 lei în zona București-Ilfov, pe cînd în zona de nord-est a țării ele erau de doar 892 de lei! În zona de sud-est, veniturile erau de 1025 de lei, iar în nord-vestul țării, de 1157 de lei. Există apoi și veșnica diferență de venituri între zonele urbane și cele rurale. La noi, 43% din populația în vîrstă de 18 ani și peste locuiește în zone rurale, iar veniturile medii pe gospodărie erau (la finalul trimestrului I 2017) cu aproape 30% mai mici în acele zone comparativ cu zonele urbane. Așadar, degeaba vorbim de salarii sau venituri „medii" la nivel național, din moment ce variația veniturilor este uriașă în funcție de zona geografică sau de mediul de rezidență. În acest sens, pentru a adera la euro, provocarea României este de fapt dublă: pe de o parte, trebuie să se ajungă la o convergență a veniturilor cu UE, iar pe de alta, trebuie să se ajungă la un grad cît de cît normal de uniformitate a veniturilor populației.

Două monede în același timp

Agenda fluidă a guvernelor României și BNR este una, realitatea economică și mersul pieței libere de capital este alta. Dincolo de discursul politic incoerent despre adoptarea monedei euro, adevărul este că România a trecut de mult, în mod informal, la euro. Or fi cotate în lei prețurile finale oferite consumatorilor la magazinele de cartier, dar pentru produsele de import baza este moneda euro, prețul fiind transformat în lei la renumitul „curs oficial BNR". De altfel, orice tranzacție monetară ceva mai mare este cotată direct în euro, ca și cum veniturile populației ar fi în euro. Că este vorba de oferte imobiliare, de aparate și instalații mai costisitoare, de zboruri cu avionul, prețul afișat de vînzători este mereu în euro, nu în lei. Am spune că sîntem în Italia sau Franța. Autovehiculele sînt și ele, bineînțeles, cotate în euro. Iată chiar un exemplu șocant – pe pagina de Internet a firmei Dacia, noul Duster Laureate este cotat la „13.100 de euro", nu în lei. O firmă românească de calibru care vinde populației autohtone produse manufacturate în propria țară arată prețul în altă valută! Cum ar fi ca BMW să ofere germanilor autovehicule la prețuri exprimate în dolari SUA? De asemenea, accizele aplicate de guvern sînt exprimate tot în euro, la fel și chiriile

© wikimedia commons

pentru apartamente sau spații comerciale. În schimb, la piața de legume vînzătorii se mulțumesc cu lei, la fel și la diversele magazine retail de alimente sau haine prețurile sînt în lei. Așadar, la nivel național avem două monede, deși veniturile firmelor și populației sînt în lei. Pentru sume mici, lei; pentru sume mai serioase, euro. Aceasta este regula care s-a conturat organic în timp.

Leul se depreciază continuu

Dar de ce există acest regim dublu de monede și prețuri, care ne afectează pe toți? Răspunsul este cît se poate de simplu: pentru că populația și agenții economici, la nivel colectiv, știu că leul este o monedă cu un istoric dovedit de depreciere față de euro (sau alte valute forte) și, prin urmare, nu există încredere în moneda națională, cu toate asigurările din partea BNR că leul este o monedă „stabilă". În mod interesant, particularitatea monedei noastre naționale este că se depreciază indiferent de condițiile economice din România. Cînd economia este slabă (sau apar crizele politice tipic românești), leul se depreciază în mod firesc. Dar cînd economia crește, leul continuă să se deprecieze! Graficul alăturat ilustrează cursul valutar euro/leu din anul 2000 pînă în prezent.

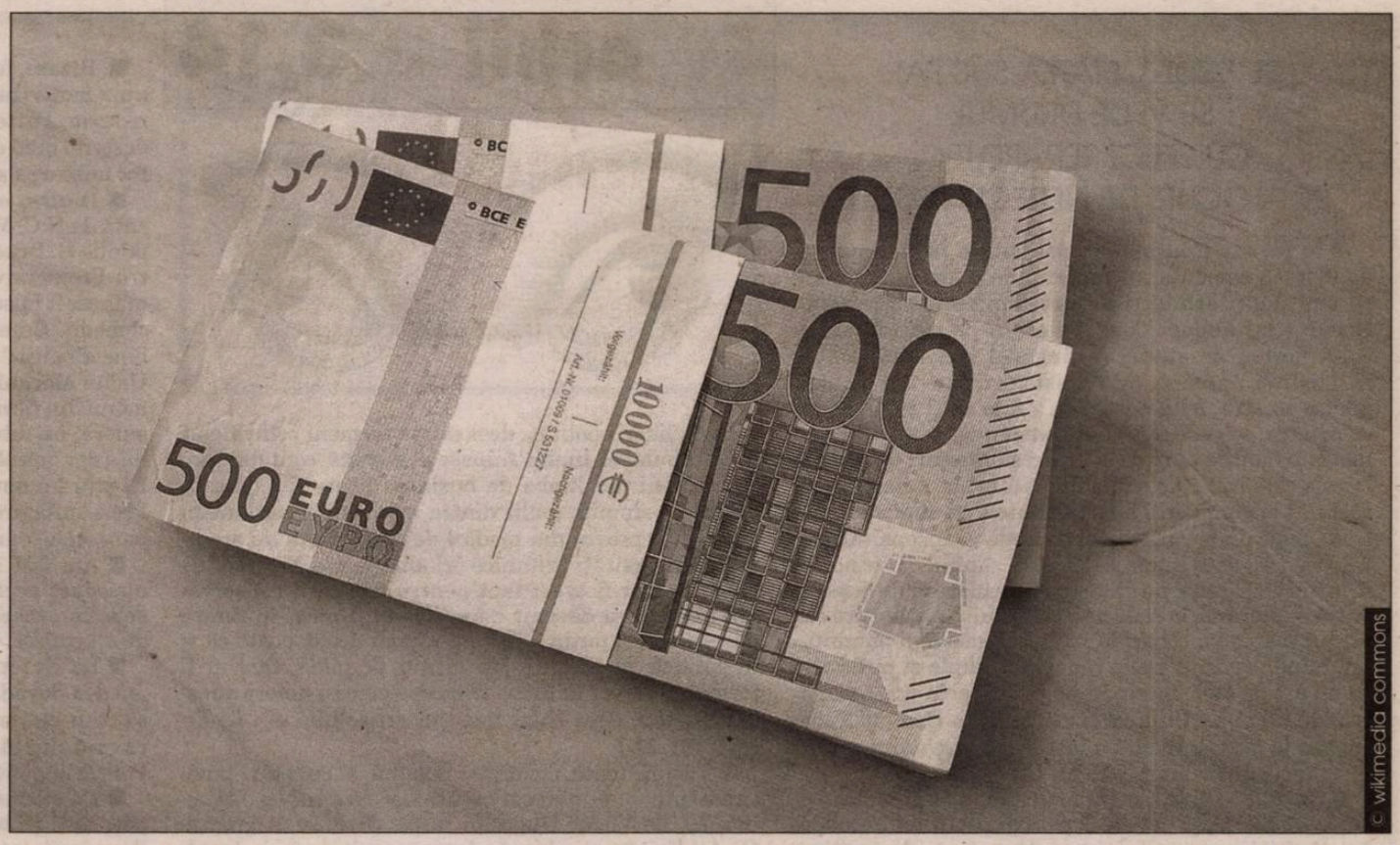

© wikimedia commons

Majoritatea lumii a uitat vremurile în care cursul era de 2,5-3,0 lei pe euro (ca să nu menționăm 1,8 în anul 2000). Ultima oară cînd cursul a fost aproape de 4,0 a fost în aprilie 2011. De atunci, cursul s-a tot mișcat în jurul nivelului de 4,50 și acum încearcă timid noi creșteri. Deja cursul a ajuns la 4,60, cu doar 7 bani sub maximul istoric atins la finalul lui iulie 2012, pe fundalul crizei politice care viza demiterea președintelui țării. Leul se depreciază încet și sigur în urma politicii BNR care dorește o monedă națională mai ieftină pentru a ajuta exportatorii, o mișcare care lovește în același timp în marea populație de consumatori, ale căror multe cumpărături sînt efectiv indexate la cursul valutar euro/leu. Ar fi important de amintit faptul că, deși exporturile ajută economia țării noastre, noi importăm totuși mai mult decît exportăm. Așadar, un leu mai ieftin față de euro sau dolari nu va face decît să crească prețul produselor și materiilor importate, consumatorul de rînd fiind cel care are de suferit.

Ce face BNR

În februarie 2017, guvernatorul BNR a comentat într-un mod surprinzător de franc că „nu prea mai e loc de aprecierea cursului", și asta în condițiile în care economia României are cea mai mare rată de creștere din Europa. La ce apreciere se referea oare guvernatorul? Leul nu s-a mai apreciat semnificativ din anii 2004-2008, cînd cursul a ajuns de la puțin peste 4 lei pentru un euro la 3 lei pentru un euro (o apreciere de 25%), după cum se vede limpede în grafic. În rest, dacă au existat episoade de apreciere, acestea au fost doar foarte modeste, practic neglijabile, de maximum 10 bani (de exemplu, de la 4,50 la 4,40), urmate în scurt timp de o revenire la nivelul inițial, apoi de depășirea acestuia. Tot guvernatorul BNR însă afirmă deseori că BNR nu intervine pe piața valutară și că rata de schimb euro/leu este determinată de piața liberă. În iulie anul acesta, guvernatorul afirma indignat că „lumea crede că este cineva la Banca Națională care stabilește cursul" și că nici una din tranzacțiile de pe piață nu se face prin BNR. Un neadevăr prin omisiune – bineînțeles că există tranzacții valutare între bănci, între cetățeni și case de schimb valutar ș.a.m.d., tranzacții care nu au nimic de-a face cu BNR. În același timp însă, BNR are o rezervă valutară, să spunem „pușculița proprie", cu care poate cumpăra sau vinde euro sau alte valute contra lei, de obicei prin băncile mari, și în plus are și imprimeria prin care poate emite oricîți lei dorește. Ce a făcut BNR cu rezerva proprie (numită oficial Rezervele Internaționale ale României) în ultimii ani? A mărit-o de la 32,7 miliarde de euro în august 2015 la 38,6 miliarde de euro în august 2017, conform datelor oficiale ale Băncii Naționale. Cu alte cuvinte, BNR a vîndut lei și a cumpărat euro în valoare de 6,1 miliarde de euro în acești doi ani, o operațiune care evident a pus presiune pe leu, fiind o valută minoră cu o piață limitată și cu un număr de tranzacții foarte modest comparativ cu alte valute majore. BNR nu stabilește oficial cursul valutar euro/leu, asta este adevărat. Dar cînd BNR, cu o rezervă valutară mare și puterea de a emite lei, apare pe piața valutară și vinde lei, cum a tot făcut în anii aceștia, atunci depreciază leul.

Dacia ne vinde ultimul model de Duster în euro.

© wikimedia commons

Falsul argument al volatilității

Deprecierea sistemică a leului este un ghimpe în coasta Băncii Naționale, motiv pentru care deseori reprezentanții ei se apără cu afirmația stranie că „volatilitatea" leului (cu alte cuvinte, fluctuația zilnică a cursului valutar euro/leu) este cea mai mică din regiune. Aceasta este iarăși o afirmație incorectă prin omisiune – în ultimii trei ani, volatilitatea forintului, a coroanei cehești și a zlotului polonez față de euro a fost doar neglijabil mai mare decît cea a leului. Afirmația guvernatorului este de tipul acesta: Gigel spune: „Sînt cel mai puțin gras dintre colegii mei – eu am 105 kg, pe lîngă Costel care are 105,3 sau pe lîngă Mitică cu cele 105,6 kg ale lui." Evident că, atunci cînd face astfel de afirmații, guvernatorul mizează pe faptul că puțini știu exact cum se calculează volatilitatea cursului valutar sau cum anume se obțin datele istorice ale cursurilor euro/leu, euro/forint etc. pentru a efectua un astfel de calcul. Dar mai e ceva important: ceea ce contează pentru populație nu este volatilitatea cursului valutar, ci evoluția acestuia în timp. Altfel spus, nu ne-ar deranja, în calitatea noastră de consumatori și oameni cu salarii în lei, dacă cursul euro/leu s-ar mișca zilnic cu cîte 5-10 bani (de exemplu, într-o zi ar fluctua între 4,40 și 4,50), dacă, după o perioadă de timp, cursul ar ajunge de la 4,60 la 4,0 sau (un vis) la 3,0. Dacă cursul euro/leu ar scădea (adică leul s-ar aprecia față de euro), chiar cu fluctuații semnificative de la o zi la alta, tot am avea la final mai mulți euro contra leilor din salariu. Dacă prețurile multor bunuri și servicii nu ar fi indexate la euro, nu ne-ar păsa prea mult de evoluția cursului valutar. Am fi mulțumiți de o apreciere a leului față de euro doar cînd am plănui un sejur în Europa. Dar atîta timp cît Dacia ne vinde ultimul model de Duster în euro sau factura de electricitate include taxe indexate la euro, direcția cursului valutar chiar contează pentru noi. Cu toate acestea, guvernatorul BNR ne spune că ar trebui să fim mulțumiți că rata de schimb euro/leu se mișcă zilnic în sus și în jos foarte puțin, deși trend-ul leului istoric a fost în mod constant și vădit unul de depreciere.

Populația și agenții economici știu însă prea bine palmaresul trist al leului, din experiență și instinctiv, fără să urmărească neapărat graficul de mai de sus, motiv pentru care cu toții se raportează la euro, nu la lei. Atîta timp cît leul se depreciază sistematic, fie mai rapid, fie mai domol („volatilitate redusă"), și prețurile majorității bunurilor de consum sînt indexate la euro, populația va vrea euro, nu lei, o atitudine perfect rațională, indiferent de comentariile BNR pline de încredere în moneda națională și indiferent de promisiunea goală de a adopta moneda euro mai devreme sau mai tîrziu. Din acest motiv, continuăm să avem practic două monede, nu una. O situație în cel mai bun caz bizară pentru o economie cît de cît dezvoltată cum este România. Din păcate, după cum am constatat mai sus, prospectul rezolvării acestei probleme este, atît din punct de vedere politic, cît și economic, foarte îndepărtat. Iar nouă, ca cetățeni cu venituri în lei, nu ne rămîne decît să urmărim mereu cursul valutar euro/leu și să schimbăm în euro orice leu putem pune deoparte pentru viitor.

***Ștefan Liiceanu** a studiat economie la Yokohama National University, a fost analist economic la banca Barclays Capital din Tokyo și este actualmente director economic al Grupului Humanitas.*

Cu ochii-n 3,14

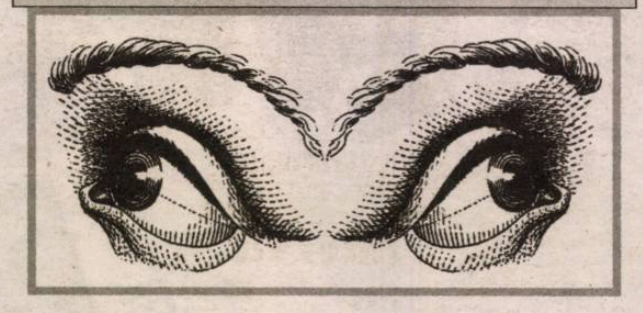

SE VEDE CETATEA SUB PAT, SE VEDE DRUMUL CU EFECT TERAPEUTIC, PE ALOCURI DE NERECUNOSCUT

■ În revista *Cinema,* din decembrie 1974, Smaranda Jelescu comenta un reportaj de televiziune în care mai mulți arhitecți bucureșteni vorbiseră despre Bucureștiul anilor 2000: „Va arăta pe măsura sufletului nostru de atunci și singurul lucru tulburător, neliniștitor aproape, este liniștea cu care noi ne imaginăm acestea, felul nostru de a fi în anul 2000. Se vede cetatea, se vede conștiința oamenilor cetății. Se văd metroul, marile parcuri și lacuri și terenuri de sport și laicele catedrale ale edificiilor culturale. Arhitecții au răspuns și cum vor fi apartamentele, și cum va fi metroul, și pe unde va trece, și de unde va începe, străbătînd ca o săgeată inima fierbinte a capitalei. Iar noi, în fața televizoarelor, ne gîndeam la armătura de beton și sticlă subterană, la rădăcina orașului. Ridicat spre cer, orașul matcă va coborî la matricea moale a pămîntului, împlîntîndu-și acolo rădăcinile suple și puternice ca un arc de oțel, așezîndu-ne pe un soclu unde va pătrunde lumina.“ Cum va fi metroul (în Drumul Taberei sau la Otopeni), iată o întrebare care dăinuie încă de la începutul anilor ’70! (**M. C.**)

■ Găsind o șopîrlă uriașă sub pat, o familie din Coventry a alertat o asociație pentru protecția animalelor. Angajații au venit de urgență cu toate dispozitivele necesare prinderii reptilei, au intrat cu precauție în dormitor și s-au lăsat încet pe dușumea, s-o observe, însă neputînd s-o încadreze vreo specie cunoscută. Văzînd că e imobilă, s-au hotărît să acționeze brusc ca s-o prindă. Strania șopîrlă s-a dovedit a fi, de fapt, o șosetă lungă și vărgată pe care angajații au înmînat-o proprietarilor, cu proverbialul calm britanic: „Vă sfătuim ca, pe viitor, să faceți curat mai des sub pat“. (**S. G.**)

■ Există obiceiul ca, la ieșirea din multe localități din România, Primăria respectivă să monteze un înscris prin care să le ureze trecătorilor „Drum bun!“. Drumul care urmează e cel mai adesea... prost. Dar drumurile din interiorul localităților sînt uneori și mai proaste. Decît să ureze „Drum bun!“, nu ar fi oare mai bine ca primăriile să facă drumuri bune? (**A. M.**)

■ Undeva în Prundu Bîrgăului, Farmacia Urania. Probabil că acolo se recomandă, cu efect terapeutic miraculos, prafuri de stele, lapte din sfîrcuri de cometă și altele asemenea. Doar cu prescripție astrologică, desigur. (**C. Ș.**)

■ În ziarul *Le Figaro* apare un articol lăcrămos în care autorul se plînge că, odată cu ascensiunea la putere a lui Emmanuel Macron și a partidului său, La République en Marche, discursul public a fost acaparat de anglicisme. Sau, mă rog, de americanisme: cuvinte precum *car-sharing, co-working, team-building, back-up, background, meeting* sînt folosite foarte frecvent de liderii politici, deși există termeni echivalenți în vocabularul limbii franceze. Această contaminare cu termeni din limba de business poate fi explicată destul de simplu: mulți dintre miniștrii și parlamentarii LRM provin din mediul de afaceri sau au studiat la universități britanice ori americane. Și, oricît de supărător ar fi acest fapt pentru francezii conservatori, engleza a devenit noua *lingua franca,* în lumea afacerilor, cel puțin – dar nu numai acolo; poate că și în politică, pe alocuri. Mă întreb, de pildă, care ar fi termenul corect în limba franceză pentru americănescul *bullshit,* citat chiar în titlul articolului din *Le Figaro.* (**M. M.**)

■ Titluri, texte, concepte, maxime și cugetări binecunoscute – de nerecunoscut: *Les Misérables (Mizerabilii),* de Victor Hugo. În turcă: *Sefiller;* în greacă: *Oi Áthlioi;* în maghiară: *A nyomorultak;* în bulgară: *Kletnițite.* (**M. P.**)

ȘTIȚI CUM ÎNCEPE O ASEMENEA VIAȚĂ LAVABILĂ, CE-ȘI SPUN UNII ALTORA NIȘTE BASCHEȚI

■ „Capra noastră de la munte...“ Știți cum începe... Dar cu siguranță nu știți cum și unde continuă, în variantă estivală. Cum: își face apariția cu un sac în spinare, din care scoate un trepied și vestimentația adecvată. Se așază și începe să clămpăne. Răstimp, consoarta caută melodia aferentă scenei, pe un mobil mînuit cu deprindere. Și începe șoul. Cînd vreun străin curios adastă și aruncă un bănuț în coșul din față-i, pe caldarîm, clămpăne mai abitir și saltă din umeri. Unde: în piața centrală din Tallinn. „Cum e, domnule, se cîștigă bine pe aici cu capra?“ „Eh, doamnă, era mai bine, da’ acu’ au venit mulți muzicanți de-ai noștri, e cam plin peste tot.“ „De unde sînteți?“ „Din Sibiu. Da’ nu mai stau, numa’ v’o patru-cinci zile și mă duc acasă.“ „Și ce-o să faceți acasă?“ „Eh, da’ nu stau. Plec în Dubai. Acolo merge mai bine.“ „Înseamnă că aveți bani dacă ajungeți pînă acolo.“ „Păi, ce, doamnă, eu muncesc... doar nu-i pe degeaba.“ Bee, bee!... *Tallinn, 21 august.* (**R. M.**)

■ Bizare funcții au (pentru mine cel puțin, care nu-s motorizat) unele vehicule: am văzut unul pe care scria „Partener de mobilitate“. Dacă stau să mă gîndesc, nu cred că m-ar tenta o asemenea companie, prefer mișcarea solo. (**D. S.**)

■ Dintr-o anchetă despre filmele românești, realizată de N.C. Munteanu în revista *Cinema* (1974). Răspunde G. Brucmaier, economist de la Combinatul pentru Prelucrarea Lemnului din Suceava: „Filmului românesc îi lipsește mai ales umorul. Avem foarte puține comedii. E nevoie de filme vesele de la care să ieșim bine dispuși.“ Răspunde Toma Stănescu, inginer de la Uzina Mecanică de Utilaj Chimic din București: „Oamenii din filmele românești nu au și ei o viață a lor, nu suferă, nu iubesc, nu fac piața, nu se ceartă cu soțiile, nu-i dor măselele, nu se plimbă, nu spun anecdote, nu... Ei știu un singur lucru: uzina – ședința – producția. Prea unilaterali.“ Între timp, Noul Val a adus viața în personaje, dar cu comediile tot rău stăm. (**M. C.**)

■ Am fost la Sinaia cu cineva care nu mai fusese niciodată acolo pînă atunci: i-au plăcut mai toate casele, cu excepția Peleșului – care ar mai avea nevoie de o lavabilă. (**I. P.**)

■ La Europa FM, un polițist îi îndeamnă pe șoferi „să dea dovadă de politețe în trafic“. Eu m-aș mulțumi să respecte regulile de circulație. Ce-și spun unii altora cînd sînt blocați prin intersecții contează mai puțin. Poliția și politețea! (**M. M.**)

■ De curînd am văzut un model de borsetă în care poți să-ți ții berea și care imită perfect burta umană. Bavarezii pot, anul acesta, la Oktoberfest, să poarte niște bascheți impermeabili. Fabricați în Germania, ediție limitată Adidas. Încălțările sînt impermeabile la bere, dar și la vomitat. Hai noroc și la mai mare! (**A. M. S.**)

© A. Chirilă

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.